THEOLOGICA

DOGMATA

DIONYSII PETAVII

E SOCIETATE JESU.

SAINT-QUENTIN. — IMPRIMERIE JULES MOUREAU, GRAND'PLACE, 7.

DOGMATA

THEOLOGICA

DIONYSII PETAVII

E SOCIETATE JESU.

EDITIO NOVA

DISSERTATIONIBUS AC NOTIS F. A. ZACHARIÆ, ALIORUMQUE, NECNON ADRIANI LECLERC SELECTIS NOTIS, ALIISQUE NONNULLIS NUNC PRIMUM EDITIS ILLUSTRATA ET ORNATA, CUI ACCESSIT INDEX GENERALIS TUM VERBORUM, TUM RERUM LOCUPLETISSIMUS, NUNC PRIMUM IN LUCEM EDITUS, CURANTE

J.-B. FOURNIALS

PAROCHO S. SATURNINI, CANONICO HONORARIO INSIGNIS ECCLESIÆ METROPOLITANÆ ALBIENSIS, OLIM MINORIS SEMINARII CASTRENSIS MODERATORE.

TOMUS QUINTUS

IN QUO RURSUM DE LEGE ET GRATIA, POSTEA DE INCARNATIONE AGITUR

PARISIIS

APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM

VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 9

M DCCC LXVI.

ILLUSTRISSIMO, AC REVERENDISSIMO PRÆSULI

ISAACIO HABERTO

EPISCOPO, ET COMITI VABRENSI,

Nunquam antea fore putaveram, Illustrissime Præsul, ut pro tuenda Mosaica lege contra criminatores illius litteram ullam facerem. Non enim proditurum rebar his temporibus quempiam, qui hanc opinionis labem conciperet animo : multo vero minus, qui eam scriptis auderet attingere. Quod si vereri hoc in mentem mihi venisset, haud equidem emersurum ex Ecclesiæ sinu tale portentum arbitrarer : sed ex illa fæce Manichæorum, et similium pestium ; quarum hodie vel nullæ, vel exiguæ admodum reliquiæ supersunt. Nunc quoniam ita casus tulit, sive potius offensi criminibus nostris Numinis indignatio, ut id gementibus bonis omnibus eveniret : ego neque laboranti Ecclesiæ pro virili parte deesse volui ; et te, cujus hoc auspiciis capesserem potissimum delegi. Quod cur instituerim, etsi argumentari nihil hic cujusquam interest, causas tamen afferre possum maximas, et justissimas. In primis excellentem tuum cum in doctrinis cæteris, tum in hac, unde controversia ista nata est, usum, ac peritiam. Cujus rei indicio sunt, præter magisterii, quem privatus adeptus es, theologici gradum ; tua illa præstantissimi ingenii monimenta ; quibus immortale apud eruditos nominis tibi decus ; Ecclesiæ singularem opem, ac præsidium comparasti. Accedit par doctrinæ magnitudini laus et commendatio virtutum : per quas Ecclesiastico dignas homine tua sic omnis anteacta decurrit ætas, ut ejus integritatem nulla, ne falsæ quidem, nedum dubiæ suspicionis aura perstrinxerit. Quibus sane meritis, et honestarum rerum studiis expolitum, et excultum divina te providentia ad principatum ordinis illius evexit : ut quæ in te animi decora, et ornamenta congesserat, ea manarent latius ; ac se, tanquam ex eminenti loco, communem ad salutem dilapsa, usu, exemploque diffunderent. His tertius adjungatur licet, et ad hujus quidem illecebram officii præpotens, privatus in me tuus, ac meus in te vicissim amor, earumdem communione artium conciliatus ac devinctus ; cujus publice exstare testimonium aliquod optavi. Verum nulla me tam ex omnibus, ut hanc nomini tuo lucubrationem dicarem, ratio perpulit, quam quod in eadem te jactatum esse contentione memineram ; et contra eosdem adversarios non minus strenue, quam gloriose dimicasse. Cum tu quidem nondum ad insulas vocatus, et Parisiensis adhuc ecclesiæ theologus ; sed jam fama ubique notus ; tum celeberrimis concionibus, tum refertis omni doctrinarum copia, et gravitate libris grassantem opinionis novæ licentiam retunderes. Quo ex tuo facto illa te merces ab improbis est consecuta, quæ ejusmodi, qualis tu es, ab hominum genere isto proponitur ; ut ab Ecclesiæ pernicie per te depulsus illorum furor, in te ipsum redundaret. Exstiterunt enim ab eo tempore libri ab illis editi complures

impuri, ac maledici : quibus et se pristini in erroris obfirmarunt insania; et in te contumeliose, ac petulanter invecti sunt. Nam de me, quem tecum allatrarunt, levior est querela; cui quidem gloriandum etiam est, uti causa tibi conjunctus fueram, sic injuriæ, tolerantiæque consortem fieri.

Horum librorum unus est, quem isti secundum Apologeticum inscripserunt Iprensis Augustini, in quo iracundiæ, ac maledicentiæ suæ vela plenius explicarunt: et nominatim infanda illa contra veterem legem; quæ a te præsertim, sed et a meipso notata erant et convicta; majore fiducia resumpserunt. Quamobrem cum hæc ab illis instaurata in auctorem legis Deum contumelia ferri ultra non posset, atque ad illius propugnationem omnino aggredi decrevissem; selegi ex Apologetico isto capita quædam ad propositum mihi argumentum spectantia, quæ refellerem. Ex quibus confectam hanc disputationem aliquanto apud me tempore continui : experiri volens, ecquid interquiescentibus nobis tacere possent, ac flatus remitterent: cum quidem intelligerem, perinde atque ferrum attritu cotis acuitur, aut flatu ventilatus ignis accrescit, ita confligendi perpetuitate, litis, et rixæ cupidos homines implacabiles reddi.

Sed cum me spes ista mea fefellisset, ac frequentes ab illis spargi libros interim animadverterem, quibus dogmatis sui particulam semper aliquam vendibiliorem facerent, haud amplius cunctandum putavi, quin ea proferrem, quæ reposita, et parata jam habebam. Ad id vero præcipue me insulsi, et illepidi scriptoris indignitas excitavit : qui longiore, ut apparet, impunitate confidentior factus, irrumpere est ausus in medium, et sectæ communis injuriam, odio, ac pestilentia libri cujusdam nuper est ultus; quem sub ementito Vincentii Lenis nomine divulgavit; ut non tam ad sectæ labantis ruinas fulciendas; quam ad sæculi hujus infelicitatem nobilitandam iste cumulus accederet. Ab hac ergo velitatione recens, et in procinctu adhuc positus (siquidem et iste frangendus, ac levi certamine conficiendus obiter fuit) verti me ad eam, quam dixi, contra Armacanos accurandam dissertationem de lege Mosaica, et gratia. Quod opus antea tibi et amico, et doctori theologo destinatum, nunc etiam episcopo nuncupavi. Tu hoc vero, qualecumque est oblatum tibi munus, vel ut amicus (nam et in eo perseverare te scio) propenso ac benevolo animo capies : vel, ut theologorum arbiter et magister, de eo (quod nec ipse recuso) judicium feres : vel ut episcopus, idipsum meæ in te perpetuæ, ac singularis observantiæ monimentum, et pignus æqui bonique consules.

Illustrissimæ ac Reverendissimæ A. T.

Devotissimus Dionysius Petavius.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE LEGE ET GRATIA

LIBER PRIMUS

CAPUT PRIMUM.

Exponitur illorum opinio, qui legi Mosaicæ præceptum attribuunt illicitæ rei ac nefariæ. Cujus erroris summa ad certa capita revocatur.

Duo principia æterna statuerunt veteres hæretici ne Deum mali auctorem facerent.

I. Omnium hæresum, quæ Ecclesiam hactenus infestam habuerunt, antiquissimæ ac teterrimæ fuerunt illæ, quæ auctori boni, vero et sempiterno Deo, mali auctorem opposuerunt alterum, ac peræque sempiternum. Quo in genere Cerdones, Valentini, Marciones, Manichæi, Priscillianistæ, ac postremo Waldenses, celebre sibi apud posteros nomen impietate pepererunt. At istorum omnium utcumque gravis, ac detestandus error, fuit hac una re tolerabilis, quod eumdem intellexerunt boni ac mali auctorem esse non posse Deum : itaque in duos potius officia ista partiti sunt natura, efficientiaque contrarios, quam ut unum amborum utique meliorem, immo solum bonum, mali quippiam aut velle per sese, aut efficere, aut imperare dicerent. De hoc mali genere loquor, quod proprie malum est, hoc est infectum vitii, ac turpitudinis macula, et ab regula rationis rectæ, atque honestatis abhorret. Hujus erroris consectarium illud fuit, ut quia veterem, ac Mosaicam legem impiam, ac sceleratam esse judicabant, latorem illius, et conditorem fuisse jactarent ejus similem, hoc est malum, malique principem Deum.

II. Tunc est autem mala lex, et legis ipse malus, ac vituperandus auctor, cum et illa scelus et flagitium facere per sese, ac recta imperat; et iste, quam ejusmodi esse novit, iis, quibus præest, pro jure suo, ac potestate constituit. Ergo et illi, quos nominavi, antiquiores hæretici Mosaicæ legis capita pleraque reprehendere solebant, iisque vitium ac peccatum præcipi dicere; ut eo concesso, quod reliquum erat, obtinerent; alium quemdam præter bonum, et confessum Deum parem huic æternitate ac potestate statuendum esse, malum, ac mali principem. Adeo vel in tanto stupore, ac tam horribili cæcitate, cujusmodi illorum animos obsederat, tamen illud videbant; idem boni ac mali principium esse non posse. Necdum scilicet Lutheri, Calvini, et nuperæ aliæ labes exstiterant, quæ hoc postremum profiteri non dubitarent, non minus peccati, ac sceleris auctorem ac destinatorem esse Deum, quam recte honesteque facti.

Nuperæ sectæ Deum mali instigatorem statuunt.

Cujus erroris fautores, et propugnatores non soli sunt hæretici : sed etiam catholicarum partium aliqui, contra quos hanc disputationem suscepimus. Qui tum veterem legem, itidem ut illi, quos paulo ante dixi, superiores hæretici, impuram ac nefariam esse re ipsa docent : tum ejusdem institutorem, quod isti eloqui timuerunt, unicum, eumque bonum nihilominus, Deum esse prædicant.

III. Hanc esse novorum theologorum sententiam, quantumvis negent, ac tergiversentur, ex eorum verbis ac decretis quæ in *Apologia* secunda scriptor anonymus nuperrime recoxit, hoc modo demonstratur.

Malam et injustam legem cum dicimus, nulla dicti hujus, opinor, alia nobis occurrit notio, quam ut ea talis intelligatur, quæ turpe aliquod, et vitiosum facere ex professo jubet. At hujusmodi per illa tempora Mosaicam fuisse legem, sectæ illius est opinio, ut in tomo primo *Theologicorum Dogmatum*, libro decimo, demonstravimus : ex quo illorum verba repetemus. Etenim « propter carnalia diligere Deum [1], non gratuitus, sed mercenarius amor est, inquiunt, ideoque impurus, carnalis, vitiosus. » Hujus itaque vitiosi amoris, et impuri, « puritatique cœlestis regni adipiscendi necessariæ ex diametro contrarii, » sive « terrenæ cupiditatis fomen-

1 *Theol. dogm.* t. II, l. X, c. xxIII, § 3.

tum ac præmium lex illa ex professo promittebat, » ait ille, ac mox ex Augustino probat[1], inter Judæos fuisse quosdam bonos, « qui Deum ibi pie colebant, sed tamen propter terrenas res, propter ista præsentia. Sunt enim impii, qui præsentium rerum bona a dæmonibus quærunt. Hic autem populus ideo melior erat gentibus, quod quamvis præsentia bona, et temporalia, tamen ab uno Deo quærebat, qui est creator omnium et spiritualium, et corporalium. »

Ad quæ Augustini verba dogmatistes hæc adnotat : Quo fit[2], ut quamvis cordis interni cardo per hujus mundi dilectionem a Deo vero, sicut et gentium, recederet, non tamen eousque ut in dæmonia, aut idola laberentur. » Quod et ex alio loco ejusdem Augustini probat[3]. « Iste ergo recessit a Deo, sed non longe, quia quasi pecus factus sum, et ego semper tecum. Illi vero longe recesserunt : quia non solum terrena desideraverunt, sed ea a dæmonibus, et a diabolo petiverunt. »

Itaque « synagoga[4], ait idem, considerata ut synagoga, non erat aliud, quam terreni populi turba, hominumque carnalium congregatio solis terrenis, et carnalibus incubantium, et propter illa sola colentium unum Deum. » Tum paulo ante, « Testamentum vetus, in quo sola terrena promitterentur, congruis hominibus datum esse, non ea de causa, ut per hujusmodi Testamenti promissiones, et observationem eorum salus æterna in tuto locaretur, vel etiam de propinquo curaretur : sed ne res illas, quas carnali vitiosoque amore diligebant, a dæmonibus quærerent. »

Item in titulo capitis nono : « Status Veteris Testamenti, ut talis, non erat justitiæ, et salutis, sed potius peccati, et mortis. »

IV. Hæc verba, cæteraque illius operis ac dogmatis eodem spectantia, venenum illud continent opinionis impuræ, legem Mosaicam per se, et ex instituto, ac voluntate legislatoris Dei, scelus imperasse ; hoc est vitiosum, et damnabile quiddam non solum permisisse; sed etiam præcepisse ; ac minis, et præmiorum illecebris ad rem turpem, et flagitiosam incitasse. Etenim si Deum propter carnalia, et terrena diligere, peccatum est ; et a Deo vero defectio : cum vetus lex hoc ipsum per sese, et ex professo ageret, ut ad Dei cultum, et obsequium terrenorum spe commodorum alliceret ; eamque cupiditatem non aliis, quam istis, propositis bonis inflammare studeret, mali hortatrix ac præceptrix sine controversia fuit. Ut si quis legum lator, veritus ne cives nuptarum pudicitiæ insidias faciant, edicto caveat, ut qui uxorem nullam habent, aut causariam et nuptiali officio inutilem habent, concubinam adsciscant ; ac detrectantes qua proposito supplicio, qua præmiis ad obsequendum impellat ; improba sit, et flagitiosa lex illa, tametsi bonum ad finem referatur.

V. Tria sunt igitur in novo isto dogmate, perinde ab communi hominum, atque ab christiano remota sensu, et citra controversiam hæretica. Alterum, quod legem veterem, « terrenæ cupiditatis, quam vitiosam, impuram, et carnalem dilectionem vocat, quia non gratuita, sed mercenaria est, illius, inquam, cupiditatis fomentum ac præmium ex professo promisisse dicit. » Hoc enim est, provocare ex professo homines ad peccandum : nempe ad illud exequendum quod ex professo lex, imo legis auctor Deus imperat. Alterum est, quod « synagogam, consideratam ut synagogam, non aliud fuisse dicit, quam terreni populi turbam, hominumque carnalium congregationem, » vitioso illo amore, et cupiditate colentium Deum. Vel, quod eodem relabitur, « Statum veteris Testamenti, ut talis est, non fuisse justitiæ, et salutis, sed potius peccati, et mortis, » Quod quid aliud est, quam in Deum ipsum refundere vitium illud, et turpitudinem probrosæ, ac nefariæ cupiditatis ? Etenim *synagoga, considerata ut synagoga*, Dei opus est, ac vera ejus Ecclesia, uti tunc tempora ferebant; quam quidem coegit, ac congregavit ex instituto Deus; et quibus voluit: atque expedire censuit, officiorum legibus, præceptisque temperavit. Quocirca si synagoga, qua synagoga est, mala, et vitio est oblita, mali per se est auctor, artifex, et institutor Deus. Ut qui hominem, consideratum ut hominem, vitiosum esse dicat ; turpiter mentiatur, et illius creatori Deo contumeliam faciat, tametsi reipsa pessimos esse fingas homines universos. « Si quidem homines opus sunt Dei[5], in quantum homines sunt : sed sub diabolo sunt in quantum peccatores sunt, » ut ait Augustinus. Qui et alio loco[6] « Quasi duæ

Tria in novo dogmate hæretica reperiuntur

1 In *Ps.* LXXII. — 2 Vide t. II *Theol. Dogm.* l. X, cap. XXIII, § 4. — 3 Aug. ib. — 4 Vide *Theol. dogmatum* loc. cit. — 5 Aug. l. I, I con. III *ep. Pel.* c. XVIII.— 6 Id tr. XII *in Joan.*

res sunt, inquit, homo, et peccator. Quod audis homo, Deus fecit : quod audis peccator, ipse homo fecit. » Tertium, quod *Testamentum vetus*, ac legem Mosaicam, non ea de causa datam esse Judæis adstruit, ut eorum saluti consuleretur ; sed ut ne terrena bona, quæ vitioso amore diligebant, a dæmonibus potius quam a Deo peterent.

VI. Quod si verum est, eo vis tota legis ac fructus redigitur, ut tolerabilius duntaxat peccare doceat, et vitandi gravioris delicti gratia, levius alterum admittere. Quanquam levius, tolerabiliusque dici non potest, peccandi copiam a Deo petere, quam a dæmone. Imo gravius, atrociusque crimen est, orare Deum, uti fallere, pejerare, aut scelus aliud facere per illum liceat, quam hoc idem a diabolo, vel falso aliquo numine postulare : ut qui apud Horatium ita precabatur,

« Pulcra Laverna
Da mihi fallere : da sanctum rectumque vi- [deri,
Noctem peccatis, et fraudibus objice nubem.»

Atqui illud ipsum, quod est turpius, et flagitiosius, quam hoc, cujus vitandi causa susceptum dicitur, suadente ; imo imperante, cogente ; auctore denique Deo, ab Judæis usurpatum esse docuit recentis conditor sectæ : et ne vitiosæ, improbæque cupiditatis lenonem, et conciliatorem faceret diabolum, facere non dubitavit Deum. Quid enim aliud est, legem a Deo datam dicere ; quæ « vitiosæ cupiditatis fomentum, ac præmium ex professo promittebat ; » ne illud idem promittere diabolus occuparet, nisi affirmare Deum abs se vitii adjumenta illa, et fomenta capi, ac sperari, quam ab diabolo maluisse? Quanto prudentius, ac religiosius ethnici illi veteres, qui stuprorum, latrociniorum, cædium auctoritatem Veneri, Baccho, Mercurio, Marti, ac profanis Diis cæteris, hoc est dæmonibus, mandabant ; quam nuperi isti theologi, qui Deo vero, ac summo partes allegant fovendæ, promovendæque nequitiæ ?

CAPUT II.

Vetus Testamentum, ex nuperorum dogmatistarum opinione, omni gratia, et auxilio ad bene vivendum, et ad salutem necessario caruisse : idque non Judæorum, sed legis ipsius vitio atque culpa.

I. Ejusdem indolis est, quod illius auctor sectæ Judæis asserit in statu illo Testamenti veteris, nullam prorsus affuisse gratiam. Quod non sic ab istis affirmari putandum est, ut hoc tantummodo velint ; Mosaicam legem, vetusque Testamentum nihil ex sese, ac suapte vi et indole, gratiæ contulisse. (Hoc enim catholici omnes fatentur ; legem nihil omnino gratiæ tribuisse per sese, interioris, et proprie dictæ : sed ejus auctorem, et largitorem unicum intelligunt esse Christum ; cujus meritis per omnia et antecedentia, et consequentia tempora justi, ac salvi facti sunt, quicumque justitiæ, ac salutis compotes fuerunt.) Sed illud hoc sensu asserunt ; omni ut auxilio gratiæ Christi ad recte agendum, et ad vitanda peccata, atque ad damnationem effugiendam, et ad salutem consequendam necessario funditus destituti fuerint : idque non ulla præcipua culpa sua, sed ex natura legis ipsius, et status antiqui Testamenti : qui postulabat, uti nulla Israelitico populo, qui sub illo versabatur, gratia suppeteret. Atque hoc prioris illius decreti consectarium est, quo legis Mosaicæ statum impurum, vitiosum, et damnabilem fuisse pronuntiant.

Omni gratia caruisse homines sub veteri lege asserunt novi dogmatistæ.

II. Principio nullam ex Christi meritis affuisse gratiam Testamenti veteris alumnis, *Apologetici* scriptor ex antistitis sui verbis ita demonstrat[1]. Qui cum scripsisset, « Testamentum vetus magnam quamdam quasi comœdiam fuisse, quæ non tam propter se ipsam, quam propter id, cui præfigurando serviebat, hoc est propter Testamentum novum, ejusque principem, et hæredem Ecclesiam, ab illa gente, tamquam ad hoc idonea ageretur ; » causam reddit illius dicti sui : « Quandoquidem enim, ait, carnalibus implicata studiis, et amoribus, terrenæque felicitati venandæ dedita, cœlestium, atque spiritualium incapax esset cogitationum, quid con-

1 Lib. II, c. xv ex t. III, l. III, c. vI.

gruentius, quam ut illa, quæ inutilis esset saluti suæ, saltem alienæ figurandæ procurandæque serviret? » Ac « totam Testamenti istius observantiam veteris hominis servitutem nominat. » Est autem *homo vetus*, eo sensu, quem Apostolus usurpare solet, ex eoque nuperus Apologista; nihil aliud, quam peccato corrupta, depravataque natura. sive peccati status, aut *corpus peccati*. De quo sic in epistola *ad Romanos*[1], *Hoc scientes*, inquit, *quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, et ultra non serviamus peccato.* Chrysostomus « hominem veterem interpretatur, ὁλόκληρον κακίαν, hoc est *integram pravitatem*, ac suis omnibus partibus absolutam : quam et corpus ait esse peccati[2] : nimirum, nequitiam ex diversis pravitatis partibus conflatam; » uti corpus ex suis membris componitur.

III. Hanc ipsam gratiæ Christi Testamenti veteris alumnis negatæ funditus hæresim, reliqua detegunt illorum dicta partim a nobis prolata in tomo primo *Theologicorum dogmatum* : partim ab apologista repetita pariter, ac defensa[3]. « Cardinem, aiunt, voluntatis eorum qui sub lege vivebant, rapiebat non fides, quæ per veram Dei dilectionem operatur; sed terrena cupiditas, cujus fomentum, ac præmium lex illa ex professo promittebat, etc. »

« Quo fit ut quamvis cordis interni cardo per hujus mundi dilectionem, a Deo vero, sicut et gentium, recederet, non tamen eousque, ut in dæmonia, aut idola laberentur. » Quamobrem eamdem Judæorum et gentilium, quod ad gratiæ præsidia pertinet, fuisse rationem, natio ista novorum theologorum existimat; hoc est ambos illa ex æquo caruisse, quod prorsus initio septimi capitis ejus libri, unde superiora sumpsimus, asseverat. « Idem videlicet de gratia sufficiente Testamenti veteris heredibus data arbitrandum esse, quod de illa eadem gratia in gentiles effusa statui debet. » Porro de infidelibus hæc illorum sententia est quam titulus undecimi capitis libri ejusdem tertii præ se fert : « Infideles carent gratia sufficiente ad salutem, tam proxima, quam remota, et omnibus principiis ejus. » Et initio capitis, ne ejusmodi quidem sufficiens auxilium infidelibus assignari patitur, quale theologi quidam attribuunt; cogitationem quampiam ad peccatum impediendum utilem, et utrumque præparantem ad excipiendam gratiam. Hac igitur, et omni adeo sufficiente gratia destitutos fuisse Judæos, asserunt isti : ac passim illud inculcant.

IV. Imprimis autem ille ipse locus, quem *Apologetici* secundi scriptor ex magistri sui opere designat[4], titulo illo declarat, qui septimo capiti inscriptus est : *Non affuisse hominibus sub lege viventibus gratiam sufficientem servandi legem, vel ullum præceptum ejus.* Porro in eodem capite postquam gratiam illam, sine qua præcepta servari nequeunt, docuit esse « dilectionem ipsam justitiæ, quæ non est alia, nisi illa vera, pura, legitima, laudataque charitas Dei, quæ sola legem implet, quia plenitudo legis est dilectio, et absque illa, non solum totam legem servari non posse, nec solum supernaturaliter, et meritorie : sed nec ullum præceptum ejus ita posse servari, ut peccatum vitetur; » postea concludit sic : « Quæ cum ita se habeant, jam consequenter liquet, quam incongrue dicatur tam carnalibus animis gratiam affuisse sufficientem, præcepta morum ex ista sublimi, et spirituali justitiæ dilectione servandi, quibus ideo hoc ipsum vetus Testamentum, terrenaque ipsius præmia promissa, ac data sunt, quod (ut supra vidimus) spiritualium rerum incapaces essent. » Ac paucis interpositis : « Quomodo igitur, sufficientem gratiam habebant implendi legem, et quod multo mirabilius, adipiscendæ salutis, qui meliora temporalibus capere, imo cogitare non poterant ? » Ad hæc[5], « ab ipsa gratia non solum invocanda, sed etiam agnoscenda longo intervallo omnes hæredes veteris Testamenti distitisse » scribit idem capite sequenti, idque sæpius inculcat : ut cum inter alia scribit sic in eodem capite : « Tales erant omnes omnino veteris Testamenti filii[6], gratiæ prorsus ignari : imo contemptores. »

V. Denique totum illud caput sextum libri tertii, ex quo *Apologetici* scriptor infanda illa decerpsit[7], quæ in antecedenti capite descripsimus, diserte hoc ipsum asseverat; nullam penitus gratiam illuxisse Testamenti veteris heredibus. Nam duplicem vitam hominis esse dicit : « alteram carnalibus sensibus implicitam; gaudiis carnalibus deditam, quæ carnalem fugitat offensam, voluptatemque sectatur. Hujus vitæ felicitas temporalis est :

1 *Rom.* VI.— 2 Chrys. hom. XI τὴν ἀπὸ διαφόρων μερῶν πονηρίας συγκειμένην πάλιν κακίαν.— 3 Cit. a nobis t. II, lib. X, c. XXIII, § 3.— 4 Ib. l. II, c. III et seq.— 5 Id c. VIII.— 6 Ib. c. II.— 7 *Apol.* l. II, c. VIII.

a qua vita incipere, necessitatis est, quamvis in ea persistere, voluntatis; alteram, cujus in mente gaudium est, cujus interna, et æterna felicitas. » Utramque deinde vitam asserit Deum cura sua, et providentia dignatum esse; ita ut priori bona illa tantum adspergeret, quæ capere ac concupiscere poterat; hoc est caduca, et carnalia : posteriori vero, spiritualia et cœlestia. « Itaque ostendere volens, ait, Deus terrenam, temporalemque felicitatem donum suum esse, nec aliunde nisi ab ipso, non a dæmonibus, falsisve diis sperari oportere, prioribus præsentis sæculi temporibus dispensandum judicavit Testamentum vetus, quod pertineret ad hominem veterem, hoc est carnalem, carnalibus voluptatibus inhærentem, a quo ista vita necesse est incipiat; posterioribus novum reservavit, quo bona spiritualia largiretur. » Tum ista pertexit: « Propter hanc igitur causam, et hanc utriusque Testamenti differentiam, nihil omnino spirituale in veteri Testamento promittitur; sed sola carnalia, quæ veteri homini, ac vitæ congruunt, divitiæ, opulentia, victoriæ, pax temporalis, regnum, gloria, » etc. Addit, « Hoc Testamentum, in quo sola terrena promitterentur, congruis hominibus dedisse Deum; hoc est carnalibus, sola terrena diligentibus, qui spiritualium rerum incapaces, nondum possent ad ea magni pendenda, ac diligenda traduci; idque non ea de causa, ut per hujusmodi Testamenti promissiones, et observationem, eorum salus æterna in tuto locaretur, vel etiam de propinquo curaretur. » Et paulo post, « Tota itaque spes, tota charitas erga Deum, totusque cultus erat carnalis, ideoque vitiosus. Nam et avari strenue Deum diligunt, velut satellitem suæ cupiditatis, etc. Nec vero ista omnia, quæ de carnalibus istis animis filiorum veteris Testamenti diximus, de improbis intelligenda sunt; sed potius de illis, qui probiores esse videbantur.» Unde ita concludit, ut superiori capite monstravimus [1]: « synagogam consideratam ut synagogam, non esse aliud, quam terreni populi turbam, hominumque carnalium congregationem, » etc. Tum « legem illam *veterem* terrenæ cupiditatis, adeoque vitiosæ, fomentum, ac præmium ex professo promisisse. »

Idque legis ipsius vitio atque culpa.

VI. Jam vero Testamentum illud antiquum, sive Mosaicæ legis statum, omnis prorsus expertem gratiæ fuisse, hoc est nullam ejus alumnis, et hæredibus impertitam esse, sic nuperis istis theologis placet, ut hoc conditioni ipsi status illius, ac naturæ Testamenti veteris assignent, non eorum vitio, ac culpæ, qui bona lege male sunt usi, ac peccatis suis hanc sibi gratiæ, et ad bene vivendum necessarii auxilii copiam intercluserunt. Sic enim in ejusdem libri capite septimo legitur: « Ex qua sane conditione, et interiori statu synagogæ, naturaque veteris Testamenti facile liquet, quid de gratia sufficienti Testamenti illius hæredibus data ad custodiendum decalogum, ac legem Dei, salutemque spiritualem animæ consequendam, arbitrandum sit. » Nimirum non plus gratiæ in Judæos, quam in gentiles effusum fuisse; hoc est omnino nihil; ut subinde pluribus explanat, idque *ex conditione*, *interiori statu*, *et natura Testamenti veteris*; et in capite nono, ait « naturam Testamenti illius, ac statum populi et conditionem temporis illius talem fuisse. » Item significant illa verba, quæ paulo ante commemoravi, « synagogam consideratam ut synagogam, » etc. Et « ex professo carnali cupiditati fomenta promisisse. » Tum ista, non ea de causa Testamentum illud datum fuisse, « ut Judæorum salus æterna in tuto locaretur, vel etiam de propinquo curaretur. » Ac ne longum faciam, quæ sunt a nobis ex illorum scriptis hoc in capite selecta; nec non cætera omnia, quæ in eorum libris ad idem argumentum uberrime disputantur, præ se istud ferunt; legi ac Testamento veteri ex natura sua, et propria conditione ac statu convenisse, ut impedimento esset gratiæ, et eam funditus interciperet, atque ab synagoga per sese, ac suapte vi, et indole prohiberet.

CAPUT III.

1. *Apologetici nuperi* κρύψις *et fucus, in propugnando Mosaicæ legis adversario.* 3. *Legem per se esse bonam*; *ex accidenti vero causam peccati.* 4. *Dogmatistæ nuperi falsa opinio.* 5. *Augustini auctoritate damnata.* 6. *Manichæorum et Marcionitarum affinis hæresi.*

I. Cum et adeo sint horrenda novæ factionis architecti dogmata, quæ capite utroque superiori perstrinxi: et tam aperte convicta, ut

[1] Parag. 3.

celari, aut excusari tergiversatione ulla nequeant; cum vel quid agat nescientem, vel pudoris expertem oportet esse, qui ad ista serio tuenda, et propugnanda stylum, ac mentem adjiciat. Fecit hoc Armacanorum ille symmista; qui *Apologeticum* nuper edidit adversus illustrissimum ac reverendissimum doct. Habertum, ex insignis Ecclesiæ Parisiensis theologo Vabrensem factum antistitem. Quo in libro, inter alia flagitia, illud ipsum de lege veteri a me reprehensum, et confutatum alio in loco, designavit ad defensionis pompam aliquam, et speciem. Nam quod illic oppugnaveram, de eo disputare se, et quæ in invidiam erant vocata, purgare, ac tueri velle præ se tulit.

Sed ubi ad rem ventum est, alia egit omnia; perque ludificationem, eo, quod controversiæ caput erat, omisso, ad ea, quæ necessaria non erant, nec in quæstionem adducta, deflexit.

Apologetici fucus et cavillatio

II. Veteris Testamenti statum, quo *synagoga considerata ut synagoga*, constabat; et in quo tota illius sita ratio erat, et essentia; per sese bonum; et laudabilem fuisse, tanquam ab auctore, institutoreque Deo profectum, dixi faventibus catholicis omnibus; ex accidente tamen, et propter male utentium bona lege pravitatem, et socordiam, in eorum damnum ac perniciem vertisse, præter indolem suam, præterque conditoris mentem, ac propositum. Ex quo sequitur, falsum esse novæ sectæ commentum, quod antecedens utrumque caput exposuit; cum legem ipsam vitiosæ cupiditati ex professo fomenta ministrasse docet, ac peccandi magistram fuisse.

At *Apologetici* scriptor [1], dissimulato eo, quod in causa præcipuum erat, et in quo justissima querelæ, accusationisque summa vertebatur, partim frigida exceptione cavillari et eludere magis, quam purgare crimen instituit: partim in iis, quæ confessa, neque dubia erant, explicandis supervacaneam operam insumpsit.

III. Legis antiquæ beneficio nulli veram constitisse justitiam: nec, quantum in illa fuit, a peccatis extricatum esse quemquam; sed hoc sola Christi gratia homines assecutos esse longo sermone ac crebris Augustini sententiis approbat: quasi de eo quæstio inter nos ulla versata fuerit. Atqui nemo hoc prorsus diffitetur. Verum aliud in causa est, et in opinione dogmatistæ nuperi: quod illi pro hæretico a nobis objectum, ne littera quidem attigit ista; sed comiter dissimulando præteriit.

Lex vetus dicitur *ad mortem* non per se sed malitia illo utentium.

Sane Apostolus Paulus in ea, quam *ad Romanos* scripsit, ubi de lege Mosaica, ejusque vi, ac fructu, accuratissime disputat, legem asserit, non gratiam, ac justitiam, aut peccatorum veniam hominibus attulisse, sed iræ potius, ac delicti, et damnationis incrementum, *Lex enim iram operatur* [2]. Et, *Lex subintravit, ut abundaret delictum* [3]. Item *sine lege peccatum mortuum erat* [4], etc. *Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.* At idem vim illam maleficam, et ad peccatum impellentem, non legi per se, proprieque convenire docet: sed ex accidenti, et per occasionem duntaxat: quemadmodum bonæ res interdum noxiæ ac detrimentosæ fiunt; cum male bonis utimur. Itaque *Lex*, inquit [5], *sancta et mandatum sanctum, et justum, et bonum.* Tum, *scimus quia lex spiritualis est* [6], *ego autem carnalis sum.* Jam qua ratione lex illa bona, et sancta, mali, et peccati causa fuerit, declarat ibidem. *Quid ergo dicemus* [7]*? Lex peccatum est ? Absit. Sed peccatum non cognovi nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret. Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Item, *inventum est mihi mandatum* [8], *quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit.*

Erat itaque lex per sese *bona*, et *sancta*, et *spiritualis*, et *ad vitam;* sed ex accidenti, morum perniciem, ac peccandi libidinem incitavit. « Sciri enim fecit peccatum potius, ait Augustinus, quam caveri [9]: et ideo magis augeri, quam minui, quia malæ concupiscentiæ, etiam prævaricatio legis accessit. » Item alibi [10], « Quando cognoscit homo peccatum, si non adjuvat gratia, ut cognitum caveatur, sine dubio lex iram operatur. » At ista minime culpa legis est, nec ejus vitio factum, ut fraudi esset hominibus: sed horum importunitati potius, et corruptæ ac depravatæ indoli, morboque tribuendum est, quod in damnum, et exitium salutaris medicina cesserit.

IV. Recte hoc animadvertit Origenes, homilia septima *in Exodum*, ubi illud *Ezechielis*: *Ego dedi eis præcepta non bona* [11], *et judicia, in quibus non vivent*, hæc adnotat,

1 Lib. I *Apol.* cap. VIII et seq.— 2 *Rom.* IV, 15.— 3 *Rom.* V, 20.— 4 *Rom.* VII, 8.— 5 *Rom.* VII, 12.— 6 Ibidem ver, 8.— 7 Ib. ver. 8.— 8 Ib. v. 18.— 9 Aug. *de Spir. et lit.* c. IV.— 10 Lib. *de Grat. et lib. arb.* c. X. Vide et l. XIII *de Civ. Dei* c. V.— 11 *Ezech.* XX. 25.

«Tentati enim in præceptis Domini non inveniuntur fideles. Ideo enim *inventum est eis mandatum*, *quod erat ad vitam*, *hoc esse ad mortem;* quia unum, atque idem mandatum, si servetur, vitam ; si non servetur, generat mortem, dicitur mandata non bona. » Et Chrysostomus in homilia LIV tomi quinti : « Data lex est, inquit, ut peccatorum impetum reprimeret; et ut meliores faceret eos, qui illam acciperent. Verum contra evenit, propter illorum socordiam. Peccata enim auxerunt[a].» Et alia plura addit ejusdemmodi, ut illam Scripturæ interpretandæ regulam approbet : Quod interdum τὰς ἐκβάσεις, id est *eventa* pro causis divinorum consiliorum habere videatur : ut cum Christus idcirco venisse se ait in mundum[1], ut Judæi occæcentur.

Vide Methodium apud Epiphanium hæresi LXIV, ubi latissime de lege disputat, et quemadmodum in malum conversa videatur.

V. Quamobrem irreligiosa vox est dogmatistæ recentioris illa, quam superiori capite memoravi : et ab Apostoli, ejusque interpretis Augustini, ac fidei catholicæ decretis, ipsoque adeo communi hominum sensu dissidens ; cujus patrocinium temere apologia nupera sibi sumpsit. Etenim qui potest bona, justa et sancta esse lex, quæ per se flagitium imperat : quæ ex professo vitiosæ cupiditati fomenta præbet ; quæ ad hoc data ex instituto dicitur, ut terreno, pravo, ac vitioso amori velificetur? An vero spiritualis ea lex erit, et carnalibus adversa Judæis, quæ nihil nisi carnale præcipit ; hoc est Deo propter terrena servire commoda jubet : quod non mediocre esse delictum natio ista theologorum existimat? An *ad vitam mandatum erit* illud, quod concupiscentiam, ac terrenarum rerum cupiditatem per se, ac dedita opera fovere, alere, ac promovere studet : qua pestis capitalior est nulla ; neque magis inimica dilectioni : *Qui autem non diligit, manet in morte*[2].

Nova opinio Augustini cæterorumque Patrum auctoritate damnata.

VI. Jam quod ad Augustinum, cæterosque Patres attinet, omnium voce ac sententia recens illud dogma jugulatur. Neque vero necesse est, singulorum dicta proferre. Unus est locus, in quem plurimorum auctoritates, ac testimonia collecta confluunt. Dixi primi capitis initio, commune hoc habuisse priscas, et obsoletas hæreses, velut Marcionitarum et Manichæorum, uti Testamento veteri legique Judaicæ bellum indicerent. Hoc ut cum ratione facere se probarent, illud potissimum pugnabant, quæ ab lege præscripta erant, et imperata, mala esse pleraque, et ad vitium ac flagitium implicata : adeoque legis novæ, ac mandatorum Christi sanctitati contraria. Ut, exempli gratia, præceptum illud talionis, quo *oculus pro oculo*, *dens pro dente* reddi jubetur sceleratum esse dicebant, et abrogatum a Christo, damnatumque *Matthæi* quinto : ut et alia in eodem capite comprehensa, quale est odium inimicorum, et uxoris dimissio.

At vicissim catholici Patres, illam legis infamiam, et calumnias non alia ratione propulsabant, quam ut ostenderent, nihil ejusmodi, quale pestes istæ jactabant, hoc est turpe, ac vitiosum, antiqua lege præcipi : et quæ illi reprehendebant, honesta et legitima fuisse, ac per id tempus Hebræorum populo, ejusque moribus, et ingeniis accommodata, planeque necessaria. Sic adversus Manichæos, et eorum principem Faustum luculenta disputatione contendit Augustinus multis libris, ac præsertim decimo nono, et vicesimo secundo, et in libro *contra Adimantum. Contra Marcionem* quoque Tertullianus, legis patrocinium, maxime in quarto libro suscepit[3]. Irenæus item adversus similes hæreticos pro eadem lege decertat[4]. Tum Epiphanius contra Ptolemæum[5], Marcionem[6], Manichæum[7], aliosque nonnullos. Qui quidem nominatim ob id incusatam a Manichæo legem Mosaicam refert, quod ab illa cupiditas, cædes, aliaque flagitia profecta, mandataque fuissent[b].

Necnon Manichæismo affinis.

VII. Est hoc nuperæ, quam oppugnamus, sectæ germanum ac proprium dogma. Nam *fomenta terrenæ*, *vitiosæ*, et charitatis inimicæ cupiditatis *ex professo promisisse* legem veterem affirmant. Quamobrem licet istos eodem quo Manichæos arguit Epiphanius, argumento refellere. « Si ab legis, inquit, auctore est cupiditas, et eam operatur, cur ubique contra cupiditatem præcepta dat, qui cupiditatem immittit? Qui quidem ita præscribit : *Ne concupiscas res proximi tui*, *neque bovem ipsius*;

a Chrysost. hom. LIV. Πάλιν ὁ νόμος ἐδόθη, ἵνα κωλύσῃ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων φορὰν, ἵνα ἐπιεικεστέρους ποιήσῃ τοὺς δεχομένους. ἀλλὰ τοὐναντίον ἐξέβη παρὰ τὴν ῥαθυμίαν ἐκείνων. ηὔξησαν γὰρ τὰ ἁμαρτήματα.

b Epiph. hær. LXVI, § 70. Καί φησιν, ἐξ αὐτοῦ ἐπιθυμία, ἐξ αὐτοῦ φόνοι. καὶ τὰ ἄλλα πάντα.

1 *Joan.* IX, 9.— 2 I *Joan.* XIII, 14.— 3 Vide cap. IV et seq — 4 Ut lib. IV, c. XXIX et c. LII.—5 Hær. XXXIII.— 6 Hær. XLII.— 7 Hær. LXVI.

neque jumentum, neque ancillam, neque agrum; nec uxorem illius, nec alia quæcumque sunt proximi tui. Si cupiditatem tollit e medio, non ejus præbitor est dicendus[a]. » Num aliter instaret, ac disputaret Epiphanius, si hodie viveret, ac cum redivivis istis legis Mosaicæ reprehensoribus pro eadem tuenda lege certaret?

Hoc igitur ipsum controversiæ caput, et totius disputationis locus erat præcipuus, in qua hærere, ac pedem conferre decuit illum, qui apologeticum alterum dedolavit: ut quod sectæ suæ conditori objectum fuerât, de eo potissimum ageret, responderetque, si posset; et nisi cavillari, ac fucum facere mallet.

Quamobrem nugari deinceps desinat, quisquis ille est, et istic sit. Doceat nos quemadmodum ab legis antiquæ, et auctoris ejus Dei contumelia, patriarchæ sui decreta vindicet. Ostendat vel non esse flagitium, lenocinari vitiis, ac peccatis, eaque variis illecebris et irritamentis ex professo fovere: vel non istud egisse Mosaicam legem, ex novæ sectæ sententia, et impuræ libidini, cupiditatique dedita opera serviisse.

Hæc in *Apologia* sua purgare; aut præstare certe, ac palam tueri patronum illius attinebat: non supervacanea illa, et ad rem minime spectantia commemorare, quemadmodum lex gratiæ nihil ex sese contulerit; nec peccatum curaverit: sed confirmarit potius, ac vires suffecerit; et id genus alia, quæ nec ad litem faciunt; et ignota vulgo non erant, etiam antequam Theognis nasceretur.

CAPUT IV.

1. *Legis antiquæ vituperatores, eorumque principem contra se sentire, ac veræ interdum opinioni suffragari. Quid sit ex professo aliquid facere, et ex accidenti.* 2. *Declaratur medicorum exemplo, quomodo lex vetus ex accidenti peccatum augebat.* 3. *Refelluntur ex Augustino legis obtrectatores.* 4. *Tum ex usu communi loquendi, et absurdo, quod ex illorum sententia sequitur.*

I. Sed quid ad legis obtrectatores retundendos, aliunde testimonia, et argumenta conquirimus? Dabo istos ipsos contra se pro eadem, quam criminari ausi sunt, lege pugnantes. Augustini æmulus iste, qui nuper inscitam illam fabulam recoxit, postquam legis effecta, et importata per eam maleficia declamavit; demum « explicare modum instituit[1], quo lex peccatum abundare fecit, et iram operata est. » Verba sunt hæc illius: « Quapropter, et modus explicandus est, quo prævaricationis gratia, seu propter prævaricationem, lex posita fuit: et quo tandem consilio lex talis hominibus infirmis data, qua peccatis afflicti gravius adhuc affligerentur. Hoc enim a divina misericordia, atque benignitate prima fronte videtur abhorrere. » Huic vero quæstioni respondet sic: « Hoc per accidens contingere ex parte Dei: per se ex innato, et consuetudine roborato hominis vitio, etc. legis ergo accessus per se quidem tendit ad restringendum cupiditatis impetum, quatenus frenandum esse docet: sed propter insitam visceribus hominis libidinem, fit ut inde ardentius inflammetur, etc. Lex enim per se non fomes, sed limes ardoris est: quamvis propter vitium, ex limite exardescat magis, ac magis. »

Nuperus dogmatistes ipse sibi contrarius.

Hæc ut verissima sunt, sic ab aliis discrepant ejusdem sententiis, quas superioribus capitibus exposui. Ibi enim legem aiebat, peccatis, ac vitiis, hoc est « rerum terrenarum cupiditati, quam carnalem ac vitiosam » esse

a Epiph. ibid. Εἰ γὰρ ἐξ αὐτοῦ ἡ ἐπιθυμία καὶ ἐπιθυμίας ἐνεργεῖ, πῶς ἄνω καὶ κάτω κατὰ ἐπιθυμίας γράφει ὁ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμβάλλων; ὁ λέγων, μὴ ἐπιθυμήσῃς τὰ τοῦ πλησίον, μήτε τὸν βοῦν αὐτοῦ, μηδὲ τὸ ὑποζύγιον αὐτοῦ, μηδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, μηδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ' μηδὲ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, μηδὲ ὅσα ἐστὶ τῷ πλησίον σου. εἰ ἀναιρεῖ τὴν ἐπιθυμίαν, οὐκ αὐτὸς τῆς ἐπιθυμίας ἐστι χορηγός.

1 Tom. III. l. I. c. x.

statuit, « fomentum, ac præmium ex professo promittere. » Quod autem *ex professo* facit lex, id *per se* facit, non *per accidens*. Itaque *per se fomes est ardoris*, et amoris impuri, ac vitiosi : quod istic negat. Quid est aliud *profiteri*, quam « aperte, ac palam præ se ferre, ac polliceri? » Sic medicinam profiteri, aut philosophiam, est per se, et ex instituto disciplinas istas docere velle.

Medicorum exemplo declaratur quomodo lex velut ex accidenti peccatum augebat.

II. Et ut ab re medica nondum recedam, opus ejus artis, hoc est corporum sanatio, duobus exerceri modis potest; aut ex professo, aut ex accidenti. Ex professo medetur, qui sponte, ac de industria, in auxilium vulnerum morborumque, idonea remedia ex artis suæ præceptis adhibet. Si quidem « ut alimenta sanis corporibus agricultura; sic sanitatem ægris medicina promittit, » ait Cornelius Celsus[1]. Ubi *promittendi* verbo est usus, quod Græcis est ἐπαγγέλλεσθαι, et idem ac *profiteri*. Ex accidenti vero sanitatem affert, qui aliud agens, et imprudens eam restituit, dum aliquid facit, unde præter ipsius mentem, ac consilium, illa consequitur. Sic de Jasone Pheræo proditum est, hunc ab inimico vitam eripere volente ea parte corporis percussum, quæ interiore et insanabili vomica laborabat, repente aperta illa convaluisse. Sic quæ apud Ausonium.

« Toxica zelotypo dedit uxor mœcha marito,
Nec satis ad mortem credidit esse datum,
Miscuit argenti letalia pondera vivi,
Cogeret ut celerem vis geminata necem. »

Quæ res illi saluti fuit. Nam hydrargyrum viam sibi ac veneno, per inferiorem alvum fecit, cum eoque dejectum est. Isti ambo non ex professo, sed ingratiis, et ex accidenti vitam ac sanitatem iis, quibus nolebant, reddiderunt.

Hoc modo lex Mosaica, si *per accidens* tantum peccatum augebat, et fomes erat amoris vitiosi, non id ex professo faciebat. Atqui *fomentum ex professo, ac præmium promittebat* obscenæ illi, et vituperandæ cupiditati, ut sectæ magister docet. Non igitur *per accidens*, sed *per se*, hoc est directe, ac destinato consilio id agebat. Hoc conflictu sermonis, et repugnantia constricta tenetur nova hæc opinio. Cujus si sensum non habuit *Apologetici* scriptor, multum pinguis homo est, et parum acutus; sin videns sciensque dissimulavit, versutus est et callidus, qui desperatæ causæ latebram captavit in loco illo communi, de quo nulla inter nos erat quæstio; id vero prætermisit, cujus gratia postulatus a nobis ac reprehensus fuerat.

III. Ut autem temerarii dicti, et absoni magis illos pudeat, age quod de lege veteri illic est dictum, in aliam transferamus. Augustini ex libro primo *ad Simplicianum* locum quemdam affert ὁ Ἄνομος (sic enim oppugnatorem legis appellare licebit eodem jure, quo Ἀλόγους Epiphanius hæreticos illos vocat[2], qui Evangelium Joannis rejicientes, etiam prædicatum, et nobilitatum ab eo τὸ λόγον, id est *Verbum* abnegabant). Ille ergo vituperator legis, Augustinum citat interpretem Apostolicæ illius sententiæ, *quæ ministrationem mortis* legem nominat[3] : et alterius, in qua *legem subintrasse* dicit[4], *ut abundaret delictum*, et ejusdemmodi cæterarum, in quibus ὀξύμωρον aliquid apparet. « Nec mireris, ait Augustinus[5], cum de ipsa prædicatione Evangelii dictum sit. *Christi odor bonus sumus Deo*, *in iis, qui salvi fiunt, et in iis qui pereunt ; aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis autem odor mortis in mortem* [6]. »

Anomus.

Alogous i. e. verbi, seu rationis expertes.

Acutistultum.

Eamdem igitur hac in parte rationem esse censet Augustinus veteris ac novæ legis, quatenus utraque per se bona est, et ad bonum hortatur, et impellit : ad malum vero, non per se, sed ex accidenti. Utrobique enim « per bonum factum est malum, dum male accipitur bonum[7] : » ait idem Augustinus alio in loco. Et, « Quis nescit non legis[8], sed hominum vitio, lege subintrante, abundasse peccatum?» Idem et Chrysostomus affirmat homilia XII in epistolam *ad Romanos*, ubi apostolum excusat, quod legem Mosaicam nimium depretiasse videatur minus attente cogitantibus, et quasi auctorem peccati facere. « Si enim, inquit, crimen hoc legis est, quod peccatum per eam occasionem ceperit, idipsum etiam in novo Testamento reperiet. Quippe in novo Testamento innumeræ sunt etiam leges, et de majoribus plurimis rebus editæ. In his ergo non minus, quam in illa, idem evenire videas: nec solum in concupiscentia, sed in omni prorsus pravitate [a]. »

Eadem ratio novi ac veteris testamenti.

IV. Quamobrem quod de lege veteri

a CHRYSOST. tom. III. Εἰ γὰρ ἔγκλημα τοῦ νόμου, τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀφορμὴν λαβεῖν, εὑρεθήσεται

1 Init. l. I.—2 Ep. Hær. LI, § 3.— 3 II *Cor.* III, 7.— 4 *Rom.* v, 20.— 5 Aug. l. I, q. II *ad Simp.* cit. t. III, c. x *ad adv. Leg.*— I *Cor.* II, 15.— 7 Tract. LXII *in Joan.*— 8 Aug. l. II *Op. imp. cont. Jul.*

Anomus.

ὁ Ἄνομος dixit, audeat etiam de Evangelico profiteri sic : Evangelica lex *ex professo* data est, ut *mortem ministraret* hominibus, et ut *abundaret delictum* : quis eam vocem Christianus æquis auribus admittat, quis non exhorrescat? Atqui par est pro suo modulo scelus in illa altera, quam de lege Mosaica pronuntiavit Anomorum princeps, et hujus manipularis editor *Apologetici* tuetur.

Sane Christum ipsum[1], id est Messiam *positum esse* dicit, adeoque *missum* significat per Simeonem Spiritus sanctus, *in ruinam multorum.* Tum de se Christus idem profitetur[2], *se in judicium in hunc mundum venisse*, hoc est in majorem condemnationem, ac pœnam eorum, a quibus repudiatus, et contemptus est, maxime Judæorum ; ut Chrysostomus, eodem isto in loco, et ad illum Evangelicum tam ipse quam Cyrillus, Augustinus, Theophylactus, aliique docent : quatenus ad improbos eadem illa verba referuntur : quorum propria sunt ista, quæ sequuntur : « *ut qui vident, cæci fiant* : hoc est gravius excæcentur, » ut ait Augustinus.

Audiamus hac de re pulcherrime disputantem Ambrosium in libro primo *de Jacobo et vita beata*, capite quarto. « Quid miraris igitur, inquit, si lex quibusdam morti sit, cum morti sit et Domini salutaris adventus, per quem redempti sumus? Infidelis enim mortem sibi quærit ex gratia : manet autem mandati gratia. Etenim sicut cognitio venenatorum poculorum consummatur ad disciplinam medicinæ : sic divinum mandatum ad vitam æternam, » etc. Mox ista pertexit : « sicut ergo bonum est antidotum, etiamsi imprudenti, aut intemperanti non bonum : » sic bonum mandatum, etiamsi *intemperanti non bonum est.*

Eximius est de eodem argumento locus Aug. in lib. I *contra Cresconium Grammaticum*, cap. XXXIII et sequentibus ; ubi non solum res omnes, quæ ad naturalem usum hominum a Deo conditæ sunt, « non omnibus tamen habentibus utiles esse » probat ; « sed tantummodo bene utentibus, » ut lucem, ut cibum, ut medicamentum, arma, vestes : verum etiam baptismum, et « illa bona, quæ ad legem Dei pertinent : » ac præsertim legem ipsam veterem : cujus occasione peccatum operatum esse concupiscentiam omnem testatur Apostolus. Inde ad baptismum rediens, præclare demonstrat, eamdem hujus ac legis Mosaicæ rationem esse, quod ad bonum, vel pravum illius usum attinet ; ac Donatistas aliter existimantes, et baptismo suo plus æquo tribuentes acerrima oratione convincit.

Omnes creaturæ, per accidens [illegible] mali.

Quæ cum ita sint, an quisquam vecors adeo sit, qui Christum asserat *ex professo* a Patre esse missum, et in hunc mundum venisse, ut Judæi majori damnatione plecterentur ; aut ut pervicaciam eorum, ac cæcitatem augeret?

V. Hæc sunt portenta Lutheranæ, Calvinianæque hæresis, quam Manichæa, ex hac parte, contaminatiorem esse supra demonstravimus : Qui enim minus de Christo, et Evangelio usurpare tale aliquid audeant, quam de lege Mosaica ; cujus auctor, conditor, et lator idem ipse Christus fuit? Quippe *Jesus populum de terra Ægypti salvasse*, *et eos, qui non crediderunt, perdidisse*[3], ab Apostolo Juda dicitur. Quamobrem detestanda utrobique vox est, sive Christum *ex professo* ad cujusdam hominis venisse perniciem dixeris : sive legem antiquam fovendis *ex professo* vitiis fuisse concessam.

Quanquam quid hic Christum, ac Deum, vel ab eo traditam peræque veterem ac novam legem commemorare attinet? Ecce tibi creatæ res omnes, quamvis et a bono creatore conditæ, et bonæ ipsæ sint ; mali tamen plus fere, quam boni afferunt iis, quorum gratia productæ sunt : pluribus certe nocent, quam prosunt ; quia plures electis mali sunt, ac reprobi ; quibus exitiosæ istæ sunt. *Quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt*, ut ait sapiens[4] ; *et in tentationem animabus hominum, et in muscipulam insipientium ;* quorum utique major, quam aliorum ; imo *infinitus est numerus.* Quod si quis ideo creaturas a Deo factas *ex professo*, dicat[5], ut hominum sceleribus obsecundent, et ad ea perpetranda, fomentis ac præmiis illos acuant, profanus merito, ac scelestus habeatur.

VI. Atque ut majoribus istis commodis illarum, et incommodis omissis, quæ ad animorum salutem pertinent ; in minoribus, et propriis corporis insistam ; licet adversus Calvinum, et Lutherum, eo argumenti genere contendere, quod ad Manichæorum similem,

In eadem causa est ipsa scientia.

καὶ ἐν τῇ καινῇ τοῦτο συμϐαῖνον. καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ καινῇ νόμοι μυρίοι, καὶ περὶ πολλῶν μειζόνων πραγμάτων. καὶ τὸ αὐτό ἴδοι τις ἂν ἐκϐαῖνον κἀκεῖ, οὐκ ἐπὶ τῆς ἐπιθυμίας μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πάσης ἁπλῶς κακίας.

1 *Luc.* II, 34. — 2 *Joan.* IX, 39. — 3 *Jud.* V. — 4 *Sap.* XIV, 11. — 5 *Eccl.* I, 15.

imo, ut dixi, tolerabiliorem convincendam insaniam, adhibere solet Augustinus. Ut in libro XV *contra Faustum*[1], de locis illis disputans, quibus legi detrahi videtur, negat in illis reprehendi legem : « sicut non reprehenditur scientia, cum dicitur, ; *scientia inflat*, *charitas vero ædificat.* » Et paulo post. « Ergo lex semper est bona ; sive obsit inanibus gratia, sive prosit plenis gratia ; semper est bona : sicut sol semper est bonus, quia omnis creatura Dei bona est, sive dolentibus oculis noceat, sive sanos mulceat. » Exspecto quam mox isti frontem perfricent; et scientiam, quam Dei esse munus, impii sint si dubitant; ex professo datam asserant, ut fastu, et gloriolæ vento sufflati homines intumescant. Aut ut solem a Deo creatum, et expositum oculis dicant *ex professo*, uti male sit contuentibus illum ægris luminibus, « Isto, inquit[2], modo, de illis loquens Augustinus, possunt et solem vituperare, quoniam quidam peccantes, vel debita non reddentes, poni a judicibus jubentur ad solem. » Cur enim eloqui talia vereantur, si legem *ex professo* fovendis, et excitandis cupiditatibus, ac vitiis inserviisse docent? Mille sunt ad manum exemplorum similium, quibus traduci Anomorum error, vel frangi pervicacia possit.

CAPUT V.

1. *Anomorum erroris capita tria ; quæ singillatim refutantur.* 2. *Primum, synagogam non fuisse veram Ecclesiam, sed colluvionem quamdam hominum carnalium ex genere suo damnabilem* ; 3. *Atque hoc non ex eo factum esse, quod mali essent, sed quod ex legis præscripto viverent.* 4. *Secundum caput* : *in Ecclesia tam quæ ante Christum exstitit, quam quæ postea secuta est, solos censeri justos.* 5. *Tertium caput, Judæos eo ipso, quod legi obtemperarent, scelus fecisse, ac damnationem meruisse.*

Anomorum erroris capita tria.

I. Atque ut ordine, ac via disputatio nostra cursum suum teneat; tria constituam Anomorum doctrinæ capita; sic tamquam mystica dogmata : quæ cum in illorum patriarchæ libris partim diserte tradita sunt; partim ex claris, et aperte positis necessario sequuntur ; tum ab *Apologetici* scriptore manifestius, et distinctius, quam ab illo ipso ; cujus causam tuetur, explicata sunt.

Horum primum est, synagogam, sive Judæorum congregationem, quæ sub lege Mosaica, et veteri Testamento merebat, quantumvis legi ac Testamento isti ex ejus spiritu serviret, Dei Ecclesiam minime fuisse. Sed nullam præter Christianam, exstitisse unquam Ecclesiam : Judaicam autem, ac veterem synagogam, nonnisi colluvionem quamdam fuisse hominum carnalium ex genere suo vitiosam, ac damnabilem.

Alterum est, solos justos et sanctos in vera, et unica Dei Ecclesia, quæ ante natum Christum exstitit, comprehensos fuisse : ex quo idem colligitur de hodierna necessario consequens.

Tertium, Judæos in veteri Testamento legis Mosaicæ ex ejus præscripto, et imperio parentes, hoc est eo modo, et affectu, quem lex, auctorve legis Deus aperte præscribebat, ejus mandata servantes, eo ipso peccasse, et damnationis reos fuisse.

Tria hæc nuperæ decreta sectæ, qua illorum ex placitis et principiis efflorescere, qua disertis etiam verbis, ac sententiis affirmari in eorum libris, ante omnia demonstrandum est : maxime ex *Apologetico* : cujus auctor calliditatis ad dissimulandum, et versutiæ minus attulit.

1° Synagogam Dei ecclesiam non fuisse.

II. In primis igitur, synagogam Judaicam, quæ Christi antecessit adventum, et ad vetus Testamentum pertinuit, Dei Ecclesiam non fuisse, docet *Apologeticus* secundus, capite sexto libri secundi : in quo nititur id, quod in lemmate capitis præfixum legitur, «perperam ab doct. Haberto synagogam cum Ecclesia confundi et Testamenti veteris alumnos, quique ad Testamentum illud attinebant, cum justis, et sanctis, qui ejusdem veteris Testamenti tempore vivebant, et ad novum spectabant, promiscue haberi. »

Quamobrem cum doct. Habertus ita scripsisset; Augustinum sentire, « nonnisi unam fuisse unquam Ecclesiam, unamque religionem, tametsi triplex fuerit lex, naturalis, Mosaica, et Evangelica : tum eamdem ecclesiam, in qua hodie censemur, sub Mosaica lege vixisse, et eam observasse, ac sanctificasse, hoc est sancte, ac religiose coluisse : « ad hæc *Apologeticus*, verum id quidem fatetur, quod ex Augustino sumptum est, unam ab initio,

[1] Cap. XVIII.— [2] Aug. XII *de Civit.* c. IV.

ad hoc tempus Ecclesiam decurrisse, « quæ justos omnes, et electos ab Abele, ad novissimum omnium futurum amplectitur, » verum negat, «synagogam Judaicam ejusmodi Ecclesiam fuisse : quippe Judæorum religionem nihil aliud nisi figuram Christianæ fuisse : ac Testamenti veteris alumnos, de quibus Dominus Iprensis loquitur, unicæ istius ecclesiæ partem nullam constituisse. « Addit, « justos illos omnes, qui ante legem editam, et deinceps ea jam lata floruerunt, in eadem, in qua nunc sumus, ecclesia versatos esse; sed in veteri Testamento non censeri; quamvis illius tempore vixerint. Nimirum quod de Apostolis suis Dominus dixit, *eos in mundo esse, sed non esse de mundo;* idipsum et de priscis illis Patribus viris sanctis usurpari licere : sic eos in veteri fuisse Testamento, ut de veteri Testamento non fuerint : quod totidem verbis explicat Augustinus in *Expositione epistolæ ad Galatas.* Qui et alio in loco, « Veteris quidem Testamenti dispensatores, et gestatores, sed novi heredes illos vocat : et nondum nomine, sed re ipsa Christianos ait fuisse[1]. » Hæc *Apolpбeticus*; quorum iste sensus, atque hæc summa videtur esse : Unam duntaxat ab orbe condito, per omnes ætates Ecclesiam exstitisse, eamque Christianam; quæ justos amplexa sit, qui Testamenti veteris tempore vixerunt : synagogam vero, sive Judaici populi cœtum, qui Mosaicæ legi et Testamento veteri serviebat, extra veram Ecclesiam fuisse.

Idque evenisse eo quod ex præscripto legis viverent.

III. Neque vero dum alumnos Mosaicæ legis extra veræ fines Ecclesiæ relegat, eos solos intelligit, qui origine tantum et carne Judæi, aut etiam externa professione et commercio sacramentorum implicati, innexique cæteris, nullum in animo retinebant fidei, qualem ætas illa ferebat, vel charitatis vestigium, sed prorsus infideles, et exleges erant : cujusmodi hominum ingens per id tempus multitudo fuit; qui vicinarum usu gentium, et consuetudine depravati, ad earum mores, superstitionesque qua palam, qua occulte deflectere solebant. Non illos, inquam, *Apologia* solos extorres ab Ecclesia vera fuisse sciscit : verum Judæos universos : qui in vetere Testamento profitebantur, ac Mosaicæ legi obsequebantur. Quorum extra veram illam, et unicam Ecclesiam deportandorum causam hanc idoneam fuisse censet, quod legi ex præscripto ejus obtemperarent, hoc est, quod ab lege imperata eo fine, ac scopo proposito facerent, quem lex ipsa monstrabat, ac præ se ferebat.

Hanc illius sectæ mentem esse, tum *Apologiæ* verba illa declarant, quæ hic exscripsi, ac cætera capitis ejusdem ; tum ista capitis noni; « An quisquam dubitare poterit, quin filiorum Testamenti veteris status ejusmodi ex Augustini mente fuerit, qualem doct. Iprensis descripsit? hoc est multitudo carnalium hominum, qui Deo non aliter obtemperabant, quam bonorum desiderio terrenorum, et amittendorum metu : qui neque fidem, neque spem neque charitatem habebant; et, quod consequens est, vitam æternam assequi nullo modo poterant; quo nonnisi per illas virtutes pervenitur. » Igitur qui Deum colebant, ejusque præceptis obediebant terrenorum spe, ac desiderio bonorum, et iisdem carendi metu; extra veram, et unicam Ecclesiam habebantur; eratque damnabilis illorum status, utpote qui ex infidelibus, ac desperatis, et omni peccatorum genere contaminatis hominibus constabat. Atqui Mosaica lex, ut iidem Anomi sentiunt, illam terrenorum bonorum cupiditatem, et affectum colendi numinis, ex solo commodorum istorum desiderio, ex professo fovebat, quod supra demonstravimus[2]. Ex quo id sequitur, quod probandum sumpsimus, synagogam Judaicam, sive populum Hebræorum, quocum Deus Testamentum vetus, ac fœdus suum pepigerat, quatenus eidem Testamento, ac legi Mosaicæ, ex præscripto legis ipsius, et eo, quem Deus ingenerare volebat, affectu serviebat, non fuisse Dei Ecclesiam; sed quamdam hominum infidelium, et sceleratorum colluviem. In hunc sensum Anomorum principis effatum illud aperte conspirat[3], cui *Apologia* patrocinatur: « synagogam consideratam ut synagogam non fuisse aliud, quam terreni populi turbam, hominumque carnalium, solis terrenis, et carnalibus incubantium, et propter illa sola colentium unum Deum[4]; » de quo vide quæ capite primo et secundo dicta sunt, et quæ paulo post uberius exponentur. Denique cum solos justos veteris tempore Testamenti, in vera Ecclesia numeratos esse putet *Apologeticus;* et eosdem neget ad synagogam, aut vetus Testamentum pertinuisse; sed in novo Testamento, Ecclesiaque Christiana recensendos velit, quod subinde monstrabimus; evidens est, Testamenti veteris, statum, legisque Mosaicæ, ab Ecclesiæ veræ communione segregari.

1 Lib. I *ad Bonif. con. ep. Pel.* c. vi.— 2 Cap. ii.— 3 Tom. III, l. III, c. vi.— 4 *Apol.* l. II, c. viii.

IV. Quod igitur de tribus novitiæ illius sectæ dogmatibus secundo est a nobis loco positum; solos justos et sanctos tempore veteris legis, in vera Ecclesia numeratos fuisse, id ex *Apologetici* verbis hunc in modum colligitur. Etenim si nulli, præterquam justi, et sancti, extra vetus Testamentum erant, aut in vera Ecclesia, id est Christiana, reponebantur, cæteris qui justitia carebant, sub lege, ac Testamento veteri relictis (quod affirmari in *Apologetico*[1], hujus initio capitis ostendimus) ac si omnes illi, qui sub Testamento erant vetere, alieni erant ab veræ Ecclesiæ societate. utpote fidei, spei, et charitatis funditus expertes, ut ex eodem *Apologetico* paulo ante memoravimus ; profecto nemo, nisi justus, et sanctus, Ecclesiæ veræ pars fuit.

'eccatores Ecclesia excludit ova secta.

Quin etiam *Apologeticus*, libri ejusdem secundi capite octavo[2], Ecclesiam illam unicam, et veram, ad quam synagoga pertinebat, ait « per illud tempus in exiguo justorum numero resedisse. » Quicumque ergo justi non erant, et ab sola charitate, ac sanctitate, letali quopiam admisso peccato deciderant, in Ecclesiæ corpore non manebant, Quod alterutro modo factum esse ex *Apologetici* rationibus oportuit. Aut enim una cum charitate, ac justitia, necessario fidem amittebant, quicumque letale aliquod crimen incurrerant ; aut si fides in illis hærebat adhuc ea minime sufficiebat, ut in Ecclesiæ parte aliqua numerarentur. Horum utrum dixerint, nihil ad hæresim, et Catholicæ fidei labem interest. Nam utrumque pro hæretico damnatum, et inter cætera Lutheri, Calvinique, et ante hos Wiclefi, nefaria dogmata jampridem Ecclesiastica censura notatum est. Quod si una, eademque Testamenti veteris tempore fuit Ecclesia, quæ nunc est ; nec alia præter Christianam unquam exstitit ; ut *Apologetico* placet ; idem et in hodierna consequens erit, nemo ut in illa censeatur, qui solam fidem reliquam habeat, postquam charitatis, et sanctitatis jacturam graviore aliqua sua culpa fecerit.

mmentum ac legem ervando veteres peccasse Judæos.

V. Tertium nuperæ Anomorum sectæ παράδοξον illud erat ; Judæos Testamenti veteris alumnos, in eo ipso, quod legi obtemperabant, hoc est dum ea, quæ imperata sibi erant, eo fine, animoque præstabant, quem lex ipsa præscripserat, scelus fecisse, ac sempiternam damnationem meruisse. Id adeo illorum ex dictis ac decretis ita conficitur. Quorum hoc est primum[3] : « Diligere Deum propter carnalia, impurus, carnalis, et vitiosus amor est, eique propter sola terrena inhærere, » hoc est illi servire, et ejus præceptis obsequi, « valde vitiosum est, puritatique cœlestis regni adipiscendi necessariæ ex diametro contrarium, » aiunt novi isti theologi, ex patriarchæ sui sententia : cujus verba sunt illa, quæ retuli. Nam et universe amorem illum, quem vocant, concupiscentiæ, quo Deo non propter se solum, sed propter qualiacumque bona ab illo promissa servitur, et obtemperatur, malum vitiosumque esse sentiunt eodem illo præeunte. « Concupiscentia, inquit[4], respectu Dei amor vitiosus est. » Quo nomine affectum illum intelligit, qui ex mera, et perfecta charitate non oritur, ut ex sequentibus ; adeoque tota ex illa disputatione constat : maxime autem ex eo quod amorem illum Dei[5], quo « propter retributionem, operamur ; dum aliquid a Deo extra ipsum vel ipsum etiam, tamquam mercedem sibi utilem, exspectant » homines, vitiosum, et Christiano indignum esse dicit.

VI. Atqui Mosaica lex (quod alterum est istorum dogma) illam ipsam concupiscentiam, cupiditatemque terrenarum rerum, et mercenarium obsequium *ex professo* alebat, et incitabat, fomentis adhibitis, ac præmiis, uti capite primo ex illorum verbis ostendimus. Quisquis igitur eo animo, et affectu, quem lex, imo legis auctor, latorque Deus, elicere cupiebat, et omnimodis studebat, Dei præcepta servaret; et ab eo imperata faceret, hoc est eorum spe bonorum, ac præmiorum desiderio, quæ sola tum ad exigendum obsequium ostendebat Deus ; eo ipso graviter peccabat, et æterni supplicii reus erat, non illiberali tantum, sed etiam vitiosa, et impura cupiditate, iram illius in sese provocans. Hoc vero insuper inopinatum, et abhorrens indidem sequitur, non eum modo deliquisse, qui legis jussis obtemperaret, sed etiam quo vehementius, et alacrius obsequi studeret, eo ipso graviore in culpa fuisse. Nam cum peccet is, qui turpi, et vitiosa cupiditate ad agendum, aut appetendum aliquid trahitur, quanto ardentior est illa, ut totam in sese conversam, et occupatam voluntatem habeat, tanto scilicet majus, atrociusque crimen existit. Quamobrem si legi parere, eo, quem lex proprie ingenerare studebat, amore terrenorum bonorum, ac spe, in vitio,

1 Cap. vi, l. II.—2 Lin. xxv.—3 Tom. III, l. III, c. vi.—4 Ibid. l. V, c. ix.—5 Ib. c. x

ac delicto numerabatur; quo illud cupidius est actum, eo peccatum est magis. Hæc sunt consectaria doctrinæ, quam ab antistitibus suis traditam *Apologetici* auctor pro catholica, et apostolica tuendam, explicandamque suscepit.

Pessimæ causæ vanum perfugium.

VII. Neque vero sublevandæ pessimæ suæ causæ tutum satis perfugium in illa Pauli sententia constituunt, quæ Judæis veteribus *in figura omnia contigisse*[1], dicit : vel in eo quod Augustinus legis antiquæ ceremonias et sacramenta cum *ludicris puerilibus*[2], et crepundiis comparat, « quibus puerilis animus avocatur ; quæ grandescenti excutiuntur e manibus. » Ex quo Armacanus illepidi cujusdam dicti occasionem sumpsit, « Nihil aliud fuisse Testamentum illud[3], nisi magnam quamdam quasi comœdiam. quæ non tam propter se ipsam, quam propter id, cui præfigurando serviebat, hoc est propter Testamentum novum, ejusque principem et hæredem Ecclesiam, ab illa gente; tanquam ad hoc idonea ageretur. » Hæc, et generis ejusdem alia, quæ contra illustrissimum doct. Habertum Vabrensem antistitem odiose cumulat *Apologetici* scriptor[4], nihilo vendibiliorem Anomorum causam faciunt. Non enim sanctarum rerum per scelera, et flagitia significationes instituendæ sunt : nec ad eas adumbrandas id quod per se criminosum est, fas sit ulla lege, ac mandato præscribere. Imo vero, quo res est aliqua sacratior, quæ impuræ gestioni, fabulæque subjicitur, eo minus est illa tolerabilis. Addit enim ad insitam sibi turpitudinem etiam violatæ sanctitatis, et sacrilegii notam.

Hæc ratio agendi etiam ab ethnicis damnata.

VIII. Euripidi poetæ vitio datum est ab antiquis[5], quod in docendis fabulis obscœnarum palam in scena rerum actiones, spectatorum oculis objiceret,

Nuptias nefandas introducens in artem.

Γάμους ἀνοσίους εἰσφέρων εἰς τὴν τέχνην,

Velut *junctam Pasiphaen Dictæo tauro*[6]; cujusmodi spectaculum Neronem exhibuisse testis est Suetonius[7]. Hoc vero per sese nefarium, si ad sacrum, et religiosum aliquid significandum adhiberetur, quis non detestando perhorresceret ? « Siquidem rem bonam et honestam sub re turpi subjicere, et quæ utilia sunt per ea quæ detrimentosa sunt ostentare, non est ejus qui prodesse velit (quippe utilitas ibi latens est, et obscura) sed potius obesse cupientis. Hoc enim est in promptu[a] : » ut prudenter scriptum est a Maximo Tyrio. Atqui fabulam et comœdiam ejusmodi Testamenti veteris, Apologetici scriptor cum Armacano suo constituit, et illius auctorem, ac comœdodidascalum facit ejusdem Testamenti conditorem Deum. Quid enim aliud istos moliri censeas, qui impurum, et flagitiosum divinitatis *cultum*, ac λατρείαν Israelitico populo mandasse Deum asserunt; et propositis præmiis ac pœnis, velut irritamentis, promovere studuisse? Non capiunt christianæ aures, ac piæ tam apertam blasphemiam : quam vitare prorsus Armacani, salva magistri sui, et antistitis auctoritate nequeunt. Sed de hoc argumento scriptum est a nobis alibi copiosius[8].

CAPUT VI.

1. *Digressio ad explicandum legis, ac Testamenti veteris statum, ex Apostoli* ad Romanos *epistolæ doctrina ab Augustino declarata.* 2. *Judæorum, ac gentilium de Justitia contentio.* 3. *Quid lex proprie egerit.* 4. *Cur eam a gratia sejunxerit Apostolus.* 5. *Legis veteris ratio potissimum in sanctione, sive pœnæ inflictione spectatur. Quid sit sub lege esse.* 6. *Finis, ac scopus in danda lege, Deo propositus, isque triplex.* 7. *Qui singillatim probatur.*

I. Quo et expeditior sit controversiæ hujus exitus ; et Anomorum fallaciæ suis ex latebris evolutæ, magis appareant, atque exstent, visum mihi est hoc loco nonnulla proponere de Mosaicæ legis, ac Testamenti veteris statu, et efficientia ; quæ lucem nobis præferant ad eam caliginem discutiendam, quam natio ista rebus alioqui non ut ex sese certis, ita perspicuis effudit. Et quoniam omnia fere, quæ de lege, ac gratia explicantur a theologis, ad Apostoli doctrinam, quæ in epistola præsertim *ad Romanos* tradita est, tanquam ad

[a] MAXIMUS TYRIUS or. VIII. Τὸ γὰρ ὑποβαλεῖν αἰσχρῷ καλὸν, καὶ τὰ ὠφελοῦντα διὰ τοῦ βλαβερῶν ἐπιδείκνυσθαι, οὐκ ὠφελεῖν βουλομένου ἔργον (τὸ γὰρ ὠφελοῦν ἀφανές) ἀλλὰ βλάπτειν. πρόχειρον γάρ.

1 I *Cor.* X, 11.— 2 Aug. in *Ps.* LXXIII, c. II.— 3 Apud *Apol.* t. III, lib. III, c. VI.— 4 Lib. II § 1, c, V.— 5 Arist. in *Rauis et Schol.*— 6 Mart. *de Spect, Epig.* V.— 7 Suet. Ner. c. XI.— 8 Lib. X, t. I, c. XXIII.

regulam, diriguntur: inde nobis faciendum est initium, ut de illius epistolæ primario fine, ac summa institutæ illic disputationis agamus. Nec aliunde repetenda est istius ratio, quam ex Augustino ipso, qui luculentissime ex omnibus de hoc argumento disseruit, et vero præcipuam quæstioni huic occasionem dedit.

Ex Augustini proinde sententia constat [1], id quod alioqui ipsa per sese lectio docere potest, ibi Apostoli consilium esse, contra oblatrantes utrimque, hinc gentiles, inde Judæos, deque principatu meritorum, et prærogativa litigantes, Christi redemptoris, et illatæ per eum gratiæ partes suscipere. Nam cum ex ambobus populis, Judæis, et ethnicis, Christiana coaluisset Ecclesia; quædam, ut humanitus evenit, inter illos contentiones, et simultates exstiterunt. Ac primi quidem Christo nomen dederant Judæi: qui cum ob legem divinitus traditam majoribus suis, ac prophetas, et sacramenta, fœdusque secum a Deo percussum, reliquis se mortalibus anteferrent, meritis hoc suis, et dignitati tribuebant, quod Christus e cœlo descenderat, et Evangelium, ac cœleste adeo regnum hominibus apportarat.

Judæorum et gentilium de justitia contentio.

II. Quamobrem gentiles, et præputio præditos, tanquam inpares, et indignos beneficio tanto, ab communione primum illius arcebant. Hinc illæ orientis Ecclesiæ turbæ, ab Judæis fidelibus contra principes Apostolos nec leves, nec raro concitatæ; quod ethnicis iter fidei, et salutis aperiri, nondum æquo animo paterentur. Quorum etiam querelas, et offensionem veriti Christi discipuli cum solis fere Judæis initio rationem habebant. Post autem divino monitu, ac prodigiis ad impertiendas Evangelio nationes impulsi, popularium in se suorum invidiam acuerunt: qui tam parabilem illis reddi salutis, æternitatisque spem indigne ferentes, eo demum lapsi sunt, ut ea lege gentiles admittendos ad Evangelii communionem dicerent, si ante Mosaicis ritibus, ac cæremoniis initiati præputium ponerent. Quod et plerisque persuaserunt. Sed hic error apostolici interdicti gladio in Hierosolymitano concilio succisus identidem tamen pullulare non desiit: ut ad eum opprimendum non mediocri contentione, neque paucis, ac vulgaribus hortationibus opus Apostolo Paulo deinceps fuerit. At gentiles ipsi mutuo in Judæos odio, et contemptu se vicissim ulciscebantur: quorum et sacramenta, ac mysteria parvi pendebant, et de sapientibus suis, ac philosophis, doctrinarumque omnium possessione gloriabantur.

Hanc rerum in Ecclesia perturbationem nactus Apostolus; quod vel Romæ, ut est credibile, potissimum invaluerat, vel doceri maxime Romanos orbis principes, per eosque propagari in reliquos Christianæ fidei salubritatem intererat, hoc sibi ad illos scribendi sumpsit argumentum epistola ista; cujus ea primaria quæstio est, ut ait Augustinus in expositione ad eamdem epistolam, «utrum Judæis solis Evangelium Domini nostri venerit propter merita operum legis, an vero nullis operum meritis præcedentibus, omnibus gentibus venerit justificatio fidei, quæ est in Christo Jesu. Ut non quia justi erant homines, crederent, sed credendo justificati, deinceps juste vivere inciperent. Hoc ergo docere intendit Apostolus, omnibus venisse gratiam Evangelii Domini nostri Jesu Christi, quam propterea etiam gratiam vocari ostendit, quia non quasi debitum justitiæ redditum est, sed gratuito datum.»

Atque ut amborum animos opinione sui, et gloriolæ cupiditate ad contemptum aliorum, et odium incitatos compesceret, neutris eam, quam affectabant, virtutis, et sanctitatis laudem obtigisse demonstrat. Nam quod ad gentiles attinet, qui de sapientia, et exquisita rerum notitia sibi placebant, adeo nihil hac re profecisse docet, ut illorum præstantissimi quique, quos sapientes, et philosophos appellabant, omnium mortalium deterrimi, et inquinatissimi fuerint. Sed nec Judæos, qui legem divinitus acceptam ostentare solebant, multum ex eo consequutos ostendit. Non enim meliores inde esse factos, nec ex illa, uti par erat, servata, decus ac laudem: sed violata potius, delicti, ac damnationis incrementum acquisisse. Siquidem pessimos, ac depravatissimos fuisse dicit. Qui *cum alios docerent* [2], *seipsos non docerent*, *qui prædicarent non furandum, et furarentur*, etc. *Qui cum in lege gloriarentur*, *per prævaricationem legis Deum inhonorarent*, adeo ut *nomen Dei per illos blasphemaretur inter gentes*.

III. Quoniam vero tum Judæi plerique, qui Christo nomen dederant, justificatos se

1 Aug. l. II *ad Simpl.* qu. II, t. IV et lib. *de Spir. et lit.* c. VII et VIII. — 2 *Rom.* II, 21.

legis beneficio credebant, ejusque merito justitiæ, Christi fide, et Evangelio donatos; tum cæteri, quorum animus ab Evangelio adhuc abhorrebat, nihil se hujus indigere ad promerendam justitiam putabant, sola lege contenti; idcirco de efficientia legis, et fructu accurate disserit Apostolus, ut minime illam ad justitiam, et salutem satis esse doceat. Quod ut persuadeat, duo illa componit inter se, legem Mosaicam, et gratiam : ac quid cuique per se, et ex censu proprio conveniat, æstimare pergit ; non quid ex alterius consortio, et communione in se translatum obtineat.

Quid per se lex egerit.

Lex igitur, si per se spectetur, hoc unum habet officium, ut quid faciendum, quid cavendum sit, præscribat. Præsertim vero ut pœnarum comminatione ab infringendo mandato homines absterreat. Inde est, quod Apostolus ait, *iram operari legem,* quoniam « hoc actum est per legem, ut ait Augustinus [1], ut peccatum agnosceretur, et prævaricatione augeretur ; » quippe *per legem*, inquit Apostolus, *cognitio peccati* [2], quod ita lex velut latens ostendit, ut ad illud cavendum, aut superandum, neutiquam vires sufficiat. Nam servilem animum per se duntaxat affert hominibus, et mali, ac supplicii metum ostentat. Ut autem cognitum ex lege peccatum vitari possit, ac lex impleri, non lex ipsa tribuit, nec justitia legis, sed sola Christi fides, et gratia.

« Quocirca quando cognoscit homo peccatum, ait Augustinus [3], si non adjuvat gratia, ut cognitum caveatur; sine dubio lex iram operatur, etc. quia ira Dei major est in prævaricatore, qui per legem cognoscit peccatum et tamen facit. »

IV. Quod autem Apostolus legem sejunxit a gratia, et quid ex se quæque conferret [4], seorsum consideravit, causa fuit Judæorum, quos contra disputabat, importunitas, et insolentia; *qui ignorantes Dei justitiam, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti* : ac sibi ad justitiam assequendam sufficere legem existimabant : Ideo necesse fuit Apostolo duo illa separatim intueri, et quid singulorum proprium esset, ac quid per se navaret exponere. Quod non sic intelligendum est, quemadmodum Anomorum habet non satis considerata ratio, ut a lege prorsus divulsa fuerit gratia, hoc est nullum cum lege adjumentum gratiæ Deus olim Judæis concesserit. Ita enim sese res habet, quod alibi diximus, ut si quis philosophos nescio quos refellere cupiens, qui efficientes causas a Deo creatas per se deinceps, et sine concursu illius moveri ad agendum, ac niti suapte vi et ingenita sentiunt ; eam rationem teneat, ut quid creatæ causæ proprium sit; quid item creatoris, separatim explicet. Qui sic disputabit, non eo sentire judicabitur, interjectam causam sine principalis ope, et concursu aliquid efficere : sed ea potius, quæ in re, et usu conjuncta sunt, natura et cogitatione separasse. Sed de hac re postea. Nunc quod cœpimus, de Apostoli doctrina pergamus dicere.

Cur legem a gratia sejunxit Apostolus.

Lex vetus quoad sanctionem consideratur.

V. Animadverti paulo ante, in lege Mosaica potissimum illud ab Apostolo spectari, quod pœnam, et capitalem noxam contra se committentibus infligit. Etenim duo sunt in omni lege, alterum mandatum ipsum, quo jubetur, vel prohibetur aliquid : alterum, pœna, quæ contra legem facientibus irrogatur, quam Jurisconsulti *sanctionem* vocant. Quæ posterior ratio potissimum in lege spectatur ab Apostolo, cum de lege disputat. Ut cum *ministrationem mortis* vocat *litteris deformatam in lapidibus, et ministrationem damnationis* [5]. Aut cum ita scribit, *Lex iram operatur* [6]. Item *quicumque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt* [7]. Propterea et lex mortis nominatur [8], eo quod præcepta sic a Deo data sunt, ut adversus delinquentes pœnæ, ac supplicia denuntiarentur. « Ut populus cui terror utilis erat, severissimo imperio domaretur, ait Augustinus [9] : Et quemadmodum videbant dari in manus suas interficiendos inimicos impios, cultoresque simulacrorum; sic ipsi formidarent in manus inimicorum suorum dari, si Dei veri jussa contemnerent, et ad cultum idolorum, atque impietates gentium laberentur. » Sic in libro primo *ad Simplicianum* [10], quæstione secunda; « Usitatius, inquit, vocatur lex, quando minatur, et terret, et vindicat. » Quam etiam ob causam sub lege esse proprie dicuntur apud Augustinum, qui legem non implentes, rei ab illa constituuntur, ac morti, quam illa minatur, obnoxii. « Qui legem implet, ait Augustinus [11], non est sub lege, sed cum lege; qui autem sub lege est, non juvatur, sed premitur lege ; » et alibi, « sub illa esse dicuntur, quibus domi-

1 Ep. xcv.— 2 *Rom.* iii, 21.— 3 Lib. *de Grat. et lib. arb.* c. x.— 4 *Rom.* x, 3.— 5 I *Cor.* iii, 8.— 6 *Rom.* iv, 15.— 7 *Gal.* iii, 10.— 8 *Rom.* vii, 6.— 9 Lib. *cont. Adim*, c. xvii.— 10 Aug. l. I *Simpl.* q. ii.— 11 Tract. iii *in Joan.*

natur[1]; eis autem dominatur, quos punit. Punit autem prævaricatores omnes. » Et paulo post, « Usitatius enim vocatur lex, quando minatur, et terret, et vindicat. » Sic Ambrosio tributus commentarius in epistolam *ad Romanos* hæc Apostoli verba declarans. *Peccatum enim vestri non dominabitur*[2]. *Non enim sub lege estis, sed sub gratia* : luculentam hac de re orationem explicat. « Si secundum præcepta, quæ dat, ambulemus, inquit, peccatum nobis dicit non posse dominari. Iis enim dominatur, qui peccant. Non enim ita ambulantes ut præcipit, sub lege sumus : si vero non peccemus, non sumus sub lege, sed sub gratia. Si autem peccemus, versamur sub lege, et incipiet nostri dominari peccatum : quia qui facit peccatum, servus est peccati : et necesse est quod sit sub lege quandiu remissam non accipit. Peccatum enim auctoritate legis reum facit peccatorum : ac per hoc cui data remissio est, et custodit se ne de cætero peccet, neque peccatum ei dominabitur, neque sub lege est. Cessat enim circa eum auctoritas legis, qui liberatus est a peccato. Quos enim reos tenet lex, traditi sunt illi a peccato. Qui ergo peccatis exutus est, non potest esse sub lege. »

Finis et scopus in danda lege propositus, quetriplex

VI. Præter hæc vero, ac præ omnibus illud in Apostoli disputatione de lege considerari volo, quem finem, ac scopum in edenda lege Judæis Deus sibi præscripserit. Non enim uniusmodi reperitur. Nam interdum sic de ea loquitur, ut ob hoc datam significet, ut abundaret delictum. *Lex*, inquit[3], *subintravit, ut abundaret, delictum*. Et *concludit Scriptura omnia sub peccato*[4]. Hoc est concludi permisit, ac velut arctari omnes in peccatum, ait Photinus apud Œcumenium, et si qua sunt alia ejusdemmodi loca. Nonnunquam adversus peccata, et ad ea comprimenda, et amputanda *posita esse* dicitur, *propter transgressiones*, inquit[5], *posita est*. Hoc est *eas prohibitura*, ut ait Hieronymus in commentario ad illum locum, quod et alii plerique interpretes, maxime Græci sequuti sunt. Nonnunquam legis fructus ille monstratur, uti peccatorum suorum, ac meritorum conscii homines ad gratiam, et Dei auxilium confugerent. Ita enim Augustinus[6], verba illa Apostoli quæ supra memorata sunt, *conclusit omnia sub peccato*, intelligenda putat : nempe « hoc actum esse per legem, ut peccatum agnosceretur, et prævaricatione augeretur, et sic adversus victoriam peccati, ad divinam gratiam, quæ in promissionibus est, confugeretur. »

Ex quibus omnibus triplicem velut gradum divinæ providentiæ, ac finem discernere oportet, quem in danda lege propositum habuit. Primus est, ac directus, ut a peccando deterreret homines. « Quid enim volebat lex ? ait Chrysostomus, nempe justum facere hominem, etc. hic igitur finis erat legis, et ad hoc omnia spectabant, et hujus rei gratia omnia facta sunt ; et festa, præcepta, sacrificia, ac cætera omnia eo pertinebant, ut homo justificaretur[a]. » Quam eamdem de legislatione sententiam innumeris in locis repetit idem Chrysostomus, quo sensu plerique Patres verba illa Isaiæ, ut apud Septuaginta leguntur, interpretati sunt, *Lex in auxilium data est*[7]. Hinc Dorotheus in doctrina prima. « Dedit, inquit[8], legem bonus Deus ad auxilium, ad conversionem, ad emendationem pravitatis. » Eodem quoque pertinet, quod plerique veteres, cum de causis incarnationis, et adventus Christi disserunt, unam hanc ante alias adducunt, quod cum sanandis humani generis peccatis, sic tanquam morbis, varia adhibuisset remedia, et in irritum cuncta cessissent, postremo quod erat omnium præstantissimum, excogitavit. Inter illa vero medicamenta legem, ac prophetas enumerant. Sic Athanasius in libro *de Incarnatione*, Joannes Damascenus, Dorotheus in illo quem paulo ante citavimus loco[9], Andreas Cretensis ; et alii bene multi. Philo Carpathius *in Cantica* : « Post omnia, inquit, condita decem præcepta legis data sunt homini, ut qui naturæ legem abjecerat, divina saltem frenaretur. »

Verum cum perexiguum fore fructum illum legis prævideret Deus, neque virium satis habiturum legis terrorem, aut præmiorum illecebram, ad continendos in officio mortales ; alterum veluti effectum legis destinavit ;

a Homil. XVII in epist. *ad Rom.* Τί γὰρ ἐβούλετο ὁ νόμος; δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον, etc. Τοῦτο οὖν τέλος ἦν τοῦ νόμου, καὶ εἰς τοῦτο πάντα ἔβλεπε, καὶ διὰ τοῦτο πάντα ἐγένετο, καὶ αἱ ἑορταί, καὶ αἱ ἐντολαί, καὶ θυσίαι, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ἵνα δικαιωθῇ ὁ ἄνθρωπος.

1 Lib. I *ad Simplic.* qu. I.— 2 *Rom.* VI, 14.— 3 *Rom.* V. 20.— 4 *Gal.* III, 22. — 5 *Gal.* III, 19. — 6 Ep. XCV.— 7 *Isa.* V, 20.— 8 Doroth. X, 11 *Bibl. Patr.* — 9 Hom. *de Annunt.*

uti pessimos homines sineret occasione ex lege sumpta, in majora provolvi scelera : ut hæc pœna antecedentium esset criminum, præceps in graviora lapsus, ac cæcitas, et obduratio mentis, quam nec effici, nec directe a Deo procurari, pia et sana fides agnoscit, nec nisi justo judicio permitti.

Sed quia divinæ bonitatis peculiare illud est, ut mala non alia de causa fieri permittat, quam ut ex illis bona procuret ; « nec ulla cujusquam ruina ex divina dispositione constituta est [1],» ut ait Prosper; hinc alius porro, idemque tertius finis objectus est divinæ sapientiæ, quem ex illa permissi mali labe traheret, ut homines peccatorum suorum tædio, ac legis, et pœnarum terrore fracti, ac domiti, cum se debiliores esse cernerent, quam ut paria cum lege, divinaque justitia facere possent, humiles fierent, et ad meliora reverti cupientes, liberatoris gratiam, et misericordiam elicerent. Hic triplex in lege statuenda finis legislatoris Dei, ac Mosaici mandati fructus, Augustini, ac Patrum quamplurimorum auctoritate nititur.

Primus scopus. VII. Primum de tribus scopum Augustinus indicat in tractatu *ad Psalmum* CXXIII sub finem, « Solent inquit, omnes hæretici, maxime Manichæi, reprehendere legem, et dicere, quia Deus illam non dedit. Exponendus est locus iste, ut cognoscatur, quia et legem Deus dedit, et lex per Moysem data est, ut nos salvaret » (nimirum quantum erat ex sese, et ex dantis consilio, ac voluntate.) Et in epistola LXXXIX. « Nam et ipsa Lex in hoc adjutorium data est iis, qui ea legitime utuntur, ut per illam sciant, vel quid justitiæ jam acceperint, unde gratias agant, vel quid adhuc eis desit, quod instanter petant. »

Joannes item Damascenus libro tertio *de Fide*, capite primo sub initium; in lege danda, ut et prophetis, id Deum studuisse, et assequi voluisse scribit, ut peccatum deleret, late diffusum, ut ad bonum statum revocaret hominem.

Secundus. De secundo legis fine passim idem Augustinus meminit, ut in eadem epistola LXXXIX. *Lex*, inquit, *subintravit*, *ut abundaret delictum;* sive cum homines negligunt, quod Deus jubet, sive cum de suis viribus præsumentes, adjutorium gratiæ non implorant, et addunt infirmitati superbiam. » Item in primo *ad Simplicianum*, quæstione prima. « Lex auget concupiscentiam, inquit, ex prohibitione, et reum obligat ex prævaricatione, jubendo, quæ implere homines ex infirmitate non possunt, nisi se ad Dei gratiam pietate convertant. » Vide et librum *de spiritu, et littera*, capite quarto. Et in libro *quæstionum super Exodum* [2]: « Lex posita est in veteri Testamento, quæ convinceret transgressores, quæ subintravit, ut abundaret delictum. »

Tertius. VIII. Tertius denique fructus legis iisdem fere sententiis Augustini comprehenditur, ut ad *Psalmum* CXVIII. « Lex ad hoc prodest, ut mittat ad gratiam. » Et paulo post. « Oportebat ergo ut superbis, et de libertate sui arbitrii præsumentibus, Lex daretur, qua prævaricata, quicumque compuncti humiliarentur, non jam per legem, sed per fidem, ad subvenientem currerent gratiam. » Rursus ad *Psalmum* CII. « Ad hoc data est lex, ut convinceretur languidus, et medicum imploraret. » Et in libro tertio *contra duas epistolas Pelagianorum*, capite IV. « Per Moysem, inquit, revelatum est Testamentum vetus, per quem data est lex sancta, et justa, et bona, per quam fieret non abolitio, sed cognitio peccati, qua convincerentur superbi suam justitiam volentes constituere ; quasi divino adjutorio non egentes ; et rei facti litteræ, confugerent ad gratiæ spiritum, non sua justitia justificandi, sed Dei, hoc est, quæ illis esset ex Deo. » Denique libro I *de Gratia Christi*, capite octavo, hanc esse legis utilitatem demonstrat, « Quoniam quos facit prævaricationis reos, cogit confugere ad gratiam liberandos, et ut concupiscentias malas superent adjuvandos. Jubet enim magis, quam juvat : docet morbum esse, non sanat. Imo ab eo potius quod non sanatur augetur, ut attentius, et sollicitius gratiæ medicina quæratur. »

Verum innumera sunt Augustini de hoc argumento testimonia, quæ ab Armacanis magno numero collecta sunt, ut absonum dogma, et sponte sua ruiturum, hac fultura sustentarent.

Effectus ex leg per accid proven. Postremo de legis instituto, et effecto, quod ex accidente, ac præter latoris voluntatem exstitit, erudite disputat tributus Ambrosio commentarius in epistolam *ad Romanos* [3]. « Plane, inquit, necessaria fuit lex, ut ostenderet imputari apud Deum peccata, quæ impune fieri credebantur : ut de cætero scirent quid evitare deberent. » Unde Esaias Propheta; « *Lex*, inquit [4], *in adjutorium data est.* Ut quia ipsi naturæ quodammodo inserta sunt

1 Lib. II *de Voc. gent.* c. III,— 2 Qu. CLXVI, t. IV — 3 Apud Ambr.— 4 *Esa.* VIII.

justitiæ semina, addita lex est, cujus auctoritate et magisterio ingenium naturæ proficeret ad fructum justitiæ faciendum, etc. Providenter ergo data est lex in adjutorium, sicut testatur Propheta : sed populus veterem consuetudinem sequens, multiplicavit peccata. Ipso enim usu plus cœpit peccare, quam antea peccaverat : et sic factum est, ut data lege non minuerentur, sed abundarent peccata. »

CAPUT VII.

Consectaria ex ratione legis superiori capite confecta. 1. *Refellitur error Anomorum negantium Judæos, ad servandam legem sibi divinitus traditam, ullis gratiæ fuisse præsidiis instructos.* 2. *Gratiæ genus duplex, initialis, et adultæ.* 3. *Hanc caritatis, illam fidei nomine Augustinus appellat : et utramque rursus caritatem nominat.* 4. *Legis quoque vocabulum interdum mandata, interdum cœtum significat populi lege devincti.* 5. *Utroque modo lex vetus a nova distat, ut figura a veritate.* 6. *Ex eo vetus est dictum prius Testamentum, quod in promissis temporalibus figuraret spiritualia, et æterna.* 7. *Præcepta legis novæ, quod ad substantiam attinet, eadem quæ veteris, aut pene eadem esse veterum aliqui dixerunt.* 8. *Finis in quo diversus : et an promissum in lege veteri regnum cœlorum.*

Omnis illa superiori exposita capite, atque ex sacrorum librorum, et Augustini auctoritate confecta ratio legis, quædam nobis consectaria, et velut πορίσματα pariet, ad insequentem opportuna disputationem, et magno deinceps usui futura. Quorum primum est, in quod tota fere moles disputationis hujus incumbit : et unde occasionem nacta recens Anomorum opinio, ad contumeliam legis erupit. Etenim quia necessariam ad bene agendum gratiam, quam *sufficientem* vulgo nominant, funditus e medio tollere instituerunt, nullam omnino legi comitem adjunctam fuisse docent ; nec Judæos, quibus illa divinitus est data, ullis ad eam servandam auxiliis esse gratiæ subornatos, ac suffultos. Quod minime tolerandum genus erroris, ex iis, quæ capite antecedente notata sunt, arguitur, ac refellitur : dum ita constat ; legem eo fine latam a Deo, ut, quod luculenter, ac passim inculcat Augustinus [1], « cum implere non possent legem datam, prævaricatores invenirentur, et facti rei sub lege, peterent misericordiam a legis conditore. » Vel, « ut gratiæ medicinam non sanata per legem [2], sed convicta infirmitas quæreret. » Et in epistola LXXXIX. « Nam et ipsa lex, ait, in adjutorium data est illis, qui ea legitime utuntur, ut per illam sciant vel quid justitiæ jam acceperint, unde gratias agant, vel quid adhuc eis desit, quod instanter petant. Qui autem sic audiunt, quod ait lex : Non concupisces, ut hoc quia didicerint, sufficere sibi arbitrentur, nec adjutorio gratiæ Dei ad faciendum quod jussum est, dari sibi virtutem credant, et petant, ad hoc eis lex subintravit, ut abundaret delictum. » Si igitur hunc in edenda lege veteri finem proposuit sibi Deus ; si hujusmodi ex illa fructum capere voluit, ut superbi peccatores delictorum suorum conscientia fracti, et attoniti, sibi primum displicerent ; tum se peccatores confessi, humiles coram Deo fierent, atque ejus opem postremo implorarent, et gratiam : si hoc sexcentis in locis affirmat, et uberrima oratione declarat Augustinus : et illis adeo in locis et sententiis, quibus magni et minuti ex Anomorum grege scriptores librorum suorum margines impleverunt ; ac si effecta illa omnia, gratiæ propria sunt ejus, quæ per Christum, et Christi meritis parta tribuitur : profecto legi Mosaicæ gratiæ præsidium annexum fuit, nec ea prorsus exanguis, et exsucca siti cœlestis illius roris exaruit.

(Margin: orollaria.)

(Margin: Judæi aliqua gratia instructi ad servandam legem.)

« Ad hoc data lex est, ait Augustinus [3], ut de magno parvum faceret, ut te ad faciendum legem vires de tuo non habere monstraret : ac si opis indigens, et egenus ad gratiam confugeres, et clamares, *Miserere mei Domine.* » Atqui « peccatorem se agnoscere, ac confiteri, humiliare seipsum Deo, ad remissionem peccatorum currere, » plane opera sunt gratiæ : ut alibi tradit August. [4] idem. Cujus et ista sunt [5] : « Cum autem cœperit tibi displicere quod fecisti, tunc incipiunt bona opera tua, quia accusas mala opera tua. Initium bonorum operum confessio est operum malorum, etc. Quia et hoc ipsum, quod tibi displicuit peccatum tuum, non tibi displiceret, nisi Deus tibi luceret, et ejus veritas tibi ostenderet. » Sed nec ipsa rei istius cogitatio, nec initium volun-

1 Lib. II *de Act. cum. Fel.* c. XI.— 2 Id ep. CLVII.—3 In *Ps.* CXVIII Conc. XXVII.— 4 Tract. in *Ps.* XLI. — 5 Tr. XII *in Joan.*

tatis exterritæ, ac supplicis, aliunde quam ex Christi gratia suppetit: ut Arausicana secunda synodus, canone IV, decrevit, et VI, et VII, et Tridentinum concilium sessione sexta, capite quinto, et canone tertio.

Gratia duplex, initialis et adulta.

II. Præterea duplex ex iisdem fontibus synodalium decretorum, et Augustini, gratiæ discernendum est genus. Nam alia est rudis, et inchoata, quam initialem vocant, et est bonæ voluntatis initium, ac quidam velut conatus resipiscendi, promerendique gratiam. Altera est tanquam adulta, ac robusta gratia, quæ robur ac nervos habet, ac operis effectum. Utramque gratiam liquido, ac diserte Augustinus exprimit multis in locis, quibus gratiam. et divinum adjutorium ad opera bona, per antecedentem fidem, et bonam voluntatem, et orationem impetrari dicit. Ut in epistola LXXXIX, Ubi gratiam distinguit ab conatu obtemperandi, infirmitatis propriæ confessione, et adjutorii postulatione. « Valet, inquit paulo post initium, liberum arbitrium ad opera bona, si divinitus adjuvetur, quod fit humiliter petendo, et faciendo. » Tum in locis illis paulo ante allatis legem asserit ideo datam, ut per eam territi homines, et humiliati, gratiæ adjutorium postularent. Ut cum ait, « Jubet ideo, ut facere jussa conati, et nostra infirmitate fatigati, adjutorium gratiæ poscere noverimus. » Et libro quarto *contra duas epistolas Pelagianorum* capite quinto. « Ideo quippe lex iram operatur, inquit, ut territo atque converso , ad justitiam legis implendam, Dei misericordiam gratia largiatur, per Jesum Christum Dominum nostrum. » Cui suffragatur Ambrosius in libro primo *de Jacob*, *et vita beata*, capite sexto : Ubi cum percontatus esset, « Quod opus erat, ut lex promulgaretur, si profutura non erat? » sibi ita respondet; « Proposuit tamen mihi; cœpi confiteri, quod negabam; cœpi delictum meum cognoscere, et justitiam non operire; cœpi pronuntiare adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietates cordis mei. » Quibus in locis et innumeris aliis, Augustini præsertim , lucet duplex illud gratiæ genus. Nam altera est imbecilla, et inchoata, velut adumbratio quædam, ac delineatio prima : cujusmodi sunt dispositiones ad emerendam gratiam justificationis : altera est jam adulta, et provecta, ad quam obtinendam præparant nos priora, quæ diximus, auxilia, sive primi voluntatis affectus, et impetus, « quam inchoationem fidei, quæ conceptioni similis est, » Augustinus appellat libro primo *ad Simplicianum*, quæstione secunda.

Hanc charitatis, illam fidei nomine Augustinus appellat.

III. Nonnunquam vero Augustinus idem posterius illud gratiæ genus *charitatem* vocat, sicut prius, *fidem*. Ut in epistola CXVI. « Si quis autem dixerit, quod gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, imo vero gratissime confitemur: hanc enim fidem volumus habeant, qua impetrent charitatem. »

Imo vero, quod in primis observatione dignum est, ambo illa gratiæ præsidia, omnemque adeo motum animi, quo et peccatores convertuntur, et conversi justificantur, charitatem nominat : ut in libro *de Natura et Gratia*, capite LXX. « Charitas ergo inchoata, inquit, inchoata justitia est : charitas provecta, provecta justitia est : charitas magna, magna justitia est; charitas perfecta, perfecta justitia est. « Tum in libro *de Gratia*, *et libero arbitrio*, capite XVIII. « Præcepto dilectionis, ut invicem diligamus, admonitum ait esse liberum arbitrium, ut quæreret Dei donum. Quod quidem sine suo fructu prorsus admoneretur, nisi prius acciperet aliquid dilectionis, ut addi sibi quæreret, unde quod jubebatur impleret. » Ergo dilectionem, sive charitatem, vocat motum, et affectum bonæ voluntatis, quo eamdem dilectionem, sed validiorem, hoc est, ut alibi loquitur, *incrementum charitatis*[1], meretur. Atque hoc consentaneum est ejusdem Augustini definitioni, qua *bonam voluntatem* nihi aliud esse dicit[2], quam *charitatem*. Ex quo illud sequitur, quod alio loco docuit[3]: « qui ergo vult facere Dei mandatum, et non potest, jam quidem habet voluntatem bonam, sed adhuc parvam, et invalidam : poterit autem, cum magnam habuerit, et robustam. Quando enim martyres magna illa mandata fecerunt, magna utique voluntate, hoc est magna charitate fecerunt, » etc. Tum subinde, « Et quis istam, etsi parvam, dare cœperat charitatem, nisi ille, qui præparat voluntatem, et cooperando perficit, quod operando incipit? » Hæc sunt idonea ad illius, quod proposui, faciendam fidem, charitatis vocabulo apud Augustinum, plerumque censeri motus omnes, et affectus piæ voluntatis, quam qui justificationem antecedunt, quam qui sunt ea posteriores. Cujus rei inscitia valde peccarunt novi legis adversarii.

1 Lib. *de Cor. et Grat.* c. V.— 2 Lib. I *de Grat. Chris.* c. XXI.— 3 Lib. *de Grat. et lib. arb.* c. XVII.

Lex dupliciter accepta.

IV. Rursus haud in postremis tenenda est notatio illa vocabuli *Legis*, cum ad vaterem, aut novam significandam adhibetur. Habet enim duplicem usum ac potestatem : et primum pro mandato, præceptoque sumitur, quo jubetur, aut prohibetur quippiam : ex quo vulgaris orta est præcepti divisio in *negativum*, et *affirmativum*. Deinde statum ipsum communitatis ac cœtus significat, tum lege devincti, et obligati ; tum ejusdem professione fidei, ac sacramentorum communione in unum aggregati Ecclesiæ corpus. Sic cum legem Mosaicam dicimus, interdum ad mandata ipsa respicimus, quæ in monte Sinai Judæis edita sunt : atque ea præsertim ratione, ut jam animadvertimus, qua pœnas et præmia, vitæ utraque præsentis, sed illas potissimum, intentant. Alias statum ipsum intelligimus Israelitici populi ; quem leges ab Moysé latæ, et vivendi instituta sic obstrictum, et obligatum tenebant; ut sive illa servaret, mercedem ibi propositam, et a Deo promissa commoda caperet : sive ab illis recederet, pœnas committeret iisdem legibus constitutas.

Totidem modis nova lex, quæ et gratiæ vocatur, usurpari potest. Siquidem vel præcepta ipsa significat, quæ partim Ecclesiæ cum synagoga veteri communia; partim exquisita magis, et ad perfectum officium limatiora, et expressiora sunt. Vel status ipse demonstratur christiani populi, et ecclesiæ Deo servientis eo ritu, atque cultu, quem Christus Dei filius constituit, ac præscripsit.

Vetus Testamentum figura novi.

V. Utriusque porro discrimen, cum sit multiplex, tum quod præsentis tractationis interest, ea in re cernitur, quod prius Testamentum figura quædam, et imago posterioris, ac novi fuit : hoc vero, rem illius signis, ac figuris adumbratam exhibuit. Hujus fidem facit in plerisque, ac sane præcipuis Apostolus *ad Corinthios* scribens[1]. *Hæc autem* ait, *in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt*, etc. Item[2], *hæc autem omnia in figura contingebant illis : scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt.* Et [3] alibi generatim sic : *umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum*, etc. atque hoc passim in illa, unde sumptum istud est, *ad Hebræos* epistola, testatur, ac declarat Apostolus.

Eæ figuræ, adumbrationesque novi in vetere Testamento, qua cæremoniis, et sacramentis, qua præceptis ipsis continebantur. Sic in priori genere[4], *circumcisio manu facta, circumcisionem Christi* per baptismum ; vel *circumcisionem cordis in spiritu* significabat[5], quam lex nova repræsentavit. Paschalis agnus Christum adumbrabat pro salute hominum occisum, et fidelis populi pabulo destinatum. Sic cætera ejusdem epuli certis futurorum significationibus serviebant, quas evolvit Apostolus in priore *ad Corinthios* epistola.

In posteriori genere, hoc est in præceptis, non minus figuræ locum habebant : maxime vero, quod in illis terrena bona, vitæque præsentis commoda proponebantur, tanquam præmia recte factorum : ac similiter pœnæ omnes temporales indicebantur, egestas, orbitas, servitus, captivitas, morbi, cæteraque vitæ hujus incommoda, mors ipsa denique, si quis contrà mandata committeret. Quo duplici genere, præmiorum videlicet, ac pœnarum temporalium, spiritualia, et sempiterna, adeoque futura bona, malaque significabantur, quæ in novo Testamento palam denuntiata sunt.

Characterem.

VI. Hanc Testamenti veteris, legisque propriam esse notam, ac velut χαρακτῆρα, post Apostolum Augustinus passim prædicat. Qui et *Vetus* ob id appellatum esse dicit[6] : « quod in figuris rerum spiritualium habere viderentur promissa carnalia. » Et alibi[7] : « Educto autem populo in monte Sina divinitus acceptam tradidit legem, quod vetus dicitur Testamentum, quia promissiones terrenas habet : et per Jesum Christum futurum fuerat Testamentum novum, in quo regnum cœlorum promitteretur.

Cur testamentum vetus sic appellatum.

Tum alio in loco diserte « Eadem, inquit[8], sunt in veteri, et novo, ibi obumbrata, hic revelata : ibi præfigurata, hic manifestata. Nam non solum sacramenta diversa sunt, verumetiam promissa ibi videntur temporalia proponi, quibus spirituale præmium occulte significetur : hic autem manifestissime spiritualia promittuntur, et æterna. » Et in libro *contra Adimantum*[9], « Omnia illa præcepta carnali populo imposita, futuram disciplinam spiritualis populi prophetabant. » Ideo vetus Testamentum alio loco « nihil aliud esse dicit[10], quam imaginem novi populi, et novi Testamenti pollicentis regnum cœlorum. »

1 I *Cor.* x, 6.— 2 Ib. v. 11.— 3 *Heb.* x, 1.— 4 *Col.* ii, 11.— 5 I *Cor.* ii, 29.—6 Aug. X *de Civ.* c. xxv,—7 Lib. XVIII *de Civ.* c. xi.— 8 Lib. IV *qu. superorum* xxxiii.— 9 Cap. xv.— 10 Lib. *de Vera Relig.* c. xxvii

Denique in libro quarto *contra Faustum*, « Temporalium, inquit, rerum promissiones, Testamento veteri contineri, et ideo vetus Testamentum appellari, nemo nostrum ambigit, et quod æternæ vitæ promissio, regnumque cœlorum ad novum pertinet Testamentum : sed in illis temporalibus figuras fuisse futurorum, quæ implerentur in nobis, in quos finis sæculorum obvenit, non suspicio mea, sed Apostolicus intellectus est, » etc. Ita Primasius[1], « Illud, inquit, terrena promittebat, et temporalia, et præcipiebat carnalia : istud vero æterna, et cœlestia promittit, præcipiens spiritualia. » Vide inter alios Ivonis Carnotensis opusculum *de convenientia veteris, et novi sacrificii*[2]. Et recte Ambrosio tributus commentarius[3]: Lex vetus, inquit, non criminis utique nomen est, sed temporis, vel ætatis. Senuit enim, quia cessavit. »

Præcepta novæ legis quoad substantiam pæne eadem quæ veteris.

VII. Quod ad legem novam attinet, hoc est præcepta ipsa Christianæ religionis, ac novi Testamenti, illa, si per sese, et ut loqui solent, *substantiæ* suæ ratione spectetur, non multum distat ab Mosaica. Etenim complures antiquorum Patrum asserunt, eadem in utraque lege data fuisse præcepta : ut alibi docuimus[4]. Quanquam in libro primo *Retractationum*, capite XXII, id absolute, generatimque dici non probat Augustinus : et quod in libro *contra Adimantum* scripserat[5], « nulla in Evangelica, atque Apostolica doctrina reperiri, quamvis ardua et divina præcepta, et promissa, quæ illis etiam libris veteribus desint, » emendat sic, ut addendum sit *pæne*, atque dicendum, « ut pæne nulla in Evangelica atque Apostolica doctrina, » etc. Quippe nova quædam ab Christo edita fuisse præcepta, quæ in vetere Testamento nondum promulgata fuerant; ut in sermone Evangelico in monte habito : ubi non erat cur « Dominus diceret *audistis quia dictum est antiquis*, hoc : *ego autem dico vobis* hoc : si nihil ipse amplius præciperet, quam præceptum est in illis veteribus libris. » Sed utcumque se habeant nova ista præcepta, et sive nulla in veteri Testamento illorum facta sit mentio; sive ne ista quidem illic prætermissa fuerint ; de quo paulo post aliquid dicam ; omnia certe veteris præcepta legis, quæ ad mores pertinent, eadem et in novo Testamento præscripta sunt, iisque Christiani etiamnum populi tenentur. In his ergo saltem, quod ad substantiam ipsam attinet, nullum veteris est ab lege nova discrimen.

Finis pœnæ ac præmiorum diversus.

VIII. Sed interest finis, qui in utraque proponitur; ac præmii, vel pœnæ, quibus illæ sanciuntur. Nam vetus lex, ut terrenorum ac temporalium mercede bonorum obsequium eliciebat : sic temporalibus pœnis, ac tum bonorum illorum, tum vitæ jactura, ab delictis absterrebat. Nova vero lex, minimum bonis istis, malisque tribuens, sempiterna pronuntiat præmia, pœnasque sempiternas, ut paulo ante significavi. Nam *regnum cœlorum* clare, ac diserte in novo Testamento, novaque lege concipitur. Itaque Christus in illo sermone, quem in monte habuit, « mirum principium doctrinæ cœlestis adhibens, ut observat Chromatius[6], non a terrore incipit, sed a beatitudine, non terrorem faciens, sed potius desiderium. Vice enim agonothetæ, vel munerarii, certatoribus in hoc stadio spirituali præmium grande proponit; ut dum aspiciunt præmium, nec labores timeant, nec pericula perhorrescant. »

Huc illud pertinet, quod Augustinus in primis, aliique tradunt, *regnum cœlorum* omnino in veteri lege non esse promissum. Sic enim ille in capite XXII, primi libri *Retractationum*, quod paulo ante citavimus : « Deinde regnum cœlorum, inquit, illi populo fuisse promissum non legimus in iis, quæ promissa sunt lege data per Mosem in monte Sina, quod proprie vetus dicitur Testamentum : quod præfiguratum dicit Apostolus per ancillam Saræ, et filium ejus. Sed et ibi figuratum est et novum per ipsam Saram et filium ejus. »

Vetus testamentum multiplici acceptione sumitur.

IX. Quem ad Augustini locum animadvertes id, quod alibi observavit idem[7]; vetus Testamentum, sive legem veterem, duobus modis usurpari solere : primus est « secundum divinarum Scripturarum auctoritatem, » inquit ille ; hoc est quatenus Scripturas omnes amplectitur, quæ Testamenti veteris vocabulo censentur : alter est, cum pro lege sumitur, quæ in monte Sina data est : quam Apostolus *generasse* dicit in *servitutem*[8]: cuique novum Testamentum, et lex gratiæ, ac libertatis opponitur ab eodem Apostolo. In Testamento igitur vetere posteriore hoc modo sumpto, sive lege in Sina Judæis edita, « non invenitur promitti, ait Augustinus, apertissime nisi terrena felicitas : » quo tamen promisso, novi Testamenti vera, et spiritualia, et homine

1 In c. VIII ep. *ad Heb.* x1 Bibl.— 2 *Bibl. Patr.* col. 790.— 3 Com. in c. VIII *ad Rom.*— 4 Tom. II, l. X *de Deo*, c, XXIV, § 10 et seq.— 5 Cap. III. Idem docet Chrys. hom. XII in ep. *ad Rom.*— 6 Serm. II *de oto Beatit.* XX *Bibl. Patr.* 153.— 7 Lib. *de Gest. Pel.* c. V.— 8 *Gal.* IV. 24.

digniora bona significata sunt. At in eodem Testamento vetere prioris modi : hoc est in plerisque propheticis, et aliis canonicis libris, regnum cœlorum, et spiritualia, novique propria Testamenti præmia demonstrantur : tametsi rarius, quam in novo, nec ita diserte manifesteque declarata sunt. Hilarius certe legem asserit, non modo « Christum annuntiasse, sed etiam remissionem peccatorum prædicasse, et regnum cœlorum spopondisse. »

Denique nemini est illud ignotum, legis vocabulum interdum totum vetus significare Testamentum, una cum propheticis, et Historicis libris : uti perpetuo Apostolum usurpare scribit Chrysostomus[a]. Ex quo intelliges, Judæos qui sub lege, ac veteri Testamento erant, non adeo immersos in curas, cogitationesque carnis fuisse, ut æternæ vitæ, ac promissorum spiritualium sensu prorsus omni carerent : ut Armacani somniant : quos ambigua notio vocis istius, *Legis*, ac bonæ mentis inopia, in eam labem opinionis induxit.

CAPUT VIII.

1. *Nulla lex, qua præceptis constat, gratiam ac vires ad agendum sufficit.* 2. *Lex nova, non ut lex, sed ut statum, auctorem, et opes novi Testamenti complectitur, auxilia gratiæ subministrat.* 3. *Ita Spiritus S. nova lex digito Dei cordibus inscripta dicitur.* 4. *Christi gratia non sic est propria novi Testamenti ut in vetus porrecta non fuerit.* 5. *Finis proximus legis veteris temporalis, consentaneis gratiæ accessionibus rudem populum ad spiritualia, et æterna desideranda provexit.* 6. *Status iste veteris proprius legis imperfectus fuit, malus non fuit.* 7. *Medicorum hoc exemplo declaratur.* 8. 9. *Et ex Augustino, aliisque probatur.*

Lex sive vetus, sive nova, qua lex, gratiam non confert.

I. De adjutorio gratiæ, cujusmodi in utroque Testamento fuit, et ad legem est adjunctum, veterem pariter, ac novam, certa ex antedictis constituenda ratio est : et utrum generis ejusdem attributa sit ; ac, si discriminis aliquid intercessit, quæ cujusque nota et proprietas fuerit. In quo nihil prius faciendum est, quam ut id animo repetatur, quod capite superiori docuimus : si lex eatenus spectetur, ut est præceptum aliquod, et mandatum, facere jubens quippiam, aut vetans, nihilo plus novam, quam veterem suppeditasse gratiæ. Quod inter alios Dominicus Soto fusius exponit[1]. Qui nonnullos redarguit, asserentes in illo Joannis Evangelistæ loco[2], *Lex per Moysem data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est*, hoc discrimen inter legem illam vetustam. et nostram constitui, neque vero aliud, quam Sacramentorum : quod scilicet illa non conferrent gratiam, nostra vero illam efficerent. » Similiter cum ait[3], *Arbitramur justificari hominem per fidem, et non ex operibus legis*, « non intendit, inquit, peculiare interstitium inter legem veterem, et nostram constituere, etc. Itaque non constituebat differentiam inter legem, et legem : sed inter opera cujuscumque legis, sive naturalis, sive scriptæ, quamvis divinitus conditæ, sive humanæ ; et fidem Christi. » Atque ut paulo ante scripsit, « Hoc a lapsu primi hominis commune semper fuit omni legi, et sæculo, ut nonnisi per unicam fidem Mediatoris, magis minusve implicitam, vel explicitam, pateret ulli unquam mortalium salus. » Quare lex nulla, ne Christiana quidem per sese, et ut lex, ac præceptum est, gratiam, ac vires bene agendi sufficit : sed adjuncta illi auxilia, quæ dicuntur, gratiæ sufficientis, et idoneæ ad præstanda legis officia per fidem *implicitam aut explicitam*, ut Sotus loquitur, atque aut venturi, aut jam missi, functique munere suo mediatoris Christi Domini.

II. Quod igitur dici interdum audimus, *novam legem* gratiam repræsentasse, cujus inops antiqua fuerit : id non de lege ipsa nova, qua lex est, intelligi debet : sed ut novi Testamenti statum significat, atque ejus auctorem, et inclusas in illo, ac comprehensas opes amplectitur. Est enim utriusque Testamenti auctor quidem, et artifex Jesus Christus (quem *populum de terra Ægypti salvasse* ait Judas Apostolus[4]) verum prioris per ministros, et officiales suos : posterioris vero per sese : uti Paulus initio epistolæ *ad Hebræos* docet. Itaque tametsi Christus tanquam

[a] Chrys. hom. xxxvi ad epist. i *ad Cor.* ad cap. xiv, vers. 21. Ἀλλ' ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, πᾶσαν τὴν παλαιὰν ἀεὶ νόμον καλεῖ, καὶ τοὺς Προφήτας, καὶ τὰς ἱστορίας.

1 In IV. dist. ii, q. i, a. 4. — 2 *Joan.* i. — 3 *Rom.* iii, 28. — 4 *Jud.* v.

vivus sit, perennisque fons quidam, largissime manans, et in omnes omnium temporum homines, gratiæ ac donorum cœlestium copiam usquequaque diffundens, quia *nullum aliud nomen est sub cœlo datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri*[1]: nihilominus novi Testamenti peculiaris fructus ille censetur, tam Christus ipse, quam ejus merita, et horum pretio comparata, auxiliorum gratiæ inexhausta, et affluens ubertas : præsertim quia nova ratione, et superioribus inusitata temporibus, post adventum, mortemque Christi communicari cœpit; ut non efficientia sola, quemadmodum antea, sed substantia ipsa sancti Spiritus sanctificandis, adoptandisque justis, et regni cœlestis heredibus applicata fuerit. De quo singulari Dei beneficio, ac novi Testamenti proprio, nihil hic addam ad ea, quæ in octavo libro *de Trinitate* affatim exposita sunt[2].

Utriusque legis vis et indoles.

III. Hac itaque de causa, quod auctor et fons gratiæ Christus, ejusque Spiritus sanctus in Testamenti novi, sive legis novæ censu numeratur, factum illud videmus, uti Spiritus ipse sanctus interdum nova lex appelletur, *digito Dei* nostris cordibus inscripta. De quo luculenta ista sunt Augustini in libro *de Spiritu et littera*, capite XXI. « Quid sunt ergo leges Dei ab ipso Deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa præsentia Spiritus sancti, qui est digitus Dei, quo præsente diffunditur charitas in cordibus nostris, quæ plenitudo legis est, et præcepti finis? » Quibus ista subjicit valde ad rem spectantia : « Nam quia veteris Testamenti promissa terrena sunt, licet (exceptis sacramentis, quæ umbra erant futurorum, sicut est circumcisio, et sabbatum, et aliæ dierum observationes, et quarumdam escarum ceremoniæ et multiplex sacrificiorum, sacrorumque ritus, quæ vetustati carnalis legis, jugoque servili congruebant) talia contineant præcepta justitiæ, qualia nunc quoque observare præcipimur, etc. Tamen quia in eo, sicut dixi, promissa terrena, et temporalia recitantur, quæ bona sunt hujus corruptibilis carnis; quamvis eis sempiterna, atque cœlestia, ad novum scilicet Testamentum pertinentia, figurarentur; nunc ipsius bonum cordis promittitur, mentis bonum, spiritus bonum, hoc est intelligibile bonum, cum dicitur, *Dabo leges meas in mente eorum, et in cordibus eorum scribam eas*[3]. Unde significavit eas non forinsecus terrentem legem formidaturos, sed intrinsecus habitantem ipsam legis justitiam dilecturos. » Hic Augustini locus utriusque legis discrimen, et indolem; ac præsertim novæ vim, et proprietatem pulcherrime describit. Simul illud affirmat, quod paulo ante dixi, legem novam plerumque non præceptum ipsum significare, sed gratiam, et hujus fontem, et originem, hoc est Spiritum sanctum, qui in novo Testamento, velut in paradiso constitutus, quadrifariam inde sectas aquas in omnes mundi partes, hoc est ætates omnes humani generis emittit. Hoc sensu interpretandum illud est, quod interdum dicitur, legem novam, sive Testamentum novum, non solum monstrasse, jussisseque quid fieri oporteret, sed etiam vires ad agendum, auxiliumque præbuisse.

Christi gratia in vetus testamentum perfecta.

IV. Quamobrem Christi Domini, ejusque Spiritus virtus et efficientia, non sic attributa est, propriaque facta novi Testamenti, ut non in vetus porrecta fuerit. Tam enim late patuit gratia Christi, quam ejus merita. Ea vero per omnia tempora, etiam anteriora propagata sunt. « Non enim novo consilio, ait Leo, Deus rebus humanis[4], nec sera miseratione consuluit : sed a constitutione unam, eamdemque omnibus causam salutis instituit. Gratia autem Dei, qua semper est universitas justificata sanctorum, aucta est Christo nascente, non cœpta. Et hoc magnæ pietatis Sacramentum, quo totus jam mundus impletus est, tam potens etiam in suis significationibus fuit; ut non minus adepti sint, qui in illud credidere promissum, quam qui suscepere donatum. »

Bene quod scribit Leo, *auctam esse Christo nascente*, hoc est novo Testamento patefacto, *non cœptam gratiam*. Nam revera copiosior et affluentior in novo cœpit esse, quam in antiquo fuerat. Etenim divina Sapientia ita gratiæ suæ munera, et humanæ imbecillitatis auxilia dispensavit, ut pro modulo cujusque status, et pro fine ac scopo, in quem propria singulorum officia dirigebat, consentaneum iis adjumenti genus, et idoneam copiam destinarit. Itaque in novo Testamento, cui et finis præstantior, et excellentiora proposita sunt præcepta, singularis cujusdam tum dignitatis, tum ubertatis attributa gratia est. Finis Testamenti novi, cœleste regnum est, ac plena summi boni possessio : quæ in claro Dei contuitu, et perfecto ejus amore consistit. Quæ res ad animum ac

1 *Act.* IV, 12.—2 Cap. IV et seq —3 *Jerem.* XXXI, 33.— 4 Ser. III *de Nativ.*

spiritum potius, quam ad corpus pertinet. Ideo exquisitior quædam, et, ut ita dixerim, magis spiritualis illis gratia debetur; quæ ab corporis, ac rerum terrenarum commercio homines avocans, totos in cœlum, ac cœlestium bonorum curam, cogitationemque transferat. Summa igitur, et perfectio adjumentorum gratiæ, quæ novi Testamenti propria censentur, ad fidem per supremam, et eximiam charitatem operatam refertur.

Immediatus finis veteris Testamenti temporalia.

V. In vetere Testamento, proximus, et, ut loqui solent, *immediatus* finis, abundantia fuit externarum commoditatum, et eorum, quæ ad fructum vitæ præsentis attinent, terra præpinguis, ac ferax; ejusque frugum, ac proventuum ad victum et voluptatis amœnitatem perpetua, et secura perceptio : salubritas aeris, et corporum sanitas; tranquillitas pacis; cætera denique id genus, quorum in Mosaicis, et propheticis scripturis constans, et crebro repetita fit mentio. Hæc vero mortalis vitæ commoda, non absolute, ac propter se a Deo Judæis ostensa sunt : sed ut essent imagines, et figuræ futurorum, ac tanto meliorum bonorum, quanto animus corpori, cœlestia terrenis, æterna caducis, et fugacibus antecedunt; de quo superiori capite diximus.

Ut igitur per bonorum istiusmodi præsentem copiam, et illecebram, ad potiora, et in illis adumbrata præmia paulatim spem suam, et desiderium attollerent, quibusdam accessionibus gratiæ excultus illorum, et præparatus est animus. Ac primis rudimentis istis, velut lineamentis sanctitatis et justitiæ, quam primo proximeque per legem informabat tam hujus auctor, quam gratiæ, Spiritus sanctus, consentanea respondebant, et addebantur auxilia, sine quibus coli Deus ex qualicumque fide, et ejus mandatis obtemperari non poterat. Hæc gratia, legis, ut dixi, peculiaris, sed nonnisi per Christi parta merita, *initialis* et *inchoata* jure nominabitur; cujus proprium munus fuit fidem aspirare, ac notitiam Dei, aliquanto clariorem expressioremque, quam in lege naturæ : cum illum agnoscerent, et profiterentur non solum creatorem omnium rerum; sed vindicem insuper ac liberatorem, assertoremque populi ex omnibus nationibus electi, et asciti; tum amplissimorum largitorem munerum, ac præstantiorum per illa monstratorem et promissorem. Ex quo voluntas illorum accendebatur, tum certa spe, ac desiderio potiundorum hujusmodi commodorum, sive præsentium, sive per ea significatorum : tum amore in largitorem eorumdem; ejusque venerandi, et mutuis officiis remunerandi desiderio : itidemque metu ne violanda lege, offensum illum haberent, ac tam præsentibus illis, quam adumbratis per ea, et propositis utcumque bonis exciderent.

Status veteris legis imperfectus

VI. Neque vero legis lator, et conditor Deus, eo consilio Judæis illam dabat, vel ei consentaneos per gratiam suam ingenerabat affectus, ac motus animi, quibus aut amaretur propter externa illa commoda, aut propter generis ejusdem cavenda incommoda metueretur, ut in illis sisterent, nec ultra hos limites impetus suos et conatus extenderent. Verum hæc initia scilicet erant, et quasi lineamenta, ut dixi, prima, quibus ad excellentiorem, ac robustiorem gratiam promerendam expolirentur : ac si in eo quod acceperant usurpando, et excolendo fidelem operam navarent, celsiorem in gradum charitatis, et justitiæ, uberiore, præstantioreque affusa illa gratia, promoveri possent.

Interim dum in priore illo statu adhuc hærebant, quem ad legis proprie pertinere spiritum ostendimus, non male hoc ipso cum iis agebatur, tametsi nondum perfecte, absoluteque sancti erant, nec eximium, ac divinum illum gradum justitiæ, ac charitatis erant adepti. Itaque malus, ac vitiosus ex sese non fuit status iste Judaici populi, quo ex proprio legis affectu, id est initiali gratia illa, Deum colebant, ejusque mandatis optemperabant, promissæ spe mercedis, aut pœnarum metu præcepta servantes : quamvis nondum justi, ac sancti forent, hoc est justificante gratia præditi; si in eodem illo gradu simpliciter, ac præcise considerentur.

oc medicorum exemplo declaratur.

VII. Quam rem scitu pernecessariam alio in loco declaravimus [1], ad idque similitudine usi sumus cum primis apta; quam hoc loco paucis commemorare, valde ad institutam disputationem attinet. Ut igitur medici male affectis corporibus curam adhibentes, duplici utuntur remedio : altero leviore, ac minus valido, quo veluti præparant, et ad firmiora, solidioraque viam muniunt : ut sunt antegressæ purgationes, alvi subductiones, balnea, ciborum delectus, fomenta corporum : quæ προκαθαρτικὰ, id est *præmedicationes* appellantur : altero fortiore, et quasi decretorio,

1 Tom. II, l. X, c. XXVII, § 11 et seq.

quo morbus ipse proxime depellitur. Sic ad animorum sanationem duplex a Deo medela comparata est : una rudis, et inchoata, quæ nondum peccati labem abstergere potest, sed ante præparat, et obstinatæ mentis rigorem præmollit, ac viam aditumque facit ad insequentem gratiam. Hanc *primam medelam* Prosper nominat ita scribens [1] : « Amat ergo languores suos, et pro sanitate habet, quod ægrotare se nescit, donec prima hæc medela conferatur ægroto, ut incipiat nosse quod langueat, et possit opem medici desiderare, qua surgat. » Altera est medicina, qua et peccatum propulsatur, et justitia restituitur. Harum prior, *gratia præveniens*, et *excitans* vulgo dicitur : posterior, *gratia sanctificans*, et *justificans*, sive *auxilium gratiæ justificantis*, quo peccatoris animus ad Deum omnino convertitur, et ex peccatore fit justus et sanctus.

Et ex Augustino, aliisque probatur.

VIII. Jam in superiore corporum medela, qui nondum a morbo liberatus est, et in primis versatur adhuc curationis initiis, nondum ille quidem sanus est, sed non hoc ipso male cum eo agitur, quod curari, ac sanitatem recuperare incipit, etsi nondum ejus compos est factus : nec prima illa tentamenta, et medendi principia, morbi accessiones esse, jure aliquis dixerit : neque statum istum ægri corporis, curari jam incipientis, morbidum, ac periculosum putet; cum tanto magis ad sanitatem appropinquet, cujus jam ei pars aliqua, cum illius, quod restat, spe bona, repræsentari cœpit. Non igitur, propter antegressa ista medicationis exordia, male ac periculose affectum corpus esse perseverat; sed propter antiquam valetudinem, cui propulsandæ, ac sanandæ penitus prima illa medicamenta, et quasi præparationes non sufficiunt. Sic cum ab lethalis statu peccati, transitus fit ad justitiam, quæ *justificatio* dicitur, fit quædam, prævenientis ope gratiæ, voluntatis commotio, et inchoatio charitatis, quæ nondum sufficit ad salutem, perfectamque sanitatem. De qua præclare Augustinus ad Simplicianum ita scribit [2] : « Sed in quibusdam tanta est gratia fidei, quanta non sufficit ad obtinendum regnum cœlorum, sicut in catechumenis, » etc. Ac subinde, « fiunt ergo inchoationes quædam fidei, conceptionibus similes : non tamen solum concipi, sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perveniatur æternam. Nihil horum tamen sine gratia misericordiæ Dei, » etc. Et in libro *de spiritu et littera*, capite XXXIV. « Visorum, inquit, suasionibus agit Deus ut velimus, et ut credamus, sive extrinsecus per Evangelicas exhortationes ; ubi et mandata legis aliquid agunt, si ad hoc admonent hominem infirmitatis suæ, ut ad gratiam justificantem credendo confugiat : sive intrinsecus, ubi nemo habet in potestate, quid ei veniat in mentem : sed consentire, vel dissentire propriæ voluntatis est. » Agit hac de re pluribus Tridentinum concilium in sexta sessione [3], ubi de justificatione, id est progressione ad justitiam, et sanctitatem disserit.

IX. In hac igitur affectione animi ac statu, quo nondum perfecte justitiam est adeptus homo, hæret adhuc in peccato, ac damnatione, necdum plene cum Deo in gratiam rediit : sed ad eam paulatim adducitur, ac disponitur. Nemo tamen istum ipsum, quem dixi, damnationis, et inimicitiæ cum Deo statum, primordiis illis sanationis, et justificationis imputare, nisi stolide, ac sacrilege potest. Siquidem contra peccata faciunt illa quod possunt; ac pro modulo suo fractos, et collapsos erigunt ad bene de Deo sperandum, ejusque tum implorandam, tum vero promerendam uberiorem opem, et gratiam. Quod quidem bene Augustinus explicavit in tractatu *ad Psalmum* quinquagesimum. « Est, inquit, Spiritus sanctus in confitente. Jam ad donum Spiritus sancti pertines, quia tibi displicet, quod fecisti. Immundo spiritui peccata placent, sancto displicent. Quamvis ergo adhuc veniam depreceris, tamen ex alia parte, qua tibi displicet malum, quod commisisti, Deo conjungeris. Hoc enim et tibi displicet, quod et illi. Jam duo estis ad expugnandam febrem tuam, tu et medicus. » Quo in loco tum ad illam, qua sum usus supra, medici, ac morbi similiudinem alludit : tum ante peccati depulsionem, perfectamque reconciliationem, nonnullas agnoscit impulsiones gratiæ, et opitulationes, quæ ad detestanda, et confitenda delicta peccatores incitant, et ad veniam eliciendam validiore impetrato præsidio gratiæ provehunt. Ex his omnibus, quæ pro instituto parcius explicata, copiosius alio loco pertractabimus, intellectum satis arbitror, quæ sit natura, conditiove gratiæ, et auxilii illius, quod Testamenti veteris alumnis attributum proprie, nec tamen sine Christi meritis, fuisse diximus; quibusque

1 Præf. c. VI *Gall.*— 2 Aug. I *ad Simp.* q. II,— 3 Cap. 5.

finibus circumscribenda sit illius efficacitas; et quantum conferre ac navare potuerit ad peccati sanationem, et justitiam assequendam, si talibus adjumentis recte uti vellent homines, ac sese morigeros, et tractabiles præberent. Nunc eadem illa parata nobis, et in promptu posita esse debent ad Lutheri, et Calvini frenandam licentiam : qui partim rerum illarum inscitia; partim temeritate, partim melioribus ac doctioribus obtrectandi libidine, haud pauca jactarunt tum aliena communi hominum sensu; tum vero cum Christianæ fidei salubritate pugnantia : quæ nos deinceps, ut instituimus, exponere, ac refutare conabimur.

CAPUT IX.

1. *Ex dictis lux admovetur Anomorum dogmati.* 2. *Quid sit synagoga, ut synagoga et quæ vis reduplicativi termini.* 3. *Synagogæ* χαρακτηριστικὸν ἰδίωμα, *fœdus antiquum, et Mosaica lex erat.* 4. *Consentaneis gratiæ per Christum auxiliis non caruit.*

I. Revocetur in primis, ac retrahatur in medium ostentum illud, quod superius exagitavimus, et ad eam lucem admoveatur, quæ ex proxime antecedentibus capitibus existit. Ita enim clarius nobis illius importunitas, ac falsitas constabit.

« Synagogam, ait Armacanus [1], consideratam ut synagogam, non fuisse aliud, quam terreni populi turbam, hominumque carnalium solis terrenis, et carnalibus incubantium, et propter illa sola colentium unum Deum : » et ejusdemmodi cætera, quæ primo capite ex illo descripta sunt : in quibus perspicue sentit, statum ipsum Synagogæ, sub Testamento veteri per se, et ex legis, ac Testamenti veteris instituto, vitiosum, ac damnabilem exstitisse : quia *carnali* [2], vitiosæque cupiditati *fomentum ac præmium lex illa ex professo promittebat*, hoc est cupiditatem, et concupiscentiam malam dedita opera provocabat, et incitabat. Hinc « synagogæ, ut synagoga erat, consideratæ, statum illum *tenebras*, et *umbram mortis* appellari ab Augustino putat, ita scribente. Vetus Testamentum tenebris [3], et umbræ mortis datum esse.» Quibus subjungit istud, quo eumdem illum *synagogæ, ut synagogæ, statum*, ex animo suo, et sententia describit. « Nempe hominibus ex magna cæcitate cordis nihil omnino nisi carnalia diligentibus [4], sectantibus, exspectantibus, cogitantibus, ideoque quantumcumque legem sibi datam observare viderentur, et in legis justitia sine querela ambularent, a vera cordis justitia, et regno cœlorum assequendo valde remotis. » Cujus incontinenti rationem subtexit : « Animum enim creaturæ rationalis, inquit, solis rebus terrenis, Deoque propter sola terrena inhærere, valde vitiosum est, puritatique cœlestis regni adipiscendi necessariæ ex diametro contrarium. »

II. Quocirca, ut jam ante collegimus, cum Deum propter sola terrena colere, eique inhærere, vitiosum sit, et saluti adipiscendæ contrarium : hoc autem lex *ex professo* egerit, ut talem affectum Judæis ingeneraret : apparet ex ejus opinione, qui propria illa duo posuit, id etiam affirmandum esse, quod necessario cum antecedentibus nectitur, legem Mosaicam vitiosum ex se aliquid, ac saluti contrarium jussisse. Ejusdemmodi est hoc etiam, de *synagoga, ut synagoga est*, quod paulo ante memini. Expendatur enim modus iste sermonis, cum in enuntiando repetimus, et congeminamus aliquid, quem *reduplicativum terminum* dialecticorum scholæ nominant, ut sunt *homo, ut homo ; album, ut album*, et alia similia. Ea cum sic efferuntur, rem ipsam per se spectatam, ac secundum naturam suam, propriamque rationem significant, hoc est secundum ea, quæ in ejus definitione ponuntur, cæteris omnibus circumscriptis, quæ adventitia sunt, et ad simplicem, ac germanam illius notionem minime pertinent. Sic homo consideratus ut homo est, nec dives est aut pauper, nec bonus, id est virtute præditus, aut vitiosus est : nihil habet denique, præter ea, quæ humanæ naturæ propria censentur. Hic mos est, ususque communis loquendi, ad quem vocem suam dirigunt non eruditi solum et philosophi; sed etiam qui humano utcumque modo sapiunt, et ridiculi esse nolunt.

Quæ vis reduplicativi termini.

III. Itaque generalis est istarum enuntiationum regula, quæ hujusmodi conduplicationem habent, ut qui sensum earum capere velit, prius *termini*, ut vocant, *simplicis* naturam, et proprietatem intelligat. Quid *synagoga* sit, *qua synagoga est*, ex synagogæ natura, et

1 Tom. III, l. III, c. vi.— 2 Ib.— 3 Aug. Annot. *in Jer*, c. xxviii.— 4 Loco cit.

definitione judicandum est. Ea porro sic institui potest : synagoga est Israelitici populi cœtus, pacto cum Deo fœdere ac certis ab eodem per Mosem obligatus legibus, ac ritibus, quibus, velut figuris, novi Testamenti veritas adumbrata fuit. Hæc prorsus est synagogæ, quatenus Ecclesia est vetus, ac veteri obnoxia Testamento, propria ratio. Cujus velut forma, et, ut Græci loquuntur, χαρακτηριστικὸν ἰδίωμα, fœdus antiquum, et Mosaica lex erat : quæ Judæos in officio continebat, propositis hinc terrenis præmiis, inde pœnis et suppliciis, quibus futurorum, ac sempiternorum arcanæ significationes inerant.

Characteristica proprietas.

Quid sit synagoga ut synagoga

Quamobrem synagoga considerata ut synagoga, nihil erit aliud, quam multitudo Judaici populi, qua fœdere isto, et Mosaica lege tenetur. Hoc vero modo spectata perinde est habenda, ut est fœdus, ac lex hujusmodi; adeoque duo inter se ista reciprocantur, ut si bona, vel mala lex est, bona sit, vel mala synagoga : et si hæc bona vel mala est, bona lex item, vel mala censenda sit. Est autem, ut supra dixi, bona vel mala lex catenus, quod bonum est id, aut malum, quod illa præcipit; et ad quod agendum, vel cavendum, præmiorum, ac pœnarum denuntiatione compellit. Hinc ergo directo, ac manifeste sequitur, legem Mosaicam, vetusque Testamentum, cujus propria lex fuit, malum quippiam, et vitiosum, ac damnabile fuisse, ex Anomorum decreto : quandoquidem malam vitiosamque cupiditatem, hoc est terrenam et carnalem concupiscentiam alebant ex professo, eique fomenta ministrabant.

Vetus testamentum non caruit consentaneis gratiæ auxiliis.

IV. In hac opinionis, doctrinæque pravitate, Sacramentum dixere novi theologi. Qui Testamentum vetus negant in eum finem a Deo Judæis oblatum fuisse[1], ut eorum salus æterna in tuto locaretur : sed ut ne terrena, et caduca bona, vitioso ab illis amore concupiscenda, et persequenda, aliunde, quam a Deo sperarent, et caperent. Quorum absurda ratio[2], et in semet incurrens, seseque collidens, ex iis, quæ sunt antecedenti disputata capite, labefactatur, et evertitur. Hinc enim constat, legem Mosaicam, vetusque Testamentum, non caruisse necessariis auxiliis gratiæ, eique fini consentaneis, quem in statu illo constituendo divina sibi sapientia præstituerat. Quibus adjumentis si recte, ac prudenter uti vellet populus iste, paulatim ad majora, et perfectiora proveheretur. Atque hæc auxiliorum gratiæ largitas non ab alio, quam ab meritorum Christi fonte profluxit. Quippe « ab exordio generis humani, ait Augustinus, quicumque in eum crediderunt[3], eumque utcumque intellexerunt, et secundum ejus præcepta pie, et juste vixerunt, quandolibet, et ubilibet fuerint, per eum procul dubio salvi facti sunt. Sicut enim nos in eum credimus et apud Patrem manentem, et qui in carne jam venerit : sic credebant in eum antiqui, et apud Patrem manentem, et in carne venturum. » Et alio loco[4] : « Proinde cum omnes, ait, justi, hoc est veraces Dei cultores, sive ante Incarnationem, sive post Incarnationem Christi, nec vixerint, nec vivant, nisi ex fide Incarnationis Christi, in quo est gratiæ plenitudo : profecto quod scriptum est, *non esse aliud nomen sub cœlo*[5], *in quo oporteat salvos fieri nos*, ex illo tempore valet ad salvandum genus humanum, ex quo in Adam vitiatum est. » Leo item Papa sermone XIV, *de Passione*. « Una, inquit, fides justificat universorum temporum sanctos, et ad eamdem spem fidelium pertinet quidquid per mediatorem Dei et hominum Jesum Christum, vel nos confitemur factum, vel patres nostri adoptavere faciendum. » Cæterum illam ipsam Christi gratiam, ex fine, ac proposito legis, hoc est si ad eum fructum, effectumque respicias, ad quem Testamentum vetus, ac legis lationem retulit Deus, prorsus attributam, et annexam illi fuisse res ipsa loquitur; eodem prorsus modo, quo idoneam, et sufficientem opem gratiæ nullis unquam defuisse temporibus, theologus nemo dubitat, qui quidem hac sit appellatione dignus.

CAPUT X.

1. *Inscita Anomi convicia in ipsum recidunt.* 2. *Suæ in legem calumniæ patronum falso inscribit Augustinum.* 3. *Cujus testimoniis convincitur iisdem, quæ pro se laudat.* 4. *Synagoga, ut synagoga, vere fuit Dei Ecclesia.*

I. Hic conviciis ac probris saturum in nos stylum acuit, solitoque fertur impotentius *Apologetici* scriptor[6], et *prodigiosam inscitiam* hanc nominat, quod Patriarchæ sui dictum

1 Tom. III, lib III, c. VI.— 2 Vide sup. c. III.— 3 Aug. ep. XLIX, qu. 2.— 4 Ep. CLVII.— 5 Act. IV, 12.— 6 Lib. II, c. VIII.

illud *de synagoga considerata ut synagoga est*, in invidiam adduxerim Manichæi furoris, et hoc etiam detestabilius esse dixerim. Non enim intellexisse me ait id quod Augustinus tam frequenter inculcat, revera talem fuisse synagogam, qualem sententia illa sua descripsit Armacanus.

Anonymi onvicia in ipsum recidunt.

Verum *portentum* illud, quod in alios conferunt, *inscitiæ*, eruditus lector judicet, an non magis in illos recidat, cujus partim communis eos sensus, et hominibus insita ratio; partim ipsa sua vox, et confessio convictos, ac damnatos tenet. In primis enim quæ frons erit illorum, si aut capere se negent, aut inficiari audeant, quod capite præsertim antecedente docui; *synagogam, ut synagogam* extra crimen, et infamiam esse, cum Dei sit opus ipsius, nec illis infecta maculis, quæ in Judaicum populum ejus culpa redundarunt? Fuerit gens Hebræa majori sui parte, *carnalis*, impura, terrenis immersa cupiditatibus, nihil cœleste sapiens: imo tota ipsa si istis videbitur, vitio hoc, tanquam scabie, et elephantiasi contabuerit: adeo ut nemo sanus, nemo fide, moribusque probatus synagoga in illa repertus sit: an idcirco *synagoga, ut synagoga* tali dedecore, et ignominia notanda fuit? An cum Ecclesia christiana in eum statum redigetur, quem aliquando fore prædixit in Evangelio Dominus his verbis: *Verumtamen Filius hominis veniens putas inveniet fidem in terra*[1]*?* quibus perpaucos sub tempus novissimi judicii fore fideles significat; usurpare tum illud fas erit, Ecclesiam, consideratam ut Ecclesiam, cœtum esse perditorum, ac nefariorum hominum? Quis sic loqui, nisi impius, ac fanaticus audebit? Atqui *synagoga, considerata ut synagoga*, quod sæpe dicendum est, non minus quam Ecclesia christiana, *Dei ædificatio est* [2]: quantumvis mole, ac structura sit inferior; neque cum illa comparanda.

Augustini uem falso sibi patronum asciscit, estimoniis invincitur

II. Jam quod illius in legem veterem, auctoremque legis jactæ contumeliæ patronum inscribunt Augustinum; hoc invitissimo, ac repugnante prorsus illo faciunt: neque, quod vel mediocris est ingenii, mentem ejus, ac sententiam assequuntur. Relegat, et singillatim excutiat dissimilis istorum, hoc est paululum acutus lector, quantum est locorum Augustini, quod vel falsus hujus interpres attulit, vel ex eo corrasit Apologetici consarcinator. Nihil ad rem facere cognoscet. Omnium locorum istorum ad duo fere capita summa redigitur: quorum alterum ad legem pertinet: alterum ad eos, qui sub lege vivebant. Prius est hujusmodi: Vetus Testamentum, legemque Mosaicam terrenorum, et temporalium spe bonorum, ac malorum generis ejusdem metu, Judæos in officio continuisse: utraque vero, futurorum, et sempiternorum figuras et imagines fuisse: adeoque totum ipsum Testamentum vetus arcanis quibusdam significationibus novum adumbrasse. Caput alterum est; duplex in Hebræo populo hominum genus exstitisse: alios terrenos, et carnales, « qui non illic amplius[3], quam promissa temporalia cogitata concupiscebant, ait Augustinus, in quibus æterna figurata, et prophetata non intelligebant: » alios « qui intelligebant quod agebant, vel quod per eos agebatur, » hoc est novum Testamentum, ejusque præmia per umbras illas, et figuras *intelligebant, ac diligebant*: quales erant *sancti Patriarchæ, et Prophetæ.* Ad hæc duo plane revocantur omnia, quæ ex allatis Augustini sententiis conficere voluit Anomorum signifer Armacanus, ejusque patronus, in *Apologetico* secundo.

III. Atqui eadem ista pronuntiata duo, tum ad id probandum quod intendimus, et quod hactenus pugnamus; tum ad illorum labefactandam causam, erroremque convincendum apprime conferunt: ut mihi, ne quid asperius dicam, nimis securi, ac parum attenti fuisse videantur, cum ex Augustini libris illa describerent. Age enim videamus quid ex illis consequens sit, et cum decretis istis Augustini, sententiisque connexum. Nimirum si quid sapimus, hoc nos docent; legem Mosaicam, vetusque Testamentum per se, et ex instituto, hoc est ex mente latoris et scopo consideratum, tale fuisse, ac pro eo habendum et judicandum esse, quale posterioris generis, hoc est justorum et sanctorum animis, et studiis obversatum dicitur: non autem, cujusmodi priores, id est carnales et terreni illud idem spectabant, ac sibi propositum habebant. Sane legis antiquæ, ac Testamenti Mosaici status ex eo metiendus, et æstimandus est, quod illi *naturale* est, et οὐσιῶδες, non ex eo quod est adventitium, et ex accidenti convenit. Legis autem propria, et nativa qualitas ex mente legislatoris, et fine constituitur. Quare cum ideo data lex Judæis ab Augustino dicatur, ut per illius figuras, et imagines ad potiora, et æterna, novique propria Testamenti bona

1 *Luc.* xviii, 8.— 2 I *Cor.* iii, 9.—3 Aug. XV *cont. Faust. Man.* c. ii.

tenderent, quod pios ac sanctos illorum temporum intellexisse, et observasse demonstrat idem: prorsus Testamentum vetus, qua hujusmodi fuit; hoc est, *consideratum ut vetus erat Testamentum*, extra invidiam carnalis est, ac terreni, vitiosique status: a quo sancti isti patriarchæ ac prophetæ longissime distabant eo ipso, quod illum legis, et Testamenti veteris scopum, et primarium institutum vita et factis suis expresserant.

Synagoga ut synagoga vera fuit Dei ecclesia.

IV. Quod de lege, ac Testamento dixi, idem et *de synagoga considerata ut est synagoga* sentiendum est. Hæc enim Testamenti veteris Ecclesia fuit; quod Augustinus, ex eoque Beda [1], et Amalarius Fortunatus observant [2]. Nimirum « quamvis proprie dicatur synagoga Judæorum [3], Ecclesia vero Christianorum (verba sunt Augustini) tamen et illam dictam invenimus *Ecclesiam.* » Falso igitur tum Anomorum princeps *synagogæ*, *consideratæ ut synagoga est*, vitiosum fuisse statum, ac damnabilem docuit: tum ejus suffragator, et patronus in Apologetico [4], synagogam ab Ecclesia vera, quæ Testamenti veteris tempore fuit, adeo distinguit, ut illam ex sese malam et probrosam: hanc vero non aliam quam novi Testamenti peculiarem, et Christianam fuisse significet. Atqui *synagoga*, utique *considerata ut synagoga*, hoc est legi Mosaicæ, et hujus auctoris Dei fini, ac voluntati consentanea, Ecclesia fuit Dei viventis, ut testatur Augustinus. Et qui hunc, ut dixi, secutus est, Beda, alibi duas Saulis filias [5], Merob et Michol, allegorice significare dicit, priorem quidem et primogenitam, synagogam: posteriorem autem, Ecclesiam. « Quibus etiam nominum, inquit, etymologia congruit. Nam quia synagoga electorum, non de cunctis late nationibus, sed de multitudine solius est Israeliticæ stirpis, collecta, Ecclesia autem omnibus est ad fidem convocata de gentibus; recte primogenita filia de multitudine: secunda ex omnibus interpretari perhibetur.» Hic Beda Merob *ex multitudine*, hoc est מרוב: Michol autem *ex omnibus*, hoc est מכל interpretatur, et electos assignat utrique, tamquam præcipua illius membra peregrinantis adhuc, ac bonos intra se pisces malosque colligentis: vel electos ob fidem ac veri Dei notitiam et cultum, atque ex omnibus gentibus in peculiarem populum assumptos vocat. Sic utravis de causa Clemens Alexandrinus in septimo *Stromateon*, Ecclesiam appellat ἄθροισμα τῶν ἐκλεκτῶν, *congregationem electorum*. Non igitur *synagoga*, *ut synagoga est*, carnalis, et invisi Deo, ac damnati populi nomen est, extra Ecclesiam, et æternæ spem salutis procul positi: cum in illa etiam Testamenti veteris electi contineantur.

Quinetiam Ambrosius « Christum ait fuisse caput veteris synagogæ [6], quam Moyses fundavit et condidit. » Anne alia fingi ista potest, quam *synagoga considerata*, *ut synagoga?* Hujus ergo caput Christus fuit: atque adeo carnalium, terrenorum, perditorum, desperatorumque caput hominum; si nonnisi tali ex fæce synagoga constabat: quæ est Armacanorum, et Anomorum opinio.

CAPUT XI.

1. *Explicatur fons et origo illius erroris, quo legis et Testamenti veteris status vitiosus ab Anomis statuitur. Duo in vetere Testamento genera hominum bonorum, et malorum: e quibus longe plures isti fuerunt: ac sic interdum de Judæis Scripturæ loquuntur, quasi nemo in illis justus esset.* 2. *Quod imitatus est Apostolus.* 3. *Ex quo regulam interpretandæ Scripturæ Patres constituunt.* 4. *Unde commode loca multa conciliantur.* 5. *Anomorum improbum dictum.* 6. *Perperam in Apologia defensum: cujus auctor adeo occæcatus fuit, ut conflictum sententiæ suæ cum iis testimoniis, quibus eam fulcire conatus est, non animadverteret.*

Anonymis erroris fons et origo.

I. Maximi nunc et inauditi illius erroris, quo recens ista laborat Anomorum sententia, causam, et originem edisseram. Judæorum populus, eorumque synagoga, vel Ecclesia ex duplici conflata erat hominum turba, bonis videlicet, ac malis: ut ex Augustino superiori capite memini. Malorum cœtus, uti fit, multis partibus bonorum superabat numerum, ut etsi vacua, et inanis ab istis ætas nulla decurrerit, perpauci tamen iidem fuerint, et improborum comparatione pené nulli. Cujus rei fidem faciunt illius gentis historiæ sacræ pariter, et profanæ: tum prophetici libri crebris, ac vehementibus querelis hujusmodi referti. Ac sic plerumque de illo populo

1 Beda lib. II in *Luc.* et in c. v *Prov.*— 2 Ama. lar. l. I *de Of.* t. X *Bib.* col. 330.— 3 Aug. in *Ps.* LXXVII.— 4 Lib. I, cap. VIII. — 5 Beda in II *Sam.* c. x.— 6 Amb. in *Psal.* v, t. II.

Plerumque prophetæ loquuntur ac si nemo sit in synagoga bonus.

loquuntur, quasi nemo ibi bonus, ac justus exstiterit: nemo Dei cultor et legis observans. Sed tanquam inveterato languore confectum corpus diffusa per omnia membra tabes, ac pestis exederit. Quem Judaicæ synagogæ statum graphicè describit Esaias præsertim in primo capite: nec non in aliis sequentibus. Tum Jeremias, Ezechiel, et alii passim. Nec sic tamen generalem hanc corruptelam temporum suorum, et orbitatem deplorant bonorum virorum, ut non identidem restare aliquos significent, quorum in virtute, ac meritis divina bonitas acquiescat. Sed propter istorum præ illis, ut dixi, paucitatem, infinitam vero cæterorum copiam, sic de Judæis, eorumque cœtu, et synagoga sermonem interdum faciunt, ut nisi aliunde secus statuendum intelligas, putes neminem illic non pessimum, depravatissimumque vixisse.

Quod et Paulus imitatur.

II. Hunc Scripturæ veteris, et propheticæ morem imitatus est Paulus Apostolus, maxime in ea, quam ad Romanos scripsit, epistola. Nam cum hoc in illa spectaret, ut Judæos legi Mosaicæ, et operum suorum merito præfidentes, ab tam arroganti, et periculosa de se opinione deduceret, docerêtque nihil eos sine Christi gratia posse facere: ut supra capite quinto demonstravimus: necesse habuit ex ipso rerum usu, et exemplis illorum, atque factis argumentum capere; ut agnoscerent, quod legis solius beneficio consecutos se esse jactarent, ut juste sancteque viverent, adeo non obtinuisse, ut vel corruptissimis essent, perditissimisque moribus, atque ipsis etiam, quos præ se contemnebant, gentilibus deteriores. Vide caput secundum illius epistolæ, in quo Judæos cum gentibus contendens, commodiores has fuisse docet illis, qui sibi interim magisterium arrogabant humani generis; de quibus ita [1]: *Si autem tu Judæus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris in Deo; et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per legem, confidis teipsum esse ducem cæcorum*, etc. Mox quales isti, et quam legis observantes declarat sic: *Qui ergo alium doces, teipsum non doces: qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, sacrilegium facis: qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes; sicut scriptum est* [2]. Hinc apparet Apostolum in exemplum adduxisse Judæorum pessimos, qui per omnem ætatem plurimi in isto populo fuerunt, fures, adulteros, sacrilegos, legis prævaricatores: cujusmodi ab Isaia, et Ezechiele prophetis notantur. Ejusmodi tum fuissê cunctos in illa gente nêmine excepto, credibile non est; imo falsum est. Etenim nullum tempus afferri potest, ut vel corruptissimum deligas, in quo non pessimis admisti fuerint aliqui boni: certe quidêm, qui neque fures, neque mœchi, nec tam pravi essent denique, quam erant illi, quos in medium produxit Apostolus. Justi ergo erant nonnulli, nec isti pauci, ut ex iisdêm prophetis, et historiis sacris, aliisque temporum illorum annalibus constat.

Regula ad intelligendam Scripturam

III. Hic igitur valet illa regula interpretandæ Scripturæ, quam tanti faciunt Augustinus, Hieronymus, aliique Patres: quæ quam necessaria sit, Anomorum, contra quos pugnamus modo, lapsus ostendit. Hos enim illius inscitia regulæ, ad ista, quæ dudum nos exercent, opinionum portenta compulit. Atqui nec operosa, nec abstrusa valde, sed in propatulo posita, et parabilis est illa regula, quam sic explicat Augustinus. « Scripturæ mos est ita loqui de parte [3], tanquam de toto, sicut Corinthios in primis epistolæ suæ partibus ita laudat, tanquam omnes tales sint, cum essent laudabiles quidam eorum; et postea in nonnullis epistolæ ipsius locis ita reprehendit, tanquam omnes culpabiles essent, propter quosdam, qui tales erant. Istam divinarum consuetudinem per omne corpus litterarum ejus creberrime sparsam quisquis diligenter adverterit, multa dissolvit, quæ inter se videntur esse contraria. »

Scriptura de parte loquitur tanquam de toto.

Et in libro *de unitate Ecclesiæ*, capite XIII, eamdem commendat regulam, ac multos in utroque regno Judaico fuisse sanctos et justos in medio impiorum asserit Hieronymus in epistola CXLVI, illum ipsum *Canonem scripturarum* commemorans: « Omnia non ad totum referenda esse; sed ad partem maximam: ut ibi [4], *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt.* Et alibi: *Omnes qui venerunt ante me, fures sunt, et latrones* [5]. Et Paulus *ad Corinthios* [6]: *Omnibus*, inquit, *omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem:* Et *ad Philippenses*: *Omnes enim quæ sua sunt, quærunt, non ea, quæ sunt Jesu Christi.*

Ita Prosper in libro primo *de vocatione*

1 *Rom.* II, 17.— 2 *Isa.* LII, 5 et *Ezech.* XXXVI, 23.— 3 Aug. ep. LIX.— 4 *Ps.* XIII.— 5 *Joan.* X.— 6 II *Cor.* IX.

gentium, capite nono, eamdem loquendi consuetudinem Scripturæ familiarem notat, « qua ita locutionem suam divinus stylus ordinat, ut ea, quæ de quadam parte dicuntur, ad omnes homines pertinere videantur. » Quod iisdem fere, quibus Hieronymus, probat exemplis.

IV. Ad hunc canonem pleraque dirigenda sunt eorum, quæ Paulus in illa epistola de Judæorum corruptela, et eorum depravatissimis moribus disputat; capite nimirum secundo; ubi mœchos et fures, et quidvis aliud appellare videtur universos: idque capite sequenti confirmat sic[1]: *Causati enim sumus Judæos, et Græcos omnes sub peccato esse, sicut scriptum est*[2]*: Quia non est justus quisquam non est intelligens, non est requirens Deum: Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Hieronymus certe, ac Prosper locum illum *Psalmi* decimi-tertii, quo utitur Apostolus, ad illam regulam pertinere dicit: adeoque de parte Judaici populi, non de toto quod idem scribit Apostolus, intelligendum esse demonstrat. Par est idemque de Augustino judicium illis omnibus in locis, quibus Armacani Karrainitæ commentum suum fulciunt. Non enim alio ex fonte, quam ex Apostolo, hausit Augustinus quæ in Judaici populi, synagogæque Judaicæ labes, ac vitia declamat: quæ sic delingunt novi isti dogmatistæ, et ad eorum voces apicesque sic mordicus adhærent, ut ne unum quidem eximi ab communi illa peste, ac perditissimo statu patiantur: quoniam generatim Augustinus, ne uno quidem excepto, comprehendit omnes. Verum sapere deinceps incipiant, et Augustino ipso præeunte discant, per omne Scripturæ corpus sparsam illam esse consuetudinem sermonis, ut quod de parte est intelligendum; de toto pronuntiari videatur.

V. Hinc *Apologetici* falsa et insulsa de nobis querela[3], et virulenta criminatio diluitur: tanquam latentem illum sub Arnaldi persona nescio quem immerito reprehenderim, quod exactam legis veteris observationem apud Deum fuisse mercedis expertem his verbis docuit[4]: « Nam si Judaicus quondam populus, in tam accurata illa legis observatione, ac tam numerosis religionis officiis nihil apud Deum merebatur, propterea quod sine hujus spiritu illa omnia præstabat: ac ne verum quidem finem noverat, ad quam ea referri oportebat. » etc. Hanc nos sententiam et Scripturis sacris adversam, et tot sanctorum virorum, qui in veteri Testamento sanctitate celebres habiti sunt, exemplis convictam, ac profligatam, uti par erat, damnavimus in sexto libro operis illius[5], quod contra Arnaldum nuper edidimus. Cujus me gratia reum ignorantiæ, ac temeritatis postulat *Apologetici* scriptor, et vadimonium denuntiat, testes appellans contra me tum sacros et canonicos scriptores; ; tum antiquos Patres; qui de Judæis universe illud idem prædicant, quod in illa sententia continetur. Verum, uti dixi, falso in nos ista calumnia confertur. Nam ex superiore illa Augustini, cæterorumque regula constat, non rigide præfracteque de Judæis omnibus intelligendum esse, quod generatim de gentis istius pravitate, ac corruptela dicitur.

Adversarii stupenda cæcitas.

VI. Hic vero operæ pretium est animadvertere, quam stupenda sit in expostulatione ista cæcitas Adversarii, qui in semet incurrit, ac suo se gladio conficit. Quid est enim, obsecro, commune cum illis, quæ nobis opponit, Scripturæ Patrumque testimoniis, ludii illius Anomi sententiæ, quam reprehendimus? Illi quos acriore censura castigant, nefarios ac perditos, et legis contemptores, ac violatores adeo fuisse demonstrant, ut et hoc ipsum notent, quod immania scelera, et ab lege interdicta committerent: Iste *Judaicum populum profert accuratum legis observatorem.* Amabo te, quisquis es *Apologetici* scriptor, qui sub aliena larva delitescis; vel nusquam potius appares; unum mihi responde si potes: Satin' quadrare ista videntur Scripturæ, ac Patrum antiquorum dicta et placita, cum illo magistri tui, et sectæ antistitis effato, cujus illa purgandi gratia contulisti[6]?

VII. Ut a sacris libris incipiam, Jeremiam affers nobis de Judaico populo ita conquerentem: *Hoc,* inquit[7], *verbum præcepi eis, dicens, audite vocem meam, et ero vobis Deus: et vos eritis mihi populus: et ambulate in omni via, quam mandavi vobis, ut bene sit vobis.* Legis ecce præcepta Judæis tradita, et præscripta dicit, ut illa *servarent, et facerent*: quod tanto postea de scribarum, pharisæorumque responsis, legi utique consentaneis, Christus ipse præcepit. Illi vero quid? Num *accurate* legem, ut mandatum erat, *observarunt? Et*

1 *Rom.* III, 6.— 2 *Ps.* XIII, 2 et seq.— 3 *Apol.* l. I, c. VII.— 4 Præs. Arn. l. *de Freq. com.* ed.— 5 Cap. XII.—6 *Apol.* c. VII.— 7 *Jerem.* VII, 23.

non audierunt, pergit Propheta, *nec inclinaverunt aurem suam*, *sed abierunt in voluntatibus*, *et in pravitate cordis sui mali*, *factique sunt retrorsum*, *et non in ante; a die qua egressi sunt patres eorum de terra Ægypti*, *usque ad diem hanc*. Ergo illi tantum abest legem ut observasse dicantur; ut contra ipsam omnino commiserint, et ut alibi Propheta idem loquitur[1], *pactum irritum fecerint*. Sic Apostolus[2], quem et ipse profers, in epistola *ad Hebræos*. *Vituperans*, inquit, *eos dicit*[3] *: Ecce dies veniunt*; *et consummabo super domum Israel*, *et super domum Juda*, *Testamentum novum*, *non secundum Testamentum*, *quod feci patribus eorum*, etc. Tum veteris Testamenti causam hanc subjicit : *Quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo et ego neglexi eos*. Sic apud Joannem Christus[4]: *Nonne Moyses dedit vobis legem; et nemo ex vobis facit legem? Actorum* denique septimo[5], *Dura cervice*, *et incircumcisis cordibus* : *vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut patres vestri*, *ita et vos*. Et, *qui accepistis legem in dispositione Angelorum*, *et non custodistis*[6]. Hæc Scripturæ testimonia, quæ in Apologia proferuntur, Judæos arguunt, non qui legis officiis omnibus exacte satisfacerent ; sed qui illam violarent, ac pessum darent.

VIII. Similes sunt antiquorum Patrum sententiæ quas idem *Apologetici* auctor ad negotium suum accommodavit. Velut iste est Ambrosii : « Nullus enim fructus exstitit Judæorum[7], nullus vineæ hujus proventus, de qua Dominus ait, *exspectavi ut faceret uvas, fecit autem spinas*. » Ita etiam Gregorius Papa in homilia XL, ubi divitis illius sumptuosi[8], ac splendidi epulatoris figuram Judaicum populum adumbrare dicit, « qui acceptæ legis deliciis ad nitorem usus est gloriæ, non ad necessitatem. » Eadem et Augustini mens est, ubicumque de corruptela populi veteris agit : quem sane minime legis observantem inducit, sed ejusmodi ut etsi Dei præcepta non servaret[9], servare tamen sibi videretur, itaque videri vellet. Quales erant scribæ, et pharisæi, quos tamen Christus legem observasse negat, ut et Stephanus.

Jam horum omnium subducta ratione, prorsus agnoscimus nullam rem magis esse contrariam alteri, quam sunt illa omnia Scripturæ, Patrumque testimonia Armacano illi decreto, cujus tuendi gratia sunt in *Apologia* illa quæsita. Nam *exacta legis observatio*, qualem iste Judæis tribuit, ab legis violatione distat, cujus reos fuisse Judæos, omnia illa Scripturæ, ac Patrum oracula testantur.

Verum ut hoc demus, ab suis testibus non dissentire Arnaldum, utque ab generali Judaici nominis labe, ac vituperatione, quam sententiæ illæ prædicant, ne unum quidem virtute ulla redemptum, exceptumque velimus (quod et esse falsissimum, et allatæ iisdem ex Patribus regulæ adversari liquet) sed ut hoc concedamus, Judæos ad unum omnes contaminatissimos, et sceleratissimos fuisse : nemo tamen illos ipsos tales exstitisse dixerit, quatenus Judæi erant, vel quatenus veteri Testamento, ac lege obligati tenebantur ; sive Ecclesiam illorum, et « synagogam, consideratam ut synagogam, cœtum fuisse perditorum ac vitiosorum hujusmodi hominum. » Quod *Apologia* tueri tanquam recte usurpatum instituit : nec tamen hactenus potuit ; cum ne ulla quidem littera id significent loca omnia, quæ ad eludendam reprehensionem nostram tanto studio congessit. Judæi mali sed non quatenus Judæi.

CAPUT XII.

De causis, *propter quas Deus cum Judaico populo fœdus antiquum iniit*. 1. *Falsa Anomorum ratio*, *qui fœdus illud in crimen vocant*. 2. *Refelluntur quæ ex Augustino perperam colligunt contra statum antiquæ legis*. 3. *Absurda illorum opinio*, *et falsa Augustini loci interpretatio*, *in quo Testamentum vetus comœdiæ instar fuisse dicitur*.

I. Eadem damnandi erroris labe maculata sunt illa, quæ in nonum ac decimum caput libri secundi *Apologiæ* scriptor contulit. Prioris hæc quidem est inscriptio : *Rationes ex Augustino petitæ propter quas Deus Testamentum vetus instituit; ita ut fœdus iniret cum populo carnali*, *qui nonnisi carnaliter*, *et præmiorum spe temporalium illi serviturus esset*. Hoc lemma capitis obscure, ambigueque de industria conceptum est, ut sub eo periculosi dogmatis virus occultatum falleret. Deum fœdus icere cum carnali, infectoque peccatis, ac vitiis populo, quem sciret in potestate sua mi- Causæ propter quas Deus vetus sancivit testamentum juxta Anomos, qui refelluntur.

1 *Jerem.* XXXII.— 2 *Hebr.* VIII.- 3 *Jerem.* loc. cit.— 4 *Joan.* VII, 9.— 5 *Act.* VII, 51.— 6 Ib. ver. 53.— 7 Amb. in *Luc.* lib. IX ad c. XX *Luc.* v. 9.— 8 Cit. *Apol.* — 9 Aug. *cont. Adim.* c. XVII cit. *Apol.*

nime fore, pessimeque victurum; non est a bonitate, ac sanctitate illius alienum, nec auctoritatem ei nefariæ rei, et sceleris adscribit. Sed non est hac decreti salubritate secta ista contenta. Aliud satagit, ac molitur, quod nonnisi tecte, ac dissimulanter, et quasi furtim injicit. Nam fœdus ipsum criminosum fuisse vult, et pactionem eo factam esse culpæ ac flagitii; cujus perpetrandæ necessitatem stipulatione quadam populo suo Deus imposuerit. Quid enim aliud crocitant, qui et legis, ac Testamenti veteris conditorem non negant esse Deum, si Christiani sunt : et eamdem legem, idemque Testamentum, malum et vitiosum ex professo aliquid præcepisse docent : quod jam sæpe[1], sed non plus quam necesse est repetendo demonstravimus ?

II. Hoc sectæ novæ arcano dogmate, et in eo occultando calliditate, insidiisque patefactis; cautior factus eruditus lector, ad illa deinceps adjungat animum, quæ adversus illustrissimum, et doctrina, pietateque præstantissimum Vabrensem episcopum, ac meipsum quoque, ad illam certissimam propugnandam hæresim opposuit *Apologetici* scriptor : ac judicet, quam belle cum rationibus iis, quas ex Augustino confecit iste, doctrina illa consentiat. Primam causam fuisse refert ex Augustino[2], cur carnalibus Judæis legem peræque carnalibus armatam promissis, ac minis obtulerit Deus. Nempe « ut ostenderet ad se pertinere ista omnia[3], et in sua esse potestate non solum æterna, quæ in futurum promisit; verum etiam temporalia, quæ in terra dat, quibus voluerit. » Ac « ne, quod antea dixit, ab idolis, et dæmonibus ista peterent, utiliter a Domino Deo illa pollicita sunt carnalibus hæc amantibus, et nondum capientibus promissa cœlestia. » Recte hoc quidem Augustinus. Sed nihil ad Anomorum, et *Apologetici* negotium. Imo ex illa ipsa sanctissimi doctoris auctoritate, falsi arguitur illorum novitas. Quod enim? Nonne ex illo concluditur, vitiosum non esse, nec damnandum animi hunc affectum, quo terrenorum bonorum, præsertim a Deo promissorum, spe, et amore mandatis illius obtemperatur? Nam si Deus legem edidit, qua lege habitum hunc animi, et affectum elicere, et *ex professo fomentis ac præmiis*, ut isti loquuntur, eblandiri, atque alere studuit : profecto nec impurus, nec *vitiosus*, sed licitus est, et cum honestate, meritoque conjunctus. Vide quæ supra de hac re dixi, capite præsertim primo : ubi, ex Anomorum opinione, gravius in lege veteri, ac Testamento scelus imperatum esse docui, cum hoc effecit, ut a Deo terrena illa commoda peterentur, quam si a diabolo sperata eadem, postulataque fuissent.

Verum, etsi id, quod temere secta ista persuasit sibi, etiam Augustino visum esse concederem, amorem illum, et spem terrenorum, et carnalium a Deo consequendorum bonorum, quibus ad obsequendum allecti sunt Judæi, in malis vitiosis esse numerandum ; nihilo ex eo fieret Anomorum causa melior. Non inde consequens esset, quod *Apologia* probandum sumpserat, talem *synagogæ*, *qua synagoga est*, affectum proprium fuisse ; vel *Testamenti*, *qua Testamentum est*, hoc est, ut a Deo institutum est, qui mali ac vitiosi nihil nec præcipere potest, nec in præcipiendo spectare. *Mundi enim sunt oculi tui*, ait ad Deum Propheta[4], *ne videas malum*, *et respicere ad iniquitatem non poteris.*

III. Altera est ratio[5], propter quam dici ab Augustino contendit *Apologia*, vetus institutum esse Testamentum : ut in eo « magnam quamdam quasi comœdiam præberet, quæ non tam propter seipsam, quam propter id, cui præfigurando serviebat, hoc est propter Testamentum novum, ejusque principem, et heredem Ecclesiam, ab illa gente, tanquam ad hoc idonea ageretur. » Hoc si vere dictum est, comœdiæ illius ut auctores Judæos, sic auctorem, institutorem, et κωμῳδιδάσκαλον ipsummet fuisse Deum oportet. Nam quid agerent, Judæi ipsi nesciebant, hoc est quem in finem fabula ista decurreret ; ac cujusmodi futurarum rerum significationibus lex illa serviret, « Quando quidem enim, ait Armacanus, carnalibus implicata studiis et amoribus gens illa, terrenæque felicitati venandæ dedita, cœlestium, atque spiritualium incapax esset cogitationum, quid congruentius, quam ut illa, quæ inutilis esset saluti suæ, saltem alienæ figurandæ procurandæque serviret ? » Cum ergo brutarum more pecudum quid agerent, et quorsum illa, quam agebant, comœdia pertineret, Judæi funditus ignorarent, tota ejus administratio, et οἰκονομία, et ad futurorum significationem accommodatio, auctori, uti dixi, et magistro tribuenda est Deo, qui agendæ illi, docendæque præerat, et concordiam istam figurarum, atque signo-

Augustini locus difficilis expenditur.

1 Cap. I et seq. — 2 *Apol.* l. II, c. IX. — 3 Aug. Conc. I in *Ps.* XXXIV. — 4 *Habac.* c. XIII. — 5 *Apol.* l. II, c. IX ex Armac.

rum, cum veris et expressis, ac futuris olim rebus intelligebat, ac regebat. Atqui comœdia ipsa, actioque fabulæ ab histrione gesta populo, turpis, et flagitiosa per sese fuit, ut Anomorum princeps existimat : qui totam illam ludicram fabulæ gestionem hæc una re definit, quam lex Mosaica, et Testamentum vetus *ex professo* ingenerare, ac fovere studebat; uti Deo terrenorum, et carnalium auctoramento bonorum obstricti illectique servirent. Quod obsequii, ac servitutis genus, cum inhonestum, et irreligiosum, ac vitiosum esse idem ille pronuntiet, eo demum rem deducit, ut pudendæ actionis auctorem, suasorem, et artificem faciat Deum. Ut si quis scortationem in scena palam exhibeat,

Nuptias nefandas in artem introducens [a] ;

quo nomine Euripides ab Græco comico notatus est; tametsi rei hoc honestæ adumbrandæ causa facere se dicat : velut, ad sacrosanctum Christi fœdus cum Ecclesia significandum : profanus nihilominus, ac detestandus habeatur. An non eadem in causa sunt Anomi magni ac minuti ; qui conditorem Testamenti veteris affirmant novo fœderi flagitiosa, et obscœna fabula prælusisse, et ad futurorum significandam sanctitatem figuræ loco nefariam, et sacrilegam cupiditatem adhibuisse ?

IV. Nihil igitur istos Augustinus adjuvat. Non adjuvat autem? Imo peræque nullus adversatur, vel illis adeo in locis ipsis, quæ pro se afferunt. In quo illorum hallucinatio se prodit. Ad caput nonum libri secundi, *Apologeticus* Augustini concionem primam citat ad *Psalmum* XXXIV, cujus verba supra reddimus. In his illud exstat, « utiliter a Domino Deo temporalia ista pollicita esse carnalibus hæc amantibus. » Si « ab ipso Domino Deo promissa esse terrena et carnalia bona, terrenis et carnalibus hominibus, « tantummodo dixisset, satis hoc esset ad purgandum Dei mandatum, et promissum, ne turpem, et « vitiosam cupiditatem ex professo fovere putaretur *Non enim Deus volens iniquitatem tu es* [1] : quanto minus præcipiens, ac dedita opera eliciens, et instigans? Sed eo non contentus; tanquam Anomorum istorum sententiam tanto ante prævidens, *utiliter promissa illa* esse scripsit. Atqui nihil *utiliter a Deo* promittitur, quod malum est, et ipsimet promittenti Deo odiosum, et execrandum : cujusmodi est quod lex illa directe, ac per sese jubebat fieri : et ad quod præmiis ac terroribus incitabat : si vera est Anomorum opinio. Eadem est cæterorum Augustini locorum ratio ; quæ isti contra se imprudentes, et aliud agentes proferunt.

Deus nihil malum, quamvis utile promittit.

V. Age enim procedat in speciem ejusdem Augustini locus alter, ex libro tertio *ad Bonifacium*, capite IV, ubi ita scribit : « Et vetus igitur Testamentum Deus condidit, quia Deo placuit usque ad plenitudinem temporis promissis terrenis, tanquam in præmio constitutis, promissa velare cœlestia, et populo terrenis bonis inhianti, et propterea durum cor habenti, quamvis spiritualem, tamen in tabulis lapideis, legem dare. » Ecce tibi testamentum vetus a Deo conditum, fatetur Augustinus: in eoque terrena præmia constituta, quibus cœlestia velarentur. Volo mihi respondeat quantum est in illo grege conjuratorum capitum, utrumnam parere legi, intuentem in illa terrena præmia, quibus cœlestia repræsentabantur, crimen ac scelus fuerit. Si nullum fuisse dixerint, eo id animo, et eum ob finem facere, quem lex recta, et ex professo præcipiebat, cum et Testamentum vetus, qua Testamentum vetus erat, status fuerit legis menti, ac proposito consentaneus, et synagoga, sive Ecclesia Judaica, quatenus synagoga, illo ipso statu, ac Testamento vetere censeatur: neutrum hæret in vitio: nec invidia damnandæ, ac nefariæ cupiditatis onerandum est; ne ad utriusque conditorem, et exactorem injuria ista pertineat. Nam si impurum, et sceleratum istud obsequium eatenus fuisse putant, qua in solis terrenis commodis sistebat Judæorum animus, sine ullo sensu cœlestium, ac per obductas umbras, et figuras translucentium bonorum; nihil hoc ut Testamentum vetus, et synagogam; si utrumque sit Testamentum, aut ut synagoga consideretur. Hæc enim sic enuntiata et concepta, id præcise significant, quod ex institutione sua, et auctoris, ac legislatoris voluntate illis convenit : non quod hominum pravitas, et corruptela bonæ legi mala mente servientium, ex accidenti illis importare potuit. Quemadmodum lex ipsa Christiana, novumque

a ARISTOPH. in *Ran.* Γάμους ἀνοσίους εἰσφέρων εἰς τὴν τέχνην.

1 *Ps.* v, 5.

Testamentum non idcirco vituperanda sunt; nec Ecclesia, « considerata ut Ecclesia, non esse aliud dicenda est, quam terreni populi turba, hominumque carnalium congregatio solis terrenis, et carnalibus incubantium, » aut hujusmodi alia, quæ in Ecclesiam veterem Armacani styli licentia congessit: quamvis multo plures hodie sint, qui sub Christiano nomine turpiter vivunt, et quovis ex perdita illa antiquitate Judæo digniores sunt, in quos probra ista, plenaque dedecoris elogia conferantur.

CAPUT XIII.

1. *De Anomorum errore, qui hominibus sub lege, non* sufficientem, *sed* impedientem *gratiam affuisse dicit. Hanc merito ab Illustris. doct. Haberto Vabrensi Episcopo fuisse reprehensam.* 2. *Qui adversus illorum calumnias defenditur.* 3. *Duobus modis impedire aliquid potest, per se, aut ex accidenti.* 4. *Utro modo in Testamento veteri impedientem dicas affuisse gratiam, nihil Anomorum opinioni commodare. Quo sensu lex peccatum dici intelligitur: deque eo sacrilegus Anomorum error.* 5. *Eodem atque illi modo legem veterem accusant, Christianam quoque damnari posse: nec non quæ in ea sunt sanctissima.*

Anomi veteri legi gratiam impedientem tribuunt.

I. Si ad illa, quæ antecedenti capite dicta sunt, intelligenda, sanam et integram mentem adverterent Anomi: jam inter nos negotium esset omne confectum. Sed non ita faciunt: et rixarum, ac jurgiorum cupidi magis, quam veræ, solidæque doctrinæ, omnia commiscent; nec peræque quidquam laborant, ac ne id quod revera sunt, plus æquo periculosæ cupidi novitatis habeantur. Volo hic illorum indolis exemplum, ac specimen exstare. Absurdum illud Armacani dictum merito reprehenderat illustrissimus Vabrensis episcopus doct. Habertus, quod ille titulo cujusdam capitis inscripserat: « Non adfuisse hominibus sub lege viventibus gratiam sufficientem servandi legem, vel ullum præceptum ejus[1]: » Tum hoc alterum « Status veteris Testamenti figurativus, et Propheticus non asserebat Judæis gratiam sufficientem, sed potius impedientem[2]. » Quod utrumque catholicis auribus inusitatum hucusque disputando refellimus. Ac doct. Habertus illam vocum indecoram, ut in re gravi atque sancta, conflictionem nominatim redarguit, quod *impedientem* ullam *gratiam* divinitus illi populo tributam ausus est asserere.

Habertus defenditur.

II. Contra hunc *Apologeticus* repugnans[3], morosæ et enectæ subtilitatis argutia fucum imperitis facere conatus[4]. Negat de eo gratiæ genere locutum Armacanum, quod doct. Habertus intelligi voluit: sed altera, legisque propria, non Christi, gratia, quæ peculiaris est Testamenti novi: nec ad vetus ullo modo pertinet. Quam enim hoc afferebat, non eam proprie censeri gratiam, sed quiddam fuisse impediens potius, ac retardans ab observatione legis, quam in eam aliquid conferens, aut ad juvandum sufficiens. Ut ista sit litigiosi illius tituli sententia, ex Anomorum principis mente: « Non afferebat Judæis gratiam sufficientem vetus Testamentum; sed id quod illis afferebat, erat potius impediens, quam sufficiens.» Nam quæ vere dicta est gratia, Christi Redemptoris, et novi Testamenti propria, ea perpetuo est adjuvans, nec unquam impediens haberi potest. Ita scriptor *Apologetici*. De cujus supervacanea μικρολογίᾳ dicam ex parte paulo post. Nunc illud præstare hominem istum, quicumque tandem est, jubebo, quod ait, vetus Testamentum ullam prorsus adjuvantem, adeoque manantem ex meritis Christi, tribuisse gratiam. Hoc enim ab Armacani placitis abhorret. Siquidem. Testamentum aliquod afferre, ac suppeditare gratiam, cum dicimus, si recte ac sobrie loquimur, hoc ipsum volumus, legi ac mandato Testamenti illius, attributum et annexum esse divinitus auxilium aliquod gratiæ quo ad legem observandam, hominum, qui lege ista tenentur, imbecillitas adjuvatur. Quod ex fine potissimum æstimandum est, quem in edenda lege, lator ipsius propositum habuit. Atque Mosaica lex ideo data est, ut homines superbi se ad exequenda mandata idoneos non esse cognoscerent, « ac multitudine prævaricationum confusi, ac territi, ipsaque confusione, ac timore humiliati, discerent ad gratiam, quam non habebant, implorandam fugere; ut gratia adjuti possent implere, quod antea accepta duntaxat lege non poterant, » ait Armacanus[5]. Porro illi ipsi motus animorum, hæc agnitio primum infirmitatis, egestatisque suæ, confusio,

Nænia.

Novi dogmatistæ in id quod volunt inviti recidunt.

1 Tom. III, l. III, c. VII. — 2 Ib. c. VIII. — 3 Lib. II, c. III. — 4 Ib. — 5 Tom. III, l. III, c. IV.

ac terror ex delicti conscientia : tum vero *humiliatio*, et ad Deum recursus, imploratioque gratiæ, sine antecedente Christi salvatoris gratia exprimi nequeunt. Necesse est igitur una cum lege, ac Testamento vetere destinatum a Deo fuisse opitulantis gratiæ subsidium, ex Christi meritis; sine quo primarius ac velut nativus, ex Dei ordinatione, finis legis obtineri non posset. Ita prorsus acuti isti theologi in id, quod minime volunt, inviti recidunt, ut annexam fuisse Christi gratiam legi Mosaicæ fateantur. De quo legenda sunt quæ supra, capite quinto, et sexto : tum alio in opere [1], pleniori sermone disputavimus.

III. Hinc apparet, jure ab Illustrissimo, et doctissimo præsule notatum fuisse Anomorum principem, quod ausus sit dicere, « sufficientem nullam gratiam servandi legem (sic enim Latine istos loqui delectat) hominibus sub lege viventibus affuisse. » Item « statum Testamenti veteris non attulisse Judæis sufficientem gratiam, sed potius impedientem. » Nam cum una cum lege, ad hanc ipsam servandam, Christi gratiam præsto fuisse Judæis ex Anomorum decretis, ac Scripturæ, Patrumque sententia certissime constet : profecto qui *impedientem* illam vocant gratiam, quæ legi ac Testamento veteri est adjuncta, non aliam quam Christi gratiam, appellationis istius probro, invidiæque subjiciunt. Frustra est autem, neque quid dicat intelligit *Apologeticus*, dum qualemcumque gratiam veteris Testamenti, *impedientem* nominat. Quod etsi probabili aliquo sensu dici potest, ut paulo post patebit : tamen, qua mente hoc usurpat Anomorum schola, proque cæteris illorum decretis ac principiis, nonnisi falso ac perverse dicitur. Etenim duobus modis impedire, ac revocare ab officio, et salute potest quidquid extrinsecus oblatum est, et injectum : primum ex sese, ac destinato consilio ejus, a quo istud immittitur : ut sunt illecebræ malarum cogitationum, et instinctus, qui humanis in cordibus opera dæmonum excitantur : quas *tentationes* vocant. Deinde ex accidenti, et eorum vitio atque culpa, quibus male affectis importune illud objicitur, quod est alioqui suapte natura minime perniciosum.

Impediens duplici sensu accipitur.

IV. Volo mihi nunc respondeant, qui « statum veteris Testamenti impedientem Judæis attulisse gratiam » existimant : aut « eumdem statum, ut talem, non fuisse justitiæ, aut salutis; sed potius peccati et mortis : » Utrumnam priori modo, hoc est per sese, et ex instituto suo, hoc habuerit, ut a justitia, et salute Judæos impediret; atque ad peccatum, ac mortem illos traheret : an posteriori, hoc est eorum vitio duntaxat, quos lege ac statu illo Testamenti veteris obligavit Deus. Non eos arbitror sic oblitos sui, et a ratione, sensuque Christiano derelictos, ut ex duobus primum eligant. Est enim aperte istud impium, et Manichæorum, aut his etiam deteriorum schola dignum, legem ac Testamentum hujusmodi datum a Deo Judæis dicere, quod per se, et *ut tale est*, eorum saluti impedimentum afferret, atque in peccatum mortemque præcipitaret, Tum huic perfidiæ, ac sacrilegæ opinioni resistit Apostolus in epistola *ad Romanos*, præsertim in septimo capite : ubi cum *legem mortis* eam appellasset, quam Moses tulerat, quo id sensu dixerit, subinde quæstione ita posita declarat: *Quid ergo dicimus, lex peccatum est* [2] ? Et respondens ipse sibi, *Absit*, inquit, quæ vox deprecandi, ac detestandi gratia in absurdis, ac nefariis adhibetur. Scire velim quemadmodum hoc ipsum lex, quod eam esse negat Apostolus, *peccatum esse* potuerit. Quis autem in eo cunctetur, ac non statim respondeat, *peccatum* tunc futuram intelligi legem, si peccatum facere præcipiat, hoc est rem aliquam inhonestam, ac damnabilem imperet? Ita Theodoretus dictum illud accepit; cum ait, Apostolum « primo blasphemam hanc percontationem esse docuisse, cum negativa usus est voce, *Absit.* » Deinde in sequentibus ostendisse, « non solum legem peccati magistram non esse : sed e contrario accusatricem esse peccati. Quippe quid sit malum non cognovissem, nisi illa docuisset [a]. » Quod igitur per se, ac directe lex operatur, id bonum, ac sanctum esse testatur Apostolus; et idcirco *legem sanctam* nominat, *et manda-*

Quo sensu lex peccatum dicitur.

[a] Theod. in cap. vii *ad Rom.* tom. III. Καὶ πρῶτον μὲν βλάσφημον ἔδειξε τὴν ἐρώτησιν, καὶ τὸν ἀπαγορευτικὸν τέθεικε λόγον, (μὴ γένοιτο) εἶτα διδάσκει τοῦ νόμου τὸ χρήσιμον· (ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ τοῦ νόμου) οὐ μόνον, φησὶν, ὁ νόμος οὐκ ἔστιν ἁμαρτίας διδάσκαλος, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον, ἁμαρτίας κατήγορος. οὐ γὰρ ἂν ἔγνων τί τὸ κακὸν, εἰ μὴ ἐκεῖνος ἐδίδαξε.

1 Tom. II, lib. X, c. xix, § 6 et seq. et c. xxi et seq.— 2 *Rom.* vii, 7.

tum sanctum, justum et bonum [1]: quatenus scilicet peccatum detegit, et ab eo committendo quoad potest absterret. Quod autem occasionem illa eadem delinquendi præbuerit, id ex accidenti, prælerque legis, et latoris ejus mentem accidisse confirmat. Quod si lex ad id hortaretur, et impelleret, quod malum, ac vitiosum est; tunc revera lex *peccatum esset*, id est auctor peccati. Atque hoc Photius quoque in commentario secutus est, qui *peccatum esse legem* interpretatur *ad peccatum compellere* [a]. Quamobrem tanquam blasphemum hoc execrandumque condemnat Apostolus; si quis legem asserat, imperare, præcipere, ac mandare aliquid, quod peccatum sit. Atqui hoc ipsum quod abominando aversatur Apostolus, expressis, et conceptis verbis Armacani docuerunt. Quod late superiora capita declararunt [2].

Quæ de veteri testamento calumniantur de novo eadem dici possunt.

V. Quod si horrenda illa, et perspicue blasphema voce, ac sententia commotus *Apologetici* scriptor, ejurare modo hanc præoptet: ut, quod Apostolus ipse, communisque sensus, ac sua cuique ratio præscribit, ex accidenti duntaxat, et occasione præter mentem oblata, effectricem peccati fuisse legem sentiat; nihil agat omnino. Etenim non magis veteri, ac Mosaicæ, quam Christianæ legi; quam ei omni, quod hæc habet præ illa sanctissimum; quam ipsimet denique fonti auctorique sanctitatis, et gratiæ Christo Domino; tribui istud potest, ut peccati et exitii causa dicatur [3]. « Si enim Apostoli [4] *quibusdam quidem odor mortis ad mortem sunt, quibusdam autem odor vitæ ad vitam*, ait Eusebius Cæsariensis, si illi, qui per Christum sal sunt; et qui per Christum luminaria efficiuntur, ad mortem, et ad vitam his qui credunt, et qui non credunt habentur, quanto magis is qui donavit hæc hominibus Christus? » Itaque perinde novi Testamenti gratia *impediens* appellari debet, ac quidquid illud est, quod ad dedecorandam Mosaicam legem, in eam confert Anomorum imperita natio, totum in Christianam redundabit. Siquidem, « et sancta possunt obesse, ait Augustinus [5]. In bonis enim sancta ad salutem insunt, in malis ad judicium. » Quod ipsorum exemplo sacramentorum probare pergit, Eucharistiæ, atque baptismi. Hæc enim perinde ut sunt affecti, quibus ista conferuntur, ita commoda, aut noxia, impedientia, aut adjuvantia dicuntur. Christus ipse, quo nihil melius, nihil sanctius, nihil ex sese commodius est hominum generi, tamen majori horum parti damnum affert ac perniciem: usque adeo ut *in ruinam positus multorum* [6], ab Evangelista dicatur. Et a Propheta, *in lapidem offensionis* [7], *et in petram scandali duabus domibus Israel; in laqueum*, et *in ruinam habitantibus Jerusalem.* Ecquod veteri de lege tam disertum expressumque testimonium proferre possunt Anomi, ex quo impeditam ab illa potius, quam expeditam salutem approbent; quam sunt ista de Christo iisdem e Scripturarum oraculis deprompta? Cur non igitur, itidem ut de veteri Testamento, sic de novo, ac de ejus latore Christo Domino, sentiunt. ac prædicant; utrumque hoc ad impediendam magis, quam explicandam, et in tuto collocandam salutem, christianis esse concessum? atque ejusdemmodi cætera, quæ ad Mosaicæ legis invidiam trahunt, iisdem freti testimoniis et argumentis, quæ non minus ad infamandam christianam valere debent, si quid ex illis recte colligunt. Tantane est istorum hominum ἀπροσεξία, ut quid sit ex oratione, ratiocinationeque sua consequens, non videant? *Oscitatio.*

VI. Jam si Christus, qui est ipsa sanctitas, et justitia, illo, quem diximus, sensu, hoc est ex accidenti, et occasione præter mentem et consilium ipsius ab iis arrepta, qui vitio suo male bono sunt usi, plerisque mortalium exitiosus est, *et odor mortis in mortem* [8]: multo magis illa ipsa quæ dicitur, gratia Christi, qua et homines a peccatis eximuntur et ad justitiam perducuntur, iisdem fiet, eorum culpa, lethalis ac pestifera. Addit enim contempta mox, et abjecta ad infelicitatis illorum cumulum, et incrementum affert damnationis, calamitosioremque reddit eorum statum. *Terra quippe*, ut ait Apostolus [9], *sæpe venientem super se bibens imbrem, et germinans herbam opportunam illis, a quibus colitur, accipit benedictionem a Deo: proferens autem spinas et tribulos, reproba est, et maledicto proxima, cujus consummatio est in combustionem.* Ad hoc igitur valuit illorum culpa, abundantia illa gratiæ Christi, ut graviore quam dudum maledicto, pœnaque plecterentur.

a Phot. apud OEcum. Καὶ γέγονεν εἰς ἁμαρτίαν ὠθῶν.

1 Ibid. v. 12.— 2 Cap. I, II et seq. maxime VIII et hoc ipso.— 3 Euseb. lib. II *Opusc.*— 4 II *Cor.* II, 5.—5 Tract. VI *in Joan.*— 6 *Luc.* II, 34.— 7 *Isa.* VIII, 14.—8 II *Cor.* II, 16.— 9 *Hebr.* VI, 7.

De iisdem fidei gratiæque Christi desertoribus, ac cœlesti dono abutentibus, similis est querela Petri apostoli. *Si enim refugientes*, inquit[1], *coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri, et Salvatoris Jesu Christi, his rursus implicati superantur, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.*

An non eo, quem attigi supra, modo ac sensu Christi gratia detrimento illis fuit, quorum deterior illo ipso conditio facta est, quod ejus aliquando compotes fuerunt, ac quibus satius fuisse dicit Apostolus, si illa perpetuo caruissent? « Sic nimirum, ut ait Bernardus[2], de magnis bonis mala oriri non minima solent; cum facti eximii de bonis Domini utimur donis, tanquam non datis, non damus gloriam Deo. Ita profecto qui maximi videbantur pro accepta gratia, pro non redhibita minimi reputantur apud Deum. » Jam ergo ex Anomorum, et *Apologetici* decretis, *impediens* potius quam *adjuvans*, Christi gratia censebitur; perinde ac Mosaica lex. Nam utraque sancta, et justa, et bona per sese, non aliam ob causam fraudi illis, et noxæ fuit, qui illam acceperunt, quam quod pessime affecti, et comparati, in pestem exitiumque suum salutaria dona verterunt.

CAPUT XIV.

1. *Excutitur altera calumnia Anomornm Apologistæ, qui ex Pelagiana hæresi invidiam facit veteris Testamenti defensoribus.* 2. *Anomos abhorrere ab Augustini sententia.* 3. *Qua ratione Pelagiani veteris Testamenti sanctos laudare instituerint.* 4. *Longe ab his diversum fuisse propositum illustr. D. Vabrensis episcopi.* 5. *Sub lege esse, et sub lege vivere, diversa sunt.* 6. *Quid sit sub lege esse.* 8. *Non id semper in malam partem accipi; ut Apologista credidit.* 10. *Idipsum de nova etiam usurpari lege, quod de antiqua dicitur.* 11. *Hinc Anomorum fallacia, et fucus discutitur.*

I. Cum erroris Pelagiani tam aperte convictus sit cum Armacanis suis *Apologetici* scriptor, tamenne Pelagianismi accusare alios audebit, et hoc crimen alienissimis ab illa pestilentia, et immerentibus impingere? Non impune hanc quidem ille tantam calumniam feret. Ac vide obsecro, lector, quæ ratio sit hominis istius[3]. Mea hæc justissima querela de Arnaldo fuerat, quam decimo capite libri hujus exposui; quod « Judaicum populum in accurata legis observatione, nihil apud Deum meruisse » dixerat. Quod ego in sexto libro *de Pœnitentia publica*, illorum potissimum exemplis refellere institueram, qui sub veteri lege summo virtutis, ac sanctitatis laude floruerunt: uti Moses, Aaron, Phinees, Samuel, David, Ezechias, Josias, Elias, Eliseus, prophetæque cæteri; ut innumerabiles alios omittam; quos omnes nihil accurata legis observatione meriti consecutos esse nemo nisi perinde impius, atque insanus dixerit. Eodem contra D. Iprensem argumento usus est reverendissimus D. Vabrensis Episcopus. At scriptor *Apologetici* falsa et ludicra exceptione petitionis illius vim et impetum conatus eludere[4], objicit, itidem nos argumentari, ut olim Pelagiani adversus catholicos consueverant. Qui lege commendanda, et sanctis appellandis viris, quos egregie, ac laudabiliter acta sub illa ætas memorabiles fecerat, hoc efficere ac persuadere studebant; non minus Mosaicam legem, ac vetus Testamentum, quam christianum, et novum, ad promerendam salutem contulisse. Errare deinde nos ejus inscitia[5], quod ab Augustino sæpius traditum est, « non idem esse, legis tempore vixisse, quod est sub lege fuisse, ac sanctos illos patriarchas et prophetas, etsi decurrentibus adhuc legis, veterisque Testamenti temporibus exstiterint, non tamen sub lege, id est legi obnoxios fuisse; sed ad novum pertinuisse Testamentum. »

II. Sed multum in illa struenda calumnia Apologista caligavit. Nam et Armacani hæresis, cui ille patrocinatur, incredibiliter distat ab Augustini sententia; et longe aliter exemplis sanctorum veterum usi sunt Pelagiani adversus catholicos, ac nos contra nuperos istos, tam horum, quam aliorum fautores erroris, et instauratores adhibemus. In primis Armacanus, cui et *Apologeticus* cum tota sua schola subscribit, Judaicum populum, quem ab communione gratiæ, ac salutis ex- Apologista ab Augustini sententia abhorret.

1 II *Pet.* II, 25. — 2 Serm. LXXXIV *in Cant.* — 3 Lib. VI, c. XII *de Pœnit. Pupl.* — 4 Lib. II, c. VII. — 5 Ibid. et c. VIII.

cludit, non magis culpa sua, quam legis ipsius, ac legislatoris vitio, in tantam pravitatem, et calamitatem impositum fuisse defendit. Quippe quem lex ipsa minis, ac pœnis propositis, tum etiam præmiis, ad peccandum incitabat ex professo, dum vitiosum ab illo impiæ, ac facinorosæ servitutis affectum exprimeret, ac fomentis pravæ cupiditatis eliceret. Quod diserte ab magistro sectæ proditum, et defensum fuisse superioribus fere omnibus capitibus ostendimus. Augustinus vero, imo quidquid Catholici nominis uspiam exstitit, procul abfuit ab illa impuritate dogmatis. Nos alio in loco multa ex Augustino [1], aliisque Patribus, et, quod amplius est, ex divinis Scripturis testimonia congessimus, quorum pondere obtritus, et elisus iste novitius error est. Ea repetere hic, odiosum et supervacaneum arbitror. Certe vel unus ille locus Augustini, quem in capite octavo secundus *Apologetici* liber plus semel inculcavit, ad illorum refrenandam, castigandamque licentiam sufficere potuit: in quo ita scribit [2]: « Quis enim Catholicus dicat, quod nos dicere jactitant, Spiritum sanctum adjutorem virtutis in veteri Testamento non fuisse? » Quæ Augustini verba, cum illis Isaiæ congruunt [3], quæ in Græca editione leguntur, *legem in auxilium datam esse*, vel cum illis Apostoli, quibus *legem propter transgressiones positam esse* dicit [4]: hoc est *transgressiones prohibituram*, ex Hieronymi interpretatione. Ecquod vero adjutorium ab illa lege manavit in Judaicum populum: aut quomodo in auxilium a Deo concessa credi potest, si *ex professo* data fuit in eum finem, ut vitiosam aleret, foveretque cupiditatem, hoc est peccare juberet, imo cogeret; dum terrenis propositis hinc præmiis, inde pœnis, illorum amore pariter, atque horum metu, et utroque, ut Armacani censent, vitioso, ac nefario, Judæos ad obsequium compelleret? Hæc sunt a nobis supra disputata copiosius: necnon in decimo libro tomi primi *Dogmatum Theologicorum*, qui est *de Deo*, postremis capitibus septem.

Qua ratione Pelagiani sanctos veteres laudare instituerint

III. Quod autem Pelagianos, similiter ac nos facimus, exempla sanctorum ex Testamento vetere sumpsisse, eaque Catholicis intentasse, *Apologeticus* objicit, perquam inepte hoc facit, ac ridicule. Nam aliud hæreticorum illorum propositum fuit, ac longe dissimilis argumentandi ratio. Augustinum audiamus eorum mentem, et insidiosum consilium verbis istis explicantem. « Isti, inquit [5], inimici gratiæ Dei, quæ data est pusillis et magnis per Jesum Christum Dominum nostrum, ideo dicunt antiquos homines Dei perfectæ fuisse justitiæ, ne Christi Incarnatione, passione, resurrectione, cujus fide salvi facti sunt, eguisse videantur. » Ergo ideo sanctorum veterum exempla jactabant, quos absque gratiæ Christi præsidio ad tantam justitiæ perfectionem evolasse credebant, ut illam ipsam Christi gratiam minime esse necessariam ostenderent.

Ac rursus capite vicesimo primo ejusdem libri, contra illa Pelagianorum verba disputans, « Dicimus sanctos veteris Testamenti perfecta hinc justitia ad æternam transisse vitam, » etc. ita respondet Augustinus: « Quantælibet fuisse virtutis antiquos prædices justos, non eos salvos fecit, nisi fides Mediatoris, qui in remissionem peccatorum sanguinem fudit. » Tum paucis interjectis. « Hoc vos non vultis, inquit, inimici gratiæ Christi; ut eadem gratia Jesu Christi salvi facti credantur antiqui: sed distribuitis tempora secundum Pelagium; in cujus libris hoc legitur: et ante legem dicitis salvos factos esse per naturam, deinde per legem, postremo per Christum; quasi hominibus duorum superiorum temporum, ante legem scilicet, et in lege, sanguis Christi non fuerit necessarius, evacuantes, quod dictum est, *unus enim Deus, unus et mediator Dei, et hominum homo Christus Jesus.* »

Fuit et alia causa Pelagio commemorandorum sanctorum, qui sub lege vixerunt; ut alterum suum decretum illorum auctoritate probaret; posse homines in hac vita sine ullo esse peccato. De quo vide Augustinum in libro *de Natura et Gratia* [6].

IV. Satin' ex iis de apologistæ, ac similium iniqua obtrectatione constat? Ecquis enim nostrum (Illustrissimum D. Vabrensem episcopum, meque ipsum intelligo) ad eum finem exempla ista sanctorum retulit, cujus gratia Pelagianos iis abutentes reprehendit Augustinus? Quisquamne nostrum sanctos illos patriarchas, et prophetas vel « ante legem salvos esse factos per naturam; vel per legem » postea, sine Christi gratia dixit umquam, ac vel littera significavit? aut ἀναμαρτήτους illos fuisse docuit: hoc est *peccati funditus expertes*? Quid habet ratio nostra

1 Vide c. XXIV, l. X *de Deo*.— 2 Aug. V *ad Bonif.* c, IV.— 3 *Isa.* VIII, 20.— 4 *Gal*, III, 19.— 5 Lib. I *ad Bon.* c. VII.— 6 C. XXXVI.—

commune cum Pelagiana causa? aut quid hominibus istis facias, qui talibus conviciis quoscumque libitum est aspergere solent, ac pro Pelagianis, et Semipelagianis temere traducunt? Quarum appellationum vim, ac proprietatem adeo nesciunt, ut, quod superiori capite demonstratum est, in illorum hæresi toto ipsi corpore volutentur.

Equidem, ut de me potissimum agam, duo sum, quæ volui, ex illa commemoratione veterum sanctorum assecutus, quæ Armacanorum, atque unius horum Apologistæ, capita totidem erroris evertunt. Horum prius est, quod ex illis cognoscimus, non defuisse Testamenti veteris, ac legis Mosaicæ temporibus auxilia gratiæ; non alterius utique, quam Christi partæ meritis, et concessæ : neque « statum ipsum veteris Testamenti figurativum, et Propheticum, impedientem potius attulisse Judæis, quam sufficientem gratiam.» Alterum est, eumdem illum legis, et Testamenti veteris statum, quatenus ejusmodi fuit, hoc est ex instituto suo, et legislatoris consilio, ac destinatione, non exclusisse meritum operum bonorum, nec infructuosum Judæis fuisse, ex vi status illius, legis observandæ studium. Quod utrumque tota antecedente disputatione patefactum, et invictis rationibus conclusum, atque ab inconsultæ novitatis calumniis extricatum esse confidimus. De posteriori vero præsertim, legenda sunt, quæ in dicimo capite diximus.

V. Atenim aliud est legis vixisse tempore [1]; aliud, sub lege vixisse : Sancti autem illi, quos in exemplum adduximus, etsi legis, et Testamenti veteris tempore floruerunt, sub lege tamen non erant, nec ad eam, sed ad novum Testamentum pertinebant. Ita enim *Apologetici* scriptor ; qui reverendis. D. Vabrensi, ac mihi pariter insultat, tanquam discriminis illius ignoratione uterque nostrum ad ridicula quædam, et absurda delapsus fuerit. Etenim quicumque in Judaico illo populo legis observantes, ac justi, sanctique olim exstiterunt, utique non ad vetus, sed ad novum Testamentum pertinebant. Non enim sub lege erant, neque servili statu, sed Christi, et gratiæ libertate censebantur ; ut passim docet Augustinus, præsertim in libro *contra Adimantum* capite XVII, et in epistola XIX, aliisque locis, quos alibi commemoravimus [2]. Quocirca perperam ratiocinari nos ait, dum quid veteri Testamento conveniat, illorum exemplis demonstrare instituimus, qui ab hoc alieni Testamento in novum Testamentum, ac statum gratiæ translati fuerant.

VI. Verum hæc arguta cavillatio nihil præter inanem pompam, ac speciem habet, atque in vocis ambiguitate latebram captat. Siquidem hoc ipsum quod dicimus, *ad vetus Testamentum pertinere*, vel, quod idem est, *sub lege esse*, duobus modis intelligitur. Primum absolute, ac simpliciter, ut sit legi esse subjectum, vel ut Apostolus loquitur [3], *debitorem esse legis faciendæ.* Et hoc est ad mandata servanda obligatione quadam teneri, quæ ex pacto ac fœdere, vel ab unoquoque viritim suscepto, vel a majoribus inito, ac transmisso nascitur. Hanc enim vim *Testamenti* vox habet : quod et *fœdus* appellatur. Id autem devinctione mutua paciscentium inter se constat, et officiorum lege, ac conditione, quorum præstandorum fides utrimque pactione sancitur. Ea cujusmodi in Judaico fœdere, ac vetere Testamento fuerint, antiquæ Scripturæ libri omnes passim ac diserte loquuntur, Mosaici præsertim, et prophetici. Ex quibus apparet in certas easque mutuas functiones, ac præstationes, Deum inter, et Israelitas velut stipulationem quamdam esse factam, ut et populus universus editis a Deo per Mosem legibus, ac præceptis obtemperaret ; ac sese, posterosque suos omnes, excepto nemine, servandis illis in perpetuum obstringeret, hoc est illorum obsequio, quadam se servitute subjiceret : et vicissim Deus præsentis vitæ commoda, sospitatem, opulentiam, pacem, ac tranquillitatem ; tum vero peculiarem in illos benignitatem, curam, providentiam, amoremque polliceretur.

Quid sub lege esse.

Sic *Levitici* capite XXVI, 3. *Si in præceptis meis ambulaveritis, et mandata mea custodieritis, et feceritis ea, dabo vobis pluvias temporibus suis, et terra gignet germen suum, et pomis arbores replebuntur*, etc. *Dabo pacem in finibus vestris : dormietis, et non erit qui exterreat. Auferam malas bestias, et gladius non transibit terminos vestros. Persequimini inimicos vestros, et corruent coram vobis*, etc. *Respiciam vos, et crescere vos faciam : multiplicabimini, et firmabo pactum meum vobiscum.* Et Isaias [4], *Si volueritis, et audieritis me, bona terræ comedetis. Quod si nolueritis, et me ad iracundiam provocaveritis, gladius devorabit vos.*

VII. Hoc est ergo sub lege esse ; id est legi subjici, et ad eam servandam obligari. Non

1 *Apol.* l. II, c. VI et c. VII et toto c. VIII.— 2 Tom. II *Dog. Theol.* l. X, c. XXI, par. 14 et seq.— 3 *Gal.* V, 3.— 4 *Is.* I, 29.

enim *sub lege esse* perpetuo in deteriorem partem, ac de malis, et sceleratis Judæis accipitur, sed simpliciter de Israelitico omni populo, qui Mosaica lege censetur, et ejus præceptis, ac sacramentis alligatus est. Nam ut generatim omnibus tam bonis, quam malis Jacobi posteris imposita lex est, sic sub lege, hoc est adstricti, et obnoxii legi erant universi. Etenim *prius quam veniret fides*, ait Apostolus[1], *sub lege custodiebamur conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur*. Quibus *custodiendi concludendique* verbis, quæ in Græco *arcis, ac septi cujusdam custodia coercere* significant, demonstrari putat Chrysostomus « securitatem, quam legis mandata præstabant, quæ illos in tuto collocabant : (Id enim ἀσφάλεια designat.) Quippe lex metu, ac vitæ instituto, quod præscribebat, tanquam in munito castello, detinens illos, fidei reservabat[a]. » Qui locus Chrysostomi contra novam doctrinam antidoti instar esse potest. Nam « Testamentum vetus[2], in quo sola terrena promitterentur, non ea de causa datum esse secta ista defendit, ut per hujusmodi Testamenti promissiones, et observationem, eorum salus in tuto locaretur. » Cui manifeste contradicit Chrysostomus. Idque pædagogi, quam Apostolus adjungit, similitudo declarat. Etenim pædagogus puero in eum finem præficitur, ut sub illo tutus iste sit; et in ejus cura, et præsidio infirma hujus ætas acquiescat. Vide quæ de hac cum pædagogo comparatione legis, adversus Armacanos istos alio in loco disputavimus[3].

Sub lege esse non semper in malam partem accipitur.

VIII. Sed ut ad illud redeam, quod probare cœperam; apparet ex illis Apostoli verbis, quod dicitur, *sub lege esse*, non ita semper accipi, ut apologista credidit : sed simpliciter legis statum ac vitæ genus designare illius mandatis alligatum, et adstrictum.

Simile est et illud ejusdem Apostoli : *factus sum Judæis tamquam Judæus*[4], *ut Judæos lucrarer : iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, quum ipse non essem sub lege; ut eos qui sub lege erant, lucrifacerem*. Perspicuum est, eos qui sub lege erant, hic illos vocari, qui legi parebant, ejusque præcepta, et sacramenta servabant : ad quorum se morem, usumque finxit Apostolus, dum et Timotheum circumcidit, et Nazaræum se fecit ac caput totondit, et sacrificium obtulit : idque κατὰ συγκατάβασιν et οἰκονομίαν egit, ut Græci loquuntur. Ita Chrysostomus, Græcique interpretes reliqui; ut et Latini, Sedulius, Primasius, aliique vulgo.

Secundum condescensionem et œconomiam.

Igitur *sub lege esse*, nihil aliud est, quam observare legem ac Mosaicos ritus, et instituta sectari. Hoc est Judæum esse. Huic enim opponit ex adverso gentiles, qui Judaica lege minime tenebantur, proxime sequentibus verbis; *His qui sine lege erant, tamquam sine lege essem* : τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος. Ergo ut *sub lege esse*, idem est atque ἔννομον vel ὑπόνομον esse : sic *extra legem esse*, vel legis nexibus solutum, est esse ἄνομον, non utique *exlegem*, et *iniquum*, ac *sceleratum*; sed immunem a Mosaicæ scriptæque legis cultu : quales erant gentiles, ad quorum captum, moremque, quoad fas fuit, sese accommodavit Apostolus. Sic Græci Latinique, quos nominavi, hunc locum enarrant.

Rursus in epistola *ad Romanos* eodem sensu dixit, *in lege esse*, quo *sub lege* illis in locis. *Scimus*, inquit[5], *quoniam quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur*. Nempe quia Judæis solis lex est data, ut adnotat Chrysostomus, idcirco ἐν νόμῳ sunt, id est legi subjecti. Ut enim Atticis legibus Solonis, Attici soli; Lycurgi legibus, Lacedæmonii : sic Mosaicis soli tenebantur Hebræi, tam justi, atque sancti, quam carnales, ac scelesti.

In lege.

IX. Alias *sub lege esse* dicuntur, qui legi non obtemperant, sed eam violant. Quos Augustinum *damnabiliter* dicit *esse sub lege*, in epistola XIX, ubi duplicem illum modum, quo *sub lege fuisse* Judæos diximus, egregie confirmat. In primis enim *sub lege esse* quempiam adnotat, non solum qui circumcisionem, et Judaica sacrificia retinet; sed etiam qui quod lex jubet, *Non concupisces*, observare tenetur : quod etiam Christianos comprehendit : qui eatenus sub lege sunt, sed modo Christiana, et Evangelica, quæ *Decalogi* pleraque mandata complectitur. Postea modum alium subjicit Augustinus, quo Apostolus « Hos damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex non implentes legem. » De quo plenius alibi disseruimus[6] : ejusque locutionis

a CHRYSOST. Τὸ γὰρ ἐφρουρούμεθα, καὶ συγκεκλεισμένοι, οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντός ἐστιν, ἢ τὴν ἐκ τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου γενομένην ἀσφάλειαν. ὥσπερ γὰρ ἐν τειχίῳ τινὶ τῷ φόβῳ κατέχων αὐτούς, καὶ τῷ βίῳ τῷ κατ' αὐτὸν ὁ νόμος ἐτήρει τῇ πίστει.

1 *Gal.* III, 23. — 2 Tom. I, lib. III, cap. VI. — 3 Tom. II *Theol. Dogmat.* lib. X, cap. XX. — 4 I *Cor.* IX, 20. — 5 *Rom.* III, 19. — 6 Lib. X, t. II, c. XXII maxime § 20.

causam et originem patefecimus. Nimirum *cum* lex Mosaica ab Apostolo et Augustino consideratur, quatenus pœna violatoribus illius proposita est; ex quo *lex mortis* eidem Apostolo nominatur; *sub lege,* ac legi obnoxii dicuntur esse, qui contra legem committunt[1], ejusque vi, et severitate coerceri merentur. Hoc sensu, ut scribit Augustinus[2], «sub lege dicuntur, quibus dominatur. Eis autem dominatur, quos punit. Punit autem prævaricatores omnes. »

Idipsum de nova lege usurpatum.

X. Neque vero ad Mosaicam tantummodo legem, istud attinet, ut peccatores, et criminosi posteriore hoc modo sub lege esse dicantur : sed etiam in nova, et Christiana locum habet. Quemadmodum in libro *de Natura et Gratia*, capite LVII, declarat Augustinus. Quippe « jam baptizatis etiam dictum est : *caro concupiscit adversus spiritum*, *et spiritus adversus carnem*, *ut non ea quæ vultis faciatis*[3] : deinde subjungit : *Quod si spiritu ducimini*, *non estis sub lege.* Igitur carnales etiam Christiani, quales erant inter Corinthios, de quibus loquitur Apostolus[4], *Adhuc enim carnales estis*, *quum enim sit inter vos zelus*, *et contentio*, *nonne carnales estis*, *et secundum hominem ambulatis ?* Carnales item Galatæ, *qui invicem mordebant, et consumebant*[5]: ideoque *spiritu non ambulabant* quia *desideria carnis perficiebant*, et quicumque alii Christianam legem professi, *spiritu non ambulabant*, sed opera carnis faciebant, sub lege esse dicebantur. Atque isti quidem duplici illa ratione *sub lege erant*, hoc est legi subjiciebantur ; quia et legis observandæ debitores erant, quod commune cum bonis habebant; et propter violatum legis mandatum constitutis ab ea pœnis erant obnoxii, hoc est vim illius, ac severitatem sentire cogebantur. At boni et justi, priore tantum modo sub lege censebantur ; quoniam ex præscripto legis eos oportebat vivere. Cæterum in quocumque statu, adeoque sub novo Testamento, qui male vivunt, et pravis cedunt concupiscentiis, sub lege esse testatur idem Augustinus in libro *de Continentia*, capite tertio, « Qui vero per legem, inquit, cognoverunt eas, per legem enim cognitio peccati[6], *Et concupiscentiam*, inquit[7], *nesciebant, nisi lex diceret*, *Non concupisces*, et earum tamen oppugnatione vincuntur ; qui sub lege vivunt, quia jubetur quod bonum est, et non datur : non vivunt sub gratia, quæ dat per Spiritum sanctum quod per legem jubetur. »

Apologistæ et illius sectæ fallacia.

XI. His demum animo perspectis, manifesta est apologistæ, adeoque totius Anomorum sectæ fallacia : qui Judaicum omnem populum, quamlibet acri, et sedula legis observatione, meriti nihil assecutum esse dicunt, eo quod sub lege essent, et ad vetus Testamentum pertinebant. Latet enim præpostera et insidiosa fraus illorum sub ambigua notione locutionis istius, *esse sub lege*, vel *sub vetere Testamento.* Nam qui primo de duobus sensu sub lege fuerunt, merito minime caruerunt, neque gratia; ut Armacani, et horum unus apologista fatentur. Atque illi sane ad synagogam, *ut synagoga est*, hoc est ad veram, et antiquam Ecclesiam proprie spectabant, et ad Dei Testamentum antiquum, qua Testamentum erat. Nam ad primarium legis institutum, et auctoris legis Dei in hac danda propositum, et voluntatem vitam suam accommodabant : quæ utique voluntas hujusmodi erat, qualem Scripturæ omnes antiquæ prædicant : ac nominatim Propheta in *Psalmo* CXVIII his verbis commendat : *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.* Cum igitur exacte legem servarent boni illi, et sancti viri legi ac Testamento veteri subjecti, neque gratia, neque merito, et mercede vacui erant : quam *retributionem* vocat idem Propheta, ejusque gratia se ad Dei mandata capessenda propenso animo fuisse testatur. Nam quod in eodem illo populo, et synagoga, longe diversa conditione complures exstiterunt, quibus non auxilium quidem gratiæ, ut post paulo demonstrabitur, sed meritum, meritoque respondens merces defuit : cujusmodi fuerint isti, illa ipsa Scripturæ, Patrumque testimonia declarant, quæ ad invidiam legi Mosaicæ, ac synagogæ, Judaicoque populo veteri parandam, Armacani patronus contulit in septimum, et octavum caput libri secundi. De quibus copiose dixi supra capite decimo : ubi ostensum est, nihil ad rem nostram istorum exempla pertinere : quandoquidem scelerati omnes, et perditi fuerunt, de quibus illis in locis mentio fit : ac partim nihil ad Testamentum vetus, qua Dei Testamentum erat; aut ad synagogam, ut erat synagoga; hoc est antiqua Dei Ecclesia, spectabant, quia nullum in illis inerat fidei, spei, caritatisque vestigium; neque cultus patriæ legis, et religionis; quam idolorum ritu, et gentili superstitione mutaverant : partim etsi fidem, et nonnullam veri adorandi præ se Dei speciem ferrent; animum

1 *Rom.* VII, 6.—2 Lib. III *ad Simp.* qu. I.— 3 *Gal.* V, 17.— 4 I *Cor.* III, 3.— 5 *Gal.* V, 15.— 6 *Rom.* III, 21.— 7 *Rom.* VII.

gerebant gravissimis, horrendisque criminibus infectum, et illi ipsi, quem colebant, exosum Deo, atque ab ejus lege ac mandatis alienissimum. Itaque sub lege posteriore illo modo duntaxat erant : ut legis sententia, et severitate plecterentur : non autem priore, in quo Testamenti veteris legis, et synagogæ, qua Testamentum, lex, et synagoga fuerunt, ratio, institutumque consistit. Tantum abest, ut exacte lex ab illis observata fuerit : de quo genere lis inter nos, id est Catholicos, et horum adversarios est orta. Sed de iis superiora relegenda sunt capita, maxime decimum: in quo pressius et accuratius est illa tractata quæstio.

CAPUT XV.

Hominibus sub lege degentibus, et infidelibus affuisse gratiam Christi demonstratur argumento longe validissimo, et Anomorum inscita hallucinatio convincitur.

I. Nunc quod hujus disputationis reliquum est exequar ; et illis etiam, qui sub lege quoquo modo, id est secundo, ac deteriore fuerunt, affuisse gratiæ præsidium ostendam: ex quo istud necessario sequetur, falsissime jactatum hoc ab Armacanis, nihil prorsus veteri sub lege, ac Testamento, adjuvantis gratiæ Judæis attributum : reliquasque nænias, in quibus refutandis non sine tædio hactenus occupamur. Nam cum duo genera Judæorum hominum exstiterint, pro duplici illa ratione sub lege degendi, quam exposui antecedenti capite ; si de posteriori, eoque deteriore probari potest, non ab eo Christi gratiam abfuisse ; quia de priori, propter illos, quos in exemplum pietatis ac sanctitatis attuli, dubitari non potest ; de universa gente, ac synagoga confecta res erit ; liquidoque constabit, nulli ejus parti gratiam et idoneum auxilium defuisse. Hoc si vel ipsos, contra quos modo disputamus, fateri et assentiri etiam invitos cogimus, quid erit vi veritatis ista potentius ? Atqui et hoc facile est factu ; et nusquam alias certius evidentiusque constitit, quantis tenebris oppressa sit hæc Anomorum factio, et quam in oppugnanda Catholica veritate judicii, ac constantiæ parum adhibuerit.

II. Non « affuisse hominibus sub lege viventibus gratiam sufficientem servandi legem, vel ullum præceptum ejus. » Anomorum est decretum, capite secundo libri hujus a nobis expositum : quod *Apologetici* scriptor acerrime propugnat. Hujus dicti quæ sententia sit in primis constare debet. Potest autem esse duplex. Aut enim sic intelligitur, ut ex vi, et efficientia propria legis, nulla manasse gratia dicatur, nec ullum auxilium, quo interius roboratus animus, ad servandam legem, et exequenda mandata convalesceret. Aut ita, ut Christi parta meritis nulla in legis ac Testamenti veteris alumnos et hæredes gratia redundarit. Non potest priore sensu illud eorum effatum nisi putide ac ridicule accipi. Ecquis enim Christianus hodie dubitat, ex quo Pelagii extincta est hæresis, quin gratiæ fons totius, quæ quidem proprie gratia dicitur, Christus sit Dominus ; et unius illius meritis ad salutem necessaria omnium temporum auxilia gratiæ tribuenda sint ? Nemo Judæis in lege veteri nullam gratiæ stillam adspersam fuisse nisi per Christum, aut nescit, aut negat. Posteriore itaque sensu *gratiam illam sufficientem servandi legem*, ut polite eleganterque loquuntur, ab Judæis abjudicant : tanquam ita prædicent : « Non affuisse hominibus sub lege viventibus auxilium ullum gratiæ ad legem servandam, vel aliquod præceptum ejus sufficientis, ac necessariæ, Christi meritis imputandum. » Hic vero repetendum est, quod supra capite antecedente docui [1]: *sub lege esse*, vel *sub Testamento veteri*, proprie illos intelligi, qui justi non erant, ac sancti. Hujusmodi enim apologista, ut ibidem ostensum est, ad novum pertinere Testamentum existimat. Soli ergo vitiis ac peccatis irretiti, hoc est carnales Judæi, quemadmodum sub lege, ita gratiæ penitus expertes, Anomorum, et patroni horum apologistæ opinione fuerunt.

III. Atqui si hoc dixerint, quod ab iis dici omnino necesse est, his sese laqueis irretient, quibus extricari et expediri nulla sua cavillatione poterunt. Sumamus enim quempiam vetere ex illo populo impium, ac nefarium hominem ; aut eum denique, qui graviore aliquo commisso crimine fidem a se, cum

Hominibus sub lege affuisse Christi gratiam demonstratur.

1 Parag. 5.

caritate, vel hanc solam excusserit, velut Manasses fuit, et ante hunc Propheta David. Quorum ille cum nullum impietatis, et flagitii genus intentatum reliquisset, postea resipuit, et cum Deo in gratiam rediit : hic autem minoribus aliquanto perpetratis criminibus, eadem Dei benignitate revocatus a lapsu, ac reconciliatus. Isti procul dubio quamdiu in culpa, et Dei inimicitia jacebant, carnales erant. « quia hic dicitur esse in carne [1], qui aliquid sequitur, quod lege prohibetur. » Et « omnis incredulus in carne est, id est carnalis, » ait Ambrosio tributus commentarius ad illa Apostoli, quæ hoc ipsum significant : *Cum enim essemus in carne, vitia peccatorum quæ per legem ostenduntur operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.* Iidem sub lege, ac veteri Testamento censebantur pessimo illo modo, et eo quem intelligunt Armacani, cum asserunt « non affuisse hominibus sub lege degentibus auxilium ullum gratiæ sufficientis ex Christi meritis profectæ. » Ex quo tria necessario consequuntur, e quibus unum ab illis eligi, velint nolint, oportet : quod qualecumque tandem optaverint, effugere non poterunt, quin vel in sacrilegi mendacii, vel in nefandæ hæresis notam, et ignominiam incidant; vel secum ipsi turpissime discordent. Aut enim ambos illos negabunt a sceleribus suis, et eo statu, quo sub lege tenebantur, per pœnitentiam ad Deum esse conversos, contra divinæ Scripturæ fidem : aut illam ipsam pœnitentiam, conversionemque sine Christi gratia dicent esse consecutos, ut germanos se Pelagianos ostentent : aut si neutrum fateri audent; « affuisse iis hominibus, qui sub lege erant, sufficientem gratiam, » inficiari desinent. Etenim quæ Davidi, ac Manassi aspiravit Christi gratia, hæc illos sub lege, hoc est sub peccati jugo, ac dominatu reperit. *Virtus enim peccati lex* [2], ait Apostolus atque ut Ambrosio inscriptus commentarius adnotat, « Mori legi, Deo vivere est [3]: quia lex dominatur peccatoribus. Cui ergo dimittuntur peccata, moritur legi. » Quare affuit ipsis sospitatrix gratia in ipso statu legis, et sub lege, ac Testamento veteri positis : ut falso ab Armacanis, et apologista jactatum sit, nullam sub lege ac Testamento constitutis Judæis sufficientem affuisse gratiam.

IV. Quod de Manasse, ac Davide dixi, idem de cæteris significare volo, qui justi in lege veteri ex peccatoribus facti sunt. Cujusmodi fuerunt omnes, et illi adeo quorum exemplo usi sumus, illustrissimus doct. Vabrensis episcopus, et ego, ut Anomorum licentiæ intercederemus : qui gratia prorsus omni destitutum fuisse Testamentum vetus, ac statum legis existimant : nosque [4], qui ex illis sanctis contra ipsos argumentum caperemus, inclementer appellant. Quos quidem pudere jam debet, cum se deprehensos his in angustiis absurdi, et inextricabilis dogmatis senserint; homines sui plusquam veritatis, et catholicæ salubritatis amantes, et in tam perdita causa

Φυσῶντες οὐ σμικροῖσιν αὐλίσκοις ἔτι,
Ἀλλ' ἀγρίας φύσαισι, φορβειᾶς ἄτερ.

Non amplius parvis insufflantes fistalis sed rusticis flatibus personant, absque capistro.

Eadem vis argumenti valet etiam in infidelibus, « quos omni carere gratia sufficiente ad salutem [5], tam proxima, quam remota, et omnibus principiis ejus, » Armacanorum natio deprædicat. Nam qui præveniente, et opitulante Christi gratia in illo statu reperti vocantur ac fidem, gratiam utique sufficientem obtinent, et ejus auxilio qualicumque tandem nisu emergere incipiunt ex tenebris, et ad lucem aspirare. Igitur in statu illo damnabili affuit illis sufficiens gratia. Non ergo carent infideles omni penitus sufficienti ad salutem auxilio.

V. Atque ut nondum ab ulceris hujus curatione digrediar : sed ut tanquam scalpello in vomicam altius impresso, purulentia omnis excernatur; agedum dicti ab illis sui, et sententiæ reposcamus rationem. Respondeant nobis quid sibi velint, cum ita pronuntiant : « Non affuisse Judæis sub legis statu degentibus sufficientem gratiam : sed nec infidelibus adesse. » Hoc enim altero de duobus intelligi, explicarique modo, ac sensu necesse est, ut paulo ante dixi, et nunc paucis repetendum est. Primus est ejusmodi, ut neuter status sufficientem gratiam suapte vi, et indole pariat. Posterior ut ex meritis Christi, quasi adventitius nullus gratiæ fructus in utrumque statum redundet. Horum duorum alterum eligant oportet, si humano more

1 Amb. ad c. II ep. *ad Rom.* v. 5.—2 I *Cor.* xv, 56.—3 In c. VII *ad Rom.* 278.— 4 *Apol.* lib. II, cap. VII. Vide sup. cap. XIV. — 5 Tom. III. l. III, c. XI.

loqui volunt. At utrumque ridiculum est, et impeditum adeo, ut ipsi se explicare nequeant. Nam si priorem optent, quid ineptius, quam de hoc contra Scholasticos tanta contentione pugnare profiteri se, quod nemo unquam istorum ne cogitavit quidem ; neque vero quisquam mortalium, nisi amens, et furiosus, persuadere sibi potest? Etenim [1] « statum veteris Testamenti, ut talem, non fuisse justitiæ, et salutis, sed potius peccati, et mortis » censent Armacani, itidem ut *statum infidelitatis* : et utrumque in æquo statuunt, quod ad gratiæ penuriam et egestatem attinet. Quisquamne igitur adeo ab communi sensu derelictus hactenus fuit, qui *peccati statum* ullum per se gratiæ feracem esse defenderet? Ut si quis meretricium vitæ statum ex sese gratiam subministrare diceret, et idonea ejus auxilia ad peccatum delendum, hoc est ad sui ipsius interitum, et perniciem? An quisquam doctorum, et theologorum, quos sectæ signifer allatravit, gratiæ fontem et efficientiam in tanta pravitate constituit? Nemo utique nec ea proinde mens Armacanorum in abjudicanda sufficiente gratia ab utroque illo statu esse potest.

VI. Restat ergo secundum illud, uti nullam ex merito Christi gratiam affuisse Judæis olim, nec adesse modo infidelibus eo sensu disputent, ut quamdiu in suo illo statu Judaismi, aut infidelitatis manent, nulla ipsis gratiæ adjumenta suppetant. Atque ita sentire demum istos ex eo cognoscitur, quod cum iis objectum est; adeo non defuisse Judæis antiquis gratiam Christi, ut inter illos complures eximia vitæ sanctitate, integritateque vixerint, quod sine gratia Christi assequi nequiverint : adversus hoc excipiant, idcirco nihil argumento isto contra se nos efficere ; quod justi omnes illi, eo ipso, quod gratia donati fuerint, et justitiam adepti a priore illo statu Testamenti veteris, ad novi statum translati, et Christianis accensiti fuerint. Prorsus itaque sic disserunt, idcirco se nihil gratiæ in Judaicum statum, aut infidelium transfusum asserere, quod eo momento in utrovis esse statu desierint, quo primus illos gratiæ motus excitare cœpit. At hoc ipsum non solum falsum, et hæreticum est ; sed etiam inextricabile. Fingamus, primum gratiæ impetum eam habere vim, ut peccatorum omnium abstersa labe, statim hominem reconciliet Deo, eumque justum ex impio, et peccatore faciat : certe cum primum advenit, et torpentem, imo vero mortuum afflare, et illuminare cœpit, nonnisi ad infidelem, et in deplorato illo statu jacentem hominem venit ; antequam ad alterum, melioremque transiisset. Cum igitur nondum ad Christum conversum, et in priore statu adhuc hærentem animum occuparit, ac prævenerit gratia sufficiens, affuit utique homini sub lege posito, vel infideli.

Novorum dogmatistarum ludicra argumentatio.

VII. Ac perinde argutantur nuperi isti theologi, ut si quis aut viventes homines mori neget ; aut mortuos ad vitam esse revocatos a Christo, vel in extremo rerum occasu revocandos ; et ita ratiocinetur : quandoquidem eodem puncto temporis, quo mors illis accidit, viventes esse desinunt, non viventibus supervenire mortem : sed neque mortuis vitam restitui, quia cum vivere incipiunt, mortui amplius non sunt. Par enim et eadem est illorum argumentatio, qui infidelibus, atque in Judaismo deprehensis, negant adesse gratiam ; quoniam tum demum, cum adesse incipit, alterum in statum transcribuntur. Quamobrem ut est insulsa prior illa de mortuis in vitam restitutis calumnia; sic Armacanorum ludicrum est et joculare commentum.

Quid quod ad primum gratiæ prævenientis appulsum, non statim ab eo, quo sub lege esse dicuntur, statu peccatores ad alium transferuntur, qui *novi Testamenti*, vel *gratiæ* vocatur? Soli quippe justi, ac sancti tam in Judaismo veteri, quam in Christianismo ad hunc pertinent : ut Armacanos sentire superius ostendimus. Nam isti eos duntaxat interpretantur *sub lege esse*, ex Apostoli, et Augustini sententia, qui peccatis irretiti sunt : de quibus hic illum loqui asserit: his verbis [2] : « Tamdiu enim dicit (Apostolus) sub lege esse hominem, quamdiu vivit peccato : quemadmodum tamdiu mulier sub lege viri est, quamdiu vivit vir. » Quoniam igitur, ex Armacanorum opinione, nullus *e statu legis*, qui est *peccati status*, ad *novi Testamenti*, sive *gratiæ statum*, quamdiu est *sub peccato*, traducitur : nemo autem a peccato, nisi per infusionem justitiæ, et gratiæ sanctificantis eximitur ; profecto qui hanc antecedit status, dum ad justitiam opportunis auxiliis paulatim peccator adducitur ; *legis est*, et *peccati status*. Ex quo consequens est, falso dici

1 Tom. III, lib. III, c. IX.— 2 Aug. lib. LXXXIII, qu. LXVI.

ab Armacanis, nullum hominibus sub lege degentibus sufficientis adesse præsidium gratiæ, quamdiu ad novum Testamentum nondum pertinent : sed adhuc sub veteri, qui idem est cum *peccati statu* , continentur.

Postremo quemadmodum de iis qui sub Judaismo vixerunt, et infidelibus, perabsurdam illorum rationem esse demonstravimus, cum utrisque sufficientem gratiam funditus detrahunt, eo quod simul atque gratia illos afflare cœpit, statum mutant : ita prorsus ex eorumdem decretis sequitur, nullam omnino sufficientem gratiam adesse Christianis in peccatum letale lapsis ; quod, ubi prævenientis gratiæ prima illos aura perstrinxit, ad novum statum ab veteris, qui *legis*, et *peccati* dicitur, repentina mutatione transitum faciunt.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE LEGE ET GRATIA

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

1. *Explicatur novorum dogmatistarum opinio de gratia Christi.* 2. *Quam illi solum esse caritatis inspirationem asserunt.* 3. *Apologetici auctor huic doctrinæ consentaneus.* 4. *Nullum esse opus bonum ex illorum sententia, nisi fiat ex amore justitiæ.* 5. *Iidem virtutes omnes sola caritate metiuntur.*

I. Sæpe mihi de Armacanis, ac de errorum, qui ab illis vulgati sunt, pravitate cogitanti, venit in mentem quærere, quo præsertim ex fonte, ac seminario pestilentis illa doctrinæ venena propagata sint. Ac tandem illud, quod esse certissimum arbitror, occurrit, male intellectam, vel penitus ignoratam potius Christi gratiam fraudi illis fuisse, eosque per hæc novarum opinionum prærupta devios, ac præcipites egisse. Nam qui aliter, atque oportuit, de illa sentire, ac loqui instituissent, hos ipsos minime mirum est, tam necessariæ rei occæcatos inscitia, in reliquis, quæ inde ducuntur, tradendis, ac definiendis non lapsu, sed ruina esse prostratos. Itaque qui in constituenda medica Christi ope ac gratia capitalem illorum labem erroris convicerit, is et in arcem sectæ istius invaserit, et ejus machinationem omnem uno ictu, impetuque disjecerit.

Quod equidem, auctore legis, in quam hostili animo isti sunt, et gratiæ, cui plurimum detrahunt, aspirante Deo; deinceps aggrediar facere. Sed illorum ante de Christi gratia declaranda est opinio; hoc est, perinde nobis adversarius, ac fidei Christianæ inimicus error : contra quem velitari tantisper hic decrevi, donec justa cum illo acie, prælioque contendam : quod suo loco reservabitur.

Gratiam solius charitatis esse inspirationem. Anomorum est opinio.

II. Gratiam Christi Salvatoris, quam *medicinalem* vocant, de qua cum Pelagianis Augustino proprie controversia fuit, quæque ab scientia distinguitur, solius esse caritatis inspirationem, Anomorum est opinio. Quod ipsum sectæ illius antistes multis ex Augustino depromptis locis, et positis ab eo principiis affirmat. Primum, quod gratia illa Christiana ejusmodi ab Augustino constituitur, « qua fit, ut homo qui ante fuit voluntatis malæ, habeat voluntatem bonam : sive qua in homine inchoatur voluntas bona, ut per gratiam bonum velit. Quam bonam voluntatem aiunt, ex illius sententia, nihil aliud esse, quam veram illam, et proprie dictam Dei caritatem. »

Deinde, « quia sanctus Augustinus adversus Pelagianos disputans semper gratiæ illius confessionem postulat, qua fit ut operemur justitiam, seu bonum opus, quod Deus præcipit nobis ; atque adeo qua legem, quam propter carnis infirmitatem implere non possumus, voluntate, atque actione impleamus. »

Tertio probat ex eo, quia « suavitatem eam, qua fit ut diligamus Deum, Augustinus docet esse veram et unicam gratiam adjutorii medicinalis Dei. »

Quarto, quod « illud sit verum adjutorium Christi, quo divinitus adjuvamur, ut in declinando a malo, et faciendo bono, quibus duobus universa justitia hominis comprehenditur, ipsa rectitudine, ipsaque justitia, quæ in præceptis emicat, delectemur : hoc est ut illa faciamus non timore pœnæ, sed amore justitiæ. Nam nisi sic operemur, nec bene operamur, nec alieni sumus a voluntate peccandi. »

Quinto denique, « quod illud solum sit unicum et verum gratiæ Christi, et gratiæ novi Testamenti adjutorium, quo dilectio justitiæ, sive caritas diffunditur in cordibus nostris, ut ex ista Dei dilectione præcepta faciamus. »

III. Hæc Anomorum sectæ princeps; qui-

bus *Apologetici* scriptor assentitur [1]: ut ex illius verbis perspicue cognoscitur. Scribit enim « gratiæ nomen proprie, ac speciatim in hoc unum competere, quod Patres, et Scripturæ sanctæ vocant gratiam Jesu Christi. » Exinde pagina sequenti eamdem *Christi gratiam* explicans, « nihil aliud esse dicit, præterquam amoris et caritatis impulsum, quem in cordibus nostris Spiritus sanctus efficit. Hæc sola, inquit, proprie dicta gratia est : quandoquidem bonum quoddam est divini ordinis, penitusque cœlestis. Itaque sola prærogativam hanc habet, ut nunquam sit impediens, et ut ipsa nemo abuti possit : quoniam peculiare hujus effectum istud est, impedire ne homo cæteris abutatur omnibus. Nam ut Apostolus ait, *Caritas non agit perperam* [2]: atque ut ex essentia sua *plenitudo legis est* [3], ut idem Apostolus docet, et Augustinus plerisque in locis, fieri non potest, ut homines lædat, et eorum noceat animarum saluti; quoniam vita est ipsamet illorum, et salus. Cætera autem dona, gratiæque cæteræ, ac beneficia, quæ hominibus a Deo tribuuntur, nihil ipsis prosunt, sed obsunt potius, si a vera Christi gratia separentur, quæ fidem, spem, et caritatem Christianam includit. »

Hæc *Apologetici* verba sunt e Gallicis summa fide Latina facta. In quibus gratiam illam, quæ Christi proprie vocatur, et quam contra Pelagianos, et Massilienses horum reliquias strenue propugnavit, et illustravit Augustinus ; illam, inquam, gratiam, quam hoc potissimum auctore ac vindice, hodieque Catholica tuetur Ecclesia, Apologista cum suis Armacanis, et Anomis, perfectam vult esse caritatem : nec aliam, præter hanc, Christi gratiam agnoscit, Quod ex illius verbis cognoscitur ; dum eam solam Christi esse gratiam asserit, « quæ fidem, spem, et caritatem continet : » et eam quidem caritatem. « quæ plenitudo legis est, » et ab Apostolo capite illo decimo tertio prioris *ad Corinthios* epistolæ describitur. Quam insuper fidei, spei, cæterisque virtutibus, ac martyrio ipsi, adeoque donis omnibus, et Spiritus sancti charismatibus anteponit : quæ cum lethali peccato ne puncto quidem temporis potest consistere : ut quæ « vita sit animarum, et salus. » Adde reliqua illius capitis *Apologetici*; quæ ne longiores in describendo simus, hic sunt a nobis omissa. Ex iis enim arcanum, et mysticum illius sectæ dogma proditur ; nullam Christi esse gratiam, præter impulsum veræ, ac perfectæ caritatis, quæ expulso peccato, vitam animæ, justitiamque restituit.

IV. Rursus Anomorum coryphæus explicare pergit, « quo pacto sola inspiratio caritatis sit illa gratia, quæ ad velle, et operari, (sic enim illi loqui placuit) ad declinandum a malo, et faciendum bonum, ad juste recteque vivendum, et consequenter ad omnia bona opera facienda, et mala vitanda, totamque legem implendam, contra Pelagium necessaria est. » Cujus rationem hanc generatim reddit; quia omne opus, ut bonum sit, debet fieri non formidine pœnæ, sed amore justitiæ ; quam Augustini esse sententiam confirmat. Qui autem diligit justitiam , diligit Deum ; adeoque amor ille justitiæ caritas est : ut idem scribit Augustinus [4]. Ergo « quidquid Augustinus toties dixit de inspiratione dilectionis, et caritatis, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris, non de alia intelligit caritate, quam de caritate justitiæ. »

Nullum opus bonum nisi fiat ex charitate, ex eadem sententia.

Admonet tamen postea, caritatem istam, sive *dilectionem*, *ex qua nascitur fides*, et quam solam Christi esse gratiam dixerat, « non semper ita sumi ab Augustino, quemadmodum hoc tempore passim, et fere semper in scholis usurpari solet. Nunc enim per caritatem nihil aliud intelligimus, quam virtutem illam dilectionis in tam perfecto gradu, ut super omnia diligatur Deus. » At Augustinus « caritatem accipere plerumque solet pro dilectione, qua vere, sincere, et gratis, ex animo, propter seipsum, nullius creaturæ, sed ipsius solius intuitu diligitur Deus ; sive ad illam pertingat perfectionem, ut supra omnia creata diligatur, sive in simpliciori, et inferiori affectu hæreat. Nam talis amor, quantumcumque remissus, exilis, ac tenuis, est verissimus, et castissimus fructus caritatis Dei, sive dilectionis amicitiæ, nulla concupiscentiæ ad se reflexæ perversitate distortus.»

V. Idem porro virtutes omnes nihil præter caritatem esse putat : adeoque *spem*, unam ex iis, quas theologicas vocant. Quam quidem non ex amore concupiscentiæ, ut vulgo theologi persuasum habent, sed ex eadem illa caritate proficisci docet : quatenus beatitudinem desiderantes, hanc ipsam ad Deum referimus, et hujus amore concupiscimus.

Item omnes virtutes præter charitatem nihil esse.

1 *Apol.* l. II, c. IV. — 2 I *Cor.* XIII, 4. — 3 *Rom.* XIII, 10. — 4 Serm. XVII *de Ver. Apost.* c. XIII.

Quocirca Deo mercedis, etiam æternæ, gratia servire, cum hoc propter Deum, et ejus amore non facimus, vitiosum, ac turpe esse judicat: multoque magis si metu sempiterni supplicii ad Deum convertimur, et in ejus potestate sumus, nisi hoc Dei, ac justitiæ amore suscipimus.

Hæc Armacanorum, et Anomorum opinio est de vera, proprieque dicta Christi gratia; cujusmodi adversus Pelagianam hæresim, et ab ea constitutum gratiæ genus acerrime defendit Augustinus. Quo ex illorum principio existit illa, quam hoc in libro depellimus, nefaria Testamenti veteris, et sacrilega criminatio. Etenim qui Deum promissarum spe commoditatum, ac desiderio colere, et ei obsequi, perversum et vitiosum existimant: quique hunc ipsum animi affectum ex professo legem veterem elicere, ac fovere studuisse prædicant, quid vel dicunt aliud, vel dicere omnino possunt, si sibi consentanei esse velint; nisi legem istam peccati ac vitii conciliatricem, ac lenam, pravam itidem, ac perversam fuisse? Quod abunde toto hoc opere patefactum, et convictum, ne ipsos quidem negaturos esse confido, qui se imprudentes, et incautos in laqueos parum sanæ opinionis induerint. Nunc eorumdem proposita hoc in capite decretorum flagitia persequar, et quantum ab christianæ fidei salubritate distant, in sequentibus ostendam.

CAPUT II.

Explicantur nonnulla ad hanc controversiam disceptandam necessaria. 1. Amorem generalem affectum esse fusum per omnes virtutes: quem et caritatis nomine afficit Augustinus. 2. Duplex gratia, sive caritas, inchoata, et robusta. Utriusque varios esse gradus: quod in priori specie monstratur. 3. Hos ipsos gradus in Tridentino concilio describi. 4. Qui quidem justificationem antecedunt, ut eadem synodus declarat.

I. Sed antequam grassanti publicam in perniciem erroris illius morbo mederi aggredior, pauca quædam præmuniendis lectorum animis explicare statui; ac velut antidoti loco, ex ipsis catholicæ fidei principiis, et saniore, quam illa est Armacanorum, theologia conficere.

Quorum primum illud est, quod ad amorem pertinet, quo in affectu considerando tota fere de gratia hæc disputatio nostra consistet. Hunc igitur generalem, perque omnes diffusum esse virtutes animi motum, merito sane. Thomas asserit his verbis[1]: « Amor, inquit, non determinatur ad aliquod genus virtutis, vel vitii. Sed amor ordinatus includitur in qualibet virtute. Quilibet enim virtuosus amat proprium bonum virtutis: amor autem inordinatus includitur in quolibet peccato. Ex amore enim inordinato procedit inordinata cupiditas. » Atque idem alibi observat[2]: « licet caritas sit amor, non tamen omnem amorem esse caritatem, » cum ad omnes virtutes amor pertineat; eo quod « quælibet virtus ordo est amoris, » ut Augustino placet[3]. Amor per omnes virtutes diffusus.

Nonnunquam tamen cum amore universe sumpto caritatis nomen adæquatur: itaque usurpat Augustinus dum *caritatem* vocat *amorem boni*[4]; necnon *bonam voluntatem*; ut supra significavimus[5], capite septimo libri antecedentis.

II. Quo quidem in capite duplicem ab eodem Augustino constitui gratiam, hoc est caritatem illam, sive bonam voluntatem, ostendimus. Nam una est rudis adhuc, et infirma, qua tantum volumus etiam cum nondum possumus: altera est firmior, et robustior, qua quod volumus opere ipso præstamus. Utramque describit Augustinus in libro *de Gratia, et libero arbitrio*, capite xv, « Gratia vero Dei, inquit, semper est bona: et per hanc fit, ut sit homo bonæ voluntatis, qui prius fuit voluntatis malæ. Per hanc etiam fit, ut ipsa bona voluntas, quæ jam esse cœpit, augeatur, et tam magna fiat, ut possit implere divina mandata quæ voluerit, cum valde perfecteque voluerit. » Vide et caput xvii, ex quo locum quemdam ad institutum nostrum utilem capite illo septimo descripsimus. De hoc duplici gratiæ, caritatisque genere, legenda sunt illa, quæ in tomo primo *theologicorum dogmatum* libro decimo scripsimus[6]. Duplex gratia inchoata et robusta.

Cæterum duo illa gratiæ genera multiplices gradus singula continent. Quorum ut ad negotium nostrum usus, et officia partiamur; placet ad primum genus auxilia omnia gratiæ

1 S. Th. II, II, qu. cxxv, a. 2.— 2 In I, II, qu. lxii, a. 2, ad iii.— 3 Lib. I *de Mor. Eccles.* c. xv.— 4 Lib. VIII *de Trin.* c. x.— 5 Cap. vii, § 3.— 6 Tom. II, cap. x, § 8.

referre, quæ justificationem antecedunt, et cum peccati statu consistunt. Posteriori vero ejusdem gratiæ adjumenta cætera tribuere, quibus homo Deo reconciliatus, actuosam, et mandatis servandis operatam exercere caritatem incipit, et quotidianis incrementis ad majora proficere.

Gratiæ initialis ratio.

Prior gratia dividitur in primam, sive initialem, quæ merita omnia prorsus antecedit, et gratuita Dei liberalitate in nobis sine nobis efficitur : et in sequentem, quæ illius bono, et voluntario usu, tanquam merito, comparatur. Etenim qui a peccato ad justitiam convertitur, primum divinitus illuminata mente, et ad credendum impulsa voluntate fidem concipit : atque ita sempiternæ pœnæ, quam peccatis a Deo constitutam esse scivit, metu perterritus ; aut felicitatis itidem æternæ potiundæ spe, ac desiderio succensus, emergere ex misero, perditoque statu, et lethali ab morbo recreari cupere incipit. Hæc est prima illecebra divinæ bonitatis, et misericordiæ, ac bonæ voluntatis initium, quod nullo nostro merito, improvisis, ac sæpe reluctantibus, et adhuc recentis flagitii labe calentibus nobis injicitur. Cui si eadem opitulante gratia obsecundare pergimus, deinceps motiones animi reliquæ consequuntur, nonnullo piæ voluntatis partæ merito, quibus obdurata consuetudine scelerum, et pervicacia pectora paulatim emolliri, fingique ad capessendam justitiam solent.

Ejusdem, necnon gratiæ robustæ varii gradus

III. Hujusmodi impulsiones animorum, quæ orientis initia gratiæ consequuntur, et ex qualicumque merito pendent, continuatione quadam, ac serie nectit Tridentina synodus sessione sexta, capite sexto. Quo in capite docet, quemadmodum ante justificationem, et ad hanc excitante, ac juvante Dei gratia disponi, præpararique solent homines ; quod iis verbis explicat : « Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia, et adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitus revelata, et promissa sunt : atque illud imprimis, a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu. » Hic primus est libere moventis se cum initialis auxilio gratiæ voluntatis affectus, quo ad assentiendum iis, quæ sunt proposita, sponte sua, et interiore quodam impulsu cietur. Ab hac velut stirpe, ac radice, quæ nullo prorsus ex merito, sed liberali et gratuita adspirantis ope gratiæ provenit, piæ cæteræ motiones oriuntur, illius merito concessæ, ut sæpius inculcat Augustinus : qui fide ait mereri nos reliqua, quibus ad justitiam provehimur, ut ante dixi, et iterum paulo post repetam. Quas quidem voluntatis permotiones Tridentina synodus ita pertexit: « Et dum peccatores se esse intelligentes, a divinæ justitiæ timore quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore ; illumque tanquam omnis justitiæ fontem diligere incipiunt; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod, ac detestationem, hoc est, per eam pœnitentiam, quam ante Baptismum agi oportet. Denique dum proponunt suscipere Baptismum, inchoare novam vitam, et servare divina mandata. » Igitur post primam illam effectionem gratiæ, qua voluntas ad credendum impellitur, ejusque pii affectus merito, existit in peccatoribus *divinæ justitiæ timor*, *quo utiliter concutiuntur :* deinde spes et fiducia de Dei misericordia, meritisque concepta Christi Domini ; tum initium quoddam dilectionis Dei, tanquam auctoris justitiæ. Post odium ac detestatio peccati, et pœnitentiæ motio, cujusmodi Baptismo præire debet. Postremo Baptismi capessendi voluntas ; et novæ instituendæ vitæ, ac divinæ servandæ legis certum, firmumque consilium.

IV. Tot animi voluntatisque motionibus, quæ justificationem antecedunt, ad plenam perfectamque cum Deo gratiam ineundam peccatori aditus aperitur. Siquidem tota illa series piorum affectuum nondum habet justitiæ fructum ; sed ad eum capiendum *præparatio* quædam est, ut Tridentini Patres loquuntur, ac *dispositio*. Sic enim capite sequenti eadem synodus explicare pergit : « Hanc dispositionem[1], seu præparationem justificatio ipsa consequitur : quæ non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio, et renovatio interioris hominis, per voluntariam susceptionem gratiæ, et donorum ; unde homo ex injusto fit justus et ex inimico amicus. »

Ergo perfectam caritatem, ac Dei amicitiam, in qua vera est sita justitia, tot illi præcedunt voluntatis boni, et laudabiles motus, quorum radix, et principium est *initialis*, ut vocant, gratia, uti nullis impetrata meritis,

1 Trid. sess. IV, c. VII.

sic meriti totius caput, quod gradatim accessionibus illius augetur ac perficitur: adeo ut antecedentis cujusque, post primam omnium, gratiæ sit, operisque fructus ac merces consequens gratia, ad perfectam usque justitiam, quæ proxime præcedentis, et jam robustioris voluntatis merito comparatur: ut Augustinus passim asserit, *meriti* nomine, non absolutum, et, ut vocant, *condignum* intelligens; sed quod *congruum* dicitur. De quo tota illi fere de gratia disputanti contra Pelagianos, maximeque contra Semipelagianos est contentio. Animadvertimus autem capite illius libri septimo, omnes illas voluntatis affectiones, quibus a prima inchoatione gratiæ, ad perfectam, expultricemque peccati justitiam peccator adducitur, alias fidei, alias caritatis apud Augustinum vocabulo censeri; cum non sint proprie caritatis; non modo veræ, qua propter se Deus diligitur; sed ne illius quidem communis, quam ex mente Anomorum principis exposui antecedenti capite; et quam ille putat dilectionem esse justitiæ propter seipsam. Etenim inter motus illos voluntatis, timorem divinæ justitiæ, hoc est sempiternæ pœnæ, ac gehennæ metum, secundo loco ponit Tridentina synodus, proximeque post piam voluntatis inclinationem, qua fides impetratur, quæ ab initiali oritur gratia: tum post metum istum, initium illud caritatis et dilectionis justitiæ recenset; quam Anomorum coryphæus caritatis, imo gratiæ Christi titulo solam afficit. Ex quo quid sit consequens postea videro.

CAPUT III.

Motum omnem gratiæ ex Christi provenire meritis late ex Augustino probatur.

Gratiam omnem initialem non libero arbitrio tribuendam probatur ex Augustino.

I. Nunc eorum secundum, quæ ad præmuniendos lectores propositæ disputationi prævertenda dixeram, explicare aggredior. In quo docendum istud est, motus illos omnes, et affectiones animi, quibus ad perfectam gratiam perducimur; sive inchoationes illas gratiæ superiori expositas capite, unius Mediatoris Dei atque hominum Christi meritis imputari; et ad medicinalem, quam vocant, Christi, ac novi Testamenti gratiam pertinere: hoc est in eo gratiæ genere censeri, quod adversus Pelagianos, Augustinus, et cum eo catholicum deinceps nomen omne defendit.

Id adeo ex Augustini pæne omnibus libris intelligitur, quos contra Pelagianas istas pestes elucubravit; multo vero clarius ex postremis, quibus reliquias hæresis illius evertit.

Cum enim exstitissent aliqui, qui Pelagii perfidiam eatenus damnarent, ut neminem justitiæ, ac salutis compotem fieri posse crederent, sine Christi gratia: nec ad « ullum opus vel incipiendum, nedum perficiendum quemquam sibi sufficere posse consentirent: » ut ad Augustinum scribit Hilarius: iidem tamen voluntatem recuperandæ sanitatis, et fidem, ac credulitatem naturalibus cujusque viribus imputarent; quæ inter opera minime numerabant. « Neque enim alicui operi curationis eorum, ait idem Hilarius, annumerandum putant, exterrita, et supplici voluntate, unumquemque ægrotum velle sanari. » Cum igitur Massiliæ, aliisque Galliæ locis ita plerique sentirent, ut initia bonæ voluntatis, ac fidei, motusque cæteros, quibus ad justitiam paulatim provehimur, citra Christi gratiam, in potestate esse cujusqne dicerent: ut « eo merito, quo voluerint, et crediderint, a suo morbo se posse sanari, et ipsius fidei augmentum, et totius sanitatis suæ consequantur effectum: » de his certior a Prospero, et Hilario factus Augustinus, libros duos edidit. Quorum in priore, qui *de Prædestinatione sanctorum*, illum ipsum de initiis bonæ voluntatis luculentissime castigat errorem.

II. In primis capite secundo, fidei ipsius initium, non autem solum ejus incrementum, a Deo esse, Christique gratia demonstrat, ne verum sit illud, quod dicebat Pelagius, « quodque in episcopali judicio Palæstino damnare compulsus est; gratiam Dei secundum merita nostra dari, si non pertinet ad Dei gratiam, quod credere cœpimus: sed illud potius, quod propter hoc nobis additur, ut plenius, perfectiusque credamus. » Igitur talis est Augustini judicio initialis illa gratia, voluntasque credendi, adeo licet exigua, et obscura, ut eam Massilienses naturæ quamlibet originali labe corruptæ viribus attribuerint, ut qui illam Christi esse gratiam neget, in Pelagianam incurrat hæresim, quæ « gratiam Dei secundum merita nostra dari » contendit. Nullam autem gratiam Dei aliam, « nisi per unum Mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum generi humano impertitam de fidelium cordibus creditam delere » studebat, oppugnabatque Pelagius,

uti scribit Augustinus initio epistolæ CVI. Quare gratia Christi, illa est ipsa rudis et inchoata, needum perfecta voluntas, et fides, cujus merito uberior, ac robustior gratia postmodum obtinetur: ut « sit merces fidei cœptæ fides aucta; » quod eodem capite secundo libri *de Prædestinatione sanctorum* scribit Augustinus. « Quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera, quæ proprie opera nuncupantur, in quibus juste vivitur, » ait idem capite septimo.

III. Rursus in libro secundo *ad Bonifacium*, capite octavo, idem Augustinus Pelagianos arguit, qui boni cupiditatem, quamlibet exilem, sine gratiæ ope, provenire volebant solis naturæ viribus. « Isti enim volunt, inquit, in homine ab ipso homine incipere cupiditatem boni, ut hujus cœpti meritum etiam proficiendi gratia consequatur. » Ac subinde reprehendit eos, quod saltem *imperfecti boni cupiditatem* sine gratia obtineri crederent. « Verum et sic, ait, gratiam Dei dicunt secundum merita nostra dari: quod in Oriente Pelagius Ecclesiasticis gestis damnari timendo damnavit. Si enim sine Dei gratia per nos incipit cupiditas boni, ipsum cœptum erit meritum, cui tanquam ex debito, gratiæ venit adjutorium: ac sic gratia Dei non gratis donabitur, sed secundum meritum nostrum dabitur. Dominus autem ut responderet futuro Pelagio, non ait. Sine me difficile potestis aliquid facere, sed ait: *Sine me nihil potestis facere*[1]. Et ut responderet futuris etiam istis, in eadem ipsa Evangelica sententia, non ait, Sine me nihil potestis *perficere*, sed *facere*. »

Accedat ad hunc locum etiam istud, quod illa Christi verba idem Augustinus enarrans tractatu *in Joannem* octogesimo scribit: « Ne quisquam putaret saltem parvum aliquem fructum posse a semetipso palmitem ferre; cum dixisset, Hic fert fructum multum, non ait, *Quia sine me parum potestis facere*: sed, *Nihil potestis facere*. Sive ergo parum, sive multum, sine illo fieri non potest, sine quo nihil fieri potest. »

IV. Sed pergit in eodem illo capite octavo secundi libri *ad Bonifacium* Augustinus, et admonet, « Dominum, cum ait, *sine me nihil potestis facere*, hoc uno verbo initium, finemque comprehendere. » Quod intelligens Apostolus, dixit[2], *Quoniam qui in vobis opus bonum cœpit, perficiet usque in diem Christi Jesu*. Item illud[3]: *Non quia idonei simus cogitare aliquid quasi ex nobismetipsis: sed sufficientia nostra ex Deo est*. Cogitare, ait, aliquid: utique bonum. Minus est autem cogitare, quam cupere, etc. Quomodo ad id, quod minus est, id est ad cogitandum aliquid boni, non sumus idonei, tanquam ex nobismetipsis; sed sufficientia nostra ex Deo est; et ad id, quod est amplius, id est, ad cupiendum aliquid boni, sine divino adjutorio idonei sumus ex libero arbitrio? »

Præterea capite sequenti, id est nono libri ejusdem secundi ad Bonifacium, uberrime declarat, præparationem qualemcumque cordis ad bonum, hoc est inchoationem boni, sine adjutorio gratiæ Dei non posse fieri; nempe sine illius gratia, qui dixit, *Sine me nihil potestis facere;* quæ non alia fingi potest, quam *medicinalis*, et proprie dicta gratia Christi. Præparatur enim voluntas a Domino[4]. Et quod Scriptura dicit[5], *Hominis est præparare cor, et a Domino præparatio linguæ*, id eo sensu dictum ait, « Quia in uno istorum cooperatur homini facienti, alterum solus facit. Quapropter multa Deus facit in homine bona, quæ non facit homo: nulla vero facit homo, quæ non facit Deus, ut faciat homo. Proinde cupiditas boni non homini a Domino esset, si bonum non esset. Si autem bonum est, nonnisi ab illo nobis est, qui summe atque incommutabiliter bonus est. » Et paulo post: « Ergo benedictio dulcedinis est gratia Dei, qua fit in nobis, ut nos delectet, et cupiamus, hoc est amemus quod præcipit nobis: in qua si nos non prævenit Deus, non solum non perficitur, sed nec inchoatur ex nobis. Si enim sine ipso nihil possumus facere, profecto nec incipere, nec perficere.

V. Item capite decimo, « Hominis autem propositum bonum, ait, adjuvat quidem subsequens gratia: sed nec ipsum esset, nisi præcederet gratia, etc. Nec omnino incipit homo ex malo in bonum per initium fidei commutari, nisi hoc in illo agat indebita, et gratuita misericordia Dei. »

Ad hæc in libro *de Correptione, et gratia,* capite primo, « Desiderare auxilium gratiæ, inquit, initium gratiæ est. » Nam ut alibi dicit idem Augustinus[6], *Nondum inhabitans* Spiritus sanctus adjuvat ut sint fideles; *inhabitans adjuvat jam fideles*.

Prosper item ex Innocentii primi *ad Milevitanum concilium* epistola probat[7], « nemi-

1 *Joan.* XV. — 2 *Phil.* I. — 3 II *Cor.* III. — 4 *Prov.* VIII, ex LXX. — 5 *Prov.* XVI. — 6 Aug. ep. CV. — 7 Prosp. in ep. Cœl. c. VII.

nem nisi per Christum, libero bene uti arbitrio. » Et eodem in loco ex Zosimi Papæ litteris colligit, « Omnem motum bonæ voluntatis ex Deo esse. »

Sic idem Prosper in libro *contra Collatorem*, « Omnia, inquit, quæ ad vitam, et pietatem pertinent, non per naturam, quæ vitiata est, habemus; sed per gratiam, qua natura reparatur, accepimus. » Deinde Arausicana secunda synodus, multis canonibus, quorum plerique ex Augustini scriptis excerpti sunt, eidem fidei dogmati auctoritatem addit. Nam canone tertio decernit, « Ipsam gratiam facere, ut invocetur a nobis Deus. » Et canone quarto statuit, « etiam ut purgari velimus, per Spiritus sancti infusionem in nobis fieri. » Et quinto canone, « Sicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipsumque creduditatis affectum, quo in eum credimus, qui justificat impium; per gratiæ donum fieri, » dicit. Idem et in plerisque aliis canonibus significat. Insigniter autem canon XXII ex Augustino ita sciscit, « Nemo habet de suo, nisi mendacium, et peccatum. » Quod et in sententia CCCXXIII, Prosper posuit.

Necnon ex Arausicana secunda synodo.

VI. Ex his omnibus locis id, quod probare instituimus, apparet, motum omnem bonæ voluntatis, quo ab statu peccati ad Deum, ac salutem attrahimur, quamlibet exiguum, et imbecillum, ex vera, proprieque dicta medicinali esse Christi gratia : ipsumque adeo velut rudimentum, et inchoationem bonæ voluntatis, qua sanari volumus, aut credere incipimus : ac non tantum firmiorem illum caritatis affectum, quo justitiam utcumque diligimus. Hoc enim quæ allata sunt Augustini loca perspicue significant. Quibus nunc unum alterumve ex eodem adjiciemus. Primus erit ex duodecimo capite libri *de Prædestinatione Sanctorum*; ubi post longam adversus Massilienses disputationem, qui primam bonæ voluntatis impulsionem, qua sanitatem appetimus, aut credere volumus, ex Christi gratia provenire non putabant; universe declarat, qualem adversus illos gratiam necessariam esse defenderit. Sed omnis, inquit, « hæc ratio, qua defendimus gratiam Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, vere esse gratiam, id est, non secundum merita nostra dari, quamvis evidentissime divinorum eloquiorum testimoniis asseratur, » etc. Igitur gratia illa, de qua hactenus contra Massilienses potissimum certaverat, non est alia, quam Christi gratia; et hæc ipsa proinde primam, de qua hic nos agimus, gratiam, et initium fidei, ac bonæ voluntatis amplectitur.

Item in epistola CV, docet neminem liberari ab ullo peccato, vel originali, vel proprio, « nisi gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, non solum remissione peccatorum; sed prius ipsius inspiratione fidei, et timoris Dei, impartito salubriter orationis affectu, et effectu. »

VII. Idem docet et Augustini discipulus Prosper variis in locis; e quibus paucos hic referam. In libro *contra Collatorem*, hunc ipsum redarguit, quod diceret : « Non posse quidem hominem per semetipsum apprehendere sanitatem; sed habere eum a semetipso desiderium sanitatis, et sua tantum sponte ad medicum; non etiam hoc ipsum medici esse quod veniat. » Hoc illud primum salutis est initium, et primus ægræ voluntatis conatus, quem cum Massilienses, ut in epistola sua Prosper alius ad Augustinum scribit, Christi gratiæ non imputarent, sed naturæ viribus; Augustinus ad eamdem gratiam pertinere contendit, ut initio capitis dixi. Cui consentaneus est Prosper ille *contra Collatorem* scribens; ac tam initia, quam incrementa gratiæ uni eidemque medico tribuit. « Cujus (peccatoris) salus prima est, inquit, ut sibi incipiat displicere, et vetustatem suæ debilitatis odisse. Sequens vero est, ut et sanari desideret, et a quo sananda sit, noverit. Quæ curationem ipsius sic præcedunt, ut ei ab illo, qui ægram sanaturus est, inserantur : ne cum ei ullo modo hæc inesse possint, merito videatur salvata, non gratia. »

Item e Prospero.

Et in *Responsione ad capitulum sextum Gallorum*, hominem ait « ex impio pium factum nullo præcedente bono merito accipere donum, quo medio adquirat et meritum : ut quod in illo inchoatum est per gratiam Christi, per industriam liberi augeatur arbitrii. »

Rursus in libro *contra Collatorem* adstruit, « humanam animam sic ædificari in Dei templum, ut non accipiat *fundamentum præter quod aliud nemo potest ponere, quod est Christus Jesus*[1]. Quando autem hoc fundamentum incipitur, nisi quando fides in audientis corde generatur ? » Ac statim idipsum probat, nimirum nullam virtutem, neque bonum animi affectum aliunde initium habere, quam ex gratia; quia timor Domini donum Dei est, et sapientiæ principium, « cum ergo timor

1 I *Cor.*

Dei principium sit sapientiæ; quæ virtus haberi potest sine sapientia, cujus ex timore principium est? »

CAPUT IV.

Augustinum sæpe, cum de gratia Christi medicinali loquitur, solam intelligere robustam et actuosam, non autem initialem, et rudem. Ex quo Anomorum ingens ortus est error.

Augustinus, cum de gratia loquitur, sæpe solam adultam et actuosam exprimit.

I. Tertium nobis superest caput ad consequentis usum disputationis in primis opportunum : Plerumque Patres, maxime vero omnium Augustinum, cum de gratia Christi medicinali, ac novi Testamenti propria, et a Pelagianis negata contra eos disputant, solam exprimere gratiam posterioris generis ex duobus, quæ supra constituimus [1]; nempe actuosam, et operis effectricem, non autem prioris generis alteram, initialem, ac rudem; aut ad operandum certe nondum satis virium habentem. Quod quidem, ut ad frangendam Armacanorum pervicaciam incredibiliter juvat, aliquot Augustini munitum, corroboratumque sententiis, in omnium oculis, et clarissima quadam luce statuam.

II. Persuadent hoc apprime loca illius omnia, quæ in libro decimo *de Deo*, capite vigesimo, ac vigesimo-quinto, et hujus libri capite septimo ad hoc attuli, ut adversus novos dogmatistas ostenderem, legi veteri auxilium aliquod annexum fuisse gratiæ; quod in eum finem lata esse diceretur; « ut peccatum agnosceretur [2], et sic adversus victoriam peccati ad divinam gratiam, quæ in promissionibus est, confugeretur. Ut ad liberationem quærantur promissa Dei, quod est gratia Dei. » Item [3], « ut volentes legem suis viribus exequi, nec valentes, cogantur ad gratiam. » Rursus ; « Ad hoc data est lex, ait idem Augustinus [4], ut convinceretur languidus, et medicum imploraret : ut convincerentur peccatores, et ad gratiam accipiendam medicum implorarent. » Tum, « Ut crescente peccato, humiliarentur superbi, humiliati confiterentur, confessi sanarentur. » Necnon, « ut per mandati notitiam infirmitatis suæ sibi conscius fiat, et adjutorium gratiæ medicinalis exposcat, » ait Fulgentius [5]. Quibus omnibus ex locis, aliisque quæ illic excerpta sunt, et quæ passim Augustinum legentibus occurrunt, duo illa perspicue colliguntur : alterum, legi veteri adjunctam esse medicinalem Christi gratiam, cujus ope territi, humiliati, confessi sanari vellent; et obtinendæ sanitatis concepto desiderio, ad medicum, ejusque misericordiam confugerent. Alterum, gratiam illic ab Augustino simpliciter nominari pleniorem, robustioremque gratiam; ad quam per initialis adjumenta gratiæ pervenitur. Gratiam enim absolute postulari exposcique docent illa loca : tum ad gratiam cogi, ac confugere territos, humiliatosque peccatores : gratiam ab illis quæri, et optari : et his alia similia, quæ de prima, et initiali gratia intelligi sine Pelagiana labe nequeunt. Necesse est igitur, ut, quod demonstrare volumus, gratiæ nomine solam complexus sit Augustinus firmiorem, et præcepti operis effectricem.

III. Idipsum innumera loca testantur, quibus idem Augustinus per fidem, hoc est per primum, ac sine ullis meritis concessum auxilium Christi, mereri nos, et impetrare gratiam asserit. Sic in epistola CVI. « Fidem ait mereri gratiam operandi. » Item, « per fidem impetrari gratiam, et justificationem.» Plura ejusdem generis testimonia citata ex Augustino reperies in libro decimo tomi primi [6], et in libro *de hæresi Pelagiana* [7]. Quibus in locis gratiam Christi solam interpretatur operatricem, et valentem, quæ antecedente gratia, et parto per hanc merito comparatur. Ad hæc, sæpius Augustinus, cum de gratia Christi adversus Pelagianos disputat, eam vocat dilectionem, et caritatem ; nec qualemcumque, sed qua operemur, et legem servemus, quod sine gratia non possumus. Hujus generis cum infinita sint exempla in libris Augustini, pauca hic in specimen afferam. Libro quarto *ad Bonifacium* capite V, Pelagianam gratiam cum Catholica comparans, illam cognitione sola, hanc operum efficientia metitur. « Legem quippe diversis, ait, locutionum modis, et varietate verborum in omnibus disputationibus suis volunt intelligi gratiam ; ut scilicet a Domino Deo adjutorium cognitionis habeamus, quo ea, quæ facienda sunt, noverimus : non inspirationem dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus :

1 Lib. I, c. VII et hujus c. VIII.— 2 Aug. ep. XCV.— 3 Aug. ser. XII *de Ver. Apost. Pros.* Sen. CCCXXI.— 4 Tract. ad *Psal.* CII.— 5 Lib. II *de Verit. Præd.*— 6 II, cap. X, § 6.— 7 Cap. X, § tom. IV.

quæ proprie gratia est. Nam scientia legis sine caritate inflat, non ædificat. » Hic Augustinus Christi gratiam veram, et proprie dictam, quam Pelagiana impugnabat hæresis, ait esse caritatem non tenuem, et imbecillem, sed vegetam, efficacem, et operatricem.

Rursus Augustinus in libro *de Natura*[1], *et Gratia*, Pelagianam gratiam refellens, eique Christianam opponens, illam ait in possibilitate bene agendi, et cavendi peccati ab illis constitui ; sed naturaliter insita, hoc est in libero arbitrio : alteram vero , in alio genere possibilitatis consistere, quæ est gratia, Christi adepta meritis, sive caritas, aut voluntas hominis adjuta per Dei gratiam. « Si enim possibilitas naturalis, inquit[2], per liberum arbitrium , et ad cognoscendum quomodo vivere debeat, et ad bene vivendum sufficit sibi, ergo Christus gratis mortuus est, ergo evacuatum est scandalum crucis. » Et capite XLII. « Neque de ipsa possibilitate contendo, inquit, cum sanata, et adjuta hominis voluntate, possibilitas ipsa simul cum effectu in sanctis proveniat ; dum caritas Dei, quantum plenissime natura nostra sana, atque purgata capere potest, diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum. » Vides ut proprie dictam, et germanam Christi gratiam in bene vivendi, et operandi possibilitate sitam , caritatem esse censeat, quæ est plenitudo legis, et in cordibus nostris per Spiritum sanctum diffunditur.

IV. Sic in libro *de gratia Christi*, de eadem possibilitate disputat[3]; Pelagiana scilicet, quæ in naturali recte vivendi potestate posita est ; et catholica, quæ est gratia « hominem adjuvans, ut declinet a malo, et faciat bonum, non solum revelando, et ostendendo quid fieri debeat, sed etiam cooperando, et dilectionem inspirando, ut id quod faciendum esse cognoverit, faciat[4]. » Ergo talis ab illo definitur Christi gratia, quæ non solum demonstrat quid facere oporteat ; sed etiam adjuvat ut possit fieri.

Et in libro *de Spiritu et Littera*, capite XXV, de veteris, ac novi Testamenti differentia, et utriusque proprio adjumento loquens : « Cum igitur hæc appareat, inquit, distantia veteris et novi Testamenti , quod lex ibi in tabulis, hic in cordibus scribitur; ut quod ibi forinsecus terret hic delectet intrinsecus ; ibique fiat prævaricator per occidentem litteram ; hic dilector per vivificantem spiritum; non ideo dicendum est, quod Deus adjuvet nos ad operandam justitiam, atque operetur in nobis et velle, et operari pro bona voluntate, quia præceptis justitiæ forinsecus insonat sensibus nostris; sed quia intrinsecus incrementum dat, diffundendo caritatem in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. » Talem ecce novi Testamenti gratiam definit, qua per vivificantem spiritum dilectores sumus, et ad operandam justitiam adjuvamur, *diffusa caritate in cordibus nostris.*

Et in eodem libro, sub finem capitis XXVI, « Hoc esse dicit pertinere ad Testamentum novum, legem Dei habere, non in tabulis, sed in cordibus scriptam : hoc est, intimo affectu justitiam legis amplecti, ubi fides per dilectionem operatur, quia ex fide justificat gentes Deus. » Itaque propria novi Testamenti gratia, est fides, quæ per caritatem operatur.

Item in libro *de Fide et operibus*, capite XXIII, « Ab hoc, inquit, reatu graviore liberat gratia Spiritus sancti per Jesum Christum Dominum nostrum, quæ diffusa caritate in cordibus nostris, donat justitiæ delectationem, qua immoderatio concupiscentiæ superetur. » Non minus hic plena, fortis, ac victrix denique concupiscentiæ gratia perhibetur. Tum in libro *de gratia Christi* capite XXVI. « Ac per hoc, inquit, gratiam Dei, qua caritas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis , sic confiteatur, qui vult veraciter confiteri, ut omnino nihil boni sine illo, quod ad pietatem pertinet veramque justitiam, fieri posse non dubitet. »

Sic concilium Africanum[5], quod Milevitanum perperam inscribi solet , canone IV. « Quisquis dixerit, inquit , eamdem gratiam Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum, propter hoc tantum nos adjuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur, et aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus quid appetere, quid vitare debeamus ; non autem per illam nobis præstari , ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus, atque valeamus, anathema sit. » Vide ut gratiam Christi talem constituat, qua mandata servare Dei, et operari valeamus.

Sed infinita prope est similium testimoniorum copia, tam apud Augustinum , quam in Prosperi, aliorumque libris , qui Pelagianam hæresim oppugnarunt, ac de Christi gratia commentati sunt.

1 Cap. XI et XL et aliis.— 2 Ib. c. IV.— 3 Vide c. III et seq.— 4 Ib. c. III.— 5 Tom. I Conc

Mira Armacanorum incogitantia

V. Quo quidem in loco, mira est Apologistæ, totiusque adeo sectæ Armacanorum incogitantia; qui in Christi definienda gratia fœdo, et inextricabili errore sunt lapsi, ac densissimas sibi nebularum tenebras obduxerunt, e quibus eluctari, ac proripere se, sine manifesto fidei Catholicæ periculo, ac dispendio nequeunt. Quam enim unicam, et proprie dictam Christi gratiam esse jubent, eam iis Augustini sententiis, et hujusmodi argumentis approbant, quæ hoc affirmare cogunt; nullam esse gratiam novi Testamenti præter robustam, et actuosam illam, qua mandata Dei servare, et quæ iis præcipiuntur proxime exequi possimus. Ex quo quæ in illos recidunt incommoda, et absurda, postea demonstrabimus. Nunc istorum rationes expromendæ sunt, et ad Catholicam regulam exigendæ.

CAPUT V.

Armacanos nullam Christi gratiam medicinalem agnoscere aliam quam caritatem, hoc est perfectam, demonstratur ex quinque argumentorum locis, quos in eam rem afferunt.

Primus locus.

I. Quinque locos argumentorum supra capite primo percensuimus, quibus Armacani gratiæ Christi medicinalis in eo sitam esse rationem probant, ut sit « caritatis inspiratio, qua fiat, ut Deum vere, sincere, et ut oportet, diligamus. » Ex illis primus locus eas Augustini sententias colligit, « quæ gratiam, de qua s. Augustinus satagit, et de qua proprie cum Pelagianis controversia fuit, eam esse demonstrat, qua fit ut homo, qui ante fuit voluntatis malæ, habeat voluntatem bonam. » Hanc porro malam, bonamque voluntatem ita describit citatus ibidem Augustinus libro secundo *de peccatorum meritis, et remissione*, cap. XVIII. « Quocirca quod a Deo nos avertimus, nostrum est; et hæc est voluntas mala: quod vero ad Deum nos convertimus, nisi ipso excitante, et adjuvante non possumus; et hæc est voluntas bona. » Hinc esse consequens dico, gratiam, sive adjutorium medicinale gratiæ Christi, de quo lis inter Augustinum, et Pelagianos fuit, nullum aliud esse, quam perfectam caritatem, qua super omnia diligitur Deus, quæque peccandi voluntatem, et affectum excludit omnem. Etenim si nulla est alia Christi gratia, præter eam, qua Deum *vere*, *sincere*, et *ut oportet diligimus;* quæ est caritas, sive bona voluntas: cum eadem *bona voluntas* sit ejusmodi, qua a peccato nos avertimus, et ad Deum nos convertimus; quemadmodum mala voluntas est, qua nos a Deo avertimus, et ad creaturam convertimus; sequitur hanc ipsam aversionem a peccato, et conversionem ad Deum, ab ea effici gratia, quæ sola medicinale Christi auxilium dicitur: et quæ illo caret effecto, non esse Christi gratiam: hoc, inquam, Armacana ista doctrina, et ratiocinatione necessario concluditur. Atqui *vera*, *sincera*, et *qualem esse oportet*, aversio a peccato, et conversio ad Deum, omnem peccati affectum, ac malam voluntatem ex animo ejicit. Si enim peccare adhuc delectat, et pestiferæ cujuspiam voluptatis nexibus irretitus, ac constrictus tenetur, neque vere, ac sincere, nec ut oportet aut a peccato est aversus, aut ad Deum conversus. Quare nondum vera est adjutus Dei gratia; quæ sola veram istam conversionem efficit; cum nulla sit, ex novo illo dogmate, quæ non revera hoc efficiat, hoc est efficax sit. Quicumque ergo motus est animi, qui peccatorem ad Deum perfecte non convertit, nec avertit a peccandi affectu: quod plenæ est ac perfectæ voluntatis, id est caritatis: alienus est a medicinali adjutorio Christi.

II. Rursus ad ejusdem constituendam gratiæ proprietatem, quæ eam a Pelagiana distinguit, Augustini testimonium affert, quod illam esse bonam voluntatem indicat, sive caritatem. Cum enim Pelagius « possibilitatem non peccandi[1], sive gratiam [2], sine qua nihil boni possumus facere, » quæ est Christi medicinalis gratia, in natura, et libero arbitrio collocaret, ut refert Augustinus [3]: hic ex adverso pro Catholica fide stans, eam *possibilitatem* contendit esse *Christi gratiam* [4], sive *voluntatem hominis adjutam per Dei gratiam.* Quod latius disseruimus in libro decimo tomi primi *de Deo*[5]. Jam vero gratiam illam, sive possibilitatem, quam Pelagianæ veram, et Catholicam opponit, idem Augustinus ejusmodi esse declarat, *qua quæ sunt facienda facimus.* Sic enim loquitur in libro *de hæresibus*, capite LXXXVIII. « Illam vero gratiam Dei,

1 Aug. *de Gest. Pel.* c. X.— 2 Id. *de Hær.* c. VIII.—3 Lib. *de Nat. et Grat.* c. X et XI et XLV et LI. Item l. *de Gr. Christ.* c. IV.— 4 Aug. *de Nat. et Gr.* c. XLII.— 5 Tom. II. l. X, c. XVI, § 14 et seq.

sine qua nihil boni possumus facere, non esse dicunt nisi in libero arbitrio, quod nullis suis præcedentibus meritis ab illo accepit nostra natura; ad hoc tantum existimantes ipsum adjuvantem per suam legem atque doctrinam, ut discamus quæ facere, et quæ sperare debeamus : Non autem ad hoc per donum Spiritus sancti, ut quæ didicerimus esse facienda faciamus. » Hic ergo gratiam Christi ita definit, ut sit efficiens operum bonorum; vel quæ possibilitas est *ut a malo declinemus*[1], *bonumque faciamus.* Quam cum naturæ, ac liberi arbitrii viribus imputaret Pelagius, hoc est gratiæ, quam solam necessariam putabat, et quæ Pelagiana propterea vocatur; Augustinus veræ et Catholicæ gratiæ tribuendam existimat : hoc est interiori auxilio, et motioni voluntatis, quæ ex Christi meritis confertur. Quidquid enim illud est boni, et ad salutem pertinentis, ad quod necessarium Dei auxilium, et gratiam Pelagius solam hominis naturam esse dicebat; ad hoc ipsum assequendum, præter naturam, proprie dictam Christi gratiam requiri, pugnabat Augustinus. Quare cum Pelagius boni operis effectionem nominatim determinet, cum usum illius, quam agnoscebat, necessitatemque gratiæ commendat : Augustinus ex adverso illam eamdem boni operis efficientiam Christi gratiæ subjicit, plerisque omnibus iis locis, unde argumenta petunt Armacani, quibus genus constitutæ a se gratiæ, ac proprietatem approbant.

Item secundus. III. Hoc ipsum suadet etiam locus alius, qui ex libri *de gratia Christi* capite XVIII, ab iisdem Armacanis profertur. Ibi Pelagium refert, possibilitatem boni vel mali faciendi a Deo insitam, in natura, et voluntate posuisse : « velut quamdam radicem fructiferam, atque fecundam, quæ ex voluntate hominis diversa gignat, et pariat, et qua possit ad proprii cultoris arbitrium, vel nitere flore virtutum, vel sentibus horrere vitiorum. » En Pelagianæ gratiæ conditio, efficientiaque propria, et illud ipsum, ad quod necessariam eam esse sentiebat : nempe laudabiles actiones, et opera virtutum. Hunc reprehendit Augustinus, « quod unam, eamdemque radicem constituit bonorum et malorum, contra Evangelicam veritatem, doctrinamque Apostolicam. Nam et Dominus, nec *Arborem bonam* dicit posse *facere fructus malos, nec malam bonos*[2]. Et Apostolus Paulus[3], cum dicit *radicem malorum omnium esse cupiditatem,* admonet utique intelligi radicem bonorum omnium caritatem. » Tum quid vera sit gratia contra Pelagium explicans, ait duas illas arbores esse duos homines, *bonum et malum.* Porro « quid est bonus homo, ait, nisi voluntatis bonæ, hoc est arbor radicis bonæ? Et quid est homo malus, nisi voluntatis malæ, hoc est arbor radicis malæ? » Est igitur gratia Christi, Pelagianæ opposita, *voluntas bona*, quæ est caritas, eademque *bonæ* est *arbor*, quæ fructus bonos facit. Fructus autem harum radicum, atque arborum, ait Augustinus, facta sunt, dicta sunt, cogitata sunt, quæ bona de bona voluntate procedunt, et mala de mala. » Quare gratia Christi, quantum ex illo Augustini loco colligitur, ex quo veræ Christi gratiæ naturam, et proprietatem Armacani probare student, sola est ea, quæ opus bonum efficit; non illa imperfecta, et inchoata quæ in sola rudi adhuc, et imbecilla voluntate consistit. Nam et Christus in illo *Matthæi* loco, ubi arboris bonæ meminit, quam gratiam et caritatem cum Augustino interpretantur Armacani, fructus illi tribuit bonos, et ad usum utiles, nec solis est floribus, quasi rudimentis fructuum, initiisque contentus, nedum foliis; sed maturis, et edulibus pomis, quæ sine ullo temporis discrimine requirere se et exigere in figurata illa fici damnatione significat[4]. Instar enim foliorum, quæ sola in fico reperit, aut ad summum florum, primus ille est voluntatis impetus, nonnulla boni capessendi, vel peccati fugiendi cupiditate perstrictæ; quale est initium bonæ voluntatis, ac fidei, quod in naturæ, ac liberi arbitrii potestate Massilienses constituebant : contra quos in libro *de Prædestinatione Sanctorum* disputat Augustinus. Hoc enim primum est ac rude desiderium recuperandæ sanitatis : quales ii sunt arboris fructus, qui hanc ab excisione, et incendio liberare nequeunt : de quibus in illo ipso capite, ac sermone de arbore bona et mala, ita loquitur Christus[5] : *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.* Ecquis ergo fructus bonæ arboris proprius? *Sed qui facit*, inquit, *voluntatem Patris mei, que in cœlis est.* Itaque gratia illa Christi, de qua loquitur Augustinus iis in locis, quos citat Armacanus, non est quælibet motio voluntatis, sed efficax, actuosa, vegeta, firma, operumque bonorum, ac perfectorum ferax.

IV. Tertius est locus argumentandi, quo Tertius.

1 Lib. *de Gr. Chr.* c. v. — 2 *Mat.* VII, 17. — 3 I *Tim.* VI, 10. — 4 *Matth.* XXI, 19 et *Mar.* XI, 33. — 5 *Matth.* VII, 21.

gratiam Christi medicinalem Armacani probant veram esse proprieque dictam caritatem; quod Augustinus « gratiam Christi medicinalem docet esse suavitatem, qua fit ut diligamus Deum. » Quippe « gratiæ illius confessionem a Pelagianis quærit, qua fit ut peccata caveantur, tentationesque superentur. » Hinc autem, et ex omnibus Augustini sententiis, quas ad illud adstruendum colligunt, idipsum, quod hactenus pugnamus, efficitur, nullam esse medicinalem Christi gratiam, præter robustam, firmam, et operum molitricem caritatem; initialem autem animi affectum, qui in sola voluntatis, eaque rudi, et imbecilla motione consistit, non esse gratiam Christi. Etenim talem isti caritatem quærunt apud Augustinum, ejusque verbis, et auctoritate conficiunt, « qua et peccata caventur, et tentationes superantur. » Quod profecto non cujuscumque caritatis officium est, sed actuosæ, ac Deum omnibus anteponentis, non inchoatæ, nec perfectum adhuc robur adeptæ. Nec aliud Augustini testimonia præ se ferunt, quæ ab illis citantur. Ut quod in epistola LXXXIX scribit : « Qui autem sic audiunt quod ait lex ; *Non concupisces*, ut hoc quia didicerint, sufficere sibi arbitrentur, nec adjutorio gratiæ Dei ad faciendum quod jussum est dari sibi virtutem credant, et petant, ad hoc eis *lex subintravit*, *ut abundaret delictum*. » Quodnam aliud gratiæ, ac caritatis genus indicatur his verbis, nisi perfectæ, et ad operandum efficacis, ac strenuæ? Tum paucis interjectis, ejusmodi *gratiæ benignum adjutorium* opponit Pelagianæ gratiæ, « quod ad faciendam justitiam, dato legis præcepto necessarium est. » Inde hanc ipsam *caritatem* ait esse plenitudinem legis. » Eodem pertinet quod ex initio epist. CXIV, ab illis profertur, ubi ait August. « novam quamdam hæresim, et inimicam gratiæ Christi contra Ecclesiam Christi conari insurgere, hominum scilicet, qui tantum audent infirmitati humanæ tribuere potestatis, ut hoc solum ad Dei gratiam pertinere contendant, quod cum libero arbitrio, et non peccandi possibilitate creati sumus, et Dei mandata, quæ a nobis implerentur, accepimus, Cæterum ad eadem mandata servanda et implenda nullo divino adjutorio nos egere. » Et hic locus gratiam Christi solam hanc exprimit, qua mandata servare, et implere possumus.

Quartus. V. Ita quartum genus argumenti eamdem commendat gratiam, actuosam scilicet, et operum effectricem, cum ex Augustino probare student Armacani, illud esse « verum adjutorium Christi, quo divinitus adjuvamur, ut declinemus a malo, et faciamus bonum, quibus duobus universa justitia hominis comprehenditur. » Idque omnes Augustini ab illis prolatæ sententiæ confirmant. Ut quæ ex libro *de Spiritu et littera*, fine capitis XIV, proponitur. « Mandatum si fit timore pœnæ, non amore justitiæ, serviliter fit, non liberaliter : et ideo non fit. Non enim fructus est bonus, qui de charitatis radice non surgit : Porro autem si adsit fides, quæ per dilectionem operatur, incipit condelectari legi, » etc. Hic si gratia Christi « in amore justitiæ, et fide per dilectionem operante ab Augustino significatur, et in fructum ferente caritate : » profecto quæcumque hoc ex loco, et cæteris, quæ sunt similibus concepta verbis, medicinalis gratia Christi, ac Pelagianæ opposita conficitur, operatrix est, et fructifera ; nec alia dici Christi gratia debet, nisi quæ operis est effectrix, hoc est adulta jam et robur adepta. Sic qui ab iisdem Armacanis affertur locus ex epistola Augustini CXX, nullam aliam, nisi perfectam caritatem sonat, expultricem timoris, et concupiscentiæ domitricem, ac legis observantem, id est præceptorum operum executricem, ut et alia ex Augustino eodem adjuncta loca demonstrant.

Quintus. VI. Idipsum quinto ex argumentorum capite, et ad hoc adscriptis Augustini testimoniis apud dogmatistas, ostenditur. Siquidem « illud solum, unicum, et verum gratiæ Christi, et gratiæ novi testamenti adjutorium contra naturam, legem, doctrinam, præcepti cognitionem, peccati remissionem distinctum; illud, inquam, quo dilectio justitiæ, seu charitas diffunditur in cordibus nostris, ut ex ista Dei dilectione præcepta faciamus, » quærere se, et ex Augustini locis demonstrare profitentur. Hoc autem non quodlibet est auxilium gratiæ, vel voluntatis impulsio; sed ejusmodi plane, quod vegetum sit, ac firmum atque perfectum.

Non aliud significant Augustini sententiæ omnes, quibus ad hujusmodi probandam gratiam utuntur, quæ partim ex libro *de Spiritu et littera*; partim ex libro *de gratia Christi* petitæ sunt : paucæ ex aliis libris exceptæ. Omnes autem eo conspirant, ut Christi gratia sit adjutorium validum ac perfectum, quo non solum velimus quod bonum est, sed etiam operemur. Sic enim in libro *de Spiritu, et littera*, capite XXV, gratia Christi, sive novi Testamenti, in eo proposita dicitur,

« quod Deus adjuvet nos ad operandam justitiam, etc. diffundendo caritatem in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. » Et capite XXVI. « Eamdem gratiam in eo definitam ait, ut scribantur leges Dei in cordibus hominum, etc. Hoc donum Spiritus sancti est, quod diffundit caritas in cordibus nostris : caritas non quælibet, sed caritas Dei de corde puro, et conscientia bona, et conscientia non ficta. »

In libro porro *de gratia Christi*, Pelagium redarguit, quod Deum neget adjuvare hominem, « dilectionem inspirando, ut id quod faciendum esse noverit faciat [1]. » Et in quinto, ac sexto capite, talem describit eamdem gratiam, qua adjuti reipsa, et *actu ipso*, ut loquuntur, operamur. « Qua gratia, inquit capite XII, agitur non solum ut facienda noverimus, verumetiam ut cognita faciamus. » Hoc idem « adjutorium bene agendi adjunctum naturæ, atque doctrinæ, per inspirationem flagrantissimæ, et luminosissimæ caritatis in scriptis Pelagii non apparere omnino » queritur capite XXXV. Tale, inquam, auxilium, « quo adjuvetur mens hominis, ut id, quod faciendum esse didicerit, etiam dilectione, et actione perficiat, » ait capite XLI. Cui consentanea sunt ab illis prolata cætera Augustini testimonia : tum vero concilii Carthaginensis canon quartus, qui falso Milevitano tribuitur ; in quo « gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum propter hoc adjuvare nos dicitur, ut quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus, atque valeamus. »

1 Lib. *de Gr. Chr.* c. III,— 2 Cap. II, III, IV.

CAPUT VI.

1. *Repetuntur summatim quæ in prioribus capitibus disputata sunt, ac pessime de gratia Christi sentire Anomos ostenditur, qui eam perfecta caritate circumscribunt.* 2. *Idque perperam Augustini auctoritate defendere.* 3. *Quod ut probetur, explicatur paucis Pelagiana hæresis.* 5. *Tum Semipelagiana. Contra priorem disputans Augustinus gratiam ea notione sumpsit, qua est operum effectrix,* 6. *Contenduntur inter se gratia ab Augustino tradita, et Pelagiana.* 7. *Et illustrantur.*

Anomi male gratiam charitate circumscribunt.

I. Duo sunt, quæ superioribus libri hujus quinque capitibus explicare, ac non indoctis hominibus probare volui; et quod volui, prorsus confido me esse consecutum. Alterum fuit, Augustini testimonia, quæ ab Armacanis antiquæ legis hostibus ad declarandam veram et unicam Christi gratiam in medium allata sunt, pleraque omnia gratiam illam significare, ac prædicare Christi, quæ operum bonorum efficientiam, et eorum, quæ lege præcepta sunt, exequendorum vim homini, roburque sufficiat. Alterum, pessime iisdem ex locis ratiocinari Armacanos istos, qui « proprie dictam Salvatoris gratiam, prout gratia proprie dicta Christi a scientia distinguitur, de qua sanctus Augustinus satagit, et de qua proprie cum Pelagianis controversia fuit, » solam esse volunt gratiam istam, quam ex illis Augustini locis eruere, et adversus communem theologorum sensum vindicare profitentur: nempe, ut ipsi dictitant, « solam caritatis inspirationem, qua fit, ut Deum vere, sincere, et ut oportet diligamus. » Hanc enim, quod et ipsi non dissimulant, Augustini testimonia illa quibus utuntur, aperte, uniceque demonstrant. Atqui falsam, et hære cam esse opinionem istam, satis constare arbitror ex antecedentibus capitibus [2] : unde eam Semipelagianorum esse propriam, vel horum potius errore detestabiliorem ostenditur : quoniam primis initiis, rudimentisque voluntatis, quæ ab Christi gratia excipere dimidiati isti Pelagiani solebant, multo præstantiora, et robustiora sunt effecta illa,

quæ ab eo removentur genere gratiæ, quod Armacani solum esse proprie dictum ex Augustini sententiis asseverant: ut in secundo, ac tertio capite docuimus.

II. Nec ad sublevandos novos dogmatistas, et ab consortio semipelagianæ facis eximendos juvat illud, quod interdum caritatem istam [1], cui soli gratiæ Christi medicinalis, nomen inscribunt, non ejusmodi esse dicunt *qua super omnia diligitur Deus;* sed nonnunquam tenuem, et simpliciorem esse, *quæ in inferiori affectu hæreat*. Nihil hoc, inquam illos adjuvat. Nam qualemcumque hunc dilectionis affectum, in quo solo proprie dictam Christi gratiam constituunt, asserunt eam esse charitatem, « qua vere, sincere, et gratis, ex animo, propter seipsum, nullius creaturæ, sed ipsius solius intuitu diligitur Deus. » Atqui plures voluntatis motiones, quas ad justificationem obtinendam synodus Tridentina *dispositiones* nominat, affectum illum perfectæ dilectionis antecedunt, et eædem nihilominus ad veram Christi gratiam, et auxilia proprie dicta pertinent, uti supra demonstravimus [2].

Deinde quamvis Armacanus igniculos istos inchoatæ, necdum perfectæ dilectionis in censum referat medicinalis gratiæ Christi, et utcumque aliis in locis de vera Christi gratia loquatur, et sentiat; tenetur tamen in hoc ipso, quod quam unicam docet esse gratiam Christi, et quam ex Augustini dictis informare, ac probare studet; ex illis ipsis Augustini sententiis talis ea conficitur, et existit, quæ non rudis, et inchoata sit, primusque velut conatus et impetus emergentis ex peccati statu voluntatis: sed robusta et ad operandum efficax, et vegeta illius impulsio. Quam in plerisque citatis ex Augustino testimoniis appellari vidimus *fidem, quæ per charitatem operatur*; vel *dilectionem* illam, *quæ est plenitudo legis.* Cujusmodi sane non quicumque est *charitatis* affectus, nec exiguum, et quasi adumbratum medicinalis gratiæ lineamentum : sed maturus jam et adultus gratiæ vigor ; qui plenis ac perfectis viribus ad agendum hominem instruat, ut ad observanda Dei præcepta, et exequenda virtutum officia convalescat.

Frustra id ex Augustino probare student.

Quamobrem cum alterutrum horum necesse sit ; vel absurdisime de Christi gratia scripsisse, ac sibi ipsi contradicere sanctum Augustinum, si Armacani bona fide mentem ejus interpretati sunt; vel istos ad hæresim suam roborandam illius auctoritate abusos esse, si is in recte sentiendo constans sibi fuerit : quis non posterius hoc præoptet, ac præponat alteri, facileque det istos nihil ad Augustini tractationem præter occupatum studio partium animum, ac veritatis inscitiam attulisse? quod ego planum ac perspicuum, uti spero, deinceps omnibus faciam ; certa potissimum notatione, animadversioneque tradenda, qua quidem ad Augustini intelligentiam non utili tantum, sed etiam necessaria, funditus illi caruerunt.

Paucis explicatur hæresis Pelagiana.

III. Eorum, qui in oppugnanda Christi gratia adversantem sibi nacti sunt Augustinum, duplex genus omnino fuit : Pelagiani, et qui Massilienses, ac Semipelagiani postea vocati sunt. Sed cum prioribus antiquius, et diuturnius, adeoque pertinacius certamen ille suscepit : cum posterioribus vero, inclinante jam ætate cœpit confligere, cum a Prospero, et Hilario de suborta hæresis Pelagianæ nova illa propagine esset admonitus. Quo tempore libros elucubravit duos ; unum *de Prædestinatione Sanctorum*, alterum, *de dono Perseverantiæ :* quibus ea complexus est, quæ ad Semipelagianos istos proprie pertinebant. Igitur ut erant duarum illarum dogmata factionum, et principia, quibus innitebantur; ita quæ adversus singulos disputavit, ad eorum usum temperare studuit; et gratiæ Christi, de qua contendebatur, qualitatem, efficientiam, ac proprietatem constituit. Pelagius gratiæ Christi, quæ quidem proprie sic vocatur, necessitatem funditus, et universe sustulit; asserens absque illa posse hominem non converti solum ad Deum; verum etiam perfectum tam honestæ, quam Christianæ vitæ statum, adeoque sempiternam salutem adipisci : tametsi tum ad regni cœlestis obtinendam gloriam, Christi notitia absolute necessaria illi visa sit : tum ad idem illud assequendum, reliqua omnis gratia magis utilis, quam necessaria. Hanc Pelagii hæresim fuisse, testis est qui id ubique prædicat Augustinus. Ut cum in epistola XCIV, « novam quamdam, ait, hæresim inimicam gratiæ Christi contra Ecclesiam Christi conari exurgere, hominum scilicet, qui tantum audent infirmitati humanæ tribuere potestatis, ut hoc solum ad Dei gratiam pertinere contendant, quod cum libero arbitrio, et non peccandi possibilitate creati sumus,

1 Vide sup. c. I. par. IV.— 2 Cap. II et III.

et Dei mandata, quæ a nobis implerentur, accepimus. Cæterum ad eadem mandata servanda, et implenda nullo divino adjutorio nos egere. » Sic epistola synodica concilii Carthaginensis, quæ inter Augustinianas nonagesima censetur, asserit, hæresim eamdem nullam « aliam Dei gratiam agnoscere, præter voluntatem hominis propriam, qua legem Dei possit implere. » Et, « nullum relinquere locum gratiæ Dei, qua Christiani sumus. » Et Hieronymus Pelagianos ait negare [1], « liberum arbitrium Dei niti auxilio, illiusque per singula ope indigere. »

Necnon Semipelagiana.

IV. Semipelagiani vero ad bene operandum, et ad salutem consequendam necessariam confitentes esse gratiam, eamdem ad initium fidei, ac bonæ voluntatis, minime requirebant. Verum unumquemque putabant, inditis a Deo liberæ voluntatis ac naturæ viribus posse salutis desiderium, et initium aliquod fidei concipere : ut ad gratiam conferendam Deus non « opera quærat ; sed fidei nostræ devotione contentus sit ; » ut ait Faustus Rhegiensis libro primo *de libero arbitrio*, capite septimo, etc. « Sicut enim ad Deum largitio remunerandi, ita ad hominem devotio respicit inquirendi, » ait idem. Et paulo post : « Prima itaque vocatio compendium fidei requirit a nobis. Sequentis vero temporis gratia redemptis, ablutis, innovatis, sedulitatem operis, et curam laboriosæ servitutis indicit. » Et, « fidem exspectat a parvulis : opera etiam cum fide a confirmatis requirit : ita tamen ut credulitatis affectum proficientibus augeat, et laborantibus adjutor quotidianus assistat. » Tum capite decimo, disertius expressiusque errorem eumdem explicat: ubi inter cætera scribit, « sicut dextram in omni homine ipse formavit ; sed in potestate hominis posuit, ut eam quo vellet extenderet, et ad diversa opera conferret ; pari modo sensum rationis, et arbitrium voluntatis in unamquamque animam inseruit, inspiravit, infudit ; sed eam in manu humani consilii, moderandam, et exercendam reliquit, ejusque officia juri hominis dominioque commisit, ut si malum depravatus appeteret, in arbitrii libertate permissum sibi sciret, licere nesciret. Si autem bonum caperet, actionem, et perfectionem ejus a conditore deposceret, ad mercedem vero illius officiosa devotio pertineret. Et ideo hominis formator, et rector, bonæ voluntatis homini deputavit usum, sibi reservavit affectum. Non ergo æquum justumque uni velle concessit, et alteri denegavit. Sed sicut omni homini manum, oculum, gressumque donavit, ita similiter omni homini voluntatem, ut eam in quamlibet partem versaret, indulsit. »

V. Adversus utrosque disputans Augustinus, de gratia non eodem modo locutus est. Sed contra Pelagianos contendens, gratiam Christi generatim, et quam ample, lateque patet accepit. Nam qui totam funditus gratiam abnegabant, nec eam ad bona opera, vel salutem consequendam, imo ne ad perfectionem quidem Christianæ virtutis obtinendam, necessariam esse dictabant, sic eos retundendos statuit, ut quod in illorum hæresi pestilentissimum, ac perniciosissimum erat, id potissimum everteret ; cum hoc probaret, ac doceret, neque bonum opus ullum nedum perfectum, sine gratia fieri, nec ad vitam æternam sine gratia Christi perveniri posse. Satis illud constat, Pelagium, ut sine auxilio gratiæ affatim in libero arbitrio inesse virium ad bonam beatamque vitam assequendam ostenderet, eo præsertim argumento uti solitum, quod frustra Deus homini legem, ac præcepta componendæ vitæ, et ad salutem comparandam idonea dedisset, nisi tantum roboris naturæ illius ingenuisset, quantum ad ea exequenda sufficeret. Declarant hoc omnia illa testimonia, quæ ex Augustino proferunt Armacani, ut qualis sit gratia Christi, illius auctoritate demonstrent ; quorum aliqua superiori capite congessimus. Hæc enim gratiæ genus illud ostentant, quod ad operandum efficax est, ac validum : qualis est perfecta jam, et corroborata dilectio, non rudis, et initialis, ut sæpe diximus.

Communis de gratia christianorum sensus.

VI. Ut autem melius hoc intelligi possit, expendendum illud est in primis, qui sit communis de gratia Christianorum sensus : et quæ sit *antecepta* illorum mentibus rei istius *informatio*, quam Græci πρόληψιν vocant, cum de gratia cogitant, aut loquuntur. Nimirum auxilium aliquod Dei statim animo describunt, quod ad vitam laudabiliter instituendam, et ad Christianarum officia virtutum, et bona opera præstanda ; ac postremo ad æternam vitam comparandam divinitus adjuvamur : quem ad usum finemque adeo illam necessariam agnoscunt ; ut sine ea boni neque facere

1 Hieron. *ad Ctes.* Vide tom. nostrum IV lib. *de Pel. Hær.* c. II.

aliquid in vita, neque post mortem consequi possimus. Hanc Christi gratiæ notionem docti indoctique pariter animo versant, cum de ea sermo illis oritur ; nec olim Pelagianos inter et Catholicos ulla fuit de ista communi gratiæ significatione dissensio. Verum in constituendo gratiæ, auxiliique genere summa inter utrosque contentione certatum est. Ac Pelagius quidem de gratia, ejusque necessitate sic universe sentiebat, ut multis audientibus aliquando dixerit [1]. « Anathema qui vel sentit , vel dicit , gratiam Dei, qua Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, non solum per singulas horas, aut per singula momenta, sed etiam per singulos actus nostros non esse necessariam ; et qui hanc conantur auferre, pœnas sortiuntur æternas : » Cujusmodi et Catholicorum erat professio. Sed illi gratiæ nomine vel naturam ipsam, et liberum hominis arbitrium, vel peccatorum remissionem ; vel legis notitiam, ac scientiæ revelationem intelligebant ; ita ut ad sublevandam, corroborandamque voluntatem, nullum in eam proprie, ac proxime derivaretur auxilium, quod illius imbecillitatem erigeret, et ad agendum opitularetur. Catholici vero, præter illa cum Pelagianis communia sibi præsidia, interiora quædam alia requirebant, quæ charitatis, ac dilectionis, vel fidei per charitatem operatæ nomine complecti solet Augustinus.

Comparantur Pelagiana gratia et christiana

VII. Ambo ista gratiæ genera declarat, et sibi mutuo opponit Augustinus cum multis in locis, tum in calce epistolæ CXLIII, ubi primum callidam, et ambiguam de Christi gratia mentionem a Pelagio factam queritur in epistola *ad Demetriadem virginem* : in qua non satis explicabat, cujusmodi gratiam intelligeret, eamne, quæ ad solam scientiam, aut externam prædicationem, atque ejusmodi cætera refertur ; an potius « tantas voluntatis vires ; tantum dilectionis ardorem ex spiritu sapientiæ manantem, qui sufficiat ad implendam magnitudinem continentiæ ; » qualem a Deo postulandam scivit, impetravitque sapiens. Tum ita pergit scribere [2] : « Satis enim dici non potest, quantum cupiamus in eorum hominum scriptis, qui propter acrimoniam, atque facundiam leguntur a plurimis, apertam confessionem illius gratiæ reperiri, quam vehementer commendat Apostolus, qui etiam ipsius mensuram fidei, sine qua impossibile est Deo placere, ex qua justus vivit, quæ per dilectionem operatur, ante quam, et sine qua omnino nulla cujusquam bona opera existimanda sunt, quoniam omne quod non est ex fide, peccatum est, Deum dicit unicuique partitum. Nec sola revelatione scientiæ nos divinitus adjuvari, ut pie, justeque vivamus, quæ sine charitate inflat ; verum etiam inspiratione charitatis ipsius, quæ plenitudo legis est, et quæ cor nostrum ut scientia non inflet, ædificat. »

Hic perspicuum est, Augustinum utramque gratiam Christi, quam et Pelagius, et Catholici prædicabant, talem exprimere, qua bona opera fiunt, et virtutum officia præstantur. Certe veram et christianam gratiam hujusmodi lectoribus objicit, quæ ad « implendam continentiæ magnitudinem sufficit : et ex qua justus vivit ; quæ bona opera nostra reddit ; quæ plenitudo legis est.»

Omitto cætera Augustini loca, in quibus duo inter se comparantur illa gratiæ genera : quorum haud pauca alibi collegimus [3]. In quibus omnibus talia opponuntur inter se adjumenta gratiæ, quæ Pelagius, et quæ Augustinus asserebant, ut perfectam utraque charitatem præ se ferant. Merito id quidem ; nam et alioqui usitata res est, et more hominum recepta, ut cum de naturali aliqua potentia, et facultate, vel de arte, et scientia disputamus, ac naturam illarum, et efficientiam explicare volumus, eum ex multis usum illarum, et actionem, affectionemve nominemus, quæ est omnium præcipua, et ad quam cæteræ tendunt ac referuntur, velut ad ultimum finem, quæ ejusdem esse possunt artis, aut facultatis actiones. Sic medicinam definimus eam artem, quæ ægris corporibus sanitatem restituit, ac morbos depellit. Atqui non ea sola est effectio medicinæ, proxime curare morbos, ac sanitatem reddere : sed sunt alia plurima ejusdem artis opera, quæ in morbum ipsum, aut sanitatem nihil ex propinquo actionis exercent ; sed ad principalem efficientiam aliqua ratione conducunt : velut est herbas legere, et alia necessaria comparare ad morborum remedia, idque suis temporibus, ac certis opportunitatibus facere, victum quotidianum, ac diætam præscribere, explorare venam, scrutari corporis temperiem ; et id genus infinita alia, quæ cum ex scientia, et præscripto illius artis administrentur, nihil tamen in morbum per sese, sed ex longinquo moliuntur ; et ad prima-

1 Pelag. apud Aug. l. I *de Gr. Chr.* c. 2.— 2 *Sap.* VIII, 11.— 3 Ut in lib. *de Pelag. Hær.* c. X.

rium artis opus apparandum, gubernandum, dirigendum, exequendumque conferunt. Idipsum de architectura, pictura, et reliquis fere artibus usurpare licet. Nam si architectura quid sit, sive potius Græce, οἰκοδομητικὴ τέχνη, roget aliquis, statim respondetur, artem esse domus fabricandæ. At quam multa ejusdem opera præcedere necesse est, antequam ad ultimum illud, et principale veniatur? Sic picturæ opus esse respondebimus, corporearum rerum imagines lineamentis, et coloribus exprimere. Dici vix potest, quam multa prius efficienda pictori sint, quam postremum illud proxime attingat, et absolvat.

Ars ædificandarum domuum.

VIII. Hoc si ad propositum transferatur, incredibile est quantam lucem afferat, tum ad universum Christianæ gratiæ genus explicandum; tum ad Augustini indagandum, eruendumque sensum; tum postremo ad Armacanorum castigandam licentiam. Intelligimus enim gratiæ nomen, et efficientiam, hoc est medicationem animorum, sic late patere. uti corporum curationem : ac præcipuum illius opus, et ad quod adhibentur, comparanturque reliqua, esse, peccati abstersa labe et ægritudine, animæ sanitatem restituere. Sed ut eo perveniatur, multa prius agi, efficique oportere ; et rudimentis quibusdam, inchoationibusque virtutum, ac certa veluti disciplina paulatim ad summum ultimumque provehi. Quem progressum supra, capite secundo, ex Tridentini concilii auctoritate descripsimus.

Quamobrem quod Augustinus illis in locis, quæ ad constituendam naturam gratiæ Armacani in medium proferunt, iis eam verbis, ac sententiis circumscribere videtur, quæ peccati omnis expultricem, et eorum, quæ lex divina præcipit, effectricem, ac perfecte demum actuosam illam prædicant, non alio sensu prudens quisque, et non prorsus absurdus interpretabitur. Minime omnium, si Christianus et Catholicus sit, ex eo verum putabit esse, quod soli Armacani somniant, nullum aliud Augustinum agnovisse Christi gratiæ genus, vel *medicinale auxilium* novi Testamenti; præterquam eximiam ac perfectam dilectionem, qua Deus propter se, vel propter seipsam justitia diligitur. Nec motus animi cæteros, qui affectum illum antecedunt, atque ipsum adeo gehennæ metum, quo a peccandi voluntate initio absterrentur homines, alienum ab eodem illo genere gratiæ medicinalis statuet, aut solis imputabit naturæ viribus. Quod quidem ab Armacanis fieri, et germanos ideo Pelagianos merito censendos esse, in sequentibus demonstrare pergam.

CAPUT VII.

1. *De metu gehennæ, quem bonum esse Catholica fides docet in Tridentino concilio statuta.* 2. *Armacanorum varia, et hæretica de illo sententia.* 3. *Quem negant ex Christi esse gratia.* 4. *Sed ex Tridentino ipso decreto refelluntur.* 5. *Eorundem æstus et perplexa ratio.* 6. *Lutheri de eodem metu, et ex eo suscepto dolore damnata opinio.* 7. *Plane eadem quam instaurarunt Armacani.*

I. Qui gratiam Christi medicinalem, sola vera charitatis inspiratione definiunt, nullum illius effectum esse judicant, præter dilectionem proprie dictam, qua justitia propter se, sive suapte causa is, qui justitia est, amatur Deus. Ea novæ sectæ est opinio, quam illius princeps iis verbis complectitur : « Gratia Christi tantummodo ad diligendum in cujusvis præcepti impletione Deum, necessaria est : » tum aliis, quæ initio libri hujus exposui. Ex quibus sequi videtur, pœnæ ac gehennæ metum, et quæ ex eo proficiscuntur opera, non ex Christi gratia derivari; et eo ipso bona, et honesta non esse : imo mala esse potius. Quod enim ex charitate non fit, id ex nulla fit virtute : ut est eorumdem Armacanorum sententia ; qui virtutem omnem, esse charitatem existimant. Quod autem sine virtute agitur, si ex libera voluntate pendet, in malo ac vitio numeratur,

Metus gehennæ bonus.

Atqui Tridentinum concilium « anathema esse decrevit [1]. Si quis dixerit, gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccato abstinemus, peccatum esse, aut peccatores pejores facere. »

Hæc synodalis decreti sanctio novæ sectæ principes non quidem ad sanitatem, ac bonam mentem revocare potuit : sed hoc egit interim, uti sensus animi sui tectius, et obscurius expromerent, atque inconstantia sermonis, et ambiguitate lectores in diversa

1 Sess. VI, can. VIII.

distraherent; quo minus ad intimum eorum, arcanumque dogma curarent, possentve pertingere.

De metu gehennæ inconstans et hæretica Armacanorum sententia.

II. Certe dux illorum et antistes, cum de ea quæstione disputat, sic impeditus, et perplexus est, ac secum adeo disconvenit, ut apud hunc, parturientis feminæ nixum morosa quædam et scrupulosa verborum anxietas imitata videatur.

Primum ille « timorem gehennæ, sive pœnæ in se consideratum, sive parvum, sive magnum, sive remissum, sive intensum, esse utilem ac bonum » fatetur, quod ita definierit Tridentina synodus. Verum paulo post, illam ipsam professionem veri dogmatis quibusdam additamentis inficit, et ab synodalis decreti sententia detorquet; quasi cum adversariis, quos illo canone confixit synodus, colludere, ac prævaricari instituerit; quod postea demonstrabitur. Nam timorem istum gehennæ, si in illo hæreatur; hoc est, nisi ex charitate proficiscatur, inordinatum vitiosumque fieri dicit, cum ex se sit bonus. Quemadmodum « licita, bonaque est, ait, voluntas assumendi cibi, et potus, appetitus tuendæ salutis corporalis, concubitus inter conjuges, scientiæ comparandæ studium, et infinita similia: quis tamen ignoret, ab iis, qui in hujusmodi rerum delectationibus hærent, per quas eis transeundum erat, gula, luxuria, curiositate vanitate peccari? Nam hoc ipso, quo in rebus istiusmodi, velut jucundis, ac delectabilibus, animus commoratur, per quas tanquam peregrinus ad patriam, delectationum omnium fontem, tendere debet, nullius alterius malitiæ adjunctione delinquit. Nam ista, et non alia, est omnium perversitas, fruentium rebus illis, quibus utendum est. »

Quin idem postea quærit, « utrum timorem sempiterni interitus et gehennæ Deus immittat homini, an naturaliter ex naturæ viribus fluat. » Cui mox respondet: « non videri quemquam posse diffiteri, quin Deus eum in animo timentis operetur. » Idque ex Augustino probat[1], qui *Deo molliente cor hominis* oriri illum docet.

Addit, spiritum illum timoris, et servitutis Testamenti veteris proprium esse, sicut spiritus amoris proprius est novi. « Uterque tamen, ait, a Deo datus, et acceptus. Imo idem ipse spiritus fuisse significatur, qui propter diversos effectus utroque nomine nuncupatus sit.» Quod ex Augustino quoque demonstrat[2].

Metum esse e gratia Christi negat Armacanus.

III. Verum paucis interjectis, negat ex gratia Christi timorem istum proficisci. « Quamvis igitur fatendum sit, inquit, Deum in cordibus hominum timorem pœnarum futurarum operari; nullo tamen modo arbitrandum est, quod eum per illam veram Christi gratiam, propter quam infirmis hominibus largiendam crucifixus est, operatur. Nam ista gratia effectum prorsus oppositum in voluntate facit. Est enim inspiratio cœlestis delectationis, qua Deus incipit dulcescere, quem timebat: quaque dulcedine perfusus animus, jam non formidine pœnæ, sed justitiæ dilectione operatur bonum. » Quare « operatur, inquit, Deus pœnarum timorem per aliam longe inferioris notæ gratiam: quæ, postquam infixa fuerit in animo judicii divini, sempiternæque pœnæ fides, fortassis gratiam peculiaris cujusdam, sive internæ sive externæ providentiæ et operationis non excedit. »

Quocirca eo tandem labitur, ut « timorem pœnæ, et opus justitiæ, quod ex timore imperatur, fidem quidem prærequirere censeat, sed ea jam in animo radicata, proprie stricteque dictam Christi gratiam non exigere, sed ex proprii arbitrii viribus posse prosilire. »

Quod si Deus timorem istum sua providentia in animis peccatorum vel semper, vel subinde concitet, vel etiam, si ita libet, interius inspiret, ea longe alterius rationis est, quam ea Christi gratia, de qua hactenus disseruimus. Limites enim naturalis providentiæ quantum ad substantiam non excedit: cujusmodi gratiam etiam Pelagiani multis modis agnoverunt, et confessi sunt. »

Denique peccatum ex mero timore gehennæ sic vitari posse negat, ut vitando non peccatum aliud admittatur; quandoquidem timori isti semper adjuncta est peccandi voluntas, si id impune liceret. Hæc de timore pœnæ ac gehennæ novæ sectæ patroni, ac principis est opinio: quæ semetipsam evertit, ac plane sibi contraria est.

Indifferentium.

IV. Ex his considerandum primo istud est, quod sic esse timorem illum pœnæ indicat, ut est vescendi, ac bibendi voluntas, quæ nec per se bona est, nec mala; sed ex genere τῶν ἀδιαφόρων, quæ pro utentis affectione ac voluntate, bonitatem, ac malitiam capiunt: hujusmodi videlicet, quæ cum honestate, vel turpitudine conjuncta sit, quam *moralem* vocant. Nam si de naturali

1 Lib. Ann. *in Job.* c. xxiii.— 2 Serm xiii *de Ver. Apost.* c. xiii et qu. lv sup exo.

agitur, talis inest illis, qualis in naturalibus appetitionibus reliquis cernitur, quæ nec laude per sese, nec vituperatione dignæ sunt, sed mediæ, et indifferentes habentur, ut dixi, ac pro voluntatis usu, et impulsu, ad genus alterutrum pertinent. Jam si eamdem putat esse rationem timoris illius, et operis, quod ex eo fit; vehementer fallitur, ac tam a se ipso, quam ab catholicæ fidei regula dissentit, quam ipse sibi ex Tridentini concilii canone præscripsit. Etenim Tridentini Patres de præparationibus illic agunt, quibus ad justificationem, id est sanctitatem, ac justitiam capiendam, idonei fiunt homines; quas quidem interiore animi permotione, et inspiratione constare docet[1], hoc est « per excitantem, et adjuvantem Dei gratiam effici; qua convertuntur eidem gratiæ libere assentiendo, et cooperando : ita ut tangente Deo cor hominis per Spiritus sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens; quippe qui et illam abjicere potest; neque tamen sine gratia Dei movere se ad justitiam coram illo libera sua voluntate possit. »

...x Tridentino refellitur.

Quod igitur ex illa gratia, et consentiente voluntate proficiscitur, neque naturalis est, neque indifferens actio, sed bona est, et honesta. Nihil enim, nisi quod est hujusmodi, ex inspiratione Spiritus sancti, et gratia potest effici. Multo vero minus malum ac vitiosum illud esse potest, quod ex afflatu illo, operationeque gratiæ, ac sancti Spiritus efficitur.

Ineptam ...ptationem.

V. In quo quis Armacanorum ἀλογίαν pro merito castigare possit : qui in se ipsos turpiter incurrunt, et priora decreta posterioribus, iisdemque contrariis evertunt? Postquam enim timorem gehennæ *in se consideratum*, *utilem*, *ac bonum esse* statuerunt, Tridentinæ synodi auctoritate permoti; mox istam ipsam valere jubentes, ac ludibrio habentes auctoritatem synodi, eumdem, nisi ex caritate prodeat, hoc est nisi id quod erat esse desinat; gehennæ metum vitiosum ac damnandum esse decernunt. Atqui de timore illo gehennæ proposita quætio est, non qui ex caritate suscipitur, et ab ea imperatur, âc dirigitur. Stulta enim esset ista dubitatio, an sit bonus; cum quidquid ex charitate fit, citra controversiam bonum sit. Sed de hujusmodi metu dubitatur, ac quæritur, qui citra charitatem, per sese, ac natura sua, et proprietate censetur. Vide enim unde nata, et quemadmodum concepta sit ab Armacano ista quæstio. Dixerat, et latissime hactenus probaverat, « gratiam Christi medicinalem ad opera solius dilectionis, quæ in virtutibus omnibus Christianis implicatur, necessariam esse. » Ex quo quid movere quempiam possit, ita subjungit : « Hinc vero dubium alicui subnasci posset, quid de operibus ex timore damnationis, seu gehenne profectis existimandum sit. Nam illa videntur esse opera vere bona : quandoquidem attritio ex isto timore nata, etiam sit dispositio ad justificationem, dummodo sit conjuncta Sacramento Pœnitentiæ. »

Apparet hic de timore damnationis inquiri, ac dubitari, non qui ex affectu charitatis oritur; cum jam decisum, definitumque esse dicat, ad hujusmodi opera, quæ fiunt ex dilectione, gratiam Christi esse necessariam : sed de timore illo per se, et in propria ratione considerato, qua pœnæ est, ac gehennæ horror, et fuga, tamquam mali, et incommodi proprii. Talis enim intelligitur timor, qui cum sacramento pœnitentiæ præparatio esse dicitur ad justificationem : non ille qui ex charitate proficiscitur.

VI. De istiusmodi ergo timore, qui a caritate diversus est, et eam præcedit, omnino disputare instituit Armacanus : eumdemque mox propter Tridentinum decretum, *utilem ac bonum* esse decernit. Nam et Tridentinum concilium, ut supra demonstravimus, de affectu illo timoris canonem suum edidit, non qui ex charitate nascitur; sed qui, ut dixi, *dispositio* est ad charitatem, et justitiam. Nec multum acuti est hominis hoc partim ex capite sexto sessionis sextæ; partim ex canonis octavi verbis colligere. « Si quis dixerit, ait in canone, gehennæ metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores pejores facere, anathema sit. » Quod decretum non adversus mortales ullos conditum est, qui metum gehennæ ex affectu charitatis ortum peccatum esse statuerint; nec enim fando istud hactenus est auditum : sed adversus recentiores hæreticos, imprimisque Lutherum; qui de timore gehennæ, deque contritione ex illo suscepta, idem prorsus, atque iisdem propemodum verbis, et argumentis asseruit, quibus Armacanus.

1 Trid. Conc. Sess. vi, c. v

Lutherus enim in articulo sexto de quadraginta et uno[1], quos Leo decimus in bulla sua damnavit, affirmat istud : « Contritio, quæ paratur per discussionem, collectionem, et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos suos in amaritudine animæ suæ, ponderando peccatorum gravitatem, multitudinem, fœditatem, amissionem æterteæ beatitudinis, ac æternæ damnationis acquisitionem; hæc contritio facit hypocritam, imo magis peccatorem. » Quem articulum ab Leone, ut dixi, notatum anathemate, Lutherus in eo libro propugnans, qui *Assertio articulorum Martini Lutheri per Bullam Leonis X damnatorum*, inscribitur, prorsus idem, quod Armacanus, docet : ut hic ex illo quæ scripsit hausisse videatur. Sic enim scribit Lutherus : « Primum hoc nemo negabit[2], Contritionem quantumlibet magnam, *nisi fiat amore justitiæ*, et ut ipsimet dicunt, *in charitate Dei*, non est vera, sed simulata. Omnia enim, quæ extra charitatem fiunt, nihil, vana, et falsa sunt, ut I *Corinth.* XIII, docet Paulus, quia non fiunt ex toto corde, etc. At contritio per peccatorum collectionem parata, *sine amore Dei, et Justitiæ*, hoc est sine corde, conterit : de hac enim locutus sum. Quare necessario sequitur, ut faciat hypocritam : qui *nec volenter, nec amanter* conteritur in corde suo. » Tum alteram partem, *Quod ea contritio faciat magis peccatorem*, latius demonstrare pergit, iisdem, ut dixi, quibus Armacanus, rationibus, ut postea videbimus.

Eadem ejus sententia quæ Lutheri.

VII. Nulla re igitur ab Lutherana hæresi distat Armacanorum opinio ; ac pari utramque sententia Leonis decimi, et Tridentini postea concilii decreta damnarunt. Siquidem ambæ timorem gehennæ, et contritionem illo solo animatam, et accensam respuunt, et peccati loco habent : ac nisi ex *charitate*, id est *amore justitiæ* proficiscatur, non solum ad emerendam veniam nihil in Sacramento conferre, sed novo etiam implicare delicto statuunt. Conferantur cum superioribus Lutheri verbis, quæ Armacanorum princeps eadem de re scriptis prodidit. Hic enim ex Augustino pronuntiat, « nullum esse bonum, quandiu fit formidine pœnæ, non amore justitiæ. Ipsa quippe justitia, quæ in præcepto bene vivendi, sive affirmativo, sive negativo elucet, sincere diligenda est, ut esse possit opus bonum. Qui autem justitiam dilexerit, nihil aliud diligit, nisi verum Deum. » Sic in illud incurrit Armacanus, quod in Luthero damnatum est; metum illum gehennæ, et dolorem ex eo susceptum, qui non oritur *ex amore Dei ac justitiæ*, non esse opus bonum : adeoque malum esse opus, ac peccatum ; siquidem « nullum dari medium inter charitatem, et culpabilem cupiditatem, » ejusdem principis sectæ illius est effatum.

Hujusmodi porro, qualis hodie est Armacanorum, Lutheri opinionem fuisse, et ab Leone X, ac tota Ecclesia pro hæretica damnatam et proscriptam, fidem faciunt, præter illa, quæ dixi, theologicarum, ut vocant, facultatum variis in locis edita judicia atque decreta : velut Parisiensium, ac Lovaniensium : tum viritim ab singulis præstanti doctrina et sanctitate præditis, scripti de hac re contra Lutherum libri. Inter quos memorandus in primis est Johannes Fischerus Roffensis in Anglia episcopus, et martyr, qui adversus Lutheri articulos ab Leone damnatos luculentum opus elaboravit; in quo et Lutheri dogma de contritione ex metu gehennæ, quod Armacani modo recoquunt, uberrime confutat ; et eamdem, quam nos hic tuemur, sententiam, tanquam oppositum errori illi catholicæ fidei decretum, explicat, et affirmat.

CAPUT VIII.

1. *De Pœnitentia ex metu gehennæ suscepta, Armacanorum error, quo ita bonam illam esse fateri videntur, ut tamen non sit ex Christi gratia.* 3. *De metu gehennæ, Augustini sententiæ in speciem contrariæ : ac primum eæ commemorantur, quæ illum commendare videntur.* 6. *Tum quæ damnare.* 7. *Quadruplex in universum timor a S. Thoma constituitur.* 8. *Triplex ab aliis. Ejusdem causa duplex.* 9. *De illo timore apud Augustinum observanda duo. Primum, loqui ipsum de eo timore, qui ex natura ortus cum affectu peccandi conjungitur, cum eum condemnat.* 12. *Alterum observandum de duplici gratia rudi, et perfectiore. Hinc Armacanorum fucus detegitur.*

I. Quantus sit in Armacanis æstus animi, quamque volubilis et inconstans illorum opinio, cum de timore gehennæ, ex eoque

1 Luth. t. II, fol. 106.— 2 Ibid

suscepta pœnitentia disputant; puto qui antecedens caput legerit, ignorare posse neminem. Nunc eorum summatim flagitia colligam, ac quantopere a seipsis, et a catholica fide dissentiant, hoc capite monstrabo.

... theologia abhorrens.

Ex iis maxime est illud absonum et ἀθεολόγητον quod metum eumdem gehennæ *utilem*, ac *bonum* fatentur, et a Deo ac Spiritu sancto in hominibus effici, non tamen ex Christi gratia; sed ex quadam Dei providentia, quæ naturæ limites neutiquam excedit. Quod sine dubio Pelagianam sapit hæresim. Nam nullus omnino motus animi, quo ad justitiam capiendam præparantur homines, aliunde est, quam ex Christi meritis et gratia, initio ab ipsa vocatione sumpto : uti Tridentina docet synodus; cujus hæc verba sunt in capite quinto sessionis sextæ. « Declarat, inquit, præterea justificationis exordium in adultis a Dei per Christum Jesum præveniente gratia sumendum esse : hoc est ab ejus vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur. » Tum capite sequenti, particulatim explicat, cujusmodi justificationis sit exordium illud; quam *dispositionem* vocat ad *justitiam;* ac varias animi permotiones enumerat; inter quas *divinæ justitiæ timorem* post fidem recenset. Hunc igitur timorem *per Christum Jesum*, et ex ejus meritis et gratia sic existere, et nobis oriri vult; uti fidem, et alia gratiæ auxilia, quæ etsi perfectissimo in gratiæ genere minime censentur; quia nondum peccati labem, ac statum eximunt, sed cum eo consistunt; pertinent tamen ad eam gratiam, quam contra Pelagianos, et eorum præsertim reliquias tota contentione defendit, et Christi meritis vindicat Augustinus. Vide caput secundum et tertium libri hujus, ne eadem hic repetere necesse habeam.

...e pœnitentia metu suscepta ...rmacanorum error.

II. Quocirca non hæreticum solum est : sed etiam qualicumque Theologo penitus indignum Armacanorum dogma, quo asserunt, timorem gehennæ, quo ad justificationem præparantur animi, et qui a Deo, ac Spiritu sancto communicatur, non ex Christi gratia proficisci; sed novi cujusdam, et Christianis auribus inusitati esse generis.

Sed hac titubantis sectæ, nec libere sensum suum expromentis, ac causæ diffidentis inconstantia, levitateque omissa, eam decretorum ipsius partem persequemur, quæ momenti majoris est; quæque penitus insedisse illius animo videtur. Nemo quippe est adeo parum intelligens, quin ea ipsa, quæ de metu gehennæ commode ab Armacano dicta memoravimus, non bona fide, nec ex animi prolata sententia; sed ingratiis extorta, et servili quodam timore damnationis expressa cognorit. Contra vero quæ adversus eumdem illum metum Lutheri consentanea hæresi multis capitibus exposuit; ea serio ac lubenti animo et ut intus habebat, ab eodem concepta, scriptisque prodita fuisse.

Itaque contra hanc pestilentem, et hæreticam labem, propugnanda nobis est catholici decreti veritas Tridentini canonis auctoritate sancita; prorsusque illud adstruendum; timorem gehennæ, qui nondum ex vera charitate proficiscitur, malum non esse, nec peccati macula suffusum; sed ad promerendam veniam, ac justitiam, congruentis habere vim meriti : eumdem porro cum Sacramento Pœnitentiæ conjunctum, ad perfectam cum Deo ineundam gratiam idoneæ præparationis instar esse.

Duo hic sunt, ut apparet, disputationis hujus reliqua: quorum in priore demonstrandum est, ex Augustini præsertim sententia, bonum esse, nec turpificatum vitio aliquo mentis hunc affectum, quo vitandi sempiterni supplicii gratia laudabile aliquid capessimus, aut a peccato desistimus. In posteriore vero, explicare illud oportet, ex Tridentinæ synodi placitis, eumdum illum animi motum, ac doloris sensum, qui ex timore istiusmodi capitur, idoneam esse præparationem ad emerendam peccatorum veniam, si ad eum pœnitentiæ Sacramentum accesserit.

Augustinus timorem nunc damnat nunc approbat.

III. Ut a priore ordiar, Augustini de timore isto sententiam brevi hac præscriptione complectar, in qua enodanda, et enucleanda tota consequens disputatio versabitur. Illum igitur assero de affectu isto, qui propositarum a Deo pœnarum metu nos in officio continet, atque ob admissa delicta sensum doloris affert, sic interdum loqui, ut bonum utilemque esse declaret; nedum ut novum esse peccatum existimet : alias vero cum peccandi voluntate conjunctum, adeoque malum eumdem videri dicere. Quæ decretorum ἐναντιοφάνεια, ne ad vituperationem tanti doctoris, et invidiam trahatur; danda nobis est opera, ut apta quapiam interpretatione pacari, et cum catholico dogmate conciliari possit. Hoc vero cum a plerisque tentatum, nec sine approbatione perfectum fuerit, esset profecto cur Armacanos miraremur rem adeo pervagatam, nec indignam scitu vel ignorare, vel silentio premere potuisse. Sed eorum in cæteris perspecta dissimulatio, eo usque progressum habuit, ut

Contradictio apparens.

illis propemodum similium flagitiorum impunitatem ; nobis vero mirandi cessationem attulerit. Quamobrem his tantisper sepositis, paucas ex Augustino sententias in utramque partem seligam, quibus timorem gehennæ commendare alias et probare : alias infamare, eique peccati notam videtur inurere.

In enarratione *Psalmi* CXXVII, duplicem timorem explicat ; unum, qui nondum est castus, quo « gehenna timetur, unde terruit et Dominus, » cum scilicet futura supplicia comminatus est. « Audiunt, inquit, hæc homines; et quia vere futura sunt impiis, timent, et continent se a peccato. Timent quidem ; sed non amant justitiam. Cum autem per timorem continent se a peccato, fit consuetudo justitiæ, et incipit quod durum erat amari, et dulcescit Deus ; et jam incipit homo juste vivere, propterea non quia timet pœnas ; sed quia amat æternitatem. Exclusus est ergo timor a charitate, sed successit timor castus. » Tum de eodem illo non casto timore ; « Non timet, inquit, ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet, ne mittatur in gehennam. Bonus est et iste timor, utilis est. » Habes hic *bonum et utilem* esse timorem illum.

Loca in quibus timorem approbat.

Rursus in sermone XVIII, *de verbis Apostoli*, de eodem timore agens, quo metu gehennæ continent se a peccatis homines, non amore justitiæ, inter alia sic scribit ; « Modo cum dicis mihi [1], gehennam timeo, ardere timeo, in æternum puniri timeo : quid dicturus sum? male times? vane times? Non audeo, quandoquidem ipse Dominus ablato timore subjecit timorem ; et ait, ubi dixit, *Nolite timere eos, qui corpus occidunt, et postea non habent quid faciant; sed eum timete, qui habet potestatem et corpus, et animam occidere in gehennam ignis : ita dico vobis hunc timete.* Cum ergo Dominus timorem incusserit, et vehementer incusserit, et repetendo verbum, comminationem geminaverit, dicturus ego sum male times? Ista non dicam. Plane time, nihil melius times, nihil est quod magis timere debeas. Sed interrogo te, si non te videret Deus, quando facis, nec quisquam te convinceret in judicio illius, faceres? Tu te vide. Non enim potes ad verba omnia mea respondere, inspice teipsum. Faceres? Si faceres, ergo pœnam times, castitatem nondum amas, charitatem nondum habes, serviliter times, formido est mali, nondum dilectio boni. Sed time tamen, ut ista formido custodiat te, ut perducat ad dilectionem. Timor enim iste, quo gehennam times, et ideo mala non facis, continet te : et sic volentem peccare animum interiorem non sinit. Est enim quidam custos timor, quasi pædagogus legis, littera est minans, nondum gratia juvans. Custodiat tamen te timor iste, dum non facis timendo, et veniat charitas : intret in cor tuum, et quantum illa intrat, tantum timor erit. Timor enim id agebat, ne faceres : charitas id agit, ne velis facere, etiamsi impune possis admittere. Dixi quid timeatis, dixi quid appetatis. »

V. Ad hæc, in tractatu tertio in *Epistolam Canonicam Joannis,* hortatur fideles, ut si *nondum amant* illa præmia, quæ Deus pollicetur, *vel hoc timeant*, quod minatur, æternum supplicium.

Et in tractatu nono uberrime timorem hunc eumdem commendat [2]. « Cœpit aliquis credere diem judicii, inquit. Si cœpit credere, cœpit et timere. Sed quia timet adhuc, nondum habet fiduciam in die judicii : nondum est in illo perfecta charitas. Numquid tamen desperandum est? In quo vides initium, cur desperas finem? » Deinde timoris illius fructus, et commoda describit ; ac quemadmodum paulatim nos ad timorem illum castum, et charitatem perducit. Tum ista pertexit : « Ergo incipiat timor [3], quia initium sapientiæ timor Domini. Timor quasi locum præparat charitati. Cum autem cœperit charitas habitare, pellitur timor, qui ei præparavit locum, etc. Major charitas, minor timor : minor charitas, major timor. Si autem nullus timor, non est qua intret charitas. Sicut videmus per setam introduci linum, quando aliquid suitur : seta prius intrat, sed nisi exeat, non succedit linum. Sic timor primo occupat mentem : non autem ibi remanet timor, quia ideo intravit, ut introduceret charitatem. »

Sunt et alia quamplurima ejusdem Augustini testimonia, quæ gehennæ metum illum *bonum*, *utilem*, et *saluberrimum* esse confirment : tametsi non ex charitate, id est amore justitiæ profectus sit, sed eam antecedat : cujusmodi non pauca describuntur ab Armacanis.

Loca in quibus eumdem damnat.

VI. At idem alias Augustinus, timorem illum non sine peccato esse significat ; prorsus ut damnare videatur. In libro *de spiritu, et littera*, capite octavo. « Quicumque faciebant, inquit, quod lex jubebat ; non adjuvante spiritu gratiæ, timore pœnæ faciebant, non

1 Aug. ser. XVIII *de Verb. Apost.* c. VIII.— 2 Ibid.— 3 Ibid. c. II.

amore justitiæ : ac per hoc coram Deo non erat in voluntate, quod coram hominibus apparebat in opere ; potiusque ex illo rei tenebantur, quod eos noverat Deus malle, si fieri posset, impune committere. » Hic illum mentis affectum, quo vitandi supplicii gratia officium facimus, nihil præter speciem habere, neque Deo probari, videtur asserere; tanquam verum sit, quod de eo jactabat Lutherus, « contritionem hujusmodi, quæ non ex charitate oritur, minime veram esse, sed simulatam. » Sic in capite decimo quarto libri ejusdem, sub finem : « Quod mandatum, ait, si fit timore pœnæ, non amore justitiæ, serviliter fit, non liberaliter; et ideo nec fit. » Non enim fructus est bonus, qui « de charitatis radice non surgit. »

Et libro *de Natura et Gratia*, capite LVII. « Sub lege est, inquit, qui timore supplicii, quod lex minatur, non amore justitiæ, se sentit abstinere ab opere peccati, nondum liber, nec alienus a voluntate peccandi. In ipsa enim voluntate reus est, qua mallet si fieri posset, non esse quod timeat, ut libere faciat, quod occulte desiderat. »

Item serm. XV *de verbis Apost.* cap. VI, multa disserit ad eamdem sententiam : ut inter alia : « Qui timore, inquit, pœnæ non concupiscit, puto quia concupiscit, etc. Quid magnum est pœnam timere? Quis eam non timet? Quis latro, quis sceleratus, quis nefarius? Sed hoc interest inter timorem tuum, timoremque latronis, quod latro timet leges hominum : tu autem legem ejus times, ejus pœnam times, quem fallere non potes. Nam si fallere posses, quid non fecisses? Ergo et concupiscentiam tuam non amor tollit, sed timor premit. Ad ovile venit lupus ; latratu canum, et clamore pastorum ab ovili reversus est lupus. Ipse tamen semper reversus est lupus. »

Innumera sunt apud Augustinum loca generis ejusdem, quæ ab Armacanis studiose conquisita sunt : ut minime sit necesse plura hoc loco describere.

VII. Quamobrem cum se ita res habeat, uti timor gehennæ nonnunquam *bonus* et *utilis*, ac *saluberrimus* ab Augustino censeatur ; interdum vero malus ac vitiosus, et cum peccato interiore conjunctus : evidens est, nec omnem istiusmodi affectum animi vituperandum esse; nec omnem promiscue laudandum : sed distinctione illic opus esse ; quam quidem ex theologorum sententia facile constituemus, postquam de illius timoris proprietate ac natura constiterit.

Quadruplex auctore s. Thoma [1], universe discernendus est timor. Unus est *mundanus*, quo ad temporalia vitanda mala Deum offendimus; secundus *servilis*, quo pœnæ metu a peccato deterremur : tertius *filialis*, qui culpæ ipsius metu, et ex Dei amore peccatum cavet : quartus ex utroque temperatus *servili et filiali*, *initialis* ab illo nominatur. Post hæc in articulo quarto quæstionis ejusdem, quærit *utrum servilis timor sit bonus*. Ac respondet, in timore isto discernenda esse duo : aliud enim esse timorem ipsum per se consideratum ; aliud annexam ei *servilitatem*, ut ipse loquitur. Hanc autem in eo constituit, quod pœnam respiciat, eamque cavere studeat, tanquam ultimum malorum : quatenus bonum huic oppositum, hoc est incolumitatem suam, summi et ultimi boni instar habet : nec ad Deum ullo modo refert. Hic enim servorum illiberalium, et improborum affectus est : qui diligenter cavent, ne contra herile mandatum aliquid committant, non heri ipsius causa, quem minime curant : sed sui ipsorum gratia, ne malo afficiantur. Qui ergo sic erga Deum comparatus est, ut peccatum declinet, aut de eo admisso doleat ob hoc unum, ne malum sibi consciscat, vel quod eo perpetrato pœnam commiserit ; ita ut in eo, tanquam fine ultimo, conquiescat : quod tunc accidit, cum peccare vult, et contra mandatum facere, si impune possit : qui sic, inquam, habet in voluntate, ac proposito animi, Deum iste serviliter timet; estque malus, et vitiosus hic timor, ex sancti doctoris sententia. Qui hoc addit, « Servilitatem non esse de ratione timoris servilis, sicut nec informitas ad speciem fidei informis. » Quocirca *timor servilis*, qua *servilis* malus ab illo constituitur : eo quod *servilitas* est ipsa mala : at vero pœnæ timor in se, nec servilitate infectus ista, bonus est. Quod paucis ita demum complectitur : « Timor servilis, inquit, secundum substantiam suam bonus est; sed servilitas ejus est mala. »

Quadruplex a D. Thoma timor astruitur.

VIII. Alii non multum abhorrentes, et iisdem principiis innixi paulo istud planius, et facilius explicant. Triplicem ex metu pœnarum de peccatis dolendi modum discernunt [2] : quorum primus est, cum pro summo, et ultimo fine, illam a pœna liberationem propositam habet. Secundus cum eamdem impunitatem

Triplex ab aliis.

1 S. Th. II, II, qu. XIX, a. 2. — 2 Ita val. disp. VII, qu. II. punct. III.

respicit, tanquam conditionem, sine qua non illi peccasse doleret. Tertius cum neutro modo afficitur, sed in pœnas commeritas simpliciter intentus, ob id dolore isto peccati sui contrahitur, quod illis luendis obnoxius est, nec in delicto perseverandi interim voluntatem retinet. Horum generum trium priora duo perspicue vitiosa sunt, et cum peccato aliquo conjuncta. Tertium etsi nondum venit ad perfectum, citra criminis est notam, ac reprehensionem.

Atque ut in rem propositam altius descendamus, animadvertendum est, hunc ipsum timoris affectum duabus ex causis proficisci. Aut enim ex natura ipsa, et humanæ vi et captu rationis oritur. Quemadmodum *disputante Paulo de justitia, et castitate, et de judicio futuro, tremefactus*[1] est Felix præses, ut Lucas in *Actis* refert. Aut ex Spiritus sancti gratia, Christi utique parta meritis, animo peccatoris afflatur.

Prior nihil ad salutem consequendam, neque ad præparandam voluntatem, obtinendamque justitiam proprie confert, nisi ex accidenti, et extrinsecus. Sicut qui ruentem in flagitium hominem violenter retinet, et a male agendo cohibet, potest illi mutandi animi, ac resipiscendi causam præbere : per sese vero peccandi voluntatem non eripit; quamvis præsentis supplicii metu proposito, efficere hoc potest, ut actionis perpetrandæ malæ consilium deponat, quandiu imminente illo terrore percellitur : quo amoto, et impunitate oblata, nisi aliud obstet, quam primum ad ingenium redibit.

At posterior metus, qui ex instinctu Spiritus sancti, Christique gratia nascitur, nullam in se, hoc est *in substantia*, ut vocant, sua, peccandi voluntatem includit : tametsi cum peccato, quod *habituale* nominant, adhuc cohæreat. Est enim non *proxima*, sed *remota*, quod dici solet, ad gratiam, veniamque percipiendam peccatoris dispositio.

Non esse malum, neque peccati inquinatum macula timorem hujusmodi, si ut in sese est, interiusque spectetur; satis ex eo convincitur, quod a gratia, et auctore sancto Spiritu manasse illum ponimus. Quod vero tale est, pravum, ac vitiosum esse nequit, ne in Deum ipsum, quod dictu nefas est, vitiositas illa redundet; isque male agendi voluntatem inspirasse videatur.

IX. His velut fundamentis positis, duo sunt illi solerter intuenda, qui et Augustini mentem capere, et Armacorum fraudes, atque insidias cavere; et propositæ quæstionis expedire se laqueis volet. Quorum primum istud est, in plerisque locis, ubi de servili pœnarum ac gehennæ timore loquitur Augustinus, eum intellexisse, non qui ex gratia, meritisque Christi, ac sancti Spiritus afflatu gignitur, sed qui ex humano, et naturali affectu, et insito cuique conservandi sui amore procedit. Quem quidem merito proinde statuit nihil ad salutem, aut impetrandam Dei gratiam, ac peccatorum veniam conducere : sed neque peccandi voluntatem detrahere : nec aliud præstare, quam ut male agendi progressionem tantisper inhibeat ac sistat, dum præsentis illius mali formido sublata fuerit.

Conciliantur diversæ in speciem Augustini sententiæ.

De hoc timoris genere loqui Augustinum, ubicumque gehennæ metum cum peccandi voluntate conjunctum, ideoque damnandum esse statuit, facile is agnoscet, qui ab Armacano citata illius testimonia diligenter inspexerit. Etenim horum pleraque diserte metum illum exprimunt, qui *non adjuvante spiritu gratiæ* concipitur : ut est in illo loco, quem ex libro *de spiritu et littera*, capite octavo, paulo ante descripsi[2]. Et in libro *de gratia Christi*. capite XIII. « Quamvis multi, inquit, quod imperat lex facere videantur timore pœnæ, non amore justitiæ : quam dicit Apostolus justitiam suam, quæ ex lege est, tanquam sit imperata, non data. Si autem data est, non dicitur justitia nostra, sed Dei; quia sic fit nostra, ut sit nobis ex Deo. »

Duo in Augustino observanda. Primum.

Hic Augustinus quod timore fit pœnæ, ex lege fieri dicit, et ad illam refert *justitiam*, quam Apostolus *suam* nominat : *Ut inveniar*, inquit[3], *in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est : sed illam, quæ ex fide est Christi Jesu; quæ ex Deo est justitia in fide.* Atqui *legem*, *fidei* et *gratiæ Christi* opponere solet Apostolus; tanquam quod ex lege fit, non fiat ex gratia : ex quo sequitur, id quod ex timore pœnæ agitur, quoniam ex lege esse censetur, non agi ex Christi gratia, sed ex naturæ viribus, quas ad obsequium legis et supplicii terror excitavit.

X. Hanc rationem, quæ ex oppositione legis et gratiæ petitur, atque ex eo, quod legi servilis accensetur timor magno conatu Armacanus intentat; et ingenti Augustinianorum locorum apparatu instruit in capite quodam[4], cui hoc lemma præfigit, *Timorem pœnæ non*

1 *Act.* XXIV. 26.— 2 Par. 6.—3 *Phil.* III. 9.—4 Tom. III. l. V. c. XXV.

esse ex Christi gratia, quia facit justitiam inde natam ex lege et justitiam nostram, non ex Deo. Quamobrem illud, quod dixi, certissimum est, timorem gehennæ, quem omnibus iis locis, quos Armacanus citat, commemorat Augustinus, et quem peccandi voluntatem, si impune possit, implicatam, et inclusam habere dicit, non ex gratia, aut instinctu, ac motione sancti Spiritus oriri : sed ex naturæ viribus; atque idcirco nihil ad quæstionem nostram pertinere Nos enim hic de timore illo loquimur[1], qui ex gratia et inspiratione Spiritus sancti provenit, ut Tridentina synodus decrevit, quæ inter *dispositiones*, quibus ad justificationem paulatim peccator adducitur, timorem illum numerat, Armacano suffragante, qui eumdem « secundum se licitum, bonum, ac rectum esse » pronuntiat. Ex quo perspicuum est dissimilem hunc esse metum illius alterius, qui nec ex Christi gratia nobis ingeneratur : et peccandi animum, ac voluntatem in sese continet.

XI. Sic illud intelligendum, et ad eumdem, qui ex gratia non oritur, sed ex naturæ viribus, metum gehennæ referendum est, quod Armacanus affirmat[2], « Ex puro timore pœnæ non posse ita fugi peccatum, ut nullum aliunde peccatum incurratur. » Atque hoc ille crebris Augustini testimoniis probare studet, quæ fere sunt ejusmodi, qualia paulo ante descripsimus[3]: quibus nimirum docet eos, qui sub lege vivebant, ita pœnæ timore constrictos a peccando coercuisse se, ut peccandi cupiditatem, et consilium intus voluntate tacita foverent. Qua ex *legis* mentione, satis, ut paulo ante significavi, timoris genus ostenditur, non illud, de quo agimus; quod ad perfectam conversionem peccatoris, ac justificationem præparat, et ex instituto divinæ sapientiæ, ac bonitatis, ad insinuandam caritatem ordinatur; ut ex Augustino, et Tridentini concilii decretis supra declaravimus : sed alterum, quod gratiæ non debetur ex sese; nec a Spiritu sancto proficiscitur; verum naturali, et humano ex fonte profluit.

Est enim perabsurdum, imo impium, putare, quod Armacani sentiunt, ullum voluntatis affectum ex Christiana manare gratia, hoc est ab ea, quam Pelagianis negantibus, Augustinus et Catholici omnes adstruebant, quod cum peccato necessario conjunctum sit; vel potius quod exerceri nisi peccando nequeat. Quid autem isti nuperi Dogmatistæ aliud crocitant, dum gehennæ metum, quia ex charitate non procedit, malum, et novo implicatum peccato esse dictitant, hoc est interiori, et tacita voluntate peccandi : et eumdem tamen bonum; *licitum*, *rectumque*, si per se consideretur, ac *saluberrimum esse* prædicant, ac Tridentinæ de illo synodi decretum approbant; quo utique cavetur, metum ejusmodi præparationem esse, qua ad gratiam, et justitiam peccator adducitur; quod profecto, si Catholici esse volunt, non aliunde quam ex Christi gratia, et sancti Spiritus afflatu nasci fateantur? Hinc ergo consequens erit, pravum, et culpandum voluntatis affectum per se, ac directe inspirari hominibus ab Spiritu sancto, et ex Christi oriri gratia : ut libri hujus capite septimo demonstravimus.

XII. Alterum de duobus, quæ in hac quæstione observanda proposui, ad fucum Armacanorum, et fallaciam deprehendendam mirifice attinet. Est vero illud ejusmodi : Ex illa duplici Christiana gratia, quam sæpius cogor quam vellem inculcare, ac repetere; una inchoata et initiali; altera jam adulta, et robusta; priorem, si per se solamque spectes, non sufficere ad legis observationem, vel præcepti operis executionem. Hujus enim proprium munus est, præparare duntaxat, ac movere voluntatem ; ut velle incipiat operari, quamvis necdum operetur. Cui gratiæ ac vocationis initio, si opitulante Deo, liberum hominis arbitrium respondeat, et quod suarum partium est conferat, succedit alia operis effectrix, qua confirmatus animus paulatim se peccati laqueis explicat, et ad exequenda Dei mandata roboratur. Jam vero gehennæ metus ille utilis, ac bonus, de quo hic disputamus, ad priorem gratiam pertinet, rudem et initialem : ut in capite secundo libri hujus, et sequentibus ostendimus. Siquidem Tridentina synodus, quam illic citavimus, hanc unam esse definit ex iis motionibus, quæ charitatem, ac dilectionem antecedunt, et ad hanc præparant. Est autem caritatis peculiare munus, operari, ac præcepta exequi; ut pene singulis paginis repetit Armacanus. Itaque non est ad legis opera præstanda idoneum adhuc gratiæ illud auxilium, satis est si voluntatem excitare, ac movere incipiat, et ad id, quod nondum perficere potest, optandum, ac postulandum impellere.

Alterum unde fucus Armacanorum detegitur.

At Armacani, ut hunc ipsum metum ex Christi gratia minime proficisci; sed ex

1 Vide sup. c. VII. — 2 Cap. XXVII et seq. — 3 Par. 6.

humanis viribus adstruant; imo ut malum, et cum peccato conjunctum esse doceant; cujusmodi esse gratia illa debeat ex iis Augustini locis constituunt, quæ ad firmiorem, et vegetiorem posterioris generis gratiam proprie spectant: cujus est ad opera legis exequenda, præstandaque virtutum officia vires idoneas conferre: ut si minus hoc per se gehennæ timor efficere possit, aliunde, quam ex Christi gratia, prodire videatur.

Jam enim capite quarto libri hujus ostendimus, Augustinum sæpenumero, cum de gratia loquitur, hanc secundi generis operatricem intelligere, non rudem, et inchoatam. Quod, ne longum faciam, ex paucis illis sententiis, quas supra[1], hoc ipso capite descripsimus, licet animadvertere; in quibus gratiæ Christi proprium hunc effectum subjicit, implere legem, ac præcepta facere. Ut cum scribit[2]: « Legem timore non posse impleri: quoniam cum vere sit opus legis, caritate fit, non timore, quæ caritas gratia est novi Testamenti. » Et libro *de spiritu et littera*[3]: « Ex lege timemus Deum; ex fide speramus in Deum. Sed timentibus pœnam absconditur gratia. » Item illud: « Timor legem non implebat; amor implevit. Timuerunt homines, et non impleverunt: et amaverunt, et impleverunt[4]. » Subdole igitur, et captiose ludunt Armacani in ambigua significatione gratiæ, dum timorem gehennæ funditus abjudicant a Christi gratia, propterea quod non sufficit ad præcepta servanda, et opera legis exequenda; quod esse gratiæ proprium ex Augustino dum probant, dissimulant non de toto gratiæ genere illum loqui, sed de actuoso duntaxat, et robusto; quo timor gehennæ minime continetur: qui in primo, et adhuc imbecillo gratiæ genere ponitur; quod bonæ voluntatis habet initium. Hæc si quis diligenter observet, novi dogmatistæ fraudem ac versutiam contemnet: nec se ab salubri, et catholica doctrina sophistica ista cavillatione deduci patietur.

CAPUT IX.

1. *Ex dictis colligitur, dolorem ob peccata ex metu gehennæ susceptum bonum esse, et ad justificationem præparare.* 3. *Præcipuum adversariorum firmamentum illam esse sententiam, qua nullam aliam putant esse gratiam Christi præter caritatem veram, et proprie dictam.* 4. *Fucus illorum in constituendo amore sui, qui quatenus in vitio ponatur, aut sit honestus, et ad institutum nostrum attineat, exponitur.* 5. *Amorem hunc sui non se tanquam ultimum finem sibi proponere, sed peccandi voluntatem excludere.* 6. *Ut hoc melius intelligatur, duplex ex Augustino radix operum ponitur, caritas, et cupiditas. Sed illa non est sola vera et proprie dicta.* 7. *Quod ex Augustino demonstratur; qui et fidem ex caritate, et tamen ex fide caritatem provenire dicit.* 8. *Unde concluditur, caritatem alias late, alias proprie, et stricte accipi.* 9. *Quomodo ex hac distinctione Augustinus interpretandus sit.*

I. Hujus gehennæ timoris, quem antecedenti capite ab Armacanorum calumnia vindicavimus, soboles est dolor quidam de peccato susceptus, sed imperfectus adhuc, et rudis, ac velut gratiæ tirocinium, quo ad plenam, uberioremque justitiam perpolitur, ac præparatur resipiscentis animus: dum pœnarum denuntiatione, territus, peccandi interim voluntatem abjicit, ac melioris vitæ desiderio concepto, ad usurpanda remedia festinat. « Cum enim timetur pœna[5], quam minatur (Deus) discitur amari præmium quod pollicetur; ac sic per timorem pœnæ bona vita retinetur. Per bonam vitam bona conscientia comparatur; ut per bonam conscientiam nulla pœna timeatur, » ait Augustinus. Et Isidorus Hispalensis libro secundo sententiarum *de Summo bono*, capite VIII, timorem eumdem conversis ad Deum necessarium esse docet, ut ab eo incipientes perfectam ad caritatem proficiant. « Ante necesse est, inquit, timore converti ad Deum, ut metu futurarum pœnarum carnales illecebræ devincantur. Deinde oportet abjecto timore ad amorem vitæ æternæ transire. » Ac de servili timore loqui

Ex dictis bonum esse dolorem metu gehennæ conceptum colligitur.

1 Par. 6.— 2 Aug. q. XV sup Deu.— 3 Cap. XXVIII sub. fin.— 4 Concione II in *Ps.* XC.— 5 Aug. ser. CCXIV *de Temp.*

sidorum, arguunt sequentia, cum sic scribit. « Unde et Apostolus, *Non enim*, inquit, *accepistis spiritum servitutis iterum in timore*; *sed accepistis spiritum adoptionis:* per quem scilicet jam non peccati pœna servos comprimit; sed amor justitiæ liberos reddit. » Et sententia quarta: « Necesse est enim omni converso, ut post timorem consurgere ad caritatem Dei debeat quasi filius; ne semper sub timore jaceat quasi servus. Tunc enim amorem nostræ conversionis ostendimus, si denuo ut patrem diligimus, quem prius servili mente vere ut dominum formidabamus. » Vide Clementem Alexandrinum septimo *Stromateon*, pagina 532.

II. Hujusmodi pœnarum metum, ex eoque conceptum dolorem citra pœnitentiæ sacramentum « per se ad justificationem non perducere peccatorem; tamen eum ad Dei gratiam in sacramento pœnitentiæ impetrandam disponere[1], » totidem verbis docent Tridentini Patres: estque communi theologorum consensu receptum: imo christianorum omnium animis jampridem hic sensus insedit: quem magni scilicet ac pusilli primis ex elementis christianæ institutionis acceptum retinent memoria, et ad usum adhibent usurpandæ in sacramento pœnitentiæ.

Sed exstitere nuper cupidi turbarum, ac novorum dogmatum homines non valde docti, et acuti, sed confidentes, et ad quidvis audendum parati: qui ex animis fidelium hanc eradere notionem, ac firmissimam persuasionem conarentur evellere. Quorum periculosus, et malesanus hic error, unius, alteriusve capitis disputatione coarguendus est. Quod erit perfacile, si quibus inducti rationibus ad eam opinionem adhæserint, eas falsas, et inanes esse constiterit. Hoc igitur agamus.

Fons novarum hæresum.

III. Credo ex iis, quæ hucusque secundo libro hoc exposuimus, liquido id esse cognitum, fontem et originem præcipuarum hæresum, quibus nova ista disciplina scatet, hoc illorum esse decretum, quod hactenus refutavimus: nullam aliam Christi esse gratiam, præterquam caritatem, sive dilectionem amoremque justitiæ, quo sine ullo respectu ad id, quod nostra interest, hanc diligimus, ac persequimur: ac quicumque affectus animi non ex illa radice provenit, non inutilem solum ad Christianam justitiam obtinendam, sed etiam noxium esse, utpote vitiosum, et novi macula criminis infectum. Ex hoc velut principio alterum statim est consequens opinionis venenum, tam gehennæ metum, quam qui ex hoc oritur, dolorem de peccato conceptum, novum esse peccatum, nisi ab vera caritate, ac dilectione Dei proficiscatur: et idcirco non idoneam esse præparationem ad percipiendam in Sacramento delictorum veniam. Quod neque verum est, neque veris, sed fucatis, et fallacibus argumentis ab illis asseritur: et a Tridentinæ auctoritate synodi, ac decretis abhorret.

De Tridentino concilio, ejusque, quam illi commenti sunt, absona interpretatione, paulo post. Nunc eorum rationibus occurremus, quibus dolorem istum ad promerendam in sacramento pœnitentiæ justificationem negant sufficere.

Harum rationum, quarum vis in tota superiori disputatione hebetata est, ac retusa, præcipua est ista, qua sectæ illius antistes multum utitur; quod « dolor iste cum ex amore sui ipsius, et salutis suæ corporalis oriatur, non majoris pretii est apud Deum, neque majorem ad justitiam acquirendam proportionem habet, quam amor, quo quis integritatem corporis diligit. »

Quinam amor sui vitiosus, quinam bonus.

IV. Sed callida, et insidiosa cavillatio est, cujus fraus et calumnia latet in *amoris sui ipsius* vocabulo: quod sane medium est, et tam in bonam, quam in deteriorem partem usurpari potest. Etenim qui sic amat se, ut tanquam ultimum ad finem, ad suum commodum, ac fructum omnia referat, idque divinæ voluntati, ac legi anteponat, sine dubio peccat, et perverse se amat, ac seipso fruitur. Atque hic amor non solum naturalis est motus animi, sine ulla gratia, vel instinctu Spiritus sancti excitatus in homine: sed etiam delicti culpa oblitus, utpote ab recta, et bene consulta ratione desciscens. Quæ labes in eos affectus redundat, qui ex illo, tanquam vitiata, et pestilenti radice pullulant: qualis est gehennæ metus, et de admissis peccatis inde conceptus dolor. De quo amoris, vel doloris genere non hic agimus: verum de altero, quem Deus per Spiritum sanctum operatur in nobis; ut vel Armacanus ipsemet agnoscit[2]. Hic vero tum ex sese bonus, et honestus est: tum minime naturalis, hoc est solis naturæ viribus excitatus: utpote ex fide, ac sancti Spiritus instinctu peculiari nobis insitus.

1 Trid. Conc sess. XXIV, cap. IV.— 2 Vide sup. c. VII, 7 2.

Hoc amoris affectu non se ipsum homo sic diligit, ut naturam suam, quæque ad hanc pertinent, tantummodo spectet, ac naturali in sese modo, et propensione feratur : cujusmodi inest amor in omni animantium genere : cui « hoc est a natura tributum, ait Cicero [1], ut se, vitam, corpusque tueatur, declinetque ea, quæ ei nocitura videantur, omniaque, quæ sunt ad vivendum necessaria, inquirat, et paret ; ut pastum, ut latibula, ut alia ejusdem generis. » Verum ita se diligit, tanquam aliquid superioris ordinis, et naturæ captum, conditionemque præstans. Nam se eatenus amat, non ut ad finem naturalem, ac bonum quodpiam innatis viribus, et humana comparandum industria vel ei contrarium vitandum malum dirigitur : sed ut ad summum, et natura qualibet creata præstantius adipiscendum, et fruendum bonum, hoc est Deum, refertur ; vel ad declinandum quod ei fini adversatur malum. Cujus utriusque, boni scilicet, ac mali cognitio ; tum illius appetendi, hujus declinandi impetus, et affectus, non ex naturali, et acquisita marte nostro scientia, et insitis a natura præsidiis oriuntur ; sed excellentiore quadam ex luce fidei, ac divini instructus motione proveniunt.

V. Hinc evidens est, hujusmodi amorem non esse vituperandum, nec inquinatum peccati ulla macula ; sed honestum, et laudabilem : cujus videlicet radix est et origo sancta, auctorque Deus, et ejus spiritus. Nec enim sic in se ipsum eo tendit amore peccator, aut quod malum sibi est ita metuit, ac fugit, ut se sibi tanquam finem ultimum propositum habeat ; aut vel tacite, vel palam Deo præferat. Sed nec habitus sic est, ut nisi tanti adipiscendi boni spes esset objecta, vel sempiterni mali ac supplicii metus instaret, libenter peccatum admitteret. Non enim de hoc genere amoris, vel timoris hic agitur : « qui cogitur in opere habere quod licet [2] ; cum aliud habeat in voluntate : qua mallet, si fieri posset, licere quod non licet : » ut ait Augustinus : qui hanc servilis, et impuri timoris, amorisve proprietatem crebris sententiis inculcat. Quibus Armacanorum natio fraudulenter abutitur, dum ex iis imperite colligit, nullum penitus *amorem*, quem *concupiscentiæ* vocant theologi ; nec timorem eodem ex fonte manantem agnoscere sanctum Augustinum, nisi qui sit hac perversitate vitiatus, et infectus. In quo longe illos aberrare, ac decipi supra demonstravimus : cum de tali affectu loquatur Augustinus, qui ex naturali, et humana, sed originali labe corrupta indole proficiscitur : non autem de eo, qui ex fide, et peculiari instinctu vocantis nos, et ad uberiorem gratiam præparantis Dei spiritus efficitur.

VI. Sed ut paulo rem altius repetam, et ut in asserendo sibi, hæresique suæ contra catholicam fidem Augustino, fraudem sectæ illius ac dolum patefaciam ; sciri necesse est, duplicem esse humanarum actionum radicem, ut ex Apostolo docet Augustinus in libro *de Gratia, et libero arbitrio* [3], capite XVIII, quem locum superius, capite quinto libri hujus exscripsimus. Quo quidem in loco Pelagium in libro primo *de libero arbitrio* docentem habere nos possibilitatem boni et mali a Deo insitam, velut radicem fructiferam, quæ vel virtutes, vel vitia proferat, hoc est liberum arbitrium : hoc, inquam, scribentem Pelagium reprehendit Augustinus, quod non sit eadem radix bonorum et malorum : sed horum quidem radix sit cupiditas, ut ait Apostolus ; bonorum vero, caritas. Quamobrem quidquid ex caritate non oritur, si quidem *morali*, ut vocant, qualitate censetur, id ex cupiditate provenit : ut Augustinus illic statuit. Qui si *caritatis* nomine eam significat, quam nuperi dogmatistæ fingunt, veram, proprieque dictam Dei dilectionem ; causam suam obtinent. Hoc enim sequetur, nullam aliam Christi esse gratiam, præterquam istiusmodi caritatem. Nam cum sine Christi gratia nullum bonum sit opus, Christianum saltem, et ad justificationem pertinens, necesse erit omne, quod non ex vera, proprieque dicta caritate pullulat, ad malum fructum pertinere, quoniam ex cupiditate proficiscitur : cum nulla inter ambas alias, velut media, radix interjecta sit.

Duplex humanarum actionum radix.

VII. Sed multum ab veritate, et Augustini sententia recedunt qui sic disputant. Atque ut intelligant, quam parum in Augustini auctoritate præsidii habeant, testem ipsum dabimus Augustinum, esse opera quædam bona, quæ ex tali caritate non oriuntur : neque id omne peccatum esse, quod ex illa minime proficiscitur. Etenim fides ipsa opus quoddam est, ut Christus docet. *Hoc est*, inquit [4], *opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille*. Idque Augustinus in libro *de Prædestinatione sanctorum* explicat [5], et Chryso-

1 Lib. I *de Offic.* — 2 Aug. l. *de Spir et lit.* c. XXXVII. — 3 Aug. l. *de Gr. Chr.* c. XVIII. — 4 *Joan.* VI, 29. — 5 Cap. VII.

stomus homilia LXXXIX, tomi sexti. At idem Augustinus illud ipsum opus bonum fidei non a dilectione, sive caritate proficisci asserit; idque sæpius repetit. Est autem in tractatu *ad Psalmum* CVII [1], insignis hac de re locus ejusdem, nullo modo prætermittendus. « Ea sola bona opera dicenda sunt, inquit, quæ fiunt per dilectionem Dei, Hæc autem necesse est, ut antecedat fides; ut inde ista, non ab istis incipiat illa; quoniam nullus operatur per dilectionem Dei, nisi prius credat in Deum. » Jam ergo repertum nobis est apud Augustinum opus aliquod bonum, quod non ex caritate provenit: ac, si vera est Armacanorum opinio, nec ex gratia quidem Salvatoris existit. Quippe nullam isti veram, ac proprie dictam Christi gratiam, hoc est ei, quam unam admittebat Pelagius, oppositam, agnoscunt, nisi quæ *bonum opus* efficit: ut supra docuimus [2]. Quam quidem fide nos impetrare, eodem ex Augustino probavimus alibi [3]. Hic enim per « fidem impetrari caritatem, ait [4], qua sola vere bene operamur. » Idemque libro *de Correptione, et gratia* capite tertio, et quarto, ac sequentibus docet. Et in libro *de Prædestinatione sanctorum*, capite septimo, « Ex fide ideo dici ait justificari hominem, non ex operibus: quia ipsa prima datur, ex qua impetrantur cætera, quæ proprie opera nuncupantur, in quibus juste vivitur. » Porro idem Augustinus alio in loco [5], « ipsam obedientiam munus esse Dei asserit, quæ necesse est ut insit ei, cui caritas inest. »

Charitatis nomen late sumptum ab Augustino.

VIII. Quocirca cum est variis illis Augustini locis illud efficiatur; fidem, qua obedimus utique Deo, cum quod vult, jubetque facimus, ex caritate proficisci, sine qua esse non potest: et nihilominus fidem eamdem impetrare caritatem, et eam antecedere; ut et opera bona, quæ nulla sunt, nisi ex caritate prodeant: cogimur omnino, uti secum consentientem habeamus Augustinum, id fateri, quod non semel adnotavimus [6]; caritatis nomen non eodem ab illo modo semper usurpari: ac latius interdum accipi pro omni pio, ac religioso voluntatis affectu, cuicumque tandem Christianæ virtuti proprie tribuatur: alias pro vera, et expultrice peccati, proprieque dicta dilectione Dei. Ac prioris generis significationisque caritas tam imbecillum, initialemque cujuscumque virtutis affectum, quam robustum et actuosum, hoc est operis efficacem complectitur. Ut sit caritas latius accepta tanquam γένος γενικώτατον, quod ad omnes pios et Christianos animi motus extenditur: ac primo dividatur bifariam; nempe in affectus illos voluntatis, qui ex honesto aliquo, et inspirato divinitus per Christi merita proposito, sive, ut scholæ loqui amant, *motivo* proficiscuntur: non illo tamen excellente, quo in Deum absolute propter se, sine inferioris alterius boni ac finis complexione, spectatum animus intenditur: quæ est altera, longeque præstantior caritatis illius generatim sumptæ species, quæ perfecta, et theologica virtus dicitur, princeps omnium, ac regina. Rursus dupliciter species utraque tribuitur, non κατ' εἶδος, sed κατὰ τὸ ποσόν: hoc est non *essentiali*, ut vocant, *differentia*, sed ex accidente, et secundum quantitatem; quatenus utrobique aliæ motiones sunt virtutum qualiumcumque rudes, et inchoatæ: aliæ robustiores, et perfectæ.

Genus generalissimum.

Non *secundum speciem, sed secundum quantitatem*

IX. Jam vero *caritatis* omnes illæ vel notiones, vel species ad Augustini varias, et in speciem pugnantes inter se sententias prudenter adhibendæ sunt: si et summum virum ab inaudita quadam levitate, ac decretorum inconstantia vindicare, et nos ipsos ab multiplicium errorum, et hæreseon infamia tutos præstare volumus. Quem ad utrumque scopulum pridem allisa nave, naufragium fecerunt Armacani. Qui quidem fateri hoc, et agnoscere vel inviti cogentur; quibus in locis asserit Augustinus, *bonam voluntatem* idem esse [7], ac *caritatem*, tum utramque alias *parvam et invalidam* esse [8], alias *magnam et robustam*; *caritatis* vocabulum generatim accipi, pro quacumque bona motione voluntatis, adeoque pro initiali affectu credulitatis, sive credendi voluntate, quæ fidem ipsam, et multo magis illam quam per fidem mereri et impetrare nos alibi, ac sæpissime docet, utique veram, et proprie dictam antecedit caritatem, quæ bonorum est effectrix operum, observatrixque præceptorum. Ubicumque vero hanc ipsam robustiorem caritatem merito nos ait impetrare fidei, non eamdem profecto cum priore illa significat, quæ quamlibet rudis, ac tenuis, et operis nondum efficax, bona est voluntas et caritas. Ex quibus evidentissime constat, vere illud a nobis observatum caritatis apud Augustinum fuisse discrimen; et in clara meridianaque luce cæcutire noctuas

1 Tom. VIII Aug.— 2 Cap. I l. hujus § 2.— 3 Tom. II, lib. X, c. XX, § 6.— 4 Aug. ep. CVI.— 5 Lib. *de Cor. et Grat.* cap. X.— 6 Tom. II *Th. Dog.* lib. X, c. XX, § 5 et seq. et lib. I hujus operis, cap II, par. III, l. II, c. II.— 7 Lib. *de Gratia Christi* cap. XXI.— 8 Lib. *de Grat. et lib. arb.* c. XVII.

Armacanas; quæ nec illum caritatis apud Augustinum varium usum ac dissimilem notare ac discernere potuerunt: et nullam aliam præterquam veram proprieque dictam, ab illo designari caritatem tam pertinaciter, quam imperite tuentur.

CAPUT X.

De Justitia, et amore justitiæ, quam unicam Christi esse gratiam novi dogmatistæ statuunt. 1. *Explicatur ratio justitiæ communis.* 2. *Quæ eadem cum honesto, decoro, et legi consentaneo, vel legitimo.* 3. *Duplex decorum, sive honestum.* 4. *Amorem justitiæ, quam caritatem vocat Augustinus, non esse proprie dictam caritatem, sed cujuscumque dilectionem honestatis.* 5. *Nec justitiam ejusmodi esse, quæ Deo inest. Tum vero reperiri in iis etiam voluntatis motionibus, quæ amorem sui adjunctum habent, necnon timorem gehennæ.* 6. *In his vero affectionibus, quæ ex fide proficiscuntur, reperiri piam in Deum propensionem.* 7. *Item referri ad Deum ipsum vi, non tamen expresse.* 8. *Nec esse justitiam nostram, sed Dei, et ex gratia oriri.* 9. *Et honestatis amorem propter se continere.* 10. *Duplex ex Augustino justitia.*

I. Cum, ut initio secundi hujus libri diximus, novi, quod impugnamus, dogmatis fundamentum in constituenda gratiæ qualitate versetur, quod eam sola proprie dicta caritate metiuntur; caritatem autem nihil præter amorem propter se justitiæ esse disputant; idcirco de justitia, et hujus dilectione paucis hoc in capite agere decrevimus. Ita enim confido fore, uti certius, liquidiusque deprehendatur, quam inepte isti, absurdeque sentiant, ac bene longa, et loquaci disputatione nihil omnino dixerint: tum ut nostra, id est catholica, magis illustrata ratio obductas illorum oculis erroris tenebras clariori veritatis suæ splendore discutiat.

Hoc igitur ante omnia statuendum est, justitiæ nomine quamdam significari *rectitudinem*, ut s. Thomas loquitur, *ordinis et alterum* [1] : sive, ut alibi dicit [2], « ad finem debitum, et ad legem divinam, quæ est regula voluntatis humanæ : eaque communis est virtus. » Quam justitiæ notionem hausit ex Aristotele sanctus doctor. Nam ille quinto libro *Moralium et Nicomach.* capite tertio, id justum universe nominari asserit, quod est νόμιμον id est *legitimum.* « Itaque justus est, inquit, qui legibus obtemperat. Quæ enim legitima sunt, ea sunt justa: et quæ; ab legumlatrice facultate præscripta sunt, legitima dicuntur, et horum quodlibet justum esse dicimus. Si quidem leges de omnibus aliquid præcipiunt [a] : » velut fortitudinis officia, et temperantiæ, et quæ ad virtutes cæteras referuntur, «Atque hæc *justitia*, inquit idem, perfecta virtus est, non simpliciter; sed ut alterum respicit [b]. » Habet enim virtus omnis nonnullam rationem debiti; non uniusmodi, sed pro eorum, quibus exhibetur, varietate diversum. Siquidem aliter nos erga eos gerimus, qui dignitate nos excellunt : aliter adversus æquales, aut inferiores, ut idem s. Thomas alio in loco disserit [3]. *Explicatur ratio justitiæ communis.*

II. Et quoniam *rectum* illud *officium* (ita enim Cicero nominat [4], quod Græci vocant κατόρθωμα) sive hominis ad seipsum est, sive ad alium ; Deo, ac legis divinæ quodammodo persolvitur : ideo valet Aristotelis illa præscriptio; communem illam justitiam perfectam esse virtutem, non ut in se consideratur; sed ut refertur ad alterum : hoc est, quatenus alteri, cui naturaliter obnoxii sumus, Deo videlicet, ejusque voluntati, quæ est antiquissima lex, omnia virtutum omnium officia reddimus.

Rursus vero, quatenus rectum illud, quod inest in recte atque ex virtute factis, ad finem consentaneum, et ut s. Thomas ait, *debitum ordinatur*, sive ad legem divinam, ac tam in se, quam ad alterum bene constitutus homo esse debet : idcirco justus ille ex usu sacrarum litterarum appellari solet, cujus animus. et vivendi ratio cum lege divina prorsus adæquatur : quo sensu *justitia*, a qua justi, et

a Aristot. V *Eth.* cap. iii. 'Επειδ' ὁ παράνομος ἄδικος ἦν, ὁ δὲ νόμιμος δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμα ἐστί πως δίκαια. τά τε γὰρ ὡρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς νόμιμά ἐστι, καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναι φαμέν. οἱ δὲ νόμοι ἀγορεύουσι περὶ ἁπάντων.

b Ibid. Αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη, ἀρετὴ μέν ἐστι τελεία, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕτερον.

1 S. Th. I, II, qu. cxiii, a. 3 in corp.— 2 Ib. q. lv, a. 4, ad 4.— 3 In I, II, q. lx, a. 2.— 4 Lib. I *Off.* sub. init.

sancti denominantur, est adæquatio quædam, et congruentia cum lege, id est cum Dei voluntate. Ex quo intelligimus, idipsum esse justum, quod honestum : nisi quod λόγῳ, id est *ratione* sic differunt; quoniam *justum*, ut dixi, ad alterum comparatur, quem tanquam debitores respicimus : honestum vero idem istud est, quatenus honore, ac laude dignum est, nempe quod « etsi a nullo laudetur ; tamen est laudabile natura [1]. »

Atque hoc ipsum etiam decorum appellari solet, « quod Græce πρέπον dicitur. Cujus vis ea est, ut ab honesto non queat separari. Nam et quod decet, honestum est, et quod honestum est, decet, » ait Cicero, et post hunc Ambrosius [2] : qui amborum discrimen, « quod facilius intelligi, quam explanari posse, » cum Cicerone dixerat, ita definit, « ut honestas velut bona valetudo sit, et quædam salubritas corporis [3]: decus autem tanquam venustas, et pulchritudo sit. Sicut ergo pulchritudo super salubritatem, ac valetudinem videtur excellere, et tamen sine his esse non potest, neque ullo separari modo ; quoniam nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse, ac venustas non potest : sic honestas decorum illud in se continet, ut ab ea profectum videatur, et sine ea esse non possit. » Itaque decorum illud velut florem esse dicit, cujus radix est honestas. « Quid enim est honestas, nisi quæ turpitudinem, quasi mortem fugiat? Quid vero inhonestum, nisi quod ariditatem, ac mortem afferat? Virente igitur substantia virtutis decorum illud tanquam flos emicat, quia radix salva est. »

Duplex decorum sive honestum.

III. Jam decorum illud, quod re idem est cum honesto, atque justo, duplex a Cicerone describitur. « Nam et generale quoddam decorum intelligimus, quod in omni honestate versatur : et aliud huic subjectum, quod pertinet ad singulas partes honestatis. » Quod Ambrosius explicat sic [4]. « Illud generale ita est, ac si æquabilem formam, atque universitatem honestatis in omni actu suo habeat concinentem, cum omnis sibi ejus vita consentit, nec in una aliqua re discrepat. Hoc speciale, cum aliquem actum in suis habet virtutibus præeminentem. »

Sic et honestas, et justitia, alia est generalis, quæ omnia virtutum officia complectitur, et « per universitatem funditur honestatis, » ut loquitur Ambrosius : alia specialis est, « quæ in parte aliqua enitet. » Nam alia est honestas fortitudinis, alia temperantiæ, alia prudentiæ : ut et decorum inest omnibus justumque diversum.

Cæterum qui virtutis cujuspiam officium eligit, ac præstare studet, eum necesse est in formam, ac speciem honesti ejus, ac justi, quod sibi proposuit, intuentem, idipsum appetere ac diligere, ut qui temperanter aliquid facere vult, amore ducitur honestatis illius, ac justitiæ, quæ inest in coercendis moderandisque voluptatibus, quatenus divina lex id præcipit : si Christiana fungi virtute velit, quod idem in fortitudine, ac prudentia, cæterisque virtutibus accidit. Similiter qui omnia Christianarum omnium officia virtutum exequi, ac legem universam observare statuit, animo prius informat, et voluntate appetit, eligitque generale decorum illud, et honestum, ac justum, quod per omnes honesti, ac legitimi, hoc est justi partes diffunditur.

IV. Hic ille est amor justitiæ, cui caritatis et dilectionis nomen tribuit Augustinus, uti supra memoravimus [5]. Non enim solam veram, proprieque dictam caritatem huic illum vocabulo subjecisse, copiose hactenus ostendimus: sed amorem recti, honesti, atque justi, quod divina, et christiana lege continetur, ac præcipitur. Itaque omnem piæ voluntatis affectum, quo sive ex præveniente Christi gratia, impius ac peccator ad vitæ melioris desiderium, et propositum accenditur : sive jam conversus, aut etiam justificatus, ad expressiora et firmiora christianæ legis officia progreditur, caritatis vocabulo afficit Augustinus: quoniam amor inest honestatis in illo, ac justitiæ. Est enim prima motio, et quasi impetus voluntatis, quam ὁρμὴν Græci vocant, amor, qui est inclinatio quædam illius in bonum et propensio, sive *pondus*, ut loquitur Augustinus, *quo fertur* ipsa *quocumque fertur*. Quare quodcumque tandem virtutis opus faciendum eligit, cujusmodi nullum, nisi justum, id est *legitimum*, sive νομικόν, et honestum est, ab amore illius, id est appetitione incipit. Sic amor justitiæ initium est bonæ, ac laudabilis voluntatis, et actionis.

Vocabulo charitatis amorem cujuscumque justitiæ subjicit Augustinus

V. Neque vero justitia illic intelligenda est ea, quæ inest Deo, vel potius Deus est, qui est justitia, veritas, bonitas ; quod Armacanus dogmatista novus arbitratus est [6] : sed est honestas, vel justitia, quæ virtuti cuilibet proposita

Nec cujusmodi justitiæ quæ Deo inest.

1 Cic. I *de Off.*— 2 Lib. I *de Off.* c. XLV.— 3 Amb. ib.— 4 Ib. c. XLVI.— 5 Lib. I, c. XVII, § 3 et l. II, c. II.—6 Vide t. III, l. V, c. II.

est, et objecta. Etenim amor iste, quo voluntas justitiam expetit, ac prosequitur, actuosus est, sive, ut vocat, *practicus*, hoc est efficiens ejus quod appetit. Amat enim quod reipsa faciendo cupit assequi. Cujusmodi non est divina, et increata justitia, vel honestas; sed creata, et nisu, actioneque humanæ voluntatis exprimenda. In quo differt amor ille justitiæ a vera proprieque dicta caritate, qua Deus propter se diligitur. Deum porro cum dico, justitiam quoque Dei, et bonitatem, et quodcumque tandem inest Deo, sive Deus est, intelligi volo. Nam amare Dei justitiam, qua bonum est Dei, caritatis est perfectæ, ac *Theologicæ*, ut appellant, virtutis. Sed non est talis amor iste, de quo nunc agimus, justitiæ; sed virtutibus communis omnibus: quarum nulla nisi honestum, ac justum nihil persequitur. Quod de illis adeo dicendum est, quæ implicitum habent amorem ejus qui sic amat, et *amori concupiscentiæ* vulgo tribuuntur; ut cum homo spe, ac desiderio felicitatis æternæ potiundæ, vel sempiternæ vitandæ damnationis, ad Deum converti expetit, et odio peccati ac detestatione tangitur, aut melioris inchoandæ, ac prosequendæ vitæ, sive divinæ observandæ legis voluntatem suscipit. Cum enim justum, honestumque sit obtemperare Deo, et quod hic vult, imperatque, facere; velit autem, ac jubeat Deus; timere illum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam, et æterna vitare supplicia; tum vero iis ipsis ante oculos positis, id est *novissimis intellectis et provisis*, sapere, ac peccatum odisse, virtutemque colere; profecto qui istud facit, justum honestumque, id est legi et voluntati divinæ consentaneum opus facit, et quod per se, ac nullum ad finem alium ac diversum actu ipso redactum, laude approbationeque sit dignum: quandoquidem ejus, cur fiat, honesta et probabilis afferri causa potest. Id autem honestum, ac propter se appetendum dicitur[1]; non quod nullius rei alterius gratia, sed propter se solum expetitur: verum quod ex se habet, unde honeste, ac laudabiliter potest appeti, etsi de nullo alio cogitetur, tanquam ulteriori aliquo fine.

In motibus voluntatis qui ex fide proficiscuntur pia in Deum invenitur propensio.

VI. Et quoniam nulla est ad christianam honestatem, vel justitiam pia voluntatis motio, quæ non ex fide proficiscatur, ut constanter ab Augustino traditur: *Fides autem ex auditu est: auditus autem per verbum Christi*[2]: ideo omnis hujusmodi per prævenientem gratiam excitatæ voluntatis impulsio, quem *amorem*, et *dilectionem justitiæ* ab Augustino vocari supra diximus; habet adjunctum pium et benevolum nescio quem sensum, et affectum erga Christum Dominum, ac Deum. Nam et hunc dignum esse judicat, cui de rebus occultis, et naturæ captum superantibus asseveranti certa fides adhibeatur: et quoniam promissa omnia, quibus ad peccati, et diaboli jugum excutiendum, Christi vero suscipiendum, allicitur humanus animus; vel æterni supplicii comminationes, quibus salubriter concutitur, ac terretur, non sine religiosa de Deo, atque Christo cogitatione, ét honorifico judicio, ac placendi desiderio peccatores commovent, et paulatim convertunt: necesse est inesse tacitum quemdam illis permotionibus amoris affectum, ac desiderium tanti, cujus compotes esse cupiunt, et quo carere metuunt, boni.

Quamobrem illud adversus novam factionem ante omnia retinendum est; amorem justitiæ generatim universeque sumptæ, quam caritatem, dilectionemque justitiæ, aut etiam Dei, nonnunquam vocat Augustinus, ad omnia virtutum christianarum genera pertinere, atque omnes pios, et honestos complecti voluntatis affectus, qui ex Christi gratia derivantur; et hunc ipsum amorem justitiæ alias perfectum, alias imperfectum, et inchoatum exprimi ab eodem Augustino.

Iique motus virtualiter ad Deum referuntur.

VII. Neque vero, quod isti falso existimant, justitia, cujus amorem caritatis nomine afficit Augustinus, Deus est ipse proprie, et explicate, et ut scholæ loquuntur, formaliter objectus; sed confuse, et δυνάμει, ac vi, sive, ut eædem barbarissantes scholæ dicere amant, *virtualiter*. Quod dupliciter evenit. Primum quatenus boni omnis, præsertim honesti, et virtutis proprii, fons et origo est Deus, idque peculiari quadam ratione, et voluntate in nobis efficit. Deinde quod istiusmodi voluntatis impetus, et motiones ex fide, et antecedente Dei, ejusque mandati notitia; tum affectu in illum pio, ac benevolo, uti paulo ante diximus, existunt. Unde consequens voluntatis electio, qua libere justitiam illam et honestatem qualemcumque arripit, vi præcedentis illius instinctus gratiæ in Deum tendit, et adjunctum habet cum honesti desiderio, Dei ipsius amorem, ac sensum excellentiæ illius, aut indulgentiæ, ac bonitatis, aut seve-

1 S. Th. I, II, q. CCXLV, a. 2, ad 1.— 2 *Rom.* x, 7.

ritatis ac justitiæ. Quemadmodum ubi semel agitatum est ventis mare, etiam illis interquiescentibus, undæ tamen adhuc tremulæ sunt, et earum « post ventum quoque volutatio est, » ut ait Seneca[1].

Honestus ille affectus animi.

Est itaque laudabilis, et honestus ille affectus animi, qui et ex Christi gratia, non ex propriis naturæ viribus oritur; et ad hoc tendit, quod honestum est, ac legi, voluntatique Dei consentaneum : nec ulla peccandi voluntate maculatur. Qua triplici conditione notata et perspecta, scies qui inter timorem illum servilem, ac vitiosum, quem amori justitiæ opponit Augustinus, et hunc ipsum intersit, quo justitia propter se diligitur : et omnes Armacanorum insultus fractos, debilitatosque senties.

VIII. Etenim quod ad primum de tribus attinet, jam illud præmonuimus, motionem illam voluntatis rudem et inchoatam, qua primitus a peccato resipiscimus, et ad Deum nos convertere volumus, si ex divino instinctu, et Christi gratia in nobis efficitur, peccandi voluntatem excludere, et initium quoddam esse justitiæ, cujus amorem in sese complectitur. Nemo enim justus esse cupit, nisi volens, et amans ejus, quam desiderat, justitiæ. Cui contrarius est affectus ille, qui propriis viribus nititur, et justitiam non quæ ex Deo est, sed suam persequitur. De quo ita scribit Augustinus : « Lege Dei proposita quisquis tumuerit, et suis viribus eam implere se posse putaverit, et fecerit quod lex jubet, non amando justitiam, sed timendo pœnam[2]; fuit quidem secundum justitiam, quæ ex lege est, homo sine querela, non furatur, non adulterat, etc. Potest hoc, potest fortassis. Unde? Timore pœnæ; quanquam qui timore pœnæ non concupiscit, puto quia concupiscit. Terrore ingenti armorum, atque telorum, et circumdantis forsitan multitudinis, vel obviam euntis, etiam leo revocatur a præda : et tamen leo venit, leo redit : prædam non rapuit, non malitiam posuit. Si talis es, adhuc justitia tua est; qua justitia tibi consulis, ne torquearis. » Tum cætera pertexit, quæ supra capite octavo descripsimus[3]. De illo igitur timore, et voluntatis motione loquitur Augustinus, quæ est *justitia nostra*, hoc est humana, et insitis a natura viribus acquisita; non autem Christi excitata gratia. Cujus tanta vis, et efficacitas non est, ut peccandi consilium, ac voluntatem tollat, sed ut premat tantum, ne in actionem prodeat; cum interius, et in animo eadem interim voluntas hæreat, delicti, si impune liceret, reipsa perpetrandi.

Initiumque est justitiæ.

IX. Sic in libro expositionis epistolæ *ad Galatas*, de utroque animi statu disserens, priorem, qui « sub lege est ante gratiam, ita describit : quando prohibetur quidem, et conatur a peccato abstinere se, sed vincitur : quia nondum justitiam propter Deum, et propter ipsam justitiam diligit, sed eam sibi vult ad conquirenda terrena servire. Itaque ubi videris ex alia parte ipsam, ex alia commodum temporale, trahitur pondere temporalis cupiditatis, et relinquit justitiam : quam propterea tenere conabatur, ut haberet illud, quod se nunc videt amittere, si illam tenuerit. » Hæc est humana, et carnalis justitia; qua cum peccandi deliberata voluntas, et cupiditas manet. Sequitur altera. « Tertia est, inquit, vita sub gratia, quando nihil temporalis commodi justitiæ præponitur : quod nisi caritate spirituali, quam Dominus exemplo suo docuit, et gratia donavit, fieri non posset. » Hujusmodi est non perfecta solum voluntatis motio, qua Deum propter seipsum, sive increatam bonitatem, et justitiam diligit : sed etiam qualemcumque honestatem, et justitiam, hoc est virtutis opus, officiumque consectatur; non ex eo proprio, innatoque impetu; verum ex divino sancti Spiritus instinctu, atque ex Christi gratia. Tunc enim justitiam ipsam propter se amat : eo quod illud eligit, et affectat, quod Deus præcipit, et ad quod hortatur ipsum atque excitat : nec *temporale commodum justitiæ anteponit* isti. Neque enim Deum offendere vult; sed ad eum potius sese convertere, et cum illo in bona esse gratia : tametsi nondum ad perfectum amor iste pervenerit : quoniam præter Deum aliquid commodi sui; non tamen adversus Deum, vel supra Deum, amando persequitur,

X. Quippe aliud est oriens et inchoata justitia, sive honesti amor, et justi : aliud robusta, atque perfecta : cum tamen utraque justa, et honesta sit voluntas, hoc est caritas; ac per priorem impetretur posterior. « Per fidem enim confugimus ad misericordiam Dei, ut det quod jubet, atque inspirata gratiæ suavitate per Spiritum sanctum faciat plus delectare quod præcipit, quam delectat quod impedit, etc.[4]. Ut anima sanata, non timore

Duplex justitia.

1 Sen. *de Bi. vitæ* c. II et *de Tranq.* c. II Gel. l. II, c. XXX Syn. ep. IV. — 2 Aug. serm. XV *de Verb. Apost.* c. VI. — 3 Parag. 6. — 4 Aug. *de Spir. et lit.* cap. XXVIII.

pœnæ, sed amore justitiæ operetur bonum. » Solet autem Augustinus *amorem justitiæ* vocare perfectum illum, et robustum, ac defæcatum : ut et gratiam quemadmodum eodem in libro [1], unde locus ille sumptus est, cum paulo post, « per fidem impetrari gratiam asserit contra peccatum ; et, fidem impetrare gratiam, qua lex impleatur, quæ gratia sanat voluntatem, qua justitia libere diligatur. » Et ad Simplicianum [2], « Nisi vocando, ait, præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, ut ex hoc incipiat justificari, et accipiat facultatem bene operandi : » quod ipsum alibi passim repetit : ut nos supra demonstravimus. Pessime igitur ex similibus Augustini testimoniis argumentantur Armacani, primos illos animi affectus, quando spe divinæ bonitatis erecti, vel metu sempiternæ mortis excitati, a peccato resipiscimus, et ad Deum abjecta peccandi voluntate revertimur, non esse honestatis, vel justitiæ dilectionem. Quoniam hæc ipsa dilectio posterius, quasi fructus, ac merces prioris illius propositi conceditur. Qua ex illorum ratiocinatione perinde sequitur, fidem non ex Christi esse gratia : quandoquidem per fidem impetrari gratiam non minus affirmat : quam et justitiæ dilectionem nominat.

CAPUT XI.

De Tridentini concilii sententia, et decreto super contritione. 1. *Novorum dogmatistarum falsa illius expositio.* 2. *Contritio universe proposita, et definita primum a synodo, tum in duas species divisa.* 3. *Describitur caput quartum sessionis* XIV *illius synodi.* 4. *Tum novæ sectæ in eo explicando flagitia describuntur.* 5. *Quæ quidem refelluntur.* 6. *Maxime auctoritate doctorum, qui Tridentino concilio interfuerunt; ut Dominici Soti.* 7. *Tum Andreæ Vegæ.* 8. *Necnon aliorum.*

I. Revocanda jam nostra disputatio est ad id, quod noni capitis initio explicare cœperam; a quo necessariis de causis paululum eram digressus, ut nonnulla præmolirer ac præstruerem, quæ novi dogmatis arcana scrutantibus multum lucis allatura videbantur. Quibus expositis repetenda sunt illa modo, quæ de peccati odio, ac detestatione ex gehennæ metu, et similibus de causis suscepta, nono illo capite obiter injecta sunt : et communis propugnanda Christianorum est sententia, quam et Tridentinæ auctoritate synodi comprobatam esse docui ; frustra contradicentibus Armacanis ; quorum si ulla in re, in illius certe interpretando concilii decreto, non est tolerabilis, neque sine castigatione prætereundus error. Sic enim illi disputant, in sessione XIV, capite quarto, ubi de contritione, quæ una est de tribus sacramenti pœnitentiæ partibus, agitur ; docere synodum illam ; contritionem, qui est dolor ob commissum peccatum, ex vera, proprieque dicta caritate profectus, necessariam esse præparationem ad veniam delictorum sacerdotali absolutione capiendam. Falli vero omnes, ac decipi, qui attritionem existimant, citra sacramenti quidem usurpationem, non impetrare delictorum gratiam : in sacramento vero, ad eamdem obtinendam sufficere. Siquidem attritionis nomine, cui tantam vim tribuunt, falso istos intelligere motum illum voluntatis, quo ex timore pœnæ sempiternæ, vel illecebra quapiam alia, quæ sinceræ caritatis, ac veræ dilectionis Dei propter se propria non est, peccatum aversantur, deque eo perpetrato dolorem capiunt. Nam longe secus decrevisse concilium affirmant ; ac diserte significasse, solam contritionem, quæ ex amore Dei puro, ac vero, et ipsiusmet gratia, sine respectu ad rem quamcumque creatam, impulso nascitur, tum ad baptismum capessendum, tum ad sacramenti pœnitentiæ fructum emerendum prorsus esse necessariam.

Decreti Tridentini falsa novarum dogmatistarum expositio.

II. Hæc vero quam absurda, et a Tridentinorum Patrum aliena mente sit opinio, nihil est argumentis probare necesse. Sola capitis illius quarti sectionis decimæ-quartæ lectio vacuis ab livore ac pervicacia, et utcumque judicio ac ratione utentibus persuadere potest, alia omnia pronuntiasse synodum illam ; et ut inveteratus est in Ecclesia catholica fidelium sensus, contritionis genus, quod universe pium omnem, et Christianum dolorem ob commissa delicta continet, illic bifariam dividi ; ut sit alia contritio nondum caritate perfecta, « quæ ex peccati turpitudine, vel ex gehennæ, et pœnarum metu communiter concipitur, quæ Attritio vulgo dicitur : » alia sit caritate perfecta, quæ commune generis nomen proprium sibi facit, et contritio nomi-

Contritio a synodo bifariam divisa.

1 Aug. *de Spir. et lit.* c. XXIX.— 2 Lib. I *ad Simp.* qu. II

natur. Quarum prior citra sacramentum idonea non sit ad peccatorum percipiendam relaxationem, ac veniam; in sacramento vero pœnitentiæ satis esse possit : posterior autem etiam extra sacramentum hominem Deo reconciliet, sed cum obeundi sacramenti voto, ac proposito. Hæc summa est Tridentini decreti ; quod nuperi isti theologi prava, et violenta interpretatione detorquent. Ac tota illorum ratio puerili, et sophistica calumnia fucum facit imperitis, aut parum attentis lectoribus. Quem ut oculis omnium subjiciam, totum ipsum Tridentinæ synodi caput exscribam. Non enim aliter aut illorum intelligi fallacia potest, aut quæ adversus hanc a nobis sunt dicenda percipi.

TRIDENT. CONCILII SESSIONIS XIV

CAPUT XII.

DE CONTRITIONE.

III. « Contritio, quæ primum locum inter dictos Pœnitentiæ actus habet, animi dolor, ac detestatio est de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero. Fuit autem quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus necessarius : et in homine post baptismum lapso ita demum præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinæ misericordiæ, et voto præstandi reliqua conjunctus sit, quæ ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur. Declarat igitur sancta synodus, hanc contritionem, non solum cessationem a peccato, et novæ vitæ propositum, et inchoationem ; sed veteris etiam odium continere, juxta illud : *Projicite a vobis omnes iniquitates vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum, et spiritum novum.* Et certe qui illos sanctorum clamores consideraverit : *Tibi soli peccavi, et malum coram te feci : Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum : Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ*, et alios hujus generis : facile intelliget, eos ex vehementi quodam anteactæ vitæ odio, et ingenti peccatorum detestatione manasse. Docet præterea, etsi contritionem hanc aliquando caritate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur : ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni, sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam. Illam vero contritionem imperfectam, quæ attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ et pœnarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat, cum spe veniæ; declarat non solum non facere hominem hypocritam, et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse, et Spiritus sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo pœnitens adjutus viam sibi ad justitiam parat. Et quamvis sine sacramento pœnitentiæ per se ad justificationem peccatorum perducere nequeat ; tamen eum ad gratiam in sacramento pœnitentiæ impetrandam disponit. Hoc enim timore utiliter concussi Ninivitæ ad Jonæ prædicationem plenam terroribus, pœnitentiam egerunt, et misericordiam a Domino impetrarunt. Quamobrem falso quidam calumniantur catholicos scriptores, quasi tradiderint, sacramentum pœnitentiæ, absque bono motu suscipientium, gratiam conferre : quod nunquam Ecclesia docuit, nec sensit. Sed et falso docent, contritionem esse extortam, et coactam, non liberam, et voluntariam. »

IV. In illo Tridentini concilii capite perspicue communis illa, quam exposui supra, sententia continetur de duplici dolore, altero imperfecto, qui attritio dicitur, altero perfecto, quem contritionem vocant, cum idem sit et hujus speciei, et totius generis vocabulum. At nova theologia synodali decreto, ejusque verbis intolerabili audacia vim faciens, inde illud colligit, « Nunquam justificationis gratiam sive extra sacramentum[1], sive in sacramento tam pœnitentiæ, quam baptismi, adultis dari, nisi contritio antecedat. » Quod ex concilii verbis probare sic pergit. Primum enim materiam sacramenti pœnitentiæ contritionem esse statuit. Hanc autem definit sic, ut sit « animi dolor, ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero : » cujus etiam motum quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum fuisse necessarium » affirmat. Porro « hanc eamdem contritionem non solum vitæ

Intolerabilis in eo decreto explicando novorum dogmatistarum audacia.

1 Tom. III, l. V, cap. xxxiv.

novæ propositum, et inchoationem, sed et veteris odium continere » docet. Quod probat ex illis Scripturis, quæ postulant, ut faciamus nobis cor novum, et spiritum novum. Quibus, et aliis adjunctis ibidem verbis, veram ab concilio descriptam esse contritionem defendit. « Nam illa est, inquit, quæ cor novum vitæ, et spiritum novum facit. Illa odium anteactæ vitæ, vehementemque peccati detestationem continet. »

His animadversis, affirmare concilium ait, talem a se descriptam contritionem, hoc est veram « aliquando caritate perfectam esse ante sacramentum, hoc ipso indicans sæpe non esse caritate perfectam ante sacramentum. Quod non alia ex causa dicit, nisi quia quædam est contritio veri nominis, et rationis, et essentiæ, quæ tamen nonnisi cum sacramento ad justificationem acquirendam sufficit. » Quam attritionem subinde nominat. « Significat ergo Tridentinum, istam attritionem esse veri nominis, et rationis contritionem, sed, uti nominat, imperfectam. Nam quidquid ad contritionem in definitione requisiverat, isti imperfectæ contritioni, sive attritioni convenit. Duo quippe ad contritionem necessaria postulaverat, animi dolorem, ac detestationem de peccato commisso, et propositum non peccandi de cætero. Utrumque vero disertis verbis isti attritioni tribuit. Nam primo in eodem loco postulat, ut voluntatem peccandi excludat, cum spe veniæ ; et canone quinto, qui ex illo decreto sumptus est, detestationem peccatorum ei tribuit, cum proposito melioris vitæ. Quæ sunt ipsissima, quæ ad contritionem requisiverat, et quibus duabus conditionibus ab hujus imperfectæ contritionis, sive attritionis essentia rejicitur omnis illa attritio, quæ ex solo timore pœnæ, sive temporalis, sive æternæ proficiscitur. » Hactenus novi dogmatistæ.

Qui refelluntur.

V. Atqui plenissime constat, distorqueri ab illis concilii verba, et aliorsum prava, et ludicra interpretatione compelli. Nam contritio initio capitis illius quarti, tanquam genus constituitur ; cujus species est duplex, perfecta scilicet, et imperfecta ; quarum illa proprie contritio ; hæc attritio paulo post vocatur. Quæcumque ergo de contritione dicit synodus, usque ad illa verba ; *Docet præterea*, etc. ad contritionis genus pertinent, et utrique speciei conveniunt. Nam et attritio « animi dolor est, ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero : » nec aliter a contritione perfecta differt, quam objecto, quod *motivum* nominant, ut diserte concilium in sequentibus declarat, dum ait, « Attritionem ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ, et pœnarum metu communiter concipi, tum voluntatem peccandi excludere, cum ex impulsu Spiritus sancti » oritur ; cujusmodi est illa, de qua hic agimus et quæ sola pars est sacramenti pœnitentiæ. Hæc enim « vitæ novæ propositum inchoat, et a peccato cessationem ; ac vitæ veteris odium continet : » non quidem perfectum, sed inchoatum, et paulatim perficiendum. Itaque cum ad baptismum necessariam eamdem illam esse præparationem ex synodi verbis intellexerit Armacanus, animadvertere debuit, quid Tridentini Patres, cum de baptismo agunt, ad eum requiri doceant. Nimirum fidem in primis [1], tum timorem divinæ justitiæ : exinde spem, et fiduciam ; necnon *affectum* illum animi, quo « eumdem, tanquam omnis justitiæ fontem, diligere incipiunt. » Incipiunt, inquit, diligere ; non perfecte, neque ex caritate proprie dicta diligunt. Post « moventur adversus peccata per odium aliquod, et detestationem ; hoc est per eam pœnitentiam, quam ante baptismum agi oportet. » Denique « proponunt suscipere Baptismum, inchoare novam vitam, et servare divina mandata. » Hæc omnia congruunt attritioni, sive imperfectæ contritioni. Et quocumque se vertant Armacani, efficere non possunt, quin, ut dixi, synodus Tridentina duas illas contritionis species sola, ut vocant, movente causa, sive *motivo* discreverit.

Maxime auctoritate doctorum qui synodo interfuerunt.

VI. Hanc porro Tridentinorum Patrum fuisse mentem ac sententiam, argumento esse debet communis post illam synodum theologorum consensio : præsertim scholasticorum ; qui tum duplicem contritionem, et utramque, cujusmodi hoc capite descripsimus, passim asserunt : tum auctorem, ac fundum illius doctrinæ Tridentini concilii decretum esse prædicant. Duos non amplius memorabo, qui ei synodo interfuerunt, et quis illorum Patrum sensus esset proprius nosse potuerunt.

Alter est Dominicus Soto, qui in commentariis ad quartum *Sententiarum*, luculenter omnia illa confirmat, quæ adversus Armacanos, pro communi Christianorum omnium

1 Sess. VI, cap. VI.

προλήψει, id est *anticipata*, et divinitus inspirata *sententia*, disputavimus, et Tridentini decreti confictam ab illis interpretationem, minimeque cohærentem redarguit. Ejus verba necessario hoc loco describenda sunt.

« Nomine attritionis, inquit [1], solum illam detestationem intelligimus, quæ per se non sufficit ad delendum peccatum, sufficit tamen cum sacramento. Nomine vero simpliciter contritionis, illam, quæ per se sufficit sine sacramento : quæ quidem est simpliciter conversio in Deum. Ex his primum sequitur, quod contritio, et attritio convenire debent non solum in hoc, quod utraque sit detestatio peccati super omne detestabile : verum et in absoluto proposito nunquam peccandi pro aliqua re mundi. Probatur, quoniam alias ille actus neque cum sacramento sufficeret, quare non est nomine attritionis dignus. Igitur illam velleitatem impœnitentium non est cur attritionem appellemus : nam etsi de præterito peccato sufficiat volitio illa conditionalis, nollem peccasse : tamen absoluta requiritur voluntas exeundi a peccatis, atque adeo nunquam in futurum peccandi. »

Mox utriusque differentias colligit : quarum prima « sumitur, ait, ex parti objecti; quod contritio est dolor de offensa Dei : seu, quod idem est, propter Deum : attritio vero dolor peccati ob timorem inferni, aut aliorum nocumentorum temporalium. Secunda sumitur ex parte causæ ; quod attritio oritur ex timore servili pœnarum : contritio vero ex timore filiali; ut dist. XIV, qu. II, art. 5. monstravimus. »

VII. Andreas Vega in libro XIII *de Justificatione*, ex Tridentini concilii, cui et ipse interfuit, sensu, de contritione, ejusque duplici forma, perfecta scilicet, et imperfecta, copiosam orationem explicat [2]. Ac primum rationem affert, cur synodus, cum de pœnitentia, ejusque partibus ageret, *Contritionem* universe *detestationem peccatorum* appellaverit, etsi « communius est in schola contritionis vocabulum. Nam statim Patres cor, quod detestatur peccatum, cor contritum vocavere.» Sic igitur causam illius exponit. « Ea vero ratione, communiori hoc detestationis nomine usi videntur, *ne attritionem, quæ imperfectus est dolor de peccatis, a partibus pœnitentiæ viderentur excludere.* »

Idem capite toto XXXIII, satis indicat, attritionem in sacramento pœnitentiæ idoneam esse materiam, ac dispositionem ad recuperandam gratiam et justitiam; quod tunc superveniens sacerdotis absolutio peccatorem justificat, « et ex attrito facit contritum extrinsece propter superveniens sacramentum. » Sed auctoris integrum præstat hic describere : « Tunc duntaxat, ait capite XXXIV, libri XIII, concedendum est, primam gratiam conferri in hoc Sacramento, cum quis dolet de peccatis timore pœnæ imminentis, vel propter mala alia ex eis secuta, vel propter turpitudinem ipsorum, vel denique alia quavis ratione, et non quatenus sunt offensa Dei.

Porro ad hæc consequens est, attritum fieri posse contritum per hoc sacramentum. Nam attritum communiter in schola vocamus dolentem imperfecte de peccatis suis; contritum vero quemcumque vel perfecte dolentem de ipsis, et quantum sufficit ad recuperandam gratiam; vel habentem dolorem de peccatis conjunctum alicui, cum quo sufficit ad gratiam. Et quia concedendum videtur, omnem contritum habere contritionem, quamvis quæstio sit de nomine, concedere possumus, attritionem fieri contritionem extrinsece propter superveniens sacramentum : quia ille actus, qui ante ipsius susceptionem erat attritio, invariatus manens, dicetur fieri contritio; quoniam ad reparandum lapsum tantum valet cum sacramento, quantum actus, qui ex se, et sua perfectione ad id satis esset per Dei misericordiam, et intrinsece est contritio. »

VIII. Vides quod fuerit synodi Tridentinæ de attritione judicium, quamque ab Armacana novitate diversum ; et cum illa, quam adversus hanc defendimus, communi opinione consentiens. Nam dolorem illum, qui de peccatis ex imminentis pœnæ metu capitur, et *non quatenus sunt offensa Dei*, attritionem ab illa nominari synodo Vega testatur : eamdemque sacramenti pœnitentiæ idoneam esse materiam ; hoc est sufficientem esse præparationem animi ad percipiendam sacramenti, et sacerdotalis absolutionis beneficio peccati veniam, et justificationem : quam per se, et extra sacramentum obtinere non potest. Itaque tunc *primam* ait *gratiam*, hoc est justificationem, *conferri in hoc sacramento*, cum in solam cadit attritionem, et dolorem imperfectum : non ut in altera specie, hoc est perfecta contritione accidit, quæ etiam ante sacramentum primam gratiam repræsentat;

1 Dom. Sotus in IV, dist. XVII, q. II, a. 5.— 2 Vega l. XIII, c. XVII init.

sive peccati veniam, infusionemque justitiæ. Ex quo vulgare dictum illud interpretatur, sacramentum ex attrito reddere contritum : quoniam illius ope pœnitens, cum attritione sua, fructum eumdem reconciliationis aufert, et justitiæ, quem extra sacramentum perfecto dolore, sive contritione proprie dicta retulisset.

Hæc igitur Tridentinorum Patrum sententia, Vega teste, fuit adamussim cum nostra congruens, et ab Armacano commento tantum distans, ὅσον οὐρανὸς ἔστ' ἀπὸ γαίης.

Quantum cælum distat a terra.

His accedit auctor commentarii de historia concilii Tridentini , catholicæ alioqui partis apertus hostis : qui in libro quarto, cum de synodi decreto agit, deque contritione, et attritione, eodem prorsus modo, quo superiores illi duo, et nos adeo, mentem illius interpretatur.

IX. Præter hos adjungi possunt ejusdem sæculi scriptores non pauci : qui contra Lutheri recens exortam hæresim eadem armati doctrina dimicarunt. Ut inter alios Ruardus Tapperus Lovaniensis olim doctor, et academiæ Cancellarius : qui in expositione, ac defensione articuli quarti Lovaniensis, attritionem perinde sufficientem docet esse præparationem ad justificationem in sacramento pœnitentiæ capiendam : « quamvis oriatur ex timore pœnarum spiritualium[1], vel æternarum, quæ lumine fidei cognoscuntur. Hanc enim doctores scholastici, ait, proprie attritionem vocant. » Quam deinde citra sacramentum negat idoneam esse ad peccati veniam obtinendam[2]: verum accedente sacramentali absolutione, gratiam et sanctitatem infundi : eoque modo intelligendum esse, quod vulgo dicitur, sacramentum ex attrito facere contritum.

Quam translatitiam scholarum doctrinam eodem modo explicat, et propugnat adversus Lutherum Joannes Fischerus Roffensis episcopus[3], pietate vir, et doctrina longe celeberrimus. Quod et antea scriptis prodiderat Joannes Gersonius[4], et ante hunc sanc. Thomas[5], Scotus[6], et his antiquior Alexander Alensis[7]; tum ex Juris canonici consultis, qui Tridentinorum Patrum æqualis fuit Martinus Navarrus in *Manuali* capite primo. §. 42 et 43. Atque hæc, ut jam dixi, vulgo et in theologorum scholis, et in Ecclesiarum pulpitis, et in usurpatione sacramenti pœnitentiæ, apud catholicos inveteravit opinio.

1 Tap. tom. I.— 2 Ibidem.— 3 In *Assert. sep. Sacram.* et in Confut art. 5 Luth. et seq. necnon artic. 6.— 4 Gers. par. II.— 5 S. Th. in IV, dist. I, q. I, a. 3 in corp.— 6 Scot. in IV, dist. IV, q. IV.— 7 Alex. t. I, q. XIV, *Mem.* I, a. 3.

ELENCHUS THERIACÆ
VINCENTII LENIS.

PRÆFATIO.

Quæ sub Vincentii Lenis supposititio nomine *Theriaca* nuper in lucem prodiit, ad eam ariolo, et conjectore nihil opus fuit, uti nobis de vero ac germano illius auctore constaret. Nam etsi latere utcumque velle præ se tulit; non tamen ita dissimulare potuit, quin facile deprehenderetur fabulosi illius apud Ariostum herois Rodomondi pene cognominis doctor. Usque adeo geminus ille fetus est aliis ab eodem editis, quæ tum argumento ipso, tum tractandi genere, ac stylo, carnificinam hominum redolent. Nec cruentam modo lanienam et *anatomen*; sed, quod deterius est multo, abhorrentem ab Romana, et Catholica fidei integritate doctrinam. Cujus aliud agenti haud obscurum indicium excidit hoc ipso, quod se Arausicanum inscripsit. Ut non tam occultandæ patriæ causa sibi hoc præcipue nomen assumpsisse videri possit, quam ejus, cui est addictus, testificandæ religionis, ac sectæ; quæ in Arausicana urbe principatum hodie tenens, eadem cum Armacano Batavo de Libero arbitrio, et Christi gratia decreta profitetur. Quorum quidem patrocinium Vincentiana illa *Theriaca* suscepit; sed eventu adeo non secundo, uti nullus eam, vel partium earumdem, sine stomacho, et contemptu legerit in Galliis, nullus dignam responsione judicarit. Nam cum infeliciter et iratis omnibus Gratiis est concepta; tum novi nihil admodum ad causam contulit, quod momenti sit ullius; quodque ex antistite dogmatis illius non pene verbatim depromptum fuerit; et in eo confutando, jam a nobis profligatum et eversum.

Sed quoniam talium hæc est hominum indoles, ut eadem leviter commutata, et interpolata, tamquam Sisyphi φώρια; sæpius ingerant, et inculcent, atque ab ignaris, vel incuriosis lectoribus, hoc est majori eorum parte, quibus consulere oportet, desperatæ ac perditæ causæ confessio silentium haberi solet; cessimus amicorum consilio, et hortationi hactenus, ut et breviter, et ad ea solum capita glorioso illi responderemus, quæ ad nos præcipue pertinent; quæ autem in Ricardum doctorem, quem in eadem lucubratione est aggressus, privatim conveniunt, ea prætermitterem, et illi integra reservarem, quo melior esse causæ suæ patronus nemo potest.

Igitur quæ in Vincentii *Theriaca*, quatenus ad me spectat, animadverti, ea quantum potero, in paucissima contraham, sine ullo apparatu sermonis, et ornatu; ne hoc mihi iracundus homo succenseat quod de priori Opere nostro stomachatus est, nimium me in scribendo elegantem Latine fuisse.

Sed percommode sane accidit, ut in istam latinitatis, et elegantiæ mentionem sermo noster incurreret. Hinc enim ut Vincentii criminatio, sic hujus castigatio nostra procedet.

CAPUT PRIMUM.

Inscita de Latinitate Vincentii expostulatio.

I. In ipso libri aditu grave Petavio crimen objicitur, Latini sermonis elegantia. Merito id quidem. Nam nullum operi tam illepido magis congruebat exordium, quam querela de nitore orationis et munditia. Quid facias? Sic a pueris insuevere litterati homines in Gallia. Tu vero, Vincenti, ridiculus es, qui quam tibi personam imposueras Arausicani, id est apud nos nati, et educati hominis, tam male gessisti. Nam ex stylo te tuo ὥσπερ ἐκ βοστρύχων, statim peregrinum prodidisti. *Sicut e capillatura.* Adeo est non inconcinnus modo, sed odiosus etiam, ac *perunctus nautea.* Sed quam accusandi rationem præ se ferat, tamen interest scire. « Ita a M. Tullii ore pendet Petavius, inquit, ut mutus esse malit, quam quidquam quod ille non præivit eloqui. » Etsi hoc non magnum peccatum foret : tamen est falsum. *Latinitas Petavii a calumniis Vincentii vindicata.* Tu vero vel neutrum unquam, vel alterutrum non legisti. Dic mihi, vidisti apud Tullium *Trinitatis* nomen, aut *Incarnationis*, aut *essentiæ*, *personalis proprietatis* : *attributorum Dei? Relativam* item *proprietatem* dixit aliquando Cicero, vel *subsistentem in tribus personis Deum* , vel *Patrem, Filium et Spiritum sanctum?* Atqui nec mutus esse voluit in tribus tomis dogmatum suorum Petavius ; et hæc innumeraque dixit alia, quæ tu, scio, nunquam in Ciceronis libris invenies. Quorsum igitur attinebat tam inverecunda hyperbole, nisi ut orationis sordes qualicumque hoc schemate commendares?

II. Sermo est Petavii non male Latinis; sed non affectatus, nec curiose perpolitus; nec ad Prisciani regulas, aut Ciceronis normam, uti nugaris, admodum exactus. Id si esset, pauciora quam hactenus fecit, in lucem edidisset. Non enim tam facile defungi solent, qui hanc sibi servitutem, imo tam cruciabilem ærumnam, ut hoc minime Ciceronianum habeas, indixerunt, quos necesse est habitare in hoc studio, et intentis in eam curam animis, identidem insistere; uti voces singulas excutiant, et examinent; ne quid imprudentibus obrepat, vel minus Latinum, vel, quod vitari vix potest, minime Tullianum.

«Atenim adeo anxius est, et morosus, ut religioni ducat, *essentiale* dicere : proque hac voce, Græcam magis adhibeat, οὐσιῶδες : tum *existentiam* defugiat, malit *exstantiam* : pro *mediis*, *præsidia*; pro *indeliberato*, *minime deliberatum* usurpat : *ingratiis* item pro *invito.* »Profecto, mi homo : nimium curiosus es, et abundas otio. Nam si esset quod ageres, ad minuta ista, et exilia non descenderes. Quid quod in illis notandis non minus theologiæ te rudem, quam grammaticæ demonstras? Οὐσιῶδες apud Græcos latius patet, quam apud Latinos, *essentiale*. Observavit hoc Petavius in septimo libro *de Trinitate*[1]. Nam illi οὐσιῶδες id appellant, quod non ex essentia, non tamen ex accidente convenit. Sic personalis proprietas in Deo non est *essentialis*, est tamen οὐσιώδης, quod *substantivum* appellare possis. Sic Isidorus Pelusiota quod Apostolus scribit[2], in Christo habitare omnem plenitudinem divinitatis σωματικῶς, *id est corporaliter*, idem esse putat, atque οὐσιωδῶς, quod non tam commode vertas *essentialiter* quam *substantive*, ut intelligatur divinitas in Christo non secundum accidens, ac transeuntem ἐνέργειαν, ut in Prophetis, resedisse, sed secundum substantiam, id est ὑπόστασιν.

III. De exstantia quod tu vellicas, inscite facis. Negas *exstantiam* aliud esse, quam quod eminet, ut in vitibus, capita; idque ex Columella transtulisse Petavium ad rei significandam existentiam asseris : hoc est ὑπαρχὴν, cum ὑπεροχὴν potius designet.

Si tu aliunde, quam ex Calepino, proprietatem istius vocabuli didicisses, non te adeo deridendum præberes. Nunc quoniam hactenus in Calepino reperisti, putasti satis causæ te habere ad obtrectandum Petavio.

Atqui auctorem ille nominarat Vigilium[3], disertum et eruditum theologum; qui *exstantiam* pro eo sumpsit, quod *existentiam* vulgo nuncupant. Sic enim in primo *adversus Eutychen*[4]. « Quia secundum istos, qui unam tantummodo contendunt esse naturam; aut Verbi mutata est in carnem, ut fieret una, aut carnis in Verbo consumpta est, ut exstantiam sui per sui abolitionem amittens, omnino esse non possit. » Quin etiam Hilarius Nicænum Symbolum Latine vertens in libro *de Synodis*, quod Græce ita conceptum

1 Cap. VI. 7.— 2 Lib. IV, ep. CLXVI.— 3 Tom. II *Dogm. Theol.* l. 1, c. I.— 4 Vigil. l. I, t. IV *Bibl. patr.* col. 495.

est; τοὺς δὲ λέγοντας, etc. ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, sic reddidit; *Eos autem qui dicunt quod de non exstantibus factus est*, τὰ ὄντα, quod est *existentia*, Latine maluit *exstantia* dicere : ut et Epiphanius scholasticus in *Tripartita historia*[1], pro quo Ruffinus *ex non substantibus* in historia sua posuit[2]. Eat nunc Vincentius, et ingenuum, si quem habet, ruborem a fronte contineat. Sane *existentiæ* nomen Latinum non est, et, ut sit non magis rei ὕπαρξιν quam *exstantiam*, significare debet. Est enim *existere*, perinde ut *exstare*, apud Latinos auctores, idem atque *emergere* et *eminere*, vel *exoriri* : sed cum motu aliquo; quod *exstandi* vox non assignificat, ut eruditi grammatici notarunt. Latine tamen *exstantiam* pro ὑπάρξει melius dixeris, quam *existentiam*. Hanc enim non *abstractum*, ut vocant, sed *concretum* esse nomen antiquiores existimarunt theologi, idemque ac *personam* esse, vel *subsistentiam;* ut in quarto *de Trinitate* observatum est a nobis[3]. Quare melius, ut jam dixi, præeuntem secutus Vigilium, *exstantiam* appellavi, etsi promiscue sæpius *existentiam* usurpavi, pro eo quod ὕπαρξιν Græci vocant, quod tu homo Græce valde doctus ὑπαρχὴν nominasti : nec vocabularium tuum ante consuluisti, ex quo scire posses, ὑπαρχὴν *initium* et *ortum* rei significare, non *existentiam*.

IV. Non minus absurde de vocabulo *ingratiis* negotium facit, et eam accusationem elegantiarum pater expromit his verbis, quæ hic operæ pretium sit legere. « Sed hoc perbellum est[4], ait, quod cum Ciceronem adverbio, ingratiis obscuro, detritoque, et a pistrino Plauti farinulento, semel usum comperisset, mox identidem lectori suo ingerere, et hac luculenta face, arbitrii noctem illuminare non cessaverit. » Quænam hæc sunt, obsecro, portenta verborum? aut quid mirabilius hoc nomine, qui ex « obscuro, detrito ac farinulento nescio quo lafernam facit ad illuminandam noctem liberi arbitrii? » Apage te cum *farinulenta* tua *face* illuminator liberi arbitrii. *Ingratiis* pro eo quod est *invite*, dixit non semel Plautus. Dixit et M. Tullius *ingratis*, quod idem est atque *ingratiis*. Terentius item *in Eunucho*,

« Opus faciam, ut defatiger usque, ingratiis [ut dormiam.

Non te adeo desipere arbitror, ut tantis Latinatis auctoribus qualecumque tuum judicium audeas opponere.

CAPUT II.

1. *Controversiæ status.* 2. *Vincentii prævaricatio, et dogmatis proditio : dum repudiatam a magistro suo Peripateticam philosophiam ad liberii arbitrii doctrinam adhibet.*

I. Ab hac grammatica velitatione Vincentii, ad præcipuam transeamus operis, et certaminis materiam de qua duobus libris disputavit. Quorum antequam singillatim errata persequor, generalis hæc animadvertenda est, et per universum corpus pertinens labes ludicræ cavillationis, ac sophisticæ. Nam et quæstionis in respondendo statum invertit : et quæ a Petavio, quod etiam pro se Ricardus opponet, proposita erant argumenta contra novi dogmatis auctorem, dissimulando præteriit : tum vero in suscepta causa, et magistri defensione prævaricatus est.

Controversiæ status.

De libero hominis arbitrio, ejusque natura, et adversaria necessitate, tota fuit Petavii, et Ricardi cum Armacano contentio. Hanc ipsam titulo libri sui, et inscriptione professus erat Vincentius. At idem, ubi ad rem ventum est, de propria liberi arbitrii notione, quam ex antiquis philosophis, ac theologis informaveram, perpauca dixit, nec illa καίρια : in *libertatis* vero et *voluntatis* ac *voluntarii* et cæteris ejusdemmodi vocibus quæ *ambigue*, et ὁμωνύμως usurpantur, bonam partem orationis insumpsit. Dicam de hac fraude, ac tergiversatione postea. Nam de prævaricatione prius agi necesse est : quod ex ea multum præsidii, ac lucis insequens nostra disputatio capiat.

II. Novæ artifex sectæ, contra quam scripseram, ut formulam liberi arbitrii constitueret, summovendos edixit ab hac consultatione Peripateticos, et Pelagianos; quod amborum sententia ab catholica fide ex æquo discreparet. Edicti verba sunt ejusmodi, « Nihil magis in hoc argumento de libero arbitrio suspectum esse debet[5], quam Aristotelica illa philosophia, cujus solius armis instructi Julianus, et Pelagius libertatem humani arbitrii defenderunt. » Et, « Desinat hic obstrepere Aristotelica philosophia, quæ in ista causa

1 Lib. II, c. IX.— 2 Lib. I *Hist.* c. VI.— 3 Cap. IV.— 4 Vincent. l. I.— 5 Tom. III, l. III, præf.

cum Pelagio, atque Juliano plenis buccis eam crepante damnata est. »

Armacanum argueram iniqui, et contra rationem promulgati illius decreti; quippe, seposita ope ac necessitate gratiæ, quam divinare non potuit Aristoteles, Pelagius vero nefarie sustulit; non male de libero arbitrio ambos existimasse, si sola illius natura spectetur. Nam quod ad Aristotelem attinet, haud aliter conceptam ab eo docui liberii arbitrii definitionem, quam ab Christianis postea Theologis, Nemesio, Maximo martyre, Anastasio, Joanne Damasceno, ac præ cæteris S. Thoma : quos omnes ostendi de illius natura disserentes, eam sumptis ex Aristotele partim verbis, partim sententiis explicasse.

Falsa Vincentii expostulatio

III. At Vincentius contra magistri sui[1], et antistitis edictum statim initio professus est, de libero arbitrio idem se penitus cum Aristotele, ac Peripatetica philosophia sentire, falsoque sibi exprobrasse Petavium, ac Ricardum, quod illis auscultare nolit. Sic in libri primi præfatione gloriatur[2], se adversus ambos illos « philosophiam vere Peripateticam replantasse : factoque ipso ostendisse, quam vanum sit istud, quod a Petavio, et Ricardo sibi opponitur : Aristotelem audire nolunt. In re enim tota naturæ, et ipsa liberi arbitrii, ac humanæ libertatis notione attente audimus, et aliquanto quam ipsi profundius Dei luce et duce penetravimus. »

Et in præfatione secundi libri, eadem jactantia prædicat, « se ex veteris Peripateticæ, et sanctorum Patrum philosophiæ structura, quam libro primo, inquit, Dei ope restituimus, totam Petavii, et Ricardi de libero arbitrio doctrinam » subruisse. Qui se igitur Peripateticam philosophiam *replantasse ; et in liberi arbitrii, ac humanæ libertatis notione* consectanda profundius quovis alio *Dei luce, ac duce penetrasse* dicit : qui eamdem illam restituisse se *veterem, ac Peripateticam philosophiam* affirmat, eam utique suspectam non habet, nec tanquam catholicæ adversam fidei, cum Pelagiano errore damnatam judicat : sed Iprensem potius doctorem, et magistrum suum in suspicionem vocat hæresis : imo aperte condemnat, quod Peripateticam, hoc est, ut Vicentius ipsemet interpretatur, *sanctorum Patrum philosophiam*, stylo suo ac decreto notavit. Cujus ergo gravitatis, et prudentiæ est, idem in ea causa patrocinari, ob quam jure ipsum damnandum arbitretur? Nonne quod illius errori contradicit, hoc Petavio monitori, ac pudori suo, conscientiæque debet ; quod auctorem erroris, ob hunc ipsum laudat, ac tuetur, cavillantis est minime ludicra in re, neque serio resipiscentis? Desinat itaque *replantator* iste restitutam a se jactare veterem, ac veram philosophiam ; nec se *Dei luce, ac duce profundius penetrasse* dicat (sic enim hominem istum Latine loqui delectat, quod nemo prorsus intelligit). Non est profecto, non est *desursum descendens sapientia illa* tam insulsa[3], et tumultuosa : *sed terrena et animalis. Ubi enim zelus, et contentio : ibi inconstantia, et omne opus pravum. Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens.*

Talis non est Vincentiana : sed pugnax et litigiosa, nec minus ipsa secum, quam cum sana fide, et catholica veritate pugnans ; quod deinceps probare pergam.

CAPUT III.

Liberi arbitrii ratio constituta ex Peripateticæ philosophiæ decretis a sanc. Thoma præsertim explicatis in summa theologica. Præcipue notanda capita quinque de libertate hominis ex eodem.

I. Ergo, uti proxime supra loquentem Vincentium audivimus, proba est, et christianæ regulæ consentanea liberi arbitrii definitio, quam vetus Peripateticorum disciplina constituit. Hac una confessione, quam ex ore falsiloquo vis veritatis expressit, confecta res est, et omnis hæc sublata controversia. Nihil enim causari jam potest Vincentius, quin et verum sit, quod de libero arbitrio scripsi, et falsum quod Armacanus, et tota ista, cujus idem suffragator est Lenis, secta defendit.

Peripateticæ philosophiæ de libero arbitrio doctrina a S. Thoma explicata.

Hoc ut penitus constet, inquirendum, opinor, est, quæ sit Peripateticæ illius philosophiæ de libero arbitrio humanæ voluntatis opinio. Cum autem Peripatetica doctrina non alia sit, quam quæ ab Aristotele tradita, et Aristotelicis libris comprehensa, vulgataque legitur ; non longius abeundum nobis est. Sed cujusmodi in illis libris invenitur, pro

1 Præfat. l. I,— 2 Vinc. in Præf.— 3 *Jac.* III, 14.

vera, et Peripatetica erit habenda liberi arbitrii ratio. Sed ne quis de Aristoteleæ orationis obscuritate, et ambiguitate præscribens, latebram calumniandi sibi aliquam statuat: nihil est consultius, quam ut interpretes adhibeantur Aristoteleæ mentis, et philosophiæ, veteris et eruditi theologi, quorum auctoritatem illi ipsi, quos contra contendimus, sanctissimam habere se profitentur. Tales sunt, quos in libris de libero arbitrio nominatim percensui; quorumque sententias accurate descripsi, Græci, ac Latini Patres. Sed ne longum faciam, duos hoc loco, tresve seligam, Nemesium, et qui hujus pleraque verba transcripsit, Joannem Damascenum, ac sanc. Thomam Aquinatem. Imo in hujus referenda sententia, priores complectar duos: quandoquidem quidquid ille de liberi arbitrii natura, et essentia docuit, nihil nisi doctrina est istorum Latine translata de Græco.

Polygraphus et myriabiblus.

II. Et quoniam πολυγράφος, et μυριόβιβλος ille doctor pluribus in libris de arbitrio libero commentatus est; in quibus si non pugnantia, certe diversa, et ἐναντιοφανῆ aliqua dixisse visus est: adhibenda primum nobis opera est, ut de mente, ac judicio ipsius nobis liquido constet. Id autem non aliunde certius colligitur, quam ex opere illo, quod ut omnium, quæ ab eo sunt elucubrata, postremum est, ita præstantissimum habetur; quæ est *theologiæ summa*. Hinc ergo petenda nobis est germana sanc. Thomæ de arbitrio libero hominis opinio, potius quam ex aliis, quæ non tam maturus ætate, nec adeo usu, doctrinaque perpolitus in lucem edidit. In prima itaque parte *Summæ* istius liberum arbitrium in primis a voluntate distinguit[1]: non quod duplex potentia sit[2]. Est enim una et eadem; sed ratione, ac functione diversa. Nam voluntas proprie circa finem operata est[3]: liberum vero arbitrium circa *media*. Quippe « proprium liberi arbitrii est electio[4], ait idem sanctus Thomas. Ex hoc enim liberi arbitrii esse dicimur, quod possumus unum recipere alio recusato. *Et ideo naturam liberi arbitrii ex electione considerare oportet.* » Atqui electio proprie *est eorum, quæ sunt ad finem*, ut idem docet articulo quarto quæstionis illius octogesimæ tertiæ, ubi perinde duas ejusdem voluntatis functiones esse scribit, ac sunt in eadem intelligendi potentia, duæ. Etenim intellectus duplicem habet actionem: unam, quæ intelligentia proprie dicitur, et est simplex principiorum sine ratiocinatione perceptio: alteram quæ ratiocinatio vocatur, et ex principiis conclusionem colligit. Sic eadem appetendi rationalis potestas unam habet actionem, quæ voluntas dicitur, *sive simplex rei appetitus*, hoc est finis: aliam, *quæ electio nominatur*, et est propria liberi arbitrii, quæ idcirco *vis electiva* nuncupatur, ea spectans quæ ad finem comparata, *media* dicuntur.

In speciem pugnantia.

III. Ad hæc proposita sibi quæstione hac[5]; « utrum voluntas aliquid ex necessitate appetat, » respondet, ultimum finem necessario a voluntate appeti, quatenus voluntas dicitur, et quæ, ut paulo ante dixi, finem respicit; sicut necessario intellectus principiis assentitur: atque hoc *voluntarium* appellari, *quod* videlicet *est secundum inclinationem voluntatis*, cui *violentum* opponitur. Ut autem præter principia[6], sunt *quædam propositiones contingentes*, quibus ratiocinando conclusis, non necessario assentitur intellectus: Sic voluntati « quædam particularia bona *proponuntur*, quæ non habent necessariam connexionem ad beatitudinem: et hujusmodi voluntas non de necessitate inhæret: » qualia sunt *media* ad finem utilia, circa quæ *liberum* versatur *arbitrium*. At ultimum finem necessario, et quidem *naturali necessitate* voluntas appetit: quatenus nimirum *clare cognoscitur*. Sic enim in articulo secundo, « Voluntas, ait, videntis Deum per essentiam, de necessitate inhæret Deo. » Hoc loco *necessitas* intelligitur non violenta, quæ voluntati, qua voluntas est, et ultimum finem spectat, opponitur: sed naturalis, quæ cum eadem voluntate, sive appetitu finis ultimi conjuncta, *libero arbitrio*, sive *vi electivæ* contraria est. Hæc sanc. Thomas. Cujus et ista sunt notanda quinque.

E D. Thoma quinque notanda.

IV. Primum[7], « Ea, ad quæ naturaliter inclinamur, non subesse libero arbitrio. »

Secundum, quoniam homo ex libertate sua *dominus* actuum *suorum* dicitur; non hoc illi convenire quatenus *voluntas* est, et finem ultimum respicit: verum quatenus in deligendis *mediis* occupatur. Sic enim alibi sanc. Thomas[8], « Ex hoc contingit, quod homo est dominus sui actus, quod habet deliberationem de suis actibus. Ex hoc enim quod ratio deliberans se habet ad opposita: voluntas in utrumque potest. »

Tertium, duplex esse voluntarium[9], per-

1 In I par. q. LXXXII et LXXXIII.— 2 Qu. LXXXIII, a. 4.— 3 Ibid.— 4 Ibid. a. 3. — 5 In I Par. qu. LXXXII, art. 1.— 6 Ibidem.— 7 Qu. LXXXIII, a. 2.— 8 In I, II, qu. VI, a. 2, ad 2.— 9 Ib. a. 2 in corp.

fectum, et imperfectum. Perfecte voluntarium, est quod ex perfecta finis cognitione sequitur; « prout scilicet apprehenso fine aliquis potest deliberans de fine, et de his, quæ sunt ad finem moveri in finem, vel non moveri. » Imperfecte voluntarium est, « quod cognitionem finis secundum imperfectionem sequitur: prout scilicet apprehendens finem non deliberat, sed subito movetur in ipsum, » ut in brutis evenit. Ita perfecte voluntarium idem est ac liberum arbitrium, et circa *media* versatur; quippe ex consultatione, sive deliberatione oritur.

Quartum est, « laudem[1], ac vituperium consequi actum voluntarium secundum perfectam voluntarii rationem, qualis non invenitur in brutis, » ac proinde illis tantummodo convenire, quæ ex libero fiunt arbitrio.

Quintum, et postremum est[2], quod voluntatis proprium dicitur, ut sese moveat, non ei convenire, qua voluntas est, et finem appetit, sed qua *vis* est *electiva*, sive liberum arbitrium. Sic enim disputat sanctus Thomas: « Quemadmodum intellectus per hoc, quod cognoscit principium, reducit seipsum de potentia in actum, quantum ad cognitionem conclusionum, et hoc modo movet seipsum: similiter voluntas per hoc quod vult finem, movet seipsam ad volendum ea, quæ sunt ad finem. » Igitur voluntas ea sola ratione movere se dicitur, quod in *mediorum* electione versatur; non autem dum fertur in finem, qua finis est: quare proprium est voluntatis movere se, quatenus liberum est arbitrium; non ut voluntas est.

V. Idem docet in secundæ partis prima parte, quæstione duodecima, et decima tertia; ubi voluntatis, qua est voluntas, actionem, quæ intentio dicitur, ferri ait in finem, eam vero, quæ voluntati convenit, qua liberum est arbitrium, et est electio, circa ea, quæ sunt ad finem, hoc est media, versari. Hanc porro[3], « cum sit præacceptio unius respectu alterius, necesse est respectu plurium esse, quæ eligi possunt; et ideo in his, quæ sunt penitus determinata ad unum, electio locum non habet. » Post hæc[4], electioni, id est actioni propriæ liberi arbitrii, contrariam esse dicit necessitatem non cogentem, sed ad unum determinantem; ejusmodi scilicet, qua voluntas eadem perfectum bonum, id est beatitudinem expetit. Nam « ex necessitate beatitudinem homo vult: nec potest velle non esse beatus, aut miser. Electio autem cum non sit de fine, sed de iis, quæ sunt ad finem, non est perfecti boni, quod est beatitudo, sed aliorum particularium bonorum: et ideo homo non ex necessitate, sed libere eligit. » Hæc sunt quæ de libero arbitrio in *Summa theologica*, hoc est opere illius postremo, ac præstantissimo disputantur a sanc. Thoma. Præter quæ alia sunt non minus ad rem nostram pertinentia: sed longum est omnia complecti: ac tum ea, quæ hic omissa sunt; tum illa ipsa, quæ carptim delibavimus, plenius illic explicata legi poterunt.

CAPUT IV.

1. *Eadem ratio liberæ voluntatis ex Aristotele probatur, tum Nemesio, Joanne Damasceno.* 2. *Pelagianos recte de illa sentientes probavit Augustinus.* 4. *Suffragatur et communi doctrinæ Michael Baius.*

Eadem liberi ratio probatur ex Aristotele

I. Quæ de liberi arbitrii natura superiori collecta capite attulimus ex sanc. Thoma, ea sunt ex Joanne Damasceno, et hoc antiquiore Nemesio, quem sub Gregorii Nysseni nomine citare consueverant, majori ex parte deprompta: quorum omnium fundus, auctorque est Aristoteles. Cujus, ut et Damasceni, nomen adscripsit ad omnia fere sanc. Thomas, quæ de libero arbitrio tradidit. Ex hoc itaque Peripateticæ philosophiæ fonte hausta sunt illa, quæ de voluntate hominis libera christiana sapientia decrevit, quæque nos capite illo antecedente, et in libris *de arbitrio libero* contra novi dogmatis licentiam exposuimus. Sic enim Aristoteles βούλησιν, id est *voluntatem*, quam proprie sic appellari sanc[5]. Thomas docuit, ab libero arbitrio distinctam, circa finem versari dixit: προαίρεσιν vero[6], sive *electionem*, quam liberum arbitrium vocat sanc. Thomas, circa ea, quæ sunt ad finem, de quibus videlicet deliberari, et consultari potest. Hujusmodi autem neque definita, determinataque esse debent, neque uniusmodi, et necessaria: sed contingentia, et in nobis, id est in nostra potestate ista; quorum videlicet arbitri, ac domini sumus, ut ea, vel eorum

1 Ib. ad 3.— 2 S. Th. in I, II, qu. IX, a. 3.— 3 In I, II, qu, XIII, a. 2.— 4 Art. 6, q. XIII.— 5 Lib. IV *Eth. ad Nic.* c. VI et VII.— 6 Ib. c. V et I *Mag. moral.* c. XVIII.

contraria capessere; ac circa hæc agere, vel non agere pro voluntate possimus.

Necnon ...emesio et J. Damasceno.

Eadem leges apud Nemesium, capite XXXIII, ac sequenti; et Maximum martyrem, necnon apud Joannem Damascenum, libro secundo, capite XXII, quorum omnium sententias, et verba ipsa descripsimus in libro primo de arbitrio libero, capite quinto.

De hac nulla lis Augustinum inter et Pelagianos.

II. In hac ipsa liberi arbitrii notione, ac natura definienda, cum Aristotele, catholicisque philosophis, ac theologis, imo cum humani totius generis insitis et nativis sensibus consensere Pelagiani; nec aliter, atque ipsi de illo statuebant, sentire se non semel professus est Augustinus. Qui quidem adversus sectæ illius principes Pelagium, et Julianum disputans; cum inter ipsos constitutus hic esset quæstionis status; utrum homo liberi arbitrii sui viribus, sine adjutorio gratiæ Christi, bene aut male agere prout libitum est possit; asserentibus hæreticis, solam sibi vim liberi arbitrii sufficere; eamque necessariam esse Dei gratiam, qui ut naturæ hominis; ita liberæ ejusdem voluntatis est conditor: de libero arbitrio, cujusmodi ab illis agnoscebatur, his, inquam, de liberi arbitrii natura, et definitione, plane est assensus Augustinus: nec de ea re negotium iis fecit ullum. Sed de adjutorio gratiæ tantummodo contendit; affirmans eos in ambiguitate vocabuli unius calumniari, ac fucum objicere; cum gratiam aliter interpretarentur, ac catholici.

Julianus ecce Pelagianorum acerrimus in libro primo *Operis imperfecti*[1], contra Augustinum vehementius insurgens, ac de liberi vi et potestate arbitrii totis viribus certamen ingressus, definiri primum postulat, quid sit arbitrii libertas; et ante omnia Ciceronianum illud usurpat: « Omnem quæ ratione suscipitur, de aliqua re disputationem debere a definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id, de quo disputatur. » Tum illam ita definit; « libertas arbitrii, qua a Deo emancipatus homo est, in admittendi peccati, et abstinendi a peccato possibilitate consistit. Factum est enim animal rationale, mortale, capax virtutis, et vitii; quod posset ex concessa sibi possibilitate, vel servare mandata, vel transgredi; vel magisterio naturali conservare jus humanæ societatis, liberumque haberet alterutrum velle, vel partem, in quo peccati, et justitiæ summa est. » Huic vicissim occurrens Augustinus, de liberi arbitrii ratione, et possibilitate utriusque partis, nihil omnino contradicit. Hoc vero reprehendit unum, *quod de suo justitiam concipere* idem illud arbitrium putet; hoc est quod sine necessaria ope gratiæ Christi, perinde bonum amplecti posse istud, ac malum arbitretur.

III. Item in secundo libro *de nuptiis et concupiscentia* ad Valerium, capite tertio cum Julianus quereretur, « quod si quis aut liberum in hominibus arbitrium, aut Deum esse nascentium conditorem dixerit, Cœlestianus, aut Pelagianus vocaretur; » Augustinus sic eum refellit: « Non est ita ut loqueris, quicumque ita dixisti, non est ita: multum falleris, vel fallere meditaris: non liberum negamus arbitrium, etc. Liberum itaque in hominibus esse arbitrium, et Deum esse nascentium conditorem, utrique dicimus. Non hinc estis Cœlestiani, et Pelagiani. Liberum autem quemquam esse ad agendum bonum sine adjutorio Dei, et non erui parvulos a potestate tenebrarum, et sic transferri in regnum Dei, hoc vos dicitis, hinc estis Cœlestiani, et Pelagiani. Quid obtendis ad fallendum communis dogmatis tegmen, ut operias proprium crimen, unde vobis inditum est nomen. » Ergo liberi arbitrii dogma cum Pelagianis Augustino et catholicæ parti commune fuit. Non enim de solo nomine inter illos conveniebat. Alioqui stulta, et puerilis esset ista certatio. Deinde potest id ex alia contentionis parte, quæ de gratia erat, certissime colligi; siquidem de gratiæ nomine ambo inter se concordes erant; cum utrique gratiam ad bene agendum necessariam esse faterentur. Nec tamen quisquam dixerit, aut Augustinus unquam admisit, commune esse catholicis cum Pelagiana hæresi dogma gratiæ. Atqui de vocabulo ipso gratiæ, uti dixi, inter se consentientes erant. Verum quod sub eadem voce, dispar erat, et dissimilis rei significatæ proprietas et ratio, ideo multum a se mutuo distare illos, passim testatur Augustinus. Quinetiam Pelagium ac Julianum *gratiæ* nomen identidem obtrudentes, seque illam profiteri magna voce clamantes, prius explicare jubet, quid ea voce significari putent, et quam ei notionem subjiciant. Quod cum in libero arbitrio nusquam fecerit: imo vero non solum vocabulum usurpantes, sed vocabuli definitionem, potestatemque declarantes hæreticos illos approbarit, et ejusdem secum

1 Cap. LXX.

participes sententiæ, atque hac ex parte catholicos esse pronuntiarit, quid aliud nisi cæci, ac stulte pervicaces sumus, nisi hoc agnoscimus, Augustinum liberi arbitrii naturam, essentiam, ac notionem prorsus unam eamdemque cum Pelagianis hæreticis, ac tota Ecclesia catholica statuisse? Sed hoc validissimum, et invictum penitus argumentum plenius instruximus in primo *de Arbitrio libero*, capite secundo et tertio. Contra quod nihil mutire est ausus magistri sui desertor ac prævaricator Vincentius Arausicanus, id est Arausicanæ, ac Batavo-Calvinianæ sectæ patronus.

IV. Postremo huic ipsi liberæ voluntatis formulæ ab Aristotele, ac sanc. Thoma, post Joannem Damascenum, cæterosque Græcos ac Latinos Patres traditæ, suffragatur Michael Baius in libro *de libero arbitrio :* in quo multa docet nuperæ isti sectæ, cui occasionem alioqui præbuisse ille dicitur, vehementer adversa. Ut cum in capite quarto « voluntatem liberam esse ait necessitate : » quæ ideo sic appellatur, « quia qui vult quippiam, habet in sua potestate, ut quod vult etiam possit nolle ; aut contra quod non vult, velle. Quomodo libera voluntate vult Deus, quæcumque foris operatur : ut novas hominum animas condere, pios de tentatione eripere, impios æternis cruciatibus reservare. Et sicut apud Matthæum legimus [1], potuit Filius Patrem rogare, ut exhiberet sibi plusquam duodecim legiones angelorum : quod tamen non rogavit. Sed Pater non libera voluntate diligit Filium, ut qui illum non possit non diligere. Angeli quoque libera voluntate pro his, aut illis hominibus apud Deum intercedunt : sed felici quadam necessitate constricti Deum, atque justitiam immobiliter diligunt, » etc. paulo post, « sed in eo, quod homines sibi bene esse volunt, inquit, et miseriam fugiunt, non ducuntur libera voluntate : quia hos rationales motus necessarie retinent, aut in actu, aut saltem in habitu, et virtute. »

Sunt et alia non pauca, quæ ibidem de libero arbitrio, seu voluntate libera, disserit Baius, tam Calvinianæ, quam Iprensi novitati contraria, et his consentanea, quæ ex catholicæ fidei regula superius exposui. Verum illa quæ adnotavi satis esse debent : ex quibus liberum arbitrium hujusmodi esse constat, ut ei necessitas ad unum determinans opposita sit, tametsi voluntaria, id est spontanea sit. Tum illud insuper obtinetur, amorem illum, quo vel Deus amat se, vel ab Angelis, ac sanctis diligitur, quamvis ex intima, et ardente voluntate proficiscatur, ideo non esse liberum, quod felici quadam necessitate ab illis exprimatur, nec ab eo integrum sit desistere.

CAPUT V.

1. Fucus Vincentii theriacopolæ in libertatis vocabulo. 2. Hujus vocis ambigua notio, ac veræ libertatis proprietas exposita. 3. Liberi arbitrii vocabulum ad evitandam calumniam usurpandum, cujus notæ aliquot ex sanc. Thoma præscriptæ. 4. Meritum non aliunde oriri, quam ex usu liberi arbitrii. 3. Itemque laudem, et vituperium.

I. Qui de libero arbitrio pauca illa summatim hactenus comprehensa legerit : theriacopolæ artes ac fraudes statim animadvertet ; nec ejus mendaci præconio circumventus, pro theriaca, venenum sibi induci patietur. Certe, quod capite secundo præmonui, perpetuum illius orationi fucum, ac vocis calumniam subesse, id jam lectori non imperito perspicuum esse confido. Nam cum de libero hominis arbitrio tota Petavium ac Ricardum inter, et novi auctorem dogmatis esset commota quæstio, exortus iste, deploratæ causæ non magis patronus, quam prævaricator, ac proditor, qui circulatorum more, quos *theriacæ institutores* vulgo nominant, præstigiis suis conaretur illudere. Itaque contra illa, quæ de « libero arbitrio » propria, et contractiori notione sumpto, ambo illi disputaverant, nihil iste garrire admodum ausus, in libertatis ancipiti vocabulo latebram quæsivit ; convictæ ac profligatæ Armacanorum hæresis : aut ejusdem alia generis arripuit ἐπαμφοτερίζοντα et *ancipiti usu plerumque fallentia*, de quibus mox.

II. Nunc illud observari volumus ; *libertatis* Libertatis ambigua notio.
nomen, interdum latius usurpari, ut idem sit, ac *voluntarium*, sive *spontaneum*. Ita S. Thomas cum illud quærit [2], utrum voluntas aliquid ex necessitate appetat, huic, quod in primo argumento proposuerat, nihil ut appeti necessario monstraret, « si aliquid est necessarium, auctore Augustino [3], non esse

1 *Matth.* XXVI.— 2 In I p. q. LXXXII, a. 1.— 3 Lib. V *de Civ.* c. X.

voluntarium, » ita respondet, Augustinum loqui de *necessitate coactionis*, non naturali. « Necessitas enim naturalis, inquit, non aufert libertatem voluntatis. » Hic perspicue sanctus doctor *libertatem* sumpsit non propria, et angusta significatione, qua liberum arbitrium designat, hoc est voluntatem, quæ circa ea versatur, quæ sunt ad finem. Hanc enim cum naturali necessitate pugnare, sequente articulo docet : tum eodem illo articulo primo in *corpore*, ut vocant, explanat quo sensu acceptæ *libertati* non repugnat naturalis necessitas; ac talem exprimit voluntatis actionem, *quæ inhæret ultimo fini ;* quod *ex necessitate* facere illam ait : « sicut intellectus ex necessitate inhæret primis principiis. Finis enim se habet in operativis, sicut principium in speculativis, ut dicitur in secundo *Physicorum*[1]. » Ut igitur non necessario omnibus assentitur intellectus, sed primis duntaxat principiis, cætera autem quæ ex iis sequuntur, ratiocinando colligit : sic voluntas in solum finem ultimum naturali necessitate fertur; in ea vero, quæ ad finem spectant, non necessario, sed libero arbitrio movetur. Ita S. Thomas : ex quibus efficitur *libertatis* nomen, quod necessitati non repugnare dicit, non esse liberum arbitrium, sed voluntatem, qua natura est, vel secundum generis notionem. Sic enim homini, non præcise qua *rationalis* est, *sensus expers* opponitur : sed qua est animal.

Alias vero idem liberi vocem pressius usurpat, ut sit solius *arbitrii liberi*, et cum naturali necessitate pugnet. Ita enim in priori secundæ parte[2], quæstione XIII, articulo sexto; ubi illud inquirit, utrum homo ex necessitate eligat, an libere : respondetque libere eligere, non ex necessitate. Necessitatem autem naturalem intelligit, cujusmodi est ea, qua voluntas finem ultimum, sive perfectum bonum appetit. Ergo libertas huic ex adverso respondens, idem est cum libero arbitrio, et circa ea versatur, quæ *possibilia*, et *contingentia* vocat, quæque velle, aut non velle potest; hoc est appetere, vel fugere.

Liberi arbitrii vox potius usurpanda.

III. Quamobrem cum sit ambigua *libertatis*, ut et *voluntatis; liberi* item, et *voluntarii* significatio ; his omissis vocabulis, *liberi* potius *arbitrii* usurpanda vox est; præeunte sane, Thoma : aut si *libertatis* nomen adeo delectat; ea certe *liberæ voluntatis* intelligatur actio, quam bonam, malamve meritum; laus item, aut vituperatio consequitur : tum ejusmodi, ut illam voluntas hominis exercens, movere se libere dicatur : postremo cujus domina sit, et quam in potestate habeat. Has liberæ voluntatis actionisque conditiones, si ex Peripateticæ philosophiæ præscripto, et interpretatione S. Thomæ, *replantator* illius ac *restitutor* Arausicanus admittit, nihil de voce pugnabimus.

Incogitantia.

Sed tanta videlicet hominis istius in scribendo ἀπροσεξία fuit, ut cum assentiri se utrique, Peripateticæ scholæ, ac S. Thomæ Aquinati professus esset, ubi ad rem ventum est, vel nescire se quis illorum sensus sit, vel ei dedita opera refragari, ac scientem volentemque mentiri palam ostenderit. Hoc non falso a me esse dictum facile is animadvertet, qui cum superiore liberæ voluntatis formula ex S. Thoma potissimum confecta, contendat illa, quæ de eodam argumento Vincentius toto in libro suo disputavit. Quinam igitur fons est boni malique meriti? Audiamus quid de eo sanctus ille doctor præscribat? « Creatura, inquit[3], rationalis seipsam movet ad agendum per liberum arbitrium : *Unde sua actio habet rationem meriti.* » Meriti ergo ratio ex liberi arbitrii actione petitur. Hoc autem a voluntate simpliciter sumpta, et ex necessitate finem appetente distinguitur, eodem auctore S. Thoma. Idem in articulo quarto quæstionis illius centesimæ decimæ quartæ, *merendi rationem* duplici ex fonte proficisci ait, primo ex divina ordinatione; secundo ex libero arbitrio, « inquantum scilicet homo habet præ cæteris creaturis ut per se agat voluntarie agens. » Voluntarium porro istud non qualecumque, sed perfectum esse, demonstrat in quæstione sexta partis ejusdem; ut supra capite tertio diximus : cujusmodi scilicet circa ea versatur, quæ ad finem utilia sunt, ut ea vel adsciscat, vel respuat. Atque hoc ex articulo sexto quæstionis illius intelligitur, ubi eadem duo meriti principia declarans, de secundo loquitur sic : « Alio modo habet rationem meriti, secundum quod procedit ex libero arbitrio, in quantum voluntarie aliquid facimus. » Ergo *voluntarium* illud ad liberum arbitrium pertinet, estque perfectum.

IV. Non minus id ex alio loco constat[4]; ubi quæritur, an *credere sit meritorium :* ex quo de merito, et ejus causa disserens, « Ac-

1 II *Phys.* tex. 89.— 2 In I, II, qu. XIII, a. 6 in corp.— 3 In I, II, q. CXIV, a. 1.— 4 In I, II, q. I, a. 9.

Ex libero arbitrio oritur omne meritum.

tus nostri, inquit, sunt meritorii, inquantum procedunt, ex libero arbitrio moto a Deo per gratiam. Unde omnis actus humanus, qui subjicitur libero arbitrio, si sit relatus in Deum, potest meritorius esse. » Et in responsione ad secundum argumentum, « assensum ait scientiæ non subjici libero arbitrio, quia sciens cogitur ad assentiendum per efficaciam demonstrationis : et ideo assensus scientiæ non est meritorius. Sed consideratio actualis rei scitæ subjacet libero arbitrio. Est enim in potestate hominis considerare, vel non considerare : et ideo consideratio scientiæ potest esse meritoria si referatur ad finem caritatis : sed in fide utrumque subjacet libero arbitrio, et ideo quantum ad utrumque, actus fidei potest esse meritorius. »

Eximius hic locus est, et ad multas res opportunus, ex quibus novæ sectæ licentia coercetur. In primis enim meriti ratio illa constituitur, qualem volumus; ut ex liberi arbitrii actione propria, id est electione pendeat, quam nulla necessitas debet exprimere : sed utriusque esse salva potestas. Siquidem libero arbitrio necessitas omnis uno aliquo circumscribens, ac determinans opponitur; non violenta duntaxat; sed etiam voluntati blandiens, et ejus propensioni consentanea, ut ex S. Thoma superius ostendimus. Deinde cum fides initium sit justitiæ, ac prima gratia; uti S. Augustinus passim indicat : evidens est voluntatis actionem illam, qua gratiæ initium arripimus, eique consentimus, ad liberum arbitrium pertinere, ac non modo ab cogente, sed etiam determinante necessitate longius abhorrere.

V. De laude item, ac vituperatione, cujus stirps, et radix est libera voluntas, non est obscura S. Thomæ sententia. Nam cum eam sibi quæstionem præscripsisset[1], « utrum voluntarium sit in animalibus brutis : » ad illam decidendam, duplex voluntarium discernit; unum imperfectum : alterum perfectum, ut supra capite tertio memoravimus : horum prius inesse bestiis affirmat; quod nihil aliud est, quam τὸ ἑκούσιον, id est *spontaneum*. Posterius vero, quod est liberum arbitrium, et in his, quæ ad finem conducunt, eligendis positum est, soli homini tributum. Ex quo tertium, quod objecerat sibi, dissolvit argumentum : nempe non videri brutis inesse voluntarium, quoniam, ut auctor est Joannes Damascenus, « voluntarios actus sequitur laus, vel vituperium, » at brutorum actus neutrum merentur. Huic ergo sic respondet; laudem ac vituperium sequi voluntarium, quod perfectam habet rationem voluntarii, hoc est liberi arbitrii. Quare sola hæc actio, quæ ab libero arbitrio profecta est, laudem, aut vituperationem meretur. Vide quæ de hac re, ac loco Damasceni, contra Iprensem calumniam utiliter animadvertimus libro tertio *de Opificio*[2].

Rursus liberi arbitrii, quod ea scilicet respicit, quæ ad finem referuntur, proprium hoc esse ; ut per illud movere se libere voluntas dicatur, asserit S. Thomas[3].

Tum eatenus dominum esse sui actus hominem, et habere actiones suas in potestate, quod ex libero operatur arbitrio, ejusdem est sententia[4], capite tertio a nobis exposita. Quæ sane omnia persuadent, veram, ac proprie dictam, et, ut vocant, *formalem* libertatis humanæ rationem in ea voluntatis actione collocari ab S. Thoma, quæ est attributa libero arbitrio, et circa media, eaque contingentia versatur; hoc est nulla necessitate definitas, sed ejusmodi, ut in iis operari pro arbitrio possit : quod vulgo *indifferentiæ* vocabulo, et quidem recte, philosophi pariter, ac theologi declarare solent contra inanes novæ factionis fremitus, et insultus : quibus innutritus Vincentius, hoc attulit ex sectæ indole, ut catholicam allatraret fidem : illud ex seipso, et ingenio suo præstitit, ut ei, quam susceperat, causæ maximam plagam, ac perniciem inferret : quod explicare, ac probare deinceps aggrediar.

CAPUT VI.

I. *Vincentiana de libertate contra superiorem S. Thomæ doctrinam disputatio.* 2. *Ejusdem falsa interpretatio S. Thomæ.* 3. *Refellitur ex eodem S. Thoma.* 4. *De libero arbitrio tota est quæstio, non de voluntate. In illo vera, et formalis est libertas, non in quavis motione voluntatis : quod uberius declaratur.* 5. *Quomodo in aliis voluntatis actionibus virtute contineatur libera electio.*

I. De libero arbitrio ita scripsit Vincentius in *Theriaca*, ut si decreta illa Peripateticæ

1 In I, II, q. VI, a. 2, ad 3.— 2 Cap. XII, § 11 et seq.— 3 In I, II, q. IX, a. 6.— 4 In I, II, q. VI, a. 2, ad 2.

Contra S. Thomam absurda Vincentii disputatio.

doctrinæ, ac S. Thomæ, quæ in superiora capita contuli, evertenda sumpsisset, non aliter quam ut duobus libris suis instituit, quod vellet exequi potuerit. Etenim illud unum toto in opere contendit, ut liberi arbitrii rationem, et essentiam cum voluntate simplici, naturalique confundat, et illud discrimen obscuret, atque e medio tollat, quod in *Summa Theologica* tam enixe princeps ille christianæ philosophiæ, theologiæque constituit; qui voluntatem aliam esse docuit, quæ naturalis est, et rationalis appetitus : aliam, quæ est liberum arbitrium, et in eorum, quæ sunt ad finem, electione consistit. Ad hanc labefactandam libertatis vere, proprieque dictæ notionem multum æstuat Vincentius[1]. Nam inter *voluntatem*, et liberum arbitrium, quod ad libertatem pertinet, nihil interesse putat : sed omnem voluntatis humanæ motionem ab arbitrio libero procedere. Itaque quod voluntas « imperare sibi[2], et esse domina sui actus » dicitur, hoc illius proprium esse disserit eo ipso, quod voluntas est, et natura ; non autem qua est arbitrium liberum.

Rursus solam cogentem necessitatem libero arbitrio repugnare censet[3]; non autem naturalem, et voluntatis inclinationi consentaneam, qualis est necessitas illa, qua beati Deum, quem aperte contuentur, diligunt; vel qua Deus amat semetipsum[4]; quam utramque liberam esse voluntatis actionem asserit.

II. Hæc cum Vincentius tum absurda, tum a Peripateticæ philosophiæ placitis abhorrentia; et S. Thomæ auctoritate damnata defendat; tamen *replantatorem* se esse jactat Peripateticæ sapientiæ ; et auctorem habere commenti illius S. Thomam : quo nullum fingi potest inverecundius, intolerabiliusque mendacium. Licet hoc comparatis inter se utriusque sententiis cognoscere ; tum iis scilicet, quas in capite antecedenti e S. Thoma deprompsimus; tum Vincentii doctoris, quas hoc ipso paulo ante perstrinximus. Nihil sic pugnans cum altero esse sentiet, ut amborum effata sunt, ac decreta.

Intolerando mendacio Thomam et Peripateticos suos facit.

Sed animadvertenda, ridendaque est callidi hominis astutia. Non enim tam plumbeus erat, ut non intelligeret, ea, quæ ex Armacanæ factionis præscripto de libertate proferebat, illis adversa esse, quæ in *Summa Theologica* tradita sunt a S. Thoma[5]. Itaque confugit eo, ut dupliciter ab isto sumi liberum arbitrium diceret : uno modo, secundum essentiam ; altero speciatim, et restrictius, atque hoc posteriore, *vim* esse *duntaxat electivam*, et ea quæ sunt ad finem respicere : deque eo loqui S. Thomam illis locis, quæ ex eo collegimus. Priori vero, voluntatis actionem omnem continere ; etiam illam, quæ in finem est intenta, quæque necessitatem habet adjunctam. Tam enim hanc quam illam, liberam esse, si *essentialis*, ut vocat, libertatis ratio ducatur.

III. Hæc qui palam eloqui, ac scriptis mandare sustinet, frontem habeat aut nullam necesse est, aut omnino ferream. Quid enim, obsecro, illud est? Sanctus Thomas ibi, ubi de libero arbitrio, ejusque natura, proprietate, et ab aliis differentia agit ex professo, opere in illo omnium, quæ de theologia commentatus est, eruditissimo, ac novissimo, duas esse dicit actiones voluntatis ; unam quæ est circa finem; alteram circa *media*, quæ sunt ad finem : atque hanc solam voluntatis, ut liberum est arbitrium, propriam esse : priorem non esse. Addit libertatis veræ proprieque dictæ notas omnes : et eas negat in primam convenire ; cadere vero in posteriorem universas. Et tam suæ famæ, ac publici de se judicii securus existet nescio quis *theriacæ institor*, ut de libero arbitrio aliter existimare sanctum Doctorem asserat, quam suamet ipse voce, tot locis, tot enucleatis, accurateque conceptis, ac repetitis verbis, et sententiis idem ille sit professus. Ostendat aliquem illius locum, quo in loco, *liberum arbitrium; liberum*, inquam, *arbitrium* (Nam de eo, ut initio dixi, inter partes orta primum, deinde scriptis, et disputationibus exagitata quæstio est, quando de hoc litigari cœptum est, quomodo cum liberi arbitrii consensu, et actione conciliari aspirantis gratiæ possit motio) doceat itaque Vincentius, ubinam, illo præsertim in opere, in quo tam multa, tam expressa de argumento isto disseruit, liberum arbitrium scripserit duplici illo modo accipi : aut circa finem versari liberum arbitrium : itemque necessitate determinante, ac naturali constrictum, nihilominus esse, appellarique liberum arbitrium.

IV. Liberum, inquit[6], « arbitrium speciatim sumptum ita definit, non universim omnem voluntatem liberam. « Est ergo voluntas aliqua libera, quæ non est liberum arbitrium. Sit ita. Nos de libero arbitrio contendimus : in

In libero arbitrio formalis est libertas.

1 Lib. I, c. III, v. de.— 2 Ib. c. VI et seq.— 3 Ib. c. XI.— 4 Lib. I, c. XII.— 5 Vide. l. I, c. XXI.— 6 Ibid.

quod si illa cadere solum, quæ antecedente capite percensuimus e sancto Thoma, concedit Vincentius; causam obtinemus. Habemus enim boni ac mali meriti, laudis et vituperii, fontem in uno illo constitutum; tum cætera de movente se libera voluntate, et actiones suas in potestate, ac dominio habente, soli tribuenda sunt arbitrio libero, quale ibi descripsit S. Thomas : quæ sunt veræ, propriæ, unicæque dotes, et notæ libertatis illius, quæ in nostram deducta controversiam est. Hoc quidem concesso ; *libertatis*, aut etiam *liberæ voluntatis* nomine perinde, ut volet, utatur Vincentius. Non repugnabimus. Illo enim contenti sumus uno, veram, et *formalem*, ut in scholis dicimus, libertatis rationem in ea voluntatis motione consistere, cui *liberi arbitrii* tum vocabulum, tum characteres illos, ac proprietates, S. Thomas attribuit. Sic enim hominis animus, λογιστικὸς, id est *ratiocinativus :* itemque liber; et utrumque totus dicitur : quamvis neque voluntate ratiocinetur; nec mente, intellectuve sit liber : sed in illa sola, libertas ; in hoc item solo, ratiocinandi vis et facultas insit proprie, ac *formaliter*. Tum si ambo illa pressius, enucleatiusque tractemus; non *se totis*, ut aiunt, hoc sunt quod esse dicuntur, ratiocinativus intellectus, et voluntas libera. Siquidem intellectus, duplici facultate præditus est; una, quæ principia cognoscit, iisque perspicue cognitis assentitur necessario ; atque hic *intellectus*, id est νοῦς, ab Aristotele, et S. Thoma proprie vocatur : altera vero ratiocinatur, dum ex principiis cognitis ignotum aliud ratione concludit. Itaque *ratiocinativus* proprie ac *formaliter* intellectus est postremo isto genere facultatis, sive qua, ut loqui solent, *discursivus* est : et tamen universe, et in solidum λογισμὸς et λογιστικὸς νοῦς, id est *rationalis* appellatur intelligendi vis. Hoc autem ideo fit, quod in usu rationis præcipuum bonum, ac dignationem obtinet actio illa mentis, et intelligentiæ, qua unum ex altero ratiocinando deducitur, qui συλλογισμὸς vocatur, et *tertia mentis operatio :* hujus enim gratia reliquæ sunt, et ad eam referuntur, tanquam ad fructum, et perfectum operis effectum : *prima* videlicet *operatio,* quæ est simplex *terminorum*, ut vocant, notitia ; et secunda, quæ componendo, vel dividendo affirmat aliquid, aut negat, nihil ex eo tertium colligens. Propterea mens, et intellectus humanus absolute *rationalis,* et λογιστικὸς, nominatur ; etiam dum in illa velut elementa tertiæ, ac præcipuæ operationis incumbit. Nomen enim, a primaria, et cujus reliquæ gratia fiunt, operatione sortitur, quemadmodum arbor fructifera dicitur; tametsi non solum fructus, sed folia quoque, floresque pariat.

Syllogismus

Eodem prorsus modo, rationalis appetitus, seu voluntas, vi duplici, et actione censetur ; ut ex S. Thoma supra memoravi; quarum una simplex est voluntas, et naturalis finis appetitio, quæ in finem ultimum claro contuitu cognitum, divina ope sublevata, non libere, sed necessitate fertur : altera, quæ in iis versatur, et hæc elegit, quæ ad finem comparata, media dicuntur. In hac liberum arbitrium, et *formalis*, proprieque sic nominata libertas continetur. Sed ea *libertatis* appellatio, vel *liberæ voluntatis*, totam nonnunquam appetitus rationalis facultatem complectitur; adeoque illas etiam actiones, quæ ab electione differunt; quo ad hanc comparantur, velut principalem analogiæ terminum, quod vocant *analogatum præcipuum :* ut est finis appetitio, quam *intentionem* vocant.

V. In quo etiam atque etiam illud observari volumus ; quod ad Vincentii, et ejusdem *farinæ* hominum eludendas præstigias conferet, illam ipsam, quam vocant, finis *intentionem*, ὁρμὴν Græci vocant, et ὄρεξιν, quandiu hic degimus, cum electione sæpius implicatam esse. Non enim hoc in statu vitæ mortalis, finem ultimum directa, et perspicua cognitione percipimus, qui mentis intuitus, *intuitiva cognitio* nuncupatur. Itaque de fine ultimo persequendo deliberari solet, et is post deliberationem eligi, antequam idem ipse pro fine propositus, sequenti consultationi præeat, qua de eligenda illius obtinendi ratione, ac *mediis* inquiritur. Quod ergo generatim dicimus, finem non eligi, sed ea duntaxat, quæ ad finem utilia sunt, id sic est explicandum, ut electioni illi non subjaceat, quæ eo proposito, ac constituto sequitur. Nihil enim prohibet, consilium haberi de finis illius assequendi modis, de quo, an tanti esset, quæsitum ac deliberatum antea fuerit.

Impetum et appetitum.

Quemadmodum principia, quæ in *subalternantibus*, ut vocant, ratione concluduntur, in subjectis, et subalternis scientiis minime probantur : sed pro demonstratis, et confessis assumuntur, et in his duntaxat principiorum vim, et officium exercent, non in superioribus. Ut autem ἐπιστημονικῶς, hoc est *scientifice*, ut vulgus loquitur, sciri dicantur ea, quæ ex citimis illis principiis concluduntur in inferioribus, ac subalternis disciplinis, necesse

est ut eorum certa veritas ex subalternantis notitia comprehensa sit, et perspecta; ac δυνάμει, hoc est implicite, ac virtute, in assensu, quo principium admittitur ab superiore demonstratum ac traditum, demonstratio ipsa contineatur. Sic in libertatis usu qui ab deliberato jam, et electo fine proficiscitur, in eumdem intenta finem voluntatis appetitio, virtute comprehensam habet antecedentem electionem : ob idque libera dicitur etiam proprie, ac formaliter, donec ad initium aliquod perveniatur subitæ, minimeque deliberatæ motionis, a qua liberarum progressio deinceps orta ducatur.

Hæc adversus Armacana commenta multum notasse profuerit. Hinc enim Vincentiani operis, et doctrinæ labes, ac ruina consequitur : cujus in sequentibus specimen aliquod exhibebitur. Nam ad omnia singillatim errata castiganda, mihi nec otii modo, neque stomachi est satis.

CAPUT VII.

1. *Liberi arbitrii essentia perperam ab Vincentio definita.* 2. *Quæ refutatur. Imperium in quo situm sit.* 3. *Quomodo voluntas movere se dicitur.* 4. *Voluntatem sibi non imperare proprie.*

Liberum arbitrium male a Vincentio definitum.

I. In priori *theriacæ* parte toto in hoc unum studio Vincentius incumbit, ut ab communi, et sane catholica liberi arbitrii notione lectorum abducat animos, et ad alienam, ac falsam transferat. Hæc autem est ejusmodi, et iis ab eo concepta verbis. « In modo

Imperatorio.

agendi, inquit [1], ἡγεμονικῷ, quo voluntas se ipsam movet, et actum suum sibi imperat, consistit essentialis ejus libertas. Unde istam libertatem omni actui suo voluntas infundit, quem ex se ipsa, et directione rationis elicit.» Ac ne quem ambiguitate fallat; cum dicit, liberum esse actum omnem voluntatis, *quem directione rationis elicit*, non hoc significat, quod Peripatetici, et cum Græcis, Latinisque Patribus, S. Thomas asseverat, illum solum *proprie*, et ut loquuntur, *formaliter* esse liberum, qui ex deliberatione, et consilio rationis existit; qualis est ἡ προαίρεσις, id est *electio*: quæ idcirco abhorret a necessitate qualibet; eo quod consilium circa contingentia, et utrinque ad eligendum proposita versatur. Verum omnem prorsus actionem voluntatis, etiam necessitate circumscriptam, ac determinatam, liberam appellat; ut ex toto opere licet cognoscere. Ut cum ita scribit, « non posse dari propriæ [2], et rationalis voluntatis actum qui liber non sit. » Et paulo ante, « Ubi voluntas, ibi libertas : et quidquid ab ea, ut voluntate, et appetitu rationali procedit, ab ea ut libero arbitrio procedit, adeoque liberum est. » Qua sententia nulla magis adversaria potest esse sancti Thomæ decretis illis, quæ supra commemorata sunt; ubi liberum arbitrium ab voluntate, qua voluntas est, et appetitus rationalis, discerni jubet. Ad hæc Vincentius necessitatem naturali consentaneam inclinationi cum vera libertate putat consistere [3]: et amorem utrumque, tum Dei, quo se ipse diligit : tum beatorum, quo Deum amant, esse liberum arbitratur. Item alia pleraque ad idem disputat argumentum, quæ libertatis, ac liberi arbitrii naturam, et essentiam longe diversam ab ea constituunt, quam ex Aristotelica, Christianaque philosophia superius adstruximus : quæ res postmodum liquido constabit.

II. Quod nunc agitur, demonstrare hoc instituimus, primo illo in aditu disputationis, large, ac pueriliter aberrasse Vincentium, penitusque nescisse quid scriberet.

Primum quale istud est, quod *libertatis*, et, ut putat, *liberi arbitrii essentiam in modo agendi* ἡγεμονικῷ, sitam affirmat; *quo se ipsam movet voluntas*, et *actum sibi suum imperat?* Imperandi actus, si S. Thomæ creditur [4], rationis est, sive νοῦ, et intellectus, in quo τὸ ἡγεμονικὸν a philosophis ponitur. Satin' igitur putidum est, liberi arbitrii essentiam in eo collocare, quod extra voluntatem est, et in altera facultate residet?

Vis imperatrix.

Præterea, *imperare* ut idem S. Thomas ait [5], est « ordinare ad aliquid agendum, » hoc est ad finem, ut in sequente articulo docet : ubi non inesse brutis imperium ex eo probat, « quoniam ad finem ordinare nequeunt, » Quæ autem *ad finem ordinantur*, ea sunt, quæ *media* vocantur : in quibus quæ versatur actio voluntatis, *electio* dicitur. Hæc autem non omnis est, et qualiscumque voluntatis actio, sed certa duntaxat, et definita : quæ circa contingentia, utrinque inter se comparata consistit, ac proinde minime de-

In quo situm sit imperium.

1 Lib. I, c. III.— 2 Ib. ver. 8.— 3 Ib. c. XI et seq.— 4 In I, II, q. XVII, a. 1 et 4.— 5 Ib. art. 2.

terminata, et ad unum contracta, cujusmodi necessaria sunt.

Quomodo voluntas se movere dicatur.

III. Eodem spectat, quod movere se voluntas dicitur. Id enim eatenus voluntati convenit, auctore S. Thoma[1], qua *media* respicit. Ac sunt nonnulla illo in loco, ubi istud asserit, quæ Vincentii dogma convellunt; ubi cum quæsisset[2], « utrum voluntas ab aliquo exteriori principio moveatur; » ita respondet; moveri primum ab *objecto* : tum etiam quod ad exercendum actum attinet, necessario moveri ab externo aliquo principio. « Omne enim, quod quandoque est agens in actu, et quandoque in potentia, indiget moveri ab aliquo movente. Manifestum est autem, quod voluntas incipit velle aliquid, cum hoc prius non vellet : necesse est ergo quod ab aliquo moveatur ad volendum. Et quidem, sicut dictum est[3], ipsa movet se ipsam *in quantum per hoc, quod vult finem, reducit se ipsam ad volendum ea, quæ sunt ad finem.* Hoc autem non potest facere, nisi consilio mediante. Cum enim aliquis vult sanari, incipit cogitare quomodo hoc consequi possit; et per talem cogitationem pervenit ad hoc, quod potest sanari per medicum : et hoc vult. Sed quia non semper sanitatem actu voluit, necesse est quod inciperet velle sanari ab aliquo movente : et si quidem ipsa moveret se ipsam ad volendum, oportuisset quod mediante consilio hoc ageret ex aliqua voluntate præsupposita, hoc autem non est procedere in infinitum. Unde necesse est ponere quod in motum voluntatis voluntas prodeat ex instinctu alicujus exterioris moventis. »

Hinc apparet, voluntatem non semper movere se, nec omnem illius actionem ex illa sui motione procedere : sed in finem plerumque ferri, instinctam aliena quadam impulsione : tum autem movere se, cum post finis appetitionem, et consultationem de ejus assequendi modo; ex non volente, per sese fit volens ea, quæ ad finem utilia judicata sunt.

Quin alibi de *imperio* agens[4], affirmat, non omnem actum voluntatis ex illo proficisci, sed eum solum, « qui rationi subditur. Primus autem voluntatis actus ex rationis ordinatione non est : sed ex instinctu naturæ, aut superioris causæ, et ideo non oportet quod in infinitum procedatur. » Falso itaque Vincentii *Theriaca* actum omnem voluntatis liberum esse vult, et eumdem ab movente, ac sibi imperante voluntate procedere.

Voluntas sibi proprie non imperat.

IV. Præterea si *essentialis voluntatis libertas* in eo posita est, quod illius imperatur actio : nec ulla est voluntatis actio, nisi libera : quia voluntas idem est cum libertate, ut Vincentius existimat : erit ipsa sibi imperans, et serviens eadem prorsus actione. Nam imperandi actus ille, quia fit ab voluntate, carere non potest eo, in quo voluntatis, et libertatis posita est essentia. Est autem in eo sita, ut imperetur imperari ergo debet : aut alio ac diverso actu; aut se ipso. Si prius dicatur, res in infinitum exibit : donec in aliquo consistat, qui ex nullo imperio prodeat : et is tamen ex voluntate fiat. Quare voluntatis aliquis actus ex imperio non existet : et idem erit imperium, et imperatum; quod ad apertam contradictionem et inscitiam implicatur.

Nam quod modum illum agendi liberæ voluntatis[5], quo sibi ipsi voluntas imperat ut velit, *divinum* appellat, non videt quam imperite, imo impie loquatur. Est enim ex eo consequens, divinæ voluntatis actum, et quidem interiorem, et *elicitum*, ex jussu, imperioque procedere; quod et iisdem scatet absurdis, quæ paulo ante notavimus : et cum id omne, quod intimum est Deo, et in eo manens, Deus sit, ex imperio ac præcepto Deus existet.

CAPUT VIII.

1. *Absurda consectaria Vincentianæ doctrinæ.* 2. *Ex ea sequi omnem voluntatis actionem esse liberam, etiam in amentibus et parvulis.*

Absurda Vincentianæ doctrinæ consectaria.

I. Verum ut quam late diffusa sit illa Vincentianæ doctrinæ pernicies quivis intelligat, quantamque fidei Catholicæ calamitatem et stragem inferat, quid ex ea sequatur operæ pretium sit expendere : et quæ supra sunt ex ejus verbis approbata colligere.

In id potissimum operis totius doctrina conspirat, ut voluntatem eamdem esse penitus cum libertate suadeat, adeo ut « voluntarium pro libero[6], voluntas pro libertate, nullo inter ista discrimine, usurpetur. » Quippe « Omnis, inquit, voluntas, id est voluntatis actus, in S. Augustini philosophia libera est, eo ipso, quo est voluntas, » quod ipsum et de

1 In I, II, q. IX, a. 3 et 4.— 2 Ib. a. 4.— 3 Ib. a. 3.— 4 Ib. q. XVII, n. 5, ad 3.— 5 Cap. I, v. 16.— 5 Lib. I, c. III.

libero arbitrio intelligendum asserit in fine capitis : ubi ait « voluntatem, et liberam voluntatem, et arbitrii libertatem, et liberum arbitrium pro uno eodem usurpari, inter seque converti. » Quod ex Augustini, aliorumque Patrum sententiis probare studet [1] : qui absolute « ubi voluntas est, ibi libertatem esse » pronuntiant.

Hujus porro libertatis, sive arbitrii liberi ac voluntatis essentiam in eo consistere docet, quod voluntas suum actum sibi imperet, non eum solum, qui ab illis facultatibus, jussu, et imperio illius exercetur, quique *imperatus* vulgo in scholis dicitur; sed etiam *elicitum*, et in voluntate ipsa manentem; si quidem « actum suum sibi imperare *voluntatem*, et illum efficiendo, ei dominari » dicit; et in eo libertatis essentiam esse positam : nec non id, quod voluntatis proprium est, et in quo brutis ab animantibus discrepat, ut *sese ipsa moveat*. Movet ergo se, et interiores, ac manentes in se actus eo ipso sibi imperat, quo libera est, et arbitrium liberum; in eoque vera et *essentialis*, ac *formalis* est posita libertas.

Quin etiam capite sexto, scribit, « imaginem divinæ libertatis esse in voluntate hominis, quia sicut Deus in amando et volendo est sui juris, et in affectus suos altissimo modo sine imperfectione jus, et imperium exercet : ita etiam voluntas humana, jus simile, etsi longe inferius, et a jure divino dependens, in actiones suas *elicitas* habet. » Ob eamdem causam, capite nono, liberæ voluntatis *actum elicitum*, etiam *imperatum* esse dicit, ideoque *reflexum*, quatenus *actum suum sibi voluntas imperat*.

Capite vero decimo, *essentialem voluntatis libertatem*, adeoque liberi arbitrii in eo collocari ait, quod cogi non possit, quam elegantiarum pater *incogibilitatem* nominat, quæ *necessitati* illi, vel *coactioni* est opposita, quæ *perimit arbitrii voluntatem* : et quam brutis animantibus inesse, capite XLII, latius ostendit. Hæc summa est Vincentianæ philosophiæ, quæ cujusmodi portenta pariat, paucis explicabimus.

II. Hinc enim consequens est in primis, omnem prorsus voluntatis actionem liberam esse, et arbitrii liberi propriam ; cujusquemodi tandem ea sit; hoc est sive necessitate sit expressa; sive ex deliberatione, et electione libera prodeat ; sive ex intellectus arbitrio; sive ad unum aliquid considerandum, et judicandum vis illum rei objectæ compulerit : ac denique quidquid phrenetici, amentes, et parvuli voluntate gesserint, id erit arbitrio libero tribuendum. Nam si omnis actio voluntatis eo ipso, quo voluntatis est, libera est, et liberi arbitrii propria ; si, quod Armacanus sectæ patriarcha scivit [2], « implicat contradictionem, ut voluntas non sit libera, sicut implicat ut volendo non velimus, aut non faciamus quod volumus; hoc est ut voluntas non sit voluntas : » cum phrenetici, ac mente capti, et qui nondum expeditum rationis usum habere dicuntur, voluntate rationali appetant multa, quæ non appeterent, nisi ratione appetenda judicarent : profecto quidquid agunt, id libere, et ex arbitrio agunt libero. Quod enim natura insitum, et *essentiale* rei est, sine eo res esse non potest, et ea posita, necessario ponitur. Atque omnis actio eo ipso libera est *essentialiter*, quo fit a *voluntate*, et est ejus vitalis, et naturalis actio. Quare cum quod phrenetici volunt, id voluntate velint, et vitalis ea sit actio voluntatis, nec sine rationis et intellectus judicio procedat, ut Vincentius ipse confitetur [3], *essentialiter* libera sit oportet, et ab arbitrio libero profecta : si quidem omnis voluntas, sive *volitio*, eo ipso libera est, et arbitrii liberi propria, quo est *volitio*.

III. Tenetur itaque suapte confessione constrictus, et irretitus tum Armacanus, tum Armacani assectator Vincentius. Qui enim omnem voluntatis motionem, eo ipso, quo est voluntas, liberam esse dicit, qui voluntatem, libertatem, et liberum arbitrium, rei ejusdem esse propria vocabula putat; hic si qualicumque ratione, ac judicio utitur, quidquid voluntate volumus, libere nos, ac libero arbitrio velle fateri debet. Alioqui si voluntate appetunt aliquid homines, quamlibet male affecti, tamen homines, profecto non omnis voluntas eo ipso, quo voluntas est, erit libera. Existent enim aliquæ voluntates, hoc est actiones voluntatis, minime liberæ, quibus nihilominus libertatis essentia convenit. Ut enim vitalis omnis actio, quæ ab videndi sensu proficiscitur, visio est, et essentiam hujus habet; quoniam genus nullum aliud actionis visus exercet, præterquam visionis : ita quoniam ex Armacanorum sententia, volendi facultas, quanta quanta est, nihil est nisi libertas, et arbitrium liberum; quæcum-

1 Cap. III, IV et seq. — 2 Tom. III, l. VI, c. V. — 3 Lib. I. c XIV.

que illius erit actio, libera sit necesse est, et cujusmodi liberi esse debet arbitrii. Vide in quas angustias sua illos male cogitata ratio compulerit. Nonne isti sunt, qui voluntatis duplicem illam functionem a S. Thoma, Peripateticisque omnibus admissam, ut alia sit naturalis, et necessaria; alia libera, et liberi arbitrii propria, funditus respuerunt? Nonne cum iidem illi voluntatem alias pro natura sumi, et eo quod spontaneum dicitur; alias pro libera facultate docuerint; isti nihil præter libertatem, et liberum arbitrium voluntati reliquerunt?

CAPUT IX.

1. *De necessitate opinio S. Thomæ.* 2. *Huic contrariam tuetur Vincentius, qui omnem necessitatem arbitrio libero adversam vocat coactionem : adeoque duplicem constituit, sed perplexe, et obscure.* 3. *Diluitur Vincentianæ sententiæ cavillatio.* 5. *Male ab eo necessitas cogens explicatur.* 6. *Et refellitur ex iisdem, quos citat, auctoribus.*

I. Quoniam autem præcipua Vincentii, ac totius sectæ cavillatio, in definienda necessitate, quæ est opposita libertati, posita est, interest scire, quæ sit illorum de necessitate ista sententia; qua nihil est profecto apud eos intricatius, et incertius : adeo multis involucris rem minime alioqui difficilem obscurare, vel de industria student : vel propter inextricabiles laqueos, in quos incauti se induerunt, necessitate coguntur. Sed antequam illorum, et Vincentii præsertim, tortuosos anfractus, et labyrintheas ambages aperiam : communem, usuque receptam doctorum omnium, et hactenus traditam notionem necessitatis exponam; ut sit lucis instar, cujus ope per opacas illas insidiosi erroris tenebras tuta, et certa vestigia ponamus. Hanc facem nobis præferat idem ille, quem Peripatetici, et Christiani de libertate decreti interpretem communi consensu partium adhibuimus, S. Thomas Aquinas. Hic cujusmodi res sit necessitas, tum universe, tum qua libertati est opposita, declarat illo in loco *Theologicæ Summæ*, quem supra capite tertio disputationi nostræ præscripsimus. Ibi *necesse* definit[1], *quod non potest non esse* : quod videlicet contingenti contrarium est. Hoc enim contingens dicitur, quod tam potest esse, quam non esse. Porro necessitatem dividit in « naturalem, quæ est secundum inclinationem naturæ : et violentam, sive coactionis, quæ est contra inclinationem naturæ. » Prioris exemplum capit ex voluntate, quæ *necessario inhæret ultimo* fini : nimirum *per essentiam*, id est perspicue, cognito[2]. Eademque necessitas in brutis inest animantibus, quæ « ex naturali agunt judicio[3], sed non libero, quia ex naturæ instinctu moventur in finem. »

De necessitate doctrina S. Thomæ.

Item doctrina Vincentii.

II. At Vincentius in primis[4], « coactionem, et necessitatem in hac liberi arbitrii materia idem prorsus significare dicit. » Deinde hanc ipsam *necessitatem*, vel *coactionem* bifariam tribuit. Nam aliam dicit esse, « quæ premit naturalem arbitrii libertatem aliam, quæ perimit. Prior autem ideo non aufert voluntatis libertatem, quia relinquit ei motum suum voluntarium, quo sub premente, non opprimente necessitate, ex judicio rationis, et utendo potestate illa dominatrice, se movet. Tantum ergo abest ut voluntatem opprimat, ut etiam voluntatem ad exercitium suæ libertatis inclinet, dum ad eliciendum actum voluntarium eam premit. Quod enim voluntarium, et liberum. »

At posteriorem, « libertatis peremptricem, sive coactivam, et dominantem, quæ libertatem actus, in quem impellit, extinguit, non sinere ait voluntatem potestate sua imperatrice uti, ut motu suo seipsam agat, et in necessitatem demittat, sed eam quasi ante se duriter impellere, et perinde ac appetitum brutorum, præcipitare. Tum repugnare modo illi, quo voluntas seipsam agit[5]. »

In hac Vincentii incondita, et tenebricosa disputatione non est facile discernere quid sibi velit : sed eo tamen utcumque pertinent ambages illæ morosæ orationis ac streperæ, ut sit necessitas triplex; una, quæ *violenta*, et *coactiva* proprie dicitur, « cujus principium extrinsecus est[6], nihil eo conferente quod patitur. » Secunda quæ naturalis est quidem, sed ideo violenta dicitur[7], quia impetu quodam effreni naturam agit præcipitem; ita ut non se agat, et moveat: qualem esse ait in brutis necessitatem cogentem. Tertiam neces-

1 In p. q. LXXXII, a. 1.— 2 Ib. a. 2.— 3 Ib. q. LXXXIII, art. 1 et I, II, qu. VI, art. 2.— 4 Lib. I, cap. XI.— 5 Ibidem cap. XIII.— 6 Arist. III. *Ethic.* I.— 7 Vinc. l. 1, cap. XIII.

sitatem naturalem itidem appellat, « quæ relinquit naturæ motum suum voluntarium. »

III. Qua in Vincentii descriptione permulta sunt falso, nec satis considerate dicta. Horum illud est primum, « quod coactionem et necessitatem in hac liberi arbitrii materia idem prorsus significare » asserit. Quod non est ita. Nam plurimum inter se differunt, ejusque differentiæ ratio nec parva, nec infrequens habetur : ut cum liberum alias cum necessario simplici ; alias cum violento comparatur. Diceret potius ; promiscue nonnunquam accipi, ut necessitas naturalis interdum *coactio* vocetur quadam nominis abusione. Siquidem etiam in his quæ libere, et ex libero arbitrio fiunt, cogi tamen dicuntur homines, non solum cum inviti ac repugnantes agunt ; sed etiam cum ex vehementi impetu animi, vel in habitum roborata cupiditate trahuntur. Quod ipsum de brutis quoque dicitur, non proprie, sed καταχρηστικῶς, cum revera non violentia cogantur ulla, sed in illa sponte ferantur, quæ sunt eorum naturæ consentanea. *Abusive.* Præterea ridiculum est, quod ait, *necessitatem*, seu *coactionem priorem*, idcirco non perimere libertatem, quia non aufert voluntarium ; tanquam idem sit *voluntarium*, quod *liberum*, eo videlicet genere libertatis, quod proprie dicitur, et de quo inter nos orta quæstio est, idemque est cum arbitrio libero. Est ea quidem istius sectæ nova, et absurda sententia, omne quod voluntarium est, esse liberum. Sed huic adversatur Peripatetica philosophia ; cujus ex placitis sanc. Thomas voluntarium illud esse dicit[1] ; quod est a propria, et naturali inclinatione ad finem notitia aliqua perceptum ; cujusmodi in brutis inest animantibus, et parvulis. Hoc autem est, quod ab Aristotele τὸ ἑκούσιον dicitur[2], et vulgo *spontaneum* appellant.

Diluitur Vincentiana argumentatio. IV. Itaque non solum contra Peripateticæ sapientiæ, sed etiam adversus communem humanitatis sensum nova secta contendit, necessitatem illam, quæ naturalem propensionem trahit ad finem, vim esse cogentem, ac violentiam ; ejusque de brutis capit exemplum, quorum appetitus præcipitatur, ac *duriter impellitur*. Atqui voluntarium illud, cujus participes sunt pueri, ac bestiæ, ibi maxime spectatur, ubi jucundis rebus objectis, non invito, neque violenter, sed sponte, ac voluptate trahuntur. Sic enim Augustinus, « Ramum, inquit[3], viridem ostendis ovi, et trahis illam : Nuces puero demonstrantur, et trahitur. Et quia quo currit trahitur, amando trahitur. »

Nam quod subjicit, idcirco perimi libertatem hujusmodi necessitate ; quia « non sinit hæc voluntatem potestate sua dominatrice uti, ut motu suo seipsam agat : » manifeste demonstrat, eatenus libertati contrariam esse necessitatem naturalis inclinationis, quia libero repugnat arbitrio, sive potestati utriusque, quæ in iis quæ sunt ad finem, hoc est *media*, versatur. Hanc enim esse, qua et imperatrice vi uti voluntatem, et seipsam agere, ac movere dicitur[4], supra docentem sanc. Thomam audivimus. Quo et cætera ejusdem pertinent : velut, « ea, ad quæ naturaliter inclinamur, non subesse libero arbitrio. » Hinc enim evidens est, naturalem illam necessitatem non perimere voluntarium sed liberum. Ideo tam bruta, quam amentes, et parvulos voluntarie ferri quidem in ea quæ appetunt, non tamen libere. Cur autem libere non agant, non illa ratio ab eodem sanc. Thoma redditur, in qua Vincentius tantopere sibi placet, plaudente nullo ; quod impetu quodam ac duriter impellantur ; sed omnino, quod ad unum affixi et determinati, indifferentia illa careant, sine qua libertas arbitrii constare non potest : ut paulo post rursus ostendam.

V. Pessime vero, et ἀφιλοσόφως Vincentius necessitatem cogentem, et libertatis inimicam, ab ea distinguit, quæ cum libertate stat, eo solo, quod illa sit incitatior, ac vehementior, hæc sedatior ; ut ex illius verbis intelligitur. *Non philosophice* Nam sive vehemens sit, sive lenior ac tranquillior, dummodo antecedat voluntatis usum, et ad unum affigat, liberum tollit arbitrium. Siquidem pecudes ipsas videmus majore ad quædam rapi impetu, quam ad alia : ut ad pabulum capessendum mitioribus incitari stimulis, quam ad venerem ; quemadmodum de illis, maxime autem de equabus, eleganter poeta cecinit in tertio *Georgicon*. Et tamen utrobique necessitas antecedens, ac proritans appetitum agit illas libertatis expertes : neque duriter impellit, sed blandissimis voluptatis illecebris demulcet ; hoc est *brutaliter*, uti loquitur leporis ac munditiæ Romanæ flosculus Vincentius Lenis.

VI. Quocirca melius auctores illi[5], quorum iste testimonio utitur, sanc. Bernardus, et Thomas, nec non Scotus, necessitatis vim *Vincentius ex iisdem quos citat, auctoribus refellitur.*

1 S. Th. in I, II, q. VI, a. 2.— 2 Ib. et Arist. III, *Nicom.* c. IV.— 3 Tr. XXVI *in Joan.*— 4 Vide c. III et XII.— 5 Vinc. c. XI.

explicant, et cum libertate contendunt. Quippe ex eorum dictis alia cogens et violenta necessitas existit voluntatis inclinationi contraria : alia minime violenta; sed naturali propensioni consentanea. Quæ rursus bifariam tribuitur, ut sit altera antecedens, et determinans voluntatis appetitum, et ad unum aliquid affigens, et alligans, sine potestate alterius; qualis in brutis, aut amentibus, parvulisque reperitur : altera voluntatem sequens, et comitans, quæ libera necessitas appellatur; quod eam sibi suapte sponte voluntas afferat, quando in eo, quod libere delegit, fixa manet, nec mutationem admittit ullam.

Ex hac triplici necessitate, prima interiori, et ut vocant, elicito voluntatis actui non potest obsistere : nec ejusmodi in rerum natura versari potest; quandoquidem ipsa violenti ratio cum voluntatis actione pugnat : ut pluribus in primo libro de arbitrio libero disputatum est a nobis. Incurrit autem in exteriores, et a voluntate imperatas actiones : nec intimam illius libertatis functionem opprimit; sed de voluntario detrahit, ac benemeriti dignitatem aut minuit, aut penitus infringit. At secundi generis necessitas, quæ ex naturali inclinatione oritur, neque vi cogit; neque tamen libertatem, hoc est liberi arbitrii usum, et electionem relinquit. Non enim violenta dici debet, quæ naturalem appetitionem ad hoc rapit, et in eo defixam, et immersam tenet, ad quod suapte sponte proclivis est. Verum ideo voluntati libertatem eripit; quod nec imperandæ actionis illius, nec ad eam exercendam movendi sui potestatem illi facit; sed impetu quodam naturali, minimeque libero, ad id, quod juvat, et blanditur, impellit.

Tertia denique, quoniam ex libera electione voluntatis oritur, libera est et ipsa : ideoque *voluntaria*, ut dixi, *et libera necessitas* a sanc. Bernardo dicitur. Non enim solum libere suscipitur ; sed etiam libere in ea permanetur, libertate illa quæ absolutæ necessitati, non quæ servituti est opposita. Quare frustra est Vincentius, qui cum de antecedente necessitate inimica libertatis agatur, ejus testes advocat, qui de consequenti loquuntur; ut liberæ voluntatis actioni non esse contrariam vim necessitatis ostendat.

CAPUT X.

1. *Insignis Vincentii error in quodam sanc. Thomæ loco usurpando.* 2. *Qui quidem exponitur* 3. *Et ostenditur nihil ad causam Vincentii pertinere. Cujusmodi necessitatis genera ibidem declarentur.*

I. Age nunc insignem Vincentii labem abstergamus; qui locum profert e sanc. Thoma Aquinate [1], « qui multum, inquit [2], negotii Petavio, et Richardo, et ejusdem philosophiæ mystis facessit. » Ut et Petavio, cæterisque negotii aliquid faciat, et Vincentii causam adjuvet ; necesse est, illorum ut decretis contrarius sit iste locus, et hujus doctrinæ consentaneus. Meminerimus quæ sit summa Vincentianæ opinionis superiori extricata capite. Nimirum necessitatem statuit duplicem ; alteram *coactionis,* non tamen proprie ita dictæ, sed naturalis, et absolutæ, quæ cum naturali inclinationi lenocinetur, eam tamen violentam ideo nominat, quod voluntatem non sinat imperatrice vi uti, ac sese movere; sed eam præcipitet, et impellat, quemadmodum brutorum appetitus in id, quod amat, vehementi rapiditate trahitur, Alteram non violentam vocat, quæ *voluntatem ad eliciendum actum voluntarium* premit; tametsi ad unum appetendum necessario sit adstricta : quemadmodum beati Deum necesrio, nec minus tamen libere diligunt.

Quamobrem ut hanc opinionem suam antiquorum testimoniis approbet Vincentius; ejusmodi ea sint oportet, ut necessitatem utramque talem exprimant, qualis ab illo constituta est : quæ nimirum voluntatem uni tantummodo rei addictam, et alligatam teneat, alterius eligendi potestate detracta. Sic enim violentam necessitatem omnem funditus perimere libertatem existimat, ut in brutis usuvenit : ex quo sequitur, optionem alterius eripi; nec nisi unum aliquod obtrudi. Sic etiam necessitatem alteram unius appetitione determinatam habere voluntatem putat Vincentius; ob idque Petavium reprehendit, quod libertatem neget, sine pari ad utrumlibet potestate consistere. Quod si necessitas ejusmodi nominetur ab auctoribus, quæ plane

1 Vinc. l. I, c. XII.— 2 Lib. III *cont. Gent.* c. CXXXVIII.

voluntaria sit; hoc est, quam sua sibi voluntate quispiam præscripserit, ita ut si velit contra illam venire possit; ut cum naufragii metu merces suas in mare projicit: aut cum jurejurando, vel vota jejunium sibi, vel castimoniam indixerit; perspicuum est nihil ista necessitatis genera duo ad Vincentiana pertinere : nec de illis controversiam ullam inter ambas partes exstitisse.

II. Atqui ille ipse sanc. Thomæ locus, in quo tantum præsidii sibi esse jactat gloriosus iste *custos dominusque viperarum*, prorsus ad eam spectat necessitatem, quæ mere voluntaria est, et utriuslibet eligendi liberam potestatem relinquit.

Thomæ locus a Vincentio citatus exponitur.

Licet hoc ex ipsa sanc. Thomæ disputatione, ac disputandi causa cognoscere. Ibi enim contra nonnullos disserit, qui votorum obligationem, et impositam ab ea necessitatem certorum officiorum improbabant; cum hoc objicerent : « Unumquodque bonum, quanto liberius agitur, tanto virtuosius esse videri : quanto autem ex majori necessitate quis ad aliquid observandum astringitur, tanto minus libere id agere videri. Videtur igitur derogari laudabilitati virtuosorum actuum per hoc, quod ex necessitate obedientiæ, vel voti fiunt. » Quibus sic occurrit sanc. Thomas, duplicem ut necessitatem discernat; unam *coactionis*, « et hæc, inquit, laudem virtuosorum actuum diminuit, quia voluntario contrariatur. Coactum enim est, quod est voluntati contrarium. Alteram, quæ ex interiori inclinatione procedit; et hæc laudem virtuosi actus non minuit, sed auget: facit enim voluntatem magis intente tendere in actum virtutis. Patet enim, quod habitus virtutis, quanto fuerit perfectior, tanto vehementius voluntatem facit tendere in bonum virtutis, et minus ab eo deficere. » His tertiam adjungit necessitatem, « ex fine : sicut cum dicitur alicui necesse esse habere navem, ut transeat mare. Patet autem quod nec hujusmodi necessitas libertatem voluntatis diminuit; nec actuum bonitatem. »

His animadversis, docet sanc. Thomas necessitatem illam, quæ ex obediendi voto sequitur, neque *coactionis* esse, quæ est prima; neque *ex interiori inclinatione*, quæ secunda est : sed ex *ordine ad finem*, quam tertio loco posuit; quæ quidem neque libertatem, neque laudem detrahit.

III. Ex his manifesta est Vincentii levitas, et incogitantia, qui sola nominum specie deceptus, continere animum suum non potuit, quin efferretur gaudio, et Ἰὴ παιὰν caneret, *ovans et vitulans victoria :* nec intellexit, quod refrigerato nunc puerili hoc impetu cognoscet, nihil ista genera necessitatis tria, quæ ex sanc. Thoma retulit, ad illa sua spectare duo : imo quæ ibidem scripta leguntur, cum Petavii placitis adamussim congruere; abhorrere autem ab iis venenis, ex quibus iste δηλητήριον suum φάρμακον temperavit.

Et nihil ad causam Vincentii pertinet.

Deleterium. Pharmacum

Primum quid habet commune cogens Vincentii necessitas cum ea, quam sanc. Thomas illic explicat? Vincentiana non est contra voluntatis inclinationem; nec violenta proprie dicta : tum libertatem, sive usum arbitrii liberi perimit. At illa sanc. Thomæ vera proprieque dicta coactio est, eaque voluntario est opposita; quod idem asserit; nec liberi arbitrii functionem eripit. Non enim qui voto castitatis obstrictus, acerrimis contra voluntatem libidinis stimulis urgetur, non libero, et in utramvis partem flexibili resistit arbitrio : quod ad laudem et meritum valet quidem; sed multo minus, quam si longo usu, et exercitatione temperantiæ, perfectum ejus in se obfirmasset habitum; quo et minori difficultate, et propensione majori virtutis illius officia præstaret. Nam si inflammatæ cupiditatis fractus illecebra, nonnisi metu, et invitus in officio continetur, libere hic quidem abstinet; sed quoniam coactus omnino id facit; et quod re ipsa non audet, voluntate jam admisit facinus; laudis ac meriti nihil eo facto consequitur.

Cujusmodi necessitatis genera ibidem declarentur

IV. Igitur necessitas illa cogens, cujus ibi sanc. Thomas meminit, cum usu arbitrii liberi, et libertate nullo modo pugnat; siquidem voluntati, quod ad interiores actus pertinet, vis afferri nulla potest, « Duplex enim est actus voluntatis[1]: ait idem, unus quidem, qui est ejus immediate, velut ab ipsa elicitus, scilicet velle: alius qui est actus voluntatis, a voluntate imperatus, et mediante alia potentia exercitus; ut ambulare, et loqui, qui a voluntate imperantur mediante potentia motiva. Quantum igitur ad actus a voluntate imperatos, voluntas violentiam pati potest, in quantum per violentiam exteriora membra impediri possunt, ne imperium voluntatis exequantur : sed quantum ad ipsum proprium actum voluntatis, non

1 S. Th. I. II. q. VI, a. 4.

potest ei violentia inferri.» Ergo libere voluntas interim agit, dum actioni ab illa imperatæ vis adhibetur.

Cæterum iste ipse sanc. Thomæ locus Vincentii traducit errorem, qui voluntatis *elicitos* actus, *imperatos* esse dicit; et liberæ voluntatis essentiam in eo collocat, quod suos sibi actus imperet. Quod joculare commentum humana ratio, nedum philosophia Peripatetica condemnat; cujus utriusque sanc. Thomam damus interpretem.

Jam secundum genus necessitatis apud eumdem sanc. Thomam, *quod ex interiori inclinatione procedit*, non minus ab eo distat, quod Vincentius secundo itidem loco numerat. Etenim hujusmodi *inclinationis necessitas* a sanc. Thoma statuitur, quæ non simplex est, nec uno aliquo determinata, sine optandi alterius potestate, qualis est Vincentiana, quam *prementem*, non *opprimentem* vocat : sed voluntaria est necessitas, hoc est quam ut libere sibi quispiam imposuit, ita libere potest excutere; ut in homine illo evenit, cujus gratia necessitas illa bifariam est ab sanc. Thoma distributa, qui voti religione caste sibi vivendi legem, ac necessitatem imposuit. Quamvis non ad hoc secundum necessitatis genus votivam illam necessitatem refert sanc. Thomas; sed ad tertium, quod *ex ordine ad finem* petitur. Nihilominus illud *habitus* exemplum, voluntatis inclinationem sine dispendio libertatis adjuvantis, quod idem assumpsit, argumento est non esse necessitatem istam Vincentianæ similem, nec uno circumscriptam ad appetendum proposito ; sed cum eligendi e pluribus unius libera potestate, et indifferentia conjunctam.

V. Nam quod beatorum mentionem ibidem facit sanc. Thomas, quibus *necessitas infertur ad bene agendum*, ut peccare ideo non possint : *nec tamen propter hoc aut libertatis voluntatis aliquid deperit, aut actus bonitati :* nihil hoc Vincentianum commentum sublevat. Non enim propterea libere in id feruntur, quod absoluta necessitate appetunt, cujusmodi est divina bonitas, quam sic amant, ut non solum odisse nequeant, sed ne ab amando quidem desistere. Non de amore, inquam, beatifico ibi sanc. Thomas loquitur; quem non esse liberum, sed necessarium [1], supra ex eodem ostendimus. Verum præter amorem illum supremi finis, ac summi boni, aliæ sunt interjectorum bonorum appetitiones, tanquam *mediorum*, in quæ beatæ mentes libere, hoc est libero arbitrio feruntur. Ac quemadmodum habitus virtutis, quo exemplo sanc. Thomas utitur, voluntatis inclinationem ad propriam honestatis speciem vehementiorem facit, suoque modo determinat ; non tamen ad hanc potius, quam ad aliam individuam actionem : adeo ut, etsi voluntatem absoluta necessitate determinaret; solam, uti scholæ nominant, *specificationem actus* illius libertati subtraheret ; ut contrarium virtuti illi peccatum nullum posset admittere : non tamen obstaret, quin circa varias et singulas ejus virtutis actiones integrum jus ac liberam, et indifferentem potestatem retineret.

Quocirca castiganda Vincentii ratio est [2], qui in illo tractando sanc. Thomæ loco, falsa eum ac præpostera interpretatione corrupit : his vocibus insertis (*ut in amore beatifico*) tanquam ita ille scripserit : Adeo « ut si ad finem perfectionis profecerit, necessitatem quamdam bene agendi, liberam tamen (ut in amore beatifico) inferri possit. » Potestne vel unam indicare litteram, qua sanc. doctor necessitatem illam in beatis cum libertate conjunctam circa *beatificum amorem* versari docuerit ? Non est ita. Nam contrarium plenis alibi quæstionibus articulisque tradidit.

Sed cum *libertatem* hic appellari toties audit eruditus lector, meminisse debet, hoc nomen ab antiquioribus Scholasticis ancipiti significatione sumi : quod jam capite quinto superius animadvertinus. Nam sæpe pro *voluntario*, sive *spontaneo* sumitur, et ut violento contrarium est : alias liberum, non *voluntarium* tantummodo significat; quod ipsum necessarium esse nihil prohibet; sed etiam, quod ita fit, ut oppositum ei fieri potuerit ; adeoque *contingens* dicitur, et ei quod necessarium, et uniusmodi, ac determinatum est, ex adverso respondet. Hoc modo libertas liberi arbitrii propria est, et *vis electiva* propterea vocatur a sanc. Thoma, de quo satis hactenus dixi.

Recte autem theologi quidam observarunt ante recentiorem hunc errorem [3], quem sanc. Thomas hæreticorum esse docuit [4], qui veram libertatem cum absoluta necessitate constare, ac soli *coactioni* repugnare censent, plerosque necessitatem a coactione minus accu-

1 Cap. III.— 2 Lib. I, c. XII.— 3 Ut Pennot. lib. I, c. XVII.— 4 Qu. VI *de Malo*.

rate separasse : Post autem novos « exortos hæreticos, ut Pennotus lequitur, qui voluntatem subjiciunt necessitati naturalis inclinationis, et determinationis ad unum ; » tum demum subtilius necessitatis utriusque notatum esse discrimen.

Ac vel ex uno sanc. Thoma varietatis illius specimen licet capere. Hic enim in prioribus operibus, quæ de rebus theologicis edidit, minus in hac tenenda differentia necessitatis et violentiæ fuit enucleatus et constans. In *theologica* vero *Summa ;* quod divini ingenii longe præstantissimum opus, et auctore suo dignissimum merito judicabitur ; ut in liberi arbitrii explicanda ratione, sic in necessitate naturali ab violentia discernenda,haud paulo fuit exactior. Ac propterea supra capite tertio, cum in eo essemus, ut sincera ac germana sanc. Thomæ de libertate sententia, in eaque Peripatetica, inquirenda videtur,*Summam* ad hoc *theologicam* potius, quam ejusdem lucubrationes cæteras adhibendas duximus. Quanquam permulta sunt in istis quoque [1], de vera proprieque dictæ libertatis notione, et huic opposita necessitate eximie, accurateque tradita, et iis quæ scripsit in Summa postea, consentanea : quæ in libro tertio *de libero arbitrio* collecta sunt ab Antonio Richardo : ubi et illa ejusdem sanc. Thomæ loca pertractavit, et exposuit, quæ ad erroris sui patrocinium Armacanus attulit, ex eoque Vincentius descripsit. Hic vero festive, quod illa eadem sanc. Thomæ testimonia, quasi nova essent, et a se primum objecta, dissimulata, quam apud Richardus legerat, explicatione protulit. Quod idem et in illis Patrum sententiis præstitit, quas a nobis propositas, et ad verum sensum accommodatas esse noverat. Atqui intererat ejus, qui contemptum ac ludibrium cavere vellet, actum non agere : nec odiose congestis, et repetitis iisdem auctorum locis, nullo operæ pretio, patientiæ lectorum illudere.

CAPUT XI.

1. *Quid inter brutorum appetitum, et hominis libertatem intersit.* 2. *Quod ex sanc. Thoma declaratur.* 3. *Tum illustratur ex Hierocle Pythagoreo.* 4. *Quid distet ab eodem appetitu brutorum, hominis voluntas non libere agens, sed necessario.*

I. Exposita necessitatis ratione, ac multiplici specie; tum Peripateticæ philosophiæ placitis, cum Armacanorum opinione comparatis ; redeundum est ad inchoatam supra capite octavo disputationem, de consectariis Vincentianæ doctrinæ ; quam ideo paululum interrupimus, ut explicata necessitate, qualem secta ista describit, facilius in eorum arcana penetraremus. Queritur Vincentius de « ignorantia Petavii, et Richardi, qui inter appetitum brutorum, et motum humanæ voluntatis, quando quippiam necessario vult, nullum ponunt discrimen. Ista ignorantiæ crassæ nebula, in qua duo illi homines, inquit [2], perpetuo ambulant, errareque pleraque fere omnia eos facit, quæcumque erraverunt, et deliraverunt. » Vide hominis urbanitatem, ac lenitatem ; qui et de Petavii asperitate graviter expostulat,et *Lenem* se ideo nominat, ut ab illius iracundia quam alienissimum fore se profiteretur. Vincentii urbanitas.

Atqui quod ignorantiæ Petavium hic arguis, magister Lenis, vide an non in illos cadat potius, qui studio partium occupati spissas obducunt nebulas rei alioqui per se claræ, et ad intelligendum facili. Quis est paululum sapiens, qui hoc non capiat, non interrogatus respondeat, *coactum* id, violentumque dici, a quo naturalis abhorret appetitio : necessarium vero, quod aliter fieri nequit, et contingens non est, ideoque non est in nostra potestate : liberum denique, quod tam a nobis fieri, et asciscì potest, quam quod tunc est oppositum? Has a natura traditas, et doctis pariter, atque indoctis insitas notiones, tanquam publicam monetam, vos corrumpere nuper instituistis, tuque præ omnibus confidentisssime Vincenti.

II. Quæris igitur quid intersit inter bruti appetitum, et hominis voluntatem necessitate constrictam, ac determinatam. Quære prius

1 Ut in q. XXII *de Verit.* a. 5 et 6 et q. VI, *de Malo* et q. XVI, a. 5.— 2 Vinc. l. II, c. I, sect. 1.

Quid inter brutorum appetitum et hominis libertatem intersit.

quid ab illius appetitu distat hujus libera voluntas : hinc enim facile alterum cognosces. Docebit illud te sanc. Thomas in prima parte *Theologicæ Summæ*, Ibi enim quæstione LXXXIII, in qua disputat *utrum homo sit liberi arbitrii* : primum esse respondet, idque probat hoc argumento, quod « alioqui frustra essent consilia, exhortationes, præcepta, prohibitiones, præmia. » Unde vero habeat, ut liberi sit arbitrii, explicat sic, Eorum quæ agunt, alia sine judicio agere dicit, ut quæ carent cognitione ; velut lapis deorsum cadens : alia cum judicio : quæ et ipsa in duplici sunt differentia : quædam enim non libero agunt judicio, sed naturali; ut ovis lupum videns, naturaliter judicat eum esse vitandum, « quia non ex collatione, sed ex naturali instinctu hoc judicat : » quædam ita cum judicio agunt, ut id « ex collatione rationis » existat : ut homo, « qui agit judicio, quia per vim cognoscitivam judicat aliquid esse fugiendum. vel prosequendum. Libero autem agit judicio, quia potens est in diversa ferri, eo quod judicium istud non est ex naturali instinctu in particulari operabili, sed ex collatione quadam rationis, » Quam collationem declarat ita : « Ratio enim circa contingentia habet viam ad opposita, ut patet in dialecticis syllogismis, et rhetoricis persuasionibus; particularia autem operabilia sunt. quædam contingentia. Et ideo circa ea judicium rationis ad diversa se habet, et non est determinatum ad unum. Et pro tanto necesse est, quod homo sit liberi arbitrii, ex hoc ipso quod rationalis est.

III. Ex hoc fonte Peripateticæ, Christianæque sapientiæ, certa ratio veræ, proprieque dictæ libertatis, et hujus a brutorum appetitione discrimen petitur. Nam utraque ex cognitione ac judicio pendet : sed bruti judicium, ex naturali inclinatione, id est instinctu proficiscitur ; et idcirco est uniusmodi, id est uni affixum, ac determinatum; neque plura inter se comparat, ut ex ea contentione quippiam anteponat alteri, quia necessario unum illi persequendum, aut vitandum objicitur. Homo vero rationem sequitur, quæ plura cognoscit, et inter se confert : non ea quidem determinata, et necessaria, sed *contingentia;* quæ videlicet asciscі, vel abjudicari possunt. Quare eo ipso libera est voluntas, quod non est determinata; nec uni addicta ; uti nec judicium, sive arbitrium mentis, quod plura inter se minime necessaria, sed utilia duntaxat, et contingentia. Ita proprie dicta, *formalis*, ac vera libertas est, non voluntas ipsa, qua voluntas est, et naturalis inclinatio rationalis appetitus ; sed quatenus liberum est arbitrium, et ex pluribus quod libitum est, potest citra determinationem, ac necessitatem eligere.

Hoc quia brutis animantibus natura negavit ; et ad unum aliquod, ac definitum, eorum alligavit judicium ; ideo non libere, neque tamen violenter et coacta; sed necessario, ac præcipiti cupiditate rapiuntur.

Hoc est liberæ hominum voluntatis, et brutorum appetitus discrimen ab s. Thoma, et Christiana philosophia constitutum. Cui et humana consonat, a nobis ex gentilium philosophorum decretis accurate descripta[1].

Quid distat ab eodem brutorum appetitu voluntas hominis necessario agens.

IV. Quam quidem illustriorem modo reddemus, unius ex illorum numero adscripta sententia , quæ eamdem brutorum ab homine discrepantiam egregie demonstrat.

Is est Hierocles Pythagoreus, in libro *de Nuptiis* : ubi hanc bene vivendi regulam præscribit; ut naturæ convenienter homo vivat : « Quippe vivit, ait, animantium quodlibet vita naturali suæ constitutioni consentanea ; ac profecto stirpes etiam ipsæ similiter vivunt, per ejus, quæ illis tribuitur, vitæ ratione. Verum non ratiocinatione, vel computatione utuntur aliqua, nec examinatis rebus delectum aliquem adhibent. Sed stirpes quidem sola ad id aguntur natura : quippe inanima sunt. Animalia vero imaginationibus ad ea quæ commoda sunt attrahentibus, et impellentibus cupiditatibus ducuntur. Nobis autem natura rationem indidit ; quæ et alia omnia, et cum omnibus, vel potius præ omnibus, naturam intueretur : uti tanquam in aliquem insignem, certumque scopum, sic in naturam intenta, et quidquid ei conveniens est, eligens ad decentem nos vivendi modum perducat[a]. »

[a] Hieroc. apud Stob. serm. LXV. Ζῇ γοῦν ἕκαστον τῶν ζώων ἑπομένως τῇ ἑαυτοῦ φυσικῇ κατασκευῇ· καὶ νὴ δία τὸ φυτὸν ἅπαν ὡσαύτως κατὰ τὸ ἐπὶ αὐτῶν λεγόμενον ζῆν· πλὴν οὐκ ἐκ λογισμῷ, καὶ ἀριθμήσει τινὶ χρώμενα, καὶ ταῖς (ὑπὸ) τῶν βασανιζομένων ἐκλογαῖς ἀλλὰ τὰ μὲν τῇ φύσει φυτὰ ψιλῇ. Ψυχῆς γάρ ἐστιν ἀμέτοχα· τὰ δὲ ζῶα, φαντασίαις τε σπώσαις ἐπὶ τὰ οἰκεῖα, καὶ ἐξελαυνούσαις προθυμίαις. ἡμῖν δὲ ἡ φύσις ἔδωκε τὸν

[1] Vide t. I, l. V, c. I

Vides quid inter bruta, et hominem intersit : et ut illa, quacumque phantasia, et commodarum rerum appetitio trahit, sine ulla deliberatione moveantur : hominum vero liberum sit judicium; tum libera, quæ ex judicio sequitur, judicatæ, approbatæquæ rei ad finem obtinendum utilis, electio.

V. Hac libertatis posita, fixaque formula : non est difficile scitu, cujusmodi sit eidem adversaria necessitas. Nam cum radix ipsa libertatis intercepta est, quæ est judicandi vis; ut uno aliquo circumscribatur, ac determinetur; nec plura inter se contendere, et quod horum utilius, meliusque sit, discernere, ac pronuntiare queat; quod in amentibus, et infantibus, ac rationis usu carentibus accidit : tum non libere voluntas, sed necessario in id quod concupiverit trahitur ; quia non *ex collatione* sanæ ac sobriæ *rationis* agit, ut s. Thomas loquitur : sed ex solo impetu, et instinctu movetur. Neque tamen inter sic affectum hominem, et pecudem, non aliquid interest. Nam etsi judicium utrique commune; nec non voluntarium ab s. Thoma tribuitur, non idcirco species eadem est utrobique judicii ; sed genere solo ambo inter se conveniunt; quemadmodum naturæ ipsæ genere uno continentur animalis, ac sensu præditi ; sed forma et essentia discrepant. Sic *judicium* in brutis, phantasiæ solius est, et ejus partis, quam *æstimativam* vulgo nominant : *voluntarium* autem *sensitivi*, quem vocant, *appetitus*. In homine rationis illud est; sed non *arbitræ* : hoc *voluntatis*; non tamen libere agentis. Necessitatis porro vis et ratio proportione est eadem.

CAPUT XII.

1. *Vincenti æstus in explicando discrimine necessitatis, qua bruta feruntur, et parvulorum, aut amentium.* 2. *Frustra ex imperatrice vi voluntatis ab illo peti, quæ nulla circa necessaria sit.* 3. *Pecudum, maximeque asinorum petitum ab Vincentio testimonium eluditur.* 4. *Ludicrum ejusdem* ἀπόρημα.

I. His contraria Vincentii est opinio. Qui si eadem, quæ capite antecedenti disceptata est, quæstione pulsetur, quanam re distet a pecudum appetitu, voluntas hominis necessitate agens, et ex sola naturæ propensione, non ex deliberatione ; vel ad ea confugiet, quæ dixi : vel, si sibi constare pergat, frustra conflictabitur in obscuris, ac nihil liquidi, et diserti sonantibus vocibus, μάτην πτερυγίζων. Quid enim aliud referunt ea, quæ supra capite nono ex illo descripsimus? Necessitatem illam, qua bruta feruntur in ea quæ appetunt, ait esse violentiam : eamdem in homine, libertatis comitem, et adjutricem facit. Qui enim aliter posset, cum et voluntarium idem ac liberum esse statuat ; et voluntatis actionem, omnem, *essentialiter* liberam esse defendat?

Inaniter conans. Sudat.

Vincentius in explicando discrimine necessitatis qua bruta parvuli et amentes feruntur.

Cedo igitur, qui causæ est; cur parvulus, aut amens, aut fatali necessitate, ut olim stoici putabant, impulsus, non libere appetat quod voluntate concupiscit ?

Neque enim voluntate [1], ac judicio qualicumque, hoc est vitali, et naturali facultatum illarum motione, uti negas istiusmodi homines ; cum ex naturali inclinatione in ea feruntur, quæ sibi placita sunt, et commoda. Ecquis igitur violentiæ locus est in ea voluntatis actione, quæ maxime voluntaria est? aut cur libera non est, si et voluntatis actio est, ex judicio profecta ; et omnis est libera motio voluntatis ?

II. Nam quod potestate sua dominatrice tunc voluntatem non uti asseris ; nec semetipsam movere; et cætera ejusdemmodi, quæ quid sint non intelligendo profers, vi sola

λόγον, τά τε ἄλλα πάντα, καὶ σὺν πᾶσι, μᾶλλον δὲ πρὸ πάντων αὐτὴν κατοψόμενον τὴν φύσιν, ὅπως ὡς πρός τινα σκοπὸν εὖ φθέγγηται, καὶ ἀραρότα τεταγμένος πρὸς αὐτὴν, ἐκλεγόμενός τε τὸ σύμφωνον αὐτῇ πᾶν, καθηκόντως βιοῦντας ἡμᾶς ἀπεργάζοιτο.

1 Vinc. l. I, c. xiv.

veritatis, ceu fidiculis, compulsus; hoc illud est, quod paulo ante dicebam, cogi te, quamlibet invitum, ac reclamantem, eadem nobiscum, et cum s. Thoma, cæterisque de libertate fateri; ejus essentiam, non, ut falso dicebas, in solo voluntario sitam esse; nec omnem voluntatis actum esse liberum : sed in solo libero arbitrio, et utriusvis amplectendi minime determinata potestate libertatem consistere. Siquidem imperare sibi, seque movere, et alia id genus [1], quæ tu in essentiam, ac definitionem libertatis includis, liberi sunt arbitrii, propria; hoc est voluntatis, non qua naturalis est inclinatio, et ad finem ipsum refertur, estque determinantis capax necessitatis : sed quatenus circa *media*, et contingentia versatur, et ad utrumvis indifferenter se habet, hoc est, ut s. Thomas loquitur, *potest ad diversa.*

Imperare certe nihil ille censet aliud esse, qnam *ordinare ad aliquid agendum*, hoc est ad finem [2] : tum *actum esse rationis*, qui electionem sequitur. Nam « post determinationem consilii, quod est judicium rationis, inquit [3], voluntas eligit, et post electionem ratio imperat ei, per quod agendum est, quod eligitur. »

Quo ex loco Vincentii multiplex error convincitur, qui cum voluntatis actum omnem liberum esse sentiat [4] : et libertatis essentiam in imperio constituat [5]; fateri cogitur nullum alium voluntatis actum esse præter imperium; adeoque nec finis appetitionem, quæ consilium antecedit, nec electionem, quæ ut hoc posterior, sic imperio prior est, actiones esse voluntatis; tum, quod alibi jam dixi [6], liberæ voluntatis essentiam in ea re ponit, quæ rationis ac mentis est propria, non appetitus, ac voluntatis.

III. Atenim « in ista vi voluntatis imperiosa [7], et imperatrice sui essentialem ejus, qua ab appetitu brutorum distinguitur, libertatem consistere, » invicto probat argumento; ac gravi in primis auctoritate, « canum, simiarum, elephanthorum, asinorum [8]; et unius inter alios, qui sapientia magistri sui auditor erat, ac magis libet, quam cæteri crassioris, et stupidioris Minervæ asini fratres ejus. »

His omnibus contra Petavium, et Richardum testimonium denuntiat. Sed ut jure, ac legitime contendat, postremum illum testem

Domesticus testis.

expungat censeo : ne οἴκοθεν μάρτυς apponi videatur. Ec quos vero fratres asini illius ex Vincentii verbis divinare possumus? Non enim asinis obstetricari, et operam adhibere Minerva solet, quam fratribus illis parum gratis interpellatoribus, ac sibi adeo, Vincentius occurrat ipse; et quid brutorum appetitus ab libera voluntate hominis intersit, ex s. Thoma, et illa ipsa, quam toties inculcat, imperatrice vi, et imperio discat, Nempe « quod imperare, sit ordinare ad finem [9], » ait s. doctor : bruta vero *media*, quæ vocant, ad finem non referant; idcirco libera voluntate carent, quod fusius declarat idem his verbis. « Dicendum, inquit [10], quod aliter invenitur impetus ad opus in brutis animalibus, et aliter in hominibus. Homines enim faciunt impetum ad opus per ordinationem rationis : unde habet in eis impetus rationem imperii. In brutis autem, fit impetus ad opus per instinctum naturæ : quia scilicet appetitus eorum statim apprehenso convenienti, vel inconvenienti, naturaliter movetur ad prosecutionem vel fugam. Unde ordinatur ab alio ad agendum : non autem ipsa seipsa ordinant ad actionem : et ideo in eis est impetus, non autem imperium. »

Pecudu maximeq asinoru testimonium eluditu

IV. Sic de pecudibus, et sapientiore illo fratribus suis asino non multum laborabit Vincentius. In amentibus, et similibus humana voluntate, intellectuque præditis, plurimum æstuabit, ut suis, ac sectæ suæ principiis consentaneum aliquid expromat, quod ex voluntate, hoc est libertate agentes illos non perinde libere agere persuadeat, ut cum oculis, et auribus utantur, id quod agunt, *essentiam* habet visionis et auditionis, eo quod ex essentiali vivendi, et audiendi facultate proficiscitur.

De his igitur, brutorum tuorum, ut ais, non dissimilibus; sed, ut ex ante dictis evidens est, longe tibi molestioribus, quam sexcenti tui *sapientes asini*, quemadmodum te cum tuis decretis, et principiis extrices, sane videris. Quod idem in fatali, et tamen voluntaria necessitate, præstare debebis. Nam necessitatis duplicis tua illa distinctio, ut una *coactiva* sit, altera voluntaria, quam, ut mali medici solent ad ulcera omnia, solum, et unicum emplastrum, ex panario tuo identidem exprimis, futilis est, ac magnarum et necessariarum rerum inscitia referta : quod vel ille tuus Ammoniani discipulus, te docebit.

V. Cujus quidem ut te ad captum accom-

1 Vide sup. c. III et VII.— 2 S. Th. I, II, q. XVII, a. 1 et 2.— 3 Id. a. 3, ad I.— 4 Lib. I. c. II.— 5 Ib. c. IV,— 6 Sup. c. VII, § 2.— 7 Vinc. l. II, c. I.— 8 Vinc. ibid.— 9 S. Th. I, II, q. XVII, a. 1 et 2.— 10 Ib. a. II, ad III.

Dubium. modares, credo ἄπορον illud nitidis, et elegantibus vocabulis expressum in fine ita te posuisse. « Nunc vero ponite casum, ais Vincenti[1], ut vis illa voluntatis imperiosa sui actus, suopte modo, et imperio suo seipsam moveat ; sed tamen indifferentiæ accidentalis bilancem non utrimque expeditam habeat, quia intellectus hic et nunc solum de amando, non de suspensione amoris ei quidquam repræsentat, et ad amandum judicio practico eam determinat : An talis tamen amor, per vestram fidem, et conscientiam, brutalis, nec essentiali libertate liber erit ? Cur enim liber non esset, quandoquidem voluntas suo solemni imperandi modo seipsam agat, non impetu brutali et effreni foris exiliat ? »

Hic vero quid dicas profecto non intelligis ; ac quid libertas, et liberæ actionis quæ sit exequendæ ratio funditus ignoras. Dixi tibi sæpius vim illam voluntatis imperatricem in iis duntaxat exerceri, quæ ad finem referuntur, et *contingentia* sunt, hoc est ad unum determinante aliqua necessitate minime redacta.

Etenim de eo quod absolute necessarium, ac definitum est, nulla potest esse consultatio, uti nec electio, qua unum e pluribus optari debet : quod ex Aristotele, ac Peripateticis omnibus, etiam theologis, ut Nemesio, Joanne Damasceno, ac s. Thoma, aliisque pluribus uberrime demonstratum est a nobis. Quamobrem non aliter voluntas libere agere potest, et præ uno alterum capessere, quam si hoc ipsum, cujusmodi est reipsa, non necessarium, sed utile duntaxat, adeoque contingens, rectrix et magistra ratio judicaverit. Hoc ipso vero, quod utile est, et contingens aliquid, non simplex est, et uniusmodi. Itaque si non *actu*, virtute certe, ac δυνάμει tam se, quam alia complectitur. Ita nunquam nisi de pluribus inter se comparatis, tum deliberatio fit, tum judicium rationis ; tum seipsam determinantis voluntatis electio : ex quibus eadem movente voluntate rationis imperium, et ex imperio, voluntatis ad exequendum postrema motio consequitur.

Cæterum *indifferentia* illa voluntatis quemadmodum se habeat, et quos in ea ludos Vincentius, et id genus homines facere pridem instituerint, ostensum est pluribus a nobis alio in opere[2].

CAPUT XIII.

1. *Cyrillus Hierosolymitanus perperam appellatus a Vincentio.* 2. *Ovis exemplo libertatis ac meriti rationem explicat. Et ludicra Vincentii opinio de brutorum appetitu.* 3. *Qui circa finem ultimum clare cognitum libere ferri voluntatem, falso putat, et laudem etiam inde promereri.* 4. *Sed in laudis ambigua significatione cavillatur.*

I. Quis non in te, Vincenti[3], lenitatis constantiam, et æquabilitatem desideret ? Tu in canes, simias, et asinos in primis, tam indulgens, et liberalis exstitisti, ut illos cum hominibus propemodum exæquares : imo asinos in auditorum sapientiæ numerum adoptares ; certe formandis eorum ingeniis Minervam præficeres : et idem tamen ovibus tam iniquus es, ut earum causa s. Cyrillo Hierosolymitano succenseas. Cur hoc autem de te iste meruit ? Scripsit in *Catechesi* quarta, « Liberi arbitrii esse animam, » nec a dæmone necessitatem ei inferri posse. Hunc enim nihil aliud efficere, quam ut malas cogitationes immittat : quas, si velit, animus admittat : si non velit, non admittat. Id si aliter fieret, non esse causam, cur Deus gehennam minaretur. Hic αὐτεξούσιον esse ψυχὴν ait, id est *juris, et potestatis suæ*, hoc est *liberi arbitrii* ; et quatenus sit, propriis ejus facultatis actionibus declarat, quod consentire possit, aut non consentire iisdem infusis a dæmone cogitationibus. Prorsus eodem modo, quo Apostolus eamdem voluntatis liberæ potestatem in utramque partem explicat, in servanda, vel non servanda castimonia, hoc est nuptiis eligendis, aut repudiandis, dum utrumque est integrum ; et *non habet homo necessitatem, sed potestatem habet suæ voluntatis*[a]. Hæc est ἐξουσία, vel αὐτεξουσία, cui opposita est ἀνάγκη, id est ad unum alligans necessitas, de qua idem antea : *Alligatus es uxori ? noli quærere solutionem*[4] :

Cyrillus Hierosol. perperam a Vincentio advocatus.

a I *Cor.* VII, 37. Μὴ ἔχων ἀνάγκην, ἐξουσίαν δὲ ἔχει περὶ τοῦ ἰδίου θελήματος.

1 Lib. I, c. I, sect. I.— 2 Lib. III *de lib. arb.* c. XI.— 3 Vinc. l. II, c. I, sect. II.— 4 Ver. 17.

solutus es ab uxore? noli quærere uxorem. Alligatio, est voluntatis ad unum astrictæ, determinatæque necessitas ; cui contraria est *solutio*, id est expedita et *indifferens* potestas : quæ *liberum arbitrium*, et αὐτεξούσιον dicitur. Ita Cyprianus de hac ipsa re disputans in libro de *disciplina et habitu Virginum* [1] : « Nec hoc jubet, inquit, Dominus, sed hortatur : nec jugum necessitatis imponit; quando maneat voluntatis arbitrium liberum. »

II. Sed ad Cyrillum redeo. Is quod dixerat exemplo declarare volens « Ovis, inquit, mansuetum est animal, sed nunquam ob hanc mansuetudinem coronæ præmium est adepta : quandoquidem mansuetudo ista non illi inest ex electione, sed ex natura ipsa [a]. » Quibus verbis indicat necessitatem, quæ ex naturali inclinatione provenit, libertati, qua præmium meremur, esse contrariam. Quod idem et theologi docent ad unum omnes, et horum princeps Aquinas ille sanctus Thomas, quem supra pronuntiantem audivimus [2], meritum omne « ex libero arbitrio procedere ; in quantum voluntarie aliquid facimus : » nempe, ut ibidem declaratur, *perfecto genere voluntarii*, quo *in potestate hominis est* facere, aut non facere, *et utrumque subjacet libero arbitrio.* Propterea igitur ovem nihil mansuetudine illa sua mereri ait Cyrillus, quoniam non ex libero arbitrio, et hujus propria electione eam mansuetudinem præstat, sed ex naturali, et ut *non violenta* , sed *voluntaria* propensione, ita non libera et indifferente.

At Vincentius de ove stomachatur , et indignam rem esse clamat , eamdem dici rationem esse voluntatis humanæ necessitate aliquid appetentis, atque ovis, quod ad liberi arbitrii functionem, et laudem, ac meritum spectat. « Beatos enim tranquillius, et liberius voluntatem suam in amorem summi boni præsentis effundere , quam pecudes in appetitum cibi, et potus a natura projici, turbido et effreni impetu eas præcipitante solent. »

Argutiola. III. Ludicra est et jocularis hæc μικρολογία. Dic amabo te, Vincenti! Credisne voluntatem hominis in summum bonum, ac finem ultimum in sese, evidenterque cognitum, libere, hoc est libero arbitrio ferri? Credis ejusmodi amorem, et appetitum hunc esse, ex quo laus , et meritum sequatur ? Credis profecto, credis ; eoque miserrime falleris, et a primis humanæ ac divinæ sapientiæ principiis longius aberras. Ita persuasum esse tibi arguunt illa, quæ in eodem capite, et alibi passim occinis. Beatos enim ob « amorem illum, quem per vim actuum suorum imperatricem tranquillissima effusione expirant, summis laudibus, honore, et veneratione dignissimos esse dicis. Et licet tam sapientes et prudentes sint, ut nullis rationibus adduci valeant, ut ab amando cessent, hoc tamen nihil eorum laudibus decerpit ; sed auget cumulum. »

In his quantopere sis hallucinatus, potes ex his animadvertere , quæ hucusque disputavimus : præsertim capite tertio, et quinto. Voluntatem necessitate illa, quæ proprie dictæ libertati est opposita, rapi in Deum perspicue cognitum , sententia est beati Thomæ in prima parte, quæstione LXXII , articulo primo, et secundo. Idem negat « ea libero arbitrio subesse, ad quæ naturaliter inclinamur [3]. » Negat esse quemquam « dominum actuum suorum [4], » nisi quatenus libero utitur arbitrio. Negat mereri quemquam « nisi per actum cujus sit dominus [5], » hoc est qui sit liberi arbitrii. Liberum autem arbitrium non versari circa finem, et ea, quæ necessario appetuntur. Laudem denique ac vituperium ex usu solo liberæ voluntatis efflorescere, iisdem in locis s. Thomas luculentissime declarat [6]. Nullum ergo meritum habet actio illa, quæ non ex libero prodiit arbitrio : sed nec laude aut vituperatione per sese digna est, quod utrumvis liberæ electionis radice nitatur. Quocirca beati non ob hoc ipsum præcise laudantur, quod Deum diligunt : uti neque quod de illo recte sentiunt, ac judicant. Sed eatenus, quod felicem illum statum, et amorem, ac notitiam, quibus beati sunt, et in Deum necessario quodam impetu rapiuntur, liberi , cum viverent , usu arbitrii meruerunt.

IV. Sed fallit ambiguitas nominis, dum laus interdum pro gloria, et honore, ac dignitatis, et excellentiæ prædicatione sumitur. In quo Vincentii manifestus est fucus. Nam et in laudis, honorisque vocibus de industria ludificatus est : et quæ de hac re luculenter in tertio de libero arbitrio docueram [7], longe ad *In laudis ambigua significatione ludit Vincentius.*

[a] Cyr. Πρᾶόν ἐστι τὸ πρόβατον· ἀλλ' οὐδέποτε διὰ τὴν πραότητα ἐστεφανώθη· ἐπειδὴ τὸ πρᾶον οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ἐκ φύσεως αὐτῷ πρόσεστιν.

1 Sub. fin.— 2 Cap. v.— 3 In I p. q. LXXXIII, a. 2.— 4 In I, II, q. VI, a. 2, ad 2.— 5 Qu. XXIX *de Verit.* art. 7 vide sup. c. v.— 6 Vide sup. c. III et v.— 7 Cap. IV.

eam rem utilissima, callide dissimulando præteriit. Verum legantur omnino quæ illic tradita sunt, ut ex iis inanis theriacæ conatus eludatur.

Ecquis autem illius est adeo similis, nihil ut interesse dicat inter ovem pabulum appetentem, et hominem necessario Deum amantem; etsi neutri libertas in actione illa constet? Ecce tibi s. Thomas [1], Aristotelem secutus, *voluntarium* in brutis perinde ut in hominibus agnoscit : neque tamen propterea eamdem utriusque *voluntarii* rationem esse voluit. Sic necessitas licet in amborum naturalibus communis insit; non ideo nullum est agendi sub eadem necessitate discrimen.

CAPUT XIV.

Ex Vincentii opinione sequi Spiritum sanctum produci a Deo libere, et ex arbitrio libero. Ex quo horrendæ blasphemiæ sequuntur.

Verum tolerabilia ista consectaria sunt opinionis indoctæ. Quid illud quod sine horrore ne cogitari quidem potest, et indidem est consequens, Deum et amare se libere; et eadem libertate producere Spiritum sanctum, in eumque similiter atque in creatas res jus ac dominatum obtinere? Ut hoc decretum ex Armacani Batavi disciplina, Vincentium hausisse, et in *Theriaca* sua ministrasse nemo dubitet, relegamus illa paululum, quæ de libertatis essentia ibidem exposuit.

Hanc igitur « in modo quodam agendi
Imperioso. ἡγεμονικῷ positam arbitratur [2], quo voluntas se ipsam movet, et actum suum sibi imperat. » Quam « potestatem sublimem, et imperiosam vocant, qua actum suum efficiendo, ei dominatur, et a se exire quodammodo imperat. » Atque hoc in Deo præ cæteris inesse demonstrat capite sexto : imo vero ex hujus participatione manare istud in creaturas liberas ; in eoque consistere ait imaginem Dei, qua humanum præsertim genus censeri solet. « Ut enim compelli, et cogi ab alio ad agendum, ait Vincentius, servile, et Deo indignissimum est : ita ex propria potestate, in actionem suam se ipsum inclinare, dominii supra actus suos signum est, et supremum Ens maxime decet. Tum eadem pagina, « Deus, inquit, in amando, et volendo est sui juris, et in affectus suos altissimo modo, sine imperfectione, jus, et imperium exercet. »

Neque vero libere [3], hoc est *essentiali libertate*, solas res creatas amare Deum Vincentius affirmat; sed etiam se ipsum; quia etsi necessario [4], non tamen cogente necessitate se ipsum amat; quippe libertati *coactionem* duntaxat opponi, non necessitatem simplicem existimat.

II. Jam vero *essentialem* illam *libertatem*, qua *jus*, et *potestatem*, et *dominium*, et *imperium*, vel *imperiosam potestatem* habet voluntas *in actum suum*, idem esse *ac liberum arbitrium*, fusissime probat Vincentius in libro primo, capite tertio : atque hæc esse synonyma demonstrat, *libertatem*, *voluntatem*, *liberam voluntatem, liberum arbitrium.* « Ubi voluntas est, ait Vincentius, ibi libertas : et quidquid ab ea, ut voluntate, et appetitu rationali, procedit, ab ea, ut *libero arbitrio*, procedit, adeoque liberum est. » Et in fine capitis, « Nec quisquam moveri debet, ait, quod sanc. Augustinus interdum sic etiam loquatur, libera voluntate, aut libero voluntatis arbitrio : quia certissimum est omnibus, qui lectione, et doctrina ejus ingenium subactum habent, particulam istam, *libera*, aut *libero*, non restringere voluntatem, aut arbitrium : sed ut dialectici loquuntur, particulam explanantem tantum esse ; et ista duo, *voluntas, et voluntas libera*, inter se converti. » Idem et in sequenti capite docet Vincentius, et alibi passim.

Hoc autem et Vincentii magister Armacanus Batavus iisdem fere verbis affirmat. Ut cum ita scribit [5], « apud Augustinum esse liberum arbitrium, et esse aliquam hominis, vel Angeli voluntatem, seu volitionem, pro iisdem prorsus usurpantur. Nimirum quia juxta doctrinam ejus apertissime traditam, voluntas, seu volitio, et libera voluntas idem sunt: sicut velle, et libere velle : et impossibile est, ut velle non sit liberum. » Et paulo post, « hoc ipso, quo volunt homines, est etiam liberum arbitrium, quia nonnisi libere volunt. »

III. Porro formulæ quædam locutionis observandæ sunt, quas ambo illi præscribunt, quibus *liberæ voluntatis* vel *liberi arbitrii* usus exprimitur : sunt autem hæ, « habere in potestate [6], » nempe « quod cum volumus facimus. » Item, « quod si vult facit, si non vult, non facit. » Tum, « Si voluntate faciendi imperante fiat, actio illa est in nostra potes-

1 In I, II, a. 2.— 2 Vinc. l. I, c. III.— 3 Vinc. l. I, c. I.— 4 Ib. c. X.— 5 Tom. III, l. VI, c. V, d. 265.— 6 Armac. ib. c. IV.

tate. » Mox etiam, « Ut cognoscamus utrum aliquid in potestate nostra, seu nobis liberum sit, hoc intuendum esse docet, utrum fiat quando volumus. Si enim fiat quandocumque volumus, liberum est : si vero cum volumus, non fiat : vel si nolumus fiat, certissimum est, non esse nobis liberum, quia non est in nostra potestate. »

Eadem et Vincentius usurpat, ut paulo ante memoravi : qui « verba volendi[1], aut nolendi liberum declarare ait arbitrium ; quia omne velle est liberum. »

Horrenda Vincentianæ opinionis consectaria.

IV. His ita constitutis, nemo jam dubitet, quin ex istorum placito, Deus et *libero* se amet *arbitrio*, et *Spiritum sanctum* eodem *libero arbitrio* producat. Etenim voluntate utique se amat, et amando producit Spiritum sanctum. Hæc autem voluntas non est violenta, vel coacta : ac proinde liberrima, et ex arbitrio libero, quod a voluntate non differt. Quamobrem cum essentialem libertatem in eo constituant, quod *in jure*, ac *potestate* habetur, *et dominatu* : et cum voluntas libere vult, eo ipso, « actum suum a se exire compellat, eique dominetur ; » nonne *ejus* idem, *potestatem* eamdem, *dominatum* eumdem, *imperium* idem, *imperiosam vim* eamdem exercet tam in amorem, quo se diligit Deus, quam in amoris fructum, sive actus illius terminum, qui est Spiritus sanctus? Quod autem in jure, potestate, dominio, imperioque esse dicitur, servilis est conditionis, neque Deus est, sed creata res aliqua.

Accedant nunc eæ libertatis, voluntatisque liberæ formulæ, ac de sancto Spiritu illud usurpemus : « si vult Deus, producit Spiritum sanctum : si non vult, non producit. » Et, « Spiritum sanctum in potestate, ac dominatu suo Deus habet : et cum vult producit : cum non vult, non producit. » Potestne vocibus istis, quas nova theologia peperit, fingi quidquam horribilius? Nonne si revivisceret sanctissimus ille Polycarpus, ad has non profanas solum, sed sacrilegas novitates exhorresceret, ac sibi usitatum illud in talibus cum fletu, et lacrymis proferret : « O bone Deus ! in quæ me tempora reservasti, ut ista patiar[a] ? »

CAPUT XV.

1. *Vincentium frustra Patrum testimonia cumulasse ad opinionis suæ faciendam fidem. Ex iis nihil ab illo effici.* 2. *Voluntarium sæpe pro libero ab auctoribus usurpari, et voluntatem pro libero arbitrio.* 3. *Vincentium libertatem ita describere, ut non cuicumque voluntatis actioni, sed ei, quæ est liberi arbitrii propria, tantummodo conveniat.* 4. *Ejusdem desultoria levitas, qui alias liberum arbitrium cum simplici voluntate confundit, alias separat. Quæstionem hic esse de solo arbitrio libero.* 5. *Quomodo pacificari controversia ista debeat.*

I. Atenim veterum auctoritate Patrum bene munitam opinionem suam proposuit in *Theriaca* Vincentius. Nam utrumque librum crebris Græcorum, ac Latinorum Patrum dictis refersit. Et videri potest aliquantæ lectionis homo iste ; ac sane gloriolam hanc aucupatus est. Sed ab incuriosis duntaxat, et oculorum solo sensu scriptorum libris pretium ponentibus laudem illam merebitur.

Nam docti, et acres, intentique lectores statim animadvertent, non illum suapte lectione comparasse locorum istorum copiam ; sed ex Armacani opere compilasse ; indidem scilicet, unde totum fere librum suum descripsit.

Atqui vel judicii paululum adhiberet in eorum usu locorum ; ut quæ quibus probandis essent apta dignosceret ; et ab alienis, minimeque ad causam spectantibus, propria, et utilia secerneret. Sed enim furtum et negligentiam istius arguit, quod cum pleraque illorum, ii, contra quos scribebat, explicassent, et in Armacani caput retorsissent ; horum iste responsa vel omnino dissimulavit, vel perfunctorie, ac leviter attigit. Quæ tergiversandi calliditas, ut tam vehementi sectæ illius patrono minime convenit, ita mihi percommoda ob id ipsum accidit, quod susceptæ velitationis hujus operam, ac longitudinem minuit. Non enim, ut de illis Patrum locis lectori satisfaciam, aliud superest, nisi ut

a EUSEB. V *Hist.* c. XIX. Ὦ καλὲ θεὲ, εἰς οἵους με καιροὺς τετήρηκας, ἵνα τούτων ἀνέχωμαι.

1 Lib. II, c. III.

utriusque libros adire illum jubeam, in quibus omnia plene accurateque pertractata, et explanata reperiet. Sic est profecto, sic est: nullum in *Theriaca* Vincentii argumentum inest; nulla tolerabilis, et non inepto disputatore digna ratio; ad quam dissolvendam, ac refellendam non ex amborum lucubrationibus idonea capi adjumenta possint. Juvat tamen, etsi minime sit necesse, Patrum illa testimonia peragrantem, quam nihil in iis usurpandis fuerit, universe, ac summatim ostendere.

Voluntarium pro libero sæpe usurpatur.

II. Præcipuus locorum congestus aliquot capita libri prioris occupavit[1]: quibus demonstrare nititur, « voluntarium ab auctoribus pro libero; voluntatem pro libertate, nullo inter ista discrimine usurpari. » Poterat hoc exscribendi labore supersedere. Quid enim attinebat, in hoc probandum incumbere, quod adversarii sponte fassi sunt? Equidem in secundo *de libero arbitrio* illud adnotavi[2], voluntatem ab Augustino, aliisque pro voluntate libera, id est arbitrio libero sæpius accipi. Quinetiam eadem [3], quæ Vincentius attulit, Augustini testimonia uberrime declaravi. Ad hæc superius *voluntarium* a sanc. Thoma bifariam usurpari docui[4]; ac de voluntate alia multa disserui, ex quibus ab Vincentio hic objecta diluuntur.

Accedant huc tot illa diserta, et expressa Augustini loca, cæterorumque, quos citat Vincentius, in eodem collecta volumine: quibus liberum hominis arbitrium ita definiunt, ut sit ad utrumque libera, hoc est indifferens, et nulla devincta necessitate facultas.

Quid quod suapte professione, suisque verbis ad idem confitendum, ibi maxime, ubi testimoniis illis utitur, cogitur Vincentius? Quid enim est, quod efficere, ac probare contendit, Capitis initio tertii? « essentialem voluntatis libertatem, quam ex se ipsa, et directione rationis elicit, in potestate imperiosa, qua suis actibus dominatur, et a se exire quodammodo imperat, » constitutam esse dicit; et ad hoc probandum, auctorum deinceps sententias adscribit.

III. Atqui omnia illa, quibus voluntatem liberam explicat, et quodammodo delineat, non in omnem conveniunt actionem voluntatis: sed in eam solam, quæ liberi arbitrii propria dicitur, et ab electione pendet: ac circa *contingentia*, minimeque necessaria versatur. Hæc enim sola ab ratione ac judicio dirigitur. Quæ directio, cautio quædam est et gubernatio, lumen voluntati præferentis rationis, et intellectus, ne in appetendo, eligendoque labatur. Quod in necessariis, et ad unum alligatis appetitionibus supervacaneum est, ut in amore summi boni, ac finis ultimi perspicue cogniti; ubi nullus errori locus, neque lapsionis est periculum. Quinetiam judicii illa directio nihil aliud est præter imperium, quod esse rationis a voluntate motæ, non voluntatis proprium actum, supra ex sanc. Thoma demonstravimus: tum eumdem actum electione posteriorem esse, ex eaque proficisci. Item illud ipsum, dominari actibus suis, et ut uno verbo dicam, quidquid ad exprimendam *libertatis essentialis* notam, et naturam operose congessit Vincentius, ad solum pertinere liberum arbitrium, quæ sunt a nobis hucusque disputata persuadent. Ita fit, ut aliud agens, imprudensque Vincentius, adversariorum causam, iis ipsis, quos in medium adduxit, testibus approbarit; læserit, atque everterit suam.

IV. Sed hujus in opinando mirificam constantiam prudens lector animadvertat. Nam voluntatem omnem esse liberam, et liberum arbitrium, alias asseverat, ut capite XIII supra demonstravimus [5]; et quæ ad illud probandum, Augustini, aliorumque testimonia ex Armacani libro corrogavit, ad hoc valere vult, ut quemlibet voluntatis actum, liberi esse declarent arbitrii, et « quidquid a voluntate[6], et appetitu rationali procedit, ab ea ut libero arbitrio procedere, adeoque liberum esse. » Alias liberum arbitrium a voluntate separat: ut cum sic scribit [7]: « Hac quoque naturalis inclinationis voluntaria necessitate divina voluntas, sub ratione voluntatis, non liberi arbitrii, bonitatem suam, seque ipsam, necessario, et tamen libere amat. » Igitur non omnis voluntatis actio *ab libero procedit arbitrio*, quo tute ante scripsisti: neque Deus libero se amat arbitrio, sed ea voluntate, quæ non est liberi arbitrii propria.

Vincentii desultoria levitas.

Dixine sæpius totam istam controversiam, ac litem, quam tot spretis pontificiis edictis, et catholicæ fidei auctoritate calcata, nuper Armacanus excitavit, ad liberum duntaxat pertinere voluntatis arbitrium; non de qualibet esse voluntatis actione?

1 Ut 3. 4, 5.— 2 Cap. X, § 3 et c. XI, § 12.— 3 Vide ejus l. c. X, XI, XII.— 4 Cap. III et V.— 5 § 2.— 6 Vinc. lib. I. cap. III.— 7 Lib. I. c. XII.

Etenim quænam origo alia quæstionis illius exstitit, nisi conciliandæ cum libertate gratiæ difficilis, et perplexa ratio? At hæc ipsa solam eam spectat voluntatis motionem, quæ liberum arbitrium proprie dicitur; non illam, quam vos necessariam, et tamen liberam esse animosa, et inutili jactatione contenditis. Sit sane libera novo illo vestro, et qualicumque genere libertatis: dum eo non sit, de quo inter nos agitur: in quo vera, et suo nomine digna, non sophistica, nec solo vocabulo censenda libertas est sita voluntatis humanæ.

Quomodo componi ista con-troversia debeat.

V. Quamobrem potest jam omnis inter nos sublata esse discordia, si hoc fatemini; libertatem eam, quam liberum arbitrium dici proprie, tutemet agnoscis, et quam ab sanc. Thoma traditam, capite XXI libri tui prioris affirmas; talem esse, cujusmodi summus idem theologus tot in locis, tam aperte, tam expresse, tam diligenter exposuit: quamque nos ex ejus auctoritate, ac verbis ipsis, hactenus informavimus. Nimirum ut hæc sola proprie, ac præcipue, et *formaliter* illa sit libertas, ob quam liberæ voluntatis homines, et arbitrii liberi esse dicuntur: ut sit boni, malique meriti; laudis et vituperationis stirps, et fons unicus: ut hæc una causa sit, ex qua voluntas humana semetipsam proprie agere, movere; dominium, atque imperium, quodcumque tandem habet, exercere dicatur: ut ea denique sit necessitatis expers, non illius, quam solam libertati esse contrariam falsa opinione defenditis; sed ejus, quæ naturali propensioni consentanea unius appetitu determinatur, nec expeditam et indifferentem utriusque permittit optionem. Hæc cum omnia, iisque plura eodem spectantia sanc. Thomas tam manifeste, propria esse testetur libertatis illius, quæ est *arbitrii liberi;* si tu, Vincenti, cum sodalibus tuis eadem fateri potes et amplecti, appellatione ipsa libertatis utere ut voles. Non equidem repugnabo. Ut si hominis effigiem dici hominem oportere contendas, dum eousque non insanias, ut hominis naturam, et essentiam illi tribuas; quis tibi loquendi hanc licentiam invideat?

Sane hoc, quod abs te amore pacis et concordiæ impetrare studeo, non gravate concesseris, si ad illa, quæ raptim et tumultuarie ex Armacano convasasti, veterum loca paululum adverteris animum. Hæc enim naturam ejusmodi liberæ voluntatis, arbitriique liberi describunt, qualem ab sanc. Thoma luculenter explicatam catholicum cum ipso omne nomen agnoscit. Sed singillatim omnia persequi nolo; nec exscribendis hic Armacani capitibus integris, ut quidam faciunt, lectori stomachum et nauseam movere: mihi circumforanei magnonis illius famam consciscere, qui

Ut venditaret falso antidotum nomine,
Verbosis adquisivit sibi famam strophis.

CAPUT XVI.

1. *Ridicula Vincentii jactantia. Voluntarium, et spontaneum sæpe pro libero sumitur. Damasceni locus ab eodem contra se productus.* 2. *Quo liberi arbitrii propria ratio continetur.*

I. Frigidum illud est ἀλαζόνευμα, Vincentii[1], cum Petavio insultas, tanquam ei liberi arbitrii definitio *vehementer displiceat*, a Prospero allata, ut sit « rei sibi placitæ spontaneus appetitus[2]. » Quasi hoc ille nescierit, neque diserte monuerit, *spontaneum*, quod idem est ac *voluntarium*, Græcis ἑκούσιον, pro *libero* sæpius accipi: quamvis alias tam late pateat, ut de brutis etiam animantibus usurpetur. Hac vero laxissima, et generali notione non tu, opinor, voluntarium, sive *spontaneum* intelligi vis, cum eo liberam voluntatem definiri asseris. Quare *voluntarii* genus illud ascisces, quod perfectum vocat sanc. Thomas[3], et solis inesse ratione præditis affirmat. Atqui hoc idem sanc. Thomas non aliud esse docet, præter liberum arbitrium, ut supra significavi[4]. Quo quidem posito, quid est quod Petavius, aliique catholici laborent, aut indigne ferant, libertatem cum *voluntario*, vel *spontaneo*, hoc est cum libero arbitrio, unam rem, et eamdem haberi? Ac profecto si apud te esses cum ista meditabare, vel ipsa eorum Patrum, quos tu citas, verba tibi aurem vellere, et ad saniorem mentem revocare potuissent. Certe Joannes Damascenus quale sit ἑκούσιον, de quo loquitur, non obscure significat cum ait, « In nostra esse potestate, quæ liberum est nobis, vel facere, vel non facere[a]. » Quænam igitur hoc modo ἑκούσια id est *volun-*

Damasceni locus a Vincentio contra se productus.

a Lib. I, cap. XXVI. Ἐφ' ἡμῖν μὲν οὖν εἰσὶν, ὧν ἡμεῖς ἐσμὲν αὐτεξούσιοι ποιεῖν τε, καὶ μὴ ποιεῖν.

1 Vinc. l. II, c. XX.— 2 Lib. *cont. Collat.* c. XIX.— 3 In I, II, q. VI, a. 2.— 4 Vide c. III et V.

taria sunt, nisi quæ libero arbitrio proprie tribuuntur? Nempe illa, quæ, ut subinde pertexit, laudem aut vituperationem habent adjunctam[a] : et « quæ ex æquo contingere possunt ; de quibus consultamus. Consilium porro de iis est, quæ in utramque partem ex æquo accidunt. Denique hoc ex æquo contingens dicitur, quod tam ipsum possumus, quam ejus contrarium : et cujus electionem facit intellectus noster[b]. »

II. Quid tibi ergo, Vincenti, venit in mentem, dum ut voluntatem necessitate devinctam, nihilominus liberam esse monstrares, eo Damasceni usus es loco, quo nullus contra te afferri poterat expressior? Hic Joannes ille Damascenus, cui pro te testimonium denuntiasti, illud *in nostra esse potestate* dicit, quod non est *necessarium*, nec uno aliquo determinatum ; sed contingens, quodque tam potest eligi, ac fieri, quam huic oppositum. Addit hoc ejusmodi esse, quod mens, hoc est ratio nostra delegerit, et videlicet alteri, quod et ipsum poterat, si vellet, optare, prætulerit. Non adeo confidens eris, ut neges, hoc verborum circuitu liberum arbitrium describi, quod voluntati necessariæ, et quam essentialem libertatem esse fingis, opponitur. Quid te igitur hominis oportet esse, qui adversum te tela subministras, et Damascenum in partes invitum, ac reluctantem trahis? Adjice cætera, quæ de laudis ac vituperationis origine, et hujus generis aliis e sanc. Thoma supra notavimus. Quæ citra controversiam liberum arbitrium, non autem libertatem illam tuam necessitatis nexibus irretitam designant. Non minus Bernardi locus adversatur tibi, qui idem esse *spontaneum* ait, *ac liberum sui*. Quid enim *liber sui* aliud est, quam quod Joannes Damascenus dixit, *qui potest facere*, *vel non facere?* Sed de his, ac similibus locutionibus, quarum aliquas collegisti capite vicesimo primi tui libri, si capita duo postrema libri primi nostri de libero arbitrio legisses, tacendum existimasses tibi potius, quam eorum littera ulla mentionem facere.

CAPUT XVII.

1. *Vincentii falsa definitio libertatis.* 2. *nata ex inscitia Latinæ vocis* imperii. 3. *Ejusdem de actu reflexo voluntatis fabula.*

I. Inter varias *actus liberi* definitiones, unam commemorat Vincentius noster, in qua perpetuum eruditionis suæ monumentum statuit : et vero ulcus quoddam continet late diffusum, ac manans per totam illius de libertatis natura disputationem : non secus atque

« Exurit sacer ignis, et urit corpora serpens,
Quamcumque arripuit partem, repitque per
[artus. »

Definitio porro ista sic ab illo informatur ex Joanne Damasceno[1], ut sit voluntas, sive liberum arbitrium, *Potentia sui imperatrix :* quod Græce est δύναμις αὐτεξούσιος. Sic enim Vincentius capite nono prioris libri ; postquam docuit ; « Voluntatem esse imperatricem, et dominam sui actus, » mox, « Denique colligitur, inquit, quare Græci voluntatem non simplicem δύναμιν, *potentiam* sed ἐξουσίαν *potestatem*, seu *auctoritatem*, ac etiam αὐτεξουσίαν vocant : quia nempe quamdam supra se ipsam, et actus suos veluti jurisdictionem, et imperandi potestatem exercet, » etc. Hanc igitur imperandi vim sic Vincentius interpretatur, ut voluntas imperet actus, non solum quos *imperatos* vocant, quosque facultates aliæ jussu voluntatis exercent : verum etiam quos elicitos appellant; et ab voluntate ipsa manantes. « Unde quemadmodum, ait idem[2], imperium ejus super actum potentiæ progressivæ hominis directe cadit ; ita quoque reflexe in actum ipsiusmet voluntatis redit. » Nimirum quod S. Thomas, aliique theologi *liberæ voluntatis* proprium operandi modum explicantes, usurpare solent, ut *movere se* illam asserant, id Vincentius *imperium* quoddam, hoc est *jussum*, ac *mandatum* esse credit[3], quo

Vincentii falsa libertatis definitio.

a Ibid. Καὶ ἁπλῶς, οἷς ἕπεται ψόγος, ἔπαινος.
b Ibid. Καὶ περὶ ὧν βουλευόμεθα· ἡ δὲ βουλὴ, τῶν ἐπίσης ἐνδεχομένων ἐστίν. Ἐπίσης δὲ ἐνδεχόμενόν ἐστιν. ὃ αὐτό τε δυνάμεθα, καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ· ποιεῖται δὲ τούτου τὴν αἵρεσιν ὁ νοῦς ὁ ἡμέτερος.

1 Vinc. l. I, c. XIX. — 2 Vinc. ib. — 3 Vinc. l. I, c. IX.

« actum liberum non solum per modum actus eliciti, sed etiam imperati, a voluntate emanare cogitamus ; adeoque singulari quodam modo, sibique prorsus peculiari, voluntas se objecto suo per talem actum applicet : imperando scilicet ipsam applicationem, et utendo reflexe se ipsa, sicut directe utitur aliis externis instrumentis, quando per imperium suum ea applicat ad opus. »

Ejusdem inscitia Latinæ vocis *Imperii*.

II. Hanc falsam, tum vocabuli notionem, tum de libertate sententiam, Vincentio persuasit Latinæ Græcæque proprietatis inscitia. *Imperii*, et *imperandi* nomina, duo apud Latinos significant : alterum est *potestas*, et *jurisdictio*, sive *principatus;* alterum est *præceptum*, *jussum*, ac *mandatum ;* qui est prioris usus, et effectus. Græci ambo illa distinctis vocabulis exprimunt. Nam prius vocant κράτος, vel ἡγεμονίαν et ἐξουσίαν, aut ἀρχὴν, Glossarium vetus, *Imperium* ἡγεμονία, κράτος βασίλειον. Posterius est πρόσταγμα, vel κέλευσμα. Quod si quis promiscue, et ἐναλλάξ vocibus illis abutatur, et *mandatum*, sive *jussionem* appellet κράτος, ἡγεμονίαν, aut ἀρχήν : vel e contrario κράτος et ἀρχὴν pro mandato velit sumere*;* risum nemo continebit. Atqui in hoc jocosum Vincentius incurrit.

Alternatim.

Qui cum liberum arbitrium didicisset, a Græcis αὐτεξουσίαν, vel ἐξουσίαν, et αὐτοκράτορα δύναμιν appellari, et in dictionariis suis legisset, illa eadem κράτους et ἐξουσίας vocabula *imperium* significare : quam Latinam vocem pro *jussione* accipi meminerat : homo valde acutus existimavit, eamdem esse significationem Græcorum nominum κράτους, et ἐξουσίας, quibus *imperii* vocem respondere cognorat. Quare αὐτοκράτορα et αὐτεξούσιον interpretatus est, imperantem sibi, hoc est præcipientem jubentemque facultatem. Atqui αὐτεξούσιος dicitur voluntas, non quia sibi præcipit, ac jussa dat : sed quia sui juris ac potestatis est, ut quodcumque libitum est eligere, amplectique possit ; tum pro arbitrio, ac potestate facultates omnes sibi subjectas quamcumque voluerit in partem movere, in easque dominatum, atque imperium exercere. Dicitur et αὐθαίρετος, non *quod se ipsam eligat*, ut ex Vincentiana grammatica consentaneum esset. Sed quod per se, ac suopte nutu, et arbitrio eligat ; quæ est vera, et germana libertatis, sive arbitrii liberi notio.

III. Quamobrem commentitia est altera illa Vincentii, tam definitio liberæ voluntatis, quam *imperii* fabula, hoc est præcepti, ac jussi, quo sibi voluntas interiorem, et elicitum actum imperare dicitur. De quo nonnulla dixi capite septimo[1]. Illud modo considerandum, ac similiter explodendum est[2], quod omnem actum liberum voluntatis ita *reflexum* esse dicit, « ut idem sub ratione reflexi consideratus cogitetur dare quodammodo existentiam actui directo, quem imperat. » Quæ paucorum verborum sententia contortuplicata, et confragosa in se ipsam incurrit. Siquidem id quod alteri dat *existentiam*, prius eo sit oportet. At *reflexus* actus posterior est *directo :* supra quem videlicet reflectitur. Non ergo *capit ab reflexo directus existentiam*, ne causa sit effecto suo posterior : quod enim existentiam rei dat, ejus utique causa censetur.

CAPUT XVIII

1. *Aristotelis locus perperam intellectus*, *et expositus a Vincentio.* 2. *Nec non Damasceni. Cui laus proprie conveniat.*

I. Non dissimili ex præcipitatione profectum illud est, quod capite XXI libri primi Vincentius expromit, dum probare satagit, non solam voluntatis electionem proprie, ac *formaliter* esse liberam : sed etiam actiones cæteras; atque ipsam adeo finis appetitionem. Ad id enim Aristotelis verbis illis abutitur, quibus docet, « actionum ab initio ad finem nos esse dominos, » quod sic interpretatur, tanquam omnes, id est singulas actiones, jam inde ab *finis*, quam vocant, *intentione*, liberas esse dixerit. Atqui βούλησιν, id est *voluntatem*[3], quam *intentionem* scholæ nominant, circa finem proprie versari, in eodem libro scripserat : προαίρεσιν autem id est *electionem*, in qua τὸ ἐφ' ἡμῖν, et *agendi* vel *non agendi ;* hujus item aut illius optandi potestas est sita ; circa illa, quæ ad finem referuntur. Cui quidem more suo consentaneus est S. Thomas, a nobis supra citatus. An igitur tantillo intervallo, quæ dixerat, mutavit, ac rescidit Aristoteles ? Non est ita : et nimium quantum aberrat Vincentius : cujus insignis in hac re lapsus αὐτόθεν, et ex ipso, quem attulit, Aristotelis loco deprehenditur. Verba sunt hujus :

Aristotelis verbis abutitur Vincentius perperam intellectis.

1 Par. 4.— 2 Vinc. l. l, c. IX.— 3 Arist. III *Eth.* c. IV.

« Non similiter, inquit, voluntarii sunt actus atque habitus. Siquidem actuum ab initio ad finem, domini sumus, cum singula novimus : in habitibus autem, solius initii sumus domini [a]. » Hic vero non de actionibus voluntatis omnibus loquitur philosophus; sed de iis duntaxat, quibus comparantur, ac paulatim corroborantur in nobis habitus : cujusmodi sunt αἱ προαιρέσεις, quæ et liberæ sunt, id est ἐφ' ἡμῖν, et ἑκούσιοι, id est *voluntariæ*, sive *spontaneæ* : ut capite antecedente scripsit idem Aristoteles. Hoc igitur interesse ait inter habitum, et actum virtutis aut vitii, quod actus tum inchoandi, tum desinendi penes nos est potestas : in habitu vero, solum in nobis situm est initium. Nam ubi semel occaluit, non facile, neque pro arbitrio nostræ voluntatis extinguitur. Sic Eustratius, et Andronicus nobilissimi enarratores illius Aristotelici operis. Unde palam est, quam ab veritate et Aristotelis mente avius ierit Vincentius.

Electiones.

Necnon Damasceni.

II. Nec minus in Joanne Damasceno fugit illum ratio. Quod enim αὐτεξουσίᾳ, id est *libera potestate* appetere, velle, deliberare, ac postremo eligere homines ait, id de appetitione finis, qualis in hac vita exerceri solet, omnino intelligi debet, de quo vide quæ supra capite sexto diximus[1].

Hinc vana Vincentii cavillatio præciditur ; qui ita disputat : « Nisi voluntas finis, non tantum electio mediorum, libera esset, amare turpem voluptatem, tanquam finem, nullum peccatum esset, quia talis actus liber non esset : nec in amore Dei, ut finis ultimi, ullum meritum foret. » Quid hac argutatione frigidius? Non est necessaria, mi homo! cujuscumque finis appetitio, ut jam docui; sed ultimi, ejusque perspicue cogniti ; ut a beatis percipitur. Cæteri autem, itidem ut et supremus ille nondum perfecte cognitus, libere, et ex electione captantur. At Dei amor, et appetitus in felici illo beatorum statu, neque liber est, neque *laudationem*, id est, ἔπαινον uti neque mercedem meretur. Sed merces ipsemet est anteactæ cum laude vitæ. Frustra autem præstigias, ac fumos obducis spectatorum oculis ex ambigua *laudis* acceptione, de qua supra monui.

Quis mercedem mereatur.

Nemone igitur hanc opinionem extorquere poterit, quam tu cum tuis consecraneis imbibisti : ut laudem mereri ob hoc ipsum putes quempiam, quod necessario, neque ex libera electione facit, hoc est ἐκ τῆς προαιρέσεως, qua sola laudationem, vituperationemque metitur Peripateticæ princeps sectæ philosophus, et theologiæ coryphæus Aquinas ille s. Thomas?

Quis sanus laudandum propterea Deum censeat, quod se amet ; quod se non esse nolit : quod Spiritum sanctum producat : quod hunc et filium diligat? Hæc ad μακαρισμὸν, id est ad prædicationem, et *glorificationem*, ut Scriptura loquitur, non ad laudem, id est virtutis, ac recte facti commendationem pertinent : ut in primo *de libero arbitrio* animadvertimus.

CAPUT XIX.

1. *Quæstio ab Vincentio commota, utrum voluntas quo se instanti movet, duplex judicium propositum habeat*, 2. *Respondetur re unicum, virtute esse duplex* ; *quoniam* eligibile *est quod offertur voluntati : adeoque utile, et contingens, non necessarium*. 3. *De indifferentia voluntatis; in qua frustra conflictatur Vincentius.*

I. Quæris a te Vincenti[2], « an voluntatem eo instanti, quo se movet, duplici judicio intellectus accinctam, et in utrumque oppositum latus æque proxime expeditam esse oporteat. » Hoc modo concepta quæstio, peræque absurdam responsionem merebatur. Nec talis, auctore te, defuit. Nam scribis. « In partem affirmativam Pseudoperipateticos nuper cecidisse, et in ea se imaginatione pertinacissime defendere. » Verum negantem anteponere te, vel ut nitorem tui sermonis usurpem, *replantare* asseris. Et hoc scilicet tibi vis, non videri necesse, ut cum voluntas, deliberatione habita, quippiam eligit, duo præ se judicia rationis habeat, pro eorum numero, quæ inter se composita erant, et quorum unum antepositum est alteri. Tu longam deinceps, ac morosi fastidii plenam orationem explicas.

a ARIST. III *Eth.* cap. VIII. Οὐχ ὁμοίως δὲ αἱ πράξεις ἑκούσιοί εἰσι, καὶ αἱ ἕξεις. τῶν μὲν γὰρ πράξεων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κύριοί ἐσμεν εἰδότες τὰ καθ' ἕκαστον, τῶν ἕξεων δὲ τῆς ἀρχῆς.

1 Parag. 5.— 2 Lib. I, c. XXIII.

Contra quam breve hoc tibi, sed robustum, et efficax, ex Peripateticæ scholæ principiis opponam.

Virtute. II. Omnem voluntatis electionem, vel re ipsa, vel δυνάμει consultatio præcedit. In ea duo saltem proponi et inter se comparari debent; quorum neutrum potest esse necessarium. Non enim de *necessariis*, et uniusmodi deliberamus : sed de *contingentibus*, et iis, quæ in nostra potestate posita sunt; ut ea sit integrum nobis vel amplecti, vel respuere : quod Aristotelem secuti Nemesius[1], et SS. Maximus, Damascenus, Thomas Aquinas, ac philosophi, et theologi omnes, constanter asseverant. Itaque judicium illud rationis, quo voluntatis appetitio, et electio regitur, non aliter id, quod eligendum est, proponit, ac repræsentat, quam cujusmodi est, hoc est minime necessarium, et unicum; sed utile duntaxat, et contingens; præter quod aliud, quod cum eo comparatum est, optare potest, et illi præponere. Et, ut paucis absolvam, electuræ voluntati, quod ad eligendum aptius judicat, non alia ratione præscribit arbitra ratio, quam ut est αἱρετὸν, hoc est *eligibile*. Quod autem eligibile est, non est uno definitum, ac necessarium : sed utilius duntaxat altero. Habet igitur adjunctam alterius notionem, cum quo contenditur : ac saltem δυνάμει, et σχετικῶς, hoc est virtute, et habitudine quadam, illud continet; ut re ipsa simplex ille judicandi actus, potestate sit multiplex.

III. Ex eodem Peripateticæ, Christianæque sapientiæ fonte, τὸ ἀδιάφορον illud oritur, quam *indifferentiam* Latinæ scholæ nuncupant : de qua frustra vitilitigare solent, καινοῦ καὶ παρασήμου κόμματος theologi, et incassum vexare, quod vel non capiunt, vel se capere dissimulant. Ea nihil aliud est, quam utriusvis ex consultatione cogniti, et asciti libera deligendi potestas. Sic enim eligit, ut posset non eligere, quoniam principium actionis in eligente situm est voluntate. « Ubi autem principium in hujus potestate positum est, potest agere, vel non agere[a], » ait Aristoteles. Non igitur necessaria in alterutram partem propensione fertur : ac proinde velint nolint Armacani, semet ipsa voluntas movet, ac determinat : hoc autem ideo facit, quia talis est : « ut possit unum recipere, alio recusato, » ut ait S. Thomas[2] : vel « quod in diversa possit[3], ut alibi loquitur : vel postremo « quod indeterminata sit quantum ad ea, quæ sunt ad finem[4]. » Atqui hæc omnia genera locutionis, nihil aliud præterquam τὸ ἀδιάφορον et *indifferens* exprimunt. Hoc enim indifferens est, *quod non est determinatum*, et in *diversa* suo se nutu, et arbitrio potest flectere.

Novæ ac falsæ monetæ.

CAPUT XX.

1. *De locis Scripturæ, quibus liberi arbitrii descriptio continetur.* 2. *Vincentii strophæ in eo loco, qui est Genes. quarto.* 3. *Nec non in altero, Ecclesiastici decimo-quinto.* 4. *Cujus falsa interpretatio refellitur, qua testimonium illud, et alia similia refert ad statum innocentiæ.* 5. *Quod ex ipsa orationis serie redarguitur.* 6. *Tum ex veterum consensu.*

I. Status ille voluntatis liberæ, sese moventis, et quod placitum est eligentis, quem *indifferentem* vocari diximus, in plerisque Scripturæ locis graphice describitur : ut jampridem contra liberi arbitrii oppugnatores hæreticos, et eorum assectatores Armanacos, notarunt Catholici; et nos adeo post illos in primo libro *de arbitrio libero*[5]. Horum locorum nonnullos vellicat ac detorquet Vincentius[6]: et quem in finem producti illi sint, callide dissimulans, aliorsum trahit. Certe nihil ex istis conficere aliud volui, nisi quod ibi, ubi illis usus sum, nominatim proposui; « liberam ad utrumvis potestatem esse liberi arbitrii, cujusmodi in Adamo adhuc innocente fuit : » quod de natura, et essentia ipsa liberi arbitrii dictum esse, quæ ibidem adtexui, non obscure significant, Atque hoc ipsum est, quod in Tridentina synodo decretum est[7], « Liberum arbitrium post Adæ peccatum amissum, extinctumque non esse. » Cæterum non eadem facilitate niti ad bona et honesta voluntatem hominis post lapsum etiam opulante Christi gratia, quam innocens experiebatur Adamus, scivit Petavius; nec Vincentio monitore opus habuit.

a Arist. III *Eth.* cap. I. Ὧν δὲ ἐν αὐτῷ ἡ ἀρχὴ, ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ πράττειν, καὶ μή.

1 Lib. III *Eth.* c. V Vide Pe. t. III, l. III *de Opif.* c. V et supra. c. III.— 2 In I p. q. LXXXIII. a. 3.— 3 Q. XVI *de malo.* art. 5.— 4 Id q. XXII *de Verit.* a. 6.— 5 Lib. I *de lib. arb.* c. II.— 6 Vinc. l. II, c. VI.— 7 Sess. VI, can. V.

Loca Scripturæ quæ liberum describunt arbitrium ab elusionibus Vincentii vindicata.

II. Itaque locus ille *Geneseos*[1], quem arrodis; ubi Caino Dominus dicit ; *sub te erit appetitus ejus* et *tu dominaberis illius*, hoc unum declarat; « In potestate esse nostra concupiscentiam, non tantum in sanctis; sed etiam in perditis hominibus, et Dei gratia derelictis, » justificante nimirum gratia, sive sanctitate, qualis erat Cainus. « Quod ut non sine divinæ auxilio gratiæ poterat, sic indidem adjuta naturali sua facultate poterat. » Ita Petavius, quæ quia negare palam non audes vere, et catholice esse dicta, ad usitatas artes converteris. Sic enim veterum illorum mentem interpretaris, tamquam illud, quod cum gratiæ adjutorio potuisse Cainum asserit, *semper eum potuisse*, hoc est horis, ac momentis omnibus « Dei auxilium ad domandam concupiscentiam sufficiens, et præsens semper habuisse » dixerim. Atqui plurimum interest inter hæc duo; potuisse Cainum concupiscentiam frenare, eique resistere, divina opitulante gratia : et jugem, ac continuam momentis omnibus præsto illi gratiam affuisse. Horum prius cum sanis, et ab Armacana fæce vacuis Catholicis, docui, præeunte Tridentina synodo : de posteriore tacui, quod nec ad rem pertineret; et alterius eam quæstionem scirem esse loci, atque temporis. Tu vero præter modum effusus, in re minime necessaria, multum verborum, ac nugarum amplius expendisti.

III. Sic in altero eludendo Scripturæ testimonio, quod jugulum petit Calvinianæ hæresis, ludificari instituisti. Scribit auctor *Ecclesiastici*[2], « Deum ab initio constituisse hominem, et reliquisse illum in manu consilii sui. *Adjecit*, inquit, *præcepta et mandata*, etc. *Apposuit tibi aquam, et ignem : ad quod volueris, porrige manum tuam*. Nemo hactenus Catholicorum existit, qui de libero hominis arbitrio contra Lutheranos, et Calvinistas disputans, non illum *Ecclesiastici* locum usurpaverit; eoque probare se confisus sit; non periisse post Adami peccatum, liberum hominis arbitrium : sed in eo quamlibet imbecillum, attenuatumque manere : tum quoniam sine gratiæ adjutorio, Dei servare præcepta non potest; præsto illi esse divinam opem ; cui *consentire*, vel *dissentire, si velit*, pro arbitrio possit, ut Tridentini Patres totidem verbis explicant. At Vincentius[3], tam gravi, ac diserto testimonio contradicere non ausus, in eadem delitescere versutia conatus est. Rem enim transtulit ad status utriusque dissimilitudinem, innocentiæ, ac peccati : tum ad perpetuitatem assistentis horis omnibus, ac momentis gratiæ : quæ est aliena, nec ad rem faciens quæstio. Siquidem unum illud in præsentiarum agitur, an, quocumque tandem tempore voluntatem excitat divinæ allapsus gratiæ, in potestate sit illius, auscultare aut resistere; hoc est eligere id, ad quod hortatrix eam invitat gratia, aut respuere : quod est indifferentem esse; et positis omnibus ad consensum eliciendum necessariis, eligere, aut non eligere; agere denique, aut non agere posse. Hæc est liberæ voluntatis, arbitriique liberi vera, solida, catholica ratio et essentia, ab Aristotele, Peripateticisque omnibus, et a theologis, præeunte S. Thoma, tradita : tum ex iisdem humanæ naturæ, ac rationis hausta fontibus: atque ex Dei Verbo; nec non ex conciliorum et Græcorum, Latinorumque Patrum crebris et disertis sententiis expressa : uti late demonstravimus in tribus de arbitrio libero voluminibus. Huic nostri temporis soli obstrepunt hæretici, reconditioris, ut olim Gnostici, et ignotæ antea doctrinæ famam, et gloriam aucupantes; cum sint omnium vanissimi mortales, et insulsissimi : quibus vena nulla salit antiquæ, et exquisitæ sapientiæ : sed totum error, ac dulcedo novitatis occupavit. Ab quorum decretis, et damnatis erroribus, par est procul abesse te, Romanæ et catholicæ communionis hominem.

IV. Quid te autem obsecro, Vincenti, tantopere *Ecclesiastici* locus ille conturbat? Quis autem ab non fatuo, suique compote alius inde sensus exculpi potest, nisi iste; hominibus quandiu in hac vita degunt, integrum esse, utrum voluerint optare, ac persequi, bonum, aut malum, vitam, aut mortem : ut ad quod libitum erit manum porrigant, hoc est eligant pro nutu voluntatis, et arbitrio.

Hoc adeo comprehendi, significarique verbis illis, Lutherani et Calvinistæ in oppugnando libero arbitrio persuasum habent; ut propterea putent ad præsentis status homines locum illum minime pertinere; sed ad innocentem adhuc Adamum ; quo tempore libero præditus erat arbitrio ; quod sibi, peccando, suisque posteris amisit. Horum tu, Vincenti, vestigiis insistens, post longam agitationem, in ea demum interpretatione conquiescis, nec quam minime cohæreat vides. Sane de ho-

1 *Gen.* IV, 6.—2 *Eccles.* XV, 14.— 3 Ib. sect. II.

mine primo loquitur ibi Sapiens, ejusque arbitrio libero : sed non de solo illo, solove, in quo conditus est, incolumi, et innocenti statu. Nam de naturali facultate liberæ voluntatis agit; cui pro arbitrio versare se utramvis in partem licet : quæ quidem homini primo, quasi stirpi et parenti omnium, divinitus insita, ab eo, et per eum propagata transivit in posteros; nec ullo scelere vel calamitate opprimi, oblitterarique potuit : tametsi sic ejus attenuata, et infracta vis est, ut ad bonum capessendum copiosioribus gratiæ præsidiis, ac fulturis egeat.

V. Hujusmodi porro loci istius esse sensum, ut generatim *de essentiali*, et manente quolibet in vitæ statu libertate hominis intelligi debeat, primum, et quidem invictum habet argumentum causa ipsa sermonis, ac series. Studet ibi Sapiens a peccato committendo deterrere homines; et si quid mali fecerint, admonet, ut ne causam illius et invidiam in alium transferant, sed sibi imputent ipsi; utpote quos ad peccandum nulla res alia præter ipsorum voluntatem compulerit. Non enim culpam in Deum rejicere possunt; nec is auctor, et suasor potest esse peccati : quippe qui impios nec amat, nec iis opus habet : et hominibus potestatem dedit quamcumque in partem flectendæ voluntatis : et vero cavendi delicti, amplectendæque virtutis. Cum igitur loci illius hæc sententia sit, quid absurdius, quam ad vitandum peccatum incitare homines eo velle, quod primus illorum parens liberam ejus potestatem antequam peccaret habuit, si eam peccando tam sibi, quam posteris amisit? Nam si recte ratiocinatio ista procedit, poterat eadem ad hoc uti, ut homines ad omnes corporis, animique molestias, famem, sitim, ægritudinem, ac mortem ipsam denique propulsandam, hortaretur : tum ad pristina illa, quibus innocens vallatus erat Adamus, capienda, fruendaque commoda : quod id olim in potestate primus ille parens habuerit. Quod si dementis est argumentari sic, vide an non contumeliosi in Deum sint, qui illius verbo parem, et eamdem ratiocinationem, ac sententiam subjiciunt, dum illis interpretantibus, Ecclesiastici auctor ad illum liberæ voluntatis usum excitat Adami posteros, quem solus ante peccatum Adamus exercere potuit; illi ipsi, quos alloquitur, parentis sui culpa posse desierunt.

VI. Ac vel cætera ejusdem loci, quæ pertexit Sapiens, vos erroris admonere poterant, Nam subinde sic scribit : *Ante hominem vita et mors, bonum et malum : quod placuerit ei, dabitur illi* : *quoniam multa sapientia Dei, et fortis in potentia, videns omnes sine intermissione*. Quibus verbis, et sequentibus hic omissis, causam affert, cur pro eo ac vivendo, et utendo arbitrio suo mortales egerint, merita mercede compensandi sint, bona videlicet aut mala; nimirum quod sub sapienti, ac forti, et nihil ignorante judice Deo, nullum impune malum, nullum sine præmio bonum præterire possit. Quæ ratio pervicaciæ ipsi frenos injicit, ut ad illum pertinere statum sapientis ista præcepta, et monita fateatur; qui cum homine primo communis sit posteris ejus omnibus, quos solos ad honestam vitam illis instrui, incitarique nemo dubitat.

Huc accedit, quod postrema illa verba Sapiens ex Mose descripsit : qui cum legem Israelitis edidisset, ad eam observandam iisdem, quibus *Ecclesiastici* locus ille, rationinibus, et hortamentis utitur : *Juxta te*, inquit[1], *est sermo valde in ore tuo, et in corde tuo, ut facias illum*. Quibus observandæ leges potestatem penes illos, et in ipsorum potestate libera esse demonstrat, Dei adjuta gratia : quæ in istis intelligenda semper est, etsi nulla sæpe fiat ejus expressa mentio. Pergit deinde Moses : *Considera*, inquit, *quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum, et e contrario mortem et malum*, etc. Apparet hæc postrema Mosis pene ab *Ecclesiastici* auctore descripta esse verbatim ; adeoque non ad solum innocentis Adami statum referri debere : de quo nihil Moses ibi cogitabat : sed ad universum pertinere genus hominum, quos ad laudabilem usum ingenitæ sibi facultatis suo uterque tempore studebat impellere.

VII. Postremo ut vel impudentiæ ipsius ora præcludam, testes advocabo Græcos, Latinosque Patres; qui utroque illo Mosis, et Jesu Siracidæ testimonio probare conati sunt, liberum in Adami posteris esse voluntatis arbitrium, quod profecto ridicule facerent, si ad solum innocentiæ statum, ut Vincentius, Armacanique cæteri cum hæreticis interpretantur, amborum effata spectarent.

Horum testium primus sit Augustinus, quo ex uno pendere se, tam falso, quam insolenter jactitant. Ille igitur in libro *de Gratia, et*

1 *Deut.* xxx, 14

libero arbitrio, capite secundo, probare volens, non fuisse in Adamo antequam peccaret; sed esse hodieque liberum in hominibus arbitrium, cum alia complura Scripturæ testimonia profert; tum illud, de quo agimus, *Ecclesiastici*, adversus eos inquit, *qui de ipso Deo se excusare volunt.* Ac postquam verba ipsa descripsit, « Ecce apertissime videmus, inquit, expressum liberum humanæ voluntatis arbitrium. » Est autem istud animadvertendum, Augustinum ex professo librum illum scripsisse, ut erroris genus duplex refelleret : quod nonnulli « sic gratiam Dei defendebant, ut negarent liberum hominis arbitrium : aut quando gratia defendebatur, negari existimabant liberum arbitrium : » Idcirco statim initio libri multis Scripturæ testimoniis ostendit esse in homine liberum arbitrium : deinde ejusdem auctoritate Scripturæ, gratiam ad bene agendum suppeditari divinitus, eamque necessariam esse demonstrat. Quamobrem ut cum de gratia loquitur, et ejus necessitatem approbat, non aliam intelligit, quam quæ præsenti convenit humanæ naturæ statui : sic liberum in homine probans inesse voluntatis arbitrium, non ad alium, quam præsentem ejusdem naturæ statum respexit : alioqui stulta tanti viri, et inepta esset altercatio.

VII. Justinus martyr in *Apologetico* secundo, postquam multa de voluntatis humanæ libertate disseruit, quam προαίρεσιν ἐλευθέραν, id est « liberam electionem, vel facultatem homini concessam ad turpia vitanda, et honesta deligenda » definit; hanc ipsam indifferentem potestatem iisdem, quibus usus est Petavius, aliique catholici, Scripturæ verbis adstruit; maxime illo loco *Deuteronomii*, ex quo sumptum *Ecclesiastici* celebrem alterum paulo ante diximus: *Ecce in conspectu tuo bonum, et malum. Elige bonum.* Sic Origenes in epistolam *ad Romanos* [1], ambo illa testimonia in unam commista sententiam, ad ostendendam liberam in utrumque propensionem voluntatis affert. *Ecce posui ante faciem tuam vitam et mortem; et ignem, et aquam.* Serapion quoque Thmuitanus in libro *contra Manichæos* [2], quem *egregium* vocat Hieronymus, eumdem locum citat. *Ecce posui coram te vitam, et mortem : elige quod vis.* Tum Chrysostomus in homilia XCIV, tomi sexti. Tertullianus etiam libro secundo *contra Marcionem*, capite quinto, liberi vim arbitrii in utrumque minime determinatam probat ex eo quod veteris auctor Testamenti legem Israelitis edidit, ac deinde « proponere se dixerit ante hominum bonum, et malum, vitam et mortem. »

Ennodius præterea Ticinensis [3], eumdem illum, in quo hodie versatur Armacanorum natio, errorem exagitans, qui liberum arbitrium in una tantum parte, quæ deterior est, valere statuit, Scripturæ illud opponit : *Ecce aquam, et ignem, ad quod vis, porrige manum :* ex eoque demonstrat, etiam in eo statu, qui peccatum Adami consecutus est, eamdem reperiri liberi arbitrii potestatem.

Sed in infinitum abibit hæc nostra disputatio, si percensere singulos velim, qui ut liberi arbitrii, cujusmodi in Adami posteris existit, vim et proprietatem describerent, illo *Ecclesiastici* loco, et similibus usi sunt, quos catholici scriptores annis abhinc centum et triginta contra Lutherum, et Calvinum [4], cæterosque liberi eversores arbitrii adhibere cœperunt : ut Joannes Cochleus, Joannes Eckius [5], ac ferme omnes cæteri.

CAPUT XXI.

1. *Colligitur ex superiori disputatione, essentialem libertatem positam esse in indifferentia, sive potestate utriusque.* 2. *Quod ex variis illius descriptionibus, et vocabulis, quibus Patres liberum arbitrium exprimunt, ostenditur.* 3. *Tum ex Scriptura.*

I. Liberæ hominum voluntatis, sive liberi arbitrii notio, ut hactenus demonstratum est, in eo consistit, ut ex pluribus sibi ad eligendum objectis, ac propositis, unum suopte nutu, et arbitrio capessere homo possit, rejectis aliis : quam *electionem* nominant : Græci προαίρεσιν. Hanc libertatis definitionem negat Vincentius *essentialem* esse [6]; sed *accidentalem* vocat, eam videlicet, quæ bifariam dividitur in libertatem *contradictionis*, et *contrarietatis* : et hac sophistica distinctione eludi abs sese putat omnia Scripturæ, ac Patrum testimonia, quæ libertatem hominis in eo constituunt, ut facere, aut non facere ; hoc est eligere vel non eligere possit, pro eo ac libitum fuerit. Essentia libertatis in indifferentia consistit.

1 Tom. II.— 2 Tom. II, Auct. *Bibl.* 859.— 3 Lib. II, ep. XIX.— 4 Lib. I *de lib. arb.* test. I.— 5 In *Ench.* c. XXXI.— 6 L. I, c. XII et seq.

Atqui ridiculum est, tot illos Patres, quos in libro quarto tomi primi, et in tribus *de libero arbitrio* libris enumeravi, quorumque sententias de naturalis illius facultatis proprietate, usu, et officio, tam disertas, expressasque retuli, adeo sui oblitos, et quid agerent, quave de re disputarent, ignaros, aut immemores exstitisse, ut eo constanter omisso, in quo libertatis humanæ essentia posita est, solam ejus accidentem, minimeque necessariam affectionem persequi maluerint. Sed utcumque sese res habet; certe cum de libera voluntate inter nos agimus; in illa, inquam, catholicæ partis cum Lutheranis, Calvinistis, et Arnacanis, contentione ac rixa de hominis libertate, nullam aliam intelligimus, quam illam ipsam, quæ *liberum arbitrium* proprie dicitur; quæ auctore sanc. Thoma, et antiquis omnibus suffragantibus; ipsoque adeo confitente Vincentio, ejusmodi est, qualem tot illa, quæ dixi, Patrum testimonia declarant.

Quod ex variis ejus apud auctores descriptionibus probatur.

II. Hæc est naturalis illa vis voluntatis ac potestas, quam *electivam* sanc. Thomas appellat, ut Vincentius agnoscit [1]. Hanc Græci omnes προαίρεσιν vocant. Quam Clemens Alexandrinus πράξεων ἀρχὴν vocat [2], hoc est, *principium actionum*, quæ πράξεις proprie vocantur; quemadmodum et Nemesius [3]; qui πρᾶξιν esse dicit *rationalem operationem* [a]. Ita principium earum actionum quæ *humanæ* nuncupantur, hoc est liberæ, est προαίρεσις, sive voluntas, quatenus *vis electiva* dicitur. Hanc ita definiunt, et ea circumscriptione verborum designant, ac delineant sancti Patres, quæ *electionem* in utrovis de duobus asciscendo, vel respuendo liberam, et indifferentem significant: cujusmodi vocabula hæc indicant crebro ab illis usurpata, αὐτεξούσιος, αὐτοκράτωρ, αὐτόνομος. αὐτοκίνητος, αὐθαίρετος, et alia pleraque: quæ a nobis in unum collecta, explicataque leges capite XIII libri primi *de libero arbitrio*. Illam præterea dicunt « suis in utramque partem librari momentis [b]. » Vel « pari in virtutem, aut vitium libratione pendere [c], » ut Basilius loquitur: sive, ut idem alio loco scribit, « naturam hominis sui juris ac liberam esse, quod in utramvis partem propendere possit ad eligendum bonum, vel malum [d]. » Tum Cyrillus Alexandrinus ait [4], « propriis momentis, et suopte nutu in utrumvis tendere liberam, et necessitatis expertem; ut juste laudem ex recte factis, et ex contrariis pœnas recipiat. » Item προαίρεσιν, id est, *vim electivam*, et *libertatem in utrumque partiri potestatem* dicunt *suam*, ut Basilius Seleuciensis [e]. Complures vero in eo consistere naturalem istam potestatem asserunt [5], ut « bonum facere vel non facere possit: » vel « alterutrum eligere [6]. »

Necnon ex Scriptura

II. Quid quod Deus ipsemet liberum hominis arbitrium compellans, et ejus propriam vim, naturamque designans eo ipso, quod utrumque proponere se illi dicit, bonum, et malum, vitam et mortem: statim peculiarem illius, qua ejusmodi est, hoc est libera, functionem exprimit, ita subjiciens, *Elige ergo vitam* [7]. Est ergo voluntatis electio, fructus et efficientia illius, propria, quatenus libera est potestas. At electio circa ea versatur, quæ contingentia sunt, et non necessaria, nec uno definita: eaque ex consultatione sequitur; quæ necessitati naturalis propensionis opponitur: ut ex sanc. Thoma, Græcisque Patribus supra notavimus. Quapropter libertatis vera, et unica ratio, conditioque indifferente illa potestate ad utrumvis amplectendum, et eligendum metienda videtur: qualem humanæ, et divinæ sapientiæ consulti tam crebris, et manifestis sententiis expressam tradiderunt; non quam ex paucis, iisque dimidiatis, et multis eorum dictis, aut furtim insidioseque sublectis, vel prava, et violenta interpretatione detortis, utcumque corradere potuerunt Calvinus, et Lutherus; qui communem cum fide ac candore sensum exuerunt.

Deinde « liberum arbitrium naturaliter attributum a creatore animæ rationali, media vis est (hoc est indifferens), quæ vel intendi ad finem, vel inclinari ad infidelitatem potest: » ait Augustinus capite XXXII libri *de spiritu, et littera*.

a Nemes. cap. XXIX. Πρᾶξίς ἐστιν ἐνέργεια λογική.

b Athan. orat. IV. Τὴν ἐπ' ἄμφω ῥοπὴν ἔχει.

c Basil. lib. *de Spir.* cap. XVI. Ἰσοῤῥόπως ἐχούσας πρὸς ἀρετὴν, καὶ κακίαν.

d Basil. III *cont. Eun.* Φύσει τε χρωμένη αὐτεξουσίῳ, καὶ μεταῤῥέπειν ἐφ' ἑκάτερα δυναμένη πρὸς ἐκλογὴν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ κακοῦ.

e Basil. Seleuc. *Orat. de Ada.* Προαίρεσις ἐπ' ἄμφω τὴν ἐξουσίαν μερίζουσα.

1 Lib. I, c. XXI.— 2 In II *Strom.*— 3 Cap. XL.— 4 Cyr. l. I *in Joan.* Vide l. V, cap. III, t. I *Dogm. Theol. Peta.* parag. 5. — 5 Æneas Gaz. Vide Peta. l. I *de lib. arb.* c. XIII.— 6 Marcus Erem. l. *de Justif.* § 56.— 7 *Deut.* XXX, 19.

CAPUT XXII.

1. *Expenditur Augustini locus ex libro de Correptione, et gratia ab Armacanis objici solitus, in quo de auxilio sine quo non, et quo agimus, disserit.* 2. *De sola perseverantiæ gratia ibi Augustinum loqui.* 3. *Qualis ea fuerit Adamo concessa.* 4. *Cujusmodi sit ea, quæ per Christum conceditur.*

I. Adversus illa, quæ de liberi arbitrii natura, ex communi, et catholica sententia hucusque disputavi, multiplex est querela Lenis [1]. Sed hæc palmaris; quod si ejusmodi liberæ voluntatis actio esse debet, ut omnibus ad eligendum necessariis adminiculis positis, elici, aut non elici possit, gratia Christi in sola *possibilitate* constituta sit : ac tantum posse velle tribuat, non autem *actu*, et reipsa velle. Ex quo « famosum illud sanc. Augustini libro *de Correptione, et gratia*, cap. X, XI, XII, et toties alibi firmatum inter gratiam stantis, et lapsi hominis discrimen confundit. » Hoc enim inter utramque gratiam interesse ex Augustino putant Armacani, quod Adamo data divinitus gratia hoc tantummodo concedebat, ut posset velle recte agere, ac Dei servare præceptum; non autem, ut reipsa vellet, et quod jussus erat faceret. Christi autem gratia, non solum tribuit ut possit homo, sed etiam ut velit ac reipsa faciat, Ideo priorem gratiam appellari dicunt ab Augustino, *auxilium sine quo non fit*; vel *gratiam possibilitatis*; posteriorem vero, *adjutorium quo fit, ut non tantum possimus velle, sed etiam ut reipsa velimus.* [Quid sit auxilium quo et sine quo, ex mente Augustini.]

Hic ille est locus, in quo valde se jactat Armacanorum natio, quemque omnibus in colloquiis, et in publicis privatisque sermonibus, in circulis, in conviviis, in concionibus, apud doctos, et indoctos, ubicumque se occasio dederit, usurpare solent. Itaque mirandum fuisset, si hanc cantilenam theriacæ scriptor prætermitteret.

II. Ego vero adversus illa, quæ de gratia ejusque cum arbitrio libero consensu, nimium libere Libertus Frodomondus ingessit, non multis agam; neque factum illius imitabor, qui talia mandare libris est ausus contra Apostolicæ sedis interdictum, quo nominatim notatus, et ambustus, pretium nuper abstulit intempestivæ, et immodicæ libertatis. Hac ergo prætermissa controversia, et ad arbitrium dilata Romani pontificis, ut de Augustini loco isto, et utroque gratiæ genere, quoad licet, disputem; hoc in primis assevero, nihil in illo loco vidisse, nec auctorem dogmatis, et *Patronum* Armacanum, nec hujus *libertum* Vincentium.

Augustinum docere illic asserunt, quid universe gratia Christi parta meritis, ab ea distet, quæ Adamo antequam peccaret, indulta est. Hoc ego contendo esse falsissimum. Non enim de quacumque Christi gratia ibi agit Augustinus : sed de sola perseverantia, sive perseverante gratia: quod ex tota illa disputatione facile constat. Nam capite decimo, quo illam utriusque gratiæ comparationem auspicatur, ita quæstionis statum exposuit : « Hinc exoritur, alia quæstio, non sane contemmenda; sed in adjutorio Domini, in cujus manu sunt et nos, et sermones nostri, aggredienda, atque solvenda. Quæritur enim a nobis, quantum attinet ad hoc donum Dei, quod est in bono perseverare usque in finem, quid de ipso primo homine sentiamus, qui certe sine ullo vitio factus est rectus. » Itaque quæstionem proponit hujusmodi decimo in illo capite, utrum Adamus *gratiam perseverantem*, sive *perseverantiæ donum* acceperit. Cui respondet sic in eodem capite; nec eam primitus Adamum, neque Angelos accepisse; sed eam illorum libero arbitrio Deum voluisse permittere; ut « in eorum vita prius ostenderet quid posset eorum liberum arbitrium; deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, justitiæque judicium. » Quare hominem initio condidit « in statu recto ac sine vitio : in quo si per ipsum liberum arbitrium manere voluisset, acciperet merito hujusmodi permansionis beatitudinis plenitudinem. » Igitur perseverantiæ donum non a Deo susceperunt Angeli : sed per liberum suum arbitrium, quam acceperant a Deo gratiam, perseverantem fecerunt, quicumque ex illis in officio permanserunt. Adamus vero neque donum illud accepit, neque perseverare in accepta gratia voluit. [De sola perseverantia intelligendus S. Doctor.]

III. Et capite XI. « Istam, inquit, gratiam non habuit homo primus, qua nunquam vellet esse malus (quod perseverantiæ donum est) sed sane habuit, in qua si permanere [Qualis gratia perseverantiæ fuerit Adamo concessa.]

1 Vinc. l. 1, c. XIV.

vellet, nunquam malus esset, etc. Tale quippe erat adjutorium, quod desereret cum vellet, et in quo permaneret si vellet, non quo fieret ut vellet. » Ac subinde luculentius perseverandi gratiam, qualis Adamo, et Angelis est data, sic exponit: «Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem : in ea quippe eum fecerat, qui fecerat rectum. Dederat et adjutorium, sine quo in ea non posset permanere si vellet : ut autem vellet, in ejus libero reliquit arbitrio. Posset ergo permanere si vellet, quia non deerat adjutorium, per quod posset, et sine quo non posset perseveranter bonum tenere quod vellet. Sed quia noluit permanere, profecto ejus culpa est, cujus meritum fuisset, si permanere voluisset : sicut fecerunt Angeli sancti, qui cadentibus aliis per liberum arbitrium, per idem liberum arbitrium steterunt ipsi. »

Tum in fine capitis perspicue indicat gratiam perseverandi primo concessam homini, fuisse gratiam, cujus ope poterat non peccare si tamen hoc vellet. Cum enim dixisset : « Prima ergo libertas voluntatis erat posse non peccare : novissima erit multo major, non posse peccare : » mox de utraque scribit sic : « Prima erat perseverantiæ potestas, bonum posse non deserere : novissima erit felicitas perseverantiæ, bonum non posse deserere. » Quod et capite duodecimo diligentius inculcat, et causam etiam explicat, cur perseverantia in illo statu innocentiæ, libero hominis arbitrio permissa sit. « Ut ergo non acciperet, inquit, hoc donum Dei, id est, in bono perseverantiam primus homo : sed perseverare, vel non perseverare in ejus relinqueretur arbitrio, tales vires habebat ejus voluntas, quæ sine ullo fuerat instituta peccato, et nihil illi ex seipsa concupiscentialiter resistebat, ut digne tantæ bonitati, et bene vivendi facilitati, perseverandi committeretur arbitrium. » Quoniam igitur *fortis et sana voluntas erat primi hominis*, ut eodem capite postea dicit : ideo ejus arbitrio permissa est perseverandi potestas.

Qualis per Christum concedatur.

IV. At vero post Adami lapsum, perseverantia, quæ merces ante futura erat, facta est donum gratiæ. « Nunc autem per peccatum perdito bono, ait capite XI, merito in his qui liberantur (hoc est prædestinatis) factum est donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat. » Et in libro *de dono perseverantiæ*, capite VII, « Non est hoc omnino , inquit, in viribus liberi arbitrii, quales nunc sunt, fuerat in homine, antequam caderet, etc. Post casum autem hominis nonnisi ad gratiam suam Deus voluit pertinere, ut homo accedat ad eum ; neque nisi ad gratiam suam voluit pertinere, ut homo non recedat ab eo.» Quare potentior hominibus per Christum data gratia est, qua fieret, ut non solum perseverare possent, si libero arbitrio vellent; sed ut perseverare vellent : « Proinde etsi non interim lætiore nunc, ait Augustinus [1], verumtamen potentiore gratia indigent isti. » Itaque « tanto amplius datur adjutorium per Jesum Christum Dominum nostrum [2], quibus id dare Deo placuit, ut non solum adsit sine quo permanere non possumus, etiam si velimus, verumetiam tantum, ac tale sit ut velimus. Est quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo, et perseveranter tenendo, non solum posse quod volumus ; verumetiam velle quod possumus. » Nam primus homo « acceperat posse perseverare, si vellet : sed non habuit velle quod posset : nam si habuisset, perseverasset.

Et in capite duodecimo, manifestius, utriusque gratiæ discrimen exponit his verbis : « Primo itaque homini, qui in eo bono, quo factus fuerat rectus, acceperat posse non peccare, posse non mori, posse ipsum bonum non deserere ; datum est adjutorium perseverantiæ, non quo fieret ut perseveraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset. Nunc vero Sanctis in regnum Dei per gratiam Dei prædestinatis, non tantum tale adjutorium perseverantiæ datur ; sed tale ut eis perseverantia ipsa donetur : non solum ut sine isto dono perseverantes esse non possint, verum etiam ut per hoc donum nonnisi perseverantes sint. » Mox illius adjutorii , quod Christi donatur meritis, vim et efficaciam declarat, multo priore illo , quod Adamo tributum est, valentiorem : quia « postquam est illa magna peccati merito amissa libertas, etiam majoribus donis adjuvanda remansit infirmitas [3], etc , Subventum est igitur infirmitati voluntatis humanæ, ut divina gratia indeclinabiliter, et insuperabiliter ageretur ; et ideo quamvis infirma , non tamen deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur, etc. Fortissimo quippe dimisit, atque permisit facere quod vellet : infirmis servavit, ut ipso donante invictissime quod bonum est vellent, et hoc deserere invictissime nollent. »

1 Aug. *de Corrept.* c. XI.— 2 Ib.— 3 Aug. ib.

V. Ex iis omnibus Augustini sententiis, quas hoc loco necessario descripsimus, illud aperte constat, quod demonstrandum suscepimus; non illic agére sanctissimum doctorem de qualicumque Christi gratia, quæ vel reprobis, vel etiam Prædestinatis tribuitur; sed de ea duntaxat, quæ Prædestinatorum propria est, et primaria, nempe perseverantia, sive *adjutorio perseverantiæ*. De quo dubitare, vel rixari poterunt ii soli, qui aut Augustinum nunquam, nisi forte in Armacanorum scriptis legerint : aut minus ab ea facultate parati sint, qua quæ legunt, intelligant, ac discernant. Etenim in illis tribus capitibus, quæ Vincentius designat, x, xi et xii, cum de adjutorio illo loquitur, ubique *permanendi*, ac *perseverandi*, et similia vocabula conjungit, quibus in suscepta gratia fortem et invictam ad usque finem constantiam significat. Ut cum in undecimo capite sic scribit : « Est quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo, et perseverantur tenendo non solum posse quod volumus, verumetiam velle quod possumus. » Et insigniter capitis initio duodecimi, *adjutoria* distinguens duo, « unum sine quo aliquid non fit, » quale datum Adamo est ad perseverandum ; alterum « non solum sine quo non fit, verumetiam quo fit propter quod datur, » cujusmodi est, quod per Christum obtinetur; prioris exemplum ex alimentis repetit. Nam « sine alimentis non possumus vivere, inquit, nec tamen cum affuerint alimenta, eis fit ut vivat qui mori voluerit. Ergo adjutorium alimentorum est, sine quo non fit, non quo fit ut vivamus. » Posterioris autem exemplum ducit « ex beatitudine, quæ cum data fuerit homini, continuo fit beatus : » quod genus causæ *formale* dicitur, cum applicatione rei denominantis, subjectum tale denominatur. Hujusmodi esse *donum perseverantiæ* per Christum concessum adstruit, quo *perseverantia ipsa donatur*. Verba ipsa proxime ante descripsimus[1] : ex quibus certissime constat, *adjutorium illud quo*, non aliud esse gratiæ genus, quam perseverantis, et electorum proprie, quod et cætera capitis istius ostendunt : tum quod, absoluta illa disputatione de adjutoriis, in decimo tertio capite posuit, quod sic exorsus est : « Hæc de iis loquor, qui prædestinati sunt in regnum Dei ; » ac deinceps de Prædestinatis reliqua pertexit.

CAPUT XXIII.

1. *Pergitur in illustrando loco illo s. Augustini.* 2. *Non pertinere ad quamcumque Christi gratiam.* 3. *Qui differat Christi gratia ab ea, quæ data est Adamo : ac primum exponitur cujusmodi hæc fuerit* : *tum qualis Christi meritis parta.*

I. Neminem equidem paululum intelligentem arbitror fore, quin, si attente illa considerare velit, quæ sunt antecedenti scripta capite, consequens ex iis mecum esse sentiat; ad solum perseverandi adjutorium Augustini verba illa spectare. Ut cum duo illic inter se comparentur auxilia gratiæ ; alterum, quod est parenti primo datum, jure appelletur id, sine quo perseverare nullo modo posset (« Si enim hoc adjutorium vel Angelo[2], vel homini, quamprimum facti sunt, defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset manere si vellet, non utique sua culpa cecidissent. » Adjutorium quippe *defuisset, sine quo manere non possent*). Alterum autem tale esse statuatur, non modo sine quo perseverari nequeat; verumetiam quo fit, ut omnino perseveretur. Perseverantiæ quippe donum, quia solis ad vitam æternam prædestinatis convenit, ejusmodi esse constat, ut quibuscumque datur, ii non modo possint perseverare, si velint : sed etiam quod possunt, *actu*, et reipsa velint : non ulla voluntati adhibita necessitate, sed certa, et *infallibili*, ut scholastici loquuntur, efficacitate ac potentia gratiæ, qua *indeclinabiliter*[3], et *insuperabiliter aguntur*, ut scribit Augustinus. Quod ab eo fit, « qui, quod idem asserit[4], sine dubio habet humanorum cordium quo placuerit, inclinandorum omnipotentissimam potestatem. » Cujus gratiæ[5], « quæ occulte humanis cordibus divina largitate tribuitur (nempe qui a Patre docentur, et audiunt, ut ad Filium veniant *secreta* quadam *gratia*, et prædestinati sunt, ut ibidem docet), a nullo duro corde respuitur. Ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. » Corollarium ex præcedenti capite.

II. At Vincentius magistri sui vestigia persequens, Augustini verba illa, quatenus *adju-*

1 Parag. 1 quæ sunt : « Primo itaque homini, etc.— 2 Aug. *de Cor.* c. xii.— 3 Ibid.— 4 Ib. c. iv.— 5 Aug. *de Præd.* c. viii.

torium quo fit exprimunt, ad omnia spectare volunt præsidia gratiæ Christi, etiam nullo, ut in reprobis, continuata perseverantiæ dono : vel ab eo nonnullis disjuncta et interrupta peccatis, ut in electis, ac prædestinatis nonnunquam accidit. Quæ illorum ratio ab Augustini sensu, ac sententia mirum quantum recedit; non minus quam ab fide, ac regula catholica. Hinc illud absurdum, et hæreticum commentum, qui est novæ sectæ velut character; nullam in rerum natura esse gratiam, quam *sufficientem* vocant, quæ ab *efficaci* distincta, culpa hominis irrita sit, et effectu careat : sed omni penitus gratiæ Christi fructum suum constare, nec eam ab ullo pulsantem respui. Quæ omnia, et his connexa, et consentanea paradoxa, quibus Ecclesiastica pax et concordia paucis ab hinc annis labefactari cœpit, ex uno illo perperam et contra mentem auctoris accepto Augustini loco propagata sunt. Quod quidem ostenti instar habendum, ac prodigii mihi videri solet. Quis enim non obstupescat, aut non manifesta divinæ iræ significatione contigisse putet, quod hoc tempore videmus, homines in cæteris minime contemnendos, adeo futili argumento, quod ex falsa unius loci interpretatione traxerunt, in tantam esse pravitatem erroris redactos?

Equidem non te arbitror, Vincenti, tam pervicaci, et obdurato fore animo, quin postea quam de Augustini sententia illa quæ a nobis hic scripta sunt paululum tranquilla, et sedata mente perpenderis; aut temere susceptam opinionem retexas : aut si hoc impetrare abs te non potes, minus deinceps caleas in istis jactandis, et inculcandis næniis, quarum ruinas, unica illa, qua hucusque sustinetur, fultura subducta, videris.

III. Nam quod periisse dicis discrimen omne[1], « quod inter gratiam stantis, et lapsi hominis intercedit, si Deus homini lapso gratiam sufficientem reddere debet, qualem primus homo habuit, » vehementer erras : neque quid sit gratia, tum universe, tum Adami propria, satis intellexisse videris.

Qualis gratia Adamo concessa.

Adamus in pristino illo statu innocentis vitæ duplici a Deo vallatus est genere gratiæ; altero exteriori, altero interiori, et animum afficiente. Horum primum, quatenus peculiariter illi tributum est, bonorum omnium, atque commodorum larga erat, affluensque copia : tum præcipua quædam Dei tutela, et providentia, illud omne removentis, prohibentisque, quod animi pacem, ac quietem, et salubritatem corporis, ac perennem amœnitatis jucundissimæ fructum interpellare posset. De hoc genere gratiæ loquitur Augustinus, cum sic scribit[2] : « Quid ergo? Adam non habuit Dei gratiam? Imo vero habuit magnam, sed disparem. Ille in bonis erat, quæ bonitate sui conditoris acceperat. Neque enim ea bona et ille suis meritis comparaverat in quibus prorsus nullum patiebatur malum. » Ad hanc gratiam pertinet animi dominatus in corpus, ejusque sensus et appetitus longe perfectissimus, ex quo summa « felicitas oriebatur[3], et non peccandi facilitas? » Cum « nulla rixa a seipso adversus seipsum tentatus atque turbatus in illo beatitudinis loco, sua secum pace frueretur[4]. »

Secundum gratiæ genus partim stabile ac permanens fuit, partim fluxum, ac transiens. In priore ponenda est « bona voluntas. In illa quippe eum fecerat, qui fecerat rectum, » ait idem Augustinus[5]. Hæc illa est *originalis justitia*, ex omnium virtutum, fidei cumprimis, spei, et caritatis : tum cæterarum, quæ in mente, aut voluntate resident concursu, concentuque collecta. Ad posteriorem, *actualis*, ut vocant, illapsus gratiæ, inspirationesque pertinent, « et omnis illuminatarum mentium pius motus, » ut loquitur auctor epistolæ *ad Demetriadem*, quæ inter Ambrosianas exstat[6], et « quidquid visorum suasionibus agit etiamnum Deus ut velimus, non solum extrinsecus, sed etiam intrinsecus, ubi nemo habet in potestate, quid ei veniat in mentem; sed consentire, vel dissentire propriæ voluntatis est, » ait Augustinus[7]. Hic autem interior afflatus gratiæ, vel sola mentis illuminatione constabat : vel etiam voluntatis permotione, quam suavitatis cujusdam ad recte agendum occuparet illecebra. Nam utrumvis dici probabiliter potest.

IV. Nunc autem, post primi parentis culpam, partim eadem, partim diversa suppetunt adjumenta gratiæ. Ac primum illud externæ providentiæ, quod beati, et incorrupti status proprium fuit; eo interrupto, velut fractis tubulis e fonte saliens aqua, suppressum penitus exaruit. Itaque malis omnibus, et incommodis, quorum vis hactenus compressa fuerat, circumsideri mortale genus, infestarique cœpit; ut per ærumnas, erroresque multiplices infelix, et animi corporisque

1 Vinc. l. I, c. XXIV.— 2 Lib. *de Cor.* c. XI.— 3 Ib. c. XII.— 4 Ib. c. XI.— 5 Ib.— 6 Ep. XXXIII.— 7 Aug. *de Spir.* c. XXXIV.

Major homini lapso gratia necessaria.

cruciatibus referta vita traheretur. His sublevandis, et ad salutarem exercitationem dirigendis, impensior, et, ut humano more loquar, vigilantior adhiberi cura debuit. Ea partim externa gubernatione, partim interioris auxilio gratiæ, ut in Adamo, continetur. Sed utramque copiosiorem, ac vegetiorem, imbecillitas hominis major, et superandorum malorum, per quæ ille volvebatur, difficultas postulabat. Interiori certe, cujus in intellectum, ac voluntatem officia partita sunt, nova operæ facta est accessio; cujusmodi pristino in statu nulla fuit. Nam ad concupiscentiæ insitam ægritudinem curandam, ac violentos ejus retundendos impetus, præsentius remedium, et robustiorem, quam ante, vim adhibere illam oportuit. Hinc « medicinale salvatoris auxilium » ab Augustino vocatur [1]: et « liberatrix gratia [2], » et « medici gratia [3], » et « opitulatio salvatoris [4]; tum *victrix*, et *victoriosa*; et aliis vocabulis appellatur, quæ conflictum, et molestam, ac laboriosam operam significant. Verum de hac medicinali gratia, et ejus efficientia; tum quemadmodum ab ea discrepet, quæ est innocenti adhuc Adamo concessa; non est istius loci, institutique disserere: nec ea repetere placet, quæ super hoc argumento latius explicavimus, adversus Armacanam scholam [5]; quæ Vincentius ne littera quidem attigit; cum in minutis quibusdam exagitandis nimius, et odiosus fuerit.

CAPUT XXIV.

Errata Vincentii deinceps collecta per saturam. 1. *Possibilitatis gratiam negat esse gratiam Christi, idque ipsum refellitur.* 2. *Ejusdem mendax calumnia de Molina, Lessio. Et de Petavio.*

Vincentiarum errorum satura.

I. Dudum laboris istius, et inquisitionis in tuam, Vincenti, theriacam, piget: ac diu est, quod de exodio cogito. Infinita sunt omnis generis errata opere in isto tuo, quod præ manibus habeo, quæ si singillatim excutere velim, ac de unoquoque, pro eo ac meretur, et tua ratio postulat, dicere, ultra modum hæc lucubratio procedet. Itaque, quod superest, nonnulla per saturam in hoc caput, et sequentia hujus libri conjiciam abs te peccata, in illa, qua de postremo tecum agere institui, enucleanda gratia.

Scribis *gratiam possibilitatis* [6], quæ ex Christi meritis datur, ad divina præcepta servanda, Pelagianam esse gratiam. Hoc nimirum est, quod vos falso certe, Catholicis exprobare soletis; adjutorium illud, quod homini bonum ut velle, vel agere possit, necessarium prædicant, non esse Christi gratiam: sed hoc solum, quo re ipsa, et actu volunt, aut faciunt. Pelagius *possibilitatem* ad bene agendum necessariam, solam naturalem facultatem esse dicebat, hoc est liberum arbitrium; et eam esse gratiam interpretabatur, quam Scripturæ prædicant: ut in libro *de natura et gratia* Augustinus affirmat [7]. Qui et fatetur se, cum « Dei gratiam, sive adjutorium, per quod esse homo absque peccato potest, apud Pelagium legisset, lætitia repente perfusum, quod Dei gratiam non negaret, per quam solam homo justificari potest. » Sed postea deprehendisse, gratiæ, ac possibilitatis nomine solum intelligi ab eo liberum arbitrium cum legis notitia, Non dubitaret igitur Augustinus veram Christi gratiam in *possibilitate* illa consistere, si eam in *charitate*, hoc est in illuminatione mentis, et voluntatis permotione collocaret Pelagius: uti passim tum in illo libro, tum in eo qui est *de Christi gratia*, aliisque demonstrat: quam appellat « inspirationem flagrantissimæ, et luminosissimæ charitatis [8]. »

Hanc vero nos, aliique, quibus conviciaris, κεκραγὼς καὶ δίκαια, κἄδικα, illam, inquam, gratiæ possibilitatem, quam Augustinus in Pelagio desiderabat, ut plane Catholicus esset, Molina, Lessius, cæteri, quos Armacani immerito vellicant, agnoscunt, ac prædicant. Quid te vero scientem attinet, falso illos crimine traducere, cum ex illorum omnium scriptis facile refellatur? — *Vociferans justaque et injusta.*

Molina, Lessius et Petavius vindicati.

II. Nam quod Molinam asseris [9], « aliam in homine *lapso*, quam s. Augustinum, libertatem finxisse, quæ gratiam, ut domina pedissequam ducat, » tam verum est, quam quod alibi occinis, illum eumdem, male abiisse ex eo judicio, quod de illius opinione Romæ est habitum. Quam ineptam, commentitiamque fabulam validissime confutavit doctissimus theologus R. P. Petrus a s. Josepho ex Foliantinorum familia, in eo libro, quem de

1 Aug. l. *de Nat. et Grat.* c. XXXIV. — 2 In ep. CV. — 3 Id. *de Nat. et Grat* c. XXXIX. — 4 Ib. c. XLII. — 5 Tom. II, l. X, c. XVI et seq. necnon tom. IV, l. *de Hær. Pel.* — 6 Vinc. lib. I, cap. XXIV. — 7 Cap. X, XI et XL. — 8 Lib. *de Grat. Christi.* cap. XXXV. — 9 Vinc. l. I, cap. XVI.

hoc argumento, nuper edidit, ac *de Theologia hujus temporis* inscripsit. Ejusdem genii[1], et aliquanto etiam minus considerata est P. Leonardi Lessii criminatio, quod in quadam precatione ita scripserit[2], « Posuisti, Domine, omnia in arbitrio nostro, perinde ac si solis naturæ viribus regnum obtinendum esset. Justificati enim per gratiam tuam, non minus facile in justitia accepta perseverare, et legem divinam implere possumus, quam hominibus politicis per naturam facile est justitiam politicam externamque in se tueri, et legem civilem implere. » Exclamat ad hæc Vincentius, ac personæ, quam sibi imposuerat, et *lenitatis* oblitus, « Sempiterne Deus, inquit, qualis est ista precatio? » Tu vero quid habes quod in ea reprehendas? « Quomodo igitur, inquis, homo justus tam instanter orat sibi dari quod Deus jubet, si sic in arbitrii sui manu illud teneat? » At ὦ πέπον, num divinæ gratiæ præsidium excludit Lessius, et in *solius arbitrii sui manu* positam esse legis observantiam, aut in accepta justitia perseverantiam dixit? Nonne *per gratiam* ait facilitatem istam, et perseverandi potestatem suppetere? Quin etiam proxime ante illa quæ descripsisti verba, ea posuit Lessius, quæ subdole abs te suppressa sunt. « Jussisti nos, ait Lessius, esse securos ex parte tua præparato nobis auxilio, quo certissime justitiam retinebimus, et salvi erimus, nisi per nos steterit, nisi auxilium oblatum neglexerimus, et tuæ nos gratiæ subtraxerimus, » tum illa pertexit; « Posuisti, Domine, omnia, » etc. Amabo te, Vincenti, ecquid iniquissimæ accusationis, et quiritationis illius pudet? An tu negare potes, in nostra esse potestate uti *præparato nobis* ad perseverandum *auxilio*, et quo minus id fiat, vitio nostro, non adjuvantis gratiæ contingere? Nam quod indigne fers dixisse Lessium, eadem aspirante gratia, « non minus facile esse homini justo, legem Dei æternam, quam homini politico legem civilem externam implere; » quam hæc absurda sit querela, non vides? Ecce tibi gloriatur Propheta David se legem Dei *super aurum, et topazion* diligere[3]; eam *melle ac favo* dulciorem sibi videri : in ea non ambulare, sed currere se dilatato per charitatem, et gratiam corde. Quæ potest observandæ legis major esse facilitas, quam in eo homine, qui in illa se non passibus incedere, sed cursu properare testatur? Plus aliquid etiam pollicetur Isaias. *Qui sperant*, inquit[4], *in Domino mutabunt fortitudinem : assument pennas sicut aquilæ, current, et non laborabunt : ambulabunt, et non deficient.*

O dulcis.

III. Par est indoles expostulationis illius de nobis[5], quod scripserimus, « eos, qui efficientiam gratiæ proxime in solam derivari intelligentiam, ac per eam in voluntatem trajici putant, procul a Pelagiani, vel Semipelagiani contagione erroris abesse. » Adderes, quæ ibidem adscripsimus, « dum ita necessariam illam esse statuant, ut sine ea præveniente, homo credere, sperare, diligere, aut pœnitere non possit sicut oportet, ut ei justificationis gratia conferatur : ut Tridentini Patres loquuntur[6]; » quæ tu more tuo detruncasti.

Hac quidem sententia non video quid dici verius possit. Nihil enim velle possumus, nisi prius mente cognitum perceptumque sit : quæ perceptio illuminatione aliqua fit : qui primus est medecinalis gratiæ fructus, quo intelligentiæ cæcitas radiantis veritatis luce discutitur.

CAPUT XXV.

1. *Vincentii error, et falsa interpretatio loci cujusdem Augustini de Correptione et gratia, et aliorum in quibus de* auxilio sine quo non *et* quo *agitur*; *tum de* possibilitate. 2. *Possibilitatem recta agendi, gratiam esse negat Vincentius : idque refellitur.* 3. *Idem gratiam primi hominis naturalitatis aliquid habuisse dicit,* 4. *Quod in Michaele Baio damnatur.*

I. Dixi te in Augustini loco illo, qui est in libro *de correptione et gratia*, mirandum in modum hallucinari[7]. Tu *auxilium sine quo non*[8], de quo illic agitur, cum *possibilitate*, vel *possibilitatis gratia*, de qua in libro *de natura et gratia* disserit idem Augustinus, sine ullo discrimine permisces. Sed erras, Vincenti. Auxilium illud *sine quo non*, quod in libro *de Correptione, et gratia*, capite undecimo ponitur, est adjutorium Adamo datum, quatenus ad perseverantiam refertur, et cum ea comparatur. Hoc autem potissimum Augus-

Vincentii error de auxilio *quo* et *sine quo*, et de possibilitate.

1 Vinc. in Præf. *ad Lect.*— 2 Less. in Præc. sect. VII *de Præd.*— 3 *Ps.* CXVIII.— 4 *Isa.* c. XL, 31.— 5 Lib. *de Hær. Pel.* c. X, § 15.— 6 Sess. VI, can. III.— 7 Vide sup. c. XXIII.— 8 Lib. I, c. XXIX.

tinus in statu illo innocentiæ, ejusque propriis adjumentis collocat; in quibus creatum esse primum hominem docet; et quibus cum perseverare, si vellet, poterat; non autem sine illis poterat. His autem opponit multo certiora, et effectu nunquam frustranda subsidia gratiæ, quæ ad perseverandum, electis per Christum subministrantur; quæ tam efficacia sunt, ut non solum *perseverandi possibilitas* per ea, sed etiam *perseverantia* ipsa donetur. Igitur *auxilium sine quo non*, quatenus ab *auxilio quo* distinguitur; est gratia perseverandi, sed non *infallibilis*, ut vocant. Auxilium vero *quo* est eadem gratia, quatenus *infallibilis* est. Eadem porro est utrobique gratia, si naturam ipsam spectemus, et quam scholæ nuncupant, *physicam entitatem*. Hæc autem vocabula, *sine quo non*, et *quo*, præcise qua ad *perseverantiam* ordinantur, auxiliis gratiæ tribuit Augustinus.

At idem contra Pelagium disputans in libro *de natura et gratia*, *possibilitatem* appellat, et considerat, qua est Christi gratia: quemadmodum et in libro, quem inscripsit *de gratia Christi*, aperte significat. Nam in illis libris veram bene agendi possibilitatem, cum falsa, et Pelagiana contendit: quam in sola naturali facultate hæresis ista statuebat, si de absolute necessaria loquimur. Augustinus vero in fide, et charitate, sive in *illuminatione intellectus*, et pia motione voluntatis; quæ est Christiana *possibilitas*: cui si libere assentimur, cum *dissentire possimus*, ut ait Tridentina synodus, *possibilitati* effectus adjungitur; sin autem oblatum illud auxilium respuimus, *in vacuum illam Dei gratiam recipimus*[1], ut Apostolus loquitur.

Possibilitas bene agendi est vera gratia.

II. Cujus vero frontis est, negare possibilitatem recte agendi esse gratiam Christi[2]? Nonne Christus ipsemet contrarium docuit, cum Apostolis dixit, *sine me nihil potestis facere*[3]? Apostolus item *ad Corinthios* ita scribens, *Non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis*[4], *quasi ex nobis*; *sed sufficientia nostra ex Deo est*, quid aliud quam bene inchoandi *possibilitatem* significat?

Augustinus quoque[5], « Non erat, inquit, in potestate tua, ut non nascereris ex Adam: est in potestate tua, ut credas in Christum. » Annon *potestas credendi in Christum*, ab hoc ipso est, sine quo nihil possumus? Aut cum alibi dicit[6], «in potestate hominis per Dei adjutorium positum esse, ut non consentiat Satanæ: » estne ut citra Christi gratiam, *possibilitas* illa consistat? Rursus in libro secundo *de Actis cum Felice Manichæo*, capite quinto, « Qui legem, inquit, servare non vult, in potestate ejus est, si velit. » Itane *possibilitas* illa *servandæ legis*, a natura est, aut aliunde, quam ab adjutorio gratiæ Christi? Sed reliqua porro flagitia videamus.

III. Ait Vincentius, « gratiam primi hominis aliquid naturalitatis admixtum habuisse, ut secundum divinæ sapientiæ, et bonitatis regulas, naturæ humanæ recenter conditæ, et adhuc innocenti quodammodo deberetur.» En portentum Armacanæ theologiæ. Gratia Adamo concessa *non fuit mera gratia*, *sed naturalitatis aliquid habuit*, quia *naturæ humanæ quodammodo debebatur*. Cur tandem, aut quo nomine debebatur? « Cum enim imago Dei, inquit, intellectu, et voluntate prædita, naturales creatoris sui leges, quas observare debet, impressas a natura habeat, et tamen sine gratuito Dei adjutorio eas observare nequeat, debuit hoc sapientiæ suæ Deus (ne naturam deformem, et quodammodo mancam relinqueret) ut necessario divinæ gratiæ adjutorio imaginem suam roboraret. » Quid hac ratiocinatione futilius? Ergone quidquid divinæ sapientiæ convenit, aut bonitati, aut quoquomodo rationi consentaneum est, id si faciat Deus, ac creaturis præstet, gratia non erit, eo quod naturæ sit illarum quodammodo debitum? Si hoc argumenti genus tolerabile est, ac vel tirone, non dicam theologiæ, sed institutionis christianæ dignum; liceat impune gratiæ esse negare, quod Dei unigenitus Filius pro peccatoribus est crucifixus. Hoc enim divinæ sapientiæ suæ, ac bonitati debebat. Quam multa sunt a Græcis, Latinisque dicta Patribus, cur hominem diaboli fraude deceptum, ab eo liberari æquum, ac justum fuerit, a quo fuerat ante procreatus? Quod et sapientiæ, ac bonitatis et æquitatis cujusdam, justitiæque fuisse prædicant « ut incommutabilis Deus, quod ait sanc. Leo[7], cujus voluntas non potest sua benignitate privari, primam pietatis suæ dispositionem sacramento occultiore compleret, et homo diabolicæ iniquitatis versutia actus in culpam, contra Dei propositum non peccaret. » Innumera sunt tum ab eodem Leone, tum ab aliis ad idem argumentum graviter copioseque disputata, dum hoc explicant, cur interfuerit divinæ sapientiæ, ac potestatis, quæ est Dei Filius, ac λόγος omnium

Gratia Adami nihil naturalitatis habuit.

Verbum.

1 II *Cor.* IV, 1. — 2 Vinc. XVI. — 3 *Joan.* XV, 5. — 4 II *Cor.* III, 5. — 5 In *Ps.* XX — 6 Hom. XII. I. V *Hom.* — 7 Ser. II *de Nativ.*

conditor, pristinum in statum revocare genus hominum suapte culpa, et insidiis Satanæ dejectum ac perditum; præsertim cum ad imaginem Dei conditus, ab imagine ipsa, quam esse Dei Filium interpretatur, instaurari debuerit. Addunt et de modo liberandi, ac redimendi non pauca; ut justitiæ divinæ fuisse probent, non vi hominem, et potentia, sed ratione, et æquitate, sine dominantis injuria vindicare. Hæc et alia id genus infinita, ex Vincentianis principiis, non sunt gratiæ beneficia; quoniam sibi, id est sapientiæ, bonitati, justitiæque suæ Deus ista debebat, ut deformatam imaginem suam, et creatoris sui legibus obligatam, ad has ipsas exequendas *necessario divinæ gratiæ adjutorio roboraret.*

Contraria sententia in Baio damnata.

IV. Hanc opinionis porro pravitatem hausit Vincentius ex cœno damnatarum propositionum Michaelis Baii in eadem academia Lovaniensi, in qua personatus hodie Gallus Arausicanus docet, professoris quondam regii. Nam inter propositiones a Pio V, Romano pontifice notatas, et Gregorii XIII, ac demum Urbani VIII, decretis eidem censuræ subjectas, octava ex libro primo Baii, *de Meritis operum*, capite quarto decerpta sic habet: « Primi hominis integri merita fuerunt primæ creationis munera: sed juxta modum loquendi Scripturæ sacræ, non recte vocantur gratia: quo fit, ut tantum merita, non etiam gratia debeant nuncupari. »

Augustini vero locus ille[1], quem Vincentius affert, nihil ad rem attinet. Non enim ex eo, quod adjutorium divinum Angelis, vel homini necessarium fuit, idcirco debitum illis fuit; vel gratia propterea esse desinit: cum stirps, et radix necessitatis illius, ex liberali et gratuita Dei beneficentia repetatur, qua illos ad eorum naturæ minime debitam conditionem attollere voluit, quæ tale requireret opitulatricis gratiæ subsidium. Quod autem non omnis ratio *debiti* cum *gratiæ* proprietate pugnet, luculenter disserit sanc. Thomas in prima parte *Summæ theologicæ*, quæstione XXI[2].

CAPUT XXVI.

Falsa argumentatio Vincentii diluitur, quam contra catholicos instruit, de gratia Adamo data, et Christi meritis parta.

I. Eadem Augustiniani loci παρερμηνεία densissimas offudit erroris tenebras Arausicano Vincentio, dum pro magno absurdo catholice sentientibus theologis objicit, horum ex sententia sequi, adjutorium olim Adamo datum, Christi esse beneficio restitutum. Adeo peregrinus est in trita, pervagataque re, in quam tot antiquorum dicta consentiunt: Christum Dominum ea recuperasse, ac repræsentasse nobis, quæ in Adamo perdidimus: velut fidem, spem, charitatem, justitiam, et quæ generali vocabulo *gratiæ* continentur: quatenus eorum capax est secundus, ad quem irrevocabili decreto sumus addicti, collapsæ naturæ status. Quanquam, ut capite tertio ac vicesimo dixi, longe sit uberius, ac potentius gratiæ præsidium Christi nobis meritis acquisitum: præsertim quod ad perseverandum datur. Nam quibus conceditur, ii non modo perseverare possunt, ad idque gratiæ auxilio juvantur, sine quo non possent: sed eo ipso fit, ut revera perseverent. At in statu innocentiæ, non tale est Adamo tributum, quo perseveraret; sed quo perseverare posset. Eidem in cæteris, quæ citra perseverantiam recte aliquando gessit, ejusmodi suppeditatum est auxilium, non modo sine quo non posset agere; sed etiam quo reipsa honeste, et laudabiliter ageret. Si enim hoc defuisset, in accepta bona voluntate neque vel brevissimo illo tempore, quo in potestate fuit creatoris sui, manere posset, neque reipsa mansisset.

Falsa interpretatio.

II. Atenim, pergit Arausicanus Lenis: « Si homini lapso, qui naturæ humanæ legibus adhuc astringitur, Deus gratiam sufficientem reddere debet, eo ipso, quo homo leges illas servare tenetur, et earum prævaricatio ei imputari potest ad culpam: ergo non magis homini lapso, quam primo homini, salvatore est opus, cum divina æquitas, pergens naturam lapsam, ægramque creare, non minus debeat gratiam sufficientem illi superaddere, quam olim condens naturam stantem, et sanam in primo parente. Quid ergo opus

1 Lib. *de Cor. et Gr.* c. XI. — 2 Art. 1, ad 3.

Incarnatione, et Cruce Christi, si gratia ad salutem sufficiens debuerit homini lapso, isto alio titulo dari? Unde nec gratia ista erit mera gratia. Sed quodammodo naturæ lapsæ debita; perinde ac olim fuit debita innocenti. » Hæc Vincentius. Contra quæ illud opponimus, quod antecedenti jam dictum est capite: neque sufficientem gratiam innocenti datam Adamo, ad eam servandam, naturæ legem, qua erat obligatus, *debitam fuisse*, vel *naturalitatis aliquid habuisse;* nec eam, quæ post lapsum primi parentis, homini sufficitur; quod falso putat Vincentius: sed utramque meram esse gratiam, mereque gratuitum beneficium: quod ex sola bonitate, ac misericordia profectum est. Posteriorem vero, de gratia et gratuita, liberalique donatione haud paulo plus habuisse, quam alteram Adamo præstitam: quod de ingrato, et inimico bene mereri, majoris est beneficentiæ, quam de amico, et eo, qui te nulla injuria violarit.

Atqui nemo sine idoneo gratiæ subsidio legi, qua tenetur, obsequi potest, ait Vincentius. Succurrendum igitur illi erit a Deo, qui hanc homini necessitatem observandæ legis imposuit; ut non liberalitatis, et gratiæ, sed officii ac debiti sit necessariæ opis illa tributio. Succurret sane Deus, neque susceptas a se partes deseret gratuitæ, ut jam dixi, benignitatis: sed ita profecto, ut si vellet, sine ulla cujusquam injuria negare posset.

III. Peccare ergo, instant rursus Armacani; et quidem in eo, quod in potestate sua non haberet; idque *illi imputaretur ad culpam.* Hoc telo potissimum in nos *ferox et masculus* ille Vincentius[1], ut ejus verbis utar, impetum facit. Verum puerilis hæc petitio levi declinatione sic a nobis eluditur. Finge hominem idoneo destitutum auxilio gratiæ: Legis hic quidem exequi mandata non poterit: et in eo peccati aliquid admittet, quod etsi naturale præceptum implere, saltem utcumque potest, gentilium, philosophorum more conetur, careat hic illius voluntatis impetus *rectitudine*, ut vocant, ea, quæ abesse non debet, ut ad Deum referatur. Itaque peccatum id quidem erit, hoc est defectus aliquis: qui tamen minime ad culpam imputabitur, nec ad reatum; quo pœna committitur.

Plurimum autem *peccatum* inter, et *culpam* interest; quod quia nescire videris, Arausicane Vincenti, disces a principe theologorum, qui in prima parte secundæ, quæstione vicesima prima, articulo primo et secundo; nec non in *Opusculo* secundo, quod est *theologiæ compendium*, capite centesimo vicesimo, erudite ac diserte illud exposuit.

CAPUT XXVII.

Non omne peccatum esse culpam, ac quid inter ambo hæc intersit: quod ex sanc. Thomæ, tum sanc. Augustini auctoritate comprobatur.

I. Quamvis ad finem lucubratio hæc nostra festinet, nondum tamen stylum avocare possum ab hoc loco, qui præcipuam Armacanæ sectæ, ac Vincentio erroris ansam obtulit. Itaque de peccati, et culpæ differentia summatim ea perscribam, quæ sanc. Thomas in iis, quos commemoravi, libris explicavit. Scribit ille primum[2], latius malum patere, quam peccatum: sicut et bonum, quam rectum. « Quælibet enim privatio boni in quocumque constituit rationem mali. Sed peccatum proprie consistit in actu, qui agitur propter finem aliquem, cum non habet debitum ordinem ad finem illum: » qui ordo *rectitudo actus* dicitur. « Quando autem a rectitudine tali actus aliquis recedit, tunc incidit ratio peccati. In his vero, quæ aguntur per voluntatem regula proxima est ratio humana; regula autem suprema est lex æterna. Quandocumque ergo actus hominis procedit in finem, secundum ordinem rationis, et legis æternæ, tunc actus est rectus: quando autem ab hac rectitudine obliquatur, tunc dicitur peccatum. » In articulo deinde secundo, sic scribit: « sicut malum est plus, (id est latius patet), quam peccatum; ita peccatum est in plus, quam culpa. Ex hoc enim dicitur actus culpabilis, vel laudabilis, quod imputatur agenti. Nihil enim est aliud laudari, vel culpari, quam imputari alicui malitiam, vel bonitatem sui actus. Tunc enim actus imputatur agenti, quando est in potestate ipsius, ita quod habeat dominium sui actus.» Ex quo concludit, « rationem laudis vel culpæ in solis actibus voluntariis constitui, in quibus idem est malum, peccatum, et culpa. » Cæterum *voluntarium* hic sanctus Thomas *perfectum voluntarium* appellat: quod idem est cum *libero arbitrio*: eoque solo in potestate,

Latius patet malum quam peccatum.

1 Vinc. l. II.— 2 Cap. III et V.

ac Dominio actus suos habere voluntas dicitur, ut ex eodem supra demonstravimus[1]. Quare ut non omne malum est peccatum, sic nec omne peccatum est culpa : sed hoc solum, quod ex voluntate, id est libero arbitrio, et electione committitur. Potestque peccatum dici actio quælibet, quæ *ad ultimum finem non refertur*, ut idem sanc. Thomas ostendit[2], eoque ipso deficit : nec tamen imputatur in culpam, nisi ex deliberatione, et libera voluntatis electione procedat.

Omne peccatum electione committitur

II. Rursus in *compendio theologiæ*, cap. CXIX. « Malum universe ait esse privationem, et defectum : » idque spectari dupliciter : primo « secundum quod in natura sua consideratur ; ut cæcitas est quoddam malum animalis : » Deinde « secundum quod per actionem ordinatur ad finem : atque hoc modo malum actionis ad aliquem finem ordinatæ, ad quem non debito modo se habet, peccatum dicitur, tam in voluntariis quam in naturalibus. Peccat enim medicus in actione sua dum non operatur convenienter ad sanitatem ; et natura etiam peccat in sua operatione, dum ad debitam dispositionem, et formam rem generatam non producit ; sicut cum accidunt monstra in natura. » Mox capite CXX, de *defectibus*, quos *morales* nominant, agit : et in iis peccatum versari docet. « Si igitur in actionibus non voluntariis, inquit, ordinatis ad finem defectus accidit, peccatum tantum dicitur. Si autem in voluntariis, dicitur non solum peccatum, sed culpa, eo quod agens voluntarium, cum sit dominus suæ actionis, vituperio dignum est et pœna. »

Atque hoc præstantissimus ille theologus ex magistri sui sanc. Augustini doctrina tradidit. Hic enim peccatum a culpa differre non obscure indicat : ut in libro *de perfectione justitiæ*, capite sexto, « Ideo esse culpam hominis dicit, quod non est sine peccato, quia sola hominis voluntate factum est, ut ad istam necessitatem veniret, quam sola hominis voluntas superare non possit. »

III. Sic in libro primo *Retractationum*, capite XV. Qui « nesciens peccavit, non incongruenter, inquit, nolens peccasse dici potest, quamvis et ipse quod nesciens fecit, volens tamen fecit, etc. Quia voluit, ergo fecit, etiamsi non quia voluit, peccavit, nesciens peccatum esse quod fecit. Ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, non voluntate peccati. Quod tamen factum peccatum fuit ; hoc enim factum est, quod fieri non debuit. Quisquis autem sciens peccat, si potest cogenti ad peccatum sine peccato resistere, nec tamen facit, utique volens peccat. » Ibi peccatum aliud a nolente factum, et nesciente constituit ; aliud a sciente, et volente. Prius est peccatum, sed culpæ, ac reatus expers : posterius habet utrumque. Nam et *fit quod non debuit*, in quo peccati ratio consistit : et quia sciens volensque fecit, reus est supplicii : ideoque culpa dicitur, non alterum, quod est tantummodo peccatum.

Sciendum est autem duabus rebus constare peccatum proprie dictum ; quorum alterum Augustinus actum nominat ; alterum, reatum. *Actus* est, quem defectum vocant, sive aberrationem ab regula, quæ est recta ratio, quam Græci ἁμαρτίαν nuncupant. *Reatus* est obligatio, qua quis ob crimen admissum luendæ pœnæ est obnoxius. Utrumque cui convenit, *culpa* dicitur. Nam sola hæc ut vituperationem, ita pœnam meretur. Quod autem prius tantummodo continet, peccatum, non culpa nominatur. Itaque concupiscentiam per Baptismum remitti in *reatu*, et manere in *actu*, affirmat Augustinus[3]. In nondum regeneratis et actu, et reatu manere. Ideo peccatum in his, non culpa vocatur ab Apostolo[4]. Quippe hæret adhuc in illis originale peccatum ; propter quod « non proprietate voluntatis, sed origine reos teneri » ait Augustinus[5]. Qui et hoc universe verum esse dicit, quod adversus Manichæos in libro *de duabus animabus* scripserat ; « Peccati reum teneri quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis, et insaniæ est : » adeoque peccato etiam originali convenire ; « quia ex ejus origine tenentur rei parvuli, qui non fecit quod facere potuit ; divinum scilicet servare mandatum. » Quare peccatum originale, antequam regeneratione solvatur, vera culpa censetur, « quia ex illius origine rei tenentur, qui voluntate peccavit, quando libero et ad faciendum, et ad non faciendum motu animi non carebat, eique ab opere malo abstinendi summa potestas erat. »

Duobus constat peccatum proprie dictum.

IV. Cætera, quæ vel ab ignorantibus fiunt, vel quoquo modo voluntarie, id est libere non agentibus, peccata sunt, non culpæ, quia nemo ob id pœnam commeruit, quod nesciens fecit. Itaque sive fidelis, sive infidelis, opus aliquod, ab recta ratione deficiens admiserit,

Quod libertate caret, caret et culpa.

1 Cap. III et V. — 2 lib. a. 4. — 3 Lib. II *cont. Jul.* c. III. — 4 *Rom.* VII. — 5 Lib. I *Retr* c. XV.

quod ejusmodi esse nesciret peccatum fecit, quod culpa non est; nec imputatur ad pœnam: quemadmodum de Abimelecho rege Geraræ Scriptura refert[1], qui uxorem Abrahami Saram, *ignorans*, et *justus*, hoc est nulli òb id affinis culpæ, quod sororem esse nesciret, abduxit: Deo insuper *justum* illum, et *innocentem* in ea re fuisse pronuntiante. Quæ quidem *imprudentia*, et *ignorantia*, peccatum simul, et pœna fuit originalis peccati: sed culpæ, uti dixi, ac reatus expers fuit.

CAPUT XXVIII.

1. *Vincentii et Armacanæ sectæ falsa opinio; in eo etiam, quod necesse est, et vitari non potest, adultos homines esse culpabiles.* 2. *De gratia sufficiente, quæ aliquot Augustini testimoniis adstruitur.*

Error anseniano-rum *Quod vitari nequit esse culpabile.*

I. Huic Augustini, et sanc. Thomæ; imo catholicæ fidei decreto obnuntiat Armacani patroni libertus Frodomondus: cujus tanta est severitas, ut ob illa etiam peccata, quæ vitari non possunt, et ob mandatum qualecumque prætermissum, quod observatu erat impossibile, culpam et reatum sempiterni supplicii miseris hominibus infligat. Etenim sine gratia Christi nihil recte fieri, neque legi naturali, ac divinæ obtemperari posse, prorsus existimat. De hoc autem adjutorio gratiæ duo quædam asserit ex patroni sui doctrina: alterum[2], nullam, nisi effectum habeat, gratiam esse Christi: quod *auxilium quo fit*, appellat: auxilium autem *sine quo non fit*, quam *sufficientem gratiam* vulgo nuncupant: non esse Christi, vel novi Testamenti gratiam. Alterum[3], non omnibus etiam christianis, Christi gratiam suppetere; quod et inde consequens esse res ipsa per sese docet. Cum enim non solum infideles; sed etiam christiani, innumera, et atrocia quotidie peccata committant, necesse est ex Armacanis illis duobus effatis, Christi eos gratia caruisse, nec adjutos ad illa esse vincenda irritamenta cupiditatis: quam, si adjuti essent, procul dubio superassent: quoniam adjutorium illud nunquam fructus suus, et effectus destituit. Plectetur itaque morte perpetua, et æternis suppliciis addicetur, qui jussus exequi, quod impossibile sibi erat (de grandioribus loquor; ne quis parvulos importune hic admisceat) ob idipsum minime est obsecutus. Non capit humanus animus crudelitatem ac barbariem tantam: quæ eo repudianda magis est, quod immerito sibi auctorem inscribit Augustinum: quem quidem ab hac contagione longe remotum fuisse, cum illa, quæ attigi supra; tum innumera, quæ prætermisi, ejusdem testimonia demonstrant.

II. Ex his autem pauca hoc loco libet adnotare, velut clausulam velitationis istius: in quibus momenti plurimum inest, ad *sufficientis*, ut vocant, *auxilii* adstruendam ex Augustino fidem; atque ut eam deesse nulli, cui mandatum a Deo sit editum, vel invitus Arausicanus Lenis agnoscat. Gratia sufficiens ex Augustino probatur.

Augustinus in libro *de Gratia*, *et libero arbitrio*, capite XVI, ita scribit: « Magnum aliquid Pelagiani se scire putant, quando dicunt, Non juberet Deus quod sciret non posse ab homine fieri. Quis hoc nesciat? Sed ideo jubet aliqua, quæ non possumus, ut noverimus, quid ab illo petere debeamus. Ipsa est enim fides, quæ orando impetrat, quod lex imperat. » Hic primum cogitandum est, Pelagianos de mandatis iis loqui, quæ omnibus in commune proposita sunt; ut est naturæ lex; a qua cum nemo sit exceptus, necesse est eam omnibus, sine ullo discrimine præcipi. Igitur *a nemine non posse fieri legem*, quod Pelagiani dicebant, confitetur Augustinus. Nunc operæ pretium est, scire quemadmodum, et quo præsidio freti hoc habeant, ut mandatum exequi possint: quod ipsum suppeditari omnibus oporteat: siquidem posse debent omnes, quibus a Deo lex est edita. Respondet Augustinus, potestatem faciendi quod Deus jubet, in eo sitam esse, non quod gratiam adhuc acceperint, qua proxime legem impleant; sed qua hanc ipsam impetrare queant. Hæc est orationis ad Deum, fundendæ gratia, et potestas: quam alibi idem Augustinus brevi et sententioso dicto ita complexus est[4]; « Non igitur Deus impossibilia jubet; sed jubendo admonet, et facere quod possis, et petere quod non possis. » Quam sententiam Tridentina synodus usurpavit in sessione VI, capite XI.

III. Quocirca nemini non est parata gratia illa, sive *fides* ut eam vocat Augustinus, id est affectus orandi; si enim alicui sufficiens auxilium ad orandam, et impetrandam uberiorem illam, et mandatorum executricem gra-

1 *Gen.* XXI — 2 Vinc. l. I, cap. XXIV. — 3 Ib. l. II, c. III, sect. 4. — 4 Lib. *de Nat. et Grat.* c. XLIII.

tiam deesset, juberet aliquid Deus, quod ille cui jussum foret, facere homo non posset; atque ita mandata Dei illi essent impossibilia, qui eo careret adjutorio, per quod omnibus possibilia esse censet Augustinus : nempe orandi gratia, qua vis et robur obtinetur ad præstanda legis officia.

Hæc est prima omnium gratia, quæ gratis omnino, ac sine meritis tribuitur; per quam actuosa, et præcepti operis efficax altera provenit; ut ibidem docet Augustinus his verbis : « Certum est enim nos mandata servare si volumus : sed quia præparatur voluntas a Domino, ab illo petendum est, ut tantum velimus, quantum sufficit ut volendo faciamus. » Ex quo voluntas duplex, duplici expressa gratia colligitur : una inchoata, et rudis adhuc, quo posse facere volumus; altera robustior, qua, quod volumus, possumus. Utramque capite sequenti manifestius indicat, sic scribens [1] : « Qui ergo vult facere Dei mandatum, et non potest, jam quidem habet voluntatem bonam, sed adhuc parvam, et invalidam ; poterit autem, cum magnam habuerit, et robustam. » Tum paucis interjectis. « Et quis istam, ait, etsi parvam, dare cœperat, charitatem, nisi ille qui præparat voluntatem, et cooperando perficit, quod operando incipit? »

IV. Secundus Augustini locus ex libro *de Correptione et gratia*, capite septimo, est ejusmodi : « Justior enim videtur excusatio dicentium, non accepimus audientiam, quam dicentium, non accepimus perseverantiam : quoniam potest dici; homo ! in eo quod audieras, et tenueras, in eo perseverares, si velles : nullo modo autem dici potest, id quod non audieras, crederes si velles. » Igitur qui perseverantiam non habuerunt, culpa sua non habuerunt; quam si voluissent, haberent utique. Poterant igitur habere ; et hæc ipsa possibilitas, gratia est sufficiens, sive, ut Apostolus loquitur, *sufficientia* quæ non ex nobis, *sed ex Deo est.*

Tertius locus ex sermone CCLIX *de Tempore*. eamdem paratam et sufficientem gratiam, quamvis vitio nostro irritam demonstrat : ubi de tentationibus disputat. « Nemo dicat, inquit, a fornicatione se custodire non posse. Fidelis est enim Deus, dicit Apostolus [2], qui non permitit nos tentari supra id, quod portare possumus : sed faciet cum tentatione proventum. Talis unicuique homini tentatio datur, sive in carnis desiderio, sive in ambitione sæculi, vel etiam in quacumque tentationis molestia, qualem aut cum laude vincere, aut cum opprobrio succumbere poterit.» Ergo qui succumbit tentationi, ideo cum opprobrio id facit, quia cum laude illam vincere poterat. Hæc autem possibilitas, ut supra ex Augustino demonstravi [3] nihil aliud nisi gratia est.

Idem rursus in libro secundo *de Peccatorum meritis, et remissione* capite XVII. « Cum voluntate, inquit, humana, gratia adjuvante divina, sine peccato in hac vita possit homo esse, cur non sit, possem facillime ac veracissime respondere, quia homines nolunt. » Non hæc *facillima*, nec *veracissima* esset responsio, si non possent. Possunt igitur si velint : atque ut voluntatem paratam habent, sine qua velle non possunt : ita et gratiam, quia sine hac adjuvante, ut et sine voluntate, non possunt.

CAPUT XXIX.

Epilogus, in quo querelæ Vincentii Lenis occurritur de asperitate Petaviani styli.

I. Et me quisquiliarum istarum jamdudum piget; in quas everrendas non illam quidem jucundam ; sed necessariam hactenus operam contuli : et hic finem molestiæ hujus aliquem decrevi facere. Quanquam difficile est in tot, tamque gravibus castigandis erroribus adhibere modum orationi suæ ; et habere in potestate justissimæ indignationis impetus : cujus, quo longius progredimur, eo se majora irritamenta proferunt. Sed abrumpenda tamen hoc loco est, in immensum alioquin itura disputatio nostra; ubi pauca de Vincentiana expostulatione dixero. Queritur homo lenis, ac modestus, novæ sectæ parentem, et auctorem cum grege suo, inclementer a nobis habitum, et iracundas in illos, acerbasque voces esse conjectas : quas insuper augendæ invidiæ causa, nostris ex libris, ubi sparsim positæ erant ac dissipatæ, in unum collegit. Hoc vero illiberale, ac malignum artificium nemo æquus et prudens laudaverit. Quis enim nescit, genus hoc orationis pugnax, et contentiosum, quod in re-

Injuste queritur Vincentius de asperitate dictorum Petavii.

1 Lib. *de Gr. et lib. arb.* c. XVI.— 2 I *Cor.* X.— 3 Vide Pet. t. I, l, X, c. XVI, § 14 et seq.

fellendo positum est, nisi nervos, et aculeos habet ad instandum, fractum, enectumque languescere? At hujusmodi; hoc est ad bellandum comparata scripta illa nostra sunt : e quibus vocabula ista Vincentius non minus alio digna, quam eo, in quem erant collata, descripsit. Ea porro si, ut sunt, suis disposita locis, et conserta legantur, multis ex ipso contextu sermonis mitigationibus leniri sentias; minimum ut acrimoniæ urbanitatis, et elegantiæ nonnihil habeant. Eadem ab juncturis, et compagibus revulsa suis, et in unum congesta, situ mutato, mutant indolem, et aliud sapiunt. Ita, cibis sale, vel aceto perspersis jucunde pascimur : salem merum, vel merum acetum nemo ad victum adhibeat. Sic in sectili pavimento, vermiculatoque opere, tessellæ singulæ suis aptæ locis, et connexæ eleganti varietate delectant : sin eas recisas, et avulsas in acervum comportes, nihil præter deformia rudera, et versicolorem glaream reliqui facies. Tale istud est, quod ad infamandum Petavium Vincentius excogitavit; ut minus, quam cuperet, dicta leniter ac blande, variis ex locis per quæ erant distributa corraderet, et sub unum aspectum poneret. Quam ejus calliditatem, et malitiam minus equidem miror, nec ea multum moveor. Illud potius videndum quale sit, quod magis ægre fert, ac dolentius queritur, nimis me in Armacanorum insectando dogmate vehementem fuisse.

Verum non est quod criminis istius notam valde reformidem ; in quo vel auctores, vel socios habeo innumeros tum doctrina, tum sanctitate præstantes, et illustres viros, quorum exemplo nos, institutoque tueri possumus : hoc est antiquos illos omnes Patres, qui adversus grassantes suis temporibus novitates errorum certamen instituerunt. Qui cum in cæteris faciles essent, et tractabiles, in hac una re, dissimiles sui, hoc est asperi, et implacabiles fuerunt. Hoc enim præclare noverant, quod de pestiferis id genus hominibus vere scripsit auctor gravissimus Gregorius Nazianzenus, « Pravos homines lenitate ac mansuetudine non inflecti[a]. » Quod in Apollinaristis tum primum prodeuntibus experientia comperisse se dicit, et errorem suum fatetur. « Existimabam, inquit, fore ut lenitate mea mansuetos, et placidos eos redderem, ac paulatim emollirem : atque hoc mihi spe fingebam. Verum, ut apparet, minime illud animadverti, me deteriores illos fecisse, ac per intempestivam istam philosophiam Ecclesiæ detrimentum attulisse[b]. » Jure itaque Rusticus diaconus affirmat[1], « Turpe esse revera, et indecens contra asserentem perversa nos pro veritate frigidiores inveniri. » Et Lactantius Christianos scriptores redarguit[2], qui contraria fidei dogmata refellentes, « neque vim persuadendi, neque subtilitatem argumentandi, neque ullam prorsus acerbitatem ad revincendum habere potuerunt. » Acerbitatem ecce, hoc est τὸ πικρὸν, καὶ στρυφνὸν, ut est veteribus glossis, quod Latine *asperum*, et *amarum*, atque *austerum* sonat, in refutandis fidei contrariis erroribus requirit Lactantius. Quam severitatis in refellendo personam cum adversus gentiles pro christiana religione certantibus (de his enim ibi præcipue loquitur) assumendam statuat; multo magis ad oppugnandas hæreses adhiberi eam oportet. Etenim posterius hoc genus infidelitatis, etsi priore minus late patet, est eo tamen deterius, ac perniciosius : uti brevi hoc, sed memorabili dicto, et oraculi instar habito, testatur Epiphanius[3]. χείρων ἡ κακοπιστία τῆς ἀπιστίας, hoc est, *Perversa fides infidelitate ipsa deterior est*. Cujus rei hanc affert rationem. ἡ μεν γὰρ ἀπιστία πίστιν λαμβάνουσα διορθώσεται : ἡ δὲ κακοπιστία ἀκατόρθωτος, δυσχερῶς σωζομένη, εἰ μή τι ἂν ἄρα χάρισμα ἄνωθεν ἐπιφοιτήσῃ. Id est; *Etenim infidelitas suscepta fide corrigitur : pravæ fidei desperata emendatio est : quæ ad salutem difficile emergit, nisi singularis aliqua gratia divinitus aspiret*,

Imo vero, quod etiam atque etiam notandum arbitror, inter hæreses, perditissimæ, ac detestandæ maxime sunt eæ, quæ parvo admodum discrimine ab recta et Catholica professione distant. Siquidem, ut prudenter animadvertit Ambrosius[4], « vinci illi vel facile possunt, vel facile vitari, quorum prima propositione omne consilium peccatoris proditur. At vero hi, quibus multa nobiscum paria sunt, facile possunt innoxias mentes, et soli Deo deditas fraudulenta societate per-

a NAZ. ep. LXXVII. Οὐ γὰρ δυσωπεῖ τοὺς πονηροὺς ἐπιείκεια.

b Ibid. Ἐνόμιζον τῇ μακροθυμίᾳ πρᾴους αὐτοὺς ποιήσειν, καὶ μαλάξειν κατὰ μικρόν. ὥσπερ οὖν καὶ ταῖς ἐλπίσιν ὑπέτεινον, ἔλαθον δὲ, ὡς ἔοικε, κἀκείνους χείρους ποιήσας, καὶ τὴν ἐκκλησίαν βλάψας τῇ ἀκαίρῳ φιλοσοφίᾳ.

1 Tom. IV *Bibl. Patr.* 820.— 2 Lib. V fine c. I.— 3 Epiph. in *Ancor*.— 4 Lib *de Div. Fil.* c. I quod in Orat. XLIX legitur.

cutere, dum malorum suorum virus per bona nostra defendunt. Nihil enim periculosius his hæreticis esse potest, qui cum integre per omnia decurrant, uno tamen verbo, ac si veneni gutta, meram illam, et simplicem fidem Dominicæ, et exinde Apostolicæ traditionis inficiunt. »

Strenue igitur, et cum animi, tum orationis impetu toto propulsanda, vel obruenda potius est illa fidei et salutis inimica pestis : cujus vel in sola « suspicione quemquam esse patientem » vetat Hieronymus adversus Joannem scribens Patriarcham Hierosolymitanum[1].

Hujusmodi commotæ, irritatæque pietatis ardor quantus in illis exstiterit, quos auctores habere Petavium paulo ante dixi, sanctissimis, gravissimisque Patribus, quæ ad nos pervenerunt illorum scripta fidem faciunt ; ut Ignatii, Irenæi, Clementis, Athanasii, Epiphanii, Hieronymi, Ambrosii, Augustini, Basilii, Gregorii Nazianzeni, Nysseni, Cyrilli, et, ne singulos appellem, omnium fere, qui contra nefariarum hæresum portenta, ingenii, et eloquentiæ arma sumpserunt. Quorum libris probris, et conviciis, ac mordacibus, et aculeatis vocibus, sententiisque scatent ; dum errorum, ac sectarum artifices ipsos non minus, quam eorum falsa dogmata, non parce, ac molliter, neque summa, ut ita dixerim, cute vellicant : sed acuta, et penetrabili acie styli cruentant, et lacerant.

Tales enim ad opprimendam vitii, ac mendacii labem, veritatis esse, sapientiæque sermones admonet Synesius[2], nempe ἀῤῥενωποὺς, καὶ σεμνοὺς, καὶ ἀστεμφῶς ἔχοντας, hoc est *mares* et *graves, ac rigidos,* 'Αλλ' εἴπῃ παρείκοι, καὶ λυσήσειν ἀνατείνονται, καὶ ἀπειλοῦσι δήξεσθαι τὴν καρδίαν, οὐκ ἐν χρῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέσην, εἰ ἄρα τις ἀνιαθεὶς ὠφελήσοιτο. Id est, *sicubi facultas data fuerit, molestos fore se, et cor ipsum non se strictim duntaxat esse puncturos : sed ad imum usque penetraturos minantur : si ea molestia cuipiam prodesse queant*. Denique *sunt*, inquit, παιδαγωγοί τινες ἀτεγνῶς σωφρονισταὶ, καὶ βαρεῖς ἐντυχεῖν, hoc est *severi quidam in castigando pædagogi*, et *in congressu morosi ac difficiles*

Quod si quis istud ipsum, quod ex Petavii et Ricardi lucubrationibus fecit Vincentius, ex illorum quos dixi, Patrum commentariis liberius, et asperius dicta decerpserit, ea sic congesta, supra usitatum indicis modum, in ingens, atque amplum volumen excrescent. Irasceris Petavio, ac Ricardo, Rodomonde Vincenti, et quiritando publicam imploras fidem, quod in Armacanos, hoc est in hæresim vestram, et vos ejus principes, et antesignanos commotiores fuerint. Non ferunt auriculæ tuæ sub hoc elogio traduci novum, et hæreticum dogma, appellarique, *opiniones portentificas*, *canoras nugas*, *interpretationes malitiosas*, *calumnias insidiosas*, *insulsas novitates*, *ineptas fabulas*. Displicet tibi, sectæ illius θιασώτας audire, *libertatis eversores*, *liberi arbitrii corruptores*, *novæ libertatis architectos*, *amore novitatis excæcatos* : et quod caput est, τελχῖνας. quod tu homo Græce valde doctus *malo spiritu afflatos* interpretaris : de quo paulo post dicam.

Tu igitur ob illa, et ejusmodi alia, quæ in hæresim vestram merito jactata legeras, exarsisti protinus iracundia, neque continere stomachum tuum, vel *lenitatis*, quam sponte tibi indideras, mimum, ac personam ad finem usque servare potuisti. Itaque ambas iratus buccas inflasti ; ac cum alia nimis iracunde ; tum hæc sane horrenda jecisti : « Quis veritatis ignarus non homines[3], sed hominum monstra eos esse, ex Canibalis, aut montibus Riphæis huc advecta non putet? »

Hæreticæ urbanitati specimen.

Quid si hæresim vestram non illis, quæ in Indiculum redegisti, tolerabilibus utique dictis, et usitatis notassent illi isti, quos *Canibalos*, et *ex montibus Riphæis advecta monstra* nominasti ; sed iisdem usi in Armacanos, id est hæreticos essent, quæ antiquissimi, et sanctitate, ac doctrina celeberrimi Patres usurparunt? Quid si *vaniloquos*, *mentis seductores*, *Christum mercantes*, *verbi Evangelici caupones sycophantas*, *fructus mortiferos*, *progeniem maledictam*, *inimicos crucis Christi*, *feras homicidas*, *sementem Diaboli nequam*, *cippos*, *et sepulchra mortuorum, serpentes dracunculos squammosos, aspides, basiliscos*, *scorpiones*, *lupos*, *et simias*, et cætera ejusdemmodi illos nominassent, quæ in epistolis scripsit Ignatius? Quid si *viperas*, *stelliones*, *scorpios*, *cerastas*, *aspidogorgonas*, *lacertos*, *bicipites serpentes*, *venenatos crabrones*, *dipsadas*, *buprestas*, *scarabæos*, *septicipites hydras*, *cantharidas*, *efferatissimas belluas* vocarent ? quæ quidem, et iis plura in novorum auctores dogmatum contorquet Epiphanius. Quid si Athanasium imitati, illorum *patrem* dicerent *Diabolum* ? si eosdem « ad omnem impietatem projectos, hypocritas, nullo pacto

1 Lib. *cont, Joan Hier*. 659.— 2 Orat. *de Reg. init*— 3 Vinc. Præf. lib. II.

Christianos; imo Christomachos, dæmonum similes, apostatas, latrones, » innumeris denique aliis vocabulis appellassent, quibus idem in hæreticos desævit Athanasius?

Possunt similia quamlibet multa Patrum dicta commemorari, quibus, tamquam spiculis, et præacutis jaculis, succrescentes hæreses, cum earum repertoribus confixerunt; sed in paucis istis specimen dedisse sufficiet.

Hic tu mihi, Vincenti, forsitan occurres; ab antiquis illis fidei catholicæ defensoribus, talia in hæreticos probra et convicia merito esse conjecta: In vos autem, vestramque sectam minime convenire, qui nec hæretici estis; et pura, sinceraque Augustini decreta repræsentatis; cujus *profundissimæ doctrinæ lucidissimam facem* vester ille *accendit* antistes[1], in quam ex tenebricoso illo *profundissimæ doctrinæ* specu *oculos attollunt* identidem mystæ, et consecranei tui, ne vertigine in præceps ruant.

Ain' tu vero? Non sunt hæretica, quæ ex Lutheri, Calvini, cæterarumque pestium venenis ψευδεπίγραφος ille Iprensis Augustinus expressit? *Pseudepigraphus.* Non est hæreticum, liberum hominis arbitrium dicere cum solo pugnare violento; cum eo vero, quod necessarium est, nec aliter fieri potest, consistere? Quam quidem opinionem S. Thomas *hæreticam* olim esse judicavit. Non est hæreticum, asseverare, legem a Deo per Mosem Judæis datam, ex professo fomentum, ac præmium terrenæ, ac vitiosæ cupiditati promisisse? Non est hæreticum, negare gratiam ullam sufficientem a Deo subministrari, qua bene, si velint, agere homines, et peccata vitare possint? Non est hæreticum, affirmare Deum ad ea facienda homines præceptis suis obligare, quæ præstare nequeunt? Quod ex proxime antecedente dogmate necessario est consequens. Quid illa? Parumne sunt hæretica, amorem concupiscentiæ, quo in Deum feruntur homines, esse vitiosum, et peccato contaminatum? Item, attritionem ex gehennæ timore conceptam, in vitio, ac delicto esse ponendam? Tum hoc etiam inconstanter ab Armacano dictum, et isti contrarium; eumdem gehennæ metum, etsi bonus sit, et ad peccatum delendum utilis, atque a Deo, et Spiritu sancto proficiscatur, tamen ex Christi gratia minime fieri? Aut istud, ignorantiam, quam invincibilem vocant, a culpa non excusare? Si hæc pauca de multis raptim et tumultuarie collecta de magistri tui libris ac tua, Vincenti, *theriaca*, dogmata hæretica non sunt, quid hæreticum appelles, non video. Certe sana et Catholica nemini sano, et Catholico videri possunt, cum tot Romanorum pontificum decretis notata, et inter *hæreticas, erroneas, suspectas, temerarias, scandalosas, sententias* relata damnataque fuerint. Exstat hac de re Pii V. Constitutio, quam Gregorius XIII, et Urbanus VIII Pontifices ratam postea novis decretis esse jusserunt. Quorum ad eludendam, labefactandamque vim quas non artes, ac præstigias hactenus adhibuistis! Sed de calliditate, vel contumacia potius vestra, quæ hæreticam prorsus indolem sapit, deque subdolis interpretationibus, quibus contra supremam auctoritatem ad hanc usque diem repugnatis, nihil hic attinet dicere; præsertim cum ea res, vestraque illa fraus sic aliorum opera scriptisque patefacta, illustrataque sit, nihil ut ad ista novi, indictique possit accedere. Hæc ac purgandam styli nostri in vos acerbitatem peroranda duxi, *Vincenti*, quæ vel iniquissimis censoribus probaturum me esse confido. Quod si durus, ac moleste querulus nihilominus esse pergis: certe, quod reliquum est, in te, exemplumque tuum intueri jubebo; et hoc cogitare, quam sit indignum, eam te moderationis, ac patientiæ legem aliis ferre, quam tibi ipse non præscribas.

Enimvero festivus, ac lepidus es homo, Vincenti. Tu in aditu ipso theriacæ tuæ longam explicasti querimoniam de Petavio, et Ricardo, et in scribendo asperitate amborum, et iracundia: quam etiam displicuisse narras « viris eruditis veritatis consciis, qui negabant se vix unam Ricardi paginam sine ira, et flamma, ac libri e manibus abjectione, posse legendo percurrere.» Addis[2], « te plaustra denique conviciorum, quæ in illum sanctum, et eruditissimum episcopum (illum nempe, cujus librum, cui titulus est *Augustinus,* multas ex propositionibus olim ab Romanis pontificibus pro hæreticis, erroneis, suspectis, temerariis, scandalosis et in pias aures offensionem immittentibus damnatas continentem et renovantem, sub excommunicationis pœna legi, ac retineri » vetuit nuper Urbanus VIII approbante, qui nunc eamdem sedem obtinet, Innocentio X,) quæ igitur in illum pariter, ac vos *Petavius et Ricardus jecerant*, ea tibi *regerere nec otium*, *nec curam*

1 Vinc. l. l.— 2 Vinc. Præf. *ad Lect.*

fuisse profiteris. « Sciebam quippe, ais, infirmitatis signum, et feminarum morem esse, ut superatæ ad convicia convertantur; et a S. Hieronymo audieram : *Maledicentibus remaledicere, nihil prodesse ad causam.* » Cum hæc tam magnifice lectoribus tuis de te, ac scribendi genere institutoque tuo pollicitus esses, ubi ad rem venisti, omnium illorum, ac tui ipsius oblitus, in illud ipsum *infirmitatis signum, ac feminarum morem* relapsus es, *ut maledicentibus remalediceres, ac plaustra conviciorum* in eosdem, a quibus erant jacta, regereres, ἀυτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λωῖον, ut Hesiodio præcepto morem gereres. Relege theriacam tuam, et quanta ibi sint in Petavium, et Ricardum ἀλαζονεύματα, maledicta, convicia, dicteria scommata in illos jacta recognosce. Quæ quidem tuo usus exemplo in subjecto indiculo collecta describam.

Eadem mensura ac meliori.

Jactationes.

Vincentii Lenis, id est Liberti Frodomondi Lovaniensis doctoris, modestiæ specimen ex illius libro, qui Theriaca inscribitur.

Primum libri titulus ipse convicio non vacat. Nam *theriacam, adversus Petavii et Ricardi libros* proscribere, quid aliud est, quam *venena* illorum libros esse dicere, et auctores ipsos pro venenariis, et maleficis traducere? Jam utraque præfatio primi scilicet, ac secundi libri tota est διασυρτική. In priore, Petavianam eloquentiam ludibrio habet homo latinitatis in scribendo spurcissimæ ; in posteriore, Petavii ac Ricardi mores satirico felle profundit. Cætera per saturam congesta sunt ejusmodi.

Obtrectatoria.

Philosopia Petavii, et Ricardi pseudoperipatetica : Petavii et Ricardi crepitacula, quibus sanc. Augustinum, et veritatem circumstrepunt ; ambo in vertiginem, et errorem inciderunt ; Ixiones nubem pro veritate amplexantes. Vehementer Petavius fallit, et fallitur : perpetua ejus hallucinatio : Ambo in adversarios suos spumea lingua depluunt, flammea ira detonant : genius et consilium gladiatorum istorum : sexcenta similis flamma splendida Petavii bilis exspuit. Quis te genius a mente tua, sic derepente alienavit? Quis veritatis ignarus, non homines, sed hominum monstra eos esse, ex Canibalis, aut montibus Riphæis huc advecta non putet? ferox et masculus es, mi Ricarde.

Ista ignorantiæ crassæ nebula, in qua duo illi homines perpetuo ambulant, errare pleraque omnia eos fecit, quæcumque erraverunt, et deliraverunt. Duræ tuæ menti fortiter hæc imprime, Ricarde. Similes Adrumetini Reverendi Patris Molinæ. » Item de Ricardo, «Vis Verbum unum, sed valde verum audire? Omnes lectioni sanc. Augustini paulisper assueti vident tirocinium tuum hic esse, nudiustertius cœpisse eum legere ; et ut nemo animosulus, sicut tu es, facile imaginatur alium se potiorem esse, in brevi tua clepsydra longam et pertinacem illius reverendissimi episcopi diligentiam voluisse metiri. » Observetur hoc Frodomondi perinde contumeliosum, ac sermonis incondita barbarie virosum maledictum. Pergit deinde : «Itaque, mi Ricarde, disce posthac speciosius, et credibilius mentiri ; et, si me audis, ingeniosam Ovidii Nasonis Metamorphosim leges, et imitabere, ut te doceat magis consequenter fabulari, et rebus vanissimis colorem aliquem, et verisimilitudinem aspergere. Ricardus et Petavius furiose assultant. Et ut magis mireris, ac Ricardi cæcitatem videas. Pessima tua causa talibus indigebat testibus, ut fieret dignum patella operculum. Nec Ricardi stoliditas hic stetit. Nescio an risu crepare debeam cum Democrito. Quis enim veritatis oculis hanc rem intuitus, non defleat hominum alias eruditorum cæcitatem, et judiciorum depravationem, ubi ira, invidia, aut sequior affectus intellectum eorum obnubilat, et præcipitat? Quam falsum, et puerile est, quod fabularis ! Legat te quisquis volet, et vacat, probationis tuæ illico frigus, et nugas videbit. Quæ omnia te indigna, puerilia, et stulta sunt. Hæc est illa tam clamosa hodie Petavii philosophia, ex philosophorum hujus sæculi imaginatione figurata. Si me medicum consulant, dilutius posthac bibent; aut, ut Carneades, bilem exspuent candido helleboro. Tota Petavii, Ricardi, Suarez, Molinæ, Lessii, Raynaudi disputatio videtur mihi ferme esse de lana caprina, et quærere nodum in scirpo. Theologorum commune placitum sophistica adulteratione infamat Ricardus. Velle autem similibus ventis, librorum suorum molem inflare, nonne est hominum, qui in talibus parergis, et nugarum diverticulis tempus, et paginas perdunt? »

« Disce aliis telis, Ricarde, non putridis istis pomis nobiscum et cum sanc. Augustino μηλομαχεῖν. Veterem suum, et confutatissimum errorem errat Petavius. »

Hæc sunt modestissimi hominum Vincentii et cum maxime lenitate utentis sua, in Petavium, et Ricardum dicta clementer, et huma-

niter. Quæ si quis ad illud referat, quod in utriusque libri præfatione sponte sua denuntiavit, se absque conviciis, et acerbitate responsurum illis ambobus esse; non poterit, quin et tantam rideat levitatem hominis, atque a suis cogitatis, decretisque discordiam: et os illius miretur, qui quam in adversariis suis reprehendit asperitatem, et impotentiam, hanc in eodem ipso, ubi reprehendit, libro non imitatus modo fuerit,, sed etiam longo intervallo superarit.

Age enim quid est in Ricardi, et Petavii libris, quo se, suosque maxime violatos, et offensos conqueri possit, quod non in eos acerbius, iracundiusque retorserit? Est tamen, inquit, unum atrox inter cætera, et intolerabile maledictum, quod Armacani sectatores Græco vocabulo τελχῖνας Petavius appellat: quod ille *malo spiritus afflatos* interpretatur. Offendit eadem illa vox et Armacani defensorem nostratem in *Apologetico* secundo; in quo proterve, ac parum pudenter in doct. Habertum invectus est, tunc cathedralis Ecclesiæ Parisiensis theologum, nunc Vabrensem episcopum, virum pietate ac doctrina longe præstantissimum. In illo libro de τελχῖνος vocabulo μαίνεται ουκέτ' ἀνεκτῶς[1], ac *veneficum*, aut *dæmonem* interpretatur. Et ex Græcæ linguæ scriniis reconditiorem vocem petitam a me esse dicit, ut duplex illud convicium sub uno nomine in Armacanum jacerem. Atqui non tam arcanum, aut exquisitum vocabulum istud est, nec tanto studio ex interiore hellenismi copia repetendum: sed ejusmodi, ut solos linguæ istius tirones absterreat. Ac ridiculum prorsus utrique hoc illi contigit, Anonymo scriptori *Apologeticæ*, et *Theriacæ* Vincentio. Ambo ista voce perculi cum de vi ejus et proprietate Lexica sua consuluisssent, nihil præterquam quod inibi exstabat, expromere de illa voce potuerunt. Et nescio quo casu accidit, ut vocabulorum auctores, etiam accurati et eruditi, velut *Thesauri locupletissimi* scriptor Stephanus, eas solas notiones persecuti sint, quas illi solas attigerunt. Verum præter hos, etiam φθονεροὺς, καὶ ψογερούς significari auctor est Eustathius, ad *Iliadis* librum nonum pag. 772 hoc est *invidos, et obtrectatores*. Hoc sensu tum in oratione quarta Themistius: tum Synesius epistola CLIV, nomen illud usurparunt: et eorum nos imitatione τελχῖνας haud inscite vocavimus homines illos; quorum sectam, ac disciplinam non aliunde sciunt omnes, quam ex odio et insectatione dissimilium sui, et invidia esse conflatam.

Satis arbitror pro Catholico dogmate ad hujus oppugnatricem Vincentii theriacam esse responsum. Quod si cui brevius, quam vel pro argumenti copia, vel pro mole adversarii operis fecisse videor; velim ambo ista legat, inter seque componat: tum sciet profecto, si res ex Vincentiani libri merito ponderetur, nihil ad hunc refutandum pluribus; ac ne nostris quidem illis fortasse paucis opus fuisse.

1 *Apol.* l. II, c. v.

BREVIS DISSERTATIO

DE ADJUTORII SINE QUO NON, ET ADJUTORII QUO, VERA GERMANAQUE NOTIONE AB IPRENSIBUS PRÆSTIGIIS VINDICATA.

In qua novæ sectæ fundamentum penitus evertitur.

Ad illustrissimum quemdam Præsulem.

CAPUT PRIMUM.

Exponitur præsentis disputationis occasio et quæstio ipsa constituitur.

Quæsisti nuper a me, (præsul illustrissime) quid de novo illo, et latius propagato dogmate sentirem, quod ab auctore Jansenio, Jansenianum appellari meruit. Huic Inquisitioni tuæ cum ita respondissem, falsum mihi, et ab catholicæ fidei norma alienum videri : occurristi mihi statim, et unum excepisti, quod ab illis jactari vulgo solet : qualemcumque tandem illud est, Augustinianum esse, nec esse verisimile, doctorem tantum hæreticum fuisse. Illud unum vero ad illius purgandam invidiam satis esse debere, quod pro certo traditum sit ab Augustino : nec enim non catholicum judicare oportere, quod absque dubio constet auctore ab illo proditum fuisse. Hic vero, cum seposita illius auctoritate, quæri de illo, rogante te, placuisset, negaremque ab Augustino, tale aliquid mandatum esse litteris, et ut periculum rei istius inter nos fieret, etiam atque etiam postularem, et quem præcipuum haberent fundum illius decreti, proferre te juberem ; non impigre occurristi sic : cum essent plurima, quæ ad fulciendam hanc opinionem identidem ex Augustino testimonia depromerent, unum præ cæteris usurpare quasi decretorium. Sciscitante vero me statim ecquod illud esset, nec interposita mora, illum dixisti esse locum, qui in libro *de Correptione et gratia,* capite XI et XII legitur ; ubi Augustinum Jansenius duo gratiæ genera, sive auxilii ad bene agendum, genera duo constituere asserit : unum, quod vocat *auxilium sine quo non ;* alterum, *auxilium quo :* ac prius ejusmodi esse, ut absque eo nihil agere possimus, quamvis cum eo non semper agamus. Quemadmodum cibus ejusmodi est ut sine illo vivere nequeamus, quamvis cum eo et eo adhibito, non semper vivamus. Alterum, quod *auxilium quo* nominat, tale est, ut neque sine ipso agere possimus, et cum ipso semper ac necessario agamus. Verba Augustini hæc sunt ex capite XII libri *de Correptione et gratia.* « Aliud est, inquit, adjutorium sine quo aliquid non fit, et aliud est adjutorium quo aliquid fit ; nam sine alimentis non possumus vivere, nec tamen dum affuerint alimenta, eis fit, ut vivat, qui mori voluerit. Ergo adjutorium alimentorum est, sine quo non fit, non quo fit ut vivamus. At vero beatitudo, quam non habet homo, cum data fuerit, continuo fit beatus. Adjutorium est enim, non solum sine quo non fit, sed etiam quo fit propter quod datur. Quapropter hoc adjutorium, et quo fit est, et sine quo non fit : quia et si data fuerit homini beatitudo, continuo fit beatus, et si data nunquam fuerit, nunquam erit : alimenta vero non consequenter faciunt, ut homo vivat : sed tamen sine illis non potest vivere. »

Quibus positis subjicit id Augustinus, cujus gratia comparationem illam in medium adduxerat : ac primo homini datum esse dicit *adjutorium perseverantiæ*, quale ciborum illud erat ad vitam conservandam, nempe, « non quo fieret ut perseveraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset. » Huic auxilii generi alterum opponit sic : « Nunc vero sanctis in regnum Dei per gratiam Dei prædestinatis, non solum tale adjutorium perseverantiæ datur, sed tale, ut eis perseverantia ipsa donetur ; non solum, ut sine isto dono perseverantes esse non possint, verum etiam ut per hoc donum, nonnisi perseverantes sint. »

Hic ille locus est Augustini, quod unicum Janseniani commenti firmamentum ac

præsidium est*. Nam ex eo duplex gratiæ genus constituit, quorum prius est quod naturæ sanæ proprium fuit, quale in solo Adamo exstitit, antequam peccaret : Posterius, quod naturæ lapsæ congruit, ac medicinale dicitur : Inter quæ duo discrimen illud statuit, « quod prius adjutorium (verba sunt Jansenii) ante ruinam erat tale, ut influxus adjutorii, perinde atque voluntatis in opus, ab ipso liberæ voluntatis usu penderet, adeoque salva maneret illa libertatis in utramque partem flexibilis indifferentia. Nunc vero post ruinam tale est, ut faciat annuere et influere et velle voluntatem. » Quod discrimen ita declarat ; « Nam aliud, inquit, ejusmodi est, sine quo voluntas velle non possit, sic tamen, ut velle et nolle, uti vel non uti adjutorio, in ejus libero relinquatur arbitrio : aliud quo fit determinate ut voluntas velit; est enim illius naturæ, ut hoc ipso, quo voluntati datur, confestim velit. » Primi generis in exemplum affert, « lucem respectu oculorum, speciem respectu intellectus ; sic enim adjuvant, ut sine illis quidem non possit opus fieri, non tamen illis præsentibus efficiatur, ut fiat, sed hoc a liberæ voluntatis nutu pendet, quæ hujusmodi adjutorium et in usum assumere, et negligere potest. Secundi generis adjutorium non est tale, sed hoc ipsum quod suapte efficacia facit influere facultatem, nec facultatis ipsius libero arbitratui subjacet, sed invicte facit, ut hoc vel istud arbitrium arbitretur et velit. Talis est influxus omnis causæ formalis. Hoc ipso quippe, quo adest justitia, fit justus animus, et sine illa justus esse nunquam potest. »

Hæc summa est Jansenianæ ratiocinationis, quam ego falsam et ineptam, et homine indignam erudito esse contendo : quod deinceps ita planum faciam ; ut si quid in illis ingenui pudoris est, eo frontem illorum ac vultum oppleri necesse sit, Hoc igitur agamus.

CAPUT II.

In quo falsa Jansenii argumentatio convincitur.

Unde igitur convinci ac redargui tantus error commodius, apertiusque potest, quam si Augustini verba et sententias cum Jansenii verbis sententiisque conferamus ? Age vero, duo colligit Jansenius, ad idem opus præstandum, adjutoria, sive auxilia gratiæ. Hæc qui audit, quid aliud cogitare potest, quam causas duas efficientes ejusdem operis et effectus ? At in Augustini verbis non duæ causæ efficientes conferuntur inter se, sed altera duntaxat efficiens, altera formalis : quod subinde declarabitur. Deinde Augustinus non de uno genere gratiæ loquitur, sed de uno duntaxat dono perseverantiæ : siquidem in duobus illis capitibus de sola perseverantia disputat, eamque distinguit duplicem ; alteram quæ Adamo tributa est, quando serpentis et conjugis suæ pulsatus illecebris, a Deo adjutus est, ut contra illas perseverare, si vellet, posset. Alteram, qua prædestinati post Adami culpam peculiari Dei favore et gratia, perseverantes fiunt.

Inter hæc vero perseverantiæ genera duo, notanda etiam atque etiam hæc differentia ; quod prior, meram habuit Dei opitulantis efficientiam, qua efficienter Adamo qualemcumque motum ingenerabat gratiæ, ut externis tentamentis resisteret. Posterius autem genus electorum proprium, nullam ex sese realem et positivam, ut vocant, Dei adjuvantis effectionem requirit, sed potest sine ulla tum Dei, tum hominis actione constare. Quæ res, quia permagni momenti est, intentum lectorem desiderat. Sciendum est itaque, perseverantiam, si generatim definiatur, hoc unum postulare, ut sit homo in statu gratiæ sanctificantis, et ut in eo statu mors illum occupet, quod in parvulis post Baptismum statim e vita subtractis manifeste cernitur : De quibus liber *Sapientiæ*[1] in famoso illo, et ab Augustino libenter usurpato loco ; *raptus est ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio*

* De adjutorio *quo*, *et sine quo non* consule etiam P. Danielis opuscula, Livini de Meyer dissertationem *de mente sanc. Augustini*, Cameracensis Archiepiscopi documentum pastorale anni 1714, epist. IX, X et XI, et Gallicum P. Merlini societatis nostræ Commentarium *de mente sanc. Augustini*, ut Tournelium, aliosque theologos prætermittam. Z.

1 *Sap.* IV, 11.

deciperet animam illius; merito potest intelligi. Quis autem sine perseverantiæ dono salutem adeptos illos fuisse dicere audeat? et iidem tamen actualis, ut vocant, gratiæ funditus expertes fuerunt. Ergo illorum perseverantia nihil habuit præter statum gratiæ et amicitiæ Dei, et mortem illi supervenientem. Quæ cum ita sint, duplex nobis discernendum est perseverantiæ donum ; unum quod *passivum* appellare possumus, in quo de suo nihil homo confert, ut in parvulis evenit, aut iis, qui cum justi sanctique sint, sine ullo certamine, nec opinato moriuntur : alterum genus est, quod actuosum et laboriosum merito vocetur, quale in martyribus fuit, qui in agone ipso invicte perstiterunt, quibusque continuo et sine cessatione actuale Dei auxilium, quæ proprie gratia est, adspiravit ad extremum usque spiritum. De hoc secundo genere potissimum agit Augustinus, in illo loco de correptione et gratia. Comparat enim perseverandi donum fortissimis illis athletis, ad perferendos, et superandos dirissimos illos cruciatus a Deo subministratum, cum illo, quod Adamo tributum est, in levissimo illo agone, in quo cum blandimento conjugis, ac mollibus illecebris certamen habuit : quorum exitus ita inter se comparat, Adami quidem, his verbis. « Denique ille Adam [1], et terrente nullo, et insuper contra Dei terrentis imperium, libero usus arbitrio, non stetit in tanta felicitate, in tanta non peccandi facilitate. » De martyribus vero sic : « Isti autem, non dico terrente mundo, sed sæviente ne starent, steterunt in fide, cum videret ille bona præsentia, quæ fuerat relicturus, isti futura, quæ accepturi fuerant, non viderent. » Quocirca confert donum illud perseverantiæ, quo martyres, ut reipsa perseverarent, adepti sunt, cum eo, quo accepto, Adamus perseverare potuit, quando ab uxore ad violandum Dei mandatum impulsus est : nec tamen reipsa perseveravit ; cum hoc, inquam, solo Adami conflictu, confert martyrum certamen, et horum perseverantiam ultimam, cum temporaria illa, cujus tum obtinendæ potestatem Adamus habuit. Non enim mentionem facit perseverantiæ, ut vocant, finalis Adami, quam post peccatum, per pœnitentiam ex meritis Christi consequutus est : nec illius quam ex propriæ merito voluntatis, ut idem loquitur Augustinus, obtinuisset, si in accepta justitia originali permansisset.

CAPUT III.

Multis aliis rationibus falsa novi Dogmatistæ eliditur opinio, et vera Augustiniani loci sententia comprobatur.

Quæ hucusque de Augustini loco illo, et præpostera dogmatistæ novi interpretatione disputavimus, plus satis idonea sunt, ad novi commenti coarguendam falsitatem, cujus auctor ita cæcus fuit, ut manifestam et coruscantem oculis mentis lucem Augustini verborum prorsus non videret. Quam ut pressius hoc in capite constringamus, vel hoc unum considerari volo ; quod Augustinus secundum gratiæ genus, quod naturæ lapsæ proprium est, nihil aliud esse vult præter causam formalem, hoc est forman ipsam, qua subjectum tale est ac nominatur. Affert enim in illius exemplum beatitudinem ipsam, non quæ beatitudinem efficit in homine, sed qua beatus est. Neque enim causa formalis, sive forma, a qua tale quidpiam nominatur, se ipsam producit, sed applicat se, et nullo alio superaddito, tanquam effectu suo, subjectum tale constituit ac denominat. Quemadmodum justitia non producit in homine justitiam, tanquam formalem effectum suum a se diversum, sed est ipsamet forma, qua subjectum afficitur et formatur, appellaturque justum. At Jansenius secundum gratiæ genus, quod est naturæ lapsæ, sic explicat, ut effectum realitur a causa distinguat. Ait enim, « secundi generis adjutorium non est tale [2], sed hoc ipso quo datur, simul usus ejus, et influxus potestatis datur. Est enim hoc ipsum, quod suapte efficacia facit influere facultatem. » Ubi perspicuum est, adjutorium illud gratiæ, ab effectu suo reipsa differre. Si quidem ait, hoc adjutorium facere influere facultatem : ex quo necessario consequens est, idem illud adjutorium, non esse influxum facultatis ejus opinione illum. Quis enim adeo desipiat, ut adjutorium illud, quod à Deo datur, et naturæ vires excedit, vitalis actio sit voluntatis, hoc est, influxus ipsius, quem idem donum efficit? An vero beatitudo formalis, qua sancti beati fiunt, facultatem illam animi, quæ beatitudinis subjectum est, facit influere, ut beati-

1 Cap. XII de Cor.— 2 Jans. t. III, l. II, c. IV et II.

tudinem ipsam producat? Nonne eo ipso, quo beatitudo formalis et actualis (nec enim formalis ulla esse potest, quæ non sit actualis) in anima est beati, beatus est? Quomodo igitur adjutorium illud, si est gratia naturæ lapsæ, consensum efficere potest, si est causa formalis, qua consentimus? aut quomodo suapte efficacia facit influere facultatem, et utique consentire; cum causa formalis consentientis voluntatis, sit ipsa consensio, quam Jansenius ait, post applicationem adjutorii illius a facultate produci. Quis hunc nodum Œdipus dissolvat? aut quis non pugnantem secum, et in se ipsam incurrentem inscitiam, temeritatemque cognoscat?

Rursus sole coruscante meridiano clarius est, Augustinum in illo loco, non de quolibet adjutorio gratiæ, quo natura lapsa juvatur ad bene operandum, sed de illo solo verba facere, quo reipsa et actu perseverat, hoc est de perseverantia ipsa, cui hoc essentiale est, ut mortem conjunctam habeat. Unde si recte cogitare volumus, perseverantia complexum aliquid est ex positivo et negativo, sive privativo. Ita enim nec aliter, perseverandi, sive perseverantis hominis justi causa formalis est, quam si utrumque concurrat, nimirum positivum unum, hoc est status gratiæ, et alterum privativum, quod in morte consistit; sic utrumque perseverantia est, et perseverantis hominis causa formalis, sicut beatitudo beati, et justitia justi.

Ex quo magis intelligitur novi dogmatis absurda ratio, quæ adjutorium illud, quod ab Augustino commemoratur, ad cujus notionem et essentiam vitæ privatio pertinet, et quod solis electis convenit, ad omnia gratiæ actualis et efficacis auxilia pertinere contendit. Quo concesso, jam nulla novi Testamenti gratia est, nisi quæ mortem habet adjunctam, quod incredibiliter est absurdum.

At expositio a nobis allata plana est, facilis est, omnis est obscuritatis et ambiguitatis expers. Hinc enim agnoscimus, quorsum Augustinus dixerit, tale esse donum istud, quo non tantum perseverare possunt homines, sed etiam non nisi perseverantes sint; quoniam cum donatur adjutorium istud, perseverantia ipsa donatur.

Unum superest hoc in loco considerandum, utrumque illud gratiæ genus, adjutorium ab Augustino esse nominatum; cum tamen, si proprie ac præcise loqui velimus, adjutorii vox causæ duntaxat efficientis significationem habeat : quippe adjutorium est, quo ad agendum, vel aliquid consequendum adjuvamur; at causa formalis non est adjutorium ejusmodi, sed est forma ipsa, qua tales efficimur; sicut beatitudo non adjuvat nos, ut beati simus, sed est forma ipsa, qua beati sumus. Nihilominus ita loquutus est, et loqui voluit, ut eodem vocabulo generis unius, duas doni perseverantiæ species comprehenderet. Quid autem in vocabulo hæsitare attinet, si res ipsa et mens Augustini perspecta sit?

Ad hæc omnia, quæ de loci illius Augustini enarratione, deque sinistra novi dogmatistæ sententia hucusque disputavimus, postremum hoc adjungi debet, voces illas adjutorium *sine quo non* et *adjutorium quo*, etiam alio in loco, eoque unico, eodem ab Augustino usurpatas fuisse, sed longe alio sensu ab eo quem illis subjicit Jansenius : nempe in libro *de gestis Pelagii* capite primo : ubi adjutoria sine quibus, ejusmodi esse dicit, « Sine quibus illud ad quod adjuvant, effici non potest, sicut sine navi navigat nemo, nemo sine voce loquitur, nemo sine pedibus graditur, nemo sine luce intuetur, et multa ejusmodi : unde est etiam illud quod nemo sine Dei gratia recte vivit. » Tum ita pergit. « Alia vero sunt adjutoria, quibus sic adjuvamur, ut etiamsi desint, possit alio modo fieri propter quod exquirimus : sicut tribula ad fruges terendas : pædagogus ad puerum ducendum, » etc. Hæc Augustinus, in quibus *auxilium quo* contrario sensu accipit ac novus dogmatista; longeque abest, ut tale illud esse velit, quod rem omnino conficit, ita quidem, ut sine eo reipsa non fiat.

CAPUT IV.

Explicatur ac dissolvitur quod pro novi Dogmatistæ sententia, et Augustiniani ab eodem allati loci interpretatione potest objici : tum operis totius conclusio.

I. Sed ne quid in illo Augustini loco latebræ relinquam novi dogmatistæ sententiæ, quod unicum causari fautores illius sectæ posse video, quantumvis leve sit, nolo prætermittere. Contra hoc igitur, quod injuria fecisse illum argui, ut quod Augustinus de sola perseverantia, et ei subjuncta morte scripsit, id illum ad omnem actualem ut vocant, et excitantem gratiam transtulisse, qua

animus pulsatur a Deo, ut velit, agatve bene, etiam citra mortem; adversus hoc igitur a nobis objectum, præscribere sic argumentarique possunt : Augustinum de eo perseverantiæ genere illic agere, quod actuosum et laboriosum supra nominavi, quale in martyribus fuisse docui. Hanc ergo gratiam, qua illorum mentes corroboratæ sunt, ad acerbissimos illos cruciatus pro Christi nomine tolerandos, et vincendos, talem in eis efficientiam habuisse, possunt illi dicere, ut invicta quadam necessitate, consensum ab illis exprimeret, sublata libertatis indifferentia ad consentiendum vel dissentiendum : atque hoc efficacitatis gratiæ medicinalis exemplum, sic in martyribus Augustinum attulisse, ut ad cætera etiam adjutoria gratiæ vellet extendere. Potest hoc, inquam, ab adversariis utcumque proferri. Verum hæc tergiversatio prorsus est futilis, neque cum Augustini verbis conciliari potest. In primis enim mera hæc est Jansenii divinatio, sic Augustinum pro arbitrio interpretantis, et ex interpretatione sua, tanquam ex liquida et concepta illius auctoritate, inventum suum adstruentis. Atqui ad novi dogmatis, tanquam Augustiani, constituendam fidem, disertas Augustini voces proferre opus erat : non eo uti argumentationis suæ *medio*, ut vocant, quod et ipsum maxime probationis egeret. Hoc enim est Tuscum litigium, ut idem loquitur Augustinus, cum lis lite resolvitur. Quocirca, quod Augustinum asserit perseverantiam ibi commemorasse, tanquam unam aliquam generis speciem, ut, quod de ea diceret, referri vellet ad reliquas species sub eodem gratiæ nomine, ac genere comprehensas; hoc, inquam, gratis confictum, falsumque esse defendimus : negamus de omni actuali gratia loqui istic Augustinum; sed de una tantum agere perseverantia dicimus : quod ex toto contextu orationis perspicue colligitur. Nam et ad explicandum, cujusmodi gratiam intelligat, beatitudinis utitur exemplo : ut quemadmodum qui beatitudinem accipit, eo ipso fit beatus, non quod beatitudo aliquid in eo agat et efficiat, etiam necessario, et citra indifferentiam, quo fiat beatus; ita, qui donum illud accipit perseverantiæ, eo ipso perseverans sit et nihil aliud nisi perseverans, non quia gratia illa perseverantiæ, perseverantiam in illo efficit, sed quia perseverantia est. Deinde qui tergiversatione illa uti velit, duo necesse est in dono perseverantiæ illic ab Augustino distingui asserat; unum, quod est perseverantia ipsa formalis; alterum, quod est actuale auxilium gratiæ ad perferendum martyrium. De priori nulla controversia est, quin necessario perseverantem faciat. Itaque totum in eo vertitur negotium, ut novi dogmatistæ non illud assumant, sed probent ac demonstrent, in illo loco Augustini, quem fundamenti loco novitati suæ substruunt, affirmari adjutorium illud actualis gratiæ, quo voluntas eorum adjuta et reborata est, ut tormentis resisterent, eidem voluntati necessitatem attulisse, indifferentiam ademisse, adeo ut in eorum potestate non esset gratiæ illi resistere : hoc, inquam, evincendum illis fuit ex Augustini verbis, ut inde quod volunt efficerent : quod quia nullo modo facere possunt, desinant pro Augustiniano jactare frivolum, et alienum a Catholica regula commentum novæ opinionis et hæreticæ.

Hæc mihi (Præsul illustrissime) de exorta inter nos quæstione proponenda videbantur : quæ ut est ingenii tui acumen et candor, facile me tibi probaturum esse confido; atque ita quidem, ut majorem in modum obstupescas, tantam repente vim e doctorum subselliis huic insulsæ fabulæ plausorum et fautorum exstitisse. Circumspiciat enim animo, et expendat apud se prudens ac sobrius quisque, quantos decem ab hinc annis motus ac tumultus in christiana republica novitas illa concitarit : ut in catholica parte recens sit constituta secta, et hominum corroborata studiis, Ecclesiasticam unitatem et concordiam, fœdissimo dissidio consciderit : ut pro vetere ac recepta catholicos inter doctrinæ professione, nova sit et contraria fides introducta; nec alia plane, quantumvis dissimulet ac latere studeat, quam quæ in Luthero et Calvino, cæterisque pestibus damnata, et sub anathematis pœna proscripta fuerat. Sed ut de damnatione, ac scelere recentis istius perfidiæ nihil modo dicamus, et in solam ejus novitatem intendamus animos : certe rationi consentaneum illud fuit; ut qui catholicum nomen omne eo institueret adducere, ut mutata et ejurata veteri de gratia persuasione, novam acciperet, ex Augustini libris accersitam (quandoquidem bene de gratia loquendi ac sentiendi unica hæc et certissima regula proponitur) certam et liquidam, ac minime dubiam et ancipitem Augustini mentem in medium afferret; ut sine ulla controversia, qui Augustini verba legeret, statim illam agnosceret. Atqui hujusmodi est novum illud dogma, quod pro vetere profitendum induxit

ecclesiæ catholicæ novæ artifex sectæ Jansenius, ut in Augustini libris nullo modo sit expressum, sed sola divinatione et opinione illius affictum. Quod hactenus in uno Augustini loco perspicue declaravimus, quem tanti ille fecit, ac toties inculcavit, nullum ut aliud firmamentum novæ suæ sententiæ substruxisse videatur; hunc certe pene ducenties in opere suo repetiit, quod quidem ab Calvino didicit, qui in Antidoto contra concilium Tridentinum, ad eamdem, velut Tridentinis decretis adversarian doctrinam affirmandam, opposuit; quod ejusdem postea sectatores impigre fecerunt. Quamobrem, ut eo revertar, quod dicere institueram; et huic dissertationi clausulam apponam; satis mirum et miseratione dignum est, catholicos homines, spreta vetere doctrina, novam istam tanquam Augustinianam repente esse complexos, ac sibi tam luculenter imponi passos esse; ut pro Augustiniano id arriperent, quod nusquam ab Augustino vel levissime usurpatum, sola illi externi hominis, nec valde docti, libido ac temeritas affinxit.

AD THEOLOGICORUM DOGMATUM

TOMUM QUARTUM

DE INCARNATIONE

PRÆFATIO.

uæ tomus uartus priæ editionis omplectebatur, in ac editione n t. V, VI VII sunt partita.

Quartus hic tibi datur a nobis (erudite, ac catholice lector) *Theologicorum Dogmatum* tomus; qui est de divini Verbi Incarnatione, cujus mysterii tam splendida est, ac tam late diffusa tractatio, ut non uno volumine circumscribi se passa sit; sed dividi eam necesse fuerit in partes duas : quas qui legerit, ac propositas, et enodatas inibi quæstiones expenderit, intelliget omnino neque prolixiores in iis explicandis, quam oporteret, fuisse nos; et aliquanto longius progredi disputando potuisse. Nunc ut operæ ratio constet, exponam breviter singulorum librorum summam; qui sunt numero sedecim.

Divisio actatus de arnatione in exdecim libros.

In primo libro præcipuæ traduntur, ac declarantur hæreses, quæ adversus illius mysterii fidem dissimilibus, et inter se contrariis erroribus utrinque certarunt : præsertim illæ, quæ duas in Christo personas, ac naturas totidem; aut naturam in eodem unicam, itidem ut personam inesse docuerunt.

In secundo, de causis agitur Incarnationis; deque fine potissimum, quem in tanti Sacramenti molitione propositum habuit Deus.

In tertio naturarum ambarum arctissima copulatio, quam *unitionem* vocant, exponitur : quæ est Incarnationis, uti nominari solet causa formalis, ac quemadmodum duabus inter se congruentibus naturis una in illis persona constet : et hæc ipsa composita ne sit, an simplex.

Quartus liber generales duarum naturarum affectiones complectitur; quæ ex unitione, et quatenus inter se sunt conjunctæ, consequuntur. Tum memorabilis illa Cyrilli Alexandrini, et perplexa sententia diligenter expenditur; quæ est ejusmodi : in unitione duæ naturæ sunt conjunctæ : sed post unitionem nonnisi una natura incarnata Verbi exstitit.

Item illud; an ut Deus homo factus dicitur, sic dici possit, homo est factus Deus, atque an momento aliquo humana prius extiterit natura, quam cum Verbo jungeretur : nec non utrum interventu animæ, vel mentis Verbum cum humana sit carne copulatum. Postremo de naturarum περιχωρήσει, ac proprietatum communicatione disseritur. *Circumincessione.*

Quintus liber naturas duas separatim considerat : hoc est ea pertractat, quæ singulis, qua sunt unitæ inter se, conveniunt : velut de divina istud exquiritur, utrum naturæ natura copulata sit : ecquid unus de Trinitate passus dici debeat : ac de trisagio hymno.

De humanæ vero, qua est unita, propriis affectionibus primum metaphysicis agitur. Velut utrum propriam habeat existentiam : itemque proprium subsistendi modum : tum ecquid humanæ naturæ accessio quaternitatem in Trini-

tate faciat : deinde physicæ quædam proprietates expenduntur : ut an integra sit, nec ulla parte defecta, ut puta anima, vel mente : an ex tribus substantiis constare Christus dici debeat : an Deus gignatur in Christo : sitque Maria θεοτόκος, hoc est Dei genitrix.

Sextus liber necessariam habet Cyrilli, et Ephesinæ synodi propugnationem contra recentioris hæretici cujusdam anonymi calumniam, qui utrumque Apollinaristarum erroris reum postulavit, ac Nestorium pro catholico, et sancto, injusteque damnato habendum censuit.

Quo confutato, de duodecim anathematismis Cyrilli, et horum oppugnatione, ac defensione sedulo agitur.

Secundum hæc, humanæ Christi naturæ proprietates, sive qualitates expositæ sunt, quarum genera sunt duo. Aliæ sunt οὐσιώδεις, id est *substantivæ*, quæ substantiam ipsam afficiunt : aliæ sunt accidentes, quas ἐπιγεννηματικὰς Græci nominant. Rursus substantivæ vel sunt perpetuæ, ac manentes : ut esse Filium Dei, esse creaturam : aliæ sunt transeuntes, et in fluxione positæ : quales sunt ἐνέργειαι, id est *operationes*, et voluntates.

Ex iis septimus liber substantivas manentes explicat. Siquidem agitur in eo de filii conditione; sitne naturalis, an adoptivus homo Christus : an sit creatura : an sit servus : an templum, et domicilium divinitatis : an sit Deifera caro, et homo Dominicus : reliquas duas, transeuntes, et fluentes octavus, et nonus.

Octavus quidem de Christi operatione disputat : ubi et Monotheletarum expo-
Deivirilis nitur, ac refutatur hæresis ; tum θεανδρικὴ ἐνέργεια declaratur, deque ea regulæ quæ- *operatio.*
dam explicantur.

Nonus liberæ in Christo voluntatis arbitrium continet, ejusque natura, et ratio ab hæreticorum præstigiis asseritur.

Sequuntur ἐπιγεννηματικαὶ proprietates, *Accidentes.*
hoc est accidentes qualitates, et dotes, quæ in duplici sunt differentia. Quædam enim φυσικαὶ dicuntur, id est *naturales* : aliæ *morales*, quæ humano in usu, et æstimatione positæ sunt. Naturales porro, vel ad corpus, sive ad totum ipsum ex corpore, animaque compositum spectant : vel ad animam solam.

Naturales in corpore, vel toto sitæ composito, in libro decimo traduntur. Hujusmodi est vivifica vis a Verbo in corpus animamque derivata : quæ tanta fuit, ut caro ipsa contactu suo non vitam modo corporibus, et sanitatem, verumetiam animis gratiam, et sanctitatem afferret : tum illud exponitur, fueritne corruptibilis an incorruptibilis Christi caro. Postremo de immensitate, vel omnipræsentia, sive, ut barbarissantes loquuntur, *ubiquitate* corporis animæque Christi disputatur.

Undecimo in libro peculiares animæ qualitates comprehenduntur : ut scientia, et sapientia, in eaque progressus : gratia, et sanctitas ejusdem animæ : necnon ἀναμαρτησία, id est *impeccantia*.

Duodecimus liber morales proprietates continet, ac dignitates : velut est Mediatoris Dei, et hominum. Cujus functionis ratio accuratissime contra recentiores hæreses expenditur. Et quoniam Mediatoris præcipuæ sunt partes, conciliare inter se dissidentes, de pace per Christum illata, procurataque agitur; tum de advocato, et paracleto : et utrum

pro nobis oret Christus. Disputatur et de meritis Christi : et utrum Angelorum Salvator sit. De sacerdotio quoque ejusdem, et de sacrificio novæ legis; ac de regia Christi potestate, ac judiciaria. Ad hæc de capitis dignitate : deque perpetuitate Incarnationis, et regni Christi, ubi et de triduo sepulturæ Dominicæ disseritur.

Decimus tertius liber, Christi Mediatoris officium in homines complectitur. Ex quo illud consequenter enucleatur, utrum et Deus omnes esse salvos, quantum in se est, velit : et Christus pro omnibus patiendi voluntatem, et intentionem habuerit. De qua re Augustini præsertim sententia luculenter exponitur adversus novorum dogmatistarum opinionem, nec non Prosperi, et aliorum Augustini placitis affixorum. Disputatur et de eodem spectantibus aliis; velut de Arelatensi synodo in causa Lucidi : de Fausto Reiensi : de Lugdunensi synodo : nec non de Gallicanæ Ecclesiæ procella ex Gothescalci damnatione coorta; deque oppositis inter se synodis, Carisiacensi, Valentina, et cæteris. Prædestinatianorum ibidem hæresis exponitur; et quatenus in rerum natura exstitit. Secundum hanc vero, Augustini de absoluta Prædestinatione sententia ex mente discipulorum illius explicatur, et fit illustrior, ac de reprobatione quoque illius declaratur opinio. Postremo de Christi ad inferos descensu, et mediatoris præstito illic officio accurate disputatur.

In decimo quarto libro de Mediatoribus secundariis actum est : cujusmodi imprimis est beata Maria Dei genitrix : tum sancti cœlites. De Mariæ itaque mediatione, et intercessione disputandi principium ab ejus sanctitate capitur; quam ab omni culpa secretam fuisse probatur; primum *actuali;* deinde *originali.* Ad hæc virginalis ejusdem integritas perpetua defenditur ab hæreticorum et veterum, et recentium obtrectatione. Tum de cultu ejus et honore latius agitur. Postea de Sanctorum aliorum veneratione : ac reliquiarum eorumdem veneratione. Quod institutum Ecclesiæ catholicæ ab hæreticorum calumnia, et vexatione vindicatur; præsertim Molinæi ministri.

Quintus-decimus liber de religione, deque ejus actione illa, quæ *adoratio* nuncupatur, sermonem continet. Ubi illud explanatur, an quatenus homo Christus adorandus sit, et quidem summo *adorationis* genere, quæ *latriæ* vocatur. Cujus rei occasione de *idololatria* disseritur, deque *Decalogi* præcepto, quo idololatria prohibetur. Post hæc de cruce, et imaginibus earumque cultu celebris controversia pertractatur, ac præsertim de œcumenica septima synodo, et Francofordiensi : a qua minime illam revera esse damnatam ostenditur.

Sextus-decimus, ac postremus totius operis liber sectas duas inter se affines et cognatas refellit : quæ Incarnationis fidem oppugnant; altera est Samosatenorum, vel Photinianorum recentium : qui sunt Anabaptistæ Sociniani : quorum adversus Christi Dei et hominis veri, hoc est naturarum duarum in eadem persona professionem, cavillationes diluuntur : altera est Judaica : quæ certissimis rationibus confutatur, dum advenisse jam Messias, isque esse Jesus Mariæ virginis filius demonstratur.

Ad hos sedecim libros, qui quartum

Theologicorum Dogmatum tomum complent, accessit appendix ad decimum tertium librum quarti hujus tomi : in qua de Prædestinatione, deque voluntate Dei, ac Christi erga omnes ad salutem adducendos, ex Augustini sententia, potissimum est actum.

Habes, erudite, ac candide lector, promissi, et suscepti operis *Theologicorum Dogmatum* partem fere dimidiam, divina ope jam elaboratam, et ad exitum perductam. Quod superest, pertexere deinceps animus est, quantum ætas, viresque ferent, et amborum arbiter, ac dispensator Dominus Jesus : cujus in honórem, et gloriam omnis hic a nobis destinatus, et impensus est labor.

Ad extremum, quod in tomis antecedentibus factum est, ut auctorum qui in illis citantur, indiculus initio poneretur; id in præsenti tomo visum est minime necessarium : quod scriptores iidem omnes fere, quorum variæ sunt editiones, ex quibus certam adnotari oportuit, utrobique laudantur : ac proinde cujusmodi hoc in tomo editio sit adhibita, ex superiorum catalogis repeti possit.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE INCARNATIONE VERBI

LIBER PRIMUS

IN QUO HÆRESUM OMNIUM, QUÆ CATHOLICÆ DE INCARNATIONE FIDEI ADVERSATÆ SUNT, HISTORIA DESCRIBITUR.

CAPUT PRIMUM.

Synopsis hæresum omnium, quæ catholicam incarnationis fidem oppugnarunt, quæ ad decem capita revocantur.

Incarnationis magnitudo et obscuritas.

Manifeste magnum est pietatis sacramentum : Deus manifestatus est in carne, justificatus in spiritu, conspectus Angelis, prædicatus gentibus, creditus in mundo, assumptus in gloria[a]. Juvat enim de Incarnationis mysterio loqui instituentem, ab illis auspicari verbis Apostoli, quæ ejus ut magnitudinem, ita magnitudini parem obscuritatem, difficultatemque commendant. « Est enim , ut ad eadem illa verba Cyrillus ait Alexandrinus, revera sapientia, nec humana quidem ullo modo ; sed divina potius atque in reconditis quibusdam profunditatibus, et incomprehensis difficultatibus posita, illud Christi mysterium. Ideo beatus David in *Psalmo* cecinit[1] : *Et posuit tenebras latibulum suum : in circuitu ejus tabernaculum illius : tenebrosa aqua in nubibus aeris*. Ubi tenebras, opinor, nihil aliud appellat, quam obscuram intelligentiæ perceptionem, quæ in oculos mentis instar caliginis incurrit[b]. » Ex quo vir idem summus colligit, « non sublimibus inquisitionibus , aut ejusmodi curiosa indagatione, quæ ingenii humani captum superet, opus esse illi Christi mysterio : sed fide potius, quæ simplici, nec ullo fuco adulterata traditione constet. » Quæ postrema non sic intelligenda sunt, quasi omnis ab hoc, et similibus tractandis mysteriis arceatur disputandi subtilitas ; nihil ut, præter nudam, ac simplicem fidei professionem, adhibere istic liceat ; quod si fiat, omnis extemplo tollatur e medio divinarum rerum scientia, quam theologiam dicimus : cujus hoc munus est, ex ejusdem fidei decretis, velut principiis, latentes, et arcanas rerum illarum notiones argumentando colligere. Verum hoc Cyrillo tantummodo placet, ut in illo scrutando, ac disputando mysterio, primas, potioresque partes sibi fides christiana vendicet , ejusque ductu humana ratio, et industria gubernetur. « Quippe magnum bonum confert inquisitio veritatis, ut ait Fulgentius[2], quæ tamen tunc desiderato non frustratur effectu, si rectis ad veri cognitionem lineis animus innitatur. » De quo late disseruimus in prolegomenis operis totius[3].

Hanc unam fuisse labem , et sentinam errorum omnium , qui adversus sanctissimæ Trinitatis, et Incarnati verbi dogmata pullu-

a *Tim.* III, 16, ut in Græco legitur. Καὶ ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη Ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ.

b CYRIL. lib. III *contra Nest.* init. Σοφία γὰρ ἀληθῶς, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνη ποθὲν, θεία δὲ μᾶλλον, καὶ ἐν ἀποῤῥήτοις τισὶ βάθεσί τε, καὶ ἀκαταληψίαις κειμένη, τὸ Χριστοῦ μυστήριον. ψάλλει γοῦν ὁ μακάριος Δαβὶδ, καὶ ἔθητο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ, σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων. σκότον, οἶμαι, λέγων οὐδὲν ἕτερον, πλὴν ὅτι που πάντως τὴν τῶν ἐννοιῶν δυσκάτοπτον εὕρεσιν τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς ἀχλύος δίκην ἐμπίπτουσαν. ταύτῃ τοι φαμὲν ζητημάτων ἰσχνῶν, καὶ περιεργίας τῆς ἐπέκεινα νοῦ δεδεῆσθαι μὲν οὐδαμῶς τὸ Χριστοῦ μυστήριον· πίστεως δὲ μᾶλλον ἁπλῆς, καὶ ἀκακοῦργον ἐχούσης τὴν παράδοσιν.

1 *Psal.* XVII.— 2 Lib. I ad Tract. c. III.— 3 Cap. IV Prol. t. I, § 12 et 13.

larunt, Athanasius affirmat, dum fidei simplicitate neglecta, « humanis ratiocinationibus, et Græcæ philosophiæ ope, ac præsidio summa, et incomprehensa percipere contendunt potius quam fide consequi[a]. »

Nullibi tam copiosa hæresum ubertas quam in hoc mysterio.

II. Quæ quidem nefandorum errorum pestilentia maxime in istud, de quo agere hoc loco decrevimus, mysterium assumpti a Deo verbo hominis incubuit. Quod idem Fulgentius testatur his verbis[1]: « Certum est, inquit, pene omnes hæreticæ pravitatis errores hinc quibusdam multipliciter subrepsisse, *dum magnum pietatis sacramentum*, *quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu*, *apparuit Angelis*, *prædicatum est gentibus*, *creditum est in hoc mundo*, *assumptum est in gloria*, nonnulli aut non sicut est credunt, aut omnino non credunt; et ille lapis, *qui ab ædificantibus reprobatus*, *in caput factus est anguli*[2], quibusdam pravæ credulitatis cæcitate possessis, lapis offensionis, et petra scandali efficitur. » Quo et illud sanctissimi senis Simeonis pertinere putat: *Ecce positus est hic in ruinam*, *et resurrectionem multorum*[3]. » Etenim nusquam opinandi lascivia major: nec tam multiplex, ac tam copiosa hæresum ubertas alibi reperitur, quod hoc libro subinde monstrabimus. Nunc totam illam contrariarum fidei varietatem opinionum in certa concludemus divisionis capita, cujus nobis initium præbet Fulgentii locus ille; in quo alios esse dicit, qui mysterium Incarnationis « omnino non credunt: » alios, « qui non sicut est credunt. » Qui male interpretantur, hi duorum in alterum peccant; quæ duo in Incarnatione continentur, hoc est in θεολογίαν, vel οἰκονομίαν, ut ait Joannes Damascenus. Quæ sunt naturæ Christi totidem. Nam θεολογία proprie divinitatem: οἰκονομία, suscepti hominis naturam, proprietatemque significat; ut alias observavimus[4]. Qui ad divinitatem offenderunt, partim eamdem cum Patre Filii personam; partim minorem esse voluerunt: partim denique solam divinam esse naturam atque personam cum adumbrata hominis specie, non vera, solidaque substantia, quos δοκητὰς appellant: ut inter alios Theodoretus libro quinto *de hæresibus* cap. XII. Jam quod ad humanam attinet, quidam meram illam esse dixerunt, hoc est non minus persona, quam substantia congruentem cæteris: ac sola σχέσει, et externo nexu ac vinculo cum Deo colligatam: ut Nestorius. Alii ex adverso divinæ sortis eam constituerunt: sive corpus illi e cœlesti materia delibatum expersque carnis affingerent; ut Valentinus, Marcio, ac similes: sive ante unionem cum Verbo, duas fuisse naturas vellent: post unionem vero, non nisi unicam: permistis invicem duabus, atque confusis, quod Eutychis delirium fuit. Nonnulli animæ loco, Verbum ipsum carni fuisse censent, ut Ariani. Alii dimidiatam animam in corpus compingunt; vice mentis fuisse Verbum asserentes, ut Appollinaris. Denique Origenes solum aliquando animam cum Verbo copulavit. Ita decem existunt hæresum capita, Catholico de Incarnatione adversa dogmati, quorum aliqua rursus secta varias in partes, velut Lernæum nescio quod de fabula portentum, vulneribus suis instaurata creverunt.

Theologiam vel œconomiam

Docetas.

Summa errorum cum integritate hujus mysterii pugnantium.

III. Quam quidem errorum multiplicitatem et copiam priusquam per partes enarrare aggredior, testem divisionis illius dabo Leonem Papam: qui collectas in totidem fere fastigia hæreses omnes exposuit cum illius mysterii integritate pugnantes. « Omnium, inquit[5], fere falsa credentium opinionibus, quæ etiam in sancti Spiritus negationem proruunt, retractatis, neminem pene deviasse cognoscimus, nisi qui duarum in Christo naturarum veritatem sub unius personæ confessione non credidit. Alii etenim Domino solam humanitatem, alii solam adscripsere deitatem. Alii veram quidem in ipso divinitatem, sed carnem dixerunt fuisse simulatam. Alii professi sunt veram eum suscepisse carnem, sed Dei Patris non habuisse naturam, et deitati ejus, quæ erant humanæ substantiæ deputantes, majorem sibi Deum, minoremque finxerunt; cum gradus in vera divinitate esse non possit. Quoniam quidquid Deo minus est, Deus non est. Alii cognoscentes Patris et Filii nullam esse distantiam, quia non poterant unitatem deitatis intelligere, nisi in unitate personæ, eumdem asseruerunt esse Patrem quem Filium, et nasci, et nutriri, pati, et mori, sepeliri et resurgere, ad eumdem per-

a Athan. in lib. ὅτι εἷς ὁ Χριστός tom. I. Καὶ μὴ παραδεχόμενοι, μηδὲ πιστεύοντες ὅλως σωματοῦσθαι θεὸν, ἀλλὰ λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις, καὶ φιλονεικίᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ ἑλληνικῇ γνῶναι, καὶ καταλαβεῖν μᾶλλον βουλόμενοι τὰ μεγάλα, καὶ ἀκατάληπτα.

1 I *ad Tras.* c. IV.— 2 *Ps.* CXVII.— 3 *Luc.* I.— 4 In Prol. t. I, c. I, § 2.— 5 Leo. ser. VIII *de Nativ.*

tinere, qui per omnia et hominis personam impleret et Verbi. Quidam putaverunt Dominum Jesum Christum non nostræ substantiæ corpus habuisse, sed ab elementis superioribus, ac subtilioribus sumptum. Quidam autem æstimaverunt in carne Christi humanam animam non habitasse, nec fuisse : sed partes animæ ipsam Verbi implesse deitatem. Quorum imprudentia in hoc transiit, ut animam quidem fuisse in Domino faterentur, sed eamdem dicerent mente caruisse, quia sufficeret homini sua deitas ad omnia rationis officia. Postremo iidem asserere præsumpserunt, partem quamdam Verbi in carnem fuisse conversam; ut in unius dogmatis varietate multiplici, non carnis tantum, animæque natura, sed etiam ipsius Verbi solveretur essentia. »

Subjicit his novas tum duas ex adverso pugnantes hæreses, Nestorii, et Eutychis, quorum ille « beatam Mariam Virginem hominis tantummodo ausus est prædicare genitricem, ut in conceptu ejus et partu nulla Verbi et carnis facta unitio crederetur, quia Dei filius non ipse factus est hominis filius, sed creato homini sola se dignatione sociaverit. » At Eutyches « unitionem quidem in Christo duarum confessus est naturarum, sed ipsa unitione id dicit effectum, ut ex duabus una remaneret, nullatenus alterius existente substantia; quæ utique fieri nisi aut in consumptione, aut separatione non potuit. » Harum plerasque percenset Fulgentius in libro primo *de Remissione peccatorum* cap. XVI. Augustinus vero in libro primo *quæstionum Evangelicarum* quæst. XLV, « errorem hæreticorum de Christo tribus generibus terminari dicit: Aut enim de divinitate ejus, aut de humanitate, aut de utroque falluntur. » Zeno denique Veronensis sermone primo *de Nativitate*, « licet, inquit, sectæ sint plures, quæ injuriam Christi fabulari nitantur, tamen tres sunt quodammodo principales, e quibus duæ ejus, quem cupiant depravatum, simulant se esse cultrices. Una denique asserit Jesum Christum ab utero Virginis Mariæ sumpsisse principium, Deumque exinde ob justitiam factum esse, non natum. Alia modestius, sed mordacius nocens dicit quidem Dei filium Deum ; sed non ex patre nobilitatis perpetuitate progenitum : fuisseque tempus, quando non fuit. Tertia Judæa est vere cæca; quæ cum in lege, ut dicere solet, sua legat ubique duas Patris, et Filii designari personas, tamen nunc usque contendit Deum filium non habere. » Sed hæ partitiones minus accuratæ sunt, nec universas hæreses continent. Nos ex omnibus sequentem divisionem instituemus.

IV. Existunt itaque decem omnino hæresum capita, Incarnati Verbi inimica dogmati : quæ subinde singillatim exponam.

Primi generis sunt illi, qui nullam penitus hominis cum Verbo conjunctionem esse factam arbitrati sunt, ut Photiniani, et Samosateni. *Decem de incarnato Verbo hæresum capita.*

Secundi sunt ii, qui specie tenus et imagine naturam hominis a Deo susceptam esse voluerint; quos Δοκητὰς dixi esse nominatos, ut Valentini, Manichæi, et similes. *Docetas.*

Tertio loco censentur qui unicam in Deo personam impie professi, eamdem in carnem incluserunt, aut quoquomodo Trinitatem ipsam, Patrem certe, hominem esse factum putarunt.

Quartus eorum est error, qui Verbo Filioque soli eas partes mandarunt induendi hominis, sed illius divinitatem natura itidem ut persona, diversam a Patris divinitate finxerunt, ut Ariani, quorum et propriæ sunt labes aliæ, de quibus agemus postea.

Quinto loco ponendi sunt, qui corpus e cœlesti materia delibatum tribuunt Christo, et communi negant carne constare, ut Apelles, et si qui alii.

Sexto, qui duas ante junctionem, sive, ut communi vocabulo utar, *unitionem*, naturas fuisse docuerunt, post junctionem vero, nonnisi unam: sive alteram e duabus, absorpta, extinctaque altera, sive conflatam e duabus tertiam. Cujus sectæ coryphæus fuit Eutyches.

Septima classis eorum exstitit, qui unicam perinde naturam in Christo, sed inferiorem profitentur, et hominis propriam : Verbum autem non ei proprie, et substantive conjunctum prædicant; sed σχετικῶς, et extrinsecus adhærens, ut Nestorius. *Habitudine.*

Octavi sunt, qui humanæ naturæ parte integra mutilant Christum ; ut Ariani, qui Verbum animæ instar illi esse dixerunt.

Nonum locum obtinent qui ejusdem animæ partem solummodo detrahunt, ut Apollinaristæ, qui νοῦν, et ψυχὴν, id est *mentem* et *animam* a se mutuo separantes, solam posteriorem Christo vindicant, mentis autem vice Verbum eidem fuisse censent.

Decimo ac postremo loco commemorandi sunt qui solam conjunctam aliquando cum Verbo esse animam statuunt, quod Origenis commentum fuit.

Hæc fere sunt præcipua contra hoc dogma fidei errorum fastigia: quorum pleraque varias in partes distracta, novas in hæresum formas abierunt, de quibus accurate paulo post. Nam singula percurremus genera, et in iis præsertim diligentius elaborabimus, quæ nobiliores scelere ac perfidia (nec enim inclarescere aliter possunt) hæreses pepererunt, ut in sexto, et septimo, quorum ex priore, Eutychiana: ex altero, Nestoriana pestis erupit.

CAPUT II.

De Hæreticis, qui Divini Verbi incarnationem funditus abnegarunt. Tredecim præcipui recensentur, ac primum Carpocratiani, Cerinthus, Nazaræi, Ebionitæ, Helcesæi, Artemon, Theodotus Coriarius, Theodotus Trapezita, Beryllus: quorum omnium dogmata declarantur.

Impiorum ducit agmen Judaica perfidia.

I. Impiorum ducit agmen, et in fronte merito collocatur Judaica perfidia, quæ Christum merum esse credidit hominem; nullo vero modo Deum. Nec de illo tantum Christo loquor, qui revera fuit ejusmodi, quemque illi non modo nudum hominem, sed hominum etiam infimum, ac deterrimum arbitrati, ignominiosa nece sustulerunt: Verum illum insuper quemcumque tandem e sacris litteris, ac Prophetarum vaticiniis suspicari potuerunt, et adhuc expectant, nihil nisi hominem fore, perpetuo judicarunt.

Testatur hoc Athanasius, qui Apostolos excusans, quod initio prædicandi Evangelii, de Christi tantummodo humana natura locuti videntur, « causam illos ait hujus probabilem habuisse. Cum enim Judæi, qui per id tempus degebant errantes ipsi, et gentiles in errorem abducentes arbitrarentur, Christum merum hominem, ex Davidis tantummodo stirpe descendere: quemadmodum cæteros ab eodem Davide progenitos filios: at vero nec esse Deum, ipsum, neque Verbum carnem esse factum crederent; ideo admirabili quadam prudentia beati Apostoli, quæ hominis propria erant in Salvatore Judæis initio prædicabant[a]. »

Sequuntur Judaico Christiani hæretici diversas abeuntes partes.

II. Exinde secuti illi sunt, qui sub Christiano utcumque vocabulo, et professione, Judaicam de Christo sententiam amplexi, in varias hæreses abierunt. Nam, ut recte observatum est a Basilio, cum diabolus animadverteret, Judaicam perfidiam, quæ verum Dei filium negat, et Gentilium sectam, quæ plurium Deorum cultum adstruit, ex æquo Christianis invisam esse, ac vel nomine ipso detestandam; astute id excogitavit, ut ambobus Christianum nomen imponeret; quo amborum impietatem ex adverso se respicientium in medio positis istis impingeret[b].

Quod quidem in Verbi divinitatem intuens Basilius ita scripsit. Sed non minus vere ad Incarnationem ejusdem referri potest: in cujus pessimam interpretationem utraque ex æquo Judæorum ac Gentilium conspiravit amentia. Nam qui nihil præter hominem in Christo reperiri putarunt, ut Ebionitæ, ac Samosateni, inter Judæos merito numerantur: et iidem nihilominus pro gentilibus habendi sunt, quatenus huic ipsi, cui nihil præter humanam naturam imputant, divinitatis et nomen, et cultum tribuunt: ut eodem in loco Basilius adnotavit, et Athanasius initio orationis illius, qua *Christum esse unum* approbat.

III. Igitur Christianorum « quidam, ut Leo Papa scribit [1], ex documentis Nativitatis Domini nostri Jesu Christi, quæ eum verum hominis filium demonstrabant, nihil ipsum amplius, quam hominis filium crediderunt, non putantes illi adscribendam esse dignitatem (*for.* divinitatem) quem et primordia infantiæ, et incrementa corporea, et pas-

a S. Athan. *de Sen. Dio.* Καὶ τὴν αἰτίαν ἔχουσιν εὔλογον. ἐπειδὴ γαρ οἱ τότε Ἰουδαῖοι πλανηθέντες τε, καὶ πλανήσαντες Ἕλληνας ἐνόμιζον τὸν Χριστὸν ψιλὸν ἄνθρωπον μόνον ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἔρχεσθαι καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐκ τοῦ Δαβὶδ ἄλλων γενομένων τέκνων· οὔτε δὲ Θεὸν αὐτὸν, οὐδε ὅτι λόγος σὰρξ ἐγένετο ἐπίστευον· τούτου ἕνεκα μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως οἱ μακάριοι Ἀπόστολοι τὰ ἀνθρώπινα τοῦ Σωτῆρος ἐξηγοῦντο πρῶτον τοῖς Ἰουδαίοις.

b Basil. hom. xxvii *contra Sab.* initio. Ἐπειδὴ γὰρ ἴδεν ὁ σοφὸς τοῦ κακοποιῆσαι Διάβολος τὴν πρὸς Ἕλληνας, καὶ Ἰουδαίους τῶν χριστιανῶν ἀλλοτρίωσιν, καὶ ὅτι εὐθὺς ἐκ τῶν ὀνομάτων ἔχομεν πρὸς αὐτοὺς πολεμίως, τὸ ἡμέτερον ἐπιθεὶς ἑκατέροις ὄνομα, οὕτως ἐπεισάγειν ἐπιχειρεῖ πάλιν τὴν Ἰουδαϊκὴν ἄρνησιν, καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πολυθεΐαν.

1 Ser. x *de Nativ.* c. ii.

sionum usque ad crucem, mortemque conditio non dissimilem cæteris mortalibus approbassent. »

Antiquissima fuit hæresis ista, et ab ipso Christianæ religionis exortu grassandi fecit initium : quando impiorum hominum vox et professio illa percrebuit, Christum Josephi et Mariæ verum ac naturalem esse filium, et utriusque satu genitum, nec habere quidquam communi cæterorum natura præstantius. Hujus meminit hæresis haud semel Ignatius in epistolis; ut in secunda *ad Trallenses*, et in VI *ad Philadelphenses*.

edecim mosi llius rroris tifices.

Tredecim circiter apud antiquos celebrantur famosi illius erroris artifices. E quibus undecim Theodoretus nominat in secundo *contra hæreses* libro; quem in librum genus hoc sectarum, contulit, quod humana natura Christi personam definit. Sunt autem sectæ istæ, Ebionitarum, Nazaræorum, Cerinthianorum, Artemonis, Theodoti, Melchisedecianorum, Helcesæorum, Pauli Samosateni, Sabellii, Marcelli, Photini. His Carpocratem addit Irenæus, et Epiphanius, Beryllum, Gennadius [1]. Nos de singulis sectarum auctoribus nonnulla proloquemur : præsertim de iis, quorum et insignior ad notitiam est nominis fama : et vis ad Ecclesiæ, ac Catholicæ fidei perniciem major erupit.

ocrates

IV. Primum ex his ordine Carpocratem recenset Irenæus, et hunc secutus Epiphanius [2], qui Καρποκρᾶν nominant, nec non Philastrius, quem Irenæus Καρποκράτην, ut et Clemens Alexandrinus [3], Eusebius [4], et Theodoretus [b]. Genere hunc Alexandrinum fuisse Clemens memoriæ prodidit, ex eoque Theodoretus, qui et Hadriano imperatore hæresim illum suam vulgasse refert, quæ Καρποκρατιανῶν a Clemente dicta, ab Epiphanio, Καρποκρασίων. Fuit idem præcipuus Gnosticorum auctor perinde ac Simon ille Samarites, *magus, et fornicarius*, ut præter Irenæum, Epiphanium, et Theodoretum, Tertullianus affirmat [6]; atque inter cætera, Jesum ex Josephi et Mariæ conjugio cæterorum more progenitum asseruit. In quem post Baptismum Christus illapsus est, ac « talem animam accepissse dicebat [7], quæ sciret ea quæ superna essent, atque nuntiaret, ait Augustinus. Carpocrati Cerinthum Irenæus, et Epiphanius proxime subjiciunt, ut et Philastrius. Quem nihil a Carpocrate dissensisse produnt isti : nisi quod Judaicos ritus Christianis admiscuit.

Cerinthus.

In hunc, perinde ut Carpocrates, aiebat descendisse Christum, hoc est Spiritum sanctum, ad Jordanem in columbæ specie; ac postquam passus est Jesus, Christum revolasse sursum, Jesum autem resurrexisse. Ita Irenæus [8], et Epiphanius [9]. At Augustinus et Philastrius referunt Cerinthum [10] asseverasse *non surrexisse*, Jesum, *sed resurrecturum esse*, quibus auctor libri, qui *Prædestinatus* dicitur, accedit. Cæterum Jesum tantummodo hominem fuisse docuit ex Josepho et Maria genitum : quod de eo, ut et de Carpocrate Tertullianus asserit in libro *de præscriptionibus* capite XLVIII.

Hunc esse præterea, qui sub Apostolis quæstionem illam movit de circumcisione, ac cæteris Judæorum adhibendis cæremoniis [11], ad quam disceptandam primum Hierosolymis concilium ab Apostolis habitum esse scribunt Epiphanius, et Philastrius. Quod si vere proditum est, vetustissimus fuerit oportet, ac prior Carpocrate, quem sub Hadriano collocat Theodoretus : qui in Ægypto Cerinthum diu versatum esse refert, ibique Philosophiæ operam dedisse, atque in Asiam transisse postea. De hujus cum Joanne Apostolo congressu memorabile quiddam narrat Irenæus [12], ex eoque Cæsariensis Eusebius [13]: Joannem, cum lotum ad balneas venisset, animadverso, qui tum eodem accesserat, Cerintho, statim se inde proripuisse : Ne balneum, inquientem, subito cadens, cum Cerintho nos opprimat [*].

V. Nazaræi, vel, ut Græce concepti sunt, *Nazoræi*, per idem tempus exorti feruntur, ut refert Epiphanius [14]. Qui Judaicos ritus Christianis sacris admiscebant : et Christum, perinde ut Cerinthus, et Ebion, ab Josepho

* Cephallenium fuisse Carpocratem Epiphanius hæres. XXXII, tradidit; Petavius tamen, qui in animadversionibus ad eum Epiphanii locum Clementem Alexandrinum aliter de Carpocratis patria sensisse monuerat, quin tamen in alterutram partem propendere se indicaret, hic Epiphanium deserit, ut Clementem Alexandrinum sequatur; quod non animadvertit P. Travasa in historia critica Carpocratis p. 214. F. A. Z.

1 *De Dogm. Eccl.* c, III.—2 Lib. I, c. XXIV.— 3 Lib. III *Strom.*— 4 Lib. IV, c. VII.— 5 Lib. I, c. V. —6 *De Ann.* cap. XXXV.— 7 Aug. *de Hær.* c. VII Tertull. *de Præs.* c. LXVIII.— 8 Lib. II, c. III.— 9 Hær. XXVIII.— 10 Lib. *de Hær.* c. VIII.— 11 Act. XV.— 12 Lib. III. c. III.— 13 Lib. IV *Hist.* c. IV.— 14 Epiph. Hær. XXIX.

genitum esse prædicabant : quod Theodoretus asserit [a].

Augustinus *Deum* illos ait *confiteri esse Christum* [1] : atque ita libri auctor, cui titulus est *Prædestinatus*, quod Epiphanius itidem affirmat [b]. Qui nihilominus dubitat, utrum Cerinthi impietatem secuti, simplicem illum hominem constituant. De his plura leges apud Epiphanium, quæ ad rem nostram nihil attinent.

Ebionitæ.

Ebionitæ proxime ab illis commemorandi sunt, ab Ebione propagati, Cerinthi discipulo. ut ait Philastrius. Qui superiorum omnium hæresum venena collegit : ut scribit Epiphanius. Cumque secta Samaritanus esset, Judæus haberi maluit. Iste legem Mosaicam, ac ritus Judaicos, et Circumcilionem, cum Christiana professione conjunxit. Evangeliis cæteris abjectis, solum illud asciscunt Ebionitæ, quod est secundum Matthæum : « Apostolum vero Paulum recusant, apostatam eum legis dicentes, » ut refert Irenæus [2], et Epiphanius [3] ; nec non Eusebius. Ebionem de Josephi, ac Mariæ consortio putasse Christum esse genitum produnt Epiphanius idem, Philastrius, Augustinus [4], Theodoretus [5], post Eusebium [6], et Origenem [7]. Atque hic quidem duo Ebionitarum genera recenset. Nam alios asserit Christum ex Virgine natum fateri : alios, communi cum cæteris satu procreatum dicere [c].

VI. Addit Eusebius, priores istos sic de Virgine, ac Spiritu sancto natum asseverasse Christum, ut ante nativitatem hanc eumdem exstitisse negaverint, Deum, ac Dei Verbum, et sapientiam [d].

Quinetiam alia sectæ eidem Epiphanius portenta tribuit [8] : quæ non auctoris ejus Ebionis, sed Ebionitarum esse propria suspicatur : maxime quod ipsi Jesum esse merum arbitrabantur hominem, utroque parente genitum : in quem virtus e cœlo quædam delapsa sit : quam virtutem, Christum etiam, ac Spiritum sanctum interpretati sunt.

Item Ebionem ait in Asia [9], nec non Romæ, dogma suum prædicasse, cum in Syria, et Nabatæa, ac Moabitide auspicatus esset. Tum quod Irenæus, et Eusebius a nobis paulo antea laudati de Joannis Evangelistæ et Cerinthi fortuito congressu referunt, hoc de Ebione narrat idem Epiphanius [10] : ac post excidium Hierosolymitanum errorem propagare cœpisse [11]. Certe Joanne vivo, Ebionitarum emersisse dogma testis est Hieronymus [12], ubi et duplicis illius Ebionitarum generis commune dogma brevi sententia complexus est. « Novissimus, inquit de Joanne scribens, omnium scripsit Evangelium, adversus Cerinthum, aliosque hæreticos, et maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt, Christum ante Mariam non fuisse. » Itemque Tertullianus libro *de Carne Christi* [13], « Poterit hæc opinio, inquit, Hebioni convenire, qui nudum hominem, et tantum ex semine David natum, non item et Dei Filium, constituit Jesum, plane Prophetis aliquo gloriosiorem, » etc. Hujus sectæ coryphæus aliquando fuit Symmachus, qui Græce Biblia vertit.

VII. Helcesæos adjungam Ebionitis : de quibus variis in locis fuse disserit Epiphanius. Qui conditorem istius sectæ nominat Elxai [14] quemdam impostorem, et Pseudoprophetam, et qui ad Ossenorum factionem unam ex Judaicis aggregatus est, imperatore Trajano. Hunc 'Ηλξαὶ nominatum refert idem Epiphanius, quasi *Virtutem absconditam*. Nempe Hebraice חיל כסאי. Unde cum aspiratione scribere oportet [e]. Helcesæi

Ex hujus stirpe [15], duas exstitisse feminas, idem prodidit, imperante Constantio : quarum una Marthus dicebatur, altera Marthana : atque hanc adhuc superstitem, cum librum suum Panarium commentaretur, fuisse : illam paulo ante decessisse narrat.

a THEOD. lib. II *contra Cel.* cap. II. Τὸν Χριστὸν τιμῶντες ὡς ἄνθρωπον δίκαιον.

b EPIPH. hær. XXIX. Περὶ Χριστοῦ δὲ, οὐκ οἶδα εἰπεῖν, εἰ καὶ αὐτῇ τῇ τῶν προειρημένων περὶ Κήρινθον, καὶ Μήρινθον μοχθηρίᾳ ἀχθέντες, ψιλὸν ἄνθρωπον νομίζουσιν.

c ORIGEN. lib. V *cont. Hær.* Οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ διττοὶ 'Εϐιωναῖοι, ἤτοι ἐκ παρθένου ὁμολογοῦντες ὁμοίως ἡμῖν τὸν 'Ιησοῦν, ἢ οὐχ' οὕτω γεγεννῆσθαι, ἀλλ' ὡς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους.

d EUSEB. lib. III, cap. XXVII. Οὐ μὴν ἔθ' ὁμοίως καὶ οὗτοι προϋπάρχειν αὐτὸν θεὸν λόγον ὄντα, καὶ σοφίαν ὁμολογοῦντες.

e EPIPH. hæres. XIX, § 2. Φαντάζονται δὲ δῆθεν καλεῖν τοῦτον δύναμιν ἀποκεκαλυμμένην, διὰ τὸ 'Ιὴλ καλεῖσθαι δύναμιν, Ξαὶ δὲ κεκαλυμμένον.

1 Lib. *de Hær.* IX.— 2 Lib. I, cap. XXVI.— 3 Hær. XXX.— 4 Lib. *de Hær.*— 5 Lib. II *de Hær.* I.— 6 Lib. III *Hist.* cap. XXVII.— 7 Lib. II *contra Cels.* et III.— 8 Epiph. Hær. XXX, § 3 et XXXIV.— 9 Epiph. Hær. XVI, § 18.— 10 Ibid, § 24.— 11 Ibid. § 2.— 12 Lib. *de Script. eccl.* c. XIX.— 13 Cap. XIV Vide et lib. *de Præs.* c. XXXIII.— 14 Euseb. l. VI, c. XVII Thesd. Epip. Hær. XIX.— 15 Epiph. Hær. XIX et Hær. LIII Vide et Anacephal. ex qua ex Damasc.

Utrique divinos plane ab illius sectæ hominibus honores habitos esse : adeo ut quacumque progrederentur, ingens eas turba comitaretur : quæ vestigiorum pulverem, earumque sputa colligeret ad morborum curationem.

Hanc ipsam sectam Sampsæorum nominatam esse scribit, et peculiarem appellationis hujus recenset hæresim quinquagesimam tertiam. Cujus origo vocis a שמש, id est *sole* deducitur : quod solem adorare ab Propheta suo didicerant.

Medii erant isti Judæos inter et Christianos : neque proprie alterutris accensendi. Librum quemdam Helxai conscripsit, quem tanquam propheticum, mire sectatores illius venerati sunt ; quem et lapsum e cœlo finxerunt, ut ait Theodoretus, et Origenes apud Eusebium. Quo in libro Christum magnum esse regem prædicabat : sed cum nomine tenus professus, creaturam esse dicebat : qui ab initio procreatus identidem appareret, et in varia se indueret corpora. Nimirum Virtutem quamdam esse cœlestem aiebat, quæ Christus vocatur ; cujus soror est Spiritus sanctus. Utrumque se in Jesum Josephi et Mariæ filium insinuasse. Quam fabulam ab istis Ebionæos didicisse scribit idem Epiphanius in Ebionitarum hæresi. Legendus et Theodoretus [1]; qui pene eadem de Helcesæis retulit, et hanc hæresim ab Alcibiade quodam Apameensi propugnatam ; ab Origene confutatam esse dicit. At Eusebius Origenis tempore primum emersisse Helcesaïtarum hæresim scribit [2], et ab eodem Origene statim repressam, et extinctam.

[A]rtemon.

VIII. Exstitit deinde sectæ illius instaurator Artemon, sive Artemas quidam : qui Jesum Christum merum esse hominem asseruit, ex Virgine procreatum : ac Prophetis excellentiorem : idque Apostolos docuisse quidem ; sed horum successores eumdem Christum pro Deo venditasse. Ita Theodoretus [3]. Meminit et Eusebius lib. V, cap. ultimo : nec non Alexander episcopus Alexandrinus in epistola *ad Alexandrum Constantinopolitanum*, quæ est apud Theodoretum, et Epiphanius hæresi LXV, et ante hos omnes Antiocheni concilii synodus contra Paulum Samosatenum : de qua mox.

Theodotus.

Severo imperatore, circa annum Christi 190, Theodotus quidam coriarius Ebionitarum renovavit insaniam. Hic Patria Bysantinus [4], arte coriarius, sed impense doctus, cum in persecutione fidem ejurasset, pudore affectus, Romam se contulit : ubi cum latere minime potuisset, nec ignominiam, exprobrationemque ferret perfidiæ suæ, quo eam elevaret, prædicare instituit Christum non esse Deum ; sed nudum hominem, ac cæterorum more genitum. Quem propterea Victor Papa excommunicationis sententia perculit.

Tertullianus in libro *de Præscriptione Hæreticorum* adstruit, Theodotum hunc, « Christum, quidem, hominem tantummodo dixisse, Deum autem illum negasse : cæterum ex Spiritu sancto natum ex Virgine : sed hominem solitarium, atque nudum » eumdem putasse Christum. Quam Ebionitarum posteriorum opinionem fuisse diximus ; ut ita natum esse de Virgine crederent, uti nihil supra mortales cæteros eximium haberet, « præter solam justitiæ auctoritatem, » ut Tertullianus loquitur : Augustinus hæresi XXXIII Theodotionem hunc nominat.

Theodotus argentarius. Beryllus.

IX. Theodoti coriarii discipulus et cognominis fuit Theodotus alter argentarius [5], vel trapezita, « qui et ipse introduxit alteram sectam (verba sunt Tertulliani) et ipsum hominem Christum tantummodo dicit ex Spiritu sancto [6], ex Virgine Maria conceptum pariter et natum : sed hunc inferiorem esse, quam Melchisedech. » Ab hoc Melchisedecianorum hæresis originem cepit : de qua fuse agit Epiphanius, nec non Theodoretus [7], et alii [8].

His accensendus est Beryllus Bostræ in Arabia episcopus, « qui cum aliquanto tempore gloriose rexisset Ecclesiam, ait Hieronymus [9], ad extremum lapsus in hæresim, quæ Christum ante incarnationem negat, ab Origene correctus est. »

Meminit illius Eusebius [10], et paulo plenius hæresim ejusdem explicat. « Salvatorem ac Dominum refert eum asseverasse neutiquam substitisse in propria substantiæ circumscriptione, antequam ad homines descenderet : sed neque propriam habere divinitatem. Sed solam in eo versari paternam [a]. » Quæ Eusebii verba ambiguam, nec satis expeditam senten-

a Euseb. lib. VI, cap. XXXIII. Τὸν σωτῆρα, καὶ κύριον ἡμῶν λέγειν τολμῶν μὴ προϋφεστάναι κατ' ἰδίαν

1 Lib. I *cont. Hær.* cap. VII.— 2 Euseb. lib. VI, c. XXXVIII.— 3 Lib. II *de Hær.* c. IV.— 4 Tert. *de Præsc.* c. LIII Epiph. Hær. LIV Euseb. l. V cap. ult. Th. l. II, c. V Phil. c. III Catal. Hær. Post. Chris. Præd. Hær. XXXIII.— 5 Epiph. Hær. LV.— 6 Tert. *de Hær.* c. LV.— 7 Lib. II *Cont. Hær.* c. VI.— 8 Aug. Hær. XXXIV Damas.— 9 Lib. *de Script. Eccl.* c. LXX — 10 Lib. VI *Hist.* c. XXI.

tiam continent : maxime dum hanc illi impingit hæresim, quod propriam, et a paterna deitatem non habuerit. Quod sane verum est : nec probro duceret Eusebius : nisi Arianus esset : ejusdemque cum Origene, qui Ario prælusit dogmatis particeps, ut suo loco docuimus[1]. Quod si θεότητα, pro *hypostasi* usurpavit Eusebius, imperite fecit. Ex eo tamen colligemus, Beryllum ad Sabellii allusisse dogma : et ita propriam Christo substantiam, hoc est subsistentiam, ante Incarnationem negasse, ut sola humana differre illum a Patre crediderit. Sed aliud tum Hieronymi verba demonstrant : Tum Gennadius [2], qui inter Artemonem et Marcellum medium collocat Beryllum.

CAPUT III.

De Paulo Samosateno ejusque hæresi, ob quam duæ synodi Antiochiæ celebratæ sunt, quarum in posteriore de sede sua dejectus est, sed cum cedere nollet, Aurelianus Imperator a Catholicis interpellatus, vi illum detrudi jussit. Hujus hæresis exposita. De Sabellio item, et cujusmodi circa Incarnationem illius error exstiterit. De Patripassianis.

Paulus Samosatenus.

I. Eamdem illam scelere armatam et perfidia contra Christum Judæorum, et Ebionitarum hæresim instauravit, ac nobilitavit Paulus ille Samosatenus a Patria : ab Episcopali, sede nominatus Antiochenus : neutiquam tamen cum altero confundendus vocabuli, ejusdem hæretico : cujus meminit Eusebius cum insigni commendatione pueruli adhuc Origenis[3]: qui apud viduam primariam feminam educatus, quæ Paulum illum Antiochenum domi apud se habebat, et in filium adoptaverat; uti eo præceptore noluit, cum multi ad illum audiendum confluerent, propter eximiam hæretici istius in omni doctrinarum genere scientiam.

At ille, de quo agimus modo, Ebionitarum dogmatis instaurator, Samosatis oriundus fuit. Qui ab summa egestate, ad Antiochenæ sedis fastigium provectus, Demetriano successit, imperatore Gallieno. Ac subinde nefariam ab inferis excitavit hæresim, quam Artemas, sive ut Augustinus vocat, Artemonius antea propugnaverat; « Christum non semper fuisse[4]; sed ejus initium ex quo de Maria natus est exstitisse : nec eum aliquid amplius quam hominem fuisse.

II. Theodoretus in hæresi Pauli ipsius memorabile quiddam refert[5], hujusmodi ab impuro illo dogma susceptum in gratiam Zenobiæ conjugis Odenati Palmyrenorum reguli, qui ob repressos, et ab Romano limite propulsatos cum ingenti clade Persas, in societatem imperii ab Gallieno adscitus erat.

Quo mortuo Zenobia virilis animi femina, nomine filiorum imperium pénes se retinuit, quod Trebellius Pollio narrat in ejus vita. At Theodoretus auctor est [6], Persas, parta de Romanis victoria, Syriam, et Phœnicem illius dominationi concessisse. Quod autem Judæorum religioni esset dedita, ideo Paulum Antiochenum Præsulem, ut ei gratificaretur, Judaicam impietatem in Christianum invexisse dogma. Athanasius Zenobiam istam Judæam appellat [7], Pauloque patrocinatam esse scribit. Et Chrysostomus homilia VIII *in Joannem* ait, illum, ut mulieri cuidam gratificaretur, salutem suam prodidisse. Postquam hujus rei fama longe lateque dissipata est, ad opprimendam hanc hæresim concursus fit Catholicorum præsulum ad urbem Antiochiam[8]. Quorum primarii recensentur, Firmilianus episcopus Cæsareæ in Cappadocia, Gregorius Neocæsareæ in Ponto una cum Athenodoro fratre, itidem episcopo, Helenus Tarsensis, Nicomas Iconii, Hymenæus Hierosolymorum, Theotecnus Cæsareæ in Palæstina, Maximus Bostræ in Arabia, præter alios complures tam episcopos, quam presbyteros, et diaconos. Celebrata est prima hæc Antiochena synodus contra Paulum Samosatenum Gallieno imperatore, circa ejus annum duodecimum, Christi 265. Ad quam synodum vocatus Dionysius Alexandrinus ætatem, et valetudinem excusavit, ac vice sua epistolam misit, qua quid de proposita re sentiret, exposuit. Idem etiam antea Paulum ipsum alia epistola redarguerat; cui vicissim hæreticus

Synodus Antiochena.

οὐσίας περιγραφὴν, πρὸ τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίας, μηδὲ τὴν θεότητα ἰδίαν ἔχειν, ἀλλ' ἐμπολιτευομένην αὐτῷ μόνην τὴν πατρικήν.

1 Lib. I *de Trin.* c. III.— 2 Lib. *de Dogm.* c. III.— 3 Eus. l. VI *Hist.* c. III.— 4 Aug. *de Hær.* c. XLIV.— 5 Theod. l. II, cap. IV.— 6 Cap. XXIX et in *Odenato.* c. XIV.— 7 Athan. in ep. *ad Solit.*— 8 Eus. l. VII, c. XXVII et seq. Theod. l. II *cont. Hær.* c. VIII.

iste rescripsit, ac decem pro nefaria opinione sua capita proposuit, adversus Christi divinitatem. Quibus Dionysius longiore altera respondit epistola, vel libello potius, qui exstat[1]. Paulo post vero, sub eumdem scilicet annum, ac duodecimo Gallieni mortuus est idem Dionysius.

III. Interim episcopi Antiochiæ convenientes, accurate in Paulum, ejusque fidem inquirunt. At is vafre ac subdole Catholicum præ se dogma ferens, eorum sedulitatem frustratus est. Ita re infecta, gratulabundi insuper de comperta fidei in illo Catholicæ integritate, Antochia discesserunt,

Sed cum postea hæresis patrocinium majore fiducia resumpsisset impius Paulus, iterum Antiochiam episcopi venerunt Aureliano imperante, anno Christi 270, numero septuaginta, ut auctor est Athanasius in libro *de Synodis*[2]. Verum in concilio Ephesino[3], in libello quodam supplici, quem Basilius Diaconus, aliique monachi contra Nestorium obtulerunt, centum et octoginta numerantur, qui in Antiochena collecti synodo contra Paulum Samosatenum, ipsum deposuerunt.

ılus sede pellitur.

Ab his citatus ille, nequicquam ad solitas confugit artes. Nam Malchionis ex sophistica ad presbyterii gradum evecti viri cumprimis eruditi, acerrimique disputatoris industria convictus, ac sede motus est, ut refert Eusebius libro septimo *Historiæ*, Domino in ejus locum ordinato episcopo. Sed cum dignitate sua Paulus cedere nollet, et synodali decreto proterve resisteret, interpellatus a Christianis antistibus imperator Aurelianus, edicto pelli hominem jussit, et ei tradi Ecclesiam, qui cum Italiæ, ac Romæ communione jungerentur episcopi. Ita vi, ac publica auctoritate, de episcopatu Paulus ejectus est. Exstat epistola synodica Antiochensis illius concilii[4], qua nebulonis istius vitam ac mores perditissimos, et in omne libidinis, ac nequitiæ genus effusos, una cum intolerabili fastu hominis, ac superbia, graphice describunt. Malchionis porro et convicti ab eo Pauli meminit Petrus diaconus in libello *de Incarnatione ad Fulgentium*, capite tertio.

Pauli Samosateni hæresis exposita.

IV. Christum, ut jam dicere cœpi, Paulus asserebat hominem esse merum, qui a Maria tam regnandi, quam vivendi sumpsisset initium : quem tamen Deum nominabat. Ita scribit Athanasius in libro *de salutari adventu*: « Paulus, inquit, Samosatenus Deum ex Virgine confitetur, Deum Nazareti in lucem editum, et inde existendi primordium, regnique consecutum. Verbum tamen efficax e cœlo, et Sapientiam in eodem agnoscit, ac prædestinatione quidem ante sæcula fuisse putat, sed Nazareti primum exstare cœpisse : ut unus, inquit, supremus sit Deus Pater[a]. » Quanquam non simul atque est editus, Deum illum fuisse credidit; « sed ex profectu virtutis Deum esse factum, » ut alibi idem refert Athanasius ex quadam Arianorum professione[5]. Quin idem libro V *contra Arianos* refert Pauli Samosateni discipulos quosdam λόγον a Filio distinxisse[6], asserentes hunc esse Christum, λόγον vero alium quemdam.

Epiphanius in hæresi illius[7], quam ordine ponit sexagesimam quintam, asserit Deum ab ipso persona singularem constitui, in quo λόγος id est *Verbum* perinde insit, ut in corde hominis inest proprium verbum, ut eadem plene cum Sabellio de Trinitate sentiret. Verbum porro adstruebat in Jesum hominem merum insinuasse se : ac tantummodo in eodem operatum esse : sed non in eo esse passum; quod Noetus, et Patripassiani dicebant. Nimirum quod Verbum negabat per se subsistere Paulus, et hypostasim habere propriam : sed transeuntem efficientiam esse. Postremo non est omittendum, Pauli istius dogma professos, quo Paulianos, vel Paulianistas vocant, Nicæni decreto concilii denuo baptizandos fuisse, cum ad catholicam redirent[b]: « unde credendum est (ait Augustinus illud referens[8]), eos regulam baptismatis non tenere, quam secum multi hæretici, cum de catholica discederent, abstulerunt, eamque custodiunt.

Sabellius quomodo circa Incarnationem erraverit.

V. Paululum Samosateni hæresim Sabelliana præcessit : imo eodem fere tempore ambæ coortæ sunt; et, si complures veterum audimus, una et eadem fuit hæresis, velut

a ATH. *de Salut.* Ὡς Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς θεὸν ἐκ παρθένου ὁμολογεῖ, θεὸν ἐκ Ναζαρὲτ τεχθέντα, καὶ ἐντεῦθεν τῆς ὑπάρξεως τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότα, καὶ ἀρχὴν βασιλείας παρειληφότα. λόγον δὲ ἐνεργὸν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ σοφίαν ἐν αὐτῷ ὁμολογεῖ, τῷ μὲν προορισμῷ πρὸ αἰώνων ὄντα, τῇ δὲ ὑπάρξει, ἐκ Ναζαρὲτ ἀναδειχθέντα. ἵνα εἷς εἴη, φησὶν, ὁ ἐπὶ πάντα θεὸς ὁ Πατήρ.

b Nic. can. 19. Περὶ τῶν Παυλιανιστῶν, εἶτα προσφυγόντων τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ὅρος ἐκτέθειται, ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξάπαντος.

1 Tom. II *Bibl. Patr.*— 2 Atha. *de Syn.*— 3 In par. I, *Eph. Syn.*— 4 Eus. l. VII, c. xxx.— 5 Athan. *de Syn* et Or. IV *cont Ar.*— 6 Athan. t. I.— 7 Epiph. Hær. LXV, n. 1.— 8 Lib. *de Hær.* c. XLIV.

biceps monstrum; non tam quod duos velut auctores habuit istos, quos nominavi : sed quod duo Christianæ fidei oppugnavit dogmata : quibus ea tanquam fundamentis innititur; Trinitatem, et Incarnationem. Nam uterque hæreticorum istorum singularem in Deo personam asseruit. Quod de Sabellio nemo prorsus ignorat : de Paulo Samosateno proxime ante testantem hoc Epiphanium audivimus : et Liberatus in *Breviario* confirmat, capite secundo. Ac de Sabellii quidem errore, quatenus adversus Trinitatem personarum insaniit, dixi suo loco pluribus [1] : ubi de Pauli cum eodem consensu ad evertendam personarum differentiam nonnulla scripsi.

Quod ad Incarnationis mysterium attinet, minus liquido constat amborum in eo labefactando concors opinio. Nam Sabellius adeo Christum non esse merum hominem credidit, ut in ejus adstruenda divinitate etiam modum excesserit, quippe totam ipsam Trinitatem, vel eam potius, quam in deitate solam profitebatur esse, personam illigavit homini, eique intime conjunxit : ita ut passum in Christo Deum esse non dubitaret : hoc est Patrem; cui primas in appellatione ac censu divinitatis assignans, reliquas duas, non personas, sed ἐνεργείας, in est *functiones temporarias* aiebat ejusdem esse personæ. Ita Verbum sive Filium negabat per se subsistere; sed *prolatitium*, ac *transiens* verbi instar humani esse dicebat, ut in eodem, quem citavi, loco libri primi *de Trinitate* docui.

VI. Hinc Sabellianos vulgo nominatos esse Patripassianos Philastrius, ex eoque Augustinus observant; nec non Praxeanos. et Hermogenianos, ab iis auctoribus, qui passum similiter Patrem esse dixerunt,

Theodoretus quoque Sabellii hæresim sic explicat, « ut eamdem personam, tanquam Patrem, in veteri Testamento legem tulisse dicat : in novo autem, tanquam Filium, incarnatam esse [a]. »

At vero aliter docet Epiphanius : qui in hæresi *Noetianorum* scribit, Noetum ausum esse dicere; « Patrem esse passum [b], » Idem porro in *Synopsi*, quæ est præfixa tomo primo libri secundi *Panarii*, « Sabellianos ait cum Noetianis in omnibus propemodum consentire; nisi quod Patrem ipsum negant esse passum, ac prolatitium rursus refundi Verbum [c]. » Sed in *Synopsi* mendosa est oratio : quæ ex Anacephalæosi castigari potest : cujus verba sic interpretatur Augustinus : « Sabelliani similia Noeto dogmatizantes præter hoc quod dicunt Patrem non esse passum. »

Observatum jam a nobis est alias; Augustinum, quando Epiphanium citat in libro *Hæreseon ad Quodvultdeum*, non illius Panarium intelligere; sed librum qui Anacephalæosis inscriptus, summam continet hæreseon omnium. Cum autem tomis singulis librorum Epiphanius perbrevem *Synopsim* præfigat hæresum, quæ in unoquoque tomo continentur, Anacephalæosis majori ex parte nihil præter *Synopses* in unum collectas complectitur, quanquam nonnulla identidem varietas inest utrobique, ut in ista, de qua loquimur, hæresi cernitur. Ferrandus Diaconus in epistola *ad Severum* Sabellianam hæresim [2], quatenus ad Incarnationem spectat, sic apte describit. « Olim quippe illos, inquit, veritas confutavit hæreticos, qui sic unum Deum Trinitatem dicere voluerunt, ut quem Patrem fatebantur, ipsum sibi Filium, ipsum fingerent Spiritum sanctum, Deum scilicet, qui manens in cœlestibus creaturæ totius Pater fuit, protensus in Virginem etiam nascendo inter homines Filius fieret; rursusque dispensationis humanæ consummato mysterio, super Apostolos in linguis igneis veniens, Spiritus Sanctus vocaretur. Hoc errore compulsi non filium Dei Patris, sed Patrem credere crucifixum. Unde eos etiam Patripassianos appellari vetustas ostendit. »

VII. Credibile est, Sabellium ipsum, et eos, qui meram ejus doctrinam sectati sunt, nullam reipsa naturæ hominis assumptæ conjunctionem cum Deo, personave divina constituisse, quam Incarnationem Catholica fides nominat; sed nudam divinitatis efficientiam manasse in eum arbitratos esse, qui simplex homo, communique cum cæteris conditione censeretur; veluti radiationem quamdam divinitatis, non solidam, et substantivam unionem. Persuadet hoc Epiphanius, qui simili-

a Theod. lib. II, cap. ix. Καὶ ἐν μὲν τῇ παλαιᾷ ὡς πατέρα νομοθετῆσαι, ἐν δὲ τῇ καινῇ, ὡς υἱὸν ἐνανθρωπῆσαι.

b Epiph. hær. lvii, § 1. Ἐτόλμησε λέγειν τὸν πατέρα πεπονθέναι.

c Epiph. in *Syn.* Σαβελλιανοὶ, οἱ τὰ ὅμοια Νοητιανῶν δοξάζαντες παρὰ τὸν Νοητὸν πατέρα πεπονθέναι λέγοντες, προφορικὸν πάλιν ἀναχεόμενον τὸν λόγον.

1 Tom. II *de Trin.* l. I, c. vi.— 2 Ferr. t. III *Bibl.* col. 335.

tudine hac usum Hæreticum illum esse demonstrat : Sic esse Deum, ac Divinitatem, uti solem; cujus una est hypostasis, in qua tria discernuntur ; illuminandi vis, nec non calefaciendi, et circinata rotunditas : eodem modo in una et singulari persona Dei, Patrem velut formam esse totius hypostasis; Filium vero, vim esse quamdam illuminandi; Spiritum sanctum, velut ardorem, et fovendi, ac calefaciendi insitam facultatem. De Christo ita pronuntiabat, emissum esse filium, tanquam radium divinitatis, qui omnia illa perfecit, quæ ad Evangelii procurationem, et humani generis redemptionem attinent[a]. Qua expleta functione, rursus ad cœlum assumptum esse; quemadmodum radius emissus a sole, iterum recurrit ad solem. Hinc apparet nullam proprie τὴν ἐνανθρώπησιν, sive σάρκωσιν agnovisse Sabellium, sed solam ἐνέργειαν, et *operationem* divinitatis in homine Christo.

arnatio-nem.

VIII. Quem errorem subinde fovit, atque expressius præ se tulit Paulus Samosatenus. Qui et princeps instaurandæ istius hæresis post Artemam, sive Artemonem, a Patribus vulgo dicitur; quamvis paulo ante Sabellius ejusdem patrocinium suscepisset. Verum quia præcipua, majorisque momenti labes altera visa est opinionis, quam de Trinitate Sabellius idem vulgaverat; in eam potissimum Catholicorum studium exarsit, et hujus unius invidia penes Sabellianum nomen resedit, omissa interim alia vel incuriosius tractata, quam arreptam deinde Paulus Samosatenus apertius, vehementiusque propugnavit, et in se se quasi propriam transtulit. Quemadmodum etsi Arius de Spiritu sancto non minus prave sentiret, quam de Filio, nihilominus sola ei contra Filii divinitatem attributa est hæresis; alterius infamia Macedonio reservata, ejusque sectatoribus, qui proprie Pneumatomachi vocati sunt, ut alibi diximus[1].

Postea vero contigisse arbitror, ut qui Sabellianum dogma secuti sunt, cum unicam in divinitate personam, et υἱοπατορίαν illam defenderent, solam hanc ex ejus disciplina retinuerint erroris partem, repudiata altera, quæ ab vera professione Incarnationis abhorrebat, et substantivam ἕνωσιν tollebat e medio. Quare singularem Dei personam revera cum carne copulatam fuisse, non Sabellius, sed ejus discipuli statuerunt, eamque personam proprie Patris esse dixerunt, quoniam Divinitatis totius subtantiam, et hypostasis formam, Patrem esse Sabellius voluit; cujus ἐνέργειαι, ac velut radiationes essent Filius, et Spiritus sanctus. Ideo solum Patrem incarnatum, ac passum esse consentaneum erat illorum hæresi. Unde et Patripassiani vocati sunt, de quibus postea.

i. ...ater-n...tem.

in...onem.

IX. Leontius in libro *de sectis*[2], actione tertia, de Pauli Samosateni hæresi agens, hunc ait tam in Trinitatis, quam in Incarnationis fide esse lapsum. In priori quidem, quod solum Patrem esse Deum putabat. In posteriore vero, quod merum hominem aiebat esse Christum, nec in eo Verbum exstitisse : ita ut non eadem ac Nestorius sentiret, Si quidem Nestorius, etsi simplicem hominem dicebat esse Christum; idem tamen Dei Verbum per se subsistens, et Filium asserebat illo in homine fuisse. Non enim in Trinitate peccabat. At Paulus Samosatenus non dicebat subsistens per sese Verbum in Christo fuisse, sed Verbum nihil aliud esse credebat, nisi jussum, ac mandatum, tanquam Deus per hominem illum quæ vellet imperaret, et faceret. A Sabellio vero dissensisse in hoc Leontius existimat, quod Sabellius eumdem affirmabat esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, et trinominem rem esse Deum, ita ut Trinitatem e medio tolleret. At Paulus non eumdem faciebat Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, sed Patrem volebat esse Deum, qui omnia condidit : Filium vero, nudum hominem : Spiritum porro, gratiam, quæ super Apostolos advenit. Hæc eadem hæresis a Socinianis Anabaptistis instaurata est hoc tempore ; ut in tertio libro *de Trinitate* pluribus exposuimus.

Quamobrem minus accurate scripsisse puto Theodorum Rhaithuensem presbyterum in libro de *Incarnatione*[3], cum Pauli hæresim sic explicat : Christum hominem fuisse simplicem, in quo, tanquam in quolibet ex Prophetis, habitaret Dei Verbum; ex quo factum est, ut naturæ duæ divisæ, nec inter se communione aliqua junctæ penitus in Christo fuerint; cum alius esset Christus, alius habitans

a Epiph. hær. lxii, § 1. Πεμφθέντα δὲ τὸν υἱὸν καιρῷ ποτε, ὥσπερ ἀκτῖνα, καὶ ἐργασάμενον τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τὰ τῆς οἰκονομίας τῆς Εὐαγγελικῆς, καὶ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἀναληφθέντα δὲ αὖθις εἰς οὐρανὸν, ὡς ὑπὸ ἡλίου πεμφθεῖσαν ἀκτῖνα, καὶ πάλιν εἰς τὸν ἥλιον ἀναδραμοῦσαν.

1 Tom. I, l. I *de Trin.* c, xiv, § 17.— 2 Leon. t. XI, *Bibl.*— 3 Theod. Rhaith. id. 320.

in Christo Deus Verbum. Sed nos Epiphanio, et Leontio melioribus auctoribus fidem habemus.

Marcellus Ancyranus.

X. Non minus Pauli Samosateni, et Ebionis, quam Sabellii fautor, imitatorque fuit Marcellus Ancyranus. Qui dum Arianos vehementius insectatur, et unitatem divinæ substantiæ adversus eos acerrime propugnat, in contrarium est lapsus errorem, et eamdem unitatem ad hypostases ipsas, personasque transtulit. Testes sunt hujus rei veteres multi, iidemque gravissimi, ac sanctissimi, Athanasius, Hilarius, Epiphanius, Augustinus, Basilius, Chrysostomus, Hieronymus, Theodoretus, Sulpicius Severus, ut Eusebium Cæsariensem prætercam, juratum illius hostem, et odiosum criminatorem ; qui quinque libris eumdem exagitavit, ac pleraque loca descripsit ex ejus libro adversus Asterium ex sophista factum Arianum. Quibus ex sententiis constare potest, ipsum ab Sabellio, et Paulo Samosateno neutra erroris parte discrepasse ; hoc est non minus Incarnationis mysterium, quam Trinitatis, ex illorum interpretatum esse sententia. Nam et amborum τὴν συναίρεσιν, ut Gregorius Nazianzenus loquitur, hoc est personarum confusionem invexit, et Jesum Christum, nudum cæteroquin hominem, sola divinitatis efficientia perfusum esse docuit. Utriusque fidem faciunt illa ipsa Marcelli verba, quæ ex libro ejus *adversus Asterium* descripsit, et confutavit Eusebius.

Ac quod attinet ad prius de Trinitate dogma, constat illum existimasse, verbum divinum ἀνυπόστατον esse, hoc est propria carere subsistentia, Deoque congenitum, et nostri sermonis esse simile, perindeque ut hunc, interius manere in ipso Deo, et aliquando quiescere; aliquando vero significando agere ; adeo ut efficientia sola progrediatur a Patre[a]. Ita unam duntaxat in divinitate personam constituit; Filium vero funditus sustulit. Quippe λόγον illum nonnisi prolatitium, ac transeuntem esse dixit, nec ante Filium exstitisse, quam de Virgine nasceretur ; quemadmodum etiam imaginem tunc demum fuisse docuit; quod in primo libro *de Trinitate* fusius ostendimus[1].

Insubsistens

Verbum.

XI. De Incarnatione quod erat consentaneum adstruxit impio illi dogmati Marcellus. Hoc autem dupliciter intelligi potest. Aut enim unicam illam divinitatis hypostasim carnem revera suscepisse arbitratus est, ut Sabelliani Patripassiani; aut sola per se minime subsistens personæ illius operatio, quem λόγον esse sentiebat, in merum hominem subiit. Utrumque consequens esse ex Marcelli sententia, disputat Eusebius, sed prius illud leviter[2], et quasi aliud agens exprobrat. In posteriori magis insistit, idque sæpius ac vehementius intentat, quod etiam ex professo Marcellus præ se tulit. Nempe Verbum, quod ἀνυπόστατον, et expers propriæ subsistentiæ esse putabat, ac nonnisi προστακτικὸν, id est « *imperantem* sermonem, in carnem subiisse, in eaque operatum esse ; tuncque Christum exstitisse, ac Jesum, et regem, et imaginem Dei[b]. » Addebat, et post occasum mundi, ac Judicium λόγον a carne discessurum, et ad Patrem rediturum esse; ita ut sola Verbo destituta caro relinquatur. Quare sempiternum Christi regnum negabat.

Verbum.

Ex quibus constat prorsus ad mentem Sabellii suam hæresim accommodasse Marcellum, ut et Pauli Samosateni. Quemadmodum Theodoretus quoque confirmat, qui « extensionem quamdam ab illo paternæ deitatis » excogitatam esse scribit : talemque λόγον esse, « qui in Christum illapsus est : quique peracta omni functione ad Deum reductus et contractus est, a quo extensus fuerat : Porro Spiritum sanctum extensionis productionem esse » docuit[c]. Ac denique « Trinitatem extendi, contrahique putavit pro administrationum varietate. » Plura de Marcello in primo *de Trinitate* libro adnotavimus.

a Euseb. lib. II *contra Marc.* cap. I. Αὐτὸν δὲ μόνον εἶναι λόγον φάσκων, συμφυᾶ τῷ θεῷ, ἀϊδίως αὐτῷ συνόντα, καὶ ἡνωμένον, οἷος ἂν εἴη καὶ ὁ ἐν ἀνθρώπῳ λόγος. τούτῳ γὰρ αὐτὸς χρῆται τῷ παραδείγματι, λόγον εἶναι φήσας ἔνδον ἐν αὐτῷ τῷ θεῷ ποτὲ μὲν ἡσυχάζοντα, ποτὲ δὲ σημαντικῶς ἐνεργοῦντα, μόνῃ δὲ ἐνεργείᾳ προϊόντα τοῦ πατρός.

b Euseb. ibid. Ὁ δὲ τοῦτο δοὺς ἐπὶ τοῦ θεοῦ οὐκ οἶδ' ὅπως τὸν μὴ ὑφεστῶτα λόγον τὴν σάρκα ἀνειληφέναι, καὶ ἐνεργῆσαι ἐν αὐτῇ φησι, καὶ τότε Χριστὸν γενέσθαι, καὶ Ἰησοῦν, καὶ βασιλέα, καὶ εἰκόνα τοῦ θεοῦ.

c Theod. lib. II, cap. x. Ἔκτασιν δέ τινα τῆς τοῦ πατρὸς θεότητος ἔφησεν εἰς τὸν Χριστὸν ἐληλυθέναι, καὶ ταύτην θεὸν λόγον ἐκάλεσε. μετὰ δὲ τὴν σύμπασαν οἰκονομίαν πάλιν ἀνασπασθῆναι, καὶ συσταλῆναι πρὸς τὸν θεὸν, ἐξ οὗπερ ἐξετάσθη. τὸ δὲ πανάγιον πνεῦμα παρέκτασιν τῆς ἐκτάσεως λέγει. καὶ ταύτην τοῖς Ἀποστόλοις παρασχεθῆναι. καὶ ἁπαξαπλῶς ὑπέθετο τριάδα ἐκτεινομένην, καὶ συστελλομένην κατὰ διαφόρους οἰκονομίας.

1 Cap. XIII.— 2 Eus. l. II *cont. Marc.* c. II.

Photinus.

XII. Marcelli discipulus Photinus fuit Sirmii Episcopus, qui Pauli Samosateni dogma itidem, ut Marcellus, instauravit; nec non Sabellii, ut Theodoretus asserit. Hic lingua promptus, ac disertus, dicendi ac disputandi facultate plurimos in errorem traxit, ait Epiphanius[1], ac post varias tergiversationes, a Basilio Ancyrano convictus, et constrictus, episcopatu dejectus est in Sirmiensi Arianorum synodo. De qua, ut etiam de Photino, peculiarem dissertationem edidimus[2], præter illa quæ ad Epiphanii hæresim septuagesimam tertiam de eodem argumento uberrime disseruimus, quæ hoc loco non est necessarium repetere.

Marius Victorinus in secundo libro *adversus Arium*[3], Marcelli hæresim a Photiniana distinguit, ac Photinum dixisse refert a Maria cœpisse Christum; Marcellum vero, non ipsum λόγον incarnatum esse. Verba ejus istiusmodi sunt: « Hoc vero postremo hæresis dicit, cui similis et illa est, vel quæ a Maria dicit cœpisse Christum; vel quæ non ipsum λόγον induisse carnem, sed adsumpsisse hominem, ut eum ipse λόγος regeret; atque hoc Marcellus: quod superius autem, Photinus. » Ex quibus verbis colligas, Photinum minime putasse, λόγον illum, cujusmodi cum Sabellio, et Marcello constituebat, hoc est ἐνδιάθετον, et προφορικόν, qualem ab eo positum narrat Epiphanius in ejus hæresi[4], nempe interiorem, et hypostasi neutiquam a Patre diversum, atque identidem prodeuntem ad certi temporis efficientiam; hunc, inquam, λόγον non fuisse cum homine Christo propria quadam ratione conjunctum; sed nihil præter humanam naturam habuisse Christum Photinus asseruit, si verum de eo dicit Marius Victorinus. Atqui Epiphanius sic Photini mentem explicat, tanquam crediderit, « Verbum a Patre procedens, in carnem esse mutatum[a]. »

Verbum.

Quod quidem ita potest accipi, ut cum Photinus, ex Marcelli, et Pauli Samosateni dogmate, nihil esse Verbum aliud existimarit, quatenus a Patre distinguitur, præter externam, ac transeuntem effectionem, hæc ipsa mutata dicatur in carnem, non substantia, sed actio divinitatis.

Addit idem Epiphanius[5], Photinum omnia Scripturæ loca, quæ Christum, antequam nasceretur e B. Virgine, jam exstitisse demonstrant, ad prædestinationem, et anticipationem quamdam loquendi redegisse. Quod Samosatenis, et Photinianis ætatis hujus, hoc est Socinianis, et Anabaptistis, familiare perfugium est, uti postea dicetur.

Ad summam Photini hæresis in eo consistit, quod « in Christo, ut ait Leo[6], verum, et substantiæ nostræ confessus est hominem; sed eumdem Deum de Deo ante omnia sæcula genitum esse non credidit. » Quem etiam Unigenitum idcirco nominari dixit filium Dei[7], « quia solus sit natus ex Virgine. » Ideo Photinianos Homuncionistas appellatos esse scribit Augustinus[8]: « quia non noverunt Christum nisi hominem. » Quo nomine Photinum constat ab Juliano Apostata laudatum esse, ut qui « verisimiliora diceret, et saluti propinquiora, quod nequaquam in utero induceret quem credidisset Deum, » ut Facundus refert[9], qui et illius ad Photinum epistolam describit.

Denique Pauli Samosateni, Photini, ac similium hæresis ab Ebionitarum opinione distabat eo solo, quod isti communi more genitum esse Christum dicerent ex utriusque conjunctione sexus; illi autem de Virgine natum esse faterentur.

XIII. Memoratur in Ecclesiastica historia celebris Photinianæ, quæ eadem et Pauli Samosateni fuit, hæresis propugnator, Euphratas Agrippinensis, seu Coloniensis episcopus, de quo hic pauca referam. Euphratas Christum Deum ac Dei filium negasse, ac nudum hominem asseverasse perhibetur in concilio Agrippinensi; quod anno illo notatur, qui fuit post consulatum Amantii et Albini, et est æræ Christi 346, proxime antecedens eum, quo Sardicensis synodus est coacta; quem constat fuisse annum 347. Ex quo mirum quiddam, et perplexum oritur. Etenim Euphratas iste ipse Coloniensis episcopus ab concilio Sardicensi una cum Vincentio Capuano, legatus in Orientem missus est ad Constantium imperatorem, qui Antiochiæ morabatur, ut testis est Athanasius[10], nec non Theodoretus; qua in legatione Stephanus Antiochenus Arianorum episcopus insidias ei struxit per subornatum scortum, quæ tamen in auctoris caput verterunt, ut

a Epiph. hæres. LXXI, § 3. Οὐχ ὡς αὐτὸς ὑπονοεῖ λόγον ἐκ πατρὸς προελθόντα, καὶ εἰς σάρκα μεταβεβλημένον.

1 Hær. LXXI. — 2 In calce parte. II, tom. II hujus edit. — 3 Tom. IV *Bibl.* col. 219. — 4 Hær. LXXI, parag. 3. — 5 Parag. II. — 6 Serm. IV *de Nativ.* c. V. — 7 Id ep. XCIII, c. III. — 8 Frag. XXVI. — 9 Lib. IV. — 10 In ep. *ad solit.* et Theod. l. II, c. IX.

iidem scriptores narrant. Hoc igitur admirandum est, ac propemodum inextricabile, legatum ab catholicis synodali decreto adversus Arianos hominem illum, et quidem episcopum, qui superiore anno depositus et damnatus fuisset. Exstat synodus illa tomo primo conciliorum, cujus fides a nemine revocata est in dubium. Sed neque merito in falsi suspicionem vocari potest. Cæterum Pauli Samosateni potius hæresi, quam Arianæ, ut nonnullis perperam visum est, adscribendus idcirco videtur, quod Arius Christum nudum esse non putavit hominem, sed ex Deo qualicumque. et humana carne compositum, uti capite quinto dicetur.

Fit et mentio Bonosi cujusdam episcopi [1], qui ad Photini hæresim Helvidianam addidit, a quo Bonosiani, vel Bonosiaci nominantur. De quo dicendi locus erit, cum de perpetua virginitate sanctissimæ Dei matris agetur.

CAPUT IV.

Docetas et phantasiastas.

De Hæreticis illis, qui carnem non revera susceptam, sed specie tenus existimarunt; quos Græci Δοκητὰς, *et* φαντασιαστὰς *nominant.* 1. *De Simone Mago.* 2. *Ejusque hæresi ac Discipulis.* 4. *Saturnilo, Basilide.* 5. *De Valentino.* 7. *Secundo, Epiphane, Isidoro.* 8. *Ptolemæo, Marco, Ophitis, Sethianis.* 9. *Cerdone.* 10. *Marcione.* 11. *Ejusque dogmatibus, ac de Lucano.* 12. *De Manichæo.* 13. *Ac de ejus fabulis.* 14. *Apelle. Priscilliano: Quorum omnium historiæ, ac prava dogmata perstringuntur.*

Hæretici qui Christum non veram assumpsisse carnem defendunt.

I. Ab iis, qui nullam penitus Incarnationem admittunt, proximo loco recensendi sunt, qui ludicram, et fictam, ac specie tenus adumbratam illam eamdem fuisse defendunt. Cujusmodi pleræque priorum temporum hæreses in errore versatæ sunt, ut testatur Irenæus [2]. « Secundum nullam sententiam hæreticorum, inquit, Verbum Dei caro factum est: Si enim quis regulas ipsorum omnium perscrutetur, inveniet quoniam sine carne, et impassibilis ab omnibus illis inducitur Dei Verbum, et qui est in superioribus Christus. »

Itaque temporibus ipsis apostolorum exstare cœperant, qui veram Christi carnem negabant, contra quos Joannes invehitur in *Canonica* prima, eosque Pseudoprophetas nominat, *Multi*, inquit [3], *Pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei: Omnis Spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Et omnis Spiritus qui solvit Jesum.* (vel ut Græce scriptum est, *qui non confitetur Jesum Christum in carne venisse*) *ex Deo non est, et hic est Antichristus* [a].

Martyr Ignatius sæpe hoc hæreticorum genus incessit [4], ac pene omnibus in epistolis aut hujusmodi condemnat errorem, aut ei contrarium fidei dogma commendat. Ac nonnullos fuisse dicit [5], qui etsi merum hominem esse Christum putarent, eumdem tamen non vere, sed sola specie, natum passumque defenderent.

Simon magus.

II. Primus in illo grege numerandus est Simon ille Magus [6], qui Gitthis oriundus, vico Samariæ, magicas artes exercuit; quibus Samaritanos in stuporem, admirationemque sui conversos impulit, ut pro Deo ab ipsis coleretur. Nam Patrem se esse Deum apud illos mentiebatur. Hic a Philippo diacono baptizatus [7], et a Petro Apostolo ob sacrilegam tentatam nundinationem increpitus, Christianam ejuravit fidem, ac Romam profectus, solitis præstigiis imperatorem, Romanumque populum delusit. Quem subinde Petrus assecutus, evolantem in sublime, coram frequenti multitudine, oratione dejecit, atque ita miser cruribus fractis, paulo post extinctus est. Hanc historiam plerique referunt antiqui. Justinus quidem *in Apologetico* secundo, profectum illum Romam esse meminit, ibique statua donatum ab imperatore Claudio, et divinis affectum honoribus. Ex quo deinde cæteri sumpserunt, Irenæus, Eusebius, Epiphanius, Cyrillus Hierosolymitanus. Qui postremus, quod ab illis omissum est, de conflictione illa cum Simone Petri, deque nece Magi, mentionem facit, nec non Severus Sulpicius [8], Arnobius [9], Augustinus [10], Ambrosius [11], Philastrius, et alii bene multi.

Ejusdem hæresis et discipuli.

III. Simonis impuram hæresim, ac nefanda dogmata describunt Irenæus, Epiphanius,

a I *Joan.* IV, 5. Καὶ πᾶν πνεῦμα ὃ μὴ ὁμολογεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ θεοῦ οὐκ ἔστι.

1 Vide Bar. ann. 389, parag. 72. — 2 Libr. XIII, cap. XI.— 3 I *Joan.* IV, 3. — 4 Ut epist. II, IV, V, XI. — 5 Epist. V.— Just. Apol. II Iren. l, c. XX. Eus. II, cap. XIII. Epiph. Hær. XXI. Theod. l. I, *Hær. fab.* c. I. Cyr. Hier. Cat. VI.— 7 Act. VIII.— 8 *Hist.* l. II.— 9 Arn. lib. II.— 10 Lib. II *de Hær.* c. I.— 11 Lib. IV *Hex.* c. VIII.

Theodoretus, ac cæteri. Sed prætermissis aliis quæ ad institutum nostrum minime spectant, caput illud erroris unicum persequemur, in quo adversus Incarnationis fidem commisit.

Scribit Irenæus, impostorem illum de se ita prædicasse, Deum se esse, qui specie tenus apparens tres in seipso personas expresserit. « Hic igitur, ait Irenæus[1], a multis quasi Deus glorificatus est, et docuit semetipsum esse, qui inter Judæos quidem quasi Filius apparuerit; in Samaria autem, quasi Pater descenderit, et in reliquis vero gentibus, quasi Spiritus sanctus adventaverit. Esse autem se sublimissimam virtutem, hoc est eum, qui sit super omnia Pater, et sustinere vocari se quodcumque eum vocant homines. » Theodoretus ait impurum illum magum « infinitam se nominasse virtutem, » ac reliqua itidem ut Irenæus adtexit[a]. Augustinus quoque : « Dixerat, inquit, se in monte Sina legem Moysi in Patris persona dedisse Judæis : tempore Tiberii in Filii persona putative apparuisse : postea se in linguis igneis Spiritum sanctum super Apostolos venisse. Christum autem nec venisse, nec a Judæis quidquam pertulisse. » Eadem Cyrillus Hierosolymitanus prodidit : ac nominatim dixisse illum, « se apud Judæos non in carne, sed specie sola, tanquam Jesum Christum apparuisse[b]. » Quibus suffragatur Joannes Damascenus, asserens Simonem jactasse, « nihil se revera passum ab Judæis, sed opinione ac specie sola[c]. »

Cum apud Samaritanos mentitus dicatur, Deum se Patrem esse, hunc tamen Samaritani *magnam Dei virtutem esse* prædicabant, ut Lucas testatur[2] : cujusmodi tum forte se esse dicebat : illud autem alterum de tribus personis, postea, et, ut credibile est, Romæ præ se tulit. Fuit igitur iste ut hæreticorum omnium, ita nominatim τῶν Δοκητῶν antesignanus. *Docetarum.*

IV. Habuit Simon discipulos complures, quos verisimile est inter alia magistri sui decreta, illud etiam secutos esse, carnis non revera, sed sola specie susceptæ. Sed nos eorum duntaxat mentionem faciemus, qui nominatim hanc hæresim expressisse dicuntur ab auctoribus, qui hæresum historiam scripserunt.

Proxime igitur ab Simone nominandus est Saturnilus ejus discipulus, quem Saturninum Irenæus appellat[3], et Tertullianus, Philastrius, Augustinus, et Damascenus ; sed Justinus *in Dialogo*, Epiphanius, Theodoretus, aliique Saturnilum. Hic Antiochia oriundus[4], quæ ad Daphnen cognominari solet, ibidem Simonis propagavit hæresim. Atque inter cætera docuit, Christum revera natum non fuisse, sed « putative tantum hominem, » ut ait Irenæus : vel, ut Tertullianus[5], « in phantasmate tantum venisse. » Idem etiam Epiphanius, ac Theodoretus perhibent. Saturnilus.

Hujus condiscipulus[6], ac Simonis auditor, Basilides in Ægyptum profectus, ibi nefariæ opinionis venena sparsit, quam ad Simonianas ineptias majoribus additis nugis, sibi ipse confecerat : Christum phantasma esse docuit; ac revera neutiquam passum, sed pro eo Simonem illum Cyrenæum. Cui cum Judæi Christi crucem imposuissent, hunc Jesus in suam commutavit figuram, et ejus vicissim propriam induit, atque ita prope astans, nec oculis aspectabilis, Judæorum evasit, irrisitque conatum. Basilides.

Hinc profanus nebulo negabat pro Christo martyrium subeundum[7], eo quod non ille mortem perpessus est, sed Simon Cyrenæus. De quo præter Irenæum, ac cæteros, legendus est Clemens Alexandrinus in quarto *Stromateon*; qui et in septimo, Basiliden eumdem refert gloriari solitum, se Glauciam habuisse præceptorem interpretem Apostoli Petri; eumque dicit sub Hadriano imperatore vixisse.

V. Sub idem tempus Valentinus insignis hæresiarcha, impuræ sectæ initium, ac nomen dedit. Quem Romam Hygino pontifice venisse, ac sub Pio celebrem fuisse, et ad Anicetum usque mansisse, testis est Iræneus[8], ex eoque Eusebius[9], quod tempus in Antonini, Pii imperium incidit, ut et Theodoretus diserte asserit. Clemens item Alexandrinus sub Valentinus.

a THEODOR. lib. I *de Hær.* cap. I. Ἑαυτὸν δὲ τὴν ἄπειρον ὠνόμασε δύναμιν. καὶ Ἰαδαίοις μὲν ὡς υἱόν φανῆναι, πρὸς δὲ Σαμαρείτας ὡς πατέρα κατεληλυθέναι, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ἔθνέσιν ὡς πνεῦμα ἅγιον ἐπιφοιτῆσαι.

b CYR. *Cat.* VI. Παρὰ δὲ Ἰουδαίοις ὕστερον οὐκ ἐν σαρκὶ, ἀλλὰ δοκήσει ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν φανέντα.

c DAMASC. lib. *de Hær.* Ἰουδαίοις δὲ τὸν υἱὸν παθόντα ἀληθείᾳ μὴ πεπονθέναι δὲ, ἀλλὰ δοκήσει μόνον.

1 Iren. libr. I, capite XX.— 2 *Act.* VIII, 10.— 3 Libr. I, cap. XXII.— 4 Irenæus et Epiphanius.— 5 *De Præs.* cap. XLVI. — 6 Iren. lib. I, cap. XXIII Epiph. Hær. XXIV Damas. Aug. cap. IV Philast. Euseb. lib. IV, cap. VI.— 7 Iren. et Clemens IV *Strom.*— 8 Lib. III, cap. IV.— 9 Euseb. l. IV, c. XI.

Hadriano cœpisse hæreticos illos prodidit[1], Basiliden, Valentinum, et alios ad Antonini tempora pervenisse. Valentinum porro Theodadis auditorem fuisse, qui Pauli Apostoli discipulus fuit. Tertullianus vero Valentinum cum Marcione ab Romana Ecclesia « semel et iterum ejectos fuisse scribit[2]; ac novissime in perpetuum dissidium relegatos. » Epiphanius incertam illius esse patriam, nonnullos tamen asserere, Ægyptum fuisse ex Phrebonitide Præfectura, et Alexandriæ institutum Græcis artibus, ex Hesiodi Theogonia, plurium deorum fabulam in Christianam professionem transtulisse. Nam Deos triginta constituit, quos Æonas nominavit. Quorum inextricabiles nugas latissime Irenæus explicavit operis initio, ex eoque luculentissimum fragmentum descripsit, ac posteritati conservavit Epiphanius[3], Tertullianus item totum illius sectæ mysterium vulgavit libro singulari, cujus in exordio testatur « Valentinianos frequentissimum plane esse collegium. » At Gregorius Nazianzenus tam hos, quam Simonianos, Basilidas, Cerdonas, et cæteros, Bytho suo, ac Sige, (erant illi ex Æonum numero) hoc est « profundo et silentio absorptos, extinctosque » esse narrat[a].

VI. Ut reliqua fanatici hominis deliria prætermittam, et id unum attingam quod de Christo, et Incarnatione impie docuit, auctores sunt Irenæus, et Epiphanius, illum existimasse unum ex Æonibus Μονογενῆ, hoc est *Unigenam*, procreasse Christum, et Spiritum sanctum. Jesum autem ab Æonibus simul omnibus velut ex collatitia stipe prolatum fuisse. Sic enim προβάλλεσθαι Latini Patres interpretari solent, ut alibi dixi[4]. Et Tertullianus Valentinum ait dixisse, « Jesum ex ære collatitio in honorem, et gloriam Patris, et ex omnium defloratione constructum ab Æonibus omnibus, atque hunc Soterem, et Christum, præter alia nomina, vocatum esse. » Epiphanius « e cœlo detulisse corpus, ac per Mariam Virginem, velut aquam per canalem, transisse: nec ex ejus utero quidquam sumpsisse » refert ex Valentino[b]. Sic eumdem Tertullianus quoque scribit spirituale Christo dedisse corpus[5], idque quasi aquam per fistulam, sic per Mariam Virginem transmeasse, nihil inde vel accipientem, vel mutuantem. » Athanasius Valentinianos ait asseverasse[6], Patrem etiam ac Spiritum sanctum carnem gestasse, quod mirum videtur. Idem Galilæos, sic enim vocabat, id est Christianos irridebat, quod duas in Christo naturas ponerent[c].

Secundus.

VII. Valentino annumerandi complures alii sunt, qui illius ut in cæteris, sic in pessime interpretanda divini Verbi Incarnatione furorem, et amentiam imitati sunt, ut Secundus, cujus Irenæus meminit, et quem Epiphanius nominatim scribit « de Christo eadem cum Valentino, a quo virus ac pestem expresserat, in suo dogmate posuisse[d]. » Tum quos Theodoretus recenset[7], Cossianus, Theodotus, Heracleon, Ptolemæus, Marcus. Ubi pro *Cossiano*, legendum puto *Cassianum*. Hunc enim arbitror esse Julium Cassianum, cujus mentionem haud semel facit Clemens Alexandrinus, ut in secundo *Stromateon;* ubi ex Valentini schola prodiisse illum asserit, quem et nominat *principem apparentis speciei*, quod fortasse ideo dictum est, ut fictæ, et adumbratæ Incarnationis propugnatorem illum fuisse monstraret[e].

Epiphanes.

His addendi sunt Epiphanes, et Isidorus, qui Valentinum secuti sunt, e quibus Epiphanes Carpocratis hæretici filius, Valentinum tamen potius assectatus est; vixitque annos non amplius septemdecim, et apud Samen Cephalleniæ insulam divinis consecratus est honoribus, ut Clemens Alexandrinus[8], et Epiphanius ex eo narrant[9].

Isidorus.

Isidorus vero Basilidis hæretici filius, ac

a Nazianz. orat. xxiii. Ἐπεὶ τὰ κατεπόθησαν τῷ ἑαυτῶν βυθῷ, καὶ τῇ σιγῇ παραδοθέντες, ὥσπερ οὖν ἄξιον.

b Epiph. hær. xxxi, § 7. Φασὶ δὲ ἄνωθεν κατενηνοχέναι τὸ σῶμα, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος ὕδωρ, διὰ Μαρίας τῆς παρθένου διεληλυθέναι, μηδὲν δὲ ἀπὸ τῆς παρθενικῆς μήτρας εἰληφέναι, ἀλλ' ἄνωθεν τὸ σῶμα ἔχειν. Ita etiam Philast. cap. x, par. II.

c Eulog. apud Phot. cod. ccxxx. Οὐαλεντῖνος γὰρ κατὰ λέξιν οὕτω λέγει· τῶν Γαλιλαίων ἐπὶ Χριστοῦ δυὸ φύσεις λεγόντων πλατὺν καταχέομεν γέλωντα. ἡμεῖς γὰρ τοῦ ὁρατοῦ. καὶ ἀοράτου μίαν εἶναι τὴν φύσιν φαμέν.

d Epiph. hær. xxxii, § 1. Τὰ δὲ πάντα περὶ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἄλλων δογμάτων ὡσαύτως τῷ ἰδίου χορεγῷ τοῦ ἰοῦ, καὶ δοτῆρι τοῦ δηλητήριου Οὐαλεντίνῳ δογματίζει.

e Clem. l. II *Strom.* Τοιούτοις ἐπιχειρεῖ καὶ ὁ τῆς δοκήσεως ἐξάρχων Ἰούλιος Κασσίανος.

1 Clem. VII *Strom.*— 2 Lib. *de Præs.* c. xxx.— 6 Epip. Hær. xxxi, § 9.— 4 Tom. III, l. V *de Trin.* c. viii, § 9 et l. VII, c. x, § 2.— 5 Tert. *de Præs.* c. xlix et lib. *cont. Valent.* c. xv.— 6 Lib. *de Incarn. Christi* et l. *de Sal. adven.*— 7 Lib. I *de Hær.* c viii.— 8 Lib. III *Strom.*— 9 *Strom.* VI.

discipulus fuit, quod Clemens idem memoriæ prodidit [1]. Quem et ait scripsisse libros *Exegeticos*, id est *Expositiones Prophetæ Parchor.* Tum Parænelicum alium Epiphanius ab eo lucubratum refert [2], ex quo Epiphanes ille

Secundus.

impurus adolescens, nec non Secundus, multa transtulerunt. Clemens hæc, ut opinor, Ἠθικὰ, id est *Moralia* vocat, initio libri tertii *Stromateon*; indeque nonnulla profert, ex quibus apparet, opus infandum fuisse, et omni contaminatum spurcitia.

VIII. Secundo, et ab eo dictis Secundianis

Ptolemæus.

Ptolemæum subjicit Epiphanius [3], quem Irenæus « florem delibatum e Valentini schola » nominat, ejusque deliria paululum ab Valentini commentis deflexa narrat [4], ac longam satis epistolam ejusdem ad Floram describit Epiphanius [a]. Quam quidem feminam principatum in illa secta tenuisse indicat Epiphanius idem in *Anacephalæosi*, ex eoque Damascenus.

Marcus.

Marcum deinde ponit, ejusque discipulos Marcosios. Fuit autem insignis ille præstigiator, et magicæ artis scientissimus, de quo Irenæus [5], et ex eo Epiphanius [6], Theodoretus [7], Tertullianus [8]. Qui hunc ait negasse, Christum « in substantia carnis venisse. » Et auctor libri [9], qui *Prædestinatus* inscribitur, « Christum, inquit, non vere passum, sed putative conabatur adstruere. »

Heracleonitæ.

Sequuntur Heracleonitæ apud Epiphanium ab Heracleone quem Ptomelæo adjungit Irenæus [10].

Ophitæ.

Tum Ophitæ, quos scribit Tertullianus asseverasse [11], « Christum non in substantia carnis fuisse. » Iidem serpentem, a quo decepta est Heva, venerabantur, et Christum indigetabant. Ac « Jesum alium a Christo esse statuebant, et Jesum quidem ex Virgine natum esse, Christum autem e cœlo in ipsum descendisse [b]. Meminit Ophianorum istorum luculenter Origenes in sexto libro *contra Celsum* [12]; ubi illius sectæ conditorem nominat Euphraten quemdam, cujus etiam meminit Theodoretus, ac Peratarum auctorem facit. Addit neminem ad Ophitas, aggregari, quin Jesum execratus antea fuerit. Augustinus vero serpentinos istos [13], sic enim vocat, Manichæis accenset.

Ophitas eosdem cum Sethianis fuisse Theodoretus existimat [14]. Epiphanius diversos numerat [15], ita tamen ut non magno invicem discrimine separentur.

Cerdo.

IX. Exinde Cerdonem in eumdem catalogum veram, ac solidam carnem abnegantium hæreticorum auctores referunt. Quem e Syria Romam profectum tradit Epiphanius [16], Hygini Papæ tempore, qui nonus a Petro Apostolo sedit: quod ex Irenæo refert Eusebius [17]; tum hoc præterea; sæpius illum ad Ecclesiam reversum, acta pœnitentia restitutum, excommunicatumque fuisse. Primus iste duos Deos dixisse fertur, unum bonum, alterum malum, ut scribit Augustinus [18]. « Hic introducit initia duo, ait Tertullianus [19], id est duos Deos, unum bonum, at alterum sævum: Bonum superiorem, sævum hunc, mundi creatorem: Hic Prophetias, et legem repudiat, Deo creato renuntiat, superioris Dei Filium Christum venisse tractat, hunc in substantia carnis negat, in phantasmate solo fuisse pronuntiat, nec omnino passum, sed quasi passum, nec ex Virgine natum, sed omnino nec natum. »

Marcion.

X. Hujus discipulus, imitatorque fuit Marcion « Ponticus genere, episcopi filius, propter stuprum cujusdam virginis ab Ecclesiæ communicatione abjectus » (verba sunt Tertulliani) ipsius patris sententia [20], ut scribit Epiphanius [21], nec ab eo conditionibus ullis impetrare communionem potuit. Quam ignominiam non sustinens, Romam abiit Hygino pontifice, ac frustra ibi tentata reconciliatione, desperatum se ad Cerdonis hæresim applicasse, prodit Epiphanius idem. Sed ei ab Tertulliano contradicitur [22], qui Marcionem, ut et Valentinum « Antonini fere principatu refert in catholicam primo doctrinam credidisse apud Ecclesiam Romanensem: donec sub episcopatu Eleutheri benedicti, ob inquietam semper eorum curiositatem, qua fratres quoque vitiabant, semel et iterum ejecti, Marcion quidem cum ducentis sestertiis suis, quæ Ecclesiæ intulerat, novissime

a IREN. in *Præf.* lib. I. Ἀπάνθισμα οὖσαν τῆς Οὐαλεντίνου σχολῆς.

b THEODOR. lib. I *contra Hær.* cap. XIV. Τὸν δὲ Ἰησοῦν ἄλλον λέγουσι παρὰ τὸν Χριστόν· καὶ τὸν μὲν Ἰησοῦν, ἐκ τῆς παρθένου γεννηθῆναι, τὸν δὲ Χριστὸν οὐρανόθεν εἰς αὐτὸν κατελθεῖν.

1 *Strom.* VI. — 2 Epiphan. Hær. XXXII, § 4 et Hær. LIII init. — 3 Hær. XXXIII. — 4 Iren. lib. I, cap. VI. — 5 Lib. I, cap. VIII. — 6 Hær. XXXIV. — 7 Lib. I *cont. hær.* c. IX. — 8 Lib. *de Præs.* c. L. — 9 Lib. I, c. XXI. — 10 Lib. I, c. VI. — 11 Tert. *de Pr.* c. XLVII. — 12 Orig. *contra. Cels.* — 13 Lib. *de Vera relig.* cap. V. — 14 Lib. I *contra Hæres* cap. XIV. — 15 Hær. XXXIX. — 16 Hær. XLI. — 17 Lib. I, cap. XXVIII et l. III, c. IV et Euseb. l. IV, cap. XI. — 18 Lib. II *cont. Adver. leg.* cap. X. — 19 Lib. *de Præsc.* cap. LI. — 20 *De Præs.* c. LI. — 21 Hær. XLII. — 22 Lib. *de Præs.* c. XXX.

in perpetuum dissidium relegati, venena doctrinarum suarum disseminarunt. Postmodum Marcion, inquit, pœnitentiam confessus, cum conditioni datæ sibi occurrit, ita pacem recepturus, si cæteros quoque, quos perditioni erudisset, Ecclesiæ restitueret, morte præventus est. » Cœpit autem Eleutherus Papa sub M. Aurelio Antonio. Itaque, si Tertulliano credimus, non prorsus a spe recuperandæ communionis exclusus est Marcion, sed plus semel restitutus, postremo etiam in pœnitentia ipsa decessit. Optatus Milevitanus ex episcopo factum apostatam scribit[1], quod haud scio an alius prodiderit. Justinus *in Apologetico* secundo illius mentionem facit.

Marcionis dogmata.

XI. Marcionis dogmata ex Irenæo, Tertulliano, Epiphanio, Theodoreto, aliisque nota sunt. Tertullianus quidem quinque adversus illum libros edidit. Duos cum Cerdone ponebat Deos, boni alterum auctorem, alterum mali. Ex his, ait primus liber *contra Marcionem* versibus scriptus Tertulliani nomine [2]:

« Hunc negat esse bonum, justum tamen esse [fatetur.
Crudelem, durum, belli cui sæva voluptas,
Judicio horrendum, precibus mansuescere [nullis.
Esse alium suadens, nulli qui cognitus un- [quam,
Qui non est usquam, falsum sine nomine [numen,
Constituens nihil, et nulla præcepta locutus
Hunc ait esse bonum, nullum qui judi- [cat, » etc.

Idem veram negavit Christi carnem, et ideo « negavit etiam nativitatem, aut ut nativitatem negaret, negavit et carnem [3]. » Passiones tamen specie sola obitas agnovit : quia, ut phantasma, vacabat a sensu earum[4]. » Duos idem Christos constituit, alterum [5], « qui Tiberianis temporibus a Deo quondam ignoto revelatus sit in salutem omnium gentium : alterum qui a Deo creatore (eodemque malo) in restitutionem Judaici status sit destinatus quandoque venturus. Inter hos magnam, et omnem differentiam scindit, quantam inter justum et bonum, quantam inter legem, et Evangelium, quantam inter Judaismum, et Christianismum. » Denique resurrectionem negavit [6]; nuptias damnavit, ad baptismum solas virgines, aut cœlibes admisit.

« Exstitit post hunc, Tertulliani verba sunt [7], Lucanus quidam nomine, Marcionis sectator, atque discipulus, et hic per eadem vadens blasphemiæ genera, eadem docet, quæ Marcion, et Cerdon docuerant. » Meminit et Philastrius, Epiphanius, et Damascenus. Lucianum illum vocant.

Manes.

XII. Sequitur omnium pessimus, ac pestilentissimus hæreticorum Manes, sive Manichæus, « magister falsitatis Diabolicæ, et conditor superstitionis obscenæ, » ait S. Leo[8]. Quam merito « cariem, vel putridum ulcus Ecclesiarum appellari posse[a], » Basilius affirmat. Hujus historiam tam auctoris, quam sectæ complures accurate descripserunt, ut Cyrillus Hierosolymitanus [9], Epiphanius[10], Theodoretus [11], Socrates [12], Augustinus multis in libris, et innumerabiles alii. Horum, quæ illi referunt, summa hæc est. Scythianus quidam Saracenus genere, in Arabia nutritus, mercaturam exercuit, ex qua ingens compendium nactus, postea in Ægyptum se contulit, et Alexandriæ Græcam linguam, Græcasque disciplinas didicit ; præsertim philosophiam, tum Aristotelis, tum Empedoclis, ac Pythagoræ ; unde principiorum, boni, ac mali, dogma transtulit. Idem in Thebaide, Ægypti provincia, apud Hypselen oppidum, scortum elegans e lupanari matrimonio sibi copulavit. Tum libros conscripsit quatuor, unum *Mysteriorum*, secundum *Capitulorum*, tertium, quod *Evangelium* inscripsit ; quartum, *Thesaurorum*. Post hæc in Judæam profectus cum Terbintho discipulo, cum nihil adversus Christianam fidem suis conatibus proficeret, ad magicas confugit præstigias, quibus dum in summo ædium tecto daret operam, inde lapsus in præceps periit. Terbinthus, quem Epiphanius Terbithum nominat, cum opibus omnibus a Scythiano relictis in Persidem aufugit, ac mutato, ne agnosceretur, nomine, Buddam se vocavit. Ibi apud anum quamdam viduam habitavit, ac post multas cum Magis disputationes, Scythiani exemplo, in summum tectum ascendens, ac maleficiis operatus, indidem divina vi detur-

a Basil. I in *Hexaem.* Ἣν σηπεδόνα τις τῶν ἐκκλησιῶν προσειπὼν οὐχ ἁμαρτήσει τοῦ προσήκοντος.

1 Opt. lib. IV.— 2 Cap. IV.— 3 Tert. *de Car. Christi* c. I et III *cont. Marc.* c. IX. et seq. Athan. *de Incarn.*— 4 Tert. lib. III *cont. Marc.* cap. V.— 5 Tertull. IV *cont. Marc.* cap. VI.— 6 Tert. I *cont. Marc.* cap. XXIV et seq.— 7 Lib. *de Præsc.* cap. LI.— 8 Leo, ser. II *de Pœn.*— 9 Cat. VI.— 10 Hær. LXVI.— 11 Lib. I *de Hær.*— 12 Lib. I, cap. XXII.

batus periit. Anus pecuniarum omnium ac librorum compos facta, mancipium Persicum emit nomine Cubricum. (Augustinus Urbicum vocat; credo ab Latinis illius sectæ deflexo in usum Romanum vocabulo.) Is Manes appellari deinde voluit, quæ vox Persis ὁμιλίαν, id est *allocutionem* significat; ut ait Cyrillus. *Mannichæum*[1] *quasi manna fundentem*, hunc nominavere postea disciPuli, qui vulgo Manichæus dici solet *.

Hic præstigiis, ac magicis artibus confisus, Persarum regis filium, qui forte tum ægrotabat, sanandum suscepit. Sed eo mortuo, in carcerem conjectus, clam aufugit, ac discipulis varias in partes dimissis, ut hæresim suam longe lateque dissiparent, ipse in Mesopotamiæ fines contendit. Ibi vero ab Archelao episcopo viro docto ac strenuo, disputando convictus, et fugatus *, in Persarum regis potestatem venit, eoque jubente, cutis illi vivo detracta est *.

Initium hæresis illius ad annum Probi imperatoris secundum adscribitur ab Eusebio *in Chronico*. Leo Papa homilia secunda *de Pentecoste* annum designat consulibus Probo Augusto, et Paulino coss. fuit hic æræ Christianæ 277. Vide Epiphanium hæresi LXVI, et quæ ad hunc olim adnotavimus *de tempore Manichæi*, cujus valde perplexa apud antiquos est ratio.

Manichæorum fabulæ.

XIII. Manichæorum fabulas, et commenta turpissima longum est, ac supervacaneum hoc loco persequi, cum ea pluribus explicata sint ab iis, quos supra nominavi, scriptoribus : præsertim ab Augustino, qui unus aliquando fuit illorum. Quod ad præsens institutum attinet, « Christum affirmabant fuisse, inquit Augustinus[2], quem dicit nostra Scriptura serpentem, a quo illuminatos eos asserunt, ut cognitionis oculos aperirent, et bonum, malumque dignoscerent. Eumque Christum novissimis temporibus venisse ad animas, non ad corpora, liberandas. Nec fuisse in carne vera, sed simulatam speciem carnis ludificandis humanis sensibus præbuisse, ubi non solum mortem, verumetiam resurrectionem similiter mentiretur. »

« Veniens Filius, ait Epiphanius in *Manichæorum* hæresi, sese transformavit in hominis speciem. Ita hominis similis hominibus apparebat, etsi homo non esset : atque homines natum illum revera putabant[a]. » Athanasius Marcionem, et Manichæum scribit existimare Christum « carnem humanæ similem attulisse de cœlo, et eamdem in cœlum recessisse, cum tota nihil nisi divinitas esset[b] » : Quippe « humanam carnem non vitio culpæ, sed naturali credens proprietate pollutam, natura malignam sibi mendaciter fingit, » ait Fulgentius[3]. Hinc Eulogius apud Photium codice 230, unam in Christo naturam constituisse, non duas, Manichæum asserit[c].

Phantasiastarum vel docetarum.

XIV. Ad hanc classem φαντασιαστῶν, sive δοκητῶν revocari possunt primo qui Christo veram alioqui carnem tribuunt; sed eam non de muliere sumptam, verum ab ipsomet Filio Dei ex elementis quatuor confectam[4]. Quod Apelleiani docuerunt ab Apelle nominati Marcionis discipulo, de quo ita Tertullianus[5] : « Si et Apellis stemma retractandum est, tam non vetus et ipse, quam Marcion institutor, et præformator ejus : sed lapsus in feminam, desertor continentiæ Marcionensis, ab oculis sanctissimi magistri Alexandriam secessit. Inde post annos regressus non melior, nisi

Apelles.

a EPIPH. hær. LXVI. Καὶ ἐλθὼν ὁ υἱὸς μετεσχημάτισεν ἑαυτὸν εἰς ἀνθρώπου εἶδος, καὶ ἐφαίνετο τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπος, μὴ ὢν ἄνθρωπος, καὶ οἱ ἄνθρωποι ὑπελάμβανον αὐτὸν γεγεννῆσθαι.

b ATHAN. *de Salut. adv. Chr.* Ἀλλ' ὁμοίαν σάρκα ἐπιδεδέχθαι ἐξ ἑαυτοῦ καθ' ὁμοίωσιν ὡς ἠθέλησεν ἐξ οὐρανοῦ ὀφθεῖσαν, καὶ εἰς οὐρανοὺς χωρήσασαν, καὶ θεότητα ὅλην οὖσαν.

c MANICH. in ep. *ad Scythianum* apud Phot. Ὁ δὲ τοῦ ἀϊδίου φωτὸς υἱὸς τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἐν τῷ ὄρει ἐφανέρωσεν, οὐ δύο φύσεις ἔχων, ἀλλὰ μίαν ἐν ὁρατῷ τε, καὶ ἀοράτῳ.

* Aliud hujus nominis etymon excogitavit Thomas Hyde *in hist. Relig. Vet. Pers.* c. XXI, pictoriam quippe artem exercuisse Manetem, atque a Persico vocabulo *Mani*, quod est *pictor* Manetis illi nomen derivatum existimat. Z.

* Archelai disputatio isthæc a Laurentio Alexandro Zacagnio primum divulgata fuit, ac novissime a P. Mansio in primum tomum supplementorum *ad concilia Veneto-labbeana* illata. Z.

* Alii aliter narrant Manetis supplicium, de quo, uti de cæteris quæ ad illum spectant, legi possunt præter appellatum Hyde J. Albertus Fabricius *Bibl. Græcæ* vol. V. et in notis *ad Philastrium* ; Jo. Chrystophorus Wolsius *de Manichæismo ante Manichæos*, et Isaacus Beausobre in *hist. Manichæismi*, quæ a Catholico quopiam vellem, justo opere refelleretur, etsi Cacciarius in exercitationibus Leonianis jam illum multis in rebus confutavit. Z.

1 Aug. l. *de Hær*, XLVI. — 2 Lib. *de Hær.* c. XLVI. — 3 Lib. I *ad Trasim.* c. V. — 4 Epiph. Hær. XLIV. — 5 Lib. *de Præs.* c. XXX.

tantum qua jam non Marcionites, in alteram feminam impegit, illam virginem Philumenen, quam supra edidimus, postea vero immane prostibulum et ipsam, cujus energemate circumventus, quæ ab ea didicit, Phaneroseis scripsit. » Et postea[1] : « Christum neque in phantasmate dicit fuisse sicut Marcion, neque in substantia veri corporis, ut Evangelium docet, sed in eo, quod e superioribus partibus descenderet, ipso descensu sideream sibi carnem et aeream contexuisse : hunc in resurrectione singulis quibusque elementis, quæ in descensu suo mutuata fuissent, in ascensu reddidisse, et sic dispersis quibusque corporis sui partibus, in cœlo spiritum tantum reddidisse. » Lege et eumdem in libro *de carne Christi*[2], et Epiphanium, Theodoretum, Eusebium[3], et alios. Fulgentius quoque Patripassianis istud ipsum impingit, uti paulo post dicam.

Auctor *Prædestinati* de Apellitis (ita enim vocat) loquitur sic : « Dominum nostrum Jesum Christum asserunt carnem ex elementis suscepisse ; quam aeri reddidit dum ascenderet, et sine ea intravit in cœlum. Hos Origenes ita perfecte superavit, ut eorum causa periodeutes fieret, et per singulas quasque urbes per Orientem eundo prædicaret. » Tum subjicit de Origenis libris hæreticorum fraude depravatis, ex *Apologetico* Pamphili.

XV. Ad hunc eumdem Apellis errorem revocari potest opinio quorumdam, qui Filium Dei antequam e Maria carnem sumeret, aliter productam assumpsisse carnem asserunt, in eaque veteribus apparuisse. Ita Tertullianus in libro *de carne Christi* : ubi adversus Apellem disputans « solidum Christi corpus[4], sed sine nativitate prædicantem, » fatetur Christum, et Angelos, cum vera carne priscis visendos se præbuisse, quæ « non ex sideribus concepta, » sed ex nihilo facta sit. Nec absimiles nugæ sunt recentioris illius scriptoris, qui non solum Melchisedecum, aliosque complures, ante primi hominis exortum exstitisse narrat, nullo humano satu, ac cœlestibus constantes corporibus, sed etiam Christum ipsum Dominum cum ejusdemmodi corpore tum fuisse, longe antequam e B. Virgine nasceretur. Quod fanaticum delirium, et ob hæresim, atque inscitiam infame jugulavimus in primo libro *de Opificio sex dierum*[5], ac de eo pluribus postea.

Ad Phantasiastas istos hæreticos adscribi possunt Priscillianistæ, « qui Christum Dominum in vera hominis natura natum esse non credunt, sed per quamdam illusionem ostentata videri volunt, quæ vera non fuerint ; sequentes dogma Cerdonis, atque Marcionis, et cognatis suis Manichæis per omnia concordantes, » ait Leo Papa epistola XCIII, et Bracarense I, can. 4. Quanquam eodem Pauli Samosateni, et Photini dogma persecutos, « Filium Dei antequam ex Virgine nasceretur, non fuisse » arbitratos esse, declarat idem Bracarense consilium canone tertio. *Priscillianistæ.*

CAPUT V.

1. *De hæresi Patripassianorum.* 3. *Quos Sabellianos vocant : quibus Priscillianistæ, et Apollinaristæ a nonnullis accensentur.* 4. *De Arianorum hæresi circa Incarnationem : in qua animæ instar esse Filium Dei putarunt.* 7. *Cur hæc pars hæresis illorum vulgo minus cognita, et sæpius omissa sit.* 8. *Eamdem alterius, et præcipuæ, quæ contra divinitatem pugnabat, appendiculam fuisse, utpote quæ divinitatem Filii patibilem assereret, tanquam diversam, inferioremque vera, et paterna.* 9. *Manuelis Calecæ de Arianis locus insignis.*

I. Nunc adversus hæreses illas promovenda est oratio, quæ nec merum hominem asserunt fuisse Christum, nec solum Deum, illudentem oculis mortalium falsa humanæ formæ specie, sed duas in unum fatentur convenisse naturas. E quibus primi illi ponendi sunt, qui in potiore natura lapsi sunt, ac divinitatem aliter in Christo constituerunt, quam Catholica fert pietas, ac regula. *Hæresis Patripassianorum.*

Hujusmodi Patripassiani fuerunt, quorum insanus error ab Mario Victorino recte est expositus in primo libro *adversus Arium*, ubi calumniæ Arianorum occurrit Catholicos accusantium, quod cum Patri ὁμοούσιον dicerent esse Filium, inde consequens esset, Patrem non minus quam Filium passionem obivisse, *Consubstantialem.* « Sed sicuti dictum est, ait Victorinus[6], et in Filio Pater, et in Patre Filius. Num timor ex isto nascitur, esse nos ista dicentes quasi Patripassianos ? Multum differt serpentinum dogma a veritate. Illi enim Deum solum esse dicunt, quem nos Patrem dicimus, ipsum so-

1 Ib. c. V. — 2 Cap. VI et seq. — 3 Lib. V, c. XIII. — 4 Tert. l. *de Carn. Chr.* c. VI. — 5 Cap. IV, t. III. — 6 T. IV *Bib. P.* c. 207.

lum existentem, et effectorem omnium, et venisse non solum in mundum, sed et in carnem, et alia omnia, quæ nos Filium fecisse dicimus. » Ac paulo post : « Secundum carnem ergo Salvator passus est : secundum Spiritum autem quod erat, sine passione. Unde differt nostrum dogma a Patripassianis. Non enim Filium esse passio est, sicuti dictum; nec facere aliquid, nec loqui. Divina enim potentia sine passione fiunt omnia, et ista magis sua, et substantialis, et divina motio est, non passio. Deinde de isto non fuerunt Patripassiani, sed de cruce : Quod Pater crucifixus est dicentes sacrilegi : impassibili passiones implicantes, et non intelligentes, necessario aliquid impassibile esse, si est aliud quod patiatur. Nos tamem impassibilem et Filium dicimus; juxta quod logos autem caro factus est, passibilem. »

II. Fulgentius Arianum quemdam nomine Fastidiosum idem Catholicis exprobrantem refellit, et Patripassianorum venena manifestius aperit. « Non tota Trinitas, inquit [1], carnem assumpsit; nec tota Trinitas passionum injurias sensit; neque tota Trinitas in sepulchro jacuit; neque tota Trinitas infernum penetravit; neque tota Trinitas tertio die a mortuis resurrexit : et si qua sunt alia, quæ convincantur in Sacramento illo Incarnationis ad solius Filii pertinere personam. Hæc enim, quæ Catholicæ veritati Fastidiosus plena falsitatis, et perversitatis objecit, non nisi Sabellianis, id est Patripassianis, possunt veraciter objeci : in quibus revera illi conclusi, atque convicti deficiunt, qui sanctæ Trinitatis sicut unam naturam, sic unam personam prædicare contendunt. Ubi eos sua perversitas consequenter ad hanc absurditatem præcipitat, ut nativitatem quidem divinam nullatenus credant; naturam vero secundum carnem, nihilominus passionem, ac mortem, resurrectionem quoque ab inferis, et ascensionem in cœlum, et omnia illa, quæ in sacramento Incarnationis ad personam unius Filii pertinent, Patri consequenter adsignent. »

Hic Fulgentius indicat, Patripassianos nativitatem Dei secundum carnem ita confessos esse, ut veram carnem esse, vereque passam, ac mortuam non negarent; quæ fuit Apellitarum sententia superiori exposita capite.

III. Sane Patripassianos vulgo Sabellianos Antiqui nominant. Augustinus tractatu XXXVI *in Joannem* : « Sabelliani, inquit, dicti sunt quidam hæretici, qui vocantur et Patripassiani, qui dicunt ipsum Patrem passum fuisse. » Et tractatu sequenti : « Gratias Domino, quia et ipse Arianus recessit ab errore Sebelliano, et non est Patripassianus : non dicit ipsum Patrem indutum carne venisse ad homines, ipsum esse passum, ipsum resurrexisse, et quodammodo ad se ascendisse. »

Patripassiani vocati sunt Sabelliani.

Ruffinus in symboli Apostolorum enarratione, docet, ad eum articulum, quo *Deum Patrem omnipotentem* profitemur, addi *invisibilem* et *impassibilem* : « et sciendum, ait, quod duo isti sermones in Ecclesiæ Romanæ symbolo non habentur. Constat autem apud nos additos hæreseos causa Sabellii, illius profecto, quæ a nostris Patripassiana appellatur, id est, quæ et Patrem ipsum vel ex Virgine natum dixit, et visibilem factum esse, vel passum affirmat in carne. Ut ergo excluderetur talis impietas de Patre, videntur hæc addidisse majores, et invisibilem Patrem, atque impassibilem dixisse. Constat enim Filium, non Patrem incarnatum, et ex carne natum, et ex nativitate carnis Filium visibilem et passibilem factum. Quantum autem spectat ad illam deitatis immortalem substantiam, quæ una ei, eademque cum Patre est; ibi neque Pater, neque Filius, neque Spiritus sanctus visibilis aut passibilis creditur. » Patripassianos ecce Ruffinus refert Patrem perinde natum ac passum esse credidisse : quod Fulgentius negat. Tum memorabile est quod addit, nomina illa duo, *invisibilem* et *impassibilem*, ad symbolum adjuncta fuisse, ut Sabellianorum, vel Patripassianorum hæresis excluderetur : non eo sensu, quem Ariani præ se ferebant, qui solum Patrem natura minime aspectabilem esse dicebant : Filium vero, utpote inferioris substantiæ, natura videri posse, de quo vide quæ alibi disseruimus [2].

Leo Papa in epistola nonagesima tertia *ad Turibium* [3], quam superiori capite citavimus, Priscillianistas ad eamdem Sabellii opinionem pertinere dicit, ejusque discipulorum, qui Patripassiani vocantur, quatenus « Patris, et Filii, et Spiritus sancti unam atque eamdem asserebant esse personam : tanquam idem Deus nunc Pater, nunc Filius, nunc Spiritus nominetur; nec alius sit qui genuit,

1 Fulg. l. *cont. serm. Fastid.* c. XI.— 2 Tom. II, lib. II *de Trin.* c. IX, § 9 et l. VIII, c. II, § 5.— 3 Cap. I.

alius qui genitus est, alius qui de utroque processit : sed singularis unitas in tribus quidem vocabulis, sed non in tribus sit accipienda personis. » Athanasius item Apollinaristas Patripassianorum affines errori fuisse significat, eo quod naturam ipsam Filii, quam consubstantialem esse Patri fatebantur, passam existimabant, de qua opinione agam postea.

Postremo quæ ad Sabellii, et Patripassianorum hæresim operæ pretium sit nosse, supra capite tertio commemoravimus[1].

Ariani in Christo animæ instar esse Filium Dei asseruerunt.

IV. Quod in divina persona Patris ausi sunt Patripassiani, hoc in Verbo, ac Filio Ariani moliti sunt, ut in Christo divinitatem ipsam patibilem fuisse, ac passam omnino esse dicerent. Etenim corpus absque anima docebant assumptum a Filio Dei; adeo ut animæ instar esset divina ipsa Verbi substantia. Testes sunt hujus impii dogmatis antiqui Patres : Athanasius in libro *de Adventu Christi adversus Apollinarium*. « Arius, inquit, carnem solam ad occultandam divinitatem fatetur; ac pro nostro interiori homine, hoc est pro anima, Verbum in carne ait exstitisse, passionis sensum, et resurrectionem ab inferis, divinitati ausus adscribere [a]. »Et alio in loco : « Frustra igitur, inquit, Ariani sibi somnia fingunt, asserentes Salvatorem solam assumpsisse carnem : ita ut passionis sensum impie transferant ad impatibilem [b]. »

Idem de Arianis Epiphanius docet in eorum hæresi[2] : nec non in summa, sive *Anacephalæosi*, ut Augustinus refert[3]. Tum Gregorius Nazianzenus[4]; et alter Nyssenus[5], Cyrillus item Alexandrinus[6]. Theodoretus Arium et Eunomium scribit putasse, « assumptum esse corpus : divinitatem vero animæ partes obiisse, adeo ut corpus nihil aliud nisi divinitatis involucrum fuerit[c]. »Quod etiam Leontius in lib. *de sectis* refert[7]. » Vide Fulgentium in primo libro *ad Trasim.* capite VII, et Philastrium hæresi XLIV, et Augustinum libro *de Hæresibus*, hæresi LXXIII.

V. Memorabile est quod de hujusmodi Arianorum labe opinionis memoriæ prodidit Augustinus in libro *de Hæresibus ad Quodvultdeum*: ubi postquam vulgatam de Trinitate illorum exposuit hæresim ; pergit ita : « In eo autem quod Christum sine anima solam carnem suscepisse arbitrantur[8], minus noti sunt. Nec adversus eos ab aliquo inveni de hac re fuisse certatum. Sed hoc verum esse, et Epiphanius non tacuit, et ego ex eorum quibusdam scriptis, et collocutionibus certissime comperi. » Non igitur Athanasii, Epiphanii, et aliorum, quos citavi, antiquiorum se commentarios legerat Augustinus : Nam Ambrosius contra illos, qui animam Christo detrahebant, disputat quidem in libro *de Incarnatione*[9], sed Arianorum non meminit.

Ac non raro animadvertimus, antiquos caput illud erroris Apollinari imputare, non Ario : cum tamen utriusque dispar vulgo feratur in eodem genere perfidiæ dogma. Nam Apollinaris non ἄψυχον penitus, id est *inanimum* Christi fuisse corpus, sed ἄνουν, id est *expers mentis* asserebat, ut postea dicetur. Verum partim quia non magno intervallo distare videbantur invicem, et uterque eodem argumento nitebatur, ut in Apollinaris hæresi fusius explicabimus : ideo quod Arii proprium erat, facile hoc in Apollinarem transtulerunt, partim etiam quia sententiam mutavit Apollinaris, et cum initio animam integram negaret in Christi carne fuisse, postea solam ei mentem, sive principalem illius partem detraxit : de quo paulo post.

VI. Illud magis miror Augustini in sermone quodam[10], ubi Christum non minus verum Deum, quam verum hominem esse defendens, duas contra naturam utramque pugnantes opponit hæreses, « Gemina, inquit, in hoc loco hæresis contrariis nos nititur impugnare sententiis : « Inde Apollinaris, hinc Arius : qui sic in Christo hominem perfectum suscipit, ut Deum illum neget esse perfectum, dum ipsum Dei Verbum principio

a ATHAN. Ἄρειος δὲ σάρκα μόνην πρὸς ἀποκρυφὴν τῆς θεότητος ὁμολογεῖ. ἀντὶ δὲ τοῦ ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου, τουτέστι τῆς ψυχῆς, τὸν λόγον ἐν τῇ σαρκὶ λέγει γεγονέναι, τὴν τοῦ πάθους νόησιν, καὶ τὴν ἐξ ᾅδου ἀνάστασιν τῇ θεότητι προσάγειν τολμῶν.

b Id. lib. *de Incarn. Chr.* Μάτην οὖν Ἀρειανοὶ φαντάζονται σάρκα μόνην ὑποτιθέμενοι ἀνειληφέναι τὸν σωτῆρα, τὴν δὲ τοῦ πάθους νόησιν ἐπὶ τὴν ἀπαθῆ θεότητα ἀναφέροντες ἀσεβῶς.

c THEOD. lib. V *cont. Hær.* cap. II. Ἄρειος δὲ, καὶ Εὐνόμιος σῶμα μὲν αὐτὸν ἔφασαν εἰληφέναι, θεότητα δὲ τῆς ψυχῆς ἐνηργηκέναι τὴν χρείαν. Et in *Dial.* II.

Id. lib. V. Οὐ γὰρ προκαλύμματι τῆς θεότητος χρώμενος ἀνέλαβε τὴν τοῦ σώματος φύσιν, κατὰ τὴν Ἀρείου, καὶ Εὐνομίου φρενοβλάβειαν.

1 Parag. 7. — 2 Epiph. Hær. LXIX. § 49 et 50. — 3 Lib. *de Hær.* — 4 Ep. 1 *ad Cle.* — 5 Lib. I. *contra Eunom.* — 6 Epist. *ad Aca.* — 7 Act. III. Tom. II. *Bibl. Patr.* — 8 Aug. *de Hær.* c. XLIX. — 9 Lib. *de Inc.* c. VII. — 10 Serm. CXCIII *de Temp.*

ipsi conatur includere, et eum non creatorem sed creaturam fatetur. Apollinaris vero ita Dei Filium et e contrario perfectum credit esse Deum, ut ei verum hominem timeat copulare, dum metuit ne suscipientis dignitatem suscepti hominis obfuscet infirmitas. »

Atqui verum et integrum hominem Christum minus putavit Arius, quam Apollinaris. Hic enim partem duntaxat eripuit animæ : ille totam abstulit : neuter verum ac perfectum hominem : imo vero ne hominem quidem omnino constituit.

Quare hæc pars hæresis Arianæ minus cognita.

VII. Arius ergo (nam de eo nunc agitur) cum Filium Dei Deum esse quidem ipsum fateretur, sed alterius, quam sit Pater, substantiæ, eoque minorem, eumdem et aspectabilem, et patibilem esse dicebat : uti Patre tanto inferior haberetur. Ideo passum illum asserebat in carne : et, ut hoc melius persuaderet, animæ instar fuisse corpori divinitatem illam Verbi velut secundariam aiebat.

« Hunc scopum hæresis istius fuisse docet Gregorius Nyssenus, ut ostenderent, humiliores voces, quas ex humana natura loquitur Christus, ab ipsa divinitate profectas videri : ut hac ratione validiorem efficerent blasphemiam[a]. » Quamobrem cum principuus Arii furor, et nefandæ caput hæresis in divinitatem Filii, et sanctissimæ dogma Trinitatis incumberet, ad hoc firmandum, et corroborandum, velut accessionis loco, illud alterum adversus assumpti hominis fidem adhibuit : ut testatur Leontius[b]. Ex quo demum intelligimus, cur Ariani tam enixe loca illa Scripturæ contra æqualem, eamdemque Filii cum Patre divinitatem, et substantiam proferrent, quæ ad humanam in Christo naturam manifeste pertinent. Id enim consentanee faciebant alteri isti erroris, et insaniæ parti, qua divinitatem Filii animæ vicem corpori præstitisse volebant : ut quæ passus esse, ac sensisse per carnem, et in carne ille dicitur, ea Verbum ipsum in substantiam suam admiserit. Quod plerique veteres observant; ut[1] Hilarius a Theodoreto citatus[2], Athanasius passim, Augustinus, Fulgentius[3], et alii.

Hinc merito Judæis detestabiliores Arianos esse scribit Ambrosius. « Detestandi Judæi, inquit[4], qui carnem Domini crucifixerunt : detestabiliores tamen eos arbitror, qui divinitatem Christi cruci subditam crediderunt. Denique qui cum Judæis sæpe tractabat, *hæreticum*, inquit[5], *post unam correptionem devita.* » Ex quo consequens est, Ambrosium scisse, Arianos pro anima subrogasse divinitatem Filii humanæ in Christo substantiæ.

Ariani veri hominis assumptionem negarunt.

VIII. Quocirca ex hoc eodem dogmate, liquet Arianos veram Christi ἐνανθρώπησιν, id est *hominis assumptionem*, sive *inhumanationem* ut ita loqui fas sit, neutiquam credidisse; sed solam σάρκωσιν, id est *incarnationem*, non eo sensu, quo vulgo ab Catholicis vox ista sumitur, qui *carnis* nomine totum amplectuntur hominem : verum proprie, uti sola caro significetur.

Itaque sola δοκήσει, hoc est *specie tenus*, et, ut Latini Patres loquuntur, *putative*, hominem fuisse Christum arbitrati sunt Ariani. Ideo contra hos disputans Epiphanius, et ex ipsis Christi verbis approbans, illum animam revera sumpsisse cum carne, « Quando, inquit, de anima loquitur, ostendit, revera se hominem esse factum, et non sola specie[c]. » Quippe verus homo non est, qui præcipua, et substantiva parte caret hominis, et quæ maxime hominem constituit. Ejusmodi autem est anima, a qua, velut a forma, compositi manat essentia.

Hæcque labes appendicula hæresis contra Filii divinitatem

Verum quod primaria, et omnium perniciosissima labes, fonsque cæterarum, et stirps in Ariana hæresi esset illa contra Filii divinitatem insania, cujus velut appendicula, et consectarium erat perversa de Incarnatione sententia : ideo hæc ipsa perfidiæ pars tum ab Nicænis Patribus neglecta est, et omissa ; tum a plerisque, qui eamdem oppugnavere singuli, vel dissimulata prorsus, vel levius perstricta : cum omnium, uti fit, intenti essent animi ad illud, quod latius patebat, et periculosius urgebat, extinguendum nefarii erroris incendium.

IX. Quo illud pertinet, quod a Manuele Caleca viro imprimis erudito animadversum est in libro, quem contra populares suos

a Greg. Nyss. I *cont. Eun.* Ὁ δὲ σκοπός ἐστιν αὐτοῖς τῆς τοιαύτης περὶ τὸ δόγμα κακουργίας, τὸ δεῖξαι τὰς ταπεινοτέρας φωνὰς, ὡς ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου ποιεῖται ὁ Κύριος, παρ' αὐτῆς τῆς θεότητος γεγενῆσθαι δοκεῖν, ἵνα διὰ τούτων ἰσχυρότερα ἀποδείξωσι τὴν βλασφημίαν.

b Leont. lib. *de Sect.* act. III. τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ἐπειδὴ συνεβάλλετο αὐτῷ εἰς δόγμα τῆς τριάδος.

c Epiph. hær. LXIX, § 49. Ὅταν δὲ περὶ ψυχῆς διηγεῖται, δείκνυσιν ἑαυτὸν ἀληθινῶς ἐνανθρωπήσαντα, καὶ μὴ δοκήσει.

1 Lib. IX. — 2 Dial. II. — 3 I *ad Trasim.* c. VII. — 4 Amb. III *de Fide* c. III, col. 150. — 5 *Tit.* III.

Græcos pro Latinis edidit : ubi de processione Spiritus sancti ex utroque, Patre videlicet, ac Filio, disputans, quod de Theodoreto solet objici, qui Spiritum sanctum negavit a Filio procedere, ei sic respondet capite vicesimo secundo : minime illum Catholicum, cum ista scriberet, sed hæreticum fuisse Nestorianum. Quippe propriam hanc Nestorii hæresim exstitisse, non a Filio sed a solo Patre procedere Spiritum sanctum. Verum ab concilii Ephesini Patribus dissimulatum caput illud hæresis ipsius esse, quod tunc alterum magis urgeret, ac tractari oporteret, quo susceptæ carnis a Verbo, et unius in utraque natura personæ fides everteretur. « Nam et periti medici, inquit, ex duobus morbis, quibus ægrotus afficitur, in eum curandum operam conferunt, qui magis urget, et omnino amputandus est, quamvis genere ipso sit levior. Ac sæpe judices reum multorum criminum pœnas meritum, hujus tantummodo, cujus manifeste convictus tenetur, in præsens lata sententia condemnant. Neque vero mirari quis debet, quod non tributa Nestorio est opinio illa, quam dixi : quando et Arius, et omnes perperam sentientes de Filio, de Spiritu sancto multo deterius existimarunt. Quin idem Arius assumptam cum carne animam a Christo ante Incarnationem existere, atque e cœlo venisse credidit. Siquidem animarum et ipse corporibus anteriorem exstantiam ponebat. Neque tamen hoc illi quispiam objecit[a]. »

Calecæ de Arianis locus insignis.

Ita Calecas, quæ postrema de animarum προϋπάρξει, dici mirum est ab Ario propugnata fuisse. Sed illud mirabilius, etiam Christi animam eumdem ipsum e cœlo accivisse, et antiquiorem fecisse corpore. Quippe, ut ex superioribus constat, nullam prorsus animam Christo assignavit hæreticus ille : sed Verbum animæ vicem in eo gessisse docuit. Atque hoc præter illos omnes, quos recensuimus, testificantem insuper opportune hic audiemus Faustum Reiensem in epistola tertia [1].

Præexistentia.

«Ariani, inquit, ad Deum quæ erant hominis retulerunt, credentes quod minor loqueretur divinitas, ubi sola hominis demonstrabatur infirmitas. Nullam ponentes inter cœlestia, et terrena rationem, dum naturas in Deo et homine duas recipere nolunt, Dei substantiam diviserunt : et dum ad sola hominis verba respiciunt, Deum, qui gloriæ plenitudo est, intellectus lumine perdiderunt. Ac sic qui Deum Filium hominis credendum denegat, Nestorii impietate maculatur: qui duas substantias in Redemptore non credit, Arii laqueo deceptus involvitur. »

CAPUT VI.

1. *De Apollinari hæretico, cujus historia primum exponitur. Episcopum hunc fuisse non Antiochiæ, sed Laodiceæ.* 3. *Ejusdem eruditio.* 4. *Scriptorum multitudo.* 5. *Hæreses variæ. Præcipua de Incarnatione : qua Christo,* 5. *partim animam detraxit,* 6. *partim mentem :* 8. *carnem item consubstantialem asseruit divinitati.* 12. *Et hanc adeo patibilem fecit.* 15. *Alii errores ejusdem, de animæ propagatione ; de Trinitate, Millenariorum fabula.* 16. *Quibus in synodis dicta sit in Apollinaristas damnatianis sententia.* 17. *De Timotheo.* 18. *et Vitali Apollinaris discipulis.* 19. *De Antiochena synodo contra Apollinarem habita.*

I. Quemadmodum professioni divinæ in Christo substantiæ adversatus maxime est Arius: sic ejusdem Incarnationem oppugnare Apollinaris instituit; et humanæ naturæ proprietatem falsa, et pestifera interpretatione corrupit. Ac plane ita constat, omnes propemodum hæreses, quæ verum, et catholicum Incarnationis dogma labefactare conatæ sunt, ex Apollinaris fonte fluxisse : De eo genere loquor hæresum, cujusmodi Eutyches, et ab eo propagati deinceps instauravere cæteri, cujus mira varietas, et eadem hærentium radice dissimilitudo sectarum exstitit.

Apollinaris hæretici historia.

[a] Calec. Ἐπεὶ καὶ οἱ σοφοὶ τῶν ἰατρῶν δύο νοσημάτων παρόντων, πρὸς τὸ μᾶλλον ἐνοχλοῦν, καὶ τομῆς δεόμενον, εἰ καὶ τῷ γένει φαυλότερον παρατάττονται. καὶ δικασταὶ πολλάκις τὸν ἐγκαλούμενον ἐν πολλοῖς δικαίως ἂν ἐπιτιμηθέντα, περὶ τὸ ἓν ἐκεῖνο μόνον, ἐν ᾧπερ ἀδικῶν ἐφωράθη, πρὸς τὸ παρὸν αἰτιῶνται. οὐ μὴν θαυμαστὸν εἰ καὶ μὴ φέρεται τὸ εἰρημένον δόξαν εἶναι τοῦ Νεστορίου. ἐπεὶ καὶ Ἄρειος, καὶ πάντες οἱ περὶ τὸν υἱὸν νοσοῦντες, καὶ περὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πολλῷ χεῖρον ἐνόσουν. Καὶ δὴ καὶ τῶν προσληφθεῖσαν μετὰ τῆς σαρκὸς ψυχὴν τῷ Χριστῷ προϋπάρχειν τῆς τοῦ θεοῦ λόγου σαρκώσεως· καὶ οὐρανόθεν αὐτὴν ὁ Ἄρειος ἥκειν ἐδόξαζε· τὰς γὰρ τῶν ψυχῶν προϋπάρξεις ἐπίστευε καὶ αὐτός. ἀλλ' οὐδεὶς ἐκείνῳ περὶ αὐτῶν ἐνεκάλεσεν.

1 Tom. III *Bibl. Patr.* col. 46.

De Apollinari igitur acturi, ejus primum historiam, more nostro, compendio persequemur, ac de vocabulo ipso prius agendum.

Apolinarium. Ἀπολινάριον Græci fere constanter vocant, ut Athanasius, vel potius synodus Alexandrina in epistola ad Antiochenses, Socrates, Theodoretus, Epiphanius [1], et alii plures. Quanquam apud Basilium [2], Philostorgium, et quosdam alios Ἀπολλινάριος duplici λ scriptum occurrit. *Apollinarius. duplici L.* Latinis passim Apollinaris vocatur. Hieronymus libro *de Scriptoribus* Apollinarium nominat. Duo fuerunt eo appellati nomine [3]; pater, et filius. *Duo Apollinares.* Ille Alexandrinus genere, professione Grammaticus, cum Beryti aliquanto tempore litteras docuisset, Laodiceam se contulit; ubi uxore ducta, filium suscepit cognominem, qui Rhetoricæ, ac Sophisticæ totum se dedidit. Ibi cum Epiphanio Sophista gentili homine arctissima ambo familiaritate juncti, a Theodoto primum Laodiceno episcopo reprehensi sunt. Erant enim ambo clerici, ac pater in Presbyterorum, filius in lectorum ordinem cooptatus fuerat. Itaque verebatur Theodotus, ne sophistæ illius consuetudine ad gentilem superstitionem allicerentur. Sed nihilominus in proposito perseverantes, Georgius Theodoti successor, frustra cohortatus ut desisterent, ambos ab communione submovit.

II. Hanc injuriam Apollinaris filius impotenter ferens, et artis suæ fiducia, et ulciscendi cupiditate, novam excogitavit hæresim. Etsi ab aliis proditum est, odio Georgii id illos fecisse, quem in professione Trinitatis parum sibi constantem animadverterent. Sozomenus ab Georgio excommunicatos esse refert, quod cum Athanasio Laodicea transeunte, ut Alexandriam rediret ab exilio, communicassent.

Apollinaris filius fuit episcopus. Porro Apollinarem filium hæresis inventorem episcopum fuisse constat. Siquidem in epistola synodica concilii Alexandrini ad Antiochenses, cujus paulo ante memini, anno scripta Christi 362, testatur legatos a Paulino missos ad synodum diaconos duos : et ab Apollinari episcopo monachos aliquot. Ruffinus in primo *Historiæ* libro, cap. XXX, Laodiceæ episcopum fuisse significat : idque diserte asserit Hieronymus in libro de *Scriptoribus Ecclesiasticis*, et Liberatus in *Breviario* capite tertio.

At Theodoretus [4] Apollinarem Antiochiæ suæ partis ducem se fecisse narrat [a], quo tempore Meletius, et Paulinus catholicis, Arianis Euzoius præerant : ut hac ratione quatuor velut episcopi in illa civitate sederint : donec Sapores dux Antiochiam missus ab Gratiano imperatore, post Valentis obitum, Apollinarem episcopatu dejecit, Flaviano maxime adnitente, qui tum presbyter Meletio postea successit. Quod quidem ann. 378, incidit. Sed Apollinarem Laodiceæ, non Antiochiæ episcopum fuisse verisimilius est. Ac nihilominus quatuor tunc urbs illa tulit episcopos. Nam Vitalem factioni suæ præfecit episcopum Apollinaris, eodem auctore Theodoreto [5], virum eximium, ac litteris, et pietate conspicuum. Qui cum sub Meletio presbyter esset, ab Flaviano ejusdem collegii contemptim haberi, ac minoris ab episcopo fieri se non sustinens ad Apollinaris partes transiit, et multos secum opinione virtutis abduxit.

Vitalis episcopi ab Apollinare facti meminit Facundus [6]; et Gregorius Nazianzenus [7] : ac potissimum Epiphanius in hæresi *Dimœritarum* [8] : qui illum ait Antiochiæ abs se visum esse, hominem vita, moribus, et instituto religiosissimum; sed Apollinaristarum principem. Quem a Paulino ibidem catholicæ partis unius episcopo dissidentem cum reconciliare vellet, deprehendisse perperam de Christi incarnatione sentire : uti mox dicam. Ante enim de magistro illius cætera prosequenda sunt.

III. Fuit Apollinaris, ut æqualis illius testatur Epiphanius, vir insigni doctrina, et, *Ejusdem eruditio.* antequam in hæresim caderet, pietate, ac virtute : ac tum Epiphanio ipsi, tum vero Athanasio, et catholicis omnibus longe carissimus [b]. Cujus et hoc luculentum deinceps elogium pertexit. « Non enim mediocrem litterarum scientiam fuerat vir ille consecutus : cum et humanioribus, Græcisque disciplinis esset excultus, et dialecticam, ac sophisticam omnem imprimis calleret :

a Theod. lib. V, cap. III. Πρὸς δὲ τούτοις Ἀπολινάριος ὁ Λαοδικεὺς ἑτέρας νῦν συμμορίας ἑαυτὸν ἀπέφηνεν ἀρχηγόν.

b Epiph. hær. LXXVII, § 2. Ὁ πρεσβύτης, καὶ σεμνοπρεπὴς ὁ ἀεὶ ἡμῖν ἀγαπητὸς, καὶ τὸ μακαρίτῃ Παπᾷ Ἀθανασίῳ, καὶ πᾶσιν ὀρθοδόξοις, Ἀπολινάριος ὁ ἀπὸ Λαοδικείας.

1 Hær. LXXIV.— 2 Ep. LXXIV.— 3 Socr. l. II, cap. ult Sozom. l. VI, cap. XXV. Niceph. l. IX, c. XVII.— 4 Lib. V, *Hist.* cap. III.— 5 Ibid. c. XXVI.— 6 Lib. IV.— 7 Ep. II *ad Cled.*— 8 Ep. Hær. LXXVII, § 20.

esset idem porro præcipua in omni vita gravitate præditus : et cum fidei catholicæ propugnatoribus summa caritate conjunctus, antequam in illud dogma laberetur. Quinetiam exilium perpessus est idem, quod cum Arianis convenire nollet [a].» Ex quo funestior illius lapsus Ecclesiæ accidit, majoresque ab catholicis querelas, et uberiores lacrymas expressit : uti tum ex eodem Epiphanio constat; tum ex Basilio [1], qui in epistola quadam infelicem tanti viri exitum acerbissime deplorat.

Miserandusque casus.

Nam quod Athanasio gratissimum olim istum fuisse scribit Epiphanius, cum eo congruit, quod Leontius prodidit [2], gloriari solitum Apollinarem de litterarum commercio, quod cum Athanasio quondam habuerat, et cum Serapione, aliisque fidei catholicæ defensoribus. Quin Leontius idem Apollinaris epistolæ cujusdam fragmentum refert, in qua scribit, « litteras se semper a beato episcopo Athanasio accipere. »

Scriptorum multitudo.

IV. Multa illum ingenii sui edidisse monimenta testatur Basilius [b] : cum admirabilis in eo facultas esset de quocumque proposito argumento disputandi ; adeo ut librorum suorum multitudine totum orbem compleverit; non illud animadvertens *Ecclesiastæ* [3], quo plures scribi libros prohibet. Ita factum est, ut in tanta librorum copia, non minor esset erratorum. Hæc Basilius : additque, in tractanda theologia non illum e Scripturis; sed ex humanis inventis argumenta petiisse. Vide quæ ex Philostorgio Suidas excerpsit de Apollinaris eruditione[4], ac stylo : quem ad commentarios scribendos aptisssimum fuisse judicat. Sed præ hoc, et Basilio, ac Gregorio Nazianzeno, nimium Athanasium abjicit impudentissimus, ac nequissimus Arianus. Theophilus Alexandrinus in prima *Paschali* auctor est, Apollinarem contra Arianos, Eunomianos, et Origenem, aliosque hæreticos quamplurima scripsisse : idemque significat Acacius Berœensis in epistola quadam *ad Cyrillum*. Nec omittendum est quod Leontius adnotavit , Timotheum Apollinaris discipulum Ecclesiasticam historiam in hunc finem elucubrasse, ut magistrum suum prædicaret, cujus commendandi inde potissimum argumentum duxit, quod cum magnis viris consuetudinem litterarum habuisset.

Inter cætera illius opera celebratum est maxime quod adversus Porphyrium edidit pro Christiana religione ; cujus Vincentius Lirinensis meminit; qui et ejusdem Apollinaris præconium compendio colligit, quod hoc loco commemorare non abs re fuerit. « Nam quid illo præstantius, inquit, acumine, exercitatione, doctrina ? quam multas ille hæreses multis voluminibus oppresserit, quod inimicos fidei confutaverit errores, indicio est opus illud triginta non minus librorum nobilissimum, ac maximum, quo insanas Porphyrii calumnias magna probationum mole confudit. Longum est universa ipsius opera commemorare, quibus profecto summis ædificatoribus Ecclesiæ par esse potuisset, nisi profana illa hæreticæ curiositatis libidine, novum nescio quid invenisset, quo et cunctos labores suos velut cujusdam lepræ admistione fœdaret, et doctrina ejus non tam ædificatio, quam tentatio potius Ecclesiastica diceretur. » Hieronymus item « et innumerabilia scripsisse volumina dicit Apollinarem [5], et ejus adversum Porphyrium triginta libros inter cætera ejus opera vel maxime probari *. »

V. Erroris illius , hæresisque capita varia, et multiplicia feruntur. Quod quidem ad incarnationis mysterium spectat, tripliciter aberravit a vero. Quod Leo Papa epistola decretali vicesima tertia sic est complexus. « Unde non Deum tantum dicimus Christum, sicut hæretici Manichæi : nec hominem tan-

a Ibid. § 24. Παίδείᾳ γὰρ οὐ τῇ τυχούσῃ ὁ ἀνὴρ ἐξήσκηται, ἀπὸ τῆς τῶν λόγων προπαιδεύσεώς τε, καὶ ἑλληνικῆς διδασκαλίας ὁρμώμενος, πᾶσάν τε διαλεκτικὴν, καὶ σοφιστικὴν πεπαιδευμένος. ἀλλὰ καὶ τὸν ἄλλον βίον σεμνότατος, καὶ τῶν πρὸς ὀρθοδόξους ἀεὶ ἐν ἀγάπῃ ἐν πρώτῳ ἀριθμῷ ταττόμενος, ἕως τούτου τοῦ λόγου διέμενεν. ἀλλὰ καὶ ἐξορίαν ὑπέμεινε, διὰ τὸ μὴ τοῖς Ἀρειανοῖς συγκατεῖναι.

b Basil. epist. LXXIV. Δεύτερος μετ' αὐτόν ἐστιν ὁ Ἀπολλινάριος, οὐ μικρῶς καὶ αὐτὸς τὰς ἐκκλησίας παραλυπῶν. τῇ γὰρ τοῦ γράφειν εὐκολίᾳ πρὸς πᾶσαν ὑπόθεσιν ἔχων ἀρκοῦσαν αὐτῷ τὴν γλῶσσαν, ἐνέπλησε μὲν τῶν ἑαυτοῦ συνταγμάτων τὴν οἰκουμένην, etc. Vide et eumdem in epistola LXXXII.

* Catalogum operum Apollinaris deperditorum contexit Fabricius Biblioth. Græcæ vol. VII, pag. 661, seqq.

1 Ep. CCXCIII.—2 Lib. III *cont. Nest.* tom. IV *Bibl.* p. II. col. 1010. — 3 *Eccl.* XII 12.— 4 In voce *Apollin.* Basil. et Greg.— 5 Lib. *de Script. Eccl.* c. CXIV.

tum, sicut hæretici Photiniani : nec ita hominem, ut aliquid ei desit, quod ad humanam certum est pertinere naturam, sive animam, sive mentem rationalem, sive carnem, quam non de femina sumpsit, sed factam de Verbo in carnem converso, atque mutato : quæ tria falsa, et vana Apollinaristarum hæreticorum tres partes varie protulerunt. »

Tres Apollinarismi labes.

Prima itaque labes opinionis fuit, quod naturam hominis in Christo semiplenam putavit, hoc est anima carentem, cujus vicem supplebat corpori Verbum ipsum caro factum. Altera fuit, quod non integram detraxit animam, sed ejus partem, hoc est νοῦν, sive *mentem*. Hujus enim instar fuisse Verbum postea docuit; parte illa sola relicta rationalis animæ, qua vivimus, et sentimus, ac communia cæteris nobiscum animantibus officia præstamus. Tertia denique corruptela dogmatis hæc fuit, quod carnem Christi dissimilem nostræ, nec de B. Virginis carne sumptam arbitratus est; sed partem ipsius substantiæ Dei in carnem esse conversam, e cœloque delapsam. Quæ tria nefandæ hæresis argumenta paululum illustrare ac declarare uberius oportet.

I° Christum non assumpsisse animam.

Ita ergo sese res habuit : Apollinares ambo, ut ait Socrates, initio docuerunt, « Animam a Deo Verbo in dispensatione Incarnationis non assumptam. Deinde quasi pœnitentia ducti, corrigentes semetipsos adjecerunt, Animam quidem assumptam, quæ tamen non haberet mentem, sed Deum Verbum esse pro mente in hominem assumptum[a]. » Ita Socrates ex Epiphanii versione in *Tripartita*[1]. Cui adstipulatur Augustinus in libro *de Hæresibus*[2]: « Appollinaristas, inquit, Apollinaris instituit, qui de anima Christi a Catholica dissenserunt, dicentes sicut Ariani, Deum Christum carnem sine anima suscepisse. In quæstione testimoniis Evangelicis victi, mentem, qua rationalis est anima hominis, non fuisse in anima Christi : sed pro hac ipsum Verbum in ea fuisse dixerunt. » Sic Athanasius in sermone contra omnes hæreses de anima testatur[5], cujus vicem suppleverit in Christo divinitas; ex Apollinaris sententia. Item Leo, « Apollinaris fidei soliditate privatus, inquit[3], Filium Dei ita veram humanæ carnis credidit suscepisse naturam, ut in illa carne diceret animam non fuisse, quia vicem ejus expleverit ipsa divinitas. »

Epiphanius quoque in hæresi *Dimœritarum* refert, quosdam Apollinaris discipulos animam funditus detraxisse Christo[b]. Idque in *synopsi*, et in *Anacephalœosi* posuit. Auctor item *Prædestinati*, in hæresi quinquagesima quinta, quæ est *Apollinaristarum*, « negasse Apollinarem ait, hominem perfectum in Christo, sed assumptionem carnis ita factam ut intus in homine pro anima divinitas esset. » Et Rupertus[4]. « Non enim, sicut Apollinaristæ hæretici suspicati sunt, Verbum Dei sine anima carnem assumpsit. » Tum Harmenopulus in libello *de sectis*, et Anastasius in Ὁδηγῷ c. IV.

Hodego i. e. *viæ duce.*

II° Christum animam sine mente assumpsisse

VI. Sed mutata velificatione, aliter profiteri est ingressus, ac non totam funditus animam defuisse Christo; sed partem illius duntaxat eam asseruit, qua rationales sumus, sive mentem, vel interiorem hominem : adeo ut minime integer homo esset. « Aiunt loco ejus hominis, qui interior in nobis dicitur (Verba sunt Athanasii) mentem cœlestem inesse Christo. Quippe instrumenti loco circumfusa figura corporis utuntur. Non enim perfectum hominem esse potuisse. Quoniam ubicumque perfectus est homo, ibi est et peccatum, tum quod duo perfecta unum fieri nequeunt, » etc., Mox, « Suscepit, inquit, sine mente corpus; ut sit ipse mens in se ipso, et expers sit omnino peccati, tum divinitate, tum carne mentem neutiquam habente. Siquidem caro peccare non potest, nisi id quod carnem regit, hoc est pars illa quæ sapit, peccati actionem antea cogitando conceperit[c]. » Hoc modo consulere se Christi ἀναμαρτησίᾳ, id est *impec-*

a SOCRAT. lib. II, cap. ult. Καὶ πρότερον μὲν ἔλεγον ἀναληφθῆναι τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγου ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἐνανθρωπήσεως ψυχῆς ἄνευ· εἶτα ὡς ἐκ μετανοίας ἐπιδιορθούμενοι, προσέθεσαν ψυχὴν μὲν ἀνειληφέναι, νοῦν δὲ οὐκ ἔχειν αὐτὴν, ἀλλ' εἶναι τὸν θεὸν λόγον ἀντὶ νοῦ εἰς τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον.

b EPIPH. hær. LXXVII, § 23. Ποτὲ γὰρ οὐχ ὡμολογουν, οὔτε ψυχὴν αὐτὸν εἰληφέναι : et ante § 2.

c ATHAN. lib. *de Incarn.* Εἶτά φασιν ἀντὶ τοῦ ἔσωθεν ἐν ἡμῖν ἀνθρώπου, νοῦς ἐπουράνιος ἐν Χριστῷ· τῷ γὰρ ὀργανικῷ κεχρῆνται σχήματι τῷ περιέχοντι. οὐ γὰρ οἷόν τε ἦν τέλειον αὐτὸν ἄνθρωπον γενέσθαι. ὅπου γὰρ τέλειος ἄνθρωπος, ἐκεῖ καὶ ἡ ἁμαρτία. καὶ ὅτι δύο τέλεια, ἓν γενέσθαι οὐ δύναται, etc. Ἀλλ' ἔλαβε, φησὶ, τὸ ἀνόητον, ἵν' αὐτὸς ᾖ νοῦς ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἄγευστος ᾖ πάντῃ τῆς ἁμαρτίας κατά γε τὸ θεῖον, καὶ τὸ ἀνόητον τῆς σαρκός. οὔτε γὰρ ἁμάρτοι ἂν ἡ σάρξ, τοῦ ἄγοντος τὴν σάρκα, τουτέστι τοῦ φρονοῦντος, μὴ προενθυμηθέντος τὴν πρᾶξιν τῆς ἁμαρτίας.

1 Lib. V *Trip.* c. XLIV.— 2 Cap. LV et in lib. *cont. Serm. Ar.* v et tract. XLVII *in Joan.* et lib. LXXXIII, quæst. qu. LXXX.— 3 Leo. hom. IV *de Nat.*— 4 Lib. I *in Joan.*

cantiæ putabant: quam tolli e medio stulte arbitrabantur, si mens inesse illius animæ diceretur.

Epiphanius in hæresi *Dimœritarum*, sive *Apollinaristarum*, quod paulo ante narrare cœpimus, refert se Antiochiam profectum, operam dedisse, ut Vitalem episcopum partis Apollinaristarum, cum Paulino Catholico episcopo conciliaret, ac Paulinum quidem impigre obtulisse fidei formulam manu exaratam Athanasii, a se subscriptam: Vitalem vero tergiversantem, crebris interrogationibus eo adductum, ut animam quidem in Christo fuisse confiteretur, sed cui pro mente divinitas esset: ita ut ex tribus integer homo conflaretur, carne, anima, et divinitate, quæ vice sit mentis[a].

Idem et Gregorius Nazianzenus de Apollinari prodit in epistola *ad Nectarium*, quæ perperam inter orationes quadragesima sexta ponitur, et in epistola priore *ad Cledonium*[1], quæ et ipsa in censum venit orationum, ordine quinquagesima prima; tum Theophilus Alexandrinus in prima *Paschali;* Cyrillus Alexandrinus in secundo libro *de recta fide ad Imperatrices*[2], utrumque Apollinaris discipulis impingit, ἄψυχον, καὶ ἄνουν, id est *anima, et mente carentem* ab illis prædicari Christum.

VII. Sic Theodoretus, qui hæretici illius sententiam accuratius exponit sic. « Incarnatum dixit esse Deum Verbum, quod corpus, et animam assumpsit, non rationalem, sed rationis expertem, quam naturalem, sive vitalem aliqui nominant: Mentem porro diversum quiddam ab anima esse dicens, negavit assumptam, sed naturam suffecisse divinam ad usum mentis explendum[b]. » Theodorus quoque presbyter in *Isagoge de Incarnatione* idem de Apollinari commemorat, nec non Theorianus in legatione *ad Armenos*, et Leontius in libro *de Sectis*, et in altero *contra fraudes Apollinaristarum*, qui editus est in tomo IV Bibliothecæ Patrum. Augustinus præterea tractatu XLVII *in Joannem*, cum dixisset Apollinaristas « animam humanam non assumpsisse Christum contendere, » subjicit ista: « Nam et aliqui eorum fuisse in Christo animam negare non potuerunt. Videte absurditatem, et insaniam non ferendam. Animam irrationalem eum habere voluerunt, rationalem negaverunt, dederunt ei animam pecoris; subtraxerunt animam hominis. » Vincentius Lirinensis de eodem Apollinari, « Dicit in ipsa Salvatoris nostri carne, inquit, aut animam humanam penitus non fuisse, aut certe talem fuisse, cui mens, et ratio non esset. » Et Facundus[3], « Apollinaristæ quidem carnis, et animæ naturam sine mente adsumpsisse Dominum credunt: Arriani vero carnis tantummodo. » Recte item Petrus Damiani[4], « Condemnamus, inquit, Apollinarem, qui non hominis mentem, sed solam sine ratione animam suscepisse perhibet Salvatorem. Dogmatizat enim quia sufficere potuit sola divinitas, ut mentem daret, et consilium sapientiæ rationalis infunderet. Quod procul dubio tantumdem est ac si dicat: Redemptor noster non homo fuit, sed membra duntaxat humani corporis habuit. Animam scilicet et corpus habent et animalia bruta, sed rationem non habent, quæ mentis est propria. »

Cæterum hanc Apollinaris opinionem expressit e Platonica Philosophia, ut testis est Nemesius initio libri, quem *de natura hominis* inscripsit. « Quidam enim, ait, e quibus est Plotinus, aliud esse animam, et aliud mentem statuentes, ex tribus constare volunt hominem, e corpore, anima, et mente. Hos secutus est Apollinaris Laodiceæ episcopus. Hoc enim jacto fundamento sententiæ suæ, reliqua dogmati suo consentanea superstruxit[c]. * »

a Epiph. hær. LXXVII, § 23. Ὁ δὲ τὸν λογισμὸν τὸν ἴδιον ἀπεκάλυπτε τῆς διανοίας, ὅτι τέλειον ἄνθρωπον λέγομεν εἶναι, εἰ τὴν θεότητα ποιήσομεν ἀντὶ τοῦ νοῦ, καὶ τὴν σάρκα, καὶ τὴν ψυχήν. ὡς εἶναι τέλειον ἄνθρωπον ἐκ σαρκὸς, καὶ ψυχῆς, καὶ θεότητος ἀντὶ τοῦ νοῦ.

b Theod. lib. IV, cap. VIII. Σαρκωθῆναί τε τὸν θεὸν ἔφησε λόγον, σῶμα, καὶ ψυχὴν ἀνειληφότα, οὐ τὴν λογικὴν, ἀλλὰ τὴν ἄλογον, ἣν φυσικὴν, ἤγουν ζωτικὴν τινὲς ὀνομάζουσι. τὸν δὲ νοῦν ἄλλό τι παρὰ τὴν ψυχὴν εἶναι λέγων οὐκ ἔφησεν ἀνειλῆφθαι, ἀλλ' ἀρκέσαι τὴν θείαν φύσιν, εἰς τὸ πληρῶσαι τοῦ νοῦ τὴν χρείαν. Vide et lib. V ejusdem cap. II.

c Nem. Τινὲς μὲν, ὧν ἐστὶ καὶ Πλωτῖνος, ἄλλην εἶναι τὴν ψυχὴν, καὶ ἄλλον τὸν νοῦν δογματίσαντες, ἐκ

* Præcipuum tamen si demas errorem, quo Verbum animæ vices in Christo supplevisse effutiebat Apollinaris, reliquos hactenus a Petavio recensos errores non tam ipsius Apollinaris, quam ejus discipulorum fuisse ex gemina illius epistola ab Henrico Canisio divulgata contendit Natalis Alexander *hist. Eccl.* sæc. IV, cap. III, artic. XIV. Quanquam meo quidem judicio satis non est quid ille scripserit aliquando, cognoscere. Esset præterea necesse, in tempus, quo epistolas illas perscripsit, diligenter inquirere; nam illum hæreticorum more variasse constat. Cæterum libros ejus ab ipsius discipulis Polemio, Timotheo, aliisque fuisse adulteratos probat in libro *de veteribus hæreticis Ecclesiasticorum Codicum Corruptoribus* p. 374 eruditus Germonius. Z.

1 Carm. *de Vita sua.*— 2 Tom. V, part. II, c, LV.— 3 Lib. IX.— 4 Opusc. I, c. III.

III° Humanitatem Christi divinitati consubstantialem.

VIII. Aliud erroris portentum peperit vecors illa Apollinaris factio, cæteris capitalius, atque ad Ecclesiæ perniciem, et ad insequentium hæresum propagationem longe fecundissimum; quod non minus divinæ, quam humanæ Christi naturæ dignitatem evertit. Etenim divinitatem ὁμοούσιον humanitati, id est *ejusdem cum ea substantiæ* dixit esse. Quod Epiphanius tum in *Synopsi* hæresis septuagesimæ septimæ, et in *Anacephalæosi* asserit; tum in hæresi ipsa: in qua epistolam Athanasii ad Epictetum posuit, idem de Apollinari testantem. Hanc vero nonnihil stomachabundus ad amicum illum episcopum scripsit Athanasius, ut Epiphanius observat, ægre ferre se dicens, quod vel coram se proferri talia sit passus, nec sacrilegas illas voces e vestigio compescuerit. « Undenam, inquit, ista prodierunt? Quinam porro inferi illud eructarunt; consubstantiale deitati corpus esse, quod ex Maria genitum est? aut Verbum ipsum in carnem, ossa, capillos, totumque adeo corpus esse conversum, et a suapte natura mutatum? Quis hoc omnino a Christianis audiit, Filium Dei specie, ac fictione sola, non natura, vereque gessisse corpus? Ecquis eo impietatis erupit, ut diceret, ac sentiret, ipsam consubstantialem Patri deitatem circumcisam esse, atque imperfectam ex perfecta redditam? Item illud, quod in ligno suffixum est, non corpus exstitisse, sed substantiam ipsam naturæ totius opificem[a]? »

Ergo illi neutiquam nostræ similem carnem Christo tribuebant, sed alterius conditionis; ungues item, pilos, ac cætera dissimilia nostrorum. Qui autem Dominicum corpus ex Maria sumptum asserebant, catholicos non Trinitatem, sed quaternitatem aiebant statuere, nempe præter personas tres divinas, quartam substantiam peregrinam, ac longe diversam. Eosdem præterea ἀνθροπολάτρας per convicium nominabant, ut scribit Gregorius Nazianzenus[1], hoc est *Hominicolas*, ut Facundus interpretatur[2]. Meminitque Athanasinus in fine libri de *Incarnatione Christi*. At vicissim catholici σαρκολάτρας, id est *carnicolas* illos vocabant, teste Gregorio in eadem illa *ad Cledonium* epistola, et in Iambico carmine contra Apollinarem.

IX. Gregorius Nyssenus in epistola *ad Theophilum contra Apollinaristas*, refert eos existimasse, « Verbum Dei, carneum, ac sæculorum conditorem, hominis Filium, et Filii divinitatem esse mortalem[b]. » Nimirum divinam ipsam Verbi substantiam in carnem conversam esse dicebat, nec patiebatur hominem ipsum, vel humanam potius naturam, assumptam a Deo putari. Sed id, quod homo in Christo nominatur, hoc est naturam ipsam corpoream, et aspectabilem, aiebat esse Deum, et divinæ figuram substantiæ. « Apollinaris, ait idem alibi Gregorius Nyssenus, hominem asseverans divinæ ipsius esse gloriæ splendorem, et in carneo Deo, quem inanibus rationum suarum commentis velut idolum quoddam fabricavit, divinam hypostasim figurari, Patrem ipsum blasphemiis appetit suis[c]. »

Ac proinde coæternam esse.

Mirum vero illud magis, et ad stuporem insanum, ac detestandum fuit ejusdem Apollinaris, quod Gregorius Nazianzenus in epistola *ad Nectarium* refert, « affirmasse ipsum, neutiquam adventitiam esse carnem, quam ad instaurandam naturam nostram unigenitus Filius secundum dispensationem assumpsit, verum jam tum a principio carnalem illam naturam esse in Filio[d]. » Quod commentum

τριῶν τὸν ἄνθρωπον συνεστάναι βούλονται, σώματος, καὶ ψυχῆς, καὶ νοῦ. οἷς ἠκολούθησε καὶ Ἀπολλινάριος ὁ τῆς Λαοδικείας γενόμενος ἐπίσκοπος. τοῦτον γὰρ πηξάμενος τὸν θεμέλιον τῆς οἰκείας δόξης, καὶ τὰ λοιπὰ προσῳκοδόμησε κατὰ τὸ οἰκεῖον δόγμα.

a Athan. in ep. *ad Epict.* Ταῦτα δὲ πόθεν ἐξῆλθε; ποῖος ᾅδης ἐξηρεύξατο, ὁμοούσιον εἰπεῖν ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ τοῦ λόγου θεότητι; ἢ ὅτι ὁ λόγος εἰς σάρκα, καὶ ὀστᾶ, καὶ τρίχας, καὶ ὅλον σῶμα μεταβέβληται, καὶ ἠλλάγη τῆς ἰδίας φύσεως; τίς δὲ ὅλως ἤκουσε παρὰ Χριστιανῶν ὅτι θέσει, καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφόρηκεν ὁ υἱός; ἢ τίς τοσοῦτον ἠσέβησεν, ὥστε εἰπεῖν ἅμα, καὶ φρονεῖν, ὅτι ἡ θεότης αὐτοῦ ἡ ὁμοούσιος τῷ πατρὶ αὐτὴ περιετμήθη, καὶ ἀτελὴς ἐκ τελείου γέγονε; καὶ τὸ ἐν τῷ ξύλῳ καθηλούμενον οὐκ ἦν τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ δημιουργὸς οὐσία τῆς φύσεως;

b Greg. Nyss. tom. II. Κρατύνειν ἐπιχειροῦσι τὰ ἴδια, σάρκινον τὸν λόγον, καὶ δημιουργὸν τῶν αἰώνων τὸν τοῦ ἀνθρώπου υἱὸν, καὶ θνητὴν τοῦ υἱοῦ κατασκευάζοντες τὴν θεότητα.

c Nyss. in opusc. *cont. Apol.* Ἀπολλινάριος τὸν ἄνθρωπον αὐτῆς λέγων τῆς τοῦ θεοῦ δόξης ἀπαύγασμα καὶ ἐν τῷ σαρκίνῳ θεῷ, ὃν διὰ τῆς ματαιότητος τῶν λογισμῶν εἰδωλοποιήσας ἀνέπλασε, τὴν τοῦ θεοῦ ὑπόστασιν χαρακτηρίζεσθαι, αὐτῆς τῆς κατὰ τοῦ πατρὸς ἅπτεται βλασφημίας.

d Naz. orat. xlvi. Ὅτι μοι πτυχτίον ἐν χερσὶ τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἐν ᾧ τὰ κατασκευαζόμενα πᾶσαν αἱρετικὴν

1 Ep. i *ad Cles.* — 2 Lib. IX.

ex illa probabat Scripturæ sententia. « *Nemo ascendit in cœlum*, *nisi qui descendit de cœlo*, *Filius hominis*[1]; tanquam ipse Filius esset hominis, etiam antequam e cœlo descenderet, ac descendens carnem illam secum adduxerit, quam habebat in cœlo sæculis omnibus anteriorem, et substantiæ suæ insitam[a]. » Quod item auctoritate Apostoli fulciebat ita scribentis. *Secundus homo de cœlo cœlestis*[2]. Theophylactus quoque ad illa Joannis tertio, adnotat, Apollinarem « docuisse, Christum e cœlo corpus habentem, per Mariam venisse, tanquam per canalem[b]. » Hunc Apollinaris errorem late describit, ac refellit Gregorius Nyssenus in libro *Antirrhetico adversus Apollinarem*, qui liber non exstat, et ex eo multa describit Euthymius in *Panoplia*[3] Ex quibus etiam constat, Apollinarem putasse, divinitatem Christi passam esse, ac mortuam, ut quæ animæ instar esset corpori ejusdem,

X. Ambrosius item in libro *de Incarnatione*[4], Apollinaris sectam tacito refellit nomine, « qui carnem Domini dicebant et divinitatem unius esse naturæ. Quæ tantum sacrilegium inferna vomuerunt? Jam tolerabiliores sunt Ariani, quorum per istos perfidiæ robur adolescit; ut majore contentione asserant Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unius non esse substantiæ; quia isti divinitatem Domini, et carnem substantiæ unius dicere tentaverunt. Deinde cum isti dicant, quia Verbum in carnem, capillos, sanguinem, et ossa conversum est, et a natura propria mutatum est, datur illis locus ut infirmitatem carnis ad infirmitatem divinitatis, quadam facta divinæ naturæ mutatione detorqueant. Sunt etiam qui in tantum impietatis prodierint, ut putent quia divinitas Domini circumcisa est, et imperfecta de perfecta facta est; et in ligno non caro, sed illa operatrix omnium substantia divina, in carnis specie coagulata pendebat. Quis autem non horrescat? Quis audiat, quia non ex Maria Virgine, sed ex divina substantia passibilem sibi carnem fecerit Dei Verbum? Quod asserendo, eo prolabuntur, ut non ex tempore corpus Domini esse susceptum, sed coæternum Dei Verbo semper fuisse contendant. Horum omnium auctores sunt, qui divinitatem et carnem Domini unius naturæ fuisse dixerunt. Legi enim quod non crederem nisi ipse legissem: legi, inquam, in cujusdam libris sic positum; et organum, et eum a quo movebatur organum, unius in Christo fuisse naturæ. Quod ideo posui, ut ex scriptis nomen deprehendatur auctoris, et advertant, quamvis exquisitissimis argumentis, et phaleratis sermonibus non posse vim veritatis obduci. » Hæc Ambrosius de Apollinaris hæresi, quem tamen non nominat; uti nec Athanasius; quicum eadem fere narrat Ambrosius: ac videntur ambo ex eodem Apollinaris libro prompsisse quæ memorant.

XI. Leontius, ut paulo ante memini, in libro *adversus fraudes Apollinaristarum*, fragmentum quoddam refert Apollinaris ex oratione disputatoria, quod ejusmodi est[5]: « Organum, et quod movet instrumentum, unam naturaliter perficiunt operationem. Cujus autem est una operatio, una etiam substantia est, una ergo substantia facta est Verbi, et instrumenti. » Quem ad locum respexit Ambrosius.

Sic Leo Papa sermone nono *de Quadragesima* scribit, « secundum Apollinarem in carnem deitate conversa, ipsam deitatem Verbi mutabilem, ipsam esse factam passibilem. » Et Gennadius libro *de dogmatibus*, capite secundo, « Deus ergo hominem assumpsit, homo in Deum transivit, non naturæ versibilitate, sicut Apollinaristæ dicunt, sed Dei dignatione, ut nec Deus mutaretur in humanam substantiam assumendo hominem; nec homo in divinam, glorificatus in Deum: quia mutatio, vel versibilitas naturæ, et diminutionem, et abolitionem substantiæ facit. » Liberatus *in Breviario*, capite tertio, « Nestorium ait carnem, et omnipotens Dei Verbum asseverasse unius esse substantiæ: ac Verbum carnem factum, vel aliquid Verbi in carnem fuisse conversum, atque mutatum, non autem carnem de Maria Virgine sumptam, atque susceptam. »

Non aliter de Apollinaris isto dogmate

κακίαν παρέργεται. διαβεβαιοῦται γὰρ, μὴ ἐπίκτητον εἶναι τὴν σάρκα κατ' οἰκονομίαν ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ προσληφθεῖσαν ἐπὶ μεταστοιχειώσει τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ υἱῷ τὴν σαρκώδη ἐκείνην φύσιν εἶναι.

a Naz. orat. XLVI. Ὡς καὶ πρὶν τοῦ κατελθεῖν αὐτὸν υἱὸν ἀνθρώπου εἶναι, καὶ κατελθεῖν ἰδίαν ἐπαγόμενον σάρκα ἐκείνην, ἣν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἔχων ἐτύγχανε, προαιώνιόν τινα, καὶ συνουσιωμένην.

b Theophyl. in III *Joan*. Τοῦτο γὰρ Ἀπολλιναρίου δογματίσαντος τὸ σῶμα ἐξ οὐρανοῦ ἔχοντα τὸν Χριστὸν, διὰ τῆς παρθένου ἐλθεῖν, ὡς διὰ σωλῆνος.

1 *Joan*. III, 13.— 2 I *Cor*. XV, 17.— 3 Part. II, tit. XIII.— 4 Cap. VI.— 5 Leon. par. II, tom. IV *Bibl. Patr.* col. 1039.

Facundus Hermianensis existimat pluribus in locis[1], ut cum « Deum Verbum convertibiliter hominem esse factum « ex illius opinione scribit, « et naturarum diversitatem stultissime ab eo confundi[2]. Ideo *Synusiastas* vocatos esse dicit Apollinaristas[3], quorum etiam alibi decretum exponit sic : « Deinde cum hæretici Synusiastæ putarent Christum unius essentiæ natum[4], nec ex utero Virginis habuisse carnem ; sed potius in ejus utero Deum Verbum partem suæ substantiæ, id est deitatis, in carnem sibi vertisse, et in illa quidem, sed non ex illa incarnatum esse credentes, non solum in divinitate, verum etiam in carne, consubstantialem dicerent Patri. » Itaque Christum asserebant « ex Virgine secundum deitatem initium sumpsisse, et ex ejus utero natum esse, id est qui ante non esset exstitisse. »

Divinam naturam patibilem asserebat Apollinaris.

XII. Quo ex errore consequens erat, divinam ipsam naturam patibilem esse, ac revera cruciatus, et mortem esse perpessam. Quod apud Theodoretum Eranistes is, cui Apollinaristarum partes in disputatione mandantur, ita declarat. « Non nos, inquit, divinam naturam passam esse dicimus, sed humanam: divinam autem una cum corpore esse passam[a]. »

Ad quæ orthodoxo sic instanti, « Una esse passam qui tandem intelligis? An ita, ut impactis corpori clavis, natura divina dolorem admiserit[b]? » Eranistes assentiendo respondet, *Ita prorsus.* Quamobrem divinum Verbum mortem degustasse, et mortis particeps fuisse carne, censet Eranistes[5]. Sed minime ideo illud indignum videri[6], quod sponte sua ad eam conditionem, nec invitum descenderit. Tum ex divinis omnibus proprietatibus, quæ attributa vocant, « solam immortalitatem, et impatibilitatem mutabiles adstruebant, ac vertibiles[c]. » Igitur « natura quidem immortalem esse Deum aiebant, sed postquam homo est factus, esse passum[d]. »

Idipsum et ex omnibus testimoniis antiquorum Patrum colligitur, quos ad refutandam Apollinaris hæresim Theodoretus ibidem citavit. In hoc enim conspirant universi, ut probent divinitatem ipsam nihil esse passam, sed humanam tantummodo naturam. Quare perpessiones omnes attribuisse divinæ ipsi substantiæ Apollinarem necesse est.

Quanquam Eranistes ille, cui partes Apollinaris Theodoretus affingit, in plerisque meram istius hæresim neutiquam profitetur, ac fere de solo contendit modo locutionis. Quippe homini Christo non solum animam[7], sed rationalem etiam animam concedit. Verum ab hoc abhorrere se fatetur uno[8], quod Catholici usurpant, « Verbum assumpsisse carnem : » atque ita potius loqui, *Verbum carnem essé factum* vel *esse incarnatum* ; ut ad ipsas Scripturæ voces adhærescat. Itaque τροπὴν etiam divinitatis ibidem negat, hoc est *mutationem*, sed « id duntaxat ait esse factum[9], quod non erat. »

XIII. Gregorius vero Nazianzenus in priore *ad Cledonium* epistola decem anathematismos proponit, totidem, ut videtur, hæresis nefariæ dogmatibus adversos, quibus notantur ii primo, qui sanctam Mariam negant esse θεοτόκον, id est *Deiparam*. Deinde qui Christum per Virginem, velut per canalem, decurrisse, non in illa formatum esse dixerunt. Item, qui antea formatum esse hominem, ac post in eum subiisse Verbum asserunt. Ad hæc qui duos constituunt Filios, alterum ex Deo Patre, alterum ex matre Virgine. Tum, qui divinitatem in illo, tanquam in Propheta, per gratiam operatam esse defendunt, non secundum substantiam esse copulatam : Qui crucifixum non adorant : Qui ex operibus perfectum fuisse dicunt; vel post baptismum, aut resurrectionem adoptatum : qui carnem a Verbo depositam esse, ac modo nudatum corpore manere Verbum existimant : Qui lapsam e cœlo carnem, non a nobis esse : Qui assumptum hominem carere mente asserunt. Quæ quidem omnia docuisse eumdem apparet hæreticum, quamvis dissona, et contrariarum sectarum propria esse dogmata videantur. Sed nimirum in tanta librorum copia, quos commentatus est Apollinaris, haud pauca illi exciderunt invicem pugnan-

a Theod. dial. III. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς τὴν θείαν φύσιν πεπονθέναι φαμὲν, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπείαν. τὴν θείαν δέ γε συμπεπονθέναι τῷ σώματι.

b Ibid Ορθ. τὸ συμπεπονθέναι πῶς λέγεις; ὡς τῶν ἥλων ἐμπηγνυμένων τῷ σώματι τὴν θείαν φύσιν ἀλγηδόνος τὴν αἴσθησιν δέξασθαι ; ΕΡΑΝ. Ναίχι.

c Theod. ibid. Μόνας τὴν ἀθανασίαν, καὶ τὴν ἀπάθειαν τρεπτὰς εἶναί φατε, καὶ τὸ δυνατὸν τῆς ἀλλοιώσεως ἐπ' αὐτῶν συγχωρεῖτε.

d Ibid. ΕΡΑΝ. Φύσει μέν ἐστιν ἀθάνατος, ἐνανθρωπήσας δέ πέπονθεν.

1 Fac. lib. VI.— 2 Ibid.— 3 Id. l. VIII et IX.— 4 Eod. l. IX.— 5 Ib. apud Theod.— 6 Ib.— 7 Theol. dial. III.— 8 Ib. —9 Ib.

tia, et alioqui sæpius ille sententiam mutavit, ut æquales ipsius Patres citati a nobis paulo ante testati sunt.

Præcipuum Apollinaris decretum.

XIV. Ex omnibus vero, præcipuum ejus fuisse decretum illud, ac sectæ caput videtur; animam in Christo propria caruisse mente, et hujus vicem supplevisse divinitatem Verbi. Cujus propugnandi causam hanc habuit, quod et supervacaneum putaret, humanam ei mentem tribuere, quem totum divinitas, quæ mens longe est potior, occuparet : sic quasi lucernam adjungas ad solem. Et ubicumque mens humana statueretur, ibi τὸ ἁμαρτητὸν, id est *peccandi potestatem* inesse oporteret. Præterea si homo integer in Christo ponatur, idemque Deus, prorsus τετράδα, id est *quaternarium numerum* adorandorum in Trinitatem invehi credebat, quod refert, ac refellit Athanasius in epistola *ad Epictetum*, et ex eo Theodoretus [1]: nec non Ambrosius. Verebatur hoc etiam, ut idem Ambrosius scribit [2], ne « si perfectam animam Christo tribueret, divideret ipsum. » Ex quo anathematismi quarti apud Gregorium Nazianzenum allati paulo ante ratio constat. Vide Theodorum presbyterum libro *de Incarnatione* [3], et Leontium libro *de sectis*, actione IV. Hoc vero postremum dogma primarium in secta ista fuisse [4], etiam ex eo colligitur, quod, ut Gregorius idem narrat, illud in vestibulis privatarum, ac publicarum et sacrarum ædium inscriberent. Nam postquam Damasi Papæ sententia damnatos illos esse dixit, addit ista. « Cum igitur errorum istorum manifeste convicti sint, ne irascantur, sed pudore suffundantur, nec mendaciis nos incessant : verum animos summittant; atque e vestibulis deleant magnum illud, et admirandum elogium, ac præconium orthodoxæ fidei : qui cum quæstione statim, et distinctione ingredientibus occurrunt, Adorandum videlicet esse non hominem deigerum, sed Deum carnigerum [a]. » Quam sophistica versutia contortam, et ad ludificandum argute collectam sententiam irridet Gregorius.

Ex his manifestum est, Apollinarem, ejusve discipulos Incarnationis vel ἐνανθρωπήσεως fidem specie tenus; ac voce tenuisse, rem autem illius, ac veritatem abjecisse funditus. Non enim aut hominem verum, aut veram in Christo putarunt fuisse carnem, qui et rationalem ei animam detraxerunt, et carnis loco divinam affinxerunt substantiam. De quibus legendus est Gregorius idem in oratione XIX [5], et in carmine *de vita sua*. Ubi tam in divinitatem Verbi, quam in humanitatem illius esse grassatam hæresim affirmat [6]. Sane apud Photium Eulogius Alexandrinus Apollinaris ipsius verbis ostendit [7], illum ex divinitate et carne unam constituisse naturam, in quo Monophysitarum et Eutychianorum prælusit hæresi.

XV. Præter hæc, quæ dixi, portenta magis opinionum, quam dogmata, tria sunt, quæ eidem Apollinari veteres tribuunt ab Ecclesiæ fide discrepantia. Primum ad humanæ statum animæ, originemque pertinet, cujus testis est Hieronymus in epistola quadam, in qua varias de ea quæstione sententias enumerat, et inter has dubitari ait. « An certe ex traduce [8], ut Tertullianus, Apollinarius, et maxima pars Occidentalium autumant, ut quomodo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima, et simili cum brutis animantibus conditione subsistat. »

Alia ejusdem errata 1° circa animæ originem.

Nemesius item capite secundo, « Placet, inquit, Apollinari animas ex animis gigni, uti corpora ex corporibus. Prodire quippe animam propagatione quadam ab homine primo, quemadmodum corpora ipsa propagantur [b]. » De qua quæstione scimus quam perplexe, ac diffidenter scripserit Augustinus.

2° Circa Personarum distinctionem in Trinitate.

Alterum caput erroris ad Trinitatem spectat, de qua idem ac Sabellium sensisse Basilius Apollinarem perhibet [9], ut in unum conflaret personas tres*, Gregorius vero Nazian-

a NAZIANZ. orat. LII quæ est epist. III *ad Cled.* Ταῦτ' οὖν ἐληλεγμένοι σαφῶς, μὴ χαλεπαινέτωσαν, ἀλλ' ἐντρεπέσθωσαν, μηδὲ καταψευδέσθωσαν, ἀλλὰ συστελλέσθωσαν. καὶ τῶν πυλώνων ἐξαλειφέτωσαν τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν αὐτῶν ἐκεῖνο πρόγραμμά τε, καὶ κήρυγμα τῆς ὀρθοδοξίας, μετὰ ζητήματος εὐθὺς ἀπαντῶντες τοῖς εἰσιοῦσι, καὶ διακρίσεως, τὸ δεῖν προσκυνεῖν μὴ ἄνθρωπον θεοφόρον, ἀλλὰ θεὸν σαρκοφόρον.

b NEMES. tom. XII *Bibl. PP.* Ἀπολλιναρίῳ δὲ δοκεῖ, τὰς ψυχὰς ἀπὸ τῶν ψυχῶν τίκτεσθαι, ὥσπερ ἀπὸ τῶν σωμάτων τὰ σώματα· προϊέναι γὰρ τὴν ψυχὴν κατὰ διαδοχὴν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου εἰς τοὺς ἐξ ἐκείνου πάντας, καθάπερ τὴν σωματικὴν διαδοχήν.

* Confer Maurinos in notis ad sanc. Ambrosium t. II, p. 706, ubi quærunt, utrum de SS. Trinitate cum catholica Ecclesia senserint Apollinaristæ? Z.

1 Dial. II.— 2 Lib. *de Incarnatione*, cap. VII.— 3 Ibid.— 4 Tom. II *Biblioth. Patr.*— 5 Nazianz. Orat. XIV.— 6 Idem. Carm.— 7 Eulog. apud Phot. cod. 230, ver. 29.— 8 Aier. in ep. LXXXII quæ est XXVII inter August.— 9 Basil. ep. XCIII.

zenus clarius opinionem illius explicat. « Apollinaris, ait, divinitatis nomen Spiritui sancto tribuens, divinitatis virtutem nequaquam retinuit. Nam ex magno, et majore, et maximo Trinitatem componere, hoc est e Spiritu, et Filio, et Patre; tanquam ex splendore, et radio, et sole; quemadmodum diserte scriptum est illius in libris, divinitatis est scala, quæ non in cœlum deducit, sed e cœlo dejicit[a]. » Hujusmodi porro Sabellii fuisse sententiam alibi docuimus[1]. Idem de Apollinari Theodoretus quoque prodidit[2]. Quanquam Vincentius Lirinensis auctor est, « jactasse se Apollinarem quasi consentire in unitatem Trinitatis; et hoc ipsum plena fidei sanitate. » Et Leontius in libro *de Sectis*, *circa* θεολογίαν id est *divinitatis dogma*, ut in prolegomenis totius operis interpretati sumus, « nihil erroris admisisse putat Apollinarem. Tametsi Gregorii ambo etiam hac in parte erroris illum redarguunt. Quippe creaturam quidem, inquiunt, neutiquam asserit : verum paulo tamen inferiorem a Patre gradum Filio, ac Spiritui sancto tribuit[b]. » Sed nimirum varios libros elucubravit Apollinaris iste, in quibus, uti mos est hæreticis, contraria invicem, ac pugnantia dogmata vulgavit.

3° Errorem Millenariorum propugnavit

Tertio Millenariorum fabulas propugnavit idem hæreticus, cujus testes sunt Basilius in epistola ducentesima nonagesima tertia[3], et Gregorius Nazianzenus in secunda *ad Cledonium*. Existimavit enim, post resurrectionem Judaicos omnes ritus instaurandos esse, et in usum revocandos. Quod præter illos duos significat etiam Hieronymus[4], ut alibi docuimus. De hac Apollinaris fabula vide Orientalium refutationem ad anathematismum tertium Cyrilli.

XVI. Apollinaristarum hæresis, præsertim qua parte Incarnationis dogma pulsabat, non semel sacrarum synodorum auctoritate damnata est. Primum sine Auctoris mentione, in Alexandrino concilio, quod anno 362, post Constantii obitum celebratum est ab Athanasio, aliisque catholicis episcopis, qui Juliani edicto ab exilio revocati fuerunt. Ibi enim « hominem factum Dei Filium, non solum carne, sed etiam anima præditum esse, decretum asserit Socrates[c]. » Sed non satis dixit. Nam non solum ἐμψυχωμένον, ut ille loquitur, ac plerique alii passim, sed ἔννουν esse synodus illa pronuntiavit, hoc est non solum animam, sed etiam mentem habuisse. Hæc enim posterior peculiaris fuit labes Apollinaristarum, quam potissimum notandam Patres illi censuerunt. Id adeo demonstrat synodica concilii illius epistola, quæ apud Athanasium legitur. Ubi hujusmodi professio ab Catholicis ad ineundam concordiam expressa dicitur, « Salvatorem non habuisse corpus inanimum, nec sensus, aut mentis expers[d]. » Nam in Græco ἀναίσθητον pro αἰσθητὸν, scribere oportet, ut in calce epistolæ, Paulini subscriptio indicat, qui totidem illa de Incarnatione profitetur.

Anima prœditum. Mente prœditum.

Anno sequente, Christi 363, cum Jovianus sublato e vivis Juliano successisset, pius et amans catholicæ religionis imperator, ejus accitu venit Antiochiam Athanasius, eique veræ fidei formulam Alexandriæ altera in synodo confectam obtulit[5]. Ac tum videtur Paulinus, datæ sibi ab Athanasio fidei professioni subscripsisse, ut sparsam de se Sabellianismi ab æmulis invidiam dilueret. Quam formulam descripsit Epiphanius, consentaneam iis, quæ in Alexandrina synodica continentur, præsertim de Incarnatione Domini adversus novam Apollinaris hæresim.

XVII. Postea Damasus de hac peste per Orientis ecclesias grassante certior redditus, in Apollinarem, ejusque discipulum Timotheum depositionis lata sententia, utriusque dogma damnavit in Romana synodo[6], cui et

Apollinaris et Timotheus a Damaso in Romana synodo damnati.

a Naziaмz. ep. I *ad Cled.* Ἀπολλινάριος μὲν τὸ τῆς θεότητος ὄνομα τῷ ἁγίῳ πνεύματι δοὺς, τὴν δύναμιν τῆς θεότητος οὐκ ἐφύλαξε. τὸ γὰρ ἐκ μεγάλου, καὶ μείζονος, καὶ μεγίστου συνιστᾷν τὴν τριάδα, ὥσπερ ἐξ αὐγῆς, καὶ ἀκτῖνος, καὶ ἡλίου, τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς ὥσπερ σαφῶς ἐν τοῖς ἐκείνου γέγραπται λόγοις, κλίμαξ ἐστὶν θεότητος, οὐκ εἰς οὐρανὸν ἄγουσα, ἀλλ' ἐξ οὐρανοῦ κατάγουσα.

b Leont. act. IV, tom. II *Bibl. PP.* Ὁ δὲ Ἀπολλινάριος περὶ μὲν τὴν θεολογίαν, οὐ φαίνεται ἁμαρτῶν. πλὴν διελέγχουσι καὶ τοῦτον οἱ Γρηγόριοι περὶ ταύτην ἁμαρτάνοντα. κτίσμα μὲν γὰρ, φασὶν, οὐ λέγει, ὑπόβασιν δὲ μικρὰν λέγει τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν πατέρα.

c Socrat. lib. III, cap. VII. Καὶ τὸν ἐνανθρωπήσαντα οὐ μόνον ἔνσαρκον, ἀλλὰ καὶ ἐμψυχωμένον ἀπεφήναντο.

d Epist. *ad Antioch.* Athan. tom. I. Ὡμολόγουν γὰρ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ σῶμα ἄψυχον, οὐδ' αἰσθητὸν (lege ἀναίσθητον) οὐδ' ἀνόητον εἶχεν ὁ σωτήρ.

1 Lib. I *de Trin.* c. VI, § 3. — 2 Lib. IV *de Hær.* c. VIII et lib. V *Hist.* c. III. — 3 Tom. II. — 4 Lib. *de Script. Eccl.* c. XXVIII et in cap. LXV *Esa.* Vide t. I nostrum lib. VII, cap. XIV, par. 2. — 5 Soz. l. VI, c. V. — 6 Theod. l. V, cap. IV.

Petrus Alexandrinus episcopus adfuit; qui in locum Athanasii suffectus anno Christi 371 vita functi, Romam profugerat, Lucii Ariani, Valentis jussu in Alexandrinam sedem intrusi, tyranidem devitans. Exstat ea de re epistola Damasi *ad Orientales episcopos*, ab Theodoreto in historiam relata, ex qua intelligimus Timothei potissimum damnationem Orientales illos enixe postulasse: adeoque magnum aliquod damnum ac perniciem attulisse Catholicæ rei Timotheum istum, quem nominatim ab Romano Pontifice notari tanti interesse putaverint. Id quo anno Christi contigerit, non penitus exploratum est. Mansi enim Romæ Petrus annos fere sex, usque ad 377, quo permissu Valentis Alexandriam rediit.

Vitalis in suspicionem adductus.

Sub idem tempus, quo Timotheus cum magistro suo Apollinari condemnatus est: qui Christi 373 vulgo finitur; vel non multo postea, Vitalis Apollinaris discipulus apud Damasum in suspicionem hæreticæ illius opinionis adductus est, Romamque veniens, postulante pontifice, fidem suam litteris consignatam obtulit, sic ambigue subdoleque conceptam, ut in pium sensum accepta, Damaso ipsi improbanda minime videretur. Quod Gregor. Nazianzenus in secunda *ad Cledonium* epistola testatur: in quo seipsum exemplo Damasi purgat, quod eamdem Vitalis professionem initio probasset; ac subinde comperta fraude respuisset.

Item Vitalis.

XVIII. Quanquam Damasus Vitalem haud omnino probatum absolutumque dimisit, sed ad Paulinum Antiochenum, qui Thessalonicæ forte tunc erat, remisit cum litteris[1], quæ exstant, quibus ita præscribit, ut si Vitalis, aliique communionem impetrare voluerint, tum Nicænæ fidei subscribant, tum recens in Oriente ortam hæresim damnent, quæ erat Apollinaris[2]. Theodoretus professionem fidei scriptis prodidit, missam a Damaso ad Paulinum eumdem Antiochenum, qui in Macedonia tunc erat, ac Thessalonicæ: quæ quidem anathematismis tota constat adversus Apollinaristarum, et aliorum impia dogmata. Atque haud scio an superioris ad Paulinum epistolæ appendix illa fuerit, formulæ instar, cui Vitalis, ac cæteri, quorum suspecta fides erat, subscriberent, si ad Catholicam Ecclesiam aggregari vellent*. Ac Vitalem quidem ex Damasi præscripto in communionem receptum esse, Gregorius in secunda illa *ad Cledonium* epistola significat; sed idem mox refert, Damasum, agnita Vitalis fallacia, et hæretica pravitate, in eum sententiam dixisse, oblatamque sibi ab eodem Vitali Confessionem fidei damnasse. Exstat apud Cyrillum in libro *de recta fide ad Theodosium Imperatorem* fragmentum quoddam Vitalis episcopi ex libro *de fide*, quod inter alia orthodoxorum Patrum testimonia contra Nestorianam hæresim adhibuit, et, ut est conjectura, pars est Professionis alicujus fidei; in qua incarnationis Verbi sanam, et inculpatam doctrinam sine ulla hæresis suspicione prædicat. An vero sit Vitalis illius, de quo agimus, ut et episcopus iste fuerit, an cujuspiam alterius, amplius est cogitandum**.

XIX. Est etiam haud vana suscipio, Apollinaris dogma in Antiochena illa synodo condemnatum fuisse, quæ post novem ab obitu Basilii menses habita est, ut scribit Gregorius Nyssenus libro *de Vita S. Macrinæ*[3]. Episcopi certe illi, qui anno post secundam Œcumenicam synodum Constantinopoli celebratam, in eadem urbe denuo convenerunt, in epistola ad Damasum[4], ac cæteros episcopos Romæ congregatos, postquam fidei rationem anno superiore in concilio constitutam exposuerunt, asserunt, plura de catholico dogmate tum contra Sabellianos, Arianos, Eunomianos, Macedonianosque; tum adversus hæresim illam, quæ Apollinaristarum propria fuit, in Antiochena synodo ab iis, qui illo convenerant, sancita fuisse. Ut minime dubium sit, in Antiocheno concilio, Apollinaris hæresim esse damnatam. Quin auctor libri nuper editi sub *Prædestinati* titulo[5], cum de Apollinaristarum agit hæresi, atque, ut solet, a quo potissimum oppugnata sit, recenset, « Egit contra hunc, inquit, synodus in Antiochia. »

Antiochena synodus contra Apollinaristas.

Hanc vero synodum propterea suspicor illam esse, quæ post obitum Basilii mense circiter decimo Antiochiæ coacta dicitur a Gregorio

* De his Damasi litteris confer Constantium t. I *epist. Roman. Pontif.* et Merendam in novissima sanc. Damasi editione Romana. Z.

** Episcopum Vitalem fuisse post Petavium non contemnendis conjecturis adfirmant Jacobus Basnage in epistola *de hæresi Apollinaris* Trajecti ad Rhenum 1687. Norisius in Diis. *de uno in sanc. Trinitate passo*; et Merenda in sanc. Damasi Papæ opusculis, et gestis cap. x, p. 48. Z.

1 Tom. I Conc. et est epist. I Damas.— 2 Ibid. cap. x.— 3 Append. Nyssen. a Grets. editæ.— 4 Apud Theod. lib. V, cap. ix.— 5 Præd. l. I, cap. lv.

Nysseno, quo per idem tempus, mortuo Valente, ac pace Ecclesiis reddita, constat illa in urbe contra Apollinarem gestum aliquid fuisse. Quanquam Theodoretus non episcoporum concilio[1], sed Sapori duci idipsum tribuit, qui post necem Valentis, ab Gratiano Romani totius imperii compote missus illo fuerat, ut Ecclesiam quatuor in partes sub episcopis totidem scissam componeret, et ad concordiam revocaret. Ubi Flaviani opera, qui Meletii presbyter erat, compressum esse Paulinum primo, deinde Apollinarem, scribit Theodoretus, atque hunc episcopatu dejectum Antiocheno, Laodiceam se recepisse, cum jam ante Vitalem ordinasset.

Sed multa sunt in illa Theodoreti narratione parum accurate, ac vere prodita, præsertim in Flaviani gratiam, in quem paulo propensior fuit, quam historici exacti ac sinceri fides pateretur, et multo probabilius est ab episcopis, quam ab Duce, homine laico, tanti momenti rem Ecclesiasticam susceptam fuisse.

Cæterum Antiochena ista synodus in annum incidit Christi 378, cujus calendas Januarias Basilii mors illustravit : potius quam in sequentem, ut nos olim opinabamur.

Post hæc, Constantinopolitanum concilium, quod secundum Œcumenicum censetur, Apollinaris denuo damnavit errorem ; ut epistola testatur paulo a nobis ante citata, quam sequente anno Romam miserunt, quo ad concilium vocati erant a Damaso Papa. Justinianus item imperator in edicto contra tria capitula[2], Constantinopolitanam secundam œcumenicam synodum celebratam fuisse scribit κατὰ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου, καὶ Μάγνου τοῦ Ἀπολλιναρίου : hoc est « adversus Macedonium impugnatorem Spiritus sancti, et Magnum Apollinaristam. » Sic enim τοῦ Ἀπολλιναρίου vetus interpres reddidit. Quinetiam postea consequentes omnes synodi, quæ de Incarnationis fide quippiam attigerunt, Apollinarem eumdem decretorum suorum parte aliqua notarunt, ac pro damnato et execrato judicarunt.

Nec tamen prætermiserim, aliquando de Incarnatione præclare catholiceque locutum Apollinarem, adeo ut ejus testimonio contra ipsius sectatores usus sit Theodoretus dialogo quarto *.

CAPUT VII.

De Nestorio hæretico. 1. *Ejus origo, vitæ institutum.* 2. *provectio ad Episcopatum.* 3. *Hæresis a Paulo Samosateno, et Theodoro Mopsuesteno accepta.* 4. *qua Incarnationem Verbi negans,* θεοτόκον *dici Virginem non est passus.* 5. *Quod primus publice ausus est prædicare Dorotheus Episcopus, vel Anastasius Presbyter Nestorii asseclæ.* 7. *Simultates ejusdem cum Cyrillo, et mutuæ litteræ. Alienatio ab Nestorio Constantinopolitani Cleri, ac populi. Cœlestini Papæ de illo decretum, ut nisi intra decem dies errorem revocet, a communione sua, et Episcoporum aliorum sciret se esse rejectum.* 8. *Nestorii pervicacia, et in Catholicos furor.*

I. Apollinaristarum sectæ propago, vel, ut Græci dicunt ἀπήχημα quoddam, Eutychiana fuit hæresis, quam iccirco proxime post illam explicari consentaneum videri poterat. Verum quoniam ex omnibus, quæ Incarnationis Dominicæ fidem adulterarunt, hæresibus, duæ maxime celebres exstiterunt, Nestoriana, et illa ipsa, quam diximus, ab auctore nominata Eutyche, atque ad eas cæteræ revocantur omnes ; harum præcipue rationem ducere, et ab Nestoriana, quod tempore alteram antecessit, auspicari maluimus **.

Nestorius impii[3], ac nefandi architectus erroris, Germanicia oriundus oppidulo Syriæ, variis peragratis provinciis, ut scribit Theodoretus, Antiochiæ tandem resedit. Qua in urbe liberalibus artibus mediocriter eruditus, curandæ exercendæque voci potissimum operam dedit, quæ natura suavis, et clara illi inerat. Marcellinus Comes *Antiochia natum* illum falso prodidit. Nam, Germanicensem fuisse veteres consentiunt. Monasticam vitam eumdem initio professum, quod Socrates, et Theodoretus, aliique tacent, indicat Evagrius[4], ex eoque Nicephorus[5], qui et monasterium ad Antiochiam situm fuisse referunt, duorum

Nestorii origo et vitæ institutum.

* Vide quæ supra notavimus ad cap. VI, § 7, et Garnerium Dissert. I *de hæresi*, et *libris Nestorii* cap. III, § 2. F. A. Z.

** De Nestorio, ejusque hæresi præter theologos scripsere multi, quos Fabricius recenset *Biblioth. Græcæ* t. IX, pag. 286, seqq. F. A. Z.

1 Theod. l. V, c. III.— 2 Tom. IV Conc.— 3 Socr. lib. VII, cap. XXIX Theod. l. IV *de Hær.* c. XII Ex qro excerpta est epistola ad Sporacium in calce tom. IV Liber, in Brev. c. VI.— 4 Lib. I, cap. VII.— 5 Lib. XIV, c. XXXVI.

stadiorum intervallo, idque τὰ Εὐπρεπίου nominatum: ut habet Nicephorus. Evagrius enim haud scio an satis castigatus sit qui νύντισα [1], vel ναύτισα Εὐπρεπίου vocari scribit. Sancti Euprepii nonnulli vocitant [2]. Ab hoc instituto ad Clerum translatus, et presbyter factus est, eique, quod sermone promptus, ac disertus esset, docendi populi munus injunctum. Quod ille sic gessit, ut auditorum utilitate neglecta, populi favorem, plausumque cupidissime captaret, ad idque dicendi genus, et conciones suas accommodaret. Accedebat affectata quædam sanctitatis species, quam et pulla vestis ostentabat, et vultus ad tristitiam, gravitatemque compositus, et index inediæ, ac continentiæ pallor, cum forum insuper, ac frequentiam devitans, domo se contineret, ubi inter libros summa in quiete vitam degebat.

II. His artibus brevi ad commendationem hominum, ac famam, multitudinis vero potissimum admirationem, et gratiam obrepsit. Ac diu in hoc vivendi instituto, magnamque partem perseveravit ætatis, usque ad annum Christi quadringentesimum vicesimum-octavum, quo Constantinopolim ad episcopatum vocatus est. Quod sic gestum esse memoriæ prodidit Socrates. Post Sisinnii mortem [3], qui Attico successerat, obieratque Christi anno 427, Decembris vicesimo quarto, cum de subrogando in locum illius episcopo ageretur, visum est imperatoribus, peregrino potius, quam indigenæ, eam deferre dignitatem, et ab ea urbe præsulem petere, quæ tam felici successu Joannem antea dederat cognomento Chrysostomum. Venit ergo Constantinopolim accitus Antiochia Nestorius, et consulibus Felice ac Tauro, anno scilicet Christi 428 ordinatus est episcopus, Aprilis die decimo, pari gratulatione omnium ac spe*: quod Cœlestinus Papa ex illorum narratione, qui ordinationi illius interfuerant, data postea ad eumdem Nestorium epistola testatur [4]. Et Cyrillus [5], statim atque renuntiatum illum episcopum audiit, officii plenas ad eum litteras rescripsit, ut in epistola, quam ad Theodosium misit ipsemet significat.

Ut primum vero pontificatum suscepit Nestorius, vehemens in Catholicam religionem studium suum, et in hæreticos odium præ se tulit, atque hoc præsertim indicio probavit. Quam enim primam concionem habuit coram imperatore Theodosio, in ea memorabilem hanc vocem, et ubique celebratam edidit: « Da mihi, imperator, puram ab hæreticis terram, et ego cœlum tibi vicissim dabo: Everte mecum hæreticos, et ego tecum Persas evertam. » Quæ vox ut Catholicis plerisque grata fuit, ita non paucos alienavit, ut scribit Socrates, qui hoc illis displicuisse refert, quod homo externus, vixdum pede in Urbem, et Ecclesiam posito, tam truculentum dictum, et arrogans eloqui minime dubitasset. Neque vero aliter atque in primo illo congressu demonstraverat, facere deinceps instituit, Nam hæreticos acriter insequi, ac vexare cœpit. Cujus rei exempla nonnulla leges apud Socratem, quæ, ut ab nostro aliena proposito, missa facio.

Hæresis Nestorii a Paulo Samosateno et Theodoro Mopsuesteno accepta.

III. Dum in hæreticorum perniciem totus incumbit Nestorius, hæreticus et ipse, imo architectus, et princeps novæ est hæresis factus. Quam jam ante animo conceptam, non longo, quam Constantinopolim advenit, spatio proferre, ac profiteri non est veritus. Quanquam non ille quidem auctor, ac fabricator hæresis istius fuit. Sed ad Ebione primum, deinde ab Artemone, et Paulo Samosateno, ac Photino traditam, Theodorus Mopsuestenus amplexus erat, a quo illam Nestorius accepit, ut Evagrius scribit [6]; qui Nestorium refert Antiochia Constantinopolim euntem, Mopsuestia iter habuisse, et in transitu cum Theodoro urbis istius episcopo contulisse, ab eoque venenum hausisse nefandæ opinionis; cujus rei testem citat Theodulum in epistola quadam.

Theodori certe discipulum fuisse Nestorium, et eum audisse sæpius, utriusque familiaris Joannes Antiochenus indicat in epistola *ad Nestorium* [7], qua eumdem ob detestandam hæresim arguens, ad resipiscendum hortatur exemplo Theodori, qui cum in concione quadam aliquid dixisset, quod dici non debuisse tum cæteri judicabant, tum ille ipse, qui aderat, Nestorius; nihil est cunctatus, quin paucis interjectis diebus, dictum

* Baronius in die ordinationis Nestorii designando Petavio præiverat; utrumque vero sequutus est Garnerius; qui omnes Socratis auctoritate ducuntur. Norisius tamen, Bandurius, et alii Liberato diacono adsentiuntur asserenti *Breviarii* cap. IV, ordinationem Nestorii peractam esse die primo mensis Aprilis. Vide Cuperum in *historia Chronologica Patriarcharum Constantinopolitanorum*, num. 195.

1 In ed. Gr. Robert. Stephan.— 2 Baron ad art. 428, parag. 30.— 3 Socr. lib. VII, c. XXVIII.— 4 Conc. Eph. par. I, cap. XVII.— 5 Cyr. in ep. *ad Theod.* par. III Conc. Eph. tom. II Conc.— 6 Lib. I, cap. II.— 7 Part. I, Conc. Eph. c. XXV.

illud suum publice revocando corrigeret, eoque facto invidiam omnem, offensionemque tolleret. Quam epistolæ Joannis partem Latine redditam decimo suo libro Facundus Hermianensis intexuit[1]. Hinc vero constat, Nestorium Theodoro Mopsuesteno de divinis rebus disputanti operam dedisse, cujusmodi Gregorio Nazianzeno Hieronymus adhibuit. Ac de Theodoro paulo post agendum erit pluribus. Nunc illud ex superioribus colligimus, Nestorium ab Theodoro isto pravam de Christi Incarnatione sententiam expressisse.

Qua de causa Theodori filius, ac Pauli Samosateni nepos a Theodoro presbytero Raithuensi nominatur in libello *de Incarnatione*; cujus verba in dictionarium suum transtulit Suidas[a]. Eadem vero sic in *Annalibus* accepta sunt, tanquam ex Pauli Samosateni stirpe, ejusque nepos fuisse dicatur Nestorius. Quod nihilo certe magis procedit, quam ut Theodori quoque Mopsuesteni filius, hoc est eo patre genitus iisdem ex verbis fuisse credatur. Itaque non generis, ac sanguinis, sed doctrinæ, errorisque cognatio vocibus illis exprimitur, ut idem sit quod μαθητὴς, *filius* et *nepos*, μαθητοῦ μαθητής. Sic Diodori Tarsensis eadem cum Theodoro hæresi notati μαθητὴς fuit Nestorius, de quo, ut et Theodoro, postea; quemadmodum Cyrillus prioris *ad Successum* epistolæ initio scribit[2]. Sic in epistola *ad Theodosium imperatorem*, quæ recitata est in quinta synodo, collatione v[3], Diodorum Tarsensem, et Theodorum Mopsuestenum vocat *Nestorii impietatis patres*, hoc est auctores; hos enim πατέρας Græci nominant.

Discipulus.

IV. Quale vero Nestorii dogma fuerit, non est hic accuratius explicandum, ne inchoatæ jam historiæ filum, ac seriem cogar interrumpere. Hoc itaque in caput nonum rejecto; modo perpaucis, et quantum ad historicam notitiam satis est, perstringam.

Revera Incarnationem negabat.

Filium Dei Nestorius negabat revera incarnatum, et hominem factum, sive ex Maria Virgine secundum carnem genitum, ac natum. Sed ex ea processisse solum asserebat. « Sic enim locutus est, ait Cyrillus: Deum ex Christipara Virgine processisse, ex sacris litteris sum edoctus: At vero Deum ex ipsa genitum esse, nusquam edoctus sum[b]. » Ita Christum in duos dividebat filios, ac totidem adeo personas, et hypostases; tametsi hoc videri facere nollet, quorum unus Deus esset, et ex Deo genitus, alter homo ex homine, id est Virgine matre prognatus, quocum Deus non substantiva veraque unione conjunctus esset in eamdem personam, sed σχετικῇ, id est *habitudinis*, et externa copulatione, quæ non unum aliquem ex ambabus naturis efficeret, proprieque dictum filium, sed duos revera solo inter se dignitatis, et amoris, ac benevolentiæ, vel ἐνεργείας, id est *efficientiæ* vinculo, nexuque sociatos; quemadmodum communes homines, si justi, ac sancti sunt, unum cum Deo esse dicuntur, nisi quod prærogativa quadam sanctitatis, et officii, Christus in eodem genere conjunctionis altius cæteris ascendit.

Virginemque esse *Deiparam.*

Hinc Θεοτόκον, hoc est *Deiparam*, appellandam esse sanctissimam Virginem impurus homo negabat, proque nomine isto, χριστόκον, hoc est *Christiparam* usurpari volebat. Ac propterea totus illius furor in eam, si posset, eradendam voculam conversus est, quam illudere, lacerare, ac proscribere nunquam desiit. Ab hac igitur insectanda, et damnanda Virginis appellatione, prima facta est nefandæ illus hæresis eruptio. Id quo pacto gestum sit, repetito narrationis historicæ cursu, atque ordine pertexam.

Nestorius per suos asseclas primo suum divulgat errorem.

V. Vix bene Constantinopolitano in throno sedem fixerat Nestorius, cum tentandi gratia, ecquid nova, quam conceperat animo, probari in vulgus posset hæresis, palam exerendæ illius partes cuidam ex asseclis mandavit, homini impuro, et ad quidvis audendum projecto. Hunc Anastasium fuisse presbyterum affirmat Socrates, quem Antiochia secum adductum arcanorum omnium, consiliorumque socium, ac participem adhibebat. Hic inter sacra sermonem ad populum de more faciens coram præsule Nestorio, conscelerátam hanc vocem audacter protulit; « Deiparam Mariam nullus nominet. Nam Maria homo erat: impossibile est autem ut homo Deum pariat[c]. » Socratis de Anastasio narrationem secuti sunt Evagrius, Liberatus, et Nice-

a Theod. Raith. tom. II *Bibl. PP.* Υἱὸς γὰρ ἦν τοῦ Κίλικος, τοῦ δὲ Σαμωσατέως ἀφόγονος.

b Cyr. in ep. *ad Acac.* tom. V, par. II. Ἔφη γὰρ οὕτω· τὸ παρελθεῖν τὸν Θεὸν ἐκ τῆς χριστοτόκου παρθένου παρὰ τῆς θείας ἐδιδάχθην γραφῆς· τὸ δὲ γεννηθῆναι Θεὸν ἐξ αὐτῆς οὐδαμοῦ ἐδιδάχθην.

c Socr. lib. VII, cap. xxxii. Θεοτόκον τὴν Μαρίαν καλείτω μηδεὶς. Μαρία γὰρ ἄνθρωπος ἦν. ὑπὸ ἀνθρώπου δὲ Θεὸν τεχθῆναι, ἀδύνατον.

1 Fac. l. X.— 2 Tom. V, p. II.— 3 Tom. IV Conc.

phorus. At Cyrillus Dorotheum episcopum contra Deiparam declamasse primum, in epistolis refert, et « anathema ei dixisse, qui S. Mariam Deiparam nominaret[a]. » Quem quidem Dorotheum, in epistola *ad Cœlestinum*, quæstus causa assentari solitum, ac lingua promptum fuisse, idem Cyrillus observat[1]. Et in octava epistola meminit Anastasii presbyteri, quem Nestorii fautorem indicat, et ab eo se calumniose traductum queritur. Fieri potest, ut ab utroque impiæ temeritatis illud specimen editum fuerit, uno episcopo, altero presbytero. Theophanes, ex eoque Cedrenus narrant Nestorium homiliam quamdam de fide legendam ad populum Syncello suo dedisse, in qua verba illa continebantur, ac primum omnium Eusebium quemdam imperatricis scholasticum blasphemiam illam arguisse. Quemadmodum et Anastasium Eusebius alter Dorylæi episcopus accusavit, is qui Eutychen viginti circiter post annis reum postulavit.

VI. Cæterum illa vox simul atque est audita, magnos in populo clamores, ac tumultus excitavit. Nestorius vero adeo temeritatem istam, impietatemque non repressit, ut etiam laudaret, eique suffragaretur. Nam et subinde Dorotheum[2], post sermonem illum, ad mysteriorum communionem adhibuit, et ipse frequenter ad populum verba faciens[3], eadem prædicavit, plerisque communionem illius evitantibus, ac statim ut Anastasius, Dorotheusve publice illa jactavit, ab Ecclesia digressis. Cyrillus certe, qui hæc ad Cælestinum scribit, affirmat, « Constantinopolitanum populum universum, præter paucos leves, ac vanos homines, et Nestorii assentatores, a communione ejus abstinuisse, nec non Monasteria omnia, et eorum archimandritas[b]. » Quinetiam Proclus qui postea Constantinopolitanam sedem obtinuit[4], Cyzici ab Sisinnio designatus episcopus sed a populo rejectus, et Constantinopoli tum degens, cum Dominica quadam die concionem habere rogatus esset præsente Nestorio[5], eam dixit homiliam *de laudibus B. Virginis*, quæ initio
Deiparam. concilii Ephesini præfixa legitur, in quo Θεοτόκον Mariam Virginem nominavit. Ex quo in Nestorii offensionem, ac simultatem incurrit. Refert etiam Cyrillus[6], cum Nestorius in Ecclesia impia quædam et execranda garriret contra Christi divinitatem, laicum quemdam e media turba quanta poterat contentione vocis exclamasse : « Verbum divinum ante sæcula genitum a Patre, alteram subiisse generationem secundum carnem, et ex muliere. » Quo audito, varium ac dissonum in concione murmur exortum esse, aliis laudantibus, aliis frementibus. Nestorium vero acri bile percitum, contra intempestivum monitorem linguam suam exacuisse. Sed laici illius piam, et Catholicam præscriptionem pluribus ibidem confirmat Cyrillus, quam et hac Vigilii sententia corroborare possumus ex libro secundo *contra Eutychen* : « Certum est, inquit, Dominum Jesum Christum secundum Catholicam fidem, et præconia Scripturarum, duas habere nativitates, unam de Patre sine tempore, alteram de matre sine semine, et harum nativitatum utramque gerens naturam, Dei scilicet, qua de Patre natus est, et hominis, qua est de matre progenitus, unus, idemque Deus et homo est Christus. Gemina enim nativitas geminam uni Christo dedit naturam, dum qui Deus est de Patre, idem et homo est de matre. »

Inter hæc Nestorii homiliæ passim dispersæ[7], ut sunt homines novarum rerum, maxime ad religionem spectantium, cupidi, in Ægyptum perlatæ sunt, ac plerosque leves, et simplices in errorem, aut certe dubitationem impulerunt. Quibus auditis, Cyrillus Alexandriæ præsul epistolam scripsit ad Ægyptios monachos[8], qua illos contra pestilentem hæresim præmunire conatus est, nulla auctoris facta mentione. Hujus epistolæ nonnulla Constantinopolim exempla pervenerunt. Quibus lectis complures in Catholica fide confirmati sunt atque haud pauci principes, et magistratus scriptis ad Cyrillum litteris, ei gratias egerunt.

Ex his refellitur quod *Prædestinati* auctor in octogesima nona hæresi, quæ est *Nestorii*, refert « Consuetudo est, inquit, ut unum tractatum suum episcopus Alexandrinus mittat ad Constantinopolim, qui recitetur in

a Cyr. ep. vi. Τοῦ καλοῦ Δωροθέου τοῦ Ἐπισκόπου φανερῶς λέγοντος· ἀνάθεμα εἴ τις εἶναι λέγει τὴν ἁγίαν Μαρίαν θεοτόκον, et epist. ix.

b Cyr. epist. ix. Ὥστε καὶ νῦν ἀποσυνάκτους εἶναι τοὺς λαοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πλὴν ὀλίγων ἐλαφροτέρων, καὶ τῶν κολακευόντων αὐτὸν, τὰ δὲ μοναστήρια σχεδὸν ἅπαντα, καὶ οἱ τούτων ἀρχιμανδρῖται, καὶ τῆς συγκλήτου πολλοὶ, οὐ συνάγονται.

1 Ep. ix.— 2 Cyr. ep. vi.— 3 Socr. l. VII, c. xxxii.— 4 Ibid. cap. xvviii.— 5 Theop. Cedren. lib. XIV, cap. xxxii Nicephor.— 6 Cyr. lib. I *cont. Nest.*— 7 Cyr. ep. ix.— 8 Et prima est inter ep. Cyr. et in Ephes. Conc. itidem primo loco posita,

Pascha, et tractatum suum Constantinopolites, qui Alexandriæ recitetur. In tractatu suo Constantinopolites Nestorius scripsit Mariam non esse Theotocon, sed Christotocon, id est, non Deum peperisse, sed hominem. Cyrillus Alexandrinus hoc dictum ita reprehendit quo diceret per epistolam, ut si eum forte fefellisset, emendaret dictum. Ex hoc ipso, quo reprehensus est Nestorius a Cyrillo, cœpit Cyrillum hæreticum inclamare. » Verum aliter, ut ex historia constat, ad Cyrilli notitiam hæresis Nestoriana pervenit.

Per idem tempus ad Theodosium imperatorem epistolam misit Cyrillus[1], sive librum *de recta fide*, *et ad Imperatrices* unum, atque alterum; quibus late Catholicam de Incarnatione professionem exposuit, ac recentem confutavit hæresim.

Simultates cum Cyrillo et mutuæ epistolæ.

VII. At Nestorius, ubi illam *ad Monachos* scriptam epistolam legit, exulcerato in Cyrillum animo, nihil non machinari cœpit quo eum ulcisceretur. Cyrillus[2] datis ad illum litteris, placare ipsum studuit, hortarique ut quæ ab eo impie, et hæretice dicta circumferebantur, præsertim adversus θεοτόκον Virginem, revocaret, ac corrigeret. Tum accepta perbrevi ab Nestorio epistola, alias rursum ad eumdem litteras misit. Quibus ille respondens, hæresim propugnavit suam. Nec finis ultro citroque scribendi fuit; cum interea Nestorius per se, suosque inaudita contra Cyrillum crimina calumniasque confingens, auctoritatem ejus elevare niteretur, ac disseminatis ubique libellis, eum refellere, ac suo dogmati robur, ac pretium addere.

Deiparam.

Quin idem ad Cœlestinum Papam prior scribere ausus est[3], et expositionum suarum libellos una mittere. Quo Cyrillus audito, litteras et ipse scripsit ad Cœlestinum per Possidonium diaconum, mandans huic, ut si Nestorii litteras, et scripta Romanus accepisset pontifex, ei quas a se habebat offerret. Sin minus, non illas daret, sed Alexandriam reportatet. Possidonius, ut jussus erat, Cœlestino, quia jam Nestorii acceperat, Cyrilli litteras tradidit[4]. Quibus statim ille ex synodo respondit; ac vices suas Cyrillo committens, præcepit ut nisi intra decem dies, postquam admonitus fuisset, Nestorius hæresim ejuraret, et Catholicam profiteretur fidem, renuntiaret hunc ab Romanæ sedis, et omnium episcoporum communione esse rejectum, ipse autem Ecclesiæ illi prospiceret. Idem et ad Nestorium scripsit; deque eo Constantinopolitanum clerum, ac populum, et Joannem Antiochenum, ac Juvenalem Hierosolymitanum, aliosque præsules certiores reddidit. Datæque litteræ leguntur 3 eid. Aug. Theodosio 13 et Valentiniano 3 coss. qui est annus Christi 430.

Cœlestini decretum.

VIII. Cyrillus Cœlestini Papæ[5], et Occidentalis Ecclesiæ auctoritate fretus ad Joannem Antiochenum, aliosque de Nestorio scripsit. Joannes quoque Nestorium ad resipiscendum hortatus est. Sed cum obfirmatus in hæresi semel animus nullis machinis expugnari posset[6], Cyrillus congregata diœcesis suæ Egyptiacæ synodo, tertiam ex ea scripsit epistolam ad Nestorium, cum duodecim capitulis, quæ totidem anathematismis illius feriebant hæresim, denuntians ei, nisi damnato errore capitulis istis subscriberet, latam in ipsum ab Cœlestino, ratam fore sententiam. Dedit et ad Constantinopolitanos litteras, Clerum videlicet, ac populum; nec non ad Monachos, quibus eadem illa significavit.

At Nestorius in furorem actus[7], duodecim et ipse capitula, sive Anathematismos Cyrilli totidem opposuit, quibus contra Catholicum dogma hæresim affirmavit suam[8]. Nec verbis insanire contentus, factis etiam insectari Ecclesiam aggressus est. Nam Constantinopolitanos, qui pene omnes ab ejus communione discesserant, variis modis exagitavit: Præfectorum abusus potentia, præsertim adversus monachos, quos assiduos, et infestissimos adversarios habebat. Imperatorem quoque adversus Cyrillum calumniis suis commotiorem reddidit[9]: adeo ut acres ac minaces ad eum litteras daret, quibus ipsum imprudentiæ, et inquieti animi, ac turbarum appetentis accusat. Verum paulo post, coacta Ephesina synodo, Nestorius pro hæretico compertus, ac damnatus meritas impietatis suæ pœnas luit; ejusque proscripta et profligata hæresi, pax est Ecclesiæ, ac serenitas restituta. Quod quemadmodum gestum sit insequens caput exponet.

1 Exstant inter Acta Ephes.— 2 Eph. Conc. part. I, cap. vi ac seq.— 3 Conc. Eph. part. II, Act. 1 Cyr. epist. extat par. I Conc. Eph. Nestorii vero.— 4 Cœl. ep. ib. Meminit Liberatus cap. u.— 5 Eadem Acta Eph.— 6 Ib.— 7 Ib.— 8 Ib.— 9 Ib.

CAPUT VIII.

De Concilio Ephesino, in quo Nestorius cum hæresi sua damnatus est. De damnatione, ac depositione Nestorii, deque turbis ab Joanne Antiocheno, et Orientalibus excitatis; iisdemque postea restinctis. De Nestorii relegatione, et concordia inter Joannem, et Cyrillum restituta.

Exponuntur ea quæ ad Ephesinam synodum attinent.

Cum Nestorius vulgata hæresi nefaria, Catholicam pacem fœda tempestate turbasset, eoque mali vis erupisset, ut usitatis, ac lenibus remediis foveri potius, quam sanari videretur; res ad generalem toto ex orbe Christiano synodum episcoporum est deducta. Theodosius anno illo, quo consul erat 13, et Valentinianus III, qui Christi numeratur 430, litteras scripsit ad episcopos omnes [1], quarum exemplar exstat, Cyrillo et Metropolitanis illius regionis inscriptum. Datæque leguntur 13 Cal. Decembris. His litteris convenire jussit Ephesum post Pascha anni sequentis, Christi 431, et ipso die sacro Pentecostes concilium auspicari. Paschatis dies eo anno fuit Aprilis 19, Pentecostes vero, Junii 7. Ac Cyrillo præterea mandavit, ut quos idoneos judicaret, secum episcopos adduceret; tum universe denuntiavit, nullam apud Deum, et apud se excusationem habiturum, qui non ad condictam diem adfuisset, utque novi nihil ante synodum de fide, ac recens orta quæstione statueretur.

Scripsit item paulo post ad episcoporum conventum [2], significans se Candidianum domesticorum comitem Ephesum misisse, tumultus compescendi gratia, et ut Monachos, ac sæculares, quorum opera nihil istic necessaria foret, ab urbe summoveret, atque ut neminem, nisi absoluta synodo, redire domum, vel ad comitatum venire pateretur. Postremo Irenæum comitem, ad concilium ire permissum, non curationis ullius causa, sed quo Nestorium eodem proficiscentem privati officii nomine comitari expetisset.

Cum ad tempus cæteri advenissent episcopi, solus Joannes Antiochenus episcopus cum suis, quos ex Orientali diœcesi delegerat, ad præstitutum diem non affuit. Satis constabat, illum de industria moram interponere, quod Nestorio faveret, neque damnari hominem æquo animo ferret ex diœcesi sua ad illam dignitatem vocatum. Scripsit tamen ex itinere officiosas ad Cyrillum litteras [3], quibus viæ longitudinem, ac molestiam causatus, brevi se venturum ostendit [4]. Quinetiam præmissi ab eo aliquot episcopi die 16 post præfixam synodo diem, ejus nomine Patres hortati sunt, ut ne se amplius expectarent, sed ad rem aggrederentur. Erant illi Alexandri duo [5], alter Apameæ, alter Hierapoleos antistes.

II. Pridie illius diei [6], quo consessus primus initus est, episcopi ad Nestorium allegati sunt a Patribus qui hunc ab synodum invitarent, quibus respondit. Deliberaturum se, et si ita videbitur, affuturum. Nec destitit interea privatis in colloquiis dogmatis sui venena spargere [7]. Nam triduo ante concilium, episcopis quibusdam dicere ausus est, « Non se bimestrem, ac trimestrem Deum nominare posse. »

Cœpta igitur est synodus Antiocho et Basso coss. 10 calend. Julii, sive Junii vicesimo secundo die, anno Christi 431 ac septem actionibus [8], sive, ut vulgo nominant, sessionibus explicata. In prima omnium, quæ illo, quem dixi, die facta est in Basilica sanc. Mariæ, secundo ac tertio citatus Nestorius, cum se militari satellitio vallasset, ægre responsum per internuntios missis ab synodo episcopis dedit se, cum omnes advenerint episcopi, etiam affuturum. Designabat autem Orientales episcopos, qui adhuc in itinere morabantur. Detrectante itaque judicium, ac tergiversante Nestorio, ad rem Patres aggressi sunt. Principio lectum est Nicænum fidei symbolum, tum Cyrilli *ad Nestorium* epistola prima, eaque omnium sententiis approbata. Tum Nestorii ad eumdem Cyrillum, cui cum auctore suo anathema dictum est a Patribus. Exinde Cœlestini ad Nestorium litteras, et alias Cyrilli ad eumdem legi placuit. Postea antiquorum Patrum testimonia recitata sunt, ut Petri, Athanasii Alexandrinorum præsulum, Julii, Felicis Romanorum aliorumque doctorum, quibus Nestorii dogma refellebatur. Mox Nestorii quaterniones lecti, horrendis in Christum blasphemiis referti. Secundum quæ Carthaginensis ecclesiæ epistola per Besulam diaconum oblata synodo

1 Ead. Acta Eph.— 2 Id.— 3 Id.— 4 Cyr. ep. *ad Comar.* etc. id 293 et Apol. *ad Theod.*— 5 Id.— 6 Relat *ad Imp.* p. II, act. I.— 7 Id.— 8 Ephes. Conc. par. II.

est, qua significabat, neque Augustinum, quem nominatim imperator acciverat, ire potuisse, qui anno ante ex hac vita decesserat, neque Africanos ullos episcopos, partim quod serius imperatoris litteræ ad se perlatæ fuerant, partim quod hostilibus Barbarorum incursionibus infesta esset Africa. De cætero placere sibi novi nihil in fide catholica decerni, sed antiqua dogmata sanciri.

Communi sententia Nestorius damnatur.

III. Ad extremum de communi sententia damnatus est Nestorius tum ex auctoritate canonum[1]; tum, ut diserte professi sunt Patres, ex præscripto et epistola Cœlestini Romani pontificis, atque episcopali dignitate, et sacerdotali omni gradu, et consortio privatus. Cui sententiæ subscripserunt episcopi supra ducentos[2]. Hoc synodale decretum incredibili populi applausu, gratulationeque est exceptum. Qui quidem ab ortu solis[3], ad vesperam usque rei exitum præstolatus, audito damnatum esse Nestorium, faustis acclamationibus discedentes episcopos, ac cum tædis et facibus ad diversorium usque prosecutus est; quos et matronæ thuribula gestantes antecedebant. Tum per totam urbem appensa lumina, in lætitiæ signum. Postridie depositionis sententia missa est ad Nestorium ab synodo; quæ et Constantinopolitanum clerum certiorem de ea fecit.

Candidianus comes Nestorio addictus.

At Candidianus comes Nestorio addictus[4], antequam synodalia acta conficerentur, et ad imperatorem mitterentur, relationem ad eum scripsit mendaciis, et in synodum calumniis plenam : Idem et Nestorius cum decem episcopis fecit, de vi et injuria ab Memnone Ephesino sibi illata conquerens, maxime quod Joannis et Orientalium adventum expectare noluisset.

Dum hæc aguntur, tertio post damnatum Nestorium die[5], qui erat Junii 26 vel potius Junii 28, et quinto post depositionem Nestorii, ut paulo post ostendam, Joannes Antiochenus cum suis Ephesum pervenit. Cui præsto fuerunt missi obviam a synodo episcopi[6], et clerici, partim honoris causa, partim ut Nestorii depositionem illi renuntiarent. At ille militari præsidio vallatus superbe legatos illos rejecit, nec ad colloquium prius admisit, quam ad diversorium venisset. Ibi per milites introductos, male ab Irenæo Comite multari, et plagis affici permisit. At statim eodem ipso die latrocinalem collegit synodum, in qua Cyrillum, et Memnonem deposuit; Ephesinos vero Patres cæteros communione privavit.

Latrocinale Ephesinum conventiculum.

IV. Quæ ut plenius exponantur, de tempore, sive die conciliabuli istius accuratius est agendum. Liberatus diaconus *post biduum* ait, quam Nestorius exauctoratus fuerat, Joannem Antiochenum Ephesum venisse. Theophanes, μετὰ τρεῖς ἡμέρας, *post tres dies* : Nicephorus « post tertium diem a depositione Nestorii [a]. » Ut ille dies depositionis putetur, non quo dicta in eum, sed ei significata sententia est, nempe Junii 23, tertius dies, sive biduum interjectum incidit in Junii 25. Verum relatio Œcumenicæ synodi per Juvenalem Hierosolymitanum, aliosque legatos missa ad imperatores, aliud persuadet : nimirum « venisse tandem Ephesum Joannem vicesimo secundo die post præstitutum tempus ineundo concilio [b].» Dies porro inchoando concilio præfinita, fuit Junii 7, in quam Pentecoste cecidit. Quare vicesima-secunda dies ab illa fuit Junii 28. Ideo quinque diebus elapsis a Nestorii depositione advenisse dicendus est Joannes.

Habebat hic in comitatu episcopos viginti duos, ut ait Nicephorus, ut Theophanes, viginti sex. Huic adjunxere se tum qui cum Nestorio erant sex, septemve, tum alii. Quos omnes quadraginta tres enumerant acta conciliabuli. Sed Ephesinæ synodi Patres nonnisi triginta. Inter quos complures depositos, aut hæreticos fuisse memorant, maxime Cœlestianos, id est Pelagianos. Atque iidem Patres in alia relatione per Palladium missa calendis Juliis testantur, ex episcoporum numero, qui cum Joanne, ac Nestorio erant; et conciliabuli decreto subscripserant, descivisse nonnullos, et ad catholicam transisse partem, ita ut paulo plures triginta septem cum schismaticis restarent.

V. Hoc igitur episcoporum coacto cœtu, Joannes[7], cum vix e curru descendisset, et cubiculum intrasset, adhuc pulverulentus, clandestinum conventum habuit. In quo Candidiani comitis querelæ primum auditæ sunt

a Nic. lib. XIV, cap. xxxv. Ὑστερήσας τρίτην ἡμέραν τῆς καθαιρέσεως.

b Relat. Conc. Eph. Ἀλλ' ὁ Ἀντιοχέων Ἰωάννης, μετὰ τὴν εἰκοστὴν δευτέραν τῆς ῥηθείσης προθεσμίας, μόλις φθάσας ἡμέραν.

1 Ephes. Concil. par. II.— 2 Ibidem.— 3 Ibidem.— 4 Cyril. in epist. *ad Cler.*— 5 Lib. cap. vi Theoph. Nic. lib. I, cap. xxxv.— 6 Memnon in ep. Eph. Conc.— 7 Cyr. in *Apol.* ib.

de præpropera festinatione Patrum, ac Nestorii damnatione [1], deque Cyrilli, ac Memnonis impotentia. Tum lectis imperatoris litteris, ac digresso comite, Joannes sententiam pronuntiavit, qua Cyrillo et Memnoni episcopatus abrogatus est, reliqui vero episcopi communione privati donec resipiscerent, et Cyrilli capitula damnarent. Omnibus in commune damnandis causa hæc inscripta fuit, quod contra mandatum imperatoris, antequam omnes ab illo vocati ad concilium advenissent, per tumultum, ac seditionem cuncta gessissent. Cyrillus vero nominatim ob capitula, sive Anathematismos notatus est, in quibus Apollinaris, et Eunomii, atque Arii nefaria dogmata vulgasse ferebatur. Exemplum sententiæ illius ad synodum missum est, deque omnibus litteræ ad imperatores, aliosque factæ.

Advenientibus legatis Cœlestini papæ Nestorii damnatio confirmatur

Post hæc cum legati Cœlestini Romani pontificis, Ephesum venissent, Arcadius et Projectus episcopi [2], et Philippus presbyter, cum Cœlestini litteris, quarum nonnullæ datæ leguntur eidibus Maiis [3], actio secunda celebrata est, sexto eidus Julias, in qua lectæ sunt litteræ illæ primum Latine, deinde Græce. Postea legati postularunt, communicari sibi acta synodalia damnationis, ac depositionis Nestorii. Quibus lectis,

Actione tertia, quinto eidus Julias, rogantibus legatis, rursus lecta sunt eadem illa synodi acta contra Nestorium, et ab illis probata, atque subscripta. Primus Philippus commentariis istis subscripsit : tum Arcadius [4], et Projectus. De quo subinde synodus ad imperatorem scripsit, easque litteras Eutyches diaconus detulit, is qui postea in hæresim est lapsus.

Joannes Antiochenus citatur ac parere detrectat.

VI. Actione deinde quarta [5], 17 cal. Aug. sive Julii 26, Cyrillus et Memnon a conciliabulo Orientalium in ordinem redacti, libellos obtulerunt synodo adversus Joannem Antiochenum, rogantes ut ille citaretur ad rationem facti sui coram synodo reddendam. Missi ergo semel, iterumque terni episcopi renuntiarunt se ad Joannis diversorium venisse; nec introductos esse, quod pro foribus dispositi milites aditu prohiberent. Ac demum clericos quosdam responsum hoc attulisse ab Joanne: nihil sibi commune deinceps fore cum excommunicatis, ac depositis.

Iterum actione v, congregatis Patribus 16 cal. Aug. episcopi tres ad Joannem allegati sunt cum notario [6], commonitorium ferentes, quod postremo citabatur. Qui frustra tentato aditu reversi sunt. Synodus Joannem et episcopos cum illo, numero triginta tres, communione, et sacerdotali omni functione multavit, et irrita omnia esse decrevit, quæ adversus Cyrillum, et Memnonem ab illis gesta fuerant. Ac de omnibus litteras scripsit ad imperatorem, et ad Cœlestinum Papam. Cui quidem significant [7], lectis se synodalibus actis contra Pelagianos, et Cœlestianos, ea rata habuisse. Ex quo constat, Pelagianam hæresim, in actione ista condemnatam fuisse cum auctoribus, ac propugnatoribus suis. De qua re synodus canones duos edidit, primum, et quartum.

Schismaticorum machinamenta.

Interim Orientales schismatici cum Nestorianis nihil non machinabantur ad opprimendam catholicam synodum, et acta ejus oblitteranda. Quippe fictis adversus illam calumniis, ac mendaciis, aures imperatorum, ac principum impleverunt, strenuam ad hoc operam navantibus Candidiano, et Irenæo comitibus. Qui vias omnes, ac potius et navigia in potestate habentes, sedulo id egerunt, ne quid litterarum ab Œcumenica synodo ad imperatorem perveniret, quo rem, ut gesta erat, certe cognosceret, cum interim soli Orientalium commentarii, et epistolæ Constantinopolim perferrentur.

VII. Ex quo factum est, ut imperator falsa schismaticorum relatione delusus [8], ad Ephesinam synodum per Palladium Magistrianum scripserit, jubens irrita esse, quæ hactenus gesta fuerant, ac de integro legitimum de omnibus judicium institui. Quæ epistola data subscribitur 13, calend. Julias, sive Junii 19. Patres vero hac accepta, per eumdem Palladium rescripserunt [9], rei gestæ ordinem ex veritate narrantes, ac de Candidiano, et Irenæo querentes, a quibus multa et indigna paterentur. Sed non majorem in Palladio, quem in comitibus duobus fidem experti sunt Patres. Etenim litteras quidem ille ab catholica synodo ad imperatorem ferendas accepit; easque raptim exaratas, nec satis plenas; cum properandi necessitatem causatus, ne tantum quidem spatii dedisset, ut omnes subscriberent. Quocirca non, ut quidam arbitrati sunt, Palladius synodicam illam catholicorum epistolam ferendam non accepit, quos epistola ipsa

1 Acta Conciliabul. in Ephes. Syn. Liberatus cap. VI. — 2 Conc. Eph. Act. II. — 3 Ib. — 4 Conc. Eph. — 5 Ib. et Liber. c. VI. — 6 Ib. — 7 Ib. — 8 Ib. — 9 Ib.

refellit, sed acceptam imperatori non dedit [1]. Ex quo factum est, ut inopes consilii catholici mirificum illud excogitaverint, ut homini mendico litteras committerent, ad episcopos, et monachos scriptas, quibus rei veritatem exponebant.

Quæ arte eluduntur.

His acceptis litteris, monachi strenue operam suam collocarunt, ac præ cæteris Dalmatius archimandrita vir sanctissimus, qui annos totos quadraginta et octo pedem monasterio non extulerat, quamvis de eo sæpe rogatus ab imperatore fuisset. Verum ut tunc exiret, missa de cœlo voce compulsus, et cum aliis archimandritis imperatorem adiens, rem omnem ut erat aperuit. Imperator ab utraque parte legatos mitti ad se voluit. Orientales Irenæum pro se comitem allegarunt [2], eique synodalem relationem ad imperatorem perferendam dederunt

VIII. Irenæus Constantinopolim profectus, catholicæ synodi legatos ibi reperit, quibuscum varie certavit, ac fraudibus, et mendaciis adeo profecit, ut imperator circumventus iterum, quod valde mirum sit, eo duci se pateretur, uti ratam juberet trium esse depositionem, Nestorii, Cyrilli, et Memnonis, quos ab legitima synodo damnatos omnes arbitrabatur; de quo sacram [3], ut appellare mos erat, scripsit ad Ephesinos Patres per Joannem comitem sacrarum largitionum: Qui cum Ephesum pervenisset [4], tres illos in privatam custodiam dedit, ac litteras imperatoris illis legit, quibus Patribus abeundi potestas fiebat, pacatis inter se dissidiis, ac simultatibus, addebatque idem et Acacium Berœensem scriptis ad se litteris probasse, quem et ad Patres misit.

Tandem ab utraque parte delecti episcopi ad imperatorem mittuntur [5], ab catholicis quidem episcopi septem, inter quos Arcadius legatus Rom. pontificis, Juvenalis, etc. quibus ab synodo mandatum est, ut de Cyrillo, et Memnone enixe agerent, neque cum Joanne, et aliis schismaticis ullo modo communicarent. Ab Orientalibus totidem missi sunt Joannes Antiochenus [6], Theodoretus, etc. Qui Chalcedone manere jussi, et Constantinopolim adire prohibiti sunt, monachorum metu, ut ipsi scribunt die Septembris 11, cum ante octo dies Nestorius Epheso dimissus, et quo vellet abire permissus esset. Hunc refert Socrates postquam tantas a se turbas excitatas vidit [7], pœnituisse, itaque dixisse, Appelletur sane Deipara, dum tumultus isti conquiescant; sed a nemine auditum.

Idem porro Socrates in eo graviter aberrat [8], quod Joannem Antiochenum putat Antiochiam reversum totam illam contra Cyrillum actionem instituisse, in eumque sententiam tulisse, quod constat Ephesi esse factum.

IX. Post multas inter se legatorum altercationes [9], ac secum, et cum imperatore colloquia, cum frustra pro Nestorio contendissent Orientales, demum ita rem decidit imperator, ut Cyrillus, et Memnon in Ecclesiis suis manerent, tum ut ad suas quisque reverteretur.

Nestorius relegatur.

Nestorio damnato, in ejus locum suffectus est Maximianus monachus presbyter, vir bonus, sed indisertus, et quietis amans Octobris 25, post IV a Nestorii abdicatione menses [10]. Theodosius ægre ferens moram afferre paci Joannis et Cyrilli dissensionem, Aetio, et Valerio coss. anno 432 Aristolaum tribunum, et notarium misit ad ambos illos, qui conciliari invicem juberet, ac Nicomediam ad se venire. Exstat litterarum exemplar [11], quas ad Joannem ea de causa scripsit, nec non ad Simeonem Styliten, ut pacis hortator esset. Orientales his acceptis, etsi obtemperare decrevissent, rem aliquantulum traxerunt, ac Cyrillo haud satis æquas conditiones tulerunt. Nam apud Acacium Berœensem senio [12], et sanctitatis fama venerabilem in unum coacti, Paulum Emesenum Alexandriam cum Aristolao miserunt, qui Cyrillum impelleret, ut sola Nicæna fidei professione contentus, cætera omnia, quæ apud Ephesum gesta fuerant, pro irritis haberet. Quod cum Cyrillus constanter recusasset, coactus est Paulus Ephesina acta nomine Orientalium omnium approbare. Ac missis cum Aristolao Antiochiam legatis Cyrilllus ab Joanne quod volebat obtinuit. Ita demum Ecclesiæ tranquillitas constituta, discordiis una cum Nestoriana hæresi funditus extinctis.

Pax inter Cyrillum et Joannem restituta.

At Nestorius Antiochiam reversus in monasterio suo [13], de quo supra memini, annos quatuor habitavit. Sed cum illic complures colloquiis, ac litteris suis corrumperet, Joannis Antiocheni monitu [14], Theodosius illum in

1 Conc. Eph.— 2 In Actis Ephesinis.— 3 Ibidem.— 4 Ibid. — 5 Ibid.— 6 Ibid.— 7 Socr. lib. VII, c. XXXIV et Liber. cap. VI.— 8 Quod etiam Liberatus refert.— 9 Ibidem.— 10 Socrat. lib. VII, cap. XXXV et XXXVII Liber. cap. VII.— 11 In Ephes. Concil.— 12 Cyr. in ep. *ad Acac. Mel.* Conc. Ephes. et in ep. *ad Don.* Liber c. VIII. Vulg. et par. III Eph. Synod.— 13 Evag. l. I, c. VII.— 14 Ib. et Theoph. Nic. l. XIV, c, XXXVI.

Oasim relegari jussit. Ubi multis ærumnis, et Barbarorum incursionibus, ac crebris locorum mutationibus confectus, miserrime vitam finiit, lingua eadem, qua sacrilegas in Dei matrem voces emiserat, vermibus exesa.

Ad extremum edicto cavit imperator, ut deinceps, Nestoriani, Simoniani vocarentur, et libri Nestorii igni addicerentur. De quo varia exstant rescripta tam imperatoris, quam præfectorum[1]. Præterea contra Irenæum comitem, qui a Nestorianis ordinatus erat episcopus Tyri[2], decretum est, ut is in ordinem redactus, privatus in patrio solo degeret; cui edicto annus subscriptus est Diocletiani 104. Indiction 1 Aprilis 18 hoc est Pharmuti 23, qui annus est Christi 448.

CAPUT IX.

De Nestoriana hæresi, in quo maxime sita fuerit : 1, *Duas in Christo naturas ita separabat, ut eo consequens esset, personis esse distinctas.* 2. *Deum negabat natum ex Virgine* ; 3. *vel passum, aut mortuum ; vicissimque hominem esse Deum ; Nec unum esse Christum, nisi affectu, et* σχέσει, *hoc est externa quadam habitudine dicebat ; non proprie, ac substantive.* 7. *Neque vero duos Christos, aut Filios palam, ac verbis asserebat, etsi reipsa hoc adstrueret, et Incarnationem funditus tolleret.* 10. *Postremo* θεοτόκον *dicendam B. Virginem non putabat, sed* χριστοτόκον.

In quo maxime sita Nestoriana hæresis.

I. Qui de Nestorio[3], ejusque nefando dogmate scripto aliquid prodidere, vulgo illius in hoc hæresim constituunt, quod B. Virginem θεοτόκον, hoc est *Dei genitricem*, dici negarit oportere ; sed χριστοτόκον, hoc est *Christi genitricem*, potius appellandam censuerit. Ac Cyrillus testis est in epistola, quam ad Joannem Antiochenum[4], et Orientales omnes, pace jam constituta, scripsit, pæne totum de vocabulo isto certamen fuisse conflatum. Atque in istius quidem vocabuli constitutione, si quanam id ex causa fecerit spectemus, tota impietatis, ac veneni vis collecta continetur. Verum rei prius in opinione labem, quam nominis, intueri et expendere libet, cum alioqui vox utraque Catholicum capere sensum, et usurpari sine fraude, atque erroris invidia possit. Non potest autem aliunde melius, ac certius hæresis illius summa confici, quam ipsius ex verbis, et sententiis, quæ in Ephesina synodo ex ejusdem schedis publice lectæ sunt, et a Cyrillo in iis libris allatæ, quos contra illum edidit.

Duas ita separabat naturas, ut et persona duas esse inde sequeretur.

Ex quibus omnibus Nestoriani erroris hæc ratio subducitur : Duas in Christo naturas sic a se mutuo separatas, ac distractas esse, ut quæ singulis competerent proprietates, appellationesque, non de uno prædicarentur aliquo, sed seorsim in alterutrum caderent, hominem, aut Deum. Quocirca Deum incarnatum, natum, aut passum esse dici minime patiebatur, nec vicissim hunc hominem, Dei Filium, aut Deum, aut ejusmodi cætera, in quibus non naturæ, sed personæ, sive hypostasis ratio ducitur.

Deum negabat natum e Virgine.

II. Deum ergo negabat per se illum esse, qui in Virginis utero formatus est, ac de Spiritu sancto creatus ; alioqui ἀνθρωπολάτρας, et νεκρολάτρας nos esse, quasi *hominicolas*, aut *mortuicolas* dixeris[a].

Christum secundum carnem[5], Deum nominari dicebat propter συνάφειαν, id est junctionem cum Verbo. Item quemadmodum Dei vocabulum non soli vero Deo tribuitur, sed etiam Mosi, ita Christum appellari Dominum, ac Deum, et Filium, etsi major sit hujus, quam Mosis, aliorumque dignitas.

Fuit etiam impura vox ejusdem : « Propter eum, qui portat, eum, qui portatur, veneror: propter eum, qui latet, eum qui apparet adoro[b]. » Item celeberrima fuit illius hæc blasphemia, quam paulo ante primum Ephesi Patrum concessum, ex ejus ore excepisse se, pro testimonio dixerunt episcopi duo, Theodotus Ancyranus, et Acacius Melitinensis, «Bimestrem, vel trimestrem dici non oportere Deum[c].»

Quamobrem Incarnationis mysterium nihil

a Nestor. in quater. xvi ex *Conc. Eph.* par. II, act. ii. Οὐχ καθ' ἑαυτὸ θεὸς τὸ πλασθὲν ἀπὸ μήτρας· οὐ καθ' ἑαυτὸ θεὸς τὸ κτισθὲν ἐκ τοῦ πνεύματος, etc. Οὕτω γὰρ ἂν ἦμεν ἀνθρωπολάτραι, καὶ νεκρολάτραι σαφεῖς.

b Nest. Ibid. Διὰ τὸν φοροῦντα τὸν φορούμενον σέβω· διὰ τὸν κεκρυμμένον προσκυνῶ τὸν φαινόμενον.

c Ibid. Διμηνιαῖον, ἢ τριμηναῖον μὴ δεῖν λέγεσθαι θεόν.

1 In Conc. Eph.—2 Ib.— 3 Ut Theod. l. IV *de Hær.* c. xii. Cass. lib. II *de Incarn.* c. ii Auctor *Prædestinati* lib. I, c. lxxxix.— 4 Cyr. ep. *ad Joan in Ephes.* Syn. par. III.— 5 Nest. in Eph. Concil. par. II, act. ii.

esse aliud existimabat, quam ἐνοίκησιν, id est *habitationem Dei in homine*[a], velut in domicilio suo, vel in templo, quemadmodum in Mose, ac Prophetis reliquis habitasse dicitur[1]. Hinc θεοφόρον, id est *Deiferum*, appellabat Christum, « non vere Deum, sed hominem potius cum Deo tanquam dignitatis æqualitate conjunctum[b]. » Vocabat et κτήτορα τῆς θεότητος, *possessorem divinitatis*[2]. Tum naturas a se invicem sejunctas statuens, hoc est ἰδίᾳ, et ἀνὰ μέρος, ut loqui Cyrillus solet, hominem instrumenti instar esse dixit[3], et ὀργανικὴν ἐνέργειαν, hoc est *instrumenti propriam illius efficientiam.* » Non enim « eumdem Deum, quem hominem credebat, » ut ait Facundus[4]. Quippe naturarum ambarum junctionem, sive, ut jam vocabulum usu contritum est, *unionem*, non veram, et propriam arbitrabatur esse, ita ut ex ea unum per se aliquid, sive unus potius, et una persona conficeretur; sed nonnisi σχετικὴν esse, et *externam*, quam

Conjunctionem. συνάφειαν vocabat, cujusmodi est perfecte subsistentis rei unius applicatio ad alteram similiter perfectam[c]. Vel unionem *solius dignationis* nominabat[5], κατὰ τὴν ἀξίαν μόνην, quatenus homo assumptus, ac per se interim subsistens, in communionem majestatis, ac dignitatis adhibitus est a Verbo. Hinc Cyrillus in *Anathematismo* tertio. « Si quis, ait interprete Petro diacono[6], in uno Christo dividit substantias post unitatem (imo *unitionem*) sola societate connectens secundum dignitatem, et auctoritatem, aut potentiam; et non magis conjunctionem, quæ est secundum unitatem naturalem, anathema sit[d]. »

Consectaria quæ inde deducebat. III. Ex eo, quod consectarium erat, colligebat Nestorius, non oportere naturæ propria unius, adscribere alteri. Ideo non recte dici, Verbum, sive Deum esse passum, et qui hoc usurpabat, Cyrillum errare, et ignorantia

Verbum. labi, quod παθητὸν, hoc est *patibilem* λόγον diceret, imo παθητὴν θεότητα, *deitatem patibilem*; qui Apollinaris error fuit. Vide loquacis potius, quam diserti, sed ventosi plane, et imperiti hæretici secundam ad Cyrillum epistolam[7]; in qua eruditione præstantem theologum inscitiæ arguit, et videlicet docere instituit, *sus*, quod aiunt, *Minervam.*

Ibi ex symboli verbis probare nititur; illa, quæ dixi, propria conditionis humanæ, vilia, et indigna, non esse tribuenda Verbo, sive Deo, sed Jesu Christo Domino, vel Filio, et unigenito: quæ quidem, et his similia nomina in utramque naturam competunt. Idcirco prius in Symbolo positas esse voces illas, deinde cætera subjecta. « Qui conceptus est, etc. natus ex Maria Virgine, passus, et sepultus: » ne quis Verbo, ac Deo imbecillitates, et perpessiones istas, sed homini soli inscribendas putaret. Ad hæc in Scripturis, nativitatem, mortem, cruciatum, et si quid aliud ejusdemmodi est, semper annecti vocabulo alicui, eoque circumscribi, quod humanæ sortis est proprium. Etenim « sic duas naturas, ait Agobardus[8], in unico Filio Dei Domino nostro Jesu-Christo dividit, ac separat, ut in disputatione dogmatis sui, sic de uno, quasi de duobus loquatur; quasi alium suspicans Deum Verbum, alium Emmanuel, licet plerumque unam harum fateatur personam. »

IV. Fons autem, ac caput impuri dogmatis hoc fuit. Conjunctionem, sive *unionem*, aut *unitionem* duarum in Virginis utero naturarum, ita factam asserebat, ut ante formatus sit homo integer, et perfectus, deinde cum Deo copulatus fuerit, atque ex ista conjunctione, quam συνάφειαν vocat, homo nominari Deus cœperit. Declarat hoc falsum illud symbolum a Nestorio conditum, quod Charisius presbyter Ephesinis Patribus obtulit[9], in quo ita legitur, « Verbum divinum, hominem assumpsisse perfectum : quem quidem hominem natura nostri similem, Spiritus sancti virtute in Virginis utero formatum, factum ex muliere, factum sub lege, etc. arcano quodam modo sibi conjunxit[e]. » Ac subinde, hominem

a Nestor. apud Cyr. lib. I *cont. Eum.* tom. VI. Τὴν ἐνοίκησιν τὴν εἰς ἄνθρωπον.

b Ibid. Θεοφόρον γὰρ ἡμῖν αὐτὸν πειρᾶται δεικνύειν, καὶ οὐχὶ θεὸν ἀληθῶς, ἄνθρωπον δὲ θεῷ συνημμένον, ὡς ἐν ἰσότητι τῆς ἀξίας.

c Cyrillus libro II *contra Nestorium.* Γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς οὐ κατὰ συνάφειαν ἁπλῶς, ὡς γοῦν ἐκεῖνός φησι, τὴν θύραθεν ἐπινοουμένην, ἤτοι σχετικήν.

d Cyr. anath. iii. Εἴτις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν, μόνῃ συνάπτων αὐτὰς συναφείᾳ τῇ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν αὐθεντίαν ἢ δυναστείαν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον σύνοδον τὴν καθ' ἕνωσιν φυσικὴν, ἀνάθεμα ἔστω.

e Symb. quod Charist. obtulit in *Ephes. Conc.* par. II, act. vi. Ὅτι ὁ δεσπότης θεὸς λόγος ἄνθρωπον εἴληφε τέλειον, etc. Ὃν ἄνθρωπον ὄντα καθ' ἡμᾶς τὴν φύσιν, πνεύματος ἁγίου δυνάμει ἐν τῇ τῆς παρθένου

1 Ibid. lib. II. — 2 Ibid. lib. III. — 3 Cyr. ep. i et ii. — 4 Fac. l. I, cap. iv. — 5 Cyr. *cont. Nest.* — 6 Lib. *de Incarn.* cap. ii. — 7 Ea quinta est inter Cyr. epist. — 8 Lib. *cont. Fel.* t. IX *Bibl. Patr.* col. 1176. — 9 Eph. Conc. Act. vi.

illum, quod cum Deo conjunctus sit, ejusdem cum ipso honoris ait esse participem.

Leo quoque Magnus in epistola XXIII Nestorii mentem exponit sic. « Nec dicimus, quod beata Virgo Maria hominem sine deitate conceperit, qui creatus a Spiritu sancto, postea sit susceptus a Verbo, quod Nestorium prædicantem merito justeque damnavimus. »

Sic apud Athanasium in libello *De Incarnatione Verbi contra Paulum Samosatenum*, qui mihi non esse videtur illius, explicatur in hunc modum dogma istud : « Hominem quidem esse, ex Virgine genitum, nec habere natura quidquam divinum, sed in ipsum descendisse Deum. » Ibidem etiam illud rejicit, quod asserebant, « Deum habitare in homine[a]. »

Incarnationem reipsa negabat, etsi verbis fateretur.

V. Quocirca Incarnationem reipsa negabat, etsi verbo fatebatur Nestorius. « Simulant se, ait Cyrillus, Incarnationis vocem admittere : verum incarnatum esse revera Dei Verbum non putant : hoc est hominem esse factum nostri similem : ita ut quod erat maneret. Verum asserunt, sic tanquam in uno quopiam homine ex sanctorum numero, de Maria Virgine natum, habitasse unigenitum Dei Verbum[b]. » Ex quo subinde consectaria cætera Cyrillus Nestoriani dogmatis colligi demonstrat : « non unum esse Christum Filium, ac Dominum, et adoratione colendum, sed ut hominem seorsim, ac separatim intellectum, sola copulatione, secundum unitatem dignitatis honoratum, simul adorari, et conglorificari. » Tum sic homine in illo Deum habitasse, quemadmodum per Spiritum sanctum in nobis habitare dicitur.

Ita enim Nestorius scripserat, « eumdem et infantem fuisse, et infantis dominum, vel infantis habitatorem[c]. » Unde, ut recte Acacius Mitylenensis ait, « vocabulo tenus unitatem Dei cum carne confitebatur, reipsa vero eam funditus tollebat[d]. »

Propterea Gelasius[1], non ille Cyzicenus, futilis scriptor, sed Romanus pontifex, in libro adversus Eutychem. et Nestorium, affirmat, Nestorium putasse singularem in Christo, quando est conceptus, fuisse naturam, id est humanam. Ex quo consequens fit, nullam omnino σάρκωσιν, id est *incarnationem* exstitisse.

VI. Eadem calliditate, ac κρύφει Nestorius duas in Christo negabat esse personas, vel filios duos, quamvis reipsa duos omnino profiteretur. Quare in epistola *ad Cyrillum*, « nomen Christi, ait ille, expertem patiendi, et patibilem substantiam in una, et singulari significare persona[e], » ac paulo post, « divinitatis, et humanitatis in unius personæ copulationem congruentium rationem[f] » vocat. Idem Nestorius apud Cyrillum aperte profitetur, quemadmodum unitas in Christo, ac divisio, vel duplicitas spectanda sit. Nam « nullam, ait, esse divisionem copulationis illius, quæ in dignitate consistit, neque filietatis, *ut sic loquar :* sed neque qua Christus est, ullam inesse divisionem : verum divinitatis, et humanitatis duntaxat. *Quare nec* duos habere nos Christos, nec Filios duos : sed unum et eumdem esse dignitate, non natura[g]. » Atqui tum veteres sæpius, tum recentes theologi complures Nestorii sententiam sic explicant, uti duas ab illo personas, duosque filios asseverari scribant.

μήτρᾳ διαπλασθέντα, γενόμενον ὑπὸ γυναικὸς, καὶ γενόμενον ὑπὸ νόμον, etc. Ἀποῤῥήτως συνῆψεν ἑαυτῷ.

a Athan. tom. I. Ἄνθρωπον μὲν εἶναι ἐκ τῆς παρθένου τεχθέντα, καὶ μηδὲν ἔχειν τῇ φύσει θεϊκὸν, θεὸν δὲ εἰς αὐτὸν καταβεβηκέναι. Ibid. Εἰ γὰρ καὶ θεόν ἐνοικεῖν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λέγοιεν μὴ παραδεχώμεθα.

b Cyril. in *Exposit.* anath. v. Ὑποκρίνονται μὲν ὁμολογεῖν τὴν τοῦ σεσαρκῶσθαι φωνήν. οὐ μὴν ὅτε καὶ σαρκωθῆναί φασι, κατὰ ἀλήθειαν τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, τουτέστιν ἄνθρωπον γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, μετὰ τοῦ μεῖναι ὃ ἦν. ἀλλὰ γὰρ ὡς εἰς ἄνθρωπον τῶν ἁγίων ἕνα, τὸν ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγεννημένον κατοικῆσαι διϊσχυρίζονται τὸν μονογενῆ τοῦ θεοῦ λόγον, ἵνα μηκέτι Χριστὸς εἷς ὁμολογῆται καὶ υἱὸς, καὶ κύριος, καὶ προσκυνητὸς. ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἰδικῶς, καὶ καταμόνας νοούμενος, μόνῃ συναφείᾳ τῇ κατὰ τὴν ἑνότητα τῆς ἀξίας τετιμημένος, συμπροσκυνῆται, καὶ συνδοξάζηται.

c Nest. in *Eph. Conc.* act. I, ex quater. XXVII. Ἦν γὰρ ὁ αὐτὸς βρέφος, καὶ τοῦ βρέφους δεσπότης, etc. Ὁ αὐτὸς ἦν τοῦ βρέφους οἰκήτωρ.

d Acac. in *Conc. Eph.* act I. Ἔδειξεν ἑαυτὸν ὀνόματι μόνῳ τὴν ἑνότητα τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν σάρκα ὁμολογοῦντα, τὸ δὲ πράγματι ταύτην πάντῃ ἀρνούμενον.

e Nest. in epist. quæ est quinta inter Cyrillianas. Τίθεσι τὸ, Χριστὸς, ὡς τῆς ἀπαθοῦς, καὶ παθητῆς οὐσίας ἐν μοναδικῷ προσώπῳ προσηγορίαν σημαντικὴν.

f Ibid. Κατὰ τὸν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ θεότητος λόγον, καὶ τὴν τούτων εἰς ἑνὸς προσώπου συνάφειαν.

g Nestor. apud Cyr. lib. II *cont. Nest.* Διαίρεσις οὐκ ἔστι τῆς συναφείας τοῦ ἀξιώματος, τῆς υἱότητος. αὐτοῦ τοῦ εἶναι Χριστὸς οὐκ ἔστι διαίρεσις, etc. Οὐ γὰρ ἔχομεν δύο Χριστοὺς, οὐδὲ δύο υἱοὺς, etc. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ εἷς ἐστι διπλοῦς, οὐ τῇ ἀξίᾳ, ἀλλὰ τῇ φύσει. Vide et pag. seqq.

1 Tom. IV *Bibl. Patr.* col. 417.

Vincentius Lirinensis, « Nestorius, inquit, contrario Apollinari morbo, dum se duas in Christo substantias distinguere simulat, duas introducit repente personas, et inaudito scelere duos vult esse Filios Dei, duos Christos: unum Deum, alterum hominem: unum qui ex Patre, alterum qui sit generatus ex matre. »

Leontius libro *de sectis*, duas a Nestorio hypostases positas esse dicit [a]. Paulinus item Aquileiensis libro tertio *contra Felicem* [1], *personas duas*. Harmenopulus in libro *de sectis*[2], duos filios. Vigilius in secundo libro *contra Eutychen*, « Nestorius, inquit, duas, inducendo naturas, duas putavit esse personas, et ob hoc arbitratus est eo ut sacrilego dogmate duos Christos induci. » Et subinde. « Nestorius proprietatem attendendo personarum, a personæ excidit unione, et duos putavit Christos, unum passibilem, alterum impassibilem esse. » Idem et plerique de schola theologi de Nestorio prodiderunt.

VII. Verum nunquam Filios, vel Christos duos, neque personas duas in Christo Nestorius verbo professus est, tametsi revera ita sentiret, idque illius ex principiis ac decretis necessario esset consequens, quod etiam adstruere, clam, et per ambages, ancipitesque sententias, miris artibus conatus est. Apud Maxentium certe Nestorianus acerrime negat duos se constituere filios in uno eodemque Christo [3].

Cyrillus de hac secta scribens, hanc ejus fraudem, ac versutiam detegit. « Quandoquidem, ait, scopum hunc habent, duos prædicare Christos, ac duos filios, et hominem seorsim, ac Deum seorsim constituere; eoque stabilito solarum personarum unitionem asserunt: ideo versute agunt, et excusationes in peccatis fingunt [b]. » Et alibi, « par ab illo, Filiorum, Christorum, et Dominorum invehi [c], » ex ejusdem oratione colligit. Quippe « hominem separatim collocabat, æqualitate dignitatis, sive auctoritatis cum Deo conjunctum, sed hypostasi divisum, et quasi seorsim per se positum [d]. » Atque etiam hominem prius in utero Virginis genitum, formatumque esse docuit, ut supra memini, quam cum Deo copulatum, eoque factum Deum. Ex quo illud necessario sequebatur ἕνωσιν et συνάφειαν, id est *conjunctionem* et *copulationem*, quam conceptu posteriorem hominis in utero factam esse Nestorius utcumque fatebatur, fuisse προσώπων, hoc est *personarum* ἕνωσιν in unam et eamdem personam ex utraque conflatam, quod Cyrillus affirmat in epistola octava, et in libro *de recta fide ad Imperatrices* [4], nec non in libro, *Quod unus sit Christus* [5]. Ita subdolus iste ac versipellis hæreticus, quod solemne est ejusmodi novorum dogmatum architectis, verborum ambiguitate fefellit incautos, dum et unam personam, et unum Filium aperte confessus est Christum; et duas interim reipsa, proprieque, significavit esse personas; quæ in unam convenirent, late sumpto *unius* nomine, ut cum σχέσει, id est *habitudine*, vel *affectu*, et commercio, ac societate unum dicuntur, qui plures sunt re, ac persona disjuncti, ac separati. Vide Maxentium in dialogo primo [6], ubi vafritiem hæretici illius redarguit.

VIII. Hinc Theorianus in dialogo *contra Armenios*, « Nestorium, ait, duas asseverasse naturas a se invicem disjunctas, nec unitas in unam personam [e]. » Et Cyrillus in epistola *ad Eulogium*, « Etsi, inquit, Nestorius duas naturas asserat, significans carnis, ac Verbi differentiam (nam est alia Verbi natura, alia carnis) non tamen unitionem nobiscum fatetur [f]. » Nempe veram et proprie dictam, qua unum per se substantivum salva naturarum proprietate ac differentia, constituitur. Alioqui

a LEONT. act. IV, tom. II *Bibl. PP.* Ἀλλὰ δύο ὑποστάσεις ἔλεγε, καὶ διαίρεσιν: et lib. I *cont. Nest. et Eut.* tom. IV, par. III *Bibl. PP.*

b CYR. epist. VIII *ad Cler. Const.* tom. V, par. II. Ἀλλ' ἐπειδὴ σκοπὸς ἐκείνοις δύο λέγειν Χριστοὺς, καὶ δύο υἱοὺς, καὶ τὸν μὲν ἄνθρωπον ἰδικῶς, τὸν δὲ θεὸν ἰδικῶς· εἶτα μόνων τῶν προσώπων ποιοῦσιν τὴν ἕνωσιν, διὰ τοῦτο ποικίλλονται, καὶ προφάσεις πλάττονται ἐν ἁμαρτίαις.

c Lib. II *cont. Nest.* Cyr. Τὴν τῶν παρὰ σοῦ λεγομένων υἱῶν ξυνωρίδα. εἶτα πῶς οὐ δύο Χριστοὶ, καὶ υἱοὶ, καὶ κύριοι. Vide lib. III.

d Id. lib. de *Rect. fide.* Εἰ δὲ καθὰ πεφρονήκασί τινες, ἄνθρωπος ἦν ἰδικῶς, ἰσότητι μὲν τῆς ἀξίας, ἤγουν αὐθεντίας, συνημμένος Θεῷ, διῃρημένος δὲ καθ' ὑπόστασιν, καὶ ἀνὰ μέρος εἶναι πιστευόμενος.

e THEOR. tom. II *Bibl. PP.* Ἀλλ' ὁ Νεστόριος δύο φύσεις ἔλεγε κεχωρισμένας, οὐχ ἡνωμένας εἰς πρόσωπον ἕν.

f CYR. ep. *ad Eulog.* Οὕτω καὶ ἐπὶ Νεστορίου, κἂν λέγῃ δύο φύσεις, σημαίνων τὴν διαφορὰν τῆς σαρκὸς, καὶ τοῦ θεοῦ λόγου (ἑτέρα γὰρ ἡ τοῦ λόγου φύσις, καὶ ἑτέρα ἡ τῆς σαρκὸς) ἀλλ' οὐκέτι τὴν ἕνωσιν ὁμολογεῖ μεθ' ἡμῶν.

1 Tom. IV, p. II *Bibl.* — 2 Tom. XI *Bibl.* — 3 Max. t. IV *Bibl. Patr.* — 4 Tom. V, p. II. — 5 Tom. V, p. V. — 6 Tom. IV *Bibl.* 469.

Amitionem.

tum ἕνωσιν, tum unum Christum, unamque personam, ac Filium unum prædicabat Nestorius: imo *dignitatis, et auctoritatis æqualitatem*, et unitatem suo modo, sensuque confitebatur, qua « homo per se, ac seorsim consistens, Deo copulatus erat, hypostasi tamen ab eo divulsum, » ut jam dixi.

Facundus Hermianensis fucum istum Nestorianorum aperit[1], qui « non eumdem credentes esse Deum, quem hominem, duos nobis Filios, licet non verbis, rebus tamen volunt inducere. » Recte dixit, non eum verbis, sed rebus, *nefandam* istam *dualitatem*, ut alibi nominat[2], *conatum inducere*. Nam verbis negare perseveravit, ut ostendimus ; et Nestorianum ipsum a Charisio Patribus oblatum[3], et ab iisdem in Ephesina synodo damnatum symbolum fidem facit.

IX. Rursus liberatus Archidiaconus in *Breviario*, capite secundo, illam ipsam Nestorii tectam, fucatamque nequitiam accuratius evolvit. « Nestorius, inquit, confundens existentiam divinitatis Filii Dei, Christum purum hominem tradidit conceptum, atque formatum, et postea in Deum provectum, hoc est hominem deificatum ; et non Verbum carnem factum , et habitasse in nobis, quod prædicat Evangelium, et Catholica confitetur Ecclesia, negat. » Ibidemque ex Lucentii *Chronico* istud refert : « Felice, et Tauro consulibus, Nestorius Constantinopolitanus episcopus novum Ecclesiis molitur errorem inducere, prædicans Christum hominem tantum, non etiam Deum natum ; eique divinitatem collatam esse pro merito dicit. »

Omnium exactissime quinta synodus totam illam hæresim damnando complexa est anathematismis aliquot. Ut cum in secundo, « Dei Verbi duas esse nativitates definit ; unam ante sæcula ex Patre,alteram in ultimis diebus ejusdem ipsius, qui de cœlis descendit, et incarnatus de sancta gloriosa Dei genitrice, et semper Virgine Maria natus est ex ipsa[a]. » Tum in quarto unitionem naturarum duarum, ex Nestorii sententia, « secundum gratiam, vel secundum operationem, vel secundum dignitatem, vel secundum æqualitatem honoris, vel secundum auctoritatem, aut relationem, aut affectum, aut virtutem esse demonstrat, vel secundum bonam voluntatem[b]. » Ac Nestorianos addit, Deum Verbum Filium, et Christum vocantes, et hominem separatim Christum, et Filium nominantes, et duas personas evidenter dicentes per solam nominationem, et honorem, et dignitatem, et adorationem, unam personam, et unum Filium, et unum Christum confingere. »

Virginem non esse Deiparam, sed tantummodo Christiparam asseruit Nestorius.

X. His omnibus quod erat connexum adstruxit impius Nestorius, ut B. Virginem negaret appellandam esse θεοτόκον, id est *Deiparam*, sed potius Χριστοτόκον, id est *Christiparam* diceret, sive ἀνθρωποτόκον, id est *hominiparam*[4]. Qua in vocabuli definitione tota Nestoriani dogmatis pravitas, velut in compendium redacta continetur, quemadmodum catholicæ summa professionis, quod ad Trinitatem spectat, in unam τοῦ ὁμοουσίου vocem confluxit.

Consubstantialis.

In Actis Ephesinæ synodi, quædam excerpta leguntur e libro Nestorii ; in quibus illud ad rem suam observat : Nunquam omnino Scripturam Christi ortum ex Virgine, vel mortem, et ejusmodi commemorare cætera, ut ad horum mentionem *Dei* nomen adjungat, sed Christi duntaxat, aut Filii, aut Domini, quæ tria nomina naturas duas significant, ut cum legis apud Apostolum *Misit Deus Filium suum factum ex muliere*[5], hominem solum esse factum, ac natum intelligas, qui illius propter adjunctum Dei Filium dicitur[c].

a Anath. II. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τοῦ Θεοῦ λόγου εἶναι τὰς δύο γεννήσεις, τήντε πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς ἀχρόνως, καὶ ἀσωμάτως, τήν τε ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τοῦ αὐτοῦ κατελθόντος, ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντος ἐκ τῆς ἁγίας ἐνδόξου Θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ γεννηθέντος ἐξ αὐτῆς ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα ἔστω.

b Anath. IV. Εἴτις λέγει κατὰ χάριν, ἢ κατὰ ἐνέργειαν, ἢ κατὰ ἀξίαν, ἢ κατὰ ἰσοτιμίαν, ἢ κατὰ αὐθεντίαν, ἢ ἀναφορὰν, ἢ σχέσιν, ἢ δύναμιν, τὴν ἕνωσιν τοῦ Θεοῦ λόγου πρὸς ἄνθρωπον γεγενῆσθαι. ἢ κατὰ εὐδοκίαν, etc. Ἢ κατὰ ὁμωνυμίαν, καθ' ἣν οἱ Νεστοριανοὶ τὸν Θεὸν λόγον Ἰησοῦν, καὶ Χριστὸν, καλοῦντες, καὶ τὸν ἄνθρωπον κεχωρισμένως Χριστὸν, καὶ υἱὸν ὀνομάζοντες, καὶ δύο πρόσωπα προφανῶς λέγοντες, κατὰ μόνην τὴν προσηγορίαν, καὶ τιμὴν, καὶ ἀξίαν, καὶ προσκύνησιν, καὶ ἓν πρόσωπον, καὶ ἕνα Χριστὸν ὑποκρίνονται λέγειν.

c Nest. in *Eph. Conc.* Act. I. Υἱὸν γὰρ ἐγέννησε Θεοῦ ἡ χριστοτόκος παρθένος. ἀλλ' ἐπειδή περ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ διπλοῦς ἐστι κατὰ τὰς φύσεις, οὐκ ἐγέννησε μὲν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐγέννησε τὴν ἀνθρωπότητα, ἥ τις ἐστιν υἱὸς διὰ τὸν συνημμένον υἱὸν. Vide Nestorii epist. *ad Cyr.* quæ est inter epist. *Cyr.*

1 Lib. I, c. IV.— 2 Fac. l. VI, c. III Vide et l. III.— 3 In Ephes. Synod. Act. VI.— 4 Cyr. Dial quod unus est Christus tom. V.— 5 *Gal.* IV.

Sic Angelus, inquit, non dixit, *surge, et accipe Deum*, sed *accipe puerum*[1]. Quare venerandam fatebatur esse Virginem[2], quæ Deum recepit, quique per eam prodiit, non sic tamen, ut ab ea genitus dici debeat. Atque hoc ipsum reliqua Nestorii excerpta repetunt, et inculcant, quæ in Ephesinæ synodi actione illa continentur, ex quibus recta illud sequitur, quod in epistola secunda ad Cyrillum Nestorius diserte scripsit: « Si diligentius nomen imponere volumus, sanctam Virginem vocandam esse Christi non Dei genitricem[a]. »

Quod nominatim damnavit quinta synodus collatione octava, canone sexto. Cassianus quoque meminit[3], et Arnobius in *conflictu cum Serapione*, nec non Vincentius Lirinensis, qui Nestorium ait « asseruisse sanctam Mariam non θεοτόκον, sed Χριστοτόκον esse dicendam, quia scilicet ex ea non ille Christus, qui Deus, sed ille, qui erat homo, sit natus. » Nos de vocabulo isto θεοτόκου, deque Nestorii rationibus, et firmamentis plura deinceps explicabimus. Nunc unum id agimus, ut arcana dogmatis illius accuratius exploremus, quod quidem comparatione istius cum aliis quibusdam similium hæresum auctoribus plenius assequimur *.

CAPUT X.

Comparatur Nestoriana hæresis cum nonnullis aliis huic affinibus. 2. Velut Pauli Samosateni, Photini 4. De Diodoro Tarsensi, variisque de eo priscorum judiciis; quorum alii non mediocriter ipsum prædicant, alii suspectum faciunt hæretici dogmatis.

I. Veterum omnium, qui adversus Nestorii hæresim disputarunt, querela ista fuit, instauratam ab illo fuisse superiorum hæreticorum amentiam, qui Christum nihil præter hominem esse profitebantur, ut Ebionis, Theodoti coriarii, ac deinde Pauli Samosateni, Marcelli, et Photini: de quibus supra meminimus. Est in Actis Ephesinis obtestatio clericorum Constantinopolitanorum adversus Nestorium[4], qui sedem illam adhuc obtinebat, publice in Ecclesia proposita, in qua consentire illum probant cum Paulo Samosateno ante annos centum et sexaginta damnato, comparatis inter se præcipuis utriusque dogmatum capitibus: maxime quod ut Paulus Mariam negabat peperisse Verbum, ita Nestorius divinitatem. Ille hominem nostri similem ex Maria natum esse dixit: idem hoc iste docuit. Paulus Christum asseruit gratiam omnem e Spiritu sancto assecutum esse, ut nonnisi adoptionis jure tantam dignitatem adeptus fuerit. Nestorius tunc assumptum esse ad qualemcumque divinitatis communionem eumdem Christum putavit, quando post baptismum[5], Spiritus sanctus in eum columbæ specie delapsus est. Ambo denique non aliter in Christo sapientiam, vel Deum habitasse, quam in Prophetis, arbitrati sunt: nisi quod uberior se in illum, quam in istos, cœlestis gratiæ copia profudit.

His consentiens fuit plurimorum de Nestoriana hæresi antiquorum opinio. Sed nimirum ut in neganda σαρκώσει, id est *Incarnatione*, concors amborum sententia fuit: sic in qualiscumque junctionis, sive *unitionis* (ita enim vocatur ἕνωσις) modo constituendo, dispar eorum exstitit ratio. Cujusmodi vero sit istud, clarius pervidebitur, si quod Socrates de hac re judicium fecerit, diligenter examinemus. Vixit enim per id tempus historicus ille[6], ac superstite adhuc, et apud Oasim degente Nestorio scripsit.

II. Hic igitur *historiæ* suæ libro septimo, cap. XXXI de illius agens hæresi, scribit sic, ex Epiphanii versione in *Historia Tripartita*: « Nestorius apud multos in ea erat opinione[7], quod purum hominem diceret Christum, et tanquam Pauli Samosateni, atque Photini dogma in Ecclesias introduceret[b]. » Quam ille opinionem refellens: « Non mihi videtur,

a Nest. in ead. epist. XXVII. E. Ὡς καλεῖσθαι κατὰ ἀκριβεστέραν προσηγορίαν, τὴν ἁγίαν παρθένον, Χριστοτόκον, οὐ Θεοτόκον.

b Socrat. Νεστόριος δὲ δόξαν παρὰ τοῖς πολλοῖς εἶχεν ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον λέγων τὸν κύριον, καὶ ὡς Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ Φωτεινοῦ τὸ δόγμα εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἄγων.

* Confer Garnerii dissertationem I *de hæresi, et Libris Nestorii* c. I et II, Johannis Wesselii *Nestorianismum*, et *Adoptianismum redivivum* Roterodami editum 1727, cap. III. Z.

1 *Matth.* II.— 2 Concil. Ephes. Act. I.— 3 Lib. II *de Incarn.* cap. II.— 4 Act. I.— 5 *Joan* I.— 6 Socrat. lib. VII, cap. XXXIV. — 7 Trip. lib. XII, c. V.

inquit, Nestorius neque Samosatenum secutus Paulum, neque Photinum, neque omnino purum hominem dixisse Christum; sed sermonem solum (id est dictionem τῆς θεοτόκου) quasi metuendum expavisse [a]. » Quam deinceps vocem testimonio veterum approbat, et explanat: demumque non hominem merum a Nestorio positum esse Christum ex eo colligit, quod « nusquam Dei Verbi subsistentiam perimit, sed ubique id subsistere confitetur, et habere substantiam; non sicut Photinus, et Samosatenus, ejus existentiam perimentes [b]. »

Deiparæ.

Comparatur hæresis Nestorii cum Pauli Samosateni errore

Pauli Samosateni duplicem hæresim fuisse, supra capite tertio docuimus; eumque de Trinitate idem cum Sabellio sensisse; nimirum, Verbum non esse personam subsistentem ex sese, sed ἐνέργειαν quamdam, id est *operationem* transeuntem in hominem Christum: ex quo secundus error exortus est; nullam revera σάρκωσιν, id est *incarnationem* exstitisse, nec Deum carnem esse factum; sed in ea, velut in templo, ac domicilio habitasse, itidem ut in sanctis viris, ac Prophetis commorari dicitur, per effectionem quamdam, quæ in Christo, λόγος, id est *sermo*, sive *Verbum* nominatur. Hoc modo neutiquam incarnatus Deus, aut Filius dicitur: non ille, quoniam persona divina non propria, et intima conjunctione cum carne, vel homine copulata fuit, sed externa, et ut vocant, *morali*; ut quidem illius erat error; non Filius: quia per se hunc existere, aut hypostasim esse negabat idem hæreticus: nec aliud quidquam esse credebat, præter fugacem, et transeuntem efficientiam.

In quo differant.

III. At Nestorius a Paulo de Trinitate dissentiens, Filium per se subsistere fatebatur, et eumdem in perfectum, ac subsistentem hominem delapsum, unum cum ipso facere, hoc est unam hypostasim, ac personam ex duobus compositam, non ea, quam *Physicam* dicunt, unitate; ita ut unus proprie, et substantive, ex ea conjunctione Christus existat; sed externa; quale est amantium se mutuo, vel ejusdem participum majestatis, ac dignitatis consortium. Quocirca verbo unicam personam Christi prædicans, re duas agnoscebat. Siquidem unitas illa, quam profitebatur, nonnisi *moralis*, ut ita loquar, et *tropica* fuit: *dualitas* autem, vera, substantiva, proprie dicta. Unde persona quoque nonnisi improprie, ac figurate censetur una, cum sit reipsa duplex.

Hoc sensu Nestorius non simplicem hominem aiebat esse Christum: quippe in quo Deus, ac divina hypostasis habitabat; etsi non unus cum homine esset, nisi eo, quem dixi, modo. Itaque revera nudum, ac solitarium illum esse sentiebat: quidquid ex contrario dictis, ac voce tenus contenderet. Neque vero Socrates audiendus est, qui Nestorium præ inscitia dicit de solo vocabulo τῆς θεοτόκου confligentem, eoque velut spectro, ac terriculo consternatum, nullo modo merum hominem asseverasse Christum. Nam id quidem verbis fortasse non usurpavit: est tamen ex illius decretis, ac rationibus necessario consequens. Sed neque nominis θεοτόκου contentiosa illa, et pervicax oppugnatio aliunde, quam ex interiori sensu, ac dogmate proficiscebatur: uti Arianorum rixa de ὁμοουσίου nomine ex falsa interpretatione divinæ processionis ortum accepit.

Deiparæ.

Consubstantialis.

Mihi vero Nestorius ideo videtur diligenter hoc cavisse, ne duos Christos, aut filios, vel etiam personas appellaret duas, ut non Pauli Samosateni affinis hæresi esse videretur, quam sciret tanto ante damnatam, et proscriptam esse, et apud Christianos pessime audire, quoniam diserte nudum hominem esse Christum docuerat. Hoc autem necessario inde sequi videbat Nestorius, si duas personas in Christo distinctas poneret. Nam alteram earum, nihil nisi hominem oportebat: alteram, Deum ex toto constitui.

Eadem Photini, quæ Pauli, ac similium, ratio est, et cum utroque par Nestorii consensio, ut ex iis constat, quæ capite tertio supra de illis explicavimus.

IV. Nunc alios in medium adducamus, ab quibus propius hæresim suam combibisse Nestorius dicitur. Ex iis primus occurrit Diodorus Tarsensis episcopus, de quo antiquorum variant judicia. Hic Antiochiæ primum in Clero insignis est habitus, Meletio Præsule: ac pietate, et eruditione celebrem eum fuisse, argumentum ex eo capitur, quod ab Juliano imperatore exagitatus, et maledictis ob illam causam laceratus est.

De Diodoro Tarsensi variant veterum judicia.

a Socr. Οὔ μοι δοκεῖ ὁ Νεστόριος, οὔτε τὸν Σαμοσατέα Παῦλον ζηλῶν, οὔτε μὴν Φωτεινὸν, μηδὲ ὅλως ψιλὸν ἄνθρωπον λέγειν τὸν κύριον· ἀλλὰ τὴν λέξιν μόνην ὡς τὰ μορμολύκια πεφόβηται.

b Ὡς οὐδαμοῦ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ὑπόστασιν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ πανταχοῦ ἐνυπόστατον αὐτὸν ὁμολογεῖ, καὶ ἐνούσιον· οὐ μὴν ὡς Φωτεινὸς, καὶ ὁ Σαμωσατοὺς ἀναρεῖ αὐτοῦ τὴν ὕπαρξιν.

Exstat apud Facundum Juliani ad Photinum hæreticum epistola[1], qua eum commendat, quod Deum neutiquam in utero feminæ conceptum esse sentiat: Diodorum vero suggillat, quod Galilæum, (Ita Christum impius apostata contemptim nominabat) Deum prædicaret æternum. Quem etiam « adversus cœlestes Deos linguam suam armasse » dicit. Quippe Athenas navigasse, et philosophiæ, ac musicæ, nec non rhetoricæ operam dedisse. Suidas quamplurimos a Diodoro libros esse scriptos refert, non solum theologicos, ac sacros; veluti commentarios in Scripturam, aliasque proprii argumenti lucubrationes : sed etiam astronomicos, et philosophicos.

Ex quo mirari subit quod Hieronymus in *Catalogo* scribit[2], et ab Facundo citatur[3] : Diodorum « multa scripsisse ad Eusebii magis Emisseni (omisit hoc cognomentum Facundus) characterem pertinentia: cujus cum sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit; propter ignorantiam secularium litterarum. » Atqui Basilius etiam in epistola CLXVII quam ad illum scripsit adhuc presbyterum, valde ipsius dicendi facultatem, et politiorum litterarum scientiam prædicat.

V. Cæterum Diodorus iste una cum Flaviano monasticum vitæ institutum amplexus[4], per absentiam Meletii, qui Antiochia pulsus fuerat, rem Catholicam strenue tutatus est adversus Leontium Arianæ partis episcopum. Etenim ambo illi, etsi nondum in clerum ordinati essent, sed adhuc laici; populum ad pietatem, ac fidem instituebant, et sacros Catholicorum conventus auctoritate sua regebant. Quinetiam primi Antiochiæ traduntur morem illum condidisse, qui per universam Ecclesiam postea propagatus est, ut alterna modulatione Psalmi Davidici, diviso bifariam choro, canerentur. Post hæc reversus ab exilio Meletius Diodorum[5], Tarsi, quæ erat Cilicæ Metropolis, episcopum creat. Cujus discipuli fuere Joannes Chrysostomus[6], et Theodorus Mopsuestenus, de quo paulo post agemus. Idem Constantinopolitano primo concilio interfuit, et Nectarium[7] una cum aliis ordinavit episcopum[8]. Ac summorum virorum, et apprime Catholicorum usu, et amicitia floruit : ut Athanasii, cujus ad eum epistolam Facundus refert[9] : nec non Basilii, cujus extant ad eumdem epistolæ duæ[10] : e quibus prioris fragmenta quædam Facundus describit[11]. Tum Epiphanii, qui librum de gemmis illius inscripsit nomini[12]; exstatque nuncupatoria ad eumdem Diodorum epistola Latine a Facundo posita. Laudatus est et ab aliis plerisque, quos in quarto, et octavo libro Facundus commemorat.

Sed longe testimoniis, ac suffragiis omnibus potior est Constantinopolitanæ primæ auctoritas synodi, quæ in constituenda gubernatione diœceseon ecclesiasticarum[13], inter Catholicos antistites Diodorum recenset Tarsi episcopum. Cujus decretum secutus Imperator Theodosius, legem tulit, qua lege tradi ecclesias Catholicis jussit episcopis[14] : et ut certo constaret quinam ejusmodi essent, nominatim designavit aliquos, quibuscum jungi communione illos oporteret: inter quos Diodorum recensuit.

VI. Verum Cyrillus Alexandrinus in epistola priore *ad Successum Diodorum* carpit, quem ait ex Macedoniano, et Pneumatomacho factum Catholicum in aliam incurrisse hæresim ; ac sensisse, scripsisseque, alterum esse, ac separatum Filium, qui e semine Davidis ortum accepit ex B. Virgine: alterum, seorsimque spectandum Filium, Verbum a Deo Patre genitum, qui vero ac genuino Filio conjunctus, Filii et ipse dignitatem adeptus est gratiæ, ac beneficii loco [a]. Quam ab illo labem opinionis hausisse dicit Nestorium. Quod Macedonianæ Pneumatomachorum hæresi addictum antea Diodorum fuisse Cyrillus asserit, probabile fit eo, quod Sylvani Tarsensis olim episcopi alumnus idem fuit: ut testis est Basilius in epistola LXXXII *ad Patrophilum Ægensem Episcopum*. Sylvanus autem Semiarianorum, qui iidem et Pneumatomachi fuerunt, coryphæus est habitus, ac Basilio Ancyrano, Georgio Laodiceno, Eleusio Cyziceno, et Macedonio, earumdem partium assidue inhæsit : ut ex Epiphanio[15], Socrate[16], Sozomeno[17], aliisque

Cyrillus Alexandrinus Diodorum carpit.

[a] Cyr. ep. I *ad Succ.* Διόδωρός τις πνευματομάχος ὤν, κατὰ καιροὺς, ὥς φασι, κεκοινώνηκε τῇ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησίᾳ· οὗτος ὑποθέμενος, ὥσπερ σῦν ἐνόμισε, τὸν τῆς Μακεδονικῆς αἱρέσεως σπῖλον, εἰς ἑτέραν ἐκπέπτωκεν ἀῤῥωστίαν. πεφρόνηκε γὰρ, καὶ γέγραφεν ὅτι ἕτερος μὲν υἱὸς κατ' ἰδίαν ἐστιν ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ θεομήτορος· ἕτερος δὲ πάλιν ἰδικῶς υἱὸς ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγος.

1 Lib. IV.— 2 Cap. CXXIX.— 3 Lib. IV.— 4 Theodor. l. II hist. c. XIX et l. IV, cap. XXII. Trip, l. V, c. XXXII. Nic. l. XI, c. XI.— 5 Theod. l. V, c. IV. Fac. l. VIII, c. V. Nic. l. XII, cap. V.— 6 Ib.— 7 Ib.— 8 Fac. lib. VIII, c. V.— 9 Libro IV. — 10 Basil. ep. CLXVII et CXCVII. — 11 Fac. l. IV. — 12 Ib. Vide etiam l. VIII. — 13 Socr. l. V, cap. VIII. Soz. lib. VII, cap. VIII. — 14 Exstat in Cod. Th. lib. III *de Fide* Cath. Soz. ib. Facun. l. IV.— 15 Hær. LXXIII, § 23.— 16 Lib. IV, c. XII.— 17 Lib. IV, c. XXI.

constat. Sanctus tamen Basilius cum de Diodoro agit, *beatum Silvanum* nominat. Cujus verba Facundus refert: « Diodorum autem, velut nutrimentum B. Silvani, ab initio accipimus : nunc autem diligimus, et prædicamus propter gratiam verbi, quæ ei adest : per quam plurimi ad eum convenientium meliores efficiuntur[a].» Nimirum Semiariani modico discrimine ab Catholicis distabant, ut alibi dixi[1]: ideo nonnunquam promiscue sunt habiti. Ac Diodorum verisimile est quædam in scriptis adspersisse suis de naturis in Christo duabus, quæ ab Catholica regula dissidebant. Non enim mentitus est puto Cyrillus, aut quæ de illo scripsit non ex ejus libris deprompsit. Qui et in alia quadam epistola ad Joanem Antiochenum, et synodum illic coactam, quæ in parte tertia Ephesini concilii, capite XLIV descripta est, Diodorum, et Theodorum notat tanquam adversarios gloriæ Christi. De qua epistola sequenti capite, cum de Theodoro agetur, nonnulla dicemus. Sic in epistola ad Acacium Melitinæ episcopum, Diodorum una cum Theodoro in libris suis *contra Incarnationem* scripsisse dicit.

Leontius sane Byzantinus libro tertio *contra Nestorium et Eutychem*[2], Diodorum ait Theodoro, de quo mox, « malorum, et impietatis auctorem, et ducem, ac patrem » fuisse. Tum quod in illius gratiam ab ejus, et Nestorii propugnatoribus afferri solebat, diluit : idem nempe quod latius Facundus prosequitur, præclaris viris probatum fuisse Diodorum. Basilium ex omnibus profert Leontius, « qui ad Diodorum scripserit, et quædam ejus de Trinitate scripta approbaverit. » Sed de Incarnatione, non de Trinitate culpatur Diodori fides. Deinde nihil hoc ad excusandos impiorum dogmatum inventores pertinet, quod a magnis, et sanctitate præstantibus viris aliquando laudati fuerint : ut Leontius objicit; et Origenis atque Apollinaris exemplis asserit.

CAPUT XI.

De Theodoro Mopsuesteno: ejus scripta: consuetudo cum viris sanctis, et litterarum commercium, de quo multa falso prodita ab illius defensoribus. Facundus notatur. Cyrillus Theodorum impugnavit tanquam hæreticum; nec non Diodorum Tarsensem. Theodori impia dogmata ex quinta synodo.

I. Theodori Mopsuesteni magis explicatu facilis causa videtur post quintam synodum, et ad rem nostram, ac Nestorii dignoscendam hæresim permagni interest*. Hunc Diodori Tarsensis discipulum una cum Joanne Chrysostomo fuisse, testis est Theodoretus[3], nec non Facundus[4], et Leontius libro III *contra Eutychem.* Quem insuper amplissimo genere, et in summis opibus natum Antiochiæ, ab eodem illo Joanne ad monachorum institutum allectum esse narrant, Hesychius presbyter Hierosolymitanus in *Ecclesiastica historia*, cujus fragmentum recitatum est in quinta synodo, collatione quinta : tum qui Joannis Chrysostomi vitam memoriæ prodiderunt, Georgius[5], et alii. Quinetiam illum ipsum fuisse Theodorum asserit Nicephorus[6], post Hesychium, ad quem libros duos egregios scripsit[7], ut eum in communem vitam ab sacratiore vivendi proposito relapsum revocaret. Atque hic demum Mopsuestiæ, quæ urbs Ciliciæ est, episcopatum obtinuit.

Multos admodum libros elucubravit, præsertim adversus hæreticos; ut Arianos[8], et Eunomianos: nec non Origenem[9], et Apollinarem[10]: ac contra omnes totis tringinta sex annis, quibus episcopus fuit, stylo, ac sermone certavit, ut Theodoretus refert[11], qui hunc mirifice collaudat, una cum ipsius fratre Polychronio Apameæ Episcopo. Fecisse hoc idem complures feruntur illustri sanctitate[12], ac doctrina præditi, ut illum aut viventem aut jam vita functum litteris et amicitia, Theodori Mopsuesteni scripta et cum viris sanctis consuetudo

a Basil. ep. LXXXII. Διόδωρον δὲ, ὡς θρέμμα τοῦ μακαρίου Σιλβανοῦ, τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀπεδεξάμεθα· νῦν δὲ καὶ ἀγαπῶμεν, καὶ περιέπομεν διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ τοῦ λόγου χάριν, δι' ἧς πολλοὶ τῶν ἐντυγχανόντων βελτίους γίνονται.

* Vide nuper citatam Garnerii dissertationem cap. III et IX. F. A. Z.

1 Lib. IV *de Trin.* c. VI.— 2 Tom. IV *Bibl. Patr.* col. 1005.— 3 Lib. V *Hist.* cap. XXXIV.— 4 Lib. IV, cap. I et lib. VIII, cap. V Leont. tom. IV *Bibl.* 3009.— 5 Georg. etc. in VIII tomo Chrys. edit. Savil.— 6 Lib. XIII, c. II. — 7 Qui sunt in tom. VI Savil.— 8 Fac. l. III, c. III.— 9 Ib.— 10 Theod. l. V, *Hist.* c. XXXIX.— 11 Ib. et Nic. l. XIV, c. XXX.— 12 Fac. l. II et seq. et l. XIII. c. IV.

vel laudum præconiis celebrarent. Gregorium imprimis Nazianzenum aliquot ad eum litteras scripsisse[1], Facundus asserit, qui unam earum descripsit[2]: ut ex Chrysostomi ad eumdem ab exilio. Cyrilli quoque honorificum de illo testimonium memorat[3]: tametsi postea scriptis eum notasse perhibeatur; de quo Facundum eumdem lege libro octavo, capite sexto. Qui quidem Theodori patrocinium, in libris duodecim, quos pro tribus Capitulis scripsit, accurate suscepit: ut postea dicemus, ubi et de Ibæ epistola, quæ ejusdem commendationem continet.

II. Incredibile vero est dictu, quanta de illo Catholicos inter, et quam vehemens sit orta contentio: quæ paulo post Ephesinam synodum agitari cœpta, paulatimque corroborata, demum Justiniano imperante in apertum erupit incendium. Quo tempore famosa illa de tribus capitulis commota quæstio est; quæ ingenti, ac propemodum exitiali dissidio catholicam distraxit Ecclesiam. De hac posteriori tempestate dicam postea: nunc de priori pauca ex historia repetam; ut intelligi possit, quibus ex initiis tam ardens in Theodori nomen ac memoriam invidiæ flamma conflata sit.

ɔde ardens Theodori ꞉emoriam invidia exarsit.

Damnato in Ephesina synodo cum hæresi sua Nestorio[4], ac libris ejus imperatorum edicto proscriptis, fautores, illius ac discipuli, quorumdam episcoporum scripta, quibus erroris Nestoriani venena erant inspersa, in vulgus edere, ac disseminare cœperunt: præsertim Diodori Tarsensis, et Theodori Mopsuesteni: qui auctores Nestorio dogmatis infandi fuisse perhibentur, uti supra meminimus[5]: eosque libros, quo latius eorum pernicies propagata serperet, in Syriacam, Armeniacam, et Persicam linguam transferendos curarunt: Theodori imprimis Mopsuesteni, qui omnium pestilentissimus habebatur. Quo cognito, Acacius Melitinensis, et Rabula Edessenus episcopi ad Armenos episcopos scripserunt, hortantes ne Theodori libros admitterent, tanquam hæretici, et Nestorianæ labis auctoris: reclamantibus ex adverso Cilicibus episcopis, et popularem suum contra illorum, ut ferebant, invidiam tutantibus. Ea re permoti Armeniæ episcopi communi consensu legatos ad Proclum Constantinopolitanum episcopum decernunt duos Leontium, et Aberium presbyteros, « secundum morem, cum libellis suis, et uno volumine Theodori Mopsuesteni, scire volentes, utrum doctrina Theodori, an Rabulæ, et Acacii vera esse probaretur » ait Liberatus. Proclus re diligenter examinata, epistolam, sive tomum, ut appellant, scripsit ad Armenos, in quo suppresso Theodori nomine, impium, quod ei adscribebatur, dogma contraria professione damnavit. Quod enim Theodorus (ut ait Dionysius Exiguus, in præfatione ad epistolam Procli Latino a se sermone redditam) « Christum Dominum unum ex Trinitate nullatenus fateretur, » ex quo sequebatur, quatuor in tribus personas adstrui, duosque Dei Filios: quoniam Christum Dominum constat esse Deum, ac Dei Filium: idcirco Proclus accurata oratione disputavit, Christum esse verum Deum, et unum de Trinitate: nec in ea quartam exstitisse personam.

III. Hunc tomum per Theodorum diaconum ad Joannem misit Antiochenum episcopum, subjectis aliquot capitulis, quæ ab hæreticis vulgata ferebantur: petens ab eo, ut omnibus attente perlectis, quid sentiret exprimeret, et epistolæ subscriberet. Fecit quod rogatus fuerat Joannes, et Procli tomum ad Armenos cum suis approbavit. Gesta hæc sunt anno Christi 435.

Post hæc Basilius quidam diaconus Alexandriam profectus, tomum illum, cum Armenorum libellis obtulit Cyrillo, et adversus Theodorum ejus excitavit animum: adeo ut tres contra Diodorum, et Theodorum libros conscriberet, et quartum de Incarnatione: de quibus postea dicam. Exinde Basilius Constantinopolim ad Proclum veniens, libellum scripsit, quo Theodori Mopsuesteni, perinde ut Arii, et Eunomii, notanda, et vitanda esse scripta contendit: Quod ipsum vehementius quidam ex Armenia Constantinopolim venientes Monachi efficere conati sunt. Idemque per Orientis civitates, et monasteria circumcursantes, velut classicum contra Theodorum cecinerunt. Quibus commotus Joannes Antiochenus tres pro Theodoro scripsit epistolas, unam ad Theodosium imperatorem: cujus fragmentum descripsit Facundus Hermianensis[6]: aliam ad Cyrillum[7]: tertiam ad Proclum[8]. Quibus omnibus hoc effecit, ut ne Theodori nomen cum scriptis ejus publica damnatione plecteretur:

1 Greg. ep. ccxix, ccxx, ccxxi, ccxxii.— 2 Quæ est Greg. 220 apud Fac. l. VII.— 3 Id. l. III.— 4 Lib,' I *in Brev.* cap. x Dion Exig. Præf. in ep. Proc.— 5 Cap. x, § 6.— 6 Lib. II.— 7 Id Fac. l. VIII, c. iv.— 8 Liberatus c. x et Fac. l. II.

quam tamen post annos fere centum et viginti, imperante Justiniano, vitare non potuit : uti capite XVII referemus. De Cyrilli vero adversus illum editis libris, agemus in libro quinto, cum de enuntiatione ista disseremus : Unus *ex Trinitate crucifixus, et mortuus est.*

Multa falsa prodita a Theodori M. laudatoribus.

IV. Nunc illud inquirendum est, verumne sit quod de Theodori laudatoribus ab Facundo proditum esse, capitis hujus initio dixi. Non enim satis attentus in illis considerandis fuit : sed errore translatitio lapsus est. Primus in medium producitur Gregorius Nazianzenus, ejusque proferuntur epistolæ duæ : prior inter Gregorii epistolas ducentesima vicesima ponitur : posterior, octogesima octava. Sed neutra ad Theodorum Mopsuestenum pertinet. Sunt apud Gregorium epistolæ decem, ab 81, ad 90, quæ Græce *Anonymo* inscribuntur : Latine *Theodoro Tyanensi* : Item aliæ sunt quatuor, a 219, ad 222, quibus Theodori nomen superscribitur. Ac denique CCXXV Græce, Latineque Theodori Tyanensis inscriptione notatur. Sed earum nulla Mopsuestenum indicat, sed Tyanensem. In quinta synodo, collatione quinta, in qua Theodori causa disceptatur, sex Gregorii Nazianzeni epistolæ referuntur, quas ad Mopsuestenum scriptas esse defensores hujus asserebant, quæ sunt inter Gregorii epistolas 89, 90, 81, 219, 88, et 225. Verum Euphrates Tyanensis episcopus, qui tum intererat, ad Theodorum Tyanensem esse scriptas, non ad Mopsuestenum, certis argumentis probavit, cujus judicium synodus secuta est. Quare multum hallucinati sunt Theodori Mopsuesteni, ac trium capitulorum patroni, et qui unus horum fuit, Facundus Hermianensis.

V. Idem in Joanne Chrysostomo error istorum fuit : cujus epistolam ad Theodorum Mopsuestenum Facundus attulit, de exilio scriptam : in qua valde hominem collaudat. Ea est inter Chrysostomi epistolas CXII, quæ Θεοδότῳ non Θεοδώρῳ in editione Savillii inscribitur. In hæc epistola Ciliciæ mentionem Facundus invenit ex corrupto exemplari : unde Mopsuestenum Theodorum somniavit. De quo P. Sirmondus in notis *ad Facundum*[1].

Theodoto non Theodoro.

Rursus Cyrilli epistolam supposititiam Theodori propugnatores jactabant ad Joannem Antiochenum episcopum scriptam, qua Theodorum prædicat, et eos arguit, ac negat audiendos esse, qui collecta quædam illius e libris capitula circumferebant, et horum damnationem extorquere studebant. Recitata est epistola ista in quinta synodo collatione quinta[2]. Sed tanquam ab impostore aliquo conficta, statim explosa est. Nihilominus Facundus ad Theodori causam sublevandam[3], testimonio illius multum utitur : et alias germanam Cyrilli ejusdem epistolam alteram pessime interpretando depravat.

Tantum vero abest, ut Cyrillus Theodori scripta, et decreta probaverit, ut ea sæpe redarguerit, et aliena a fide Catholica judicarit, ac Nestorii hæresi consentanea; cui et auctor errandi fuerit. Tametsi prudenter Cyrillus ita damnari Theodori nefaria dogmata voluit, ut illius jam vita functi nomini parceretur, quod cum toto Oriente celebre esset, ac multos et admiratores haberet, verendum erat, ne damnatione illius offensi, ab Ecclesiæ communione discederent.

VI. Scripsit hac de re non unam epistolam Cyrillus; velut ad Proclum Constantinopolitanum episcopum, quæ in quinta synodo prolata est[4], Græceque inter opera Cyrilli edita. In ea questum apud se per litteras Joannem Antiochenum scribit de nonnullis, qui Constantinopolim ad imperatorem profecti petierant, ut Theodori libri damnarentur : quod si fieret, ingens ex eo damnum erupturum dicere, propter incredibilem auctoritatem viri in Ecclesia singulari cum laude versati, et in ejus communione defuncti. Neque vero negare se ait Cyrilli, « quin aliqua in Theodori libris inveniantur nefarie dicta, et nimiæ plena blasphemiæ, de quo nulli dubium sit recte sapientium[a]. » Addidit insuper, in Ephesina synodo propositam fuisse fidei expositionem sub illius nomine, quæ ibidem damnata sit, nulla auctoris facta mentione, cum Nestorii impiam redoleret hæresim. Hæc illa videtur esse fidei expositio, quam Charisius presbyter Philadelphiæ Patribus obtulit[5], Nestorii emissariis acceptam, quæ illius hæresim spirat. Cyrillus porro Theodori damnatione supersedendum existimat, pacis, et dissidii vitandi gratia.

At Joannes Antiochenus congregata sy-

a CYRIL. in ep. *ad Proc.* Ὅτι μὲν γὰρ ἐν τοῖς συντάγμασιν αὐτοῦ εὑρίσκομέν τινα ἐκτόπος εἰρημένα, καὶ ἀκράτου γέμοντα δυσφημίας, οὐδενὶ τῶν τὰ ὀρθὰ φρονεῖν εἰωθότων ἀμφίβολον.

1 Ad libr. VII Facund.— 2 Tom. IV Concil.— 3 Libr. IV et VIII cap. VI et alibi sæpe.— 4 Collat. V, tom. IV Concil.— 5 In Conc. Ephes. p. II, act, VI.

nodo, de qua post agemus, litteras ad Cyrillum misit[1], quibus significat, nonnullos instare, ut Theodorus damnetur, ob prava quædam, et hæretica capita, quæ in Excerptis notata circumferebant. Quod ne fieri permittat, multis rationibus suadere conatur : Nam et illustrem fuisse virum, ac gloriosis pro Ecclesia functum laboribus, et in communione Catholica diem obiisse. Tum quæ perperam ab illo scripta proferuntur, partim culpa carere, partim ambigua esse, et bonam in partem accipi posse : ac postremo similia, pleraque istorum ab antiquis usurpata esse Patribus, Athanasio, Basilio, Gregoriis ambobus, Amphilochio, Theophilo, Proclo, et aliis.

VII. Huic rescribens Cyrillus, « Diodori, inquit, et Theodori pravas, et illaudatas opiniones, vel aliorum quorumdam, quos non laudari satius erat, ne quid acerbum dixerim, eo quod plenis quodammodo velis contra Christi gloriam feruntur, nemo, obsecro, sanctis, et orthodoxis Patribus adscribat, Athanasio inquam, Basilio, Gregorio, et Theophilo, ac cæteris[a]. » Porro admonet, ut si qui Nestorianæ hæresis accusentur, eorum causa non apud laicos judices, sed in Ecclesia, et ab episcopo disceptetur. Quinetiam in aliis ad diversos epistolis vehementer conqueritur, Joannem Antiochenum, et Orientales omnes Theodoro nimis addictos esse, qui parem cum Nestorio, imo longe deteriorem morbum impietatis habeat : atque hoc pacto Nestorianam hæresim, quam odisse simulant, alio instaurare modo. Sic ad Acacium Melitenensem episcopum scripsit Cyrillus[2], et in epistola ad clericos[3], et Lamponem presbyterum narrat se, cum esset Hierosolymis, epistolam ab Antiochenis orthodoxis accepisse, in qua de Orientalibus episcopis expostulabant, quod Theodori libros *de Incarnatione* præ se ferrent, in quibus pejora multo, quam Nestorius docuerat, flagitia continebantur. Addit etiam, illorum rogatu se Nicænam fidei professionem diligenter exposuisse : librum illum[4], opinor, significans *de Nicæno symbolo*, qui inter ejus epistolas exstat. Ad hæc scripsit idem ad imperatorem Theodosium de Orientalibus querens[5], qui Diodori, et Theodori, quos hæresis auctores suæ Nestorius habuerat, libros approbarent, eosdemque recte de fide sensisse dicerent, atque Athanasio, Basilio, et reliquis Patribus consentaneos fuisse : cum tamen « immaniter blasphemaverint contra Christum omnium Salvatorem, nescientes ipsius mysterium. »

VIII. Præterea Cyrillus *contra Theodorum* libros edidit, qui in synodo quinta pro germanis illius agniti sunt[6], et quædam ex eis publice recitata, ex libro primo, et secundo cum hac inscriptione. *Ex primo, deinde ex secundo libro Cyrilli Episcopi Alexandriæ, de eo quod unus est Christus contra Theodorum.* Exstat Cyrilli de eo argumento liber, in quo nulla, quod meminerim, Theodori mentio. Itaque aliud eadem de re opus contra Theodorum elucubravit : cujus etiam verba ponuntur in quinta synodo[7], iisque Cyrilliana refutatio subjicitur.

Pro Theodoro adversus Cyrillum librum edidit Theodoretus, ex quo nonnulla in eadem synodo quinta prolata sunt[8], sane intemperanter, et iracunde scripta. Meminit etiam utriusque operum Leontius in libro *de Sectis*, actione VIII, sub finem.

Quod ad Cyrilli libros spectat, Liberatus diaconus *in Breviario* refert « quatuor ab illo scriptos esse[9], tres adversus Diodorum, et Theodorum, quasi Nestoriani dogmatis auctores, et alium de Incarnatione librum; » in quibus inter cæteros, Dionysii Areopagitæ Corinthiorum episcopi testimonia posita esse demonstrat. Verum Catholicos ait, Acephalis, qui libris illis utebantur, respondisse, non eos esse Cyrilli. Quod sane verum non puto : non solum quia synodus quinta Œcumenica pro germanis illos habuit : sed etiam quia Cyrilli stylus, et dicendi character in fragmentis apparet istis, quæ ex opere illo in actis Ephesinis reliqua sunt Latine reddita.

Commodius itaque Catholici Acephalis eadem ex Cyrilli *contra Diodorum et Theodorum* opere testimonia proferentibus respondent ab hæreticis addita illa fuisse, ut in colla-

a Cyril. epist. *ad Joan.* quæ est, et in *Eph. Conc.* coll. v Διαβεβλημένας δὲ δόξας Διοδώρου τέ φημι, καὶ Θεοδώρου, ἢ καὶ ἑτέρων τινῶν, οὓς ἦν ἄμεινον οὐκ ἐπαινεῖν, ἵνα μή τι λέγοιμι φορτικὸν, καὶ τὸ (for. τῷ) ὅλοις ὥσπερ ἱστίοις κατενεχθῆναι τῆς δόξης Χριστοῦ, μηδεὶς ἐπιφημιζέτω. παρακαλοῦμεν, τοῖς ἁγίοις, καὶ ὀρθοδόξοις ἡμῶν πατράσιν, Ἀθανασίῳ τέ φημι, καὶ βασιλείῳ, Γρηγορίῳ τε, καὶ Θεοφίλῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς.

1 Extant inter Cyr. epis.— 2 Cyr. ep.— 3 Ib.— 4 Ib. — 5 In V Syn. t. IV Conc.— 6 Col. 5.— 7 Ib.— 8 Ib.— 9 Cap. x.

tione illa legitur[1], quæ Constantinopoli inter ambas partes celebrata est Justiniano imperatore, anno Christi 532.

Facundus notatur.

IX. Verum Facundus, quod mirum sit, Cyrillo teste utitur ad sublevandum, et commendandum Theodorum. Ac dubium esse id quidem ostendit[2], an sit Cyrilli opus illud, « in quo aliqua sancti Theodori Tarsensis episcopi, ac Theodori dicta culpantur. » Sed hunc nihilominus a Cyrillo laudatum fuisse contendit verbis istis, quæ ex secundo libro *de eo quod unus est Christus*, contra Theodorum excerpta esse constat ex synodo quinta : « Scripti sunt a magno Theodoro adversus Arianorum[3], et Eunomianorum hæreses viginti forte et adhuc amplius libri, et alia præter hæc Evangelica, et Apostolica scripta interpretatus est. Et hos quidem labores nullus ausus est increpare, sed dextro decreto honorare studium rectorum dogmatum, quod in eis est[4]. » Hæc Cyrilli verba sæpius ille Catholicis ingerit, contra Theodorum Cyrilli auctoritate nitentibus.

At longe aliter Cyrilli locum illum referunt acta quintæ synodi : « Scriptum est igitur, inquit[5], bono Theodoro adversus hæresim Arianorum, et Eunomianorum viginti pene numero, vel ampliores libri, nec non etiam alii, interpretantes Evangelicos, et Apostolicos libros : quos quidem labores nollet aliquis increpare, magis autem decreto studium honorare, si inesset eis dogmatum rectitudo.» Quibus verbis oneratur magis hæresis infamia Theodorus, quam ab ea purgatur.

Theodorum tanquam hæreticum impugnat Cyrillus.

X. Nobis constat Theodorum, necnon ejus magistrum Diodorum, ab Cyrillo traductos fuisse, tanquam alienum a Catholica regula de Incarnatione dogma profitentes, et idem prorsus cum Nestorio qui duces illos, et auctores secutus est, hoc est πατέρας, ut Græci nominant. Vincunt hoc Cyrilli ipsius testimonia extra dubitationem posita, quæ paulo ante citavimus. Multo vero id magis loca illa persuadent, quæ ex ipsius Theodori libris excerpta sunt, recitataque in quinta synodo. Hæc enim facile demonstrant, Nestorianam purulentiam non aliunde, quam ex illo ulcere manase. Deum imprimis negat ex Maria esse genitum. « Nam est quidem dementia, inquit[6], Deum ex Virgine natum esse dicere. » Itaque merum esse putavit hominem : qui simul ac formatus est in utero Virginis, Verbo est unitus, non substantiva *unione*, sed affectu voluntatis, et gratia[7]: Ex qua conjunctione non unus est factus, sed duo[8] : quorum qui homo est[9], gratia premeritus est adoptionem. Neque vero Deum esse fassus est eum, qui resurrexit[10] : aut qui crucifixus est[11], sed « Dei Verbi templum. » Personam tamen unam fuisse dicit[12], sicut vir et mulier una caro vocantur, « Quando enim naturas discernimus, perfectam naturam Dei Verbi dicimus, inquit, et perfectam personam : (Nec enim sine persona est, subsistentiam dicere perfectam) perfectam autem et hominis naturam et personam similiter. Quando autem ad conjunctionem respicimus, unam personam tunc dicimus. »

Idem Θεοτόκον, id est *Dei genitricem*, Mariam nonnisi σχετικῶς, id est *relatione* dici arbitratus est[13], hominis vero genitricem, « natura rei. Hominis enim genitrix, ait, natura, quia homo erat et in ventre Mariæ, qui et processit inde : Dei autem genitrix, quia Deus erat in homine nato, etc. Sed quod in eo erat voluntatis affectu. »

Rursus in eadem collatione, impura hæc illius verba recitata sunt[14]: «Idem hoc dicemus juste et de Domino, quod Deus Verbum sciens ejus virtutem, et secundum præscientiam, statim in ipso initio complasmationis inhabitare bene voluit, et uniens eum sibi affectu voluntatis, majorem quamdam præstabat ei gratiam. »

XI. Recte itaque Rabula Edessenus episcopus in epistola *ad Cyrillum*, Theodori hæreticas opiniones recenset, easdem plane, quas in Nestorio synodus Ephesina damnaverat. « Primum exposuit, inquit[15], non esse vere Dei genitricem sanctam Virginem ; tanquam Deo Verbo non suscipiente secundum nos nativitatem. » Quod Nestorius palam, ac publice præ se tulit. Deinde quod ad Incarnationem attinet, arbitratus est Theodorus, « non secundum substantiam vel secundum subsistentiam unitum esse Deo Verbo hominem : sed bona voluntate quadam, tanquam divina natura non suscipiente alterum modum unitatis, propter non circumscriptibile.» Item, « Iste, inquit, et Dominum nostrum Jesum Christum dixit non oportere adorare sicut Dominum ; sed relatione Dei honorari sicut imaginem quamdam, etc. Iste et carnem Domini pronuntiavit nihil omnino prodesse,

1 Tom. III Conc.— 2 Facun. l. III, c. III, l. IV, c. I et l. VIII, c. VI.— 3 Facund. l. III.— 4 Ut lib. VIII, c. VI.— 5 Col. 5.— 6 In V Syn. col. IV.— 7 Id. n. 54.— 8 Id.— 9 Id. n. 13.— 10 Ib. n. 15.— 11 Ib. num. 28.— 12 Ib. n. 29.— 13 Ib. num. 44.— 14 Num. 54.— 15 Id.

dissipans Domini vocem, quæ est[1], *caro nihil prodest*[a]. »

Cyrillus in epistola *ad Acacium Melitenes Episcopum* scripsit, Theodorum, quem perbrevi elogio ex suis ornat virtutibus, « habuisse, dicens, illum linguam blasphemam, et huic ministrantem calamum[b]. » Hunc ergo queritur tanti ab Orientalibus æstimari, « ut acclamationes a populo tales de eo factæ sint in Ecclesiis : Augeatur fides Theodori : Ita, nos credimus quemadmodum Theodorus : cum tamen eumdem ausum alias in Ecclesia exiguum quiddam perperam loqui, lapidibus appetierint. Verum sicut pastori libet, ita sentit grex, » addit Cyrillus, Joannem tacite vellicans.

XII. Hanc puto concionem, et eum Theodori sermonem indicari, de quo supra ex Joannis ad Nestorium epistola meminimus[2] : ubi et Theodorus illa ipsa, quæ imprudenter dixerat, publice damnasse, ac recantasse dicitur. Quo insuper allusisse credo Armenorum, ac Persarum legatos in libello, quem Proclo obtulerunt : de quo postea, qui et sermonis particulam, et offensionem inde consecutam referunt.

Theodori impia dogmata ex quinta synodo.

Plura sunt alia nefariæ opinionis capita, quæ ex Theodori scriptis in quinta synodo memorantur, ob quæ damnari in eadem meruit; ut subinde dicemus. Exstat in eadem synodo quinta[3], imperat. Theodosii, et Valentiniani sanctio, qua Diodori, Theodori, et Nestorii impia dogmata damnantur, ac decernitur, ut « Nestorii, et Theodori proposito consentientes, Simoniani deinceps nominentur : » tum ut eorum libri conquirantur, et publice incendio tradantur, pœna in eos gladii ac bonorum proscriptionis constituta, qui edicto non paruerint. Quæ lex Græce, Latineque posita est in Ephesinæ synodi parte tertia. Sed ibi solius Nestorii nomen legitur. Ac videntur in eam Constitutionem inserta duorum aliorum nomina post quintam synodum, in qua Theodorus damnatus est. Quanquam de Diodoro nihil synodus ista decrevit. Ideo non Justiniani auctoritate Diodorus illic adjunctus est, sed privata manu. Quod idem etiam de altera sanctione judicandum est, quæ priori illi subjungitur in quinta synodo : quæ Diodori, Theodori, et Theodoreti scripta tradi, incendique præcipit, sed de tribus istis nullum ante quintam synodum decretum factum est contra Diodorum, ac ne hæc quidem aliquid statuit. Theodoreti vero sola illa scripta damnata sunt, quibus Cyrillum oppugnarat. De quibus postea plura dicturi sumus. De Theodoro vero multa memoriæ prodidit Leontius Byzantinus libro tertio *contra Nestorium et Eutychen*[*].

CAPUT XII.

De Pelagianis; ac de Leporio Monacho ex eadem secta, quatenus Nestorianæ similem hæresim paulo ante professi sunt : deque Leporii emendatione.

Similem Nestorianismo errorem Pelagiani professi sunt

I. Hæresim Nestorianam quædam in Galliis similis antecessit, et utrique Pelagiana prælusit, ab iisque vicissim incrementum, ac robur accepit. Testis ejus rei est imprimis Cassianus; qui in primo *de Incarnatione Christi contra Nestorium*, capite secundo, refert, antequam Nestoriana lues erumperet, « emersisse hæresim venenosam ex maxima Belgarum urbe, certi erroris, incerti nominis, quæ ex antiqua Ebionitarum stirpe surgens, solitarium hominem Dominum nostrum Jesum Christum natum esse blasphemans, hoc quod ad Dei postea honorem, potestatemque pervenerit, humani meriti, non divinæ asseruit fuisse naturæ : ac per hoc eum divinitatem ipsam non ex proprietate unitæ sibi divinitatis semper habuisse, sed postea pro præmio laboris, passionibusque meruisse; cum utique Dominum, Salvatoremque nostrum, non Deum natum, sed a Deo blasphe-

a *Dissipans* dixit, pro eo quod est, διαφημίζων, *vulgo usurpans*.

b Cyr. epist *ad Acac.* Θεόδωρος δύσφημον μὲν ἔσχε καὶ γλῶσσαν, καὶ κάλαμον ὑπηρετοῦντα ταύτῃ, etc. Διέθηκαν δὲ οὕτω τοὺς ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς. ὥστε καὶ ἐκβοήσεις γενέσθαι ἐν ἐκκλησίαις παρὰ τῶν δήμων· αὐξείτω ἡ πίστις Θεοδώρου· οὕτω πιστεύομεν ὡς Θεόδωρος· λίθοις αὐτὸν βαλόντες ποτὲ ἐν τῇ παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίᾳ, τολμήσαντά τι παραφθέγξασθαι βραχύ· ἀλλ' ὡς ὁ διδάσκαλος βούλεται, οὕτω φρονεῖ τὸ ποίμνιον.

* De Theodoro Mopsuesteno, ejusque scriptis plura dabit Garnerius in *Commentariis ad Marii Mercatoris commonitorium*, et Fabricius *Biblioth. Græcæ* t. IX, p. 153 seqq. ne auctores ab his citatos commemorem. F. A. Z.

1 *Joan.* VI. — 2 Cap. VII, 3. — 3 Col. 5, §. 3.

maret assumptum. » Hanc hæresim ex Pelagiano errore descendisse mox ait; idque declarat sic : « quod dicentes quidam solitarium hominem Jesum Christum sine ulla peccati contagione vixisse, eo progressi sunt, ut assererent, homines, si velint, sine peccato esse posse. Consequens enim existimabant, ut si homo solitarius Jesus Christus sine peccato fuisset, omnes quoque homines sine Dei adjutorio esse possint, quidquid ille homo solitarius sine consortio Dei esse potuisset. Ac si nullam facerent inter omnem hominem, ac Dominum nostrum Jesum Christum esse distantiam : cum idem utique homo nisu, atque industria sua mereri possit, quod Christus studio, ac labore meruisset. » Addit, eosdem sensisse, « Christum hunc in mundum non ad præstandam humano generi redemptionem, sed ad præbenda bonorum actuum exempla venisse. » Tum, « Addiderunt, inquit, Dominum, Salvatoremque nostrum post baptisma factum esse Christum ; post resurrectionem Deum ; alterum assignantes unctionis mysterio, alterum merito passionis. »

II. Idem etiam in quinto libro confirmat, Nestorianam hæresim cum Pelagiana conspirare : « ut exclusa ab Christo penitus sacræ originis dignitate[2], sola ei tantummodo meritorum relinqueretur electio. Id adnitentes utique, ac laborantes, ut eo quasi in plebem omnium misso, et velut in turbam humani generis aggregato, id per bonorum actuum conversationem mereri omnes homines posse dicerent, quidquid bene vivendo ille meruisset. » Hinc illud esse docet[3], « quod intercessionibus suis Pelagianistarum querelas foverent, et scriptis suis causas illorum assererent. »

Pelagiani et Nestoriani sibi mutuo faventes.

Sane Pelagianos, ac Cœlestianos Nestorius ejusque fautores ope sua, præsidioque texerunt, quantum in ipsis fuit: et post damnatam proscriptamque Pelagianam hæresim, complures harum partium episcopos, pulsos sedibus suis, et in Orientem profugos humaniter exceperunt, proque iis laborarunt. Nestorius ipse duas, quæ exstant, ad Cœlestium Papam epistolas scripsit[4], in gratiam Juliani, Flori, Orontii, Fabii Occidentalium episcoporum, qui ob illam ipsam hæresim exauctorati fuerant, scire volens qua de causa ejecti essent. Cui Cœlestinus respondens, ita scribit : « Hos quoque hæreticos[5], de quibus nos, velut eorum, quæ gesta sunt, nescius, consulere voluisti, sedibus suis injusta dicentes, expulit justa damnatio. Quos illic invenisse requiem, non putamus esse mirandum. Invenerunt enim impiam prædicationem, cujus comparatione se æstiment innocentes. »

Ac vicissim Pelagiani Nestorio, et ejus defensoribus fidelem operam navarunt adversus Catholicos, et Ephesinam synodum ; et Joanni Antiocheno cum Orientalibus suis illam oppugnanti, ac damnanti præsto adfuerunt in Ephesino conciliabulo, ut supra memini[6]. Ex quo una cum Nestoriana hæresi, damnari etiam Pelagiana meruit in eadem synodo, ac duobus ab ea notata canonibus est, primo, et quarto, ut ibidem observavimus. Et in epistola synodali ad Cœlestinum[7], quæ rerum gestarum seriem continet, narrant Patres se commentariis actorum in causa Pelagianorum, et Cœlestianorum, ac nonnullorum depositione, perlectis, ea rata probataque habuisse.

III. Meminit in carmine *de Ingratis* Prosper Pelagianorum male habitorum apud Ephesum : et in illos Catholici commoti populi :

« Prætereo quanto fuerit bene mota tumultu
Clara Ephesos ; non passa suis consistere [tectis]
Vasa iræ, et morbi flatus, et semina mortis.

Quam autem consentiens, affinisque sit Nestorianæ Pelagiana perfidia, docet idem in *Epitaphio* utriusque :

« Nestoriana lues successi Pelagianæ,
Quæ tamen est utero progenerata meo.
Infelix miseræ genitrix, et filia natæ,
Prodivi ex ipso germine quod peperi.
Nam fundare arcem meritis prior orsa [superbis,
De capite ad corpus ducere opus volui, » etc.

Mox :

« Nam Christum pietate operum, et mercede [volentes
Esse Deum, in capitis fœdere non stetimus.
Sperantesque animi de libertate coronam,
Perdidimus, quam dat gratia, justitiam. »

IV. Nec leve documentum illud fuit propinquitatis hæresum ambarum, quod paulo

1 Cap. III.— 2 Caf. V *de Inc.* c. I vide et II.— 3 Id. l. I, c. III.— 4 In Eph. Conc. par. I, cap. XVI et XVII.— 5 Id. cap. XVIII.— 6 Cap. VIII, § 4.— 7 Eph. Conc. Act. V.

antequam Nestorius exstitisset, Leporius quidam monachus, ex Pelagiana secta, prorsus in eosdem, quos subinde Nestorius vulgavit, errores incurrit; de quo ita Cassianus[1]: « Leporius tunc Monachus, modo presbyter, qui ex Pelagii, ut supra diximus, institutione, vel potius pravitate descendens, apud Gallias adsertor prædictæ hæreseos aut inter primos, aut inter maximos fuit, a nobis admonitus, a Deo emandatus, ita male conceptam persuasionem magnifice condemnavit, ut non minus pene admiranda sit correctio illius, quam illæsa multorum fides: quia primum est errorem penitus non incurrere: secundum, bene repudiare. Is ergo in se reversus, non solum in Africa, ubi tunc erat, atque nunc est, tam errorem suum cum dolore, quam sine pudore confessus est: sed etiam ad omnes admodum Galliæ civitates flebiles confessionis, ac planctus sui litteras dedit: scilicet ut ubi deviatio ejus prius cognita erat, illic etiam emendatio nosceretur: et qui testes erroris antea fuerant, iidem postea correctionis essent. » Harum litterarum partem describit in sequenti capite. Integras autem edidit P. Jacobus Sirmondus inter opuscula dogmatica, qui *libellus emendationis* inscribitur, eique subscripserunt episcopi tres Africani, inter quos Aurelius Carthaginensis, et Augustinus Hipponensis: ac communem et ipsi ad Gallicanos episcopos duos epistolam miserunt, Proculum, et Cylinnium, in qua de Leporii èmendatione significarunt. Hujus Leporii meminere Facundus[2], et Gennadius[3].

Leporii errores et emendatio.

V. Pristini porro, quem ejuravit, erroris capita, ut ex illius libello colligitur, hæc fere sunt. « Deum natum de Maria negabat: adeo ut non ipsum Deum hominem natum, sed perfectum cum Deo natum hominem diceret. » Item « duos filios, non unicum » asserebat. Rursus hominem in Christo « quasi per gradus, et tempora profecisse in Deum, et alterius status ante resurrectionem, alterius post resurrectionem eum fuisse. » Negabat *Deum natum, passum, mortuum*. Christum exæquabat sanctis, ac, perinde, ut istos, « labore, devotione, merito apprehendisse putabat finem meritorum, » id est beatitudinem. Ad hæc « Christum Dominum nostrum sic omnia quæ erant passionum implesse, ut in nullo, quasi perfectus homo, a divinitatis auxilio juvaretur; volens scilicet ita in Christo hominem assignare perfectum, quo et alienum ab his passionibus Verbum Patris assereret: et solum per se hominem egisse hæc omnia possibilitate naturæ mortalis; sine aliquo deitatis adjutorio. »

Idem Christum *secundum hominem ignorasse* docuit. Hæc fere capita sunt errorum, quæ in libello suo retractavit; plane Nestorianæ hæresi gemina, ac germana.

CAPUT XIII.

De Eutyche auctore nefandæ hæresis, deque ejus prima damnatione in concilio Constantinopolitano, sub Flaviano episcopo. De latrocinali synodo Ephesina, cui Dioscorus Alexandrinus præsedit: in qua Flavianus depositus est, et male multatus triduo post obiit. De Martiano Theodosii successore, deque damnato, et relegato Eutyche. Tum de Chalcedonensi concilio, ac rerum ibi gestarum summa.

I. Præclare Novatianus scriptor pervetus Catholicam Trinitatis professionem oppugnantes utrimque duas hæreses[4], quarum alter Sabellius, alteri postea patrocinatus est Arius, inter se ita comparavit in libro *de Trinitate* « Revera quasi inter duos latrones crucifigitur Dominus, quomodo fixus aliquando est, et ita excipit hæreticorum istorum ex utroque latere sacrilega convicia. » Sic aliarum duarum hæresum medium est, et injuriis expositum utriusque Catholicum de Incarnatione decretum; hinc Nestorii, inde Eutychis: qui ambo contrariis invicem sectis institutis, evertendæ religionis negotium pari sibi studio, ac proposito sumpserunt. De horum altero satis hucusque dictum est. De Eutyche nunc agendum: ac primum illius expromenda est historia: nec non opinionis summa: quæque ob hanc teterrimam hæresim concilia celebrata sunt.

Fuisse dicitur Eutyches* Constantinopoli Presbyter[5], et abbas, incertum cujus monas-

Eutychetis historia.

* De Eutyche consule auctores a Fabricio citatos *Biblioth. Græcæ* t. IX, p. 310, seqq. et libros duos eruditi P. Cacciari *de Eutychiana hæresi et historia* in opere, quod inscripsit: *Exercitationes in universa sanc. Leonis M. opera.* F. A. Z.

1 Lib. I *de Inc.* c. IV.— 2 Lib. I, cap. IV.— 3 Lib. *de Scr.* cap. LXXXIX. — 4 Cap. XXX *de Trin.*— 5 Calc. act. I Brevic. Eutych. hær. Lib. c. XI.

terii. « Archimandritam celeberrimo monasterio præsidentem » Liberatus nominat. Hic acerrimus fidei Catholicæ defensor, pro ea contra Nestorium strenue dimicavit[1]: atque hujus adhuc Diaconi opera difficillimo tempore Ephesina est usa synodus; eique communi ad imperatores scriptam nomine perferendam epistolam dedit: cum Nestorii fautores, obsessis itineribus omnibus, sedulo caverent, ne quid ab Catholica parte litterarum ad Comitatum manare posset, quo certiorem de rebus Ephesi gestis, deque Nestorianorum fraudibus, et injuriis principem facerent. Meminit etiam Constantinopolitana synodus Flaviano præside celebrata, studii et laboris adversus Nestorium ab illo suscepti[2].

II. Hic odio, ut est credibile, Nestorianæ hæresis, ac perperam intellectis quibusdam Cyrilli vocibus, de quibus dicâm postea, deceptus, in stolidum, et cum illo ex adverso pugnantem errorem incidit, Quippe

« Dum vitant stulti vitia, in contraria [currunt. »

Ac principio, ut auctor est Liberatus, asseruit, « Dominum nostrum Jesum Christum consubstantialem nobis non esse secundum carnem ; sed de cœlo corpus habuisse. Rursusque varians, dicebat ante adunationem duas in Christo fuisse naturas : post adunationem vero unam factam esse. » Hæc cum domi inter familiarés crebris sermonibus agitaret, Eusebius episcopus Dorylæi civitatis provinciæ Phrygiæ Salutariæ (ait Liberatus) qui illi erat amicissimus[3], sæpe ipsum monuit, ne talia loqueretur, quemadmodum antea, « cum Agens esset in rebus, Nestorium reprehenderat in Ecclesia res sacrilegas prædicantem, » ait Breviculum historiæ Eutichianistarum. Sed eo in amentia perseverante, rem ad Flavianum deferendam putavit. Præerat hic Constantinopolitanæ sedi, Proclo suffectus, qui anno Christi 447 decesserat.

A Flaviano Const. patriarcha in synodo damnatur.

Anno itaque sequente[4], Flavio Zenone, et Postumiano coss. 6 eid. Nov. cum esset Constantinopoli collecta synodus episcoporum quadraginta, ut ait Theophanes, ad disceptandam controversiam inter Florentium Sardium episcopum, Lydiæ Metropolitanum, et episcopos ejusdem provinciæ duos, Joannem, et Cosinium, priori hac lite decisa, novam Eusebius instituit, unus ex iis, qui in concilio erant : ac libellum obtulit synodo adversus Eutychem, quo hunc hæresis accusans, citari jubebat ad causam dicendam [a]. Missi sunt primum Joannes Presbyter, et Andreas diaconus, qui illum vocarent[5]. Considentibus deinde in actione secunda Patribus, prid. eid. nov. lectæ ac probatæ sunt epistolæ Cyrilli duæ, una ad Nestorium ; altera ad Joannem Anthiochenum : quibus maxime Eutychiana adversabatur hæresis. Post hæc, actione tertia[6], Nov. 15 feria 2, qui in actione prima missi erant ad Eutychem, interrogati ab synodo, renuntiarunt, illum respondisse, non se posse ab Monasterio egredi : ac tam ipsi, quam Joannes Basilii Seleuciensis diaconus testati sunt, Eutychem audientibus se dixisse, unam tantum post Incarnationem in Christo esse naturam, neque carnem ejus consubstantialem esse nostræ.

III. Rursus eodem die alii missi sunt ad Eutychem, qui hunc secundo citarent : sed nihil profecerunt[7]. Imo per Monasteria libellos, sive tomos, quibus dogmata sua continebantur, misit ad Archimandritas, ut iis subscriberent. Demum tertio vocatus ad synodum, valetudinem excusavit, ac tempus sibi prorogari petiit ad septimum usque diem. Quo impetrato, actione septima[8], Novembris 22, feria secunda, cum ingenti stipatu, et militari manu ab Florentio Patricio, et Magno silentiario deductus, stitit sese concilio, Chrysaphii Eunuchi favore, ac potentia fretus, quem e Baptismo susceperat; quique hanc illi pompam circumdederat. Ibi ab episcopis, et ab Florentio ipso interrogatus, hæresim suam coram est professus : nec adduci potuit, ut eam ejuraret. Itaque de concilii sententia damnatus, ac sacerdotali dignitate, et omni præfectura monasterii spoliatus est. Hic finis Constantinopolitani illius concilii fuit, in quo Eutyches damnatus est. Flavianus certiorem de omnibus subinde Leonem Romanum pontificem fecit, et ad eum acte synodalia transmisit : cum interim Eutyches et ad Leonem scribens de injuria sibi facta questus esset, et libellos publice Constantinopoli affigi

a In *Act. Chalced.* leg. Καὶ τῶν ὑπ' αὐτῷ τελούντων ἐπισκόπων. Liberatus legit κατὰ τῶν *adversus Episcopus*, etc.

1 In Ephes. Conc. parte. II, act. III.— 2 Constant. Conc. act. IV in Chalc, Synod. Act.— 3 Chalc. Synod, Act. I Liber. c. XI.— 4 Act. I Synod. Constant. sub Flaviano quæ est in act. I. Chal. Syn. Liber ib. Theophanes, Brevic. Auct.— 5 In Chald. Lyn.— 6 Ib.— 7 Ib.— 8 Ib. Liber. Brev. auctor.

curasset, quibus injuste se damnatum esse contestabatur. Leo serius acceptis Flaviani litteris et concilii gestis, cum diu suspensus hæsisset, tandem re comperta, Eutychis damnationem ratam habuit, et inter alias celeberrimam illam epistolam scripsit ad Flavianum[1], qua Incarnationis Dominicæ dogma Catholicum uberrime, eruditissimeque declaravit, Asterio, et Protogene coss. eid. Junii anno Christi 449.

IV. Dum hæc aguntur, Chrysaphius nihil non in Eutychis gratiam, et ad Flavianum opprimendum moliebatur apud Theodosium, bonum, ac pietati deditum cæteroqui principem, sed propter simplicitatem, aulicorum insidiis opportunum. Erat Chrysaphius ob eam, quam supra memoravi, causam[2]: tum quod ejus hæresim amplecteretur, propensus in Eutychem; Flavianum vero pessime oderat: ac de throno illum ejicere, et in ejus locum Eutychem substituere cupiebat, ut scribit Theophanes. Itaque fictis criminationibus, et calumniis apud imperatorem in suspicionem illum vocare non destitit. Primum Eutyche conquerente de actorum falsitate[3], tanquam ab notariis multa falso perscripta essent, effecit ut ejus ratio haberetur, ac Theodosio jubente, iterum coram Thalassio Cæsareæ in Cappadocia episcopo, Florentio patricio, episcopi convenirent, Eutyche per procuratores causam suam agente.

Asterio itaque[4], et Protogene coss. sexto eid. Apr. congregatis omnibus, commentarii Actorum legi cœpti sunt; nec in iis falsi aliquid est repertum. Postea eodem instigante spadone, fidei professionem ab Flaviano Imperator exegit[5]: quæ Græce, Latineque exstat in concilio Chalcedonensi.

Latrocinali Ephesinas synodus.

V. Nec iis contentus, generalem synodum congregari jussit Ephesi, cui præesse voluit Dioscorum Alexandriæ episcopum[6], ad quem, ut et alios Patriarchas, et Metropolitanos litteras misit tertio cal. April. ac Theodoretum adesse vetuit, nisi secus synodo videretur. [7] Barsumam quoque Syrum Archimandritam immanem sicarium nominatum invitavit, et ad eum scripsit. [8] Tum ut pacate, ac sine tumultu omnia peragerentur, Elgedium comitem sacri consistorii, et Eulogium Tribunum, et notarium prætorianum, cum militari manu eodem destinavit. Episcopos vero, qui in Constantinopolitana synodo Eutychem damnaverant, adesse quidem jussit, sed non inter judices censeri: quippe quorum in judicium inquireretur.

Idem et ad Leonem Romanum pontificem scripsit imperator[9], rogans ut ad synodum calendis Augusti celebrandam Ephesum veniret[10]. Leo tertio eid. Maias litteris acceptis, eidibus Juniis Theodosio rescripsit[11]: necnon Pulcheriæ illius sorori: et utrique significavit, se vice sua legatos ad concilium destinasse, Julianum, vel Julium, Puteolanum, ut *Breviculi* auctor scribit, episcopum, Renatum presbyterum, et Hilarum diaconum. Quod autem nominatim ipse ab imperatore invitatus esset[12], negavit id moris esse, ut Romanus per sese pontifex istiusmodi synodis interesset: tum etsi alias ita factum foret, sibi integrum non esse: quod nec ab Urbe digredi per rerum præsentium statum sibi liceret: et nimis angustum spatium habendo concilio præstitutum esset a tertio die eiduum Maiarum, quo imperatoris litteras accepisset, ad diem calendarum Augustarum. Scribit auctor *Breviculi*, ex tribus legatis Leonis. « Presbyterum Renatum in insula Delo morte præventum esse. »

VI. Igitur Ephesina synodus Eutychis[13], et Dioscori studio per Chrysaphium Spatarium Theodosii ait *Breviculum* impetrata, cœpta est post consulatum Zenonis, et Posthumiani, hoc est Asterio, et Protogene Coss. anno Christi 449, sexto eid. Aug. indictione tertia, (ut est in Actis Chalcedonensis concilii, quibus insertum est conciliabulum Ephesinum) vel potius indictione secunda, considentibus Dioscoro Alexandrino, et Juliano episcopo Romani pontificis vices agente: Juvenale Hierosolymitano, et Domno Antiocheno: Flaviano item Constantinopolitano, qui tamen non tanquam judex, sed ut reus, nec suo loco, affuit, aiunt acta[14]. Conveneruntque, ut refert *Breviculum*, episcopi fere 360. Ibi imperatoris lectis litteris[15], cum legati Romani pontificis instarent, ut Leonis epistola Synodica eorum recitaretur, hoc Dioscorus elusit[16]. Post introductus est Eutyches: qui fidei suæ libellum obtulit: Eusebius vero illius accusator non est admissus.

Exinde Constantinopolitanæ synodi, in qua damnatus erat Eutyches, acta relecta sunt,

1 Extat Græce Latineque Act. II Conc. Chalced. et est X inter Leonis epistolæ.— 2 Theophanes.— 3 Calc. Act. I Liberat.— 4 Ib.— 5 Par. I Conc. Chald. et Latine apud Liber.— 6 Ib.— 7 Ib. — 8 Ib.— 9 Ex ep. XIII Leonis quæ in Chald. Syn. legitur.— 10 Leo ep. XII.— 11 Ib. ep. XIII.— 12 Ib.— 13 In Chald. Syn. Act. I. Brev. hist. Eut. a Fatre Sirm ed. cum Append. Cod. Th.— 14 Ib.— 15 Ib.— 16 Ib.

jubente Dioscoro[1]. Qui mox decretum Ephesinæ primæ contra Nestorium synodi legi voluit, quo prohibitum erat[2], ne quis præter ea quæ ibi constituta erant de fide amplius quæreret,aut retractaret: alioqui si episcopus aut clericus esset, deponeretur : Si laicus, communione privaretur. Videtur hoc ejusmodi esse decretum, quod actione sexta Ephesini concilii Patres ediderunt[3], post lectum fidei Symbolum a Nestorianis corruptum ; quod synodo Charisius presbiter obtulerat; de quo videnda sunt quæ alibi disputamus[4].

VII. Post hæc Dioscorus contra Flavianum[5], et Eusebium , tamquam decreti illius Ephesini violatores, quod novi aliquid de fide constituissent, depositionis sententiam tulit; nequicquam deprecantibus, et ad genua illius accidentibus episcopis, ut eum ad misericordiam flecterent. Quod tantum abest ut impetrarint [6], ut etiam invitos omnes amborum damnationi subscribere coegerit, intentatis militum gladiis, et fustibus, quos cum ducibus, et comitibus in synodum introduxit. Statim Eutyches de omnium sententia in integrum restituitur.

Flavianus ab hac sententia provocavit[7], Hilaro etiam diacono Romani pontificis legato contradicente. Damnatum esse Flavianum tum quod injuste Eutychem exauctorasset : tum etiam « quod dixisset, in duabus naturis cognosci Christum, » ait Liberatus[8]; sed ea quam dixi, causa ex actis synodalibus colligitur. Domnus porro Antiochenus postquam una cum cæteris Flaviani depositioni subscripsit, cum eum subinde facti pœnituisset : ac palam improbasset, et ipse triduo post in ordinem cogitur[9]. Eadem sententia perculsi sunt etiam alii episcopi, velut Iba Edessenus, Theodoretus Cyri episcopi, et alii, quorum Evagrius meminit libro primo, capite x. Theodorétus quidem de ea re ad Renatum presbyterum epistolam scripsit, quæ est CXVI, nec non ad archidiaconum Romæ, quæ est CXVIII, et videtur esse Hilarus : apparetque ambos istos esse legatos apostolicæ sedis, qui cum Julio, vel Juliano Puteolano episcopo ab Leone Papa missi fuerant. Quanquam auctor *Breviculi* Eutychianistarum, « Presbyterum Renatum unum de tribus in Delo insula morte præventum » fuisse dicit, et videlicet ad concilium minime pervenisse; quod valde mirum est.

Flavianus multis injuriis lacessitus moritur.

Flavianus pro eo quod oppressus ab Dioscoro, de more Romanum pontificum appellasset, et appellationis libellum per legatos apostolicæ sedis, tam ad ipsum, quam ad Occidentales episcopos misisset : ut Valentiniani, et Placidiæ litteræ significant[10], de quibus postea ; « cæsus, et multis injuriis affectus, ait Liberatus, dolore plagarum migravit ad Dominum. » Auctor *Breviculi* , « Post diem tertium synodi Dioscorus, inquit, repente discessit, solutusque conventus est. Ducitur in exilium Flavianus, et apud Epipam, quæ est civitas Lydiæ, seu superveniente, seu ingesta morte defunctus est. » Evagrius hunc ipsum a Dioscoro propulsum, et calcibus appetitum esse prodit[11]. Sed et acta Chalcedonensis synodi[12], a Barsuma occisum esse referunt, cum monachis suis vociferante, *Occide*. Zonaras scribit[13], Dioscorum calces illisisse illius pectori, et pugnis malas impetisse; ac triduo post ipsum ex plaga pectoris extinctum fuisse, cum biennio sedisset.

VIII. Hilarus Leonis legatus ægre, ac furtim dilapsus Romam aufugit[14]: a quo certior de re tota factus Leo concilium Romæ habuit, ie quo acta omnia conciliabuli istius rescidit, atque ad Theodosium tertio eid. Oct. scripsit, postulans ut generalis in Italia synodus congregaretur, quæ huic malo mederetur[15]. Idem etiam Valentinianus imperator, Theodosii gener, et Galla Placidia Valentiniani mater, et Eudoxia ejus uxor scriptis ad Theodosium litteris enixe petierunt, Leonis hortatu pontificis[16]. Sed Theodosius abnuit. Pene illud prætericram, Dioscorum post Ephesinum illud latrocinium, apud Nicæam excommunicationis sententiam contra Leonem Papam tulisse, coactis ad subscribendum decem circiter episcopis, qui ex Ægypto cum eo profecti fuerant. Testatur hoc Theodorus Diaconus in libello *contra Dioscorum*[17], quem synodo Chalcedonensi obtulit actione tertia. Tandem vero Theodosius rei veritate comperta, in eos a quibus circumventus erat animadvertit: Chrysaphium malorum omnium auctorem relegavit. Eudoxiam conjugem suam acriter objurgavit, adeo ut ea desperatione fracta Hierosolymam abeundi copiam impetraverit : Pulcheriam deinde sororem, quam Chrysaphii, et Eudoxiæ impulsu, ab rerum administratione removerat, honorifice

1 In Chal. Syn. Act. I Brev. hist. Eut, a Patre Sirm. edit. cum Appen. Cod. Th.— 2 Ib.— 3 In Ephes. Concil.— 4 Lib. VII *de Trin.* cap. XVI.— 5 Chalc. Syn. Act. I.— 6 Ib.— 7 Ib.— 8 Cap. XII.— 9 Liber. cap. II. Brevic. Theophan.— 10 Quæ sunt in p. I Syn. Chald. Leo. ep. XXV.— 11 Lib. II, cap. II.— 12 Act. IV.— 13 Tom. III in Theod. juniore.— 14 Leo ep. XXIV, XXV et XXVII.— 15 Ib. et ep. XXXII.— 16 Exstant hæ litteræ in I par. Chalced. Conc. Liber. c. XII.— 17 Theod. Zonar. Nic. l. XIV, c. LVIII.

revocavit, et in pristinam dignitatem restituit[1]. Ac paulo post anno ætatis 49 imperii 43, moritur, Julii 20, indictione 3, ut scribit Theophanes, alii 4 kal. Aug. referunt. Cui Marcianus successit vir præstantissimus, eique Pulcheria nupsit : ac paribus studiis ambo in re Catholica constituenda laborarunt.

Marcianus imperator catholicæ fidei favet.

IX. Marcianus paulo post adeptum imperium, Kalendis ipsis Augusti[2], edictum promulgavit adversus clericos, vel monachos, « qui relicto vero orthodoxæ religionis cultu, Apollinaris, vel Eutychetis hæresim, et dogmata abominanda secuti fuissent. »

Deinde Flaviani corpus honorifice Constantinopolim revectum in Basilica Apostolorum[3], in qua episcopi illius urbis sepeliri solebant, collocari jussit : episcopos, qui ob Flavianum in exilium deportati fuerant, reverti præcepit. Chrysaphius porro *Pulcheriæ nutu*, ut ait Marcellinus, interemptus est. Cum autem Leo paulo ante Theodosii obitum legatos ad ipsum destinasset[4], Abundium Comensem episcopum, et Asterium similiter episcopum ; Basilium, et Senatorem presbyteros : hi Marciano Theodosii successori Leonis oblatis litteris, honorifice suscepti sunt, et cum Anatolio[5], qui in locum Flaviani suffectus erat, concilio habito, Eutychem damnarunt. Qui jussu Marciani[6], et instante Leone in exilium missus est. Quid autem deinceps eo factum sit, quemve in locum deportatus sit, et ubi finem vivendi fecerit : ac quo exitu, quove anno, altissimo ista silentio apud scriptores oppressa jacent. Quod superest, de illius hæresis damnatione, in Chalcedonensi facta synodo, deque rebus in isto concilio transactis compendio dicemus.

X. Post Theodosii igitur obitum, Marcianus imperator apprime pius et catholicus princeps, Leonis hortatu pontificis, et Pulcheriæ Augustæ conjugis generalem synodum decrevit cogere, primum Nicæam[7], quo et Leonem ipsum, si hoc commodo suo facere posset, et episcopos alios invitavit in A. D. cal. Sept. anno Christi 451, qui coss. notatur Marciano Aug. et Adelphio[8]. Convenere in urbem illam episcopi, ut scribit Liberatus, et Marcellinus, sexcenti triginta ; ut autem Patres ipsi in synodica epistola ad Leonem Papam scribunt[9], quingenti et viginti. Leo porro vice sua legatos eo destinavit[10], Paschasinum Lilybetanum in Sicilia, et Lucentium Asculanum episcopos, Bonifacium, et Basilium presbyteros. Qui cum enixe rogassent imperatorem[11], uti concilio præsens interesset, negarentque se aliter eo accessuros; ille Chalcedonem episcopos transtulit, quo propter loci propinquitatem, commodius ad eos excurrere ab Urbe regia posset.

Concilium Chalcedonense, et rerum ibi gestarum summa.

Igitur concilium iniri Chalcedone cœpit, 8 eid. Octob. Indictione 4, Marciano I, et Adelphio coss. desiitque Novembri mense, et ipsis adeo kalendis, ut conjectura fert. Nam dies in actis mendose concipitur. Totum concilium actionibus XVI, explicatum esse, acta eadem referunt. Liberatus sessiones, sive secretaria, ut vocat, duodecim, actiones vero sedecim recenset ; quod in eadem sessione plures interdum actiones transactæ sunt. Nos quid in singulis gestum sit, non necesse habemus persequi. Sed ea solum perstringemus, quæ ad Eutychianam causam attinent.

XI. In sessione prima, cui amplissimi magistratus[12], ac senatores interfuerunt, cum Dioscorus inter episcopos suo loco consideret, Paschasinus, et Lucentius intercesserunt, contestati, se, ut erant ab Leone jussi, e synodo discessuros, si Dioscorus judicis, et non potius rei locum obtineret. Factum est ita ut petierant, et Dioscorus in medio collocatus est ; eique ex adverso Eusebius oppositus Dorylæi episcopus, qui se accusatorem profitebatur. De Theodoreto nonnihil dubitatum est : qui ab Theodosio imperatore urbe se sua continere jussus erat[13], cum cæteri episcopi ad latrocinale conventiculum Ephesinum citarentur : donec aliter synodo videretur. Tandem tamen admitti in consessum placuit ob eam causam[14], quod ei ab Leone Romano pontifice episcopatus esset redditus: frementibus Ægyptiis, Illyricianis, et Palæstinis, Orientalibus contra, Ponticis, et Asianis, ac Thracibus approbantibus.

Ibi tum synodi utriusque acta perlecta sunt, Constantinopolitanæ, in qua Eutyches damnatus, et Ephesinæ latrocinalis, in qua restitutus est, et Flavianus depositus.

Actione vero[15], sive sessione tertia, eidibus Octobris habita, cui neque senatores, neque Dioscorus affuerunt, accusante constanter Eusebio, et aliis libellos contra Dioscorum offerentibus, in quibus horrenda illius crimina continebantur, cum idem tertio citatus non se

1 Theoph. Zonar. Niceph. lib. XIV, cap. LXIII.— 2 Lib. ult. Cod. just. *de Apostatis*.— 3 Ep. Pulch. *ad Leon.* in Conc. Chald.— 4 Leo. ep. XXXV.— 5 Acta S. Abund. apud Baron.— 6 Leo. ep. XXV et LXX.— 7 Epist. Marc. ad Episc. in Conc. Chal. Lib. c. XIII.— 8 Ib. Conc. Chalc.— 9 Ib.— 10 Leo. ep. XLIII, XLVI, XLVII.— 11 Epist Mar. *ad Syn.* in Conc. Chalc. et Liber.— 12 Conc. Chalc. Act. I.— 13 Ib.— 14 Ib.— 15 Ib.

Dioscorus deponitur.

stitisset, sed tergiversationibus eluderet, depositus est, missaque ad eum sententia Octobris 13 sabbato[1]. Ac ne qua spes relinqueretur episcopatus recuperandi; quod ille in vulgus sparserat; edictum ab synodo publice propositum est, quo constaret ita eum dignitate, ac gradu spoliatum esse, ut nunquam in integrum restituendus esset.

XII. In actione IV coram judicibus[2], ac senatu 16 kal. Octobr. habita, actum est de episcopis, qui cum Dioscoro latrocinio Ephesino præfuerant, Juvenale Hierosolymitano, Basilio Seleuciæ, Thalassio Cæsareæ Cappadociæ, Eusebio Ancyræ, et Eustathio Beryti episcopis: de quibus imperator judicium synodo permisit. Ea vero clementer cum illis agens[3], omnes in pristinum ordinem, et in concilium admisit.

Exinde quinque dierum induciæ datæ sunt[4], ut Anatolius, adhibitis, quos vellet, episcopis, de condendo fidei decreto deliberaret. Quod actione quinta[5], 11 kal. Nov. prolatum, minime omnibus arrisit[6]. Cum igitur ab Asclepiade diacono recitatum esset, reclamarunt huic Romanæ sedis legati, cum Orientalibus quibusdam; quod in eo solum istud inerat, *ex duabus naturis esse Christum :* omisso eo, quod necessarium videbatur, et a Leone significatum erat, « in duabus esse naturis immutabiliter, inconfuse, et indivise :» ut diserte testatur Leontius[7]. Hinc non levis inter Patres orta dissensio est; quæ priusquam in apertum dissidium erumperet, cum jam abitum, et novam de integro synodum Romæ celebrandam minarentur Leonis legati, nisi ex hujus præscripto formula fidei conciperatur: auctores fuere senatores, ac principes, qui synodum moderabantur, ut episcopi rursum, collatis inter se capitibus, ac Romanis præsentibus legatis, decretum fidei concinnarent. Quod nequicquam intercedentibus, ac tumultuose vociferantibus aliis, imperatoris jussu factum est. Ac mox eadem actione lectum est illud idem[8], et omnium sententia probatum. Post etiam actione sexta[9], cui Marcianus ipse cum Pulcheria interfuit, 8 kalendas Novembris, rursus est recitata fidei formula superiori actione conscripta, et omnium subscriptione firmata.

Et Gangram relegatur.

Tandem absoluta synodo, et ab imperatore publico edicto sancita[10], Dioscorus, relegatus est Gangram Paphlagoniæ[11].

XIII. Hunc exitum habuit celeberrima illa synodus, duabus de causis præcipue collecta. Altera fuit, ut Ephesinæ latrocinalis acta rescinderentur: altera, ut certa, rataque fidei forma conscriberetur. Utrumque rite perfectum est. Ac Dioscorus non tam propter hæresim depositus est, quam quod tertio vocatus ad causam dicendam, synodo se sistere noluisset, ut ex depositionis sententia constat[12]. Nam cum variis criminibus accusatus esset, tum ab Eusebio Dorylæensi, tum ab aliis, qui libellos contra eum obtulerant: atque ut iis omnibus responderet, tertio citatus, minime paruisset; synodus judicavit, contumaciam istam objectorum criminum confessionem videri. Itaque tam quod synodo non obtemperasset, quam ob cætera flagitia, de quibus postulatus, respondere detrectasset, damnationi subjectus est.

Porro inter alia crimina, illud præcipue Patres commovit, et ad condemnandum Dioscorum impulit, quod Nicææ Leonem Papam excommunicare ausus fuerat; quod Romanæ sedis legati in dicenda sententia nominatim expresserunt[13]: nec non Anatolius Constantinopolitanus episcopus in actione quinta synodi Chalcedonensis asseveravit[14], Dioscorum non ob fidem esse damnatum: sed quod et Leonem excommunicasset, et ter vocatus non affuisset. Atque hoc Nicolaus papa primus in epistola octava commemorat[15], ad Michaelem scribens imperatorem. Cæterum de Eutyche ipso nominatim nihil omnino synodus statuit : quippe quem Constantinopolitana jam, Flaviano præside, deposuerat, et in eadem urbe congregata synodus alia ab Anatolio, et Romanæ sedis legatis, anno 450, uti supra meminimus[16].

Synodus Chalcedonensis hæreticorum conatibus oppugnata.

XIV. Ad extremum nec illud prætermittere oportet, synodum illam, paucis post annis, quam est absoluta, magnis hæreticorum conatibus oppugnatam, et in discrimen adductam fuisse. Verum singulari Dei providentia factum est, ut ad firmandam, et roborandam illius auctoritatem improborum ista consilia spectarent. Scribit Eulogius Alexandrinus Patriarcha[17], post Marciani obitum, qui in annum incidit 457, cum ei successisset Leo; Ægyptios ab synodo reversos per totum orbem maximos excitasse tumultus; cum hoc ubique disseminarent; Cyrillum in illa synodo damnatum, et Nestorium pro catholico rece-

1 Conc. Chalc. act. I.— 2 Ib.— 3 Ib — 4 Ib.— 5 Ib.— 6 Ibid.— 7 Lib. *de Sect.* act. VI tom. II *Bibl. Patr.*— 8 Chalc. Syn.— 9 Ib.— 10 Ib. par. III Syn. Chalc.— 11 Liberat. c. XIV.— 12 Syn. Chalc. Act. III.— 13 Ibid.— 14 Ibid.— 15 Tom. VI Concil.— 16 Parag. 9.— 17 Apud Phot. Cod. 230.

ptum fuisse. Qua re permotum Leonem, Chalcedonensis acta concilii, et decreta ad omnium per orbem provinciarum episcopos, nec non ad insigniores monachos misisse cum circularibus litteris, et mandatis, ut quis de illo cujusque sensus esset, scripto testatum ad se mitteret. Id vero libenti animo præstitisse cunctos, numero mille sexcentos episcopos. Unum tamen refragatum Amphilochium Sides episcopum : qui subinde cæteris assensus synodo subscripsit. At Ephræmius Antiochenus Patriarcha apud eumdem Photium nonnisi quadringentos septuaginta subscripsisse refert[1].

Evagrius autem historicus rem fusius enarrans, refert Alexandriæ contra Proterium episcopum catholicum gravem ortam esse seditionem, ac Timotheum Ælurum hæreticum in eam sedem per vim intrusum fuisse. Qui Marciano imperatore vita functo, Proterium interficiendum curavit. Cumque ad Leonem Marciani successorem tam a Catholica parte, quam ab hæretica pugnantes et contrariæ tam de Timotheo, quam de Chalcedonensi concilio relationes, ac querelæ missæ essent, imperatorem encyclicas ad omnes episcopos litteras misisse, quibus de Timotheo, deque synodo Chalcedonensi perscriptas omnium ad se sententias mitti jubebat. Quæ omnia in unum codicem relata τὰ ἐγκύκλια vocata sunt. Hujusmodi complures epistolæ synodales variis ab episcopis ad Leonem datæ leguntur in tertia parte actorum Chalcedonensium ex quibus constat unum omnium fuisse sensum, quod neque Timotheus in Alexandrino episcopatu tolerandus sit; sed neque Christiani nomine dignandus, et Chalcedonensem synodum prorsus esse retinendam, et, quod ait Liberatus[2], « usque ad sanguinem vindicandam. »

[E]ncyclica.

CAPUT XIV.

De Eutychis hæresi. Tria illius flagitia: quod carnem Christi negabat ex Virgine sumptam: quod ante unitionem duas naturas fuisse diceret, in quo cum Nestorio conveniebat: quod unam post unionem naturam statueret. Quod postremum variis modis explicabat. Naturæ duæ ab illo confusæ: negata reipsa Incarnatio, etsi Verbo aliud profiteretur. Θεοτόκον *Virginem revera negabat, quamvis aliud profiteretur.*

I. Magisne stolida, et imperita ; an impia, sceleratаque nebulonis istius hæresis fuerit non facile est dictu. Utramque certe huic inesse labem, Leo magnus affirmat in epistolis, quas ad Pulcheriam scripsit Augustam. Quarum in altera scripsit sic[3]: « Ut error, qui, ut arbitror, de imperitia magis, quam de versutia natus est, auferatur, priusquam ullas sibi vires de consensu imprudentium pertinacia pravitatis acquirat: quia etiam ignorantia in graves nonnunquam incidit lapsus, et plerumque in diaboli ruit foveas incauta simplicitas, per quam in supradicto subrepsisse intelligo spiritum falsitatis. » In altera erroris ejusdem pravitatem, ac perniciem ita declarat[4] : « Hæresis quippe est nimis impia, et Evangelio veritatis inimica, quæ non portionem aliquam lædere, sed ipsa Christianæ religionis conatur fundamenta convellere. » Hoc quidem constat, nullam perinde diffusam, et in plures sectas, ac velut lacinias distractam fuisse ; aut vero diutius per Orientales fere provincias perseverasse. Nam et hodieque Alexandriam, et Ægyptum, atque Æthiopiam aliosque tractus, qui ab Alexandrino patriarcha sacrorum jura repetunt, obtinet sectæ istius colluvio : ut ex litteris, quæ inde scriptæ sunt, colligitur: maxime nostrorum[5]. Ac Dioscori memoriam late populi isti venerantur, Chalcedonense concilium improbant. Quemadmodum in Syria, et in plerisque Indiæ, Orientisque regnis, si qui Christiani sunt indigenæ, Nestorium celebrant, ejusque addicti dogmati, Ephesinam detestantur synodum : uti Malabares, et Meliaporenses, qui Apostoli Thomæ prædicatione, ac cultu gloriantur.

1 Cod. 229.—2 In *Brevia* c. XV.—3 Leo. ep. XIII.—4 Id. ep. XXXI.—5 Vide Godig. lib. I *de Rebus. Abass.* c. XXVIII.

II. Jam quod ad Eutychis dogma hæreticum attinet, cujusmodi fuerit, ex ejus confessione liquet, quam in Constantinopolitana synodo accusatus ab Eusebio, et Flaviano interrogatus, edidit. Ibi « adventum cum carne Christi, ex B. Virginis carne factum esse profitetur; et hominem perfectum itidem nostra causa esse factum[a]. » Interrogatus deinde, an consubstantialem Patri, secundum divinitatem; consubstantialem matri secundum humanitatem crederet, aliquantum tergiversatus est, quid in animo haberet eloqui detrectans. Nam « hactenus se Domini corpus consubstantiale esse nostro minime putasse: sed sanctam Virginem consubstantialem credidisse, ex qua incarnatus est ille[b] »: tamen si aliter ipsis videretur, se quoque idem esse dicturum. Postremo rogatus utrum consubstantialem, et ex naturis duabus constantem post Incarnationem esse sentiret Dominum nostrum, qui ex Virgine natus est: mentem suam aperuit sic. « Confiteor ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante unitionem: post unitionem vero, unam naturam confiteor[c]. » Instante vero Flaviano, ac cæteris, ut hoc ipsum dogma revocaret, et anathemate damnaret, omnino recusavit: eaque de causa depositus est.

Atque hoc ipsum Leo Papa ex Eutychis sententia sic explicat: « Hic autem recentioris sacrilegii profanus assertor [1], unitionem quidem in Christo duarum confessus est naturarum: sed ipsa unitione id dixit effectum, ut ex duabus una remaneret, nullatenus alterius existente substantia. » Et in celebri illa *ad Flavianum* epistola [2], « Qui quidem, ait, sicut gestorum ordo patefecit, pene cœperat a sua persuasione discedere, cum vestra sententia coarctatus, profiteretur se dicere quod ante non dixerat, et ei fidei acquiescere, cujus prius fuisset alienus. Sed cum anathematizando impio dogmati noluisset præbere consensum, intellexit eum fraternitas vestra in sua manere perfidia, dignumque esse, qui judicium condemnationis exciperet. »

III. Quocirca tria sunt flagitia Eutychianæ hæresis. Primum, quod carnem Christi ex Virgine negabat esse sumptam, ut auctor est Fulgentius in responsione quarta *ad Ferrandum diaconum*. « Hinc etiam fides nostra discernitur, inquit, ab Eutychis errore; qui licet incarnatum Verbum negare non audeat, ipsam tamen Verbi carnem cum non fatetur sumptam de carne Virginis, mysterium summi prorsus evacuat sacerdotis. » Undenam igitur carnis illius arcessebat originem? Gennadius « de cœlo eam Verbum attulisse secum [3], » asserit opinionem fuisse Marcionis, Origenis, et Eutychis. Sic Vigilius initio libri tertii *contra Eutychen*, « Eutychiana, inquit, hæresis in id impietatis prolapsa est errore, ut non solum Verbi et carnis unam credat esse naturam: verum etiam hanc eamdem carnem non de sacro Mariæ Virginis corpore assumptam, sed de cœlo dicat, juxta infandum Valentini, et Marcionis errorem, fuisse deductam. Ita pertinaciter Verbum carnem asserens factum, ut per Virginem, ac si aqua per fistulam, transisse videatur; non tamen ut de Virgine aliquid, quod nostri sit generis, assumpsisse videatur. » Cæterum Eutyches in Ephesino latrocinio postulantibus quibusdam catholicis, uti modum Incarnationis, et assumptæ naturæ hominis exponeret, respondere noluit: ut in Chalcedonensi concilio questus est Basilius Seleuciensis [4]. At antea in Constantinopolitano, urgente Flaviano inter alia dixerat, « se hactenus sensisse, non hominis corpus, esse corpus Dei; sed humanum corpus, atque ex Virgine incarnatum esse Dominum[d]. » Idque ipsum Flavianus de eo refert in epistola *ad Leonem:* nempe, « Virginem quidem, quæ eum genuit secundum carnem, consubstantialem nobis esse: ipsum autem Dominum non suscepisse ex ea carnem consubstantialem nobis, et corpus Domini non esse quidem corpus hominis, humanum vero corpus esse, quod est ex Virgine[e]. » In quo puerili ambiguitate sese hæreticus iste jactabat. Nam corpus Christi, si ad Verbum, cujus est,

Tria Eutichianæ hæresis flagitia

I. Verbum carnem e Virgine non assumpsisse

a Eutych. in act. i *Chalced.* Ὁμολογῶ δὲ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν γεγενῆσθαι ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ ἐνανθρωπῆσαι αὐτὸν τελείως διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν.

b Eutych. ibid. Εὐτυχὴς Πρεσβύτερος εἶπεν· ἕως σήμερον οὐκ εἶπον τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ θεοῦ ἡμῶν ὁμοούσιον ἡμῖν, τὴν δὲ ἁγίαν παρθένον ὁμολογῶ εἶναι ἡμῖν ὁμοούσιον, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς ἐσαρκώθη ὁ θεὸς ἡμῶν.

c Eut. ibid. Ὁμολογῶ ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι τὸν Κύριον ἡμῶν πρὸ τῆς ἑνώσεως· μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν μίαν φύσιν ὁμολογῶ.

d Eut. in *Chalc. Syn.* act. i. Οὐκ εἶπον σῶμα ἀνθρώπου τὸ τοῦ θεοῦ σῶμα, ἀνθρώπινον δὲ τὸ σῶμα, καὶ ὅτι ἐκ τῆς παρθένου ἐσαρκώθη ὁ κύριος.

e Flavian. in ep. quæ est in *Act. Chalc. Conc.* par. I. Ἀλλ' ἔφασκε τὴν μὴν τεκοῦσαν αὐτὸν παρθένον,

1 Leo. serm. viii *de Nat.* c. v.— 2 Id ep. x, c. vi.— 3 Lib. *de Dogm.* c. ii.— 4 Concil. Chal. act. i.

refertur, non est corpus hominis sed Dei, qui qua Deus aut Verbum est, non est homo. Hoc tamen sensu corpus est hominis, quia idem Deus ac Verbum, homo est secundum susceptam ab eo carnem.

Theodoretus similiter negasse Eutychen affirmat, assumptum esse corpus a Deo: « Nihil enim hominis proprium e Virgine cepisse Deum Verbum, sed ipsum sine ulla mutatione conversum, et carnem factum, transisse tantummodo per Virginem[a]. » Theodorus quoque Rhaithuensis presbyter libro *de Incarnatione*, Eutychen scribit asseruisse, Christi corpus e cœlo delatum, ac per Virginem transisse Dei Verbum, veluti per canalem, et Anastasius Sinaita in Ὁδηγῷ, capite quinto[b].

Verum Eutyches ipse in synodo Constantinopolitana, præside Flaviano, hanc sibi falso impositam fuisse calumniam professus est, nec se unquam dixisse, « Deum Verbum carnem e cœlo detulisse[c]. »

Ephræmius vero Antiochenus patriarcha apud Photium[1], scribit hæreticum illum non sponte, sed coactum, admisisse *unitionem hypostaticam*, et *Incarnationem* ex Dei genitrice Virgine; quinetiam anathemate damnasse quod antea confessus erat, corpus Christi allatum e cœlo fuisse. Nunquam tamen adduci potuisse, ut idem corpus consubstantiale nobis esse fateretur.

II. Ante unitionem duas in Christo fuisse naturas.

IV. Secundum caput erroris fuit, quod ante unitionem naturas fuisse duas asserebat Eutyches; ut ex ejus professione paulo ante memoravimus. Quam hæretici vocem cum inter acta Constantinopolitani concilii ab Flaviano missa Leo pontifex legisset[2], miratus est « tam absurdam, tamque perversam ejus professionem nulla judicantium increpatione reprehensam, et sermonem nimis insipientem, nimisque blasphemum ita omissum, quasi nihil quod offenderet, esset auditum. » Et in epistola sequente *ad Julianum Coensem* iterum queritur, « tanquam inane id præterfluxisse, quod nonnisi de haustu venenatorum dogmatum apparebat effusum. » Ac suspicari se dicit, « talia proloquentem hoc habere persuasum, quod anima, quam Salvator assumpsit, prius in cœlis sit commorata, quam de Maria Virgine nasceretur, eamque sibi Verbum in utero copularit, etc. Unde quod in Origene merito damnatum est, qui animarum, antequam corporibus insererentur, non solum vitas, sed et diversas fuisse asseruit actiones; necesse est ut etiam in isto, nisi maluerit sententiam abdicare, plectatur. »

Nos de Origene, et ejus errore paulo post agemus: hoc interim admonemus, suspicari nos, Eutychem non tam Origenis dogma persecutum, quam ex inscitia, et stupiditate, ut erat ex æquo imperitus, ac vecors, in tale commentum incidisse naturarum ante unitionem duarum. Cum enim et Deum carnem, id est hominem esse factum, ex communi Christianorum professione didicisset, et unam nihilominus naturam in Christo esse, (undecumque tandem istud hauserat, de quo mox viderimus) pro certo haberet: non aliter conciliare ista, et extricare se potuit, quam ut ex duabus unam factam esse naturam diceret: adeoque duas, antequam inter se sociarentur, naturas exstitisse.

V. Hanc mihi suspicionem facit Theodoretus: qui in dialogo secundo, Eranisten (Huic Eutychianorum patrocinium affingit) duo ista secernentem inducit, σάρκωσιν, id est *Incarnationem*, et ἕνωσιν, id est *Unitionem*: ac duas naturas ante unitionem: post hanc, unicam asserentem. Instante vero catholico, ne momento quidem, ante Incarnationem Verbi, aut *unitionem*, humanam naturam fuisse: proindeque non duas, sed unam duntaxat tum fuisse naturam: nihil aliud respondet Eranistes, nisi tritam illam Eutychianæ sectæ cantilenam; « Ex duabus naturis dicere se Christum, non duas esse naturas[d]. » Sed

κατὰ σάρκα ὁμοούσιον ἡμῖν εἶναι· αὐτὸν δὲ τὸν κύριον μὴ εἰληφέναι ἐξ αὐτῆς σάρκα ὁμοούσιον· ἀλλὰ τὸ τοῦ κύριου σῶμα μὴ εἶναι μὲν σῶμα ἀνθρώπου, ἀνθρώπινον δὲ σῶμα τὸ ἐκ τῆς παρθένου.

a Theod. lib. IV *de Hær.* cap. XIII. Οὗτος δὲ καὶ τοῦ σώματος ἠρνήθη τὴν πρόσληψιν, οὐδὲν γὰρ ἔφη τὸν θεὸν λόγον ἀνθρώπειον ἐκ τῆς παρθένου λαβεῖν, ἀλλ' αὐτὸν ἀτρέπτως τραπέντα, καὶ σάρκα γενόμενον. τοῖς γὰρ καταγελαστοῖς αὐτοῦ κέχρημαι λόγοις· τὴν πάροδον μόνην διὰ τῆς παρθένου ποιήσασθαι.

b Theodorus Rhaith. tom. II *Bibl. PP.* Ἐξ οὐρανοῦ λέγων κατενηνέχθαι τοῦ κυρίου τὸ σῶμα, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος, τῆς παρθένου παραδραμεῖν τὸν θεὸν λόγον.

c Eutych. in *Chalc.* act. I. Προσετίθει δὲ, ὅτι λοιδορίας τινὸς, ὡς ἔφην, κατατεθείσης κατ' αὐτοῦ, ὡς αὐτοῦ εἰρηκότος, ὅτι τε δὴ ἐξ οὐρανοῦ τὴν σάρκα ὁ θεὸς λόγος κατενήνοχεν, αὐτὸς ἀνεύθυνος τυγχάνει τῆς τοσαύτης λοιδορίας.

d Theod. dial. II. Ἐκ δύο φύσεων λέγω τὸν Χρίστον, δύο δὲ φύσεις οὐ λέγω.

1 Ephr. apud Phot. cod. 228.— 2 Epist. x *ad Flav.* c. VI.

rursus urgente catholico; et ut mentem suam disertius explicaret hortante : nihil hiscere aliud sustinet Eranistes, nisi hoc, se in Scriptura, Verbum, et carnem, hoc est naturas duas legere, et eas subinde unum esse factas, nimirum unam, ut quidem interpretabatur, naturam.

Præclare omnino de hoc Eutychis inepto, ac secum pugnante delirio, Gelasius, non ille Cyzicenus, ut viri docti crediderunt [1], futilis, et ineptus scriptor, sed qui episcopus Romanus inscribitur, et a Fulgentio [2], qui Gelasii Papæ tempore vixit, eo nomine citatur, Latinus auctor, et elegans, recte igitur ille Eutychem observat in Nestorii, a qua maxime abhorrebat, hæresim incurrisse, dum naturas ante unionem duas ait exstitisse : Tanta hominis stoliditas, et imperitia fuit. Etenim « si sic Eutychiani velint accipi, ait Gelasius [3], ante adunationem duas fuisse, in utero scilicet materno, ergo fuit ibi aliquod interstitium, quo ante adunationem sui istæ naturæ putarentur fuisse discretæ, et in adunationem postea convenisse. Redolet hic Nestorius : utique ille dixit in partu, nudumque hominem disseruit procreatum, et postmodum in Deum fuisse provectum, » etc. Itaque cum Nestorio convenit Eutyches, quatenus ante unionem, naturam humanam separatam exstitisse docuit : quæ postea unione ipsa cum divina coaluit. Atqui « non velut duæ substantiæ, pergit idem Gelasius, primitus exstiterunt, id est, ipsius humanæ formæ, quæ suscepta est, et deitatis, quæ suscepit, ut earum postea adunatio sequeretur ; sed hoc ineffabile, magnumque mysterium adunatione sit potius inchoatum, et ipsa inchoatione hujus conceptionis unitum.

Characteristicum.

VI. Tertium Eutychianæ perfidiæ caput fuit, et quidem præcipuum, ac velut χαρακτηριστικὸν hæresis illius, quod unam tantum agnoscebat in Christo naturam post unionem. Id ex Eutychis ore ipsius exceptum supra memoravimus. Idem Leo Papa, cæterique, quos recensuimus, et quos omisimus, innumerabiles alii testati sunt. Flavianus in epistola *ad Leonem*, qua causam Eutychis, et damnationem explicat, dogma illius declarat in hunc modum : « Ante inhumanationem quidem Salvatoris nostri Jesu Christi, duas naturas esse, divinitatis et humanitatis : post unitionem vero, unam naturam factam. » Hoc, nisi alterutra consumpta, et in alteram mutata ; vel duabus extinctis, et in alteram conversis ; vel certe integris manentibus, et ad tertiam conflandam coeuntibus, fieri, intelligive non potuit. Totidem modorum aliquo mentem suam interpretari Eutyches debuit, si non temulentus, aut furiosus de naturæ singularitate talia garriret. Et varie ab auctoribus sensus illius traditur, quippe ut errantium temere incerta vestigia sunt : sic hæreticorum inconditæ ac dissonæ sunt voces, et sententiæ: nec minus discordes inter se, quam cum veritate pugnantes. Theodoretus in *Eutychis* hæresi, « Deum refert, ex illius fabula, sine conversione conversum, et carnem esse factum : » ut paulo ante notavimus [4]. Ad hæc vero, quod ex eodem addimus modo, « clavis suffixam, et cruci affixam fuisse incircumscriptam, indeterminatam, et incomprehensam Unigeniti divinitatem, eamdem tumulo mandatam resurrexisse [a]. »

III. Post unionem unicam in Christo esse naturam.

VII. At idem Theodoretus in dialogo secundo, Eranisten (Is est Apollinaristarum, vel Eutychianorum patronus erroris, quicum Orthodoxus disputat) ita pronuntiantem introducit, ut divinitate sola manente, humanam dicat absorptam esse naturam. Nam sciscitanti catholico, « quomodo post unitionem, unicam naturam agnosceret : utrum ex ambabus unam esse conflatam ; an altera manente, extinctam putaret alteram:» respondet: « Ego divinitatem aio mansisse : ab hac vero absorptam esse humanitatem [b]. »

Tum paulo post modum explicat, quo peractum istud est, et, « Non extinctionem, ait, assumptæ naturæ dicimus ; sed mutationem in divinitatis substantiam [c]. » Atque idem antea σύγχυσιν [5], id est *confusionem* duarum naturarum usurpari vetuerat, cum nihilominus naturas duas abnegaret. Et exemplum

a Theod. lib. IV *contra Hær.* cap. xiii. Καὶ τῷ σταυρῷ προσηλωθῆναι, καὶ προσπαγῆναι τὴν ἀπερίγραφον, καὶ ἀπεριόριστον, καὶ ἀχώρητον θεότητα τοῦ μονογενοῦς, καὶ ταύτην τῷ τάφῳ παραδοθεῖσαν τετυχηκέναι τῆς ἀναστάσεως.

b Id. dial. II. Πῶς μίαν λέγεις μετὰ τὴν ἕνωσιν φύσιν; ὡς μιᾶς ἐξ ἀμφοῖν γενομένης, ἢ ὡς θατέρας μεινάσης, τῆς δὲ ἑτέρας ἀναιρεθείσης; ΕΡΑΝ. Ἐγὼ τὴν θεότητα λέγω μεμενηκέναι, καταποθῆναι, δὲ ὑπὸ ταύτης τὴν ἀνθρωπότητα.

c Ibid. Οὐκ ἀφανισμὸν τῆς ληφθείσης φύσεως λέγομεν, ἀλλὰ τὴν εἰς θεότητος οὐσίαν μεταβολήν.

1 Baron. ad ann. 496 et Bellar. lib. *de Script. Eccl.*— 2 Resp. *ad Inquis.* ii Ferrandi.— 3 Gelas. t. IV *Bibl. PP.* col. 418.— 4 Sup. § 3.— 5 Theodor. dial. II.

commistionis illius, absorptæque naturæ deterioris affert ejusmodi: « ut si in mare mellis gutta funditur. Nam gutta illa statim evanescit, aquæ maris immista [a]. »

Porro σάρκωσιν, et ἕνωσιν, id est *Incarnationem*, et *unitionem* distinguens ibidem Eranistes[1], illam definit, *assumptionem carnis* : hanc vero, *disjunctorum copulationem*. Et hac ratione declarare conatur dogma suum, quo asserebat [2], « ante unitionem, nempe in Incarnatione ipsa, duas exstitisse naturas: eas vero convenientes, unam effecisse naturam. »

Sed quo tempore unitio facta sit, non liquido constabat istis. Etenim Eranistes primo in ipso conceptu accidisse dicit [3]. Deinde convictus Orthodoxi rationibus tempus prorogat, et post Resurrectionem factam esse definit [4] : sive post Ascensionem [5]. Theodorus Rhaithuensis libro *de Incarn.* ceræ instar ab igne naturam humanam ab divina consumptam indicat ex Eutychianorum sententia [b]. Vide *Expositionem fidei* Justino tributam [6].

Ex duabus naturis unam factam, eamque compositam asserebant Eutichiani.

VIII. Tertia Eutychiani commenti ratio est, ut ex duabus naturis, una quædam facta dicatur, eaque composita, sicut ex elementis, corpus : ex anima et corpore, hominis natura conflatur. Hunc modum interpretandæ junctionis duarum in unam personam substantiarum amplexi sunt illius gregis aliqui ut Timotheani, auctore Gennadio [7], qui immixtas naturas asserebant, contra quos multum disputat Maximus martyr ; et peculiari quodam tractatu illos refellet, nec non Euthymius in *Panoplia* [8], et Leontius in libro primo *contra Nestorium, et Eutychen* [9].

Hinc passim catholici, in condendis professionis catholicæ formulis, ad intercludendum Eutychianæ perfidiæ venenum, usurpare solebant, « Ex duabus, et in duabus perfectis naturis Christum sine ulla confusione subsistere : » ut postea in tertio libro demonstrabimus. Nam ex duabus illum exstitisse fatebatur Eutyches; sed in duabus negabat subsistere : eo quod unam ex duabus unitio ipsa fecerit.

Joannes porro Damascenus Eutychianæ confusionis modos illos tres, quos recensui, sic excludit : « Unitus, inquit, secundum hypostasim, citra confusionem, aut mutationem, aut divisionem : ita ut nec divinitatis suæ naturam in carnis substantiam mutaverit, nec substantiam carnis suæ in naturam suæ divinitatis : nec ex divina sua natura, et quam assumpsit, humana natura, unam confecerit naturam compositam [c]. »

Verum Eutychiani σύγχυσιν, id est *confusionem* minime fatebantur, ut nec ille apud Theodorétum [10]; cum reipsa interim adstruerent, eaque ex illorum esset opinione consequens; ut suo loco docebimus. Ac mihi sane videntur rationes illæ omnes explicandi pestiferi istius erroris, quæ ab catholicis commemoratæ refutatæque sunt, non ab Eutyche ipso repertæ fuisse, vasti ac stupidi ingenii sene : sed ab ejus doctrinæ propugnatoribus : qui assiduis catholicorum disputationibus irritati, et calefacti, ad ista subtilius enucleanda compulsi sunt.

Theodorus Patriarcha Hierosolymitanus in epistola synodica [11], quæ relata est in Acta synodi septimæ, actione tertia, hujusmodi fuisse censet opinionem Eutychis, ut duæ naturæ in unam compositiam conflatæ sint.

IX. Quemadmodum autem naturarum duarum confusionem verbo negans hæresis illa, re, ac decretorum convenientia, et consensu profitebatur : sic Incarnationem Verbi, ac naturarum unitionem : id est σάρκωσιν, et ἕνωσιν, et quæ indidem alia sequuntur; velut ex matre Virgine satum, ortumque Dei, ac Christi reipsa tollebant ; cum eadem ore, ac sermone præ se ferrent. Quæ quidem magna ex parte constant ex superiori dogmatis illius expositione. Fulgentius [12] item ad eamdem mentem, cujus verba supra descripsimus, postquam veram esse in Christo carnem approbavit, Eutychem asserit, etsi Incarnationem Verbi negare non audeat, reipsa tamen funditus eam tollere, quia carnem ex beata sumptam Virgine minime fassus est. Ac recte id quidem dictum est a Fulgentio. Etenim

a Theod. Ὡς ἡ θάλασσα μέλιτος προσλαβοῦσα σταγόνα· φροῦδος γὰρ εὐθὺς ἡ σταγὼν ἐκείνη γίνεται, τῷ τῆς θαλάσσης ὕδατι μεμιγμένη.

b Theod. tom. II *Bibl.* Οὐδὲ ὡς κηρὸν πῦρ ταύτην ἐξεδαπάνησεν.

c Dam. lib. III, cap. II in fine. Ἑνωθεὶς καθ' ὑπόστασιν ἀσυγχύτως, καὶ ἀναλλοιώτως, καὶ ἀδιαιρέτως, μὴ μεταβαλὼν τὴν τῆς θεότητος αὐτοῦ φύσιν εἰς τὴν σαρκὸς οὐσίαν, μήτε μὴν τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, εἰς τὴν φύσιν τῆς αὐτοῦ θεότητος· οὐδὲ ἐκ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως, καὶ ἧς προσελάβετο ἀνθρωπίνης φύσεως μίαν φύσιν ἀποτελέσας σύνθετον.

1 Theodoret. dial. II.— 2 Ibid.— 3 Ibid.— 4 Idem.— 5 Ibid.— 6 Justin.— 7 Gen. *de Dogm. Eccles.* c. II.— 8 Par. I, tit. VII.— 9 Tom. IV, par. II *Bibl. Patr.* col. 964.— 10 Dial. II.— 11 Tom. V Conc.— 12 Fulg. in resp. IV *ad Ferran.*

quæ potest Incarnatio esse vera ex utero Virginis feminæ, cum in illum aliunde importata caro, non ex eo delibata, genitaque dicatur ? Ita neque Dei mater, ac ne Christi quidem haberi sanctissima Virgo merito debebit. Nam nec divinitas per sese ortum ex ea cœpit : neque caro, quam e cœlo delatam Eutyches opinatus est ; nec ipse postremo unus, et constans ex utroque Christus : cui nihil ex Mariæ carne decerptum tribuitur : sed aquæ more per canalem erumpentis, nonnisi per eam transisse creditur. Ecquis autem tubum ac fistulam, aquæ, ut ita dixerim, parentem, id est originem nominet ? Prorsus ab fonte, non ab canali is, qui per eum transmeat, liquor oriri dicitur. Et frustra Nestorio invidiam Eutyhes faciebat ; cum tolerabilius ille de Christo, ejusque genitrice, quam iste senserit, quippe saltem hominis Christi matrem Nestorius Virginem esse passus est : quod huic ademit Eutyches.

Ferrandus Diaconus Carthaginensis Fulgentii discipulus in epistola *ad Anatolium*, « Duo, inquit [1], quantum legimus erroris sui tela portabat Eutyches, unde exeuntem de Dominico latere tanquam perfidus miles, vulnerare cupiebat Ecclesiam. Negans enim Mariam semper Virginem sancti Spiritus operante virtute nasci turo ex humanis visceribus unigenito Deo carnis suæ materiam ministrasse, consubstantialem filium matri fateri nolebat. »

Deiparæ vocabulo non minus infensa Eutychetis hæresis, quam Nestoriana.

X. Ut de θεοτόκου, id est *Deiparæ* vocabulo potissimum agam, non minus huic adversari Eutychis hæresim, quam Nestorii, demonstrat Cyrilli sententia quædam, quam ex epistola ad imperatorem Theodosium, citat Justinianus imperator in *Typo* [2], quem ad quintam synodum scripsit. Exstat autem in epistola ejusdem Cyrilli *ad Joannem Antiochenum*[3]. Cum igitur accusatus ab obtrectatoribus esset Cyrillus, quod Christi corpus non ex B. Virgine sumptum, sed e cœlo delapsum esse diceret, eo argumento calumniam refellit istam, quod fieri nequit, ut qui θεοτόκον esse Mariam asseverat, is Dei carnem non ex ea genitam existimet. « Animadvertere, inquit, eos plane illud oportebat, totum pene certamen pro fide susceptum a nobis in hoc uno stetisse, quod affirmaremus sanctam Virginem esse θεοτόκον id est *Dei genitricem*. Atqui si de cœlo, non ex Virgine ipsa, factum esse dicimus sanctum corpus servatoris omnium nostrum Jesu Christi, qui tandem intelligemus illam esse Dei genitricem ? Quem enim omnino genuit, nisi verum sit, genitum ab ea secundum carnem Emmanuelem [a] ? »

Deiparam.

Quo illud referri debet alibi a nobis adnotatum [4], vocabulum τίκτω non tantum significare, *parere*, sed etiam *gignere*, tum de patre nihilo secius ac de matre usurpari passim ab auctoribus Græcis. Unde θεοτόκος non solum est quæ *peperit*, id est fudit ex utero Deum, sed etiam quæ *genuit*. Itaque Nestorius, qui Deum in Virginis utero cum homine utcumque copulatum asserebat, ex eaque junctione hominem appellari cœpisse Deum, non tamen θεοτόκον vocari patiebatur Virginem, sed θεοδόχον, quod Deum velut hospitio excepisset, ut Cyrillus refert [5].

Deiparam sed Dei-receptricem.

Atqui nihil erat quod θεοτόκου nomen adeo refugeret, si id esset solum. *parere*, hoc est *in lucem effundere* ex utero, quem utique Deum haberi nominarique suo modo, ac sensu non improbat. Sed nimirum intelligebat, vocem illam θεοτόκον ad eam pertinere, quæ Deum *genuisset*, et originem ei dedisset secundum carnem.

XI. Joannes secundus Romanus pontifex in epistola secunda *ad Avienum*, *aliosque Senatores* [6], « Propterea ergo, quia proprie, et veraciter, inquit, Dei Filius ex ea incarnatus est ; ideo proprie, et veraciter matrem Dei ex ea incarnati, et nati esse confitemur : Et ne Dominus Jesus per honorificentiam, vel gratiam Dei nomen accepisse credatur, sicut Nestorius sentit insulsus. Veraciter autem ideo, ne phantasma aut aliquo modo, non veram sumpsisse carnem credatur ex Virgine, sicut asseruit impius Eutyches. » Hic utriusque causas exposuit pontifex, cur tam Nestorius, quam Eutyches, θεοτόκου vocabulum, ille re, ac verbo ; iste, re duntaxat, respuerent. Nimirum quod Nestorius non putabat Christum, sive hominem in Verbo subsistentem, *proprie* esse Deum : Eutyches vero, qui eum-

Deiparæ

a CYRILL. Ἔδει σαφῶς ἐννοεῖν, ὅτι σχεδὸν ἅπας ἡμῖν ὁ περὶ τῆς πίστεως ἀγὼν συγκεκρότηται διαβεβαιουμένοις ὅτι θεοτόκος ἐστὶν ἡ ἁγία παρθένος. ἀλλ' εἴπερ ἐξ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἐξ αὐτῆς τὸ ἅγιον σῶμα γεγενῆσθαί φαμεν, τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ, πῶς ἂν ἔτι νοοῖτο θεοτόκος; τίνα γὰρ ὅλως τέτοκεν, εἰ μή ἐστιν ἀληθὲς, ὅτι γεγέννηκε κατὰ σάρκα τὸν Ἐμμανουήλ;

1 Tom. III *Biblioth. Patrrm.*— 2 Just. in t. IV Conc.— 3 Tom. V Cyr. in ep.— 4 Tom. II, lib. III *de Trinit.* cap. VI, § 15.— 5 Ep. VIII.— 6 Tom. III Conc.

dem ultra etiam, quam necesse erat, Deum *proprie* fatebatur, *veraciter* natum, ac genitum negabat. Uterque autem error cum θεοτόκου notione non congruit.

Sed accuratissime omnium disputavit de hac re Facundus Hermianensis [1]; qui tam ab Nestorio, quam ab Eutyche repudiari vocem illam reipsa docet. « Non enim potest B. Virginem vere, et proprie dicere matrem Dei, sed nuncupative potius, ac perfunctorie, quam non credit carnem ex se omnium domino ministrasse. Non ergo Nestorianam tantum, verum etiam Eutychianam hæresim destruit ista confessio, qua dicitur B. Maria vere, et proprie mater Dei. » Plura ibidem de hujus nominis proprietate scribit, quæ nos suo loco reddemus.

Postremo non illud omiserim, Avitum Viennensem in epistola secunda de Eutychiana hæresi disputantem, mire hallucinatum esse, dum quæ Nestorii propria sunt, Eutychi tribuit. Hunc enim ait non Θεοτόκον B. Virginem, sed Χριστοτόκον appellasse : « ut scilicet divisa credatur persona, quæ servat divinitatis naturam, ab ea, quæ sustinuit passionis injuriam. »

Deiparam.

Christiparam.

CAPUT XV.

Comparatur Eutychiana hæresis cum iis, quæ illam antecesserant, Valentini, Marcionis, Manichæi, Apollinaris, et similium : quibus affinis fuit. Tum, quod mirabilius est, docetur eamdem cum Paulianistarum, ac Nestorianorum hæresi congruere. Ab Origene ansam eidem erroris oblatam fuisse, ac de illo obiter disseritur. Postremo ex Cyrilli verbis male acceptis perperam sentiendi occasionem Eutychen habuisse.

Eutychianismi cum antiquis erroribus affinitas.

I. Ut hæresis pestilentissimæ plenius arcana omnia perscrutemur, juvat eam conferre cum antiquis notissimis sectis, quas majori ex parte hactenus enumeravimus. Ex quo mirum illud, et inopinatum existet, nullam propemodum fuisse, cum qua non dogmatis aliqua societate jungatur : ne Nestoriana quidem excepta : cui capitaliter inimica, et ex toto esse contraria vulgo creditur. Quin illud pariter intelligetur ; nonnulla passim Eutychi, ejusque sectæ tribui, quæ propalam illi negabant : Sed quod decretis eorum consentanea erant, et ex his necessario sequebantur ; tametsi diffiterentur, pro certis, et confessis eorum opinionibus habita fuerunt.

Ac cum hæreses istæ omnes ad duo potissimum offenderint catholicæ fidei capita, quæ totidem naturis in Christo continentur, duo nos ad fastigia Eutychianæ hæresis et communionis cum reliquis summam referemus. Naturam hominis assumptam non reipsa, sed sola specie, complures, ut ante diximus, hæreticorum veterum arbitrati sunt ; ut Valentinus, Marcio, Manichæus, quos Δοκητὰς, et φαντασιαστὰς vocant : de quibus actum est supra [2]. Theodoretus in quarto *de Hæresibus*, capite XIII, Eutychen ait, « jampridem exoletam Valentini hæresim instaurasse [a]. » Anastasius item Sinaita, eumdem hæreticum a Valentinianis, Marcionitis, et Manichæis didicisse refert « phantasticam, et specie tenus apparentem Christi carnem [b]. »

Docetas et phantasiastas.

II. Leo quoque pontifex de eo sic scribit epistola XI. « Qui unigenitum Dei Filium sic de utero B. Virginis prædicat natum, ut humani quidem corporis speciem gesserit, sed humanæ carnis veritas Verbo unita non fuerit. » Et subinde, « Negator enim Mediatoris Dei, et hominum, hominis Jesu Christi, necesse est ut multis impleatur : eumque aut Apollinaris sibi vindicet, aut Valentinus usurpet, aut Manichæus obtineat : quorum nullus in Christo humanæ carnis credidit veritatem. »

Valentinus quidem, ut capite quarto scripsimus, Christi corpus non de B. Maria sumptum fuisse putabat: sed per illius uterum, quasi aquam per canalem, fluxisse, ac *spiritualem carnem* ab illo tributam esse Christo Tertullianus prodidit [3].

Theodoretus « corpus ejusdem cum anima substantiæ (ex opinione illius assumptum) et inexplicabili quadam sapientia ita factu m

a Theodoretus. Τὴν πρόπαλαι μαρανθεῖσαν αἵρεσιν Βαλεντίνου πάλιν ἀνθῆσαι πεποίηκεν.

b Anast. in Ὁδηγῷ cap. VI. Ἐκεῖθεν ἐδιδάχθη τὴν φαντασίαν, καὶ δόκησιν.

1 Lib. I, cap. IV.— 2 Cap. IV.— 3 Lib. *cont. Valent.* c. XV.

ut tangi, videri, ac pati posset [a]. » Non absimilis fuit Manichæorum, hæresis, ut eodem illo capite docuimus : ac proinde Eutychiani « Manichæorum, ut ait Leo epistola XXIII, confœderantur errori, qui ab Unigenito Dei Filio verum, et nostræ naturæ hominem negant esse susceptum, omnesque ejus corporeas actiones simulatorii volunt fuisse phantasmatis.» Huic assentitur Vigilius initio libri tertii *contra Eutychem*, et Harmenopulus libro *de Sectis* hæresi V.

Docetes. Affinitas Eutychianismi cum errore Docetarum.

Quare Δοκητὴς fuit Eutyches, qui, itidem ut Valentinus, Christi corpus e cœlo allatum per Mariam transisse dicebat, « nempe ut ex muliere factus videretur, cum revera non esset ex ea factus [b], » ait Theodoretus Rhaituensis.

Apollinaristarum.

III. Ex omnibus vero antiquioribus hæreticis, Apollinari maxime solet accenseri Eutyches. Hinc Facundus[1] « Synusiastas, sive, ut auctoris sui nomine sunt vocati, Apollinaristas, progenitores Eutychianæ dementiæ fuisse asserit ; qui unam Christi dicebant esse naturam.» Et alibi[2] *institutores Eutychianorum Synusiastas* eosdem appellat. Sane cum et multiplex, et ab auctore suo interpolata sæpius Apollinaris hæresis fuerit, ut capite sexto docuimus ; ea parte cum isto consensit Eutyches, qua carnem Christi non ex utero sumptam B. Virginis, sed e cœlo delapsam Apollinaris credidit : tum quatenus uterque unicam naturam asseveravit, et utriusque permistam, ac confusam substantiam : ex quo sequitur, divinam naturam cruciatus, ac perpessiones in se ipsam excepisse. Cætera portenta Apollinaristarum non expressit Eutyches.

Necnon Arianorum et Nestorianorum.

Sed Valentino, Marcioni, Manichæo, Apollinari, atque etiam Ario, annumerari Eutychem, aliisque minus admiror : qui Incarnationem nonnisi adumbratam, et fictam, minimeque solidam, ac veram : aut naturam ipsam Dei in carnem esse conversam, et hominis propria per sese passam arbitrati sunt. Illud præter communem opinionem affirmari videtur, etiam Paulo Samosateno, et Nestorio affinem Eutychem fuisse : quod nonnulli sanctorum Patrum scripserunt : cum istorum odio erroris, ac metu, in extremam alteram, et oppositam huic ex adverso hæresim incurrisse credatur.

IV. Tradunt illud ipsum tamen de Eutychianorum secta, qui contra Severum unum ex istius hydræ capitibus styli acie depugnarunt Pamphilus Abydenus episcopus[3], Justinus Siculus, Felix Romanus pontifex tertius, in epistolis, quas ad Petrum Fullonem Trisagii depravatorem scripserunt. Qui omnes Petrum istum ex Eutychiana secta Antiochenum episcopum, et unius naturæ propugnatorem arguunt, quod ad Trisagium hymnum appendicem illam asseruit, *Qui passus es pro nobis*, *miserere nobis*, tanquam Deus ipse per se, et in natura sua passus fuerit : de quo postea pluribus. Hujusmodi ergo dogmatis patronos, id est *Monophysitas*, et *Eutychianos*, ideo reprehendunt, quod non solum Valentini, Manichæi, Apollinaris, ac similium, instaurarunt amentiam ; sed etiam Pauli Samosateni, et Nestorii. Pamphilus quidem de duobus istis hoc argumento probat, quod dum Crucifixum pro nobis separatim ab tribus personis commemorat Petrus Cnapheus, ostendat alienum esse ab divinitate Christum : in quo Samosateno Paulo suffragatur [c]. Nestorio vero, quatenus Crucifixum eumdem disjungens a Deo ἰσχυρῷ, id est *forti*, quo nomine Filii persona significatur, duas in Christo personas adstruit, unam quæ secundum in Trinitate locum tenet, alteram quæ cruci est affixa [d]. Vel ut brevius explicat Justinus Siciliæ episcopus[4], quod cum ab Filio, qui secunda est persona, divellat eum, qui pro nobis in cruce suffixus est, τετράδα, id est quartam personam constituat : ex quo sequitur, duos esse Filios, unum quidem ante sæcula genitum ; alterum crucifixum. Quæ omnia consectaria sunt hæresum omnium, quæ vel in duas personas dividunt Christum, ut Nestorius : vel divinam naturam cum humana confundentes, patibilem illam *Quaternitatem.*

a Theod. I *cont. Hær.* cap. VII. Ἀπὸ δὲ τῆς οἰκονομίας περιθέσθαι σῶμα ψυχικὴν ἔχον οὐσίαν ἀῤῥήτῳ δὲ σοφίᾳ πεποιημένον πρὸς τὸ ἁπτὸν, καὶ ὁρατὸν γενέσθαι, καὶ παθητόν.

b Theod. Rhait. tom. II *Bibl. PP.* Ἵνα δόξῃ δῆθεν γεγενῆσθαι ἐκ γυναικὸς, καίπερ μήτε γεγενημένος. Vide Niceph. Call. lib. XVIII, cap. XLVIII.

c Pamph. apud Zon. Οὐ Παυλιανιστὴν σε φωνήσω ; ἀλλ' ἐν τοις συγγράμμασιν ἔφης, μετὰ τὴν τριάδα, φανεῖν Χριστὸν δι' ἡμᾶς σταυρωθέντα.

d Ibid. Οὐ Νεστοριανόν σε φράσω ; ἀλλ' ἀπέδειξας μετὰ τὸν Πατέρα, μὴ ὁμολογεῖν τὸν ὑμνούμενον ὑπὸ πιστῶν θεοῦ ἰσχυρὸν υἱὸν, σαρκὶ ἐσταυρωμένον.

1 Fac. lib. VIII, c. IV et *cont. Moc.*— 2 Lib. X, c. I.— 3 In append. Conc. Const. sub. Menna tom. IV Conc. et apud Zonar.— 4 Justin. apud Zonar.

faciunt. Nam cum isti ὁμοούσιον, id est *consubstantialem* Trinitatem ex Nicæni concilii decreto profiteantur, revera tamen dissimilem eam, quæ est in Christo passa, deitatem instituunt ab vera illa, quæ Trinitati convenit. Hæc enim immortalis, et impatibilis est. Ita miseri, et imperiti homines ad eum, quem vitabant, scopulum navem suam allidunt, et per anfractus errorum, in Nestorianam, a qua se abhorrere jactant, perfidiam miro quodam modo relabuntur. Quod quidem illustrari, ac planum fieri hoc loco, theologorum interfuit.

Origenes Eutychianismo ansam præbuit.

V. Inter Eutychis magistros numeratus a quibusdam est Origenes : cujus ex libris universos deinceps ad impietatem instructos, et armatos esse principes hæresum, merito sanctorum Patrum plerique dixerunt : et inter alios Theophilus Alexandrinus[1], *Hydram omnium hæreseon* illum nominat.

Ac suspicatum esse supra monuimus Leonem Papam[2], ex actis Constantinopolitanæ synodi, Eutychem Origenis imbutum opinione falsa pronuntiasse, « Ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, » tanquam animam Christi, antequam corpori insereretur, exstitisse crederet. Quod cum universe de omnium animis hominum ; tum de Christi potissimum asseveravit Origenes.

Præterea hanc eamdem animam cum Verbo conjunctam fuisse *ab initio creaturæ*, et antequam in corpus illaberetur, idem opinatus est: exstatque dogma illud in libro secundo profani operis *de Principiis*, capite VI, ubi « Unigenitum Dei Filium participationem sui universis rationabilibus creaturis invisibiliter præbuisse dicit ; ita ut tantum ex eo unusquisque participii sumeret, quanto erga eum dilectionis inhæsisset affectu. Verum cum liberi arbitrii facultate varietas unumquemque, ac diversitas habuisset animorum, ut alius ardentiore, alius tenuiore, et exiliore ergo auctorem suum amore teneretur, illa anima, de qua dixit Jesus, quia nemo auferet a me animam meam [3], ab initio creaturæ, et deinceps inseparabiliter ei, atque indissociabiliter inhærens, utpote sapientiæ, et Verbo Dei, et veritati, ac luci veræ, et tota totum recipiens, atque in ejus lucem, splendoremque ipsa cedens, facta est cum ipso principaliter unus Spiritus : sicut et Apostolus his, qui eam imitari deberent, promittit, quia qui se jungit Domino, unus Spiritus est. » Joannes item Damascenus νοῦν, id est *mentem* unitam fuisse Verbo, antequam incarnaretur, Origenem ait existimasse.

VI. Quanquam dubitari potest, an conjunctionem illam animæ cum Verbo ante procreationem corporis, substantivam, et hypostaticam, an potius σχετικὴν, et solius affectus, ac voluntatis, adeoque *moralem*, ut vocant, esse putarit Origenes. Et videtur hypostaticam plane constituisse. Etenim subinde Verbum assumpsisse carnem, eamque sibi copulasse « mediante substantia animæ inter utrumque asserit. » Tum addit ista. « Sed neque rursus anima illa, utpote substantia rationabilis, contra naturam habuit capere Deum, in quem, ut supra diximus, velut in Verbum, et sapientiam, et veritatem, tota jam cesserat. Unde et merito pro eo quod tota esset in Filio Dei, vel totum in se caperet Filium Dei, etiam ipsa cum ea quam assumpserat, carne Dei Filius, et Dei virtus Christus Dei sapientia appellatur. »

Theophilus Alexandrinus in epistola prima *Paschali*, quæ est *contra Origenem*, ut eam citant veteres[4] ; quamdam illius sententiam commemorat, quæ est ejusmodi : « Quemadmodum Filius et Pater unum sunt : ita et anima, quam assumpsit Filius, et ipse, unum sunt[a]. » Quæ verba Theophilus sic interpretatur, tanquam ejusdem cum divinitate substantiæ Christi animam esse voluerit. Verum nisi ad eam, quam *moralem* nominant, conjunctionem ; cujusmodi et nostram optabat esse Christus referre ista placet ; de hypostatica potes accipere. Sic illud ex eodem depromptum Origene Theophilus exagitat[5] : locum illum Apostoli, in quo *semetipsum exinanisse* dicitur *Christus*[6], *et formam servi accepisse*, de anima ipsius intelligendum esse. Ex quo sequitur, animam Christi ejusdem cum Deo Verbo esse substantiæ : tum etiam cæterorum hominum, quæ ejusdem cum illa substantiæ sunt, animas, non disparis esse conditionis. Cujusmodi fuisse Origenis dogma, scribit Hieronymus in epistola *ad Avitum*. Quamquam addit Hieronymus ita illum dixisse, Deum, et Angelos, et animas, ac

a THEOPH. in epist. I *Pasch.* apud Theodor. dial. II. Ὥσπερ ὁ υἱὸς, καὶ πατὴρ ἕν εἰσὶν, οὕτω καὶ ἣν εἴληφεν ὁ υἱὸς ψυχὴν καὶ αὐτὸς, ἕν εἰσιν.

1 Ep. Pasc. I, col. 86, t. III *Bibl. Patr.* — 2 Cap. XIV, § 4. — 3 *Joan.* X, 18. — 4 Th. dial. II. — 5 In ep. Pasc. t. III *Bibl. PP.* col. 88. — 6 *Phil.* II.

rationales adeo creaturas omnes quodammodo unius esse substantiæ. « Unum addit verbum, inquit, ut tanti sacrilegii crimen effugeret. » Rursus idem Origenes tomo primo *in Joannem*[1], quod ab Evangelista scriptum est, Joannem Baptistam dixisse in Christo, *Qui post me venit, ante me factus est*[2], ad ejusdem trahit erroris argumentum; « Ut edoceamur, inquit, etiam hominem filii Dei, divinitati ipsius commistum ante fuisse, quam nasceretur ex Maria. » De hac προϋπάρξει Origeniana legendus Rusticus Diaconus in dialogo *contra Acephalos*[3].

Præexistentia.

Ad hæc, filium Dei ut « hominem hominibus, sic Angelum Angelis esse factum, » in eodem loco commentariorum *in Joannem* asserit, necnon homilia VIII *in Genesim*. Quo et illud pertinet, quod eumdem sensisse Origenem refert Hieronymus; « Pro salute dæmonum Christum etiam in aere, et in supernis locis esse passurum. » Et quod in expositione epistolæ *ad Romanos* apud Origenem legitur[4], Christum singulis Angelorum ordinibus in propria cuique apparuisse forma, et omnibus Evangelium prædicasse. Quem Origene antiquiorem errorem de assumpta Angelorum natura, refutavit in libro *de carne Christi* Tertullianus[5]. Sulpicius Severus in dialogo primo[6] meminit erroris illius Origeniani de redemptione dæmonum : ex quo summam illi conflatam invidiam esse narrat Alexandriæ, cum Theophilus episcopus sectam illam persequeretur.

Ex Cyrilli libris male intellectis erroris occasionem sumpsit Eutyches.

VII. Neque vero tantum ab hæreticis perfidiæ argumenta sumpsit Eutyches : sed etiam ab catholicis Patribus : quorum ex dictis male interpretandæ Dominicæ Incarnationis qualemcumque causam habuit, aut se habuisse finxit. Præcipuam vero illi occasionem errandi Cyrillus præbuit : quo potissimum auctore, ac patrono, tam ille, quam ab eo propagatæ sectæ omnes gloriari solebant. Etenim Cyrillus passim, duas naturas *ante unionem*, et *Incarnationem ;* post *unionem*, nonnisi unam fuisse scribit : ut in epistola *ad Acacium Melitinensem episcopum*[7], et in dialogo *de uno Christo*[8] : in epistola *ad Eulogium*[9], in utraque *ad Successum* : in quibus celebrem illam, ac tot deinde contentionibus agitatam sententiam edidit : «Post unitionem, in Christo unam tantummodo Verbi incarnatam esse naturam[a]. » Quod quidem Cyrilli dictum, etiam catholicorum judicio perobscurum, ac non uno modo ab illis intellectum, ansam dedit nefariæ hæresis imperitissimo seni : qui pessime, ac contra Cyrilli mentem illud accepit. Dicemus de hac re postea copiosius, ac verum sensum verborum istorum explicabimus : de quo legi possunt quæ in quarto *de Trinitate* libro disputavimus, cum de vocabulo φύσεως ageremus. Eutyches certe in Constantinopolitana synodo postulatus hæresis, palam professus est, se ab Cyrillo, et aliis Patribus, atque imprimis Athanasio didicisse; « Ex duabus naturis ante unitionem esse Christum : post unitionem, et Incarnationem non duas amplius naturas esse, sed unam[b] : » nec addidit, σεσαρκωμένην, hoc est *incarnatam;* quod Cyrillus usurpaverat.

Cyrilli loci difficilis.

VIII. Occurrunt et apud veteres alios sententiæ quædam, quæ eidem errori suffragari videntur : ut cum Gregorius Nyssenus ait, humanam naturam ita commistam esse divinæ, « velut si aceti stilla in mare projecta huic admisceatur : fit enim mare : propterea quod naturalis qualitas tantuli liquoris, in elementi prævalentis infinitate non maneat[c]. » Hæc nisi compensarentur cum plerisque aliis ejusdem sanctissimi doctoris sententiis, quibus duas in Christo naturas aperte post Incarnationem distinguit, offensionis aliquid traherent.

Etenim videntur Eutychiani et Apollinaristæ hoc, aut hujus simili exemplo multum usi, ad explicandum, illustrandumque dogma suum. Anastasius certe in Ὁδηγῷ capite XIII, eamdem aceti guttæ similitudinem ab Eutychianis allatam diluit. Sic apud Theodoretum Eranistes, postquam dixit, « Divinitatem quidem mansise , sed ab ea humanam

Hodego.

a Cyr. in I *ad Succ.* Μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην.

b In act. I *Chalced. Conc.* Εὐτυχὴς πρεσβύτερος εἶπεν· ἐγὼ ἀνέγνων, τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, καὶ τῶν ἁγίων πατέρων, καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ὅτι ἐκ δύο μὲν φύσεων εἶπον πρὸ τῆς ἑνώσεως· μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν, καὶ τὴν σάρκωσιν, οὐκέτι δύο φύσεις εἶπον, ἀλλὰ μίαν.

c Nyss. lib. IV *contra Eun.* Ὡς εἴ τις λέγοι ὅτι τὴν σταγόνα τοῦ ὄξους ἐμμιχθεῖσαν τῷ πελάγει, θάλασσαν ἡ μίξις ἐποίησε, τῷ μηκέτι τὴν κατὰ φύσιν ποιότητα τοῦ ὑγροῦ τούτου, ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ ἐπικρατοῦντος συμμένειν : quod et repetit in epist. *ad Theophilum contra Apol.*

1 Tom. II Oper. Orig.— 2 *Joan.* I.— 3 Rust. tom. IV *Bibl.*— 4 Orig. in ep. *ad Rom.*— 5 Cap. XIV.— 6 Sev. dial. I, cap. II.— 7 Tom. V Cyr. par. II.— 8 Tom. V, par. I.— 9 Tom. I, par. II.

naturam absorptam[a] » fuisse : hac deinde similitudine rem exponit : « Ut si mare guttam mellis capiat. Statim enim gutta illa evanescit maris aquæ permista[b]. » Ad quæ Orthodoxus respondens, negat itidem confundi naturas in Christo, ut humores illos duos. De qua re postea fusius, ubi et Gregorium Nyssenum et Cyrillum, et alios Patres ab impuræ opinionis invidia vindicabimus.

CAPUT XVI.

De Eutychianæ sectæ propagine : *quæ exposita temporis Chalcedonensem secuti synodum historia declaratur. De Alexandrinis episcopis catholicis, et hæreticis ; sub quibus, vel a quibus incrementum habuit hæresis illa* : *Timotheo Æluro, Petro Moggo, Theodosio Monacho Palæstino : nece Proterii, Leonis Imper. studio, et confirmatione Chalced. synodi ; Acacio Constantinop. et ejus schismate : Petro Cnapheo, et Theopaschitis : Basilisci Tyranni decreto contra synodum, Zenonis Henotico, Acephalis, Hæsitantibus, Anastasio imper. Severo, Corrupticolis, Incorrupticolis, Theodosianis, Gaianitis, Justiniano imper. Anthimo Trapezuntino, Tritheitis, Joanne Philopono. Quæ omnia breviter, accurateque declarantur.*

utychianæ sectæ propago.

I. Quod de Eutychiana hæresi decimi quarti capitis initio dixi, nullam fecundiorem exstitisse, neque vel latius effusam ; vel in plures particulas, factionesque distractam : hujus fidem, ac specimen præsens exhibebit caput : in quod præcipuas illius sectæ propagines, ac si qua eodem spectantia sunt alia, scitu, et historia digna conferemus. Commode Græci scriptores ea κέρατα, id est *cornua* nominarunt, sic tanquam exitialis illius bestiæ, quam decem cornibus infestam, per visum Daniel[1], aut Joannes Evangelista[2], Prophetæ ambo conspexerunt. Ac decem revera hæresis istius cornua, totidem ejus antesignanos, et principes vocat Anastasius Sinaita[3], τὸ δικέρατον (f. δεκακέρατον) τῆς πλάνης, id est *decicorne monstrum erroris*, quos etiam nominatim percenset : et sunt isti ; Eutyches, Dioscorus, Timotheus, Gaianus, Julianus, Severus, Jacobus, Petrus Cnapheus, Barsanuphius, Theodosius. Præter quos alibi *Semidalitas*[4], *Harmasitas*[5], et *Nagranitas* enumerat : et plures insuper historia ipsa subjicit ; uti Petrum Moggum, Acephalos, Hæsitantes, ac similia portenta : quorum omnium ita ratio constabit.

Historia temporis synodum Calchedonensem secuti.

II. Post Chalcedonensem peractam synodum[6], et Dioscorum damnatum, ac Gangras relegatum, ingentes Alexandriæ turbæ coortæ sunt, cum de ordinando in Dioscori locum episcopo cœptum est agi. Sed nec electo Proterio, viro sancto, et catholico, conquieverunt : atque ut erant natura proni in factiones Alexandrini, duas in partes scissa est civitas : aliis ad Proterium sese adjungentibus, qui ut numero pauciores, ita honestiores erant : aliis Dioscoro, quoad superstes fuit, fidem servantibus : quorum plerique, ne mortuo quidem illo ad concordiam reversi sunt. Itaque Proterius inter tot tumultus quotidianum vitæ periculum adiens, militari se præsidio vallare opus habuit. Primarii concitandæ multitudinis duces fuere Timotheus Ælurus presbyter, et Petrus Moggus diaconus : qui Proterii communionem abdicantes, ob eam causam illius sententia damnati sunt.

Per idem tempus Theodosius Monachus[7], Eutychiana imbutus hæresi, homo truculentus, qui Chalcedonensis synodi tempore tumultuandi præcipuus auctor fuerat, in Palæstinam excurrens, ubi tum degebat Eudoxia Theodosii quondam uxor[8]; grassationibus, ac seditionibus late infestam hanc provinciam habuit. Quippe imperatrice in communionem hæresis abducta, gratia, opibusque præpotens, Juvenalem Hierosolymitanum, et Domnum Antiochenum episcopos fugere compulit : ipse in Juvenalis locum ab suis prædonibus ordinatus est. Sed cum paulo post Marcianus comprehensum ad se perduci ; et qui ab eo facti erant episcopi, vi extrudi, et catholicos revocari jussit. Verum Theodosius fuga dilapsus in Sinæum montem secessit. Quo digresso, Juvenalis in sedem

d Theod. dial. II. EPAN. Ἐγὼ τὴν θεότητα λέγω μεμενηκέναι, καταποθῆναι δὲ ὑπὸ ταύτης τὴν ἀνθρωπότητα.

e Ibid. EPAN. Ὡς ἡ θάλασσα μέλιτος προσλαβοῦσα σταγόνα· φροῦδος γὰρ εὐθὺς ἡ σταγὼν ἐκείνη γίνεται, τῷ τῆς θαλάττης ὕδατι μιγνυμένη.

1 *Dan.* VII, 7.— 2 *Apoc.* XII et XIII.— 3 Anast. in ὁδηγῷ, cap. VI et XXIV.— 4 Anastas. ibidem.— 5 Cap. X.— 6 Cap. XXIII.— 7 Evag. libr. II, cap. IV et V Liber. cap. XIV Leont. act. V Theophan. Niceph. libr. XV, cap. VIII et seq. *Brevic. hist. Eutych.*— 8 Evag. l. II, c. V Theop. Nic. l. XV, c. IX Cyr. in *vita S. Euth.* ex XII januarii 20.

restitutus est: Eudoxia Symeonis Stylitæ[1], et Euthymii opera ad sanam mentem rediit.

III. Interim post Marciani obitum anno 457, Timotheus Ælurus[2], horribili seditione commota totam Ægyptum permiscuit: ac monachorum, quos sacrilega fraude circumvenerat, satellitio fretus, Alexandrinum invasit episcopatum; atque ab episcopis duobus, qui damnati, et in exilium pulsi fuerant, consecratus est, Eusebio Pelusii, et Petro Majumæ. Inde Alexandriam introductus, contra Proterium odio ac furore imperiti vulgi inflammavit animos. Ille die ipso cœnæ Dominicæ conclusus a turba intra Ecclesiam, in baptisterio, quo se receperat, Timothei jussu interemptus est. Ejus cadaver tractum per urbem, et laniatum, incendio postremo traditum est; cineres ipsi disjecti sunt, et in aerem sparsi. Tanta porro rabies vesanæ multitudinis fuit; ut detracta illius viscera discerperent, ac degustarent; quod in epistola ad Leonem Augustum episcopi Ægyptii, ac clerici testantur. Hæc anno gesta sunt Christi 457, cum antea eodem anno, Marcianus excessisset e vivis, Januarii 26, ut Theodorus lector in *Collectaneis* fidem facit.

IV. Litteræ de iis ad imperatorem Leonem utrimque factæ sunt[3]; tam ab Ægypti episcopis, ac clericis, quibus de Timothei immanitate, ac Proterii nece conquerebantur: quam ab Timotheo, et ejus asseclis, quibus factum excusabant, postulabantque uti Chalcedonensem synodum abrogandam curaret. His imperator acceptis, ne synodum denuo cogeret, circulares epistolas ad omnes Romani orbis episcopos scripsit, ut quid de concilio Chalcedonensi, et Timotheo statuendum videretur, singillatim perscriberent. Responsum ab omnibus est « Chalcedonensem synodum usque ad sanguinem vindicandam, (verba sunt Liberati) Timotheum vero non solum inter episcopos non haberi, sed etiam Christiana appellatione privari. » Exstat exemplum encyclicæ hujusmodi Leonis imperatoris ad Anatolium, apud Evagrium[4]: ac Leonis Papæ ad eumdem responsum[5], Constantino, et Rufo coss. cal. Nov. qui fuit annus 457, Leonis primus. Mille ac sexcentos episcopos ad imperatorem eodem consensu rescripsisse refert Eulogius Alexandrinus episcopus apud Photium[6]: Ephræmius vero Antiochenus episcopus nonnisi 470 numerat[7], ac præter hos, insignes monachos Symeonem Styliten, Jacobum, et Baradatum. Imperator his commotus[8], Timotheum Alexandria pelli, et Gangras relegari præcepit: unde Chersonam postea translatus est, cum in locum illius suffectus est Timotheus Solofaciolus catholicus episcopus.

V. Non minus in Oriente turbatum est, Petri Cnaphei sive *Fullonis*, nequissimi hominis fraude, ac perfidia. Hic, ut Theodorus lector, Theophanes, et Nicephorus Callisti libro XV, capite XVIII narrant; nec non *Breviculum Eutychianæ hæresis*, presbyter primum Ecclesiæ sanc. Bassæ apud Chalcedonem: deinde monasterio cuidam Constantinopoli præfectus, criminum conscientia, profugit Antiochiam, Zenonem ab Leone imperatore ducem factum Orientis secutus, anno Christi 463. Ibi per Martyrii præsulis absentiam populum nactus studiis suis obsequentem, contra episcopum pariter, et catholicam fidem res novas molitus est, Zenonis favore fretus. Eutychis, et Apollinaris veneno contactus Theopaschitarum hæresim apertius præ se tulit; ac Trisagii hymnum primus appendice addita corrumpere est ausus: de qua postea dicam. Martyrius Constantinopoli reversus Antiochiam, ubi majores, quam ut pati, vel sedare posset, tumultus comperit, publice renuntians episcopatui, ex urbe discessit. Vacuam illius possessionem statim Petrus invadit. Sed Leonis imperatoris decreto exilio damnatus, antequam Osiniam deportaretur, clanculum aufugit.

Turbæ a Petro Cnaphæo excitatæ.

VI. Post Leonis obitum[9], Zenone imperante, Basilicus Verinæ socrus, imperatoris frater tyrannidem invadit anno Christi 475, et cum Eutychianæ faveret hæresi, Timotheum Ælurum ab exilio revocat. Qui cum Petro Cnapheo sectæ ejusdem antesignano Constantinopolim venit[10], Acacio jam illam sedem obtinente. Basiliscus Timotheo suadente, contra Chalcedonense concilium, et epistolam Leonis edictum promulgat, quod apud Evagrium legitur[11]: qui et quingentos circiter episcopos illi supscripsisse refert[12]. Timotheus Alexandriam reversus[13], cum Petra Moggo, sedem recuperavit; fugato Timo-

1 Cyr. ib. cap. XIV.— 2 Epist. Ægypt. *ad Leo. Imp.* apud Evag. l. II, c. VIII; Liber. cap. XV; Theod. Lect. Leon. act. V Theoph. Cedr. Nic. l. XV, c. XVI Brevic.— 3 Evag. l. II, c. IX. Liber. c. XV; Theoph. Nic. l. XV, cap. XVII et XVIII ex Marcel. *Brev. hist. Eutych.*— 4 Loco cit.— 5 Leo. ep. LXXV.—6 Apud Phot. cod. 230.— 7 Apud Phot. cod. 229. Nic. l. XV, c. XIX.— 8 Evag. l. II, c. XI et seq. Liber. c. XVI.— 9 Evag l. III, c. III et seq. Liber. cap. XVI Theoph. Theod. lect. lib. I.— 10 Evag. lib. III, cap. V.— 11 Ib. c. IV. Nicephor. l. XVI, c. III.— 12 Cap. V.— 13 Evag. lib. III, cap. VII *Brevic.* Liber. cap. XVI. Theoph. Niceph. l. XVI, c. V et seq

theo Solofaciolo, et Chalcedonensem synodum proscripsit, Petrus item Cnapheus Antiochenam sedem recepit.

Interim Acacius Basilisco tyranno succensens, vel potius, ut Theophanes prodidit, populi ac monachorum consensum adversus hæresim, cui clam favebat, veritus, utrisque stipantibus illum aggreditur, et Catholicam profiteri fidem, atque edictum, quod contra synodum fecerat, novo et contrario decreto abrogare coegit.

Post hæc Zeno altero anno, quam ejectus erat a Basilisco, resumptis animis Constantinopolim cum exercitu venit[1]: tyrannum vincit, et in potestatem redactum in Cappadociam mittit, ibique eum interficit. Tum acta illius omnia rescindit. Petrum Cnapheum Antiochia deturbat, Timotheum Ælurum itidem expelli jubet, de cujus exitu diversa produntur. Evagrius Zenonem senectuti illius pepercisse refert[2] : et hunc paulo post diem suum obiisse. Liberatus metu imperatoris veneno sibi conscivisse mortem[3]. Asiatici episcopi, qui Basilisci nefario edicto subscripserant, veniam ab Acacio deprecati sunt, oblatis supplicibus libellis.

VII. Alexandriæ vero, restituto Catholico Antistite Timotheo, hæretici Petrum Moggum episcopum ordinant. Quem Zeno morte damnavit, ut scribit Evagrius. Sed dejectum Alexandriæ delituisse, fidem faciunt auctores idonei[4], atque Evagrius etiam ipse. De hoc itaque longius amandando cum Timotheus Solofaciolus ad Simplicium papam scripsisset[5], hic tum Zenonem imperatorem ad id hortari non destitit; tum Acacium, ut apud Imperatorem sedulo id ageret, ac triennio fere toto hunc eumdem interpellavit[6] : sed frustra. Nam Petro favebat Acacius, et Acacii suasu Zeno ipse, cum tamen ad Simplicium scribens paulo ante idem Acacius, impurum hominem Alexandrinæ sedis invasorem notasset, ac Timotheum Solofaciolum laudasset[7].

Hæc Acacii perfidia ingentes Orientali Ecclesiæ calamitates, et ab Romana et Occidentali dissidium attulit. Mortuo Timotheo Solofaciolo cum a Catholicis suffectus esset Joannes Taladia, hunc Acacii impulsu Zeno expelli jussit, et Petrum Moggum restitui, de quo etiam ad Simplicium Papam scripsit[8].

Zenonis henoticon.

Nec eo contentus[9], Acacius auctor etiam Zenoni fuit, ut ad conciliandos cum Catholicis hæreticos, decretum, ac fidei formulam mediam inter utrosque scriberet, quod Ἑνωτικόν, hoc est *Conciliatorium* appellavit. In eo Ephesinam, et Chalcedonensem synodum ascivit, Nestorium, et Eutychem rejecit. De una tamen, aut duabus naturis post Incarnationem, callide tacuit; ne cui parti præjudicium faceret. Id anno 482, promulgatum est. Quod cum Petrus Moggus admisisset, cum eo communionem junxit Acacius : ac cum altero Petro cognomento Cnapheo, qui Constantinopoli tunc degebat.

VIII. Anno post promulgatum Henoticon, cum decessisset Simplicius Papa, successit ei Felix tertius : qui Henoticum respuit; et Romæ synodum cogit[10]; ex qua legati Constantinopolim missi episcopi duo, Vitalis Troentinus, et Misenus Cumanus : qui apud imperatorem agerent, ut Petrus Moggus Alexandria pelleretur; et Acacium Romam citarent ad causam dicendam. Verum in custodiam conjecti legati, et ab Acacio postea corrupti, fœde prævaricati sunt, ac cum hæreticis communicaverunt. Quibus rebus permotus pontifex Romæ iterum congregata synodo, tam legatos honore omni, et communione privavit: quam Acacium ipsum, anno 484[11]. Venantio consule. Acacius vero parvi ista pendens, in hæreticorum communione perseveravit : ac Felicis ipsius nomen e sacris diptychis exemit[12]. Quo ex tempore Apostolica sedes ab Constantinopolitanæ communione divulsa est : nec nisi post annos quinque circiter, ac triginta. Justino primo imperatore, Hormisdæ Papæ opera redintegrata concordia est, anno Christi 519.

Idem Acacius « etiam Petrum Antiochenum, qui Cnapheus cognominatus est, ejecto Catholico Calendione, quem ipse ordinaverat, ad Antiochenam misit Ecclesiam, » (ait auctor *Breviculi historiæ Eutychianistarum*) Qui recuperata sede[13], Henotico, cui ante subscripserat, non contentus, Chalcedonense palam damnavit consilium, et ad Trisagii finem clausulam hanc adjecit. « Qui passus es pro nobis, miserere nobis, » ac Theopaschitarum sectæ initium dedit. Quæ a Patripassianorum hæresi in eo distabat, quod non solum Pa-

1 Evag. lib. III, cap. VIII etc. supra cit. Simpl. Pap. epist. V et seq.— 2 Evag. c. XI. Niceph. lib. XVI, cad. XI.— 3 Cap. XVI.— 4 Simpl. ep. X et seq. Fel. P. epist. II, Bib. c. VI *Brevic.*— 5 Simp. in ep. VI.— 6 *Brev.*— 7 Acacii ep. *ad Simp.* inter Simpl. ep. Vide *Brevic.* et lib. c. XVII.— 8 Evag. c. XII *Brev.* Simpl. P. ep. XVII. Liber. etc.— 9 Liber. cap. XVII et XVIII, ubi Henot. describit : quod et apud Evag. extat c. XIV et Nic. l. XVI, c. XII.— 10 Evag. l. III, cap. XVIII et seq. Liber. c. XVIII *Brevic.* Niceph. l. XVI; Fel. epist. I III Conc.— 11 Fel. ep. VI *ad Aca.*— 12 Niceph. l. XVI, c. XVII.— 13 Theophanes, Evag. l. III, c. XVI. Nic. l. XVIII, c. LI. Cedren. Enth. in *Pan.* tit. XVII.

trem, sed totam ipsam Trinitatem passam esse dicebat. Quanquam in eum quoque sensum accepta sit appendix ista Petri Cnaphei, ut una tantummodo Trinitatis persona secundum divinitatem passa sit[1] : atque ita Felix tertius ad eumdem Cnapheum scribens mentem illius exponit.

Ad insolitæ et horrendæ novitatis portentum cum totus orbis commotus esset, complures ad Petrum Cnapheum litteras scripserunt, quibus eum castigabant. Inter quos Acacius ipse, qui tum vivebat : Tum Felix Papa, aliique episcopi, qui in Romana synodo contra Acacium, et Moggum in unum convenerant, anno, ut paulo ante menimi, 483. Exstant multorum argumenti hujus epistolæ, et ipsius Acacii, Græce, Latineque[2]. Igitur in synodo illa Romana Petrus ille condemnatus est. Fuisse vero illam eamdem hæresim longe antiquiorem supra demonstravimus.

IX. Cæterum Alexandriæ nova quædam coorta factio est, sive nova potius ejusdem sectæ nuncupatio, cum natum in ea quoddam dissidium esset. Etenim Petrus Moggus Alexandrinam in sedem ab Zenone restitutus, ex Henotici, quod admiserat, præscripto, Chalcedonense concilium minime damnabat[3]. Displicuit hoc perditis, ac nefariis quibusdam Eutychianis, qua peste illa civitas abundabat, qui ea de causa Petri communionem

Acephali. ejurarunt « ac propterea nominati sunt Acephali, quod a capite, id est Patriarcha suo disjuncti, seorsim congregabantur[a] : » ut Leontius memoriæ prodidit; multo verius, quam Liberatus[4], qui *Acephalorum auctores* putat illos, qui concordiam illam Cyrilli cum Orientalibus, et horum principe Joanne Antiocheno, minime probantes « neque Cyrillum habebant caput, neque quem sequerentur ostendebant. » Hoc quidem Acephalorum vocabulum ad totam Eutychianorum sectam permanavit; adeo ut non sæpius *Eutychiani*, quam *Acephali* vocentur. Ac tametsi Petrus Moggus, quo illos sibi conciliaret, subinde Chalcedonensi synodo anathema dixerit, nihil omnino promovit. Nam nihilo secius in dissidio perseverarunt, quod aliquando, Henotico Zenonis admisso, synodum Petrus neutiquam abdicasset.

Præter hos alia sectæ ejusdem particula se Hæsitantes
ab reliquis abscidit; quos διακρινομένους, id est *Hæsitantes* appellarunt, ut idem Leontius narrat, nec eorum dogma quod fuerit apertius exponit. Chalcedonensi quidem adversatos esse synodo, et Eutychis hæresim amplexos esse demonstrat idem, cum eorum proponit, ac refellit argumenta.

X. Ex Hæsitantium numero fuisse Anastasium imperatorem, qui Zenoni anno 491, successit, testis est Leontius. Eumdem tamen nihil innovari passum esse neque a Catholicis, neque ab hæreticis, scripsit Evagrius[5], ac miram eo imperante fuisse Ecclesiarum discordiam, episcopis singulis pro opinione, ac libidine sua impune se gerentibus; cum et Orientales inter se, et ab Occidentalibus dissiderent.

Hoc imperante, novum quoddam portentum Acephalorum secta protulit, Severum impurum, ac facinorosum hominem. Hic Sozopoli oriundus in Cilicia primum in foro versatus est[6]: deinde post Baptismum monachus factus est in quodam Cœnobio Gazam inter et Majumam, unde ob hæresim ejectus cum aliis plerisque a Nephalio qui ab Eutychiana professione ad Catholicam transierat, Constantinopolim profectus in Anastasii imperatoris notiam pervenit, qui etiam agente illo[7], Macedonium Constantinopolitanum antistitem Catholicum expulit, nec non Flavianum Antiochenum, atque hujus loco Severus ipse ordinatus est anno Christi 512, nempe χρηματισμοῦ τῆς Ἀντιοχείας[8], ut putat Evagrius, anno 561, ineunte, Dio mense, qui Novembri respondet, indictione sexta. Simul atque thronum est adeptus, Henoticon Zenonis recepit, damnavitque Chalcedonensem synodum contra fidem Anastasio imperatori jurejurando prius obligatam[9]. Hic enim stipulatus ab illo fuerat, nihil ipsum, ubi sedem illam obtinuisset, contra synodum esse facturum. Hoc initio grassandi facto, Catholicos episcopos, qui ejus synodicis litteris subscribere nollent, et anathema synodo dicere, vexare instituit, ac sedibus suis expellere.

XI. Anastasio mortuo[10], anno Christi 518, Justinus imperator Catholicæ religionis stu-

a Leont. act. v. Καὶ ἐλέγοντο οἱ τοιοῦτοι Ἀκέφαλοι, διότι τῷ πατριάρχῃ αὐτῶν μὴ ἀκολουθήσαντες, καθ' ἑαυτοὺς ἐκοινώνουν.

1 Fel. III, ep. III, tom. III Conc.— 2 Græco-Lat. apud Zonar. in Canon. et Lat. t. III Conc.— 3 Leon. Act. v.— 4 Lib. c. IX.— 5 Lib. III, c. XXX. — 6 Evagr. l. III, c. XXXIII. Niceph. l. XVI. c. XXIX.— 7 Liber. cap. XIX.— 8 De hac æra vide l. X *de Doctr. Temp.* c. LXII.— 9 Joan. quidam apud Nicep. l. X, c. XIX Theod. lect. l. II.— 10 Evag. l. IV. c. I. Lib. c. XIX. Nic. l. XVII, c. IX.

diosissimus, eodem renuntiatus est, et purpuram induit, Julii nono : ac statim, Vitaliani magistri militum, quem Severus maledictis lacerarat, impulsu, misso Irenæo Magistriano, ut ait Liberatus, rapi ad sese jussit hæreticum, ac linguam ei amputari. Quod cum ille rescisset[1], fuga supplicium antevertit, et Septembri mense elapsus Antiochia, Alexandriam se recepit, quo et Julianus Halicarnassensis ejusdem particeps hæresis ante confugerat. Præerat tunc Alexandrinæ Ecclesiæ Timotheus hæreticus, qui profugos illos libenter excepit.

Ex isto sceleratorum hominum concursu, ac contubernio triplex impietatis fetus erupit. Cum enim de Severo sciscitatus esset Monachus quidam[2], an Christi Domini corpus *corruptibile* fuisset an *corruptionis expers*, ille corruptibile a Sanctis Patribus haberi respondit. Hoc audito, nonnulli Alexandrinorum Julianum Halicarnassensem interrogarunt quid ipse sentiret. Hic Sanctos Patres e contrario *Incorruptibile* asseverare dixit, Ex hac scintilla magnum subito incendium exstitit : utroque suam opinionem propugnante, ac scriptis alteram lacessente. Hinc *Corrupticolarum*, et *Incorrupticolarum* enatæ sunt sectæ. Movebat hos potissimum istud argumentum, ut scribit Leontius, quod si *corruptibilem* Christi carnem dixeris, jam hoc ipso duas in Christo naturas esse fateare, unam incorruptam, alteram corruptionis capacem. Huic Severus occurrebat, nihilominus asserens posse naturæ singularitatem adstrui, etsi corruptioni carnem subjicias.

[Margin: Corrupticolæ et Incorrupticolæ.]

XII. Tertia exinde pullulavit Agnoetarum factio. Timotheum enim Alexandrinum episcopum, qui, ut refert Liberatus, in Severi sententiam erat propensior, ut autem Leontius affirmat, modo hunc, modo alterum sequebatur; interrogavit Themistius Diaconus, an et ignorasse aliqua Christum consentaneum esset, si quidem corruptioni fuit obnoxius. Negante illo, Themistius ab ejus communione recedens, ignorantiam Christo perseveravit adscribere, et Agnoetarum sectam condidit, quæ ab auctore Themistiana dicta est.

[Margin: Agnoetæ.]

Ex his[3], qui Severi, et Juliani partes auctoritate substentabant, duo Alexandriæ fuere, Theodosus, et Gaianus; ille *corruptibile;* hic *incorruptum* Christi corpus asserentes. Qui Timotheo defuncto, populum in contraria studia diviserunt. Nam Theodosius Theodoræ nutu successor illi destinatus est suffragante Clero. At monachi cum plebe, Gaiano Juliani partibus addicto faventes, hunc, extruso Theodosio, per vim introduxerunt. Ac vicissim Theodora, misso Narsete cubiculario, Gaianum Carthaginem relegavit, et Theodosium ræstituit. Ex quo seditiones, et cædes utrimque factæ; sed major militum, in quos magno consensu populus impetum fecit; mulieribus in eos quidquid occurreret e summis tectis jaculantibus. Sed vicissim illi subjecto ædibus incendio ulti se, stragem maximam ediderunt. Diu itaque in partes distracta civitate, alii *Gaianitæ*, sive *Phantasiastæ*; alii Theodosiani, qui et *Corrupticolæ*, deinceps nominati sunt. Postremo Theodosius populi seditionibus exagitatus, Constantinopolim ad Theodoram ejus accitu profectus, quod in sententia perseveraret, ab Justiniano ad sextum ab Urbe milliare relegatus est. De Theodosianis et Gaianitis quædam scitu digna refert ex Eulogio Photius codice 227.

XIII. Porro Justinianus Catholicorum partes, et Chalcedonensem amplectebatur synodum : Theodora vero Severi dogma tuebatur. Quod quidem ambos ex composito fecisse Procopius in *Arcana historia* scriptum reliquit, rem in dubio relinquit Evagrius[4]. Theodoræ accitu[5], Constantinopolim venit Severus, cum ei urbi præesset Anthimus, Trapezuntina ex sede in illam translatus anno 535, Justiniano imperante[6]. Cumque Agapetus Pontifex Romanus anno eodem Constantinopolim adiisset[7], Anthimum hæresis convictum deposuit, nequicquam obsistente Theodora; ac Mennam ei subrogavit. Auctor est Evagrius[8], Severum Anthimo persuasisse, ut hæresim suam episcopatu Constantinopolitano potiorem duceret, eoque cederet.

Mortuo jam Agapeto[9], quem 10. Cal Maias, anno 536, obiisse scribit Anastasius in ejus vita, synodus Constantinopoli habita est a Menna, cui legati Romanæ sedis interfuerunt, cœptaque 7 non. Maias. In qua variis clericorum, et monachorum de Severo, Petro Apameensi, Zoara, et Anthimo querelis acceptis, hi omnes excommunicati sunt. Post edicto Justiniani imperatoris relegati[10], et eo-

1 Evag. ib. c. IV.— 2 Liber. c. XIX.— 3 Leont. act. V. Euthy. Pan. tit. XVI.— 4 Lib. IV, c. X.— 5 Evag. ib. et c. XI, et Niceph. l. XVII, c. VIII.— 6 Lib. c. XX; Nicep. l. XVII, c. IX.— 7 Liber. c. XXI Syn. Const. sub. Menna.— 8 Lib. IV, cap. XI.— 9 Extat. Syn. tom. IV Conc. Nic. l. XVII, c. IX.— 10 Nov. XLII.

rum libri incendio damnati. Eadem Constantinopolitana acta in Hierosolymitana synodo brevi postea confirmata sunt[1].

Aphtartodocitæ.

XIV. At idem Justinianus postea in Aphthartodocitarum impegit hæresim[2], qui Christi corpus expers corruptionis, etiam dum hic vixit, fuisse dicebant, neque naturalibus, et peccato carentibus affectionibus obnoxium. Ideo resistentem sibi Eutychium Patriarcham Constantinopolitanum Amaseam, quæ est in Ponto, relegavit. Camque alios item patriarchas et episcopos ad hæresis illius professionem cogere vellet, Anastasius Antiochenus vir sanctitate, doctrinaque præstans acerrime illi repugnavit. Paulo vero post Justinianus, ne in hunc, cæterosque durius animadverteret, morte obita est impeditus.

Tritheitæ.

Ex Eutychianorum[3], Monophysitarumque secta, Tritheitarum orta factio est, quo tempore Theodosius Alexandrinus episcopus sede sua pulsus Constantinopoli morabatur, ut ait Leontius. Cujus instaurandæ auctor fuit Joannes Grammaticus cognomento Philoponus, ex Eutychiana, ut apparet, hæresi, quippe qui et contra Chalcedonensem scripsit synodum, ut testatur Nicephorus, et eumdem scribit Leontius, cum adversus Catholicos contenderet, eo tandem vi, ac consequentia disputationis abstractum, ut tres in divinitate naturas, itidem ut hypostases, inesse diceret. Nam cum ita ratiocinando colligeret, si naturæ duæ sunt in Christo, duas esse in eodem hypostases sequi; occurrentibus Catholicis, non id esse consequens, quoniam non idem omnino sunt natura, et hypostasis; alioqui, quemadmodum tres in Divinitate sunt hypostases, sic naturas fore tres; hoc ipsum citra cunctationem arripuit Philoponus; ac tres μερικὰς οὐσίας in Trinitate constituit. Hinc Acephalus ille, contra quem Rusticus Diaconus disputat[4], et « unam, et tres substantias, atque naturas esse dicit; et unum Deum non secundum tres, sed secundum unam substantiam, et naturam glorificari. » Photius vero eumdem Philoponum testatur *resurrectionem* corporum negasse, et adversus eam scripsisse[5].

Partiarias substantias.

CAPUT XVII.

Hæresis Eutychianæ variæ sectæ ex antecedentibus plenius explicantur. Duodecim illius segmenta. De Acephalis præsertim, ac Severitis, quorum quinque sectæ traduntur. De Jacobitis, et Armenis; et aliis eodem spectantibus.

I. His velut jactis ex historia fundamentis, hæresis Eutychianæ divortia facilius assequemur. Ac generali omnes vocabulo, præter Eutychianos (tametsi portionis cujusdam proprium hoc nomen factum videtur, ut paulo post dicam) Monophysitæ nominati sunt, quod in eo convenirent, uti singularem in Christo naturam ponerent, duas negarent. Tum etiam Acephali, quod et ipsum nomen suam aliquando sectæ particulam obtinuit; sed plerumque toti imputatur hæresi. Quemadmodum *Hæsitantium* vox, sive Græca τῶν Διακρινομένων. Hanc enim universe toti attributam hæresi Chalcedonensi adversantium synodo refert Nicephorus[6]; nec obscure significat Leontius[7], cum Eutychianorum argumenta omnia dissolvens, ea se proponere ait, quæ contra catholicam Ecclesiam opponere solent οἱ Διακρινόμενοι: ac diserte Timotheus testatur Constantinopolitanus presbyter in opusculo quodam *de Hæreticorum sectis*.

II. Idem porro Nicephorus, sectam illam Eutychianum dogma propugnantem in duodecim segmenta partitam fuisse docet, cum Anastasius decem tantummodo numeret. Nec tamen singula discernit. Sed nonnulla nominat. Velut quosdam appellari ait *Eutychianistas*[8], qui Dioscorum, et Eutychem solos recipientes, aiebant Christum consubstantialem esse Patri; nobis vero non esse; quod in illo humanæ naturæ veritas non constat.

Varia Eutychianismi segmenta recensentur duodecim.

Acephalos deinde recenset; quorum principem fuisse Severum refert. Qui Zenonis Henoticon repudiabant, odio quartæ synodi; quam palam decretum illud anathemate non notaverat. Eosdem vero *Acephalos* inde vocatos ait, quod episcopis non subessent. Itaque defunctis apud illos, si qui erant, episcopis, et sacerdotibus, neque baptismum usitato

1 In act. Const. Syn. sub. Menn. t. IV Conc.— 2 Evagr. l. IV, cap. xxxiv et seq. Cedr. Nic. lib. XVII, cap. xxix et seq. Eustat. in *vita Eutych.* Apr. xii apud Sur.— 3 Leont. Act. v. Niceph. lib. XVIII, c. xv.— 4 Tom. IV *Bibl.* col. 839.— 5 Phot. cod. 21.— 6 Lib. XVIII. c. xlv init.— 7 Act. vi et seq.— 8 Nic. loco cit.

more in Ecclesia ab ipsis administrari solitum, neque oblationem ullam, vel sacrificium, ut fert consuetudo, peractum fuisse. Verum sacramenta ex antiquis temporibus asservasse ad communionem fidelium ; e quibus abrasas perexiguas particulas, Paschatis tempore, in eos qui convenerant, distribuisse. Facile autem pro arbitrio, ac libidine quemque sua quidquid libitum esset, inserere fidei professioni ; ex quo novarum hæresum et sectarum infinita varietas pullulavit. Hæc Nicephorus.

III. Joannes Damascenus in libro *de Hæresibus*, Monophysitas vulgo Ægyptios, et Schematicos appellari solitos refert. Ægyptios quidem, quod ab ejus gentis hominibus, atque Alexandrinis fere Præsulibus hæresis illa propagata, corroborataque fuerit ; tum ejusdem varia segmenta indidem ortum acceperint. Nam et Alexandrinus Dioscorus princeps totius factionis post Eutychen est habitus ; ac deinceps, illo de gradu dejecto, in ejus fide, et amore plerique civitatis illius perseverarunt, ac ne mortuo quidem ipso, ab hæresi, et dissidio cessarunt : adeo ut nusquam alibi tam tetra colluvio nefandarum sectarum exstiterit. Cur autem Schematici vocati sint, Damascenus tacuit. Puto ita dictos, quod Christi carnem sola figura, et σχήματι constantem, non veram, ac nostræ similem esse mentiti sunt. Horum antistites tam iste, quam Nicephorus ponunt Theodosium episcopum Alexandrinum, a quo Theodosiani nomen adepti sunt : Jacobum Syrum, a quo Jacobitæ de quibus mox : Severum Antiochenum, Joannem Tritheitam.

Sed ante hos nominandus fuit Julianus Halicarnassensis, a quo Julianistas nuncupatos esse Nicephorus scribit : qui iidem et Aphthartodocetæ, et Gaianiani dicti sunt : qui Christi carnem corruptelæ, ac mortis, et perpessionis expertem fuisse semper, asserebant : ut supra meminimus. Nec non Theopaschitæ a Petro Cnapheo primum exorti, et a Severo deinde corroborati [1]. Quemadmodum et Agnoetæ ab Themistio diacono instituti, incrementum ab Severo magnum adepti sunt : ita ut Severitarum iidem vocabulo censerentur ; ut scribit Nicephorus. Cujus obiter castigandus est haud vulgaris lapsus. Nam Themistium conditorem sectæ istius, philosophum illum fuisse credidit, doctrina, et dignitate, tempore Valentis imperatoris illustrem : qui centum amplius annis ante floruit, nec Christianus fuit, ut olim in hujus vita demonstravimus, ubi et Franciscum Patricium in eodem errore versatum notavimus.

Omnium pestilentissimi Severitæ quorum quinque sectæ numerantur

IV. Omnium pestilentissimus fuit Severus : cujus late dissipata venena, et in plures distractas sectas, perdiu Ecclesiam infestam habuerunt. Hujus quinque divortia, sive τμήματα commemorat Nicephorus, velut Hydræ Lernææ capita totidem [2]. Quorum discrimen non tam in Incarnationis modo, ac ratione disputanda, quam vel in Trinitatis dogmate diverso ; vel in Antistitum, quos duces alii inscribebant sibi, alii repudiabant, varietate constabat.

I. Tritheitæ.

Prima Severianorum classis Tritheitarum factionem continet ; cui præfuit initio Severus : postea Joannes Philoponus patrocinium assumpsit. Post Severum Theodosius Alexandrinus papa (inquit Nicephorus, dux illorum fuit : a quibus *Agnoetæ*, et *Contobabditæ* ex quodam loco ita dicti, proseminati sunt : Qui et Theodosiani omnes appellati fuerunt. Hinc apparet eosdem Eutychianos inscitiam attribuisse Christo, qui et corruptioni obnoxiam fuisse carnem dixerunt. Porro Severitæ isti ipsi proprie nominabantur, eo quod solum Severum asciscebant. Cujus liber exstabat φιλαλήθης inscriptus : in quo veterum Patrum ducentas et triginta sententias nefario stylo corruperat, alios funditus rejiciebat. Quem quidem Monophysitæ omnes Evangelio ipsi preferebant; ut Anastasius Sinaita in Ὁδηγῷ [3], ex eoque Euthymius in *Panoplia* [4] referunt.

Philalethes.

II. Milanitæ

Alia Severianorum factio fuit, quæ præter Severum, et Theodosium Paulum quemdam recipiebat cognomento Μελανόν.

Melanum.

III. Angelistæ et Damianistæ.

V. Tertio loco numerat Nicephorus eos, qui non solum Severitæ, ac Theodosiani vocati sunt : sed etiam *Angelitæ*, ac *Damianistæ*. Angelitæ quidem ab loco quodam Alexandriæ *Angelio* dicto : in quo conventicula sua celebrabant. Apud Epiphanium in hæresi *Angelicorum* legimus, quosdam opinari, hæreticos istos, quos solo vocabulo cognitos habebat, id nomen esse sortitos ab loco aliquo, forsan trans Mesopotamiam sito, qui *Ingiline* dicitur. Ita Epiphanius. *Ingilenæ* gentis cujusdam in Armenia fit mentio in *Codice* Justiniani [5]. Sed *Angelii* prope Alexandriam locus nondum mihi occurrit.

Hos autem Angelistas ab adversariis Sabellianistas, et Tetraditas nuncupatos asserit

1 Niceph. l. XVIII, c. LI.— 2 Niceph. l. XVIII, c. XLIV.— 3 Cap. VI.— 4 Tit. XV.— 5 Leg. V cod. *de Off. Mag. milit*

Nicephorus [1] : Damianistasque vocatos ab episcopo quodam. Addit eosdem de Trinitate ita sentire, ut alium Patrem, alium Filium, alium Spiritum sanctum esse prædicent : nec singulos per se esse naturam ; sed habere communem Deum, sive deitatem in eis existentem : cujus sine ulla divisione particeps quilibet trium, Deus est[a]. Porro unam hypostasim ait ab illis censeri Patrem et Filium, et Spiritum sanctum, communem denique illorum Deum, esse substantiam, et naturam. Quæ omnia inextricabilia sunt, nec cohærent invicem. Apparet autem merito Sabellianistas ab æmulis suis esse dictos, quatenus tres in unam hypostasim miscebant.

Tetraditas denique ab Tritheitis ex eo nuncupatos esse suspicor, quod tribus, quos utcumque distincte nominabant, quartum

Substantia et natura. adjungebant, quod trium οὐσία et φύσις esset, cum Tritheitæ tres tantummodo statuerent personis, naturisque numero solo differentes.

IV. Petritæ. VI. Quarta Severitarum species ab Nicephoro *Petritarum* vocatur ab hujus nominis episcopo : qui Severo, et Theodosio contenti, Paulum et Damianum respuebant, eorumque dogma ; quod cum catholica communicantes Ecclesia, nimirum ab ea parte, qua tres Deos aversabantur, quartam tamen synodum repudiabant. Ipsi autem personas per sese singulas substantiam, et naturam esse profitebantur, non numero solo, sed essentia nulla re discrepante. Erant itaque Tritheitæ a superioribus solo episcopi nomine discreti : eaque illis appellatio a Damianitis impingebatur.

V. Cononitæ Quinta Severitarum factio *Cononitarum* ab Nicephoro dicitur, ab Conone quodam illorum episcopo. Hi Severum, et Theodosium asciscebant : iidemque cum Tritheitis sentiebant tres esse numero distinctas, personasque ac naturas numero tres, per omnia similes : negabant, tres esse Deos, vel deitates, ac Joannem postremo Philoponum anathemati subjecerunt. Vide Photium codice XXIII et XXIV, ubi Cononis et Eugenii meminit ex Eutychiana secta Philopono adversantium. Secundum hos omnes commemorandus est Jacobus [2], ab

Jacobitæ et Armeni. eoque prognata Jacobitarum hæresis, quæ penes Armenos potissimum resedit. Genere iste Syrus fuit, obscuris natalibus : adeo ut *Zanzalus* ob summam vilitatem inter suos nominatus fuerit. Quippe זלזול Aramæa lingua *contemptum*, ac *vilitatem* significat. Hic Eutychetis, et Dioscori, ac Petri Cnaphei, Severique imbutus erroribus, Monophysitarum, ac Theopaschitarum venena popularibus suis propinavit : eoque celebris apud Orientales evasit. Apud quos catholici professores dogmatis, *Melchitæ* vulgo nominati sunt, tanquam imperatori assentientes, et ejus auctoritate conflatam synodum quartam sequentes ; quasi מלויים, id est βασιλικοὺς, sive *Imperatorios* appelles. Pars autem adversa, synodumque detestans, *Jacobitarum* præsertim nomine censeri solita.

VII. Ab Jacobo depravati maxime sunt Armeni : qui constanter in Theopaschitarum hæresi perseverarunt : adeo ut cum eam cæteri omnes ejurassent, sola gens ista pertinacissime in illa tuenda hæserit, ut Nicephorus scribit ; quam hodieque retinet [3]. Exstat egregia disputatio Theoriani cum Armenorum catholico habita anno Christi 1170, cum legatio ad illos missa esset ab Manuele Commeno imperatore Constantinopoli [4]. In qua solidissime prava illorum omnia decreta refelluntur. Quinam porro defectionis ab Ecclesiæ catholicæ fide, ac communione auctor illis fuerit ; tum eorum dogmata, et inanes fabulas, pluribus Euthymius in *Panoplia* persequitur titulo vicesimo, et Nicephorus [5].

Euthymii, quia Græce nondum est editus, verba describam : in quibus tota hæresis Theopaschitarum compendio colligitur. « Asserunt, inquit, Christum non suscepisse consubstantiale nobis corpus : sed incorruptibile, et impatibile, subtile, increatum, et cœleste. Idem porro aspectari solitum, manducare, bibere, ac cætera hominum agere propria, specie tenus. Rursus affirmant prædictam carnem in divinitatis naturam conversam, et ei consubstantialem esse factam, Atque ut mellis, aut aceti stilla in altum mare demersa, nec videtur amplius, nec subsistit. Ita corpus illud divinitatis commistum pelago, ac depressum, naturam suam non amplius retinet, nec proprietatem suam conservat. Propter hoc, inquiunt, in Christo non sunt naturæ duæ, sed una tantum, eademque tota divini- *Heresis Theopaschitarum describitur.*

a Niceph. Μὴ εἶναι δὲ τούτων ἕκαστον καθ' ἑαυτὴν φύσιν· ἀλλ' ἔχειν κοινὸν θεὸν, ἤγουν θεότητα ἐνύπαρκτον· καὶ ταύτης μετέχοντας ἀμερίστως εἶναι θεὸν ἕκαστον. μίαν δὲ ὑπόστασιν δοξάζουσι τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸν δὲ κοινὸν αὐτῶν θεὸν, οὐσίαν, καὶ φύσιν.

1 Lib. XVIII, cap. XLII.—2 Nicep. lib. XVIII, cap. LII. Anon. *de Hær. Jacob.*— 3 Lib. VIII, cap. LI.—4 Tom. II *Bibl. Patr.*— 5 Vic. I. XVIII, c. LIII

tatis. Unde et sacrificium panis carnis Christi, non corpus esse Christi, sed divinitatis corpus prædicant[a]. »

Addit Nicephorus, ex eorumdem sententia, Verbum per B. Mariæ uterum transisse solum, nec ex ea quippiam sumpsisse, ac divinitatem ipsam Unigeniti filii cruci affixam, et in sepulchro collocatam. Ex quo Theopaschistæ nominati sunt.

VIII. De quibus illud ex antecedentibus colligas : pro eo ac de Trinitate Eutychiani isti sentiebant ; sic Dei, vel divinitatis perpessionem interpretatos fuisse. Etenim qui Sabellianum dogma sequebantur, hi totam Trinitatem, quam unica hypostasi definiebant, passam asserebant. Atque iidem proprie appendicem illam Trisagii usurpabant : quales ii fuerunt, quos Angelitas, et Damianistas vocabant. At Tritheitæ, cæterique, qui ab Sabellio dissidebant, solum Verbum passum esse fatebantur, ac nihilominus inter Theopaschitas numerati sunt ; et additamentum illud Trisagii sic ad Christum solum pertinere putabant, ut divinitati illius adscriberent, quod et antecedenti capite significavimus ex Felice Papa, qui sic Petri Fullonis mentem interpretatus est. Atqui ante Petrum illum, imo ante Eutychem, Arius, et Apollinaris, Verbi divinitatem morti, ac perpessioni subjicerant, ut supra capite quinto, et sexto memoravimus. Sed quod in alteram intenti hæresim Arianorum catholici istam velut accessionem neglexerunt, ut Augustinus indicat libro *de hæresibus*, capite XLIX, quod etiam de Apollinaristis usurpari potest ; tum quod idem illud dogma Petrus ab superioribus traditum hæreticis, in illo Trisagii hymno, velut in celebri quodam monumento illustrius reddidit, ideo et nova habita est hæc hæresis, et ejus auctoritas Petro Cnapheo interdum est attributa.

Hæresis Semidalitarum.

Sed nec illud omiserim, genus alterum Severianorum ac Theopaschitarum tum ab Anastasio commemoratum, ut supra demonstravi, quam ab Joanne Damasceno : quod Semidalitas nominant : hic etiam Barsanianos : atque idem Damascenus eorum institutum explicans, ait ipsos Caianorum, et Theodosianorum decreta defendere, nempe quod ad naturæ singularitatem pertinet ; cum alioqui Gaianitas a Theodosianis discrepasse supra demonstraverim. Semidalitas vero nuncupatos esse, quasi *similagineos*, ob similæ particulam, quam Symbolis a Dioscoro acceptis, ac per Synaxes summo digito delibatis admiscebant. Cui simile nescio quid initio capitis hujus de Acephalis ex Nicephoro recensuimus.

Occurrent et alia nomina sectæ Eutychianorum, ac segmenta apud recentiores, quæ operæ pretium non sit persequi ; cum alioqui sola fere exstent vocabula.

Pene illud effugerat, quod sane præteriri non debet, Humbertum Silvæ candidæ episcopum in libro *contra Græcorum calumnias* [1], adversus Michaelem Patriarcham Constantinopolitanum, et Leonem Achridanum edito, illos redarguere, « quod nefandos Jacobitas, imo Theupaschitas, inter se, et penes se haberent, neque eorum consortia, neque colloquia, neque convivia, seu pariter orare devitarent.» Quæ ad Syros, et Armenos, et hos potissimum referimus. Quippe hodieque Armeni negotiatores, et opifices Constantinopoli frequentissimi versantur.

IX. Ad extremum scire duo convenit. Primum, totam illam Eutychianæ sectæ partitionem, ac varietatem ad duo posse fastigia revocari, quæ Facundus nobis Hermianensis suggerit : « Eutychianorum, inquit [2], duæ sunt partes : una, quæ per totum sequitur Eutychis principis sui sententiam : alia vero, quæ in quibusdam ab eo dissentiens per superbiam tamen dedignatur ad Ecclesiam pœnitendo reverti. » Priores communi nomine censentur Eutychianorum, posteriores *Acephalos* vocari a Græcis idem asserit, ipse Semieutychianos nominat. Quorum error in eo consistebat, ut affirmarent, « etsi una prædicetur Filii Dei natura, posse accipi eamdem unam naturam secundum aliquid naturæ

a EUTH. tit. XX. Φασὶ γὰρ μὴ ἀναλαβέσθαι τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον ἡμῖν σῶμα, ἀλλ' ἄφθαρτόν τι, καὶ ἀπαθὲς, καὶ λεπτὸν, καὶ ἄκτιστον, καὶ οὐράνιον· ὀπτάνεσθαι δὲ, καὶ ἐσθίειν, καὶ πίνειν, καὶ τἄλλα τῶν ἀνθρωπίνων ποιεῖν, κατὰ φαντασίαν. πάλιν δὲ λέγουσιν ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ δηλωθεῖσα σάρξ αὐτοῦ εἰς φύσιν θεότητος ἐτράπη, καὶ ὁμοούσιος αὐτῇ γέγονε· καὶ καθάπερ σταγὼν μέλιτος, ἢ ὄξους καταποντισθεῖσα τῷ πελάγει τῆς θαλάσσης οὐκέτι ὁρᾶται, ἢ ὑφίσταται· οὕτω καὶ τὸ σῶμα ἐκεῖνο συνανακραθὲν, καὶ καταποντισθὲν ἐν τῷ πελάγει τῆς θεότητος οὐκέτι σώζει τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, οὔτε φυλάττει τὴν οἰκείαν ἰδιότητα. καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ Χριστῷ δύο φύσεις, ἀλλὰ μία, καὶ αὐτὴ ὅλη θεότητος. ἔνθεν τοι καὶ τὴν θυσίαν τοῦ ἄρτου τῆς σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ, οὐ σῶμα Χριστοῦ, ἀλλὰ θεότητος σῶμα λέγουσιν.

om. IV *Bibl. Patr*, col. 203.— 2 Fac. l. I, c. VI.

Patris esse consubstantialem, et item secundum aliquid nostræ. »

Quam deinde opinionem solide refellit, et est revera putida, et absona ; ut suo loco demonstrabimus. Quod autem *Acephalos* nominatos esse proprie asserit dimidiatos et molliores illos Eutychianos ; persuadet vocabulum illud initio generalius usurpatum ; postea peculiare parti isti esse cœpisse. Cæterum amborum illorum discrimen in eo fuisse positum videtur, quod Eutychiani meri, unam tantummodo naturam, eamque simplicem, post unitionem mansisse dicebant; sive in humanitatem divinitate conversa ; sive hac in illam absorpta potius, atque consumpta, quod plerique ex ista hæresi sequebantur. Ac Semieutychiani unam ex duabus naturam compositam sic esse statuebant, ut quod Facundus refert, eadem Deo Patri, et homini consubstantialis esset.

In quo Nestorius et Eutyches conveniant.

X. Alterum quod sciri postremo voluimus, est, quamvis duæ illæ sectæ, quarum unius auctor Nestorius, alterius Eutyches perhibetur, inter se pugnare videantur; in eo tamen convenire, quod notat Leontius, ut utraque fictionem affingat Incarnationis mysterio, sed contraria ratione id quæque faciat. Verba Leontii hic quoque legi necesse est. « Discipuli Nestorii (ait initio libri primi adversus ambos hæreticos[1]) in idololatria humanitatis Christi, et discipuli Eutychis in fictione, imo discipuli utriusque fictionis (Belle enim utrosque religiosus, et divinus vir ἐναντιοδοκήτας, id est contrariæ fictionis auctores contrarios appellavit), illi quidem divinitatem in Salvatorem ficte dicunt; hi vero humanitatem. Nestorius beneplacitum, et dignitatem pro fictione divinitatis defendit : Eutyches carnem ineffabilem pro naturali, et nostra, etc. Hi igitur secum, et cum veritate pugnantes bellum in eam per contraria partiti sunt, eisque propositionibus ad suum uterque finem abutentes, ita ut consensio impietatis contrarie dissentientium uno argumento veritatis, a discipulis ejusdem veritatis convellatur, et concordia pravitatis copiosam victoriam pariat. Quibus enim argumentis alterum istorum, qui impietate connexi sunt, refellimus, eisdem etiam alterum simul refutavimus. »

Igitur ambæ istæ hæreses, ut ait Leontius, fictum aliquid inducunt in personam Christi. Nam et Nestorius hunc hominem Deum esse non sincere, sed ficté prædicat, dum sola σχετικῇ unitione id illi convenire defendit : et Eutyches non bona fide, sed simulate hominem eumdem esse profitetur, dum in divinitatem totam asserit hominis transisse substantiam. Quod autem addit, ex unius confutatione alterum everti, id sic intelligendum est. Cum hunc hominem vere, et οὐσιωδῶς, id est *substantive* Deum esse contra Nestorium evincimus, Eutychianorum, et Apollinaristarum σύγχυσιν eadem refellimus; quorum ex opinione sequitur, non veram in Christo inesse divinitatem ; in quam humana conversa natura est, quæ sui admistione simplicitatem illam, et incorruptam divinitatis integritatem perimit. Sic etiam quibus argumentis veram hoc in homine naturam, et proprietatem humanitatis efficimus contra Eutychen et Apollinarem ; iisdem σχετικὴν et *moralem* Nestorii unitionem rescindimus, quia non potest unus e communi hominum illa de se usurpare, quæ in Evangelio sibi Christus assumpsit, et quæ Apostoli de hoc homine, vero utique, nec ficto, gloriosa, et magnifica pronuntiarunt, nisi substantivo aliquo nexu conjunctam humanitati suæ divinitatem habeat : adeo ut proprietatum ex illo communicatio mutua consequatur.

Morali.

Confusionem.

CAPUT XVIII.

Consectaria quædam Eutychianæ sectæ, quæ partim citra hæresis labem, partim ad hæresim implicata, catholicam Ecclesiam infestarunt. De altercatione catholicorum super hac quæstione, utrum unus de Trinitate passus esse dici debeat. De Acœmetis monachis. De trium Capitulorum controversia, ejus origine ac disceptatione in quinta synodo facta : cujus historia pertexitur.

I. Duo potissimum occurrunt prioris generis capita, quæ ad illustrandam hæresis illius historiam spectant : unum est, altercatio illa de hoc enuntiato : *Unus de Trinitate passus est.* Alterum longe nobilius, ac majori contentione inter catholicos agitatum, *De tribus Capitulis.* De utroque compendio hic agam. Non pluribus est necesse, quod annalium, et historiarum scriptores facere

1 Leon. t. IV *Bibl. Patr.* col. 959.

convenit. Justino primo imperatore, circa annum Christi 529, cum Hormisda Papa legatos an imperatorem misisset Germanum Capuanum [1], et Joannem episcopos, Blandum presbyterum, Felicem diaconum, Dioscorum item diaconum [2], qui Orientalem Ecclesiam Apostolicæ sedi reconciliarent, et ab episcopis, cæterisque, catholicæ fidei professionem, et Acacii, Petri Moggi, aliorumque Romani pontificis sententia proscriptorum damnationem exigerent, rerum ex voto, prospereque fluentium cursum nova exorta contentio nonnihil interpellavit. Monachi quidam Scythici generis [3], « qui de domo erant Magistri militum Vitaliani, » qui et ipse Scytha erat ; cum Victore diacono catholico disputantes [4], asserebant, oportere, præter Chalcedonensis synodi professionem, illud amplius fateri, *Unum de Trinitate esse crucifixum*. Quod cum Victor recusaret, adversus hunc Nestorianæ insimulatum hæresis, libellum obtulerunt legatis Rom. pont. et Joanni Constantinopol. episcopo. Inter monachos istos præcipui erant Achilles [5], Joannes, Leontius, Mauritius, Maxentius, (quem Pseudoabbatem Dioscorus unus ex legatis nominat) tum Petrus diaconus [6], qui de incarnatione ad Fulgentium scripsit. Ex his Leontius Vitialiani parens, ut in suggestione prima Dioscorus loquitur [7], id est propinquus fuit.

De famoso nuntiato. *Unus Trinitate passus est.*

II. Hi ab legatis, aliisque rejecti, quod peregrinum, et Chalcedonensi synodo inauditum, ac minime necessarium additamentum extorquere vellent, ira perciti Vitilianum imprimis popularem suum commovent [8], cujus affinis erat Leontius. Qui cum legatis egit sæpius, maxime cum episcopos gentis suæ, et inter alios Paternum Tomitanum hæresis accusassent. Igitur spe sua dejecti monachi Romam ad Hormisdam confugerunt. Qui ab legatis [9], ut ne istis aures faciles accommodaret, admonitus, humaniter eos accepit, et ad reditum usque legatorum mansuros se esse pollicitos Romæ habuit. Ibi tumultuari, ac turbare omnia perseverantes, ad longinquos episcopos de fide, ac dogmate suo scripserunt. Exstat « epistola Petri Diaconi, Joannis, Leontii, Joannis alterius, ac cæterorum in causa fidei a Græcis ex Oriente Romam missorum, » ad Fulgentium, et alios Africanos episcopos de incarnatione, et gratia Christi, in qua opinionem suam explicant. Cui rescribens Fulgentius luculentum de eodem argumento librum misit.

At iidem monachi majus aliquid aggressi etiam populum Rom. ad seditionem incitare conati sunt [10], et ad regum statuas confugientes fidem publicam implorare non dubitarunt. Sed spe sua falsi clam ex Urbe dilapsi sunt.

De his Hormisda papa epistolam scripsit *ad Possessorem episcopum*. Quam quidem Maxentius, tanquam supposititiam, quod Romanum pontificem palam oppugnare vereretur, confutare est ausus : eaque *Responsio* in tomo IV Bibliothecæ PP. legitur.

III. Sic illa sermonis novitas initio et suspecta fuit, et explosa est ab catholicis, ipsoque adeo Romanæ sedis antistite Hormisda. Qui quidem non primus illam repudiavit. Reprehenderat hanc eamdem in Petro Cnapheo, annis ante septem circiter et triginta Felix tertius Zenone Imperatore. Qui anno Christi 483, de Trisagii additamento ad Petrum scribens, expostulat cum eo inter alia, quod media in Ecclesia prædicare ausus esset ; « Unum de increata, et indivisa Trinitate esse passum [a]. » Ac subinde causam adjicit, ob quam cavenda vox ista sit : nimirum quod et plures esse Deos inde sit consequens : nec Patri consubstantialem esse Filium. Etenim quod pati potest in sese, non potest ejusdem cum eo, quod pati nequit, esse substantiæ. Quare si unus ille, qui passus dicitur, Filius est, alterius videtur esse naturæ, ac distinctus a Patre Deus, multoque magis ab Spiritu sancto. Ita tres existent dii. Hinc apparet quo sensu enuntiatum illud catholici rejecerint, ac damnandum existimarint, eo nempe quem Petrus Cnapheus tum in illo pronuntiando, tum in appendice Trisagii publicanda, in animo habuerat ; uti passum ipsa divinitate Filium assereret. Quod si probus ac legitimus sensus verbis istis adhibeatur, non ut unus ille de Trinitate secundum communem Trinitatis substantiam, sed ut in carne, humanaque natura idem passus ipse dicatur, nec dubitassent illi, qui ea sunt offensi voce, pontifices hanc asciscere ; et qui deinceps secuti sunt,

[a] FELIX. III ad Petr. Full. apud Zonar in *Can.* καὶ σὺ ἐπ' ἐκκλησίας ἐτόλμησας εἰπεῖν, ὅτι ὁ εἷς τῆς ἀκτίστου, καὶ ἀδιαιρέτου τριάδος τὸ πάθος ὑπέμεινε.

1 Horm. ep. XXXII, tom. III Conc. — 2 Ep. XXXII ib. et seq. — 3 Sugg. Diosc. Diac. post. ep. Horm. LXV. — 4 Sugg. altera Diosc. post ep. LXVII Horm. — 5 Justin. ep. *ad Horm.* ib. — 6 In Sugg. II dost. ep. LXVII Horm. — 7 Post. ep. LXV Horm. — 8 Sugg. Germ. etc. post ep. LXV Horm. — 9 Ib. c. LXVI et LXVII. — 10 Horm. ep. LXX *ad Poss.*

facile eamdem, comperta re, probarunt.

IV. Cæterum varia tum de usu, et sententia verborum illorum exstitere judicia doctorum, et piorum hominum, aliis improbantibus, aliis admittentibus; quibusdam levi mutatione conformantibus ad usum catholicæ professionis.

Disputat de eo inter alios Ferrandus diaconus in epistola *ad Anatolium*[1], et illud effatum tuetur, ac quæ contra solebant objici refellit. Opponebant autem ex adverso, Eutychianæ suspicionem hæresis, tanquam Divinitas ipsa passa dicatur. Verum recte Ferrandus, etsi tacitum prætermittatur, commode tamen subaudiri asserit illud, *secundum carnem*, vel *humanitatem*. Alii vero Nestorianæ labis insimulabant, quasi quarta quædam persona introduceretur, cui perpessio ipsa conveniat. Quam interpretandi calumniam discutit Facundus[2], qui latius eam controversiam disceptat; ac dictum illud approbat: imprimisque medios illos, et leviter immutantes arguit, quibus dici placebat, *Unam de Trinitate passam esse personam ;* non *unum de Trinitate passum* : eo quod quærenti, quid ille unus sit, non possit responderi Deus, aut Filius; ne unus Deus, aut unus Filius, inter plures Deos, ac Filios intelligatur. Sed ludicra est et jocularis hæc exceptio, quæ sic eluditur, ut simile illud cum quæritur; quid tres sint, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, Cujus gratia inventum esse *personæ* nomen putavit Augustinus, de quo suo loco diximus[3]. Utrumque igitur probum, et catholicæ regulæ consentaneum est, sive *unum de Trinitate passum* esse, sive *unam personam* dixeris. Quod posterius sub obtentu quartæ illius, ac Nestorianæ personæ, Maxentius impugnat. Sed magis auscultandum est Ferrando, et Facundo, ac super omnes Joanni secundo, qui in epistola *ad Avienum*[4], aliosque senatores, utrumque merito usurpari posse defendit. Verum de hac quæstione postmodum pluribus, nunc enim solam controversiæ hujus historiam persequimur.

De errore Acœmetarum.

V. Quam quidem uti plenius intelligamus, hujus velut appendix quædam adjungenda est monachorum aliorum per idem tempus pervicax contentio, quo *Acœmetas*, id est *insomnes* vocabant, quod in tres turmas distributi, ac per vices sibi succedentes, diu noctuque divinas laudes in Ecclesia sine intermissione canerent, institutore Marcello viro sanctissimo, ut refert Nicephorus[5]. Quo ex cœnobio Studius quidam vir primarius, Roma Constantinopolim, translato domicilio, monachos induxit in alterum monasterium, quod in honorem S. Joannis Baptistæ illic condidit, quod ab illo *Studitarum* appellatum est. Igitur Acœmetæ monachi, cum Scythis illis acerrime restitissent, ac paulatim refrigerata, quæ in istos concitata fuerat, invidia, eorum causam superiorem esse, atque Imperatori Justiniano, et episcopis probari cernerent, æmulatione quadam accensi, legatos ad Joannem Papam secundum miserunt e suis duos, Cyrum, et Eulogium, ut refert Liberatus Diaconus in *Breviario*, capite XX, qui tum se Romæ fuisse narrat, ac monachorum istorum professionem hanc exponit: « Negantes, inquit, esse confitendum, beatam Mariam vere, et proprie Dei genitricem, et unum de Trinitate incarnatum, et carne passum. » Adversus hos monachos « missi sunt ab imperatore Justiniano, ait idem Liberatus, Hypatius Ephesiorum episcopus, et Demetrius a Philippis consulere sedem Apostolicam, » quod anno Christi 533 accidit, et exstat epistola Justiniani *ad Joannem Papam*[6], in qua duorum istorum episcoporum meminit. Joannes imperatoris litteris acceptis, et audita legatione, de controversia ista cognovit, ac secundum imperatorem sententiam dixit; Acœmetas vero monachos obstinato animo perseverantes in sententia communione privavit. Testatur hoc Joannes ipse in epistolis duabus; quarum altera *ad Justinianum* data legitur 8 kal. April. Justiniano IV et Paulino coss. qui est annus Christi 534; altera eodem, ut apparet, anno scripta est ad senatores, Avienum, Liberium, etc. In hac vero posteriore, refert tres sibi ab Imperatore propositas esse quæstiones : prima erat; « utrum unus ex Trinitate Christus, et Deus noster dici possit; hoc est una de tribus personis sanctæ Trinitatis sancta persona. » Secunda : an « Deus Christus, et carne pertulerit, impassibili deitate. » Tertia : « an proprie, et veraciter mater Domini Dei nostri Christi Maria, semper virgo debeat appellari. » Quæ omnia tanquam catholicæ fidei consentanea se probasse dicit, et Acœmetas pro hæreticis Nestorianis damnasse, quorum vel colloquium ipsum vitari præcipit.

1 Tom. III *Bibl. Patr.*— 2 Lib. I, cap. III.— 3 Lib. IV *de Trinit.* cap. XI, § 2.— 4 Tom. III Concil.— 5 Lib. XV, cap. XXIII.— 6 Tom. III Conc.

VI. Equidem Acœmetas istos arbitror non præfracte, ac palam negasse posteriora duo de tribus, nempe vel Deum Christum carne esse passum, non autem divinitate: vel, B. Mariam Virginem Domini ac Dei Christi matrem esse. Non enim tam aperte ausos illos fuisse putem duarum œcumenicarum synodorum decreta convellere, Ephesinæ, et Chalcedonensis: nec, si impudenter adeo convictam ac damnatam hæresim instaurassent, tantum operæ, ac laboris ad illos refrenandos adhiberi oportuisset, cum eo ipso damnandi e vestigio plectendique forent. Verum de primo tantummodo capite litem eos movisse credo, ut negarent Christum unam esse de sancta Trinitate personam, quod unum ab illis affirmari Justinianus in sua epistola testatus est: reliqua vero duo non tanquam ab iis manifeste, explicateque defensa proponit; sed quasi consequentia ex eorum professione argumentando colligit. Sic enim Scythæ monachi illorum adversarii enuntiatum istud adstruebant, unam ex Trinitate personam incarnatam ac passam esse, quod alioqui duo illa, quæ dixi, et quæ Justinianus commemorat, Nestoriana dogmata sequerentur. Itaque Joannes quod erat consectarium opinionis Acœmetarum monachorum, id tanquam ab ipsis exerte, explicateque dictum in epistola posuit. Hanc nostram conjecturam probabilem esse sentiet, qui Justiniani epistolam attente considerare voluerit. Ac de Acœmetis quidem monachis, et tota illa quæstione hactenus, de qua legendus Baronius ad annum Christi 533 et 534 *.

De tribus capitulis.

VII. Sequitur appendix altera Eutychianæ sectæ; nec minus etiam Nestorianæ; quæ citra hæresim scidit Ecclesiæ catholicæ concordiam, et illam diu, ac vehementer exagitavit. Ea est famosa de tribus capitulis controversia, cujus ratio ex Ephesinis, et Chalcedonensibus actis, et ambarum synodorum historia pendet. Hujus originem ex Liberato[1], et Evagrio paulo altius repetam[2].

Cum Pelagius Romanæ ecclesiæ diaconus ab Agapeto Constantinopoli relictus esset, ut Apocrisarii munere fungeretur, ad eum Palæstinæ quidam monachi ex cœnobio S. Theodosii, et S. Sabæ venerunt, rogantes ut qua valebat apud Justinianum imp. auctoritate damnationem ab eo impetraret Origenis. Quod ab eo facile obtinuerunt: Nam et alioqui Theodoro erat infensus Pelagius Cæsareæ in Cappadocia episcopo, Origenis studioso, qui Acephalorum dogmata clam fovebat, atque apud imperatorem, ejusque conjugem Theodoram, omnia poterat. Pelagio itaque, ac Menna Constantinopolitano episcopo adnitentibus Justinianus edictum adversus Origenem fecit, quo selecta quædam illius e scriptis capita damnavit. Exstat illud Græce[3], Latineque post quintam synodum, ad Mennam inscriptum; quod deinde Vigilii, ac Patriarchalium omnium sedium subscriptione firmatum est, ut testis est Liberatus. Atque hoc anno circiter Christi 537 factum est.

Hanc Origenis damnationem ægre ferens Theodorus Cæsareensis vafrum illud excogitavit[4], ut imperatorem adduceret ad tria quædam damnanda, quæ in concilio Chalcedonensi approbata videbantur. Primum Theodori Mopsuesteni scripta: qui Origenem acerrime omnium impugnarat. Erant enim ab illo multa impie, et hæretice passim edita, de quibus supra, capite undecimo fuse diximus. Tum Ibæ Edesseni epistolam *ad Marim* Persam[5], qua et Cyrillum, ejusque contra Nestorium scripta reprehendebat, et Theodorum Mopsuestenum magnis laudibus ornabat: ac decessorem suum Rabbulam Edessenum suggillabat, quod eidem Theodoro publice anathema dixisset. De quo tamen synodus Chalcedonensis pronuntiavit[6], ipsum Catholicum videri: eumque ab Dioscoro, et latrocinali apud Ephesum conventiculo depositum in integrum restituit, atque inter episcopos assidere jussit. Tertio Theodoreti adversus Cyrillum commentarios, quibus anathematismos illius confutarat.

Hæc sunt celeberrima illa tria capitula, quæ Theodorus Cæsareensis cum Acephalis suis, damnari magnopere optabat, ut lata contra hæc sententia pro aliquo præjudicio valeret in Chalcedonense concilium, quod Iba, et Theodoreto ab suspicione hæresis, absolutis, nihil de eorum scriptis caverat; adeoque Theodoreti et Ibæ contra Cyrillum lucubrationes, et in hujus epistola,

* Et Norisii dissertatio de uno in Trinitate passo.

1 Cap. XVIII.— 2 Lib. IV, c. XXXVIII.— 3 Tom. IV Conc.— 4 Liber. c. XXIV.— 5 Extat in Act. Chal. conc. Act. X.— 6 Ead. Act.

Theodori Mopsuesteni commendationem, quodque consequens putabant, libros, et dogmata comprobasse videretur. Ex quo Ephesinæ synodi œcumenicæ imminutam esse auctoritatem querebantur Eutychiani synodi Chalcedonensis inimici.

VIII. Quocirca cum adversus Acephalos edictum meditaretur imperator, per Theodoram ejusdem sectæ, conjugem ipsius egit Theodorus Cæsareensis, ut tria illa potius capitula condemnaret: quæ in Chalcedonensi synodo Acephalos potissinum offendebant. Hoc enim pacto statim illos ad concordiam esse redituros asserebat. Facile id Justiniano persuasum est ad talia tentanda præcipiti, et pacis ac concordiæ in Ecclesia restituendæ cupido[1]. Fit ab illo statim edictum contra capitula tria, scribente Theodoro Cæsareensi, et a Patriarchis sedium quatuor, Zoilo Alexandrino, Ephræmio Antiocheno, Petro Hierosolymitano, ac Menna Constantinopolitano ingratiis, ac minis consensum, et subscriptionem exprimit. Mennam quidem Facundus refert, antequam subscriberet, stipulatum esse, sibi chirographum redditum iri, si hæc Romanus episcopus non probaret, idque jurejurando promissum illi fuisse. Ita anno Christi 546 publicata est ab Imperatore trium Capitulorum damnatio edicto illo, quod ad universam catholicam Ecclesiam inscriptum Græce, ac Latine in Chronico Alexandrino legitur, et in appendice quintæ synodi[2], ac tredecim illi anathematismos subjunxit.

Verum quia nihil absque auctoritate Romanæ, et Apostolicæ sedis ageretur, Vigilium Papam Roma Constantinopolim eodem anno litteris accivit imperator. Atque ille statim in Siciliam profectus est, indictione nona, post Basilii consulatum anno 5, ut Marcellini supplementum adstruit, hoc est Christi illo ipso 546. Idemque prodit, anno sequente Vigilium 8 kal. Feb. Constantinopolim ingressum fuisse. Quem Theophanes promissise ait imperatori se Ecclesiæ concordiam procuraturum, et tria damnaturum capitula. Verum alia omnia mox instituisse facere. [3] Ac cum ex itinere Mennæ scripsisset, ut capitulorum trium damnationem revocaret; ubi Constantinopolim venit[4], eumdem illum mandata exequi detrectantem a communione suspendit mensibus quatuor. Ob id commoto imperatore Vigilius iram ejus veritus ad altare sancti Sergii martyris confugit. «Erat enim gravis, ait Theophanes, et procero corpore. [a] »

Addit idem Theophanes, et post eum Nicephorus, Mennam vicissim in Vigilium sententiam dixisse. Verum Theodora ambos invicem reconciliavit Junii 29. Justinianus vim omnem adhibuit, ut ab Vigilio damnationem extorqueret trium capitulorum. Sed nihil promovit

IX. Anno 548 Justiniani secundo et vicesimo, quo Theodora imperatrix obiit Junio mense[5]; rursum majore violentia in hoc Justinianus incubuit, ut ab Vigilio capitula tria damnarentur, ac miris eum modis vexavit [6]; quod testantur Italiæ clerici in epistola ad legatos Francorum Constantinopolim proficiscentes. Pontifex [7] conventum habuit episcoporum LXX quorum sententias cum rogaret, fervente conflictu, unemquemque quid sentiret, scripto declarare jussit. Inde decretum fecit, quod *Judicatum* vocavit: in quo tria capitula damnavit, *Salva synodi Chalcedonensis reverentia*, atque hoc ad Mennam directum sabbato sancto protulit [8]. Quo facto Afros, Illyrios, et Dalmatas, aliosque trium capitulorum defensores alienavit, imprimisque Facundum Hermianensem Africanum episcopum, qui luculento opere in libros duodecim partito illorum propugnationem suscepit; addito etiam singulari alio contra Mocianum.

X. Quinetiam Rusticus, et Sebastianus ecclesiæ Romanæ diaconi ab Vigilio deficientes [9], trium capitulorum patrocinio sumpto, *Judicatum* oppugnant, eumque tanquam prævaricatorem, et Chalcedonensis synodi violatorem passim traducunt. Quos ideo Pontifex anno sequenti, id est Christi 550, cum aliis quibusdam depositionis sententia multavit, quæ exstat in septima collatione quintæ synodi. Hic ille videtur esse Rusticus, cujus liber *contra Acephalos* editus est tomo quarto Bibliothecæ Patrum.

X. Justinianus interim priore Vigilii contra capitula tria decreto minime contentus, quod clausulam hanc adhibuisset, *Salva Synodi Chalcedonensis reverentia*[10], apud eum

a Theoph. Βαρὺς ὢν, καὶ μέγας τῷ σώματι.

1 Liber. c. xxiv, l. IV, c. iv.—2 Tom. IV Conc.—3 Fac. l. IV, cap. iii.—4 Theoph. Nicephor. lib. XVII, cap. xxvi.—5 Theophan. —6 Tom. I Conc. Gall.—7 Fac. *contra Mocia*. et in Præfat. Oper. totius.—8 Epist. Vig. *contra Rust. et Sebast.* col. 7 Syn. v, tom. IV Concil.—9 Vig. epist. *cont. Rust. et Sebast.* tom. IV Conc. Vide et alias ibidem epist. Vig.—10 Ep. Cler. it. *ad legat. fran.* t. I Conc.

institit, ut absolute, ac sine ulla mentione concilii illa ipsa proscriberet. Quo renuente, postulanteque, ut ex omnibus provinciis episcoporum concilium cogeret, assensus est imperator, et episcopos undique litteris evocavit. Sed Illyricianorum nullus adfuit, pauci ex Africa venerunt, Vigilius *Judicatum* suum, quod Italiæ clerici *Constitutum* vocant, recepit, tum etiam *Græcorum episcoporum manus*, id est chirographa, quibus eadem capitula damnaverant, ut de integro causæ totius disceptatio fieret. Adjecit et excommunicationis sententiam in eos, qui « ante universalis concilii tractatum de istis capitulis aliquid fecissent, aut facientibus acquievissent.» Interim Africani episcopi ab imperatore varie tentati, et quod illi obsequi nollent, crudeliter habiti, vexatique sunt nonnulli in exilium missi.

Quo tempore, jussu imperatoris, qui ultra modum, et ardentius quam tantam majestatem decebat, in eo perseverabat, quod semel destinaverat, Mopsuestiæ in Cilicia secunda, provincialis est habita synodus, in qua inquisitum est, utrum Theodori ejus urbis episcopi nomen e diptychis recitatum aliquando fuisset, ac tum e diptychis, tum seniorum testificatione compertum fuit, nunquam esse recitatum; sed pro eo Cyrilli nomen positum. (Quod sic intelligi par est, ut erasum fuerit ex albo Catholicorum antistitum, postquam hæreses illius innotuerunt.) Mox acta synodi istius ad imperatorem missa sunt, eaque post in quinta synodo lecta, quæ in hujus collatione quinta continentur. Hæc anno sunt gesta 550.

XI. Justinianus longioris moræ tædio, et Theodori Cæsareensis importunitate victus[1], contra datam Vigilio fidem, adversus tria capitula edictum publice proposuit anno 551. Cui Vigilius reclamans Imperatoris iram in sese concitavit, ac sibi metuens ad S. Petri Basilicam confugit Augusto mense. Tum nonis septembris in Theodorum Cæsareensem, trium capitulorum contra interdictum suum damnatorem, et imperatorii auctorem edicti excommunicationis, ac depositionis sententiam tulit, ex synodo episcoporum tredecim, quos illic coegerat: Mennam vero, et cæteros episcopos a communione suspendit, donec resipiscerent. Hæc sententia edita est 19 cal. Septemb. anno Justiniani 25, post consulatum Basilii 11 hoc est Christi 551. Sed ea non statim publicata, verum pio cuidam viro interim tradita est[2].

Justinianus ira percitus prætorem cum militari manu ad Vigilium mittit[3]. Qui columnas altaris amplexus, ab militibus capillis, et barba, pedibusque correptus, ac violenter abstractus est, diaconis et clericis simili immanitate comprehensis, et ejectis. Quo impetu columnæ aliquot altaris effractæ sunt, et altare ipsum cecidit. Hoc miserando spectaculo commotus populus concursu facto, infestis vocibus, ac stridoribus prætorem absterruit, et cum militibus suis in fugam conjecit. Post accepto ab imperatore sacramento, neminem vim illi deinceps facturum, e basilica sunt egressi. Sed paulo post recrudescente persecutione, clam Vigilius Chalcedonem aufugit, et in S. Euphemiæ basilicam se recepit.

XII. Anno sequente, qui fuit Christi 552[4], Justinianus ad Vigilium in S. Euphemiæ basilica commorantem honorificam legationem decernit virorum principum, in quibus erat Belisarius, qui illum hortarentur, ut fide interposita Constantinopolim rediret. Quod, nisi edicta tollerentur, Vigilius renuit facere, Id 5 cal. Feb. Dominico die accidit. Inde prid. Cal. Feb. iterum missus ad eum Petrus referendarius est cum charta quadam conviciis referta. Vigilius sententiam anno superiore latam in Theodorum, Mennam, aliosque protulit, et encyclicam de suis calamitatibus epistolam scripsit.

Secundum hæc Justinianus pontificis constantia superatus edicta sua sustulit[5]. Mennas, Theodorus, aliique libellis fidei, ac pœnitentiæ oblatis ab Vigilio in gratiam recepti sunt. Ipse Constantinopolim revertit.

Mennas subinde moritur, eique successor datur Eutychius monachus Amasenus, qui commodum ad synodum quintam vocatus advenerat[6]. Hinc in ipso die Theophaniorum[7], anno 553, cum aliis quibusdam, libellos obtulit Vigilio, et in ejus potestate fuit; atque ita in communionem receptus est.

XIII. Anno eodem 553, quinta synodus Constantinopoli haberi cœpta est, super tribus capitulis, 4. Non. Maias[8]. Ad hanc Vigilius sæpius invitatus adesse noluit, causatus Occidentalium episcoporum paucitatem, cum frequentes ex Orientalibus ecclesiis con-

1 Ep. Cler. It. t. 1 Conc. Gall. Vigil. in Damn. Theod. tom. IV Conc. et ejusdem Encyc. quæ est epist. xv.— 2 Encycl. Vig.— 3 Ep. Cler. It. *ad Leg. Gall.*— 4 Vig. Enc.— 5 Vigil. Const. t. IV Conc.— 6 Eust. in *vita Eutych.* apud sur. 8 Apr.— 7 Const. Vig.— 8 Syn. V Constit. t. IV Conc. Leont. *de Sect.* act. vi Ex. l. IV, c. xxxviii.

venissent. Verum imperatoris rogatu pridie eid. Maias *Constitutum* fecit (ita enim nominatur) in quo quid de tribus capitulis sentiret, exposuit. Ibi damnatis sexaginta capitibus, quæ de Theodori Mopsuesteni libris excerpta fuerant, nihilominus adversus Theodorum ipsum, Theodoretum, et Ibam decerni, aliquid vetuit. Cui decreto alii subscripserunt Africani, et Illyriciani episcopi , qui ad synodum acciti, venire detrectarunt. Nihil ea re absterriti Græci synodum absolvunt collationibus octo habitis. In postrema, quæ 4 Nonas Junias celebrata est[1], Theodorus cum libris suis, nec non Theodoreti contra Cyrillum, et pro Theodoro, ac Nestorio scripta (ut refert Evagrius [2]) una cum Ibæ epistola damnationi subjiciuntur. Quinetiam Origenes[3], Didymus, et Evagrius, in eadem synodo condemnati sunt. Porro episcopos in ea convenisse CLX ait Mansuetus episcopus Mediolanensis in epistola *ad Constantinum Pogonatum*, quæ est in sexta synodo.

Scribit Evagrius historicus, ante omnia quæsitum esse in illa synodo, utrum mortuos anathemate plectere fas esset, ac tum Eutychium Amaseni episcopi apocrisiarium respondisse ; id vero licere exemple Josiæ, qui Idolorum sacerdotes non vivos tantum jugulari, sed eorum insuper, qui olim mortui erant, reliquias effodi, ac projici jussit. Qua perspecta viri prudentia, et doctrina, Justinianum, mortuo Menna, Constantinopolitanam illi sedem attribuisse.

XIV. Vigilius, quod synodo assentiri nollet, indigne est habitus, et in custodiam missus, in qua *modicum et panis et aquæ* præbitum est, ut in illius vita scribit Anastasius : « Clerus autem Romanus, qui cum eo erat, missus est in exilium ad diversa metalla incidenda.» Porro dum Narses re contra Gothos prospere gesta, belli reliquias persequitur, exoratus ab Romanis clericis, ab imperatore petiit, ut Vigilium, ejusque clericos in exilium deportatos libertati restitueret. Quod demum impetravit, cum ante interrogati qui tum ibi erant e Romano clero, vellentne alium quempiam sibi pontificem optare, plane recusassent. Ita dimissus Vigilius, dum Romam tenderet, in Sicilia calculi morbo est extinctus, anno Christi 554.

Atqui Vigilium quintæ illi synodo subscripsisse, Græci auctores perhibent[4]. Quod si verum est mirum prorsus videtur, neque Pelagium secundum. dum ad episcopos Istriæ ab Ecclesiæ communione scissos, de iis ipsis capitulis, et de quinta synodo scribit, ullam Vigilii mentionem facere, tanquam ejus auctoritate rata synodus ista fuerit, neque qui Pelagio successit, Gregorium M. tot in epistolis, quas de eodem argumento ad revocandos schismaticos edidit. Sed quidquid de Vigilio statuendum sit, certe Vigilii successores Romani pontifices, synodo illi robur, et auctoritatem œcumenicæ tribuerunt. Qua quidem in synodo nihil contra Chalcedonensis decreta sancitum esse, sed de personis duntaxat disputatum , iidem illi pontifices, Pelagius imprimis secundus, et Gregorius M. sæpius inculcant.

Neque tamen quem ex illa synodo[5], ac tanta Christiani orbis commotione sibi pollicitus erat imperator, exitum, fructumque consecutus est. Non enim partium inter se concordia, et pax in Ecclesia constituta est; sed multo quam ante vehementior exstitit, acriorque dissensio; cum ad pristinam hæreticos inter et Catholicos pugnam, et contentionem, novum inter catholicos ipsos certamen accessit, et schisma difficile, ac molestum. Quippe nec Africani plerique episcopi; nec Istriæ, Liguriæ ac Venetiæ, imo neque Tusciæ, atque etiam Hiberniæ facile adduci potuerunt, ut tria capitula repudiarent, ac synodo illi subscriberent, donec Romanorum Antistitum assiduo labore, ac vigilentia paulatim incendium illud omne restinctum est. Testantur hoc epistolæ complures Gregorii M. qui multum unus in eo curando morbo laboravit[6]. Perseveravit hoc Istrianorum schisma annos circiter septuaginta[7], et ab Honorio Papa restinctum est, qui anno Christi 626 sedere cœpit *.

* De tribus capitulis exstant egregiæ dissertationes P. Joh. Gisbert, et Natalis Alexandri in historia Eccles. Sæculi V; quibus addendæ Norisii, et Garnerii de quinta synodo dissertationes cum Balleriniorum fratrum observationibus t. IV. Norisianorum operum. F. A. Z.

1 Extat t. IV Conc.— 2 Lib. IV, c. XXXVIII et Cedr.— 3 Ev. ib. Sophr. in ep. quæ est in act. XI Syn. Cyr. in *vita S. Sab.* et ipsa Syn. VI in decreto quod est act. XVIII.— 4 Evagr. Phot. l. VII *de Syn.* apud Eutyc. in *Pan.* Zon. Cedr.— 5 Leo. *de Sect.* act VI.— 6 Greg. lib. II, ep. XXXVI, lib. III, ep. II, III, IV, XXXVII, l. IV, ep. LXIV, lib. VII, ep. LXIV.— 7 Baron. ad ann. 63[illegible].

CAPUT XIX.

De Monotheletarum hæresi. 1. *Ejus initium, et origo ab Heraclio, et Sergio patriarcha.* 2. *Cyrus Alexandrinus illius propagator, novem edidit capita;* 3. *quibus Sophronius Hierosolymitanus restitit.* 4. *Honorius pacis causa, supprimendam hanc quæstionem judicavit.* 5. *Ecthesis impia ab Heraclio, et Sergio promulgata, et ab Romano Pontifice, atque Occidentali Ecclesia damnata.* 7. *Maximi monachi cum Pyrrho Monotheleta disputatio, et Typus hæreticus a Constante imperatore publicatus.* 8. *Martinus Papa typum eumdem, et hæreticos fautores anathemate percellit, ob idque exilio multatus sanctissime moritur : nec non Maximus insigni martyrio afficitur.* 9. *Demum sub Constantino Pogonato generali habita Synodo sexta hæresis ista damnatur.*

Monothelismi historia.

I. Eutychianorum, ac Monophysitarum sectæ appendicula fuit Monotheletarum hæresis, quæ unicam in Christo voluntatem, et ἐνέργειαν, id est *actionem* constituit. Cujus imprimis ortum, atque progressionem ex historia repetere oportet, tum ejus arcana, et mysteria perscrutabimur.

Levi ex re, ac propemodum ridicula initium illi esse datum, Græci annales perhibent[1]. Heraclius imperator anno imperii vicesimo, Christi 630, dum bello confecto Persico, Orientem peragrans, provincias, et civitates longo intervallo recuperatas constituit, Hierapolim venit. Ibi eum Athanasius quidam adiit Patriarcha Jacobitarum ; (Erat hæc Eutychianæ sectæ portio, de qua supra dixi[2]) Syrus genere, et, ut captus est gentis, vafer, et subdolus.

Qua occasione natus Monothelismus.

Quocum sermone de fide habito, imperator inter cætera, se eum Patriarcham facturum Antiochenum ostendit, si Chalcedonense concilium approbaret. Hac spe illectus Athanasius, morem illi gessit, ac duas in Christo naturas profiteri cœpit. Tum astute quæstionem illi vicissim posuit, de voluntate, et actione Christi, duplicemne credere oportet, an unicam.

Ad hanc percontationem hæsitans imperator, Sergium Patriarcham Constantinopolitanum per litteras consulit[3]. Qui et ipse Syrus ac Jacobitis ortus parentibus, atque ejusdem clanculum defensor hæresis, quæ unam in Christo naturam, adeoque voluntatem, et actionem agnoscebat unam; consentaneum errori suo responsum dedit. Antiochus in homilia CXXX Athanasii istius meminit, quem et Antiochenam sedem affectare scribit *.

II. Sub idem tempus, Cyrus Phasidis, quæ est Laziceæ, sive Colchidis metropolis, episcopus, non *Phaselidis*, ut mendose habet Miscella, ab Heraclio accitus, ad eum venit. Cui cum imperator epistolam ostendisset[4], quam ad Arcadium Cyri archiepiscopum, adversus Paulum hæreticorum primatem scripserat, in qua duas operationes fuisse Chisti negabat, hac novitate perculsum se nonnihil addubitasse, ac restitisse, Cyrus ipse refert[5] : Verum ubi Sergii litteras idem asseverantes ab Heraclio accepit, tum vero se ad Sergium scripsisse. Quod etiam Sergius testatur in litteris, quas ad papam Honorium misit. Sed jocus fuit, ac mimus iste colludentium inter se perditorum hæreticorum, ab quibus deceptus Heraclius in fœdissimam impegit hæresim, in quam consentire cum Athanasio Jacobita primarios illos antististes animadvertit.

Paulo post[6], Georgio Alexandrino patriarcha mortuo, in ejus locum Cyrus e Lazica transfertur; ubi cum Theodoro quodam Pharanis episcopo (Est hoc Arabiæ oppidum Ægypto vicinum) simili labe contacto, communicatis consiliis, robur hæresi illi, et incrementum attulit. Nec longe postea, quam Alexandrinum thorum obtinuit, unius operationis, ac voluntatis publice proposito dogmate, Theodosianos hæreticos Acephalos, quorum ingens erat in illa urbe numerus, ad ineundam concordiam adduxit. Ad quam stabiliendam, novem capita cum anathematismis palam exposuit, in quæ illi facile consenserunt. Horum septimum unam in Christo theandricam operationem asserebat. Exstant illa capita in actione XIII sextæ synodi[7], cum epistola, quam una cum iis misit ad Sergium Cyrus, ubi et concordia illa sancita dicitur

* Vide de Monothelitis auctores a Fabricio appellatos t. X *Biblioth. Græcæ* p. 205, seqq. quibus adde Feltriensis episcopi Joh. Baptistæ Bartoli Apologiam pro Honorio I, Romano pontifice. F. A. Z.

1 Theoph., Misc. Cedr.— 2 Cap. XVII, § 6 et 7.— 3 Ib. et Synod. VI, act. XIII in ep. Cyr. *ad Serg.*— 4 Ib. et in ep. Serg. *ad Honor.* in VI.— 5 In ep. *ad Serg.* in VI Syn, Act. XIII.—6 Theoph. et sup. cit.— 7 Tom. V Conc.

quarto die mensis Payni, qui vicesimo nono respondet Maii Romani, indictione 6; qui est annus Christi 633.

III. In Lateranensi synodo Martino pontifice habita, anno, ut postea dicam, 649 in secretario primo [1], Martinus Papa synodum alloquens, affirmavit, « ante annos octodecim, Cyrum unam operationem in Christo divinitatis, et humanitatis in Alexandriæ urbe definientem, ad similitudinem Acephalorum ordinasse capitula numero novem in ambone prædicantem, cum anathemate qui sic non sentiret, impie promulgasse. » Si octodecim annos de sexcentis et quadraginta novem detrahas, reliquus erit annus Christi 631, quo anno, vel sequente Cyrus hæresim suam prædicare cœperit, sub initium aditæ illius sedis, ac postea synodo habita, novem capitula, sive anathematismos, promulgarit, an. 633, cum jam Theodosiani ad Ecclesiæ communionem admissi essent.

Erat tunc Alexandriæ Sophronius monachus [2], vir peræque doctus, et sanctus. Hic apud Cyrum vehementer institit, ne unam in Christo operationem decerneret, atque ut septimum illud capitulum induceret. Quod cum ab illo non impetraret, Constantinopolim ad Sergium accurrit, ut ejus adversus Cyrum imploraret auctoritatem. Tandem eo deducta res est, ut inter illos conveniret, utriusque supprimendam esse mentionem: ac nec unam, nec duas actiones, aut voluntates esse nominandas. Ita Sergius in epistola a*d Honorium papam*, quæ actis inserta est synodi sextæ [3].

IV. Idem porro Sophronius, paulo post, id est anno 633, Hierosolymorum factus episcopus, celebrata synodo bene longam epistolam scripsit ad Sergium, quæ lecta, et approbata est in synodo sexta œcumenica [4], in qua duas operationes distincte adstruit [5]. Quinetiam Romam ad Honorium litteras misit per Stephanum Dorensem episcopum [6], quibus de nova Monotheletarum hæresi certiorem illum reddidit; pauloque post obiit, anno Heraclii 26, Christi 636.

Eodem, quo Sophronius, anno, scripsit etiam Sergius ad Honorium [7], et ea, quæ ab Cyrio, et Sophronio gesta scriptaque fuerant, exposuit; non sine maligna interpretatione mentis eorum, et sententiæ, qui duas operationes asserebant; tanquam inde consequens esset, duas esse voluntates contrarias, et confligentes invicem. Quare consultius videri sibi, ut nec una, nec duæ operationes in Christo nominarentur; sed unus duntaxat operans. Ad hæc Honorius respondens [8], illud Sergii consilium probavit, retinendæ concordiæ gratia, alioqui non duas esse voluntates professus in Christo contrarias inter se, sed unam tantummodo, ut pugnam illam, ac discordiam voluntatum intercluderet. De quo postea.

Moritur post hæc Honorius papa anno Christi 638, cui Severinus successit. Sed ejus ordinatio dilata est, quod nondum ab imperatore, uti mos erat, rata esset habita illius electio. Itaque cessasse dicitur episcopatus ab Anastasio annum unum, menses septem, dies septemdecim. Qua ratione consecratus est anno 640 et eodem obiit, cum post coronationem sedisset menses duos, dies quatuor: sepultusque dicitur IV non. August.

V. Sub hoc pontifice, Heraclius imperator, auctore Sergio, fidei *Ecthesim*, id est *expositionem*, promulgavit, indictione XII [9] hoc est anno Christi 639, qua unicam Christi operationem, et voluntatem asseveravit quidem [10], sed quasi aliud agendo, cum diserte, ac palam constitueret, ne quis tam unam, quam duas operationes, et voluntates nominaret in Christo; quemadmodum a Sergio, et aliis constitutum esse antea meminimus. De qua re agemus postea. Sergius Patriarcha Constantinopoli habita synodo, Ecthesim probavit, eaque publice proposita est [11]. Severini papæ apocrisiarii [12], qui Constantinopoli tunc erant, ut ab imperatore electi pontificis confirmationem impetrarent, variis modis tentati, ut illi assentirentur adduci non potuerunt. Refelluntur quæ ad Ecthesim Heraclii pertinent.

Eodem anno [13], quo hæretica ecthesis prodiit, mortuus est Sergius, inque locum illius subrogatus est Pyrrhus Chrysopolitanus monachus, et presbyter, ejusdem cum Sergio particeps hæresis, et Heraclianæ ecthesis propugnator. Interim Severino mortuo, anno exeunte 640, succedit Joannes IV, qui apud Pyrrhum institit, ut *Ecthesis* illa, sive charta, publicis in locis suspensa detraheretur, ac damnaretur.

1 Tom. IV Concil.— 2 Epist. Sergii *ad Honor.* in VI Synod. et Maxen. *ad Petr.* in Coll. Anast.— 3 Act. XII, tom. V Conc.— 4 Act. XI.— 5 Ib.— 6 Synod. Later. Secret II, t. IV Conc.— 7 Extant litteræ in VI Syn. act. XII.— 8 Ep. Honor. extat in VI Syn. Act. XII, t. IV Concil.— 9 Martin in Conc. Later. Secr. I, t. IV Conc.— 10 Vide Ecthes. illam ib. Secr. IV.— 11 Synodica Theod. Papæ in *Coll.* Anast.— 12 Max. in ep. *ad Thal.* in *Excer.* Anast.— 13 Nic. in *Brev.* et in *Chro.* et Theod. Syn. in *Excer.* Anast.

Hæraclius[1], ubi comperit Ecthesim suam ab Occidentali Ecclesia et Romano pontifice rejectam, invidiam non ferens, scripta ad Joannem epistola professus est, non se auctorem illius fuisse, sed Sergium, ex quo ecthesis Sergii appellari cœpit.

VI. Biennio post promulgatam ecthesim[2], obiit Heraclius ex intercute morbo anno Christi 641, Martii 11, imperii 31. Cui successit Constantinus ejus filius, princeps Catholicus. Ad hunc Joannes Papa apologeticam pro Honorio scripsit epistolam, quæ in *Collectaneis* Anastasii legitur. Constantino vero post menses quatuor mortuo, non sine veneni suspicione ab noverca Martina dati; cujus particeps consilii Pyrrhus fuisse ferebatur; imperavit Heraclius, qui et Heracleonas, Heraclii F. cum Martina matre. Sed in ordinem subinde redacti sunt, et exilio damnati; naribus Heracleonæ, Martinæ lingua senatus decreto resectis. Quorum in locum suffectus est imperator Heraclius alter Constantini F. Heraclii, a quo victus est Chosroes, nepos. Quem quidem in imperii societatem accipere Martina genitum coegit populus, eumque Constantium, nominavit; ut in *Breviario* scriptum est a Nicephoro, appellari tamen passim Constans solet. Hic avum potius quam patrem æmulatus, Monotheletarum hæresim accerrime propugnavit; ac non minoribus Ecclesiam, quam rempublicam calamitatibus affecit.

Eodem, quo Heraclius senior, et ejus filius Constantinus excesserunt, anno, Pyrrhus seditione populari ob Constantini necem exagitatus, Constantinopoli profugit, et successorem habuit Paulum hæreticum ex œconomo majoris ecclesiæ, Octobri mense, indictione xv, ut ait Nicephori *Breviarium*, qui est annus 641.

VII. Anno 642 Joanni IV papæ successit Theodorus; qui annos sex, menses quinque, dies octodecim sedit. Hic de ecthesi abolenda plurimum laboravit, datis ad Paulum patriarcham Constantinopolitanum synodicis litteris[3], quibus et Pyrrhi causam examinari jussit. Idem scripsit ad Constantem imperatorem de Pyrrho Romam mittendo ad causam dicendam.

Anno Christi 645, indictione tertia[4], mense Julio, Maximus monachus sanctissimus, et doctissimus, in Africa cum Pyrrho, qui Constantinopoli profugus eo se receperat, celebrem collationem habuit, quam Græce primus edidit Baronius in calce tomi *Annalium* octavi. In ea Pyrrhus convictus veritati manus dedit, ac Romam veniens, Theodoro papæ libellum obtulit, quo damnata hæresi sua, catholicæ fidei subscripsit, atque ita in communionem receptus est. Verum postea, Constantis imperatoris jussu, Olympius Exarchus Ravennam excitum Pyrrhum ad resumendam professionem hæresis adduxit; cujus rei gratia Theodorus Pyrrhum deposuit, et anathemate notavit. Eamdem depositionis sententiam tulit in Paulum patriarcham Constantinopolitanum. Quo suadente Constans imperator edictum promulgavit, quem *Typum* vocant; in quo, ad sanciendam concordiam, prohibuit ne quis tam unam, quam duas in Christo voluntates, et actiones usurparet. Exstat in synodi Lateranensis actis sub Martino celebrati[5].

VIII. Post Theodori papæ obitum, anno Christi 649, creatus est Romæ pontifex Martinus I, qui sedit annos 6, et secundo mense septimi excessit e vita. Hic adversus Orientalium hæresim[6], Romæ Lateranensem coegit synodum episcorum 105, in qua Heraclii, sive Sergii ecthesim, et typum Constantis; ac præterea fautores hæresis illius, Theodorum Pharanitem, Cyrum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, et Paulum Constantinopolitanos patriarchas damnavit. Ea synodus inchoata est tertio non. Octob. indict. 8, ac secretariis, sive consultationibus quinque est absoluta; quarum postrema pridie cal. Novemb. est habita.

Quibus commotus imperator[7], primum Olympio Cubiculario, et Exarcho mandavit, ut Martinum in Typi damnatione perseverantem comprehenderet, ad seque mitteret. Quod cum frustra tentasset, atque etiam Spatharius, cui per Missarum solemnia, Martini interficiendi negotium datum erat, repente in ipso conatu occæcatus esset, cum pontifice Olympius in gratiam rediit. Id anno 651 contigit.

Anno vero 653, Theodorus cognomento Calliopas, Exarchus, jussu imperatoris, Martinum vi abductum, Junii 19 die, feria IV in navem imposuit[8]. Qui in Naxo insula annum integrum detentus, demum anno 654, Septembris 17 die, Constantinopolim perductus est. Quo etiam anno, Paulo patriarcha mortuo,

1 Coll. v Max. cum, Pyr. in *Excerpt.* Anast.— 2 Nic. *Brev.* Theoph. Zon.—3 Anast. *Col.* — 4 Disput. Max, cum Conc. Lat su Martin. I Secr, 1 *hist. exilii S. Mart.* in *Coll.* Anast. *in vita Theod. Papæ* Theoph.— 5 Secret IV, t. IV Conc. Meminit et Anast. in *Coll.* Collat. Max. cum Pirrh.—6 Extat Syn. illa t. IV Conc.— 7 Anast. in *vita Mart.*— 8 *Hist. exilii S. Mart.* in *Col.* Anast.

Pyrrhus ei subrogatus, menses quatuor sedem illam obtinuit, atque in hæresi mortuus est. Martinus indigne[1], ac crudeliter habitus, anno 655 Chersonam relegatur, eoque Constantinopoli proficiscitur ipso die cœnæ Dominicæ, id est Martii 26, pervenit autem eidibus Maiis. Ubi et eodem anno, indictione decimaquarta, 16 Septembris obiit, ipso die sanctæ Euphemiæ.

Martinus papa in exilio moritur.

Per idem tempus Maximus monachus ingens Orientalis columen Ecclesiæ, gloriosis contra Monotheletarum hæresim perfunctus laboribus, ab hæretico imperatore dirissime vexatus est Nam diuturno exilio, et squalore maceratur, tandem verberibus concisus est, et lingua, dextraque manu abscissa, in Lazicam deportatus, ibidem beatam animam Deo per martyrium reddidit, anno 655, indictione v Augusti, die 13. sabbato[2], ut ipse prædixerat.

IX. Demum Constante imperatore Syracusis in Sicilia, quo se ante annos sex receperat[3], per insidias occiso anno Christi 668, Constantinus ejus filius, cognomento Pogonatus, id est *Barbatus*, in Augustam dignitatem successit, pius et Catholicus princeps. Qui constituta imperii tranquillitate ad recuperandam Ecclesiæ pacem consilia sua convertit. Itaque concilium generale anno Christi 680 celebratum est Constantinopoli[4], Agathone Papa: qui legatos tam Romanæ sedis, quam synodi, id est diœcesis privatim eidem sedi contributæ nomine ad illud destinavit. Cœptum est Novembris 7. indictione IX, in Secreto Palatii, qui Trullus vocabatur, et actione octavadecima terminatum anno 681, die 16 Septembris, indictione X. In eo concilio, quinque prioribus synodis approbatis, Monotheletarum hæresis damnata: decretumque factum est, duas in Christo voluntates, totidemque naturales actiones inesse: et nominatim notati illius principes hæresis. Hæc est Constantinopolitana tertia, sexta ordine post Nicæenam, œcumenica synodus, ab Leone II Romano pontifice probata; quæ teterrimam illam bestiam variis in Italia præsertim, et Africa[5]: sed et in Gallia nostra[6], synodalibus confixam decretis, postrema, eademque lethali plaga confecit. Postremo sciendum est, longe antequam Monotheletæ prodiissent, prælusisse huic hæresi Beronem quemdam: qui divinitatem in Christo, sic abjectam et exinanitam fuisse dixit, ut ταὐτουργὸς esset τῇ ἀνθρωπότητι; hoc est *unius et ejusdem operationis cum humana natura*. Contra quem Hippolytus Portuensis episcopus disputavit, cujus fragmenta quædam exstant ab Anastasio Apocrisario contra Monotheletas excerpta[7], quæ in *Collectaneis* Anastasii Bibliothecarii leguntur.

CAPUT XX.

I. De Monotheletarum dogmate, quod ex illius sectæ principibus petitur: velut ex Theodoro Pharanita. 3. *Ex Cyro Phasidis, post Alexandriæ præsule: Sergio item, et Pyrrho.* 4. *Et Macario Antiocheno.* 5. *Primum illius hæresis firmamentum, quod voluntates et actiones multiplicari censebant pro hypostaseon numero.* 6. *Alterum, quod voluntates plures inesse non putabant in uno, et eodem, nisi contrarias.* 7. *Tertium ex quibusdam Patrum testimoniis arcessebant; velut ex Gregorio Nysseno, ex quo concludebant, humanitatem esse divinitatis instrumentum; ideo unam et eamdem esse ambarum actionem.* 9. *Deinde ex Dionysio, qui* θεανδρικὴν *actionem nominavit.*

I. Ut ex Eutychianorum, Severitarum, et, ut universe loquar, Monophysitarum stirpe velut propago quædam, Monotheletarum secta pullulavit: sic horum dogma illius appendicula est ac soboles hæresis, et ex eodem doctrinæ fonte profluxit. Id tum melius intelligetur, cum cujusmodi decreta fuerint illorum, accuratius expositum erit: quod hoc capite faciendum duximus. Ac mihi res inquirenda potissimum, et eruenda videtur ex illorum scriptis, qui principes habiti sunt factionis istius, ac pro talibus notati synodalibus decretis: e quibus præcipui sunt Theodorus episcopus Pharanites, Cyrus Alexandrinus, Sergius, et Phyrrus Constantinopolitani Patriarchæ. Theodori pericopæ quædam lectæ sunt in sexta synodo, actione XIII[8], quæ Latine itidem auditæ sunt in Lateranensi synodo sub Martino primo[9]. Ex quibus apparet illum existimasse, unam tantummodo in Christo fuisse voluntatem, sive prin-

1 *Hist. exilii S. Mart.* in *Collect.* Anast.— 2 Anast. in ep. *ad Theod.* in *Collect.* Anastas.— 3 Theoph. Niceph. *Brev.* Zonar.— 4 Synod. t. V Conc.— 5 Vide t. IV Conc.— 6 Audoen. in *vita Elig.* l. I, c. XXXIV apud Sur. I Dec.— 7 Anast. *Coll.* in frag. vets.— 8 Sex. Syn. t. V.— 9 Consul. III, t. IV Conc.

cipium humanarum actionum; cujus organum, et instrumentum fuit anima rationalis, et corpus, corporisque facultates. Ut enim artificis, et instrumenti una, et singularis est operatio, non reipsa solum, sed etiam τῷ λόγῳ et θεωρίᾳ : quia in instrumento non inest principium εἰδικὸν, quod *formale* vocant, actionis. Sic actionum Christi unicum, ac proprium, et *vitale*, ut sic loquar, principium penes solam divinitatem fuit; ut Theodori locus iste demonstrat ex epistola *ad Sergium* Arsenoitam. « Omnia, inquit, quæ scribuntur de Domino Christo, sive de Deo, animæ, sive corporis, sive utriusque, animæ, dico, et corporis sint, singulariter, ac indivise agebantur; incipientes quidem, et, ut sic dicam, de fonte sapientiæ Verbo, et bonitatis, vel virtutis, mediante intellectuali anima, et corpore procedentes, et propterea una operatio totius : sicuti de uno eodemque Salvatore nostro hæc omnia existunt, atque dicta sunt [a]. »

Ratione et theoria.

Monothelismi dogma explicatur.

II. Mox in eadem epistola subjicit Pharanites Theodorus; unam omnino eamque divinam, operationem in Christo fuisse, voluntatemque divinam. Tum ita scribit : « Omnia, quæ salutiferæ dispensationis sunt sive divina, sive humana, deque Salvatore nostro Christo dicuntur, initium quidem a divinitate, utpote permissum, et exordium accipiebant; ministrante autem intellectuali, et rationali anima, ministrabantur a corpore [b], » tam miracula videlicet, ac divinæ potestatis opera, quam humanæ infirmitatis propria; velut sunt cibi ac potus appetitio, labor, tristitia. De quibus ita postremo colligit : « Oportet igitur ita sapere, et dicere nos, omnia quæ in Incarnatione Salvatoris Christi dicuntur esse, unam scire operationem esse; hujus autem opificem, et creatorem Deum Verbum, organum vero, humanitatem consistere, Ergo quæque velut de Deo, aut humane de ipso dicuntur, omnia una est operatio Verbi divinitatis [c]. » De voluntate quoque diserte asserit ibidem, «unam hanc esse, eamque divinam [d]. »

Quidquid igitur humana in Christo natura vel egit, vel perpessa est hominis proprium ; veluti sunt nutricatus, somnus, fatigatio, tristitia, anxietas, corporis dolor, vulnerum, plagarumque sensus, et alia ejusdemmodi, unam ejusdem Christi operationem fuisse, Theodorus Pharanites aiebat, eamque divinam : quemadmodum et unam divinam voluntatem istorum omnium, ut in superioribus sententiis, et aliis, quas omittimus, docuit.

III. Cyrus ex Lazicæ Metropolitano Alexandrinus factus antistes, in anathematismo septimo ex novem illis, quos Alexandriæ ad conciliandos hæreticos edidit, ut capite antecedente dixi[1] ; postquam professus est naturas in Christo duas perfectas, et distinctas; et in duabus unum et eumdem : ait « hunc ipsum Christum unum, et filium, tam illa, quæ Deo conveniunt, quam humana, operari unica operatione theandrica [e]; » (hoc est, ut ad verbum solent vertere, *Deivirili*), secundum sanc. Dionysium. Huic Cyri opinioni subscripsit Sergius Constantinopolitanus in epistola[2], quam ad illum misit; in qua Patres antiquos unam asseverasse dicit operationem; nec duas ab ullo positas meminisse : tametsi solita κρύψει, ac tergiversatione usus, rem in ancipiti relinquere visus est.

Fuco.

Pyrrhus item Sergii successor in disputatione, quam cum Maximo monacho in Africa

a Theodor. in VI Syn. tom. V Conc. et in Lateran. tom. IV. E. i. Πάντα ὅσα ἱστόρηται περὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, εἴτε ψυχῆς, εἴτε σώματος, ἢ τοῦ συναμφοτέρου, ψυχῆς, λέγω, καὶ σώματος, μοναδικῶς ἅμα, καὶ ἀδιαιρέτως ἐπράττετο· ἀρχόμενα μὲν, καὶ, ὡς εἰπεῖν, πηγάζοντα ἐκ τῆς τοῦ λόγου σοφίας, καὶ ἀγαθότητος, καὶ δυνάμεως, διὰ μέσης δὲ ψυχῆς νοερᾶς, καὶ σώματος προϊόντα, καὶ διὰ τοῦτο μία ἐνέργεια ὅλου ὡς ἑνὸς. καὶ τοῦ αὐτοῦ σωτῆρος ἡμῶν ταῦτα πάντα καὶ εἰσὶ, καὶ ἐλέχθησαν.

b Ibid. Πάντα ὅσα τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας εἴτε θεία, εἴτε ἀνθρώπινα περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ἀνιστόρηται, ἀρχοειδῶς μὲν, οἷον εἰπεῖν, ἐκ τοῦ θείου τὴν ἔνδοσιν, καὶ τὴν αἰτίαν ἐλάμβανε, διὰ μέσης δὲ τῆς νοερᾶς καὶ λογικῆς ψυχῆς ὑπουργεῖτο παρὰ τοῦ σώματος, etc.

c Theodor. Δέον οὖν οὕτω φρονεῖν τε, καὶ λέγειν ἡμᾶς, πάντα τὰ κατὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ σωτῆρος Χριστοῦ ἱστορούμενα εἶναι μίαν γινώσκειν ἐνέργειαν· ταύτης δὲ τεχνίτην, καὶ δημιουργὸν τὸν Θεόν· ὄργανον δὲ τὴν ἀνθρωπότητα. τά τε οὖν ὡς θεοῦ, τά τε ἀνθρωποπρεπῶς περὶ αὐτοῦ λεγόμενα πάντα, ἐνέργειά ἐστι τῆς τοῦ λόγου θεότητος.

d Id. Theod. citatus. Αὐτοῦ γὰρ τὸ θέλημα ἕν ἐστι, καὶ τοῦτο θεϊκόν.

e Cyrus in cap. vii in sex. syn. act. xiii. Καὶ τὸν αὐτὸν ἕνα Χριστὸν, καὶ υἱὸν ἐνεργοῦντα τὰ θεοπρεπῆ, καὶ ἀνθρώπινα μιᾷ θεανδρικῇ ἐνεργείᾳ, κατὰ τὸν ἐν ἁγίοις Διονύσιον. Vide Later. synod. sub Mart. secret. iii, tom. IV *Conc.*

1 Parag. 3 — 2 In Syn. vi.

suscepit, aperte eamdem tuetur hæresim, « unam esse voluntatem affirmans divinitatis, humanitatisque Christi[a]: » ita ut unica voluntate tum ante susceptam carnem mundum ex nihilo procreare voluerit, et jam homo factus, cibum, ac somnum appetierit, cæteraque conditionis humanæ propria. Hæc et alia id genus objiciente Maximo Pyrrhus agnoscit initio disputationis.

IV. Exstat Macarii Antiocheni acerrimi, et obstinatissimi Monotheletæ verbosa fidei professio inter acta synodi sextæ: in qua post alia catholicæ consentanea fidei de naturis duabus in Christo, et una persona; de ejusdem operatione pergit ita dicere: « Non illum divina secundum Deum: nec humana secundum hominem egisse; verum Deum hominem factum, novam quamdam Deivirilem operationem, eamdemque totam vivificam ostendere[b]. » Quippe unum, et eumdem fuisse divinorum, et humanorum operum effectorem: « adeo ut et carnis propria fuerit passio; quæ tamen a divinitate sejuncta non esset; quamvis passionem non sit experta divinitas: et Dei propria fuerit operatio; quamvis per humanam suam naturam, hoc est totam nostram massam, illam expleverit unica, et sola voluntate divina, cum in eo neutiquam voluntas exstiterit alia, vel obsistens, et contraria divinæ ipsius, et potenti illi voluntati. Impossibile est enim in uno, eodemque Christo Deo nostro duas simul, et eodem tempore contrarias, aut etiam similes voluntates subsistere[c]. »

V. Ex iis Macarii verbis, ac cæteris, quæ deinceps pertexit: tum ex aliis ejusdem antesignanis hæresis, atque etiam catholicis doctoribus, qui contra illam scripserunt, perspicuum est, quibus firmamentis, ac verisimilibus argumentis usi sint Monotheletæ ad tam stolidi dogmatis faciendam fidem. Neque enim sine omni ratione sic insanisse videntur: nec venenis suis dissimulandis fucum nullum, speciemve quæsisse. Duo omnino reperio commenti illius præsidia: quorum unum ratione; alterum auctoritate constat. Ratione usi sunt præcipue duplici. Primum ita disputabant: Actiones, nec non voluntates, hypostasim sequi, non naturam; hoc est ὑποστατικὰ esse θελήματα, non φυσικά: adeoque multiplicari pro numero hypostaseon, non autem naturarum. Cum igitur in Christo, imo Christus ipse, sit unus volens; necessario putabant sequi, unam ipsius esse voluntatem, sive *volitionem*. Utrum vero de actione ipsa volendi potius, quam de naturali ejus principio, et facultate, in illa controversia sermo fuerit utrimque contendentibus: quemadmodum et universe de ἐνεργείαις magis, quam de ἐνεργητικαῖς δυνάμεσι: de hoc postea erit accuratius disserendum. Hac argumentatione Pyrrhus imprimis Maximum aggreditur in Africana collatione: hac reliqui omnes causam suam fulcire conati sunt[d]; fieri posse negantes, ut multiplicatis voluntatibus, non multiplicarentur etiam volentes[e]. Quod refellit Maximus non illic solum, sed etiam in aliis opusculis, ut suo loco dicetur: nec non Joannes Damascenus[1], et plerique alii.

Monothelismi fundamenta Personales esse *voluntates non physicas.*

Energiis... Operatoriis potentiis.

VI. Alterum argumentum illorum ejusmodi fuit: non posse voluntates duas in una et eadem inesse persona, nisi contrarias. Ita Pyrrhus in eadem collatione, « impossibile est, inquit, in una persona duas inesse voluntates absque contrarietate[f]. » Atque hæc frequentissime ab hæreticis illis usurpata ratio est; qua et minime male cogitantibus interdum catholicis illuserunt; tanquam actiones ac voluntates duas non absolute negarent in Christo; a quo tum communem illorum sensum, tum Scripturam, et orthodoxæ fidei regulam abhorrere noverant: sed

a Maxim. in *Disput.* cum Pyr. init. Ἓν θέλημα τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ δοξάσαντες.

b Macar. in act. viii, in syn. vi. Οὐ γὰρ κατὰ θεὸν τὰ θεῖα, οὐδ' αὖ κατὰ ἄνθρωπον τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλ' ἐνανθρωπήσας θεὸς λόγος καινήν τινα τὴν θεανδρικὴν ἐνέργειαν, καὶ ταύτην ὅλην ζωοποιὸν ἐπιδείκνυται.

c Ibid. Ὡς εἶναι τῆς μὲν σαρκὸς τὸ πάθος οὐ κεχωρισμένης δηλονότι ἐκ τῆς θεότητος, εἰ καὶ μὴ θεότητος ἦν τὸ πάσχειν, τοῦ δὲ θεοῦ τὴν ἐνέργειαν, εἰ καὶ διὰ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ, τουτέστιν ὅλου τοῦ ἡμετέρου φυράματος ταύτην ἐπλήρωσεν ἑνὶ καὶ μόνῳ θείῳ θελήματι. ὡς οὐκ ὄντος ἐν αὐτῷ καὶ ἄλλου θελήματος, ἢ ἀντιπίπτοντος, καὶ ἀντικειμένου τῷ θείῳ αὐτοῦ, καὶ δυνατῷ ἐκείνῳ θελήματι· ἀδύνατον γὰρ ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ Χριστῷ τῷ θεῷ ἡμῶν δύο ἅμα, καὶ κατὰ ταὐτὸν ἐναντία, ἢ καὶ ὅμοια ὑφεστάναι θελήματα.

d Pyr. Εἰ οὖν εἷς Χριστὸς, ὡς εἷς πάντως καὶ ἤθελεν. εἰ δὲ ὡς ἤθελεν, ἓν πάντως αὐτοῦ καὶ τὸ θέλημα, καὶ οὐ δύο.

e Ibid. Ἀδύνατον, τοῖς θελήμασι μὴ συνεισάγεσθαι τοὺς θέλοντας.

f Pyr. ibid. Ἀδύνατόν ἐστιν ἐν ἑνὶ προσώπῳ δύο ἀλλήλοις συνυπάρξαι θελήματα ἄνευ ἐναντιώσεως.

1 Lib. III, c. xv

eatenus solum, ut contrarias, et confligentes invicem detraherent. In quo idem illorum fucus et malitia fuit, atque olim fuerat Arianorum[1] : qui cum Filium ὁμοούσιον, id est *consubstantialem*, prædicari ab catholicis ægre ferrent, falsa illius interpretatione vocis, invidiam ei facere conabantur, asserentes divisibilem, ac mutabilem sequi inde Patris esse naturam : eo quod defectio quædam substantiæ, ac profluvium voce ista significetur. Quod ut necesse non erat; et mentiebatur qui sic τὸ ὁμοούσιον explicabat Arius : sic Monotheletæ strenue nugati sunt, dum voluntatibus, et actionibus duabus, quas catholici in Christo statuebant ; adjunxere, quam iidem isti detestabantur, pugnam illarum, et discordiam ; quasi non possent duæ in una persona voluntates totidem esse naturarum, nisi essent invicem contrariæ. Cujus rei argumentum maxime de Christo capere solebant ; in quo si duæ voluntates fuerunt, eædem pugnasse invicem intelliguntur, quando imminentem necem, ac supplicium perpeti una recusabat, quod esse tolerandum altera decreverat. Ita Sergius in epistola *ad Honorium* ; et alii, uti dixi, coryphæi hæresis istius : nec non Macarius Antiochenus, et Stephanus ejus discipulus in sexta synodo causati sunt, se idcirco voluntates duas in Christo profiteri non posse, quod nulla fuerit in illo dissensio : « neque carnalis voluntas, nec humana aliqua cogitatio[a]. » Vide et Pauli Constantinopolitani episcopi locum, ex ejus *ad Theodorum papam* epistola, in actione XIII synodi ejusdem. Prorsus impuri isti, similiter ut Ariani, ab mortalis fæce corruptelæ vindicari posse vocabula ista non putabant, quibus catholici dogmatis professio continebatur.

VII. Jam quod auctoribus se antiquis Patribus ita sentire dicebant ; quod alterum est illius hæresis firmamentum ; hunc in modum adstruebant ; cujus ex Sergii epistola *ad Honorium*, et, qui ejus verba transcripsit, Macarii Antiocheni confessione, specimen hic dabimus. « Hanc esse divinorum mentem ac sententiam Patrum affirmant isti ; sic asserentium, nunquam intelligente anima præditam Domini carnem, seorsim, ac proprio impulsu, contra nutum uniti ipsi secundum hypostasim Dei Verbi naturalem peregisse motionem : sed quando, qualem, quantamque Deus ipse Verbum volebat. Et ut aperte dicam ; quemadmodum corpus nostrum ab intelligente, ac rationali nostra anima regitur, gubernatur, et ordinatur : sic in Christo Domino, tota humana coagmentatio ab ejusdem Verbi divinitate semper, et in omnibus acta et impulsa, divinitus movebatur[b]. » Quod ex Gregorii Nysseni verbis probare nititur : qui Christi perpessiones per humanum corpus operatam esse divinitatem ait : adeo ut Dei ipsius actio sit, passio vero, carnis. Ita Sergius, et Macarius.

VIII. Cum igitur *homo ille*, sive potius *humanitas* Christi, a Divino Verbo ageretur, et ejus impressione, impulsuque moveretur in omnibus, fontem ac principium actionis, non in inferiore natura, sed in motrice hujus, et gubernatrice sola contineri putabant : actionem porro ipsam ab hac manantem, et profusam, sic in illa recipi, ac per ipsam refundi, et administrari ; quemadmodum per instrumentum transit, non ab eo oritur, causæ principalis effectio. Atque uti corpus nostrum instrumentum est animæ nostræ ; nec per se agit ; sed agitur, et movetur, ac vitalem impulsum ab illa, tanquam origine, ac principio accipit : cum sit ex sese, ac suapte vi mortuum, et inanimum : sic illi hominem in Christo prorsus ἀθέλητον, et ἀνενέργητον, hoc est *carentem actione, ac voluntate omni* constituebant ; rationali præsertim, et intelligentis propria : cujus stirps, et vitalis, ut sic loquar, facultas, et potentia in divinitate inerat, a qua deinceps in humanitatem, sive εἰς τὸ ἀνθρώπινον σύγκριμα. manabat et profluebat, citra principalem vim et facultatem causæ agentis effi- *In humanum compositum*

a In VI *Syn.* act. E. Ἡμεῖς ἀνθρώπινον θέλημα ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ οὐ λέγομεν, θεῖον δὲ ναί. δίχα γὰρ σαρκικῶν θελημάτων, καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, etc.

b SERG. *ad Honor.* act. XII sex. syn., tom. V *Conc. et Macar.* in act. VIII synod. ejusd. Ἡ δὲ σωτήριος τῶν θεοφόρων πατέρων διδασκαλία ἐναργῶς ἐκπαιδεύει τὸ, μηδέ ποτε τὴν νοερῶς ἐψυχωμένην τοῦ κυρίου σάρκα κεχωρισμένως, καὶ ἐξ οἰκείας ὁρμῆς, ἐναντίως τῷ νεύματι τοῦ ἡνωμένου αὐτῇ καθ' ὑπόστασιν θεοῦ λόγου, τὴν φυσικὴν αὐτῆς ποιήσασθαι κίνησιν· ἀλλ' ὁπότε, καὶ οἵαν, καὶ ὅσην αὐτὸς ὁ θεὸς λόγος ἠβούλετο. καὶ σαφῶς εἰπεῖν, ὃν τρόπον τὸ ἡμέτερον σῶμα ἡγεμονεύεται, καὶ κοσμεῖται, καὶ τάττεται ὑπὸ τῆς νοερᾶς, καὶ λογικῆς ἡμῶν ψυχῆς· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ ὅλον τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ σύγκριμα ὑπὸ τῆς αὐτοῦ τοῦ λόγου θεότητος ἀεὶ, καὶ ἐν πᾶσιν ἀγόμενον θεοκίνητον ἦν.

1 Vide l. IV *de Trin.* c. V, § 7.

cientia : non secus ac « ferramentum quid agat nescit : curationem vero, quæ per illud exercetur, novit medicus[a], » ait Chrysostomus.

Testantur hoc idem Theodori Pharanitæ ex synodo sexta supra a nobis allata verba [1]; in quibus unam ait actionem totius esse Christi, quæ ab Verbi divini sapientia, et bonitate, ac virtute profecta, per mediam intelligentem animam, corpusque procedat.

IX. Alterum testimonium, idemque celeberrimum, et in quo fundum hæresis inscitæ, ac velut arcem propugnandæ illius Monotheletæ statuebant, ex Dionysii epistola quarta petitur : ubi Christum ait, « non humano modo propria hominis egisse : sed cum vir esset factus Deus, novam quamdam Deivirilem operationem vivendi genere instituisse[b]. » Ea Dionysii vox perperam ab imperitis, et contentiosis hominibus excepta in eorum perniciem, ac firmamentum cessit nefandissimi erroris. Itaque deinceps nemo ex illo grege, rationem reddidit fidei suæ, quin θεανδρικὴν illam ἐνέργειαν occineret, ac testem citaret, et auctorem Dionysium. Ita Macarius Antiochenus, hæreticus in actione secunda synodi sextæ : Ita Cyrus Alexandrinus eodem infectus errore[2], in anathemastimo septimo. Ita Pyrrhus in *Disputatione cum Maximo :* ac cæteri omnes eadem insania perciti : qui θεανδρικὴν ἐνέργειαν illam sic a Dionysio nominatam interpretati sunt, quod ab sola divinitate, una et simplex actio producta, per humanam naturam, quasi per instrumentum, ac vehiculum, foras erumperet. De quo Dionysii loco postmodum uberior a nobis instituetur oratio, cum de Christi operatione disputabitur, ubi et de aliis sanctorum, atque orthodoxorum Patrum locis agemus, quibus abusi illi sunt ad hæresim suam adstruendam.

Deivirilem.. operationem

Deivirilem operationem

Præter hæc vero etiam alia testimonia corraserunt ex supposititiis libris : velut ex eo, quem Mennas Constantinopolitanus ad Vigilium scripsisse ferebatur : quem pro conficto et pseudepigrapho synodus sexta damnavit, et proscripsit[3]: cum quidem multum illo usi sint hæretici isti[4]. Tum ex germanis alioqui sanctorum Patrum monimentis sententias aliquot excerpserunt : sed nec integras ; nec ex fide, aut ad auctorum sensum explicatas : ut in sexta synodo palam ostensum est : quod quidem suo loco declarabitur.

CAPUT XXI.

Quodnam Monotheletarum dogma fuerit. 1. *Unam in Christo voluntatem constituentes variis modis interpretati sunt.* 2. *Ab quibus hæreticis propagati sunt. Inter alios a Nestorio ortum accepisse dicuntur : quod valde mirum sit.* 3. *Præcipue autem ab Apollinaristis, et Monophysitis.* 4. *De Ecthesi Heraclii, et Typo Constantis, in quibus veteres constitutum aiunt, unam voluntatem, et unam actionem inesse Christo.* 5. *Sed aliter habere videntur. Nam Ecthesis nec unam, nec duas operationes dici patitur : voluntatem tamen unam callide profitetur : Typus neque operationes, neque voluntates duas, unamve.* 6. *Excutiuntur arcana illius hæresis : ex quibus colligitur, unam operationem minus audacter, quam voluntatem unam ab illis prædicatam fuisse, cujus ratio deinceps exponitur, ex* ἐνεργείας *proprietate*, 9. *et voluntatis.* 11. *De Honorio Romano pontifice ; qui ab hæresis illius suspicione purgatur.*

I. Qui adversus Monotheletarum ab antiquis edita Patribus monimenta legerit, multiplicem et absonam fabulæ ejusdem ab illis explicandæ rationem fuisse comperiet, quam hic paucis, quoniam ita necesse videtur, exponendam censui.

Unam in Christo voluntatem varie interpretantur Monotheletæ.

Imprimis illa, quam superiori capite tradidi, communis, et usitata maxime ponenda est ; quæ unam, et simplicem in Christo voluntatem, et actionem constituit. Hanc Macarius Antiochenus in sexta synodo profitetur ; dum « negat se duas voluntates, aut actiones duas asserere in Incarnatione Christi Domini : sed unam voluntatem, et theandricam actionem[c]. » Quam etiam divinam esse duntaxat, idem postea confirmat : ita ut

a Chrys. hom. in *Ps.* III. tom. VIII. Ὥσπερ τὸ σίδηρον οὐκ οἶδεν ὃ ἐνεργεῖ, τὴν δὲ διὰ τοῦ σιδήρου θεραπείαν οἶδεν ὁ ἰατρός.

b Dion. ep. IV. Οὐ τὰ ἀνθρώπεια κατὰ ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀνδρωθέντος θεοῦ, καινήν τινα τὴν θεανδρικὴν ἐνέργειαν ἡμῖν πεπολιτευμένος.

c Act. VIII. Οὐ λέγω δύο θελήματα, ἢ δύο ἐνεργείας ἐπὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἓν θέλημα, καὶ θεανδρικὴν ἐνέργειαν.

1 Parag. 2.— 2 Act. XIII.— 3 Act. XIV.— 4 Serg. in ep. *ad Cyr.* act. XII, Syn. VI. Pyr. in Disp. cum max.

humana nulla voluntas, neque operatio uerit in Christo. Macarii verba paulo ante descripsimus[1].

Postea catholicorum disputationibus fracti, et convicti, ne Monophysitarum hæresi, tot synodicis sententiis oppressæ, ac prostratæ affines esse viderentur, atque unam in Christo naturam asserere, « duas fassi sunt operationes ob diversitatem naturarum, sed duas unam propter unitionem, » ut in Anastasii *Collectaneis* testatur Maximus martyr. Atque hoc Pyrrhus in disputatione cum eodem Maximo declarat hunc in modum. « Quemadmodum ex duabus naturis unum quiddam dicimus esse compositum, ita potest a nobis usurpari ex duabus voluntatibus naturalibus una quædam composita; ut et duas asserentes voluntates, propter naturalem in Christo differentiam naturarum: et unam constituentes propter summam unionem, de meris vocabulis conflictari inter se desinant[a]. »

Rursus iidem hæretici, nefarii dogmatis invidiam non ferentes, eo confugerunt, ut nec unam voluntatem in Christo, nec duas nominandas putarent; quod neutrum in Scriptura, neque in synodis, aut sanctorum Patrum monimentis diserte significaretur. Quod sub ipsum maxime primordium nascentis illius sectæ fecerunt. Ita Sergius Constantinopolitanus[2]: qui unus fuit ex conditoribus istius hæresis, Cyro Alexandrino suasit, ut deinceps nec unam, nec duas voluntates exprimi pateretur: quod ad Honorium papam ipse scripsit. Idem continebat decretum Heraclii, sive potius Sergii: quæ appellata est ecthesis: nec non Constantis, qui nepos fuit Heraclii, Typus: ut supra memini[3]: et postea fusius explicabitur. Denique Sergii unius inconstantem, ac versatilem in hæretico suo profitendo dogmate levitatem, erudite prosequitur, et exagitat Maximus martyr in *Collat. cum Pyrrho*; quam varietatem alias explicabimus, cum de libera Christi voluntate catholicam fidem adstruemus.

II. Nunc quos revera auctores habuerint amentiæ suæ stolidi Monotheletæ, et quorum ex hæresibus venena collegerint erroris non magis impii, quam inconsulti, paucis exequemur. Hoc vero difficile non est, si quis recensitas a nobis antea factiones hæreticas percurrat, quæ Incarnationis sinceram rationem inventis conturbarunt suis. Ac plerique, tum in synodo sexta œcumenica, tum in Lateranensi sub Martino primo habita memorantur. Sunt autem isti, Manes[4], Arius[5], Apollinaris, Eutyches, Severus, Theodosius, cum Monophysitarum reliqua secta: et, quod incredibile videatur, etiam Nestorius. Nam priores illos, qui aut nullam aliam, veram quidem, ac solide exstantem naturam, præter divinam, Christo tribuebant: aut humanam non ex toto, sed potiore sui parte mutilatam, et intellectu ac ratione carentem: aut hanc in divinam absorptam fuisse dicebant, et in unam coaluisse naturam: hos, inquam, omnes unicam voluntatem, et actionem in Christo constituisse, non valde mirari subit: hoc enim ex illis opinionibus sequitur, quas in primo libro accurate declaravimus. De Nestorio, singulare prorsus est, quod ipsum tamen illius ex verbis ostendit Agatho Romanus pontifex, in epistola synodica, quam ad Constantinum Pogonatum misit, quæ in sexta synodo recitata est.

A quibus hæreticis propagati Monotheletæ.

Ea verba sunt hujusmodi, ex libro secundo, quem inscripserat: *præclaræ initiationis*: « Inconfusas custodimus naturas, non secundum substantiam, sed voluntatis tantum arbitrio copulatas, propter quod earum unam voluntatem, et operationem, et dominationem statuimus dignitatis æqualitate ostensas[b]. »

Hinc Abbates, et monachi Orientales in libello, quem synodo Lateranensi sub Martino primo Romæ habitæ contra Monotheletas obtulerunt, asserunt illos cum Severo[6], et Apollinari, ac Nestorio, et Theodoro, nempe Mopsuesteno, consentire.

Maximus vero monachus, idemque martyr, in *disputatione cum Pyrrho*, Nestorium scribit

a Disp. Max. in calce tom. VIII Baron. col. 759 fine. Δυνατὸν δὲ ὥσπερ ἐκ τῶν δύο φύσεων ἕν τι σύνθετον λέγομεν, οὕτω καὶ ἐκ τῶν δύο φυσικῶν θελημάτων ἕν τι σύνθετον λέγειν· ἵνα καὶ δύο λέγοντες θελήματα, διὰ τὴν φυσικὴν τῶν ἐν Χριστῷ φύσεων διαφορὰν, καὶ οἱ ἓν λέγοντες, δι' ἄκραν ἕνωσιν, μηκέτι ψιλῶν λέξεων ἕνεκεν πρὸς ἀλλήλους διαφέρωνται.

b Nestor. in *Agath.* ep. quæ est in act. IV, syn. VI. *Conc.* Ἀσυγχύτους φυλάττομεν τὰς φύσεις οὐ κατ' οὐσίαν, γνώμῃ δὲ συνημμένας. διὸ καὶ μίας αὐτῶν τὴν θέλησιν, ἐνέργειάν τε, καὶ δεσποτείαν ὁρίζομεν ἀξίας ἰσότητα δεικνυμένας, scrib. ἰσότητι.

1 Cap. antec. § 6.— 2 In Syn. VI, act. XII.— 3 Cap. XIX.— 4 Mart. in Later. Syn. Cons XX.— 5 Ib. in Syn. VI, act. XVIII et Agatho in ep. Act. IV ejusdem Synodi.— 6 In Secret. LXII Syn. Later.

duas personas Christo, et unam operationem affingere, nimirum σχετικὴν, hoc est *solius habitus, et affectus*; qualem ἕνωσιν, id est *unitionem* naturarum istarum, imo personarum, esse credebat[a].

Monothelismus appendiculum Apollinarismi et Eutychianismi.

III. Quocirca Monotheletarum error consectarium quoddam fuit, et appendicula hæresis Eutychianæ, sive Apollinaristarum, et unius omnino naturæ defensorum : tametsi duas aperte, ac diserte naturas in Christo profitebantur; ut ex omnibus antesignanorum illius sectæ formulis, ac confessionibus fidei, aliisque scriptis intelligitur, quæ in sexta synodo citata, et antecedenti a nobis capite commemorata sunt. Vide inter alia Macarii Antiocheni ἔκθεσιν in actione octava synodi illius.

Expositionem.

Quanquam Martinus Papa in Lateranensi synodo, recitatis Theodori Pharanitæ, principis illius hæresis verbis, eumdem accusat, adeoque sectam universam, tanquam veram, ac solidam carnem, molemque corporis incarnationi detraxerint; sola ejus relicta specie, vel, ut Martinus loquitur, phantasmate. Verba Pharanitæ, quæ Græce in sexta synodo recitata sunt, sic habent. « Nam anima nostra non tantam a natura vim habet, ut nativas corporis proprietates ab hoc, vel a seipsa possit expellere : nec adeo in potestate corpus suum rationalis obtinet anima, ut quæ illi insita sunt, et naturalia, velut molem, fluxionem, et colorem, pervincere possit, atque iis ipsum aliquando liberare. Quæ omnia in suscepta natura Salvatoris nostri Jesu Christi narrantur, et facta sunt in divino, ac vivifico corpore. Nam illa citra molem, et, ut ita loquar, incorporaliter absque diremtione processit e vulva, et sepulcro, ac per fores ; nec non tanquam supra solum, ita supra mare pedibus ambulabat[b]. » Quibus ex Theodori verbis Martinus papa, illum asserit veram negasse carnis, hominisque substantiam in Christo. « Nam si absque tumore, et incorporaliter ex utero processit, et super dorsum maris deambulavit, hoc ipsum quod deambulabat, et procedebat, ergo phantasma erat [1]: » ac Patrum deinceps auctoritate hæreticum illum refellit. Verum etsi clam, et in sinu Monotheletæ errorem istum alerent, ac foverent, non tamen palam præ se ferebant. Et fieri potest ut Theodorus ille, cum molem, ac cætera corpori insita Christum ademisse sibi asserit, non proprietates ipsas, sed usum, effectumque proprietatum intellexerit : hoc est, ut philosophorum scholæ loquuntur, *actum secundum*, non *primum*, quo sensu non tam damnanda vox illa foret.

De Ecthesi Heraclii et Typo Constantis.

IV. Ut hanc de Monotheletarum hæresi disputationem finiam, duo adhuc explicanda restant : unum, de ambobus edictis totidem imperatorum, quæ in illius sectæ gratiam scripta sunt, *Ecthesi*, ac *Typo* : alterum, de Honorio papa, cujus nomini conflata est invidia propter ejusdem erroris suspicionem. Horum prius idcirco propriam, et diligentem animadversionem requirit, quod duæ illæ formulæ adeo perplexis, et obscuris verbis, sententiisque conceptæ sunt, ut quid statuant, et quatenus invicem distent, aut congruant non sit facile discernere, sed nec satis ea constare videntur, quæ veterum aliqui de illis memoriæ prodiderunt. *Ecthesim* ab Heraclio promulgatam unam in Christo voluntatem, et operationem decrevisse Martinus primus docuit in allocutione ad Patres synodi Lateranensis habita, his verbis [2]: « Et Cyrus quidem ante hos decem et octo annos, unam operationem in Christo in eadem Alexandriæ urbe definiens divinitatis ejus, et humanitatis, ad similitudinem Acephalorum hæreticorum ordinando capitula numero novem in ambone prædicans, cum anathemate qui sic non saperet, impie promulgavit. Sergius autem per epistolam, propriam ad denominatum Cyrum scriptam, eamdem similiter unam operationem suscipiens, cum eo irrationabili præsumptione ausus est confirmare, Et non solum hoc, sed etiam post aliquot annos ejusdem Cyri novæ adinventionis, hoc est per nuper duodecimam indictionem elapsam, hæreticam et ipse conscribens ecthesim fidei, sub nomine tunc imperantis Heraclii ; unam in eadem

a Maxim. Καὶ μὴν Νεστόριος, δύο πρόσωπα λέγων, μίαν δογματίζει ἐνέργειαν.

b Theod. Phar. in act. xiii, syn. vi. Ἡ μὲν γὰρ ἡμετέρα ψυχὴ οὐ πέφυκε τοιαύτης δυνάμεως εἶναι. ἵνα τὰς φυσικὰς τοῦ σώματος ἰδιότητας ἐξ αὐτοῦ τε, καὶ ἑαυτῆς ἀπελαύνῃ. ἀλλ᾽ οὐδὲ κυρία τοσοῦτον ὤφθη λογικὴ τοῦ ἰδίου σώματος, ὥστε καὶ τῶν κατ᾽ αὐτὸ, καὶ συμφυῶν αὐτῷ, ὄγκου, καὶ ῥοῆς, καὶ χρώματος ἐπικρατῆσαι, καὶ ἔξω τούτων αὐτὸ καταστῆσαί ποτε. ἅπερ ἅπαντα κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἱστόρηται, καὶ γεγένηται ἐν τῷ θείῳ, καὶ ζωοποιῷ σώματι. ἡ γὰρ ἀόγκως, καὶ οἷον εἰπεῖν, ἀσωμάτως ἄνευ διαστολῆς προῆλθεν ἐκ μήτρας, καὶ μνήματος, καὶ θυρῶν. καὶ ὡς ἐπ᾽ ἐδάφους, τῆς θαλάσσης πεζεύει.

1 In Later. Syn. Secr. ii et in ep. *ad Const.*— 2 Secr. i.

Salvatoris nostri, secundum impium Apollinarem, voluntatem, et operationem instituit, ex hoc quod dicit imprudenter, sequi operationem voluntatem. »

Maximus vero martyr, initio *collationis cum Pyrrho* habitæ, « unam in Christo voluntatem per Ecthesim promulgatam esse scribit[a]. » Idem porro, in altera collatione[1], quam Constantinopoli cum principibus habuit, dicit ea, quæ Cyrus in novem capitulis Alexandriæ proposuerat, « per ecthesim damnata, et quæ dogmatizaverunt per ecthesim, per typum irrita statuisse, ac deposuisse semetipsos totiens. » Sed Ecthesis verba hic adscribere, ac perpendere satius est, quibus dogma suum exponit.

V. Exstat Heraclii *Ecthesis* in secretario quarto synodi Lateranensis sub Martino primo celebratæ[2]. Typus quoque in eodem *secretario* legitur. In neutro vero edicto decernitur, unam Christi operationem esse: Imo ita potius præcipitur, ne quis vel unam, vel duas profiteatur. Ecthesis, post longam et catholicam explanationem Trinitatis et Incarnationis, « nullo modo concedit alicui ex omnibus unam, vel duas dicere, sive docere operationes in divina Domini Incarnatione; sed magis, sicut sanctæ, et universales tradiderunt synodi, unum, eumdemque filium unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum verum Deum confiteri operari divina, et humana. » Addit subinde rationem, ob quam nec unam, nec duas dici patiatur operationes: « eo quod unius quidem operationis vox, licet ab aliquibus Patribus dicta est, tamen turbat, et extraneat quorumdam aurés, arbitrantium in interitum eamdem prolatam esse duarum naturarum, quæ in una subsistentia unitæ sunt in Christo Deo nostro. Similiter autem et duarum operationum vocem multos scandalizare, utpote a nemine dictam sanctorum, et præcipuorum Patrum: sed et sequi in eo, ut duas confiteamur voluntates, contrarie ad invicem venientes, Deo quidem Verbo volente saluberrimam passionem explere, Incarnationem autem in eo factam obviam euntem ipsius voluntati, et oppugnantem, et exinde duo contraria volentes introduci: quod impium est, et extraneum Christianici dogmatis. » Postquam autem de ἐνεργείᾳ, id est *operatione*, statuit sic, ut neutri parti præjudicare, sed utraque suppressa, paci et concordiæ cavere videretur; mox de voluntate manifeste virus hæreticum expromit; unam in Christo confitens. « Unde sanctos Patres, inquit, in omnibus, et in hoc sequentes, unam voluntatem Domini nostri Jesu Christi verissimi Dei confitemur. »

At vero Typus absolute vetat tam voluntatem, quam operationem unam, aut duas nominari; « ut qui sunt catholicæ, et Apostolicæ Ecclesiæ non habeant licentiam invicem a præsenti, de una voluntate, aut una operatione, aut duarum voluntatum, aut duarum operationum qualemcumque proferre altercationem, aut contentionem, aut rixam. »

Igitur *Ecthesis* hoc habet proprium, ut operationem dici unam, duasve prohibeat: voluntatem vero unam aperte confiteatur. Quod sane jure mirandum videtur. Nam et voluntas ipsa quoque est ἐνέργεια, id est *operatio*; quare eadem utriusque ratio est. Quidnam igitur est causæ, cur voluntatem potius unam, quam operationem profiteri *Ecthesis* permiserit? Antequam respondeo, nonnulla de usu vocum illarum observanda sunt, quem apud sectæ illius principes animadvertimus.

Unica operatio minus audacter quam unica voluntas a Monothelitis propugnata, et quare.

VI. Monotheletarum hæresis prima velut eruptio facta est, uti supra docui[3], anno Heraclii 20, ex Athanasii Jacobitarum antistitis callida sciscitatione, qua illud de imperatore quæsivit, utrum una Christa operatio profitenda esset, an duæ. Theophanes, Cedrenus, Miscella, aliique passim annales Græci, non minus de voluntatum, quam de actionum numero interrogatum esse produnt Heraclium ab Athanasio, et ab illo Cyrum Lazicæ Metropolitanum, ab utroque vero Sergium Constantinopolitanum. Verum ex Cyri, et Sergii epistolis constat, de *operatione* sola nominatim factam esse mentionem. Cyrus Heraclii interrogatione perculsus, ut ipse refert, cum expedire non posset, una esset an duæ in Christo ἐνέργειαι, ac duas esse contenderet ex Leonis Papæ verbis, ostensas sibi ab Heraclio ait litteras Sergii, quibus percontanti sibi, unam esse tantummodo ἐνέργειαν

Operationes

Operationem.

a Maxim. Ἓν θέλημα τῆς θεότητος, τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ δοξάσαντες, καὶ μὴ μόνον δοξάσαντες, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ λύμῃ τοῦ παντὸς τῆς ἁγίας ἐκκλησίας σώματος, διὰ καινῆς ἐκθέσεως τοῦτο προτεθεικότες.

1 In Col. Anast.— 2 Tom. IV Conc.— 3 Cap. xxix, parag. 1.

responderat. Hac de causa scribere se ad illum Cyrus dicit epistolam eam, quæ recitata est in sexta synodo [1]. Atqui solius ἐνεργείας ibi meminit Cyrus, non *voluntatis*. Apparet ergo de *voluntatibus* supplevisse Græcos historicos, quia revera consequens erat ex *operationum* numero, voluntatum *numerus*. Quin et Cyrus ipse [2], postquam Alexandrinus Patriarcha factus est, in anathematismo suo septimo, unam θεανδρικὴν ἐνέργειαν, id est *Deivirilem operationem*, fatendam edixit, non *voluntatem*.

Operationis.

VII. Sergius vero in epistola [3], qua priori a Cyro ad se missæ, antequam Alexandrinum thronum obtineret, respondit, quæsitum ab eo de sola ἐνεργείᾳ significat, non de voluntate. Ideo tamen subinde ex supposititio Mennæ Constantinopolitani Patriarchæ libello *ad Vigilium papam*, verba quædam citat, quibus asseritur « una Christi voluntas, et una vivifica operatio[a]. »

Operatione.

Et in epistola *ad Honorium papam*[4], in qua causæ totius statum, et orientis hæresis illius ac controversiæ seriem refert, de duabus operationibus interrogatum se ab Cyro, nec non ab Sophronio, scribit : ac se utique suasisse, ut ab unius, aut duarum operationum appellatione desisterent : quod prior, etsi ab quibusdam Patribus usurpata legitur, novitatis habet offensionem, tanquam ad naturarum duarum negationem pertineat ; posterior vero, duarum operationum, præterquam quod a nullo veterum memorata est, consequens hoc parit, « ut duæ voluntates invicem contrariæ ponantur, ex quo volentes duo, et quidem contraria colliguntur, quod est impium : cum impossibile sit, in uno eodemque subjecto duas simul voluntates subsistere[b]. » Ex quibus Sergii verbis liquet, aliter ab eo statutum esse de operatione, quam de voluntate, nec de ambarum unitate, aut numero, ac discrimine par et idem illius fuisse judicium. Siquidem voluntates dici duas nullo modo patitur : operationes vero duas non prorsus condemnat : sed pacis, et concordiæ gratia, et, ut Græci loquuntur, κατ' οἰκονομίαν, taceri, ac supprimi jubet, non minus, quam operationem unicam ; cujus utique professionem non per sese damnandam arbitratus est.

At Theodorus Pharanites, quem novæ istius hæresis auctorem Martinus Papa primus nominat[5], ut et Stephanus Dorensis, non solum ἐνέργειαν unam, verum etiam voluntatem unam asserit[6] : ut ex illius verbis cognoscitur, quæ supra descripsimus[7]. Quod ipsum et Paulus Constantinopolitanus Patriarcha fecit in epistola *ad Theodorum Papam*[8] : nec non Macarius Antiochenus in sexta damnatus synodo ; et Pyrrhus : quorum dicta capite illo vicesimo reddidimus.

Operationem.

VIII. Ex omnibus istis evidens est, Monotheletarum principes, et auctores defugisse nonnunquam apertam confessionem unius operationis in Christo ; voluntatis autem unius præ se tulisse : tametsi utrumque ex illorum assertione, ac doctrinæ principiis erat consequens. Hujus tergiversationis manifesta sunt in superioribus argumenta : præsertim in Heraclii *Ecthesi*. Nec dubitandum est, quin mysterii aliquid, et arcani consilii in hac re fuerit : cujus non contemnenda sit inquisitio.

Hoc ut palam faciamus, quod quidem assecutos nos esse confidimus, utriusque vocabuli, ἐνεργείας, et θελήματος, consideranda notio est, et usus in communi sermone. Nec nova, vel longa explicatione est opus, quod ad ἐνέργειαν spectat. De hac enim plenissime scripsi in quinto libro de Deo, capite decimo. Ex quo constat ἐνέργειαν appellari, naturalem, et necessariam τῆς οὐσίας, id est *substantiæ* motionem, quæ naturam comitatur, ex eaque statim proficiscitur. Scitum enim illud est Græcorum maxime theologorum consensu ; velut Maximi, Joannis Damasceni, ac cæterorum, qui Monotheletarum hæresim impugnarunt ; Naturam esse nullam, aut substantiam, quæ sit ἀνενέργητος.

Exponitur sensus energiæ et voluntatis ἐνεργείας et θελήματος.

Energiæ. expers.

Itaque naturæ omnis sua est attributa propria, et οὐσιώδης operatio, quæ eam sequitur. Sic prima viventis actio, et motio, vita est ipsa ; quæ vegetabilis animæ functiones continet : sensu præditorum princeps operatio, interioris est sensus agitatio perpetua : intel-

a Act. XII, syn sex. Ἐν ᾧ τὸν ὅμοιον, καὶ αὐτὸν τρόπον ἓν τὸ τοῦ Χριστοῦ θέλημα καὶ μίαν ζωοποιὸν ἐνέργειαν ἐδογμάτισε.

b Serg. *ad Honor.* Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἕπεσθαι ταύτῃ τὸ καὶ δύο πρεσβεύειν θελήματα ἐναντίως πρὸς ἄλληλα ἔχοντα, etc. Ἔνθεν δύο τοὺς τἀναντία θέλοντας εἰσάγεσθαι, ὅπερ δυσσεβές. ἀδύνατον γὰρ ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ὑποκειμένῳ δύο ἅμα, καὶ κατὰ ταὐτὸν (ἐναντία) ὑφεστάναι θελήματα.

1 Act. XIII. — 2 Ib. — 3 Act. XII Syn. sex. — 4 Serg. in ep. *ad Honor.* act. XII Syn. sex. — 5 In Later. Syn. Cons. III, tom. IV. — 6 Ib. Cons. II. — 7 Cap. XX, § 2. — 8 Ib. Cons. XIII, sup. c. XX, § 4 et 5.

ligentium ἐνέργεια, rationis est continuus usus: quæ omnia uberius illic enucleata sunt. Hæc est φυσικὴ ἐνέργεια, quæ scilicet naturæ unicuique convenit, et ei necessario adjungitur. Quanquam aliæ quoque sunt ἐνέργειαι minime necessariæ, quæ ex naturalibus principiis, et facultatibus, non tamen naturaliter, hoc est determinate, et necessario, ac continenter oriuntur: cujusmodi sunt liberæ hominum, ac ratione præditorum actiones. Sed ἐνεργείας vocabulo frequentius prioris generis operatio subjicitur apud Græcos theologos, præsertim cum de Christi actione disputatur.

IX. Jam *voluntatis* nomen in his controversiis, quando actionem potius, quam potentiam agendi significat, quod interdum evenit contra, atque in ἐνεργείᾳ fieri proxime dictum est, non naturalem, sed liberam arbitrii nostri motionem indicat. Nam licet actiones voluntatis, sive *voluntates*, aliæ sint naturales, et necessariæ; aliæ contingentes, et liberæ: tamen sæpius *voluntatis* nomen, et ab hoc deflexum *voluntarii;* cum absolute, ac simpliciter usurpantur, pro libera sumuntur: ut alibi fusius docui[1]. Sic Augustinus *ad Psalmum* CXXXI, de Davide in potestate Saulem habente loquens: « Habebat illum in potestate, inquit[2], et non necessitate, sed voluntate pepercerat: » ac passim tam apud profanos, quam apud sacros scriptores *voluntarii* vox non aliud quam liberum sonat, hoc est quod deliberatione, et electione fit.

Græci theologi *voluntatem* bifariam dividunt, hoc est actionem ipsam volendi, quam θέλημα vocant. Aliud θέλημα dicunt esse φυσικὸν, aliud γνωμικόν. Est autem γνώμη Latinis *sententia*, hoc est judicium, quod *practicum* nominant: quod ex consultatione oritur: quando post deliberationem, et ancipitem de optando alterutro cogitationem, ad unum aliquod adhærescimus, idque anteponendum esse decernimus alteri; quo ex judicio sequitur electio. Ita Joannes Damascenus[3]; cujus verba descripsi in libro tertio *de Opificio*.

Maximus martyr in *Disputatione cum Pyrrho*, γνώμην definit « voluntatem quodammodo affectam, quæ cum habitudine quadam bonum vel verum, vel putatum amplectitur[a]: » tum varias illius vocis significationes numerat[4], ad viginti octo. Porro in Christo negat fuisse γνώμην, eo quod ibi tantum sit, ubi boni aut mali dubia primo, tum libera est electio, cujusmodi in Christo non fuit, quod et Joanni Damasceno videtur[5].

Jam vero Monotheletæ θέλημα φυσικὸν, id est *voluntatem naturalem* dici nullo modo ferebant, eique Pyrrhus acerrime refragatur in *Disputatione cum Maximo*[6]; ne si naturalis esset[7], esset item necessaria. Proinde θέλημα in Christo nonnisi γνωμικὸν admittebant[8], quod et ὑποστατικὸν, id est *personale* esse dicebant. Ex quo consequens fit unam tantummodo voluntatem in illo exstitisse: quia si duæ forent, necesse sit eas mutuo sibi esse contrarias: adeoque alteram bonam, alteram malam: quoniam hæc est τῆς γνώμης conditio.

X. Hinc apparet cur iidem hæretici ἐνέργειαν unam plerumque diffidenter, ac timide professi sint, nimirum ne naturas duas inficiari viderentur; eo quod ἐνέργεια est φυσικὴ; atque idcirco pro naturarum numero multiplicatur: θέλημα vero unicum esse, apertius, et constantius docuerint: rati plausibilius hoc ipso dogma suum fore: cum qui illud audirent, nihil eos putarent aliud velle, quam unam, id est consentientem, et concordem fuisse naturæ utriusque voluntatem; nec humanam ab divina discrepasse. Hinc etiam duarum voluntatum assertores catholicos traducere solebant, tanquam pugnæ illius voluntatum in Christo, ac dissidii defensores. Deinde quia τὸ γνωμικὸν θέλημα, hypostasis proprium est (quippe velle simpliciter naturæ proprietas est; hoc autem vel illo modo velle, personæ est, ut Maximus docet) cum una sit hypostasis in Christo[9], consequens hoc esse videbant, unicam esse voluntatem. Atque hoc plenius exponendum erit postea, cum de Christi voluntate ac libertate disputabimus.

XI. Superest ut de Honorio Romano pontifice dicamus, qui inter Monotheletarum principes in sexta synodo notatus, et damnatus legitur. Non ero longior in illius causa disceptanda; quod eam plerique catholici, et eruditi viri accurate susceperint: ac præsertim Baronius in *Annalibus*[10], aliique plures, qui inustam illius nomini suspicionem hæresis strenue depulerunt. Itaque pauca de hoc

a Max. in calce tom. VIII *Ann. Baron.* Οὐκοῦν ἡ γνώμη οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ποιὰ θέλησις σχετικῶς τινὸς ἢ ὄντος, ἢ νομιζομένου ἀγαθοῦ ἀντεχομένη.

1 Tom. IV. lib. IV *de Opif.* c. v et c. xi.— 2 Aug. t. VIII.— 3 Lib. II, cap. xii Vide tom. I nostr. cap. v. § 5.— 4 Max. in disp. 5 Lib. III, c. xiv.— 6 Tom. VIII Baron.— 7 Ib.— 8 Ib.— 9 Apud. Euth. *Pan.* tit. xviii.— 10 Ad ann. 633 et 681.

argumento libabimus. Cum Sergius Constantinopolitanus antistes, uti supra memini[1], de dissidio recens exorto Cyrum inter et Sophronium, super operatione Christi, retulisset ad Honorium papam, itaque significasset, duabus in Christo positis operationibus, voluntates quoque poni duas, contrarias invicem, et repugnantes: se vero concordiæ gratia censuisse, nec unam, nec duas actiones nominandas; sed unum duntaxat operantem: Honorius ad ea rescribens[2], judicium illius, ac sententiam laudavit, et ita faciendum omnino decrevit. Unam porro voluntatem in Christo confessus est, et eam dicti sui rationem attulit; « quod a divinitate natura nostra est assumpta, non culpa: nimirum natura ejusmodi, qualis ante peccatum condita est, non quæ post transgressionem depravata est[a]. » Quocirca Honorius duas voluntates haud absolute Christo denegavit: sed tantummodo contrarias: cujusmodi in nobis ex corrupto naturæ statu reperiuntur. Etenim hunc de duabus voluntatibus sermonem ad Sergii, cujus epistolæ respondebat, mentem accommodavit. At iste non simpliciter duas voluntates esse colligebat ex eo, quod Christo duæ tribuuntur operationes: sed duas contrarias. Ita enim catholicorum sententiam invidiose solebant exponere Monotheletæ: quasi non aliter divinæ voluntati Christi humana possit adjungi, quam ut hæc ipsa carnalis, peccatrixque sit. Quemadmodum Macarius Antiochenus obstinatissimus hæresis illius defensor demonstrat[b]: qui humana caruisse voluntate Christum hoc argumento probat, quia carnalibus voluntatibus, et cogitationibus humanis caruit; (peccato scilicet infectis, et ab recta ratione dissidentibus.) Hoc modo catholici complures sancti et eruditi viri, qui per illud tempus floruerunt, Honorium excusant: ut Maximus martyr in *disputatione cum Pyrrho*: et Joannes VI qui paulo post mortem Honorii[3], Romanam sedem tenuit, in epistola, quam in ejus defensionem scripsit ad Constantinum imperatorem Heraclii filium, eodem, quo Heraclius mortuus est anno.

Honorius ab errore vindicatur.

XII. Hic vero Monotheletarum fraus est animadvertenda, qui ambiguo sensu voluntates illas, quas duas negabant in Christo fuisse, sumpserunt. Etenim fuit hæc illorum mens, ut in Christo nonnisi divinam inesse; humanam deesse voluntatem docerent. Quod hac ratione sunt probare conati; Si enim duæ voluntates essent, eas inter se contrarias fore dicebant: idque hominum exemplo monstrabant: in quibus innata est, et domestica pugna, quam agnoscit in se, deploratque Paulus apostolus *ad Romanos* scribens, capite septimo. Hanc autem non alia de causa fieri in nobis asserebant, nisi quod diversæ sunt voluntates, carnales videlicet, ac spirituales: eo quod *caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem*[4]. » Quo ex fonte peccati labes, et corruptela nascitur. Cum igitur constare hoc inter Christianos intelligerent, Christum Dominum non modo non peccasse, sed ne peccare quidem potuisse, ut peccati aditus omnes obstruerent, tam operationum, quam voluntatum diversitatem auferre se dicebant, ne repugnantiam inducerent. Ita Sergius in epistola *ad Honorium Papam* argumentatur; ubi duas se negare ait operationes, quod « ex iis consequens sit duas agnoscere voluntates inter se contrarias: tanquam Deo Verbo volente salutarem impleri passionem: humana vero, quæ in ipso inerat, natura illius obsistente, ac repugnante voluntati: indidemque contraria volentes induci duos: quod est impium. Non enim fieri potest in uno et eodem subjecto duas simul, et circa idem voluntates subsistere[c]. » Verum hæreticus iste subdole controversiæ statum alio transtulit, et voluntates illas duas, quarum invidiosam repugnantiam ad dogma suum probandum accommodavit, non ejusdem cum iis generis constituit, quas in suo dogmate præferebat. Quippe duæ voluntates illæ, quas detrahere Christo volebat, humana sunt et divina; ex quibus hanc solam relinquebat; quas autem in exemplum attulit tam hominibus innatas, vereque inter se pugnantes, quam in Christo non reipsa, sed in speciem duntaxat contra-

a Honor. Ὅθεν καὶ ἓν θέλημα ὁμολογοῦμεν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐπειδὴ προδήλως ὑπὸ τῆς θεότητος προσελήφθη ἡ ἡμετέρα φύσις, οὐχ ἁμαρτία ἐν ἐκείνῃ· δηλαδὴ ἡ φύσις ἡ πρὸ τῆς ἁμαρτίας κτισθεῖσα, οὐχ ἥ τις μετὰ τὴν παράβασιν ἐφθάρη.

b Macar. act. VIII sex syn. Ἡμεῖς ἀνθρώπινον θέλημα ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ οὐ λεγόμεν, θεῖον δὲ ναί. δίχα γὰρ σαρκικῶν θελημάτων, καὶ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, etc.

c Serg. in *Syn.* act. XII. Ἀλλὰ γὰρ καὶ ἕπεσθαι ταύτῃ τὸ καὶ δύο πρεσβεύειν θελήματα ἐναντίως πρὸς ἄλληλα ἔχοντα· ὡς τοῦ μὲν θεοῦ λόγου τὸ σωτήριον θέλοντος ἐκπληρωθῆναι πάθος, τῆς δὲ κατ' αὐτὸν ἀνθρωπότητος ἀντιπιπτούσης τῷ αὐτοῦ θελήματι, καὶ ἐναντιουμένης, καὶ ἔνθεν δύο τοὺς τἀναντία θέλοντας εἰσάγεσθαι, ὅπερ δυσσεβές. ἀδύνατον γὰρ ἐνὶ, καὶ τῷ αὐτῷ ὑποκειμένῳ δύο ἅμα, καὶ κατὰ ταὐτὸν ὑφεστάναι θελήματα.

1 Cap. XIX, § 4.— 2 Hon. in act. XIII syn. sex.— 3 In *Coll.* Anast.— 4 *Gal.* v, 17.

rias, eæ non humana et divina, sed humanæ sunt ambæ, nimirum superioris animæ partis, et inferioris ; quarum hæc carnis, illa spiritus appellari solet. Etenim duæ istæ vere inter se confligunt in nobis, et quidem acerrime, ut *non quæ volumus illa faciamus*[1]. In Christo vero non erant contrariæ : ut suo loco declarabimus, cum agemus de duplici voluntate Christi.

XIII. Quamobrem mirum videri nemini debet, si Honorius fraudis illius, et hæreticæ calliditatis ignarus, ad illa, quæ in epistola sua, et quæstione posuerat Sergius, simplici ac bona fide responderit ; et eo sensu duas in Christo negaverit inesse voluntates, quo ab Sophronio, aliisque catholicis asseverari, falso et calumniose ille narrabat. Itaque totus in hoc incumbit Honorius, ut ab Christo vitiatam, et Adami labe corruptam minime assumptam esse naturam approbet, sed incorruptam, et integram ; quæ vacua sit concupiscentiæ morbis, et motibus spiritui, ac rationi contrariis, quæ sunt discordes illæ, et certantes contra se invicem voluntates. Vide Honorii epistolam priorem *ad Sergium*[2].

Hujusmodi fuisse mentem Honorii egregie demonstrat Joannes IV in epistola *ad Constantinum imperatorem* ; ubi hæc inter alia scribit. « Et idcirco, inquit[3], unam voluntatem, secundum primam formationem Adæ naturalem humanitatis suæ Dominus noster Jesus Christus habere dignatus est, non duas contrarias : quemadmodum nunc nos habere dignoscimur, qui de peccato sumus Adæ geniti, et. Quapropter et nos, qui per prævaricationem, et peccatum illius nascimur, duas contrarias habere voluntates dignoscimur : duas autem dico, mentis et carnis invicem reluctantes. » Tum paulo post[4]: « Ergo unus et solus est sine peccato mediator Dei, et hominum homo Christus Jesus, qui in mortuis liber conceptus, et natus est in dispensatione, itaque sanctæ carnis suæ duas nunquam habuit contrarias voluntates, nec repugnavit voluntati mentis ejus voluntas carnis ipsius, etc. Unde scientes quod nullum in eo, cum nasceretur, et conversaretur, esset omnino peccatum ; decenter dicimus, et veraciter confitemur, unam voluntatem in sanctæ ipsius dispensationis humanitate, et non duas contrarias mentis et carnis prædicamus ; secundum quod quidam hæretici velut in puro homine delirare noscuntur. Secundum hunc igitur modum jam dictus decessor noster prænominato Sergio Patriarchæ percontanti scripsisse dignoscitur, quia in Salvatore nostro duæ voluntates contrariæ, id est in membris ipsius penitus non consistunt, quoniam nihil vitii traxit ex prævaricatione primi hominis. »

XIV. Idem fere Maximus Martyr de Honorio testatur in epistola *ad Marinum*[5], idque Joannis abbatis auctoritate confirmat[6], qui jussu Honorii Papæ epistolam illam Latine dictaverat : quod uberius exponit in disputatione *cum Pyrrho*. Quare, uti tam Maximus utrobique declarat, quam Joannes IV, de sola voluntate humanæ naturæ locutus est Honorius, cum eam in Christo fuisse singularem asseruit; quod ad quæstionem præcise responderet, et ibi, ubi morbus erat, remedium adhibendum putaret; de divina vero voluntate tacuit ; quia nulla de ea controversia restabat ; quæ in Chalcedonensi concilio perempta penitus fuerat, ubi constituta est naturæ duplicis, integræ, et sine ulla confusione manentis professio, cujusmodi distinctas operationes, et voluntates necessario consequentes habet.

Jam vero quæ ad purgandum Honorium pertinent, quatenus in sexta, et septima synodo, aliisque perstrictus, ac pro hæretico damnatus videtur, accuratissime disputavit Baronius *in Annalibus*[7], ac certas exposuit rationes, propter quas inter proscriptos illis in synodis hæreticos nomen Honorii resederit. Quare verbum de iis non amplius addam ; ne supervacaneam perfecta jam in re operam ostentare videar *.

* Conferre tamen poteris Gisberti dissertationem *de Honorio*, Natalem Alexandrum, Tournelium, Garnerium in *Librum diurnum Romanorum pontificum*, et Bartholum Feltriensem episcopum in *Apologia pro Honorio I Romano pontifice*, de qua multa dixi in *historia litteraria Italiæ*, t. II, p. 221, seqq. F. A. Z.

1 *Gal.* v, 17.— 2 In VI Syn. act. XIII.— 3 Joan. papa in *Coll.* Anast.— 4 Ib.— 5 Quæ est in Anast. *Coll.*— 6 Ib.— 7 Ad. an. 633.

CAPUT XXII.

De hæresi Feliciana, quæ Nestorianæ propago fuit. 1. Quinam Felix et Elipandus fuerint. 2. A quibus illa confutata. De Francofurtensi synodo. 3. Exponitur hæresis ista Felicis. 4. Necnon Elipandi.

Historia hæresis Felicis et Elipandi.

I. Post Nestorii vel extinctam, vel compressam hæresim, quædam ejus semina longo intervallo pullularunt in Hispaniis, auctoribus episcopis duobus : qui Christum Deum hominemque confessi, totidem, quot naturæ sunt, in eo filios inesse docuerunt ; alterum naturalem, qui est Deus, et Verbum : alterum adoptivum, qui est homo. Cujus hæresis τὰ ἱστορούμενα hoc loco referam *. Felix et Elipandus, regnante in Galliis Carolo Magno, Romæ vero Hadriano primo sedente, eam pestem in Hispaniam intulerunt. Horum prior Orgellitanus erat episcopus : alter vero Toletanus, de quibus ita scribit Eginhardus in *Annalibus* ad annum Christi 792[1]. « Orgellis (hanc Urgellam alii nominant) est civitas in Pyrenæi montis jugo sita : cujus episcopus nomine Felix, natione Hispanus, ab Elipando Toleti episcopo per litteras consultus, quid de humanitate Salvatoris Dei, et Domini nostri Jesu Christi sentire deberet, utrum secundum quod homo est, proprius, an adoptivus Dei Filius credendus esset, ac dicendus ; valde incaute, atque inconsiderate, et contra antiquam catholicæ Ecclesiæ doctrinam, adoptivum non solum pronuntiavit, sed etiam scriptis ad memoratum episcopum libris pertinacissime pravitatem opinionis suæ defendere curavit. Hujus rei causa ductus ad palatium regis, qui tunc apud Reginum (Ratisbona vulgo dicitur) Bajoariæ civitatem, in qua hiemaverat, residebat. Ubi congregato episcoporum concilio auditus est, et errasse convictus ad præsentiam Hadriani pontificis Romam missus : ubi etiam coram ipso in basilicæ beati Petri apostoli hæresim confessus est, atque abdicavit. Quo facto ad civitatem suam reversus est. »

Quæ historia traduntur.

Hos ambos episcopos scribit Jonas Aurelianensis episcopus [2] partitis operis diversas sibi provincias sumpsisse, quas erroribus suis imbuerent, ut Apostolorum in eo sequerentur exemplum. Elipandum itaque Astures et Callaicas obivisse : Felicem vero, Septimaniam : et eumdem per Gallias, et Germaniam hæresim suam disseminasse, quantum in ipso fuit ; sed nullum ibi successum habuisse ; quod in illis regionibus doctrinarum cultus, maxime sacrarum, impendio floreret, Carolo id agente rege, qui Magni cognominem adeptus est.

A quibus hæc hæresis confutata.

II. Hujus auctoritate principis, ac studio hæresis illa, statim ac proferri cœpit, in disquisitionem adducta sæpiusque damnata est, et elisa.

Primum in Italia Paulino Aquileiæ Patriarcha præside [3] **, Forojuliensis habita est synodus anno Christi 791, in qua decretum est, Christum proprium esse Dei Filium, non adoptivum ; nec duos in illo Filios inesse, qua professione nova, ut apparet, sed nondum appellatis auctoribus, hæresis est proscripta. Eodem vero anno sequenti, Christi 792, ut *Annales Francorum* referunt[4], in Germania primum in judicium est vocata Ratisbonæ coram Carolo M. ubi synodo congregata, convictus Felix, errore agnito, Romam ad Hadrianum pontificem ire jussus est, eoque deductus ab Angilberto Abbate iterum auditus est ab Hadriano, et coram eo suam damnavit hæresim.

Biennio post, cum Elipandus eamdem erroris pravitatem tueri, ac propagare pergeret : ac Felicem ad illius resumendum patrocinium impulisset : quinetiam ad Carolum regem pro ea scripsisset epistolam, hic omnibus ex suæ ditionis provinciis episcopos, et eruditionis fama celebres viros Francofurtum ad synodum accivit. Ferunt hac occasione vocatum e Britannia in Gallias advenisse primitus Flaccum Albinum Alchuinum : quem propter eximiam, ut illis temporibus, doctrinam inter carissimos deinceps habuit. Celebrata est Francofurti synodus anno Christi 794, in qua lecta est Elipandi Toletani epistola [5], nec non Hadriani Papæ ad

Francofurtensis synodus.

* Legenda eruditissimi Joh. Francisci Madrisii *de Felicis, et Elipandi hæresi* historico-Chronologica dissertatio in calce operum sanc. Paulini Aquileiensis Venetiis editorum 1737.

** Imo a. 796 juxta Pagium, cujus Epocham nuper appellatus Madrisius confirmat in dissertatione alia *de concilio Forojuliensi*. Z.

1 Tom. I *Hist. Gall.* — 2 Init. l. I *de cultu imag.* — 3 Tom. VI Conc. — 4 Tom. I *Hist. fran.* — 5 Ib. ann. Fran. et Ado *Chron.*

Gallæciæ, et Hispaniarum episcopos; tum liber sacrosyllabus Paulini Aquileiensis contra Felicis, et Elipandi hæresim, quæ unanimi consensu omnium in illo concilio damnata est. Scripsit et Carolus rex luculentam ad Hispanos contra eamdem hæresim epistolam, quam cum Hadriani, et Paulini, nec non synodi totius epistolis ad illos destinavit.

Exstant duorum Hispanorum nomine, Etherii episcopi Uxamensis, et beati presbyteri, libri duo scripti adversus Elipandum; qui et ex Hispania profecti dicuntur ad synodum legati ab catholicis missi; quemadmodum et Romani pontificis legati interfuere duo, Theophylactus, et Stephanus episcopi. Felicem in ea synodo damnatum scribit Ado Viennensis, et Lugdunum in perpetuum relegatum, ibidem obstinatum in hæresi mortuum esse.

Agobardus certe Lugdunensis episcopus in libro *adversus dogma Felicis*, refert post obitum illius inventam a se quamdam esse «Schedulam ab eo editam sub specie interrogationis, et responsionis : quam cum legentes consideraremus, inquit, inspeximus hominem diligenter, et fraudulenter instaurasse, quantum in se fuit, pravitatem omnem dogmatis sui, in qua tum fuerat detectus, et convictus, et propter quam ab honore episcopatus depositus. » Ac subinde nonnullos ait « admirantes vitam prædicti Felicis, probanda putare cuncta quæ dixit, nescientes quia non ex vita hominis metienda est fides : sed ex fide probanda est vita. » Albinus quoque Flaccus in epistola *ad Elipandum* [1], Felicem vocat « virum religiosæ vitæ præcipuum, et sanctitate spectabili.»

Summa hujus hæresis.

III. Hujus hæresis hæc summa fuit, quam ex ejus epistolis idem Alchuvinus exponit [2], « Christum propter assumptionem, adoptivum esse Filium, minus, inquit, considerantem, non omnem assumptionem, adoptionem esse, licet omnis adoptio quædam sit assumptio. » Item [3], « Christum, qui ex Virgine natus est, verum non esse Deum, sed nuncupativum. » Præterea [4] : « quod sit per omnia æqualis nobis, nisi tantummodo, quod sine peccato natus est.» Tum vero [5] «baptismo indiguisse dicebat, volens, ut videtur, eum in baptismo adoptari in Filium, sicut et nos. » Quem illius errorem fusius exponit in libro secundo adversus eumdem Felicem. Ubi sic eum sensisse refert [6] : Quemadmodum nos duplici quodammodo generatione nascimur : una secundum carnem, ex Adamo : altera spirituali, ex aqua, et Spiritu sancto; sine qua posteriori « nemo gratiam adoptionis consequi valet : » ita Christum primam ex Virgine generationem secundum carnem habuisse : secundam vero spiritualem quæ per adoptionem fit.

Præterea scribit Agobardus in eo, quem citavimus, libro adversus Felicem, hunc hæreticum docuisse, Christum revera aliqua nescisse : velut Lazari sepulchrum, diem Judicii, et alia id genus de quibus tanquam ignarus interrogasse legitur. Quæ cum palam affirmaret ad eum se accessisse refert Agobardus, et redarguisse; ideo ut emendaturum se illa ipsa polliceretur. Post mortem vero ejus cognovisse se ait hæc ab illo fuisse dicta : « Deum Dei Patris Filium nullatenus dici debere passum, aut crucifixum : sed ab eo hominem assumptum; hoc nitentem exemplo Isaac, qui a patre ductus ad immolandum, non ipse, sed aries pro eo est immolatus : tanquam in Isaac figuratus sit Filius Dei, et in ariete Filius hominis. »

IV. Quod ad Elipandum spectat, eadem hujus fuisse videtur opinio, quam Etherius Examensis episcopus ex ejus dictis in unum symbolum collegit. Non enim Elipandus ipse composuit; ut Vasquez arbitratus est [7]. Verum Etherius ex epistola, quem ad Fidelem abbatem scripserat Elipandus concinnasse testatur. « Quæ ipsa verba, inquit [8], fidei suæ nobis incognita in unum copulavimus : et quo facilius agnoscerentur, more symboli brevi compendio in pagina compegimus. » Ad eumdem scripsit Albinus Flaccus epistolam, sane moderatam, et officii, humanitatisque plenam, qua illum ad sinceræ fidei professionem revocare conatus est. Cui Elipandus superbissime, ac procacissime respondit. Exstat utraque inter Alcuvini opera.

Hinc evidens est, cujusmodi Elipandi sententia fuerit, non alia scilicet, quam Felicis, quo, ut supra dixi, magistro impietatis est usus, Christum, qua homo est, non naturalem esse Dei Filium, sed adoptivum asserebat : ita ut duos in eodem Filios discerneret. Ex quo Nestorii consequens est hæresis : qui naturas duas sic ex catholicæ regula fidei profitebatur, in una persona consociatas; ut reipsa totidem, quot naturæ sunt, personas inesse crederet. Agobardus certe, cui notus apprime Felix Urgellitanus fuit, affirmat hunc

1 Alch. col. 902.— 2 Ib.— 3 Ib. 903.— 4 Ib. 904.— 5 Ib.— 6 Lib. II *cont. Fel.* 816.— 7 In III p. t. I, d. LXXXIX c. I, par 5.— 8 Tom. IV *Bib. PP.* 484.

Nestorii dogma secutum fuisse, « et dum timet permistionem Eutychetis incurrere, corruisse in divisionem Nestorii. »

Hactenus antiquiores hæreses, ac scitu digniores, quæ ad Incarnationem spectant, percensere, atque enarrare voluimus. Quarum nonnullas propemodum exoletas, tum superiore sæculo, tum hoc nostro, complures instaurare conati sunt : quos numerando complecti, nedum accuratius illorum dogmata persequi, infiniti sit et ingrati laboris : fortassis etiam supervacanei ; quod in promptu sint virorum doctissimorum commentarii, qui in hoc argumento magna cum laude versati sunt ; unde repetere illa quisque poterit, quæ consulto hic a nobis prætermissa sunt ; maxime recentiorum hæreticorum flagitia, et portenta verius, quam nomina. Quanquam in sequentium librorum disputationibus sparsim pleraque commemoravimus, velut Ubiquistas in libro decimo : et Nestorii fautores redivivos in sexto : et si quæ hæreses aliæ in stylum nostrum inciderunt. Nam de novis Paulianistis, sive Photinianis, quæ hoc loco dicenda erant, occupavit tertius *de Trinitate* liber, qui totus in illos confutandos insumptus est. Itaque præcipuarum, quas hoc libro comprehendimus, hæresum historia contenti, ad evolvenda in sequentibus tanti mysterii arcana Deo aspirante pergamus.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE INCARNATIONE VERBI

LIBER SECUNDUS.

QUI EST DE CAUSIS INCARNATI VERBI, MAXIME DE EA QUAM FINALEM VOCANT.

CAPUT PRIMUM.

De præcipuis nominibus, quibus hoc mysterium ab antiquis theologis exprimitur. De οἰκονομία, προσλήψει *sive* ἀναλήψει *et similium usu: Item* σάρκωσις, ἐνσωμάτωσις, ἐπιφάνεια *etc.*

Quod præclare summus vir Maximus Martyr in *Disputatione contra Pyrrhum* usurpavit; « dicere aliquid, nec ejus quod dicitur, varias significationes discernere, nihil aliud est quam confundere[a]. » Etenim nomina sunt latentium indicia rerum, et naturis earum, proprietatibusve significandis, si non ab natura constituta, hac certe præeunte, ac monstrante, ab hominibus excogitata sunt. Nec absurde (quod ad rem ipsam attinet: nam de voce ac sono forte quispiam ambigat) apud Platonem Socrates Græcum vocabulum « ὄνομα, quod est *nomen*, ab ejus quod est, inquisitione derivatum existimat[b]. Ea me res adduxit, ut interiorem mysterii illius notitiam ab nominum, quibus illud explicare solent veteres theologi, perbrevi tractatione inchoandam ducerem.

Præcipuo sunt in usu apud Græcos Patres incarnationis vocabula ista, οἰκονομία, συγκατάβασις, πρόσληψις, ἀνάληψις, σάρκωσις, ἐνανθρώπησις, ἐνσωμάτωσις, φανέρωσις, ἐπιφάνεια, ἐπίβασις εἰς σῶμα, παρουσία, ἐπιδημία, διὰ σαρκὸς ἐνδήμησις, θεοφάνεια, λόγωσις, θέωσις, ἕνωσις, κρᾶσις, ἀνάκρασις, μίξις, σύνοδος, ἐνδύσασθαι τὴν σάρκα. Apud Latinos, *susceptio*, *assumptio*, *incarnatio*, *inhumanatio*, *incorporatio*, *fœderatio*, *commixtio*, *conventio*, *conversio*, *œconomia*, *attemperatio*, qua postrema voce usus est Ambrosius in libello *de Paschate*, capite quarto, ubi ait, « humanæ carnis ad Deum attemperatam esse substantiam.

II. De his singillatim agendum, et in eorum usu quædam adnotanda sunt, quæ ad disputationem hanc illustrandam aliquid videntur posse conferre. Græcorum nominum longe usitatissimum est, οἰκονομία, quam passim adhibent: ut Tertullianus libro *contra Praxeam*, capite XXIII. **Explicatur vox** οἰκονομία *Œconomia.*

Sic Athanasius « dispensationem Verbi secundum hominem[c] » vocat. Et paulo post « humanam dispensationem[d]. »

Clemens Alexandrinus « talarem pontificis vestem prophetice significasse dicit *dispensationem*, quæ in carne facta est[e]. » Ac nonnunquam absolute τὴν οἰκονομίαν *Incarnationem* nominant; ut Basilius[1]. Alias quibusdam additis: ut τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως, *dispensationem hominis assumpti*, vel *inhumanationis*, (ut mox dicam) idem Basilius appellat[2]: aut τὴν μετὰ σαρκὸς οἰκονομίαν[3], ut Cyrillus; vel τὴν κατὰ σάρκα, ut Clemens Alexandrinus. Sæpissime τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν.

Anastasius Sinaita in Ὁδηγῷ, capite secundo τὸ οἰκονομικῶς, id est, *quod in Christo ex dispensatione factum est*, trifariam usurpari scri- *Hodego.*

a Maximus *Disputat. cont. Pyrrhum.* Τὸ λέγειν τι, καὶ μὴ προδιαστέλλεσθαι τοῦ λεγομένου τὰ σημαινόμενα, ἔστι συγχεῖν.

b Plato Crat. Ὄνομα ἀπὸ τοῦ ὂν μαίεσθαι, ὅτι ἐστὶ τοῦ ὄντος ζήτημα.

c Athan. orat. III. Οὐκοῦν περὶ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίας τοῦ λόγου γράφων ὁ Παῦλος, etc.

d Ibid. Ἡ ἀνθρωπίνη οἰκονομία.

e Lib. V *Str.* Φασὶ δὲ καὶ τὸ ἔνδυμα τὸν ποδήρη, τὴν κατὰ σάρκα προφητεύειν οἰκονομίαν.

1 Lib. I *cont. Eun.* Theod. V *cont. Hær.* c. XI, Dam. l. III, c. I Anast. Ὁδη.— 2 Hom. in *Ps.* XLIV.— 3 Cyr. l. *de Incarn.*

bit[a]: primo quod ad *œconomiam*, id est *Incarnationem* Christi pertinet, et cum ea connexum est et consequens. Sic enim intelligendum est illud Anastasii : non ut eruditissimus interpres vertit, *quod œconomiæ, et dispensationis gratia :* ut cum ubera matris suxisse, crevisse, dormisse, aut esuriisse dicitur. « Hoc enim, inquit, omne secundum naturam carnis œconomiæ illius accipiendum est[b]. » Quæ verba demonstrant, Incarnationem ibi intelligendam esse. Secundo οἰκονομικῶς fit, quod κατὰ συγκατάβασιν geritur ; hoc est, *accommodatione quadam*, et *decessione de jure suo* : quando propter aliorum salutem aliqua res agitur, quæ alioqui fieri non debebat : ut cum Paulus Timotheum circumcidit [1], Judæorum conciliandorum gratia. Ita etiam Christus ipse circumcisus est οἰκονομικῶς, ne legem solveret.

III. Tertio demum οἰκονομικῶς aliquid factum dicitur, quod non propter se, sed alterius significandi, vel efficiendi causa suscipitur : velut cum ficum grossos nullas habentem arefecit[2], aut ambulans supra mare ad discipulos venit[3]. Hæc Anastasius : qui et refert hæreticos iis omissis modis, ad hunc unum adhærescere, ut οἰκονομικῶς fieri putent quod fit specie tenus, et apparet, non autem est reipsa[c].

Ex illis tribus significationibus secunda maxime locum habet, cum οἰκονομία de Christi perpessione, et hujusmodi cæteris, dicitur quæ sola voluntate, et benignitate ad hominum utilitatem, et exemplum, non ex assumptæ naturæ proprietate, sive, ut Græci loquuntur, ἀκολουθίᾳ fecit, aut sustinuit. Ita Clemens Alexandrinus passionem Christi vocat *salutarem œconomiam*, cujus figuram Isaacum ait fuisse in sacrificium delectum[d], Et Athanasius Apollinarem scribit « œconomiam passionis putasse nihil præter externam habuisse speciem[e]. » Idemque mox « œconomiam passionis, et mortis ac resurrectionis » appellat[f].

Est enim οἰκονομία provida quædam rei alicujus administratio, ac gestio, ex occulto consilio profecta, quod ad utilitatem, et commodum spectat eorum, quibus ea re consulitur ; quemadmodum pati voluit Christus, idque per ipsos suos inimicos Satanam, et Judæos, quid agerent, ac quorsum istud fieret ignorantes ordinavit, ac perfecit. Plerumque vero indulgentiam significat, et liberalem ac beneficam providentiam : quæ in Christo, ejusque vita, passione, ac morte potissimum eluxit : in quibus *apparuit benignitas, et humanitas Salvatoris nostri Dei* [4].

IV. Quocirca οἰκονομίας vocabulum totum illud complectitur, quod est proprium inferioris in Christo substantiæ ; hoc est tam naturam ipsam hominis, quam ejus functiones, et quæ illam consequuntur proprietates omnes.

Hinc Joannes Damascenus [5] ait Verbum οὐ φαντάσαι τὴν οἰκονομίαν, hoc est nec humanam naturam assumpsisse specie tenus, nec quæ illi consentanea deinde gessit, aut pertulit, ficte adumbrateque transegisse. Eodemque spectat, quod alibi adnotavimus[6], quæcumque de Christo disputantur, ea bifariam partiri solitos esse Græcos Theologos, in θεολογίαν, et οἰκονομίαν : quarum prior ea comprehendit, quæ ad divinitatem : posterior, quæ ad humanam naturam.

Ita Theodoretus Eranistam introducit asseverantem « ab Scriptura dici nonnulla theologice ; quædam vero œconomice[g]. » Cui subjicit orthodoxus, etiam in Veteri Testamento multa dici *œconomice* : velut cum inambulassse Deus legitur[7] : aut *descendisse*[8], ut videret an verus esset clamor ille, qui Sodomis ad se pervenerat. Verum latum esse discrimen τῶν οἰκονομιῶν in utroque Testamento, respondet Eranistes, quod in veteri verborum tantum, in novo rerum sit œconomia : ut appareat οἰκονομίαν vocari quidquid submittendo se, et ad usum captumque nostræ im-

a Anastasius. τὸ οἰκονομικῶς ἐπὶ Χριστοῦ κατὰ τρεῖς νοεῖσθαι δύναται τρόπους· τοῦτ' ἔστιν ἢ ὡς χάριν τῆς οἰκονομίας.

b Ibid. Τοῦτ' ἔστι κατὰ τὴν φύσιν τῆς σαρκὸς τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ.

c Ibid. Οἱ οὖν αἱρετικοὶ ἀφέντες τὸ κατ' αὐτοὺς τοὺς τρόπους νοεῖν τὸ οἰκονομικὸν, οἰκονομικὸν τὸ ἐν φαντασίᾳ, καὶ δοκήσει γινόμενον λέγουσι.

d *Strom.* I. Τόν τε 'Ισαάκ ὡς καθωσιωμένον ἱερεῖον, ἀλληγορήσας ἐξελέξατο ἑαυτῷ, τύπον ἐσόμενον ἡμῖν οἰκονομίας σωτηρίου.

e Athan. lib. *de Incarn.* Ἣ δόκησιν τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους ὑπολαμβάνουσι.

f Ἣ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους, καὶ τοῦ θανάτου, καὶ τῆς ἀναστάσεως ὡς δόκησιν νομίζειν.

g Theod. dial. II. Εἴποιμ' ἂν, ὡς τὰ μὲν θεολογικῶς, τὰ δὲ οἰκονομικῶς ἡ θεία λέγει γραφή.

Mox. Ὡς κἂν τῇ παλαιᾷ οἰκονομικῶς ἡ θεία γραφὴ λέγει πολλά.

1 Act. xvi.— 2 *Matth.* xxi.— 3 *Marcion.* vi.— 4 *Tit.* iii, 14. — 5 Lib. III, cap. ii. — 6 In prol. tom. I, cap. i.— 7 *Gen.* iii.— 8 *Gen.* xviii.

becillitatis accommodando, Majestas illa fecit aut dixit[a].

V. Huic affinis est illa notio vocis ejusdem τῆς οἰκονομίας, qua pro Eucharistiæ sanctissimo sacramento, et sacrificio sumitur. Sic enim Eusebius « Symbola divinæ œconomiæ Christum ait Discipulis tradidisse suis[b] » cum de Sacramento illo agit. Chrysostomus in libro *de Compunctione ad Demetrium monachum* queritur monachos, « Si quis ad œconomiam eos invitaverit, nihil prius interrogare consuevisse, quam utrum quietis aliquid, et solatii qui eos vocavit præstare possit[c]. » Ubi οἰκονομίαν suspicor appellari λατρείαν id est sacram aliquam, et sacerdotalem functionem, aut certe clericorum propriam. Ut hodieque Græci Liturgias celebrant minus magisve solemnes pro sacerdotum συλλειτουργῶν numero, quem ad id taxare solent. Ad hujusmodi ergo sacra ministeria evocari solere monachos, indicat iste Chrysostomi locus.

Comministrantium.

Apud Epiphanium observabamus olim [1], λατρείαν τῆς οἰκονομίας nominari incruentum Missæ sacrificium, vel οἰκονομίαν τῆς λατρείας, quod in eo commemoratio Passionis, quæ οἰκονομία vocari consuevit, proprie ex divina institutione peragitur, ut non male illaudatus alioquin auctor in sexta synodo actione VIII disserit [2].

Latriam œconomiæ.

Hæc prima est incarnationis appellatio. quam et Latine Hieronymus expressit in epistola *ad Pammachium* [3], cum ait, « Apollinarem dimidiatam Christi introduxisse œconomiam, » hoc est *Incarnationem*, vel *assumptam naturam* *.

VI. Proxima est illi, significationeque germana vox συγκατάβασις, quæ demissionem sui, ac de jure suo decessionem indicat ; cum is qui eminet, ac superior est, ad inferiorem, et imbecilliorem se accommodat : Ut « cum Dei Virtus Verbum ipsum, ac Dominus omnium, ad humanam se imbecillitatem demittens, apparuit in terra[d], » ait Athanasius ; quam etiam κατάβασιν, id est *descensum* vocat Joannes Damascenus.

συγκατάβασις condescensio.

Sequuntur nomina illa, quæ ab verbo λαβεῖν, quod est *accipere*, ducuntur, ut λῆψις, id est *sumptio*, vel *acceptio* quo usus est Cyrillus in secundo *contra Nestorium*[4], ubi et hanc συνάφειαν interpretatur, id est *conjunctionem*. Ea vox usurpata est ab Apostolo in epistola *ad Philippenses* ; *Semetipsum*, inquit, *exinanivit*, *formam servi accipiens*[e]: ut observat Vigilius in libro IV *contra Eutychem*. Ubi et hæreticos illos Monophysitas ait verbum istud effugisse, quod apertius, quam causæ eorum expediret, naturarum in Christo discrimen ostenderet [5]: « Dixisti enim, inquit, ex Adam formam servi habuisse, licet nolueris dicere accepisse, quod Apostolus ait, etc. sed quid ad nos, si verbum refugeris, cujus sensum vitare non potuisti ? Quod ergo ex altero est illi, non erat ipsius priusquam id acciperet. Nemo enim ab altero mutuatur, quod in seipso habere dignoscitur. Unde apparet Dei Verbum sic incarnatum, ut ex nobis quæ nostra sunt, acciperet, non ut suam naturam in carnem mutaret : ac sic in eo duplex erit natura : Verbi scilicet, quæ mutata non est ; et carnis, quæ ex Adam servo ejus accepta est. » Hunc locum adscripsimus ideo, ut quid illa *sumendi*, *accipiendique* proprietas ad mysterii hujus enarrationem conferret, theologus notaret. Non enim defuerunt, qui hujusmodi voces abjudicarent, tanquam Nestorianæ hæresi servientes, quod in compositis ejusdem notionis et radicis Cyrillus instituit, προσλήψει et ἀναλήψει.

Πρόσληψις susceptio, Ἀνάληψις assumptio.

VII. Etenim in *Anathematismo* octavo, cum anathema dixisset ei, « qui assereret, assumptum hominem una cum Dei Verbo adorandum[f]: » postea in refutatione Theodoreti, « non assumptum esse hominem dicit a Deo Ver-

a Theod. dial. II. Ὡς πολλὴ τῶν οἰκονομιῶν ἡ διαφορά. ἐν μὲν γὰρ τῇ παλαιᾷ, λόγων τοιούτων οἰκονομία, ἐνταῦθα δὲ καὶ πραγμάτων.

b Euseb. lib. VIII *de Dem. Evang.* Πάλιν γὰρ αὐτὸς τὰ σύμβολα τῆς ἐνθέου οἰκονομίας τοῖς αὐτοῦ παρεδίδου μαθηταῖς.

c Chrys. Τῶν γὰρ μοναχῶν ὡς ἐπὶ πολὺ πάντων ταῦτα εὐθέως πρῶτον ἀκούσῃ τὰ ῥήματα, εἴ ποτε αὐτοὺς εἰς οἰκονομίαν τινὰ παρακαλέσεις ἐλθεῖν, ἐρωτώντων, εἴ γε ἀνάπαυσίν ἐστιν εὑρεῖν, καὶ εἴ γε δύναται ἀναπαῦσαι ὁ καλῶν.

d Athan. lib. *de Incarn.* Ὅτε ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις ὁ λόγος ὁ πάντων καὶ τούτων δεσπότης διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν συγκαταβὰς ἐπὶ γῆς ἐφάνη.

e *Phil.* II, 7. Ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών.

f Cyr. *anath.* VIII. Εἴ τις τολμᾷ λέγειν, τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον συμπροσκυνεῖσθαι δεῖν τῷ Θεῷ, etc.

* Eamdem œconomiæ vocem ex Latinis usurpavit Philastrius hær. XXXI quæ est *Saturnini*. Confer Fabricium in notis ad eum Philastrii locum, auctoresque ab eo citatos. F. A. Z.

1 In *Animad. ad Exposit. fid.* n. 22.— 2 Mac. Antioch.— 3 Ep. LXV.— 4 Tom. VI.— 5 Vig. l. IV, t. IV *Bibl. Patr.* col. 513.

bo, et quadam habitudine copulatum; sed illum potius hominem esse factum [a]. » Videlicet cavebat, ne quis hominem merum jam in Matris utero formatum, assumptum a Verbo fuisse crederet, ex recenti Nestorii dogmate.

Quod in epistola *ad Joannem Antiochenum* demonstrat his verbis : « Non hominem alium sibi conjunxit, ut quibusdam visum est, sed idem revera factus est homo [b].»

Ita Felix Romanus episcopus, et martyr citatus in Ephesina synodo, actione prima, « non hominem assumpsisse Dei filium, ait, ut sit alter ab ipso[c].» Tum Cyrillus in epistola priore *ad Successum* : « factus est, inquit, homo, non hominem assumpsit, ut Nestorio videtur [d].»

Verum ἀνάληψιν, et πρόσληψιν non raro in hoc negotio veteres adhibuerunt, Gregorius Nyssenus in *Antirrhetico* libro *adversus Apollinarem* citatus ab Euthymio in *Panoplia*, « humanam naturam unum cum Deo per assumptionem esse factam [e] » asseverat; Gregorius Nazianzenus apud Theodoretum dialogo secundo.

Sed nimirum qui hoc vocabuli genus improbasse videntur, non tam ipsum per sese, quam cum nomine conjunctum ἀνθρώπου, id est *hominis*, abjudicarunt, dici oportere negantes *assumptum hominem*; quoniam ista locutio jam conceptum, et formatum, absolutumque hominem, cum Deo conjunctum fuisse significat: quod non est ita. « Non enim hominem formatum neque conceptum, neque vita sua quadam vel in matris utero vivere jam incipientem Deus assumpsit, ait Ferrandus in epistola *ad Severum*[1], sed omnino antequam Maria aliquid conciperet, Deus assumpsit ex ea, quam habere voluit matrem, nostri generis veram carnem, ex ipsa assumptione conceptus, et natus. »

VIII. Et alioqui plerique tum ἀνάληψιν, tum πρόσληψιν, ut et Latini, *assumptionem*, ac similes voces, ad incarnationem adhibuerunt, præsertim iis vocabulis adjunctis, quæ naturam ipsam hominis, sive, ut loqui solent, *humanitatem* potius, quam hominem significant, hoc est *abstractum* , non *concretum*, quod item usurpatur in scholis. Cujusmodi nomina sunt forma, caro, corpus, templum. Itaque *Templum assumptum* dixit Cyrillus ab Ephræmio citatus apud Photium [f]: et πρόσληψιν τῆς σαρκὸς, id est *carnis assumptionem*, Athanasius[2]: nec non, « aliquid ad patiendum, et ad resurgendum idoneum assumere [g] » idem dixit. Et Irenæus libro tertio capite XVIII, τὴν ἔνσαρκον ἀνάληψιν, ab Theodoreto productus in medio dialogo secundo.

Hinc etiam τὴν πρόσληψιν absolute carnem, aut naturam assumptam nominat Gregorius Nazianzenus[3] : et « assumptionem divinitate perunctam [h], » in oratione XLII. Alias τὸ πρόσλημμα vocant Græci Patres, ut est apud Euthymium *in Panoplia* in calce tituli septimi, ubi ait « Verbum hypostasim fuisse ei quod assumptum est [i]. » Gregorius quoque Nyssenus, in libro *Antirrhetico adversus Apollinarem* ab eodem citatus Euthymio ita loquitur : « Indecorum esse ait Apollinaris, humanam mentem in eo cogitare, quod Unigenitus assumpsit [j]. » Tum cognominis Nazianzenus, « quod a Verbo assumptum non est, id salutem consequi [k] » negat : nempe humanam naturam, sive carnem. Ut Basilius epistola LXV, προσλαμβάνεσθαι τὴν σάρκα dicit. Denique Apostolus ipse ἐπιλαμβάνεσθαι usus est, quod

a Cyr. in *Refut. Theod.* Οὐκ ἄνθρωπον ἀνειλῆφθαί φαμεν παρὰ τοῦ θεοῦ λόγου, συνῆφθαί τε καὶ κατὰ σχέσιν αὐτῷ τὴν θύραθεν ἐπινοουμένην. ἄνθρωπον δὲ μᾶλλον αὐτὸν γενέσθαι διοριζόμεθα.

b Cyr. *ad Joan.* in epist. Καὶ οὐκ ἄνθρωπον ἄλλον συνάψας ἑαυτῷ, καθὰ φρονεῖν ἔδοξέ τισιν,. ἀλλ' αὐτόχρημα γενόμενος ἄνθρωπος.

c Eph. conc. Οὐκ ἄνθρωπος ὑπὸ θεοῦ ἀναληφθεὶς, ἵν' ἕτερος ᾖ παρ' ἐκεῖνον.

d Cyr. epist. I *ad Success.* Οὐκοῦν γέγονεν ἄνθρωπος, οὐκ ἄνθρωπον ἀνέλαβεν, ὡς Νεστορίῳ δοκεῖ.

e Greg. Nyssen. apud Euthym. tit. XIII. Ἓν πρὸς ἐκεῖνον διὰ τῆς ἀναλήψεως γέγονεν.

f Ephræm. apud Phot. cod. CCXXIX. Ὡς πάντα[5] πορoῦνται διὰ τοῦ ἑνὸς ἀναληφθέντος ναοῦ.

g Athan. lib. *de Salut. adv. Christi.* Παθητικὸν', ἢ ἀνάστασιν ἐπιδεχόμενον ἐν ἑαυτῷ προσλαβόμενος.

h Nazianz. orat. XLII. Τὴν πρόσληψιν χωρισθεῖσαν θεότητι.

i Euth. ex antiquis PP. Διότι αὐτὸς γέγονεν ὑπόστασις τῷ προσλήμματι.

j Euth. in tit. XIII. Ἀπρεπές φησιν, ἀνθρώπινον νοῦν περὶ τὸ πρόσλημμα τοῦ μονογενοῦς ἐννοεῖν. Theophan hom. XXVIII.

k Nazianz. in ep. I *ad Cledon.* Τὸ γὰρ παρ' αὐτοῦ μὴ προσληφθὲν, οὐ σώζεται.

1 Tom. III, Bibl. PP. col. 336. — 2 Orat. et Cyrill. ad *Anath.* I, cont. Theod. et epist. I, *ad Suc.* — 3 Orat. XLII. A. et Damasc. l. III, c. XII.

apprehendere vertit interpres Latinus. *Nusquam enim Angelos apprehendit : sed semen Abrahæ apprehendit* [a].

Quocirca non simpliciter *sumemdi*, vel *assumendi* vocabulum ab antiquis illis repudiatum videtur : sed eatenus solum, ut ne homo assumptus diceretur. Maxentius dialogo primo [1], « Ego, inquit, a Deo susceptum hominem nullatenus dicere audeo : Sed Deum sine diminutione divinitatis suæ factum hominem fateor, ne si susceptum a Deo hominem dixero, duas videar in Filio Dei prædicare personas : quia etsi susceptor sanctorum, atque fidelium Deus dicitur, etc. Melius ergo est susceptam a Deo naturam humanam, quam susceptum hominem dicere. » Quanquam haud pauci etiam hoc loquendi modo sunt usi : ut postea constabit. Interim Prudentius in medium prodibit : qui *in Apotheosi* scribit sic,

« Totum hominem Deus assumit, quia totus [ab ipso est :
Et totum redimit, quem sumpserat. »

Et Augustinus [2]. » homine assumpto, non Deo consumpto, » peractum hoc mysterium scribit. Ambrosius quoque *hominis susceptionem* dixit, ut et *corporis*. Sic Justinus Martyr in calce *Parænetici ad gentes,* Verbum Dei *assumpsisse hominem* ait. « Qui cum esset, inquit, Dei Verbum virtute inseparabile, hominem assumpsit, qui ad imaginem, et similitudinem Dei fictus est [b]. »*

IX. Egregia de vocabuli τῆς ἀναλήψεως usu est Epiphanii observatio in hæresi *Dimæritarum*, quo nomine Apollinaristas designat. Hos vero redarguit, quod dici nollent, « Verbum assumpsisse perfectum hominem [c] : » eo quod de meris hominibus ea vox in sacris Litteris usurpetur : ut est illud, *suscipiens mansuetos Dominus* [4]. Sed occurrit Epiphanius, ac negat pravitatis quidquam subesse locutioni isti, si dicatur Dominus assumpsisse carnem : quamvis ὁμονυμῶς hoc vocabulum in usum adhibeatur. Cujus quidem vim explicat sic, ut sit idem, atque « in seipsum formavit assumendo propriam humanitatem [d]. » *Ambigue.*

Porro locus ille Apollinaris hæretici ab Leontio Byzantino descriptus est ex professione quadam fidei ab illo edita, quæ subjecta est libello *de fraudibus Apollinaristarum.* Qua in professione hæresis suæ virus aperte prodit, asserens non esse perfectas in Christo naturas duas, nec hominem post Patrem ante Spiritum in divinis laudibus esse collocandum. Nimirum impurus hæresiarcha non patiebatur Patri subnecti Christum, sive personam illam, quæ Deus pariter esset atque homo. « Quamobrem anathematizamus, inquit [5], eos, qui hominem ponunt in divinis laudibus cum Deo, et Filio ante Spiritum sanctum. Hominem vero totum assumptum a Deo ad salutem dicimus esse unumquemque nostrum, qui sanctificati sumus. » Assumptum igitur hominem esse dici non ferebat Apollinaris, quod ea locutione homo quispiam e vulgo significetur.

Verum Eulogius Alexandrinus apud Photium præclare animadvertit, quanam cautione, citra dispendium catholicæ fidei, vox illa ab Cyrillo alias repudiata, alias adhibita fuerit. Nam in libro *Thesaurorum* scripsit, « Divinum Verbum pro nobis factum Pontificem, velut talarem quamdam vestem assumpsisse hominem ex Maria, sive templum [e]. » At in priore *ad Successum* epistola eamdem illam vocem repudiavit, cujus Græca paulo ante retulimus [6]. Hoc vero in posteriore loco notat Eulogius, ostendisse Cyrillum, qua de causa uti vocabulo isto noluerit, cum addidit ; « quemadmodum Nestorio videtur. »

Nempe verendum esse, ne quis sic assump-

a Hebr. II, 16. Οὐ γὰρ δήπου Ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται· ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται.

b Just. Ὅς τοῦ θεοῦ ὑπάρχων λόγος ἀχώριστος δυνάμει, τὸν κατ' εἰκόνα, καὶ ὁμοίωσιν θεοῦ πλασθέντα ἀναλαβὼν ἄνθρωπον, etc.

c Epiph. hær. LXXVII, § 19. Τελείαν οὐ βούλεται λέγειν τὴν ἔνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν. ἀλλὰ καὶ τὴν σωτηρίαν ἀποκρούεται τινῶν, φόβον ἐμποιῶν καὶ λέγων' ὅτι οὐ δεῖ τέλειον ἄνθρωπον ἀνειληφέναι λέγειν.

d Ibid. Ἀνέλαβεν ἢ ἔλαβεν ἢ ἀνεπλάσατο εἰς ἑαυτὸν τὴν ἰδίαν ἐνανθρώπησιν.

e Eulog. apud Phot. cod. CCXXX *ex Cyr.* Τὸν θεῖον λόγον ὑπὲρ ἡμῶν ἀρχιερέα γεγονότα, ὥσπερ τινὰ ποδήρη, τὸν ἐκ Μαρίας ἄνθρωπον, ἢ τὸν ναὸν ἀναλαβεῖν.

* Sed de hac locutione vide infra lib. IV, c. I, § 6. Consule etiam Josephum Blanchinium V. C. præf. in *Enarrationem Pseudo-Athanasian. in Symbolum* p. 13 seqq. et Ballerinios in *Prolegomenis ad sanc. Zenonem* dissert. II, cap. III. F. A. Z.

1 Maxent. tom, IV, bibl. — 2 Aug. II *de Civit.* cap. II, — 3 Ambr. lib. V *de Fide*, c. V. — 4 *Psal.* CXLVI, 6. — 5 Apolog, apud Leont. to. IV, par II, bibliot. PP. col. 1041. — 6 § 7.

tum esse hominem intelligat, quomodo Nestorius existimabat, et consequens esse putabat Apollinaris : hoc est perfecte subsistentem ex sese. Qua falsa interpretatione sublata, utilem eamdem esse vocem Catholici crediderunt, et vero frequenti usi detriverunt : ad repellendam Apollinaris, et Eutychis calumniam, ut jam observavimus : quo videlicet perfecta hominis natura a Verbo suscepta significetur. « Si enim non est conversus in carnem, ait Vigilius[1], et factus est homo permanens Deus, hoc ipsum quod factus est homo, quia immutatio dici non potest, assumptio dicatur necesse est. »

Quocirca non parum confert ad offensionem tollendam illius Evangelici dicti. *Et verbum caro factum est*, in quod impegerunt paulo ante commemorati hæretici; ut ne Verbum ipsum carnem factum, id est conversum in carnem, et quidem inanimam, ex illorum falsa opinione suspicemur. Quod ipsum a Chrysostomo declaratur ; cum sic scribit : « Factum est dixit, non mutationem substantiæ : absit ; sed veræ carnis assumptionem volens exprimere [a]. »

Σάρκωσις *incarnatio.*

X. Propius ad Mysterii naturam et proprietatem accedit nomen τῆς σαρκώσεως, quæ in Latinis est *Incarnatio*. Quo vocabulo usus est antiquus scriptor Irenæus libro tertio, capite XXI, ab Theodoreto laudatus in dialogo I. Tum Hippolytus in opusculo primo *contra Beronem* : nec non synodus Nicæna in fidei formula ; ac passim veteres. Justinus pro eo dixit σαρκοποιηθέντα λόγον[2], *Verbum carnem factum* : σαρκοποιηθέντα Ἰησοῦν.

Magno itidem in usu fuit vox ista τῆς σαρκώσεως apud theologos, ex quo de Cyrilli sententia illa conflictari cœperunt, qua φύσιν μίαν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην dixerat, hoc est *naturam unam Verbi incarnatam*, de qua postmodum agemus. Joannes Damascenus de iisdem Cyrilli verbis disputans observat[3], hoc quod dicitur σαρκοῦσθαι, id est *incarnari*, idem esse atque ἡνῶσθαι σαρκὶ, *copulari cum carne*.

Ἐνανθρωπήσις *Inhumatio.*

Huic nomini passim annecti solet alterum τῆς ἐνανθρωπήσεως ; quam Ambrosius *hominis susceptionem*[4] : *inhumanationem*, non sine præfatione veniæ propter novitatem, Facundus appellat[5], et utile hoc nomen esse demonstrat ad excludendam Apollinaris hæresim, et eorum omnium, qui non integram hominis naturam assumptam a Verbo esse credebant ; adeoque verum, ac perfectum hominem negabant esse Christum. « Non enim refugio verbum, inquit, quod a me fidei ratio, atque utilitas flagitat, adversus eos, qui non hominem totum, id est carnem, et animam rationalem, sed solam carnem ; aut carnem tantum, et animam sine ratione, suscepisse dicunt Filium Dei. » Nam Apollinaris σάρκωσιν libenter nominabat, tanquam solius carnis susceptionem. Quare, uti dixi, sæpe vocem utramque connectunt, σάρκωσιν, et ἐνανθρώπησιν.

XI. Luculentus est Epiphanii locus in *Ebionitarum* hæresi, ubi Incarnationem, *carnalem* vocat *inhumanationem*, *et œconomiam*. « In utero Mariæ Virginis, ait legitimo tempore permansit, quanto gestari solent infantes donec ex utero Virgineo perfecte carnalem inhumanationem, et œconomiam dispensasset [b]. »

Ἐνσωμάτωσις *Incorporatio*

Alias ἐνσωμάτωσιν appellant, quam Latine vertit Gaudentius[6], et Ambrosius *incorporationem* : et corporis susceptionem[7]. Origenes libro sexto *contra Celsum* ; *Incorporationis œconomiam* dixit [c]. Athanasius eadem usus est voce in libro *de Incarnatione* : et alibi ἐνσώματον παρουσίαν[8] : vel ἔνσαρκον vocat[9] et σωματικὴν [d]. Tertullianus libro *de carne Christi* capite VI, corporandi usus est voce. Ἐνσωμάτωσιν quoque τοῦ λόγου, *Incorporationem Verbi*, Basilius, sub initium homiliæ *in Psalmum* XXIX *. Ad hæc ἐπίβασιν τοῦ λόγου εἰς σῶμα nuncupat Athanasius[10], id est *adventum in corpus*.

Item ἐνδημίαν alii vocant, ut Epiphanius[11], ἔνσαρκον ἐνανθρώπησιν, καὶ οἰκονομίαν οἰκονομήσῃ.

a Chrys. hom. II in *Joan*. Τὸ ἐγένετο τέθεικεν, οὐ μεταβολὴν οὐσίας, ἄπαγε, ἀλλὰ σαρκὸς ἀληθινῆς ἀνάληψιν παραστῆσαι βουλόμενος.

b Epiph. hær. X, § 27. Καὶ ἐν μήτρᾳ παρθένου Μαρίας τὸν χρόνον τῶν ἐγκυμονουμένων παίδων παραμεμενηκότα, ἕως τελείως ἀπὸ τῆς παρθενικῆς μήτρας τὴν ἔνσαρκον ἐνανθρώπησιν, καὶ οἰκονομίαν οἰκονομήσῃ.

c Orig. VI *cont. Cel.* Ἡ κατὰ τὴν ἐνσωμάτωσιν οἰκονομία.

d Ath. orat. III. Ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ οἰκονομίᾳ, καὶ τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ. Et orat. IV Epiph. et hær. LXXVII, § 1.

* *Incorporationis* nomine utitur etiam Philastrius c. LXIX et Cassiodorus l. II, *divin. Lect.* c. XXXII. *Corporationem* vero appellat Hilarius in Prol. *super Psalmos*.
F. A. Z.

1 Vigil. lib. IV, *cont. Eut.* to. IV, bibl. col. 511. — 2 Apol. II, ver. 41. — 3 Lib. III, cap. II. — 4 Amb. lib. V *de fide*. — 5 Lib. IX. — 6 Gaud. sermon. II, tom. II, bibl. Ambr. lib. I *de Virgin*. — 7 Lib. V *de fide* c. V. — 8 Orat. III. — 9 Athanas. rat. III. — 10 Lib. *de Inc.* — 11 Lib. prim.

et ἐπιδημίαν, id est *præsentiam*. Athanasius[1], et Basilius τὴν ἐν σαρκὶ ἐπιδημίαν[2]; Tum ἐνδύσασθαι τὴν σάρκα, *induisse carnem* dicitur ab eodem Athanasio[3]. Trita sunt ad eamdem notionem vocabula τῆς ἐπιφανείας, θεοφανείας, φανερώσεως, quæ *apparitionem* significant. Athanasius τὴν θείαν τοῦ λόγου πρὸς ἡμᾶς ἐπιφάνειαν dixit[4], hoc est *adventum*, et σωματικὴν ἐπιφάνειαν *corporeum adventum*[5]. Eusebius τὴν ἐνσάρκον[6]. Rursus Athanasius[7] τὰ θεοφάνια τοῦ λόγου [*].

XII. Grogorius Nazianzenus oratione XXXVIII, voces hujusmodi de natali Christi intellexit. Sic enim inscribit : *In Theophania, sivi Christi natalem*, ab eo quod tunc apparuit in carne Deus, ac revelatus est[a]. Ideo in glossario veteri Græcolatino, legitur Ἐπιφάνεια τὸ φαινόμενον, *Revelatio*. Omnino natalem Christi diem, τὰ Ἐπιφάνια, vel τὰ Θεοφάνια, hoc est τὰ γενέθλια antiqui vocare soliti : ut luculenter ibidem Gregorius adnotavit. « Apparuit enim, inquit, Deus per nativitatem hominibus[b]. » Quam et mox ἐπιδημίαν Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους appellat. Huic et Basilius adstipulatur in homilia *de hnmana Christi nativitate*[8], quem diem, et natalem Christi, et Magorum adoratione solemnem fuisse demonstrat. Quamobrem Epiphaniorum festum pro natali die ex illorum opinione cessit, qui natum asserebant Dominum Januarii sexto die; sive media nocte, quæ interjecta fuit inter quintum et sextum : ut Gobarus apud Photium refert[9]. Quæ fuit Epiphanii sententia, adeoque Cypriorum, et Ægyptiorum : ut ex hæresi LI constat[10] : ad quem locum plura in *Animadversionibus* observavimus. Meminit et Cassianus collatione X, capite secundo. Denique ἡ ἐπιφάνεια, vel θεοφάνεια apud elegantes scriptores, insigne aliquod divinæ præsentiæ argumentum significat, ac præsens auxilium, sive opus, quo numinis præsentia demonstratur. Et Cassianus libro secundo *de Incarnatione* capite quarto Scripturæ consuetudinem observat, « quæ in omnibus visionibus sacris hoc utendum vel maxime verbo existimavit, ut apparuisse hæc diceret, quæ insolita claritate fulgerent. » Cujusmodi sane ἡ ἔνσαρκος παρουσία, hoc est sive Incarnatio ipsa, sive ortus, et nativitas Christi fuit. Quæ propterea ἐπιφάνεια dicta est. Sed et φανέρωσις ab Athanasio[11].

De reliquis vocabulis, quæ non tam Incarnationem ipsam, quam naturarum inter se conjunctionem, sive *unitionem* exprimunt, ut sunt ἕνωσις, κρᾶσις, μίξις, hoc est *unio*, *commistio*, *fœderatio*[12], et similia, dicendi locus erit cum unionis modum explicabimus.

CAPUT II.

Explicatur summa Catholicæ de Incarnationis mysterio fidei, ac professionis : quod velut fundamentum jacitur insequentium disputationum.

I. Ut qui ingens aliquod ædificium molitur, ante omnia solum explorare, et in eo fundamenta jacere solet : uti firmo, ac stabili nixa loco reliqua deinceps structura consurgat : Ita nos theologica de incarnatione dogmata tradituri, ab accurata, et enucleata fidei professione, quæ disputationum hujusmodi fundamentum esse debet, auspicari statuimus : et in ea velut semina quædam jacere, ac designare futurarum inquisitionum, ut ne temere, et extra legitimos terminos opera nostra divagetur. Eam nos vero Catholici decreti formulam triplici ex fidei regula conficiemus, Scriptura, synodis œcumenicis, et ecclesasticis doctoribus ; perpaucis his quidem, et illis adeo solis, quorum ad istud ipsum Incarnationis explicandum mysterium, iisdem ab synodis nominatim adscitam, et earum judicio ratam, et constitutam auctoritatem esse meminimus.

Quod quidem in præsenti nos argumento eo libentius facimus, quod hoc esse constat omnium, quæ in hac divina scientia tractantur, longe creberrimis et contentiosissimis implicatum quæstionibus ; ac plures in sectas,

a NAZIANZ. Εἰς τὰ θεοφάνια, εἴ τε οὖν γενέθλια τοῦ σωτῆρος.

b NAZIANZ. ibid. Ἐφάνη γὰρ θεὸς ἀνθρώποις διὰ γεννήσεως.

* Frequens est etiam apud Patres ea locutio, qua Verbum Dei carne indutum *Calciatum* vocabant. Illam usurpant Ambros. Serm. XVII, *in Ps.* CXVIII. Gregorius M. hom. VII, *in Evang.* et Gaudentius Tract. V *in Exodum.*

F. A. Z.

1 Athanas. lib. *de Sal. adven.* — 2 Epist. LXV et *in Psalm.* XLVIII. — 3 Athanas. Orat III.— 4 Init. lib. *de Incarn.*— 5 Ib. — 6 Lib. I *Hist.* c. V. — 7 Ath. *de Inc.* — 8 Basil. Hom. XXV. — 9 Phot. cod. 231. — 10 Num. 24 — Lib. *de Inc.* — 11 Novat. *de Trinit.* c. XIII.

et hæreses scissam esse fidei adversam catholicæ professionem hoc in genere, quam in quovis alio, de quo vel actum est a nobis hactenus; vel postmodum sumus acturi.

Magna opus est cautione in explicando Incarnationis dogmate.

II. Quo diligentior adhibenda cautio est, ut inter tot errorum flexus ac diverticula, rectum iter insistamus. Etenim quod de hoc ipso negotio disputans vere scripsit Leo Papa[1], « Non in solo opere virtutis, aut in sola observantia mandatorum; sed etiam in tramite fidei, angusta, et ardua via est, quæ ducit ad vitam : et magni laboris est, magnique discriminis inter dubias imperitorum opiniones, et verisimiles falsitates per unam sanæ doctrinæ semitam inoffensis gressibus ambulare : et cum undique se laquei erroris opponant, omne periculum deceptionis evadere. »

Vigilius quoque adversus Eutychen scripturus, illud idem, quod nos hoc loco facimus, admonet[2] : « Hanc lethalem, et mortiferam pravi dogmatis postem, sic insidiarum suarum ancipites laqueos dextra, lævaque tetendisse, ut super angustum, et nimis arduum commeantibus itineris callem reliquerit. Si enim paululum in utramque partem nutantia volueris inferre vestigia, illico capieris, Quippe inter Nestorii sacrilegum dogma, et Eutychis nefariam, et detestabilem sectam, ita serpentinæ grassationis sese calliditas temperavit, ut utrumque sine utriusque periculo plerique vitare non possint : dum si quis Nestorii perfidiam damnat, Eutychetis putatur errori succumbere : rursum dum Eutychianæ hæresis impietatem destruit, Nestorii arguitur dogma erigere. »

III. Igitur Catholicam fidei, ac dogmatis illius formulam ante omnia triplici ex illo, quem diximus, fonte ducemus; ac quod ad Patres spectat, eos præsertim adhibebimus, quos ex Chalcedonensi[3], quinta synodus in auctoritatem assumptos nominatim percensuit[4]: ubi et synodi quoque commemorantur, ex quibus ratio mysterii illius arcessitur. Cum enim visum esset in Chalcedonensi concilio, decretum quoddam fidei super Incarnationis Dominicæ catholica professione condere, jussi sunt episcopi singuli sententiam suam scripto tradere : cujusmodi moderandam, ac dirigendam esse, judices ac senatores significant, « secundum Nicæni concilii, et Constantinopolitani ἔκθεσιν, id est *Expositionem fidei* : nec non ex canonicis epistolis, et expositionibus sanctorum Patrum Gregorii, Basilii, Hilarii, Athanasii, Ambrosii, et canonicis duabus epistolis Cyrilli, quæ in Ephesino primo concilio vulgatæ atque firmatæ sunt[a]. » His additur et Leonis ad Flavianum epistola; in qua fidei illius robur ab Ecclesia catholica constitutum deinceps fuit, ac velut tessera, qua ab hæreticis secernebantur, Porro epistolæ duæ Cyrilli canonicæ sunt, quas ad Nestorium scripsit, quæ inter Acta Ephesini concilii relatæ fuerant[5], et summam catholici de Incarnatione dogmatis continent. Ac secundæ duodecim anathematismos subjecit Cyrillus, quibus eamdem Incarnationis fidem complexus est. Quemadmodum postea synodus quinta ὅρους[6], id est, *Definitiones fidei*, aliquot anathematismis comprehendit : quarum testimonio usus est Agatho Papa in epistola synodica, quæ in sexta synodo lecta est, et approbata[7]. Præter hos adjicit etiam quinta synodus[8], Augustinum, Theophilum, Joannem Chrysostomum, et Proclum : atque « illos omnes sequi se profitetur in iis, quæ de recta fide, et damnatione hæreticorum exposuerunt.» Quare ab iis maxime, post sacros libros, et Œcumenica concilia, confitendæ Incarnationis vera, et catholica sumenda regula est, et a nobis explicanda.

Summa catholicæ fidei de Incarnationis mysterio.

IV. Ea credere nos docet[9] « in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum Christum filium ejus unicum Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine. Quibus tribus sententiis, ait Leo, omnium fere hæreticorum machinæ destruuntur. » Etenim cum Dei filius, « Verbum sit quod in principio erat apud Deum, et Deus erat : » hoc est « consempiternum, et in nullo a Patre differens, idemque conceptus de Spiritu sancto, et de Maria Virgine natus dicatur : ac Verbum caro factum[10]: » idem

[a] CHALC. syn. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν Νικαίᾳ ἁγίων πατέρων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ, καὶ κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα, τῶν μετὰ ταῦτα, καὶ κατὰ τὰς Κανονικὰς ἐπιστολὰς, καὶ ἐκθέσεις τῶν ἁγιωτάτων πατέρων, Γρηγορίου, Βασιλείου, Ἱλαρίου, Ἀθανασίου, Ἀμβροσίου, καὶ τὰς Κυρίλλου δύο κανονικὰς ἐπιστολὰς, τὰς ἐν τῇ κατ' Ἔφεσον πρώτῃ συνόδῳ δημοσιευθείσας, καὶ βεβαιωθείσας.

1 Serm. v. *de Nativ.* — 2 Vigil. l. I. tom. IV. Bibl. PP. col. 493. Vide, et lib. II, col. 501. — 3 Act. IV. — 4 Coll. VI. — 5 Par. I, cap. VIII, prima incipit. Καταφλυαροῦσί τινες. et secunda, c. XXV. — 6 Coll. VIII — 7 Act. IV. — 8 Coll. III, vide l. nostrum VII *de Trin.* c. VIII, § 1 — 9 Leo ep. X, c. II, ex symb. vulgari, et Nicæno. Constit. etc. — 10 *Joan.* I. — 11 Leo ib.

profecto Deus est de Deo genitus ab æterno; et homo ex homine, Maria Virgine, natus in tempore. Non enim alius, quam qui a Deo Patre genitus esse memoratur, et Unigenitus ex substantia Patris, « Deus de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, consubstantialis Patri, caro factus » dicitur ab Evangelista, et ab œcumenicarum synodorum Patribus. Idem, inquam, ille, « per quem omnia facta sunt, propter nostram salutem descendit de cœlis; et incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine, et homo factus est » ut ex Nicæni concilii auctoritate Cyrillus argumentatur [1]. Idem enim ille qui *in forma erat, semetipsum exinanivit, et formam servi accepit, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo* [2].

V. Ergo hic ipse Deus, ac Dei filius, caro factus, id est Incarnatus, quod σαρκωθῆναι vocant œcumenicæ synodi: hoc est in utero Virginis genitus est, et caro esse, sive homo cœpit: ut Petrus Alexandrinus ait in Ephesina citatus synodo [a]. Hinc et Cyrillus in primo *Anathematismo*, σαρκικῶς, id est *carnaliter factum esse* scribit [b]: non ut in carnem, hominemve transierit: sed ut Deus permanens, carni conjunctus fuerit, ac vere homo factus ex Maria [3], de qua corpus accepit. « Conceptus quippe est de Spiritu sancto intra uterum matris Virginis, ait sanctus Leo [5]; quæ ita illum salva virginitate edidit, quemadmodum salva virginitate concepit. »

Unitus est Deus carni, sive homini, unione illa, quæ καθ' ὑπόστασιν a Græcis vocatur: hoc est *secundum substantiam* vel *substantialiter;* ut Dionysius Exiguus interpretatur: quam et ἕνωσιν φυσικὴν appellat idem Cyrillus in *Anathematismo* tertio: *naturalem unitatem* Dionysius; ut non σχετικὴ, id est *solius affectionis*, vel *habitudinis* intelligatur, « ex communione dignitatis, et auctoritatis, aut potestatis [c], » sed ex qua unum aliquid per se, sive una hypostasis, et persona coalescat. « Non enim hominem a divinitate secernimus; sed unum, et eumdem profitemur: qui antea non erat homo, sed Deus, et Filius unigenitus, qui sæculis omnibus anterior est, a corpore, ac rebus corporeis omnibus purus, ac secretus, in fine etiam homo factus est [d]. »

Neque vero dimidiatum hominem, sed integrum assumpsit, ex vera carne, ac vera constantem anima: ut toti homini salutem afferret. « Quod enim assumptum non est, id curationis est expers [e], » ex celebri illo Gregorii Nazianzeni dicto: « quod autem Deo unitum est, hoc quoque salutem consequitur. » Quod Fulgentius in libro primo, c. x, *ad Trasimundum* explicat sic: « Hoc enim Deus in nobis salvavit, quod pro nobis accepit; et illam Deus Dei filius naturam fecit participem salutis æternæ, quam sibi conjunxit in unitate personæ. » Quippe symbola omnia ab œcumenicis edita synodis, filium Dei, ac Deum Verbum ἐνανθρωπῆσαι, id est *hominem esse factum*, constanter asserunt. Non est autem homo, cui pars aliqua deest, sine qua constare homo non potest.

VI. Quod Chalcedonensis synodus in *fidei definitione* disertius asseverat, « Sequentes, ait, Sanctos Patres, unum, et eumdem confiteri filium, Dominum nostrum Jesum Christum consentientes omnes docemus, perfectum eumdem in divinitate, et perfectum eumdem in humanitate, Deum revera, et hominem revera eumdem, ex anima rationali, et corpore: consubstantialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis secundum humanitatem, per omnia similem nobis absque peccato [f]. » Quæ Athanasii symbolum eadem expressit sententia: « Perfectus, inquit, Deus,

a Pet. Alex. cit. par. II Eph. syn. act. i. Σημαίνει γὰρ αὐτὸν γεννώμενον ἐν μήτρᾳ, καὶ σάρκα γενόμενον.

b Cyr. Γεγέννηκε γὰρ σαρκικῶς σάρκα γεγονότα τὸν ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγον. Ita et Amphil. cit. ab eod. *ad Anath.* Eph. conc.

c Cyr. *Anath.* iii. Μόνῃ συνάπτων αὐτὰς συναφείᾳ τῇ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν αὐθεντίᾳ, ἢ δυναστείᾳ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον συνόδῳ τῇ κατὰ τὴν ἕνωσιν φυσικήν.

d Naz. orat. i *ad Cledon.* Οὐδὲ γὰρ τὸν ἄνθρωπον χωρίζομεν τῆς θεότητος, ἀλλ' ἕνα, καὶ τὸν αὐτὸν δογματίζομεν, πρότερον μὲν οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν, καὶ υἱὸν, μονογενῆ προαιώνιον, ἀμιγῆ σώματος, καὶ τῶν ὅσα σωματος, ἐπὶ τέλει δὲ καὶ ἄνθρωπον.

e Ibid. Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον. ὃ δὲ ἥνωται τῷ θεῷ, τοῦτο καὶ σώζεται.

f Chalc. conc. par. II, act v. Ἑπόμενοι τοίνυν τοῖς ἁγίοις πατράσιν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν υἱὸν, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν, τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτὸν ἐκ ψυχῆς λογικῆς, καὶ σώματος, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιον τὸν αὐτὸν ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, κατὰ πάντα ὅμοιον ἡμῖν, χωρὶς ἁμαρτίας.

1 Cyr. in ep. priore *ad Nestor.* quæ est in Actione Eph. synod. — 2 *Phil.* xxv. — 3 Cyr. in *expl. anath. cont. Orient.* — 4 Ath. *ad Epict.* cit. in Ephes. synod. — 5 Ep. x, c. ii.

et perfectus homo, ex anima rationali et humana carne subsistens. »

Ita porro duæ inter se convenere naturæ, ut post unitionem duæ nihilominus perseveraverint, salvis suis proprietatibus invicem distinctæ. « Salva, inquit Leo[1], proprietate utriusque naturæ, et in unam coeunte personam, suscepta est a majestate humilitas, a virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas, etc. Tenet enim sine defectu proprietatem suam utraque natura : et sicut formam servi, Dei forma non adimit : ita formam Dei, servi forma non minuit. »

Chalcedonense concilium, « Ex duabus, inquit, naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum : ita ut nusquam naturarum differentia unione tollatur ; sed proprietas magis naturæ utriusque servetur, et in unam personam, et hypostasim concurrat ; non in duas personas partitum, aut divisum : sed unum, et eumdem filium, et Unigenitum Deum Verbum Dominum Jesum Christum[a]. » Vide quæ Euthymius in *Panoplia* in calce tituli XV de Chalcedonensi formula fidei contra hæreticos notavit.

VII. « Suscepit quod meum est, ait Ambrosius[2], ut impertiret quod suum est. Suscepit non ut confunderet, sed ut repleret. » Hanc duarum naturarum distinctionem Græci exprimere volentes, non solum ex duabus naturis constare Christum, sed etiam in duabus ; et duas esse naturas asserunt, ac voces illas usurpant ex Nazianzeno Gregorio[3], ἐξ ὧν, καὶ ἐν οἷς, καὶ ἅπερ ἐστὶ : *ex quibus*, *in quibus*, *et quæ est Christus* : ut non solum ex duabus naturis coaluisse Christi personam significent ; sed etiam in duabus perseverare ; nulla ambarum confusione facta.

« Nonnulli enim aliud Dei Verbum, aliud Dei filium crediderunt : (Verba sunt Ambrosii[4]) cum ipsum, qui in principio erat Verbum, apud Deum Patrem, in sua propria venisse Evangelista testetur, etc. Emergunt et alii, qui carnem Domini dicant, et divinitatem unius esse naturæ. » Contra utrosque præmuniens nos catholica professio, « Christum esse Dei filium asserit[5] sempiternum ex Patre, et natum ex Virgine. Quem quasi gigantem sanctus David Propheta describit, eo quod biformis geminæque naturæ unius sit consors divinitatis, et corporis. » Quod ipsum Nicæni concilii Patres docuisse idem confirmat Ambrosius[6]. « Non enim carnem, sed Dei Verbum unius substantiæ cum Patre esse dixerunt : et Verbum quidem ex paterna processisse substantia : carnem autem ex Virgine esse confessi sunt. »

VIII. « Unio, itaque, ut ait Cyrillus, ambas sine ulla confusione naturas conservat[b]. » Quo fit « ut iisdem naturis permanentibus , ex quibus, vel in quibus unus atque idem verus homo Deus, et Deus homo verus existit, idem semper homo Deus verus, et Deus homo verus permaneat : » ut ait Gelasius[7]. Quia « utrumque unus, et unus in utroque, » Ambrosio teste[8]. « Non enim alter ex Patre, alter ex Virgine : sed idem aliter ex Patre, aliter ex Virgine. » « Regula est enim fidei catholicæ, ut scribit Vigilius[9], unum eumdemque Dominum Jesum Christum sicut verum Deum , ita verum hominem confiteri, unum esse ex utroque, non duos in utrumque, ipsum sine tempore natum de Patre, ipsum ex tempore natum de Virgine. »

Luculenter hoc Ephesina synodus[10], ac post eam Leo papa[11], et Theodoretus ex Ambrosii loco illo confirmant[12], qui est in libro secundo *de Fide*, capite quinto. « Servemus distinctionem divinitatis, et carnis. Unus in utroque loquitur Dei Filius, quia in eodem utraque natura est. Etsi idem loquitur, non uno semper loquitur modo. Intende in eo nunc gloriam Dei, nunc hominis passiones. Quasi Deus loquitur quæ sunt divina, quia Verbum est : quasi homo dicit quæ sunt humana, quia in mea substantia loquebatur. »

IX. Hinc anathema dicit Gregorius Nazianzenus in epistola prima *ad Cledonium*, ei, « qui duos introducit filios, unum ex Patre ; alterum ex Matre ; et non unum, et eumdem[c]. » Et Cyrillus eamdem notam subscribit illi, « qui in uno Christo dividit hypostases

a Chalc. conc. ib. Ἐκ δύο φύσεων ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον, οὐδαμοῦ τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον, καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης, οὐκ εἰς δύο πρόσωπα μεριζόμενον, ἢ διαιρούμενον· ἀλλ' ἕνα, καὶ τὸν αὐτὸν υἱὸν καὶ μονογενῆ θεὸν λόγον, κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν.

b Cyrill. apud Euth. in *Panop.* tit. XV. Ἡ ἄῤῥητος ἕνωσις παρὰ τῶν ὀρθῶς προνοούντων ὁμολογουμένη ἀμφοτέρας ἀσυγχύτως σώζει τὰς φύσεις.

c Greg. Nazianz. cit. in Eph. syn. Εἴ τις εἰσάγει

1 Leo ep. x, c. iii et Ser. i *de Nativit.* — 2 Amb. *de Incarn.* c. iv. — 3 Euth. in *Panop.* titul. XV, 618 et Niceph. l. XVIII. *hist.* c. xlvi. — 4 Amb. *de Incarn.* c. vi. — 5 Ibid. c. v. — 6 Ibid. c. vi. — 7 Gelas. l. *cont. Euth. et Nestor.* tom. IV, Bibl. PP. — 8 Lib. *de Inc.* c. v. — 9 Lib. V *cont. Euth.*. — 10 Par. I, c. iv —. 11 Ep. xcvii, cap. v. — Dial. ii.

post unionem[a] : » « et qui duabus personis, vel subsistentiis decernat eas voces, quæ tam in Evangelicis, quam Apostolicis litteris continentur ; vel etiam eas, quæ de Christo a sanctis dicuntur, vel ab ipso Christo de se ipso, et aliquas quidem ex his tanquam homini præter Dei Verbum specialiter intelligat, applicandas crediderit, aliquas vero tanquam Deo dignas soli Verbo Dei Patris deputaverit[b], » ut interpretatur Dionysius Exiguus. Ab hoc fonte illa, quæ dicitur, proprietatum communio manavit : qua uni et eidem personæ ita quæ sunt ambarum naturarum propria tribuuntur, ut quæ ex singulis *concreta*, ut loquuntur, *forma et notione* fiunt nomina, vel ipsis conveniunt, de se invicem enuntientur. Sic enim dicimus ; « Deus est homo, homo est Deus. » Item « Deus est crucifixus : Deus est filius hominis : homo filius Dei. Propter hanc unitatem personæ (verba sunt Leonis[1]) in utraque natura intelligendam, et filius hominis legitur descendisse de cœlo ; cum filius Dei carnem de ea Virgine, de qua est natus, assumpserit. Et rursus filius Dei crucifixus dicitur, ac sepultus ; cum hæc non in divinitate ipsa, qua unigenitus consempiternus, et consubstantialis est Patri, sed in naturæ humanæ infirmitate sit passus. Unde unigenitum filium Dei crucifixum, et sepultum, omnes etiam in symbolo confitemur, secundum illud Apostoli ; *Si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent*[2]. »

X. Neque vero sic humanam naturam ex utero, et in utero Virginis Verbum Deus assumpsit, ut ante vel puncto aliquo temporis homo exstiterit, quam Deo copulatus, ac Deus idem esset, et homo. « Non enim primum communis homo genitus ex B. Virgine, ait Cyrillus, atque ita postmodum Verbum in eum illapsum est. Sed ex ipso unitus utero generationem subiisse carnalem dicitur : utpote generationem carnis suæ tanquam propriam vindicans[c]. » « Nempe ex quo homo esse cœpit, ut scribit Augustinus[3], non aliud cœpit homo esse quam Dei filius, et hoc unicus, et propter Deum Verbum, quod ipso suscepto caro factum est, utique Deus. » Quod Gregorius Nazianz. peræque profitetur[4]. Propterea « non Deifer homo : sed Deus potius ex rei veritate dicitur, auctore Cyrillo, atque unus, et natura filius[d]. » Natura, inquam, id est naturalis filius Christus fuit, non adoptivus : neque duo filii invicem juncti fuerunt. Quod pluribus Cyrillus approbat in libro peculiari[5], quem de uno Christo edidit : et Gregorius Nyssenus in libro *contra Apollinarem*.

Hinc etiam « assumptus homo non coadorari cum Deo Verbo, dicitur : sed unica adoratione colendus est Emmanuel[e], » uti Cyrillus in *Anathematismo* octavo docuit ; et quinta synodus in *Anathematismo* nono[6].

B. Virgo merito *Deipara* dicitur.

XI. Quocirca Θεοτόκος, id est *Deipara*, vel Dei genitrix vere, ac merito Maria Virgo dicitur. « Genuit enim secundum carnem Verbum illud, quod ex Deo Patre natum, caro factum est, » ut ante ex Cyrillo referebamus[7]. Et « Scripturæ dicunt, ait Ambrosius[8], quia *Virgo in utero accipiet, et pariet filium*[9]. Accepit enim virtutem, et peperit filium, quem et ipsa suscepit. Denique hoc etiam Gabriel proprio sermone declarat, dicens : *Et quod nascetur ex te sanctum : vocabitur Dei filius. Ex te*, inquit, ut secundum, hominem quod ex ipsa nasceretur, adverteres. Ex se enim generavit Maria, ut quod generaretur ex ipsa, in eo salva generationis Dominicæ prærogativa, corporis esset vera natura. » Ita Gregorius Nazianzenus, « si quis Mariam

δύο υἱοὺς, ἕνα μὲν τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρός. δεύτερον δὲ, τὸν ἐκ τῆς μητρός· ἀλλ' οὐχὶ ἕνα, καὶ τὸν αὐτὸν.

a Cyr. *Anath.* iii. Εἴ τις ἐπὶ τοῦ ἕνος Χριστοῦ διαιρεῖ τὰς ὑπόστασεις μετὰ τὴν ἕνωσιν.

b Id. *Anath* iv. Εἴ τις προσώποις δυσὶν, ἤγουν ὑποστάσεσι τάς τε ἐν τοῖς Εὐαγγελικοῖς, καὶ Ἀποστολικοῖς συγγράμμασι διανέμει φωνὰς, ἢ ἐπὶ Χριστοῦ παρὰ τῶν ἁγίων λεγομένας, ἢ παρ' αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τὰς μὲν ὡς ἀνθρώπῳ παρὰ τὸν ἐκ θεοῦ λόγον ἰδικῶς νοουμένου προσάπτει. τὰς δὲ ὡς θεοπρεπεῖς μόνῳ τῷ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγῳ, ἀνάθεμα ἔστω.

c Cyr. ep. i *ad Nest.* quæ est in *Conc. Eph.* par. I. Οὐ γὰρ πρῶτον ἄνθρωπος ἐγεννήθη κοινὸς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, εἶθ' οὕτω καταπεφοίτηκεν ἐπ' αὐτὸν ὁ λόγος. ἀλλ' ἐξ αὐτῆς μήτρας ἑνωθεὶς ὑπομεῖναι λέγεται γέννησιν σαρκικὴν, ὡς τῆς ἰδίας σαρκὸς τὴν γέννησιν οἰκειούμενος.

d Cyr. *Anath.* v. Εἴ τις τολμᾷ λέγειν θεοφόρον ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον θεὸν εἶναι κατὰ ἀλήθειαν, καὶ υἱὸν ἕνα, καὶ φύσει.

e Cyr. *Anath.* viii. Εἴ τις τολμᾷ λέγειν τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον συμπροσκυνεῖσθαι δεῖν τῷ Θεῷ λόγῳ, etc. Καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον μιᾷ προκυνήσει τιμᾷ τὸν Ἐμμανουήλ, etc.

1 Leo ep. x, c. v. — 2 *Cor.* ii. — 3 Aug. *Ench.* c. xxxv. — 4 Orat. li, quæ est ep. i *ad Cled.* — 5 Tom. V Oper. Cyril. — 6 Col. viii. — 7 Anath. i. — 8 Amb. *de Incar.* c. vi. — 9 *Illia* vii.

inquit, Deiparam esse inficiatur, a Deo alienus est[a]. » Et quinta synodus anathema item dicit, « si quis abusive, et non vere Dei genitricem dicit sanctam, gloriosam semper Virginem Mariam, vel qui hominis genitricem vocat, aut Christotocon, id est Christi genitricem, tanquam si Christus Deus non esset.» Quam Θεοτόκου appellationem Ephesina synodus, et Chalcedonensis ratam esse decreverunt. Quippe, ut est in Athanasii symbolo, « Deus est ex substantia Patris ante sæcula genitus, et homo est ex substantia Matris in sæculo natus, etc. Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali, et humana carne subsistens. Qui licet Deus sit, et homo; non duo tamen, sed unus est Christus. »

Unaquæque natura in Christo retinet quod suum est.

XII. Quamvis autem unus sit, unaque persona, vel hypostasis Christus, et quæ alterutri naturæ congruunt, uni illi personæ tribuantur : retinet tamen harum unaquæque quod proprium est : et idem Christus, pro naturæ cujusque conditione, peculiares, et differentes affectiones, et actiones recipit. « Qui enim verus est Deus, idem verus est homo, ut scribit Leo[1] : Et nullum est in hac unitate mendacium, dum invicem sunt et humilitas hominis, et altitudo divinitatis. Sicut enim Deus non mutatur miseratione, ita homo non consumitur dignitate. Agit enim utraque forma cum alterius communione quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exequente quod carnis est. Unum horum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis. Et sicut Verbum ab æqualitate paternæ gloriæ non recessit; ita caro naturam nostri generis non reliquit. » Quamobrem idem Deus et homo Christus, ut æqualis Patri dicitur secundum divinitatem, non secundum humanitatem; et minor Patre secundum humanitatem; non tamen secundum divinitatem; ita passus, crucifixus, et mortuus est non secundum divinam naturam, sed secundum humanam, vel in carne.

XIII. Passum, inquit Cyrillus, « et resuscitatum, ipsum dicimus ; non ut Deus Verbum quippiam in natura suapte sit passus, sive plagas, sive clavorum perforationes ; sive alia quædam vulnera. Deus enim pati nihil potest, quia corporis est expers. Verum quoniam corpus illud, quod proprium illius factum est, talia passum est, ideo Verbum ipsum pro nobis passum dicitur[b]. » Cui Ambrosius assentitur ita scribens[2] : « Quod enim caro Verbi patiebatur, vel manens in carne Dei Verbum patiebatur carne, sicut scriptum est, Christo in carne passo : in se utique pro corporis assumptione referebat : ut quæ nostra sunt, ipse susciperet, et suis circumvestiret humana. » Postremo synodus quinta, « si quis non confitetur, inquit[3], Dominum nostrum Jesum Christum, qui crucifixus est carne, Deum esse verum, et Dominum gloriæ, et unum de sancta Trinitate, talis anathema sit. »

Itidem et sacerdotem ac pontificem ipsummet Dei Verbum factum esse dicimus, quando carnem suscepit : non autem hominem solum, quasi seorsim ex muliere genitum ; ut Cyrillus in *Anathematismo* decimo asserit. Ad extremum, uti naturas in eadem Christi persona duas integras, et perfectas, non tamen separatas, ac divisas confitemur ; ita duas actiones, et voluntates, suam cuique tribuentes : quod adversus Monotheletarum hæresim synodus sexta decrevit.

Hæc summatim libavimus catholicæ de Incarnatione professionis capita, quæ uberius deinceps exponenda, et enucleanda sunt.

CAPUT III.

De vocabulis φύσεως, *et* ὑποστάσεως, naturæ, *ac* subsistentiæ, *sive* personæ. *Hypostasim sæpe pro natura usurpari, etiam ab Cyrillo, qui ambigue usus est ista voce. Hypostasim ab natura differre, quod modum quemdam existendi præter hanc habeat. De Gelasio scriptore libri contra Nestorium, et Eutychem obiter dictum. De hypostasi et* οὐσίᾳ *rursus accurate disputatum.*

I. Vis et ratio Christiani totius, ac theologici dogmatis quod Incarnationis mysterium complectitur, estque a nobis expositum supe-

a Naz. ep. I *ad Cled.* in conc. Eph. Εἴ τίς οὐ θεοτόκον τὴν Μαρίαν ὑπολαμβάνει, ἐκτός ἐστι τῆς θεότητος.

b Cyr. in epist. priore *ad Nest.* relata in Eph. syn. par. I. Οὕτω φαμὲν αὐτὸν καὶ παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι, οὐχ ὡς τοῦ θεοῦ λόγου παθόντος εἰς ἰδίαν φύσιν, ἢ πληγὰς. ἢ διατρήσεις ἥλων, ἤγουν ἕτερα τῶν τραυμάτων. ἀπαθὲς τὸ θεῖον, ὅτι καὶ ἀσώματον. ἐπειδὴ δὲ τὸ γεγονὸς αὐτοῦ ἴδιον σῶμα πέπονθε ταῦτα, πάλιν αὐτὸς λέγεται παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν.

1 Leo ep. x, cap. IV. — 2 Lib. *de Incar.*. c. V, col. 292. — 3 Coll. VIII, Anat. XXXX.

riori capite, ad hoc redigi videtur, ut in Christo duo quædam inesse distincta, et ex duobus iis unum effici fateamur. Hoc quod est unum, Græci vocant ὑπόστασιν, et πρόσωπον, Latini *personam*, et Græco item nomine *hypostasim;* raro veteres, *suppositum;* recentiores de schola theologi frequenter appellant; quæ sunt duo, ea φύσεις, Græci; nostri *naturas* nominant, Ut autem in confitenda persona, sive hypostasi una, et duabus naturis, sita est fidei catholicæ summa; sic hæreses omnes, quæ hanc fidem oppugnarunt, in amborum illorum constituendo perperam usu, et interpretatione versatæ sunt: adeoque, quod est consequens, in vocibus duabus, quibus illa significantur, contra quam fas erat, usurpandis. Itaque Joannes Damascenus recte istud observat: « Id unum fraudi hæreticis esse hoc in genere, quod naturam, et hypostasim idem esse persuasum habeant[a]. » Ita Joannes Maxentius in dialogo primo *adversus Nestorianos*[1], « Nimirum hæc erroris, inquit, vestri, et non alia causa est. Nam dum non valetis discernere, quid et inter personam sit, et naturam, idipsum intelligentes naturam esse quod et personam; imo nullatenus credentes naturam esse posse sine persona, vocabula personæ, naturarumque confunditis; et duas omnino personas, sicut duas naturas unius filii Dei sine dubio prædicatis. » Quocirca vocum earumdem duarum notio, et proprietas ante omnia diligenter explicata, et notata esse debet.

Quod quidem fieri hoc loco necesse non est, quoniam id jam effectum est in secundo tomo, ubi Sacrosanctæ Trinitatis mysterium exposui: ad cujus tractationem, non minus quam Incarnationis, necessaria est ista cognitio. Ibi ergo tum vocabula declarata sunt omnia, quibus utrobique theologi plurimum utuntur: tum illa præsertim duo, quæ dixi, φύσις, id est *natura*, et ὑπόστασις: quorum ratio, et proprietas, ac differentia, ex Græcorum Latinorumque Patrum fontibus aliquot est capitibus explicata, ut perpauca sint, quæ hic adjicere possimus.

[E]xplicantur vocabula φύσις et [ὑ]πόστασις, natura et persona.

II. Ut illinc igitur expromam, quod ad institutam disputationem omnino pertinet, φύσιν[2], sive *naturam* ibi constituimus idem esse atque οὐσίαν, sive *substantiam*, aut *essentiam*, quæ per se, absoluteque spectatur, nullis perticularibus, et individuorum propriis conditionibus affecta, et restricta. Ut si in Petro humanitatem consideres per sese, non ut tali homini, id est Petro convenit: sed generatim, et infinite, qua est substantia ex corpore animaque composita, et rationis particeps: quæ quidem eadem prorsus inest in singulis hominibus, et individuis, quæ eadem continentur specie; etsi non una numero est in omnibus.

Hypostasis vero ex mente veterum, illa est ipsa natura, sive substantia, qua est singularis, perseque subsistit, certis definita proprietatibus, quæ communitatem illam speciei determinant, et uni cuipiam accommodant. Quemadmodum rhetores quæstionem aliam constituunt generalem, quam θέσιν vocant, quæ universum genus complectitur; ut est hæc, sitne fortis animi mortem contemnere? aliam propriis personis, ac temporibus affixam: velut, sitne Cato laudandus, qui sibi mortem consciverit, ne in potestatem veniret inimici. Propterea Græci ad unum omnes οὐσίαν, sive *naturam* dicunt ipsam esse speciem infimam, quæ sola in definitione ponitur, tum hominis universe: tum cujuslibet individui. Hypostasim vero, esse individuum ipsum, vel naturam, qua singularis est, et existit una numero. Præterea personam[3], sive hypostasim, iisdem auctoribus, asseveravimus nihil ad naturam absolute spectatam aliud addere, præter id quod nominant, τρόπον τῆς ὑπάρξεως, id est, *modum existendi*, de quibus omnibus copiosam habes illo in libro disputationem, quam utile sit relegere.

Thesin.

III. Illud vero potissimum animo repetendum est, etsi φύσις et ὑπόστασις hoc modo differant, interdum tamen promiscue accipi, Primum enim antiqui fere omnes ante Nicænum concilium, et aliquanto post, usque ad Basilii tempora, ὑπόστασιν haud aliter, quam pro φύσει, et natura sumpserunt: raro, vel nunquam pro *persona*[4]. Deinde post etiam nonnulli invicem confuderunt: ac vel Alexandrinus ipse Cyrillus[5]: cujus sententiæ aliquot allatæ sunt a nobis, in quibus φύσιν et ὑπόστασιν promiscue videtur accipere; quemadmodum et Euthymius ibidem citatus agnoscit. Quanquam negat Anastasius[6] Cyrillum eas voces in

[a] DAMAS. lib. III, cap. III. Ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ ποιοῦν τοῖς αἱρετικοῖς τὴν πλάνην, τὸ ταὐτὸ λέγειν τὴν φύσιν, καὶ τὴν ὑπόστασιν.

1 Maxent. Tom. IV, col. 470 D. — 2 Tom. II, *de Trinit.* lib. IV, c. II. — 3 Vide c. VII, lib. IV. — 4 Vide l. IV, *de Trin*, § 5 et seq.— 5 Lib. eod. c. II, § 10 et 11. — 6 Anast. in Ὁδηγῷ c. X.

eadem usurpasse significatione, sed non probat. Etenim evidentiora sunt, quæ attuli, testimonia illius, quam ut inficiari liceat. Nimirum ὑπόστασις interdum est simplex ὕπαρξις, id est *exstantia* rei, quæ vere est, non specie vel opinione sola: ut ibidem adnotavi [1]. Qua, ratione duæ ut naturæ, sic hypostases erunt in Christo.

Persona et natura apud veteres promiscue sumpta.

IV. Rusticus item diaconus in disputatione *contra Acephalos* [2], quod Græce est ὑπόστασις, hoc Latine *subsistentiam* appellans, demonstrat ambigue vocem hanc accipi; et interdum personam significare; alias substantiam: idque Ephesinæ synodi auctoritate confirmat: cujus in acta, et commentarios redacta sunt tam Cyrilli, quam Gregorii Nazianzeni loca quædam; in quibus *subsistentia* modo personam, modo *substantiam* significat: hoc est ὑπόστασιν et οὐσίαν. Nam Gregorius in epistola priore *ad Cledonium*, « alium et alium ait in Trinitate dici, ut non subsistentias confundamus: non autem aliud, et aliud: quod tria unum, et idem sunt in divinitate [a]. » Cyrillus vero *subsistentiam* alias pro persona, alias pro natura perspicue sumpsit. Ex quo ita Rusticus concludit [3]: « Commune igitur diversarum id nomen est rerum; et interdum personam significat, nonnunquam vero naturam. Unam igitur subsistentiam dicimus Domini Christi: subsistens est enim persona ejus. Non vero abominamur et duas dicere: quando et pro naturarum nomine pie hoc quis assumere vult sub omni cautela. Subsistunt enim duæ naturæ. » Quibus postremis verbis rationem hanc indicat, cur *subsistentia* vel *hypostasis* naturam interdum significat, quod ambæ in Christo naturæ subsistunt. Atqui non videtur hoc consequens. Etenim si ab eo quod est *persona*, dici fas esset *personari*, recte hoc usurpare possemus naturas duas *personari*, nemo tamen inde colligeret, *personam* pro *natura* sumi: cum hic utrobique verus, et genuinus sit sensus; utramque naturam in *personali proprietate*, sed communi, non cujusque propria, et distincta subsistere. Hanc eamdem hypostaseos duplicem significationem apud Cyrillum agnoscebat etiam Severus hæresiarcha: ut Anastasius Sinaita refert [4]: nec tamen, ut diximus, ei assentitur. Sed omnino fatendum est: neque ex eo putandum sublevari Monophysitarum hæresim: cum minime sit obscura aliis ex locis et sententiis, de duabus naturis opinio Cyrilli: ut postea videbimus.

Naturæ.

V. Sic nomen φύσεως bifariam acceptum a Patribus fuisse in eodem libro docuimus [5], atque ab ipso adeo Cyrillo, ut et naturam significet, et hypostasim, sive personam. Cujus exempla, præter ea, quæ jam illic commemorata sunt, quædam hoc loco reddam. In epistola secunda *ad Successum*, ait, « In Christo animadverti naturarum, sive hypostaseon differentiam. Non enim idem sunt naturali qualitate divinitas, et humanitas [b]. » Item in *Anathematismo* secundo cum dixisset, « Verbum secundum hypostasim unitum esse carni; et unum esse Christum cum carne propria [c]. » Theodoretus hoc adversus illum opposuit, genus hoc *unitionis* ignotum esse, ac naturarum commistionem, et confusionem indicare. Cyrillus vero in illius refutatione declarat, unionem hanc secundum hypostasim sic se intelligere; ut « Verbi natura, sive hypostasis, quod est ipsum Verbum, et ex rei veritate, cum humana natura copulata fuerit [d]. » Illa vero anathematismi Dionysius Exiguus haud satis accurate in Latinum vertit, « Si quis non confitetur carne substantialiter unum esse Verbum Patris. » Scriberet potius, *cum carne substantialiter unitum esse*. Manifeste *hypostasim* pro *natura* sumpsit Cyrillus.

VI. Præterea Cyrillus in *Anathematismo* tertio damnat eum, « qui post unitionem dividit hypostases [e], « vel, ut Dionysius reddidit, *substantias*. Contra quem scribens Theodoretus, peræque hypostasim cum φύσει confundit. « Duas, inquit, unitas hypostases, sive naturas dicere, neutiquam absurdum est; sed causam habet consentaneam [f]: » quoniam

a Naz. orat. LI. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄλλος, καὶ ἄλλος, ἵνα μὴ τὰς ὑποστάσεις συγχέωμεν, οὐκ ἄλλο δὲ, καὶ ἄλλο. ἓν γὰρ τὰ τρία, καὶ ταὐτὸν τῇ θεότητι.

b Cyril. in *Epist.* Καὶ κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μόνον νοηθείη ἂν ἡ τῶν φύσεων, ἤγουν ὑποστάσεων διαφορά. οὐ γάρ που ταὐτὸν ἐν ποιότητι φυσικῇ θεότης, καὶ ἀνθρωπότης.

c Cyr. *Anath.* II. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἡνῶσθαι τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγον, ἕνα τε εἶναι Χριστὸν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός.

d Cyr. ad eumd. *Anath. cont. Th.* Τοῦ καθ' ὑπόστασιν οὐδὲν ἕτερον ἀποφαίνοντος, πλὴν ὅτι μόνον ἡ τοῦ λογοῦ φύσις, ἤγουν ἡ ὑπόστασις, ὅ ἐστιν αὐτὸς ὁ λόγος, ἀνθρωπείᾳ φύσει κατ' ἀλήθειαν ἑνωθεὶς, etc.

e Id. *Anath.* III. Εἴ τις ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν.

f Theodor. in *Refut.* Cyr. Δύο δὲ τὰς ἑνωθείσας

1 Lib. IV, c. III, § 5 *de Trin.*— 2 Tom. IV *Bibl.*— 3 Rust.— 4 Cap. VIII ὁδηγ.— 4 Lib. IV *de Trin.* c. II § 1 et seq.

natura quælibet suas proprietates retinet : ut in homine corpus, et anima. Cyrillus vero vicissim illum refellens *unitas esse* affirmat *hypostases* [a]. Et tamen anathematismo sequente, duas esse negat hypostases. Verum addidit *personarum* nomen. « Si quis, ait, duabus personis, vel hypostasibus eas voces partiendo tribuit, quæ in Evangeliis, et Apostolicis scripturis passim occurrunt [b]. » Ut appareat Cyrillum cum et ab aliis usurpari sciret, et

Hypostasis. usurparet vocabulum τῆς ὑποστάσεως alias pro οὐσία sive *essentia*, aut natura, alias pro subsistentia, vel persona; ne quis ambiguitate falleretur, ibi *personarum* vocem addidisse, ubi posteriori significatione sumitur hypostasis. Sic enim apud Latinos *substantiæ* nomen eadem varietate censetur ; uti libro quarto *de Trinitate*, capite tertio monuimus. Sane Dionysius in Latina versione *Anathematismorum* Cyrilli, ὑποστάσεως vocabulum *substantiam* alias interpretatur, ut in secundo et tertio ; interdum, *subsistentiam*, ut in quarto.

VII. Nihilominus multa sunt in illis Cyrilli verbis admiratione, et attentione digna, de quibus post agendum erit. Sed illud imprimis quod tanto post tempore, quam de τῆς

Hypostasis. ὑποστάσεως notione inter Catholicos convenerat, ac contra communem, adeoque amborum etiam ipsorum usum, vocem illam tam ancipiti significatione sumpserint Cyrillus, et Theodoretus. Jamdudum enim, Basilio præsertim auctore[1], invaluerat, ut ὑπόστασις a natura discerneretur, ac tres in Deo hypostases,

Natura. una φύσις esse diceretur. Sane ex hac multiplici, ac dispari eorumdem potestate nominum, et usurpatione, pleræque per illa tempora hæreses occasionem sumpserunt, ut postea constabit. Vide Maronis Edesseni Nestoriani injustam licet querelam de Cyrillo apud Anastasium Sinaitam[2].

Facundus Hermianensis libro XI, Cyrilli quædam loca profert, in quibus subsistentias duas, id est hypostases, agnoscit in Christo. Velut in *Scholiis*, ex eo quod in Arca Mosaica auro lignum erat obductum; quæ erat figura Christi, « naturas duas, sive hypostases inconfusas mansisse » colligit. « Quod autem naturæ, sive subsistentiæ inconfusæ manserint, ait ex Cyrillo Facundus, hinc scimus : Aurum enim superpositum ligno mansit id quod erat [c], » etc. Item ex epistola ejusdem Cyrilli *ad Acacium*, Facundus verba illa refert, in quibus φύσεων, sive ὑποστάσεων, hoc est, ut idem interpretatur, *naturarum*, vel *subsistentiarum* differentiam adstruit. Quod si pro *subsistentiis, substantias* poneret, non minus rem in ambiguo relinqueret. Siquidem *substantiæ* vox pro *persona* sæpe sumitur a Latinis ; ut in quarto *de Trinitate* libro meminimus[3]. Nihilominus pro natura potissimum uti caperetur, usus evicit.

VIII. Gelasius in libro *contra Eutychem, et Nestorium*[4], Eutychianos redarguens, qui abhorrebant a *naturæ* vocabulo, stulte illos facere dicit: « cum utique nulla res sit, quæ non propriam possit habere substantiam: substantia vero nulla sit, quæ non natura dicatur. Nam remove naturam cujuslibet subsistentiæ, tolles etiam sine dubitatione substantiam: sublata substantia, pariter res quælibet illa tollitur. »

Hic ille est Gelasius, qui Romanus pontifex vulgo inscribitur: quem alii Cæsariensem illum Gelasium, cujus meminit Hieronymus in libro *de Scriptoribus Ecclesiasticis*, fuisse suspicantur: alii Cyzicenum illum Nicænæ scriptorem historiæ. Sed neutris assentior. Quisquis ille est, Latine profecto scripsit ; et quidem terse, ac diserte. In quo minime est audiendus Melchior Canus, in libro sexto *de locis*, capite octavo[5] : qui propterea negat se Gelasio Cæsariensi opus illud tribuere, « quod purum et politum sermonem dicit eum Hieronymus habuisse ; qualem in hoc libello equidem non agnosco. Nisi bono, et eleganti auctori contigit malus, et impurus interpres. » Mirum ita pronuntiasse de Gelasio isto, qui utrumque illum legisset. Nam commode, sane, ac pure loquitur : ut Ecclesiastico scriptori, et quidem sæculi istius, convenit*.

ὑποστάσεις, εἴτουν φύσεις λέγειν, οὐκ ἄτοπον, ἀλλὰ ακτ' αἰτίαν ἀκόλουθον.

a Cyr. ibid. Ὥστε κἂν νοῶμεν ἡνῶσθαι τὰς ὑποστάσεις, etc.

b Id. *Anath.* iv. Εἴ τις προσώποις δυσὶν, ἤγουν ὑποστάσεσι τάς τε ἐν τοῖς Εὐαγγελικοῖς, καὶ Ἀποστολικοῖς συγγράμμασι διανέμει φωνάς, etc.

c Cyr. in *Scho.* Ὅτι καὶ σύγχυτοι μεμενήκασιν αἱ φύσεις, ἤγουν ὑποστάσεις, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα, τὸ γάρ τοι χρυσίον ἐπαληλειμμένον τῷ ξύλῳ μεμένηκεν ὅπερ ἦν.

* Vide Labbeum in diss. *de scriptoribus Ecclesiasticis*, ubi hic ipse Petavii locus citatur. Confer etiam Petavium infra lib. III, c. ii. F. A. Z.

1 Vide l. IV *de Trin.* c. i, § 14 et 15.—2 Anast. in Ὁδηγῷ c. xxii.—3 Cap. iii, §5 et seq.— 4 Tom. I *Bibl. PP.* col. 420 et 421.— 5 Canus VI *de Locis* c. viii, ad 9 arg.

IX. Postremo ad illorum vocabulorum proprietatem accuratius intelligendam, libet ex Theoriano in dialogo *adversus Armenos* quædam hic adnotare, quæ in quarto *de Trinitate* haud satis expressimus.

Οὐσίαν id est «*substantiam* ita definisse sanctos Patres, ait Theorianus. « Substantia est primo, ac proprie quidquid per se subsistens est, et non in altero habet esse. Quid est autem per se subsistens? quod per se est, et non propter aliud : neque in altero habet esse, hoc est, quod non indiget aliquo alio extra se, ut existat.[a] » Exempli gratia, color, puta niger, aut albus, et id genus alia per se esse nequeunt, et sine corpore, quod ea recipit. Ideo non dicimus colorem esse substantiam. Porro corpus ipsum, in quo inest color, non indiget colore, ut corpus sit. Itaque mutatis coloribus, corpus ipsum non mutatur. Nam ex albo fit nigrum, et ex nigro flavum, aut alio colore affectum; ipsum vero manet id quod est. Rursus color est corporis gratia, ut ipsum coloret : corpus vero non est propter colorem, sed propter se. Item color in corpore habet esse : non autem in colore corpus, sed in se habet esse. Ideo corpus appellamus οὐσιαν, quia per se subsistit, et in se non in altero habet esse.

Jam φύσις, id est *natura*, est principium motus et quietis illorum quæ percensuimus, in quibus primis existit, et non ex accidenti. Sicut terra movetur dum germina profert, et animantes parit : quiescit, dum immobilis in sede sua consistit. « Hujus ergo quietis, et motionis principium, quod substantive inest terræ, non autem aliqua ex causa velut extrinsecus accidit, naturam nominamus[b]. » Quam quidem vocem τῆς φύσεως derivari ait ab eo, quod est πεφυκέναι, hoc est *natum*, vel *natura comparatum esse* : ac tam οὐσίαν quam φύσιν significare ait ὕπαρξιν hoc est *exstantiam*. Jam vero ὑπόστασιν definit « rem subsistentem, et substantivam, in qua accidentium congeries, tanquam in uno subjecto, reipsa, et actu subsistit[c]. » Ut sit οὐσία « res ipsa quæ est, et ens dicitur : hypostasis vero tam ipsa res quam quæ in ea tanquam ex accidenti convenientia spectantur : » πρόσωπον denique, id est *persona*, est substantia, vel hypostasis quatenus certam actionem et gestionem habet, qua ab aliis secernitur, de quo plura in quarto *de Trinitate* libro disputavimus[1], ubi et Theoriani verba posuimus.

Boetius item in libro *de duabus naturis*, « Natura, inquit, per se motus principium. Motus principium dixi, hoc est, quoniam corpus omne habet proprium motum; ut ignis sursum, terra deorsum. Item quod per se principium motus naturam esse proposui, et non per accidens, tale est : quoniam lectum quoque ligneum deorsum quoque ferri necesse est : sed deorsum per accidens fertur. Idcirco enim, quia lignum est, quod est terra, pondere, et gravitate deducitur. Non enim quia lectus est, deorsum vadit, sed quia terra est; id est, quia terræ contigit, ut lectus esset. » Unde fit, ut lignum naturaliter « esse dicamus, lectum vero artificialiter. » Rursus aliter naturam definit, ut sit, unamquamque rem informans specifica differentia. »

X. De hypostasi, et persona fusissimam habes narrationem apud Suidam; quam ex variis auctorum sententiis concinnatam arbitror, velut miscellam quamdam χρηστομάθειαν : cujus particulas fere omnes ex suis auctoribus selectas in quarto libro *de Trinitate*, aliisque proposuimus, et enodavimus. Nunc autem, quatenus ad Incarnationis mysterium ista pertinent, carptim ex eodem Suida præcipua quæque libanda sunt, et paucis enucleanda, imo vero castiganda sunt; nam hoc eorum pleraque merentur. Scribit ergo Suidas « ὑπόστασιν ex ecclesiastica, et apostolica traditione, esse personam, vel characterem, ut loquitur Apostolus[2], cum ait Filium esse splendorem, gloriam, et characterem, id est figuram substantiæ Dei Patris; hoc est personam consubtantialem characteri, et hypostasi Patris[d]. » In his duo sunt minime probanda, alterum,

Suidas refellitur.

a Theor. tom. II *Bib.* Οὐσία ἐστὶ πρώτως τε, καὶ κυρίως πᾶν ὅ, τι πὲρ αὐθυπόστατον ὑπάρχει, καὶ μὴ ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι. τὸ δέ ἐστιν αὐθυπόστατον, ὃ καθ' ἑαυτό ἐστι, καὶ οὐ δι' ἄλλο, οὔτ' ἐν ἑτέρῳ ἔχει τὸ εἶναι. τουτέστιν, ὃ μὴ χρῄζει τινὸς ἄλλου ἔξωθεν αὐτοῦ εἰς τὸ ὑπάρχειν.

b Theor. ibid. Τὴν οὖν ἀρχὴν τῆς τοιαύτης ἠρεμίας τε, καὶ κινήσεως οὐσιωδῶς τῇ γῇ ἐνυπάρχουσαν, οὐκ ἔκ τινὸς δὲ αἰτίας αὐτῇ γενομένην φύσιν καλοῦμεν.

c Ibid. Ὑπόστασις δέ ἐστι πρᾶγμα ὑφεστώς τε, καὶ οὐσιῶδες, ἐν ᾧ τὸ τῶν συμβεβηκότων ἄθροισμα, ὡς ἐν ἑνὶ ὑποκειμένῳ, πράγματι, καὶ ἐνεργείᾳ ὑφέστηκεν. Ἔστιν οὖν ἡ οὐσία αὐτὸ τὸ ὂν πρᾶγμα. ἡ δὲ ὑπόστασις, καὶ αὐτὸ τὸ ὂν, καὶ τὰ τούτῳ, ὡς κατὰ συμβεβηκὸς ἐπιθεωρούμενα.

d Suid. Ὑπόστασις κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ

1 Cap. II, § 10.— 2 *Heb.* I.

quod ὑπόστασιν ex Apostolica traditione idem esse dicit, quod personam, sive proprietatem. Alterum, est interpretatio locis illius ex capite primo epistolæ *ad Hebræos*.

Tempore Apostolorum hypostasis personam non significabat.

Imprimis falsum hoc esse dico, τῆς ὑποστάσεως notionem illam ab Apostolis acceptam fuisse. Id si esset, nemo non eam veterum esset amplexus, ac religioni duxissent omnes, ab illa vel levissime desciscere. Denique quod puto mihi concessurum quemlibet prudentem, antiquior usus istius esset vocabuli in illa significatione, qua pro persona, et eo, quod proprium est in Trinitate sumitur, quam ut naturam, et essentiam designat : ut a plerisque usurpatum esse nemo prorsus ignorat. Atqui contra sese res habet. Prius enim, et ab antiquioribus Ecclesiæ magistris adhibita vox est illa ad οὐσίαν declarandam, quam ad personam: ut late inquarto libro *de Trinitate* demonstratum est[1]: et in sexto hujus operis iterum ostendam. Etenim neque ante Nicæni concilii tempus, nec annis postmodum aliquot, neque, quod caput ast, ab ipsomet Nicæno concilio aliter ὑπόστασις accepta est; quam pro φύσει, et οὐσίᾳ: vel ab Athanasio, qui et Nicæno concilio interfuit, et ejus intimos sensus accurate perspectos habuit. Qui quidem in Alexandrina synodo[2], quæ post Constantii obitum, Juliano imperante, celebrata est, anno Christi 362, decreti illius auctor fuit; ut cuivis liberum esset unam hypostasim, hoc est *essentiam*, in tribus, vel tres hypostases, id est subsistentes tres, in una essentia, et οὐσίᾳ profiteri, dummodo de re illi subjecta vocibus, et inter se, et cum Nicæno concilio consentirent, atque ab Ariana perfidia discreparent. Post id tempus paulatim obtinuit, uti tres hypostases usurparentur, pro personis totidem : maxime apud Orientales, hoc est Antiochenæ sedi attributas Ecclesias. Nam Alexandrini, Athanasii sui imitatione, veterem hypostaseos notionem aliquanto postea retinuerunt : ut in sexto libro hujus operis plenius exponam. Non est autem facile unum aliquod, certumque nomen expromere, in quo vetustissimi theologi quasi ex pacto convenerint, ut hoc sciscitantibus quid tres essent, Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus in eadem essentia, responderent : ut nos hodie personam vel hypostasim habemus, cum ad similem interrogationem profitemur tres esse personas, vel hypostases. Quare tres nominatim appellare contenti, unam addebant trium οὐσίαν, aut etiam hypostasim. Sed hæc melius ex quarto nostro libro *de Trinitate* intelligi possunt, in quo veteres percensuimus, qui vocabulis illis usi sunt ; et quam notionem iisdem subjecerint enucleate monstravimus. *Essentiam.*

XI. De Apostoli vero loco illo, qui est in epistolæ *ad Hebræos* capite primo, satis superque disputavimus in sexto *de Trinitate*, capite sexto. Ex quo perspicuum fit, quantum vel Suidas, vel quisquis ille est, unde verba ista corrasit, ab vero sensu illius abscesserit, χαρακτῆρα, id est *figuram hypostasis paternæ*. « personam interpretantur consubstantialem figuræ, et hypostasi paternæ. » Hic χαρακτῆρα idem vult esse ac ὑπόστασιν, et πρόσωπον, ex quo absurdissimus sequitur sensus, ut dicatur *filius esse hypostasis hypostaseos paternæ :* vel *persona personæ illius*. Nam si *figura*, quæ Græce est χαρακτήρ, idem est ac persona vel hypostasis, si pro vocabulo χαρακτὴρ ὑπόστασιν, vel personam posueris, inepta illa sequetur , et impia sententia. Prorsus itaque falsum est, χαρακτῆρα in illo loco Apostoli significare τὴν ὑπόστασιν, aut *personam* : multoque verius est, idipsum designare, quod Latinus noster interpres vertendo reddidit, *figuram* hoc est *imaginem* naturæ in Patre subsistentis. De quo vide caput sextum libri nostri *de Trinitate* sexti.

Nonnunquam vox χαρακτὴρ notam personarum διακριτικὴν significat : quam *proprietatem personalem* vulgo nominant, ut alibi docuimus, et hoc accepta modo re idem est cum persona, vel hypostasi : sed notione differt[3]. Est enim velut *forma* quædam *relativa* personam constituens : nec ad illum Apostoli locum potest accommodari ista significatio.

XII. Rursus idem Suidas, « naturam ait esse dominam, et causam, ac productricem suarum hypostaseon, propterea que dicta ὑποστάσεις, quod naturæ substant velut ipsarum fonti[a]. » Verum hæc loquendi formula prorsus abhor-

Ἀποστολικὴν παράδοσιν τὸ πρόσωπον, ἤγουν ὁ χαρακτὴρ, ὡς φησὶν ὁ Ἀπόστολος, τὸν υἱὸν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. τουτέστι πρόσωπον ὁμοούσιον τοῦ χαρακτῆρος, καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρός.

a Suid. ibid. Ἡ οὖν φύσις κυρία ἐστὶ, καὶ αἰτία, καὶ γεννητικὴ τῶν ἐν αὐτῇ ὑποστάσεων· καὶ διὰ τοῦτο ὑποστάσεις λέγονται ὡς ὑπὸ τὴν φύσιν ἱστάμεναι τὴν αὐτῶν πηγήν.

1 Cap. I et seq.— 2 Vide t. II, l. IV, c. IV.— 3 In Præf. l. IV *de Trin.*

ret ab usu theologorum; nec recte dici posse videtur, naturam divinam esse dominam, vel causam hypostaseon, personarumque divinarum, aut earum γεννητικὴν. Nisi vero quispiam loqui sic audeat, Patrem ab essentia divina gigni; vel Spiritum sanctum, ut de Filio taceam, qui tametsi *ex essentia* gignitur: non ita tamen, ut essentia ipsa Filium gignat: sive ut sit principium quod gignit: sed ut sit quo, vel vel ex quo gignitur, hoc est gignendo transfunditur. Sed nec ὑποστάσεις dicuntur quia subsunt, vel substant essentiæ; sed quia proprietatibus omnibus, et attributis, sive formis velut accidentibus (si ita loqui fas est, quod aliter capere non possumus, sunt subjectæ, quemadmodum substantiæ dicuntur, quia substant non naturis, sed accidentibus.

Productricem.

Hypostases.

Pergit Suidas, et ad Incarnationis negotium delapsus animadvertit, « Sanctam Christi carnem non vocari personam, sed usiam, id est substantiam: ut hoc significemus, totam ab illo nostram assumptam fuisse naturam. Si enim hypostasim illam nominemus, eo redacti videbimur, ut unum quempiam hominem assumpsisse Christum, et servasse dicamus, Itaque non appellatur hypostasis, quatenus a Deo Verbo separari caro non potest. Est enim hypostasis persona separata. Porro dicitur caro Christi ἐνυπόστατος. id est in aliquo subsistens, non tamen hypostasis[a]. »

Hæc sunt illis consentanea, quæ ex Græcorum theologorum placitis in quarto *de Trinitate* disputavimus, et in quinto hujus operis libro, capite quinto non sine auctario resumemus. Hypostasis, ex Græcorum sententia substantia est singularis, et individua qua individua est, et singularis, hoc est omnibus affecta, determinataque proprietatibus, quæ in alteram perinde singularem non cadunt. Harum proprietatum una est, et quidem primaria, ὁ τρόπος τῆς ὑπάρξεως, id est *modus existendi*, quo substantia particularis per se subsistit, ab qualibet alia divulsa, ita ut cum nulla altera in compositionem venire possit alicujus tertii, quod per se proprieque sit unum, hoc est ἑνότητι φυσικῇ, sive ἀληθινῇ, ut eam Cyrillus nominat: *naturali*, *ac vera unitione*, non σχετικῇ, et *morali*. Vide Eliam Cretensem in *Scholiis* ad orationem XXXIII Gregorii Nazianzeni[1]: ubi tum ex aliis characteristicis proprietatibus hypostases constare dicit, tum ex ea « multo magis, quod altera in altera non sit, verum separatim. Quo etiam fit ut duo, et tres, et plures homines dicantur. » Talem hominis substantiam neutiquam Deus assumpsit. Ideo *naturam universalem* a Græcis Patribus adscivisse dicitur: quoniam ea sibi duntaxat, adjunxit quæ sunt οὐσιώδη, et omnibus ejusdem speciei singularibus convenire possunt; corpus, animam, ac naturales utriusque dotes, et affectiones, quod passim usurpare solent iidem Græci Patres, nempe quæ « labe ac reprehensione carent, nec ad peccatum impellunt[b]. »

Quid sit hypostasis e Græcorum sententia.

Essentialia.

Porro ὑποστατικὴ differentia sic a Suida definitur: « Est ratio, secundum quam diversitas illa, quæ fit ex congerie proprietatum communium in substantia consideratarum, numero aliud ab alio dirimens, individua multiplicat[c]. » Nam quælibet ex illis proprietatibus separatim sumpta pluribus convenire potest. Sed omnes acervatim collectæ in unam duntaxat competunt. Ita Porphyrius, ex eoque Græci theologi.

Hypostatica.

Denique ex eodem Suida notabis naturam hominis in Christo appellari ἐνυπόστατον, non tamen ὑπόστασιν. Horum enim vocabulorum prius τὸ ἐνύπαρκτον interpretatur, *quod inest revera.* Sicut τὸ ἀνυπόστατον τὸ μὴ ἔχον ὕπαρξιν, quod non exstat, nedum subsistit. De his nominibus fuse diximus in quarto *de Trinitate*[2]. Unde illud præterea repetendum, τὸ ἐνυπόστατον, et ὑπόστασιν, et οὐσίαν ab antiquioribus promiscue accipi solere.

XIII. In epistola synodi Antiochenæ *ad Paulum Samosatenum*, Filium Dei Patres asseverant « ante sæcula exstitisse, non sola

a Suid. Τὴν ἁγίαν σάρκα τοῦ Χριστοῦ οὐ λέγομεν πρόσωπον, ἀλλ' οὐσίαν, ἵνα σημαίνωμεν ὅτι ὅλην τὴν φύσιν ἡμῶν ἀνέλαβεν. εἰ γὰρ εἴπωμεν αὐτὴν ὑπόστασιν, ἕνα τινὰ ἄνθρωπον εὑρισκόμεθα λέγοντες ὅτι ἀνέλαβεν, καὶ ἔσωσεν ὁ Χριστός. πλὴν οὐ λέγεται ὑπόστασις, ἐφ' ὅσον ἀχώριστός ἐστι τοῦ θεοῦ λόγου ἡ σάρξ. ὑπόστασις γὰρ τὸ κεχωρισμένον πρόσωπον λέγεται. ἐνυπόστατον μέντοι αὐτὴν λέγομεν· οὐ μὴν ὑπόστασιν.

b Greg. Nyss. lib. *de Perf.* Πάθη τὰ εἰς ἁμαρτίαν ἐκκαλούμενα.

Hippol. opusc. I *cont. Beron.* Τὰ ἀναμάρτητα πάθη.

Damasc. lib. III, cap. XX. τὰ ἀδιάβλητα πάθη.

c Suid. ibid. Ὑποστατικὴ δὲ διαφορὰ τυγχάνει, λόγος, καθ' ὃν ἡ κατὰ ἄθροισμα τῶν θεωρουμένων ἰδιωμάτων κοινῶν τῆς οὐσίας ἑτερότης τέμνουσα κατὰ ἀριθμὸν ἄλλο ἀπ' ἄλλου, τὴν τῶν ἀτόμων ποιεῖται πληθύν.

1 Tom. II Greg. col. 837, n. 28. — 2 Lib. IV, c. II, § 9 et c. VIII, § 18.

præscientia, sed substantia, et hypostasi Deum, Deique filium[a].» Et interjectis aliquot, per eumdem Filium « omnia procreata fuisse dicunt a Patre, non tanquam per instrumentum, vel tanquam per scientiam non per se subsistentem[b]. » Ἀνυπόστατον vocat quod per se, ac perfecte non existit. Alioqui, ut a Suida notatum est, pro eo sumitur, quod fictum, et commentitium est, nec in natura rerum existit ; ut sit idem ὑπόστασις quod τὸ ὄν, vel οὐσία. Sic Origenes primo libro *contra Celsum*, Deos, qui ab gentilibus adorantur, nihl esse præter inania figmenta, nec exstantiam habere docens. « Ostendat (inquit de Celso loquens) substantiam, et essentiam Mnemosynes Musas ex Jove parientis, vel Themidis Horas : vel Gratias semper nudas in essentia subsistere posse demonstret. At non poterit Græcorum figmenta, quæ corporata esse videntur, ex rebus ipsis Deos approbare[c]. » Non potest expressius vis et notio τῆς ὑποστάσεως indicari, quam hoc loco factum est ab Origene : qui ὑπόστασιν et οὐσίαν pro eodem usurpavit : ut et Nicæna postea synodus : ut alibi demonstravimus [1]. Sic ὑπόστασιν Dei pro *essentia* Cyrillus Hierosolymitanus accepit, cum ait « comprehendi non posse Dei hypostasim[d]. » Epiphanius quoque ὑπόστασιν carnis Christi nominant, non utique *suppositum* intellexit, sed *substantiam*, id est carnem revera exstantem, non adumbratam, et duntaxat apparentem. Memorabilis iste est Epiphanii locus, qui inter alia sanctorum Patrum testimonia in *Excerptorum* codicem relatus, ac lectus est sexta synodo, et communi Patrum suffragio comprobatus ex Epiphanii *Panariis*, sermone sexagesimo nono *contra Ariomanitas* ; qui in editione nostra hæresi LXIX, numero 60, continetur. Quo in loco refert ac dissolvit Epiphanius Arianorum argumentum ex Luca sumptum, qui Christo Angelum in horto apparuisse scribit, *qui eum confortaret*[2]. Ex quo hæretici colligebant, minorem Patre secundum substantiam esse filium. Huic respondet Epiphanius, illam Christi anxietatem, et imbecillitatem , ad quam sublevandam angelorum usus est opera, ad hoc assumptam fuisse, uti verum se hominem, non ficta constantem specie probaret, qualem Marcionistæ, ac Manichæi somniabant. Tum etiam voluntatem in se aliam expressisse, ex qua diceret. « Non mea voluntas fiat : nempe ut veram carnis hypostasim ostenderet[e], » hoc est substantiam, et naturam revera, non sola imagine constantem.

XIV. Nec aliter ὑποστάσεως vocabulum apud Origenem acceperim in octavo libro *contra Celsum* : ubi Epicureo istud objicienti, Christianos alium quemdam præter summum, colere, venerarique Deum, nempe Christum, respondet ad hunc modum : Si Celsus intellexisset, quid sit illud, *Ego et Pater unum sumus*[3]: aut illud *ut sint unum, sicut et nos unum sumus*[4], non ita de Christianis judicaturum fuisse : illos alium præterquam summum Deum venerari. Siquidem ita Christus etiam est locutus : *Ego in Patre, et Pater in me est*[5]. Pergit deinde : « Quod si quis ex illis in eam abstrahatur suspicionem, ne ad illorum partes forte transfugiamus, qui Patrem et Filium negant esse duas hypostases, attendat ad id, quod scriptum est : *Erat autem credentium cor, et anima una*[6]: ut hoc contemplari possit, *Ego et Pater unus sumus*. Quocirca unum Deum, ut jam exposuimus, Patrem ac Filium colimus[f]. » Sed subinde quemadmodum unum interpretetur Deum, sic explicat. « Igitur Patrem veritatis colimus, et filium veritatis (imo veritatem) quæ duæ sunt hypostasi res : una vero concordia, et consensu, atque identitate voluntatis[g]. » Animadvertis in his verbis hæreticum venenum, quod ex Origene *Hypostasis.*

a Synod. Antioch. Πρὸ αἰώνων ὄντα, οὐ προγνώσει, ἀλλ' οὐσίᾳ, καὶ ὑποστάσει θεὸν, θεοῦ υἱόν.

b Ibid. Δι' οὗ ὁ πατὴρ πάντα πεποίηκεν οὐχ ὡς δι' ὀργάνου. οὐδ' ὡς δι' ἐπιστήμης ἀνυποστάτου.

c Orig. I *cont. Cel.* Δεικνύτω τοίνυν ὑπόστασιν, καὶ οὐσίαν Μνημοσύνης γεννώσης ἀπὸ Διὸς τὰς Μούσας· ἢ Θέμιδος τὰς Ὥρας· ἢ τὰς Χάριτας ἀεὶ γυμνὰς παραστησάτω δύνασθαι κατ' οὐσίαν ὑφεστηκέναι. ἀλλ' οὐ δυνήσεται τὰ Ἑλλήνων ἀναπλάσματα σωματοποιεῖσθαι δοκοῦντα ἀπὸ τῶν πραγμάτων δεικνύναι θεούς.

d Cyr. *Cat.* VI. Εἰ ἀκατάληπτός ἐστιν ἡ ὑπόστασις ἡ θεία· καὶ τί σὺ περὶ τούτων διηγῇ;

e Epiph. hær. LXIX, num. 60, cit. in VI *Syn.* act. XX. Ἵνα δείξῃ σαρκὸς ὑπόστασιν ἀληθινήν.

f Orig. VIII *cont. Cel.* Εἰ δέ τις ἐκ τούτων περισπασθήσεται, μή πη αὐτομολοῦμεν πρὸς τοὺς ἀναιροῦντας δύο εἶναι ὑποστάσεις, πατέρα, καὶ υἱὸν, ἐπιστησάτω τῷ· ἦν δὲ πάντων τῶν πιστευσάντων ἡ καρδία, καὶ ψυχὴ μία· ἵνα θεωρήσῃ τὸ ἐγὼ, καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· ἕνα οὖν θεὸν, ὡς ἀποδεδώκαμεν, τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν θεραπεύομεν.

g Ibid. Θρησκεύομεν οὖν τὸν πατέρα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸν υἱὸν τῆς ἀληθείας· (leg. τὴν ἀλήθειαν) ὄντα δύο τῇ ὑποστάσει πράγματα, ἓν δὲ τῇ ὁμονοίᾳ, καὶ τῇ συμφωνίᾳ, καὶ τῇ ταὐτότητι τοῦ βουλήματος.

1 Lib. IV *de Trin.* c. 1, § 6 et 7.— 2 *Luc.* XXII, 44.— 3 *Joan.* X, 30.— 4 *Joan.* XVII, 22.— 5 *Joan.* XIV.— 6 *Act.* IV, 32.

potissimum Arius postmodum exsuxit : ut Græci, ac Latini plerique Patres consentiunt : et nos in primo *de Trinitate* copiose de eo disputavimus [1]. Jam vero ὑπόστασιν ab Origene pro natura et substantia, vel hujus vera, et solida exstantia illic accipi, nullus equidem dubito. Hoc enim declarare voluit, Patrem et Filium non unam rem et eamdem esse : sed duas, ac diversas, quæ perinde consensione voluntatum, et concordia sint unum ; sicut discipulos suos unum esse Christus optabat. Quæ quidem germana sunt illis, et consentanea, quæ de Origenis errore, capite illo quarto primi *de Trinitate* libri, ex sanctissimis et catholicis Patribus adduximus, et, quod caput est, ex œcumenica sexta synodo : quæ Origenem tum ob alias impuras, ac detestandas hæreses, tum ob eam præsertim, quæ sacrosanctæ Trinitatis dogma pulsavit, diris est execrata.

Hypostasim.

Ad extremum, sciri convenit ὑπόστασιν a Dionysio pro persona, non pro essentia sumi. Ut cum in capite secundo libri *de Ecclesiastica Hierarchia* τὴν τρισσὴν ὑπόστασιν τῆς θείας μακαριότητος, id est *triplicem hypostasim*, sive *personam divinæ beatitatis, hoc est substantiæ*, in trina baptismi immersione inclamari dicit. Nec recte Latinus interpres a viro docto notatur, quod *personas* ibi verterit : tanquam Dionysius ὑπόστασιν pro οὐσίᾳ sumpserit. Quod secus se habet. Nam et capite primo libri *de Divinis nominibus* [2], ait τὴν θεαρχίαν, id est *divinum principatum*, sive *divinitatem*, communicasse nobiscum ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, *in una suarum hypostaseon*. An *in una suarum essentiarum* audebit quispiam vertere ? Rursus τρισυπόστατον μονάδα καὶ ἐνάδα, hoc est *monadem*, et *unitatem* in tribus subsistentem dixit in calce capitis septimi *de cœlesti Hierarchia*. Et τρισυπόστατον γονιμότητος ἔκφανσιν *in tribus subsistentis fecunditatis declarationem*, capite primo *de Divinis nominibus*, quæ omnia perinde accipienda sunt, ac si dixisset οὐσίαν τρισυπόστατον. Certe ὑπόστασις nullo modo οὐσίαν illic significat.

CAPUT IV.

De causis quatuor Incarnationis, ac primum de efficiente, quæ est Deus, sive Trinitas, quomodo tres personæ Incarnationem operatæ sint, et tamen solus Filius Incarnatus sit. Declaratur hoc variis exemplis : tum ratio propria redditur, quod non in natura, sed in persona Verbi facta sit assumptio naturæ humanæ, ac velut ad genus causæ formalis pertineat.

I. Rei cujuslibet perfecta cognitio causarum est notitia, quibus illa continetur : ut Aristoteli [3], cæteris assentientibus philosophis, placet. Sunt autem causarum hujusmodi genera quatuor, quorum investigatione absoluta illa rei scientia constare debet : quod idem in *Metaphysicis* prodit Aristoteles ; efficiens, finis, forma, et materia. Totidem itaque in eo, quod contemplandum sumpsimus, Incarnationis mysterio causæ disputandæ sunt, si id perfecte, quoad fas est, nosse nos, et explicare delectat. Efficiens illius causa non alia esse potest, quam Deus : qui cujus gratia tam eximium, ac singulare opus edidit, is esse finis effecti operis censetur. Materiæ instar sunt naturæ duæ, quæ admirabili invicem junctione copulatæ sunt. Ea porro duarum conjunctio, sive, ut detrito jam utar vocabulo, *unio*, vel *unitio*, quædam velut Incarnationis est forma, quæ propriam illius rationem complet ac determinat. Nihil enim aliud est Divini Incarnatio Verbi, quam Dei et hominis in eamdem personam ex Virginis utero facta consociatio : et « persona Christi mixtura est hominis, et Dei, » ut eam definit Augustinus [4] : ex quo, « Christus Jesus Dominus noster existit, ex utroque connexus, et utroque contextus, atque concretus, et in eadem utriusque substantiæ concordia mutui ad invicem fœderis confibulatione sociatus homo, et Deus ; » ut Novatianus scribit [5]. Quocirca in illis quatuor enucleandis deinceps elaborabimus.

Incarnationis causa, materia et forma.

II. Ut ab efficiente causa sumatur initium, quam quidem ipsum Deum esse, nemo theologus dubitet : inest peculiaris quædam hoc in mysterio minime dubiæ rei enarrandæ difficultas, et obscuritas. Etenim cum Deus nihil

Causa Incarnationis tota Trinitas.

1 Cap. IV. — 2 Voss. disp. II *de Bapt.* — 3 Arist. I Post. c. II et I *Met.* c. III. — 4 Aug. ep. III. — 5 Lib. *de Trin.* c. XIX.

aliud sit, quam Pater, Filius, et Spiritus sanctus, sive personæ tres; quando Deum auctorem, et effectorem esse dicimus Incarnationis, tres illas intelligimus effectrices fuisse personas. « Tota invisibiliter Trinitas (ait Hildephonsus beatam Virginem compellans) conceptionem operabitur in te; sola persona Filii Dei in corpore tuo nascitura, carnem assumet de te; » quod difficile est animo percipere. Nam consequens videtur tres easdem assumpsisse hominem, et incarnatas fuisse.

In libro *de Trinitate* quarto, capite xv, copiose hoc a nobis expositum, unam et eamdem esse trium divinarum personarum actionem, et efficientiam, quam ἐνέργειαν Græci Patres nominant : atque hoc argumento usos esse plurimum antiquos Patres ostendimus, ut eamdem in tribus probarent esse naturam. Hic autem secus evenire videtur. Siquidem de tribus una duntaxat caro fit, id est naturam assumit humanam. « Ideoque non Deus Pater, ait Augustinus [1], non Spiritus sanctus, non ipsa Trinitas, sed solus Deus Filius, quod est Verbum Dei, caro factum est, quamvis Trinitate faciente. » Quo in loco idem Augustinus humani verbi similitudine declarat quemadmodum Filius Dei, quod hujus est Verbum, carnem assumpserit, ex quo Fulgentius alterum, de quo agimus, luculenter explicat, quinam tribus operantibus personis, sola secunda incarnari potuerit.

Quomodo tres personæ Incarnationem operatæ sint, et tamen solus Filius sit incarnatus.

III. Augustinus imprimis; « Illud quod profertur carnis ore, vox verbi est, inquit, verbumque et ipsum dicitur propter illud a quo ut foris appareret, assumptum est. Ita enim verbum nostrum vox quodammodo corporis fit assumendo eam, in qua manifestetur sensibus hominum, sicut Verbum Dei caro factum est, assumendo eam, in qua et ipsum manifestaretur sensibus hominum. Et sicut verbum nostrum fit vox, nec mutatur in vocem : ita Verbum Dei caro quidem factum est : sed absit ut mutaretur in carnem. Assumendo quippe illam, non eam in se consumendo, et hoc nostrum vox fit, et illud caro factum est. »

Fulgentius vero postquam divini Verbi similitudinem ex humano sumpsit [2], ac sic personas tres in una esse natura Dei docuit, ut in eadem hominis anima sunt facultates tres, « Memoria, qua reminiscimur; Intelligentia, qua illa, quæ memoria concepimus, cogitatione versamus; et Voluntas, qua vel appetimus aliquid, vel vitamus : » primum cogitationem illam, quam intelligendo formamus, « verbum interius » esse dicit, sive « internam locutionem : » deinde hanc ipsam cogitationem [3], « quæ ex memoria nascitur, atque formatur, et recte verbum dicitur, solam corpoream vocem accipere ait [4], ut audiri corporeis auribus possit, etc. Vox autem illa corporea, qua spirituale verbum induitur, ut ad audientium notitiam proferatur, simul fit a memoria, et a cogitatione, et a voluntate : sed à sola cogitatione id est interiore suscipitur, verbo; etc. Proinde quisquis hanc imaginem in mente hominis conspexerit, hæreticorum vaniloquia citius irridebit, qui carnaliter de spiritualibus sentientes, nolunt credere in illa sancta Trinitate aliquid a tribus factum, quod ab una persona tantum fuerit divina dispositione susceptum : cum illa humana natura totius quidem Trinitatis opere sit facta, a solo tamen Filio fuerit in unitatem personæ suscepta. » Quem locum imitatus est auctor libri *de Cognitione veræ vitæ* [5].

IV. Et capite xviii. « Non ergo Patris, ait, neque Spiritus sancti illa quæ solius Verbi est caro : quia Deo Verbo non est cum Patre et Spiritu sancto unius personæ communio. Secundum operationem quippe divinitatis communem, in qua est Trinitas personarum, sicut eam accepit Filius, sic accepit Pater, et Spiritus sanctus. » Cujus rei causam hanc obviam Christiano cuique, et expeditam affert, quod assumptio ista naturæ hominis in persona facta sit Verbi, quæ propria hujus est, uti natura communis, vel una, eademque potius est personarum trium.

Id variis illustratur similitudinibus.

Postea vero similitudine altera rem illustrat [6]. « Anima enim per corpus, imo cum corpore facit, quando corpus comedit, et tamen solum corpus accipit, quod ut accipiatur, anima simul cum corpore facit. In illa itaque comestione, una est animæ, carnisque operatio, sed solius est carnis acceptio. » Hic *acceptionem* ab *operatione* discernit, et hanc communem, illam propriam esse dicit. Atqui in eo loco, qui proxime citatus est, *accipere* ait tribus commune esse personis : nimirum quatenus acceptio illa « secundum operationem divinitatis communem » spectatur.

Alioquin ab effectione ipsa, sive operatione

1 Aug. l. LXV *de Trin.* cap. LI et l. I *de Trin.* cap. IV et Mag. Sent. l. III, dist. I.— 2 Fulg. *cont. Serm. Fastid.* cap. XV.— 3 Ib. c. XVI et XVII. — 4 Cap. XVII.— 5 Cap. VI in Append. t. IX Aug.— 6 Ib. c. XIX.

distinguit idem Fulgentius *acceptionem* alio in libro[1], ubi et a personæ proprietate causam repetit assumptæ ab solo Verbo naturæ hominis.

V. « Propriam ergo Christus habet, inquit, et humanitatem suam, cum divinitas ejus non unam naturam, sed unam invenitur habere personam. Quæ persona unigeniti Dei, quæ neque Patris est, neque Spiritus sancti, ideo forma servilis a solo Filio accepta recte creditur, quia divinitatis ejus et carnis una persona est, non natura. In Christo enim non altera divinitatis est, et altera humanitatis, sed una est naturæ utriusque persona. Quocirca quia inseparabilis est operatio Trinitatis, servilem formam, quam unigenitus Deus accepit, tota Trinitas fecit : quam tamen certum est a tota Trinitate factam, sed ad solam Filii Dei pertinere personam. Neque enim sicut est in ea totius Trinitatis una operatio, sic in ea Trinitatis invenitur communis acceptio. Etenim proprietas personalis, quia non ipse Pater est, qui Filius, nec Spiritus sanctus est aut ipse Pater, aut Filius, ostendit aliquid a Patre, et Filio, et Spiritu sancto factum, quod tamen a solo Filio inveniatur acceptum. »

Hujus exemplum utcumque ponit ejusmodi, quale paulo ante alio ex ejusdem libro descripsimus, quando comedit homo ; et « in ipsa acceptione ciborum, qua sola caro pascitur, anima cum carne pariter operatur, etc. Communis utique est operatio, sed non est communis acceptio. » Vide eumdem Fulgentium in libro *contra Sermonem Fastidiosi*, capite XI. Eamdem quæstionem ab Nebridio sibi propositam tractat Augustinus in epistola CCLXVIII, et aliquanto est obscurior illius responsio.

Planius vero idipsum facit in sermone tertio *de Tempore*, ac variis similitudinibus ostendit, unum aliquid proprium alicujus esse posse, quod communiter a pluribus agatur. Quo ex sermone ad eamdem explicandam quæstionem, aliquot verba descripsit Petrus Damiani in opusculo primo[2]. In quo etiam copiose illud adstruit[3], quemadmodum ita « solus Filius incarnatus sit, ut Incarnationem Filii Pater, et Filius, et Spiritus sanctus operati sint. » Vide etiam sermone LXIII *de Verbis Domini* secundum Joannem[4], ejusdem Augustini, et Philonem Carpathium *in Cantica*[5].

VI. Dionysius in capite secundo *de Divinis nominibus*, pulchre totum hoc mysterium, ac verbis exquisitis aperit, quæ diligenter expendi jubet Maximus Interpres. Nam cum de iis ageret, quæ Deo ita tribuuntur, ut partim de personis tribus communiter dicantur, partim uniuscujusque propria sint, quam vocat ille *unitam, et distinctam theologiam* [a] : inter ea, quæ distincte affirmantur ac proprie, numerat « bonitati consentaneam divinam in nos operationem ; qua secundum nos ex nobis integre, ac vere substantiatum est supersubstantiale Verbum ; ac fecit, et passum est, quæcumque sunt eximia, et excellentia humanæ in ipso Dei operationis. Horum enim neque Pater, neque Spiritus sanctus ulla ratione particeps fuit : præterquam congruentis Deo, ac benignæ voluntatis, et totius eminentis, et inexplicabilis divinæ operationis, quam immutabilis ille, nostri factus similis egit, quatenus Deus est, Deique Verbum [b]. »

Personas ecce duas Patrem, et Spiritum sanctum, negat participes fuisse divinæ secundum hominem operationis, quam vocat ἀνθρωπικὴν θεουργίαν in Christo : nisi quatenus communi hoc voluntate decreverunt fieri : tum vero actionum illarum, quæ supra naturæ captum mortalis, ac Dei propriæ fuerunt, cujusmodi erant θεοσημεῖαι, id est *miracula*.

VII. Quod ita clarius explicandum est, uti tam Verbum, quam personæ reliquæ divinæ, ea quæ homo Christus agebat, aut patiebatur, tam divina, quam humana communiter operarentur, efficientia tenus, et, ut vulgo loqui solent, *in genere causæ* efficientis. Verum peculiare id Verbi personæ fuisse, ut *in genere* quasi *formalis causæ*, naturam afficeret, ac terminaret assumptam ; hoc est, ut Græci Patres loquuntur, hypostasis esset humanæ naturæ, ex quo factum sit, ut etiam infima,

Ratio propria est quia non est in natura sed in persona Verbi facta assumptio naturæ humanæ.

a Dion. in tit. cap. II *de Div. nom.* Περὶ ἡνωμένης, καὶ διακεκριμένης θεολογίας.

b Id. Διακέκριται δὲ τῆς ἀγαθοπρεποῦς εἰς ἡμᾶς θεουργίας, τὸ καθ' ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν ὁλικῶς, καὶ ἀληθῶς οὐσιωθῆναι τὸν ὑπερούσιον λόγον, καὶ δρᾶσαι, καὶ παθεῖν ὅς τῆς ἀνθρωπικῆς αὐτοῦ θεουργίας ἐστὶν ἔκκριτα, καὶ ἐξαίρετα. τούτοις γὰρ ὁ πατὴρ, καὶ τὸ πνεῦμα κατ' οὐδένα κεκοινώνηκε λόγον· εἰ μή που τὶς φαίη κατὰ τὴν ἀγαθοπρεπῆ, καὶ φιλάνθρωπον βούλησιν, καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν ὑπερκειμένην, καὶ ἄῤῥητον θεουργίαν, ἣν δέδρακε καθ' ὑμᾶς γεγονὼς ὁ ἀναλλοίωτος, ἣ θεὸς, καὶ θεοῦ λόγος.

1 Fulg. resp. X *ad Fer.* — 2 Cap. IV. — 3 Cap. IX. — 4 Cap. III et seq. t. I. — 5 Phil. Carp. t. I.

et indignissima quælibet, quæ Christus egit, aut passus est carne, solus ea Dei Filius egisse, ac passus esse dicatur : non item Pater, aut Spiritus sanctus. Est autem id formalis causæ proprium, ut applicatione sui effectum suum producat. Ideo solum Verbum incarnatur, cujus ab aliis persona distinguitur. De quo postea pressius, et subtilius disseremus. Interim vero fuit illud obiter animadvertendum, ne quis præfracte, ac dilute nimium illa caperet, interpretarique vellet, quæ illic a Dionysio scripta sunt : et a Maximo sic enarrantur, « humanam ab illo Dei operationem nominari, quidquid in Incarnati Verbi dispensatione gestum est : ac non aliter communicasse in illis Patrem, et Spiritum sanctum, quam beneplacito, et voluntate Incarnationis, nec non ut cum Deo Filio miracula communiter operati sint[a]. »

Sane non minus illa, quæ humanæ erant imbecillitatis propria, efficiendo attigere personæ simul tres, quam miracula, et humano captu majora Christi opera : quæ et ipsa carnis, et naturæ inferioris adminiculo, non per solam divinitatem exercebat. Quæ nos postea, uti diximus, uberius exponemus. Toletana synodus undecima *in Professione Fidei*, causam explicat, cur Incarnationem sic operatæ sint personæ tres, ut una solum carnem susceperit. « Incarnationem, inquit, hujus Filii Dei tota Trinitas operata esse credenda est, quia inseparabilia sunt opera Trinitatis. Solus tamen Filius formam servi accepit, in singularitate personæ, non in unitate divinæ naturæ : in id quod proprium est Filii, non quod commune Trinitati : quæ forma illi ad unitatem personæ coaptata est, id est, ut Filius Dei, et Filius hominis unus sit Christus, » Auctor libri *quæstionum ex Novo Testamento*, qui in appendice tomi quarti Augustini, eamdem quæstionem proponit ; eique non dissimili modo respondet, quæstione LII. Vide Theodorum Abucaram opusculo quarto[1].

VIII. Anselmus in libro *de Incarnatione Verbi*, clerici nescio cujus sophisticam cavillationem proponit, ac refellit, qui sic argutabatur : « Si in Deo tres personæ sunt una tantum res, et non sunt tres res, unaquæque per se separatim, sicut tres Angeli, aut tres animæ ; ita tamen ut potentia, et voluntate sint idem : ergo Pater, et Spiritus sanctus cum Filio est incarnatus. » Quod insulsum magis commentum, quam astutum, latissime diluit, atque elidit Anselmus[2].

Ac primum declarat[3], non magis in Incarnati Verbi negotio, quam in reliquis, quæ ad christianum dogma Trinitatis attinent, consequentem ex illa collectione labem valere ad fidei perniciem. Etenim vis illius argumenti ab eo fundamento proficiscitur ; non posse de eadem re affirmari aliquid et negari ; ac proinde si tres personæ sunt una res, fieri non posse, ut dicatur eadem res incarnata, et non incarnata. At eodem modo concludemus, quidquid est Pater, id omne esse Filium : et quod de illo dicitur, etiam de altero dici. Ex quo sequetur, si Filius sit Filius, Patrem itidem esse Filium, et Filium esse Patrem : ut, quod in Athanasii symbolo rejicitur, « tres sint Patres, tres Filii, ac tres Spiritus sancti. »

IX. Nos de *rei* vocabulo in tomo secundo disputavimus[4], ac tres personas, unam esse rem absolutam secundum essentiam ; relativas tres, secundum personas ostendimus. Quare ut Anselmus argumentatur [5] : « Cum Filius non assumpserit hominem in unitatem naturæ, sed in unitatem personæ, etc. Si Filius incarnatus est, et Filius non est una, et eadem persona, quæ Pater est, sed alia ; non idcirco esse Patrem incarnatum necesse est. »

Quamvis enim persona Filii ab essentia communi reipsa non differt ; ratione tamen, et ἐπινοίᾳ distat : quo fit, ut quædam de una dicantur, quæ affirmari de altera nequeunt : ut in primo tomo declaratum est[6]. *Cogitatione.*

Fulgentius in libro *de fide ad Petrum*, capite secundo, solum Filium secundum carnem esse natum ; non autem Patrem, ex eo probat, quod aliqui « proprium in illa Trinitate non esset solius Patris, quia non est natus ipse, sed unum Filium genuit : neque proprium solius Filii, quia non genuit ipse, sed solus de Patris essentia natus est, » etc. Quæ ratio absolute, et universe non concludit. Nam proprietas illa personalis, quæ Patrem constituit, non temporalem originem, sed sempiternam excludit.

a MAXIM. in cap. II *de Div. nom.* Καὶ ὅτι ἀνθρωπικὴ αὐτοῦ ἐστι θεουργία, πάντα τὰ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ. καὶ ὅτι οὐκ ἐκοινώνησεν εἰς ταῦτα ὁ πατὴρ, οὔτε τὸ πνεῦμα ἅγιον, εἰ μὴ τῇ εὐδοκίᾳ, καὶ βουλήσει τῆς σαρκώσεως, καὶ εἰς τὸ συνεργάζεσθαι τῷ υἱῷ θεῷ τὰς θεοσημείας.

1 Abuc. t. VI *Bibl. PP.* — 2 Ansel. l. *de Inc.* c. VII.— 3 Id. c. III.— 4 Lib. IV, c. III, § 13.— 5 Ans. lib. *de Incarn.* cap. IV.— 6 Lib. I. c. x, pag. 7 et seq. et l. II, c. III.

Postremo quæ de Patripassianis in primo libro memoravimus[1], huc referri debent, et iisdem ex principiis confutari illorum hæresis. De qua vide quæ Ferrandus habet diaconus in epistola *ad Severum*[2].

CAPUT V.

De causa Incarnationis, quam finalem *vocant, seu moventem, qua impulsus est Deus, ut tantum beneficium præstaret. Ea trifariam dividitur. Primum enim, ad Deum ipsum refertur : cujus proprietates, et ornamenta multum in Incarnatione splendoris accipiunt : velut bonitas, misericordia; quæ quatenus in Deo sit, docetur. Item veritas, sapientia, justitia, Abœlardi stulta opinio, hominem negantis diaboli potestati fuisse subjectum, et ab ea liberatum. Quemadmodum diabolus illusus sit. Potentia divina per Incarnationem illustrata : nec non Providentia.*

I, Quo et quisque sapientior est artifex, et perfectius molitur opus, eo dum agit nobiliorem in finem intuetur. « Nihil autem mirabilius inter omnia, quæ facta sunt, sive in cœlo, sive in terra, quam id, quod Deus dignatus est concipi, vel nasci de femina, » ait Rupertus[3]. Cui Bernardus assentiens ea, quæ in Incarnatione gesta sunt, « ita singulariter mirabilia, et mirabiliter singularia esse dicit, ut talia nec facta sint, nec facienda sint amplius super terram, » ut merito propterea sanctus Augustinus, *opus Dei* esse dicat, quod in Evangelio declaratur, *Verbum caro factum est*, ejusque testimonio illo nitens Remigius Antissiodorensis[4], quod Abacuc Propheta significavit verbis istis capitis tertii *Domine opus tuum*, etc. Itaque longe præstantissimum sibi finem ac scopum infinita sapientia proposuit, cujus gratia inauditum illud sæculis omnibus divinitatis suæ specimen præberet. Ac generalis quidem operum omnium divinorum finis est et fructus, Dei ipsius gloria, nominisque claritas. Sed quibus eo pervenitur, et varii sunt, et alii aliis illustriores excellentioresque modi. Cujusmodi amplificandæ gloriæ suæ rationes dignitate pariter, ac copia præclariores illo in uno Dei opere, quam in cæteris omnibus existunt.

II. Hinc eleganter Gregorius Nazianzenus ad ea, quæ *in Psalmo* LXVII sunt, alludens, *Qui ascendit super cœlum cœli ad Orientem*[5], et *Iter facit ei qui ascendit super occasum*[6] : hoc in Verbo carne facto esse completum, ita scribit : « Quid igitur fit? et quod magnum illud est circa nos peractum mysterium? Innovantur naturæ, et Deus homo fit : et qui ascendit super cœlum cœli, ad Orientem gloriæ suæ, ac splendoris; in Occasu glorificatur vilitatis, humilitatisque nostræ[a]. » Et Leo Papa, « pulverem abjectionis nostræ corpus fecisse gloriæ suæ » Dominum, scribit in sermode secundo *de Passione*.

Verum eadem illa Dei gloria cum latissime, imo infinite pateat, et inexhaustam quamdam copiam orationi nostræ suppeditet, ne ultra quam necesse est, pervagata in re moram agamus, qua poterimus brevitate quæ omitti minime debent persequemur. Ac tria sunt capita, quibus continentur omnia fere divinæ argumenta gloriæ, cujus in illo mysterio rationem habitam esse Scripturæ pariter, ac veterum theologorum auctoritas confirmat. Nam alia pertinent ad Deum ipsum : alia referuntur ad hominem; quædam diabolum respiciunt.

Tria divinæ gloriæ argumenta in Incarnationis relucent mysterio.

III. Quod ad Deum spectat, primum animadvertenda est natura ipsa, definitioque gloriæ; quam sic Augustinus[7] e Cicerone tradit[8] : « Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. » Vel, ut idem alio in loco describit Cicero : « Gloria est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene judicantium de excellente virtute. » Qua ex utraque definitione sequitur divinam in eo sitam esse gloriam, ut ea, quibus natura illius excellit, decora, et ornamenta quasi virtutum, illustrentur Angelorum, hominumque notitia, et in celebri laude, ac claritate versentur. Ejusmodi sunt, quæ *attributa* vulgo nominantur : ut sunt bonitas, misericordia, potentia, justitia, sapientia, cætera denique, quibus divinum numen antecellit, et quorum ex fructu

a NaziANZ. orat. XXXIX. Τί γίνεται, καὶ τί τὸ μέγα περὶ ἡμᾶς μυστήριον; καινοτομοῦνται φύσεις, καὶ Θεὸς ἄνθρωπος γίνεται. καὶ ὁ βεβηκὼς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολὰς τῆς ἰδίας δόξης τε, καὶ λαμπρότητος, ἐπὶ δυσμῶν δοξάζεται τῆς ἡμετέρας εὐτελείας, καὶ ταπεινότητος.

1 Cap. v.— 2 Tom. III *Bibl PP.* col. 35 et seq.— 3 Lib. I *de Oper. Spir. S.* c. XIV, t. I.— 4 Rem. in c. III Ab. t. I *Bib. PP.*— 5 *Ps.* LXVII, 34.— 6 *Ps.* LXVII, 5.— 7 Lib. LXXVIII, qu, XXXI, t. IV.— 8 Cic. l. II *de Invent.*

significationes ad inferiora, et procreata dimanant. Ut igitur illorum præcipua quæque perstringam.

In Incarnatione commendatur divina bonitas.

In Incarnatione Verbi, prima laus est, et commendatio divinæ bonitatis. Cujus proprium hoc est, in commune commoda sua conferre, ac sese in aliorum utilitatem communicando diffundere. Atqui nulla plenior, et largior, aut vero arctior est communicatio summæ illius bonitatis, quam quæ in suscipienda hominis natura spectatur : ubi non externa profusione, et efficientia beavit, ac locupletavit hominem Deus; sed utrumque ita copulavit ac devinxit, ut unus ex ambobus efficeretur, idem Deus, et homo Christus. Itaque constat, quod Rupertus scribit[1], « Nullum unquam opus bonitatis laude dignius fecisse Deus; ac tunc in isto bonum Deum sibi complacere veraciter potuisse, quando eum, qui Deus erat, propter charitatem suam hominem fieri, et pro hominibus pati voluit. »

IV. Hoc Apostolus beneficium divinæ præcipue bonitati acceptum referens, *Quum autem benignitas, et humanitas*, inquit, *apparuit Salvatoris nostri Dei* [a], etc. Atque hæc divinorum operum omnium « initium constituit : qua se Deus noluit in æternum latere, id est non esse aliquid cui Deus non cognosceretur, » ait Tertullianus[2]. Ideo cum hanc universitatis molem, tum hominem in ea condidit cognitorem, admiratorem, ac veneratorem suum : et eadem incitante bonitate, lapsum, ac perditum recreare, ac redimere voluit. « Hoc est enim proprium Dei potentis, ac veri, inexorata beneficia præbere fessis, atque invalidis rebus, et multiformi semper asperitate vallatis; » ut scribit Arnobius[3]. Itaque « Deus omnipotens ac clemens, cujus natura bonitas, cujus voluntas potentia, cujus opus misericordia est; statim ut nos diabolica malignitas veneno suæ mortificavit invidiæ, prædestinata renovandis mortalibus suæ pietatis remedia inter ipsa mundi primordia præsignavit, » ait Leo[4]. Qui et hoc præclare, « Semper quidem, ait[5], diversis modis, multisque mensuris humano generi bonitas divina consuluit, et plurima providentiæ suæ munera omnibus retro sæculis clementer impertiit : sed in novissimis temporibus omnem abundantiam solitæ benignitatis excessit, quando in Christo ipsa ad peccatores misericordia, ipsa ad errantes veritas, ipsa ad mortuos vita descendit; ut Verbum illud coæternum, et coæquale genitori, in unitate deitatis suæ naturam nostræ humilitatis assumeret, et Deus de Deo natus, idem etiam homo de homine nasceretur. »

V. Exornat hunc locum, et luculenta oratione tractat imprimis Athanasius : atque inter alia, « Fuisse ait indignum bonitate Dei, ut quæ ab ipso facta erant, corrumperentur fraude, ac calliditate diaboli, qua homines circumvenerat. Tum minime omnium decebat, divinum in hominibus artificium oblitterari,, sive ipsorum socordia; sive astu, et illusione dæmonum [b]. Quocirca revera maxime consentaneum erat bonitati Dei magnum illud opus. Nam si rex aliquis ædificium, vel urbem, cujus conditor fuisset ipse, incolarum negligentia ab latronibus oppugnatam neutiquam negligit, sed tanquam opus suum tuetur, ac liberat; non tam ad habitatorum ignaviam, quam ad id, quod se dignum est, respectum habens : multo magis Optimi Patris Verbum Deus in corruptelam prolabens hominum a se procreatum genus non contempsit [c]. »

Necnon misericordia.

VI. Eadem bonitas cum ad opem miseris ferendam, et sublevandas eorum calamitates extenditur, misericordia vocatur. Ea definitur a Basilio, « Affectio quædam animi erga eos, qui immerito, et indignis modis affliguntur, quæ in illis oritur, qui commiseratione ducuntur [d]. »

Quæ definitio cum illa convenit, quam

a Tit. III, 4. Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης, καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ.

b ATHAN. lib. *de Inc. Verb.* Οὐκ ἄξιον γὰρ ἦν τῆς ἀγαθότητος τοῦ θεοῦ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα διαφθείρεσθαι διὰ τὴν παρὰ τοῦ διαβόλου γενομένην τοῖς ἀνθρώποις ἀπάτην. ἄλλως τε καὶ τῶν ἀπρεπεστάτων ἦν, τὴν τοῦ θεοῦ τεχνην ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀφανίζεσθαι, ἢ διὰ τὴν αὐτῶν ἀμέλειαν, ἢ διὰ τὴν τῶν δαιμόνων ἀπάτην.

c Ibid. Πρέποι δὲ καὶ μάλιστα τῇ ἀγαθότητι θεοῦ ἀληθῶς τὸ μέγα τοῦτο ἔργον. εἰ γὰρ βασιλεὺς κατασκευάσας οἰκίαν, ἢ πόλιν, ται ταύτην ἐξ ἀμελείας τῶν ἐνοικούντων πολεμουμένην ὑπὸ ληστῶν τὸ σύνολον οὐ παρορᾷ. ἀλλ' ὡς ἴδιον ἔργον ἐκδικεῖ, καὶ περισώζει, οὐκ εἰς τὴν τῶν ἀμελούντων ἀμέλειαν ἀφορῶν, ἀλλ' εἰς τὸ ἑαυτοῦ πρέπον, πολλῷ πλέον ὁ τοῦ παναγάθου θεὸς λόγος πατρὸς εἰς φθορὰν κατερχόμενον τὸ δι' αὐτοῦ γενόμενον τῶν ἀνθρώπων γένος οὐ παρεῖδεν.

d BASIL. in *Psal.* CXIV. Ἐλεός ἐστι πάθος ἐπὶ τοὺς παρ' ἀξίαν τεταπεινωμένους παρὰ τῶν συμπαθῶς διατιθεμένων γινόμενον.

1 Rupert. in *Evang.* c. XIV.— 2 Lib. II *cont. Marc.* c. III.— 3 Arn. l. III.— 4 Leo. ser. I *de Nat.*— 5 Id. ser. IV.

affert Aristoteles in *Rhetoricis*[1]. Nec satis ad propositum nostrum quadrare videtur : non solum quia πάθος, id est *affectio* sive *morbus animi* cadere in Deum non potest : ut propterea misericordia commoveri non potuerit ad assumendam hominis naturam : Sed etiam quod qualecumque illud est malum, quod homini acciderat, non immerito, sed sua culpa sustinebat. Verum facilis est ad ista responsio. Nam misericordia non similiter de Deo, ac de homine dicitur. In hoc, vere est « *ægritudo* ex alterius rebus adversis, » ut loquitur Cicero[2]; ac quidam doloris affectus, quam Græci συμπάθειαν, Latini vulgo *compassionem* nominant. « Quid est autem misericordia, ait Augustinus[3], nisi alienæ miseriæ quædam in nostro corde compassio, qua utique, si possimus, subvenire compellimur? » In Deo « secundum effectum est, ut ait sanctus Thomas[4], non secundum passionis affectum. »

VII. Quod ad alterum spectat, indignitas illa, ex quo misericordia oritur, non tam ex animo, vel merito patientis, quam ex conditione illius æstimatur : ut in eodem loco Basilius indicat. Sic enim quo quisque honoratior est, et altiore in gradu collocatus, vel opibus vitæque commodis affluentior, si ad summam egestatem, aut extremam calamitatem atque ignominiam redigitur, tanto miserabilior, ac misericordia dignior habetur eoque indignus nomine, qui in tantam miseriam incurreret. Quo et Græcorum illa δείνωσις pertinet ἐξ οἵων εἰς οἷα : *ex quali fortuna in qualem reciderit*, quamvis alioqui vitio suo, ac merito eum statum assecutus sit, et pœnæ, ac supplicii loco patiatur. Hoc modo indignus erat homo tam acerba calamitate; quam etsi commeruerat; tamen miserandum id spectaculum erat; videre ex quo splendore, ac felicitate, in quæ mala, et incommoda ceciderat, aliena præsertim invidia, et calliditate dejectus, « Quoniam itaque et nos, ait Basilius egregie ad hanc sententiam, in Paradisi domicilio illo gloriosi et illustres eramus aliquando ; ac subinde infames, et viles ruina et prolapsione nostra facti sumus, Deus noster miseretur, cum videt quales ex qualibus evasimus[a]. »

Quamvis igitur omnia Dei opera, bonitate ac misericordia; eaque gratuita contineantur, quæ a Christianis *gratia* proprie dicitur; ac vere scriptum sit apud Philonem Judæum, « in Dei misericordia, cuncta velut in statione, et anchora consistere[b]; » hoc tamen præcipue ad fructum illum gratiæ, et misericordiæ, ac bonitatis efficientiam pertinet, quæ tanto cæteris ejusdem misericordiæ operibus præstat, quanto infinitam finito, increatum creato, homini denique Deus antecellit. « Gratia itaque Dei, ut cum Augustino dicam[5], non potuit gratius commendari, quam ut ipse unicus Dei Filius in se incommutabiliter manens, indueret hominem, et spem dilectionis suæ daret hominibus homine medio, quo ad illum ab hominibus veniretur, qui tam longe erat immortalis a mortalibus, incommutabilis a commutabilibus, justus ab impiis, beatus a miseris. »

VIII. Jam vero quia « nec ratio sine bonitate ratio est, nec bonitas sine ratione bonitas, ut ait Tertullianus[6]; nisi forte penes Deum Marcionis irrationaliter bonum : » idcirco non bonitas tantum, et misericordia, sed etiam ratio constare Deo debuit in illo Incarnati Verbi beneficio. « Multi enim faciunt multa temeritate quadam, sine judicio, vel modo, in omnes; vel repentino quodam, quasi vento, impetu animi incitati : quæ beneficia æque magna non sunt habenda, atque ea quæ judicio, considerate, constanterque delata sunt[7]. » Quamobrem bonitati, ac misericordiæ comitem, ac velut consiliatricem Deus adhibuit rationem, hoc est prudentiam, sive sapientiam, et justitiam; quod utrumque *veritatis* nomine Scriptura comprehendit : ut cum ait, *Misericordiam, et veritatem diligit Dominus*[8]. Et, *Universæ viæ Domini misericordia, et veritas*[9]. Tum, *Misericordia et veritas obviaverunt sibi, justitia et pax osculatæ sunt*[10]. Item sapientia et justitia.

Ad commendandam ergo, et nobilitandam sapientiam ac justitiam suam homo fieri Deus voluit : in eoque ambæ admirabiliter operatæ sunt. Quem illarum, nec non cæterarum, consensum, et conspirationem, eleganti, ac diffusa oratione describit Gregorius Nyssenus, in oratione Catechetica.

IX. Imprimis capite vicesimo secundo, di_

a Basil. loco cit. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς ἦμέν ποτε ἔνδοξοι ἐπὶ τῆς τοῦ παραδείσου διαγωγῆς, ἐγενόμεθα δὲ ἄδοξοι, καὶ ταπεινοὶ διὰ τὴν ἔκπτωσιν, ὁ θεὸς ἡμῶν ἐλεεῖ, ὁρῶν ἡμᾶς οἷοι ἀνθ' οἵων γεγόναμεν.

b Philo lib. *de Sacrif. Abel et Cain :* Ἐν γὰρ τῷ τοῦ θεοῦ ἐλέῳ τὰ πάντα ὁρμεῖ.

1 Arist. II *Reth.* c. VIII.— 2 *Tusc.* III.— 3 Aug. IX *de Civ.* c. V.— 4 In I p. q. XXI, a. 3.— 5 Aug. l. X *de Civit. Dei* c. XXIX.— 6 Lib. II *cont. Marc.* c. VI Vide et c. XI.— 7 Cic. I *de Off.*— 8 *Psal.* LXXXIII.— 9 *Ps.* XXIV.— 10 *Ps.* LXXXIV.

vinas omnes proprietates in incarnatione incredibiliter eminere ait, ac splendescere : præsertim bonitatem, justitiam, potentiam. « Tanquam bonus, inquit, misericordiam capit ejus qui ceciderat : et tanquam sapiens, non ignorat revocandi modum. Porro sapientiæ proprium est justi judicium. Nemo enim insipientiæ veram justitiam adscribat[a]. » Mox quemadmodum justitia, et sapientia suas partes obierint, explicare pergit. Nimirum quod eam rationem tenuerit, ut non tyrannice, ac pro potestate sua, solaque auctoritate, nos imperio ac juri dominantis eriperet : ac justæ defensionis, et querelæ occasionem aliquam ei relinqueret; qui voluptate illectum hominem in servitutem suam redegerat. Quemadmodum si quis ingenuus sponte se alteri vendiderit fit ejus servus, nec vi seipsum illius potestati subtrahere, aut ab alio eximi potest : sed si pretio redimere ipsum aliquis velit, nulla lege prohibetur. Sic ergo postquam ultro nos servituti crudelissimi hostis addiximus, venit Dei Filius, sola ductus bonitate, ac misericordia : et pro nobis pretium ejusmodi persolvit, quod nefarius ille emptor quam maxime optaret. Qui cum superbissimus, et dominandi cupidissimus esset eum sibi subjicere potissimum cuperet quem omnium, qui unquam exstitissent, hominum præstantissimum, ex vita ejus, et miraculis judicabat.

X. « Venit igitur in hunc mundum dives, atque misericors negotiator cœli, et commutatione mirabili iniit commercium salutare, » ait sanc. Leo [1], « Justus enim et misericors Deus non sic injuria suæ voluntatis est usus, ut ad reparationem nostram, solam potentiam benignitatis exerceret[2]. Sed quia consequens fuerat, ut *homo faciens peccatum, servus esset peccati* [3], sic medicina ægris, sic reconciliatio reis, sic redemptio est impensa captivis, ut condemnationis justæ sententia, justo liberatoris opere solveretur. Nam si pro peccatoribus sola se opponeret deitas, non tam ratio diabolum vinceret, quam potestas. »

Quocirca « sævienti diabolo potentiam suæ majestatis occuluit, et infirmitatem nostræ humilitatis objecit : meritoque omnium ille captivorum amisit servitutem, dum nihil sibi debentis persequitur libertatem[4]. » Eusebius ille, qui Emissenus perperam nominatur, in homilia sexta *de Paschate* causam explicans, cur non Deus potentia, et virtute sua potius, quam humilitate mundum redemerit, eam ex justitia potissimum repetit; « Peccaverat enim primus homo suo vitio, et inobedientiæ lapsu, et propriæ voluntatis impulsu : seductus a diabolo, non coactus, etc. Conditio ergo humana, quæ per peccatum primi hominis tenebatur obnoxia, non imperio erat eruenda, sed pretio. Potuit autem Filius Dei hostem humani generis et in cœlis positus, nutu ipso suæ divinitatis elidere. Sed ne quid tale, ut superius diximus, diabolus conqueri posset, placuit Deo secundum justitiam suam, pro humano genere offerre hominem purum, et immaculatum. »

Sic Augustinus in libro XIII *de Trinitate*, ubi de ratione illa restituendi per Incarnationem hominis uberrime disputat, eamque congruentem præ cæteris, et aptissimam fuisse demonstrat, « Quadam ait [5] justitia Dei in potestatem diaboli traditum esse genus humanum, peccato primi hominis in omnes utriusque sexus commixtione nascentes originaliter transeunte, et parentum primorum debito universos posteros obligante. » Proinde [6] « Non diabolus potentia Dei, sed justitia superandus fuit. Nam quid omnipotente potentius ? Aut cujus creaturæ potestas potestati creatoris comparari potest ? Sed cum diabolus vitio perversitatis suæ factus sit amator potentiæ, et desertor, oppugnatorque justitiæ, etc. placuit Deo, ut propter eruendum hominem de diaboli potestate, non potentia diabolus, sed justitia vinceretur, » etc. « Quæ est igitur justitia [7], qua victus est diabolus? Quæ nisi justitia Jesu Christi ? Et quomodo victus est ? Quia cum in eo nihil morte dignum inveniret, occidit eum tamen. Et utique justum est ut debitores, quos tenebat, liberi dimittantur, in eum credentes, quem sine ullo debito occidit. »

a Greg. Nyss. tom. II. Οὐκοῦν ὡς ἀγαθὸς οἶκτον λαμβάνει τοῦ διαπεπτωκότος· καὶ ὡς σοφὸς οὐκ ἀγνοεῖ τὸν τρόπον τῆς ἀνακλήσεως. σοφίας δ' ἂν εἴη καὶ ἡ τοῦ δικαίου κρίσις. οὐ γὰρ ἄν τις ἀφροσύνῃ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην προσάψειεν. τί οὖν ἐν τούτοις τὸ δίκαιον, τὸ μὴ τυραννικῇ τινι χρήσασθαι κατὰ τοῦ κατέχοντος ἡμᾶς αὐθεντείᾳ, μηδὲ τῷ περιόντι τῆς δυνάμεως ἁρπάσαντα τοῦ κρατοῦντος, καταλιπεῖν τινα δικαιολιγίαν (f. δικαιολογίας) ἀφορμὴν τῷ δι' ἡδονῆς καταδουλευσαμένῳ τὸν ἄνθρωπον.

1 Leo. ser. III *de Pass.*— 2 Ib. ser. v.— 3 *Joan.* VIII.— 4 Ib. ser. XI.— 5 Aug. XIII *de Trin.* c. XII.— 6 Ib. c. XIII.— 7 Ib. c. XIV.

Egregie illum eumdem suavissimum justitiæ, ac misericordiæ consensum declarat Ivo Carnotensis in sermone quodam, qui inscribitur, *Quare natus Deus, et passus sit*, in quo admirabiliter factum esse dicit, « ut nec peccatum hominis dimitteret impunitum quia justus est; nec insanabile quia misericors est. » Tum hæc addit : « Si justus tantum esset, cujus sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter, potuit sua fortitudine adversus seductorem humani generis contendere, et ovem perditam ad gregem reductam suo Domino restituere. Sed hoc modo videretur eminentiam tantum ostendisse virtutis suæ, nec medicinalem misericordiam impendisse redemptis, » etc. Origenes vero homilia sexta *in Exodum*, recte illud exponit; quomodo et diabolus quadam pecunia sua, hoc est peccatis, emptos sibi nos in servitutem redegerit; et Christus postea sanguinis sui pretio redemerit.

Refellitur stulta Abælardi opinio.

XI. Negabat hoc Petrus Abælardus[1] ut testatur Bernardus in epistola CXC, ubi hæc illius verba refert : « Sciendum est, ait, quod omnes doctores nostri post Apostolos in hoc conveniunt, quod diabolus dominium, et potestatem habebat super hominem, et jure eum possidebat, ideo scilicet quod homo ex libertate arbitrii, quam habebat, sponte diabolo consensit. Aiunt namque quod si quis aliquem vicerit, victus jure victoris servus constituitur. Ideo, inquit, sicut dicunt doctores, hac necessitate incarnatus est Filius Dei, ut homo, qui aliter liberari non poterat, per mortem innocentis jure liberaretur a jugo diaboli. Sed ut nobis videtur, ait, nec diabolus unquam jus aliquod in homine habuit; nisi forte Deo permittente, ut carcerarius : nec Filius Dei, ut hominem liberaret, carnem assumpsit. » Hæc Abaelardus : quæ merito Bernardus acriter redarguit : ac temeritatem et imprudentiam argutuli sophistæ comprimit; Scripturæ imprimis auctoritate, quæ diabolo potestatem, et dominatum tyrannicum in homines jugo illius sponte subjectos tribuit : ut cum *princeps mundi* ab ipsomet Christo dicitur[2] : et *potestas tenebrarum*[3].

XII. Ex quibus ita concludit : « Discat ergo diabolum non solum potestatem, sed et justam habuisse in homines : ut consequenter et hoc videat, venisse utique in carnem Dei Filium propter liberandos homines. Cæterum etsi justam dicimus diaboli potestatem, non tamen et voluntatem. Unde non diabolus, qui invasit; non homo, qui meruit; sed justus Dominus, qui exposuit. Non enim a potestate ; sed a voluntate justus, injustusve quis dicitur. Hoc ergo diaboli quoddam in hominem jus, etsi non jure acquisitum, sed nequiter usurpatum, juste tamen permissum. Sic itaque homo juste captivus tenebatur, ut tamen nec in homine, nec in diabolo illa esset justitia, sed in Deo. Juste igitur homo addictus, sed misericorditer liberatus. Sic tamen misericorditer, ut non defuerit justitia quædam in ipsa liberatione ; quoniam hoc quoque fuit de misericordia liberantis, ut, quod congruebat remediis liberandi, justitia magis contra invasorem, quam potentia uteretur. » Nimirum quod « cum innocenti manus injecit, justissime quos tenebat amisit, et ut satisfactio unius omnibus imputetur, sicut omnium peccata unus ille portavit. » Quare « diabolum justitia magis, quam potentia vincere voluit, ut ait Guitmundus[4] : Justum enim erat, ut qui hominem vicerat, ab homine vinceretur. »

Diabolus hominem jure possidebat.

XIII. Irenæus quoque justitiæ partes suas in illa redemptione hominis assignat, « Si enim homo non vicisset inimicum hominis, non juste victus esset inimicus[a]. » Et alibi[5]. « Quoniam injuste dominabatur nobis apostasia : et cum natura essemus Dei omnipotentis, alienavit nos contra naturam, suos proprios faciens discipulos ; potens in omnibus Dei Verbum, et non deficiens in sua justitia, juste etiam adversus ipsam conversus est apostasiam, ea quæ sunt sua redimens ab eo : non cum vi, quemadmodum illa initio dominabatur nostri, ea quæ non erant sua insatiabiliter rapiens; sed secundum suadelam : quemadmodum decebat Deum suadentem et non vim inferentem, accipere quæ vellet : ut neque quod est justum confringeretur, neque antiqua Dei plasmatio deperiret. »

Paulinus item Nolanus in epistola quarta. « Non ei majestate naturæ suæ, inquit, sed habitu nostræ congrediens, et nihil ei extorquens violento dominatu, sed superans eum

a IREN. lib. III, cap. XX apud Theodor, dial. II. Εἰ γὰρ μὴ ἄνθρωπος ἐνίκησεν τὸν ἀντίπαλον τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἂν δικαίως ἐνικήθη ὁ ἐχθρός.

1 Abael. apud Ber. — 2 *Joan.* XIV. — 3 *Luc.* XXII et col. 1. — 4 Guit. t. VI *Bibl.* col. 168. — 5 Lib. V, c. I.

lege justitiæ; ut quoniam femina decepta, et dejecto per feminam viro omnem prolem primi hominis tanquam peccatricem legibus mortis malitiosa quidem nocendi cupiditate, sed tamen ut æquissimo jure victoriæ vendicabat, tandiu potestas ejus valeret, donec interficeret justum, in quo nihil dignum morte posset ostendere, etc. Justissime itaque cogitur dimittere credentes in eum, quem injustissime occidit, etc. »

Sic Gregorius Papa[1], « Dominus, ait, diabolum, quantum ad faciem spectat, non virtute, sed ratione superavit. Ipse namque nos diabolus in illa nos parentis primi radice supplantans, sub captivitate sua, quasi juste tenuit hominem, qui libero arbitrio conditus, ei injusta suadenti consensit. Ad vitam namque conditus in libertate propriæ voluntatis sponte sua factus est debitor mortis. » Joannes quoque Damascenus, « incusandi Dei, ac conquerendi occasionem habiturum fuisse diabolum ait, si suprema potestate ille usus esset ad liberandum hominem, quem victum tyrannico dominatu premebat[a]. »

XIV. Sed illa, quæ ab antiquis commemorari solet, justitia, non exacta, neque proprie dicta cogitanda est; tanquam jus quoddam penes diabolum fuerit, cujus rationem ducere oporteret. Verum quod peccati auctor, et princeps sit ille perpetuus Dei, ac bonorum inimicus, ac Deo permittente, in sceleratos, ac reprobos dominatum, et regnum exerceat; idcirco, ut peccati, sic diaboli servi, et captivi peccatores habentur, et in sacris litteris appellantur. *A quo enim superatus est, hujus et servus est*[2]. Quo illud Augustini referendum est ex libro *de agone Christiano*, capite primo : « Sed quia naturam, inquit, nostram deceperat, dignatus est unigenitus Dei Filius ipsam naturam nostram suscipere, ut de ipsa diabolus vinceretur, et quem semper ipse sub se habet, etiam sub nobis eum esse faceret, » etc. Et mox : « Quia dominatur eis, qui diligunt temporalia bona, quæ hoc visibili mundo continentur : non quia ipse dominus est hujus mundi, sed princeps cupiditatum earum, quibus concupiscitur omne quod transit; ut ei subjaceant, qui negligunt æternum Deum, et diligunt instabilia, et mutabilia. Radix enim est omnium malorum cupiditas, etc. Per hanc cupiditatem regnat in homine diabolus, et cor ejus tenet. »

Gaudentius tractatu XII. « Diabolus, ait, hujus mundi princeps usurpatione dicitur, non natura. Etenim seducens humanum genus, ut derelicto Deo, ipsum Satanam per simulacra coleret manufacta, principatum violenter tenuit, et exercuit tyrannidem. » Hoc modo jus in illos aliquod acquirit diabolus, permissu Dei, ac velut mancipia pro arbitrio versat, et ad obsequendum sibi, hoc est ad majora perpetranda crimina, pene invitos adigit; nisi Dei opitulante gratia, infelix homo servitutem illam excutiat, et ad filiorum Dei libertatem aspiret. Quamobrem cum voluntate sua peccator diabolo se subjecerit, et in jus illius, ac dominationem, nulla vi ei adhibita, sponte transierit; negant veteres consentaneum fuisse, ut vi ac potestate Deus captivum hominem ex illius manibus extorqueret potius quam ex æquo bonoque cum eo veluti contenderet. « Nam superbia hostis antiqui, ait, Leo Papa[3] non immerito sibi in omnes homines jus tyrannicum vindicabat; nec indebito dominatu premebat, quos a mandato Dei spontaneos in obsequium suæ voluntatis illexerat. Non itaque juste amitteret originalem dedititii generis servitutem, nisi de eo quod subegerat vinceretur. » Et alibi[4]. « In eo conflictu pro nobis inito magno et mirabili æquitatis jure certatum est, dum omnipotens Dominus cum sævissimo hoste, non in sua majestate, sed in nostra congreditur humilitate, objiciens ei eamdem formam, eamdemque naturam, mortalitatis quidem nostræ participem, sed peccati totius expertem. » Vide et sermonem ejusdem octavum capite tertio.

Prosper *in Confessione* servitutem hanc, ejusque causam agnoscit his verbis. « Istis quidem ipse me dedi, ait de dæmonibus loquens, et per lethiferas voluptates pretium meæ perditionis accepi. Sed pacisci de me meo jure non potui. Habebam enim dominum, et meus non eram. » Eodem pertinet quod scribit Isidorus Hispalensis. « Omnis, inquit[5], voluntas diaboli injusta est : et tamen permittente Deo, omnis potestas justa. » Hanc ipsam æquitatem, ac justitiam in humano redimendo genere servatam a Deo præclare confirmat Au-

a DAMASC. lib. III, cap. XVIII. Ἀλλ' ἦν ἐγκλήματος τῷ τυραννοῦντι ὑπόθεσις, ἄνθρωπον νικήσαντι, καὶ ὑπὸ θεοῦ βιασθέντι.

1 Lib. XVII *Mor.* c. XVIII vide et l. III, c. XI. — 2 II *Pet.* II, 19. — 3 Ser. II *de Nat.* — 4 Id. ser. *de Nat.* — 5 Isid. V *Sent.* c. V, sent. V.

gustinus libro tertio *de libero arbitrio*, capite x, ubi de peccatis diaboli, et primi hominis disputat. « Servata est, ait, in utroque peccato justitia Dei punientis. Nam et illud appensum est æquitatis examine, ut nec ipsius diaboli potestati negaretur homo, quem sibi male suadendo subjecerat. Iniquum enim erat, ut ei, quem ceperat, non dominaretur, » etc. Deinde, « Verbum Dei, unicus Dei Filius diabolum, quem semper sub legibus suis habuit, homine indutus etiam homine subjugavit : nihil ei extorquens violento dominatu, sed superans eum lege justitiæ : ut quoniam femina decepta, et dejecto per feminam viro, omnem prolem primi hominis tanquam peccatricem, legibus mortis malitiosa quidem nocendi cupiditate, sed tamen jure æquissimo vindicabat, tamdiu potestas ejus valeret, donec interficeret justum : in quo nihil dignum morte posset ostendere, » etc.

Recte Origenes libro octavo *contra Celsum*, « Ex legibus divinis, ait, nullus dæmonum ea, quæ sunt in terra, sortitus est : sed propter improbitatem ipsorum forte loca inter se partiti sunt, in quibus summa est notitiæ Dei, ac vitæ, quæ præscripto ejus instituitur, inopia : vel ubi ingens est eorum copia, qui alieni sunt a Deo. Fortassis etiam iidem illi dæmones, tanquam digni malorum hominum præsides, et punitores, ab omnium administratore Verbo constituti sunt, ut iis imperarent, qui seipsos vitiositati potius quam Deo subjicerent[a]. »

Ergo Hilarius Arelatensis his consentanea, quæ hoc loco diximus, indidem colligit in homilia vi *de Paschate* « Conditio ergo humana, inquit, quæ per peccatum primi hominis tenebatur obnoxia, non imperio erat eruenda; sed pretio. Potuit autem Filius Dei hostem humani generis et in cœlis positus, nutu ipso suæ divinitatis elidere : Sed ne quid tale, ut superius diximus, diabolus conqueri posset, placuit Deo secundum justitiam suam, pro humano genere offerre hominem purum, et immaculatum, etc. »

XV. Est et alia justitiæ ratio, quam in hoc negotio congruenter persecutus est Deus. Siquidem humano more, ac judicio, iniquus ille conflictus, et congressus haberi solet, in quo longe inferior viribus, cum valentiore adversario committitur. Sic « iniquo pondere rastros [1], » et « injustum fascem [2], » dixit poeta. Hujusmodi autem pugna illa Dei cum diabolo fuisset, si præpotens ille, tanto imbecilliorem, potestate ac robore vincere, quam æquis armis oppugnare maluisset. Hunc locum Cæsarius pulchra, et laudabiliori, quam pleraque sunt scriptoris istius, oratione tractavit in dialogo tertio. « Nam si naturali robore utens advenisset, inquit, nihil admiratione facere dignum videretur Deus, cum apostata angelo congrediens. Imo e contrario istud in superbiam illum extulisset, tanquam Deo par cognitus esset adversarius : Merito itaque vilitate usus hominum, illius insolentiam depressit, et victoriæ trophæum ac titulum in nos transtulit[b]. » Hæc supposititius Cæsarius, quæ ad illustrandam nostram hanc disputationem opportunissima sunt. Ad extremum vero Rupertus[3] « justitiam Dei incarnationem esse Filii Dei, quæ in Evangelio revelatur, alio sensu docet. Num parva est, inquit, hæc justitia Dei? Non parva, sed vere magna, et valde laudabilis, quia per illam incarnationem, dum fit ex semine David, justificatur Deus in sermonibus suis, implendo quod promisit, custodiendo quod juravit Deus verax, et fidelis. » Sed hæc non tam justitia est, quam *Veritas*, quam *Veracitatem* vulgo nuncupant : aut etiam *fides* quæ *fidelitas* appellari solet.

Æquis armis certatum est.

Sane « Veritas, per quam damus operam, ne quid aliter, quam confirmaverimus, fiat, aut factum, aut futurum sit, ad jus naturæ, » hoc est ad quamdam justitiam, refertur a Cicerone [4] : ut observat S. Thomas [5]. Ac quemadmodum veritatem, hoc est decretorum Dei constantiam, asseruerit Incarnatio Verbi, pluribus exponit Athanasius in libro *de Incarnatione* [6].

a Orig. VIII *cont. Cel.* Καὶ κατὰ νόμου μὲν θεοῦ οὐδεὶς εἴληχε δαίμων τὰ ἐπὶ γῆς· διὰ δὲ τὴν σφῶν παρανομίαν, τάχα μὲν αὐτοῖς διελόντα (cor. διείλοντο) τοὺς τόπους, ἔνθα ἐρημία ἐστι γνώσεως θεοῦ, καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν βίου, ἢ ἔνθα πολύς ἐστιν ὁ τῆς θειότητος ἀλλότριος. τάχα δὲ ὡς ἄξιοι τῶν πονηρῶν ἐπιστάται, καὶ κολασταὶ αὐτῶν, ὑπὸ τοῦ διοικοῦντος τὰ ὅλα λόγου ἐτάχθησαν ἄρχειν τῶν ἑαυτοὺς ὑποταξάντων τῇ κακίᾳ, καὶ οὐ τῷ θεῷ.

b Cæsar. dial. III, inter. 132, tom. II *Bibl. PP.* Εἰ γὰρ τῇ φυσικῇ ἰσχύϊ χρώμενος ἥκεν, ἔδοξεν ἂν μηδὲν ἀξιοθαύμαστον δρᾷν, θεὸς πρὸς ἄγγελον ἀποστάτην ἀγωνιζόμενος· τὸ δὲ ἐναντίον, ἐπῆρεν ἂν μᾶλλον τὸν διάβολον εἰς ἀπόνοιαν, ὡς ἀνταγωνιστὴν θεῷ γινωσκόμενον. Εἰκότως οὖν τῇ βροτῶν χρώμενος εὐτελείᾳ καθαιρεῖ αὐτοῦ τὸ φρύαγμα, καὶ τῆς νίκης τὸ πρόπαιον ἡμῖν περιποιεῖ.

1 *Geor.* i.— 2 *Geor.* III.— 3 Rup. l. IV *de Vict. Ver. Dei.* c. xxi.— 4 Lib. II *de Inv.*— 5 In II, II, q. cix, a. 3.— 6 Athan.

pientiam vilitas strumenti mmendat

XVI. Non minus ad Dei sapientiam, ac potentiam, illustrandam comparata est incarnatio Filii, qui et ipse *sapientia* et *potentia* dicitur. Ac sapientiam quidem incredilibiter commendat solers illa in recuperanda generis humani salute, et aptissime cogitata ratio, de qua proxime ante dixi, et plura postea commemoranda sunt, tum illud vero declarat, quod ad tanti operis molitionem, adminiculo, et instrumento usus est vili imprimis, et per sese minime omnium idoneo.

Est ea de re præclarus Theophili Alexandrini locus ex epistola Paschali sexta. « Ut enim, inquit, præstantissimi artifices non solum in pretiosa aliqua materia artem suam cum admiratione omnium ostentant : sed vilem plerumque ceram, ac lutum quod solvitur, arripientes, artis suæ in ea vim exhibent, eoque multo amplius collaudantur. Sic optimus omnium artifex, vivum, et efficax Dei Verbum, quod universitatem hanc mira ordinis concinnitate digessit, non pretiosa aliqua materia, hoc est cœlesti sumpto corpore, ad nos venit : sed in luto excellentiam suæ artis ostendit, dum ex luto formatum instaurat hominem [a]. »

XVII. Fuit et hoc sapientiæ, quo objecta carne, velut esca quadam, et illecebra, potentissimum hostem captus ac devoratus cepit, et victum, fractumque potentia spoliavit. Hinc Gregorius Papa homilia xxv, illud *Jobi* capite xl, de Leviathan hamo capto, ad Christum accommodans : « In hamo, inquit, esca ostenditur, aculeus occultatur. Hunc ergo Pater omnipotens hamo cepit, quia ad mortem illius incarnatum Unigenitum misit. In quo et caro passibilis videri posset, et divinitas impassibilis videri non posset, etc. In hamo ergo ejus incarnationis captus est; quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo divinitatis, etc. In hamo ergo captus est, quia inde interiit, unde momordit. Et quos tenebat mortales jure perdidit; quia eum, in quo jus non habuit, morte appetere immortalem præsumpsit. » Vide sermonem lxxv, appendicis tomi noni operum Augustini.

manitate risti velut a captus eviathan.

Eleganter ad eamdem mentem Gregorius Nazianzenus : « Quoniam, inquit, vitii auctor ille callidus, invictum se esse putabat, postquam spe divinitatis inescaverat nos, ideo et carne objecta, velut esca, illectus est ipse : ut in illum, tanquam in Adamum incurrens, in Deum incideret : atque ita novus Adam veterem recuperaret, atque hoc modo carnis damnatio solveretur, dum mors morte perimitur [b]. » Ita « qui consilio hominem decceperat, consilio vincitur, » ait Zeno sermone primo *de Nativitate*.

XVIII. Atenim astute nihil decet agere sapientem et fortem, minimeque id justum videtur. « Nemo qui fortitudinis gloriam consecutus est, insidiis, et malitia laudem est adeptus, ait Cicero [1]. Nihil enim honestum esse potest, quod justitia vacat, etc. Et scientia, quæ est remota a justitia, calliditas potius, quam sapientia est appellanda : » ut idem ex Platone refert Cicero. Præclareque Pacianus in epistola sécunda : « fraus enim quasi vulpeculæ, vis autem leonis est : utrumque ab homine alienissimum, sed fraus odio digna majore. »

Hanc sibi quæstionem, argumentationemque nectit, et objicit Gregorius Nyssenus in libro *Catechetico*, ac longa oratione dissolvit. Cujus eo summa deducitur; Justitiæ esse, tribuere cuique quod meretur [c] : Sapientiæ vero, sic humanitatem, ac bonitatem cum illo ipso, quod pœnæ loco decernitur, miscere, ac temperare, ut ab neutro penitus aberret. Cum igitur perennis humani generis hostis ad illius corruptelam, et exitium artes suas, et callida consilia converterit, Deus e contrario, ut pote justus, bonus, et sapiens, ad ejus

a Theoph. cit. in *Eph. Conc.* part. II, act. i. Οἷα γὰρ τῶν τεχνιτῶν οἱ ἄριστοι οὐκ ἐν τιμίαις μόνον ὕλαις τὴν τέχνην ἐκφαίνουσι θαυμαζόμενοι· ἀλλ' εὐτελοῦς κηροῦ, καὶ πηλοῦ διαλυομένου πολλάκις ἐπειλημμένοι, τῆς ἐπιστήμης ἑαυτῶν ἐπιδεικνύουσι τὴν δύναμιν, πολλῷ μᾶλλον ἐπαινούμενοι· οὕτως ὁ πάντων ἀριστοτέχνης, ὁ ζῶν, καὶ ἐνεργὴς τοῦ θεοῦ λόγος, τάξεως ἁρμονίᾳ διακοσμήσας τὰ σύμπαντα, οὐχ οἵας τινὸς τιμίας ὕλης οὐρανίου λαβόμενος σώματος πρὸς ἡμᾶς ἀφίκται· ἀλλ' ἐν πηλῷ τὸ μέγα τῆς ἑαυτοῦ δείκνυσι τέχνης, τὸν ἐκ πηλοῦ πλασθέντα διορθούμενος ἄνθρωπον.

b Naz. orat. xxxix. Ἐπειδὴ γὰρ ᾤετο ἀήττητος εἶναι τῆς κακίας ὁ σοφιστὴς, θεότητος ἐλπίδι δελεάσας ἡμᾶς, σαρκὸς προβλήματι δελεάζεται, ἵνα ὡς τῷ Ἀδὰμ προσβαλὼν, τῷ θεῷ περιπέσῃ, καὶ οὕτως ὁ νέος Ἀδὰμ τὸν παλαιὸν ἀνασώσηται, καὶ λυθῇ τὸ κατάκριμα τῆς σαρκὸς τοῦ θανάτου θανατωθέντος.

c Greg. Nyss. lib. *Cat.* cap. xxvi. Δικαίου μὲν γάρ ἐστι, τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ νέμειν, σοφοῦ δὲ τὸ μήτε παρατρέπειν τὸ δίκαιον, μήτε τὸν ἀγαθὸν τῆς φιλανθρωπίας σκοπὸν ἀποχωρίζειν τῆς κατὰ τὸ δίκαιον κρίσεως, ἀλλὰ συνάπτειν ἀλλήλοις εὐμηχάνως ἀμφότερα, etc.

1 Lib. I *de Off.*

qui perierat, recuperandam salutem, bono dolo est usus[a]. Sed addit nescio quid, quod attentum ac cautum lectorem requirit. Nam illud artificium succurrentis homini, ac medentis Dei, in hostis ipsius utilitatem, et salutem vertisse scribit : quod Origenis lucernam olet; qui longo intervallo inventorem omnis mali diabolum in integrum restituendum esse docuit. Vide quæ de loco illo Gregorii Nysseni, ac nonnullis aliis diximus in tertio libro *de Angelis*[1]; ubi de sempiterna dæmonum pœna disputavimus.

In Incarnatione divina omnipotentia commendatur.

XIX. De potentia, imo de omnipotentia divina proximum est ut agamus: cujus in illo mysterio decus, ac specimen exstat, quantum in nullo cæterorum operum : ut Basilius gravi oratione prædicat. « Non enim tantopere cœlum, ait, nec terra, neque marium immensitas, nec ea quæ degunt in aquis, aut in terris animantia, neque stirpes, nec astra, nec aer, nec annuæ tempestates, nec illa admirabili varietate distincta rerum universitas, excellentem vim Dei commendat; quantum illud unum, potuisse Deum, qui comprehendi ab nullo potest, citra passionem aliquam, per carnem cum morte congredi: uti propria passione nobis impatibilitatem tribueret[b]. » Qui Basilii locus in Ephesina synodo recitatus est[2].

Pressius idem illud tractat, et inculcat Gregorius Nyssenus in libro *Catechetico* : ubi « naturam omnipotentem ad humanæ naturæ vilitatem potuisse descendere, majus esse potentiæ ait argumentum, quam ingentia quælibet, ac stupenda miracula. Etenim magnum aliquid, et excelsum elaborare divinam potentiam, naturæ quodammodo consentaneum est, et consequens, etc. At vero delapsus ille ad id quod abjectum est, et humile, abundantia quædam est potentiæ, quæ nec in illis quidem, quæ sunt præter naturam, impediri potest[c]. » Quemadmodum ignem sursum niti nemo miratur: eumdem vero si deorsum gravium corporum more ferri videamus, tum in admirationem rapimur. « Sic ergo divinam præstantemque vim, ac potestatem non cœlestium globorum magnitudines, non siderum splendores, non ille ornatus universi, non perpetua rerum administratio adeo demonstrat, ut illa Dei ad naturæ nostræ imbecillitatem descensio[d]. »

XX. Jure itaque Joannes Damascenus « omnium novorum maxime novum illud appellat: quod solum novum est sub sole; per quod infinita Dei potentia manifesta fit. Quid enim majus est, quam Deum hominem esse factum[e] ? » Sic Augustinus epistola v. « Quia ergo non oportebat, ut novum faceret mundum, nova fecit in mundo. Homo enim de Virgine procreatus, et a mortuis in æternam vitam resuscitatus, et super cœlos exaltatus, potentius fortasse opus est, quam mundus. » Et Bernardus forti ac suavi, ut solet, oratione admirabilitatem divinæ in tanto mysterio potestatis illustrat[3]. « Tria opera, inquit, tres mixturas fecit omnipotens illa majestas in assumptione nostræ carnis, ita singulariter mirabilia, et mirabiliter singularia, ut talia nec facta sint, nec facienda sint amplius super terram. Conjuncta quippe sunt invicem Deus et homo, mater et virgo, fides et cor humanum. Admirabiles istæ mixturæ, et omni miraculo mirabilius, quomodo tam diversa, tamque divisa ab invicem potuerunt conjungi. » Quæ singula deinceps eleganter, copioseque prosequitur. Hanc ipsam plane stupendam mistionem prædicat Gregorius Nazianzenus oratione XXXIX. « Propterea miscentur, inquit, quæ misceri nequeunt; ac non solum nativitati Deus, et

a Ibid. Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ διαφθορᾷ τῆς φύσεως τὴν ἀπάτην ἐνήργησεν· ὁ δὲ δίκαιος ἅμα καὶ ἀγαθὸς, καὶ σοφὸς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ καταφθαρέντος τῇ ἐπινοίᾳ τῆς ἀπάτης ἐχρήσατο.

b Basil. lib. *de Sp. sancto.* cap. VIII. Οὐ γὰρ τοσοῦτον οὐρανός, καὶ γῆ, καὶ τὰ μεγέθη τῶν πελαγῶν, καὶ τὰ ἐν ὕδασι διαιτώμενα, καὶ τὰ χερσαῖα τῶν ζώων, καὶ φυτὰ, καὶ ἀστέρες, ὁ ἀὴρ, καὶ ὧραι, καὶ ἡ ποικίλη τοῦ παντὸς διακόσμησις, τὸ ὑπερέχον τῆς ἰσχύος συνίστησιν, ὅσον τὸ δυνηθῆναι τὸν θεὸν τὸν ἀχώρητον ἀπαθῶς διὰ σαρκὸς συνπλακῆναι τῷ θανάτῳ, ἵνα ἡμῖν τῷ ἰδίῳ πάθει τὴν ἀπάθειαν χαρίζηται.

c Greg. Nyss. cap. XXIV *Catec.* Πρῶτον μὲν οὖν τὴν παντοδύναμον φύσιν πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπότητος καταβῆναι ἰσχύσαι, πλείονα τὴν ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως ἔχει, ἢ τὰ μεγάλα τε, καὶ ὑπερφυῆ τῶν θαυμάτον, etc. Ἡ δὲ πρὸς τὸ ταπεινὸν κάθοδος, περιουσία τίς ἐστι τῆς δυνάμεως, οὐδὲν ἐν τοῖς παρὰ φύσιν κολυομένης.

d Ib. Οὕτως καὶ τὴν θείαν τε, καὶ ὑπερέχουσαν δύναμιν, οὐκ οὐρανῶν μεγέθη, καὶ φωστήρων αὐγαὶ, καὶ ἡ τοῦ παντὸς διακόσμησις, καὶ ἡ διηνεκὴς τῶν ὄντων οἰκονομία τοσοῦτον, ὅσον ἡ ἐπὶ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ἡμῶν συγκατάβασις δείκνυσι.

e Damasc. lib. III, cap. I. Καὶ ἐπιτελεῖται τὸ πάντων καινῶν καινότατον, τὸ μόνον καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον· δι' οὗ ἡ ἄπειρος τοῦ θεοῦ ἐμφανίζεται δύναμις. τί γὰρ μεῖζον τοῦ γενέσθαι τὸν θεὸν ἄνθρωπον;

1 Tom. IV, l. III *de Ang.* c. VII.— 2 Par. I.—3 Ser. III *de Vig. Nat. Dom.*

mens carni, et tempori quod expers est temporis, et mensuræ quod circumscribi non potest jungitur; sed etiam virginitati generatio, ignominia ei quod honore omni præstantius est, et passioni quod pati nihil potest, et corruptibili id quod immortale est, et incorruptum[a]. »

Necnon divina providentia.

XXI. Postremo uti suam in res creatas, hominemque præsertim, providentiam testatam faceret Deus, opus illud Incarnationis edidit, ut scribit Athanasius: Nimirum « ut quoniam generalem illius in res omnes providentiam ignorabant homines, neque per creatas res prodentem se divinitatem ejus animadvertebant, saltem iis ex operibus, quæ per corpus efficiebat, videre possent, et sensum aliquem, ac notitiam Patris per ipsum caperent: ex particulari illius providentia, communem æstimantes, qua totam universitatem procurat[b]. » Hæc Athanasius ad illa respiciens admiranda beneficentiæ, providentiæque Christi in miseros et calamitosos exempla, quæ in carne vivens, ac per carnem præbuit, cum corpora pariter, animasque sanaret, dæmones ejiceret, famelicos pasceret, atque hujus generis alia extraordinaria divinaque virtute præstaret, quibus singularem erga homines potissimum, ac per eos, in omnes a se conditas res, curam ac benignitatem suam ostenderet. « Qui propter excellentem suum in homines amorem, carnis imbecillitatem non despexit, ait Clemens Alexandrinus; sed ea vestitus, ad communem salutem hominum venit, etc. Neque vero proprium opus aliquando negligere posset; eo maxime quod soli ex omnibus animalibus homini, in creatione, Dei est indita cognitio[c]. »

Plura de hoc argumento divinæ providentiæ, in Incarnatione Verbi admirabiliter relucentis disputavimus in octavo libro *de Deo*[1], cum providentiam divinam explicaremus.

CAPUT VI.

1. *Finis duplex Incarnationis, quod ad hominem spectat, adjutorium, et magisterium.* 3. *Quod ad primum attinet, venit filius Dei ad delendum peccatum.* 5. *Ad peccatum porro expiandum tum originale,* 6. *tum quod actuale vocant, præsertim idololatriam.* 7. *Quod variis tentatis remediis curari non potuerat.* 9. *Ad hanc scoriam detergendam divinitatis ignis adhibitus est.* 10. *Ideo Jesus, et medicus vocatus est.* 12. *et quasi artifex ad opus suum reficiendum venit.* 13. *Venit etiam ut corruptelam, et mortem extinguere̦t* · 15. *quam timere deinceps desiere sancti.* 16. *et supplicium amplius non fuit.* 17. *De diaboli tyrannide ante Christi adventum.* 19. *et quomodo ad illam extinguendam incarnatio comparata sit.*

Duplex finis Incarnationis erga hominem, *Adjutorium* et *magisterium.*

I. Nunc eadem Dei gloria, quam ex ipsomet æstimavimus Deo, ad hominem reflectenda est, qui secundum illum primarius est finis Incarnationis; utpote in quem fructus ejus, utilitasque potissimum redundat. Finis itaque susceptæ a Deo carnis, quatenus hominis interest, duplex statui potest: cujusmodi ab Augustino præscibitur in epistola tertia: *magisterium, et adjutorium.* « Venit, inquit, hominibus magisterium, et adjutorium, ad capessendam sempiternam salutem. » Ac subinde *magisterium* tribuit in partes duas, præceptionem agendarum, vel fugiendarum rerum, et *exemplum.* Sic in sermone IV de *Natali Domini*, « Duplex, inquit, principaliter causa est, ob quam Dei filius factus est filius hominis. Una est, ut secundum hominem omnia patiendo pro nobis, a peccatorum nos vinculis liberaret, etc. Altera, ut nos, quos sanguine suo redemit a vitiis, atque crimi-

a Nazianz. or. xxxix. Διὰ τοῦτο τὰ ἄμικτα μίγνυται. οὐ γενέσει μόνον θεὸς, οὐδὲ σαρκὶ νοῦς, οὐδὲ χρόνῳ τὸ ἄχρονον, οὐδὲ μέτρῳ τό ἀπερίγραπτον, ἀλλὰ καὶ παρθενίᾳ γέννησις, καὶ ἀτιμία τῷ καὶ τιμῆς ἁπάσης ὑψηλοτέρῳ, καὶ πάθει τὸ ἀπαθὲς, καὶ τῷ φθαρτῷ τὸ ἀθανάτον.

b Athan. *de Incarn.* Ἵν' ἐπειδὴ τὴν ἐν τοῖς πᾶσιν αὐτοῦ πρόνοιαν ἠγνόησαν οἱ ἄνθρωποι. καὶ οὐ κατενόησαν τὴν διὰ τῆς κτίσεως αὐτοῦ θεότητα, κἂν ἐκ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἔργων αὐτοῦ, ἀναβλέψωσι. καὶ ἔννοιαν λάβωσι δι' αυτοῦ τῆς εἰς τὸν πατέρα γνώσεως. ἐκ τοῦ κατὰ μέρος εἰς τὰ ὅλα αὐτοῦ πρόνοιαν, ὡς προεῖπον, ἀναλογιζόμενοι.

c Clem. VII *Strom.* Ὅσγε διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν φιλανθρωπίαν, σαρκὸς ἀνθρωπίνης εὐπάθειαν οὐχ ὑπεριδὼν, ἀλλ' ἐνδυσάμενος, ἐπὶ τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων ἐλήλυθε σωτηρίαν, etc. Ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ἰδίου ποτ' ἂν ἀμελοίη ἔργου, τῷ μόνῳ τῶν ἄλλων ζώων ἀνθρώπῳ ἔννοιαν κατὰ τὴν δημιουργίαν ἐνιστάχθαι θεοῦ.

1 Tom. I, l. VIII, c. III, § 10.

nibus, non solum doctrinæ auxilio, et gratiæ, sed etiam exemplo suo ad studium sanctitatis accenderet: ut nos non modo præcipientem Dominum, sed etiam exemplo suo ad virtutis fastigia provocantem majore alacritate sequeremur. » Fulgentius in secundo libro *ad Trasimundum exemplum* et *auxilium* ab Christo provenisse scribit[1]: et ad alterutrum doctrinam reducit. Nam ita pergit: « Inquirendus ergo fuit unus, cujus esset reformanda munere, informanda lumine, confirmanda virtute: ut æqualitas æterna justificaret impiam, instrueret insciam veritas, virtus firmaret invalidam. » Nec abludit Isidorus Hispalensis[2], ac qui ejus verba descripsit, Rhabanus Maurus[3]. Qui primam causam commemorant, « ut Christus pro reatu mundi redemptio daretur: Secundam, « ut secuturis hominibus vitæ magisterium præberetur. » Tertiam, « ut superbia sæculi, et inflata sapientia per crucis stultam, ut putatur, prædicationem humiliata corrueret. » Harum trium causarum prima auxilium, sive adjutorium continet; secunda autem exemplum; postrema doctrinam.

Totidem Athanasius in libro *de Incarnatione*, fines, et effecta perstringit: ut cum ait, « mortem, quæ acciderat hominibus, oblatione sui corporis extinxisse Christum. eorum vero negligentiam emendasse doctrina sua[a]. » Et Joannes Damascenus, duo ista Redemptoris effecta notans, « Oportuisse ait roborari, innovarique naturam, et opere ipso tanquam a Pædagogo, monstrari, ac doceri virtutis viam[b]. » Ita Cregorius Papa[4], « Ad hoc, inquit, apparuit in carne, ut humanam vitam, admonendo excitaret, et exemplo præbendo accenderet, moriendo redimeret, resurgendo repararet. »

II. De Christi nece, ac cruciatu dicuntur ista præsertim a veteribus; sed non minus Incarnationi congruunt: cujus « causa est crux, » ait Proclus Constantinopolitanus citatus a Joanne Maxentio[5]: et Athanasius libro *de Incarnatione*, « mortis obeundæ gratia præcipue venisse illum » asserit[c]. « Ad hoc enim descendit Christus in uterum Virginis, ut exinde humana susciperet membra, quæ traderet cruci, et mortem induceret antiquo draconi, » ait Augustinus sermon. XIV *de Tempore*. Et auctor libelli *de Spiritu sancto*[6], qui in calce operum Ambrosii legitur. « Accepit, inquit, formam servi non aliam ob causam, quam ut per eam pro salute diligentium, et pati, et mori posset. » Idemque docet Hippolytus in fragmento secundo, contra Beronem et Helicem *in Collectaneis* Anastasii. Tum Cyrillus in epistola *ad Monachos*[7], quæ est in parte I concil. Ephes. nec non Vigilius libro primo *cont. Eutych.*[8] et Epiphanius in *Ancorato*, sect. XCV. Quocirca finis idem ille duplex Incarnationi tribuendus est: et a nobis hoc loco considerandus; initio ab eo facto, quem posteriorem posuimus: quod est adjutorium. Hujus necessitas ab hæreticis negata, Pelagio, et Cœlestio, ab Scripturis sanctis, sanctisque synodis, et Patribus pari consensu ac pietate defenditur. Nec illud agitur modo, potuerit necne Deus aliter, quam Filii sui nativitate, ac morte humano generi remedium afferre: de quo paulo post dicam. Sed hoc solum tanquam certum sumitur; qualicumque modo necesse fuisse succurrere: nec sine auxilio aliquo divino, homines ab illa labe, et calamitate liberari potuisse, quam et primi culpa parentis, et privata sibi quique consciverant.

III. Cujus expiandæ gratia jussum a Patre venisse Dei filium universe ita Scripturæ prædicant. *Venit enim*, ait de se ipso loquens Christus[9], *filius hominis salvare quod perierat*. Et Apostolus[10], *Fidelis sermo, et omni acceptione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere*. Tum alibi[11]: *Nam quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem; Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne.*

Venit Christus ut peccatum deleret.

Eodem spectant et illæ parabolæ[12], pastoris, nonaginta novem relictis ovibus, ad centesimam recuperandam euntis, et inventam humeris suis reportantis: tum mulieris amissam drachmam sollicite requirentis: et alia id genus. *Ille apparuit ut peccata nostra tolleret*, ait Joannes[13]. Et *in hoc apparuit filius Dei, ut dissolvat opera diaboli*[14].

a ATH. *de Incar.* Ἀλλὰ τὸν μὲν συμβεβηκότα θάνατον ἀπήλειψε διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ ἰδίου σώματος· τὴν δὲ ἀμέλειαν αὐτῶν διωρθώσατο τῇ ἑαυτοῦ διδασκαλίᾳ.

b DAMASC. lib. III, cap. I. Ἔτι δὲ νευρωθῆναι, καὶ ἀνακαινισθῆναι τὴν φύσιν, καὶ ἔργῳ παιδαγωγηθῆναι, καὶ διδαχθῆναι ἀρετῆς ὁδόν.

c ATHAN. Ὠφείλετο γὰρ πάντως, ὡς προεῖπον, ἀποθανεῖν δι' ὃ μάλιστα καὶ ἐπεδήμησεν.

1 Cap. II.— 2 Libr. II *de Eccles. Off.* capite. XXIX. —3 Libr. III *de Instit. Cler.* capite. XXXVII. — 4 Gregor. XXI *Mor.* cap. V.— 5 Lib. *de Chrys. Pros.* t. IV *Bibl. Pat.* col. 437.— 6 Tom. V Amb.— 7 In Eph. Conc.— 8 Vig. I *cont. Eut.* t. IV *Bibl. PP.* col. 496.— 9 *Mat.* XVIII, 12 et *Luc.* XIX, 10.— 10 I *Tim.* I, 14.— 11 *Rom.* VIII, 3.— 12 *Mat.* XVIII et *Luc.* XV.— 13 I *Joan.* III, 5.— 14 Ib. V. 8.

Hoc ipsum Nicæni concilii, et aliorum fidei formulæ declarant. « Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus est[a]. »

Itaque generalis hic scopus, ac finis adventus Christi et Incarnationis fuit, quem pulchre commendat Athanasius de illa ipsa Incarnatione disputans : « Nostra, inquit, causa occasionem illi descendendi præbuit, et nostra transgressio Verbi divini humanitatem elicuit : adeo ut ad nos veniret, et appareret inter homines Dominus. Illius enim incorporationis nos causam dedimus[b]. »

IV. Verum Cyrillus Alexandrinus generalem hunc fructum finemque missi ad auxilium nostrum Unigeniti filii, distinctius enarrat. Imprimis « unam et maxime generalem Incarnationis causam ab Apostolo Paulo traditam esse scribit, cum ait[1], Placuisse Deo, et Patri instaurare omnia in Christo[c]. » Deinde instaurationis istius modos singillatim ab eodem Apostolo propositos trifariam partitur. Nam et peccati damnandi, extinguendique gratia venisse Christum, ex capite octavo epistolæ *ad Romanos* demonstrat : quem locum paulo ante posuimus : et eumdem *communicasse carni ac sanguini*, *ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium*, *id est diabolum* [2]*:* et *in propria venisse denique*, *ut qui eum reciperent*, *potestatem haberent filios Dei fieri*[3].

Quo ex Cyrilli loco duo conficiuntur genera, et quasi capita benefactorum Dei, quæ per Incarnationem in nos divini Verbi derivata sunt. Alterum mala complectitur, quibus liberati sumus. Alterum, bona, quæ ex eodem illo fonte profluxerunt.

Finis incarnationis deletio peccati tum originalis,

V. In priori genere, princeps illud est, eminetque præ cæteris, quod ante significavimus, extinctio ac deletio peccati, et naturæ nostræ repurgatio. Duplex porro peccatum est : unum commune, et ab origine contractum : alterum cujusque privatum, et voluntate commissum. Ad originalem abstergendam maculam venisse Christum, constans est Ecclesiæ dogma, et catholicorum omnium doctorum, qui Pelagianam hæresim oppugnarunt, in hoc potissimum incumbentem, talis ut peccati, adeoque remedii ejus causa comparati, memoriam omnem funditus aboleret. Præivit ad hanc pestem erroris opprimendam Augustinus quamplurimis in libris, et sermonibus. Ex quibus insignis ad rem nostram maxime est locus ex octavo sermone *de Verbis Apostoli.* In quo tum universe causam, finemque proponit Incarnationis, peccatorum salutem : tum originalis, etiam in parvulis, culpæ remissionem. « *Humanus*, inquit[4], *sermo, et omni acceptione dignus*, *quia Christus Jesus venit in mundum peccatores salvos facere;* magnos, pusillos, peccatores salvos facere. » Mox de infantibus ita pertexit : « Qui dicit infantilem ætatem non habere quod salvet Jesus, omnibus fidelibus infantibus Christum negat esse Jesum. Qui dicit, inquam, infantilem ætatem non habere quod salvet Jesus in ea, nihil aliud dicit, quam Christum Dominum fidelibus infantibus, id est in Christo baptizatis infantibus non esse Jesum. Jesus enim quid est? Interpretatur Jesus, *Salvator.* Salvator est Jesus. Quos non salvat non habendo quod in eis salvet, non est illis Jesus. »

Agit de hoc argumento late idem Augustinus in epistola LXXXIX et CV, et inter alia : « Sinant, inquit[5], filium hominis in qualibet ætate quærere, et salvum facere quod perierat. » Tum in lib. III *de Peccatorum meritis*, *et remissione*, *et de Baptismo parvulorum*[6]: et Fulgentius in libro *de Incarnatione*, c. VII.

VI. Nec minus alterum peccati genus, quod *actuale* vocare solent, benigni Salvatoris præsentiam, opemque flagitabat, quod præter modum ingravescens, ac nova in dies incrementa capiens, universum occuparat, atque oppresserat hominum genus. Describit hanc illorum cladem et calamitatem summa gravitate et ubertate orationis Athanasius, ex quo pauca illa decerpam. « Homines in delic- Tum actualis.

a Symb. Nic. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα. Eadem paucis additis habet Constantinop. symb.

b Athan. lib. *de Incarn.* Ἡ ἡμῶν αἰτία ἐκείνῳ γέγονε πρόφασις τῆς καθόδου· καὶ ἡ ἡμῶν παράβασις τοῦ λόγου τὴν φιλανθρωπίαν ἐξεκαλέσατο, ὥστε καὶ εἰς ἡμᾶς φθάσαι, καὶ φανῆναι τὸν Κύριον ἐν ἀνθρώποις. τῆς γὰρ ἐκείνου ἐνσωματώσεως ἡμεῖς γεγόναμεν ὑπόθεσις. Vide et orat. III *cont. Arian.*

c Cyril. IX *in Joan.* Οὐκοῦν μίαν μὲν ὥσπερ ἀληθῆ τε, καὶ γενικωτάτην αἰτίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς ὁ σοφὸς ἡμῖν ἐξηγούμενος Παῦλος ἔφασκεν· εὐδόκησε γὰρ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ.

1 *Eph.* I, 10.— 2 *Heb.* II, 14.—3 *Joan.* I.— 4 Aug. ser. V *de Ver Ap.* c. V ex I *Tim.* c. I Vide et c. VII et VIII Aug. se. XIV *de Temp.*— 5 Aug. ep. CV ex *Lucæ* c. XIX.— 6 Præs. c IV et seq.

tis suis, inquit, intra certos limites minime constiterant: sed paulatim longius progressi, tandem in infinitum excurrerant. Nam ab initio inventores nequitiæ facti sunt, eaque re mortem et corruptelam sibi conciliarunt. Postea in injustitiam delapsi, iniquitatem omnem excesserunt; nec uno mali genere contenti, novis nova cumulabant: sic ut eos nulla peccandi satietas caperet[a]. » Subjicit varia criminum, ac flagitiorum genera, quæ publice privatimque toto orbe grassabantur; quæ initio epistolæ *ad Romanos* exponit ac deplorat Apostolus. Horum caput erat ἡ θεοπλανησία, ut eam vocat Athanasius alio in loco[1]; hoc est *error in falsa constituenda, et colenda divinitate*, quam *idololatriæ* vocabulo comprehendunt. Ad quam radicitus evellendam, atque extirpandam præcipue Christus advenit.

VII. Hanc ipsam naturæ nostræ corruptelam, et effusam in omnia scelera licentiam hominum: imprimis autem veri Dei inscitiam, cultumque dæmonum, ac superstitionem ubique disseminatam, expendit Dorotheus abbas in *Doctrina* prima: eamque fuisse necessariam causam asserit, propter quam missus est Christus.

Quæ variis tentatis remediis sanari non potuerant.

Cum enim Deus ad comprimendam pestem illam, ac perniciem, varia tentasset adhibuissetque remedia; imprimis vero legem per Moysem edidisset: qua de uno venerando Deo, deque cæteris officii partibus præcepta dederat: plurima quoque per Prophetas monita, et documenta contulisset; ac non verbis solum, sed etiam exemplis, et factis improbitatem, ac petulantiam hominum coercere studuisset; nihil, vel parum admodum, iis profectum sentiens, « tandem filium suum unigenitum misit in terras; Quippe Dei solius erat, tantum tamque penitus diffusum malum sanare, ac pervincere[b], » ut idem ait Dorotheus. Similis est Athanasii, et in idem conspirans oratio in eodem illo *de Incarnatione* libro. Ibi prolapsis in pessima quæque mortalium studiis, ac moribus non defuisse Numinis providentiam ait, quo minus iis consuleret, ac quibus par erat modis et rationibus ad salutaria et honesta revocaret. Primum conditarum usu rerum, et aspectu ad auctoris notitiam, ac cultum et amorem allicere studuisse; cœli, solis, ac reliquorum siderum, terræ, maris, elementorumque omnium, ac corporum: quorum ex mirabili concentu, et in unum consentiente varietate deprehendere, ac nosse poterant artificem Dei sapientiam. Sed cum frustra hæc expertus esset, legem et Prophetas, vivos scilicet pro mutis præcones, doctoresque submisisse. Quod cum nihilo felicius respondisset, tum demum filium Dei necessario descendisse. Hæc latius ibidem Athanasius. Locum hunc egregie pertractat Joannes Chrysostomus in libro, quem ad eos scripsit[2], qui scandalo erant affecti; ubi divinam erga homines curam, ac sollicitudinem et innumera in eo beneficia pulcherrime describit. Legendus et Theodotus Ancyranus in oratione *de Natali Domini*[3].

Propter quam causam dilata Incarnatio.

VIII. Jobius Monachus apud Photium eamdem dilatæ Incarnationis causam explicat. « Cum, inquit, omnem aliam medendi viam frustra esset expertus (Nam et Prophetæ, et concionatores, et stupenda prodigia, et beneficia, minæ, supplicia, tam particulatim, quam per totum orbem diffusa præcesserant) quoniam nihil ex iis humanum genus ad hoc, ut in melius converteretur, utilitatis ceperat; verum morbus ipse progressum in deteriora fecerat; tunc necessitate quadam, et ut consentaneum erat; vel potius inexplicabili quadam abundantia bonitatis, Verbum assumpta carne, magistrum se, ac doctorem, et instauratorem, de voluntate Patris, et cooperante sancto Spiritu introducere voluit. Quæ quidem accuratis rei contemplatoribus fuisse causa videtur, cur in novissimis diebus, et non ab initio, Verbum in carnem exinanitum fuerit: sed ita potius res transacta sit, ut omni cura, et providentia prius impensa, cum eam repudiassent ii, quibus consulebatur; tum demum postremis temporibus per sese naturam nostram recuperare decre-

a Athan. *de Incarn.* Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς πλημμελήμασιν οἱ ἄνθρωποι οὐκ ἄχρις ὅρων ὡρισμένων εἱστήκεσαν, ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἐπεκτεινόμενοι, λοιπὸν καὶ εἰς ἄμετρον ἐληλύθασιν· ἐξ' ἀρχῆς εὑρεταὶ τῆς κακίας γενόμενοι, καὶ καθ' ἑαυτῶν τὸν θάνατον προσκαλεσάμενοι, καὶ τὴν φθορὰν, ὕστερον δὲ εἰς ἀδικίαν ἐκτραπέντες, καὶ παρανομίαν πᾶσαν ὑπερβάλλοντες, καὶ μὴ ἑνὶ κακῷ ἱστάμενοι, ἀλλὰ πάντα καινὰ καινοῖς ἐπινοοῦντες, ἀκόρεστοι πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν γεγόνασιν.

b Doroth. tom. II *Bib. PP.* Τότε λοιπὸν ὁ ἀγαθὸς, καὶ φιλάνθρωπος θεὸς πέμπει τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν. Θεοῦ γὰρ ἦν μόνον τὸ ἰᾶσθαι καὶ περιγενέσθαι τοιούτου πάθους.

1 Orat. III.— 2 Cap. VII et VIII.— 3 Par. III Eph. Synod. t. II Conc.

verit [a]. » Sic Paulinus episcopus Nolanus *Panegyrico de obitu Celsi* idipsum cecinit versibus istis,

« Multa mihi dederat prius et promissa salu-
[tis,
Et præcepta, quibus per bona dirigerer.
Sed quia nec legis posito medicamine,
[primi
Inveterata patris vulnera dilueram :
Et neque præmissis divino ex ore Prophetis
Expectare Dei munera, credideram :
Et genus humanum passim sine lege fidei
Desperata salus merserat in tenebras,
Regnabatque simul peccatum in corpore nos-
[tro,
Mors in peccato, dæmon in interitu,
Captivumque hominem tristis metus, et miser
[error
Altius in mortem præcipitare dabant,
Interea Pater ipse polo miseratus ab alto,
Errantum lapsus pestiferos hominum,
Serpentemque truci dominantem in morte
[cadentum,
Non tulit, et natum misit ad omne bonum. »

Vide reliqua : in quibus fusissima narratione omnia per Christum illata commoda describit.

IX. Joannes item Damascenus, post circumventum, et irretitum peccatis hominem, Deum narrat multiplici remedio conatum esse lapso, afflictoque succurrere : velut pœnarum insignibus exemplis, diluvii, confusi sermonis, et dissipatæ post linguarum multiplicationem posteritatis Adami : incendiorum post hæc, ac bellorum, et cædium. Exinde legem, et prophetas ad eamdem frænandam, et castigandam impunitatem scelerum obtulisse Dominum, non eo tamen, qui sperari inde poterat, eventu. Ideo mundi et hominis opificem ipsum necesse fuisse hominem inter homines versari, ac per sese desperatam recuperare salutem. Leges eadem et apud alios innumeros : velut Andream Cretensem homilia *de Annuntiatione* : necnon Isidorum Hispalensem [1] : qui non multis verbis, accurate tamen, omnia illa collegit, quæ de Incarnationis causa hucusque memoravimus. « Cujus, inquit, suscepta Incarnationis causa hæc fuit. Postquam enim invidia diaboli parens ille primus spe seductus inani cecidit, confestim exul, et perditus in omni genere suo radicem malitiæ suæ, et peccati transduxit : crescebatque in malum vehementius omne genus mortalium, diffusis ubique sceleribus, et, quod est nequius omnium, cultibus idolorum. Volens ergo Deus terminare peccatum, consulit verbo, lege, et prophetis, signis, plagis, prodigiis. Sed dum nec sic quidem errores suos admonitus agnosceret mundus, misit Deus filium suum, ut carne indueretur, et hominibus appareret, et peccatores sanaret. »

X. Quamobrem repurgandæ stirpis humanæ gratia, et ut peccato contractum vitium, ac corruptelam, sic tanquam inhærentem, et immistam aureæ massæ scoriam ac fæcem, detergeret, ac decoqueret filius Dei, divinitatis suæ admovit ignem ; et omni labe consumpta, nativam illi sinceritatem, integritatemque restituit ; ut eleganter disputat Gregorius Nyssenus in libro *Catechetico* [b]. Et Athanasius oratione illa, quæ quarta numeratur, adversus Arianos, carnem nostram, quæ orta de terra, rursus in terram dissoluta redibat, *Verbificatam* (ita enim loquitur) fuisse scribit : et ex illo commercio, sordibus, ac maculis exutam omnibus, puramque redditam, in quamdam transisse novitatem [c]. Christus Medicus venit ad sananda vulnera.

Ideo Christum percurrisse ætates omnes, ut eas singillatim purgaret, ait Petrus Chrysologus. « Nascitur, inquit, Christus, ut nas-

a Jobius apud Phot. cod. xxii. Πάσης γὰρ ἄλλης μεθόδου προκαταλυθείσης (καὶ γὰρ Προφῆται, καὶ δημαγωγοὶ, καὶ ὑπερφυῆ τέρατα, εὐεργεσίαι τε, καὶ ἀπειλαὶ, καὶ τιμωρία τοῦτο μὲν ἐπὶ μέρους, τοῦτο δὲ καὶ παγκόσμιον) ἐπεὶ τὸ ἀνθρώπινον τὴν πρὸς τὰ κρείττω μεταβολὴν οὐκ ἠσπάσατο, τὸ δὲ νόσημα πρὸς τὸ ἀνίατον μᾶλλον ἐχώρει· κατὰ τὸ ἀναγκαῖον, καὶ ἀκόλουθον, μᾶλλον δὲ ἀῤῥήτῳ φιλανθρωπίας πλούτῳ, ἑαυτὸν ὁ λόγος, σάρκα προσλαβὼν, καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, καὶ ἀνακαινιστὴν, εὐδοκίᾳ πατρὸς, καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰσηγήσατο. ὃ καὶ αἴτιον τοῖς φιλοθεάμοσιν ὁρᾶται τοῦ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, καὶ μὴ ἐξ ἀρχῆς, εἰς σάρκα τὸν λόγον ἐκκενωθῆναι. ἀλλὰ πάσης σπουδῆς, καὶ προνοίας ἡγησαμένης, εἶτα ταύτην οὐ προσδεχομένων τῶν προνοουμένων, οὕτω λοιπὸν καιροῖς ἐσχάτοις δι' αὐτοῦ τὴν ἡμῶν οὐσίαν ἀνασώσασθαι.

b Nyss. cap. xvi, lib. *Cat.* Καθάπερ γὰρ τῆς ἀτιμοτέρας ὕλης τῷ χρυσῷ καταμιχθείσης τῇ διὰ τῷ πυρὸς δαπάνῃ τὸ ἀλλότριον τε, καὶ ἀπόβλητον οἱ θεραπευταὶ τοῦ χρυσίου καταναλώσαντες, πάλιν ἐπανάγουσι πρὸς τὴν κατὰ φύσιν λαμπηδόνα τὴν προτιμοτέραν ὕλην.

c Athan. Οὐκέτι ὡς γηΐνης, ἀλλὰ λοιπὸν λογωθείσης τῆς σαρκὸς διὰ τοῦ Θεοῦ λόγου.

1 Lib. II *de Eccl. Off.* c. xxv.

cendo corruptam redintegret naturam : infantiam suscepit ille ; patitur nutrimenta, percurrit ætates ; ut unam perfectam, manentem, quam ipse fecerat, instauraret ætatem : portat hominem, ne jam cedere homo possit : quem terrenum fecerat, fecit esse cœlestem : animatum humano spiritu spiritum vivificat in divinum ; et sic eum totum tollit in Deum, ut in eo quod peccati, quod mortis, quod laboris, quod doloris, quod terræ est, nil relinquat. » Cui simile quiddam apud Bernardum legisse memini. Irenæus quoque, « Quamobrem per omnem, inquit [1], venit ætatem, omnibus restituens eam, quæ est ad Deum, communionem. » Huic est conforme, quod Gregorius Nyssenus disputat libro tertio *adversus Eunomium*, Christum ideo carnem assumpsisse, ut totam per primitias massam sanctificaret[a].

XI. In hunc intenta finem, et officium *Mediatoris*, ut Scripturæ loquuntur, christiana vetustas, medici partes attribuit Christo Domino, indidemque nomen impositum esse dixit τοῦ Ἰησοῦ : « propterea quod ad curandas, et medicina sanandas hominum animas advenit[b], » ut scribit Eusebius. Sic auctor commentarii *in Lucam*, qui vulgo Titus Bostrensis inscribitur, « merito Jesum appellatum esse dicit, qui ad salutem venit generis nostri. Quippe nomen illud in Græcam linguam translatum, Dei salutem, et sanationem exprimere[c]. » Epiphanius quoque « Ἰησοῦν Hebræa lingua idem esse ac curatorem, sive medicum, ac servatorem[d] » asserit. Quem ad Epiphanii locum olim adnotavimus [2], nonnullos antiquorum nominis Ἰησοῦ notionem et originem e Græco repetentes, ab eo quod est ἰάσασθαι derivasse, idque Cyrillo Hierosolymitano teste probavimus.

Ergo « quia ad medicum venire non poteramus, ait Augustinus [3], ipse ad nos venire dignatus est. » Imo venit medicina in terram, » ut idem loquitur [4]. Qui et alibi [5], « Quanta bonitas, inquit, et potentia medici, qui de sanguine suo, insano interfectori suo medicinam fecit ? » Et Bernardus [6] : « Venit medicus ad ægrotos, redemptor ad venditos, ad errantes via, ad mortuos vita venit. » Nec ita venit [7], ut transiret solum, ac perfunctoriam operam navaret ; uti levites : ac sacerdos confossum ab latronibus calamitosum illum præterierunt ; verum sedulo, et in hoc unum intentus, curationis nostræ, ac salutis negotium procuravit. « Id enim legitimorum, et bene affectorum medicorum proprium est, ut familiariter cum ægris versentur, nec eos deserant antequam sanitatem receperint[e]. »

XII. « Ob hoc igitur (verba sunt Tertulliani [8]) missum Filium in similitudinem carnis peccati credimus, ut peccati carnem simili substantia redimeret, id est carnea, quæ peccatrici carni similis esset, cum peccatrix ipsa non esset. Nam et hæc erit Dei virtus, in substantia pari perficere salutem. Non enim magnum, si spiritus Dei carnem remediaret : sed si caro consimilis peccatrici, dum caro est, sed non peccati. » Nimirum, ut, quod ex Gregorio Nazianzeno Dorotheus commendat, « simile simili sanaret, ac proficeret, animam anima, carnem carne[f]. »

« Mirabile, inquit Ivo Carnotensis [9], et incomparabile genus medicinæ, propter quam medicus voluit ægrotare, et ægrotos, quibus salutis remedium procurabat, sua decrevit infirmitate sanare. » Sic Petrus Chrysologus sermone L. « Medicus qui non fert infirmitatem, curare nescit : et qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem. » De quo genere medicinæ memorandus ille locus est Gregorii Papæ, libro *Moralium* XXIV, capite secundo : « Mos, inquit, medicinæ est, ut aliquando similia

a Nyssen. III *cont. Eun.* D. Καὶ ὅλον διὰ τῆς ἐν ἑαυτῷ ἀπαρχῆς συναγιάσῃ τὸ φύραμα.

b Euseb. lib. IV *de Demonst. Evang.* cap. II. Οὕτω δῆτα ὁ θεὸς ὁ λόγος υἱὸς ἀνθρώπου ἐλέγετο, καὶ Ἰησοῦς ὠνομάζετο, παρ' ὅσον τῆς τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν ἰάσεώς τε, καὶ θεραπείας χάριν τὴν πάροδον εἰς ἡμᾶς ἐποιεῖτο.

c Tit. Bost. tom. XIII *Bibl. PP.* Δικαίως δὲ ἐκλήθη Ἰησοῦς ὁ ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ ἡμετέρου γένους ἐλθών. τὸ γὰρ ὄνομα τοῦτο εἰς τὴν ἑλλάδα γλῶσσαν μεταβαλλόμενον θεοῦ λέγεται σωτηρία, καὶ ἴασις.

d Epiph. hær. XXIX, § 4. Ἰησοῦ γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεκτον θεραπευτὴς καλεῖται, ἤτοι ἰατρὸς, καὶ σωτήρ.

e Tit. Bost. Τοῦτο γὰρ ἴδιον ἰατρῶν γνησίων, καὶ φιλοστόργων. τὸ συναναστρέφεσθαι τοῖς ἀῤῥωστοῦσι, καὶ μὴ ἀφίστασθαι πρὶν ἂν ὑγιάνωσιν.

f Doroth. doct. I, tom. II *Bibl. PP.* Γενόμενος δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος, ἵνα ὡς λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἰάσηται, τῇ ψυχῇ τὴν ψυχὴν, τῇ σαρκὶ τὴν σάρκα.

1 Iren. lib. III, cap. xx.— 2 In animad. *ad Epiphan.*— 3 Serm. XVIII *de Verb. Dom.* cap. VII.— 4 Ibidem. serm. XII *de Temp.*— 5 Id. serm. VIII *de Ver. Apost.* cap. V.— 6 Bern. serm. III *in Vig. Nat.*— 7 Tit. Bost. in cap. V *Luc.* Tom. *Bibl. Patr.*— 8 Libr. V *cont. Marc.* c. XIV.— 9 Ivo ser. quod. t. X *Bibl. PP.*

similibus, aliquando contraria contrariis curet. Nam sæpe calida calidis, frigida frigidis ; sæpe autem frigida calidis, calida frigidis sanare consuevit. Veniens ergo ad nos desuper medicus noster, tantisque nos inveniens languoribus pressos, quiddam nobis simile, et quiddam nobis contrarium apposuit. Ad homines quippe homo venit; sed ad peccatores justus : concordavit nobis veritate naturæ ; sed discrepavit a nobis rigore justitiæ. Vitiosus enim homo non poterat corrigi nisi per Deum. Videri autem debuit qui corrigebat; ut præbendo imitationis formam, anteactæ malitiæ mutaret vitam. Sed videri ab homine non poterat Deus : ergo homo factus est, ut videri potuisset. Justus igitur, atque invisibilis Deus apparuit similis nobis homo visibilis : ut dum videretur ex simili, curaret ex justo : et dum veritate generis concordat conditioni, virtute artis obviaret ægritudini. » Augustinus tractatu tertio *in Joannem* : « Hoc enim quod Verbum caro factum est, ait, et habitavit in nobis, medicamentum nobis factum est, ut quia terra cæcabamur, de terra sanaremur. »

Quanti porro medicina ista facienda sit, idem alio in loco prædicat Augustinus : « Hæc medicina hominum tanta est, inquit [1], quanta non potest cogitari. » Et : « Nihil addi ad istam benevolentiam potest [2]. Quis est qui dicat, sanem te, et do tibi mercedem ? Optime fecit. Sciebat enim se divitem venisse ad pauperem. Et sanat ægrotos, et sanatis donat, et non aliud quam seipsum donat. Salvator est adjutorium languidi : ipse Salvator est præmium sanati. » Quare « veniant ad hunc omnes, qui sanari volunt hortatur Ambrosius [3], accipiant medicamentum, quod et a Patre detulit, et præparavit in cœlo ex illis confectum immortalibus succis. » Et quod in libro secundo *de Abel et Cain*, capite tertio, scribit. « Ideo omnibus opem sanitatis detulit, ut quicumque perierit, mortis suæ causas sibi adscribat, qui curari noluit, cum remedium haberet, quo posset evadere. » Tum alibi [4] : « Inveni medicum, qui in cœlo habitat, et in terris spargit medicamenta. Hic solus potest sanare vulnera mea, qui sua nescit. »

Ut opus suum restitueret.

XIII. Non absimile est, et ad eumdem scopum magnum illud Dei consilium refertur, quod sæpius inculcant veteres, Deum idcirco venisse, hominemque se fecisse, ut tanquam artifex, fœdatum et corruptum opus suum instauraret, ac reficeret. « Deus enim, ait Fulgentius [5], non continens in ira misericordias suas [6], ad hoc homo factus est, ut quidquid in homine creaverat integrum, idem Deus in se totum redintegraret assumptum. » Et Petrus Chrysologus [7] ; « Venit ad Virginem Deus, hoc est ad opus suum opifex, creator ad creaturam suam. Quando ad opificis honorem operis restauratio non redundat? Quando honor non deputatur ad gloriam, si factor facturam suam reparet ? Ne amittat quis opus suum, nonne cum veterascit, revocat? et cum cadit, erigit, et cum destruitur, in melius reformat ? » Athanasius item in libro *de Incarnatione Verbi*, comparationem eamdem affert domus, aut urbis alicujus ab rege conditæ, et ab latronibus circumsessæ, ac vexatæ, ad quam ille liberandam accurrit, quem locum antea descripsimus [8]. Sic Ivo Carnotensis, « Omnipotentis, inquit, figuli manus, cujus universæ viæ misericordia et veritas, quæ lutum de terra levatum rationalis naturæ dignitate sublimaverat, sic voluit ruinam vasis fragilis reformare, ut nec peccatum hominis dimitteret impunitum, quia justus est, nec insanabile, quia misericors est. »

XIV. At non peccati tantummodo, vitiique delendi, vel ad gratiam suam, et salutem revocandi causa hominis, Deum ad nos descendisse, Patres asserunt ; sed etiam ut corruptelam naturæ nostræ, ac mortem extingueret; tum ut diaboli jugum a cervicibus nostris detraheret, et illius tyrannidem funditus aboleret : quæ duo præcipua peccati consectaria, et effecta censentur.

Ut corruptelam humanæ naturæ mortemque deleret.

De corruptela, et vitio, quod in carnem, imo etiam in animum, ex peccato redundavit, luculenta multorum est oratio, qui susceptione hominis, ac Dei cum illo consortio, et quasi contubernio, detersum illud et erasum fuisse prædicant. « Nisi enim habitasset in nobis, ait Cyrillus Alexandrinus, neque carnis natura contractam ex corruptela imbecillitatem ullo modo exuisset [a]. » Pulcherrime hunc locum illustravit Athanasius in libro *de Incarnatione Verbi* ; et hujus ope, ac beneficio liberatam ab illa fæce corruptionis ; ac repur-

[a] Cyr. lib. II *in Joan.* Εἰ μὴ γὰρ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, οὐδ' ἂν ὅλως τὴν ἀπὸ φθορᾶς ἀσθένειαν ἡ τῆς σαρκὸς ἀπεδύσατο φύσις. Vide et librum X, et epist. I *ad Succ.*

1 Lib. *de Agon. Christi* cap. XI.— 2 Serm. III *de Ver. Apost.* cap. XIII.— 3 Ambros. II *de Fide* cap. IV.— 4 Lib. V in *Luc.*— 5 Lib. *de Incarn. Chr.* c. VI. — 6 *Psal.* LXL.— 7 Ser. CXLIII.— 8 Cap. V, § 5.

gatam hominis naturam, summa vi sententiarum, verborumque descripsit. Corpus ait ideo sibi assumpsisse Deum, « quod cum labes, ac lues illa non extra corpus esset, sed corpori adjuncta, et ingenita, necesse fuit, pro corruptione vitam illi affigi, et adhærescere : ut quemadmodum mors in corpore fuit, sic in ipso vita etiam inesset [a]. » Irenæus item, « Non enim poteramus aliter, ait [1], incorruptelam, et immortalitatem accipere, nisi aduniti fuissemus incorruptelæ, et immortalitati, » etc. Et alibi ; « Nisi homo cum Deo copulatus fuisset, incorruptibilitatis particeps fieri minime potuisset [b]. »

Addit et Athanasius de morte illud ibidem. « Si extra corpus, inquit, mors fuisset, vitam quoque oportuisset extra corpus ipsius esse. Sin autem corpori illius conserta mors est, et tanquam adhærens ei dominabatur, necesse est vitam cum corpore coalescerere, ut vita vicissim corpus indutum, corruptelam abjiciat [c]. » Quam fuisse causam asserit, cur Verbum divinum corpus induerit : nempe ut hoc cum vita copulatum, et consertum, mortale esse desinat, et in vita, corruptelaque remanere : sed immortalitate vestitum, post resurrectionem immortale perseveret.

Id pulchra illustratur similitudine

XV. Eleganti similitudine declarare hoc, quod dictum est, pergit Athanasius. Quemadmodum, ait, stipula cum natura sua cremari, et igne corrumpi possit, si quis ignem ab illa prohibeat, non ardebit ipsa quidem, verum cujusmodi erat stipula manebit, ardori ignis obnoxia. Quod si stipulam eamdem aliquis copioso amianto vestiat, cujus ea natura esse dicitur, ut igni resistat ; non illa ignem amplius timeat, postquam ea re munita, et obtecta est, quæ ab illo pati nihil potest. Eodem modo corpus nostrum a Deo susceptum quæ vita et immortalitas est, nihil a morte, ac corruptione læditur. Quam si solo imperio Deus ab illlo prohibuisset, non esset mortuum, et corruptum ; verumtamen mortale, ac corruptibile mansisset.

Quapropter moriens Christus [2], ac seipsum, mortemque suam, tanquam victimam, pro omnibus offerens, quantum in ipso fuit, mortem a se, tum ab omnibus hominibus propulsavit. Omnes enim in Christo mortui sunt, ut passim Apostolus prædicat [3]. Quare omnes item in Christo, et cum eo resurrexerunt. Atque ut si rex quispiam in urbe aliqua domicilium eligat [4], etsi in una tantum ædium, quæ illic sunt, habitet, ad omnes tamen cives totamque urbem securitas, pax, et fiducia pertinet : et ab hostili incursione tuti sunt qui in illa censentur omnes. Sic unum ex nostris, nostrumque simile corpus assumente, ac velut templum inhabitante Deo, procul ab omnibus hostiles arceantur insidiæ, morsque ab iis, et corruptela prohibetur. Ac licet etiamnum morimur universi, « non jam velut condemnati morimur, » inquit, hoc est ut perpetuo in morte jaceamus : « sed ut excitandi, communem resurrectionem expectamus [d]. »

Mors non amplius formidanda

XVI. Quocirca mortem deinceps perhorrescere desierunt homines, qui illo beneficio uti voluerunt : imo sponte se, ac gaudentes in illam conjecerunt : velut martyres ætatis cujusvis, ac sexus : qui acerbissima pro Christo, proque christiana spe tormenta, mortemque ipsam ardentibus votis expetebant : quod pluribus eodem in libro solita eloquentia pertexit Athanasius [5] : ac similitudine quadam apposita illud explicat tyranni cujusdam antea formidolosi, post ab rege victi, et ludibrio habiti. Cui affine istud est Lactantii [6] : « Postremo, inquit, etiam mortem suscipere non recusavit ; ut homo illo duce subactam, et catenatam mortem, cum suis terroribus triumpharet. »

Brevius hanc eamdem mentem, et sententiam ; hoc est fructum illum Incarnationis in morte ac corruptione restinguenda demonstrat Basilius, « Propterea Deus in carne apparuit, inquit, ut in ea velut in latibulo, commorantem interficeret mortem. Nam

a Ath. Ἔπειτα καὶ τοῦτο ἰστέον, ὅτι ἡ γενομένη φθορὰ οὐκ ἔξωθεν ἦν τοῦ σώματος, ἀλλ' αὐτῷ προσεγεγόνει, καὶ ἀνάγκη ἦν ἀντὶ τῆς φθορᾶς, ζωὴν αὐτῷ προσπλακῆναι. Ἵνα ὥσπερ ἐν τῷ σώματι γέγονεν ὁ θάνατος, οὕτως ἐν αὐτῷ γένηται καὶ ἡ ζωή.

b Iren. lib. III, cap. xx citatus a Theodor. dial. II. Καὶ εἰ μὴ συνηνώθη ἄνθρωπος τῷ θεῷ, οὐκ ἂν ἠδυνήθη μετασχεῖν τῆς ἀφθαρσίας.

c Ath. *de Incar.* Εἰ μὲν οὖν ἔξωθεν ἦν ὁ θάνατος τοῦ σώματος, ἔξωθεν ἔδει καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ γεγονέναι· εἰ δὲ ἐν τῷ σώματι συνεπλάκη ὁ θάνατος, καὶ ὡς συνὼν κατεκράτει τούτου, ἀνάγκη καὶ τὴν ζωὴν συμπλακῆναι τῷ σώματι, ἵνα ἀντενδυθὲν τὸ σῶμα τὴν ζωὴν ἀποβάλῃ τὴν φθοράν.

d Ath. ibid. Οὐκέτι γὰρ νῦν ὡς κατακρινόμενοι ἀποθνήσκομεν ἀλλ' ὡς ἐγειρόμενοι περιμένομεν τὴν κοινὴν πάντων ἀνάστασιν.

1 Iren. l. III, c. xxi. — 2 Ath. ib. — 3 Ut II *Cor.* v, 14 et *Col.* iii, 3. — 4 Athan. l. *de Inc.* — 5 Ib. — 6 Lib. IV, c. vi.

ut medicamentum, quod adversus venena comparatur, in corpus ipsum receptum, noxia, et lethalia pervincit : atque ut tenebræ domum aliquam occupantes, inducto lumine dissipantur : ita mors in natura dominans humana, ad præsentiam divinitatis extincta est [a]. » Nec absimile istud est Chrysostomi, « Postquam vita, inquit, ad nos pervenit, solutum est mortis imperium, et cum nobis lumen illuxit, nusquam tenebræ amplius sunt : sed in nobis perpetuo vita manet : nec mors eam superare potest [b]. »

Augustinus quoque in eumdem sensum : « Ut occideret mortem, ait[1], vestitus est morte. Non potuit mors mori nisi in vita. Non moritur amaritudo, nisi in dulcedine, non moritur frigus nisi calore. Non est mortua mors nisi in vita. » Theophanes cognomento

Figulus. Κεραμεὺς in homilia tertia, illustrem ad id comparationem adhibet e serpente sumptam. « Serpens, ait, non modo lethale venenum habet, inquit ; sed etiam pharmacum, lethalis propulsandi veneni vi præditum ; quod ex serpentum carnibus medici ad remedium conficiunt. Sic ex Adami natura mortali, proprium corpus Dei sibi Verbum elaboravit, quod mortem e medio tollere posset [c]. »

« Igitur quia totum hominem Deus ille suscepit, ideo totius hominis in se passiones in veritate monstravit : et animam quidem rationalem habens, quidquid fuit infirmitatis humanæ, sine peccato et suscepit, et pertulit; ut dum humanæ animæ passiones in anima, quam accepit, vinceret, nostras quoque animas ab infirmitatibus liberaret, carnem quoque humanam accipiens, in ejusdem veritate carnis, veritatem voluntariæ habuit passionis, ut in carne mortuus, totam in se hominis occideret mortem, et in æternam vitam immortalis resurgens, æternæ nobis vitæ gratiam condonaret : » ait Fulgentius [2].

XVII. Nam quod Christi adventu et Incarnatione neque peccatum, neque mors, nec infirmitas, ac cætera vitæ mortalis incommoda sublata sunt, sed adhuc perseverant, et infestant : mirum hoc esse nemini debet. Rationem hujus reddidit Gregorius Nyssenus oratione *de Natali Christi* [d]: (cujus verba leguntur in libro *adversus Anthropomorphitas*, qui Cyrilli nomen habet inscriptum) et aptissima similitudine est usus : Ut qui serpentem occidere vult, eliso, et obtrito ejus capite, reliquum corpus interdum relinquit, et tractim repere, convolvique, ac palpitare sinit ; sic grassantem, ac sævientem per omnes hominum ætates draconem Christus ita confecit, ut ejus capite, hoc est nocendi vi accisa, truncum velut reliquum negligeret, ac moveri belluam sineret, quo venturis postea certaminis occasionem præberet. — *Cur mors aliaque vitæ incommoda non penitus sublata.*

Hanc eamdem quæstionem, quod ad mortem attinet, proponit, ac dissolvit Augustinus in libro XIII *de Civitate Dei*, capite IV, ubi etiam *ablato criminis nexu*, relictam esse mortem, necdum corporis immortalitatem secutam, ait, tum ad roborandam fidem, « quæ tunc est fides, quando expectatur in spe, quod in re nondum videtur : » tum quod ejusdem « fidei robore, atque certamine etiam mortis fuerat superandus timor, etc. Nunc vero majore, et mirabiliore gratia Salvatoris, in usus justitiæ peccati pœna conversa est. Tunc enim dictum est homini : Morieris, si peccaveris. Nunc dicitur Martyri, Morere, ne pecces, etc. Sic per ineffabilem Dei misericordiam, et ipsa pœna vitiorum transit in arma virtutis, et fit justi meritum, etiam supplicium peccatoris. » Ac denique, « Tantam Deus fidei præstitit gratiam, ut mors, quam vitæ constat esse contrariam, instrumentum fieret, per quod transiretur in vitam. »

Et in libro secundo *de peccatorum meritis*

a Basil. hom. xxv *de hum. Christi nativ.* Διὰ τοῦτο Θεὸς ἐν σαρκὶ ἵν' ἐναποκτείνῃ τὸν ἐμφωλεύοντα θάνατον. ὡς γὰρ τῶν φαρμάκων τὰ ἀλεξητήρια καταχρατεῖ τῶν φθαρτικῶν οἰκειωθέντα τῷ σώματι· καὶ ὡς τὸ ἐνυπάρχον τῷ οἴκῳ σκότος τῇ ἐπεισαγωγῇ τοῦ φωτὸς λύεται· οὕτως ὁ ἐνδυναστεύων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει θάνατος τῇ παρουσίᾳ τῆς θεότητος ἠφανίσθη

b Chrys. hom. v *in Joan.* Τῆς γὰρ ζωῆς παραγενομένης πρὸς ἡμᾶς; λέλυται τοῦ θανάτου τὸ κράτος καὶ τοῦ φωτὸς λάμψαντος ἐν ἡμῖν, οὐκέτι τὸ σκότος ἐστὶν, ἀλλὰ μένει διαπαντὸς ἐν ἡμῖν τὸ ζῆν, καὶ θάνατος αὐτοῦ περιγενέσθαι οὐ δυνάται.

c Theoph. Ὁ γὰρ ὄφις οὐ μόνον ἔχει θανατηφόρον ἰὸν, ἀλλά καὶ φάρμακον ἀναιρετικὸν τοῦ θανατηφόρου ἰοῦ· ὃ παῖδες ἰατρῶν ἐκ τῶν σαρκῶν τῶν ὄφεων κατασκευάζουσιν ἀντιφάρμακον· οὕτως ἐκ τῆς θνητῆς φύσεως τοῦ Ἀδὰμ τὸ ἴδιον σῶμα ὁ τοῦ θεοῦ συνεστήσατο λόγος ἀναιρετικὸν τοῦ θανάτου γενόμενον.

d Nyssen. et Cyrill. *cont. Anthr.* cap. xxiv. Οὕτω καὶ ὁ τοῦ δράκοντος ἀναιρέτης, ὅτε πολὺ τὸ θηρίον ἐγένετο, πάσαις ταῖς καθ' ἑκάστην ξυναυξηθὲν τῶν ἀνθρώπων γενεαῖς, τὴν κεφαλὴν ἀνελὼν, τουτέστι τὴν τῶν κακῶν ἐφευρετικὴν δύναμιν, τὴν πολλὰς ἔχουσαν κεφαλὰς, ἐν αὐτῇ τοῦ κατόπιν ὁλκοῦ οὐδένα πεποίηται λόγον, εἰς ἀφορμὴν γυμνασίου τοῖς ἐφεξῆς τὴν ἐν τῷ νεκρῷ θηρίῳ κίνησιν ὑπολειφθῆναι ποιήσας.

1 Hom. xxv de l. — 2 Fulg. l. III *ad Trasim.* c. xvi.

et remissione[1], « ante remissionem esse illa supplicia peccatorum, ait, post remissionem autem certamina; exercitationemque justorum. » Quæ imitatus est Julianus Toletanus libro I *Prognosticon*, capite IX.

Sic Ambrosius, « Pro nobis, inquit, Verbum suscepit carnis infirmitatem, pro nobis esurivit, vapulavit, crucifixus est, mortuus est, ut nobis, in quibus ante vita ignobilis, et degener habebatur, inciperet mors esse pretiosa. »

Ut nos a servitute dæmonum liberaret venit Christus.

XVIII. Superest alterum incommodum, a quo ut nos eximeret, Christum venisse diximus, videlicet diaboli jugum, ac tyrannicus dominatus; qui cum orbem universum, ac populos omnes durissima servitute contineret, a Christi incarnatione, ac morte dejectus, ac profligatus est: *In hoc apparuit filius Dei*, ait Joannes[2], *ut dissolvat opera diaboli.* Tum Christus ipse imminente jam mortis tempore; *Nunc princeps*, inquit[3], *hujus mundi ejicietur foras.* Et apostolus in epistola *ad Hebræos*, secundo capite. *Quia ergo pueri communicaverunt carni, et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est diabolum. Et liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti.* Quam vero turpis fuerit ac miseranda conditio mortalium, dominante teterrima illa bellua, complures, antiquorum graphice describunt, enumeratis malis omnibus, quibus ante Christum genus erat hominum obnoxium. Inter quæ præcipuum, maximeque deplorandum fuit, veri Dei, ac divini cultus, et religionis inscitia; qua tum, paucissimis exceptis, laborabant universi. Etenim diabolus cœli possessione sine ulla spe depulsus, vicissim ab orbe terrarum ejicere Deum, ac memoriam ejus, et venerationem funditus abolere conatus est; id studens, et enitens, ut pro Deo ipse summo; cæteri criminis, ac pœnæ socii, et satellites sui, pro inferioribus, et minoribus diis ab occæcatis errore gentibus haberentur. Hinc falsorum deorum superstitio, et « principale crimen generis humani, ut loquitur Tertullianus[4], summus sæculi reatus, tota causa judicii, » idololatria manavit. Hinc simulacra passim per urbes, domos, et plateas, profanis, ac plerisque ridiculis numinibus erecta. « Cæterum, ait idem Tertullianus[5], et plateæ, et forum, et balneæ, et stabula, et ipsæ domus nostræ sine idolis omnino non sunt. Totum sæculum Satanas et Angeli ejus repleverunt. Nec aliud illis studium est, ait Cyprianus[6], quam a Deo homines avocare, et ad superstitionem sui ab intellectu veræ religionis avertere. »

XIX. Ex quo illud assecutus est, ut et *princeps hujus mundi*[7], ore ipso loquentis in carne veritatis appellaretur: et ab Apostolo, quod est amplius, *Deus hujus sæculi. In quibus*, inquit[8], *Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio Evangelii gloriæ Christi.* Hic enim diabolum intelligere videtur, idque Augustino probatur[9]. Fuit hæc Origenis sententia, et Eusebii Pamphili, Angelos a Deo constitutos esse gentium præsides: filium autem Dei peculiarem Israelitici populi præfecturam suscepisse. Sed cum diabolus, malique dæmones, artibus et illecebris suis, populos omnes, et ipsum adeo in fidem traditum filii Dei, ad cultum suum, et obsequium traxisset; Christum denique ad opem perinde hominibus, atque eorum præsidibus Angelis ferendam venisse, qui immanem hanc tyrannidem, victis, et fugatis hostibus, ab humano genere depulerit. De qua opinione, vel fabula potius, vide quæ alibi disputamus[10].

Hanc teterrimorum dæmonum grassationem, et idololatriæ toto diffusam orbe pestem; ac necessariam in ea comprimenda, et restinguenda Christi operam, et beneficentiam impense prædicat Athanasius in libro *de Incarnatione*: et Eusebius in libris *de præparatione Evangelica*; Augustinus in prioribus *de Civitate Dei*; Origenes *contra Celsum*; Tertullianus in *Apologetico*, Athenagoras, Firmicus, Cyrillus *contra Julianum*, Lactantius, Gregorius Nyssenus *in Catechetico*[11], et alii fere omnes, qui aut gentilium ritus scriptis suis confutarunt, aut Christianam religionem contra eosdem propugnarunt. Sed et supposititius Chrysostomus latissime de hoc argumento disseruit in oratione quadam *de Natali Christi*[12]; quam Photius pro germana non satis κριτικῶς agnovit[13]: ubi de imagine ab homine pessumdata, ab Christo recuperata, deque universitatis istius statu ab eodem constituto copiosam orationem instituit. Vide et Eusebium in sexto *de Demonstrat. Evangelica*. *Accurate.*

XX. De hac in homines potestate diaboli,

1 Augus. II *de Pec. Mer.* cap. XXXIV.— 2 I *Joan.* III.— 3 *Joan.* XII, 31.— 4 Lib. *de Idol.* cap. I.— 5 Lib. *de Spec.* cap. XVIII.— 6 Cypr. l. *de Idol.*— 7 *Joan.* XII, 31 et XXIV, 30.— 8 II *Cor.* XLIV.— 9 Lib. II *contra Faust.* c. IX.— 10 Lib. II *de Ang.* c. VII.— 11 Cap. XVIII.— 12 Tom. V et est 134.— 13 Cod. 277.

antecedenti capite disseruimus, et eam negantem Petrum Abaelardum redarguimus. « Modus autem iste, quo traditus est homo in diaboli potestatem, ait Augustinus[1], non ita debet intelligi, tanquam hoc Deus fecerit, aut fieri jusserit; sed quod tantum permiserit, juste tamen. Illo enim deserente peccantem, peccati auctor illico invasit. » Quæ verba Calvini frontem, et similium pulsant.

Ergo ad homines ab impotentis jugo tyranni, et crudeli servitute liberandos, *ubi venit plenitudo temporis*, *misit Deus filium suum factum ex muliere*, *factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret*; *ut adoptionem filiorum reciperemus*[2]. Ab hoc scelestus ille prædo superatus, et injusta possessione detrusus est. « Et quoniam injuste dominabatur nobis apostasia, ait Irenæus[3], et cum natura essemus Dei Omnipotentis, alienavit nos contra naturam; suos proprios faciens discipulos, potens in omnibus Dei Verbum, et non deficiens in sua justitia: juste etiam adversus ipsam conversus est apostasiam, ea quæ sunt sua, redimens ab eo: non cum vi, quemadmodum illa initio dominabatur nostri, ea, quæ non erant sua, irrationabiliter rapiens; sed secundum suadelam: quemadmodum decebat Deum suadentem, et non vim inferentem, accipere quæ vellet; ut neque quod est justum confringeretur, neque antiqua plasmatio Dei deperiret.» Exinde falsorum deorum, et idolorum cultus ex hominum usu, ac memoria paulatim deletus est; idola ipsa tam *in eorum cordibus*[4], quam per sese comminuta, atque confracta: aræ, ac delubra dæmonum qua funditus eversa, qua in honorem translata veri, ac summi Dei.

XXI. Quæ omnia, perinde ut a Prophetis tanto ante prædicta fuerant, post Incarnationem, mortemque Domini, et ejus merito reipsa sunt perfecta. Atque hoc unum est e præcipuis argumentis, quibus Christiana religio, et ejus, ab quo est instituta, Christi auctoritas contra Gentiles, ac Judæos ab antiquis theologis adstruitur: quod ea, quæ Prophetæ de idolorum, deque tyrannici dominatus, quem diabolus usurparat, extinctione vaticinati fuerant, per Christum impleta, effectaque sunt: ut passim Augustinus docet[5]. Quamobrem, ut canit Prosper *Epigrammate* LXV.

« Peccati servis, et mortis compede vinctis
Unam est dignatus ferre Redemptor [opem,
Qui nostri generis carnem cum morte recep- [tans,
Nostra hosti, ut nobis vinceret, opposuit.
Et carne exuta dominantem perculit hostem,
Ut caperet palmam præda vetusta novam.»

Et Hilarius libro nono *de Trinitate*, « Nascitur itaque Deus, ait, assumptioni nostræ, patitur vero innocentiæ; postremo moritur ultioni; dum et homo noster in Deo permanet, et infirmitatum nostrarum passiones Deo sociæ sunt, et spiritualis nequitiæ, ac malitiæ potestates triumpho carnis, Deo per carnem moriente subduntur. »

XXII. Quo respiciens Apostolus, *Christum* ait *expoliantem principatus, et potestates, traduxisse confidenter palam triumphantem illos in semetipso*[a]. Ubi Græca demonstrant, Christum *dehonestasse principatus et potestates*, ut vertit Novatianus in libro *de Trinitate*[6]; ac triumphum de illis egisse. Hilarius Verbum δειγματίσαι interpretatus est[7], *ostensui esse fecit*, Augustinus[8], *exemplavit*.

Isidorus Pelusiota, « salutarem in carne filii Dei adventum, delendorum peccatorum gratia factum, omnes perterruisse tam homines, quam dæmones; dum et illis persuasit naturæ parcere, tanquam cum Deo conjunctæ: et hos ab insidiis illi, tanquam experti peccati redditæ, moliendis coegit absistere[b]. »

Athanasius vero Christum in aere suspensum mortem obiisse scribit, « ut et diabolum dejiceret[c], » qui princeps aeris hujus ab Apostolo dicitur[9]; » et aerem repurgaret, et

a Col. II, 15. Ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παῤῥησίᾳ θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ.

b ISID. lib. I, ep. CCCCXXXVI. Ἡ ὑπὲρ τῶν ἀνθρωπίνων ἁμαρτιῶν γενομένη παιώνιος τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἔνσαρκος ἐπιφάνεια, πάντας μὲν ἐφόβησε καὶ ἀνθρώπους, καὶ δαίμονας· τοὺς μὲν φείδεσθαι τῆς φύσεως πείσασα, ὡς θεῷ ἑνωθείσης· τοὺς δὲ ἀπέχεσθαι τῆς κατ' αὐτῆς ἐπιβουλῆς ἀναγκάσασα, ὡς ἀναμαρτήτου λοιπὸν γενομένης.

c ATH. *de Incar.* Ἵνα τὸν μὲν διάβολον καταβάλῃ, τὸν δὲ ἀέρα καθαρίσῃ, καὶ ὁδοποιήσῃ ἡμῖν τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον.

1 Lib. XIII *de Civ.* c. XII.— 2 *Gal.* IV, 5.— 3 Lib. V, c. I Vide c. II.— 4 August. ser. VI *de Verb. Domini sec. Matth.* cap. XI.— 5 Lib. *de Div. dæm.* c. IX, t. III et l. I *de Cons. Eu.* c. XX et XXVII, t. IV et in *Ps.* CXXXIV.— 6 Cap. XVI.— 7 Lib. IX.— 8 Lib. *de Agon. Chr.* c. II, t. III.— 9 *Eph.* II, 2.

viam nobis, qua in cœlum ascenderemus, pararet. » Idem et Chrysostomus expressit in homilia *de Cruce*.

Ambrosius porro tractatu *in symbolum Apostolorum*, « Tantæ, inquit, humilitatis, et ineffabilis hujus mysterii incarnatio ob hoc facta est, ut nos potestatem super diabolum acciperemus, qui superbiæ typho se facturam non cognoscens, creatori æqualem se facere voluerit. »

Joannes quoque Damascenus, « Incarnationem Divini Verbi ideo factam esse scribit, ut eadem illa, quæ deliquerat, ac ceciderat, corruptaque fuerat natura, vinceret illum, a quo decepta erat, tyrannum, atque hoc modo ab corruptione liberaretur[a]. »

CAPUT VII.

1. *De bonis, et commodis, quæ per Incarnationem filii Dei in homines importata sunt : ac primum quod omnia per ipsum instaurata sunt.* 2. *Quid sit* ἀνακεφαλαιώσασθαι : *significare hoc verbum, in compendium redigere.* 3. *Tum compendio omnia mutare instaurando.* 4. *Item, ad unum caput revocare. Quinam hoc Incarnatione perfectum sit.* 6. *Factum hoc esse eo ipso, quod divinam in nobis instauravit imaginem.* 7. *Imago et similitudo Dei quomodo deformata sit per peccatum.* 8. *Eadem per Christum quomodo restituta.* 9. *Quatuor præcipuæ dotes imaginis illius*, 10. *per peccatum depravatæ, ac perditæ*, 11. *per Christum instauratæ singillatim docentur.* 12. *Et quomodo per gratiam Mediatoris restituantur.*

I. De malis, atque incommodis dixi, propter quæ sananda, et propulsanda Deus Unigenitum suum hominem fieri, ac tot ærumnis, et cruciatibus objici voluit. Nunc quæ indidem bona, et ornamenta consecuta sunt, ex iisdem Scripturæ, ac theologorum veterum fontibus explicare pergam.

In Christo omnia instaurata, et qua ratione.

Ex his caput omnium, et universa in sese præmia colligens Incarnationis, ac continens, Cyrillo Alexandrino teste[1], fructus est ille, quem Apostolus enixe prædicat, *Ut notum faceret nobis*, inquit, *Sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, et in terra sunt, in ipso*[b]. Ibi præcipuum, ac primario spectatum a Deo finem arcani illius propositi, ac voluntatis, qua Filium suum hominem facere destinavit, ait fuisse ἀνακεφαλαιώσασθαι, id est *recapitulare omnia in Christum quæ in cœlis, et quæ in terris*; ut latine reddit Tertullianus[2], qui et verbum illud interpretatur sic, *ad initium redigere, vel ab initio recensere:* hoc est ad pristinum statum revocare. Quod apertius significat in libro *de Monogamia*[3], cum ita vertit; « ad caput, id est ad initium reciprocare universa in Christo, etc. ita ut ostenderet in se esse et initii decursum ad finem, et finis recursum ad initium. » Erit igitur ἀνακεφαλαιώσασθαι, in antiquum statum collapsa restituere. Quo noster interpres respiciens *instaurare* posuit. Et Ambrosio attributus commentarius, *restaurare*.

Explicantur variæ acceptiones verbi ἀνακεφαλαιώσασθαι.

II. Sed verbum ἀνακεφαλαιώσασθαι tripliciter a Græcis interpretibus exponitur, præeunte Chrysostomo[4]. Prima significatio est, quam proprie *recapitulandi* vox exprimit, in summam, et caput varia et dispersa colligere. « Nam et oratores in epilogis, ait Hieronymus in commentario ad illam epistolam, vel ante epilogos, in fine causarum propter memoriam judicum, et eorum, quæ audiere negotia, recordationem, id est ἀνακεφαλαίωσιν, solent facere : ut quæ prius latius disputarant, brevi postea sermone comprehendant. » Hoc modo recapitulata omnia sunt in Christo ; quoniam quæ hactenus figuris multis, et vaticiniis in longum diducta fuerant, et diffusa, in unum Christum collecta, confecta, et impleta sunt. Hoc enim *verbum* illud *abbreviatum est*, quod ex Esaia commemorat Apostolus[5]. « Itaque universa mysteria, et omnis dispensatio vetustatis, non solum quæ in terris, sed etiam

a Damasc. lib. III, cap. xii. Ἡ γὰρ ἐνανθρώπησις τοῦ θεοῦ λόγου διὰ τοῦτο γέγονεν, ἵνα αὐτὴ ἡ ἁμαρτήσασα, καὶ πεσοῦσα, καὶ φθαρεῖσα φύσις νικήσῃ τὸν ἀπατήσαντα τύραννον, καὶ οὕτω τῆς φθορᾶς ἐλευθερωθῇ. Vide et lib. IV, cap. iv.

b *Eph.* i, 9. Γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς ἐν αὐτῷ.

1 Cyril. lib. IX *in Joan.*— 2 Lib. V *cont. Mat.* cap. xvii.— 3 Cap. v.— 4 Chrys. in illum locum epist. *ad Eph.* et Hom. xxiii in c. xiii ep. *ad Rom.*— 5 *Rom.* ix, 28.

quæ in cœlis gesta est, in Christi passione completur. » Quæ autem in cœlo gesta dicuntur, horum historia nobis occulta est, ait Hieronymus. Quæ postrema verba ad Origenianum nescio quid de προϋπάρξει animarum alludere mihi videntur; ut alia nonnulla sunt in istis commentariis.

Præexistentia.

III. Secundo Theodoretus, ex eoque Photius, ἀνακεφαλαίωσιν interpretantur *brevem et compendiosam rerum commutationem*, qua omnia per Christum instaurata, et recuperata sunt. « Nam per Christi Incarnationem et natura hominum resurgit, atque immortalitatem induit, et aspectabilis creatura ab corruptione liberata, incorruptionem assequetur, et invisibilium Angelorum turmæ perpetua in lætitia degent [a]. » Quod cum *instaurandi* verbo, quo usus est Latinus interpres, apprime consonat. Hujusmodi creatarum omnium rerum instaurationem declarat Eusebius libro primo *contra Sabellium*. Augustinus *in Enchiridio* eadem plane sententia [1] : « In ipso, inquit, instaurantur quæ in cœlis sunt, cum id quod inde in Angelis lapsum est, ex hominibus redditur. Instaurantur autem quæ in terris sunt, cum ipsi homines, qui prædestinati sunt ad æternam vitam, a corruptionis vetustate renovantur. »

Nec alio sensu verbum illud accepisse crediderim Irenæum, cum ita disputat : « Quoniam primus homo de terra sumptus est, et a Deo formatus, eum oportuisse, qui formatum hominem a Deo recapitularet, (Ita vetus interpres reddidit) eamdem cum illo nativitatis habere similitudinem, et ut non aliud figmentum fieret, nec aliud quod salute donaretur : sed ille ipse recapitularetur [b]. » Ἀνακεφαλαιώσασθαι sive *recapitulare* idem esse crediderim atque *instaurare, et reficere in antiquum statum ex corrupto et dissoluto*; quemadmodum idem vocabulum Cyrillus exposuit in libro primo *Glaphyrorum* : ubi postquam Christum nominavit « renovatorem eorum, quæ corrupta fuerunt [c] : » mox « ad caput revocat, inquit, in Christo tam quæ in cœlis, quam quæ in terra sunt, Deus, et Pater, et quod eo prolapsum erat, quo non oportebat, pristinum ad statum iterum evehit [d]. »

IV. Tertia est ejusdem vocabuli notio, ut sit ἀνακεφαλαιώσασθαι, ad unum caput revocare, et eidem principi, ac dominatori subjicere, quæ soluta, et dissipata erant antea. Irenæus hoc sensu [2] : « Unus, inquit, Christus Jesus Dominus noster veniens per universam dispositionem, et omnia in semetipso recapitulans : in omnibus autem est et homo plasmatio Dei : et hominem ergo in seipso recapitulatus est invisibilis et visibilis factus, etc. et Verbum homo, universa in semetipso recapitulans : ut sicut in supercœlestibus, et spiritualibus, et invisibilibus princeps est Verbum Dei : sic et in visibilibus, et corporalibus principatum habeat, in semetipsum primatum assumens, et apponens semetipsum caput Ecclesiæ, universa attrabat ad semetipsum apto in tempore. » Idem quoque in libro IV, capite XXXVII, ait filium Dei « hominem in hominibus factum esse, ut finem conjungeret principio, id est hominem Deo, » quod ad ἀνακεφαλαίωσιν potest referri. Tum Hippolytus in fragmento secundo *contra Beronem*, in *Collectaneis* Anastasii, « incarnationis proprium opus esse, ait, omnium ad seipsum recapitulationem [e]. » Non igitur solos homines recapitulatio ista comprehendit; qui per variorum numinum cultus vagi, ac dispersi, ad unum mediatorem congregati sunt : ut in primo *contra Eunomium* Gregorius Nyssenus disputat : sed etiam ad Angelos pertinet.

V. Ita sane Chrysostomus, cæterique Græci, apud Apostolum verbum illud ἀνακεφαλαιώσασθαι, ad eum sensum retulerunt : ut sit membra dispersa sub unum caput colligere. Sic enim Chrysostomus idem « Catechumenum alienum a fideli esse dicit, quia

a THEODORET. in cap. I ep. *ad Eph.* Διὰ γὰρ τῆς κατὰ τὸν δεσπότην Χριστὸν οἰκονομίας, καὶ τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἀνίσταται, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν ἐνδύεται, καὶ ἡ ὁρωμένη κτίσις τῆς φθορᾶς ἐλευθερουμένη τεύξεται τῆς ἀφθαρσίας, καὶ τῶν ἀοράτων οἱ δῆμοι ἐν εὐφροσύνῃ διατελέσουσιν.

b IREN. lib. III, cap. XXXI cit. a Theod. dial. I. Εἰ δὲ ἐκεῖνος ἐκ γῆς ἐλήφθη, πλάστης δὲ αὐτῶν ὁ Θεὸς, ἔδει καὶ τὸν ἀνακεφαλαιούμενον εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεπλασμένον ἄνθρωπον τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τῆς γεννήσεως ἔχειν ὁμοιότητα, etc. Ἵνα μὴ ἄλλη πλάσις γένηται, μηδὲ ἄλλο τὸ σωζόμενον· ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνος ἀνακεφαλαιωθῇ.

c CYR. tom. I, par. II. Ἀνακαινιστὴν τῶν κατεφθαρμένων.

d Ibid. Ἀνακεφαλαιοῦται γὰρ ἐν Χριστῷ τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ὁ Θεὸς, καὶ πατὴρ, καὶ τὸ ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ὀλισθῆσαν ἀναβιβάζεται πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς.

e HIPPOL. apud Anastas. Τῆς αὐτοῦ σωματώσεως, ἧς ἔργον ἡ τῶν ὅλων ἐστὶν εἰς αὐτὸν ἀνακεφαλαίωσις.

1 Cap. LXII.— 2 Iren. l. III, c, XXVIII.

non idem habet cum eo caput[a]. » Ad eumdem modum tam iste ipse, quam Græci alii, Angelos simul et homines conjunxit, inquiunt, Deus sub eodem capite Christo : qui cum duplici natura constet, qua Deus est, caput est, et principium Angelorum, ait Chrysostomus[b] : qua homo est, hominum est caput. Non satis dixit. Non enim Angelorum caput est solum, ut Verbum est ac Deus, sed etiam ut homo. Commodior est ad hanc interpretationem Œcumenii ratio, Angelos ab hominibus alienatos, ac divulsos hactenus, sub uno capite Christo consociatos, et eodem quasi vinculo colligatos fuisse[c]. Sed ea vis, et potestas proprie non est verbi ἀνακεφαλαιώσασθαι, sed ex consequenti duntaxat; quatenus quæ sub unum caput conferuntur, cum ante latius fusa, et dissipata essent, velut in arctum coguntur, et in summam quodammodo contrahuntur. Quæ sententia verbis Apostoli cumprimis accommodata est. Christus enim ideo venit, ut ad unum dissipata, et dissociata universitatis membra redigeret, et tum inter se, tum vero cum auctore, ac capite suo colligeret. Quod officii genus præsertim hominibus impendit, qui ab uno veroque Deo, hoc est ab unitate ipsa sejuncti, varios in errores, et multiplices inanium cultus deorum, ac superstitiones vagi, et incerti ferebantur : tum diversis irretiti vitiis, et cupiditatibus, ab nativa, et ingenita simplicitate desciverant. Tritum enim illud est, quia verissimum, quod in *Ethicis* commemorat Aristoteles. « Viros bonos uniusmodi ac simplex iter tenere, malos autem, omnibus modis a recto deflectere[d]. »

VI. Ab hac multiplici vitiorum labe, ac studiorum, et cupiditatum in diversa trahentium jactatione, ac tumultu revocavit nos Deus, et ad unum caput, ac finem, hoc est ad illum reduxit, *qui est caput Christus*[1] : Idemque *finis legis ad justitiam omni credenti*[2]. Qua quidem ratione compendiariam viam init restituendi in pristinum statum, a quo peccando exciderat, humani generis, et videlicet *instaurandi omnia in Christo*, ut loquitur Apostolus ex vulgata translatione.

Quam Græci verbi notionem sequitur Cyrillus in eo loco, quem initio capitis hujus citavimus, qui « recapitulationis nomen et rem id exprimere, ait, revocare pristinum in statum, ac restituere, quæ ad diversum omnino finem exciderant[e]. » Quamobrem causam hanc incarnationis fuisse Christo, ut homines ad antiquum, et primigenium statum ab errore, ac lapsu reduceret. Qui status variis nominibus, ac modis describi solet in Scripturis, et ab antiquis Patribus. Atque ex omnibus communis ille est imprimis, et usitatus, quem illic Cyrillus explicat : quod initio ratione præditum animal ad imaginem conditoris sui factum est. « Cum autem vis illa similitudinis, atque imaginis non uno modo dicatur ; hunc maxime esse præstantem et illustrem, corruptela, et interitu vacare[f]. » Ita Sophronius Hierosolymitanus Patriarcha in epistola *ad Sergiun Constantinopolitanum* : « Ob id, inquit, quemadmodum sapiens quidam contemplatus est, tota illa præclara, et insignis Unigeniti dispensatio excellenter administrata est, ut et imaginem salvam redderet, et carni immortalitatem tribueret[g]. »

Verum ut magis universe beneficii illius amplitudinem, quæ in instauranda pristina imaginis dignitate consistit, expendamus hoc loco, nec uniusmodi fructu metiamur mortis, et corruptionis exclusæ, de imaginis illa ipsa conditione quædam alibi dicta repetendo perstringemus.

Imago Dei in homine deturpata restituitur.

VII. Imaginem Dei, ad quam homo factus ab origine prima in Scriptura dicitur, eamdem esse cum similitudine, ac nonnisi ra-

a Chrys. hom. xxv *in Joan.* Ἀλλότριος γὰρ ὁ κατηχούμενος τοῦ πιστοῦ· οὐ γὰρ ἔχει κεφαλὴν τὴν αὐτήν.

b Chrysost. hom. i in ep. *ad Eph.* Μίαν κεφαλὴν ἅπασιν ἐπέθηκε τὸ κατὰ σάρκα Χριστὸν, καὶ ἀγγέλοις, καὶ ἀνθρώποις. τουτέστι καὶ ἀγγέλοις μίαν ἀρχὴν ἔδωκεν, καὶ ἀνθρώποις, τοῖς μὲν, τὸ κατὰ σάρκα, τοῖς δὲ, τὸν θεὸν λόγον.

c Œcumen. Ἀπεσχισμένοι γὰρ ἦσαν οἱ ἄγγελοι, καὶ οἱ ἄνθρωποι. συνῆψεν οὖν αὐτοὺς, καὶ ἥνωσε διὰ Χριστοῦ.

d Arist. II *Nicom.* cap. v. Ἐσθλοὶ μὲν γὰρ ἁπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.

e Cyr. IX *in Joan.* Καὶ ὅτι τῆς ἀνακεφαλαιώσεως ὄνομά τε, καὶ πρᾶγμα, δηλοῖ τὸ ἀνακομίσαι πάλιν, καὶ ἀναλαβεῖν εἰς ὅπερ ἦν ἐν ἀρχῇ, τὰ πρὸς ἀνόμοιον ἐκπεπτωκότα τέλος. Vide *Thes.* lib. XV.

f Cyr. *in Joan.* Καὶ διάφορος μὲν τῆς εἰκόνος ὁ λόγος. εἰκὼν γὰρ οὐ καθ' ἕνα τρόπον· ἀλλὰ κατὰ πολλούς. μέρος γεμὴν τὸ τῶν ἄλλων μάλιστα διαφανέστατον τῆς πρὸς τὸν ποιήσαντα θεὸν ἐμφερείας, τὸ ἄφθαρτον, καὶ ἀνώλεθρον.

g Sophr. in act. ii syn sex. Διὰ τοῦτο γὰρ, καθά τινι τῶν σοφῶν τεθεώρηται, καὶ πᾶσα τοῦ μονογενοῦς ἡ λαμπρὰ, καὶ διάσημος οἰκονομία λαμπρῶς πεπραγμάτευται, ἵνα καὶ τὴν εἰκόνα σώσῃ, καὶ τὴν σάρκα ἀθανατίσῃ.

1 *Eph.* iv, 5. — 2 *Rom.* x, 4.

tione differre, alibi statuimus[1]. Hanc vero dupliciter spectari[2] : vel secundum essentiam, quod οὐσιωδῶς Græci vocitant, vel secundum accidentes qualitates, quæ naturam complent, ac perficiunt. Priore modo imaginem Dei in intelligentis, ac rationalis naturæ conditione collocavimus : quam Adamo Deus afflavit vitali halitu illo, quod *vitæ spiraculum* Moses appellat[3]. Posteriore vero, in sapientia, et virtutum omnium cultu ornatuque sitam esse docuimus.

Utroque modo, hoc est absolutam, et perfectam, pro modulo humani captus, imaginem Dei, ac similitudinem Adamus accepit, cum eaque procreatus est. Post autem culpa sua depravatus, eamdem, qua parte naturalis, et οὐσιώδης erat, retinuit : decus, et ornatum, sive perfectionem illius amisit, eamque jacturam, ac damnum transmisit in posteros. Nascuntur enim omnes « filii iræ, filii vindictæ, filii pœnæ, filii gehennæ, » ait Augustinus[4]. « Inde tracta mortalitas, (verba sunt Prosperi[5]) inde multiplex animi, corporisque corruptio, inde ignorantia, et difficultas, curæ inutiles, illicitæ cupiditates, sacrilegi errores, timor vanus, amor noxius, injusta gaudia, pœnitenda consilia, et non minor miseriarum multitudo, quam criminum. » Hæc sunt divinæ imaginis in homine deformatæ, corruptæque probra, ac dedecora : hæ labes, et maculæ, quibus excellens primi hominis pulchritudo fœdata est. Cujus instaurandæ gratia missum a Patre esse Filium plerique omnes antiqui prædicant.

« Ut mihi per Christum cœlestis imago re-
[diret,
Qui cruce terrenum se spoliavit Adam, »

ait Paulinus *in Panegyrico Celsi*.

VIII. Irenæus in libro tertio[6], « recapitulasse Christum dicit, et in compendio nobis salutem præstitisse ; ut quod perdideramus in Adam, id est secundum imaginem, et similitudinem esse Dei, hoc in Christo Jesu reciperemus. » Et in quinto libro[7] « Quemadmodum, inquit, ab initio plasmationis nostræ in Adam ea quæ fuit a Deo inspiratio vitæ, unita plasmati animavit hominem, et animal rationabile ostendit : Sic in fine Verbum Patris, et Spiritus Dei, adunitus antiquæ substantiæ plasmationis Adæ, viventem, et perfectum effecit hominem, capientem perfectum Patrem : ut quemadmodum in animali omnes mortui sumus, sic in spirituali omnes vivificemur. » Vide eumdem libro V, capite XII et XVI.

Sic Athanasius in libro *de Incarnatione*, Christum idcirco suscepisse hominem scribit, ut humanum genus rationis expers peccato redditum, ad priorem statum deduceret, et deletam in eo divinam reficeret imaginem. « Per adventum Christi, ait Ambrosius[8], homo, qui erat irrationabilis, rationabilis factus est. Ante eramus similes bestiarum, quæ rationem nesciunt, eramus carnales, eramus terreni, juxta Domini sententiam ; Terra es, et in terram ibis. Venit Dei Filius ; misit Spiritum suum in corda nostra : facti sumus filii spirituales. »

Hunc locum uberrime pertractat auctor homiliæ XCVIII, tomi V operum Chrysostomi[*]: ubi illud exponit, quemadmodum homo, quam acceperat imaginem Dei et similitudimem, vitio suo conspurcaverit, et bestiarum similem se fecerit : ac pro diversis criminibus, varias in se belluarum species, et figuras expresserit, leonis, ob sævitiam ; lupi, propter rapacitatem, etc. « Quoniam ergo imago ista variis modis corrupta, et deleta fuerat ; venit Salvator, et imaginem propriam instauravit ; et quam demolitus est diabolus, hanc portavit opifex homo factus[a]. » Sic Andreas Cretensis, « Qui substantiam nostram suscepit, inquit, eam in seipso reformavit, naturæ statum illum ad imaginem reddens, primamque dignitatem, quam primorum hominum negligentia perdiderat[b]. »

a Chrys. Ἐπεὶ οὖν ἡ εἰκὼν αὕτη διαφόρως, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες, ἔφθαρτο καὶ διαλέλυτο, ἦλθεν ὁ σωτὴρ, καὶ τὴν ἰδίαν εἰκόνα πάλιν ἀνέστησε, καὶ ἣν κατέσπασεν ὁ διάβολος, ταύτην ἐφόρεσεν ὁ δημιουργὸς ἄνθρωπος γενόμενος.

b Andr. Cret. in calce hom. *de Incarnat.* Ὁ δὲ τὴν ἡμετέραν οὐσίαν ἀναλαβὼν εἰς ἑαυτὸν ἀνεμόρφωσε, ἀποδοὺς τῇ φύσει τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ τὸ πρῶτον ἀξίωμα, ὃ δι' ἀπροσεξίαν τῶν πρωτογόνων ἀπώλεσε.

* Hæc homilia nunc invenitur in tomo VI operum S. Chrys. ed. Benn. p. 535 inter spuria hoc titulo *In Genesim sermo secundus*. F. A. Z.

1 Lib. II *de Opif.* c. IV, parag. 13 et 14, tom. IV.— 2 Ib. c. III, § 6, et c. IV, § 6 tum t. III, l. V *de Trin.* c. VIII, par. 2 et seq.— 3 *Gen.* II, 7.— 4 Tr. XLIV *in Joan.*— 5 Lib. *de Voc. Gent.* c. III.— 6 Cap. XX Vide et c. XVIII.— 7 Cap. I.— 8 Amb. in *Luc.* c. XVII.

Sed de hac imagine tum Adamo primum insita, tum a Christo, qua imago est Patris, restituta, dixi in libro *de Trinitate* sexto, et octavo[1].

IX. Ut autem istius beneficii magnitudo magis exstet, revocanda sunt in memoriam capita illa præcipua, in quibus, ex antiquorum variis opinionibus, imaginis in homine, ac similitudinis cum Deo, proprietas consistit; non illa οὐσιώδης, quæ ab natura, et essentia divelli non potest, nec ullo vitio, vel ruina prorsus obruitur : tametsi vis illius, et usus, atque efficientia debilitetur; ac necessariis ad boni prosecutionem subsidiis fulcienda sit.

Essentialis.

Ex iis quæ de homine primo ad imaginem Dei condito disputavimus in secundo *de Opificio* libro[2], ubi fuse est illa pertractata quæstio; quatuor insignes modos seligemus, sive ornamenta totidem, et adventitia decora, in quibus maxime constituta videtur imaginis illius perfecta ratio : sunt autem hæc, sapientia, vel notitia mentem complens, et illustrans : integra libertatis, arbitriique liberi functio, et ad honesta capessenda pleno jure movens sese, neque contrariis interpellata studiis voluntatis electio : tum imperium, ac dominatus in animantia cætera : postrema est immortalitas. Has quatuor primævi illius status, et innocentis Adami dotes, tanquam recentis, et adhuc teneræ stirpis erumpentes gemmas, et flores; ab eodem concepti, patratique sceleris quoddam velut frigus excussit. Quam ab illo propagatam in posteros cladem, et calamitatem exponam alias pluribus : nunc pauca, quæ ad propositum faciunt ex Prospero describam.

X. « Naturæ, inquit[3], humanæ in illa universalis prævaricationis ruina, nec substantia erepta est, nec voluntas : sed lumen decusque virtutum, quibus fraude invidentis exuta est. » Addit ex Apostolo, « natura omnes esse filios iræ[4] : esse tenebras[5], et sub potestate tenebrarum[6]. » Ad hæc Adamum « perdidisse primitus fidem, perdidisse continentiam, perdidisse charitatem, spoliatum esse sapientia, et intellectu, caruisse consilio, et fortitudine. » Ex eo « Liberum arbitrium insanam cupiditatem, et experientiam prævaricationis intendisse, bibisse omnium vitiorum venenum, et totam naturam hominis intemperantiæ suæ ebrietate madefecisse. » Hanc eamdem corruptelam humanæ mentis, et voluntatis describit idem Prosper in carmine *de Ingratis*, et ebrietatis nomine designat :

« Transcurrit enim virosa per omnes
Peccati ebrietas, etc.
Hinc animi vigor obtusus, caligine tetra
Induitur, nec fert divinæ fulgura lucis
Lumen iners. Hinc arbitrium per devia lap-
[sum
Claudicat, et cæcis conatibus, inque ligatis
Motus inest, non error abest, etc.

quæ nos alibi posuimus[7].

Sic Ambrosius[8], « Est, inquit, naturalis quædam etiam nostræ infirmitatis ebrietas, ut impetu delectationis feramur in vitium : sicut plerique juvenili accensi calore, aut luxuria, et delectatione flammati, aut avaritiæ rapti cupiditate. » Ut de illis usurpari jure ista possint[9] : *Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius : et omnis sapientia eorum devorata est.*

Jam dominatus, ac potestàs tum sui, tum cæterorum omnium, quæ subjecta iis erant; eadem peccati strage conciderunt. Siquidem « Libero arbitrio male utens homo et se perdidit, et ipsum, » ut ait Augustinus[10]: cujus et aliæ quamplurimæ sententiæ exstant, et a nobis alio in loco[11] nonnullæ commemoratæ sunt, quibus liberum arbitrium, ac libertatem sibi ac posteris amisisse peccato primum hominem asserit. Nimirum quod fractis, ac debilitatis viribus, niti per sese nequeat ad id quod rectum, honestumque sit : ut ibidem pluribus exposui : ubi et de servitute libertati eidem contraria[12], in quam vitio suo genus incurrit hominum, multa disputata sunt. De morte vero, cujus ex peccato necessitas fluxit, dixi in secundo libro *de Opificio*[13].

XI. Adversus hæc calamitosæ, ac desperatæ naturæ hominum vitia, et incommoda destinatus est a Deo redemptor, ac medicus Christus Dominus : qui *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*[14]: qui « dormientes, et mortuos » excitat, et illustrat[15]: per quem Deus Pater *eripit nos de potestate tenebrarum*[16]. Venit ut *lux esset mundi*[17]: ut *qui sequuntur eum, non ambulent in tenebris, sed habeant lumen vitæ.* Ut haberent homi-

Summa Beneficiorum quæ hominibus attulit incarnatio.

1 Lib. VI, c. v, † 11 et l. VIII, c. v.— 2 Cap. II et seq. t. IV.— 3 Prosp. lib. *con. Coll.* c. XVIII.— 4 *Eph.* II, 3.— 5 *Eph.* v, 18.— 6 *Col.* I, 13.— 7 Tom. IV, l. IV *de Opif.* c. IX, § 11.— 8 Lib. *de Noe et Arc.* c. XXIX.— 9 *Ps.* CVI, 27.— 10 Aug. *in Enc.* c. XXX.— 11 Tom. IV, l. IV *de Opif.* c. VII.— 12 Maxime. c. VIII l. ejusdem.— 13 Cap. X.— 14 *Joan.* I.— 15 *Eph.* v. 14.— 16 *Col.* I, 14.— 17 *Joan.* VIII, 12.

nes, quo *confortante*, et corroborante *omnia possent*[1]; qui eos *liberaret a lege peccati et mortis*[2]. Nam quod *impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem. Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum ; ut justificatio legis impleretur in nobis.* Ut *fieret nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio*[3]. Venit ad nos *Veritas* ut *eam agnosceremus*[4], et ea cognita *liberaret nos.* Quia *qui facit peccatum, servus est peccati. Servus autem non manet in domo in æternum. Filius autem manet in æternum. Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.* Quare *non jam sumus ancillæ Filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberavit*[5]. Venit denique *vita et lux hominum*[6], ut *non pereant homines, sed habeant vitam æternam*[7] : et *transeant a morte ad vitam*[8]. *Venit* enim ut *vitam habeant, et abundantius habeant*[9]. *Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. Novissima autem inimica destruetur mors*[10]: cum videlicet *absorpta fuerit mors in victoria*[11].

XII. Hæc omnia Incarnationis, ac Redemptionis præmia, quorum largiendorum causa Dei Filius venisse se profitetur; partim hac in vita repræsentantur; partim in futuram reservata sunt : quando *creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*[12], *ac nos ipsi redemptionem corporis nostri* percipiemus. Nunc autem velut in antecessum, quæ ad perfectum illum assequendum statum necessaria sunt, divina gratia suppeditat. Quæ mentis humanæ cæcitatem et ignorantiam discutit, imbecillitatem roborat, libertatem restituit, vitam et immortalitatem recuperat. Hic enim primus velut aditus, et ingressus est gratiæ Christi, ut cœlesti luce perfundat animum : nec tamen in sola revelatione, et illuminatione sistens, voluntatem suavi et robusto quodam ardore charitatis inflammet : ut alibi est dictum[13]. Hinc Augustinus *inspirationem illam* nominat *flagrantissimæ*[14], et *luminosissimæ charitatis.* Et Fulgentius de Redemptoris necessitate agens[15], « Inquirendus fuit unus, inquit, cujus esset reformanda munere, informanda lumine, confirmanda virtute, ut æqualitas æterna justificaret impiam, instrueret insciam veritas, virtus firmaret invalidam. » Et episcopi Africani in synodica e Sardinia scripta[16] : « Cujus, aiunt de gratia loquentes, lumine illuminatur, et juvamine gubernatur liberum humanæ mentis arbitrium. » Propterea gratiam hanc Mediatoris appellat Augustinus[17] tum *scientiam*, ac *lucem*, *qua illuminantur tenebræ* hominum : tum *victricem delectationem, et suavitatem.* Ut enim[18] « innotescat quod latebat, et suave fiat quod non delectabat, gratiæ Dei est, quæ hominum adjuvat voluntates. » Hanc eamdem gratiam vocat Augustinus doctrinam et persuasionem qua sic docet[19], ut moveat, et trahat: quando « vocatione alta, atque secreta sic hominis agit sensum Deus, ut legi atque doctrinæ accommodet assensum[20]. »

CAPUT VIII.

Alii fines Incarnationis : 1. *Ut homines fierent filii Dei, quod e Scripturis probatur,* 2. *et Patribus.* 3. *Quod et primogeniti appellatio declarat.* 4. *Ideo fratres nos vocat. Et dignitas ista Novi propria Testamenti.* 5. *Finis alius Incarnationis, ut unum cum Deo fierent homines.* 6. *Unde et caput nostrum est, et nos illius membra.* 7. *Quare assumpto uno homine, omnes quodammodo assumpti sunt homines.* 8. *Ideo naturam non singularem, sed universalem assumptam esse dixerunt aliqui.* 9. *Et quæ in Christo gesta sunt, nobis attribuuntur.*

I. Est ille quoque primarius fructus, et a Deo præcipue spectatus finis, ac scopus Incarnationis, quem Evangelica et Apostolica scripta declarant : filiorum Dei, et cœlestis adoptionis honor ac dignitas ; quam jus æternæ capiendæ vitæ, tanquam hæreditatis adeundæ consequitur. Hujus Christi parti meritis, et hominibus desponsi præmii meminit in ipso statim Evangelicæ narrationis exordio Joannes. *Quotquot*, inquit, *receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus* : quo et *ex Deo natos esse* dicit. Idem etiam in capite XI, Caipham summum sacerdotem instinctu Spiritus sancti, respondisse scribit[21]. *Expedire ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat.* Quam

Alius finis Incarnationis ut homines fierent filii Dei adoptivi.

1 *Phil.* IV, 13.— 2 *Rom.* VIII, 2.— 3 II *Cor.* I, 30.— 4 *Joan.* VIII, 32 et seq.— 5 *Gal.* IV, 31.— 6 *Joan.* I, 4.— 7 *Joan.* III, 15.— 8 *Joan.* V, 24.— 9 *Joan.* X, 10.— 10 I *Cor.* XV, 26.— 11 Ib. ver. 54. — 12 *Rom.* VIII, 21 Vide Aug. in *Ps.* XXXVII. — 13 Tom. IV lib. *de Pel.* c. VIII et seq.— 14 Lib. I *de Gr. Chr.* c. XXXV.— 15 Fulg. II *ad Tras.* c. II.— 16 Inter. Fulg.— 17 Lib. II *de Pec. mer.* c. XIX.— 18 Ib. oper. c. XVII.— 19 Lib. *de Præd.* c. VIII.— 20 Aug. ep. CVII.— 21 *Joan.* XI, 50.

deinde sententiam explicans, finem passionis. Christi, et videlicet universæ illius οἰκονομίας, hunc esse docet; *Quod Jesus moriturus erat pro gente; et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.*

In prima item epistola, *Videte*, inquit, *qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, et simus*[1] ». Apostolus quoque Paulus immensum illud beneficium, et fructum singularem missi a Patre Unigeniti Dei Filii persæpe commendat. Ut cum *accepisse* Christianos ait *Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater*[2]. *Ipse enim Spiritus testimonium reddit Spiritui nostro, quod sumus filii Dei: Si autem filii, et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Et alibi, *Omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu*[3]. Tum misisse Deum Filium sum asserit, *ut adoptionem filiorum reciperemus*[4]. *Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem Abba Pater. Itaque jam non est servus, sed Filius. Quod si Filius, et hæres per Deum.*

II. Frequens illud ipsum apud antiquos Patres, nec sine maxima divinæ bonitatis prædicatione usurpatum legitur: ut cum eorum plerique loquuntur sic: « Factus est Deus homo, ut homo fieret Deus[5] ». Et, « Unicus natura Dei Filius propter nos misericordia factus est Filius hominis, ut nos natura filii hominis, filii Dei per illius gratiam fieremus[6] ». Ac præclare idem Augustinus alio in loco, dissimiliter ac patres solent alii, fecisse Deum Patrem ait: Nam « multi homines cum filios non habuerint[7], péracta ætate, adoptant sibi: et voluntate faciunt, quod natura non potuerunt. Hoc faciunt homines. Si autem aliquis habeat filium unicum, gaudet de illo magis, quia solus omnia possessurus est, et non habebit qui cum eo dividat hæreditatem, ut pauperior remaneat. Non sic Deus; Unicum eumdem ipsum, quem genuerat, et per quem cuncta creaverat, misit in hunc mundum, ut non esset unus, sed fratres haberet adoptatos ». Bernardus præterea[8], « Quare Filius Dei, inquit, factus est homo, nisi ut homines faceret filios Dei ». Sed ante hos Irenæus[9]. « Propter hoc enim, ait, Verbum Dei homo, et qui filius Dei est, filius hominis factus est, commixtus Verbo Dei, ut adoptionem percipiens fiat filius Dei[a] ». « Quem Irenæi locum affert Theodoretus, sed paululum verba commutans. Et in præfatione ad librum quintum Irenæus idem, « Qui propter immensam suam dilectionem, ait, factus est quod sumus nos, ut nos perficeret esse quod est ipse ». Cyprianus quoque initio libri *de opere et eleemosynis*: « Filius missus, et hominis filius esse voluit, ut nos Dei filios faceret. »

Athanasius idipsum crebris, ac repetitis sententiis inculcat. « Hominis, inquit, factus est filius; ut filii hominis, hoc est Adami, filii Dei fierent[b].» Tum « Ideo seipsum vocat filium hominis, ut homines Deum appellent Patrem in cœlis. »

III. Joannes quoque Chrysostomus: « Filius, inquit, carentis principio Dei, et germanus filius. Davidis filius vocari sustinuit, ut te faceret Dei filium. Sustinuit patrem habere servum, ut servo tibi patrem faceret dominum[c]. » Et alibi: « Germanus Dei filius, factus est hominis filius, ut hominum filios faceret filios Dei[d]. »

Fulgentius in libro *de Incarnatione, et gratia Christi*, capite VII. « Deus natus est ex homine, ut ex Deo homines nascerentur. Ideo namque Christus filius Dei, id est verus Deus, et vita æterna, natus et mortuus est in veritate carnis, ut nos spiritualiter in uno Trinitatis nomine renasceremur in Sacramento baptismatis: etc. Et quia Deus nasciturus ex utero veritatem carnis accepit, ideo nobis renatis in Baptismo, Spiritum adoptionis indulsit. Ille quod ex prima nativitate naturæ non fuit, secunda nativitate per gratiam factus est, ut nos quod primæ nativitatis non fuimus, gratia secundæ nativitatis essemus. »

Atque hoc Dei fuisse consilium, quando Filium nobis suum donavit, testatur Apos-

a Iren. apud Theod. dial. I. Εἰς τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ὁ ἄνθρωπος χωρήσας τὸν λόγον, καὶ τὴν υἱοθεσίαν λαβὼν, υἱὸς γένηται θεοῦ.

b Ath. *de Hum. nat. suscep.* Υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστι Ἀδὰμ, υἱοὶ τοῦ θεοῦ γένωνται, etc. Καὶ διὰ τοῦτο ἑαυτὸν υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖ, ἵνα οἱ ἄνθρωποι θεὸν καλέσωσι πατέρα ἐν οὐρανοῖς. Or. II *cont. Ar.*

c Chrys. hom. I *in Mat.* Υἱὸς ὁ τοῦ ἀνάρχου θεοῦ, καὶ γνήσιος υἱὸς, ἠνέσχετο ἀκοῦσαι καὶ Δαβὶδ υἱὸς, ἵνα σε ποιήσῃ καὶ θεοῦ υἱόν. ἠνέσχετο πατέρα αὐτῷ γενέσθαι δοῦλον, ἵνα σοὶ τῷ δούλῳ πατέρα ποιήσῃ τὸν δεσπότην.

d Id. hom. II *in Joan.* Ἐγένετο γὰρ υἱὸς ἀνθρώπου, θεοῦ γνήσιος ὢν υἱὸς, ἵνα τοὺς τῶν ἀνθρώπων υἱοὺς τέκνα ποιήσῃ θεοῦ.

1 I *Joan.* III.— 2 *Rom.* VIII, 15.— 3 *Gal.* II, XXVI.— 4 *Gal.* V, 4.— 5 Aug. ser. XIII *de Temp.*— 6 Aug. XXI *de Civ. Dei*. c. XV.— 7 Id Tract. II *in Joan.*— 8 Ser. I *de Nat.*— 9 Lib. III, c. XXI.

tolus[1] : ut *quos præscivit, et prædestinavit, conformes fierent imaginis filii sui : ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Idque adeo vocabulum ipsum *primogeniti* demonstrat. « Sic enim nominatur, ait Cyrillus : Sacra in nobis significante Scriptura, omnes nos in filio, et per filium ad æqualem ipsi formam vocari, dum filii Dei per gratiam efficimur [a]. » Et libro nono *in Joannem*, ea maxime de causa Unigenitum Dei filium hominem esse factum docet, « ut nos filios Dei faceret, dum ad præstantiorem natura dignitatem eos, qui in terra degebant, regeneraret in spiritu [b] ». Ita enim *instaurasse*, id est ἀνακεφαλαιώσασθαι, et in antiquum revocasse statum prolapsum hominum stirpem. Andreas item Cretensis in sermone *de Annuntiatione* eamdem causam Incarnationis refert, « ut homo Deus efficiatur [c]. » Et Cyprianus libro *de Idolorum vanitate*, « Quod homo est, inquit, esse Christus voluit, ut homo possit esse quod Christus est. »

IV. Cyrillus vero libro X *in Joannem*, « hujus rei gratia nostri similem apparuisse dicit, hoc est nuncupatum, et factum esse hominem, ut eum, qui olim exosus erat, propter primam illam prævaricationem, et quod deinceps irruperat, peccatum, Deo dilectum, efficeret. Nam propterea janua, et principium, et via nobis omnium bonorum venisse « Christus dicitur [d]. » Eleganter quoque Gregorius Thaumaturgus, ut quidem inscribitur « Christum ait, cœlum atque terram sancto corpore suo, velut ponte junxisse [e]. » Nimirum, quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, ut per Deum Verbum carnem factum, caro proficeret in Deum Verbum », ait Paschasius Radbertus [2].

Paulinus quoque Nolanus epistola XXXIII. « Ita, inquit, per Christum Deo juncti, et insiti sumus, ut Dei arrhabonem teneamus in terra nostra Spiritum sanctum, quem dedit nobis, et nostri pignus habeamus in Deo carnem Christi, quia intervallum istud immensum, quo a divinis mortalia disparantur, medio et inter utraque communi interventu suo, velut quodam (ut sic dixerim) ponte continuat, ut ejus tramite terrena cœlestibus conferantur. »

Vide Augustinum tractatu secundo *in Joannem* : et Bernardum sermone sexto *de Ascensione Domini* : qui Christum carne sua usum esse dicit, ut « qui assurgere adhuc ad spiritualia non prævalebant, eos in suæ carnis provocaret affectum, atque ita paulatim ad Deum attolleret ». Idem etiam sermone vigesimo *in Cantica*, « Ego, inquit, arbitror præcipuam invisibili Deo fuisse causam, quod voluit in carne videri, et cum hominibus homo conversari, ut carnalium videlicet, qui nisi carnaliter amare non poterant, cunctas primo ad suæ carnis salutarem amorem affectiones retraheret, atque ita gradatim ad amorem perduceret spiritualem. »

Maximus martyr in *capitulis Theologicis*, ab Euthymio citatus in *Panoplia*[3]. « Qui sine peccato, ait, factus est homo, prorsus sine conversione in divinitatem, Deum faciet hominem ; ac tantum propter se, ipsum attollet, quantum propter illum sese depressit [f]. »

Gregorius Nazianzenus, enumeratis appellationibus Christi, quas post Incarnationem adeptus est : velut sunt « pastoris, ostii », etc., ita concludit : « Ambula per illas, tum per sublimes, et excelsas, divine, tum per corporeas, humane : imo vero, prorsus divine ; uti Deus efficiaris ab imo subvectus, propter eum, qui de sublimi salutis nostræ gratia descendit [g]. » Vide et orationem XXXV [4].

Nec secus Gregorius Nyssenus sub initium libri undecimi *contra Eunomium*, hac de causa susceptum hominem affirmat, ut Adami pos-

a Cyr. lib. XXV *Thes.* Καλεῖται δὲ τοῦτο, δεικνυούσης ἡμῖν τῆς θείας γραφῆς, ὅτι πάντες ἐν υἱῷ,, καὶ δι' υἱοῦ πρὸς τὸ ἴσον αὐτῷ σχῆμα καλούμεθα, υἱοὶ θεοῦ κατὰ χάριν ἀναδεικνύμενοι.

b Cyr. IX *in Joan.* Καὶ υἱοὺς ἡμᾶς ἀποδείξῃ θεοῦ, πρὸς τὸ ὑπὲρ φύσιν ἀξίωμα τοὺς ὄντας ἐπὶ γῆς ἀναγεννήσας ἐν πνεύματι.

c Andr. Ἵνα ὁ ἄνθρωπος θεωθῇ.

d Cyr. X *in Joan.* Ἐπέφηνε γὰρ διὰ τοῦτο καθ' ἡμᾶς, τουτέστι κεχρημάτικε καὶ γέγονεν ἄνθρωπος ἵνα τὸν πάλαι μεμισημένον, διὰ τὴν ἐν ἀρχῇ παράβασιν, καὶ τὴν ἐν τῷ μεταξὺ παρεισφρήσασαν ἁμαρτίαν, ἀγαπητὸν ἀποτελέσῃ τῷ θεῷ. Θύρα γὰρ διὰ τοῦτο, καὶ ἀρχὴ, καὶ ὁδὸς ἁπάντων ἡμῖν τῶν ἀγαθῶν πεφυκέναι λέγεται Χριστός.

e Greg. Thaum. tom. VII *oper. Chrys.* ver. 37. Σὺ ὁ τὴν γῆν, καὶ οὐρανὸν γεφυρώσας τῷ ἁγίῳ σου σώματι.

f Max. cent. I *cap. Theol.* cap. LXII. Ὁ χωρὶς ἁμαρτίας ἐνανθρωπήσας, πάντως χωρὶς τῆς εἰς θεότητα μεταβολῆς θεώσει τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοσοῦτον αὐτὸν ἀναβιβάσει δι' ἑαυτὸν, ὅσον ἑαυτὸν κατεβίβασε διὰ τοῦτον.

g Naz. or. XXXVI in calce. Βάδιζε δι' αὐτῶν, ὅσαι τε ὑψηλαὶ, θεϊκῶς, καὶ ὅσαι σωματικαὶ συμπαθῶς· μᾶλλον δὲ θεϊκῶς, ἵνα γένῃ θεὸς, κάτωθεν ἀνελθὼν, διὰ τὸν κατελθόντα δι' ἡμᾶς ἄνωθεν.

1 *Rom.* VIII, 29.— 2 Pasc. l. *de Corp. et sang. Domini.*— 3 Euth. Lat. tit.— 4 Naz. Or. XXXV.

teros abdicatos, et rejectos a Patre, in pristinam dignitatem restitueret, ac reconciliaret[a]. Ideo fratres illos post resurrectionem nominasse, quando Magdalenam ad Apostolos misit. Pulchre itaque Richardus Victorinus[1] quod una de Trinitate persona quasi illudendo dixerat, *Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis*[2], id in contrarium vertisse ait, « Ecce ad detergendum opprobrium nostrum, Deus Dei filius factus est nobis Emmanuel, etc. Certe si dicitis ironice, quia homo factus est quasi unus ex nobis ; nos de cætero dicemus, tam fidenter, quam veraciter, quia Deus factus est quasi unus ex nobis ». Et capite sequenti, « Deum factum esse Emmanuelem, *ut sciret reprobare malum, et eligere bonum, ut fieret homo sicut Deus sciens bonum et malum*[3]. »

Huc illa pertinent, quæ nos alibi plenius de hac filiorum dignitate disputavimus[4]: quam et Novi Testamenti propriam esse, et a Christo tributam post Incarnationem, ejusque merito, et efficientia, latissime demonstravimus, idque ipsum singulari prorsus, et stupenda factum esse ratione diximus ; nimirum communicata nobiscum, et infusa Spiritus sancti substantia. Quo quidem ex capite majorem in modum divini illius beneficii vis ac splendor illucescit ; ex quo incredibilis, si recte ponderetur, cum admiratione, amor in nobis auctoris excitari potest.

Alius finis Incarnationis unio hominis cum Deo

V. Convenit cum isto fine Incarnationis, alius quidam ab antiquis notatus theologis : Verbum idcirco descendisse ad naturæ nostræ conditionem, ut nos propius sibi conjungeret, et unum quodammodo faceret secum, postquam semel « susceptus homo in naturam divinitatis acceptus est », ut ait Hilarius[5]. « Longe a nobis erat, et multum longe, ait Augustinus[6]. Quid tam longe, quam conditum, et conditor ? Quid tam longe, quam Deus et homo ? Quid tam longe quam justitia, et iniquitas ? Quid tam longe quam æternitas, et mortalitas ? Ecce quam longe erat Verbum in principio, Deus apud Deum, per quem facta sunt omnia. Quomodo ergo factus est prope, ut esset quod nos, et nos in illo ? *Verbum caro factum est.* » Et videlicet ad Apostoli locum illum respexit[7]. *Nunc autem in Christo Jesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem*[8]. Quippe « in altitudine sua divinitas a nobis utpote parvulis apprehendi non potuerat[9], sed stravit se hominibus per humilitatem ; et quasi in jacentem ascendimus : surrexit, et levati sumus » ; ait Gregorius Papa. Cui affine istud est Augustini[10]: « Hoc est enim lac parvulorum, quod temperavit panem trajiciens per carnem. Nam panis ille Angelorum, in principio erat Verbum. Ut tamen panem Angelorum manducaret homo, creator Angelorum factus est homo. Ita nobis Verbum incarnatum factum est receptibile : quod recipere non valeremus, si filius æqualis Deo non se exinaniret, formam servi accipiens, in similitudine hominum factus, et habitu inventus ut homo. Ut ergo utcumque capere possemus eum, qui non posset capi a mortalibus, mortalis factus est immortalis, ut peracta sua morte faceret immortales. »

VI. Hanc ipsam causam Gregorius alter Nazianzenus recenset oratione XXXVI. « Ut qui capi non potest, capiatur interposita carne, tamquam velo quodam nobiscum degens[b]. » Ita Chrysostomus Verbum Dei carnem induisse scribit, « ut teneretur qui teneri non potest[c]. » Etenim quod præclare Cyrillus Alexandrinus docet, « quoniam ad nudam quodammodo, et simplicem divinitatis gloriam accedere non poterat humana natura propter insitam imbecillitatem, similitudinem nostram utiliter subiit Unigenitus[d]. »

Novatianus in libro *de Trinitate*, etsi habet nonnulla haud satis accurate dicta de Christo, ut alias observavimus[11]: illud de causa Incarnationis, et adventus ipsius commode scripsit : hunc eo pertinere, « ut mediocritas, et fragilitas conditionis humanæ Deum Patrem videre aliquando jam tunc adsuesceret in

a NYSS. lib. II *cont. Eun.* Ὅτι οὐκέτι ἐν ἀποκηρύκτοις ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲ τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας ἀπόβλητος. ἀλλὰ πάλιν υἱὸς, πάλιν ὑπὸ τὸν θεὸν τεταγμένος, τῇ ἀπαρχῇ τῆς ἀνθρωπότητος συναγιασθέντος καὶ τοῦ φυράματος.

b NAZ. or. XXXVI. Ἵνα χωρηθῇ ὁ ἀχώρητος διὰ μέσης σαρκὸς ὁμιλήσας ἡμῖν ὡς παραπετάσματος.

c CHRYS. tom. V hom. CVI. Ἐνδύεται σάρκα, ἵνα κρατηθῇ ὁ μὴ κρατούμενος.

d CYR. dial. I *de Trin.* Ἐπειδὴ γὰρ οἱονεί πως γυμνῇ, καὶ ἀκράτῳ τῇ τοῦ θεότητος δόξῃ προσβαλεῖν οὐχ οἷα τε ἦν ἡ ἀνθρώπου φύσις, διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἀσθένειαν, ὑπέδυ χρησίμος τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὁ μονογενής.

1 Lib. I *de Emn.* c. XIX.— 2 *Gen.* III, 21.— 3 *Isa.* VII, 15.— 4 Lib. VIII *de Trin.* c. VIII.— 5 Hil. in *Ps.* LXVIII.— 6 Tr. XX *in Joan.*— 7 *Eph.* II, 13.— 8 *Hebr.* XIV.— 9 Greg, XVI *Mor.* c. XIV.— 10 Aug. in *Ps.* CIX.— 11 Lib. I *de Trin.* c. V, §5.

imagine Dei, hoc est in Filio Dei, etc. Sic ergo et Christus, id est imago Dei, et filius Dei ab hominibus inspicitur, qua poterat videri. Et ideo fragilitas, et mediocritas sortis humanæ per ipsum alitur, producitur, educatur, ut aliquando Deum quoque ipsum Patrem, adsueta Filium conspicere, possit ut est videre. »

VII. Hanc hominum omnium arctissimam cum Deo conjunctionem, qua unum cum illo fiunt, ex Incarnatione manasse, ac primarium hujus scopum fuisse, finemque, Christus ipse loquens ita significat; *Ut omnes unum sint, sicut tu, Pater in me et ego in te* : *ut et ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus quia tu me misisti*[1]. » Ubi tam inter se unum esse, quam cum Deo, fideles optat; idque ad argumentum valere divinitatis suæ, ac missionis a Patre. Itaque in eum finem missus sit oportet.

Apostolus item *unitionem* illam, vel *unitatem*, quæ est hominum invicem, et cum Deo, non minus crebra, quam plena gravitatis, et solatii oratione prædicat : dum nos unum facere corpus, et ejusdem esse membra corporis asserit, cujus *caput* est *Christus*[2], ut et *Christi Deus*. In epistola *ad Romanos*[3], *Multi*, inquit, *unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra* ». Quod etiam uberius exponit in priore *ad Corinthios*[4]. Et ad Ephesios scribens, *Ipsum*, inquit[5], *dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimplet.* Quæ verba divino afflata, animataque spiritu, mirifice conjunctionem illam, et humanæ per Incarnationem dignitatis excellentiam illustrant. Nam ut humano in corpore, si solum sit caput, ac membra desint, vel omnia, vel aliqua, caput ipsum mutilum, defectumque censetur : idemque si membra constent reliqua, plenum et integrum habetur : Ita Christus secundum omnia membra in omnibus fidelibus, et per omnes adimpletur[a]. Quocirca Christus ipse, qua caput est non totius modo reliqui corporis, sed singulorum etiam fidelium, velut membrorum indiget : ut adnotant Chrysostomus, Œcumenius, ac Theophylactus. Unde nostra cum Christo, nec non cum Deo Patre consociatio, et ἕνωσις, ac συγγένεια, hoc est *unitio* et *cognatio*, ut scribit Œcumenius, incredibiliter extollitur. Quippe Theodoretus istud etiam ad Patrem refert, et eodem sensu dictum esse putat, quo alterum illud ; *Cnm autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit ei, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus*[6]. Ideoque plenum illius unitatis effectum nonnisi in altera vita, postque mundi finem, ac judicium fore credit : quod etiam supra de toto genere ac fructu redemptionis usurpavimus.

« Non ergo est dubium, ait Leo sermone XIV *de Passione,* naturam humanam in tantam connexionem a Filio Dei esse susceptam, ut non solum in illo homine, qui est primogenitus totius creaturæ, sed etiam in omnibus sanctis suis unus, idemque sit Christus. Quamvis enim non istius vitæ sit, sed æternæ, ut sit Deus omnia in omnibus; tamen etiam modo templi sui, quod est Ecclesia, indivisus habitator est. »

VIII. Atque hujusmodi quidem cum Deo copulationi illud est consentaneum, quod complures asserunt antiqui, Dei Filium uno singulari assumpto homine, ut loquuntur ipsi ; vel natura potius ex innumeris, una, totam assumpsisse speciem, et omnes ac singulos homines, in eamdem quodammodo conjunctionem accepisse. Athanasius certe, « cum Verbo nos etiam copulatos fuisse » dicit ; atque ita cum Deo «nexos haud amplius in terra manere[b] .» Et in oratione quarta eximie locum hunc pertractat, illa Christi verba explicans, quæ paulo ante posui : *Ut omnes sint unum ; sicut tu in me, et ego in te*[7].» Quæ sic enarrat. « Uti tanquam omnes a me gestati, omnes unum sint corpus, et unus spiritus, et in virum perfectum occurrant[c]. » Et postea : « ut dii effecti, unum sint in nobis[d].» Et alibi, « nos verbo de cœlo delapso conjunctos, in cœlum ab ipso subvectos[e] »

a Chrys. hom. III in ep. *ad Eph.* Πλήρωμά φησι τουτέστιν οἷον κεφαλὴ πληροῦται παρὰ τοῦ σώματος· διὰ γὰρ πάντων μερῶν τὸ σῶμα συνέστηκε, καὶ ἑνὸς ἑκάστου χρήζει. ὅρα πῶς αὐτὸν κοινῇ πάντων χρήζοντα εἰσάγει.

b Athan. or. III. Καὶ λοιπὸν συνήφθημεν καὶ ἡμεῖς τῷ λόγῳ, συναφθέντες, δὲ τῷ θεῷ, οὐκέτι μὲν ἐπὶ γῆς ἀπομένομεν.

c Athan. or. IV. Ἵνα ὡς πάντες φορεθέντες παρ' ἐμοὶ, πάντες ὦσιν ἓν σῶμα, καὶ ἓν πνεῦμα, καὶ εἰς ἄνδρα τέλειον καταντήσωσι.

d Ibid. Ἀλλὰ καὶ θεοποιηθέντες ἓν ὦσιν ἐν ἡμῖν.

e Ibid. Ἀλλ' ὡς τῷ ἐξ οὐρανῶν λόγῳ συναφθέντες εἰς οὐρανὸν ἀναχθῶμεν παρ' αὐτοῦ.

1 *Joan.* XVII, 21.—2 I *Cor.* XI, 2.— 3 *Rom.* XII, 5.— 4 I *Cor.* XII.— 5 *Eph.* I, 22.— 6 I *Cor.* XV, 28.— 7 *Joan.* XXVII, 22.

ait. Item ista præclare: « Quemadmodum Dominus corpus induens homo factus est: ita nos homines a Verbo deificamur, per carnem ipsius assumpti [a].»

IX. Gregorius Nyssenus humanum genus universum in assumptis a Verbo primitiis virtute comprehensum fuisse scribit[1]; cujus verba reddam postea. Et in libro *Catechetico*; Quando Christus resurrexit, « in humana ab illo assumpta concretione, et compositione, cum post dissolutionem anima rursus ad corpus rediisset, velut a quodam initio, in universam hominis naturam virtute transisse ex æquo communicatam ejus, quod dissolutum fuerat, unitionem affirmat [b]. »

Cujus causam plenius postea in libro eodem edisserit: « Quoniam, inquit, non aliunde, quam ex massa nostra, caro illa erat, quæ Deum excepit, quæque per resurrectionem cum divinitate simul in altum est evecta; quemadmodum in nostro corpore unius ex sensuum instrumentis actio totum ad consensum trahit id, quod cum parte conjunctum est: Ita perinde ac si natura tota unum quoddam sit animal, unius resurrectio partis transit in totum: quæ quidem pro naturæ continuitate, et unitione, a parte in universum diffunditur[c]. »

Hinc Ambrosius[2], « Benedicitur, inquit, in Christo terra, hoc est caro, ut a priore maledicto solvatur. Benedicitur caro, quam benedictus Filius Dei assumpta hominis conditione suscepit. » Et Hilarius libro secundo. « Non ille eguit homo effici, per quem homo factus est: sed nos eguimus ut Deus caro fieret, et habitaret in nobis; id est assumptione carnis unius, interna universæ carnis incoleret. »

X. De hac nostra cum Deo conjunctione, qua unum sumus cum eo propter ascitam ab una persona naturam nostram, memorabilis est ejusdem Hilarii locus in libro octavo *de Trinitate*: ubi duplici ex capite illam adstruit, Incarnationis, et Eucharistiæ. Nam utrobique propter carnis communionem unum efficimur cum incarnato Deo. « Si enim vere Verbum caro factum est, et nos vere Verbum carnem cibo Dominico sumimus; quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui et naturam carnis nostræ jam inseparabilem sibi homo natus assumpsit; et naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub Sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit. » Vide Irenæum libro V, capite secundo.

Ephræmius Antiochenus patriarcha apud Photium, ex Cyrillo illam omnium nostrum cum Deo copulationem per unius singularis assumptionem naturæ, pulchre in his verbis indicat, quæ in postrema *ad Patrem* oratione Joannis capite XVII leguntur: *ut sint unum, sicut et nos unum sumus* [d]. « Volo, inquit, ut et ipsi in unitatem quodammodo collecti in se invicem misceantur, ac velut unum corpus effecti omnes in me sint, utpote qui omnes illos in uno templo gero, quod assumpsi. »

Sic Titus Bostrensis (Sic enim, falso licet, inscribitur) ad caput *Lucæ* XII. « Christum ait per massæ nostræ primitias universam naturam humanam induisse [e]. »

Et Leo papa sermone primo *de Epiphania*, « naturam universæ humanitatis assumptam » ait. Vide Cyrillum libro primo *contra Nestorium*.

Adjuvat hanc unitatis nostræ cum Deo prærogativam etiam illa Græcorum quamplurimorum Patrum sententia; qui humanam assumptam a Christo naturam non singularem fuisse putant, sed universalem. Quod quidem dextre accipi debet. Alioqui stulto et ridiculo errore nos implicabit. Vide ergo quæ in libro *de Trinitate* quarto de eo diximus [3]: tum quæ

a ATH. or. IV. Ὡς γὰρ ὁ κύριος ἐνδυσάμενος τὸ σῶμα, γέγονεν ἄνθρωπος, οὕτως ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι παρὰ τοῦ λόγου θεοποιούμεθα προσληφθέντες διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ.

b GREG. NYSS. cap. XVI. *Catec.* Ἐν γὰρ τῷ ἀναληφθέντι παρ' αὐτοῦ ἀνθρωπίνῳ συγκρίματι, πάλιν μετὰ τὴν διάλυσιν, πρὸς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐπανελθούσης, οἷον ἀπό τινος ἀρχῆς, εἰς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῇ δυνάμει κατὰ τὸ ἴσον ἡ τοῦ διακριθέντος ἕνωσις διαβαίνει.

c Ibid. cap. XXXII, cit. a Theod. dial. III. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἡμετέρου φυράματος, ἡ θεοδόχος σὰρξ ἦν, ἡ διὰ τῆς ἀναστάσεως συνεπαρθεῖσα τῇ θεότητι, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς σώματος ἡ τοῦ ἑνὸς τῶν αἰσθητηρίων ἐνέργεια πρὸς ἅπαν τὴν συναίσθησιν ἄγει τὸ ἡνωμένον τῷ μέρει· οὕτως καθάπερ τινὸς ὄντος ζώου πάσης τῆς φύσεως, ἡ τοῦ μέρους ἀνάστασις ἐπὶ τὸ πᾶν διεξέρχεται, κατὰ τὸ συνεχές τε, καὶ ἡνωμένον τῆς φύσεως, ἐκ τοῦ μέρους ἐπὶ τὸ ὅλον συνδιδομένη.

d EPHRÆM. apud Phot. cod. CCXXIX. Οὕτω βούλομαι ἵνα καὶ αὐτοὶ εἰς ἑνότητά τινα συναχθέντες ἀλλήλοις ἀνακραθῶσι, καὶ ὥσπερ ἓν σῶμα γενόμενον ἐν ἐμοὶ πάντες ὦσιν, ὡς πάντας φοροῦντι διὰ τοῦ ἑνὸς ἀναληφθέντος ναοῦ.

e TITUS BOST. tom. XIII *Bibl.* Ἀλλ' ὁ πᾶσαν ἀνθρωπίνην φύσιν διὰ τῆς ἀπαρχῆς τοῦ φυράματος περιθέμενος.

1 Lib. I *cont. Eun.* — 2 Ambr. in *Ps.* CCXVIII Oct. VI. — 3 Cap. IX.

postea in explicanda naturæ assumptæ conditione dicturi sumus.

XI. Certe homines omnes quodammodo in uno contineri, et in eo, quem sibi Dei filius adjunxit, comprehensos fuisse, eoque nomine unum nos cum illo factos esse, ac participes omnium, quæ illi contigerunt, et consortes; sententia est Apostoli, multis, et illustribus approbata testimoniis. Exempli causa; in epistola *ad Romanos*, capite sexto, *mortuos nos esse cum Christo* dicit, et *in morte ipsius baptizatos*. Et alibi[1] : *Charitas Christi urget nos*, inquit, *æstimantes hoc*, *quoniam si unus pro omnibus mortuus est*, *ergo omnes mortui sunt*. Sic ejusdem Christi resurrectionem, et secutam ex ea gloriam, ac splendorem, non spe solum ac pollicitatione communicari nobiscum; sed in hac etiam vita repræsentari asserit, ut quasi jam reipsa compotes bonorum illorum, et participes simus.

Ita enim *ad Ephesios* scribens[2]; *Deus autem*, *qui dives est*, ait, *in misericordia*, *propter nimiam charitatem suam*, *qua dilexit nos*, *et cum essemus mortui peccatis*, *convivificavit nos in Christo*, *cujus gratia estis salvati*, *et conresuscitavit*, *et consedere fecit in cœlestibus*.

Resurrexisse nos, et in cœlo jam regnare, ac considere dicit, non solum quia id certa fide, ac spe velut partum, ac præsens quodammodo tenemus: verum etiam quod in Christo jam revera bonis illis fruimur. Si quidem « Christo a mortuis excitato, capite nostro, et nos una surreximus; et sedente capite, una et corpus sedet[a] : ut ait Chrysostomus; nec non Œcumenius, ac Theophylactus.

Denique causas illas omnes fere, quas toto hoc capite complexi sumus, et alias similes brevi compendio perstrinxit Gregorius Nazianzenus oratione prima, quem locum operæ pretium sit legere.

CAPUT IX.

1. *Finis alius Incarnationis*, *ut Mediator esset aliquis Deum inter*, *et hominem*. 2. *Cujus fructus explicatur*, 3. *in eo maxime positus*, *ut cœlestia nobis dona communicentur*. 4. *Ex quo valde aucta*, *et amplificata dignitas conditionis humanæ*; 5. *idque variis similitudinibus illustratur*. 6. *Eodem spectat finis alter Incarnationis*; *ut carnem*, *sive humanam naturam corruptam sanaret*, 7. *ac roboraret*; 8. *ut virtutum in eam omnium ornamenta congereret*; 9. *ut auxilia gratiæ*, *quam quæ Adamo concessa fuerant potentiora conferret*.

I. Arctissimæ illius, quam ex Christi Incarnatione percepimus, cum Deo necessitatis, et conjunctionis index, argumentumque est, *Mediatoris* appellatio, et conditio, quam illi divinæ Scripturæ vindicant: Est enim *unus mediator Dei*, *et hominum homo Christus Jesus*[3]. Qui propterea duplici natura præditus esse debuit, ut et ambos invicem, Deum, hominemque conciliaret, et conjungeret; et abjectam, ac jacentem naturam alteram communione alterius erigeret, in altumque tolleret. « Oportuerat, inquit Irenæus libro tertio capite xx, mediatorem Dei et hominum per suam ad utrosque domesticitatem (id est cognationem) et ad amicitiam, et concordiam utrosque reducere, et facere ut et Deus assumeret hominem, et homo se dederet Deo » Imo, et hominibus patefaceret Deum. Cyrillus Alexandrinus eadem mente, « Mediator, ait, hoc pacto etiam intelligitur: dum ea, quæ natura longe dissita sunt, et immenso intervallo disjuncta, divinitatem scilicet, et humanitatem, conjuncta, et unita monstravit in seipso, et nos per seipsum Deo Patri copulavit[b]. » Ita Gregorius Nyssenus « ob id mediatorem esse Christum scribit Dei et hominum, quod per seipsum hominem cum divinitate conjungit[c]. » — Alius fructus Mediatorem esse inter Deum et homines.

a Chrys. hom. iv in ep. *ad Eph.* Εἰ μὴ ὅτι τῆς κεφαλῆς ἀναστάσης, καὶ ἡμεῖς ἠγέρθημεν, etc. Οὐκοῦν οὕτω καὶ συνεκάθισε, τῆς γὰρ κεφαλῆς καθεζομένης, καὶ τὸ σῶμα συγκάθηται.

b Cyr. dial. I *de Trinit.* Μεσίτης ἅμα καὶ τῇδε νοοῖται, τὰ πολὺ διῳκισμένα κατὰ τὴν φύσιν, καὶ ἀμέτρητον ἔχοντα τὸ μεσολαβοῦν, τουτέστι θεότητα, καὶ ἀνθρωπότητα, συνενεχθέντα τε, καὶ ἡνωμένα δεικνύων ἐν ἑαυτῷ, καὶ συνείρων ἡμᾶς δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ, καὶ πατρί.

c Nyss. I *contra Eun.* Διὴ τοῦτο γίνεται μεσίτης

1 II *Cor.* v. 14.— 2 *Eph.* ii, 4.— 3 I *Tim.* ii, 15.

Eleganter Novatianus in libro *de Trinitate*, capite XIII. « Si ad hominem veniebat, ut mediator Dei et hominum esse deberet, oportuit illum cum eo esse, et Verbum carnem fieri, ut in semetipso concordiam confibularet terrenorum pariter, atque cœlestium, dum utriusque partis in se connectens pignora, et Deum homini, et hominem Deo copularet. »

Hujus mediatoris fructus explicatur.

II. Augustinus in libro undecimo *de Civitate Dei*, capite secundo, eo ipso mediatorem esse Christum dicit, quo est homo, et via, qua homines ad Deum tendunt: ut ad Deum iter « esset homini per hominem Deum. » Hic est enim mediator Dei et hominum Christus Jesus. « Per hoc enim mediator, per quod et homo, per hoc et via. Quia si inter eum, qui tendit, et illud, quo tendit, via media est, spes est perveniendi. Si autem desit, aut ignoretur qua eundum sit, quid prodest nosse, quo eundum sit? Sola est autem adversus omnes errores via munitissima, ut idem ipse sit Deus, et homo; quo itur, Deus; qua itur, homo. » Causam hujus rei liquido explicat Fulgentius in primo *ad Trasimundum*[1], cujus verba suo loco referam cum de mediatore disputabitur. « Parum enim erat Deo, ait Augustinus[2], ut filium suum faceret demonstratorem viæ: cum ipsum viam fecit, ut per illum ires regentem te, ambulantem per se. » Atque in eodem tractatu expendit Augustinus, « Quam longe eramus! quam ille sursum! quam nos deorsum! quam ille in summo! quam nos in imo desperati jacebamus! Sine expectatione salutis ægrotabamus; missus est medicus, quem non cognovit ægrotus. »

Itaque « Christus, ut ait Prosper[3], naturam servi, et similitudinem recepit: ut quibus gradibus ad nostra ima descendit, ipsis possemus ad ejus summa confundere. »

L. conscendere.

Quantum porro commodi Mediatoris illa functio, et proprietas derivarit in humanum genus, luculenter exponit Athanasius: ac cœlestium omnium donorum, quibus humana locupletata natura est, fontem, ac stirpem in ea constituit: tum etiam, quod nunc agimus, Incarnationis finem illum fuisse demonstrat. « Propterea Verbum incarnatum est, ait, ut tanquam in ipsum collata dona, ad nos transeant. Nam homo merus nunquam talibus dignatus esset. Verbum autem solum nihil horum indigeret. Quare nobiscum copulatum est Verbum: ac tunc potestatem suam nobis impertiit, et nos in altum provexit. Etenim Verbum existens in homine, sublimem hominem extulit: et in homine existente Verbo, accepit homo[a]. » Itaque Verbo imputantur omnia illa dona, et charismata, quæ Deus homini propter illud indulsit: et Mediator utriusque, velut interjecta via est, qua et ad nos Deus, ac munera divina descendunt, et nos per eadem dona sublati ad Deum ascendimus.

Cœlestia dona nobis communicantur.

III. Tam istam, velut in scala Jacobi, vicissitudinem ascensus, ac discensus, quam ἀντίδοσιν illam, ut Græci theologi vocant, hoc est donorum cœlestium imputationem, quæ Verbo fieri dicitur ab Athanasio; ac viam adeo hujusmodi, bene Cyrillus Alexandrinus declarat in *Thesauris*, cum scribit; Filium Dei, qui ex æterno, ac per se sanctus, excelsus, et rex est, novissimis temporibus « in regem perungi, extolli, ac sanctificari dici propter nos: ut per ipsum deinceps in omnes gratia decurrat, utpote jam naturæ ipsi concessa, totique reservata generi[b], » etc.

Nam quæcumque insunt in Christo, ea sunt etiam in nobis, quippe qui sanctificationem non sibi ipsi recipit. Etenim ipse sanctificans erat. Verum ut hanc naturæ nostræ per semetipsum conciliet, tanquam via, et principium factus est bonorum omnium, quæ ad nos derivata sunt. Hinc ille dicit. *Ego sum via*[4]: per quam velut ad nos divina gratia descendit,

ἅπαξ ὁ κύριος θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, συνάπτων τὸν ἄνθρωπον δι' ἑαυτοῦ τῇ θεότητι.

a ATHAN. or. V. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐνηνθρώπησεν, ἵν' ὡς αὐτῷ διδόμενα, εἰς ἡμᾶς διαβῇ. ἄνθρωπος γὰρ ψιλὸς οὐκ ἂν ἠξιώθη τούτων. λόγος δὲ πάλιν μόνος οὐκ ἂν ἐδεήθη τούτων. συνήφθη οὖν ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ τότε τῆς ἐξουσίας ἡμῖν μετέδωκε, καὶ ὑπερύψωσεν. ἀνθρώπῳ γὰρ ὢν ὁ λόγος ὑπερύψωσε τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐν ἀνθρώπῳ ὄντος τοῦ λόγου, ἔλαβεν ὁ ἄνθρωπος.

b CYR. XX *Thes.* Οὕτω καὶ ὕψιστος ὢν ὑψοῦσθαι λέγεται διὰ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν· ὑψοῦται δὲ, καὶ χρίεται, καὶ ἁγιάζεται δι' ἡμᾶς, ἵνα δι' αὐτοῦ τρέχῃ λοιπὸν εἰς πάντας ἡ χάρις, ὡς ἤδη δοθεῖσα τῇ φύσει, καὶ λοιπὸν ὅλῳ σωζομένη τῷ γένει, etc.

Ibid. Ὅσα γὰρ ἐν Χριστῷ, ταῦτα καὶ εἰς ἡμᾶς, οὐχ ἑαυτῷ δεχομένου τὸν ἁγιασμόν. αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ ἁγιάζων. ἀλλ' ἵνα τοῦτον τῇ φύσει δι' ἑαυτοῦ προξενήσῃ, ὁδὸς ὥσπερ καὶ ἀρχὴ τῶν εἰς ἡμᾶς ἀγαθῶν γινόμενος. Διὸ δὴ καί φησιν· ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, δι' ἧς ὥσπερ πρὸς ἡμᾶς ἡ θεία καταβέβηκε χάρις ὑψοῦσα, καὶ ἁγιάζουσα, καὶ δοξάζουσα, καὶ θεοποιοῦσα τὴν φύσιν ἐν πρώτῳ Χριστῷ.

1 Cap. III.— 3 In *Ps.* CIX.— 3 Prosp. *ad Ps.* CXIX.— 4 *Joan.* XIV, 6.

attollens, sanctificans, et glorificans naturam in primo Christo. » Hanc causam habuit, et eum sibi finem proposuit Deus, cujus gratia per humanæ naturæ susceptionem ad nos descenderet. « Nemo enim quemquam erigit ad id, in quo ipse est, nisi aliquantum ad id[1], in quo est ille, descendat, » ut ait Augustinus. Quamobrem Iræneus, « Verbum ait, ad homines quidem deposuisse Deum per Spiritum; ad Deum autem rursus imposuisse hominem per suam Incarnationem. » Ut quod alibi dicit[2], « homo Verbum Dei factum sit, semetipsum homini, et hominem sibimetipsi assimilans; ut per eam, quæ est ad filium similitudinem pretiosus homo fiat Patri[3]. » Et Ambrosius docet, hominis conditionem, « per imaginem Dei, et carnis Dominicæ Sacramentum, dignitatem esse cœpisse, quæ ignobilitas videbatur. »

Eleganter vero, et ad hanc Mediatoris proprietatem aptissime Gregorius Thaumaturgus (ita enim inscribitur) in oratione quadam *in Epiphania*, « Christum ait, terram cœlumque, velut ponte, ita corpore suo junxisse[a]. » Nimirum ut, quod scribit Bernardus[4], homines paulatim ad sublimiora, et diviniora erigi consuescerent. Nam nondum « meram lucem poterant aliquatenus sustinere, sed exhibere illis oportuit Verbum in carne, solem in nube, lumen in testa, mel in cera, cereum in laterna. » Itaque discipulos suos « qui nec ad fidei intellectum sine aliqua mutatione affectus poterant promoveri, nec assurgere adhuc ad spiritualia prævalebant, in suæ carnis provocavit affectum. »

Amplificata dignitas conditionis humanæ.

IV. Augustinus[5] « inter alia multa, quæ in Christi incarnatione salubriter intuenda, atque cogitanda sunt, unum hoc esse dicit, quod demonstratum est homini, quem locum haberet in rebus, quas condidit Deus: quandoquidem sic Deo conjungi potuit humana natura, ut ex duabus substantiis fieret una persona. » Addit vero, quod tum ad dignitatis incrementum, tum ad Mediatoris rationem spectat, de qua paulo ante sum locutus, hanc etiam causam: « Ut superbi illi maligni spiritus, qui se ad decipiendum, quasi ad adjuvandum medios interponunt, non ideo se audeant homini præponere, quia non habent carnem: et maxime quia et mori in eadem carne dignatus est Filius Dei: ne ideo illi tanquam deos se coli persuadeant, quia videntur esse immortales. »

Certe Joannes Chrysostomus, ex illa naturæ nostræ susceptione tantum ei accessisse splendoris et ornamenti asserit, ut cœlestibus ipsis, ac beatis mentibus longe facta sit præstantior. Ex quo etiam intelligi vult, quanta nos virtute, ac sanctitate par sit excellere; cum vel illos ipsos Angelos non æquari modo, sed etiam superari a nobis oporteat. « Cogitemus, inquit, cujus simus capitis corpus: nempe cui subjecta sunt omnia. Etiam Angelis ipsis meliores eo nos esse nomine oportet, et Archangelis majores; tanquam omnibus istis antepositos[b]. » Hanc Chrysostomi sententiam confirmat, lateque probat Philippus Solitarius libro tertio *Dioptræ*, capite tertio. Nec tamen præfracte puto hanc intelligendam. Quippe summa hæc nobis felicitatis a Christo proponitur, ut similes, non ut præstantiores Angelis simus; de quo alias. Non enim loci hujus est illam disceptare controversiam. Cujus dignitatis ac prærogativæ fructus in suprema, et cœlesti illa felicitate potissimum colligendus est. Interim vero, dum in hac vita peregrini, atque exules degimus, exquisitis virtutum omnium ornamentis, et affluente sanctitatis copia constat; cujus perennem, et exundantem largissime fontem in Incarnato Verbo benigna nobis Dei providentia constituit.

V. Nam ex quo caput nostrum, et sequester ac mediator factus est Christus, quæ in illum necessario derivata et congesta sunt bona: sunt autem et numero, et pretio prorsus infinita: eadem in nos, qui illius sumus membra proportione redundarunt. *Omnes*, inquam, illi, quos recenset Apostolus[6], *thesauri sapientiæ, et scientiæ Dei, qui in Christo sunt absconditi; abunde in nos effusi sunt*[7], *per* illum ipsum *Jesum Christum Salvatorem nostrum per quem maxima*[8], *et pretiosa nobis promissa donavit, ut per hæc efficiamur divinæ consortes naturæ.*

Declarat hoc apte ad hanc rem excogitata similitudo, quam adhibet Theodorus Abucara

a Greg. Thaum. orat. *in Epiphan.* tom. VII Chrys. Σὺ δ τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν γεφυρώσας τῷ ἁγίῳ σου σώματι.

b Chrys. hom. III in ep. *ad Eph.* Ἐννοήσωμεν τίνος ἐσμὲν σῶμα κεφαλῆς, ᾗ πάντα ὑποτέτακται. καὶ τῶν ἀγγέλων κατὰ τοῦτο τὸ ὑπόδειγμα βελτίους ἡμᾶς εἶναι χρὴ, καὶ τῶν ἀρχαγγέλων μείζους, ὡς πάντων αὐτῶν προτετιμημένους.

1 Aug. ep. CCLXVIII et Prosp. sent. 317.— 2 Iren. lib. V, c. I,— 3 Iren. l. V, c. XVI.— 4 Bern. ser. VI *de Asc.*— 5 Aug. XIII *de Trinit.* c. XVII.— 6 *Col.* II, 3.— 7 *Tit.* III, 6.— 8 II *Pet.* I, 4.

opusculo sexto. « Ut si peponis semen in mel intinctum seras, dulcedo illa mellis in fructum transibit, » Sic naturam « nostram assumpsisse Deum, absque labe ulla, et macula; cujusmodi erat, et initio condita est : eamque in mel divinitatis immersisse, ac virtute Paracleti Spiritus sancti suam cum illa suavitatem communicasse, quemadmodum peponis semina in eum fructum, quem pariunt, quasi per traducem, suavitatem quam habent transfundunt [a].»

Aliam ad idem significandum similitudinem accommodat Gregorius Nazianzenus; dum hominem factum, appellatumque dicit Deum, « ut per sese sanctificaret hominem, ac fermenti instar esset universæ massæ, secumque copulans quod condemnatum erat, totum hoc a condemnatione liberaret[b]. »

Humana natura corrupta sanatur.

VI. Nec aliud intelligi volunt Patres illi, qui incarnationis finem hunc propositum fuisse Deo scribunt, uti carnem peccato inquinatam, et corruptam sanaret, ac sanctitate afficeret. Sic Athanasius « Dei Verbum idcirco factum esse hominem ait, ut carnem sanctam efficeret[c]. » Et Basilius, « propterea Deus in carne visus est, inquit, quod oportebat execrationi devotam hanc carnem sanctificari, infirmam corroborari, alienatam conciliari, e Paradiso exturbatam in cœlum referri[d]. »

Uberius hoc ipsum Cyrillus exponit in priore *ad Successum* epistola [1]: et necessariam fuisse ait susceptionem carnis a Verbo, ut quæ in corruptelam peccato defluxerat, et voluptatum ægra cupiditatibus æstuabat, tali commercio sanata revivisceret: cum jam humana caro propria Verbi ipsius haberetur. Est enim vita, et sanctitas Dei Filius, ac proinde communicatione sui vitam et sanctitatem carni, hoc est humanæ toti naturæ contulit.

Zacharias quoque Mitylenæus scriptor elegans in eodem argumento versatus, scribit inter alia [2]; in hunc finem Verbum humanam induisse naturam, ut eidem, quam vitio suo et peccato perdiderat, immortalitatem restitueret. Quemadmodum autem in homine primo, dissolutionem, et mortalitatem peccatum, ac legis contemptus antecesserat : sic in humana restituenda natura, prius Deus virtutem, et legis observationem, atque impeccantiam eidem præstare voluisse, quam immortalitate donaret. « His de causis, ait, Deus ipse, ac legislator, et rex homo fit, et manet Deus : ipse, inquam, naturæ conditor morbis naturæ medetur, puram in se naturam ostendans ac liberam: tum illæsam, et intactam, præterea etiam perturbatione, ac peccato vacuam ; ac via immortalitatis efficitur opificio suo, et dux ; et, ut uno verbo dicam, principium, et causa, corpus exsuscitans, et immortalitate donans[e]. »

VII. Non absimilis est eorum Patrum sententia, qui Filium Dei, hoc est virtutem Patris, descendisse ad carnem idcirco volunt, ut eam peccato fractam, ac debilitatam potentia sua roboraret. Cyrillus libro secundo *in Joannem*, hoc ipsum putat Davidem significasse verbis istis : *Manda Deus virtuti tuæ: confirma hoc Deus quod operatus es in nobis* [3]. Quæ sic enarrat ille : « Vides in iis accurate, Dei ac Patris beneplacito, incarnatam ipsius virtutem,hoc est filium,ut illud roboraret quod nobis perfecit corpus. Nisi enim habitasset in nobis,nullo modo contractam e corruptela imbecillitatem natura carnis exuisset. [f]» Et libro septimo.« Ob id in carne, vel potius caro fac-

a Abuc. opusc. ix. Εἰ λαβὼν σπέρμα πέπονος, καὶ ἐμβάψας μέλιτι σπείρεις, ἡ γλυκύτης τοῦ μέλιτος καὶ ἐν τῷ καρπῷ διαδίδοται, etc. Ἀνέλαβεν αὐτὴν ἀκηλίδωτον, καὶ ἄχραντον, οἵα καὶ ἦν, καὶ ἐκτίσθη τὸ πρότερον, καὶ ἐμβάψας αὐτὴν τῷ μέλιτι τῆς θεότητος, γλυκύτητι, ἤτοι τῇ δυνάμει τοῦ παρακλήτου, μετέδωκεν ἡμῖν τῆς γλυκύτητος· ὡς οἱ κόκκοι τοῦ πέπονος τῷ απ' αὐτῶν καρπῷ, καὶ κατὰ διαδοχήν.

b Naz. or. xxxvi. Ἵνα ἁγιάσῃ δι' ἑαυτοῦ τὸν ἄνθρωπον, ὥσπερ ζύμη γενόμενος τῷ παντὶ φυράματι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἑνώσας τὸ κατακριθὲν, ὅλον λύσῃ τοῦ κατακρίματος.

c Ath. or. iii. Ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγου ἕνεκεν τοῦ ἁγιάζειν τὴν σάρκα γενόμενος ἄνθρωπος.

d Basil. hom. xxv *de Natali*. Διὰ τοῦτο θεὸς ἐν σαρκὶ, ἐπειδὴ ἔδει τὴν καταραθεῖσαν σάρκα ταύτην ἁγιασθῆναι, τὴν ἀσθενήσασαν ἐνδυναμωθῆναι, τὴν ἀλλοτριωθεῖσαν θεοῦ, ταύτην οἰκειωθῆναι αὐτῷ, τὴν ἐκπεσοῦσαν τοῦ παραδείσου ταύτην εἰς οὐρανοὺς ἀναχθῆναι.

e Zachar. Διὰ ταῦτα, ὦ μακάριε, αὐτὸς ὁ θεὸς, καὶ νομοθέτης, καὶ βασιλεὺς, ἄνθρωπος γίνεται, καὶ μένει θεὸς, καὶ αὐτὸς ὁ τῆς φύσεως δημιουργὸς ἰᾶται τὰ τῆς φύσεως ἀῤῥωστήματα, καθαρὰν δείξας ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἐλευθέραν τὴν φύσιν, καὶ ἀλώβητον, καὶ ἀπήμαντον· πρὸς δὲ, καὶ ἀθόλωτον πάμπαν, καὶ ἀναμάρτητον· καὶ ὁδὸς γίνεται τῆς ἀθανασίας τῷ πλάσματι, καὶ καθηγεμὼν, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀρχὴ, καὶ ὑπόθεσις, ἀναστήσας τὸ σῶμα, καὶ ἀπαθανατίσας.

f Cyril. II *in Joan*. Ὁρᾷς ἐν τούτοις ἀκριβῶς εὐδοκίᾳ τοῦ θεοῦ, καὶ πατρὸς, σαρκωθεῖσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, τοῦτ' ἔστι τὸν υἱὸν, ἵνα δυναμώσῃ τοῦτο, ὅπερ ἡμῖν κατηρτίσατο σῶμα. εἰ μὴ γὰρ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν,

1 Tom. V, par. II, in ep.— 2 Tom. XI *Bibl. PP.*— 3 *Ps.* lxvii.

tum est omnipotens Dei Verbum, ut proprii spiritus operationibus carnis imbecillitates corroboraret, et a terreno sensu naturam extricaret, et in ea sola transformaret, quæ Deo sunt placita [a]. » Vide eumdem libro nono *in Joannem* [1].

Maximus item martyr divinis verbis, et eo, quam hauserat e cœlo, suffectis spiritu, eadem sic exprimit. « Naturam communicata sibi cognitione vacuatam homo factum Dei Verbum cognitione rursus implevit, et hanc ad immutabilitatem corroborans, non natura, sed qualitate divinam effecit, perpetuo illam proprio signans spiritu, ac tanquam aquam, vini qualitate ad vim ac firmitatem temperans. Nam ideo revera factus est homo, ut gratia nos constituat Deos [b]. »

Ubi quæ de ἀτρεψίᾳ dicit, hoc est *solido et immutabili vigore* in carnem, hominemque transfuso per Christum, ab Athanasio didicisse videtur : qui in oratione secunda *contra Arianos* scribit [2], hominem primi culpa parentis ad deteriora prolapsum, opus habuisse firma, et immutabili divini Verbi justitia, quæ illum revocaret ad stabilem, et inconcussum similiter justitiæ statum. « Atque ut Adamo peccante, in omnes homines fraudis illius noxa derivata est: sic Domino virtute prævalente, eadem virtus ad nos exinde transibit [c]. »

Gregorius Papa in I *Regum* sub initium : « Assumpsit, inquit, nostram naturam, quæ dum in ipso vinceret, nobilitatem conditam repararet, et fieret in Redemptore infirma valida, quæ in Adamo facta fuerat fortis infirma. » Congruit his Joannis illud Damasceni, « hominem propterea factum esse Deum, ut quod victum erat, vinceret [d] : » ac subinde « divinitatis conjunctione renovatum, et corroboratum esse hominem [e] » ait.

VIII. Hoc idem persuadere nituntur Patres illi, qui virtutum omnium longe absolutissimarum, et confertissimarum copiam obvenisse docent humano generi ex Incarnatione filii Dei; *qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio* [3]. Quibus verbis opulentia quædam gratiæ, ac virtutum, et cœlestium donorum ostenditur, adeoque « Spiritus sancti, *quem Deus effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum* [4]. »

Non enim sapientes nos illum fecisse, vel justos, aut sanctos ait ; ut observat Chrysostomus, et cæteri interpretes Græci : sed ipsummet nobis justitiam esse factum : ut quam copiose quisque voluerit, possit illius esse particeps [f]. In quo non externæ tantum efficientiæ, vel impetrationis, ac meriti; aut etiam doctrinæ partes illa obit in Christo divina justitia, et sanctitas, externam tantummodo justis sanctisque nobis faciendis operam adhibens : sed interno quodam ac substantivo, ut antiqui loquuntur, illapsu : de quo alibi plenius [5], cum de missione, et οὐσιώδει communicatione Spiritus Filii Dei sermonem instituimus. *Substantiva* « Ea porro justitia, quæ vivit in seipsa, procul dubio Deus est, atque incommutabiliter vivit, ait Augustinus [6]. Sicut autem hæc, cum sit in seipsa vita, etiam nobis fit vita, cum ejus efficimur utcumque participes : ita cum in seipsa sit justitia, etiam nobis fit justitia, cum ei cohærendo juste vivimus ; et tanto magis, minusve justi sumus quanto magis illi, minusve cohæremus. » Hanc autem substantivam conjunctionem, applicationemque Spiritus sancti, tanquam formæ suo modo sanctificantis, proprium munus esse Christi et ejus ἐνσάρκου οἰκονομίας, testantur *In carne dispensationis.* veteres plerique theologi, ut in octavo illo *de Trinitate* libro demonstravimus [7].

οὐδὲ ἂν ὅλως τὴν ἀπὸ φθορᾶς ἀσθένειαν ἢ τῆς σαρκὸς ἀπεδύσατο φύσις.

a Cyr. lib. VII. Διὰ γάρ τοι τοῦτο γέγονεν ἐν σαρκὶ, μᾶλλον δὲ σάρξ, ὁ πάντα ἰσχύων τοῦ θεοῦ λόγος, ἵνα ταῖς ἐνεργείαις τοῦ ἰδίου πνεύματος, τὰς μὲν τῆς σαρκὸς ἀσθενείας νευρώσῃ, καὶ γεωδεστέρου φρονήματος ἀπαλλάξῃ τὴν φύσιν, ἀναμορφώσῃ δὲ ὥσπερ εἰς μόνα τὰ δοκοῦντα θεῷ.

b Maxim. hecatont. II *cap. Theol.* cap. xxvi. Τὴν κενωθεῖσαν τῆς δοθείσης γνώσεως φύσιν, γενόμενος ἄνθρωπος ὁ τοῦ θεοῦ λόγος πάλιν ἐπλήρωσε, καὶ στομώσας πρὸς ἀτρεψίαν, οὐ φύσει, ποιότητι δὲ, ταύτην ἐθέωσεν, ἀνελλιπῶς αὐτὴν τῷ οἰκείῳ χαρακτηρίσας πνεύματι, καθάπερ ὕδωρ οἴνου ποιότητι πρὸς τόνον μετακεράσας. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ γίνεται κατ' ἀλήθειαν ἄνθρωπος, ἵνα κατὰ χάριν ἡμᾶς καταστήσῃ θεούς.

c Ath. Ὥσπερ γὰρ τοῦ Ἀδὰμ παραβάντος, εἰς πάντας ἀνθρώπους ἡ ἀπάτη διέβη, οὕτω τοῦ κυρίου ἰσχύσαντος, ἡ τοιαύτη ἰσχὺς λοιπὸν εἰς ἡμᾶς διαβήσεται.

d Damasc. lib. III, cap. xviii. Γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, ἵνα τὸ νικηθὲν νικήσῃ.

e Ibid. Συναφείᾳ τῆς θεότητος ἀνακεκαινισμένου τε καὶ νενευρωμένου.

f Chrys. hom. v in I *ad Cor.* Νῦν δὲ αὐτόν φησι δικαιοσύνην ἡμῖν γεγενῆσθαι, ὥστε ἐξέστι τῷ βουλομένῳ μετέχειν δαψιλῶς.

1 Cyr. IX *in Joan.* — 2 Ath. — 3 I *Cor.* I, 30. — 4 *Tit.* III, 6. — 5 Lib. VIII *de Trin.* c. IV, V et seq. — 6 Ep. CCXXII. — 7 Cap. VII.

Ergo (canit Prudentius[1]) animalis homo
[quondam : nunc spiritus illum
Transtulit ad superi naturam seminis, ipsum
Infundendo Deum mortalia vivificantem.
Nunc nova materies, solidata intercute flatu ;
Materies, sed nostra tamen, de Virgine tracta,
Exuit antiquæ corrupta exordia vitæ,
Immortale bonum proprio spiramine su-
[mens. »

Major gratia, quam quæ in Adamo perdita, infunditur.

IX. Postremo nihil in hoc genere opitulantis, et lapsum hominem erigentis, instaurantisque gratiæ, sic Incarnationis beneficium illustrat, ut istius auxilii vis et efficacitas, tum per sese spectata ; tum vero maxime cum illo altero ac priore comparata, quod Adamo tributum, antequam sentire ipsi poteramus, culpa illius amisimus. Non enim hoc solum, quod in Adamo primo perditum erat, in secundo recuperatum est : sed multo præstantioris, ac valentioris gratiæ præsidio prioris compensata jactura est.

Hanc novæ prærogativam gratiæ, quæ ad fulciendam, instaurandamque naturam hominis, auctore est concessa Christo, declarat Augustinus in libro *de Correptione, et gratia*[2]; ubi ambas inter se conferens, quanto major ac fortior ea sit ostendit, quæ post Adami calamitatem obtigit, quam qua innocens adhuc ille præditus fuit. « Major quippe libertas, ait capite duodecimo, est necessaria adversus tot, et tantas tentationes, quæ in Paradiso non fuerunt, dono perseverantiæ munita, atque firmata ; ut cum omnibus amoribus, terroribus, erroribus suis vincatur hic mundus, hoc sanctorum martyria docuerunt. Denique ille Adam et terrente nullo, et insuper contra Dei terrentis imperium libero usus arbitrio, non stetit in tanta felicitate, in tanta non peccandi facilitate. Isti autem non dico terrente mundo, sed sæviente ne starent, steterunt in fide ; cum videret ille bona præsentia, quæ fuerat relicturus : isti futura, quæ accepturi fuerant, non viderent. Unde hoc, nisi donante illo, a quo misericordiam consecuti sunt, ut fideles essent : a quo acceperunt spiritum, non timoris quo persequentibus cederent, sed virtutis et charitatis, et continentiæ, quo cuncta minantia, cuncta invitantia, et cuncta cruciantia superarent. » Hæc Augustinus, et alia plura de novi Testamenti gratia, et adjutorio naturæ vitio suo lapsæ atque corruptæ : quod eatenus exponit, et in exemplum affert, qua Prædestinatorum proprium est. Quod minime intelligens novorum dogmatistarum nupera factio miras tragœdias de nihilo concitavit, et vanam ac falsam opinionem, quam errore, et imperitia combiberat, in Augustinum transferre non dubitavit; ut nullam, nisi effectus sui compotem, gratiam universe agnitam ab illo fuisse diceret. Quam ab sanctissimo doctore calumniam alibi repulimus[3] : et plenius, si Deo visum erit, suo loco confutabimus.

CAPUT X.

1. *De fructu altero Incarnationis, ac fine, qui in doctrina situs est.* 2. *Christum ideo venisse, ut homines doceret, e Scripturis primum adstruitur.* 4. *tum ex Patribus.* 5. *cur magistrum se bonum vocantem arguerit.* 6. *Non solum bonus, sed etiam perfectus est magister : homines vero semper discipuli,* 7. *quem ubique paratum habemus ad docendum.* 8. *Explicatur quænam ille doceat* : 9. *ac trifariam illa dividuntur.* 10. *Primum est unius Dei cultus; ac dæmonum, et idolorum abdicatio.* 11. *Quod ex veteris Testamenti scripturis asseritur* ; 12. *tum ex Novi.* 13. *Item ex Patribus.*

I. Posterior e duobus superest Incarnationis fructibus, qua ad hominem pertinere dixi[4], *doctrina*, sive *magisterium*. Nam « Deus homo factus est, ut ait Augustinus[5], ut hominem vivere doceret. » Et in hunc finem carnem illum assumpsisse scribit Clemens Alexandrinus septimo *Stromateon*[6]. Quod genus gratiæ potissimum Pelagianos admisisse, scriptum est a nobis alio loco[7] : cum quidem interiorem animi permotionem, minime necessariam : illam vero, qua voluntas adjuvatur, et agitur, otiosam putarent; imo nullam. At Catholici, præeunte maxime Augustino, tum Christi gratiam humanæ, post Adami lapsum, naturæ necessariam generali *doctrinæ* vocabulo complexi sunt; tum hoc ipsum genus bifariam tribuerunt. Nam est una, quæ extrinsecus tantummodo quæ sunt

Alter finis Incarnationis doctrina.

1 Prud. in *Apotheosi.*— 2 Præs. c. xi et xii.—3 Lib. X, t, II, c, xvi et seq.— 4 Cap. vi, § 1.— 5 Lib. L, Hom. 1; cap. iv.— Clem. VII *Str.*— 7 Vide t. III, l. *de Hær. Pel.* c. iv.

agenda proponit; atque aut verbis, aut exemplis docet : quam legis, ac revelationis, et doctrinæ nomine proprie censet Augustinus ; ut ibidem latius exposuimus. Altera non præcipit solum, monstratve quid facto sit opus ; sed intus « illuminando, et cooperando, ac dilectionem inspirando, adjuvat ad hoc, ut id quod faciendum cognoverit, faciat ; » ut ait Augustinus[1]. « Hæc gratia si doctrina dicenda est, ait idem[2], certe sic dicatur, ut altius, et interius eam Deus cum ineffabili suavitate credatur infundere, non solum per eos, qui plantant, et rigant extrinsecus, sed etiam per seipsum, qui incrementum suum ministrat occultus : ita ut non ostendat tantummodo veritatem, verumetiam impertiat charitatem. »

Ad hanc gratiam pertinent illa fere, quæ proxime antecedentibus capitibus retuli de adjutorio, vel auxilio, quod Incarnationi acceptum nullo suo merito fert humanum genus. Quam « gratiam fidei appellat Augustinus[3]: sine qua nemo potest vincere concupiscentias vitiosas, et si qua earum residua non vicerit, veniali remissione purgari. » Nunc de externo, quod *doctrinæ* nomen usitatius obtinet, magisterio dicendum est; hoc est præceptione, et exemplo.

Christus venit ut homines doceret.

II. Christum igitur in eum finem ad nos esse missum, ut doctor, et magister esset hominum, atque et errorum tenebris occæcatis, et ignaris rerum cœlestium mentibus divinæ scientiæ lumen inferret, primum testes sunt Scripturæ sacræ. Isaias de illius adventu loquens[4]. *Ecce testem*, inquit, *populi dedi eum, ducem, ac præceptorem gentibus*. Quæ verba sic enarrat Hieronymus : « Provocaverat ad credendum populum Judæorum, ut inclinarent aurem suam, et pactum acciperent sempiternum, etc. Et quia sciebat illis non credentibus, credituros esse populos nationum, transit ad gentes, et dicit misisse se filium suum testem, vel testimonium cunctarum gentium, qui præcepta illius atque mandata populis nuntiaret. » Quinetiam hujus gratia missum se esse testatur Pilato respondens; ut ibidem adnotavit Hieronymus. *Ad hoc*, inquit[5], *veni, ut testimonium perhibeam veritati*. Et Eusebius in secundo *contra Eusebium*, « Prædicatio veritatis hæc est, ait, propter quam et filius venit in corpore. »

Cyrillus Alexandrinus in commentario ad illa Isaiæ verba, in eumdem sensum multa utiliter congerit, ac discrimen doctoris, et legislatoris utriusque, Mosis, et Christi ; nec non doctrinæ, et institutionis amborum explicat ex *Jeremiæ* capite XXXI, ubi novum se fœdus percussurum Deus pollicetur, ac *legem suam* (novam scilicet) *daturum se in visceribus eorum, et in corde eorum scripturum*. Tum eodem Joannis illud accommodat : *Lex per Moysem data est : gratia et veritas per Jesum Christum facta est*[6]. Etenim « gratiam, et veritatem, ait Cyrillus, nominat institutionem, quæ per Evangelica oracula facta est ; veræ, ac spiritualis cultus virtutem habentem[a]. »

III. Ideo *Rabbi*, ac *magistros* vocari discipulos prohibet. *Nec vocemini magistri*; *quia magister vester unus est*, *Christus*[7]. Idemque apud Isaiam prophetam, in hoc munus inunctum et missum se esse testatur : ut Cyrillus in eodem illo loco adnotat : *Spiritus*, inquit[8], *Domini super me, eo quod unxerit me : ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem : ut prædicarem annum placabilem Domino*, » etc. Unctio illa ad *dispensationem carnis assumptæ* referenda est, ut observat Hieronymus : quæ quidem ideo facta dicitur, ut *prædicaret*, id est doceret. Nam Hebraicarum vocum proprietas hunc sensum reddit, *Spiritus Domini super me, et ob id unxit me Dominus, ut prædicarem mansuetis*[b], etc. Quem locum Isaiæ Christus ipse post baptismum in synagoga legit, et *hodie*, inquit[9], *impleta est hæc scriptura in auribus vestris* : scilicet, cum primum e latebris prodire cœpit in publicum, et injunctum sibi docendi, ac prædicandi munus exequi.

Nec minus ad Christi magisterium promissa illa spectant, quæ in Novo Testamento affuturum doctorem ostendunt, qui veritatem, viamque capessendæ salutis universos doceat; præsertim rudes, et inopes. Cujusmodi sunt

a Cyr. lib. V, tom. II *in Isa*. Χάριν δὲ καὶ ἀλήθειαν τὴν διὰ τῶν Εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων ἀποκαλεῖ παίδευσιν τῆς ἀληθοῦς, καὶ ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν ἔχουσαν.

b *Esa*. LXI, 1. רוח אדני יהוה עלי יען משח אותי לבשר ענוים.

1 Lib. I *de Gr. Chr.* c. III.— 2 Ib. c. XIII.— 3 Ep. V.— 4 *Isa*. LV, 4.— 5 *Joan*. XVIII, 37.— 6 *Joan*. I, 17.— 7 *Matth*. XXIII, 10.— 8 *Isa*. LXI.— 9 *Luc*. IV, 21.

ejusdem illa Prophetæ : *Et non faciet avolare a te ultra doctorem tuum*[1]*: et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum.* Tum quæ capite secundo, de cœlestis doctrinæ copia per Messiam importanda, et institutione, concursuque ad discendum populorum omnium prædicit ; quæ iisdem pene verbis a Michæa describuntur [2]. Ad hæc capite LIV, Isaiæ pollicetur Dominus Ecclesiæ, *positurum se universos filios ejus doctos a Domino*[a]. Quem locum referens Christus *Joannis* sexto [3] : *Est scriptum in Prophetis*, inquit, *Et erunt omnes docibiles Dei.* Jam in illis Lucæ verbis ex Isaia citatis, Christus ad *evangelizandum pauperibus* missum se esse dicit : pro quo *mansuetos* interpres noster apud Isaiam posuit. Nam Hebræa vox utrumque significat. Hinc apud Matthæum, inter signa, et argumenta, quibus sciscitanti Joanni, verum se esse Messiam fidem facit, istud recensuit : *puuperes evangelizantur* [4].

IV. Quocirca cum electus ille Judæorum populus, lege Dei contempta, cæsis prophetis, et in omnem impietatem, morumque corruptelam effusa licentia, indignum se divina illa disciplina præbuisset, Deus « propter has illorum impietates abdicavit eos in perpetuum : itaque desiit Prophetas mittere ad eos. Sed illum Filium suum primogenitum, illum opificem rerum, et consiliatorem suum delabi jussit e cœlo, ut religionem sanctam Dei transferret ad gentes, id est, ad eos, qui Deum ignorabant ; doceretque justitiam, quam perfidus populus abjecerat ; » ut scribit Lactantius[5], qui et paulo post ista pertexit : « Ergo (ut cœperam dicere) cum statuisset Deus doctorem virtutis mittere ad homines, renasci eum denuo in carne præcepit ; et ipsi homini similem fieri, cui dux, et comes, et magister esset futurus. » Talem humano generi necessarium omnino fuisse demonstrat Clemens Alexandrinus in primo *Pædagogi* ; qui liber de hoc argumento doctoris, et magistri Christi totus est scriptus. « Nam ut in densissimis tenebris, sic in vita hac errantibus nobis, certo, et non offendente ductore opus est. Est autem ille ductor optimus, non qui cæcus est, quique, ut ait Scriptura [6], cæcos in foveas ducit : sed acute videns, et cordis intima penetrans Verbum [b]. »

V. Rationem deinde subjicit cur Christo proprie, præque omnibus doctoris partes conveniunt, erudito dignam theologo, ac naturam rei continentem. « Quemadmodum, ait, non est lumen quod non illuminat, neque movens quod non movet ; ita non est bonum, quod non prodest, et ad salutem deducit. » Cum ergo Christus et Deus sit, et eo ipso vere, proprieque bonus ; imo summa ipsa bonitas ; merito excellentem, ac primariam bonitatis efficientiam exercet, ut ratione præditas, intelligentiaque creaturas, præsertim homines homo factus erudiat, et doceat. Nam quod *magister bonus*[7] ab adolescente quodam vocatus, titulum hunc recusare visus est ; atque ita compellanti, *Magister bone, quid boni faciam, ut habeam vitam æternam* [8] ? respondit sic : *Quid me dicis bonum ? Nemo bonus, nisi unus Deus* [9] : non se aut magistrum, aut bonum dici vetuit : sed interrogantis falsam de se opinionem castigavit, qui quem hominem merum existimabat, eum *magistrum bonum* salutabat. Detestatus itaque Dominus hanc de se irreligiosæ fidei professionem [10], quod tanquam magister legis interrogaretur, respondit. *Quid me dicis bonum ?* Atque ut significaretur quatenus intelligendus, et profitendus bonus esset, subjecit ; *Nemo bonus, nisi solus Deus.* Non respuit bonitatis nomen, si sibi hoc tanquam Deo deputaretur, » ait Hilarius ; qui et subinde addit ista : « Quam igitur non bonitatis nomen refugerit, sed neque magistri honorem recusaverit, sed fidem ejus, qui in se nihil nisi corporeum, et carnale sapuisset, arguerit, hinc intelligitur, quod aliter ad Apostolos magistrum se confitentes loquutus est, dicens : *Vos me vocatis Magistrum, et Dominum, et bene dicitis : sum etenim* [11]. Et cum alibi dixisset : *Ne vocemini magistri, quia magister vester Christus est*[12]. Ubi cum fide magister est, ibi adeo laudat, ut et profiteatur hoc nomen : hic vero boni magistri nomen non recognoscit, ubi nec Dominus intellectus est esse, nec

Cur se bonum magistrum vocantem Christus arguerit.

a Isa. LIV, 13. וכל בניך למודי יהוה. LXX. Καὶ πάντας τοὺς υἱούς σου διδακτοὺς θεοῦ.

b CLEM. ALEX. I *Pæd.* cap. III. Ὡς γὰρ ἐν σκότῳ βαθεῖ ἀλώμενοι τῷ βιῳ, ἀπταίστου, καὶ ἀκριβοῦς καθοδηγοῦ δεόμεθα. ὁδηγὸς δὲ ἄριστος οὐχὶ τυφλὸς, καθά φησιν ἡ γραφὴ, τυφλοὺς εἰς τὰ βάραθρα χειραγωγῶν· ὀξὺ δὲ ὁ βλέπων, καὶ διορῶν τὰ ἐγκάρδια λόγος. Καθάπερ οὖν οὐκ ἔστι φῶς ὃ μὴ φωτίζει, οὐδὲ κινοῦν, ὃ μὴ κινεῖ, οὐδὲ ἀγαθόν ἐστιν ὃ μὴ ὠφελεῖ, καὶ εἰς σωτηρίαν καθοδηγεῖ.

1 *Isa.* XXX, 10.— 2 *Mich.* V.— 3 *Joan.* VI, 45.— 4 *Mat.* XI, 5.— 5 Lact. l. IV, c. XI.— 6 *Mat.* XV.— 7 *Mat.* XIX, 17 et *Mar.* X, 18.— 8 Ita *Mat.* XIX.— 9 *Marc.* X.— 10 Hil. l. IX.— 11 *Joan.* XIII, 13.— 12 *Mat.* XXIII.

Christus. » Vide quæ de loco illo alibi pluribus explicata sunt [1].

Non solum bonus sed etiam perfectus est magister.

VI. Ut autem *boni* et quidem *summi*, proprietas magisterii titulum, ac munus uni præ omnibus vendicat Christo, ita etiam *perfecti* : quod a *bono* perparum distat [2]; et, itidem ut hoc, soli illi, proprio et præstanti quodam jure tribuitur. Memorabilis hac de re est Clementis Alexandrini sententia in primo libro *Pædagogi*. « Si unus est, inquit, in cœlo magister, ut Scriptura loquitur, constat jure omnes, qui sunt in terris, appellandos esse discipulos. Ita enim sese res habet. Perfectum esse, penes Deum est, qui semper docet : quod autem puerile est, et infantile, penes nos, qui semper discimus [a]. » De hoc divino præceptore vide ejusdem Clementis postremum caput libri tertii *Pædagogi*, et Lactantium libro IV, capite XXIV, ubi copiosissime demonstrat, perfectissimum doctorem esse Christum. Jam quod homines semper esse discipulos, et ex magistri cœlestis ore pendere dicit, id ejusdem quinti capitis libri primi initio confirmat ex eo Clemens, quod in Evangelio sæpe Christus discipulos suos *filios*, et *pueros* nominat : aut cum pueris confert, eorumve similes esse jubet. Quod et ipse transtulit in sese, ac tanquam unus ex eis est factus. « Non enim quod erat hoc illis visus est, qui propter carnis imbecillitatem capere non poterant : sed sensibilem assumens carnem, monstraturus hominibus venit, quid illi præstare possint in mandatorum observatione [b]. » Ut non longe quærendus deinceps sit ille nobis magister : sed in promptu positus, atque inter nos commorans, et naturæ nostræ consertus, ac domesticus habeatur.

« Græci itaque studia transmarina sectentur, et in alieno orbe constitutos inanium litterarum quærant magistros; (aiebat ad discipulos suos Antonius) nobis vero nulla proficiscendi, nulla transfretandi fluctus necessitas imminet. In omni sede terrarum constituta sunt regna cœlorum. Unde Dominus in Evangelio ait : *Regnum Dei intra vos est* [c]. » Nimirum regnum illud cœlorum, disciplina est regni cœlestis, et verbum Dei, sive divini illius doctrina præceptoris, quam in nobis, hoc est in corde nostro, digito suo exaravit ; atque identidem suggerit nobis, et intimo illapsu, recordatione pariter, ac vi, et suavitate illius afficit.

Sed expressiora sunt hac de re, nec omittenda prorsus Clementis Alexandrini verba illa *de Protreptico ad Græcos*. « Quamobrem, ut mihi videtur, inquit, quoniam Verbum ipsum ad nos e cœlo descendit, nihil necesse habemus ad humanam nos conferre disciplinam, nec Athenas, reliquamque Græciam; vel etiam Ioniam curiose perlustrare. Nam si nobis magister ille est, qui sanctis Virtutibus universa complevit, opificio, salute, beneficentia, legislatione, prophetia, doctrina : omnia nunc magister instituit, et Athenæ, atque Græcia jam universum factum est Verbo [d]. » Quantum vero Christo Domino talis, tamque necessariæ doctrinæ auctori debeat humanum genus, ex eo potest intelligi, quod Epictetus libro primo *Dissertationum* Ariani, capite quarto his verbis adstruit de Stoicæ disciplinæ doctore loquens : « O incredibilem, ait, felicitatem! o optime de hominibus meritum, quia viam illam monstravit! Itane Triptolemo templa, et aras mortales omnes erexerunt, quod mitiorem nobis donavit escam : ei vero, qui veritatem invenit, et lucem intulit, atque in omnes homines non vivendi, sed bene vivendi rationem invexit, quis propterea aram, templumque constituit, aut statuam consecravit, aut ejus rei gratia Deum adoravit? Atqui vitis aut tritici largitori, ejus rei gratia sacrificamus : quod autem exstiterint, qui talem in huma-

a Clem. I *Pæd.* cap. v. Εἰ δὲ εἷς διδάσκαλος ἐν οὐρανοῖς, ὡς φησὶν ἡ γραφὴ, ὁμολογουμένως, οἱ ἐπὶ γῆς, εἰκότως ἂν πάντες κεκλήσονται μαθηταί. ἔχει γὰρ οὕτως τὸ ἀληθές· τὸ μὲν τέλειον εἶναι, παρὰ τῷ κυρίῳ τῷ διδάσκοντι ἀεί· τὸ παιδικὸν, καὶ νήπιον, παρ' ἡμῖν τοῖς ἀεὶ μανθάνουσι.

b Clem. Alex. VII *Strom.* Οὐ γὰρ ὃ ἦν, τοῦτο ὤφθη τοῖς χωρῆσαι μὴ δυναμένοις διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός· αἰσθητὴν δὲ ἀναλαβὼν σάρκα, τὸ δυνατὸν ἀνθρώποις κατὰ τὴν ὑπακοὴν τῶν ἐντολῶν δεῖξον ἀφίκετο.

c Athan. *in vita Anton.* Ἕλληνες μὲν οὖν ἀποδημοῦσι, καὶ θάλατταν περῶσιν, ἵνα γράμματα μάθωσιν. ἡμεῖς δὲ οὐ χρείαν ἔχομεν, οὔτε ἀποδημῆσαι διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανων, οὔτε περάσαι θάλατταν διὰ τὴν ἀρετὴν. φθάσας γὰρ εἶπεν ὁ κύριος· ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστι.

d Clem. *Protr.* Διό μοι δοκεῖ, ἐπεὶ αὐτὸς ἧκεν πρὸς ἡμᾶς οὐρανόθεν ὁ λόγος, ἡμᾶς ἐπ' ἀνθρωπίνην ἰέναι μὴ χρῆναι διδασκαλίαν ἔτι, Ἀθήνας, καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα, πρὸς δὲ καὶ Ἰωνίαν πολυπραγμονοῦντας. εἰ γὰρ ἡμῖν ὁ διδάσκαλος, ὁ πληρώσας τὰ πάντα δυνάμεσιν ἁγίαις, δημιουργίᾳ, σωτηρίᾳ, εὐεργεσίᾳ, νομεθεσία, προφητείᾳ, διδασκαλίᾳ, πάντα νῦν ὁ διδάσκαλος κατηχεῖ, καὶ τὸ πᾶν ἤδη Ἀθῆναι, καὶ Ἑλλὰς γέγονεν τῷ λόγῳ.

1 Lib. II *de Trin.* c. IV.— 2 Vide t. I, l. VI, c. VII.

nam mentem fructum importarent, per quem veram felicitatis notitiam ostensuri essent, non idcirco Deo gratias agemus[a] ? »

Quænam Christi doctrina.

VII. Nunc cujusmodi illius doctrina sit, ad quam hominibus importandam a Patre missus est; et quibus modis eam communicare sit jussus, paucis expediam. *Divinum Magisterium*, quam παιδαγωγίαν vocat, ita describit gravis auctor, et in hoc argumento sæpiuscule laudandus a me Clemens Alexandrinus. ut sit « recta veritatis perductio ad inspectionem Dei, et sanctarum actionum descripta ratio in sempiterna permansione[b]. » Quibus verbis significat, finem hunc, et scopum cœlesti magistro esse propositum, ut quos instituendos suscepit, tum per dogmatum, ac mysteriorum veritatem ad Dei contemplationem dirigat : tum virtutis, et officii leges præscribat, quibus perpetuo, et constanter insistant; ut ab eo non minus recte et honeste vivendi, quam vere cognoscendi Dei, et ad eum perveniendi, disciplina tradatur. Nam ἐποπτεία illa θεοῦ id est *liquida, et perspicua contemplatio*, non eam solum complectitur notitiam, ad quam sancti perfectique homines per fidem, et constantem, ac robustam virtutum exercitationem hac in vita perveniunt; quam *contemplatricem* vitam nostri vulgo, Clemens vero γνῶσιν appellare consuevit : unde et γνωστικὸν vocat Christianum sapientem omnibus absolutum numeris; ac tum rerum divinarum, humanarumque scientia, tum virtutum genere omni cumulatum : sed clarum insuper, et beatum Dei conspectum; quæ in perenni felicitate præclare factorum merces nobis sempiterna promittitur. Arnobius item in secundo libro, « Deum Christum, Dei principis jussione loquentem sub hominis forma, » docuisse mortales ait, spretis inanibus et curiosis, « ad Dominum rerum tota mente, et anima proficisci. » Et Hilarius in libro tertio : « Curam ergo humani generis habens, inquit, Dei filius, primum ut sibi crederetur, homo factus est, ut testis divinarum rerum nobis esset ex nostris : perque infirmitatem carnis Deum Patrem nobis infirmis, et carnalibus prædicarèt. »

Gnosim. Gnosticum.

Christus verbo et exemplo docuit.

VIII. Jam duobus illis modis, quos initio capitis sexti posui, idipsum monstrare Christus, et ad destinatum finem homines adducere contendit, sermone pariter oris, et exempli vitæ, rerumque gestarum. Quæ duo comprehendit Irenæus in quinto libro[1], et utriusque necessitatem ostendit his verbis : « Neque rursus nos aliter discere poteramus, nisi magistrum nostrum videntes, et per auditum nostrum vocem ejus percipientes : ut imitatores quidem operum, factores autem sermonum ejus facti, communionem habeamus cum ipso, a perfecto, et eo, qui est ante omnem conditionem, augmentum accipientes, qui nunc nuper facti sumus a solo optimo, et bono, et ab eo qui habet donationem incorruptibilitatis, in eam quæ est ad eum similitudinem facti. »

Chrysostomus homilia XXXIV, tomi quinti, magisterium illud Christi duplex oris, et exempli insigniter commendat. « Veniens, ait, Christus, virtutem omnem docere homines voluit. Porro qui instituit, non verbo tantum docet; sed etiam opere. Hæc enim optima est in magistro docendi ratio. Nam et gubernator navis discipulum suum assidere sibi faciens, ostendit ei, quemadmodum clavum tractet, et ad sermonem opus adjungit : ac neque loquitur solum, neque solum operatur. Sic etiam architectus adhibens eum, quem docere vult quomodo paries extruendus sit, idipsum tum opere tum sermone demonstrat. Ita textor, et Phrygionarius, et aurifex, et faber ærarius, et omnis omnino ars habet eum, qui verbis, et operibus doceat. Itaque quoniam et ipse (Christus) ideo venit, ut nos omnem virtutem doceret, quæ agenda sunt tum dicit, tum reipsa facit[c]. »

a ARIAN. Ὦ μεγάλης εὐτυχίας, ὦ μεγάλου εὐεργέτου τοῦ δεικνύοντος τὴν ὁδόν. εἶτα Τριπτολέμῳ μὲν ἱερὰ, καὶ βωμοὺς πάντες ἄνθρωποι ἀνεστήκασιν, ὅτι τὰς ἡμέρους τροφὰς ἡμῖν ἔδωκε· τῷ δὲ τὴν ἀλήθειαν εὑρόντι, καὶ φωτίσαντι, καὶ εἰς πάντας ἀνθρώπους ἐξενέγκαντι, οὐ τὴν περὶ τοῦ ζῆν, ἀλλὰ τὴν πρὸς τὸ εὖ ζῆν, τίς ἡμῶν ἐπὶ τούτῳ βωμὸν ἱδρύσατο, ἢ ναὸν, ἢ ἄγαλμα ἀνέθηκεν, ἢ τὸν θεὸν ἐπὶ τούτῳ προσκυνεῖ; ἀλλ' ὅτι μὲν ἄμπελον ἔδωκεν, ἢ πυροὺς ἐπιδύομεν τούτου ἕνεκα, ὅτι δὲ τοιοῦτον ἐξήνεγκαν καρπὸν ἐν ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ, δι' οὗ τὴν ἀλήθειαν τὴν περὶ εὐδαιμονίας δείξειν ἡμῖν ἤμελλον, τούτου δι' ἕνεκα οὐκ εὐχαριστήσομεν τῷ θεῷ;

b CLEM. I *Pæd.* cap. VII. Ἔστι δὲ ἡ κατὰ θεὸν παιδαγωγία κατευθυσμὸς ἀληθείας εἰς ἐποπτείαν θεοῦ, καὶ πράξεων ἁγίων ὑποτύπωσις ἐν αἰωνίῳ διαμονῇ.

c CHRYS. Παραγενόμενος ὁ Χριστὸς πᾶσαν ἀρετὴν παιδεῦσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐβούλετο. ὁ δὲ παιδεύων, οὐ λόγῳ μόνον διδάσκει, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ. αὕτη γὰρ ἡ ἀρίστη διδασκαλία ἐστὶ τοῦ διδάσκοντος. ἐπεὶ καὶ κυβερνήτης παρακαθίζων τὸν μαθητὴν, δείκνυσι μὲν αὐτῷ πῶς κατέχει

1 Iren. l. V, c. I.

IV. Sed si ad certa genera revocare velimus, Origenes libro tertio *contra Celsum* duo quædam constituit : quorum prius ea complectitur, quæ ad medelam animorum pertinent : posterius, arcanorum quorumdam mysteriorum significationem, quæ hactenus ignota fuerant hominibus. « Quippe missus est, inquit, Deus verbum, quatenus medicus, peccatoribus : quatenus autem divinorum mysteriorum doctor est, iis qui jam puri erant, nec amplius peccabant[a]. »

At Theophanes Cerameus quatuor omnino genera percenset; « præcepta, dogmata, promissa, comminationes[b]. » Quæ quidem ad tria velut capita revocare licet, quibus universa duorum istorum generum, muta scilicet, ac vocalia, Christi documenta continentur. Primum est, fides et cultus unius, verique Dei, gentibus præcipue commendandus, quæ innumerabiles, eosque confictos deos, et simulacra venerabantur. Quemadmodum Judæis ante alios, Trinitatis : hoc est trium in una divinitate personarum notitiam, ac professionem inculcare studuit : et utriusque, Patris imprimis sui nomen, et honorem quam celeberrimum et clarissimum reddere. Secundum est, bonorum, et malorum, atque et illorum maxime præmium; quod *cœlorum regnum* identidem vocavit : quodque remotis ambagibus, ac figuris, quibus adumbrari veteri in lege solebat, perspicue ac diserte significavit. Tertium est, nova quædam, et inaudita vulgo via capessendi illius regni : tum arctissimæ cum Deo necessitudinis, et adoptionis assequendæ. De quibus sigillatim nonnulla dicenda sunt : ac de primo quidem, in præsenti reliquo capite : de duobus aliis, in sequente disputabimus.

Christus ad delendam idololatriam verumque Dei cultum statuendum venit.

X. Principio Christum ejus rei venisse gratia, ut extincto diaboli cultu, ac tyrannica sublata dominatione, hoc est idololatria, unius veri Numinis scientiam, et religionem doceret, vetus, ac nova Scriptura declarat. Vetus quidem, persæpe conversionem gentium post adventum Christi futuram, ejusque procurandam, et elaborandam, opera, et virtute confirmat. Hic ille promissus est Abrahamo filius, ac semen inclitum, in quo *benedicendæ erant omnes gentes terræ*[1]. Quem ex stirpe Judæ nasciturum, ejus pater Jacobus ante obitum prædixit[2] : *et ipse*, inquit, *erit expectatio gentium.* Huic a Deo Patre destinatam gentium possessionem testatur Propheta David : *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*[3]. Et alibi ex ipsius persona Christi : *Reminiscentur*[4], *et convertentur ad Dominum universi fines terræ. Et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium. Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium.* Et in alio *Psalmo. Et adorabunt eum omnes reges terræ; omnes gentes servient ei*[5]. Isaiæ vero capite secundo plenius, ac manifestius illa ipsa describitur gentium concursio ad fidem unius Dei, et Christi regnum : nec non idolorum subversio, quando Ecclesia *elevata fuerit super colles, et fluent ad eam omnes gentes*[6]. *Et elevabitur Dominus in die illa; et idola penitus conterentur*[7].

Testimonia e Testamento Veteri.

XI. Capite item XLIX, Deus Pater Christum filium suum alloquens, ea se de causa misisse illum ait, ut gentes ab idololatriæ tenebris, et inscitia veri Dei, ad lucem fidei ac salutem transferat. *Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*[8]. Et *Ecce levabo ad gentes manum meam, et ad populos exaltabo signum meum.* Tum capite XLII, eumdem compellans Christum, ac filium Pater, *Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium*, inquit[9], *ut aperires oculos cæcorum*, etc. *gloriam meam alteri non dabo, et laudem meam sculptilibus.* Sic Jeremias passim illam Christi gloriam, ac virtutem luculentissima testificatione prædicat. Ut cum ita loquitur : *Ad te gentes venient ab extremis terræ, et dicent; Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem, quæ eis non profuit*[10].

τοὺς οἴακας. προστίθησι δὲ καὶ λόγον τῷ ἔργῳ, καὶ οὔτε λέγει μόνον, οὔτε ἐργάζεται μόνον. ὁμοίως καὶ οἰκοδόμος παραστήσας τὸν μέλλοντα παρ' αὐτοῦ μανθάνειν πῶς τοῖχος ὑφαίνεται. δείκνυσι μὲν αὐτῷ διὰ τοῦ ἔργου, δείκνυσι δὲ αὐτῷ καὶ διὰ τοῦ λόγου. ὡσαύτως καὶ ὑφάντης, καὶ ποικιλτής, καὶ χρυσοχόος, καὶ χαλκοτύπος, καὶ πᾶσα τέχνη διὰ λόγων τε καὶ ἔργων ἔχει τὸν διδάσκοντα. ἐπεὶ οὖν καὶ αὐτὸς παρεγένετο παιδεῦσαι ἡμᾶς πᾶσαν ἀρετήν, διὰ τοῦτο καὶ λέγει τὰ πρακτέα, καὶ ποιεῖ.

a ORIG. lib. III *cont. Cel.* Ἐπέμφθη θεὸς οὖν λόγος, καθὸ μὲν ἰατρὸς, τοῖς ἁμαρτωλοῖς· καθὸ δὲ διδάσκαλος θείων μυστηρίων τοῖς ἤδη καθαροῖς, καὶ μηκέτι ἁμαρτάνουσιν.

b THEOPH. hom. XXVIII. Ἐπειδὴ τοῦ Κυρίου οἱ λόγοι, καὶ τῶν Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, ταῦτα τὰ τέσσαρα περιέχουσι, τὰς ἐντολὰς. καὶ τὰ δόγματα, καὶ τὰς ἐπαγγελίας, καὶ τὰς ἀπειλὰς, etc.

1 *Gen.* XXII, 18 et *Gal.* III, 19.— 2 *Gen.* XLIX, 10.— 3 *Psal.* II, 8.— 4 *Psal.* XXI, 28.— 5 *Psal.* LXXI.— 6 *Isa.* II, 2 et *Mich.* IV.— 7 Ib. v. 18.— 8 *Isa.* XLIX.— 9 *Isa.* XLII, 6.— 10 *Jer.* XVI, 19.

Et capite XXXI, insigniter illud exponit. Nec finis erit, si tam horum, quam reliquorum Prophetarum prædicta percensere voluero; quæ mentionem tantæ rei, ac mutationis expressissimam faciunt. Quorum pleraque collecta sunt ab antiquis, qui Christianam religionem hoc argumenti genere comprobarunt: præsertim ab Cypriano in libris *Testimoniorum contra Judæos*, et Eusebio Cæsariensi libro secundo *de Demonstratione Evangelica* : Augustino in libro XVII *de Civitate Dei*, et aliis locis, ut omittam cæteros, qui magno numero in eodem argumento versati sunt.

Item e Novo Testamento

XII. Jam in novo Testamento palam idipsum præ se Christus, et ejus Apostoli ferunt, eo spectasse illius adventum, ut ejecto diabolo, eique principatu mundi, ac gentium erepto, Deus ab omnibus agnosceretur, ac coleretur, tum Pater, tum ejus filius unicus. *Ego*, inquit[1], *veni, ut vitam habeant, et abundantius habeant*, etc. *Hæc est autem vita æterna ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum. Ego te clarificavi super terram : opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam*, etc. *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi*[2]. Rursus alio in loco : *Nunc judicium est mundi : nunc princeps hujus mundi ejicietur foras*[3]. Et Joannes idem : *In hoc apparuit filius Dei, ut dissolvat opera diaboli*[4]. Sic Trinitatis fidem et professionem, quam obscure, quasi per nebulam, Judæi illi veteres agnoverant, plenius apertiusque Christus tam per se, quam per suos Apostolos tradidit; eamque notissimo, et usitatissimo Sacramento, quasi militiæ Christianæ tesseram, illigavit : ut in libro *de Trinitate* secundo [5], aliisque meminimus. Ubi et illud observatum est[6], vocabulum ipsum *Patris* quatenus propria notione sumitur, et ad unigenam, consubstantialemque filium refertur, primum omnium hominibus indicasse; vel paucissimis certe cognitum palam expressisse Christum, idque ipsum nomen illud esse, interpretante Cyrillo, de quo apud Joannem ita loquitur[7] : « *Manifestavi nomen tuum hominibus : quos dedisti mihi*. Hoc autem est Trinitatis arcanum patefacere, cujus principium, et origo, et ἀνακεφαλαίωσις[8], Pater a Græcis theologis dicitur.

Testimonia Patrum.

XIII. Consentanea Scripturarum auctoritati placita sunt veterum theologorum, causam hanc reddentium, cur Dei filius humana carne vestitus ad nos venerit; uti gentes inanium numinum religionibus implicatas, ad veri Dei, hoc est sui, et Patris æterni, notitiam, et obsequium traduceret : « Propterea venit Dei filius, ait Chrysostomus, ut nos a tali cultu liberaret : ideo servi formam accepit, ut ab ista servitute nos eximeret[a]. » Et Hilarius in tertio libro, « maximum hoc opus filii fuisse scribit, ut Patrem cognosceremus.» Copiosa id oratione disputat Athanasius in libro *de Incarnatione Verbi Dei* : ubi satius fuisse dicit, nunquam procreari homines, neque ad imaginem Dei fieri, quam in tanta sui conditoris ignoratione, contemptuque vitam ducere, et alienis servire diis, vel dæmonibus potius. « Ecquid commodi creatori Deo, aut quænam ad eum gloria redit, si ab illo procreati homines non ipsum adorant, sed alios esse putant, qui sese condiderunt ? Inde enim consequens est, aliis potius, quam sibi, Deum illos fabricasse[b]. » Et paulo post : « Cum igitur quædam idolorum insania, et impietas orbem terrarum occupasset, ac Dei cognitio penitus lateret; ad quemnam attinebat mundum docere de Patre[c] ? » etc. in quibus provinciam tantam extricandi ab illa superstitione generis humani, comprimendæ grassationis dæmonum, et inveteratæ tyrannidis abolendæ, mortalium omnium captum excessisse docet. Bene autem inter cætera, quod Patris hominibus indicandi partes Filio convenisse præ omnibus asserit. « Hinc enim vultus Patris appellatur filius, ait Clemens Alexandrinus; utpote cum carniferum factum Verbum, sensuum quinario paternæ proprietatis monstrator fuerit[d]. » His ista præclara subjicit Athanasius : « Quandoqui-

a Chrys. hom. IV *in Joan.* Διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, ἵνα ταύτης ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ τῆς λατρείας· διὰ τοῦτο δούλου μορφὴν ἔλαβεν, ἵνα τῆς δουλείας ἐλευθερώσῃ ταύτης.

b Ath. Τί δὲ ὄφελος τῷ πεποιηκότι θεῷ, ἢ ποία δόξα αὐτῷ ἂν εἴη, εἰ οἱ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενοι ἄνθρωποι οὐ προσκυνοῦσιν αὐτῷ, ἀλλ' ἑτέρους εἶναι τοὺς πεποιηκότας αὐτοὺς νομίζουσιν; εὑρίσκεται γὰρ ὁ θεὸς ἑτέροις, καὶ οὐχ ἑαυτῷ τούτους δημιουργήσας.

c Ibid. Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰδωλομανία, καὶ ἀθεότης κατεῖχε τὴν οἰκουμένην, καὶ ἡ περὶ θεοῦ γνῶσις ἐκέκρυπτο, τίνος ἦν διδάξαι νὴν οἰκουμένην περὶ πατρός;

d Clem. V *Strom.* Ἐντεῦθεν πρόσωπον εἴρηται τοῦ πατρὸς ὁ υἱὸς, αἰσθήσεων πεντάδι, σαρκοφόρος ὁ λόγος γενόμενος, ὁ τοῦ πατρῴς μηνυτὴς ἰδιώματος.

1 *Joan.* x, 10.— 2 *Joan.* XVII, 3.— 3 *Joan.* XII, 31.— 4 I *Joan.* III, 8.— 5 Cap. VII.— 6 Vide l. V, cap. IV, § 4.— 7 *Joan.* XVII, 6.— 8 Vide IV *de Trin.* c. XV, parag. 14.

dem homines aversi a Dei contemplatione, ac velut in profundum demersi, defixis in terram oculis, in generatione, rebusque sensibilibus Deum inquirebant, ac mortales homines, et dæmones sibi deos fingebant : idcirco amans hominum, communisque Salvator omnium Dei Verbum sibi corpus assumit, et tanquam homo inter homines versatur : ac sensus hominum omnium occupat : ut qui corporeis in rebus inesse Deum cum animis suis reputarent, ex iis, quæ Dominus per opera corporis efficeret, veritatem intelligerent, ac per ipsum ad Patris se cogitationem attollerent[a]. »

XIV. Gregorius item Nyssenus, « propterea Deum in carne conspectum esse, et cum hominibus versatum ait ; ut ne amplius illi pro animi sui sententia de eo quod est opinarentur : neque collectas ex quibusdam conjecturis suspiciones pro veris, at firmis decretis haberent[b] : » de iis agens, quæ ad Deum pertinent; quæ ideo per se Deum hominem factum, elocutum esse dicit.

Cyrillus Alexandrinus *in Isaiam*. « Opus erat, inquit, omnino sapientia, et intelligentia iis qui aberraverant : qui ob insignem stoliditatem præ Creatore creaturam adorabant, ac lignis, et lapidibus deos inscribebant, etc. Hujusmodi enim erant gentium morbi ; sed per illum liberatæ sunt ; quippe sapientia locupletatæ sunt ab ipso, et intelligentes factæ sunt[c]. » Ea vis disciplinæ fuit, doctrinæque cœlestis a divino magistro in terras allatæ ; quæ eadem et religio et sapientia dicitur : Nam « in sapientia religio, et in religione sapientia est. Ergo non potest segregari, ait Lactantius[1] ; quia sapere nihil aliud est, nisi Deum verum justis, ac piis cultibus honorare ».

Augustinus vero in epistola tertia nominatim ideo dicit incarnatnm esse Deum, ut haberent homines, per quem, spretis abjectisque dæmonibus, ad Deum possent accedere. « Maxime vero, inquit, suæ Incarnationis exemplo id salubriter persuasit, ut quoniam homines plerique divinitatis avidi, per potestates cœlestes, quas deos putarent, ritusque vanos illicitorum non sacrorum, sed sacrilegiorum, ambiendum sibi arbitrarentur ad Deum, magis superbe, quam pie : qua in re pro angelis sanctis eis se dæmones superbiæ cogitatione supponunt : scirent homines tam proximum esse Deum pietati hominum, ad quem velut longe positum, per interpositas potestates ambiebant, ut hominem suscipere dignaretur ; et cum illo uniri quodammodo, ut ei sic coaptaretur homo totus, quemadmodum animæ corpus ». Et in libro *de vera Religione* capite LV. « Idipsum, inquit, actum est temporali dispensatione ad salutem nostram, ut naturam humanam ipsa Dei virtus, et Dei sapientia incommutabilis et consubstantialis Patri, et coæterna suscipere dignaretur ; per quam nos doceret, id esse homini colendum, quod ab omni creatura intellectuali et rationali colendum est. » De hac importata per Christum veri Dei notitia, lege Bernardum sermone VI *in Cantica*.

a CLEM. V *Str*. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἀποστραφέντες τὴν πρὸς τὸν θεὸν θεωρίαν, καὶ ὡς ἐν βυθῷ βυθισθέντες, κάτω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, ἐν γενέσει, καὶ τοῖς αἰσθητοῖς τὸν θεὸν ἀνεζήτουν, ἀνθρώπους θνητοὺς, καὶ δαίμονας ἑαυτοῖς θεοὺς ἀνατυπούμενοι· τούτου ἕνεκα ὁ φιλάνθρωπος, καὶ κοινὸς πάντων σωτὴρ, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐν ἀνθρώποις ἀναστρέφεται, καὶ τὰς αἰσθήσεις πάντων ἀνθρώπων προλαμβάνει, ἵνα οἱ ἐν σωματικοῖς νοοῦντες εἶναι τὸν θεὸν, ἀφ' ὧν ὁ κύριος ἐργάζεται διὰ τῶν τοῦ σώματος ἔργων, ἀπ' αὐτῶν νοήσωσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ δι' αὐτοῦ τὸν πατέρα λογίσωνται.

b NYSS. init. lib. I *cont. Eun*. Οὗτος ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, ἵνα μηκέτι οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὰς ἑαυτῶν γνώμας περὶ τοῦ ὄντος δοξάζωσι.

c CYR. lib. V, tom. II *in Esa*. Ἔδει γὰρ ἔδει σοφίας, καὶ συνέσεως τοῖς πεπλανημένοις, οἳ διὰ πολλὴν ἀβελτηρίαν προσεκύνησαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ξύλοις καὶ λίθοις ἐπεγράφοντο θεοὺς, etc. Ταῦτα γὰρ ἦν τὰ τῶν ἐθνῶν ἀῤῥωστήματα· λελύτρωνται δὲ δι' αὐτοῦ. πεπλουτήκασι γὰρ τὴν παρ' αὐτοῦ σοφίαν, καὶ συνετοὶ γεγόνασι : quæ Procopius imitatus quædam etiam exscripsit ad verbum.

1 Lact. l. IV, c. III.

CAPUT XI.

De duobus reliquis documentis summi magistri. 1. *Quorum alterum est; supremos bonorum, et malorum fines ostendere: quod olim perplexos diu philosophos habuit,* 2. *Alterum est viam docere qua ad summum finem, id est ad regnum cœlorum tenditur.* 3. *Hanc viam in illo sermone, quem in monte habuit, primum edocuit; tum ea quoque virtutum officia, quæ veteres philosophi tradiderant. Hanc porro doctrinam multo prolixius exemplo, quam sermone tradidit.* 6. *et* 7. *Quod veterum testimoniis asseritur.* 8. *Ideo omnium virtutum exempla in sese præbuit*: 9. *Imprimis humilitatis;* 10. *nec non obedientiæ, patientiæ, et cæterarum :* 11. *velut charitatis : quam ut ab hominibus exprimeret, homo est factus,* 12. *ut videri posset ab illis, et amari.* 13. *Tum spei;* 14. *cujus incitamenta ex Incarnatione Verbi multa, et eximia proficiscuntur.*

In quo sita hominis summa felicitas docuit Christus.

I. Sequitur alterum doctrinæ caput, cujus monstrandi gratia summus ad nos descendit magister, ut verum, ac sempiternum bonorum malorumque finem, certo, ac perspicue doceret. Hoc vero quam non solum optabilem, sed etiam necessarium illius adventum persuadeat, arguit pertinax, et inextricabilis ante istud tempus, tot sapientum hac de una re dissensio. Qui quidem ingenio pariter abundantes et otio, magnam partem in eo quærendo contriverunt ætatis, et occupationis suæ : adeo nullo successu, nec operæ pretio, ut opinionum conflictu, et multitudine, magis involutum et incertum quod a prioribus acceperat, quam explicatum quisque posteris tradiderit. Non est necesse persequi ista pluribus ; cum ad manum sit qui diligenter hoc argumentum tractavit, Augustinus in libro decimo-nono *de Civitate Dei* : qui tritum illud et celebre ex Varronis commentariis refert [1]; ad ducentas octoginta octo sectas contentione philosophorum controversiam illam esse perductam. Atqui divini doctoris institutione sic ea modo cognita, patefactaque res est, ut valde rudem et hebetum esse oporteat, qui interrogatus respondere nequeat, quis sit, et ubi quærendus sit « finis boni nostri, propter quem appetenda sunt cætera : ipse autem propter se ipsum : et finis mali, propter quem vitanda sunt cætera ; ipse autem propter seipsum [2] ». Utrumque nos Christus accurate perdocuit ; et summum ultimumque bonorum non in præsenti vita quærere, sed in futura sperare voluit : idque *regnum cœlorum* nominavit : quod ut vetus lex vel nulla, vel tenui admodum, et obscura significatione perstrinxerat : sic in nova dilucide, ac constanter annuntiavit, promisitque Christus. De quo non repetam hic ea, quæ alibi disputata sunt [3], quatenus *regnum cœlorum* in antiqua lege commemoratum non fuerit ; eoque nomine accusatus sit Pelagius quod dixisset, « Regnum cœlorum in veteri Testamento fuisse promissum. » Nam quod ad gentiles philosophos spectat, numquam hoc odorari potuerunt. « Deficiebat enim, ut recte Joannes Gersonius ait [4], volentibus ad altiora conscendere, scala creaturarum, per quam sempiterna Dei virtus, atque divinitas licet possit attingi, non tamen usquequaque. »

Necnon iter ad æternam felicitatem monstravit.

II. Tertium caput doctrinæ Christi, iter est ad beatæ immortalitatis, et illius regni cœlestis adeptionem : quod præstantissimus doctor verbo simul et exemplo monstravit hominibus. Ipse enim via est illa, quod inquirenti Thomæ respondit [5] : qui idcirco carnem suscepit, ut hominem Deum esse, ac divine agere doceret : quæ unica ratio est qua ad Deum, hoc est ad *regnum cœlorum*, quod Deus est ipse, pervenitur, « Totum denique Dei mei penes vos dedecus (ait Tertullianus [6] hæreticos contemptores, et obtrectatores humilis viæ istius alloquens) Sacramentum est humanæ salutis. Conversabatur Deus, ut homo divine agere doceretur. Ex æquo agebat Deus cum homine, ut homo ex æquo agere cum Deo posset. Deus pusillus inventus est, ut homo maximus fieret. »

Eodem respicit, quod Cyrillus Alexandrinus scribit, « similitudinem nostram utiliter subiisse Dei filium unigenitum, ut arcanam Dei, ac Patris voluntatem retegens, spirituales adoratores efficeret, non figurarum adumbrationibus addictos amplius ; neque legem, quæ nihil perfectum reddere poterat, amplectentes : sed ut, quia Deus est spiritus,

1 Aug. XIX *de Civ.* c. I.— 2 Ib.— 3 Tom. IV l. *de Pel. et Semipel.* c. VI, § 13.— 4 Gers. III par. oper. l. I Pro. II, col. 12.— 5 *Joan.* XIV, 6.— 6 Tert. II *cont. Marc.* c. XXVII.

in spiritu, et veritate nos ipsum adorare studeamus, et colere [a]. »

Sic illam *sanctorum* [1], hoc est ad sancta sanctorum, *viam nondum propalatam* aperuit Christus : quippe sanctorum vocabulo significari cœlum, interpretatur Chrysostomus, Græcique cæteri.

Et media ad illam capessendam.

III. Quæ via inusitata hactenus, et invia, primum exposita est in illo mirabili sermone, quem in monte Christus ad discipulos habuit *. Hunc enim « sermonem omnibus præceptis, quibus Christiana vita informatur, esse perfectum », ait Augustinus in libro primo ad eumdem [2]. Cujus eo fructus pertinet, in quod intentus Dei filius, « duxit hanc vitam : ut tibi ostenderet, quam sit contemnenda quam diligebas, et quam sit speranda, quam non credebas », ut ait Augustinus [3]. Hinc *regni cœlorum*, hoc est finis ultimi, veræque felicitatis, cujus gustus paucissimorum hactenus palato sapiebat, crebro meminit in eo sermone Christus sive id proprio appellans nomine, sive figuratis vocabulis significans. Viam autem, qua ad illud contenditur, peræque mortalibus inauditam, et ignotam, præterquam, si forte, paucis quibusdam, et eximiis, eadem in schola patefecit, voluntariam paupertatem, luctum, vexationem, et malorum omnium, acerbitatumque tolerantiam ; ut de iis sileam, quæ supra præcepti necessitatem sponte capessenda proposuit ; quæ *Evangelica consilia* nominantur ; ac neque facilibus, neque mediocribus virtutum officiis constant : et antiquis sanctis sub naturæ, vel Mosaica lege degentibus usui minime fuerunt.

At non illa duntaxat nova et ardua documenta Christus magisterio suo complexus est : sed ea insuper omnia, quæ vel a profanis sapientibus, ac philosophis utiliter in commune posita humano generi præcepta fuerant. Ita censet Augustinus in epistola tertia : ubi postquam duo illa, quæ supra commemoravi, Incarnationis Christi commoda retulit, *magisterium*, et *adjutorium*, de priore ita loquitur, « Magisterium quidem, ut ea quæ hic ante dicta sunt utiliter vera, non solum a Prophetis sanctis, qui omnia vera dixerunt, verumetiam a philosophis, atque ipsis poetis, et hujuscemodi auctoribus litterarum, quos multa vera falsis miscuisse quis ambigat ? illius etiam in carne præsentata confirmaret auctoritas, propter eos qui illa non possent in ipsa intima veritate cernere, atque discernere : quæ veritas et antequam hominem assumeret, ipsa aderat omnibus, qui ejus participes esse potuerunt ». Nam, ut Tertullianus libro *de carne Christi* capite secundo scribit, « Christo servabatur omnia retro occulta nudare, dubitata dirigere, prælibata supplere, prædicata repræsentare ».

IV. Arnobius vero latius Christi scholam, ac doctrinam porrigit : ut præter illa, quæ ad virtutem, et salutem proxime attinent, etiam naturalium rerum causas, atque origines docuerit. Nam Christi beneficia, et in humanum genus illata bona recensens, ob quæ divinos ab illis honores multo justius promeritus fuerit, quam ob vini, vel frugum, ac cæterarum commoditatum usus repertos, Bacchus, ac Ceres, aliique mortales : ita de Christo narrare pergit [4]: « Qui velut cæcos passim, ac sine ullo rectore gradientes, ab deruptis, ab deviis, locis planioribus reddidit. Qui, quod frugiferum primo atque humano generi salutare, Deus monstravit quid sit, quis, quantus, et qualis, qui profundas ejus, atque inenarrabiles altitudines (quantum nostra quivit mediocritas capere) et intelligere permisit, et docuit. Qui quo auctore, quo patre mundus iste sit constitutus, et conditus, fecit benignissime scire. Qui nativitatis ejus exprompsit genus, et nullius aliquando cognatione præsumptum materia illius [b]. Unde ignibus solis genitalis fervor adsciscitur : cur Luna semper in motu, etc. Animalium origo quæ sit : rationes quas habeant semina : quis ipsum finxerit hominem, quis informarit, vel ex materiæ quo genere constructionem ipsam conformaverit corporum : quid sit sensus,

a Cyr. dial. I *de Trin.* Ὑπέδυ χρησίμως τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοιότητα ὁ μονογενὴς, ὡς ἂν τὴν ἀπόῤῥητον τοῦ θεοῦ, καὶ πατρὸς διεκκαλύπτων θέλησιν, πνευματικοὺς ἀποδείξῃ προσκυνητὰς, οὐ τύπων ἀποσκίασμασι προσκειμένους ἔτι, καὶ τὸν οὐδέν τελειοῦν ἰσχύοντα προσιεμένους νόμον. ἀλλ' ἵν', ἐπείπερ ἐστὶ πνεῦμα ὁ θεὸς, ἐν πνεύματι. καὶ ἀληθείᾳ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ προσκυνεῖν τε ἅμα, καὶ λατρεύειν ἐπειγώμεθα.

b Forte Cogitatione præsumptum, materiam illius.

* Hinc veteres Christiani in Sarcophagis suis Christum in monte Apostolos docentem quam sæpissime exhibent. Vide Aringhii, et Bottarii Romam subterraneam. F. A. Z.

1 *Hebr.* IX, 8.— 2 Tom. IV.— 3 Aug. in *Ps.* CXLVII.— 4 Arn. l. I Vide et l. II sub. init.

quid anima », etc. Quæ omnia Christum docuisse cum dicit, non ad Evangelium, novamque legem respicit ; sed ad totum Christianæ religionis apparatum, qui veteris ac novi Testamenti litteras amplectitur : quarum priores, præsertim Mosaicæ, mundi, ejusque partium origines, et naturas explicant. Adde quod universa per Christum, hoc est Dei Verbum, procreata sunt, et eodem aspirante, ac loquente, in divinis Scripturis edita.

V. Sequuntur apud Arnobium, quæ propria sunt disciplinæ Dei et hominis Christi, et a nobis paulo ante significata. « Qui (quod omnia superavit, et transgressum est munera) ab religionibus nos falsis religionem traduxit ad veram. Qui ab signis inertibus, atque ex vilissimo formatis luto, ad sidera sublevavit et cœlum : et cum Domino rerum Deo supplicationum fecit verba, atque orationum colloquia miscere. » Tum de idolorum inanitate quibusdam interpositis, « Nunc doctore tanto, inquit, in vias veritatis inductus, omnia ista quæ sint scio : digna de dignis sentio, contumeliam nomini nullam facio divino : et quid cuique debeatur vel personæ, vel capiti, inconfusis gradibus, atque auctoritatibus tribuo. » Hac igitur de causa « missus est a Deo Patre filius, ut Arnobii quoque discipulus testatur [1]; ut universis gentibus, quæ sub cœlo sunt, singularis, et veri Dei sanctum mysterium revelaret, ablatum perfido populo, qui adversus Deum sæpe deliquit.» Idemque postea[2], « filium suum legasse ad homines asserit Patrem, ut eos converteret ab impiis, et vanis cultibus, ad cognoscendum, et colendum verum Deum : item ut eorum mentes ab stultitia ad sapientiam ; ab iniquitate ad justitiæ opera traduceret. Hæ sunt viæ Dei, in quibus ambulare eum præcepit : hæc præcepta, quæ servanda mandavit. » Filio, inquit, ista Pater non verbis tantummodo præscribere, ac docere ; sed vita, atque factis exprimere præcepit ad humani generis imitationem. In quo docendi genere potissimum excellentis illius magisterii forma consistit. Hanc enim libentius, ac diutius exercuit Christus, ac tum ab ea vitæ curriculum est exorsus ; tum in eam multo etiam illustrius, admirabiliusque desiit : atque illa prostremo causa princeps Incarnationis, ac totius οἰκονομίας, ab antiquis Patribus jure constituitur.

Quæ omnia prolixius exemplo quam verbis tradidit.

Dispensationis

VI. Nam cum universæ illius administrationis finis et scopus ad electorum, sive prædestinatorum, salutem referatur ; constat istos ipsos non alio modo, quam exprimenda in sese unigeniti illius imagine, hoc est exemplaris hujus imitatione compotes salutis, ac felicitatis fieri. *Nam quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus* [3].

Eleganter, ut solet, illius exemplaris, et ad hoc formandum, Incarnationis usum, ac necessitatem describit Augustinus[4]. « In ipso, inquit, ambulantes tendimus ad ipsum : quia factus est nobis via temporalis per humilitatem, quæ mansio nobis æterna est per divinitatem. Quoniam quippe spiritibus mundis intellectualibus, qui superbia non lapsi sunt, in forma Dei, et Deo æqualis, et Deus præbet exemplum : ut se idem exemplum redeundi etiam lapso præberet homini, qui propter immunditiam peccatorum, pœnamque mortalitatis, Deum videre non poterat, semetipsum exinanivit, non mutando divinitatem suam, sed nostram mortalitatem assumendo : et formam servi accipiens, venit ad nos in hunc mundum, qui in hoc mundo erat : quia mundus per eum factus est : ut exemplum sursum videntibus Deum, exemplum deorsum mirantibus hominem ; exemplum sanis ad permanendum, exemplum infirmis ad convalescendum, exemplum morituris ad non timendum, exemplum mortuis ad resurgendum esset in omnibus ipse primatum tenens. Quia enim homo ad beatitudinem sequi non debebat nisi Deum, et sentire non poterat Deum, sequendo Deum hominem factum, sequeretur simul et quem sentire poterat, et quem sequi debebat. »

Simile quiddam et alio in loco apud eumdem legitur. « Hominem, ait[5], sequi non debebant homines : homo sequendus non erat qui videri poterat. Ut ergo exhiberetur homini et qui ab homine videretur, et quem homo sequeretur, Deus factus est homo. » Vide librum ejusdem *de utilitate credendi*, cap. XV.

VII. Apud Joannem Damascenum in *Eclogis* nondum editis, citatur Chrysostomi locus apprime huc attinens. « Quoniam hominum, inquit, imbecillitas hebetes habens oculos animæ, in dissimilitudinis caliginem inciderat ; nec ratio expediri ulla poterat,

1 Lact. l. IV, c. XII.— 2 Ib. c. XIV.— 3 *Rom.* VIII, 29.— 4 Aug. VII *de Trin.* c. III.— 5 Ser. LII *de Div.* c. II.

qua quis purum Dei lumen mentis acie pervideret, Dominus corpus nostrum suscepit, divinitati miscens humanitatem sine ulla passione : atque ita sese nobis velut scopum proposuit optimæ vitæ rationem, idonee, per semetipsum ostendens. Quemadmodum artifices quæ discenda sunt, alia verbis, alia operibus ipsis per seipsos monstrando, discipulos suos instruunt[a].» Nimirum « per illam susceptionem hominis id actum est, ut quædam nobis disciplina vivendi, et exemplum præcepti, sub quarumdam sententiarum majestate, ac perspicuitate insinuaretur[1], » ut ait Augustinus.

Athanasius porro doctore, et exemplari nobis opus fuisse dicit stabili, et mutationis experte : « Ut homines immutabilem Verbi justitiam, formulam, et exemplum haberent ad virtutem[b]. » Nam nemo præter Deum est in bono fixus, et ἀναμάρτητος. Itaque « necesse est, si communionem habere cum ipso cupimus, ut scribit Dionysius, nos in divinissimam illius in carne vitam intueri, et ejusdem expressa similitudine, ad impeccantiæ sacræ divinum, et ab omni macula purum habitum recurrere[c]. » Atque ut ex Leonis Papæ præcepto[2], « toto cordis affectu conformari Redemptori nostro per illius exempla nitamur. Nihil enim non ad nostram salutem aut egit, aut pertulit : ut virtus, quæ inerat capiti, inesset etiam et corpori. » Tum et recte Clemens Alexandrinus hortatur, « redamandus est a nobis ille, qui pro sua in nos charitate, dux et magister fuit optimæ vitæ : nec non ex ejus voluntatis præceptis via nostra gubernanda : ut non solum imperata faciamus, aut interdicta caveamus ; sed etiam imagines alias vitando, alias quam maxime consequi possumus, imitando, Pædagogi opera imitando referamus : ut quod ad imaginem etsimilitudinem dicitur, ille in nobis absolvat[d]. »

VIII. Quam etiam ob causam Christus omnes honestatis partes, omniaque virtutum in se officia repræsentavit : atque, ut Philo Carpathius adnotat ad illa *Cantici Canticorum* verba : « *Ostende mihi faciem tuam : sonet vox tua in auribus meis*[3], Huic sponsæ seipsum ostendere volens, nebulæ instar, se corpore circumtexit, sub eoque seipsum occuluit ; ut propriæ sponsæ omnino se demonstraret per omnes virtutum gradus, per patientiam, et puritatem ; ut pietatis formam, et exemplar humilitatis haberet[4].» Cui accinit Ambrosius[5], eoque *Proverbiorum* illud accommodat : *Dominus creavit me principium viarum suarum, in opera sua*[6]. Ac principium idcirco dici asserit, « quia uniuscujusque virtutis auctor, quia Ecclesiæ caput est, etc. Ideo enim carnem suscepit, ut ad cœlum nobis sterneret iter, etc. Principium itaque nostræ virtutis est Christus : principium integritatis, patientiæ, humilitatis, etc. Ex illo enim accepit virtus unaquæque principium. Et ideo ut hæc virtutum genera disceremus, filius datus est nobis, cujus principium super humerum ejus. Principium illud crux Domini est, principium fortitudinis, quo via sanctis est reserata martyribus ad sacri certaminis passionem. »

Quocirca omnium virtutum exempla in se exhibuit.

Hoc argumenti genere crebro, ac libenter usi sunt veteres theologi adversus Arianorum impietatem ; qui « infirmitates adsumptæ carnis » ad infringendam divinitatis fidem adhibebant. Audiamus unum modo ex omnibus Faustinum. « Ille, si factus homo non servasset, inquit[7], quam docere venerat, disciplinam, non bonum magisterii dedisset exemplum. Quis enim discipulorum servare conaretur,

a Chrys. apud Damasc. *in Eclog.* tit. III. Ἐπειδὴ τῶν ἀνθρώπων ἡ ἀσθένεια τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς ἀμβλυώττουσα εἰς τὸν τῆς ἀνομοιότητος ζόφον κατέπεσε, καὶ οὐκ ἦν ὅπως τις τὸ καθαρὸν τοῦ Θεοῦ φῶς τῇ διανοίᾳ κατίδοι, ὁ Κύριος τὸ ἡμέτερον ἀνείληφε σῶμα, θεότητι τὴν ἀνθρωπότητα κεράσας ἀπαθῶς, σκοπὸν ἡμῖν ἑαυτὸν προτέθεικεν, ὑφήγησιν αὐτάρκη τῆς ἀρίστης ζωῆς δι' ἑαυτοῦ καταθέμενος· ὥσπερ οἱ δημιουργοὶ τῆς μαθήσεως τὰ μὲν τοῖς λόγοις, τὰ δὲ τοῖς ἔργοις αὐτοῖς δι' ἑαυτῶν παραδείξαντες προβιβάζουσιν.

b Athan. orat. II. Ἵνα τὸ ἀμετάβλητον, τῆς τοῦ λόγου δικαιοσύνης ἔχωσιν εἰκόνα, καὶ τύπον πρὸς ἀρετὴν οἱ ἄνθρωποι.

c Dion. *Eccl. Hier.* cap. III. Χρὴ γὰρ ἡμᾶς, εἰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐφιέμεθα κοινωνίας, εἰς τὴν θειοτάτην αὐτοῦ κατὰ σάρκα ζωὴν ἀποσκοπεῦσαι, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ἀφομοιώσει, τῆς ἱερᾶς ἀναμαρτησίας εἰς τὴν θεοειδῆ, καὶ ἀλώβητον ἕξιν ἀναδραμεῖν.

d Clem. I *Pæd.* cap. III. Καθήκει δ' ἡμῖν ἀνταγαπᾷν μὲν τὸν καθηγούμενον ἀγαπητικῶς ἀρίστου βίου· βιοῦν δὲ πρὸς τὰ διαγτάγματα τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως, οὐ μόνον ἐπιτελοῦντας τὰ προσταττόμενα, ἢ παραφυλάττοντας τὰ ἀπαγορευόμενα, ἀλλὰ καὶ τῶν εἰκόνων τὰς μὲν ἐκτρεπομένους, τὰς δὲ, ὡς ἔνι μαλίστα μιμουμένους, ἐπιτελεῖν καθ' ὁμοίωσιν τὰ ἔργα τοῦ παιδαγωγοῦ, ἵνα δὴ, τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν πληρώσῃ.

1 Aug. ep. CCLXVIII.— 2 Leo. s. XIII *de Pass.*— 3 *Cant.* II, 14.— 4 Phil. Car. t. I *Bibl. P.* col. 176.— 5 Amb. III *de Fide* c. IV.— 6 *Prov.* VIII.— 7 Faust. l. *cont. Ar.* c. III, t. IV *Bibl. Patr.* col. 681.

quod non magister ipse servasset factus ut homo : cum hodie jam quicumque servat, ipsius exemplo relevetur, ut servet ? »

Maxime humilitatis.

IX. Ex omnibus porro virtutibus, unius maxime commendare nobis exempla Christus, et ad imitandum proponere in vita sua voluit; quam mundi sapientes, ac philosophi penitus ignorarunt ; ut ne nomen quidem ullum, quo eam significarent, Latino vel Græco nobis sermone reliquerint. Hanc nos Christiani *humilitatem* vocamus, hoc est sui et honoris humani, ac gloriæ despicientiam : quæ principatum tenet Christianæ disciplinæ, ac cœlestis, divinique magisterii. « Itaque sicut rhetor ille nobilissimus, ait Augustinus [1], cum interrogatus esset, quid ei primum videretur in eloquentiæ præceptis observari oportere, pronuntiationem dicitur respondisse : cum quæreretur quid secundo, eamdem pronuntiationem : quid tertio, nihil aliud quam pronuntiationem dixisse : si interrogares, et quoties interrogares de præceptis Christianæ religionis, nihil me aliud respondere nisi humilitatem liberet, et si forte alia dicere necessitas cogeret. » At vero philosophis, ut paulo ante scribit, « omnibus defuit divinæ humilitatis exemplum, quod opportunissimo tempore per Dominum nostrum Jesum Christum illustratum est : cui uni exemplo in cujusvis animo ferociter arrogantis, omnis superbia cedit, et frangitur, et emoritur. »

Obedientiæ et patientiæ

X. Hoc idem documentum humilitatis, nec non comitum hujus, obedientiæ, patientiæque, in Incarnatione Dei filii præcipue spectatum, illustrat Augustinus idem in libro XIII *de Trinitate* [2], et in sermone LXXIV *de Tempore:* quem locum præterire non possum. « Propter hoc, inquit [3], cum Deus esset, homo factus est, ut se homo hominem cognosceret. Magna medicina. Hæc medicina si superbiam non curat ; quid eam curet, nescio. Deus est, et fit homo. Seponit divinitatem, id est, quodammodo sequestrat, hoc est, occultat quod suum erat ; quod apparet, acceperat. Fit ille homo, cum sit Deus ; et non se agnoscit homo hominem, id est, non se mortalem agnoscit, non se agnoscit fragilem, non se agnoscit ægrotum, ut quærat vel ægrotus medicum ; sed, quod est periculosius, sanus sibi videtur. »

Sic in libro *de Agone Christiano* [4], capite XI. « Hæc medicina, inquit, hominum tanta est, quanta non potest cogitari. Nam quæ superbia sanari potest, si humilitate filii Dei non sanatur ? Quæ avaritia sanari potest, si paupertate filii Dei non sanatur? Quæ iracundia sanari potest, si patientia filii Dei non sanatur ? Quæ impietas sanari potest, si charitate filii Dei non sanatur ? » Denique « ille justus venit ad nos peccatores, ut ex peccatoribus faceret justos : pius venit ad impios, ut nos faceret pios : humilis venit ad superbos, ut ex superbis faceret humiles, » ait Ambrosius, ut quidem inscribitur sermone secundo. De hoc humilitatis magisterio, vide Augustinum in tractatu *ad Psalmum* XXXI [5], ubi hanc humilitatis viam hujus mundi sapientibus ignotam ab Christo primitus traditam fuisse probat.

Spei ac charitatis.

XI. Præclara quoque virtutum cæterarum documenta, maxime duarum de tribus, quas *Theologicas* vocant, in eodem Christi magisterio constituta sunt, charitatis, ac spei : de quibus innumera sunt, sed in promptu posita; et idcirco minime hic exscribenda testimonia Scripturæ. Pauca quædam ex antiquorum Patrum scriptis referam : magis ut non omissa prorsus rei tantæ mentio, quam ut accuratius tractata videatur. Primus in medium veniet pulcherrimus Petri Chrysologi locus e sermone CXLVII, in quo finem Incarnationis, totiusque Christi administrationis illum a Deo spectatum esse disputat, ut homo, qui Deum non videns, dura servitute, ac pavore tenebatur, coram illum intuendo, « Deum diligere disceret, non timere ; amando colere, non pavere. » Quippe nihil tam concupiscere Dei cultores, quam « ut ipsum videant. Denique et ipsi gentiles ob hoc simulacra finxerunt, ut in ipsis erroribus, oculis cernerent quod colebant. Sciens ergo Deus visendi se desiderio cruciari, lassarique mortales, unde se visibilem faceret hoc elegit, quod esset et terrenis magnum, et non minimum supernis. »

XII. Huc illa pertinet Anastasii Sinaitæ alibi a nobis notata sententia [6], Deum nec ab Angelis, nec ab ulla creata re alia posse conspici ut est in se, hoc est ipsam ejus essentiam : et idcirco uti tandem videri quoquo modo posset, visibilem se assumpta carne fecisse. Quod etsi est falsum, et a nobis merito castigatum : tamen si ad solos homines præsertim hoc in vitæ statu degentes referatur, cum eo quadrat quod ab Chrysologo dicitur : nec non a Bernardo, qui in sermone

1 Ep. LVI.— 2 Cap. XVII.— 3 Aug. ser. LXXXIV *de Temp.* c. VII.— 4 Tom. II.— 5 Aug. in *Ps.* XXXI.— 6 Lib. VII, c. VI et I. I *de Angel.* c. VIII.

secundo *in Cantica* copiose describit, « ardorem desiderii patrum suspirantium Christi in carne præsentiam : » quod *osculum* illud interpretatur, cujus sponsa ingenti desiderio flagrabat. Et in sermone XX. « Ego, inquit, hanc arbitror præcipuam invisibili Deo fuisse causam, quod voluit in carne videri, et cum hominibus homo conversari; ut carnalium videlicet, qui nisi carnaliter amare non poterant, cunctas primo ad suæ carnis salutarem amorem affectiones retraheret, atque ita gradatim ad amorem perduceret spiritualem.» Sunt et alia ejusdemmodi in nonnullis Bernardi sermonibus, maxime in tertio *de Natali Domini*, et in sermone quodam *de diligendo Deo*.

Eximium hac de re Maximi martyris dictum est in *Capitibus theologicis*. Ubi postquam docuit[1], φιλαυτίαν, id est *amorem sui*, principium, ac matrem esse malorum omnium, ac vitiorum, demum asserit, « Deum ejus rei gratia hominem esse factum, ut naturam hominum ad seipsum cogeret, et ejus impetum sisteret, quo male in semetipsum rapitur : vel potius seditiose contra se tumultuatur, ac dividitur, nec statum, aut stabilitatem habet ullam, propter temerariam in unaquaque re animi commotionem[a]. » Auget vero charitatis illecebram beneficii magnitudo ex vilitate et indignitate partus, et natalis, ac cæterarum imbecillitatum. « Hæc si quis indigna Deo recolit, ait Hilarius[2], ex eoque Leo papa[3], tanto se majoris beneficii obnoxium confitebitur, quanto minus hæc Dei convenerint majestati. »

Spei et fiduciæ incrementum dedit nobis Incarnatio.

XIII. De spei, ac fiduciæ robore, et incremento, quod divinus magister excitare in nobis mutua naturarum communione voluit, permulta sunt tum in sacris libris, tum in veterum monimentis Patrum pie, et sententiose dicta. Pauli vero præsertim Apostoli refertæ sunt epistolæ talibus dictis, ut in capite octavo *ad Romanos*; tum Joannis canonica prima ; ut de Evangeliis, ac reliquis taceam. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* ait Paulus[4], *qui etiam proprio filio suo non pepercit*; *sed pro nobis omnibus tradidit illum*, *quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?* Et apud Joannem Christus ipse[5]. *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret : ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Et alibi Joannes idem : *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater ; ut filii Dei nominemur, et simus*, etc. *Charissimi, nunc filii Dei sumus* ; *et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus : quoniam videbimus eum sicuti est*[6]. Proinde quemadmodum hortatur Augustinus[7], « Erigat spem suam genus humanum, et recognoscat naturam suam, et videat quantum locum habeat in operibus Dei, » ac deinceps, totoque adeo illo capite, elegantibus, gravibusque sententiis humanam fiduciam ex eodem Dei in nos beneficio firmiorem facit.

XIV. Plena est etiam epistola CXX ejusdem *ad Honoratum*, similibus incitamentis : cujus epistolæ inscriptio est *de gratia Novi Testamenti*. Ex qua illud unum afferam, quod inter alia Martinus papa in Lateranensi synodo contra Monotheletas protulit[8] : « O homines! nolite desperare vos fieri posse filios Dei ; quia et ipse Filius Dei, hoc est Verbum Dei, caro factum est, et habitavit in nobis. Reddite vicem, efficimini spiritus, et habitate in illo, qui caro factus est, et habitavit in vobis. Neque enim jam desperandum est, participatione Verbi fieri posse homines filios Dei, quando Filius Dei participatione carnis factus est filius hominis. » Et in libro XIII *de Trinitate*[9], verba illa expendens Apostoli. *Si enim cum inimici essemus*[10], *reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus* ; *multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius* : ita concludit : « Quis enim dubitat daturum amicis vitam suam, pro quibus inimicis dedit mortem suam ? » Et paulo ante[11] : « Quid enim tam necessarium fuit ad erigendam spem nostram, mentesque mortalium conditione ipsius mortalitatis abjectas, ab immortalitatis desperatione liberandas, quam ut demonstraretur nobis, quanti nos penderet Deus, quantumque diligeret? » Nec illud omittendum ex eodem Augustino Prosperi[12] : « Deus homo factus est, quod futurus est homo, propter quem Deus factus est homo ? Non enim tam immitis

a MAXIM. cap. XLVII. Ὁ φιλάνθρωπος θεὸς διὰ τοῦτο γέγονεν ἄνθρωπος, ἵνα τὴν φύσιν τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἑαυτὸν συναγάγῃ, καὶ στήσῃ τοῦ φέρεσθαι κακῶς πρὸς ἑαυτήν, μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτῆς στασιάζουσάν τε, καὶ μεμερισμένην, καὶ μηδέμιαν ἔχουσαν στάσιν, διὰ τὴν περὶ ἕκαστον τῆς γνώμης ἀστάθμητον κίνησιν.

1 Maxim. *Cen. Theol.* XXXI.— 2 Lib. VII *de Trinit.*— 3 Epist. XCVII *ad Deo. Imp.* c. III.— 4 *Rom.* VIII, 31.— 5 *Joan.* III, 16.— 6 I *Joan.* III, 1.— 7 Lib. *de Agon. Chr.* c. I.— 8 Later. Syn. secr. II ex epist. Aug. CXX, cap. IV Vide et Aug. tract. in *Psal.* CIX.— 9 Aug. l. XIII *de Trin.* c. XVI.— 10 *Rom.* V, 10.— 11 Lib. XIII *de Trin.* c. X.— 12 Prosp. sent. CCCL.

est Dominus, ait Manualis auctor[1], ut non diligat carnem suam, membra sua, et viscera sua. » « Et insolens quidem, ut cum Hilario dicam[2], hic forte humanæ spei erit sermo, sed non erit infidelis : quia quamvis hoc sperare temerarium sit, tamen non credidisse irreligiosum est, ut idem, atque unus nobis et spei auctor sit, et fidei. » Quippe « suscepit mortem, ait Zeno Veronensis [3], ut ea devicta resurgens, homini per hominem quem gerebat, et spem vincendæ mortis afferret, et eum ad præmia immortalitatis admitteret. »

XV. Accedat et Richardus Victorinus ad superiora illa sumpta ex Augustino respectans : « Quis ergo diffidat, inquit[4], imo quis merito non præsumat, hominem per Deum participem posse et debere fieri divinitatis, si Deus propter homines factus est particeps nostræ humanitatis ? » Quæ videri possunt ex illis Chrysostomi expressa verbis homilia secunda *in Matthæum*. « Si de rebus tuis dubitas, inquit, ex illius rebus etiam credenda ista persuade tibi. Etenim multo difficilius est, ut humano modo et sensu istud usurpem, Deum hominem fieri, quam hominem, filium Dei. Cum igitur audieris filium Dei filium esse Davidis et Abrahami, cave dubites, quin, et tu filius Adami, filius Dei sis futurus. Non enim temere ac frustra tantopere seipsum abjecisset, nisi nos in altum vellet educere[a]. »

Non absimilis est Petri Chrysologi sententia ; quæ pleraque hactenus exposita Incarnationis commoda, et ornamenta in humanum derivata genus, acervatim congerit : « Quid est magis tremendum, ait[5], quod se dedit terris Deus, aut quod vos dat cœlo ? quod societatem carnis intrat ipse, aut quod vos facit consortium divinitatis intrare? quod mortem sumit ipse, aut quod vos resumit ex morte ? quod ipse in vestram nascitur servitutem, aut quod vos sibi gignit in liberos? quod suscipit paupertatem vestram, aut quod vos sibi facit hæredes, sui unici cohæredes? Est utique terribilius, quod terra transfertur in cœlum, homo deitate mutatur ; servitutis sors dominationis jura sortitur. Sed hoc quamvis metuendum sit, tamen quia non docentem respicit, sed jubentem, accedamus, filioli, quo vocat charitas, trahit amor, invitat affectio : Deum Patrem viscera sentiant, vox personet, loquatur lingua, spiritus clamet, et totum quod est in nobis, respondeat gratiæ, non timori, quia qui judicem mutavit in Patrem, amari voluit, non timeri. » Vide Joannem Damascenum illa eadem Incarnationis præmia colligentem in quarto libro *de fide*, capite IV.

XVI. Rursus perbrevi compendio, sed accurato, summam doctrinæ Christi comprehendit Augustinus, initio epistolæ LXX. « Qui propterea hic exhonoratus, atque crucifixus est, inquit, ut doceret nos bona hujus sæculi magis contemnere, quam diligere : et hoc amare, et sperare ab illo, quod in sua resurrectione monstravit. » Hoc enim duplici capite omnia continentur, quæ hactenus in Christi magisterio notavimus ; quæque bonorum fine ultimo, ac summo, et via, qua ad illum pervenitur comprehendi docuimus. Et in libro *de vera religione*, capite XVI. « Satellites voluptatum, inquit, divitias perniciose populi appetebant : pauper esse voluit. Honoribus, et imperiis inhiabant ; rex fieri noluit. Carnales filios magnum bonum putabant : tale conjugium, prolemque contempsit. Contumelias superbissime horrebant : omne genus contumeliarum sustinuit. Injurias esse intolerabiles arbitrabantur : quæ major injuria, quam justum, innocentemque damnari? Dolores corporis execrabantur : flagellatus, atque cruciatus est. Mori metuebant : morte mulctatus est. Ignominiosissimum mortis genus crucem putabant : crucifixus est. Omnia quæ habere cupientes non recte vivebamus, carendo vilia fecit. Omnia quæ vitare cupientes a studio deviabamus veritatis, perpetiendo dejecit. Non enim ullum peccatum committi potest, nisi dum appetuntur ea, quæ ille contempsit, aut fugiuntur, quæ ille sustinuit. Tota itaque vita ejus in terris per hominem, quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit. Resurrectio vero ejus a mortuis, nihil hominis perire naturæ, cum omnia salva sunt Deo, satis indicavit : et quemadmodum cuncta ser-

a Chrys. hom. II *in Matth.* Εἰ δὲ ἀμφιβάλλεις περὶ τῶν σῶν, ἀπὸ τοῦ ἐκείνου καὶ ταῦτα πίστευε· πολὺ γὰρ δυσκολώτερον, ὅσον εἰς ἀνθρώπινον λογισμὸν, θεὸν ἄνθρωπον γενέσθαι, ἢ ἄνθρωπον, υἱὸν θεοῦ χρηματίσαι. ὅταν οὖν ἀκούσῃς, ὅτι υἱὸς τοῦ θεοῦ, υἱὸς τοῦ δαβὶδ ἐστι καὶ τοῦ Ἀβραὰμ, μὴ ἀμφίβαλλε λοιπὸν. ὅτι καὶ σὺ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀδὰμ, υἱὸς ἔσῃ τοῦ θεοῦ. οὐδὲ γὰρ εἰκῇ, καὶ μάτην τοσοῦτον ἑαυτὸν ἐταπείνωσεν, εἰ μὴ ἔμελλεν ἡμᾶς ἀνυψοῦν.

1 Cap. XIII in Appen. t. IX Aug.— 2 Hil. l. IX *de Trin.*— 3 Zeno Veron. ser. *de Spir. et corp.*— 4 Rich. I *de Emm.* c. XIII.— 5 Chrys. ser. LXVII.

viant creatori suo, sive ad vindictam peccatorum, sive ad hominis liberationem: quamque facile corpus animæ serviat, cum ipsa subjicitur Deo. »

CAPUT XII.

1. *Colligitur ex superioribus necessariam Incarnationem fuisse Filii Dei; præsertim quod alia remedia incassum adhibita fuissent, maxime Lex vetus.* 2. *De hac Manichæorum error perstringitur, qui Legem negant ob id datam Judæis, ut eorum saluti consuleretur.* 3. *Quibus nonnulli Patres opponuntur.* 4. *De necessitate Incarnationis, quæ veterum auctoritatibus adstruitur.* 6. *Rationes quædam necessitatis illius a Patribus allatæ: velut quod impeccabilem eum oportuerit esse, qui pro hominibus satisfaceret. Ideo nec homines, nec Angelos potuisse satisfacere.* 9. *Alia ratio, quia Spiritum sanctum, et adoptionem filiorum nulla dare creatura potuit.*

Ex inutilitate aliorum remediorum colligitur Incarnationis necessitas.

I. Tot illæ superioribus expositæ capitibus antiquorum sententiæ luculenter ostendunt, quam opportuna, et necessaria sublevando generi hominum Filii Dei Incarnatio fuerit. Cum enim tam horrenda labes, et calamitas per universam Adami diffusa posteritatem, mortales omnes in sempiternum exitium præcipites traheret; frustra tentatis aliis remediis, ad postremum hoc, et valentissimum divina tandem bonitas, et sapientia decurrit. Siquidem post mundi, et in eo generis humani procreationem, *videns Deus*, *quod multa malitia hominum esset in terra*, *et cuncta cogitatio hominis intenta esset ad malum omni tempore*[1], non destitit, quibus par erat modis, pereuntibus, et ruentibus in voluntariam perniciem consulere summa illa benignitas, et a malefactis absterrere, comminando, blandiendo, pœnas ac præmia repræsentando: quorum omnium exemplis, et documentis scatent divinæ litteræ. Ex innumeris porro præsidiis illis, ac remediis, quæ ad comprimendam sceleris licentiam, adhibita fuisse, Patres illis in capitibus citati referunt, unum velim hic mihi prudens, et catholicus lector observet; Legem divinitus Mose interprete[2], ac sequestre Judæis editam, quam quidem non ut soli prodesset isti populo; sed ut cæteris quoque mederetur, opemque ferret, complures antiqui traditam fuisse sentiunt.

II. Hanc ideo notari præ cæteris, ac velut in turba prætereuntem retrahi hoc loco volumus; ut adversus Manichæorum venena hac nos veterum theologorum auctoritate muniamus. Emersit enim, et identidem repressa protulit se impudens et flagitiosa illa secta, quæ legem Mosaicam eo fine datam interpretatur[3]: « non ut per hujus observationem Judæorum salus æterna in tuto locaretur: vel etiam de propinquo curaretur: sed ne res illas, quas carnali, vitiosoque amore diligebant, a dæmonibus quærerent. » Ut igitur grande illud, et horribile facinus averteret Deus, cultum dæmonum, et honorem, ad eblandiendas, et promerendas terrenas ab illis commoditates: ad alterum, quod levius, ac tolerabilius erat, et ipsum tamen grave per sese crimen, avertere populum istum, sancienda lege Deus instituit: quæ Lex « terrenæ, vitiosæque cupiditatis fomentum, ac præmium ex professo promittebat. » Ita Manichæorum simii: qui legem veterem peccati ex professo conciliatricem, ac nutriculam fuisse docent: ad idque partim præmiorum illecebris: partim pœnarum denuntiationibus, ac terroribus incitasse. Quod nefarium, et plusquam hæreticum dogma late refutatum est a nobis, ac tum Scripturæ sacræ sententiis, tum sanctorum Patrum auctoritate confossum.

III. Quibus in cumulum accedere debet, quod præ manibus habemus, testimonii genus ex iisdem illis Patribus; qui ad continendos in officio corruptos usu et licentia malefactorum homines, velut obicem, aut remedium potius, legem iis objectam, ac commendatam esse prædicant: « Et legem Deus dedit, inquit Augustinus[4], et lex per Moysem data est, ut nos salvaret, » Chrysostomus item: « Quid igitur lex volebat? inquit: Justum hominem facere, etc. Hic ergo finis erat legis[a]. » Dorotheus in doctrina I, « Dedit itaque legem bonus Deus, ait, ad auxilium, ad conversio-

a Chrys. hom. VIII in epist. *ad Rom.* Τί γὰρ ἐβούλετο ὁ νόμος; δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον, etc. Τοῦτο οὖν τέλος ἦν τοῦ νόμου.

1 *Gen.* VI, 5.— 2 Supra c. VI, § 7 et seq.— 3 Vide t. II nost. l. X, c. XXII, § 4 et c. XXIII, § 1 et seq. et in l. I *de Lege et Gr.*— 4 Aug. in *Ps.* CXXIII.

nem, ad emendationem malitiæ[a]. » Joannes item Damascenus enumeratis omnibus remediis, quibus adversus peccatum humano generi consuluit Deus : et inter hæc, lege ac prophetis ; ita finem ac scopum illorum explicat. « Per quæ id quod studebatur, inquit, erat extinctio peccati multimodis effusi, etc. et ad commodum, ac beatum statum hominis reditus[b]. »

Contulit igitur ad opem laboranti hominum generi ferendam, et ad ejus promovendam salutem, et in eum finem lex est Judaico populo concessa, sed eorumdem vitio, atque culpa nihil nec ita perfecit ; nec alia quælibet adminicula, quæ sublevandis illis, et ad officium revocandis bonitas divina constituit. Quare fortioribus remediis curandus ille tam pertinax, tamque penitus insitus, et inveteratus morbus fuit : et ultimum denique, ac longe valentissimum illud experiri oportuit : cujus necessitatem cæterorum omnium inutilitas comprobaret.

An Incarnatio fuerit prorsus necessaria, duæ Patrum sententiæ.

IV. De hac ipsa necessitate pauca dicere hoc loco statuimus, et illud investigare, quod in argumento hujusmodi inquiri solet ab omnibus theologis, fuerit necne prorsus Incarnatio necessaria Filii Dei : hoc est an unica ista ratio redimendi a peccato, et ad vitam, ac salutem revocandi hominis fuerit. Qua de re diversa, et in speciem contraria sunt judicia veterum Patrum : propterea quod alii nullum alium modum fuisse dicunt liberandi hominis, quam istum : alii ex multis, quos adhibere poterat, illum a Deo electum, tanquam aptiorem, ac reliquis anteferendum.

Prioris sententiæ fautor est Irenæus libro tertio, capite xx. « Nisi homo, inquit, conjunctus fuisset Deo nostro, non potuisset particeps fieri incorruptibilitatis, » quod ex Mediatoris conditione probat, ad quam necesse fuerit, « ut et Deus assumeret hominem, et homo se dederet Deo[c]. » In eadem nonnunquam fuisse videtur Augustinus : ut cum scribit sic in sermone xiv *de Tempore :* « Transgressio illius primi hominis totum deceperat mundum ; ut nullum esset salutis remedium, nisi Christus adveniret e cœlo. » Et sermone viii *de verbis Apostoli* : « Non liberaretur humanum genus, nisi sermo Dei dignaretur esse humanus. » Vide et Fulgentium libro *de Incarn.* capite iv. Et Leo papa in sermone primo *de Passione Domini*, « Talibus. ait, vinculis tenebamur obstricti ; ut nisi per hanc opem, non possemus absolvi. » Et in sermone octavo *de Nativitate* : « In totius igitur humani generis strage communi, inquit, unum solum fuit remedium sub divinæ rationis occulto, quod posset subvenire prostratis, si aliquis filiorum Adam originalis prævaricationis alienus, atque innocens nasceretur, qui cæteris exemplo prodesset et merito. Sed quia hoc naturalis generatio non sinebat, nec poterat vitiatæ radicis sine semine propago esse, etc. Dominus David factus est filius David. »

V. Athanasius libro tertio *contra Arianos*, ut a Græcis citari solet [1], cum Latini orationem iv inscribant. « Si quæ propria sunt carnis, ait, Verbi propria non dicerentur, non ab illis prorsus liberatum esset humanum genus[d]. » Cyrillus Deum ait « apprehendisse non Angelos, sed semen Abrahæ[2]. « Hoc enim modo, et non alio poterat recuperari genus in corruptelam prolapsum[e]. » Dorotheus etiam scribit in doctrina prima, « desperata salute generis humani, bonum ac benignum Deum unigenitum suum misisse filium. Quippe solius erat Dei mederi, ac malum illud vincere[f]. »

Vigilius in libro quinto *contra Eutychen*, « Nam quia transgressione mandati, inimici Dei exstiteramus, inquit, et in contrarium animis discordantibus vergebamus, a supernis declinantes, et ad ima tendentes, necesse fuerat interventu miserationis divinæ solutis inimicitiis, contraria in unum revocari, et supernis ima restitui : quod non aliter fieri

a Doroth. tom. II *Bibl. PP.* Ἔδωκεν οὖν τὸν νόμον ὁ ἀγαθὸς θεὸς πρὸς βοήθειαν, πρὸς ἐπιστροφὴν, πρὸς διόρθωσιν τῆς κακίας.

b Damasc. lib. III, cap. i. Δι' ὧν τὸ σπουδαζόμενον ἦν, ἡ τῆς ἁμαρτίας ἀναίρεσις πολυσχεδῶς χυθείσης, etc. Καὶ ἡ πρὸς τὸ εὖ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ἐπάνοδος.

c Iren. lib. III cap. xx apud Theodoret. dial. II. Καὶ εἰ μὴ συνηνώθη ὁ ἄνθρωπος τῷ θεῷ, οὐκ ἂν ἠδυνήθη μετασχεῖν τῆς ἀθανασίας.

d Athan. orat. iv. Εἰ τὰ ἴδια τῆς σαρκὸς οὐκ ἐλέγετο τοῦ λόγου, οὐκ ἂν ἠλευθερώθη παντελῶς ἀπὸ τούτων ἄνθρωπος.

e Cyril. dial. *de Inc.* Ἦν γὰρ οὕτω, καὶ οὐχ ἑτέρως, τὸ διολισθῆσαν εἰς φθορὰν ἀνασώσασθαι γένος.

f Doroth. Τότε λοιπὸν ὁ ἀγαθὸς, καὶ φιλάνθρωπος θεὸς πέμπει τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱόν· Θεοῦ γὰρ ἦν μόνον τὸ ἰᾶσθαι, καὶ περιγενέσθαι τούτου πάθους.

1 Ut ab Eutych. *Panop.* art. 1 *Tit.* xi.— 2 *Hebr.* ii, 16.

potuit, nisi talis mediator existeret, qui de cœlestibus veniens, counireture terrenis, retinens in se id quod non erat. »

Honorius Augustodunensis in libro *de Prædestinatione, et libero arbitrio* [1], manifeste idem illud affirmat. « Quod autem Filius Dei est incarnatus, inquit, seu pro homine immolatus : quantum ad ipsum, sola fuit voluntas : quantum ad hominem, summa necessitas. Nisi enim hic incarnaretur, ille nunquam salvaretur. »

Rationum momenta quibus innituntur Patres.

VI. Hunc ipsum theologorum veterum sensum vehementius confirmant rationes, quas plerique illorum afferunt cur Deum hominem fieri necesse fuerit. Athanasius in libro *de Incarnatione,* negat aliter redimi hominem potuisse, et a corruptela liberari, quam ab eo, qui incorruptus esset, nec violari ullo modo posset. Tum vero peccati funditus expertem, et *immutabilem,* hoc est ἄτρεπτον et ἀναλλοίωτον esse oportere docent ; qui verti, et ad peccatum declinare nequeat ; et sit ἀναμάρτητος ; cujusmodi solus est Deus. Ita necesse fuisse disputat Athanasius in libro primo, *contra Arianos* [2], quæ vulgo oratio secunda ponitur. Et Augustinus : « In quo non est peccatum, inquit, ipse venit auferre peccatum. Nam si esset et in illo peccatum, auferendum esset illi, non ipse auferret. » Tum in tractatu *in Psalmum* CXXIX sub finem. « Ideo præcessit ille sine peccato, ut deleat peccata sequentium etc. Quia Israel vendere se potuit, et fieri venundatus sub peccato ; redimere se ab iniquitatibus non potest. Ille potuit redimere, qui se non potuit vendere. Qui non commisit peccatum, ipse est redemptor a peccato. » Eusebius, qui Emissenus vulgo dicitur, homilia VI *de Paschate* : « Non subvenire, inquit, peccato poterat simili peccato obnoxius : nec intervenire pro servis adstrictus legibus servitutis. » Et ante hunc Ambrosius. « Hic solus potest sanare vulnera mea, qui sua nescit. » Bernardus sermone XXVIII *in Cantica*, « Oportet, inquit, esse sine peccato eum, qui tollit peccata mundi, quo ad reconciliandos peccatores inventus idoneus, jure sibi nomen vendicet Salomonis. »

Impeccabilis

Complures etiam nec ab homine, nec ab Angelo, vel universe ab nulla creatura potuisse liberari hominem sentiunt. Fulgentius in secundo libro *ad Trasimundum*, capite secundo, de homine probat : « Quis enim homo posset existere medicus humani vulneris, cum omnes in radice vitiata communio circumplecteretur vitii naturalis? vel qualiter posset per se solum medelam vulneratis afferre, cujus ortus teneretur in vulnere ? quove modo beneficentiæ largitor universalis existeret, quem alienæ opis indigum natura monstraret ? » Sed nec « Angelico subsidio reparationis hoc munus adipisci potuisse, » mox asserit. « Angelica quippe natura tunc homini reparando aliquatenus esset idonea, si cadendi mobilitate nunquam naturaliter fuisset obstricta : cum vero se juvaminis egenam consubstantialis ruinæ documento testetur, profecto cognoscitur multo minus ad humanæ posse redintegrationis efficaciam redundare, quæ propriæ nequeat stabilitati sufficere, » etc. Ex quibus concludit solam illam naturam Angelos cæteros a lapsu continere potuisse, quæ peccare nequeat. « Profecto cognoscitur, inquit, uniformi cunctos opprimi potuisse ruinæ consortio, nisi quos vellet a casu pravitatis virtus illa defendere, quæ sola naturaliter mutari, depravarique non posset. » Unde universe, ac de homine perinde ut de Angelo, pronuntiat sic [3] : « Ipsa igitur etiam homini reparando fuit necessaria ; quia non alia stantem Angelum a ruina potuit custodire, nisi illa, quæ lapsum hominem post ruinam potuit reparare. » Ita non alio modo, quam Christi Dei et hominis interventu, excussum hominem a gratia et salute instaurari potuisse, perspicua est sententia Fulgentii.

VII. Proclus episcopus Cyzicenus, postea Constantinopolitanus, in homilia quadam *in B. Virginem*, « Duorum, inquit, alterum oportebat fieri : vel omnes sententiæ mortis subjici, eo quod omnes peccaverunt ; vel ejusmodi pretium rependi, quod ad illam rescindendam damnationem pleno jure valeret. Jam vero salutem homo conferre non poterat : quippe qui et ipse peccati debitum contraxerat. Sed nec Angelus humanum genus poterat redimere. Nam talis pretii inops erat. Restabat igitur ut pro iis, qui peccaverant, impeccabilem mori oporteret Deum. Id enim supererat unicum mali remedium [a]. » Eusebius Cæsariensis, quoniam *per hominem mors*

[a] Procl. *in Hom.* quæ est init. Eph. syn. Ἔδει τοίνυν δυοῖν θάτερον, ἢ πᾶσιν ἐπαχθῆναι τὸν ἐκ τῆς καταδίκης θάνατον, ἐπειδὴ καὶ πάντες ἥμαρτον. ἢ τοιοῦτον δοθῆναι πρὸς ἀντίδοσιν τίμημα, ᾧ πᾶν ὑπῆρχε δικαίωμα πρὸς παραίτησιν. ἄνθρωπος μὲν οὖν σῶσαι οὐκ ἠδύνατο· ὑπέκειτο γὰρ τῷ χρέει τῆς ἁμαρτίας. ἄγγελος

1 Tom. IX *Bibl. PP.* col, 1140.— 2 Athan. Or. II.— 3 Fulg. ib. c. III.

intravit in mundum [1], ut ait Apostolus; ac per eumdem hominem superari mortem oportebat, ut ne amplius in nostro corpore dominaretur; sed pro eo justitia regnaret : et « quod per peccata carnis olim lapsi erant omnes homines; merito, ait, per eum, qui peccati expers erat, et ab omni malitia intactus erat, trophæa de victis hostibus excitata sunt [a]. » Idem in libro primo *adversus Sabellium* : « Homo, inquit[2], non poterat totius mundi peccata tollere; quia omnes homines ex Adam, et non ex Deo. Non quia est aliquis, qui non est a Deo creatus per Filium : sed omnis homo quique progenies Adæ est, et non nativitatis peccatis subjacet. Nos enim in ictu, et in exigua hac vita constituti peccamus et lingua, et actibus. Qui autem peccatum non fecit, neque dolum habuit in ore suo, ut neque opere, neque sermone peccaret, ipsa justitia est. Quia ergo justitia propria non habebat peccata, potuit mundi peccata portare. Qui ægrotat enim, alium sanare non potest; et qui peccatis subjacet, aliena portare delicta non potest. Qui autem non peccavit, neque scit peccatum; iste sua virtute aliorum assumit, et tollit peccatum. »

VIII. Athanasius in libro secundo *adversus Apollinarem* in sexta citatus synodo docuit, « nisi in ea, quæ peccaverat, natura impeccabilitas visa esset, peccatum in carne damnari non potuisse : cum neque caro efficacitatem habeat, neque divivinitas peccatum noverit[b]. » Cyrillus quoque in libro *de recta fide* [3], eamdem in humana natura fuisse necessariam ἀναμαρτησίαν asserit, ut a morte, ac peccato liberari posset. Joannes etiam Damascenus idem confirmat [4]; et Zacharias Mitylenæus [5]. Videndus est et Proclus oratione *in B. Virginem*, quæ est initio Ephesinæ synodi : ubi multa de hoc argumento disserit. Gregorius item papa ob eamdem causam liberari ab homine potuisse hominem negat [6] : « Sine

Impeccantiam.

peccato quippe esse debuit, qui pro peccatoribus intervenire potuisset : quia nimirum alienæ pollutionis contagia non tergeret, si propria sustineret. » Vide et cap. XVIII, libri XVII. Ita Bernardus [7]. « Oportet, namque, ait, esse sine peccato eum, qui tollit peccata mundi, quo ad reconciliandos peccatores inventus idoneus, jure sibi nomen vendicet Salomonis. »

Hoc ipsum Joannes intelligens, duo illa conjunxit [8] : *Et scitis, quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret, et peccatum in eo non est.* Ad quæ Augustinus [9]. « In quo non est peccatum, ait, ipse venit auferre peccatum. Nam si esset et in illo peccatum, auferendum esset illi, non ipse auferret. »

De Angelis, quatenus humanæ salutis idonei vindices, ac fidejussores esse nequiverint, insignis est Synesii locus, qui eamdem, quam hic reddimus, causam Incarnationis assignat, perinde ad hominem pertinentem. « Si Angelus, inquit, posset supra triginta annos cum hominibus ita consuescere nulla ut ex materia contagio malorum in eum redundaret, quid necesse est descendere Dei Filium ? Sed abundantia quædam virtutis est, sic inter deteriora versari, ut in naturæ statu quispiam consistat, nec ullo modo ab illis afficiatur. Laus est ista Dei : homini vero deprecandum illud est, naturæ suæ imbecillitatem metuenti [c]. »

IX. Alii necessitatem Incarnationis Verbi Dei ex eo colligunt, quod nec Angelus, nec homo, nec alia creata res ulla communicare possit Spiritum sanctum homini, hoc est *adoptionis Spiritum*, quo efficimur filii Dei, atque ex eo ducunt etiam argumentum ad Christi divinitatem approbandam; qui hoc adventu suo perfecerit, quo nulla potest creatura pertingere. « Neque enim ullius erat alterius, hominem cum Spiritu sancto con-

ἐξαγοράσασθαι τὴν ἀνθρωπότητα οὐκ ἴσχυεν. ἠπόρει γὰρ τοιούτου λύτρου. λοιπὸν οὖν ὁ ἀναμάρτητος θεὸς ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων ἀποθανεῖν ὤφειλεν. αὕτη γὰρ ἐλείπετο μόνη τοῦ κακοῦ ἡ λύσις.

a Euseb. VII *de Dem.* cap. II. Καὶ ἐπειδὴ διὰ τῶν τῆς σαρκὸς ἁμαρτημάτων πάλαι πρότερον ἡ πτῶσις ἐγίνενο πᾶσιν ἀνθρώποις, εἰκότως πάλιν δι' ἀναμαρτήτου, καὶ πάσης ἀχράντου κακίας τὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀνηγείρετο τρόπαια.

b Athan. act. VIII, syn. VI. Εἰ δὲ μὴ ἐν τῇ ἁμαρτησάσῃ φύσει ἡ ἀναμαρτησία ὤφθη, πῶς κατεκρίθη ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ σαρκὶ, μήτε τῆς σαρκὸς τὸ πρακτικὸν ἐχούσης, μήτε τῆς θεότητος ἁμαρτίαν γινωσκούσης;

c Syn. ep. LVII. Καὶ εἰ δυνατὸν ἦν Ἀγγέλῳ πλεῖν ἢ τριάκοντα ἐνιαυτοὺς συνανθρωπεύσαντι, μηδὲν ἀπολαῦσαι τῶν τῆς ὕλης κακῶν εἰς προσπάθειαν, τί δεῖ καταβῆναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; ἀλλ' ἔστι περιουσία δυνάμεως, ὁμιλοῦντα τοῖς χείροσι μένειν ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ μηδένα τρόπον παθαίνεσθαι. τοῦτο θεοῦ μὲν ὕμνος ἐστίν· ἀνθρώπῳ δὲ παραίτησις γίνεται διευλαβουμένῳ τῆς φύσεως αὐτοῦ τὴν ἀσθένειαν.

1 *Rom.* v, 12.— 2 Eus. l. I *cont. Sab.*— 3 Cap II, tom. V, par. II.— 4 Dam. lib. III, cap. I.— 5 Zach. tom. II *Biblioth. Patr.*— 6 Greg. XXIV *Mor.* c. II.— 7 Hom. XXVIII *in Cant.*— 8 I *Joan.* III, 5.— 9 Tract. IV in ep. *Joan.*

jungere, quam tui ipsius, qui es imago Patris, ad quam ab initio conditi sumus. Nam creatarum natura rerum ad id præstandum non erat idonea : cum et Angeli prævaricati sint ; et homines mandato non obediverint. Propterea opus erat ipso Deo : Verbum autem Deus est : ut maledicto subjectos liberare posset[a]. »

Sic Irenæus [1], « Qua enim ratione filiorum ejus adoptionis esse possemus participes, nisi per filium, eam, quæ est ad ipsum, recepissemus ab eo communionem, nisi Verbum ejus communicasset nobis, caro factum ? »

Rupertus porro cum causam inquisisset [2], cur Deus « ad salvandum genus humanum venit per seipsum, et homo factus est : cum hoc idem fieri potuisset per alium : cur non potius misit aliquem legatum ? cur non misit Angelum, vel Archangelum ? » ita sibi respondit, « Quia nulli alii nisi soli naturæ divinitatis hoc fuit unquam possibile, assumere quod non erat, et manere quod erat. Et unde illi hoc possibile ? videlicet quia natura, vel substantia divinitatis tanto subtilior est anima rationali, ut eam penetrare possit. » Subjicit deinde catholicorum Patrum sententiam, qui ex eo divinitatem approbant Spiritus sancti, « quoniam et ipse humanæ animæ est capabilis, et capax ejusdem animæ rationalis; etc. Nam solus Deus, unus Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus cum vult, et prout vult, rationali animæ, vel spiritui sese infundit, et in eo mansionem facit. Neque dæmonium sic implet hominem, ut penetret animam ejus, sed cavernas corporis irrepere potuit. » Diximus de hac veterum opinione alibi plura [3] : et de intima illa penetratione, assumptioneque substantiæ spiritualis postea disputabimus.

Legendus et Jobius monachus apud Photium codice CCXXII, ubi plura disserit de causis, propter quas Filium Dei incarnari, ac redimere humanum genus oportuit. Nec non Theodotus Ancyranus in oratione *de Nativitate* [4], et Honorius Augustodunensis [5].

CAPUT XIII.

1. *Usitata maxime ratio, cur incarnari Deum necesse fuerit, ut exacta satisfactio fieret.* 3. *Anselmi mirifica sententia, de absoluta necessitate Incarnationis, eaque latius explicata* 7. *Huic alii Patres opponuntur, qui alio modo liberari homines potuisse censent.* 11. *Tum illius argumentis occurritur.*

I. Omnium est usitata maxime, et recepta ratio, cur in humanam recuperandam salutem Deum interponere se necesse fuerit, quod aliter plene offenso Numini satisfieri, et illata huic injuria sarciri nequiverit : ita ut reliqui nihil de summa restaret, quod solutione non esset expunctum : « Sicut qui pecuniam solvunt, debitum reddunt, ait Ambrosius [6] : nec prius evacuatur fenoris nomen, quam totius sortis ad minimum usque, quocumque solutionis genere quantitas universa solvatur. » Atqui creatura nulla tam excellens esse potest, cujus meritum, ac dignitas adæquari cum injuriæ, quæ peccato Deo facta sit, gravitate et infinitate possit. De qua re, ejusque causa alias viderimus. Nunc eo contenti sumus, argumentari sic complures antiquorum ; necessarium fuisse, ut ad hæc infima descenderet Filius Dei liberandi gratia generis humani, quod idoneus nemo reperiretur, qui cum offensionis atrocitate satisfactionis magnitudinem ex æquo compensare posset. Atque hoc in *Psalmo* XLVIII significari indicant aliqui verbis istis : *Frater non redimit, redimet homo : non dabit Deo placationem suam.* Quæ quidem Basilius sic enarrat ; quandoquidem homines pretio aliquo redimendi sunt, et a diaboli potestate vindicandi ; neminem esse, qui hujusmodi persolvere queat : propterea quod captivi sunt; et ipsi mortales omnes, et redemptione opus habent : « Ne igitur fratrem quæras, qui redimat ; sed eum, qui naturam tuam superat ; neque merum hominem ; sed hominem Deum Jesum Christum :

Expenditur præcipuum necessitatis Incarnationis argumentum.

a. ATHAN. or. II. Ἐπεὶ οὐδὲ ἄλλου ἦν συνάψαι τὸν ἄνθρωπον τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ἢ σου τῆς εἰκόνος τοῦ πατρὸς, καθ' ἣν ἐξ ἀρχῆς γεγόναμεν. σοῦ γάρ ἐστι καὶ τὸ πνεῦμα. τῶν μὲν γὰρ γενητῶν ἡ φύσις οὐχ ἔστιν ἀξιόπιστος εἰς τοῦτο· ἀγγέλων μὲν παραβάντων· ἀνθρώπων δὲ παρακουσάντων. διὰ τοῦτο Θεοῦ χρεία ἦν· Θεὸς δέ ἐστιν ὁ λόγος· ἵνα τοὺς ὑπὸ κατάραν γενομένους αὐτὸς ἐλευθερώσῃ.

1 Iren. l. III, c. XX.— 2 Lib. XI *de Vict. ver.* c. XXV.— 3 Lib. II *de Trin.* c. XVI, § 7 et seq. necnon l. *de Ang.* c. XIII, § 16.— 4 Theod. par. III Conc. Eph.— 5 Tom. IX *Bibl.* 1149.— 6 Amb. l. XII in *Luc.* col. 152.

qui et solus potest dare propitiationem Deo pro omnibus nobis [a]. »

Tum ex animæ dignitate, et immenso pretio colligit, nullum esse, qui illam redimere possit, et in æternam felicitatem asserere : «Quid adeo magnum in hoc sæculo possideat quispiam, ut idoneum habere possit animæ pretium, quæ natura sua pretiosa est,eo quod ad imaginem conditoris est facta sui [b] ? »

II. Sic Ambrosius ad eumdem *Psalmi* locum : « Ipse est solus, ait, qui redimet hominem, vincens pietate germanos, quia pro alienis sanguinem suum fudit, quem nemo potest offerre pro fratre, » etc. « Sed quare solus hic redimet ? Quia nemo potest eum æquare pietate, ut pro servulis suis animam suam ponat : nemo integritate. Omnes enim sub peccato : omnes Adæ illius subjacent prolapsioni. Solus redemptor eligitur, qui peccato veteri obnoxius esse non possit. » Ita etiam Augustinus in eumdem *Psalmum*. Sed omnium uberrime Paulinus in epistola IV *ad Severum* : « Ideo, inquit, dictum puto : frater non redimit, redimet homo, quia quos frater non redemerat, hoc est Propheta, seu legislator, qui homo tantum erat,hos homo redemit, qui et Deus erat. *Deus enim*, inquit [1], *erat in Christo reconcilians sibi mundum*. Hujus enim modi homo solus prævalere potuit adversus sententiam mortis, et aculeum peccati, ut chirographum mortis aboleret, et humiliaret calumniatorem. »

Athanasius in libro *de Incarnatione Verbi Dei*, hujus necessitatem ex ipso Adami delicto, et divina in illum senténtia metitur; cui sola rei pœnitentia satisfacere non poterat. Cum enim ex justissima Dei animadversione, morti, et corruptelæ peccator homo sit addictus; et in eo deleta et extincta fuerit imago et similitudo Dei, quacum erat conditus : non sufficiebat ad illam compensandam jacturam sola hominis ad Deum conversio, et quantalibet pœnitentia : sed illius opera necessaria fuit, « qui cum Verbum sit Patris, et supra omnes, ex consequenti solus instaurare poterat universa, et pro omnibus pati : atque idoneus erat, qui pro omnibus apud Patrem intercederet [c]. » Ac de hoc argumenti genere plura postea, cum illud inquiremus, qua de causa Filium potius, quam personas cæteras, carnem suscipere decuerit.

III. Nunc unus producendus est in medium, qui necessitatem illam Incarnationis Filii Dei pressius quam cæteri Patres, ac pluribus est persecutus. Hic est Anselmus,qui duobus libris illud explicans, ex quo titulum operi fecit, *Cur Deus homo*; adeo necessarium fuisse censet, hominem fieri Deum, patique pro hominibus, ut ne aliter quidem res abire potuerit. Movetur autem ut ita sentiat hac vi præsertim argumentationis; quod in Deo nihil, ne minimum quidem, quod disconvenit, inesse queat : vel, ut illius utar verbis : « Sicut in Deo quantumlibet parvum inconveniens sequitur impossibilitas [2]: ita quantumlibet parvam rationem, si majori non vincitur, comitatur necessitas. » At vero si sola misericordia remittitur peccatum [3], nec punitur, ac satisfactione dispungitur, « inordinatum dimittitur ; nec ea benignitas dicenda est, quæ aliquid Deo indecens operetur. Quapropter si non decet Deum aliquid injuste, aut inordinate facere, non pertinet ad ejus libertatem, ac benignitatem, ac voluntatem, peccantem, qui non solvit Deo quod abstulit, impunitum dimittere. » Item [4] « nihil minus tolerandum est in rerum ordine, quam ut creatura creatori debitum honorem auferat, et non solvat quod aufert. Nihil autem injustius toleratur, quam quo nihil minus est tolerandum. » Quare « non debet tolerare Deus, quo nihil injustius toleratur. Necesse est ergo, ut aut ablatus honor solvatur, aut pœna sequatur : alioquin aut sibiipsi Deus justus non erit, aut ad utrumque impotens. »

Anselmus pressius Incarnationis necessitatem urget.

Quocirca « certissime teneri vult, quia sine satisfactione , id est sine debiti solutione spontanea, nec Deus potest peccatum impunitum dimittere : nec peccator ad beatitudinem, vel talem, qualem habebat, antequam

a Basil. *in Ps.* XLVIII. Μήτε οὖν τὸν ἀδελφὸν ζήτει εἰς ἀπολύθρωσιν, ἀλλὰ τὸν ὑπερβαίνοντά σου τὴν φύσιν. μήτε ἄνθρωπον ψιλὸν, ἀλλ' ἄνθρωπον θεὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃς καὶ μόνος δύναται δοῦναι ἐξίλασμα τῷ θεῷ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν.

b Ibid. Τί δ' ἂν καὶ τοσοῦτον κτήσαιτο ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ὡς αὔταρκες ἔχειν τῆς ψυχῆς ἀντάλλαγμα τῇ φύσει τιμίας, διότι κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὴν ἐγένετο.

c Ath. Λόγος γὰρ ὢν τοῦ πατρὸς, καὶ ὑπὲρ πάντας ὢν, ἀκολούθως καὶ ἀνακτίσαι τὰ ὅλα μόνος ἦν δυνατὸς, καὶ ὑπὲρ πάντων παθεῖν, καὶ πρεσβεῦσαι περὶ πάντων ἱκανὸς πρὸς τὸν πατέρα.

1 II *Cor.* v, ver. 19.— 2 Ansel. l. I *Cur Deus homo* c. x.— 3 Ib. c. XII.— 4 Ib. c. XIII

peccaret, pervenire : non enim hoc modo repararetur homo vel talis, qualis fuerat ante peccatum[1]. »Porro non posse hominem « secundum mensuram peccati satisfacere, quod tamen fieri oporteat, ne inordinatum maneat peccatum, » idem explicare pergit[2], ex gravitate delicti, atque ex eo, quod quidquid homo tandem præstare potest, id totum Deo debetur, ejusque proprium est. Itaque non potest hoc in solutum cedere. Jam vero « ne beatus quidem potest esse qui non solvit quod debet[3] : » quia hoc ipso est injustus, si potest, et non vult reddere : aut si « culpa sua non habet reddendi potestatem, quam debet habere , et habet impotentiam , quam debet non habere. » Certe indigens erit,qui non possit quod debet reddere.« Sive autem indigens, sive injustus sit, beatus non erit.»Ex his colligit Anselmus[4], necesse fuisse, uti Christus, hoc est idem Deus et homo, pro nobis satisfaceret; nec alio modo salutem nos potuisse consequi; propterea quod satisfacere nemo potuit, « nisi qui solveret Deo pro peccato hominis aliquid majus, quam omne quod Deus non est[5].»

IV. Atenim objicit sibi Anselmus idem[6], « videtur quasi cogi Deus necessitate vitandi indecentiam, ut salutem procuret humanam. Quomodo ergo negari poterit plus hoc propter se facere, quam propter nos ? At si ita est, quam gratiam illi debemus, pro eo quod facit propter se ? » Sed huic occurrit sic : necessitatem istam non minuere gratiam,imo majorem facere, cum se quispiam « sponte necessitati benefaciendi subdit, nec invitus eam sustinet. Non enim hæc est dicenda necessitas, sed gratia : quia nullo cogente illam suscepit, aut servat, sed gratis. » Ut qui voto se obligavit religiosæ obedientiæ, vel paupertatis, « non minus, sed magis gratus est Deo, quam si non vovisset : nec sancte vivere dicendus est necessitate, sed eadem, qua vovit, libertate, etc. Non enim latuit Deum, quid homo facturus erat, cum illum fecit : et tamen bonitate sua illum creando sponte, se, ut perficeret inceptum bonum, quasi obligavit, » Quare « necesse est, ut bonitas Dei propter immutabilitatem suam perficiat de homine quod incepit, quamvis totum sit gratia, quod fecit bonum. »

Hinc evidens est, non multum habere roboris, quæ adversus absolutam necessitatem Incarnationis Dei, ab nonnullis theologis opponuntur e Scripturis, « quæ eum modum, quo liberati sumus, pertinuisse significant ad liberam quamdam et abundantem ; ideoque non prorsus necessariam charitatem Dei : » ut sunt ista ; *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*, etc. Et. *Commendat charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est*[7] : et si quæ sunt ejusdemmodi alia. Non enim propterea non libere, aut non ex gratuita charitate fecit Deus, quidquid nostra causa præstitit, quod consequens nescio quæ necessitas suborta videatur : Cum eadem, qualiscumque sit, ex libera, minimeque necessaria incipiendi voluntate proficiscatur, ut disputat Anselmus : de qua necessitatis cum libertate comparatione jam alibi diximus[8] : et rursus agemus postea, cum de Christi voluntate disserendum erit.

V. Apparet autem non eamdem Anselmi rationem esse, ac Patrum cæterorum, in adstruenda necessitate Incarnationis Filii Dei : nec illius ita posse nos interpretari sententiam, quemadmodum istorum plerique mollire student; ut non de absoluta, et simplici necessitate loquantur, sed de ea tantum, quæ decorem, ac dignitatem operis spectat. Etenim plane, ac præfracte pronuntiat Anselmus, postquam homo in peccatum, et calamitosum ex eo statum incidit, non alio modo expediri inde potuisse ; tum ut eum indidem extricaret, ac priorem in libertatem assereret, necessitate quadam suscepti prosequendi operis adductum fuisse Deum : ita ut *impossibile* esset aliter fieri, quoniam *indecorum*, et *inconveniens* sit vel non subveniri lapso, vel alio modo subveniri : nihilque sit injustius, quam hoc ipsum tolerare. Atque hoc absolute, neque in se spectata tale esse, judicat Anselmus : non ὑποθετικῶς vel hujusmodi voluntate posita, qua Deus ita rebus nostris succurrere decreverit : ut alii suspicantur. Verum hoc unum decreti genus, ac liberæ voluntatis antecessisse vult in Dei consilio, ut tum Angelos, hominesque procrearet : tum amborum lapsionem permitteret : ac denique certo Angelorum constituto numero, qui felicitatis æternæ compotes essent, numerum illum quorumdam dejectione mancum, ac decurtatum, substitutis hominibus expleret. Hinc enim necessario esse conse- *Hypotetice.*

1 Ansel. l. I *Cur Deus homo.* cap. XIX.— 2 Cap. XX et seq.— 3 Ib. cap. XXIV.— 4 Lib. I *Cur Deus homo* cap. XXV et lib. II.— 5 Lib. II, c. VI.— 6 Lib. II, c. V.— 7 *Joan.* III — 8 Tom. IV l. *de Opif.* III et seq.

quens putavit Anselmus, ut et Deus homo fieret, et eo, quo instituit, modo genus liberaret humanum : nec alia posset ratione vel a peccato illud extrahere, vel ad felicitatem perducere.

Anselmo alii Patres opponuntur

VI. Huic Anselmi opinioni ab aliis Patribus contradicitur. Athanasius imprimis in tertio contra Arianos, expressis verbis asserit[a], potuisse Deum solo nutu, ac jussu, citra Christi adventum, hominem peccato, et maledicto solvere, cujus verba alio loco retulimus[1], cum de Dei omnipotentia disputantes, ostendimus, multa Deum, quæ reipsa non fecit potuisse facere. Augustinus item plene ac diserte[2]. « Eos itaque qui dicunt, ait, itane defuit Deo modus alius, quo liberaret homines a miseria mortalitatis hujus, ut unigenitum Filium Deum sibi coæternum hominem fieri vellet, induendo humanam animam, et carnem, mortalemque factum mortem perpeti? parum est sic refellere, ut istum modum quo nos per mediatorem Dei et hominum hominem Christum Jesum Deus liberare dignatur, asseramus bonum, et divinæ congruum dignitati : verumetiam ut ostendamus non alium modum possibilem Deo defuisse, cujus potestati cuncta æqualiter subjacent : sed sanandæ nostræ miseriæ convenientiorem modum alium non fuisse, nec esse oportuisse. » Et alibi[3]. « Sunt autem stulti qui dicunt; Non poterat aliter sapientia Dei homines liberare, nisi susciperet hominem, et nasceretur ex femina, et a peccatoribus omnia illa pateretur? Quibus dicimus; Poterat omnino : sed si aliter faceret; similiter vestræ stultitiæ displiceret. »

Gregorius Nazianzenus oratione nona, postquam Christum dixit pro nobis hominem esse factum, ac servi formam suscepisse, mox ista subjicit : « Hæc Salvator quidem fecit, idque cum sola voluntate, tanquam Deus, salutem offerre posset : quemadmodum et universa solo jussu procreavit[b]. »

VII. Cyrillus Alexandrinus in libro *de Incarnatione* contra Apollinaristas disputans, qui carnem solam absque mente Verbum assumpsisse dicebant, sic eos redarguit : « At o bone! (dicat aliquis ipse) ne corpore quidem egebat divinum Verbum : quippe quod nullius est indigens : ac vel solo poterat imperio salutis nostræ negotium exequi. Verum in partem effecti operis illius venire nos voluit. Cujus rei gratia, naturam illam, quæ peccarat, assumens, eamque propriis laboribus justificans, ab crudelium tyrannorum dominatu liberavit, peccati, diaboli, mortis, atque ad cœlestes thronos evexit; et per assumptum hominem universum genus libertatis particeps fecit[c]. »

Theodoretus in sermone sexto *contra Græcos*, « Erat illi facillimum, inquit, etiam citra carnis involucrum, hominum administrare salutem, et sola voluntate mortis dominatum evertere : nec non matrem hujus iniquitatem funditus abolere, etc. Verum non ille potentiam suam, sed providentiæ potius æquitatem voluit ostendere[d]. »

Audiamus et Joannem Damascenum : « Poterat, inquit, in cujus potestate sunt omnia, omnipotenti sua virtute hominem eripere ab eo, qui tyrannice illum opprimebat. Verum incusationis, et querelæ tyrannus occasionem inde cepisset, si cum hominem vicisset ipse, vim a Deo passus esset[e]. »

Adstipulatur et Leo Magnus, cujus ex sermone secundo *de Nativitate*, verba sunt ista « Verax namque misericordia Dei, cum ad reparandum humanum genus ineffabiliter et multa suppeterent, hanc potissimum consulendi viam elegit, » etc. Et in sermone VIII.

a Athan. or. III. Ἠδύνατο, καὶ μηδόλως ἐπιδημήσαντος αὐτοῦ, μόνον εἰπεῖν ὁ Θεὸς, καὶ λῦσαι τὴν κατάραν.

b Naz. or. IX. Ταῦτα μὲν ὁ σωτὴρ, καὶ τῷ θελήματι μόνον, ὡς Θεὸς, σῶσαι δυνάμενος· ἐπεὶ καὶ τὰ πάντα προστάγματι συνεστήσατο.

c Apud Euth. tit. XIII. Ἀλλ' ὦ βέλτιστε· εἴποι τις ἂν πρὸς αὐτὸν. οὐδὲ τοῦ σώματος ἔχρηζεν ὁ Θεὸς λόγος. ἀπροσδεὴς γάρ. ἠδύνατο δὲ καὶ προστάγματι μόνῳ τὴν ἡμετέραν πραγματεύσασθαι σωτηρίαν. ἀλλ' ἠθέλησεν ἔχειν τινὰ καὶ ἡμᾶς εἰς τὸν (τὸ) κατορθούμενον ἔχειν κοινωνίαν, οὗ χάριν, τὴν ἡμαρτηκυίαν φύσιν λαβὼν, καὶ πόνοις αὐτὴν οἰκείοις δικαιώσας, τῶν τε πικρῶν τυράννων ἀπήλλαξεν, ἁμαρτίας, καὶ διεβόλου, καὶ θανάτου, καὶ τῶν ἐπουρανίων θρόνων ἠξίωσε, καὶ διὰ τοῦ ληφθέντος ἀνθρώπου παντί τῷ γένει τῆς ἐλευθερίας μετέδωκεν.

d Theod. Ῥᾷστον μὲν γὰρ ἦν αὐτῷ καὶ δίχα τοῦ τῆς σαρκὸς προκαλύμματος, πραγματεύσασθαι τῶν ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν, καὶ βουλήσει μόνῃ καταλῦσαι τοῦ θανάτου τὴν δυναστείαν, καὶ τὴν τούτου μητέρα τὴν ἁμαρτίαν φροῦδον παντελῶς ἀποφήνασθαι, etc. Ἀλλ' οὐκ ἐβουλήθη τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ προνοίας ἐπιδεῖξαι τὸ δίκαιον.

e Dam. lib. III, cap. XVIII. Οὐκ ἀδύνατος γὰρ ἦν, ὁ τὰ πάντα δυνάμενος καὶ τῇ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ, καὶ δυνάμει ἐξελέσθαι τοῦ τυραννοῦντος τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἦν ἐγκλήματος τῷ τυραννοῦντι ὑπόθεσις, ἄνθρωπον νικήσαντι, καὶ ὑπὸ θεοῦ βιασθέντι.

1 Tom. I, l. V, c. VI, § 6. — 2 Aug. XIII *de Trin.* c. X. — 3 Lib. *de Agon. Chr.* c. XI, t. III.

« Ipsum, ait, effectum misericordiæ suæ, quam restitutioni impendebat humanæ : sola exequi poterat virtute deitatis, ut creaturam ad imaginem Dei conditam jugo diræ dominationis, erueret. »

VIII. Gaudentius in tractatu tertio : « An fortasse putamus, inquit, quia si pœnituissent Iraelitæ, aliter omnipotens filius Dei salvare non potuerit mundum? » Gregorius item Papa[1], de vera et excellenti compassione agens, quæ « cum eo quod afflicto porrigit, afflicti quoque in se animum sumit, » ejus formam sic in Christo nobis editam esse declarat. « Quam videlicet pietatis formam Mediator nobis Dei et hominum dedit. Qui cum posset nobis etiam non moriendo concurrere, subvenire tamen moriendo hominibus voluit : quia nos videlicet minus amasset, nisi et vulnera nostra susciperet : nec vim nobis suæ dilectionis ostenderet, nisi hoc, quod a nobis tolleret, ad tempus ipse sustineret. Passibiles quippe mortalesque nos reperit : et qui nos existere fecit ex nihilo, revocare videlicet etiam sine sua morte potuit a passione. Sed ut quanta esset virtus compassionis ostenderet, fieri pro nobis dignatus est quod esse nos voluit. »

Bernardus in epistola centesima nonagesima contra Petrum Abælardum scribens, « Quis negat, inquit, omnipotenti ad manum fuisse alios, et alios modos nostræ redemptionis, justificationis, liberationis? Verum hoc non præjudicat hujus, quem e multis elegit, efficaciæ. Et fortasse is præstat, per quem in terra oblivionis, gravedinis, lapsus nostri, tot et tantis gravaminibus reparatoris fortius, et vivacius admoneremur. » Auctor libri *de Operibus Cardinalibus* in homilia *de Nativitate*. « In brevi poterat, inquit, patrari negotium : et poterat tantus labor abbreviari ad solum Christi verbum, sicut factus mundus, et disposita cuncta ad ejus imperium. » Idem sentit auctor homiliæ *de Annuntiatione Dominica* quæ in appendice tomi X Augustini est LXXV. « Quod, inquit, Dei sapientia potuit facere sapienter et fortiter, voluit facere suaviter, uniens sibi infirmitatem carnis nostræ, » etc. Rursus Bernardus sermone XI *in Cantica*. « Sed dicit aliquis : Non valuit opus suum reparare Creator absque ista difficultate? Valuit, sed maluit cum injuria sui : ne pessimum, atque odiosissimum vitium ingratitudinis occasionem ultra reperiret in homine. » Nempe ne ob remedii facilitatem, beneficium illud contemneret, nec se gratum liberatori suo præberet.

Guitmundus Aversanus episcopus *in Confessione fidei*[2], « Mori, inquit, cum aliæ multæ rationes, quibus nos redimeret, suppeterent, voluit. »

Petrus denique Cellensis[3] « Non inclinaret cœlos partus virgineus : si partum prohibitum non contingeret Evæ tactus temerarius.»

Poterant et alia plura his addi testimonia veterum, quibus absoluta illa necessitas Incarnationis ab Anselmo posita refellitur. Sed nihil est necesse. Eam scholastici theologi Thomam Aquinatem[4] ducem secuti vulgo etiam improbant.

Mens Richardi Victorini expenditur.

IX. De Richardo Victorino[5], qui post Anselmum non longo interjecto spatio floruit, dubitari potest. Hunc enim plerique in eamdem cum Anselmo sententiam includunt. Et certe videtur ex isto quæ de illa re disputat mutuo sumpsisse. Nam rationibus iisdem utitur ad illam qualemcumque probandam necessitatem Incarnationis, de quibus mox. Verum si quis attente caput illud octavum libri *de Incarnatione Verbi* recognoscat, intelliget nihil sibi Richardum aliud voluisse, nisi hoc, quod initio capitis diximus; necessarium in carne fuisse adventum Filii Dei, ut pro ablata Divinæ majestati ab hominibus injuria plene, ac cumulate ex justitia satisfieret, non ex gratuita condonatione ac misericordia. Quod iis verbis demonstrat, quibus ait, « sine satisfactione hominem ad plenum reparari non posse : Ad plenitudinem autem satisfactionis oportuisse, ut tanta esset humiliatio in expiatione, quanta fuerat præsumptio in prævaricatione. » Non igitur negat, alium utcumque satisfaciendi, vel sine satisfactione liberandi hominis modum in Dei potestate fuisse : sed plenum tantummodo, ac perfectum, et in quo summam, exactamque justitiam nemo desideraret : cum in cæteris omnibus misericordiæ consiliis aliquid futurum esset, quod arcanæ, unde hæc manarent, ignari providentiæ, ac malevoli, dæmones, atque homines causari, ac redargueri possent.

Anselmus non simpliciter sed conditionate necessariam Incarnationem asserit.

X. Anselmus vero non simplicem quidem, absoluteque spectatam in Deo fuisse necessitatem existimat inducendi sibi humani cor-

1 Lib. XX *Mor.* c XXVI.— 2 Guit. t. VI *Bibl.* col. 268.— 3 Petr. Cell. l. *de Pan.* c. III, t. VI *Bibl.* col. 835.— 4 Ter. p. q. I, a. 2. — 5 Lib. *de Inc.* c. VIII.

poris : sed conditionatam duntaxat, et ex sola hac hypothesi pendentem, quod et certum electorum numerum sibi constituisset, et huic ipsi numero supplementum ex humano genere decrevisset quærere. Quod idem est, ac si dicas necessariam Verbi Incarnationem fuisse, si Deus hominem eximere vellet ab ea peccati labe, et calamitate, quam sibi consciverat, atque ad salutem, et felicitatem a damnatione transferre. Huc illud proinde referendum est, quod idem scribit Anselmus, « Deum improprie dici aliquid non posse, aut necessitate facere[1]. » Item hoc[2]. « Omnis quippe necessitas, et impossibilitas ejus subjacet voluntati : Illius autem voluntas nulli subditur necessitati aut imposssibilitati. Nihil enim est necessarium, aut impossibile, nisi quia ipse ita vult. » Etenim nulla est in Deo antecedens necessitas, qua parte res creatas respicit, sed consequens duntaxat ex priore aliquo liberæ decreto voluntatis : quo posito, plerumque aliud sequi necessario dicitur, quia cum illo superiore conjungitur. Ut si Deus hominem procreare velit, hunc ipsum necesse est naturalibus facultatibus, ac consentaneis instructum rebus in lucem proferat. Sed ea necessitas mera non est, nec absoluta : verum eadem qua antecedens illa, ex qua profluit creandi voluntas, libertate censetur.

Respondetur ad argumenta Anselmi.

At vero antiquorum plerique, quos supra commemoravi, etiam priore liberandi hominis, et ad eum, unde exciderat, felicitatis statum revocandi posito consilio, non putant nécessarium sic fuisse, Deum hominem fieri, ut rem aliter abire impossibile fuerit, quod Anselmus existimat.

XI. Neque vero argumenta illa, quibus nititur, difficile est solvere. Quidquid indecorum est, id impossibile esse Deo, credit Anselmus. Vere hoc quidem, si indecorum idem sit atque inhonestum, et vitiosum. Non enim auctor esse potest peccati Deus. Cæterum nihil hujusmodi est, nisi quod legi repugnat; quæ est *justi*, *injustique regula*[3]. Hinc Ambrosius in libro *de Paradiso* cap. VIII. « Quid est, ait, peccatum, nisi prævaricatio legis divinæ, et cœlestium inobedientia præceptorum? » Itaque ubi nulla lex est, nulla itidem offensa est, ac *prævaricatio*; ut ait Apostolus[4] : adeoque nec indecorum illud inest, sive inhonestum. Nemo igitur indecore aliquid facit : nisi et lege tenetur, et contra legem committit. Qui autem legé est solutus, adversus eam non peccat. Hoc modo nihil indecore facit Deus, quia lege nulla constringitur. Quocirca potuit offensus ab homine, gratuita misericordia condonare hanc injuriam, neque jus suum persequi. Quod ipsum decore suo non careret; tametsi priorem illum non haberet justitiæ, quemadmodum habent virtutes singulæ proprium, ac sui generis decorum, quod non habent cæteræ, quæ certam honestatis, et officii particulam intuentur ; nec propterea indecorum est quod præscribunt, quia decorum alterius non continent. Hoc enim indecorum dicimus, non quod diversum est ab decore virtutis alicujus, sed quod ei contrarium est. Ecquis neget de suo jure posse aliquid remittere Deum, et hanc qualemcumque jacturam honoris, gloriæque suæ, liberalitatis, et misericordiæ laude compensare?

Quanquam hoc fatendum est, minus illud liberationis genus amplum et magnificum Deo, homini vero utile, ac gloriandum videri, quod sola misericordia; vel alio, quam qui reipsa est adhibitus, modo constaret. Verum non illud solum, quod perfectissimum, et exquisitissimum est, persequi in agendo, ac moliri potest Deus, qui infimorum perinde ac summorum auctor, et effector est. De quo plura hoc loco non disputo. Dixi enim hoc de argumento satis multa : cum de divina omnipotentia agerem adversus insulsam, et ineptam Abælardi sententiam[5].

XII. Ex hoc fonte firma et liquida derivari ratio potest, qua contra reliquam Anselmi disputationem præscribitur; ut in ea nihil immorari necesse sit. Quæ quidem hoc uno contenta esse debet, quod ei non gravate concedimus, ac veteres omnes uno ore, et assensu profitentur; necessariam eatenus fuisse Dei Incarnationem, quod aliter plena, et omnibus absoluta justitiæ numeris satisfactio essé nequiverit. Tantam quippe, ac tam maleficam vim esse peccati sentiunt, cujus laqueis irretitum tenebatur humanum genus, ac tam calamitoso, et deplorato statu fuisse res nostras, ut ei creatura nulla justitiæ suæ merito, ac pro rei dignitate méderi potuerit.

De utroque, hoc est de peccati atrocitate, et quadam infinitate malitiæ : deque justa,

1 Ans. l. II *Cur Deus homo* c. XXVI.— 2 Ib. c. XVII.—3 Sen. IV *de Ben*. c. XII.— 4 *Rom*. IV, 1 Vide Aug. Conc. XXV in *Ps*.CXVIII.— 5 Tom. III, l. V, c. VI, parag. 10 et seq.

et exacta satisfactione, minime hic est disputandi locus : et erit alias, quando de peccato ipso, ejusque, ut vocant, *reatu* dicetur, tum de merito bonorum operum, et extinctione peccati, quæ infusa fit justitia : cujus fundamentum et origo in uno Mediatore Dei et hominum, ejusque meritis et efficientia collocatur. Nunc leviter, atque ut omnino prætermitti non videatur, attingetur hic locus; vel ea potius in summam collecta redigentur, quæ supra laudati a nobis Patres paucis illis, quas attulimus, sententiis complexi sunt.

CAPUT XIV.

1. *Expenditur ratio illa in superioribus capitibus allata ex Patribus, quæ meram creaturam satisfacere non potuisse docet.* 2. *Cujusmodi sit stricta, ut vocant, justitia.* 3. *Ejus prima conditio, ut satisfaciens ei sit gratus, cui satisfacit, ac sic immunis a peccato.* 4. *Quod sine gratia fieri nequit.* 5. *Ideo nulla simplex creatura idonea fuit ad exactam satisfactionem. Ad hæc condignam satisfactionem illam Patres cogitarunt, qua fingi major nulla possit.* 6. *Hujusmodi autem nulla existere potest ab mera creatura.* 7. *Alia ratio ab culpæ infinitate petitur; cui satisfieri ab creatura nequit.* 8. *Quæ infinitas ex offensi Dei majestate et offendentis vilitate sumpta declaratur.*

Expenditur argumentum necessitatis Incarnationis deductum ex eo quod nulla creatura sit par ad condigne satisfaciendum.

1. Communis est illa maxime, usuque contrita theologorum veterum, Incarnationis causa, et necessitas; quod creata res nulla sit idonea, quæ tantum onus satisfaciendi sustineat : quoniam id primum in eo quæritur, qui pro alienis peccatis Deo satisfacere velit, ut integer, purusque a peccato ipse sit; ne dum malis aliorum mederi studet, ad sua procuranda, opem alterius, et interventum requirat. Hæc vulgata Patrum ratio, et in illis, quæ supra libavimus, illorum expressa testimoniis, paululum limanda, et expolienda nobis est ; ne ad examen deducta rigidioris, et altercantis theologiæ, nimis diluta, et imbecilla judicetur.

Ac si de interventore quæritur homine quopiam ex Adami posteris communi lege sato, cæterorumque simili ; non magno negotio respondetur id, quod in promptu est unicuique ; neminem repertum ex illo numero fidejussorem satis utilem : propterea quod *omnes peccaverunt, et egent gloria Dei*[1]; *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt*[2]. Itaque « restabat, ut omnibus non sua, quæ nulla erat; sed Dei, id est a Deo donata justitia subveniret, » ut ait Augustinus[3]. De homine, qui aliunde, quam vitiata stirpe nasceretur : deque Angelo quopiam ex eorum numero, qui in officio steterunt : ac de nova denique creatura aliqua, quam ab omni labe sinceram, et iis, quæ jam exstant, omnibus antecellentem, moliri Deus potuit, non otiosa, nec infrequens in scholis quæstio commovetur : quam nec ipsi præterire debemus.

II. Quanquam nonnulli, quos commemoravimus, Patres huic etiam hæsitationi aditum obstruunt; dum in satisfaciente illud tanquam necessarium flagitant, ut peccatum non modo nullum admiserit; sed ne admittere quidem possit omnino; quam ἀναμαρτησίαν, id est *impeccantiam*, appellari alibi diximus. Sed non est facile, certam, et accuratam illius causam investigare, cur universe creata nulla res satisfaciendo paria facere cum injuria, et offensa potuerit. Cujus difficultatis indicium est varietas opinionum, in quam scissa abiit scholarum concordia. Nos omissis litibus, ac rixis, id unum curamus, uti veterum nobis de eo sensus liquido constet, et in bona luce ponatur.

Quamobrem nihil hic argutari attinet de *stricta*, quam vocant, id est exacta, proprieque dicta justitia : nec de eo laborandum, utrum creatura possit aliqua plene offenso Deo satisfacere, sive propriis, sive adventitiis, ac mutuatitiis opibus instructa. Hoc unum intento animo cogitare debemus : cum duo velut ex adverso posita sunt, ex quibus operum, meritorumque bonorum ratio proficiscitur, *gratia* et *justitia* : tanto sinceriorem, et meraciorem, ut ita dixerim, alterutram esse, quanto minus cum altera conjungitur. Nam neque gratuitum illud est, quod totum ex justitia debetur; et vicissim quod summo jure et *stricto*, ut vocant, exigitur, id in gratis concessis nullo modo numeratur. Permiscentur autem ambo interim genera ista, et in partem veniunt officii, atque operis effecti; et pro eo atque plus, minusve conferunt, eo magis, aut minus sibi illud usurpant. Hoc ipsum plene, ac luculenter docet Apostolus

1 *Rom.* III, 23 — 2 *Ps.* XIII, 5.— 3 Aug. Conc. XXV in *Ps.* CXVIII.

in ea præsertim, quam ad Romanos scripsit[1] : atque istud ab eo fundamentum jacitur Christianæ salutis, et doctrinæ : quo multum adversus Pelagianos disputans usus est Augustinus.

III. His animadversis, quoniam satisfactio, compensatio quædam est injuriæ illatæ alteri, ac violati juris ipsius; apparet tanto illam esse perfectiorem, quanto minus gratiæ, et liberalis condonationis adjungitur. Jam quæcumque ab simplici creatura, pro suis vel alienis offensionibus offerri satisfactio potest, ea sine gratiæ, ac liberalis beneficii alicujus accessione constare nequit : non solum quia produci, et in rerum existere natura, sine gratia non potest : sed etiam quod non sine eadem habet gratia, ut tam illa ipsa Deo, quam ejus satisfactio sit accepta. Etenim nemo injuria læsus ab altero, ei placari, ac reconciliari interventu potest medii cujuspiam, nisi gratus illi iste sit mutuæ pacis, ac concordiæ sequester, et interpres. Hoc autem per se, suoque marte creatura nulla simplex assequitur sed gratis, ejusque, qui læsus est, favore, ac liberalitate tribuitur, non solum ut existat producta de nihilo, et agat aliquid : verum multo magis ut et ipsa jam producta Deo grata sit, et in solutum illius officia referantur. In hoc intuentes antiqui theologi, neque Angelum, neque hominem, nec ullam denique creaturam aliam, tantæ dignitatis esse potuisse dixerunt ut invisum hominem Deo conciliaret, ac pro eo satisfaceret : sed id ab uno illo præstari debuisse, qui Deus idem et homo esset. Huc illorum referenda ista ratio est, quæ in Redemptore generis humani necessariam ponit *impeccantiam*, quam ἀναμαρτησίαν Græci nominant. Hæc enim soli Deo convenit : in creaturam cadere illo, quem voci isti subjiciunt, sensu ac modo non potest : de quo vide librum nostrum *de Pelagiana hæresi*[2]; ubi de hæretica ἀναμαρτησία egimus.

IV. Igitur quoniam omnis est creatura peccati capax, gratia illi necessaria est, ut eo careat, nec per se, naturæque suæ viribus illius incursionem vitare potest. Quod enim de homine scripsit Augustinus[3], « Nullum esse peccatum, quod fecit homo, quod non possit facere alter homo ; si desit rector, a quo factus est homo : » id latius patet ; ac tam ad omnem pertinet statum humani generis, quam ad creatam quamlibet naturam ratione præditam : nisi ei gratiæ præsto fuerit auxilium.

Quæ quidem gratiæ necessitas ad servandam a peccando qualemcumque creaturam, ex Augustini mente, ac sententia conficitur. Hic enim non modo primo parenti, primo, et beato illo in statu, opus gratia fuisse defendit, quo vel se a lapsu contineret, vel boni aliquid ageret : verum etiam Angelis, quorum multo, quam hominis, erat firmitudo major, et constantia. De homine sic in libro *de Correptione et gratia* scribit Augustinus, cum de adjutorio disputat gratiæ : « Sic, inquit[4], adjuvabatur, ut sine hoc adjutorio in bono non maneret : sed hoc adjutorium, si vellet, desereret ; » et mox : « Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem : in illa quippe eum fecerat, qui fecerat rectum. Dederat et adjutorium, sine quo in ea non posset permanere, si vellet : ut autem vellet, in ejus libero reliquit arbitrio. » Ac subinde de Angelis simul et de homine primo, loquitur ita : « Si autem hoc adjutorium vel Angelo, vel homini, quam primum facti sunt, defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine divino adjutorio posset manere, si vellet ; non utique sua culpa cecidissent. Adjutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent : » Item in epistola CVI, « Natura enim humana, etiam, si in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam, creatore suo non adjuvante servaret. » De Angelo quoque Fulgentius idem testatur in capite duodecimo supra laudatus a nobis[5].

V. Ex quibus clarissime constat, nec Angelo, nec alteri cuiquam creaturæ, nedum homini, tantum adfuisse dignitatis, ac virium, ut aut suum, aut alienum peccatum justa, et exacta satisfactione dilueret; quandoquidem non nisi ope Dei, et gratia, sustentare se ipsa posset, ne præcipiti lapsu in perniciem rueret : neque quidquam, sine eodem auxilio gratiæ, utile, ac Deo acceptum faceret. Atque hoc, puto, sensu intelligenda est illa Synesii sententia, quam in eodem capite reddidimus[6], negantis Angelum, vel alium quempiam præter Deum, triginta annos inter homines sine peccati labe, et contagione manere potuisse. Nam de eo loquitur, quod natura sua, suisque viribus consequi, ac præstare Angelus posset.

1 *Rom.* IV.— 2 Tom. IV, c. VI, par. 6 et seq.— 3 Lib. L *Hom.* Homil. XXIII, c. VI.— 4 Aug. cap. XI. lib. *de Cor. et Gr.* Vide et l. XIV *de Civ.* c. XXVII.— 5 Cap. XII, parag. 5.— 6 Parag. VI.

Ad extremum, sepositis acutis illis, et subtilibus inventis humanæ cogitationis, quibus accuratæ, rigidæque justitiæ forma constituitur, et ad humanæ redemptionis negotium accommodatur, de qua fervida est in scholis contentio partium; hanc mihi rationem inivisse Patres illi videntur, qui condignam expiationem humanorum criminum ab creatura funditus abjudicant, et ad eas partes, ex rei ipsius necessitate, divinam quamdam personam excitam asserunt.

De satisfactione qua major excogitari nequeat intelligendi Patres.

Imprimis Deo injuriis hominum læso quam perfectissimam deberi satisfactionem arbitrati sunt, et qua nulla major obtineri posset, si quidem accurata, et condigna quæritur. Hujusmodi porro nullam esse, qua mera, et simplex creatura fungeretur. Hac enim quantacumque posita, præstantiorem semper aliquam cogitari, et informari animo posse; cum ea utique sit perfectior, quæ et minimum admittat gratuitæ liberalitatis, et ab eo proficiscatur, cujus tanta sit, quanta esse maxima potest, innocentia, peccati omnis expultrix: quam ἀναμαρτησίαν vocari supra memini.

VI. Itaque hanc in perfecto conciliatore dotem requirunt, qualem sola capit divinitas; et eam aliis alii clarius exprimunt. Quidam non modo carere peccato illum oportere dicunt, qui id muneris suscipiat: sed etiam peccare omnino non posse: ut Athanasius: cujus verba ista memoranda sunt. « Quum enim creatarum natura rerum mutabilis sit: cumque alii transgrediendo, alii non obediendo peccaverint; nec illorum constans sit actio: sed plerumque accidat, ut qui modo bonus est, postea mutetur, et alius fiat ex alio: velut ille qui nunc justus est, post paulo deprehendatur injustus: propterea opus ejusmodi quopiam fuit, qui esset immutabilis[a]. » Et paucis interjectis ita pergit dicere. « Etenim quia primus hominum Adamus mutatus est, ac per peccatum mors intravit in mundum, ideo decebat, immutabilem esse secundum Adamum: ut si denuo serpens aggrederetur, ipsius quidem fraus, et calliditas irrita fieret: porro ex eo quod Dominus immutabilis, et invariabilis esset, serpentis adversus omnes, conatus, et insultus irriti, et imbecilles essent. » Non minus expressa sunt Fulgentii verba eodem allata capite de ἀναμαρτησία illa, quæ peccandi potestatem eripit.

Impeccantia

Alii etsi non diserte hanc in Redemptore necessariam pronuntiant, sed immunitatem a peccato, quam *actualem* scholæ nominant, solam concipiunt: illam ipsam tamen ἀναμαρτησίαν, naturalem, et οὐσιώδη intellexisse putandi sunt: qualem significavit Apostolus, cum scripsit[1]: *Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus.*

Expenditur argumentum deductum a peccati infinitate.

VII. Est etiam gravissimorum theologorum judicio probata illa ratio, cur ad perfectam reconciliationem Deum esse mediatorem oportuerit; peccati, et offensionis infinita labes, ac turpitudo, quæ nullo alio condigno piaculo, quam æquali, hoc est infinita satisfactione diluitur. Causam hanc indicat Anselmus; qui ad evincendam Incarnationis filii Dei necessitatem, argumentum trahit ex peccati pondere, et gravitate: qua cum adæquari nulla potest expiatio, nisi allatum ab illo damnum æquali compensatione resarciat. Etenim tanto odio detestandum, vitandumque peccatum est, ut ne levissimum quidem, quamlibet ingentis boni spe ac mercede, committi oporteat. Non « si necesse esset, inquit Anselmus[2], totum mundum, et quidquid Deus non est, perire, et in nihilum redigi. » Imo « etsi plures essent mundi, pleni creaturæ, ac si infinito numero multiplicarentur, » perire funditus omnia, et in nihilum abire sinere, magis quisque debet, quam vel tenuissima culpa Deum offendere. Ex quo ita colligit: « Non ergo satisfacies, si non reddis aliquid majus, quam sit id, pro quo peccatum facere non debueras. » Nihil autem creatura majus est, præter Deum. Quod quidem alio in loco ita complectitur[3]: Non aliter reconciliari posse hominem, « nisi sit qui solvat Deo pro peccato hominis aliquid majus, quam omne quod Deus non est. Illum quoque qui de suo poterit Deo dare aliquid, quod superat omne, quod

a ATHAN. orat. II. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν γεννητῶν ἡ φύσις ἐστὶ τρεπτὴ, καὶ οἱ μὲν παρεβήσαν, οἱ δὲ παρήκουσαν, ὥσπερ εἴρηται, ἥτε πράξις αὐτῶν οὐκ ἔστι βεβαία, ἀλλὰ πολλάκις ἐνδέχεται τὸν νῦν ἀγαθὸν μετὰ ταῦτα τρέπεσθαι, καὶ ἕτερόν τινα γενέσθαι, ὡς τὸν ἄρτι δίκαιον ἄδικον μετ᾽ ὀλίγον εὑρεθῆναι· διὰ τοῦτο πάλιν ἀτρέπτου χρεία, etc. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ ἐτράπη, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, διὰ τοῦτο τὸν δεύτερον Ἀδὰμ ἔπρεπεν ἄτρεπτον εἶναι ἵνα κἂν πάλιν ὁ ὄφις ἐπιχειρήσῃ, αὐτοῦ μὲν τοῦ ὄφεως ἡ ἀπάτη ἐξασθενήσῃ, τοῦ δὲ Κυρίου ἀτρέπτου, καὶ ἀναλλοιώτου ὄντος, πρὸς πάντας ὁ ὄφις ἀσθενὴς τοῖς ἐπιχειρήμασι γένηται.

1 S. Th. III, p. q. I, a. 2, ad 2.— 2 Ric. l. *de Inc.* c. VIII.— 3 Arn Tract. quinto *de Verbo Chr.* t. I *Bibl. PP.* col. 392.

sub Deo est, majorem esse necesse est, quam omne quod non est Deus. » Addit et alia eodem spectantia; ex quibus peccato quædam inesse mali infinitas ostenditur.

VIII. Quam quidem infinitatem aliunde theologi complures asseverare solent, magistrum secuti [1]; qui « peccatum contra Deum commissum, quamdam infinitatem habere ait ex infinitate divinæ majestatis. Tanto enim offensa est gravior, quanto major est ille in quem delinquitur. » Auget etiam offensionis indignitatem peccantis vilitas. Nam humano judicio, et *morali*, ut vocant, æstimatione, tanto major, et acerbior est injuria, quo et ille, qui læditur, honoratior est, et qui lædit, contemptior: quæ duo in offensione summæ Dei majestatis in infinitum abeunt. Atque hoc suus cuique communis sensus testabitur; si hunc, castigata rixandi, et argute cavillandi lascivia consulat. Bene autem et illud sanctus ille doctor ibidem adjicit; cum sit duplex satisfactionis genus, unum perfectum, sive *condignum* ex justitiæ lege; alterum imperfectum, « secundum acceptationem ejus, qui est ea contentus, quamvis non sit condigna: » tum « omne imperfectum præsupponere aliquid perfectum, a quo sustentetur: » ex quo consequens putat, « puri hominis satisfactionem efficaciam habere a satisfactione Christi,» quæ idcirco absoluta, et infinita esse debet, ut condigna sit, et adæquari cum infinita injuriæ atrocitate possit. Hanc ipsam ratiocinandi formam Richardus quoque Victorinus usurpat, ut plenitudinem satisfactionis non aliter constare probet, quam ut Deus illam susciperet. Quippe « ad hanc plenitudinem oportuit, inquit [2], ut tanta esset humiliatio in expiatione, quanta fuerat præsumptio in prævaricatione. Rationalis autem substantiæ Deus tenet summum, homo vero imum. Quando ergo homo præsumpsit contra Deum, facta est elatio de imo ad summum. Oportuit ergo ut ad expiationis remedium fieret humiliatio de summo ad imum. Sed hoc omnino non potuit, nisi aliqua in Trinitate personarum. » Hinc Arnoldus abbas Bonæ-vallis [3]: « Desperata esset, inquit, humani generis causa, quæ aliter componi non poterat, nisi exolveretur pro pace ejus tanti pretii quantitas, quod singulariter habebat apud se humilitas Christi, et assumpta humanitas. » Verum hujus argumenti tractatio, ut paulo ante monui, alterius est loci, cum et de Christi meritis, et de peccati gravitate disputabitur.

CAPUT XV.

1. *De convenientia incarnationis filii Dei*: 2. *ac primum cur filium præ cæteris personis carnem suscipere decuerit*: *cujus prima ratio ponitur, ne filiorum Dei nomen in Trinitate multiplicaretur.* 3. *Item quia per filium recreari lapsum hominem congruum fuit, per quem erat conditus.* 4. *Tanquam per sapientiam.* 5. *et per imaginem veram, ac naturalem, quod est Verbum, deformatam imaginem refici. Nec tamen impossibile fuit Patrem, aut Spiritum sanctum incarnari.* 8. *Utcumque vero divinam aliquam personam redemptoris partes agere congruentius fuit, quam creaturæ mandari simplici*; *ne majore obstricti beneficio huic essemus, quam Deo.*

I. Quæ in minimis quibusque Dei operibus eximiæ sapientiæ ratio constat, eam apparere multo illustriorem in maximis, nemo humano utcumque præditus sensu, nedum Christiano, dubitabit. Quamobrem cum sit operum illorum facile princeps communicata cum homine divinitas, et in eamdem personam assumptio, consequens est, eam cum summa, et convenientissima ratione susceptam, et administratam fuisse; tum cujusmodi illa sit tam utile patefacere est hominibus, quam ejus inventori, et artifici Deo gloriosum. Hoc nos ipsum superioribus in capitibus, et hujus libri maxima parte perfecimus, quantum necesse fuit, cum de fine Incarnationis egimus, eumque duo in genera partiti sumus; quorum alterum ad commendandam Dei gloriam; alterum, ad fructum humani generis, et commodum refertur. Nunc illius argumenti quod reliquum est, et in hunc reservatum locum, tempus est annectere; ac de mysterii istius gestione, ejusque convenientia pauca saltem tradere generis illius, quod usu sanctorum Patrum, et tractatione percrebuit. Horum id erit primum, quod ad illum, cujus præcipuæ in hac actione tota partes exstiterunt, Dei filium attinet. De quo jure istud explicandum; cur de tribus sanctissimæ Trinitatis personis

Variæ rationes cur Filius, exclusis aliis Trinitatis personis, est incarnatus.

1 *Hebr.* VII, 26.— 2 Lib. I *Cur Deus homo*, c. XXI.— 3 Lib. II, c. VI.

unum decuerit incarnari Verbum, quandoquidem non minus reliquos duos, quam eum, qui revera est homo factus, ad eamdem conditionem venire potuisse, inter omnes convenit.

I° Ne *filii* appellatio transiret ad aliam personam.

II. Hujus rei multiplices causæ, et omnes ex Verbi ipsius proprietate ductæ redduntur a Patribus. Inter quas celebris est illa: ne filii appellatio transiret ad aliam personam, ex quo in sanctissimam Trinitatem promiscua quædam redundaret, atque indecora confusio. Hanc rationem affert Gennadius in libro *de dogmatibus Ecclesiasticis*, capite secundo. « Non Pater, inquit, carnem assumpsit, neque Spiritus sanctus, sed Filius tantum : ut qui erat in divinitate Dei Patris filius, ipse fieret in homine hominis matris filius, ne filii nomen ad alterum transiret, qui non esset æterna nativitate filius. » Quem locum citat Paulinus Aquileiensis libro primo *contra Felicem Urgelitanum*. Fulgentius item in libro *de Fide ad Petrum*, capite secundo ; ubi ideo solum incarnatum esse filium ait, « ne non proprium esset solius Filii, quia non genuit ipse, sed solus de Patris essentia natus est, etc. si secundum divinam quidem naturam Deus Pater de nullo nasceretur Deo, secundum carnem tamen ipse nasceretur ex Virgine. Si enim Pater nasceretur de Virgine, una persona esset Pater et Filius : ipsa autem una persona, pro eo quia non de Deo, sed tantum de Virgine nasceretur, non Dei filius, sed tantum hominis filius veraciter diceretur. »

Bernardus quoque quæstioni isti [1], « qua ratione Filius magis incarnatus sit, quam Pater, aut Spiritus sanctus, » ita respondet : « Videtur tamen nec Patris, nec Spiritus incarnationem in pluralitate filiorum effugisse confusionem, dum alius Dei, alius filius hominis diceretur. Videtur et illud maxime congruum, ut is specialiter filius fieret, qui filius erat, ne quid esset ambiguitatis in nomine. » Sic Hugo Victorinus [2], et iisdem fere verbis [3], ut solet, Magister sententiarum. Et latius Anselmus [4]. Qui primo de Spiritu sancto, deinde de Patre disserit. Illum quidem propterea non incarnatum esse dicit : « ne duo filii essent in Trinitate Dei, scilicet filius Dei, et filius hominis; » et in hoc ipso quædam inæqualitas, « cum alter filius majoris parentis dignitate excelleret : alter minoris parentis humilitate subesset. » De Patre vero sic : quia « si ille hominem assumpsisset, easdem faceret in Deo pluralitas filiorum inconvenientias, et adhuc aliam. Nam si esset filius Virginis, duæ personæ in Trinitate nomen nepotis assumerent : quia et Pater, et nepos esset parentum Virginis : et filius ejus, Virginis esset nepos : cum ipse tamen nihil haberet ex Virgine. » Sic ante illos Joannes Damascenus propterea solum Filium incarnatum agnoscit; quia proprietas personalis immutabilis est ; cujusmodi non esset si ad alterum transiret [a]. Alia est apud Hugonem ratio, quæ ad Patrem privatim attinet ; « quia ei non convenit mitti ab aliquo, cum non sit ab alio, » de quo vide quæ in octavo *de Trinitate* libro, super missione personarum exposuimus.

II° Decebat mundum per eumdem reparari per quem est creatus.

III. Rursus aliam ex Apostolo causam Athanasius de filio explicat [5]: quia per eumdem refici, crearique denuo decebat omnia, a quo initio et creata fuerant. *Decebat*, inquit Paulus [6], *eum, propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare.* Quæ Athanasius declarans, significari ait, « non alterius fuisse, homines liberare ab ea corruptela, quam contraxerant, nisi Dei Verbi, qui et illos initio procreaverat [b]. » Vide eumdem in tractatu ad ista verba, *Omnia mihi tradita sunt a Patre*, et orat. III *contra Arianos.*

Cyrillus *in Glaphyrorum* libro primo, « Oportuit, inquit, oportuit illum ipsum, per quem omnia producta sunt, eorumdem instauratorem esse jam corruptorum, et contractum ex peccato vitium propulsare ; atque et quod molestum erat abolere, et in bonum statum eos large, ac copiose restituere, qui per ipsum procreati fuerant [c]. » Ideo mox ait, « a Patre

a Damasc. lib. IV, cap. IV. Ἡ γὰρ ἰδιότης ἀκίνητος· ἢ πῶς ἂν ἰδιότης μένοι κινουμένη, καὶ μεταπίπτουσα, διὰ τοῦτο ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, υἱὸς ἀνθρώπου γίνεται, ἵνα μένῃ ἡ ἰδιότης ἀκίνητος.

b Athan. Ὡς οὐκ ἄλλου ἦν ἀπὸ τῆς γενομένης φθορᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἀνενεγκεῖν, ἢ τοῦ θεοῦ λόγου τοῦ καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν πεποιηκότος αὐτούς.

c Cyrill. tom. I *Glaphyr.* Ἔδει γὰρ, ἔδει τὸν δι' οὗ τὰ πάντα παρήχθη πρὸς ὕπαρξιν, ἀνακαινιστὴν γενέσθαι τῶν κατεφθαρμένων, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἐξελᾶσθαι πήρωσιν, καταργῆσαι δὲ τὸ λυποῦν, καὶ τὸ εὖ εἶναι πάλιν διανεῖμαι πλουσίως τοῖς δι' αὐτοῦ γεγονόσι.

1 Ser. II *de Annunt.*— 2 Tract. I *Sum. Sent.* c. XV.— 3 Mag. in III, dist. I.— 4 Ans. l. *de Incarn.* c IV.— 5 Lib. *de Incarn.*— 6 *Heb.* II, 10.

per Christum ἀνακεφαλαιοῦσθαι, hoc est ad caput revocari, sive ad eum statum, quem initio habuerant quæ in cœlo, et quæ in terris sunt universa[a]. » De qua vocis ἀνακεφαλαιοῦσθαι significatione, vide quæ supra notavimus[1]. Vide et Chrysostomum[2] in homilia XVIII *in Joannem*.

Augustinus in sermone XIII *de Natali Domini*: « Humiliavit se ut homo : nec horruit Deus hominem induere, quem ad suam, Patrisque imaginem figuravit : unde libens Dei filius voluit hoc esse quod fecit. Nam ideo Deus noster filium suum misit ad hominem liberandum, ut cui dixerat, *Faciamus hominem*, ipse etiam liberator esset, qui fuerat creator. » Et in tractatu XXXI *in Joannem*, « Magna igitur misericordia Domini nostri Jesu Christi, factum esse eum propter nos in tempore, per quem facta sunt tempora : factum esse inter omnia, per quem facta sunt omnia : factum esse quod fecit. Factus est enim quod fecerat : factus est homo, qui hominem fecerat, ne periret quod fecerat. »

Etenim per Verbum suum Pater omnia condidit ; tanquam per manum artifex : ut idem Augustinus observat alio in loco[3] : ubi *manum* Dei *Christum* ait intelligi ; ac subinde, « factus est, inquit, ex semine David, ut esset Jesus, id est Salvator, qui jam erat creator. » Sic Hilarius in *Psalmum* LXVI et versum 21. « Et primum quidem, ait, non alienum a Dei misericordia, et bonitate videri potest, ut vitam omnibus in seipso restitueret ex mortuis ; nempe qui primum animam nobis, ac statum, respirationemque vivendi, cum hominem secundum imaginem sui, similitudinemque constituit, de thesauris potestatis suæ, divinitatisque diffuderit, » etc.

IV. Copiosius hanc rationem Leo papa declarat his verbis. « In hac autem ineffabili unitate Trinitatis[4], cujus in omnibus communia sunt opera, atque judicia, reparationem humani generis proprie Filii persona suscepit, ut quoniam ipse est, *per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil*[5], quique plasmatum de limo terræ hominem statu vitæ rationalis animavit, idem naturam nostram ab æternitatis arce dejectam amissæ restitueret dignitati, et cujus erat conditor, esset etiam reformator. » Sic Alchuvinus in libro secundo *de Trinitate* capite decimo.

IIIᵃ Quia filius est sapientia Patris.

Est item Filius sapientia Patris. « Erat ergo decens, ut sicuti per sapientiam suam Pater mundum fecit, ita per eamdem redimeret, » ait Hugo Victorinus[6]. Est λόγος Patris, id est *Verbum*, sive *ratio*. Quamobrem cum homines scelerum ac libidinum immanitate sic efferati essent, ut omnem humanitatem ac rationem exuisse viderentur, et in brutorum animantium transisse sortem ; merito λόγον ipsum, id est αὐτολόγον, quæ est *summa ratio* Patris æterni, mitti oportuit, qui miseros illos ἀλογωθέντας, hoc est *irrationabiles factos*, et superstitionis impiæ tenebris occæcatos, ad lucem, et rerum cœlestium notitiam, impertita veri Dei scientia, cultuque revocaret : ut in libro *de Incarnatione* disserit Athanasius[b]. Vide similem rationem ab Jobio monacho allatam apud Photium codice CCXXII. Guitmundus Aversanus episcopus ad eamdem fere mentem[7], « Quoniam mortuus est, inquit, homo per insipientiam, oportuit eum vivificari per sapientiam. Incarnata est igitur Dei sapientia, ut deleretur hominis insipientia. »

IVᵃ Quia Filius est Patris imago.

V. Sed Athanasius ex alia subinde proprietate Verbi, consentaneum fuisse probat, ut hæc persona potius quam altera, muneri illi succederet. Siquidem hoc habet peculiare Filius, ut sit imago Patris, et character substantiæ illius. Atqui homo ad imaginem est factus Dei ; sive imago creata est ipsius : sive ad exemplar expressio Verbi ; quod vera, proprieque dicta est imago Patris, de quo alibi pluribus explicavimus[8]. Æquum itaque fuit, ut ad eamdem effigiem, quæ peccati labe deformata, corruptaque fuerat, instaurandam, et reficiendam, ipsum adhiberetur archetypum, et exemplar : cujus imitatione pristinum in statum per eadem lineamenta reduceretur. « Quid enim aliud facere Deum oportebat ; aut quid facto opus erat, nisi ut illud instauraretur, quod ad imaginem dicitur : ut per illud rursus ipsum nosse homines

a CYR. t. 1 *Glaph.* Ἀνακεφαλαιοῦται γὰρ ἐν Χριστῷ τά τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ, καὶ τὸ ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ὀλισθῆσαν ἀναβιβάζεται πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς δι' αὐτοῦ δὴ καὶ μόνου.

b ATHAN. lib. *de Inc.* Ὡς μήκετι δοκεῖν αὐτοὺς λογικοὺς, ἀλλὰ ἀλόγους, ἐκ τῶν τρόπων νομίζεσθαι. οὕτω τοίνυν ἀλογωθέντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὕτω τῆς δαιμονικῆς πλάνης ἐπισκιαζούσης τὰ πανταχοῦ, καὶ κρυπτούσης τὴν περὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ γνῶσιν, τί τὸν Θεὸν ἔδει ποιεῖν.

1 Cap. III.— 2 Chrys.— 3 Conc. XXXII in *Ps.* CXVIII.— 4 Ser. XII *de Pass.* c. II.— 5 *Joan.* I.— 6 *Sum. Sent.* tract. I, c. XV.— 7 Gil. in *Confess. de S. Trin.* t. VI *Bibl.* col. 267. — 8 Vide l. VI *de Trin.* c. V, § 11 et seq., et tom. IV *de Opif.* lib. I, c. IV.

possent? Hoc autem qua tandem ratione fieri potuisset, nisi ipsamet imago Dei advenisset, hoc est Salvator noster Jesus Christus? Etenim per homines id erat impossibile fieri: quoniam et illi ipsi ad imaginem facti sunt. Sed neque per Angelos. Nam nec ipsi sunt imagines. Idcirco Dei Verbum per seipsum venit: ut cum Patris imago sit, hominem iterato creare posset, qui ad imaginem est factus[a]. » Vide Cyrillum libro *in Joannem* primo[1].

VI. Joannes quoque Damascenus[2] ad illam reformandam imaginem venisse Filium ait, veram et primigeniam imaginem Dei; quod illa corrupta, et confusa vitio nostro fuisset. Sunt et alii plerique theologi veteres, qui eodem modo ratiocinantur: quorum nonnullos in illis secundi ac tertii tomi locis citavimus. His Richardum modo Victorinum adjungimus: qui observat, « Per præsumptionem vetiti[3], et quasi per rapinam gestisse hominem ascendere usque ad similitudinem Dei. Ut igitur modus satisfactionis responderet modo prævaricationis, ratio exigebat, ut ruinæ nostræ reparator per exinanitionem descenderet de similitudine Dei ad similitudinem lapsi. Filius autem est imago, et figura Patris. Idipsum itaque ipsum juxta congruum debitæ expiationis modum oportuit descendere, et assumere similitudinem hominis ex generatione humana. » Idem et in sequenti capite, « congruum fuisse dicit, ut qui per insipientiam ceciderat, per sapientiam resurgeret: » qui est Dei Filius. Tum Honorium Augustodunensem addimus: qui justitiam hoc ait exegisse, ut filius potius, quam Pater, aut Spiritus sanctus homo fieret, quoniam Filius similitudo Patris dicitur: idemque « secundo loco, non dignitate, sed ordine, post Patrem est Deus. Diabolus autem sibi hoc privilegium usurpavit, dum similis Altissimo esse voluit; scilicet Deus dici, et ab Angelis ut Deus adorari: et quia in cœlo ab Angelis hoc non obtinuit, in mundo ab hominibus se ut Deum coli, et ut Deum adorari docuit. Oportuit ergo ut cui injuria facta est, veniret, et se verum Deum, et istum fallacem ostenderet. »

Irenæus ex altera τοῦ λόγου notione[4], quæ est *sermo*, vel *oratio*, convenientiam Incarnationis filii colligit, quæ quidem ad aliam pertinet Redemptoris dotem, hoc est doctrinam, de qua supra. « Non enim aliter nos discere poteramus quæ sunt Dei, ait ille, nisi magister noster Verbum existens, homo factus fuisset. Neque enim alius poterat enarrare nobis quæ sunt Patris, nisi proprium ipsius Verbum. » Legendus Rupertus libro XI *de Divinis Officiis* capite XVIII.

VII. Hæc sunt satis ad divini de Incarnatione Verbi consilii probandam congruentiam. Quam non sic tamen interpretari debemus, tanquam alia persona idem præstare nequiverit. Potuit enim, si ita fieri placuisset; vel Pater homo fieri, vel Spiritus sanctus: quod Magister Sententiarum docet[5], in eoque suffragatores habet cum scholæ principe theologos omnes[6]. Verum reclamat Anselmus[7], eodem fretus argumento, quo sibi persuasit, necessarium omnino fuisse, ut ab homine Deo genus redimeretur humanum, quoniam, inquit, conveniens non erat aliter fieri: ac proinde necessarium fuit. Sic in personæ delectu eodem modo ratiocinatur: « Quoniam ergo quodlibet parvum inconveniens in Deo est impossibile, non debuit alia persona incarnari, quam filius. » Sed hujus argumenti vis retusa est a nobis capite illo XIII. Quare nihil obstat quo minus communi subscribamus sententiæ.

Verum quamplurimorum opinio ista fuit, Patrem nullo modo hominem assumere potuisse, nec se oculis aspectabilem exhibere: contra quam in primo[8], et octavo *de Trinitate* disputavimus. Est enim falsa; neque vero firmamento nititur.

VIII. Ut autem convenisse potissimum Filio humanæ susceptionem, liberationemque naturæ, gravibus de causis ostendimus: sic universe Deum interponere se in hoc negotium decuisse, ratione alia conficitur, Anselmus hanc in libro priore, *Cur Deus homo*

Per Deum et non per creaturam Deo homines reconciliari debuisse monstratur.

a ATH. ibid. Τί οὖν ἔδει ποιεῖν τὸν θεὸν, ἢ τί ἔδει γενέσθαι, ἀλλ' ἢ τὸ κατ' εἰκόνα πάλιν ἀνανεῶσαι, ἵνα δι' αὐτοῦ πάλιν αὐτὸν, γνῶναι δυνηθῶσιν οἱ ἄνθρωποι; τοῦτο δὲ πῶς ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ αὐτῆς τῆς τοῦ θεοῦ εἰκόνος] παραγενομένης, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; δι' ἀνθρώπων μὲν γὰρ οὐκ ἦν δυνατὸν, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ κατ' εἰκόνα γεγόνασιν. ἀλλ' οὐδὲ δι' Ἀγγέλων. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ αὐτοί εἰσιν εἰκόνες. ὅθεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος δι' ἑαυτοῦ παρεγένετο, ἵν' ὡς εἰκὼν ὢν τοῦ πατρὸς, τὸν κατ' εἰκόνα ἄνθρωπον ἀνακτίσαι δυνηθῇ.

1 Cyril.— 2 Lib. I, cap. IV.— 3 Ric. *de Incarnat.* c. X.— 4 Lib. V, cap. I.— 5 In III, dist. I.— 6 In III, par. qu. III art. 5. — 7 Cap. XIII hujus libri.— 8 Lib. I, c. III et l. VIII, c. II.

suppeditat [1]: quod si ab Angelo, vel alia quavis creatura, redemptus, ac liberatus esset homo, illius merito servus haberetur, et quidem extremo ei jure servitutis obnoxius. Nam et apud Romanos, qui in bello alicujus opera et manu servati ab hostis incursione, et intenta nece fuerant, ei, a quo erepti erant, obligati tota vita tenebantur, et ad omne genus officiorum illo astricti beneficio.

Quod si hujus ærumnosæ vitæ, ac brevissimæ conservatio, tanta debitione gratiæ pensanda visa est sapientibus illis rerum æstimatoribus; quod nostrum, hoc est Christianum debet esse judicium, de immortali, et conferta bonis omnibus vita, cujuscumque demum beneficio restituta ? Non fuit igitur consentaneum, ut alteri, quam conditori hominis Deo, juste hoc, et quasi auctoramento servitutis infimæ, homo devinctus esset. Etenim, ut disputat Anselmus, « Quæcumque alia persona, quam divina, hominem a morte illa sempiterna redimeret, ejus servus idem homo recte judicaretur. Quod si esset, nullatenus restauratus esset in illam dignitatem, quam habiturus esset, si non peccasset; cum ipse, qui nonnisi servus Dei et æqualis Angelis bonis futurus erat, servus esset ejus, qui Deus non esset, et cujus Angeli servi non essent. » Præsertim cum infinitis partibus præstantius sit redemptionis, quam creationis beneficium; ac majus ex illa grati animi, et amoris, atque obsequii debitum, quam ex ista consequatur. Quod Bernardus aliique Patres persæpe commendant : ut Ambrosius in Lucam [2]: « Plus, inquit, Domine, injuriis tuis debeo, quod redemptus sum, quam opibus, quod creatus. Non prodesset nasci, nisi redimi profuisset. »

Et *ad Psalmum* CXLIV Augustinus. « Cui ergo debemus, quia sumus, inquit, illi debemus quia et justificati sumus, nemo tribuat Deo quia est, et sibi tribuat, quia justus est. Melius est enim quod tibi vis tribuere, quam quod illi. Melius est enim aliquid esse, quia justus es ; quam quia homo es. Inferius aliquid das Deo, et superius tibi. » « Prorsus itaque divinæ virtutis ac potestatis illustre facinus illud proprium est [a] , ut scribit Cyrillus, tum ex non exstantibus posse productis rebus extantiam dare : tum eà, quæ a bono, et integro statu exciderunt, rursus in pristinum revocare. » Postremo spectat huc Epiphanii sententia illa, Deum liberandi nostri partes in seipso suscepisse « ne spem suam mundus in homine collocaret [b]. »

CAPUT XVI.

De congruentia modi, quem in homine redimendo Deus adhibuit. 2. *Deum oportuisse sub externa apparere specie :* 3. *et quidem humana.* 4. *Ut eidem, quæ peccaverat, mederetur.* 5. *Item de muliere nasci, ut auctor peccati auctor fieret remedii.* 6. *Sed virgine ; quia virgo Eva peccarat.* 7. *Nec indignum Deo natalem hujusmodi fuisse.* 9. *Tum perpessiones reliquas, et cruciatus jure ab illo susceptos.* 10. *Maxime ut exemplo suo pati doceret. Lactantii præclarus de eo locus.*

I. De personæ incarnatæ congruentia dixi, quantum satis esse visum est : pauca nunc de modo sunt explicanda, quo se idem ille ad naturæ nostræ communionem, et humanæ salutis ac redemptionis administrationem applicavit. Quanquam major pars hujus quæstionis exhausta est in superioribus capitibus, in quibus declaratum est, quo fine, atque fructu Deus ad nos homo descenderit. Horum enim expositio inplicata fuit cum illius argumenti disputatione, quam conveniens Dei, hominisque causa fuerit, sempiterni Patris Filium, non communem modo naturam, sed etiam naturæ insitam, ac propriam vilitatem et imbecillitatem assumere. Verum quoniam ordine quodam ac serie tractationis eodem revoluta est oratio nostra, pauca delibanda modo sunt de ratione susceptæ carnis et infirmitatis humanæ. Cujus indignitas haud satis decora videtur humanis judiciis, ac tam incredibilis est habita, ut plerique veterum hæreticorum ad nullam magis offenderint partem Christianæ professionis ; ut de Judæis, ac superstitioso Deorum cultui deditis hoc loco

a Cyr. *Glaph.* I. Δυνάμεως γὰρ τῆς θεοπρεποῦς, καὶ μέν τοι καὶ ἐξουσίας, δοίην ἂν ἔγωγε λαμπρὰν γενέσθαι κατόρθωσιν, καὶ τὸ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι δύνασθαι παρενεγκεῖν, καὶ τὰ τοῦ καλῶς τε, καὶ ἀλωβήτως ἔχειν ἡμαρτηκότα μονονουχὶ παλινάγρετα πρὸς τὸ εὖ εἶναι καλεῖν.

b Epiph. *in Ancor.* § 95. Ἵνα μὴ εἰς ἄνθρωπον ἔχῃ ὁ κόσμος τὴν ἐλπίδα.

1 Cap. V. — 2 Lib. *de Dilig. Deo.*

taceam : quos constat nulli rei peræque adversatos, atque isti fuisse. Sed in eam vicissim purgandam, ac tuendam ab omnium illorum calumniis, certatim Christiani Patres incubuerunt. Quo etiam ex capite, uti minus necessaria hic opera nostra est; ita parcius ac levius erit adhibenda : ac sic tanquam perfunctorie, dicisque causa; ne quod ab omnibus divinorum dogmatum scriptoribus attingi solet, ejus propria, et huic annexa loco mentio ex toto prætermissa sit.

Dei Filium sub externa apparere specie decuit

II. Imprimis ergo Dei filium sub externa qualicumque specie hominibus immisceri decuisse, res per se ipsa clamat. « An enim aliter potuit invisibilis illa vis, ut cum Arnobio loquar [1], et habens nullam substantiam corporalem, inferre, et commodare se mundo, et conciliis interesse mortalium, quam ut aliquod tegmen materiæ solidioris assumeret; quod oculorum susciperet injectum, et ubi se figere ineptissimæ posset contemplationis obtutus ? Quis est enim mortalium, qui quæreret eum videre, quis cernere, si tamen voluisset inferre se terris, qualis ei primigenia natura est ? » etc. Cui rationi suffragatur Chrysostomus. « Ne, inquit, nuda divinitate se inferens omnes perderet, etc. Nam neminem non extingueret; cum nullus inaccessum illum lucis appulsum tolerare posset [a]. » Et alio in loco, verba illa declarans [2] : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre*, etc. « Non aliter visum iri, nisi in familiari nobis esset corpore conspectus [b], » ait. Quo Mosis exemplum refert; cujus splendorem vultus Judæi ferre non poterant : unde et velo coactus est illum obnubere. « Et quomodo nudam divinitatem, ac vel supernis illis inaccessam virtutibus, lutei nos, et orti de terra sustinere potuissemus [c] ? »

Et quidem humana.

III. Porro hominis speciem, humanamque cum anima carnem potius, quam alterius generis assumi par fuisse, ea causa persuadet, quam Athanasius in sexta synodo citatus affert [3], quod in eadem venire natura debuit, quæ a diabolo decepta peccatum admiserat : ut illa ipsa, quæ peccarat, impeccantiam ostenderet; et *ubi abundaverat peccatum, superabundaret gratia : et sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors* [4], sic per unum hominem Jesum Christum gratia regnaret, etc. Hæc Athanasius. Qui et alibi præclare [5], eleganterque locum illum tractavit : qua ex oratione, quia paulo fusior est, pauca delibabimus. Cum igitur, inquit, homines frustra ex usu, aspectuque creatarum rerum, revocare Deus ad officium studuisset, « merito, ut hominibus commodaret, tanquam homo inter eos versatus est; assumpto simili illorum corpore [d], » etc. « Nam ut bonus Magister, discipulorum suorum curam gerens, quibus majora documenta prodesse nequeunt, ad minutiora, et viliora sese demittit, ut illos instituat : ita Dei Verbum fecit [e]. » Cujus rei testimonium ex Apostolo sumit, qui sic scribit. *Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes* [6]. Tum ita pergit Athanasius. « Etenim quoniam homines Dei contemplationem aversati, ac velut in profundum demersi, et humi defixos oculos habentes, in generatione, ac sensibilibus rebus Deum quærebant, mortales homines, ac dæmones pro diis sibi fingentes, ideo amator hominum, communisque salvator omnium, Dei Verbum, sibi corpus assumit, et inter homines tanquam homo versatur, ac sensus præoccupat omnium hominum : ut qui corporeis in rebus Deum inesse cogitabant, ex iis, quæ Dominus per opera corporis exercebat, veritatem intelligerent [f]. » « Assumpsit igitur hominis formam, ait Arnobius [7], et

a Chrys. hom. vi *in Joan.* Ἵνα μὴ γυμνῇ τῇ θεότητι προσβαλὼν, ἅπαντας ἀπολέσῃ, etc. Παντὰς γὰρ ἂν ἠφάνισε, μηδενὸς δυναμένου τὴν ἀπρόσιτον ἐκείνην τοῦ φωτὸς προσβολὴν ἐνεγκεῖν.

b Id. hom. xii. Οὐκ ἂν θεασάμενοι, εἰ μὴ διὰ τοῦ συντρόφου σώματος ἡμῖν ὤφθη.

c Ibid. Πῶς θεότητα γυμνὴν, καὶ ἀπρόσιτον, καὶ αὐταῖς. ταῖς ἄνω δυνάμεσιν, ἡμεῖς οἱ πήλινοι, και γηγενεῖς ἠδυνήθημεν ἂν ἐνεγκεῖν;

d Athanas. Ὅθεν εἰκότως ἀνθρώπους θέλων ὠφελῆσαι, ὡς ἄνθρωπος ἐπιδημεῖ, λαμβάνων ἑαυτῷ σῶμα ὅμοιον ἐκείνοις.

e Ibid. Ὡς γὰρ ἀγαθὸς διδάσκαλος κηδόμενος τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν, τοὺς μὴ δυναμένους ἐκ τῶν μειζόνων ὀφεληθῆναι, πάντως διὰ τῶν εὐτελεστέρων συγκαταβαίνων αὐτοὺς παιδεύει· οὕτω καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος.

f Ibid. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἀποστραφέντες τὴν πρὸς τὸν θεὸν θεωρίαν, καὶ ὡς ἐν βυθῷ βυθισθέντες, κάτω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντες, ἐν γενέσει, καὶ τοῖς αἰσθητοῖς τὸν θεὸν ἀνεζήτουν, ἀνθρώπους θνητοὺς, καὶ δαίμονας ἑαυτοῖς θεοὺς ἀνατυπούμενοι· τούτου ἕνεκα ὁ φιλάνθρωπος, καὶ κοινὸς, πάντων σωτὴρ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος λαμβάνει ἑαυτῷ σῶμα, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐν ἀνθρώποις ἀναστρέφεται, καὶ τὰς αἰσθήσεις πάντων ἀνθρώπων προλαμβάνει,

1 Arn. l. I.— 2 *Joan.* i.— 3 Syn. vi, act. viii.— 4 *Rom.* v, 20.— 5 *De Inc.*— 6 I *Cor.* i, 21.— 7 Arn. l. I.

sub nostri generis similitudine potentiam suam clausit, ut et videri posset, et conspici, verba faceret, et doceret, atque omnes exequeretur res eas, propter quas in mundum venerat faciendas. » Vide Eusebium lib. VII *de Demonstratione Evangelica*, cap. II.

IV. Gregorius Nyssenus in libro *Catechetico*, Deum humana carne integraque natura hominis assumpta, venire ad liberandos homines oportuisse confirmat. Nam si aliunde sibi corpus finxisset, naturam nostram non omni ex parte curasset : nec ibi remedium accommodasset, ubi morbus inerat. « Etenim fieri non potest, ut curetur ægrotus, nisi parti affectæ proprium remedium adhibeatur [a]. » Deinde qui nostræ similem carnem induere, alienum, indignumque Deo judicant, non pro eo, ac decet, de tanta majestate sentiunt ; nec intelligunt, qualemcumque creaturam pari ab illa, hoc est immensa intercapedine distare : nec aliam alia propius ad illam accedere. « Unde si terrestrem naturam indignam reputant, quæ cum Deo copuletur, nulla erit alia, quæ eo digna conseatur. Quod si infra dignitatem hanc ex æquo sunt omnia, illud sane Deo conveniens est, ut egenti benefaciat. Quare ubi morbus est, eo medicatricem vim si venire fateamur, quid tandem credimus, quod ab ea, quæ digne de Deo capitur opinione dissideat [b] ? »

Itaque « melius judicavit, ut de ipso, quod victum fuerat, genere assumeret hominem Deus, per quem generis humani vinceret inimicum, » ait Augustinus [1]. Et Irenæus [2] : « Oportebat eum, qui inciperet occidere peccatum, et mortis reum redimere hominem, idipsum fieri quod erat ille, id est hominem. » Nam ut recte Tertullianus ait, lib. V *contra Marc.* cap. XIV. « Non magnum si spiritus Dei carnem remediaret : sed si caro consimilis peccatrici, dum caro est, sed non peccati. » Ut, quod ait sanctus Leo sermone primo *de Nativitate*, « inventor mortis diabolus per ipsam, quam vicerat, vinceretur. » Ita Guilbertus Nogentinus in libro *contra Judæos*, « Natura nulla, inquit, alia præter eam quæ peccaverat, pro eadem satisfacere poterat. Congruum plane non esset ut quod humanitas commisisset, de Angelico quispiam ordine expiaret. »

V. De homine itaque nasci, id est muliere, consentaneum itidem fuit : « Ut quia per mulierem in hunc mundum mors intravit, salus per Virginem redderetur, etc [3]. Ut ne perpetui reatus apud viros opprobrium sustineret : quia quæ culpam nobis transfuderat, transfudit et gratiam. » Et Bernardus [4] : « forte ut excusaretur Eva per Filium, et querela viri adversus feminam deinceps sopiretur. » Natus est : « ut ipsam naturam nascendo reficeret, ait Petrus Chrysologus [5], quam fecerat operando : quia quæ facta fuerat, ut generaret ad vitam, ipsa generabat ad mortem. Per peccatum primi hominis natura lethale vulnus accepit, et cœpit esse origo mortis, quæ erat initium vitæ. Hoc est ergo negotium nativitatis, quod nasci compulit Christum, ut naturæ curam nativitatis daret auctoris, et naturæ curatio esset vivificatio filiorum. » Ad hæc Hilarius Arelatensis, ut quidem creditur, in homilia prima *de Nativitate Domini*, quæ falso Eusebio Emisseno inscribitur, « Quod si inter hæc quid fuerit rationis interrogetur, inquit, qua proprietate corporis naturam induere deberet, id causæ est, ut per illam, quam in nostra carne peragebat, de mundi hoste victoriam, nostram posset consecrare naturam et roboraret fragilem conditionem, dum exercet in fragilitate virtutem : ac sic et homo contra diabolum fiducialiter auderet congredi, si et diabolus ab homine cognosceret se posse superari. »

Item de muliere.

Recte vero Tertullianus ad eamdem sententiam [6] ; « Nam neque ad propositum Christi faceret evacuantis peccatum carnis, non in ea carne evacuare illud, in qua erat natura peccati ; neque ad gloriam. Quid enim magnum, si in carne meliore, et alterius, id est non peccatricis naturæ, nævum peccati redemit ? » Sic Ferrandus diaconus in epistola *ad Anato-*

ἵνα οἱ ἐν σωματικοῖς νοοῦντες εἶναι τὸν θεὸν, ἀφ' ὧν ὁ Κύριος ἐργάζεται διὰ τῶν τοῦ σώματος ἔργων, ἀπ' αὐτῶν νοήσωσι τὴν ἀλήθειαν.

a Nyss. *Cat.* cap. XXVII, tom. II. Οὐκ ἔστι γὰρ θεραπευθῆναι τὸν κάμνοντα, μὴ τοῦ πονοῦντος μέρους ἰδιαζόντος δεξαμένου τὴν ἴασιν.

b Ibid. Ὥστε εἰ τὴν ἐπίγειον φύσιν ἀναξίαν τῆς πρὸς τὸ θεῖον οἰήσονται συμπλοκῆς, οὐδ' ἂν ἄλλη τις εὑρεθείη τὸ ἄξιον ἔχουσα. εἰ δὲ ἐπίσης πάντα τῆς ἀξίας ἀπολιμπάνεται, ἐμπρέπον ἐστὶ τῷ θεῷ τὸ εὐεργετεῖν τὸν δεόμενον. ὅπου τοίνυν ἡ νόσος, ἐκεῖ φοιτῆσαι τὴν ἰωμένην δύναμιν ὁμολογοῦντες, τί ἔξω τῆς θεοπρεποῦς ὑπολήψεως πεπιστεύκαμεν ; Vide Theodoret. in V *contra Hæres.* cap. II.

1 Aug. XIII *de Trin.* c. XVIII.— 2 Iren. lib. III, cap. XX.— 3 August. serm. XIII *de Nat.*— 4 Ser. *de Nat. Mar.* — 5 Ser, CXLIII.— 6 Lib. *de Grat. Chr.* c. XVI.

lium : « Si alia esset, inquit, natura carnis, in qua non peccaverat Christus, et mortuus est, non per justitiam, sed per potentiam diabolus vinceretur. Oportebat autem per justitiam vinci. Justitia vero fuit ipsa, ut in ea carne veniret redemptor, quam fecerat supplicio remanere obnoxiam tentator. »

Sed Virgine.

VI. Cæterum illam ipsam feminam, ex qua nasci congruum fuit humani generis Redemptorem, virginem deligi, ejusdem providentiæ, ac summæ rationis interfuit. « Matrem elegit Virginem, ait Beda homilia prima *in Natalem Domini*, quia non aliter Dei filium nasci in carne, quam de intemerata genitrice decebat. » Quippe « nove nasci debebat, ut idem scribit Tertullianus [1], novæ nativitatis dedicator, etc. Hæc est nativitas nova, dum homo nascitur in Deo, in quo homine Deus natus est, carne antiqui seminis suscepta, sine semine antiquo, ut illam novo semine, id est spiritaliter reformaret, exclusis antiquitatis sordibus expiatam, » Mox « totam novitatem istam rationali dispositione » factam esse, probat ex analogia, et comparatione cum primi hominis exortu, et Evæ lapsu : « Virgo erat adhuc terra, ex qua Adam creatus est, nondum opere compressa, nondum sementi subacta, etc. Igitur si primus Adam de terra traditur; merito sequens, vel novissimus Adam, ut Apostolus dixit, proinde de terra, id est carne nondum generationi resignata, in spiritum vivificantem a Deo est prolatus. » Ac subinde : « Sed et hic ratio defendit, quod Deus imaginem, et similitudinem suam a diabolo captam æmula operatione recuperavit. In virginem enim adhuc Evam irrepserat verbum ædificatorium mortis. In virginem æque introducendum erat Dei verbum extructorium vitæ : ut quod per ejusmodi sexum abierat in perditionem, per eumdem sexum redigeretur in salutem. Crediderat Eva serpenti : credidit Maria Gabrieli, quod illa credendo deliquit, hæc credendo delevit, etc. In vulvam ergo Deus Verbum suum detulit, bonum fratrem, ut memoriam mali fratris eraderet. Inde prodeundum fuit fratri Christo, ad salutem hominis, quo homo jam damnatus intraverat. »

VII. Nam quod gentiles, et inimici Christi cæteri, indignum esse illud objiciebant, « ut tanta illa majestas per genitales feminæ transiret egressus; ubi quamvis nulla fuerit ex viri commistione contagio, fuit tamen ipsius puerperii obscenæ attrectationis injuria, » facile hoc ab Christianis doctoribus repellitur: velut ab Ruffino [2], cujus verbis querelam istam exposuimus. Hic Dei συγκατάβασιν istam, et ad infirma nostra *descensum* nihil indignitatis habuisse, quin potius laudi illi fuisse demonstrat hoc exemplo : « Si quis videat parvulum in profundo cœni necari, et ipse cum sit vir magnus, et potens, extremum, ut ita dixerim, ingrediatur cœnum, ut parvulum liberet morientem, pollutusne a te accusabitur hic vir, qui paululum calcaverit luti, an ut misericors laudabitur, quod vitam contulerit morituro?» Addit et solis similitudinem [3], cujus « radius, si in cœni alicujus voraginem demittatur, numquidnam aliquid inde pollutionis acquirit ? » Item ignis, qui « nulla materia vel obscœna, vel turpi adhibita pollui creditur. » Quæ duo similia crebro in hoc negotio usurpantur a Patribus. Demum ita ratiocinatur : « Nos hominem a Deo creatum de terræ limo dicimus. Quod si obscœnitas Deo reputatur opus suum requirenti, multo magis ei reputabitur opus istud ab initio fabricanti. Et superfluum est dicere, cur per obscœna transierit, cum non possis dicere, cur obscœna condiderit. »

Nec talis partus Deo indignus.

VIII. Eodem utitur argumento Petrus Chrysologus [4]. «Si Deus, inquit, fecit hominem, quis arguit, cur refecit? et quod ex limo formasse dignum creditur, quare ex carne reformasse judicatur indignum? Quid pretiosius, caro, aut limus? Ergo reparationis nostræ quanto pretiosior materia, tanto major est gloria. Aut quando Deus non in utero plasmator est hominis?»

Augustinus vero infima hæc [5], et abjecta merito in se Dei filium expressisse, idque ita factum oportuisse probat ex eo, quod etsi « ita factum sit, tamen quidam hæretici, perverse mirando, laudandoque ejus virtutem, naturam humanam in eo prorsus agnoscere noluerunt, etc. Quid si omnipotens hominem ubicumque formatum non ex materno utero crearet, sed repentinum inferret aspectibus? Quid si nullas ex parvulo in juventutem mutaret ætates, nullos cibos, nullos caperet somnos? nonne opinionem confirmaret erroris, nec hominem verum suscepisse ullo modo crederetur, et dum omnia mirabiliter fecit, auferret quod misericorditer fecit ? » Hunc

1 Tert. c. XVII *de Car. Chr.*— 2 Ruff. in Symb.— 3 Ita Basil. Hom. XXV *de Nat.* et Euseb. lib. VII *de Dem. Evang.* cap. II.— 4 Ser. CXLII.— 5 Ep. III.

locum fuse Chrysostomus præsertim in homilia quadam pertractat ad ista verba : *Pater si fieri potest.*

Conveniens ut imbecillitatis nostræ propria assumeret Christus.

IX. Recte de iis, et similibus humanæ imbecillitatis propriis contra Celsum ista ipsa Christianis exprobrantem Origenes disputans : « Non vidit, inquit, illum postquam semel generatione procreatum corpus assumpsit, idipsum et laborum capax, et cæteris omnibus, quæ degentes in corporibus invadunt, molestiis obnoxium suscepit [a], » etc. « Ut igitur volens, ac sponte suscepit corpus, non utique diversæ ab humana carne naturæ : sic una cum corpore etiam illa suscepit, quæ dolorem ei, ac molestiam consciscunt [b]. » Quippe, ut Gregorius Nyssenus in sexta synodo laudatus ait, « Imminente passione formidare, (quod de reliquis humanis affectionibus intelligi par est) humanæ imbecillitatis est : ut et ipse Dominus loquitur ; *Spiritus promptus est*, inquiens[1], *caro autem infirma*. At vero eamdem ex dispensatione suscipere passionem, divinæ est virtutis, atque voluntatis[c]. »

Theodoretus in sermone sexto *contra Græcos*, eamdem gentilium de vilitate Incarnationis calumniam propulsans, negat meliorem, aut vero congruentiorem modum excogitari potuisse, quam quo usus est Deus, ut se ad contempta, et hominum judicio pudenda ista demitteret liberandi hominis gratia. « Nam et laudari medicos illos, qui non aliis adhibendæ curationis negotium committunt : sed ipsi per sese, posito pallio, ac tunica succincta, ferrum manibus tractant, incidunt, fœtorem sustinent, saniei stillas excipiunt, spongia fovent, aspergunt medicamenta : cætera denique omnia faciunt, quæ medicæ artis lex præcipit [d]. » Quam similitudinem Gregorius quoque Nazianzenus adhibuit in oratione *de Nativitate*, et Nyssenus libro *contra Apollinarem*. His etiam antiquior omnibus Justinus martyr in calce *Apologetici* primi, « hominem propter nos factum esse Verbum, ait, ut passionum nostrarum particeps nobiscum, remedium adhiberet[e]. »

X. Est etiam illis, de quo modo disputamus, in tot perferendis incommodis atque injuriis, decori argumentum, et congruentiæ, quod ex altero Incarnationis fructu, ac Redemptoris titulo sumitur : nempe doctrina, et magisterio, quod supra proposui. Nam qui ejus gratia missus erat, ut esset perfectus hominum doctor, et magister, eisque capessendæ felicitatis æternæ, per virtutum omnium officia, præsertim vero patientiæ, et humilitatis, iter monstraret, præire illum oportuit non verbo magis, quam exemplo : ut haberent homines non solum cui auscultarent ardua, et difficilia jubenti : sed etiam ut illa ipsa facientem quæ jubebat, imitari possent.

Et exemplo suo humilitatis et patientiæ iter monstraret.

Lactantii locus eximius.

Hunc locum egregie, eleganterque tractavit Lactantius ex quo pauca seligam. « Quicumque præcepta dat hominibus, inquit[2], ac vitam, moresque fingit aliorum : quæro debeatne ipse facere quæ præcipit, an non debeat ? Si non fecerit ; soluta præcepta sunt. Si enim bona sunt quæ præcipiuntur ; si vitam hominum in optimo statu collocant, non se debet ipse præceptor a numero, cœtuque hominum segregare, inter quos agit : et ipsi eodem modo vivendum est, quo docet esse vivendum : ne si aliter vixerit, ipse præceptis suis fidem detrahat, levioremque fidem suam faciat, si reipsa resolvat, quod verbis nitatur astruere. Unusquisque enim, cum audit, præcipientem, non vult imponi sibi necessitatem parendi ; tanquam sibi jus libertatis adimatur : respondebit itaque doctori hoc modo : Non possum facere quæ jubes, quoniam sunt impos-

a Orig. II *cont. Cel.* Οὐχ ἑώρακε δὲ, ὅτι ἅπαξ ἀναλαβὼν τὸ διὰ γενέσεως σῶμα, ἀνείληφεν αὐτὸ καὶ πόνων δεκτικὸν τυγχάνον, καὶ τῶν τοῖς ἐν σώμασι συμβαινόντων ἀνιαρῶν.

b Ibid. Ὥσπερ οὖν βουληθεὶς ἀνείληφε σῶμα, οὐ πάντα ἄλλης φύσεως παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα· οὕτω συνανείληφε τῷ σώματι καὶ τὰ ἀλγεινὰ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἀνιαρά.

c Greg. Nyss in lib. *Antirrhet. cont. Apoll.* in VI *Syn.* act. x. Ὅτι τὸ μὲν δειλιᾷν πρὸς τὸ πάθος, τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ἐστὶ. καθὼς φησε καὶ ὁ Κύριος, τὸ πνεῦμα πρόθυμον εἶναι λέγων, ἀσθενῆ δὲ τὴν σάρκα. τὸ δὲ ἀναδέχεσθαι τὸ ἐξ οἰκονομίας πάθος, τῆς θείας ἐστι δυνάμεως καὶ βουλῆς.

d Theodoret. Καί τοι τοὺς ἰατροὺς ἐκείνους θαυμάζετε, οἳ οὐκ ἄλλοις προσφέρειν τὴν θεραπείαν κελεύουσιν. ἀλλ' αὐτοὶ τῆς ἀμπεχόνης γυμνούμενοι. καὶ τὸν χιτωνίσκον διαδησάμενοι, τὸν σίδηρον μεταχειρίζουσι, καὶ τὴν τομὴν ἐπιφέρουσι, καὶ δυσοσμίας ἀνέχονται, καὶ τοῦ ἰσχῶρος δέχονται τὰς ῥανίδας, καὶ καταιονοῦσι τῇ σπογγιᾷ, καὶ τὰ φάρμακα ἐπιπάττουσι, καὶ τὰ ἄλλα δρῶσιν, ὅσα τῆς ἰατρικῆς τέχνης ὁ νόμος διαγορεύει.

e Justin. Ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονεν, ὅπως καὶ τῶν παθῶν τῶν ἡμετέρων συμμέτοχος γενόμενος, καὶ ἴασιν ποιήσηται.

1 *Matth.* xxvi.— 2 Lact. l. IV, c. xxiii.

sibilia : Vetas me irasci ; vetas cupere ; vetas libidine commoveri ; vetas dolorem, vetas mortem timere. Sed hoc adeo contra naturam est, ut his affectibus animalia universa subjecta sint. Vel si adeo putas repugnari posse naturæ : tu ipse quæ præcipis, fac ut sciam fieri posse. Cum autem ipse non facias : quæ insolentia est, ut homini libero imponere velis leges, quibus ipse non pareas ? » etc. Ac mox : « inde evenit, ut philosophorum præceptis nullus obtemperet. Homines enim malunt exempla, quam verba, quia loqui facile est, præstare difficile. » Tum post multa, colligit in hunc modum[1] ; « Neque hominem perfecta doctrina esse posse, nisi sit idem Deus ; ut auctoritate cœlesti necessitatem parendi hominibus imponat : neque Deum, nisi mortali corpore induatur ; ut præcepta sua factis adimplendo, cæteros parendi necessitate constringat. » Addit, eumdem oportere « subire carnis, ac corporis imbecillitatem, virtutemque in se recipere, cujus doctor est ; ut eam simul et verbis doceat, et factis. Item, subjectum esse morti ; et passionibus cunctis ; quoniam et in passione toleranda, et in morte subeunda, virtutis officia versantur : quæ omnia consummatus doctor perferre debet, ut doceat posse perferri. »

XI. Quamobrem, ut cum Bernardo loquar[2], « Hic Christus Jesus mediator fidelis, sicut in persona una Dei, hominisque substantiam copulavit ineffabili sacramento ; sic et in ipsa reconciliatione consilio usus altissimo, mediam non deseruit æquitatem, utrisque tribuens quod oportebat, honorem Deo, homini miserationem. Hæc enim optima inter offensum dominum, et reum servum formam compositionis, ut nec honorandi domini zelo servus opprimatur austeriore sententia : nec rursum dum huic immoderatius condescenditur, ille debito fraudetur honore. » Quod si Deus in propria persona ad homines descendisset, (ait Guilbertus Nogentinus in libro *contra Judæos* nondum edito) dum sibi in nullo de sua quidquam majestate minuisset, satis mediocres ab hominibus gratias meruisset. At quia totum pro eorum se contulit salute, humilitati, et gratiæ non est quod homo possit dignum rependere : non fuit quod hominem magis potuisset instruere.

Denique Rusticus diaconus in disputatione *contra Acephalos*, Incarnationis Dominicæ congruam rationem explicat his verbis[3] : « Si Adam victus a diabolo corruptionem nostro intulit generi, oportebat per hominem rursus diabolum vinci, ut possemus nos incorruptibilitatis participatione frui. Sed hoc, sicut infirma, et subjecta servituti, atque corruptioni nostræ natura per semetipsam non valebat explere, et a Domino hanc oportebat assumi ; sic rursum sine nostra natura id fieri, nec decebat utique, nec voluit Deus. Non enim per violentiam proposuerat superare diabolum (alias hoc egisset modis omnibus purus) sed devicto homini voluit præstare victoriam ; quod decibilius, quam per hanc pulcherrimam unitionem evenire non poterat ; si tamen in tanto mysterio illud impletum credimus, quod aut solum fieri poterat, aut pulchrius celebrari non poterat. Quod igitur sine Deo non posset impleri, hoc idem sine homine nec debuit exerceri ; nec Deus voluit ; qui non vult esse, nisi quæ debent esse ; et igitur quæ hujusmodi sunt omnia, Dei solius, tanquam non fuerit ipse etiam homo, dici non licet. Omnia igitur talia unius ejusdemque personæ, Dei et hominis confitenda sunt ; aut ita dicenda Dei quædam talium, ut tamen non auferamus ea de homine dici. »

CAPUT XVII.

1. *Cur Christus tam sero ad homines liberandos venerit.* 2. *Eusebii ratio quod homines antea minus idonei essent, ob morum feritatem*, 3. *Gregorii Nysseni contraria ratio, quod expectandum fuit, dum corruptela hominis ad summum venisset.* 4. *Alia causa ex Augustino*, 6. *tum ex aliis, maxime illa, expectasse Deum ; dum digna Deo pariendo mater existeret.* 7. *Altera quæstio, an Deus Incarnatus esset, si nullum præcessisset hominis peccatum. Non fuisse venturum, e Scripturis ostenditur.* 8. *Tum e Patribus.* 9. *Cyrilli de ea re locus*, 10. *qui expenditur*, 12. *Ruperti contrariæ de eo sententiæ*.

I. Duo sunt adhuc ad hanc decori terminandam disputationem reliqua capita, sed explicanda paucis, nam ad alia properamus momenti majoris, ac quæstionis. Primum est, cur eo potissimum, quo venit, tempore Christus ad nos appulit ; nec ante sui copiam

1 Cap. xxiv.— 2 Ser. ii *de Annunt.*—3 Rust. t. IV *Bibl. Patr.* col. 798.

fecit. « Novit quidem Dominus quid quando faciat, qui in mensura, et numero, et pondere cuncta disponit : » ut ait Augustinus[1]. Sed certæ tamen rationes ab antiquis allatæ sunt, ob quas post longa sæculorum curricula, hoc est « senescenti, ut Ambrosius loquitur[2], mundo, et jam occidenti illucescens Dei filius, per Mariæ virginis partum, serus advenit. »

Eusebius in prooemio libri octavi *de Demonstratione Evangelica*, late de hac re verba faciens, causam tardioris adventus reddit istam. Homines ait initio moribus fuisse depravatissimis, et in summa impietate Deique contemptu, ac scelerum omnium licentia, et impunitate vitam egisse ferarum similiorem, quam hominum, cum in latibulis, et solitudinibus latronum more degerent, nullis legibus, nullo civili usu, atque cultu, neque doctrinarum, aut artium aut virtutis, et sapientiæ mansuefacti studio, ac perpoliti. Cæterum adeo expertes fuisse veræ religionis, ac pietatis, nihil ut extare putarent præstantius corporibus, et iis quæ sub sensus cadunt, quibus divinos adhibebant honores, velut bestiis, volucribus, serpentibus ; atque etiam tyrannis, et immanissimis hominibus.

Seri ad homines adventus Christi causa ex Eusebio Priorum hominum feritas.

Cum igitur hujusmodi esset, et in his versaretur humanum genus, nondum idoneum fuisse, ad Dei filium, ejusque doctrinam, ac remedium percipiendum. Sed ante legibus, institutisque Mosis, ac Prophetarum aliorum, et sanctorum aliquot virorum exemplis, monitisque formatum, ac velut præparatum fuisse : ut barbarie illa, et ferocitate domita, paulatim ad cœlestis magistri commercium aptaretur. Quo perfecto, in tempore affuisse Christum, et paululum imbutis, ac consuefactis mortalium animis divinæ lumen veritatis intulisse. Hæc fere Eusebius ; quæ Græce legi apud illum possunt : quibus similia disserit in libro *Historiæ* primo, capite tertio.

II. At Gregorius Nyssenus, contraria quodammodo ratione, tunc accessisse Christum ait, cum labes, et corruptela morum, tanquam morbus quidam naturæ nostræ, ad summum venisset. Etenim « qui ad nequitiam e medio tollendam immiscere se debebat humanæ vitæ, necessario expectandum illi fuit, ut actis radicibus firmatum inimici opera peccatum omne pullularet ; ut sic radici securim admoveret ; quod in *Evangelio* legitur[3]. Quippe præstantes quique in arte medica, dum interius adhuc febris corpus exurit, et paulatim ex causis morbum efficientibus accenditur, cedunt morbi violentiæ, donec ad summum vigorem pervenerit : nec ciborum ullum subsidium ægrotanti subministrant. Iidem vero, ubi malum statum suum adeptum est, tum demum artem suam adhibent, quando jam totus patefactus est morbus [a]. » Enumerat deinde malorum, et scelerum exempla præcipua, quæ certis erumpentia temporibus alia ex aliis sunt secuta : ac demum ita colligit ; postquam ad summum incrementum humana perducta est improbitas, ut jam nemo esset, *qui intelligeret, et requireret Deum* [4], tunc e cœlo venisse medicum, et sospitatorem Dei Filium. Qui totus Gregorii locus descriptus est a Pseudocyrillo in libro *contra Anthropomorphitas*, quæ est farrago quædam variorum excerptorum, Cyrilli mentita nomen[5].

Ex Greg. Nyss. expectandum fuit donec corruptela ad summum venit,

III. Idem præterea tradidit in epistola *ad Theophilum, adversus Apollinarem* : ubi variis modis apparuisse Dei Filium asserit ab initio rerum, pro eorum captu, quibus se offerebat, et virium modulo [b]. Nam præstantiorem, Deoque congruentiorem iis objectam esse visionem, qui excelsitatem illam assequi poterant : minorem autem, longeque inferiorem iis, qui majori capiendæ non erant idonei. Tandem ergo, postquam *omnes declinaverunt, et inutiles facti sunt*[6], ac magis, ut ita dixerim, carnales homines ; eumdem se Dei Filium ad illorum usum, et conditionem accommodasse, carnemque fieri voluisse, et exinanisse se. Etenim deteriorem fuisse generationem illam

a Nyss. orat. *de Nat. Chr.* Ὅτι ὁ μέλλων ἐπὶ καθαιρέσει τῆς κακίας τῷ ἀνθρωπίνῳ καταμίγνυσθαι βίῳ, ἀναγκαίως πᾶσαν ἀνέμεινε τὴν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ῥιζωθεῖσαν ἁμαρτίαν ἀναβλαστῆσαι. εἶθ' οὕτως ἐπήγαγε, καθώς φησι τὸ Εὐαγγέλιον, τὴν ἀξίνην τῇ ῥίζῃ. καὶ γὰρ τῶν ἰατρῶν οἱ τῇ τέχνῃ προέχοντες, ἔνδοθεν ἔτι τὸ σῶμα τοῦ πυρετοῦ διασμύχοντος, καὶ κατ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν νοσοποιῶν αἰτίων ἐξαπτομένου, ἐνδιδόασι τῷ ἀῤῥωστήματι, μέχρις ἂν εἰς ἀκμὴν προέλθῃ τὸ πάθος, οὐδεμίαν ἐκ τῶν σιτίων ἐπάγοντες τῷ ἀσθενοῦντι βοήθειαν. ἐπιδὰν δὲ στάσιμον γένηται τὸ κακὸν, τότε τὴν τέχνην ἐπάγουσιν, ἐκφανείσης πάσης τῆς νόσου.

b Nyss. Οἰόμεθα γὰρ ὅτι κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἑκάστου δυνάμεως τῶν δεχομένων τὴν θείαν ἐπιφάνειαν, ἀεὶ γέγονε τῆς ὑπερεχούσης φύσεως ἡ ὀπτασία, μείζων μὲν, καὶ θεοπρεπεστέρα τοῖς δυναμένοις καθικέσθαι τοῦ ὕψους· ἐλάττων δὲ καὶ σμικροπρεπεστέρα τοῖς ἀχωρήτοις τοῦ μείζονος, etc.

1 Conc. x in *Ps.* cxvii.— 2 Amb. *de Bened. Patr.* c. xi.— 3 *Matth.* iii.— 4 *Ps.* xiii.— 5 Cap. xxiv et seq.— 6 *Ps.* lii, 4.

superioribus omnibus, quam adventu suo illustravit Dominus, ex eo probat, quod in *Evangelio* ipse dixit[1]: *Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista : et condemnabunt eam*, etc. Hæc Gregorius Nyssenus.

Theodoretus vero id quod est Gregorii Nysseni opinioni consentaneum, ad eamdem quæstionem expromit, adversus gentiles tarditatem Incarnationis exprobrantes. « Quod si illud objicitis, inquit, cur tandem non id olim omnium rerum conditor fecit? Reprehendite, si potestis, medicos, quod valentiora medicamenta postremo loco reservent. Nam lenibus usi antea, fortiora postmodum adhibent[a]. » Subjicit deinde priora illa, et parabiliora remedia, quibus humano generi subvenire conatus est, mundi rerumque conditarum usum, et aspectum: Legem deinde, ac Prophetas. « Secundum quæ præpotens, et salutare illud pharmacum obtulit, quo morbum propulsavit[b]. » Tertullianus in *Scorpiaci* capite v. « Sed Dominus (inquit ad eamdem sententiam) sustentata fervura delicti, donec tempore medicina temperaretur, paulatim remedia composuit, omnes fidei disciplinas, et ipsas æmulas vitio, verbum mortis verbo vitæ rescindentes, auditum transgressionis auditu devotionis limantes. »

IV. Augustinus tract. XXXI *in Joan.* « Multi dicunt, quare non ante venit Christus? inquit, Quibus respondendum est, quia nondum venerat plenitudo temporis moderante illo per quem facta sunt tempora. Sciebat enim quando venire deberet. Primo per multam seriem temporum, et annorum prædicendus fuit: non enim aliquid parvum venturum fuit. Diu fuerat prædicendus, semper tenendus. Quanto major judex veniebat, tanto præconum longior series præcedebat. »

Expectandum donec tempus esset opportunum.

Item in epistola XLIX, quæstioni secundæ respondens, cur adventum suum tandiu distulit: suspicatur, « tunc voluisse hominibus apparere Christum, et apud eos prædicari doctrinam suam, quando sciebat, et ubi sciebat esse, qui in eum fuerant credituri. His enim temporibus, et his locis, quibus Evangelium ejus non est prædicatum, tales omnes in ejus prædicatione futuros esse præsciebat, quales non quidem omnes, sed tamen multi in ejus corporali præsentia fuerunt, qui in eum nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt, etc. Quid ergo mirum, si tam infidelibus plenum orbem terrarum Christus prioribus sæculis noverat, ut eis apparere, vel prædicari merito nollet, quos nec verbis, nec miraculis suis credituros esse præsciebat?» Quæ Augustini ratio cum superiore illa consentit Eusebii, quæ priorum temporum corruptelam obstitisse statuit, ne tum Christus adveniret. Vide quæ de illo loco epistolæ suæ XLIX disputat idem Augustinus contra Pelagianorum reliquias[2], illius verbis abutentes.

V. At idem interrogatus alias[3], « quare tanto post venit Dominus Jesus Christus, quasdam velut ætates discernit humani generis, maxime pueritiam, quæ primis mundi temporibus convenit, et juventutem, quæ posteriora continet. « Nec oportuit, inquit, venire divinitus magistrum, cujus imitatione in mores optimos formaretur, nisi tempore juventutis. Ad hoc valet quod Apostolus dicit: *Sub lege, tanquam sub pædagogo, parvulos custoditos, donec veniret cui servabatur, qui per Prophetas promissus erat.* »

Quod autem in primo libro *de Genesi contra Manichæos*[4], humanum itidem genus in certas partitus ætates, quinta ex iis, hoc est media inter juventutem, et senectutem, aut etiam in senectute ipsa, ut in *Retractationibus* dicit, Christum advenisse scripserat, id sic explicat in iisdem *Retractationibus*, ut eadem ætas et juventus, et senectus appellari possit. « Potest enim intelligi utrumque in universitate hominum, quod non potest in ætatibus singulorum. Sicut in corpore non potest esse simul et juventus, et senectus; in animo autem potest: illa propter alacritatem; ista propter gravitatem. »

VI. Auctor libri *quæstionum ex Novo Testamento*, qui inter Augustini opera cusus est, varias causas explicat tardioris adventus Christi[5]: hanc vero præsertim; tunc eum venisse, quando scivit gratum fore beneficium: hoc est quando mortales morbi ac periculi sui sensum capientes: quem et ex

a THEOD. ser. VI *cont. Gr.* Εἰ δέ φατε, τί δήποτε μὴ πάλαι τοῦτο δέδρακεν ὁ τῶν ὅλων ποιητής; ἐπιμέμψασθε καὶ τοῖς ἰατροῖς, ὅτι ἔσχατα φυλάττουσι τῶν φαρμάκων τὰ ἰσχυρότερα· τοῖς γὰρ ἠπίοις πρότερον κεχρημένοι, τὰ δυνατώτερα προσφέρουσιν ὕστερον.

b Ibid. Ὕστερον τὸ πανακὲς τοῦτο, καὶ σωτήριον προσενήνοχε φάρμακον, καὶ τὴν νόσον ἐξήλασε.

1 *Mat.* XII, XLI et *Luc.* XI, 31. — 2 Lib. *de Præd. sanc.* c. IX et II Retr. XXXI. — 3 Lib. LXXXIII *Quæst.*, q. XLIV, t. I ut refert. in I *Ret.* c. XXVI. — 4 Cap. XIV, t. II. — 5 Q. LXXXIII in Append. t. IV et in alio libro q. LVIII.

mali sui experientia, et ex lege, aliisque documentis hauserant; remedii necessitatem melius intelligerent, et oblatum cupidius arriperent. Hanc etiam Leo papa tarditatis illius causam affert: « Ut hac salutiferi operis mora capaciores nos suæ vocationis efficeret, ut quod multis signis, multis vocibus, multisque mysteriis per tot fuerat sæcula prænuntiatum, in his diebus Evangelii non esset ambiguum: et nativitas, quæ omnia miracula, omnemque intelligentiæ erat excessura mensuram, tanto constantiorem in nobis gignéret fidem, quanto prædicatio ejus et antiquior præcessisset, et recentior. »

Apud Euthymium inter varias sententias de Incarnatione Christi ex antiquis Patribus decerptas, una est, quæ causam aliam continet, ob quam illo potissimum, quo contigit, tempore, facta est Incarnatio. « Olim, inquit, ante mundi constitutionem prædestinata fuerat Incarnatio Dei: verum usque ad sanctissimam Mariam, nondum Incarnatione digna inventa erat officina. Quæ simul atque est inventa, tunc demum incarnatus est[a]. » Quo etiam allusisse videtur Basilius in homilia *de Natali Christi*: ubi rationes exquirens, cur de Virgine viro desponsa natus sit Dominus, hanc inter alias exponit; « Quoniam, inquit, Incarnationi Dominicæ idoneum tempus advenerat, olim prædestinatum, et ordinatum, quo tempore Spiritum sanctum, et Altissimi virtutem oportebat Deiferam illam formare carnem. Cum autem integritati Mariæ parem hominum ætas illa nullam haberet, quæ operationem Spiritus exciperet: ac tunc eadem illa desponsatione esset occupata, electa est beata Virgo: cujus virginitas nullum ex ista desponsatione detrimentum accepit[b]. » Quæ verba Nicetas Serrarum episcopus in catenam suam transtulit in Matthæum editam.

Item donec materidonea inveniretur.

VII. Superest caput alterum de duobus, quæ initio proposui, an ita conveniens aut etiam necesse fuerit ad liberandos a peccato, et servandos homines, carnem a Deo suscipi, ut etsi peccatum non esset, nihilominus incarnatus fuisset. Hæc quæstio fuse, magnaque contentione disputatur in scholis. Sed nos, altercatione semota, quæ in antiquiore theologia hoc loco nulla est, paucis illam explanabimus. Mihi idem, quod et sanc. Thomæ Aquinati[1], in hac qualicumque controversia placet; sic ad remedium humani generis, ac peccatorum expiationem, Dei Filium cum carne venisse, ut, si nemo peccasset, venturus omnino non fuerit. Quod eo sensu defendimus, uti nullam significationem nec ullum documentum capi dicamus, sive ex litteris sacris, sive ex aliis theologicorum decretorum regulis unde aliud affirmare prudenter liceat. Nam ignotis de rebus, et in occulta Dei potestate, ac voluntate latentibus, quæ nullis indiciis proditæ sunt, temere vaticinari, non est considerati hominis, nedum perfecti sapientis, qualem esse, studio saltem et conatu, theologum oportet. Atqui, quantum ex Scripturis divinis de tanto Dei beneficio scire, ac colligere fas est, nihil aliud assequimur: nisi hac una de causa missum esse Dei Filium a Patre, ut hominem peccati, ac diaboli oppressum jugo liberaret, eique gratiam impertiret ac salutem. *Venit enim Filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat*[2]. » Item, *fidelis sermo, et omni acceptatione dignus, quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere*[3]. Et, *Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret; ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*[4]. Et alia generis ejusdem ac sententiæ pene innumerabilia. Quibus et synodorum omnium generalium decreta subscribunt[5], quæ Filium Dei testantur, *propter nos homines, et propter nostram salutem descendisse de cœlo*, et *hominem esse factum*. Divinare est ergo, comminisci causam aliam adventus illius, et susceptæ carnis, præter hanc, quam unicam tot illa fidei oracula, et cœlestia responsa personant.

Si homo non peccasset nec Filius Dei esset incarnatus.

VIII. Addamus his veterum aliquot testimonia Patrum, quæ idipsum persuadeant. « Ex quibus disertissime omnium Irenæus

a Euth. *Panop.* par. I, tit. VII. Πάλαι μὲν, πρὸ καταβολῆς κόσμου, προωρίσθη ἡ τοῦ θεοῦ ἐνανθρώπησις· οὔπω δὲ μέχρι τῆς παναγίας Μαρίας ἄξιον εὑρέθη τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐργαστήριον· ὅτε οὖν εὑρέθη, τότε ἐνηνθρώπησε.

b Basil. hom. xxv *de Nativ. Dom.* Ὅτι δ ἐπιτήδειος πρὸς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ κυρίου καιρὸς πάλαι προωρισμένος, καὶ προδιατεταγμένος ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, τότε ἐνειστήκει, καθ' ὃν ἔδει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ὑψίστου τὴν θεοφόρον ἐκείνην συστήσασθαι σάρκα. ἐπειδὴ δὲ ὁμότιμον τῆς καθαρότητος Μαρίας οὐκ εἶχεν ἡ κατ' ἐκείνην γενεὰ τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος ὑποδέξασθαι, προκατείληπτο δὲ διὰ τὴν μνηστείαν, ἐξελέγη ἡ μακαρία παρθένος, μηδὲν τῆς παρθενίας ἐκ τῆς μνηστείας παραβλαβείσης.

1 Par. III, q. I, a. 3. — 2 *Luc.* XIX. — 3 I *Tim.* — 4 *Joan* III. — 5 Nic. Const. etc.

libro V, capite XIV. « Si nôn haberet, inquit, caro salvari, nequaquam Verbum Dei caro factum esset. Et si non haberet sanguis justorum inquiri, nequaquam sanguinem habuisset Dominus. » Item Athanasius in oratione tertia *contra Arianos :* qui Scripturam sacram admonet aliter loqui, cum de divinis Filii proprietatibus disserit, quam cum de iis agit, quæ ad assumptam hominis naturam pertinent. In illis enim causas non annectere dictorum. Ut cum ita loquitur : *In principio erat Verbum*[1], *Et Deus erat Verbum :* Et, *Qui cum sit splendor substantiæ ejus*[2], » etc. Hæc enim absolute dicuntur, causa nulla subjecta. At cum aliquid commemorat ad inferiorem naturam, carnemque spectans, subinde aliud adjungit, quod illius significationem habeat, Ita postquam scripsit Apostolus de Christo. *Exinanivit semetipsum, formam servi accipiens* [3], etc. statim adjicit : *Humiliavit semetipsum, factus obediens*, etc. « Necesse est enim, ait Athanasius, causam illius præcedere, sine qua ne ipse quidem extitisset[a], » etc. Tum paulo post : « nam humanæ naturæ susceptionem antecedit hominum necessitas, sine qua carnem non induisset[b]. » Quibus latius explanatis, iterum hoc adtexit : « Quod autem homo est factus, nunquam accidisset, nisi hominum necessitas causam præbuisset[c]. » Idipsum etiam significat in libro *de incarnatione* non longe ab initio [4]. Gregorius Nazianzenus orationė trigesima sexta : « Quænam, inquit, humanæ propter nos susceptæ naturæ causa extitit ? Nempe ut nos omnes salutem adipisceremur. Quid enim aliud afferri potest[d] ? » Cui consonat Andreas Cretensis homil I. *de Exaltat. Crucis.* « Nisi Crux, inquit, fuisset, Christus in terra versatus non esset[e]. »

IX. Cyrillus item Alexandrinus in lib. XV *Thesaurorum*, causam explicans, ob quam in Christo prædestinati sumus, et in filios adoptati, non obscure demonstrat, humanæ duntaxat recuperandæ salutis gratia constitutam a Deo incarnationem fuisse. Etenim de illis agens Salomonis verbis, ut in Græco leguntur: *Dominus creavit me initium viarum suarum, in opera sua* : *ante sæculum fundavit me*[f] ; Arianos refellit, qui de divina Filii natura locum illum capiebant : Ipse vero de assumpta humanitate prorsus intelligendum asserit ; ad quam suscipiendam destinatus idem est ille Dei Filius ante mundi constitutionem[g] ; ut homo, quem in peccatum esse lapsurum præsciret Deus, paratum haberet remedium, cujus beneficio reconciliationem, et adoptionem obtineret. Quocirca antiquius esse peccato, ac maledicto idem istud remedium Cyrillus ait ; quia prius a Deo provisum ac præfinitum fuit , et in destinatione divina extitit, quam reipsa peccatum esset admissum. Confert enim morbi medicinam, quæ æterna Dei providentia, ex omni æternitate fixa et ordinata est, cum hominis lapsu, et humani clade generis, reipsa, et ut vulgo loquuntur, actu commissa : non amborum prænotiones, ac prædestinationes inter se comparat : ut perperam nonnulli putant : quos totus ille locus, et orationis contextus arguit. Hinc autem evidens est, ex Cyrilli sententia, unicam causam destinatæ a Deo Incarnationis fuisse peccatum, ac naturæ lapsum ; qui in Dei prævisione prius quodammodo fuit, quam remedii procuratio : tametsi hujus destinatio, illius *actualem*, ut vocant, *extantiam* antecessit,

X. Nec obstare credendum est ; quod ibidem Cyrillus prolapsionem hominis, non tanquam revera factam præscientiæ illi divinæ subjicit, sed quasi eventu dubio suspensam : cum sic scribit : Quemadmodum architectus sciens ædificium, quod molitur, variis ex causis ruere posse, diligenter providet, ac solidum, firmumque fundamentum jacit : ut si quo forsitan casu domus labefacta concidat,

a ATHAN. Ἀνάγκη γὰρ προηγεῖσθαι τὴν αἰτίαν, τούτου, ἧς ἄνευ, οὐκ ἂν οὐδὲ αὐτὸς ἐγεγόνει, etc.

b Ibid. Προηγεῖται γὰρ τοῦ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον. ἡ τῶν ἀνθρώπων χρεία, ἧς ἄνευ οὐκ ἂν ἐνεδύσατο σάρκα.

c Ibid. Τὸ δὲ γενέσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἂν ἐγένετο, εἰ μὴ τῶν ἀνθρώπων ἡ χρεία γέγονεν αἰτία.

d NAZIANZ. Τίς δὲ τῆς ἀνθρωπότητος, ἣν δι' ἡμᾶς ὑπέστη θεὸς, αἰτία ; τὸ σῶθηναι πάντας ἡμᾶς. τί γὰρ ἕτερον ;

e ANDR. Εἰ μὴ σταυρὸς, οὐκ ἂν ὁ Χριστὸς ἐπὶ γῆς.

f *Prov.* VIII, 22. Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ πρὸ τοῦ αἰῶνος ἐθεμελίωσέ με.

g CYRIL. lib. XV *Thes.* Ἵν' ὅταν συμβῇ πεσεῖν εἰς θάνατον διὰ τὴν παράβασιν, ὥσπερ ἐξ ἀρχαίας ῥίζης πάλιν εἰς ζωὴν ἀναβλαστήσῃ, etc. Προθεμελιοῦται τοίνυν ἡμῶν ὁ Χριστὸς, καὶ ἐν αὐτῷ πάντες ἡμεῖς ἐποικοδομούμεθα, καὶ τοῦτο πρὸ καταβολῆς κόσμου, κατὰ πρόγνωσιν τοῦ πάντα εἰδότος θεοῦ· ἵνα, καθάπερ προείπομεν, ἀρχαιοτέραν ἔχομεν τῆς κατάρας τὴν εὐλογίαν, καὶ τῆς εἰς τὸν θάνατον καταδίκης, τὴν εἰς ζωὴν ὑπόσχεσιν.

1 *Joan.* I.— 2 *Heb.* I.— 3 *Phil,* II, 7.— 4 Ath. *de Idc.*

salva fundamenti structura, facilius instaurari possit : « eodem modo conditor omnium, salutis nostræ fundamentum posuit Christum etiam ante mundi creationem : ut cum illam per peccatum everti contigerit, in ipso rursus instauremur[a]. » Non debet, inquam, ex eo colligi, Deum absolute, vel alium quempiam in finem, decrevisse filium suum hominem fieri, ac velut secundo loco providisse, ut idem ille præsto esset ad medendum humanæ naturæ morbis ac vulneribus, si quid forte interim accidisset. Verum similitudinis

Propositio. illius πρότασις, ut vocant, ex architecto sumpta, communi usui hominum ac moribus servit. Nec enim certo prænoscunt artifices, quid futurum sit. Itaque in omnen eventum operis sui perpetuitati consulunt. Deus autem, cui ventura ex omni æternitate præsentia sunt, non ante Christum mittere statuit, quam futuram generis nostri calamitatem prævidit. Quare divinum consilium ac propositum, quod ante sæcula fixit Deus, de filio suo ad salutem hominum allegando, cum peccato ipso, et hominum exitio jam in tempore facto, et existente comparat Cyrillus : idque ex libri illius clausula constat, quam his verbis terminat. « Quantum igitur attinet ad voluntatem, et propositum Patris, etiam ante sæculum fundatur Christus : at opus ipsum suo tempore perfectum est, ita exigente rei necessitate[b]. »

XI. Sic Origenes in homilia xxiv *in Numeros :* ubi non hoc solum asserit, « si non fuisset peccatum, non necesse fuisse, Filium Dei agnum fieri, nec opus fuisse, eum in carne positum jugulari : » quod de Christo passioni, mortique obnoxio dictum esse, qui contra sentiunt, excipere possent. Verum hoc absolutum subjicit, et abhorrens ab ista interpretandi calumnia : « Sed mansisset hoc, quod in principio erat Deus Verbum. » Quibus verbis indicat, nihil præter divinam naturam habiturum fuisse Dei Filium, « nisi peccati necessistas propitiationem requisisset, quæ nonnisi per hostiam fit. » Cui simillimum illud est, Ambrosii in libro *de Incarnatione*, capite secto. « Didicistis igitur, quia sacrificium de nostro obtulit. Nam quæ erat causa Incarnationis, nisi ut caro, quæ peccaverat, redimeretur ? » Ex quo colligitur eodem, id est absoluto sensu cæterorum quoque dicta veterum intelligenda esse, qui unicam hanc veniendi causam habuisse Dei Filium affirmant, ut peccata hominum deleret. Ut cum Augustinus ita scribit [1]: « Deus fecit hominem, substantiam fecit : atque utinam maneret in eo quod Deus fecit. Si maneret homo in eo quod Deus fecit, non ille infixus esset quem Deus genuit. Porro autem quia per iniquitatem homo lapsus est a substantia, in qua factus est, etc. venit Filius Dei ad limum profundi, et infixus est. » Hoc enim universe est accipiendum, etc. de qualicumque suscipiendæ carnis genere : maxime cum aliis in locis simpliciter ac generatim illud exprimat. Ut ad Psalmum xxxvi [2]. « Si tu homo non dimitteres Deum, non fieret pro te Deus homo. » Item alio in loco [3]: « Attende Evangelium : *Venit enim filius hominis quærere, et salvare quod perierat.* Si homo non perisset filius hominis non venisset. Ergo perierat homo : venit Deus homo, et inventus est homo. » Tum postea [4]: « Quare venit in mundum ? Peccatores salvos facere. Alia causa non fuit; quare veniret in mundum. Non eum de cœlo ad terram merita nostra bona, sed peccata duxerunt. Hæc est causa cur veniret : peccatores salvos facere. » Vide Tertullianum libro *de Carne Christi*, capite XIV.

XII. Idem et Leonis Papæ sensus est, ita scribentis [5]: « Si enim homo ad imaginem, et similitudinem Dei factus in suæ honore naturæ mansisset, nec diaboli fraude deceptus a lege sibi posita per concupiscentiam deviasset, creator mundi creatura non fieret ; neque aut sempiternus temporalitatem subiret, aut æqualis Deo Patri Filius Deus, formam servi, et similitudinem carnis peccati assumeret, » nec non Gregorii itidem Papæ [6]; et illorum, quos testes citatos a plerisque video. His accedit Petrus Cellensis abbas [7]: qui in libro *de Panibus* « Non inclinaret, inquit, cœlos partus virgineus, si pomum prohibitum non contingeret Evæ tactus temerarius, » Rupertus quoque Tuitiensis [8], Christum alloquens ,

a Cyrill. ibid. Τὸν αὐτόν δὴ τρόπον ὁ πάντων δημιουργὸς, τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, προεθεμελίωσε τὸν Χριστὸν, καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου κατασκευῆς· ἵν' ἐπειδή περ συμβῇ πεσεῖν διὰ τὴν παράβασιν, αὖθις ἀνακτισθῶμεν ἐπ' αὐτῷ,

b Cyrill. ibid. Ὅσον μὲν οὖν εἰς βουλήν τε, καὶ πρόθεσιν τοῦ πατρὸς, καὶ πρὸ τοῦ αἰῶνος θεμελιοῦται Χριστός. τὸ δέγε ἔργον οἰκείῳ γέγονε καιρῷ, οὕτως ἀπαιτούσης τῆς χρείας τοῦ πράγματος.

1 In *Ps.* lxviii.— 2 Conc. ii, c. i.— 3 Ser. viii *de Verb. Apost.* c. ii.— 4 Ib. c, vii.— 5 Ser. iii *de Pent.*— 6 In lib. IV *Reg.*— 7 Tom. IX *Bibl. PP.*— 8 Lib. II *de Oper. Spir. S.* c. vi, t. IV.

« Et siquidem, inquit, multum tibi debemus nos Deus Christe, quia homo factus es : at tu e contra multum nobis debes homo Christe, quia propter nos in Deum assumptus es. Nam nisi fuissemus peccatores, causa cur tu assumi in Deum deberes, nulla fuisset, etc. Nisi peccassent servi, nec assumpta fuisset in Dominum Deum natura servilis. » Idem etiam indicat lib. XIV *in Matthæum*[1]. Quamquam alibi Rupertus contrarium docet[2] : nimirum cum etiam citra peccatum « sancti et electi nascituri fuerint secundum propositum Dei, absurdum esse putare, quod propter eos, ut nascerentur, peccatum necessarium fuerit. » Quod idem de Christo « capite et rege omnium electorum Angelorum, et hominum sentiendum » esse dicit ; ut « ipse maxime causam necessariam non habuerit ipsum peccatum, ut homo fieret ex hominibus delicias suæ charitatis habiturus cum filiis hominum. » « Atque hoc ille probare conatur ex his Salomonis verbi[3]: *Dominus possedit me initio viarum suarum*, etc. quæ sic accipit, tanquam ante omnia destinatus fuerit Christus, sive Deus homo in divino consilio, ac proposito : quod « tantæ charitatis propositum non evacuavit ex adverso veniens peccatum, » etc. Verum hæc Ruperti ratio firma non est, et falsa loci illius e *Proverbiis* interpretatione nititur de quo alio in loco dixi[4]. Omnino vero prædestinatio illa sanctorum, quæ reipsa facta est a Deo, non aliter designata est, quam præviso, ordinatoque peccato ; adeoque Christi incarnatione constituta. Cujusmodi autem alterius conditio futura esset, si non peccati labes intercessisset, non est divinare nostrum. Itaque missam illam facimus : nec de incognitis, et incertis Dei consiliis ludicram ac temerariam sententiam dicimus.

1 Rup. t. II.— 2 Lib. XIII *de Glor. et hon. fil. hom.* t. II.— 3 *Prov.* VIII.— 4 Tom. II, l. II *de Trin.* c. I.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE INCARNATIONE VERBI

LIBER TERTIUS

IN QUO DE NATURARUM DUARUM CONJUNCTIONE, SIVE UNITIONE AGITUR.

CAPUT PRIMUM.

1. *De unitione duarum in Christo naturarum, an de ea disputandum.* 2. *Quatenus id sit agendum.* 3. *Unitionis notio ex professione catholici dogmatis statim occurrit.* 4. *Hujus definitio, et ratio ex uno sumpta.* 5. *Variæ ejusdem species ex antiquis Patribus.* 7. *Ejus, quæ Incarnationis propria est, diversa nomina.*

I. Quod est institutæ hoc in opere disputationis præcipuum, de duarum conjunctione naturarum deinceps agemus, quam ἕνωσιν Græci, *unionem* vulgo Latinæ scholæ nominant. Hæc enim velut forma, vel, ut eædem istæ loqui solent, *causa* est *formalis* Incarnationis : in qua caput et cardo vertitur omnium controversiarum, quæ in hoc mysterio tum plures, quam in cæteris, tum graviores, et molestiores exstiterunt, ut Leontius adnotavit[1], doctus, et subtilis theologus : qui hoc insuper animadvertit : in istiusmodi tractatione « non de vocibus nobis esse disceptationem, sed de ipsis rebus, et harum unione, et naturali cohæsione. »

Neque vero illius ab rei inquisitione veterum nos absterreri quibusdam dictis oportet, quæ acrius ista scrutari prohibent : imprimisque Cyrilli : « qui modum incarnationis, sive unitionis Verbi cum terrena carne curiose indagare, detrimenti expers esse negat. Siquidem quod mentem, et rationem excedit, id semper disquisitione præstantius est, nec se quæstionibus subjici patitur[a]. » Etenim « concurrerunt occulto quodam modo, cujusmodi neque mente capere, neque verbis explicare quisquam potest (ait idem alio loco) divinitas simul, et humanitas ad aliquid constituendum, quod unum esse deinceps intelligitur[b]. »

De unione Verbi cum natura humana plures disputare prohibuerunt.

II. Gregorius item Nyssenus in libro *Catechetico*, rem ipsam ita fide complecti jubet, ut ne scrutari quisquam audeat, quomodo ea facta sit : cum hoc sit ratione omni et cogitatione præstantius[c]. Sic Hippolytus in libro *contra Beronem*, « unitionem illam, qua duæ naturæ in unam hypostasim coaluerunt, ineffabilem, et irruptam asserit, omnem penitus creatæ cujuslibet rei cognitionem effugere[d]. » Quibus et Theodoretus suffragatur in dialogo secundo[2].

Latius hoc Paulinus Aquileiensis exequitur initio libri tertii *contra Felicem Urgelitanum*[3]; et Gregorii papæ, atque Hieronymi testimoniis affirmat, non debere nos curiosius inquirere in hæc arcana omnipotentiæ divinæ : sed simplici fide esse contentos.

Verum eatenus hoc tam iste, quam cæteri præscribunt, ut, quod idem ex Gregorio Pau- Quo sensu illi veteres intelligendi

a Cyr. Pasch. xvi. Τίς μὲν ὁ τρόπος τῆς οἰκονομίας, ἤτοι τῆς ἑνώσεως τοῦ λόγου, πρὸς τὸ ἀπὸ γῆς σαρκίον, πολυπραγμονεῖν, οὐκ ἀζήμιον. τὸ γὰρ ὑπὲρ νοῦν, καὶ λόγον βασάνου κρεῖττον ἀεὶ, καὶ ὑποφέρεσθαι ταῖς ἐρεύναις ἀξιοῖ (for. ἀπαξιοῖ, vel οὐκ ἀξιοῖ.)

b Id. Pasch. xvii. Συνδεδραμήκασι γὰρ ἀποῤῥήτως, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἔχοι τις ἢ νοεῖν, ἢ φράσαι, πρὸς ἕν τι λοιπὸν τὸ νοούμενον, θεότης τε ὁμοῦ, καὶ ἀνθρωπότης.

c Nyssen. *Cat.* cap. ii. Τὸ δὲ πῶς, ὡς μεῖζον, ἢ κατὰ λογισμῶν ἔφοδον διερευνᾷν παραιτούμεθα.

d Hippol. *in Coll. Anast.* Κἂν ἄῤῥητός τις, καὶ ἄῤῥηκτος εἰς μίαν ὑπόστασιν ἀμφοτέρων γέγονεν ἕνωσις, πᾶσαν παντὸς γεννητοῦ παντελῶς διαφεύγουσα γνῶσιν.

1 Lib. III *cont. Nest.* et Tut. t. IV *Bibl.* col. 1010 et 1911.— 2 Dial. II.— 3 Tom. IV *Bibl. PP.* par. II, col. 29.

linus præcipit, « non superbe quis audeat vel contemnere, vel denuntiare, quod non intelligit: tum ut ne Dei omnipotentis, humanæque naturæ ineffabilem conjunctionem comprehendere posse nos intelligendo putemus: » quod ibidem de suo Paulinus adjecit.

In quo minime sane prætereunda videtur Leontii prudens, et utilis animadversio: qui hoc admonet; sub hac simplicis, et sinceræ fidei commendatione, quæ citra rationem, et subtiliorem inquisitionem Catholicorum dogmatum, tantummodo credendi officium exigit, hæreticam posse fraudem subesse. Sæpe enim hostes Ecclesiæ ob id enucleatam, et limatam de Christianis mysteriis theologorum disputationem damnare, ac defugere; ne acriori pervestigatione tum insidiosus ipsorum deprehendatur error; tum hujus inimicæ veritati summa fiat indidem lucis, ac roboris accessio. Atque hoc ipsum Leontius de illa, quam explanare aggredimur, unitione naturarum agens, commodum observat; ut vel ad institutum nostrum approbandum, opportune hic illius verba, quod licet, hoc est Latine versa reddantur.

« Quandoquidem universum bellum, ait, motum est de modo unionis, quem plerique ignorant, et idcirco omnibus in dubium venit; de hac unione philosophari oportet, ut scire possimus, utrum de hoc ipso dissentiamus: an vero nobis de hoc consentientibus, quæstio sit quid efficiat unio; et utrum de rebus ipsis sit controversia; an de vocibus res ipsas significantibus. Sic enim quæstione distincte habita, et veritate rerum ostensa, qui imperite, aut impie contradicit, patefiet, vel corrigendus, vel in judicio vituperandus. Unionem divinitatis cum humanitate alii secundum substantiam factam esse affirmarunt; alii secundum energiam; alii secundum voluntatem. Sunt autem qui nimiam reverentiam in Deum vel habentes, vel simulantes, nullo ex his modo factam esse dixerunt: sed ineffabilem esse, et carere nomine affirmarunt; sive ita haberent, sive non: metuebant certe, ne impietatis arguerentur. Vidimus enim etiam nunc quosdam, qui cum notionem unionis valde expressam, et tritam haberent, ἄῤῥητον, id est ineffabilem eam vocabant; ut non solum contrario contrarium efficerent, id est dicendo esse ineffabilem, vulgatam facerent: sed ut argumenta, quibus redarguerentur, effugerent: sicut aliis sane, ut carnem Domini magis ficte apparere, quam in ea confusionem factam esse, defendere studerent, incarnatum esse ut voluit, et ut ipse novit, aiebant. Non enim ut hæc probent, ad reverentiam revera a reverentia alienam se conferunt: alioqui veritas hos ad lumen suum adduceret: sed ut licenter impietate abutantur, ad honesta nomina, tanquam ad propugnaculum quoddam validum, et inexpugnabile confugiunt. »

Sic auctor ille opusculorum quorumdam *adversus Eutychianos, et Apollinaristas*, quæ inter Athanasii opera leguntur, et Theodoreti esse videntur, ut alibi dixi, eorumdem hæreticorum tergiversationem arguit; qui in fidei catholicæ dogmata vehementius inquiri vetabant, sed sola credulitate contentos esse oportere dicebant: quod et propria cuique fides sufficeret; et quæstionibus ejusmodi veritas magis obscura redderetur[a].

Verum nihil hæc et horum similia prohibere possunt, quo minus de unitione ista laudabiliter, et fructuose disputent catholici theologi, itidem ut de Incarnatione ipsa, reliquisque fidei capitibus; non ut ea penitus explorata, perspectaque tenere se posse confidant: sed ut tantum assequantur, quantum per Scripturas, et Ecclesiæ magisterium doceri, et intelligere nos Deus ipse voluerit.

III. Ex quibus christianæ pietatis, ac fidei regulis hoc imprimis habemus, quod libro superiore, capite secundo declaratum est; Filium Dei hominem nostra causa ita esse factum, ut ex utraque natura unus exstiterit Christus verus et perfectus Deus, itemque homo verus, et perfectus. Duæ quippe in eadem persona naturæ subsistunt, sine ulla confusione, vel alterius extinctione: quod ita Græci concipere solent, uti sexta synodus in fidei definitione: « Unum, et eumdem Christum Filium, Dominum unigenitum, in duabus naturis, inconfuse, inconvertibiliter, indivise cognoscendum[b]. » Hoc vero neque fieri: nec animo percipi aliter potest, quam ut duæ quædam res mutuo sibi conjunctæ, et,

a Ath. Ἡμῖν δὲ ἰτέον πρὸς τὰ ἑξῆς, καὶ ἐξελεκτέον τὴν τόλμαν τῶν περιττὴν εἶναι τὴν περὶ τὰς ἁγίας γραφὰς ἀποφαινομένων διατριβὴν, ὡς ἀρκούσης ἑκάστῳ τῆς οἰκείας πίστεως, καὶ μᾶλλον ἀσάφειαν ἐμποιούσης ἡμῖν τῆς ζητήσεως.

b Sex. syn. act. XVIII. Ἕνα, καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν υἱὸν κύριον μονογενῆ ἐν δύο φύσεσιν ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀχωρίστως, ἀδιαιρέτως γνωριζόμενον.

ut trito jam, ac necessario utar nomine, *unitæ* cogitentur. Quare conjunctio, et *unio* aliqua, vel *unitio* statim occurrit, sive nexus, ac vinculum, quo naturæ illæ duæ, utique diversæ copulantur. De hac naturarum junctione propositum est agere : et ut recta ineatur ratio, ab ipso rei vocabulo, ejusque significatione auspicari placet.

Etymologia et definitio unionis.

IV. Ea, quam Græcum imitati nomen, ἕνωσιν, Latini theologi *unitionem* vocant, ab *uno*, vel ab *unitate* deflectitur: et est forma qua unum fit e pluribus. Itaque definitur ab Anastasio Sinaita, ut sit «rerum disjunctarum concursus ad mutuam communionem[a]. » Quam definitionem inde transtulit Euthymius[1], recisa illa notatione nominis quam magis argute, quam eleganter Anastasius exprompsit, ἕνωσιν ab eo dictam, quod est *in unum compellere*. Brevius apud Theodoretum Eranistes unionem definit, « rerum disjunctarum copulationem[b]. »

Unitionis ab uno.

Unitionis ergo ratio ex unitate petenda, et explicanda est, hoc est τῆς ἑνώσεως ἀπὸ τοῦ ἑνός. De hac abunde multa scripsi in secundo libro *de Deo*[2], capite octavo, cum de monade, vel unitate sermonem facerem. Ibi statuimus auctore Aristotele, τὸ ἓν id est *quod non est multiplex*. Ex quo sequitur ἑνώσεως proprium esse, unum ex multis efficere. Cum autem unum, vel unitas pluribus modis intelligatur, neque συνωνύμως, sed ὁμωνύμως usurpetur, sicut et τὸ ὂν, quod est *ens*: hinc etiam ἕνωσις non una, et simplici ratione dicitur. Et varii ab antiquis tam unitatis, quam unionis modi adnotati sunt. Aristoteles quidem in quarto *Metaphysicorum*[3], de uno late disputat, ejusque plura genera distinguit, quæ ad negotium nostrum minus pertinent: præter hoc, quod « universe ait, unum vocari, quod divisione caret, quatenus ea caret[c]. » Nunc de unitionis variis modis agemus potius, quando id magis præsentis interest instituti.

Unum, Unitionis.

Synonyme sed homonyme, ambigue.

Cyrillus Alexandrinus in *Scholiis de Incarnatione* quasdam illius species recenset : velut quam « socialem concordiam vocat, qua qui antea voluntate invicem, et affectu discordes erant, in gratiam redeunt[d]. » Item « quæ sibi conglutinantur, sive aliis modis copulantur, appositione, mistione, temperatione[e]; » præter quos, alius est multo præstantior qui in Incarnatione cernitur.

Maximus monachus, et martyr in opusculo quodam a Turriano Latine edito[4], decem unitionis modos enumerat: cujus verba Euthymius excerpsit *in Panoplia:* sed non eodem ordine, quo ex Turriano sunt edita. Quam utrum Euthymius inverterit, an Turrianus, mihi non liquet; apud hunc quidem melior est, quam apud illum, et naturæ magis consentaneus. Nos quia Euthymii Græca præ manibus habebamus, non Maximi; cum neutra hactenus lucem viderint, ex Euthymio describemus: ac si quid discriminis inter utrumque sit, in singulis enucleandis generibus postmodum adnotabimus.

Plures unitionis recensentur modi.

« Unitio, inquit Euthymius, est rerum disjunctarum concursus in mutuam communionem : fit autem variis modis: vel temperatione ; ut in liquidis ; velut vino et aqua : vel accumulatione; ut in aridis, tritico, et hordeo : vel maceratione; ut in humido, et sicco, velut terra et aqua : vel commistione, ut in diversis farinis: vel confusione, ut in his quæ liquefiunt, velut auro, et argento, cera, et pice : vel coagmentatione, ut in lapidibus: vel appositione, ut in tabulis: vel substantia, ut in individuis, Petro et Paulo, et equis, aut bobus aliquibus, atque animantibus cæteris : vel habitudine, ut in amicis et in animis in eamdem voluntatem conspirantibus: vel compositione, ut in anima et corpore. Quæ autem in hypostasi fit, ea soli quæ in Christo est, divinitati, et humanitati competit[f]. »

V. At Anastasius Sinaita quinque unitionis

a Anast. *in* Ὁδηγῷ. Ἕνωσις μέν ἐστι διεστώτων πραγμάτων κοινωνικὴ συνδρομή. ἕνωσις δὲ εἴρηται διὰ τὸ εἰς ἓν ὦσαι· τουτέστι συνωθῆσαι τὰ πράγματα.

b Theod. dial. II. Ἡ δέ γε ἕνωσις τὴν τῶν διεστώτων συνάφειαν (δηλοῖ.)

c Arist. IV *Met.* cap. vi. Καθόλου γὰρ ὅσα μὴ ἔχει διαίρεσιν, ᾗ μὴ ἔχει, ταύτῃ ἓν λέγεται.

d Cyr. Διῃρημένοι γάρ τινες κατὰ διάθεσιν, καὶ γνώμην, καὶ διχονοοῦντες πρὸς ἀλλήλους ἑνοῦσθαι λέγονται κατὰ σύμβασιν φιλικήν.

e Ἑνοῦσθαι δέ φαμεν καὶ τὰ ἀλλήλοις κολλώμενα, ἤγουν συνενηγμένα καθ' ἑτέρους τρόπους, ἢ κατὰ παράθεσιν, ἢ μίξιν, ἢ κράσιν.

f Euth. *Panop.* tit. VII. Ἕνωσίς ἐστι διεστώτων πραγμάτων κοινωνικὴ συνδρομή. γίνεται δὲ κατὰ διαφόρους τρόπους. ἢ γὰρ κατὰ κρᾶσιν, ὡς ἐπὶ ὑγρῶν, οἴνου, καὶ ὕδατος. ἢ κατὰ σωρείαν, ὡς ἐπὶ ξηρῶν, σίτου καὶ κριθῆς. ἢ κατὰ φύρσιν, ὡς ἐπὶ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ, γῆς καὶ ὕδατος. ἢ κατὰ ἀνάμιξιν, ὡς ἐπὶ διαφόρων ἀλεύρων. ἢ κατὰ σύγχυσιν, ὡς ἐπὶ τηκτῶν, χρυσοῦ, καὶ ἀργύρου, καὶ

1 Euth. *Pan.* par. I, tit. vii.— 2 Tom. I.— 3 Cap. vi.— 4 Opus. xii ex xii a Turriano edit.

genera facit. Aliam vocat « confusaneam unitionem ; ut est vini cum aqua; aliam divisionis effectricem ; ut hominis cum homine. (Nam cum unum sint specie, numero, et individuis proprietatibus unio ista distribuitur) : aliam secundum habitudinem; ut gentes unum sunt in fide ; aliam positione , ac situ, ut cum aurum auro apponitur. Super has omnes est unitio in Christo, quæ secundum hypostasim dicitur[a]. »

Joannes quoque Damascenus in *Dialectica*[1], unionis aliquot species refert ex iis, quas Maximus, et Euthymius tradiderunt: quædam etiam addit explicandi gratia, quæ in singulis declarandis paulo post reddemus. Vide Nemesium capite tertio.

Denique Bernardus unitatis[2], sive unitionis partitionem instituit sic : « Est unitas, inquit, quæ collectiva potest dici; cum, verbi causa, multi lapides faciunt acervum unum. Est et unitas constitutiva, cum multa membra unum corpus, vel multæ partes unum quodcumque totum constituunt. Est et conjugativa, qua fit ut duo jam non duo sint, sed una caro. Et est nativa, qua anima et caro unus nascitur homo. Est unitas potestativa, qua homo virtutis non instabilis, non dissimilis, sed unus sibimet semper nititur inveniri. Est consentanea, cum per charitatem multorum hominum est cor unum, et anima una est. Est et votiva, cum anima votis omnibus adhærens Deo, unus spiritus est. Est et dignativa unitas, qua limus noster a Dei Verbo in unam assumptus est personam. Verum hæc omnia quid ad illud summum, atque, ut ita dicam, unice unum, ubi unitatem consubstantialitas facit? » Quare, uti mox subjicit, « inter omnia, quæ recte unum dicuntur, arcem tenet unitas Trinitatis, qua personæ tres una substantia sunt. Secundo loco illa præcellit, qua e converso tres substantiæ una in Christi persona sunt. » Cætera unitatum, vel unionum genera eo præstantiora sunt, quo ad illa duo propius pertinent, hoc est quo ea, quibus constant, magis unum sunt, nempe minus a se mutuo separata, atque divisa.

VI. De summa et principali unione, qua divinæ personæ tres substantia sunt unum, dixi alias[3]. Nunc de ea disputandum, quæ proximo ab illa dignitatis gradu censetur, qua duæ in eadem persona naturæ copulantur. Hanc « arcanam omnino, nec ulli cognitam esse, præterquam soli Deo[b], » Cyrillus merito prædicat. Ex quo illi contigit, quod excellentes res habent cæteræ, uti plures ac diversas appellationes caperet, cum ejus exprimendis dotibus, ac proprietatibus una satis esse non posset : quod de Deo, qui ob id πολυώνυμος a Patribus vocatur, alias animadvertimus[4]. Horum nominum, quibus ambarum in Christo naturarum conjunctionem Græci primum, deinde Latini theologi veteres explicare solent, præcipuam colligam, quorum in memoriam modo mihi venit : postea si quid in illorum occurrit usu notatione dignum, breviter attingam. Græcis usitata vocabula sunt ejusmodi : ἕνωσις, σύνοδος, συνδρομὴ, σύμβασις, σύνθεσις, οὐσίωσις, συμφύια, συνάφεια, σύνδεσις, μίξις, κράσις, ἀνάκρασις, σύγκρασις, ἑνότης, ταυτότης. Latinis autem hæc : *Unitio*, *adunatio*, *consertio*, *sociatio*, *concordia*, *fœdus*, *fœderatio*, *confœderatio*, *confibulatio*, *connexio*, *contextio*, *concretio*, *conventio*, *mistio*, *commistio*, *mistura*, *coaptatio*, *conversio*, *conjugatio* : qua voce usus est Augustinus cum dixit[5], « Tanquam sponsus processit de thalamo suo : id est conjugatum Verbum carni humanæ, processit de utero virginali. » *Polynomius*

κηροῦ, καὶ πίσσης· ἢ κατὰ ἁρμονίαν, ὡς ἐπὶ λίθων. ἢ κατὰ παράθεσιν, ὡς ἐπὶ σανίδων· ἢ κατὰ συναλοιφὴν, ὡς ἐπὶ λαμπάδος ἐκ πυρὸς προερχομένης, καὶ αὖθις ἑνουμένης· ἢ κατ' οὐσίαν, ὡς ἐπὶ ἀτόμων, Πέτρου, καὶ Παύλου, ἤ τινων ἵππων, ἢ βοῶν, ἢ ἑτέρων ζώων· ἢ κατὰ σχέσιν, ὡς ἐπὶ φίλων καὶ γνωμῶν εἰς ἓν θέλημα συνεργομένων· ἢ κατὰ σύνθεσιν, ὡς ἐπὶ ψυχῆς, καὶ σώματος· ἡ δὲ καθ' ὑπόστασιν, ἐπὶ μόνης λέγεται τῆς ἐν Χριστῷ θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητος.

a Anast. Ὁδηγῷ. Πενταχῶς δὲ λέγεται ἡ ἕνωσις. συγχυτικὴ, ὡς ἡ τοῦ οἴνου, καὶ τοῦ ὕδατος· διαιρετικὴ, ὡς ἡ ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον· σχετικὴ, ὡς τὰ ἔθνη ἐν τῇ πίστει· θετικὴ, ὡς χρυσὸς πρὸς χρυσόν. ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ ἕνωσις ὑπὲρ πάσας ταύτας καθ' ὑπόστασιν εἴρηται.

b Cyrill. *in Schol de Inc.* Ἀπόῤῥητος δὲ παντελῶς, καὶ οὐδενὶ τάχα τῶν ὄντων διεγνωσμένος, πλὴν ὅτι μόνῳ τῷ πάντα εἰδότι θεῷ.

1 Cap. LXIV.— 2 Lib. V *de Cons*. c. VIII.— 3 Tom. I, l. II, c. VIII et t. II, l. IV, c. XIII.— 4 Tom. I, lib. VIII, cap. VI, § 10.— 5 Aug. I *de Con. Evang*. c. XXX.

CAPUT II.

Nominum, quibus Incarnationis unitio significatur, accurata declaratio. 1. ἕνωσις *quæ est* unitio, *et quibusdam* unio : 2. *De Gelasio auctore libri de duabus naturis obiter.* 3. Unio *potius* unitatem, *et* singularitatem *denotat, quam conjunctionem.* 5. σύνοδος, conventus *et* conventio. 6. σύμβασις compositio, οὐσίωσις. 7. συνάφεια. 8. μίξις, *et* ἀνάκρασις, *id est*, mistio, *et* temperatio, *quid sint, et quemadmodum discrepent invicem, ex variis auctoribus exponitur.* 10. *Quidam* κράσεως *nomen abjudicarunt.* 11. *non tam abhorrentes a voce, quam ab ejus interpretatione, qua* confusionem *significare creditur, et Eutychianum errorem sapere.* 14. *mistionis voce Catholici plerique sunt usi.* 15. *Item* κράσεως, et *similium.* 18. *Memorabilis Pselli locus de duplici illo vocabulo.*

I. Inter nomina illa, quæ antecedenti capite recensita sunt, tritum imprimis, et usu celebratum est, ἡ ἕνωσις, quod alioqui commune, Incarnatio sibi proprium fecit : adeo ut Nestoriani ab eo multum abhorrerent, uti postea dicam. Usus est hac voce antiquus auctor Irenæus a Theodoreto citatus : ut cum ait « hominem unitum esse Deo ; alioquin participem incorruptibilitatis esse minime potuisse [a].» Et alibi « adunitionem Verbi Dei ad plasma suum [b] » vocat, ut habet vetus interpres. Athanasius item non uno in loco [1], et Gregorius Nyssenus [2] : Cyrillus Alexandrinus [3] ; Nemesius [4] ; Theodoretus [5] ; Joannes Damascenus [6], cæterique passim. Ac Theodoretus fuse contra hæreticos demonstrat, ἕνωσιν idem esse ac σάρκωσιν. Quanquam τῆς ἐπινοίας, id est *rationis* et *considerationis* interesse discrimen aliquod Joannes Damascenus observat, de quo postea.

...itionem. ...carnationem.

Huic Latinum respondet nomen *unitio*, pro quo recentiores de schola theologi *unionem* libentius usurpant : cum prius illud apud Latinos Patres sit frequentius. Utrumque tamen Fulgentius adhibuit [7], nisi exscriptorum error in eo versatus sit. « Nullatenus, inquit, humana natura ad auferendum peccatum mundi sufficiens, atque idonea fieret, nisi unione Verbi Dei, non naturali confusione, sed solum personali unitate transiret. Verbum quippe cum caro fieret, unitione mirabili suam naturam fecit, quam ex nobis accepit. In qua tamen unitione deifica, et omnino mirabili Verbi Dei, divinitas mutata non est in carnem, » etc. Hic *unionem* suspicor irrepsisse pro *unitione*, quo nomine sæpius utitur Fulgentius tum eodem in libro ; tum alibi ; ut cum scribit [8], « Indissolubilis quippe facta est Verbi et carnis unitio. » Nec non Petrus diaconus in libro *de Incarnatione*, capite tertio.

Expenduntur variæ acceptiones unionis sive unitionis.

II. Et ante hos Leo Magnus sermone octavo *de Nativitate*, « Incarnationem ait esse unitionem divinæ, humanæque naturæ, » nec non Gelasius Papa in libro *de duabus naturis*, quem Fulgentius idem in testimonium adducit, in *Responsione illa ad secundam Ferrandi quæstionem*. Quod quidem diligenter notari volo propter eruditos quosdam viros, qui librum illum *de duabus naturis* Gelasio Romano pontifici abjudicantes, Cyziceno illi Gelasio Græco scriptori tribuunt. In quo dupliciter peccant. Nam et Latini plane, non Græci auctoris, opus illud esse argumento est stylus ipse : et ut Græco factus Latinus putetur, cuivis potius, meo judicio vindicandus erit, quam Cyziceno isti Gelasio, scriptori parum probato ; quod jam supra me dixisse memini.

Igitur Gelasius papa (ut eum appellant Fulgentius, æqualis qui fuit illius ; et qui brevi post eum tempore consecutus est, Joannes secundus Romanus pontifex [9]) unitionis nomen posuit, tum in illo loco, quem Fulgentius exscripsit, tum in aliis ejusdem opusculi ; quæ autem apud Fulgentium leguntur, si cum Gelasii ipsius editione contendas [10] ; totam illam pericopen emendatiorem habere poteris. Usus est et Maxentius illorum suppar ætati, *unitionis* vocabulo in *Professione fidei* [11].

III. Unionem porro frequentius ab Latinis accipi videas pro *unitate*, quam pro *unitione*.

a Iren. lib. III, cap. xx, cit. a Theod. dial. II. Εἰ μὴ συνηνώθη ἄνθρωπος τῷ θεῷ, οὐκ ἂν ἠδυνήθη μετασχεῖν τῆς ἀφθαρσίας.

b Id. lib. IV, cap. LXVI apud Theod. ibid. Τὴν ἕνωσιν τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, πρὸς τὸ πλάσμα αὐτοῦ.

1 Or. v et l. *de Uno Chr.* — 2 Cit. a Theodor. dial. II. — 3 In Ephes. Synod. — 4 Cap. III fine. — 5 Dial. II. — 6 Lib. III, cap. x. — 7 Fulg. l. *de Inc.* c. IV. — 8 Fulg. resp. II *ad Fer.* — 9 In ep. *ad Avien*, t. IV *Bib.* col. 413. — 10 Ib. col. 420. — 11 Tom. IV *Bib.* col. 436.

Unio potius unitatem quam unitionem significat.

Ita Gelasius libro *de duabus naturis* [1]: « Unitio, inquit, est duarum (naturarum) non cujuslibet alterius abolitio. Nam nec dici potest unitio, nisi duarum : alioqui dualitate submota, non unitio potest dici, vel esse, sed unio. » Unionem vocat *unitatem* sive singularitatem naturæ, quam Eutychyani ex Cyrilli verbis asserebant, dicentis « unam fuisse naturam incarnatam : volentes hoc modo velut ostendere singularem ; » ait idem postea Gelasius [2].

Sic Vigilius, qui falso Tridentinus episcopus et martyr inscribitur, in opere illo, quod *contra Eutychen* scripsit, unionem pro *unitate* id est *monade* sumpsit : ut cum ita loquitur [3]: « Et quia est in Christo, et naturarum proprietas, et personæ unio, Nestorius proprietatem attendens naturarum, a personæ excidit unione. » Et in eodem libro [4]: « Propter hanc communionem, quam salva naturarum proprietate, personæ unio præstat. » Ac deinceps sæpius eamdem vocem repetit, dum quid *secundum proprietatem naturæ,* et quid *secundum personæ unionem* dicatur, exponit.

De hac *unionis* voce, significationeque legenda sunt omnino, quæ in quarto [5], et octavo libro *de Trinitate* scripsi [6]: quo in posteriore Hieronymi locum adnotavi [7], in quo *unionem*, pro *unitione*, id est ἑνώσει posuisse videtur.

Tertullianus omnibus istis antiquior, *unionem divinitatis* pro unitate scripsit [8], hoc est pro *una divinitate,* quod paulo ante dixerat. Unde et Sabelliani, qui *unionem*. hoc est *singularitatem* naturæ perinde ac personæ in Deo profitebantur, *unionitæ* vocati sunt, ut est apud Prudentium *in Apotheosi* [9]. Tum in libro primo *contra Marcionem*, capite quarto, « unionem imperii, pro singulari principatu, » id est μοναρχία dicit : et « unionem summi magni ; » quia unum est, et singulare summum magnum. Et capite quinto, « Post duo enim, inquit, multitudo, unione jam excessa, » id est singularitate.

Monarchia.

IV. Prorsus itaque *unio* est μονότης Græcorum, hoc est *singularitas*, ut interpretatur Ambrosius [10], et ante hunc Gallicani episcopi in synodo Parisiensi habita anno 362, qui « unionem divinitatis negant, quia unio sit singularis [11], » et pro ea *unitatem* nominant. Bernardus in sermone *ad Psalmum* XXIII, « unionem carnalem, et sacramentalem » vocat, quam paulo ante *unitatem* dixerat, quæ tamen singularitas dici non debeat.

Quamvis autem tam *unionem* naturæ divinæ, quam *singularitatem* nonnulli veterum usurpavi vetent, ut alias observavimus [12] : utrumque tamen citra erroris periculum ab aliis adhibetur : præsertim *singularitatis* nomen. Nam præter Maxentium, et Anselmum, qui ibidem laudati sunt a nobis : etiam Gregorius M. libro primo epistola XLI, « divinitatis singularitatem » diserte nuncupavit : ubi nihil referre scribit una, an triplici mersione baptismus administretur : « quando et in tribus mersionibus personarum Trinitas, et in una potest divinitatis singularitas designari. » Stulte itaque *Nomenclator* ille *Dæmonum* Biterrensis Minister [13], quod ab Epiphanio scriptum est τὸ πᾶν τῆς μονότητος, cum de divinitate loquitur *singularitatem* recte interpretari negat. Atqui μονότητα *singularitatem* esse Latinus Pater Ambrosius affirmat, ut paulo ante memini : et divinitatis singularitas ab nonnullis appellatur : quod imperite iste negat. Quemadmodum et in essentia unionem ; quod idem esse monstravimus, ac singularitatem, post Tertullianum dixit Francofordiensis synodus [14]. « Unitionem namque, ait, in essentia confitemur ; Trinitatem vero in personarum discretione prædicamus. »

Sic *naturæ unionem*, id est singularitatem, ex Eutychianorum falsa opinione, dixit, puto, Vigilius in primo *contra Eutychen* [15]. « Et hic sensus catholicus, inquit, naturarum in sese coeuntium unitatem, non naturæ unionem (male unitionem) admittit : dum duabus naturis iisdem manentibus, unus Deus, idemque homo creditur Christus. » Hic *unionem*, non *unitionem* legendum esse, perspicuum est. Ibidem vero *unitatem* pro *unitione* posuit : quamadmodum fieri passim videas apud Latinos scriptores, ut apud Leonem sermone VIII *de Nativit.* « Unde utrique naturæ, ait, in suis proprietatibus permanenti tanta est unitatis facta communio, » etc. Non enim *naturarum* unitas in Christo intelligi aliter potest. Maxentius quoque in dialogo secundo Sabellianam *unionem* pro *unitate* dixit [16].

Cæterum Latini plerique ἕνωσιν, sive *unitio-*

1 Tom. IV *Bibl.* col. 420. — 2 Col. 421. — 3 Vig. l. II, t. IV *Bibl. PP.* col. 501. — 4 Ib. 502. — 5 Cap. VI, § 16. — 6 Cap. VIII, § 5 et 6. — 7 § 6. — 8 Tert. l. *de Res. car.* c. II. — 9 *Ad Marg.* l. II *Apol.* t. II *Bibl.* — 10 Lib. V *de Fide* c. I. — 11 Cit. l. IV *de Trin.* c. V § 15 et 16. — 12 Lib. IV *de Trin.* c. XIV, § 11 et l. VIII, c. VIII, § 6. — 13 Obs. in *Nov. Testa.* par. I, c. XX. — 14 Tom. VI Con. — 15 Tom. IV *Bibl. PP.* col. 495. — 16 Ib.

nem; *adunationem* appellant : ut Vigilius in eodem illo loco.

Σύνοδος Conventus : conventio ponuntur

V. Dicitur et ab Græcis illa eadem *unitio* σύνοδος, ut ab Cyrillo libro XI *in Joannem*, ac plerumque addito altero vocabulo τῆς ἐνώσεως, vel εἰς ἕνωσιν [a]. In dialogo *de Incarnatione*; « Asseveramus, inquit, conventum quemdam, et concursum omni ratione superiorem ad unitionem inæqualium, et dissimilium factum esse naturarum [b] : » quæ totidem verbis in Prosphonetico ad Theodosium Imperatorem leguntur [1], ex quo Euthymius in *Panoplia* illa descripsit [2].

Memorabile est ad hanc rem ejusdem Cyrilli *Anathemismatus* tertius; in quo usum, et notionem tam vocis hujus, quam aliarum superius recensitarum exprimit, « Si quis, inquit, ex Dionysii Exigui versione, in uno Christo dividit substantias post unitionem, sola eas societate conjungens, ea, quæ secundum dignitatem est, vel etiam auctoritatem, aut potestatem; et non magis conventu ad unitatem naturalem, anathema sit [c]. » Hic ἕνωσιν φυσικὴν Dionysius *unitatem* reddidit, quam et *unitionem* appellare potuit, ut proxime ante fecerat, Et σύνοδον *conventum*. Maxentius *conventionem* vocat [3], ubi Christum, « confitetur in duabus substantiis, naturali, non personali conventione unitis. » Nec non Deusdedit episcopus Sardiniæ, in Lateranensi synodo sub Martino Papa [4].

Item et vox συνδρομὴ significat, quam τῇ συνόδῳ Cyrillus adjungit in loco priore, ex *dialogo de Incarnatione*. In quo συνδρομὴν εἰς ἑνότητα postea vocat [5], quam εἰς ἕνωσιν dixerat, hoc est *concursum in unitatem*, quemadmodum et in secunda *ad Successum* epistola loquitur : quem locum citat Theorianus in *legatione ad Armenos* [6].

Σύμβασις *conventio.*

VI. Σύμβασις quoque in idem significatum recidit : qua Cyrillus utitur [7], σύμβασιν οἰκονομικὴν vocans. Nec non ejusdem originis vero; ut in libro primo *contra Nestorium*, « summam unitionem appellat convenientiam inter se » naturarum : Et, « convenisse invicem unitione inseparabili [d]. » Sophronius item eam vocem usurpat in epistola *ad Sergium* [8], Qui et verbis συντίθεσθαι, προσπλέκεσθαι, et συνάπτεσθαι, quod est *componi*, et *conjungi*, utitur [9].

Οὐσίωσις, *Substantiatio.*

Athanasius *unitionem* illam vocat ἕνωσιν, καὶ σύνθεσιν [10]. Andreas Cretensis, σύνθεσιν, καὶ οὐσίωσιν [11] : quæ posterior vox *substantiatio* reddi potest, hoc est substantiva naturarum conjunctio. Joannes Damascenus *in Dialectica* scribit omnium consensu, naturarum in Christo copulationem nuncupari « Unitionem, quæ fit secundum compositionem [e], » quam ita definit : « Unitio secundum compositionem, inquit, est partium citra interitum coeuntium in se invicem existentia [f]. » Quod conjunctioni in Christo naturarum duarum optime convenit; ut et animæ, ac corporis in homine; quod exemplum Damascenus affert. Quin et συμφυΐαν ibidem vocat, hoc est *naturalem conjunctionem*, nec non Gregorius Nyssenus in quarto *adversus Eunomium* [12]. Qui in *Catechetici* libri capite XI, « animæ cum carne copulationem [g] » eo nomine afficit. Et Basilius « conjunctam sibi humanam naturam habere Verbum, ait, et unitam [h]. »

Συνάφεια *copulatio.*

VII. Solet etiam συνάφεια nuncupari : quod vocabulum a verbo συνάπτεσθαι oritur. Quanquam Cyrillus hanc vocem a Nestorio ascitam respuit : ut postea dicemus. Verum usus est Basilius [13] : et insigniter Chrysostomus his verbis : « Etenim unitione, et copulatione unum est, Deus Verbum, et caro, sine ulla confusione, et interitu naturarum; sed unitione quadam ineffabili, et inexplicabili [i]. » Quem Chrysostomi locum descripsit Theodo-

a CYRILL. Διὰ τῆς ἀφράστου συνόδου τε, καὶ ἐνώσεως.

b Id. *Dial. de Incarn.* Διϊσχυριζόμεθα δὲ, σύνοδον μέν τινα, καὶ τὴν ὑπὲρ συνδρομὴν εἰς ἕνωσιν ἀνίσων τε, καὶ ἀνομοίων πεπράχθαι φύσεων.

c CYRILL. anath. III, 15. Εἴ τις ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ διαιρεῖ τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν, μόνῃ συνάπτων αὐτὰς συναφείᾳ τῇ κατὰ τὴν ἀξίαν, ἤγουν αὐθεντίαν, ἢ δυναστείαν· καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον συνόδῳ τῇ καθ' ἕνωσιν φυσικὴν, ἀνάθεμα ἔστω.

d CYRILL. Τὴν εἰς ἄκρον ἕνωσιν τῶν ἀλλήλοις συμβεβηκότων. MOX : Συμβῆναι δέ φαμεν καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπαστον.

e DAM. *Dial.* cap. LXIV. Τὴν κατὰ σύνθεσιν ἕνωσιν ἅπαντες ἐδέξαντο.

f DAMASC. ibid. Ἡ δὲ κατὰ σύνθεσιν ἕνωσίς ἐστιν ἡ εἰς ἄλληλα τῶν μερῶν, χωρὶς ἀφανισμοῦ, περιχώρησις, ὡς ἐπὶ ψυχῆς ἔχει καὶ σώματος.

g NYSS. Τίς πρὸς τὴν σάρκα τῆς ψυχῆς ἡ συνάφεια.

h BASIL. *Orat. de Nativ.* Ἀλλὰ συμφυῆ ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἡνωμένην κατακτησάμενος.

i CHRYS. *in Joan.* Τῇ γὰρ ἑνώσει, καὶ τῇ συναφείᾳ ἕν ἐστιν ὁ Θεὸς λόγος, καὶ ἡ σὰρξ, οὐ συγχύσεως γενομένης, οὐδὲ ἀφανισμοῦ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' ἑνώσεως ἀῤῥήτου τινὸς, καὶ ἀφράστου.

1 Locus est in Eph Synod. tom. II Conc.— 2 Parte. I, tit. XIII Lat. edit.— 3 Dial, I, col. 466.— 4 Cons. v, tom. IV Conc.— 5 Cyr. t. V.— 6 Tom. XI, *Bibl.*— 7 Tom. V in Dial. *de Inc.*— 8 In Synod. VI, act. XI.— 9 Ibid.— 10 Lib. *de Uno Christo*. ver. 3.— 11 Andr. orat. *de Trans.*— 12 Lib. IV in *Eun.*— 13 In *Ps.* XLIV, t. I

retus in dialogo secundo. Utitur et Joannes Damascenus [1]. Et Procopius ad caput secundum Isaiæ : ubi ait, « carnem Domini per conjunctionem cum Deo in sublime evectam fuisse [a]. « Denique Theodoretus συνάφειαν[2], et ἕνωσιν appellat animæ conjunctionem cum corpore, et Sophronius ἀσύγχυτον συνάφειαν vocat unitatem essentiæ in Trinitate. Cur autem in Nestorio displicuerit Cyrillo [3], dicem us postea : nunc unum illud adnotamus, in Glossario veteri, varias illi voci significationes aptari. « Συνάφεια, inquit, contextus, continuatio, consortium, copulatio. » Huic ὁμώνυμος est vox σύνδεσις, id est *colligatio*, et *connexio* : quæ apud Cyrillum occurrit in Prosphonetico ad Theodosium Imperatorem. Sane Cæsarius dialogo primo [4], responsione ad interrogationem primam, συνάφειαν usurpavit de unitate substantiæ personarum trium : ut et Chrysosmus in Joannem [5]. Gregorius ita Nazianzenus oratione XX, quæ est *de sanc. Basilio*, τὴν κατὰ τὴν ἁγίαν τριάδα συνάφειαν, καὶ ταὐτοθείαν vocat; et oratione XXV in fine τὸ συναφὲς τῆς οὐσίας.

Homonyma.

Et Gregorius Nyssenus libro tertio *contra Eunomium* τὸ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὴν πατέρα συναφὲς, καὶ ἀμεσίτευτον nominat, « Filii cum Patre copulationem, et immediatam unitionem, pagina 131. C.

De Vocibus Κρᾶσις, ἀνάκρασις, μῖξις *Mistura, commistio, mistio, temperatura*

VIII. Reliqua sunt vocabula, quæ sunt ambigui magis usus, et in majori contentione versantur, μῖξις, κρᾶσις, ἀνάκρασις, et similia, quibus Latina respondent, *mistio*, *mistura*, *commistio*, et ejusdemmodi alia; de quibus paulo nobis est accurantius disputandum, ac primum illorum discrimen, tum notionem,et proprietatem explicabimus.

Μῖξις ab κράσει nonnihil discrepat : et sic habere videntur, ut μῖξις latius pateat, sitque generis instar, κρᾶσιν tanquam speciem sub se continens. Quod Aristoteles significat,dum « non omnium mistionem esse κρᾶσιν, id est, *temperationem*, ait.» «Quippe aridorum mistionem non esse κρᾶσιν [b]. » Ergo mistio generale nomen est, quod tam arida, quam humida comprehendit. Idem porro Philosophus,dum ex instituto *mistionis* naturam explicat, ad eam requirit, ut quæ μικτὰ dicuntur, hoc est *mistibilia,* ut sic loquar,« agentium contrarietatem habeant : quippe quæ a se mutuo patiantur [c].» Ac denique μῖξιν definit, ut sit *mistibilium commutatorum unitio* [d].

IX. Mistionis et *temperaturæ* differentiam accurate Philo Judæus exponit in libro *de Confusione linguarum* : quem locum Hugo Grotius observavit in Florilegio ad Jus Justinianeum. Et primum quidem « mistionem aridis in rebus spectari dicit; temperaturam in humidis. Est autem mistio corporum diversorum sine ordine inter se appositio : ut si quis acervum faciat, in quo hordeum, triticum, ervum, aliaque semina in unum colligat. At temperatura non est appositio : sed dissimilium partium in se invicem subeuntium mutua per totum extensio : ita ut artificio quodam qualitates adhuc separari possint : quemadmodum in vino et aqua fieri dicunt. Quippe coeuntes duas illas substantias temperaturam efficere : quod autem temperatum est, recuperare rursus illas ex quibus constitit qualitates. Nam a spongia oleo imbuta aquam excipi, vinum relinqui, etc.

Confusio vero est corruptio originalium qualitatum, omnibus sui partibus coextensarum, ad unius diversæ rei productionem : ut in eo accidit, quod medici tetrapharmacum vocant. Hoc enim e cera, adipe, pice, ac resina inter se commistis efficitur. Quod ubi sic concrevit, non potest amplius in eas, ex quibus compositum est, facultates dissolvi; verum earum singulæ periere : omnium autem interitus unam aliam ab illis diversam facultatem peperit [e].»

a Procop. Καὶ ἡ σὰρξ δὲ τοῦ κυρίου, γῆ κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν ὑπάρχουσα, διὰ τῆς συναφείας τῆς πρὸς τὸν θεὸν ἀνυψώθη.

b Arist. I *Top.* cap. I. Οὔτε ἡ μῖξις ἅπασα, κρᾶσις. ἡ γὰρ τῶν ξηρῶν μῖξις, οὐκ ἔστι κρᾶσις.

c Arist. lib. I *de Gen.* cap. X. Φανερὸν οὖν ὅτι ἐστὶ ταῦτα μικτὰ, ὅσα ἐναντίωσιν ἔχει τῶν ποιούντων. ταῦτα γάρ ἐστιν ὑπ' ἀλλήλων παθητικά.

d Ibid. fine capitis, ἡ δὲ μῖξις τῶν μικτῶν ἀλλοιωθέντων ἕνωσις.

e Phil. *de Conf. ling.* Ἀλλ' ἡ μὲν μῖξις ἐν ξηραῖς, δὲ κρᾶσις ἐν ὑγραῖς οὐσίαις δοκιμάζεται. μῖξις μὲν οὖν σωμάτων διαφερόντων ἐστὶν οὐκ ἐν κόσμῳ παράθεσις· ὥσπερ ἂν εἴ τις σωρὸν ποιήσειε κριθὰς, καὶ πυροὺς, καὶ ὀρόβους, καὶ τἄλλα τὰ εἴδη τῶν σπαρτῶν εἰς ταὐτὸ εἰσενεγκών. κρᾶσις δὲ οὐ παράθεσις, ἀλλὰ τῶν ἀνομοίων μερῶν εἰς ἄλλελα εἰσδυομένων δι' ὅλων ἀντιπαρέκτασις, ἔτι δυναμένων ἐπιτεχνήσει τινὶ διακρινέσθαι τῶν ποιοτήτων, ὡς ἐπὶ οἴνου καὶ ὕδατός φασι γίνεσθαι. συνελθούσας μὲν γὰρ τὰς οὐσίας ἀποτελεῖν κρᾶσιν. τὸ δὲ κραθὲν οὐδὲν ἧττον ἀποπληροῦσθαι πάλιν εἰς τὰς ἐξ ὧν ἀπετελέσθη ποιότητας. σφόγγῳ γὰρ ἠλαιωμένῳ τὸ μὲν ὕδωρ ἀναλαμβάνεσθαι, τὸν δὲ οἶνον ἀπολείπεσθαι, etc.

Σύγχυσις δέ ἐστι φθορὰ τῶν ἐξ ἀρχῆς ποιοτήτων πᾶσι

1 Dam. l. III, c. XVIII.— 2 Dial. III.— 3 Sophr. in Syn. VI, act, XI — 4 Cæsar. t. XI *Bibl.* 549.— 5 Chrys. Hom. XXXIX, in *Joan.*

X. Totus hic Philonis locus, etsi paulo longior, a nobis exscribi meruit, quod illorum unitionis generum proprietates pulcherrime declarat, quæ in hoc nostro Incarnationis mysterio magno sunt usui; et ad veterem, ac multiplicem catholici dogmatis cum hæreticis erroribus conflictum intelligendum, ac dirimendum, notata, et perspecta esse debent. Sunt autem iis, quæ ex Euthymio, et Maximo superiori capite descripsi, Philonis ista consentanea. Ex quibus etiam causa facile constat, cur antiquorum theologorum alii vocabula illa generum duum, μίξεως, et κράσεως, passim et citra religionem, adhibuerint ad naturam Christi duarum copulationem explicandam : alii removenda censuerint.

Mixtionem et temperaturam.

Cyrillus enim non uno loco κρᾶσιν, et similia vocabula damnasse videtur. Et Joannes Damascenus testatur, ab quibusdam Patribus hujusmodi nomen ablegatum esse ab hoc mysterio[a]. Chalcedonensis quoque synodus *in Definitione fidei*[1], σύγχυσιν ab hæreticis invectam respuit.

Confusionem.

Omnium acerrime Theodoretus illam insectatus est in refutatione *Anathematismi* secundi Cyrilli, et in dialogo secundo; Amphilochius etiam in quodam fragmento vocem illam rejicit, negans κεκραμένον carni esse Deum[b].

Temperatum.

XI. Sed nimirum idem hoc in nominum genere accidit, quod in ὁμοουσίῳ, et ὁμοιουσίῳ factum est Arianis temporibus. Nam utrumque aliquando catholicorum alii repudiarunt, et pro impio condemnarunt: alii valde probarunt; quod posterius judicium de ὁμοουσίῳ potissimum vicit; de quo vide quæ in quarto libro *de Trinitate* pluribus exposita sunt. In hac vero contentione, non tam ab vocabulo ipso constat abhorruisse Patres illos, qui iis vocibus intercesserunt, quam ab notione, atque sensu, quo illarum usum corrumpebant, et inquinabant hæretici; qui in ὁμοουσίῳ partim profluvium nescio quod substantiæ, partim confusionem fingebant: in ὁμοιουσίῳ, substantiarum diversitatem similitudine sola congruentem. Sic in κράσει, et ejusmodi cæteris vocibus, plerisque displicuit, quod in his proferendis intelligere videbant hæreticos, naturæ alterutrius, vel ambarum etiam demutationem, et interitum ad tertiam aliquam componendam inter se coeuntium. Cyrillus certe cum illam segregat, solet alias velut idem significantes, ei adjungere, manifesta infamia confusionis imbutas. Ut in epistola, quam per Paulum Emisenum Orientalium legatum misit ad Joannem Antiochenum : ubi ita scribit: « Quicumque vero asserunt temperaturam, vel confusionem, aut conturbationem Dei Verbi cum carne esse factam, his ora tua sanctitas occludat. Verisimile est enim quosdam de me ista jactare, tanquam ita senserim, vel dixerim[c]. » Ac subinde declarat, quo sensu obtrectatores sui nominum istorum calumniam aspergant; nempe ut mutationis aliquid et alterationis, ac passionis in Deum redundet.

Homousion et homœousio i. e. ejusdem vel similis substantiæ.

XII. Idem apertius in epistola, vel *Commonitorio ad Eulogium* demonstrat. « Quoniam vero, inquit, Orientales omnes existimant nos Catholicos Apollinaris dogmata sectari, ac putare, temperaturam quamdam, et confusionem esse factam : his enim vocabulis usi sunt et ipsi : quasi Deum Verbum in carnis naturam mutatum sit, et caro in naturam conversa divinitatis : concessimus ipsis, non ut in duos unus divideretur Christus : absit: sed ut hoc solum affirmaretur, neque confusionem factam esse, neque temperaturam : verum carnem quidem fuisse carnem, utpote sumptam de muliere : Verbum autem tanquam ex Patre natum, Verbum fuisse[d]. »

Et in epistola priore *ad Successum*, eamdem a se propulsat invidiam, negans se σύγκρασιν, hoc est *confusionem*, *et conturbationem* natu-

τοῖς μέρεσιν ἀντιπαρεκτεινομένων εἰς διαφερούσης μιᾶς γένεσιν· ὡς ἐπὶ τῆς ἐν ἰατρικῇ τετραφαρμάκου συντέτευχε· κηρὸς γὰρ, καὶ στέαρ, καὶ πίττα, ῥητίνη τε, οἶμαι, συνελθόντα ταύτην ἀποτελεῖ· συνδεθείσης δὲ ἀμήχανον ἐπὶ τὰς ἐξ ὧν συνετέθη, διακριθῆναι δυνάμεις· ἀλλ' ἑκάστη μὲν αὐτῶν ἠφάνισται, πασῶν δὲ φθορὰ μίαν ἐξαίρετον ἄλλην ἐγέννησε δύναμιν.

a Dam. *Dial.* cap. LXIV. Ἰστέον δὲ ὅτι τινὲς τῶν πατέρων τὸ τῆς κράσεως ὄνομα ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου οὐκ ἐδέξαντο.

b Amphiloch. *in Excerptis.* Καὶ ἡνώθη αὐτῷ ἀῤῥήτως, καὶ ἀφράστῳ λόγῳ, οὐ κεκραμμένος ἐν αὐτῷ.

1 Chalc. Concil. par. II, act. v

c Cyril. *ad Joan.* Τοὺς δὲ λέγοντας, ὅτι κρᾶσις ἢ σύγχυσις, ἢ φυρμὸς ἐγένετο τοῦ Θεοῦ λόγου πρὸς τὴν σάρκα, καταξιωσάτω ἡ σὴ ὁσιότης ἐπιστομίζειν. εἰκὸς γάρ τινας καὶ ταῦτα περὶ ἐμοῦ θρυλλεῖν, ὡς ἢ πεφρονηκότος, ἢ εἰρηκότος.

d Cyrill. *ad Eulog.* ibid. Ἐπειδὴ δὲ πάντες οἱ ἐκ τῆς ἀνατολῆς νομίζουσιν ἡμᾶς τοὺς ὀρθοδόξους ταῖς Ἀπολιναρίου δόξαις ἀκολουθεῖν, καὶ φρονεῖν, ὅτι σύγκρασις ἐγένετο, ἢ σύγχυσις· τοιαύταις γὰρ καὶ αὐτοὶ κέχρηνται φωναῖς, ὡς τοῦ Θεοῦ λόγου μεταβεβληκότος εἰς φύσιν σαρκὸς, καὶ τῆς σαρκὸς τραπείσης εἰς φύσιν θεότητος· συνεχωρήσαμεν αὐτοῖς οὐ διελεῖν εἰς δύο τὸν ἕνα

rarum duarum admittere, « qua quidem corporis in divinitatem mutationem aliquam habeat; cum unum asserit esse Christum, unitione accurata, et contemperata [a]. » Ubi τοῦ συγκεκρᾶσθαι vocabulum non prorsus abjudicat : sed eatenus solum, si ex Apollinaris errore, naturæ cujuspiam, velut humanæ, mutationem, et videlicet interitum significet, ita ut integræ duæ non maneant. Id enim tum σύγχυσις est, tum φυρμός. Quæ vox posterior Latine est *conturbare*, hoc est *rationes permiscere, et confundere*, quod decoctores, et mala nomina faciunt. Ita Cicero φυρᾶν τὰς ψήφους dixit[1]: et glossæ veteres, *Decoctor* χρεωκόπος, φυαρτής. Itaque naturarum in Christo conturbatio, sive confusio, hoc est σύγχυσις, et φυρμὸς, ad Apollinaris, et Eutychis hæresim proprie spectat : quam scimus catholicis Nestorianos impingere solitos.

Conturbare calculos.

XIII. Theodoretus in oppugnatione anathematismi secundi Cyrilli, illud redarguens, quod Cyrillus unitionem καθ' ὑπόστασιν dixerat, hac locutione significari dicit κρᾶσιν factam esse carnis et divinitatis ; quam blasphemiam nominat; et subinde impium, et hæreticum vocabuli istius sensum explicat. « Necesse est, inquit, ex temperatione confusionem sequi. Porro confusio si admittitur, tollit naturæ cujusque proprietatem. Quæ enim temperantur, non manent qualia erant antea, etc. Quod si temperatio facta esset, neque Deus mansisset Deus : neque templum pro templo esset agnitum : sed et templum Deus, et Deus templum foret. Hoc enim temperationis ratio postulat [b]. » Eadem mens est illius et in aliis locis, in quibus vocem istam rejicit : ut in dialogo secundo. Et tamen in hoc ipso adversus hæreticum Apollinaristam, ac Monophysitam disputans, ostendit non semper ἕνωσιν[2], id est *unitionem*, et κρᾶσιν, adjunctam habére confusionem : licet ea, quæ conjunguntur, per totum invicem misceantur : ut in aere, ac luce accidit, et in ferro candente. Ac sub finem ejusdem dialogi, idem docentem Apollinarium citat: nimirum « mistarum, ac temperatarum inter se rerum qualitates misceri, sed non interire : adeo ut nonnullæ ab iis, quibus cum mistæ sunt, separentur, uti vinum ab aqua. » Ex quo concludit sic : « Quod si corporum mistio sine alteratione fit, quanto magis illa divinitatis [c]? »

Secundum personam.

Temperaturam

XIV. Atqui non hæreticus tantum Apollinaris : sed etiam plures alii arctissimam in Christo naturarum conjunctionem, μίξεως, et κράσεως, hoc est *mistionis*, et *temperationis* vocibus expresserunt. Tertullianus *hominem Deo mixtum* dicit[3]. Novatianus « divinitatem sermonis in ipsa concretione permixtam[4]. » Cyprianus, « Deum cum homine misceri[5]. » Zeno Veronensis[6], « Mixtus, inquit, humanæ carni se fingit infantem. » Hilarius in libro secundo, « Ut homo factus, inquit, ex Virgine naturam in se carnis acciperet, perque hujus admixtionis societatem sanctificatum in eo universi generis humani corpus existeret. » Luculentus est Augustini de hac re locus, « quomodo Deus homini permixtus sit, » ubi et mixturæ illius modum a confusione vindicat, non dissimili ratione, ac paulo ante Theodoretus. Verba illius necessario hic adscribenda sunt. « Nam sicut in unitate personæ, inquit[7], anima unitur corpori, ut homo sit; ita in unitate personæ Deus unitur homini, ut Christus sit. In illa ergo persona mixtura est animæ et corporis : in hac persona, mixtura est Dei, et hominis : si tamen recedat auditor a consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, ut neuter servet integritatem suam; quanquam et in ipsis corporibus aeri lux incorrupta misceatur. Ergo persona hominis, mixtura est animæ, et corporis, persona autem Christi, mixtura est

Χριστόν· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὁμολογῆσαι μόνον, ὅτι οὔτε σύγχυσις ἐγένετο, οὔτε σύγκρασις· ἀλλ' ἡ μὲν σὰρξ, σὰρξ ἦν, ὡς ἐκ γυναικὸς ληφθεῖσα· ὁ δὲ λόγος, ὡς ἐκ πατρὸς γεννηθεὶς, λόγος ἦν.

a Cyr. ep. *ad Suc.* Ἐπειδὴ δέ τινες ἐπιπλέκουσιν ἡμῖν τὰς Ἀπολιναρίου δόξας, καί φασιν· ὅτι εἰ ἕνα λέγετε, καθ' ἕνωσιν ἀκριβῆ, καὶ συγκεκραμένην υἱὸν, τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγον ἐνανθρωπήσαντα, καὶ σεσαρκωμένον, τάχα που κἀκεῖνο φαντάζεσθαι, καὶ φρονεῖν ἐγνώκατε, ὅτι σύγκρασις, ἤτοι σύγχυσις, ἢ φυρμὸς γέγονε τοῦ λόγου πρὸς σῶμα, ἤγουν τοῦ σώματος εἰς φύσιν θεότητος μεταβολή.

b Theodor. *ad Anath.* II. Ἀνάγκη γὰρ τῇ κράσει ἀκολουθῆσαι τὴν σύγχυσιν. εἰσιοῦσα δὲ ἡ σύγχυσις ἀφαιρεῖ τῆς ἑκάστης φύσεως τὴν ἰδιότητα. τὰ γὰρ κεραννύμενα οὐ μένει ἃ πρότερον ἦν, etc. Mox : Εἰ δὲ κρᾶσις ἐγεγόνει, οὔτε θεὸς ἐμεμενήκει θεὸς, οὔτε ναὸς ἐγνωρίζετο ναός. ἀλλὰ καὶ ὁ ναὸς, θεὸς, καὶ ὁ θεὸς, ναός· τοῦτο γὰρ ὁ τῆς κράσεως βούλεται λόγος.

c Apol. apud Theodoret. dial. II. Τῶν συγκιρναμένων, αἱ ποιότητες κεράννυνται, οὐκ ἀπολλυνται. ὥστε τινὰ καὶ διΐστανται ἀπὸ τῶν συγκερασθέντων, καθάπερ οἶνος ἀπὸ τοῦ ὕδατος, etc. Εἰ δὲ τῶν σωμάτων ἡ μίξις οὐκ ἠλλάγη, πόσῳ μᾶλλον ἡ τῆς θεότητος;

1 Lib. VI, ep. ad art. ep. v.— 2 Theod. ib.— 3 *De Car. Chr.* c. xv et *Apol.* c. xxi.— 4 *De Trin.* c. xi.— 5 Cypr. *de Idol. vanit.*— 6 Zen. serm. iii *de Nat.*— 7 Aug. ep. iii.

Dei et hominis, » etc. Leporius *in Libello Emendationis*, « Deus, inquit, misericorditer naturæ mixtus est humanæ ; non humana natura naturæ est mixta divinæ. »

Leo primus sermone tertio *de Nativitate Christi*, « naturæ alteri alteram misceri, ait. Nec sic natura, inquit, in societatem sui creatoris est assumpta, ut ille habitator et illa habitaculum esset : sed ita, ut naturæ alteri altera misceretur. » Usus est Claudianus *miscendi* verbo, libro tertio *de statu animæ ;* et Paulinus in Carmine *de Celso puero* paulo post initium. Vigilius in libro primo *contra Eutychen*[1], « Carnis naturam ait, ita per suscipientis commixtionem in Verbi transisse personam, ut non tamen fuerit in Verbo consumpta. » Et : « Filium Dei carnem in sacræ Virginis utero ineffabili societatis permixtione ita sibi adunasse, ut Verbum homo, et homo Deus, idemque unus, non mutatis naturarum generibus fieret*. »

Temperaturam. XV. Κρᾶσιν itidem, et ἀνάκρασιν, aut σύγκρασιν, complures Græcorum Patrum sine ulla cunctatione dixerunt. Gregorius Nazianzenus oratione XLI *de Paschate ;* « o novam, ait, mixturam ! o admirandam temperationem[a] ! » Et in epistola priore *ad Cledonium* κιρναμένας τὰς φύσεις dixit, id est *commistas, et temperatas*. Idem *in Carmine de vita sua*, « Dei Verbi κράσιν appellat cum nostra carne[b]. »

Quin Cyrillus ipse, « unum esse Christum asserit ex humana natura, et Deo Verbo temperatum. » Addit tamen, quod nominis invidiam molliat : « Non ita tamen ut in id, quod non erat, conversio facta sit : sed ideo quod e Virgine templum assumpserit[c]. » Sic in primo *contra Nestorium*; quem locum mox referam. Chrysostomus item apud Damascenum *in Eclogis* « divinitatem cum humanitate temperatam[d], » dixit. Nemesius quoque in libro *de Natura hominis*, « novum illum esse scribit temperationis, et unitionis modum. Temperatur, et manet omnis expers admistionis, confusionis, et corruptionis[e]. »

Sane Christum per Eucharistiæ Sacramentum συνανακίρνασθαι, et uniri nobiscum *Temperari.* Cyrillus asserit : ut procul ab illa voce intelligatur esse confusionis notio[f].

Jam ἀνακράσεως vocabulo usus est Athanasius. « Nobis, inquit, benigne est unitus, primitias nostras induens sibi, et cum illis temperatus[g]. » Gregorius Nyssenus in primo *contra Eunomium*, « humanam naturam Deo contemperatam esse dicit, homine illo, qui in Christo est, mediatoris partes exequente : cui per assumptas nobis primitias, tota massa virtute contemperata est[h]. » Et in *Catechetico* libro : « temperationis illius modum, quo Deus cum homine junctus est, perspicere nos, et capere posse negat[i]. »

Cyrillus Alexandrinus in epistola prima *ad Monachos*, ex duabus conflatum esse Christum ait, « quæ in naturalem unitatem concurrerunt, et quod utrique proprium est velut inter se mutuo temperarunt[j]. » Et in *Paschali* octava, « neque verbis explicari, neque mente percipi omnino posse dicit modum illum temperationis[k]. » Usus est et Sophronius in epistola *ad Sergium*[2]. Sic nomen συγκράσεως usurpavit Gregorius Nazianzenus in priore *ad Cledonium* epistola : qui locus in Ephesina synodo recitatus est : ubi « duas in Christo

a NAZIANZ. Ὢν τῆς καινῆς μίξεως· ὢ τῆς παραδόξου κράσεως.

b Id. Ὅς τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ θεοῦ λόγου κρᾶσιν.

c CYRILL. lib. XX *Thes.* Εἷς γὰρ ὁ Χριστὸς ἔκ τε ἀνθρωπότητος, καὶ θεοῦ λόγου κεκερασμένος, οὐκ ἐκ τοῦ τετράφθαι πρὸς ὅπερ οὐκ ἦν, ἀλλ' ἐκ τοῦ προσλαβεῖν τὸν ἐκ παρθένου ναόν.

d CHRYS. *in Eclog. Damasc.* tit. XIII. Θεότητι τὴν ἀνθρωπότητα κεράσας.

e NEM. cap. III. Καὶ καινότερος οὗτος ὁ τρόπος τῆς κράσεως, ἢ ἑνώσεως· καὶ κιρνᾶται, καὶ μένει παντάπασιν ἄμικτος, καὶ ἀσύγχυτος, καὶ ἀδιάφθορος.

f CYR. II *in Joan.* Γίνεται μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ υἱὸς, σωματικῶς μὲν ὡς ἄνθρωπος συνανακιρνάμενός τε, καὶ συνενούμενος δι' εὐλογίας τῆς μυστικῆς.

g ATHAN. orat. V *cont. Arian.* Ἥνωται δὲ φιλανθρώπως ἡμῖν, τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν περιθέμενος, καὶ ταύτῃ ἀνακραθείς.

h NYSS. lib. I *cont. Eun.* Οὕτω συνανεκρίθη θεῷ τὸ ἀνθρώπινον, τοῦ κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπου τὴν μεσιτείαν ἐργασαμένου. ᾧ διὰ τῆς ἀναληφθείσης ἡμῖν ἀρχῆς, ὅλον τῇ δυνάμει συνανεκράθη τὸ φύραμα.

i Id. *Cat.* cap. II. Τὸν δὲ τῆς ἀνακράσεως τρόπον, τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, συνιδεῖν οὐ χωροῦμεν. Et cap. XXVII. Ἀνακιρνάμενος dixit, et συνανάκρασιν.

j CYR. ep. I. Συνδεδραμηκότων δὲ ὥσπερ εἰς ἑνότητα φυσικὴν, καὶ οἷον ἀνακιρνάντων ἀλλήλοιν ὅπερ ἂν ὡς ἴδιον ἑκατέρῳ προσῇ.

k Id. *Pasch.* VIII. Καὶ ἄῤῥητος μέν πω ἦν, καὶ ἀπερινόητος ὁ τῆς ἀνακράσεως παντελῶς.

* Adi Ballerinios *in Prolegomenis ad sanc. Zenonem* diss. II, cap. III, pag. XII. Cotelerium t. I. Monum. Eccles. Græcæ p. 407. Suicerum verbo θεόω et ὁμόθεος.
F. A. Z.

1 Vigil. t. IV *Bibl. Patr.* col. 494.— 2 In VI, act. XI.

naturas unum temperatione esse[a]» docet. Et in secunda, « temperatum ex Deo et carne[b]» nominat. Gregorius item Nyssenus animam dixit συγκεκραμένην, id est *commistam*, *et contemperatam esse corpori* [1].

XVI. Ut autem exactior nobis ratio constet istiusmodi vocum, quibus tam catholici, quam hæretici, non eodem sensu, ac mente sunt usi: unius aut alterius ex antiquis Patribus de illis judicium, ac cautionem in medium afferam. Imprimis Cyrillus in primo *contra Nestorium*, κράσεως nomen, quod adhibere cunctabatur hæreticus ille, sic tuetur, ac purgat ab ejus calumnia. « Etenim temperationis, inquit, vocabulum usurparunt aliqui Sanctorum Patrum. Quoniam vero timere te dicis ne qua confusio contingere putetur, instar liquidorum, quæ inter se temperantur, libero te hoc metu. Non enim illorum iste sensus fuit, non utique, sed ea voce sunt abusi, dum summam unitionem eorum, quæ in se mutuo convenerunt, demonstrare student[c]. »

Temperaturæ.

Mox Apostoli eadem utentis voce testimonium citat, qui « divinum sermonem nihil veteribus Judæis profuisse scribit, eo quod fide non sint contemperati iis qui audierant[d].» Ita enim Cyrillus legit, ut et Græci fere reliqui: cum in vulgatis occurrat συγκεκραμένος. Eulogius Alexandrinus Patriarcha, quemadmodum testatur Photius, κράσεως nomine est usus; « sed pie, et catholice, ut etiam profiteretur se non more amentis Apollinaris ita loqui, aut etiam Eutychis impii: sed ut pietatis lex præscribit: utpote qui unum Dominum nostrum Jesum Christum in duabus naturis indivisis, et inconfusis confiteri sciret; in perfecta divinitate, et humanitate perfecta: adeo ut neque κράσεως vocabulum confusionem apud illum significet, neque ista (in duabus) locutio divisionem introducat[e].»

Sic Leontius Byzantinus libro primo *contra Nestorium, et Eutychen*[2], naturas duas *unitas esse non confusas* asserens, Græce ita concepit, κραθέντα οὐ συγκέχυται, ut affirmat Franciscus Turrianus in notis ad illum locum.

XVII. Psellus *in quæstionibus physicis ad Michaelem Ducem Imperatorem*, de unitione illa naturarum, deque vocibus, quibus explicari solet, erudite, et utiliter ad ea, quæ sunt a nobis commemorata, disputat: cujus verba, quia nondum librum illum editum esse arbitror, hic describam. Sic igitur capite XVI quod inscribitur *de mistione*, *et temperatione.* «Est, inquit, mistio, unitio corporum, appositione facta; sicut olei et aquæ. Non enim per totum ista commiscentur, sed secundum solam aquæ superficiem. At temperatio fit, quando unita corpora per sese invicem miscentur: ut in vino et aqua. Atque illa quidem, quæ miscentur, corpora, ex parte copulantur, et inconfusa manent, quæ vero temperantur sese invicem penetrant, ac secant, et secantur; et quidem confunduntur. Porro Dei nobiscum unitio, tum est mistio, quia nulla fit confusio: tum est temperatio, propter modum communionis proprietatum. Est igitur hoc ipsum ad id, quod assumitur, et mistio quædam nova, et admiranda temperatio[f]. »

Hic Pselli locus conferendus est cum iis, quæ supra posita sunt hoc, et antecedenti capite: permagnam id lucem afferet ad ea capienda, quæ de unitionis genere isto

a Nazianz. or. LI, et Eph. syn. par. II, act. I. Τὰ γάρ ἀμφότερα ἓν τῇ συγκράσει.

b Id. orat. LII. Τὸ ἐκ θεοῦ καὶ σαρκὸς σύγκραμα.

c Cyr. I *contra Nest.* Τὸ μὲν γὰρ τῆς κράσεως ὄνομα τεθείκασί τινες καὶ τῶν ἁγίων πατέρων. ἐπειδὴ δεδιέναι φῄς, μὴ ἄρα τις σύγχυσις συμβῆναι νομισθῇ, καθάπερ ἐν τάξει τῶν ἀλλήλοις συγκεκραμένων ὑγρῶν, ἀπαλλάττω σε δειμάτων. πεφρονήκασι γὰρ οὐχ ὧδε πόθεν; κατακέχρηνται δὲ τῇ λέξει τὴν εἰς ἄκρον ἕνωσιν τῶν ἀλλήλοις συμβεβηκότων καταδηλοῦν σπουδάζοντες.

d *Hebr.* IV, 2. Ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους, μὴ συγκεκραμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν.

e Phot. cod. CCXXX. Κέχρηται δὲ καὶ τῇ λεξει τῆς κράσεως εὐσεβῶς μέν· πλὴν κέχρηται, μὴ κατὰ τὸν ἄνουν Ἀπολινάριον τῇ φωνῇ κεχρῆσθαι διαμαρτυρόμενος· μὴ μέντοι γε κατὰ τὸν δυσσεβῆ Εὐτυχῆ· ἀλλ' ὡς τῆς εὐσεβείας νόμος βούλεται· ἅτε δὴ ἕνα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τρανολογεῖν ἐν δύο φύσεσιν ἀδιαιρέτοις τε, καὶ ἀσυγχύτοις εἰδὸς ἐν τελείᾳ θεότητι, καὶ τελείᾳ ἀνθρωπότητι· οὔτε τῆς κράσεως σύγχυσιν αὐτῷ δηλούσης, οὔτε τῆς ἐν δύο φωνῆς διαίρεσιν παρεισαγούσης.

f Psel. qu. XVI. Περὶ μίξεως, καὶ ἀνακράσεως. Ἡ μὲν μίξις ἕνωσίς ἐστι σωμάτων κατὰ παράθεσιν, ὡς ἐλαίου καὶ ὕδατος. οὐ γὰρ δι' ὅλου ταῦτα κιρνᾶται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἄκρας ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος. κράσις δέ ἐστιν ὅταν τὰ ἑνούμενα σώματα δι' ἀλλήλων ἀνακραθῇ· ὡς ἐπὶ οἴνου καὶ ὕδατος. καὶ τὰ μὲν μιγνύμενα σώματα, ἐκ μέρους μὲν ἑνοῦται, ἀσύγχυτα δὲ μένει. τὰ δὲ κεραννύμενα δι' ἀλλήλων μὲν διήκει καὶ τέμνει, καὶ τέμνεται, συγκέχυται δέ. ἡ δὲ τοῦ θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἕνωσις, καὶ μίξις ἐστὶ διὰ τὸ ἀσύγχυτον, καὶ κράσις διὰ τὸν τρόπον τῆς ἀντιδόσεως. ἔστι οὖν αὐτὸ πρὸς τὸ πρόσλημμα, καὶ ἡ μίξις καινὴ, καὶ ἡ κράσις παράδοξος.

1 Cit. a Theod. dial. II et in Cat. XXXVII Oper. Nys.— 2 Tom. IV *Bibl. Patr.* par. II, col. 967.

dicuntur a Patribus: nec in eo finiendo aberrare nos patietur, aut ab confusione naturarum, et Eutychiana pravitate metuere.

XVIII. Etenim habet utraque vox, μίξις et κρᾶσις, quiddam, quod mysterio nostro convenit; simul et aliquid, quod minime consentit. Μίξις, quatenus ita jungi duo significat, ut non confundantur, asciscì potest: abhorret vero; quia non satis coalescunt quæ hoc uniuntur modo, et a se divelli facile, ac separari possunt. Ita κράσις, qua mutuam penetrationem, ac pervasionem, id est duorum ex toto conjunctionem indicat, valde congruit: et ad retundendam Nestorii blasphemiam magnopere est opportuna. Sed confusionis, ac perturbationis cavenda suspicio est; quæ ad illam vocem adhærescit: ne in Eutychis, vel Apollinaris amentiam incidamus. Quamobrem faciendum id nobis est, quod Chrysostomus, vel, ut valde suspicor, alius quispiam; et fortasse Severianus Gabalitanus, admonet in quadam homilia; « ut a dictionibus notiones separemus, apum imitatione, quæ ad flores advolantes, inde favos colligunt, et folia relinquunt[a]. » Hoc modo fiet, ut citra periculum errandi, copiam habeamus vocum variarum, quibus ad illud declarandum mysterium utamur, cum illarum singulæ proprium quiddam ad Catholicam intelligentiam conferant; quamvis adjunctum interim nescio quid continere videntur, quod alterutri faveat hæresi, hinc Eutychianorum, inde Nestorianorum, cujusmodi venena ut in singulis, ac separatim positis metuenda sunt; sic iisdem confertis, ac se invicem juvantibus, et castigantibus, quod in antidotorum ac theriacorum compositione medicorum ars instituit; ad usum catholicæ veritatis, et errorum contrariorum remedia proficiunt.

CAPUT III.

Explicantur vocabula, et eorum proprietates, quibus Nestoriani usi sunt ad unitionem in Christo, Dei et hominis. 3. *Origo Nestorianæ labis in unitionis constituenda ratione:* 4. Ἑνώσεως *nomen illis non placuisse, proque eo* συνάφειαν *usurpassse,* 5. *quam disertius explicantes, sola dignitatis, ac voluntatis, et aliorum id genus communione metiebantur,* 7. *Quinque vocabula, quibus Nestorii unitio declaratur; quorum primum est* σχέσις, *a qua* σχετικὴ *conjunctio dicitur.* 8. *Cujusmodi illa sit.* 11. *Altera formula explicandæ Nestorianæ* συναφείας *est* κατὰ ἀναφοράν. 12. *Tertia est* κατ' ἐνοίκησιν, *secundum inhabitationem.* 13. *Quarta est secundum operationem.* 14. *Quinta est secundum personam.* 15. *De persona, et unitione personali.*

I. Est hoc usu prius omnium temporum, quam Augustini testimonio comprobatum[1], « singulas quasque hæreses intulisse Ecclesiæ proprias quæstiones, contra quas diligentius defenderetur Scriptura divina, quam si nulla talis necessitas cogeret. » Ac tum « multa ad fidem Catholicam pertinentia, ut alibi scribit[2], dum hæticorum callida inquietudine agitantur, ut adversus eos defendi possint, et considerantur diligentius, et intelliguntur clarius, et instantius prædicantur, et ab adversario mota quæstio, discendi existit occasio. » Nec solis tunc argumentis, et sententiis Catholica contra illorum impetus causa fit instructior: sed etiam delectu vocum, et cautione vigilantius ab eorum insidiis, calumniisque defenditur. « Cum enim graviora hostium prodiere certamina, ut ait Gregorius M., tunc sunt profecto subtiliora sensuum spicula requisita, tunc argumentorum obstacula, tunc perplexior indago verborum[3]. »

Vocum magna cautione utendum ad evitandas hæreticorum insidias.

Experiri hoc licet in eo, quod modo tractamus, Incarnationis mysterio, quo duarum ex adverso pugnantium inter se hæresum incursione pulsatur: ut de eo jure possit usurpari,

a Hom. XVIII, tom. V Oper. Chrys. cujus initium videtur esse Chrysostomi; reliqua, quæ sunt assuta, alterius, et, ut ex stylo conjectamur, Severiani. Ἔκλεγε τὰ νοήματα ἀπὸ τῶν λέξεων καθάπερ ἀρίστη μέλιττα ἐφιπταμένη τοῖς ἄνθεσι, καὶ τὸ κηρίον λαμβάνουσα, τὰς δὲ βοτάνας ἐῶσα.

1 Aug. l. II *de Dono persev.* c. XX.— 2 Id. l. XVI *de Civ. Dei* c. II.— 3 Lib. XXIII *Mor.* c. III.

quod non absimili de re scripsit Novatianus[1]; « Revera quasi inter duos latrones crucifigitur Dominus, quomodo fixus aliquando est : et ita excipit hæreticorum istorum ex utroque latere sacrilega convicia. »

II. Igitur adversus utramque pestem, Nestorii, et Eutychis, non solum rerum, ac rationum comparata sunt præsidia : sed verborum etiam, quibus illæ continerentur, usus ad certas formulas alligatus est, et adstrictus. De quibus, quoniam inde auspicari placuit, porro uti cœpi, pergam dicere, ac de iis maxime, quæ *unitioni*, quam *unionem* vulgo vocant, explicandæ serviunt.

Expenduntur voces Nestorianis familiares ad exprimendum Incarnationis mysterium.

Cum autem pars hæc theologicæ tractationis tota fere ex hæresum contrariarum impugnatione nata sit; tum Nestoriana magis, quam opposita illi Eutychis, copiam istam, et limatam peperit subtilitatem verborum, ac diligentiam. Nam Eutyches, qui naturarum differentiam sustulit, non tam conjunctionem, sive unitionem, quam unitatem, vel potius confusionem, et peremptionem invexit alterius. Itaque propriæ sunt, et familiares hæresi isti voces illæ, quæ conturbationem magis, quam copulationem significant : ut sunt κρᾶσις, ἀνάκρασις, σύγκρασις, de quibus capite antecedente dixi : quæ ex illorum tacito sensu σύγχυσιν, et ἀνάχυσιν, ἀνάλυσιν, συναλοιφὴν, φυρμὸν, hoc est *confusionem*, *refusionem*, *resolutionem*, *commistionem*, *conturbationem*, exprimerent : in quibus, ut dixi, vocat ἑνώσεως, hoc est *unitionis* propria notio : quæ, nisi salvis, et integris iis, quæ jungi dicuntur, seipsam tueri non potest. Quamobrem nihil ex erroris Eutychiani notatione, ac refutatione profici potest ad veram, et Catholicam τῆς ἑνώσεως, qua Incarnatio constat, investigandam rationem. Potest autem ex Nestoriani notitia, lucis aliquid accipi, si cum unitione illius ea, quæ est Catholici dogmatis propria, conferatur. Hæc enim illius oppositione patefacta, et illustrata fuit, ac multis, et insignibus ad vim ejus declarandam locupletata nominibus. Quare antequam de *unitionis* Catholicæ proprietate disseram, de Nestoriana nonnihil expromendum videtur, deque vocabulis iis, quibus maxime hæretici isti delectari solebant.

Origo Nestorianismi in constituenda unitionis ratione.

III. In libro primo operis hujus, capite nono, ubi Nestorii hæresim exposui, fontem, ac stirpem ejus in illo constitui, quod hominem prius in utero Virginis genitum, et perfectum esse putaverit, quam a Verbo ad qualemcumque personæ, ac dignitatis communionem eveheretur. Ex quo id erat consequens, quantumvis dissimularet, ac ludificando cavillaretur hæreticus, ut non naturam, sed personam personæ revera copulatam esse sentiret : adeoque non οὐσιώδης, et substantiva esset, sed σχετικὴ, ac perfunctoria conjunctio : ex qua non unum per sese aliquid existeret; verum ex accidente solum; et cujusmodi unum inter se homines esse dicuntur, animo et voluntate sociati.

Declarat hanc Nestorianæ labis originem pluribus in locis Cyrillus; præsertim in libro ejus argumenti, qui est dialogus, *quo unum esse Christum* probat : « Aiunt, inquit, Deum Verbum perfectum hominem assumpsisse ex Abrahami, et Davidis semine, etc. quem hominem natura similem nostri, virtute Spiritus sancti, in utero Virginis formatum, factum ex muliere, factum sub lege, ut omnes nos a legis servitute redimeret, longe ante prædestinatam adoptionem recipientes, sibi ipsi communi modo copulavit[a]. » Hunc vero non solide, neque substantive unum esse cum Deo, sed solo nominis ac dignitatis consortio, ut paulo post dicam.

Unitionis vox ipsis haud grata.

IV. Imprimis ergo nomen illis displicebat ἑνώσεως, id est *unitionis*, proquo συνάφειαν usurpabant, quæ est *conjunctio* simplex, et *sociatio*. Sic Nestorius apud Cyrillum, « Propterea Christum, ait, Deum Verbum nominari, quod perpetuam habet cum Christo sociationem[b] : » quam et ἄκραν συνάφειαν subinde vocat, hoc est *summam*. Et Cyrillus ipse in dialogo *de uno Christo*, fraudem illorum detegit, dum eos asserit, « pessima fide, unum et natura, et revera filium hominem factum, et incarnatum, in duos dividentes, repudiare nomen

a Cyr. Φασὶ γὰρ, ὡς ὁ θεὸς λόγος ἄνθρωπον εἴληφε τέλειον ἐκ σπέρματος ὄντα Ἀβραὰμ, καὶ Δαβὶδ, etc. Ὃν ἄνθρωπον ὄντα καθ' ἡμᾶς τὴν φύσιν, πνεύματος ἁγίου δυνάμει, ἐν τῇ τῆς παρθένου μήτρᾳ διαπλασθέντα, γενόμενόν τε ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα πάντας ἡμᾶς ἐξαγοράσῃ τῆς τοῦ νόμου δουλείας, τὴν πόῤῥωθεν προωρισμένην υἱοθεσίαν ἀπολαβόντας, κοινῶς συνῆψεν ἑαυτῷ.

b Apud Cyr. II *cont. Nest.* Διὰ τοῦτο καὶ Χριστὸς ὁ θεὸς λόγος ὀνομάζεται, ἐπεί περ ἔχει τὴν συνάφειαν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν διηνεκῆ.

1 Nov. *de Trinit.* c. xxx

unitionis, et sociationis usurpare : quam forte quilibet alius cum Deo habeat, tanquam virtute, ac sanctificatione propemodum colligatus [a]. »

Sic impius Nestorius in *Schedis*, quæ recitatæ sunt in Ephesina synodo, « Christum secundum carnem, ex sociatione cum Deo Verbo, Deum appellatum esse » scripsit. Et subinde Apostoli verba illa ; *Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus* [1], explicat sic : « Hominem ante confitetur, et tunc ex societate cum Deo, id quod apparet Deum esse prædicat : ne quis Christianismum hominis cultum esse suspicetur [b]. »

Quomodo συνάφειαν conjunctionem explicet Nestorius.

V. Ad hanc porro vocem συναφείας explicandam, alia quædam adjungit interdum Nestorius, et qui hujus mentem interpretatur Cyrillus : uti constet qualis sit ab illo agnita conjunctio Dei et hominis. Sic enim apud Cyrillum idem hæreticus *individuam* illam copulationem esse docet *secundum dignitatem filiationis, non secundum naturas* [c]. Nempe quod homo jam creatus et subsistens assumptus sit a Deo, et ei sociatus. « Quem modum conjunctionis mera, et sola nomenclatura constare, et homonymia [d], » Cyrillus ibidem asserit. Et alibi « conjunctionem illam simplicem vocat, qua personæ duæ affectu, et voluntate copulantur [e]. » Item « ratione auctoritatis, et secundum vocabuli filii communionem [f]. » Et in *anathematismo* tertio, quem capite superiori descripsi [2], Nestorianam illam συνάφειαν damnat, quæ est « secundum dignitatem, et auctoritatem, ac potestatem : cui naturalem unitionem » opponit. Et in epistola *ad Nestorium*, qua anathema illi denuntiat, nisi resipiscat, συνάφειαν illius respuit, quæ « in dignitatis unitate consistit, sive auctoritatis ; utque universe nomen ipsum τῆς συναφείας damnat, ut quæ unitioni illi significandæ non satis idonea sit [g]. »

In epistola quoque *ad Clerum, populumque Constantinopolitanum*, Nestorianæ mysteria hæresis paucis complectitur, dum ait, Catholicos sedis illius antistites ante Nestorium constanter « prædicasse, non duos Christos, sed unum, eumdemque Deum Verbum, et hominem, secundum carnem ex Virgine, non sociatione simplici, nec sola æqualitate dignitatum conjunctum hominem Deo. Hæc enim frigida, inutilia, et anilia sunt illius dogmata [h]. »

VI. Ad hæc capite octavo et vicesimo *Scholiorum de Incarnatione*, Nestorianos ait, « hominem seorsum, et separatim ponentes, qui est ex sancta Virgine procreatus, deinde ei, quantum ipsis videtur, modum gloriæ tribuentes, adunatum fuisse dicere Verbo Dei et Patris ; et rationem adunationis exponentes donatam esse ipsi dicere a Deo æqualitatem dignitatis, sive auctoritatis, et ut simili appellatione et Christus, et filius dicatur, et Dominus. » Vide ejusdem apologiam *pro Anathem. tertio contra Orientales* [3], ubi Nestorii sententiam accurate explicat.

Eadem fusius quinta synodus exponit in *Anathematismo* quarto [4]. Joannes quoque Damascenus unitionem ab Nestorio constitui dicit « secundum dignitatem, honoris consortium, eamdem voluntatem, beneplacitum, et homonymiam [i]. »

a Cyril. Κακουργότατα τοίνυν τὸν ἕνα καὶ φύσει, καὶ ἀληθῶς υἱὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ σεσαρκωμένον διϊστάντες εἰς δύο, παρατοῦνται μὲν τὴν ἕνωσιν, συνάφειαν δὲ ὀνομάζουσιν, ἣν ἂν ἔχοι τυχὸν καὶ ἕτερός τις πρὸς τὸν θεὸν, ὡς ἐξ ἀρετῆς, καὶ ἁγιασμοῦ μονονουχὶ συνδούμενος.

b Nestor. *in Eph.* syn. par. II, act. I. Οὕτω καὶ τὸν κατὰ σάρκα Χριστὸν ἐκ τῆς πρὸς θεὸν λόγον συναφείας, θεὸν ὀνομάζομεν, etc. Ὁμολογεῖ τὸν ἄνθρωπον πρότερον, καὶ τότε τῇ τοῦ θεοῦ συναφείᾳ θεολογεῖ τὸ φαινόμενον, ἵνα μηδεὶς ἀνθρωπολατρείαν τὸν Χριστιανισμὸν ὑποπτεύσῃ.

c Nestor. apud Cyr. lib. II *cont. Nest.* Ἀλλ' ἐπειδή περ ἐκείνῳ συνῆπται τῷ ἐν ἀρχῇ ὄντι υἱῷ τῷ πρὸς αὐτὸν συναφθέντι, οὐ δύναται κατὰ τὸ ἀξίωμα τῆς υἱότητος διαίρεσιν δέξασθαι· κατὰ τὸ ἀξίωμα, φημὶ τῆς υἱότητος, οὐ κατὰ τὰς φύσεις.

d Ibid. Καὶ τῆς συναφείας ἡμῖν ὁ τρόπος κατὰ ψιλὴν, καὶ μόνην ἔσται τὴν κλῆσιν, ἤγουν τὴν ὁμωνύμιαν. Idem habet pag. seqq.

e Cyr. *de recta fide.* Καὶ κατὰ θέλησιν, ἤτοι συνάφειαν ἁπλῆν.

f Ibid. Καὶ συνῆψεν ἑαυτῷ κατὰ τὸν τῆς αὐθεντίας τρόπον, καὶ κατὰ τὴν τῆς υἱότητος ὁμωνυμίαν.

g Id. ep. *ad Nestor.* Οὐχ ὡς συνάφειαν ἁπλῶς τῶν ὡς θεὸν, ἑνότητι τῆς ἀξίας, ἤγουν αὐθεντίας, etc. Μᾶλλον δὲ τὸ τῆς συναφείας ὄνομα παραιτούμεθα, ὡς οὐκ ἔχον ἱκανῶς σημῆναι τὴν ἕνωσιν.

h Cyr. Ἐκήρυσσον δὲ οὐ δύο παρ' ὑμῖν Χριστοὺς, ἀλλ' ἕνα τὸν αὐτὸν θεὸν λόγον, καὶ ἄνθρωπον κατὰ σάρκα, ἐκ γυναικὸς, οὐ συναφείᾳ ψιλῇ, καὶ ὡς ἐν ἰσότητι μόνῃ τῶν ἀξιωμάτων συνημμένον ἄνθρωπον θεῷ. ταῦτα γὰρ ἐκείνου ψυχρὰ, καὶ ἀνωφελῆ, καὶ γραώδη δόγματα.

i Damasc. *in Dialect.* cap. LXIV. Ὁ δὲ Νεστόριος καὶ ἄλλας ἐπινοεῖ ἑνώσεις. κατὰ τὴν ἀξίαν, φημὶ, καὶ ὁμοτιμίαν, καὶ ταὐτοβουλίαν, καὶ εὐδοκίαν, καὶ ὁμωνυμίαν. Et lib. III *de Fide,* cap. III.

1 *Rom.* IX, 5.— 2 Parag. 5.— 3 Cyr *ad Anath.* III *cont. Theod. pro Anath.* I.— 4 Vide l. I hujus operis c. IX, parag. 9.

Petrus diaconus in libro *de Incarnatione* ad Fulgentium, et cæteros Africanos episcopos, capite tertio, omnia illa acervatim congerit, « secundum illustrationem, aut dilectionem, aut affectionem, aut personalem, vel subsistentialem, sive secundum auctoritatem, aut potentiam, aut æqualitatem honoris, unionem tentant astruere naturarum. » Nec non Maxentius in capitulo tertio *contra Nestorianos* [1].

Ita porro ante Nestorium docuerat Theodorus Mopsuestenus, ut testatur Rabbula episcopus Edessenus. « Nec enim dicunt, ait, secundum substantiam, vel secundum subsistentiam, unitum esse Deo Verbo hominem; sed bona voluntate quadam ; tanquam divina natura non suscipiente alterum modum unitatis propter non circumscriptibile [2]. » Quod uberius a Leontio Byzantino [3] proditum est in libro tertio *contra Nestorium, et Eutychem*, ubi Mopsuesteni locum insignem refert.

Concursum secundum unionem physicam. Argutationem.

Postremo cum Theodoretus in oppugnatione Anathematismi tertii Cyrilli [4], ejus verba reprehendisset, quibus συνάφειαν Nestorianam jugularat, eique opposuerat σύνοδον τὴν καθ' ἕνωσιν φυσικὴν Cyrillus in confutatione ejusdem Theodoreti, recte hujus μικρολογίαν castigat, indicatque, non in vocabulo τῆς συναφείας simplici vim se fecisse, sed in eo duntaxat illius modo, quem Nestorius expresserat : nempe ut ejusmodi intelligatur συνάφεια, quæ sit solius dignitatis, auctoritatis, et id genus cæterorum, citra substantiam, et hypostaticam unitionem.

Quinque vocabula quibus Nestoriana conjunctio exprimitur recensentur et explicantur.

VII. Sed quinque fere sunt vocabula, quibus Nestoriana illa συνάφεια ab antiquis exponitur : quæ bene perspecta nobis esse, valde ad institutum pernitet. Ea sunt σχέσις, sive ἕξις, ἀναφορὰ, ἐνοίκησις, προσωπικὴ, et κατ' ἐνεργείαν : de quibus dici singillatem necesse est.

I. Σχέσις habitudo.

Primum ergo σχετικὴ συνάφεια, vel κατὰ σχέσιν, ex illius opinione, Incarnationem obtinuit. Ita Cyrillus eam nominat, cum ait in secundo libro *contra Nestorium*, « Unigenitum Dei filium, cum natura Deus esset, hominem esse factum, non sociatione, ut ille dixit extrinsecus cogitata, sive habitudinis [a]. » Sic in Defensione anathematismi octavi contra Orientales [b], et decimi contra Theodoretum [b]. Tum ad secundum adversus eumdem Theodoretum negat, « communem hominem sola dignitatum æqualitate honoratum, secundum habitudinem Deo Verbo copulatum esse [c]. » Quam et ἑκτικὴν κόλλησιν vocat idem, id est *conglutinationem secundum habitudinem* [5]. Maximus item martyr, et Joannes Damascenus σχετικὴν ἕνωσιν Nestorianam illam unitionem vocant : de quibus mox. Maxentius [6], « unitatem secundum affectionem » interpretatur. *Affectualem* Latinus Interpres synodi quintæ [7] ; quæ est in Græco, ἡ κατὰ σχέσιν.

VIII. Jam quod ad nominis illius notationem attinet, inter diversas significationes τῆς σχέσεως, duæ sunt potissimum tenendæ : una, quæ est *cognationis*, et *propinquitatis*, vel *amicitiæ*, et universe *convenientiæ*, ac *congruentiæ*. Altera quæ est *relationis* et *comparationis ad alterum* Utramque tradit Hesychius in *Onomastico* [d] : qui σχέσιν exponit primum *cognationem* et *amicitiam*. Deinde σχετικὸν, « eum qui affectus est ad aliquem, et propinquus ejus est. Est autem vox hæc eorum, quæ ad alterum referuntur. » Addit plura Cyrillus in *Lexico* [e] : « σχέσις, inquit, est impetus, conjunctio, cognatio, amicitia, charitas. Est autem eorum, quæ ad aliud referuntur. » Ad priorem notionem refertur Latinæ vocis usus, quo *affectus* pro *uxore liberis*, et iis, qui maxime cari habentur, inferioris sæculi auctores accipiunt, ut Vulcatius in Cassio ; Capitolinus in Albino, Gordiano, etc. Salvianus item in primo *de Gubernatione Dei*, « Loth, inquit, cum affectibus piis urbe educitur. » Igitur Nestoriana συνάφεια, nominatur σχετικὴ eo sensu, quod *gratiæ* duntaxat esset, et *charitatis*, vel *amicitiæ*. Etenim, ut scribit Maxentius [8], « non ex duabus naturis naturaliter unitis unam

a Cyr. II *cont. Nest.* Ὅτι θεὸς ὢν φύσει γέγονεν ἄνθρωπος ὁ μονογενὴς, οὐ κατὰ συνάφειαν ἁπλῶς, ὥς γοῦν ἐκεῖνός φησι, τὴν θύραθεν ἐπινοουμένην, ἤτοι σχετικήν.

b Id. *cont. Theodoret.* Συνάφειαν δὲ νοοῦσι, τὴν ἔξωθέν τε, καὶ σχετικήν.

c Id. Οὔτε μὴν κοινὸν ἄνθρωπον, ἰσότητι μόνῃ τῶν ἀξιωμάτων τετιμημένον σχετικῶς συνῆφθαι τῷ λόγῳ διοριζόμεθα.

d Hes. Σχέσις, συγγένεια, φιλία. Σχετικὸς ὁ πρός τινα ἔχων σχέσιν, καὶ ἐγγύτητα. ἔστι δὲ τῶν πρός τι. Σχετικῶς, οἰκειωτικῶς.

e Cyr. *Lexico.* Σχέσις ὁρμὴ, συνάφεια, συγγένεια, φιλία, ἀγάπη. ἔστι δὲ τῶν πρός τι.

1 Tom. IV, par. II *Bibl. Patr.*— 2 Rab. cit. in quinta Syn. act. v, col. 237.— 3 Tom. IV *Bibl. Patr*. par. II. Vide t. III nostrum l. VIII, c. VI, parag. 1.— 4 Tom. VI Cyr.— 5 Cyr. X *in Joan.*— 6 *In Profess. fid. Anat.* III, t. IV *Bibl.* 441.— 7 In Anot. IV Syn. V Coll. ult.— 8 Dial. II, t. IV *Bibl.* 487.

credunt Christi personam; sed ex duabus personis per conjunctionem, et gratiam copulatis, unam personam Christi factam esse commemorant. » Græce κατὰ συνάφειαν, καὶ κατὰ χάριν, cui opponitur naturalis unitio. Sic apud Cyrillum σχετικῶς opponitur ei [1], quod est φυσικῶς.

IX. Joannes Damascenus unitionem σχετικὴν ait esse *cujusmodi est amicorum inter se* : quæ est voluntatum mutua et consensio, et concordia, qua devincti, et obstricti sibi invicem adhærescunt [a]. Quemadmodum homines non modo mutuo, sed etiam cum Deo conjunguntur; vel, ut Apostoli verbis utar, *agglutinantur. An nescitis,* inquit, *quoniam qui adhæret meretrici,* (Græce agglutinatur) *unum corpus efficitur. Erunt enim,* inquit[2], *duo in carne una. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est* [b]. » Hæc erit ἑκτικὴ κόλλησις Cyrilli, sive σχετική, qua *multitudinis credentium cor unum, et anima una* [3] fuisse dicitur in Ecclesiæ primordiis. Hujusmodi enim *agglutinationem*, qua cum « Christo unum sumus, liberæ voluntatis et electionis notione declarari asserit, et charitate, ac fide perficere [c]. »

Maximus martyr in tractatu quodam de Cyrilli sententia in epistola *ad Successum* : « Unitio, inquit, affectionis, est eorum, qui per se separatim in personalibus unitatibus subsistunt, par voluntatis motio, et animorum sine ulla varietate consensio [d]. »

X. Videtur tamen σχέσεως, et σχετικῆς ἑνώσεως latius a Græcis porrigi significatio; ut non solum animi affectum, et voluntatum consensionem explicet; sed etiam qualemcumque *affectionem*, vel *habitudinem*, ut vulgo nominant, et *respectum* ad alterum : adeo ut ratio denominationis extrinsecus sumpta sit, non intima, neque ex interioribus causis, et naturalibus ascita. Sic enim in iis, quæ κατ' ἀναλογίαν dicuntur, unum est, quod proprie denominatur, quia principium, sive formam, a qua denominatio petitur, habet in sese : reliqua nonnisi κατὰ σχέσιν, hoc est *comparatione*, et *respectu* ad principale. Ut exempli causa, sanum dicitur animal proprie, et naturaliter, quoniam inest in eo sanitas : medicamentum vero, vel lotium, nonnisi σχετικῶς, nempe κατὰ σχέσιν, vel causæ efficientis ad rem effectam, vel signi ad rem significatam. Sic homines dii nonnunquam vocantur similitudine quadam et participatione, vel imitatione divinæ alicujus proprietatis, ut excellentiæ, potestatis, bonitatis, σχετικῶς non φυσικῶς. Ita enim opponi invicem solent ista duo.

Secundum analogiam.

Relative non naturaliter.

Hierocles Pythagoreus ad illa verba *Aureorum carminum*, « Et terrestres cole dæmones, hoc adnotat : Terrestris, inquit, appellatio nulli alteri congruit, præterquam ei, qui natura sit homo, affectione autem, et habitudine, dæmon [e]: » nempe qui sit δαήμων, hoc est *doctus*.

Hoc modo Christum Deum esse fatebantur Theodorus Mopsuestenus, et Nestorius, non φύσει, hoc est *natura*, vel *substantia*, sed externa denominatione : quod homo perfectus, et per sese subsistens adhæreret Deo, unumque cum illo factus, omnium ejus bonorum, et ornamentorum esset particeps. Tum etiam quia Dei organum erat, et per illum Deus operabatur : ac si quæ alia sunt capita conjunctionis, et unitionis illius; quæ ex Nestorii decretis hoc ipso capite, et in primo libro accuratius exposuimus, ex quibus σχετικαὶ denominationes [4], non naturales, propriæque ducuntur.

XI. Nestorianæ conjunctionis exprimendæ formula secunda est, κατ' ἀναφοράν, quæ non tam *relatio* dicenda est, usitata dialecticorum in scholis potestate nominis, quam *relatio in alterum*, vel *trajectio*: ut cum ad *auctorem* facti, aut consilii, vel quoquomodo participem, opus effectum referri dicitur. Sic ad Deum pertinere culpa dicitur, quæ contra principes, et magistratus ab illo constitutos; aut quamlibet potestatem ex ejus ordinatione venientem committitur. Ut cum Moses contumacem, ac refractarium populum ita castigat; *Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum* [5] : Et illud : *Qui vos audit, me au-*

II. κατ' ἀναφοράν, rejectione in alterum.

a DAMASC. *Dial.* cap. LXIV. Καὶ ἕνωσις σχετική, ὡς φίλου πρὸς φίλον.

b I *Cor.* VI, 16. Ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ, ἓν σῶμά ἐστιν, etc. Ὁ δὲ κολλώμενος τῷ κυρίῳ ἓν πνεῦμά ἐστιν.

c CYRILL. X *in Joan.* Ἑκτικὴ μὲν ἡμῶν ἡ κόλλησις πρὸς Χριστὸν προαιρετικὴν ἔχουσα τῆς σαφηνείας τὴν δύναμιν, τελειοῦσα δὲ ἀγάπῃ, καὶ πίστει.

d MAXIM. apud Euth. *in Panop.* tit. CXV. Σχετικὴ δὲ ἕνωσίς ἐστιν ἡ τῶν καθ' αὐτοὺς ἰδικῶς ἐν μονάσι προσωπικαῖς ὑφεστώτων ἴση θελήματος κίνησις, καὶ γνωμικῆς ταὐτότητος ἀπαραλλαξία.

e HIER. ad ista. Τούς τε καταχθονίους σέβε δαίμονας. Ἡ γὰρ τοῦ καταχθονίου πρόσρησις οὐδενὶ ἄλλῳ προσήκει ἢ τῷ φύσει μὲν ὄντι ἀνθρώπῳ, σχέσει δὲ γενομένῳ δαίμονι.

1 Lib. XI in *Joan.* — 2 *Gen.* II, 24. — 3 Act. IV, 32. — 4 Cap. IX et seq. — 5 *Exod.* XVI, 8.

dit ; *et qui vos spernit, me spernit* [1] : et alia pleraque, quæ κατ' ἀναφορὰν dicuntur. Sic igitur omnia, quæ Dei propria sunt, in Christum cadere, et ipsum esse Deum asserebat Nestorius, et hodieque novi Samosateni, ac Sociniani, κατ' ἀναφορὰν, quoniam propter eximiam hominis illius functionem, et excellentem, ac singularem dignitatem, hujus ad Deum propria referuntur. Quemadmodum « honor imagini delatus transire ad prototypum [a], » dicitur ex vulgato Basilii dicto.

Sic Nestoriani dogmatis vim explicat Cyrillus, sub ejus persona, quem secum loquentem introducit, in dialogo *de uno Christo* : ubi ait « Christum ab omni adorari creatura, tanquam individua cum natura divina copulatione præditum : adeo ut ob respectum ad Deum, et ejus notionem cum illo implicatam, creatura omnis adorationem ipsi deferat [b]. » Quæ refellens Cyrillus, ἀναφορὰν illam, et ἔννοιαν Dei in Christo comprehensam eodem sensu accipit [2], quo paulo ante nos; et similibus e Scriptura probat exemplis : velut Mosis, qui Judæorum contra se murmur ad Deum pertinere dixit. De hac ἀναφορᾷ disputat idem Cyrillus *in Scholiis*, capite XXVIII, et ex opinione Nestorii, quæcumque vilia, et molesta Christus passus est, ea dicit sola relatione ad Deum spectare.

Facundus libro IX, capite secundo, Nestorianam istam unitionem vocat « relationem dignitatis, vel auctoritatem personæ, vel gratiæ nuncupationem. »

Eulogius autem Alexandrinus eorum, quæ de Christo dicuntur, « alia vere proprieque, ait, usurpari : alia secundum relationem. Referuntur enim a nobis ad ipsum, tanquam qui caput omnium nostrum fieri sustinuit, peccatum, et maledictum, et similia [c]. » Quæ distinctio proba est, et a catholicis recepta. Nam hujusmodi proprie non conveniunt Christo.

III°. κατ' ἐνοίκησιν *per inhabitationem.*

XII. Tertia Nestorianæ conjunctionis appellatio, est κατ' ἐνοίκησιν, hoc est *per inhabitationem*, qua Deus in Christo, velut in domo, vel templo suo, incoluisse dicitur : qua ratione, Christum merum esse statuebat, et perfecte subsistentem hominem; quem sibi copulavit Deus, et in eo deinceps habitavit. Ita Nestorius ipse citatus a Cyrillo, σάρκωσιν, et ἐνανθρώπησιν declarans nihil esse aliud docet, « quam habitationem in homine; non autem conversionem divinitatis in carnem [d]. » Sic enim catholicum dogma calumniose detorquebat ad nefarium sensum, tanquam e substantiva conjunctione confusio, et divinæ naturæ conversio sequeretur.

Hanc inhabitationem genere ipso non dissimilem illius esse, qua in Prophetis, et sanctis viris habitare dicitur Deus, fuit opinio Nestorii. Cujus modum late Theodorus Mopsuestenus apud Leontium explicat [3] : ex quo fragmentum illius in octavo *de Trinitate* libro descripsimus. Ibi nec *substantia, nec operatione*, sed sola εὐδοκίᾳ, id est *voluntate*, ac *benevolentia* constare *inhabitationem* istam, Theodorus affirmat.

Hunc modum conjunctionis ante illos Paulus Samosatenus invexerat : isque crimini illi datus est in Antiochena synodo posteriore contra ipsum habita, imperatore Aureliano. Cujus synodi ex actis, et disputatione Malchionis presbyteri cum eodem hæretico, citat ista Petrus Diaconus in libro *de Incarnatione*, cap. III. « Et hoc etiam dicis, quod sapientia habitaret in eo. Habitamus et nos in domibus, ut alter in altero ; sed neque pars domorum nos sumus, nec nostra pars domus est. » Itaque ἐνοίκησις hujusmodi hæretica et Nestoriana hoc habuit, *ut alter in altero habitasse* diceretur : quod declarat Maxentius *in Professione fidei* [4]. Alioqui probo, et catholico sensu, et vero necessario in usum est recepta locutio ista : ut postea dicam.

IV°. κατ' ἐνέργειαν *secundum inoperationem.*

XIII. Quarto Nestoriana ἕνωσις constituta est ab hæreticis illis, κατ' ἐνέργειαν, *secundum operationem*, vel *inoperationem*, ut Latini sæpe vertunt, et inter alios, Petrus diaconus, et Maxentius iis in locis, quorum proxime ante meminimus. Hunc modum explicat, et

a Basil. cit. in VII *Syn.* Ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ εἰς τὸ πρωτότυπον διαβαίνει.

b Cyr. Τὴν παρὰ πάσης τῆς κτίσεως δέχεται προσκύνησιν, ὡς ἀχώριστον πρὸς τὴν θείαν φύσιν ἔχων τὴν συνάφειαν, ἀναφορᾷ θεοῦ, καὶ ἐννοίᾳ, πάσης αὐτῷ τῆς κτίσεως τὴν προσκύνησιν ἀπονεμούσης. Vide et seq.

c Eulog. apud Phot. cod. CCXXX Ἔτι δὲ διαστολὴν τῶν ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένων ποιεῖται, τὰ μὲν ἀληθῶς, καὶ κυρίως ὑποτιθέμενος λέγεσθαι. τὰ δὲ κατὰ ἀναφοράν· ἀναφέρεται γὰρ ἀφ' ὑμῶν, ὡς κεφαλῆς πάντων ἡμῶν ἀνασχομένου γενέσθαι, ἥ τε ἁμαρτία, καὶ ἡ κατάρα, καὶ ὅσα παραπλήσια.

d Apud Cyr. lib. I *cont. Nestor.* Οὐ τροπὴν τῆς ἰδίας φύσεως ὑπομεινάσης εἰς τὴν σάρκα, ἀλλὰ τὴν ἐνοίκησιν τὴν εἰς ἄνθρωπον.

1 *Luc.* XVI, 16.— 2 Cyr. ib.— 3 Tom. II, l. VIII, c. VI ex Leon. l. III, t. IV, par. II *Bib. PP*, col. 1012.— 4 Max. t. IV *Bib.* col. 436.

condemnat Gregorius Nazianzenus in epistola prima *ad Cledonium* : cujus verba ex Petri diaconi interpretatione reddemus. « Si quis sicut in Propheta, secundum gratiam dicit inoperasse Domini Verbum, et non essentialiter factam confitetur unitionem, sit vacuus melioris inoperationis, magis autem plenus sit deterioris [a]. » Leontius in libro primo *contra Nestorium, et Eutychem* meminit istius unitionis [1], quæ κατ' ἐνέργειαν dicitur, cum ait : alios « secundum substantiam illam affirmare esse factam : alios secundum energiam : alios secundum voluntatem. » Est autem unitio κατ' ἐνέργειαν, qualis est causæ efficientis, et instrumenti, quæ nullam οὐσιώδη, id est *substantivam*, et proprie dictam conjunctionem habet, « quæ colligat res, et in idipsum adducit : » ut idem loquitur.

V. προσωπικὴ *personalis.* XIV. Quinto et postremo genere appellationis dicitur unitio Nestoriana *personalis*, Græce προσωπικὴ, vel κατὰ πρόσωπον. Cyrillus in libro *de recta fide*, Nestorianos ait existimasse, « Christum hominem fuisse communem, ex muliere natum, qui per incrementa, perque propriam, et humanam virtutem honore se dignum præstitit : tum personali cum divino Verbo consociatione : quique præscientia insigniter electus est [b]. » Dixerat autem paulo antea, hanc « esse συναφείας Nestorianæ vim, ut ambos in eamdem personam colligaret. Quippe unitionis veræ, quæ secundum naturam est, nullam illos rationem ducere [c]. » Rursus in eodem libro. « Igitur necessariam esse dicimus, inquit, unitionem illam, quæ est secundum hypostasim, Verbi cum carne, et non eam solam, quæ fit in personis, ac secundum voluntatem, sive simplicem coaptationem, ut quidem asserunt [d]. » Vide epistolam ejusdem *ad Nestorium* secundam, quæ inter illius epistolas quarta censetur.

Joannes Damascenus hanc unitionem προσωπικὴν vocat [2], id est *personalem* in libro tertio *de Fide*, Et *Dialecticæ* cap. LXIV, tametsi hoc in posteriore loco, paulo aliter exponit. Nam « personalem unitionem tunc esse scribit, cum aliquis personam subiens alterius, ejus vice loquitur quæ pro ipso dicenda sunt [e]. » Maxentius vero *personalem* unitionem abjudicat Nestoriano illo sensu, ut postea dicemus.

XV. Nomen προσώπου, ut et *personæ*, quod alias observavimus [3], interdum pro hypostasi, et supposito sumitur : interdum vero qualitatem, conditionemque personæ significat. Ut cum dicimus sustinere aliquem regis, aut domini, vel privati servique personam. Hoc posteriore sensu, una hypostasis varias potest suscipere personas : ut Christus ipse fecit : et Sabellius ipse tres in una divinitatis hypostasi personas confitebatur : ut ibidem adnotavimus. Nec dubitandum est, quin Theodorus Mopsuestenus, et Nestorius, hujusmodi personarum in Christo diversitatem agnoverint : ut propter honoris, et dignitatis, imo divinitatis communionem, homo Christus pro Deo se gereret, et quæ Dei sunt propria dictis usurparet, et factis : ac vicissim quæ sunt hominis Deus Verbum in sese transferret : ita tamen ut σχετικῶς duntaxat, ac denominatione sola, et affectione, non οὐσιωδῶς, tanquam in una hypostasi, mutua illa communicatio fieri diceretur. *Habitudine. Substantive.* Sed ad priorem maxime *personæ* significationem Nestorianus adhæsit error : quod hypostases duas arbitraretur in unam coiisse personam, non vera, proprieque dicta *unitate*, vel *unitione*, sed σχετικῇ : ut supra monuimus. *Habitudinis.* Ita ex duabus naturalibus, et per se ac separatim existentibus subsistentiis, sive personis, unam factam esse personam aiebat, non tamen substantivam, aut naturalem; verum sola consensione voluntatum, vel respectu, et habitudine mutua conflatam, quam *moralem unitatem* scholæ nuncupant.

XVI. Quocirca προσωπικὴ, sive *personalis*

a NAZ. or. LI. Εἴ τις ὡς ἐν προφήτῃ λέγοι κατὰ χάριν ἐνηργηκέναι, ἀλλὰ μὴ κατ' οὐσίαν συνῆφθαί τε, καὶ συνάπτεσθαι· εἴη κενὸς τῆς κρείττονος ἐνεργείας, μᾶλλον δὲ πλήρης τῆς ἐναντίας.

b CYR. lib. *de Rect. fide.* Σκοπὸς δὲ τοῖς ἕτερα παρὰ τοῦτο φρονεῖν ᾑρημένοις, καὶ κοινὸν ἄνθρωπον ἀποφαίνειν τὸν ἐκ γυναικὸς, ἐξ ἐπιδόσεως, ὡς ἔφην. καὶ ἐξ ἰδίας τε, καὶ ἀνθρωπίνης ἀρετῆς ἄξιον ἑαυτὸν παραστήσαντα τοῦ χρῆναι τιμᾶσθαι, καὶ συναφείᾳ προσώπου τῇ πρὸς τὸν ἐκ θεοῦ λόγον, καὶ ἀπόλεκτον γενέσθαι κατὰ πρόγνωσιν.

c Ibid. Ὡσανεὶ τοῦ τῆς συναφείας λόγου, καθάπερ αὐτοί φασιν, εἰς ἓν αὐτοὺς πρόσωπον συνεισδέοντος. ἑνώσεως γὰρ τῆς κατὰ φύσιν ἀληθοῦς οὐδεὶς λόγος αὐτοῖς.

d Ibid. Οὐκοῦν ἀναγκαίαν εἶναι φαμεν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν τοῦ λόγου πρὸς τὴν σάρκα· καὶ οὐχὶ δὴ μόνην τὴν ἐν προσώποις, καὶ κατὰ θέλησιν, ἤ τοι συνάφειαν, ἁπλὴν, καθὰ φασί τινες.

e DAMASC. *Dial.* cap. LXIV. Πάλιν ἕνωσις λέγεται προσωπικὴ, ὅταν τις τὸ ἑτέρου ὑποδυόμενος πρόσωπον, ἀντ' αὐτοῦ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ ποιῆται λόγους.

1 Tom. IV *Bibl. Pal.* 967. — 2 Lib. c. III. — 3 Lib. IV *de Trin.* c. IV, t. II.

unitio duplicem habet intellligentiæ rationem. Aut enim ex iis, quæ copulari inter se dicuntur : aut ex *effecto*, sive *termino*, in quem *unitio* redigitur, ducta est appellatio. Priore modo, Nestorius προσωπικὴν vocabat, quia duæ non modo naturæ, sed etiam personæ, atque hypostases, ex illius opinione, invicem conjunctæ sunt. Posteriore vero catholici personalem eamdem *unitionem* nominarunt ; quod hæc in unam subsistentiam, ac personam desierit. Hinc Theorianus in *Legatione Armenorum*, « Nestorium ait, duas naturas affirmasse separatas, non conjunctas in unam personam [a]. » Quod de *persona* proprie dicta, sive hypostasi par est accipere. Nam alioqui Nestorius unam *personam* in Christo inesse profitebatur : sed verbo tenus, et ejusdem generis, cujus erat illius unitio. Vide quæ in libro primo capite IX, de Nestorii hæresi diximus [1]. Atque hoc synodus quinta recte notavit in canone, sive anathematismo quarto : ubi ait, « Nestorianos secundum homonymiam, Deum Verbum, Jesum et Christum vocantes, et hominem separatim Christum, et Filium nominantes, et duas personas evidenter dicentes, per solam nominationem, et honorem, et dignitatem, et adorationem, unam personam, et unum Filium, et unum Christum confingere sese dicere [b]. » Vide Justiniani imperatoris *Professionem fidei* ad quintam synodum adtextam [2] ; ubi Nestorianam illam

Habitudinis. unitatem, quam σχετικὴν vocat, inter personas duas, cum catholica confert ; quæ inter personam unicam Verbi, et naturam duntaxat hominis intercessisse ponitur, quæ quidem

Personalis. προσωπικὴ dici debet : quia in unam personam vere, ac proprie dictam desinit ; non ex duabus efficitur, aut componitur ; ut illa Theodori, ac Nestorii.

CAPUT IV.

1. *De tribus nominibus, a quibus unitionis in Christo appellatio petitur*, φύσει, οὐσίᾳ, ὑποστάσει ; *ac primum de* φυσικῇ *unitione, quam primus ita nominavit Cyrillus.* 2. *Ideo in reprehensionem quorumdam incidit.* 3. *Ob quam coactus est mentem explicare suam : et primo idem esse dixit quod veram.* 5. *Altera ratio denominationis, quod ex ea unum aliquid per se sit :* 6. *Tertia, quod naturæ sit humanæ cum Deo, non personæ conjunctio.* 7. *Cur vocetur unitio* κατ' εὐδοκίαν. 8. *De secundo vocabulo unitionis, quo* οὐσιώδης *dicitur, hoc est* substantiva, *sive* essentialis, 9. *Quia substantiæ ipsæ per se copulantur, non interventu accidentis.* 10. *De tertio nomine unitionis, quo hypostatica dicitur, quæ appellatio ab Cyrillo primum usurpata.* 11. *Hanc soli Incarnationi convenire. Hippolytum in fragmentis denominatione illa usum esse, de quo ideo dubitatur.* 12. *Post Cyrillum frequens illius usus.* 13. *Et probatus in Chalcedonensi synodo;* 14, *et in sequentibus : nec non a Patribus.* 15. *Quid proprie significet.* 16. *Theodoretus hanc locutionem impugnavit : defendit Cyrillus.* 17. *Summatim trium appellationum istarum ratio subducta.*

I. Exposita naturarum in Christo falsa conjunctione, et cum auctoribus suis Theodoro Mopsuesteno, ac Nestorio proscripta, de ea nunc agendum est, quam in catholicæ fidei professionem receperunt Christiani theologi, et adversus impiam illam pluribus vocabulorum notis munitam reliquerunt. Occurrunt autem tria fere simplicia nomina, quæ in censum veniunt unitionis istius, et ex quorum vi ac proprietate, illius ratio, ac descriptio petitur ; φύσις, οὐσία, et ὑπόστασις, de quorum significatione accurate disputatum est in quarto libro *de Trinitate*. Ab iis vero unitio illa φυσικὴ, οὐσιώδης, et ὑποστατικὴ vocatur, sive κατὰ φύσιν, κατ' οὐσίαν, et καθ' ὑπόστασιν, id *Natura, essentia, hypostasis.*

a Theor. tom. II *Bibl. PP.* Ἀλλ' ὁ Νεστόριος δύο φύσεις ἔλεγε κεχωρισμένας, οὐχ ἡνωμένας εἰς πρόσωπον ἕν.

b Syn. V, anath. IV. Ἡ καθ' ὁμωνυμίαν καθ' ἣν οἱ Νεστοριανοὶ τὸν θεὸν λόγον, Ἰησοῦν, καὶ Χριστὸν καλοῦντες, καὶ τὸν ἄνθρωπον κεχωρισμένως Χριστὸν, καὶ υἱὸν ὀνομάζοντες, καὶ δύο πρόσωπα προφανῶς λέγοντες, κατὰ μόνην τὴν προσηγορίαν, καὶ τιμὴν, καὶ ἀξίαν, καὶ προσκύνησιν, καὶ ἓν πρόσωπον, καὶ ἕνα Χριστὸν ὑποκρίνονται λέγειν.

1 Parag. 7. — 2 Tom. I Concil.

est *secundum naturam*, *substantiam*, *et subsistentiam*.

De singulis dicendum nobis est, et quatenus quæque in usum sit ascita, vel e contrario repudiata, ratio est aliqua reddenda.

Expenditur quo sensu Incarnatio sit unitio naturalis quam primus omnium ita nominavit Cyrillus.

Nominis φύσεως ad Incarnationis propriam ἕνωσιν adhibendi, ut ea φυσική, sive κατὰ φύσιν vocaretur, haud scio an princeps fuerit Cyrillus Alexandrinus. Plurimum hic quidem et insigniter eo loquendi genere est usus. In libro *de recta fide* : « Unitum esse secundum naturam carni Deum Verbum, sanctos omnes affirmare Patres [a] » dicit. Et in eodem libro, *veram* nominat *unitionem secundum naturam* [b]. »

Eamdem φυσικὴν appellat in *Anathematismo* tertio ; in epistola prima [1], *ad Monachos* : Sophronius item σύμβασιν φυσικήν, id est *conventionem naturalem* [2].

Sic Maxentius Christum « in duabus substantiis confitetur,sed naturali, non personali conventione unitis. » Personalem unitionem abnegat eo sensu, quem superiori capite dixi ; ita ut personæ duæ in unum, ex Nestorii opinione, coalescant. Petrus quoque diaconus [3], Verbum « essentialiter sive naturaliter carni unitum esse » dicit. « Propterea etiam (addit) essentialem, sive naturalem factam naturarum unitionem omnimodis confitemur : » et personalem subinde, ac subsistentialem abdicat perinde ac Maxentius ; qui iisdem vocibus usus est in *Anathematismo* tertio [4].

A nonnullis hac de causa exagitatus.

II. Huic *naturalis* appellationi, cum de *Incarnatione*, et *unitione* sermo est, non solum Nestorius restitit ; qui in anathematismo quinto damnavit [5], « Si quis unum esse post assumptionem hominis naturaliter Dei filium auderet dicere, » quo decreto Cyrillum tacito nomine perstrinxit : verum etiam Theodoretus eumdem Cyrillum ea de causa redarguit, quod in tertio *anathematismo*, σύνοδον τὴν καθ' ἕνωσιν φυσικήν, id est *conventum ad unitatem naturalem*, ut vertit Dionysius Exiguus,appellari jussisset ; vel *secundum unitionem naturalem*. Atque hoc ille ludicro, et parum acuto argumento refellit, quia « natura res est necessitatem afferens ; et citra voluntatem. » Velut necessitate quadem esurimus non arbitrio nostro, et voluntate. « Quare si naturalis facta est divinæ formæ cum humana secundum unitionem conventio, consequens erit, necessitate aliqua coactum, non benignitate, utentem Deum Verbum, servili formæ copulatum [c]. » Sed hanc Theodoreti jocularem in verbo calumniam irridet Cyrillus, et mentem suam explicat eo modo quem paulo post referam.

Validius id erat, quod Eutychiani, et Acephali ad oppugnandam illam Cyrilli vocem subministrabant. Nam illi, qui in omnibus auctorem Cyrillum præferebant, ab eoque hæresim se suam hausisse jactabant ; ex illa *naturalis unitionis* appellatione, unicam disputabant post unitionem in Christo esse naturam. Sic Acephalus apud Rusticum argumentando colligit [6] : et alioqui sua cuique ratio statim hujusmodi dubitationem objicit, cum naturalem audit unitionem : præsertim cum in persona, non in natura facta illa sit : et « quæ in Christo sunt duo, non natura unum sint, sed conventione [d], » ut scribit Gregorius Nazianzenus. »

Qua de causa mentem jussus est explicare suam.

III. Merito itaque tam Ephesinæ synodi auctoritas, quam adversantium Orientalium jurgia, dicti illius interpretationem expresserunt ab Cyrillo. Eaque triplex ejus e scriptis conficitur. Prima, et usitatissima est φυσικὴν idem esse atque ἀληθῆ, id est *veram*. Ita Cyrillus in prima *Anathematismorum* enarratione, quam, ut dixi, rogatu synodi conscripsit. Ibi enim rationem reddens *Anathematismi* tertii, in quo ἕνωσιν φυσικὴν dixerat, ita se locutum asserit, ut Nestorii falsæ illi, et simulatæ unitioni intercederet : qua cum homine perfecto ac separatim subsistente Dei Verbum sola dignitatis, et auctoritatis communione conjunctum esse dicebat ; adeo ut post istam

Unitio naturalis idem est quod vera.

a Cyrill. tom. V, par. II. Ἡνῶσθαι δὲ κατὰ φύσιν διαβεβαιούμενοι τῇ σαρκὶ τὸν ἐκ Θεοῦ λόγον, etc.

b Ibid. Ἑνώσεως γὰρ τῆς κατὰ φύσιν ἀληθοῦς, οὐδεὶς λόγος αὐτοῖς. Et libro II *cont. Nestor.* et in epist. *ad Nestor.*

c Theodoretus *cont. Anath.* III Cyr. in par. III Eph. syn. Ἡ γὰρ φύσις ἀναγκαστικόν τί ἐστι, καὶ ἀβούλητον χρῆμα. Mox : Εἰ τοίνυν φυσικὴ γέγονε τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς, καὶ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς ἡ καθ' ἕνωσιν σύνοδος, ὑπ' ἀνάγκης τινὸς βιαζόμενος, ἀλλ' οὐχὶ φιλανθρωπίᾳ κεχρημένος ὁ Θεὸς λόγος συνήφθη τῇ τοῦ δούλου μορφῇ.

d Nazianz. orat. II *de Fil.* quæ est XXXVI. Εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφότερον ἕν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ.

1 Tom. V, par. II.— 2 In Syn. VI, act. XI, tom, V Conc.— 3 Lib. *de Inc.* cap. III inter opera Fulg.— 4 Tom. IV *Bibl. Patr.*— 5 Nest. in par. I Eph. Conc.— 6 Tom. IV *Bibl. Patr.* col. 813.

copulationem, duo nihilominus manerent filii. Contra hunc igitur *naturalem* se *unitionem* asseverasse scribit, id est *veram*. Sic enim Apostolum intellexisse naturalis vocem, cum dixit, *Eramus natura filii iræ, sicut et cæteri*[1], hoc est *revera*. Idem et in anathematismi ejusdem defensione adversus Orientales excipit : qui et ipsi, perinde ac Theodoretus, ex necessitate, quæ naturam comitatur, invidiam faciebant unitioni naturali. Necessitatem porro non simplicem intelligebant; sed violentam, et cogentem. Ideo Cyrillus, præsertim contra Theodoretum scribens, strenue hunc redarguit, et multa naturaliter fieri docet citra vim, et coactionem, quemadmodum homo natura sua ratione præditum est animal; nec ejusmodi esse vi ulla cogitur. Deus item naturaliter est id quod est; nec ei ulla vis adhibetur. De quo vide et Maxentium initio dialogi secundi.

Igitur φυσικὴ, id est *naturalis unitio* ; quod ibidem pugnat adversus Theodoretum; vocatur ἡ ἀληθὴς , id est « vera et quæ nullam patitur conjunctarum rerum inter se conversionem, et confusionem[a]. » Etenim cum eorum, quæ conjungi dicuntur, alterutrum interit, aut in alterum vertitur, aut a natura sua demutatur; non est proprie ἕνωσις φυσικὴ, neque vera.

IV. Sic illud Apostoli in epistola *ad Ephesios*, *Eramus natura filii iræ*, Græci accipiunt interpretes, ut sit, *vere, ac legitime*, id est absque fuco, et simulatione[b]. Et quod in epistola *ad Galatas* scriptum est[2] : *Iis, qui natura non sunt dii*, *serviebatis*, falsos gentilium Deos, atque fictos, minimeque veros significat.

Eadem notione φύσεως nomen usurpant etiam alii Patres, ut Epiphanius. Nonnunquam et opponunt ei, quod est χάριτι, hoc est *gratia*, sive liberali ac prolixa voluntate. Sic Athanasius in calce libri *de Incarnatione Verbi Dei*, « Christum, ait, in cœlum ascendisse in naturali gloria, non dono atque gratia[c]. » Et alibi, « exaltatum esse hominem unitione cum Excelso, et communione, natura, et veritate[d]. » Et plerique veterum cum de proprietate Filii Dei, etiam in suscepta carne, contra Paulum Samosatenum, aut Theodorum Mopsuestenum, ac Nestorium disputant, accurate discernunt eum qui est φύσει, ab eo qui est χάριτι. Diodorus Tarsensis, qui cum Mopsuesteno Theodoro Nestorianæ prælusit hæresi, apud Leontium[3], ita loquitur, « Gratia filius, homo ex Maria natus : natura autem, Deus Verbum : illud gratia, et non natura: hoc autem natura, et non gratia. » Sic Paschasius Ratbertus libro *de corpore et sanguine Domini* capite I, « Cogitet ergo quisque, panes illi in eremo quinque aut septem si habuerunt substantialiter ex se ut tot homines satiarent, etc. an in gratia fuit quod factum est creatoris. » De hoc agemus postea, cum de adoptivo, ac vero filio disputabimus. Rursus auctor libri cujusdam, qui inter Athanasii rejicula editus est, Angelos qui ab Abrahamo excepti sunt sub hominum specie, et cibum sumpserunt, hoc illos « non natura, sed visu, et apparenti specie fecisse[e] » scribit.

Natura.... gratia.

Acephali, ut jam dixi, qui naturæ unitatem ex eo colligebant, quod Cyrillus *unitionem naturalem* vocasset, cum ejusdem interpretatione refellerentur a Catholicis, qua *naturale* pro *vero* positum a se docuit : aiebant illum invidiæ declinandæ causa, et κατὰ συγκατάβασιν, usum esse vocabulo ad eorum captum, quibuscum res illi erat, accommodato ; et nihilominus *verum* idem esse quod *naturale*, hoc est in *naturam unicam* conjunctione redactum. Verum Rusticus erudite cavillationem hanc discutit[4], ex eo quod Cyrillus in exemplum attulit ex Apostolo, *Eramus natura filii iræ*, ubi naturæ proprietas locum habere non potest.

Per naturalem unitionem aliquid fit unum proprie et per se.

V. Altera est significatio *naturalis unitionis* apud Cyrillum, quod ex ea fit unum aliquid proprie, ac per se. Id enim naturale dicitur, quod non sola voluntate, aut cogitatione, aut externa quadam habitudine, ac relatione constare dicitur. Quemadmodum Christus ex Verbi, et humanæ naturæ conjunctione, unus aliquis existit, non aggregatione sola; neque consensione voluntatum : neque metaphorice

a Cyr. *ad Anath.* III *cont. Theod. in Conc. Eph.* Τουτέστι τὴν ἀληθῆ, καὶ τροπῆς ἐλευθέραν, καὶ ἀσύγχυτον παντελῶς τῶν ὑποστάσεων σύνοδον.

b Œcumen et Theoph. Ἀληθῶς, καὶ γνησίως.

c Athan. Ἀνελθὼν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐν δόξῃ φυσικῇ, καὶ οὐκ ἐν χάριτι.

d Id. lib. *de Salut. adv. Chr.* Ὕψωσιν δὲ ἀσυλλόγιστον ἀναδεῖξαι τοῦ ἀνθρώπου, τῇ πρὸς τὸν ὕψιστον ἑνώσει, καὶ κοινωνίᾳ, φύσει, καὶ ἀληθείᾳ.

e Athan. tom. II. Καὶ τοι τῆς ἁγίας γραφῆς οὐ τῇ φύσει τοῦτο γεγενῆσθαι, τῇ δὲ ὄψει μόνῃ σαφῶς παριστώσης.

1 *Eph.* II, 3. — 2 *Gal.* IV, 8. — 3 Tom. IV *Bibl. Patr.* par. II. — 4 Tom. IV *Bibl.* col. 418.

vel ex accidenti: sed una ex subsistentia, sive persona, ex duabus, et in duabus naturis substantivo nexu inter se devinctis. Quare opponitur unitio φυσικὴ ei quam σχετικὴν vocant, qualis ab Nestorio fingebatur.

Declarat hoc Cyrillus in libro secundo *contra Nestorium.* Ibi enim postquam συνάφειαν illam Nestorii « extrinsecus adscitam, et affectione constantem[a] » repudiavit, *veram* huic opponit *unitionem* : per quam « unus, inquit, intelligitur, et solus: cui omnis sermo congruit, ac tanquam ab una persona omnia dicuntur[b]. » « Unus enim idemque est, ut ait Leo[1], vere Dei Filius, et vere hominis filius, » qui ex utraque natura, quæ sunt cujusque propria facit, ac loquitur. Tum ita distinctas in Christo ambas esse naturas idem Cyrillus asserit, « ut unus ex ambabus intelligatur esse Christus, dum vera unitione congruant invicem divinitas, et humanitas[c]. » Et in *Defensione Anathematismi tertii contra Theodoretum*, ubi rationem reddit[2], cur *naturalem* appellet unionem, ait propterea se ita loqui, ut falsam et σχετικὴν excludat; ex qua non unus existit vere, proprieque Dei Filius, sed duo separati a se invicem et disjuncti, quod ipsum et in aliis *Anathematismi* ejusdem declarationibus[3], et in cæteris contra Nestorium a se scriptis libris perpetuo commemorat. Non est autem vera, et naturalis unitio, quæ unum proprie non efficit, sed duo relinquit, nullo inter se substantivo nexu copulata.

Natura sola hominis cum Verbo, non persona conjungitur

VI. Tertio *naturalis* unitio in Christo nominatur, quia natura sola hominis cum Verbo, non persona conjungitur: nec est προσώπων ἕνωσις, aut προσωπικὴ : ut ex Cyrillo, aliisque capite antecedente diximus[4]. Quo et Maxentius respexit paulo ante citatus[5], dum « naturali, non personali conventione unitas » esse duas in Christo substantias affirmat: nec non Petrus diaconus.

Theodoretus certe *unitionem* animæ cum corpore φυσικὴν vocat[6]; nempe quia unum aliquod per sese faciunt, non sola voluntate, et εὐδοκίᾳ. Quanquam alia præterea causa subest, quæ in Christo minime cernitur. Siquidem anima et corpus in unius naturæ compositionem junguntur invicem, quod Rusticus diaconus parum expedita loquendi ratione ita concipit[7] : « Anima igitur rationalis, et corpus hominis identitatem naturæ circa unionem suscipiunt. » Idem porro Rusticus *naturalem unitionem* a Cyrillo nominari, ob eam causam, quam affirmamus, in illo ipso dialogo luculenter adstruit. Nam sciscitanti Acephalo[8], « si non per unitionem una natura facta est ex duabus, quare unitionem dixerit naturalem ; » ita respondet : « Ad refellendum eos, qui dicunt, quia nostræ naturæ non ipsa divina Verbi natura unita sit : sed velut accidens aliquod Verbi tantummodo ; ut dignitas, ut auctoritas, ut potestas. Prætermittens enim quoniam non conjungendæ sunt subsistentiæ secundum dignitatem, vel auctoritatem, vel potestatem, solum tunc intulit ; sed secundum unitionem naturalem : id est, ipsarum naturarum : tanquam si quis dicat, chorus Angelicus, id est chorus Angelorum. Nec non ob hoc, quia non persona est unita personæ ; sed Deus Verbum nostram naturam sibimetipsi unire dignatus est, non vero nostram personam : ne non vera, neque in unam personam, neque in unum facta ponatur unitio. » Quibus in Rustici verbis illud observandum venit, *naturalem* ob id unitionem nominari, quod natura hominis personæ est conjuncta divinæ: eaque conjunctio non in accidente aliquo facta, velut in dignitate, aut potestate, ut putabat Nestorius; sed in naturis ipsis, sive in natura, et persona: vel potius natura non subsistente, et natura subsistente. Hoc nisi esset, neque vera, nec in unum vere facta esset unitio.

Unitio illa a Dei benignitate facta.

VII. Etsi autem unitio ista, κατ' εὐδοκίαν, id est sola Dei benigna, et benefica voluntate perfecta sit : *Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*[9] : nihilominus hac velut efficiente causa, et impulsione posita, naturalis, et substantiva eo, quem dixi modo, secuta est naturarum connexio. Exposuit hoc diserte Nemesius in calce capitis tertii verbis istis. « Non igitur benignum placitum modus est unitionis, uti claris quibusdam viris placet : sed natura ipsa causa est. Nam quod corpus suscepit, merito dici potest id benigna voluntate fecisse. Quod

a Cyr. Τὴν θύραθεν ἐπινοουμένην, ἤτοι σχετικήν.

b Ibid. Οὕτω τε εἷς νοεῖται, καὶ μόνος. ἅπας τε αὐτῷ πρέπει λόγος, καὶ ὡς ἐξ ἑνὸς προσώπου τὰ πάντα λελέξεται.

c Cyrill. ibid. Ἀλλ' εἷς ἐξ ἀμφοῖν νοεῖται Χριστὸς καθ' ἕνωσιν ἀληθῆ ἀλλήλοις συμβεβηκότων, θεότητός τε, καὶ ἀνθρωπότητος.

1 Ep. *ad Flav.* I, c. IV.— 2 Cyr. par. VIII Eph. Conc.— 3 Vide ib.— 4 § 14.— 5 Hoc. c I.— 6 Dial. II.— 7 Dial, *cont. Aceph.*— 8 Rust, ib. col. 813 et seq.— 9 *Joan.* III, 16.

autem sine confusione est unitus, propria Dei natura fit, non benigno placito[a]. » Cui simile quiddam apud Theodoretum legitur : cujus verba vel ejus gratia hic adscribenda sunt, quod vocem ipsam φυσικῆς ἑνώσεως, quam in Cyrillo tam acriter ante reprehenderat, meliori postea mente præditus in usum assumpserit. « In Christo Domino, inquit, benignæ voluntati, et humanitati, ac gratiæ totum est tribuendum : Verum cum naturalis hic unitio sit, integræ remanserunt naturarum proprietates[b]. »

Ad extremum minime illud omitti debet, Cyrillum libro undecimo *in Joannem*, *carnem Christi*, hoc est humanam ejus naturam, dicere « ad Deum Verbum, ac per hunc ad

Habitudine non natura.

Patrem ascendisse σχετικῶς, non φυσικῶς[c]; » quod sic intelligendum esse ibidem demonstrat; « quod ex se, et suapte conditione non habet hoc, ut unum sit cum Deo[d]. » Est tamen singularis, et notabilis ista loquendi formula, nec facile theologis imitanda : ne errandi in plerisque mysteriis istius ansam præbeat : præsertim in constituenda filii ratione, quod ad assumptum hominem spectat : sitne adoptivus, an naturalis; de quo inquirendum erit postea.

Expenditur quonam sensu Incarnatio sit unitio secundum substantiam

VIII. Post φύσιν, id est *naturam*, a qua naturalis unitio dicitur, sequitur vox secunda, quæ est οὐσία, a qua οὐσιώδης eadem vocatur unitio, vel κατ' οὐσίαν. Significat autem οὐσία proprie *substantiam* : de qua legenda sunt, quæ in quarto *de Trinitate* scripsi[1]. Gregorius Nazianzenus in epistola priore *ad Cledonium*, unitionem, qua Incarnatio constat, κατ' οὐσίαν esse factam, credi jubet sub anathematis interminatione. « Si quis, ait, tanquam in Propheta gratia operatum esse Deum in Christo dicit, et non secundum substantiam conjunctum esse, ac conjungi, a præstantiore afflatu vacuus sit : imo contrario repleatur[e]. »

Maximus martyr in *Scholiis* ad caput septimum Dionysii *de cœlesti Hierarchia*, « Carnem Domini secundum substantiam, et hypostasim unitam ait esse Deo Verbo[f]. » Leontius in primo *contra Nestorium, et Eutychem* « unitionem itidem secundum substantiam » nominat, deque ea late disputat[2]. Joannes Damascenus, « substantivam, inquit, unitionem dicimus, hoc est veram, et non secundum imaginationem : substantivam porro, non sic, tanquam naturæ duæ unam naturam compositam effecerint : sed ita, ut unitæ sint invicem revera in unam hypostasim compositam filii Dei : ac salvam esse substantivam ipsarum differentiam statuimus[g]. »

Theodorus Rhæthuensis presbyter *in Isagoge de Incarnatione Domini*, « naturas duas substantive conjunctas, nihil aliud significare dicit, nisi non esse intelligendam unitionem naturarum duarum, secundum benignam voluntatem, vel alteram quamdam habitudinis notionem : sed ipsa substantia, et subjecto, ac re simul illas subsistere, atque componi[h]. »

Latini quoque Græcos imitati, *essentialem* hanc *unionem* non dubitarunt dicere. Petrus diaconus[3], « Deum Verbum incarnatum, et hominem factum, atque essentialiter, sive

a NEMES. Οὐκ εὐδοκία τοίνυν ὁ τρόπος τῆς ἑνώσεως, ὥς τισι τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν δοκεῖ· ἀλλ' ἡ φύσις αἰτία. τὸ μὲν γὰρ ἀναλαβεῖν σῶμα κατ' εὐδοκίαν εἴποι τίς ἂν εὐλόγως γεγενῆσθαι· τὸ δὲ ἑνούμενον μὴ συγχυθῆναι κατὰ τὴν οἰκείαν τοῦ θεοῦ φύσιν, οὐ κατ' εὐδοκίαν γίνεται.

b THEOD. dial. II. Ἐπὶ δὲ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, τὸ ὅλον εὐδοκίας ἐστὶ, καὶ φιλανθρωπίας, καὶ χάριτος. πλὴν καὶ φυσικῆς ἐνταῦθα τῆς ἑνώσεως οὔσης, ἀκέραια μεμένηκε τὰ τῶν φύσεων ἴδια.

c CYR. II *in Joan.* Ὁ γὰρ τῆς πρὸς θεὸν ἑνώσεως τρόπος οὐχ ἑτέραν ἔχει τὴν ὁδὸν, καὶ εἰ νοοῖτο τυχὸν ἐπὶ Χριστοῦ, καθὸ πέφηνέ τε, καὶ κεχρημάτικεν ἄνθρωπος, ἑνώσει τῇ πρὸς τὸ πνεῦμα, κατὰ τὸν ἄῤῥητον τῆς συνόδου τρόπον ἁγιαζομένης δηλονότι τῆς σαρκὸς, οὕτω τε πρὸς ἕνωσιν ἀσυγχύτως ἀναβαινούσης αὐτῆς πρὸς τὸν θεὸν λόγον, καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα, σχετικῶς δηλονότι, καὶ οὐ φυσικῶς.

d Ibid. Οὐκ ἐχούσης οἴκοθεν τὸ ἓν εἶναι πρὸς τὸν θεόν.

e NAZ. orat. LII. Εἴ τις, ὡς ἐν προφήτῃ, λέγοι κατὰ χάριν ἐνηργηκέναι, ἀλλὰ μὴ κατ' οὐσίαν συνῆφθαί τε, καὶ συνάπτεσθαι, εἴη κενὸς τῆς κρείττονος ἐνεργείας, μᾶλλον δὲ πλήρης τῆς ἐναντίας.

f MAX. *in Dion.* Ἀλλ' ἡ μὲν σὰρξ αὐτοῦ τοῦ κυρίου κατ' οὐσίαν, καὶ καθ' ὑπόστασιν ἥνωται αὐτῷ τῷ θεῷ λόγῳ.

g DAMASC. lib. III, cap. III. Οὐσιώδη γὰρ φαμὲν τὴν ἕνωσιν, τουτέστιν ἀληθῆ, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν. οὐσιώδη δὲ, οὐχ ὡς τῶν δύο φύσεων ἀποτελεσασῶν μίαν σύνθετον φύσιν, ἀλλ' ἑνωθεισῶν ἀλλήλαις κατὰ ἀλήθειαν εἰς μίαν ὑπόστασιν σύνθετον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καὶ σώζεσθαι αὐτῶν τὴν οὐσιώδη διαφορὰν ὁριζόμεθα.

h THEODORUS tom. II *Bibl. PP.* Διὰ δὲ τοῦ λέγειν, οὐσιωδῶς ἡνωμένας, σημαίνει τὸ μὴ κατ' εὐδοκίαν, ἢ ἑτέραν τινὰ σχετικὴν ἔννοιαν, νοεῖσθαι τὴν τῶν δύο φύσεων ἕνωσιν· ἀλλ' αὐτῇ οὐσίᾳ, καὶ πράγματι συνυφεστάναι ταύτας, καὶ συντεθεῖσθαι.

1 Cap. I.— 2 Tom. IV *Bibl. Patr.* par. II.— 3 Lib. *de Inc.* c. III.

naturaliter carni unitum scripsit. Propterea etiam essentialem, sive naturalem factam naturarum unitionem omnimodis confitemur: non sicut illi, qui, tanquam in Propheta, in Christo Domino Verbum inoperasse contendunt.» Petrus item Damiani, opusculo primo; capite VIII, « essentialiter counitum esse Filio docet humani corporis templum. » Et Paulinus Aquileiensis « in ipso conceptu virginalis uteri Deum essentialiter factum esse Christum[1].»

Substantialem. IX. Ex iis intelligimus, οὐσιώδη conjunctionem illam nominari, quia substantiæ ipsæ per sese copulantur invicem, non accidenti aliquo intercedente, velut amore, aut simili affectione, quam σχέσιν vocant. *Habitudinem.* Applicantur enim sibi mutuo naturæ, ac substantiæ duæ, et unum per se substantivum, hoc est personam unam constituunt: ac natura hominis ipsa, non efficientia sola divinitatis, vel relatione, vel habitudine alia quapiam, Dei fit particeps: sed divinitate ipsa, ut ita loquar, afficitur, et, quod ait Gregorius Nazianzenus substantiatur, aut essentiatur. « Dabitur enim profecto[2], ut in rebus inusitatis, quod Græci ipsi faciunt, utamur verbis interdum inauditis: » ut cum Cicerone dicam. Verba Gregorii melius se ipsa declarabunt.

« Dei totius particeps facta est hominis natura,
Non ut Propheta, vel quispiam alius divinitus [afflatorum,
Qui non tam Dei particeps fuit, quam eorum, [quæ Dei sunt.
Verum substantiatus sic, tanquam radiis [Sol[a]. »

Denique Euthymius *in Panoplia*, οὐσιώδη interpretatur *veram, et non specie sola constantem*[b].

Ad summam, οὐσίας vocabulum ab eo quod est εἶναι, derivatum, vel pro eo simpliciter *Esse.* usurpatur, quod veram habet extantiam: vel Aristoteleo, et philosophico more, pro eo, quod per se est, et substantia dicitur, maxime prima, et individua. Utroque modo οὐσιώδης appellatur *unitio* naturarum in Christo. Nam et vera est, non opinione sola constans, ac specie: et quod ex ea consurgit, unum itidem verè est ac proprie dictum: et in unam, individuamque substantiam, hoc est particularem, non universalem, sive hypostasim, natura utraque coalescit: ex quo οὐσιώδης, id est substantiva merito censetur unitio.

X. Tertium vocabulum, quo ad *unitionis* naturarum in Christo declarandam proprietatem Græci utuntur theologi, est ὑπόστασις a qua ἕνωσιν καθ' ὑπόστασιν, id est *unitio secundum hypostasim*, vel ὑποστατικὴ dicitur. *Expenditur vocabulum unionis hypostaticæ* Ita passim Cyrillus: ut in epistola secunda *ad Nestorium*. In qua vim esse hujusmodi ait Incarnationis, et inhumanationis, non ut natura Verbi mutata, caro facta sit: neque ut in totum hominem conversa, sed illud potius, « ut animatam rationali carnem anima Verbum sibi secundum hypostasim univerit, et inexplicabili quadam ratione homo factus sit, hominisque filius, non sola voluntate, vel beneplacito[c]. » Et in primo *contra Nestorium* : nec non in *Anathematismo* secundo, ac pluribus aliis in locis unitionem istam ita nominat.

Euthymius *in Panoplia*, conjunctionem illam, quæ fit secundum hypostasim, « ei soli convenire dicit, qua divinitas et humanitas junguntur in Christo. » Addit etiam, primum omnium Cyrillum genus hoc unitionis in dogma Catholicum invexisse. Cum enim Nestorius conjunctionem duarum in Christo naturarum sola affectione factam doceret: ille, ut hujusmodi blasphemiæ resisteret, unionem secundum hypostasim introduxit; quæ hoc significat, naturas illas in una hypostasi, hoc est in una persona copulatas esse[d]. »

a GREGOR. NAZIANZ. carm. *de Vita sua*.
Θεοῦ δι' ὅλου μετέσχεν ἀνθρώπου φύσις,
Οὐχ ὡς Προφήτης, ἤ τις ἄλλος ἐνθέων,
Ὃς οὐ θεοῦ μετέσχε, τῶν θεοῦ δέ γε.
Ἀλλ' οὐσιωθεὶς ὥσπερ αὐγαῖς ἥλιος.

b EUTH. *Pan.* par. I, tit. VII. Λέγεται δὲ καὶ οὐσιώδης ἡ τοιαύτη ἕνωσις, ἤγουν ἀληθὴς, καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν.

c CYR. ep. IV. Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον, ὅτι σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ ἑνώσας ὁ λόγος ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν, ἀφράστως, καὶ ἀπερινοήτως γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ κεχρημάτικεν υἱὸς ἀνθρώπου, οὐ κατὰ θέλησιν μόνην, ἢ εὐδοκίαν.

d EUTH. par. I, tit. VII. Ἡ δὲ καθ' ὑπόστασιν ἐπὶ μόνης λέγεται τῆς ἐν Χριστῷ θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητος. Ἐδογμάτισε δὲ πρῶτος ταύτην ὁ ἐν ἁγίοις Κύριλλος. Νεστορίου γὰρ κατὰ σχέσιν γενέσθαι τὴν ἕνωσιν τῶν ἐν Χριστῷ δύο φύσεων διδάσκοντος, αὐτὸς τῇ τοιαύτῃ βλασφημίᾳ ἀντικαθιστάμενος, τὴν καθ' ὑπόστασιν εἰσήγαγεν, δηλοῦσαν, ὅτι κατὰ μίαν ὑπόστασιν, ἤγουν ἓν πρόσωπον, ἡνώθησαν.

1 Paul. l. I *cont. Fel. inter Alc. opera*.— 2 Cic. l. I Acad. q.

XI. Hic duo notare obiter oportet. Alterum τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν soli Incarnationi convenire. Atqui inter Maximi opuscula tredecim ab Francisco Turriano collecta unum est, in quo varia unitionis genera describit, et inter hæc illam complectitur, quæ est *secundum hypostasim*; et « hanc in substantiis esse dicit, ut in anima et corpore. » Verum aliter unitio illa corporis, et animæ secundum hypostasim dicitur, quam in Incarnatione Verbi. (Si hypostasis vulgata notione pro *supposito* capitur: quod nunc communi indulgemus usui: cum alioqui Cyrillus ὑπόστασιν paulo aliter intellexerit; uti suo loco dicetur [1], cum ab hæretica illum calumnia vindicabimus.) Illic enim ideo sic vocatur, quia duæ illæ partes in unam conveniunt hypostasim hominis; etsi neutra proprie est hypostasis. At in Christo non solum una fit hypostasis: sed etiam ex duobus componentibus alterum est hypostasis, ad quam alterum applicatur, quod hypostasi propria carens, in aliena subsistit.

Hæc loquendi formula primum a Cyrillo usurpata.

Secundo quod principem ait Cyrillum unitionem secundum hypostasim dixisse, posset alicui dubium videri, propterea quod Hippolytus Portuensis in fragmento primo *contra Beronem, et Helicem*, capite primo hujus libri laudatus a nobis [2], ἕνωσιν εἰς μίαν ὑπόστασιν dixit. Sed utrum Hippolyti illius antiquissimi scriptoris germana sint opuscula ista ab Anastasio collecta, merito dubitamus: præsertim cum hypostasis nomen per illa tempora constet pro essentia potius, quam pro persona consuevisse accipi, ut alibi demonstravimus [3]. Athanasius in libro *de Incarnatione Verbi*, usus est eodem locutionis genere, « cum, ait, id quod consubstantiale est, et impatibile, neque mortis capax, unitionem secundum hypostasim cum consubstantiali non recipere [a]. » Ex quo conjectura fit, non esse germanum Athanasii hunc librum, quod neque Athanasius facile ὑπόστασιν pro persona usurpavit: neque τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν: cum primus hac usus sit Cyrillus, Vide infra, § 16.

Et ab Ephesina synodo approbata.

XII. Post Cyrillum, frequenti in usu theologorum, adeoque totius Ecclesiæ versata est ἕνωσις ἡ καθ' ὑπόστασιν. Hanc primum Ephesina synodus approbavit [4], dum secundam *ad Nestorium* epistolam Cyrilli coram perlectam, judicavit catholicam, et auctoritate sua ratam habuit. Qua in epistola diserte scriptum est, « Deum Verbum univisse sibi secundum hypostasim, carnem animatam rationali anima [b]. » Et paulo post, « Quoniam propter nos, inquit, et propter nostram salutem, humana natura secundum hypostasim sibi unita, processit ex muliere [c]. » Quod Ephesinæ synodi judicium non minus œcumenicarum cæterarum, ac pontificum Romanorum, totiusque adeo fuisse censendum est Ecclesiæ, cum communi omnium auctoritate tam illius decreta synodi, quam Cyrilli probatæ sint epistolæ.

Nominatim vero concilia quædam generalia loquendi formulam istam, *unitionis secundum hypostasim* expresserunt. Ut Chalcedonense *in Definitione synodica*; cum ait, « naturarum differentiam nullo modo sublatam esse propter unitionem: sed servari magis proprietatem utriusque naturæ, et in unam personam, atque unam hypostasim concurrere [d]. » Hic ἕνωσιν aperte primum nominat: tum quid sit exponens, *concursum* vocat *utriusque naturæ in unam hypostasim*.

Unitionem.

XIII. Frustra itaque Chalcedonensem synodum calumniabantur Acephali, (ut testatur Eulogius Alexandrinus in libro contra eosdem, et horum principes, Theodosium, et Severum, pro Leonis epistola *ad Flavianum*) asserentes nusquam ab illa usurpatam esse locutionem illam *unitionis secundum hypostasim* [e]. Cui occurrebat Eulogius, plerosque veterum Patrum, tam ante, quam post Ephesinam synodum, iisdem illis vocibus usos non esse, sed aliis eamdem vim habentibus: ac vel ipsum Cyrillum vocibus istis abstinuisse in epistola *ad Orientales*. Atqui satis expresse ἕνωσιν illam τὴν καθ' ὑπόστασιν commendavit synodus Chal-

Unitionem illam quæ est secundum hypostasim.

a Athan. Τὸ γὰρ ὁμοούσιον, καὶ ἀπαθὲς, καὶ ἀνεπίδεκτον θανάτου, πρὸς τὸ ὁμοούσιον ἕνωσιν καθ' ὑπόστασιν οὐκ ἐπιδεχόμενόν ἐστι.

b Cyr. in ep. *ad Nest.* in par. I *Conc. Eph.* Ὅτι σάρκα ἐμψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ ἑνώσας ὁ λόγος ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν.

c Ibid. Ἐπειδὴ δὲ δι' ἡμᾶς, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἑνώσας ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν τὸ ἀνθρώπινον, προῆλθεν ἐκ γυναικός.

d Chal. syn. par. II, act. v. Οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον, καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης.

e De Eul. Phot. cod. ccxxvi. Ἐπισυνάπτει δὲ τούτοις καὶ τὴν ἀθώωσιν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, ὧν αὐτὴν ἡ αἱρετικὴ κατηγορεῖ γλωσσαλγία, τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν αὐταῖς λέξεσιν οὐ φαμένην φωνήν.

1 Lib. VI, c. iii.— 2 Par. 2 ex Anast. Coll.— 3 Lib. IV *de Trinit*, c. ii.— 4 Eph. Conc. par. II, act. i.

cedonensis illo in loco, quem citavimus: et Cyrillus ipse in epistola *ad Orientales*, cum dixisset, Christum Dominum *in una persona intelligi*, subjicit mox: « Unus enim Dominus Jesus Christus; quamvis naturarum non ignoretur differentia, ex quibus arcanam illam unitionem factam esse dicimus[a]. » Igitur *unitio* illa facta est *in una persona*, sive hypostasi; quod qui dicit, profecto *unitionem* dicit *in unam hypostasim* esse factam. Siquidem in id esse factam oportuit, quod post unitionem, et ex ea Christus esse dicitur: Dicitur autem esse unus in una persona. Ita unitio in unam est facta personam vel hypostasim.

Personæ unitio.

Deinde Leonis epistola *ad Flavianum* a Chalcedonensi synodo recepta est, et ad fidei regulam adscita. At in ea ἡ τοῦ προσώπου ἕνωσις Græce ponitur. (Siquidem Græce, Latineque recitata est in synodo, et in acta relata, ut est in actione secunda[1].) « Propter hanc unitatem personæ, ait Leo, in utraque natura intelligendam[b]. » Quem locum refert Eulogius[2], et ab Acephalorum cavillatione vindicat. Quin et ante verba ista, eadem epistola, Leo, « Salva, inquit, proprietate utriusque naturæ, et in unam coeunte personam[c]. » Ubi *coire in eamdem personam*, nihil aliud est, quam *uniri in unam hypostasim*; ut vulgo interpretari solent.

XIV. Quinta synodus eamdem locutionem usu suo, et auctoritate confirmat: ut ex illius anathematismis constat[3]. Tum quæ hanc secuta est, sexta contra Monotheletas, *in Definitione fidei*[4]. Ac Justinianum imperatorem *in Professione fidei* sic loquentem approbavit quinta[5]; Sophronium Patriarcham Hierosolymitanum[6], sexta synodus. Eadem asseruerunt adversus hæreticos eruditissimi ac sanctissimi quique catholicæ fidei propugnatores: et inter hos Eulogius[7], qui pro Leonis epistola contra profanos Acephalos scripsit: nec non Ephræmius Antiochenus Patriarcha[8]. Maximus item apud Euthymium, paulo post laudandus; et *in Scholiis* ad Dionysium[9]. Joannes Damascenus[10]: Andreas Cretensis, qui et « hypostaticam unitatem convenientium inter se naturarum[d] » vocat. Et ante hos Proclus Constantinopolitanus ab Ephræmio Antiocheno citatus apud Photium.

Latini theologi *personalem unitatem* nominant, ut Fulgentius[11]; et Leporius[12]. Alii *unitatem secundum subsistentiam*, ut Rusticus[13]. Tametsi memoria tenendum illud est, quod capite tertio dixi[14], *subsistentialem*, ut loquitur Maxentius, vel *personalem*, et προσωπικὴν, aut ὑποστατικὴν *unitionem* eo nonnunquam accipi sensu, qui ab catholicis, uti debuit, rejectus est: nimirum si duarum hypostaseon, aut personarum intelligatur conjunctio, qualem Nestorius introduxit: quæ quidem vera et substantiva esse non potest, ut supra meminimus.

Quid sit unitio secundum hypostasim.

XV. Aliter ergo *unitio secundum hypostasim* interpretanda est: quam sic Maximus definit. « Unitio secundum hypostasim, ait, ex sententia Patrum, est, eorum quæ natura sunt diversa, concursus in unam hypostasim: cum utrumque conjunctorum cum altero, naturalem proprietatem sinceram, et immutabilem, atque indivisam retinet[e]. » Et Eulogius apud Photium, « nihil aliud significare unitionem secundum hypostasim Cyrillo dicit, nisi hypostasim Verbi cum humana natura sine ulla conversione copulatam fuisse[f]. »

Joannes vero Damascenus, « Unitio est secundum hypostasim, ait, qua ex naturis duabus res fit una subsistens. Ac rursus, unitio secundum hypostasim fit, ex duabus rebus, in una persona. Item unitio secundum hypostasim est, cum alteri hypostasi adjuncta natura est[g]. »

a CYRILL. in ep. *ad Joan.* in par. III Eph. syn. Καὶ ὡς ἐν ἑνὶ προσώπῳ νοούμενος. εἷς γὰρ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, κἂν ἡ τῶν φύσεων μὴ ἀγνοῆται διαφορὰ, ἐξ ὧν τὴν ἀποῤῥήτον ἕνωσιν πεπράχθαί φαμεν.

b LEO papa in act. II synod. Chalc. Διὰ ταύτην τοίνυν τοῦ προσώπου τὴν ἕνωσιν. τὴν ἐν ἑκάτέρᾳ φύσει νοεῖσθαι ὀφείλουσαν.

c Ibid. Σωζομένης τοίνυν τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον συνιούσης.

d ANDR. hom. *de Transfig.* Ὑποστατικὴ τῶν συνελθόντων ἑνότης. Et Proclus apud Phot. cod. CCXXIX, ver. 33.

e MAXIM. apud Euth. *in Panop.* par. II, tit. XV. Καθ' ὑπόστασιν μὲν οὖν ἕνωσίς ἐστι κατὰ τοὺς πατέρας, ἡ τῶν ἑτεροουσίων εἰς μίαν ὑπόστασιν σύνοδος, ἑκατέρου τῶν κατ' αὐτὴν συγκειμένων πρὸς τὸ ἕτερον τὴν φυσικὴν ἰδιότητα ἀνόθευτόν τε, καὶ ἀμετάβλητον ἔχοντος, καὶ ἀδιαίρετον.

f EULOG. in cod. CCXXVI. Phot. Φησὶ δὲ ὅτι ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις τῷ θεσπεσίῳ Κυρίλλῳ βούλεται δηλοῦν, ὡς ἡ τοῦ λόγου ὑπόστασις ἀνθρωπείᾳ φύσει ἡνώθη ἀτρέπτως.

g DAM. *Dial.* cap. LXIV. Καθ' ὑπόστασιν μὲν οὖν ἐστι, τὸ ἐκ διαφόρων φύσεων ὑφεστὼς πρᾶγμα. καὶ πάλιν

1 Chalc. Syn. act. II.— 2 Apud Phot. cod. 226.— 3 Anat. IV, V, VII, VIII in Col. 8.— 4 Tom. V Conc. act. XVIII.— 5 Tom. V Conc.— 6 Tom. V Conc.— 7 Apud Phot. cod. 225 et seq.— 8 Apud eumd. cod. 228 et 229.— 9 Cit. cap. IV, § 8.— 10 In dial. cap. LXIV et l. III *de Fide* c. XI.— 11 Ful. l. *de Inc.* c. IV.— 12 In l. emed.— 13 Dis. *cont. Acep.* t. IV *Bibl. Pat.* col. 804.— 14 Parag. 6 et 15.

Ex quibus omnibus unitionis in Christo proprietas hæc ostenditur, ut una tantummodo sit hypostasis Verbi, et in eamdem naturarum duarum concursus: quarum altera, quæ est hominis, adventitia est, et accessionis instar, velut substantiæ accidens; uti Thomas Aquinas docuit; de quo postea pluribus. Hinc Joannes Damascenus προστρέχειν, id est *accurrere* dixit *naturam unam ad hypostasim alteram*, hoc est *alienam*, sive naturæ jam alterius propriam. Neque enim hypostasis cum hypostasi conjuncta potest unam hypostasim facere, sive unum aliquod οὐσιῶδες, et *substantivum*, ut Ephræmius Antiochenus observat [1]: et nos postea dicemus.

XVI. Theodoretus in elencho anathematismi secundi Cyrilli, graviter in hunc invehitur, quod eam locutionem invexerit. « Unitionem porro secundum hypostasim, inquit, funditus ignoramus, tanquam peregrinam, et alienam a sacris Scripturis, ac Patribus, qui eas interpretati sunt [a]. » Quæ Theodoreti verba illud affirmant, quod supra asserentem vidimus Euthymium, primum

Unitionem secundum personam.

omnium Cyrillum usurpasse, τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. Mox Theodoretus maligne Cyrilli mentem interpretatus, illum redarguit; ac si quidem unitionem secundum hypostasim sic intelligat, ut κρᾶσιν, hoc est *temperationem carnis, et divinitatis*, factam velit, hanc esse blasphemiam dicit: quippe κρᾶσιν sequitur σύγχυσις, et confusio naturarum.

Verum Cyrillus cassos, et inanes adversarii illius impetus valenter excipit: respondetque, nullam se naturarum confusionem locutioni isti subjicere: Sed hoc unum declarare voluisse, naturam Verbi, sive hypostasim, hoc est Verbum ipsum, revera unitum naturæ hominis, citra conversionem, et confusionem, unum intelligi, et esse Christum: in quo naturæ duæ non σχετικῶς, id est sola *affectione* copulantur, ut putabat Nestorius [b]. Et quidem suspicioni illi satis occurrerat Cyrillus in anathematismo illo secundo, dum ita Verbum unitum esse carni pronuntiavit secundum hypostasim, ut idem simul esset Deus, et homo. Hoc enim, nisi utraque salva, et cohærente natura, verum esse non potest. Hæc Cyrillus; qui ὑπόστασιν videtur promiscue habere cum φύσει: de quo postea diligentius statuendum erit.

Cæterum ad illam *confusionis* amovendam calumniam, Græci theologi sæpius τῆς ἐνοικήσεως, id est *inhabitationis* vocabulum ad unitionem adjunxerunt: ut Athanasius: « Veram, inquit, inhabitationem, quam et unitionem aperte credimus [c]. » Et Cyrillus ad hoc valere nomen *habitationis* admonet [2], ut ne transisse credatur in carnem natura divina: quod peculiari quæstione suo loco disputabimus; ubi et hæreticum sensum eidem locutioni subjectum, ab vero, et catholico discernemus.

XVII. Postremo antequam ab hac tota de unitionis appellationibus disputatione recedamus, nominum illorum trium φύσεως, οὐσίας, et ὑποστάσεως, quatenus ad illius expressionem accommodantur, rationem ita subducemus.

Naturæ, substantiæ, hypostasis.

Triplicem esse constat ex dictis hactenus notionem illarum vocum, sive deflexarum ab iis, φυσικῆς, οὐσιώδους, et ὑποστατικῆς ἑνώσεως. Prima est ut idem ac veram, et exstantem reipsa significent. Quod enim nihil est, naturam non habet, nec substantiam, nec ὑπόστασιν quod tertium præ cæteris proprie, et usitate ad eum adhibetur. Siquidem ὑπόστασις nudam sæpe rei exstantiam et veritatem significat: ut alias adnotavimus [3]. Itaque τὸ ἀνυπόστατον dicitur quod fictum est, et sola specie, non rei veritate consistit.

Naturalis, substantivæ hypostaticæ unitionis.

Reliquæ duæ notiones trium illarum vocum, aut ab *unitionis* effecto, velut *formæ, causæve formalis*, aut ab rebus unitis, sive materia unitionis ipsa petuntur. Priore modo, unitio illa, φυσικὴ et οὐσιώδης non recte dicitur: qua effectum illius et ἀποτέλεσμα non est unum aliquid natura, vel essentia, sive substantia: ὑποστατικὴ vero recte, et catholice nominatur: propterea quod naturæ illæ duæ, vel substantiæ in unam coeunt hypostasim: isque unitionis est effectus, una ex duabus, et in

καθ' ὑπόστασίν ἐστι, τὸ ἐκ δύο μὲν πραγμάτων, ἐν ἑνὶ δὲ προσώπῳ. καὶ ἔτι καθ' ὑπόστασιν ἕνωσίς ἐστιν, ἡ ἑτέρᾳ ὑποστάσει προστρέχουσα φύσις.

a Theod. *cont. Anat.* ii Cyr *in Eph. syn.* par. III. Τὴν δὲ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν παντάπασιν ἀγνοοῦμεν, ὡς ξένην, καὶ ἀλλόφυλον τῶν θείων γραφῶν, καὶ τῶν ταύτας ἡρμηνευκότων πατέρων.

b Cyr. ibid. Τοῦ καθ' ὑπόστασιν οὐδὲν ἕτερον ἀποφαίνοντος, πλὴν ὅτι μόνον ἡ τοῦ λόγου φύσις, ἤγουν ἡ ὑπόστασις, ὅ ἐστιν αὐτὸς ὁ λόγος, ἀνθρωπείᾳ φύσει κατὰ ἀλήθειαν ἑνωθεὶς, τροπῆς τινος δίχα, καὶ συγχύσεως, καθὰ πλειστάκις εἰρήκαμεν, εἷς νοεῖται, καὶ ἔστι Χριστὸς ὁ αὐτὸς, Θεὸς, καὶ ἄνθρωπος.

c Ath. or. v. Τὴν δὲ ἀληθῆ οἴκησιν, ἣν καὶ ἕνωσιν σαφῶς πιστεύομεν.

1 Apud. Phot. cod. 228.— 2 Lib. I *cont. Nest.* t. VI et in *Schol.* c. xxv, t. V.— 3 Tom. II, l. IV *de Trin.* c. i, parag. 5.

duabus persona subsistens. Posteriore modo, quia res unitæ, duæ sunt naturæ ac substantiæ, merito unitio φυσικὴ vocatur, et οὐσιώδης; non autem ὑποστατικὴ: quia duæ hypostases non junguntur, itidem ut naturæ. His tribus accedere potest notio quarta, ut illis vocibus excludatur id quod accidens dicitur: nimirum quod unitio illa non aliquid efficit; quod unum sit ex accidenti, sed quod proprie ac per se sit unum. Etenim cujusmodi est *unum*, talis habenda est *unitio*, quæ unam facit. Est autem Christus unum proprie, et non ex accidenti. Igitur et *unitio* non alterius est generis. Hoc autem tribus illis vocabulis declarari solet a Græcis theologis.

CAPUT V.

De effecto unitionis in Incarnatione Dominica; sive de eo, quod unum ex duabus naturis existit. Id necesse est esse substantivum aliquid: adeoque vel naturam unam, vel subsistentiam: in quibus Nestorii, et Eutychis error versatus est. 2. *Eutyches dixit, ante unitionem duas naturas exstitisse, et ex duabus esse, non in duabus, sed in una: Catholici tam ex duabus, quam in duabus: quod Patrum aliquot testimoniis ostenditur.* 6. *Quid sit ex duabus naturis esse tam ex Nestorii sensu, quam ex catholico dogmate: quod non habet illud, ex duabus ante unitionem constitisse.* 7. *Itaque ad plenam fidei professionem duo illa conjuncta sunt, ex duabus, et in duabus naturis.* 8. *Imo eo non contenti quidam, addenda putarunt alia.* 9. *De gravi altercatione in Chalcedonensi synodo exorta, super istis vocibus, cum Anatolius omisisset illud* in duabus. 10. *Quæ dissensionis illius causa fuerit. Inter Orientales, et Ægyptios perpetuæ fere simultates intercesserunt.* 11. *Dubitatum de quibusdam ad Decretum fidei in Chalcedonensi synodo pertinentibus, et loci cujusdam emendatio.* 12. *Sufficere ex duabus naturis Christum fateri, tametsi non addatur, in duabus; et vicissim tantumdem esse in duabus, atque ex duabus.*

Unitio hypostatica ex duabus unum quid substantivum constituit.

I. Quoniam, ut ex dictis hactenus constat, unitio illa, quæ Incarnationis summam conficit, οὐσιώδης est, hoc est *substantiva*, tanquam substantias inter se duas connectens, et unum aliquod per se, ac *substantivum* constituens: id cujusmodi sit, tum merito a nobis, tum ordine, ac tempore suo inquirendum hoc loco videtur. Ac sunt duo usu recepta theologorum, quæ substantiæ vocabulo censentur: alterum est *natura*: alterum subsistentia: sive ὑπόστασις, quæ in ratione præditis, *persona*, Græce πρόσωπον nominari solet. De quibus plenissime in quarto libro *de Trinitate* dixi: ubi quemadmodum sese habeant, et quid distent invicem accurate docui. Quamobrem *unum* illud, quod Incarnationis unitione fit, vel esse *naturam*, vel *personam unam*, prorsus est necesse. In quo definiendo tota illius Mysterii ratio consistit, et repugnantium sibi ex adverso duarum hæresum, Nestorianæ, et Eutychianæ, summa contentio; quod Boetii verbis explicari satius sic erit[1]. « Quoniam natura est, inquit, cujuslibet substantiæ specificata proprietas; persona vero, rationabilis naturæ individua substantia: hanc in Christo Nestorius duplicem esse constituit, eo scilicet traductus errore, quod putaverit in omnibus naturis dici posse personam. Hoc enim præsumpto, quoniam in Christo duplicem naturam esse censebat, duplicem quoque personam esse confessus est, etc. Eutyches vero, cum a veterum orbitis esset evagatus, in contrarium cucurrit errorem[2]: asserens tantum abesse, ut in Christo gemina persona credatur, ut ne naturam quidem in eo duplicem oporteat confiteri. Ita quippe esse assumptum hominem, ut ea sit adunatio facta cum Deo, ut natura humana non manserit. Hujus error ex eodem, quo Nestorii, fonte prolabitur. Nam sicut Nestorius arbitratus, non posse esse naturam duplicem, quin persona fieret duplex, atque ideo cum in Christo naturam duplicem confiteretur, duplicem credidit esse personam: Ita quoque Eutyches non putavit naturam duplicem esse, sine duplicatione personæ. Et cum non confiteretur duplicem esse personam, arbitratus est consequens, ut una videretur esse natura. »

Eutyches in duabus esse naturis Christum negabat, ex duabus esse affirmabat.

II. Hinc Eutyches, ut idem Boetius initio libri memorat, « ex duabus naturis Christum consistere confitebatur; in duabus negabat. » Quod in Constantinopolitana synodo, cui Flavianus præsidebat, palam est professus, ob idque lata in eum est sententia, ut in primo libro diximus[3]. Ac non tantum ex duabus esse naturis asserebat: sed addebat etiam,

1 Boet. *de duab. nat.*— 2 Ib.— 3 Lib. I, c. XIV, parag. 2.

« ex duabus ante unitionem constitisse : » quasi duæ antequam invicem copularentur, exstitissent. Quod non satis animadversum esse ab Constantinopolitani concilii Patribus[1], ejusque præside Flaviano, queritur Leo Romanus pontifex, et acrius persequendum fuisse scribit. Testatur hoc ipsum Ephræmius Antiochenus Patriarcha apud Photium[2]. Et Eulogius Alexandrinus asserit eadem de causa damnatum esse Dioscorum Alexandrinum itidem Patriarcham in Chalcedonensi synodo[3], quod ex duabus naturis fateretur esse Christum, non in duabus. Quibus subscribens Vigilius[4], antequam Romanum pontificatum adeptus esset, apud Liberatum ita professus est : « Non duas Christum naturas confitemur, sed ex duabus naturis compositum unum Filium, unum Christum, unum Dominum. »

Nimirum *in duabus naturis* esse Christum. propterea negare se dicebant Eutychis alumni, quod hac locutione *secetur in duos:* ut refert Rusticus Diaconus in libro *contra Acephalos*[5]: tanquam hoc dividere sit in duos filios, atque Christos, si in duabus naturis dicatur esse Christus. Unitione itaque unam ex duabus effici naturam asserebant; et in hanc illam desinere, tanquam in effectum proprium.

Catholici tum in duabus tum ex duabus naturis esse Christum profitebantur.

III. Catholici vero e contrario tum ex duabus, tum in duabus naturis esse Christum aiebant : et hoc diserte Chalcedonensem synodum adversus Eutychis hæresim prædicasse : ut inter alios Ephræmius Antiochenus affirmat apud Photium[6], et ex synodali fidei decreto illius approbat in quo « Christum eumdem perfectum in divinitate, et perfectum in humanitate, verum Deum, ac verum hominem esse[a] » statuit. Hujusmodi formulam loquendi ab Gregorio Nazianzeno traditam theologi deinceps in usum susceperunt. Nicephorus in historia *contra Monophysitas* disputans : « Propterea magnus in theologia Gregorius, inquit, loquitur sic : Ea ex quibus, et in quibus, et quæ est, servantem : de duabus naturis dogma istud sapientissime, accuratissimeque sanciens[b]. »

Maximus martyr in opusculo quodam *de vocibus in Ecclesia catholica usu receptis*, nondum edito : « Non cessamus, inquit, confitentes Christum ex duabus naturis ; tanquam ex divinitate, et humanitate, uti dictum est : et in duabus naturis; tanquam in divinitate, et humanitate, et duas naturas, utpote Deum simul eumdem, et hominem credentes : quoniam non solum ex istis est, sed etiam ista : nec ista solum est, sed in istis quoque : velut ex partibus totum, et totum in partibus; et per partes totum agnoscentes[c]. »

Joannes item Damascenus in libro *de duabus voluntatibus* probat ex duabus, et in duabus esse naturis eumdem Dominum Christum : ut et Thalasius monachus ac passim Græci[7].

IV. Nec minus Latini Patres idem loquendi genus frequentarunt. Gelasius Papa libro *adversus Eutychem, et Nestorium*[8], ait, « in utrisque naturis, ex quibus, vel in quibus conceptus, editus, nutritus, et conversatus in mundo est, et elevatus ad cœlum, unum atque eumdem manere Dominum Jesum Christum, » etc. Tum[9]; « iisdem naturis veraciter permanentibus, ex quibus, vel in quibus unus atque idem verus homo Deus, et Deus homo verus existit, » etc. Gregorius item papa[10], « Manens, inquit, unus ex utraque, et in utraque natura, nec naturarum copulatione confusus, nec naturarum distinctione geminatus. » Agatho Papa in epistola *ad Constantium imperatorem*[11], « duas naturas prædicare se dicit, ex quibus et in quibus etiam post admirabilem, atque inseparabilem unitionem subsistit. » Sic Martinus I in epistola *ad Constantem*[12].

Ferrandus Diaconus in epistola *ad Severum*[13], « Si quis iterum, ait, unam Christi dicit esse naturam, et quamvis eum ex duabus negare

a Chal. syn. act. v. Ἑπόμενοι τοίνυν τοῖς ἁγίοις πατράσιν, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὁμολογεῖν υἱὸν τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν συμφώνως ἅπαντες ἐκδιδάσκομεν, τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι, καὶ τέλειον τὸν αὐτὸν ἐν ἀνθρωπότητι, θεὸν ἀληθῶς, καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς τὸν αὐτὸν, etc.

b Niceph. lib. XVIII, cap. xlvi. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, τὰ ἐξ ὧν, καὶ ἐν οἷς, καὶ ἅπερ, φησὶ, σώζοντα, περὶ τῶν δύο φύσεων τοῦτο δογματίζων σοφώτατά τε, καὶ ἀκριβέστατα.

c Maxim. Οὐ παυόμεθα ὁμολογοῦντες τὸν Χριστὸν ἐκ δύο φύσεων, ὡς ἐκ θεότητος τε καὶ ἀνθρωπότητος, καθὼς εἴρηται· καὶ ἐν δύο φύσεσιν, ὡς ἐν θεότητί τε, καὶ ἀνθρωπότητι· καὶ δύο φύσεις, ὡς θεόν τε ὁμοῦ τὸν αὐτὸν ὄντα καὶ ἄνθρωπον πιστεύοντες, ὅτι μὴ ἐκ τούτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῦτα· οὐδὲ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις, ὡς ἐκ μερῶν ὅλον, καὶ ἐν μέρεσι, καὶ διὰ τῶν μερῶν ὅλον ὄντα γινώσκοντες.

1 Parag. 4.— 2 Cod. 228.— 3 Cod. 230.— 4 Lib. c. xxii.— 5 Tom. IV *Bibl. Patr.* col. 820 et 822 vide.— 6 Apud Phot. cod. 230.— 7 Hec. ii. n. 95, t. XIII *Bibl. Patr.*— 8 Tom. IV *Bibl.* col. 419.— 9 Ib. 420.— 10 Lib. XVIII *Mor.* c. xxvii.— 11 In Syn. vi, act. iv.— 12 Mart. ep. iii, t. IV Conc.— 13 Tom. III *Bibl.*

non audeat, in duabus tamen substantiis confiteri veretur, aut dubitat, hic aut unius naturæ abolitionem, aut utrarumque adseverat confusionem. » Et Illyricianæ ecclesiæ ad Symmachum papam[1], « unam personam profitentur ex duabus substantiis, et naturis, et in duabus substantiis, et naturis, » non sicut hæretici dicunt, « ex duabus naturis unam naturam post adunationem. » Fulbertus quoque in epistola prima, « ex duabus, et in duabus substantiis subsistere ait Dominum nostrum Jesum Christum. »

Qua cautione hæc locutio: *Ex duabus naturis esse Christum* a Catholicis usurpata.

V. Itaque prior duarum istarum locutionum, quæ est, *ex duabus naturis*, sic a catholicis usurpata fuit, ut ab Nestorii, ac Theodori Mopsuesteni veneno cavendum sibi putarent, qui naturas subsistentes duas ante copulationem, postea conjunctas fuisse dicebant; ut inter alios Justinianus imperator animadvertit in professione sua contra capitula tria : vel etiam ab Origenis opinione falsa, qui Christi animam, ante Incarnationem Verbi, exstitisse credidit : imo etiam Verbo cunjunctam fuisse : Sed ita videlicet, ut prius in rerum natura, quam uniretur, per sese subsisteret. Siquidem merito suo, ac dilectione Dei, et liberi arbitrii conatu talem dignitatem obtinuisse profanus ille censuit ; ut ante dictum est[2]. Hoc igitur errore seposito, « ex duabus naturis exstitisse Christum [a], » nihil apud catholicos significabat aliud, quam duas in unum concurrisse naturas ; quarum una sola, hoc est divina, ante unitionem perfecte consisteret, humana vero neutiquam exstaret : sed eodem quo est assumpta momento esse cœperit.

Quinta synodus utriusque locutionis vim expressit, et ab hæreticorum fraude vindicavit canone duplici. Nam in septimo, damnat eos qui verba ista, *in duabus naturis*, non sic intelligunt, « ut naturarum tantum differentia significetur, ex quibus citra confusionem inexplicabilis unitio facta est : sed ad divisionem, quæ separatim ambas constituat, voces illas referunt [b]. » In octavo vero, illos notat anathemate, qui verba hæc, *ex duabus naturis*, non sic accipiunt, ut ex divinitate et humanitate secundum hypostasim unitis, unus effectus sit Christus : sed ex illis introducere conantur naturam unam, vel substantiam divinitatis, et carnis [c].

VI. Hic vero diligenter hoc animadverti debet, quod intento in eam rem animo observasse mihi videor ; catholicos, formula ista sermonis utentes, quæ *ex duabus naturis* profitetur esse Christum ; non dixisse, *ante unitionem* duas illas exstitisse : quod Nestoriani, et ipse adeo Eutyches, ejusque sectæ adstipulatores usurparunt. Certe Cyrillus Alexandrinus, qui duas naturas convenisse, vel ex duabus naturis unitionem esse factam sæpe commemorat, ab istis vocibus, πρὸ τῆς ἑνώσεως, abstinuit. Ut in priore *ad Successum*, « duas, ait, naturas inter se convenisse, secundum indissolubilem unitionem [d] : » Et, « concursum in unitatem ex duabus naturis factum esse : etc. post unitionem vero, non dividi a se invicem. » Et in epistola *ad Acacium Melitenensem* : « Propterea, inquit, ea, ex quibus est unus et solus Filius, ac Dominus Jesus Christus, velut cogitationibus complexi, duas quidem naturas unitas esse dicimus : post unitionem vero, tanquam sublata jam in duo sectione, unam esse credimus naturam Filii : verum inhumanati, et incarnati [e]. » *Ante unitionem.*

Non dicit *ex duabus ante unitionem naturis* unum esse factum Dominum Jesum Christum, sed simpliciter ex duabus. Prius enim illud Nestorianam sapit amentiam. Quanquam Eutyches, ut jam narrare cœpi, non dubitavit *duas ante unitionem naturas* dicere, de quo in libro primo pluribus dixi[3].

a Just. in v syn. Ἐκ τούτων τοίνυν διελέγχονται οἱ λέγοντες πρὸ τῆς ἑνώσεως δύο φύσεις, ὡς προϋποστάντα λέγουσιν ἄνθρωπον, καὶ οὕτως ἑνωθῆναι τῷ θεῷ λόγῳ, κατὰ τὴν μανίαν Θεοδώρου, καὶ Νεστορίου τῶν ἀσεβῶν.

b Syn. v. Ἵνα διὰ τούτου σημάνῃ τὴν διαφορὰν τῶν φύσεων, ἐξ ὧν ἀσυγχύτως ἡ ἄφραστος ἕνωσις γέγονεν, etc. Ἀλλ' ἐπὶ διαιρέσει τῇ ἀνὰ μέρος τὴν τοιαύτην λαμβάνει φωνὴν ἐπὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου.

c Syn. ead. can. 8. Ὅτι ἐκ τῆς θείας φύσεως, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης τῆς ἑνώσεως καθ' ὑπόστασιν γενομένης, εἷς Χριστὸς ἀπετελέσθη. ἀλλ' ἐκ τῶν τοιούτων φωνῶν μίαν φύσιν, ἤτοι οὐσίαν θεότητος καὶ σαρκὸς τοῦ Χριστοῦ εἰσάγειν ἐπιχειρεῖ.

d Cyr. I *ad Suc.* Ὁρῶμεν ὅτι δύο φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπαστον, etc. Οὐδὲν ἀδικοῦμεν τὴν εἰς ἑνότητα συνδρομὴν ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι λέγοντες· μετὰ μέν τοι τὴν ἕνωσιν, οὐ διαιροῦμεν τὰς φύσεις ἀπ' ἀλλήλων.

e Idem *ad Acac.* Ταύτῃ τοι τὰ ἐξ ὧν ἐστιν ὁ εἷς, καὶ μόνος υἱὸς, καὶ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ἐν ἐννοίαις δεχόμενοι, δύο μὲν φύσεις ἡνῶσθαί φαμεν. μετὰ δέ γε τὴν ἕνωσιν, ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο διατομῆς, μίαν εἶναι πιστεύομεν τὴν τοῦ υἱοῦ φύσιν, πλὴν ἐνανθρωπήσαντος, καὶ σεσαρκωμένου.

1 Tom. eod.— 2 Lib. I, c. v, parag. 5.— 3 Cap. xiv, parag. 2 et 4.

VII. Quamobrem ut esset plena, et absoluta veritatis professio, ac ne Eutychis insaniæ affines haberentur catholici, addendum alterum existimarunt, « in duabus naturis post unitionem esse Christum, » quæ locutio significat, integras, et sine confusione, salvis proprietatibus, incolumes manere substantias duas : ut observat Theodorus presbyter Raithuensis. « Hæc, inquit, definitio aperte prædicat, stabilem, et immobilem naturæ utriusque manere proprietatem etiam in unitione ipsa : adeo ut facile dignoscatur quid proprium cujusque sit eorum quæ convenerunt, et quid proprium sibi communicet alterum alteri, ac vicissim accipiat ab eo quocum subsistit, et componitur [a]. »

Maximus martyr in opusculo, quod paulo ante laudavimus, asserit istis vocibus, « in duabus naturis, declarari, Christum post unitionem, ab neutra esse natura sejunctum, ex quibus componitur : sed in ipsis, ex quibus est, semper esse, atque cognosci [b]. »

Neque vero periculum esse, ne duæ illæ substantiæ post unitionem divulsæ, ac separatæ videantur, si *in duabus esse* dicatur, ut fingebant Acephali, admonet Rusticus diaconus. Quippe unus in duabus et idem aut intelligitur, aut dicitur. « Qui autem dividitur, vel partitur, sive separatur, non est unus in illis, in quibus separatur : non enim potest unus esse, et divisus esse[1]; sed postquam fuerat aliquando unus, jam nunc non est unus postquam separatus est. Hoc ergo significat impia divisio, vel separatio. At vero unum eumdemque in aliquibus esse, hoc magis cautius, et tenacius inseparabiliter unum esse est. Qui enim in duabus est, et idem ipse permanet, non solum partiri non potest, sed et sufficiens est, ut in seipso unita custodiat, in quibus secundum subsistentiam, id est substantive est, id est ea, quibus absque ulla medietate participat. »

Cyrillus in *vita sanc. Euthymii* [2], scribit ipsum pro Chalcedonensi synodo contra Theodosium pseudomonachum acriter decertantem, inter alia docuisse, illud « in duabus naturis, recte additum esse a synodo ; non tanquam seorsum, et per partes Christum dividente ; sed eumdem in utroque confitente, et utrumque in eodem. »

VIII. Verumtamen, ut illam qualemcumque Nestorianæ labis invidiam abstergerent catholici theologi, nonnulla insuper ad utramque formulam adjecerunt. Alii non solum *ex duabus*, et *in duabus* esse dixerunt, sed etiam *duas illas esse*, ut ex Maximo ante memini [3]. Alii « naturas duas substantive unitas nominabant : ut hac accessione disjunctivam omnem notionem excluderent [c], » ait Theodorus Presbyter. Alii adverbiis quibusdam additis, unitionem illam catholicam in sententiam conformabant. Agatho Papa in synodica epistola *ad Constantinum Pogonatum*, quæ est in sexta synodo, « Unum, inquit, eumdemque Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei unigenitum ex duabus, et in duabus substantiis inconfuse, incommutabiliter, indivise, inseparabiliter subsistere cognoscimus [d]. » Et ante hanc, Romanæ itidem synodi alterius sub Martino primo habitæ definitio, « Unum eumdemque decernit Christum Filium Dominum unigenitum in duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise inseparabiliter agnoscendum [4]. » Antiochus quoque Monachus homilia CXXX. « Unum ac solum Filium esse scribit, in duabus naturis, inconfuse, immutabiliter, indivise cognitum [e]. » Constantinus item Harmenopulus in *fidei Confessione* [5], et alii innumeri : qui omnes loquendi modum istum ab synodo Chalcedonensi mutuati sunt, et ex Cyrilli epistola I *ad Successum* [6], ubi sic

Quædam etiam addenda putarunt.

a THEOD. tom. II *Bib. PP.* Οὗτος γὰρ ὁ ὅρος διαῤῥήδην βοᾷ τὸ ἑδραίαν καὶ ἀνεκφοίτητον τὴν θατέρας φύσεως ἰδιότητα κἂν τῇ ἑνώσει μεμενηκέναι· ὥστε ῥᾳδίως διαγινώσκειν δύνασθαι, τί ἴδιον ἑκάστου τῶν συνελθόντων, καὶ τί τῶν οἰκείων ἕκαστον ἀλλήλοις παρέχον, τὰ παρὰ τοῦ συνυφεστῶτος, καὶ συγκειμένου ἀντικομίζεται.

b MAXIM. Ὡς μηδεμιᾶς κεχωρισμένων κατὰ τὴν ἕνωσιν τῶν ἐξ ὧν συνέστηκε φύσεων, ἀλλ' ἐν αὐταῖς, ἐξ ὧν καὶ ἔστιν, ἀεὶ καὶ ὄντα, καὶ γνωριζόμενον.

c THEOD. PRESB. tom. II *Bibl.* Ἀλλὰ δύο φύσεις οὐσιωδῶς ἡνωμένας, διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ταύτης ἀποβάλλων πᾶσαν διαιρετικὴν ἔννοιαν.

d AGATHO in VI syn. act. IV. Ἕνα δηλαδὴ, καὶ τὸν αὐτὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ ἐκ δύο, καὶ ἐν δύο οὐσίαις ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως ὑποστῆναι γινώσκομεν. Vide et seqq.

e ANTIOCH. tom. XII *Bibl. PP.* Ἕνα, καὶ μόνον υἱὸν ἐν δύο φύσεσιν, ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως ἀδιαιρέτως γνωριζόμενον.

1 Rust. t. IV *Bibl. Patr.* col. 823.— 2 Cyr. in *vita S. Eutych.* c. XII Jan. XX, t. II Bollandi.— 3 Parag. 3.— 4 In Lateran. Syn. Cons. V, t. IV Conc. Vide et Anath. VII et VIII.— 5 Tom. XI *Bibl. Patr.* 529.— 6 Chalc. Syn. act. V.

scribit : « Considerantes igitur, inquit, ut dixi, incarnationis modum, videmus naturas duas inter se convenisse unitione indissolubili inconfuse, et immutabiliter [a]. »

Alii postremo adjiciendum esse crediderunt celebre illud, ac famosum Cyrilli dictum, « post unitionem, unam esse naturam incarnatam : » ut inter alios Ephræmius Antiochenus [1], de qua Cyrilli sententias accurate postea disputabimus.

Vocularum inquisitio a theologica gravitate non aliena.

IX. Ac ne quis fortasse supervacaneam, et nimis anxiam putet hujusmodi vocularum inquisitionem, et ab instituti theologici gravitate alienam : velim in memoriam revocet, quanti res eadem illa momenti visa sit Chalcedonensibus Patribus ; et quemadmodum augustissimi illius et frequentissimi concilii exitus ac fructus, tum ob sollicitatam formulam istam pene interceptus fuerit : tum eadem ad integritatem revocata constiterit. Id qua ratione gestum sit, obiter attigimus in primo libro [2], et paulo accuratius modo declarandum est, ut eo magis vocum illarum vis et proprietas illustretur.

Post damnatum actione tertia [3], et depositum Dioscorum; in actione quarta, negotium datum est Anatolio Constantinopolitano episcopo, ut allectis sibi aliquot episcopis, fidei formulam conscriberet. Ea cum actione quinta coram omnibus recitata esset [4], Romanæ sedis legati, cum quibusdam Orientalibus, huic intercesserunt, quod cum Leonis epistola minime consentiret. Siquidem *ex duabus naturis esse Christum* erat in illa *Definitione fidei* : non autem alterum inerat, *duas post unitionem esse naturas*. Atqui horum prius Eutyches, et Dioscorus fatebantur : alterum vero, *duas esse naturas*, ambo negabant, hac de causa Flavianum Dioscorus episcopatu privaverat. Verum majori synodi parte reclamante, et infestis vocibus Romanos legatos proturbari, ac facessere jubente, tanquam Nestorio faverent; pervicit tamen horum auctoritas et constantia, cum sese discessuros alioqui minitarentur, et Romæ synodum aliam habiturum pontificem, ut Marciani imperatoris jussu, novus episcoporum delectus fieret; quibuscum legati de fidei formula statuerent. Convenerunt igitur in certum fidei decretum : quod actione quinta, et iterum sexta publice recitatum, ab universis approbatum est.

Gravis altercatio in Chalcedonensi exorta synodo.

X. In toto hoc negotio, et in tanta episcoporum contentione super voculis istis, *ex duabus*, et *in duabus naturis*; tum in utraque illa formula duo sunt observatione digna : atque illud imprimis, cur Anatolius in edenda fidei definitione illud omiserit, *in duabus naturis* priore contentus illo, *ex duabus* : et cur aut isti subinde de illis inculcandis vocibus; aut illi de prætermittendis, tam pertinaci inter se conflictu certaverint. Non enim sine causa id ambo fecisse putandi sunt. Hanc vero non difficiliter assequentur historiæ Ecclesiasticæ periti. Scient enim, inter Alexandrinam, sive Ægyptiacam Ecclesiam, et Orientalem, cujus caput Antiochia fuit, æmulationis, ac simulationis nescio quid intercessisse : maxime ex quo et Joannes Chrysostomus Constantinopolitanam ad sedem Antiochia vocatus est invito Theophilo ; tum ejusdem factione postmodum ejectus : et Nestorius Antiochenus et ipse, ad episcopatum ejusdem Constantinopolitanæ provectus urbis, Cyrillo præ cæteris annitente Alexandrino episcopo, in Ephesina synodo damnatus est.

Quæ quidem in synodo, manifesta offensionis illius indicia Joannes Antiochenus, et ei subjecti Orientales episcopi præbuerunt : qui de industria tempus extrahentes, ne damnare Nestorium cogerentur, jam perfecta re venerunt Ephesum, ac tumultuaria, et latrocinali collecta synodo, in Cyrillum, ac reliquos omnes, quorum ille concilio præerat, sententiam tulerunt. Ex quo deinceps accidit, ut etiam reddita Ecclesiæ pace, ac concordia inter partes constituta, non penitus oblitterata fuerint pristinæ illius simultatis vestigia. Quæ quidem Eutychianis temporibus iterum exarsit : quando Dioscorus Alexandrinus episcopus, in Theodoretum, et Ibam, atque alios Orientales præcipue bacchatus est, ut ex actis Chalcedonensibus constat : ex quibus apparet, Ægyptios, et Orientales perpetuo sibi invicem infestos, et infensos fuisse.

Ac tametsi catholici essent utriusque generis episcopi, recteque de fide sentientes ; neutri ut faverent hæresi Nestorii aut Eutychis ; nescio quo pacto in re ipsa dogmatis concordes, vérbis ac loquendi formulis a se mutuo

[a] Cyr. tom. V, par. II epist. Ἐννοοῦντες τοίνυν, ὡς ἔφην, τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸν τρόπον, ὁρῶμεν ὅτι δύο φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπαστον ἀσυγχύτως, καὶ ἀτρέπτως.

1 Apud Phot. cod. 228. — 2 Lib. I, cap. XIII, par. 12. — 3 Ex Conc. act. IV. et Leont. *de Sect.* act. VIII, tom. XI *Bibl. Patr.* — 4 Chalc. Syn.

dissidebant : adeo ut Orientales iis libentius uterentur, ab quibus minus abhoruisset gentilis suus Nestorius : Ægyptii vicissim iis, in quas inclinatior fuisset Dioscorus. Cum igitur Anatolius ex apocrisiario Dioscori, Constantinopolitanum ad thronum evectus esset, ut testatur Liberatus diaconus [1] : in condenda fidei definitione, *ex duabus naturis esse Christum* non gravatus est scribere : quod ipsum Dioscorus, et Eutyches usurparant : alterum vero, *in duabus naturis post unitionem*, suppressit; quod ut Nestorianis, et Orientalibus gratum; sic Alexandrinis Dioscori fautoribus invisum esse non dubitavit. Hinc altercationes illæ, conflictionesque partium, exstiterunt de concipienda fidei formula : quæ non aliter sopitæ, compressæque sunt, quam ubi Leonis Romani pontificis interjecta mentio est : in cujus epistolæ verba consentire se omnes catholici profitebantur : eamque velut στήλην τῆς ὀρθοδοξίας hoc est *orthodoxæ columnam fidei*, ac regulam sibi ex æquo præfiniebant [a].

XI. Alterum, quod in ista controversia dixi animadvertendum esse, ad formulam fidei, sive ὅρον, ac *Definitionem* ab œcumenica synodo Chalcedonensi postremo editam spectat. Nam alii codices habent ἐκ δύο φύσεων; alii ἐν δύο φύσεσι. Verba formulæ, ut in Romana editione leguntur, hic adscribam. Aiunt Patres, « Christum, Filium, Dominum, unigenitum ex duabus naturis (alias in duabus naturis) inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum [b]. » Duæ sunt in editis lectiones istius loci : quidam enim codices habent ἐκ δύο φύσεων ; alii ἐν δύο φύσεσι, quod posterius exhibet editio secunda Binii : cum tamen in Latina, versione sit, *ex duabus naturis* : ad marginem autem adscriptum sit *in duabus naturis* : At vero in Romana editione Græcolatina legitur ἐκ δύο φύσεων, cum in Latino sit *in duabus naturis*, et ad marginem, *ex duabus*. Verum Romana editio Latina conciliorum anni Christi 1585, sub Sixto pontifice, ubi quadruplex editio collecta est, in omnibus reddit *in duabus* : nisi quod tertia exhibet *in duas naturas*. Equidem non dubito, quin mendosa sit altera lectio ἐκ δύο φύσεων, *ex duabus naturis*; ac vera sit illa, quæ habet ἐν δύο φύσεσιν, *in duabus naturis*, quod certissimis argumentis efficitur.

E duobus naturis. In duobus naturis.

Germana decreti Chalcedonensis lect.

Imprimis, scriptum est in actis concilii Chalcedonensis, et a Leontio proditum est, ut paulo ante memoravi [2]. Magistratus ac principes, qui jussu imperatoris intererant concilio, audito Romanorum legatorum et Orientalium aliquot expostulatione de priore formula fidei, quam Anatolius conscripserat, quod minus accurate concepta videretur, vehementer institisse, ut ex illorum sententia aliquid ad eam adderetur, quo omnibus satisfieret : atque ut Leonis Papæ decreto, et epistolæ omni ex parte consentanea regula conderetur; quando fidem se illius amplecti crebris, et magnis acclamationibus profitebantur. « Igitur quæ in illa epistola continentur, aiebant, inserantur formulæ fidei [c]. » Ac detrectantibus, et tumultuosius agentibus Orientalibus, de imperatoris sententia rursus contendisse principes, et hac illos interrogatione pulsasse : « Dioscorus aiebat, Christum ex duabus esse naturis assentior : istud vero, duas in eo esse naturas, non admitto. Contra sanctissimus Archiepiscopus Leo duas in Christo esse naturas asserit, citra confusionem, et conversionem, ac divisionem unitas in uno Filio unigenito Salvatore nostro. Quem vos igitur amborum sequimini ? Sanctissimum Leonem, an Dioscorum [d] ? » Ad hoc acclamantibus episcopis : Se itidem credere, ut Leo crederet : statim excepere Principes : « Addite ergo ad fidei formulam, secundum judicium sanctissimi Patris nostri Leonis, duas esse naturas unitas citra conversionem, et divisionem, et confusionem, in Christo [e]. » Tum vero omnium rogatu Principes cum Anatolio, et legatis Romanis, ac pluribus aliis episcopis in Oratorium sanctæ Euphemiæ martyris

a In Defin. fidei Chalc. vocant Patres. Κοινήν τινα στήλην κατὰ τῶν κακοδοξούντων.

b Conc. Chalc. act. VI. Καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν, υἱὸν, κύριον, μονογενῆ, ἐκ δύο φύσεον (alias ἐν δύο φύσεσιν) ἀσυγχύτως, ἀχωρίστως, γνωριζόμενον.

c Chalc. Conc. act. V. Οἱ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες εἶπον. οὐκοῦν τὰ ἐν αὐτῇ ἐμφερόμενα ἐντεθῇ τῷ ὅρῳ.

d Ibid. Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι, καὶ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες εἶπον, Διόσκορος ἔλεγε· τὸ ἐκ δύο φύσεων δέχομαι· τὸ δὲ δύο οὐ δέχομαι. ὁ δὲ ἁγιώτατος ἀρχιεπίσκοπος Λέων, δύο φύσεις λέγει εἶναι ἐν τῷ Χριστῷ ἡνωμένας ἀσυγχύτως, καὶ ἀτρέπτως, καὶ ἀδιαιρέτως ἐν τῷ ἑνὶ μονογενεῖ υἱῷ τῷ σωτῆρι ἡμῶν. τίνι τοίνυν ἀκολουθεῖτε, τῷ ἁγιωτάτῳ Λέοντι, ἢ Διοσκόρῳ.

e Ibid. Πρόσθετε οὖν τῷ ὅρῳ κατὰ τὴν ψῆφον τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν Λέοντος, δύο φύσεις εἶναι ἡνωμένας ἀτρέπτως, καὶ ἀμερίστως, καὶ ἀσυγχύτως ἐν τῷ Χριστῷ.

1 Cap. XII.— 2 Parag. 9.

ingressos, alteram fidei professionem concinnasse, referunt acta : quæ e vestigio ad concilium perlata, et coram omnibus lecta, nemine dissentiente totius synodi subscriptionibus approbata est. Prior vero penitus oblitterata est[1], nec in acta relata : sed hæc sola posterior. Quis ista legens dubitet, quin hæc ipsa secunda formula, tantis clamoribus, ac studiis expetita, ac sine controversia statim utrique probata parti, ex Romanorum voto, et principum præscripto concepta fuerit, ut in ea comprehenderetur illud ἐν δύο φύσεσιν, *in duabus naturis* : nec alterum tantummodo, *ex naturis duabus* ? Puto neminem esse, qui non exitum istum controversiæ illius expectet.

XII. Deinde quinta synodus Justiniano imperatore Constantinopoli habita [2], collatione sexta, Chalcedonensis concilii formulam refert ; in eaque scriptum est, *in duabus naturis*.

Evagrius item libro primo *historiæ*, capite quarto, eamdem formulam Græce describit,et ἐν δύο φύσεσιν habet, hoc est *in duabus naturis*. Præterea complures, qui altero post concilium Chalcedonensis sæculo vixerunt, testari videntur, in ejus formula nominatim expressum fuisse ἐν δύο φύσεσιν. Anno Justiniani imperatoris labente sexto, vel septimo ineunte, Christi 532, Constantinopoli facta collatio est inter Eutychianos, sive Severianos, et catholicos oppido celebris ; in qua disputatum est de Chalcedonensi synodo. Ibi sciscitante Hypatio Ephesino episcopo, qui catholicorum causam agebat ; quid in ea synodo reprehenderent , contradicentes responderent (sic enim illic adversarii partis Severi nominantur) « Ante omnia duarum naturarum novitatem[3]. Beato enim Cyrillo, et antecessoribus ejus ex duabus naturis unam Dei Verbi incarnatam, post unitionem prædicantibus, illi, in duabus naturis, innovare præsumpserunt. »

Leontius item in libro *de Sectis*, capite octavo refert, *Hæsitantes* (pars hæc Eutychianæ sectæ fuit, de qua priore in libro dixi) crimini hoc dare synodo Chalcedonensi solitos, quod dixerit, ἐν δύο φύσεσι.

Quinetiam sanc. Euthymius monachus [4], quo annum ætatis agente septuagesimum quintum, synodus illa celebrata est,ut auctor est Cyrillus monachus in ejus vita, illud, *in duabus naturis* « decreto additum a synodo » fassus est; idque recte factum esse defendit ; ut supra meminimus.

His omnibus certissimis, evidentissimisque testimoniis prorsus evincitur, Chalcedonensem synodum in posteriore formula sancivisse *in duabus naturis*, hoc est ἐν δύο φύσεσι, non ἐκ δύο φύσεων esse Christum.

Cæterum recte hoc Evagrius observat[5], horum utrumvis sive *ex naturis* dixeris, sive *in naturis*, tantumdem valere , et ad perfectam mysterii illius professionem sufficere , si contendendi cupiditas absit, quæ majorem cogit interdum, quam ex sese res alioqui postulet, cautionem adhibere. Etenim qui ex duabus naturis ait esse Christum , *in duabus* quoque fatetur esse : et vicissim ex duabus esse dicit, qui *in duabus* affirmat. Flavianus ecce Constantinopolitanus episcopus, cum in ea fidei professione, quam Theodosio imperatori obtulit, Christum in duabus naturis post Incarnationem professus esset[a]; in synodo Constantinopolitana, in qua Eutychem condemnavit, eamdem fidem ita concepit : « Ex duabus naturis confitemur esse Christum post Incarnationem[b]. » Et vicissim Antiochus homilia CCXXX, fidei confessionem scribens, satis habuit, *in duabus naturis* Christum esse dicere, altero suppresso. « Duæ enim naturæ, ait ille, convenerunt, unitione prorsus indissolubili[c].»

a FLAV. in Conc. Chalc. Καὶ γὰρ ἐν δύο φύσεσιν ὁμολογοῦντες τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν σάρκωσιν.

b Idem act. I. Καὶ γὰρ ἐκ δύο φύσεων ὁμολογοῦμεν τὸν Χριστὸν εἶναι μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν.

c ANTIOCH. Δύο γὰρ φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπαστον.

1 Chalc. Conc. act. V.— 2 Tom. IV Conc.— 3 Tom. III Conc.— 4 Cyr. in *vita Eutychi*. cap. XII Januar. 21, tom. II, Col. 313.— 5 Evagr. l. I, c. IV fine.

CAPUT VI.

Demonstratur ex unione duarum in Christo naturarum non unam coalescere naturam, sed duas manere. 1. *Quot modis una fingi posset.* 2. *Imprimis altera extincta, unam minime superesse probatur ex Scripturis, quarum sententiæ identidem ex Patrum enarratione roborantur.* 6. *Tum ex synodorum decretis idem duarum dogma naturarum adstruitur, præsertim œcumenicis.* 7. *Item ex Græcis Patribus, qui Eutychianam hæresim antecesserunt, et eam quodam præjudicio damnarunt.*

I. Nunc propriis disciplinæ hujus argumentis adstruendum est, ex conjunctione duorum illorum, quæ in Christo convenisse scimus, non unam, et singularem prodiisse naturam. Sed ante constituendum est, quemadmodum ex duabus velut partibus, aut tanquam partibus, una possit natura coalescere: ne evagetur in incertum disputatio nostra: sed in definito aliquo rerum genere consistat.

Quot modis e duabus una res fingi possit.

Rem ex duabus unam effici tribus omnino modis intelligimus. Aut enim una pereunte, et in alteram velut absorpta, incolumis, et sola ista ipsa remanet: aut ex duabus mutatis fit aliqua tertia dissimilis ambarum: aut ex duabus salvis, et integris, tertia itidem, et diversa componitur. Primi generis exemplum habes in aquæ stilla, quæ in vini amphoram projecta, naturam mutat, et in vinum vertitur. Secundum genus in elementis apparet, ex quibus mistorum corporum substantia conflatur. Tertii denique generis exemplum inest in anima et corpore, ex quibus hominis natura constat. De hoc tertio genere postea: nunc de duobus primis agemus; quorum tractatio ad antiquiorum hæresum confutationem magis pertinet: quæ quidem alterutrius naturæ, vel ambarum etiam ἀλλοίωσιν, hoc est *mutationem*, vel, ut detrito in scholis nomine utar, *alterationem* invexerunt. Utramque Græci theologi συνουσίωσιν vocant: id est *substantiarum confusaneum coitum;* de quo postea.

II. Duplicem hanc componendarum in Christo naturarum rationem Ferrandus diaconus hac sententia complexus est[1]: «Si quis iterum unam Christi dicit esse naturam; et quamvis eum ex duabus negare non audeat, in duabus tamen substantiis confiteri veretur, aut dubitat: hic aut unius naturæ abolitionem, aut utrarumque adseverat confusionem. Nisi enim de duabus unam simul abstulerit, aut utrasque confuderit, unam quomodo prædicet, non habebit.»

Horum duorum modorum celebrior, et frequentior in usu veterum hæreticorum fuit ille, quo naturarum altera extincta, et conversa esse ponitur. Ita enim Apollinaris, et Eutychis disciputi humanam naturam totam in deitatem abiisse dicebant; velut si gutta mellis in Oceanum jaciatur, et vertatur in aquam maritimam. Hac enim similitudine usos illos esse testatur Theodoretus, ut in primo libro memini[2]. Alii longe crassiores, et hebetiores divinitatem in carnem conversam esse dixerunt. Sic ejusdem illius sectæ nonnulli communem hæresim interpretati sunt, ut illic diximus. Contra quos imprimis probandum istud est, in Christo Domino duas et distinctas naturas non fuisse tantum, quando ex iis compositus est, sed unitas etiam, et copulatas manere.

Duæ in Christo naturæ unitæ, et copulatæ permanent.

III. Ac primum auctoribus sacris libris illud asseritur; qui utramque in eo naturam significant, dum Deum et hominem esse testantur, et quæ ambarum propria sunt, eidem tribuunt: præsertim Evangelica scriptura, quam Novatianus ait «utramque substantiam in unam nativitatis Christi fœderasse concordiam[3].» Nam et Deum esse Christum pleraque testimonia persuadent, quæ a nobis allata sunt alio in loco: et hominem simul esse verum non obscure prædicant: ac suas singulis proprietates assignant, ut inter alios Gelasius[4] notat in libro *contra Eutychem, et Nestorium*[5].

Probatur e Scripturis.

«Certum namque est (ait Albinus Flaccus libro primo *contra Felicem Urgelitanum*) Dominum Jesum Christum secundum catholicam fidem, et præconia Scripturarum, duas habere nativitates: unam de Patre sine tempore; alteram de matre sine virili conjunctione: et harum duarum nativitatum proprias habere naturas; Dei scilicet, qua de Patre natus; et hominis, qua est de matre progenitus: unus idemque Deus; unus idemque homo; unus

1 Tom. III *Bibl.* epist. *ad Sev.*— 2 Vide lib. I, cap. XIV, paragr. 7.— 3 Lib. *de Trinitate* cap. XIII.— 4 Gelas. tom. IV *Bibl.*— 5 Qui sub nomine Paul. Aquil editus est t. IV *Bibl. Patr.* par. II, col. 6.

idemque filius Jesus Christus. Gemina enim nativitas geminam uni Christo dedit naturam. Qui Deus est de Patre, idem Deus homo est de matre. » Validissimum huic asseverandæ professioni catholicæ firmamentum Joannes initio Evangelii suppeditat. Ubi postquam æternum cum Patre Verbum, et eumdem Deum esse docuit, ac per ipsum omnia esse facta; deinceps idem illud Verbum carnem esse factum asserit, et subinde hominem inter homines versatum esse; ac demum humanæ vitæ labores, cruciatus denique, ac mortem ipsam tolerasse scribit.

Hujus argumenti vim, recte ex filo, et contextu narrationis Novatianus expendit: « Verbum, inquit[1], hoc illud est quod in sua venit, et sui eum non receperunt. Mundus enim per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. Verbum autem hoc erat in principio apud Deum, et Deus erat Verbum. Quis igitur dubitet, cum in extrema parte dicitur, Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, Christum, cujus est nativitas, et quia caro factus est, esse hominem: et quia Verbum Dei, Deum incunctanter edicere esse. »

Epiphanius quoque in hæresi Dimœritarum, sive Apollinaristarum[2], observat, Evangelistam primo loco Verbum posuisse, deinde mentionem fecisse carnis, ut ostenderet primum e cœlo descendisse Verbum, ac sibi carnem e Mariæ Virginis utero formasse. Non enim suspicari quispiam nisi insanus potest, *carnem*, sive humanam naturam *in principio*, hoc est ab æterno, et *apud Deum* exstitisse, aut *omnia fecisse;* ut animadvertit Theodoretus[3]. Quare necesse est naturarum in illo loco differentiam agnoscere. Vide et Fulgentium in primo *ad Trasimundum*, cap. XVI.

IV. Rursus, ut ibidem Theodoretus disputat, eumdem illum, quem Joannes *Verbum carnem factum* asserit, Matthæus et Lucas ab Abrahamo et Davide, aliisque patriarchis oriundum esse testantur. Quod cum Joannis superioribus illis minime cohæret, nec verum potest utrumque esse, si una tantummodo natura sit Christi.

Item alio in loco, « quem verum hominem novit Joannes (Fulgentii verba sunt[4]) audiens cum dicentem, *Quæritis, me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum*[5]; eumdem verum Deum monstrat, dicens, *Hic est verus Deus, et vita æterna*[6]. » Quinetiam in exordio epistolæ suæ idem Evangelista naturas in Christo duas manifeste distinguit, dum sic loquitur: *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ: et vita manifesta est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis.* Hic perspicua est Dei et hominis in eodem Christo significatio: « Quis est enim qui manibus tractet Verbum, ait Augustinus[7], nisi quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis?* » Et allusit, ut plerique veterum interpretati sunt, auctore Didymo[8], ad id, quod Christus fecisse narratur statim post resurrectionem, ut manus, et pedes videndos, palpandosque præberet Apostolis. *Videte manus meas*, inquit[9], *et pedes, quia ego ipse sum; palpate, et videte, quia spiritus carnem, et ossa non habet, sicut me videtis habere.*

V. Ad hæc in epistola *ad Romanos*, Apostolus duplicem ejusdem filii Dei naturam indicat ita scribens: *De filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem: qui prædestinatus est filius Dei in virtute*[10]. Ubi filium Dei, « unigenitum, et proprium, factum esse ex semine David, » nihil aliud est, quam quod Joannes dixit, *Verbum carnem esse factum*. Vide quæ de loco illo Apostoli scripsimus in tertio libro *de Trinitate*[11].

Præclarum quoque testimonium illud est in eadem epistola; cum de Judaici populi prærogativa loquens, *quorum patres*, inquit[12], *et ex quibus est Christus secundum carnem: qui est super omnia benedictus Deus in sæcula, Amen:* quomodo legit antiquissimus scriptor Irenæus libro tertio, capite XVIII.

Et in epistola *ad Philippenses*: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo*[13]. Ibi formam pro natura perspicuum est sumi: « Ergo quia forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus, utrumque homo, sed utrumque Deus propter accipientem Deum: utrumque autem homo, propter acceptum hominem, » ait Augustinus ab Albino Flacco citatus in libro primo *contra Felicem*[14]: qui vulgo Paulinus inscribitur. Poterant e Scripturis plura ejusdemmodi testimonia proferri, sed non est necesse: præsertim cum alibi haud pauca memorata sint[15], cum ex professo

1 Cap. XIII.— 2 Hær. LXXVII, § 29.— 3 Dial. II.— 4 Fulgent. I *ad Trasim.* cap. XVI.— 5 *Joan.* VIII, 40.— 6 I *Joan.* V, 20.— 7 Aug. tract. I in ep. *Joan.* t. IX.— 8 In ep. eamd. tom. IX *Bibl. Patr.*— 9 *Luc.* XXIV.— 10 *Rom.* I, 4.— 11 Cap. III, § 9 et 10.— 12 *Rom.* IX, 5.— 13 *Phil.* II, 6.— 14 Tom. IV *Bibl. Patr.* par. II. col. 6.— 15 Lib. II et III *de Trin.*

Deum esse Christum (quem hominem utique fatebantur) adversus varias hæreses, ex iisdem Scripturis ostendimus.

Idem probatur decretis conciliorum

VI. Proximo ab Scripturis auctoritatis gradu censentur Ecclesiasticæ synodi, maxime generales. Quæ et ipsæ duplici in Christo naturæ suffragantur. Imprimis Nicæni concilii symbolum, postquam divinitatem asseveravit Filii, statuens hunc « natum ex Patre, unigenitum, hoc est de substantia Patris, Deum ex Deo, lumen ex lumine, Deum verum de Deo vero, natum non factum, unius substantiæ cum Patre: per quem omnia facta sunt, quæ in cœlo, et in terra [a]: » (ut Hilarius Latine reddidit [1]) mox de suscepta hominis natura ista subjicit: « Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, et homo factus est; passus est. » Cujus vim professionis, ac pondus exprimit Cyrillus Alexandrinus in libro *de Symbolo* [2], et in epistola quarta, quæ est *ad Nestorium*; nec non *in Defensione capituli primi contra Orientales*. « Prius, inquit Vigilius [3], unius substantiæ vocabulum posuerunt; quod pertinet ad illam Verbi naturam, de qua quæstio vertebatur, et postea incarnatum dixerunt: quod pertinet ad carnis ejus naturam, de qua nihil fuerat mutilatum. » Consentit huic Constantinopolitana prima synodus, quæ paucis mutatis eadem verba in symbolo suo repetiit.

Ephesina vero symbolum aliud [4], quam quod Nicææ fuerat editum, neque facere se professa est; et fieri deinceps vetuit. Tum Flavianus in epistola *ad Leonem* ex actis ejusdem synodi et epistola *ad Nestorium*, quæ inter ea relata est, hæc verba refert, quæ sunt ex epistola Cyrilli *ad Nestorium* secunda: « Quia diversæ quidem ad unitatem veram concurrere naturæ: unus autem ex ambobus Christus Dei filius; non tanquam naturarum differentia sit perempta propter unitatem: sed potius effecerit nobis unum Dominum Jesum Christum divinitatis, et humanitatis per ineffabilem, et intelligibilem ad unitatem concursionem [b]. » Ibi ex Cyrilli Græcis legendum, *divinitas, et humanitas*: quæ effecisse dicuntur unum Dominum Jesum Christum.

Idem sensus est Chalcedonensis synodi; quæ ex instituto naturas duas professa est adversus Eutychis hæresim; et superioribus probatis synodis [5], earumque symbolis, expressius aliquid adjecit de earumdem naturarum discrimine [c].

Non aliud de quinta, contra tria capitula celebrata; deque sexta adversus Monotheletas judicium est ac de cæteris omnibus, quæ deinceps habitæ sunt, sive generales, sive per provincias, et nationes coactæ. Nam omnes superiorum œcumenicarum decretis subscripserunt. Ac nos primo in libro, in singulis fere adversus Incarnationem hæresibus recensendis, catholicas synodos memoravimus, ab quibus illæ damnatæ sunt. Quæ totidem sunt Ecclesiæ Christi decreta, quibus catholicæ fidei de duabus in Christo manentibus naturis dogma comprobatur: ut appellare singulas hoc loco nihil necesse sit.

Item e Sanctis Patribus Græcis.

VII. Tertium genus theologicæ rationis est, antiquorum auctoritas Patrum; qua si uti, quantum licet, hic velim, non infinita solum, sed fastidii quoque plena futura sit hæc nostra disputatio. Juvat tamen commemorare nonnullos, delectu eorum habito; quorum auctoritas vel propter antiquitatis canitiem quamdam, plus habet dignitatis: vel quod ab hæreticis ipsis, contra quos agitur, suscepti sunt, ad illos revincendos utilius adhibetur.

Clemens Romanus

Omnium, qui quidem exstant, scriptorum post canonicos antiquissimus Clemens Romanus pontifex, divinam, et humanam in Christo naturam haud obscure prodidit. Nam et Deum his verbis designat, quæ in tomo secundo *de Trinitate* descripsimus [6]; ubi et

a Nic. symb. Καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, τὸν μονογενῆ· τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ· θεὸν ἐκ Θεοῦ· φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ. γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα· ὁμοούσιον τῷ πατρί. δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, etc.

b Cyr. in epist. quæ est *in Eph. Syn.* Καὶ ὅτι διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἑνότητα τὴν ἀληθινὴν συναχθεῖσαι φύσεις· εἷς δὲ ἐξ ἀμφοτέρων Χριστὸς, καὶ υἱὸς. οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν. ἀποτελεσασῶν δὲ μᾶλλον ἡμῖν τὸν ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ υἱὸν, θεότητός τε, καὶ ἀνθρωπότητος, διὰ τῆς ἀφράστου, καὶ ἀποῤῥήτου πρὸς ἑνότητα συνδρομῆς.

c Chalced. syn. Καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν, υἱὸν, κύριον μονογενῆ, ἐκ δύο φύσεων ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως γνωριζόμενον· οὐδαμοῦ τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν, σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον, καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης, etc.

1 Lib. *de Syn.*—2 Tom. V, parte. II.— 3 Lib. V *contra Eutych.* tom. IV *Bibl. Patr.* 520.— 4 Ephes. Conc. parte II, act. vi.— 5 Vide Defin. Syn. act. v.— 6 In Prol. c. ii.

Jesum Christum nominat « sceptrum majestatis divinæ[1] : » et quæ ab Apostolo de eo prædicatur[2], ut sit « splendor majestatis *Dei*, et tanto major Angelis, quanto excellentius nomen hæreditavit, » ad eumdem accommodat : et trium personarum secundam illum numerat. Tum ex Isaia[3] hominem fuisse docet[4], atque hunc dejectum, et humilem, ac laborum, et plagarum patientem : qui propter peccata nostra mortem obierit : « Sanguinem, ait, suum pro nobis Christus Dominus noster dedit, ex voluntate Dei, et carnem pro carne nostra : et animam pro animabus nostris[a]. »

Ignatio mart. VIII. Post hunc merito recensendus est Ignatius martyr : cujus ex epistolis quædam ab antiquis laudata testimonia in Prolegomenis librorum *de Trinitate* posui : quæ naturam utramque post unitionem, perspicue demonstrant. Harum epistolarum apographum ex luculentissima Bibliotheca Magni Ducis Etruriæ descriptum ab eruditissimo Juvene Isaaco Vossio Gerardi Filio nuper accepimus, multum ab editis hactenus diversum : in quo omnia fere, quæ ab antiquis Patribus ex Ignatio loca citantur, totidem verbis invenimus : cum in cusis partim non exstent, partim mirum quantum evarient. Ex illis locis, unus est ad duarum in Christo naturarum fidem eximius[5], ab Athanasio, Theodoreto, et Gelasio ad idem, ac nos modo facimus, institutum allatus. Quem, ut apud Athanasium legitur, hic adscribam ex Gelasii interpretatione[6] : « Unus medicus est, carnalis, et spiritualis, factus, et non factus : in homine Deus ; in morte vita æterna ; ex Maria, et ex Deo : primum passibilis, et tunc impassibilis, Dominus noster Jesus Christus[b]. »

Apud Theodoretum[7], itidem ut in Florentino, scriptum est : γενητὸς ἐξ ἀγενήτου, *factus ex non facto* ; vel, ut Latini Patres reddere consueverunt, *genitus ex ingenito*. Quod eo sensu potest accipi, ut filius Dei *ex non facto*, *factus* esse voluerit ; id est *homo ex Deo*. Nisi quis forte suspicetur, ab aliquo commutatum olim istum esse locum ; qui cum animadverteret, Ἀγενήτου vocabulum proprie attribui Patri[8], et in eo personalem ejus proprietatem ab antiquis collocari, veritus sit, ne Sabelliani, et Patripassiani, unam Patris et filii personam inde colligerent : ideoque rescripserit, filium esse γενητὸν ex ἀγενήτῳ Patre. Utut res habuerit, evidens est, duas ex illis utcumque conceptis verbis Christi naturas effici. In vulgatis porro longe diversa est lectio. Præter hunc locum, alia sunt in Ignatii epistolis pleraque non minus expressa[9]. Nam crebro de hoc argumento disputat adversus hæreses, quæ veram Christi Incarnationem jam tum illis temporibus impugnare cœperant.

Ingeniti.

Genitum ex ingenito.

Ex hac omni copia unum haud amplius adtexam, in paucis memorabile Ignatii ejusdem testimonium ex epistola *ad Smyrnæos*, quod ab Eusebio[10], et Theodoreto citatum[11], totidem atque apud illos exstat, verbis in Florentino legimus : « Ego vero, inquit, et post resurrectionem in carne ipsum novi, et credo ipsum essse. Et quando ad Petrum, et qui cum eo erant, venit, dixit eis : Accipite, attrectate me, et videte, non me esse dæmonium incorporeum : ac statim ipsum tetigerunt, et crediderunt[c]. » Quo ex loco vere illud ab Joanne significari colligitur, quod supra memoravi[12] ; non solum Thomam, sed etiam reliquos Apostolos Christi Domini palpasse corpus ; de quo Didymus in commentario ad Joannis epistolam dubitabat.

IX. Justinus martyr *in Apologetico* secundo : « Jesum Christum ait esse Verbum formatum, et hominem factum[d]. » Et postea : « Princeps autem virtus post Patrem omnium, et dominum, ac filius, est Verbum : quod quemadmodum incarnatum homo factum sit, dicemus postea[e]. » Mox vero declarat, quomodo « Verbum illud, qui et primogenitus est Dei filius, in Virginem subiens, et eam obum- *Justino mart.*

a Clem. in ep. I *ad Cor.* Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Χριστὸς ὁ κύριος ἡμῶν, ἐν θελήματι Θεοῦ καὶ τὴν σάρκα ὑπὲρ τῆς σαρκὸς ἡμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

b Athan. lib. *de Syn.* Ἰγνάτιος οὖν ὁ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους ἐν Ἀντιοχείᾳ κατασταθεὶς ἐπίσκοπος, καὶ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ γενόμενος, γράφων περὶ τοῦ κυρίου, εἴρηκεν· εἷς ἰατρός ἐστι σαρκικὸς, καὶ πνευματικὸς, γενητὸς καὶ ἀγένητος, ἐν ἀνθρώπῳ θεὸς, ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινὴ, καὶ ἐκ Μαρίας, καὶ ἐκ Θεοῦ. Addit Theodoret. Πρῶτον παθητὸς, καὶ τότε ἀπαθὴς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ κύριος ἡμῶν.

c Ign. *ad Smyr.* sub init. Ἐγὼ δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν οἶδα, καὶ πιστεύω ὄντα καὶ ὅτε πρὸς τοὺς περὶ Πέτρον ἦλθεν, ἔφη αὐτοῖς. λαβέτε, ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε ὅτι οὐκ εἰμὶ δαιμόνιον ἀσώματον, καὶ εὐθὺς αὐτοῦ ἥψαντο, καὶ ἐπίστευσαν.

d Just. Ὑπ' αὐτοῦ τοῦ λόγου μορφωθέντος, κα ἀνθρώπου γενομένου, καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ κληθέντος.

e Ibid. Ἡ δὲ πρώτη δύναμις μετὰ τὸν πατέρα πάν-

1 In ep. I *ad Cor.*— 2 Ibid.— 3 *Isa.* LIII.— 4 Ibidem.— 5 Ignat. in epist. *ad Ephes.*— 6 Gelas. tom. IV *Bibl.* 422.— 7 Dial. I.— 8 Vide l. V *de Trin.* nostr. c. I et seq.— 9 Vide Gelas. et Th.— 10 Lib. III *Hist.* c. XXXVI.— 11 Dial. II.— 12 § 4.

brans, non per concubitum, sed per virtutem, prægnantem eam reddiderit[a].» Tum de illius cruciatu, et morte fuse disserit. Ac demum Jesum Christum, qui est Verbum Dei, ejusque filius, sæpe veteribus sub diversis apparuisse formis ait : « Tandem vero Dei voluntate, pro humano genere hominem factum, perpeti omnia sustinuisse, quibuscumque, procurantibus dæmonibus, stulti illum affecere Judæi[b]. »

Sic in *Dialogo cum Tryphone*, multa de Christi divinitate, deque suscepta hominis ab illo natura, et de perpersionibus ejusdem, ac morte disputat. Quorum summam Thryphon ita colligit : « Nam quod tu asseris ante secula Deum hunc esse Christum, ac deinde nasci factum hominem voluisse, nec hominem esse ab homine propagatum ; non solum præter fidem mihi videtur esse, sed etiam stultum[c]. » Quod deinceps Justinus constanter tuetur. Plerique ex libro *de Expositione fidei*, ejusdem scriptoris testimonia corrogant : sed non est opus illud Justini. Ita Leontius libro primo *contra Nestorium et Eutychem*[1], et Theorianus in *Legatione*[2].

Irenæo. X. Irenæus Lugdunensis episcopus, et martyr toto fere in opere duas in Christo naturas agnoscit, ex quibus divinam adstruunt illa loca, quæ, ut institutum ferebat, alibi protulimus[3]. Utramque vero commendant alia quamplurima, e quibus pauca nunc attingam.

In libro tertio cap. XVIII, contra hæreticos disputans, qui specie sola, hoc est *putative*, ut Latine reddit interpres, apparuisse volebant Christum. « Joannes, inquit, unum et eumdem novit Verbum Dei, et hunc esse unigenitum, et hunc incarnatum esse pro salute nostra Jesum Christum Dominum nostrum. » Ac deinceps toto capite, ex Evangelistis, et Apostolo, hoc ipsum studiose, pluribusque confirmat.

Et in capite XXI refellit eos, qui ab Josepho genitum illum esse dicebant : « Fraudantes hominem ab ea ascensione, quæ est ad Dominum ; et ingrati existentes Verbo Dei, quod incarnatum est propter ipsos. Propter hoc enim Verbum Dei homo ; et qui Filius Dei est, filius hominis factus est, commixtus Verbo Dei, ut adoptionem percipiens fiat filius Dei[d]. »

Item alibi[e] : « Cum igitur spiritus præfinitæ œconomiæ gratia descenderit, et filius Dei unigenitus, qui et Verbum Patris est, veniente plenitudine temporis, incarnatus sit in homine, et omnem humanam administrationem expleverit Dominus noster Jesus, » etc. Ad hæc in libro V, cap. XIV. « Si enim non haberet caro salvari, inquit, nequaquam Verbum Dei caro factum esset : Et si non haberet sanguis justorum inquiri, nequaquam sanguinem habuisset Dominus. »

XI. Origenes in secundo *contra Celsum*, docet, « Primogenitum omnis creaturæ, quem et αὐτολόγον, id est, *ipsum Verbum*, et Dei filium vocat, assumpsisse corpus, et animam hominis[f]. » Et in libro septimo manifeste Verbum et hominen Christum fuisse dicit, et qua hominem, esse mortuum. Origene.

Rursus homilia quadam[4] : « Ipse corpore dormiebat, deitate vero concitabat, et conturbabat mare ; et iterum complacabat. » Et homilia I *in Ezechielem* : « Respondeant mihi hæretici, qui nativitatem illius ut phantasma eludunt, quare Christus filius hominis appel-

των, καὶ δεσπότην θεὸν, καὶ υἱὸς, ὁ λόγος ἐστὶν· ὃς τίνα τρόπον σαρκοποιηθεὶς ἄνθρωπος γέγονεν, ἐν τοῖς ἑξῆς ἐροῦμεν.

a JUST. Τὸν λόγον, ὅς καὶ πρωτότοκος τῷ θεῷ ἐστι, etc. Καὶ τοῦτο (nempe πνεῦμα, quem et λόγον vocari ait) ἐλθὸν ἐπὶ τὴν παρθένον, καὶ ἐπισκιάσαν οὐ διὰ συνουσίας, ἀλλὰ διὰ δυνάμεως, ἐγκύμονα κατέστησε.

b Ibid. Νῦν δὲ διὰ θελήματος θεοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπείου γένους ἄνθρωπος γενόμενος ὑπέμεινε καὶ παθεῖν ὅσα αὐτὸν ἐνήργησαν οἱ δαίμονες διατεθῆναι ὑπὸ τῶν ἀνοήτων Ἰουδαίων.

c Ibid. Τὸ γὰρ λέγειν σε προϋπάρχειν θεὸν ὄντα πρὸ αἰώνων τοῦτον τὸν Χριστὸν, εἶτα καὶ γεννηθῆναι ἄνθρωπον γενόμενον ὑπομεῖναι, καὶ ὅτι οὐκ ἄνθριυπος ἐξ ἀνθρώπου, οὐ μόνον παράδοξον δοκεῖ μοι εἶναι, ἀλλὰ καὶ μωρόν. Vide et pag. seqq.

d THEODORETUS dial. I. Καὶ ἀποστεροῦντας τὸν ἄνθρωπον τῆς εἰς θεὸν ἀνόδου, καὶ ἀχαριστοῦντας τῷ ὑπὲρ αὐτῶν σαρκωθέντι λόγῳ τοῦ θεοῦ. Εἰς τοῦτο γὰρ ὁ λόγος ἄνθρωπος, ἵνα ὁ ἄνθρωπος χωρήσας τὸν λόγον, καὶ τὴν υἱωθεσίαν λαβὼν, υἱὸς γένηται θεοῦ.

e Id. Iren. lib. III, cap. XIX apud Theod. dial. I. Τοῦ πνεύματος οὖν κατελθόντος διὰ τὴν προωρισμένην οἰκονομίαν, καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ μονογενοῦς, ὃς καὶ λόγος ἐστὶ τοῦ πατρὸς, ἐλθόντος τοῦ πληρώματος τοῦ χρόνου, σαρκωθέντος ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ πᾶσαν τὴν κατ' ἄνθρωπον οἰκονομίαν ἐκπληρώσαντος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ. Plura apud Theodoret. vide dial. I.

f Orig. II *cont. Cel.* Ὁ πάσης κτίσεως πρωτότοκος ἀνειληφὼς σῶμα, καὶ ψυχὴν ἀνθρωπίνην.

1 Tom. IV *Bibl. Patr.* par, II, col. 973.— 2 The. t. II *Bibl.*— 3 In Præf· t. II *de Trin.* cap. II, § 2 et lib. III, cap. XI, § 14.— 4 Hom. VI *in Diver*.

latur. Ego affirmo filium hominis ipsum fuisse. Nam qui passiones assumpsit humanas, necesse est ut ante passionem susceperit nativitatem. » Vide eumdem in tractatibus *ad Joannem*, et epistolam *ad Romanos*, et in secundo *Periarchon* capite VI, quod totum est de incarnatione Christi. Dionysius Alexandrinus, in epistola synodica, quam ad Paulum Samosatenum scripsit, et in responsione ad quæstiones illius, totus in eo argumento versatur, ut naturas duas approbet : ubi inter alia, sic in epistola scribit : « Nam Christus non solo nomine, sed ex rei veritate ante sæcula Verbum existens, Christus Dominus Jesus. Ipse enim factus est homo, qui incarnatus est ex Maria [a]. »

Dionysio Alex.

Item : « Deus, inquit, apparuit in carne, factus ex muliere ; qui ex Deo Patre natus est ex utero ante Luciferum, tamquam ex corde verbum, editum ex Patre, et simplex, atque impartibile Verbum caro factum est [b]. » Ac mox, eumdem esse dicit *sanctificantem*, nec duos esse, alterum hominem, alterum Deum.

Sic Antiochena synodus, quæ Pauli Samosateni confutavit hæresim, in epistola ad eum scripta, profitetur Dei filium, et Verbum, qui « ante sæcula est, non præscientia, sed substantia, et hypostasi Deum, Deique filium[c], » etc. « a Patre de cœlo missum, et Incarnatum, hominem esse factum. Idcirco corpus ex Maria natum, cum totam divinitatis plenitudinem cepisset, corporaliter divinitati, sine conversione, unitum est, et deificatum [d]. »

XII. Clemens Alexandrinus, qui nescio quo modo mihi exciderat, eumdem esse Deum et hominem, Christum luculenter affirmat. De illius divinitate præclara sunt ea testimonia, quæ in primo *de Trinitate* reddidimus[1]. Hanc eamdem cum humana natura in uno revera conjunctam adstruunt quæ in primo *Pædagogici*, capite secundo scribit : « ubi Deus in hominis specie vocatur, intactus, paternæ voluntatis minister, verbum Deus, qui est in Patre, et a dextris Patris, et cum illa specie Deus [e] ? » Item in capite tertio, cœlestem illum Pædagogum ait, « prodesse mortalibus tanquam hominem, et tanquam Deum : quippe peccata indulgentem, qua Deus est : ut autem est homo, pædagogi more ad non peccandum, instituentem [f]. » Idem præterea Christum alibi dicit humano ore locutum [g], et humana assumpta carne, docuisse homines. Ac vero corpore, non apparente solum, fuisse præditum, asserit in sexto *Stromateon*, et quidem deformi[2], ac vili : quod etsi minime congruit, valet tamen ad fidem veræ carnis ab illo scriptore agnitæ, et utriusque naturæ.

Clemente Alexandrino

XIII. Hippolytus episcopus et martyr Clementis æqualis, certe pervetus idem dogma multis, ac præclaris illustravit sententiis, quas Theodoretus, Gelasius, et Leontius referunt ; ex quibus unam alteramve, dicis causa, repræsentamus. In oratione quadam *de talentorum distributione*, hæreticos illos refellit, qui merum hominem fuisse Christum asserentes, divinitatem ei detrahebant, aut e contrario solam divinam tribuentes, humanam naturam adimebant : « adeo ut ficta specie, ac velut spectro illusisse contuentium oculis illum dicerent [h]. » Ambas igitur, veras et exstantes reipsa naturas in Christo confessus est Hippolytus.

Hippolyto mart.

Qui et alio in loco sic illud idem explicat, ex Gelasii interpretatione : « Hic procedens in mundum, Deus et homo apparuit. Et homi-

a Dion. *ad Samos.* tom. II. Ὁ γὰρ Χριστὸς οὐκ ὀνόματι μόνῳ, ἀλλ' ἀληθείᾳ πρὸ αἰώνων ὢν λόγος, Χριστὸς κύριος Ἰησοῦς. αὐτὸς γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ σαρκωθεὶς ἐκ Μαρίας.

b Ibid. Θεὸς γὰρ ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, γενόμενος ἐκ γυναικὸς, ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς γεννηθεὶς ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου, ὡς ἀπὸ καρδίας λόγος τικτόμενος ἐκ πατρὸς, καὶ ὁ ἁπλοῦς, καὶ ἀμερὴς, γέγονε σὰρξ ὁ λόγος.

c Antioch. syn. tom. II *Bib. PP.* Πρὸ αἰώνων ὄντα, οὐ προγνώσει, ἀλλ' οὐσίᾳ, καὶ ὑποστάσει θεὸν, θεοῦ υἱὸν, etc.

d Ibid. Ὑπὸ δὲ τοῦ πατρὸς ἀποσταλέντα ἐξ οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐνηνθρωπηκέναι. διόπερ καὶ τὸ ἐκ τῆς παρθένου σῶμα χωρῆσαν πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, σωματικῶς τῇ θεότητι ἀτρέπτως ἥνωται, καὶ τεθεοποίηται.

e Clem. I *Pæd.* cap. II. Θεὸς ἐν ἀνθρώπου σχήματι ἄχραντος, πατρικῷ θελήματι διάκονος, λόγος, θεὸς, ὁ ἐν τῷ πατρὶ, ὁ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, σὺν καὶ τῷ σχήματι θεός.

f Id. cap. III. Πάντα ὀνίνησι ὁ κύριος, καὶ πάντα ὠφελεῖ, καὶ ὡς ἄνθρωπος, καὶ ὡς θεός· τὰ μὲν ἁμαρτήματα ὡς θεὸς ἀφεὶς, εἰς δὲ τὸ μὴ ἐξαμαρτάνειν παιδαγωγῶν ὡς ἄνθρωπος.

g *Strom.* VI. Κύριός ἐστιν διὰ στόματος ἀνθρωπίνου κύριος ἐνεργῶν. ταύτῃ καὶ σάρκα ἀνείληφεν.

h Hippol. apud Theodoret. dial. II. Καὶ γὰρ κἀκεῖνοι, ἤτοι ψιλὸν ἄνθρωπον ὁμολογοῦσι πεφηνέναι τὸν Χριστὸν εἰς τὸν βίον, τῆς θεότητος αὐτοῦ τὸ τάλαντον ἀρνούμενοι· ἤτοι τὸν θεὸν ὁμολογοῦντες, ἀναίνονται πάλιν τὸν ἄνθρωπον, πεφαντασιωκέναι διδάσκοντες τὰς ὄψεις αὐτῶν τῶν θεωμένων, ὡς ἄνθρωπον, οὐ φορέσαντα ἄνθρωπον, ἀλλὰ δόκησιν φασματώδη μᾶλλον γεγονέναι.

Cap. IV.— 2 Ped. l. III, c. I et VI Str.

nem quidem eum (ejus) facile est intelligere, cum esurit, et fatigatur, etc. Divinitatem vero ejus videre rursus clarum est, quando laudatur ab Angelis[a] » (adoratur) etc. Cætera loca apud Theodoretum legi possunt ; et alios, quos nominavi, duos.

In fragmentis libri *contra Beronem, et Helicem*, quæ Græce, Latineque edita sunt ab R. P. Sirmondo, in *Collectaneis* Anastasii, eximia sunt, et apertissima Hippolyti testimonia de

Petro Alex. duabus naturis in Christo. Petrus Alexandrinus episcopus, et martyr, ab Leontio laudatus [1] : « Hæc et his similia, et signa omnia, quæ fecit, inquit, et virtutes demonstrant, esse eum Deum factum hominem, utraque itaque demonstrantur, et quod erat Deus natura, et quod fuit homo natura. »

Cyriaco. Cyriacus episcopus Paphi, unus ex Nicænæ synodi Patribus, apud eumdem Leontium, « perfectum in ambabus substantiis Christum vocat, consubstantialem Deo, et Patri, consubstantialem virgini, et matri : sine matre supra ex patre : sine patre infra ex matre. »

Athanasio. XIV. Jam Athanasius innumeris in locis, et integris adeo libris, naturarum discrimen in Christo tenuit. Ut in epistola *ad Epictetum*, quam adversus Apollinaris dogma tunc primum vulgari cœptum elucubravit. Ibi inter alia, « Potuitne Christianis ab hominibus, inquit, in dubium vocari, utrumnam Dominus noster ex Maria editus, substantia, et natura Dei filius sit ; at secundum carnem, ex semine Davidis, carne vero sanctæ Mariæ susceptus [b] ? » Et in libro quinto *contra Arianos* : « Quomodo, inquit, Christus appellabitur homo merus ? At idem Verbo copulatus merito Christus vocabitur, et Dei filius [c]. » Rursus initio libri secundi *contra Apollinarem*, quo titulo citatur actione octava synodi sextæ, vulgo autem, *de salutari adventu*, inscribitur : « Qui dominum nostrum Jesum Christum, ait, non ex Deo et homine unum esse confitentur ; sicut scriptum est in Evangelio ; *qui fuit Adam*, *qui fuit Dei* [2], dicant nobis, quid de Deo illo sentiant, qui in forma Dei existens, servi formam accepit[d]. »

Eustathio Antiocheno. Eustathius Antiochenus ab Gelasio Papa citatus, in libro *contra Arianos*, « Si enim in Christo, ait, plenitudo divinitatis inhabitat, primum quidem aliud est quod inhabitatur. Si autem naturæ differunt ab alterutris, neque mortis passionem, neque cibi appetitum, neque poculorum desiderium, etc. non aliam quamlibet mutationem plenitudini divinitatis coexistere fas est. » Idem in oratione ad illa verba, *Dominus creavit me*, etc. postquam docuit, Verbum nullum habuisse initium, nec ipsum ex muliere factum : « Est, inquit, natura sua Deus sibi sufficiens, infinitus, incomprehensus : ex muliere vero factus est homo, qui in utero virginali Spiritu sancto compactus est[e]. »

Eusebio Cæsariensi. XV. Eusebius Cæsariensis in primo *Ecclesiasticæ historiæ* libro, et in toto opere, quod *de Evangelica demonstratione* inscripsit, naturarum duarum frequenter meminit. In priori opere, « duobus modis ait considerari Christum, et ex iis, quæ insunt ipsi, alterum, corporis capiti esse simile, quatenus cogitatur Deus ; alterum, cum pedibus conferri, quatenus hominem, cujusmodi nos sumus, et similibus affectionibus præditum, pro nostra salute subiit[f] : » quod deinceps latius edisserit. Posterioris vero totius operis scopus est ; demonstrare, Christum Deum esse pariter et hominem.

Epiphanio. Epiphanius porro ejusdemmodi refertus est sententiis. Ut cum in libro primo *de Incar-*

a Hipp. *in Ps.* II apud Theod. ibid. et Gel. tom. IV *Bib.* Οὗτος ὁ προελθὼν εἰς τὸν κόσμον θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐφανερώθη. καὶ τὸν μὲν ἄνθρωπον αὐτοῦ εὐκόλως ἐστὶ νοεῖν ὅτε πεινᾷ, καὶ κοπιᾷ, etc. Τὸ δὲ θεϊκὸν αὐτοῦ πάλιν φανερῶς ἐστιν ἰδεῖν, ὅτε ὑπ' Ἀγγέλων προσκυνεῖται.

b Ath. *ad Epict.* Πῶς δὲ καὶ ἀμφιβάλλειν ἐτόλμησαν οἱ λεγόμενοι Χριστιανοὶ, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας προελθὼν κύριος, υἱὸς μὲν τῇ οὐσίᾳ, καὶ τῇ φύσει τοῦ θεοῦ ἐστι. τὸ δὲ κατὰ σάρκα ἐκ σπερμάτος ἐστι Δαβὶδ, σαρκὸς δὲ τῆς ἁγίας Μαρίας ;

c Athan. *cont. Ar.* lib. V. Πῶς δὲ κληθείη Χριστὸς ψιλὸς ἄνθρωπος ; ἡνωμένος δὲ τῷ λόγῳ εἰκότως χρηματίζοι Χριστὸς καὶ υἱὸς θεοῦ ;

d Ath. *de Salut. adv.* Οἱ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μὴ ἐκ θεοῦ, καὶ ἀνθρώπου ἕνα ὁμολογοῦντες, ὡς γέγραπται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, τοῦ Ἀδὰμ, τοῦ θεοῦ, λεγέτωσαν πῶς τὸν ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχοντα θεὸν, καὶ λαβόντα δούλου μορφὴν ὑπειλήφασιν.

e Eust. a Theodoret. cit. dial. I. Οὐκ ἄρα γέγονεν ἐκ γυναικὸς ὁ ὢν, καὶ τοῖς γεννητοῖς ἅπασιν αἴτιος ὤν. ἀλλ' ἔστι τὴν φύσιν θεὸς αὐτάρκης, ἄπειρος, ἀπερινόητος· ἐκ γυναικὸς δὲ γέγονεν ἄνθρωπος, ὁ ἐν τῇ παρθενικῇ μήτρᾳ πνεύματι παγεὶς ἁγίῳ.

f Euseb. I *Histor.* cap. I. Διττοῦ δὲ ὄντος τοῦ κατ' αὐτὸν τρόπου, καὶ τοῦ μὲν, σώματος ἐοικότος κεφαλῇ, ᾗ θεὸς ἐπινοεῖται· τῷ δὲ, ποσὶ παραβαλλομένου, ᾗ τὸν ἐν ἡμῖν ἄνθρωπον ὁμοιοπαθῆ τῆς ἡμῶν ἕνεκεν ὑπέδυ σωτηρίας.

1 Tom. IV, par. II. — 2 *Luc.* III, 38.

natione disserens, exponit quemadmodum Verbum a Deo Patre genitum, et ejusdem nobiscum substantiæ in utero B. Virginis carne suscepta, factus est homo : ac post mortem etiam, « in cœlum ascendit eodem cum corpore et anima, et mente, omnibus illis in unam unitatem conjunctis, unamque spiritualem hypostasim : ac divinam illam faciens in Patris dextera collocavit[a]. » Item hæresi LXXVII. « Verbum ait perfecte hominem esse factum : quæ perfecti vox, non sic intelligenda est, ut duo sint Christi, sed ut idem sit Deus, et homo[b]. »

Basilio. Basilius in homilia *de humana Christi generatione*, utramque divinam, et humanam nativitatem plane, copioseque explicat. « Deus, inquit, in carne, non ex intervallo operans, ut in Prophetis : sed copulatam sibi hominis naturam, et unitam obtinens[c]. » Et in tractatu *de vera fide* Jesum Christum, « qui in principio erat apud Patrem, et Deus erat, per nativitatem ex Virgine, formam ait accepisse servi, et habitu inventum ut hominem, omnia, quæ in ipsum, et de ipso scripta erant, complesse[d]. »

Gregorio Nazianzeno. XVI. Gregorius Nazianzenus in epistola priore *ad Cledonium*, in Christo negat duos vel filios esse, vel deos. « Nam naturæ quidem duæ sunt, Deus, et homo : quemadmodum et anima, et corpus ; sed non duo filii sunt, aut dii : quemadmodum nec hic duo sunt homines[e]. » Idem in oratione XXXVIII. « Missus est, inquit, sed tanquam homo. Nam duplex erat[f]. » Et in *Carmine de Virginitate*[g] ;

« Venit Deus, et homo, naturas duas in unum
[colligens;
Unam occultatam, alteram manifestam homi-
[nibus. »

Gregorio Nysseno. Gregorius Nyssenus libro *contra Apollinarem*, « Nos, inquit, salvam esse naturam humanam Verbo unitam, ex mysterio ipso didicimus, et credimus. Dei vero filium carneum, separatim, et in seipso consideratum, neque didicimus, neque consequentiæ ullius necessitate cogimur intelligere[h]. »

Amphilochio. Amphilochius istorum æqualis, et amicissimus, « Discerne naturas, inquit, unam Dei, alteram hominis. Nam nec excidens ex Deo, factus est homo ; neque proficiens, ex homine Deus[i]. » Ephræm Syro. Ephræm Syrus in oratione de *margarita pretiosa* : « Perfectam habet, inquit, duplicem naturam, ne duas perdat. Neque enim in una sola natura Deus super terram est visus ; neque in altera sola homo in cœlos ascendit : verum perfectus ex perfecto, homo ex homine, Deus ex Deo, ex Virgine Christus[j]. »

Cyrillo Hierosolymitano. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi IV. « Duplex erat Christus, homo id quod cernebatur ; Deus autem id quod non cernebatur[k]. »

J. Chrysostomo. XVII. Joannes Chrysostomus in *Psal.* XLIV multa de utraque Christi natura disserit : atque inter alia ; « Neque enim, ait, carnem ab divinitate separat, neque divinitatem a carne : non quod substantias confundat (absit) sed ut unitionem ostendat[l]. » Et in hom. XI *in Joannem* de his verbis agens ; *Et Verbum*

a EPIPH. Καὶ ἀνελήφθη εἰς οὐρανὸν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι, καὶ τῇ ψυχῇ, καὶ τῷ νῷ, συνενώσας εἰς μίαν ἑνότητα, καὶ μίαν πνευματικὴν ὑπόστασιν· καὶ ἔνθεον ἀποτελέσας ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρός.

b EPIPH. hær. LXXVII, § 29. Καὶ ὅτι μὲν τελείως ἐνηνθρώπησεν ἐλθὼν ὁ λόγος, τοῦτο δῆλον, καὶ ἐὰν εἴπωμεν τελείως, οὐ δύο Χριστοὺς ἔχομεν, οὐ δύο βασιλέας υἱοὺς θεοῦ· ἀλλὰ τὸν αὐτὸν θεὸν, τὸν αὐτὸν ἄνθρωπον.

c BASIL. Θεὸς ἐν σαρκί· οὐκ ἐκ διαλειμμάτων ἐνεργῶν, ὡς ἐν τοῖς προφήταις· ἀλλὰ συμφυῆ ἑαυτῷ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἡνωμένην κατακτησάμενος.

d Id. Ὃς ἐν ἀρχῇ ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν, etc. Καὶ διὰ τῆς ἐκ παρθένου γεννήσεως μορφὴν δούλου λαβὼν, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος, πάντα τὰ εἰς αὐτὸν, καὶ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα ἐπλήρωσε.

e NAZ. orat. LI. Φύσεις μὲν γὰρ δύο, θεὸς καὶ ἄνθρωπος. ἐπεὶ καὶ ψυχὴ, καὶ σῶμα· υἱοὶ δὲ, οὐ δύο, οὐδὲ θεοί. οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα δύο ἄνθρωποι.

f Id. or. XXXVIII. Ἀπεστάλη μὲν, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος· διπλοῦς γὰρ ἦν.

g Id. *Carm.* II *de Virg.*

Ἦλθε θεὸς, θνητός τε, φύσεις δύο εἰς ἓν ἀγείρας.
Τὴν μὲν κευθομένην, τὴν δ' ἀμφαδίην μερόπεσσι.

h NYSSEN. Ἡμεῖς γὰρ σωθῆναι μὲν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἑνωθεῖσαν τῷ λόγῳ, παρὰ τοῦ μυστηρίου καὶ μεμαθήκαμεν, καὶ πιστεύομεν· υἱὸν δὲ θεοῦ σάρκινον ἰδιαζόντως ἐφ' ἑαυτοῦ θεωρούμενον, οὔτε ἐμάθομεν, οὔτε ἐξ ἀκολουθίας τινὸς νοεῖν ἐναγόμεθα.

i AMPHIL. apud Theodoretum dial. II. Διάκρινον λοιπὸν τὰς φύσεις, τήν τε τοῦ θεοῦ, τήν τε τοῦ ἀνθρώπου. οὔτε γὰρ κατ' ἔκπτωσιν ἐκ θεοῦ γέγονεν ἄνθρωπος, οὔτε κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπου θεός. Citat. *in Chal. syn.*

j EPHR. Τελείαν δὲ τὴν διπλῆν ἔχει φύσιν, ἵνα μὴ τὰς δύο ἀπολέσῃ.

k CYR. HIEROS. *Cat.* IV. Διπλοῦς ἦν ὁ Χριστὸς, ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, Θεὸς δὲ, τὸ μὴ φαινόμενον. Citatur a Gelasio papa tom. IV *Bib.*

l CHRYS. *in Psal.* XLIV. Οὐδὲ γὰρ τὴν σάρκα διαιρεῖ τῆς θεότητος, οὔτε τὴν θεότητα τῆς σαρκός. οὐχὶ τὰς οὐσίας συγχέων (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ τὴν ἕνωσιν δεικνύς.

caro factum est : hæc adnotat : « Non ipsa substantia in carnem demutata est, ait, hoc enim vel cogitare impium est, sed manens id quod est, ita servi formam suscepit[a]. » Vide eumdem citatum supra capite secundo num. 7. Antiochus Ptolemaidis episcopus in Chalcedonensi laudatus synodo, « Non confundas, ait, naturas : et non cunctaberis circa Incarnationem[b]. »

Flaviano Antiocheno.

Flavianus Antiochenus in *Theophania :* « Humana natura divinitati conjungitur, inquit, utraque in seipsa manente[c]. »

Theophilo Alexandrino

Theophilus Alex. in epist. I Paschali, « Venit in terram, ait, et de Virginali utero, quem sanctificavit, egressus homo, etc. mirum in modum cœpit esse quod nos sumus, et non desiit esse quod fuerat, sic adsumens naturam humanam, ut quod erat ipse, non perderet. »

Severiano Gabal.

Severianus Gabalitanus hom. VI *de mundi opificio*, « Mariam vocat matrem salutis, fontem sensibilis lucis, sensibilis propter carnem ; intelligibilis propter divinitatem[d]. »

Isidoro Pelusiota.

Isidorus Pelusiota : « Non licet, inquit, naturales demonstrationes eorum quærere, quæ naturam superant. Quamvis enim vera caro Verbum factum sit : non tamen nudus homo Christus est : quin potius Deus homo factus in utrisque naturis unus est Dei filius[e]. »

Hactenus Græci theologi, qui Ephesinam synodum antecesserunt, ac Nestorii, et Eutychis cum Ecclesia catholica litem, et controversiam : qui omnes, aut plerique saltem, et præter hos alii quoque, in Ephesina, Chalcedonensi, quinta et sexta synodis, ac Lateranensi sub Martino Papa, in duarum naturarum testimonium contra hæreticos illos adducti sunt : tum ab Cyrillo, Theodoreto, Gelasio Papa, Leontio, et Anastasio Sinaita[1], ac multis aliis. Nunc de Latinorum numero, qui iisdem, ac Græci illi, sæculis floruerunt, nonnulli seligendi sunt.

CAPUT VII.

Idem de duabus post unitionem manentibus naturis fidei dogma ex Latinis Patribus asseveratur, singillatim aliquot citatis testibus, qui Eutychiana hæresi antiquiores exstiterunt. Tum universe omnium in illud consensio certis ex capitibus ostenditur.

I. Latinorum scriptorum vetustissimus Tertullianus utramque naturam inesse Christo, tam sæpe, quam perspicue declarat : præsertim cum adversus Marcionem, ac similes hæreticos, veram ab illo naturam hominis assumptam esse, veramque carnem probat. Ut in libro *adversus Praxeam*, capite XXVII, ubi quæstioni illi, « quomodo Sermo caro sit factus, utrumne quasi transfiguratus in carne, an indutus carnem ? » ita respondet : « Imo indutus : Cæterum, Deum immutabilem, et informabilem credi necesse est, ut æternum. Transfiguratio autem interemptio est pristini. Omne enim quodcumque transfiguratur in aliud, desinit esse quod fuerat, et incipit esse quod non erat. Deus autem neque desinit esse, neque aliud potest esse. Sermo autem Deus; et sermo Domini manet in ævum; perseverando scilicet in sua forma.» In libro *de carne Christi*, cap. V. « Aliter non diceretur homo Christus, inquit, sine carne ; nec hominis filius, sine aliquo parente homine : sicut nec Deus, sine spiritu Dei : nec Dei filius, sine Deo Patre. Ita utriusque substantiæ census, hominem et Deum exhibuit ; hinc natum, inde non natum : hinc carneum, inde spiritualem; hinc infirmum, inde præfortem, hinc morientem, inde viventem. Quæ proprietas conditionum, divinæ, et humanæ, æqua utique naturæ utriusque veritate dispuncta est, eadem fide et spiritus, et carnis. Virtutes spiritum Dei; passiones carnem hominis probaverunt. »

Idem docuerunt Patres Latini.

Tertullianus.

a Id. *in Joan.* Οὐδὲ γὰρ ἡ οὐσία μετέπεσεν εἰς σάρκα (τοῦτο γὰρ τῆς ἀσεβείας ἐστὶν ἐννοῆσαι) ἀλλὰ μένουσα ὅπερ ἐστὶν, οὕτω τοῦ δούλου τὴν μορφὴν ἀνέλαβε.

b Antioch *in Chal. syn.* par. III. Μὴ συγχέῃς τὰς φύσεις, καὶ οὐχὶ ναρκήσεις περὶ τὴν οἰκονομίαν.

c Flavian. ibid. citat. Ἀνθρωπίνη φύσις θεότητι συνάπτεται. μενούσης ἐφ' ἑαυτῆς ἑκατέρας φύσεως.

d Sever. inter oper. Chrys. Ἡ μήτηρ τῆς σωτηρίας, ἡ πηγὴ τοῦ αἰσθητοῦ φωτὸς, αἰσθητοῦ διὰ τὴν σάρκα, νοητοῦ διὰ τὴν θεότητα.

e Isid. lib. I, ep. CCCCV. Οὐκ ἔστι φυσικὰς ἀποδείξεις τῶν ὑπὲρ φύσιν ζητεῖν. εἰ γὰρ καὶ σὰρξ ἀληθὴς ὁ λόγος γεγέννηται, ἀλλ' οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς. ἐνανθρωπήσας δὲ μᾶλλον Θεὸς, ἐν ἑκατέραις ταῖς φύσεσιν εἷς ὑπάρχει υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

1 Vide hunc præsertim in Ὁδηγῷ c. X.

Et capite XVIII. « Ergo jam Dei filius ex patris Dei semine, id est spiritu, ut esset et hominis filius, caro ei sola erat ex hominis carne sumenda, sine viri semine, etc. Sic denique homo cum Deo, dum caro hominis cum spiritu Dei. » Ac paulo post. « Ita cum sit ipse de spiritu Dei, at spiritus Deus est, et Deus ex Deo natus ipse est, et ex carne hominis, homo in carne generatus. » Item in *Apologetico*[1], postquam de Verbi ac Filii divinitate multa disseruit, eumque « Deum ex Deo, et Dei filium » esse docuit; mox, « Iste, inquit, igitur Dei radius, ut retro semper prædicabatur, delapsus in virginem quamdam, et in utero ejus caro figuratus nascitur homo Deo mistus. »

Cyprianus. Cyprianus hunc sequitur : qui in libro *de Idolorum vanitate* : « Filius, inquit, Dei mittitur, qui per Prophetas omnes retro illuminator, et doctor humani generis prædicabatur. Hic est virtus Dei, hic ratio, hic sapientia ejus, et gloria ; hic in Virginem illabitur ; carnem Spiritu sancto cooperante, induitur ; Deus cum homine miscetur. Hic Deus noster, hic Christus est : qui mediator duorum hominem induit, quem perducat ad Patrem. »

Idem in libro secundo *Testimoniorum adversus Judæos*, testimonium octavum proponit sic : « Quod cum a principio filius Dei fuisset, generari denuo haberet secundum carnem. » Tum in sequente. « Quod hoc futurum esset signum nativitatis ejus, ut de Virgine nasceretur homo, et Deus, hominis et Dei filius. » Item in decimo. « Quod et homo et Deus Christus, ex utroque genere concretus, ut mediator esse inter nos, et Patrem posset. »

Novatianus. II. Novatianus in libro *de Trinitate*, capite XVI. « Verbum, inquit, illud, quod est ante omnem creaturam, et ideo primogenitus omnis creaturæ, caro fit, et habitat in nobis ; hoc est, adsumit hunc hominem, qui est post omnem creaturam : et sic cum illo, et in illo habitat in nobis, ut neque homo Christo subtrahatur, neque divinitas negetur. Nam si tantummodo ante omnem creaturam est, homo in illo subtractus est : si autem tantummodo homo est, divinitas, quæ ante omnem creaturam est, intercepta est. Utrumque ergo in Christo confœderatum est, et utrumque conjunctum est, et utrumque connexum est. Et merito dum est in illo aliquid, quod superat creaturam, pignerata in illo divinitatis et humilitatis videtur esse concordia. Propter quam causam, qui mediator Dei et hominum effectus exprimitur, in se Deum, et hominem sociasse reperitur. »

Et capite XI probare satagit, Christum non merum esse hominem, sed etiam Deum, « Quando si probatio hæc ex infirmitatibus Christi illuc proficit ; ut homo ex infirmitatibus comprobetur ; probatio divinitatis in illo collecta ex virtutibus illud proficiet, ut etiam Deus ex operibus asseratur. Si enim passiones ostendunt in illo humanam fragilitatem, cur opera non afferant in illo divinam potestatem ? » Ac subinde præclarum illud. « Tam enim Scriptura, inquit, etiam Deum annuntiat Christum, quam etiam ipsum hominem annuntiat Deum : tam hominem descripsit Jesum Christum, quam etiam Deum quoque descripsit Christum Dominum. Quoniam nec Dei tantum illum filium esse proponit, sed et hominis : nec hominis tantum dicit : sed et Dei referre consuevit : ut dum ex utroque est utrumque sit ; ne si alterum sit, alterum esse non possit.

III. Arnobius item Deum pariter, et hominem confitetur Christum ; illum quidem sic : Arnobius.
« Deus ille sublimis fuit, inquit[2], Deus radice ab intima Deus, ab incognitis regnis, et ab omnium principe Deus sospitator est missus. » Utrumque vero aliquanto post : « Quis est enim mortalium, qui quæreret eum videre, quis cernere, si talem voluisset inferre se terris, qualis ei primigenia natura est, et qualem se ipse in sua esse noluit vel qualitate vel numine ? Assumpsit igitur hominis formam, et sub nostri generis similitudine potentiam suam clausit ; ut et videri posset, et conspici ; verba faceret, et doceret, atque omnes exequeretur res eas, propter quas in mundum venerat faciendas, summi Regis imperio, et dispositione servatus. » Quod autem *simulato homine* mox ea quæ fecit, egisse scribit, non propterea putavit Arnobius, Christum specie tenus et adumbratione, humanam in se suscepisse formam, verum *simulatus* idem ibi est, quod *similatus*, hoc est *in similitudinem hominum factus*, ut Apostolus loquitur[3]. Itaque statim ista subjicit. « Quis est ergo visus in patibulo pendere, quis mortuus est ? Homo quem induerat, et secum ipse portabat. »

Lactantius de duplici generatione Christi loquens, « In prima, inquit[4], nativitate spirituali ἀμήτωρ fuit ; quia sine officio matris, a solo Lactantius. *Sine matre*.

1 Cap. XXI. — 2 Arn. l. I. — 3 *Phil.* II, 7. — 4 Lact. l. IV, c. 8.

Deo Patre generatus est. In secunda vero carnali ἀπάτωρ fuit; quoniam sine patris officio, virginali utero procreatus est; ut mediam inter Deum, et hominem substantiam gerens, nostram hanc fragilem imbecillemque naturam quasi manu ad immortalitatem posset educere. »

Sine Patre.

Et subinde Milesii Apollinis oraculum quoddam enarrans, « Videtur, inquit, negasse illum Deum, sed cum fatetur secundum carnem fuisse mortalem, quod etiam nos prædicamus, consequens est ut secundum spiritum Deus fuerit : quod nos affirmamus. »

Hilarius.

IV. Hilarius libro nono, sub initium, eamdem professionem diserte sic exprimit : « Nescit plane vitam suam, nescit, qui Jesum Christum ut verum Deum, ita et verum hominem ignorat : et ejusdem periculi res est, Christum Jesum vel spiritum Deum, vel carnem nostri corporis denegare, » qui locus a Theodoreto citatur[1]. Pergit deinceps Hilarius. « Mediator, inquit, ipse in se ad salutem Ecclesiæ constitutus, et illo ipso inter Deum, et hominem mediatoris sacramento utrumque unus existens, dum ipse ex unitis in idipsum naturis naturæ utriusque res eadem est, ita tamen ut neutro careret in utroque, ne forte Deus esse homo nascendo desineret, et homo rursum Deus manendo non esset. »

Et ad *Psalmum* secundum, « Qui filius hominis est, idem et filius Dei est. Natura generositatis in filii hominis assumptione non deperit. Nam non idcirco non Dei filius, quia et hominis est filius. Non enim cum divinitatis decessione fit humilitatis accessio; nec per consortium infirmitatis, contumeliam virtus excepit : quippe cum infirmitas honore sit donata virtutis. »

Sœbadius.

Sœbadius Aginnensis contra Arianos disputans : « O duces, inquit [2], cæci! o sæculi ambitione decepti! non distinguentes Dominicæ potentiæ duplicem statum, in sua unumquemque proprietate distantem; et quidquid de homine ejus dictum est, Deo applicatis, ut ipse Deus hominis imbecillitate societur. »

For. sauciètur.

Tum ambas in eodem naturas demonstrare pergit ex utriusque proprietatibus.

Idem postea : « Scimus enim nihil spiritum Dei passum, duntaxat suo nomine; quia impossibilis Deus, quia Deus spiritus. Scimus quod omnis illa passio proprie carnis et animæ, id est hominis : in quo quidem homine, cum pateretur, erat et filius Dei, cohærens illi per naturam, a quo venerat, Patris, et unitatis vinculum servans in terris hominem gestabat, nec aberat a cœlis. Sic mediator dictus, sic sequester utriusque substantiæ, » etc.

Marius Victorinus.

Marius Victorinus libro primo *contra Arium* [3] : « Et idcirco de Filio dicitur, ait, quod et impassibilis, et passibilis; sed in progressu passio : maxime autem in extremo progressionis, hoc est cum fuit in carne. » Et postea [4] : « Nos tamen impassibilem et filium dicimus, juxta quod λόγος : (ut) autem caro factus est, passibilem. »

Damasus Papa.

V. Damasus Papa in epistola *ad Orientales episcopos*, qua Apollinaris, ejusque discipuli Timothei damnavit hæresim, de duarum naturarum integritate sic statuit : « Hunc si quis in deitate, sive in humanitate minus aliquid dixerit habuisse, plenus spiritu diaboli gehennæ seipsum filium demonstravit [a].

Et in Romana synodo eamdem Apollinaris hæresim proscribens, notavit eos, qui « duos filios assererent, unum ante sæcula, alium post carnis assumptionem ex Maria Virgine [b]. » Et in sequente anathematismo, « Filium, ait, Verbum Dei una cum corpore rationalem, et intelligibilem animam sine peccato assumpsisse atque salvasse [c]. »

Faustinus.

Faustinus in libro *contra Arianos*, Deum hominemque Christum esse fuse approbat ex Scripturæ testimoniis, atque ita concludit [5] : « Si ergo in sacramento fidei hoc accepimus, ut Christum Deum credamus et hominem, Deum quidem de Deo sine initio tantum, hominem autem, qua de Virgine in temporibus natum, non calumniemur divinitati ejus, cum pro nostra medela quæ sunt hominis exsequitur, habens in se acceptam hominis naturam :

a Damasc. apud Theod. lib. V *Hist.* cap. IX et apud Tripar. lib. IX, cap. XV. Τοῦτον εἴ τις ἤτοι ἀνθρωπότητος, ἢ θεότητος ἔλαττον ἐσχηκέναι εἴποι, πνεύματος διαβόλου πεπληρωμένος, τῆς γεέννης υἱὸν ἑαυτὸν ἀποδείκνυσιν.

b Apud eumdem Theodor. cap. II, et Tripar. cap. XVI. Ἀναθεματίζομεν καὶ τοὺς δύο εἶναι υἱοὺς διϊσχυριζομένους, ἕνα πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἄλλον μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς Μαρίας ἀνάληψιν.

c Ibid. Αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, οὐχὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς, καὶ νοερᾶς ψυχῆς ἐν τῷ ἑαυτοῦ σώματι γέγονεν. ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν, τουτέστι λογικὴν, καὶ νοερὰν ἄνευ τῆς ἁμαρτίας ψυχὴν ἀνέλαβε, καὶ ἔσωσεν.

1 Dial. II.— 2 Sæb. t. IV *Bib.*— 3 Tom. IV *Bibl.* col. 294.— 4 Ib.— 5 Faust. c. III col. 682 Tom. IV *Bibl. Patr*

quia nec homo negandus est, cum propriæ divinitatis naturalem exerit potestatem accepta in se forma servili. »

Ambrosius. VI. Ambrosius in libro *de Incarnatione*, de hoc argumento plene, aperteque disputat adversus Apollinarem; et inter alia[1] : « Ego quod erat illius, non habebam, et ille quod meum est, non habebat. Suscepit quod meum est, ut impertiret quod suum est : suscepit, non ut confunderet, sed ut repleret. Si credas susceptionem, affingas confusionem, Manichæus esse desisti, nec tamen Ecclesiæ filius esse cœpisti, » etc. Et sequenti capite : « Adversum omnes tamen (hæreses) generalis est ista fides, inquit, quia Christus est Dei filius, et sempiternus ex Patre, et natus ex Virgine. Quem quasi gigantem sanctus David propheta describit, eo quod biformis, geminæque naturæ unus sit, consors divinitatis et corporis; qui tanquam sponsus procedens de thalamo suo exultavit tanquam gigas ad currendam viam : sponsus animæ secundum Verbum; gigas terræ, quia usus nostri officia percurrens, cum Deus semper esset æternus, Incarnationis sacramenta suscepit, non divisus, sed unus : quia utrumque unus, et unus in utroque, hoc est vel divinitate, vel corpore. Non enim alter ex Patre, alter ex Virgine : sed idem aliter ex Patre, aliter ex Virgine. Generatio generationi non præjudicat, nec caro divinitati. » Huc etiam pertinet, quod in Hymno in *Natalem Domini*, « Geminæ gigas substantiæ » Christus ab eodem vocatur Ambrosio, quod inter alios usurpavit Leporius in libello *emendationis*.

Zeno Veronensis. Zeno quoque Veronensis duplicem Christi nativitatem describit[2], divinam, atque carnalem. « Etenim Deus Dei filius, tempore constituto, dissimulata interim majestate, ab ætherea sede profectus in prædestinatæ Virginis templo sibimet castrametatur, quibus latenter infunditur, in hominem gignitur, ibidemque salvo, quod erat, meditatur esse quod non erat. Mixtus itaque humanæ carni se fingit infantem. » Nam, ut sequenti sermone docet[3], « hæc est potestas Dei, ut salvo quod est, possit esse quod non est. Hic est Deus noster, æterni Dei coæternus filius. Hic et homo, et Deus; quia inter Patrem, hominesque astitit medius, probans infirmitatibus carnem, et virtutibus majestatem. »

Augustinus. VII. Jam quod ad Augustinum spectat, innumera suppetunt ejus loca, quibus catholico dogmati suffragatur : e quibus pauca seligam. In epistola tertia *ad Volusianum* : « Verbum, ait, in principio, per quod facta sunt tempora, tempus elegit, quo susciperet carnem, non tempori cessit, ut verteretur in carnem. Homo quippe Deo accessit, non Deus a se recessit, » etc. Et mox : « Cum enim Verbum Dei permixtum est animæ habenti corpus, simul et animam suscepit et corpus. » Tum postea : « Verbum igitur Dei, idemque Dei filius, Patri coæternus, eademque virtus, et sapientia Dei, etc. longe alio modo quodam, quam eo, quo creaturis cæteris adest, suscepit hominem, seque et illum fecit unum Jesum Christum, mediatorem Dei, et hominum, æqualem Patri secundum divinitatem, minorem Patre secundum carnem, hoc est secundum hominem. » Et epistola LXVI. « Et homo scilicet factus, et permanens Deus. Homo enim assumptus est a Deo, non in homine consumptus est Deus. Ideo valde rationabiliter et Patre minor est homo Christus, et Patri æqualis est idem ipse Christus Deus. »

Sic in primo libro *de Trinitate* : « Ergo, inquit, quia forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus, et utrumque homo. Sed utrumque Deus, propter accipientem Deum; utrumque autem homo, propter acceptum hominem. Neque enim illa susceptione alterum eorum in alterum conversum, atque mutatum est : nec divinitas quippe in creaturam mutata est, ut desisteret esse divinitas : nec creatura in divinitatem, ut desisteret esse creatura. » Qua Augustini sententia hæresis utraque, Nestorii, et Eutychis, velut securi quadam succisa perimitur.

VIII. Hieronymus in libro secundo *adversus Pelagianos* : « Carnis infirmitas, inquit, Deo habitatore gaudebat; et tamen mensuram fragilitatis suæ excedere non potuit; ut non τῷ δοκεῖν, juxta veteres hæreticos, sed vere Dei filius, hominis filius crederetur. » Hieronymus. *Specie tenus*

Item in caput *Matthæi* ultimum[4]; « Dominus noster unus, atque idem filius Dei, et filius hominis, juxta utramque naturam, divinitatis et carnis, nunc magnitudinis suæ, nunc humilitatis signa demonstrat. »

Prudentius in *Apotheosi* sub finem, Prudentius.

« Quisqui' Deum Christum vult dicere; dicat eumdem
Esse hominem, ne majestas sua fortia perdat. »

1 Amb. *de Inc.* c. IV. — 2 Ser. II *de Nat.* — 3 Ser. III. — 4 Tom. III, col. 732.

Et in hymno undecimo *Cathemerinon*.

«Emerge dulcis pusio,
Quem matris edit castitas,
Parens, et expers conjugis,
Mediator, et duplex genus
etc. Nam Verbum Deus, etc.
Mortale corpus induit,
Ut excitato corpore
Mortis catenam frangeret;
Hominemque portaret Patri. »

Ruffinus. Ruffinus *in Symbolum*, « Hunc quem supra dixit unicum filium Dei, et Dominum nostrum, nunc dicit, Qui natus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine. Hinc jam inter homines dispensationis nativitas est; illa divinæ substantiæ : hæc dignationis est, illa naturæ. »

Et in eodem libro : « Concilium vanitatis est, quod Paulus Samosatenus, et ejus post hunc successor Photinus asseruit, Christum non fuisse ante sæcula natum ex Patre ; sed ex Maria cœpisse : et non eum Deum hominem natum, sed ex homine Deum factum existimat. »

Paulinus. IX. Paulinus item in epistola quarta : « Itaque mortem ipsam moriendo destruxit, inquit, solvens (ut scriptum est) inimicitias in carne sua, et faciens utrumque unum, id est hominem et Deum; quem in seipso connexuit Deus et homo Christus Jesus. » Et in epistola LVII. « Certi autem sumus, quod et filium Dei ita prædicas, ut eumdem et filium hominis confiteri non erubescas : tam vere hominem in nostra natura, quam vere Deum in sua. »

Cassianus. Rursus Cassianus in opere *de Incarnatione*, constantem ex utraque natura, et unum in utraque Christum luculenter exponit. Ut in libro tertio ; ubi de Apostoli verbis agens, quæ sunt initio epistolæ *ad Galatas* : « Præclarus utique, et admirabilis inquit [1], magister, sciens Dominum Jesum Christum, sicut verum Deum, ita et verum hominem prædicandum, ita semper majestatem divinitatis in eo prædicat, ut incarnationis confessionem penitus non relinquat : excludens utique et phantasma Marcionis incarnatione vera, et paupertatem Hebionis divinitate perfecta : ne scilicet per alterutram blasphemiæ perversitatem, Dominus Jesus Christus aut homo penitus sine Deo, aut Deus sine homine credatur.» Et libro quarto capite v. « Patet itaque quod per sacramentum uniti cum homine Verbi Dei, et Verbum, quod ad salvandum missum est, Salvator dicitur, et Salvator in carne natus per Verbi, utique consortium, Dei filius nuncupatur : ac sic indiscreta utriusque nominis majestate, quia unitus est cum homine Deus, quidquid est homo et Deus, totum penitus nuncupatur Deus. » Atque item capite VII, « secundum suscepti corporis sacramentum, et filius Dei factus est filius hominis, et in filio hominis crucifixus est Dominus majestatis. » Hæc et alia pleraque Cassianus, quibus ita Nestorianam evertit hæresim, ut et Eutychis errorem jugulet, unam veri Dei, et hominis esse personam, hoc est unum in duabus, et ex duabus ostendens esse Christum.

X. Sic Leporius in libello *emendationis* : Leporius. « Confitemur, inquit [2], Dominum, ac Deum nostrum Jesum Christum, unicum filium Dei, qui ante sæcula natus ex Patre est, novissimo tempore de Spiritu sancto, et Maria semper virgine factum, hominem Deum natum : et confitentes utramque substantiam carnis et Verbi, unum eumdemque Deum, atque hominem pia fidei credulitate suscipipimus : et ex tempore susceptæ carnis, sic omnia dicimus, quæ erant Dei transisse in hominem, ut omnia quæ erant hominis in Deum venirent : et hac intelligentia Verbum factum sit caro, non ut conversione, aut mutabilitate aliqua cœperit esse quod non erat ; sed ut potentia divinæ dispensationis Verbum Patris, nunquam a Patre discedens, homo proprie fieri dignaretur, incarnatusque sit unigenitus secreto illo mysterio, quod ipse novit, etc. Novit enim sine sui corruptione misceri, et tamen in veritate misceri. » Tum illud [3] : « Absit ita credere ; ut conflatili quodam genere duas naturas in unam arbitremur redactas esse substantiam. Hujusmodi enim commixta partis utriusque corruptio est. » Et paucis interjectis [4], « Nascitur ergo nobis proprie de Spiritu sancto, et Maria semper virgine Deus homo Jesus Christus Filius Dei, ac sic in alterutrum unum fit Verbum et caro, ut manente in sua perfectione naturaliter utraque substantia, sine sui præjudicio, et et humanitati divina communicent ; et divinitati humana participent ; nec alter Deus, alter homo ; sed idem ipse Deus, qui et homo, et vicissim homo, qui et Deus Jesus Christus, unus Dei Filius, et nuncupatur, et vere sit. »

1 Cass. l. III *de Inc.* c. v.— 2 Opusc. Dogm.— 3 Ib.— 4 Ib.

Capreolus. Capreolus quoque Carthaginensis episcopus *in Rescripto ad Vitalem et Constantinum*, « Deus, ait, in homine nasci dignatus est, qui semper erat, ut homo nasceretur, qualis ante non fuerat. Qui enim sine matre in cœlis æterne genitus, ipse in terris sine patre in utero Virginis homo de Spiritu sancto creatus est. Et ideo in Christo Jesu separari, vel subdividi Dei hominisque nullo modo credimus posse personam; ne non jam in divinitate Trinitas, sed quaternitas numeretur. »

XI. Hæc Latinorum, Græcorumque multitudo testium singillatim appellata perpetuum Ecclesiæ consensum indicat, de duabus in eamdem personam convenientibus naturis, et post unitionem, sine ulla confusione, vel extinctione alterutrius, in Christo remanentibus. Quam quidem conspirantem eorumdem, id est Ecclesiæ totius, in illud catholicæ fidei dogma vocem, et sententiam, certa in loca redactam, generatim ita complectar. Christum Dominum Deum esse pariter, atque hominem, et ex duabus constare naturis, distinctis invicem, et in unam personam coeuntibus, plerique veterum perspicue significant: primo dum in Scripturis observant diversa quædam, ac secum pugnantia de eodem affirmari Christo; quæ conciliari alio modo nequeant, quam ut alia divinæ; humanæ alia naturæ tribuantur, ex quo hæreticorum calumnias, et sophisticas argutias elidunt, qui ad unius oppugnandam naturæ fidem, quæ propria sunt alterius adhibebant. Horum exempla passim in tomo secundo, qui est *de Trinitate*, suppetunt præsertim in secundo libro[1]; quibus nunc adjungimus singularem Gregorii Nysseni locum initio libri quinti *adversus Eunomium*. Sic generationem, et nativitatem ejusdem duplicem discernunt. Sic eumdem imbecillum, et fortem; immensum, et loco circumscriptum; passum, et non passum, mortuum, et non mortuum; ac
In specie pugnantia. cætera ἐναντιοφανῆ de eodem perscripta solent interpretari, de quibus postmodum uberius agam.

Rursus quod Ariani plurimum objicere consueverant ex *Proverbiorum* octavo capite, *Dominus creavit me in initium viarum suarum*, etc. ut inde creatum esse concluderent Filium Dei; hoc veterum complures allato discrimine naturarum illius explicant, et ista verba de Christo, qua homo est, intelligenda sentiunt, ut in eodem secundo libro *de Trinitate* dixi[2]. Item illud iisdem ab hæreticis vexatum sæpius; *Pater major me est*, Græci non pauci; sed longe plures Latini, non alia ratione dissolvunt, quod ibidem exposui [3].

Præterea tritum illud est[4], et ab compluribus usurpatum, Trinitatis mysterium ab Incarnatione discrepare in eo maxime, quod in priori natura unica est, hypostases tres: in posteriori vice versa, naturæ duæ sunt: una vero hypostasis. Ita Leontius in libro *contra Severum* apud Euthymium.

Ad hæc post mortem Christi, vulgo negant ab corpore et anima divulsis a se mutuo separatum fuisse Verbum; vel copulam illam, qua semel junctæ sunt ambæ naturæ, disruptam esse; sed eam perseverasse volunt: id quod suo loco demonstrabimus.

Præterea quod de Christo scriptum est, *profecisse ipsum ætate, et sapientia*, diem ignorasse judicii, et id genus alia; haud pauci ex Patribus ut ad divinam pertinere negant, sic de humana dici natura profitentur, quæ quidem, ut et alia pleraque, in secundo illo *de Trinitate*, et in tertio sunt a nobis fusius exposita.

Quinetiam bene multi ex Patribus, adversus Arium, et Apollinarem asserunt, Verbum ipsum non animæ, mentisve loco assumptæ carni fuisse: sed corpore animaque integris, ac nulla sui parte mutilatis, itidem ut divinitate, constare Christum: uti libro hujus operis primo memoravimus, et plenius postea persequemur.

Postremo minime prætereundum est, quod Eulogius Alexandrinus adnotavit[5], cum plerique veterum naturas duas aperte professi sint in Christo, tum vero Chalcedonensem synodum, ut Eutychis, et Apollinaris hæresim per id tempus grassantem, et invalescentem comprimeret, id apertius, constantiusque esse confessam; quemadmodum Nicæna τὸ ὁμοούσιον usurpatum quidem ante *Consubstantiale.*
ab nonnullis Patribus; sed ab aliis tamen repudiatum, ita postulantibus Ecclesiæ, et catholicæ fidei temporibus, ascivit.

1 In Prooem. § 5.— 2 Cap. I.— 3 Cap. II, § 11.— 4 Vide Euth. *Panop.* tit. XV.— 5 Apud Phot. cod. 230.

CAPUT VIII.

Argumentis theologicis probatur ex unitione divinæ naturæ et humanæ non unam aliquam simplicem effici naturam, sed duas. 1. Primum ex ipsa unitionis *voce, ac significatione. 2. Secundum, quod nec humana esset illa, nec divina. 4. Tertium, quod natura una simplex contrarias proprietates non capit ; cujusmodi insunt Christo Domino: 7. Quartum, quod consubstantialis natura una simplex esse nequit naturis pluribus: at Christus consubstantialis est Deo Patri, et matri. 8. Quintum, quia Christus Deus est, et homo: quod una simplici natura esse non potest.*

Ex unitione naturæ divinæ et humanæ, non unam effici naturam sed duas permanere sociatas, probatur I° ex ipsa unitionis significatione.

I. Quarto genere theologicarum probationum, quod in argumenti conclusione positum est, et nunc ordine sequitur ; idem conficitur naturarum par in Christo : et unitionem, qua duo inter se junguntur, necessario desinere in duas ostenditur, non singulari aliqua circumscribi.

Ex iis argumentis primum illud est, quod ex *unitione* ipsa ducitur, sive *adunatione*, ut vocat Maxentius. Nam vox ista, duarum copulationem significat. Quippe, ut ait Cyrillus *in Commonitorio ad Eulogium*, « Ubicumque nominatur unitio, non unius tantum rei conjunctio significatur : sed vel duarum, vel plurium, et natura inter se differentium[a]. » Atqui *naturarum*, sive, ut Apostolus loquitur, *formarum* duarum junctio facta est in Christo : *qui cum in forma Dei esset, formam servi accepit*[1] ; ubi formam appellari naturam, Thomas Aquinas observat[2]. Ita « duarum naturarum unitio est facta[b], » quæ cum perpetua sit, nec ullo dissidio interrupta ; necesse est eumdem naturarum perseverare binarium. Hujus vim ratiocinationis pressius, ac subtilius expendit Maxentius his verbis[3] : « Si una post adunationem in Christo natura est, ergo nec adunatio carnis facta est. Quod si coadunatio carnis facta non est, cur adunationis fit mentio? Si vero adunatio carnis facta est, jam non tantum divina, sed et carnis natura in Christo est. Duæ igitur naturæ, sine ulla dubitatione, post adunationem in Christo sunt. » Gelasius papa libro *contra Eutychem*[4]: « Unitio est, inquit, duarum ; non cujuslibet alterius abolitio. Nam nec dici potest unitio, nisi duarum, alioqui dualitate submota, non unitio potest vel dici, vel esse, sed unio. » Jam vero unitio, vel adunatio ista, ex fidei Christianæ principiis colligitur : quæ Deum, Deique Filium asserunt hominem esse factum ; ut Joannes docet cum ait, *Verbum carnem esse factum.* Ex quibus verbis intelligitur, duas inter se convenisse naturas, et unitas esse.

II° Ex eo quod una natura ne humana esset, nec divina.

II. Hinc alterum existit argumentum, quod apud Theodorum Abucaram occurrit[5] : Si est una tantummodo natura, ea vel divina est, vel humana ; vel divina simul et humana : vel neutra. Si sola est divina, Christus non est homo. Si humana sola, Deus non est. Si neutra ; nec homo, nec Deus. Si utraque ; neque Dei est natura talis, neque hominis. Ita neutrum erit Christus : quem tamen verum esse Deum, ac verum hominem, Scriptura clamat ; et Christiana prædicat religio. Ac de natura una composita ex duabus separatim agetur paulo post ; nunc de una simplici disputamus : quæ in duarum locum, ex quibus exstitit, succedere non potuit, sine alterutrius interitu : ut vel divina degeneraverit in humanam : vel hæc in illam transierit. At utrumque horum ex æquo profanum est, et impium, atque ab communi sensu, et ratione penitus alienum.

« Qui ex naturis duabus in Domino Jesu Christo, ait Ferrandus in epistola *ad Anatolium*[6], unam factam fatetur, dicat mihi quæ harum perivit, ut una fieret ex duabus : divina perire non potuit, humana non debuit. Aut si nullus audet asserere perditionem, dicat utrum sit altera in alteram commutata ; et si alteram in alteram potuisse commutari suspicatur, dicat rursus, utrum divinitas in carnem an in divinitatem caro conversa sit. Si enim divinitas ad inferiorem carnis redacta est qualitatem, deteriorata cognoscitur : et jam sibi creator bonus miseriam procuravit, quam nobis misericorditer præstitit. Si vero

a Cyr. tom. V, par. II. Ὅπου γὰρ ἕνωσις ὀνομάζεται, οὐχ ἑνὸς πράγματος σημαίνεται σύνοδος, ἀλλ' ἢ δύο, ἢ πλειόνων, καὶ διαφόρων ἀλλήλοις κατὰ τὴν φύσιν.

b Cyr. in epist. *ad Joan.* Δύο γὰρ φύσεων ἕνωσις γέγονε.

1 *Phil.* xxvi. — 2 Lib. IV *cont. Gent.* c. xxxv. — 3 Max. l. *cont. Aceph* tom. IV, col. 460. — 4 Gelas. tom. IV *Bibl. Patr.* 428. — 5 Theod. Ab. Opusc. iv, t. XI *Bibl. Patr.* — 6 Tom. II *Bibl. Patr.* 326.

permanens inviolata divinitas absorbuit substantiam carnis, ut hoc esse inciperet caro quod Verbum, quis tolerabiliter audiat creaturam prius cuncta accidentia recipientem, pervenisse ad genus, et potentiam creatoris, ut esset subito sine qualitate, sine quantitate, sine tempore, sine loco, sine situ, sine passionibus, sine habitu, perdita conditione facturæ solo faciendi vigore subnixa? »

III. Sic in libro *de duabus naturis* Boetius eamdem ratiocinationem instituens, « Aut, inquit, divinitas in humanitatem translata est, aut humanitas in divinitatem, aut utræque in se ita temperatæ sunt, atque commistæ, ut neutra substantia propriam formam teneret. Sed si divinitas in humanitatem translata est, factum est, quod credi nefas est, ut in humanitatem non immutabili substantia permanente, divinitas verteretur : et quod impassibile, atque immutabile naturaliter creditur, id in rem mutabilem verteretur.» Tum humanitatem in divinitatem nequisse verti, fusius probat: eo quod humana natura ex anima et corpore constat. At neque corpus in spiritum converti potest : quoniam nulla communis est amborum materia, sine qua mutatio non potest fieri corporum : neque spiritus in alium spiritum. « Quorum enim communis nulla materia est, nec in se verti, ac permutari queunt. »

Faustus item Rhegiensis in epistola tertia[1], « Quis unius, inquit, naturæ asserit Deum redemptorem; aut hominem in divinitate, aut Deum negavit in corpore : cum redemptio nostra non ex alterutro, sed ex utroque perfecta sit? » Ac si divinitas in carnem mutata dicatur, « ergo in substantia majestatis suæ, divinitas crucifixa est. Si unam Dei solius naturam dicis, in substantia sua majestas mortua, vel sepulta est : quæ omnia Deus non in se, sed in natura suscepti hominis excepit. »

Egregie quoque Gelasius papa neutram ambarum in alteram transisse demonstrat[2] : « Etenim si aliquid, quod absit, vel divinitatis, vel humanitatis, inde decesserit, sequitur ineffabilis resolutio Sacramenti : et quod dictu, audituque fugiendum est, vel homo Deus esse jam desinat, si sola illic humanitas, non etiam deitas perseverat : vel Deus homo consequenter esse desistat, si sola illic divinitas, non etiam humanitas unita permaneat. Nec glorificata videatur nostra conditio unitione deitatis, sed potius esse consumpta, si non eadem subsistit in gloria, sed sola existente deitate, humanitas illic esse jam destitit. Videbitur autem, quod abhorret animus dicere, sed cogit necessitas non tacere, divinitas in utroque mutabilis, si vel in carnem est ipsa conversa ; vel sic est in deitatem humanitatis transfusa conditio, ut proprietas ejus esse desierit. Si enim ex seipsa ex toto jam non est, restat, ut accesserit, adcreveritque deitati ; sic in deitatis naturam scilicet transeundo, ut esse destiterit prorsus humanitas : ubi modis omnibus divina substantia mutabilitatem recipere judicetur ; quæ cum nec minui possit omnino, nec crescere, transfusione humanitatis adjectæ, velut aucta videatur. »

IV. Tertium genus argumentationis hoc principio nititur, quod Joannes Damascenus usurpavit : « fieri minime posse, ut in una natura, contrariæ sint naturales proprietates[a]. » At vero insunt ejusmodi in Christo ; deque ipso pronuntiantur in sacris libris, quæ secum invicem pugnant, hoc est, in unam, eamdemque cadere naturam nequeunt : sed alia ei necessario tribuenda sunt, qui verus sit homo, ac vera carne præditus; alia nonnisi verum in Deum competunt : « Qui legunt ergo hominis filium, ait Novatianus[3], hominem Christum Jesum, legant hunc eumdem et Deum, et Dei Filium nuncupatum. Nam quomodo, qua homo, ex Abraham, sic est etiam qua Deus, ante ipsum Abraham. Et quomodo qua homo filius David; ita dominus David, qua Deus, nuncupatus est. Et quomodo, qua homo, sub lege factus est ; ita, qua Deus, Sabbati dominus expressus est. Et quomodo qua homo sententiam patitur ; sic omne, qua Deus, de vivis et mortuis judicium habere reperitur. Et quomodo post mundum qua homo nascitur, sic ante mundum qua Deus fuisse perhibetur. Et quomodo ex semine David qua homo genitus est, sic ita per ipsum qua Deum mundus dicitur institutus. Et quomodo qua homo post multos, sic qua Deus ante omnes. Et quomodo cæteris qua homo inferior, sic omnibus, qua Deus major. Et

III° Ex eo quod quæ de Christo affirmantur uni ex utrisque naturæ convenire nequeunt.

a Damasc. lib. IV, cap. xix. Ἀδύνατον γὰρ ἐν μιᾷ φύσει ἅμα τὰ ἐναντία φυσικὰ γενέσθαι.

1 Tom. II *Bibl.* col. 46.— 2 Gelas. t. IV *Bibl. Patr.* 417.— 3 Nov. *de Trin.* c. xi.

quomodo in cœlum quà homo ascendit, sic inde qua Deus ante descendit. » Quocirca, ut Gregorius Nyssenus adversus Apollinarem conclusit, « si in contrariis proprietatibus horum utriusvis natura spectatur, carnis, inquam, et divinitatis, quinam duæ sunt una natura[a] ? »

V. Etenim, ut impressius (quomodo Tertullianus amat loqui) instat Gelasius Romanus pontifex[1], «Cum dicimus de uno, eodemque Domino nostro, quid secundum Deum, quid secundum hominem dixerit, feceritque; vel etiam si dicamus hoc; ut homo Deus dixit, aut fecit, et hoc ut Deus homo dixit, et fecit; quæro utrum vel cum secundum hominem dicimus dictum, factumque aliquid, vel Deus homo fecit, aut dixit aliquid, utrumne in eo homo sit verus aut falsus. Si falsus, Manichæus, Apollinaris, Marcionistæ, atque hujusmodi pestes consequenter exultant, quæ in Christo Domino veritatem corporis abnegaverunt, aut putativum esse dixerunt : ut alias interim perniciosiores, quæ hoc dogmate continentur, hæreses nunc omittam. Si autem cum hominem Christum quomodo nuncupamus, verus illic intelligendus est homo; sicut fidem catholicam tenere manifestum est; vera illic ergo est humanæ naturæ substantia : quia aliter esse verus homo non possit, nisi naturæ suæ substantialiter verus proprietate subsistens. »

Ideo Paulus Apostolus non raro de Christo diversa illa, et inter se contraria profitens, quædam adjicit, quæ quatenus ambo ista cadant in eumdem, ignorari non sinunt. Sic initio epistolæ *ad Romanos*, cum ita dixisset, *de filio suo, qui factus est ei ex semine David*, statim subjecit, *secundum carnem :* et post ita; *qui prædestinatus est Filius Dei*, addidit, *in virtute*; hoc est *secundum divinitatem*, ut alias exposui[2].

VI. Quamobrem « cum de uno filio contrarias voces audieris (ait auctor *Expositionis fidei* Justino tributæ perperam) convenienter in naturas, quæ sunt dicta partire. Ac si majus aliquid, et divinum fuerit, adscribe divinæ, sin parvum, et humanum, humanæ itidem attribue. Ita enim et quod in vocibus absonum est vitabis, cum quod sibi insitum est, natura quæque receperit, et unum filium tum ante omnia sæcula, tum recentem, ex Scripturis profiteberis[b]. » Et Fulbertus Carnotensis apposite ad eamdem rem[3]; « Nobis, inquit, hanc substantiarum diversitatem ex hoc perpendere promptum est : quod alia est illa nativitas, vel natura; in qua, juxta Apostolum, *factus est ex muliere, factus sub lege*[4]; alia qua erat in principio apud Deum : alia qua creatus ex virgine Maria, humiliatus in terra : alia qua sine initio manens creavit cœlum et terram : alia qua dicitur in mœrore doluisse, in lassitudine dormisse : inedia esurisse, flevisse; alia qua dicitur paralyticos curasse, » etc.

Quibus in Fulberti verbis observabis *naturam* idem dici ac *nativitatem* : et ex duplici nativitate, duplicem perinde colligi naturam. Etenim, ut ab Aristotele proditum est, « natura uno, *et quidem primo,* modo vocatur nascentium generatio[c] : » φύσις, inquit ille, quæ υ correptum habet, ab eo dicitur, quod est φῦσις, producta eadem littera υ. Cum igitur *nativitas*, sive generatio, duplex, Christi in sacris libris diserte prodita sit; una, qua de Patre ante sæcula natus est; altera, qua de matre Virgine, deque Davidis stirpe procreatus, tam hominis, quam Dei Filius nominatur, non potest non in eo duplex inesse natura.

IV° Ex eo quod Christus est consubstantialis Patri et Matri quod in una natura fieri nequit.

VII. Addendum est eodem, quod quarti loco argumenti esse debet, Christum in Scripturis significari, ὁμοούσιον, id est *consubstantialem* esse tam Deo Patri, quam hominibus. Nam et χαρακτὴρ, id est *figura substantiæ* Patris dicitur, ejusdemque Verbum, hoc est *imago substantiva* : et *Quia pueri*, id est homines,

a Nyss. apud Ephræm. in libro *Phot.* cod. ccxxix. Καὶ ὁ Νύσσης δὲ Γρηγόριος ἐν τῷ κατὰ Ἀπολιναρίου γράφων· εἰ ἐν τοῖς ἐναντίοις, φησὶν, ἰδιώμασιν, ἡ θατέρου τούτων θεωρεῖται φύσις, τῆς σαρκὸς λέγω, καὶ τῆς θεότητος, πῶς μία αἱ δύο;

b Auctor *Expos. fid.* inter opera Just. Ὅταν οὖν ἀκούσῃς περὶ τοῦ ἑνὸς υἱοῦ τὰς ἐναντίας φωνὰς, καταλλήλως μέριζε ταῖς φύσεσι τὰ λεγόμενα. ἂν μέγα τι, καὶ θεῖον, τῇ θείᾳ φύσει προσνέμων· ἂν δέ τι μικρὸν, καὶ ἀνθρώπινον, τῇ ἀνθρωπίνῃ λογιζόμενος. οὕτω γὰρ καὶ τὸ τῶνέ φωνῶν ἀσύμφωνον διαφεύξῃ, ἑκάστης ὃ πέφυκε δεχομένης φύσεως, καὶ τὸν υἱὸν τὸν ἕνα καὶ πρὸ πάντων αἰώνων, καὶ πρόσφατον, κατὰ τὰς θείας γραφὰς ὁμολογήσεις.

c Arist. IV *Met.* cap. iv. Φύσις δὲ λέγεται, ἕνα μὲν τρόπον, ἡ τῶν φυομένων γένεσις. οἷον εἴ τις ἐπεκτείνας λέγοι τὸ ῦ. Et II *Phys.* cap. vide S. Thom. i, par. qu. xxix, art. 1 ad 4 et 3, par. qu. ii, art. 1 et 4 *cont. Gen.* cap. xxxv.

1 Gelas. t. IV *Bibl. Patr.* 421.— 2 Tom. II, lib. III *de Trin.* c. iii, § 10.— 3 Ep. 1, t. III *Bibl. Pat.* 435.— 4 *Gal.* iv, 4.

communicaverunt carni, *et sanguini*, *et ipse similiter participavit eisdem*[1], ut ait Apostolus, qui et alibi[2] dicit eumdem *cum in forma Dei esset*, *formam servi accepisse*, *et in similitudinem hominum factum*, *et habitu inventum ut hominem*. Ex quo ita cum Vigilio concludimus[3]: « Quia si secundum divinitatem, unius cum Patre substantiæ, et rursum unius est nobiscum secundum incarnationem naturæ, geminæ est profecto naturæ. » Quippe natura una, præsertim simplex, pluribus consubstantialis esse non potest specie diversis : alioqui totidem et ipsa species habeat necesse est ; id est una eademque specie, sit multiplex specie : quod ad perspicuam repugnantiam implicatum est. « Asolute namque, uti Ferrandus argumentatur[4], quantumlibet reclamat hæreticus, una natura non potest Deo hominibusque esse communis ; quia Deus creator, nos creaturæ sumus; Deus æternus, nos temporales : Deus incomprehensibilis, nos comprehensibiles : Deus sine loco ; nos circumscripti, et determinati. » Vide totum hunc locum ex epistola *ad Anatolium* : ubi copiosam de hoc argumento disputationem explicat. Sic Rusticus diaconus in libro *contra Acephalos*[5]; « Quia igitur his, qui in duabus naturis sunt, consubstantialis est Christus ; id est tam Patri, quam nobis : omne vero consubstantiale consubstantialium naturalem coæquat quantitatem ; Christus igitur consubstantialium naturalem coæquat quantitatem. Christo vero consubstantialium duæ naturæ sunt nihilominus. Et Christi igitur duæ naturæ sunt nihilominus, sive substantiæ. »

Hinc recte Facundus Hermianensis Acephalos, et Eutychianos arguit, quod dum unam Christo naturam imputant, duas inviti, imprudentesque statuant, et in Nestorianam hæresim incidant[6]. « Nam si quæratur ab eis, utrum filium Dei, quem unius dicunt esse naturæ, consubstantialem Patri fateantur, negare non poterunt. Deinde si hoc ab eis quæritur, utrum simplicis naturæ sit Pater, hoc quoque similiter fatebuntur. Igitur filium Dei, quem unius dicunt esse naturæ, Patrique consubstantialem, etiam simplicis, id est divinæ tantum dicere compellentur : ac per hoc alterius erit substantiæ homo Christus Jesus, cui separatim deputetur humana natura. »

VIII. Postremo, ut summatim cum Leontio colligam, « Si Deus est et homo Christus, post unitionem ; cum non sit idem natura Deus, et homo, nec eadem natura, qua Deus est, homo esse potest[a]. « Cui Theorianus consentiens in *Legatione ad Armenos ;* « Verbum, inquit, non est ejusdem substantiæ, nec ejusdem naturæ Verbum cum corpore. Quod si nec ejusdem est substantiæ, nec ejusdem naturæ Verbum cum corpore ; nimirum diversæ ab eo substantiæ est, diversæque naturæ. Quod si diversæ naturæ est, prorsus diversa est natura Verbi, ab natura corporis. Quare non est Christus una natura[b]. » Atqui tam Deus, quam caro, vel homo, fuisse traditur in Scripturis Christus Dominus. « Neque enim in una sola natura Deus super terram est visus : ait Ephræm Syrus[7]; neque in altera sola, homo in cœlos ascendit : verum perfectus ex perfecto, homo ex homine, Deus ex Deo, ex Virgine Christus. » Quod hac etiam ratione demonstrat auctor opusculi cujusdam *adversus Monophysitas*, quod pro Athanasii germano editum est. « Si, inquit, aliud est Verbum, et aliud caro, duo sunt, non unum. Quod si idem Verbum est cum carne, quod scribitur in Evangelio, factum est, in nihilum abit. Non enim Verbum, factum est Verbum[c]. »

Denique Vigilius in quarto *adversus Eutychem*[8] : « Si non est conversus, ait, in carnem, et factus est homo permanens Deus, hoc ipsum, quod factus est homo, quia immutatio dici non potest, adsumptio dicatur necesse est : ac sic geminum quiddam erit id quod erat, et mutatum non est ; et id quod non erat et factum est, vel adsumptum : quia id quod erat, non est mutatum in carnem, et tamen habet carnem : sicut ipse ait : *Caro mea vera est* : ut et Petrus : *neque caro ejus vidit corruptionem*. Quia ergo non est idip-

a LEONT. apud Eut. par. II, tit. XV. Εἰ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος καὶ κατ' αὐτοὺς ὁ Χριστὸς, καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν· εἴπερ μηδὲ ταὐτὸν τῇ φύσει Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, μηδὲ τῇ αὐτῇ φύσει, ἧπερ ἐστὶ Θεὸς, ταύτῃ ἐστὶ καὶ ἄνθρωπος.

b THEOR. tom. II *Bib. PP.* Ὁ λόγος τῷ σώματι οὐκ ἔστιν ὁμοούσιος, οὐδὲ ὁμοφυής. εἰ δὲ οὔτε ὁμοούσιος, οὔτε ὁμοφυὴς τῷ σώματι ὁ λόγος, δῆλον ὅτι ἑτερούσιος, καὶ ἑτεροφυής. καὶ εἰ ἑτέρα πάντως φύσις τοῦ λόγου, καὶ ἑτέρα τοῦ σώματος. οὐ ἄρα μία φύσις ὁ Χριστός.

c Tom. II Ath. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλο ὁ λόγος, καὶ ἄλλο σάρξ, δύο, καὶ οὐχ ἕν. εἰ δὲ τὸ αὐτὸ ὁ λόγος, καὶ ἡ σάρξ, τὸ ἐγένετο λέλυται. οὐ γὰρ λόγος, λόγος ἐγένετο.

1 *Heb.* II, 14.— 2 *Phil.* II, 6.—3 Vig. *cont. Eut.* col. 515, t. IV *Bib. Pat.*— 4 Tom. III *Bibl.* 324.— 5 Rust. t. IV *Bib. Pat* col 800. — 6 Facun. l. VII, c. VI.— 7 Ephr. *de Mar. rei.*— 8 Tom. IV *Bibl.* col. 511.

sum, haberi et habere : Verbum quippe habet, habetur autem caro : perspicue, et liquido comprobatur, Christum utriusque esse naturæ, unius vero personæ. »

Vide Quintiani episcopi Asculani epistolam *ad Petrum Cnaphæum* [1]: in qua pluribus argumentis acervatim collectis catholico patrocinatur dogmati, et duas, ac distinctas probat esse naturas.

CAPUT IX.

1. *An Christus naturam unam habeat ex duabus compositam ; itidem ut homo ex anima, et corpore componitur.* 2. *hoc Ariani, et Apollinaristæ sensisse videntur.* 3. *maxime vero Eutychis fautores:* 4. *quatuor modis unum compositum ex pluribus posse fieri* : *nullo vero istorum in Christo naturam unam esse posse.* 5. *Id probatur primum ex eo quod Christus nec Patri, nec matri consubstantialis esset.* 6. *Proprium hoc esse compositorum ex partibus, ut aliud sint, et nominentur, quam singulæ partes* : *quod in Christo non evenit.* 7. *De differentia unitionis animæ et corporis in homine, et duarum naturarum in Christo.* 8. *Alterum argumentum, quod si esset una natura, partes componentes mutationem paterentur.* 10. *Item quod Christus Deus, et homo vocatur.* 12. *Rursus ex eo refellitur natura una composita, quod nullum habeat nomen.* 14. *Non universalis est, neque particularis.* 15. *Christi vocabulum proxime naturas duas significat, non unam.*

Utrum natura Christi sit una e duabus composita.

I. Postremus modus superest de tribus, quorum aliquo unam ex duabus naturam in Christo fieri oportuisse capite sexto diximus ; quando integris, et illibatis manentibus naturis, tertia quædam ex illis composita, et coagmentata conficitur : quemadmodum ex anima spirituali, et corpore, una existit hominis natura dissimilis duarum, ex quibus tamquam partibus constat.

Hoc enim hominis exemplo, velut ad divinæ cum humana naturæ copulationem explicandam aptissimo, tum catholici theologi multum usi sunt, tum hæretici Monophysitæ: illi ut integras, et distinctas post unitionem remanere naturas probarent : isti, ut unam esse Christi compositam naturam, eadem similitudine monstrarent, quod ex Theodoreti *Dialogis*, et ex Eulogio, Rustico diacono, Sophronio Hierosolymitano, Maximo martyre, Ferrando diacono, Leontio, Joanne Damasceno, Theoriano, aliisque constat ; qui adversus Eutychianos disputantes, illud eorum validissimum fuisse telum indicant, et ad hoc retundendum, pro se quique ingenii, ac doctrinæ præsidia conferunt.

Quinam hæretici hoc dogma tenuere.

II. Sœbadius Aginnensis auctor est [2], Arianos, et unum ex iis principem Potamium, « adseruisse, carne, et spiritu Christi coagulatis per sanguinem Mariæ, et in unum corpus redactis, passibilem Deum factum : » ac sic « fecisse illos, ait, de Spiritu Dei, et carne hominis nescio quid tertium. » Ephræmius vero Antiochenus apud Photium, scribit, « neminem unquam substantiam Christi compositam ausum esse dicere præter Apollinarem [a]. »

Eulogius certe Alexandrinus patriarcha apud eumdem Photium, Apollinaris verba refert ex libro *de Incarnatione*, quibus exclamat sic : « o novam creaturam, et divinam mistionem ! Deus et caro, unam effecere naturam [b], » quam et Valentini, et Manichæi fuisse sententiam refert, qui unam ejus quod visibile, et invisible est, naturam in Christo constituebant ; ac duarum naturarum propugnatores irridebant.

Atqui in eodem loco Polemonis Apollinaristæ verba describit, eadem antiquioribus Patribus exprobrantis, quæ Chalcedonensi postea synodo Severiani objecere. « Sed et illud haud abs re fuerit animo cogitare : Nam cum eumdem Deum et hominem esse dicant, non eos pudet unam Verbi naturam incarnatam, tanquam unam compositam, profiteri. Etenim si Deus perfectus, et homo perfectus idem est : ergo duæ naturæ idem est : quemadmodum Cappadocum novitas invexit, et Athanasii superbia, et Italorum fastus. Ac specie quidem, tanquam nostri sint, præ se ferunt, se Sancti Patris nostri Apollinaris dogma defendere , reipsa tamen, itidem ut Gregorii, naturarum binarium prædicant [c]. »

a Phot. cod. ccxx. Σύνθετον δὲ οὐσίαν οὐδεὶς εἰπεῖν ἐτόλμησε πλὴν Ἀπολιναρίου.

b Eulog. apud Phot. cod. ccxxx. Ὦ καινὴ κτίσις, καὶ μίξις θεσπεσία θεὸς καὶ σὰρξ μίαν ἀπετέλεσαν φύσιν.

c Polemo apud Eulog. cod. ccxxx Phot. Οὐδὲν χεῖρον ἐννοῆσαι κἀκεῖνο. Θεὸν γὰρ λέγοντες, καὶ ἄνθρω-

1 Quint. in tom. Zonatæ in Canon.— 2 Tom. IV *Bibl.* col. 170.

Hic Apollinaris fautor iste, quantum arbitror, non eos redarguit, qui unam naturam incarnatam Christo tribuebant : (Hoc enim Apollinaris tradidit, et quidem primus, ut aliqui sentiunt, de quo postea) sed eatenus castigat ; quod ita sententiam illam interpretabantur, ut duas ex ea naturas profiterentur, sive unam ex duabus compositam. Ita *compositam naturam* dici non patitur Apollinaris discipulus ; cujus tamen auctor usurpandi fuisse ille ipse dicitur ab Ephræmio. Sed in explicanda hæresi sua non valde sibi constitit Apollinaris, ut in primo libro memini[1]. Itaque fieri potest, ut in illo quoque ab seipso dissenserit.

III. Utcumque res habet, verum illud est, quod dixi, naturam unam compositam Acephalos, id est Eutychianos maxime posteriores, asseverasse : quod testantur nominati paulo ante scriptores : et inter hos Sophronius[2], ac Nicephorus Callisti[3] : qui erudite de hac opinione disserit, et hanc hæresis Eutychianæ propaginem exquisitiorem, subtilioremque cæteris fuisse scribit, quod auctores, ac defensores nacta sit summos philosophos, et inter alios Joannem Philoponum Tritheitarum sectæ conditorem. Atque hoc illa plausibilior, et vendibilior fuit Eutychianorum factio, quod minus abhorrere ab communi hominum sensu, et insita de Deo notione videbatur, quam mera illa Eutychis insania, quæ vel divinitatem in carnis substantiam ; vel hanc in illam mutatam pari utrobique scelere, ac furore docebat. Tum præ oculis simile quoddam, et ad fidem faciendam proximum exemplum natura ipsa constituisse videbatur in homine ; cujus una ex duabus, et dissimilibus natura coalescit, anima et corpore : quo nihil ad Incarnationis adumbrandum mysterium aptius occurrit.

Perdifficilis humanæ naturæ comparatio.

Quocirca magnus, ut in re difficili, et ad investigandum operosa, labor est adhibendus, uti vera nobis, et idonea ratio constet, cur non itidem ut in hominis structura fit, una ex divinitate, et humanitate copulatis inter se natura consurgat, quæ Christi Dei pariter et hominis peculiaris habeatur.

Sed antea demonstrandum istud ipsum est, non unam esse Christi naturam, etiam compositam ; postquam non esse simplicem, tribus antecedentibus capitibus ostendimus.

Natura Christi etiam composita, non est una.

IV. Complures antiquorum Patrum, qui subtilius in hac tractanda quæstione versati sunt, ut illud naturæ unius et compositæ commentum everterent, modos omnes enumerarunt, quibus unum quippiam e duobus, aut pluribus inter se conjunctis effici potest : quos in primo libri hujus capite complexi sumus. Majore compendio S. Thomas tum in quarto *contra Gentiles*[4], tum in *Summæ Theologicæ* parte tertia collegit omnes[5], sed hic paulo brevius. In illo vero *adversus Gentiles* libro latius eam partitionem diffudit. Ex quo quadrifariam ita dividemus. Primus est modus, quo ex multis per se absolutis et integris manentibus, unum aliquid ordine vel compositione insuper existit : ut ex pluribus militibus exercitus unus, ex domibus multis civitas una : item ex lapidibus, et lignis ordinate inter se coagmentatis ædificium unum struitur. Secunda species est, cum unum quidpiam commistione plurium efficitur ; sicut corpora ex elementis composita sunt : aut ut inter se liquida miscentur. Tertius modus est, cum ex pluribus integris, nec mutatis, totum aliquod conflatur, quod *integrans* vulgo dicitur. Quartus est postremus est, cum ex duobus minime perfectis, quorum alterum *potentia*, alterum *actus* vocatur, unum exoritur *naturale*, ut appellant, *compositum*.

Varii modi compositionis recensentur.

Quatuor hæc sunt genera compositionis ejusmodi, a quibus ad Incarnationem transferri similitudo debet. Sed nullum ex omnibus istis quadrare, per se quivis intelligit. Nam quod primum est, non unum aliquid proprie conficit, sed ex accidenti, et arte potius quam natura. Ideo non una inde natura componitur. Secundum genus idcirco alienum est ab hoc mysterio, quod mutationem affert, et extinctionem partis alterius, aut etiam omnium. Si quidem sola ea sic junguntur ad naturæ unius effectionem, quæ « communem habent materiam, atque in se, et a se faciendi, ac patiendi potestate » prædita sunt, ut ait Boetius[6]. »

Nullus ex his Incarnationi convenit.

Quod si unum e duobus vi et qualitate, vel

πον τὸν αὐτὸν, οὐκ αἰσχύνονται μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην, καθάπερ μίαν σύνθετον ὁμολογοῦντες. Εἰ γὰρ θεὸς τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος ὁ αὐτὸς, δύο φύσεις ἄρα ὁ αὐτός· καθάπερ ἡ τῶν Καππαδοκῶν εἰσηγεῖται καινοτομία, καὶ Ἀθανασίου ἡ οἴησις, καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ὁ τῦφος. καὶ σχηματίζονται μὲν, ὡς δῆθεν ἡμέτεροι, φρονεῖν τὰ τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἀπολιναρίου, κηρύττουσι δὲ καθάπερ οἱ Γρηγόριοι τὴν τῶν φύσεων δυάδα.

1 Cap. VI.— 2 In epist. *ad Sero*. act. XI, syn. VI.— 3 Nicephor. lib. XVIII, cap. XLVI.— 4 Cap. XXXV.— 5 Quæst. II, artic. 1.— 6 Lib. *de Duab. Nat.*

etiam quantitate multum excedit : ut « si multum fuerit aquæ, vini vero paululum : non dicuntur immista, sed alterum alterius qualitate corrumpitur. » Cujusmodi exemplo usos esse Acephalos hæreticos, et Monophysitas supra diximus [1]. Reliqua duo non minus segreganda sunt ab Incarnatione ; quoniam ex iis constant, quæ in compositionem totius imperfecta veniunt, tanquam ipsius partes ; quod a Deo procul abesse debet. Sed nec humana ipsa natura est imperfecta, ut suo loco dicemus ; neque pars esse potest naturæ alterius ; aut materiæ instar, divinitatem, velut formam, accipere. Hæc universe demonstrant, nulla ratione naturam ex duabus unam in Christo compositam existere.

V. Verum sic in angustum coacta, et convoluta minus aliquanto delectant : et ut Scholasticis concertationibus aptiora sint, uberiori isti, ac pleniori, quam persequimur, theologiæ haud satis congruunt. Itaque collatanda paululum ac diducenda sunt, et veterum theologorum illuminanda sententiis : ex quibus certa conficiemus argumentationum capita ; quæ hoc probent ; nullo modo unicam in Christo naturam ex divinæ et humanæ concursu, et unitione constitui.

Si una esset Christi natura composita, nec Patri, nec Matri, consubstantialis esset.

Primus argumentandi locus, ex eorum, quæ in tertii cujuspiam compositionem veniunt, conditione, ac proprietate sumitur : quod sic Joannes Damascenus informat. « Natura, inquit, una composita ex differentibus naturis tunc fieri dicitur, quando copulatis inter se naturis, aliud quiddam præter eas, quæ copulatæ sunt, efficitur : ac quod est effectum, neque hoc proprie, neque illud est, sed diversum [a]. » Ex quo ratiocinando colligitur sic : Quoties tertia quædam ex duabus exstat natura composita, ea neutri ambarum, ex quibus constat, ὁμοούσιος dicitur.

Consubstantialis.

At vero Christus ex Deo, et homine, vel potius ex Deo, et humana natura contextus, utrique illorum, ab quibus in Deum, hominemque progenitus est, consubstantialis habetur. Nam et Deus est ex Deo, et ejusdem cum Patre substantiæ, ac per omnia non modo similis, sed idem prorsus est natura, solaque differens ab eo personæ proprietate, tum homo est ex matre perfectus, et ejusdem cum illa naturæ ; « Non esset autem ejusdem cum utroque substantiæ, ac naturæ, si esset composita Christi ex divinitate, et humanitate natura [b], » ut ait idem Joannes Damascenus. « Etenim non esset Patri consubstantialis : quia Pater non est compositæ naturæ ex divinitate, et humanitate ; sed simplicis. Sed nec matri consubstantialis esset, quippe mater ex divinitate, et humanitate composita non est. » Eodem argumento utitur in libro tertio *de fide*[2], et in libro *de duabus Christi voluntatibus* : ubi contortius, et valentius ita ratiocinationem exprimit : « Quæ ex diversis naturis composita est natura, nulli earum consubstantialis est. Nam unaquæque suam tantum habet definitionem : composita vero aliam definitionem habet compositam. Impossibile est autem ea, quæ diversa sunt, et diversam definitionem capiunt, ejusdem esse substantiæ. Igitur si Christus una est natura, quomodo consubstantialis Patri erit, ac matri? Ille enim Deus est, hæc homo ; Dei autem et hominis non est una natura [c]. »

VI. Auctor *expositionis fideri*, qui falso Justinus inscribitur, et est eruditus, atque elegans ; in hoc differentiam agnoscit unitionis illius, qua homo constat, animæ atque corporis, et ejus, qua cum divina natura copulatur humana ; « quod homo, etsi duas in se naturas ostendit, non est naturæ duæ, sed ex duabus [d]. » Sic et corpus ex igne, aere, aqua, et terra componitur, non tamen corpus ignem esse dixeris, nec aerem, nec aliud cæterorum.

a Damasc. lib. *de Nat. compos.* Μία φύσις σύνθετος ἐκ διαφόρων φύσεων γίνεται, ὅταν ἑνουμένων φύσεων, ἕτερόν τι παρὰ τὰς ἑνωθείσας φύσεις ἀποτελεσθῇ. καὶ τὸ ἀποτελούμενον δὲ οὔτε τὸ κύριόν ἐστιν, οὔτε λέγεται, οὔτε τοῦτο, ἀλλ' ἕτερον. for. leg. οὔτε τοῦτο κυρίως ἐστιν.

b Damasc. ibid. Ἐὰν οὖν συνθέτου φύσεώς ἐστιν ὁ Χριστὸς μιᾶς ἐκ θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητος οὐκ ἔστιν ὁμοούσιος τῷ πατρί· ὁ γὰρ πατὴρ οὐκ ἔστι συνθέτου φύσεως ἐκ θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἁπλῆς. ἀλλ' οὐδὲ τῇ μητρὶ ἔσται ὁμοούσιος. οὐδὲ γὰρ ἡ μήτηρ ἐκ θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητός ἐστι συντεθειμένη.

c Damasc. Πάλιν ἡ ἐκ διαφόρων συντεθειμένη φύσις, οὐδεμιᾷ αὐτῶν ἐστιν ὁμοούσιος. ἡ μὲν γὰρ ἑκάστη τὸν ἑαυτῆς ὅρον ἔχει μόνον· ἡ δὲ σύνθετος, ἄλλον ὅρον ἔχει σύνθετον. ἀδύνατον δὲ τὰ ἕτερα, καὶ ἕτερον ὅρον δεχόμενα, ὁμοούσια εἶναι. εἰ οὖν μία φύσις ὁ Χριστὸς, πῶς τῷ πατρὶ ἔσται ὁμοούσιος, καὶ τῇ μητρί; ὁ μὲν γὰρ θεὸς, ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐ μία φύσις. Deesse videntur aliqua, et ita leg. θεοῦ δὲ καὶ ἀνθρώπου οὐ μία φύσις.

d Just. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος, εἴ καὶ διττὰς ἐν αὐτῷ δεικνύει φύσεις, οὐ δύο φύσεις ἐστὶν, ἀλλ' ἐκ τῶν δύο, etc. Ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐκ θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητος ἀπετελέσθη Χριστὸς οὐκ ἄλλος ὢν παρὰ τὰ δύο, ἀλλὰ καὶ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἑκάτερα τυγχάνει.

1 Lib. I, c. xiv, § 7.— 2 Cap. iii.

Ita domus ex lapidibus, lignis, et alia diversa materia construitur : non tamen aliquid horum esse dicitur. « At vero Christus non ex divinitate, et humanitate Christus efficitur : (nimirum tanquam natura quædam ex utroque composita : alioquin enim hypostasis una est ex naturis composita duabus ; ut Græci omnes asseverant, de quo postea) cum alius non sit quam duo illa : verum utraque est, Deus videlicet et homo. »

Sic Justinianus Imperator in *Professione fidei* adversus tria capitula[1], unam ab Christo naturam abjudicandam eadem ratione probat. Ferrandus quoque diaconus in epistola *ad Anatolium*, ex eo, quod Christus mediator est, et duplici adeo natura constans, ac Deo, et homini consubstantialis, colligit unam non posse esse naturam. Quia hæc una natura (quoniam Dei, et hominum mediator est) aut cum Deo illa erit utique communis, aut cum hominibus[2]. » Tum adversus eos, « qui ex duabus unam potuisse fieri » jactabant, proprie disputans, « Require, inquit, diligentius, si Verbum, et caro una cœpit esse natura, utrum possit caro et Deus Pater unius essentiæ prædicari. » Nam « si una est Christi natura composita ex duabus, non talis Patris natura, non est talis Spiritus sancti ; quomodo ergo erit filius homousios Patri, vel Spiritui sancto ? Una Patris, Spiritusque sancti natura simplex est, caret compositione. Christi autem quæ facta firmatur ex duabus natura, composita est, caret simplicitate. »

Differentia unionis animæ et corporis in homine, et duarum naturarum in Christo.

VII. Atenim una, eademque natura ex duabus composita, potest ὁμοούσιος iisdem censeri, ut Acephalus apud Rusticum diaconum objicit[3]. « Homo enim, inquit, secundum substantiam mentis consubstantialis est Angelis : secundum corpus vero, pecudibus simul ac bestiis. » Sed occurrit Rusticus, recteque asserit : consubstantiale dici aliquid, non secundum naturæ partem aliquam, sed secundum totam, et integram. Quare etsi anima consubstantialis esset Angelis, quod falso ab illis assumitur ; non tamen consubstantialis iisdem homo diceretur, quoniam anima non est homo. Atque hoc idem et de corpore dicendum est. « Consubstantialitas, inquit, pro parte et non pro totietate substantiæ, imperfecta est. » Quare cum Christus perfecte Deus, ac perfecte sit homo secundum totam quamlibet naturam : utrique naturæ consubstantialis esse debet.

Facundus Hermianensis idem illud argumentum explicat sic[4]. « Et quia, cum naturæ natura confertur, non potest ibi pronuntiari consubstantialitas, nisi tota toti æquetur, ut definitionis nulla diversitas intercedat : non autem potest una esse definitio naturæ ex divinitate, et humanitate compositæ, si de filio sic credatur, et simplicis naturæ Patris, quæ tantum divina est, aut nostræ, quæ tantum humana est. Non ergo erit Filius et Patri consubstantialis, et nobis. »

Leontius item apud Euthymium, « Simplex, inquit, natura, compositæ naturæ non est consubstantialis. Quare si simplex natura Patris est, filii vero composita, non erit consubstantialis Patris natura naturæ filii. Atqui consubstantialem Patri Christum, et eumdem nobis consubstantialem, profiteri se simulant. Dicant igitur, an fieri possit, ut una, et composita, quemadmodum asserunt, natura Christi ex toto sit Patri consubstantialis, et consubstantialis sit eadem tota nobis : et an non istud ad eamdem nos cum Patre substantiam evehat. Quod si dixerint, unam Christi naturam Patri simul ac nobis non ex toto esse consubstantialem, restat ut unius naturæ illius dimidia pars Patri : dimidia nobis consubstantialis sit. Hoc autem quid aliud est, quam istam ipsam dividere, quam vocant Christi naturam in id quod ejusdem, et id quod diversæ est substantiæ, atque in multesimas partes, quot ex illorum opinione, unam complent naturam Christi compositam [a] ? »

VIII. Rursus alterum hoc argumentum

a LEONT. apud Euth. *Panop.* par. II, tit. XV. Ἡ ἁπλῆ φύσις τῇ συνθέτῳ φύσει οὐχ ὁμοούσιος. εἰ δὲ ἁπλῆ μὲν ἡ τοῦ πατρὸς φύσις, σύνθετος δὲ ἡ τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἄρα ὁμοούσιος ἡ τοῦ πατρὸς φύσις τῇ φύσει τοῦ Χριστοῦ. ἀλλὰ μὴν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ τὸν Χριστὸν, καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον τὸν αὐτὸν λέγειν προσποιοῦνται. λεγέτωσαν τοίνυν εἰ ἐνδέχεται τὴν μίαν, ὡς αὐτοί φασι, σύνθετον τοῦ Χριστοῦ φύσιν, ἐξ ὅλου εἶναι τῷ πατρὶ ὁμοούσιον, καὶ ὅλην πάλιν ἡμῖν ὁμοούσιον· καὶ εἰ μὴ εἰς τὴν τοῦ πατρὸς ὁμοουσιότητα τοῦτο καὶ ἡμᾶς ἀναφέρει. εἰ δὲ λέγοιεν, μὴ κατὰ τὸ ὅλον τὴν μίαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν τῷ τε πατρὶ καὶ ἡμῖν ὁμοούσιον λείπεται τῆς μιᾶς φύσεως, τὸ μὲν ἥμισυ εἶναι τῷ πατρὶ, τὸ δὲ ἥμισυ ἡμῖν ὁμοούσιον. καὶ τοῦτο τί ἕτερόν ἐστιν, ἢ μερίζειν ἣν αὐτοὶ λέγουσι μίαν Χριστοῦ φύσιν, εἴς τε ὁμοουσιότητα, καὶ εἰς τὴν ἑτερουσιότητα, καὶ εἰς πολλοστημόρια τῶν συμπληρούντων αὐτοῖς τὴν μίαν τοῦ Χριστοῦ φύσιν τὴν σύνθετον;

1 In V Syn. t. IV Conc.— 2 Fer. t. III *Bibl.* col. 324.— 3 Tom. IV *Bibl.*— 4 Lib. II, c. v.

Si una esset natura, partes componentes mutationem paterentur.

contra naturæ unius compositæ molitionem, ex antiquorum placitis, atque ex natura rerum ipsa sic instruitur. Perfectæ duæ res et naturæ, in unius tertiæ coagmentationem convenire nequeunt, nisi in se mutationis aliquid capiant : quod in elementis cernitur, quæ mista invicem, et immutata unius corporis naturam, ac substantiam constituunt. Ac ne illa quidem, quæ imperfecta sunt, et naturales totius cujuspiam partes, sine aliqua mutatione, in illius tertiæ naturæ compositionem veniunt, inter seque junguntur.

Ut in hominis structura, quæ fit ex anima et corpore, hoc est materia et forma, tametsi sempiternæ sint partes, et incorruptæ, mutationis tamen in materia nonnihil intervenit; quæ ad formam excipiendam certis qualitatibus præparatur, et quodammodo fingitur, eo mutationis genere, quod ἀλλοίωσιν, vulgo *alterationem* nominant.

At vero naturæ illæ duæ, ex quibus Christi persona conflatur, perfectæ sunt, neque partium loco censeri possunt. « Christus, inquit Augustinus [1], una persona est geminæ substantiæ, quia et Deus, et homo est. Nec tamen Deus pars hujus personæ dici potest : alioquin Filius Dei Deus, antequam susciperet formam servi, non erat totus, et crevit cum homo divinitati ejus accessit. » Atqui multo id verosimilius videri posset, personæ Christi partem esse Deum, quam naturæ. Nam personam, ut paulo ante memini, Græci Patres fere σύνθετον, id est *compositam* esse dicunt : de quo postea, naturam vero compositam nemo hactenus qui diceret est illorum repertus. Non potest igitur pars appellari communis ullius in Christo naturæ Deus. Sed nec homo potest : qui et ipse perfectus est, neque per se ac natura sua id requirit, ut cum altero, nedum cum Deo substantive connexus, atque aptus, unam efficiat substantiam.

IX. Eleganter hujus vim argumentationis explanat eruditus ac politus scriptor, Theorianus in *Disputatione contra Armenos.* « Si naturam, ait, unam dicis compositam, mutationem, et confusionem inducis naturarum, ex quibus una est composita facta natura [a]. » Probat hoc deinceps exemplo corporis ex elementis compositi, quæ non aliter, quam mutata, conveniunt in illius compositionem, nec eorum quippiam esse dicitur tertium illud ex istis conflatum. Non enim lignum vocatur ignis, aut aer, aut aqua, aut terra denique. « At in Salvatore, pergit ille, non ita res habet : verum naturæ conversionis, ac mutationis expertes manserunt, et indissolubili unitione convenerunt in unius hypostasis absolutionem. Et nunc est, et dicitur naturarum quælibet in unum consociatarum, mutationis expers. Ob id perfectus Deus, et perfectus homo idem est, ac dicitur [b]. »

De quo etiam Ferrandum diaconum audire præstat docte, et diserte disputantem [2]. « Carnem quippe suscipiendo, ait, naturas adunavit, non personam duplicavit. Naturas plane adunavit, sine confusione permanentes, et in sæcula permansuras. Sic enim adunavit, ut nec divinitas in humanitatem mutaretur, nec humanitas a divinitate absorberetur ; sed utraque natura incolumis custodita, suis officiis uteretur, suis operibus agnosceretur, suis nominibus vocaretur : verumtamen personis propriis non distingueretur. Non sic enim adunatæ sunt duæ substantiæ, divina scilicet et humana ; ut fieret una substantia ; sed ut esset unius personæ, atque ex eis, et in eis unus semper existeret Christus. Absit enim ut dum unam cogit veritas prædicare personam, duas audeamus negare naturas. Si enim creator factus est creatura, si Verbum factum est caro, si Deus habitu inventus est ut homo, nec creator creari, nec Verbum caro fieri, nec Deus esse potuit homo sine alterius susceptione naturæ ; et si altera est natura suscepta, duæ sunt profecto naturæ, non una. »

Si Christus esset compositus, nec Deus, nec homo vere diceretur.

X. Hinc tertium existit argumentum, vel superiorum potius appendix duorum, ex appellatione ipsa deductum : quod Christus tum separatim homo, vel Deus dicitur ; tum conjunctim Deus et homo, quod profecto vel ab pervicacissimo quoque, qui quidem pudoris cum ratione nonnihil habeat, confessionem exprimit naturarum duarum ; unam autem negare cogit. Non enim Christus hominem absolute se diceret : non Deus item in Scrip-

a Theor. tom. II *Bibl. PP.* Εἰ μίαν φύσιν σύνθετον λέγεις, τροπὴν, καὶ σύγχυσιν εἰσάγεις τῶν φύσεων, ἐξ ὧν ἡ μία σύνθετος ἐγένετο φύσις.

b Ibid. Ἐπὶ δὲ τοῦ σωτῆρος οὐχ οὕτως. ἀλλὰ μεμενήκασιν αἱ φύσεις ἄτρεπτοι, καὶ ἀναλλοίωτοι, συνελθοῦσαι καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπαστον εἰς μιᾶς συμπλήρωσιν ὑποστάσεως. καὶ νῦν καὶ ἔστι, καὶ λέγεται, ἑκάστη τῶν συνελθουσῶν φύσεων ἀμετάβλητος, διὸ τέλειος θεὸς, καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς καὶ ἔστι, καὶ λέγεται.

1 Aug. III *cont Max.* c. x.— 2 In ep. *ad Sev.* t. III *Bibl.*

turis absolute vocaretur : nisi perfecte esset utrumque, quia quod perfectioni deest substantiæ, vel essentiæ, deest etiam appellationi ; eo quod nec natura sine eo quod suum est manet; nec naturæ nomen, cui vera non subest natura constat, « Omnia periclitabuntur, ait Tertullianus [1], aliter accipi, quam sunt, et amittere quod sunt, dum aliter accipiuntur, si aliter, quam sunt, cognominantur; fides nominum, salus est proprietatum. »

Nam quod homo nonnunquam in Scriptura simpliciter terra dicitur, nihil ad rem pertinet. Certe enim vera ex terra componitur hominis corpus : et illa eadem, sive substantia commutata, sive qualitatibus tantum (variant enim philosophorum de eo sententiæ) in composito remanet. At neque Divina Christi, nec humana natura mutationis in re ulla quippiam patitur. Salva igitur, et integra restet utraque necesse est. Non esset autem, si in unam ambæ convenirent tertiam, ac diversam substantiam. Adde locutiones illas, quibus homo terra nominatur, aut etiam anima, omnium confessione figuratas et tropicas, adeoque non proprias esse : Christum vero improprie, tropiceque vel Deum appellari, vel hominem, citra impietatem, et sacrilegium ne cogitari quidem potest.

Neque vero naturæ unitatem et compositionem hoc solum removet, quod Christus ipse singularum in se naturarum appellationem recipit ; sed etiam quod altera nomen alterius tamquam sibi proprium assumit. Nam et homo Deus, et Deus homo vocatur, non autem anima, corpus ; aut corpus, anima, quod Bernardus in libro quinto de *Consideratione* capite nono animadvertit. « Tantam denique, ait, tamque expressam unionis vim in se præfert ea persona, in qua Deus, et homo unus est Christus, ut si duo illa de se invicem prædices, non erraveris ; Deum videlicet hominem, et hominem Deum vere catholiceque pronuntians. Non autem similiter vel carnem de anima, vel animam de carne, nisi absurdissime prædices, etsi similiter anima et caro unus sit homo. »

XI. Huc illa facit Tertulliani eodem illo in loco disputatio ; ubi hæreticos quosdam redarguens animam Christi putantes in carnem esse mutatam ; itidem ut nos ex nominum proprietate ad illos convincendos rationem colligit. « Etiam quum demutantur qualitates, inquit, accipiunt vocabulorum possessiones. Verbi gratia, argilla excocta, testæ vocabulum suscipit ; nec communicat vocabulo pristini generis, quia nec cum ipso genere. Proinde et anima Christi caro facta, non potest non id esse quod facta est, et id non esse quod fuerit, aliud scilicet facta. » Ut igitur caro Christi si esset mutata, caro non amplius vocaretur; nec anima, si mutata esset, anima : ita si vel Dei Verbi, hominis in Christo natura mutationis aliquid caperet, neuter ille proprie, Deus vel homo diceretur. At utrumque, separatim etiam, nominatus legitur.

Animadvertit hoc jampridem Athanasius, ut quidem ab Euthymio citatur ; (nam alium fuisse de stylo, et scribendi genere conjecturam facimus). Hic igitur qualiscumque scriptor, in libro contra naturæ unius in Christo compositæ defensores simili argumento usus observat, « Dominum Christum duorum illorum perfectorum usurpare nomina, Dei, et hominis, propter illam ipsam amborum perfectionem. Sic ergo Christi salutaris appellatio nunc solam divinitatem significat, tanquam nullius indigentem, et perfectam : nunc humanitatem ; utpote cujus absolutæ conditioni desit nihil : nunc utramque; ut ostendatur naturarum duarum discrimen ; et perfectio [a]. »

Ambrosius quoque in secundo libro *de fide*, capite quarto, simili argumento duas adstruit perfectas in Christo naturas : « Servemus, inquit, distinctionem divinitatis, et carnis. Unus in utraque loquitur Dei Filius, quia in eodem utraque natura est. Etsi idem loquitur, non uno semper loquitur modo. Attende in eo nunc gloriam Dei, nunc hominis passiones. Quasi Deus loquitur quæ sunt divina, quia Verbum est : quasi homo dicit quæ sunt humana, quia in mea substantia loquebatur. » Qui Ambrosii locus in Ephesina Synodo [2] et a Patribus plerisque citatur [3].

a Euth. *Panop.* par. II, tit. XV. Τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὰ δύο τέλεια καλουμένου, καὶ θεοῦ, καὶ ἀνθρώπου, διὰ τὸ τέλειον ἀμφοτέρων. οὕτω γοῦν ἡ σωτήριος τοῦ Χριστοῦ προσηγορία νῦν μὲν δηλοῖ μόνην τὴν θεότητα, ὡς ἀνενδεῆ, καὶ τελείαν· νῦν δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, ὡς μηδὲν ἔχουσαν τῇ κατασκευῇ ἐλλιπές· νῦν δὲ τὸ συναμφότερον, ἵνα δειχθῇ καὶ τῶν δύο φύσεων τὸ διάφορόν τε, καὶ τέλειον. Vide eumd. par. I, tit. VII.

1 Tert. *de Car. Chr.* c. XIII.—2 Par, I.— 3 Leo. ep. XCV, c. V Theod. dial. II Rust. *cont. Aceph.* t. IV *Bibl.*

Quod si una esset composita Christi natura, « neque Deus appellaretur, neque homo, sed tantummodo Christus : ita ut Christi vox non sit hypostasis ipsius nomen, sed unius, ut illi placet, naturæ[a] : » ut ait Joannes Damascenus. Qui et in libro *de natura composita adversus Acephalos*, fusius hanc ratiocinationem edisserit : « Dominus noster, inquit, Jesus Christus cum ex divinitate, et humanitate sit, est etiam in divinitate, et humanitate, ac Deus est, diciturque perfectus, et homo perfectus, totus Deus, et totus homo : quod in natura composita dici non potest. Non enim totius corpus est ignis, neque totius est aer : uti neque terra, nec aqua ; nec totus mulus, equus est, nec totus, asinus : neque perfectus equus, nec perfectus asinus. At vero Christus, ut dixi, perfectus est Deus, et perfectus homo ; totus Deus, et totus homo[b]. » Hic locus Joannis Damasceni memorabilis est, commodeque quod volumus oculis ipsis subjicit, ac denique ratione ac judicio quemlibet utentem ab suspicione compositæ in Christo naturæ unius absterret.

Si ex duabus naturis fieret una, nomen haberet proprium quod nullibi apparet.

XII. His quarta succedit argumentatio, quam ex Ferrando, Maximo martyre, aliisque theologis informamus in hunc modum. Si enim ex divina, humanaque natura, tertia quædam composita fieret, nova hæc esset, et novo nomine censeretur ; cujusmodi autem illa esse debeat, et quo nomine afficienda sit, nemo hactenus ne somniavit quidem. « Si ex duabus, inquit [1], facta esse asseritur una, ait Ferrandus, quæ facta sit, debet primitus dici. Quamvis enim duabus ex substantiis una aliqua vix valeat fieri sine ambarum confusione, aut unius abolitione ; tamen quotiens ex duobus fit aliquid unum, nova res fit. Et si nova res fit, novum necessario naturæ nomen existendo noviter sumit. Verbi gratia, alia est in nobis natura animæ, alia corporis : illa spiritualis, ista terrena : illa invisibilis, ista visibilis. Et quia ex his duabus una est facta natura, novum naturæ nomen adepta est, ut diceretur homo, etc. Proinde si divina natura, et humana confirmantur unam fecisse naturam, inveniatur nomen. At nunquam natura invenietur, quæ nec divina appelletur, nec humana : sed sicut nova, ita novo nomine nuncupata. » Mox crebrioribus, ac subtilioribus velut aculeis disputationis pungens adversarios, quærit non solum quo sit appellanda nomine ; sed etiam quæ, et cujusmodi nova illa sit : « an tota sit æqualis Patri, aut tota Patre minor : an impassibilis, aut passibilis : invisibilis, an visibilis : ubique diffusa, an localis : » cum totidem illa, quamlibet pugnantia, de eodem asseverent Christo Scripturæ sanctæ : ex quo naturarum differentia consequitur. Vide Theodorum Abucaram opusculo secundo [2].

XIII. Sic Maxentius in libello *contra Acephalos* [3], eosdem istos hæreticos affirmantes unam componi ex duabus naturam, jubet hujus nomen edere. Quia nulla « rei natura est, quæ non proprio, et singulari nomine secundum specialem videlicet appelletur significationem. » Quod autem responderi posset, naturam illam vel esse « Verbum incarnatum, sive unam naturam Dei Verbi incarnatam : » vel esse Christum ; utrumque refellit sic. Prius quidem, quoniam eo ipso, quo « Verbum incarnatum dicunt, duas procul dubio dicere convincuntur in Christo naturas, duarumque, non unius, nomina naturarum, ejus videlicet, qui incarnatus est, id est Verbi Dei ; et ejus, quæ ab ipso assumpta est, id est carnis, » ac tantumdem est naturam unam Verbi incarnatam dicere, ac Verbum carnem esse factum : uti suo loco demonstrabitur.

Jam quod ad Christi vocabulum spectat, « non est hoc naturæ nomen, ait idem Maxentius, sed unctionis, unde et multi Christi dicti sunt in vetere Testamento. » Vel ut Ferrandus ait [4], « Christus nomen est officii, Emmanuel nomen est utrasve substantias, quas adunatas contestatur, insinuans. » Ut sit *Emmanuelis* eadem ratio, *ac Verbi incarnati* : nec una utrobique natura, sed duæ significentur. Idem porro Ferrandus aliquanto postea de Christi nomine ; « Christus, inquit, nomen officii est, non naturæ : ab

a Damas. lib. III *de Fide,* cap. III. Οὔτε δὲ θεὸς ὀνομασθήσεται, οὐδὲ ἄνθρωπος, ἀλλὰ Χριστὸς μόνον, καὶ ἔσται τὸ Χριστὸς, οὐ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ὄνομα, ἀλλὰ τῆς μιᾶς κατ' αὐτοὺς φύσεως.

b Id. Ὁ δὲ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ θεότητος ὢν, καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ ἐν θεότητί ἐστι, καὶ ἀνθρωπότητι. καὶ θεός ἐστι, καὶ λέγεται τέλειος, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, καὶ ὅλος θεὸς, καὶ ὅλος ἄνθρωπος. ὅπερ ἐπὶ τῆς συνθέτου φύσεως οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. οὐ γὰρ ὅλου τὸ σῶμα πῦρ ἐστιν, οὐδ' ὅλου ἀήρ. ὁμοίως οὔτε γῆ, οὔτε ὕδωρ. οὔτε ὅλη ἡ ἡμίονος ἵππός ἐστιν, οὔτε ὅλη ὄνος, οὐδὲ τέλειος ἵππος, οὐδὲ τέλειος ὄνος. ὁ δὲ Χριστὸς, ὡς εἶπεν, τέλειός ἐστι θεὸς, καὶ τέλειος ἄνθρωπος, καὶ ὅλος θεὸς, καὶ ὅλος ἄνθρωπος.

1 Fer. *ad Anat.* t. III *Bibl.* col. 339. — 2 Tom. XI *Bibl.* — 3 Max. t. IV *Bibl. Patr.* col. 462. — 4 Ep. *ad Anat.*

unctione enim Christus. Unctio vero temporalis dispensationis indicium, non substantiæ videtur esse vocabulum. » Sed et Cyrillus ab Leontio laudatus, Christi nomen affirmat « non naturam, aut substantiam significare, sed personam [a],» quem locum e Cyrillo S. Maximus affert in quodam opusculo.

XIV. Rursus adversus commentum illud naturæ compositæ quintum argumentum ita conficitur ex Maximi martyris contra istos disputatione [1]. Natura hujusmodi tertia ex divinitate, et humanitate consurgens vel universalis erit, vel singularis; universalem vocat, quæ communis est cum pluribus. At neutra esse potest. Nam si communis est, plures erunt Christi, certe esse poterunt: ut de Phœnice vulgo produnt philosophi. Creari enim plures a Deo nihil repugnat, si est avis illius aliqua species. Ita propagari natura illa Christi in multos poterit: saltem creatione: quod dictu est impium; quippe Deus non est Christus si creari potest. Est autem ejusmodi, hoc est Christus, natura illa sua composita, et a divina, humanaque discrepante: a qua illud habet ut nec Deus sit, nec homo.

Hæc natura composita nec universalis esse potest, nec particularis

« Nam si eadem natura singularis est, et solitaria, pergit Maximus, neque cum Deo, ac Patre, neque cum hominibus ejusdem erit substantiæ. Quod enim natura sua singulare prorsus est, id ab omni plane cum altero quocumque, naturali cognatione disjungitur [b]. » Eodem modo disputat Theorianus, asserens, φύσεως, id est *naturæ*, vocem quiddam esse commune, et universale, nec ad unum individum, aut hypostasim adstringi [c]. Idcirco individua non habere propriam definitionem, quæ naturam declarat, sed communi comprehendi. Quare cum Christus non communi quadam natura censeatur, sed ex sese sit unicus, et singularis, natura non constat una.

Sic etiam S. Thomas in libro quarto *contra gentes*, capite XXXV ratiocinatione hac utitur: Quippe « ex forma, et materia semper constituitur una species, inquit, quæ est prædicabilis de pluribus actu, vel potentia, quantum est de ratione speciei. Si igitur humanæ naturæ divina natura quasi forma adveniat, oportebit quod ex commistione utriusque, quædam communis species resultet, quæ sit a multis participabilis: quod patet esse falsum. Non enim est nisi unus Jesus Christus Deus et homo. » Ita et Justinianus imperator in *Professione fidei* contra tria capitula [2].

XV. Quodcirca Christi nomen ita unam hypostasim significat, ut naturas duas proxime, et ἀμέσως indicet, hoc est τὸ συναμφότερον, ut loquitur Athanasius[3]. Et Maximus martyr in epistola *ad Nicandrum*: « Deus, inquit, natura, et homo, Christus, et aliud omnino nihil [d]. » Atque hoc sextum numerari potest argumentum; quod sic in formam dirigit Theorianus in *Legatione ad Armenos* « Quemadmodum negatio affirmationi est opposita: ita dicere, Christus est naturæ duæ, oppositum est ei, quod dicitur, est una [e]. » Tum ita ratiocinari pergit: Quidquid unum est, et multa simul, non eadem ratione est unum, qua est multa: sed alia et alia est utrumque: ut in sancta Trinitate cernimus. Hæc enim cum sit unum, et multa, diversa ratione ambo esse dicitur; natura, unum; persona, multiplex. Quod si quis vel unum persona, vel multiplex quiddam natura Trinitatem esse dicat, is omnium execratione vexetur. « Idem et in Christo usuvenit, ait ille. Hunc enim hypostasi unum esse, pro confesso habetur, at rursus in confesso est, ex sanctorum Patrum sententiis, duo esse Christum secundum naturas. Quare fieri nequit, ut unum sit secundum naturas [f]. » Ad extremum, libet Maximi ejusdem argumentationem hic describere, quæ summa vi compositam ex duabus unam naturam evertere sic aggre-

a Leont. cap. XXVII *cont. Sev.* apud Euth. *Panop.* par. II, tit. XV. Τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν διδάσκαλον οὐ φύσιν δηλοῦντος, ἀλλ' ὑπόστασιν.

b Maxim. apud Euth. Εἶπεν δὲ μοναδικὴ φύσις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, οὔτε τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ὁμοούσιός ἐστιν, οὔτε τοῖς ἀνθρώποις. τὸ γὰρ πάντη κατὰ φύσιν μοναδικὸν, τῆς πρὸς ὁ, τιοῦν ἄλλο παντελῶς φυσικῆς ἠλλοτρίωται συγγενείας.

c Theor. tom. II *Bib.* Ἡ φύσις ἐπὶ τῶν καθόλου, καὶ κοινῶν λέγεται, οὐχ ἐπὶ τῶν μερικῶν, καὶ ἀτόμον.

d Maxim. apud Euth. *Panop.* par. II, tit. XVIII. Θεὸς φύσει καὶ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ ἄλλο τὸ παράπαν οὐδὲν.

e Theor. Ὥσπερ γὰρ καταφάσει ἀπόφασις ἀντίκειται. οὕτω καὶ τῷ λέγειν, δύο φύσεις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, το λέγειν, μία.

f Theor. ibid. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογεῖται ἓν εἶναι κατὰ τὴν ὑπόστασιν· πάλιν ὁμολογεῖται κατὰ τὰς χρήσεις τῶν ἁγίων πατέρων, δύο εἶναι τὸν Χριστὸν κατὰ τὰς φύσεις. ἀδύνατον λοιπὸν, ἓν εἶναι κατὰ τὰς φύσεις.

1 Apud Euth. par. II, tit. XV.—2 Tom. IV Conc.—3 Orat. V.

ditur : « Si Christus natura est composita, ut illi asserunt, aut generalis hæc erit, aut singularis. Nam ne fingi quidem media inter ambas ulla potest. Si generalis est natura Christus, de multis utique, ac differentibus numero prædicabitur; et ratione sola in his erit, in quibus habet exstantiam : neque per sese in propria quadam hypostasi cognitus, citra accidentia, quæ in subjectis sibi individuis considerantur. Hujusmodi enim est omnis naturæ generalis ratio, ac definitio; atque hoc modo Christorum pro uno plurium turba nobis introducitur, qui nullo pacto idem sunt cum Deo, vel cum hominibus, etc. Quod si natura singularis est Christus, ut hoc omittamus, nullam omnino naturam esse persona unica circumscriptam : (quippe ne Phœnix quidem ille vulgo decantatus, solus est; cum plures saltem sibi ordine succedant; atque etiam generari, et interire singulatim eos oporteat ; ut solitarii, ac singulares esse nequeant:) illud imprimis absurdum sequetur, neque Deo ac Patri consubstantialem istum fore singularem Christum, neque hominibus. Quod enim penitus est singulare natura, id ab alterius cujuscumque cognatione esse debet alienum[a]. »

CAPUT X.

De hominis natura composita ex anima rationali et corpore, quo exemplo compositam Christi naturam adstruebant hæretici. 1. *Ratio dissimilitudinis a Patribus allata, quod hominis partes ante compositionem seorsim existant :* 2. *non videtur firma, nisi ita declaretur : loqui Patres de eo, quod naturaliter fit, tum corpus, quod hominem componit, esse organicum. Ad hæc ea quibus homo constat, veras esse partes, et natura imperfectas; ideo posse unum aliquid per se componere, non itidem duas naturas in Christo.* 5. *Leontius asserens partes hominem componentes esse perfectas, exponitur.* 6. *Vera ratio propter quam in Christo natura una ex duabus minime componitur, ut in homine fit, est, quod ambæ illic perfectæ sunt. At omnis vera compositio fit ex actu et potentia.* 7. *Quæ similia sint in structura hominis, cum naturarum duarum in Christo conjunctione.* 8. *Testimonia veterum contra naturam unam compositam universe ad certa capita revocantur.*

I. Ex iis omnibus, quæ hucusque pertractata sunt, illud perspicue constare arbitror, non eo valere hominis exemplum ex duabus compositi partibus, quo ad Incarnationem approbandam crebro Patres utuntur, uti par sit ad unius naturæ constitutionem amborum ratio. Nam ita in quibusdam congruit similitudo ista hominis, ut in pluribus discrepet: uti *Expositionis fidei* auctor observat sub nomine Justini editus. « Nec recte faciunt, ut ait Leontius[1], qui vim adhibent, ut sic se habeat exemplum, ut prototypum. Non enim esset jam exemplum, nisi haberet aliquid dissimile[b]. » Quæ varietas effecit, ut ex duabus

In quibus discrepet similitudo sumpta ex homine.

a Maxim. apud Euth. *Panop.* tit. XV. Εἰ δὲ κατ' αὐτοὺς ἐκείνους, ὁ Χριστὸς σύνθετος ἐστὶ φύσις, ἡ θαυμαστὴ τῶν Σεβήρου λόγων ἀκρόπολις, ἢ γενικὴ πάντως ἐστὶν, ἢ μοναδικὴ. τούτων γὰρ ἄλλην ἐπινοῆσαι μέσην ἀμήχανον. καὶ εἰ μὲν γενικὴ φύσις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, κατὰ πολλῶν ἔσται δηλονότι, καὶ διαφερόντων ἀριθμῷ κατηγορούμενος· καὶ κατ' ἐπίνοιαν ἔσται μόνην ἐν οἷς τὴν ὕπαρξιν ὑπάρχει (cor. ἔχει) καὶ οὐ καθ' ἑαυτὸν ἐν ἰδίᾳ τινὶ ὑποστάσει γνωριζόμενος, χωρὶς τῶν ἐπιθεωρουμένων τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἀτόμοις συμβεβηκότων. τοιοῦτος γὰρ ὁ πάσης γενικῆς φύσεως ὅρος τε, καὶ λόγος. καὶ εἰσῆλθη πλῆθος ἡμῖν Χριστῶν ἀνθ' ἑνὸς, κατὰ μηδένα τρόπον, τὴν οἱανοῦν ἐχόντων πρὸς τὸν θεὸν, ἢ τοὺς ἀνθρώπους ταὐτότητα, etc. Εἰ δὲ μοναδικὴ φύσις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἵνα παρῶμεν λέγειν ὡς οὐδαμῶς ἐστι τὸ σύνολον φύσεις ἑνὶ προσώπῳ περιγεγραμμένη, etc. Εἴπερ δὲ μοναδικὴ φύσις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, οὔτε τῷ θεῷ καὶ πατρὶ ὁμοούσιός ἐστιν, οὔτε τοῖς ἀνθρώποις, τὸ γὰρ πάντη κατὰ τὴν φύσιν μοναδικὸν, τῆς πρὸς ὁτιοῦν ἄλλο παντελῶς φυσικῆς ἠλλοτρίωται συγγενείας.

b Justin. Ὥστε τοῦ ἀνθρώπου τὸ παράδειγμα κατά τι μὲν δεκτέον, κατά τι δὲ φευκτέον.

1 Lib. I *cont. Nest.* t. IV *Bibl.* 961.

oppositis inter se atque ex adverso pugnantibus hæresibus, Nestorii, et Eutychis, illa ab hujusmodi abhorreret exemplo, verita ne divisioni personarum, cui studebat, officeret: illa vehementer adamaret, quod ex eo confici naturæ unitatem arbitraretur. Ita Leontius in libro adversus hæresim utramque[1].

Ex iis porro, quæ utrobique dissimilia sunt, et similitudinis absolutam congruentiam impediunt, illud ab Nestorianis allatum esse scribit idem Leontius, quo et catholici contra Eutychianos nituntur; « quod homo etsi ex differentibus specie compositus est, neutrum tamen sine altero habet essentiam. Verbum autem ante humanitatem est. » Sic Maxentius in libello *contra Acephalos*[2], « hoc exemplum filio Dei minime existimat convenire, cui subsistendi causa caro non fuit. Quippe qui ante sæcula a Patre natus in propria persona incommutabiliter subsistit, sed cum Verbum caro fieret misericordiæ fuit. Animam autem humanam ante carnem alicubi subsistere, et postmodum carni inseri, nemo ausus est affirmare. »

Non aliter apud Euthymium Athanasius (quem tamen ψευδώνυμον antea dixi mihi videri) unius naturæ patronos tali exemplo perperam utentes redarguit, quod non eadem sit hominis ex anima et corpore coagmentati, quæ Christi ratio ex Deo, et homine consurgentis: « quoniam illic neutra pars antecedit alteram, nec ea prius subsistit; neque servat naturæ definitionem: cum ambo simul initium extandi ab utero sumpserint, ac sic in vitam introducta, unum animal constituerint[a]. »

Quomodo hæc similitudo declarari debeat ut sit firma.

II. Sed hæc discriminis ratio parum firma videri potest. Quid si enim longe ante corporis humani fabricationem Deus animam procreasset; num ea res obstaret, quo minus infusa deinde corpori, in naturæ unius effectionem cum illo conveniret? Non opinor. Quare ut non repudianda, sic explicanda, et conformanda paululum est ista veterum theologorum argumentatio; ad quod commode faciendum præit nobis Gelasius papa in libro *adversus Eutychem*[3], et Nestorium *de duabus naturis*: ubi Acephalos refellens, qui eodem illo exemplo naturam unam in Christo compositam probare studebant, ita scribit: « Non considerare istos, quia cum una natura dicatur humana, quæ tamen ex duabus constet, id est ex anima, et corpore principaliter, illa causa est, quia nec initialiter anima alibi possit existere, quam in corpore, nec corpus valeat constare sine anima: et merito quæ alterutro sibi sit causa existendi, pariter unam abusive dici posse naturam, quæ sibi invicem causam præbeat, ut ex alterutro natura subsistat humana, salva proprietate duntaxat duarum. » Quo ex Gelasii loco mentem eorum interpretandam arbitror, qui propterea unam ex anima et corpore naturam hominis fieri dixerunt, quod ambo simul existant, nec unum ante alterum subsistat: quod secus in Verbo accidit. Ad hoc enim respectum habuerunt qui ita ratiocinati sunt, quod est in natura rerum, et quod insitum habent componentes hominis partes. Hæ vero natura sua ita comparatæ sunt, ut a se mutuo pendeant, et copulari inter se, ac conjungi postulent. Nam sunt ex sese ac suapte natura partes, et ad se mutuo referuntur, sicut δύναμις et ἐντελέχεια, id est *actus*, et *potentia*. Idcirco et *sibi invicem* causæ sunt, utpote *materia* et *forma*; et natura sua mutuam junctionem expetunt; adeoque tertiam ex seipsis compositam naturam efficiunt. Quæ autem ejusmodi sunt, non prius naturaliter existunt, quam inter se copulentur. Perspicuum est autem, cum ex anima et corpore constare homo dicitur, ut et animal quodlibet, non qualecumque corpus intelligendum esse, neque materiam simplicem; sed ejusmodi quo cum anima conjungi potest. Tale vero est membris variis, et dissimilibus contextum, quæ ὄργανα Græci vocant, ut et corpus, ὀργανικόν. Ideo definit Aristoteles animam sic, ut sit, « primus actus corporis naturalis organici[b]. » Hoc igitur corpus eodem momento creatam, et infusam animam excipit, quo ab artifice natura idonee perpolitum est, et elaboratum. Ita verum est ambas illas partes exstare simul, eaque re differre ab naturis illis, quæ in personæ Christi structuram,

Organa. Organicum.

a Eut. *Pan.* par. II, tit. XV. Διὰ τὸ μηδέτερον χωρὶς τοῦ ἑτέρου προάγουσαν ἔχειν ὑπόστασιν, μηδὲ σώζειν τὸν ὅρον τῆς φύσεως, κατὰ ταὐτὸν μὲν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαβόντα ἐκ γαστρὸς, καὶ οὕτως εἰς τὸν βίον ἐρχόμενα, ἑνὸς δὲ ζώου σύστασιν ἐργαζόμενα.

b Arist. II *de An.* cap. I, tex. 7. Εἰ δέ τι κοινὸν πάσης ψυχῆς δεῖ λέγειν, εἴη ἂν ἡ πρώτη ἐντελέχεια σώματος φυσικοῦ ὀργανικοῦ.

1 Lib. I *cont. Nest.* t. IV *Bibl.* 961.— 2 Tom. IV *Bibl.*— 3 Tom. IV *Bibl.*

vel, ut Augustinus loquitur, *misturam* conveniunt.

III. Cum hac dissimilitudinis ratione illa congruit, eodemque plane recidit, quæ identidem se in sermonem nostrum insinuavit; quod homo ex duabus imperfectis naturis, vereque dictis partibus, constat: Christus ex perfectis, et absolutis. Perfectum id appello, « cui nihil deest eorum quæ debent inesse, » ut alibi ex Aristotele docui[1], ac declaravi pluribus. Sic naturæ Christi duæ perfectæ dicuntur, quia nihil ad earum essentiam deest. Sunt enim completæ: nec aliud desiderant, quo ad naturæ perfectionem adducantur. At illa ex quibus homo constituitur[2], natura sua minime sunt perfectæ: quia nonnisi partes sunt totius, et perfecti. Quippe inter cæteras *partis* notiones, hanc enumerat Aristoteles, ut eæ partes censeantur, « quæ in ratione, vel definitione unum quodque declarante locum habent: uti genus speciei pars est[a]. »

Constat autem totius naturalis compositi ratio ex forma, et materia, tanquam propriis, et *essentialibus*, ut vocantur, partibus: quæ et respectum ad sese mutuum habent, et habitudinem quamdam. Ideo naturali propensione, quem *appetitum* etiam nominant, in alteram est altera proclivis. Quod enim de corporis humani membris scriptum est a Chrysostomo, « non sic illa in propria natura id habere ut sint, quam ut in corpore sint unum[b], » de iis omnibus, quæ natura sua partes sunt totius, intelligi debet; ut perinde secum invicem esse, et ad unum componendum copulari appetant, si hoc appetitus nomine vocari oportet, quam esse simpliciter, et in rerum numero censeri. Quæ res argumento est, non eas per se, ac solitarias, esse perfectas: utpote ad complementum totius, natura sua, et essentia factas. Quod non ita est in Christo Domino. « Hic enim non ex rebus imperfectis habet ut sit (ait apud Euthymium paulo ante laudatus Athanasius) sed perfectarum naturarum concursum ostendit in seipso. Atque illic quidem, partes hominis sunt, anima, et corpus; hic autem, neque caro, pars est Verbi, neque Verbum, pars est carnis. Nam illorum utrumque, vel ante unitionem, perfectam naturam demonstrat: adeo ut nihil omnino vel divinitati desit ad propriam rationem, vel humanitati. Aliud est enim compleri substantiam ex duabus partibus; aliud uniri duas substantias, quarum unaquæque perfecta est. Ideo tam forma Dei, quam servi forma nominatur. At in homine, neque anima sola est homo, neque caro sola[c]. »

IV. Hic suspicetur aliquis, parum consentanee comparationem esse factam, atque ita conformari debuisse: « hominis partes sunt anima, et corpus: Christi vero neque caro pars est, neque Verbum: » non autem sic, « alterutra pars est alterius: » alioqui dicendum etiam fuisset, animam carnis, et carnem animæ esse partem. Verum non est reprehendendus. Intellexit enim id, quod supra dixi; Christum proxime, et ἀμέσως hominem esse pariter ac Deum: nec aliam naturam, quam duas istas Christi vocabulo subjici. Quare ut similitudinis ratio responderet; hoc est, ut divinitas et humanitas aliquam in Christo naturam componerent; sicut anima, et corpus in homine: permisceri oporteret inter se divinitatem, et humanitatem: quia duas necesse est compositas esse naturas in Christo, si est ulla composita: eo quod nonnisi duæ insunt in illo; nec præter eas alia est ulla, quæ composita dicatur, atque hoc modo et Verbi pars esset homo, et Verbum hominis: quippe nulla præter Verbum et hominem est natura Christi. Denique perfectas esse naturas in illo Dei et hominis, recte inde concludit, quod Christus proprie tam homo dicatur, quam Deus, quod non procederet si non perfectum haberet, imo si non perfecte esset utrumque. Etenim homo minime natura et essentia perfectus, homo non est, nec hominis definitione, adeoque nec appellatione censetur: quemadmodum nec anima est

a Arist. lib. IV *Met.* cap. xxv Ἔτι τὰ ἐν τῷ λόγῳ τῷ δηλοῦντι ἕκαστον, καὶ ταῦτα μόρια τοῦ ὅλου. διὸ τὸ γένος τοῦ εἴδους μόριον λέγεται.

b Chrys. hom. xxxi in I *ad Cor.* Οὐ γὰρ οὕτως ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει τὸ εἶναι ἔχουσιν, ὡς ἐν τῷ σώματι εἶναι ἕν.

c Eut. Ὁ δὲ κύριος Ἰησοῦς, οὐκ ἐξ ἀτελῶν πραγμάτων τὸ εἶναι δέχεται, ἀλλὰ τελείων φύσεων ἐν ἑαυτῷ σύνοδον δείκνυσι. κἀκεῖ μὲν, μέρη ἀνθρώπου ψυχὴ καὶ σῶμα. ἐνταῦθα δὲ, οὔτε ἡ σάρξ, μέρος τοῦ λόγου, οὔτε ὁ λόγος, μέρος τῆς σαρκός. ἑκάτερον γὰρ αὐτῶν, καὶ πρὸ τῆς ἑνώσεως, τελείαν δείκνυσι τὴν φύσιν, ὡς μηδὲν ὅλως λείπειν, μήτε τῇ θεότητι εἰς τὸν ἴδιον λόγον, μήτε τῇ ἀνθρωπότητι. ἄλλο γάρ ἐστι τὸ ἀναπληροῦσθαι οὐσίαν ἐκ δύο μερῶν, καὶ ἄλλο ἑνοῦσθαι δύο οὐσίας, ὧν ἑκατέρα ἔχει τὸ τέλειον. διὸ καὶ μορφὴ θεοῦ λέγεται, καὶ μορφὴ δούλου. ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε ἡ ψυχὴ μόνη, ἄνθρωπος· οὔτε ἡ σάρξ.

1 Tom. I, lib. VI, c. vii.— 2 Lib. IV *Met.* c. xvi.

homo, neque corpus, homo; ac vicissim homo proprie nec est, nec vocatur anima, vel corpus.

Leontius negans hominem ex imperfectis constare partibus exponitur.

V. At Leontius negat hominem ex imperfectis constare partibus[1], « secundum rationem essentiæ : quamvis quoad definitionem totius hominis, non recipiunt partes rationem totius, tanquam totius. Quid enim deest animæ habenti separatam et propriam vitam, ad hoc ut sit substantia incorporea, semper mobilis? etc. Quid rursus deest corpori, ut sit corpus? quod quidem qui definiunt, aiunt esse corpus triplici dimensione ; aut corpus naturale organicum potestate vitam habens ; utraque enim definitio apte conveniet corpori nostro. Non sunt igitur hæc imperfecta sumpta per se ; tametsi imperfecta dicuntur, quoad hypostasim totius, in quo sunt partes. » Atque eodem modo rem habere ait in Christo. Siquidem Verbum, etsi perfectum est in se ; tamen non est perfectus Christus. Verum nominis est disceptatio, non rei. Nam anima perfecta dici eatenus potest, quod totum inest ipsi, quo animæ natura, et essentia constat. Hujusmodi vero est hoc ipsum, quod imperfecta dicitur : quia per sese, et suapte natura, pars est totius, et cum parte altera copulatur. Quod neque Verbo, nec humanæ naturæ competit, quæ ambo perfecta sunt ; illud natura, et hypostasi : hæc natura : neque naturaliter utravis conjunctionem, et accessionem requirit alterius. Christus porro naturæ non est vocabulum, quod paulo ante dixi ; ut sine alterutra, velut parte imperfecta natura dicatur. De eodem vero, quatenus hypostasis nomen est, agemus postea.

Germana ratio cur in Christo non sit una natura ex duabus composita.

VI. Omnibus igitur, quæ hactenus dicta sunt, animadversis, vera, et germana constat ratio, propter quam non sit in Christo natura una, vel οὐσία ex duabus in unum concurrentibus : fit autem ex duabus una partibus, ex quibus homo componitur ; hujus, inquam, rei causa hæc est unica, quod in Christo naturæ, vel οὐσίαι, ambæ perfectæ sunt, nec altera est ἐντελέχεια, altera δύναμις, mutua se habitudine respicientes : quod ad naturam proprie, et non ex accidenti unam constituendam necessarium est. Non enim ex duplici ἐντελεχείᾳ, id est *actu*, unum per se componi potest. « Quippe actus cujusque, ait Aristoteles, in eo, quod est potentia, et in propria materia naturaliter existit[a] : » Nam οὐσία id est *substantia*, quæ scilicet est εἶδος, et *forma*, cum sit *actus*, ut ibidem scriptum est ; non potest ex duplici οὐσίᾳ, sive *forma*, una confieri natura[b]. Quem ad Aristotelis locum Themistius in elegantissima paraphrasi, hoc adnotavit ; « Cum in composita substantia, neque ambo possint esse subjecta, neque ambo formæ, etc. necesse est omnino, animam esse formam, et actum. Etenim non potest aliter dici animal ex anima, et corpore constare, nisi tanquam ex materia, et forma[c]. » Quoniam ergo Dei filius, idemque Deus, perfectam sibi naturam nostram copulavit ; « assumpsit cum substantia nostræ naturæ perfectæ, ait Rusticus[2], etiam quantitatem (hoc est unitatem, ut una natura dicatur, et unus homo) pro qua eum unum hominem vocat Apostolus, et hoc sæpe. Hæc igitur perfectæ nostræ naturæ integra unitas, integræ divinitatis unitati concurrens, dualitatem naturarum rationabiliter coadimplet. »

Actus. Potentia.

Rursus in septimo libro *Metaphysicorum*, « impossibile esse dicit Aristoteles, οὐσίαν, id est naturam, vel substantiam, ex substantiis esse, quæ tanquam actu insint. Quæ enim ita sunt actu duo, nunquam unum erant actu, etc. Quare si substantia, unum est, non erit ex substantiis existentibus in ea[d]. » Ex quibus recte concluditur, ex duabus naturis, quæ sunt actus, et quarum neutra potentiam habet, non posse unam effici tertiam. Sunt autem perfectæ naturæ, ἐντελέχειαι, id est *actus*, quare una ex illis natura nequit fieri.

Quo sensu comparatio sumpta ex homine sit usurpanda.

VII. Quamobrem frustra exemplum sibi ex homine sumpserunt hæretici, ut unam compositam ex Verbo, et homine naturam approbarent. Cum enim rei nulla similitudo tanta sit cum alia re, quin aliquid sit, quo ab ea

a Arist. *de Anima*, cap. ii, tex. 46. Ἑκάστου γὰρ ἡ ἐντελέχεια, ἐν τῷ δυνάμει ὑπάρχοντι, καὶ τῇ οἰκείᾳ ὕλῃ πέφυκε γίνεσθαι.

b Arist. ibid. cap. i, tex. 5. Ἡ δὲ οὐσία ἐντελέχεια.

c Themist. Init. lib. II *de An.* Ἐπεὶ γὰρ ἐν τῇ συνθέτῳ οὐσίᾳ οὔτε ἄμφω ὑποκείμενα οἷόν τε εἶναι, οὔτε ἄμφω εἴδη, etc. Ἀνάγκη πᾶσα τὸ εἶδος εἶναι τὴν ψυχὴν, καὶ ἐντελέχειαν. καὶ γὰρ οὐδ' ἂν ἄλλως ἔχομεν εἰπεῖν τὸ ζῶον ἐκ σώματος, καὶ ψυχῆς, εἰ μὴ ὡς ἐξ ὕλης, καὶ εἴδους.

d Arist. VII *Met.* cap. xliii. Ἀδύνατον γὰρ οὐσίαν ἐξ οὐσιῶν εἶναι, ἐνυπαρχουσῶν οὕτως, ὡς ἐντελεχείᾳ. τὰ γὰρ δύο οὕτως ἐντελεχείᾳ, οὐδέποτε ἓν ἐντελεχείᾳ, etc. Ὥστε εἰ οὐσία ἕν, οὐκ ἔσται ἐξ οὐσιῶν ἐνυπαρχουσῶν.

1 Tom. IV *Bibl.* col. 961. — 2 Lib. *cont. Aceph.* t. IV *Bibl. Patr.* col. 832.

discrepet, videndum est, quid potissimum spectaverit, qui comparatione rerum illarum inter se sit usus. « Non enim res toti rei necesse est similis sit, ait auctor *Rhetoricorum* ad Herennium, sed ad id ipsum, ad quod confertur, similitudinem habeat oportet. » Dictum hoc est ab auctore illo, qui sub Justini nomine vulgo est editus, in *Expositione fidei*, et ab Leontio, ut jam memoravimus. Ac tam ii, quam reliqui theologi in eo conspirant, ut sint quædam in hominis structura, ex anima, et corpore, quæ longe secus habent in Christo ex Deo, et homine constituto: ad id vero accommodatam hanc esse similitudinem, quod utrobique cernitur; ut quemadmodum unus homo ex diversis naturis componitur[1], quæ propriam servant in unitione differentiam : sic etiam unus Christus, Deique filius ex naturis ambabus existit, quæ proprietates suas sine ulla confusione retinent. « Usi sunt igitur Patres, ait Rusticus[2], hoc exemplo, ut ostenderent unum filium, unum Christum, unum Dominum, et ejus unam personam substantialem. »

Ita etiam Eulogius Alexandrinus patriarcha apud Photium[3], necnon Theorianus *in Legatione ad Armenos*[4]. Nempe, quod idem observat[5], ad Nestorium confutandum, similitudo ista potissimum usurpata est; cum ex illius hæresi consequens esset, duos revera Christos esse, ac personas duas : « Nam sicut in unitate personæ, ait Augustinus[6], anima unitur corpori, ut homo sit; ita in unitate personæ Deus unitur homini, ut Christus sit: » Quod et Athanasii vulgatum symbolum habet, ut Abaelardus notavit[7].

Testimonia veterum contra unam naturam compositam ad certa capita revocantur.

VIII. Restare hoc unum videbatur, ut adversus compositæ naturæ in Christo propugnatores hæreticos, testes appellaremus more nostro Patres antiquos; imo etiam Scripturam ipsam, et generales synodos in medium adduceremus. Sed nihil necesse est. Nam quæ tribus antecedentibus capitibus adhibita testimonia sunt, et argumenta, ad astruendam duarum in Christo naturarum differentiam, valent eadem ad evertendam naturam illam tertiam ex duabus compositam.

Sic cum dicit Scriptura, et ex ejus auctoritate decernunt concilia, Patresque demonstrant, Christum esse Deum : vel esse hominem : vel Deum simul et hominem : unam negant, etiam compositam esse naturam. Quod enim ex duobus compositum proprie est, eorum, ex quibus constat neque nomen habere, neque naturis constare dicitur : sed naturam habet ab utroque diversam ; nomen item ex illorum derivatum nominibus, non singulorum proprium. Nam homo non est anima rationalis, neque corpus : nec ita nominatur, nisi tropice : proprie vero animal, vel animatus, et corporeus dicitur. Deinde nemo animam carnem esse factam audeat dicere; quemadmodum dicitur, *Verbum caro factum*, quod argumento est, duas omnino et integras in Christo naturas esse, non unam ex illis compositam.

Item cum verum, aut perfectum esse Deum, et hominem asserunt Christum, tollunt naturæ compositæ suspicionem. Nam nec vera, nec perfecta anima dicitur homo, nec verum perfectumque corpus; sed ex utraque parte constare, vel utramque habere. Etenim vera anima, corpus non est; nec in illius definitione locum habet *recto* casu, sed *obliquo*, quatenus *corporis actus* dicitur. At Christus tam Deus, quam homo verus, ac perfectus est.

Sic etiam dum ambarum propria naturarum eidem convenire personæ Christi docent, nullo prorsus excepto, distinctas illas easdem, non confusas, nec in unam aliquam temperatas esse significant.

IX. Denique idem omnino sentiunt, qui Christum asserunt esse ex duobus, et in duobus, et hæc eadem esse duo. Hoc enim nec in hominis constitutione verum est, nec alia ratione potest esse, quam ut duæ sint naturæ differentes, non tertia quæpiam ex duabus conflata. Ideo Gregorium Nazianzenum scripsisse ait Nicephorus, « Christum ea servare ex quibus, et in quibus, et quæ est[a]. » Siquidem cum ait, Christum esse illa quæ habet, ostendit duo esse, hoc est naturas duas, non unam compositam. Quod quidem in homine longe aliter usuvenit : qui, non ea esse dicitur, ex quibus est, ut observat Eulogius apud Photium[7]. Meminit hujus rei, formulæque tanquam proprie Incarnationis,

a Niceph. *Call.* lib. XVIII, cap. xlvi. Διά τοι τοῦτο καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος τὰ ἐξ ὧν, καὶ ἐν οἷς, καὶ ἅπερ, φησὶ, σώζοντα, etc.

1 Leon. t. IV, col. 961 et apud Euth. Pan. par. II, tit. 5.—2 Rust. t. IV *Bibl.* col. 809 et 817.—3 Cod. 230.—4 Tom. XI *Bibl.* — 5 Ib.— 6 Ep. v.—6 Lib. III *Intr.* c. vi. — 7 *Cod.* 230.

Maximus martyr, in opusculo quodam *de loquendi modis*, quibus catholica fides explicatur. Ac recte Joannes Damascenus « Christum ait non unius esse compositæ naturæ, nec ex aliis aliud : velut ex anima et corpore hominem : vel sicut ex quatuor elementis, corpus : sed ex diversis, hæc eadem ipsa. Nam ex divinitate, et humanitate perfectum Deum, et perfectum hominem eumdem et esse, et appellari, ex duabus, et in duabus naturis confitemur[a]. »

Horum omnium exempla reperies iis expressa testimoniis veterum, quibus naturam unam in superioribus capitibus refellimus. Hæc enim non minus de una composita, quam de simplici persuadent, verumque id demonstrant : quod ex Gregorio Nazianzeno in orat. II *de Filio*, Theorianus citat *in Legatione ad Armenos* : « Licet utraque natura copulata sit unum ; non tamen unum esse natura, sed propter conventionem[b]. » Atque hanc præterea naturæ compositæ unitatem diserte castigat Sœbadius auctor antiquus[1], usurpatam ab Ariano Potamio. «Fecistis igitur, inquit, de spiritu Dei et carne hominis, nescio quid tertium : quia nec vere etiam Deus est, si Verbum esse desivit, caro enim factus est, neque vere homo, quia non proprie caro : fuit enim Verbum : ac sic ex utroque jam neutrum est. »

Tum universe consensus antiquorum theologorum in eamdem sententiam, ex eo colligitur, quod supra commemoravimus, neminem illorum dixisse, vel etiam levissime significasse, naturam unam in Christo fuisse compositam, præter Apollinarem. De quo Maximi martyris hic locum adtexam : « Unam, inquit, naturam compositam dicere esse Christum refugimus omnino, non solum propter rationes superius allatas : verumetiam ideo, quod nullus selectorum Patrum hactenus visus est hujusmodi vocem usurpasse : tum quod manifeste Apollinaris hæretici, ejusque discipulorum fetus iste fuerit[c]. »

X. Sed Tertulliani minime prætereunda sunt verba : qui in libro *contra Praxeam*[2], Verbum salvis manentibus naturis, nec in unam conflatis, sine ulla sui mutatione factum esse carnem adstruit sic : « Si enim sermo ex transfiguratione, et demutatione substantiæ caro factus est, una jam erit substantia Jesus ex duabus, ex carne et spiritu mixtura quædam, ut electrum ex auro et argento; et incipit nec aurum esse, id est spiritus, nec argentum, id est caro, dum alterum altero mutatur, et tertium quid efficitur. Neque ergo Deus erit Jesus. Sermo enim desiit esse, qui caro factus est : neque caro, id est homo, caro enim non proprie est, qui homo fuit. Ita ex utroque neutrum est : aliud longe tertium est, quam utrumque. » Et paulo post : « Sed enim invenimus illum directe et Deum et hominem expositum, ipso hoc *Psalmo* suggerente[3] : *Quoniam Deus homo natus in illa, ædificavit eam voluntate Patris* : certe usquequaque filium Dei, et filium hominis, cum Deum et hominem sine dubio secundum utramque substantiam in sua proprietate distantem : quia neque sermo aliud quam Deus, neque caro aliud quam homo. » Tum allatis Apostoli verbis[4], ita concludit; « Videmus duplicem statum, non confusum, sed conjunctum in una persona, Deum hominem Jesum. » Qui locus ad catholicum de Incarnatione tuendum dogma contra Arianos, Apollinaristas, Eutychianos, et Monophysitas in paucis exquisitus est. Cujus reliqua operæ pretium sit apud auctorem ipsum legere.

a DAMASC. lib. III, cap. III. Ἡμεῖς δὲ οὐ μιᾶς συνθέτου φύσεως τὸν Χριστὸν δογματίζομεν, οὐδὲ ἐξ ἑτέρων ἕτερον, ὥσπερ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἄνθρωπον· ἢ ὡς ἐκ τεσσάρων στοιχείων σῶμα, ἀλλ' ἐξ ἑτέρων τὰ αὐτά. ἐκ θεότητος γὰρ, καὶ ἀνθρωπότητος, θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον τὸν αὐτὸν καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι, ἐκ δύο τε, καὶ ἐν δυσὶν ὁμολογοῦμεν φύσεσιν.

b NAZIANZ. cit. a Theoriano. Εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφότερον ἓν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ.

c MAXIM. in lib. de voce hac *in duabus naturis* apud Eut. *Pan.* par. II, tit. XV. Μίαν δὲ φύσιν σύνθετον Χριστὸν παντελῶς παραιτούμεθα λέγειν, οὐ μόνον διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας· ἀλλ' ὅτι καὶ μηδεὶς καθόλου τῶν ἐγκρίτων πατέρων πέφανται μέχρι τοῦ δεῦρο ταύτην εἰρηκὼς τὴν φωνήν· καὶ ὡς προδήλως Ἀπολιναρίου τοῦ αἱρετικοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ φοιτετῶν ὑπάρχουσαν γέννημα.

1 Sœb. col. 170, t. IV *Bibl.*— 2 Cap. XXVII.— 3 *Ps.* LXXXVI.— 4 *Rom.* II.

CAPUT XI.

Constituitur unitionis, *quæ in Incarnatione fit, proprius, et formalis effectus,* 1. *qui est una Christi persona naturis constans duabus, unusque Dei, et hominis filius.* 3. *Id e Scripturis probatur primum.* 7. *tum e conciliis, eorumque symbolis.* 8. *Post veterum Patrum sententiis.* 12. *ac denique theologicis argumentis.*

Effectus formalis unitionis est una Christi persona duabus constans naturis.

I. Quoniam, ut in antecedentibus capitibus exposuimus, *unitionis* illius, quæ Incarnationem, formæ instar, efficit, fructus, ac *terminus*, ut loqui consueverunt scholæ, non in natura ipsa consistit: necessario alibi a nobis inquirendus est. Ac mihi puto concessuros omnes, in eo constituendum esse *unitionis* effectum, et *terminum*, quod unum existit ex naturarum junctione. Hoc autem non natura est aliqua tertia, quod jam ostendimus : quia nulla prorsus hujusmodi in Christo cernitur. Et tamen non extra hunc ipsum, quem nominavimus, Christum, unum illud quodcumque tandem consurgit tertium, invertigari potest. Quippe nihil præter Christum naturas in se continet duas, aut unum ex duabus constat. Necesse est igitur proprium, et *formalem*, ut vocant, τῆς ἑνώσεως effectum non aliud esse, quam quod Cyrillus in epistola ad monachos Ægyptios affirmat. « Ex duabus rebus, inquit, divinitate scilicet, et humanitate, certissime constat Emmanuel : idem vero unus Dominus Jesus Christus, unus et verus filius, Deus simul, et homo, non Deus factus eorum more, qui id gratia consequuntur : sed Deus potius, qui vere in humana forma propter nos apparuit [a] : » Atque hoc Flavianus Constantinopolitanus episcopus, eximius martyr, ex Ephesini concilii autoritate, id est ejusdem epistola Cyrilli *ad Nestorium*, in illa synodo probata, et in Acta relata declarat sic. « Quia diversæ quidem ad unitatem veram concurrere naturæ, unus autem ex ambabus Christus Dei filius : non tanquam naturarum differentia sit perempta propter unitatem ; sed potius effecerit nobis unum Dominum Jesum Christum, et filium [b]. »

Unitionis.

II. Athanasius in epistola *ad Epictetum Corinthi episcopum* magno cum stomacho novam in hæresim invehitur, « quæ Christum in carne passum, et affixum cruci negabat esse Dominum et Salvatorem, ac Deum, Patrisque filium [c]. » Ita duos asseverabant esse, Christum hominem, et Verbum Dei filium. Quos hoc uno perbrevi responso absolvendos ait : « Neque hanc esse catholicæ Ecclesiæ fidem : neque sensum hunc Patrum exstitisse [d]. » Quæ duo ab Athanasio præscripta probationis capita breviter hoc loco persequemur, ac primum e Scripturis, et conciliis, tum ex antiquis Patribus, illud, quod statuimus effectum *unitionis*, et Incarnationis adstruemus. Sed illud prius, quod exciderat, adnotandum putamus : veterem hanc esse labem opinionis, quæ in Christo duos agnoscebat a se distinctos, atque divisos. Quos in calce libri *de carne Christi* Tertullianus exagitat : « Sicut et definiens, ait, ipsum quoque Christum unum, multiformis Christi argumentatores quatit, qui alium faciunt Christum, alium Jesum, alium elapsum de mediis turbis, alium detentum, » etc. Verum isti Christos duos ; sive Christum ab Jesu separabant. Nestorius vero, quem contra potissimum hic disputamus, Deum ab homine hypostasi divellebat, duos reipsa constituens ; tametsi verbo unum duntaxat asserebat Christum atque filium ; ut suo loco demonstravimus [1]. Ostendamus modo, id quod nobis propositum est, *unitionem*, et incarnationem eo

a Cyr. ep. II *ad Monachos* Eph. Conc. par. I. Οὐκοῦν ἐκ δυοῖν μὲν πραγμάτων ὁμολογουμένως, θεότητός τε, καὶ ἀνθρωπότητος, ὁ Ἐμμανουήλ. πλὴν εἷς κύριος Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, εἷς τε, καὶ ἀληθῶς υἱὸς, θεός τε ὁμοῦ, καὶ ἄνθρωπος οὐ θεοποιηθεὶς ἐν ἴσῳ τοῖς κατὰ χάριν, θεὸς δὲ μᾶλλον ἀληθινῶς ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ πεφηνὼς δι' ἡμᾶς.

b Flavian. ep. *ad Leon.* Chalced. syn. cap. IV, ex Cyr. ep. II *ad Nestor.* in Eph. syn. cap. VIII. Καὶ ὅτι διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἑνότητα τὴν ἀληθινὴν συναχθεῖσαι φύσεις· εἷς δὲ ἐξ ἀμφοτέρων Χριστὸς, καὶ υἱὸς, οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνῃρημένης διὰ τὴν ἕνωσιν· ἀποτελεσασῶν δὲ μᾶλλον ἡμῖν τὸν ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ υἱόν.

c Athan. *ad Epict.* Τίνες δὲ ἄρα οὕτω τολμηροὶ γεγόνασιν, ὥστε εἰπεῖν, τὸν Χριστὸν τὸν σαρκὶ παθόντα, καὶ ἐσταυρωμένον, μὴ εἶναι κύριον, καὶ σωτῆρα, καὶ θεὸν, καὶ υἱὸν τοῦ πατρός;

d Ibid. Ἢ τοῦτο μόνον ἀποκρίνασθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα, καὶ εἰπεῖν ἀρκεῖ, ὅτι οὐκ ἔστι ταῦτα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. οὐδὲ ταῦτα οἱ πατέρες ἐφρόνησαν.

1 Lib. I, c. IX, § 6.

recidisse, ut « non sit alter Deus, alter homo; sed idem Deus, idem homo. Qui enim naturalis est filius Virginis, idem naturalis est filius Dei, » ait Petrus diaconus [1]. Et Leporius apud Cassianum [2] : » Nec alter Deus, alter homo : sed idem ipse Deus, qui et homo : et vicissim homo, qui et Deus, Jesus Christus unus Dei filius nuncupetur, et vere sit. »

Probatur e Scripturis.

III. Ut igitur ab Scripturis ordiamur, testis est Cyrillus, « divinitus inspiratas omnes litteras, Deum prædicare filium, et hominem factum, et eumdem unum ubique nominare [a]. » Atque ut pauca quædam ex innumeris testimonia seligam, illud imprimis subit animo tritum, sed insigne ex Evangelii Joannis initio, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*, etc. Ex quo Leo Papa ita disserit [3] :« Quod enim Verbum caro factum est, non hoc significat, quod in carnem sit Dei natura mutata : sed quod a Verbo in unitatem personæ sit caro suscepta : cujus utique nomine homo totus accipitur, cum quo intra Virginis viscera, sancto Spiritu fecundata, et nunquam virginitate caritura, tam inseparabiliter Dei filius unitur, ut qui erat intemporaliter de essentia Patris genitus, ipse sit temporaliter de utero Virginis natus. »

Proclus item in epistola *ad Armenos* indidem argumentatur; quia scripsit Joannes *factum esse carnem, non in perfectum hominem subiisse*. Et subinde : « Primum factum est caro, non in carnem conversu m :absit : manet enim divinitas mutatione omni superior : quoniam mutabilitas naturæ præterfluentis affectio est, immutabilitas autem sempiternæ, et eodem modo semper habentis propria est [b].» Cum igitur *Verbum carnem fieri*, non sit in carnem mutari, vel quod proprium et naturale sibi est, amittere; sed alteram sibi quam arctissimo nexu copulare naturam, consequens est unum in duabus esse naturis, et subsistere Christum : hoc est unam ex duabus naturis personam consistere.

IV. Alter locus ex epistolæ *ad Philippenses* capite secundo : ubi de Christo loquitur sic Apostolus : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus*. Hic vero manifeste unum in duabus naturis existere Christum, hoc est unam personam Deum esse simul et hominem, significat. Nam et qui se *exinanivit*, Deum oportet esse; qui in forma, hoc est natura divina prius fuerit : et idem non alia ratione semetipsum *exinanivit*, quam se vilem et imbecillum hominem faciendo, quod deinceps esse cœpit. Unus ergo in duabus naturis est incarnatus, λόγος, ac Dei filius. Bene hujus argumenti, et Apostolici testimonii vim expendit Cyrillus in epistola prima *ad Monachos* : et animadvertit; frustra illos esse, qui Christum in duas personas dividentes, Deum et hominem, asserunt exinanitionem illam in hominem cadere. (Non enim depressionis istius et abjectionis capax est sola in sese divinitas.) Etenim qui se *exinanivit*, ille est ipse, qui antea Deo Patri erat æqualis; et hoc natura, non usurpatione habuit, quemadmodum Angelus olim Deo esse similis voluerat. « Atqui creata res est nulla, quæ si propria in natura spectetur, æqualis Patri esse possit. Quonam igitur pacto exinanitus esse dicitur, si cum natura sua esset homo, itidem ut nos, ex muliere natus est ? Quanam porro ex antiquiore præstantia, quæ humanum modum excederet, ad hoc delapsus est, ut homo fieret ? Quomodo denique intelligi potest formam accepisse servi, quasi antea non habuisset, qui natura sua inter servos censebatur, et servili jugo erat obnoxius [c] ? » Vide Augustinum sermone XXXI *de verbis Apostoli*.

Ac ne quis exinanitum esse Dei filium eo sensu putet, quod in homine simpliciter habi-

a Cyr. *in Symb.* tom. V, par. II inter epist. Τί τοίνυν ἀντιστρέφουσι τῆς οἰκονομίας τοὺς λόγους, καὶ παρασημαίνουσι τὴν ἀλήθειαν, οἱ πάσαις ἀντανιστάμενοι ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς, αἳ θεὸν ὄντα γινώσκουσι, καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν υἱὸν, ἕνα τε ὀνομάζουσι πανταχοῦ;

b Procl. ep. *ad Arm.* Οὐδὲ γὰρ λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς ὅτι εἰσῆλθεν εἰς τέλειον ἀνθρώπον, ἀλλ' ἐγένετο σάρξ. Mox. Πρῶτον γέγονε σάρξ, οὐ τραπεὶς εἰς σάρκα· μὴ γένοιτο. μένει γὰρ ἡ θεότης ἀλλοιώσεως ἀνωτέρα· ἐπεί περ τὸ τρεπτὸν παῤῥεούσης φύσεως πάθος, τῆς δὲ ἀϊδίου, καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἐχούσης τὸ ἄτρεπτον ἴδιον.

c Cyr. epist. *ad Monac.* in Eph. syn. Ἀλλ' οὐδέν ἐστι τῶν πεποιημένων, εἰ κατ' ἰδίαν νοοῖτο φύσιν, τὸ ἐν ἰσότητι τοῦ πατρός. πῶς οὖν ἄρα κεκενῶσθαι λέγεται, εἰ τὴν φύσιν ἄνθρωπος ὢν, γεγέννηται καθ' ἡμᾶς ἐκ γυναικός; καὶ ἐκ ποίας, εἰπέ μοι, πρεσβυτέρας ὑπεροχῆς τῆς τοῦ ἀνθρώπου μείζονος εἰς τὸ ἄνθρωπος εἶναι κατέβη; ἢ πῶς ἂν νοοῖτο λαβεῖν, ὡς οὐκ ἔχων ἐν ἀρχῇ, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὁ φύσει τελῶν ἐν οἰκέταις, καὶ ὑπὸ ζυγὸν δουλείας κείμενος; Vide eumd. lib. X *in Joan.*

1 In ep. *ad Fulg. de Inc.* c. v. — 2 Cass. I *de Inc.* c. v. — 3 Ser. VII *de Nat.*

taverit, recte huic Cyrillus occurrit in eodem loco. Quippe non minus Pater, et Spiritus sanctus *exinaniti* esse dicentur quam Filius, cum et ipsi in eo habitent qui mandata Christi servet, ut Christus affirmat[1]. Tum Spiritus sanctus *in nobis habitare* dicitur[2]. Vide de hoc Apostoli loco inter alios Ambrosium epistola octava.

V. Rursus in epistola *ad Hebræos*, cujus divinam excellentiam, et dignitatem tam luculento præconio celebraverat Apostolus in primo capite, ejusdem mox Filii incarnationem prædicat; unum esse significans, qui et *splendor sit gloriæ, ac figura substantiæ Patris* [3]: per quem *sæcula* ipsa *facta sunt* [4]: qui Angelis omnibus antecellens ab iis adoretur [5]: et qui [6], propter quod *pueri* [7], id est homines, *communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem*; *ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est diabolum.* Nam unum et eumdem esse, in quem cadit utrumque, Paulus ibi aperte demonstrat: quippe qui hoc sibi illa in epistola proposuit, ut Jesum Christum, quem hominem fuisse constabat inter illos ad quos scribebat, non unum habendum esse de multis, sed eumdem Deum, Deique naturalem filium ostenderet.

Huc omnia revocari possunt testimonia Scripturæ, quibus efficitur, non alium, atque alium, sed unum et eumdem esse, in quem et divinæ; et humanæ naturæ proprietates conveniunt. Nonnulla ex iis Athanasius refert [8], velut quod de se ipse Christus profitetur: *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo* [9]. Et, *Si ergo videritis filium hominis ascendentem ubi erat prius*[10]? Item illud: *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege* [11]. Tum, *Qui descendit, ipse est et qui ascendit super cœlos, ut impleret omnia* [12]. In quibus, et similibus locis demonstratur, non duos esse, sed unum plane, qui ambo illa diversa, et contraria susceperit: ut et in cœlo esset, et in cœlum ascensurus postea foret: et apud Patrem ex æterno manens, ab eodem missus, homo factus sit, et mortem sustinuerit. Vide Athanasium in oratione *de uno Christo*: et Cyrillum in ejusdem argumenti dialogo[13]. Sic illud quod legimus, « Dominum majestatis crucifixum esse, interpretatur Ambrosius[14], non quasi in majestate sua crucifixum putemus[15]: sed quia idem Deus, et homo; per divinitatem Deus; per susceptionem carnis homo, Jesus Christus, Dominus majestatis dicitur crucifixus, quia consors utriusque naturæ, id est humanæ, atque divinæ: in terra hominis subiit passionem, ut indiscrete et Dominus majestatis dicatur esse qui passus est, et filius hominis, sicut scriptum est, qui descendit de cœlo. »

VI. Multa ejusdemmodi suppeditabunt Cyrilli *Thesauri;* imo pene omnes hujus libri: nec non Cassianus in libris septem *de Incarnatione*[16]. Augustinus item, præsertim in primo libro *de Trinitate*, capite XIII, ubi « eumdem esse Filium hominis propter formam servi, quam accepit, qui est filius Dei, propter Dei formam, in qua est, » Scripturæ testimoniis pluribus approbat. Vide et Agobardum in libro *contra Felicem Urgelitanum*.

Ad hæc Scripturæ passim Jesum Christum, tanquam unum et eumdem, adjungunt, et annumerant Patri: *Unus Deus Pater ex quo omnia*, inquit Apostolus[17], *et nos in illum: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*, etc. Et, *Ipse autem Deus, et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus, dirigat viam nostram ad vos*[18]. Ac nonnunquam etiam Patri præponitur; ut in secunda *ad Thessalonicenses*[19]. Alias etiam additur et Spiritus sanctus[20]. Hæc iisque plura Theodoretus observavit in epistola CXLVI[21]. Jam vero unum esse Christum, non duos, ex eo concluditur, quod si duo essent, quatuor jam personæ essent divinæ, et ὁμότιμοι, quæ videlicet in divinitatis mentione junguntur, atque in summæ majestatis, et auctoritatis communionem vocantur. Itaque recte Augustinus [22], « Non enim duo, Deus et homo, ut jam non faciamus, vel noverimus Trinitatem, sed quaternitatem. » Sed de hac quæstione et quaternitate postea.

Dignitate pares.

Idem probatur e symbolis.

VII. Non minus catholicæ fidei symbola eidem Christi in naturis duabus unitati suffragantur, tam vetus, quam quæ in generalibus postea conciliis edita fuerunt. Cassianus certe ex Nicæno illud ipsum argumentando concludit sic[23]: « Dicens ergo symbolum Dominum Jesum Christum Deum verum ex Deo vero, homousion Patri, per quem sæcula compaginata sunt, et omnia facta, hoc inseparabili

1 *Joan.* XIV, 23.— 2 II *Tim.* II.— 3 *Heb.* I, 3.— 4 Ib. II.— 5 Ib. IV et seq.— 6 Ib. VI.— 7 *Heb.* IV, 14.— 8 In brev. ser. *de Inc.*— 9 *Joan.* III, 13.— 10 *Joan.* VI, 62.— 11 *Gal.* IV, 4.— 12 *Eph.* IV, 9.— 13 Tom. V Op. Cyr.— 14 I *Cor.* II, 8.— 15 Lib. II *de Fide* c. IV.— 16 Max. in IV, c. V, et seq. et in lib. VI, c. XVII.— 17 I *Cor.* VIII, 6.— 18 I *Thes.* III, 11.— 19 II *Thes.* II, 16.— 20 *Rom.* XV, 30 et II *Cor.* XIII, 13.— 21 Tom. III.— 22 Ser. XII *de Diver.* c. VI.— 23 Cass. l. VI *de Incar.* c. VIII,

statim connexione subjunxit : Qui propter nos, inquit, venit, et natus est ex Maria Virgine. Ille ergo, qui verus Deus, qui homousius Patri, qui creator sæculorum, qui factor omnium; ille, inquam, venit in mundum, et natus ex Maria Virgine. » Tum ex eo, quod *venisse* tam in symbolo, quam in Scriptura dicitur, eumdem, antequam nasceretur e Virgine, exstitisse docet : ac proinde unum esse, qui et *antequam Abraham fieret*[1], fuisse se dicit, et qui homo deinde factus est. « Vides ergo, ait, quomodo ipso adventus nomine fuisse ante designatur adveniens , qui facultatem non habuerat, nisi cui ex hoc ipso quod erat, suppetere poterat ut veniret. Homo autem ante conceptum omnino non fuit. Ergo in se non habuit, ut venire posset. Deum ergo venisse certum est, » etc. Legendus ét Cyrillus libro *de Symbolo*[2], et in epistola prima *ad Monachos*[3] : et Arnobius in *dialogo cum Serapione*. Ac nos supra, capite sexto[4], locum istum, qui ex generalium synodorum auctoritate petitur, satis enucleavimus.

Necnon e Patribus.

VIII. Quod autem singulorum ad Patrum testimonium spectat, quod est argumenti theologici genus tertium, complura sunt a nobis allata eodem in sexto capite, ac sequenti ut duas ostenderemus esse naturas in Christo, quorum pleraque ita hoc, quod tunc agebatur, efficiunt, ex duabus illis constare Christum ; ut et unum esse probent, hoc est personam unicam, non pro naturarum numero, duos. His nunc pauca de multis adjungam, quæ diserte unum esse, vel unicam personam, Deum hominemque declarant.

Ignatius in epistola *ad Ephesios* : « Deus, inquit noster Jesus Christus in utero gestatus est a Maria, secundum dispensationem Dei, ex semine David[a]. » Ita hunc locum citat Theodoretus[5] : quemadmodum et manuscriptus codex Florentius exhibet; cum aliter in cusis legatur. Ibi ergo Deum ipsum in utero Mariæ gestatum, adeoque de semine David genitum esse testatur.

Et in epistola eadem apud Theodoretum, et Gelasium : « Singuli viri communiter omnes in gratia, ex nomine convenite in una fide, et in uno Jesu Christo, secundum carnem ex genere David, filio hominis, et filio Dei[b]. » Vides ut *unum Jesum Christum filium Dei, et filium hominis* appellat : vel, ut in Florentino codice exstat, *Filium Dei, et hominis*, quod in cusis minime comparet.

Irenæus in libro tertio, toto capite XVIII, luculenter e Scripturis adstruit, « unum, et eumdem esse Verbum Dei, et hunc esse unigenitum, et hunc incarnatum esse pro salute nostra Jesum Christum, Dominum nostrum, » ac qui in duos illum partiuntur, acriter redarguit ; quos et *solvere Jesum Christum* ait, ut Joannes loquitur[6]; hoc est dividere, et arctissimam illam unitionem dirimere.

Tertullianus in calce libri *de carne Christi*, ad illa Pauli verba respiciens, *Unus Dominus Jesus Christus*[7], ita scribit : « Sicut et definiens ipsum quoque Christum unum, multiformis Christi argumentatores quatit, qui alium faciunt Christum, alium Jesum ; alium elapsum de mediis turbis, alium detentum, » etc. Cyprianus in libro secundo *Testimoniorum*, capite X, probat ex sacris libris, « Quod et homo, et Deus Christus, ex utroque genere concretus, ut mediator esse inter nos, et Patrem posset. » Hic et hominem, et Deum esse testatur Christum ; ut appareat ipsum non una quapiam ex duabus composita natura constare ; alioqui non singularum in se partium vocabula susciperet : et tamen eumdem ex utraque *concretum*, hoc est coagmentatum, et conflatum esse dicit : quod in personam ipsam convenire necesse est, quæ ex Dei et hominis natura coalescit : quod Græci dicunt συμπεφυκέναι. Unde Glossarium vetus *concretum* Græce interpretatur συμπεφυκὸς. Idem et Novatianus toto libro *de Trinitate* adstruit ; dum Christum Deum pariter hominemque esse defendit, et Lactantius, aliique ; quorum proferre sententias nihil hic attinet : et sunt in capite septimo nonnullæ a nobis excerptæ.

IX. Jam Dionysius Alexandrinus in epistola synodica, quam scripsit ad Paulum Samosatenum, hæreticum istum redarguit, « duas hypostases, et duas personas asseverantem unius Christi, et Christos duos, duosque filios[c] : » quod deinceps copiosa disputatione refellit.

Athanasius in libello *de Incarnatione* con-

a Ignat. *ad Eph.* sub fin. Ὁ γὰρ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐκυοφορήθη ὑπὸ Μαρίας κατ' οἰκονομίαν θεοῦ, ἐκ σπέρματος μὲν Δαβίδ, etc.

b Ib. Οἱ κατ' ἄνδρα κοινῇ πάντες ἐν τῇ χάριτι ἐξ ὀνόματος συνέρχεσθε ἐν μιᾷ πίστει, καὶ ἑνὶ Ἰησοῦ Χριστῷ, κατὰ σάρκα ἐκ γένους Δαβίδ, τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ υἱῷ τοῦ θεοῦ.

c Tom. II *Bib.* Δύο ὑποστάσεις λέγοντός σου, καὶ

1 *Joan.* VIII. — 2 Tom. V. — 3 Ib. — 4 § 6. — 5 Dial. I. — 6 I *Joan.* IV, 3. — 7 II *Cor.* VIII.

firmat, « sicut homo persona est una, et animal unum e spiritu, et carne concretum : ita Christum intelligi debere, unum esse, et non personas duas : quod recens impietas violenter invehere conatur[a]. » Vide et orationem illius quintam, sub finem. Basilius libro quarto *contra Eunomium*, allatis diversis Scripturæ locis, quorum alius Christum a Patre genitum, alius creatum significat ; prius ad Dei Filium, posterius ad formam servi pertinere dicit. Ac statim, ne quis duas suspicetur, ita pergit. « In istis porro omnibus, non duos dicimus, Deum seorsim, et hominem seorsim, (quippe unus erat) sed cogitatione mentis singulorum naturam consideramus[b]. »

Gregorius Nazianzenus oratione XXXI. « Non duo factus, inquit, sed unum ex duobus fieri sustinens. Deus enim ambo sunt, id quod assumpsit, et quod est assumptum : naturæ duæ in unum concurrentes ; non duo filii. Nolo contemperationem illam ementita ratione quispiam explicet[c]. » Hilarius sub initium libri noni, « Mediator, inquit, ipse in se ad salutem Ecclesiæ constitutus, et illo ipso inter Deum et hominem mediatoris sacramento utrumque unus existens, dum ipse ex unitis in idipsum naturis naturæ utriusque res eadem est, ita tamen ut neutro careret in utroque, ne forte Deus esse homo nascendo desineret, et homo rursum Deus manendo non esset. » Præclarum omnino mysterii illius elogium, quo et naturas post incarnationem salvas esse duas contra Monophysitas ostendit ; et adversus Paulum Samosatenum, ac Nestorium, unum esse, id est personam unicam profitetur. Mox vero fucum in hoc genere fidem oppugnantium hæreticorum detegit. « Hinc itaque fallendi simplices, inquit, atque ignorantes hæreticis occasio est, ut quæ ab eo secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ divinæ infirmitatem mentiantur : et quia unus atque idem est loquens omnia quæ loquitur, de semetipso omnia eum locutum esse contendunt. Nec sane negamus, totum illum, qui ejus manet, naturæ suæ esse sermonem. Sed si Jesus Christus et homo et Deus est, et neque cum homo, tum primum Deus ; neque cum homo, tum non etiam et Deus : neque post hominem in Deo non totus homo totus Deus, unum atque idem necesse est dictorum ejus sacramentum esse quod generis. »

X. Ambrosius *in symbolum Apostolorum*[1] : « Vescentes pariter, inquit, ac bibentes cum eo, hominem verum, ac Deum videbant. Non tamen quod alter Deus, alter homo esset ; sed unus atque idem esset filius Dei, et filius hominis. Vide et librum ejusdem tertium *de Incarnatione*, capite V, quem locum supra descripsimus[2].

Hieronymus in caput primum epistolæ *ad Ephesios* ; « Benedictus, inquit, Deus ejus, qui assumptus est, hominis, et pater ejus, qui in principio apud Deum fuit Deus Verbum. Non quo alius assumptus homo, et alius sit Sermo, qui assumpserit ; sed quo unus atque idem, pro varietate causarum, nunc sublimis, nunc humilis prædicetur. » Et in caput sextum, cum dixisset vocabulum, *Jesus*, interdum *hominem* significare, « qui a Deo Verbo assumptus est, » interdum vero *Deum Verbum :* mox ita subtexit. « Hæc autem dicimus, non Jesum a Christo separantes ; nec rursum Deum Verbum ab eo, quem assumpsit, hominem alterum esse dicentes : sed secundum intelligentias effectuum, vel locorum, illum, quem unum esse credimus filium hominis, et filium Dei, et ante virginem, et post virginem, alium atque alium nuncupantes. »

Augustinus vero innumeris in locis idem asserit : ut in *Enchiridio*, capite XXXVI. « Ut quemadmodum, inquit, est una persona quilibet homo, anima scilicet rationalis et caro ; ita sit Christus una persona, Verbum et homo. » Et libro tertio *contra Maximinum*[3] : « Porro autem Christus, ait, una persona est geminæ substantiæ ; quia Deus et homo est. » Item in libro *de Correptione, et gratia*, capite XI.

δύο πρόσωπα τοῦ ἑνὸς ἡμῶν Χριστοῦ, καὶ δύο Χριστοὺς, καὶ δύο υἱούς.

a Ath. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἓν πρόσωπον, καὶ ζῶον ἀπό τε πνεύματος, καὶ σαρκός. κατὰ δὲ τὸ ὁμοίωμα αὐτοῦ νοητεῖον τὸν Χριστὸν ἕνα, καὶ οὐ δύο πρόσωπα, ὅπερ ἡ νῦν ἀπιστία βιάζεται.

b Basil. lib. IV *cont. Eunom.* Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις οὐ δύο λέγομεν, θεὸν ἰδίᾳ καὶ ἄνθρωπον ἰδίᾳ, (εἷς γὰρ ἦν) ἀλλὰ κατ' ἐπίνοιαν τὴν ἑκάστου φύσιν λογιζόμενοι.

c Naziànz. orat. XXXI. Οὐ δύο γενόμενος, ἀλλ' ἓν ἐκ τῶν δύο γενέσθαι ἀναρχόμενος. θεὸς γὰρ ἀμφότερα, τό, τε προσλαβὸν, καὶ τὸ προσληφθὲν, δύο φύσεις εἰς ἓν συνδραμοῦσαι, οὐχ υἱοὶ δύο. μὴ καταψευδέσθω ἡ σύγκρασις.

1 Cap. XXXI. — 2 Cap. VII, parag. 6. — 3 Cap. X.

« Deus, inquit, naturam nostram, id est animam rationalem, carnemque hominis Christus suscepit, susceptione singulariter mirabili, vel mirabiliter singulari, ut nullis justitiæ suæ præcedentibus meritis, filius Dei sic esset ab initio, quo esse homo cœpisset, ut ipse et Verbum, quod sine initio est, una persona esset. » Tum in tractatu XX *in Joannem*, « filius hominis habet animam, habet corpus: filius Dei, quod est Verbum Dei, habet hominem, tanquam anima corpus. Sicut anima habens corpus, non facit duas personas; sed unum hominem: sic Verbum habens hominem, non facit duas personas, sed unum Christum. »

XI. Cyrillum Alexandrinum hoc loco testem citare, supervacanea res est. Hic enim ex professo Dei et hominis unitatem in Christo, non essentiæ, sed personæ contra Nestorium approbavit omnibus in libris. Unitatem dico personæ, non eo sensu, quo et Nestorius illam confitebatur, ut in primo libro docui: sed bona fide, uti catholica eam Ecclesia profitetur. Nimirum unum esse Christum, *unitate* substantiva, quomodo unus est homo, sive una hominis persona, et hypostasis. De quo integrum librum edidit[1], ὅτι εἷς ὁ Χριστος: et passim, uti dixi, istud inculcat, ut in libris *contra Nestorium*: in *Anathematismis*: in libro *de recta fide*: ubi antiquos Patres aliquot ejusdem dogmatis suffragatores in medium affert.

De uno Christo.

Denique unam esse Christi hypostasim, et personam, unitate illa, quam vocant οὐσιώδη, testes sunt omnes ad unum Patres, qui eumdem Christum esse docent hominem ac Deum: aut qui unum esse filium Dei, qui et filius hominis est, asseverant: aut qui compositam esse illius hypostasim tradunt: de quibus partim agetur postea: partim ante disputavimus[2], cum naturas esse duas, non unam, neque simplicem, neque ex utraque compositam, iisdem ex antiquis ostendimus.

Substantivam.

Idem probatur argumentis theologicis.

XII. Nunc illud idem postremo theologicis rationibus conficitur. Quorum prima ex Boetio petitur hujusmodi[3]: Si ut sunt in Christo naturæ duæ, ita personæ duæ sunt; « nulla facta est hominis, Deique conjunctio; » nisi forte qualis est « cum duo corpora sibimet apponuntur, ut tantum locis juncta sint, et nihil in alterum ex alterius qualitate perveniat. Quem conjunctionis Græci modum κατὰ παράθεσιν vocant (male in cusis παράφρασιν legitur). Sed si ita divinitas humanitati conjuncta est, nihil unum ex utrisque confectum est, ac per hoc nihil est Christus. » Unum intellige per se, atque proprie, ut supra notavimus. Nam unum ex accidenti esse potest: velut acervus unus ex lapidibus pluribus. Itaque vere hoc ab eodem scriptum est Boetio, « Omnino ex duabus personis nihil unquam fieri posse. » Cur autem non sic unus Christus appelletur, quomodo unus, exempli causa, cumulus, aut ejusmodi aliquid sola coacervatione, vel appositione conflatum: ratio manifesta est ex iis, quæ ante significavimus. Etenim in conjunctione ista, quæ fit ex accidenti, non est mutua partium inter se communio; ut unius nomen, et nomini subjecta proprietas derivetur in alterum: Ut si tritici, ac piperis in unum grana colligantur: non dixeris triticum essse piper, aut piper triticum. At in Christo, tum hic homo Deus; tum hic Deus homo nominantur: si utrobique subsistentem intelligimus naturam. Major itaque, ac longe dispar est nexus in Christo superioris illius, quo personæ duæ copulantur.

Secundum juxtapositionem, Paraphrasim.

XIII. Alterum argumentum ex eodem Boetio; et Joanne Damasceno in hunc modum procedit[4]: Si duæ personæ in uno junctæ sunt Christo, unus esse non potest proprie, absoluteque Christus: neque vel nomen idem utrique convenire, nisi æquivoce: vel una aliqua definitione comprehendi; quemadmodum si Socratem adjungas Bucephalo, unum ambobus proprium, ac proxime congruens nomen accommodare nequeas; multo vero minus rationem aliquam nomini subjectam. Atqui Christos esse duos, vel filios, Christianis auribus inaudita, detestandaque vox est: quæ inde tamen necessario sequeretur; uti si communi utcumque animantis nomine Socratem et Bucephalum vocares, non unum ambos, animal; sed animalia duo cogerere dicere; quia nullum satis idoneum vinculum, aut unitatis genus est, quod illos a pluralitate vindicet. Rupertus libro secundo commentariorum *in Joannem* idem probat hoc argumento, quia « nullum est nomen speciale, aut generale præter hoc, quod generalissimum est, scilicet substantia, quo simul Deus, et homo possint appellari generaliter. » Atque « equus cum homine personarum non faciunt numerum, » etc. quæ fusius exponit. Sed hæc argumentatio non valde necessario concludit.

1 Qui est in fine t. V par. primæ.— 2 Cap. VI et VII.— 3 Lib. *de duab. nat. et una pers. Chr.*— 4 Lib. *de duab. Volunt.*

Addit Joannes Damascenus, etiam istud: Cum ad dexteram Patris Christus assideat, duas illic personas constituendas esse, adeoque quatuor ab Christianis adorandas; quod argumentum postea meliori in luce ponetur.

XIV. Tertio ita ratiocinatur Boetius: Si Deus cum homine ex accidente solum, et non οὐσιώδει aliquo nexu conjunctus est, nihil admodum novi, ac singularis, vel tantopere admirandi hoc in mysterio Incarnationis inesse. « Quando enim non fuit Divinitatis propria, humanitatisque persona? quando vero non erit; vel quid amplius in Jesu generatione contingit, quam in cujuslibet alterius? » Nam quod vel propter excellentem quamdam operationem, vel ob eximiam sanctitatem; vel ob extrinsecus affusam dignitatem quampiam, homo iste Dominicus singulari titulo affectus existimari potest; hoc nihil est. Debent enim tam vere proprieque Christi, ac Dei nominari censerique justi omnes ac sancti, quam B. Virginis filius, etsi ab eo longo intervallo superentur; quamdiu in eodem unitatis, et unitionis genere consistitur; non secus ac justi omnes, et sancti, et amici Dei proprie dicuntur, tametsi inæquales inter se sint, ac dispares.

Substantivo

Quartum a Boetio sic ex antecedentibus colligitur: « Jam vero, inquit, sequitur, ut personis manentibus nullo modo a Divinitate humanitas credatur assumpta. Omnino enim disjuncta sunt, quæ æque personis, naturisque separantur: prorsus, inquam, disjuncta sunt. Nec magis inter se homines, bovesque disjuncti, quam Divinitas in Christo, humanitasque discreta est, si mansere personæ. Homines quippe, ac boves una animalis communitate junguntur. Est enim illis secundum genus communis substantia, eademque in universalitatis collectione natura. Deo vero atque homini quid non erit diversa ratione disjunctum, si sub diversitate naturæ, personarum quoque credatur mansisse discretio? »

Plura alia poterunt ex adductis superius Patrum testimoniis argumenta confici, quibus personæ unitas ab theologo via, et ratione colligatur. Vide Anselmum libro *de Incarnatione Christi*, capite quinto.

CAPUT XII.

Illustratur ratio, et proprietas personæ, sive hypostasis unius incarnati Verbi. 1. *Hypostasis vox varie accepta.* 2. *Ejus ratio, ac definitio strictim explicata.* 3. *Severi objectio discussa opponentis, ridicule ex duabus naturis duas naturas effici: cui respondetur, unam hypostasim fieri compositam.* 4. *Hinc nata quæstio, an sit hypostasis Christi composita: idque affirmatur ex Patribus, qui hoc ipsum dicunt, hypostasim Christi compositam esse;* 6. *vel Christum esse compositum.* 9. *Duplicem esse Christum quo sensu neget Cyrillus.*

I. Sublatam arbitror penitusque detersam superiori disputatione labem opinionis utriusque, quæ vel naturam ex duabus unam in Christo; vel personas totidem, quot inesse naturæ creduntur, invexit. Hoc enim solidissimis rationibus approbatum est, unum ex naturarum conjugatione Christum, et Emmanuelem exstitisse, Deum, et hominem, eumdemque Dei in utraque natura subsistentem Filium; quod personam, hypostasim, subsistentiam, suppositum unum theologi consueverunt dicere. Ex quo unus intelligitur esse Christus, vera, proprieque dicta, hoc est οὐσιώδει et substantiva unitate, non tamen unum: quia non est una natura: quam similes voces in neutro genere significant: sicut in masculino positæ, ad personam referuntur: de quo post erit dicendi locus.

Ac de hypostasi minime est omittendum, quod identidem necesse est repeti; ambiguum hujus esse nominis usum apud antiquos theologos, non diversos duntaxat; sed eosdem interdum, uti Cyrillum. Nam pro natura sæpe, maxime antiqui: pro persona fere recentiores usurparunt. Horum nos consuetudinem modo potius, quam superiorum, sequimur, quod in omnibus de divinis rebus loquendi formulis tenendum esse priscorum Patrum auctoritas, et exemplum nos admonet: qui suis usitata temporibus vocabula, et communes, ac receptas horum notiones antiquis, obsoletisque prætulerunt.

Hypostasis varie accepta.

Itaque cum de vocabulorum usu conveniat; de horum propria significatione, sive definitione, non minus concordare debemus.

Ac certa constituenda proprietas est hypostasis, sive alterius nominis, quocumque tandem appellari gaudet id, quod unum in Christo fieri conjunctione illa, quæ unitio dicitur, intelligunt ac profitentur omnes Christiano digni nomine.

Personæ seu hypostasis definitio.

II. Mihi vero commode illam expressisse videtur, et ad veterum perinde, ac recentiorum sensum aptissime, Leontius, aliique porro: qui personam, sive hypostasim definiunt, ut sit « individua substantia per semetipsam existens, et propria terminatione circumscripta[a]: » Cyrillus vero[1], et Joannes Damascenus[2], idem voce ἰδιοσύστατος significant, quæ idem est, ac *per se, propriaque extantia consistens.* Dionysius Alexandrinus vocat αὐτοτελῆ *perfectam ex sese*[3].

Quæ omnia, et iis plura, accurate pertractata sunt in quarto libro *de Trinitate*[4]; ut ad illa, quæ ibi disputavimus, nihil adjici oporteat. Hinc igitur efficitur, personam hoc habere, ut sit perfecta et absoluta substantia, per seque consistens, et proprio termino definita; hoc est in nullius compositionem natura sua cum altero conveniens. Quod postremum annectimus ideo, ut naturales quasdam formas excludamus a personæ nomine, quæ separatæ exstant: ut hominis anima. In quo Rusticus diaconus fallitur[5]: qui id omne, quod sejunctum ab quocumque subsistit altero, personam esse censuit; unde, « Si, *quod Gentiles opinati sunt*, præexstitissent animæ rationales corporibus suis, duæ, inquit, nihilominus essent perfectissimæ substantiæ, ac naturæ, Deus et mens, » totidemque personæ: proindeque non esset una persona Christi. « Ex duabus enim præexistentibus personis unam personam impossibile est fieri. » Sed hallucinari Rusticum, nec animam rationalem perfectam esse substantiam, sive personam; quamvis extra corpus existat; inter omnes convenit: de quo in illo quarti *de Trinitate* libri octavo capite dixi[6].

Jam ergo liquido definitum istud est, quod in secunda *ad Successum* epistola scribit Cyrillus Alexandrinus; « cum Deus homo factus est, nec Deus esse destiterit; sed potius carnem, et sanguinem assumpserit; unum esse filium, Deum, ac Dominum, ejusque personam unicam[b]. »

Quod et Novatianus egregie declarat[7] asserens « Christum Jesum Dominum ex utroque connexum (ut ita dixerim) ex utroque contextum atque concretum, et in eadem utriusque substantiæ concordia mutui ad invicem fœderis confibulatione sociatum hominem et Deum esse.

Severi ridicula objectio discutitur.

III. Hic vero Severianorum existit acerrima conflictio; qui unam illam ex duarum naturarum conjunctione personam, et hypostasim ab Catholicis constitutam, veteratorio, callidoque commento in hunc oppugnabant modum, quem in opusculo quodam *de hypostasi composita* nondum edito Maximus refert, ex quo Euthymius *in Panopliam* suam nonnulla transtulit. « Ad illud, inquit, prostremo imbecillum et inane Severi commentum confugiunt; quod ab illo velut apprime callidum, ubique profertur. Aiunt igitur ridiculam rem esse ex duabus naturis duas rursus effectas esse naturas dicere[c]. » Huic sophisticæ versutiæ statim ita respondet Maximus: falso istud a Severo sumi, catholicos affirmare, ex duabus naturis duas naturas fieri: hoc est effectum *unitionis* illius, quæ duas inter se naturas copulat, has ipsas esse naturas duas. Neminem quippe id hactenus asseverasse: verum unam potius effici ex illa conjunctione compositam hypostasim. Verba Maximi sunt ista: « A quonam vero, qui quidem divinis Ecclesiæ dogmatibus esset imbutus, audierunt unquam, unitionem ex duabus naturis duas facere naturas? Nunquam hoc se a quoquam audisse dicere poterunt, si qua est illis cura veritatis. Itaque dicimus, ex duabus naturis unitionem esse factam: eam vero unam ex ipsis constituere hypostasim Christi compositam[d]. » Sic est omnino; ridiculum est et

a LEONT. *de Sect.* act. I, tom. II *Bib.* Ὑπόστασιν δὲ, ἤτοι πρόσωπον καλοῦσι, ὅπερ οἱ φιλόσοφοι ἄτομον οὐσίαν λέγουσι. Et act. VII. Εἰ γὰρ ἐκ δύο φύσεων λέγετε τὸν Χριστὸν, οὐκοῦν δύο ὑποστάσεις, καὶ δύο πρόσωπα καθ' ἑαυτὰ, καὶ ἰδιοπεριόριστα.

b CYR. II *ad Suc.* tom. V, par. II. Θεὸς γὰρ ὢν γέγονεν ἄνθρωπος, οὐ τὸ εἶναι Θεὸς ἀφεὶς, ἐν προσλήψει δὲ μᾶλλον σαρκὸς, καὶ αἵματος γεγονώς. ἐπειδὴ δὲ εἷς ἐστιν υἱὸς, καὶ Θεὸς, καὶ κύριος, ἓν αὐτοῦ καὶ πρόσωπον εἶναί φαμεν.

c MAXIM. apud Euth. *Pan.* par. II tit. XV. Ἐκεῖνο καταφεύγουσι τελευταῖον τὸ σαθρὸν, καὶ διάκενον Σευήρου εὕρημα, τὸ πάνυ παρ' αὐτοῦ ὥσπέρ τι σοφὸν πανταχοῦ φερόμενον φάσκοντες· γελοῖον εἶναι ἐκ δύο φύσεων δύο φύσεις πάλιν ἀναδειχθῆναι λέγειν.

d MAX. ibid. Τίνος γὰρ ἤκουσαν τῶν τὰ θεῖα τῆς

1 Citatus lib. IV *de Trin.* cap. VIII, § 2.— 2 Damasc. III *de Fide* cap. IX.— 3 In epist. *ad Samos.*— 4 Maxime in cap. VIII.— 5 Rust. in disp. *cont. Aceph.* t. IV Bibl. col. 809.— 6 § 4.— 7 Lib. *de Trin.* c. XIX.

putidum, quod impostor ille catholicis objectabat, ex eorum sententia sequi, effectum, ut vocant, formale unitionis duarum naturarum, esse naturas duas. Hoc iste falso colligebat. Una est hypostasis ex duabus composita naturis : vel naturæ duæ in unam personam, et hypostasim conjunctæ, fructus, et effectus est unitionis. Sicut ex multis humani corporis partibus in unum coagmentatis non partes multæ fieri dicuntur; sed unum aliquid, et totum ex illis compositum partibus.

An persona Christi dici possit composita.

IV. Quod hoc loco Maximus scribit, unam hypostasim compositam ex duabus naturis existere, idque proprium unitionis effectum esse, magnopere animadvertendum. Hinc est enim vehemens inter subtiles de schola disputatores orta controversia, an composita dici debeat hypostasis, sive persona Christi : deque eo plurimum altercantur, ac duas in partes discedunt recentiores duntaxat. Nam apud antiquos theologos, et Patres nulla est hujusmodi quæstio : neque dubitatum fuit unquam, quin Christus, et hypostasis Christi componeretur ex naturis duabus. Hoc ubi pro instituto nostro demonstraverimus, tum de subtilium illorum causa facilius erit judicium. Christi ergo personam, sive hypostasim esse, appellarique compositam, auctores sunt haud pauci ex antiquis, præsertim Græcis, qui accuratius in mysterii illius explanationem, et propugnationem adversus hæreticos incubuerunt.

Pro affirmante parte afferuntur testimonia veterum.

In Catena Nicetæ Serrarum episcopi in Matthæum a P. Balthasare Corderio nuper edita, citatur Nazianzenus hunc in modum istud significans : « Quis potest solvere, inquit, et interpretari Verbi nobiscum copulationem? et quomodo ille, qui simplex est, compositus sit assumptione carnis ; et materiæ expers particeps materiæ factus [a] ? »

Cyrillus item libro *Thesauri* vicesimo, « Unus, ait, Christus est ex humanitate, et Deo Verbo mistus, non eo, quod conversus sit in id quod non erat : sed quod ex Virgine templum assumpserit [b]. »

Flavianus quoque Constantinopolitanus episcopus in tomo dogmatico, quem *de Incarnatione* scripsit ad Leonem Papam, apud Anastasium Sinaitam in *Viæ duce*.

Ita Maximus monachus et martyr illo in loco, quem paulo ante descripsimus. Qui et alibi Monophysitarum naturam compositam refellens, negat usurpari fas istud esse : « sed potius hypostasim unam Christi compositam, et naturas duas [c]. » Et in responsione LXII *ad Thalassium*, Christum ait « secundum hypostasim esse compositum [d]. »

Ephræmius Antiochenus Patriarcha apud Photium : « In unitione, ait, quæ est secundum hypostasim, merito compositionem pia fides profitetur. At compositam essentiam nemo dicere est ausus, præter Apollinarem. Porro Dominus ostendens hypostasim suam esse compositam, non autem naturam [e], etc. » Ac subinde istud repetit, « compositam esse Christi hypostasim [f]. »

Sophronius Hierosolymitanus Patriarcha, in epistola synodica *ad Sergium Constantinopolitanum*, quæ in actione exstat undecima sextæ synodi, Nestorium redarguit, quod « unam incarnatam naturam, vel unam Christi compositam hypostasim profiteri vereretur [g]. » Paulo post ὑπόστασιν, καὶ πρόσωπον συνθέτον vocat, id est *hypostasim, et personam compositam*.

Joannes vero Damascenus crebro hac locutione utitur : ut in libro tertio *de Fide*, capite tertio, in fine. « Conjunguntur, inquit, naturæ ipsius hypostasi, unam habentes compositam hypostasim [h]. » Et in capite XIV. Monotheletas refellit, qui unam ex divina, et

ἐκκλησίας πεπαιδευμένων δόγματα, ὡς ἕνωσις ἐκ δύο φύσεων δύο ἀπετέλεσε φύσεις; ἀλλ' οὐδαμῶς ἀκηκοέναι εἰπεῖν δυνήσονται, ἀληθείας φροντίζοντες. λέγομεν δὲ, ἐκ δύο μὲν φύσεων τὴν ἕνωσιν γεγενῆσθαι· μίαν δὲ τὴν ἐξ αὐτῶν ὑπόστασιν ἀποτελεῖν τοῦ Χριστοῦ σύνθετον.

a Cat. Nic. in cap. III *Mat.* Τίς γὰρ δύναται λῦσαι, καὶ ἑρμηνεῦσαι τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ λόγου συνάφειαν; καὶ πῶς ὁ ἁπλοῦς συνετέθη προσλήψει σαρκὸς, καὶ ἄϋλος ἐν μεθέξει ὕλης ἐγένετο;

b Cyr. Εἷς γὰρ ὁ Χριστὸς ἔκ τε ἀνθρωπότητος, καὶ θεοῦ λόγου κεκρασμένος, οὐκ ἐκ τοῦ τετράφθαι πρὸς ὅπερ οὐκ ἦν, ἀλλ' ἐκ τοῦ προσλαβεῖν τὸν ἐκ παρθένου ναόν.

c Maxim. tract. *contra Unam nat. comp* Οὐ θέμις οὖν μίαν τοῦ Χριστοῦ λέγειν σύνθετον φύσιν τοὺς εὐσεβεῖς, etc. Ὑπόστασιν δὲ μᾶλλον Χριστοῦ σύνθετον μίαν ὁμολογεῖν, καὶ δύο φύσεις.

d Apud Euth. *Panop.* par. II, tit. XV. Ὡς οἶδεν αὐτὸς γενόμενος καθ' ὑπόστασιν σύνθετος.

e Ephræm. Phot. cod. CCXXIX. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς καθ' ὑπόστασιν ἑνώσεως δικαίως παρὰ τῆς εὐσεβείας τὸ σύνθετον λέγεται. σύνθετον δὲ οὐσίαν οὐδεὶς εἰπεῖν ἐτόλμησε πλὴν Ἀπολλιναρίου. δηλῶν δὲ καὶ ὁ Κύριος, ὅτι σύνθετος μὲν αὐτοῦ ἡ ὑπόστασις, οὐκέτι δὲ καὶ ἡ φύσις, etc.

f Ibid. Σύνθετος γάρ αὕτη.

g Sophr. tom. V *Conc.* Ὁ δὲ μίαν καθομολογεῖν τὴν τοῦ θεοῦ λόγου φύσιν σεσαρκωμένην συστέλλεται, ἢ καὶ μίαν αὐτοῦ σύνθετον λέγειν ὑπόστασιν δέδοικε : et pag. seqq.

h Damas. Συνάπτονται γὰρ αἱ φύσεις αὐτοῦ τῇ

humana compositam voluntatem in Christo itidem esse dicebant, ut est hypostasis una ex duabus naturis composita. Idem docet et in libro quarto, capite quinto : et in libro *de duabus Christi voluntatibus*. Theodorus item Abucara, « Orthodoxos, ait, unam asseverare Christi compositam hypostasim[a] : » de quo rursus agemus postea.

Psellus quoque in *Politicis versibus* hanc esse « fidei definitionem asserit, ut una dicatur ex duabus esse naturis hypostasis composita[b]. Ita et Theophylactus ad caput tertium Joannis, ejusque comma decimum-tertium.

Eodem spectat et quod Augustinus ait [1], « personam Christi misturam esse hominis, et Dei. »

Accedit et quinta synodus œcumenica, quæ in canone, sive anathematismo quarto, « unitionem neganti Verbi cum humana natura, secundum compositionem, hoc est secundum hypostasim[c], » anathema dicit, eamque vocem sæpius repetit, ἕνωσις κατὰ σύνθεσιν. Ergo idem est compositio illa, quæ fit ex naturis duabus cum hypostasi Christi.

Unitio secundum compositionem.

Adstipulantur et illi Patres, qui *unam hypostasim incarnatam* esse Christum docent : de quibus postea. Nam hypostasis incarnata utique divinam, et humanam naturam complectitur.

Ad hos adscribendus est Gregorius Nazianzenus, dum ita scribit, « Qui abs te modo contemnitur, aliquando supra te fuit. Qui nunc homo est, compositionis expers erat[d]. » Cum enim sic loquitur, *hunc*, *qui homo nunc est*, *antea non fuisse compositum*, significat eumdem modo esse compositum ex divina humanaque natura. In actis Ephesinæ synodi affertur illud ab Nicæno concilio contra Paulum Samosatenum de Christo proditum. « Unam personam, compositam ex divinitate cœlesti, et humana carne[e]. »

VI. Jam vero complures Christum ipsum compositum ex duabus esse naturis diserte significant. Cyrillus in libro *de recta fide ad Theodesium Imperatorem*, « Mediatorem Dei, hominumque dicit compositum esse ex humanitate nostra, secundum propriam rationem perfecta, et ex eo, qui ex Deo Patre prodiit, secundum naturam filius, hoc est ex Unigenito[f]. » Quæ totidem verbis leguntur in Dialogo *de Incarnatione*. Hinc enim prorsus idem est cum *Prosphonetico* ad Theodosium.

Dionysius libro *de divinis nominibus*, capite primo, « Deum, scribit, cum nostris rebus vere, et ex toto communicasse in una suarum hypostaseon, revocantem ad sese, attollentemque humanam extremitatem : ex qua, inexplicabili modo, simplex Jesus compositus est[g]. »

Justinianus imperator in *Professione fidei* contra tria capitula, quæ in synodo quinta continetur, « Christum unum ex utraque natura, divina et humana, compositum vocat[h]. » Et paulo post : « Compositum Christum profitemur, sanctorum Patrum doctrinam secuti. Siquidem in Christi mysterio unitio, illa, quæ compositione fit, confusionem, et divisionem excludit[i]. » Quæ Justiniani verba magnam nobis testium copiam suppeditant, eorum videlicet omnium [2], qui unitionem illam, qua duæ naturæ copulantur, σύνθεσιν hoc est *compositionem* appellant, aut affinibus vocabulis, de quibus dictum est supra. Ac cum unitio illa *hypostatica* sit ; prorsus qui eamdem,

ὑποστάσει, μίαν ὑπόστασιν σύνθετον ἔχουσαι. Vide et cap. v et vii.

a Theod. Abuc. opusc. ii tom. II *Bibl.* Ὡς ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι τὸν Χριστὸν μίαν εἶναι σύνθετον ὑπόστασιν λέγοντες.

b Psellus. Ἐκ δὲ τῶν δύο φύσεων μίαν ἀποτελεῖσθαι,
Σύνθετον τὴν ὑπόστασιν· οὕτω πίστεως ὅρος.

c Syn. v, collat. 8. Ἀλλ' οὐχ ὁμολογεῖ τὴν ἕνωσιν τοῦ θεοῦ λόγου πρὸς σάρκα ἐμψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ, καὶ νοερᾷ κατὰ σύνθεσιν, ἤγουν καθ' ὑπόστασιν, γεγενῆσθαι.

d Nazianz. orat. xxxv. Οὗτος γὰρ ὁ νῦν σοι καταφρονούμενος ἦν, ὅτε καὶ ὑπέρ σε ἦν· ὁ νῦν ἄνθρωπος, καὶ ἀσύνθετος ἦν.

e *In Eph. syn.* Gr. a Com. edita. Ἓν πρόσωπον σύνθετον ἐκ θεότητος οὐρανίου καὶ ἀνθρωπείας σαρκός.

f Cyr. *in Eph. syn.* Τὸν θεοῦ μεσίτητην,, καὶ ἀνθρώπων, κατὰ τὰς γραφὰς συγκεῖσθαί φάμεν ἔκ τε τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος τελείως ἐχούσης κατὰ τὸν ἴδιον λόγον, καὶ ἐκ τοῦ πεφηνότος ἐκ θεοῦ κατὰ φύσιν υἱοῦ, τουτέστι τοῦ μονογενοῦς.

g Dion. cap. i *de Div. nom.* Φιλάνθρωπον δὲ διαφερόντως, ὅτι τοῖς καθ' ἡμᾶς πρὸς ἀλήθειαν ὁλικῶς ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἐκοινώνησεν, ἀνακαλουμένη πρὸς ἑαυτὴν, καὶ ἀνατιθεῖσα τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχατιάν· ἐξ ἧς ἀῤῥήτως ὁ ἁπλοῦς Ἰησοῦς συνετέθη.

h Justin. in tom. II *Conc.* Ὅθεν ἐξ ἑκατέρας φύσεως, τουτέστιν ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος, ἕνα Χριστὸν σύνθετον λέγοντες.

i Ibid. Σύνθετον δὲ τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦμεν τῇ τῶν ἁγίων πατέρων ἀκολουθοῦντες διδασκαλίᾳ. ἐπὶ γὰρ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου ἡ κατὰ σύνθεσιν ἕνωσις τὴν σύγχυσιν, καὶ διαίρεσιν ἀποβάλληται.

1 Ep. iii.— 2 Vide c. i, ii et seq.

compositionem, aut *compositione* factam asserunt, *compositam* esse tum hypostasim Christi; tum, quod idem est, Christum ipsum significant : Quemadmodum et qui Christum aiunt esse naturas duas, sive συναμφότερον, hoc est *ambo*, ex quibus constat : ut Athanasius [1]. Qui in tractatu etiam *de uno Christo*, hæreticos queritur, « pro unitate, et compositione, solam operationem humanam admittere [a] : » quem locum citat Petrus diaconus ex Athanasio : de quo tamen dubitare me dixi an ab illo sit scriptus.

Tum qui dicunt ex duabus, et in duabus naturis Christum subsistere de quibus actum est supra [2].

VII. Petrus diaconus in libro *de Incarnatione*, qui est inter opera Fulgentii, « Hinc etiam, ait, a sanctis Patribus adunatione ex divinitate, et humanitate Christus Dominus noster compositus prædicatur. Quod nolens Paulus Samosatenus confiteri damnatus est ab Antiocheno concilio, Malchione presbytero ejusdem Antiochenæ ecclesiæ viro per omnia eruditissimo, et ab universis sacerdotibus, qui contra eumdem Paulum convenerant, tunc electo. » Mox ejusdem Malchionis verba subjicit, ex ea disputatione, quam contra Paulum Samosatenum compositionem illam negantem instituit. « Ex simplicibus, inquit, fit certe compositum, ut in Christo Jesu, qui ex Deo, et Verbo, et humano corpore, et quod est ex semine David, unus factus est, nequaquam ulterius divisione aliqua, sed unitate subsistens. Tu vero videris mihi secundum hoc nolle compositionem fateri, ut non substantia sit in eo filius Dei, sed sapientia secundum participationem. Hoc enim dixisti, quod sapientia dispendium patiatur, et ideo composita esse possit. » Hæc Malchio, in quibus argumentatio continetur firma sane, ac momenti multum habens ad compositionem probandam. Nam nisi compositus sit Christus ex Verbo, sive divina sapientia, et humana natura compositus, consequens est, sapientiam in illo non esse subsistentem. Si enim substantia foret, fieret necessario ex duabus naturis, sive substantiis, non ex accidenti, sed substantive, per seque copulatis unum aliquod compositum.

Maxentius item Petri diaconi socius in secundo dialogo [3], « Quamvis ex divinitate, inquit, et humanitate Deum nostrum Jesum Christum compositum, sive unitum esse fateamur, confusionem tamen naturarum penitus refugimus, quia utrasque naturas credimus manere perfectas. » Pergit vero deinceps de compositione ista pluribus disputare, de quibus dicam postea.

Postremo Novatianus in libro *de Trinitate*, paulo ante laudatus assentitur [4] : dum Christum ex duabus naturis « contextum, atque concretum ait, et in utriusque substantiæ concordia, confibulatione sociatum. »

VIII. Non minus compositum esse Christum declarant antiqui illi, qui eum *geminum*, vel *duplicem* esse dicunt, ut imprimis Gregorius Nazianzenus oratione secunda *de Filio* [b], et in XXVIII *de Nativitate*, qui διπλοῦν appellat ipsum : eoque testimonio Theorianus utitur in *Legatione ad Armenos* [5]. Athanasius ab Euthymio citatus ex libro *contra Valentinianos*, « Duplex, inquit, naturis est Christus, et hypostasi singularis [c]. » *Duplicem.*

Cyrillus Hierosolymitanus catechesi quarta, « Duplex erat Christus, ait : homo quidem id quod apparebat : Deus autem, quod non apparebat [d]. » Qui locus ab Leontio est allatus in libro I *contra Nestorium, et Eutychem*, et nos cap. VI jam eum adscripsimus. Antiochus Ptolemaidis episcopus ab Ephræmio Antiocheno citatus ita Christum compellat : « Domine filii David, duplex, et simplex ; duo et unum [e]. » Quod Amphilochius explicat sic Iconii episcopus, ut sit « duplex substantia, sive natura : non autem duplex hypostasi [f]. »

Affertur et ex Joanne Chrysostomo, libro primo *in Joannis Evangelium*, locus ab Ephræmio eodem apud Photium; ubi ita loquitur : « Quid facies, cum ille nobis simplex natura, duplex ingreditur [g]. »

a ATHAN. Καὶ ἀντὶ ἑνώσεως, καὶ συνθέσεως, ἐνέργειαν ἀνθρωπίνην.

b Orat. XXXVI. Καὶ γὰρ ἦν διπλοῦς. Et XXXVIII cit. a Leontio tom. IV *Bibl. PP.*

c EUTH. *Pan.* par. I, tit. IX, cap. II. Ἐπεὶ διπλοῦς ὢν ταῖς φύσεσιν ὁ Χριστὸς, μοναδικός ἐστι τὴν ὑπόστασιν.

d CYR. Διπλοῦς ἦν ὁ Χριστός· ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον· Θεὸς δὲ τὸ μὴ φαινόμενον.

e ANTIOCH. apud Phot. cod. CCXXIX. Κύριε υἱὲ Δαβὶδ ὁ διπλοῦς, καὶ ἁπλοῦς, ὁ δύο καὶ ἕν.

f AMPHIL. apud Phot. ibid. Διπλοῦν τὴν οὐσίαν, ἤτοι κατὰ τὴν φύσιν, οὐ διπλοῦν δὲ τὴν ὑπόστασιν.

g Apud Phot. ibid. Ἐπεὶ τί ποιήσεις, ὅταν ἡμῖν ὁ ἁπλοῦς τὴν φύσιν, εἰσβαίνει διπλοῦς;

1 Orat. V.— 2 Vide c. V et seq.— 3 Tom. IV *Bibl.* col. 474.— 4 § 2.— 5 Tom. XI *Bibl.*

Sophronius quoque in synodica supra citata, « Ideo, inquit, ex divinitate, et humanitate, et ex duabus naturis Christum nominantes, eumdem Deum et hominem, et biformem, et duplicem secundum naturas prædicamus [a]. »

Cui Constantinus Pogonatus imperator assentiens, edicto illo, quod in eadem synodo probatum, publiceque propositum est, « Symplex, ait, cum esset Verbum, secundum divinam, paternam, et sempiternam generationem, duplex processit secundum maternam, et temporalem, et corpoream generationem [b]. »

Quo sensu duplicem esse Christum neget Cyrillus.

IX. Atenim duplicem esse Christum negat Cyrillus in epistola *ad Nestorium* [1] in *Defensione anathematismi quarti contra Orientales* [2], et in *Excerptis* libri septimi et octavi *in Joannem*, ubi eadem verba repetit, facilis est ad hoc responsio. Nam duplicem intelligit persona, et hypostasi, non natura : ut ex antecedentibus discimus. Sic autem scribit : « Voces autem Salvatoris nostri, quæ in Evangelio leguntur, nec in hypostases duas, nec in personas dividimus. Non enim duplex est unus ille, ac solus Christus, tametsi duabus, et diversis ex rebus constare intelligatur [c]. » Quemadmodum homo ex anima et corpore conflatus, non duplex est, sed unus ex ambobus, ait ibidem : hoc est non homo duplex est, vel persona duplex. Ita Maximus *in Definitione fidei ad Joannem Cubicularium*, ait, « non esse duplicem hypostasi, sive persona [d]. » Quo etiam modo intelligendus est Cassianus in libro quinto *de Incarnatione*, capite septimo, ubi « id omni modo ab Apostolis cautum esse dicit, ne aliqua videretur in Christo esse divisio : et unitus in filio hominis Filius Dei inciperet per erraticas interpretationes duas habere personas; ac per pravas, et impias opiniones, qui esset scilicet in se unus, duplex fieret in nobis. »

Verissimam esse nostram illam interpretationem confirmat Flaviani locus ab Anastasio Sinaita citatus in libro, qui Ὁδηγὸς inscribitur, *Viæ dux.* ex tomo dogmatico *ad Leonem Papam*. Ibi enim Apostolicam, et Evangelicam auctoritatem, quæ de Emmanuele tradita est, bifariam ait dividi; « ut partim singularem ipsius personam esse testetur; partim naturas duas. Nam et erat, et est duplex unus, et solus Jesus, et Christus : ac duplex ejus ratio; non ante, sed post inexplicabilem unitionem. Perfectus idem, ut in divinitate, sic in humanitate [e]. »

Declarat hoc idem anonymus quidam in opusculo, in quo de Eutyche agit, et Jacobitarum hæresi. « Ubi orthodoxam, et Catholicam Ecclesiam profiteri dicit, Dominum nostrum Jesum Christum unam hypostasim esse compositam ex duabus naturis, divinitate, et humanitate; et has ipsas conservare naturas duas inconfusas, inconvertibiles, immutabiles. Duplicem enim profitemur ipsum, nempe Deum, et hominem [f]. »

a In act. II syn. sex. Καὶ διὰ τοῦτο ἐκ θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητος, καὶ ἐκ δύο φύσεων τὸν Χριστὸν ὀνομάζοντες, καὶ θεὸν τὸν αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ διφυᾶ, καὶ διπλοῦν κατὰ τὰς φύσεις κηρύττομεν.

b CONST. act. XVIII. Ἁπλοῦς γὰρ ὢν ὁ λόγος κατὰ τὴν θείαν, καὶ πατρικὴν, καὶ ἀΐδιον γέννησιν, διπλοῦς προῆλθε κατὰ τὴν μητρικήν τε, καὶ χρονικὴν, καὶ ἐνσώματον γέννησιν.

c CYR. epist. *ad Nestor.* Τὰς δέ γε ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τοῦ σωτῆρος ἡμῶν φωνὰς οὔτε ὑποστάσεσι δυσῖν, οὔτε μὴν προσώποις καταμερίζομεν. οὐδὲ γάρ ἐστι διπλοῦς ὁ εἷς, καὶ μόνος Χριστὸς, κἂν ἐκ δύο νοῆται, καὶ διαφόρων πραγμάτων.

d MAXIM. in Opusc. nondum edito, οὐ διπλοῦν δὲ τὴν ὑπόστασιν, ἤτοι τὸ πρόσωπον.

e FLAVIAN. apud Anast. Πῆ μὲν τὸ μοναδικὸν αὐτοῦ δηλοῦσα πρόσωπον, πῆ δὲ, τὰς δύο αὐτοῦ μαρτυροῦσα φύσεις. Καὶ γὰρ ἦν, καί ἐστι διπλοῦς ὁ εἷς. καὶ μόνος Ἰησοῦς καὶ Χριστός· καὶ διπλοῦς ὁ ἐπ' αὐτῷ λόγος. οὐ πρὸ τῆς ἑνώσεως, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἄφραστον ἕνωσιν· τέλειος ὁ αὐτὸς ὥσπερ ἐν θεότητι, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι.

f ANON. nuper editus. Καὶ ἡ μὲν ὀρθόδοξος, καὶ καθολικὴ ἐκκλησία δοξάζει τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μίαν ὑπόστασιν εἶναι σύνθετον ἐκ δύο φύσεων, θεότητός τε, καὶ ἀνθρωπότητος. καὶ ταύτας τὰς δύο φύσεις φυλάττειν ἀσυγχύτους, ἀτρέπτους, ἀναλλοιώτους Διπλοῦν γὰρ τοῦτον ὁμολογοῦμεν, ἤγουν θεόν τε, καὶ ἄνθρωπον.

1 Eph. Conc. par. I.— 2 Ib.

CAPUT XIII.

De quibusdam ex unitione hypostatica consequentibus ; 1. ac primum inquiritur in sensum enuntiationis istius, Hypostasis Verbi facta est hypostasis humanæ naturæ. 2. Recensentur aliquot auctores ita locuti. 3. Duplex illius sensus : prior, ut hypostaseos nomen proprietatem personalem : posterior, ut existentiam *significet ; et uterque declaratur. 4. Duplex illa notio hypostasis illustratur. 5. Hypostasis Christi ita naturas duas complectitur, ut divinæ propria sit ; 6. quod paucis adstruitur. 7. Est tamen utrique naturæ communis ; sed divinæ naturaliter convenit : humanæ vero, supra naturæ captum. 8. Expenditur Leonis Papæ a Petro Damiani citatus locus.*

I. Uti singularis est, et exemplo carens, duarum illa naturarum in unius compositionem personæ concursio : sic plurima inde consecuta sunt incredibilia, et nova ; quorum rationem, modumque difficile est capere, verbis autem explicare multo difficilius. Ex illis nonnulla persequar deinceps, quæ ad unitionis, in cujus accuratam perverstigationem incumbimus, vim ac proprietatem declarandam non mediocre momentum allatura confidimus.

Expenditur quo sensu hypostasis Verbi dicatur facta hypostasis humanæ naturæ.

Horum primum illud est ex superioribus repetendum ; hanc cujusquemodi compositionem neque ex duabus simpliciter naturis ; neque ex personis, et hypostasibus totidem esse factam : sed ex una jam subsistente natura, sive hypostasi completa, et perfecta ; et altera non subsistente, nec hypostasis habente rationem : quæ eodem temporis puncto, quo exstare cœpit, et in rebus numerari ; non proprio, nec sibi naturaliter debito, sed divino, et inusitato subsistendi modo coaluit. Hoc Græci potissimum theologi trito illo complexi sunt usu, ac genere locutionis, cum dicunt, « Verbi et filii hypostasim, assumptæ humanitati fuisse, vel esse factam hypostasim. » De qua formula dicendi nobis hic est agendum, deque illius sensu : qui non adeo est explicatus, ut prima specie videtur ; si hoc animo reputemus, quod alias exposuimus[1], hypostasim, ut et Latinorum *subsistentiam*, non esse nomen quod vocant *abstractum*, quo rei forma significatur ; velut modus, aut ejusmodi aliquid, quod subsistentem naturam denominant : sed *concretum* potius esse, ac naturam ipsam exprimere completam, per seque subsistentem ; sicut substantia, persona, suppositum. Quæ res vulgus interdum fallit theologorum ; qui *hypostasim* pro ea sumunt, quam *personalitatem* barbarissantes nominant. Quod non est ita : ejusque vel inde duci potest argumentum, quod Græci *hypostasim* Christi compositam ex humana esse divinaque natura, hominis vero, ex anima et corpore passim dicunt. Hoc vero de forma ipsa, modove subsistendi nemo sanus usurpet. Accedit id, quod alibi quoque demonstravi[2], Græcos eosdem theologos veteres, hypostasim nihil aliud esse putare, quam individuam substantiam, quam primam vocat Aristoteles. Quamobrem cum persona, sive hypostasis Christi composita sit ex utraque natura, non satis extricatum videtur, quomodo hypostasis Verbi, quæ sine dubio est hypostasis Christi, facta sit hypostasis humanæ naturæ. Quod esset perfacile, si formam ipsam subsistendi, ut puta relationem, hoc est *filietatem* diceres, quæ divinæ naturæ *personalitas* erat, humanæ naturæ factum esse *personalitatem*.

II. Ut huic hæsitationi non ex propria conjectura satisfiat : quod in plerisque vulgo fit, ac temere, dum evadendi quoquo modo ex oppugnantium laqueis potius, quam solidæ veritatis studio laboratur : ut igitur ex antiquorum sensu ac mente, quoad licet hunc nodum solvamus, prius illorum, qui sic locuti sunt, verba ponderanda sunt.

Recensentur auctores aliquot ita locuti.

Euthymius in *Panoplia* Athanasium citat, ex libro quodam *contra hæreses*, nominatimque Valentini : quo in libro docet, interdum Scripturas sacras dicere « Filium ipsum, ac Deum esse passum, propter unam divinitatis hypostasim, quæ et humanitati facta est hypostasis[a]. » Et in calce tituli septimi, idem Euthymius, in miscella quadam auctorum variorum illud affert : « Filius Dei, et ipse

[a] Euth. *Pan.* par. I, tit. IX. Αὐτὸς μὲν ὁ υἱὸς, καὶ Θεὸς πεπονθέναι λέγεται, διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν τῆς θεότητος, ἥ τις καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει γέγονεν ὑπόστασις.

1 Lib. IV *de Trin.* c. III, § 6.— 2 Ib. c. VII et seq.

Deus, dicitur esse conceptus, et natus, dicitur docere, ac miracula facere : et, ut uno verbo dicam, quædam agere, alia perpeti ; mori et resurgere : quoniam ipse ei, quod assumptum est, hypostasis factus est, quod quia sine semine productum est, idcirco propria caret substantia. Cum igitur assumentis hypostasis, eadem et assumpti sit hypostasis, idem et agere dicitur, et pati, ut qui una persona sit. Agit autem quæ humana sunt, et patitur pro natura ejus, quod assumptum est. Unde et tanquam propria suscipit, quæ illius sunt propria, quod sibi copulavit ; utpote cujus ipse est hypostasis, et persona : sicut ante demonstratum est [a]. »

Sic Joannes Damascenus Verbum ait formasse sibi in virginis utero massæ nostræ primitias, « atque ipsum hypostasim fuisse carni, quia non prius existenti per sese carni est unitum [b]. » Idem etiam in libro tertio, capite undecimo scribit, ubi et hoc adtexit ; hoc ipsum quod Joannes ait, « Verbum carnem esse factum, significare, ipsam hypostasim Verbi, sine ulla mutatione, factam esse carnis hypostasim [c]. »

Ita etiam Epiphanius verba illa *Joannis* explicat. « Non enim, inquit ille, dixit : *Caro facta est Verbum* : ut ostenderet primum Verbum e cœlo descendisse, et in seipsum subsistentem formasse carnem ex utero sanctæ Virginis, atque omnem in sese naturam hominis perfecte finxisse [d]. »

Insignite hoc ipsum Rusticus diaconus expressit his verbis [1]: « super semetipsum eam fundavit, tanquam super basim quamdam, vel fundamentum, ut vera dicam. » Sic Ferrandus diaconus in epistola *ad Anatolium*. « Deus ait humanam sibi naturam potenter, atque ineffabiliter adunavit tanto vinculo unitatis, ut persona Verbi fieret persona carnis, et deinceps una Verbi persona esset et carnis. »

III. His omnibus ex locis duplicem colligimus sensum locutionis illius, qua Verbum, sive hypostasis Verbi dicitur facta esse hypostasis carni, humanæve naturæ. Prior est ut hypostasis quod personæ proprium est significet : atque ita illud intelligamus : naturam ipsam divinam, qua in Verbo subsistit, communicatam esse homini assumpto, non ut natura est : sed ut natura illo modo subsistens, sive qua Filii relatione terminata subsistit. Ut cum dicimus, Filium unam essse hypostasim divinitatis, vel Patrem, Filium, et Spiritum sanctum tres esse divinitatis personas, aut hypostases, naturam ipsam in singulis cogitamus : verum non absolute, ac per se, sed quatenus personali proprietate affecta, et quodammodo determinata est in unoquoque. Nec si quis ita loquitur, hypostasim pro sola proprietate, vel relatione accipit [2]. Non enim sola, et ab natura subjuncta, Filius est, aut Pater, prout a nobis ista considerantur ; cum alioqui reipsa non discrepent : ut alibi dictum est. Verum naturam ipsam intelligimus ea ratione, qua proprietate est affecta personæ : adeo ut notioni nostræ sit objecta natura ipsa tanquam *id quod* intelligitur : proprietas vero, tanquam *id quo*, vel sub qua ratione cognoscitur : de quo vide omnino, quæ in sexto *de Trinitate* libro de hac quæstione disputavimus [3], quemadmodum Filius imago sit paternæ substantiæ : nam ad præsentem omnino pertinent. Sic igitur Verbum factum est hypostasis naturæ humanæ, ut erat divinæ : hoc est in utraque natura cœpit subsistere : ac vicissim in illo utraque. Vel humanam naturam proprietate sua personali sustentare deinceps, ac terminare cœpit, uti divinam hactenus definiebat.

Id dupliciter intelligendum.

Alter sensus est, ut ὑπόστασις pro *exstantia*, sive *existentia* simpliciter accipiatur ; hoc est pro modo illo, quo res quælibet in rerum naturam producta, quæ potentia sola erat

Hypostasis.

a Euth. Ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸς αὐτὸς λέγεται, καὶ συλληφθῆναι, καὶ γεννηθῆναι, καὶ διδάσκειν, καὶ θαυματουργεῖν· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, τὰ μὲν δράσαι, τὰ δὲ παθεῖν, καὶ ἀποθανεῖν, καὶ ἀναστῆναι, διότι αὐτὸς γέγονεν ὑπόστασις τῷ προσλήμματι, μὴ ὄντι διὰ τὸ ἄσπορον ἰδιοϋποστάτῳ. ἐπεὶ οὖν ἡ τοῦ προσλαβόντος ὑπόστασις αὐτὴ καὶ τοῦ προσλήμματός ἐστιν ὑπόστασις, αὐτὸς λέγεται καὶ ἐνεργεῖν, καὶ πάσχειν, ὡς ἓν πρόσωπον ὤν. ἐνεργεῖ δὲ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ πάσχει κατὰ τὴν φύσιν τοῦ προσλήμματος. ὅθεν καὶ οἰκειοῦται τὰ τοῦ οἰκείου, ὡς αὐτὸς ὢν ὑπόστασις αὐτοῦ, καὶ πρόσωπον, ὡς δεδήλωται.

b Damasc. lib. III, cap. II. Αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος χρηματίσας τῇ σαρκὶ ὑπόστασις. οὐ γὰρ προϋποστάσῃ καθ' ἑαυτὴν σαρκὶ ἡνώθη ὁ θεὸς λόγος. Mox : Ἀπαρχὴν προσλαμβανόμενος τοῦ ἀνθρωπείου φυράματος, αὐτὸς ὁ λόγος γενόμενος τῇ σαρκὶ ὑπόστασις : et cap. VII.

c Id. lib. III, cap. II. Τὸ δὲ σάρκα γενέσθαι τὸν λόγον, αὐτὴν τὴν τοῦ λόγου ὑπόστασιν ἀτρέπτως γενέσθαι τῆς σαρκὸς ὑπόστασιν : quod et cap. XII docet.

d Epiph. hær. LXXVII. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ σὰρξ λόγος ἐγένετο· ἵνα δείξῃ πρῶτον λόγον ἀπ' οὐρανῶν ἐλθόντα, εἰς ἑαυτὸν δὲ ὑποστήσαντα τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς μήτρας τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνανθρώπησιν τελείως εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον.

1 Tom. IV *Bibl.* col. 86.—2 Vide quæ t. I, lib. II, c. III et IV dixi.—3 Tom. III, lib. VI, c. VI et VII et seq.

hactenus, reipsa et *actu* consistit : vel inhærendo alteri, si e genere est accidentium ; vel per se, et ἰδιοσυστάτως, si sit substantia, maxime perfecta : ut hypostasis, et suppositum dici mereatur. De hac τῆς ὑποστάσεως duplici significatione copiose disseruimus in quarto libro *de Trinitate* [1]. Atque ex hac posteriori sic enarranda est illa sententia ; cum dicimus hypostasim Verbi factam esse hypostasim humanæ naturæ, ut hoc velimus, naturam nostram non aliter exstitisse tum absolute, tum eo modo, qui substantiæ congruit, quam in Verbo, et per Verbum. Quippe hoc illi Verbum per subsistendi proprietatem suam contulit, ut et ipsa subsisteret, ac tum esset *ens* ut loquuntur, *actu*, tum *actu* quoque *subsistens*, sive hypostasis *actu*. Quamvis enim humanitas propriam habeat, ut passim vocant, *existentiam*, tamen ne puncto quidem temporis actu est, et existit, nisi subsistens in verbo, et ejus modificata proprietate personali. Hoc modo accepisse videtur is, quem proxime laudavi, Joannes Damascenus, dum ideo asserit hypostasim Verbi factam esse hypostasim humanæ naturæ, quoniam hæc, antequam assumeretur, nullam exstantiam habuit, nec in rerum natura fuit. Epiphanii quoque verba, cum ita scribit, Verbum ὑποστῆσαι εἰς ἑαυτὸν τὴν σάρκα, ad eamdem sententiam, referri possunt : quandoquidem ὑποστῆσαι plerumque pro ea productione sumitur, qua res ex non existente fit existens.

Per se subsistens.

Hypostasis.

In seipso subsistentem formasse carnem.

IV. Euthymius vero *in Panoplia* disertius, quam cæteri omnes, priorem sensum explicat, cum hypostasim bifariam tribuit, ut alia sit προσωπικὴ, quæ personam, vel substantiam singularem per se cohærentem significat : alia ὑπαρκτικὴ, quæ rem simpliciter existentem indicat. Jam in Christo prioris notionis unicam esse dicit hypostasim : posterioris, duas. Græca Euthymii verba libro hujus tomi secundo descripsimus [2] : cætera, quæ illic omissa, in hunc locum distulimus, ejusmodi sunt. « Præterea personalis hypostasis Christi, ambarum ipsius naturarum est hypostasis. Nam cum simplex esset, facta est composita. Ac divina quidem natura propria subsistentia constat ; humana vero neque non subsistens est, neque propria ope subsistens : sed in alio subsistens : quoniam in divina subsistit [a]. » De ἐνυποστάτῳ dixi in quarto libro *de Trinitate* [3], quæ ad hunc locum pertinent, et utiliter inde repetentur : uti rursus postea nobis faciendum erit, cum de naturæ humanæ in Christo conditione disputabimus.

V. Proximo ab illis loco de hypostasi Christi unica considerandum istud est, ab quibusdam theologorum veterum notatum : hypostasim Christi ita duas naturas continere, ut solius divinæ propria dicatur. Quæ observatio latissime patet : atque ex ea rationem postea ducemus, cur sanctissima Virgo proprie θεοτόκος, id est *Dei genitrix* appellari debeat. Sic Euthymius ex antiquorum Patrum dictis in calce tituli septimi refert, cum de θεοτόκῳ agit : « Hypostasis, inquit, assumptæ naturæ, divina erat : tum quod assumptum est, ex unitione ipsa Deus est factum [b]. »

Expenditur quomodo hypostasis Christi ita duas naturas contineat, ut solius divinæ propria dicatur.

De hoc loquendi genere *Deum fieri*, quod est θεωθῆναι suo loco dicemus. Interim animadvertanda ratio est, ex qua constet, hypostasim Christi esse peculiarem divinæ naturæ : quod videlicet, nisi esset ejusmodi, Christus, qua hic homo, Deus non esset. Nam non aliter homo statum quodammodo mutat, et in Deum transit re, appellationeque ipsa ; nisi quia divinæ hypostasis natura humana, et per sese creata, fit particeps. Cum igitur ab hypostasis Verbi natura hominis hoc habeat, ut et subsistens sit, et Deus : necesse est hypostasim, sic tanquam formam, a qua divinam illam conditionem accipit, esse divinam.

VI. Hoc ipsum sequitur ex communi illa Catholicorum sententia apud antiquos testatissima, qui hypostasim Christi, licet alioqui compositam nominent, unam tamen et singularem, hoc est μοναδικὴν appellant, ut in antecedenti capite docui. Ut inter alios Sophronius Hierosolymitanus Patriarcha vir peræque sanctus et eruditus, in epistola synodica *ad Sergium*, « unam hypostasim Christi compositam, et singularem [c]» vocat.

Theodorus item Abucaras in opusculo secundo : « Hoc, inquit, maxime animadver-

a Euth. *Panop.* par. II, tit. XV. Ἄλλως τε ἡ τοῦ Χριστοῦ προσωπικὴ ὑπόστασις ἀμφοτέρων αὐτοῦ τῶν φύσεων ἐστὶν ὑπόστασις. ἁπλῆ γὰρ οὖσα γέγονε σύνθετος· καὶ ἡ μὲν θεία αὐτοῦ φύσις ἰδιοϋπόστατος· ἡ δὲ ἀνθρωπίνη οὔτε ἀνυπόστατος, οὔτε ἰδιοϋπόστατος, ἀλλ' ἐνυπόστατος, ὡς ἐν τῇ θείᾳ ὑποστᾶσα.

b Euth. Ἄλλως τε καὶ ἡ τοῦ προσλήμματος ὑπόστασις θεία ἦν. καὶ τὸ πρόσλημμα δὲ ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως ἐθεώθη.

c In syn. sex. act. II. Καὶ τῆς μιᾶς αὐτοῦ συνθέτου, καὶ μοναδικῆς ὑποστάσεως.

1 Cap. I et seq. vide et lib. II hujus tomi c. III.— 2 Cap. III, § 12.— 3 Cap. VII, parag. 42.

tendum est vobis, o studiosissimi viri! nos Orthodoxos dicentes Christum esse unam hypostasim compositam, non aliam intelligere, præter sempiterni filii hypostasim, quæ est una de Trinitate [a]. »

Quibus verbis alterum nobis auctoritatis genus aperit, multorum Patrum usu contritum : qui personam, sive hypostasim Christi unam esse de Trinitate dixerunt : de quo pluribus agemus postea. Nunc illud sumimus : ex illa loquendi forma consequens esse, ut persona Christi divina censeatur : alioqui non esset una de tribus personis : propterea quod personas omnes divinas oportet esse.

Accedet et Maximus martyr, theologus imprimis doctus, et acutus : qui in opusculo capite superiori citato, ita scribit : « Propterea Deus simul et homo unus idemque re, non appellatione sola esse cognoscitur. Non est autem hypostasi sive persona, duplex quippiam ; quod unus et idem et ante susceptam carnem, et cum carne permanserit, nulla ad sanctissimam Trinitatem ex incarnatione Verbi, vel accessione, vel de ea decessione facta [b]. »

VII. Quod autem propriam esse dixi divinitatis, hypostasim Christi, non sic intelligendum est, tanquam non sit etiam humanæ naturæ hypostasis, hoc est non ei tribuat, quod hypostasi convenit ; ut sit subsistens, et ultimum complementum habeat, quod prima individuaque substantia requirit. « Nam in Christo Deus est persona, et homo est persona : nec tamen duæ sunt, sed una persona, » ut ait Anselmus libro *de Incarnatione Christi* capite quinto. Sed illud tantummodo volumus, non humanam, neque creatam, sed divinam, et increatam hypostasim esse, quæ soli divinitati naturaliter competit ; ut ad eam extra ordinem, supraque captum, et conditionem suam applicetur natura hominis, et excellentiore, quam ipsa postulet, modo, hoc est communi cum divina natura proprietate subsistat.

Nam alioquin humanæ quoque, et utriusque adeo naturæ, una, et communis censetur hypostasis. De quo Joannes Damascenus audiendus est : « Eadem, inquit, hypostasis Verbi ambarum facta naturarum hypostasis ; nec earum aliquam non subsistentem esse patitur : neque porro diversa ab altera sinit hypostasi subsistere. Non hæc alias hujus est, alias illius ; sed ambarum semper, absque divisione, ac separatione ulla, est hypostasis : non partita, nec divisa ; tanquam partem sui, naturæ isti, partem alteri tribuat : verum individue, integreque tum hujus est tota, tum illius [c]. »

Rursus idem Joannes Damascenus : « Hypostasis, ait Dei Verbi ante Incarnationem simplex erat, et non composita, incorporea item, et increata. Eadem vero incarnata facta est hypostasis carni : et composita deinceps fuit ex divinitate, quam semper habuit, et carne, quam assumpsit : atque ita naturarum fert duarum proprietates, in duabus cognita naturis [d]. » Ergo eadem, uti dicere pergit, creata simul est, et increata, visibilis, et invisibilis : et contrariis prædicatis, ac denominationibus afficitur : quandoquidem singularum naturarum proprietates in totam hypostasim refusæ de eadem affirmantur. Quod quidem iterum postea declarabitur.

VIII. Petrus Damiani in opusculo primo, capite nono, Leonis Papæ memorabilem sententiam refert, ut assumptam a Filio Dei naturam hominis, non personam, probet. « Hic, ait Leo[1], mirabilis sacræ virginis partus

Expenditur Leonis locus a Damiano citatus.

a Abuc. tom. II *Bib. PP.* Τοῦτο δὲ μάλιστα δεῖ γινώσκειν ὑμᾶς, ὦ φιλομαθέστατοι, ὡς ἡμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι τὸν Χριστὸν εἶναι μίαν σύνθετον ὑπόστασιν λέγοντες, οὐχ ἑτέραν παρὰ τὴν τοῦ ἀϊδίου υἱοῦ νοοῦμεν ὑπόστασιν, τὴν μίαν οὖσαν τῆς τριάδος.

b Maxim. *ad Joan. Cubicul.* Διὸ καὶ θεὸς ὁμοῦ, καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς πράγματι, καὶ οὐ κλήσει μόνῃ ὑπάρχων γινώσκεται. οὐ διπλοῦν δὲ τὴν ὑπόστασιν, ἤτοι τὸ πρόσωπον, διὰ τὸ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν καὶ πρὸ σαρκὸς εἶναι, καὶ μετὰ σαρκὸς μεμενηκέναι, μηδεμιᾶς γενομένης προσθήκης τῇ ἁγίᾳ τριάδι, ἢ ὑφαιρέσεως, ἐκ τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως.

c Damas. lib. III, cap. ix. Ἡ αὐτὴ γὰρ τοῦ λόγου ὑπόστασις ἀμφοτέρων τῶν φύσεων ὑπόστασις χρηματίσασα, οὔτε ἀνυπόστατον αὐτῶν μίαν εἶναι συγχωρεῖ· οὔτε μὲν ἑτεροϋποστάτους ἀλλήλων εἶναι παραχωρεῖ. οὐδὲ ποτὲ μὲν τῆσδε, ποτὲ δὲ ἐκείνης, ἀλλ' ἀεὶ ἀμφοτέρων ἀδιαιρέτως, καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχει ὑπόστασις, οὐ μεριζομένη, καὶ διαιρουμένη, καὶ μέρος μὲν ἑαυτῆς, τῇδε, μέρος δὲ τῇδε διανέμουσα· ἀλλὰ πᾶσα ταύτης, καὶ πᾶσα ἐκείνης ἀμερῶς, καὶ ὁλοσχερῶς ὑπάρχουσα.

d Ibid. lib. IV, cap. v. Ἡ ὑπόστασις τοῦ θεοῦ λόγου πρὸ τῆς σαρκώσεως ἁπλῆ ἦν, καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀσώματος, καὶ ἄκτιστος. σαρκωθεῖσα δὲ αὕτη γέγονε καὶ τῇ σαρκὶ ὑπόστασις, καὶ γέγονε σύνθετος ἐκ θεότητος, ἧς ἀεὶ εἶχε, καὶ ἐξ ἧς προσείληφε σαρκὸς, καὶ φέρει τῶν δύο φύσεων τὰ ἰδιώματα, ἐν δυσὶ γνωριζομένη ταῖς φύσεσιν.

1 Leo. ser. III *de Nat.* c. I.

vere humanam, vereque divinam unam edidit in prole personam : quia non ita proprietates suas tenuit utraque substantia, ut personarum possit in iis esse discretio. » Atqui in sermone Leonis tertio *de Natali Christi*, unde verba ista translata sunt, ita leguntur : « Hic mirabilis sacræ Virginis partus vere humanam, vereque divinam una edidit prole naturam. » Ac fieri potest, ut aliter in suo codice Petrus Damiani scriptum habuerit *. Et ad mentem, ac propositum ipsius attinebat, « personam dici humanam simul et divinam in una eademque prole editam fuisse. » Nam revera utriusque fuit. Nihilominus etiam naturas ambas edidisse una prole B. Virgo merito dicitur : ut suo loco demonstrabitur : et *naturam* potius, quam *personam*, Leonem scripsisse, consequens arguit oratio **.

Nunc illud enucleandum est, quinam possit eadem persona Verbi ex duabus dici composita naturis ; et tamen singularis, eaque divina censeri ; cui nihil additum fuerit ; ut divina saltem ex toto esse desineret, sed partim humana, partim divina potius haberetur. Tum qua ratione ita sit propria divinitatis, ut ei sit cum humanitate communis. De hoc vero, ne longius præsens caput excrescat, in sequenti respondebitur.

CAPUT XIV.

Quinam fiat, ut hypostasis, seu persona Christi composita sit ex divina, et humana natura ; et tamen propria sit solius divinitatis. 1. *Ad hoc explicandum repetuntur breviter quæ de hypostaseos propria conditione alibi explicata sunt ex opinione Patrum.* 2. *Differentia hypostaticarum, et naturalium proprietatum. In individuis diversæ speciei, hypostaticas pro naturalibus haberi.* 3. *Inter individuorum, et hypostaseon proprietates accidentes a Porphyrio, et antiquis Patribus constitutas, esse aliquam substantivam, nempe extantiam, et modum existendi ; qui in divinis est relatio. Ex quo proposita quæstio dissolvitur : doceturque ideo hypostasim Christi esse divinam, quia est* filietas, *qui modus subsistendi prorsus est divinitatis proprius.* 4. *Hinc Patres pervicisse dicunt potiorem substantiam, eam quæ inferior est.* 5. *Sancti Thomæ Aquinatis de hypostasi Christi ad eamdem rem observatio pulcherrima.* 6. *Quid sit habere, et quatenus Verbum naturam habet humanam ; unde ejus est hypostasis.*

Postulat hoc enodandæ hic a nobis natura quæstionis, ut paululum repetendo illa libemus, quæ alibi copiosius explicata sunt, de proprietatibus, quas et *individuantes*, et *hypostaticas* antiqui Patres esse censuerunt, præcipue Græci. Id enim quam instituto nostro sit meminisse necessarium, res ipsa monstrabit. *Individuam substantiam*, quam *primam* appellavit Aristoteles, quamque nec ipse a persona, vel hypostasi distinxit ; nec antiquiores fere theologi ; iidem confici volunt, et quodammodo componi, ex natura, quam infimam speciem esse statunt, et proprietatibus quibusdam, quarum concursu, et conglobatione communis natura determinatur, et fit una numero, ac singularis. Eas vero proprietates constare ex accidentium multitudine in unum coeuntium, non solum Porphyrius in capite *de Specie ;* sed etiam Christiani

In memoriam revocantur quæ prius de *Hypostasi* dicta sunt

* Ballerinii in eum sanc. Leonis locum p. 73, suspicantur Damianum Lectionario Basilicæ sanc. Petri usum fuisse, ubi etiamnum legimus *personam*. F. A. Z.

** Contra Bellarinii aiunt, Damiani lectionem, quam propterea ipsi adstruunt, exigi videri a *contextu*. Utrum hi ad mentem Patrum enucleandam Petavio instructiores habendi sint, judicent alii. Cacciarius in sua sanc. Leonis editione, *naturam* cum Petavio præfert. F. A. Z.

sapientes agnoscunt, allati a nobis in quarto *de Trinitate* [1]; ubi ex professo de istis egimus.

Ac sententiam illorum sic interpretandam duximus[2], ut ex illis proprietatibus, quæ vere accidentia sunt, ea non tam formæ sint habendæ, substantias constituentes individuas, quam earum *indices* ac *notæ*, sic tanquam γνωριστικὰ ἰδιώματα vocentur, quibus non tam constant, quam ad illas discernendas, et dignoscendas sensum nostrum et intelligentiam dirigunt.

Characteristicæ et substantivæ

Sunt autem ex istarum numero proprietatum aliquæ, quæ χαρακτηριστικαὶ, et οὐσιώδεις appellari mereantur: velut est ὕπαρξις, sive *exstantia* singularis, quam *existentiam* vulgo nominant, certa ratione modificata, affectaque modo illo, quem τρόπον τῆς ὑπάρξεως, id est *modum existendi*, complures Græcorum Patrum, iidemque doctissimi nuncupare solent. Hanc prorsus hypostasis, sive personæ propriam esse formam, vel, ut loquuntur, *formalem causam*, accurate illo in libro disputavimus. Quam eamdem divinis in personis esse relationem illic insuper ostendimus[3].

Differentia naturalium et hypostaticarum proprietatum.

II. Nunc Joannis Damasceni quidam commemorandus est locus. Qui eadem illa imbutus opinione, quam Christianos theologos arripuisse dixi media ex philosophia, *proprietates*, sive ἰδιώματα, quibus substantiæ constant, duum generum facit in libro *de duabus Christi voluntatibus, et actionibus*. Alia vocat φυσικὰ ἰδιώματα, id est *naturales proprietates*, alia ὑποστατικὰ, id est *hypostaticas*, sive *personales*, in substantiis intelligentibus. Priores sunt, quarum collectio naturam constituit, et distinguit ab cæteris. Posteriores vero, quarum itidem coacervatio hypostasim componit, ac secernit ab reliquis. Ea porro χαρακτηριστικὰ, συστατικὰ, et ἀφοριστικὰ nominat ἰδιώματα, *quibus velut propriis characteribus, et notis constituitur et distinguitur:* cujusmodi esse dicit accidentia, quæ ὑπουσιώδη vulgo ait appellari, quasi *substantivas* proprietates.

Hypostaticæ

Subjicit illud attentiori animadversione dignum, ex duplici illo genere proprietatum, posteriores, quæ sunt ὑποστατικαὶ, ac singulares, si in individuis diversæ speciei considerentur, in naturales transire. Quippe individuas diversarum specierum substantias non conferri inter se, qua hypostases sunt, sive individua, sed ut naturæ sunt. « Itaque proprietates, exempli gratia, Petri, si cum hoc bove comparentur, naturam potius, quam hypostasim determinant. Non enim dicimus differre hunc hominem ab hoc equo, quod ille sit calvus, iste bene comatus: neque quod ille longus, hic contractus sit. Sed quod alter ratione præditus sit; alter vero sit rationis expers. Neque dicimus ideo distare, quod unus sit illius filius: alter, istius. Nam si hoc dixerimus, illum Nestoris esse filium, hunc equi: vel illum sapientem, alterum carentem sapientia; tum vero naturales differentiæ ponentur. Etenim hypostaticæ differentiæ hominum ad hypostaticas differentias equorum naturales æstimantur [a]. » Ex quo ita concludit; si in Christo Domino corporis figuram, et lineamenta vultus; tum quod Virginis sit filius; si hæc, inquam, et similia hominis propria cum eo contendas, quod Dei Filius, ac figuræ sit expers, cumque reliquis, quæ Deo conveniunt, non jam hypostases discernere, sed naturas. Hæc Joannes Damascenus.

III. Dixi in illa collectione proprietatum, sive accidentium, quibus individua constitui veteres arbitrati sunt; quædam οὐσιώδη id est *substantiva* videri, quæ individuarum, sive substantiarum primarum componentia sunt. Ut in personis divinis, relationes, atque in Filio nimirum habitudo illa, quam *filietatem* nominant. Ea proprietas relativa cum natura communi conjuncta, prout animo ista percipimus, personam Trinitatis secundam constituit: quæ hac affecta proprietate, tanquam forma, subsistens efficitur, et hypostasis, ac persona. Eadem porro naturam sibi alteram adjungens, cum eaque formam illam suam,

[a] DAMASC. Φύσις μὲν γὰρ φύσει συγκρίνεται, καὶ φύσεως διαφέρειν λέγεται, ἤτοι εἶδος εἴδους, ταῖς οὐσιώδεσι, καὶ φυσικαῖς διαφοραῖς. ὡσαύτως ὑπόστασις ὁμοειδεῖ ὑποστάσει συγκρίνεται, καὶ διαφέρειν τῶν ὁμοειδῶν ὑποστάσεων λέγεται τοῖς τῶν ὑποστάσεων χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι. οὐ μὴν ὑπόστασις ἑτεροειδεῖ ὑποστάσει συγκρίνεται ὡς ὑπόστασις. τὰ γὰρ ὑποστατικὰ τοῦ Πέτρου τυχὸν ἰδιώματα, πρὸς τόνδε τὸν βοῦν συγκρινόμενα, φύσιν μᾶλλον ἀφορίζει, καὶ οὐχ ὑπόστασιν. οὐ γὰρ λέγομεν διαφέρειν τόνδε τὸν ἄνθρωπον τοῦδε τοῦ ἵππου, ὅτι ὁ μὲν φαλακρὸς, ὁ δὲ εὐχαίτης· οὐδὲ ὅτι ὁ μὲν μάκρος, ὁ δὲ κολοβός. ἀλλ' ὅτι ὁ μὲν λογικὸς, ὁ δὲ ἄλογος. οὐδὲ ὅτι ὁ μὲν υἱὸς τοῦδε, ὁ δὲ τοῦδε. εἰ δὲ εἴπωμεν, ὅτι ὁ μὲν υἱὸς Νεστορός ἐστιν, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἵππου, καὶ ὁ μὲν σοφὸς, ὁ δὲ ἄσοφος, φύσικαι διαφοραὶ τάττονται. αἱ γὰρ ὑποστατικαὶ διαφοραὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ὑποστατικὰς διαφορὰς ἵππων φυσικαὶ λογίζονται.

1 Cap. VII et seq.— 2 Ib. c. VII, § 8.— 3 Cap. X et seq.

et personalem proprietatem communicans, unam secum hypostasim ac personam facit, qui unus est filius, isque Dei. Quocirca *filietas* divina, cum hypostatica sit forma, cuicumque tandem applicatur, idipsum divinam hypostasim, Deique filium efficit. Unde natura hominis ad illius hypostaticæ proprietatis communionem assumpta, divinam transit in personam, ac Dei Filium. De quo accuratius dicam, cum de Christo, qua Filius est in utraque natura, dissseretur,

Ex dictis apparet cur persona Christi, licet composita, sit divina, quia est filietas.

Nunc illud tenemus; quod ad propositæ quæstionis disceptationem propius pertinet; apparere jam ex dictis, cur persona Christi, etsi duabus ex naturis composita dicatur, una nihilominus et quidem divina sit. Nam cum in hypostasi qualibet, sive persona, duo quædam λόγῳ θεωρητὰ id est cogitatione distincta reperiantur: alterum *quod* est, alterum *quo* est: horum prius est natura: posterius, forma, sive personalis proprietas, hoc est ἰδιώμα, quo certa persona constituitur. Ab hac vero proprietate, tanquam forma, capit hoc hypostasis, tum ut hypostasis sit, tum ut una sit hypostasis. Siquidem *unitas* propria est *entis* affectio. Ab eodem itaque res qualibet accipit ut sit unum, a quo uti sit ens tale sortitur. Quemadmodum igitur ex eo quod naturæ duæ sunt in Christo perfectæ, minimeque confusæ; ab his, velut ab geminata *formali causa*, duplex Christus, ac geminus dicitur, proximeque Deus et homo nominatur: non unum aliquid ex duabus conflatum tertium: quia nullam hujusmodi habet in se formam, a qua denominatio ista proficiscatur. Ita cum unica sit in eodem Christo *forma*, id est proprietas, quæ hypostasim facit, nimirum *filietas* divina; quamvis plures ei naturæ subjectæ sint, eaque quodammodo formatæ, nonnisi una orietur hypostasis, ac persona; nec alia quam divina, hoc est Dei Filius: adeo ut qualiscumque tandem compositi istius τὸ ὑποκείμενον sive *materia* ipsa sit duplex; forma vero, et quod ex ipsa sequitur, nonnisi sit unum. Sequitur autem hypostasis, et persona, sive Dei Filius, tanquam proprium, et ut vocant, formale illius effectum. Quare tum una Christi est hypostasis, tum ea merito divina censetur, ratione duntaxat subsistentiæ, quamvis si naturam consideres, appellari etiam humana possit.

IV. Hinc Theodorus Abucaras superiori capite citatus hypostasim Christi non aliam esse scribit[1], quam sempiterni Filii, unamque de Trinitate: quæ eadem est ante, et post Incarnationem, ut ibidem ex Maximo docuimus.

Itemque dictum veterum *id quod erat præstantius vicisse quod erat infirmius.*

Indidemque est orta locutio trita veterum usu quorumdam, in illa naturarum copulatione, compositioneque Christi, quod præstantius est, pervicisse id quod erat inferius et imbecillius, in seque quodammodo transtulisse. Ita Gregorius Nazianzenus oratione XXXVII. « Factus est unus, inquit, eo, quod melius est, superante, ut et ego tantum Deus efficiar, quantum ille factus est homo[a].» Quam locutionem complures imitati sunt. Sic Andreas Cretensis in oratione *de Transfiguratione*, « In inconfusa unitione factum esse dicit, ut illud pervinceret, quod est excellentius: vel ut magis proprie loquar, exstitit inexplicabilis illa in Deum transformatio[b]. » Et Cyrillus Alexandrinus, « Natura, inquit, Verbi humanitatem assumens, non nuda est humanitas: sed potius assumptam naturam propria gloria superans, in divini splendoris inconcussa possessione persistit[c]. » Arnobius item in *Disputatione cum Serapione* ex Hilario: « Deus filius hominis factus est Deus; non Deus factus est homo; et filius hominis factus est Filius Dei. Superavit enim magnitudo Domini parvitatem servilis formæ: ita ut ipsa forma servilis, quam assumpsit, cessaret esse servilis, per eum Dominum, qui eam assumpsit. » Qui locus postea declarabitur.

Pulcherrima B. Thomæ Aquinatis observatio.

V. Præclare hanc omnino singularis mysterii admirabilitatem declarat, illustratque scholæ princeps Aquinas *in Compendio theologiæ*[2] *:* quem locum attuli in libro tertio *de Trinitate*[3] *:* ubi inter alia «personam se tenere *ait* ex parte divinæ naturæ, » eo quod ipsa jam integra, et per se subsistens sibi alteram adjunxit. Quod exemplo probat substantiæ, et

a NaziANZ. orat. XXXV. Καὶ γέγονεν εἷς τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντος· ἵνα γένωμαι τοσοῦτον θεὸς, ὅσον ἐκεῖνος ἄνθρωπος.

b Andr. Διὰ τὴν ἀσύγχυτον ἕνωσιν, καθ' ἣν καὶ τοῦ κρείττονος ἡ ἐκνίκησις· ἢ, τό γε κυριώτερον εἰπεῖν, ἡ ἀνεκλάλητος θέωσις.

c Cyr. dial. *de Incarn.*, et in libro *ad Theod. in Eph. syn.* Προσλαβοῦσα γὰρ ἡ τοῦ λόγου φύσις τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἀνθρωπότης ἐστὶ ψιλὴ, νικῶσα δὲ μᾶλλον ἰδίᾳ δόξῃ τὸ προσληφθὲν, ἐν ἀκλονήτῳ σώζεται διαμονῇ τῆς θεοπρεποῦς εὐκλείας.

1 § 6.— 2 Cap. CCII — 3 Cap. III, parag. 11.

accidentis. Nam « subjectum et accidens non sic uniuntur, ut ex eis aliquod tertium constituatur. Unde subjectum in tali unione non se habet ut pars, sed est integrum quoddam; quod est persona, hypostasis, et suppositum. Accidens autem trahitur ad personalitatem subjecti, ut sit persona eadem hominis, » et alibi.

Idem pluribus, et luculentius explanat in opusculo *contra Græcos*, *et Armenos*, capite sexto. Ibi primum docet: Deum hominem ita dici factum, ut non conversus sit in hominem; sed « ut efficacia suæ virtutis naturæ humanæ sit unitus. » Tum animadvertit, id unumquodque maxime videri esse, quod in ipso principium est. Nam omnia maxime ad principium adhærescunt, et « ab eo quodammodo assumuntur, in quantum id quod est principium, aliis utitur secundum suam dispositionem. » Sic in civitate principes civitatis totius instar habentur. Sic in hominis structura, licet constet ex anima, et corpore, « principalius tamen, ait ille, videtur homo esse anima, quam corpus, quod animæ adhæret, et quo anima utitur ad operationes animæ congruentes. Sic ergo et in unione Dei ad creaturam, non trahitur Deitas ad humanam naturam; sed humana natura a Deo assumitur, non quidem ut convertatur in Deum; sed ut Deo adhæreat; et sunt quodammodo anima et corpus sic assumpta, anima et corpus ipsius Dei: sicut partes corporis assumptæ ab anima sunt quodammodo ipsius animæ membra. » Quanquam, ut recte admonet, non usquequaque quadrat similitudo illa compositi ex anima et corpore hominis, maxime vero, quod etsi anima corpore sit perfectior, non tamen integram in se naturæ humanæ perfectionem complectitur. Ideo sic illi corpus accedit, ut ex ambobus una hominis natura compleatur, quod in Christo minime accidit; ut supra memini.

VI. Hinc idem colligit, Filium Dei divinam habere dici naturam et humanam. Quod enim « principalius est, *inquit*, id semper habere dicitur: quod autem minus principale, haberi. » Velut totum aliquod, ut homo, partes habere dicitur, manus, et pedes: non autem vicissim manus vel pedes habent hominem. Quo et illud vulgatum referri potest, quod philosophus nescio quis usurpasse dicitur[1], ἔχω τὴν Λαΐδα, ἀλλ' οὐκ ἔχομαι. Hujusmodi enim ille utitur exemplo viri, ac mulieris, qui se habere mutuo dicuntur. Aristoteles in quarto libro *Metaphysicæ* varios usus recenset verbi illius in capite vicesimo tertio; quos quidem alibi, hoc est in libro *Categoriarum*, capite ultimo, octo numerat. Primus ad qualitatem spectat; ut cum dicimus, habere aliquem scientiam, aut virtutem. Secundus ad quantitatem, ut habere longitudinis tres pedes, aut cubitos. Tertius, est *Categoriæ ultimæ*, ac decimæ, quæ est *habendi*. Hanc definit Ammonius, ut sit « substantiæ circum substantiam positio[a]: ut cum vestem habere, aut loricam dicimur. Quartus est, cum in parte aliquid habemus; velut annulum in digito. Quintus, quo partem habet totum, ut homo pedem, aut manum. Sextus est, cum vas habere aquam dicitur, quam continet. Septimus, quo agrum, vel domum habemus; quæ possessio dicitur. Octavus, quo conjuges mutuo se habent. Quem postremum, omnium esse alienissimum ait Aristoteles: hoc est minime omnium *habendi* rationem præ se ferentem: eo quod, ut adnotavit Ammonius, non solum habere alterutrum, sed haberi etiam dicitur. At occurrit idem Ammonius, et hoc nihilo valere magis asserit in *habendi* postremo genere, quam in septimo: ubi non minus ager dominum habet, quam habetur ab ipso. Sic et servus et vestis vicissim dominum habent: ac partes ipsæ quoque perinde totum habere dicuntur, ac totum partes eas, ex quibus componitur.

Varii usus verbi *habere* et quatenus Verbum naturam habet humanam.

VII. Verum minus proprie vel hominem habere vestis dicitur, vel partes, habere totum: et cum utrumque hoc usurpatur, vox *habere* in passivam notionem resolvitur. Nam ideo vestis habet hominem, quod habetur ab homine: et pes, aut manus habent eumdem hominem, quoniam habentur ab homine, et in ejus corpore, id est in toto continentur, Ita servum habere dominum, nihil aliud interpretamur, quam in jure, et potestate esse domini: hoc est haberi et contineri; quod Græcum verbum κρατεῖν, significat, a quo παντοκράτωρ, quasi *omnitenens*, qui sub imperio, ac nutu suo habet et continet universa, ut alibi diximus[2]. Vere itaque scriptum est a beato Thoma, id fere dici habere aliud, quod est *principalius*. Excipit tamen imprimis

a Amm. in fine Comm. *in Categ.* Κυρίως δὲ ἡ τοῦ ἔχειν κατηγορία οὐσίας δηλοῖ περὶ οὐσίαν περίθεσιν.

1 Cic. l. IX ep. *ad Fam.* ep. xxvi.— 2 Tom. I, l. V, c. III, parag. 1 et 2.

« partes alicujus unius essentiales ; » quippe anima et corpus perinde se habent, ut habentur a se mutuo. Tum qui matrimonio juncti sunt, vir et uxor habere se dicuntur, et a se haberi. Ad hæc illa, quæ ex æquo ad se referuntur, ut pater, et filius. His addendum, nonnulla qualitatis instar enuntiari sic, ut haberi proprie, non habere dicantur. Ita hypostasis et persona naturam habet; non hypostasim natura. Velut in divinis Pater habet essentiam, essentia vero Patrem habere non dicitur : quod ad primum ex octo habendi modis revocari potest.

Jam in Christo Domino (pergit idem sanc. Thomas) cum divina, et humana natura, non unam componant essentiam, et naturam, idcirco non se *habent* invicem : sed sola divinitas *habet* humanitatem. Atqui id quod naturam habet aliquam, dicitur hypostasis, et suppositum naturæ illius, sicut hypostasis equi est quod naturam habet equi. Quod si intelligentia et ratione prædita sit natura ; persona etiam appellabitur. Quamobrem cum unigenitus Dei filius humanæ assumptione naturæ hanc *habeat*, merito ejusdem hypostasis et persona censetur. Est autem divinæ quoque naturæ hypostasis, quoniam et hanc *habet*, imo est idem cum ea. Quare duarum naturarum, quas *habet*, est persona. Hæc, et alia complura ibidem ab summo theologo disputantur, quibus illustrior fit, et clarior mysterii illius tractatio.

CAPUT XV.

1. *Contra illud, quod de composita hypostasi Christi constitutum est, objiciuntur nonnulla : velut ex eo sequi divinitatem esse partem.* 2. *Maximus Christum ex naturis duabus, tanquam partibus componi dixit.* 3. *Aliorum opinio negantium esse partes.* 4. *Compositionem illam non fieri ex partibus proprie dictis, ubi quæ sit ratio partis exponitur.* 5. *Leontius notatur haud recte de partibus sentiens.* 6. *Neutrum eorum, ex quibus constat Christus, est imperfectum. Utcumque tamen de carne judicetur : at Verbum non esse partem.* 8. *Joannis Damasceni locus expenditur.* 9. *Ostenditur Christi personam, licet usitato modo composita non sit, revera tamen esse.* 10. *Duplex compositionis genus : unum quo partes mutuo se afficiunt, ut anima et corpus ; alterum quo una duntaxat perficitur.* 11. *Hoc secundum genus simplicitati nihil officit.* 12. *Explicatur, et illustratur Athanasii locus.* 13. *Quod sit* συμπληρωτικόν. 14. *Quod dupliciter sumitur. Verbum ab assumpta natura nihil accipit.* 15. *Cujus rei causa disputatur.*

I. Adversus illa, quæ de composita Christi persona ex antiquorum sententia deprompsimus, quædam et ab illis ipsis objecta, explicataque sunt, et a posterioris ætatis theologis allata; quibus istud non placet, Christi compositam esse personam. Horum contemplatio nonnihil a nobis exigit operæ ; ut hoc conflictu exagitata, et elimata veritas amplius enitescat.

Quod igitur suus cuique suggerit animus, statim atque compositam esse Christi personam audierit, idipsum est, quod in simili retractanda, sibi Athanasius objecit. (Si est tamen auctor Athanasius opusculi illius, quod est *de uno Christo* ; de quo justis de causis alias dubitare me dixi). Hoc igitur opponit : Videri ex illo sequi, « partem Verbi esse corpus, et absolvere, ac complere Filii hypostasim : ut sit unus filius Dei ex ambobus compositus ; qui per sese sit imperfectus, et ad perfectionem adipiscendam indigeat corpore[a]. » Sic apud Maxentium ita

Objectio adversus supra dicta.

[a] ATHAN. Μέρος οὖν τοῦ λόγου τὸ σῶμα συμπληρωτικὸν τῆς τοῦ υἱοῦ ὑποστάσεως· ἵν' ᾖ εἷς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀμφοτέρων συγκείμενος, καὶ ἀτελὴς ὢν καθ' ἑαυτὸν, καὶ τοῦ σώματος εἰς τελείωσιν προσδεόμενος.

Nestorianus argumentatur [1]: « Omne compositum partibus constare nulli dubium est. Pars autem minus est quam totum. Est ergo Deus Verbum pars Christi; quem ex divinitate, et humanitate compositum asseris. Et si Deus Verbum pars est Christi; et Deus Verbum juxta vos minor Christo, cujus et pars est. Quod si pars Christi Deus est, quomodo Deus, si imperfectus est? » Leontius quoque Byzantinus idipsum tanquam ab Nestorianis objectum memorat [2].

Partes in Christo agnoscit Maximus.

II. Sunt ex antiquis aliqui, qui in Christo partes duas appellare non dubitant. Maximus martyr in tractatu de voce hac, *in duabus naturis* apud Euthymium, ita nominat. « In duabus naturis, inquit, eumdem sine ulla divisione esse credimus, tanquam in divinitate, et humanitate. Ut enim ex duabus naturis asserentes esse Christum, ex divinitate, et humanitate ipsum intelligimus, velut ex partibus totum: sic in duabus eumdem naturis dicentes esse post unitionem, in divinitate, et humanitate esse credimus, sicut totum in partibus. Porro partes Christi sunt, deitas ipsius, et humanitas, ex quibus, et in quibus subsistit [a]. »

Idem in alio capite, quo Severi argumentum dissolvit, ex quo jam nonnulla descripsimus [3], « hypostasim, ait, compositam illas ipsas, ex quibus componitur, naturas, velut totum, proprias partes, citra defectum ullum, cum naturalibus proprietatibus, immutabiliter conservare, ac retinere: atque in ipsis vicissim conservatam, et manentem; ut in partibus totum. »

Mox « unam esse dicit hypostasim Christi compositam, quæ naturas istas tanquam proprias partes amplectitur: ipsas, inquam, velut proprias, et complentes partes continet: et in iis, ut in partibus, et est, et agnoscitur [b]. »

Denique *in Disputatione cum Pyrrho*, de communicatione, quam vocant, proprietatum agens, quæ « nonnisi inter duo inæqualitia potest esse, » tum eam fieri dicit, « cum ea, quæ naturaliter insunt utrique parti Christi, pro inexplicabili unitione, fiunt alterius, citra partis unius in alteram mutationem, et confusionem, quod ad naturalem rationem attinet [c]. » Sic Euthymius *unitas* in Christo *partes* nominat, et compositam hypostasim [d]: nec non Fulbertus Carnotensis epistola prima.

III. Alii ex adverso neque partes esse volunt Christi, duas in eo naturas: neque compositam illius hypostasim. Ferrandus, Carthaginensis diaconus in epistola *ad Severum* sub finem [4], docet in Christo naturas duas esse, « cum tamen una ipsa Christi persona, quæ duas, divinam et humanam, id est simplicem et compositam, videtur adunare substantias, non sit composita, sed in singulis simplex, et in utrisque simplex; et ita simplex, sicut fuit antequam in sua unitate susciperet humanam naturam. »

Alii partes in Christo negant.

Augustinus in libro tertio *contra Maximinum Arianum* [5], Deum esse partem Christi negat his verbis; « Porro autem Christus una persona est geminæ substantiæ, quia et Deus et homo est. Nec tamen Deus pars hujus personæ dici potest: alioquin Filius Dei Deus, antequam susciperet formam servi, non erat totus, et crevit cum homo divinitati ejus accessit. »

Hugo Victorinus quæstione quarta in epistolam *ad Romanos*, quærit « quomodo in Christo totum dicatur Deus, et totum homo: cum illæ

a Maxim. apud. Euth. *Pan.* par. II. Ἐν δύο φύσεσιν ἀδιαιρέτως τὸν αὐτὸν ὄντα πιστεύομεν, ὡς ἐν θεότητι, καὶ ἀνθρωπότητι. ὥσπερ γὰρ ἐκ δύο φύσεων λέγοντες τὸν Χριστὸν, ἐκ θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητος ὄντα νοοῦμεν, ὡς ἐκ μερῶν ὅλον, οὕτω καὶ ἐν δύο φύσεσι λέγοντες μετὰ τὴν ἕνωσιν, ἐν θεότητι, καὶ ἀνθρωπότητι ὄντα πιστεύομεν, ὡς ὅλον ἐν μέρεσι. μέρη δὲ Χριστοῦ, ἡ θεότης αὐτοῦ ἐστι, καὶ ἡ ἀνθρωπότης, ἐξ ὧν, καὶ ἐν αἷς ὑφέστηκε.

Ibid. Ἐκείνας αὐτὰς τὰς ἐξ ὧν συνετέθη φύσεις, ὡς ὅλον ἴδια μέρη ἀνελλιπῶς μετὰ τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων, καὶ ἀτρέπτως φυλάττουσαν, καὶ διασώζουσαν, καὶ ἐν αὐταῖς φυλαττομένην, καὶ σωζομένην, ὡς ὅλον ἐν μέρεσιν.

b Ibid. Ἀλλὰ μίαν ὑπόστασιν λέγομεν Χριστοῦ σύνθετον, τούτων, ὡς ἰδίων μερῶν, περιεκτικὴν τῶν φύσεων, καὶ ταύτας, ὡς ἴδια συμπληρωτικὰ μέρη, περιέχουσαν, καὶ ἐν αὐταῖς, ὡς ἐν μέρεσι, καὶ οὖσαν, καὶ γνωριζομένην.

c Maxim. id. *in Disp. cum Pyrr.* post init. col. 762, tom. VIII Baron. Πρόδηλον δὲ ὡς ἡ ἀντίδοσις ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ δύο, καὶ ἀνίσων κατ' ἐπαλλαγὴν τῶν φυσικῶς ἑκατέρῳ μέρει τοῦ Χριστοῦ προσόντων, κατὰ τὴν ἄῤῥητον ἕνωσιν, θατέρου πεποιημένων, χωρὶς τῆς θατέρου μέρους πρὸς τὸ ἕτερον κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον μεταβολῆς, καὶ συμφύσεως.

d Euth. *Pan.* par. I, tit. VII. Ἐπεὶ δὲ αὐτὸν ἐκ θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητος ὄντα δυνάμεθα κυρίως καλεῖν τοῖς ὀνόμασι τῶν ἑνωθέντων μερῶν· θεὸν γὰρ αὐτὸν λέγομεν κυρίως, καὶ ἄνθρωπον ὀνομάζομεν αὐτὸν κύριως· εἰκότως ἄρα καὶ δύο φύσεις αὐτὸν προσαγορεύομεν, καὶ οὔτε μίαν, ὡς τἄλλα σύνθετα.

1 Tom. IV *Bibl.* — 2 Tom. IV *Bibl.* par. I. — 3 Cap. XII, § 3. — 4 Tom. III *Bibl. Patr.* — 5 Cap. X, t. VI.

duæ naturæ non sint partes illius personæ. » Cui sic respondet : « Propter similitudinem hoc dictum esse : quia duæ naturæ sic sunt unitæ in Christo, ut partes in toto, etc. Quod autem naturæ illæ non sint partes personæ, inde constat, quod altera illarum prædicatur de persona : ut cum dicitur Christus est divina natura. Item nomina naturarum de se prædicantur : ut cum dicitur, Deus est homo, et homo est Deus : quod non contingit in toto integrali, et ejus partibus. » Ita Hugo : qui quod asserit, dici *Christum esse divinam naturam*, in eo fallitur. Nam ne istud quidem satis proprie surpatur, et eo sensu, quem *formalem*, et κατ' ἐπίνοιαν vocant, in divinis personis : ut si dicas, Pater est divina natura : quamvis in eo, quem *identicum*, et *materialem* nominant, id sit verum. At in Christo non procedit, qui utramque naturam complectitur. Licebit tamen ita pronuntiare : *Christus est Deus* ; quod satis est ad Hugonis institutum : velut et quod subjicit, *homo est Deus*, et *Deus est homo*. Ex eo enim argumentum ducitur, nullam ejusmodi compositionem illic esse, qualis in cæteris est : ubi partium appellatio toti non convenit *in recto*, uti vulgo loquuntur. Non enim homo proprie anima dicitur : sed tantummodo tropice. Quod argumentum paulo ante ex Euthymio commemoravimus, et supra, capite decimo. De istis vero locutionibus, quibus naturæ secum invicem, et cum toto nomina communicant, agemus postea.

Secundum cogitationem.

In Christo non duæ partes proprie dictæ.

IV. Atque ut hanc absolvamus quæstionem, hoc imprimis magno omnium consensu tenendum est : compositionem illam, quæcumque tandem in Christo cernitur, non constare partibus proprie dictis. Nam pars omnis proprie ita nominata quiddam est imperfectum. Toti enim opposita est : quod « idem fere est cum perfecto, » ut ait Philosophus[a], qui et perfectum ita definit, « cujus nihil est extra[b] : » hoc est, cui pars nulla deest ; quomodo etiam totum ibidem definitur. Quare *pars* ex natura sua, cum non sit totum, neque perfectum est aliquid. Ideo revocatur ab eodem Aristotele ad materiam [1], si cum *toto* conferatur. Est autem materia per sese minime perfecta. Etenim quæ proprie pars dicitur, habitudine quadam refertur ad partem alteram, quacum jungi natura sua, et ingenita propensione postulat ; tum etiam eadem vi naturæ, atque conditione *totum* respicit, et in toto esse, ac totum constituere, quantum in se est, nititur : *quem naturalem appetitum* philosophi nuncuparunt.

Et quoniam voluntas Dei, natura rerum est : « Quod enim illi placet, hoc eorum est natura cuique quod factum est[c], » ut ait Cyrillus Alexandrinus. Quod et Augustinus affirmat [2] : et propterea « nihil ipsum contra naturam ait facere. Id enim erit cuique rei naturale, quod ille fecerit, a quo est omnis modus, numerus, ordo naturæ. » Et alibi, « Deo, inquit [3], hoc est natura quod fecerit. » Cum igitur natura cujuslibet ex eo sit æstimanda, quod a Deo facta est ; hæc erit pars proprie dicta, quæ non propter se, et ut per se, ac sola consisteret, a Deo procreata est ; sed ut cum alia re composita tertium aliquid, totumque compleret. Hinc enim « natura totum prius esse quam partem, idem sciscit Aristoteles. Quippe sublato toto, neque pes erit, neque manus ; nisi æquivoce[d]. » Ut enim Tertullianus ait [4], « Omnis consummatio, atque perfectio, etsi ordine postumat, effectu tamen anticipat : » nempe secundum absolutam, et a natura præcipue quæsitam exstantiam. « Magis enim, addit mox idem, illud prius est, sine quo priora non possunt : » hoc est naturalem vim exerere nequeunt. Ex quo illud sequitur, humanam animam, licet extincto homine toto superstes sit, non esse perfectam, ac partem nihilominus censeri : quoniam ad hoc creata est a Deo, uti forma esset humani corporis, et cum eo conjuncta, totius in compositionem veniret hominis : ad idque naturalem habilitatem, atque adeo propensionem, vel separata retinet.

V. Ex iis manifestum illud est, non satis accurate iis de rebus sentire Leontium Byzantinum doctum, et acutum alioqui philosophum, ac theologum, qui in libro primo *con-*

a ARIST. III *Phys.* cap. XXIII, tex. 64. Τὸ ὅλον δὲ, καὶ τέλειον, ἢ τὸ αὐτὸ πάμπαν, ἢ σύνεγγυς τῇ φύσει ἐστί.

b Id. tex. 63. Οὗ δὲ μηθὲν ἔξω τοῦτ' ἔστι τέλειον, καὶ ὅλον· οὕτω γὰρ ὁριζόμεθα τὸ ὅλον, οὗ πρὸς τὰ μέρη μηθέν ἄπεστιν.

c CYR. III *cont. Jul.* Ὅτι τὸ κατὰ γνώμην αὐτῷ, τοῦτο καὶ τῶν γεγονότων ἑκάστῳ φύσις.

d ARIST. I *Polit.* cap. II. Τὸ γὰρ ὅλον πρότερον ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ μέρους. ἀναιρουμένου γὰρ τοῦ ὅλου, οὐκ ἔσται ποῦς, οὐδὲ χεὶρ, εἰ μὴ ὁμωνύμως.

1 Lib. II *Phys.* c. III, tex. XXX. — 2 Lib. XXVI *cont. Faust.* — 3 Lib. VI *de Gen. ad lit.* c. XIII. — 4 Tert. lib. *de Refut.* c. XLV.

Notatur Leontius Bysantinus negans hominem ex imperfectis constare partibus.

tra Nestorium et Eutychem[1], cum hoc probare instituerct, hypostasim Christi duabus ex naturis esse compositam : sicut homo ex anima coagmentatur, et corpore : illud objecit sibi : « Hominem ex imperfectis constare partibus : Christum vero perfectas habere partes : et hac ratione ne partes quidem merito vocari posse. » Huic vero sic respondet[2]. « Hominem ex imperfectis partibus non esse compositum, secundum rationem cujusdam essentiæ alterutrius partis quamvis quod ad definitionem totius hominis, non recipiunt partes rationem totius, tanquam totius. Quid enim deest animæ habenti separatam, et propriam vitam, ad hoc ut sit substantia incorporea, semper mobilis ? etc. Quid rursus deest corpori, ut sit corpus ? » Ridicula ratio. Nam si quid valet, ad hoc pertinet, nihil ut in rerum natura sit imperfectum : ne pars quidem. Quid enim parti deest, quo minus pars sit ? Quanquam ut reipsa sit, et actu pars, requiri pars altera videtur, et cum ea copulatio, quæ et in anima desideratur a corporis contubernio sejuncta. Itaque si generis in ea ratio spectetur, deesse partis alterius communionem dicimus : sine qua quod insitum illi, ac proprium est, exequi, et exercere non potest ; ut re sit, quod natura est, et potentia, pars totius, et forma. Recte autem Aristoteles « omnia definiri ait opere ac potentia [a]. »

Neutrum eorum e quibus constat Christus est imperfectum.

VI. Cæterum in Christo Domino neutrum eorum, e quibus constat, natura est imperfectum. Non Verbum, quod est hypostasis, et persona, numeris omnibus absoluta, et nullius indigens, quam Græci vocant, et definiunt αὐτοτελῆ, ut supra memini [3]. Non humana natura, si in ea consideremus essentiam, ex qua perfecti, vel imperfecti ; totius item, ac partis in rebus æstimanda conditio est. Quod quidem in anima hominis et corpore cernitur : quorum utrumque separatum per sese potest subsistere : et pars nihilominus, atque imperfectum quippiam habetur : quod, ut dixi, natura id et essentia dijudicandum est, non nuda rerum exstantia, exstantiæve modo, tum ex eo, quod res ipsa ex sese postulat, et natura sua consequens habet nisi majori virtute prohibeatur : non ex eo, quod præter, imo supra illius captum, et conditionem divinitus accedit. Quemadmodum in assumpta fit a Deo natura : quæ non solum perfectam obtinet essentiam : sed proprium etiam, eumque perfectum subsistendi modum, quantum in ipsa est, ac nisi divina potestas intercederet, quæ communem, et natura ipsi debitum existendi modum illum extraordinario et præstantiore pensaret.

Quidquid sit de carne, Verbum non esse partem.

Quod si quis humanam ipsam, ut est in Christo, naturam perfectam esse neget, ac partem idcirco esse posse dicat hypostatici compositi : saltem abesse id ab altero, id est Verbo, fatebitur, ut hac ratione persona Christi non ex partibus proprie dictis componi videatur. Atque hoc solo argumento, quod ex divina Christi natura ducitur, Cyrillus, aliique probant, neutiquam ex partibus illam constare compositionem, quam in illo fieri utcumque non dubitant. Hinc recte Leontius, cum partes, ex quibus constat hypostasis Christi nominasset, in eodem illo libro admonet, non sic partes appellari, « tanquam imperfectas natura, sed tanquam complentes personam hypostasis Christi. »

VII. Sed Cyrillum audiamus in dialogo *de Incarnatione* adversus Arianos disputantem, qui se animam idcirco detrahere Christi humanitati dicebant, ne si perfecta poneretur, in compositionem venire non posset, neque pars esse compositæ personæ : « propterea quod id quod ex se perfectum est, et in natura propria, compositionem ex partibus non requirit [b]. » Quam illorum rationem ita dissolvit : Quamvis manca, et inanima caro in Christo constituatur, non tamen ideo ex imperfectis partibus illius constare personam : « quandoquidem Deus Verbum neque pars esse cujuspiam intelligi potest : nec imperfectus. Quinam igitur ex imperfectis erit in unum perfectum concursio, si ex perfecto Verbo fit, et imperfecta carne [c] ? » Sic Maxentius in dialogo secundo objicienti Nestoriano [4], « Omne compositum partibus constare : partem autem minus esse, quam totum : ac proinde si Deus

a Arist 1 *Pol.* cap. ii. Πάντα δὲ τῷ ἔργῳ ὥρισται, καὶ τῇ δυνάμει.

b Cyr. dial. *de Incarn.* tom. V, par. I. Τὰ γάρ τοι φασὶ, κατὰ σύνθεσιν πρὸς ἑνὸς τελείου σύστασιν συνδεδραμηκότα, μέρη τε, καὶ ἐξ ἀτελῶν ὁρᾶσθαι φιλεῖ· τοῦ τελείως ἔχοντος καθ' ἑαυτὸ, καὶ ὡς ἐν ἰδίᾳ φύσει, τῆς ἐκ μερῶν συνθέσεως οὐ δεδεημένου.

c Ibid. Ἀλλ' ὅ γε Θεὸς λόγος οὐχ ὡς μέρος ἂν νοοῖτό τινος· ἀλλ' οὐδ' ἀτελὴς, ὦ γενναῖοι. παντέλειος γὰρ ἐν ἰδίᾳ φύσει. ποῦ τοίνυν ἐξ ἀτελῶν ἡ πρὸς ἕν τι τέλειον

1 Leont. l. IV *Bibl. Patr.* col. 960.— 2 Ib.— 3 Cap. xii, § 2.— 4 Tom. IV *Bibl.* col. 474.

Verbum pars est Christi, quem ex divinitate, et humanitate compositum asserebant catholici, Deum Verbum partem esse Christi, et minorem Christo. Quod si pars Christi Deus est, quomodo Deus, si imperfectus est? » contra hoc, inquam, id Maxentius opponit : « Non esse imperfectum Deum Verbum ; quia non ut perficeretur assumptione carnis indiguit : sed ut caro perficeretur in melius commutata, carni se uniens, compositus factus est, qui ante erat sine dubio summe simplex, et incompositus, perfectusque per omnia utpote Deus. »

Damasceni locus expenditur.

VIII. Joannes Damascenus libro primo *de Fide*, capite decimo, de tribus agens personis divinis, eas « esse perfectas asserit, ne ex tribus imperfectis unam agnoscamus naturam fieri perfectam. » Ac subinde ; « Quidquid enim coalescit ex imperfectis, id omnino est compositum[a]. » Quid autem imperfectum vocet, declarat mox : « Ex imperfectis, porro diximus inquit, ea significantes, quæ effectæ ex ipsis rei speciem non servant. Nam lapis lignum, et ferrum singula per sese perfecta sunt in natura propria : verum si ad domum respicias, quæ ex illis efficitur, unumquodque illorum est imperfectum. Non enim singula per se ipsa sunt domus [b]. » Verum Joannis Damasceni non satis exacta est ista definitio : ut alibi animadvertimus [1]. Itaque castiganda est ex iis, quæ paulo antea dixi [2] : imperfecti judicium ac perfecti ex eo petendum esse, quod natura convenit, non quod hominum ex arbitrio pendet, ut in arte factis. Nam domus non est una quædam per se substantia; neque lapides, aut ligna ex sese partes sunt illius. Itaque perfectæ sunt hypostases. Alioqui nulla res erit hypostasis : quia nulla est, quæ non possit in qualemcumque venire compositionem. Quippe vel homines ipsi partes sunt communitatis, ac reipublicæ : nec singuli civitas sunt, ac respublica : nec tamen propterea imperfectum aliquid sunt : nec a personæ proprietate removentur. Sed vide quæ illo in loco de Damasceni verbis istis adnotavimus.

IX. Quocirca non fit in Christo compositio ulla ex partibus proprie dictis : et idcirco ne compositio quidem fit cæterarum similis, quas in natura rerum usitatas cernimus. Sed « ambo in una persona junguntur non compositione aliqua ex partibus; sed unitione perfectarum naturarum, quæ unam essentiam illa duo non facit[c] : » ut Athanasius scribit, ab Euthymio citatus, qui et paulo ante dixerat, « Christum Dominum appellari duo perfecta. »

Porro si *compositionis* vocabulum laxius usurpemus, nec ad communium, et vulgatarum, adeoque naturalium exempla respiciamus, potest omni detracta imperfecti notione, vere proprieque dici composita Christi persona; sive Christus ipse, imo et Dei filius, ex utraque natura compositus. Quod quidem omnibus illis argumentis ostenditur, quibus hactenus vel duas in Christo naturas inesse : vel hypostasim compositam esse demonstravimus. Etenim si « Christus ex duabus unum factus est, » ut loquitur Gregorius Nazianzenus [3] : si duæ in illo conjunctæ et unitæ naturæ sunt substantivo nexu, non accidente : ita ut unus proprie ac per se Dei filius atque Christus existat in utraque proprie sibi natura subsistens : si *geminæ* est *substantiæ una persona*, nec non *biformis*, et διπλοῦς, id est *duplex ;* ut Ambrosius [4], Augustinus [5], aliique loquuntur, profecto nonnisi compositione duarum naturarum inter se, unus potest ex duabus effici, ut « qui antea simplex, et incompositus erat, compositus factus sit : » ut ait Maxentius [6]. Quod postea firmius etiam approbabitur, cum de unitate filii Dei sequente libro disputabitur.

Compositionis duplex genus: alia interior,

X. Sit igitur compositio duplex : una quæ *interior* dici potest; sive, ut in scholis loquuntur, *intrinseca* : in qua partes proprie dictæ mutuo se afficiunt : et in unius naturæ, non minus, quam suppositi, effectionem concurrunt : cujusmodi in naturalibus, et ordinariis occurrit. Sic in homine corpus animæ, et hæc vicissim corpori copulantur, mutuoque se

ἔσται συνδρομὴ, εἴπερ ἐστὶν ἐκ τελείου λόγου, καὶ σαρκὸς ἀτελοῦς;

a Joan. Damasc. lib. I, cap. x. Φαμὲν δὲ ἕκαστον τῶν τριῶν τελείαν ἔχειν ὑπόστασιν, ἵνα μὴ ἐκ τριῶν ἀτελῶν μίαν σύνθετον φύσιν τελείαν γνωρίζομεν, etc. Πᾶν γὰρ ἐξ ἀτελῶν συγκείμενον, σύνθετον πάντως ἐστὶν.

b Ibid. Ἀτελῶν δὲ εἴπομεν, τῶν μὴ σωζόντων τὸ εἶδος τοῦ ἐξ αὐτῶν ἀποτελουμένου πράγματος. λίθος μὲν γὰρ, καὶ ξύλον, καὶ σίδηρος, ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ τέλειόν ἐστι κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν. πρὸς δὲ τὸ ἐξ αὐτῶν ἀποτελούμενον οἴκημα ἀτελὲς αὐτῶν ἕκαστον ὑπάρχει. οὐδὲ γάρ ἐστιν ἕκαστον καθ' ἑαυτὸ οἶκος.

c Athanas. apud Euth. *Pan.* paa. II, tit. XV. Ἐν ἑνὶ δὲ προσώπῳ, οὐ κατὰ σύνθεσιν μερῶν, ἀλλὰ καθ' ἕνωσιν τελείων φύσεων οὐ μίαν οὐσίαν τὰς δύο ποιοῦσαν.

Ibid. Τοῦ δεσπότου Χριστοῦ τὰ δύο τέλεια καλουμένου.

1 Tom. II, lib. IV *de Trin.* c. viii.— 2 Parag. 4 et seq.— 3 Citat c. xi, § 8.— 4 Vide sup. c. vii, § 6. — 5 Sup. c. xi, § 10.— 6 Supra parag. 7.

perficiunt : quatenus exstandi, ac subsistendi modum naturæ suæ congruentem sibi invicem aut tribuunt, aut conservant : uti nimirum reipsa, et actu forma insit materiæ, cum eaque conjungatur : cujus etiam ingenitus animæ, quamlibet spirituali, appetitus esse dicitur. Etenim, ut sanc. Thomas ratiocinatur[1]: « anima corpori naturaliter unitur. Est enim secundum suam essentiam corporis forma : est igitur contra naturam animæ absque corpore esse. » Igitur corporis conjunctione perfici animam, nemini dubium est : quod et erudite disputat P. Joannes Bagotius in *Apologetico fidei*[2].

Alia exterior

Alia est compositio, quæ *exterior*, et quasi *materialis* appellari potest; in qua non se mutuo perficiunt illa, quæ junguntur, nec aliquid a se invicem accipiunt : sed alterum tantummodo, quod assumptum a præstantiore, fovetur ab eo, ac perficitur. Ut cum ad substantiam aliquam jam completam, et absolutam, per seque subsistentem, alterius naturæ, quasi formæ, fit accessio. Hujus rei vix communibus, et ordinariis ex rebus satis apta transferri similitudo potest. Nam nulla tam exigua est, et contempta res, quæ non accessione sui, quamlibet potiorem alteram quoquo modo perficiat. Sed lucet aliqua tamen illius expressio in ea compositione, quæ ex substantia fit, et accidente. Quamvis enim nonnihil ex hoc in illam redundet, idipsum tamen adventitium est, et quodammodo externum, non intimum, ac sui generis, hoc est substantivum : cujusmodi nihil ab accidente forma derivatur in subjectam substantiam. Quam etiam ob causam hæc a nobis compositio appellatur *exterior*. Non enim interiorem substantiam afficit; sed extrinsecus superfusa velut illam colorat, ac leviter imbuit. Quocirca « non sic uniuntur illa, (verba sunt Aquinatis doctoris[3])ut ex eis aliquod tertium constituatur : unde subjectum in tali unione, non se habet ut pars; sed est integrum quoddam, quod est persona, hypostasis, et suppositum. Accidens autem trahitur ad personalitatem subjecti, ut sit persona eadem hominis, et albi, et similiter eadem hypostasis, et idem suppositum. Sic igitur secundum similitudinem quamdam, persona, hypostasis, et suppositum filii Dei, est persona hypostasis, et suppositum humanæ naturæ in Christo.

Exterior compositio nihil simplicitati officit.

XI. Quamvis autem longe sit arctior nexus ille qno ambæ in Christo substantiæ copulantur ; et excellentior utriusque compositio : quia magis unum est, quod inde constat, quam quod ex subjecti, et accidentis conjunctione fit : minus tamen cum *simplicitate* pugnat quæ *compositioni* opponitur ex adverso : imo ne repugnat quidem illius, quod est potius, et quasi subjecti locum habet, simplicitati ; cum illic accidens de substantiæ recipientis simplicitate nonnihil decerpat. Certe divinæ simplicitati contrarium esse genus illud compositionis, quod ex subjecto, et adveniente forma fit, Christiana theologia demonstrat : idque nos uberrima disputatione alibi declaravimus[4]. Cujus hæc iniri ratio potest, quod accidens quælibet forma, subjectæ inhærens substantiæ in eam aliquid confert, et naturam ejus perficit, atque ad agendi vim, et efficientiam pro captu suo adjuvat. At vero conjunctione illa, vel unitione, quæ in sola fit subsistendi proprietate ; cum præstantior, ac perfecta substantia, quæque mera est ἐντελέχεια, quam *actum purum* nominant, inferiorem assumit ad subsistendi communionem, nihil ab ista trajici ac diffundi in alteram potest. Hinc illud vulgatum in scholis theorema : si Divina persona proprietate sua, quam *personalem* vocant, accidens aliquod fulciret ; et ejus inhæsionem suppleret; nihil propterea de illius *simplicitate* detractum iri. Quod argumento est, verum illud esse, quod dixi, quidquid ad naturam quoquo modo afficiendam, et instruendam adjungitur, id perfectæ simplicitati illius officere : non illud item, quod ab sola existendi proprietate opem aliquam, velut subsidiariam accipit. Id enim citra ullum facit intertrimentum simplicitatis, ac perfectionis, quam in divinis personis sola natura, vel essentia metimur.

Illustratur Athanasii locus.

XII. Non sunt ergo partes proprie dictæ ambæ illæ substantiæ, ex quibus compositus est Christus : maxime divina, quæ summe perfecta est, nec absolutione ulla indiget. Pars autem omnis natura sua est imperfecta, et partis alterius commercio perficitur. Quod Græci feliciter exprimunt per vocabulum συμπληρωτικόν, quasi *completivum* dicas. Sic Athanasius in libro *de uno Christo*[5], objicientes sibi hæreticos introducit, non esse compositum ; quoniam ex eo sequeretur, partem

1 Lib. IV *cont. Gen.* c. LXXIX Vide et I par. q. LXXVI, art. 1, ad VI.—2 Par. II, lib. I, disp. II, c. IX et lib. IV, disp. III, c. III.— 3 S. Th. in *Comp. Theol.* c. CCII.— 4 Tom. I, l. II, c. VI.— 5 Cit. sup. parag. I.

Verbi esse corpus, eoque compleri hypostasim filii Dei. Atque hoc argumentum subinde dissolvens, affirmat, ita « Deum et hominem unam esse hypostasim, et unam personam, ut non sit expletivum corpus hypostaseos. Id enim impium esse: quandoquidem Deus immutationis capax non est; utpote simplex, uniformis, et non compositus : nec in partes dividitur. Hoc est, qua Deus Verbum est, et uniformis, in membrorum, ac rerum differentiam non cadit: sive hæc corporea sint, sive incorporea. Siquidem Verbum perfectum est, et per totum incorporeum. Non enim Deus factus est, ex eo quod incarnatus est: neque filius Dei, cum gestare cœpit formam servi; sed homo, et filius hominis, factus est filius Dei : et servus forma ipsa, factus est is, qui natura dominus est. Quamobrem corpus non explendæ divinæ hypostasis vim habuit. Sed qui revera perfectus erat, id perfecit quod erat imperfectum : et qui nullius est indigens, cum egena carne convenit, et unitus est[a]. » Hunc Athanasii librum unde ista sumpta sunt, germanum non videri mihi, jam alibi monui. Cujuscumque vero sit, memorabilis imprimis locus ille est, quem dignum idcirco putavi, qui hic totus legeretur.

Quid sit συμπληρωτικόν, completivum.

XIII. Ac movere sane potest eruditum lectorem primum illud, quid sibi ista responsio velit, cum corpus, vel carnem negat complendæ divinæ hypostaseos habere vim, quia Deus Verbum adeo perfectum quippiam est, nihil ut addi possit, quo fiat absolutius. Tum neque divisionis esse capax, ita ut in partes, ac membra secari possit. Deinde quæ est ista ratio ; « Non esse Deum factum ex eo quod incarnatus est ? etc.» Quid enim ? an in vera, et naturali compositione, quæ ex integris manentibus fit partibus, naturam mutant singulæ ? Non opinor. Nec enim anima spiritualis esse desinit; nec in partes, ac membra dividitur, ex eo quod cum carne copulatur. Aliud itaque sibi auctor ille voluit : et, nisi fallor, non de omni compositione intelligendus est, quæ in Christo fieri utcumque dicitur : sed de ea sola, quam Apollinaristæ, vel Eutychiani postmodum invexerunt. Illi enim, uti primo libro demonstravimus[1], carnem Christi in divinitatem transiisse dicebant : adeoque partem esse factam Dei Verbi, sive filii Dei. Ex quo consequens est, corpus ipsum συμπληρωτικόν fuisse divinæ substantiæ, id est *ipsius expletivum* divini Verbi ; quandoquidem in illius naturam, intimamque pervasit substantiam: et Dei filius non minus natura, quam persona compositus est ex divina, et corporea substantia. Quod inextricabile commentum, et absonum recte pulsat Athanasius illo in loco. Nam infinita Dei perfectio nullius accessionem, qua compleatur, et perficiatur, admittit. Deinde si caro Deus est facta, hoc est si in divinitatis substantiam mutata est, et absorpta; parte aliqua divinitas est aucta, qua antea carebat : et filius Dei, Deus integer tum denique esse cœpit, cum pars ista divinitatis, quæ ex carne facta est, illi est adjuncta. Hoc verbis illis significavit Athanasius, quæ male Latinus interpres ita reddidit. « Non enim Deus ita incarnatus est, ut caro fieret. » Quod est falsum, nam Deus caro factus est, quod Joannes diserte scribit : siquidem Deus est Verbum. Vertendum itaque fuit, uti nos fecimus : « Non enim Deus factus est eo ipso quod incarnatus est, » eo, quem diximus, sensu.

XIV. Quapropter duobus modis συμπληρωτικὸν dici potest μέρος, hoc est complere, ac perficere partem alteram. Prior est, ut in unius partis substantiam altera transfundatur, et in unam naturam coalescat: ut in ea mixtione fit, quæ σύγκρασις vocatur. Sic enim aqua in vinum mutata hujus συμπληρωτικὴ merito censetur: quia pars fit illius, et ipsum auget. *Complectiva* Posterior est, ut etsi nulla pars substantiæ ex partis alterius consortio in alteram redundet: quiddam tamen accipiat naturæ, substantiæque consentaneum suæ, et quod ipsa naturaliter exigit, atque appetit; quo accepto

Verbum ab assumpta natura nihil accipit.

a Ath. Θεὸν ἕνα ὁμολογοῦμεν τὸ συναμφότερον, μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἓν πρόσωπον· οὐχ ἵνα συμπληρωτικὸν τῆς ὑποστάσεως τὸ σῶμα γένηται. ἀσεϐὲς γάρ· ἐπειδὴ τέλειον τὸ θεῖον ἀνεπίδεκτον ἐλαττώσεως, ἁπλοῦν, καὶ μονοειδὲς, καὶ ἀσύνθετον εἰς μέρη οὐ διαιρεῖται. τουτέστι καθὸ θεὸς λόγος ἐστὶ, καὶ μονοειδὴς, εἰς διαφορὰν μελῶν, καὶ πραγμάτων οὐ πίπτει, εἴτε σῶμα εἴη, εἴτε ἀσώματα. ὁ λόγος γάρ ἐστι τέλειος, καὶ δι' ὅλου ἀσώματος. οὐ γὰρ θεὸς γέγονε σαρκωθεὶς, οὐδὲ υἱὸς θεοῦ ἀνθρώπινον σῶμα λαϐὼν, οὐδὲ κύριος τῆς δόξης, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν φορέσας. ἀλλ' ἄνθρωπος, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ δοῦλος κατὰ τὴν μορφὴν, ὁ τῇ φύσει κύριος. οὐ τὸ σῶμα οὖν συμπληρωτικὸν γέγονε τῆς θεϊκῆς ὑποστάσεως. ἀλλ' ὁ ἀληθῶς τέλειος, τὸ ἀτελὲς ἐτελείωσην. ὁ ἀπροσδεὴς τῇ προσδεομένῃ συνῆλθε, καὶ συνηνώθη σαρκὶ.

1 Cap. VI et XIV.

compleri ac perfici dicatur. Sic enim rationalis anima, cum sit ex natura, et essentia sua pars hominis, et humani corporis forma et ἐντελέχεια, naturale hoc habet, ut et in corpore producatur, in eoque incipiat existere : et in ipsum reverti, ac cum eodem conjungi expetat; etiam ubi ex illius contubernio, et amplexu, post interitum hominis, evolavit. Hanc igitur naturæ suæ perfectionem, hoc est nativum, et optabilem statum, anima ex conjugatione illa consequitur, adeoque perficitur. Quod in Deo Verbo secus evenit. Hoc enim ab assumpta natura novi nihil acquirit, nec οὐσιῶδες, hoc est *substantivum*, nec ὑπουσιῶδες, id est *subsubstantivum* : uti Joannes Damascenus appellat [1], individuorum proprietates eo vocabulo designans, quas ὑποστατικὰς dicunt. Nulla denique qualitas, accidens nulla perfectio, absolutam in omni genere, infiniteque perfectam, neque cujuspiam egentem extra se rei naturam, ac personam afficere, aut cumulare potuit. « Emmanuel enim nobiscum Deus, ut ait Petrus Damiani [2], una semper est in sancta Trinitate persona, quæ sicut nunquam a plenitudine suæ virtutis imminui, ita nec potuit per copulam susceptæ humanitatis augeri. »

Hujus causa exponitur.

XV. Hujus rei causa ex ipsa divinitatis conditione, ac proprietate petitur : quæ cum simplicissima sit, nihil novum, et adventitium capere intra se potest, quo formari, aut perfici dicatur. Est enim hoc omne quod habet; ac quæ inest illi bonitas, et sapientia, vel quodvis aliud, quod *attributum* nominant, ipsa est ejusdem natura, et essentia. Cum igitur immutabilis sit essentia, ut nec detrahi de illa possit aliquid, nec ad eam adjici, nisi interimatur ex toto : manifestum est rei nullius ad Deum accessionem posse fieri : « Corpora quippe adjunctione sua crescunt [3], ait Augustinus. Quamvis enim qui adhæret uxori suæ, unum corpus fit : majus tamen corpus fit, quam si solius viri esset, aut solius uxoris. In rebus autem spiritualibus, cum minor majori adhærescit, sicut creatura creatori, illa fit major, quam erat, non ille. » Subjicit præclaram omnino rationem, et ad institutum a nobis sermonem accommodatam : « In iis enim quæ non mole magna sunt, hoc est majus esse, quod est melius esse. Melior autem fit spiritus alicujus creaturæ, cum adhæret creatori, quam si non adhæreat : et ideo etiam major quia melior. *Qui ergo adhæret Domino, unus spiritus est* [4] : sed tamen Dominus non ideo fit major, quamvis fiat ille, qui adhæret Domino. » Ex hoc loco demonstrat Augustinus, nulla re addita majorem, aut perfectiorem fieri Deum : ac ne personam quidem divinam quamlibet; vel duabus reliquis, sive addita ipsa, tribus, minorem esse : vel duas, tresve, majores unaquaque. Quod multo magis affirmari debet; quando cum divina persona res quæpiam tanto inferior, et a Deo facta componitur. Non enim incremento aliquo fit grandior, et auctior : nec e contrario quasi statu minuta decrescit : quoniam unde alterutrum patiatur non habet, quam infinitas, stabilitasque virtutis ab omni tum profectu, tum injuria tutam, inviolatamque præstat.

CAPUT XVI.

Proponuntur aliqua, quæ superiorem de hypostasi composita sententiam infirmare videntur. 1. *Ac primum Scholasticorum de hac quæstione pugna memoratur : maxime negantium, qui Christum aliud esse volunt ab hypostasi Christi.* 2. *Quæ distinctio refellitur.* 3. *Probatur vero compositio personæ Christi ex ipsa ratione unitionis :* 4. *Unde oborta sit opinio negantium esse compositam. Nempe quod non animadvertunt hypostasim nomen esse concretum ex natura, et subsistendi proprietate.* 5. *De concretis nominibus utiliter notata quædam.* 6. *S Thomæ locus quidam illustratur.* 7. *Dissolvuntur ea, quæ adversus compositam personam objiciuntur : ac primum ostenditur nihil contra hanc allata Patrum testimonia facere.* 9. *Tum aliquot argumenta solvuntur. Explicatur accuratius compositionis illius ratio.* 10. *Non perfici ab humana natura hypostasim divinam.* 11. *Nec sequi quartam esse in Deo personam.* 13. *Anonymi quædam objecta diluuntur, et generalis observatio proponitur ad similes cavillationes accommodata.*

I. Ab hac compositæ hypostasis tractatione recessuris moras injiciunt acres quidam disputatores, et in scholarum contentionibus exercitati, qui nefas putant id profiteri, quod

1 Lib. *de duab. vol.* — 2 Petr. Dam. Opusc. I, c. IX. — 3 Aug. VI *de Trin.* c. VIII. — 4 I *Cor.* VI, 17.

tam incredibili cum ratione consensu auctoritatis hucusque constituimus. Quorum ego murmura, et jurgia non contemnerem quidem; sed prætermitterem tamen hoc loco, tanquam aliena proposito nostro : nisi et eos ipsos intentarent nobis, quorum præsidio, ac testimonio stetimus, antiquos theologos : et quorumdam explicandorum ansas objicerent, quibus additis illustrari tanti mysterii dignitas, intelligentiaque poterit.

Sed illud ante omnia tenendum est dissentire inter se de compositione illa personæ Christi, quos dixi, scholæ magistros; et aliis affirmantibus, obnixe alios reniti, ac pene sacrilegium arbitrari illa in professione delitescere. Non appellabo nominatim partium principes, uti mos est in scholasticis contentionibus. Sed unius tantum habebo rationem, qui pressius nuper ac subtilius quæstionem enodavit istam, et vegrandem librum in hanc solam de hypostasi controversiam insumpsit; vir sane doctus, et non sine honorifica mentione nominandus. Hic mediam quamdam inter altercantes theologos insistens viam[1], Christum ab hypostasi personave Christi secernendum existimat. Deinde Christum reipsa compositum fatetur esse : ejus vero hypostasim compositam negat. Quanquam duplicem esse compositionem asserit : alteram « realem, et propriam, cum plura re diversa in unum coeunt : aliam rationis, et impropriam, quando ratione tantum diversa, uni realitate, identificantur. » Item compositionem, ut vocat, *realem*, aliam esse dicit « in se, seu absolutam, quæ dicitur compositio rei ad intra, vel hujus ex his : » cujusmodi est hominis ex anima, et corpore : aliam « relativam, qua res cum altera posita, seu alteri unita dicitur : quæ compositio ad extra, vel ad hoc, vel cum hoc, aut illo dicitur : » sic anima rationalis, quæ in se est simplex, composita dicitur, quia cum corpore conjungitur. Harum compositionum prior, *simplicitatem* ; posterior separationem excludit. Quibus animadversis [2], demum ita statuit; « hypostasim, et personam Christi post Incarnationem nullo modo esse compositam compositione absoluta, in se, et ad intra, seu ex his, ut loquuntur. Eamdem tamen ante Incarnationem simplicem ; post Incarnationem, esse compositam compositione impropria censet, et rationis, id est secundum diversas rationes subsistendi. »

Refellitur opinio asseverans Christum non esse idem cum persona Christi.

II. Hæc eruditi theologi sententia mihi nullo modo probatur : minime omnium discrimen illud, inter Christum, et hypostasim Christi, quod contra sensum, et usum theologiæ antiquioris adstruitur. Nam revera nihil aliud est Christus, quam persona, vel hypostasis Christi. Ita Cyrillus a Maximo martyre laudatus, in libro *Scholiorum* : « Nomen, inquit, Christus neque definitionis vim habet, neque cujusquam essentiam significat : sed hypostasim Verbi, quatenus in assumptione carnis intelligitur, intelligente anima prædi tæ [a]. »

I° Testimoniis Patrum

Joannes item Damascenus libro tertio, capite tertio contra Monophysitas disputans, non unam esse Christi naturam ex ipso Christi vocabulo demonstrat : quod alioqui non hypostaseos nomen esset, sed unius illius naturæ [b]. Est ergo hypostasis nomen *Christus*, quod et subinde clarius exponit : « Christus porro nomen esse dicimus, inquit, hypostasis, non uno ac singulari modo sumptum : sed quod duarum naturarum significandarum vim habet [c]. » Idem et Theodorus Abucaras docet supra citatus capite XIII[3] qui « Christum ait, unam esse compositam hypostasim. »

Idipsum manifesta quoque ratio persuadet. Nam «Christus utrumque esse [d]» ab Athanasio dicitur, hoc est Deus, et homo. « Idem, inquit, Deus, idem homo est : ambo tanquam unum, et unumquodque tanquam solum [e]. » Atqui persona quoque Christi, sive, quod idem est, hypostasis est utrumque, Deus videlicet, et homo : siquidem « persona Christi, ut ait Augustinus [4], mixtura est Dei et hominis. » Ac perinde unam ex duabus naturis personam constare dicit ; uti ex duabus anima

a Cyrill. apud Max. *in Opusc.* nondum edit. Καθώς φησιν ἐν τοῖς Σχολίοις ὁ μακάριος Κύριλλος. ὅτι τὸ Χριστὸς ὄνομα οὔτε ὅρου δύναμιν ἔχει, οὔτε τὴν τινὸς οὐσίαν δηλοῖ· ὑποστάσεως δὲ τῆς τοῦ λόγου ἐν προσλήμματι δηλονότι σαρκὸς νοερὰν ἐχούσης ψυχὴν νοουμένης.

b Damasc. Καὶ ἔσται τὸ Χριστὸς, οὐ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ ὄνομα, ἀλλὰ τῆς μιᾶς κατ' αὐτοὺς φύσεως.

c Ibid. Τὸ δὲ Χριστὸς ὄνομα τῆς ὑποστάσεως λέγομεν, οὐ μονοτρόπως λεγόμενον, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχον σημαντικόν.

d Athan. orat. v. Χριστὸς τοιγαροῦν, τὸ συναμφότερον εὐσεβῶς νοεῖται.

e Id. tract. *de uno Christ.* Ὁ αὐτὸς Θεὸς, ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος. τὸ συναμφότερον ὡς ἓν, ἑκάτερον ὡς μόνον.

1 Claud. typh. l. *de Hypost.* c. LXIV.— 2 Ib. c. LXV.— 3 Parag. 6.— 4 Aug, ep. III cit. sup. c. II, parag. 14.

et corpore, una hominis persona conficitur. Ut igitur persona hominis, quæ eadem est hypostasis, composita est ex anima, et corpore : sic persona, et hypostasis Christi, ex divina humanaque natura componitur.

Atque ut Petrus nihil est aliud quam hypostasis, et persona Petri ; ita Christus haud dubie persona est et hypostasis Christi. Quo spectat illa communis theologorum opinio, in quarto *de Trinitate* a nobis exposita : *hypostasim* idem esse atque *individuum*, sive *primam*, *et individuam substantiam*, cui et eruditus ille theologus assentitur [1], qui Christum differre ait ab hypostasi Christi. Quod si verum est, profecto cum nullum omnino sit discrimen inter Petrum, et individuum Petri, sive individuum Petrum ; nullum quoque Christum inter, et individuum Christi, adeoque personam ejus, et hypostasim debet admitti. Confer cum his quæ supra capite nono, contra naturam Christi compositam diximus, et capite decimo, de comparatione Christi ex Deo et homine constantis, cum hominis compositione, quæ ex anima, et carne compingitur. Qua in utraque licet multa dissimilia sint, nullum tamen creatis ex rebus capi posse aptius exemplum ad Incarnationem explicandam, iidem illi veteres affirmant. Qua autem in re similitudo ista ab illis ipsis constituitur ? Nimirum in eo par utrobique ratio ab illis ponitur : quod ut ex anima et corpore, una hominis persona : sic ex divina, et humana natura, una Christi persona coalescit. Igitur ut hominis persona composita est eatenus, quia ex duabus illis naturis coagmentata est : sic Verbi persona, quoniam ex duabus naturis constat, et ipsa composita censeri debet. In eo similitudinis ratio, sive *parilitas* ab antiquis statuitur ; quod autem in homine non solum persona, sed etiam natura una ex conjunctis naturis existit, hoc ad dissimilitudinem spectare istius exempli, Patres asseverant ; et idcirco rationem illius habendam negant : « Exemplum enim, ut recte Tertullianus ait [2], non ex diversitate : sed ex parilitate componitur. »

1° Ex ipsa unitionis voce.

III. Rursus ex ipsa unitionis voce, ac proprietate, tum etiam *compositionis*, invictum duci potest argumentum. Etenim *unitio* vocabulum est ab *uno* deflexum, ἕνωσις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς, et est duorum, vel plurium concursus in unum quippiam, quod ex illa conflatur ; adeo ut ἕνωσις ab Anastasio dicta putetur, quasi εἰς ἓν ὦσις, hoc est *in unum compulsio*, ac *redactio*, ut capite primo memini [3]. Non enim aliud tam peritorum, ac sapientum, quam imperitorum subit animis cum ἕνωσιν, *unitionemque* nominant, vel audiunt, nisi hoc, ex duobus saltem distinctis, eorumque copulatione, unum aliquod, ac totum existere, quod ambo illa complectitur : de quo relege quæ in primis libri hujus capitibus enarrata sunt. Nec dispar est notio vocabuli *compositionis*, imo prorsus eadem atque *unitionis* est. Et ut differentiæ sit aliquid, certe in eo, de quo sermo est, Incarnationis mysterio, pro uno et eodem ab antiquis theologis habentur. Jam unum illud, quod duarum in Christo naturarum *unitio*, vel *compositio* parit et efficit, ac *formalis*, ut vocant, *unitionis effectus*, si cujusmodi sit interrogemus, nemo dubitet respondere esse *Christum*. Christus cum ex duorum conjunctione fit, sive est ipsa duorum conjunctio. At idem *unitionis* effectus, et quidem formalis est, una hypostasis ; sive una ὑπόστασις, vel φύσις σεσαρκωμένη, hoc est *una hypostasis aut natura incarnata* : uti capite undecimo, et sequentibus explicavimus : ac libro sequenti iterum repetendum erit. Prorsus igitur idem est Christus, ac persona, sive hypostasis Christi : ac proinde non magis una, quam altera, composita censetur.

Ad hæc maximum addunt momentum pulcherrima, et expressissima illa Patrum testimonia, quæ capite duodecimo retuli : in quibus non Christum duntaxat, quod esse satis ostendimus ; sed etiam hypostasim, personamque Christi perspicue legimus.

IV. Ac mihi quidem qui aliter sentiunt, et hypostasim negant esse compositam, cum Christum esse compositum asserant, decepti videntur usu et consuetudine Scholarum ; de quo alio in loco monui [4]. Nam apud Scholasticos *hypostasis*, ut et *subsistentia*, passim pro *abstractis*, ut vocant, nominibus usurpatur : et modum ipsum ac velut formam significat, quæ accedens ad naturam, facit eam subsistentem vel *suppositum*. Veteres autem hypostasim pro *complexo* sive *concreto* vocabulo solent accipere ; hoc est pro supposito, vel persona ; quæ est natura ipsa, vel substantia, singularis, et individua, quæ sic tanquam affecta proprietate illa, et modificata, perfecte subsistit ex sese, neque pars est ulla totius cujuspiam, ut supra capite præ-

Hypostasis est nomen concretum ex natura et subsistendi proprietate quod fefellit adversarios.

1 Tiph. *de Hypos.* c. XVI. — 2 Tert. *de Refut.* c. XLVIII. — 3 Parag. 4. — 4 Tom. II, l. IV *de Trin.* c. III, parag. 6.

sertim decimo tertio dixi. Est autem in persona Christi subsistendi ratio, atque forma, relatio ipsa divina Verbi ; cujus velut subjectum, et materia (Sic enim tantis de rebus balbutientes loqui cogimur) naturæ sunt duæ ; ex quibus in unum contractis, et relatione ista, quam *filietatem* vocant, suppositum unum conficitur, forma, et subsistendi modo simplex, et divinum : materia, et subjecto, compositum, et temperatum ex homine ac Deo ; ut cum Augustino loquamur [1].

V. Sed hoc velim strenuus mihi theologus observet, quod ad multas res opportunitatem habet, *concreta* quæ vocantur nomina, cum duplicem notionem contineant, alteram, rei quæ forma, vel quasi forma est affecta ; quod *materiale* nominant : alteram qualitatis, sive formæ cujuslibet, quod formale *significatum* vocant, dupliciter item exprimi posse : primum ita, uti quod sermoni subjicitur, proprie, ac præcipue forma sit : ut cum dico ; *album dispergit visionem.* Hic enim distincte, ac directe *albor :* confuse autem, et quasi ex obliquo, corpus album intelligitur. Alias proxime, ac proprie, corpus, sive materia subjecta : secundo vero loco forma ipsa declaratur ; ut cum dico : *Album omne est quantum* ; *vel est per se subsistens.* Sic hypostasis aut persona, quæ est de genere complexorum, sic effertur aliquando, ut proxime *naturam* intelligendam offerat : alias vero, subsistendi modum præcipue significat. Nam cum ita dico, persona omnis est ratione prædita substantia ; natura est, quod illi voci subjicitur : cum autem sic loquor : persona, vel hypostasis, per se, et a quocumque alio separata, divisaque cohæret, tunc primario, modus ipse subsistendi, secundo vero natura et substantia designatur.

De concretis nominibus utiliter notata quædam.

Ad hunc itaque modum, cum hypostasim Christi compositam esse dicimus, proprie, ac distincte id quod materiæ instar est intelligimus : quæ sunt naturæ duæ. Cum autem hypostasim Christi divinam esse dicimus, subsistendi modum, et quasi formam proxime demonstramus. Similiter cum ita concipimus ; Hypostasis Verbi facta est hypostasis humanæ naturæ ; præcipuas in significatione partes gerit forma ipsa, quam personalitatem nominant. Atque hoc sensu dixere nonnulli ; personam Christi non esse compositam, vel esse simplicem : hoc est unicum, et simplicem habere, eumdemque divinum subsistendi modum : ut alteram interpretandi rationem hic omittam, de qua supra est actum : compositionem illam duntaxat excipi, quæ partibus constat proprie dictis, et est earum similis, quarum in creatis rebus exempla cernimus.

VI. Equidem non aliter interpretandam arbitror illam theologorum de schola principis sententiam [2] : quæ hujus enarratoribus adeo est obscura visa : cum sic quæstioni illi respondet ; « an persona, vel hypostasis Christi post Incarnationem sit composita : Respondeo, inquit, quod persona, sive hypostasis Christi dupliciter potest considerari : uno modo, secundum illud, quod est in se ; et sic est omnino simplex, sicut et natura Verbi : Alio modo secundum rationem personæ, vel hypostasis, ad quam pertinet subsistere in aliqua natura : et secundum hoc persona Christi subsistit in duabus naturis. Unde licet sit ibi unum subsistens, est tamen ibi alia, et alia ratio subsistendi : et sic dicitur persona composita, in quantum unum duobus subsistit. »

Illustratur locus Thomæ difficilis.

Hic ego personam aio præcipue sic accipi, qua subsistendi modum, et proprietatem indicat. Ita enim Christi persona tam ante Incarnationem existens, quam post eam considerari potest. Deinde persona *subsistit in natura*, per subsistendi proprietatem, non autem per naturam ipsam. Est autem subsistere in natura, idem ac naturam subsistere suo et perfecto subsistendi modo. Sicut Petrum in humana natura existere, aut subsistere, nihil aliud est, quam hanc humanam naturam, quæ est Petrus, existere. Atque hoc pacto cum dicimus, « Persona Verbi in duabus naturis subsistit, » ad hoc redigitur enuntiatio ista : « Naturæ duæ, unica et simplici divinæ personæ proprietate subsistunt ; » sic illud, « Hypostasis Verbi facta est hypostasis humanæ naturæ, » in illud resolvitur : « Hypostasis Verbi, qua per se subsistens est, adjunctam sibi naturam hominis eadem subsistendi proprietate fecit subsistere. »

VII. Hæc si diligenter notata, et in promptu habita fuerint ; facile erit tenebras illas dispellere, quas manifestæ veritati argutiis quibusdam argumentorum offundunt adversarii : ex quibus hic attingam aliqua, quorum enodatio ad pleniorem facit mysterii illius intelligentiam.

Diluuntur adversæ partis objecta.

Inter hæc vero nullum admirabilius, nec

1 Ep. III. — 2 S. Th. III p. q. II, a. 4.

minori cum ratione propositum videtur, quam quod ex Patrum auctoritate primo loco instruit doctissimus ille, quem supra commemoravi[1], theologus. Itane Patres habet auctores opinio illa quæ hypostasim Christi negat esse compositam? Aut nihil a nobis est tot illis ex antiquitate supra citatis testibus profectum; qui de hypostasi Christi composita tam certo, liquidoque pronuntiant? Ecquos vero suffragatores adducunt, qui contra disputant? Qui vel nihil adversum nos; vel etiam adversus ipsosmet faciunt.

Gregorius Papa in homilia XXXVIII *in Evangelia* (Nam primus hic in medium profertur) « Absit hoc, inquit, ab intellectibus nostris, ut personam Dei et hominis Redemptoris nostri Jesu Christi ex duabus personis credamus unitam. Ex duabus quippe, atque in duabus hunc naturis existere: sed ex duabus personis compositum credi, ut nefas, vitamus. » Quis non stupeat Gregorii verba illa in eam accepta fuisse partem, tanquam ex naturis duabus compositam Christi neget esse personam: cum ex personis tantummodo, non ex naturis, nolit esse compositam: imo ex naturis compositam Christi personam, atque ipsum adeo Christum diserte significet? Siquidem personam Christi promiscue accipit cum Christo ut ex eo constat, quod cum *personam Redemptoris nostri* nominasset, mox eumdem Christum vocat. Jam cum *ex duabus, et in duabus naturis existere* personam ait Christi; procul dubio compositam ex naturis illis esse significat: Etenim hac ipsa loquendi formula *ex duabus, et in duabus naturis*, antiqui omnes compositionem aliquam naturarum indicari sentiunt, ut supra docuimus. Tum vero illis ex ipsis verbis hujusmodi esse Gregorii mens ostenditur. Quippe « ex duabus, et in duabus naturis existere Christum, sive personam Christi » primum affirmat: deinde huic tanquam ex adverso respondens opponit illud: « sed ex duabus personis compositum credi, ut nefas, vitamus. » Quare pro eodem habet, « ex duobus existere, et ex duobus componi: tanquam diceret: *ex duabus naturis componi credimus*: sed *ex duabus personis componi nolumus.*

VIII. Idem scribit Anastasius Sinaita, qui « Catholicam Ecclesiam, ait, duas unitas naturas asseverare esse Christum: at vero duas hypostases duasve personas in ipso usurpare non audere, sed nec ipsum ex duabus hypostasibus, aut personis compositum profiteri. Est enim hypostasis, separatim, ac per se subsistens persona[a]. » In his verbis nihil est quod compositioni ex naturis duabus obstrepat: quin ea potius indidem prudenti judicio colligitur. Cum enim dixisset, *duas esse naturas unitas, hypostases* vero *duas* negasset: subinde *ex hypostatibus, personisve duabus compositum non esse* docet: tanquam ex eo consequens quod dixerat, non esse duas hypostases unitas. Quare cum naturas idem duas unitas agnoscat; sequitur ex illis ipsis compositum esse Christum. Mirum vero est, doctissimum theolocum Anastasii locum illum attulisse, ut hoc probaret, quod in capitis lemmate posuit: « Personam, et hypostasim Christi nec esse, nec dici debere in se compositam: » Cum idem Christum ipsum compositum esse defendat. Atqui locus ille Anastasii de Christo loquitur (cujus nomen in eo Latine describendo nescio quomodo prætermisit theologus) nec hypostasim Christi nominat. Quare si hoc ipsum, de quo agit, compositum esse negat, non hypostasim, sed Christum negat esse compositum; contra quam doctissimo theologo videtur. Ita suam ipse testimonio illo sententiam evertit.

Nam quod Theodorum Abucaram affirmare putat[2], hypostasim Christi compositam non esse, non dissimilis est error, ac secum ipsius conflictio: quippe Christum promiscue cum hypostasi Christi ibidem accipit. Quare si hanc compositam non esse dicit, etiam de Christo idipsum inficiatur. At neutrum negat absolute, esse compositum: sed eum modum compositionis excludit, qui usitatis, et creatis in rebus intelligitur. Etenim causam hanc affert, propter quam compositus non est Christus, quod in compositis naturalibus totum quod componentibus ex partibus existit, non dicitur fuisse, antequam partes inter se jungerentur: Christus vero ex æterno exstitisse dicitur. Item, nullum compositum

a Anast. in Ὁδηγῷ cap. XXII. Καὶ τούτῳ τῷ κανόνι στοιχοῦσα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία δύο μὲν ἡνωμένας φύσεις λέγει εἶναι τὸν Χριστόν. δύο δὲ ὑποστάσεις, ἤτοι πρόσωπα, ἐπ' αὐτοῦ λέγειν οὐκ ἀνέχεται· ἀλλ' οὔτε μὴν ἐκ δύο αὐτὸν ὑποστάσεων, ἤτοι προσώπων συντεθέντα κηρύττει· ὑπόστασις γὰρ τὸ ἰδιάζον κατ' ἑαυτὸ πρόσωπόν ἐστιν.

1 Triph. c. LXV.— 2 Theod. ab Opusc. II t. XI *Bibl.*

partium singularum nominibus appellatur: Christus autem tam Deus, quam homo vocatur. Ex quibus illud solum efficitur, quod et nos ultro concedimus, non eamdem esse rationem compositionis in Christo, quæ est cæterarum; ut superiori capite fuse docuimus: nonnullam tamen esse sui ac proprii generis, nihil est quod prohibeat.

IX. Sequuntur aliquot argumenta, contra eamdem compositionem personæ Christi: quæ ex iis nullo negotio dissolvuntur, quæ supra hoc in capite sunt tradita. Ut cum objicit sic: Hypostasim, et personam Christi ipsam esse Verbi divini personam et non aliam: hanc autem in se, et absolute esse simplicissimam: Hoc ex ante dictis facile est explicatu. Nam persona ipsa Christi si ex eo æstimetur, quod in ea *materiale* est, ut vocant, naturæ sunt duæ, adeoque composita censetur. Sin forma, proprietasque subsistendi spectetur, simplicissima est. Idem quippe est cum essentia ipsa divina,

Non minus expedita responsio est ad id, quod ibidem opponitur: Neque ex Verbo divino; neque ex assumpta humanitate, hypostasim Christi esse compositam. Non ex Verbo ipso: quia Verbum nihil aliud est quam hypostasis Verbi: Idem autem ex seipso componi nequit. Non ex humanitate ipsa; quoniam etsi natura humana conjuncta Verbo, hominem hoc faciat, quatenus homo formam, et naturam significat: personam tamen neque ex toto, neque ex parte constituit. Satis est ad ista responsum in antecedentibus. Hypostasim Christi ex naturis duabus componi, constans est assertio veterum. Cæterum in Verbo discernenda sunt duo; alterum, quod est Deus, sive natura ipsa tribus personis communis: alterum, quod est Filius, sive persona. Hoc autem ex personali ad naturam adjuncta proprietate fit. Nam etsi reipsa non differt a natura proprietas; nec ulla proprie dicta compositio duobus ex illis existit: inest tamen discrimen aliquod rationis, cogitationisque nostræ, quod Græci κατ' ἐπίνοιαν vocant, quod in divinis sufficit ut diversa de ambobus affirmentur: ac nonnulla complexio, vel compositio intervenire dicatur: ut ex Basilio alibi demonstratum est[1]: qui eam συμπλοκὴν appellat. Quocirca proprietas illa Verbi, quæ est *filietas*, utriusque naturæ quasi forma est, et existendi modus, hoc est τρόπος τῆς ὑπάρξεως, ut Græci Patres loquuntur: qui naturas duas modificat, ac determinat. Ac duplex pro intelligentiæ nostræ captu, in persona Christi compositio nascitur: una ex naturis duabus inter se conjunctis: altera, ex personali proprietate, quæ est *relatio* Filii; et naturis iisdem, quæ relatione ista et proprietate, tanquam nexu quodam, et uniente forma copulantur. Verum posterior ista compositio, ut a priore distinguitur, non est rei cum re altera. Non enim *relatio*, quæ est *filietas*, res est a Verbi natura diversa; ab humana vero distat eatenus, quod re idem est cum Verbi substantia.

X. Paulo dicuntur ista fortasse subtilius, quam fert instituti nostri ratio. Sed necesse sic fuit, ne non illud explicaretur, quod est propositum, quomodo in Christo naturæ duæ componantur. Teneatur hoc modo; compositionem illam, de qua hic præsertim agitur, ex naturis constare. Nec illud moveat, quod ab eodem objectum est theologo, « Humanitatem Christi ad hypostasim Verbi divini longe minorem habere perfectionis proportionem, quam punctum ad lineam, et accidens ad subjectum, et suppositum creatum. » Quasi hæc a nobis compositio quæratur, in qua mutua sit inter componentes partes communicatio perfecti. Gratis ista finguntur: et ea superius causa est allata, cur nec compositio hypostasis Christi cæterarum similis esset: nec ex partibus constaret proprie dictis: quarum est illa conditio, uti certis opportunitatibus sibi invicem commodent.

Quod si nulla nisi eo modo compositio fit, ut mutuo se componentes res perficiant: ne Christus quidem compositus dici debuit, ut ab illo dicitur[2], *compositione reali, et absoluta, et ad intra*. Est enim Christus aliud nihil, præterquam Deus et homo, sive naturæ duæ inter se conjunctæ. Quare perfectiorem oportet divinam effici personam ab humana natura, si aliter conjungi duo illa nequeunt. Et, ut uno verbo dicam, nihil ab erudito illo theologo argumenti propositum est adversus illam, quam infirmare voluit, hypostasis Christi compositionem, quod non eadem vi compositionem illam, quam in Christo fatetur esse, labefactet.

XI. Atenim si est hypostasis Christi composita[3], non eadem erit cum hypostasi Verbi, quæ est simplicissima: atque ita quarta quædam accedet ad Trinitatem hypostasis. Ut enim unitas addita numero, numerum facit

Non sequi quartam esse in Trinitate personam.

1 Tom. I, l. II, c. III init.— 2 Cap. LXIV.— 3 Trip. c. LXV.

alium: sic natura hominis adjuncta hypostasi Verbi, si eam compositam reddit, prorsus aliam facit ex alia. De quarta hypostasi, quam crebro intentare solebant catholicis hæretici, plenius postea disputabimus. Nunc eo contenti simus: hypostasim Christi eamdem prorsus esse cum hypostasi Verbi; si proprie, et, ut in scholis dicimus, *formaliter* loquamur. Nam est una eademque naturæ utriusque forma, idem subsistendi modus, a quo hypostaseos ratio, ac denominatio petitur: improprie tamen, et, ut eædem scholæ dicunt, *materialiter*, differt hypostasis eadem, qua est Verbi solius, a seipsa, quatenus naturam afficit utramque, sicut aqua vino rubro mista, unum cum eo rubrum facit, et nihilominus duplex quiddam est, et compositum, si subjecti, ac materiæ ipsius ratio ducatur: differtque dilutum hoc modo vinum, quod κρᾶμα dicitur, a seipso, qua merum est, et simplex. *Mixtura.* Cum autem humana natura, ut supra dictum est, accidentis instar sit ad personam Verbi; non mutat ejus naturam, nec diversam eam facit. Sicut Petrus candidus non est diversa persona a seipso nigro: tametsi nonnulla fiat ex colore ac subjecto compositio. Quod longe melius in Verbo incarnato locum habet: cujus rationem nulla potest undecumque capta similitudo consequi.

XII. Ad extremum nescio quid doctissimus ille theologus, qui compositam hypostasim Christi haberi non patitur, ne quarta constituatur hypostasis divina pro se hiscere posset, si hoc illi objiceretur: Christum, quem ab hypostasi Christi distinguendum existimat, divinum sine dubio quiddam esse: et quidem personam divinam, quæ non est Pater, aut Spiritus sanctus; sed neque hypostasis Verbi, si ab ea distinguitur tanquam compositum a simplici. Erit ergo quartum aliquid ad personas tres additum, idemque divinum; quod cum natura ipsa communis non sit, superest ut sit Trinitatis persona quarta.

Recte itaque Hugo Victorinus in libro *quæstionum in epistolam Pauli ad Romanos*[1]: « Sic illa, inquit, unio facta est, quod nec divina natura mutata est in humanam; nec humana in divinam: nec nova natura, vel nova persona facta est ex duabus naturis: sed ineffabiliter unitæ duæ naturæ sunt in Christo, ut assumens, totum quod habuit per naturam, conferret, assumpto per gratiam,» etc. Item[2], « Duæ naturæ sic sunt unitæ in Christo, ut partes in toto; sed differenter. Non enim sicut totum habet esse ex conjunctione partium, sic persona Christi ex unione humanitatis et divinitatis habet esse. Nihil enim novum habet esse ex utraque natura. »

XIII. Ut autem iis, quæ hucusque sunt exposita, paulo plus lucis afferatur, paucis enodanda illa quæstio est; quam nonnulli commovere solent, an ad essentiam personæ Christi humana natura pertineat. Nam si id affirmes, statim inde sequi videbitur, diversam a Verbi persona Christi esse personam: ex quo nec opinatum illud existet, quod nemo non absurdum judicabit; personam Verbi post assumptam naturam hominis extinctam fuisse, eique successisse alteram essentia diversam. Siquidem detracta οὐσιώδει aliqua parte mutatur essentia, et mutata perit. Hoc sibi ἄπορον nectit, et objicit anonymus ille, quem contra catholicam fidem fanatico more bacchantem libro sexto confutavimus. Qui sic ei respondet: « Verbum præcise ante Incarnationem fuisse vere, et proprie personam, suppositum, quia habebat divinitatem, modum proprium subsistendi, et carentiam compositionis; at post Incarnationem Verbum non fuisse proprie suppositum, et personam: quia licet retinuerit divinitatem, et proprium, modum subsistendi, quo distinguitur a Patre, et Spiritu sancto, non tamen retinuit carentiam compositionis, quæ est simpliciter necessaria ad rationem, et denominationem suppositi. »

Diluitur alia Anonymi cavillatio.

Essentiali.

Verum jocularis, et inepta est ista responsio. Ridiculum est enim hypostasim Verbi, personamve hoc ipsum esse desiisse, quod ante fuerat, post assumptam hominis naturam. Non enim persona Verbi perire potest, nisi intereunte Verbo.

XIV. Sed ut sophistica totius argumenti calumnia, et aliæ similes pateant, ac diluantur: magnopere illud animadverti volo, quod est supra notatum: Cum persona Verbi duo quædam in sua notione habeat; naturam divinam, et quem Græci vocant τρόπον τῆς ὑπάρξεως, id est *existendi modum*, sive proprietatem personalem, quæ est υἱότης, id est *filietas;* quas inter veluti partes, solum rationis, ac τῆς ἐπινοίας discrimen interest: sic ambas inter se comparari, ut et natura ipsa talem modum velut congenerem, atque, ut scholæ loquuntur, *connaturalem* postulet, ut persona sit, et in Filio subsistat: et vicissim

1 Qu. III, t. I.— 2 Ib. qu. IV

modus iste, quem *personalitatem*, ac vulgo *subsistentiam* vocant, naturam hujusmodi, hoc est divinam, tanquam connaturalem exigat, ut eam determinet, ac suppositum personamque Trinitatis unam, et secundam faciat.

Quod si alterius cujuspiam, quam divinæ ad illam naturæ fiat accessio, ea minime connaturalis est; sed accidens, et adventitia; quæ nec suppositum constituat, quod ex sese jam completum est, et absolutum; nec decedendo minuat, aut immutet. Mutabitur autem, et suppositum esse, imo in rerum existere numero desinet, si cogitatione divellas ab eo naturam illam, quam ut congenerem, ac propriam requirit.

Quamobrem natura hominis assumpta nihil ad essentiam, ut ita dicam, personæ Verbi attinet. Siquidem hujus essentia nulla est alia, quam personis tribus natura communis, et divina. Sed si essentiam latius usurpes de eo omni, quod ratio, et τὸ τί ἦν εἶναι dicitur, nihilo etiam magis ad personam illam attinebit, quam accidens quodlibet, velut candor, ad hypostasim corporis albi.

Quidditas rei.

Nam quod Verbum ideo post incarnationem hypostasim non esse, aut personam putat anonymus, quoniam non habet illam, quam vocant *carentiam compositionis:* quatenus cum humana natura componitur; simili in ambiguitate conflictatur, et minime callida ingenia ludificat. Etenim personæ rationem neutiquam ex ea natura metimur, quæ adventitia est, et infra personalis modi conditionem, quam in scholis *exigentiam* mos est dicere. Sed ex ea solum, quam proprie, et, ut nominare cœpi, connaturaliter afficit, ac determinat: cujusmodi est in divinis personis divinitas. Quocirca Verbi persona neque mutatur eo ipso, quod alterius, quam divinæ naturæ est hypostasis; neque capite, ut ita dixerim, minuitur, ac persona esse desinit: cum, ut identidem dixi, natura quælibet creata ad divinam applicata personam puncti instar sit ad lineam, aut accidentis ad substantiam. Atque hæc demum animadversio ad reliquas ejusdemmodi cavillationes anonymi diluendas tum idonea est, tum vero necessaria.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE INCARNATIONE VERBI

LIBER QUARTUS.

IN QUO DE GENERALIBUS NATURARUM IN CHRISTO DUARUM AFFECTIONIBUS AGITUR, QUÆ EX UNITIONE CONSEQUUNTUR.

CAPUT PRIMUM.

1. *Proponitur libri hujus argumentum.* Θεολογία, *et* οἰκονομία. *Duplex naturarum in Christo consideratio.* 2. *Propria vocabula* τῆς οἰκονομίας *apud Patres* ἄτρεπτον, ἀδιαίρετον, ἀσύγχυτον. 3. *Summa Christi unitas ex Vincentio Lirinensi.* 4. *Et ex Rustico diacono illustrata.* 5. *Substantivam esse hanc unitatem.* 6. *Ideo non assumpsisse hominem Dei filium, sed hominem esse factum, antiqui dixerunt.*

Quæ ad ἕνωσιν, id est *unitionem*, qui est ambarum naturarum nexus, attinent, superiore libro complexi sumus : nunc quæ naturis ipsis unitione illa copulatis conveniunt explicare aggredimur : idque dupliciter instituimus facere. Nam et ea consideranda sunt, quæ in naturas simul duas cadunt : et ea, quæ privatim unicuique competunt. De priore, hoc in libro agetur : posterioris, in sequentem rejicienda tractatio est. Sed illa pars prima rursus bifariam tribuitur. Quippe alia sunt, quæ in naturis contemplamur, qua in unum coalescunt : alia, quatenus in ipsa copulatione differentiam conservant. De quibus paulo altius repetito sermone, sic ordiemur dicere.

Omnis, quæ de Deo suscipitur disputatio, ad duo capita revocatur : quorum alterum θεολογία, alterum οἰκονομία nominatur. Θεολογίας vocabulum ea proprie significat, quæ referuntur ad divinitatem ipsam, divinasque personas : ut est natura Dei, et proprietates, tam absolutæ, quam relativæ. Οἰκονομία vero, illa complectitur, quæ spectant ad statum, operationemque Dei ad nostram sese conditionem applicantis, quam et ἔνσαρκον οἰκονομίαν Græci ; Latini, *Incarnationem*, et vitam in carne, Christi Redemptoris appellant. Hoc amborum discrimen exposui initio Prolegomenon tomi primi, qui est *de Deo*.

Theologia.
Œconomia.

Jam ut *Theologiam*, hoc est ipsius Dei contemplationem, partitur Dionysius [1] in eam, quam vocat ἡνωμένην, id est *unitam*, et διακεκριμένην, hoc est *distinctam*, quarum prior in natura Dei, et iis, quæ naturam sequuntur, personis tribus communia, versatur : posterior, ea comprehendit, quæ sunt personarum propria, adeoque distincta : ut alibi declaratum est [2] : sic in altera specie, quæ οἰκονομία dicitur, duæ sunt itidem partes : sive naturarum, ex quibus illa constat, duplex est consideratio. Quippe vel spectantur ut sunt unitæ in eadem hypostasi Christi : vel ut naturales in ea conjunctione retinent proprietates, et differentias.

Œconomia.

II. Utrumque Græci certis nominibus exprimunt cum de unitione illa loquuntur. Uniri enim naturas dicunt ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως et ἀδιαιρέτως : e quibus priora duo ad διακεκριμένην οἰκονομίαν attinent; tertium, ad ἡνωμένην. Etenim ἀτρέπτως ideo fieri dicitur; quia neutra mutatur in alteram : ἀσυγχύτως vero, quia non inter se mistæ, ac confusæ, quæ propria sunt amittunt : in quo naturarum integra differentia servatur : Porro τὸ ἀδιαίρετον indicat, easdem naturas non esse divisas a se invicem, ac separatas : sed in unius compositionem consociatas, et conjunctas. Quamobrem crebro, uti dixi, vocibus illis Patres uti videas tum universe, congregatos in synodis ; tum separatim singulos.

Propria vocabula quibus utuntur Patres in exponenda œconomia.

1 Cap. II *de Div. nom.*— 2 Tom. I, lib. I, c. XV, § 5.

Sic Chalcedonense concilium in fidei definitione; eumdem Christum unigenitum Dei Filium, ex duabus naturis constare dicit, « citra confusionem, mutationem, divisionem, ac separationem [a]. » Sic Lateranensis synodus Martino primo pontifice Romæ habita in fidei formula, et in *Anathematismis*, « naturas duas unitas, ait, inconfuse, et indivise. » Ita sexta synodus œcumenica, quæ in fidei itidem *typo* Chalcedonensem formulam descripsit, et easdem voces alibi quoque comprobavit, Sic Proclus in epistola *ad Armenos* [1] duo illa nomina, τὸ ἄτρεπτον, et τὸ ἀδιαίρετον totam illius vim mysterii comprehendere dicit : atque hoc unitatem significare personæ : illud differentiam confusionis expertem. Sophronius item in epistola synodica, quæ in acta synodi sextæ relata est, ἄτρεπτον [2], ἀμέριστον ἕνωσιν celebrat. Cyrillus *indivulsam, et immutabilem* [b]. Maximus quoque martyr identidem ea inculcat nomina; ut in epistola *ad Pyrrhum Presbyterum* nondum edita : cujus verba alibi reddemus, cum de *operatione* agendum erit. Nec minus sæpe Joannes Damascenus : ut in tertio libro, capite secundo, « sine confusione, ac mutatione, et divisione [c] » unitum ait Verbum cum animata carne. Et Petrus Damiani : « Idem itaque Deus, inquit, et homo in una subsistentia, vel persona : sed gemina utriusque servata proprietas substantiæ, permanente natura : ut utramque videlicet neque dividat, neque unitio facta confundat. » Sic alii complures, quos longum, et inutile sit referre. De naturarum quantumvis arcte copulatarum differentia, post : de earumdem individuo nexu modo disserendum.

Summa Christi unitas ex Vincentio Lirinensi.

III. Tanta est igitur disparium, et longe diversarum in Christo substantiarum, ac tam stupenda conjunctio ; ut unus ex illa proprie ac per se, non pro naturarum numero multiplex existat, persona duntaxat, et hypostasi. Quam Catholicæ fidei sinceritatem non minus eleganter, quam enucleate Vincentius Lirinensis explicavit : « in Deo una substantia, inquit, sed tres personæ; in Christo duæ substantiæ, sed una persona. In Trinitate alius atque alius, non aliud, atque aliud : in Salvatore aliud, non alius, atque alius. Quomodo in Trinitate alius, atque alius, non aliud, atque aliud? Quia scilicet alia est persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti : sed tamen Patris, et Filii, et Spiritus sancti non alia, et alia, sed una, eademque natura. Quomodo in Salvatore aliud, atque aliud, non alius, atque alius ? Quia videlicet altera substantia divinitatis, altera humanitatis : sed tamen deitas et humanitas non alter, et alter, sed unus, idemque Christus, unus, idemque Filius Dei, et unius, ejusdemque Christi, et Filii Dei una eademque persona. Sicut in homine aliud caro, et aliud anima : sed unus idemque homo, anima et caro. In Petro et Paulo aliud anima, aliud caro; nec tamen duo, Petri caro et anima; aut alter Paulus anima, et alter caro; sed unus idemque Petrus, unus idemque Paulus, ex duplici, diversaque subsistens animi corporisque natura. Ita igitur in uno eodemque Christo duæ substantiæ sunt, sed una divina, altera humana, » etc. Tum interjectis quibusdam, « Est ergo in Christo Verbum, anima, caro : sed hoc totum unus est Christus, unus Filius Dei, et unus Salvator, ac Redemptor noster. Unus autem, non corruptibili nescio qua divinitatis, et humanitatis confusione, sed integra, et singulari quadam unitate personæ. Neque enim illa conjunctio alterum in alterum convertit, atque mutavit (qui est error proprius Arianorum) sed ita in unum potius utrumque compegit, ut manente semper in Christo singularitate unius ejusdemque personæ, in æternum quoque permaneat proprietas utriusque naturæ. »

Hujus unitionis excellentia ex Rustico diacono.

IV. Est apud Rusticum diaconum in disputatione *contra Acephalos* [3], unitionis illius eximia commendatio, cum enodatione satis perplexi, ac difficilis argumenti, quod ab Acephalo proponitur. Cum enim objecisset iste, « majorem unitionem Dei ad humanitatem factam esse, quam fit carnis ad animam, in homine quocumque communi : Si igitur ex minore unitione una natura fit, multo amplius igitur divinitatis et humanitatis una natura est. » Huic respondens Rusticus hoc imprimis asserit, « quia et major unitio est in Domino Christo, et quæ multo majus effecit, et unam tamen naturam minime fecit. Tanto unitio enim deitatis et humani-

a Chalc. conc. act. v. Ἀσυγχύτως, ἀτρέπτως, ἀδιαιρέτως, ἀχωρίστως. Verbo ipsa retuli lib. II, cap. II, § 6.

b Cyr. lib. I *cont. Nest.* Συμβῆναι δέ φαμεν καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπαστον, καὶ ἀναλλοιώτως ἔχουσαν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ τὸν ἐκ Θεοῦ λόγον.

c Damasc. lib. III, cap. II. Ἑνωθεὶς καθ' ὑπόστασιν ἀσυγχύτως, καὶ ἀναλλοιώτως, καὶ ἀδιαιρέτως.

1 Procl. ep. II.— 2 Sophr. act. XI Syn. sex.— 3 Tom. IV *Bibl, Patr* col. 853.

tatis, quæ in Domino Christo facta est, et ipse effectus unitionis illam, quæ fit in homine, snperexcellit; quanto longius a se distantia univit. Multum namque, et quantum dici non potest, superat, ut deitatis et humanitatis vel solum una possit esse persona, quam ut ex anima et carne non solum una persona sit, sed et fiat una quoque natura. Deus enim infinite, et quantum dici non potest, superat creaturam, etc. Si igitur Dei quidem virtus infinita est, nostræ autem substantiæ finita: magna illa, et supereffulgens unitio est, quæ valuit inter illa tantum discrepantia unam personam facere. Sicut enim superexcellit virtus ejus, qui montem suspendit ad cœlum, et illi conjungit, si possit, vel contingat id fieri, ultra illius, qui glebam monti conjungit: sic unitio, quæ in Christo est facta, eam, quæ per singula in communibus hominibus fit. » Hæc de unitionis, quæ in Christo est, excellentia Rusticus. Quod autem non fit una natura, id purgat sic: « Quia non necesse est a majore unitione majus aliquid effici: alioquin quanto amplius aliqua uniuntur, tanto potentiore vi uniuntur. Sed ea quæ confunduntur, ultra ea quæ minime confunduntur, amplius uniuntur, ut humentia. Rursus anima quia minime confunditur corpori, non tamen major est eorum, quæ confunduntur, unitio unitione rationalium animarum ad propria corpora. Hanc enim solus facit Deus; illæ vero subjacent etiam nobis. » Sed de Acephalorum argumento isto, et qua ratione dissolvendum sit, suo loco viderimus. Illud in præsens satis est nobis, ex illis Rustici verbis, comprobatam habere unitionis illius exquisitam, et antecellentem cæteris rationem.

Substantiva est hæc unitas. V. Atque hæc ipsa vis et dignitas nexus ac fœderis istius, quod tanto intervallo distractas, disparesque naturas inter se devinxit, ex iis, quæ superiore in libro dicta sunt, intelligi potest; præsertim capite quarto, ubi unitionem hanc *naturalem* et *substantivam* dici a Patribus, haberique docuimus; tanquam intime naturas jungentem, ac mutuo sibi applicantem duas: ita ut unum per sese, proprieque constituant, Deum simul et hominem, quorum ille unus cum isto, et cum illo iste fit. Non enim σχέσει sola, et habitudine; vel efficientiæ, aut dignitatis communicatione inter se cohærent: Sed perfecta, et οὐσιώδει, ut Græci dicunt, unitate nectuntur.

Nemesius Christianus philosophus, scriptorque politus, sub finem capitis tertii, Eunomianos refert (quod genus in Arianorum secta perditissimum fuit) existimasse, « Divinum Verbum cum corpore non substantia copulatum fuisse, sed secundum utriusque facultates. Non enim substantias ipsas unitas, vel inter se temperatas esse: sed facultates corporis divinis facultatibus esse commistas[a].» Quo vocabulo *facultatum* sensus intellige-bant.

Verum Nemesius hunc illorum castigat errorem, et « substantiarum unitionem sine ulla confusione factam, asserit[b].» Hinc Dionysius sæpe verbum οὐσιωθῆναι ad illud explicandum mysterium adhibet. Ut in secundo capite libri *de Divinis nominibus*, dum ita scribit, « secundum nos ex nobis ex toto vere substantiatum esse supersubstantivum Verbum[c].» Et postea, « viriliter (hoc est ita ut vir fieret) ipsum esse substantiatum[d]» ait. Item « Usque ad naturam, pro sua in homines benignitate, devenit; et revera substantiatus est, ac vir supremus Deus est factus[e]. » Quod vocabulum οὐσιωθῆναι, Nestorianam frangit hæresim; ut Maximus interpres adnotat. *Substantiari.*

VI. Cyrillus in epistola *ad Valerianum*, pro suo more, congruentibus hunc locum sententiis illustrat. Inter quas memorabilis est ista; « Verbum non homini conjunctum esse, sed ipsum, hominem dici esse factum, apprehenso semine Abrahami, ut Scriptura[1] loquitur[f]. » Itaque negat esse dicendum, « Deum et hominem in unum convenientes, «unum effecisse Christum. Quippe Verbum, cum sit

a Nem. cap. III, tom. XII *Bib. PP.* Λέγεται δὲ παρά τισι, καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς Εὐνομιανοῖς, ἡνῶσθαι τὸν θεὸν λόγον τῷ σώματι οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἑκατέρου δυνάμεις· οὐ γὰρ εἶναι τὰς οὐσίας τὰς ἑνωθείσας, ἢ κραθείσας, ἀλλὰ τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος ταῖς δυνάμεσι ταῖς θείαις συγκεκρᾶσθαι.

b Ibid. Βέλτιον οὖν, ὡς προείρηται, κατὰ τὴν οἰκίαν φύσιν τῶν ἀσωμάτων ἀσύγχυτον τὴν ἕνωσιν γίνεσθαι τῶν οὐσιῶν.

c Dion. cap. II *de Div. nom.* Τὸ καθ' ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν ὁλικῶς, καὶ ἀληθῶς οὐσιωθῆναι τὸν ὑπερούσιον λόγον.

d Ibid. Καὶ τὸ μὲν ἀνδρικῶς αὐτὸν οὐσιωθῆναι μυστικῶς παρειλήφαμεν.

e Ibid. Ἐπειδὴ καὶ ἕως φύσεως ὑπὸ φιλανθρωπίας ἐλήλυθε, καὶ ἀληθῶς οὐσιώθη, καὶ ἀνὴρ ὁ ὑπέρθεος ἐχρημάτισεν.

f Cyr. epist. *ad Valer.* tom. V, par. II. Ὅτι

1 *Heb.* II.

Deus, itidem ut nos, participavit sanguinem et carnem, ut Deus homo factus intelligatur, qui et carnem nostram suscepit, et eam fecit sibi propriam [a]. » Et paulo post, « Unigenitum Dei Verbum non assumpto homine, prodiisse hominem, dicit : sed factum esse hominem [b]. » In Chalcedonensi concilio, actione prima, cum relegerentur acta synodi Constantinopolitanæ sub Flaviano, in quibus erat; « Dei Filium assumpsisse perfectum hominem [c], » intercessit Eustathius Beryti episcopus, et « hominem non assumpsit, ait, sed homo factus est : carnem autem assumpsit [d]. » Maxentius quoque in lib. I *Dialogorum* [1] : « Ego, inquit, a Deo susceptum hominem nullatenus dicere audeo. Sed Deum sine diminutione divinitatis suæ factum hominem fateor : ne si susceptum a Deo hominem dixero, duas videar in Filio Dei prædicare personas. » Nam Nestoriani « quum a Deo Verbo susceptam audirent naturam humanam, personam ab eo, hoc est hominem, susceptam, non eumdem factum hominem credebant, ut idem mox refert. Sed jam alibi de usu vocum istarum satis multa diximus [2], et ostendimus, verbum *assumendi* tam *pie* usurpari posse, quam *impie*, ut scribit Agobardus [3] : qui et Cyrilli locum citat, asseverantis, « Non hominem adsumptum a Deo Verbo, et copulatum ei secundum habitum extrinsecus, sed potius hominem factum esse. » Quod perspicuum est ad excludendam Nestorii hæresim ab illo esse dictum.

CAPUT II.

De Joannis illa sententia, Verbum caro factum est. 2. *Hæretici hac abusi : Catholici vero certa ratione sunt usi, ex Cyrilli regula*, 3. *contra Nestorium et Eutychem, et Apollinarem*. 4. *De voce factum est : quæ nullam mutationem significat*, 5. *Huic suffragatur quod idem Evangelista subjicit*, *Et habitavit in nobis*. 6. *Nec non quod assumpsisse dicitur naturam hominis*. 7. *Quæ ex illa sententia commoda colligantur : quorum primum est*, *quod inde docemur*, *Filium Domini veram assumpsisse carnem*, *vereque ex matre genitum*. 8. *Unde propria illius interpretatio traditur. Cur carnis solius meminit*. 9. *Colligitur secundo*, *carnem fuisse propriam Verbi. Tertio unam esse personam in utraque natura subsistentem. Quarto non ante carnem exstitisse*, *quam cum Verbo jungeretur*.

I. Tota vis, ut ex dictis superiori capite constat, mysterii illius, de quo hic disputamus, ac quidquid naturarum in Christo duarum conjunctio admirandum ac singulare continet, in quo libri totius antecedentis, et hujus adeo, situm est argumentum : brevi hac Joannis Evangelistæ sententia comprehenditur : *Et Verbum caro factum est*. Testatur hoc inter alios Gregorius Nyssenus in quarto libro *contra Eunomium* : qui « omnes ait Christianæ fidei præcones, hoc uno mysterii illius admirabilitatem exprimere, quod Deus in carne manifestatus est [4], quod Verbum caro factum est , » ac cætera ejusdemmodi, « per quæ illius copiosum miraculum ostenditur, qui ex iis, quæ aliena sunt a natura sua, excellentem vim suam, ac potentiam demonstravit [e]. »

οὐκ ἀνθρώπῳ συνήφθη μᾶλλον ὁ θεὸς λόγος, ἀλλ' αὐτὸς ἄνθρωπος γενέσθαι λέγεται, σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαβόμενος, κατὰ τὰς γραφάς.

a Cyril. Οὐ γὰρ, καθά φασι, θεὸς καὶ ἄνθρωπος συνελθόντες ἀπετέλεσαν ἕνα Χριστόν· ἀλλ' ὡς ἔφην ἤδη, θεὸς ὢν ὁ λόγος παραπλησίως ἡμῖν μετέσχεν αἵματος, καὶ σαρκός· ἵνα θεὸς ἐνανθρωπήσας νοῆται, καὶ τὴν ἡμετέραν σάρκα λαβὼν, καὶ ἰδίαν αὐτὴν ποιησάμενος.

b Ibid. Ὁ τοίνυν μονογενὴς τοῦ θεοῦ λόγος, οὐκ ἄνθρωπον προσλαβὼν, προῆλθεν ἄνθρωπος· ἀλλὰ γέγονεν ἄνθρωπος.

c Chalc. conc. act. I. Ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς ἄνθρωπον τέλειον ἀνέλαβεν.

d Ibid. Ἄνθρωπον οὐκ ἀνέλαβεν, ἀλλ' ἄνθρωπος ἐγένετο· σάρκα δὲ ἐνέλαβε.

e Greg. Nyss. Διὸ καὶ πάντες οἱ τὸν λόγον κηρύσσοντες ἐν τούτῳ τὸ θαῦμα τοῦ μυστηρίου καταμηνύουσιν, ὅτι θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί· ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο,

1 Tom. IX *Bibl.* — 2 Lib. II, c. I, § 6 et 7. — 3 Lib. *cont. Fel.* t. IV *Bibl.* — 4 I *Tim.* III.

Verba Joannis : *Et Verbum caro factum est*, fons theologicorum dogmatum de Incarnatione.

Quamobrem de illius Evangelici sensu, et interpretatione dicti, accuratius hic agendum videtur, et quæ in eo contracta, compressaque est opulentia Christiani dogmatis, ea diducenda et explicanda est oratione nostra : ne fons ipse theologicorum de Incarnatione Verbi dogmatum, ac disputationum, prætermissus, aut indiligenter habitus videatur, dum in istis elucubrandis tantum verborum operæque consumitur. Quanquam universa mysterii illius tractatio ad Joannis sententiam istam proprie pertinet : nec de divini Incarnatione Verbi littera hucusque a nobis ulla facta est, aut vero facienda deinceps erit; quæ non declarandæ, collatandæ, illustrandæque illi serviat. Verum placet nihilominus et æquum videtur, proprium illius expositioni caput seponere : neque nos absurda, et stolida movet hæreticorum istorum præscriptio : qui effatum illud Evangelicum, *Verbum caro factum est*, simpliciter audiendum asserebant , neque quem vocabula ista sensum habeant magnopere laborandum. Quod de industria jactasse constat hostes illos catholicæ fidei : ut occupatos et hebetatos opinione stupida piorum animos ab erroris inquisitione sui, et agnitione facilius averterent. Sic auctor opusculorum, quæ inter Athanasii rejicula leguntur , eruditus ille quidem, ac politus ; sed ab Athanasio diversus : qui vafrum illud fraudis hæreticæ commentum exquisitis rationibus elidit : ac demum generalem interpretandæ Scripturæ, sed illi potissimum accommodatam sententiæ formulam proponit. « Ita minime, inquit, oportet denudata sensibus suis arripere verba : sed hoc accurate considerare, quid utile sit nobis; quam vim habeat veritas, quid legi consentaneum sit, quid naturæ congruat ; quid fidei sinceritas, quid firmitas spei, quid pura, minimeque fucata charitas , quid nulla injuria violata gloria requirat ; quid invidiam omnem superet : quid sit denique gratia non indignum[a].»

His verbis abusi sunt hæretici.

II. Idem porro antea præcipuam hæreticorum, quos Eutychianos, ac Monophysitas oportet esse, machinam ad labefactandam catholicam doctrinam, ex illis comparari verbis Joannis affirmat ; quæ idcirco ab eorum falsa interpretatione vindicare studet iisdem argumentis, quibus Cyrillus, aliique simili in re plurimum utuntur. Quorum omnium testificatione patet, unius in Christo naturæ defensores loci illius auctoritate niti cumprimis solitos, ut mutationis aliquid in Verbi divinitate probarent esse factum : ac vel in carnem transiisse dicerent ; vel certe contagione quadam carnis infectam, quæ sunt ejus propria recepisse, patiendi, ac moriendi conditionem.

Catholici vero ex adverso reclamantes, tum impia, et absurda verborum notione damnanda ; tum germana eorum declaranda sententia, nefarios illorum conatus represserunt. Imprimis verbo γενέσθαι, quod *factum esse* Latine sonat, nullam subesse mutationis necessario suspicionem constanter asseverant, Scriptura teste : quæ utraque significatione verbum istud usurpat ; ut cum de creatis et mutabilibus rebus loquitur, vicissitudinem aliquam accidisse demonstret : cum autem de Deo sermo est ; quem eodem semper esse statu, ac ne levissima quidem perstringi mutationis aura, tot locis indicat ; aliter eamdem vocem intelligi velit. Ita Cyrillus Alexandrinus in dialogo *de uno Christo*. Cujus est gravis hæc, et adversus impias hujusmodi hæreticorum ineptias memoranda sententia. «Quum de Deo mentio fit, inquit, si ab aliquo verbum, factum est, dicatur, nonne imperitum, ac valde impium est, putare mutationem aliquam illa voce significari potius, quam alia quapiam interpretari ratione ; ut ad eum prudenter sensum redigatur, qui quam maxime sit immutabili Dei naturæ congruens et consentaneus[b] ? »

Cyrilli regula.

III. Quæ Cyrilli regula ex re ipsa, de qua sermo fit, verborum intelligentiam metientis, ut aliter de creatore, quam de creatura sint accipienda ; latissime porrigitur ; et ad hoc maxime, de quo agimus, mysterium Incarnationis opportuna est. Hinc enim Cyrillus idem

etc. Καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα βοῶσιν οἱ κήρυκες, δι' ὧν πλεονάζεται τὸ θαῦμα τοῦ διὰ τῶν ἔξω τῆς φύσεως τὸ περιὸν τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ φανερώσαντος.

a Ath. Οὕτως οὐ δεῖ γυμνὰ νοημάτων ἁρπάζειν τὰ ῥήματα· σκοπεῖν δὲ ἐπιμελῶς τὸ πρέπον Θεῷ, τὸ συμφέρον ἡμῖν, τὸ δυνατὸν τῆς ἀληθείας, τὸ σύμφωνον τῷ νόμῳ, τὸ κατάλληλον τῇ φύσει, τὸ γνήσιον τῆς πίστεως, τὸ βέβαιον τῆς ἐλπίδος, τὸ ἀνόθευτον τῆς ἀγάπης, τὸ ἀνύβριστον τῆς δόξης, τὸ κρεῖττον τοῦ φθόνου, τὸ τῆς χάριτος ἄξιον.

b Cyr. Οὐκοῦν παρενηνεγμένης εἰς μέσον τῆς θεοῦ μνήμης, εἰ ὑπὸ τοῦ λέγοιτο τὸ, ἐγένετο, πῶς οὐκ ἀμαθὲς, καὶ ἀνόσιον κομιδῇ, τροπὴν οἴεσθαι σημαίνειν αὐτὸ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον καθ' ἕτερόν τινα τρόπον πειρᾶσθαι νοεῖν, καὶ περιτρέπειν ἐμφρόνως εἰς τὸ ὅτι μάλιστα πρέπον τε, καὶ ἐοικὸς τῷ ἀτρέπτῳ θεῷ ;

Nestorii licentiam frenat [1]: qui ex eo quod asserit catholica fides, Deum ex Virgine factum hominem, aut genitum, concludebat, exstantiam ex illa primitus accepisse, ac divinitatis indidem initium habuisse. Cujus rei suspicionem excludi ait ex aliis Scripturæ, proximeque positis sententiis : ut cum Joannes « Verbum esse Deum et in principio fuisse, et omnia per ipsum esse facta » scribit. Similiter Eutychianam perfidiam frangit eadem illa præscriptio. « Nam in carnem converti inconvertibilis Deus omnino non potest : ait Maxentius [2] ; sed manens Deus in propria divinitate perfectus, carni et animæ rationali se uniens, cœpit esse homo, quod antea non erat, et hac ratione secundum carnem dicitur habere initium is qui est a Patre sine ullo initio. »

Jam illud ex primo libro perspectum est, Apollinarem Eutychianæ prælusisse hæresi : et adversus utrumque eadem fere argumenta valere. Igitur contra Apollinaris sacrilegam insaniam disputans Athanasius, et quo ille fretus acrius in causa ferebatur, Joannis illum locum expendens, admonet, verbum γενέσθαι sæpe in Scriptura ibi positum esse, ubi nemo mutationem unius in alterum cogitare audeat. Athanasii verba, quibus istud explicat, ex epistola *ad Epictetum*, describit Theodoretus in dialogo primo, in iisque tale ex Apostolo commemoratur exemplum, ubi Christum *factum esse pro nobis* ait *maledictum* [3]. Quis adeo vecors sit, ut Christum in κατάραν, id est *imprecationem*, *execrationemve* dicat esse conversum ? Igitur maledictum factus ideo dicitur, quia maledictum pro nobis recipit; ut eodem modo caro factum Verbum putetur, quia carnem suscepit.

Gregorius Nazianzenus contra eamdem pugnans hæresim, idem affert exemplum [4]: tum huic simile ex secunda *ad Corinthios* [5], ubi *Christum pro nobis peccatum factus* dicitur, quod in se quodammodo recepit ; sicut et *iniquitates nostras portavit* [6], et *peccata nostra pertulit* [7]. Et Ambrosius [8], tum *peccati*, tum *maledicti* ex Scriptura similitudinem ponit : et, « Desinant, inquit, dicere naturam Verbi in corporis naturam esse mutatam, ne pari interpretatione videatur natura Verbi in contagium mutata peccati. » Ita etiam Chrysostomus ad illa Joannis verba [9]: et qui Athanasius inscribitur opusculorum auctor [10], paulo ante citatus : et auctor homiliæ *de signaculis librorum* [11], tomo quinto operum Chrysostomi. Tum Athanasius ipse in epistola *ad Epictetum* [12].

Factum est.

IV. Quamobrem vocabulum, ἐγένετο, nullam in immutabili Deo mutationis affert suspicionem ; et « ad obstruenda hæreticorum ora pertinet, ut adnotat Chrysostomus. Cum enim non desint, qui Incarnationis mysterium nihil habere dicant, præter apparentem speciem, et simulationem ac fictionem, jam tum illorum blasphemiam, evertens, verbum *factum est* : posuit : non ut substantiæ mutationem; sed ut veræ carnis assumptionem ostenderet [a]. »

Vox *factum est* nullam mutationem significat.

Proinde vox, ἐγένετο, « summam et arctissimam unitionem » proprie significat, ait Athanasio tributum opusculum ; et Cyrillus in epistola *ad Monachos*. Quod ad Pauli Samosateni, et Nestorii damnandam perfidiam potissimum spectat. « Non enim sic Deus Verbum, carnem accepit, ut caro non fieret, cum Evangelista dicat, Verbum caro factum est. Neque naturam carnis ita Deus summus, atque universus assumpsit, ut tanquam in uno de Patriarchis, aut Prophetis, in illo quidem homine Deus esset, sed idem Deus homo non esset. Absit ut hoc Christiana conscientia teneat; aut se quisquam fidelium profanari tanta impietate permittat. Cum enim Verbum caro factum est, sic divinitas humanitatem sibi mirabiliter unire dignata est, ut utriusque naturæ veritate servata, in uno eodemque Deo atque homine Christo, pro vita mundi, divina fieret illa ejus humanitas [b] : » ait Fulgentius libro *de Incarnatione*, capite sexto.

Confusionem excludunt verba sequentia *Et habitavit in nobis.*

V. Ac ne quem fortasse verba illa Joannis in errorem inducerent, neve mistionis, confusionisque falsa quædam species imperitis

a Chrys. hom. II *in Joan.* Τίνος οὖν ἕνεκεν τῷ, ἐγένετο, κέχρηται ῥήματι; τὰ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράττων στόματα. Ἐπειδὴ γάρ εἰσιν οἱ λέγοντες, ὅτι φαντασία τις ἦν καὶ ὑπόκρισις, καὶ ὑπόνοια τὰ τῆς οἰκονομίας ἅπαντα, ἄνωθεν αὐτῶν προαναιρῶν τὴν βλασφημίαν, τὸ, ἐγένετο, τέθεικεν, οὐ μεταβολὴν οὐσίας, ἄπαγε, ἀλλὰ σαρκὸς ἀληθινῆς ἀνάληψιν παραστῆσαι βουλόμενος.

b Tom. II Ath. Ἀλλ' ἵνα τὴν ἄκραν ἕνωσιν οὕτω κατανοήσωμεν. Cyr. *in Ephes. syn.*

1 I *Tim.* III et I *contra Nestor.* et epist. *ad Valer.* tom. V, par. II.— 2 Max. tom. IV *Bibl.*— 3 *Gal.* III.— 4 Epist. I *ad Cled.*— 5 II *Cor.* V, 21.— 6 *Isa.* LIII, 11.— 7 I *Pet.* II, 24.— 8 Lib. *de Inc.* cap. VI, col. 294.—9 Hom. XI *in Joan.*— 10 Tom. II Athan.— 11 Tom. V Chrys. Hom. CVI — 12 Ath. t. I,

obreperet, satis cavisse Spiritus sancti providentiam, in dictandis sacris eloquiis, veteres animadvertunt, adspersis identidem aliis vocibus, quæ sensum hujusmodi castigarent : ut ex omnium temperatione vera, et accurata fidei ratio constaret.

Sic in eodem loco, ubi *Verbum caro factum* dicitur, statim subjicit Evangelista. *Et habitavit in nobis* : Hoc est, ut ait Ambrosius [1], illud Verbum, quod carnem suscepit, hoc habitavit in nobis, hoc est in carne habitavit humana : et ideo Emmanuel dictus est, hoc est nobiscum Deus. » Chrysostomus quoque, « Ut intelligas, inquit, ob id unum scriptum esse *factum est*, ne apparentem speciem suspiceris ; audi ut in sequentibus orationem suam repurgat, ac pravam illam suspicionem evertit. Quid enim subjicit ? *Et habitavit in nobis* : tanquam sic te alloqueretur : Vide ne quid absurdi suspiceris ex illa voce, *factum est*. Non enim mutationem illam immutabilis illius naturæ significavi : sed habitationem, et commemorationem. Porro id quod habitat non idem eo quod habitatur, sed diversum. Nam alterum habitat in altero : alioqui non esset habitatio. Nihil enim in seipso habitat. Cæterum alterum dixi substantia. Quippe unitione, et copulatione unum est Deus Verbum et caro : ita ut non confusio, vel extinctio ulla substantiarum acciderit : sed inexplicabilis quædam, et omnem dicendi facultatem superans unitio[a], » Qui locus a Chalcedonensibus Patribus citatus est [2].

Sic igitur naturarum differentiam præclare, *habitandi* vox exprimit : sicut personarum in divinitate discrimen unius in altera mansio, vel extantia significat : cum ita legimus. *Ego in Patre, et Pater in me est* [3]. Et, *Pater in me manens ipse facit opera* [4]. Sed utrobique pro rei subjectæ conditione moderanda dictorum intelligentia est. Hic enim personarum tantummodo differentia ; illic naturarum accipi debet,

Cyrillus quoque ad illa Joannis verba, causam eamdem commemorat, cur de habitatione illico meminerit : nempe ut ne quis stolide sibi persuaderet, Verbum excidisse naturæ suæ statu, et in carnem esse mutatum. Quod omnino fieri nequit. Ita etiam opusculi auctor [5], cui Athanasii nomen inscribitur.

VI. Non minus ad coercendam hæreticæ calumniæ licentiam spectat alter ille modus loquendi, quo Deus assumpsisse naturam hominis dicitur. Hæc enim, perinde ut *habitandi* vox, diversa esse demonstrat, et a se distincta, quod assumit, et quod assumitur. Itaque mutuam sibi opem ambo ista vocabula præbent, ad evellendam falsam ex Christianorum mentibus illius mysterii notionem, veramque constituendam fidem, ac professionem.

Luculenter id a Proclo est expositum in epistola *ad Armenos*, ubi ita scribit, « duas istas locutiones, Verbum caro factum est, et formam servi accepit, si pie intelligantur, salutis esse nobis semina. Nam cum dicimus, factum est, individua summæ vis unitionis ab Evangelista significatur : vox autem assumendi, naturæ immutabilitatem prædicat : Cum enim omne quod fit, vel ex non existente fiat, ut cœlum, quod antea non erat, vel ex jam existente mutetur, ut Nilus fluvius ex aqua in sanguinem demutatus est : porro neutrum divinæ naturæ congruat, (siquidem neque ex non exstantibus productus ille est, qui semper initio caruit : neque ex eo quod exstabat conversum est immutabile Verbum) propterea genere locutionis utroque tum immutabilem divinitatis conditionem, tum individuam mysterii proprietatem, divina Scriptura significans, his vocabulis est usa, *factum est*, et *accepit* : ut priore, personæ unitatem ostenderet ; posteriore vero, naturæ immutabilitatem prædicaret[b]. »

Debent igitur ambo ista vocabula conjunc-

a Chrys. hom. II *in Joan.* Ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο μόνον εἴρηται τὸ, ἐγένετο, ἵνα μὴ φαντασίαν ὑπολάβῃς, ἄκουσον διὰ τῶν ἑξῆς πῶς ἐκκαθαίρει τὸν λόγον, καὶ τὴν ὑπόνοιαν ἀνατρέπει τὴν πονηράν. τί γὰρ ἐπάγει; καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, μονονουχὶ λέγων, μηδὲν ἄτοπον ὑποπτεύσῃς ἀπὸ τοῦ ἐγένετο· οὐ γὰρ τροπὴν εἶπον τῆς ἀτρέπτου φύσεως ἐκείνης, ἀλλὰ σκήνωσιν, καὶ κατοίκησιν. τὸ δὲ σκηνοῦν οὐ ταὐτὸν ἂν εἴη τῇ σκηνῇ, ἀλλ' ἕτερον. ἕτερον γὰρ ἐν ἑτέρῳ σκηνοῖ. ἐπεὶ οὐδ' ἂν εἴη σκήνωσις. οὐδὲν γὰρ ἐν ἑαυτῷ κατοικεῖ. ἕτερον δὲ εἶπον κατὰ τὴν οὐσίαν. τῇ γὰρ ἑνώσει, καὶ τῇ συναφείᾳ ἕν ἐστιν ὁ θεὸς λόγος, καὶ ἡ σάρξ, οὐ συγχύσεως γενομένης, οὐδὲ ἀφανισμοῦ τῶν οὐσιῶν, ἀλλ' ἑνώσεως ἀῤῥήτου τινὸς, καὶ ἀφράστου.

b Procl. ep. II. Φαμὲν οὖν ἑκατέραις κεχρημένοι ταῖς γραφικαῖς φωναῖς, ὅτι καὶ ἐγένετο σάρξ, καὶ ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν. καὶ ἑκάτερα εὐσεβῶς νοούμενα σωτηρίας ἡμῖν τυγχάνει σπέρματα. διὰ μὲν γὰρ τοῦ, ἐγένετο, τὸ ἀδιαίρετον τῆς ἄκρας ἑνώσεως ὁ Εὐαγγεγιστὴς ὑπαινίττεται, etc. Τὸ δὲ ἔλαβε βοᾷ τὸ ἄτρεπτον τῆς

1 Amb. *de Inc.* c. VI.— 2 Chalc. Syn. par. III.— 3 *Joan.* x, 11.— 4 *Joan.* XIV, 10.— 5 Tom. II Athan.

tim usurpari, non separata nimium adhiberi, ne in alterutram præcipitii partem labamur imprudentia; et vel *confusione* naturarum, vel personarum *divisione* peccemus, hoc est συναιρέσει, vel διαιρέσει : quæ duo non minus hic vitanda, quam in Trinitatis mysterio cavenda esse, mutata tamen ratione docuit Gregorius Nazianzenus[1]. Sed de usu vocum istarum ac similium, et earum temperatione, diximus in primo capite libri secundi.

VII. Nunc quæ vis sit locutionis illius, *Verbum caro factum est*, et quas opportunitates afferat ad mysterii istius intelligentiam, paucis explicandum est, ex antiquorum sententiis. Hinc enim illius natura, et propria ratio, ab omni pravitate purgata hæreticæ cavillationis, liquidaque constabit.

Quatuor commoda vocis *Et Verbum caro factum est* recensentur.

Quatuor hic ex innumeris illius dicti commoda percensebimus. Primum est, ac præcipuum, quod humanæ in Christo naturæ veram, ac solidam exstantiam commendat; docetque non illam specie tenus et apparentem duntaxat, sed reipsa cohærentem, ac cæterorum similem, de matre esse vera generatione susceptam. Hujusmodi enim vocabulo ἐγένετο potestas est subjecta, cum carnis nomine conjuncto. Animadvertit hoc Gelasius papa[2]; qui « Maluisse ait Spiritum Dei dicere, Verbum carnem factum, cum in carnem Verbum non fuerit omnino conversum; dummodo principalis unitionis naturaliter in eodem divinitatis, humanitatisque significaret pressius veritatem : cum scilicet appareret, ipsum Verbum in utero matris virginis operans, ex eadem susceptæ sibimet tuendæ substantiæ fecunditatis illius excitasse conceptum. » Idipsum et superioribus verbis indicari, quibus ex Virgine nasciturus dicitur Filius Dei, idem Gelasius scribit. « Ex te nascetur, ait, ut proprietatem de matre sumendam nostræ conditionis exprimeret. »

Sic antiquissimi theologi verba illa Joannis acceperunt. Ignatius in epistola *ad Trallianos*: « Vere, inquit, genitus est ex Deo, et ex Virgine : non tamen eodem modo. Nec enim idem sunt Deus et homo. Vere corpus assumpsit. Quippe Verbum caro factum est[a]. » Et paucis interjectis : « Vere, inquit, Maria, corpus genuit, quod in se Deum inhabitantem habuit : et vere genitus est Deus Verbum e Virgine[b]. »

Irenæus item libro tertio, capite undecimo, egregie omnes illas hæreses, quæ Filium Dei veram et solidam carnem suscepisse, ac revera factum esse hominem negabant, ex illa Joannis sententia refellit. « Secundum autem illos, inquit, neque Verbum caro factum est, neque Christus, neque qui ex omnibus factus est Salvator. » Tum paulo post : « Secundum autem nullam sententiam hæreticorum, Verbum Dei caro factum est. Si enim quis regulas ipsorum omnium perscrutetur, inveniet quoniam sine carne, et impassibilis ab omnibus illis inducitur Dei Verbum. » Athanasius præterea epistola *ad Epictetum* pluribus ostendit non θέσει, sed φύσει Verbum carnem, sive hominem fuisse, hoc est non imagine sola, et fictione, sed natura. Tertullianus in libro *de Carne Christi*[3], iisdem ex Evangelii verbis contra Ebionitas probat Verbum de carne matris Virginis, veram suscepisse carnem, et « ex carne hominis, hominem in carne generatum; sicut et Deus est, ex Deo natus. » Vide eumdem in libro *contra Praxeam*[4].

Positione sed *natura*.

Novatianus libro *de Trinitate*[5], similiter argumentatur. « Quis igitur dubitet, cum in extrema parte dicitur, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*, Christum, cujus est nativitas, et quia caro factus est, esse hominem, et quia est Verbum Dei, Deum incunctanter edicere esse : præsertim cum animadvertat Scripturam Evangelicam, utramque istam substantiam in unam nativitatis Christi fœderasse concordiam? » Et capite XVI, *Carnem fieri Verbum*, sic exponit, « ut sit adsumere hunc hominem, qui est post omnem creaturam : et sic cum illo, et in illo habitare in nobis; ut neque homo Christo subtrahatur, neque divinitas negetur. »

φύσεως. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶν τὸ γινόμενον ἢ ἐξ οὐκ ὄντος γίνεται, ὡς ὁ οὐρανὸς μὴ πρότερον ὤν, ἢ ἐκ τοῦ ὑπάρχοντος ἀλλοιοῦται, ὡς τὸ Νειλῷον ῥεῖθρον ἐξ ὕδατος εἰς αἷμα μετεβλήθη· ἑκάτερα δὲ ἐπὶ τῆς θείας φύσεως ἀνάρμοστα· οὔτε γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων παρήχθη ὁ ἀεὶ ἄναρχος, οὔτε ἐξ ὄντων ἐτράπη ὁ ἀναλλοίωτος λόγος· διὰ τοῦτο δι' ἑκατέρων καὶ τὸ ἄτρεπτον τῆς θεότητος, καὶ τὸ ἀδιαίρετον τοῦ μυστηρίου ἡ θεία ὑπεμφαίνουσα γραφὴ, τὸ ἐγένετο εἶπε, καὶ τὸ ἔλαβεν ἐκήρυξεν· ἵνα διὰ μὲν τοῦ προτέρου, τὸ ἑνικὸν τοῦ προσώπου παραστήσῃ· διὰ δὲ τοῦ ἑτέρου, τὸ ἀναλλοίωτον τῆς φύσεως ἐκβοήσῃ.

a Ignat. *ad Trall.* Ὃς ἀληθῶς ἐγεννέθη καὶ ἐκ θεοῦ, καὶ ἐκ παρθένου, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως. οὐδὲ γὰρ ταὐτὸν, θεὸς καὶ ἄνθρωπος. ἀληθῶς ἀνέλαβε σῶμα. ὁ λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο.

b Ibid. Ἀληθῶς τοίνυν ἐγέννησε Μαρία σῶμα θεὸν ἔνοικον ἔχον, καὶ ἀληθῶς ἐγεννήθη ὁ θεός λόγος ἐκ τῆς παρθένου.

1 Orat. XIV et Orat. XX et Orat. XXI.— 2 Tom. IV *Bibl. PP.* col. 417.— 3 Cap. XVIII.— 4 Cap. XXVII.— 5 Cap. XIII.

VIII. Itaque « nihil aliud illis in verbis debet intelligi (ait Beda[1] et ex eo Albinus Flaccus[2]) quam si diceretur, et Deus homo factus est. Ut sicut quisque nostrum unus homo ex carne constat et anima : ita unus ab Incarnationis tempore Christus ex divinitate, carne, et anima constet. Deus ab æterno in æternum existens verus, ut erat, hominem ex tempore assumens in unitatem suæ personæ verum, quem non habuerat. » Et Augustinus in epistola cxx, capite v. « Nihil aliud dictum esse, *Verbum caro factum est*, ait, quam si diceretur Filius Dei filius hominis factus est. »

Perspicuum est vero carnis nomine totum intelligi hominem. Nam et alias « solet Scriptura modo animæ, modo carnis vocabulo totum designare hominem, » ut iidem illi adnotant, ac passim alii, ut Gregorii ambo[3], Nazianzenus, et Nyssenus, et Cyrillus[4], Qui et aliam causam affert[5], ob quam sola ibi *caro* commemoratur : nimirum quod Deus olim in Adamum sententiam ferens, eam pœnam inflixerat, quæ ad carnem solam pertinere videbatur. « Nam ad solam pertinent carnem illa verba, *Terra es, et in terram reverteris*[6]. Quare oportuit, id quod maxime in nobis calamitatem senserat, celerius ad salutem perduci, et cum vita, quæ naturæ consentanea est, ad incorruptum statum revocari. Oportuit id quod passum fuerat, mali sui exitum habere[a]. »

Gregorius Nazianzenus in epistola priore *ad Cledonium*, hanc etiam rationem reddit, « quod non alio modo poterat Dei erga nos charitas significari, quam ut carnis fieret mentio : quandoquidem propter nos ad id usque quod deterius est, descendit[b] : » atque ita Theophylactus. Augustinus item in epistola illa proxime ante laudata, « More, inquit, suo Scriptura, ut Christi humilitatem magis ostenderet, ne carnis nomen quasi indignum aliquid refugisse videretur, carnem pro homine posuit. » Vide eumdem libro LXXXIII *quæstionum*, qu. LXXX.

Cui non absimile est, quod Bernardus ait, Christum majorem quodammodo carni honorem habere, quam animæ; cum ad illam excitandam, ac beandam, non ut prius, quando recuperandæ istius causa descendit, humilis, et mortalis, sed majestate ac gloria coruscans adveniet. « Humilis enim prius venit animas salvare ; sublimis autem veniet cadaver istud resuscitare, et configurare corpori claritatis suæ; ut infirmiori huic vasculo abundantiorem impendere videatur honorem. Tunc enim videbitur *cum potestate magna et majestate*[7], qui prius in infirmitate carnis latuerat. »

At Proclus in epistola *ad Armenos*, carnis idcirco meminisse Joannem putat, ut filium Dei sic humanam naturam assumpsisse doceret, ut ab ipso formandi hominis initio auspicari voluerit. Nam cum homo in matris utero gignitur, non statim perfectus, absolutusque est ; sed informis primum est caro : deinde paulatim elaboratur. « Ita Deus Verbum ad principium et radicem humanæ generationis recurrens primum caro factum est : non in carnem conversum : Absit. Manet enim divinitas mutatione omni superior[c]. » Cui concinit Epiphanius, « Cum enim ita loquitur, ait, *Verbum caro factum est*, non sic accipi debet, tanquam Verbum in carne conversum fuerit, et ipsum caro fuerit : vel in carnem mutata sit divinitas. Verum cum divinitate propriam sibi humanitatem Deus Verbum assumpsit[d]. »

Ex iis apparet otiosam, et nugacem esse Eustathii Berytensis animadversionem, cujus supra meminimus[8] : qui carnem assumptam a Verbo non hominem, dici volebat : hominem vero Verbum esse factum. Quippe carnem ibi constat pro toto homine, non pro

a Cyr. *in Joan.* Ἐπεὶ καὶ πρὸς μόνην εἴρετο τὴν σάρκα. γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. ἔδει τοίνυν τὸ μάλιστα κινδυνεῦσαν ἐν ἡμῖν γοργότερον ἀνασώζεσθαι, καὶ συμπλοκῇ πάλιν τῇ πρὸς ζωὴν τὴν κατὰ φύσιν ἀνακαλεῖσθαι πρὸς ἀφθαρσίαν· ἔδει τὸ πεπονθὸς, λύσιν εὑρέσθαι τοῦ κακοῦ.

b Nazianz. Καὶ ἅμα οὐκ ἄλλως οἷόν τε ἦν τὴν τοῦ Θεοῦ δηλωθῆναι περι ἡμᾶς ἀγάπην ἢ ἐκ τοῦ μνημονευθῆναι τὴν σάρκα, ὅτι δι' ἡμᾶς κατέβη καὶ μέχρι τοῦ χείρονος. Vide Theodoretum *in Demonstrationibus*, quæ sunt in calce dialogi tertii.

c Procl. ep. ii. Οὕτως ὁ Θεὸς λόγος ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν, καὶ ῥίζαν τῆς ἀνθρωπείας γενέσεως ἀναδραμὼν, πρῶτον γέγονε σὰρξ, οὐ τραπεὶς εἰς σάρκα· μὴ γένοιτο· μένει γὰρ ἡ θεότης ἀλλοιώσεως ἀνωτέρα.

d Epiph. hær. lxxvii, § 29. Κἄν τε γὰρ εἴπῃ, ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐχ ὅτι ἐτράπη ὁ λόγος εἰς σάρκα, καὶ γέγονεν ὁ λόγος σὰρξ, ἢ ἡ θεότης μετεβλήθη εἰς σάρκα. ἀλλὰ σὺν τῇ θεότητι ἔλαβε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν ἐλθὼν ὁ θεὸς λόγος.

1 *In Joan.* — 2 Lib. I *in Joan.* — 3 Nazian. ep. i *ad Cled.* Nyssen. lib. I *cont. Eun.* — 4 In Schol. cap. xxv. — 5 Lib. I *in Joan.* — 6 *Gen.* iii. — 7 *Luc.* xxi, 27. — 8 Cap i, § 6.

parte duntaxat ejus accipi. Refellitur et Theodorus Mopsuestenus, *qui factum esse*[1], sic interpretari ausus est; tanquam speciem solam, et τὸ δοκεῖν significaret: de quo postea.

IX. Secundum iisdem illis verbis Joannis expressum est, carnem fuisse *propriam* divini Verbi non externum, et alienum ab eo quippiam. Nam si *Verbum factum est caro*, consequens est, ad ipsum, tanquam peculiarem, et οὐσιωδῶς conjunctam, pertinere carnem. Non enim dixit, Verbum assumpsisse carnem: quod si scriberet, utcumque suspicari posset aliquis, carnem ab illo, velut quemdam amictum, circumpositam fuisse. At non ita locutus est: sed carnem ipsummet esse factum asserit. Agemus de hoc genere loquendi, quo *propria Verbi caro* nuncupatur, in sequente libro pluribus.

Tertio ex illis verbis efficitur id, quod superiore libro demonstravimus: et unum et eumdem esse, qui Deus pariter sit et homo: sive Verbum et carnem, hoc est humanam naturam, in unam personam convenisse, unumque Dei filium. Hoc ipsum, ut et secundum consectarium, præclare Maxentius ex Athanasio probat, *in Professione fidei*: nempe, « Non in duas personas partiendum, aut dividendum, sed unum eumdemque Filium unigenitum Deum Verbum, Dominum Jesum, etc, Has igitur duas naturas Dei Verbi Domini nostri Jesu Christi, hoc est divinitatis, et humanitatis, naturaliter, sive substantialiter, secundum traditionem sanctorum Patrum, credimus, et confitemur unitas: eo quod natura inviolabilis Dei Verbi naturæ est unita passibili, beatissimo simul, atque doctissimo Athanasio dicente; Verbum caro, non caro Verbum factum est. Verbum autem caro factum dicitur, quia Verbi facta est caro, et non alicujus hominis: hoc est, Deus homo factus est, et dicitur caro. » Et Fulgentius libro *de Incarnatione*, capite decimo: « Verbum, inquit, dignatum est caro fieri, ut caro possit Verbi, hoc est Dei, nomine nuncupari.» Et alibi[2]; « Verbum utique caro factum est, in eo, quod est una in Christo Dei hominisque persona. » Incertus item scriptor sub Eusebii Emisseni nomine, « Factum est utique Verbum caro, non quod Verbum mutaretur in carnem: sed quia carnem suscipiendo, ex divinitate, et humanitate una persona facta est. » Commode quoque Petrus Abaelardus[3]: « Cum dicitur Deus fieri caro, vel Deus homo esse, sic accipiendum est, inquit, ut divina substantia humanæ sociari in personam unam intelligatur, non illa effici, cui sociatur, sicut nec anima hominis caro fit, cui unitur, nec in ejus naturam convertitur. » Denique Joannes Damascenus recte ad hanc ipsam sententiam. « Incarnari, inquit, est uniri carni: Verbum autem carnem fieri, idem est, atque ipsam Verbi hypostasim, sine ulla mutatione factam esse carnis hypostasim[a]. »

Quartum postremumque πόρισμα ex illa Joannis sententia ab Epiphanio colligitur in hæresi LXXXVII, ubi ita locutum esse Joannem observat, « ne qui fortasse crederent, quod primus exstiterit homo, et venit Christus in hominem, ob idque divinum Evangelium primo loco posuisse Verbum; deinde professum esse carnem; quoniam Verbum caro factum est. Non enim dixit, caro Verbum facta est, ut ostenderet, primum Verbum e cœlo venisse, et in seipsum carnem subsistentem formasse ex utero sanctæ Virginis, atque omnem in sese perfecte naturam hominis expressisse[b]. » Præclara hæc animadversio Epiphanii, quæ Nestorii elidit hæresim; ut ne caro, id est humana natura, prius exstitisse, ac subsistens fuisse putetur, quam assumpta sit a Verbo: ex quo naturali, et ὑποστατικῇ abjudicata unitione, σχετικὴ personarum inter se mutuo consequatur: quam Cyrillus tam enixe oppugnandam sibi sumpsit. *Corollarium* *Hypostatica* *Habitudinis.*

a Damasc. lib. III, cap. II. Τὸ σεσαρκῶσθαι μὲν, ἡνῶσθαί ἐστι σαρκὶ, τὸ δὲ σάρκα γενέσθαι τὸν λόγον αὐτὴν τὴν τοῦ λόγου ὑπόστασιν· ἀτρέπτως γενέσθαι τῆς σαρκὸς ὑπόστασιν.

b Epiph. hær. LXXVII, § 26. Τὸ δὲ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα μή τινες νομίσωσιν, ὅτι πρῶτος ἄνθρωπος ἦν, καὶ ἦλθε Χριστὸς εἰς ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο λόγον πρῶτον ἔταξε τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον, εἶτα τὴν σάρκα ὡμολόγησεν, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ σὰρξ λόγος ἐγένετο. ἵνα δείξῃ πρῶτον λόγον ἀπ' οὐρανῶν ἐλθόντα, εἰς ἑαυτὸν δὲ ὑποστήσαντα τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς μήτρας τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνανθρώπησιν τελειως εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον.

1 Vide Leont. t. IV *Bibl.*— 2 Lib. I *ad Tras.* c. XVIII.— 3 Lib. III *Introd.*

CAPUT III.

De differentia, et distinctione naturarum in Christo. 1. *Quæ quæstio acerrime jactata fuit, tam hæreticis, quam catholicis occasionem illi præbentibus.* 2. *Severi, ac Timothei de illa discrepans sententia.* 3. *Cyrillus, aliique catholici ansam illis dederunt.* 4. *Aliud est differentia, aliud divisio, prior inest in naturis duabus Christi, non posterior.* 5. *Quod ex veteribus approbatur*; 6. *etiam Latinis.* 7. *Theodoreti et Cyrilli super ea re conflictus.* 8. *Cyrilli mens de hac controversia.* 9. *Quo sensu divisio naturarum ab illo damnata; et* τὸ ἀδιαίρετον *constitutum.* 10. *Eulogii de eo notata sententia.* 12. *Divisio absolute negata in Incarnationis mysterio, ut et in Trinitate.* 13. *Naturas duas sola ratione, et cogitatione discretas antiqui Patres putaverunt.*

Distinctam, unitam œconomiam.

I. Non magis ad eam, quam Græci theologi nominant, διακεκριμένην, quam ad ἡνωμένην οἰκονομίαν, quæstio ista pertinet. Utrique enim illustrando, explicandoque proderit scire, an naturarum discrimen post unitionem, et qua ratione perseveret. Quæ etsi prima specie facilis, neque novæ disputationis egens controversia videatur, post illa, quæ superiore in libro de naturarum earumdem conjunctione accurate diximus; tamen ex iis, quæ subinde hoc in capite depromenda sunt, eruditus, et antiquioris amans theologiæ lector intelliget, non de nihilo hic a nobis fuisse commotam. Incredibile est enim, quantam in contentionem deducta illa sit, apud Græcos præsertim; quorum exstant hodie complures istius argumenti libri, subtiliter operoseque conscripti. Neque vero soli in hanc altercationem contulerunt aliquid hæretici, quibus studium hoc fuit, captionibus morosis et acutis simplicitati Christianæ religionis illudere: sed etiam catholici quidam Patres, certis loquendi generibus vel suscipiendæ, vel fovendæ illi occasionem dederunt.

De distinctione naturarum acriter disputatum.

Ut ab hæreticis ordiar, prima illa fuit, nec valde acuta deliratio Eutychis, ante conjunctionem, naturas exstitisse duas: post illam vero, nonnisi unam, de quo scripsi in libro primo, capite XIV. Ac sola hæc Eutychis hæresis momentum attulit ad illam quæstionem, et disputationem. Nam Nestorii simplex erat ratio, ac minus ideo negotii catholicis faciebat, quod palam naturas ambas non essentia tantum, sed etiam hypostasi discerneret; quod propter apertam impietatem, primo statim auditu detestari solebant catholici. Cum Eutychianis potissimum certatum est; quoniam Cyrilli, et aliorum Patrum sententiis inniti videbantur ad tuendam perfidiam. De quibus mox. Interim animadvertenda est ipsorum inter se hæreticorum conflictio.

Hæreticorum inter se, tum cum catholicis dissidia.

II. Qui post Eutychem nefandæ sectæ patrocinium susceperunt, ut erant magistro suo doctiores, et callidiores; ita majore artificio, ac subtilitate commune dogma tutati sunt. Hos inter Severus excelluit; nec non Timotheus, aliique, quarum causas exposuimus in primo libro[1]. De duobus illis disserit Eulogius Alexandrinus patriarcha, fidei catholicæ propugnator acer, et eruditus; ex quo nonnulla hic delibabimus, quæ ad nostrum negotium spectant; et a Photio decerpta sunt in codice CCXXX. Ibi ex Eutychianis ait, « alios existimare naturarum differentias salvas esse post unitionem; ut Severum: alios negare omnino servari; ut Timotheum[a].» Sed neque Severus in illa sibi opinione constitit. « Qui cum naturarum differentias retineri dixisset, res ipsas, in quibus differentia consideratur, servari neutiquam putabat. Quanquam non idem ubique sentit. Est enim in fide mutabilis, et multiformis. Quippe in nonnullis suis commentariis, res ipsas esse salvas fatetur[b]. » Idem porro « μίαν οὐσίαν, id est *unam substantiam*, sive *essentiam* constituebat in Christo, ut eorum, quæ convenerunt, differentiam tolleret[c]. » Quo posito, naturam unicam eidem imputabat. Adeo inconstans

a Phot. Τοὺς μὲν γὰρ παράγει λέγοντας σώζεσθαι τὰς διαφορὰς μετὰ τὴν ἕνωσιν, ὥσπερ καὶ Σευῆρον· τοὺς δὲ σώζεσθαι μηδαμῶς, ὥσπερ καὶ Τιμόθεον.

b Ibid. Ἀλλὰ καὶ Σευῆρος πάλιν σώζεσθαι λέγων τὰς διαφορὰς, τὰ πράγματα, οἷς ἡ διαφορὰ ἐπιθεωρεῖται, οὐ συνομολογεῖ σώζεσθαι. καὶ οὐ πανταχοῦ δογματίζει τοῦτο· παλίντροπος γάρ ἐστι τὴν πίστιν, καὶ πολύμορφος. καὶ γὰρ ἐν τισὶν αὐτοῦ λόγοις καὶ αὐτὰ διομολογεῖ τὰ πράγματα σώζεσθαι.

c Ibid. Μίαν οὐσίαν, φησὶν, εἰπεῖν τὸν Χριστὸν ἐβουλόμεθα, ἵνα τῶν συνελθόντων τὴν διαφορὰν (μὴ) ἀνέλωμεν: ubi expungenda negatio.

1 Cap. XVI et seq.

erat impurus iste nebulo. Pergit Eulogius, et quosdam illius sectæ refert naturam, et hypostasim, et οὐσίαν pro eodem accepisse: ex quo tres in Deo οὐσίας, et substantias commenti sunt. Hujusmodi fuere Tritheitæ, quorum Severus auctor fuisse proditur, ac post eum Joannes Philoponus; ut ex Nicephoro alias ostendimus[1]. Demum exposito eorumdem dissidio, quod ad personales proprietates attinet, de naturarum in Christo differentia ista pertexit: « Quibusdam, ait, in animum venit imaginari, post unitionem non servari differentiam: alii servari differentiam fassi sunt. Atque hi rursus bifariam secti sunt. Nam aliqui differentiam salvam esse profitentes, ea, quorum est differentia, servari negant. Quidam ex consequentiæ necessitate concedere ista coacti, sæpenumero (quæ alia deliratio est, et amentia) duas ipsas asseverare nullo modo sustinent[a]. » De naturis sub numerum comprehendendis agemus paulo post.

Substantiam

III. Venio ad catholicos, quos præter mentem dedisse occasionem hæreticis illis ostendimus. Imprimis vero Cyrillus Alexandrinus quibusdam sententiis eorum insaniæ suffragatus videtur: dum adversus Nestorium naturas duas nimium distrahentem totus incumbens, in contrarium rapitur, et easdem sic aptas invicem, et connexas esse defendit, uti pene duas esse neget, postquam semel in unum coaluerunt. Huc enim pertinet celebre illius effatum; « ex duabus naturis concursionem esse factam in unitatem: post unitionem vero, naturas easdem a se mutuo non dividi; sed unam esse naturam Incarnatam[2]. » De quo Cyrilli dicto postea disputabimus. Idem præterea διπλοῦν, hoc est *duplicem* appellari Christum minime patitur: sed reclamat sæpius: ut in libro secundo *contra Nestorium*. « Non est, inquit, duplex, sed unus, et solus Dominus, ac filius[b]. » Et paulo post vetat « in propriam diversitatem distinguere Deum et hominem[c]. » Et in commentario *ad Joannem*: « Non est, inquit, duplex unus et solus Christus, tametsi ex duabus intelligatur, ac differentibus rebus, in unitatem individuam contractus[d]. » Item, « quatenus est Verbum Deus, alterum intelligi ait præter carnem: et quatenus caro est, alterum quiddam intelligi præter Verbum: quatenus vero factum est homo ex Deo Patre Verbum, cessare jam omnino id quod alter, et alter dicebatur, propter inexplicabilem unitionem et conjunctionem[e]. »

Illis Cyrillus aliique ansam dederunt.

Rursus idem Cyrillus[3], post unitionem dividi naturas prohibet: ac sola θεωρίᾳ discernit[4], id est *consideratione*, vel *ratione*, sive νῷ hoc est *mente*, et *cogitatione*: tanquam reipsa non discrepent. Ad hæc Vigilius libro secundo *contra Eutychem*, refert multos orthodoxorum, recte alioqui de naturarum discrimine sentientes, « duas noluisse dicere naturas, ne secundum Nestorium duas putarentur fateri personas. » Auctor etiam *Expositionis fidei* κατὰ μέρος, quæ Gregorio Neocæsariensi solet tribui, *duas in Christo naturas* usurpari vetat: quem Eulogius citat apud Photium[5]: ut et Athanasium idem asseverantem in libro *de Incarnatione*. Quibus adscribi potest Dionysius Alexandrinus in epistola synodica *adversus Paulum Samosatenum*: ubi Christum *in carnem, et Verbum partiri* non sinit[f].

Partiariæ.

IV. Ad hanc disceptandam controversiam, et ad omnem offensionem hæreticorumque calumniam propulsandam, quæ ex illis, et similibus locis conflata fuerat, primum ista generalis debet esse præscriptio, ex antiquorum theologorum sensu, ac voce confecta: Aliud esse διαφορὰν, aliud διαίρεσιν, hoc est *differentiam* a *divisione* distare: In duabus Christi naturis, priorem inesse; non vero poste-

Distinguendum inter *differentiam et divisionem.*

a Phot. Τοῖς μὲν γὰρ μετὰ τὴν ἕνωσιν μὴ φυλάττεσθαι τὴν διαφορὰν ἐπῆλθε φαντάζεσθαι. τοῖς δὲ σώζεσθαι τὴν διαφορὰν ἡ ὁμολογία γέγονε. διχῇ δὲ καὶ οὗτοι διετμήθησαν. οἱ μὲν γὰρ τὴν διαφορὰν ὁμολογοῦντες σώζεσθαι, τὰ ὧν ἡ διαφορὰ, σώζειν οὐ βούλονται. οἱ δὲ κἀκεῖνα ὑπὸ τῆς ἀναγκαζούσης ἀκολουθίας συγχωροῦντες, πολλάκις (ἄλλος λῆρος οὗτος, καὶ ἄλλη παράνοια) δύο ταύτας λέγειν οὐ μενοῦν οὐδ' ὅλως ἀνέχονται.

b Cyr. II *cont. Nest.* Οὐ γάρ τοι διπλοῦς ἐστιν, ἀλλ' εἷς τε, καὶ μόνος κύριος, καὶ υἱὸς.

c Ibid. Καὶ εἰς ἰδικὴν ἑτερότητα διϊστὰς ἄνθρωπον καὶ θεόν.

d Id. *in Excer.* lib. VII et VIII *in Joan.* Οὐ γάρ ἐστι διπλοῦς ὁ εἷς, καὶ μόνος ἐστι Χριστὸς, κἂν ἐκ δύο νοῆται, καὶ διαφόρων πραγμάτων εἰς ἑνότητα τὴν ἀμέριστον συνηνεγμένος.

e Id. lib. VI *in Joan.* Ἧ μὲν γάρ ἐστι θεὸς λόγος, ἕτερος νοεῖται παρὰ τὴν σάρκα· ᾗ δὲ σάρξ ἐστιν, ἕτερόν τι νοεῖται παρὰ τὸν λόγον, ᾗ δὲ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγος, ἀργήσει παντελῶς τὸ ἕτερος καὶ ἕτερος διὰ τὴν ἄῤῥητον ἕνωσίν τε, καὶ σύνοδον.

f Dion. Alex. tom. II *Bib.* Οὐ μεριζόμενος εἰς σάρκα, καὶ λόγον.

1 Lib. I, cap. XVII, § 4.— 2 Cyr. epist. I *ad Suc.* tom. V, par. II.— 3 Lib. II *cont. Nest.* tom. VI *ad Anat.* III *contra Orient.*— 4 Ut in ep. *ad Eulog.* t. V, par. II et in II *ad Suc.* et *ad Valer.*— 5 Phot. cod. 230.

riorem. Ita catholici complures nominatim tradiderunt; omniumque maxime Cyrillus, a quo plus exortum negotii in hac causa videbatur. Hic in secundo libro *contra Nestorium* liquido rem exponit sic : cum duplicem negasset esse Christum, nihilominus « humanitatis, ac deitatis, maximam esse differentiam, sive distantiam, ait, Nam diversa videntur esse quod ad essentiæ rationem spectat, nec ullo modo inter se similia; quæ illis vocabulis significantur. Verum prolato nobis in medium Christi mysterio, unitionis ratio ita differentiam non ignorat, ut divisionem tamen excludat [a].»

Et in defensione *Anathematismi tertii contra Orientales*, sive Andream, qui confutationem illius Orientalium nomine scripserat, « Citra reprehensionem omnem profiteri ait oportere, diversam esse secundum propriam naturam, carnem a Verbo, quod ex Patre natum est; ac perinde diversum esse Verbum, secundum naturæ propriæ rationem. Verum hæc nosse, non est naturas post unitionem dividere [b]. »

Tum *in Commonitorio ad Eulogium*, præclare rem omnem, deque proposita hac quæstione mentem suam aperit : dum et naturas duas differentes agnoscit, et eas dividi, ac separari vetat. « Ubi, inquit, unitio nominatur, non unius rei concursio significatur, sed vel duarum, vel plurium, et a se invicem natura differentium. Quamobrem si unitionem dicimus, confitemur hanc ipsam carnis intelligente anima præditæ, ac Verbi unitionem esse. Nec aliter hoc accipiunt, qui naturas duas profitentur. Verum postquam unitionem confessus fueris, non amplius dirimuntur a se mutuo quæ unita sunt [c]. » Vide et epistolam ejusdem Cyrilli *ad Acacium* [1].

V. Post Cyrillum libet alios commemorare, qui itidem ut ille, naturarum discrimen sic admiserunt, ut divisioni vehementer intercederent. Ex his illustris est locus ex anonymo Patre productus ab Euthymio *in Panoplia ;* nam accurate totum negotium explicat. « Post unitionem, ait, duarum in Christo naturarum, divisionem dicere non oportet, sed differentiam. Etenim differentia est ratio, secundum quam a se mutuo res subjectæ differunt. Divisio vero est quædam sectio a se invicem penitus illas separans [d]. »

Ita synodus quinta, canone VII, τὴν διαφορὰν asciscens, διαίρεσιν repudiavit. In actis synodi sextæ, actione XI, Sophronii Hierosolymitani Patriarchæ synodica legitur ad Sergium Constantinopolitanum ; in qua Cyrilli locum illum citat paulo ante laudatum a nobis ex secundo *contra Nestorium*, ubi unitionis rationem, quæ est secundum hypostasim, ita differentiam agnoscere dicit, ut divisionem funditus excludat. Ac subinde Christum eumdem, Deum et hominem *biformem*, et *duplicem* appellat, cujus verba jam alibi descripsi [2]. Sic in synodo septima [3], separabiles intelligentia duntaxat esse naturas, ratione differentiæ, non divisionis, dictum est approbante concilio. *Differentiam. Divisionem.*

Maximus vero martyr frequentissime illam eamdem usurpat distinctionem τῆς διαφορᾶς, et διαιρέσεως, atque hanc nullo modo in Christo admittendam putat : sed illam duntaxat. Sic in opusculo quodam *de Differentia*, et qua ratione duæ naturæ in Christo pie profitendæ sint post unitionem [e], quid utraque illa vocabula significent, plenius exponit. « Non idem est, ait, differentia, et divisio. Differentia enim est ratio, qua a se mutuo subjecta differunt, et quæ cujusmodi ea sint significat :

a Cyr. II *cont. Nest.* Ἀνθρωπότητος μὲν γάρ, καὶ θεότητος δοίην καὶ αὐτὸς ἐγὼ πλείστην εἶναι τὴν διαφορὰν, ἤτοι διάστασιν. ἕτερα γὰρ κατά γε τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον, καὶ οὐδὲν ἀλλήλοις ἐοικότα φαίνεται τὰ ὠνομασμένα. παρενηνεγμένου γε μὴν εἰς μέσον ἡμῖν μυστηρίου τοῦ κατὰ Χριστὸν, ὁ τῆς ἑνώσεως λόγος οὐκ ἀγνοεῖ μὲν τὴν διαφορὰν, ἐξίστησι δὲ τὴν διαίρεσιν.

b Cyrill. Ἀμοιρήσειε δ' ἂν καὶ μώμου παντὸς τὸ εἰδέναι τυχὸν, ὡς ἑτέρα μέν ἐστι κατὰ φύσιν ἰδίαν ἡ σὰρξ παρά γε τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς φύντα λόγον, ἕτερος δὲ αὖ, κατά γε τὸν τῆς ἰδίας φύσεως λόγον ὁ μονογενής. ἀλλ' οὐ τὸ εἰδέναι ταῦτα μερίζειν ἐστὶ τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν.

c Cyrill. *ad Eulog.* Ὅπου γὰρ ἕνωσις ὀνομάζεται, οὐχ ἑνὸς πράγματος σημαίνεται σύνοδος, ἀλλ' ἢ δύο, ἢ πλειόνων, καὶ διαφόρων ἀλλήλοις κατὰ τὴν φύσιν. εἰ τοίνυν λέγομεν ἕνωσιν, ὁμολογοῦμεν, ὅτι σαρκὸς ἐψυχωμένης νοερῶς, καὶ λόγου, καὶ οἱ δύο λέγοντες φύσεις οὕτω νοοῦσι. πλὴν τῆς ἑνώσεως ὁμολογουμένης, οὐκέτι διΐστανται ἀλλήλων τὰ ἑνωθέντα.

d Euthym. *Pan.* par. II, tit. XVIII. Μετὰ τὴν ἕνωσιν τῶν ἐν Χριστῷ δύο φύσεων, οὐ χρὴ διαίρεσιν λέγειν, ἀλλὰ διαφοράν. διαφορὰ μὲν γάρ ἐστι λόγος, καθ' ὃν ἀλλήλων διαφέρει τὰ ὑποκείμενα. διαίρεσις δὲ τομὴ δι' ὅλου ἀπ' ἀλλήλων ταῦτα χωρίζουσα.

e Maxim. *in Opusc.* Περὶ διαφορᾶς, καὶ πῶς εὐσεβῶς δεῖ δύο φύσεις ὁμολογεῖν ἐπὶ Χριστῷ μετὰ τὴν ἕνωσιν.

1 Cyr. *ad Acac.* t. V, par. II.— 2 Lib. III, c. XII, parag. 8.— 3 Act. VI.

velut carnem esse natura, et substantia id quod est: et rursus Deum Verbum natura et substantia esse id quod est. At divisio est sectio, penitus, et per totum subjecta dirimens, ac privatim, et seorsim illa per se subsistentia, et a se mutuo separata constituens[a]. » Quæ Maximi verba contraxit, opinor, Euthymius in loco illo, quem proxime ante retulimus. At digna prorsus erant, quæ hic integra describerentur. Nam explanationem continent quæstionis hujus, quam ex Cyrillo postea reddemus.

In eodem tractatu Maximus, ex eo, quod rationes convenientium in unum naturarum salvas manere Patres docent, differentiam ab illis constitui asserit, etiam post unitionem: dum autem in unam personam, et hypostasim copulari easdem dicunt, indivisas eas profiteri[b].

Hoc Latinis Patribus approbatur.

VI. Sic Latini *divisionem* damnantes naturarum, discerni eas tamen, ac differre sentiunt. Alcimus Avitus in epistola secunda, « Refrenandam a prærupto ancipiti lævam fugiens, inquit, dexteram non præsumens, ac perinde latus utrumque formidans, sub temperamenti medio via tutior, in qua duplicem substantiam Redemptoris discerni dicimus posse, non dividi. » Rusticus item diaconus in *Disputatione contra Acephalos*. post longiorem orationem, qua naturarum differentiam in unitione manere probat ex Cyrilli testimonio, ita concludit: « Igitur nec differentiam peremit unitio, nec unitionem differentia dissipat[1]. » Sic Gelasius Papa in libro *de duabus naturis in Christo*[2], Nestorianos ait « dividere naturas in Christo. » Quod miratus marginalis auctor *Scholii*, nescio an Margarinus Bignius, errore librarii factum putat, ut pro *personis*, *naturarum* vox irreperet: tanquam nullum piaculum sit *naturas dividere*; nec eo nomine reprehensus sit Nestorius: sed quod personas divideret. In quo fugit eum ratio. Quippe naturarum ut *differentiam* agnovere Catholici, sic *divisionem* respuerunt, ut ex superioribus constat. Ac nominatim Leo Papa tantus, ac tam vigilans Eutychianæ oppugnator hæresis, *divisionem* procul arcet ab hoc mysterio, non personarum solum, sed etiam naturarum, hoc est *humanitatis*, et *divinitatis*. « Nolite, inquit[3], quidquam horum adscribere falsitati tanquam in Christo aut sola sit humanitas, aut sola divinitas: sed utrumque fideliter credite, utrumque humiliter adorate; ut in unitate Verbi et carnis non sit ulla divisio. » Et in sermone XV, *de Passione Domini*, quod in epistola LXXXIII, capite sexto repetit: « Quamvis ergo, inquit, ab illo initio, quo in utero Virginis Verbum caro factum est, nihil unquam inter divinam humanamque substantiam divisionis exstiterit, et per omnia incrementa corporea unius personæ fuerint totius temporis actiones; ea ipsa tamen, quæ inseparabiliter facta sunt, nulla permixtione confundimus. »

Albinus Flaccus libro IV *contra Felicem Urgelitanum*, qui nomine Paulini Aquileiensis inscribitur, asserit, « Nec disjunctionem, aut divisionem aliquam inter Christum fieri et Deum posse, quia totus in Christo Deus, et totus in Deo Christus. Nulla hic recipi separatio potest, nulla discissio, una tantum est simplex, una tantum sana confessio, adorare, amare, colere Christum Deum. »

Fulbertus quoque Carnotensis epistola prima, « Christum, inquit[4], in duabus substantiis consistentem, unum eumdemque Deum verum, eumdemque hominem verum esse fateatur necesse est, quisquis religionis Christianæ non vult inaniter, imo damnabiliter portare vocabulum: ita ut utriusque naturæ veritate servata, verum Christum in virtutibus et passionibus nec confundat fides vera, nec dividat: quia personalis unitas in eo divisionem non recipit, et utriusque naturæ veritas inconfusa persistit. »

Theodoreti et Cyrilli conflictus.

VII. Theodoretus in *Confutatione anathematismi tertii Cyrilli*, acriter illud redarguit, quod hic in eodem anathematismo damnarat eos, qui in Christo hypostases dividerent post

a MAX. Οὐ γὰρ ταὐτό ἐστι διαφορὰ καὶ διαίρεσις. διαφορὰ μὲν γάρ ἐστι λόγος, καθ' ὃν ἀλλήλων διαφέρει τὰ ὑποκείμενα, καὶ τοῦ πῶς εἶναι δηλωτικός. τουτέστι τὸ εἶναι τὴν σάρκα τῇ φύσει, καὶ τῇ οὐσίᾳ ὅπερ ἐστί· καὶ τὸ εἶναι πάλιν τὸν Θεὸν λόγον τῇ φύσει, καὶ τῇ οὐσίᾳ ὅπερ ἐστί. διαίρεσις δέ ἐστι τομὴ διαμπὰξ, καὶ δι' ὅλου τὰ ὑποκείμενα τέμνουσα, καὶ ἰδίᾳ, καὶ ἀνὰ μέρος καθ' ἑαυτὰ ὑφεστῶτα, καὶ ἀλλήλων κεχωρισμένα τιθεῖσα.

b Ibid. Πῶς οὐ χρεὼν πάλιν κατὰ τοὺς πατέρας, διὰ μὲν τοῦ εἰδέναι σωζομένους τοὺς λόγους, τὴν διαφορὰν λέγειν καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν σώζεσθαι ἐν ἰδιότητι τῇ κατὰ φύσιν τῶν συνελθόντων ἑκάτερον· διὰ δὲ τοῦ ὁμολογεῖν ὡς πρὸς ἓν ἄμφω συντελοῦσι πρόσωπον τοῦ υἱοῦ, καὶ μίαν ὑπόστασιν, ἀκριβῶς γινώσκειν, ὡς ἀδιαίρετα ταῦτα πεφύκασιν.

1 Rust. t. IV *Bibl.*— 2 Tom. ed. init.— 3 Leo. ser. VIII *de Quadr.* c. II.— 4 Tom. III *Bibl.*

unitionem. Ubi *hypostases* pro *naturis* uterque accipit. Instat ergo Theodoretus, et cum ab Cyrillo ἕνωσις φυσικὴ, id est *naturalis unitio* constituatur, inde concludit, necessario sequi διαίρεσιν, id est *divisionem*. Etenim « divisione sublata, intelligi non potest unitio, inquit. Quare quisquis unitionem sumit, etiam divisionem assumit. Quonam igitur modo negat hypostases, id est naturas, dividi oportere : præsertim cum sciat, tam Dei Verbi perfectam hypostasim ante sæcula exstitisse, quam perfectam ab illa servi formam assumptam fuisse ? Propterea et hypostases dixit (Cyrillus) non hypostasim. Quamobrem si utraque natura perfecta est, ac si in unum ambæ convenerunt, quatenus divina forma servilem formam assumpsit : unam quidem esse personam, et unum filium, ac Christum profiteri, religiosum est : duas vero unitas hypostases, sive naturas dicere, non est absurdum ; sed ex causa ipsa consequens[a]. » Ac subinde hominis exemplo utitur, in quo naturas ambas dividimus, et alteram mortalem vocamus, nempe corpus ; alteram immortalem, quæ est anima. Multo ergo magis tum assumentis Dei, tum assumpti hominis proprietates consentaneum est agnoscere : quemadmodum Apostolus hominem dividit in interiorem, et exteriorem, quorum hic corrumpitur, ille renovatur[1]. Hæc Theodoretus. Cui Cyrillus respondens fatetur naturas ipsas a se mutuo esse diversas : sed ubi semel unitæ sunt, non oportere dissecari, nec in duos dividi filios unum Christum et filium, ac Dominum[b].

Responsio et mens Cyrilli.

VIII. Hinc igitur Cyrilli quæ mens fuerit apparet, cum naturas post unitionem dividi tantopere vetuit. Non enim misceri ac confundi proprietates illarum putavit ; ut nonnisi una quæpiam esset in Christo vel composita natura. Sed huic solum consulere voluit, ne separatæ, et a se mutuo distractæ naturæ ita consistere viderentur, ut sola σχέσει, et *affectione* vel *habitudine*, non substantivo aliquo, et unum per se faciente nexu, ac vinculo secum invicem hærerent : quæ fuit Nestorii impia et sacrilega hæresis : contra quam loquendi cautiones illas comparavit Cyrillus. Itaque non raro illis in locis, in quibus διαίρεσιν damnat, sic eam interpretatur, ut ἰδίᾳ καὶ ἀνὰ μέρος, hoc est *seorsim*, ac *separatim poni constituique* naturas neget : ex quo duæ personæ et hypostases necessario consequantur. Vide quæ pro anathematisimo suo tertio *contra Theodoretum*, et pro quarto *adversus Orientales* idem disputat Cyrillus. Ubi summa, et arctissima copulatione posita, qualis in Christo statuitur, nullam sectionis irrepere posse cogitationem asserit, neque « dividi, ac separari Christum in hominem privatim ac seorsim, et in Deum Verbum privatim ac seorsim[c]. » Tum in libro *de uno Christo*, « non esse dividendum, ait, ita ut peculiaris, ac privata diversitas constituatur, quæ efficiat, ut a se mutuo divulsæ, ac sejunctæ subsistant naturæ : quin potius conferendas in unitionem indissolubilem[d]. » Et in libro secundo *contra Nestorium* late sententiam suam, eique contrariam Nestorii perfidiam declarat, qui ubique dividit, et separatim naturas constituit, perfunctoria conjunctione illas inter se connectens, ita ut non unus ex iis efficiatur proprie Christus. Sic ad anathematismum octavum *contra Orientales* de unica disputans adoratione, accurate idipsum explicat. Et in epistola secunda *ad Successum*[2]. Ad hæc in libro nono *de Adoratione*, « Christum, ait, non dividi in Deum separatim, et

Divisionem

a Theodoret. *in Confut. Anath.* III, tom. VI Cyr. Διαιρέσεως γὰρ οὐκ οὔσης, οὐκ ἄν ποτε ἕνωσις νοηθείη. ὁ τοίνυν τὴν ἕνωσιν λαμβάνων, προσλαμβάνει τὴν διαίρεσιν. πῶς τοίνυν φησὶ μὴ δεῖν τὰς ὑποστάσεις διαιρεῖν, εἴτουν φύσεις, καὶ ταῦτα εἰδὼς, ὡς τελεία μὲν ἡ τοῦ Θεοῦ λόγου ὑπόστασις πρὸ τῶν αἰώνων ὑπῆρχε· τελεία δὲ ὑπ' ἐκείνης ἐλήφθη ἡ τοῦ δούλου μορφή ; Διὸ καὶ ὑποστάσεις εἶπεν, ἀλλ' οὐχ ὑπόστασιν. Εἰ τοίνυν ἑκατέρα φύσις τὸ τέλειον ἔχει, εἰς ταὐτὸν δὲ συνῆλθον ἀμφότεραι, τῆς τοῦ Θεοῦ μορφῆς δηλονότι λαβούσης τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, ἓν μὲν πρόσωπον, καὶ ἕνα υἱὸν, καὶ Χριστὸν ὁμολογεῖν, εὐσεβές· δύο δὲ τὰς ἑνωθείσας ὑποστάσεις, εἴτουν φύσεις λέγειν, οὐκ ἄτοπον, ἀλλὰ κατ' ἀκόλουθον.

b Cyrill. ibid. *contr. Theodoret.* Ὅτι ἕτερος μὲν κατὰ τὴν σάρκα κατὰ φύσιν ἐστὶν ὁ ἐκ Θεοῦ λόγος, ἑτέρα δὲ αὖ κατ' ἰδίαν φύσιν παρ' αὐτὸν ἡ σάρξ. ἑνωθέντα δὲ ἅπαξ, διατέμνειν οὐκ ἀσφαλὲς, οὔτε μὴν εἰς δύο καταμερίζειν υἱοὺς τὸν ἕνα Χριστὸν, καὶ υἱὸν, καὶ κύριον ἐφίησί τισιν ὁ τῆς ὀρθότητος λόγος.

c Cyrill. *cont. Orient. ad Anath.* IV. Οὐκοῦν τῆς εἰς ἄκρον ἑνώσεως σωζομένης, ποία παρείσδυσις, ἤγουν φαντασία τομῆς παρεισκρίνοιτο ἂν ἔτι, καὶ ὁ μερίζειν ἀποτολμῶν πῶς οὐκ ἔξω φέρεται τῆς εὐθείας ὁδοῦ, etc. Οἱ μὲν οὖν διϊστάντες, καὶ διορίζοντες εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς τε, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἰς Θεὸν λόγον ἰδικῶς τε καὶ ἀνὰ μέρος, οὐ μερίζουσι τὸν ἕνα Χριστὸν, etc.

d Id. in lib. Ὅτι εἷς ὁ Χριστός. Οὐ διαιρετέον, ὡς ἔφην, εἰς ἰδικὴν ἑτερότητα, τὴν κατά γε τὸ ἀπ' ἀλλήλων εἶναι, καὶ ἀνὰ μέρος, συγκομιστέον δὲ μᾶλλον εἰς ἕνωσιν ἀδιάτμητον.

1 II *Cor.* IV, 16.— 2 Cyr. in II *ad Succ.* t. V, par. II.

in hominem separatim, post inexplicabilem unitionem, sive cum carne conventionem: verum unum eumdemque esse Deum et hominem. Nam nullo modo eum dividi[a]. » Ita Justinianus imperator in *Confessione fidei adversus tria Capitula*[1].

Divisio.

IX. Nihil ergo διαίρεσις illa, tanta contentione abjudicata ab hoc Incarnationis mysterio, apud Cyrillum aliud significat, quam quod Maximus supra laudatus a nobis exposuit[2], ut sit τομὴ, vel διατομὴ, id est *sectio*, vel μερισμὸς, id est *partitio*, quam etiam Dionysius Alexandrinus improbabat, nolens bipartito Christum dividi, in Verbum, et carnem. Quod et διακόπτειν vocat Cyrillus in libro nono *in Joannem*. Hinc etiam Cyrillus διπλοῦν, id est *duplicem* Christum appellari noluit, quod esset ἀδιαίρετος, hoc est *individuus*. « Quomodo, inquit Nestorium arguens, unum, et indivisum, duplicem esse dicis[b]? » quod et alibi notavimus[3]. Igitur Cyrillus τὸ ἀδιαίρετον simpliciter in Christo posuit post unitionem, vel ἐνανθρώπησιν hoc est *Incarnationem*, ut in quarto commentariorum *in Joannem* loquitur[4]: et διαίρεσιν absolute repudiavit, nullo addito alio, quia divisionem omnem veræ ac proprie dictæ unitioni contrariam esse judicavit, ut quæ naturas duas separatas, et hypostasi propria subsistentes necessario constitueret.

Individuum.

Individuum vel naturas individuas ...secundum hypostasim.

X. Nec assentior Eulogio Alexandrino[5], qui τὸ ἀδιαίρετον, vel τὰς φύσεις ἀδιαιρέτους, simpliciter, et non addito καθ' ὑπόστασιν, usurpari oportere negat ex mente Cyrilli: nimirum ut intelligamus tum unitionem naturarum secundum hypostasim fieri, non, ut impius Nestorius arbitrabatur, κατὰ σχέσιν: tum easdem naturas esse ἀδιαιρέτους, id est *indivisas*, itidem καθ' ὑπόστασιν: Ac Cyrillum testem hujus rei laudat in epistola *ad Successum*; ubi asserit, « duas naturas affirmantem indivisas esse post unitionem, nisi simul exprimat unitionem, quæ est secundum hypostasim, repugnare iis, qui naturam unam Verbi incarnatam profitentur. Non enim sufficit dimidiata, et mutila ista locutio, ad hoc, ut conveniat, et consentiat cum iis, qui unam naturam Verbi incarnatam tuentur. Quod si quis naturas dicens indivisas, adjungat unitionem, quæ fit secundum hypostasim, recte pieque loquetur, et consentientem sibi Cyrillum inveniet[c]. »

Rejicitur Eulogii interpretatio.

Divisionem. Individuum.

Verum cum τὴν διαίρεσιν sæpenumero Cyrillus ab Incarnatione rejiciat, et τὸ ἀδιαίρετον adstruat; solet, ut jam diximus, utrumque absolute, et sine additamento illo ponere: quamvis tacite subaudiendum sit. Nam revera secundum hypostasim ut unitæ, sic indivisæ sunt naturæ. In epistola porro *ad Successum* quod ab Cyrillo dici asserit Eulogius, non satis esse τὸ ἀδιαίρετον nisi καθ' ὑπόστασιν addatur, nihil ejusmodi reperio. Sunt autem epistolæ duæ: quarum secundam intellexit Eulogius; cujus ex fine quædam citavit: nec ea tamen necessitatem additamenti illius probant: Ibi enim ab Nestorii fautoribus quædam contra se objecta diluens[6], inter alia verba illorum ista proponit, quibus naturas duas in Christo manere demonstrabant ex eo, quod humana natura passus sit: unde ita concludebant: « Quomodo naturas duas subsistere non concedemus indivise post unitionem? » His occurrens Cyrillus, ait eos contra id, quod dictum erat, unam esse Filii naturam incarnatam, pugnantes, ubique naturas duas subsistentes asseverare[d]. Tum quod adversarii isti vocabulo ἀδιαιρέτως usi fuerant, « hoc apud Catholicos quidem recti dogmatis habere significationem: at istos aliter intelligere[e] » nempe ad Nestorii mentem referre, ut secundum honoris æqualitatem, et voluntatum concordiam, atque auctoritatem, indivisus sit a Dei Verbo assumptus homo.

Individuum nisi secundum hypostasim.

Quibus ex Cyrilli verbis hoc unum colli-

a CYR. *de Ador.* Οὐ διαιρούμενος εἰς θεὸν ἰδίᾳ, καὶ εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς μετὰ τὴν ἄῤῥητον ἕνωσιν, ἤτοι τὴν πρὸς σάρκα σύνοδον· ἀλλ' εἷς ὑπάρχων θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός μεμέρισται γὰρ οὐδαμῶς.

b CYR. II *contra Nest.* Εἶτα πῶς τὸν ἕνα, καὶ ἀδιαίρετον διπλοῦν εἶναι φῄς; et in epist. *ad Nest.*

c EULOG. apud Phot. 453. Σοφῶς οὖν καὶ ὁμοίως διαπραττόμενος ὁ ἱερὸς Κύριλλος καὶ ἐν τῇ πρὸς Σούκενσον ἐπιστολῇ τὸ δύο φύσεις λέγειν ἀδιαιρέτους μετὰ τὴν ἕνωσιν, μὴ συνεπιφέροντα τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν μάχεσθαι τοῖς μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην δογματίζουσι φησίν. οὐ γὰρ αὐτάρκης οὕτως ἡμίτομος. ἡ φωνὴ ἡ ῥηθεῖσα συνελθεῖν, καὶ ὁμοφρονῆσαι τοῖς μίαν τοῦ λόγου φύσιν σεσαρκωμένην δογματίζουσιν. Εἰ δὲ δύο τις φύσεις εἰπὼν ἀδιαιρέτους, συμπαραλάβοι καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, ὀρθῶς τε, καὶ εὐσεβῶς ἐρεῖ, καὶ Κύριλλον εὑρήσει ὁμόψηφον.

d CYRILL. Πῶς οὐ τὰς δύο φύσεις ὑφεστάναι δώσομεν μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀδιαιρέτως;

e CYRILL. ibid. Τὸ δὲ, ἀδιαιρέτως προστεθὲν παρ' αὐτοῖς δοκεῖ μὲν πως παρ' ἡμῖν ὀρθῆς εἶναι δόξης σεμαντικόν. αὐτοὶ δὲ οὐχ οὕτω νοοῦσι.

1 In V Syn. tom. IV Concil.— 2 Parag. 6.— 3 Lib. III, cap. XII, parag. 9.— 4 Cyril. IV *in Joan.* — 5 Apud Phot. cod. 230.— 6 Cyr. II *ad Suc.* t. V, par. II.

Individuum.

gitur, Nestorianos τὸ ἀδιαίρετον, male interpretatos esse, ita ut cum revera Christos duos separatos, ac per se subsistentes agnoscerent, subdole tamen indivisas esse naturas solo affectu voluntatis, vel externo quopiam modo, non substantive, proprie, ac vere significarent. Cæterum neminem cogit Cyrillus ad τοῦ ἀδιαιρέτου professionem, τὸ καθ' ὑπόστασιν annectere, uti reddidit Eulogius.

Individui ...secundnm hypostasim.

XI. Quod quidem ex eo confirmatur, quod ipsemet in eadem epistola, cum plus semel διαιρέσεως illius meminerit, nusquam adjungit id, sine quo mutilam esse professionem affirmat Eulogius, τὸ καθ' ὑπόστασιν. Memorabilis est inter alia ejus epistolæ locus, in quo postquam naturas proprietatibus distinxit suis, et aliud esse Deum Verbum docuit, quod carnem suscepit, et servilem induit formam; aliud ipsam carnem; atque ita colligit; « hac sola ratione intelligi posse naturarum, sive hypostaseon differentiam : quippe cum idem naturali qualitate non sint divinitas, et humanitas ; » mox ista subjicit. « Cum igitur Incarnationis modus diligenter inquiritur, duo inter se mutuo unitione conjuncta, inexplicabili quadam ratione, ac citra confusionem, humana mens omnino videt eadem porro semel unita, nullo modo disjungit : sed unum ex ambobus Deum, et filium, et Christum esse credit, et firmissime confitetur[a]. » Hic tantum abest ab eo Cyrillus, quod in epistola illa contineri scribit Eulogius, ut cum disjungi, ac dividi naturas vetat, modum adjungat quo dirimendas negat, nempe *secundum hypostasim*; ut vel *hypostasi* differre dicat. Et quamvis *hypostasim* ibi pro *natura* sumat : tamen ad id, quod Eulogius putavit, refellendum pertinet. Non enim indivisas esse naturas, secundum hypostasim illo in loco dicit, ubi hypostasi utcumque differre asserit. Itaque unita illa duo dividenda non esse absolute ait : et Nestorio illas dividenti (quod etiam simpliciter sine mentione ulla hypostaseon usurpat) opponit eam, quam probat, Orientalium confessionem : qui « naturarum differentiam sola et simplici intelligentia, rationeque admittentes, easdem unitas non dirimunt, neque naturalem divisionem introducunt[b]. » Atque si vera esset Eulogii ratio, laudaret illos potius quod τὴν καθ' ὑπόστασιν διαίρεσιν damnarent; non autem quod φυσικὴν διαίρεσιν. Sed nimirum vox διαιρέσεως absolute sumpta Cyrillo displicuit; eamque passim cum rejicit, simpliciter ponit [1], ut et Athanasius libro *de Incarnatione* [c].

Divisionis. *Secundum hypostasim.* *Divisio absolute a Cyrillo et a Patribus reprobata.* *Nauralem divisionem.*

Est tamen ubi τὸ ἀδιαίρετον usurpans Cyrillus addit, « non dividi in personas duas [d], » ut in quarto *Commentariorum in Joannem.* Sic Justinianus *in Professione fidei contra tria Capitula*, « divisionem, vel sectionem non inferri ait in unam Christi hypostasim : sed naturarum differentiam significari [e]. » De hac voce ἀδιαίρετος vide Maximum apud Euthymium *in Panoplia* [2].

Divisio.

XII. Quocirca διαίρεσις naturarum ita καθόλου, et absolute negata videtur a Patribus in Incarnati Verbi mysterio, quemadmodum in Trinitate eadem rejecta διαίρεσις, sine expressa naturæ mentione. Ut cum Gregorius Nazianzenus τὴν συναίρεσιν, id est *contractionem*, perinde ab illa removet, ac διαίρεσιν [f]. Etenim quamvis personæ in Trinitate reipsa differant, nec una sit alia ; non tamen divisæ sunt ; hoc est separatæ a se mutuo ac divulsæ : sed in se invicem existunt κατὰ περιχώρησιν. De qua legenda sunt prorsus, quæ in quarto *de Trinitate*, capite XVI, disputavimus. Est enim perinde naturarum in Christo περιχώρησις, ut in Trinitate personarum : et utrobique cavenda διαίρεσις, non minus quam σύγχυσις : quoniam ut hic personas alioqui differentes a se invicem dissociari vetat arctissimus ejusdem na-

Secundum circumincessionem. *Confusio.*

a CYR. ibid. Καὶ κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μόνον νοηθείη ἂν ἡ τῶν φύσεων διαφορά· οὐ γάρ που ταὐτὸν ἐν ποιότητι φυσικῇ θεότης, καὶ ἀνθρωπότης. Mox : Ὅταν τοίνυν ὁ τῆς σαρκώσεως πολυπραγμονῆται τρόπος, δύο τὰ ἀλλήλοις ἀποῤῥήτως τε, καὶ ἀσυγχύτως συνενηνεγμένα καθ' ἕνωσιν ὁρᾷ δὴ πάντως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἑνωθέντα γε μὴν διίστησιν οὐδαμῶς, ἀλλ' ἕνα τὸν ἐξ ἀμφοῖν καὶ θεὸν, καὶ υἱὸν, καὶ Χριστὸν, καὶ κύριον εἶναί τε, καὶ πιστεύει, καὶ ἀραρότως εἰσδέχεται.

b CYR. ibid. Τὰ μὲν ἐξ ὧν νοεῖται Χριστὸς, ὡς ἐν ψιλαῖς, καὶ μόναις ἐννοίαις δεχόμενον φύσεων μὲν εἰρήκασι διαφοράν, etc. Μερίζουσι δὲ κατ' οὐδένα τρόπον τὰ ἡνωμένα, οὔτε μὴν φυσικὴν παραδέχονται τὴν διαίρεσιν.

c ATHAN. Διὸ ἡμεῖς ὁμολογοῦντες θεὸν, καὶ ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν, οὐ διαιρέσεως ἕνεκεν ταῦτα λέγομεν, μὴ γένοιτο.

d CYR. IV *in Joan.* Ἀδιαίρετος τοιγαροῦν μετὰ τὴν ἕνωσιν, καὶ οὐκ εἰς δύο πρόσωπα κατασχίζεται.

e JUSTIN. in V syn. Διαίρεσιν μέν τινα ἀνὰ μέρος, ἢ τομὴν οὐκ ἐπιφέρομεν τῇ μιᾷ αὐτοῦ ὑποστάσει, τὴν δὲ διαφορὰν τῶν φύσεων, ἐξ ὧν καὶ συνετέθη, σημαίνομεν, etc.

f NAZIANZ. orat. XXIX. Καὶ τὴν φαύλην συναίρεσιν παραιτούμενοι, καὶ τὴν ἀτοπωτέραν διαίρεσιν.

1 Ut in I *ad Suc.* in ep. *ad Acac.* et *ad Eulog.* et l. I *cont. Nest.*— 2 Euth. II, par. II, tit. XII.

turæ nexus, qui illas continet, obstatque ne separatæ dilabantur, ac diffluant : sed ut in se mutuo potius existant, ac conjungantur efficit : sic in Incarnatione naturas a se distantes, et alioqui in diversum abituras colligat, dividique prohibet unius, ac singularis hypostaticæ proprietatis communio. Quo fit ut non solum secundum hypostasim non dividantur: sed neque qua naturæ sunt, licet hac ratione differre dicantur. Unde φυσικὴν διαίρεσιν universe Cyrillus respuit, ut paulo ante demonstravimus. Nam et hominis anima (cujusmodi exemplo sæpe Cyrillus utitur) quamdiu cum corpore copulatur, non est ab eo divisa, et separata, etiam qua anima est; sed solum ab illo differens. Dividi enim ab alio, est seorsim, et extra illud subsistere : quod non habet anima quamdiu homo consistit. Quod multo magis in Christo valet, in quo humanitas nullum obtinet subsistendi, ne imperfectum quidem modum.

XIII. Nonnunquam tamen διαιρέσεως vocabulum de iis rebus usurpatur a Patribus, in quibus nulla est disjunctio, ac separatio, sed sola differentia : ut in Trinitate. Sic enim Gregorius Nazianzenus de ea loquens, oratione XIII. « Unum, ait, existentia divisim et conjunctim divisa [a]. » Item in oratione XXXIX. « Dividitur, inquit, indivise, ut sic loquar, et divisim conjungitur. Unum est enim in tribus divinitas, et tria sunt unum, ea scilicet, in quibus est divinitas, vel, ut accuratius loquar, quæ est ipsa divinitas [b]. » Quæ verba Justinianus Imperator *in Confessione fidei adversus tria Capitula* posuit, asserens « admirabilem in Trinitate esse divisionem, et unitionem [c]: » necnon Sophronius [1]; et Joannes Damascenus quos sequenti capite referam [2], et Tarasius in epistola *ad tres Patriarchas*, quæ in septima synodo recitata est, actione tertia [d].

Bernardus quoque dividendi verbum cum numero conjunctum esse demonstrat in quinto libro *de Consideratione*, capite octavo : « Numera ergo, inquit, aut sine substantia personas, quæ ipsæ sunt, aut sine personis proprietates, quæ ipsæ sunt. Aut si dividere quis conetur, vel personas a substantia, vel proprietates a personis, nescio quomodo Trinitatis se profiteri cultorem possit, qui in tantam rerum numerositatem excesserit. »

Quinetiam Gregorius Nazianzenus τὸ μεμερισμένον de iisdem personis non dubitavit dicere [3], quod est *partitum*, et plusculum ab unitate recedere videtur, quam διαίρεσις. Sic enim scribit, ἀμέριστον ἐν μεμερισμένοις esse divinitatem, hoc est *minime partitam in partitis, nempe personis*. Verum adjuncta vox ἀμέριστος invidiam omnem alterius sustulit. Sicut in διαιρέσει, vocabulum ἀδιαιρέτως, offensioni medetur illius. Vide caput nostrum XV libri quarti *de Trinitate*, in quo de hoc argumento quædam exposuimus.

Nec omittendum est quod apud Theodorum Rhætuensem in libro *de incarnatione* legitur ; in mysterio Incarnationis usurpari ἕνωσιν cum διαιρέσει, est *unitionem cum divisione*, ut ex æquo Manichæorum, et Paulianistarum, sive Samosatenorum vitetur error. « Quippe non separatim unum amborum Catholica fides statuit ; vel divisionem sine unitione, vel unitionem sine divisione, sed utrumque simul, et secum mutuo. Nam et unite dividit, unam asserens hypostasim, et naturas duas : et divisim unit, duas naturas dicens, et unam hypostasim [e]. » Hic διαίρεσιν pro differentia sine dubio sumpsit.

XIV. Ut autem intelligas, quanta, quamque arcta sit naturarum illa copulatio, et quantopere divisionem omnem ab hoc mysterio segregandam, vitandamque Cyrillus, aliique Patres censuerint, operæ pretium est loquendi quamdam rationem tritam apud illos, et usitatam animadvertere. Naturas itaque duas in Christo divisas, ac discretas esse sola mentis consideratione, ac cogitatione, solent illi

Naturas duas sola cogitatione discretas dicere solent veteres Patres.

a Naz. orat. XIII. Ἓν ὄντα διῃρημένως, καὶ διαιρούμενα συνημμένως.

b Naz. orat. XXXIX. Διαιρεῖται γὰρ ἀδιαρέτως, ἵν' οὕτως εἴπω, καὶ συνάπτεται διῃρημένως· ἓν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἕν, τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἢ τόγε ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἃ ἡ θεότης.

c Justinian. in V syn. Μονάδα γὰρ ἐν τριάδι, καὶ τριάδα ἐν μονάδι προσκυνοῦμεν, παράδοξον ἔχουσαν τὴν διαίρεσιν, καὶ τὴν ἕνωσιν.

d Taras. art. III, synodi VII. Μίαν θεότητα, καὶ κυριότητα, μίαν βασιλείαν, καὶ δύναμιν, καὶ ἐξουσίαν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, ἀδιαιρέτως διαιρουμένην, καὶ ἡνωμένην διαιρετῶς.

e Theod. Rhæt. tom. II *Bib.* Ὅτι μὴ ἀνὰ μέρος ἓν τῶν ὁποτέρων ποιεῖ, ἢ τὴν διαίρεσιν χωρὶς τῆς ἑνώσεως, ἢ τὴν ἕνωσιν χωρὶς τῆς διαιρέσεως· ἀλλ' ἅμα, καὶ μετ' ἀλλήλων. ἡνωμένως γὰρ διαιρεῖ, μίαν μὲν ὑπόστασιν λέγων, φύσεις δὲ δύο· καὶ διακεκριμένως συνάπτει, δύο μὲν φύσεις λέγων, ὑπόστασιν δὲ μίαν.

1 Sophr. in act. XI sex Syn — 2 Dam. l. IV, c. IX.— 3 Naz. or. XXXVII.

dicere, hoc est, ut loquuntur, τῇ ἐπινοίᾳ vel θεωρίᾳ.

Insignis hac de re locus est in epistola secunda *ad Successum* : in quo hæreticos redarguens, qui naturas duas subsistentes ingerebant, ait « illos ignorare, quæcumque non sola consideratione dividi amant, ea prorsus in diversitatem, qua seorsim omnino, et privatim constituuntur, a se mutuo discedere [a]. » Proinde divinitas, et humanitas Christi, ne separatim subsistant, sola contemplatione animi, non reipsa dirimuntur. Declarat hoc exemplo animæ rationalis et corporis. « Etenim duas in homine naturas intelligimus ; unam quidem animæ, alteram vero corporis ; sed cum solis cogitationibus diviserimus, et subtilibus contemplationibus, sive mentis imaginationibus, differentiam illarum conceperimus, neque seorsim naturas ipsas ponimus : neque sectione ulla vim in eas quamdam trajicimus : sed esse unius proprias intelligimus : adeo ut duæ illæ non amplius sint duæ ; sed ex duabus unum efficiatur animal [b]. »

XV. Observabis hoc in loco Cyrillum solo eo distinctionis genere, quod *rationis* in scholis dicitur, tam naturas duas in Christo, quam in homine corpus animamque separare : quia etsi reipsa differant, non tamen separatæ, seorsimque positæ cohærent : sed secum invicem conjunctæ unum aliquid efficiunt ; imo unum sunt *compositum*, vel *suppositum*, Cum autem distinctio illa, quæ sola ratione constat, nihil in re ipsa ponat, nec mutationem ullam afferat : « Consideratio enim, ut ait Theodorus Abucara, non prohibet exstantiam [c]: » sed idem, ut erat, subjectum, eodemque modo se habens nihilominus maneat : eo fit, ut cum humanam et divinam in Christo naturam ; vel in homine corpus animamque, ratione ac cogitatione dividendo secernimus, hoc est alteram ab altera disjunctam intelligentiæ nostræ subjicimus, nulla propterea divisio redundet in res ipsas, et composita ; verum sola θεωρίᾳ et *consideratione* separentur. Hinc Cyrillus adversarios suos in illa *ad Successum* epistola reprehendit, quod naturas duas ὑφεστώσας, id est *subsistentes* constituant, ut supra memini [1]. » Itaque « contentiose ait illos ubique niti, ut duas subsistentes naturas adstruant [d]. » ὑφεστώσας dixit naturas, hoc est reipsa, et non fictione sola, vel cogitatione cohærentes : quæ est τοῦ ὑφεστάναι, et τῆς ὑποστάσεως notio, ut alibi dixi. Ejusmodi autem, hoc est duo reipsa sunt, quæ revera a se invicem disjuncta consistunt : non ut ea, quæ sola dirimit, separatque mentis fictio, vel cogitatio. Hoc Cyrillus voluit, cum ex nostra contemplatione, et imaginatione, quæ conjuncta distrahit, et in unum redacta dissociat, nullam in res ipsas immitti trajicique vim ait, ac sectionem, quæ illas vere divisas efficiat.

XVI. Sic in epistola *ad Valerianum* Cyrillus idem « mente considerationeque discrimen animæ, atque corporis in homine constare dicit : cum ipsa conjunctio, et concursio, quæ indivisa est, unnm animal efficiat hominem [e]. » Differentiam ecce animæ corporisque sola cogitatione definit, quod mirum videatur. Sed sic quomodo diximus, accipiendum est, ut licet insit in rebus ipsis differentia, non tamen ea quæ differunt, revera dividantur, sed unum sint : quemadmodum declarat in epistola *ad Acacium* [2], ubi Orientales ab illata ipsis calumnia purgat ; et in confutatione Theodoreti ad anathematismum tertium [3].

Hunc imitata synodus quinta canone septimo, naturas duas ita dici, ac numerari permittit, ut sola consideratione differentia illarum intelligatur. cujus verba sequenti capite reddemus, cum de numero agemus naturarum.

Agatho quoque Romanus pontifex in epistola *ad Constantinopolitanos Imperatores*, quæ

a Cyr. *ad Succ.* Ἀλλ' ἠγνόησαν ὅτι ὅσα μὴ κατὰ μόνην τὴν θεωρίαν διαιρεῖσθαι φιλεῖ, ταῦτα πάντως καὶ εἰς ἑτερότητα τὴν ἀνὰ μέρος ὁλοτρόπως, καὶ ἰδικῶς ἀποφοιτήσειν ἂν ἀλλήλων.

b Ibid. Δύο μὲν γὰρ ἐπ' αὐτοῦ νοοῦμεν τὰς φύσεις· μίαν μὲν τῆς ψυχῆς, ἑτέραν δὲ, τοῦ σώματος· ἀλλ' ἐν ψιλαῖς διελόντες ἐννοίαις, καὶ ὡς ἐν ἰσχναῖς θεωρίαις, ἤτοι νοῦ φαντασίαις, τὴν διαφορὰν δεξάμενοι, οὐκ ἀνὰ μέρος τίθεμεν τὰς φύσεις· οὔτε μὴν διαμπὰξ διὰ τῆς τομῆς ἐφίεμεν τὴν δύναμιν αὐταῖς, ἀλλ' ἑνὸς εἶναι νοοῦμεν. ὥστε τὰς δύο μηκέτι μὲν εἶναι δύο, δι' ἀμφοῖν δὲ τὸ ἓν ἀποτελεῖσθαι ζῶον.

c Theodor. Abuc. op. xxviii. Καὶ γὰρ ἡ θεωρία οὐκ ἔστι κωλυτικὴ τῆς ὑπάρξεως.

d Cyr. ep. ii *ad Succ.* Φιλονεικοῦσι πανταχοῦ δύο φύσεις ὑφεστώσας ἀποφαίνειν.

e Cyr. Καὶ νῷ μὲν καὶ θεωρίᾳ τὸ διάφορον τῶν ὠνομασμένων οὐκ ἀσυμφανές. ἡ δέ γε σύνοδος, ἤτοι συνδρομὴ τὸ ἀδιάτμητον ἔχουσα ἓν ἀποτελεῖ ζῶον τὸν ἄνθρωπον.

1 Parag. 10.— 2 Ib — 3 Cyr. t. IV.

est in actis synodi sextæ : « Sola, inquit, intelligentia quæ sunt unita secernentes [a]. » Maxentius item in libello *contra Acephalos* [1], « Duas, inquit, nobiscum in Christo profiteantur esse naturas, qui eas non rebus ipsis dividimus, sed cogitatione tantum discernimus, et probamus. » Et in dialogo secundo. « Non ideo rebus easdem naturas, inquit, dividimus, quas sola tantum cognitione discernimus. »

Cogitationes Sed ante hos omnes modum illum distinctionis, qui est κατ' ἐπίνοιαν affirmarunt Basilius, in quarto *contra Eunomium* [2], et Gregorius Nazianzenus : quorum prior ab Euthymio citatur in *Panopliæ* parte prima, titulo undecimo. « In his autem omnibus, inquit, non duos dicimus, Deum seorsim, et hominem seorsim. Nam unus erat ; sed cogitatione sola uniuscujusque naturam intelligentes ; non enim Petrus duos intellexit, cum diceret [3]: *Christo igitur passo pro nobis carne* [b]. » Gregorius vero in septima citatus synodo [4], et ab Eulogio apud Photium [5], in oratione XXXVI. « Quando, inquit, naturæ consideratione dirimuntur, una etiam dividuntur nomina. Apostolum audi : *Deus Domini nostri Jesus Christi, Pater gloriæ* [6]. Vides quemadmodum Christi quidem Deus, gloriæ autem Pater dicatur. Quamvis enim ambo sint unum, non tamen natura, sed copulatione [c]. »

Secundum cogitationem. De distinctione κατ' ἐπίνοιαν, qua naturas in Christo veteres secernunt, vide omnino caput nostrum decimum libri primi *de Deo*, ubi fuse istud explanavimus. Hanc expressit Tullius in *Tusculana* quarta. « Hæc quæ dico, inquit, cogitatione quidem inter se differunt, re vero copulata sunt.

CAPUT IV.

De numero naturarum ; an de iis usurpari possit. 2. *Negarunt Eutychiani : ac quidam etiam Catholici.* 4. *Saltem exprimendum voce negarunt, sed animo retinendum.* 5. *Quibus occasionem dederunt Patrum quorumdam sententiæ.* 7. *Verum numerari debere naturas ostenditur.* 8. *Futilis opinio quorumdam, non naturas ipsas, sed earum qualitates sub numerum cadere.* 9. *Numerari posse naturas easdem ex Trinitatis analogia demonstratur ;* 10. *et quidem sine periculo divisionis.* 15. *Dissolvuntur ea, quæ initio capitis contra Numeri usum proposita fuerant.*

I. Potest hæc otiosa, peneque ridenda prima specie videri quæstio, utrum numerabiles sint in Christo naturæ duæ. Sed ea tam accurate, tantaque contentione, præsertim a Græcis est disputata Patribus, ut eam prætereire merito religioni duxerim. Nam hæretici Monophysitæ, ut mos est talium damnatos Ecclesiastico judicio semel errores suos occultis instaurare ac fovere artibus, si hoc palam aperteque non licet : illam sibi latebram unius affirmandæ naturæ quæsierunt, ut propter individuam earum copulationem, arctissimumque nexum numero subjiciendas, et quasi partiendas easdem non esse dicerent. Atque huic opinioni nonnulli etiam assensi sunt Catholici ; quidam vero, ut in superiore, dictis, ac sententiis suis ansam illi præbuerunt. Quæ res non indigna visa est, quam huic capiti mandaremus. Ac præ omnibus quidem diligens in ea tractanda, disceptandaque controversia fuit Maximus martyr, subtilis et multum adversus Monotheletas, eorumque parentes Monophysitas exercitatus theologus. Cujus de hoc agumento tractatus aliquot legimus : e quibus nonnulla decerpsit *Numerabiles esse naturas in Christo negarunt Eutychiani.*

a In VI syn. Μόνῃ νοήσει τὰ ἡνωμένα διακρίνοντες.

b Basil. citat. ab Euth. Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις οὐ δύο λέγομεν, θεὸν ἰδίᾳ, καὶ ἄνθρωπον ἰδίᾳ. εἷς γὰρ ἦν, ἀλλὰ κατ' ἐπίνοιαν τὴν ἑκάστου φύσιν λογιζόμενοι. οὐδὲ γὰρ ὁ Πέτρος δύο ἐνόησεν, εἰπών. Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ.

c Naz. orat. XXXVI. Ἡνίκα φύσεις διΐστανται ταῖς ἐπινοίαις, συνδιαιρεῖται καὶ τὰ ὀνόματα. Παύλου λέγοντος ἄκουσον· ἵνα ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης· Χριστοῦ μὲν θεὸς, τῆς δὲ δόξης πατήρ. εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφότερον ἓν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ συνόδῳ.

1 Tom. IV *Bibl.* 461.— 2 Basil. IV *cont. Eun.*— 3 I *Pet.* IV.— 4 Act. VI.— 5 Cod. 230.— 6 *Eph.* I, 17.

Euthymius in *Panoplia* sua, titulo XV partis secundæ, sed integra opuscula nobiscum communicavit R. P. Jacobus Sirmondus, Quo uno saltem nomine gratior erudito lectori debet opera nostra videri, si quæ nondum huc usque Græce legere potuit, eorum paratam hic, et explicatam copiam habeat.

II. Ut ab eorum sententiis incipiam, qui Eutychianam impietatem aperte sunt professi, consequens errori fuit illorum, ut cum duas inesse Christo naturas negarent, numerum ab ipsis funditus abjudicarent. Est enim binarius utique numerus; nec absque numero duæ possunt in Christo naturæ constitui. Itaque Macarius Antiochenus Monothelerarum hæresis propugnator strenuus in sexta Synodo, cum unam Christi ἐνέργειαν profiteretur, « Ego, inquit, numerum non admitto : sed Deivirilem ejus operationem[a]. » Sed non mirum est, sic eos aperte præ se tulisse, qui aliter consentanei sibi esse non poterant.

Operationem.

Illorum oppido singularis stupor fuit, qui cum differre naturas alioqui non dubitarent, et vel bona fide catholici essent, vel tales videri haberique cuperent, numerari tamen naturas in Christo prohibuerunt. Contra quos potius, quam priores manifeste hæreticos disputare Maximum in opusculis arbitror: quemadmodum et Ephræmius Antiochenus, Vigilius, aliique quorum subinde mentionem faciam, perspicue adversus hujusmodi parum prudentes, solideque catholicos invecti sunt: quorum et nos hoc loco potissimum rationes examinabimus.

Necnon aliqui minus cauti Catholici.

Numerum igitur ab duabus Christi naturis ablegandum idcirco catholici isti judicarunt, quod « numerus omnis, ait Maximus, aut dividendi vim habeat, aut divisibilis sit, aut divisionem introducat[b]. » Quod illi veriti, « naturas duas post unitionem salvas esse profiteri nolebant, ne quid sectionis, vel partitionis in Incarnationis mysterium irreperet. »

Quippe numerus omnis unitatibus constat, quæ a se mutuo diversæ, ac divisæ videntur. At divisio, uti capite superiori demonstratum est, segreganda est ab hoc mysterio. Ex quo illi numerandas non esse naturas censuerunt, cum alioqui differentes eas esse faterentur. Maxentius in libello *contra Acephalos :* « Sed duas, inquiunt, ideo non debere dici in Christo post adunationem fatentur esse naturas, quia duo numerus non potest esse indivisus, cum secundum veritatem omnis numerus divisioni subjaceat. »

III. Hanc catholicorum inter se velut civilem dissensionem accurate describit Vigilius in calce libri secundi *contra Eutychem* : « Hæc multi orthodoxorum, inquit, minus attendentes, aut attendere nolentes, vel discernere non valentes, in duas sese partes, non diversitate sententiæ, sed vocis professione diviserunt, ut id, quod eodem modo pronuntiare formidant, inutili profecto, atque superfluo timore: ut jure illud Propheticum eis possit aptari. *Illic trepidaverunt ubi non erat timor*[1]. Nam plerique Orthodoxorum sensum utrarumque naturarum cum catholice exponant, catholice retineant, ideo tamen duas nolunt dicere naturas, ne secundum Nestorium duas putentur fateri personas, a confessione utriusque naturæ, non corde, sed voce tantummodo recedentes. Quodam enim circuitu expositionis utuntur, ut duas se credere ostendant, sed duas nudo sermone non pronuntiant. Nam cum credant, atque fateantur, non hominem, sed Verbum descendisse de cœlo, eumdemque sic in Virginis utero incarnatum, id est sic carnem assumpsisse, ut non mutaretur in carnem; sic Verbum hominem factum, ut Deus verus maneret ; sic nostram assumpsisse naturam, ut non mutaret, nec abjiceret et suam: sic Deum hominem, et hominem Deum factum, ut non fuerit tamen utrumque consumptum, quis non videat, hoc sensu duas aperte adstrui, atque demonstrari naturas? Quod ergo vera fidei expositione colligitur, atque animi sententia retinetur, cur superfluo timore vocis professione tacetur? » Ac subinde: « Qui enim nolunt duas ore fateri naturas, quas fidei expressione defendunt, Eutychianistæ reputantur, cum non sint. Item qui duas unius Christi naturas publice profitentur, Nestoriani putantur esse, cum non sint: et videas nos luctuosis quibusdam, et omni lamenta-

a Act. II, syn. VI. Ἐγὼ ἀριθμὸν οὐ λέγω, ἀλλὰ θεανδρικὴν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν.

b MAXIM. Εἰ δέ τινες τοῦ ἀληθοῦς τὸ δόξαν προτιμῶντες φασὶ τὸν ἀριθμὸν διαιρετικὸν εἶναι, ἢ διαιρετὸν, ἢ διαιρέσεως εἰσαγωγικὸν, καὶ διὰ τοῦτο τὸν οὐκ ὄντα φοβούμενοι φόβον δύο φύσεις ἐπὶ κυρίου τὰς συμπλακείσας σώζεσθαι λέγειν παραιτοῦνται μετὰ τὴν ἕνωσιν, etc.

1 *Ps.* XIII, 10.

tione dignis insultationibus hæreticorum nomine se invicem accusare. Tu, inquit, Eutychianus es; et tu Nestorianus es, » etc.

IV. Ephræmius Antiochenus apud Photium[1], nonnullos alioquin orthodoxos refert eodem modo putasse, numerum naturarum voce neutiquam exprimendum, sed in animo retinendum; eo quod Cyrillus in epistola secunda *ad Successum* dixerit, « nos duas in Christo naturas *intelligere*[a]; » non autem *dicere.*

Eulogius Alexandrinus apud eumdem Photium de Eutychianis agens, quosdam ex iis narrat, etsi naturas duas consequentiæ necessitate cogantur agnoscere, non eas tamen voce ipsa profiteri velle: quod jam supra memoravi[2]. « Quippe vox, duarum, inquiebant, separatim, ac per se privatim ea quæ inter se differunt constituit[b]. « Non aliter Severus, columen Eutychianæ sectæ, apud eumdem Photium, ex Ephræmio, dicebat, « animo quidem ac cogitatione capere oportere speciei, ac naturæ diversitatem eorum, quæ in unitatem inexplicabilem coierunt; sed nequaquam pronuntiari voce debere[c]. » Verum perditos, et amentes istos adeo insanisse pro cætera horum importunitate, nihil mirum est. Illud catholicorum quorumdam singulare commentum, ac peræque ridiculum est, quod refert Gelasius papa in libro *de duabus naturis*[3]; « contra Eutychianos, qui unam prædicant in nostro Redemptore naturam, duas a nobis merito proferendas: contra autem Nestorianos, qui dividunt naturas in eodem Domini Sacramento, unam nostra confessione promendam. »

Iis ansam præbuit Cyrillus atque nonnulli veteres.

V. Huic qualicumque tandem opinioni, quæ salva naturarum differentia, numerari tamen eas prohibet, nec binarium exprimi patitur, auctoritatem sumpserunt illius patroni quorumdam ex Patrum sententiis, maxime vero Cyrilli. Hic enim in epistola secunda *ad Successum*, naturarum in Christo duarum conjunctionem explicans, similitudine illius, quæ in compositione hominis ex corpore, animaque cernitur, ait « duo hic, non amplius esse duo; sed unum ex iis animal effici[d]: » cujus verba superiori capite reddidimus. Quod si duæ naturæ non sunt, sequitur includi eas in numerum minime oportere.

Idem porro Cyrillus *in Commonitorio ad Eulogium*, scribit se in invidiam vocatum esse apud quosdam catholicarum partium, quod assensus esset *Expositioni fidei* ab Orientalibus editæ, in qua naturas duas confitebantur. Id enim Nestorio favere, neque hunc aliter sentire. Quorum calumniis occurrens Cyrillus, rem ita componit, ut duas quidem in Christi compositionem naturas conferamus: cæterum postquam eas copulavimus, unam constituamus tantummodo naturam incarnatam: quod jam superius attigimus. Vacat ergo naturarum numerus, qui in unitate retineri non potest.

Proclus item in epistola *ad Armenos*, cum dixisset, in illis Joannis verbis, *Et Verbum caro factum est*: vocabulum « *factum est*, individuam vim unitionis summæ significare;» sic illud deinceps explicat: « Ut enim unitas in duas unitates secari non potest (nam quæ in hæc dividitur, unitas non est, sed binarius) sic quod unum est summa unitate, in duo dividi nequit[e]. » Ex quibus sequi videtur, unitione naturarum duarum sublatum esse binarii numerum, et in exquisitam monadem esse conversum.

Per partes concepta.

VI. Eodem pertinet, quod in *Expositione fidei*, quæ κατὰ μέρος dicitur, falso Gregorio Thaumaturgo tributæ scriptum est, « Non duæ personæ, neque duæ naturæ; » tanquam numeri pœniteat. Sic apud Euthymium *in Excerpto de Incarnatione* ex antiquis Patribus, a quodam ita scriptum perhibetur. « Quemadmodum unum ex eorum genere est, quæ multipliciter dicuntur: Siquidem et numero unum dicitur, ut, exempli causa, Petrus; et unum specie, ut homo; et genere, ut animal; Ita etiam duo. Nam dicimus numero duo: ut sunt Petrus et Paulus: et duo specie, ut homo

a Cyr. II *ad Suc.* Δύο μὲν γὰρ καὶ ἐπ' αὐτοῦ νοοῦμεν τὰς φύσεις.

b Eulog. apud Phot. cod. ccxxx. Ἡ γὰρ, δύο, φωνὴ, φασὶν, ἀνὰ μέρος, καὶ καθ' ἑαυτὰ τὰ διαφέροντα τίθησι.

c Ephræm. apud Phot. cod. ccxxix. Ὅτι τῶν ἀπὸ Σευήρου ληρούντων, ὡς ἐννοεῖν μὲν χρὴ τὸ ἑτεροειδὲς, καὶ ἑτεροφυὲς τῶν εἰς ἑτερότητα ἄφραστον συνεληλυθότων· μὴ χρῆναι δὲ λέγειν ταῦτα.

d Cyr. ep. II *ad Suc.* Ὥστε τὰ δύο, μηκέτι μὲν εἶναι δύο, δι' ἀμφοῖν δὲ ἀποτελεῖσθαι ἓν ζῶον.

e Procl. ep. II. Ὥσπερ γὰρ ἡ μονὰς οὐκ ἂν τμηθείη εἰς μονάδας δύο· ἡ γὰρ εἰς ταῦτα διαιρουμένη οὐκ ἂν εἴη μονὰς, ἀλλὰ δυάς· οὕτως τὸ ἓν κατὰ τὴν ἄκραν ἕνωσιν, οὐκ ἂν διαιρεθείη εἰς δύο.

1 Cod. 229.— 2 Cap. III, parag. 2.—3 Init. lib. t. IV *Aibl.* 415.

et equus: et genere, ut substantia et color. Cum igitur duo in Christo dicimus, non eum asserimus esse numero duo: sed unum quidem numero, propter unitatem hypostasis, duo vero specie, hoc est natura[a]. » Atqui Christus natura duplex est, habetque naturas numero duas. Quid igitur prohibet illum eatenus duo dici numero, si naturas intelligamus? An non favere hæc Euthymii sententia videtur illorum opinioni, qui, ut superius ostendimus, naturarum differentiam agnoscentes, iis tamen numerandis abstinendum putabant? Nam et duo specie, hoc est natura, esse fatebantur: et numerari naturas vetantes, duo negabant esse numero.

Demonstratur naturas in Christo numerari duas.

VII. Verum nihil certius, ac manifestius est, quam naturas, ex quibus constat Christus, ut sunt revera, sic recte, et catholice numerari duas; neque sani, aut solidi quidquam subesse sophisticis illis calumniis, quas de numero commenti sunt tam hæretici Monophysitæ, quam qui horum inepte fautores exstitere catholici. Quod paucis ita demonstrant qui adversus utrosque de hoc argumento disputant veteres theologi. Etenim quod salva Christianæ fidei integritate nemo inficiari possit, sic ambas inter se connexas, et colligatas constat esse naturas, ut earum differentia maneat: quod proxime antecedenti præsertim capite docuimus. At ubicumque differentia est, ibidem et esse oportet ea quæ differunt, et numero aliquo contineri, ac vel duo esse, vel tria, vel quatuor. « Omnis numerus (ait Sophronius Hierosolymitanus patriarcha) differentiam habet adjunctam: et omnis differentia, ac distinctio numerum inducit sibi annexum, et insitum[b]. » Maximus item martyr in opusculo jam antea laudato, « Quemadmodum, ait, differentia omnis quantum aliquod significat, quod numerum recipit, et quodammodo se habentem rationem introducit. Quod enim quantitatis est expers, omnino differentia caret, cum substantia, et qualitate sit simplex: ita numerus omnis, cum differentium quantitatum secundum existendi quodammodo, vel quodammodo subsistendi rationem indicet; eorum, quæ subjecta sunt, differentiam, non habitudinem inducit[c]. » Pergit deinde Maximus: « Igitur, inquit, si et unitio stat semper, et quæ unita sunt, inconfusa perpetuo manent, et unitorum salva semper est differentia, cujus gratia numerus assumitur, ut docent Patres, nonne id necesse est, si quidem semper est unitio, et unita, unitorumque differentia stant, manent, et integra servantur, etiam naturas duas pie usurpari posse, ad eorum, quæ in unam copulata sunt, exprimendam differentiam[d]? » Quæ Maximi Verba ab Euthymio *in Panopliam* translata sunt[1]: ut et sequentia, in quibus stolidos illos differentiam naturarum profitentes, sed numerum respuentes, et duas dicere cunctantes vehementius castigat.

VIII. Quippe illos, ait, si naturarum discrimen bona fide constituerent; ac non voce tenus, nec ulla re subjecta inanem illam, minimeque consistentem differentiam adstruerent, velut per jocum ac ludibrium; audacter pronuntiare debere, quænam et quot ea sint, quibus differentiam illam accommodari putant. « Nam si post unitionem, ait, ea, ex quibus unitio fit, manere credunt, duo prorsus manentia confiteri deberent. Tot enim sunt, quæ in individuam unitionem convenerunt, quæque nullam omnino conversionem, aut confusionem, aut diminutionem, aut contractionem, aut mutuam in sese transmu-

a Euth. *Pan.* tit. VII. Ὥσπερ τὸ ἓν τῶν πολλαχῶς λεγομένων ἐστί. λέγεται γὰρ ἓν τῷ ἀριθμῷ, ὡς ὁ Πέτρος τυχόν, καὶ ἓν τῷ εἴδει, ὡς ὁ ἄνθρωπος. καὶ ἓν τῷ γένει, ὡς τὸ ζῶον. οὕτως καὶ τὰ δύο. λέγεται γὰρ δύο τῷ ἀριθμῷ, ὡς Πέτρος, καὶ Παῦλος. καὶ δύο τῷ εἴδει, ὡς ἄνθρωπος καὶ ἵππος, καὶ δύο τῷ γένει, ὡς οὐσία, καὶ χρῶμα. ὅταν οὖν λέγωμεν τὰ δύο ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, οὐ δύο τῷ ἀριθμῷ τοῦτον λέγομεν, ἀλλ' ἕνα μὲν τῷ ἀριθμῷ, διὰ τὴν μονάδα τῆς ὑποστάσεως, δύο δὲ τῷ εἴδει, τουτέστι τῇ φύσει.

b Sophr. in epist. synod. *ad Serg.* in act. II, syn. VI. Πᾶς γὰρ ἀριθμὸς τὴν διαφορὰν κέκτηται σύνοικον· καὶ πᾶσα διαφορὰ, καὶ διάκρισις τὸν ἀριθμὸν συνεπάγεται σύμφυτον.

c Maxim. Ὥσπερ γὰρ πᾶσα διαφορὰ ποσοῦ τινος ἀριθμὸν ἐπιδεχομένου ἐστὶ δηλωτικὴ, τὸ τοῦ πῶς εἶναι λόγον εἰσάγουσα. τὸ γὰρ ἄποσον καὶ ἀδιάφορον πάντως, ὡς ἁπλοῦν τῇ οὐσίᾳ, καὶ τῇ ποιότητι· οὕτω καὶ πᾶς ἀριθμὸς ποσοῦ τινῶν διαφερόντων κατὰ τὸν τοῦ πῶς εἶναι, ἢ τοῦ πῶς ὑφεστάναι λόγον ὑπάρχων δηλωτικὸς, τῆς διαφορᾶς τῶν ὑποκειμένων, καὶ οὐ τῆς σχέσεώς ἐστιν εἰσαγωγικός.

d Ibid. Εἰ τοίνυν ἀεὶ μὲν ἡ ἕνωσις ἕστηκεν, ἀεὶ δὲ, καὶ τὰ ἑνωθέντα μένει ἀσύγχυτα, ἀεὶ δὲ καὶ τῶν ἑνωθέντων σώζεται διαφορὰ, δι' ἣν ὁ ἀριθμὸς παρελήφθη, κατὰ τοὺς πατέρας, πῶς οὐχ ἀνάγκη, εἴπερ ἄρα ἀεὶ ἡ ἕνωσις, καὶ τὰ ἑνωθέντα, καὶ ἡ τούτων διαφορὰ ἕστηκεν, καὶ μένει, καὶ σώζεται, καὶ δύο φύσεις εὐσεβῶς λέγειν ἐπὶ δηλώσει τῆς τῶν συνελθόντων διαφορᾶς;

1 Euth. par. II, tit. XV.

tationem admiserunt. Nunc autem aliter sentientes, naturas post unitionem negare salvas esse convincuntur argumentis certissimis; etsi id minime velint[a]. »

Quin eorumdem futilem opinionem subjicit, differentiam illam non rerum esse, id est naturarum unitione junctarum, sed qualitatum: tanquam sine subjecti substantiis qualitates manere queant. Atqui neque qualitates absque substantiis; neque differentiæ extra quantitatem possunt consistere. « Nam differentia omnis cum aliorum ab aliis dissimilitudinem ac diversitatem secundum existendi quodammodo rationem significet, eorum, quæ differunt, quantitatem secum naturaliter inducit, sive substantiarum, sive qualitatum, sive proprietatum[b]. »

Mihi vero qui hoc postremum opinati sunt, naturarum inter se confusionem induxisse videntur, qualis in corporibus mistis cernitur : in quibus elementa non substantia, sed qualitate manent : ut quidem communior habet sententia: sed hæc ipsa nescio majori impietate, an stultitia ad hoc assumptæ carnis mysterium transferatur : a nobis quidem superiore in libro explosa est, ac damnata.

IX. Nihil itaque prohibet, naturas in Christo numerari duas : ut « quod recte intelligentia concipitur, recte etiam dicatur. Quod enim perperam intelligitur, id non juste dicitur[c], » ait Ephræmius, illos arguens, qui cogitatione sola differentiam capi, voce autem non exprimi jubebant.

Idque ex Trinitatis analogia perspicuum fit.

Atque hoc ex Sacrosanctæ Trinitatis mysterio, quam sit consentaneum cognoscitur. Nam et similis de illa quondam orta controversia est; cum quidem nonnulli numerum excludendum censerent, vel ab ipsis personis. De qua quæstione disserit Basilius in oratione *contra Sabellianos*, ac numerari personas asserit : ut nos fusius explicavimus in quarto *de Trinitate*[1]. Quibus nunc Sophronii insignem adjungemus locum, quod is similitudine quadam lucem ei, in qua modo versatur, afferre disputationi poterit. Ergo illud in sanctæ Trinitatis mysterio « singulare ac stupendum esse Sophronius observat, ut res eadem et numerabilis sit, et numerum effugiat. Etenim numerabilis est tribus suis hypostasibus : numerum autem effugit, singularitate deitatis. Quippe singularitas ipsius substantiæ, ac naturæ, nullo modo numerari patitur : ne differentiam deitatis inducat, etc. Verum hypostasibus, et proprietatibus intelligentia præditis, ac perfectis, per seque subsistentibus numerantur, quæ numero sunt divisibiles, non divinitate. Siquidem sanctissima Trinitas indivise dividitur, et rursus divise copulatur[d]. »

Quocirca ut in Trinitate numerus locum habet, si personæ spectentur : quoniam penes eas differentia est; in essentiam vero nullus convenit; quia nulla ibi differentia cernitur : sic in Incarnatione Christi Domini, naturis ipsis jure numerus propter earum differentiam attribuitur : idem a persona, quæ est unica, removetur.

X. Nam quod de divisione supra capite antecedente, ex Cyrilli mente dictum est, ne naturis quidem quamlibet differentibus, eam competere, quatenus dividi idem est ac separatim, et extra se mutuo res aliquas cohærere, ac consistere : id ipsum in Trinitatis personis usurpare licet : quæ quamvis reipsa differant, non sunt tamen divisæ, nec separatæ ; sed in se invicem existunt, et individuo, arctissimoque nexu, ac vinculo communis essentiæ copulantur. Quæ res inanem, et ineptam illorum fuisse rationem admonet, quos supra numerum rejecisse diximus ab naturis in

a Max. ibid. apud Euth. Εἰ γὰρ σώζεσθαι μετὰ τὴν ἕνωσιν τὰ ἐξ ὧν ἡ ἕνωσις πιστεύουσι, δύο πάντως τὰ σωζόμενα ὁμολογήσαιεν ἄν. τοσαῦτα γὰρ συνελθόντα πρὸς ἕνωσιν τὴν ἀδιάσπαστον, τὴν οἱανοῦν τροπὴν, ἢ σύγχυσιν, ἢ συναίρεσιν, ἢ μεταβολὴν τὴν εἰς ἄλληλα ἐκ τῆς ἑνώσεως οὐ δεξάμενα. νυνὶ δὲ τοῦτο μὴ δοξάζοντες, ὡς ἠρνημένοι τὰς φύσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν σώζεσθαι, ὑπευθύνους ἑαυτοὺς ἐλέγχοις πεποίηνται, κἂν μὴ βούλωνται.

b Maxim. ibid. Καὶ πᾶσα διαφορὰ τῆς ἄλλων πρὸς ἄλλα κατὰ τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον ἀνομοιότητος, καὶ ἑτερότητος οὖσα δηλωτικὴ, τὸ ποσὸν τῶν διαφερόντων πραγμάτων συνεισάγειν ἑαυτῇ πέφυκεν, εἴτε οὐσιῶν, εἴτε ποιοτήτων, εἴτε ἰδιοτήτων.

1 Cap. xv, parag. 13 et seq.

c Ephræm. apud Phot. cod. ccxxix. Καί τοιγε τίς οὐκ οἶδεν ὡς τὸ καλῶς νοούμενον καὶ καλῶς λέγεται. τὸ δὲ κακῶς νοούμενον οὐδὲ λέγεσθαι δίκαιον;

d Sophron. in act. ii, syn. vi. Ὃ γὰρ καὶ παράδοξον, καὶ πάσης γέμον ὄντως ἐκπλήξεως· τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ ἀριθμητόν ἐστι, καὶ διαφεύγει τὴν ἐξαρίθμησιν. ἀριθμητὸν μὲν ταῖς ἑαυτοῦ τρισσαῖς ὑποστάσεσι, διαφεῦγον δὲ τῷ ἑνικῷ τῆς θεότητος τὴν ἀρίθμησιν. τὸ γὰρ ἑνικὸν αὐτοῦ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως ἀριθμεῖσθαι παντελῶς οὐκ ἀνέχεται, ἵνα μὴ καὶ διαφορὰν εἰσοίσῃ θεότητος, etc. Ἀλλ' ὑποστάσεσι, καὶ ἰδιότησι νοεραῖς καὶ τελείαις καθ' ἑαυτὰς ὑφεστώσαις ἀριθμῷ διαιρεταῖς, καὶ οὐ διαιρεταῖς τῇ θεότητι. διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως ἡ παναγία τριὰς, καὶ διῃρημένως πάλιν συνάπτεται.

Christo sociatis, ob id ipsum, ne eædem divisæ a se mutuo ac separatæ esse viderentur. Quos quidem Trinitatis illa, quam attigi, similitudo refellit: ex qua verissimum hoc esse constat, quod in Verbi Incarnatione Maximus, aliique Patres asserunt contra Eutychianorum tergiversationem istam. Negant enim numerum necessario, atque ex sese conjunctam habere sectionem, ac separationem rerum earum, ad quas adhærescit.

Numerus ex se conjunctam non habet separationem.

Eximius est ad hanc sententiam Gregorii Nazianzeni locus, quem Maximus laudat in opusculo quodam, quod in *Schedis* Patris Sirmondi sic inscribitur: *Ejusdem Maximi ad Joannem Cubicularium de rectis Ecclesiæ dogmatibus*, *et contra Severum*[a]. Hujus porro varia sunt capita, quorum quintum titulum hunc habet; *Numerum neque dividere*, *neque dividi*, *neque divisionem omnino in ea*, *de quibus dicitur*, *invehere*[b]. Ibi primum Gregorii, uti dixi, Nazianzeni sententiam, velut fundamenti loco statuit, ex oratione XXXVI. « An ignoras, inquit, numerum quantitatis rerum subjectarum significandæ vim habere, non autem rerum ipsarum naturæ ? » Hactenus apud Maximum; reliqua Gregorii de Trinitate verba, propter analogiam, quam ad Incarnationem habent, adjungenda sunt. « Ego vero, inquit, adeo sum simplex, vel potius imperitus, ut tria quidem nominem quæ numero totidem sunt, etsi natura differant: unum autem, et unum, et unum totidem unitates, tametsi conjungantur, essentia: non magis videlicet res ipsas intuens, quam rerum quantitatem, secundum quam enumeratio fit[c]. » Vides ut in Trinitate sacrosancta numerum adhibet Gregorius ad personas duntaxat, licet natura sint unum, perinde ac de iis dicitur, quæ natura discrepant: ut appareat, nihil in res ipsas redundare ex accommodatione numeri.

Nam cum decem homines exempli gratia numero, non ex eo ipso, quod numero differunt, consequens est illos hypostasi distare, atque a se mutuo esse divulsos, ac separatos: nec ullam hujusmodi distinctionem per sese, proprieque numerus exprimit: sed quantitatem duntaxat illorum, quam *discretam* vocant. Ita cum lapidem quempiam duplici, vel triplici colore affectum esse dicimus, totidemque colores enumeramus, non propterea lapidem istum in duos vel tres secamus lapides; neque colores ipsos a se invicem separamus. Hæc Maximus.

Numerari possunt naturæ absque periculo divisionis.

XI. Quæ accuratius exponens Justinianus imperator, ita de numero disputat. « Hunc, ait, quando de diversis personis, aut hypostasibus dicitur, rerum ipsarum ejusmodi habere divisionem, quæ seorsim res constituit, ut in duobus, vel pluribus hominibus usuvenit. Cum autem in res unitas cadit, tunc sola ratione, et consideratione, non tamen ipsarum rerum divisionem habet: quemadmodum in una hypostasi hominis accidit, quæ ex anima, et corpore coalescit. Duæ quippe naturæ ibi considerantur, altera animæ, corporis altera: neque tamen propterea in duos homines dividitur: sed unum scimus esse hominem, et unam ipsius hypostasim[d]. » Plura de hac eadem re, deque numeri proprietate ibidem Justinianus disserit.

Maxentii in libello *contra Acephalos* non absimilis est ratio [1]: cujus hic verba describam. « Sed duas, inquiunt, ideo non debere dici in Christo post adunationem fatemur esse naturas, quia duo numerus esse non potest indivisus, cum secundum veritatem omnis numerus divisioni subjaceat. Hæc et hujusmodi solet eorum impudentissima (contra) catholicam veritatem argumentari veritas. Et primum quidem non per seipsum, sed in rerum naturis omnem subsistere numerum,

a MAXIM. Τοῦ αὐτοῦ, πρὸς Ἰωάννην Κουβικουλάριον, περὶ τῶν ὀρθῶν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ δογμάτων, καὶ κατὰ Σεβήρου·

b Id. Ὅτι ἀριθμὸς οὔτε διαιρεῖ, οὔτε διαιρεῖται, οὔτε διαίρεσιν εἰσάγει κατὰ τὸν ἴδιον λόγον τὸ σύνολον, οἷς ἐπιλέγεται.

c NAZIANZ. orat. XXXVI. Ἢ ἀγνοεῖς, ὅτι πᾶς ἀριθμὸς τῆς ποσότητος τῶν πραγμάτων τῶν ὑποκειμένων ἐστὶ δηλωτικὸς, οὐ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων; Ἐγὼ δὲ οὕτως ἀρχαίως ἔχω, μᾶλλον δὲ ἀμαθῶς, ὥστε τρία μὲν ὀνομάζω τὰ τοσαῦτα τῷ ἀριθμῷ, κἂν διέστηκε τὴν φύσιν· ἓν δὲ, καὶ ἓν, καὶ ἓν ἄλλως τὰς τοσαύτας μονάδας, κἂν τῇ οὐσίᾳ συνάπτωνται, οὐ πρὸς τὰ πράγματα μᾶλλον ἀφορῶν, ἢ τὸ ποσὸν τῶν πραγμάτων καθ' ὃ ἡ ἀρίθμησις.

d JUST. *in Conf. fid. in Append.* V syn. Ἴστωσαν τοίνυν ὅτι ὁ ἀριθμὸς ὅταν μὲν ἐπὶ διαφόρων προσώπων, ἢ ὑποστάσεων λέγεται, τῶν πραγμάτων αὐτῶν τὴν ἀνὰ μέρος ἔχει διαίρεσιν, οἷον ὡς ἐπὶ δύο, ἢ πλειόνων ἀνθρώπων· ὅταν δὲ ἐπὶ ἡνωμένων πραγμάτων, τηνικαῦτα μόνῳ λόγῳ, καὶ θεωρίᾳ, οὐ μὴν αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἔχει τὴν διαίρεσιν, οἷον ἐπὶ μιᾶς ὑποστάσεως ἀνθρώπου ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος συνεστώσης. δύο γὰρ καὶ ἐνταῦθα φύσεις θεωροῦνται, ἑτέρα μὲν τῆς ψυχῆς, καὶ ἑτέρα τοῦ σώματος. καὶ ὅμως οὐ διὰ τοῦτο εἰς δύο ἀνθρώπους διαιρεῖται, ἀλλὰ ἕνα ἴσμεν τὸν ἄνθρωπον, καὶ μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν.

1 Tom. IV *Bibl.* col. 461.

evidentissima ratione docemur. Deinde, si nullatenus ea, quæ secundum aliquid discernuntur, et numerantur, possunt in unitate subsistere, quæro, et Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, qui non reipsa, sed cognitione tantum ab invicem discernuntur, quomodo non in divisione, sed in naturæ unitate subsistant. Quod si hi tres unum sunt, et personarum suarum proprietates integras, et perfectas inconfuse custodiunt, nec in divisione, sed in unitate subsistunt, restat, ut jam non omnia, quæ secundum cognitionem numerantes discernimus, etiam rebus ipsis nefarie dividamus, » etc. ac subinde, « Cedant, inquit, veritati, et duas nobiscum in Christo profiteantur esse naturas, qui eas non rebus ipsis dividimus, sed cogitatione tantum discernimus, et probamus. » Nimirum ita numerantur tam personæ divinæ, quam naturæ Christi duæ, ut non reipsa discernantur, id est dividantur, ac segregentur, separatæque consistant. Vide eumdem in dialogo secundo [1].

XII. Idipsum et Rusticus diaconus in disputatione contra eosdem Acephalos demonstrat ex eo, quod perfecta quælibet substantia suam habet unitatem. Etenim quidquid est, eo ipso quod est, habet ut sit unum. Ergo ubi differentes sunt substantiæ, unitates quoque differunt: adeoque multæ sunt, et numerum efficiunt. « Da tu, inquit ille [2], consequentia perfectæ deitati, humanitatique perfectæ. Da quod est proprium consubstantiali Deo Patri, sapientiæ, et consubstantiali nobis carni animatæ anima rationali. Redde suis rebus proprium numerum. Non auferas quantitatem, si substantiam (*substantiarum*) perfectionem confiteri non simulas. Ubi enim perfectio secundum substantiam, illic et substantiarum quantitas: ubi unitio inconfusa, illic et numerus unitorum. Omnis vero substantia simul accipit et esse, et una esse, et sic una, ut uni collata duas impleat unitio adjecta, non numeris interemptis. »

Et in eodem libro [3]: « Assumpsit igitur, inquit, cum substantia nostræ naturæ perfectæ, etiam quantitatem; pro qua eum unum hominem vocat Apostolus, et hoc sæpe. Hæc igitur perfectæ nostræ naturæ integra unitas integræ divinitatis unitati concurrens, dualitatem naturarum rationabiliter coadimplet. »

XIII. Nondum omnis exhausta copia est eorum, quæ de numero naturarum ex antiquorum theologorum monimentis excerpsimus. Ac primum insignem Leontii eruditissimi scriptoris locum præterire religio est, ex libro *solutionis argumentorum Severi*. In quo inter cætera objicienti hoc Acephalo, numerum binarium, et alium quemlibet, quantitatem, et divisionem habere; ita respondet: « Numerus, inquit [4], ipse per se neque dividit, neque copulat; sed utraque recipit, secundum qualitatem habitudinis. Si enim unitates ipsas consideres, ex quibus constat numerus; in has dividitur; si autem universitatem harum, ex his copulatur. Duo enim, et duo, verbi gratia, componunt numerum quatuor: numerus vero quatuor in duo, et duo dividitur, quare nihil verius, quam naturam numeri nihil habere definitum, neque divisum, nec unitum; sed in complexione rerum, et compositione, hoc consistere. Ineruditum igitur est, statuere, ut naturam numeri necessario sequatur divisio rerum: ac non potius naturæ rerum vel unitarum, vel divisarum numerus imponat signum declarans quantum rerum subjectarum, alia ratione, et non numero eas dividente, et copulante. » Hæc Leontius: cujus cætera non absque fructu legentur.

De hac numeri proprietate, et Monophysitarum calumnia circa ipsum, ac præsertim circa binarium, quo naturæ censentur, exstant luculentæ Græcorum theologorum sententiæ ab Euthymio collectæ *in Panoplia*, præsertim titulo decimo-quinto. Sed inter cætera, miscella quædam est ex diversis Patribus, in qua superioribus ex Leontio depromptis consentanea sunt ista de binario: « Calumniantur, inquit, binarium, tanquam prima sit divisio statim post unitatem occurrens: quanquam conjunctio sit potius duarum unitatum, et comprehendendi vim, quam habet, prima specie commonstret. Etenim non unitatum divisionem, sed e contrario unitatum aggregationem numerum definierunt harum rerum periti. Nam si hoc dixerint, binarii resolutionem in ea, ex quibus compositus est, unitionem dividere, sive cogitatione, sive actu ipso fiat, forsitan haud absurde loquantur. Verum manens in seipso binarius neutiquam est sectio, nec unitatum divisio: quin potius earum unitio est, et conjunctio. Quippe natura numeri per sese nec ad dividendum est comparata, nec ad copulandum; sed utriusque

1 Col. 485 et seq. — 2 Rust. *cont. Aceph.* t. IV *Bibl.* col. col. 808. — 3 Ib. col. 831 et seq. — 4 Leon. t. IV *Bibl.* col. 1045.

capax est pro utentis ratione [a]. » Ita quod lignum aliquod duorum esse cubitorum dicimus, non idcirco divisum est, et continuitatem amittit : neque cum duodecim horas diei numerat Christus[1], eo minus continuatur diei intervallum.

XIV. Quamobrem si in istis, et aliis numeris nulla divisio consequitur; nullam esse rationem asserit, cur hoc in naturarum binario timeatur : præsertim cum ad solam differentiam indicandam sit adhibitus. Nam nihilominus unitæ, et arctissime conjunctæ manent : quemadmodum in Trinitate personæ numerantur, nec tamen a se ipsis mutuo separantur; ut erudite copioseque disputat Basilius epistola XLIII, quæ et Gregorii Nysseni nomine inscripta legitur cum hoc titulo : *De differentia substantiæ, et hypostasis ad Petrum fratrem* [2]. Quippe « nullam in personis sectionem, vel divisionem fieri credimus, ut vel sine Patre Filius intelligatur; vel Spiritus a Filio disjungatur [b]. »

Ex his omnibus certissima ratio conficitur, qua Eutychianorum, et Monophysitarum, cæterorumque numerum ab Incarnationis mysterio removentium argumenta dissolvuntur initio capitis hujus exposita. Si quidem omnia in hoc fere unum recidunt, ut propterea sit excludendus numerus, ne ex eo divisio, ac disjunctio naturarum oriri videatur. At hoc minime verendum esse, satis catholici illi Patres monuerunt, quos hucusque commemoravimus. Vide inter alios Joannem Damascenum in libro *contra Acephalos*.

Dissolvuntur quæ initio capitis contra numeri usum proposita fuerant.

XV. Nam quod ad Cyrillum spectat, qui in epistola secunda *ad Successum* « duo amplius non esse duo » scripsit, hoc illius dictum Maximus martyr in opusculo sæpius jam a nobis citato explicat sic : « nihil eum aliud velle, nisi illa, ex quibus compositio fit, tam in homine nostri simili ex anima et corpore constante, quam in Incarnationis Christi mysterio, quod ex divinitate, et humanitate conficitur, duo quidem esse substantiæ ratione; quandoquidem diversa manent substantia : verum eadem illa in unitate, et unitate per se cohærentia, duo constitui, nullo modo fidei dogma permittere [c]. »

Quod inde apparere dicit, quod Cyrillus ipse passim hoc docet, naturas integras, et proprietatibus suis naturalibus præditas sine ulla confusione permanere. Vide inter alia Cyrilli opera dialogum ejus *de uno Christo*[3].

Ad eumdem sensum exigendæ sunt reliquæ Patrum aliorum sententiæ, qui duas naturas utcumque dici prohibent. Illud vero Cyrilli longe explicatu difficillimum videtur, qui ex duabus naturis unitionem factam esse confitens, post unitionem nonnisi unam ait esse Verbi naturam Incarnatam. Cui exponendo postmodum aliquot capita dicabimus. Nam Gregorii Thaumaturgi nomine inscripta *fidei Expositio*, unde disertissimus contra naturas duas locus opponi solitus, non illius est, sed Apollinaris, ut putat Eulogius Alexandrinus [4], de quo alibi dicetur.

a Apud Euth. *Pan.* tit. XV. Διαβάλλουσι τὴν δυάδα, ὡς πρώτην οὖσαν διαίρεσιν εὐθὺς μετὰ τὴν μονάδα προσαπαντῶσαν. καί τοι συνάφειαν οὖσαν μᾶλλον δύο μονάδων, καὶ τὴν συλληπτικὴν ἑαυτῆς δύναμιν εὐθὺς παριστῶσαν. οὐ γὰρ διαίρεσιν μονάδων τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ τοὐναντίον σωρείαν μονάδων οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ ὡρίσαντο. εἰ μὲν γὰρ εἴπωσιν ὅτι ἡ τῶν δύο εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη ἀνάλυσις διαιρεῖ τὴν ἕνωσιν, εἴτε καθ' ἐπίνοιαν, εἴτε κατ' ἐνέργειαν γένηται, εἰκότα ἴσως ἐροῦσι. μένουσα δὲ ἐφ' ἑαυτῆς ἡ δυὰς οὐκ ἔστι τομὴ, οὐδὲ μανάδων διαίρεσις, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ἕνωσις αὐτῶν καὶ συνάφεια. ἡ γάρ τοι φύσις τοῦ ἀριθμοῦ καθ' ἑαυτὴν οὔτε διαιρεῖν πέφυκεν, οὔτε συνάπτειν, ἀλλ' ἀμφοτέρον ἐστὶ δεκτικὴ κατὰ τὸν λόγον χρωμένου.

b Bas. ep. XLIII. Οὐ γάρ ἐστιν ἐπινοῆσαι τομὴν, ἢ διαίρεσιν κατ' οὐδένα τρόπον· ὡς ἢ υἱὸν χωρις πατρὸς νοηθῆναι, ἢ τὸ πνεύμα τοῦ υἱοῦ διαζευχθῆναι.

c Maxim. Μονονουχὶ ἐν τούτοις διαῤῥήδην βοῶν, ὅτι τὰ ἐξ ὧν ἡ σύνδεσις, ἐπί τε τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου τοῦ ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος, ἐπί τε τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τοῦ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος τὸ εἶναι μὲν δύο κατὰ τὸν οὐσιώδη λόγον οὐκ ἀνήρηται. ἐπεὶ ἑτεροούσια ἔτι μένει. τὰ δὲ καθ' αὑτὰ ἐν μονάδι, καὶ μονάδι ἰδιοσυστάτως, εἶναι δύο παντελῶς ὁ τῆς εὐσεβείας οὐ παραδέχεται λόγος.

1 *Joan.* XI, 9.—2 Tom. II Nys.— 3 Maxime.—3 Apud Phot, cod. 230.

CAPUT V.

Appendix antecedentis quæstionis, utrum naturæ in Christo duæ ad quantitatem continuam, an ad discretam referantur. 1. Leontii sententia. 2. Tum Damasceni. 3. Basilii dictum eo pertinens. 4. Item Ammonii. In quibus proposita quæstio disceptatur.

An naturæ in Christo ad quantitatem continuam aut discretam referantur

I. Hujus quæstionis appendix, et consectaria est altera illa, quam Joannes Damascenus proponit, ex eoque describit Euthymius; utrum naturarum duarum numeratio ad quantitatem *continuam* referatur, an ad *discretam*. Quam quidem ne verbo quidem attigissem, veritus ne nimis anxia et arguta videatur; nec tam difficilis ad explicandum, quam inutilis et otiosa; nisi jactare se in ista controversia primarios Græcorum theologos animadverterem; quamobrem nec ista, cujusquemodi est, fuit omittenda : nec tamen in longum producenda disputatio.

Sed antequam quæ de ea re Joannes Damascenus exposuit, proponam in medium, Leontii primum eruditi, ac multo antiquioris theologi expendenda ratio est, Qui in libro *de Sectis*, actione septima, contra *Hæsitantes* Eutychianos naturas duas propugnans, illorum usu contritum affert, ac dissolvit argumentum ; quod si duas in Christo naturas ponimus, hoc est in numerum includimus, consequens sit earum divisio. Et ut majore vi argumentationem suam instruat, mentionem injicit discretæ, quam vocant, quantitatis. Etenim omnis numerus, inquit, ad discretam quantitatem refertur, quæ nihil ab divisione discrepat [a].

Discreta quantitas attribuenda Christo ex Leontii sententia.

Respondet huic Leontius; Non omnem numerum discretæ esse quantitatis, sed de continuis etiam usurpari : ut cum lignum quinquecubitale dicitur : et Aristoteles tempus definit numerum motus : quod utique continuum est. Quare « duplicem numerum constituit, alterum in continua quantitate, alterum in discreta [b]. » Quanquam si loqui proprie volumus, negat binarium continuæ quantitatis in Christo locum habere. Continuum enim dicitur, cujus partes communi termino copulantur : non possunt autem partes in divinitate reperiri, quæ cum corpore termino aliquo copulentur : Et vero continuum in solis magnitudinibus cernitur. Quare discreta quantitas est attribuenda Christo. « Discretum autem dicitur non illud solum, quod prorsus est divisum : sed illud etiam quod sic unitum est, ut suam quamdam rationem, qua distinguitur, servet [c]. »

Item Damasceni.

II. Venio nunc ad Joannem Damascenum, qui illam, uti dixi, quæstionem pertractat; indeque Euthymius exscripsit : et adjecit aliqua, quæ in vulgatis Damasceni editionibus non comparent. « Quod si quis, inquit, interroget de Domini naturis, utrum ad quantitatem continuam, an ad discretam referantur; dicemus (hactenus in Græco Euthymii, quod apud Damascenum deest : cætera apud hunc leguntur) naturas Domini nec unum esse corpus, neque superficiem unam, neque lineam, neque locum, neque tempus; ut sub quantitate continua reponantur. Hæc enim sunt, quæ in quantitate continua numerantur. Porro naturæ istæ Domini citra confusionem ullam, hypostasi copulantur : dividuntur autem indivise ratione, ac modo differentiæ. Atque illo quidem modo quo uniuntur, neutiquam numerantur. Non enim hypostases duas dicimus Christi, vel duo hunc esse hypostasi. Quatenus autem indivise dividuntur, numerantur. Sunt enim naturæ duæ ratione, ac modo differentiæ. Etenim hypostasi conjunctæ, et in se mutuo existentes, citra confusionem uniuntur. » etc.

« Igitur solo differentiæ modo numeratæ, sub quantitatem discretam revocabuntur. Fieri enim non potest, ut quæ nulla re differunt, numerentur : sed qua ratione differunt eadem numerantur, etc. Quare differentia causa est numeri [d]. »

Hactenus Joannes Damascenus : cujus verba, quamvis paulo longiora, hic descri-

a Leontius *de Sectis* act. vii. Εἰ δύο φύσεις λέγετε, διαίρεσιν εἰσάγετε. ἀριθμὸν γὰρ εἰσάγετε. ὁ δὲ ἀριθμὸς τοῦ διωρισμένου ἐστὶ ποσοῦ.

b Leont. ibid. Διττὸς οὖν ὁ ἀριθμὸς, καὶ ἐπὶ τοῦ διωρισμένου, καὶ ἐπὶ τοῦ συνεχοῦς λεγομένου ποσοῦ.

c Ibid. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ διωρισμένου ποσοῦ δέον παραλαμβάνειν ἐνταυθα τὸν ἀριθμόν. διωρισμένων γάρ ἐστιν οὐ πάντως τὸ καθάπαξ διῃρημένον, ἀλλὰ καὶ ἡνωμένον, πλὴν τὸν οἰκεῖον λόγον διακρινόμενον ἀποσώζοντα, for. ἀποσῶζον.

d Damasc. lib. IV, cap. ix *de Fide*, apud Euth. *Panopliæ* par. II, tit. XV. Εἰ δέ τις ἐρωτῶν εἴη περὶ τῶν τοῦ Κυρίου φύσεων, εἰ ὑπὸ τὸ συνεχὲς ποσὸν ἀναφέροιντο, ἢ ὑπὸ τὸ διωρισμένον· ἐροῦμεν ὅτι αἱ τοῦ Κυρίου φύσεις οὔτε ἓν σῶμά εἰσιν, οὔτε ἐπιφάνεια μία, οὔτε γραμμὴ, οὐ τόπος, οὐ χρόνος, ἵνα ὑπὸ τὸ συνεχὲς

benda putavimus, eo quod plene hanc omnem controversiam, eruditeque dissolvunt. Jam quod Christum ad quantitatem discretam spectare vult, negat ad continuam, respectum habet ad naturas, quæ sic unitæ sunt, ut tamen differant, ideoque numerantur. At eædem ut unam faciunt hypostasim, apud Euthymium *in Panoplia* ad continuam revocantur. Quippe inter veterum sententias, hanc nullius nominatim editi scriptoris recenset; « Duas in Christo naturas mentis quidem consideratione quantitatis discretæ dici a nobis; utpote cogitatione sola divisas : reipsa vero, quantitatis continuæ; tanquam re minime divisas [a]. » Etenim naturæ illæ inter se copulatæ unum efficiunt, μονάδα τῆς ὑποστάσεως, id est *unitatem hypostasis, sive personæ*; quæ ad quantitatem continuam revocatur a Græcis, non proprio, et accurato vocis illius usu, sed latiori significatione, qua id continuum dicitur, quod unum est, et indivisum, ac nulla sectione interruptum. Qua licentia Basilius « hypostaseon differentiam naturæ continuitatem non distrahere [b] » in Trinitate scripsit. Quis *continuitatem* id est *quantitatem continuam*, in divina substantia vere, ac serio collocandam existimet ? Sed hæc abusione quadam vocis usurpantur, in quam severe nimis, et anxie neutiquam inquirere oportet.

III. Est ea de re præclarus ejusdem Basilii locus in libro *de Spiritu sancto*, capite XVII, ubi de sanctæ Trinitatis personis agit : « Quænam res, ait, ex omnibus ab sua natura descivit unquam pro eo quod numerantur ? An non potius quæ numerabilia sunt, manent ejusmodi, qualia natura sua ab initio comparata sunt : porro numerus tanquam signum aliquod ad discernendum rerum subjectarum multitudinem a nobis adhibetur ? Si quidem corporum alia numeramus, alia metimur, alia ponderamus; atque illa quidem quorum natura continua est, mensura comprehendimus : numero vero subjicimus ea quæ sunt discreta natura [c]. » Igitur nulla fit ex numero mutatio nec in divinis personis, divinave substantia; nec in duabus Christi naturis, ac numero subjiciuntur illa quidem, quæ utrobique differentia aliqua censentur : nec in re ipsa dividuntur hoc est separantur : sed ut sunt natura, manent; ac nonnisi τῇ ἐπινοίᾳ, id est *ratione cogitationeque* discriminantur : cujusmodi διαίρεσις interdum vocatur, ut solam distinctionem, et eam plerumque, quæ humana sola constat mente, significet.

Basilii dictum eo pertinens.

Divisio.

IV. Postremo, ne quid ad subtilem istam contemplationem desit; observabimus ex Ammonio docto et acuto Peripatetico, *discretam*, ut appellant, quantitatem in duplici esse discrimine. Nam alia est quæ per se, absoluteque dicitur : alia quæ ad aliud refertur. Prioris generis est numerus, cum per se ipse consideratur, sine ullo ad aliud respectu, ut cum parem, vel imparem spectamus illum; posterioris vero est idem numerus secundum proportionem consideratus, quam habet ad alterum numerum, cujusmodi in harmonia, et musica tractatur. Addit denique τὸ διωρισμένον, hoc est « quantitatem discretam esse, cujus partes per se ipsæ considerantur; adeo ut non se invicem trahant [d] : » hoc est non ita connexæ sint, ut se mutuo consequantur; quando una posita, altera ponitur; quod quidem in iis rebus cernitur, quæ σχέσει et habitudine mutua colligantur. Hac ratione naturæ duæ Christi non pertinebunt ad dis-

Item Ammonii in quo proposita quæstio disceptatur.

ποσὸν, ἀναχθῶσι. ταῦτα γάρ εἰσι τὰ συνεχῶς ἀριθμούμενα. ἥνωνται δὲ αἱ τοῦ Κυρίου φύσεις ἀσυγχύτως καθ' ὑπόστασιν, καὶ διῄρηνται ἀδιαιρέτως λόγῳ, καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς· καὶ ᾧ μὲν τρόπῳ, ἥνωνται, οὐκ ἀριθμοῦνται. οὐ γὰρ λέγομεν δύο ὑποστάσεις εἶναι τὰς φύσεις τοῦ Χριστοῦ, ἢ δύο κατὰ τὴν ὑπόστασιν. ᾧ δὲ τρόπῳ ἀδιαιρέτως διῄρηνται, ἀριθμοῦνται. δύο γάρ εἰσι φύσεις λόγῳ, καὶ τρόπῳ τῆς διαφορᾶς, ἡνωμέναι γὰρ καθ' ὑπόστασιν, καὶ ἐν ἀλλήλαις περιχωροῦσαι ἀσυγχύτως ἥνωνται, etc. Τῷ τρόπῳ τοίνυν τῆς διαφορᾶς, καὶ μόνῳ ἀριθμούμεναι ὑπὸ τὸ διωρισμένον ποσὸν ἀναχθήσονται. Ἀδύνατον γὰρ τὰ κατὰ μηδὲν διαφέροντα ἀριθμεῖσθαι. καθὸ δὲ διαφέρουσιν, κατὰ τοῦτο ἀριθμοῦνται, etc. Ὥστε ἡ διαφορὰ αἰτία τοῦ ἀριθμοῦ.

a EUTH. *Panop.* par. I, tit. VII. Ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὰς δύο φύσεις ἐπινοίᾳ μὲν τοῦ διωρισμένου ποσοῦ λέγομεν, ὡς ἐπινοίᾳ μόνῃ διαιρούμενα· πράγματι δὲ, τοῦ συνεχοῦς, ὡς ἀδιαιρέτους πράγματι.

b BASIL. ep. XLIII. Οὔτε τῆς τῶν ὑποστάσεων διαφορᾶς τὸ τῆς φύσεως συνεχὲς διασπώσης.

c BASIL. tomo II. Τί τῶν πάντων ἐξέστη ποτὲ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἀριθμούμενον; ἀλλ' οὐχὶ τὰ ἀριθμητὰ διαμένει οἷα πέφυκεν ἐξ ἀρχῆς· ὁ δὲ ἀριθμὸς σεμεῖον γνωριστικὸν τοῦ πλήθους τῶν ὑποκειμένων παρ' ἡμῶν ἐφαρμόζεται; τῶν γὰρ σωμάτων, τὰ μὲν ἀριθμοῦμεν, τὰ δὲ σταθμώμεθα, καὶ ὧν μὲν συνεχὴς ἡ φύσις, μέτρῳ καταλαμβάνομεν, ὧν δὲ διωρισμένη, τῷ ἀριθμῷ ὑποβάλλομεν.

d AMMON. *in Porph. voces.* Διωρισμένον δέ ἐστιν, οὗ τὰ μόρια καθ' αὑτὰ θεωρεῖται, ὡς μὴ συνεφέλκεσθαι ἀλλήλοις.

cretam quantitatem, istius saltem generis : quoniam humana natura cum divina cohæret, nec per se sola consideratur, quatenus existit, ac subsistit *actu*; sed in potiore, ac per ipsam.

CAPUT VI.

De celebri sententia Cyrilli Alexandrini : Ex duabus naturis unitionem esse factam : post unitionem vero unam esse naturam Verbi incarnatam in Christo. 1. *Consilium tractandæ istius quæstionis :* 2. *Quibus in locis sententiam illam Cyrillus expresserit.* 3. *Quam catholici postea frequenter usurparunt.* 4. *An et antiquiores Cyrillo eadem usi sint, quæritur.* 5. *Complures affirmant, præsertim de Athanasio* ; 6. *aliis negantibus Athanasium ita locutum, ut Leontio;* 7. *quod valde probabile esse monstratur* ; 8. *sed neque Gregorius Thaumaturgus ita scripsit ; falso illi tribuitur expositio fidei* ἡ κατὰ μέρος. 9. *Idem et de Julio papa probatur, cujus supposititia quædam epistola circumferebatur, quæ erat Apollinaris,* 10. *et ejus dogmati favebat.* 11. *De aliis ejusdem epistolis, deque Erechthio hæretico.* 12. *Eutychiani illam ipsam Cyrilli sententiam falso interpretantes sæpius inculcabant.*

Quanti momenti habita Cyrilli sententia : *Post unitionem unicam esse naturam incarnatam.*

I. Incredibile est dictu, quantis in Ecclesia motibus, ac plusquam civilibus discordiis una illa sit excepta vox Cyrilli Alexandrini, postquam Eutyche auctore, nefaria Monophysitarum secta maximum, ac periculosissimum bellum, et propemodum exitiale non longo post Nestorium intervallo redintegravit. Etenim ille potissimum ex Cyrilli verbis istis aliter atque is intellexerat, acceptis, ac depravatis occasionem sumpsit novæ comminiscendæ hæresis, vel ejus potius, quam ex Ario, et Apollinari conceperat, instaurandæ, ac roborandæ.

Sane vix unquam Eutychis asseclæ vel opinionis suæ rationem reddiderunt; vel de ea cum catholicis in certamen, ac disputationem venerunt, quin ad illud dictum Cyrilli, velut ad arcem, et propugnaculum, confugerent. Contra quos catholici ipsi pro Cyrillo, uti par erat, non minus quam pro fidei integritate certantes, varias in sententias, interpretationesque distracti sunt; ut appareat et difficile ad explicandum visum esse pronuntiatum illud; et in eo Christianæ professionis haud leve esse momentum arbitratos fuisse. Cujus rei magno sunt indicio multæ ab ipsis, ac bene longæ ad illius declarationem vel ex professo scriptæ disputationes, vel libris suis inculcatæ, et intextæ, quorum alterutrum nemo fere prætermisit, qui adversus Eutychianam hæresim post Chalcedonense concilium scripti aliquid elucubravit.

Ea re nos adducti, quæ de tanta controversia illorum ex monimentis notata diligenter habebamus, hunc in locum conjecimus; nihil utilius conferri a nobis rati posse theologorum nostrorum studiis, quam si acerrimis summorum virorum contentionibus agitatam, ac nobilitatam quæstionem tum magis notam, et perspectam opera nostra, tum explicatiorem haberet. Hoc ut via quadam, et ordine faciam, tria constituam capita disputationis istius, ac primum de sententiæ illius auctoribus agam, orsus ab Cyrillo : tum de illius variis interpretandi modis, et catholicorum inter se conflictione dicam. Postea causas inquiram, quæ obscuram adeo ab Cyrillo locutionem expresserint, deque proprio, ac vero illius sensu verba faciam.

Quibus in locis sententiam illam Cyrillus expresserit.

II. Cyrillus in priore *ad Successum* epistola, Incarnationis modum ita declarat, ut « naturas duas inter se convenisse dicat indivisa unitione citra confusionem, et conversionem, etc. Verum post unitionem non dividimus naturas a se mutuo, neque in duos secamus filios illum, qui unus est, et individuus. Sed unum dicimus filium, et quemadmodum locuti sunt Patres, unam naturam Dei Verbi incarnatam [a]. » Post exemplum de homine, deque conjunctione corporis, animæque rationalis assumit, quæ cum duæ sint naturæ, non tamen duo existunt ex illis homines.

Idem in secunda *ad Successum* epistola, cum Orientales dictum illud improbassent, magno id studio propugnat, et explicat, asseverans, « utroque manente, et intellecto in naturali proprietate, eo modo, quem verbis explicare, effarique non possumus, unitum Dei Verbum unam nobis ostendisse filii natu-

[a] Cyr. Ὁρῶμεν ὅτι δύο φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις καθ' ἕνωσιν ἀδιάσπαστον ἀσυγχύτως, καὶ ἀτρέπτως, etc. Μετὰ μέντοι τὴν ἕνωσιν, οὐ διαιροῦμεν τὰς φύσεις ἀπ' ἀλλήλων, οὐδὲ εἰς δύο τέμνομεν υἱοὺς τὸν ἕνα, καὶ ἀμέριστον, ἀλλ' ἕνα φαμὲν υἱὸν, καὶ, ὡς οἱ πατέρες εἰρήκασι, μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην.

ram, sed incarnatam[a]. » Atque hoc exemplo itidem hominis confirmat ex anima et corpore conflati, « quæ duæ partes, cum diversæ sint specie, nec ejusdem inter se substantiæ, unitæ tamen unam hominis naturam efficiunt[b]. » Sic in libro secundo *contra Nestorium*, « Una, inquit, intelligitur natura post unitionem Verbi ipsius incarnata[c]. » Cui similiter exemplum hominis attexit.

In commonitorio quoque *ad Eulogium* : « Nos, inquit, postquam ista copulavimus, (nempe Verbum et carnem) unum Christum, unum Filium eumdem, unum Dominum confitemur, et unam postremo Dei naturam incarnatam[d] ; » neque ductam ex homine similitudinem omittit. In epistola item *ad Acacium Melitinensem :* « post unitionem unam naturam ait esse Verbi, sed hominis facti, et incarnati[e].» Hæc præcipua loca sunt, in quibus Cyrillus locutionem istam usurpavit.

Maximæ apud catholicos auctoritatis fuit Cyrilli prædicta sententia.

III. Post Cyrillum deinceps hanc sententiam Catholici tanquam fidei tesseram, adamarunt, Græci præsertim : qui, ut paulo ante memini, strenue adversus hæreticos illam tutati sunt, et ab eorum calumniis, ac falsis interpretationibus vindicarunt. Imo vero summam in ea contineri putarunt catholicæ totius mysterii professionis[f]. Chalcedonensis certe synodus, etsi vocem ejusmodi in suo fidei Decreto non posuit, eam tamen non obscure probavit eo ipso, quod Flaviani Constantinopolitani episcopi professionem fidei, quam Theodosio imperatore postulante eidem obtulit, recitari voluit, auditamque sua auctoritate firmavit, ut argumentatur Eulogius Alexandrinus Patriarcha[1].Qui Chalcedonense concilium ait, etsi verbis iisdem usum non est, iis ipsis tamen geminas , et consentaneas adhibuisse voces in illa, quam edidit fidei formula, dum ex duabus naturis exstitisse Christum asserit[2], sine confusione, mutatione, divisione, ac separatione : ita ut neutiquam naturarum, propter unitionem, sit sublata differentia : sed servetur potius utriusque naturæ proprietas, et in unam personam, atque hypostasim unam concurrat. Tum vero Cyrilli locutioni illi assensum esse, quatenus « Flaviani libellum, ab eo propria manu conscriptum, et oblatum imperatori Theodosio, ante omnia recitari voluit[g]. » Exstat libellus iste in actis Chalcedonensis synodi[3], in quo unam ait esse Dei Verbi naturam incarnatam , et hominem factam. Rursus postea cum Ephesini latrocinii acta legerentur in Chalcedonensi concilio[4], atque Eustathii Berytensis verba recitarentur, quibus Cyrilli sententiam illam protulerat, reclamatum est ab Orientalibus, qui hujusmodi esse hæresim Dioscori jactabant. Sed instante Eustathio, ac tum Cyrilli auctoritate, tum Flaviani Orientales urgente, suffragantibus Ægyptiis, tandem a Patribus approbata est Flaviani confessio. Porro synodus ipsa in fidei decreto, idcirco videtur ab illa voce *Incarnatæ unius naturæ Verbi*, abstinuisse, ne Orientales alienaret, eorumque cum Ægyptiis instauraret jurgia : præsertim cum eamdem vim haberent verba illa, quibus decretum conceptum est.

Huic Chalcedonense suffragatur.

Necnon quinta synodus.

Quinta vero synodus idem Cyrilli dictum admisit, dum Justiniani *Professionem contra tria Capitula* recepit, in qua illud usurpatur[5], et in nono anathematismorum eidem Professioni subjectorum exponitur[6]. Postea in synodo Lateranensi prima sub Martino[7], damnatur anathemate, « Si quis secundum sanctos Patres, non confitetur proprie, et secundum veritatem unam naturam Dei verbi incarnatam, » etc. Deinceps autem frequentiore in usu theologorum locutio ista versata est, ut

a Cyr. ep. II. Ἀλλ' ἐν ἰδιότητι τῇ κατὰ φύσιν ἑκατέρου μένοντος, καὶ νοουμένου, κατά γε τὸν ἀρτίως ἡμῖν ἀποδοθέντα λόγον, ἀῤῥήτως, καὶ ἀφράστως ἑνωθεὶς, μίαν ἡμῖν ἔδειξεν υἱοῦ φύσιν, πλὴν ὡς ἔφην, σεσαρκωμένην.

b Ibid. Ἑτεροειδῆ μὲν γὰρ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἀλλήλοις οὐχ ὁμοούσια, ἑνωθέντα γε μὴν μίαν ἀνθρώπου φύσιν ἀπετέλεσαν.

c Id. lib. II *cont. Nest.* Μία γὰρ ἤδη νοεῖται φύσις μετὰ τὴν ἕνωσιν ἡ αὐτοῦ τοῦ λόγου σεσαρκωμένη.

d Id. Ἡμεῖς γὰρ ἑνώσαντες ταῦτα, ἕνα Χριστὸν, ἕνα υἱὸν τὸν αὐτὸν, ἕνα κύριον ὁμολογοῦμεν, καὶ λοιπὸν μίαν τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν σεσαρκωμένην.

e Id. Μετὰ δέ γε τὴν ἕνωσιν, ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο διατομῆς, μίαν ἶναι πιστεύομεν τὴν τοῦ υἱοῦ φύσιν, ὡς ἑνὸς πλὴν ἐνανθρωπήσαντος, καὶ σεσαρκωμένου.

f Max. *in Disp. cont. Pyr.* Τὴν μίαν τοῦ θεοῦ λόγου φύσιν σεσαρκωμένην περιεκτικὴν πάσης τῆς τοῦ μυστηρίου οὖσαν εὐσεβείας.

g Eulog. loco cit. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ λιβέλλου, ὃν ἔγραψε μὲν οἰκείᾳ χειρὶ ὁ θεσπέσιος Φλαβιανὸς, ἐπιδέδωκε δὲ Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ, ἡ δὲ σύνοδος πρὸ τῶν ἄλλων, ταύτην ἔκρινεν ἀναγνωσθῆναι.

1 Eulog. apud Phot. cod. 230.— 2 Vide Chalc. Con. Act. v et lib. III *Antec.* cap. vi.— 3 Par. I.— 4 Act. i Chalc. Synod.— 5 In Syn. v.— 6 Ib.— 7 Later. Syn. sect. v.

ex Ephræmii, Eulogii, Maximi martyris, ac cæterorum scriptis liquet, quorum in sequentibus testimonia citabimus.

An Patres ante Cyrillum hanc sententiam usurparint.

IV. Sed de posterioribus Cyrillo Patribus nulla dubitatio est; quin sæpe, ac libenter eam vocem adhibuerint, et diligenter explicare conati sint. De antiquioribus Cyrillo nec levis, nec sane hic omittenda quæstio est: fuerint ne sic aliqui locuti. Ac Cyrillus quidem tum generatim auctoribus se Patribus ita dixisse scribit: tum nominatim Athanasium laudat. Quorum prius videre licet in priore *ad Successum* epistola, cujus locum paulo ante descripsimus[1]: in quo sententiam illam exprimit « unius incarnatæ naturæ, uti Patres locuti sunt, » ὡς οἱ πατέρες εἰρήκασιν. Posterius autem in libro *ad Reginas*: et *ad anathematismum octavum contra Orientales*; sed in libro *ad Reginas* integrum fragmentum Athanasii ex libro *de Incarnatione* descriptum legitur[2]; in defensione vero anathematismi octavi brevis tantummodo ex illo fragmento particula decerpitur[3]. Editumque est et ipsum fragmentum inter Athanasii spuria tomo secundo editionis Comelianæ.

Ephræmius Antiochenus Patriarcha apud Photium scribit[4], hæreticos objicere solitos Gregorium Neocæsareæ episcopum, qui est Thaumaturgus, Athanasium, Julium, Cyrillum, et Erechthium, *unam naturam Dei Verbi incarnatam* dixisse. Quod adeo verum esse confitetur, ut illorum mentem explicet, quanquam de Erechthio non multum curet, utpote hæretico. Eosdem commemorat Eulogius Alexandrinus[5], præter Erechthium; nec de Athanasio cunctatur, quin germanum sit illius opus, unde vox ista desumpta sit: de Gregorio Thaumaturgo, et Julio non plane assentitur.

Ad hæc Basilius episcopus Seleuciensis in concilio Constantinopolitano, quod sub Flaviano contra Eutychem celebratum est, Athanasii dictum illud « vulgo ferri monuit; unam naturam Verbi incarnati[a]. » Item et de Athanasio refert Joannes Damascenus[6], ut et Theorianus in *Legatione*[7]. Nos de veteribus istis Cyrillianæ illius sententiæ auctoribus habitis paulo accuratius disputabimus, maxime de Athanasio; de quo præcipua, longeque difficillima quæstio nascitur.

An illa vox apud Athanasium inveniatur.

V. Athanasium igitur id, quod ab Cyrillo postea celebratum est, in quodam de Incarnatione tractatu scriptum reliquisse, *unam esse naturam Dei Verbi incarnatam*, diserte Cyrillus affirmat; et post eum Catholici illi Patres, quos enumeravimus. At Leontius Byzantinus gravissimus et eruditissimus scriptor, qui centum fere annis post Cyrillum floruit, prorsus negat, illud ab Athanasio esse proditum; sed Apollinaris potius hæretici illum esse tractatum asserit, quem pro Athanasii germano fetu Cyrillus attulit. Quem etiam primum e Catholicis dictum illud usurpasse dicit. Verba Leontii ex libro *de Sectis* sunt hujusmodi, post sententiæ illius explanationem: « Sciendum est vero, primum ex orthodoxis sanctum Cyrillum usurpasse vocem istam, *unam naturam Dei Verbi incarnatam.* Diximus, ex orthodoxis: quoniam Apollinaris sæpe illa est usus. Unde et B. Cyrillus ab Orientalibus Apollinarista est habitus. Non erat tamen. Neque enim par est omnia, quæcumque dicuntur ab hæreticis, funditus repudiare: sed ea solum, quæ mala sunt, rejicere[b]. » Postea nonnullis interjectis, de Athanasii testimonio ab Cyrillo allato accurate disputat: quod quidem Athanasii non esse confirmat, « neque qui eo utuntur, interrogatos ubi tandem exstet, certi aliquid respondere posse: atque in angustum redactos, parvulum tractatum proferre foliorum circiter duorum, in quo illa sententia continetur. Verum notum hoc omnibus esse, omnia Athanasii scripta valde esse longa[c]. »

Atenim objicit sibi, Cyrillum aiunt illo usum esse contra Theodorum Athanasii testimonio. Respondet, etsi in Cyrilli adversus Theodorum scriptis legatur, vetus esse men-

a In Chalc. syn. act. I. Ὅτι καὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου φέρεται μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένου.

b Leontius *de Sect.* act. VIII, tom. II *Bibl.* Ἰστέον δὲ, ὅτε πρῶτος ἐν ὀρθοδόξοις τὸ, μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, εἶπεν ὁ ἅγιος Κύριλλος· ἐν ὀρθοδόξοις δὲ εἴπομεν· ἐπειδὴ ὁ Ἀπολινάριος πολλάκις ἔλεγε τοῦτο. ὅθεν καὶ ἐνομίσθη ὁ ἅγιος Κύριλλος παρὰ τῶν ἀνατολικῶν Ἀπολιναριστὴς εἶναι. οὐκ ἦν δὲ. οὐδὲ γὰρ δέον ἐστὶ πάντα, ὅσα λέγουσιν οἱ αἱρετικοὶ πάντως μὴ δέχεσθαι. τὰ δὲ κακὰ ἀποϐάλλεσθαι.

c Ibid. Ἔπειτα δὲ οὐδ' ἔστι τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου. ἐρωτώμενοι γὰρ παρ' ἡμῶν ποῦ κεῖται; καὶ μὴ εὐποροῦντες δεῖξαι, στενοχωρούμενοι παραφέρουσι μικρόν τινα λόγον ὡς δύο φύλλων, ἐν ᾧ κεῖται αὕτη ἡ χρῆσις. δῆλον δὲ πᾶσιν ὅτι πάντα τὰ συγγράμματα τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου πάνυ μεγάλα εἰσίν.

1 § 2.— 2 Tom. V, par. II Op. Cyr.— 3 Tom. VI Cyr.— 4 Cod. 229.— 5 Ap. Phot. cod. 230.— 6 Lib. III *de Fide*. c. VI sub fin.— 7 Tom. XI *Bibl.*

dum : ac fortasse Dioscorum Cyrilli successorem non dubitasse ejus operibus illud inserere. Cujus rei argumento est, quod Theodoretus in defensione Theodori, cum antiquorum loca omnia, quæ Cyrillus contra eumdem Theodorum adduxerat, refelleret, nullam mentionem illius fecerit. Ac cum Cyrillus alibi vocem eamdem usurpasset, si eam Theodoretus scisset ab illo, tanquam ex Athanasio, prolatam fuisse, non tam imperitus fuisset, ut hoc adversus illum scriberet; « Ecquis tibi Patrum istud unquam dixit, unam naturam Dei Verbi incarnatam ? » Hæc Leontius : quæ nonnihil obscuritatis habere videntur, et sic intelligi debent. Scripsit adversus Theodorum Mopsuestenum opus quoddam Cyrillus [1], in quo Patrum antiquorum sententias collegit illius dogmati, quod idem cum Nestoriano fuit, adversas. Respondit Cyrillo pro Theodoro Theodoretus, et Patrum testimonia declaravit : nec inter ea meminit usquam illius ex Athanasio petiti de una natura incarnata. Porro alio in loco, cum Cyrillus eamdem hanc vocem ex seipso protulisset, Theodoretus acerbe in illum est invectus, ac de eo sciscitatus est; quis sic illum ex antiquis Patribus loqui docuisset. Nec illa pro Theodoro, et contra Theodorum amborum scripta : neque posteriora; in quibus de una Incarnata natura contendebant, exstant hodie, nisi quod ad hæc attinet, Cyrilli quidem *ad Successum* epistolas duas, opus illud esse velit Leontius, in quo sententiam istam ex seipso Cyrillus posuit : Theodoretus vero alio in libro easdem confutarit epistolas, et dicti illius auctorem ex antiquis poposcerit.

Negat Leontius Athanasium ita locutum.

VI. Præterea Leontius idem in libro *adversus eos, qui Apollinarii, nonnulla proferunt falso inscripta nomine Sanctorum Patrum* [2], scribit « quosdam ex hæresi Apollinarii, vel Eutychis, vel Dioscori, cum vellent suam hæresim confirmare , quasdem orationes Apollinarii Gregorio Thaumaturgo, aut Athanasio, aut Julio inscripsisse, ut simpliciores fallerent : quod quidem perfecerunt. » Ac subinde inter Athanasii supposititias lucubrationes de Incarnatione, ab Apollinaristarum officina profectas recenset unam, quæ sic inscribitur : *Expositio consentiens cum expositione trecentorum decem et octo.* Qui titulus præfixus est fragmento illi, quod ex Athanasio descripsit Cyrillus, in editione Francisci Turriani, qui ex vetusto codice in Latinum conversam ἔκθεσιν illam edidit, ut habes in fine libri Theodori presbyteri Raithuensis in tomo undecimo Bibliothecæ Patrum. Quare pro certo habuit Leontius, non esse germanum Athanasii, quod ejus insignitum nomine Cyrillus protulit : sed Apollinari potius tribuendum. *Expositionem.*

Anonymus auctor *Collectaneorum contra Severianos, et Acephalos* [3] ab Turriano editus, fragmentum quoddam « Apollinarii citat ex epistola Athanasii ad Jovinianum Imperatorem, » quod est principium illius ab Cyrillo laudati, in quo *una natura Dei Verbi incarnata* legitur. Ex quo suspicari aliquis possit, Apollinarii locum illum ex anonymi istius opinione, Athanasio attributum esse, tanquam ad epistolam pertineret, quam ad Jovianum imperatorem scripserat. Scripsit enim revera ad Jovianum Athanasius ab eodem rogatus, qui certam, et sinceram fidei formulam ab ejus fidissimo vindice ac propugnatore petendam sibi esse duxerat. Ea exstat inter Athanasii opera [4]. Sed aliam eodem titulo publicatam ab hæreticis constat tum ex anonymo isto : tum ex Ephræmio Antiocheno, ut alias scripsimus [5]. Et hanc ipsam supposititiam epistolam ostendit anonymus, illud de quo agimus, Cyrilli fragmentum habuisse. Subjicit anonymus idem, « Hæc tanquam Athanasii recitata, si quis studiosus veritatis est, conferat cum reliquis Athanasii dogmatibus, et reperiet dissimilia esse. Etsi igitur hæc a dogmatibus Athanasii discrepant, et propinqua sunt dogmatibus Apollinarii, et hæc collatio satis est ad demonstrandam veritatem ; nos tamen supposita collatione veritatem tenemus lecto indice Timothei, ut supra diximus. » Dixerat autem paulo antea « sermonem illum perperam inscriptum Athanasio, cum sit plane Apollinarii, ut testatur index librorum, et sermonum Apollinarii, quem Timotheus discipulus ejus conscripsit. » Scripserat ergo Timotheus Apollinarista indiculum operum magistri sui, et in eo opusculum illud falso inscriptum Athanasio recensuerat. Sic anonymus collector.

Quod valde probabile judicatur.

VII. Ex iis potest animadverti : quam perplexus, ac pene inextricabilis sit nodus iste, quamque difficilis conjectura sit in alterutram partem. Etenim cum et ab Cyrillo locus ille, tanquam ex Athanasio, bis allatus fuerit ; et

1 Vide supra lib. I, cap. xi, § 6. — 2 Tom. IV *Biblioth. Patr.* col. 1031. — 3 Tom. IV *Bibl.* par. II, col. 1110. — 4 Tom. I. — 5 Lib. IV *de Trin.* c. II, § 4.

ea sententia, quæ in eodem legitur, sæpius usus ipse sit; quod extra controversiam est: profecto vix credibile est, tam erudito viro, et Alexandriæ, hoc est ejusdem urbis, cui ante annos haud adeo multos præfuerat Athanasius, episcopo, tam facile imponi, illudique potuisse, ut aliena, et ab hæretico homine dictata Athanasii nomine venditaret. At ex adverso multum illa me movent, et ab assentiendo deterrent, quæ ex Leontio retuli. Sed nec istud facile persuadere mihi possum, Athanasium, qui in iis libris, quos de Incarnatione commentatus est, Apollinaris hæresim tum maxime grassari incipientem oppugnandam sumpserat: (ut ex iis constat, qui de hoc argumento scripti ab illo supersunt libri, præsertim ex celebri illa *ad Epictetum* epistola, quam integram Epiphanius exscripsit in Dimœritarum, sive Apollinaristarum hæresi, quæ est septuagesima septima) talem, inquam, ac tantum virum non arbitror, contra Apollinaris dogma certantem, hujusmodi sermonem injecturum fuisse, qui illi ipsi gratificari videretur.

Magnam sane ab Apollinari, ejusque discipulis gratiam inisset Athanasius, multumque se de eo utrique jactassent: quod de epistolis ab hoc ad Apollinarem scriptis illos fecisse alibi ex Leontio meminimus [1]: si istiusmodi quippiam ab illo proditum exstaret. Nam et Cyrillus ipse propter illam locutionem in invidiam adductus est Apollinaristarum hæresis, et ab æmulis plurimum est exagitatus. Quanquam, ut ita loqueretur, probabilem causam habuit, ut postea dicam, quam minime tunc habebat Athanasius, imo ut ab eo abstineret tempus et causa postulare videbantur. Huc accedit, quod fragmenti illius stylus, et sermonis genus Athanasii venam non redolet. Quibus de causis valde mihi Leontii conjectura placet, ab Dioscoro Eutychis, et Apollinaris acerrimo defensore, Cyrilli commentarios hoc additamento vitiatos esse: ac tum Athanasii testimonium illud insertum; tum vero istas in epistolam *ad Successum* voculas, ὡς οἱ πατερες εἰρήκασι: adeo ut verisimile sit quod scribit Leontius, primum ex Catholicis Cyrillum sic locutum fuisse, idque adeo citra reprehensionem, ut ex sequentibus intelligetur.

Hanc mihi opinionem non leviter affirmat Catholicorum illa cum Severianis collatio Constantinopoli habita Justiniano imperante anno Christi 534 [2]. Cum enim hæretici Athanasii testimonium illud ipsum, necnon Julii Papæ, Gregorii Thaumaturgi, ac cæterorum, in medium attulissent, Catholici de falso contra illos exceperunt, asserentes supposititia hæc esse omnia, et ab hæreticis inculcata in Cyrilli libros. Quod idem et de Dionysii Areopagitæ, quem iidem Severiani protulerant, scriptis asseverarunt; qui locus est insignis.

Tres alii ab hæreticis falso citati.

VIII. Præter Athanasium, tres alios ab hæreticis objici solitos esse scribit Ephræmius [3], Gregorium Thaumaturgum, Julium Papam, et Erechtium; qui *naturam unam Verbi incarnatam* dixerint. Sed videtur memoria lapsus Ephræmius. Non enim integram hanc sententiam adscripsisse puto illis hæreticos; sed hoc solum, *unam in Christo esse naturam*: quod Eutychiani longe aliter interpretabantur ac verba illa, ut ab Cyrillo sunt usurpata, significant. Quippe ex duabus naturis, quas ante unitionem fuisse asserebant illi, nonnisi unam post unitionem mansisse dicebant: sive alterutra mutata in alteram, et absorpta: sive una ex duabus conflata. Quamobrem ad unius naturæ defensionem illorum auctoritate usos esse Eutychianos suspicor, non autem ad illius Cyrilliani dicti fidem adstruendam, quod ex ipsis trium illorum verbis cognosci potest, quæ nos singillatim referemus.

Gregorius thaumaturgus falso citatus.

Ut ab Gregorio Neocæsariensi ordiar, exstat inter ejus opera *Expositio fidei*, quæ ἡ κατὰ μέρος πίστις dicitur, hoc est *plenior*, et *particulatim concepta fidei formula*. Ex hac verba illa sumpsisse Monophysitas testatur Eulogius: « Et est Deus verus, carnis expers, qui in carne apparuit, perfectus vera, et divina perfectione. Non duæ personæ, neque duæ naturæ. Non enim quatuor adorare nos dicimus, Deum et filium Dei et hominem, et Spiritum sanctum [a]. » Nulla ibi *naturæ unius incarnatæ Verbi* mentio: sed unius tantummodo naturæ. Porro Expositionem istam non esse magni illius Gregorii Neocæsariensis, sed impurissimi Apollinaris, merito Leontius [4], et Eulogius affirmant [5]. Atque ille quidem argumentum hoc affert [6], quod Gregorius Nysse-

a Eulog. apud Phot. cod. ccxxx. Καὶ ἔστι Θεὸς ἀληθινὸς ὁ ἄσαρκος ἐν σαρκὶ φανερωθεὶς, τέλειος τῇ ἀληθινῇ, καὶ θείᾳ τελειότητι, οὐ δύο πρόσωπα, οὐδὲ δύο φύσεις, οὐδὲ γὰρ τέσσαρας προσκυνεῖν λέγομεν.

1 Lib. I, cap. vi, § 3.— 2 Tom. III Conc.— 3 Sup. § 4.— 4 Tom. IV *Bibl. Patr.* par. II, col. 1031 et in l. *de Sec.* act. viii. t. XI *Bibl.*— 5 Apud Phot. cod. 230.— 6 In l. *de Sec.*

nus in encomio, quod in illum scripsit, asserat, nullum ab eo scriptum exstare, præter brevem illam fidei formulam, quam per visum ab Joanne Evangelista, jussu B. Mariæ Virginis dictatam excepit, quam et ipse Nyssenus Gregorius refert[1], nec tamen in illa oratione puto compareat id, quod Leontius narrat : nullum aliud illius restare monimentum ingenii. Eulogius vero in verbis ipsis *expositionis* latens Apollinaris venenum detegit; cum ait Christum esse perfectum divinitate; nec de humanæ naturæ perfectione meminit. Sic illud etiam jure suspectum est, quod naturas duas negat : quanquam Eulogius eodem modo hac ex parte illum excusat, quo Cyrillum, et alios veteres, qui naturam unicam agnoverunt, duas inficiati sunt, ut antecedente capite dixi. Cæterum μία φύσις τοῦ λόγου σεσαρκωμένη in supposititia illa Gregorii ἐκθέσει non legitur.

Una natura Verbi incarnata. Expositione

Necnon Julius Papa

IX. De Julio Romano pontifice idem est judicium, ut in libro *de Sectis*, actione octava Leontius accurate docet : ac verba ipsa refert, quæ ex epistola Julii ad Dionysium Corinthiorum episcopum hæretici proferebant ad unius naturæ firmandam assertionem. Epistolæ hujus initium fuit : *Miror de quibusdam audiens.* Sententia autem sic se habet : « Necesse est enim, ipsos, qui naturas asserunt duas, alteram earum adorare, alteram non adorare, ac baptizari in divinæ nomen, in humanæ vero non baptizari[a].» Addit Anonymus scriptor[2] : « Si autem in mortem Domini baptizantur, in divinam quidem baptizari, in humanam vero non baptizari. » Hanc epistolam revera esse Julii, videtur Ephræmius Antiochenus concedere, atque in eadem scriptum fuisse, « naturam esse unam incarnatam divini Verbi, » quod sic interpretatur, ut adversus Paulum Samosatenum, ac similes hæreticos armare Catholicos voce ista studuerit. Sic et Gennadius[3] quin vere esset Julii non dubitavit epistola ista « ad Dionysium de Incarnatione Domini : quæ illo quidem tempore, ait, utilis visa est adversus eos, qui ita duas per incarnationem asserebant in Christo personas, sicut et naturas. Nunc autem perniciosa probatur, fomentum enim est Eutychianæ, et Timotheanæ impietatis. » Verum supposititiam esse, et ab Apollinari scriptam, persuadet Leontius[4], eo potissimum argumento, quod Gregorius Nyssenus in libro, quem contra Apollinarem edidit, multa refert ex illa epistola, quæ refellit. Addit etiam, Julium nihil omnino scripti reliquisse : atque ex epistolis septem, quæ illius inscriptæ nomine circumferebantur, nullam penitus Julii germanam fuisse*. Sed quod universe negat ullam exstare Julii epistolam, hoc verum non est, et ex Athanasio redarguitur, qui in *Apologetico* secundo bene longam descripsit Julii epistolam ad Eusebianarum partium episcopos in causa Athanasii**.

X. Idem Leontius in libro *de fraudibus Apollinaristarum*, quasdam ab iis epistolas ait Julii nomine vulgatas esse, ut supra memoratum est[5]. Et anonymus auctor *Collectaneorum contra Severianos*, idipsum approbat tum ex inscriptione, quæ non erat consentanea Romanorum pontificum consuetudini : tum ex verbis ipsis, quæ Apollinaris hæresim præferunt, a qua longe abfuit Julius. Dionysium autem illum, ad quem epistola scribitur, presbyterum fuisse, anonymus asserit, quem episcopum Corinthiorum falso, ut opinor, facit Leontius. Mirum est vero, quod *in Annalibus* prodit Baronius[6], ut Gennadii fidem elevet, epistolam istam « immanes, manifestasque blasphemias continuisse, quibus Nestoriana hæresis penitus confirmaretur : nedum adversus eos utilem fuisse, qui duas dicerent per Incarnationem esse in Christo personas. » Atqui et Leontius, et Eulogius Alexandrinus[7], qui eamdem Julii epistolam dubiam esse censet, et Facundus Hermianensis[8], et Hypatius Ephesinus Archiepiscopus in Collatione Constantinopoli habita inter catholicos, et Acephalos, in qua ab istis Atha-

Notatur Baronii sententia.

a Ex Leont. Θαυμάζω πυνθανόμενος περί τινων. καὶ ἔστιν ἡ χρῆσις τοιαύτη. Ἀνάγκη γὰρ δύο λέγοντας αὐτοὺς φύσεις, τὴν μὲν προσκυνεῖν, τὴν δὲ μὴ προσκυνεῖν, καὶ εἰς μὲν θείαν βαπτίζεσθαι, εἰς δὲ τὴν ἀνθρωπίνην μὴ βαπτίζεσθαι.

Spuriam.

* Epistolam hanc edidit Muratorius in *Anecdotis Græcis* pag. 341, addita disquisitione, qua νοθείας illam multis nominibus arguit. Fuit tamen de Protestantium grege Christianus Augustus Scalig, qui Centuriatorum stultitiam æmulatus spuriam hanc epistolam vindicare, et Julio pontifici adserere contra Muratorii animadversiones tentarit. Confer Acta Lipsiensia a. 1724, pag. 420. F. A. Z.

** Imo et alias scripsit Julius epistolas. Vide P. Coutantium t. I *epistol. Roman. pontif. pag.* 350, *seqq.* F. A. Z.

1 Nyss. tom. II.— 2 In *Coll. cont. Sever.* tom. IV *Bibl.* col. 1110.— 3 Genn. *de Script.* cap. II.— 4 Lib. *de Sec.* Act. VIII. — 5 § 6.— 6 Ann. 352, § 6.— 7 Apud. Phot. cod. 230.— 8 Lib. I.

nasii, et Julii testimonia prolata sunt, et ab illis, tanquam adulterina, repudiata : omnes, inquam, illi epistolam Julii unam naturam adstruxisse confirmant : idque verba ipsa demonstrant, quæ indidem afferre illi consueverant, paulo a nobis ante perscripta. Itaque perspicuum est, Apollinaris, et Eutychis dogmati patrocinatam esse hanc epistolam, ab Nestoriano vero plurimum discrepasse.

XI. Præter hanc ad Dionysium, alia Julii nomine ad Docium inscripta fuit, cujus testimonio usa est Ephesina synodus[1] : quod Facundus commemorat[2] : qui et Prosdocium illum vocat, ad quem missa est. Sed hanc etiam Leontius[3] negat esse Julii, et Timotheo Apollinaristæ potius addicit ex fide plurimorum exemplarium. Neque vero quod ex illa prolatum est in synodo, ullius suspectum hæresis, neque Julio est indignum. Postremus ex laudatis ab Ephræmio scriptoribus antiquis, qui ante Cyrillum sententiam eamdem expresserunt, *unius incarnatæ Verbi naturæ*, superest Erechthius. At is auctoritatis plane nullius est. Fuit enim hæreticus Apollinaris imbutus dogmate, quod testatur illius fragmentum Leontii opusculis adtextum[4], in quo Patrum auctoritates ab Eutychiano hæretico collectæ leguntur adversus catholicam duarum naturarum professionem. Ibi Erechthii episcopi Antiochiæ in Pisidia locus exstat, ex homilia in sancta Epiphania, Constantinopoli dicta, coram beato episcopo Proclo. Quo in loco *duas esse negat ejus, qui natus est, naturas*. Itaque Timotheus hæreticus contra Chalcedonensem synodum scribens illius testimonium adhibuit, ut scribit Leontius[5]. Ephræmius item Antiochenus manifeste Eutychianum fuisse probat[6], allatis ejus verbis, quibus singularis in Christo natura divina perhibetur. Ergo omnes illi, Cyrilli ætate superiores, quos ex Ephræmio ante percensui, ne falso quidem inscripti, præter Athanasium, illam vocem diserte concepisse videntur, « Post unitionem nonnisi unam esse Verbi naturam incarnatam : » nedum germani, et illis nominibus appellati, ut probabile sit, primum ex catholicis theologis Cyrillum ita esse locutum, ut affirmat Leontius.

Erechthius nullæ auctoritatis.

Primus e catholicis probabiliter Cyrillus ita locutus est.

XII. At Eutychianarum partium hæretici, ut hoc hominum genus quidquid in rem suam facit, temere, ac sine delectu undecumque complectitur; illam ipsam sententiam antiquis Patribus, etiam ante Cyrillum, in usu fuisse contendebant, et eam perpetuo catholicis intentabant, longe alio, ac Cyrillus intellexerat sensu eam interpretati. Sic Eranistes Apollinarii partes agens in dialogo secundo Theodoreti, Orthodoxo illam objicit. Dioscorus Alexandrinus Eutychianorum columen, in Chalcedonensi synodo, eamdem vehementius, ac magnis clamoribus ingessit : « habere se dicens sanctorum Patrum sententias, Athanasii, Gregorii, Cyrilli non uno loco significantes : non oportere post unitionem, naturas duas dicere, sed unam incarnatam Verbi naturam. » Tum impotentius elatus : « Ego, inquit, cum Patribus extrudor : ego Patrum decreta propugno : nec ulla in re transgredior : atque horum dicta non utcumque, neque perfunctorie, sed in libris habeo [a]. » Ita vecors et impius hæreticus detracta voce *incarnatæ*, naturam unam simpliciter, post unitionem a Patribus asseverari dicebat : ac duas negari. Idem et in Constantinopolitano concilio[7], sub Flaviano, Eutyches; et in Ephesino latrocinali, ambo illi fecerunt, Eutyches, et Dioscorus.

Sic apud Anastasium in Ὁδηγῷ, Monophysitæ in illa ipsa Cyrilli voce insistere se profitentur. *Viæ duce.*

Ita Petrus Fullo Antiochenus episcopus perperam, acceptum illud dictum ad nefarium, et sacrilegum suum commentum accommodat, asserens divinam naturam, adeoque Trinitatem ipsam, ut incarnatam, ita passam esse; ut illi in epistola quadam ad eum scripta Felix exprobrat Romanus pontifex[8]. Sic Polemo Apollinarista eamdem usurpat sententiam, falsa interpretatione depravatam, ut alibi docuimus[9].

a Diosc. act. I Chal. syn. Ἐγὼ δὲ χρήσεις ἔχω τῶν ἁγίων πατέρων, Ἀθανασίου, Γρηγορίου, Κυρίλλου, ἐν πολλοῖς τόποις, ὅτι οὐ δεῖ λέγειν μετὰ τὴν ἕνωσιν δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν σεσαρκωμένην λόγου φύσιν. ἐγὼ μετὰ τῶν πατέρων ἐκβάλλομαι· ἐγὼ συνίσταμαι τοῖς τῶν πατέρων δόγμασιν· οὐ παραβαίνω ἔν τινι· καὶ τούτων τὰς χρήσεις οὐχ ἁπλῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐν βιβλίοις ἔχω.

1 Act. I. — 2 Lib. I. — 3 Lib. *de Sect.* act. VIII. — 4 Tom. IV *Bibl.* par. II. — 5 In fine act. VIII *de Sec.* — 6 Apud Phot. — 7 Vide Cal. Act. — 8 Vide Zon. in Can. — 9 Lib. III, c. IX, § 2.

CAPUT VII.

De sensu, et interpretatione catholica dicti illius Cyrilli, superiori capite propositi. 2. *Variæ de illo sententiæ, quid vox* φύσις *significet : ac nonnulli hypostasim indicari putant : quibus favere Cyrillus ipse videtur.* 3. *Tum alii quidam.* φύσις *et* ὑπόστασις *promiscue interdum sumptæ.* 4. *Alii naturam significari malunt.* 5. *Inquiritur causa cur Cyrillus eam sententiam ediderit.* 7. *Ex quo mens ejus, et scopus colligitur : nempe ut Nestorianam divisionem, separationemque vitaret.* 8. *Unde et naturam verius est intelligi : idque ex ipso Cyrillo probatur.* 9. *Tum ex Isidoro Pelusiota.*

De interpretatione catholica illius dicti : *Post unitionem unam esse naturam incarnatam*

I. Cum tam egregie de Ecclesia, reque catholica meritus esset Cyrillus Alexandrinus, atque in Nestoriano restinguendo incendio, et Christiana stabilienda fide præcipuæ illius partes exstitissent, merito in illum vicissim tuendum totius catholicæ posteritatis studia conspirarunt. Et quoniam nonnulla de Incarnatione Verbi paulo obscurius ab illo constabat esse dicta : quibus perditi Monophysitæ ad hæresis suæ patrocinium abutebantur; ut proxime antecedens caput ostendit : idcirco magnopere deinceps in hoc incubuerunt eruditi theologi, ut ab tanto viro nefarii suspicionem erroris arcerent. Hujus assequendi ut erat unica, sic ab illis accurate est inita ratio, uti aliter, atque isti, verba illius interpretando monstrarent, qualicumque horum ambiguitati veram, et sinceræ fidei consentaneam subesse sententiam. Atque hoc non uniusmodi expositionis genere, sed dissimili, et in eumdem tamen concurrente pietatis, ac veritatis sensum efficere conati sunt. Quæ quidem explicandi varietas initium dabit hujus dsiputationi capitis; in quo de eodem illo Cyrilli dicto, ac quemadmodum ejus ex mente capiendum sit, pergam dicere. Sed verba imprimis ipsa, in quibus explanandis elaborare volumus, hic integra perscribenda sunt, quod in antecedenti capite nondum fecimus, et inde potissimum repetenda, ubi plenius concepta mihi videntur, ex epistola videlicet ad Acacium Melitinensem episcopum, in qua ita scribit : « Quamobrem dum ea, ex quibus unus est, et solus filius, ac Dominus Jesus Christus, cogitatione, intelligentiaque concipimus, naturas duas unitas esse dicimus : post unitionem vero tanquam sublata jam in duo partitione, unam esse credimus filii naturam ; verum inhumanati, et incarnati[a]. » His adjunge quæ ex priore *ad Successum* epistola capite superiori descripta sunt cum aliis locis ejusdem Cyrilli[1]; in quibus illa ipsa « filii unica natura incarnata dicitur, σεσαρκωμένη φύσις, » non σεσαρκωμένου λόγου, hoc est *incarnati Verbi*, quæ tamen duo in unum idemque recidunt.

II. In illis itaque Cyrilli verbis primum, et præcipuum quæstionis caput vocabulum φύσεως continet, de quo duæ sunt antiquorum sententiæ. Nam alii φύσιν pro ὑποστάσει positam existimant : negant alii, et idem, atque οὐσίαν, esse nihilominus affirmant. Priori suffragari Cyrillus videtur, qui de eadem re disserens, ambas istas voces sæpius explicandi gratia conjungit tanquam συνωνύμους, ut in secundo libro demonstravimus[2], ubi loca Cyrilli aliquot allata sunt; quibus alia nunc omissa illic adjungemus. In *defensione anathematismi octavi adversus Andream, sive Orientales,* ita scribit : « Etenim quando in una persona, et natura, hoc est hypostasi una, diligenter examinans ratio illa, ex quibus est, hoc est constat naturaliter[b], » etc. In epistola quoque ad Acacium post illa, quæ paulo ante decerpsimus, ita sibi objicientes adversarios inducit[3], nimirum Orientales : in veræ fidei professione naturas nominari duas, ac pro ambarum discrimine, proprias singulis attribui voces, atque discerni : hoc autem repugnare ei, quod in anathematismo quarto definitum est; *non oportere personis duabus, sive hypostasibus* Christi *voces illas attribui* separatim, ac divise, sed uni, eidemque Christo. Huic vero statim respondens ait, se in anathematismo cavisse duntaxat, ne quis voces illas diversas, quarum

Variæ sententiæ de voce φύσεως.

Naturam pro persona.

Substantiam.

Synonimas.

a Cyrill. tom. V, par. I. Ταύτῃ τοι τὰ, ἐξ ὧν ἐστιν ὁ εἷς, καὶ μόνος υἱὸς, καὶ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς ἐν ἐννοίας δεχόμενοι, δύο μὲν φύσεις ἡνῶσθαί φαμεν. μετὰ δέ γε τὴν ἕνωσιν, ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο διατομῆς, μίαν εἶναι πιστεύομεν τὴν τοῦ υἱοῦ φύσιν, ὡς ἑνὸς, πλὴν ἐνανθρωπήσαντος, καὶ σεσαρκωμένου.

b Cyr. tom. VI. Ὅταν μὲν γὰρ ἐφ' ἑνὸς προσώπου, καὶ φύσεως, ἤγουν ὑποστάσεως μιᾶς βασανίζων ὁ λόγος, ἐξ ὧν ἐστιν, ἤγουν σύγκειται φυσικῶς, etc.

1 Parag. 2.— 2 Cap. III, parag. 5.— 3 Tom. V, par. I.

aliæ quæ unius Dei propria sunt, aliæ quæ sunt hominis propria significant, personis illis, et hypostasibus duabus, tanquam seorsim constitutis, et non unitione substantiva conjunctis, affingeret. Porro in illis utrisque proprietatibus solum « intelligi naturarum sive hypostaseon differentiam[a]. » Vides quemadmodum hypostases promiscue cum naturis accipit. Nam quod in anathematismo personas etiam cum hypostasibus conjunxit, fecit hoc non ex sua, sed ex Nestorii sententia, quam proprie decreto illo reprehendebat, qui revera totidem personas, quot naturas in Christo confitebatur; tametsi dissimularet, ac verbis præ se aliud ferret: ut supra diximus.

Naturam unam. Personam et suppositum.

Idem præterea Cyrillus *in Confutatione Orientalium* ad anathematismum quartum, perspicue, quam φύσιν μίαν in iis, quos attulimus locis nominat, πρόσωπον, et ὑπόστασιν appellat. « Uni proinde personæ, ait, omnes attribuendæ sunt voces, quæ in Evangeliis occurrunt, hypostasi uni Verbi incarnatæ. » Tum ista subjungit: « non se permittere animalibus hominibus, et spiritum non habentibus duos cogitare vel dicere filios, dividentes a se invicem hypostases, post indivulsam unitionem[b]. » Dixerat autem proxime antea, « unicuique naturæ congruentem accommodari oportere vocem. » Prorsus φύσεις easdem et ὑποστάσεις nominare videtur, adeoque personas; cujusmodi post unitionem non duas, sed unam duntaxat esse statuit. Quid igitur? num aliquando, et citra, vel ante unitionem duas fuisse judicavit? Dicemus de ea re postea.

Naturas...... Hypostases.

Rursus in libro secundo *contra Nestorium* « unum vocat filium, et unam Verbi incarnatam hypostasim[c]. » Item in priore *ad Successum* epistola, quam nominarat, « unam Verbi naturam incarnatam, » subinde « unum Christum, et filium, et Dominum appellat, Verbum hominem factum et incarnatum[d]. » Quod etiam in posteriore facit, et in ea, quam *ad Acacium* scripsit. Et in *Excerptis* libri septimi, et octavi *in Joannem*, « hypostasim unam nuncupat Verbi Incarnati[e]. » Ut videri possit promiscue has voces accepisse, φύσιν et ὑπόστασιν τοῦ λόγου, et λόγον, atque υἱόν.

Naturam et personam Verbi, et Verbum atque Filium.

III. Ephræmius Antiochenus patriarcha in libro, quem de ista Cyrilli sententia scripsit, manifeste φύσιν ab eo pro ὑποστάσει sumptam asserit: « Unam itaque Dei Verbi naturam incarnatam, ait, unam hypostasim intelligimus[f]. » Quod deinceps fusius edisserit, affirmans φύσιν interdum καταχρηστικῶς pro ὑποστάσει, a Patribus et nominatim a Cyrillo poni, cum id significat, quod ex copulatione naturarum efficitur; cum autem de iis accipitur, ex quibus effectus, et conflatus est Christus unus, tum *naturam* proprie dictam, hoc est οὐσίαν, et *substantiam* exprimere. Quin idem Ephræmius, Athanasium scribit in epistola ad Imperatorem Julianum dicere, « unam esse confitendam Verbi naturam, et hypostasim incarnatam. » Jam supra monuimus epistolam istam *ad Jovianum* (ita enim legendum) illud esse ψευδεπίγραφον fragmentum, quod Cyrillus, aliique tanquam ex Athanasio proferunt. Sed in vulgatis Cyrilli, et Athanasii codicibus, in quibus exstare illud notavimus, abest vox ὑπόστασιν.

Per catachresim

Supposititium.

Idem est Eulogii Alexandrini patriarchæ judicium de significatione vocabuli φύσεως apud Cyrillum[1]. Qui et nomina ista φύσεως et ὑποστάσεως sero apud Romanos, et post Julii Papæ tempus distincta fuisse refert[g]. Atqui apud Græcos quoque nonnisi post Nicænum

Physis et hypostasis promiscue sumpta.

a Cyr. tom. V, par. II. Καὶ κατ' αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ μόνον νοηθείη ἂν ἡ τῶν φύσεων, ἤγουν ὑποστάσεων διαφορά.

b Cyr. Ἑνὶ τοιγαροῦν προσώπῳ τὰς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις πάσας ἀναθετέον φωνὰς, ὑποστάσει μιᾷ τῇ τοῦ λόγου σεσαρκωμένῃ. κύριος γὰρ εἷς Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὰς γραφάς. οὐκοῦν, ὡς ἀπόγε τῶν ἤδη προγεγραμμένων, οὐκ ἠγνοηκότες μὲν ἀλωσόμεθα τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὴν ἑκάστῃ φύσει πρέπουσαν φωνήν. οὐκ ἐφιέντες δὲ μᾶλλον τοῖς ψυχικοῖς, καὶ πνεῦμα μὴ ἔχουσι, δύο νοεῖν υἱοὺς, ἢ λέγειν διαιροῦντας ἀλλήλων τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἀδιάσπαστον ἕνωσιν.

c Id. lib. II *cont. Nest.* Ἀλλ' εἰ μὲν ἕνα φῇς υἱὸν, καὶ μίαν ὑπόστασιν τὴν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην.

d Id. *ad Succ.* tom. IV, par. II. Ἕνα δὲ Χριστὸν καὶ υἱὸν, καὶ κύριον, τὸν τοῦ θεοῦ πατρὸς λόγον, ἐνανθρωπήσαντα, καὶ σεσαρκωμένον.

e Id. *in Joan.* Ὑποστάσει μιᾷ τοῦ λόγου σεσαρκωμένου.

f Ephræm. apud Phot. cod. ccxxix. Τὴν μὴν οὖν μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, μίαν ὑπόστασιν νοοῦμεν. Vide et cod. ccxxviii.

g Phot. cod. ccxxx. Δεύτερον δὲ προσήκει γινόσκειν, ὡς Ἰουλίου ὕστερον παρὰ Ῥωμαίοις τὸ τῆς φύσεώς τε, καὶ ὑποστάσεως ἐφιλοκρινήθη τε, καὶ διεκρίθη ὄνομα.

1 Apud Phot. cod. 230.

concilium, et annis postea non paucis, discerni ista duo significatione cœperunt : ut in quarto *de Trinitate* demonstravimus[1] : nec ante Basilii magni ætatem fixa, et stabilita est usu theologorum vocum illarum differentia. Quo minus admirandum est, eam Latinis ignotam fuisse ; ut ex Hieronymi altercatione, ac querela constat, de qua ibidem accuratius egimus[2].

Sic vicissim ὑπόστασιν pro φύσει tanto post Nicænam synodum usurpavit Marcus eremita in tractatu *de Pœnitentia ;* cum tria sata farinæ, in quæ fermentum condidit mulier[3], « tripartitam hypostasim interpretatur, corporis, spiritus, et animæ[a], » quibus Dei Verbum immiscetur.

Justinianus etiam imperator *in Professione fidei contra tria Capitula*[4], Cyrillum putat, quoties *unam Verbi naturam incarnatam* dixit, *naturæ* nomen pro *hypostasi* sumpsisse. Quod ex eo insuper approbat, quod iisdem illis in locis fere semper nomina Filii, aut Verbi, aut unigeniti paulo post adtexit ; quæ sunt utique personæ vocabula. Ad hanc quoque sententiam Leontius accedit in libro *contra argumenta Severi* : ubi objicienti hæretico, Cyrillum in Incarnationis explicando mysterio, *hypostasim*, et φύσιν promiscue accepisse, concedit ultro, causamque reddit, cur hoc cum aliis antiquis fecerit.

Naturam

Alii φύσιν pro natura sumi contendunt.

IV. Verum aliis placet, φύσιν ibi non pro *hypostasi* positam esse, sed *naturam* revera significare. Ac Leontius ipse in libro *de Sectis*, actione octava, id velle sibi videtur, cum Acephalorun argumenta diluens, primum istud aggreditur ex Cyrilli testimonio illo petitum ; eumque docet non « unam Christi naturam incarnatam dixisse ; sed unam naturam Verbi incarnatam[b] : » ubi ad has voces, μίαν φύσιν τοῦ λόγου, addidit σεσαρκωμένην, id est *incarnatam*, ut aliam naturam indicaret. Quod ex Cyrillo idipsum testificante in posteriore *ad Successum* epistola demonstrat. Quinetiam in libro *dubitationum*, capite XXIV[5] idipsum adstruit.

Leontium laudat, sequiturque Joannes Damascenus[6], ac φύσιν pro *natura* putat accipi, non pro *hypostasi* : multaque disputat ad eam rem erudita, et paulo post diligentius explicanda. Nec aliter Theodorus Rhaituensis presbyter exponit[7]. Anastasius Sinaita in Ὁδηγῷ capite decimo pluribus argumentis ostendit, Cyrillum φύσεις et ὑποστάσεις non confudisse : ex quo suspicari possit aliquis, eumdem in illo Cyrilli dicto φύσιν interpretari *naturam*. Sed non est ita. Nam postea scribit, ipsummet Cyrillum alibi seipsum explicantem, docere. « Unam Christi naturam incarnatam sic accipi, ut sit una persona sanctæ Trinitatis incarnata[c]. » Atqui *unam Christi naturam* non dixit Cyrillus ; sed *unam Verbi naturam*, ut Leontius observat. Vides tamen Anastasium φύσιν ibi *personam* intellexisse, ac negare solum φύσεις in plurali numero, ὑποστάσεις esse ; ut si δύο φύσεις constituantur in Christo, totidem ὑποστάσεις sequantur. Nam Monophysitæ *Collectanea* quædam sententiarum ediderant, sub Cyrilli nomine, quæ φύσεις easdem et ὑποστάσεις esse docebant, de quibus ibi disputat Anastasius. Attamen non satis hic consentanee loqui videtur, dum et φύσιν negat pro ὑποστάσει apud Cyrillum usurpari, et φύσιν μίαν σεσαρκωμένην asserit esse μίαν ὑπόστασιν. Sic Theorianus *in Disputatione contra Armenos*[8].

Viæ duce

Naturas et hypostases.

Naturas.
Hypostases.
Duo naturæ
Hypostases.

Naturas.
Hypostases.

Naturam.... hypostasi. Naturam unam incarnatam. Unam hypostasim.

Rusticus item diaconus in libro *contra Acephalos* aptissimo sensu φύσιν ibi pro *natura* positam explanat[9]. Gelasius etiam papa in libro *contra Eutychem*[10], dum *naturam deitatis incarnatam* vocat.

Mens auctoris.

V. In hac opinionum interpretationumque varietate, ut quid potissimum tenendum sit statuamus ; quoniam de Cyrilli mente tota est contentio ; ea primum nobis accurate, ac solerter, quoad fieri potest, investiganda est ex iis ipsis locis, in quibus vox illa reperitur. In epistola priore *ad Successum*[11] Diocæsareæ in Isauria episcopum, plenissime declarat, quæ causa, et origo fuerit locutionis illius usurpandæ. Cum enim inter Orientales, et Ægyptios, ex Nestoriana conflictione, reliquum esset certamen de duabus in Christo naturis, interrogatus a Successo Cyrillus quid de eo

a Marcus tom. II *Bib.* Καθότι ἡ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ὑποδεξαμένη διάνοια ἔκρυψεν εἰς τὴν τριμερῆ ὑπόστασιν, σώματος λέγω, καὶ πνεύματος, καὶ ψυχῆς κατὰ τὸν Ἀπόστολον.

b Leont. act. VIII, lib. *de Sec.* tom. II *Bib.* Οὐ γὰρ εἶπε τοῦ Χριστοῦ μίαν φύσιν σεσαρκωμένην, ἀλλὰ μίαν φύσιν τοῦ θεοῦ λόγου σεσαρκωμένην, τὴν ἄλλην φύσιν δηλῶν.

c Anast. Ὁδ. Μίαν Χριστοῦ φύσιν σεσαρκωμένην, ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ὅτι ἓν πρόσωπον τῆς ἁγίας τριάδος σεσαρκωμένον.

1 Cap. I et seq.— 2 Cap. IV, § 4.— 3 *Luc.* XIII.— 4 In Syn. V.— 5 Tom. IV *Bibl.* col. 1060.— 6 Lib. III, c. XI et in l. *cont. Aceph.*— 7 Tom. XI *Bibl.*— 8 Ib.— 9 Tom. IV *Bibl.*— 10 Ib.— 11 Tom. V, par. II oper. Cyr.

sentiret, rem hic altius repetens, Diodorum ait Tarsensem ex Macedoniano, et Pneumatomacho catholicum factum, in aliam incidisse labem opinionis impiæ, « ut alterum ac separatum crederet esse filium e Davidis semine genitum a B. Virgine, ac Dei matre; alterum item seorsim filium ex Deo Patre Verbum: ita ut unum Christum simulate professus, hoc nomen proprie conferret in solum a Deo Patre genitum Verbum, et unigenitum filium: cui, velut gratiæ loco, adjunctum ex Davidis stirpe alterum, eatenus appellaret filium, quod cum vero filio copulatus esset, non vera, proprieque dicta unitione, sed ea tantum, quæ in dignitatis, auctoritatis, et honoris communione consistit[a]. » Hujus discipulus fuit Nestorius, qui ex ejus lectione librorum in eamdem abreptus hæresim, ficte, ac simulate præ se ferebat unius confessionem Christi, ac filii, et Domini; reipsa vero unum illum in duos, separatosque partiebatur, hominemque cum Deo conjunctum asserebat sola communicatione dignitatis, et honoris.

VI. Ab hac impietate procul recedentem se Cyrillus affirmat, unum profiteri Dei filium, Jesum Christum, eumdemque, nec ab illo diversum sanctissimæ Virginis filium: quandoquidem sempiternum Dei Verbum ex muliere natum, et caro factum est, id est homo: adeo ut tam propria illius caro fuerit, quam est sua propria hominis cujusque caro. Et quoniam nonnulli Apollinaris affinem hæresi eum esse suspicabantur, ut unum propterea filium post incarnationem crederet, quod commistio quædam et confusio naturarum intercessisset, idcirco Verbum asserit conjunxisse sibi carnem anima præditam, ac verum hominem ex muliere prodiisse; ut idem sit Christus homo pariter et Deus, in quem ambarum naturarum proprietates competunt: quique in Evangelio alias ut Deus; alias ut homo loquitur.

Quocirca naturas inter se convenisse duas indivisa conjunctione citra confusionem, et mutationem alterutrius: adeo ut ex duabus naturis copulatio ista facta sit: post unitionem vero non dividantur ab sese mutuo naturæ; neque in duos filios unus et indivisus secetur: sed sit unus filius, unaque Dei Verbi incarnata natura. Atque hoc hominis exemplo confirmat, in cujus compositionem naturæ concurrunt duæ, carnis et animæ: ex quibus tamen conjunctione copulatis homo tantum unus existit.

Rursus in epistola posteriore ad eumdem Successum, cum inter alia contra effatum illud ad adversariis objecta, propositum hoc esset videri confusionem, et abolitionem unius naturæ contigisse, si ex duabus una est facta natura: negat, id esse consequens Cyrillus; quoniam non solum præcise Verbum, Deusque filius: sed idem caro factus inducitur; ita ut suam utraque natura proprietatem conservet; et utroque manente, intellectoque, sed quadam arcana, et inexplicabili unitione conjuncto, una Filii natura incarnata sit[b].

Sic *in Commonitorio ad Eulogium*[1], tam Orientalium *Expositionem* reprehendisse quosdam scribit, quod duas in ea naturas constituerint; quam seipsum, qui illos toleraverit; imo collaudarit: tanquam Nestorianam istud hæresim sapiat. Ad quod Cyrillus respondet, Nestorium quidem naturas duas recte esse fassum: sed earum ἕνωσιν, id est *unitionem* abnegasse; nec unum ex illis Christum, unumque filium agnovisse; adeoque *naturam unam Dei incarnatam*: quod habet catholica professio. Idem docet in epistola *ad Acacium;* et in libro secundo *contra Nestorium.*

VII. Hinc igitur perspicuum est, non alia de causa in hujusmodi locutionis genus inductum fuisse Cyrillum, nisi ut Nestorii perfidiæ se opponeret, vitaretque subdolam, et nimium dilutam illius unitionem, quæ specie, ac verbo tenus naturas copulabat duas: re autem ipsa disjunctas, ac seorsim cohærentes, et subsistentes habebat, nullo proprie dicto, et

Scopus Cyrilli divisionem separationemque vitare.

a Cyr. Πεφρόνηκε γὰρ, καὶ γέγραφε ὅτι ἕτερος μὲν υἱὸς κατ' ἰδίαν ἐστὶν ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ θεομήτορος. ἕτερος δὲ πάλιν ἰδικῶς υἱὸς ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγος, etc. Προσποιεῖται μὲν ἕνα Χριστὸν λέγειν, ἀναφέρων μὲν τὸ ὄνομα ἐπὶ μόνον τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγον γεννηθέντα υἱὸν μονοενῆ. ὡς ἐν χάριτος δὲ τάξει προσνέμων αὐτῷ, καθά φησιν αὐτὸς, καὶ τὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ υἱὸν ἀποκαλεῖ, ὡς ἑνωθέντα, φησί, τῷ κατ' ἀλήθειαν υἱῷ. ἑνωθέντα δὲ, οὐχ ὥσπερ ἡμεῖς δοξάζομεν, ἀλλὰ κατὰ μόνην τὴν ἀξίαν, καὶ κατ' αὐθεντίαν, καὶ κατὰ ἰσοτιμίαν.

b Cyr. 'Αλλ' ἐν ἰδιότητι τῇ κατὰ φύσιν ἑκατέρου μένοντός τε, καὶ νοουμένου, κατά γε τὸν ἀρτίως ἡμῖν ἀποδοθέντα λόγον, ἀῤῥήτως, καὶ ἀφράστως ἑνωθεὶς, μίαν ἡμῖν ἔδειξεν υἱοῦ φύσιν, πλὴν, ὡς ἔφην, σεσαρκωμένην.

1 Tom. V.

substantivo nexu, sed externo, et improprio inter se commissas. Quare τὸ ἀδιαίρετον, id est *divisionis expertem* naturarum duarum conjunctionem sancire verbis illis voluit. Quod latissime declarat Eulogius Alexandrinus: et scopum hunc Cyrillo propositum fuisse contendit, ut « naturas ambas in unam hypostasim conjunctas [a] » ostenderet. Hoc enim plane idem esse, ac *naturam illam unam incarnatam* Cyrilli, probat inde, quod Orientales illud asseverantes, citra hujus expressionem, amplexus est.

Sic Ephræmius Antiochenus apud eumdem Photium [1], et Sophronius Hierosolymitanus in epistola synodica *ad Sergium* [2]. Tum Maximus martyr in opusculo supra laudato a nobis sæpius: in quo « commune hoc habuisse Cyrillum cum Nestorio scribit, ut naturas duas assererent, easque differentes: hoc autem commune non fuisse, unitionem confiteri hoc ipso quod unum Christum, unum filium, unum Dominum dicerent, et unam Verbi naturam incarnatam; id enim Nestorium neutiquam admisisse [b]. » Non igitur absolute naturas pronuntiare duas prohibuit unquam Cyrillus, ut idem observat Maximus; sed tantummodo ex Nestorii sensu, qui frivolum, et perfunctorium modum unitionis asciscebat. « Unde si B. Cyrillus, ait Facundus Hermianensis [3], Nestorium quamdam nefandam dualitatem conantem inducere ne quam occasionem daret ejus errori, sermonem suum magis ad ea, quæ unitatis sunt, coarctabat: sicut e contrario priores doctores Ecclesiæ respondentes Apollinari naturarum diversitatem stultissime confundenti earum distinctionem amplius incumbebant: sic ipse Nestorio repugnans putari non debuit negasse differentiam naturarum: quemadmodum nec illi repugnantes Apollinari, putandi sunt unitatem negasse personæ: quia non idem semper est ordo pugnæ, vel modus; sed in oppugnatore causa est, quomodo contraire debeat propugnator. » Nimirum Eutychiani, et Apollinaristæ ita unam incarnatam naturam intelligebant, ut ne suæ cuique naturæ proprietates constarent, quod alioqui διαίρεσις abesse non poterat: ut Eranistes apud Theodoretum objicit [4].

Divisio.

Quo illud Aristotelis sane aptissime refertur; qui *in Metaphysicis* scribit: « Quæcumque divisione carent, quatenus ea carent, hoc ipso unum dici; ut si quatenus homo est, divisionem non habet, unus est homo [c]. » Ergo ut Nestorianam divisionem caveret Cyrillus, μίαν φύσιν tam constanter inculcavit. Ideo Theodorus presbyter [5] τοὺς φιλοδιαιρετὰς, id est, *divisionis amantes*, sententia illa comprimi docet.

Unam naturam.

VIII. Animadverso Cyrilli scopo, et instituto, non erat difficile constituere, quid potissimum φύσεως nomine significare voluerit, naturam an hypostasim. Hoc enim dijudicandum est ex ipso controversiæ, sive quæstionis genere, ac statu. Quod si respicimus, statim apparebit, naturam intellexisse Cyrillum, non personam, et hypostasim. Etenim quod in quæstionem disceptationemque venit, et cujus gratia Cyrillus sententiam exprompsit illam, fuit istud, an duæ naturæ dicendæ essent in Christo; quod pravo et hæretico sensu primum Paulus Samosatenus, et Photinus, et qui ambos secuti sunt, Theodorus Mopsuestenus, Diodorus Tarsensis, ac Nestorius dixerant, qui omnes naturam ab hypostasi sejunctam esse noluerunt; tum dissimili mente, et catholicæ regulæ consentanea, Orientales illi, qui, damnato Nestorio, cum Cyrillo, et orthodoxis reliquis in gratiam redierunt, edita prius, et Alexandriam ad Cyrillum missa per Paulum Emisenum professione fidei, in qua *duas naturas* asseverarunt, cum eo tamen, ut « unum Christum, unum filium, unum Dominum [d] » confiterentur, ac Beatam Virginem θεοτόκον, « ex qua incarnatus est Deus Verbum. » Cum igitur Cyrillus ob istam Orientalium probatam, ac receptam naturarum duarum professionem,

Naturæ.

φύσεως nomine naturam voluit Cyrillus indicare.

Deiparam.

a Euloc. apud Phot. cod. ccxxx. Τὰς δύο φύσεις ἀδιαιρέτους ἐν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἑνώσει. Vide et pag. sequentes.

b Maxim. Ὅτι κοινὸν αὐτῷ καὶ Νεστορίῳ τὸ λέγειν δύο φύσεις μέχρι τοῦ γινώσκειν τὴν διαφοράν. οὐκέτι δὲ κοινὸν ἦν τὸ καὶ τὴν ἕνωσιν ὁμολογεῖν, τῷ λέγειν ἕνα Χριστὸν, ἕνα υἱόν, ἕνα κύριον, καὶ μίαν τοῦ λόγου φύσιν σεσαρκωμένην· ὅπερ Νεστόριος εἰπεῖν οὐ κατεδέχετο.

c Arist. IV *Met.* cap. vi. Καθόλου γὰρ ὅσα μὴ ἔχει διαίρεσιν, ᾗ μὴ ἔχει, ταύτῃ ἓν λέγεται· οἷον εἰ ᾗ ἄνθρωπος, μὴ ἔχει διαίρεσιν, εἷς ἄνθρωπος.

d Joan. Antioch. epist. *ad Cyr. in Eph syn.* Δύο γὰρ φύσεων ἕνωσις γέγονε. διὸ καὶ ἕνα Χριστὸν, ἕνα υἱὸν, ἕνα κύριον ὁμολογοῦμεν. κατὰ ταύτην τῆς ἀσυγχύτου ἑνώσεως ἔννοιαν, ὁμολογοῦμεν τὴν ἁγίαν παρθένον θεοτόκον, διὰ τὸ τὸν θεὸν λόγον σαρκωθῆναι. Vide et Pauli homiliam.

1 Cod. 228.— 2 In VI Syn. Act. xi.— 3 Lib. VI.— 4 Dial. viii.— 5 Tom. II *Bibl.*

male apud quosdam audiret; necesse habuit crebris ad diversos datis epistolis, tam suæ, quam Orientalium fidei rationem reddere, ac de duabus naturis quod isti scripserant, rite, et catholice conceptum ostendere. Quocirca φύσεως vocabulo certum est non aliam notionem subjecisse Cyrillum, quam quæ ab Orientalibus usurpata fuerat, At hos ipsos constat *naturas duas* intellexisse, non *hypostases duas*. Non enim hypostases in unum convenisse duas, et in unitione ipsa sine confusione integras mansisse, catholicus ullus diceret; aut vero laudare posset Cyrillus: cum hæc mera Nestorii fuerit hæresis; cui cum auctore suo damnandæ non interfuit ille solum, sed etiam præfuit. Denique illud extra dubitationem est, de iis rebus duabus commotam esse quæstionem inter Cyrillum, et Orientales, quæ in Christi incarnatione ita sunt unitæ, ut eædem post unitionem, salvis, ac minime confusis proprietatibus maneant. At ejusmodi non sunt hypostases, sive personæ, quia duæ non sunt conjunctæ, sed unica tantum divina, Verbique propria. In Christo, ait Fulgentius[1], « est gemina, inseparabilis, inconscissibilisque natura, et utriusque naturæ una persona. » Et mox, « Fides enim sicut in Christo duas naturas veraciter prædicat, sic duas in eo personas omnino denegat. » Quare cum naturis solis hoc conveniat, ut et duæ numerentur, et integræ, absque confusione maneant unitæ; merito ad eas solas tum controversia ista, tum ejus occasione prolata Cyrilli sententia referenda est.

Ac profecto Cyrilli verbis hujusmodi subesse sensum animadvertit Isidorus Pelusiota, in epistola quadam *ad Cyrillum*, quam laudat
Viæ duce. Anastasius Sinaita in ʽΟδηγῷ, qua in epistola Cyrillum admonet, ut ne naturam unam in Christi incarnatione constituat. Isidori verba huc adscribi non alienum abs re nostra fuerit. « Omni, inquit, custodia conserva cor tuum, ne forte naturam unam post Christi incarnationem admittas. Nam approbatio unius, utriusque negatio est. Præsertim cum habeas complures hac de re demonstrationes sancti Patris nostri Athanasii viri excellenter in divinarum rerum cognitione versati[a]. » Hæc postrema verba non recte accepit interpres; qui putavit non esse Isidori, sed Anastasii asserentis Isidorum multa Athanasii testimonia citare. Verum Isidori sunt ipsius Cyrillum commonefacientis, ne naturam unam adstruat, cum Athanasius duas luculenter professus sit. Qui locus hoc ipsum confirmat, quod supra diximus, non esse germanum Athanasii, quod circumferebatur, opusculum, in quo *natura una Verbi incarnata post unitionem* ponitur. Non enim aut ignorasset, aut dissimulare potuisset Isidorus, nec tam audacter, increpans Cyrillum, ad Athanasium provocasset.

Cæterum Isidori epistola ista non exstat, cujusmodi ab Anastasio refertur, inter illius epistolas, sed est una in libro primo numero 323, ad eumdem Cyrillum, quæ tacitam hujus reprehensionem ob idem dogma unius naturæ continere videtur; tum eadem postrema verba, quæ ab Anastasio descripta sunt, illic leguntur[b].

a Isidor. apud Anast. in ʽΟδηγῷ. Πάσῃ φυλακῇ τήρει τὴν καρδίαν, μή που μίαν φύσιν μετὰ τὴν σάρκωσιν τοῦ Χριστοῦ δέξῃ. ἡ γὰρ εἰς μίαν συγκατάθεσις, ἑκατέρας ἐστὶν ἄρνησις, καὶ μάλιστα ἔχων περὶ τούτου πλείστας ἀποδείξεις τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἀθανασίου ἀνδρὸς ὑπερφυῶς τὰ θεῖα ἐμβατεύσαντος.

b Isid. Pelus. lib. I, ep. cccxxiii. Ὅτι δὲ ὁ ἀληθινὸς, και ἐπὶ πάντων θεὸς, ἄνθρωπος γέγονεν ἀληθῶς, οὔτε ὃ ἦν τραπεὶς, καὶ ὃ οὐκ ἦν προσλαβὼν, ἐκ φύσεων δυοῖν ὁ εἷς ὑπάρχων υἱὸς, ἄναρχος, καὶ ἀπέραντος, πρόσφατος, καὶ ἀΐδιος, οὐδ' ἂν αὐτὸς ἀρνηθείης, πλείστας ἔχων τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν μεγάλου Ἀθανασίου περὶ τούτων συναινέσεις, ἀνθρώπου τὰ θεῖα ὑπερφυῶς ἐμβατεύσαντος.

1 Fulg. *ad Donat.* c. xvii.

CAPUT VIII.

1. *Adversus interpretationem Cyrilliani dicti, quæ* φύσιν *pro natura sumit, objectum illud, naturam Verbi communem esse personis tribus; ex quo consequens sit tres personas incarnatas esse; quod dissolvitur ex naturæ varia consideratione.* 2. *Naturam ergo Verbi Cyrillus consideravit, ut communis est, sed in una aliqua hypostasi.* 3. *Aliter natura divina, aliter hypostasis cum humana natura conjungitur. Inter unitionem, et conjunctionem differentia ab Rustico allata rejicitur.* 4. *Natura divina quomodo nata aut genita dicatur, ex Rustici observatione.* 5. *Eodem recidit natura una Cyrilli, atque hypostasis una.* 6. *Cur naturam unam Verbi potius expressit Cyrillus, quam humanam.* 7. *De voce* σεσαρκωμένη, *id est* incarnatæ *in illo Cyrilli dicto: quæ duabus naturis exprimendis servit.* 8. *Quod Cyrilli testimonio declaratur*; 9. *et Maximi, ac Theodoreti: qui et ambo naturam intellexere, non hypostasim.* 10. *Ex Eulogio eadem illustrata Cyrilli sententia; et ex Theodoro presbytero.* 11. *Maxentius perperam reprehensus super unitione naturarum.*

Unam naturam.

Adversus supra memoratam Cyrillitani dicti interpretationem objecta solvuntur.

I. Atenim non pauca sunt, nec explicatu facilia, quæ μίαν φύσιν illo in Cyrilli loco de natura interpretari vetent; sed illud primarium, quod si naturam Verbi incarnatam esse Cyrillus dixerit, cum sit eadem numero verbi natura, quæ est Patris et Spiritus sancti, tam ab istis carnem esse susceptam, quam ab illo, necessario sequetur; qui Patripassianorum, et similium hæreticorum fuit error, jamdudum ab Ecclesia proscriptus. Huc accedit, quod natura, ex omnium Græcorum Patrum opinione, non est singulare quiddam, sed commune; in quo differt ab hypostasi. Nam φύσιν idem esse cum ea specie, quam *infimam* vocant dialectici, passim illi docent, ut in quarto libro *de Trinitate* monstravimus[1]: hypostasim vero, naturam esse singularem, et individuam certis proprietatibus ab communi distinctam, ac determinatam.

Huic argumento parata jam responsio est ex iis quæ capite nono libri ejusdem quarti ab Joanne prodita Damasceno commemoravimus[2]. Qui naturam quamlibet trifariam considerari posse dicit: vel ut abstracta subjicitur simplici animi contemplationi (non enim per se subsistit) vel in communi, ut est in omnibus speciei ejusdem individuis, et hypostasibus, quas inter se conjungit; appellaturque natura in specie considerata: vel denique ut eadem ex toto in singulari aliqua spectatur hypostasi, accidentium assumpta multitudine; atque hoc modo vocatur natura in individuo considerata, quæ eadem est cum natura in specie considerata. Verbum deinde scribit neque primo intellectam modo naturam hominis copulasse sibi: alioqui merum esset figmentum, et adumbratio, simulatioque potius incarnationis, quam vera carnis assumptio: neque item secundo modo. Ita enim homines sibi adjunxisset omnes. Tertio itaque modo spectatam hominis naturam assumpsit, quatenus scilicet inest in uno individuo.

Quamobrem naturam Cyrillus hominis in illo loco consideravit, ex Joannis Damasceni mente; neque ut penitus ab individuis cogitatione semotam; neque ut plane individuam; ne et ipsa sit hypostasis; sed eamdem, quatenus in uno homine singulari intelligitur: cui Verbum hypostasis est factum, quemadmodum Euthymius in quarto illo *de Trinitate* libro laudatus a nobis exposuit[3].

Quo sensu consideravit Cyrillus naturam Verbi.

Unam naturam.

II. Nam quod ita Cyrillus τὴν μίαν φύσιν Verbi acceperit, inde constare Damascenus asserit, quod idem in posteriore *ad Successum* epistola respondens huic adversariorum interrogationi, « quinam perfectus in humanitate subsistat Christus; aut quemadmodum natura in eo nostra cohæreat[a], » ait, merito talia sciscitaturos illos fuisse, si cum *unam Verbi naturam* dixit, non statim adjunxisset *incarnatam*. Hanc autem vocem idipsum, quod illi quærunt, exprimere, ac continere humanitatis perfectionem, et eamdem nobiscum sub-

a Cyr. II *ad Success.* Εἰ μὲν γὰρ μίαν εἰπόντες τοῦ λόγου φύσιν, σεσιγήκαμεν, οὐχ ὑπενεγκόντες τὸ σεσαρκωμένην, ἀλλ' οἷον ἔξω τιθέντες τὴν οἰκονομίαν, ἦν αὐτοῖς τάχα που καὶ οὐκ ἀπίθανος ὁ λόγος, προσποιουμένοις ἐρωτᾷν εἰ μία φύσις τὸ ὅλον, ποῦ τὸ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι; ἢ πῶς ὑφέστηκεν ἡ καθ' ἡμᾶς οὐσία; ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἐν ἀνθρωπότητι τελειότης, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας ἡ δήλωσις εἰσκεκόμισται διὰ τοῦ λέγειν, σεσαρκωμένην· παυσάσθωσαν καλαμίνην ῥάβδον ἑαυτοῖς ὑποστήσαντες.

1 Cap. VII et seq. — 2 Lib. III, c. XI. — 3 Cap. IX, parag. 25.

stantiam. Hinc apparere concludit Joannes Damascenus, φύσιν ibi non esse ὑπόστασιν: quandoquidem si hoc illa significaret, nihil opus fuisset addere σεσαρκωμένην, eo quod *unam Verbi hypostasim* absolute pronuntiare licet, nulla alia voce subjuncta, quæ priorum invidiæ medeatur. Ita naturam divinam intellexit Cyrillus, quatenus in hypostasi Verbi subsistit[a].

Eximia est de hac re Rustici diaconi contra Acephalos disputatio[1]. Nam cum hæreticum asserentem introduxisset, tres esse Trinitatis naturas, quarum una ab Cyrillo incarnata dicitur: negat sequi esse tres, etsi una incarnata Verbi natura sit: « Sicut enim quando dicunt Patres, Deum Verbum incarnatum, et inhumanatum, etsi commune nomen Dei de tribus personis indifferenter prædicatur; non tamen ob hoc eos consequitur dicere, quod incarnata sit Trinitas; licet Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unus sit Deus; et ob hoc qui incarnatus est, dicatur et Deus, et unus Deus, et solus Deus, et Deus Verbum. Sicut igitur Deum esse, vel unum Deum esse, licet uniuscujusque personæ commune sit, non tamen quando Deum confitemur incarnatum, seu Virginem Dei partricem, consequitur nos, quod absit, inhumanatam dicere Trinitatem: sed unam ex illis personis, id est, ex illa Trinitate, quæ Deus est: sic quando unam naturam Dei Verbi dicimus incarnatam, non nos consequitur, ipsam cum propria natura incarnatam dicere Trinitatem, sed magis unam illarum personarum, quæ in illa natura sunt confitendæ. »

Inter unitionem et conjunctionem differentia a Rustico allata rejicitur.

III. Est etiam illud ejusdem Rustici impendio notandum de differentia, quæ inter naturam Verbi, et hypostasim cernitur, in conjunctione cum humana natura[2]. « Non Deus Verbum, ait, per divinam naturam, sed divina natura per Dei Verbi personam unita dicitur carni. Si enim tota Trinitas incarnari voluisset, tunc forsan juste ipsa per semetipsam fuerat incarnata natura: Omnia enim, quæ illi naturæ secundum se, et propter semetipsam adsunt, communia Trinitatis, et non propria unius, soliusque personæ sunt. Inhumanatio autem non communis, sed propria est solius subsistentiæ Verbi. Incarnatus est igitur et Deus Verbum, et natura ejus: sed ille quidem per semetipsum, et secundum quod est ipse; illa vero non ita, sed per personam. Igitur Deus Verbum secundum semetipsum quidem unitus est carni: una enim persona, et una subsistentia est facta cum carne: secundum naturam vero conjunctus est potius, quam unitus: duæ enim mansere naturæ, et per comparationem, Verbum potius unitum carni est, quam natura ejus; et ob hoc, istud potius, quam illud, unitio est. Illud magis conjunctio est, licet sit et unitio: hoc vero magis unitio est, quam conjunctio. Nam quæcumque omnino conjunctio nominatur, illic pene semper servatur et numerus conjunctorum, seu etiam quantitas. » Hic Rusticus *unitam* potius personam Verbi, quam conjunctam ait humanæ naturæ; naturam vero naturæ conjunctam potius, quam unitam. Quod ideo dixit; quia unitionem secundum hoc usurpari credidit, quod unum fit: conjunctionem autem, duorum esse, quæ copulata manent, et numerum retinent: quales sunt naturæ duæ. Quæ observatio non est magni momenti. Etenim unitio duorum est, quæ reciproce dicuntur, hoc est si uniri hoc illi dicitur, etiam illud huic unitur. Quare si persona Verbi unitur humanæ naturæ, etiam uniri hanc illi oportet. Fit autem unum non in eo, quo Verbo natura unitur humana; quæ per se, hoc est natura, non hypostasi, quam nullam habet, unitur: sed ex unius hypostasi, et alterius natura, una existit hypostasis: vel potius in eamdem hypostasim assumitur natura hominis. Ad hæc promiscue ab Cyrillo, cæterisque Patribus sumuntur ἕνωσις, et συνάφεια, vel σύμβασις, et σύνοδος, et si qua sunt alia vocabula, quæ *conjunctionem* proprie significant, ut superiore libro dictum est[3]. Tum *unitio* ipsa, ut idem Cyrillus ait, necessariam duorum expressionem continet: « Ubi enim unitio nominatur, inquit, non unius rei concursus significatur, sed duarum, vel plurium a se mutuo natura discrepantium[b]. » Verissime hoc tamen Rusticus, aliter naturam Verbi, aliter Verbum ipsum, sive hypostasim ipsius uniri, conjun-

a Joann. Damasc. lib. III, cap. ii. Ὥστε τὸ εἰπεῖν, φύσιν τοῦ λόγου, οὔτε τὴν ὑπόστασιν μόνην σημαίνει, οὔτε τὸ κοινὸν τῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τὴν κοινὴν φύσιν ἐν τῇ τοῦ λόγου ὑποστάσει ὁλικῶς θεωρουμένην.

b Cyr. *in Commonit. ad Eulog.* Ὅπου γὰρ ἕνωσις ὀνομάζεται, οὐχ ἑνὸς πράγματος σημαίνεται σύνοδος, ἀλλ' ἢ δύο ἢ πλειόνων, καὶ διαφόρων ἀλλήλοις κατὰ τὴν φύσιν.

1 Tom. IV *Bibl.* — 2 Rust. col. 824. — 3 Cap. iii.

give naturæ hominis : siquidem hypostasis per sese, et ἀμέσως, quod *immediate* vocant, copulatur : natura vero, non per se proxime, et absolute, sed qua in hypostasi est, vel qua est hypostasis. Nam hypostasis natura est ipsa per se subsistens, et singularibus, atque hypostaticis affecta proprietatibus.

Natura divina quomodo nata dicitur.

IV. Hinc est, quod plerumque Patres naturæ tribuunt, quod non ei simpliciter, ac secundum se convenit, sed eatenus, qua est hypostasis. Ut cum natura vel essentia Filii gigni, nascive dicitur : cujusmodi locutionum aliquot exempla in sexto *de Trinitate* prolata sunt a nobis et exposita [1]. Quibus addendum illud Fulgentii, « naturam filii de seipso genuit Pater.[2]» Et quod ad Incarnationem attinet, non minus frequentia apud eosdem Patres occurrunt. At Fulgentii ipsius insigne istud est in libro *de incarnatione, et gratia Christi* [3] : » Neque enim in utero sanctæ illius matris, et Virginis, illa spiritualis, et ex Deo Patre sine initio genita Verbi Dei natura poterat absque carne temporaliter concipi, etc. Una quippe fuit in utero Mariæ virginis conceptio divinitatis et carnis ; et unus est Christus Dei filius in utraque natura conceptus. » Vides ut et naturam Verbi genitam a Patre absque initio dixerit, et eamdem a matre Virgine in utero conceptam.

Ferrandus item diaconus in epistola *ad Anatolium*, « Ita igitur proprie, inquit [4], sicut veraciter, Maria divinitatem filii genuit, sed incarnatam. Sine carne enim divinitatem sempiternam generare non posset homo mortalis. » Sic Athanasius in libro *de salutari adventu Jesu Christi*, « Tota, inquit, natura fuit in ostensione formæ humanæ carnis aspectabilis Adami secundi ; non in divisione personarum ; sed in existentia divinitatis, et humanitatis [a]. » Vide Rusticum diaconum *in Disputatione contra Acephalos* [5], tomo quarto Bibliothecæ Patrum *.

V. Quamobrem φύσις hoc modo accepta perinde usurpatur, ac Verbum ipsum, aut hypostasis Verbi, aut Filius, atque hujusmodi cætera, quæ incarnari dicuntur. Itaque Cyrillus ambo illa conjunxit λόγον, et φύσιν λόγου in dialogo *de uno Christo*. « Unum, inquit, filium et unam ejus esse naturam dicimus ; licet assumpserit carnem natura intelligente præditam [b]. » Alias ergo aliis vocabulis utuntur tum Cyrillus ipse, tum Patres cæteri, vel naturam, vel personam significantibus [6]. Ita Proclus ad Armenos, « unam hypostasim dicit Incarnati Verbi [c]. » Et Joannes Damascenus [7] « unam naturam Verbi incarnatam » pro eodem sumit ac *Verbum incarnatum*.

Theorianus *in Disputatione adversus Armenos* [8], existimat Athanasium ita esse locutum, ut diceret, *unam naturam Verbi incarnatam*, propter Arii blasphemiam : qui λόγον duplicem asserebat, unum in Patre, insitum ipsi, et ejus substantiæ proprium : alterum, in tempore creatum, et nostra causa factum, et incarnatum. Ideo μίαν φύσιν λόγου scripsisse Athanasium, ut non plures esse λόγου naturas ostenderet. Quod mihi frivolum videtur. Nam μία φύσις non ad discrimen alterius divinæ naturæ dicitur ; sed ad plurium excludendam divisionem ; sive ut divina, qua in Verbo est, significetur, eique adjuncta et unita caro, non seorsim subsistens.

Cur naturam unam Verbi Cyrillus potius expressit quam humanam.

VI. Porro in isto loquendi genere Cyrillus *unam naturam Verbi* potius expressit, quam hominis, cui primas deferret ; cum sint duæ mutuo nexu copulatæ ; quod in Incarnatione primarium locum obtinet divinitas, ad quam humanitas velut appendicis, et accidentis instar est ad substantiam : ut ex sanc. Thoma Aquinate [9] alibi notavimus [10], ubi et Vigilii dictum illud attulimus ex libro quarto *contra Eutychem*. « Verbum quippe habet ; habetur autem caro. » Nam habere alterum dicitur, qui potior est ; haberi, qui inferior, et subjectus. Itaque solius præstantioris naturæ cohærentia, et habitudo ad alteram, verbis illis exprimitur, divinæ scilicet : humanæ

a Athan. Ἐπειδὴ καὶ φύσις ὅλη τοῦ λόγου ἐν ἐπιδείξει μορφῆς τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς τῆς ὁρωμένης τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ, οὐκ ἐν διαιρέσει προσώπων, ἀλλ' ἐν ὑπάρξει θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητος.

b Cyr. Ἕνα γε μὴν υἱὸν, καὶ μίαν αὐτοῦ φύσιν εἶναί φαμεν, κἂν εἰ ἐν προσλήψει γενέσθαι σαρκὸς ψυχὴν ἐχούσης τὴν νοερὰν.

c Procl. tom. II *Bibl. PP*. Μίαν ὑπόστασιν τοῦ σαρκωθέντος λόγου.

* Confer P. de Rubeis in dissert. *de gestis, et scriptis* etc. sanc. Thomæ diss. IX, c. XIV, n. 2 et c. XV, n. 2.
F. A. Z.

1 Cap. x.— 2 Fulgent. *ad Ferrand*. resp. II.— 3 Cap. III.— 4 Tom. III *Biblioth*.— 5 Tom. IV *Bibl*.— 6 Vide supra § 2.— 7 Lib. III, c. VII.— 8 Tom. II *Bibl*.— 9 Opusc. II. c, CCI.— 10 Lib. V *de Trin*. c. III, parag. 12.

vero cum illa nexus non diserte ponitur, sed ex altera consequens, et subaudienda relinquitur.

Simile quiddam ab Rustico est notatum diacono, *in Disputatione contra Acephalos* [1]. Nam cum hæretici isti, ad unius naturæ approbandam fidem, Gregorii Nazianzeni locum objecissent, in quo « secundum substantiam conjunctam esse, conjungique divinitatem in Christo asserit ; non autem in ipso, velut in Propheta, operatam fuisse per gratiam [a] : » ex quo ita ratiocinabantur : « si secundum substantiam in Christo unitio facta est, constat quia unam substantiam fecit. Non enim dixit testimonium (Gregorii) secundum substantias conjunctum (Verbum) sed secundum substantiam : substantia utique una est, et non duæ substantiæ, ut dicitis vos : » huic, inquam, argumento Rusticus ita respondet : « Non dicit nunc qualiter ad invicem duæ naturæ convenerint : sed quomodo una et sola divina natura humanitati convenerit : sed non e converso etiam. » Quippe ut ex proxime antecedentibus constat, de eo sermo erat, quod hæretici dicebant, Dei filium, cum humanitate conjunctum esse sola operatione, et efficientia. Quare modus erat explicandus, quo divinitas cum humana natura copulatur ; non autem vicissim is, quo cum illa ista connectitur. Quanquam ut unius et ejusdem viæ contrariæ sunt rationes, ut alter ascensus sit, alter descensus ; nec idem sit Thebis Athenas, et Athenis Thebas itio, tametsi intervallum idem sit, et spatium ; ut scribit Aristoteles [2]; sic divinitatis et humanitatis eadem est unitio ; sed ratio diversa, ut ait Rusticus [3]: primum « quia duarum naturarum unitionem non ambæ fecere naturæ, sed sola divinitas. Quid enim et cooperari ad unitionem valuit natura nostra, quæ in Christo est, quæ sumpsit ab ipsa unitione principium ? » Deinde quia « non duarum, sed unius tantum miraculum ipsa unitio fuit, » divinæ scilicet quæ admirabili, et inusitata ratione cum humana copulata est, longeque ab ea diversa, qua cum Prophetis virisque sanctis, non sine eorum nisu, et cooperatione jungi solebat. Hæc fere Rusticus. Quod si utriusque naturæ connexionem, et coagmentationem Cyrillus explicare voluisset, addidisset utique « ad unam naturam Verbi incarnatam, » etiam alteram hominis in Deum assumptam : vel si quo alio verborum aut circuitu, aut compendio, unitionem naturæ inferioris, et assumptæ cum assumente declarare mallet : de quo postea. Nec illud præterierim, consentaneum esse Cyrilliano illi dicto, Magni Leonis istud ex sermone x *de Nativitate*, « Verbum caro factum, unus est Christus. » Hic enim Verbum tanquam principale recensetur.

VII. Ut reliqua persequamur memorabilis illius Cyrilli sententiæ, restat expendenda nobis vox una σεσαρκωμένη, in qua utiliter animadverti nonnulla possunt, sed illud imprimis, valere hanc ad unius in Christo naturæ suspicionem amoliendam, duarumque stabiliendam fidem. « Dum enim dicitur unam divinitatis naturam fuisse incarnatam (verba sunt Gelasii Papæ [4]) remotis ambiguitatibus, altera erit, quæ incarnata est, altera qua incarnata perhibetur ; quoniam non eadem erit natura deitatis, quæ incarnata est, quæ est natura carnis, qua incarnata affirmatur ; neque seipsa natura deitatis incarnata est, sed natura carnis incarnata cognoscitur. Sicut neque seipsa natura carnis exstitit deitate sublimis : quia et non aliunde divinitas, quam de utero Virginis matris incarnata processit, et caro nonnisi in iisdem visceribus sancto Spiritu superveniente, et Altissimi obumbrante virtute, est unita deitati. » Quem *beatæ memoriæ Gelasii Papæ* locum citat Fulgentius in *responsione ad quæstionem secundam Ferrandi*.

Expenditur vox *Incarnata* in Cyrilli sententia.

Sic Maxentius in libello *contra Acephalos*, « At si voluerint, inquit [5], dicere, Verbum incarnatum, sive unam naturam Dei Verbi incarnatam, eo ipso, quo hoc dicunt, duas procul dubio dicere convincuntur in Christo naturas, duarumque, non unius, nomina naturarum, ejus videlicet, qui incarnatus est, id est Verbi Dei; et ejus quæ ab ipso assumpta est, id est carnis. Non ergo hoc unius rei nomen est, quod sic expressam significationem duarum, diversarumque unitarum doceat naturarum. Quemadmodum cum dicitur humana natura, quam ex duabus, seu potius in duabus, diversisque naturis, id est carnis et animæ, subsistere, nemo dubitat : sed quemad-

a NAZIANZ. ep. 1 *ad Cledon*. Εἴ τις ὡς ἐν Προφήτῃ, λέγοι κατὰ χάριν ἐνηργηκέναι, ἀλλὰ μὴ κατ' οὐσίαν συνῆφθαι τε, καὶ συνάπτεσθαι, εἴη κενὸς τῆς κρείττονος ἐνεργείας.

1 Tom. IV *Bibl.*— 2 Arist. III *Phys.* c. III.— 3 Col. 824.— 4 Gelas. l. *cont. Eut.* t. IV *Bibl.*— 5 Tom. IV *Bibl. PP*, par. 1.

modum si dicatur anima incarnata, sive una natura animæ incarnatæ. »

Idem pugnaciore stylo contra Eutychianos contendit Leontius [1], quod caro illa, quæ cum divina natura conjungitur, propria substantia non careat; nec possit non esse quod dicitur. Porro illud minime prætermitti debet, Eutychianos cum Cyrillianum illud dictum crebrius usurparent, ac nullum intentandi ejus catholicis modum facerent, paulatim eo pervenisse æstu et fervore contentionis, ut plures divinitatis personas esse profiterentur. Quod enim persona Trinitatis una, et non alia, incarnata esse diceretur, exinde aliam esse, vel alias potius non incarnatas argumentati sunt. Cujus rei specimen habes apud Rusticum in *Disputatione contra Acephalos* [2].

Duobus exprimendis naturis in Christo servit ex eodem Cyrillo.

VIII. Sed præ omnibus est commemoranda Cyrilli ipsius vox, et professio; qui ab æmulis persæpe vexatus, et pro hæretico traductus ob illam ipsam sententiam, qua unam perfectam naturam duntaxat adstruere videbatur, præsidio se potissimum vocis illius σεσαρκωμένης, ab illorum obtrectatione defendit; ut in epistola secunda *ad Successum*, cujus verba antea descripsimus. Quæ et contra Monophysitas affert Petrus diaconus libro *de Incarnatione*, capite secundo : « Nec illis, inquit, acquiescentes, qui unam Dei Verbi naturam incarnatam prædicantes, venerabilis Chalcedonensis concilii fidem refugiunt; nec illos admittentes, qui duas naturas dolose pronuntiantes, unam Dei Verbi naturam incarnatam minime confitentur, æstimantes hoc duarum naturarum professioni contrarium : quasi aliquid aliud quam duas naturas ineffabiliter unitas, una Dei Verbi natura incarnata significet.» Mox Cyrilli verba refert illa, ex secunda *ad Successum* epistola, quæ Græce adscripsimus antea, nunc Latine, ut a Petro diacono sunt conversa, reddemus. « Si enim unam naturam dicentes Dei Verbi (ait Cyrillus) tacuissemus, non inferentes, incarnatam, sed velut abjicientes dispensationem, erat illis forsitan non improbabilis sermo simulantibus interrogare, ubi est in humanitate perfectio, aut quomodo substantia nostra subsistit. Quoniam vero et perfectio, quæ in humanitate est, et essentiæ nostræ manifestatio, illata est per id, quod dictum est, incarnati, jam desinant arundineam virgam sibi supponentes. »

Incarnatæ.

Necnon ex Maximo.

IX. Habet igitur hanc vim σεσαρκωμένη vox, ut perfectam hominis naturam, id est anima et carne constantem significet : ut jam supra diximus : et Maximus martyr inter alios observat in tractatu quodam, *de Expositione vocum quarumdam, quibus utitur Ecclesia catholica, cum de Christo agitur ;* ubi ait, in illo Cyrilli dicto, « periphrasi quadam naturas describi duas simul unitas, tum nomine, tum definitione : nomine quidem, cum una natura Verbi dicitur, quæ vox communitatem substantiæ cum hypostasis proprietate significat : definitione vero, cum humanitas exprimitur. Quid est enim humanitatis natura, nisi caro intelligente anima prædita ? Itaque qui dicit, unam Dei naturam incarnatam, Deum Verbum indicat cum animata esse carne : tum vero aliud omnino quiddam secundum substantiam, præter Deum Verbum, esse carnem intelligit [a]. » Ibi φύσιν pro *natura* perspicue sumit Maximus, quæ communem essentiam significans, determinatur, et restringitur adjectione *Verbi*, quod hypostaticam proprietatem continet. Porro *carnis* in *incarnato* vocabulum, perfectam hominis substantiam declarat, quæ nec animæ sit expers, ut Apollinaris existimabat : nec in divinitatem transfusa, et exhausta : uti neque contra divinitas in carnem transiit.

Hanc naturarum in se mutuo conversionem, et permistionem, quæ Cyrillo identidem est objecta, passim idem accurate refellit, docetque « id quod incarnari dicitur, non in carnis naturam converti, sed diversum aliquid ab hac, et cum ea copulatum intelligi [b]. »

Et Theodoreto.

Theodoretus quoque dialogo secundo, naturas indidem duas colligit sic. « Alia est, inquit, incarnata Dei Verbi natura : alia

a MAXIM. Περίφρασις γάρ ἐστιν ἐν ταὐτῷ καθ' ἕνωσιν δι' ὀνόματος, καὶ ὅρου τὰς δύο φύσεις ἐμφαίνουσα· ὀνόματος μὲν, τῆς μιᾶς τοῦ λόγου φύσεως, τῆς τὸ κοινὸν τῆς οὐσίας μετὰ τοῦ ἰδίου τῆς ὑποστάσεως σημαινούσης· ὅρου δὲ, τῆς ἀνθρωπίνης· ὡς αὐτός φησιν ὁ διδάσκαλος. τι γάρ ἐστιν ἀνθρωπότητος φύσις, πλὴν ὅτι σὰρξ ἐψυχωμένη νοερῶς; ὥστε ὁ λέγων μίαν τοῦ θεοῦ λόγου φύσιν σεσαρκωμένην, τὸ μετὰ σαρκὸς ἐμψύχου εἶναι τὸν θεὸν λόγον δηλοῖ, ἕτερόν τι πάντως κατὰ τὴν οὐσίαν παρὰ τὸν θεὸν λόγον οὖσαν τὴν σάρκα νοῶν.

b CYR. *in Defens.* anath. I *contra Orient.* Τὸ γὰρ σαρκοῦσθαι λεγόμενον, οὐκ εἰς σαρκὸς τρέπεται φύσιν, ἀλλ' ἕτερόν τι νοεῖται παρ' αὐτὴν ὑπάρχον, καὶ ἑνωθὲν αὐτῇ.

1 Tom. IV, par. II *Bibl.*— 2 Rust. t. IV *Bibl.*

natura carnis, qua assumpta, Dei Verbi natura incarnata est, et inhumanata [a]. » Et mox « non mutatus, sed carnem sumens, incarnatus est [b]. »

Incarnatam naturam.

Eadem sententia ex Eulogio Alexandrino illustratur.

X. Eulogius Alexandrinus accuratius in illud vocabulum inquirens, trifariam explicari σεσαρκωμένην φύσιν ait : « Aut enim significare idem, atque carne figuratam, ac velut formatam essse, sicut æs simulacri forma : aut in carnem commutata Verbi natura, et tanquam carnea facta, unam prodiisse naturam : aut postremo unam illam Verbi naturam in Incarnatione non unam amplius esse solam ; sed cum carne considerari, ita ut conversionis, ac mutationis expertem seipsam, et assumptam carnem pariter conservet [c]. » Ex his tribus modis, priores duos Apollinaris et Eutychis esse dicit : tertium ab Apostolis accepisse, ac professos esse veteres Patres.

Non solum autem naturas duas contra Eutychis amentiam Cyrilli sententia illa complectitur : sed easdem arctissimo inter se nexu copulatas ; et, quod accurate supra demonstravimus, ab antiquis theologis commendari solitas esse, salva ambarum differentia, et numero, neutiquam divisas, ac separatas ostendit ; atque ita Nestorianum perfidiam elidit. Propterea complures ita dictum illud interpretati sunt, ut *unam* dicere *naturam Incarnatam Dei Verbi*, perinde esse docerent, ac « duas asserere naturas indivisas, minimeque confusas, ait Eulogius, in uno, et eodem Christo [d] », vel « naturas duas in unitione secundum hypostasim, » ita ut addatur vox, ἀσυγχύτους, hoc est *inconfusas*, ad vitandum Eutychis errorem. Addit Eulogius non sufficere « professionem naturæ unius incarnatæ [e], » nisi et hoc adjungas, quod crebro Cyrillus subjicit, « animatæ rationali et intelligente anima, citra confusionem : » ut hæreticis omnem cavillandi occasionem præcidamus.

Et ex Theodoro. presbytero

Theodorus presbyter Rhæthuensis *in Isagogico* tractatu de Incarnatione Domini pluribus agit de illa Cyrilli voce[1], et additamento, quod necessarium putat Eulogius : ex quo singularem unitionis ejus, quæ est in Christo facta, prærogativam colligit : quod nulla confusio, vel commutatio naturarum in conjunctione mutua contigerit, quæ in aliis evenire solet. Etenim cum dicimus, exempli causa, *naturam aquæ congelasse*, non adjicimus alteram naturam, velut *gelu congelasse*, tanquam diversa natura sit : cum eo ipso, quod dicimus, aquam congelasse, satis sit istud expressum : quod eo fit, quia aquæ natura in gelu convertitur. At dicimus lignum auro deauratum esse ; quoniam naturæ ibi minime confunduntur : et duas, ac diversas manere, ex illa geminatione cognoscimus. Sic igitur « naturam unam Verbi incarnatam dicentes subjicimus, carne animata rationali, et intelligente anima. » Hæc Theodorus.

Maxentius perperam reprehensus

XI. Recte igitur, et Cyrillo, atque Eulogio consentanee Maxentius in anathematismo primo utramque formulam conjungens, « Si quis, inquit [2], non confitetur in Domino nostro Jesu Christo duas naturas unitas, hoc est divinitatis et humanitatis, ac sic unam naturam Dei Verbi incarnatam, sicut duas unitas in una substantia, atque persona, secundum quod nobis tradidit veneranda synodus Chalcedonensis, anathema sit. » Quod frustra vellicat ille, qui annotationem præfixit anathematismis istis. Quemadmodum et quod idem Maxentius in tertio professus est : « Si quis non confitetur substantialem, sive naturalem unitatem, secundum id quod manens natura Deus Verbum, naturæ est unitus humanæ, sed subsistentialem, sive personalem dicit unitatem, aut secundum illustrationem, sive secundum

a Theod. Ἄλλη μὲν ἡ σαρκωθεῖσα τοῦ θεοῦ λόγου φύσις, ἄλλη δὲ ἡ τῆς σαρκὸς, ἣν ἀναλαβοῦσα ἡ τοῦ θείου λόγου φύσις ἐσαρκώθη, καὶ ἐνηνθρώπησεν.

b Theod. ibid. Εἰ τοίνυν οὐ τραπεὶς, ἀλλὰ σάρκα λαβὼν ἐσαρκώθη.

c Eulog. apud Phot. cod. ccxxx. Καὶ γὰρ τὸ, σεσαρκωμένη, ἢ ἀντὶ τοῦ, σαρκὶ ἐσχηματισμένη, καὶ οἷον εἰδοποιηθεῖσα, ὥσπερ ὁ χαλκὸς τῇ μορφῇ τοῦ ἀνδριάντος, ἐκληφθείη ἄν· ἢ ὅτι εἰς σάρκα τῆς τοῦ λόγου φύσεως τραπείσης, καὶ οἷον ἀποσαρκωθείσης, μία προῆλθεν ἡ φύσις. ἢ ὅτι μία οὖσα ἡ τοῦ λόγου φύσις, κατὰ τὴν οἰκονομίαν οὐκέτι μία μόνη, ἀλλὰ καὶ μετὰ σαρκὸς θεωρεῖται, τὸ ἄτρεπτον, καὶ ἀναλλοίωτον ἑαυτῇ τε, καὶ τῇ προσληφθείσῃ σαρκὶ διασώζουσα.

d Apud Phot. cod. ccxxx. Καὶ δῆλον ὡς, εἴτις εὐσεβεῖν ἐθέλει ἐν τῷ λέγειν μίαν φύσιν τοῦ λόγου σεσαρκωμένην, τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἂν χαριτωθείη τοῖς δύο φύσεις ἀδιαιρέτους, καὶ ἀσυγχύτους ἐν τῷ ἑνὶ, καὶ τῷ αὐτῷ Χριστῷ θεωροῦσι τε, καὶ δοξάζουσιν.

e Id. Ὥστε οὐχ ἁπλῶς αὐτὴν παραδεκτέον, ἀλλ' ὡς ὁ τὰ θεῖα σοφὸς Κύριλλος, τουτέστι, ψυχῇ λογικῇ τε, καὶ νοερᾷ συνάπτοντα ἐψυχωμένῃ (cor. ἐψυχωμένην) καὶ τῶν συνελθόντων συνεπιθεωροῦντα τὸ ἀσύγχυτον.

1 Tom. XI, *Bibl.* — 2 Tom. IV *Bibl. PP.*

dilectionem, aut secundum affectionem, anathema sit. » Credidit Scholiastes subdolam hanc esse confessionem, quod et *substantialem, ac naturalem unitatem* asserendo, naturarum confusionem in unam aliquam adstruat : et *subsistentialem, ac personalem* negando, catholico dogmati contradicat, quod naturas duas in unam coire personam, ac subsistentiam decernit. Verum absurda prorsus est ista reprehensio; et ex inscitia manat veræ, et usitatæ, Græcis præsertim theologis, notionis illarum vocum. Nam *substantialem et naturalem*, id est οὐσιώδη καὶ φυσικὴν *unitionem* vocant naturarum in Christo, quæ σχετικῇ, et fictæ, ac perfunctoriæ, qualem inducebat Nestorius, opponitur : non autem ejusmodi quæ in unam naturam desinit : *subsistentialem* vero, et *personalem*, hoc est ὑποστατικὴν et προσωπικὴν damnat eo sensu, quem Nestorius præ se ferebat : qui ex duabus subsistentiis, et personis unam esse factam voluntate, et affectione, hoc est σχετικῶς, aiebat : non quomodo catholici unitionem illam in unicam personam redundare prædicant. Vide quæ in libro tertio capite tertio, et quarto de vocabulis istis scripsimus.

Relative.

Ad extremum, animadvertendum etiam illud est, Eutychem judicio postulatum in Constantinopolitana synodo[1], instantibus Patribus, ut duas naturas, neque divisas, neque confusas agnosceret, non semel opposuisse Cyrilli et Athanasii auctoritatem : qui ante unitionem, ut putabat, naturas duas confessi sunt; post unitionem vero duntaxat unam, non addito vocabulo, *incarnatam* : quo videlicet intelligebat labefactari hæresim suam. At vero Basilium Seleuciensem frustra hortatum esse, ut hanc vocem adjiceret, σεσαρκωμένην, uti cum catholico dogmate consentiret.

Incarnatam

1 In Chal. Syn. act.

CAPUT IX.

An ut Deus homo factus dicitur, ita et homo factus Deus. 2. *Duobus modis hoc exprimi a Græcis: primo per verbum* γίνομαι. 3. *Secundo per* θεοῦσθαι*: quod* deitari *Rusticus vertendo dixit.* 3. *Quod posterius usitatissimum est, et aliquot exemplis adstruitur.* 5. *Quid sit Deum natura factum hominem fuisse, hominem* θέσει *factum Deum.* 6. *Dicitur et* θεοποιεῖσθαι, *et* θεοπλαστία. 7. *Latini etiam usurparunt, hominem factum esse Deum.* 8. *Et* λογωθῆναι. *id est Verbum factum esse.* 9. *Cavendum tamen est ne in usu vocum hujusmodi Nestorianum virus lateat.* ἀποθεοῦσθαι *id est* divinari, *infamatum vocabulum ab Nestorio.* 10. *Cur a Patribus rejectum :* 11. *maxime a Joanne Damasceno. A Cyrillo tamen adhibitum:* 12. *Illustrantur Petri diaconi, et aliorum quorumdam, loca, in quibus homo factus Deus esse negari videtur;* 14. *ut Cyrilli contra Anthropomorphitas.* 15. *Scholasticorum de illa enuntiatione conflictus : inter quos negantium argumenta diluuntur.*

I. Ex duabus naturis, quæ in una Christi persona subsistunt, unam, quæ divina est, incarnatam esse, hoc est, Verbum ipsum, carnem, sive hominem esse factum, hucusque demonstratum est. Nunc vicissim illud inquirendum est, an et homo, factus Deus dici debeat. Nam dispar utriusque videtur esse conditio, quod Deus, priusquam hominem assumeret, adeoque omni ex æternitate, Deus erat, ac Verbum: ac propterea id, quod antea non erat, et quod esse cœpit, recte homo factus esse dicitur. Homo vero si factus est Deus, prius exstitisse ponitur, quam Deus fieret. Quod enim fit aliquid, antequam hoc sit, exstare debet: ut jam constituto, novi illius, et adventitii, quod deinceps esse dicitur, fiat accessio. Atqui natura hominis, quæ est in Christo, ne momento quidem conjunctionem cum Verbo antecessit suam, uti libro sequente docebitur. Non igitur homo factus est Deus.

An homo factus sit Deus.

Movit hæc potissimum ratio complures de schola theologos, ut hanc enuntiationem,

Homo factus est Deus, tanquam falsam abjudicarent, contra quos postea disputabimus. Illuc modo prævertamur, quod cum omnis, quæ in illa complexione vocum inest, invidia, vocabulo *factus est* contineatur, eam sermo Græcus, a quo ad Latinos enuntiatum istud manavit, aut nullam habet, aut multo certe leviorem.

Rationi quæ ad negandum plures impulit theologos satisfit ex proprietate vocum Græcarum.

II. Duplex est usitatum apud Græcos loquendi maxime genus, quod Latinis illis respondet: alterum verbo γίνεσθαι, alterum verbo θεοῦσθαι solet exprimi. Horum prius usurpavit Joannes Evangelista in celebri illa sententia, *Verbum caro factum est*[a]. Et Apostolus Paulus in epistola *ad Romanos*, *De filio suo, qui factus est ei ex semine David*[b]. Et *ad Philippenses, In similitudinem hominum factus*[c]. Quibus in locis verbum γίνεσθαι ex propria, præcisaque notione sua, *factionem* non significat, sed rei *exstantiam*, cujus initium, quoquo modo cœpta sit, exprimitur, citra ejus antecessionem ullam, tanquam prius in sese τὸ ὑποκείμενον, id est, *subjectum* exstiterit, quam τὸ κατηγορούμενον, id est *prædicatum*; quæ antegressio, in Latina voce *factus est*, significari putatur. Itaque hoc inopiæ linguæ istius adscribendum est, quæ verbo caret, quo simplex initium existendi sine talium proprietatum admistione declaratur.

Hujus verbi in ea re, quæ modo agitur, usus apud Athanasium occurrit in libro *de humana natura suscepta*. « Iste ipse Deus, inquit, factus est caro, ut caro ejus fieret Deus Verbum[d]. » Item apud Gregorium Nazianzenum, oratione XXXV, ubi Arianos Christi contemptores insectans, « Qui propterea divinitatem, inquit, aspernaris, quia crassitiem tuam suscepit, per interpositam mentem cum carne conjunctus, atque inferior hic homo Deus factus, postquam cum Deo commistus est, et unus factus est, potiori parte superante: ut ipse quoque tantum Deus efficiar, quantum ille homo[e]. » Frustra est enim Elias Scholiastes, qui *inferiorem* appellari Deum, non hominem existimat. Hunc ipsum Gregorii locum refert Nicætas Choniata in libro III *Thesauri*, capite XXIX.

III. Altera vox Græca, quam Latini tribus explicare coguntur ob eamdem angustiam, est ἐθεώθη, *Deus factus est*. At ista *factionem*, sive effectionem proprie non significat. Sed, si barbare loqui vellemus, *deitandi* vocabulo liceret uti: quemadmodum Rusticus[1], *homo deitatus* dixit. Sed hujusmodi verba Latini sic solent vertere, ut *factum esse* dicant. Sic σαρκοῦσθαι est *carnem fieri*, hoc est incarnari, χαριτοῦσθαι *gratiosum fieri*, κρυσταλλοῦσθαι *crystallum*, aut *glaciem fieri*. Nonnunquam tamen solam rei communicationem, et adjunctionem significant; ut χρυσοῦσθαι est *inaurari*, non *aurum fieri*. χαλκῶ est *æro* in glossario veteri, hoc est *ære obduco*, ἀργυρόω *argento*. Ita θεοῦσθαι est *divinum fieri*, participatione quadam divinitatis, quæ creatis etiam rebus tribuitur, ut angelis, et hominibus sanctis; et interdum *deificari* vertendo redditur, quando sanctiorem in statum, ac diviniorem, hoc est Deo similiorem imitatione virtutis illius attolluntur: quo sensu « Deum oportere esse dixit Synesius, evecto sursum animo; nec eo contentos esse, ut ne mali simus[f]. »

IV. Quamobrem, uti jam supra monuimus, pro rerum captu, et conditione, de quibus agimus, uti pleraque vocabula, sic istud θεοῦσθαι intelligi oportet, necnon *deificari*, *Deumve fieri*. Sicut et *Dei* nomen non semper essentia ipsa, sed qualitate, ac similitudine censetur, cum ad creata transfertur. Cum igitur de homine assumpto ab Verbo dicitur, θεοῦσθαι, idem est atque esse, dicique Deum. Quod quia minime ex omni æternitate fuit: sed in tempore cœptum est, idque factione, et efficientia quapiam a Deo manante, et in subjectam rem transeunte; idcirco dicitur *homo factus esse Deus*. Atque hæc apud Græcos Latinosque Patres videlicet usitata locutio est: e quibus pauca hic exempla referam.

Gregorius Nazianzenus in oratione XXXVI. « Quid majus humilitati hominis accidere potuit, quam ut Deo copularetur, et ex illa

a Joan. I, 14. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο.

b Rom. I, 3. Περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβίδ.

c Phil. II, 7. Ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος.

d ATHAN. Καὶ οὗτος αὐτὸς ὁ θεὸς γέγονε σὰρξ, ἵνα ἡ σὰρξ αὐτοῦ γένηται θεὸς λόγος.

e NAZ. or. XXXV. Ὅς διὰ τοῦτο περιφρονεῖς θεότητα, ὅτι τὴν σὴν παχύτητα κατεδέξατο, διὰ μέσου νοὸς ὁμιλήσας σαρκὶ, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ὁ κάτω θεὸς, ἐπειδὴ συνανεκράθη θεῷ, καὶ γέγονεν εἷς, τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντος, ἵνα γένωμαι τοσοῦτον θεὸς, ὅσον ἐκεῖνος ἄνθρωπος.

f Syn. *in Dione*. Δεῖ δὲ καὶ ἀναγωγῆς, οὐ γὰρ ἀπόχρη μὴ κακὸν εἶναι, ἀλλὰ δεῖ καὶ θεὸν εἶναι.

mistione Deus fieret[a]?» Tum in epistola priore *ad Cledonium*, quam orationem LI numerant, ex Rustici, cujus supra memini, versione: « Hæc enim ambo unum commistione, Deo quidem inhumanato; homine vero deitato, vel quomodolibet quis nominet[b]. » Hoc expressius ad Gregorii mentem, quam quod recentior interpres, vir cæteroqui Græce doctissimus, reddidit; « Ambo enim hæc connexione unum sunt, Deo, nimirum humanitatem, atque homine divinitatem suscipiente.» Nam σύγκρασις plus est aliquid, quam *connexio*, et *commistionem* significat. Tum humanitas non satis commode *suscipere divinitatem* dicitur. Notanda porro est factitia illa vox, *deitatus*, quam fingere, ac subrustice loqui maluit Rusticus, quam Nestorianis calumniandi ansam præbere, si *deificatum* aut *Deum factum* scriberet.

Idem Gregorius oratione XXXIII et XLII. « Procedens, inquit, Deus cum eo quod assumpsit, unum ex duobus inter se contrariis, carne, ac spiritu: quorum alterum Deum fecit, alterum Deus factum est[c]. » Item in Iambico carmine *contra Apollinarem*,

« Sic quod Deum fecit, deificatumque est
[unus Deus[d]. »

V. Joannes Damascenus, « Ipsum, inquit, Verbum caro factum est, conceptum quidem ex Virgine, progrediens vero Deus cum assumpta natura, jam et ipsa ab illo deificata simul atque esse cœpit: adeo ut tria simul ista fuerint, assumptio, existentia, et deificatio illius a Verbo[e]. » Et mox, B. Virginem θεοτόκον id est *Dei genitricem* appellari dicit, « propter deificationem humanitatis[f]. »

Sed latius idipsum explicat in capite XVII libri tertii, ubi rationem edisserit, modumque, quo *caro Deus est facta*; et ὁμόθεος, ac θεὸς appellari meruit; hoc est *æqualis Deo*, ac *Deus ipsa*[g].

Euthymius *in Panoplia*, inter sententias quasdam collectas ex variis Patribus, unam habet, qua de mutua naturarum communicatione agens, quamdam appellat « æqualem, sed dissimilem, ut in Deo inhumanato, et in homine deificato. Quamvis enim tantum deificatus sit assumptus homo, quantum inhumanatus est qui assumpsit Deus: (siquidem in corpore, et anima, et mente tam inhumanatio facta est, quam deificatio) dissimili tamen id ratione contigit. Deus enim natura factus est homo: at hic institutione Deus[h]. » Qui locus singularis est, neque satis expeditus, quatenus *Deum* ait *natura esse factum hominem; hominem vero* θέσει *factum Deum*. Nomina hæc duo solent inter se opponi φύσει, καὶ θέσει: ut cum de Filio agimus, alium dicimus naturalem, τὸν φύσει, alium adoptivum, τὸν θέσει, hoc est *gratia*. Ideo Latinus Euthymii interpres vertit, *homo autem per gratiam Deus*. Sed an non homo in Christo, naturali, et substantiva ἑνώσει factus est Deus? Existimo, *natura* dici *Deum hominem factum*, quia naturalis inest Deo facultas, et potestas, qua se hominem facere potest: ejusmodi autem non est in hominis natura, ut se Deum facere possit: ideo θέσει, hoc est, ut recte vertisse me arbitror, *institutione*, hoc illi obtigisse. Idem auctor in calce tituli septimi, « Quod assumptum est, ait, ex unitione ipsa factum est Deus[i]. »

Chrysostomus quoque, sive alius quis (nam suspectus est auctor) in homilia secunda *de Ascensione*, « Christum ad nos venisse ait, et naturam nostram assumpsisse, ac Deum fecisse[j]. » Andreas item Cretensis, « ejus

a NAZ. or. XXXVI. Τί δὲ μεῖζον ἀνθρώπου ταπεινότητι, ἢ θεῷ πλακῆναι, καὶ γενέσθαι θεὸν ἐκ τῆς μίξεως;

b NAZIANZ. orat. LI. Τὰ γὰρ ἀμφότερα ἓν τῇ συγκράσει, θεοῦ μὲν ἐνανθρωπήσαντος, ἀνθρώπου δὲ θεωθέντος, ἢ ὅπως ἄν τις ὀνομάσειε.

c NAZIANZ. Προελθὼν δὲ θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἓν ἐκ δύο τῶν ἐναντίων σαρκὸς καὶ πνεύματος· ὧν τὸ μὲν ἐθέωσε, τὸ δὲ ἐθεώθη.

d Id. *in carm. Iamb.* Οὕτω τὸ θεῶσαν, καὶ θεωθὲν εἷς θεός.

e DAMASC. lib. III, cap. XII. Αὐτὸς γὰρ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο κυηθεὶς μὲν ἐκ τῆς παρθένου, προελθὼν δὲ θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἤδη καὶ τῆς αὐτῆς ὑπ' αὐτοῦ θεωθείσης ἅμα τῇ εἰς τὸ εἶναι ταύτης παραγωγῇ· ὡς ὁμοῦ γενέσθαι τὰ τρία, τὴν πρόσληψιν, τὴν ὕπαρξιν, τὴν θέωσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ λόγου.

f Ibid. Διὰ τὴν θέωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου.

g Id. cap. XVII. Καὶ ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου τεθεῶσθαι λέγεται, καὶ ὁμόθεος καὶ θεὸς γενέσθαι.

h EUTH. *Pan.* par. I, tit. VII. Ἡ μὲν ἴση καὶ ἀνόμοιος ὡς ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπισθέντος θεοῦ, καὶ τοῦ θεωθέντος ἀνθρώπου. Εἰ γὰρ καὶ τοσοῦτον ἐθεώθη ὁ προσληφθεὶς ἄνθρωπος, ὅσον ἐνηνθρώπησεν ὁ προσλαβὼν θεός· κατὰ σῶμα γὰρ, καὶ ψυχὴν, καὶ νοῦν, καὶ ἡ ἐνανθρώπησις, καὶ ἡ θέωσις· ἀλλ' οὐχ ὁμοίως. ὁ μὲν γὰρ φύσει γέγονεν ἄνθρωπος, ὁ δὲ θέσει θεός.

i Ibid. Καὶ τὸ πρόσλημμα δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἑνώσεως ἐθεώθη.

j Tom. V *Savil.* hom. CLXII. Ἀλλ' αὐτοῦ πρὸς

quod assumptum est, inquit, deificationem[a] » vocat. Theophanes Cerameus B. Virginem ait, « naturam nostram partu suo deificasse[b].» Quod tamen non de sola, quam Deus assumpsit, sed de universa hominis natura potest intelligi : ut illa θέωσις non sit proprie dicta, sed σχετικὴ duntaxat, et tropica. Quemadmodum et in illo Athanasii loco orationis quartæ, ubi ita scribit : « Nisi divinitatis Verbi opera per corpus effecta essent, nunquam homo deificatus esset[c] » : humana ipsa natura *hominis* voce continetur.

Deificatio. Habitudinis

VI. Usi sunt tamen aliqui vocabulo isto θεοποιεῖσθαι, quod est proprie *deificari*, ad singularem illam exprimendam hominis evectionem ad Dei consortium, quæ in solo Christo cernitur. Ita enim Cyrillus Christum ait dici gratiam a Patre accepisse, « deificato templo, quod assumpsit[d], » quia templum istud, id est humanitas Verbi erat propria. Athanasius item θεοποιηθεῖσαν Christi carnem dixit post resurrectionem, hoc est incorruptam immortalemque factam[e].

Et Maximus martyr in centuria prima *theologicorum capitum*, ubi ἐκθέωσιν utramque, de qua locuti sumus, tam proprie dictam, cujus sola Christi humanitas compos fuit : quam participatione, et imitatione duntaxat adumbratam, cujusmodi toti naturæ hominum facta copia est, eleganter complexus est. « Certa, inquit, fiducia sperandæ deificationis naturæ hominum est Dei incarnatio, quæ in tantum hominem Deum fecit, in quantum ipse homo factus est. Etenim qui citra peccatum homo factus est, plane citra mutationem in deitatem, naturam nostram deificabit : ac tantum propter se illam evehet, quantum propter hominem sese ipse demisit[f]. » Vides ut perinde Maximus Deum factum hominem esse dicit, atque hominem esse Deum factum : ex quo consequens esse censet, ut et genus ipsum hominum, quantum in sese est, ad eamdem divinitatis communionem provehat. Cui affinis est locus ille Gregorii Nazianzeni, quem supra descripsi[1].

Nec absimili licentia θεοπλαστίαν dixisse videtur Dionysius, hoc est *Dei effictionem* : ubi Mariæ Virgini Gabrielem ait Angelum nuntiasse, « quemadmodum ab Deo summo omnium principio elaborandum esset illius in utero inexplicabilis Dei effictionis mysterium[g]. » Hic equidem θεοπλαστίαν interpretor *Dei in utero formationem*, qua homo Deus est factus : ita ut, ex quo primum existere cœpit, Deus esset, utpote in eamdem assumptus cum Deo personam. Quod multo aptius videtur, quam quod Maximus, et Georgius Pachymeres volunt, significari Dei ipsius, ac Verbi fictionem, sive, ut Latinus Bibliorum interpres loqui solet, *plasmationem*, qua homo factus est; uti Joannes indicat cum ait, *Et veabum caro factum est.* » Siquidem *plasmatio*, sive *fictio*, aut etiam *factio*, ei potius tribuenda est, qui revera *formatus* est et *effictus*, ut cum ante non *esset*, exstare cœperit, quam Verbo, Deoque, in quem formatio effectioque per sese neutiquam convenit. Usus est eadem voce Dionysius in secundo capite libri *de divinis nominibus*.

VII. Hæc sane vocabula θεοποιεῖσθαι, vel θεὸν ποιεῖσθαι, vel θεοπλαστεῖσθαι carnem, longe mirabiliora sunt, quam θεοῦσθαι, et propius ad Latinorum expressionem accedunt : qui aliter ista reddere nequeunt, quam ut *hominem* dicant *Deum esse factum.* Et antiqui certe ita locuti sunt aliqui : ut Novatianus libro *de Trinitate,* capite XIX. « Filius, inquit, Dei descendit, qui dum filium hominis in se suscepit, consequenter illum Filium Dei fecit, quoniam illum Filius sibi Dei sociavit, et junxit. » Ambrosius libro primo *de Virginibus:* « Tunc in utero, inquit, Virgo con-

Latini etiam usurparunt hominem factum esse Deum.

ἡμᾶς ἐλθόντος, καὶ ἡμῶν φύσιν ἀναλαβόντος, καὶ θεώσαντος.

a Andr. *de Annunt. Mariæ.* Τὴν τοῦ προσλήμματος θέωσιν : et ibid. Ὅλον ἡμῶν ἐν ἑαυτῷ θεώσας τὸ πρόσλημμα.

b Theoph. hom. ult. Ἡ τὴν φύσιν ἡμῶν τῷ σῷ τόκῳ θεώσασα.

c Athan. orat. IV. Εἰ γὰρ τὰ τῆς θεότητος τοῦ λόγου ἔργα μὴ διὰ τοῦ σώματος ἐγίνετο, οὐκ ἂν ἐθεοποιήθη ἄνθρωπος.

d Cyr. *Thes.* lib. XX. Ἐδέγετο μὲν γὰρ θεοποιουμένου τοῦ ἀναληφθέντος ναοῦ.

e Athan. orat. IV. Καὶ ἀποθεμένη τὴν νέκρωσιν, καὶ θεοποιηθεῖσα.

f Maxim. cent. I, cap. LXII. Βεβαία πίστις ἐστὶ τῆς πρὸς ἐκθέωσιν ἐλπίδος τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἡ τοῦ θεοῦ ἐνανθρώπησις, τοσοῦτον θεὸν ποιοῦσα τὸν ἄνθρωπον, ὅσον αὐτὸς γέγονεν ἄνθρωπος· ὁ γὰρ χωρὶς ἁμαρτίας γενόμενος ἄνθρωπος δῆλον ὅτι χωρὶς τῆς εἰς θεότητα μεταβολῆς, τὴν φύσιν θεοποιήσει, καὶ τοσοῦτον ἀναβιβάσει δι' ἑαυτὸν, ὅσον αὐτὸς διὰ τὸν ἄνθρωπον ἑαυτὸν κατεβίβασεν.

g Dion. cap. IV *de cœl. Hier.* Τὴν δὲ Μαριὰμ, ὅπως ἐν αὐτῇ γενήσεται τὸ θεαρχινὸν τῆς ἀφθέγκτου θεοπλαστίας μυστήριον.

1 Parag. 2.

cepit, et Verbum caro factum est, ut caro fieret Deus. » Item Augustinus; cujus hæc verba sunt[1]: « Nam et ipsum Dominum gloriæ, in quantum homo factus est Dei Filius, prædestinatum esse didicimus. » Cui et hoc simile paulo ante scripsit. « Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus. » Quippe Christi vox ibi proprie Deum, Deique Filium significat: certe conjunctionem cum Deo Verbo, et assumptionem hominis illius includit: in quo singularis ista gratia consistit. Et in primo *de Trinitate,* capite XIII. « Talis enim erat illa susceptio, quæ Deum hominem faceret, et hominem Deum. » Quem locum citat Albinus Flaccus libro quarto *contra Felicem Urgelitanum,* sub initium. Qui et paulo ante finem epistolæ *ad Elipandum*, « Si Deus homo factus est, inquit, utique homo Deus factus est, propter unitatem personæ. » Rursus Augustinus idem alio in loco plenius hoc ipsum explicans, utrumque defendit, et Filium Dei factum esse filium hominis, et filium hominis esse factum Dei Filium; atque aliter sentientes refellit: « Non ergo vobis subrepat, inquit[2], quorumdam sententia minus attentorum in regulam fidei, et in Scripturarum oracula divinarum. Dicunt enim. Qui filius est hominis, factus est filius Dei: qui vero Filius Dei, non est factus filius hominis. Hoc ut dicerent, quod verum est attenderunt, sed verum eloqui non valuerunt. Quid enim attenderunt, nisi quia humana natura potuit in melius commutari, in deterius autem divina non potuit? Hoc verum est. Sed etiam sic, id est nequaquam in deterius divinitate mutata, Verbum tamen caro factum est. » Mox veram illis fidei regulam opponit. « Quis enim Christianus neget, ex illa femina filium hominis natum, sed tamen Deum hominem factum, et ita hominem Deum factum? » Ergo et homo factus Deus dicitur, et quod idem est, in melius commutatus. Quod posterius in tractatu *ad Psalmum* LXXIV declarat. « Homine, inquit, assumpto, ipse non assumptus, homine mutato in melius, nullo modo ipse in deterius commutatus. » Mutari in melius nihil est aliud, nisi fieri Deum. Capreolus Episcopus Carthaginensis in epistola *ad Vitalem, et Constantium*: « Quid ergo nos erubescimus, ait, confiteri Deum propter hominem, atque in homine natum et passum, cum non negamus, donante Deo, factum eumdem ipsum hominem Deum. »

VIII. In concilio Lateranensi contra Monotheletas habito sub Martino primo[3], Maximus Aquileiensis, « Deificatam voluntatem humanam » dixit. Et Deusdedit episcopus Sardiniæ[4], « factum esse hominem Dei Verbum » confitetur. Vigilius[5] « sic Deum hominem, et hominem Deum factum ait, ut non fuerit tamen utcumque consumptum. »

Arnobii vero *in Disputatione contra Serapionem*, par est, et interim mira sententia. Ita enim loquitur: « Homo per Deum, qui eum assumpsit, factus est Deus; non Deus per hominem, quem assumpsit, factus est homo. » Negare videtur, *Deum factum esse hominem*; cum alterum fateatur, *hominem esse factum Deum*, sed non absolute hoc inficiatur: verum eatenus tantum, ut id neutiquam per hominem adeptus sit; sicut per Deum homo habuit, ut fieret Deus. Quod eo dicit, ut doceat ex Dei voluntate, et arbitrio rem administratam fuisse: qui sic voluit, eamdem esse naturæ utriusque personam, non substantiam. Paulinus Aquileiensis[6] « exaltatum esse dicit hominem Christum Jesum in Deum, ita ut unus idemque sit Deus homo. »

Ut assumpta Dei in hypostasim natura hominis, θεωθῆναι id est *Deus facta* dicitur; ita quatenus a Verbo est assumpta, λογωθῆναι, hoc quod est *Verbificari.* Quod vocabulum usurpavit Joannes Damascenus, « Deificationem, Verbificationem, et exaltationem carnis[a] » appellans. Usus est et Athanasius, sed de communi hominum natura loquens, quam ob Verbi copulationem, ait esse *Verbificatam*, postquam Baptismo est initiata[b]. Item hominem Verbum esse factum.

Gregorius Nyssenus eamdem notionem miro, et inusitato magis loquendi genere declarat, cum sic scribit: « Verbum, quod in carne apparuit, idem esse cum eo, quod apud Deum est: carnem vero non eamdem esse cum ipso, quod est apud Deum: antequam et ipsa in deitatem commutetur[c]. » Hic μεταποιηθῆναι εἰς θεότητα nihil significat aliud, nisi Deum

a DAM. lib. IV, cap. XIX. Θέωσιν τῆς σαρκὸς, καὶ λόγωσιν καὶ ὑπερύψωσιν.

b ATHAN. or. IV. Οὐκέτι ὡς γηΐνης, ἀλλὰ λοιπὸν λογωθείσης τῆς σαρκὸς διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον.

c GREG. NYSS. lib. IV *cont. Eunom.* et seq.

1 August. l. *de Præd. sanc.* cap. XV.— 2 Aug. XV *de Nativ. Dom.* qui est XIX *de Temp.* cap. II.— 3 *Secr.* V.— 4 Ibidem. — 5 Vigil. l. II *cont. Eut.* l. IV.— 6 Paul. l. I *cont. Fel.* inter opera Alch. col. 1822.

fieri, vel divinum ; ut paulo post loquitur. « Exinanitur, inquit, divinitas, ut ab humana natura capi possit : renovatur quod humanum est, quando per temperationem cum eo, quod divinum est, fit et ipsum divinum[a] ; » ubi non de communi hominum, sed de peculiari, quæ a Verbo est assumpta, natura loquitur, ut ex proxime antecedenti, et sequenti oratione perspicuum est.

Quænam cautio in hisce vocibus usurpandis adhibenda.

IX. Cæterum in adhibendis ad carnis assumptæ sacramentum istiusmodi vocabulis, illud præcipue cavendum merito theologi veteres animadvertunt, ne Pauli Samosateni, Photini, ac deinde Nestorii venenum, sub illis latens incauti, ac rudes accipiant ; quo vocem potissimum τῆς ἀποθεώσεως infamavit, ac suspectam reddidit Nestorius. Cujus impura exstat apud Cyrillum in Catholicos injecta calumnia : dum humanam naturam ait « ad summam conjunctionem cum Deo perductam esse, sed non ad deificationem, ut recentiorum dogmatistarum sapientes asserunt[b]. » Quasi Cyrillus, cæterique Catholici carnem ipsam in divinitatem transisse dicerent. Nomen quidem ipsum τῆς ἀποθεώσεως potest simpliciter accipi, ut sit *Deum facere*. Glossæ veteres, Ἀποθεῶ, *Divino*, *Deum facio*, ubi *divino* non arbitror esse τὸ μαντεύεσθαι, hoc est *vaticinari* : sed id potius, quod subjectum est, *Deum facere*, et, ut ex Rustico diacono supra meminimus[1], *deitare*. Sic eædem glossæ, Ἀποθεοῦμαι, *Divinor*, *Deus fio* : et Ἀποθέωσις *Consecratio*. Verum hæc vocabula proprie jam usus ascivit iis, qui ex hominibus in Deorum numerum relati sunt ; uti Romæ quondam imperatores divinis honoribus afficere solebant ; quæ nominatim ἀποθέωσις vocabatur. Propterea invidiosum hoc nomen in probrum Catholicorum vertit Nestorius, quasi ex homine crederent in Deum esse conversum : cum revera potius in ipsum, ejusque dogma congrueret ; quoniam ex communi, cæterorumque simili conditione hominis, Christum aiebat in Dei majestatem, ac dignitatem evectum fuisse, ex solo Verbi consortio, aut alia quapiam habitudine σχετικῇ.

Apotheoseos

Apotheosis.

Divinari infamatum a Nestorio.

Morali.

Quo sensu a Patribus rejectum.

X. Hoc igitur sensu Christum ἀποθεωθῆναι, hoc est *Deum esse factum* negarunt Patres, si jam homo constitutus merito suo, ac virtute, vel alia de causa, translatus in Dei statum conditionemque putaretur. Ita Proclus in oratione prima, « Non hominem, ait, Deum factum prædicamus, sed Deum incarnatum confitemur[c]. »

Quem hæreticorum sensum exprimit, ac refellit Athanasius : sive quis alius, in perbrevi tractatu *de Incarnatione Verbi Dei* ; dum negat Christum « postea Deum factum, ut hujus, inquit, temporis blasphemia violenter inculcat[d], » quibus verbis Nestorium indicare videtur. Non enim Athanasius, opinor, libelli istius, vel fragmenti potius est auctor : quod et stylus ipse, et alia quædam persuadent. Ibi vero addita particula ὕστερον, hæreticam calumniam, ejusque cavendum in illo vocabulo periculum ostendit. Hoc vero fusius exponit Cyrillus in tractatu quodam perbrevi de Incarnatione Christi : quem postea referam. ubi hæreticos, quos quidem Nestorianos oportet intelligere, existimare dicit Deum Verbum assumpsisse hominem, quem Deum fecerit. Et in epistola *ad Valerianum* : « Ipse, inquit, processit homo, non homini copulatus est, neque inhabitavit, ut illi dicunt. Porro ipsum Deum esse factum dicere, qui inhabitavit, ut affirmant isti (hoc enim a nobis omnino repudiatur) nonne summam amentiam demonstrat[e] ? »

Postea.

Maxime a Joanne Damasceno.

XI. Joannes quoque Damascenus cum scripsisset, eodem momento, ac simul et exstitisse carnem Christi, et Verbi propriam fuisse, inde concludit sic : « Quare non hominem Deum factum dicimus : sed Deum inhumanatum[f]. » Manifestum est, non simpliciter repudiari hoc

Οἶδε γὰρ πάντως ὅτι ὁ μὲν λόγος αὐτός ἐστι τῷ λόγῳ, ὁ ἐν σαρκὶ φανεὶς, τῷ πρὸς τὸν θεὸν ὄντι· ἡ δὲ σὰρξ οὐχ ἡ αὐτὴ τῇ θεότητι, πρὶν μεταποιηθῆναι, καὶ ταύτην πρὸς τὴν θεότητα.

a Id. Κενοῦται μὲν γὰρ ἡ θεότης, ἵνα χωρητὴ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει γένηται· ἀνακαινοῦται δὲ τὸ ἀνθρώπινον, διὰ τῆς πρὸς τὸ θεῖον ἀνακράσεως θεῖον γινόμενον.

b Nestor apud Cyr. lib. II *cont. Nest.* Ἀπηκρίβωται γὰρ εἰς ἄκραν συνάφειαν, οὐκ εἰς ἀποθέωσιν κατὰ τοὺς σοφοὺς τῶν δογματιστῶν τῶν νεωτέρων.

c Procl. orat. Οὐκ ἄνθρωπον ἀποθεωθέντα κηρύττομεν, ἀλλὰ θεὸν σαρκωθέντα ὁμολογοῦμεν.

d Athan. Καὶ οὐχ ὕστερον ἀποθεωθεὶς, ὡς ἡ νῦν βλασφημία βιάζεται.

e Cyr. Καὶ αὐτὸς προῆλθεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀνθρώπῳ συνήφθη, οὐδὲ ἐνῴκηκε, καθά φασι. τὸ δὲ καὶ ἀποτεθεῶσθαι λέγειν τὸν ἐσχηκότα τὴν ἐνοίκησιν, ὡς αὐτοὶ διατείνονται· τοῦτο γὰρ παρ' ἡμῖν ἀπόβλητον παντελῶς· πῶς οὐχ ἁπάσης ἐμβροντησίας ἀπόδειξιν ἔχει ;

f Damasc. lib. III, cap. II. Διὸ οὐκ ἄνθρωπον ἀποθεωθέντα λέγομεν, ἀλλὰ θεὸν ἐνανθρωπήσαντα.

1 Parag. 1.

ab Joanne Damasceno, si *homo deificatus* dicatur : sed tantum si eo modo id intelligatur, qui Nestorio placebat, ut antequam in Deum assumptus esset, homo jam subsistens esset; quod, ἀποθεωθέντα, vox indicat : Nam alioqui, remota suspicione nefandæ illius hæresis, multa sunt ex illo supra allata testimonia, quibus locutionem istam adstruit.

Quid quod Cyrillus ipse in libro XX *Thesaurorum*, de Christi humanitate loquens, θεοποιούμενον, hoc est *Deum factum, assumptum templum* nominat [a]? At idem in epistola *ad Monachos*, ut Nestorianæ labem perfidiæ summoveat, « non esse Deum factum, ait, hominem ex æquo cum cæteris, qui gratia illud adepti sunt [b]. » Hoc etiam modo Elias Gregorii Nazianzeni Scholiastes idipsum negavit [1]. Hac eadem de causa, uti Nestorianis fraudibus occurreret, nonnunquam *assumptum esse hominem* dici vetuit idem Cyrillus, ut in libro secundo adnotavimus, ut et Felix Romanus pontifex : cum tamen alias tam Cyrillus quam cæteri haud minoris auctoritatis Cyrillo, ita loqui non dubitaverint : quod ibidem ostendimus. Atqui hominem assumi a Deo, nihil aliud est, quam fieri Deum. Utrobique enim, unum cum Deo hypostasi factum intelligitur.

A Cyrillo tamen usurpatum.

Illustrantur Petri diaconi et aliorum quorumdam loca, in quibus homo factus Deus negari videtur.

XII. Ad hoc ipsum cavendum hæresis Nestorianæ fermentum pertinet, quod Petrus diaconus, et hujus socius Joannes Maxentius, hanc sententiam approbantes, *Deus factus est Christus*, illam respuerint, *Christus factus est Deus*. Ex quo theologus quidam de Petro argumentatus est, non illum probasse [2], dici hominem esse factum Deum ; quandoquidem « Christum non pro supposito, sed pro natura ipsa uncta usurpasse videtur. » Unde cum Christum negat factum esse Deum, perinde est habendum, ac si de homine idem illud inficiaretur. Quod si Christum pro supposito ipso sumeret (addit idem theologus) « ratio illi non constaret. Id enim docet contra Nestorianos, qui dicebant Christum esse hominem purum, et per augmentum sanctitatis ex bonis operibus comparatum factum fuisse Deum, non reipsa, sed peculiari modo per dignitatem, et affectum tantum ; hi autem dicebant Christum, hoc est hominem illum, factum esse Deum. Cum igitur Petrus inquit, Christum non esse factum Deum ; non contendit probare, suppositum Christi non esse factum Deum ; de hoc enim non erat controversia cum ullo hæretico : sed hominem illum, nempe naturam illam humanam concrete significatam non esse factam Deum. » Hæc eruditus theologus ; quæ non reprehendendi causa (nam alioqui falsa sunt) sed institutæ disputationis illustrandæ, hic afferre, et excutere volui. Quæ igitur duo illic asserit, de Petro diacono, profecto minime sunt vera : alterum, Christi nomen ab eo non pro *supposito* accipi, sed pro natura humana : alterum, Nestorianos non contendisse suppositum Christi factum esse Deum, ut de eo laborandum Petro fuerit. Utrumque, inquam, neque cum rei veritate, neque cum Petri mente convenit. Quod productis illius verbis nihil est negotii cognoscere.

XIII. Verba Petri diaconi sunt hujusmodi [3]. « Secundum hanc ergo Prophetæ sententiam, Deus factus est Christus, non autem Christus factus est Deus, sicut dicunt hæretici, qui per provectum, non per naturam, Christum Deum audent asserere. Deus enim unctus est, quia ipse factus est homo. Non enim est alter Deus, alter homo ; sed idem Deus, idem homo. Qui enim naturalis est Filius Virginis, idem naturalis est Filius Dei. » In his verbis primum illud evidenter apparet, *Christi* vocabulum non unam significare naturam hominis, sed ambas potius. Siquidem *Deus unctus* utramque complectitur, Dei et hominis, quam posteriorem unctione Petrus exprimi putat. Tum naturas illas duas nominatim in Christo distinguit. Joannes quoque Damascenus Christi nomen « haud uniusmodi esse, hoc est, non unam sed duas significare naturas docet, cum hypostasim designet [c]. » Et, quod caput est, Nestorius ipse « Christi appellatione naturas duas significari dicebat, divinitatem Unigeniti, et humanitatem : Dei porro nomen absolute positum, Dei Verbi declarare substantiam ; hominis vero solam humanam indicare naturam. » Ita Theoderetus : qui Nestorii fautor aliquando fuit, ejusque dogma penitus perspectum habuit [d]. Sane Christi voce naturam

a Cyr. Ἐδέχετο μὲν γάρ θεοποιουμένου τοῦ ἀναληφθέντος ναοῦ.

b Cyrill. Οὐ θεοποιηθεὶς ἐν ἴσῳ τοῖς κατὰ χάριν.

c Damasc. lib. III, cap. III. Τὸ δὲ Χριστὸς, ὄνομα τῆς ὑποστάσεως λέγομεν, οὐ μονοτρόπως λεγόμενον, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχον σημαντικόν.

d Theod. lib. IV *de Hæres*, cap. XII. Ἡ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία, φησὶ, τῶν δύο φύσεων ἐστὶ σημαν-

1 lias *ad Or.* I, n. 45.— 2 Vasp. in III p. disp. LXIV, c. III, n. 9.— 3 Lib. *de Inc.* c. V.

utramque significari, vel ex eo liquet, quod, ut antiqui testantur, nomen sit hypostasis, non naturæ. Est enim hypostasis Christi composita : atque adeo naturas duas notione sua comprehendit, uti libro superiore capite XIII declaratum est. Quocirca Petrus diaconus recte *Christum* dici negat *Deum esse factum* : eo quod divinitati non minus significandæ, quam humanitati nomen istud impositum est : atque ex quo Christus esse cœpit, Deus utique fuit : nempe ab ipso conceptus sui momento, neque prius homo exstitit, ac deinde progressione quadam ad divinitatis consortium merito virtutum suarum est evectus : ut Nestoriani dicebant. Quos quidem personas duas, sive supposita duo in Chisto revera constituisse, quod Petrus illic ostendit, et in primo libro demonstravimus : et adeo contrita, vulgataque res est, ut mirum sit tam gravem, et acutum theologum dicere potuisse, « nullam fuisse cum quoquam hæretico controversiam de hoc, an suppositum Christi sit factum Deus. » Fuit enim profecto, fuit acerrima de eo contentio Catholicos inter, et Nestorianos hæreticos, ut ex Cyrilli scriptis omnibus constat, quæ adversus pestes istas commentatus est.

Necnon ipsiusmet Cyrilli contra Anthropomorphitas.

XIV. Simile est, et eodem intelligendum sensu, quod scribit Maxentius contra Nestorianos disputans in dialogo primo : « Verumtamen Christum non, ut tu asseris, Deum factum : sed Deum, factum Christum (quod tibi displicet) confitemur. » Nimirum Nestorianam et ipse fraudem interclusit, ne quis perfectum in se substitisse hominem ante, persuasum haberet ; quam ad conjunctionem assumeretur unius cum Verbo personæ.

In primo libro hujus operis, capite nono, ubi Nestorii hæresim exposuimus, ostendimus duas ab illo personas, Christosque totidem constitutos esse ; unum Dei Filium, ac Verbum ; alterum hominem, et hominis filium. Itaque cum hominem constet ex ejusdem opinione propriam, ac separatam a Verbo hypostasim obtinuisse, ac sola gratia, et voluntatum inter se conjunctione, ac concordia, unum ex ambobus esse factum, quis quod consequens est, non videt, Christum unum e duobus, qui quidem homo merus exstitit, Deum fuisse factum appellatione tenus, ac σχέσει.

Huic de Petri diaconi, et Maxentii locorum interpretatione, sententiæ nostræ suffragatur simillimum Cyrilli testimonium ex libro *contra Anthropomorphitas* (quanquam non puto Cyrilli hunc esse librum, sed centonem quemdam ex diversis fragmentis, disparis argumenti consarcinatum) in quo multum insignis ille, quem dixi, theologus falsus est. Ita ergo Cyrillus ille in capite XXII. « Igitur qui Christum nominat, neque Verbum nudum significat, neque communem hominem, aut tanquam unum quempiam ex nobis. Sed, ut dixi, Verbum, quod ex Deo Patre prodiit, hominem factum, et ad missionem inunctum. Non enim, ut quidem dicunt, homo Deus est factus, cum Verbo conjunctus esset : sed Verbum ipsum, carne suscepta, et homo factum, etiam ita permansit Deus [a]. » Perspicuum est auctorem istum, eo sensu negare Verbum hominem factum, quo Nestorius affirmarat ; uti prius homo per se subsistens exstiterit, qui assumptus postmodum a Verbo, cum eoque compositus, in Deum evaserit : hoc est non reipsa, bonaque fide, sed communi cum sanctis modo ac ratione pro Deo sit habitus, quod verbum θεοποιεῖσθαι significat ; ut ante dixi. Vide præterea uti Christi appellationi duas dicit naturas esse subjectas ; ac Verbum ipsum inunctum, quatenus homo factum est : ut Petrus diaconus asserebat. De quo genere unctionis, ut et de Christi nomine, ac significatione, suo loco agendum erit.

XV. Postremo sciri illud oportet, inter Scholasticos theologos de veritate, ac sensu enuntiationis illius grande esse certamen. Ac sancti quidem Thomas [1], et Bonaventura [2] veram esse concedunt, si compositio duarum inter se naturarum intelligitur, quasi sic illam interpretemur, *factum est, ut homo sit Deus*. Si autem ad subjectum, et prædicatum refertur, esse falsam, duabus de causis.

Altera est, quia cum vox *homo* suppositum

τικὴ, τῆς τε θεότητος τοῦ μονογενοῦς, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος· ἡ δὲ τοῦ θεοῦ ἀπολύτως λεγομένη φωνὴ τὴν ἁπλῆν, καὶ ἀσώματον τοῦ θεοῦ λόγου παρίστησιν οὐσίαν· ἡ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, μόνην τὴν ἀνθρωπείαν ὑποδείκνυσι φύσιν.

a Cyr. lib. *cont. Anthropom.* cap. XXII. Οὐκοῦν ὁ Χριστὸν ὀνομάζων, οὔτε λόγον σημαίνει γυμνὸν, οὔτε ἄνθρωπον κοινὸν, ἢ ὡς ἕνα τῶν καθ' ἡμᾶς· ὡς ἔφην δὲ, ἐνανθρωπήσαντα τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγον, καὶ κεχρισμένον εἰς ἀποστολήν. οὐ γὰρ ἄνθρωπος ἐθεοποιήθη, καθά φασί τινες, ἑνωθεὶς τῷ λόγῳ. ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος σάρκα λαβὼν, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος, μεμένηκε καὶ οὕτω θεός.

1 Par. III, qu. XVI, a. 7 et in III, dist. VII q. in act. III. — 2 Bonav. in III, dist. VII, q. III.

Defenditur cum Scoto contra S. Thomam hæc enuntiatio *Homo factus est Deus.*

personamve significet, hæc autem nonnisi divina sit : absurdum est dictu, hunc hominem, factum esse, vel esse cœpisse Deum ; qui hic homo non est, nisi sit et Deus. Altera ratio, quod illud omne, quod hujusmodi fieri dicitur, antecedit tempore, vel natura, eam actionem, qua fit hujusmodi ; ut cum homo fieri albus dicitur. Atqui neutro modo hic homo prius est, quam sit Deus. His vero contradicit Scotus [1], et propositionem istam simpliciter veram esse defendit. Cujus opinio verisimilior, et antiquis Patribus magis consentanea videtur, ut ex iis patet, quæ hucusque dicta sunt. Neque multum nos duo illa commovent, quæ ex adverso proponuntur. Nam quod ad prius spectat, *hominis* vocabulum eam notionem affert, quam superiori capite ex Joanne Damasceno commemoravi, ac naturam hominis significat, qua in uno aliquo individuo cernitur : quæ in se considerata, conjunctionem cum Verbo suam antecedit *ratione*, et ἐπινοίᾳ : ut sequenti capite latius exponam. Itaque recte ita loquimur : *Homo factus est Deus;* hoc est natura hæc humana, quæ est in Christo, per divinam operationem, ac sancto efficiente Spiritu, cum Verbo copulari cœpit, ac Deus esse. Quæ cum dicimus, non sic interpretanda sunt, quemadmodum cum de Verbo ipso talia pronuntiantur : « De domino servus, de divite pauper, caro de Verbo, et de Dei Filio, hominis filius fieri non despexit : » ut loquitur Bernardus [2]. Siquidem Verbum reipsa, et immenso æternitatis spatio assumptam naturam hominis antecessit. Sed sufficit rationis antegressio, ut in sese natura spectetur humana, et ab conjunctione cum Verbo paululum abducta cogitetur. Quid quod interdum ea, quæ ne ratione quidem, ac cogitatione dissociari possunt, in eamdem tamen veniunt enuntiando formulam ? Sic enim Scriptura, *factus est homo*, inquit, *in animam viventem* [3]. Atqui non prius homo fuit, quam animatus esset. Et quamvis *homo* illic pro lutea illa, et informi effigie de terra prius ficta, et subinde animata videatur accipi : nihilominus ita nos loqui nemo prohibeat, « Homo factus est vivens ac ratione præditus, » ubi nulla, ne rationis quidem, cogitari potest antegressio. Quanto ergo tolerabilior est nostra illa, homo factus est Deus ; in qua perfecta hominis natura conjuncta Verbo, Deus cœpisse esse dicitur ? Athanasius in libro *de Incarnatione Verbi*, de quo tamen germanusne sit merito dubitamus, observat, Joannem scripsisse, *Verbum caro factum est* : non *Caro Verbum facta est*, nimirum eo sensu, quem Apollinaristæ in animo habebant, ut caro in Verbi esset mutata naturam, hoc est caro esse desiisset. Hæc sunt satis ad tuendum, et illustrandum veterum de enuntiatione ista judicium. Quod ex sequenti capite majori adhuc in luce collocabitur.

CAPUT X.

An duæ Christi naturæ ante unitionem distingui debeant, idque qua ratione dicatur. 1. *Eutychis vox, ante unitionem duas esse, post unitionem, nonnisi unam. Quam a Flaviano contemptam expendit Leo Papa.* 2. *Quibus ex Cyrilli verbis illam expressit Eutyches, ac quemadmodum sola consideratione distinxerit Cyrillus.* 3. *De distinctione κατ' ἐπίνοιαν* : 4. *deque Acephalorum calumnia occasione illius.* 5. *Leontium videri modum excessisse, dum ne cogitatione quidem ante unitionem naturas distrahi permittit.* 6. *Ex Cyrillo itaque refellitur.* 7. *Qui easdem naturas ratione dividit ante copulationem : imo etiam natura : sed ita, ut prioris et posterioris ordo inde colligi non debeat* : *qui ex sola temporis antecessione oritur.* 8. *Ideo Cyrillus nusquam dixit* ante unitionem, *quod Acephali deinceps usurparunt.* 9. *Excutitur istorum disputatio quædam ab Rustico diacono confutata.* 10. *Duplex intellectio, sive speculatio, qua unum ab alio dividi potest, et quænam naturis Christi duabus congruat.*

An ante unitionem duæ distinguendæ naturæ.

Superioris disputationis appendicula quædam est ea quæstio, quam in hoc capite tractare aggredimur, et ad illam absolvendam, enucleandamque non parum utilis ; imo vero necessaria. Initium huic dabit, qui et occasionem præbuit Eutyches, deque eo Leonis Magni responsum ; quorum in libro primo mentionem fecimus [4]. Ille enim instantibus episcopis in synodo Constantinopolitana Flaviano præside habita, ut sententiam suam ex animo, et integre proferret, « Christum se ex duabus agnoscere naturis ante adunationem

1 In III. dist. vii, q. ii.— 2 Ser. xi in *Cant.*— 3 *Gen.* ii, 7.— 4 Cap. xiv, § 16

respondit : post adunationem vero, duntaxat unam [a]. » Et rursus, « Confiteor, inquit, ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem vero unam naturam confiteor [b]. » Quando et Basilius Seleuciensis illum hortatus est [1], ut ad unius naturæ confessionem, adderet nomen σεσαρκωμένην, id est *incarnatam* : Ita fore, ut cum Catholicis, et antiquis Patribus consentiret. Meminit istius professionis Rusticus diaconus in *Disputatione contra Acephalos* [2] : « Quia confiteor, inquit, duas naturas fuisse ante unitionem : post unitionem vero unam naturam confiteor. » Cum igitur acta synodi Constantinopolitanæ a Flaviano missa Romam, ad Leonem Papam pervenissent, hic Eutychis vocem illam non incuriose habuit, ut qui in Constantinopolitana synodo præsederant Patres ; sed hos ipsos castigavit, quod in illud Eutychis dictum acrius non inquisissent. Quippe Origenis in illa hæresim latere, quæ animas hominum, priusquam infunderentur in corpora, separatas exstitisse docet. Verum, quod in primo illo libro, capite XIV, monui, non tam acute deliravit rudis, et ineptus stolidæ sectæ conditor Eutyches, ut de Origene cogitaret, cum ita loqueretur : sed verisimilius est, ex Cyrilli famosa illa sententia, quam supra declaravi, responsum istud suum expressisse : sed inscitia et amentia occæcatum, addidisse nonnulla de suo. Etenim Cyrillus nusquam scripsit, πρὸ τῆς ἑνώσεως, id est *ante adunationem* duas exstitisse naturas : sed simpliciter, « ex duabus naturis adunationem esse factam : post adunationem autem, unam esse naturam incarnatam. » μετὰ τὴν ἕνωσιν usurpavit, inquam, sæpius : πρὸ τῆς ἑνώσεως nunquam dixit : idque adjunxit Eutyches. Qui et fraudulenter omisit, quod Cyrillus expresserat, vocabulum σεσαρκωμένην, ut ex verbis ipsius apparet : quæ et ab Leone Papa commemorantur [3].

Post unitionem ante unitionem.

Incarnatam

II. Quænam Cyrilli dicta fuerint, ex quibus hæresim suam Eutyches collegit : quemadmodum iisdem e floribus, unde mellitum rorem apes exsugunt, aranei, et serpentes venenum exprimunt : supra notavimus [4]. Dixit autem Cyrillus, « Quantum cogitatione assequimur, ac si tantummodo animi oculis contemplemur, quo modo Unigenitus factus sit homo, duas esse naturas adunatas dicimus ; sed unum Christum, et Filium, et Dominum [c] : Et ex duabus, et differentibus naturis unus, et solus est Christus [d]. » Ac solet idem, ubi duarum naturarum, et earum conventionis meminit, fere semper eas voces addere, quæ cogitationem, et considerationem, ac subtiliorem mentis intuitum significant : ut in prima *ad Successum* epistola, ἔννοιαν, et τὸ ὁρᾷν τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασι. Et in epistola *ad Acacium* : « Affirmamus, inquit, dum ea, ex quibus constat unus, et solus Filius, ac Dominus Jesus Christus, cogitando versamus, duas unitas esse naturas : post unitionem vero, tanquam sublata jam sectione in duo, unam esse credimus Filii naturam, ut unius, sed hominis facti, et incarnati [e]. » Quod etiam in secunda *ad Successum* epistola totidem verbis repetit. Tum in eadem, « Cum igitur, inquit, Incarnationis modus curiosius indagatur, duo inter se in adunationem collata inexplicabili, et occulta quadam ratione, omnino utique mens humana contuetur : hæc eadem vero adunata, nullo modo disjungit [f]. »

Cogitationem et videre mentis oculis.

Ex quibus intelligimus, Cyrillum naturas ambas, ἐννοίᾳ, sive ἐπινοίᾳ, et θεωρίᾳ, id est *cogitatione mentis* et *consideratione* sola, ante adunationem spectasse.

Cyrillus sola mentis consideratione naturas ante adunationem spectavit.

III. Plurimum ad hanc disceptandam quæ-

a In synod Chalced. act. I. Καὶ δύο μὲν φύσεων εἰδέναι τὸν Χριστὸν πρὸ τῆς ἑνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν, μίαν.

b Ibid. Ὁμολογῶ ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι τὸν κύριον ἡμῶν πρὸ τῆς ἑνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἕνωσιν, μίαν φύσιν ὁμολογῶ.

c CYRILL. ep. I *ad Success.* tom. V, par. II. Οὐκοῦν ὅσον μὲν ἧκεν εἰς ἔννοιαν, καὶ εἴς γε μόνον τὸ ὁρᾷν τοῖς τῆς ψυχῆς ὄμμασι, τίνα τρόπον ἐνηνθρώπησεν ὁ μονογενὴς, δύο τὰς φύσεις εἶναί φαμεν τὰς ἑνωθείσας, ἕνα δὲ Χριστὸν, καὶ υἱὸν, καὶ κύριον.

d Ibid. Ὅτι ἐκ δύο καὶ διαφόρων φύσεων ὁ εἷς, καὶ μόνος ἐστὶ Χριστός.

e CYRILL. *ad Acac.* Διαβεβαιούμεθα ταύτῃ τοι, τὰ ἐξ ὧν ἐστὶν ὁ εἷς, καὶ μόνος υἱὸς, καὶ κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὡς ἐννοίας δεχόμενοι, δύο μὲν φύσεις ἡνῶσθαί φαμεν· μετὰ δέ γε τὴν ἕνωσιν, ὡς ἀνῃρημένης ἤδη τῆς εἰς δύο διατομῆς, μίαν εἶναι πιστεύομεν τὴν τοῦ υἱοῦ φύσιν, ὡς ἑνὸς, πλὴν ἐνανθρωπήσαντος, καὶ σεσαρκωμένου.

f In II *ad Succ.* ep. Ὅταν τοίνυν ὁ τῆς σαρκώσεως πολυπραγμονῆται τρόπος, δύο τὰ ἀλλήλοις ἀποῤῥήτως τε, καὶ ἀσυγχύτως συνενηνεγμένα καθ' ἕνωσιν ὁρᾷ δὴ πάντως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἑνωθέντα γε διΐστησιν οὐδαμῶς.

1 In Act. I Chalc. Conc. — 2 Rust. t. IV *Bibl. PP.* — 3 Ep. X, c. VI et ep. XI. — 4 Hoc, lib. c. III, § 2 et lib. III, c. V, § 6.

stionem conferet, bene perspectam habere Græcorum Patrum locutionem illam κατ' ἐπίνοιαν, et τῆς ἐπινοίας differentiam, de qua fuse diximus in tomo primo [1], qui est de Deo ; ubi divinorum attributorum discrimen tum inter se, tum ab essentia ipsa, ex illorum sententia declaravimus : ostendimusque differentiam istiusmodi, quæ κατ' ἐπίνοιαν dicitur, latius patere, quam apud Latinos philosophos eam, quæ *rationis* vocatur, *ac realem* quoque complecti. Velut cum personas tres divinas, quæ summa rei differentia a se mutuo distant, κατ' ἐπίνοιαν differre volunt : nimirum qua separatæ, a seque invicem divisæ considerantur. Non enim reipsa, sed sola ratione sejunctæ sunt. Hoc modo naturis etiam duabus in Christo idem genus distinctionis accommodant duntaxat quatenus seorsim positæ, disjunctæque considerantur. De hoc ergo discriminis modo, quæ illic uberrime sunt exposita, diligenter evolvenda sunt, ut Græcorum theologorum subtilis, et erudita de hoc mysterio, ac naturarum inter se comparatione sententia capiatur. Non enim repetenda hoc loco statui, quæ ibi tradita sunt. Sed unum solummodo hic adtexam, quod nondum expositum, proprium hujus loci, ac tractationis est, et instituto nostro apprime necessarium, ex Leontio Byzantino, acuto sane, et imprimis docto viro : in libro quodam, quo Severi Acephalorum principis argumenta dissolvit.

Consideratio κατ' ἐπίνοιαν i. e. *cogitationis ac solius mentis*, in memoriam revocatur, et retractatur.

IV. Igitur Leontius Acephalorum sophisticam argutiam proponit istam [2]. Cum enim catholici cum Cyrillo naturas duas sola cogitatione, ac mentis consideratione distinguere se profiterentur : Acephali horum se idem exemplo facere dicebant, ut unam naturam compositam constituerent, in qua duas cogitatione sola considerarent.

De ea Acephalorum sophistica argutia.

Ad quod Leontius respondet, primum esse duplex genus ἐπινοίας, unum quod ἐπενθύμησιν vocat, quando in re aliqua, quæ simplex videtur, varias notiones animo, et cogitatione versamus ; ut sit « quædam accessio notionis, et considerationis, quæ universam, et indistinctam rerum contemplationem evolvit et explanat. » Alterum est, fictio mentis, et falsa compositio rei ex variis, ac dissimilibus partibus, tanquam portenti cujuspiam ; ut hircocervi, aut Sirenis. De quo genere utroque alibi dixi [3]. Deinde neutro modo naturas Christi duas sola constare cogitatione contendit Leontius. Non priori : alioqui Christus nihil erit aliud, præter considerationum congeriem, sine conjunctione naturarum. Non posteriori, ne figmentum, et inane commentum videatur esse Christus. Denique non naturas sola esse, id est existere, cogitatione, Patres antiqui docuerunt ; sed dividi. Quare pessima fide Eutychiani sola cogitatione, contemplationeque mentis, hoc est *sola ratione*, ut in scholis loquuntur, naturas illas exstare duas asserebant : cum hoc de earumdem divisione, ac separatione, duntaxat Patres intellexissent : ut eam non reipsa, sed ἐπινοίᾳ, et *ratione* constare vellent. Etenim naturas sola esse cogitatione, idem est ac nullas esse, prorsusque confusas et extinctas fuisse. At vero divisas, et sejunctas sola cogitatione dicere, est easdem reipsa copulatas, et adunatas adstruere : quod et verissimum est.

V. Ad hæc absurde dici hoc ab illis ait Leontius, ante adunationem naturas duas exstitisse ; post adunationem vero, nonnisi unam. Siquidem humana natura ne momento quidem exstitit antequam cum Verbo copularetur, uti postea dicam : sed simul producta est, et unita. Quod si in ipsa unitione duæ naturæ fuerunt ; ineptum est post unitionem, non amplius esse duas asseverare, sed unam duntaxat. Quippe unitio ipsa non desiit, ut post eam, quasi jam desitam, ac præteritam, naturæ deinceps duæ non fuerint : verum constanter eadem perseverat ; adeoque idipsum habet, ac retinet, quod, cum fieret, habuisse dicitur, naturarum differentiam et numerum.

Leontii subtilior observatio.

Apparet autem ex iis, quæ scribit Leontius, Monophysitas arbitratos esse, naturas duas ante adunationem, totidem hypostases fuisse : ut ex eo patet, quod Acephalum objicientem introducit.

Rursus quod Acephali jactabant, naturas ante copulationem divisas fuisse, id non solum re, sed ne cogitatione quidem fieri potuisse. Leontius probat. « Universe enim, inquit [4], accipere divisionem ante unionem absurdum est, vel certe accipere antequam alterum existat, non est fas. » Nam divisio instar est privationis : unitio vero tanquam habitus, debet autem prius esse cogitarique habitus, quam privatio. Quare unitio antecedat oportet divisionem etiam illam, quæ cogitatione constat. Hinc Cyrillus, aliique Patres, ut jam dixi, qui naturas duas ratione separant, divi-

1 Lib. I, c. x.— 2 Tom. IV *Bibl. PP.* col. 1049.— 3 Tom. I, lib. I, c. vii.— 4 Tom. IV *Bibl.*

sionem hanc affingunt naturis jam inter se conjunctis. Ita Leontius.

Quinetiam Theodotus Ancyranus in homilia quadam *de Nativitate Domini*, tantam esse copulationem illam indicat, ut ne cogitatione tenus quidem dirimere, ac separare liceat. « Quod unitum est, inquit, non amplius duo, sed unum nominatur. Rursus vero si cogitatione dividis, et unumquodque seorsim consideras, unitionem dissolvis. Impossibile est enim simul et unitionem servare, et utrumque separatim considerare. Nam quod unitum est, indissolubili ratione unum factum est, et non amplius est duo. Atenim, inquit, cogitatione sola separo. Igitur, eadem cogitatione unitionem quoque solvisti. Hoc ipso enim, quo alterum ab altero dirimis, conjunctionem dividis [a]. »

Ex Cyrillo refellitur.

VI. Sed vereor ut tam subtilis, et enucleata illorum ratio cum Cyrilli, aliorumque catholicorum mente conveniat. Prorsus enim Cyrillus naturas ambas in eo statu contemplatus est ; non qui unitionem revera præcessit ; sed quem habuerunt, cum hæc fieret : quique ratione sola eadem unitione est anterior. Nam in eo loco primæ epistolæ *ad Successum*, quem paulo ante descripsi [1], cogitatione ait, et mentis intuitu duas esse naturas unitas, et ex duabus naturis esse Christum. Tum in ea quæ est *ad Acacium*, scribit, « post unitionem, cum jam sublata sit illa in duo sectio, unam esse naturam incarnatam. » Antecessit ergo sectio ista naturarum unitionem ; non utique re ; quia natura humana reipsa non fuit antequam uniretur. Reliquum est igitur ; ut ἐπινοίᾳ, et cogitatione divisio illa præcesserit. Imo vero post unitionem negat Cyrillus dividi naturas [2], scilicet eo modo, quo cum unirentur, separatæ cogitabantur : proindeque ne cogitatione quidem dividi patitur. Ita quidem videri potest intellexisse Cyrillus. Sed fortasse divisionem illam duntaxat excludere voluit, cujusmodi Nestorius asserebat, rei videlicet, quæ naturas dirimit, ac seorsim constituit. De illo enim ibidem loquitur, et unitioni illi, quam exposuerat, opponit sacrilegam Nestorii divisionem. « Disjungit illas, inquit, a se mutuo, Deum seorsim constituens, et hominem similiter separatim ponens, et hunc habitudine quadam cum Deo copulans, sola honoris æqualitate, sive auctoritate [b]. » Mox Nestorii verba subjicit ita loquentis ; « Naturas separo, sed adorationem conjungo. » Hujusmodi ergo divisionem, post unitionem, removendam censuit Cyrillus : alteram vero meræ considerationis, et rationis non rejecit.

Duas in Christo naturas, sive ante sive post unitionem mentis cogitatione considerare licet.

VII. Quocirca naturas duas Christi, etiam unitas, *ratione*, et ἐπινοίᾳ dividere, hoc est separatas considerare licet ; tum eædem, antequam copulentur, itidem in seipsis cogitari possunt : atque humana quidem prius ratione, ac consideratione spectatur, qua est in se, absolutaque notione, quam ut juncta Verbo est, et habitudine quadam cum eo comparatur. Qui enim minus id in hac assumpta hominis natura fas erit, quam in divinis personis ; in quibus ratione, atque origine, prior est Filio Pater, hoc est λόγῳ τῆς ἐπινοίας, ut ait Gregorius Nyssenus [3] ? Quinetiam prius illud et posterius ; quod in iisdem personis a theologis agnoscitur, et originis notione determinari solet, *naturæ ordine* definitur a Richardo Victorino, ut sit Pater natura Filio prior ; quod alibi adnotavimus [4]. Ubi etiam natura prius altero dici hoc animadvertimus, quo sublato, aliud e medio tollitur [5] : aut quod altero posito, necessario ponitur et ipsum : non autem vicissim altero sublato, ipsum tollitur ; aut ipso posito alterum ponitur. Qua ratione substantiam natura priorem accidente esse dicit Ammonius, propterea quod neque posita substantia, ponitur accidens : neque sublato hoc, illa tollitur : cum et accidente posito, substantiam esse oporteat : et hac sublata necesse sit accidens perimi. Quæ antecessio, et consequentia, sola notione, et, ut vocant, *conceptu*, intelligentiaque dijudicatur, non existendi reipsa ordine, dum unius contemplatio, sine alterius consideratione institui non potest : potest autem

Naturæ unitione priores, sed sola cogitatione, non temporis antecessione.

a Theodot. *in Eph. Syn.* Τὸ γὰρ ἑνωθὲν, οὐκέτι δύο, ἀλλ' ἓν ὀνομάζεται. τῇ δ' ἐννοίᾳ πάλιν εἰ διαιρεῖς, καὶ ἕκαστον κατ' ἰδίαν σκοπεῖς, οὐκοῦν λύεις τὴν ἕνωσιν. ἀδύνατον γὰρ ἅμα καὶ φυλάττειν τὴν ἕνωσιν, καὶ ἑκάτερον κατ' ἰδίαν σκοπεῖν. ἀλλὰ τὸ ἑνωθὲν, ἀλύτως ἓν γέγονε, καὶ οὐκέτι γίνεται δύο. ἀλλ' ἐπινοίᾳ μόνῃ χωρίζω, φησίν· οὐκοῦν τῇ αὐτῇ ἐπινοίᾳ καὶ τὴν ἕνωσιν ἔλυσας. ᾧ γὰρ διΐστᾷς τοῦ ἑτέρου τὸ ἕτερον, τούτῳ καὶ τὴν συνάφειαν ἔτεμες.

b Cyr. in II *ad Succ.* Ἀποδιαιρεῖ δὲ ἀλλήλων αὐτὰς, Θεὸν ἰδίᾳ τιθεὶς, καὶ ὁμοίως ἄνθρωπον ἀνὰ μέρος, συναφθέντα Θεῷ σχετικῶς, κατὰ μόνην τὴν ἰσοτίμιαν, ἤγουν αὐθεντίαν.

Et mox, χωρίζω τὰς φύσεις, ἀλλ' ἑνῶ τὴν προσκύνησιν.

Parag. 2.— 2 In II *ad Suc.*— 3 Lib. I *cont. Eun.* edit. Grets.— 4 Lib. VIII *de Trin.* c. ult. § 9.— 5 Ex Amm. in catec. fol. 40.

istius, sine illo intellectio consistere, Qua ex regula, et definitione prioris, et posterioris, ostendimus, non dici proprie natura priorem Filio Patrem, quia neuter sine altero cognosci potest. Quod autem ad humanam Christi naturam attinet, ea prius ut existens in sese consideratur, quam ut est conjuncta Verbo : et ab eodem disjuncta potest intelligi existens adhuc in se ipsa : non potest vero vel unita, nisi prius sit, intelligi : vel si non sit, unita cognosci. Natura itaque prius in se est, quam cum Verbo societur : si vera est illa philosophorum definitio. Observabis tamen in illo rationis, naturæve ordine, quo prius unum altero cognoscitur, non absolute censeri, dicive prius aut posterius aliquid existere. Quippe, ut Gregorius Nazianzenus docet, oratione XXXV, de personarum in Trinitate ordine disputans adversus Arianos ; « vocabula ista, quando, antehac, posthac, a principio, significationem temporis continent [a]. » Et in eadem oratione, hæreticorum, inquisitionem illam *fatuam* esse judicat, qua rogare solebant, an Filius, « quem a principio fuisse scimus, antequam gigneretur, esset, aut non esset. Hujusmodi quippe sermonem iis convenire, quæ tempore dividi possunt [b]. » Quod prudentissimum summi viri, ac theologi præstantis effatum mirifice ad institutum hoc loco sermonem pertinet. Sic Leontius ea [1], « quæ simul sunt secundum naturam, et tempus, ante, et post non recipere » dicit : nempe ita, ut in re ipsa ponatur.

VIII. Hanc equidem ob causam Cyrillum existimo, nusquam dixisse, « ante unitionem naturas fuisse duas : » ne quis re, ac tempore putaret, prius illas totidem exstitisse : quamvis Eutyches, et ejus sectæ homines postea illud ausi sint usurpare, ut ante copulationem duas naturas fuisse dicerent, quæ unitione ipsa in unam conflatæ sunt. Quam quidem illorum opinionem declarat, et refutat Rusticus diaconus [2]. Apud quem Acephalus negat imprimis ante unam fuisse carnem, « et postea unitam esse Verbo. Sed quia intellectu præcognoscentes duas naturas, deinde admoventes unitionem, unam, inquit, continuo effici dicimus. Ergo id quod dicimus, ante unitionem, vel post unitionem ; non distinctionem temporis, sed speculationis significat ordinem ; eo quod pariter horum nequeamus deprehendere intellectum, sed præspeculemur compositioni simplicia. » Ac paucis interjectis, « Prius, ait, intelligendæ sunt duæ naturæ, et post hæc continuo unitio admovenda est : et ideo non dicendum est, Christum in duabus, sed ex duabus esse naturis. » Quia duas in Christo naturas inesse nolebant Acephali, idcirco *in duabus naturis* eumdem non esse : sed *ex duadus* solum, asserebant : ut superiore libro pluribus exposui. Quam naturarum antecessionem, si sola *speculatione* definirent isti, non essent reprehendendi. Verum minime sibi constabant : et qui naturas illas hypostases fuisse dicebant : ut et Leontius antea laudatus a nobis, et ibidem Rusticus ostendit : (quandoquidem naturam ab hypostasi nihil differre credebant : adeoque tres in Deo naturas, totidem scilicet ac personas, adstruebant) illi ipsi profecto non sola consideratione, sed re ante exstitisse divisas easdem naturas arbitrati sunt ; quantumvis secus sentire se profiterentur.

Nam quid tandem aliud Acephalus iste sibi vult apud Rusticum, dum ait, « esse impossibile, ut alter rerum naturæ sit ordo, et alter speculationis, quæ est circa intellectum. » Quid, inquam, aliud significat his verbis, nisi perinde re, et *actu*, ut loquuntur, ac *speculatione* naturas prius exstitisse divisas, quam eas unitio copularet ?

IX. Instat ergo Rusticus, et, sive « speculatio hæc, secundum quam dicunt duas naturas intelligi, nunc usque verax est, duas esse naturas veraciter contendit, quas veraci intellectu conspicimus : » quod tamen inficiabantur Acephali : sive « semper falsa est ; nec ante unitionem duas naturas illos confiteri debere : sive denique ante unitionem quidem quondam vera, nunc autem de cætero falsa : erat igitur Domini caro (quod absit) ante unitionem : ac præexstitit prius purus homo, et post hæc unitus est Verbo.» Itaque « ex duabus personis, et ex duobus Christis, ex duobus filiis, ex duobus Dominis, unum Christum blasphematis, inquit, existere. »

Excutitur Acephalorum disputatio a Rustico confutata.

Præterea stolidam hanc Eutychianorum

a NAZ. orat. XXXV. Τὸ γὰρ ὅτε, καὶ πρὸ τοῦδε, καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ ἀπαρχῆς, οὐκ ἄχρονα.

b Id. Ἀπαιδευτότερον εὖ ἴσθι, τὸ ἀπ' ἀρχῆς γεγεννημένον εἰ ἦν πρὸ τῆς γεννήσεως, ἢ οὐκ ἦν διευθύνεσθαι. οὗτος γὰρ περὶ τῶν χρόνῳ διαιρετῶν ὁ λόγος.

1 Tom. IV, par. II.— 2 Tom. IV *Bibl.* col. 841.

sententiam, qua ante unitionem, duas fuisse naturas aiebant; post unitionem vero, nonnisi unam; erudite pergit confutare Rusticus [1]; hoc maxime argumento, quod inde sit consequens, « unitionem unitarum naturarum peremptionem esse. » Cui Acephalo respondente, « non naturarum, sed dualitatis peremptionem esse unitionem; ita ut duæ jam non sint duæ, sed unum quiddam secundum unitionem: » vicissim Rusticus, ita disputat: « Si dualitas interempta est, erat ergo ante interemptionem, et ante unitionem: » adeoque naturæ duæ re et actu erant: quas vel ambas, vel alterutram saltem, unitione ipsa deletam oportet, atque extinctam. Quid autem est in singulis naturis imminutum ac detractum, quod jam duas esse, ac numerari prohibeat? Denique stultum hoc Acephalorum commentum irridet Rusticus [2], quod catholicos arguerent, « quia non post duas, unitionem: sed post unitionem, duas dicerent naturas: cum deberent prius quidem confiteri duas naturas, postea vero unitionem, et unam naturam de reliquo. » Sed enim recte huic Rusticus occurrit, « si et duæ naturæ confitendæ sunt ante unitionem, » et unitio postmodum adhibenda: prorsus *ex duabus et in duabus naturis* vere dici esse Christum. Hæc Rusticus et alia pleraque contra Eutychianos illo in libro disserit.

X. Ex quibus unum illud paucis explicandum est, quod paulo ante scriptum ab eo commemoravi, et subinde iis verbis repetit, adversus *speculationem* illam, qua duas ante unitionem naturas esse dixerat Acephalus: « Si verax est speculatio, hæ duæ naturæ sunt et circa ipsam rem [3]: si vero dicis non esse veram; ecce negasti duas esse naturas. » Ex istis Rustici verbis plane sequi videtur; non posse naturas ante unitionem cogitatione ac ratione distingui duas: quod tamen licere per Cyrillum, cæterosque catholicos theologos, supra demonstravimus. Sed nimirum duplex intellectio est, et contemplatio: una

Duplex mentis speculatio.

simplex, quæ de re cognita, utut est, nihil judicat; nec eam componit, aut dividit, sed in eodem subjecto proprietates habente varias unam absque alia cognoscit; nec utrum ab aliis revera separetur, affirmat aut negat: ut sit tanquam simplex rei perceptio. Altera est, quæ rei subjectæ naturam, affectionesque non tantum considerat: sed quemadmodum inter se, et cum subjecto habeant, dijudicando pronuntiat. Ad primum genus spectat illa naturarum ante unitionem divisio, quæ nihil aliud est, quam alterius sine altera cognitio: ex qua nihil in naturas divisionis redundat. At Eutychiani quantumvis dissimularent, in posterius incidebant intellectionis genus; ac naturas ipsas ita contemplabantur, ut eas reipsa duas, et distinctas antea, concurrisse, et post conjunctionem in unam coiisse, si non verbis assererent, vi rationum suarum, et consequentia fateri cogerentur. De utraque intellectionis specie, et simili argumento, quo Eunomiani proprietatum in Deo discrimen omne, etiam τῆς ἐπινοίας impugnabant, plura leges in tomo primo, qui est *de Deo Deique proprietatibus*, præsertim capite XI, quæ ad hunc locum omnino pertinent.

Hic vero ad extremum illud adjungimus, Chalcedonensem synodum in fidei definitione damnasse illos omnes, qui « duas ante unitionem naturas Christi Domini comminiscerentur, unam autem post unitionem[a]. » Quod absolute ita pronuntiatum ad eum modum referri debet, quo Eutychianos id usurpasse, intellexisseque diximus.

CAPUT XI.

An temporis intervallo aliquo, vel momento saltem, humana natura Christi prius exstitit, quam cum Verbo jungeretur. 1. *Contra Nestorianam hæresim disputantes Patres constanter negant, quorum pleraque testimonia proferuntur Græcorum, et Latinorum theologorum.* 9. *Accedit et argumentum validum quo illud adstruitur. Item aliud ex Epiphanio.*

1. Ad Nestorii, et ante hunc, Pauli Samosateni, Photini, ac similium hæresim proprie spectat ista quæstio: qui omnes perfectum hominem prius exstitisse dicebant, quam in eum Dei filius illaberetur, eumdemque faceret

a Chalc. conc. act. IV. Καὶ τοὺς δύο μὲν πρὸ τῆς ἑνώσεως φύσεις τοῦ κυρίου μυθεύοντας, μίαν δὲ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀναπλάττοντας ἀναθεματίζομεν.

1 Tom. IV, par. II.— 2 Ib.— 3 Rust. 843.

Non *Dei* sed *hominis genitricem.*

Deum. Itaque de Maria natum esse simplicem aiebant hominem, ideoque non Θεοτόκον, sed ἀνθρωποτόκον illam appellari volebant. Nec minus ad Origenis delirium castigandum hæc disputatio valet; qui Christi animam, perinde ut reliquorum hominum, diu ante procreatam fuisse commentus est, quam in corpus infunderetur.

Contra quos omnes catholica stans ex adverso fides affirmat a Verbo susceptam esse naturam hominis eodem momento, quo existere genita cœpit in utero Virginis matris. Quod quia fundamentum est multarum, magnarumque notionum, quæ in hoc mysterio versantur, paucis illud persequi hoc in capite decrevimus, ac veterum aliquot sententias referre, quibus idipsum diserte professi sunt.

Contra Nestorianam hæresim Patres constanter negant prius extitisse naturam humanam quam cum Verbo jungeretur.

Primus erit Athanasius, qui in libello *de Incarnatione contra Apollinarem*, « Carnis, inquit, adunatio cum divinitate Verbi, ex utero facta est. Inde enim Verbum illam excitavit, adveniens e cœlo; non quidem ejusmodi, ut ante Verbi adventum exstiterit[a]. »

Cyrillus Alexandrinus in secunda *ad Nestorium* epistola : « Non enim primum homo genitus est communis, ait, e sancta Virgine : atque ita demum Verbum in eum est illapsum : sed ex ipso utero copulatum, carnalem generationem sustinuisse dicitur[b]. »

Et in epistola *ad Joannem Antiochenum*, B. Virginem Θεοτόκον ideo vocari dicit, « quod Deus Verbum carnem suscepit, et homo factus est, atque ab ipso conceptu adunavit sibi quod ex illa sumpserat templum[c]. »

Deiparam.

II. Theodoretus in dialogo secundo, demonstrat *unitionem* idem esse cum *incarnatione* : atque adeo ante unitionem, unam tantummodo fuisse naturam Verbi, non duas : ac « cum formatione hominis, unitionem esse conjunctam[d]. Porro si ne punctum quidem temporis interpositum est inter assumptionem carnis, et unitionem, nec assumpta natura ante assumptionem, et unitionem existebat ; sequitur, eamdem rem significare vocabula ista incarnationis, et unitionis : tum unam naturam fuisse ante unitionem, sive Incarnationem[e]. »

Vide Epiphanium hæresi LXXVII, ubi pulchre ad illam sententiam Joannis verba hæc accommodat, *Verbum caro factum est.* Quem locum supra in calce capitis secundi hujus libri descripsimus.

III. Justinianus Augustus *in Confessione fidei contra tria capitula*, quæ in quinta synodo probata est : « Unitio, inquit, secundum subsistentiam indicat, Deum Verbum, hoc est, unam subsistentiam de tribus divinitatis subsistentiis, non ante subsistenti homini adunatam fuisse ; sed in utero sanctæ Virginis fabricatum esse sibi ex illo in propria subsistentia carnem animatam anima rationali, et intelligente, quæ est hominis natura[f]. » Ita Sophronius in epistola synodica, quæ in sexta synodo recepta est, et in ejus actione undecima legitur : quem locum postea referam libro sequente, cap. VI.

Leontius Byzantinus *in solutione argumentorum Severi* [1], Christum negat ex hypostasibus constare, eo quod naturæ duæ nunquam divisæ, ac separatæ fuerunt. « Nec enim ante unionem hoc fas est dicere, siquidem non audes dicere, prius formatum esse hominem, et postea subiisse Deum. »

Maximus martyr in libro *de duabus voluntatibus* apud Euthymium illud Athanasii refert : « Simul caro fuit, simul Dei Verbi caro, animata, rationalis[g]. » Et in opusculo quodam *ad Joannem Cubicularium*, quo fidei formulam describit, ait, « Verbum ex Maria carnem sibi in eamdem hypostasim copulasse

a ATH. Ἡ γὰρ τῆς σαρκὸς ἕνωσις πρὸς τὴν τοῦ λόγου θεότητα ἐκ μήτρας γέγονεν. ἐντεῦθεν γὰρ αὐτὴν ἀνεστήσατο ὁ λόγος ἐξ οὐρανῶν ἐπιδημήσας, οὐ προϋπάρξασαν τῆς τοῦ λόγου ἐπιδημίας.

b CYR. ep. IV. Οὐ γὰρ πρῶτον ἄνθρωπος ἐγεννήθη κοινὸς ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, εἶθ᾽ οὕτω καταπεφοίτηκεν ἐπ᾽ αὐτὸν ὁ λόγος. ἀλλ᾽ ἐξ αὐτῆς μήτρας ἑνωθεὶς, ὑπομεῖναι λέγεται γέννησιν σαρκικήν.

c Ibid. Διὰ τὸ τὸν θεὸν λόγον σαρκωθῆναι, καὶ ἐνανθρωπῆσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἑνῶσαι ἑαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληφθέντα ναόν.

d THEODOR. Συνῆπται δὲ τῇ διαπλάσει ἡ ἕνωσις.

e Ibid. Οὐκοῦν εἰ μηδὲ τὸ ἀκαριαῖον τοῦ χρόνου τῆς λήψεως τῆς σαρκὸς, καὶ τῆς ἑνώσεως γεγένηται μέσον· ἡ δὲ ληφθεῖσα φύσις οὐ προϋπῆρχε τῆς λήψεως, καὶ ἑνώσεως, ταὐτὸ μὲν πρᾶγμα σημαίνουσι σάρκωσίς τε, καὶ ἕνωσις, μία δὲ ἄρα φύσις πρὸ τῆς ἑνώσεως, ἤγουν σαρκώσεως ἦν.

f JUSTIN. tom. IV Conc. Ἡ δὲ καθ᾽ ὑπόστασιν ἕνωσις δηλοῖ, ὅτι ὁ θεὸς λόγος, τουτέστιν ἡ μία ὑπόστασις ἐκ τῶν τριῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων, οὐ προϋποστάντι ἀνθρώπῳ ἡνώθη· ἀλλ᾽ ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ἁγίας παρθένου ἐδημιούργησεν ἑαυτῷ ἐξ αὐτῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑποστάσει σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ, καὶ νοερᾷ, ὅπερ ἐστὶ φύσις ἀνθρωπίνη.

g MAXIM. apud Euth. *Panopl.* par. II, tit. XVIII. Ἀλλ᾽ ἅμα σὰρξ, ἅμα θεοῦ λόγου σὰρξ, ἔμψυχος, λογικὴ, κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον, δογματίζοντες.

1 Tom. IV *Bibl.* par. II.

consubstantialem nobis, et animatam anima rationali, et intelligente: carnem, inquam, ejusmodi, quæ nec oculi nictu prius substiterat: sed in ipso Deo Verbo tum ut esset, tum ut subsisteret, accepit[a]. » Quem locum Euthymius quoque describit in titulo septimo *Panopliæ*.

IV. Joannes item Damascenus aliquot in locis idipsum tradidit, ut in libro tertio, capite secundo, quem locum jam descripsimus[1]: in quo etiam divinum Verbum ait hypostasim factum esse carni, quæ nunquam sola per sese subsistit, sed in Verbo; tum illa subjicit, quæ proxime ante ex Maximo, et Athanasio commemoravimus, « simul carnem fuisse, simul Dei Verbi carnem, » nec non ibidem probat, non oportere *Deificatum hominem* dicere, hoc est ex mero homine factum Deum: ut Nestoriana scilicet habebat hæresis. Id quod frequenter usurpari videas ab iis, qui contra Nestorium scripserunt, ut ab Cyrillo, cujus perbrevis est tractatus in actis Ephesinæ synodi, de Incarnatione, qui hæc inter cætera continet, « Nonnullos auditorum animis per fraudem obrepere, dicentes, Deum Verbum assumpsisse hominem: ob idque progressum esse per sanctam Virginem: et hunc ipsum hominem deificatum esse Deo Verbo[b]. »

Rursus capite duodecimo libri ejusdem tertii Joannes Damascenus fuse istud ipsum asserit, ac tria hæc simul exstitisse docet, « assumptionem carnis, hujus exstantiam, et deificationem a Deo Verbo[c]. Conceptum quoque Verbi, et carnis in ipso Verbo exstantiam eodem momento fuisse[d]. » Ac paulo antea dixerat, « non habitasse Deum in homine ante formato[e]. » Et capite undecimo, « Primitias, inquit, assumpsit massæ nostræ, non quæ per se subsisterent, aut individuum aliquod prius essent, ac sic ab illo fuerint assumptæ: sed quæ in illius hypostasi exstiterint[f]. »

Theodorus quoque presbyter Rhætuensis in libro *de Incarnatione*, fidei definitionem explicans; quod in ea scriptum est, unitione secundum hypostasim copulatam Deo esse naturam hominis, significare ait, non prius humanam naturam esse formatam, et sic in ipsam, subiisse divinitatem: sed potius, eo ipso momento, quo subsistere cœpit, unitam esse divinitati[g].

Sic Theodorus alter Hierosolymitanus patriarcha, *in Synodica professione fidei*, quæ in acta septimæ synodi relata est, ait « humanam naturam Christi a primo conceptus sui momento, divinitati fuisse copulatam[h]. »

V. Idem est Latinorum theologorum, Patrumque sensus, e quibus Augustinus variis in locis illud tradidit. *In Enchiridio*, capite XXXVI. « Numquid antea, inquit, fuit homo, et hoc ei singulare beneficium præstitum est, ut singulariter promereretur Deum? Nempe ex quo homo esse cœpit, non aliud cœpit esse homo, quam Dei filius. » Et in capite XL, « gratiam Dei prædicat, qua homo nullis præcedentibus meritis, in ipso exordio naturæ suæ, quo esse cœpit, Verbo Dei copularetur in tantam personæ unitatem, ut idem esset filius Dei, qui filius hominis, et filius hominis, qui filius Dei. »

Et in libro decimo-tertio *de Trinitate*, capite XVII. « Ex quo homo esse cœpit, ex illo est et Deus. » Tum in libro *de Correptione, et gratia*, capite undecimo. « Deus ergo naturam nostram, ait, id est animam rationalem, carnemque hominis Christus suscepit, susceptione singulariter mirabili, vel mirabiliter singulari, ut nullis justitiæ suæ præceden-

a MAXIM. Σάρκα ἐξ αὐτῆς ἑνώσαντα ἑαυτῷ καθ' ὑπόστασιν τὴν ἡμῖν ὁμοούσιον, ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε, καὶ νοερᾷ· οὐδ' ὡς ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ προϋποστᾶσαν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ θεῷ λόγῳ καὶ τὸ εἶναι, καὶ τὸ ὑποστῆναι λαβοῦσαν.

b In act. Eph. ex *Bibliothec. Reuchl.* ex edit. Comel. Ὑποκλέπτειν τοίνυν οἴονταί τινες τῶν ἀκροωμένων τὰς ψυχὰς, ἄνθρωπον, φησὶ, λέγοντες ἀνειληφέναι τὸν θεὸν λόγον, καὶ διὰ τοῦτο πρόοδον πεποιῆσθαι διὰ τῆς ἁγίας παρθένου· καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον ἀποτεθεῶσθαι τῷ θεῷ λόγῳ.

c DAMASC. Ὡς ὁμοῦ γενέσθαι τὰ τρία, τὴν πρόσληψιν, τὴν ὕπαρξιν, τὴν θέωσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ λόγου.

d Ibid. Ὧν ἅμα ἡ σύλληψις, καὶ ἡ ὕπαρξις τεθαυματούργηται· ἡ μὲν σύλληψις τοῦ λόγου, τῆς δὲ σαρκὸς ἡ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ ὕπαρξις.

e Ibid. Οὐ προδιαπλασθέντι ἀνθρώπῳ ἐνοικήσας.

f Id. Ἀπαρχὴν γὰρ ἀνέλαβε τοῦ ἡμετέρου φυράματος, οὐ καθ' ἑαυτὴν ὑποστᾶσαν, καὶ ἄτομον χρηματίσασαν πρότερον, καὶ οὕτως ὑπ' αὐτοῦ προσληφθεῖσαν. ἀλλ' ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποστάσει ὑπάρξασαν.

g THEODOR. tom. II *Bib.* Διὰ δὲ τοῦ λέγειν, ἑνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν, σημαίνει τὸ μὴ πρότερον διαπεπλάσθαι τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ οὕτως αὐτῇ εἰσδεδυκέναι τὴν θεότητα· ἀλλ' ὅτι κατ' αὐτὸ τὸ ὑφίστασθαι, τὴν πρώτην ἀρχὴν ἥνωτο τῇ θεότητι.

h Act. III Sept. syn. tom. V Conc. Ἀλλ' ἡνωμένου ταύτῃ ἐξ ἄκρας συλλήψεως.

1 Lib. III, c. XIII, § 2.

tibus meritis, filius Dei sic esset ab initio, quo esse homo cœpisset, ut ipse, et Verbum, quod sine initio est, una persona esset. »

Sic in libro *de Prædestinatione sanctorum*, capite XV, « Nonne faciente, ac suscipiente Verbo, ipse homo, ex quo esse cœpit, filius Dei unicus esse cœpit? » Et in libro primo *contra Julianum Operis imperfecti*[1]. « Non enim et homini Christo gratia peccata dimisit, aut non eum gratia talem fecit, ut ab initio semper esset bonus, sicut ab initio semper Dei filius. » Et alibi[2] : « Nec sic assumptus est, ut prius creatus, post assumeretur ; sed ut ipsa assumptione crearetur.»

Leporius monachus in libello *Emendationis*, cui Augustinus, aliique Africani episcopi subscripserunt, retractat id, quod aliquando defenderat : « Non ipsum Deum hominem natum, sed perfectum cum Deo natum hominem[3] : et « confitetur unicum filium Dei de Spiritu sancto, et Maria semper Virgine factum hominem Deum natum : et ex tempore susceptæ carnis, (quod utique in Virginis utero, statim atque fetus est formatus accidit) sic omnia, quæ erant Dei transisse in hominem, ut omnia, quæ erant hominis, in Deum venirent[4]. » Mox : « Eumdem a tempore susceptæ carnis factum Deum hominem affirmat : nec quasi per gradus et tempora proficientem in Deum. Ideoque una persona accipienda est carnis et Verbi, ut fideliter sine aliqua dubitatione credamus, unum eumdemque Dei filium inseparabilem semper, geminæ substantiæ etiam gigantem nominatum, in diebus carnis suæ et vere semper gessisse omnia, quæ sunt hominis, et vere semper possedisse quæ Dei sunt. »

VI. Cassianus in secundo libro *de Incarnatione contra Nestorium*, capite sexto, impium hoc hæretici istius dictum reprehendit ; « Hominem ipsum, quem solitarium dicebat, non cum Deo natum, sed postea a Deo assumptum. » Et capite sequenti : « Quia Christus, inquit, totum erat quod Deus, omnis in ipsa statim hominis conceptione Dei virtus, omnis divinitatis venit plenitudo. Inde enim illi omnis divinitatis perfectio, unde et origo. Neque enim unquam sine Deo fuerat homo ille, qui utique in hoc ipsum, quod erat, a Deo ceperat. »

Leo Magnus sermone octavo *de Natali Domini*, « Partum, inquit, Beatæ Virginis integre cogitemus: ut carni , animæque conceptæ virtutem Verbi nullo temporis puncto defuisse credamus ; nec prius formatum, atque animatum templum corporis Christi, quod sibi superveniens vindicaret habitator : sed ipsum, et in ipso, novo homini datum esse principium. » Et in epistola undecima, « Natura, inquit, nostra non sic assumpta est, ut prius creata, post assumeretur ; sed ut ipsa assumptione crearetur. »

Vincentius Lirinensis, « Hæc igitur in Christo personæ unitas, inquit, nequaquam post Virginis partum, sed in ipso Virginis utero compacta, atque perfecta est. Vehementer enim præcavere debemus, ut Christum non modo unum , sed etiam semper unum confiteamur, quia intoleranda, ut etiamsi nunc eum unum esse concedas blasphemia est, aliquando tamen non unum, sed duos fuisse concedas : unum scilicet post tempus baptismatis ; duos vero sub tempore nativitatis. Quod immensum sacrilegium non aliter profecto vitare poterimus, nisi unitum hominem Deo in unitate personæ, non ascensu, vel resurrectione , vel baptismo ; sed jam in matre, jam in utero, jam denique in ipsa virginali conceptione fateamur. »

Gelasius papa sub initium libri *de duabus naturis*, itidem illud indicat verbis istis : « Ut utriusque naturæ ineffabiliter unitio, ab ipso suæ conceptionis exortu, mirabiliter, ac potenter existeret : nec in sanctæ Mariæ prorsus internis istius sacramenti quidquam vel præcesserit, vel post secutum fuerit institutum : sed hujus magis simul effectum mysterii conceptus iste prævenerit ; nec illic aliqua præveniente substantia, perfectio unitionis accesserit ; sed ab unitione perfecta potius utriusque substantiæ fuerit inchoatum. »

Et quibusdam interjectis ; Eutychianos duas ante adunationem naturas exstitisse dicentes, idem cum Nestorio sentire demonstrat. « Si illic interstitium quantumlibet intervenisse dicatur, quo aliquid ante præcesserit, et aliquid postea sit secutum ; ac non potius et ipse fuerit conceptus unitio, et ipsa primordialiter exstiterit unitione conceptus ; atque in hujus unitionis effectu prorsus omne, quod dicitur, antea et postea, sit remotum : quia non velut duæ substantiæ primitus exstiterunt, id est, ipsius humanæ formæ, quæ suscepta ; et deitatis, quæ suscepit, ut earum postea adunatio sequeretur : sed hoc ineffabile magnumque mysterium adunatione sit

1 Cap. CXXXVIII.— 2 Aug. l. *cont. Serm. anal.* c. VIII.— 3 Lepor. in *Opusc. Dogm.*— 4 Ibid.

potius inchoatum, et ipsa inchoatione hujus conceptionis unitum. »

Joannes secundus Romanus æque pontifex, in epistola *ad Avienum Senatorem*[1], etc. Christum asserit « in deitate, et humanitate perfectum, non antea existente carne, et postea unita Verbo ; sed in ipso Deo Verbo initium ut esset accipientem. »

Fulgentius in libro *de Fide ad Petrum*, capite XVIII, « Firmissime tene, et nullatenus dubites, non carnem Christi sine divinitate conceptam in utero Virginis, prisquam susciperetur a Verbo : sed ipsum Verbum suæ carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem Verbi incarnatione conceptam. » Et in libro *de Incarnatione, et gratia Jesu Christi*, capite tertio : « Ipsa quippe acceptio carnis, inquit, fuit conceptio virginalis. Neque enim in utero sanctæ illius et matris et Virginis, illa spiritualis, et ex Deo Patre sine initio genita Verbi Dei natura poterat absque carne temporaliter concipi : sicut nec caro, sine Verbi Dei unitione, potuit aliquatenus nullius viri coitu seminata, in intimo vulvæ virginalis innasci. Hanc ergo carnem tunc ex se natura Virginis concipientis exhibuit, cum in eam Deus concipiendus advenit. Non est igitur aliquod intervallum temporis æstimandum inter conceptæ carnis initium, et concipiendæ majestatis adventum. Una quippe fuit in utero Mariæ Virginis conceptio divinitatis et carnis. »

VII. Joannes Maxentius in dialogo primo[2], «Non homini, inquit, jam in propria manenti subsistentia Deum Verbum crede unitum, aut saltem carni formatæ et animatæ, per quam cujuslibet hominis intelligitur essé persona : sed subsistentiam, sive personam Dei verbi naturam suscepisse humanam : quæ nunquam, velut communis, præter Deum Verbum subsistit : sed per ipsum orta, et ab eo suscepta, ipsius facta propria natura est, manetque non in sua, sed in eo, a quo suscepta est, hoc est, Dei Verbi subsistentia, sive persona. » Sic Rusticus *in disputatione contra Acephalos*[3] : « Quid enim et cooperari ad unitionem valuit, inquit, natura nostra, quæ in Christo est, quæ sumpsit ab ipsa unitione principium ? »

Ferrandus quoque Carthaginensis diaconus in epistola *ad Severum*[4] : « Nec ambigere, ait, oportet, quomodo credatur humana natura ex initio sui Dei Verbi habuisse personam, scientes, quod non hominem formatum, neque conceptum, neque vita sua quadam vel in matris utero vivere jam incipientem Deus adsumpsit ; sed omnino antequam aliquid Maria conciperet, ante omnem formati, formandi (*for.* formandique) ob hominis causam Deus volens et homo fieri, virginalis palatium ventris intravit, et virtute divinitatis munus largiens fecunditatis, adsumpsit ex ea, quam habere voluit matrem, nostri generis veram carnem, ex ipsa adsumptione conceptus, et natus. »

Gregorius item Magnus[5], « Non purus homo conceptus, inquit, atque editus, post per meritum, ut Deus esset, accepit. Sed nuntiante Angelo, et adveniente Spiritu, mox Verbum in utero, mox intra uterum Verbum caro : et manente incommutabili essentia, quæ ei est cum Patre, et cum sancto Spiritu coæterna, assumpsit intra virginea viscera, unde et impassibilis pati, et immortalis mori, et æternus ante sæcula, temporalis posset esse in fine sæculorum. »

VIII. Laudatur et in epistola synodica concilii Francofordiensis[6], contra Elipandum, et Felicem habiti, Gregorii epistola *ad Quirinum episcopum*, in qua ita scriptum est : « Non autem prius in utero Virginis caro concepta est, et postmodum divinitas venit in carnem, sed mox ut Verbum venit in uterum, mox Verbum, servata propriæ virtute naturæ, factum est caro, et perfectus homo idem in virtute carnis et animæ rationalis, natus est per uterum Virginis filius Dei. » Hoc modo Felicianam hæresim (sic enim vocata est) sive Nestorianam, synodus illa redarguit : ut et Albinus Flaccus[7] in quarto libro *adversus* eumdem *Felicem*, « Hæc ergo unitas, inquit, et veritas in Christo nequaquam post Virginis partum cœpta, sed in ipso Virginis utero conjuncta, atque unita est. » Tum subinde Felicis nefariam vocem, qua « hominem assumptum a filio Dei, mox a conceptione virginalis uteri verum conceptum esse Deum, verum et natum Deum » negabat, nonnullorum Patrum testimoniis oppugnat, et inter hæc Augustini *in Enchiridio*, et Cyrilli in epistola *ad Nestorium*, et Fulgentii ad Petrum *de Fide*, quæ a nobis allata supra, id, quod modo agimus, ostendunt, eodem quo in utero conceptus est homo Christus, temporis mo-

1 Tom. IV *Bibl.*— 2 Tom. IV *Bibl. Patr.*— 3 Tom. eodem. 824.— 4 Tom. III *Bibl.* col. 336.— 5 Lib. XVIII *Mor.* cap. XXVII. — 6 Tom. VI Conc.— 7 Col. 744 Op. Alch.

mento, cum Verbo fuisse conjunctum, neque simplicem unquam hominem exstitisse. « Conceptæ nimirum in utero Virginis, ait Petrus Damiani[1], animæ simul et carni ne puncto quidem temporis virtus defuit Verbi, nec antea formata, vel animata est vestis quam sibi Rex supernus indueret, sed per ipsum, et in ipso cœpit illud humani corporis templum, quod sibi Dei filius essentialiter couniret. » Ubi *essentialiter* idem est ac *substantive*, quod Græci dicunt οὐσιωδῶς, hoc est non *ex accidenti*, sed propria, et arctissima conjunctione, quæ unum per sese, id est unam hypostasim efficiat. Utitur et Paulinus Aquileiensis eadem voce in primo libro *adversus Felicem*[2]. « Quoniam, inquit, cum a vero Dei filio, et vero Deo essentialiter in singularitate personæ, licet inconfusibiliter sit assumptus homo, verus Dei Filius, et verus Deus, absque ulla dubietatis palpatione, creditur, et adoratur. »

Hildephonsus quoque Toletanus Archiepiscopus libro *de perpetua virginitate sanct. Mariæ*[3], «Christus, inquit, Deus, qui nunquam non fuit, ex quo homo factus est, et assumptus in veritate personæ, semper mansit, et permanet verus Deus homo : non duo quidem, ut esset alter Deus, et alter homo : sed unus idemque Deus et homo. »

Firmissimum quo illud adstruitur argumentum.

IX. Ex quo firmissimum existit argumentum, non vel aliquantulo spatio antequam cum Verbo jungeretur, separatam exstitisse naturam hominis; quod alioqui nulla ejusmodi fieri potuisset naturarum unitio. Quippe ex duobus perfecte subsistentibus, hoc est *hypostasibus*, sive *personis*, unum per sese fieri nequit, nisi alterum immutetur, et cum altero confundatur : quemadmodum aquæ stilla in vini amphoram infusa, hoc, quod erat antea, esse desinit. Hoc autem neutram in substantiam earum, ex quibus constat Christus, congruit : ut in tertio libro demonstratum est. Quare σχετικὴ tantummodo, et Nestorianæ consentanea perfidiæ, naturarum esset in Christo copulatio, si in hanc duplex persona coaluisset. Non enim rerum natura patitur, individuam aliquam existere substantiam, quæ non subsistendi modum habeat, adeoque sit hypostasis, ut ne quis perbrevi aliquo intervallo, naturam hominis exstantia sola, sine hypostatica proprietate, præditam fuisse cogitet, quod omnino fieri non potest. Sed de hac re postea, cum de Christi humanitate seorsim agemus.

Moralis.

Observatio.

Item aliud ex Epiphanio.

Reliqua est ἐπίστασις, atque etiam argumentatio sancti Epiphanii : qui humanam Christi naturam non prius exstitisse, quam assumptam a Verbo fuisse ex *Evangelii* loco illo, *Verbum caro factum est*, recte approbat, eo quod Verbum primo loco positum est : non item caro, ut ita loqueretur : *Caro Verbum facta est*. Hoc enim modo ἡ προύπαρξις carnis indicaretur. Epiphanii verba, quia non simplici auctoritate, verum etiam ratiocinatione causam nostram adjuvant, in postremam aciem reservata sic se habent. « Non habemus, inquit, hominem ejusmodi, qui ad provectum divinitatis venerit : sed Deum, qui e cœlo descendit, et in seipsum suam sibi humanitatem, pro eo ac potens est ipsius divinitas effinxit. Quemadmodum Scriptura dicit : *Verbum caro factum est*. Ideo enim dixit; Verbum caro factum est, ne aliqui forsitan putent primum exstitisse hominem, in eumque postea venisse Christum. Idcirco sanctum Evangelium primo loco Verbum posuit; deinde ita de carne professum est; Verbum caro factum est. Non enim dixit, Caro Verbum facta est : ut ostenderet primum Verbum e cœlo venisse, et in seipsum carnem e sanctæ Virginis utero procreasse : atque omnem perfecte naturam hominis in seipsum formasse[a]. »

Præexistentia.

a Epiph. hær. lxxvii, num. 29. Οὐκ ἄνθρωπον ὄντα ἐλθόντα εἰς προκοπὴν θεότητος. ἀλλὰ Θεὸν ἀπ' οὐρανῶν ἐλθόντα, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον τὴν ἰδίαν ἐνανθρώπησιν κατὰ τὴν αὐτοῦ δυνατὴν θεότητα. ὡς λέγει, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. τὸ δὲ, λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα μή τινες νομίσωσιν, ὅτι πρῶτος ἄνθρωπος ἦν, καὶ ἦλθε Χριστὸς εἰς ἄνθρωπον. διὰ τοῦτο λόγον πρῶτον ἔταξε τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον, εἶτα τὴν σάρκα ὡμολόγησεν, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ σὰρξ λόγος ἐγένετο· ἵνα δείξῃ πρῶτον λόγον ἀπ' οὐρανῶν ἐλθόντα, εἰς ἑαυτὸν δὲ ὑποστήσαντα τὴν σάρκα ἀπὸ τῆς μήτρας τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνανθρώπησιν τελείως εἰς ἑαυτὸν ἀναπλασάμενον.

1 Pet. Dam. Opu. i, c. viii.— 2 Paulini apud Alchuin 1781.— 3 Hildelph. t. IX *Bibl.* col. 124.

CAPUT XII.

1. *Quæ sit* hominis *vocabulo subjecta notio in illis enuntiationibus*, Deus homo factus est, *vel*, Homo factus est Deus. 2. *Commemorantur tres a Magistro Sententiarum expositæ de ea re sententiæ, ex quibus Incarnationis modus, et humanitatis assumptæ ratio varie declaratur.* 3. *De tribus illis sententiis, earumque interpretatione, ac discrimine, sanc. Thomæ, et aliorum judicium expenditur.* 4. *Ex illis tertia merito respuitur, quæ cum anima et corpore non conjunctis unitum Verbum adstruit, prima vero ab nonnullis damnata, ad commodum sensum redacta defenditur.* 5. *Ostenditur ex antiquis Patribus, unam aliquam substantiam hominis assumptam, et unitam esse Verbo, quod priores duæ Magistri sententiæ docent.* 7. *Refellitur iterum tertia ejusdem sententia.*

Quid in hac sententia *Deus factus est homo,* significet vox *homo.*

I. Duo sunt ex antecedentibus proxime totidem capitibus colligenda, quæ ad unitionis modum, incarnationisque non parum conducunt. Primum est, naturas duas ita in Christo colligatas fuisse ut non ambæ seorsim, et a se mutuo disjunctæ, ne puncto quidem temporis exstiterint: sed simul humana; quæ sola initium habuit in tempore; concepta sit, et ad divinæ communionem hypostasis assumpta pervenerit: quod toto superiori capite declaratum est. Alterum, de quo in fine noni capitis diximus; eamdem tamen hominis substantiam, genere quodam antecessionis, quod τῇ ἐπινοίᾳ, id est *cogitatione*, aut *ratione* constat: vel etiam natura, prius in se quodammodo spectari velut exstantem, et productam, quam cum Verbo copulatam. Cujusmodi prioris, posteriorisque ratio non absoluta est, nec ex ea simpliciter utravis notio, appellatioque sequitur, ut omnino ante, vel postea quippiam exstitisse dicatur. Id enim soli temporis antegressioni convenit. Valet tamen ad mentis nostræ dirigendam formandamque contemplationem, et ut sua cuique rei cognitæ proprietas, sine ulla confusione, servetur. Ad hunc igitur modum naturam hominis ex anima et carne compositam, quam carnis solius vocabulo plerumque Scriptura complectitur, prius in se considerari, merito dicimus, quam cum Verbo conveniat in unius Christi personam. Id autem quemadmodum cogitationi nostræ non absurde objici possit, res est quæstione non indigna; quam et Magister sententiarum non minus utilitatis[1], quam difficultatis continere statuit; et pro eo ac statuit, scrupulose anxieque disputavit. Hoc enim in controversiam attulit; cum ita loquitur, *Deus factus est Homo*, vel *Homo factus est Deus:* quæ sit voci *homo* subjecta notio ac proprietas. Ac tres sunt ab eo notatæ, examinatæque sententiæ: quarum ratio non satis explicata, nec intellectu facilis, et mirum nisi a plerisque theologis haud recte sit accepta. Adeo mihi ab Magistri sensu, ac proposito aberrasse videntur.

Tres sententiæ a Magistro sententiarum relatæ

II. Prima est eorum[2], « qui dicunt in ipsa Verbi incarnatione hominem quemdam ex anima rationali, et humana carne constitutum: qui homo cœpit esse Deus, non quidem natura Dei, sed persona Verbi: et Deus cœpit esse homo ille. Concedunt etiam hominem illum assumptum a Verbo, et unitum Verbo et tamen esse Verbum. Et ea ratione tradunt dictum esse, Deum factum hominem, vel esse hominem: quia Deus factus est, id est, cœpit esse quædam substantia ex anima rationali, et humana carne subsistens, et illa substantia facta est, id est, cœpit esse Deus. Cumque dicant, illum hominem ex anima rationali, et humana carne subsistere, non tamen fatentur ex duabus naturis esse compositum, divina scilicet, et humana, nec illius partes esse duas naturas, sed animam tantum et carnem. »

Secunda est eorum, « qui dicunt, hominem illum non ex anima rationali, et carne tantum; sed ex humana, et divina natura, id est, ex tribus substantiis, divinitate, carne, et anima constare, et hunc Jesum Christum fatentur, et unam personam tantum esse: ante Incarnationem vero solummodo simplicem, sed in Incarnatione factam compositam ex divinitate, et humanitate. Nec est ideo alia persona, quam prius: sed cum prius esset Dei tantum persona, in Incarnatione facta est etiam hominis persona. Persona ergo, quæ prius erat simplex, et in una tantum natura existens, in duabus, et ex duabus subsistit naturis, et persona, quæ tantum Deus erat, facta est etiam verus homo subsistens, non tantum ex anima et carne, sed etiam ex divinitate. »

1 Lib. III. dist. VI et VII.— 2 Dist. VI.

Tertia denique « aliorum est qui in Incarnatione Verbi non solum personam ex naturis compositam negant : verumetiam hominem aliquem, sive etiam aliquam substantiam ibi ex anima et carne compositam, vel factam diffitentur. Sed sic illa duo, scilicet animam et carnem Verbi personæ, vel naturæ unita esse aiunt, ut non ex illis duobus, vel ex his tribus aliqua natura, vel persona fieret, sive componeretur : sed illis duobus, velut indumento Verbum Dei vestiretur, ut mortalium oculis congruenter appareret. Qui ideo dicitur verus factus homo, quia veritatem carnis, et animæ accepit. Quæ duo etiam in singularitatem, vel unitatem suæ personæ accepisse legitur, non quia illa duo, vel aliqua res ex illis composita, sit una persona cum Verbo, vel sit Verbum ; sed quia illis duobus accedentibus Verbo, non est personarum numerus auctus, ut fieret quaternitas in Trinitate, et quia ipsa persona Verbi, quæ prius erat sine indumento, assumptione indumenti non est divisa, vel mutata, sed una, eademque immutata permansit. »

Has opiniones tres de modo Incarnationis recenset Magister Sententiarum : nec tamen aperit quid ipse sentiat, et quam trium veriorem judicet : sed lectoribus permittit, ut diligentius rem apud se perscrutari, et indagare studeant.

Expositio S. Thomæ improbatur. III. Quemadmodum vero se habeant, ac quod inter illas discrimen sit sanctus Thomas declarat sic[1]: Imprimis asserit convenire in hoc omnes, quod neque duas in Christo personas constituunt, sicut Nestorius, nec unam tantum naturam, sicut Eutyches. Ac primam quidem statuere, prius animam et corpus inter se copulari, et unam hominis, naturam, unumque adeo hominem componere, quam cum Verbo jungatur : Quare non humanitatem solum ; sed etiam hominem assumptum esse : ut in Christo *duo supposita, et duas hypostases* agnoscat. Jam personam Verbi neutiquam ex Deo et homine illo esse compositam : sed esse duntaxat substantiam illam compositam ex anima et corpore. Secundam vero opinionem, non hominem, sed humanitatem putare susceptam fuisse, et ad hujus constitutionem, animam corpori esse conjunctam. Personam quoque Verbi post Incarnationem, ex utraque substantia dicere esse compositam, divinitate, et humanitate, ita ut ambæ istæ ad *personalitatem* Verbi pertineant : eo quod persona ista Verbi subsistit tam in divina substantia, quam in anima, et corpore conjunctis; sive in hominis natura. Denique tertiam opinionem ait asserere, non prædicari de Christo, cum homo dicitur, aliquid compositum ex anima et corpore, sed partes ipsas tantummodo naturæ hominis ; quibus tanquam indumento aliquo vestiatur : ita ut non οὐσιώδης, sed *accidentaria* sit unitio *Substantiva*
illa cum Verbo. Addit et priores duas, non temporis ordine, sed solo intellectu, velle conjunctionem corporis et animæ eorum assumptionem præcedere. Ita sanc. Thomas, quem mirum est, sic priorem interpretari, uti duas hypostases ab illa totidem naturis adscribi velit, non duas personas. Atqui Nestoriana hæc erat blasphemia, duarum hypostaseon conjunctionem in Christo ponere, quam si prima opinio illa defenderet, non eam vel probaret, vel de ea saltem dubitaret Magister : sed sine hæsitatione, ac continuo damnaret. Non igitur existimandum est, primæ istius auctores sententiæ hominem illum ex anima, et carne prius ratione conflatum, quam cum Verbo, et in Verbo subsistentem, esse hypostasim arbitratos fuisse : sed individuam aliquam naturam, quæ ante spectari in se debeat, suis ex partibus coagmentata, et existens, quam unita Verbo. Cum hoc itaque homine consociatum esse Verbum, priores illi opinati sunt, et in hujus hypostasi ita illum substitisse, ut ex duobus non fieret una persona composita : sed una simplex esset Verbi, quæ illa ipsa substantia ex anima constans et carne facta esse dicatur. In quo a secunda differt opinione, quæ personam Verbi hactenus simplicem, utpote in una subsistentem natura Dei, ex ambabus deinceps cœpisse esse compositam affirmat. Quocirca priores non unum, sed duo Christum esse dixisse scribit sanc. Bonaventura[2] : posteriores autem unum asseruisse; « quia persona Verbi non assumpserat hominis suppositum, sed naturam. » Quæ cum dicit, itidem ut sanctus Thomas, illum hominem, quem prima statuit opinio, *suppositum*, sive *hypostasim* appellare videtur. Nimirum pro *individuo*, hypostasim usurparunt ; a quo nonnunquam Græcos haud abhorrere postea dicemus*.

* Sanc. Thomæ patrocinium suscepit P. de Rubeis in diss. *de gestis, et scriptis sanc. Thomæ* diss. XXVII, c. II. Quem vide. F. A. Z.

1 In III, dist. VI.— 2 In IV, dist. VI.

IV. Jam ex illis tribus sententiis, primam et tertiam duo illi sancti viri repudiant; mediam asciscunt, iisque Scotus assentitur, et quidem merito; si in prima, duæ in Christo ponuntur hypostases, ita ut vox *hypostasis* communi et Græcorum usu Patrum detrita significatione sumatur. Cæterum si non hypostasis proprie dicta homo ille cum Verbo junctus intelligitur: sed substantia aliqua, individua, et naturam perfectam habens; non est pœnitenda: nec a secunda plurimum discrepat, nisi modo quodam ac genere loquendi, quod personam Verbi compositam esse velit, negante altera; de qua controversia dixi supra, ostendique magno Græcorum Patrum consensu compositam vocari personam Christi.

Tertia sententia rejicitur.

At tertia sententia, quæ cum anima et corpore singillatim potius, quam cum natura hominis, vel homine singulari coaluisse Verbum asserit, jure ab omnibus respuitur. Quippe humanam naturam, vel hominem a Verbo assumptum, et huic esse copulatum, et unitum, Græci, Latinique theologi passim prædicant: quod nunc adductis in medium testimoniis aliquot et exemplis adstruam: quorum hic erit fructus ad institutam tractationem pertinens, ut intelligamus, unum aliquem hominem, sive naturam singularem hominis ex anima et corpore constantem, et integram, assumpsisse Verbum, et in eamdem secum hypostasim adscivisse: ita ut τῇ ἐπινοίᾳ, et ratione, vel natura prius in se exstitisse humana illa substantia cogitetur, quam cum Verbo conveniret.

I° Ex Patribus.

V. Declarat hoc imprimis familiaris ille Cyrillo, ac post eum aliis, loquendi modus, quo Verbum unitum esse carni dicunt, rationali, et intelligente anima præditæ. Sic in primi *Anathematismi* sui declaratione, « Asserimus, inquit ille, cum carne animam habente rationis participem copulatum esse Verbum[a], » quod et alias identidem repetit; nec non ejus exemplo, ac verbis ipsis, reliqui Patres, ut Maximus martyr, Joannes Damascenus, Leontius, cæteri denique, qui *carnis* nomine, quando *Verbum caro factum* dicitur, significari volunt *carnem animatam anima rationali, et intelligente*[b]. Hæc enim natura definitioque est hominis, ut ait Maximus supra laudatus a nobis[1]. Itaque totum ac perfectum hominem ut assumptum a Verbo, sic ei conjunctum, constanter omnes, ac sæpius affirmant, ut identidem in superioribus ostendimus[2]; et rursus postea dicemus. Hinc igitur evidens est ex theologorum veterum sensu, hominem ipsum, sive naturam aliquam singularem, cum Verbo copulatam fuisse. Non enim communem, et εἰδικὴν assumpsit; uti jam observavimus, et plenius sequente libro demonstrabitur.

Eodem pertinet, quod Cyrillus « tum carni, id est homini pleno, et integro, persona et hypostasi unitum esse Verbum: tum unum esse Christum cum carne propria[c], » scripsit in secundo *anathematismo*. Nam unitum esse carni idem est atque homini conjunctum esse. Est autem homo unum aliquid. Quare uni unum adjungitur.

VI. Hinc etiam Græci, ac Latini passim dicunt, *assumptum esse hominem*[d]; ut Cyrillus *Anathematismo* octavo. Et Augustinus[3], « suscepit plenum hominem. » Item Leo papa[4], « Verus homo vero unitus est Deo. » Et Vitalis[5], ac Constantius Hispani episcopi ad Capreolum Carthaginensem: « Confitemur itaque Deum fuisse in utero Mariæ virginis, assumpsisse aliquam partem, fabricasse Deum sibi hominem: natum fuisse Deum verum, et hominem verum, quem assumpsit pro salute generis humani. »

Quod alias ναοῦ, id est *templi* vocabulo solent exprimere, quod divina sapientia ædificasse dicitur, ut in eo habitaret: « ædificante sibi sapientia domum, » ait Leo epistola decima. Est autem ναὸς, sive *domus*, unum quippiam: hoc est natura una, quæ uni alteri conjungitur. « Natura quippe impassibilis naturæ est unita passibili, » ut idem Leo in epistola *ad Flavianum* scribit[6]. Et frequenter « naturas duas conjunctas esse; vel, naturam unam naturæ alteri copulatam, » Patres asserunt[7].

Adde « formam servi assumptam, et unitam dici Dei formæ[8]. » Forma autem servi,

a Cyr. *in Expos.* anath. i. Φαμὲν δὲ σαρκὶ ψυχὴν ἐχούσῃ τὴν λογικὴν ἡνῶσθαι τὸν λόγον, etc.

b Ut ad anath. iii et *cont. Orient.* ad anath. i, et in ep. i *ad Succ.*

c Cyrill. anath. ii. Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ σαρκὶ καθ' ὑπόστασιν ἡνῶσθαι τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγον, ἕνα τε εἶναι Χριστὸν μετὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς, τὸν αὐτὸν δηλονότι θεόν τε ὁμοῦ, καὶ ἄνθρωπον, ἀνάθεμα ἔστω.

d Cyr. an. viii. Τὸν ἀναληφθέντα ἄνθρωπον.

1 Cap. vii, § 6.— 2 Vide c. ii lib. hujus et vii.—3 Aug. ser. iii *de Verb. Dom. sec, Mat.* c. iv.— 4 Leo ep. xi.—5 In *Op. Dogm.*— Cap. iii.— Vide c ix, 2.— 8 Ut Leo ep. x, c. iii et iv.

una est hominis natura ex anima et corpore composita, inter se conjunctis, et in unum redactis.

Quamobrem cum « ipsa acceptio carnis, fuerit conceptio Virginalis, » ut ait Fulgentius[1]; et nos proxime præcedenti capite latius explicavimus: necesse est, ut unus quispiam homo in Beatæ Virginis utero conceptus, et ab eo genitus est; sic unum esse Verbo conjunctum hominem: ex quo « Deus homo genitus dicatur, qui utrumque sit, et in omnibus perfectus[a], » ut loquitur Athanasius. Atqui non aliter potest *homo gigni*, nec *homo ac Deus esse*, vel *in utroque perfectus*, nisi unum aliquid homo iste sit, et cum uno altero jungatur.

II° Argumentis theologicis.

VII. Ex his certissime liquet, ineptam, absurdamque esse tertiam ab Magistro commemoratam sententiam, quæ negat, unam quamdam hominis substantiam assumptam fuisse, junctamque Verbo: sed animam et corpus, tanquam separatas illas hominis partes assumpserit: quæ utique distractæ, ac non copulatæ, neque homo sunt, neque hominis natura. Quare non esset *Verbum caro factum*, id est homo: nec hominem assumpsisset, aut ἐνανθρωπῆσαι dici posset; quod est *inhumanatus esse*.

Hac certe ridiculam cavillationem Cyrillus elidit in expositione *anathematismi* secundi: in qua primum Incarnationis modum sic intelligendum ait, ut « unitum esse cogitemus corpori animam habenti procedens ex Deo Patre Verbum[b]: » quod fieri non potest, nisi uni cuipiam ex anima et corpore composito conjunctum sit. Deinde, « unum esse filium; quemadmodum in nobis ipsis fieri videmus, ut partes duæ natura dispares, ac dissimiles coeant in unius animalis compositionem. » Ergo in Christo, perinde ut in nobis, anima et corpus non seorsim, sed connexa inter se; vel unum potius ex illis cohærens et compositum cum Verbo copulatur. Ad hæc Cyrillus ibidem Nestorium ait duos in Christo filios idcirco ponere[c], quod separatim Deum, hominemque statuat: dum ambos non naturali, et substantivo nexu colligat, sed improprio, et σχετικῷ, qui in sola habitudine, et voluntatis mutua conjunctione situs est, tum in communione dignitatis[c]. Igitur si non una est, auctore Cyrillo, persona Christi, nec ex ambobus homine ac Deo, unus aliquis per sese, proprieque constat, quando deest mutua inter se componentium naturarum, eaque naturalis, et proprie dicta, conglutinatio: cum tertia illa Magistri sententia nullum inter animam corpusque Christi vinculum interponat; nullus ex illis existet homo, quia si unus non est, ne homo quidem est. Ita Christus homo non erit; sed anima duntaxat, et caro, quarum neutra ab altera divulsa homo dicitur

VIII. Rursus hoc inter Nestorium, et catholicos distabat, quod ille non putabat Verbum revera hominem esse factum: sed in hominem, tanquam unum aliquem e Prophetis, aliisve sanctis esse delapsum. Cyrillus vero cum catholica Ecclesia, non in hominem illapsum Deum: sed hominem esse factum nostri similem asserebat; utpote qui unus cum illo, hoc est hypostasis, personaque sit una factus: quod in tertii *anathematismi* expositione declarat Cyrillus, et nos in primo[2], ac tertio libro pluribus explicavimus[3]. Ut igitur Nestorius, dum in hominem subiisse Deum affirmabat, hominem intelligebat verum, et perfecta natura præditum, hoc est unum aliquid, quod ex anima et carne inter se mutuo junctis coalesceret: ita Cyrillus, qui unitione propria et substantiva, eamdem illam hominis naturam cum Verbo coagmentatam esse, non Verbum excepisse dicit; unam itidem ex anima et corpore conflatam substantiam, hoc est nostri similem, et humanam significare voluit: quia nulla ejusmodi, id est humana censetur, nisi quæ ex ambarum illarum partium concursione conficitur.

Postremo nec illud parum displicet in tertia illa opinione Magistri, quod animam et carnem sic tanquam vestimentum fuisse somniat,

a Athan. lib. *de Incarn. Christi cont. Apoll.* Ἀλλ' ὁ ὢν φύσει Θεὸς γεννᾶται ἄνθρωπος· ἵν' εἷς ᾖ τὰ ἑκάτερα, τέλειος κατὰ πάντα.

b Cyr. tom. V, par. II. Ἡνῶσθαί φαμεν ἁγίῳ σώματι ψυχὴν ἔχοντι λογικὴν τὸν ἐκ πατρὸς λόγον· ἕνα τε καὶ οὕτω νοοῦμεν υἱὸν, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἔξεστιν ἰδεῖν, ἑτεροφυᾶ μὲν τῷ σώματι τὴν ψυχὴν, πλὴν εἰς ἓν ἄμφω ζῷον συντεθειμένα.

c Ibid. Ἄνθρωπον δὲ διϊστάντες ἡμῖν ἀνὰ μέρος, καὶ ἰδικῶς συνῆφθαι φασὶν, etc. Οἱ διαιροῦντες τοίνυν τὰς ὑποστάσεις μετὰ τὴν ἕνωσιν, καὶ ἀνὰ μέρος τιθέντες ἑκατέραν, τουτέστιν ἄνθρωπον καὶ Θεὸν, ἐπινοοῦντες καὶ συνάφειαν αὐτοῖς τὴν κατά γε μόνην τὴν ἀξίαν, δύο που πάντως ἱστῶσιν υἱούς.

1 Lib. *de Inc.* c. III.— 2 Cap. IX.— 3 Cap. III et IV.

quo sese Verbum induit, tanquam nulla inter ambas naturas substantiva propriaque intercedat unitio. Qua vero ratione nonnunquam a Patribus similitudo illa vestis usurpata sit, postea docebitur.

CAPUT XIII.

Quonam modo Verbum carni copulatum fuerit; hoc est utrum interventu animæ id factum sit: aut etiam per animæ præstantiorem partem, id est mentem, cum ea, et cum corpore sit adunatum. 2. Utrumque affirmatur ex Græcis, Latinisque Patribus. 5. Quis illorum scopus fuerit in asserendo medio illo conjunctionis Dei et hominis. 8. Et cur necessarium istud arbitrati sint. Apollinaris hæresim occasionem iis ita sentiendi dedisse. 9. Exponitur Platonis opinio de divisione animæ rationalis, ejusque partibus, 11. nec non Aristotelis, de quo variant sententiæ; 12. Ex his illustratur Patrum de proposita quæstione sententia hæresi Apollinaris objecta; 13. ac sensus illorum et mens explicatur. Scholasticorum de hac controversia altercatio perstringitur.

Quonam modo Verbum carni copulatum.

I. Hujus disceptandæ, ac dissolvendæ controversiæ semina quædam jacta sunt in antecedenti capite, quæ continentem cum eo, et connexam tractationem exigere videntur, ac ne ultra differatur, suo quodammodo jure postulare. Est autem nata illa quæstio potissimum ex Græcorum theologorum celebri, ac trita sententia, qui hoc ipsum, quod huic inscripsimus capiti, frequenter usurpant; vel anima intercedente, cum corpore; vel cum anima ipsa, mentis interpositu, Deum esse sociatum. Quod quemadmodum ab illis intellectum sit, quibusve de causis expressum, et in usum assumptum fuerit, non tam facile est dictu: et hoc ipso singularem a nobis disputationem requirit: quæ quidem melius utiliusque procedet, si prius antiquiorum verba ipsa repræsentemus, quibus illud exposuerunt, de quo hic inquirere volumus. Inest enim in singulorum fere dictis plus, minusve aliquid enucleatum, et liquidum, quod ad summam dissolvendæ quæstionis intersit.

Mediante id factum anima affirmant Græci Patres, Latinique.

II. Ex Græcis itaque (nam illi principes ita, ut dixi, loquendi fuerunt, ab iisque Latini didicerunt) occurrit imprimis Origenes [1], qui Christi animam ante corpus exstitisse sentiens, eam pro liberi arbitrii sui viribus, ardentissimo affectu et amore inhæsisse Deo scribit in secundo *de Principiis*, et cum ipso unum esse spiritum effectam. Hac ergo substantia, inquit, inter Deum, carnemque mediante (non enim possibile erat Dei naturam corpori sine mediatore misceri;) nascitur, ut diximus, Deus homo, illa substantia existente, cui utique contra naturam non erat corpus assumere. »

Verba antiquorum repræsentantur Verbum cum carne unitum mediante anima asserentium.

Huic consentaneum illud est Gregorii Nazianzeni, quod ad μεσιτείαν animæ spectat, in oratione prima; « Ob hanc causam (ut homines ad Deum transferret) Deus, inquit, carni interventu animæ copulatus est; et quæ a se mutuo distabant, per interpositæ rei cum utraque affinitatem, et cognationem copulatæ sunt [a]. » Idem, atque Origeni, visum et illi fuit: opus fuisse medio aliquo, ut cum corpore, cujus crassa substantia est, subtilis, et spiritualis Dei natura jungeretur. « Etenim anima, ut adnotat Elias Cretensis, tum affectione, tum natura, inter Deum, ac corpus interjecta est, atque ita comparata, ut subtilitate quidem, et materiæ vacuitate corpus longe antecellat: affectione autem, et cura ipsi adjungatur, a Deoque item subtilitate quidem, et materiæ vacuitate longe remota sit, et quidem magis, quam corpus ab ea, distet: per imaginem autem, et intelligentiam, et quia per propensionem ad eum illinc illuminatur, eique curæ est: ad ipsius necessitatem, et affinitatem rursum accedat. »

Idem Gregorius oratione XXXV. « Deitatem, inquit, idcirco contemnis, quia crassitiem tuam suscepit, per intermediam mentem cum carne conjunctus [b]. »

Et in oratione XXXVIII et XLII. « Qui capi non potest, capitur, inquit, per interventum animæ intelligentis inter divinitatem, et carnis crassitiem [c]. »

Item in epistola priore *ad Cledonium*:

a Naziánz. orat. I. Διὰ τοῦτο θεὸς σαρκὶ διὰ μέσης ψυχῆς ἀνεκράθη, καὶ συνεδέθη τὰ διεστῶτα τῇ πρὸς ἄμφω τοῦ μεσιτεύοντος οἰκειότητι.

b Nazianz. orat. XXXV. Ὃς διὰ τοῦτο περιφρονεῖς θεότητα, ὅτι τὴν σὴν παχύτητα καθεδέξατο, διὰ μέσου νοὸς ὁμιλήσας σαρκί.

c Id. Καὶ ὁ ἀχώρητος χωρεῖται διὰ μέσης ψυχῆς νοερᾶς μεσιτευούσης θεότητι, καὶ σαρκὸς παχύτητι.

1 Orig. II *Periar.* c. VI.

« Mens, inquit, cum mente miscetur, ut propinquiori, et conjunctiori, ac per eam carni inter divinitatem et carnis molem intervenientem [a]. »

Denique in *Senariis adversus Apollinarium*, eamdem sententiam ita complexus est.

« Quoniam autem misceri nequit cum carne [Deus :
Anima vero, et mens velut in interjecto spatio [sunt,
Carnis quidem velut contubernalis : et ut [imago Dei :
Cum cognato mista Dei natura,
Illinc habuit et crassæ molis societatem [b].»

III. In sexta synodo probatum est edictum Constantini Pogonati Imperatoris, in quo illud ipsum continetur, Filium Dei « carnem suscepisse nobis consubstantialem : et eam sibi per intermediam animam rationalem, et intelligentem compegisse, atque formasse [c]. »

Joannes quoque Damascenus plenissime istud asseverat aliquot in locis : Ut cum « unitum scribit esse carni Verbum Dei per mediam mentem, quæ interposita fuit inter Dei puritatem, et carnis crassitudinem. Principatum enim animæ, atque carnis mens obtinet : quæ inter omnia, quæ insunt animæ, purissimum est quiddam [d]. » Ac subinde. « Mens, inquit, locus facta est divinitatis, quæ hypostatice ipsi est conjuncta. » Et capite XVIII. « Mens, inquit, media consistit inter Deum, et carnem ; hanc quidem, velut contubernalis : illum vero, tanquam imago. Mens igitur menti commiscetur, ac media est inter Dei puritatem, et carnis crassitiem [e]. »

Sophronius Hierosolymitanus in epistola synodica *ad Sergium* : « Solam, inquit, amplectimur inconfusam, et impartibilem divinitatis et humanitatis unitionem secundum animam : quam solam agnoscit naturalis secundum hypostasim conventio. Hujus enim beneficio divinitas et humanitas istud habuerunt, ut neque mutationem expertæ sint, neque divisionem passæ [f]. » Mirificus hic locus est ; tanquam nisi inter ambas naturas anima spiritualis intervenisset, ejusque cum Verbo intima proximaque copulatio, vel mutari naturas ipsas, vel dividi ac separari necesse fuerit.

IV. Ambrosius tractatu *in Symbolum Apostolorum*, « Verbum, inquit [1], et substantia Dei, quæ per omnia incorporea est, corpori humano inseri non poterat, nisi aliqua spirituali natura mediante, id est anima. Anima ergo rationali mediante, Verbum Dei opificio Spiritus sancti carnem assumpsit. » Et capite XVIII. « Mediante ergo anima, Deo et carni, hic, qui omnes, sicut Apostolus ait, divites facit, pauper effectus est. »

Luculentus hac de re locus est apud Ruffinum in symbolum idem Apostolorum. « Sed nec illud quidem, ait, ab absolutione vacare hujus quæstionis omittam : quod substantia Dei, quæ per omnia incorporea est, inseri corporibus, vel capi ab eis principaliter non potest, nisi aliqua media sit substantia spiritualis, quæ capax esse divini spiritus possit. Verbi gratia, ut si dicamus, Lux omnia quidem membra corporis illustrare potest, a nullo tamen eorum nisi a solo oculo capi potest. Solus enim oculus est, qui capax sit lucis. Et Filius ergo Dei nascitur ex Virgine, non principaliter soli carni sociatus ; sed anima inter carnem Deumque media generatus. Anima ergo media, et in secreta rationabilis

a Naz. orat. LI. Ὁ νοῦς τῷ νοῒ μίγνυται, ὡς ἐγγυτέρῳ, καὶ οἰκειωτέρῳ, καὶ διὰ τούτου σαρκὶ μεσιτεύοντος θεότητι, καὶ παχύτητι.

b Id. *in Carm.*
Ἐπεὶ δ' ἄμικτός ἐστι σαρκίῳ θεός.
Ψυχὴ δὲ, καὶ νοῦς οἷον ἐν μεταιχμίῳ·
Σαρκὸς μὲν ὡς σύνοικος· ὡς δ' εἰκὼν θεοῦ.
Τῷ συγγενεῖ μιγεῖσα ἡ θεοῦ φύσις.
Ἐκεῖθεν ἔσχε καὶ πάχους κοινωνίαν.

c In VI syn. act. XVIII. Σάρκα λαβόντα τὴν ἡμῖν ὁμοούσιον, καὶ ταύτην ἑαυτῷ διὰ μέσης ψυχῆς λογικῆς τε, καὶ νοερᾶς συμπήξαντά τε, καὶ διαμορφώσαντα.

d Damasc. lib. III, cap. VI. Ἥνωται τοίνυν σαρκὶ διὰ μέσου νοῦ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ μεσιτεύοντος θεοῦ καθαρότητι, καὶ σαρκὸς παχύτητι. ἡγεμονικὸν μὲν γὰρ ψυχῆς τε καὶ σαρκὸς, ὁ νοῦς· νοῦς δὲ τῆς ψυχῆς τὸ καθαρώτατον.

Et mox, χωρίον ὁ νοῦς γέγονε τῆς καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ ἑνωθείσης θεότητος.

e Id. cap. XVIII. Νοῦς γὰρ ἐν μεταιχμίῳ ἐστὶ θεοῦ, καὶ σαρκὸς, τῆς μὲν, ὡς σύνοικος, τοῦ θεοῦ δὲ, ὡς εἰκών· νοῦς οὖν νοῒ μίγνυται, καὶ μεσιτεύει νοῦς θεοῦ καθαρότητι, καὶ σαρκὸς παχύτητι.

f Sophron. in act. II, syn. VI. Μόνην δὲ κατὰ ψυχὴν ἀσπαζόμεθα τὴν ἀσύγχυτον ὁμοῦ, καὶ ἀμέριστον θεότητός τε, καὶ ἀνθρωπότητος ἕνωσιν, ἣν μόνην γνωρίζειν ἐπίσταται ἡ φυσικὴ καθ' ὑπόστασιν σύνοδος. ταύτῃ γὰρ ἀλλήλαις ἑνούμεναι θεότης τε, καὶ ἀνθρωπότης ἐσχήκασιν, ἵνα μήτε τροπὴν ὑπομείνοιεν, μήτε διαίρεσιν πάθοιεν.

1 Cap. XIII.

Spiritus arce Verbum Dei capiente, absque ulla quam suspicaris injuria, Deus natus est ex Virgine. »

Augustinus etiam sæpe istud affirmat : ut in epistola CXX [1]. « Nos itaque mutabiles in melius commutandi, participes efficimur Verbi. Verbum autem incommutabile nihil in deterius commutatum, particeps carnis effectum est, rationali anima mediante. Neque enim homo Chrisus, ut Apollinaristæ hæretici putaverunt, aut non habuit animam, aut non habuit rationalem. » Et in libro *de Agone Christiano.* » Si ergo visibilia munda, inquit[2], visibilibus immundis contingi possunt, et non inquinari, quanto magis invisibilis, et incommutabilis veritas, per spiritum, animam ; et per animam corpus suscipiens, toto homine assumpto, ab omnibus eum infirmitatibus nulla sua contaminatione liberavit ? »

V. Nimirum, quod præcipue gentiles absterrebat ab Christiana religione, et susceptæ carnis agnoscendo, confitendoque mysterio, id tum Augustinus ipse, tum alii Patres congruentibus argumentis, et exemplis emollire conati sunt. Offendebat autem hæc illos præ cæteris una res, quod contagione carnis ac sordibus infici majestatem illam crederent : minime certe dignum illa esse jactarent, ut ad vile hoc cœnum, ac lutum nostra se causa demitteret, tum ne spiritum quidem excellentem illum, ac simplicissimum, hoc est divinum, cum crasso, ac terreno corpore convenire posse in unius compositionem personæ. Quæ quidem nostri istiusmodi refellere solebant, quæ Augustinus attigit, argumentis duobus : altero ex conjunctione cum corpore humano, rationalis animæ, quam præ oculis habebant : altero, quod interventu spiritus, hoc est animæ ; vel mentis, cum carne copulatus sit Deus : a quo, utpote spiritu, non sit proxima illa cum spiritu aliena compactio.

Declarat hoc in decimo libro *de Civitate Dei* idem Augustinus adversum Porphyrium, et Platonicos disputans : « Quid vobis, inquit, incredibile dicitur, cum Deus dicitur assumpsisse humanam animam et corpus ? Vos certe tantum tribuitis animæ intellectuali, quæ anima utique humana est, ut eam consubstantialem paternæ illi menti, quem Dei Filium confitemini, fieri posse dicatis. Quid ergo incredibile est, si aliqua una intellectualis anima, modo quodam ineffabili, et singulari, pro multorum salute suscepta est ? Corpus vere animæ cohærere ut homo totus, et plenus sit, natura nostra ipsa teste cognoscimus. Quod nisi usitatissimum esset, hoc profecto esset incredibilius. Facilius quippe in fidem recipiendum est, etsi humanum divino, etsi mutabile incommutabili, tamen spiritum spiritui : aut, ut verbis utar, quæ in usu habetis, incorporeum incorporeo, quam corpus incorporeo cohærere. »

Sic in epistola tertia. « Cum enim Verbum Dei permistum est, inquit , animæ habenti corpus, simul et animam suscepit, et corpus. Illud quotidie fit ad procreandos homines : hoc semel factum est ad liberandos homines. Verumtamen duarum rerum incorporearum commistio facilius credi debuit, quam unius incorporeæ, et alterius corporeæ. Nam si anima in sua natura non fallitur, incorpoream se esse comprehendit : multo magis incorporeum est Verbum Dei ; ac per hoc Verbi Dei, et animæ credibilior debuit esse permixtio, quam animæ et corporis. »

Et in sermone quodam, « Quærere tamen quidam solent, inquit [3], quomodo misceri potuit homo et Deus. Quærunt rationem hujus mysterii, quod semel factum est ; cum ipsi nequaquam possint reddere rationem ejus, quæ fit semper, id est, quomodo anima miscetur corpori, ut homo fiat. Ergo sicut corporea res, incorporeaque conjungitur, ut homo efficiatur : ita homo conjunctus est Deo, et factus est Christus. Et tamen ut fieret Christus, duo illa incorporea, id est anima, et Deus, facilius conjungi, permiscerique potuerunt, quam miscetur una incorporea, aliaque corporea, id est anima et corpus, ut persona hominis existat. »

VI. Nemesius Christianus philosophus, ac peræque doctus et disertus, multa de animæ corporisque junctione disputat in tertio capite et ex ea credibilem illam esse demonstrat, quam Christiana fides affirmat, Verbi cum carne commistionem, atque hanc negantes, et irridentes ethnicos tum ista similitudine, tum Porphyrii auctoritate compescit. Cujus memorabilem ex secundo libro *miscellanearum quæstionum* sententiam refert : « Non improbandum esse, posse fieri, ut aliqua substantia ad absolutionem substantiæ alterius assumatur, et sit pars substantiæ, in sua interim natura manens, dum aliam complet substantiam, ita ut unum fiat cum alio, et unum, Locus Porphyrii notandus.

1 Cap. IV.— 2 Tom. III, c. XVIII.— 3 Ser. I *de Div.* c. III, par. II.

quod est ex sese, ipsa conservet, et, quod amplius est, ut cum minime ipsa mutetur, illa, in quibus inest, in suam ipsius efficientiam, præsentia sua commutet [a]. » Quæ cum scribit Porphyrius, ad animæ corporisque conjunctionem in homine respicit, ut ait Nemesius : qui et indidem Verbum cum hominis natura copulari potuisse confirmat, adversus temere hoc inficiantes, et illudentes ethnicos ; « ab quibus impossibile, nec non absurdum, indignumque judicatur, divinum numen cum mortali natura temperatione, et unitione convenire [b]. »

VII. Sed redeo ad Latinos Patres, qui per animam asserunt a Verbo assumptam esse carnem. Gregorius Papa *Moralium* lib. XVIII. « Dominus, inquit [1], per divinitatem lumen est : qui mediante anima, in ejus utero fieri dignatus est per humanitatem corpus. »

Atque hoc ex eo nonnulli probant, quod divinitatis velut proprium quoddam domicilium, sedesque sit anima : idque Sapiens verbis istis explicet, *Anima justi sedes est sapientiæ*[2]. Porro Verbum in suscepto homine, tanquam in templo, ac domicilio, habitare, passim ab antiquis pie et catholice dicitur : ut suo loco declarabitur. Quare merito, animæ interventu, quam proprie incolit, ab iisdem illis Patribus divina Sapientia, quæ est Verbum, habitare credita est in corpore, de quo mox. Hunc sensum attigit Fulgentius in primo libro *ad Trasimundum* [3]. « Habitavit autem in nobis, inquit, quia in Christo vera, totaque permanet divina, humanaque substantia. Verbum enim habitans in homine, non est mutatum in hominem. Ubi autem maxime Verbum potuit habitare, quam in illa substantia, quam ad suam imaginem fecit, hoc est in anima illius hominis, quem suscepit? Quod Prophetice per Salomonem spirituali gratia cernimus intimatum, cum dicitur, *Anima justi, sedes est sapientiæ*. Nam ut ostendatur Christus in animæ substantia habitare, Paulus nobis porrigat suæ attestationis in veritate subsidium, qui dicit [4]: *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis, et in terra nominatur, ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per spiritum ejus, in interiorem hominem habitare Christum per fidem in cordibus vestris.* Ecce et animam nominat, et cor appellat, ubi Christum habitare confirmat. Unde liquido cognoscitur, Verbum Deum totum hominem suscepisse, cum probetur habitationem Filii Dei in anima magis, quam in carne monstrari. »

Huic Rupertus adstipulator accedit libro primo commentariorum *in Joannem* : ubi adversus Apollinarem, non nudam carnem, sed anima præditam a Verbo sumptam fuisse disputans : « Si solam, inquit, carnem sine anima Verbum Deus suscepisset, ubi radicem suam fixisset ? Solus quippe rationalis spiritus capax ejus est. Siquidem Verbum hoc ratio est, sapientia est. Quam singuli quoque homines, quantum ea participantur, nonnisi anima complectuntur. Multo magis ergo Verbum universum, quando carnem suscepit, congruum sibi exceptorium, id est animam rationabilem non omisit. » Animam vocat *exceptorium divinitatis* : quod est proprie δοχεῖον. Joannes vero Damascenus χωρίον [5], id est *locum divinitatis* mentem appellat, quæ est summa, et prætantissim pars animæ.

VIII. In his Græcorum, Latinorumque Patrum sententiis, (neque enim plures commemorare attinet) illud apparet, cujus gratia delibatæ sunt a nobis ; arbitratos omnes illos esse, necessarium fuisse medium quiddam inter Deum et carnem, vel certe inferiorem hominis partem, cujus cum brutis animantibus, ac plantis communes sunt vitæ functiones, ut substantiva inter se junctione coalescerent ; quod *medium* alii animam ipsam ; alii partem animæ nobilissimam esse putarunt, *mentem*, sive *intellectum*. Cui posteriori favet, quod Hebræorum doctissimus R. Moses in parte tertia libri *More Nebochim* docet, « Intellectum istum, quem Deus nobis infudit,

a Porph. apud Nemes. cap. III, tom. XII *Bib.* Οὐκ ἀπογνωστέον οὖν ἐνδέχεσθαί τινα οὐσιῶν παραληφθῆναι εἰς συμπλήρωσιν ἑτέρας οὐσίας, καὶ εἶναι μέρος οὐσίας μένουσαν κατὰ τὴν ἑαυτῆς φύσιν, μετὰ τοῦ συμπληροῦν ἄλλην οὐσίαν, ἕν τε σὺν ἄλλῳ γενομένην, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ἓν διασώζουσαν, καὶ τὸ μεῖζον, αὐτὴν μὲν μὴ τρεπομένην, τρέπουσαν δὲ ἐκεῖνα, ἐν οἷς γίγνηται, εἰς τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν τῇ παρουσίᾳ.

b Nemes. ibid. Ὅπερ ἄντικρυς ἀποφράττει τὰ στόματα τῶν ἐπιχειρούντων κατηγορεῖν τῆς τοῦ θεοῦ ἑνώσεως πρὸς τὸν ἄνθρωπον. τοῦτο γὰρ Ἑλλήνων οἱ πολλοὶ γέλωτα ποιοῦνται, φάσκοντες ἀδύνατον, ἀπίθανον, καὶ ἀπρεπὲς εἶναι συγγενέσθαι θνητῇ φύσει τὸ θεῖον κατὰ κρᾶσιν, καὶ ἕνωσιν.

1 Cap. XII in fine.— 2 *Sap.* VII.— 3 Cap. XVIII.— 4 *Eph.* III.— 5 Supra § 3.

esse cohæsionem, vel conjunctionem inter nos et ipsum [a]. » Hujus vero statuendi omnes fere occasionem sumpserunt ex hæreticorum perversis opinionibus, qui assumpto in divinitatis consortium homini vel in totum animam, vel ejus partem præcipuam detraxerunt.

Inquiritur qua occasione Patres ita sint locuti.

Origenem excipio, qui proprio errore lapsus, animam propterea credidit mediam inter ambos illos intercessisse, quod prius cum Verbo illa sit conjuncta, quam corpus existeret; adeo ut in hoc ab illa trajecta sit, ac derivata mirabilis illa cum divinitate copulatio. Cæteros, Arii, et Apollinaris, atque hujus imprimis, opinio falsa ad eloquenda, prodendaque scriptis illa perpulit, quorum ille, animæ fecit expertem humanitatem Christi, ejusque loco, quasi succidaneam, constituit Verbi divinitatem ipsam : iste primum idem de anima, quod Arius, existimavit : deinde, mutua velificatione, solum νοῦν, hoc est *mentem, intellectumve* detraxit; animam qua duntaxat vivimus, ac sentimus, reliquit : ut in primo libro pluribus exposuimus [1]. Quocirca si Patrum illorum sensum, ac mentem penitus explorare volumus, non parum conducet, id, quod in cæteris indagandis illorum sententiis principem utilitatis locum tenet causam, ac fontem diligenter inquirere, unde in ipsis ita sentiendi, ac loquendi oblata semina sunt, et initia : Hujusmodi vero istic est Apollinaris hæresis ; cujus proinde rationem, et originem paululum explanare libet.

Occasio fuit error Apollinaristarum ex Academia Lyceove haustus.

IX. Memini, cum de abhorrentibus ab germano Trinitatis dogmate quorumdam veterum opinionibus agerem [2], adnotasse me ; plerasque omnes ab gentilium philosophorum manasse decretis, et placitis : quibus docti inter primos Christianos insueverant, antequam Christo nomen dederant; aut utcumque illorum se doctrinis, ac volutandis libris dediderant. Talis extra controversiam Apollinaris uterque fuit, pater, et filius [3] ; atque hic potissimum, qui ut reconditarum disciplinarum scientia, patri præstitit, sic eumdem impia, et hæretica, quam uterque persecutus est, asciscenda novitate superavit : ac sectæ illius pestilentis, et nefariæ, quæ *Apollinaristarum* vocata est, auctor et conditor fuit. Hic igitur, uti memorare cœpimus, prorsus ab Academia, Lyceove commentandæ de Christi incarnatione novæ suæ opinionis fundamenta cepit : cum indidem de multiplici hominis anima, vel hujus partitione, quæ illuc pertinent, sapere ac loqui didicisset.

Plato tres animæ partes constituit.

Platonem quidem plures humanæ partes animæ constituisse, testantur haud pauci graves, et antiqui scriptores. Cicero in secundo *Academicarum quæstionum* paulo ante finem : ubi « satis notum esse negat, sitne animus, anne sit quidem ullus : et si est, tresne partes habeat, ut Platoni placuit, rationis, iræ, cupiditatis, an simplex, unusque sit. » Plutarchus in quarto *de placitis Philosophorum*, capite quarto, « Pythagoras, inquit, et Plato secundum supremam rationem, bipartitam animam statuunt; ac partem unam, ratione præditam; alteram, ejus expertem ; secundum vero proximam, et accuratam rationem, tres ei partes assignant. Nam quæ pars est rationis expers, hanc rursus dividunt in eam, qua irascimur, et alteram, qua concupiscimus [b]. » Cujus sententiæ habes in *Timæo* haud obscura vestigia, tum aliquanto post initium in iis, quæ Latine exstant a Cicerone versa : tum sub finem ; ubi « tres animæ species trifariam in nobis collocatas esse [c] » dicit : atque « ex his quæ maxime principalis est, eam esse dæmonem quemdam, sive genium a Deo nobis attributum, qui in summa corporis parte residens nos ad illam cognationem, quam in cœlo habemus, extollit a terra, ut qui non terrena simus planta, sed cœlestis. Inde enim, unde prima exstitit animæ origo, caput nostrum et radicem suspendens Deus totum corpus erigit [d]. » Quibus

a RAMBAM. lib. III *More*, cap. LI. הלא בארתי שוה השכל אשד שפע הוא עלינו הדבוק מהשם אשר בינינו לכינו.

b PLUT. IV *de Plac.* cap. IV. Πυθαγόρας, Πλάτων, κατὰ μὲν τὸν ἀνωτάτω λόγον, διμερῆ τὴν ψυχὴν (τὸ μὲν γὰρ ἔχει λογικόν· τὸ δὲ, ἄλογον) κατὰ δὲ τὸ προσεχὲς, καὶ ἀκριβὲς, τριμερῆ. τὸ γὰρ ἄλογον διαιροῦσιν εἴς τε τὸ θυμικὸν, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν.

c PLATO *Tim.* sub fin. Ὅτι τρία ψυχῆς τριχῇ ἐν ἡμῖν εἴδει κατῴκισται.

d MOX : Τὸ δὲ δὴ περὶ τοῦ κυριωτάτου παρ' ἡμῖν, ψυχῆς εἴδους, διανοεῖσθαι δεῖ τῇδε. ὡς ἄρα αὐτὸ δαίμονα θεὸς ἑκάστῳ δέδωκε τοῦτο, ὃ δή φαμεν οἰκεῖν μὲν ἡμῶν ἐπ' ἄκρῳ τῷ σώματι· πρὸς δὲ τὴν ἐν οὐρανῷ συγγένειαν ἀπὸ γῆς ἡμᾶς αἴρειν, ὡς ὄντας φυτὸν οὐκ ἔγγειον, ἀλλ' οὐράνιον, ὀρθότατα λέγοντας, ἐκεῖθεν γὰρ ὅθεν ἡ πρώτη τῆς ψυχῆς γένεσις ἔφη, τὸ θεῖον τὴν κεφαλὴν, καὶ ῥίζαν ἡμῶν ἀνακρεμαννὴν, ὀρθοῖ πᾶν τὸ σῶμα.

1 Cap. V et VI.—2 Tom. II, lib. I.—3 Vide sup. l. I, c. VI.

consentaneum est quod Plutarchus in capite sequenti, τὸ ἡγεμονικὸν id est *principem animæ partem*, in toto capite locari a Platone refert.

X. Severus item Platonicus apud Eusebium libro decimo tertio *de Præparatione Evangelica*, testis est, « animam ex patibili, et impatibili substantia, a Deo conflatam esse, opinari Platonem, quemadmodum ex albo, et nigro medius color existit[a]. » Quod revera in *Timæo* scriptum legitur.

At Themistius in Paraphrasi libri primi Aristotelis *de anima*, de Platonis opinione ista cunctanter, et quasi dubitabundus pronuntiat; cum ait, « quosdam multiplici facultate præditam animam credere, in uno subjecto residentem : alios, multis eam partibus constantem facere ; ac singulas partes propriis locis determinare : ut Stoici docent, et fortasse Plato[b]. » Certe Alcinous in libro de *dogmatibus Platonicis*, capite XXV, ubi de animæ immortalitate Platonis opinionem explicat, eam quæ ratione pollet, immortalem esse dicit; an vero rationis expertes perinde sint immortales, id vero controversum esse. Ita quod de rationali, et ratione carente anima scriptum est a Platone, diversis accommodasse videtur Alcinous, hominum scilicet, ac pecudum ; non uni et eidem hominis animæ : sed de Platone superioribus magis assentior.

De Aristotele variant sententiæ.

XI. De Aristotele non minus, imo aliquanto magis variant sententiæ. Plotinus ab Eusebio eodem illo in libro laudatus, dum Aristoteleam animæ definitionem, et ἐντελέχειαν illam exagitat, tanquam humanæ nobilitate animæ penitus indignam, ait « coactos fuisse qui sic definirent, aliam quandam animam introducere, videlicet mentem, quod prior illa solis sensuum officiis exercendis esset idonea : non autem intellectiones efficere posset[c]. » Huic de Aristotelis opinione Plotini judicio favet admodum, quod summus ille philosophus in libro secundo *de generatione animalium*, capite tertio prodidit. Cum enim de satu, ac vi seminali animantium, adeoque hominis ipsius ageret, ad hoc delapsus est eximium sapientiæ singularis effatum : « Restat igitur, inquit, ut sola mens extrinsecus accedat ; ac sola quiddam sit divinum. Non enim cum ejus actione communicat actio corporea[d]. » Quanquam in libro primo *de anima* refellit eos, qui dividuam « animam hominis esse dicerent ; ut intelligeret alia parte, alia concupisceret[e]. » Quod ad Platonem, et ejus in *Timæo*, quam paulo superius attigi, sententiam pertinere merito docti interpretes arbitrantur. Vide etiam caput nonum libri tertii ejusdem operis *de Anima* : ubi Platonem rursus incessit. Ac Themistius quidem initio primi libri *de anima*, dubium esse scribit, « utrum mens pars sit, an facultas solum animæ : an alioqui cognatum quippiam, et quod illi inseri possit[f]. » Et in paraphrasi capitis noni, quod Aristoteles scripserat[1], multum de eo dubitari, cujusmodi sint animæ partes quæ dicuntur ; et quot numerari debeant : videri enim innumerabiles : neque tres solum, quas nonnulli determinant ; nimirum qua ratiocinamur, qua irascimur, et qua concupiscimus : neque duas duntaxat istas, ratione præditam, et hujus expertem, sed etiam complures alias, ut vegetantem, sive nutritivam, sentientem, et ratiocinantem, tum vero imaginativam : hæc, inquam, Themistius enarrans, quæri ait, « an partes revera sint animæ, an potius facultates, ut in eodem pomo, dulcedo, fragrantia, color[g]. »

XII. Non est propositi nostri accuratius in eam quæstionem incumbere, quam philoso-

a Euseb. Περὶ δὲ τῆς κατὰ Πλάτωνα ψυχῆς, ἣν φησὶν ἐξ ἀπαθοῦς, καὶ παθητῆς οὐσίας συστῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὡς ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος τῶν μέσων τι χρωμάτων, etc.

b Them. init. lib. I *de An.* Διὰ τοῦτο γὰρ, οἱ μὲν πολυδύναμον ἀξιοῦσιν εἶναι τὴν ψυχὴν ἐφ' ἑνὸς οὖσαν ὑποκειμένου. οἱ δὲ πολυμερῆ διορίζοντες καὶ τοῖς τόποις τὰ μέρη, ὥσπερ οἱ Στοϊκοὶ, τυχὸν δὲ καὶ Πλάτων.

c Plotin. apud Euseb. Αἰσθήσεις δὲ μόνον δυνατὸν ἴσως γίνεσθαι· τὰς δὲ νοήσεις ἀδύνατον. διὸ καὶ αὐτοὶ ἄλλην ψυχὴν τὸν νοῦν εἰσάγουσιν, ὃν ἀθάνατον τίθενται.

d Arist. Λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον· οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια.

e Id. I *de Anima*, cap, III, tex. XC. Λέγουσι δέ τινες μεριστὴν αὐτὴν εἶναι, καὶ ἄλλῳ μὲν νοεῖν, ἄλλῳ δὲ ἐπιθυμεῖν.

f Themist. Λέγω δὲ τοῦ νοῦ· ὡς εἴτε μέρος, εἴτε δύναμίς ἐστι τῆς ψυχῆς· εἴτε συγγενὴς ἄλλως, καὶ ἐμφύεσθαι δύναμενος.

g Themist. Ἀπορίαν ἔχει πολλὴν, πότερον δεῖ μόρια λέγειν ψυχῆς μεγέθει, καὶ τόπῳ διεστηκότα, ἢ δυνάμει πλείους, ἐν ταὐτῷ ὑποκειμένῳ διαφερούσας. ὥσπερ εἶχεν ἐπὶ τοῦ μήλου τὸ γλυκὺ, τὸ εὐῶδες, καὶ τὸ λευκόν.

1 Tex. XL.

phis enucleandam relinquimus. Illud vero, cujus eam gratia obiter attigimus, jam constare arbitror, Apollinarem Platonicis, et Aristotelicis dogmatibus implicatum, τὸν νοῦν, id est *mentem* existimasse ab reliquis animæ partibus separabilem esse ; ac revera in Christi humana natura non fuisse. Ita docet Theodoretus in dialogo secundo [1], Apollinarem videlicet animas in homine constituisse duas, alteram ζωτικὴν id est *vivificam*, et ἄλογον, hoc est *ratione carentem ;* alteram λογικὴν, *rationalem*, illam assumptam a Verbo fuisse solam ; hanc vero neutiquam : sed hujus vicem supplevisse Verbum ipsum. Cæterum magis esse Scripturæ consentaneum, unicam in hominibus singulis inesse, quam duas, aut plures animas. Gennadius certe inter Ecclesiastica dogmata recenset illud [2], « non esse duas animas in uno homine, unam animalem, qua animetur corpus, et immixta sit sanguini, et alteram spiritualem, quæ rationem ministret, » quod Jacobitas, et Syros Apollinaris αἱρεσιώτας sensisse scribit.

Hæresiotas.

Corollarium ex dictis colligitur qua de causa et quo sensu ita locuti sunt Patres.

Ex quo intelligimus, Patres illos, qui « mediante anima rationali, Verbum particeps carnis fuisse » dixerunt, ut loquitur Augustinus [3] ; et, quod idem fecisse se dicit, propter Apollinaris hæresim, istud usurparunt ; prius quodammodo cum anima putasse copulatum esse Verbum, quam cum carne. Tum qui mente interposita, animam et carnem assumpsisse statuunt, prius itidem cum mente conjunctum esse, quam cum reliquis, persuasum habuisse. Neque vero necesse est, duas ab illis animas hominibus attributas esse ; vel mentem ab anima disjunctam, ac separabilem, eosdem asseverasse. Poterant enim aliter de anima, quam Apollinaris, sentientes ipsi, contra eumdem expositis ab eo principiis argumentari, ac disserere.

Sed nec Origenis commentum secutos esse Patres istos suspicari debemus, ut animam ante corpus, vel mentem ante animam exstitisse voluerint ; sufficit enim naturæ, et τῆς ἐπινοίας antecessio : qualem exposuimus antecedenti capite. Quod autem et Ariani, cumque his Apollinaris, initio per animam; postea vero, per mentem, et contra hos disserentes Catholici, per utrumvis unitum esse carni dixere Verbum ; id eo factum, quod, ut scribit Augustinus [4], « Anima aliquando ita dicitur, veluti cum dicimus hominem ex anima, et corpore constare : aliquando ita, ut excepta mente dicatur. Sed cum excepta mente dicitur, ex iis operibus intelligitur, quæ habemus cum bestiis communia. Bestiæ namque carent ratione quæ mentis semper est propria. »

Cogitationis

XIII. Postremo si quis veterum illorum, quos supra recensuimus, dicta relegat, et expendat, inveniet nonnullos eorum idcirco mente, vel anima interposita putasse carnem a Verbo esse susceptam, quod ratione, intelligentiaque carentem substantiam assumere nullo modo potuerit. Ita præter Origenem, diserte Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Ruffinus, Rupertus : cæteri quid revera factum sit, exponunt. Atque est inter scholæ doctores præcipua de hac re controversia ; aliis omnino fieri posse negantibus, ut vel animæ, vel mentis expertem Deus ullam substantiam sibi copulet : aliis ex adverso repugnantibus ; quorum tum ratione, tum auctoritate superior est causa. Nam et illi ipsi, quos universe pronuntiare diximus, nullam ratione carentem assumi potuisse substantiam : non tam de eo loquuntur, quod absolute possit, aut nequeat Deus ; sed de eo quod ordinaria vi præstandum fuit : quodque dignum artifice rerum omnium sapientia, eique consentaneum, ac decorum videtur.

Sic enim plerumque non posse fieri quippiam affirmant Patres, quando id consilio, ac proposito Dei, eique fini, quem illum in re aliqua gerenda spectasse novimus, aut adversum, aut minus congruum, accommodatumque cernitur. Sic humanum genus a lapsu, et interitu vindicari non alia ratione potuisse, quam Filii Dei incarnatione, ac morte, complures existimant, qui tamen alias absolutam minime videntur intellexisse necessitatem : ut ex iis apparet, quæ in secundo libro, capite undecimo, et sequentibus exposuimus. Sic etiam capienda mihi videntur ea, quæ adversus Apollinaris ἡμίτομον, id est *mutilam, ac decurtatam* humanitatem, iidem illi disputare solent : nullam idcirco relictam, et abjectam in Incarnatione partem hominis a Verbo fuisse, quod alioqui totus homo minime redimi potuisset : quod enim assumptum non est, hoc nequisse salvum fieri. Hæc enim, et ejusdemmodi alia, de quibus agetur postea, non præfracte, ac severe interpretanda sunt, sed commoda, et usu trita ratione : nempe uti præsens rerum status est : et cujusmodi divinæ in opere illo providentiæ, administrationisque modus ac finis extat, in sacris litte-

1 Tom. IV.— 2 Cap. xiv,— 3 Ep. cxx, c. iv.— 4 Lib. LXXIII, q. VII.

ris, ac fidei luce patefactus nobis, et cognitus. Quæ autem vel abnormia, inusitata, et monstri similia sunt, vel quorum, uti fiant, nulla nobis est causa comperta ; eorum vero, quæ jam reipsa facta scimus, usui, ac gestioni contraria videntur, ea nonnunquam simpliciter negant Patres fieri et existere potuisse. « Quidquid enim geritur, debet habère causam sui ; neque ita esse ab ratione sejunctum, ut in operibus feratur cassis, et in vacuis ludat inanitatis erroribus, » ait Arnobius [1].

XIV. Hac cautione animadversioneque freti, missa omnia illa facimus, quæ scholastici quidam de assumptarum a Verbo pàrtium humanitatis ordine subtilius, quam utilius ad hanc quæstionem disserunt : hoc uno contenti, quod jam strictim attigimus, nullam hominis partem, vera proprieque dicta antecessione, quæ solius est temporis, prius altera susceptam fuisse. Quamvis sic assumptio illa totius naturæ, unitioque cum Verbo momento procedere potuit, ut per animam, et mentem in corporis se molem divinus spiritus infuderit. Quemadmodum potest divinus ille opifex sic naturale compositum momento creare, ut interim formam ex *materiæ*, quem vocant, *potentia* producat : qua ratione etsi simul utrumque, unum tamen per alterum, et ejus interventu, vel eo mediante procreabit.

Pene illud exciderat nobis, quod omittendum certe non est, ab Hugone Victorino proditum [2] : « Multo majorem unionem esse inter Deum, et hominem, quam inter animam et carnem. Major namque unio est inter spiritualem, et spiritualem naturam, quam inter spiritualem, et corporalem potest esse. Deus vero est spiritualis natura, et homo spiritualis natura. » Quæ Hugonis sententia eo niti debet, quod hactenus ex Patrum auctoritate monstratum est, anima interveniente, Verbum carni esse conjunctum. Non enim aliter, quam secundum animam, spiritalis homo censetur.

At. S. Thomas interventu animæ carnem ab Verbo assumptam esse dici propterea censet, quod anima ipsa causa est aliquo modo carnis cum Dei Filio copulandæ : « Non enim esset assumptibilis (ait quæstione VI), nisi per ordinem, quem habet ad animam rationalem, secundum quam habet, quod sit caro humana [3]. » Itaque medium negat esse animam, quo Verbum cum carne colligatur [4]. Verum plus aliquid allata hucusque veterum testimonia postulare videntur ; atque illud certe, quod sanctus doctor inficiatur, adstruere ; animam interponi debuisse, tanquam medium aliquid, quo extrema duo, nimium alioquin abhorrentia, conciliari inter se necesse fuerit.

CAPUT XIV.

De ea, quam Græci vocant περιχώρησιν, *Latini* circuminsessionem *naturarum in Christo duarum.* 1. *De vocis illius notione, origine, et interpretatione.* 2. *Cum unitione congruit.* 3. *Exemplis aliquot usus illius adstruitur.* 4. *Non differt a commistione, vel* κράσει, *qualis in hoc mysterio intelligitur, atque ita salvæ sunt naturæ, ut humana longe propemodum divina fiat :* 5. *quod similitudinibus aliquot illustratur.* 7. *Ideo deificata passim dicitur.* 8. *Itaque* περιχώρησις *ista ad Incarnationis mysterium explicandum valde est accommodata.* 9. *Ex ea fit, ut totus Christus sit Deus, et totus sit homo.* 10 *Unde alterutrum solum nominatur interdum Jesus Christus.* 11. *Eadem* περιχώρησις *etiam in theandricis operationibus conspicitur.* 12. *Quam penes solam divinam naturam spectari veteres quidem docent : quod sola hæc penetrare possit spirituales substantias : creatura vero nequeat.*

I. Cum unitione naturarum adeo conjuncta est περιχώρησις ista, de qua nunc agimus, ut nonnulli ἕνωσιν illam interpretati sint, ut Joannes Damascenus, de quo postea. Est autem hæc ipsa duorum Christianæ fidei mysteriorum communis proprietas, Trinitatis et Incarnationis. Siquidem illic personæ tres in se ipsas περιχωρεῖν dicuntur : hic, naturæ duæ. Sed interest modi ; qui non idem utrobique cernitur : quod postea patebit. Quamvis igitur de περιχωρήσει plenissime jam actum sit a nobis in quarto libro *de Trinitate* [5], et illius accurate declarata ratio : superest tamen nonnihil adhuc de ea disputandum, quatenus naturarum est in Christo ; non personarum in Deo, quædam peculiaris affectio. Sed eo

Explicatur vox περιχώρησις Latine *circumincessio* vel *permeatio.*

1 Arnob. lib. VII sub. init.— 2 In *sum. sent.* cap. XV.—3 In III par. qu. VI, a. 1 et q. I, art. 2, ad II.— 4 In qu. I, art. 2.— 5 Cap. XVI et ult.

videlicet breviores hic erimus, quo minus illa repetemus, quæ ibi copiose admodum exposita sunt. Ac de vocabulo primum agendum videtur : cujus sane difficilis est interpretatio : et tamen plurimum ad rem ipsam, quæ eo significatur, intelligendam valet.

Duæ sunt verbi χωρῶ præcipuæ notiones. Nam et *progredi*, atque *ambulare*, vel *meare* significat : et *capere*, vel *continere*, ut est in glossis veteribus : χωρῆσαι *capere*, et χώρησις *capacitas*, et χώρημα. *alveum*. Quæ duæ significationes simplicis verbi in compositum περιχωρεῖν concurrunt, quando de θεολογίᾳ, hoc est de divinis personis usurpatur. Siquidem tum eæ sese mutuo pervadunt, hoc est in sese commeant, et quasi penetrando procedunt : tum eædem sese capiunt, ac mutuo continent : quia nulla latius alia diffunditur, aut magis est capax. In οἰκονομίᾳ vero non tam proprie impletur utraque significatio. Quippe divinitatem non permeat, ac pervadit humanitas, hoc est simplicissimum spiritum corporea substantia : nec infinitam divinitatem tantæ amplectuntur, aut continent hominis angustiæ. Dicuntur tamen utcumque de duabus ista naturis pro modo, ac conditione sua. Et posterior ambarum in simplici verbo notio, quæ minus quadrare videtur, ab Cyrillo interdum adhibetur : ut cum ita scribit, « Passionem quidem voluntariam sustinuit Dei Filius, qui Patrem in se capit, quem nihil potest capere : et ab ipso vicissim Patre capitur. Cum enim a Patre capiatur, et sit in sinu Patris, etiam in propria carne inexplicabili quadam ratione capiebatur [a]. »

Incarnatione.

Cum unitione congruit

II. Sed quæ simplici verbo convenit interdum *continendi*, *comprehendendique* significatio, non itidem cadit in compositum περιχωρεῖν, quod ex eo probatur, quia non dicicitur περιχωρεῖν ἄλληλα[1], sed εἰς ἄλληλα, vel ἐν ἀλλήλοις. Prius autem profecto dici deberet, si *continendi*, et *capiendi* esset illi subjecta notio. Ex quo communem illam τῆς περιχωρήσεως interpretationem redarguimus, qua idem esse vulgo perhibent *circuminsessionem*, sive mutuam *comprehensionem*, et *circumfusionem*, qua se res duæ invicem complectuntur. Quippe simplex χωρεῖν in composito περιχωρεῖν non tam est *capere*, quam *meare* : hoc est neutra potius, quam activa significatione sumitur : ut si περιχωρεῖν quasi *per orbem et circuitum*, seu *vicissim redire, ac redigi* : quod de duabus rebus dicitur, quæ in se invicem incurrunt, seseque consequuntur : ut una posita, succedat, vel simul existat altera, necessaria quadam consecutione. Hinc aptius videtur nomen *circurmincessionis*, quam *circuminsessionis* : ut ab eo quod est *circumincedo* ducatur ; quasi in orbem, ac vicissim ambulent, incedantve, quæ sic se habent.

Περιχωρεῖν, ut Budæus in commentariis Græcæ linguæ adnotat, nonnunquam idem valet ac περιτρέπεσθαι, vel περιελθεῖν, quod est *devenire*, vel *devolvi* : quo verbo jurisconsulti utuntur, quando *rem* aut *hæreditatem devolvi*, id est *pervenire* dicunt. Sic in Phocicis Pausanias, « Mortuo, inquit, Phayllo, ad Phalœcum ejus filium devolutus est Phocensium principatus [b]. » Quam ego germanam esse arbitror vim, et potestatem illius vocis, cum ad divinas personas vel naturas in Christo duas accommodatur : ut dicantur περιχωρεῖν εἰς ἀλλήλας, hoc est *in se invicem revolvi*, *ac commeare*, ita ut disjungi, ac divelli nequeant. Quo etiam illud Hesychii pertinet, qui περιχωρεῖ interpretatur συμμίσγεται, id est *commiscetur*. Hoc enim miscendi, *commiscendique* vocabulum crebro Patres assumunt, ad naturarum intimum nexum, unitionemque declarandam. Unde et Joannes Damascenus περιχώρησιν explicat per vocem ἑνώσεως[2], quod pro subjectæ rei natura, et conditione verum est : non tamen propria, et ut technici loquuntur, *formalis* est ista significatio. Itaque ἕνωσις adjunctum quoddam est τῆς περιχωρήσεως in Incarnatione Verbi. Sed usus vocabuli istius exemplis aliquot illustrandus est ex iis auctoribus petitis, qui illud usurparunt.

Unitionis.

III. Primus mihi nunc occurrit Gregorius Nazianzenus : qui in epistola priore *ad Cledonium*, « commisceri ait ut naturas, sic appellationes, et inter se vicissim commeare [c] ; » ita videlicet, ut quæ sunt hominis propria, Deo ; et quæ Dei sunt, homini tribuantur

Usus istius vocabuli exemplis illustratur.

a Cyr. in Disp. quad. *de Incarn.* III par. Eph. syn. Πάθος μὲν ὑπέμεινεν ἐθελούσιον ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, ὁ χωρῶν ἐν ἑαυτῷ τὸν ἀχώρητον πατέρα· χωρούμενος δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ πατρὸς, χωρούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ ὢν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ πατρὸς, ἐχωρεῖτο ἀῤῥήτως καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ.

b Pausan. *Phoc.* Φαΰλλου δὲ ἀποθανόντος, εἰς Φάλαικον τὸν παῖδα αὐτοῦ περιεχώρησεν ἡ ἐν Φωκεῦσι δυναστεία.

c Nazianz. orat. li. Κιρναμένων ὥσπερ τῶν φύσεων, οὕτω δὴ καὶ τῶν κλήσεων, καὶ περιχωρουσῶν εἰς ἀλλήλας τῷ λόγῳ τῆς συμφυΐας.

1 Vide l. IV *de Trinit.* c. xvi, § 4.— 2 Lib. IV, c. xix.

ratione conjunctionis. Post hunc Maximus Martyr, in collatione, sive *Disputatione cum Pyrrho*, similitudine interioris, exteriorisque sermonis, duarum naturarum operationumque conjunctionem explicans, illorum in se *mutuam commeationem*, appellat[a]. Post hunc Joannes Damascenus vocabulo isto sæpissime est usus. In libro tertio, capite tertio, idiomatum communionem fieri scribit, « ob partium in se mutuam commeationem[b]. » Et in capite quinto, de tribus divinis personis, ait « illas a se invicem minime digredientes, nec divisas, sed unitas, in se ipsas absque ulla confusione commeare[c]. » Sic in capite septimo περιχωρεῖν ἐν ἀλλήλαις naturas dixit.

Rursus libro IV, capite XIX. « naturas ambas hypostasi conjunctas, ac mutuam in se invicem commeationem, sine ulla confusione, aut mutatione[d] » commemorat. Ac paulo ante scripserat, « unitionem ostendere, quid singula componentia, ex ejus, quod una subsistit, conjunctione, commeationeque consecuta sint[e]. »

Et oratione prima *de Imaginibus*, « divinitatis, et carnis in se invicem commeationem[f] » vocat. At Gregorius μεταχωρεῖν dixit εἰς ἄλληλα, quæ *in se mutata et extincta transeunt*[g]: uti personæ divinæ ex Sabellii opinione.

Non differt a commistione sive κράσει.

IV. Ex his perspicue sequitur, περιχώρησιν non differre ab naturarum *commistione*, ut quidam Latini nuncupant; Græci μίξιν, κρᾶσιν, σύγκρασιν, et ἀνάκρασιν: de quibus vocabulis alibi dictum est[1]: qua duæ res intime copulantur, et in se invicem existunt, ἀσυγχύτως et ἀδιαιρέτως, hoc est ut neque confundantur, ac vel ipsæ pereant, vel proprietates suas amittant; neque tamen divisæ, ac divulsæ a se invicem cohæreant. Quod diligenter observat Joannes Damascenus in libro tertio, capite quinto, ac tam in Trinitatis, quam in Incarnationis mysterio fieri dicit. Sic enim in se invicem inesse, ac sese quodammodo pervadere illic personas, hic naturas, ut salva sit unicuique proprietas sua: nec mutatio, vel extinctio alterutrius intercedat[h]. Quanquam ex isto divinitatis consortio, ac tam arcta copulatione, qua unus fit ex ambabus naturis homo pariter et Deus, infinitus in viliorem, inferioremque redundat excellentiæ, ac dignitatis splendor: ut propemodum exhausta fæce mortalitatis, tota in potioris censum translata sit, iis duntaxat reservatis, quæ humanitatis propria sunt, eique congruenter annexa, qui status maxime post Christi resurrectionem obtigit.

Quod Similitudinibus illustratur.

V. Hanc humanæ naturæ præstantiam, vel ante mortalitatem, patiendique depositam et exutam conditionem, pulcherrima similitudine Græci Patres adumbrant; quæ, quia τῆς περιχωρήσεως vim graphice describit, hoc loco prætermitti non debuit. Euthymius in postremo capite tituli septimi *Panopliæ*; quod caput, quasi per saturam, varia de Incarnatione Patrum antiquorum dicta colligit; unum habet auctoris anonymi, verbis istis: « Non potest ulla excogitari similitudo, quæ perfecte rem propositam exprimat: Nos tamen quamdam afferre conabimur, quæ si minus tanti mysterii majestati respondeat, propius tamen, quam cæteræ, ad veritatem illius accedit. Quemadmodum enim si totus aer ignitus, vel potius ignis esset, ac tum ferri globulus immitteretur, necesse foret hunc adeo in potioris transire qualitatem, ut nihil præter ignem esse videretur; cum interim substantiæ illi ratio constaret. Sic humana natura cum divina copulata adeo superata est, ut non amplius hominis natura manere videatur. Hinc est, quod Patres deificatam hanc esse dixerunt in id videlicet intuentes, quod potius ac superius est. Unde et una tribuitur ambobus adoratio, propter unam hypostasim, et individuam unitionem[i]. » Qui locus apud Eliam Cretensem legitur *in Scholiis*

a Max. in Disp. *cum Pyr.* Τὴν αὐτῶν δι' ὅλου εἰς ἄλληλα περιχώρησιν.

b Damasc. Διὰ τὴν εἰς ἄλληλα τῶν μερῶν περιχώρησιν.

c Ibid. Ἀνεκφοιτήτους δὲ αὐτὰς, καὶ ἀδιαστάτους ἀλλήλων, καὶ ἡνωμένας, καὶ ἐν ἀλλήλαις ἀσυγχύτως περιχωρούσας ἐπιστάμεθα.

d Ibid. Τῶν δύο φύσεων καθ' ὑπόστασιν ἑνωθεισῶν, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλας περιχώρησιν ἀσύγχυτον, καὶ ἀμετάβλητον ἐχουσῶν.

e Ibid. Διὰ γὰρ τῆς ἑνώσεως δηλοῦται τί ἔσχεν ἑκάτερον ἐκ τῆς τοῦ συνυφεστῶτος ἁρμογῆς καὶ περιχωρήσεως.

f Dam. Διὰ τῆς ἐν ἀλλήλαις τῆς αὐτοῦ θεότητος, καὶ τῆς αὐτοῦ σαρκὸς ἀσυγχύτου περιχωρήσεως.

g Naz. orat. I. Φεύγει γὰρ εἶναι ὅπερ ἐστὶν εἰς ἄλληλα μεταχωροῦντα, καὶ μεταβαίνοντα.

h Dam. Τόν αὐτὸν τρόπον καὶ αἱ Χριστοῦ φύσεις εἰ καὶ ἥνωνται, ἀλλ' ἀσυγχύτως ἥνωνται· καὶ εἰ ἐν ἀλλήλαις περιχωροῦσιν, ἀλλὰ τὴν εἰς ἀλλήλας τροπήν τε, καὶ μεταβολὴν οὐ προσίενται· φυλάττει γὰρ ἑκατέρα τὴν ἑαυτῆς φυσικὴν ἰδιότητα ἀμετάβλητος.

i Euth. Οὐκ ἔστιν εὑρεῖν εἰκόνα παραστατικὴν τοῦ προκειμένου· πειρασόμεθα δέ τινα παραγαγεῖν, μετρίαν

1 Lib III, c. II.

ad Gregorium Nazianzenum[1]. Huc etiam referri debent similitudines aliæ, quibus tam hæretici, quam catholici usi sunt, contraria mente: illi ut naturarum σύγχυσιν adstruerent: isti, ut earumdem conjunctionem ac περιχώρησιν evidentius ostenderent. Ejusmodi est aceti stilla in mare defusa, quæ ab præstantiore victa, nativam qualitatem deponit: ut scribit Gregorius Nyssenus: tum mellis itidem gutta in idem infusa mare: qua similitudine usus est Eranistes hæreticus apud Theodoretum. De quo utroque vide quæ scripsi in lib. I[2].

VI. Non minus aptam, et insignem similitudinem Paschasius diaconus adhibet ab luce desumptam[3]; cum « Dei et hominis duplicem substantiam esse probat, sed tamen unam personam. Quam ob rem? inquit. Quia dum formam servi accipiens famulo Deus jungitur, minoris humilitas intra reverentiam majoris absconditur, et superioris lumine exinanita consumitur: ac sic proprietatem personæ humanitas divinitate obumbrante, vel eminente non obtinet. » De hac Paschasii sententia, et personæ ratione, scripsi alias[4]. Nunc similitudo tantummodo ipsa consideranda est, quæ ad naturæ humanæ ex commercio præstantioris indicandum profectum, et accessionem dignitatis, longe magis idonea reliquis videtur. Minus enim suspicionis habet, ac periculi, quod hæreticorum fraus, et corruptela illis objicit. Si quidem perfusa luce corpora, nullum proprietatum suarum, ac naturæ detrimentum capiunt, quamlibet affluente luminis copia. At illa liquoris gutta in Oceanum immersa, naturæ statum non retinet, sed in aliam substantiam convertitur. Ideo calumniis hæc, quam illa similitudo est opportunior.

Bene autem quisquis est, apud Euthymium Græcus ille scriptor, τὸ ἐπικρατοῦν, hoc est *potiorem*, ac *dominantem* naturam vocat divinitatem. Sic enim Cyrillus[5], νικῶσαν τὸ προσληφθὲν, hoc est *vincentem id quod assumptum est*, eamdem nominat, et Gregorius Naz. hanc ait ἐκνικᾶν, hoc est, *vincere* naturam assumptam[a]. Hanc enim trahit ad sese, appendicis instar, vel etiam accidentis: ut recte Thomas Aquinas in opusculo quodam disputat[6], in libro III jam laudatus operis hujus[7], et in tertio *de Trinitate*, quem locum operæ pretium sit legere.

VII. Hac vero de causa, carnem, hoc est humanam substantiam *deificatam* esse, veteres affirmant: quippe quam totam in sese quodammodo transformavit divinitas, et sibi consertam, ac penitus insitam, quam potuit fieri simillimam effecit. Ex quo in nos etiam, quodam jure propinquitatis, illa ipsa communio divinitatis, et sanctitas effusa manavit: quos *divinæ consortes naturæ* factos esse testis est Apostolus[8]. Hoc in Christi Salvatoris humanitatem ex divinitatis περιχωρήσει profluxisse decus, et ornamentum, docet Joannes Damascenus in libro primo *de Imaginibus*. « Ex quo enim, inquit, Deus Verbum caro factus est, similis nobis per omnia factus, excepto peccato, ac sine confusione cum eo, quod nostrum erat temperatus est, et citra mutationem carnem deificavit, per mutuam in se invicem divinitatis ipsius et carnis commeationem confusionis expertem, ex eo revera sanctificati sumus[b]. »

Deificata dicitur humana natura.

VIII. Hæc a nobis de naturarum mutua incursione hucusque notata clarissime demonstrant, nihil ad Incarnationis sacramentum explicandum, ac paucis comprehendendum aptius esse vocabulo isto, et proprietate περιχωρήσεως. Nam quæ in illa duo continentur admirabilia et singularia, naturarum arctissima copulatio, et sine confusione distinctio, et integritas ambarum: hæc tum pronuntiantur, cum easdem naturas in se invicem immeare dicimus. Siquidem inest imprimis ἕνωσις illa, quæ naturas constringit, et consonesis...

Aptissimum circumincessionis vocabulum ad explicandum Incarnationis mysterium.

Unitio.

μὲν, ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ μυστηρίου, τῶν δὲ λοιπῶν ἀληθεστέραν εἰς ἐμφέρειαν· ὥσπερ γὰρ εἰ πεπυράκτωτο μὲν ὅλος ὁ ἀήρ· μᾶλλον δὲ εἰ πῦρ ἦν· κόκκος δὲ σιδηροῦς ἐνετέθη τούτῳ, ἀνάγκη καὶ τοῦτον πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν πεποιῶσθαι τοσοῦτον, ὡς μὴ δοκεῖν ἕτερον εἶναι, διὰ τὸ πῦρ, εἰ καὶ ὁ τῆς οὐσίας αὐτῷ λόγος ὑφίστατο. οὕτως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἑνωθεῖσα τῇ τοῦ θεοῦ κατεκρατήθη τοσοῦτον, ὡς μὴ δοκεῖν ἔτι φύσιν ἀνθρώπου μένειν. διὰ τοῦτο καὶ οἱ πατέρες τεθεῶσθαι ταύτην εἰρήκασι, πρὸς τὸ π ικρατοῦν ἀποβλέψαντες. ὅθεν καὶ μία τούτων ἡ προσκύνησις, διὰ τὴν μίαν τούτων ὑπόστασιν, καὶ ἀδιαίρετον ἕνωσιν.

a Nazianz. orat. xxxv. Καὶ γέγονεν εἷς τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντος.

b Joan. Damasc. Ἀφ' οὗ γὰρ ὁ θεὸς λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὁμοιωθεὶς ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας καὶ ἀσυγχύτως ἐκράθη πρὸς τὸ ἡμέτερον, καὶ ἀμεταβλήτως τὴν σάρκα ἐθέωσε διὰ τῆς ἐν ἀλλήλαις τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ τῆς αὐτοῦ σαρκὸς ἀσυγχύτου περιχωρήσεως, ὄντως ἡγιάσμεθα.

1 Orat. li, n. 17.—2 Cap. xv, § 8.—3 Pasch. Diac. l. II *de Spir.* c. iv, tom. IX *Biblioth. Patrum.*—4 Lib. IV *de Trinit.*—5 Cyr. dial. *de Incor.* tom. V.—6 In *Comp. Theol.* cap. ccii.—7 Lib. III hujus oper. cap. xiv, § 5 et lib. *de Trin.* cap. iii, § 2.—8 II *Pet.* i. 4.

ciat, sine qua non potest ἡ περιχώρησις consistere: imo quæ cum ista, vel idem, vel quam proxime idem esse perhibetur. Atque ut in Trinitate personarum ἡ περιχώρησις ex naturæ perfectissima unitate et hypostaseon trium differentia, numeroque conficitur: nimirum quia quidquid est in Patre, id plenissime per processionem unius ab altero communicatur Filio: nec aliud potest esse, quam quod est in Patre, sive potius quam quod Pater est: quod quidem brevi hac sententia complexus est Hilarius[1], dum ait: « Patrem autem in Filio, et Filium in Patre esse, plenitudo in utroque divinitatis perfecta est. » Ita prorsus Incarnationis propria περιχώρησις unitatem, et, ut loquar sic, identitatem hypostaticæ proprietatis in utraque natura, et naturarum ipsarum discrimen includit.

Egregie Leo papa stupendum hoc arcanum sic exponit in sermone tertio *de Passione Domini*: « Hoc, inquit, catholica fides tradit, hoc exigit, ut in Redemptorem nostras duas noverimus convenisse naturas, et manentibus proprietatibus suis, tantam factam unitatem utriusque substantiæ, ut ab illo tempore, quo, sicut humani generis causa poscebat, in B. Virginis utero Verbum caro factum est, nec Deum illum sine hoc quod homo est, nec hominem sine hoc liceat cogitare, quod Deus est. Exprimit quidem sub distinctis actionibus veritatem suam utraque natura; sed neutra se ab alterius connexione disjungit. Nihil ibi ab invicem vacat: tota est in majestate humilitas; tota in humilitate majestas: nec infert unitas confusionem, nec dirimit proprietas unitatem, etc. Suscepit ergo totum hominem Deus, et ita se illi, atque illum sibi misericordiæ, et potestatis ratione conseruit, ut utraque alteri natura inesset, et neutra in alteram a sua proprietate transiret. »

Ex eo fit ut totus Christus sit Deus et totus sit homo.

IX. In his Leonis observandum illud est, quod *totam* ait *majestatem in humilitate*, *et totam in majestate humilitatem inesse* scribit: quæ est περιχώρησις, totas in sese naturas immiscens, et inserens, cui simile istud est frequentatum a Græcis, Christum totum esse Deum, et totum hominem. In parte tertia Ephesinæ synodi expositio quadam fidei legitur contra Paulum Samosatenum a Nicænis Patribus edita de Incarnatione Christi: quæ istud continet: « Confitemur totum esse Deum, et totum hominem; totum Deum, etiam cum corpore, sed non Deum quatenus corpus est; et totum hominem cum divinitate; sed non secundum divinitatem hominem. Sic totum adorandum, etiam cum corpore; sed non secundum corpus, adorandum; totum adorantem, etiam cum divinitate, sed non secundum divinitatem, adorantem: totum increatum, etiam cum corpore; sed non secundum corpus, increatum: totum formatum, etiam cum divinitate, sed non secundum divinitatem: formatum; totum consubstantialem Deo, etiam cum corpore, sed non secundum corpus consubstantialem Deo: quemadmodum neque secundum divinitatem consubstantialis est hominibus: cum tamen una cum divinitate, secundum carnem consubstantialis sit nobis[a]. »

Ita Joannes Damascenus « totum Deum esse dicit, et totum hominem: eumdem totum Deum etiam cum *carne* sua; et totum hominem, etiam cum superdivina ipsius deitate, etc. Porro cum dicimus totum Deum, et totum hominem singularitatem, et indivisibilitatem hypostasis ostendimus[b]. » Harmenopulus quoque in calce libelli *de Sectis* idipsum refert[2].

At subinde Joannes idem Damascenus recte illud explicat, quid intersit inter hæc duo, *totus Deus*, *et totum Deus*, atque ita scribit: « Totus igitur est perfectus Deus, sed non totum Deus. Non enim tantum Deus est: verum est etiam homo. Et totus homo perfectus; non totum homo est. Nam non solum homo, sed et Deus est. Quod enim dicitur,

a Eph. syn. Καὶ ὅλον θεὸν καὶ ὅλον ἄνθρωπον· ὅλον θεὸν καὶ μετὰ τοῦ σώματος, ἀλλ' οὐχὶ καθὸ σῶμα θεόν· καὶ ὅλον ἄνθρωπον μετὰ τῆς θεότητος, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὴν θεότητα ἄνθρωπον· οὕτως ὅλον προσκυνητὸν καὶ μετὰ τοῦ σώματος, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὸ σῶμα προσκυνητόν. ὅλον προσκυνοῦντα· καὶ μετὰ τῆς θεότητος, ἀλλὰ οὐχὶ κατὰ τὴν θεότητα προσκυνοῦντα. ὅλον ἄκτιστον καὶ μετὰ τοῦ σώματος, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὸ σῶμα ἄκτιστον· ὅλον πλαστὸν καὶ μετὰ τῆς θεότητος, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὴν θεότητα πλαστόν. ὅλον ὁμοούσιον θεῷ καὶ μετὰ τοῦ σώματος, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὸ σῶμα ὁμοούσιον θεῷ, ὥσπερ οὐδὲ κατὰ τὴν θεότητα ἀνθρώποις ἐστὶν ὁμοούσιος, καί τοιγε μετὰ τῆς θεότητος ἂν κατὰ σάρκα ὁμοούσιος ἡμῖν.

b Damasc. lib. III, cap. vii. Ὅλον θεὸν, καὶ ὅλον ἄνθρωπον· τὸν αὐτὸν ὅλον θεὸν, καὶ μετὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ὅλον ἄνθρωπον καὶ μετὰ τῆς ὑπερθέου αὐτοῦ θεότητος, etc. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν ὅλον θεὸν, καὶ ὅλον ἄνθρωπον, τὸ μοναδικὸν, καὶ ἄτμητον δεικνύντες τῆς ὑποστάσεως.

1 Hilar. l. III.— 2 Tom. XI *Bibl.*

totum, naturam significat: quod vero dicitur, totus, hypostasim[a]. » Sicut « nomen, aliud, naturam : alius vero, hypostasim exprimit. »

Unde alterutrum solum interdum nominatur Jesus Christus.

X. Ex quo illud oritur, ut, cum Jesus, et Christus nomina sint naturam utramque significantia, sic interdum efferantur, ut unam duntaxat indicent, divinam videlicet, aut humanam : propterea quod ipse Christus tum totus homo est, non tamen sine divinitate; tum totus Deus, non tamen citra humanitatem, qui est τῆς περιχωρήσεως effectus; per quam naturæ ambæ mutuo se totas pervadunt, et occupant, non tamen in se invicem commutantur: sed salvæ, integræque manent cum suis proprietatibus: Ideo totius ab singulis denominatio nonnunquam ducitur. « Et ideo Christus, ait Cassianus[1], totum nominatur quod Deus: quia tanta est Christi. et Dei unitas, ut nemo utique jam omnino possit vel Christum dicens, non Deum in Christi nomine dicere: vel Deum dicens, non Christum in Dei nomine nuncupare. Ac sic unito sibi penitus per majestatem sacræ nativitatis utriusque substantiæ sacramento, quidquid erat, scilicet homo et Deus, factum est totum Deus. » Idem habet Origenes in epist. *ad Roman*[2].

Imprimis autem ἡ περιχώρησις excludit illud, quod in Nestoriana hæresi sæpius animadvertit, exagitatque Cyrillus: nempe ut naturæ separatim, ac disjunctæ, per seque singulæ constituantur, quod ἰδικῶς et ἀνὰ μέρος, vel διῃρημένως appellare solet. Hoc ipsum Euthymius declarat, et τῇ περιχωρήσει, tanquam causæ, adscribit tam in Trinitatis, quam in Incarnationis negotio. « Trinitas, inquit, hypostaseon, non divisionem ab sese invicem eas alienantem invehit. Dividuntur enim, sed sine separatione; uniuntur quoque, sed sine confusione. Quippe in se invicem citra permistionem commeant, singularum proprietate servata. Sic etiam in uno Christo, naturarum binarius numerus nullam in illis divisionem efficit[b]. »

Eadem Circuminsessio in operationibus theandricis conspicitur.

XI. Atque hæc substantiarum περιχώρησις etiam in earum ἐνεργείας operationesque diffunditur: indeque est illa θεανδρικὴ ἐνέργεια : quam sic explicat Leo[3], quomodo naturarum mutuam ex περιχωρήσει in sese pervasionem, ut ita loquar, paulo ante disputabat. « Nullum est, inquit, in hac unitate mendacium: dum invicem sunt et humilitas hominis, et altitudo deitatis. Sicut enim Deus non mutatur miseratione; ita homo non consumitur dignitate. Agit enim utraque forma cum alterius communione quod proprium est. Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exequente quod carnis est. » Ita etiam Maximus martyr *in Disputatione cum Pyrrho* illam τῶν ἐνεργειῶν ut differentiam, sic communionem, τῇ περιχωρήσει imputat: id quod suo loco tractabitur, cum de Theandrica operatione dicemus.

Operationum.

Ad summam, quoniam ἡ περιχώρησις nonnisi duorum potest esse; cum nihil in se ipsum incurrat, seque permeet; et eorumdem conjunctorum, mutuoque nexu copulatorum esse debet: apparet nihil illa fingi posse aptius ad Incarnationis rationem compendio colligendam, quæ tota duplici ista notione, ἑνώσεως, et διαφορᾶς, hoc est *unitione*, ac *differentia* continetur.

Circuminsessio propria solius naturæ divinæ.

XII. Postremum in hac περιχωρήσεως contemplatione notandum est, quod nonnulli observarunt ex Patribus: etsi περιχώρησις utriusque sit naturæ, cum eæ inter se mutuo jungantur, et interiore nexu copulentur: nihilominus eamdem proprie solius esse divinitatis.

Ita Joannes Damascenus in libro tertio, capite XIX. « Commeatio, inquit, non ex carne, sed ex divinitate facta est. Impossibile est enim carnem permeare divinitatem : Sed divina natura cum per carnem semel immeavit, dedit etiam carni inexplicabilem in se ipsam immeationem; quam unitionem vocant[c]. » Et in calce septimi cap. libri tertii. « Sciendum est, ait, etsi in se invicem subire naturas Domini dicimus, tamen a divina esse

a DAM. ibid. Ὅλος μὲν οὖν ἐστι θεὸς τέλειος· οὐχ ὅλον δὲ θεός. οὐ γὰρ μόνον θεὸς, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος. καὶ ὅλος ἄνθρωπος τέλειος, οὐχ ὅλον δὲ ἄνθρωπος. οὐ μόνον γὰρ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ θεός. τὸ μὲν γὰρ ὅλον φύσεως ἐστὶ παραστατικόν. τὸ ὅλως δὲ, ὑποστάσεως. ὥσπερ τὸ μὲν ἄλλο, φύσεως· τὸ ἄλλος δὲ, ὑποστάσεως.

b EUTH. par. II *Pan.* tit. XV. Ἡ τριὰς τῶν ὑποστάσεων οὐ διαίρεσιν ἀλλοτριοῦσαν ἀπ' ἀλλήλων εἰσήγαγε. διαιροῦνται μὲν γὰρ, ἀλλ' ἀδιαστάτως· καὶ ἥνωνται μὲν, ἀλλ' ἀσυγχύτως. ἐν ἀλλήλαις γὰρ ἀφύρτως περιχωροῦσι σωζομένων τῶν ἰδιοτήτων ἑκάστης. οὕτως ἄρα καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ ἡ δυὰς τῶν φύσεων οὐ διάστασιν αὐτῶν ἀπετέλεσεν.

c DAM. Ἡ δὲ περιχώρησις οὐκ ἐκ τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ τῆς θεότητος γέγονεν. ἀμήχανον γὰρ τὴν σάρκα περιχωρῆσαι διὰ τῆς θεότητος. ἀλλ' ἡ θεία φύσις ἅπαξ περιχωροῦσα διὰ τῆς σαρκὸς, ἔδωκε καὶ τῇ σαρκὶ τὴν πρὸς αὐτὴν ἄρρητον περιχώρησιν, ἣν δὴ ἕνωσιν λεγόμεν.

1 Lib. V *de Inc.* c. VII.— 2 Orig. l. I in ep. *ad Rom.*— 3 Leo. ep. X, c. IV et ser. III *de Pass.* c. II.

natura ingressionem istam. Hæc enim omnia pervadit, ut vult, ac subit : ipsam vera nulla res omnino. Tum eadem proprias dotes et ornamenta cum carne communicat patiendi interim expers, nec eorum, quibus afficitur caro, particeps. Cum enim sol suam nobis efficientiam impartiens, nihil ex nostris vicissim capiat : quanto magis hoc de solis domino, et molitore credendum[a] ? » Hujus loci priora verba tacito nomine, descripsit Euthymius[1].

Porro in eamdem cum Joanne Damasceno sententiam concurrit longe ante Leporius[2], in libello *Emendationis*, cujus verba memoratu digna sunt. « Novit, inquit, Deus sine sui corruptione misceri, novit in se ita suscipere, ut nihil ei crescat augmenti : qui se ipse totum novit infundere, ut nihil accidat detrimenti. Non ergo ad intelligentiam imbecillitatis nostræ, secundum experimentorum visibilia documenta, facientes conjecturam de æqualibus se invicem ingredientibus creaturis, putemus Deum hominemque commixtum, et tali confusione carnis et Verbi quasi aliquod corpus effectum. Absit ita credere, ut conflatili quodam genere duas naturas in unam arbitremur redactas esse substantiam. Hujusmodi enim commixtio partis utriusque corruptio est. Deus enim, qui capax est, non capabilis; penetrans, non penetrabilis; implens non implebilis : qui ubique simul totus, et ubique diffusus est; per infusionem potentiæ suæ, misericorditer naturæ mixtus est humanæ : non humana natura naturæ est mixta divinæ. Caro igitur proficit in Verbum, non Verbum profecit in carnem, et tamen verissime Verbum caro factum est. »

Duo sunt in illa naturarum περιχωρήσει spectanda : unum est, individua conjunctio, et interior quidam nexus, quo ambæ sibi invicem implicantur : alterum est, mutua commeatio, et quasi pervasio, vel penetratio : quæ hoc efficit, ut in se consertæ invicem existant. De hoc posteriore intelligendum est, quod illi dicunt ; solam divinam naturam penetrare se in alteram ; non autem hanc in illam. Id enim proprium esse Dei, uti rerum spiritualium substantiam, et essentiam penetret. Creatorum porro spirituum nullum esse, qui vel creatum alterum in spiritum, nedum divinum, insinuare se possit. De qua veterum opinione, et ejus sensu alibi dixi[3]. Nunc unius Nemesii locum hic attexam ex fine capitis tertii : « Natura, inquit, illa, quæ mere incorporea est, per omnia, obstante nullo, permeat : per ipsam vero, nihil omnino. Quare hoc ipso, quod ipsa per omnia pervadit, unitur : quatenus autem per ipsam nihil, impermista, et inconfusa remanet[b]. »

CAPUT XV.

De mutua communicatione proprietatum, sive idiomatum ; 1. *ac primum de nomine illius agitur, quod Græcis est* ἀντίδοσις, *Latine permutatio.* 2. *Explicatur* ἀντιδόσεως *usus et significatio. Cujusmodi Athenis usurpata sit in permutatione bonorum : et quid ab ea nostra discrepet.* 3. *Definitio communicationis idiomatum* ; *et principium, ac radix ejus, quæ est naturarum diversitas, et unitio in eadem hypostasi : nec non* περιχώρησις. 4, *Origenis falsa de anima Christi sententia.* 5. *Alia causa communicatiouis, quod unus sit Christus.* 6. *Tum quod Verbum suam fecerit humanitatem* ; 8. *quod* οἰκειοῦσθαι, *et* ἰδιοποιεῖσθαι *Græci vocant.* 9. *Ex his fontibus orta communio proprietatum illustratur e Scripturis.* 11. *Et Conciliis, ac Patribus.* 13. *Declaratur eadem communicatio, quatenus humanæ naturæ propria transferuntur in divinam, ut cum Deus nasci, et pati dicitur* ; 15. *Et vicissim divinæ propria in humanam transeunt.*

I. Summæ illius, arctissimæque conjunctionis, qua naturæ inter se duæ nectuntur, consectarium est, illa proprietatum in se invicem transfusio, et quasi permutatio, qua in Explicatur nomen ἀντίδοσις, lat. *permutatio.*

a Damasc. Ἰστέον δὲ, ὡς εἰ καὶ περιχωρεῖν ἐν ἀλλήλαις τὰς τοῦ κυρίου φύσεις φαμὲν, ἀλλ' οἴδαμεν ὡς ἐκ τῆς θείας φύσεως ἡ περιχώρησις γέγονεν. αὕτη μὲν καὶ διὰ πάντων διήκει, καθὼς βούλεται, καὶ περιχωρεῖ, δι' αὐτῆς οὐδέν. καὶ αὕτη μὲν τῶν οἰκείων αὐχημάτων τῇ σαρκὶ μεταδίδωσι, μένουσα αὐτὴ ἀπαθὴς, καὶ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν ἀμέτοχος. εἰ γὰρ ὁ ἥλιος ἡμῖν τῶν οἰκείων ἐνεργειῶν μεταδιδοὺς, μένει τῶν ἡμετέρων ἀμέτοχος· πόσῳ μᾶλλον ὁ τοῦ ἡλίου κύριός τε, καὶ ποιητής;

b Nemes. Ἐπείπερ ἡ καθαρῶς ἀσώματος φύσις χωρεῖ μὲν ἀκωλύτως διὰ πάντων, δι' αὐτῆς δὲ οὐδέν. ὥστε τῷ μὲν χωρεῖν αὐτὴν διὰ πάντων, ἡνῶσθαι· τῷ δὲ μηδὲν δι' αὐτῆς, μένειν ἄμικτον, καὶ ἀσύγχυτον.

1 *Pan.* tit. VII. — 2 In *Op. dogm.* — 3 Lib. II *de Trin.* c. XX. § 7 et 8 et lib. I *de Ang.* c. XIII, § 16.

alterutram naturam quæ sunt alterius propria ita transferuntur, ut et sua, hoc est naturalia, et adventitia singulæ possideant, et ab utrisque denominentur. Id quemadmodum fiat, et quibus regulis frenanda sit theologorum licentia, dicere institui hoc et sequenti capite, ab ipsa, uti moris est, orsus appellatione. Quam igitur Latini *communionem* vocant *idiomatum*[1], eam Græci theologi ἀντίδοσιν nominant. Gregorius Nyssenus ἀντιμετάστασιν in libro *contra Apollinarem*, quem locum mox referam. Ἀντίδοσις proprie *permutationem* significat, vel *mutuam communicationem*. Ita Maximus martyr in *Disputatione cum Pyrrho* τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον appellat[1]: et in libro *de duabus voluntatibus* apud Euthymium, de duplici agens operatione, ac voluntate, eamque candentis ferri similitudine declarans, in quo et sectio, et adustio simul efficitur, eæque duæ actiones a ferro et ab igne pro indiviso proficiscuntur; hanc ipsam communicationem oriri ait « ex summa amborum in se mutuo commeatione et permutatione[a]. » Sic in eodem opere *Panopliæ*, titulo septimo, in quo excerpta variis ex Patribus colliguntur, ἀντίδοσιν ad idem significandum adhibet.

Joannes quoque Damascenus sæpius appellatione illa utitur[2]: ac titulum istum capiti quarto libri tertii præfixit, περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως, ubi de mutua illa proprietatum accommodatione luculenter disputat.

De modo permutationis.

II. Dixi ἀντίδοσιν proprie esse *permutationem*; cujusmodi est in contractibus et emptionibus, in quibus res permutatione transeunt in alienam possessionem. Ita ἀντίδοσις pro *pretio* sumitur, et *compensatione*. Ut cum Gregorius Nazianzenus ait, omnia quæ erant in Christo, et ex quibus constabat, cum iis, quæ peccato deteriora facta erant in nobis, compensata fuisse. « Pro unaquaque nostrarum rerum, unaquæque res ejus, qui nobis sublimior est, rependitur[b]. »

Quid apud Atheniense *permutationis* nomine venerit.

Olim apud Athenienses ἀντίδοσις vocabatur, hoc est *permutatio*, cum cives bona sua secum invicem permutabant. Nam trecenti e populo deligebantur cæteris locupletiores, qui in publicas functiones sumptus facerent, præsertim trierarchicas. Quod si qui gravari se putarent, et esse alios causarentur ditiores, qui immunes essent ab eo onere, iis ex lege ἀντιδόσεως a Solone lata, contra illos actio dabatur, ut aut suo loco in trecentorum numerum referrentur; aut si ditiores se esse negarent, facultates inter se permutarent. Exstat ea de re Isocratis oratio περὶ τῆς ἀντιδόσεως; et Demosthenis πρὸς φαίνιππον, quæ tamen antiquis criticis, ut in argumento notatur, jure suspecta fuit : idque adeo de stylo conjici potest; qui vim illam, ac nervos non præ se fert oratorum principis.

De permutatione.

In quo differat permutatio de qua supra, a communicatione idiomatum.

Hinc quid ἀντίδοσις sit, facile cognoscimus; et quatenus hoc nomen ad communicationem idiomatum significandam assumptum fuerit. Etenim hac sola ratione convenit, quod quæ sibi peculiaria sunt, natura una transfert in alteram : adeo ut hæc illa sibi, tanquam propria vendicet, indeque denominetur. Sed illud interest, quod in ἀντιδόσει, et permutatione bonorum, qui iis alteri cessit, non ea amplius possidet : id quod etiam in emptione, ac similibus contractibus usuvenit : sed jus quod habebat, cum re ipsa transfert in alterum, et vicissim ab eo jus alterum accipit. In Christo vero, sic natura quælibet cum altera quæ sua sunt communicat; ut eorum nihilominus possessionem retineat, perinde ut aliorum, quæ adventitia, et aliena recepit, quod ex sequentibus intelligetur.

III. Quocirca communionem illam idiomatum, sive ἀντίδοσιν, recte definit Maximus in *Disputatione cum Pyrrho*, dum eam fieri dicit, « quando illa, quæ utrivis Christi parti naturaliter competunt, vicissim alterius propria redduntur, propter inexplicabilem unitionem; nulla unius in alteram, secundum naturalem rationem, mutatione confusioneque facta[c]. »

Radix communicationis *unitio* naturarum.

Qua ex definitione constat, principium, sive radicem τῆς ἀντιδόσεως esse tum ἕνωσιν, id est *unitionem* naturarum in eadem hypostasi; tum earumdem, ut in se ipsæ sunt, perfectarum, et integrarum, manentem in compositione differentiam ; tum illam denique, quæ ex istis sequitur, περιχώρησιν, hoc est *circummeationem*, et *in se mutuo naturarum existentiam*. Hujusmodi connexam ex tribus causam

a Maxim. apud Euthym. *Pan* tit. XVIII. Αὐτοῦ γὰρ ὑπάρχει, καθάπερ καὶ τοῦ πυρὸς ἡ τομὴ, διὰ τὴν ἄκραν τούτων εἰς ἄλληλα περιχώρησίν τε, καὶ ἀντίδοσιν.

b Nazianz. orat. I. Καὶ ὑπὲρ ἑκάστου τῶν ἡμετέρων, ἕκαστον τοῦ ὑπὲρ ἡμᾶς ἀντεδόθη.

c Maxim. tom. VIII Baron. Κατ' ἐπαλλαγὴν τῶν φυσικῶς ἑκατέρῳ μέρει τοῦ Χριστοῦ προσόντων, κατὰ τὴν ἄῤῥητον ἕνωσιν, θατέρου πεποιημένων, χωρὶς τῆς θατέρου μέρους πρὸς τὸ ἕτερον κατὰ τὸν φυσικὸν λόγον μεταβολῆς, καὶ συμφύρσεως.

1 In calce t. VIII *Ann.* Baron. col. 462.—2 Ut in lib. III, c. III et IV.

τῆς ἀντιδόσεως passim celebrant Græci dogmatum enarratores : ut Joannes Damascenus : qui « et Verbum ait humana sibi propria facere : hæc enim illius esse, quæ sunt sanctæ carnis ipsius; et quæ sua sunt communicare carni, modo quodam mutuæ permutationis; propter partium inter se commeationem, et unitionem secundum hypostasim[a]. » Et in capite sequenti : « Hic modus est, inquit, mutuæ permutationis, utraque natura cum altera communicante quæ sua sunt, propter hypostasis identitatem, et ipsarum in se invicem commeationem[b]. »

Gregorius item Nyssenus fontem ipsum τῆς ἀντιδόσεως eumdem aperit, ita scribens : « Sic mortis perpessio ad eum, inquit, qui patibilis naturæ particeps fuit, refertur, propter hominis cum ipso copulationem; et sublimia, Deoque digna nomina in hominem descendunt; adeo ut ille, qui in cruce conspectus est, dominus gloriæ nominetur; ob ejus cum eo, quod abjectum est, et humile, commistionem ; nominum quoque gratia in humanam simul transeunte naturam[c]. » Et in libro quarto scribit, « propter coagmentationem, et nexum communia fieri utriusque utraque : ita ut et dominus serviles vibices in seipsum assumeret; et servus honore dominico glorificaretur[d]. »

Et in epistola *ad Theophilum*, contra Apollinarem : « Propter exactam, ait, unitionem assumptæ carnis, et assumentis divinitatis, mutuo transferuntur vocabula : ut et humanum ex divino et divinum ex humano denominetur[e]. » Quo ex loco habes vocem ἀντιμετάστασιν, ad significandam illam proprietatum transmutationem aptissimam.

IV. Apud Euthymium, inter diversas Patrum de Incarnatione sententias hæc habetur : « Assumpta natura, propter hypostaticam conjunctionem, et identitatem hypostasis, statim ab ipsa copulatione, communio neque deificata, particeps fuit excellentium, et magnificorum divinitatis ornamentorum[f]. »

Sed et Gregorius Nazianzenus, « inferiorem hunc hominem, Deum esse factum ait, eo quod cum Deo commistus est, et unus factus, eo, quod præstantius est, pervincente[g]. » Propter hanc eamdem ἕνωσιν omnia, quæ Dei propria sunt, carni tribui testatur Cyrillus in dialogo *de Incarnatione* [1]. Et Theodoretus, « Unitionem ait communia facere nomina[h]. »

Sic Origenes in epistolam *ad Romanos*, « Per indissolubilem, ait, unitatem Verbi, et carnis, omnia, quæ carnis sunt, adscribuntur et Verbo, quomodo et quæ Verbi sunt, prædicantur in carne. »

Et in secundo libro de *Principiis* [2], capite sexto, tum naturarum individuam conjunctionem : tum vero mutuam in se ipsarum existentiam, causam esse scribit communicationis illius et nominum, et proprietatum. Sed hanc posteriorem, id est περιχώρησιν, fœdissimo commento τῆς προϋπάρξεως inquinat; dum animam, antequam cum corpore misceretur, « velut in Verbum et sapientiam, et veritatem totam jam cessisse dicit. Unde et merito pro eo, vel, quod tota esset in filio Dei, vel totum in se caperet filium Dei, etiam ipsa, cum ea, quam assumpserat, carne, Dei

Origenis falsa de anima Christi sententia.

a Damasc. lib. III, cap. iii. Οἰκειοῦται δὲ τὰ ἀνθρώπινα ὁ λόγος. αὐτοῦ γάρ ἐστι, τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς ὄντα. καὶ μεταδίδωσι τῇ σαρκὶ τῶν ἰδίων, κατὰ τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον, διὰ τὴν εἰς ἄλληλα τῶν μερῶν περιχώρησιν, καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν.

b Id. cap. iv. Καὶ οὗτός ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ἀντιδόσεως, ἑκατέρας φύσεως ἀντιδιδούσης τῇ ἑτέρᾳ τὰ ἴδια, διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταὐτότητα, καὶ τὴν εἰς ἄλληλα αὐτῶν περιχώρησιν.

c Greg. Nyss. V *cont. Eun.* Καὶ οὕτως ἥ τε τοῦ θανάτου πεῖρα ἐπὶ τὸν κεκοινωνηκότα τῆς ἐμπαθοῦς φύσεως ἀναφέρεται, διὰ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν· καὶ τὰ ὑψηλά τε, καὶ θεοπρεπῆ τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον καταβαίνει· ὡς καὶ κύριον τῆς δόξης τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ φανέντα κατονομάζεσθαι, τῇ τῆς φύσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἀνακράσει, καὶ τῆς τῶν ὀνομάτων χάριτος ἐκ τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον συμμετελθούσης.

d Ib. lib. IV. Ὡς διὰ τὴν συνάφειάν τε, καὶ συμφυΐαν κοινὰ γίνεσθαι τὰ ἑκατέρας ἀμφότερα· τοῦ δεσπότου τοὺς δουλικοὺς μώλωπας εἰς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνοντος, καὶ τοῦ δούλου τῇ δεσποτικῇ δοξαζομένου τιμῇ.

e Id. tom. II. Καὶ διὰ τὴν ἀκριβῆ ἑνότητα τῆς τε προσληφθείσης σαρκὸς, καὶ τῆς προσλαβομένης θεότητος, ἀντιμεθίστανται τὰ ὀνόματα· ὥστε καὶ τὸ ἀνθρώπινον τῷ θείῳ, καὶ τὸ θεῖον τῷ ἀνθρωπίνῳ κατονομάζεσθαι.

f Euth. *Panop.* tit. VII. Τὸ πρόσλημμα, διὰ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, καὶ τὴν ταυτότητα τῆς ὑποστάσεως, ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως, καὶ κοινωνίας θεωθὲν, μετέσχεν αὐτίκα τῶν θείων πλεονεκτημάτων, καὶ μεγαλοπρεπειῶν.

g Nazianz. orat. xxxv. Καὶ γενόμενος ἄνθρωπος ὁ κάτω, θεὸς, ἐπειδὴ συνανεκράθη θεῷ, καὶ γέγονεν εἷς, τοῦ κρείττονος ἐκνικήσαντος.

h Theodor. dial. III. Χρὴ μέντοι εἰδέναι ὡς ἡ ἕνωσις κοινὰ ποιεῖ τὰ ὀνόματα.

1 Tom. V, par. I.—2 Orig. t. I.

filius, et Dei virtus Christus Dei sapientia appellatur: et rursum Dei Filius, per quem omnia creata sunt, Jesus Christus, et filius hominis nominatur, etc. Et hac de causa per omnem Scripturam, tam divina natura humanis vocabulis appellatur, quam humana natura divinæ nuncupationis insignibus decoratur. » Mox περιχωρήσει subjicit unitatem, tanquam principium accuratissimæ mutuæque communionis. « Magis enim, ait, de hoc, quam de ullo alio, dici potest quod scriptum est: *Quia erunt ambo in carne una*; *et jam non sunt duo*, *sed una caro*[1]. Magis enim Verbum Dei cum anima in carne una esse, quam vir cum uxore, putandum est.

Pervagata ratio communicationis idiomatum, unitas personæ in duabus naturis.

V. Est etiam illa communicationis mutuæ pervagata ratio, et ab Cyrillo præsertim, aliisque linguæ utriusque Patribus sæpius adhibita, quod unus in utraque natura, et ex utraque Christus existat. « Unum, inquit Cyrillus, et eumdem novimus, qui per sanctam Virginem Dei genitricem Mariam natus est, Deum perfectum, hominemque perfectum [a]. » Et paulo post: « Quinetiam humanitatis proprias voces, tum eas, quæ divinam potestatem redolent, quæ de ipso proferuntur in sacris litteris, in unam convenisse personam asserimus. » Idem præterea in *Commentariis in Joannem*, libro secundo, « Unus autem Christus, inquit, ex ambobus in Filii proprietate, ac Deo digna majestate individuus est [b]. »

Hinc idem in *anathematismo* quarto, « voces illas quæ tam in Evangelicis, quam Apostolicis litteris continentur, vel etiam eas quæ de Christo a sanctis dicuntur, vel ab ipso Christo de seipso [c], » vetat alias tanquam homini seorsim a Dei Verbo considerato tribui; alias tanquam Deo dignas soli Verbo Patris applicari. Quod in declaratione fusius exponit; et hoc idcirco fieri dicit, quod unus sit filius Dei Jesus Christus, hoc est Verbum homo factum, et incarnatum, cujus omnia sunt, quæ in unaquaque natura fiunt: unaque est, et individua persona, quæ singularum propria in se recipere, atque agere, pative dicitur. Vide eumdem Cyrillum in defensione anathematismi illius adversus Orientales, et Theodoretum.

Joannes Damascenus libro tertio, capite XV. « Unus est Christus, ait, et una ipsius persona, sive hypostasis, duas tamen naturas obtinet, divinitatis, et humanitatis. Porro cum ex divinitate naturaliter gloria procedat, utrique communis est, propter hypostasis identitatem. Ex carne vero homilia proficiscuntur, et eadem ambobus communia. Quippe unus est, et idem, qui hoc et illud est, nempe Deus, et homo; et ad eumdem pertinent tam quæ sunt divinitatis, quam quæ humanitatis propria [d]. »

Hilarius in libro nono *de Trinitate*, aliquanto post initium: « Nec sane negamus, inquit, totum illum, qui ejus manet, naturæ suæ esse sermonem. Sed si Jesus Christus et homo et Deus est, et neque cum homo, tum primum Deus; neque cum homo, tum non etiam et Deus; neque post hominem in Deo non totus homo, totus Deus; unum atque idem necesse est dictorum ejus sacramentum esse, quod generis. »

Ambrosius item in libro secundo *de Fide*, capite IV. « Unde illud, inquit, quod lectum est, Dominum majestatis crucifixum esse, non quasi in majestate sua crucifixum putemus. Sed quia idem Deus, idem homo, Christus Jesus Dominus majestatis dicitur crucifixus; quia consors utriusque naturæ, id est humanæ, atque divinæ, in natura hominis subiit passionem, ut indiscrete et Dominus majestatis

a CYRILL. *in Eph. Conc.* act. par. III. Ἕνα, καὶ τὸν αὐτὸν ἴσμεν, ἀδελφοὶ, τὸν διὰ τῆς ἁγίας παρθένου τῆς θεοτόκου Μαρίας γεννηθέντα, θεὸν τέλειον, καὶ ἄνθρωπον τέλειον. MOX: Ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰς τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ μὴν καὶ τὰς ἐν ἐξουσίᾳ τῇ θεοπρεπεῖ φωνὰς, ἃς διαγορεύουσιν ἡμῖν αἱ θεῖαι γραφαὶ περὶ αὐτοῦ, εἰς ἓν πρόσωπον συνῆχθαί φαμεν.

b Id. *in Joan.* Εἷς δὲ λοιπὸν ἐξ ἀμφοῖν ὁ Χριστὸς, ἀδιαίρετος εἰς υἱότητα, καὶ εἰς δόξαν θεοπρεπῆ.

c Id. *Anath.* IV. Εἴ τις προσώποις δυσὶν, ἤγουν ὑποστάσεσι, τάς τε ἐν τοῖς Εὐαγγελικοῖς, καὶ Ἀποστολικοῖς συγγράμμασι διανέμει φωνὰς, ἢ ἐπὶ Χριστῷ παρὰ τῶν ἁγίων λεγομένας, ἢ παρ' αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ· καὶ τὰς μὲν ὡς ἀνθρώπῳ, παρὰ τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγον ἰδικῶς νοουμένῳ προσάττει, τὰς δὲ ὡς θεοπρεπεῖς μόνῳ τῷ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγῳ, ἀνάθεμα ἔστω.

d DAMASC. Εἷς μὲν γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς, καὶ ἓν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, ἤτοι ἡ ὑπόστασις. ἀλλ' ὅμως ἔχει δύο φύσεις, τῆς θεότητος, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ. ἐκ μὲν οὖν τῆς θεότητος αὐτοῦ ἡ δόξα φυσικῶς προϊοῦσα, ἑκατέρου κοινὴ διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ἐγένετο ταυτότητα, ἐκ δὲ τῆς σαρκὸς, τὰ ταπεινὰ ἑκατέρῳ κοινά. εἷς γάρ ἐστι, καὶ ὁ αὐτὸς ὁ τοῦτό τε, κἀκεῖνο ὢν, ἤτοι θεὸς καὶ ἄνθρωπος, καὶ τοῦ αὐτοῦ τά τε τῆς θεότητος, καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος.

1 *Gen.* II, 24 et *Matth.* XXIX, 26.

dicatur esse, qui passus est, et filius hominis, sicut scriptum est, qui descendit de cœlo. » Hæc duo, et alia plura, Latinorum, Græcorumque Patrum testimonia in idem conspirantia collegit Leo Papa [1] in epistola XCVII, qui et in decima *ad Flavianum* de eadem re disputavit [2]. Vide et Cassianum libro sexto *de Incarnatione*, cap. XXII.

Item quod verbum suam et propriam fecerit humanitatem.

VI. Ex his quod consequens est, solet etiam a Patribus pro vera et proxima causa communionis illius afferri, quod Deus Verbum suam, propriamque fecit humanitatem, adeoque quod cum ea connexum est, eique naturaliter convenit, hoc in se totum transtulit, ac sibi accommodari, deque se ipso prædicari voluit. Athanasius in libro *de Incarnatione Verbi Dei*, rationem hanc uberrima oratione disserit, quorum in specimen pauca ista proferam. « De hoc vero ista dicuntur (inquit, de eo loquens quod natus Deus e Virgine, manducasse, bibisse, ac cætera ejusmodi fecisse, aut pertulisse scribitur) quandoquidem et corpus manducans, et partu editum, et passum, non alterius cujusdam erat, quam Domini : tum quod homo factus cum esset, decebat hæc de illo, tamquam de homine dici : ut revera non specie tenus corpus habere videatur [a]. » Et in libro secundo *contra Arianos* : « Ipsius, ait, ambo esse dicuntur, quoniam ipsius erat, non alterius, corpus, quod exaltatum est a mortuis, et in cœlos assumptum. Cum autem ipsius esset corpus, nec extra Verbum esset ipsum, merito exaltato corpore, tanquam homo, et propter corpus, exaltatus esse dicitur [b]. » Etenim, ut ait Cyrillus in epistola *ad Valerianum*, « cujus proprium est corpus, huic merito quæ hujus propria sunt, adscribuntur omnia, uno excepto peccato [c]. » Rursus Athanasius in libro quarto *contra Arianos*. « Decuisse ait Dominum humanam carnem induentem, totam hanc cum propriis ipsius affectionibus induere ; ut quemadmodum proprium ipsius corpus esse dicimus, sic et corporis affectiones ipsius esse tantum propriæ dicantur [d]. » Quem locum citat Cyrillus ex libro Athanasii *de Trinitate* [3].

VII. Jam Cyrillus Alexandrinus passim rationem illam communionis affectionum, proprietatumque genere eodem sermonis explicat : ut in *anathematismo* undecimo, causam cur *vivifica* sit caro Christi, hujusmodi proponit ; « quod propria sit Verbi, quod omnia vivificare potest [e]. » Et in *Refutatione Orientalium* ad eumdem anathematismum : « Proprium itaque fuisse corpus Verbi dicimus, et non hominis cujuspiam seorsim ac separate, qui ab illo diversus intelligatur Christus, et Filius ; sicut autem proprium uniuscujusque nostrum dicitur corpus, quod proprie est ejus : sic etiam in uno Christo istud intelligere oportet [f]. »

Sic in libro vicesimo *Thesaurorum*, idcirco propria esse Verbi asserit, quæ assumptam carnem afficiunt, « quod corpus istud non sit alterius cujuspiam, sed ipsius ; et propterea tamquam ipsemet æstimatur. Unus enim Christus est, ex hominis natura, et Deo Verbo temperatus [g]. »

Vigilius libro quinto *contra Eutychen* [4], Cyrilli ejusdem locum affert ex epistola totius Synodi *ad Nestorium*, quæ idipsum præclare adstruit. Ea est secunda *ad Nestorium* ab Cyrillo scripta epistola, quæ in Ephesina synodo lecta, probataque est, et in actis posita. Unde quæ in illa leguntur, pro synodalibus sententiis merito sunt habenda : præsertim cum in sequentibus synodis, Chalcedonensi

a ATHAN. Λέγεται δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ ταῦτα· ἐπειδὴ καὶ τὸ σῶμα ἐσθίον, καὶ τικτόμενον, καὶ πάσχον οὐχ ἑτέρου τινός, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου ἦν· καὶ ὅτι ἀνθρώπου γενομένου ἔπρεπε καὶ ταῦτα ὡς περὶ ἀνθρώπου λέγεσθαι, ἵνα τῇ ἀλεθείᾳ, καὶ μὴ φαντασίᾳ σῶμα ἔχων φαίνεται.

b Idem. Αὐτοῦ δὲ λέγεται ἀμφότερα, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἦν, οὐχ ἑτέρου σῶμα τὸ ὑψωθὲν, ἀπό τε τῶν νεκρῶν καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀναληφθέν· αὐτοῦ δὲ πάλιν ὄντος τοῦ σώματος, καὶ οὐκ ὄντος ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ λόγου, εἰκότως ὑψουμένου τοῦ σώματος, ὡς ἄνθρωπος καὶ διὰ τὸ σῶμα ὑψοῦσθαι λέγεται.

c CYRILL. tom. V, par. II ab Euthym. citatus. Οὗ γὰρ ἴδιόν ἐστι τὸ σῶμα, τούτῳ ἂν εἰκότως προσγράφοιτο καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα, δίχα μόνης ἁμαρτίας.

d ATHAN. Ἔπρεπε δὲ τὸν κύριον ἐνδιδυσκόμενον ἀνθρωπίνην σάρκα, ταύτην μετὰ τῶν ἰδίων παθῶν αὐτῆς ὅλην ἐνδύσασθαι· ἵνα ὥσπερ ἴδιον αὐτοῦ λέγομεν εἶναι τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὰ τοῦ σώματος πάθη ἴδια μόνον αὐτοῦ λέγεται.

e CYRILL. *in Anath.* II. Ὅτι γέγονεν ἰδία τοῦ λόγου τοῦ τὰ πάντα ζωοποιεῖν ἰσχύοντος.

f Id. Ἴδιον οὖν τὸ σῶμά φαμεν γενέσθαι τοῦ λόγου, καὶ οὐκ ἀνθρώπου τινὸς ἰδικῶς, καὶ κεχωρισμένως ἑτέρου παρ' αὐτὸν νοουμένου Χριστοῦ, καὶ υἱοῦ, ὥσπερ δὲ ἴδιον ἡμῶν ἑκάστου λέγεται σῶμα τὸ ἰδικῶς αὐτοῦ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς Χριστοῦ νοητέον.

g CYR. *Thes.* lib. XX. Οὐ γὰρ ἑτέρου τινὸς, ἀλλ' αὐτοῦ τὸ σῶμα. διὸ καὶ ὡς αὐτὸς λελόγισται. εἷς γὰρ ὁ Χριστὸς ἔκ τε ἀνθρωπότητος, καὶ θεοῦ λόγου κεκρασμένος.

1 Cap. III et seq. — 2 Vide c. V. — 3 Cyr. *cont. Or. ad Anath.* XI, t. VI. — 4 Tom. IV *Bibl.* col. 538.

maxime, et quinta, sexta, aliisque compluribus, tam epistola ista Cyrilli *ad Nestorium*, quam alia quædam ejusdem scripta pro certis, et orthodoxis judicata, et in summam auctoritatem assumpta fuerint. Ibi ergo Cyrillus communionem affectionum humanarum ideo penes Verbum fuisse dicit, quod hujus propria caro sit. Itaque natum esse, passumque Verbum nos dicere, « quia corpus illud, quod ipsius proprium factum est, passum est : ideo hæc omnia pro nobis ipse dicitur passus [a]. »

Ita Gelasius Papa in libro *de duabus naturis* [1], « ipsam deitatem ait totum suum facere, quidquid caro perpessa est : sicut et filius hominis suum habet totum quidquid est Dei : et sub una persona merito unus atque idem dicitur pati, quidquid ut Deus homo patitur.» Quo in loco duo illa Græcis frequentata Patribus feliciter expressit, quæ τὴν ἀντίδοσιν efficiunt : nempe quod unus idemque sit ex duabus et in duabus naturis Christus Dominus, et una persona Verbi : tum quod, propter hujus individuam, summamque cum inferiore natura conjunctionem, suum facit quidquid huic accidit : et vicissim totum illud obtinet homo, quodcumque Deo tribuitur.

VIII. Quod posterius (nam de priore satis est actum) Cyrillus per verbum οἰκειοῦσθαι, et ἰδιοποιεῖσθαι, vel ἴδιον ποιεῖσθαι, significare consuevit, itidemque alii; quos vel imitatus ille est; vel ad imitationem adduxit sui. Athanasius imprimis in libro *de salutari adventu Jesu Christi*, « Sua, inquit, quæ sunt corporis propria, fecit [b]. » Et in libro quarto *contra Arianos*. « Verbum hominem *ait* esse factum, et sua fecisse quæ sunt carnis [c]. » Item in epistola *ad Epictetum* : « Sua, inquit, quæ erant corporis propria, fecit Verbum corporis expers, etc, Nam quæ Verbi humanitas patiebatur, ea Verbum cum illa copulatum, ad se ipsum referebat ; ut nos divinitatis Verbi participes esse possimus [d]. »

At Cyrillus in epistola *ad Valerianum episcopum*, « Deum Verbum asserit hominem factum, impatibilem quidem divina natura mansisse ; sed necessario sua facientem, quæ carnis erant suæ, pertulisse dici, quæ caro ipsius pertulit [e]. » Et in *Scholiis de Incarnatione* id exemplo probat animæ rationalis, « quæ sua fecit ea, quæ ad corpus attinent [f]. » Ita et « Verbum carnis infirmitates tanquam corporis sui proprias sibi imputavit [g]. » Item in epistola *ad Monachos* : « Quæ carnis sunt, sua fecit, ut et pati proprium dicatur ipsius [h]. » Et alibi sæpius. Sic Paulus Emesenus in homilia Alexandriæ coram Cyrillo dicta, « sua facere ait Verbum Dei proprias sui corporis affectiones, et ad seipsum referre [i]. » Et Theodotus Ancyranus episcopus in homilia quadam *de nativitate Domini*, « Nostra Deum ait fecisse sua, non naturaliter esse passum [j]. » Quod enim caro Verbi patiebatur, ait Ambrosius [2], vel manens in carne Dei Verbum patiebatur carne, sicut scriptum est, *Christo in carne passo* [3] ; in se utique pro corporis assumptione referebat, ut quæ nostra sunt, ipse susciperet, et suis circumvestiret humana.

Rursus commemorandus hoc loco Cyrillus qui libro secundo *in Joannem*, « Quæ nudo Verbo solique conveniunt, inquit, ea templo, quod ex Virgine prodiit, velut propria ejus imputat : et rursus ipsum sua illa fecit, quæ soli carni competunt [k]. » Et Joannes Damascenus. Ea quæ « humana sunt, sibi Verbum

a Cyr. tom. V, par. II. Ἐπειδὴ δὲ τὸ γεγονὸς αὐτοῦ ἴδιον σῶμα πέπονθε ταῦτα, πάλιν αὐτὸς λέγεται παθειν ὑπὲρ ἡμῶν.

b Athanas. Διὸ καὶ οἰκείωται τὰ τοῦ σώματος.

c Id. Νῦν δὲ τοῦ λόγου γενομένου ἀνθρώπου, καὶ ἰδιοποιουμένου τὰ τῆς σαρκός.

d Athan. in epist. *ad Epict.* Ἀλλὰ καὶ ἰδιοποιεῖτο τὰ τοῦ σώματος ἴδια, ὡς ἑαυτοῦ ὁ λόγος ὁ ἀσώματος, etc. Ἃ γὰρ τὸ ἀνθρώπινον ἔπασχε τοῦ λόγου, ταῦτα συνὼν αὐτῷ ὁ λόγος εἰς ἑαυτὸν ἀνέφερεν, ἵνα τῆς τοῦ λόγου θεότητος μετασχεῖν δυνηθῶμεν.

e Cyrill. tom. V, par. II. Οὐκοῦν ἐπειδή περ ἐνανθρωπήσας ἦν ὁ θεὸς λόγος, μεμένηκε μὲν ἀπαθὴς θεϊκῶς, οἰκειούμενος δὲ ἀναγκαίως τὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς παθεῖν λέγεται τὰ κατὰ σάρκα.

f Tom. V, par. I. Οἰκειοῦται γὰρ ἡ ψυχὴ τὰ τοῦ σώματος.

g Ibid. Καὶ ἠφάνιζε μέν ὡς θεὸς τὰς τῶν σαρκὸς ἀσθενείας; οἰκειοῦτο γε μὴν αὐτὰς, ὡς ἰδίου σιώματος.

h Id. tom. V, par. II. Οἰκειούμενος δὲ τὰ σαρκικὰ, ἵνα καὶ αὐτοῦ λέγεται τὸ παθεῖν.

i Paulus par. III *Eph. Conc.* Εἰ γὰρ καὶ οἰκειοῦται τοῦ ἰδίου σώματος τὰ πάθη ὁ θεὸς λόγος, καὶ εἰς ἑαυτὸν ἀναφέρει.

j Theodot. *in Eph. syn.* Οἰκειωσαμένου τὰ ἡμέτερα, οὐ παθόντος φύσει.

k Cyrill. Ἐπεὶ κατά τινα τρόπον ὡς ἴδια περιτίθησι τῷ ἐκ τῆς παρθένου ναῷ, τὰ γυμνῷ καὶ μόνῳ πρέποντα τῷ λόγῳ. ἰδιοποιεῖται δὲ πάλιν αὐτὸς τὰ μόνῃ πρέποντα τῇ σαρκί.

1 Tom. IV *Bibl. Patr.*— 2 Amb. l. *de Inc.*— 3 I *Pet.* IV.

attribuit. Ipsius enim sunt, cum sanctæ sint ejus carnis ; et cum carne quæ sibi propria sunt communicat [a]. »

IX. Ab his fontibus mutua illa communicatio proprietatum oritur : qua fit ut et naturæ inter se quæ cuique peculiaria sunt, tanquam propria, usurpent : et uni eidemque tum singillatim, tum simul omnia tribuantur, non diversa modo, sed etiam sibi invicem contraria. Quorum omnium exempla passim in sacris libris exstant, ex quibus antiqui Patres ad convincendos hæreticos valida identidem argumenta conficiunt. Ac de ea Scripturarum consuetudine primum universe adhibenda est observatio illa Gregorii Nysseni in quinto libro *contra Eunomium*, ubi postquam vocum ac proprietatum permutabilem illam vicissitudinem ex naturarum unitione manare docuit de Scripturæ usu, ac loquendi more adscribit ista ; « Propterea varie ipsum ac diversa ratione tradit ; nunc de cœlo descendentem, nunc e muliere genitum ; alias, Deum anteriorem sæculis omnibus : ac rursus novissimis diebus hominem. Ad hunc modum et impatibilis unigenitus Deus, et patibilis Christus esse creditur : neque de eo institutus per contraria sermo mentitur, dum utrique nomini, quod eorum notionibus consentaneum est, accommodat [b]. »

Communicatio idiomatum illustratur e Scripturis.

Hujusmodi sunt loca illa Scripturæ, quæ eumdem Christum e cœlo venisse, et in cœlum rediisse testantur. *Nemo*, inquit [1], *ascendit in cœlum*, *nisi qui descendit de cœlo filius hominis*, *qui est in cœlo*. Nam solum Verbum proprie loquendo de cœlo descendit, eo sensu quo id intelligi voluit Christus. « Homo enim de cœlo venire non potuit » ait Novatianus lib. *de Trin*. cap. XXIII, et nihilominus id de solo homine diserte ac palam enuntiat. « Nimirum quod in duas dividi personas ait Cyrillus, post Incarnationem minime se patitur : nec ullis permittit alterum nominare filium templum illud, quod propter necessitatem assumptum est e Virgine : alterum, Verbum illud, quod ex Patre processit : nisi quantum attinet ad naturæ cujusque congruentem rationem, ac differentiam. Sicut enim Verbum est ex Deo, sic homo est ex muliere : cæterum unus ex ambobus est Christus secundum filietatem, divinamque majestatem individuus [c]. »

X. Sic ad Romanos scribens Apostolus eumdem Deum, ac Dei filium vocat, et Davidis filium : ut observat Cyrillus in libro *ad Theodosium Imperatorem* [2]. Cum enim dixisset, *segregatum se esse in Evangelium Dei de filio suo*, mox eumdem ait, *factum esse ei de semine David secundum carnem* : *qui prædestinatus est filius Dei in virtute*, etc. Unus igitur idemque filius Dei est et hominis; et homo filius Dei est, et Dei filius, ac Deus, homo est, atque hominis filius.

Sic in epistola *ad Hebræos* eumdem, quem capite primo *Filium Dei* nominat, ac *splendorum gloriæ*, *figuramque substantiæ ejus ; qui omnia portat verbo virtutis suæ ;* in sequenti [3], *paululum ab Angelis minoratum Jesum* ait, *propter passionem mortis*, *gloria et honore coronatum*, *ut pro omnibus gustaret mortem*. Ex quibus priora, sola sibi Verbi divinitas; posteriora, sola sibi humanitas vendicat.

Tum in ea, quæ est *ad Colossenses* [4], capite primo, eumdem, *in quo habemus redemptionem*, *per sanguinem ejus*, *remissionem peccatorum*, (quod in solam hominis naturam quadrat) *imaginem* dicit *esse Dei invisibilis*, *primogenitum omnis creaturæ*, *quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis*, *et in terra*, *visibilia*, *et invisibilia*, *sive throni*, *sive dominationes*, *sive principatus*, *sive potestates* : *omnia per ipsum*, *et in ipso creata sunt* ; *et ipse est ante omnes*, *et omnia in ipso constant*, quæ quidem de divinitate ipsa intelligenda sunt.

a DAMASC. lib. III, cap. III. Οἰκειοῦται δὲ τὰ ἀνθρώπινα ὁ λόγος. αὐτοῦ γάρ ἐστι, τῆς ἁγίας αὐτοῦ σαρκὸς ὄντα, καὶ μεταδίδωσι τῇ σαρκὶ τῶν ἰδίων.

b GREG. NYSS. Διὰ τοῦτο ποικίλως, καὶ διαφόρως αὐτὸν παραδίδωσι, νῦν μὲν τὸν ἐξ οὐρανῶν κατελθόντα, νῦν δὲ τὸν ἐκ γυναικὸς γεννηθέντα, καὶ θεὸν προαιώνιον, καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ἄνθρωπον. οὕτως καὶ ἀπαθὴς ὁ μονογενὴς θεὸς, καὶ παθητὸς ὁ Χριστὸς εἶναι πιστεύεται, καὶ ὁ λόγος διὰ τῶν ἐναντίων οὐ ψεύδεται, τὸ πρόσφορον ἑκατέρῳ τῶν ὀνομάτων ἐν τοῖς νοήμασιν ἐφαρμόζων.

c CYRILL *in Joann*. Διχάζεσθαι μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν εἰς δύο πρόσωπα παραιτούμενος, καὶ οὐκ ἐπιτρέπων τισὶν, ἕτερον μὲν λέγειν υἱὸν τὸν ἐκ παρθένου, διὰ τὴν χρείαν ληφθέντα ναὸν, ἕτερον δὲ τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς πεφηνότα λόγον, πλὴν ὅσον εἰς τὸν ἑκάστῳ τρέποντα κατὰ φύσιν διορισμόν. ὥσπερ γάρ ἐστιν ἐκ θεοῦ λόγος· οὕτω καὶ ἄνθρωπος ἐκ γυναικός· εἷς δὲ λοιπὸν ἐξ ἀμφοῖν ὁ Χριστὸς, ἀδιαίρετος εἰς υἱότητα, καὶ εἰς δόξαν θεοπρεπῆ.

1 *Joan*. CCCXIII.— 2 *Cyr*. in Eph. Syn.— 3 *Heb*. II, 9.— 4 *Col*. I, 14.

Sic illud *Joannis* decimo capite [1], usurpatum a Christo, Athanasius refert [2] : *Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio*; *et si mihi non vultis credere, operibus credite*; *ut cognoscatis, et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre.*

Ejusdemmodi est istud, quod Judæis dixit Christus ; *Antequam Abraham fieret, ego sum* [3], quæ verba ad divinam pertinent substantiam. « Intellige, ait Augustinus [4], *fieret*, ad humanam facturam : *sum* vero ad divinam pertinere substantiam. » Nec aliter Chrysostomus[5], Cyrillus [6], ac reliqui Græci, Latinique Patres.

XI. Hinc etiam factum est, quod scribit Fulgentius [7], « ut manente in unitate personæ, naturali hominis et Dei inconfusa, et inseparabili veritate, sicut Deus Christus in homine nomen hominis sumpsit : sic idem homo Christus in Deo vocabulum deitatis accepit. » Cui simile est illud, quod ex Augustino in libro *contra Maximinum* profert Albinus Flaccus in secundo *adversus Felicem Urgelitanum*. « Vis, inquit, plenius scire, quamvis Christus secundum carnem vere ex homine homo natus sit, tamen propter ineffabilem unitatem, qua unitus cum Deo homo est, nullam penitus inter Christum et Verbum esse distantiam : audi Dominicum Evangelium ; imo potius audi ipsum de se dicentem Deum : *Hæc est*, inquit, *vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum*[8]. Superius audisti Verbum Dei ad sanandos homines missum esse : hic autem audis eum, qui missus sit, Jesum Christum esse. Separa hoc si potes, cum videas tantum unitatem Christi et Verbi esse, ut non unitum cum Christo Verbum ; sed etiam propter unitatem ipsam, Christus jam Verbum esse dicatur. »

Necnon e SS Patribus et conciliis.

Atque idem Augustinus in libro *contra Sermonem Arianorum*, capite octavo, » Propter istam unitatem personæ, ait, in utraque natura intelligendam, et Filius hominis dicitur descendisse de cœlis, quamvis sit ex ea, quæ fuerat in terra, virgine assumptus : et filius Dei dicitur crucifixus, mortuus, et sepultus : quamvis hæc non in divinitate ipsa, quæ est unigenitus Patri coæternus; sed in naturæ humanæ sit infirmitate perpessus, » etc. Ac subinde, « Hanc unitatem, ait, personæ Christi Jesu Domini nostri sic ex natura utraque constantem, divina scilicet atque humana, ut quælibet earum vocabulum etiam alteri impertiat, et divina humanæ, et humana divinæ, beatus ostendit Apostolus. »

Huic œcumenicarum synodorum decreta concinunt[9], et in illis fidei conditæ formulæ, quæ « Jesum Christum filium Dei unicum, vel unigenitum asserunt, ex Patre natum ante omnia sæcula, Deum de Deo, « lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. » Quem eumdem « propter nos homines, et propter nostram salutem incarnatum prædicant, et natum de Virgine, passum, mortuum, ac sepultum. »

Declarat hoc Leo Papa in epistola decima *ad Flavianum*; quæ et ipsa symbolo cuivis, ac synodi œcumenicæ decreto, parem est auctoritatem adepta, synodorum ipsarum, ac totius Ecclesiæ consensu. Ibi sanctissimus Pontifex « propter hanc unitatem personæ in utraque natura intelligendam, et filius hominis, inquit[10], legitur descendisse de cœlo, cum filius Dei carnem de ea Virgine, de qua est natus, assumpserit : et rursus filius Dei crucifixus, ac sepultus, cum hæc non in divinitate ipsa, qua unigenitus consempiternus, et consubstantialis est Patri, sed in naturæ humanæ sit infirmitate perpessus. Unde unigenitum filium Dei crucifixum, et sepultum omnes etiam in Symbolo confitemur ; secundum illud Apostoli : *Si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent.* »

Pulcherrimus Vigilii locus.

XII. Est hac de re præterea pulcherrimus, et copiosissimus Vigilii locus in secundo libro *contra Eutychen*, ubi omnia fere illa, quæ recensuimus, Scripturæ loca, ad eamdem proprietatum communionem probandam accommodat, ac præsertim contraria de eodem prædicari, et naturæ alteri quæ sunt alterius tribui demonstrat, ex quibus hic nonnulla describam, in quibus maxime[11], Scripturæ testimoniis, quod nos hic agimus, contra hæreticos nititur. « Ergo hic unus, atque idem et æqualis Patri secundum deitatem, ait, et inferior est Patre secundum humanitatis naturam : atque ita nec initium habet, quia Deus est, et habet initium, quia idem Deus homo est. Si ergo me interroges, utrum Christus habeat initium an non habeat, respondebo tibi, et habet, et non habet : habet secundum humanitatem suam ; non habet

1 *Joan.* x, 37.— 2 Athan. lib. III *cont. Arian.*— 3 *Joan.* VIII, 58.— 4 Tract. XLIII *in Joan.*— 5 Chrys. hom. LV *in Joan.*— 6 Cyr. l. VI *in Joan.*— 7 Lib. III *ad Tras.* c. XIV.— 8 *Joan.* XVII.— 9 Ut Nic. Const. etc.— 10 Leo, ep. x, c. V.— 11 Vigil. lib. I.

secundum divinitatem suam. Cum dico habet, vel non habet, ad personæ pertinet unionem. Cum dico secundum divinitatem, et secundum humanitatem, ad naturarum pertinet proprietatem. » Subjicit illum Joannis locum de ascensu descensuque Christi, cujus supra meminimus : ac deinde sic colligit : « Quia enim Verbum cum carne ita est inexplicabili modo unitum, ut ipsum Verbum caro dicatur, licet Deus non sit caro ; quia non est in carnem mutatum ; ut caro dicatur Deus, licet non sit in deitatis naturam mutata : sed Verbum propter carnem suam homo sit, et caro propter Verbum Deus sit, et quidquid est proprium Verbi, sit commune cum carne ; et quidquid est proprium carnis commune cum Verbo sit ; quomodo Verbum et caro unus est Christus, et una persona. Idcirco propter hanc communionem, quam salva naturarum proprietate personæ unio præstat, et Verbum cum carne, id est filius hominis, legitur descendisse de cœlo, cum solum Verbum sine carne descenderit : et Deus legitur sepultus, et monumento tribus jacuisse diebus, cum sola caro sepulta est, » etc.

For. in monumento

Item illud ejusdem Vigilii luculentum ex quarto libro : « Cum Jesus Christus non Verbi, sed carnis proprium sit nomen, et Deus proprium Verbi, non carnis constet esse vocabulum ; tamen et Verbum propter carnem suam, homo Jesus Christus ; et caro propter Verbum Deus Verbum est. » Quod deinceps aliis Scripturarum sententiis affirmare pergit : ut cum Apostolus scribit [1]. *Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo ; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens.* Cum profecto antequam ab illo forma servi esset accepta, nondum fuerit Christus, sed tantummodo Verbum : id est, antequam esset homo, nondum erat homo, sed tantummodo Deus, nondum erat Christus, antequam nostri habitus similitudine homo esset inventus : et tamen Christus est in forma Dei, Christus in forma servi, Christus æqualis Patri, Christus inferior Patre, idem Deus, idem homo. Unde constat et divinitatem humanitatis habere vocabulum ; id est, Verbum dici carnem ; et carnem dici Verbum : non quia in se utrumque mutatum sit, sed quia utrumque una persona, id est unus Christus sit. Et ideo recte credimus et prædicamus cum Apostolo, Deum crucifixum et mortuum in humana natura, quæ ex uniti Verbi consortio, deitatis poscit et nomen. »

Communicatione idiomatum de natura divina prædicantur quæ soli humanæ conveniunt.

XIII. Ad summam, ea vis est communicationis illius mutuæ, quæ ex conjunctione naturarum, et personæ unitate proficiscitur, ut et divinæ imputentur, deque ea prædicentur, quæ longe ab ea sunt alienissima, utpote soli imbecillæ, ac vili creaturæ congruentia : et vicissim quæ magnifica, cœlestia, splendida, et unius divinitatis propria sunt, in infimæ. abjectæque dotem, ac censum naturæ cesserint. « Hinc genita, et nascente carne ex Dei genitrice Maria ortus ipse dicitur, qui aliis ortum, et initium præbet existendi [a], » ut scribit Athanasius. Et Cyrillus in epistola secunda *ad Nestorium*, « Verbum ait ex utero ipso carni copulatum, carnalem ortum sustinuisse dicitur, tanquam propriæ carnis ortum suum faciens [b]. » « Quia igitur plasmata quidem est caro, ait Rusticus diaconus [2], non deitas Verbi sempiterna persistens, erat vero inseparabiliter carni unitum Dei Verbum, ea quæ propria carnis sunt, propria faciens, dispensative complasmari dicitur carne, ut propriæ carnis impassibiliter significans plasmationem. » Et Gaudentius Brixianus, « Nascitur, ait [3], qui semper erat : nascitur qui in principio erat et filius Dei, et Verbum Dei, et Deus. Hic ideo prope finem sæculi ex Virgine natus est, ut Verbum caro factum habitaret in nobis. » Mox : « Nascitur, inquit, filius Dei in homine. » Cui simile est hoc Cassiani [4] : « quod in homine natus Deus sit. » Albinus item Flaccus in secundo libro *contra Felicem*. « Quid dubitatis, o novi doctores, Deum dicere verum, et proprium filium Dei, qui natus est ex Virgine, dum fixa ratione catholicæ fidei constat, eumdem esse Deum, quem et Jesum, eumdem esse Deum, quem et Christum ? » Quod et Juvenci testimonio confirmat ; cujus hi versus sunt :

a ATHAN. lib. IV *cont. Arian.* Ὅθεν καὶ γεννωμένης τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς θεοτόκου Μαρίας, αὐτὸς λέγεται γεγενῆσθαι ὁ τοῖς ἄλλοις γένεσιν εἰς τὸ εἶναι παρέχων.

b CYR. tom. V, par. II. Ἀλλ' ἐξ αὐτῆς μητρὸς ἑνωθεὶς, ὑπομεῖναι λέγεται γέννησιν σαρκικὴν, ὡς τῆς ἰδίας σαρκὸς τὴν γέννησιν οἰκειούμενος.

1 *Phil.* I, 5.— 2 Rust. *cont. Aceph.* t. IV *Bibl PP.* col. 827.— 3 Gaud. tr. IX.— 4 Cass. VI *de Inc.* c. XX.

« Nam tua concipient cœlesti viscera lapsu
Natum, quem regnare Deum per sæcula [cuncta,
Et propriam credi sobolem gaudetque, jubet- [que.
Hunc ubi sub lucem dederis, sit nomine [Jesus. »

Vide Facundum libro primo late de eo disputantem in capite quarto.

XIV. Ita patiente carne Deus patitur. « Sic enim ipsum et passum esse, et resurrexisse dicimus : ait Cyrillus, non quod Deus Verbum in propria natura passum sit vel plagas, vel clavorum perforationes, aliave vulnera : quippe Deus pati nihil potest, cum sit expers corporis[a]. » Et alibi: « Timet autem, et pavet, et angitur passionis tempore : ac tanquam passus ipse describitur ea, quæ soli humanitati conveniunt[b]. » Sic Augustinus[1], « Quia ipsum Verbum, ait, caro factum est, et ipsum Verbum crucifixum est, etc. Per id ergo, quod homo erat, mortuus est Deus : etc. Quidquid passus est homo, non potest dici, non passus est Deus; quia Deus erat hominem assumendo : sed non est mutatus in hominem : quomodo non potest dicere non te passum injuriam, si vestis tua conscindatur. Et quando quereris vel amicis, vel in judicio, hoc dicis judici : Conscidit me. Non dicis, conscidit birrhum meum : sed, Conscidit me. Si potuit, et meruit vestis tua dici tu, quæ non est tu, sed vestis tua : quanto potius meruit audire caro Christi templum Verbi unitum cum Verbo : ut quidquid in carne pateretur, Deus ipse pateretur quamvis Verbum nec mori potuerit, nec corrumpi, nec mutari, nec occidi. Sed quidquid horum passum est, in carne passum est. »

Fulgentius item, « Hoc igitur personæ inseparabilis unitas, inquit[2]. in qua Deus, et homo unus est Christus, fecit ut et homo Christus, per gratiam nasceretur ex Deo, salva veritate, ac plenitudine humanæ naturæ, et idem Deus Christus voluntarie pateretur in carne, salva impassibili plenitudine divinæ substantiæ. »

Sed rursus Augustinus : « Verum si quæratur, inquit[3]. Quis est ille, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo[4], respondetur nobis voce Apostolica, Christus Jesus. Ergo et illa divinitas hujus humanitatis nomen accepit. »

XV. Vicissim autem quæ sunt divinæ propria naturæ, in humanam conferri, sic ibidem docere pergit Augustinus. « Item si quærimus, ait[5], Quisnam sit factus *obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*; rectissime respondetur : *Ille qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo* : Ergo et ista humanitas illius divinitatis nomen accepit. » Atque, ut apud Euthymium quidam ex antiquis Patribus affirmat ; « humanæ quidem naturæ fines non excessit : verum vivifica facta est, et omnipotens, et omniscia[c]. » Illud vero singulare, ac plane stupendum, quod scribit Cyrillus : « Sanctum ipsum Spiritum proprium esse Filii, non solum qua Verbum est, quod ex Patre prodiit : sed etiam, si cogitetur similis nostri homo factus, neutiquam divinitatis proprietatibus, tanquam in natura propria, destitutus[d]. » Tum in reliquis « proprie, inquit, carni divinæ largitur operationis gratiam, cum et ipsam carnem, suam faciat, et propter dispensatoriam unitionem, propriæ naturæ illam attribuat[e]. »

Et vicissim de humana natura prædicantur quæ soli divinæ congruunt.

Hoc modo « natura hominis, immutabilitatem, et in eodem statu manendi perpetuitatem habere dicitur : tametsi mutationi subjecta per sese est, et ei præ cæteris, qua ex non exstantibus ad hoc ut sit, vivatque, perducitur[f]. » Hanc vero dotem immutabilitatis propriam divinæ naturæ, cum humana

a Cyrill. epist. II *ad Nestor.* Οὕτω φαμὲν αὐτὸν καὶ παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι. οὐχ ὡς τοῦ θεοῦ λόγου παθόντος εἰς ἰδίαν φύσιν, ἢ πληγὰς, ἢ διατρήσεις ἥλων, ἤγουν τὰ ἕτερα τῶν τραυμάτων. ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον, ὅτι καὶ ἀσώματον.

b Idem. lib. II *in Joan.* Φοβεῖται δὲ, καὶ πτοεῖται, καὶ ἀδημονεῖ κατὰ τὸν τοῦ πάθους καιρὸν, καὶ ὡς αὐτὸς παθὼν ἀναγέγραπται τὰ μόνῃ τῇ ἀνθρωπότητι πρέποντα πάθη.

c Euth. *Panop.* tit. VII. Καὶ τῶν μὲν ὅρων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως οὐκ ἐξέστη· γέγονε δὲ ζωοποιὸν, καὶ παντοδύναμον, καὶ πάντα εἰδός.

d Cyr *de recta fide ad Theod.* in Eph. syn. Ἄραρεν οὖν, ὅτι καὶ ἴδιόν ἐστι τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, καὶ οὔ τι που μόνον ᾗ λόγος ἐστὶ πεφηνὼς ἐκ πατρὸς, ἀλλ' εἰ καὶ νοοῖτο καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος γεγονὼς, οὐ τῶν τῆς θεότητος ἰδιωμάτων, ὡς ἐν ἰδίᾳ φύσει, λειπόμενος.

e Ibid. Παρὰ δ' οὖν ὅμως ἰδεῖν χαριζόμενον μὲν τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ τῆς θεοπρεποῦς ἐνεργείας τὴν δόξαν, οἰκειούμενον δ' αὖ τὴν σάρκα, καὶ τῇ ἰδίᾳ περιτιθέντα φύσει.

f Ib. Πῶς δ' ἂν ἔχῃ τὸ ἄτρεπτόν τε, καὶ τὴν ἐν ταυτότητι διαμονὴν ἡ ἀνθρώπου φύσις, καί τοι κίνησιν ὑπομένουσα καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, τὴν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι, καὶ ζῆν.

1 Aug. in *Ps.* CXXX. — 2 Lib. III *ad Tras.* c. VIII. — 3 Lib. *cont. Serm. Arian.* c. VIII. — 4 *Phil.* IV, 6. — 5 Aug. ib.

communicari probat idem Cyrillus ex eo quod Apostolus scripsit [1]: *Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula.* Unde etiam æternitas ipsa, quæ Deo utique simplex, et absoluta, magis quodammodo proprie convenit, in humanam intelligitur refusa naturam. Quo illa pertinent, quæ Christus de se ipso profitetur, *Antequam Abraham fieret, ego sum* [2]*:* Et, *Clarifica me, tu, Pater, apud temetipsum, claritate, quam habui priusquam mundus esset, apud te* [3]. Nec non quod Judas Apostolus ait [4], *Jesum populum de terra Ægypti salvantem, secundo eos qui non crediderunt perdidisse.*

XVI. Indidem quoque fit, ut, quod Joannes Damascenus affirmat, « dicere possimus : Hic homo increatus est, et impatibilis, et incircumscriptus [a], » etc. Tum etiam, « Altissimus, » uti disputat Facundus in primo libro [5]. « Nihil, inquit Bernardus [6], Deo sublimius, nihil vilius limo : et tamen tanta dignatione Deus descendit in limum, tantaque dignitate limus ascendit ad Deum, ut quidquid in eo Deus fecit, limus fecisse credatur; quidquid limus pertulit, Deus in illo pertulisse dicatur, tam ineffabili, quam incomprehensibili sacramento. » « Nemo itaque (ut Capreoli Carthaginensis verbis hunc locum absolvam [7]) sacrilego spiritu audeat separare, quod videt in cœlo et terra unitate inseparabili permanere. Sicut enim ab omnipotentia deitatis homo Christus Jesus esse non potest alienus : ita et ab his, quæ in hominem, vel circa hominem gesta sunt, separari non potest Deus. Natus est ergo homo qui nondum fuerat, quia Verbum caro factum est, et inhabitavit in nobis. Simili modo passus est impassibilis per passibilem, quem suscepit, et immortalis mortuus est; et qui nunquam moritur, resurrexit. Neque enim vel in passione defuit illi homini Deus; alioquin non est dominus gloriæ crucifixus. »

Notatur Arnobius.

Nondum hæc arcana capiebat Arnobius in libro primo *contra gentes*, quando Christianos illudentibus ethnicis, quod « Christus more hominis est interemptus, » ita respondet : « Non ipse; neque enim cadere divinas in res potest mortis occasus : nec interitionis dissolutione dilabi id quod est unum et simplex, nec ullarum partium congregatione compactum. Quis est ergo visus in patibulo pendere? quis mortuus est? Homo quem induerat, et secum ipse portabat. Incredibile dictu est, et cæcis obscuritatibus involutum. Si velis non cæcum est, et similitudini proxime constitutum. Si quo tempore Sibylla præsaga oracula illa depromens fundebat, vi, ut dicitis, Apollinis plena, ab impiis esset cæsa, atque interempta latronibus, numquid Apollo diceretur in ea esse occisus! etc. Mors illa, quam dicitis, assumpti hominis fuit, non ipsius: gestaminis, non gestantis. » Sic enim viri docti recte legendum adnotarunt. At ista Pauli Samosateni sapiunt hæresim, quæ fuit postea Nestorii.

CAPUT XVI.

Colliguntur ex antiquis Patribus regulæ duodecim Communionis proprietatum: quæ ejus usum, ac vim rationemque continent, ac dirigunt.

Regulæ communionis idiomatum.

I. Quid sit mutua communicatio proprietatum, ac quibus ex causis oriatur, hucusque diximus : tum usum insuper illius veterum ex theologorum dictis, ac sententiis approbavimus. Nunc ex eorumdem antiquorum decretis certas cautiones seligemus, ac regulas, ad quas communionis illius exigenda, et moderanda tractatio est.

Iª Regula.

Harum cautionum primam nobis ex Cyrillo conficiemus, qui proprietates naturarum duarum, et earum indices voces partiri vetat, et in duos, quasi disjunctos, ac separatos dividere : sed uni et idem attribuere jubet, personæ scilicet, vel hypostasi. Huc spectat anathematismus illius quartus, et ejus interpretatio; tum vero propugnatio adversus Orientales, et alia ejusdem loca pleraque [8]. Verum animadvertendum est, quod illis in locis observat, triplex vocum genus esse, quæ de Christo Domino dicuntur in Scripturis, vel a sanctis Patribus. Aliæ sunt θεοπρεπεῖς, hoc est soli divinitati congruentes : ut hæc: *Ego in Patre, et Pater in me est* [9]. Item : *Ego et Pater*

a Dam. lib. III, cap. IV. Κατὰ τοῦτο δυνάμεθα εἰπεῖν ἐπὶ Χριστοῦ· καὶ ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ἄκτιστός ἐστι : καὶ ἀπαθὴς, καὶ ἀπερίγραπτος.

1 *Hebr.* XIII, 8.— 2 *Joan.* VIII, 57.— 3 *Joan.* VII, 5.— 4 *Jud.* V.— 5 Cap. IV.— 6 Bern. ser. III *de Vig. nat.*— 7 Capr. Carth. in *Opusc. Dogm.*— 8 In epist. II *ad Nestor.* epist. *ad Aca.* parte II *ad Succ*, Excerpt. lib. VII et VIII *in Joan.* II *cont. Nestor.* — 9 *Joan.* XIV, 10.

unum sumus[1]. Aliæ sunt humanæ penitus: ut ista: *Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi a Deo*[2] Aliæ sunt mediæ utrique naturæ convenientes : ut cum scribit Apostolus[3] : *Jesus Christus heri et hodie ipse et in sæcula* necnon illud : *Ex quibus est Christus secundum carnem*, *qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* : et si qua sunt alia, quæ naturarum duarum proprietates continent. Hujusmodi ergo voces, et quæ iis significantur, propria Dei et hominis, post amborum copulationem separari prohibet Cyrillus, ac divisim alias homini tribui, alias Deo, sive Dei filio seorsim, et hominis filio : sed uni et eidem accommodari in utraque natura subsistenti pariter et loquenti. Quod adversus Nestorianam perfidiam potissimum ille sanxit, ad quam refellendam *anathematismus* ejusdem quartus pertinet, a nobis superiori capite memoratus : in quo perspicuum est, solam ab Cyrillo personæ singularitatem asseverari, non autem naturæ, ut calumniatus est Nestorius, et post eum populares ipsius Antiocheni, et Orientales, de quibus alias dicemus, cum de anathematismis illis agetur. Atque hæc regula facile ex illis intelligetur, quæ toto hoc libro de naturis duabus, et earum conjunctione disputata sunt. De vocum autem differentia, quæ Christo diversa ratione tribuuntur, lege Joannem Damascenum libro quarto, capite decimo nono, de quibus etiam postea nos verba facturi sumus, cum locutiones expendemus, quæ ad Incarnationis enarrandum sacramentum adhibentur.

II[a] Regula.

II. Altera cautio ex hac priore consequens est hujusmodi : Nonnunquam totus Christus ab una natura, ejusque proprietatibus denominari solet; interdum a duabus. Notatum hoc ab Joanne Damasceno est in capite tertio libri tertii, ubi de ἀντιδόσει, id est *communicatione proprietatum*, agit. « Quando, inquit, ex naturis compositam hypostasim consideramus, interdum ab utroque Christum denominamus ; velut Deum, et hominem simul, nec non Deum incarnatum: alias ab una tantummodo parte, Deum duntaxat, et Dei filium, vel hominem tantum, et hominis filium. Nonnunquam ab solis sublimibus denominamus, aliquando vero ab solis humilibus. Unus enim est, qui et hoc, et illud similiter existit[a]. »

Tum hoc deinceps addit haud exigui momenti : « sive ab utroque denominemus, sive ab una tantum parte compositam illam Christi hypostasim, nihilominus ambarum naturarum illi proprietates attribui. Etenim Christus, qui utrumque est, et Deus, et homo dicitur, et creatus, et increatus, patibilis, et impatibilis. Et cum ab una parte duntaxat appellatur, puta filius Dei, ac Deus, ejus naturæ, qua cum subsistit, proprietates recipit, videlicet carnis, uti Deus patibilis nominetur, et Dominus gloriæ crucifixus, non qua Deus est, sed qua idem est homo. Item quando homo, et filius hominis dicitur, divinæ substantiæ proprietates, ac decora recipit; atque ita vocatur, puer ante sæcula, et homo initio carens ; non quatenus puer est et homo; sed quatenus Deus æternitate anterior novissimis temporibus puer est factus[b]. » Atque hic modus est communicationis, sive *permutationis proprietatum.* Qui totus locus apud Cyrillum legitur in pseudepigrapho libro *de Trinitate*[4] ; ut et reliqua fere libri istius ex Damasceno collecta sunt.

III. Hanc eamdem regulam tradit Joannes Chrysostomus ad illa *Joannis* : *Nemo ascendit in cœlum*, *nisi qui descendit de cœlo*, *filius hominis*, *qui est in cœlo*[5]. Ad quæ Chrysostomus, « Filium, inquit, hominis non hic carnem vocavit, sed ab inferiore substantia

a Damasc. Ὅτε δὲ τὴν ἐκ τῶν φύσεων συντεθεῖσαν ὑπόστασιν (ἀναθεωροῦμεν) ποτὲ μὲν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου Χριστὸν ὀνομάζομεν, καὶ θεὸν, καὶ ἄνθρωπον κατὰ ταὐτὸν, καὶ θεὸν σεσαρκωμένον· ποτὲ δὲ ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν, θεὸν μόνον, καὶ υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ ἄνθρωπον μόνον, καὶ υἱὸν ἀνθρώπου. καὶ ποτὲ μὲν ἐκ τῶν ὑψηλῶν μόνον, ποτὲ δὲ ἐκ τῶν ταπεινῶν μόνον. εἷς γάρ ἐστιν ὁ κἀκεῖνο, καὶ τοῦτο ὁμοίως ὑπάρχων.

b Ibid. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑποστάσεως κἂν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου, κἂν ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν ταύτην ὀνομάσωμεν, ἀμφοτέρων τῶν φύσεων τὰ ἰδιώματα ταύτῃ ἐπιτίθεμεν. καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς, ὅπερ ἐστὶ τὸ συναμφότερον, καὶ θεὸς, καὶ ἄνθρωπος λέγεται, καὶ κτιστὸς, καὶ ἄκτιστος, καὶ παθητὸς καὶ ἀπαθής· καὶ ὅταν ἐξ ἑνὸς τῶν μερῶν, υἱὸς θεοῦ, καὶ θεὸς ὀνομάζηται, δέχεται τὰ τῆς συνυφεστηκυίας φύσεως ἰδιώματα, ἤτοι τῆς σαρκὸς, θεὸς παθητὸς ὀνομαζόμενος, καὶ κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωμένος οὐ καθ' ὃ θεὸς, ἀλλὰ καθ' ὃ καὶ ἄνθρωπος ὁ αὐτός. καὶ ὅταν ἄνθρωπος, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου ὀνομάζηtας δέχεται τὰ τῆς θείας οὐσίας ἰδιώματα, καὶ αὐχήματα παιδίον προαιώνιον, καὶ ἄνθρωπος ἄναρχος, οὐ καθ' ὃ παιδίον, καὶ ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθ' ὃ θεὸς ὢν προαιώνιος γέγονεν ἐπ' ἐσχάτων παιδίον. καὶ οὗτός ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ἀντιδόσεως.

1 *Joan*. x, 30.— 2 *Joan*. viii, 39.— 3 *Hebr*. xiii, 8.— 4 Tom. V, par. I Oper. Cyr.— 5 *Joan*. iii, 13.

modo seipsum totum, ut sic loquar, appellavit. Sic enim loqui consuevit, ut sæpe a divinitate, sæpe ab humanitate totum nominet[a]. » Theophylactus quoque similiter non carnem ibi significari dicit[1], ne cum Apollinari corpus e cœlo delapsum putetur[2]. sed cum una sit hypostasis, sive persona una composita ex duabus naturis, propria vocabula hominis de Verbo dici; ac vicissim quæ Verbi propria sunt, homini tribui.

Habet et Cyrillus illam ipsam regulam in libro *ad Theodosium*[3], eamque declarat similitudine hominis, qui modo carnis solius, modo animæ vocabulo totus exprimitur : « Sic igitur et Christus in sacris litteris prædicatur, interdum quidem sic, tanquam totus sit homo, tacita ipsius divinitate, quod dispensatione quadam usurpatur; alias tanquam Deus, nulla humanitatis facta mentione. In quo nulla ei fit injuria, propter amborum in unitate concursum[b]. »

Gregorius item Nyssenus in libro quinto *adversus Eunomium*, observat plerumque solius humanæ naturæ nomine totum affici Christum, ac vicissim alterutrius in alteram vocabula transferri, quo ex loco capite antecedenti nonnulla delibavimus[4].

Leontius denique in libro primo *contra Nestorium, et Eutychem*[5], « Nos, inquit, secundum scriptum, et speculationes a Patribus traditas, sæpe totum ex parte, et partem nomine totius afficimus, cum Verbum filium hominis nominamus, et Dominum gloriæ crucifixum confitemur. Sed non propterea communicatione idiomatum tollimus propriam rationem proprietatis alterutrius in eodem. »

III[a] Regula. IV. Tertiam his regulam subjicimus, quæ ad depellendas hæreticorum cavillationes magno est usui : De eadem Christi persona propter et naturarum numerum, et unitatem personæ, contraria κατηγορήματα interdum enuntiari. Quod « imprimis admirabile esse, dicit Athanasius : ut idem et pateretur, et non pateretur. Nam patiebatur eatenus, quod proprium ejus corpus pateretur, et in patiente inerat; non patiebatur autem, quod natura Deus sit Verbum, impatibile sit[c]. » *Prædicata.*

Affertur, et ab Euthymio alius Athanasii locus ex libro *contra Valentinum hæreticum* : ubi hac illum cautione refellit. Quod enim Scriptura Dominum gloriæ passum dicit, ac Dei filium et Deum : quod e cœlo descendisse asserit, et alia ejusdem generis, nec non iis contraria : id eo fieri affirmat « quod cum duplex sit secundum naturas Christus, et hypostasi singularis, utriusque propria naturæ sua facit[d]. » Ac demum regulæ istius usum commendat. « Nisi enim unumquodque consentanee, inquit, intellexerimus, contradicentem sibi faciemus Apostolum. Quomodo enim per omnia terrenis nobis similis erit? aut quomodo frater erit noster, qui cœlesti carne sit indutus ? Sed et alia infinita sequentur absurda[e]. »

Sic in Ephesina synodo citatus Gregorius Nyssenus quamplurima generis illius ἐναντιώματα colligit. « Vita, inquit, mortem degustat : Judex ad judicium agitur : vitæ eorum omnium, quæ sunt, dominus judicis sententia damnatus dicitur[f]. »

Atticus Constantinopolitanus ibidem : « Carnis, inquit, expers propter te incarnatur : Verbum caro factum est; qui sub tactum non cadit, qui natura incorporeus est, tangitur; qui sine initio est, sub initium corporeum

a Chrys. hom. xxvii *in Joan.* Υἱὸν δὲ ἀνθρώπου ἐνταῦθα οὐ τὴν σάρκα ἐκάλεσεν· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐλάττονος οὐσίας ὅλον ἑαυτὸν, ἵν' οὕτως εἴπω, ὠνόμασε νῦν. γὰρ τοῦτο ἔθος αὐτῷ, πολλάκις μὲν ἀπὸ τῆς θεότητος, πολλάκις δὲ ἀπὸ ἀνθρωπότητος τὸ πᾶν καλεῖν.

b Cyr. *in Eph. syn.* Κηρύττεται δὲ καὶ διὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, ποτὲ μὲν, ὡς ὅλος ὢν ἄνθρωπος. σεσιωπημένης αὐτοῦ τῆς θεότητος οἰκονομικῶς· ποτὲ δὲ αὖ πάλιν ὡς θεὸς, σεσιωπημένης αὐτοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. ἀδικεῖται δὲ κατ' οὐδένα τρόπον, διὰ τὴν ἀμφοῖν εἰς ἑνότητα σύμβασιν.

c Athan. in epist. *ad Epict.* Καὶ ἦν παραδόξον, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ πάσχων, καὶ μὴ πάσχων· πάσχων μὲν, ὅτι τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔπασχε σῶμα, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πάσχοντι ἦν. μὴ πάσχων δὲ, ὅτι τῇ φύσει θεὸς ὢν ὁ λόγος, ἀπαθής ἐστι.

d Athanas. apud Euth. *Pan.* tit. IX. Πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι ἐπεὶ διπλοῦς ὢν ταῖς φύσεσιν ὁ Χριστὸς, μοναδικὸς δὲ τὴν ὑπόστασιν, ἰδιοποιεῖται τὰ τῆς ἑκατέρας φύσεως.

e Ibid. Εἰ γὰρ μὴ νοήσωμεν ἕκαστον οἰκείως, ἐναντιολογίᾳ ὑποβαλοῦμεν τὸν Ἀπόστολον. πῶς γὰρ κατὰ πάντα ὅμοιος ἡμῖν τοῖς γηΐνοις; πῶς δὲ ἀδελφὸς ἡμῶν ὁ σάρκα οὐρανίαν περιβεβλημένος; ἀλλὰ δὲ μυρία ἄτοπα ἕψεται.

f Greg. Nyss. *in Eph. syn.* par. II, act. i. Ἡ ζωὴ θανάτου γέυεται· ὁ κριτὴς εἰς κριτήριον ἄγεται· ὁ τῆς ζωῆς τῶν ὄντων κύριος ἐπὶ τῇ ψήφῳ τοῦ δικάζοντος ἄγεται.

1 In cap. iii *Joan.* — 2 Vide l. nostr. I, c. vi, § 9. — 3 In Eph. Syn. — 4 § 8 et 9. — 5 Tom. IV *Bibl.*

redigitur; perfectus, augescit; immutabilis proficit[a]. » Ita Sophronius Hierosolymitanus patriarcha, « eumdem ait sub aspectum non cadere, et aspectabilem esse : eumdem creatum, et increatum, eumdem esse corpus, et expertem corporis; attrectabilem eumdem et non attrectabilem; circumscriptum eumdem, et incircumscriptum; terrenum eumdem, et cœlestem[b]. »

V. Sic Ambrosius[1]: « Idem, ait, patiebatur, et non patiebatur: moriebatur, et non moriebatur; sepeliebatur, et non sepeliebatur; resurgebat, et non resurgebat. »

Et Augustinus *in Enchiridio*[2], « Ac per hoc, et minor est factus, et mansit æqualis; utrumque unus etc. Unus Dei filius, idemque hominis filius; unus hominis filius, idemque Dei filius. »

Fulgentius quoque libro *de Incarnatione*[3] : « Idem unus est, qui initium non habet, æternus Deus, generatus ex Patre, et qui initium habet temporaliter secundum carnem; idem Deus homo creatus ex Virgine, unus unigenitus Dei filius ex æternitate divinitatis, et ex initio carnis. »

Et alibi[4] : « Hinc incomprehensibilis in cruce; inviolabilis in vulnere; impassibilis in passione; immortalis prædicatur in morte. »

Toletana quoque synodus XIV[5], « Ipse vivit moriens, inquit, ipse moritur vivens : ipse impassibilis patiens; ipse passioni non subjacens, » etc. Vincentius Lirinensis capite XIX, « Unus, inquit, idemque Christus Deus, et homo; idem non creatus, et creatus; idem incommutabilis, et impassibilis; idem commutatus, et passus; idem Patri æqualis, et minor.

Gregorius item Papa, libro *Moralium* XVIII, capite XXVII, « Ipse est æternus ex Patre; ipse temporalis ex matre; ipse qui fecit; ipse qui factus est, etc. Ipse ante sæcula de patre sine matre; ipse in fine sæculorum de matre sine patre; ipse conditoris templum, ipse conditor templi; ipse auctor operis, ipse opus auctoris. » Vigilius libro quinto *contra Eutychem*, « Christus, inquit, ipse, unus, atque idem est, et creatus, et non creatus; habens initium, et initio carens, ætate atque intellectu proficiens, et intelligentiæ, ætatisque augmenta non recipiens; mortem perpetiens, et mortis legibus non subjacens; honores ob meritum accipiens, et nullo honore indigens, et cum hæc omnia diversa sint in seipsa, ipsius tamen sunt propria, et ideo voces affectus, et gesta utrique rei congruentia in seipso non dividit. »

Hac Scripturarum ignorata, vel callide dissimulata consuetudine, in contrarias hæreses dilapsi sunt Nestorius, et Eutyches hoc in Verbi Incarnati negotio; itidem ut in Trinitate, Arius et Sabellius. Nam ut isti sententias illas consectati, quæ Dei filium, aut a Patre prorsus distinctum, et quasi separatum: aut vicissim ei quam arctissimo nexu colligatum adstruebant, sit ut confundere viderentur, dissimiliter de illo sentiendi causas inde sumpserunt; sic illi adversantia sibi in speciem dicta de Deo et homine Christo, in diversorum, et ex æquo pestilentium errorum occasionem usurparunt. « Deus ergo idcirco tibi (ait contra Arianos Hilarius libro quinto) Christus non est, quia qui erat nascitur : quia qui indemutabilis est crescit ætate : quia impassibilis patitur : quia vivens moritur : quia mortuus vivit : quia omnia in eo contra naturam sunt. » Quocirca uti prioribus, adhibita consentanea regula, suo loco consuluimus : ita posterioribus tum hæc tertia : tum vero sequens cautio medebitur.

VI. Quarta igitur in illa consideranda proprietatum permutatione, regula ex antiquis theologis hunc in modum concipitur; ex Leonis Magni verbis in tomo, sive epistola *ad Flavianum*, quam pro fidei tessera, et quasi symbolo, præ se catholicum omne nomen habuit post exorta de Incarnatione dissidia. « Quamvis, inquit[6], in Domino Jesu Christo, Dei et hominis una persona sit, aliud tamen est, unde contumelia in utroque communis : aliud, unde communis est gloria. De nostro enim illi est minor Patre humanitas : de Patre illi est æqualis cum Patre divinitas. » Ex hac regula primum Leo ipse in eodem capite ista scribit, quæ Græcorum passim usu celebrantur : « Agit enim utraque forma cum IV• Regul

a GREG. NYS. Ὁ ἄσαρκος διά σε σαρκοῦται. ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ὁ ἀφῇ μὴ ὑποπίπτων διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀσώματον, ψυλαφᾶται· ὁ ἄναρχος ὑπὸ ἀρχὴν γίνεται σωματικήν· ὁ τέλειος αὔξει· ὁ ἄτρεπτος προκόπτει.

b SOPHRON. act. II, syn. VI. Ὁρατὸν τὸν αὐτὸν, καὶ ἀόρατον· κτιστὸν τὸν αὐτὸν ὡσαύτως καὶ ἄκτιστον· σῶμα τὸν αὐτὸν, καὶ ἀσώματον· ἁπτὸν τὸν αὐτὸν καὶ ἀνέπαφον περιγραπτὸν τὸν αὐτὸν, καὶ ἀπερίγραφον· ἐπίγειον τὸν αὐτὸν καὶ οὐράνιον, etc.

1 Amb. *de Inc.* c. V. — 2 Cap. XXXV. — 3 Cap. X. — 4 Lib. III *ad Tras.* c. VIII. — 5 Tom. V Conc. n. 8. — 6 Leo. ep. X, c. IV fine.

alterius communione, quod proprium est; Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exequente quod carnis est: Unum horum coruscat miraculis; aliud succumbit injuriis, » quod deinceps uberius enarrare pergit.

Gregorius vero Nyssenus in libro quinto *contra Eunomium*, docet Apostolum diligenter hominem simul et Deum commendare Christum, salvis utriusque naturæ proprietatibus, ut « cum mediatorem Dei et hominum, ac Deum et hominem illum vocat, ut eo ipso, quod duo de uno prædicantur, in utroque quod congruens est intelligatur: in divinitate quidem, impatibilitas, in humanitate vero, dispensatio passionis[a]. »

Huc referendus est locus ille, qui ex Nicænæ synodi *Expositione fidei* contra Paulum Samosatenum supra capite XIII[1] a nobis est exscriptus, in quo ita Christus totus Deus etiam cum corpore prædicatur; ut tamen non sit Deus secundum corpus: ac totus item homo etiam cum divinitate dicitur; ut tamen non sit homo secundum divinitatem: idem adorandus etiam cum corpore; non tamen secundum corpus, et cætera, quæ sigillatim persequitur, in quibus regula hæc nostra conspicitur, eaque formula, quam paucis Leo Papa perstrinxit proxime a nobis citatus, cum dicit: « Agere utramque formam cum alterius comunione quod proprium est. »

Rursus idem Gregorius Nyssenus præclare eamdem regulam adhibet ad convincendam, refellendamque perfidiam Eunomii, sub finem quarti libri: ubi ita temperatam cum divinitate carnem Christi esse scribit, ut tamen incorruptas servet natura utraque proprietates, et distinctas; secundum quas quæ sunt cuique congrua tribuuntur, sine ulla confusione. Hunc locum Gregorii libro sequenti reservabimus, cum de natura hominis in Christo separatim agemus.

VII. Cyrillus in hanc ipsam regulam conspirat; quanquam eo nomine vexatus, ac traductus ab æmulis, tanquam naturæ cuique propria minus distingueret. Hic ergo cum in anathematismo quarto, diversas, ac dissimiles voces, quæ de Christo in Scripturis traduntur, non duobus, sed uni duntaxat imputandas esse sanxisset; in explicatione mox ejusdem anathematismi declarat, hanc sibi fuisse mentem, ut, quoniam unus Deus, ac Dei filius homo factus, et incarnatus est, quoties ipse de se Christus humani quippiam affirmat, id humanitatis modulo, conditionique tribuatur: ac similiter cum divinum aliquid usurpat, divinitati istud arrogetur[b].

Sic adversus Orientales eumdem propugnans anathematismum, non aliter interpretandum illum docet, quam ut uni voces istæ diversarum naturarum indices sic attribuantur, ut sua cuique propria concedatur[c].

Idipsum diserte quoque, et catholice Joannes Antiochenus in epistola *ad Cyrillum* scripta professus est: quam epistolam ineundæ concordiæ gratia per Paulum Emesenum, communi Orientalium nomine, misit Alexandriam. In ea de diversis illis vocibus, earumque distributione, veram, et sinceram Ecclesiæ catholicæ fidem expromit sic: « Porro Evangelicas, et Apostolicas de Domino voces scimus a theologis alias communiter tribui, tanquam uni personæ: alias dividi, velut in duabus naturis, ac quæ Deo congruunt, ad Christi divinitatem: humiles vero, ad ejusdem humanitatem referre solere[d]. »

Quæ Orientalium professio non mediocres turbas concitavit. Non enim illa solum hæreticis displicuit, quos Ecclesiarum concordia minime delectabat: sed etiam Catholicos offendit aliquos; qui ab Nestoriana hæresi plurimum abhorrentes, non probabant illam qualemcumque vocum divisionem; tanquam personas esse duas inde sequeretur. Ex quo

a GREGOR. NYSSEN. Μεσίτην αὐτὸν θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, καὶ ἄνθρωπον καὶ θεὸν ὀνομάζων· ἵν' ἐκ τοῦ τὰ δύο περὶ τὸ ἓν λέγεσθαι, τὸ πρόσφορον νοοῖτο περὶ ἑκάτερον· περὶ μὲν τὸ θεῖον, ἡ ἀπάθεια· περὶ δὲ τὸ ἀνθρώπινον, ἡ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομία.

b CYRILL. *in Declar. Anath.* IV. Ὥστε κἂν λέγῃ τι τῶν ἀνθρωπίνων, τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ μέτροις καταλογιούμεθα τὰ ἀνθρώπινα· αὐτοῦ γὰρ πάλιν καὶ τὸ ἀνθρώπινον, κἂν ὡς θεὸς διαλέγεται· θεὸν εἶναι πιστεύοντες τὸν ἐνανθρωπήσαντα, πάλιν ὡς ἑνὶ Χριστῷ, καὶ υἱῷ τὰς ὑπὲρ ἀνθρώπου φύσιν προσνεμοῦμεν φωνάς.

c Id. *cont. Orient.* Οὐκ ἠγνοηκότες μὲν ἁλωσόμεθα τὴν οἰκονομίαν, καὶ τὴν ἑκάστῃ φύσει πρέπουσαν φωνήν.

d JOAN. ANTIOCH. *in Eph. synod.* par. III. Τὰς δὲ Εὐαγγελικὰς, καὶ Ἀποστολικὰς περὶ τοῦ Κυρίου φωνὰς ἴσμεν τοὺς θεολόγους ἄνδρας τὰς μὲν κοινοποιοῦντας, ὡς ἐφ' ἑνὸς προσώπου, τὰς δὲ διαιροῦντας, ὡς ἐπὶ δύο φύσεων· καὶ τὰς μὲν θεοπρεπεῖς κατὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ· τὰς δὲ ταπεινὰς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα αὐτοῦ παραδιδόντας.

1 Parag. 9.

etiam adversus Cyrillum gravis exorta est invidia, quod talem professionem approbasset : ac plurimis ad diversos litteris scriptis, hanc a se calumniam depellere necesse habuit. Exstat illius *ad Joannem* epistola, qua missam ad sese formulam istam fidei magnopere collaudat. Tum ad Acacium Melitensem, qua seipsum, et Orientales excusat. Item *ad Successum* secunda ejusdem argumenti : et *Commonitorium ad Eulogium :* in quo Orientales procul abesse docet ab Nestoriana blasphemia, ac duarum personarum asserendo discrimine, tametsi vocum, quæ de Christo dicuntur, differentiam agnoscant. « Nam aliud est, inquit, vocum nosse discrimen ; aliud easdem in duas personas dividere tanquam diversas [a]. » Ex quibus apparet, quanti momenti sit habenda nostra hæc animadversio atque regula, in qua vindicanda tantum sudavit Cyrillus.

Auctor *expositionis fidei*, quæ Justino perperam adscribitur, de contrariis vocibus unum in Filium collatis simile dat præceptum. « Quando contrarias, ait, de uno Filio voces audies, congruenter ea, quæ dicuntur, naturis distribue : ut si quid amplum, ac divinum est, assignes divinæ naturæ ; sin parum est, et humanum, naturæ hominis adscribas. Hoc enim modo tum vocum dissonantiam evitabis ; dum unaquæque quod insitum sibi est natura recipit : tum unum Filium et ante sæcula, et recens editum secundum divinas Scripturas confiteberis [b]. »

VIII. Mos est autem antiquorum fere Patrum, ad hæreticas cavendas versutias, cum quæ uni naturæ convenientia, aliena autem ab altera, de Christo prædicant, nominatim eam concipere, cujus illa propria sunt, et propter quam de illo toto dicuntur : præsertim cum indecora, et indigna tanta majestate in sermonem incidunt. Cui serviunt istæ voculæ, κατὰ, ut κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα : Latinis *secundum*, vel ὡς, ut ὡς ἄνθρωπος, *qua homo*, vel *tanquam ;* et similes aliæ. Sic *passus carne*, vel *secundum carnem ;* vel *quatenus homo*, identidem Christus dicitur. Cyrillus in epistola *ad Valerianum* : « Ea quæ sunt carnis suæ propria sibi necessario faciens, passus esse dicitur quæ secundum carnem acciderunt, quamvis patiendi esset expers, quatenus Deus intelligitur [c].»

Maximus martyr in opusculo quodam *ad Joannem Cubicularium* nondum edito, « Christum ait, secundum naturam, et substantiam, quam habet cum Patre communem, et esse increatum, invisibilem, incircumscriptum, immutabilem, conversionis expertem, impatibilem, incorruptum, immortalem, omnium opificem ; at secundum carnis ipsius, nostramque naturam, eumdem esse creatum, patibilem, circumscriptum, comprehensibilem ; eumdem quidem, sed non secundum idem, propter illa, ex quibus, et in quibus habet esse [d]. »

Sic Ambrosius [1], « Ut homo loquitur ; ut homo turbatur : ut homo flet : ut homo crucifigitur. » Et alibi [2], « Resurgebat igitur secundum carnem, quæ mortua resurrexit : non resurgebat secundum Verbum : quod non resolutum fuerat in terram, sed apud Deum semper manebat. Ergo et moriebatur secundum nostræ susceptionem naturæ ; et non moriebatur secundum æternæ substantiam vitæ, » etc.

Hilarius in libro decimo, late naturarum propria duarum, et quæ singulis tribuenda sint, explicat, et inter alia : « Per hoc ergo et de cœlo descendit, et filius hominis est ; et in cœlis est ; quia Verbum caro factum non amiserat manere quod Verbum est. Nam dum Verbum est, et in cœlis est : dum caro est, et hominis filius est : dum Verbum est caro factum, et de cœlo est, et filius hominis est, et in cœlo est. » Quibus verbis summatim, et

a Cyrill. tom. V, par. II. Ἕτερον δέ ἐστι τὸ φωνῶν εἰδέναι διαφορὰν, καὶ ἕτερον τὸ μερίζειν δύο προσώποις, ὡς ἑτέρῳ, καὶ ἑτέρῳ.

b Justin. Ὅταν οὖν ἀκούσῃς περὶ τοῦ ἑνὸς υἱοῦ τὰς ἐναντίας φωνὰς, καταλλήλως μέριζε ταῖς φύσεσι τὰ λεγόμενα. ἂν μέγα τι, καὶ θεῖον, τῇ θείᾳ φύσει προσνέμων· ἂν δέ τι μικρὸν, καὶ ἀνθρώπινον, τῇ ἀνθρωπίνῃ λογιζόμενος· οὕτω γὰρ καὶ τὸ τῶν φωνῶν ἀσυύμφωνον διαφεύξῃ, ἑκάστης ἃ πέφυκε δεχομένης φύσεως· καὶ τὸν υἱὸν τὸν ἕνα, καὶ πρὸ πάντων αἰώνων, καὶ πρόσφατον κατὰ τὰς θείας γραφὰς ὁμολογήσεις.

c Cyr. Οἰκειούμενος δὲ ἀναγκαίως τὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς, παθεῖν λέγεται τὰ κατὰ σάρκα, καί τοι τοῦ παθεῖν ἀπείραστος ὢν, καθὸ νοεῖται θεὸς.

d Maxim. Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἑαυτοῦ πρὸς τὸν πατέρα φύσιν τε, καὶ οὐσίαν, ἄκτιστον, ἀόρατον, ἀπερίγραπτον, ἀναλλοίωτον, ἄτρεπτον, ἀπαθῆ, ἄφθαρτον, ἀθάνατον, δημιουργὸν τῶν πάντων· κατὰ δὲ τὴν τῆς σαρκὸς αὐτοῦ φύσιν, καὶ ἡμετέραν τὸν αὐτὸν κτιστὸν, παθητὸν, περιγραπτὸν, χωρητὸν, τὸν αὐτὸν μὲν, οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ, διὰ τὰ ἐξ ὧν, καὶ ἐν οἷς τὸ εἶναι ἔχει.

1 Lib. II *de Fide* c. xxiii.—2 Lib. *de Inc.* c. v.

pulchre docet, quemadmodum et naturæ cuique sua concedantur; et unus in se utraque recipiat Christus, sive *Verbum caro factum.* Vigilius quoque sub finem libri quinti *contra Eutychen*, ex eodem Hilario locum hunc refert: « Videsne, inquit, Deum, et hominem ita prædicari, ut mors homini, Deo vero carnis excitatio deputetur? Naturam Dei in virtute resurrectionis intellige; dispensationem hominis in morte cognosce: et cum sint utraque utriusque gesta naturis, unum tamen Jesum eum memento esse, qui utrumque est. »

Arnobius item in *Disputatione cum Serapione:* « In unico Filio Dei, inquit, duas esse substantias profiteor, et assigno. Habet per humanitatem, ut vere minor Patre sit: habet unde initium vere sumpsit ex tempore: habet unde vere sit impassibilis; habet et unde passibilis exstitit: habet unde vere immortalis sit: habet unde vere sit mortuus, et sepultus; habet unde nunquam cessavit vivere; et vitam omnibus, qui vivunt, suo arbitrio dispensare, » etc.

Hispalense secundum concilium in actione tertia decima, uberrime de hac re disputat, ac quæ de Christo diversa in Scripturis exponuntur, in humanam, divinamque naturam distribuit. Vide Ferrandum in epistola *ad Anatolium*[1].

IX. Theodoretus in dialogo tertio: « Ergo ut homo, passionem, inquit, sustinuit: ut autem Deus, passione superior mansit[a]. »

Idem tamen Theodoretus observat; neque semper naturam exprimi, secundum quam de toto Christo aliquid dicitur: neque vero id necesse videri, quemadmodum cum homo dissimilibus e substantiis constet, propter quas multa de toto affirmantur homine, quæ unius de duabus partibus tantummodo propria sunt, non tamen perpetuo nominatim fit ejus mentio, cujus gratia toti illi conveniunt. Non enim quando Scriptura caligasse refert Isaaci oculos, corporis meminit; aut cum paralyticum a Christo curatum esse dicit; quæ pars ejus laboraverit, corpus, an anima, declarat. Id enim per se manifestum est. Sed absolute et Isaacus cæcutisse, et homo dissolutis menbris fuisse dicitur. Eodem modo Christus simpliciter passus, ac mortuus esse fertur: et ab æterno exstitisse: nec addatur, qua sui parte, aut natura id illi conveniat; quippe quod ratione utentibus facile succurrit. Sicut « et si diem dixeris, lucis rem ostendis, quæ diem præstat, licet non dixeris lucem; » ut ait Tertull. in *Scorpiaco*, cap. IX.

X. Quinta cautio nobis ex Vigilio suppetit, in libro *contra Eutychen* quinto: ubi animadvertit, in communicatione idiomatum, aliter *proprietatem*, aliter *communionem* earumdem vocum, et attributorum usurpari. Nam *proprium* cum dicimus, dandi casu utimur: velut proprium asserimus esse Christo mori: *commune* vero dicentes, non *illi*, sed *in illo* commune pronuntiamus. Sed Vigilium audiamus: « Adhuc dicamus manifestius, ait, propter eos, qui per imperitiam sensus, naturarum proprietatem, et communionem, quemadmodum dicatur in Christo, non intelligentes, abutuntur, et refugiunt hæc nomina. Diversum est, atque alienum, initium non habere, et ex initio subsistere: mori, et mori non posse. Et tamen sicut ipsi Christo proprium est utrumque: ita non ipsi, sed in ipso est utrumque commune. Si enim dicamus, quia ipsi est commune: necesse est, ut exigatur a nobis dare, et ostendere alium, cum quo ei sit hoc ipsum commune: quæ professionis necessitas in Nestorii vergit impium dogma. Melius igitur, et Catholice dicimus, in ipso, et non ipsi esse commune. Et melius ipsi, et non in ipso dicimus proprium esse. Ergo proprium est illi mori, propter naturam carnis, quæ mortalis est: et proprium est illi non mori, propter naturam Verbi, quæ mori non potest. Item propter ineffabile mysterium unionis utrarumque naturarum, communis in ipso fuit mortalitas carnis Verbi naturæ, quæ mori non potuit: et communis in ipso est immortalitas Verbi naturæ carnis, quæ morti succubuit. Ergo sicut illi mori, et non mori, ex utrisque naturis est proprium; ita commune est in ipso utrisque naturis, quod illarum est proprium. » Hic Vigilius, quæ sunt propria naturæ cujusque, Christo dici propria vult: communia vero, non ipsi Christo; sed in Christo: quia neminem alium habet Christus, quo cum ei commune sit aliquid: siquidem, ut Cyrillus in *Defensione tertii anathematismi contra Orientales* scribit: « quod commune dicitur, non uni commune

Vª Regula.

a Theod. Τοιγάρ τοι ὡς ἄνθρωπος τὸ πάθος ὑπέμεινεν· ὡς θεὸς, κρείττων πάθους μεμένηκε.

1 Tom. III *Bibl. PP.*

esse potest, sed duobus saltem, aut etiam pluribus, seorsim, et per sese consideratis[a]. » Atqui plures uno Christi non sunt.

VI• Regula. XI. Sexta regula, communicatio proprietatum sic in Christo fit, ut non *secundum formam*, sed *secundum materiam*, vel *subjectum*, quæ unius naturæ sunt, in censum alterius cedant, quod vulgo sic efferunt, *in sensu materiali*, vel *ratione subjecti* dici, non *sensu formali*. Itaque cum *homo Deus*, et *Deus homo*, sive *Verbum caro factum* dicitur, non sic intelligimus, ut hominis natura, sive forma ipsa divinitatis naturam, et proprietatem acceperit : et vicissim Deus in natura sua novam admiserit aliquam formam, et τὸ τί ἦν εἶναι, sed ut idem suppositum utrumque capiat.

Hanc regulam Gregorius Nazianzenus indicat in epistola prima *ad Cledonium* : in qua post anathema dictum in eos, « qui carnem Christi e cœlo descendisse, non autem hinc, et a nobis esse dicerent[b]: » statim eas Scripturæ sententias, quæ aut *hominem secundum, de cœlo esse*[1] aut, *filium hominis e cœlo descendisse*[2], ac similia, testantur, de conjunctione naturæ inferioris cum cœlesti ac divina interpretandas esse docet.

Sic Hispalense concilium secundum[3], in eo loco, quem paulo ante citavimus, diligenter inculcat, perpessiones omnes Christi, non divinitatem ipsam affecisse, sed solam hominis naturam.

VII• Regula. XII. Hinc et alia regula oritur, ordine septima : Nomina quæ naturam præcise significant, non promiscue communicantur. Hujusmodi autem fere sunt, quæ in scholis *abstracta* nominantur ; ut sunt *divinitas*, et *humanitas*. Hanc regulam præscribit Joannes Damascenus his verbis : « Divinitatem porro cum dicimus, de ea quæ sunt humanitatis propria neutiquam affirmamus. Non enim dicimus divinitatem patibilem, aut creatam. Sed nec de carne, hoc est humanitate, prædicamus divinitatis proprietates. Non enim dicimus, carnem, sive humanitatem increatam [c].» Hinc illud explicandum est, quod ait Vigilius supra laudatus a nobis[4] : « Verbum dici carnem, etsi Deus non sit caro, qui non est in carnem mutatum : et carnem dici Deum, licet non sit in deitatis naturam mutata. » Nam *Verbum dici carnem*, minime ad *naturam* refertur, hoc est ad *formam*, sed ad subjectum, vel suppositum : at *Deum esse carnem*, formam ipsam significat, id est naturam carnis, divinitatem afficere et formare. Idem porro Vigilius in libro IV. « Christus, inquit, est in forma Dei, Christus in forma servi : Christus æqualis Patri, Christus inferior Patre : idem Deus, idem homo. Unde constat, et divinitatem humanitatis habere vocabulum, id est, Verbum dici carnem ; et carnem dici Verbum : non quia in se utrumque mutatum sit : sed quia utrumque, una persona, id est unus Christus sit. » Ubi vocabulum *divinitatis*, et *humanitatis*, utriusque nomen, sed, ut vocant, *concretum* significat.

VIII• Regula summe necessaria. XIII. Octava regula, et ea quidem summe necessaria, quam in tertio libro *de Trinitate* jam exposui[5], hujusmodi esse potest : Cum singularum naturarum proprietates de ipsis mutuo, vel de toto Christo prædicantur, inter affirmantes, et negantes enuntiandi formulas, discrimen hoc esse servandum ; ut priores absolute dicantur : posteriores nonnisi alterius naturæ, de qua proprie efferuntur, expressa mentione restrictæ. Hoc modo Christum simpliciter mortuum esse dicimus : imo et hunc Deum passum ac mortuum, quoniam Christus, et hic Deus, sive Dei Filius, revera Deus est, et homo : et caro, sive homo, qui proprie mortuus est, Dei ac Verbi propria caro, ac natura fuit. At non dicimus absolute, Christus vel Dei Filius, non est passus ; non est mortuus : nisi adjuncto illo, qua Deus est ; vel secundum divinitatem. Quemadmodum in exemplo illo, quod ad Incarnationis sacramentum vulgo Patres adhibent, intelligi potest. Nam hominem qui moritur, mori simpliciter dicimus : vel esse mortalem : non mori autem, vel non esse mortalem, absolute si dicatur, falso dicitur ; nisi statim hoc additur ; secundum animam, quæ immortalis est. Hujus enuntiationum discriminis ratio, ex earum propria conditione petitur, nimi-

a Cyr. Τὸ δὲ κοινὸν, οὐχ ἑνὶ κοινὸν εἴη ἄν. ἀλλὰ δύο που πάντως, ἢ πλείοσιν ἰδικῶς τε, καὶ ἀνὰ μέρος θεωρουμένοις.

b Gregor. Nazianz. orat. li. Εἴ τις λέγοι τὴν σάρκα ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθέναι, ἀλλὰ μὴ ἐντεῦθεν εἶναι, καὶ παρ' ἡμῶν, ἀνάθεμα ἔστω.

c Joan. Dam. lib. III, cap. iv. Θεότητα μὲν οὖν λέγοντες, οὐ κατονομάζομεν αὐτῆς τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα. οὐ γάρ φαμεν θεότητα παθητὴν ἢ κτιστήν· οὔτε δὲ τῆς σαρκὸς, ἤτοι τῆς ἀνθρωπότητος κατηγοροῦμεν τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα. οὐ γάρ φαμεν σάρκα, ἤτοι ἀνθρωπότητα ἄκτιστον.

1 I *Cor.* xx. — 2 *Joan.* iii. — 3 Tom. IV Conc. — 4 Cap. xiv, § 12. — 5 Cap. iii, § 15.

rum quod negantes si simpliciter usurpantur, prædicatum funditus removent a subjecto, et *malignæ*, vel *malignantis naturæ* vulgo in scholis appellantur. Ut si dicam, *Petrus est coloratus*, tam vere, quam absolute loquar. Sin ita : *Petrus non est coloratus*, falsnm ideo dicam, quia negatio id, quod negat, præcise, et in totum adimit subjecto. Adjungendum igitur erit illud ; Non esse coloratum secundnm animam. Sed relegenda sunt illa, quæ de hac cautione loquendi fusius in tertio *de Trinitate* disseruimus.

Quam sit autem opportunus regulæ istius usus, ex Rustici diaconi conflictione cognosci potest ; qui in initio *Disputationis contra Acephalos*, « non omnia quæ Verbi sunt, de carne, id est homine dici fatetur ; nec e converso. Si enim cuncta, qua carnis sunt, illi incarnato collidimus ; vel quæ adsunt, tanquam sint ; vel quæ desunt, veluti non adsint : invenitur Deus Verbum nec æqualis, nec consubstantialis, nec indifferens, nec coæternus Patri[1]. » Nimirum quia caro non est æqualis, neque consubstantialis Deo, qua caro est. Verum hæc caro, sive potius hic homo, æqualis, et consubstantialis Deo Patri sine ulla cunctatione dicitur. Non autem, *hic homo vel Christus, non est æqualis, consubstantialisve Patri*, pie profertur ; si non illud adjungitur, quatenus est homo. Quare melius, ac brevius expedire se poterat Rusticus, si regulam istam animadvertisset.

IXª Regula. XIV. Sequitur altera cautio, eaque ordine nona : cujus exponendæ nobis occasionem, idem Rusticus : formulam autem, Joannes Scotus obtulit[2], inter Scholasticos *subtilitatis* titulo insignis. Hæc igitur ad hunc modum concipietur : Quæcumque naturæ cum persona unitionem exprimunt, ab lege communionis idiomatum excipiuntur. « Et ratio hujus est, ait Scotus, quia illa communicatio in prædicationibus fit propter unionem, (hoc est ab ea, tanquam causa, et fonte proficiscitur) et ita præsupponit unionem, Non ergo fit secundum illa, quæ exprimunt unionem. » Hæc ille idcirco disserit, ut ei, quod sibi tertio loco opposuerat, argumento satisfaciat : quod erat ejusmodi : « Si Deus est factus homo ; ergo Deus est factus Deus. Consequentia probatur ; quia propter unionem naturarum, est communicatio idiomatum : et ita sicut occidens hominem, occidit Deum, ita si factus est homo, factus est Deus. » Huic ergo captiunculæ recte occurrit illa regula. Nam hoc quod est *factum esse*, naturæ ac personæ copulationem exprimit : quare non potest alteri communicari : Proinde non est consequens, *si Deus factus est homo*, id est *si unitus est homini*, etiam *factus est Deus*, sive *unitus est Deo*.

Hoc multo ad respondendum brevius, ac solertius est, quam cum Rustico negare, omnia quæ sunt Verbi, de carne prædicari : ne si omnia mutuo de se dici fateretur, consequens esset, « quod caro sit incarnata, et inhumanatus sit homo. » Sed nodus iste ex Scoti regula facile solvitur. Nam incarnatum esse Verbum, aut inhumanatum, quod est ἐνανθρωπῆσαι, *unitionem* ipsam exprimit, et ideo a communicatione idiomatum excipitur.

XV. His addenda decima regula est, communionem proprietatum, et ἀντίδοσιν in mysterio Incarnationis latius quodammodo patere, quam in Trinitate : tametsi *unitio* multo in hac quam in illa major, arctiorque sit. Etenim in Trinitate *unitio*, vel potius *unitas*, in natura spectatur, non in persona : in Incarnatione autem e contrario in persona fit, non natura. Porro quidquid naturæ proprium est, et οὐσιῶδες, id etiam personæ proprie convenit, deque ea dicitur. Non autem quidquid personæ proprium est, proprium est substantiæ, vel essentiæ, quoniam in hac nulla est *oppositio relativa*, quæ in personis inest. Quo fit ut personalis proprietas unius non communicetur alteri, cui per hanc ipsam proprietatem opponitur. Non enim Filius gignit, aut Pater dicitur : nec vicissim gignitur, aut Filius est Pater. At in Incarnatione Verbi quidquid secundum hujus naturam, et personam convenit, de assumpto homine, vel de Christo dicitur : ut et Deus, et Dei Filius vere, ac proprie nominetur. Xª Regula

Jam vero si proprietatum mutua participatione, Incarnationis sacramentum vincit quodammodo id quod in Trinitate cernitur ; etsi conjunctione, et unitate vincatur ; minime id mirum erit, eam quoque, quæ post ambas illas prærogativa unitatis antecellit, corporis cum anima copulationem, ab Verbi hominisque conjunctione, eadem proprietatum communione superari. Triplex hoc genus unitatis declarat Bernardus[3] : et hanc, quæ in Incarnatione accidit : « duarum consistentem mediam unitatum, alteri succumbere ait, alteri præeminere, quantum superiore infe-

1 Rust, t. IV *Bibl.*— 2 In III dist. VII, q. II, ad III — 3 Lib. V *de Consid.* c. IX.

riorem, tantum inferiore superiorem. » Deinde quemadmodum communicatione mutua, inferiorem media illa vincat unitas, his verbis aperit. « Tantam denique, tamque expressam unionis vim in se præfert ea persona, in qua Deus et homo unus est Christus, ut si duo illa de se invicem prædices, non erraveris ; Deum videlicet hominem, et hominem Deum vere Catholiceque pronuntians. Non autem similiter vel carnem de anima, vel animam de carne, nisi absurdissime prædicas : etsi similiter anima, et caro unus sit homo. » Cujus rei alibi ratio reddita est : quod anima et corpus natura sua partes sint, adeoque minime perfectæ : et in unius compositæ naturæ, personæque constitutionem mutuo nexu cohæreant. Unde nec alterutra de altera, nec de toto, quod ex iis partibus componitur, prædicari potest : ut vel anima sit corpus, et corpus, anima : vel homo esse corpus, animave dicatur. At vero naturæ, quibus constat Christus, perfectæ sunt ambæ, et in unam coeuntes personam mutua omnium, quæ cuique propria sunt communicatione censentur. Vide Hugonem Victorinum in *Summa sententiarum* tract. primo, cap. xv.

Cyrillus in *Scholiis de Incarnatione Unigeniti* utramque conjunctionem comparat ; et in eo convenire ait, « quod ut ex anima, et corpore unus homo fit : sic ex perfecta hypostasi Verbi, et perfecta secundum essentiam, hominis natura, unus Christus efficitur, Deus, et homo[a]. »

Ad hæc, « Verbum propria illa sibi facit, quæ ad suam carnem pertinent ; quoniam ipsius est, non alterius corpus ; » sicut anima carnem suam, et quæ ad hanc spectant, usurpat tanquam propria ; « vicissimque Verbum carni suæ divinam vim, et efficientiam communicat, ut et mortuis vitam restituere possit, et ægris sanitatem. » Verum in eo discrimen situm est, quod anima, patiente corpore, nonnihil patitur pro suo modo, et captu : Verbum autem nullo modo iisdem, quibus assumpta natura, rebus afficitur.

XI· Regula

XVI. Undecima regula ex Joanne Damasceno hæc est[1]. Communio proprietatum in Christo dupliciter fit, altera est naturalis, sive substantiva ; altera secundum habitudinem : priorem φυσικὴν, posteriorem σχετικὴν, vel προσωπικὴν vocat. Naturalis est ea, qua tum naturam nostram ; tum quæ naturæ propria sunt eique naturaliter insunt, vere Dei Filius assumpsit. Posterior, qua personam alterius quispiam suscipit, κατὰ σχέσιν, vel misericordia ductus, vel charitate, aut simili affectu. Atque hac ratione, Verbum peccata nostra in se recepisse dicitur, et maledictum esse factus : et alia ejus generis assumpsisse, non ut revera hæc haberet in sese ; sed ut personam nostram sustinens, ea quodammodo propria, et sua faceret. Vide eumdem Damascenum in quarto libro, capite xix.

Secundum habitudinem

Eulogius Alexandrinus Patriarcha apud Photium, similiter docet ; « eorum, quæ de Christo prædicantur, alia vere, ac proprie dici, alia secundum relationem. Referuntur enim in ipsum a nobis, quatenus nostrum omnium caput fieri sustinuit ; tum peccatum, tum maledictio[b]. » Dicit enim Apostolus. *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit*[2]. Et, *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum*[3]. Quinetiam, ut Isaias Propheta testatur[4], *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum.* Et, *Iniquitates eorum ipse portavit*[5], et, *ipse peccata multorum tulit*[6].

XII· Regula

XVII. Duodecima, et postrema de communicatione proprietatum cautio talis esse potest : Cum sit omnium, quæ a Deo factæ sunt, excellentissima, maximeque mirabilis unitio illa, quæ in Incarnationis mysterio, divinam cum humana sociavit, alligavitque naturam : tum ad ejus vim, et singularem rationem explicandam plurimum eam conferre, quam hucusque disseruimus, proprietatum permutationem, mutuamque communionem. Etenim duo sunt, ut Græci rhetores loquuntur, τὰ

a Cyr. Ὥσπερ γὰρ ἑτεροφυὲς μὲν τὸ σῶμα πρὸς τὴν ψυχὴν, εἷς γε μὴν ἐξ ἀμφοῖν ἄνθρωπος ἀποτελεῖται, καὶ λέγεται. οὕτω καὶ ἐκ τελείας ὑποστάσεως τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ μὴν καὶ ἐξ ἀνθρωπότητος τελείως ἐχούσης κατὰ τὸν ἴδιον λόγον εἷς ὁ Χριστὸς, ὁ αὐτὸς ὑπάρχων ἐν ταὐτῷ θεός τε ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος. καὶ οἰκειοῦται μὲν ὁ λόγος, ὡς ἔφην, τὰ τῆς ἰδίας σαρκός· ὅτι καὶ αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ οὐχ ἑτέρου. κοινοποιεῖται δὲ ὥσπερ τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ θεοπρεποῦς δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν· ὥστε δύνασθαι, καὶ ζωοποιεῖν τοὺς νεκροὺς, καὶ ἰᾶσθαι τοὺς ἐν ἀῤῥωστίαις.

b Eulog. apud Phot. cod. ccxxx. Ἔτι δὲ διαστολὴν τῶν ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένων ποιεῖται, τὰ μὲν ἀληθῶς, καὶ κυρίως ὑποτιθέμενος λέγεσθαι· τὰ δὲ κατὰ ἀναφοράν· ἀναφέρεται γὰρ ἀφ' ἡμῶν, ὡς κεφαλῆς ἐκείνου πάντων ἡμῶν ἀνασχομένου γενέσθαι, ἥ τε ἁμαρτία, καὶ ἡ κατάρα, καὶ ὅσα παραπλήσια.

1 Lib. III, c. xv. — 2 II *Cor.* v, 21. — 3 *Gal.* iii, 13. — 4 *Is.* liii, 6. — 5 Ibid. ver. xi. — 6 Ib. ver. xii.

συνέχοντα mysterii istius, hoc est, quæ totam ipsius rationem continent : ut observat Theodorus presbyter Rhæthuensis in libro *de Incarnatione* [1]: alterum est naturarum numerus, et differentia sine ulla confusione perseverans: alterum earumdem naturarum arctissima, et exquisitissima copulatio, qua unus fit in duabus, et ex duabus subsistens Dominus Jesus Christus, et una persona. Ex utroque porro efflorescit, et existit illa proprietatum ἀντίδοσις. Siquidem naturarum discrimen revera manere demonstrat, quod singularum proprietates communicantur : quæ nec ipsæ salvæ essent, nisi naturæ integræ consisterent : et rursus, nisi ambæ inter se summo et individuo nexu devinctæ essent, ac nisi una ex illis persona coalesceret, non fieret tam accurata naturarum, et eorum, quæ sunt iis propria, communicatio et quasi transfusio.

Commutatio

Utrumque declarat erudite Leontius Byzantinus in solutione argumentorum Severi : ubi post expositos unitionis modos duos adulterinos, et hæreticos, Nestorii, et Eutychis : quorum ille naturas nimium segregat, ac personis etiam dividit : iste vero confundit ac permiscet : medium inter illos, eumque verum, et Catholicum proponit his verbis [2]: « Unio autem inter has media, neque confusa, neque divisa, novit quidem ea, quæ unita sunt, perfecta esse secundum suas proprietates, propter immutabilitatem : communia vero hæc, et unius esse facit, propter ipsam substantialem unionem : ut sint illa quidem proprie propria alterius, communia totius : hæc vero communia totius, propriæ alterius, propter proprietatem non confusam in alterutro. Non enim fieret mutua communicatio idiomatum, nisi in utroque maneret et in unione proprietas immobilis. Est igitur hujusmodi unio magis una, quam illa quæ omnino dividit : et copiosior, quam illa, quæ penitus confundit; ut quæ neque faciat penitus idem esse, quæ inter se unita sunt; neque penitus diversum. »

Commutationem.

Maximus vero martyr, ἀντίδοσιν eamdem probat necessario duo, et diversa monstrare : *quoniam unius esse non potest* : tum vero unitionem, eamque maximam, quæ singulorum propria facit esse communia, quod sequentibus verbis explicat, quæ jam supra descripsimus [a].

Idem communionis illius fructus ex iis colligitur quæ de vocum differentia Christo in Scripturis attributarum ex Cyrillo, aliisque supra retulimus [3]. Quippe voces illæ communionis idiomatum indices sunt, et ministræ. At eas partim singulis naturis competere, illi ipsi docent : partim esse communes. Habent igitur naturarum, et discriminis, et conjunctionis haud obscuram significationem. In quo illud crebro ab Cyrillo repetitum, ac commendatum occurrit : voces illas sic ratione diversarum naturarum accommodari ; ut non duobus seorsim separatimque tribuantur : sed uni et eidem omnes.

Theodori Rhætuensis sententia, hujus capitis coronis.

XVIII. Libet huic capiti, ac libro tanquam coronidem addere eximiam Theodori illius, cujus paulo ante memini, Rhæthuensis sententiam. Hic post expositam perbrevem catholici dogmatis de fide Incarnationis formulam ; quem ὅρον appellat, id est *definitionem* : quæ « duas naturas in Christo substantive unitas astruit, unitione, quæ est secundum hypostasim, inseparabiliter, et inconfuse [b] : hanc eamdem definitionem ait aperte clamare, firmam, et immutabilem utriusque naturæ proprietatem in unitione ipsa permanere : adeo ut facile sit dignoscere, quid sit eorum, quæ convenerunt, cujusque proprium, et quid proprium alterutrum cum altero communicans, quid ab eo vicissim, quo cum subsistit, et compositum est, accipit. Atque hoc distinctæ revera, et sincerissimæ est unitionis, quæ amborum communia, et quæ singulorum copulatorum propria sunt ostendere. Nam nisi proprietas primum cognita fuerit ; nunquam communitas cognosci poterit. Quomodo enim communio in re aliqua fuit, nisi unumquodque communicantium proprium quippiam habeat ? Sic igitur considera : Proprium est naturæ Dei Verbi, quæ assumpsit, ut sit Filius Dei : proprium assumptæ hominis naturæ, ut sit hominis filius. His ergo mistis inter se naturis, et in se mutuo permeantibus ratione cohæsionis, et unitionis, miscentur eodem modo, et in se invicem permeant ap-

a Maxim. in *Disp. cum Pyr.* col. 762 in calce, tom. VIII *Ann.* Baron. Πρόδηλον δὲ, ὡς ἡ ἀντίδοσις ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ δύο, καὶ ἀνίσων.

b Theod. Rhæt. tom. II *Bib.* Ἀλλὰ δύο φύσεις οὐσιωδῶς ἡνωμένας, etc. Ἀλλὰ καὶ ἑνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν ἀδιασπάστως ἅμα, καὶ ἀσυγχύτως.

1 Tom. I *Bibl.* — 2 Leont. t. IV *Bibl.* par. II. — 3 § 7 et seq.

pellationes, et fiunt ambo unus Filius Dei pariter, et hominis [a]. »

Hic Theodori locus velut compendio summam continet eorum, quæ de περιχωρήσει, et ἀντιδόσει, hoc est *permeatione naturarum in se invicem*, et *communicatione mutua proprietatum* hucusque disputata sunt postremis hujus libri capitibus. Itaque prætermittendus non fuit.

a Theod. Οὗτος ὁ ὅρος διαῤῥήδην βοᾷ τὸ ἑδραίαν, καὶ ἀνεκφοίτητον τὴν θατέρας φύσεως ἰδιότητα κἂν τῇ ἑνώσει μεμενηκέναι· ὥστε ῥᾳδίως διαγινώσκειν δύνασθαι τί ἴδιον ἑκάστου τῶν συνελθόντων, καὶ τί τῶν ἰδίων ἕκαστον ἀλλήλοις παρέχον, τὰ παρὰ τοῦ συνυφεστῶτος, καὶ συγκειμένου ἀντικομίζεται. τοῦτο δὲ διηρθρωμένης ὄντως, καὶ καθαρωτάτης ἑνώσεως, τὸ τὰ κοινὰ τοῦ συναμφοτέρου, καὶ τὰ ἴδια ἑκάστου τῶν συνημμένων ἐμφαίνειν. εἰ γὰρ μὴ ἰδιότης πρῶτον γνωσθείη, οὐδ' ἂν ἡ κοινότης ἐπιγνωσθήσεται. πῶς γὰρ ἡ ἔν τινι κοινωνία γενήσεται, μὴ ἔχοντος ἑκάστου τῶν κοινωνούντων ἴδιόν τι; σκόπει δὲ οὕτως. ἴδιον τῆς προσλαβομένης θεοῦ λόγου φύσεως, τὸ εἶναι υἱὸν θεοῦ· ἴδιον τῆς προσληφθείσης φύσεως, τὸ εἶναι υἱὸν ἀνθρώπου. κιρναμένων οὖν τῶν τοιούτων φύσεων, καὶ περιχωρουσῶν εἰς ἀλλήλας τῷ λόγῳ τῆς συμφυΐας, καὶ τῆς ἑνώσεως, κιρνῶνται, καὶ περιχωροῦσιν εἰς ἀλλήλας ὡσαύτως καὶ κλήσεις· καὶ γίνεται ἀμφότερα εἷς υἱὸς θεοῦ τε ὁμοῦ, καὶ ἀνθρώπου.

THEOLOGICORUM DOGMATUM

DE INCARNATIONE VERBI

LIBER QUINTUS

IN QUO DE NATURIS CHRISTI DUABUS SEPARATIM AGITUR.

CAPUT PRIMUM.

De natura divina, qua susceptæ carnis particeps fuit. An dicenda sit divinitas suscepisse carnem. 2. Affirmant Patres. 4. Præsertim qui cum Cyrillo naturam esse unam incarnatam in Christo post unitionem dixerunt. Nec tamen sequitur Trinitatem ipsam, sive tres personas assumpsisse carnem. 6. An potuerit natura ipsa divina per sese aliam assumere. Pars negans asseritur. 7. An personæ tres diversas naturas, aut eamdem numero sibi copulare potuerint.

An dicenda sit Trinitas suscepisse carnem.

I. De duabus naturis, ex quibus unus constat Christus, dicere instituenti mihi non multa suppetunt hoc loco, quæ de divinitate proprie disputentur. Quæ enim ad illam pertinent, ea fere omnia sunt exhausta priore tomo, in quo *de Dei natura*, *Deique proprietatibus*, sive attributis late disseruimus : tum in secundo, qui *de Trinitate;* adeoque de natura ipsa, et essentia Dei agit ex instituto. Reliqua sunt perpauca, quæ ad naturam eamdem personamque Filii spectant, qua ad assumptum hominem, et cum eo conjunctionem utraque refertur. In natura considerandum illud superest, an cum humana copulata sit eo vinculo, ac nexu, quo ambæ inter se substantiæ junctæ in unius compositionem personæ cohæserunt; ac si verum istud est, an tota ipsa Trinitas carnem, et quæ hanc consecuta sunt, suscepisse dicatur. Ita enim in eo quod commune est, et ad personas tres æqualiter pertinet, copulatione ipsa, vel unitione facta, nihil jam causæ sit, cur Filius potius, quam Pater, aut Spiritus sanctus naturam hominis assumpserit. Atqui si de re ipsa, et eo, quod est factum, quæritur, jam in secundo libro demonstratum est[1], solam de tribus Filii personam in carne venisse, vel, ut Evangelicis verbis utar, *carnem esse factam* : cum tamen Incarnationis opus ipsum tres simul elaborarint, communiterque molitæ sint Trinitatis personæ. Sed nimirum gubernanda sic est, et temperanda Christiana professio, ut et natura ipsa communis personis tribus cum humana sociata credatur ; et solus interim Filius homo sit factus. Quæ duo jampridem et Scripturarum oraculis edita, et synodalibus firmata decretis, et sanctorum Patrum consensu recepta, in auctoritatem catholici dogmatis ascita sunt.

Affirmant Patres.

II. Quanquam de priori duum illorum justius addubitari potest : an divinitas ipsa humanam assumpserit formam, cum eaque copulata sit; maxime propter hoc, cujus proxime ante meminimus; ne sit ex eo consequens Trinitatis totius incarnatio. Sed non est, et vincit usitata theologis antiquis loquendi ratio, divinitatem ipsam bono, et catholico sensu vel carnem suscepisse dici, vel cum carne esse conjunctam.

Ut ab citima memoria sermonem repetam, inter ea capitula, quæ Gilberto Porretano Augustoriti Pictonum episcopo pro minime sinceris, et catholicis objecta sunt, unum hoc fuisse memoriæ prodidit Gaufredus Cisterciensis[2]; « Quod natura divina naturam non suscepit humanam : sed persona filii naturam nostram suscepit. » Plusculum discriminis, quam veritas, et fidei regula patitur, inter naturam, et personas divinas, tum attributa cætera, constituisse Gilbertum, tam Gaufredus ibidem, quam Bernardus ipse testatur[3], et nos alibi docuimus[4].

1 Cap. IV.—2 Exstat tom. VII Conc. par. II.— 3 Ser. LXXX in Cant.— 4 Tom. I, lib. I, c. VIII, § 6.

Refellit autem Gaufredus errorem istum testimoniis aliquot antiquorum: ut Gregorii Papæ, qui sic loquitur: « Venit ad nos calceata divinitas humanitate; » nec non Augustini: qui in primo *de Trinitate*, et in tractatu LXXV, « formam Dei ait accepisse formam servi. » Item Leonis Papæ, cujus illa verba citat: « Suscepit nos illa natura, quæ nec nostris sua, nec suis nostra consumeret. »

His ab Gaufredo veterum allatis sententiis alias quasdam subjiciemus. In primis Leonis[1], qui sic scribit: « Hic enim mirabilis sacræ Virginis partus vere humanam, vere divinam una edidit prole naturam; » tum ita naturam hominis « in societatem sui creatoris assumptam ait, ut naturæ alteri altera misceretur. » Vide ut et *naturam divinam*, eodem cum humana, partu B. Virginis *editam*, et *humanæ mistam*, id est *unitam* asseverat.

III. Idipsum luculenter profitetur Fulgentius in libro *de quinque quæstionibus*, ubi de ea re sciscitanti Ferrando diacono Carthaginiensi[2]: « Utrum Dei Filius, sicut dicitur natus, passus, mortuus, crucifixus: ita ejus divinitatem confirmare nos oporteat natam, passam, mortuam, crucifixam; quamvis sive Deus, sive divinitas nominetur, sola caro intelligatur mutabilis, atque passibilis, secundum quam Deus aut divinitas potuit, quod in sua natura non potuit: » de hoc igitur interroganti Ferrando ita respondit Fulgentius: « Quidquid horum dicatur, nihil præjudicare fidei, qua veraciter, Ecclesia catholica credit, et prædicat, divinitatem Filii Dei impassibilem, atque incommutabilem naturaliter permanere. » Id autem auctore imprimis approbat Apostolo: qui sic scribit[3], *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis, et Græcis, Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.* « Ecce Christum, ait Fulgentius, Dei virtutem, et Dei sapientiam dicit Apostolus crucifixum. » Ac pluribus deinde pergit ostendere, « sicut secundum carnem, crucifixam virtutem fiducialiter vera fides novit, et credit ita secundum carnem crucifixam divinitatem confiteri. Christus enim Deus fortis, sic est Deus, uti ipse sit divinitas sua: quemadmodum sic est fortis, ut ipse sit virtus sua. » Quod ex Augustino confirmat, cujus regulam alibi exposuimus[4], qua tum Deum divinitatem esse suam, tum unam quamque personam « hoc habere quod est, et hoc esse quod habet. » Cui consentanee scripsit in libro *Enchiridii*[5]; « Verbum caro factum est, a divinitate carne suscepta, non in carnem divinitate mutata. » Et alio in loco[6], « Divinitas, inquit, unigeniti, facta particeps mortalitatis nostræ, ut et nos participes ejus immortalitatis essemus.»

Ferrandus ipse quoque in epistola *ad Anatolium* « passam esse divinitatem dixit[7]: et[8], divinitatem Filii sempiternam ab Maria generatam: » Item, « Divina substantia secundum humanam substantiam proprie nata est, quia non separatim nata est. » Et, « proprie est nata de Patre divinitas pura proprie est nata de matre eadem incarnata divinitas. »

Vigilius simili usus est loquendi modo[9], cum scripsit, « passionis injurias divinitatem pertulisse. Et « confixa est, inquit, divinitas clavis. »

IV. Huic adstipulantur omnes illi Patres, qui *naturam Verbi incarnatam* esse, incredibili consensione dixerunt: quorum princeps Cyrillus Alexandrinus: imitatores deinceps omnes catholici, adeoque tota ipsa Christi Ecclesia; ut in libro superiore monstravimus[10]. Ubi illud insuper ostensum est, φύσιν illic non pro ὑποστάσει accipi, sed pro natura ipsa, sive divinitate[11]. Tot igitur, tantisque præsidiis firmatum genus illud locutionis non temere damnandum est, nec ab usu theologico segregandum.

Præsertim qui naturam unam incarnatam cum Cyrillo prædicant.

Naturam.

Hypostasi.

Joannes certe Damascenus, præter illos omnes « in incarnatione Dei Verbi, qui unus est e sancta Trinitate totam, et perfectam naturam divinitatis in una suarum hypostaseon dicit unitam esse toti humanæ naturæ, non partem parti[a]. » Cujus sententiæ suffragatorem adhibet Dionysium, qui ita scriptum reliquit: « ex toto nobiscum communicasse divinam naturam in una suarum hypostaseon[b].»

a Dam. lib. III, cap. VI. Οὕτω καὶ ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος θεοῦ λόγου φαμὲν, πᾶσαν, καὶ τελείαν τὴν φύσιν τῆς θεότητος ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἑνωθῆναι πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, καὶ οὐ μέρος μέρει.

b Dion. ibid. Καὶ ὁ τούτου φοιτητὴς ὁ θεοφόρος, καὶ τὰ θεῖα πολὺς Διονύσιος, ὅτι ὁλικῶς ἡμῖν ἐν μιᾷ τῶν ἑαυτῆς ἐκοινώνησεν ὑποστάσεων.

1 Ser. III *de Nativ.* c. I.— 2 Fulg. Inqu. II.— 3 I *Cor.* I.— 4 Lib. II *de Deo*, cap. VI, § 7.— 5 Cap. XXXIV.— 6 Epist. LVII.— 7 Ferrar. tom. III *Bibl. Patr.* col. 326.— 8 Ibidem. 332.— 9 Vigil. lib. II *cont. Eutych.* tom. IV *Bibl. Patr.*— 10 Cap. V et seq.— 11 Cap. VI Vide et c. VII maxime § 4 et lib. VI *de Trin.* c. X.

At idem Joannes Damascenus improbare videtur hujusmodi enuntiata[1], *divinitas incarnata est*, vel *homo facta est*: pro quo illud, quod jam dixi usurpandum asserit: *Divinitas unita est humanitati in una suarum hypostaseon.* Quod ipsum Euthymius ex antiqui cujusdam theologi placitis refert in calce tituli septimi *Panopliæ;* ubi negat, « proprie loquendo, dici Incarnatam divinitatem, vel carne passam[a]. » Quod nimirum recte observatum est ab eo, si κυριολεκτεῖν idem sit, cum eo, quod vocant, *formaliter loqui.* Hoc enim sensu non est *incarnata*, neque *passa divinitas* per sese: sed qua prorsus idem est cum persona Verbi. De quo legendus inter alios est sanc. Thomas opusculo primo *contra errores Græcorum*[2].

Nec sequitur Trinitatem ipsam esse incarnatam.

V. Jam quod initio capitis hujus, communi isti modo loquendi adversum videri diximus, quod ea, quæ divinitati ipsi conveniunt, personis omnibus tribuuntur; nihil hoc obstare debet: idque libro secundo capite quarto satis explicatum est[3]: et nunc Ferrandi unius verbis, quæ illic præterita sunt, uberius explanabitur. « Pater et Filius, inquit[4], substantia unum sunt, non in personis. Una est natura Patris, et Filii: sed alia est persona Patris, alia Filii. Filius vero suscipiens carnem, id est hominis plenam, perfectamque naturam, sic eam suscipere dignatus est, ut una persona fieret carnis, et Verbi, non tamen una natura. Deus homo factus naturam sibi adunavit humanam; sed in unitate personæ, quam non habet cum Patre communem: non in unitatem substantiæ, quam habet cum Patre communem. Ideo non Trinitas, sed tantummodo Filius, et natus, et passus est. Alia est natura, secundum quam passus est Filius. Sed quia unam fecit esse personam suæ divinitatis et carnis, propter unitatem personæ divinitas dicitur passa quidquid pertulit caro. Persona autem Filii non est ea, quæ est Patris, quia alia est Patris; ideo tantummodo Filius passus est. »

Nimirum, quod jam alibi dixi[5], etsi divinitas, quæ est in Verbo, idem plane sit cum eo; tamen ἐπινοίᾳ differt: quæ in Deo sufficit, ut quædam de uno κατηγορήματα prædicentur, quæ in alterum non competunt. Ita *ratione* duntaxat *materiæ*, vel *subjecti*, ut loqui amant in scholis, *non formæ*, vera sunt enuntiata ista: quæ tamen, pie et catholice post tantos auctores usurpari possunt, quos profecto qui propterea sic locutos existimant, « quod nondum ita illis explorata[6], atque aperta erant fidei nostræ mysteria, uti postea, disponente sic Domino, posterioribus fuere temporibus,» nimis se amant, ac parum verecunde, ne quid gravius dicam, de eruditissimis illis theologis sentiunt.

Cogitatione.

Attributa.

VI. Ut hæc apud Christianos, et catholicos certissima snnt, quæ de sola incarnata Filii persona diximus: sic illud in scholis agitari solet, ecquid absoluta potestate tota Trinitas carnem suscipere potuerit, atque hoc trifariam quæritur. Aut enim dubitatur, an divina ipsa communis natura personis tribus naturam per se aliam potuerit assumere, cum eaque copulari. Aut illud quæritur, utrum personæ tres totidem individuis naturis adjungi: Aut hoc postremo, an unam tres assumere potuerint. De iis aut nihil, aut parum admodum apud Patres disputatum reperio: qui de eo potius, quod reipsa factum est, quam quod extra ordinem a Deo fieri potuit, inquirendum putarunt. Quantum tamen ex jactis ab illis theologiæ principiis ratiocinando colligitur, ut de singulis agam breviter: mea hæc ratio est: primum, non posse divinitatem ipsam per sese cum alia natura copulari, Etenim, quod in quarto libro *de Trinitate*, cap. duodecimo, pluribus tractavimus, non habet natura divina communem nescio quem subsistendi modum, ab tribus relativis proprietatibus quoquo modo distinctum. Itaque nihil est, in quo unitio illa fieri possit. Siquidem neque natura divina per sese cum alia natura conjungi potest sic, ut unam cum ea naturam aut componat, aut efficiat; neque creato subsistendi modo, qui in assumpta natura fingeretur, potest divina subsistere. Quare non potest unum aliquid per se, et οὐσιωδῶς, ex ambabus naturis coalescere. Incarnari ergo divina substantia per sese minime potest; neque tres personæ per communem illam substantiam.

Divinitas non potest per sese cum alia natura copulari.

Substantive

Nam quod Rusticus diaconus in illo loco, quem superiore libro descripsimus[7], fateri videtur totam ipsam Trinitatem per communem naturam incarnari potuisse: videtur

a Euth. Θεότητα δὲ ἐνανθρωπήσασαν, ἢ σαρκὶ παθοῦσαν, οὐ λέγομεν εἰ μέλλοιμεν κυριολεκτεῖν.

1 Dam. l. III, c. iv et xi.— 2 Cap. iv.— 3 Præf. § 4.— 4 Fer. *ad Anath.*— 5 Vide l. II, cap. iv, § 9.— 6 Schol. *ad Fer.* locum illum adnotat.— 7 Cap. iv, § 3.

tantum; cum hoc revera non asserat. Quippe dum sic loquitur: « Si enim tota Trinitas incarnari voluisset[1], tunc forsan juste ipsa per semetipsam fuerat incarnata natura: » non assentiendo dicit: sed eo posito, quod possit an non possit fieri, nihil ad rem pertinebat, quid consequatur ostendit.

Tres personæ cum tribus individuis copulari potuissent.

VII. De secunda quæstione jam illud constituimus ex usitata scholarum magistris opinione[2], videri personas duas reliquas naturæ cujuspiam individua in personalem unitatem assumere potuisse.

De tertia is Anselmi sensus est[3], « Plures personas nequire unum, eumdemque hominem assumere in unitate personæ. Quare in una persona tantum hoc fieri necesse est. » Quod illius dictum sic interpretantur aliqui[4], ut de ea loquatur assumptione, « per quam ex assumente, et natura assumpta resultet una aliqua persona, quæ sola sit homo, sicut sola persona Christi inter personas Trinitatis jam de facto est homo. » Atque in libro quidem *de Incarnatione Verbi* capite quarto, præire videtur ad hanc sententiam, dum ita scribit: « Quippe Deus non sic assumpsit hominem, ut natura Dei, et hominis sit una et eadem: sed ut persona Dei, et hominis una eademque sit, quod nonnisi in una persona Dei esse potest. Diversas enim personas, unam et eamdem personam esse, cum uno eodemque homine nequit intelligi. Nam si unus homo cum singulis pluribus personis una persona est; necesse est plures personas, quæ aliæ sunt a se invicem, esse unam, eamdemque personam, quod non est possibile. Quapropter impossibile est, Deo incarnato secundum unam quamlibet personam, illum secundum aliam quoque personam incarnari.»

Verum cum idem Anselmus[5], « in Deo quantumlibet parvum inconveniens, sequi impossibilitatem asserat: et quantumlibet parvam rationem, si majori non vincitur, comitari necessitatem: » atque in eodem illo capite IX, libri II, *Cur Deus homo*, « inconveniens esse dicat, Patrem, aut Spiritum sanc. incarnari, » sequitur ex ejus opinione, et positis ab eo principiis, impossibile hoc esse: nec alium, quam Filium carnem potuisse suscipere. Ut propterea verisimilius sit, Anselmum universe pronuntiasse, nec eamdem hominis individuam naturam, neque plures, ab divinis personis tribus assumi posse, contra quam sanc. Thomas, ac plerique theologi scholastici censent: quibus tamen alii refragantur, quod ad unius ab tribus assumptionem naturæ pertinet: ut Scotus[6]. Nobis neutram in partem sententiam, dicere placet, quod ea quæstio aliena sit ab instituto nostro; quod antiquorum tantummodo Patrum decreta persequitur. Illud autem, quod ex Anselmo, nec ipso quidem vetere satis, adductum est; neque vulgo probatur; et a nobis supra refutatum est[7].

An tres naturam unam assumere potuerint dubium relinquitur.

CAPUT II.

Ecquid unus de Trinitate dici debeat Christus, aut incarnatus, aut passus. 1. *Differre duo hæc enuntiationum genera;* unus de Trinitate incarnatus est, et unus de Trinitate passus est. 2. *De Monachis Scythis, qui sub Hormisda Papa controversiam istam excitarunt: non eos videri Eutychianos fuisse.* 3. *Quomodo enuntiationes suas conceperint.* 4. *Quibus de causis suspecta fuerit eorum sententia.* 5. *Præcipua fuit novitas, et ne Chalcedonensis synodi labefactaretur auctoritas.* 6. *Postea tamen recepta fuit, et cur probata sit, rationes proponuntur.* 9. *Sensus enuntiationum ab illis jactatarum exponitur.* 10. *Dissolvuntur argumenta, quæ adversus illas objici solebant: ac primum illud, quod Eutychiani in Chalcedonensi synodo institerint, ut illæ reciperentur: quod an verum sit inquiritur.* 11. *Aliæ argumentationes explicantur.* 13. *Alii modi propositionum illarum concipiendarum expensi: velut, unum de Trinitate esse crucifixum, et, unam personam ex sancta Trinitate, vel unum ex Trinitate, et unum in Trinitate.*

I. Controversiæ hujus acris olim, ac vehementis historiam, et originem exposuimus in primo libro, capite decimo-octavo: nunc de re, et enuntiatione ipsa dicam; an, et quo sensu pronuntiare istud oporteat, *Christum esse unum de Trinitate*; aut, *unum de Trinitate incarnatum esse*, vel *passum*; et si quæ sunt aliæ ejusdemmodi formulæ; de quibus altercati sunt inter se catholici alioquin homines; imo iidem, ac singuli diversa et contra-

1 Rust. t. IV *Bibl*, col. 834.— 2 Lib. II, c. XV, § 7.— 3 Ansel. lib. II *Cur Deus homo* c. IX.— 4 Dur. in III, dist. I, q. III Valent. t. IV, disp. I, q. III, pun. III Vasq. in III par, disp. XXXIX, c. I.— 5 Ansel. l. I *Cur Deus homo.* cap. X Vide lib. II hujus op. c. XIII, parag. 3.— 6 In III, dist. I, qu. I.— 7 Lib. II, c. XIII.

ria, non longo interjecto spatio, judicia fecerunt.

Differunt enuntiationes hæ: *Unus de Trinitate incarnatus est; et unus de Trinitate passus est.*

Ut autem quæstionis ante omnia status constituatur, et ut quæ res in disceptationem adducta sit intelligamus, illud primum notari debet, paululum hæc distare: *utrum qui incarnatus est, unus sit e Trinitate*, sive *una de tribus persona :* vel etiam, *utrum unus de Trinitate sit incarnatus*; ab istis *: utrum unus de Trinitate, unave persona de tribus crucem, et mortem subierit.* Nam priores enuntiationes pro subjectis habent simplicem, et unica natura constantem hypostasim : et cum illa conveniunt in Evangelio Joannis expressa, *Verbum caro factum est.* Ut enim *Verbi* nomen in hac, uniusmodi tam naturam, quam personam significat Filii Dei : sic in illis, unus ipse, qui incarnatus est, nonnisi Dei Filius est: necdum homine assumpto, cujus demum accessionem esse factam intelligimus, cum enuntiationis veritas est impleta. Cum autem loquimur sic : *Unus de Trinitate passus, ac mortuus est*, non simplex est ratio, notioque subjecti : sed naturæ necessario duplicis significationem habet. Non enim Deus ipse, et unica, propriaque divinitate constans, ut assumptam naturam hominis, sic perpessionem, ac mortem excepit; verum homo jam factus, in hac ipsa, quam induit, humana natura cruci est affixus et mortuus. Quocirca nonnihil dubitationis habuit initio posterius hoc genus enuntiandi : maxime quod movere illud poterat, quemadmodum unus de Trinitate passus mortuusque dici posset, cum cæteri, qui de Trinitate itidem erant, neque pati, neque mori possent : ac simplici, communique substantia, sine alterius et peregrinæ commercio, constarent. Sed de causis istis dubitandi paulo post, nunc de quæstionis hujus auctoribus, ac de illius sensu, et conceptione nonnulla prius explicanda sunt.

Monachi Scythæ Eutychianismi labe purgantur.

II. Monachos illos Scythas, de quibus capite decimo-octavo libri primi diximus, prorsus Eutychiana imbutos hæresi fuisse, vulgo sentiunt, præeunte magno *Annalium* scriptore [1]. Sed qui professiones fidei ab illis editas, ac cætera eorumdem scripta, quæ exstant, diligenter expenderit; nullum ibi vestigium deprehendet hæresis istius. Vide unius ex iis Joannis Maxentii professionem bene longam [2], eique subjectos anathematismos : tum alia ejusdem opuscula : nec non Petri diaconi [3], ac reliquorum de illo grege monachorum libellum ad Africanos episcopos, in quibus erat Fulgentius : qui omnium nomine respondit, misso ad eos libro *de Incarnatione, et gratia Christi* : animadvertes nulla re monachos istos justam suspicionem dare nefandi illius erroris. Quocirca nihil in illorum facto, atque scriptis aliud culpes, nisi inconsultam rationem, ac præcipitem ardorem inculcandæ novitatis, intempestivæ potius, minimeque necessariæ, quam aut callidæ, aut errore contaminatæ. Nam et Hormisda Papa in epistola *ad Possessorem Africanum episcopum*, nullam aliam notam illis subscribit, præter istam, temerariæ novitatis, contumaciæ, ac superbiæ. « Contemptores, ait [4], auctoritatum veterum, novarum cupidi quæstionum, solam putantes scientiæ rectam viam, qualibet conceptam facilitate sententiam. Eousque tumoris elati, ut ad arbitrium suum utriusque orbis putent inclinandum esse judicium : nec in numero fidelium deputantes sequacem traditionis paternæ, si suæ viderint credere nolle sententiæ. Docti crimina serere, obtrectationum venena componere, integrum Ecclesiæ corpus odisse, seditiones struere, invidiam concitare; et pro obedientia, quæ in cœnobiis principatum regularis obtinet disciplinæ; obstinationem pertinacis amare superbiæ. » Certe cum brevi postea, hoc est annis non plus quindecim interjectis, incredibili omnium consensu probata, et recepta fuerit, quæ tum displicuit, illorum professio : atque illi ipsi, qui initio vehementer obstiterant, eam ultro, ac libenter amplexi sint, tanquam non modo catholicam, sed etiam necessariam : ut inter alios, præque cæteris Justinianus imperator : ac Romanus pontifex Joannes secundus, aliique post ipsum : nec non generales synodi ; et catholica Ecclesia tota formulam illam a monachis editam, in usum profitendæ fidei deinceps asciverint; non est credibile, Eutychianæ perfidiæ venenum sub ea latuisse : quemadmodum sub appendice illa Trisagii ; quæ etsi probabili utcumque sensu tolerari posset, nunquam tamen catholicorum, vel totius Ecclesiæ auctoritatem, et consensum impetrare potuit. Quid autem illi monachorum addimento ad Chalcedonensem definitionem vitio datum sit, postea constabit : ubi quemadmodum ab illis conceptum fuerit exposuerimus.

III. Hoc adeo ex ipsorum verbis facile est colligere. Joannes Maxentius *in Professione*

1 Ad Ann. 519, par. 99.— 2 Tom. IV *Bibl. Patr.* par. 1.— 3 Inter opera Fulg.— 4 Hormisd. ep. *ad Possess.* t. IV *Bibl.*

Quomodo enuntiationes suas conceperint

de Christo, sic eam explicat : « Nos, inquit [1], Deum Verbum unigenitum filium Patris, Dominum nostrum Jesum Christum, qui pro nobis passus est carne, unum de tribus subsistentiis, unius divinitatis esse credimus. » Ac subinde brevius proponit sic [2]: « Unum ex Trinitate esse Christum, qui pro nobis passus est carne. » Item : « Unus ex Trinitate est, qui secundum carnem ex Virgine Maria natus est. » Et in quarto *anathematismo*, « Si quis non acquiescit confiteri Christum unum de Trinitate, etiam cum carne propria, qui pro nobis passus est in carne ; quamvis secundum carnem non sit de substantia Trinitatis : anathema sit. » Et in *Responsione* [3], « An forte, non catholicum, inquit , Christum filium Dei vivi unum confiteri ex sancta, et individua Trinitate. » Qua quidem in *Responsione* illos redarguit [4], « qui Christum unam quidem personam ex Trinitate, non autem unum ex Trinitate esse fatentur : » cum utrumque sit ex æquo profitendum.

Petrus quoque diaconus, Scytharum et ipse monachorum unus, in libello *de Incarnatione ad Fulgentium, et alios episcopos Africæ*, capite quarto : « Hac de causa, inquit, Trinitas, etiam post Incarnationis mysterium, Trinitas mansit : quia idem Deus Verbum, etiam cum propria carne, unus est ex Trinitate : non quod caro ejus sit de substantia Trinitatis; sed quia caro Dei Verbi est, qui est unus ex Trinitate. »

At Dioscorus diaconus [5], unus ex legatis Apostolicæ sedis ab Hormisda Papa missus, illum inter alia capitula monachorum reprehendit : *Unum de Trinitate crucifixum*. Ferrandus vero diaconus, *Unum de Trinitate passum*, usurpari debere asserit.

Quibus de causis suspecta fuerit eorum sententia.

IV. Hæc posterior formula, quæ *unum de Trinitate crucifixum*, aut *passum* prædicat, catholicis initio maxime displicuit, quando a Petro Cnapheo, sive *Fullone*, primum Antiochiæ publice pronuntiata est : quod ei Felix III Papa objicit in epistola ad eumdem scripta [6], qua novitatem in Trisagium hymnum ab eo introductam redarguit.

Sic Acacius in simili ad eumdem epistola, ipsum increpat, quod Arii, et Apollinaris secutus hæresim, dixerit, « unum ex Trinitate passum esse ; qui est inexplicabilis sapientia Dei, et Patris, et ipsius splendor, et character substantiæ ipsius ; Verbum una cum Patre principio cârens, et coæternum [a].» Quibus vero de causis suspecta, et improbata novitas ista fuerit, late Felix Papa declarat in epistola sua : ubi illam duplici nomine damnat : « quod et consubstantialis dogma perimat, et plures Deos, hoc est tres, constituat. Nam si unus sanctæ increatæque Trinitatis, et coæternus est, crucifixus Deus, nempe Filius : sunt autem Trinitatis ejusdem duo, Pater, et Spiritus sanctus, ac dii vocantur, non Deus, uti vera professio continet : quemadmodum nobis tradiderunt, qui ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis : inveniemus hac ratione consubstantialis solvi fidem. Quod enim mortale est, et quod immortale consubstantialia esse nequeunt. Atque ita deorum multitudo firmabitur, dum tres dii in Christianam religionem invehuntur [b]. » Igitur quatenus *unus ex Trinitate* dicitur, nimirum Deus, plures intelligi Deos interpretabantur. Tum quod ille ipse unus e Trinitate, tribusve diis, passus, et cruci affixus, ac mortuus est, dissimilis eo ipso naturæ ab cæteris æstimabitur. Quæ duo Arii, et Apollinaris hæresi consentanea sunt. Cum enim divinitatem ipsam Filii Dei passam esse, cæterasque conditionis humanæ proprias affectiones subiisse dicerent : quibus Patrem imprimis obnoxium fuisse negarent : sequebatur inde, non eamdem utriusque esse substantiam, ex quo ἡ πολυθεία nascebatur : cujus invidia merito laboravit Ariana perfidia; sed nec immunis ab illa fuit Eutychianorum hæresis ; ex qua propago quædam exstitit, cujus prin-

Polytheismus.

a Acac. apud Zonar. Σὺ δὲ ἀπὸ τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψας, ἐπὶ τοὺς μύθους ἐξετράπης κατὰ τὸν Ἄρειον. καὶ Ἀπολινάριον, λέγων· τὸν ἕνα τῆς τριάδος παθεῖν· ὅς ἐστιν ἡ ἄῤῥητος σοφία τοῦ Θεοῦ, καὶ πατρὸς, τό τε αὐτοῦ ἀπάυγασμα, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, λόγος συνάναρχος, καὶ συναΐδιος.

b Felix ibid. Καὶ διὰ τούτου ἐδοκίμασας λύειν καὶ τὸ ὁμοούσιον, καὶ ἀριθμῷ ὑποβάλλειν τὸ θεῖον. Εἰ γὰρ εἷς τῆς ἁγίας τριάδος τῆς ἀκτίστου, καὶ συναΐδιος ὁ σταυρωθεὶς θεὸς, τουτέστιν ὁ υἱὸς, δύο δὲ τῆς τριάδος ὁ πατὴρ, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, λέγονται δὲ θεοὶ, καὶ οὐχὶ κατὰ τὸν εὐθῆ λόγον θεός· καθὼς παραδεδώκασιν ἡμῖν οἱ αὐτόπται, καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου· εὑρεθήσεται δὴ καὶ οὕτως λυόμενον μὲν τὸ ὁμοούσιον· θνητὸν γὰρ, καὶ ἀθάνατον ὁμοούσια ἔτι εἶναι οὐ δύνανται· κρατυνθήσεται δὲ καὶ οὕτως ὁ τῆς πολυθείας λόγος ἐν τῷ τρεῖς θεοὺς Χριστιανισμῷ καταγγέλλειν.

1 Tom. IV *Bibl.* 437.— 2 Ib. 438.— 3 Ib. 451.— 4 Ib. 452.— 5 In *Sug. gest. ad Horm.* tom. III Conc.— 6 Vide lib. I nostrum c. XVIII ex ep. Felic. quæ est in *Zonat. com. ad Canon.*

cipes fuisse perhibentur, Severus, præcipuum nefandæ istius sectæ columen, et Joannes Philoponus : qui tres deos palam, aperteque prædicarunt, et Tritheitarum ex eo factioni vocabulum dederunt.

Præcipua fuit novitas.

V. Dioscorus Hormisdæ legatus in *suggestione* ad eumdem missa pontificem de Scythis monachis [1], complures rationes, ob quas minime sit admittenda ista professio, his verbis explicat : « Quod est, inquit, nec in sanctis synodis dictum; nec in epistolis sancti Papæ Leonis; nec in consuetudine Ecclesiastica. Quod si permittitur fieri, mihi videtur dissentiones, et scandala non mediocria nasci inter Ecclesias. Istud Anastasius Imperator magnopere catholicis imponere festinavit. Istud et Eutychetis disciplui in synodo Chalcedonensi proposuerunt. Quia quotiescumque Patres de Dei filio nostro Domino Jesu Christo disputaverunt, filium Dei Verbum consubstantialem Patris homousion Patri dixerunt. Iste autem sermo ideo nunquam est in synodis a Patribus introductus, quia procul dubio catholicæ fidei minime poterat convenire. »

Et ne Chalcedonensis synodo periclitaretur auctoritas.

Ex omnibus autem argumentis, cur rejici oporteret, hoc præcipuum est judicatum, ne et novitatum aliarum occasio præberetur, et Chalcedonensis concilii auctoritas labefactaretur ; quod accessione ista, quasi mancum, et minime absolutum, perfici, et compleri opus habuisset, « Unde sanum mihi videtur et utile, pergit Dioscorus, et ad pacem Ecclesiarum conveniens, nihil aliud responsum dari, nisi : Sufficit sanctum Chalcedonense concilium, in quo et aliæ synodi continentur. Sufficiunt epistolæ Papæ Leonis, quas synodus confirmavit : novitatem in Ecclesia introducere nec volumus, nec debemus. » Tum quid monachi super Chalcedonensi concilio causarentur, ita declarat : « Est in propositione eorum callida et hæc dicere : Nos synodum Chalcedonensem suscepimus. Hoc speramus, ut jubeatis eam exponere : quia non sufficit sic, quomodo est exposita contra hæresim Nestorianam : non quasi non intelligentes : nisi conantes per subtilitatem, ad hoc nos adducere, ut disputetur de synodo Chalcedonensi. Quod si factum fuerit, dubia et infirma ostenditur, et hæreticorum omnium patuit errori. » Et in sequenti suggestione legatorum omnium nomine scriptæ ad eumdem Hormisdam, admonent illi, « ne qua novitas a sede Apostolica scribatur : quia et nos ante imperatorem, et ante senatum, hæc indicavimus, dicentes : Extra synodos quatuor, extra epistolas Papæ Leonis, nec dicimus, nec admittimus quidquid non continetur in prædictis synodis : aut quod non est scriptum a Papa Leone, non suscipimus : quia si voluerit Dominus noster qualemvis novitatem scribere, pejus erit istud initium, quam illud, quod factum est per Eutychetem. Sufficere debet Ecclesiæ, quod per sexaginta annos ab Eutychete usque modo sustinuit. » Idem et Justinianus nondum imperator [2], ad Hormisdam scripsit. Ac rursus Dioscorus [3] in alia suggestione queritur, « Istos Scythas, omnes, qui accipiunt synodum Chalcedonensem, Nestorianos dicere, dicentes, Non sufficit synodus contra Nestorium. »

Erant et alia quædam argumenta contra novitatem istam objici solita ; quæ sibi Maxentius opponit, et diluit.

Rationum momenta propter quæ deinde recepta.

VI. Quibus minime deterriti catholici, ejus quam improbaverant, professionis patrocinium postea sumpserunt ; uti libro primo docuimus [4], ad quod rationibus adducti sunt multo iis, propter quas illam eamdem initio repudiarant, gravioribus, ac profecto necessariis. Ex quibus ut nonnullas proferam : primum illa firmisssima videtur : quam his verbis explicat Joannes Maxentius [5] «Si Christus verus est Deus , sicut est, aut Trinitas est, aut unus ex Trinitate. Sed quia totam Trinitatem Christum credere sacrilegium est, restat ut unus sit Deus Christus ex Trinitate. Nisi forte alium eum Deum præter Trinitatem esse contendant : quod non catholicorum sed Manichæorum est proprium, qui duos Deos sibi contrarios introducunt. » Quod argumentum ex Proclo Cyziceno primum, deinde Constantinopolitano episcopo, mutuatus est ; ejusque celeberrima illa *ad Armenos* epistola, ut putat Maxentius : quam non integram exstare hodie consequens foret, cum ille ipse, de quo agimus, locus ab Maxentio citatus, in illa desideretur, de quo sequenti capite agemus. Sic igitur Proclus apud Maxentium [6] : « Sed sciscitaris me fortassis illum novitium, vanumque sensum, seu vaniloquium, dicens : quia qui confitetur eum, qui crucifixus est, Christum Deum ; et Patrem, et Spiritum sanctum crucifixum confitetur, si una est Trinitatis

1 Tom. III Conc.—2 In eod. t. III Conc,— 3 Ib.— 4 Cap. xviii.— 5 Max.in Præf. dial.I,t.IV *Bibl.*467 Vide ejusd. Pros.col.438.— 6 In *Prof. de Chr.* t. IV *Bibl.* 437.

natura. Ego autem objicio tibi, et quæro : Unus ex Trinitate est qui crucifixus est, an alius aliquis extra Trinitatem? et si quidem unus, solutum est jurgium. Si autem alius aliquis præter Trinitatem, quartus est, sine dubio gloriæ Dominus, et ab illa glorificatione, qua Seraphim glorificant, existit extraneus. Illa autem animalia Trinitatem laudant, et unitatem confitentur. Hoc autem si non mendaciter docet vox illa, quomodo quartus quos non plasmavit salvavit? aut chirographum peccatorum destruxit in cruce, qui non habet potestatem peccata dimittere, si non est secundum te Deus ? »

VII. Rursus instat Joannes Maxentius, et ex eo probat recte illud usurpari, quod B. Virgo Deum utique genuit, ut in Ephesina synodo decretum est; vel potius ante ullius synodi sententiam, Christiana fides, et sacrarum litterarum oracula prædicant. « Sed si eam vere, et proprie Dei crederent genitricem (ait contra suos adversarios Maxentius[1]) utique Deum Verbum unum esse crederent de Trinitate; quia non ex ea Deus, qui est Trinitas, natus est. Nam cum Apostolus Christum testetur super omnia Deum : Trinitas autem unus est Deus, non incongrue ab eis quæritur : utrum Trinitas Christus sit, aut alter præter Trinitatem Deus, Christus sit. At forte etiam super Trinitatem Deus est Christus, quia super omnia eum Deum testatur Apostolus. Quod si horum trium quodlibet dicere est impium, restat ut unus de Trinitate sit Verbum, qui de Virgine secundum carnem natus est, et homo factus, passus est carne pro nobis. »

Ad hæc, » Homo natus est, cum sit natura Deus Dei Patris Verbum : nec amisit quod erat (ut ex Cyrillo idem argumentatur). Peperit enim carnaliter Verbum quod ex Deo est, caro factum, » ut in primo *Anathematismo* scribit Cyrillus. Unde et duæ nativitates ejusdem Dei Verbi creduntur : nec tamen filii duo : « sed unum eumdemque naturalem filium Patris : naturalem filium matris agnoscimus; » quod et Leo Papa *ad Flavianum* uberius affirmat. Hinc igitur necessario sequitur, Christum unum esse ex Trinitate, cum Dei Filius, ac Verbum, Deus sit, unusque de tribus, qui in Trinitate numerantur. Eodem argumento utitur Petrus diaconus in libro *de Incarnatione*, capite quarto.

VIII. Ferrandus quoque diaconus ex Apostolo non dissimili ratione, idem efficit, in epistola *ad Anatolium*. Scribit enim Paulus[2], *Christum crucifixum esse Dei virtutem, et Dei sapientiam.* « Ecce Christus crucifixus, ait Ferrandus[3], ipse est Dei virtus, et Dei sapientia. Quare ergo non dicatur unus de Trinitate passus ? An Christus, Dei virtus, et Dei sapientia non est unus de Trinitate ? Sed hoc qui negat, aperte dicat, etiam secundum divinitatem Filium non esse unum de Trinitate. Si autem secundum divinitatem, Christus unus est de Trinitate, et secundum divinitatem, virtus Dei est, et Sapientia, Christus autem crucifixus virtus Dei est, et Sapientia; recte utique dicitur, quia unus de Trinitate est passus. »

Et in alia epistola *ad Severum* idem Ferrandus illud ipsum approbans, ex personæ unitate disputat, quæ in Baptismi formula ex institutione Christi, nominatur; hæc autem persona non est Dei solius, sed hominis pariter, ac Dei, hoc est Mediatoris ex utraque natura constantis. « Nominato, inquit[4], in baptismate* si non est una Dei, hominisque persona, quæ persona nominatur? Si dixerint filii Dei; nec hunc esse confitentur filium hominis, quem filium Dei; ergo omnis a regenerationis sacramento gratia Mediatoris aufertur. *Unus est enim,* sicut dicit Apostolus[5], *mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.* Et si, quod absit, nominato in baptismate filio, sola filii Dei persona nominatur, et persona filii Dei hominis non commemoratur, mediator non nominatur. Et quomodo sine mediatore Pater reconciliatur ? » Quo etiam pertinet illud ejusdem Apostoli[6]: *Quicumque baptizamur in Christo, in morte ipsius baptizamur.* Nec minus ad illustrandum Ferrandi hoc argumentum valet, quod libro tertio animadvertimus[7], personam, sive hypostasim Christi sic utramque naturam continere, ut tamen Dei propria sit. Quare non alter intelligi potest Filius, quam ut Deus, perinde ut homo, censeatur.

*Deest Filio.

IX. Sed ejusdem Ferrandi verbis, libet omnes illas, quas attigi, rationes in summam conferre. « Proinde illi, ait in fine epistolæ *ad Severum*, quos negare adseris Dominum nostrum Jesum Christum unum esse de sancta, et individua Trinitate, si fatentur Dominum nostrum Jesum Deum esse, Dei

Et tanquam errori Nestorii et Eutychetis contradicens approbata.

1 In *Prof. de Chr.* IV, etc.— 2 I *Cor.* I.— 3 Tom. III *Bibl.* 331.— 4 Ferrar. *ad Sever.* tom. IV *Bibl.*— 5 I *Tim.* II, 5.— 6 Lib. III, c. XIII, parag. 5.

filium, factum hominis filium; et ideo nominato Domino Jesu Christo, non hominem purum, sed divinam simul, et humanam substantiam nominari : Si fatentur Deum Trinitatem, Patrem esse, et Filium, et Spiritum sanctum; et hunc filium, sine quo Trinitas nunquam fuit, et quo carnem suscipiente, mansit Trinitas, sicut semper est Trinitas ex initio Incarnationis suæ, ipsum esse intelligunt Dominum Jesum Christum, quid ad nos quibuslicet verbis rectam prædicent fidem ?

Nihil ergo aliud sententia ista significat, « nisi ipsum esse passum carne, qui de Patre Deo natus est, id est Christum; ne putetur homo purus tolerasse passionis injurias, » ut idem Ferrandus scribit [1]: « Hoc ergo dicit quicumque unum de Trinitate passum dicit: Non est quarta persona qui passus est; sed ad numerum pertinet Trinitatis. » Atque ad Nestorianam præsertim cavendam hæresim valet ista professio. « Quid enim nos contra calumniantes Eutychianos manifestius probat a fallacia Nestorianorum penitus alienos, ait Facundus [2], quam si duo hæc asseramus, id est, unum de Trinitate pro nobis crucifixum ; et beatam Mariam recte vocari, et vere, et proprie matrem Dei ? » At Ferrandus [3] tam Eutychem, quem Nestorium percelli hoc modo demonstrat : « Unum de Trinitate passum Nestorianis non immerito displicet. Introducere enim quartam personam volunt, cui accidisse æstimant passiones. Eutychianis autem unum de Trinitate passum non recte placet, si tamen placet. Ipsi enim duas Christi permanere naturas evidenter negare contendunt : quibus per hoc capitulum manifeste contradicitur, insinuata una substantia per hoc, quod passus infertur. Passio enim commemorata testimonium est naturæ passiblis : natura passibilis intellecta, maxime in illo, qui unus de Trinitate (est) duarum substantiarum clarissimam reddit distinctionem. » Eadem fere argumenta contra Acœmetas monachos ad illius sententiæ patrocinium attulerunt Joannes secundus Papa [4], aliique qui de ea re disputarunt.

X. Neque vero magnus labor est, quæ adversus istam formulam objici solebant, cum primum est vulgata, dissolvere. Horum primum illud est quod ab Dioscoro legato scriptum esse supra meminimus ad Hormisdam [5] : Eutychianos admodum illa delectatos esse, et ut in usum admitteretur, omni ope contendisse. Nam et Eutychis discipulos in concilio Chalcedonensi eam proposuisse : et Anastasium imperatorem multum elaborasse, ut illam catholicis obtruderet. Idque adeo Petri Fullonis exemplo comprobatur, qui, ut paulo ante demonstravimus [6], Antiochiæ primum ausus est eamdem publice pronuntiare. De Petro Fullone jam satis dixi, deque nefaria illius impietate, quam verbis istis obtegebat : ut propterea minime tolerandum, aut dissimulandum tanto cum fidei periculo præconium illud fuerit, quod idem et in Anastasio imperatore valet; cujus eadem causa, et in sacrilego errore tuendo, par studium : sed in propagando, et roborando, plus virium, ac potentiæ fuit. Itaque vafris, et in perniciem Ecclesiæ cessuris illorum consiliis acerrime tum refragari oportuit.

De Eutychis discipulis quod refert Dioscorus, hoc Ferrandus expressius ad Anatolium scribit [7], Eutychetis apocrisarium sententiam istam in Chalcedonensi concilio protulisse. Cui sic ille respondet: « Nec movere quemquam debet, si vere hanc sententiam, sicut a quibusdam dicitur, Eutychetis protulit apocrisarius in Chalcedonensi concilio. Sæpe etiam per ignorantes loquitur veritas. Patres autem nostri in concilio positi sensum loquentis, non verba considerantes, nec illum propter hanc sententiam pronuntiarunt catholicum ; nec ipsam sententiam catholicis tunc inserere definitionibus voluerunt; ne viderentur intellectum loquentis (*for.* non minus) adprobasse quam verba. Mirabiliter tamen Spiritus sanctus postea fideles admonuit, etiam post hanc sententiam revinci Eutychianistas, in qua duarum plena est prædicatio naturarum. »

In actis concilii Chalcedonensis non memini exstare vocem ejusmodi ab Eutychis apocrisario prolatam. Nam nec ullus Eutychis nomine in illa synodo comparuit: nec se Eutyches purgavit: nec de hujus persona omnino est actum : ut qui jam duarum synodorum Constantinopoli celebratarum sententia damnatus esset; ut in primo libro animadvertimus [8]. Verum post Constantinopolitanam synodum [9], cui Flavianus Constantinopolitanus episcopus præfuit, ac damnatum Eutychem anno 448, cum libello supplice

1 Ib. in ep. *ad Anath.* 328.— 2 Lib. I, c. II.— 3 Ep. *ad Anat.* 319.— 4 Joan. Papa in epist. III *ad Senat.* tom. III Conc.— 5 Parag. 5.— 6 Parag. 4.— 7 Fer. t. IV *Bibl.* 331.— 8 Cap. XII, parag. 13.— 9 Vide id. c. parag. 4 et Acta Chalc. Syn. Act.

imperatori oblato, questus esset Eutyches, acta concilii ab notariis falsata esse; jussu imperatoris coactis episcopis, anno sequente 449, eadem acta relecta sunt, præsentibus Eutychis apocrisariis Constantino, Eleusinio, et Constantio monachis. Qui cum nonnulla identidem adversus actorum fidem objecissent, nihil de sententia illa memoratum ab iis occurrit, qua unus ex Trinitate passus dicitur.

XI. Præterea quibusdam argumentis oppugnare illam ipsam instituerint, quibus ea initio non placuit: quorum unum hoc est a Ferrando proditum[1], quo usos ait Eutychianos, ut ex ista formula suam hæresim approbarent, unamque Christi naturam esse suaderent. « Si unus, inquiebant, est Christus de Trinitate, et Trinitas unius est substantiæ: Unius ergo substantiæ Christus est. » Sed hoc Ferrandus dissolvi asserit ex eo, quod duæ naturæ distincte concipiuntur, cum dicimus, *Christum esse passum*: vel hoc etiam addito, *in carne passum* esse. Hinc enim facile omnes intelligunt, non divinitate ipsa, hoc est natura una, et singulari, Christum esse passum: sed altera, quæ sola pati crucifigique potuit, humana substantia. Rursus instabant Nestoriani, quibus potissimum adversabatur enuntiatio illa; Qui confitetur crucifixum unum ex Trinitate, etiam Patrem et Spiritum crucifixos fatetur. Ita Proclus apud Maxentium argumentatos illos esse significat[2]. Qui et subinde respondet: Christum in hac ipsa substantia, qua unum est cum Patre et Spiritu sancto non esse passum. « Si autem diceremus eum divinitate crucifixum, revera in Trinitate passionem induceremus. Si autem dicimus, quod in carne sua passiones Verbum suscepit, confitemur, quia et unus est, de Trinitate, qui passus est, et Trinitatis natura impassibilis mansit. » Item, « Hoc crucifixum est, quod incarnatum est. Si autem quod incarnatum est, crucifixum est; Pater autem et Spiritus non est incarnatus unus ergo de Trinitate est crucifixus. » Tum Ferrandus recte[3]: « Sicut quisquis Deum prædicat passum, non substantiam divinitatis facit passibilem, sed divinitatis impassibilis, et humanitatis, quæ subjacuit passioni, unam monstrat esse personam: Sic unum de Trinitate passum prædicans, unitatem personæ commendat in utrisque naturis, excludens Nestorianæ hæreseos nefariam perfidiam, qui doctrinam duos filios inducentis neget.»

Satisfit aliis adversus hanc sententiam objectis.

Futile est hoc etiam argumentum, quod ab iisdem oppositum adversariis refert Maxentius: sequi ex eo divisionem Trinitatis fieri. Verum sic ille statim occurrit: « Si Deum ex Deo dicere, divisionem non facit divinitatis, multo magis unum ex Trinitate dicere, divisionem non facit Trinitatis. Quia non secundum id, quod unus est Deus, una divinitas Trinitatis: sed secundum id quod tres sunt, id est, Pater et Christus, et Spiritus sanctus, unus Deus, Christus dicitur unus de Trinitate, qui pro nobis passus est carne. »

Sic illud Nestorianorum joculare est, quod in dialogo secundo proponit Maxentius: « Quidquid ex aliquo esse dicitur, aut per generationem, aut per processionem alterum ostendere ex altero. Quare si Christus ex Trinitate est, aut per generationem alter est, et est filius Trinitatis, aut per processionem alter est, quasi a Trinitate procedens: » velut Spiritus sanctus. Ne puero quidem difficile est hoc, quod Maxentius respondet, in promptu habere: neutro illorum modorum intelligi ex Trinitate esse Christum; « sed juxta numerum; sicut solemus unum quemlibet ex duobus, vel tribus, pluribusve specialiter demonstrare. » Ut Christus *in Evangelio*, *Unus*, inquit, *ex vobis tradet me*[4].

XII. Postremo tritum illud, et a plerisque jactatum, sed sola specie molestum, reipsa vero perfacile apud Ferrandum, et Facundum, aliosque legitur[5]: « Ne dicentibus, unus de Trinitate passus, inquisitor acerrimus dicat: quid unus? et respondentibus, filius; iterum dicat; Ergo si unus est filius de Trinitate, vel unus est Trinitatis; filiorum est Trinitas; aut Trinitatis est filius: Respondentibus Deus, dicat: Quomodo est quispiam unus Deus de Trinitate, cum non sit unus Deus, nisi Trinitas? » Cui sic obviam it Ferrandus; « Huic dubitationi facile, inquit, occurritur, si quid sit Trinitas, consideremus. Trinitas enim, quod sæpe dicendum est, personarum est Trinitas. Quid ergo Trinitas nisi tres personæ? Quæ sunt tres personæ, nisi Pater, Filius, et Spiritus sanctus? In hac ergo Trinitate neque Patres invenis, neque filios tres, neque Spiritus sanctos três, et propterea securus dicis: Unum de Trinitate filium, quia non est in Trinitate filius nisi unus, cujus personam significantes dicamus, unum de Trinitate passum. » Clarius, et uberius idip-

1 Fer. *ad Anat.*— 2 Max. in *Prof.* t. IV *Bibl.* 437.— 3 Ad an. 328.— 4 *Marc.* xiv, 18.— 5 Fer. t. IV *Bibl.* col. 332.

sum Facundus exponit[1]: qui et similium locutionum exemplis hanc calumniam depellit. Quippe Trinitas de se ipsa loquens, *Ecce factus est*, inquit, *Adam unus ex nobis*[2]. Numquid unus Deus ex nobis, quasi ex tribus? aut unus Pater ex nobis, quasi ex tribus Patribus? aut unus Filius, vel Spiritus sanctus ex nobis, quasi ex tribus Filiis, vel tribus Spiritibus sanctis?» Sic Joannes in canonica sua[3]: *Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt.* Ubi simili cavillatione quæri potest, quid tres isti sint.

«Proinde considerare debent, ait Facundus, qui verborum captionibus supervacue student, quia non simul, et conjuncte dicimus, unum Filium ex Trinitate crucifixum, ut tres aut duos Filios inducere videamur, sed prius dicentes quod magna synodus confirmavit, unum ex Trinitate incarnatum, vel passum, vel crucifixum, cum interrogati fuerimus, quem unum de Trinitate dicamus, recte postea respondemus Filium. Non autem recte simul diceretur unus Filius ex Trinitate incarnatus, aut passus, aut crucifixus. Sed non est consequens ut quæ simul non recte dicuntur, etiam singillatim non recte dicantur.»

Alii modi earumdem sententiarum enuntiandarum expenduntur.

XIII. Hoc loco non est prætermittendum, variis modis controversas istas enuntiationes proponi solitas; ac nonnullos nimis in earum delectu, et approbatione, vel rejectione, morosos, et anxios fuisse. Quidam enim *unum de Trinitate* dici minime ferentes, *unam de Trinitate personam* libenter usurpabant. Quos quidem Nestorianæ hæresis insimulat Joannes Maxentius[4]: et *unam personam* sic illos interpretari dicit, quemadmodum Nestorius, «unam Christi personam ex duabus personis, per conjunctionem, et gratiam copulatis» fieri putabat: ut in primo libro meminimus[5]: non «ut ex duabus naturis naturaliter unitis una persona conficeret.»

XIV. Verum hanc Maxentii suspicionem per fucum, et calumniam ab illo injectam arbitror; ut Dioscoro Romani pontificis Hormisdæ legato invidiam strueret[6]: a quo male acceptus, et in crimen vocatus fuerat: uti supra diximus. Porro non tam hæreticos, quam catholicos nonnullos existimo sententia illa, quæ *unum ex Trinitate passum* dicebat, offensos iis de causis, quas paulo ante commemoravi[7]: maxime quod responderi non posse crederent, ecquid unus ille esset, Deus, an filius, nisi Deos filiosve plures Trinitatem habere diceres: ob hujusmodi, inquam, rationes abstinendum ab illa loquendi formula censuisse catholicos aliquot puto, ac potius adhibendam hanc, ut *unam de Trinitate personam passam esse* diceretur: cum tres in Trinitate personas agnoscat Christiana professio; quarum unam interroganti responderi possit esse crucifixam. Hanc fuisse præcipuam causam istius amplectendæ potius, quam alterius enuntiationis, indicat Facundus Hermianensis[8], qui et catholicos, qui ita sentirent, fuisse docet, et ea ipsa, quam exposui, ratione commotos. At ipse demum utrumque dici recte asserit; «et unum ex Trinitate crucifixum; et unam ex Trinitate personam:» nisi quod ad repellendos Nestorianos minus hæc, quam illa, sit apta professio, quod *unam personam* hæretici isti non bona fide intelligerent; ut sola dignitatis, et auctoritatis unitas in ea contineretur, non naturarum propria, et substantiva copulatio, quod ex Maxentio jam diximus.

Sic etiam Ferrandus ambo hæc catholice pronuntiari non dubitat[9]: «Hoc est quippe unum de Trinitate, quod est unam personam de tribus personis, quoniam si dicas, Una est persona Christi, nihil aliud dicis quam Unus est Christus; et si dixeris; Unus est Pater, aut Spiritus sanctus, nihil aliud dicis, quam Una est persona Patris, aut Spiritus sancti.»

XIV. Huc etiam spectat, quod vocabulum, *unus* proprie, ac per se personam significat; substantiam autem, nonnisi *addito substantiæ proprio, manifestoque vocabulo*: ut cum dicis, *Trinitas est unus Deus.* Alioqui non potest absolute loqui sic: *Pater, et Filius et Spiritus sanctus unus sunt.* Ita Ferrandus, qui hoc insuper animadvertit; non sic dici *Christum unum de humanitate*, sicut dicimus, *unum de Trinitate*: quamvis eumdem ut Deum dicamus, *et hominem.* Deum quippe cum dicimus, recte etiam hominem dicimus: quia Deus et homo nomina substantiarum sunt: Unus autem, quia proprie personam significat: unus et unus nequaquam cogimur dicere, ne duas videamur adseverare personas.» Præterea persona ipsa, in qua naturæ duæ subsistunt, Verbi propria est. «Ideo dicere nullatenus possumus unum de Trinitate, et unum

1 Lib. I, c. III.— 2 *Gen.* III, XII.— 3 I *Job.* V, 7.— 4 Dial. II, t. IV *Bibl.* col. 487 et in resp.— 5 Cap. IX.— 6 Vide Max. resp. *ad Horm. ad Poss.* t. IV.— 7 Parag. 10 et seq.— 8 Facun. l. III, c. IX.— 9 Fer. in ep. *ad Anat*,

de humanitate, vel unum Trinitatis, et unum humanitatis : quia in Christo Jesu personam propriam separatim non habet humanitas, sed persona Verbi Dei, a quo suscepta est ipsa, illi facta est propria. »

Quod si quis expendere ista subtilius velit, minus profecto Ferrandi rationem illam probabit, quæ in dispari ac dissimili vocabulorum genere conflictatur. Siquidem duæ istæ voces, quas inter se comparat, *Trinitas*, et *humanitas*, non eadem notione censentur ; nam prior personas proprie significat, earumque numerum : posterior vero, naturam, sive substantiam. Sunt autem personæ tres, *ex quibus*, sive *quarum una est Christus;* adeoque *unus ex tribus*; at *humanitas* naturam ipsam indicat. Ac si quis plures homines, hominumve personas uno aliquo numerali nomine comprehenderet : velut si totam, in qua Christus numeratus est, Josephi familiam, tribus constantem capitibus, hoc est præter hunc patrem familias, Maria virgine, ac puero Christo, ternarium, aut etiam trinitatem vocaret : profecto nemo sic illum loqui prohiberet, Christus qua homo, unus fuit ex ternario, vel trinitate illa hominum, aut absolute sic ; Christus unus est ex hominum numero. Sed hæc nimis anxie, ac subtiliter enucleata missa faciamus.

XV. Non defuerunt qui *unum in Trinitate* confitentes, *unum ex Trinitate* repudiarent, quemadmodum sentire visus est Justinianus, antequam imperator esset ad Hormisdam scribens[1]. Nestorianus item ille, quem secum disputantem in dialogo secundo Joannes Maxentius introducit[2], « unum in Trinitate Christum fateri, catholicum judicat, non autem unum ex Trinitate. » Quem subinde Maxentius suspectum agit infidæ, atque hæreticæ opinionis, tanquam « Christum a Trinitate creatum, ita esse credat in Trinitate, ut non sit de Trinitate : hoc est non eum secundum esse, sed secundum inesse cognoscant. Sicut et unusquisque nostrum est in Trinitate ; quia unus est Deus, in quo vivimus, et movemur, et sumus. Vel certe sicut dicitur, Pater in Filio, alter docetur in altero : ita quum esse dicitur Christus in Trinitate, alius præter Trinitatem inesse intelligitur Trinitati. » Verum nihil istud est, et constat, veteres quosdam sine ullo discrimine utrumque pronuntiasse : uti mox ostendam. Quippe « unum in Trinitate dicere Christum, idem est atque unum ex Trinitate confiteri ; » sicut unum dicere Petrum de duodecim Apostolis, et unum in duodecim, quod idem plane est, atque inter duodecim.

Postremo nonnulli in quacumque illarum enuntiationum desiderari aliquid arbitrati sunt, addique voluerunt, passum, vel crucifixum, *in carne*, sive *secundum carnem*, ut adversus Arianorum, vel Apollinaristarum, Eutychianorumve, atque omnino Theopaschitarum nefaria commenta præscriberetur ; qui divinitatem ipsam illa expertam, quæ sunt humanæ propria imbecillitatis, asserebant. Quibus sine ullo fidei periculo satisfieri posse judicat Ferrandus[3] : sed admonendos tamen, nihil esse necesse nominatim ita concipi. « Non enim totiens aut divinitatem Christi, aut humanitatem negari, quotiens non simul sono vocis enuntiantur. » Ut cum Paulus ita loquitur : *Unus est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus*[4]. « Ecce hominem dixit, Deum tacuit : non tamen ideo negavit. » Quinetiam ex eo quod passus dicitur, caro ipsa, vel humana natura statim intelligitur. « Passio enim commemorata, testimonium est naturæ passibilis ; natura passibilis intellecta maxime in illo, qui unus de Trinitate (dicitur) duarum substantiarum clarissimam reddit distinctionem[5]. »

CAPUT III.

Usus sententiæ illius, Christus unus est sanctæ Trinitatis : *vel* Unus de Trinitate passus, et crucifixus, *veterum Patrum testimoniis approbatur* ; 1. *ac primum, Synodalium decretorum. De Chalcedonensi dubitatur, an in ea sancita fuerit, aut usurpata hæc formula. Asserunt aliqui ;* 2. *alii negant ;* 3. *solvitur hic nodus ex Liberato diacono : quatenus ista synodus illam approbaverit.* 4. *Theodorus Abucara perperam in ejusdem synodi definitione contineri scripsit.* 5. *Aliarum synodorum, et Romanorum pontificum consensus in eamdem vocem.* 6. *Tum Patrum cæterorum:*

I. Superest ad hanc disceptandam, terminandamque controversiam, qua in explicanda longiores opinione nostra fuimus, ut antiquos

1 Tom. III Conc.— 2 Tom. IV *Bibl.*— 3 Ferr. *ad Anath.* col. 38.— 4 II *Tim.* II.— 5 Ferrand.

An hæc *unus de Trinitate passus est* [s]ententia in Chalcedonensi synodo fuerit approbata.

Patres illarum de Christo loquendi formularum auctores, ac vindices aliquot excitemus. Et ut major sanctiorque est plurium simul, et in synodalibus consessibus, quam separatim dicentium auctoritas, commemoranda primo locò sunt conciliorum placita, quod caput difficilem nonnihil habet quæstionem: ut vel eo nomine, pœnitenda non sit opera nostra, quam in testimoniis istis exquirendis adhibemus. Est autem de Chalcedonensi concilio tota quæstio : cujus auctoritate comprobatam illam sententiam, veterum affirmant aliqui; alii omnino negant. Ut a posterioribus incipiam; qui primi controversiam illam excitarunt, Scythæ monachi, nihil ab Chalcedonensi synodo de hac re definitum, aut ullo modo significatum esse ingenue sunt fassi : ac propterea non eam sufficere dixerunt, nisi uberius exponeretur : ut supra latius explicavimus[1]. Quinetiam legati sedis apostolicæ, imprimisque Dioscorus, hoc maxime telum novam istam in professionem jecerunt ; asserentes sufficere Chalcedonensem synodum, nec admittendam novitatem illam, quæ ad minuendam ejus auctoritatem pertineret, cum ex eo sequeretur, mancam illam fuisse, et necessaria professionis aliqua parte caruisse. Vide quæ in illa capitis superioris sectione quinta, de ambarum conflictione partium exposuimus.

Partis negantis argumenta.

II. At vero Chalcedonensem synodum hanc approbasse, ac sanxisse formulam, asseverant aliqui. Facundus Hermianensis in libro primo, capite tertio, diserte hoc inculcat: et inter alia sic de eo scribit : « Nihil est igitur quod de verbo reprehendamur, dicentes unum de Trinitate incarnatum, sive passum, sive crucifixum. Quod etiam sancta Chalcedonensis synodus divinarum Scripturarum auctoritate, et antiquissimorum Patrum testimoniis informata, videns a magno Proclo ad Armenos utiliter scriptum, et a sapientissimo Joanne Antiocheno, et cæteris Orientalibus episcopis in concilio approbatum, convenienter ipsa quoque firmavit. » Ephræmius item Antiochenus, sive Theopolitanus patriarcha, (Vixit autem hic Justiniano imperante ; ut qui ad Anthimum Trapezuntis episcopum scripserit[2]; quem inde Constantinopolitanam ad sedem transtulit Theodora imperatoris uxor, ann. 535) apud Photium ait, « Ecclesiam Dei, et Chalcedonensem synodum unum sanctæ Trinitatis Deum Verbum incarnatum, et hominem factum profiteri[a]. » Quanquam suspicari possumus, non illam integram sententiam ab Chalcedonensi usurpatam synodo voluisse sanctum illum patriarcham: sed Deum Verbum duntaxat carnem suscepisse, *qua cum secundum hypostasim sit unitus:* Ephræmium vero voces illas, *unum sanctæ Trinitatis*, inseruisse, non quas synodus expresserat, sed quæ Deo Verbo convenirent, et quæ commodum sub id tempus admitti ab Ecclesia cœpissent. Verum de Facundo non idem dicere possumus. Nimis enim aperte Chalcedonensem synodum ait ejusmodi sententiam firmasse.

Item affirmantis.

Solvitur difficultas

III. Nodum hunc solvit Liberatus *in Breviario*, capite decimo: ubi refert, Proclum Constantinopolitanum episcopum ab episcopis Armeniæ rogatum, ut de Theodori Mopsuesteni libris, et dogmatibus sententiam suam expromeret, « Tomum Armeniis scripsisse, ac destinasse. (Hæc illa est Procli celebris *ad Armenios* epistola) In quo posuit ad interimendas Nestorianorum versutias, qui duas in Christo inducunt personas, unum de Trinitate incarnatum : quem et direxit Joanni Antiocheno, etc. Joannes autem, et qui cum eo erant congregati episcopi, legentes tomum, et ejus laudantes compositionem, subscripserunt in eo, et Proclo transmiserunt. Hunc et Chalcedonensis synodus per relationem suam, quam Marciano imperatori direxit, ad probandum, non tantum gestis synodalibus, verum etiam epistolis fidem constare, inter sanctorum Patrum epistolas suscepit, et confirmavit. »

In parte tertia actorum concilii Chalcedonensis initio legitur synodi totius *allocutio*, vel *relatio*, ut Liberatus vocat, ad Marcianum imperatorem, in qua Leonis epistolam propugnant Patres, docentque nihil ab illo præter solitum, aut vero dignum reprehensione esse factum, quod epistolam illam, tanquam novam fidei expositionem, ad Flavianum scripserit, alioqui tum Patres cæteros, ut Athanasium, et Gregorium Nazianzenum ; tum vero Proclum

a Ephræm. apud Phot. cod. ccxxviii. Καὶ ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ ἐν Καλχηδόνι σύνοδος τὸν ἕνα τῆς ἁγίας τριάδος θεὸν λόγον ὁμολογεῖ σαρκωθῆναι, καὶ ἐνανθρωπῆσαι, οὗ καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν οἶδε, καὶ κηρύττει ἕνωσιν.

1 Parag. 5.— 2 Phot. cod. 228.

vituperari debere; qui tomum a se scriptum ad Armenios, Orientalibus approbandum miserit; nec non Joannem Antiochenum accusandum: qui cum synodo sua litteras ad Proclum, et ad imperatores, fidei suæ testes allegavit[a]. Hic ille locus est, in quem Liberatus, et Facundus digitum intendunt: ubi Chalcedonensis synodus, probatis, laudatisque Procli, et Joannis epistolis, quod in illis Procli continebatur, ratum habuisse videtur: quod cujusmodi sit, paulo post viderimus. Jam supra monuimus[1], epistolam Procli, sive tomum *ad Armenos*, qui Græce est editus, nonnullos mutilam existimare: quod citantur ex illo quædam a Maxentio, quæ absunt ab vulgatis editionibus istius tomi: imo etiam ab Latina interpretatione Dionysii Exigui[!] qui Procli epistolam Latine vertit. Utrobique enim solum hoc legitur: « Deum verbum unum ex Trinitate incarnatum[b]. » Apud Maxentium vero alia duo loca ejusdem tomi descripta reperiuntur[2], in quibus « unus de Trinitate crucifixus carne, et passus » dicitur. Quinetiam Joannes secundus in epistola *ad Senatores* eumdem Procli locum ex epistola *ad Occidentales* citavit, quem Maxentius secundo loco posuit. Cyrillus quoque sub finem epistolæ, vel tractatus *de Symbolo*, locum alium Procli Constantinopolitani episcopi adhuc superstitis laudat ex epistola *ad Orientales*. Quæ omnia Procli operum editor fragmenta esse putat unius scriptæ ad Armenos epistolæ: nempe tria illa, quæ Maxentius affert, ac nominatim epistolæ Procli *ad Armenos* assignat; e quibus secundi partem citari diximus ab Joanne Papa, qui alterum præterea locum refert, sed utrumque ex epistola *ad Occidentales*. Ita quinque fragmenta illius epistolæ ad Armenos ab vulgatis Græcis abesse, nec non ab Latina versione Dionysii Exigui, affirmat vir eruditus, qui Procli opera collegit.

IV. Ego vero integram hodie Procli ad Armenos epistolam exstare arbitror: et quæ illi deesse creduntur, non ad illam pertinere, sed ad aliam, quam *ad Orientales* elucubravit. Cujus meæ opinionis habeo argumenta probabilia tria. Primum est, quod Græca epistola Procli *ad Armenos* nihil ejusmodi continebat, quale in tribus citatis a Maxentio fragmentis legitur: nimirum hoc: *unus de Trinitate crucifixus*, vel *passus est*: sed hoc solum, *unus de Trinitate incarnatus est*. Testes sunt hujus rei Dionysius Exiguus, qui in præfatione ad epistolam Procli Latine a se redditam, cum ejusdem scribendæ rationem, et argumentum explicat, nihilo plus in ea docere instituisse illum asserit, quam « Christum Dominum, et in principio Verbum apud Deum, unum de Trinitate esse, et pro salute nostra eumdem verum hominem factum unum mansisse Filium, nec quartam in Trinitate crevisse personam. » Nusquam autem enuntiationem hanc attribuit: *Unum de Trinitate passum*, vel *crucifixum esse*. Differt autem hæc nonnihil a superiore, qua dicimus: *Unum de Trinitate incarnatum fuisse*: ut initio capitis antecedentis animadvertimus. Sed et Liberatus diaconus in *Breviarii* capite decimo, unum istud in epistola sua *ad Armenos* posuisse Proclum adstruit; *unum de Trinitate incarnatum*: non omissurus utique, *crucifixum passumque esse*, si hoc in epistola Procli legisset: cum per idem tempus insignis versaretur inter Catholicos ea de re contentio, ut in eodem *Breviario* capite vicesimo testatur[3]: ubi et Romæ cum esset, Joannem Pontificem vere illud usurpari decrevisse narrat.

V. Alterum argumentum est, quod post annos fere quinquaginta, quam *ad Armenos* scripta illa Procli fuerat epistola, cum Petrus Fullo Antiochiæ, cujus episcopatum invaserat, illud pro concione dixisset, *unum de Trinitate passum esse*, ingens hoc audito tumultus est consecutus, et eo nomine acriter ab Romano pontifice Felice tertio reprehensus est: cum tamen Procli *ad Armenos* epistola per universam Ecclesiam recepta passim legeretur, præsertim Alexandrini, et Antiocheni, aliorumque præsulum auctoritate, ac subscriptione robur adepta; et quod amplius est, ab Chalcedonensi tota synodo in relatione ad Marcianum Imperatorem laudata. Quinam ergo Petrus ille Cnapheus tantam ex

a Conc. Chalc. *Alloc.* Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν μέγαν τῇ αὐτῇ τις ἂν Πρόκλος περιβάλοι γραφῇ, τὸν πρὸς Ἀρμενίους τόμον τοῖς τῆς ἀνατολῆς εἰς συμφωνίας ἀπόδειξιν διαπέμψαντα, κοινωνήσει δὲ τῆς αἰτίας, καὶ ὁ σοφὸς τῆς Ἀντιοχέων Ἰωάννης, ὃς τῶν αἱρετικῶν τὰς λοιδορίας ἀποσειόμενος, καὶ τῆς Ἀποστολικῆς διδαχῆς τὸ εὐθὲς ἐνδεικνύμενος τῆς ἑῴας, ὡς ἐκ μιᾶς γλώττης τῷ ὁσίῳ Πρόκλῳ, καὶ τῷ τῆς οἰκουμένης τὰ σκῆπτρα διέποντι τὴν ὁμολογίαν ἐξέπεμψε.

b PROCL. *ad Arm.* tom. II *Bib. PP.* Ἀλλ' ὁμολογοῦντες τὸν θεὸν λόγον τὸν ἕνα τῆς τριάδος σεσαρκῶσθαι.

1 § 6 cap. antec.—2 Max. in *Prof.* t. IV *Bibl.* 437.— 3 Vide quæ lib. I, c. XVIII, parag. 5 scripsit.

eo suscepisset invidiam, quod illud ipsum Antiochiæ prædicasset, quod in epistola Procli eadem, cui præerat, Ecclesia cum episcopo suo Joanne comprobasset?

Quid illa Justino imperante de eadem orta quæstione dissensio, quam in primo libro descripsimus? Cur statim atque ab Scythis monachis est edita sententia hæc, *Unum de Trinitate crucifixum* esse, sub novitatis elogio damnata primum est et proscripta? quando et Apostolici legati contra monachos illos tantopere commoti sunt; et Hormisda ipse Romanus pontifex eodem stylo, et Apostolica auctoritate persecutus est. Quod nunquam, opinor, accideret, si in celebri, et omnium trita manibus epistola Procli *ad Armenos*, illud ipsum exstitisset.

Tertio non leve istud est opinionis nostræ præsidium, quod Joannes secundus epistolam Procli, unde lacinia illa sumpta est, non *ad Armenos*, sed *ad Occidentales* inscriptam fuisse significat: sive potius ad Orientales, ut est apud Cyrillum, qui aliud ex eadem hac epistola fragmentum attulit.

Quocirca Proclum existimo non in ea, quam ad Armenos scripsit, epistola talia scripsisse, sed in altera, quam *ad Orientales* misit, minus cognita, neque publico suffragio probata. Non enim probabile est, tanquam ex compacto, tot illa fragmenta ex iis exemplaribus erasa fuisse, quibus Ephræmium, Liberatum, et Dionysium Exiguum usos esse constat; qui nihil aliud, nisi *unum ex Trinitate incarnatum esse*, ibi scriptum a Proclo significant. Crediderim igitur Maxentium præpropere relegentem illa Procli, quæ in altera epistola continebantur, celeberrimæ illi ad Armenos imputasse. Quod et Facundo evenisse fit ex eo verisimilius, quod is in præfatione, de angustia dati sibi ad respondendum temporis, deque mendositate codicum, quibus initio est usus, excusationem petiit.

VI. Cæterum tametsi illa ipsa, quæ in fragmentis leguntur, de *uno ex Trinitate passo, et crucifixo*, ex tomo *ad Armenos* decerpta credantur; non ideo formula ista loquendi concilii œcumenici auctoritate sancita videri debuit, quod in *allocutione ad Imperatorem* a Patribus edita, inter catholica scripta tomus ille commemoratus est. Quippe aliud est epistolam, sive scriptum quodlibet in catholicis numerare: aliud ea omnia sigillatim pro catholicis approbare, quæ in illo continentur. Quod adversus epistolam Ibæ *ad Marim Persam*, in Chalcedonensi receptam synodo, quintæ synodi Patres exceperunt: et qui deinceps famosa illa capitula tria damnarunt. Itaque mirum non est tam Hormisdæ legatos dixisse, nullam in Chalcedonensi concilio mentionem istius formulæ fuisse factam; quam Scythas ipsos monachos illius assertores id ultro esse confessos. Non enim aperte, et ex semetipsis illam protulissent Chalcedonenses Patres; sed oblique, et ex consequenti solum, quatenus epistolam Procli, in qua illud exstaret, inter orthodoxas, et probas ascivissent. Est tamen profecto cur miremur, eamdem illam formulam, statim ut e Scythis monachis est audita, ob id præsertim, quod nova esset, ab Catholicis omnibus vexatam, et explosam fuisse; si eam Proclus antea tanti nominis, et auctoritatis episcopus, ubicumque tandem id fecerit, plus semel usurpasset. De qua re velim attentius cogitent eruditi.

Falso Abucara hanc esse definitam sententiam a synodo Chalcedonensi asserit.

Atenim Theodorus Abucara in opusculo quarto, Chalcedonense concilium asserit definivisse, « Christum esse unam hypostasim ex Trinitate duas naturas habentem, divinam, et humanam[a]. » Verum nusquam hoc expresse decrevit illa synodus: tametsi id ejus ex sententia deducitur. Siquidem in fidei definitione, quam citat Abucara, quæ est in actione quinta[1], unam esse sciscit hypostasim Christi, atque personam duabus naturis præditam, eumdemque esse filium unigenitum: et alia ejusmodi; ex quibus unus de Trinitate, vel una de tribus persona colligitur: quod tamen diserte non exprimitur. Sed jam cæteros suffragatores formæ istius audiamus, tam qui unum de Trinitate Christum esse vel incarnatum esse simpliciter dixerunt: quam qui unum de Trinitate passum, et crucifixum.

Synodorum consensus in eamdem sententiam.

VII. Quinta synodus in canone quarto, « Dominum nostrum Jesum Christum nominat unum de sancta Trinitate[b]. » Et in quinto canone similiter, « incarnatum unum

a Abuc. Οὐκοῦν τὸ τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας ἀληθινὸν δόγμα ὁ τῆς ἐν Καλχηδόνι συγκεκροτημένης θείας συνόδου τῶν ἁγίων πατέρων ὅρος ὀρθοτομεῖ, τὸν Χριστὸν ὁρίζων, μίαν ὑπόστασιν ἐκ τῆς τριάδος εἶναι δύο φύσεις ἔχοντα, φύσιν θείαν, καὶ φύσιν ἀνθρωπίνην·

b V. syn. can. 4. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἷς τῆς ἁγίας τριάδος.

1 Conc. Chalc.

de sancta Trinitate, Deum Verbum [a]. » Ad eamdem synodum pertinet quæ in ea recepta est, et in acta relata Justiniani Imper. *Professio fidei* adversus tria capitula. In qua « unum sanctæ Trinitatis incarnatum vocat Dominum Jesum Christum [1]. » Et in *anathematismo* sexto [2], damnatur quisquis hoc minime profitetur.

Sexta quoque synodus eamdem formulam probavit, dum Agathonis Papæ synodicam recepit, quæ actione quarta recitata est, et admissa. In ea porro, « una de tribus personis sanctæ Trinitatis Dei filius dicitur [3]. » Et in actione XVIII [4], Constantini imperatoris edictum habetur, in quo idem occurrit. Sic in septima synodo, actione tertia [5], Tarasii epistola *ad Patriarchas tres* legitur idipsum exprimens : nec non synodica Theodori Hierosolymitani patriarchæ [6].

Adjungendum his est Lateranense concilium, cui Martinus Papa præsedit. In hoc enim synodi quintæ canones recitati sunt, et approbati *Secretario* quarto [7]. Tum Mediolanense, cui Mansuetus præfuit : cujus epistola synodica in sexta synodo est accepta. Ibi « unus ex tribus subsistentiis de sancta Trinitate æternus nominatur filius [8]. »

Necnon Romanorum Pontificum. Romani quoque pontifices illud auctoritate sua sanxerunt. Joannes secundus tum in epistola *ad Justinianum* [9], in qua illud profitentem imperatorem collaudat, et sententia sua comprobat, contraque sentientes Acœmetas monachos condemnat : tum in altera *ad Senatores* [10], ubi luculenter id affirmat. Pelagius item primus in epistola XVI quæ est ad Childebertum Francorum regem *de Fide catholica*, « Ex hac, inquit [11], sancta, et beatissima, atque consubstantiali Trinitate credo, atque confiteor, unam personam, id est filium Dei pro salute humani generis novissimis temporibus descendisse de cœlo, etc. »

Cæterorumque Patrum. VIII. Ut ad illos, Patrum cæterorum nonnullos adjiciam, Proclus imprimis appellandus est : qui apud Maxentium, præter eam sententiam, quam antecedenti capite descripsimus, hoc etiam addidit ; « Non autem alius est factus nisi unus de Trinitate, et crucifixus est carne, qua factus est ; et non est passus divinitate, qua unitus est Patri, et Spiritui sancto, » etc. Et subinde, « Quia et unus, inquit, est qui de Trinitate passus est, et Trinitatis natura impassibilis mansit. » Item illud : « Si autem quod incarnatum est, crucifixum est : Pater autem, et Spiritus non est crucifixus : unus ergo de Trinitate est crucifixus. Divinitatem vero, qua communicat Patri et Spiritui servavit impassibilem. » Augustinus in *Enchiridii* capite XXXVIII, *unum trium* appellavit personam Trinitatis unam. « An et quando, ait, unus trium in aliquo opere nominatur, uni operari Trinitas intelligitur? » Idem alias [12], *aliquam* dixit *ex Trinitate personam.* Quæ duo loca Maxentius attulit [13]. Rursus in libro *de dono Perseverantiæ*, capite XXIV, de Christi naturis duabus loquens, » Et qui suscepit, et quod suscepit, unam ait esse in Trinitate personam. » Fulgentius in libro *de Fide ad Petrum*; cap. XIII. « Firmissime tene, et nullatenus dubites, unam ex Trinitate personam, id est Deum Filium, qui de natura Patris solus natus est, et unius, ejusdemque naturæ cum Patre est, ipsum in plenitudine temporis secundum susceptionem formæ servilis voluntarie in Virgine conceptum, et de Virgine natum, Verbum carnem factum. » Et alibi [14]: « Una ex Trinitate persona, Christus Dei filius unicus, ut nos salvos faceret, carne conceptus, et natus est de ventre Virginis matris. » Item in libro *contra Sermonem Fastidiosi* [15], « Carnem, ait, una ex Trinitate persona suscepit. » Et in sequenti capite, « Christus itaque, qui non est Trinitas, sed una ex Trinitate persona. » Quod ipsum et in libro *de Baptismo Æthiopis ad Ferrandum* insigniter usurpavit. « Æterna, inquit [16], divinitas Filii cum plena humanitate sua, et eadem plena humanitas Filii cum æterna divinitate sua, una est in Trinitate persona. »

Dionysius in libro *de divinis nominibus* « Trinitatem dicit, eorum, quæ nostra sunt, revera ex toto in una ipsius hypostaseon participem fuisse [b]. » Quem ad locum erudite Maximus scholiastes adnotat, ex eo colligi, « recte dici, unum Trinitatis esse passum [c]. »

a Ead. can. 5. Καὶ σαρκωθέντος τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος θεοῦ λόγου.

b Dion. cap. I *de Divin. nom.* Ὅτι τοῖς καθ' ἡμᾶς πρὸς ἀλήθειαν ὁλικῶς ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἐκοινώνησεν.

c Maxim. *ad Dion.* Τὴν οἰκονομίαν ἐνταῦθα φράζει καλῶς, ὅτι εἷς τῆς τριάδος ἔπαθη etc. Καλῶς οὖν λέγομεν, ὅτι εἷς τῆς ἁγίας τριάδος ἦν ἐν τῷ σταυρῷ. τοῦτο κατὰ Νεστοριανῶν, καὶ Ἀκεφάλων.

1 Syn. v.— 2 Ibid.— 3 Tom. V Conc.— 4 Ibid.— 5 Ibid.— 6 Ibid.— 7 Tom. IV Conc.— 8 Tom. V Conc.— 9 Tom. III Conc.— 10 Ib.— 11 Tom. IV Conc.— 12 Lib. II *de Trin.* c. x.— 13 Max.— 14 Lib. *de Inc.* c. x.— 15 Cap. XIX.— 16 Fulg. *de Bapt. Æt.* c. x.

Tum, « unum sanctæ Trinitatis in cruce fuisse. Atque hoc, ait, contra Nestorianos, et Acephalos prodest. »

Idem porro Maximus in responsione quadam *ad Thalassium*, apud Euthymium in *Panoplia* « In uno, inquit, e sancta Trinitate, unam hypostasim non ad confusionem duarum ipsius naturarum dicimus[a]. »

Dionysii locum illum imitatus Joannes Damascenus[1], et eumdem illum nominatim citat, ac paulo aliter interpretatur quam Maximus, quod scribit Dionysius, naturæ nostræ ex toto unitam esse Trinitatem: de quo postea. Theodorus Abucara præter illum locum opusculi quarti, quem paulo ante laudavimus, in opusculo secundo itidem « unam ait esse Christum Trinitatis hypostasim, » cujus verba libro tertio descripsimus[2].

Sic Harmenopolus in *Expositione fidei orthodoxæ*, « unum esse sanctæ Trinitatis Jesum Christum Dei filium »[b] affirmat.

Cum igitur Catholici unum e Trinitate Christum esse, tanto consensu docuerint: mirum non est Cyrum Alexandrinum Patriarcham, hæreticum Monotheletam; quod genus Eutychianæ sectæ propago fuit; idem in anathematismo suo quinto propugnasse: qui in sexta synodo recitatus est cum cæteris octo[3]. Nam Eutychiani, et Monophysitæ loquendi genere isto, tanquam hæresi favente suæ, et Nestorianis adversante, multum ac libenter usi sunt: cum e contrario Nestoriani, eidem reclamarent: ut Acœmetæ illi monachi, de quibus supra meminimus[*].

CAPUT IV.

De Trisagio, ut vocant, hymno; 2. *quomodo divinitus Constantinopolitanis traditus sit*; *et in Chalcedonensi Concilio probatus*. 3. *Petrus Fullo Theopaschita hunc interpolavit, appendice quadam impie adtexta*: 4. *in qua multiplex hæresis latebat*; *quid sit* Μαρωνίζειν *apud Joannem Damascenum*. 5. *De Petro Cnapheo, et trisagio quædam imperite prodita notantur*. 6. *Quemadmodum Catholici quidam hymnum istum cum appendice Petri, vel insertis nonnullis, vel commoda interpretatione orthodoxæ fidei vindicarunt*.

I. Pertinet ad eamdem præstantioris in Christo naturæ considerationem, illa de Trisagio hymno Catholicorum cum Monophysitis hæreticis contentio, quæ alteram antecedentibus expositam capitibus duobus, aliquot annis antecessit. De hac pauca quædam in primo libro velut prætereuntes attigimus[4], cum de Eutychianorum variis sectis ageremus: cætera in hunc reservata locum, et superioribus, ut dixi, connexa, nunc uberius explanabimus. Est autem vel ea maxime de causa cum illius prioris explicatione formulæ, istius jungenda tractatio, quod idem ille, qui hanc, de qua dicere aggredimur, Trisagii appendicem primus invexit, Petrus Fullo, etiam alteram usurpavit eodem tempore, qua unum de Trinitate crucifixum asseruit. Atque hoc commune ambabus insuper fuit; quod initio rejectæ atque damnatæ ab Catholicis, propter latentem hæreticum sensum, commodius intellectæ sunt postea, et ad pium usum, et catholicum assumptæ, quod in sequentibus exponam. Prius enim de hymno ipso, quem Trisagium vocant, quique celeberrimus apud Græcos, et sanctissimus habetur, aliqua tradenda sunt.

II. Proclo Constantinopolitanam sedem

a Max. apud Euth. *Pan.* tit. XV. Οὕτως ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος, τὴν μίαν ὑπόστασιν οὐκ ἐπὶ συγχύσει τῶν δύο φύσεων αὐτοῦ λέγομεν.

b Harmenop. tom. II *Bib.* Ὁ γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς αὐτὸς ὢν ὁ τῆς ἁγίας τριάδος εἷς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.

[*] Quam hactenus superioribus duobus capitibus Petavius de Scythiæ Monachis, deque orthodoxia propositionis: *unus de Trinitate passus*, sententiam adversus Baronium defendit, propugnat etiam Natalis Alexander *hist. Eccles.* sæc. VI, diss. II. Vide etiam Norisii de hoc argumento lucubrationem. F. A. Z.

1 Lib. III, c. VI. — 2 Cap. III, parag. 6. — 3 Sex. Syn. act. XIII. — 4 Cap. XVI, parag. 8.

Historia Hymni Trisagii.

obtinente, (in quam translatus e Cyzicena fuerat, Maximiano mortuo, qui Nestorio hæretico damnato, ac deposito successerat) magnus terræ motus, non in illa tantum urbe, sed per vicinas regiones, adeoque maximam Orientis, et Occidentis partem, ingenti tum urbium, hominumque strage, tum superstitum horrore, ac metu grassatus est. Constantinopolitani crebris ædium ruinis coacti urbe cedere, extra hanc in *Campo*, qui dicitur, commorati sunt, cum imperatore Theodosio juniore, ac patriarcha. Ibi dum precibus, ac litaniis assidue propitium sibi numen facere student, forte vehementius solito succussa terra, et imminentis tum maxime publicæ cladis terrore perculsis omnibus, puer quidam e media turba vi abreptus subita, et in aerem elatus, ut jam amplius non appareret; cœleste ibi carmen, quo divinas laudes Angeli canebant, exaudiit; quod erat hujusmodi : *Sanctus Deus*, *sanctus fortis*, *sanctus immortalis*, *miserere nobis* [a]. Hoc ipsum docere cæteros jussus, in terram aliquanto post depositus est. Proclus hoc audito, publice ab omnibus cantari præcepit, quod cum alacritate summa factum esset, moveri statim terra desiit, Imperator cum sorore Pulcheria edictum fecit, ut hymnus iste deinceps toto orbe caneretur. Ex quo per universas Ecclesias usus invaluit, ut ab hoc carmine divinæ ubique laudes inchoarentur. Puer mandato sibi munere perfunctus expiravit illico, et in magna basilica, quæ Irenes appellatur, est sepultus : locus, unde in altum sublatus erat, ὕψωμα θεῖον, id est *elevatio divina* nominatus est. Hæc anno circiter Christi 448 gesta, refert Nicephorus Callisti F. quæ et ab antiquioribus traduntur [1], ut Felice tertio Papa in epistola [2], quam ad Petrum Fullonem scripsit anno 483, et Acacio Constantinopolitano, aliisque episcopis, qui ad eumdem Petrum acres litteras miserunt; quæ inter Zonaræ commentaria in Canones leguntur. Meminit et Joannes Damascenus libro tertio *de Fide*, capite decimo : qui et librum *de Trisagio hymno* peculiarem edidit : in quo eamdem historiam memorat.

Hunc hymnum porro Joannes idem Damascenus prodidit [3], in quarta synodo œcumenica Chalcedonensi decantatum fuisse, cujus rei fidem faciunt acta synodi ejusdem; inter quæ, sub finem Actionis primæ legitur [4], Orientales episcopos in solemnibus acclamationibus, illum hymnum pronuntiasse.

Additamentum Petri Fullonis a multis reprobatum

III. Postea Petrus cognomento Κναφεὺς, id est *Fullo*, in Antiochenam sedem intrusus, ex Eutychiana secta, ad cœlestem hunc hymnum addere istud ausus est : *Qui crucifixus es pro nobis : miserere nobis*. Hoc addito : Theopaschitarum, qua imbutus erat, hæresim corroborare studebat; ut ipsummet Deum non carne, sed divinitate passum esse monstraret. Quod dupliciter potest intelligi. Nam aut Trinitatem ipsam totam perpessioni, ac morti subjiciebat; aut unam tantummodo Filii personam. Utrumque Petro Fulloni tribuitur : quorum prius cum Sabellianis commune habuit : qui unam duntaxat in Deo personam confitentes, hanc ipsam includebant corpore. Atque hujusmodi erroris in illo suspicio statim ex ipsa Trisagii corruptela proditur : cum post triplex totidem personarum elogium, appendix ista subjicitur : ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, ἐλέησον ἡμᾶς : *qui crucifixus es pro nobis*, *miserere nobis*. Posterius vero ab Arianis expresserat : qui divinitatem Filii eamdem, atque est in Patre, negabant : eamque vice animæ cum carne conjunctam, passam esse, mortuamque dicebant, de quibus in primo pluribus [5]. Huic porro suffragabatur altera illa, quæ publice pronuntiata est ab Fullone, sententia : *Unum de Trinitate passum esse*. Quod illi exprobrat tum Felix Papa in epistola ad eum scripta [6] : tum Acacius Constantinopolitanus episcopus [7]. Ac Felix in altera epistola, quæ damnationis in Petrum sententiam continet, quatuor ab eo diversis temporibus prædicatas hæreses nefarias, et sub illa sententia comprehensas, intellectasque scribit : « Etenim alias, inquit, dixisti, Trinitatem pro nobis esse crucifixam, non autem Christum : alias immortalem Spiritum, Manichæi secutus errorem, alias vero hujusmodi liberatus opinionibus, postquam admonitionibus nostris, ac sermonibus convictus es, Christum, post immortalem Spiritum, passionem sustinuisse dixisti; non aliter ac Paulus Samosatenus, et Nestorius; qui unum filium in duos partiuntur [b]. » Addit his, alias eumdem Petrum Cherubicum hymnum, id est *trisagium*,

a Ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.

b Felix P. in epist. apud Zon. *in Can.* Ὁτὲ μὲν γὰρ ἔφης τριάδα δι' ἡμᾶς σταυρωθῆναι, καὶ οὐχὶ Χριστόν· ὁτὲ δὲ ἀθάνατον πνεῦμα, Μανιχαΐζων. ὁτὲ δὲ ἐκ τούτων διαφυγὼν, δι' ἃ κατελεγχόμενος ὑπὸ τῶν ἐμῶν

1 Nic. l. XIV, c. xlvi.— 2 Apud Zon. *in Can.*— 3 Lib. III, c. x.— 4 Tom. III, Conc.— 5 Cap. v.— 6 Apud. Zon. *in Can.*— 7 Ibid.

quem in Trinitatis laudem cœlestes illi cecinerunt spiritus, ad solum redegisse Filium.

In hac Trisagii interpolatione multiplex hæresis latebat.

IV. Hæc sunt venena quatuor impietatis hæreticæ, quæ sub illa Trisagii carminis depravatione, et appendice Petri Fullonis latere, Catholici deprehenderunt : imo quinque, quatenus ad solum Filium, Angelicum hoc carmen applicavit. Sic Acacius in epistola [1], cujus supra meminimus ; Faustus Apolloniadis, Pamphilus Abydenus ; Justinus Siciliæ, episcopi. Qui omnes, Petro Cnapheo multiplices errores attribuunt, Valentini, Marcionis, Manichæi, Sabellii, Pauli Samosateni, et Photini, Arii, Apollinaris, Nestorii, Eutychis, quos sigillatim sic accommodant. Primum qua personis tribus passio, et in cruce suspensio subjicitur, Sabellianorum [2], sive Patripassianorum impietas apparet. Deinde cum post verba illa, *sanctus immortalis*, quibus proprie Spiritus sanctus exprimitur, proxime additur : Qui crucifixus es pro nobis, etc. significatur, Spiritum sanctum passum ac mortuum esse pro nobis : quam Manichæi opinionem fuisse narrant Felix Papa, et Acacius. Hunc enim dixisse Spiritum sanctum columbæ specie in Jordanem delapsum [3] : et ex aquis corpore assumpto, mortem obiisse. Sequitur tertium in corrumpendo trisagio flagitium, quod duos filios ita constituit ; alterum, qui medius inter Patrem et Spiritum ponitur : alterum, qui seorsim a tribus nominatus, pro nobis passus invocatur. Qua ratione, pro τριάδι, τετρὰς, id est pro tribus personis, divinæ quatuor invehuntur, quæ est Arthemæ, Pauli Samosateni, Photini, ac Nestorii hæresis. Siquidem quarta hypostasis illius, qui passus est, adjicienda tribus, quæ utique extra conditionem sunt passionis, atque mortis, et illa tamen istis annumeratur : quoniam qui passus est, utique Deus est. Quarto dum ad solam secundam Filii personam pertinere vult accessionem illam trisagii, et hanc solam excipit ad passionis, mortisque tolerantiam, Trinitatem dissolvit, et τὸ ὁμοούσιον evertit, Arii, et Apollinaris exemplo, nec non Eutychis. Nam Filii substantiam ipsam et patibilem, et mortalem facit ; quod negat de duabus aliis. In quo etiam illi cum Valentino, ac Manichæo convenit, qui divinitatem corruptam inquinatamque dicebant. Hoc modo ἡ πολυθεία, hoc est *multitudo deorum* adstruitur. Ad hoc quartum impietatis caput referunt Felix et Acacius dictum illud, *Unus de Trinitate passus est :* ut supra demonstravi. Denique quatenus totum illud carmen cum appendice sua, in Filium redegit ; tum iisdem modis peccavit, quia solum eumdem passionis, ac mortis legibus obnoxium fecit, sine ulla carnis, et humanæ naturæ mentione ; uti passus carne dici posset, quod Antheo Arsenoes episcopus observat [4] ; tum vero sacrilege, ac scelerate hymnum illum, quem tot ante sæculis cantari ab Seraphimis Propheta Isaias audierat, et ter in eo repetitam *Sancti* appellationem in unam personam contrahit, ut Joannes Damascenus sub initium libri *de Trisagio* pluribus explicat ; et abolitum hoc pacto trium personarum, uniusque naturæ quod inest in illo carmine, vestigium queritur. Addit insuper, « adjuncta ad Trisagium, crucis significatione, nos Maronizaturos esse [a]. » Ita Lat. interpres ; pro quo Græce legitur παροινίσομεν, quod esset *contumeliose, et quasi per temulentiam injurium esse.* At *Maronizandi* vox a Maronitis Syriæ populo, qui Libanum hodieque incolit, deflexa videtur ; qui olim Monophysitarum, et Theopaschitarum laboravit hæresi ; ut ex libro primo capite XVII intelliges ; nunc vero tam Catholica, quam Romana communione, ac fide censetur, qui hoc nomen obtinent.

Consubstantiale.

V. Hæc in Trisagii appendice notata, reprehensaque ab Catholicis errorum semina, magis ad corruptoris mentem venenis istis aut omnibus, aut quibusdam imbutam referenda sunt, quam ad ipsam verborum conceptionem, quæ vindicari per se facile posset ab multiplici hac invidia dissidentium invicem hæreseon, quas simul complecti dicitur : uti postea constabit.

Illud vero minime tacendum est, quod Asclepiades Trallensis episcopus notavit initio epistolæ ; Petrum Fullonem hac ratione facinus suum excusasse, quod adversus Nestorium necessariam sibi visam clausulam istam diceret, qui ab Christi passione, ac morte

ὑποθηκῶν, καὶ λόγων, Χριστὸν μετὰ τὸ ἀθάνατον πνεῦμα ἔλεξας ὑπομεμενηκέναι τὸ πάθος, ὡς ὁ Σαμοσατεὺς, καὶ Νεστόριος τὸν ἕνα υἱὸν διχάζοντες εἰς δύαδα υἱῶν.

a DAMASC. lib. *de Trisag.* Ἡμεῖς παροινίσομεν (leg. Μαρωνίσομεν) ἐὰν προσθῶμεν τῷ Τρισαγίῳ τὴν σταύρωσιν.

1 Adud Zon. horum leguntur ep.— 2 Faust. ib.— 3 Acac, et Felix.— 4 Apud Zon.

divinam naturam segregasset. Quod idem Asclepiades refellens, nonnulla minus perite injicit, nec sine animadversione prætereunda. Etenim ut illud de Nestorio refellit, objicit hæresim istam, contra quam Petrus appendicem illam addidit, antiquiorem fuisse Nestorio, et a Photino « cœpisse : quem Nicæni illi Patres in vita quidem minime invenerunt : sed ejus dogma damnarunt[a]. » Neque tamen ad trisagium addidere, *crucifixum*. « Rursus, ait idem Asclepiades, impia illa hæresis Samosateni tempore instaurata iterum invaluit : et congregati sanctæ memoriæ Patres in urbe Constantinopolitana, etsi non eum vivum invenerint, ejus tamen hæresim condemnarunt ; ut ne duo filii crederentur[b]. » Quæ tandem est temporum, et historiæ ista turbatio ? Itane Photinus non modo Nicæna synodo, sed etiam Paulo Samosateno prior exstitit ? aut idem medio Nicænam inter et Constantinopolitanam synodos intervallo vixit, Photino posterior ? Quis ἀνιστορησίαν non miretur ?

Ab aliis commoda interpretatione acceptum Petri Fullonis Trisagium.

VI. Cæterum Catholici nonnulli formulam istam Trisagii hymni ab Fullone mala mente, velut mangonio quodam, interpolatam, partim ad veræ professionem fidei, paucis insertis voculis, deflexerunt : partim commode interpretati sunt. Calandio Antiochenæ Ecclesiæ a Petro Fullone tertius episcopus, ante hujus clausulam interposuit, *Christe Rex :* ut post trisagium, ita reliqua pertexerentur : *Christe Rex qui crucifixus es pro nobis, miserere nobis*, ac nefaria illa in Deum blasphemia vitaretur, ut scribit Nicephorus Callisti[1].

Ephræmius autem Antiochenus item episcopus[2], vir egregius, et Catholicæ fidei ardentissimus propugnator, scribit apud Photium, hymnum illum ab quibusdam Catholicis de solo intelligi Filio : ideoque sine ullo piaculo, Fullonis eos appendicem adjicere, quod ab Orientalibus fieri dicit. Byzantinos vero, et Occidentales, quod trisagium hymnum in totius honorem Trinitatis concini putent, abhorrere ab illa Petri Fullonis clausula, ac recte utrosque facere, cum ex mente ac sensu, quem quisque adhibet, probanda, vel repudianda sit ista sententia. Subjicit tamen istud Photius ; quandoquidem Acephali ad corroborandam impiam suam hæresim plurimum appendice ista Fullonis utebantur, alios Patres penitus abrogandam censuisse. Sed de trisagio hactenus, de quo legendus, ut jam dixi, Joannes Damascenus*.

CAPUT V.

De humanæ naturæ in Christo propriis affectionibus ; ac primum quæritur an sit universalis, uti Græci Patres sentire videntur. 1. *Non esse definitur ;* 2. *idque probatur ex universalis ratione ;* 3. *an sit individua dubitatur, quod individuum veteres idem atque hypostasim esse putaverint. Demonstratur individuam esse :* 4. *vel communem, ut est in aliquo individuo. Proprietates* individuantes, *ut vocant, naturæ utriusque declarantur : et quemadmodum inter se habeant.* 5. *Tam commune, quam individuum duobus modis sumitur, in prima, et secunda intentione ; et qua ratione natura humana Christi sit individua.* 6. *Ex quibus explicantur multæ antiquorum Patrum sententiæ.* 7. *An humana Christi natura dici possit hic homo. Conciliantur inter se contrariæ sententiæ. Non debere dici*, hic homo, *demonstrato Christo.*

I. De excellentiore Christi natura satis pro instituto dixi hactenus ; altera modo consideranda restat, ejusque proprietates explicandæ : quarum genera sunt duo. Quædam enim *Metaphysicæ* dicuntur : ut sunt universale esse, vel particulare : individuum esse ; subsistens esse : aliæ vocantur *Physicæ* ; quales sunt naturæ hominis affectiones propriæ,

a Asclep. apud Zon. Καὶ τί; μὴ νεώτερον Νεστορίου τὸ φρόνημα; ἦρξε γὰρ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ματαιόφρονος Φωτεινοῦ, ὃν οἱ ἅγιοι πατέρες οἱ ἐν Νικαίᾳ ἐν ζωῇ μὲν οὐ κατέφθασαν, τὸ δὲ δόγμα αὐτοῦ κατέκριναν.

b Ibid. Πάλιν δὲ τοῦτο τὸ ἀσεβὲς ἀνανεωθὲν ἐπὶ τοῦ Σαμωσατέως πάλιν ἡδρύνθη. καὶ ἐπισυναχθέντες οἱ ἁγιώτατοι τὴν μνήμην πατέρες ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰ καὶ αὐτὸν οὐ παρέφθασαν, ἀλλὰ τὸ δόγμα αὐτοῦ κατέκριναν, τὸ μὴ φρονεῖν, δύο υἱούς.

* Confer Henrici Valesii *de Petro Antiocheno episcopo, qui Fullo cognominatus est, et de synodis adversus eum collectis* dissertationem ad Evagrii *Hist. Eccles.* et Pagium in *Critica* tomo I. F. A. Z.

1 Lib. XV, c. xxviii.— 2 Apud. Phot. cod. 228.

esse anima præditum, esse corpore, sic tanquam forma et materia ; tum quæ naturæ, ac partibus eisdem ex potioris substantiæ societate conveniunt, de quibus omnibus ordine est agendum, et, ut instituimus, illud exequi primum oportet, sitne humana natura, quam Christus habet, universalis, an particularis ; quæ cum a nobis enodata quæstio sit in quarto libro *de Trinitate*[1], non est hic agitanda pluribus : sed omissa tantummodo illic aliqua reddenda sunt. Imprimis vero constare debet, non universalem esse naturam hominis assumptam a Deo, tanquam speciem infimam. Non enim « possibile est, ut ait Rusticus diaconus in disputatione *contra Acephalos*[2], communem naturam efficere unquam personam per semetipsam : » hoc est. in compositionem venire personæ cujuspiam. « Insuper nec in semetipsa natura illa subsistit, sed intellectu rationalium tantummodo, qui fit ex individuis ejus, a quo et esse accipit : sicut et ea, quæ omnium genera, vel species esse dicuntur apud sæculi sapientes. Si enim et esset anima, et tamen non esset rationalis, non erat communis creaturarum natura, sive quod dicitur genus, atque species. » Hoc ipsum est, quod logici in scholis decantant, quæ universalia nominantur, ut sunt, genera, et species, non per se in rebus existere ; sed in intelligentis notitia. Cujusmodi quæstionem Porphyrius *Isagoges* initio valere jussit : explicat vero eleganter Ammonius. Cujus ex dictis alterum conficitur argumentum, quo plerique naturam universalem non assumptam fuisse probant.

Natura a Deo assumpta non est universalis.

Probatur ex universali ratione.

II. Scribit igitur Ammonius, naturam universalem, veluti speciem hominis, partim in individuis inesse, nec ab iis separari, aut a materia posse : partim quodammodo separari, sed non ante multa ; verum post multa, et posterius esse[a]. Ut si quis eodem annulo plures ceras obsignet, ac formam iis Achillis imprimat : tum ingressus postea quispiam, et ceras contemplatus, illud cum animo suo reputet, omnes ab una figura esse signatas : et hujus ipsius figuræ speciem apud se in mente retineat ; ibi figura illa, quæ inest in annulo, ante multa dicetur esse quæ autem in ceris est, in multis : quæ in ejus animo, qui impressit, post multa, et posterior. Sic se res habet in naturis universalibus, in quibus primum occurrunt ideæ sive species earum in mente opificis Dei, ad quarum exemplar conformata singula molitur. Hæ sunt annularis sigilli similes, et ante multa. Deinde spectatur hominis, exempli gratia, species, et natura in singulis hominibus, uti figuræ ab annulo in ceris omnibus expressæ : et hujusmodi in multis esse dicuntur, et a materia minime separantur. Denique cum individua singula contemplati, eamdem in omnibus speciem hominis intuemur, communem quamdam notionem animo describimus humanæ naturæ. Ea post multa, et posterius formata dicitur. Hæc fere Ammonius.

Ex iis prima trium omissa, quæ nihil ad negotium nostrum attinet ; Habet enim ideas, de quibus alibi diximus[3] ; posteriores duæ notiones utiles sunt ad illam Græcorum theologorum intelligendam sententiam, quam in quarto libro *de Trinitate* proposuimus. Dum enim istud ipsum, de quo disputamus, explicare volunt, qualem Dei filius naturam hominis sibi copulaverit, trifariam considerari dicunt eamdem hominis speciem : vel ut ab individuis intelligentia secernitur ; vel ut in iisdem, et per ea diffusa cognoscitur ; vel postremo quatenus communis natura in uno quolibet individuo spectatur. Hoc tertium non commemoravit Ammonius ; quod usurpant Græci illi Patres ad incarnati Verbi declarandum mysterium. Aiunt enim Deum adjunxisse sibi communem hominis naturam, qua in uno aliquo particulari homine inesse cogitatur : non autem vel disjunctam a singulis et abstractam ; quæ proprie *universalis* dicitur : quod ejusmodi in rerum natura nec exstare, nec produci, neque subjici sensibus potest, vel in omnibus existentem individuis : alioqui omnes homines in eamdem divini Verbi hypostasim assumpti fuissent.

III. Sed illud majorem habet controversiam, an sit ἄτομον, id est *individum* homo ille, assumptus a Deo, sive natura hominis, quæ vulgo *humanitas* vocatur. Quærendi porro de ea re justissima causa est, Græcorum Patrum, ac theologorum pervagata hæc opinio, individum omne substantiæ cujuslibet, quam

[a] AMMON. *in Porph.* Ἔστι δὲ τὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον ἀνθρώποις, ὡς τὰ ἐν τοῖς κηροῖς ἐκτυπώματα. καὶ λέγεται τὰ τοιαῦτα ἐν τοῖς πολλοῖς εἶναι, καὶ ἀχώριστα τῆς ὕλης. Θεασάμενοι δὲ τοὺς κατὰ μέρος ἀνθρώπους, ὅτι πάντες τὸ αὐτὸ εἶδος τοῦ ἀνθρώπου ἔχουσι, etc. Ἀνεμαξάμεθα αὐτὸ ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ λέγεται τοῦτο ἐπὶ τοῖς πολλοῖς, ἤγουν μετὰ τὰ πολλά, καὶ ὑστερογενές.

1 Cap, IX, parag. 12.— 2 Tom. IV *Bibl.* — 3 Tom, I, l. IV, c. IX et seq.

primam substantiam nominat in *Categoriis* Aristoteles, nihil ab hypostasi, et, si quidem intelligens substantia sit, a persona discrepare. Hanc veterum, et hodiernorum Græcorum vulgarem, et translatitiam de individuo et hypostasi sententiam latius explanavimus in quarto libro *de Trinitate*[1], ubi illos insuper ostendimus, naturam sive οὐσίαν, id est *essentiam* arbitratos esse, nihil esse *particulare*, sed commune omnibus ; ipsamque adeo speciem infimam, ita ut nonnulli individua sub eadem comprehensa proxima infimaque specie, velut homines singulos, suam quæque naturam habere negent ; sed una et eadem contineri sentiant, quæ sub numerum proinde cadere non debeat, si exacte proprieque loquimur ; uti tres vel quatuor homines dicendi non sint, sed unus duntaxat. Ita præ cæteris Gregorius Nyssenus, de quo capite nono libri quarti *de Trinitate* fusius egimus, ubi et mentem hujus, ac cæterorum idem docentium explicavimus.

Dei Filius individuam naturam assumpsit.

His ergo prætermissis, quæ illinc petita transferre ad institutam hoc loco disputationem studiosus quisque poterit ; nemini dubitandum est, quin singularem per se naturam, ac particularem Dei filius assumpserit ; et, quod consequens est, individuam. Ita censet Rusticus diaconus contra Monophysitas hæreticos[2], sive Acephalos disputans. « Verbum, inquit, a consubstantialibus (Patre, et Spiritu sancto) non natura, neque substantia, sed sola persona discretus est : unusquisque autem nostrum, præter communem, habet et propriam substantiam, individuam, et naturam : Idcirco enim et multi homines nominantur. » Non est, opinor, alia communis natura in homine, alia propria, et individua ; nisi ratione, et ἐπινοίᾳ. Quare una et eadem communis est, ut in se spectatur, et particularibus exuta proprietatibus ; et individua, quatenus iisdem affecta, et quasi modificata cogitationi nostræ subjicitur.

Idem vero postea Rusticus, « duas Domini Christi naturas nec communes utrasque esse dicit, neque individuas duas : sed divinam quidem communem, humanam vero individuam. »

IV. Leontius Byzantinus subtilis apprime theologus[3], ac philosophus, in libro *Solutionum argumentorum Severi*, confirmat hoc, quod dixi, eamdem esse communem et particularem hominis naturam. Nam percontanti Acephalo, « cum Verbum assumpsit naturam humanam, assumpsitne naturam, quam contemplamur in specie, an naturam, quam in atomo : » respondet, non aliam esse quam in multitudine contemplamur, et quam in eo, quod unum est numero. « Hanc enim cerni in uno, vel in pluribus, facit cerni illa, in quibus est, plura, vel unum : sed non facit cerni naturam unum, aut plura. » Quod ex eo probat, quod eadem est definitio naturæ in multitudine, et in uno consideratæ. Itaque *naturam aliquam* ait assumptam esse, sed quæ eadem sit cum specie ; atque ejusmodi quidem, « ut certis affectionibus proprium humanitatis Christi ab communi distinguentibus » constet : ita tamen ut non cum Verbo comparata differentiam illam obtineat : sed quatenus cum cæteris confertur hominibus. Sunt enim duo in Christo genera proprietatum individuarum ; vel ut, scholæ nominant, *individuantium*, quot sunt videlicet naturæ. Aliæ sunt, quibus Verbum a personis duabus aliis secernitur : aliæ, quibus, ut homo est aliquis e multis, ab cæteris distinguitur. Utræque porro suam quæque naturam determinant, et ex communi propriam constituunt ; ut ab iis, quæ sunt consubstantialia, discrimine aliquo separentur : non tamen a se mutuo naturas ambas dirimunt. Hæc fere Leontius. Quibus hoc addiderim, illas ipsas uniuscujusque naturæ proprietates non modo non eas inter se distinguere ; sed copulare potius, et utrique ab consubstantialibus discernendo, ac distinguendo, servire. Siquidem Filius a Patre, ac Spiritu sancto non solum eo differt, quod genitus sit, quod Verbum sit, et hujusmodi reliquis : sed etiam quod de Maria Virgine genitus, et homo sit factus ; quod morte sua humani generis peccata diluerit. Hoc enim proprietatum reciprocatione fit, quam ἀντίδοσιν vocant : de qua libro antecedente dixi.

Erudita est hac de re Anselmi disputatio in libro de *Incarnatione*, capite quinto : in quo istud exponit : « Sicut in Deo una natura est, plures personæ, et plures personæ sunt una natura : ita in Christo unam personam esse plures naturas, et plures naturas esse unam personam. » Quippe « non alius est Deus, alius homo in Christo : quamvis aliud sit Deus, aliud homo : sed idem ipse est Deus, qui et homo. » Tum de proprietatibus, quas *individuas* nominant, recte ita pergit dicere :

1 Cap. VII et IX.— 2 Tom. IV *Bibl.*— 3 Tom. IV, par. II *Bibl.*

« Cum profertur homo, natura tantum, quæ communis est omnibus hominibus, significatur. Cum vero demonstrative dicimus, istum, vel illum hominem, vel proprio nomine Jesum, personam designamus : quæ cum natura collectionem habet proprietatum, quibus homo communis fit singulis*, et ab aliis singulis distinguitur. Nam cum ita designatur, non quilibet homo intelligitur ; sed qui ab Angelo nuntiatus est, qui Deus et homo, filius Dei, filius Virginis est : et quidquid de illo dicitur, aut secundum Deum, aut secundum hominem, verum est dicere. »

* *For.* singularis.

Explicatur ratio individui.

V. Ut autem penitus individui nobis ratio constet, ac melius intelligamus, quemadmodum naturæ per se alicui, quæ propria caret hypostasi, conveniat : scire illud oportet, quod a Claudio Tiphano erudito Societatis nostræ theologo traditum est, in eximio illo commentario, quem *de Hypostasi et persona* edidit[1], cum *individuum* idem sit ac *singulare*, et communi ex adverso respondeat, tam late patere, quam quod commune dicitur. Hoc autem duobus modis accipi solet. Nam vel secundum *rationem* sumitur, quod Græci logici dicunt ἐννοηματικῶς, Latini *secundum intentionem* vocant : qua natura quæpiam ita communis est multis, ut in iis multiplicetur, deque iisdem prædicetur : cujusmodi est genus, aut species. Vel *re ipsa* communis dicitur, quam *primam intentionem* scholæ nuncupant : ut cum natura aliqua singularis, et eadem numero manens, aut uni alicui communicatur, aut pluribus. Sic enim divinitas, cum sit una numero, tribus personis communis est *identitate*, ut loquuntur, *simplici*. Sic etiam substantivæ partes, componentes aliquod corpus, inter se communicantur ; ut materia, et forma, quæ naturali unitione copulantur, quo modo, id est *naturali unitione*, natura humana Christi Verbo communicatur. Totidem modis *individuum*, vel *singulare* dicitur. Nam aut *universali*, sive *communi* prioris generis opponitur : et ita definiri solet, quod nec inest in multis, nec de multis dicitur, sed de uno, uti Petrus, et Paulus ; et hic candor, hic calor, aut posteriori communicationi respondet, quam rei esse monstravimus ; et est *singulare* aliquod reipsa, quod solum, ac separatum est ab alio quocumque, et est sui, non alieni juris, nec alteri communicatur, ut parti altera pars, vel etiam toti ; estque adeo totum aliquid, et integrum, quod ἰδιοσύστατον Græci nominant.

Igitur natura hominis in Christo priori duntaxat modo singularis, et individua censetur ; cum sit una numero, non plures humanæ naturæ, et ab reliquis naturis proprietatibus certis, quas *individuantes* vocant, distincta sit. Posteriori vero, non est individua : eo quod reipsa communicatur alteri ; nec per sese, et ab omnibus divisa, separataque consistit : qualis est hypostasis : de qua capite sequenti.

VI. Hæc si diligenter notaveris, pleraque veterum dicta intelligendo consequeris : tum prima specie inter se pugnantia conciliare poteris. Ut quod Rusticus paulo ante laudatus asserit[2], divinam Christi naturam *individuam* non esse : humanam vero duntaxat esse. Item quod ab Joanne Damasceno scriptum est, Verbum assumpsisse naturam hominis, non qua *universalis* est, aut qua in multis inest : « Sed quæ in uno est individuo. Non enim hoc modo significare individuum, sive hypostasim proprie, ac solum : neque quod hypostasibus est commune ; sed communem naturam in una hypostaseon consideratam [a]. » Tum quod Græcos fere Patres usurpare demonstravimus in quarto libro *de Trinitate*, *individuum*, sive *primam substantiam*, idem esse cum hypostasi. Atque illud etiam manifestum est, quod idem illi Patres asseverant, naturam commune aliquid esse, non particulare. « Natura, inquit Rusticus [3], nunquam est individua. Non enim definitio individua est. « Prorsus enim communem esse volunt posteriore illo modo ; quoniam natura per se spectata, et ut essentiam habet ac definitionem, neque uni est affixa, nec in plures divisa : sed ab utraque notione libera et extricata, communicari potest.

Ex dictis conciliantur dicta Patrum in speciem pugnantia.

Quin illud etiam facile ex antecedentibus explicatur, quod alii Christum ipsum individuum esse volunt : alii non esse sentiunt. Horum prius Rustico placet [4] : qui ita tamen individuum haberi vult Christum, ut sub una specie minime contineatur : quod in reliquis

a DAMASC. lib. III, cap. II. Ταὐτὸν οὖν ἐστὶν εἰπεῖν φύσιν τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἐν ἀτόμῳ φύσιν. οὔτε γὰρ τὸ ἄτομον. ἤγουν τὴν ὑπόστασιν, κυρίως, καὶ μόνως δηλοῖ· οὔτε τὸ κοινὸν τῶν ὑποστάσεων· ἀλλὰ τὴν κοινὴν φύσιν ἐν μιᾷ τῶν ὑποστάσεων θεωρουμένην, καὶ ἐξεταζομένην.

1 Cap. XXI.— 2 Parag. 3.— 3 Tom. IV *Bibl.* 834.— 4 Col. 208.

omnibus individuis usuvenit. Siquidem in nullo alio individuo naturæ rationales duæ convenerunt in unum aliquod singulare. Joannes vero Damascenus individuum negat esse Christum, cujus verba non ab re fuerit hic describere. « In Jesu Christo, inquit, Domino nostro, non potest communis accipi species. Non enim fuit, aut est, aut erit aliquando Christus alius ex divinitate, et humanitate, in divinitate, et humanitate Deus perfectus idem, et homo perfectus. Hinc nefas est dicere unam naturam in Domino nostro Jesu Christo : sicut in individuo aliquo, quo ex anima et corpore componitur : ut eodem modo in Christo ex divinitate et humanitate sit aliqua composita natura. Nam illic individuum est; Christus autem non est individuum. Non enim speciem habet hujusmodi Christeitatis, ut ita loquar, quæ de se prædicetur [a]. »

Genericum. Formale.

Eodem ex principio, quo naturam commune quippiam, et γενικὸν, sive potius εἰδικὸν Græci constituebant, contra Eutychianos, et Monophysitas argumentati sunt, dum ita disputarunt, idcirco non unam in Christo naturam esse ponendam, quod plures Christi esse non possent : ex quibus confieret una species, adeoque natura una quæ de pluribus prædicari debet, de quo insignem Maximi locum supra leges in libro tertio, sub finem capitis noni.

VII. Indidem quoque habes quid percontanti respondeas, an natura hominis in Christo *hic homo* dici mereatur, de quo variant sententiæ. Anselmus quidem in capite illo quinto libri *de Incarnatione*, hominem appellari patitur, hunc vero dici hominem non probat, uti verbis illis explicat, quæ paulo ante retuli; tum his sequentibus : « Non enim idem est, homo, inquit, et assumptus a Verbo homo, id est Jesus : quoniam in nomine hominis sola intelligitur natura : in assumpto vero homine, vel in nomine Jesu, intelligitur cum natura, id est cum homine, collectio proprietatum, quæ est eadem eidem assumpto homini, et Verbo. » Sic Hugo Victorinus [1], « Non videtur, ait, concedendum, assumpsit aliquém hominem, sed simpliciter hominem. » Quippe, ut sanc. Thomas adnotat, « cum dicitur, iste homo, demonstrato Christo, designatur suppositum æternum. » Nihil hoc tamen prohibet, quin *hunc hominem*, vel *illum hominem*, vel *aliquem hominem* de natura ipsa hominis assumpta, particulari scilicet, et individua, dicamus. Nec enim ita loqui dubitavit Augustinus [2], cum sic scripsit. Respondeatur quæso : « Ille homo, ut a Verbo Patri coæterno in unitatem personæ assumptus, filius Dei unigenitus esset, unde hoc meruit ? » Recte autem negatum est a sanc. Thoma, dici hunc hominem oportere, *demonstrato Christo* : quoniam Christus ipse non hominem merum, nec humanam duntaxat hanc naturam ; sed personam ipsam significat in utraque natura subsistentem. Nam et *hominem* simpliciter usurpari de natura hominis assumpta, veterum aliqui prohibuerunt, rati complexa istiusmodi, vel *concreta* nomina non naturam solam, sed personam, ac suppositum exprimere : uti jam, opinor, diximus, et postea suo loco repetemus. Propterea Cyrillus Alexandrinus in epistola *ad Valerianum*, quod Nestoriani subdole aiebant, « Deum et hominem simul convenientes, unum effecisse Christum, merito refellit, quod utriusque salvam hypostasim esse putabant, minime confusam, sed ratione divisam [b]. » Multo ergo minus *hunc hominem* dici toleraret, de natura duntaxat hominis, si hoc ab Nestorianis audiret, cæterisque, qui *omnem individuam naturam personam esse* crederent, quod falsum esse Rusticus affirmat [3].

Dicere *hic homo* demonstrato Christo merito prohibuit S. Thomas

a Damasc. lib. III, cap. III. Ἐπὶ δὲ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐκ ἔστι κοινὸν εἶδος λαβεῖν. οὔτε γὰρ ἐγένετο, οὐδέ ἐστιν, οὐδέ ποτε γενήσεται ἄλλος Χριστὸς ἐκ θεότητός τε, καὶ ἀνθρωπότητος, ἐν θεότητι, καὶ ἀνθρωπότητι θεὸς τέλειος ὁ αὐτὸς, καὶ ἄνθρωπος τέλειος. Ἐντεῦθεν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν μίαν φύσιν ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἀτόμου ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος συγκειμένου, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐκ θεότητος, καὶ ἀνθρωπότητος. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄτομον· ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἄτομον, οὐδὲ γὰρ ἔχει κατηγορούμενον εἶδος Χριστότητος τοιαύτης.

b Cyr. Οὐ γὰρ, καθά φασι, θεὸς, καὶ ἄνθρωπος συνελθόντες, ἀπετέλεσαν ἕνα Χριστόν. et paulo ante, φυλαττομένης δηλονότι τῆς ὑποστάσεως ἑκατέρου ἀσυγχύτως, τῷ δὲ λόγῳ διαιρουμένης.

1 Tom. III, tract. I *Sum. Sent.*— 2 Lib. *de Præd. sanct.* xv.— 3 Tom. IV *Bibl.* col. 816.

CAPUT VI.

Utrum natura hominis in Christo propriam habeat existentiam. 1. *Explicatur primo quid existentia sit, et* οὐσία. *Verbum* est *primum, et secundum adjacens.* 2. *Deciditur quæstio, affirmando propriam tribui naturæ illi existentiam ex veterum sententia*; *idque ex duplici proprietatum genere ab illis constituto probatur.* 3. *Existentia generica est rerum proprietas. Probatur item ex differentia Trinitatis, in qua una est trium personarum existentia, unde colligitur e contrario duas esse naturarum totidem in Incarnatione.* 4. *Rursus probatur ex notione vocis hypostasis : quæ cum naturam significat, dicitur a Patribus pro existentia sumi.* 5. *Idipsum Cyrilli testimonio probatur.* 6. *Nec non Sophronii.* 7. *Cujus locus explicatur, ut et Joannis Damasceni. Existentia duobus modis usurpata, vel pro eo quod est* esse : *vel ut perfecte, completeque* esse *significat.*

Explicatur quid sit existentia.

I. Antequam de re ipsa, et quæstione dico quid sentiam, exponenda nobis est *existentiæ* vox, et ejus enucleanda ratio. Duo sunt apud Græcos nomina, οὐσία, et ὕπαρξις : quorum prius rei *essentiam*, et naturam significat, hoc est id quod respondetur inquirenti quid res sit; quæ est rei definitio, et τὸ τί ἦν εἶναι : quod alibi declaratum est [1]. Hujus absoluta est, et ab omni complexione temporis, ac loci, et reliquorum, quibus productæ res, et ex nihilo emersæ circumscribuntur, libera notio. Nam hominem esse rationis particeps animal cum dico, universe ac simpliciter illius naturam, sive essentiam explico; quocumque tandem loco ac tempore natus existat; aut ut nondum etiam existat, vel desierit existere. At ὕπαρξις eamdem significat essentiam reipsa, et, ut loquuntur, *actu* in rerum natura positam; quam Latini philosophi *existentiæ* vocabulo declarant. Utrumque verbo substantivo solet exprimi : hæc quidem, cum verbum istud secundum attribuitur, sive prædicatur, ut cum dico : *Homo est : vel Socrates est* [a], nullo addito alio, vel intellecto. Statim enim occurrit animo, hominem, vel Socratem in rerum quæ exstant, productæque sunt, esse numero. Cum autem loquor sic, *Homo est animal ratione præditum*, cogitationem avoco ab omnibus quæ rem circumstant, et absolute pronuntio, ejusmodi esse hominis essentiam, ubicumque tandem, et quandocumque subsistat, atque hoc tertium ad prædicatum, sive ad attributum adjacens vocatur. Horum prius *esse* nominari simpliciter ab sanc. Thoma Aquinate jam alias ostendimus in quarto *de Trinitate* [2] : quo etiam in libro [3] plura de Græcis vocibus οὐσία, et ὑπάρξει, deque *essentia*, et *existentia* Latinis exprompsimus : quæ ad hunc locum imprimis attinent. Ac præsertim in duodecimo capite illud accurate pervestigavimus, sitne unica, an triplex divinarum personarum *existentia* : et esse nonnisi unam asseruimus. Ea nunc de humana Christi natura movetur a nobis quæstio; ut ex veterum dictis ac sententiis eruamus, quoad possumus, habeatne proprium in illa cum Verbo conjunctione, ac suum existendi modum : an divino Verbique proprio potius existat; itidem ut alieno, et hujus peculiari subsistendi modo censetur. De quo acris est, et magnis partium agitata studiis scholasticorum inter se contentio. Quorum velitationes ac pugnas, quæ quidem ad illorum institutum pertinent, iniquus sit qui a me hic expectet : et vero frustra faciat. Hoc enim, ut dixi, præstari unicum a nobis oportet, si quid ex antiquorum Patrum sententiis conferri in eam inquisitionem poterit, quod sane perpusillum prædico fore : quod plerique in tam limatam verborum subtilitatem, et philosophorum lucubratione, quam theologica commentatione digniorem parcius incubuerunt.

Quidditas.

Sua cuique naturæ est existentia in Christo.

II. Ut igitur paucis complectar quid esse probabilius in controversia judicem; existimo suam cuique naturæ esse propriam existentiam in Christo. Ad id vero comprobandum non utar iis Patrum testimoniis, quæ ab recentioribus de schola theologis interdum assumi video. Sed uno genere argumenti ex positis ab aliis principiis deducto, atque concluso, rem, uti spero, conficiam. Duo sunt in Christo Domino consensu omnium consideranda pariter, ac discernenda : alterum natu-

a Arist. *de Int.* cap. x. Προσκατηγορεῖται, vel σύγκειται, vel πρόσκειται.

1 Lib. IV *de Trin* c. 1. — 2 Ib. — 3 Cap. II, III et XII.

ram; alterum subsistendi proprietatem continet. Naturæ, ut habet catholica professio, duæ sunt a se mutuo distinctæ, quæ sine confusione ambarum ulla, vel alterius extinctione, in eodem Christo permanent: ut in tertio libro latissime disputatum est; hypostasis vero, sive persona, singularis est, et una numero, quod ibidem ostendimus. Rursus proprietatum ex utraque stirpe manantium genera sunt duo. Nam aliæ naturam ipsam consequuntur, et ad eam adhærescunt: aliæ personalem proprietatem, sive hypostasim. Priores φυσικαὶ vocantur: posteriores, ὑποστατικαί: de quibus fuse disserit Joannes Damascenus in libro *de duabus Christi voluntatibus*. « Naturalem proprietatem sic ille definit, « ut sid id, quod naturam constituit: sine quo constare natura ipsa non potest, cujus est proprietas: ut est rationis capax, voluntate, sensu, ambulandi, et spirandi facultate præditum, in homine, ac similia [a]: » quibus hominis species ab alia specie distinguitur. Hypostatica vero proprietas definitur ab eodem, « quæ hypostasim unam ab alia separat [b]: » velut sunt accidentia illa, quorum conglobatione individua Porphyrius; Joannes vero Damascenus, ut et alii Patres præsertim Græci, hypostases, sive personas constitui, et ab reliquis disjungi putaverunt: ut quod Socrates simus sit, et albus, aut niger, et calvus, et ejusdemmodi cætera.

Duo in Christo discernenda

Naturales... hypostaticæ.

In illo numero proprietatum naturalium, quædam sunt affixæ speciei, quæ, ut scholæ dicunt, *gradum specificum* sequuntur: quædam generis propriæ, et ex *generico gradu* profectæ: ut spirare posse, ambulare, et alia: quæ secundo modo *propria* vocantur a Porphyrio: aut certe ad differentiam utramvis pertinent, generis, aut speciei, si οὐσιώδεις sint, non ἐπουσιώδεις, hoc est *secundum essentiam*, non *ex accidente* conveniunt. Nam esse sensu præditum, differentia est hominis essentiam complens, sed ex genere, non ex infima specie congruens; at esse rationis capacem, differentia est et οὐσιώδης, et adæquata cum specie.

Essentialis.

III. Hoc igitur posito, jam hoc modo argumentari licet: quemadmodum genus ad subjectarum sibi formarum, ut et formis comprehensorum singularium naturam, et essentiam, definitionemque spectat: sic generis differentiæ, proprietatesque, φυσικαὶ sunt, et οὐσιώδεις, sive essentiam componunt ac definitionem ipsam; sive ex ea proficiscuntur. Atqui summum omnium genus est, τὸ ὄν, quod *ens* nominant. Hujus autem differentia, sive proprietas est ὕπαρξις, quam *existentiam* vocant. Quod enim non existit, nihil est, et eatenus quippiam *entis* rationem participat, quoad existentiam sortitur: ut si reipsa, et *actu*, quod dicunt, existat, *actu* sit *ens*; sin potest solum existere, sed nondum existit, *potentia* non *actu* dicatur ens: « Quod enim revera, et substantia non est, ait Anastasius Sinaita, perspicuum est, id specie tenus, et imaginatione dici, non autem existere [c]. » Quare generis est τῶν ὄντων affectio peculiaris existentia; adeoque naturalis omnium, quæ dicuntur entia, proprietas non hypostatica, quia non soli hypostasi competit: imo natura eam antecedit: ut ex regula constat, quam ad naturæ antecessionem dignoscendam præscribit Ammonius: nempe « illa natura dici priora, quibus sublatis alia tolluntur; non vicissim his extinctis, extinguuntur ipsa: tum quibus positis alia non ponuntur, et tamen positis aliis, ponuntur ipsa [d]. » Sic enim quidquid subsistit, necesse est existere: non autem quod existit, id statim subsistere oportet.

Prob. I° ex supra positis.

Entium.

Huc accedit, quod alibi demonstratum est [1], in Trinitate unicam *existentiam* inesse, communem personis tribus, et substantiæ, vel essentiæ propriam: cum tamen sint hypostases tres. Porro Trinitatis, et Incarnationis mysteria duo sic inter se comparantur passim a Patribus, ut opposita sint quæ de illis proprie dicuntur, hoc scilicet modo, ut in priori personæ sint, vel hypostaticæ proprietates tres; una autem natura: in Incarnatione vero, naturæ duæ, sed una persona, et

II Differentia Trinitatis et Incarnationis.

a DAMASC. Φυσικὸν μὲν οὖν ἰδίωμά ἐστι τὸ τὴν φύσιν συνιστῶν, οὗ χωρὶς οὐ δύναται συστῆναι ἡ φύσις, ἧς ὑπάρχει ἰδίωμα· οἷον τὸ ζωτικὸν, τὸ θελικὸν, τὸ λογικὸν, τὸ αἰσθητικὸν, τὸ βαδιστικὸν, τὸ ἀναπνευστικὸν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὰ τοιαῦτα.

b Ibid. Ὑποστατικὸν δὲ ἰδίωμα, τὸ χωρίζον ὑπόστασιν ἀπὸ ἄλλης ὑποστάσεως, οἷον τὸ σιμὸν, τὸ λευκὸν, τὸ μέλαν, τὸ φαλακρὸν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

c ANAST. in Ὁδεγῷ, cap. VIII. Τὸ γὰρ μὴ ὂν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐσίᾳ, εὔδηλον ὅτι ἐν δοκήσει, καὶ φαντασίᾳ λέγεται μὲν, οὐχ ὑπάρχει δέ.

d AMMON. *in Porphyr.* Διὸ κανόνες εἰσὶ τῶν φύσει προτέρων, τό τε συναναιρεῖν μὲν, μὴ συναναιρεῖσθαι δέ· καὶ τὸ συνεισφέρειν μὲν, μὴ συνεισφέρεσθαι δὲ. leg. μὴ συνεισφέρειν μὲν, συνεισφέρεσθαι δέ, ut patet ex eod. *in Categ.* ad cap. *de Substantia.*

1 Lib. IV, c. XII, parag. 4 et 10.

hypostatica una proprietas : deinde ut quæ absolutam notionem habent, et *ad se* dicuntur, ea in Trinitate sint communia tribus et singularia : quæ vero ad aliud, sive *relativa* dicuntur, propria singularum personarum sint, et pro earum numero multiplicia : in Incarnatione vero ex adverso multiplicentur quæ absoluta sunt ; quæ autem ad aliud comparata dicuntur, ea sint uniusmodi, et communia. Quamvis enim duæ sint mentes, duæ voluntates ; non sunt tamen filii duo, neque duæ, ut sic loquar, filietates ; ut postea demonstrabitur. Hinc igitur merito concludimus, *existentiam*, quæ in utraque natura non *ad aliud*, *sive relativa*, sed *ad se*, absoluteque sumitur, duplicem esse, non ambabus communem.

IIIº Ex Patrum loquendi usu...

IV. Est etiam invictum illud argumentum, quod de Patrum sententia hoc in genere capitur, ex illorum usu, modoque loquendi. Etenim cum ὑπόστασις, et quod ab eo deflexum est, ὑποστατικὸν, interdum essentiam ipsam vel naturam significent ; ut in quarto *de Trinitate* accurate demonstratum est[1] : imprimisque Cyrillus, longe post institutam aliam vocum istarum notionem, de natura tamen usurpare perseveraverit : ubicumque usus illius ab communi more decedentis aliqua suspicio est, solent Græci theologi ὕπαρξιν dicere ibi intelligendam esse nomine τῆς ὑποστάσεως, et ὑποστατικάς proprietates esse ὑπαρκτικάς, tanquam ὕπαρξις proprie loquendo ad naturam referenda sit, ut ὑπόστασις ad personam. Dixi proprie loquendo ; nam scio ὕπαρξιν interdum a Patribus pro eo quod proprium est, et persona dicitur, accipi ; ut in eodem quarto libro *de Trinitate* docuimus[2]. Verum ibi, ubi ad ambiguitatem nominis τῆς ὑποστάσεως declarandam adhibita est, ad naturam, et id, quod est commune transfertur.

Hypostasis. *Hypostaticum.* *Existentiam* *Existentiam significantes.* *Hypostasis.*

Memorabilis est ad hanc rem locus apud Euthymium in *Panoplia*, ubi variorum ex Patrum monumentis sententias quasdam colligit adversus Monophysitarum hæresim, quas inter occurrit ista : « Objiciunt Eutychiani hunc in modum : Si duæ naturæ sunt in Christo, duæ itidem hypostases erunt. Nulla enim est natura hypostasi carens. Ita duo erunt omnino filii. Quibus ita respondemus ; hypostases alias esse personales, id est, quæ personas significant ; ut in sancta Trinitate, Angelis, et hominibus ; alias existentiam significare : ut in rebus, quæ quoquo modo sunt, ad distinctionem eorum, quæ nusquam sunt. Unde in Christo personalem quidem hypostasim unam agnoscimus : quæ autem pro existentia sumuntur, eas affirmare duas licet ; ut ne alterutram, quæ insunt ipsi, nusquam esse dicamus. Etenim hypostasim ejusdemmodi, quæ existentiam significat, in natura omni reperimus : personalem vero neutiquam in omni cernimus [a]. »

Insubsistens

V. Quocirca τὸ ἀνυπόστατον, cum ea notione capitur quæ crebro illi subjicitur, ut sit id, quod reipsa non est sed specie sola vel fictione ; non aliter, quam per vocabulum ἀνύπαρκτον exponitur : quod est *nusquam existens*, et *nihil* : unde τὸ ὑφεστὼς cum aliud significat, quam suppositum, et personam ; et pro eo capitur, quod reipsa vereque consistit ; et non apparet solum, nec inani specie fallit, ὑπάρχον, et ὕπαρξιν ἔχον dicitur, hoc ex *existere*, vel *existentiam habere*. Hæc igitur *naturæ* propria conditio est, non *suppositi* : adeoque pro naturarum diversitate multiplex est.

IVº Ex Cyrillo.

Idipsum et Cyrillus Alexandrinus in primo libro *adversus Nestorium* satis ostendit, cum de ambabus naturis, et earum existentia loquens, ait, « impium esse, vel opinari solum, Verbum, quod ex Deo Patre prodiit, ad novum initium, ut esse inciperet : vocatum fuisse : aut existentiæ propriæ, velut radicem quamdam, cepisse sanctissimæ Virginis carnem [b]. » Tum paulo post de carnis existentia verba faciens scribit, non alio modo carnem illum esse factum, quam communi lege naturæ, ut gigneretur, ac nasceretur ex femina : cum ad hoc humanitatis illum conditio vocaret : « nec

a Euth. tit. XV. Ἀποροῦσιν Εὐτυχιανισταὶ λέγοντες· εἰ δύο φύσεις ἐν Χριστῷ, δύο καὶ ὑποστάσεις ἔσονται. οὐ γάρ ἐστι φύσις ἀνυπόστατος. καὶ οὕτω δύο πάντως υἱοί. πρὸς οὓς ἀντιλέγομεν, ὅτε τῶν ὑποστάσεων αἱ μέν εἰσι προσωπικαὶ, τουτέστι προσώπων σημαντικαί. ὡς ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος, καὶ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἀνθρώπων· αἱ δὲ ὑπαρκτικαὶ, ὡς ἐπὶ τῶν ὁπωσδήποτε ὄντων πραγμάτων, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἀνυπάρκτων. ὅθεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ προσωπικὴν μὲν ὑπόστασιν μίαν φαμὲν, ὑπαρκτικὰς δὲ καὶ δύο λέγειν ἀκίνδυνον. ἵνα μὴ θατέραν τῶν ἐν αὐτῷ φύσεων ἀνύπαρκτον εἴπωμεν, ὑπαρτικὴν μὲν γὰρ ὑπόστασιν ἐπὶ πάσης φύσεως εὑρήσομεν· προσωπικὴν δὲ οὐκ ἐπὶ πάσης.

b Cyrill. tom. VI. Ὡς ἀμαθίας τε ὁμοῦ, καὶ τῆς εἰς ἄκρον ἡκούσης δυσσεβείας ἀπόδειξιν ἐναργῆ, τὸ κἂν γοῦν οἰηθῆναι μόνον, τὸν ἐκ Θεοῦ πατρὸς λόγον εἰς ἀρχὴν τοῦ εἶναι κεκλῆσθαι δευτέραν, ἤγουν τῆς ἰδίας ὑπάρξεως ῥίζαν ὥσπερ τινὰ, τῆς ἁγίας παρθένου τὴν σάρκα λαβεῖν.

1 Cap. I et II et seq. Vide et l. IV hujus tomi.— 2 Cap. III, parag. 12.

existentiæ carnalis initium viam alteram habere possit [a]. » Ibi duplicem Cyrillus ὕπαρξιν commemorat, ac duplicem ἀρχὴν, id est *principium*, et *radicem* illius: altera est existentia propria Verbi, communicatæ ipsi divinitatis principium, quod ex matre Virgine neutiquam accepit : altera carnis, sive humanitatis propria, cujus ἀρχὴν, hoc est *initium* sumpsit ex carnali generatione Verbum. Igitur non una eademque est ambobus existentia; uti nec existendi principium. Sed una « principium habet a Deo Patre, et omne tempus antecedit [b]; » ut idem postea Cyrillus ait, alia de carne Virginis sumpsit initium in tempore.

Sophronii testimonium illustratur.

VI. Idem genus argumentationis ex simili testimonio Sophronii conficitur : quo perperam usi sunt aliqui scholastici ad unicam existentiam approbandam : nec ad hos refellendos, recte satis illud alii sunt interpretati. Scribit ergo Sophronius Hierosolymitanus Patriarcha in epistola synodica, quam peræque piam et eruditam ad Sergium misit Constantinopolitanum patriarcham ; quæque in sexta synodo recitata, probataque est, et in acta relata : « Incarnatum esse Verbum, non carni copulatum ante formatæ, vel figuratæ, neque subsistenti prius connexum corpori ; vel prius subsistenti animæ compositum : sed cum iisdem unitum, tunc ad existendum prodeuntibus, quando Verbum ipsum, Deusque cum illis conjungebatur : adeo ut naturaliter in idem tempus concurrentem cum existentia copulationem habuerint : nec ante verissimam cum Verbo junctionem, per se ipsa fuerint ambo : neque quisquam homo nostri similis exstiterit omnino : verum sic, ut cum naturali Verbi copulatione concurrentem haberent existentiam : ac ne in ictu quidem oculi, præcedentem illam sortita fuerunt [c]. » Quibus verbis docet Sophronius id, quod superiore libro demonstratum est [1], Christi corpus et animam ne puncto quidem temporis per se, et in seipsis exstitisse, antequam cum illis Verbum jungeretur. Tunc ergo existentiam habere ait utrumque cœpisse, quando in unitionem assumptum est : ita ut ὕπαρξις σύγχρονος, hoc est *existentia eodem temporis momento cœpta sit* illorum, quo sunt conjuncta Verbo.

Quibus subinde istud subjicit : « Simul enim caro ; simul Dei Verbi caro : simul animata rationalis : simul Dei Verbi caro animata rationalis. In ipso enim, et non per seipsam existentiam habuit. Quippe simul cum Verbi conceptu, ad consistendum ista producta sunt : et unita sunt ipsi secundum hypostasim, simul atque ad consistendum producta sunt [d]. » Hic ὕπαρξιν quidam existimant pro ὑποστάσει ab Sophronio accipi [2], hoc est *supposito*, vel persona : quod nihil est necesse. Imo quod paulo ante dixit non προϋποστάσῃ hoc est *ante subsistenti* carni, vel animæ copulatum fuisse Verbum : non puto ὑποστῆναι proprie esse, *suppositi, vel personæ modo cohærere :* sed simpliciter *existere in rerum natura*, et revera, non specie sola consistere : quam esse translatitiam notionem vocabuli istius apud Græcos theologos ostendimus, diu etiam postea retentam, quam hypostaseos liquido et distincte constituta significatio fuerat, et ejus ab οὐσίᾳ differentia. Cæterum in Latina interpretatione veteri synodi sextæ, et epistolæ illius Sophronii, addita vox fuerat *una*, et ita locus iste concipiebatur : *In illo itaque, et non per semetipsam habuit existentiam unam.* Sed ea vox in Græco deest : quæ si esset ; tunc ὕπαρξιν constaret pro supposito sumi. Fortasse autem interpres ita Græca reddiderat : *Una cum conceptu quippe Verbi.* Unde primum vocabulum *una*, et in *unam* mutatum propter accentum, ad antecedentem partem orationis retractum est.

Exstantiam

Essentia.

a Cyr. Καὶ τῆς σαρκικῆς ὑπάρξεως τὴν ἀρχὴν οὐχ ἑτέραν ἔχειν δυναμένης τὴν ὁδόν.

b Ibid. Ὁ γὰρ ἐκ θεοῦ πατρὸς τὴν ὕπαρξιν ἔχων τὴν παντὸς ἐπέκεινα χρόνου.

c Act. II, syn. VI Sophr. ep. Σαρκοῦται γοῦν ὁ λόγος καὶ θεὸς τὸ ἡμέτερον, οὐ προπλασθείσῃ σαρκὶ συναπτόμενος, ἢ προμορφωθέντι, καὶ καθ' αὐτὸ προϋποστάντι ποτὲ προσπλεκόμενος σώματι, ἢ προϋποστάσῃ ψυχῇ συντιθέμενος. ἀλλὰ τότε τούτοις παραγενομένοις πρὸς ὕπαρξιν, ὅτε αὐτοῖς ὁ λόγος αὐτὸς, καὶ θεὸς συνετίθετο φυσικῶς σύγχρονον ἔχοντα τῇ ὑπάρξει τὴν ἕνωσιν, καὶ οὐ πρὸ τῆς πρὸς τὸν λόγον ἀληθεστάτης συμβάσεως καθ' ἑαυτὰ γενόμενα πώποτε, ἢ τινος ἀνθρώπου τῶν καθ' ἡμᾶς ἑτέρου τὸ παράπαν ὑπάρξαντος· ἀλλὰ σύνδρομον ἔχοντα τῇ φυσικῇ τοῦ λόγου συμβάσει τὴν ὕπαρξιν, καὶ οὐκ ἐκείνης οὐδὲ ὡς ἐν ὀφθαλμοῦ ῥιπῇ, ταυτηνὶ προτερεύουσαν ἔχοντι.

d Ibid. Ἅμα γὰρ σὰρξ, ἅμα θεοῦ λόγου σάρξ· ἅμα ἔμψυχος λογικὴ, ἅμα θεοῦ λόγου σὰρξ ἔμψυχος λογική· ἐν αὐτῷ γὰρ, καὶ οὐ καθ' ἑαυτὴν ἔσχε τὴν ὕπαρξιν. ἅμα γὰρ τῇ συλλήψει τοῦ λόγου ταῦτα παρήχθη πρὸς σύστασιν· καὶ ἡνώθη αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν ἅμα τῷ πρὸς σύστασιν ἄγεσθαι.

1 Cap. x. — 2 Ut Vasq. disp. xi, n. 2.

VII. Non dissimulabo tamen, ex illis Sophronii verbis nonnullos de schola theologos in eam esse inductos opinionem, ut humanam naturam crederent non aliter existere, quam ipso divini Verbi proprio, existendi modo; maxime propter insertam illam voculam *unam*. Qua, uti par est, sublata, nihilominus satis in eo argumenti esse putant aliqui, quod Sophronius, *in ipso Verbo, et non per se ipsam, existentiam habuisse* scribit humanam naturam. Cui et affinis est Joannis Damasceni locus in capite duodecimo libri tertii, ubi *carnis existentiam in ipso Verbo* nominat. Sed neuter existentiam propriam adimit humanitati: verum hanc per se, ac separatam a Verbo, illam ipsam habuisse propriam existentiam confirmat. De Sophronio, jam illud explicatum est. Idem et de altero persuadebit integer locus si quis animadvertere voluerit. Scribit Joannes Damascenus[1], tria hæc simul esse cœpisse, « assumptionem humanæ naturæ, ejus existentiam, et deificationem a Verbo: ac paulo post, « simul conceptum Verbi, et existentiam carnis fuisse. » Multum abest igitur ab eo, ut propriam ibi carnis existentiam neget: cum hoc solum contendat, nunquam sine Verbo carnem existentiam suam habuisse, nec prius exstitisse, quam cum illo jungeretur.

Ac præterea retinendum illud est, ὕπαρξις, quam *existentiam* vocant, sive *esse actu*, dupliciter accipi. Aut enim simplicem significat emersionem rei ex nihilo, vel ex causis, quarum potentia continebatur: aut ejusmodi, ut per se, et ab aliis omnibus separata consistat; nec in partem, ac compositionem totius cujuspiam veniat, quæ ὕπαρξις potest ὑποστατική nominari, eo quod proprietate subsistendi sit affecta, et modificata, qui *modus existendi* dici solet a Patribus, ut in quarto libro *de Trinitate* docuimus. Ergo ὑποστατική ὕπαρξις absolute ὕπαρξις appellatur interdum.

Hypostatica existentia absolute *existentia.*

Hoc modo explicandum istud est, quod Joannes Damascenus in libro *de duabus voluntatibus* disputat: Duo esse in qualibet hypostasi: primum est τὸ εἶναι, hoc est *esse*, et *existere*, creatum esse, sensu, et anima præditum esse, et similia, quæ substantivæ, ac naturales sunt proprietates. Secundum est, hypostatica differentia, quæ rem ipsam, et ejus proprietates modo quodam definit, ac determinat, efficitque ut per se cohæreat, nec alieno adminiculo nitatur. Ex quo divinis personis diversam singulis ὕπαρξιν attribuit. *Exstantiam* Atqui una est ut essentia, sic existentia communis tribus, ac personalibus modificata proprietatibus. Sed eadem distinctis et oppositis proprietatibus, ac modis affecta diversa dicitur. De hoc Damasceni loco uberius agemus sequenti capite.

VIII. Ad summam Patres illi, qui humanam Christi naturam exstitisse primitus in Verbo asserunt, nihil amplius significant, quam quod Augustinus in *Enchiridio*, capite quadragesimo scribit, « hominem in Christo, in ipso exordio naturæ suæ, quo esse cœpit, Verbo Dei copulatum » fuisse; quem locum, cum aliis plerisque Græcorum, ac Latinorum Patrum, superiore libro commemoravimus[2]. Ibi autem Augustinus, ut initium existendi, sic existentiam ipsam humanæ naturæ propriam tribuere videtur.

Si natura humana propriam non haberet existentiam merum esset nihilum.

Certe uti quod οὐσίαν vel ὀντότητα, hoc est *essentiam*, et *entitatem* nullam habet, τὸ μὴ ὄν dicitur, hoc est *non ens*, et fictum aliquid, ac merum nihil: ita quod ὕπαρξιν non habet, non est aliquid, saltem, ut loquuntur, actu: et eatenus est, qua potest existere, ac possibile dicitur, hoc est δυνάμει ὄν: ut supra meminimus. Hinc quod est nihil, ἀνύπαρκτον vocatur, et ἀνυπαρξία status est *nihili*, vel *in nihilum redacti*. Quod si natura hominis in Christo propria caret *existentia*, erit ex sese nihil. Ut enim quia nullum habet proprium sibi subsistendi modum, ἀνυπόστατος vocatur eo sensu, quo ὑπόστασις personam significat: et si ante subsistentem illam, et perfectam, Deus assumpsisset, ut jam persona non esset, recte diceretur εἰς ἀνυποστασίαν redacta, et eo ipso minime completa: Sic eadem nullam si obtinet existentiam propriam, merito ἀνύπαρκτος, et in statum τῆς ἀνυπαρξίας deducta dici potest, ac plusquam *incompleta*; adeoque *nihil* omnino. Quod tamen nefas esse dictu censet idem Joannes Damascenus; qui naturas ita inter se coiisse scribit in eamdem personam, neutra ut naturalibus proprietatibus exciderit, nec in nihilum redacta sit, quam ἀνυπαρξίαν vocat[a]. Humana itaque natura cum perfecta sit, et *ens* natura completum; illa ipsa

a Joan. Damasc. lib. III, cap. iii. Μήτε μὴν τῆς ἀνθρωπίνης, ἢ τραπείσης εἰς θεότητος φύσιν, ἢ εἰς ἀνυπαρξίαν χωρησάσης.

1 Vide lib. IV, c. x, parag. supra; ubi verba Græca descripta sunt — 2 Cap. x, parag. 5.

carere forma et affectione non potest; sine qua ne *ens* quidem sit, nedum perfectum *ens* secundum essentiam : quæ nisi reipsa, et *actu* sit, hoc est *existat*, nihilum esse censetur. Est enim ipsum εἶναι, id est *esse*, et *existere*, inter οὐσιώδεις, et φυσικὰς rerum proprietates facile princeps; et primo loco ponitur ab eodem auctore in libro *de duabus Christi voluntatibus*, quasi fundamentum reliquarum. Quinam ergo salvæ integræque manerent (quod tam sæpe idem auctor inculcat) naturarum οὐσιώδεις διαφοραὶ, hoc est *substantivæ*, vel *essentiales differentiæ*, si prima deesset omnium, existentia?

CAPUT VII.

An natura humana Christi proprium aliquem subsistendi modum habeat. 1. *Hujus quæstionis fructus exponitur.* 2. *Nestorianorum et Eutychianorum inter se comparatio. Hi duas ante unitionem hypostases agnoverunt: ac naturam idem esse cum hypostasi in creatis rebus putarunt.* 3. *Quod auctoritate veterum probatur.* 4. *Quidam opinati sunt, omnem substantiam, quæ separata per se consistit, esse hypostasim: velut est anima rationalis.* 5. *De hypostasis conditione obiter disputatum, et quatenus ex natura, et certis proprietatibus constat.* 6. *Maxime illi convenire ut per se ac seorsim cohæreat.* 7. *Etiam ut pars non sit totius cujuspiam.* 8. *Triplex genus proprietatum in substantia.* 9. *Hypostasis et persona pro eodem usurpata in Chalcedonensi synodo. Nullum subsistendi modum proprium habere naturam hominis in Christo.* 10. *Quod argumentis aliquot probatur.*

Hæretici ex Aristotele naturam a persona non secernebant

I. Ex omnibus erroris argumentis, quibus præcipites acti sunt, de Incarnatione perperam sentientes hæretici, vulgatissimum id fuit, maximeque pestilens, quod φύσιν, vel οὐσίαν, hoc est *naturam*, aut *essentiam*, ab *hypostasi* nescierunt, nolueruntve secernere. Testis est Joannes Damascenus in tertio *de fide orthodoxa* libro, verbis istis. « Hoc, inquit, est, quod hæreticis errorem objicit, quod idem esse naturam, et hypostasim arbitrantur [a]. » Sic enim persuasum habebant: naturam omnem perfectam, et suis absolutam numeris, nihil desiderare amplius, quo minus hypostasis, et si quidem e genere sit rationalium, persona censeatur. Quod ex Aristotelis præsertim philosophia sumptum esse demonstravimus alio in loco [1]; et Anastasius Sinaita in eo libro, qui Ὁδηγὸς inscribitur, capite nono, luculenter de hac re scribens, tam Nestorianos, quam Eutychianos, eodem ex Aristotelico fonte principium hoc hausisse refert. « Quicumque, ait, ex præscripto Græcanicæ philosophiæ Aristotelis, naturas vocant hypostases, et personas, nec in sancta Trinitate possunt tres hypostases dicere; ne, quod fecit Arius, tres naturas affirmare videantur : neque porro duas in Christo naturas profiteri queunt, ne duas personas, et hypostases in ipso, Nestorii instar confiteri cogantur. Nam ab Aristotele didicit Nestorius, naturas appellare hypostases. At vero sancta Ecclesia Aristotelicas, Græcasque vaniloquentias declinans, et Evangelice, atque Apostolice, ut paulo ante diximus, de Christo credens, negat idem esse naturam, et hypostasim [b]. »

Viæ dux.

Igitur « unum est hæresis utriusque certamen, ut ait Leontius [2], quamvis finis sit differens. Illi enim, id est Nestoriani, ut cum naturis hypostases inferant: alii vero, id est Eutychiani, ut per hypostases, naturas etiam tollerent, eodem argumento usi sunt. » Itaque Monophysitæ varias ex diversis Patribus sententias, tanquam ab Cyrillo collectas, circumferebant, quæ naturas easdem omnino cum hypostasibus esse confirmarent: ut Anastasius in capite decimo τοῦ Ὁδηγοῦ prodidit [3]. Et apud Rusticum Acephalus [4], ex eo quod hu-

a Damasc. lib. III, cap. III. Ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ ποιοῦν τοῖς αἱρετικοῖς τὴν πλάνην, τὸ ταὐτὸ λέγειν τὴν φύσιν, καὶ τὴν ὑπόστασιν.

b Anast. Ὅσοι κατὰ τὸν ὅρον τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας Ἀριστοτελικῆς λέγουσι τὰς φύσεις ὑποστάσεις καὶ πρόσωπα, οὐ δύνανται οὔτε ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος τρεῖς ὑποστάσεις εἰπεῖν, ἵνα μὴ καὶ τρεῖς φύσεις εὑρεθῶσιν, ὡς ὁ Ἄρειος, λέγοντες· οὔτε μὴν πάλιν δυνατὸν αὐτοῖς δύο ὁμολογεῖν ἐν Χριστῷ τὰς φύσεις, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶσι καὶ δύο πρόσωπα, καὶ ὑποστάσεις ὁμολογεῖν Νεστοριανῶς ἐφ' αὐτῷ. Ἀπὸ γὰρ Ἀριστοτέλους παρέλαβε καὶ ὁ Νεστόριος λέγειν τὰς φύσεις, ὑποστάσεις. ἡ δὲ ἁγία ἐκκλησία ἀποφυγοῦσα τὰς Ἀριστοτελικὰς, καὶ ἑλληνικὰς ματαιολογίας, Εὐαγγελικῶς, καὶ Ἀποστολικῶς, ὡς πρὸ βραχέως εἴρηται, τὰ περὶ Χριστοῦ πιστεύουσα, οὐ λέγει ταὐτὸ τὴν φύσιν, καὶ τὴν ὑπόστασιν.

1 Lib. IV *de Trin.* c. I, parag. 2.— 2 Lib. *cont. Nest.* et Eut. t. IV *Bibl.* par. II.— 3 Anast. init. c. x.— 4 Tom. IV *Bibl.* 814.

mana Christi natura sit individua, non universalis, probat esse subsistentiam: siquidem omnem naturam individuam personam esse putat[1], si ratione prædita sit. Quod cum in omnibus creatis substantiis verum esse Catholicus fateatur, in Christo tamen secus habere; mirum id hæretico videtur.

Nestorianorum et Eutychianorum inter se comparatio.

II. Hinc apparet non contemnendam; imo vero necessariam hanc esse quæstionem, quid humanæ Christi naturæ desit, quo minus persona, et hypostasis habeatur. Quæ quidem uti facilius explicetur, et Catholica fides adversantium utrimque sibi hæresum objecta falsitati magis eniteat, illud ex supra memoratis tenendum est, utrosque tam Nestorianos; quam Eutychianos, in duobus concordes, totidem in aliis discordes fuisse. Etenim Christum ex duabus naturis esse conflatum; sive duas ad illius qualemcumque constitutionem naturas convenisse, pariter utrique credebant; sed in eo dissidebant, quod in duabus esse naturis eumdem, Nestoriani dicerent; negarent Eutychis discipuli, de qua controversia egimus in tertio libro[2]. Rursus ante et post unitionem naturas fuisse duas, Nestorianis placuit: Eutychiani vero ante unitionem tantummodo, duas: post unitionem, nonnisi unam fuisse docuerunt, de quo vide caput nonum libri quarti. Etenim personas duas sola σχέσει conjunctas, reipsa, ut erant, mansisse duas Nestoriana fuit opinio. Eutychiani naturas duas, et hypostases, antequam unirentur, numeratas esse; postquam autem semel sunt unitæ, non amplius numerari posse, quippe in unam redactas, arbitrati sunt. Unam itaque ex duabus naturis, et hypostasibus, naturam, et hypostasim in Incarnatione factam, putavit Eutyches, et hujus sectæ columen, Severus: non eo, quod φύσιν et ὑπόστασιν idem prorsus esse crederent. (Non enim Tritheitæ, omnes Eutychiani fuerunt, sed horum pars illa tantum, cui originem dedit Philoponus, qui ubique, hoc est tam in Trinitate, quam in Incarnatione, nullam οὐσίαν, aut naturam esse, quæ non hypostasis esset, existimavit). Non igitur duas hypostases ideo ante copulationem fuisse, duo assensi sunt illi, quod eamdem absolute notionem nominis utriusque statuerent: Sed quod in Incarnationis duntaxat negotio, unum censerent esse naturam, et hypostasim: cum eadem in Trinitate differrent.

Naturam et personam.

Hodego.

Naturam et hypostasim.

III. Hujus illorum opinionis indicium præbet Anastasius Sinaita in ὁδηγῷ, capite nono, sub finem: ubi postquam exposuit, φύσιν et ὑπόστασιν, extra profanæ usum philosophiæ, non idem significare, verbis iis, quæ paulo ante descripsi; statim ista subjicit. « Quid adversus hæc audebunt mutire Severiani? Forte dicent: in Trinitate non idem esse naturam, et hypostasim: at in Incarnatione Christi, qui unus est de Trinitate, idem esse naturam, et personam, sive hypostasim: Non enim reperiri naturam, quæ non sit persona. Hæc illis dicentibus, promptissime sermonem eorum accipio, et ambabus amplector ulnis definitionem hujusmodi[a]. » Hinc non inanis suspicio fit, Eutychianos plerosque, qui de Trinitate nihil a Catholica regula discrepantes, naturam unam cum personis tribus fatebantur; et idcirco φύσιν ab ὑποστάσει differre non negabant; aliter rem habere in Incarnatione dixisse: quod, ut est verisimile, in creatis tantummodo rebus naturam nihil ab hypostasi distare; in Deo, eadem ista differre crederent.

Invenio apud Nicephorum Callisti F. Dioscorum, Severum, et Joannem Philoponum « unicam naturam, hypostases vero duas[b] » in Christo defendisse: nonnunquam tamen duas itidem naturas ab illis constitui. Forte naturas duas et hypostases ante copulationem; post hanc, unam duntaxat esse scripserant. Sane Leontius in *Solutione argumentorum Severi*[3], Acephalum hæreticum ita contra Catholicos disputantem introducit, quasi duas hypostases in unum concurrisse velint, et ex earum junctione unam hypostasim exstitisse. Quod ubi pro certo confessoque sumpsit, ex eo concludit; non magis ex duabus hypostasibus, unam effici consentaneum esse, quam ex naturis duabus, unam. At Leontius de falso contra illum excipit[4], negat enim hypostases duas a Catholicis

a Anast. Ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο πάντως οἱ ἀπὸ Σευήρου λέξουσιν; ἴσως γὰρ ἐροῦσιν, ὅτι περ ἐπὶ τοῦ τριαδικοῦ λόγου οὐ ταὐτὸν φύσις, καὶ ὑπόστασις, ἐπὶ δὲ τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας τριάδος, ταὐτὸν ἡ φύσις ἐστὶ, καὶ τὸ πρόσωπον. ἤγουν ἡ ὑπόστασις· οὐκ ἔνι γὰρ φύσις ἀπρόσωπος· ταῦτα αὐτῶν λεγόντων, δέχομαι προθύμως τὸν λόγον, καὶ ἀσπάζομαι ὑπτίαις χερσὶ τὸν τοιοῦτον ὅρον.

b Niceph. lib. XVIII, cap. XLV. Μίαν μὲν φύσιν, δύο δὲ ὑποστάσεις ἀσεβέστατα γράφοντες ἐδογμάτιζον, etc. Πλὴν καὶ οὗτοι τῶν οἰκείων βίβλων ἐνιαχοῦ, δύο φύσεις ἀνομολογοῦσιν ἐπὶ Χριστοῦ.

1 Tom. IV *Bibl.*— 2 Cap v— 3 Leont. t. IV *Bibl.* col. 1049 et 1052.— 4 Ib. 1050.

asseri. Verum Cyrillus interdum hypostases duas nominat; sed ita ut naturas intelligat.

Præoccupatione.

IV. Adversus hanc igitur Nestorianorum, et Eutychianorum πρόληψιν, Græci præsertim Patres, qui accuratius in eam tractationem incumbentes, e philosophia præsidium adjungere non dubitarunt; hoc ante omnia constituerunt, naturam hominis in Christo non exstitisse, antequam cum divino Verbo necteretur: quod libro quarto, capite decimo demonstratum est. Atque eo sunt aliqui progressi, ut universe pronuntiarent substantias omnes, quæ separatæ per se consistunt, hypostases, aut personas esse; ut si anima hominis ante corpus existeret, illam sine ulla dubitatione personam facerent. Ita Rusticus diaconus in *Disputatione contra Acephalos* [1]. Leontius quoque animam ipsam et corpus[2], ex quibus homo componitur, negat imperfectas esse substantias; unde consequens sit, esse personas, saltem cum existunt a se mutuo divulsæ, de quo alibi scripsi [3].

Quidam opinati sunt omnem substantiam quæ separata per se subsistit, esse personam.

Hugo præterea Victorinus tum hoc sibi objicit [4]; « Animam esse rationalem substantiam, et individuam naturam: (quæ diffinitio est personæ) Igitur si assumpsit animam, etiam personam; » tum ita respondet: hoc utique consequens fuisse, « si prius esset anima, quam assumeretur. Est namque anima persona, sicut Angelus. Quid enim est homo nisi anima habens corpus? Sed ideo non assumpsit personam, quia non erat persona quod assumpsit. Animam namque creando assumpit, et assumendo creavit. »

Atqui communis est non modo philosophorum, sed etiam theologorum hodie sententia; neque animam quamlibet a corpore sejunctam, personam esse; neque corpus, sive materiam, ac quamlibet aliam partem naturalis et perfectæ substantiæ, per se hypostasim esse. De qua re ut accuratius cognoscere possimus, intuendum nobis est in eas notas, et proprietates, sive χαρακτῆρας, quos antiqui theologi τῇ ὑποστάσει præfinierunt. Necesse est enim, ut iis aut universis, aut quibusdam hominis in Christo natura carens persona esse nequeat.

E quibus constet hypostasis.

V. Jam primum constat illud, quod sæpius repetere necesse fuit, et in quarto maxime libro de Trinitate diligenter, ac fuse disputatum est, certas ab veteribus illis ex philosophia constitutas esse conditiones, et qualitates, ex quibus hypostasis confici, ac determinari debet, ut a natura, quæ communis est, differentia aliqua separetur. Eas proprietates Gregorius Nyssenus appellat ἰδιάζοντα σημεῖα [5], hoc est *peculiares notas;* quarum aliæ sunt naturales, quæ aboleri nequeunt, et manent integræ in ipsa cum Verbo conjunctione; aliæ sunt hypostaticæ, quæ cum naturis neutiquam multiplicantur.

De utrisque scribit erudite Joannes Damascenus in libro *de duabus voluntatibus*, quem locum in hoc caput distulimus. « Sciri, inquit, oportet omnem hominum hypostasim habere hoc, ut sit, et ex non exstantibus ad id ut exstet, a conditore perducta sit. Ejusmodi sunt creatum esse, vita et actione, ac sensu præditum: item intelligentiæ, rationis, appetitus, hoc est voluntatis participem: ad hæc ex substantiis, et accidentibus subsistere. Hæc ergo substantiva, et naturalia sunt. At illorum propria, et ex peculiari electione profecta motio, hypostatica differentia est. Etenim istorum esse participem, ejusdem naturæ est argumentum: modus autem existendi, ac divisa, et constans per sese subsistentia, et uniuscujusque coagmentatio; nec non peculiaris, et sponte propria impulsus, ac differens naturalium usus, divisas, et a se mutuo divulsas hypostases ostendit, efficitque, plures ut homines dicantur[a]. »

Hic hypostasim duplici ex genere proprietatum constare docet: quarum aliæ sunt communes toti speciei, et naturales dicuntur; aliæ sunt individuæ cujusque naturæ propriæ; velut est per se ac suapte motione ad agendum incitari; atque ipse *modus*, ut vocant

a Joann. Damasc. Εἰδέναι τοίνυν χρὴ, ὅτι πᾶσα ἀνθρώπων ὑπόστασις ἔχει τό, τε εἶναι, καὶ τὸ ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ παρῆχθαι· τουτέστι τὸ κτιστὸν, τό, τε ζωτικὸν, καὶ τὸ ἐνεργητικὸν, καὶ αἰσθητικὸν, καὶ νοερὸν, καὶ λογικὸν, καὶ ὀρεκτικὸν, τουτέστι θελητικὸν, καὶ τὸ ἐξ οὐσιῶν, καὶ συμβεβηκότων ὑφίστασθαι. ταῦτα οὖν οὐσιώδη εἰσὶ, καὶ φυσικά· ἡ δὲ τούτων ἰδιότροπος, καὶ ἰδιαίρετος κίνησις, ὑποστατικὴ διαφορά. τὸ μὲν γὰρ μετέχειν τούτων, τὸ ταὐτὸν τῆς φύσεως παρίστησιν. ὁ δὲ τρόπος τῆς ὑπάρξεως, καὶ ἡ ὑποτετμημένη (for. ἀποτετμημένη) καὶ ἰδιοσύστατος ὑπόστασις, καὶ σύμπηξις ἑκάστου, καὶ ἡ ἰδιότροπος, καὶ ἰδιοκίνητος, καὶ διάπορος τῶν φυσικῶν χρῆσις, ἀποτετμημένας τὰς ὑποστάσεις δείκνυσι, καὶ πολλοὺς λέγεσθαι τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖ.

1 Tom. IV *Bibl.* 809 et seq.— 2 Leont. tom. IV *Bibl.* parte II.— 3 Lib. IV, cap. x, parag. 5.— 4 Tract. I *Sum. Sent.* c. xv.— 5 Lib. *cont. Apol.* t. II.

existentiæ (de quo in libro quarto[1] *de Trinitate* scripsimus) hypostaseon indices sunt, ac notæ propriæ.

Maxime hypostasi convenit ut seorsim consistat.

VI. Imprimis autem ad hypostasim pertinet, ejusque intima est, et summe necessaria proprietas, ut per sese, ac nullo alieno præsidio, et quasi adminiculo nixa consistat : ac seorsim, et ab aliis separata cohæreat. Quod ex Cyrilli, et aliorum Patrum identidem repetitis, et inculcatis sententiis colligitur. Hoc enim est, quod tam sæpe usurpare solet Cyrillus, ἀνὰ μέρος, ἰδίᾳ, et ἰδικῶς, hoc est *separatim, proprie, per se, ac seorsim existere.* Non enim pars est ulla doctrinæ catholicæ, qua Incarnationis dogma continetur, ab illo commemorata, et adversus Nestorii hæresim iterata sæpius, quam hæc ipsa naturas in Christo post unitionem, non proprie, nec separatim, ac disjunctas cohærere. Sic *in Explanatione anathematismi secundi :* « Eumdem, ait, esse dicimus Deum simul et hominem, non divisa consideratione hominem seorsim ac particulatim positum, et Deum Verbum separatim cogitantes[a]. » Cui mox Nestorianam hæresim opponit, quæ res conjunctas reipsa ab se mutuo divellit. Et *in Expositione anathematismi octavi* : vetat hominem ἰδικῶς et *seorsim* a Verbo dici, et haberi. Tum *in Confutatione Orientalium ad eumdem anathematismum*, dividendum negat in duos Christum Dominum, ut homo separatim, et particulatim intelligatur[b]. Sic in epistola octava *ad Clericos Constantinopolitanos*, Nestorii opinionem in eo positam refert, ut « duos Christos, et duos filios constituat, alterum hominem per se, ac seorsim, alterum seorsim Deum[c]. »

In epistola quoque posteriore *ad Successum*, Nestorianos incusat, « quod hominem proprie, ac seorsim, et per se considerent tanquam filium[d]. » Et paulo post, eosdem queritur, « humanam naturam a Verbo divellere, et extra hoc seorsim ponere : uti duo jam intelligantur, et non unus[e]. » Sic *in Commonitorio ad Eulogium*, illud ἰδικῶς, id est *seorsim*, et *proprie* ab utravis natura rejicit. Et in epistola *ad Acacium* Nestorium ait « Deum seorsim ponere, et hominem seorsim[f]. » Quod etiam in anathematismo quarto diserte concipit.

Joannes item Damascenus in libro tertio, capite tertio, « naturas ait sic in unitione manere integras, ut non privatim, ac separatæ singulæ ponantur[g]. » Et capite sexto, hypostasim describens, « hanc ait, ex communi et proprio constare ; ac præterea illud habere, ut per seipsam existat[h]. » Eadem vis est et nominum istorum, quibus hypostasim iidem auctores exprimunt[2], ἰδιοσύστατος, quod est *privatim, et per se consistens*, ἰδιοπεριόριστος, id est, *proprio termino circumscriptus* ; qua voce usus est Leontius cum vocat, « duas hypostases, et duas personas per se, et peculiari termino definitas[i]. » Tum ἰδιοϋπόστατος hoc est *proprie subsistens*[3]. Hæc enim, et similia vocabula demonstrant hypostasim non aliena ope fultam, ac sustentatam existere, sed per semetipsam, ac proprio termino definitam.

Item ut pars non sit totius cujuspiam.

VII. Theodorus Abucaras in opusculo vicesimo nono disputantem secum inducens hæreticum, ostendit non satis esse ad hypostasim explicandam, ac definiendam, adhibere naturam cum proprietatibus : quippe naturam humanam in Christo non carere proprietatibus suis, quibus ab aliis dignosceretur : nec tamen hypostasim esse[j]. Quare præter hæc duo requiri, ut natura, quæ sit hypostasis, nullius pars sit, hoc est ut ex se, naturaque sua id habeat, ut in nullius veri, et naturalis compositi coagmentationem veniat. Quæ differentia tum humanam Christi naturam excludit ab ratione hypostasis, tum vero

a Cyrill. Ταύτῃ τοὶ φαμὲν τὸν αὐτὸν ὑπάρχειν θεόν τε ὁμοῦ, καὶ ἄνθρωπον, οὐ διϊστάντες εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς τε, καὶ ἀνὰ μέρον κείμενον τὴν ἐπ' αὐτῷ θεωρίαν, καὶ εἰς θεόν λόγον ἰδικῶς.

b Ibid. Διελεῖν εἰς δύο τὸν ἕνα, καὶ ἄνθρωπον ἰδικῶς, καὶ ἀνὰ μέρος νοούμενον ἀποφῆναι.

c Cyrill. epist. VIII, tom. V, par. II. Ἀλλ' ἐπειδὴ σκοπὸς ἐκείνοις δύο λέγειν Χριστοὺς, καὶ δύο υἱοὺς, καὶ τὸν μὲν ἄνθρωπον ἰδικῶς, τὸν δὲ θεὸν ἰδικῶς.

d Id. Ἀλλ' ἵνα μᾶλλον ἄνθρωπος ἰδικῶς, καὶ καθ' ἑαυτὸν νοούμενος υἱὸς, etc.

e Ibid. Οἷον ἀποδιϊστάντες αὐτὴν τοῦ λόγου, καὶ ἔξω τιθέντες ἰδικῶς, ἵνα δύο νοῶνται, καὶ οὐχ εἷς ἔτι σεσαρκωμένος, etc.

f Ibid. Θεὸν ἰδίᾳ τιθεὶς, καὶ ἄνθρωπον ἀνὰ μέρος.

g Joann. Damasc. Καὶ τὰς δύο φύσεις ὁμολογοῦντες σώζεσθαι ἐν αὐτῷ μετὰ τὴν ἕνωσιν, οὐκ ἰδίᾳ καὶ ἀνὰ μέρος τιθέντες ἑκάστην.

h Ibid. Τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἰδιάζοντος ἔχει ἡ ὑπόστασις, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὴν ὑπάρξαι.

i Leont. *de Sec.* tom. II *Bib.* Δύο ὑποστάσεις, καὶ δύο πρόσωπα καθ' ἑαυτὰ, καὶ ἰδιοπεριόριστα.

j Abuc. ibid. Ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ τὸ συγκεῖσθαι τὴν φύσιν τοῖς ἰδιώμασιν εἰς γένησιν ὑποστάσεως, ἀλλὰ δεῖ συνδραμεῖν εἰς τοῦτο, καὶ τὸ μὴ εἶναι μέρος.

1 Cap. VI.— 2 Damasc. lib. III, c. IX.— 3 Apud Euth. *Panop.* tit. VII in fine.

rationalem animam, etiam ab corpore sejunctam; ut alibi diximus. Atque hæc τῆς ὑποστάσεως proprietas, in vocum illarum, quas recensuimus, notione comprehensa potest intelligi, si « per se, ac seorsim cohærere, et proprie constare, termino circumscribi proprio, » non simpliciter accipias: verum ita, ut hoc naturæ sit ipsi insitum, nullius ut in rei constitutione, partis proprie dictæ vice fungatur. Quod enim ejusmodi est, habet illa reliqua: et vicissim hoc postremum, si congruenter accipiatur, in illis cernitur.

Sic alia vox ad hypostasim declarandam ab aliis adjuncta, ita necessariam confert notionem, ut hæc ipsa cum antecedentibus implicata vocabulis videri possit. Est autem hujusmodi vox, αὐτοτελής, quæ *per se completam, et perfectam*, significat, qualem oportere esse personam, et hypostasim omnes consentiunt.

Triplex genus proprietatum in substantia.

VIII. Ex iis colligitur, triplex discerni posse genus proprietatum, quæ in substantia cernuntur. Aliæ sunt naturales, et toti speciei communes, ejusque individuis omnibus, quæ φυσικὰ ἰδιώματα Joannes Damascenus appellat; Chalcedonensis synodus *in Decreto fidei*, ἰδιότητας φύσεως; Cyrillus ἰδιότητας τὰς κατὰ φύσιν [1]. Aliæ sunt individuorum, ac singularium forma aliqua comprehensorum propriæ, quibus a se mutuo separantur, ac discernuntur. Hanc esse congeriem conglobatorum accidentium et qualitatum vulgo Græci Patres existimant, et post eos Latini, qui τεχνικώτερον ista pertractarunt; ut in quarto *de Trinitate* copiosus explicavimus. Aliæ sunt denique, quas ὑποστατικὰς proprie vocare possis: quibus nimirum vera, et completa constituitur hypostasis: cujus ratio addit hoc ad individui notionem, quod paulo ante declaratum est, et vocabulis aliquot comprehensum: ut et per se, et ab quolibet alio separata consistat; neque natura insitum hoc habeat, ut alterius proprie dicta sit pars, et non ex accidente. Horum trium generum priora duo in humanam Christi naturam competere, partim ex antecedentibus intelligitur: partim consequens disputatio monstrabit. Habet enim imprimis naturales omnes proprietates, quæ quidem speciei toti congruunt; quod paulo post accuratius ostendam. Tum singularis, et individua est: uti capite quinto declaravimus. Tertium genus deest illi, proprium duntaxat, et cujusmodi rerum creatarum conditio postulat. Neque enim per se, nec existendi modo proprio, sed alieno subsistit. Itaque non est hypostasis, id est *subsistentia*, neque persona. Siquidem duo hæc, quæ Græce sunt ὑπόστασις, et πρόσωπον, pro uno eodemque sumpta sunt post Athanasii tempora; cum antea, et ab ipsis adeo synodi Nicænæ Patribus, promiscue usurpata sint; ut in libro quarto *de Trinitate* diximus. Imo etiam diu postea apud Alexandrinos, sine ullo discrimine nonnunquam in usum cesserunt, quod Cyrillum præcipue secutum esse, superioribus libris duobus notavimus, deque eo rursus postmodum agemus.

Naturales proprietates

Proprietates naturæ.

Proprietates quæ sunt secundum naturam.

Magis technice.

Hypostaticas

Persona et hypostasis pro eodem sumptæ in Chalcedonensi synodo.

IX. Chalcedonensis certe synodus *in Definitione fidei* pronuntiavit, « utriusque naturæ proprietates salvas manere, et in unam personam, atque unam hypostasim concurrere[a]. »

Si igitur unam in Christo *subsistentiam* esse decrevit magna illa synodus, eamque divini Verbi propriam: ut Maxentius observat his verbis[2]: « Unam vero duarum naturarum subsistentiam, sive personam, quam nobis veneranda Chalcedonensis synodus tradidit, nullius alterius, nisi Dei Verbi incarnati, et hominis facti, confitemur. » Addit paulo post, impie quosdam concilii verba et sententiam interpretantes, *personæ* nomen, homini: *subsistentiæ* vero, Deo Verbo tribuere. « Quapropter, inquit, impie quidam personam quidem, homini; subsistentiam vero Deo Verbo tradunt a synodo deputatam. Non quod nesciant apud synodum idipsum esse subsistentiam quod et personam; sed ne aperte videantur duas subsistentias, aut duas personas introducere, hoc passim abutuntur argumento. Nos autem unum et idem sentientes subsistentiam esse quod et personam, » etc. Fuit hæc cavillatio jocularis otiosorum hominum: cum certum sit, ὑπόστασιν nihil aliud esse quam subsistentiam: quæ ex natura, et existendi modo coalescit. Hunc vero modum existendi nullum penitus inesse naturæ hominis in Christo proprium, et creatum, res esse debet apud theologos, imo apud Christianos certissima. Quod iisdem fere probatur argumentis, quibus quartum in Deo subsistendi

Nullum existendi modum proprium habuit in Christo natura humana.

a Chalced. syn. act. v. Σωζομένης δὲ μᾶλλον τῆς ἰδιότητος ἑκατέρας φύσεως, καὶ εἰς ἓν πρόσωπον, καὶ μίαν ὑπόστασιν συντρεχούσης.

1 In II ep. *ad Suc.*— 2 Tom. IV *Bibl. PP.* par. I.

modum, naturæ, sive essentiæ peculiarem evertimus in libro quarto *de Trinitate*[1]: Hunc enim antiquioribus ignotum theologis, recentiores aliqui in scholas invexerunt: non ut personam quartam eo fieri putarent: sed ita ut absolutum esse quippiam decernerent, et personis commune tribus, quo natura ipsa divina, et substantia, per se, et ab triplici relativa proprietate, cogitando separata subsistit. Sic humanæ Christi naturæ, quæ et ipsa substantia est, existendi per sese modum aliquem convenire, suspicantur nonnulli; neque tamen hanc hypostasim personamve putant esse; quod ista qualiscumque subsistendi proprietas, non est completa prorsus; neque naturam communicari, adjungique alteri prohibet, ultimave circumscriptione determinat.

Quod argumentis aliquot probatur.

X. Verum adversus hoc subsistendi genus eodem, quo contra quartum illud in Trinitate, modo præscribitur. Etenim si, quod in hoc opere instituimus, veterum Patrum auctoritas quæritur; cum ea non aliunde, quam ex eorum monimentis peti possit, certum est nullam in istis exstare significationem imperfectæ nescio cujus, inchoatæque subsistentiæ, quæ sit humanæ propria naturæ: neque plures una hypostasi, ac subsistentia, vel persona, utrique Christi naturæ tribui. Unus est, inquam, et singularis τρόπος τῆς ὑπαρξέως, hoc est *existendi modus*, quo Christus, ejusque gemina substantia cohæret. Hic modus subsistentiam, et personam efficit: nec in ratione præditis aliud est subsistentia, quam persona: postquam hæc vocabula ad eorum, quæ tria numerantur in Deo, notationem, ac discrimen assumpta sunt. Ita docet Facundus in libro primo[2]. « Personarum, inquit, nomen nonnisi cum Sabellius impugnaret Ecclesiam, necessario in usum prædicationis assumptum est: ut qui semper tres crediti sunt, et vocati, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, uno quoque simul, et communi personarum nomine vocarentur. Deinde etiam subsistentiæ dictæ sunt; quoniam Ecclesiæ placuit, ad significandam Trinitatem et hoc nomen distinctioni personali tribuere. » Quocirca nulla, nisi quæ personali constat differentia, introducenda subsistentia est, tam in Trinitate, quam in Incarnatione.

Ad hæc subsistendi modus proprius eatenus substantiæ convenit, si per sese, ac separatim ipsa consistat. At hominis in Christo natura ne momento quidem exstitit, antequam Verbo assumpta jungeretur: quod antecedentis libri capite decimo late disputatum est. Atque hac demum argumentatione inter alias probare solent Patres; naturam hominis, non personam, aut hypostasim, cum Verbo fuisse copulatam, ut paulo antea sectione quarta significavi. Ita Ferrandus in epistola *ad Severum*[3]. « Non utique personam, ait, aliam suscepit, quia non hominem paratum invenit; sed naturam potius humanam, in qua ipse Deus homo nasceretur, invenit. Habuit igitur humana natura, ex quo est creata, personam; sed unam cum Deo, qui eam suscipiendo creatus est. Tu proinde quisquis huic fidei contradicis, ostende mihi in Christo sine divinitate aliquando humanitatem, et tunc fatebor quod habuerit propriam etiam sola humana natura personam. Quia vero divinitas quidem Verbi Dei sine humanitate fuit; humanitas vero sine divinitate nunquam fuit, ideo habuit divina natura personam, quam humanæ naturæ, quando eam suscepit, indulsit; ut et natura susceptrix, et natura suscepta, sine ulla confusione ineffabiliter adunatæ, unius crederetur esse personæ. »

Theodorus item presbyter in libro *de Incarnatione*: « Quinam, ait, hæc in Christo humanitas, quæ in propria hypostasi per seipsam nunquam fuit, sed in Deo Verbo, quod eam assumpsit, esse, et subsistere sortita est, subsistentia vocari posset unquam; aut personam propriam subsistentem, ac per sese, et seorsim cognitam haberet[a]? » Quo in loco Theodorus vocabulis usus est ad hypostaseos delineandam proprietatem aptis, et insignibus, quæ sunt ἰδιοσύστατον, *proprie consistens*, καθ' ἑαυτὸ, καὶ ἀνὰ μέρος, *per se*, *et separatim*. Nam quæcumque natura sic existit, ut alieno adminiculo non egeat, nec alteri adjungi expetat, ea subsistentiæ appellationem meretur.

XI. Præterea si natura Christi humana subsistendi modum ex se proprium obtineret,

a THEOD. tom. II *Bib.* Πῶς οὖν αὕτη ἡ ἐν Χριστῷ ἀνθρωπότης ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει καθ' ἑαυτὴν οὔ ποτε γενομένη, ἀλλ' ἐν τῷ προσλαβομένῳ αὐτὴν θεῷ λόγῳ τὸ εἶναί τε, καὶ ὑποστῆναι λαχοῦσα, ὑπόστασις ἂν λεχθείη ποτὲ, ἢ πρόσωπον ἰδιοσύστατον καθ' ἑαυτὸ, καὶ ἀνὰ μέρος γνωριζόμενον ἔχοι;

1 Cap. XII.— 2 Cap. III.— 3 Tom. III *Bibl.* 336.

sequeretur hoc, quod pro ingenti absurdo, et incommodo antiqui omnes habuerunt; quartam in divinis subsistentiam admitti. Cujus etiam vitandi gratia, recepta tandem est a Catholicis[1], et in fidei regulam assumpta professionis hæc formula : « unam personam de Trinitate incarnatam fuisse, atque passam : » ne altera scilicet, quam Verbi, hypostasis, et subsistentia homini Christo tribueretur.

Huc accedit memorabilis illa de numero naturarum controversia tanto inter catholicos, et hæreticos agitata studio; de qua capite quarto libri superioris diximus, quæ nulla profecto fuisset, ac facillime ab catholicis disceptata esset, aut elusa, si quem in humana Christi natura inesse modum subsistendi peculiarem, ac distinctum ab hypostasi Verbi suspicarentur.

CAPUT VIII.

Diluuntur argumenta duo contra superioris capitis doctrinam opponi solita ; 1. quod si humanitas Christi careat proprio subsistendi modo, non sit actu *substantia. 2. Responsio ex Joanne Damasceno petitur, qui aliud esse* ὑπόστασιν, *aliud* ἐνυπόστατον *docet ; 3. quod deinceps exponitur. 4. Explicatur deinde in quo substantiæ sit essentia posita, demonstraturque non eam in* actuali *ut vocant*, subsistendi modo *sitam esse* ; *sed in eo, ut ex se apta sit ad subsistendum, quod in natura humana Christi cernitur. 5. Alterum argumentum proponitur : videri naturam humanam Christi mancam, et imperfectam esse, si ultimo complemento careat. 6. Ideo de perfectione obiter agitur. 7. Ea partim est* οὐσιώδης, *id est* substantiva ; *partim accidens naturæ. 8. Ac proprie loquendo naturæ soli convenit, ad quam hypostasis addit proprietatem* incommunicabilis, *quam sola negatione definit Scotus. 9. Utroque modo perfecta esse debet hypostasis, non natura singularis. 10. Illustratur locus quidam ab Euthymio notatus ; de imaginum habitudine ad archetypum, et quatenus hypostasi ambo non discrepant.*

I. Adversus antecedenti decreta capite, de hominis in Christo natura proprio omni carente subsistenti modo, duo quædam objici possunt, quæ peculiarem operam, disceptationemque flagitant.

Objicitur 1° quod per se et proprio existendi modo caret, non est ens actu.

Horum primum est; si humanitas Christi proprie, ac per se non subsistit, reipsa, et, ut loquuntur, *actu* nihil omnino fore. Certe *actu* substantia non erit. Ut enim res quælibet per se, ac proprio existendi modo minime cohærens, non est *ens actu*, ut vocant ; sed δυνάμει, id est *potentia* : neque creata dici potest, nisi creatum, et finitum existendi modum habeat ; sic substantia singularis, et prima, nisi proprio subsistendi modo constet, non est ἐντελεχεία, id est *actu* substantia, saltem creata : nec in substantiarum genere, ac numero reipsa censetur. Hoc argumento, vel ejus simili, multum usi sunt Eutychiani, ac Monophysitæ, cum hoc identidem intentarent, quod est apud Anastasium Sinaitam[2], non esse φύσιν ἀνυπόστατον, vel ἀπρόσωπον, *nullam* in rerum serie posse esse *naturam*, *quæ non sit hypostasis, ac persona* ; si de rationali natura sermo sit. Quæ ratio longe validior est, et explicatu difficilior, si non trito illa, ac simplici modo proponatur, ut ab illis consueverat, φύσιν ab ὑποστάσει vel absolute non distare, vel in creatis saltem substantiis. Hoc enim sola inficiatione catholici depellebant : quod plus istic negotii facit, si concessa qualicumque naturæ, et hypostaseos differentia, illud insistant, non posse naturam sive substantiam re, et *actu* hoc, quod nominatur, fieri, si proprio substantiæ modo, ac velut forma, destituta ponatur.

Naturam ab hypostasi.

Respondetur ex J. Damasceno.

II. Ad hanc diluendam hæsitationem præit nobis Joannes Damascenus in libro tertio, capite nono, cujus verba merito hic adscribam : « Quamvis, inquit, non sit natura ulla quæ non subsistat, neque substantia, quæ non sit persona ; siquidem in hypostasibus, et personis substantia, et natura spectatur : non tamen necesse est naturas inter se hypostasi copulatas propriam obtinere singulas hypostasim. Possunt enim in unam hypostasim concurrentes, neque non subsistentes esse, neque propriam unaquæque hypostasim habere : sed ambæ unam et eamdem : Eadem quippe Verbi hypostasis ambarum facta naturarum hypostasis, neque subsistentiæ quampiam illarum expertem esse sinit ; neque tamen diversa ab se invicem hypostasi patitur subsistere ; sed nec alias istius ; alias illius ; sed semper ambarum ; citra divisionem, ac separationem, hypostasis est ; non partita,

1 Vide c. II hujus libri.— 2 In Ὁδηγῷ c. x.

nec divisa, neque partem suimet huic, partem alteri tribuens: verum tota hujus et tota illius, pro indiviso est, et integre. Non enim propria vi consistens, Dei Verbi caro subsistit: nec altera facta est hypostasis, præter hypostasim Dei Verbi: sed in ipsa subsistens ad hypostasim magis adjuncta, quam proprio modo consistens hypostasis est facta. Ideo non diversam in Trinitatem hypostasim inducit[a]. »

Quæ responsio magis explicatur.

III. Hic eruditissimus theologus naturam humanam Christi negat esse ἀνυπόστατον, id est *non subsistentem*; et tamen ἰδιοσύστατον, sive ἰδιοϋπόστατον non esse fatetur, hoc est *proprio subsistendi modo non constare*; sed in alio, et alieno modo subsistere; quod ἑτεροϋπόστατον appellat. In IV libro *de Trinitate*[1], cum de ὑποστάσει disputaremus, quod fuse et accurate illic fecimus, multa de vocum illarum significatione diximus, ἐνυπόστατον, ἀνυπόστατον, et ὑποστατικὸν: quæ hoc loco usui esse possunt: et illud imprimis, ἐνυπόστατον dici nonnunquam id, quod per se, et proprio modo non subsistit; sed inest in alio per se subsistente; et substantiva cum eo conjunctione copulatur. Sic hominis species in individuis; anima in uno quolibet homine subsistit: humanitas ipsa Christi ut hypostasis non est, sic est ἐνυπόστατος, quod in Verbo subsistit, nec tanquam accidens inhæret ipsi. Tum eadem ἀνυπόστατος dicitur, quatenus ὑπόστασις, quam vox illa negat, substantiam per se, ac separatim existentem significat: non autem ut absolute *non existentem*, et in nihilum redactam, atque ἀνύπαρκτον indicat. Nam utraque potestas subest illis vocibus, ὑπόστασις, et ἀνυπόστατος: de quo præter auctores allatos in quarto libro *de Trinitate*, legendus est Leontius in libro *de Sectis*, actione septima.

Adelmannus in epistola *ad Berengarium*[2], Christum ait « ex duabus naturis diversis compersonatum esse. » Græce reddi potest συνυπόστατον. Quod autem de toto ipso Christo dixit, non inepte ad solam hominis naturam accommodare licet, et eam appellare *compersonatam*; ac συνυπόστατον, aut etiam ἐνυπόστατον, eo quod personam cum altera natura unam efficit; vel cum eadem simul in una persona subsistit.

IV. Ut autem plenius controversia ista disceptetur, discernenda sunt duo in οὐσίᾳ, sive *substantia prima*, quorum alterum ad essentiam ejus, definitionemque pertinet; alterum adventitium est, non οὐσιῶδες. Etenim definitur substantia, *quod est per se*, hoc est non accidentis more adhæret alteri, velut subjecto; et idoneum est ex sese, ut a quocumque sejunctum altero subsistat. In hoc substantiæ ratio et τὸ τί ἦν εἶναι consistit: idque omnibus convenit, etiam illi, quæ per se, ac separata minime cohæret; cujusmodi est humana Christi substantia. Quamvis enim non sua, sed aliena proprietate subsistit; subsistit tamen vel aliena; tum ex sese propria quoque posset, si sibi relicta seorsim existeret; uti S. Thomas asserit[3]. Hoc igitur unum, proprio posse modo subsistere, ad substantiæ naturam attinet, eique dat in categoria substantiæ locum. At vero reipsa, et *actu* propria vi, modoque subsistere, non est οὐσιῶδες substantiæ. Horum itaque prius inest humanæ Christi substantiæ: posterius deest, quamdiu cum Verbo nectitur, ac potiore modo existendi, naturalis inferiorque pensatur.

Substantiale.

Quidditas.

Explicatur in quo sit *subsistentiæ* natura posita.

Essentiale.

Bene hoc, et acute Joannes Maxentius animadvertit in calce dialogi primi[4], ubi Nestoriano respondet asseveranti naturam quæ persona non sit, esse nullam: quippe « insubstantiam quamdam, et inanem naturam videri, quæ nullam dicitur habere personam. (ubi *insubstantiam* vocat quod Græci ἀνούσιον, vel ἀνυπόστατον) Ex hujus itaque verbis informari responsum istud potest: Verbum assumpsisse naturam humanam, quæ ex se apta sit ad subsistendum in aliqua persona;

a Damasc. Εἰ γὰρ καὶ μή ἐστι φύσις ἀνυπόστατος, ἢ οὐσία ἀπρόσωπος· ἐν ὑποστάσεσι γὰρ, καὶ προσώποις ἥ τε οὐσία, καὶ ἡ φύσις θεωρεῖται. ἀλλ᾽ οὐκ ἀνάγκη τὰς ἀλλήλαις ἑνωθείσας φύσεις καθ᾽ ὑπόστασιν, ἑκάστην ἰδίαν κεκτῆσθαι ὑπόστασιν. δύνανται γὰρ εἰς μίαν συνδραμοῦσαι ὑπόστασιν, μήτε ἀνυπόστατοι εἶναι, μήτε ἰδιάζουσαν ἑκάστη ἔχειν ὑπόστασιν, ἀλλὰ μίαν, καὶ τὴν αὐτὴν ἀμφότεραι. ἡ αὐτὴ γὰρ τοῦ λόγου ὑπόστασις ἀμφότερων τῶν φύσεων ὑπόστασις χρηματίσασα οὔτε ἀνυπόστατον αὐτῶν μίαν εἶναι συγχωρεῖ, οὔτε μὴν ἑτεροϋποστάτους ἀλλήλων εἶναι παραχωρεῖ· οὐδὲ ποτὲ μὲν τῆς δὲ, ποτὲ δὲ ἐκείνης· ἀλλ᾽ ἀεὶ ἀμφοτέρων ἀδιαιρέτως, καὶ ἀχωρίστως ὑπάρχει ὑπόστασις, οὐ μεριζομένη, καὶ διαιρουμένη, καὶ μέρος μὲν ἑαυτῆς τῇδε, μέρος δὲ τῇδε διανέμουσα, ἀλλὰ πᾶσα ταύτης, καὶ πᾶσα ἐκείνης, ἀμερῶς, καὶ ὁλοσχερῶς ὑπάρχουσα. οὐδὲ γὰρ ἰδιοσυστάτως ὑπέστη ἡ τοῦ Θεοῦ λόγου σάρξ, οὐδὲ ἑτέρα ὑπόστασις γέγονε παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ λόγου ὑπόστασιν· ἀλλ᾽ ἐν αὐτῇ ὑποστᾶσα, ἐνυπόστατος μᾶλλον, καὶ οὐ κατ᾽ αὐτὴν ἰδιοσύστατος ὑπόστασις γέγονε· διὸ οὐδὲ ἑτέραν ἐν τῇ τριάδι παρεισφέρει ὑπόστασιν.

1 Cap. II, § 9 et c. VIII, § 10.— 2 Tom. III *ibl.*— 3 In III, dist. V, q. III, a. 3, a13.— 4 Maxent. t. IV *Bibl.*

et eam vim habeat; quamvis in propria non subsistat. « Quis enim parvulum needum utentem ratione, imperfectam recte judicabit humanam habere naturam? Neque enim qui uti pro tempore non potest ratione, ideo aliquid illi deesse probatur a definitione naturæ humanæ. Quum, sicut veteres definierunt, nihil sit aliud homo, quam animal rationale mortale. An forte aliquis, quia non utuntur parvuli ratione, irrationabilia animalia tentabit eos asserere; quos utique tempore congruo non extrinsecus adveniens ratio, sed extrinsecus natura subministrante ditabit? » Hæc si ad humanam Christi substantiam transferre volueris, satis commode, quoad res tanta, tamque abstrusa patitur, rationem explicabis, cur ita sit individua natura, proprieque substantia, ut hypostasis non sit aut persona.

Objicitur 2° naturam sine proprio existendi modi mancam esse et mutilam.

V. Sequitur alterum e duobus, quæ pro Nestoriana opinione dixi nobis objici posse; quod si naturam humanam sine modo existendi proprio assumptam putemus, ea manca sit, et imperfecta, utpote nativo, ac proprio sibique congruo complemento carens. Ut enim τὸ ὄν, quod *ens* Latini vocant, eo ipso perfici dicitur, quo est reipsa, et ἐντελεχείᾳ, id est *actu*: ita substantia prima, nisi proprio modo sit subsistens, nondum venit ad perfectum, eo quod extrema perfectione destituta est generi suo consentanea. Nam et ἐντελέχεια ab eo, quod τὸ ἐντελὲς ἔχει, hoc est *perfectum habet*, ficta vox ab Aristotele creditur: et hypostasis, αὐτοτελὴς, hoc est *per se completa, et perfecta* debet esse, ut antecedens caput docuit. Atqui natura utraque Christi perfecta solet ab antiquis appellari theologis, ut postea dicam: nec est causæ satis, cur non undequaque perfecta sit, hoc est tam κατὰ τὸ τί ἦν εἶναι, *ratione essentiæ*, quam in genere substantiæ.

De hoc uti recte statuamus, ante omnia cogitandum est, quid sit illud, quod *perfectum* nominamus, et quæ sit vocabulo isti subjecta notio. Ea quantum sat erat, a nobis tradita est in quarto libro *de Trinitate*, capite octavo, et in sexto libro *de Deo*, capite septimo; ubi triplicem perfecti delineationem attulimus ex principe philosopho: sed eam paulo brevius exposuimus: quæ nunc collatanda nobis est, ut sit in promptu quod de proposita quæstione, et ea, quæ sequenti capite disceptanda est (nam illinc utraque pendet) explicare possimus: Hoc autem faciemus sic, ut quæ in illis locis, præsertim in quarto *de Trinitate*, jam occupata sunt, minime hic repetamus.

Triplex notio, perfecti ex Aristotele.

VI. Perfectum itaque primo id esse scribit Aristoteles in quarto *Metaphysicorum*, capite decimo-sexto, « extra quod nulla pars est illius: » hoc est, quod omnibus suis numeris expletum est, nec ullam partem sui desiderat; sed omnes intra se complectitur, nulla prorsus exclusa. Ita cum denarius numerus quinque binariis constet, vel decem monadibus, perfectus tunc dicitur, cum vel binarius nullus, vel unitas extra illum est nulla: sed omnes intra ipsum continentur. Quod genus primum perfecti Asclepius interpres vocat τὸ ἐπὶ τοῦ ποσοῦ, *quod in quantitate* cernitur. Siquidem partes ad quantitatem pertinent.

Secundum ad qualitatem refert idem Asclepius; cujusmodi est « virtus, et quod bene se habere dicitur. » Id autem tale esse scribit Aristoteles, « quo nihil est in aliquo genere præstantius. Sic perfectus medicus, et perfectus tibicen habentur, cum pro modulo speciei suæ congruente, nihil illis deest ad complendam virtutem, [a] » inquit Aristoteles. Unde etiam translatione facta in contrarium, « perfectus latro; et perfectus sycophanta » nominatur: ut et *bonus* interdum in vitio ponitur. « Quippe tunc unumquodque censetur esse perfectum, ut idem scribit; ac substantia tunc omnis est perfecta, cum pro virtutis propriæ forma, nulla pars deficit congruentis naturæ magnitudinis [b]. »

Tertia *perfecti* notio, quod est τοῦ τελείου, ad τέλος id est *ad finem* comparatur. « Ut quibus bonus et honestus finis propositus est, ea perfecta dicuntur, cum hunc finem obtinent. Idque in pravis etiam valet: ut cum ita loqui-

a Arist. ibid. Καὶ τὸ κατ' ἀρετὴν, καὶ τὸ τοῦ εὖ, μὴ ἔχον ὑπερβολὴν πρός τι γένος· οἷον τέλειος ἰατρὸς, καὶ τέλειος αὐλητὴς, ὅταν κατὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκείας ἀρετῆς, μηδὲν ἐλλείπωσι.

b Arist. ibid. Ἕκαστον γὰρ τότε τέλειον, καὶ ἡ οὐσία πᾶσα τότε τελεία, ὅταν κατὰ τὸ εἶδος τῆς οἰκείας ἀρετῆς μηδὲν ἐλλείπῃ μόριον τοῦ κατὰ φύσιν μεγέθους. Ἔτι οἷς ὑπάρχει τὸ τέλος σπουδαῖον, ταῦτα λέγεται τέλεια. κατὰ γὰρ τὸ ἔχειν τέλος τέλεια. ὥστ' ἐπειδὴ τὸ τέλος τῶν ἐσχάτων τί ἐστιν καὶ ἐπὶ τὰ φαῦλα μεταφέροντες, λέγομεν τελείως ἀπολωλέναι καὶ τελείως ἐφθάρθαι, ὅταν μηδὲν ἐλλείπῃ τῆς φθορᾶς, καὶ τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐσχάτου ᾖ. διὸ καὶ ἡ τελευτὴ κατὰ μεταφορὰν λέγεται τέλος, ὅτι ἄμφω ἔσχατα. τέλος δὲ καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἔσχατον.

mur : perfecte periit, aut, perfecte corruptum est, nempe cum nihil abest mali, vel corruptelæ ; sed ad extremum perventum est. Unde et τελευτὴ, quod est mors, τέλος id est *finis* appellatur, quod ambo extrema sint. Siquidem finis, et id cujus gratia fit aliquid, est extremum. » Atque hæ tres perfecti notiones in unam illam colligi possunt, ut id perfectum sit, cui nihil deest eorum, quæ proprius status, et conditio requirit.

Objectioni fit, satis : duplex constituitur naturæ perfectio.

VII. Hac perfecti definitione posita, facilis est ad quæsita responsio. Sed ante duplex est perfectio constituenda naturæ, vel substantiæ cujuspiam, velut humanæ. Altera est κατ' οὐσίαν, sive φύσιν, quæ οὐσιώδης, et φυσικὴ vocatur a philosophis. Ea tunc intelligitur, cum omnia suppetunt, quæ ad essentiam pertinent in se, absoluteque consideratam, et liberam ab affectionibus iis, quæ ex loco, tempore, cæterisque rem circumstantibus oriuntur, et *accidentes* nominantur. Sic humanæ naturæ *substantiva*, ut sic dicam, perfectio erit primum, esse aliquid, et quidem ejusmodi, ut per se cohærere possit, non accidentis more inhærere alteri : tum esse corpore, anima, sensu, ratione præditum, habere denique cætera, quæ ex istis principiis naturaliter consequuntur. Altera perfectio sita est in concursu, et complexione proprietatum aliarum, quæ *accidentes* vocantur, et extra rei naturam sunt, atque ex adjunctis, et extrariis petuntur. Hujus generis est ultimum substantiæ complementum jam existentis, atque in rerum natura, et extra causas suas, ut loquuntur, positæ : quem τρόπον τῆς ὑπάρξεως, id est *existendi modum* appellari jam diximus ab antiquis Patribus. Qui modus negatione solet exprimi, *communicationis*, vel *fulturæ*, sive *fulsionis* alienæ ; et *incommutabilitas* in scholis dicitur.

Secundum substantiam sive naturam quæ *substantialis et naturalis.*

Qua in re magnopere considerandum illud est, quod Leontius Byzantinus, theologus imprimis eruditus, et subtilis tradidit in calce libri *solutionum argumentorum Severi*[1] : Hoc enim plurimum ad id, de quo modo agimus, refert. « Sed hoc, inquit, advertere oportet, quod hypostasis non simpliciter, neque præcipue perfectum declarat, sed quod per se existat : secundo autem loco perfectum. Natura vero quod per se existit nequaquam declarat : proprie autem perfectum. Siquidem proprietates, quæ ad rationem hypostasis sumuntur, faciant esse unumquemque aliquem ab aliquibus : quæ vero sumuntur ad rationem naturæ, non faciunt esse aliquem, sed aliquid ab aliquo. »

Pergit deinde[2], et « hoc etiam non est ignorandum, ait, quod ea, quæ naturam signant, constituunt substantiam ; quæ autem signant hypostasim, velut accidentium rationem habent, sive sint separabilia, sive inseparabilia. » Quod ex communi philosophorum veterum sententia dictum est. Illi enim, auctorem secuti Porphyrium, individuum, et hypostasim ex natura singulari; et conglobatione proprietatum, ac qualitatum accidentium conflari putabant.

Perfectio naturæ convenit, cui hypostasis addit incommunicabilitatem.

VIII. Quocirca *perfectio* naturæ, et essentiæ proprie convenit ; non autem personæ vel hypostasi, nisi quatenus naturam et essentiam continet. Non enim hypostasis ratio in sola subsistendi proprietate, vel modo consistit, aut *incommunicabilitate*, quam vocant : sed ex utroque constat : ut sit natura singularis ἰδιοσύστατος, *per se cohærens*, nec alteri communicata ; cujus adminiculo subsistat. Hinc recte proditum est a Scoto duo in persona spectari[3] ; quorum alterum est *hæc natura* ; alterum est proprietas personalis, quam vocat *personalitatem* ; quam quidem nihil *entitatis*, ut loquitur, *positivæ* addere putat ad naturam singularem : sed solam *incommunicabilitatem*. Ita persona creata idem est cum natura individua, si id intueare, quod in illa θετικὸν est, hoc est, *positivum*. Verum si ex toto, et complete persona sumatur qua *incommunicabilitatem* significat, non idem est omnino cum natura persona.

Quin istud quoque utiliter ab eodem observatum est[4]; personam in creatis rebus, nullam significare *dignitatem* (quam ἀξίαν, adeoque *perfectionem* interpretor) nisi « materialiter, ratione intellectualis naturæ, quam connotat : non autem formaliter, ratione incommunicabilitatis, quam superaddit, »

Scoti sententia.

De hac *incommunicabilitate*, quam scholæ ita nuncupant, dictum est alias, ut in quarto libro *de Trinitate* ; et postea nonnihil etiam dicendum erit. Certe Scotus ; quod minime prætereundum est ; hypostasis rationem, quam *formalem* vocat, hoc est idipsum, quod ad naturam addit, meram esse negationem communicationis putat, aut si cujus alterius rei detractionem adjungit. Alii ex adverso scholastici præter naturam, et negationem aliquid θετικὸν, id est *positivum*, et reipsa cohæ-

1 Tom. IV, par. II, *Bibl.*— 2 Vide S. Thom. in I, par. q. II, art. 2.— 3 In IV, dist. V, qu. II, ad 1.— 4 Ib. ad 2.

rens in rerum natura, putant inesse : plerique *modum exsistendi realem :* quem etiam ab natura ipsa re distinguunt. Quæ tota controversia Scholarum propria : nec a nobis attingenda nisi parce, et obiter : ut in quarto *de Trinitate* fecimus ; et identidem hoc in opere; ubi necesse visum fuit.

Nam quod ad *perfectionem* attinet ; qualis ex personali proprietate proficisci posset, et in naturam derivari, etiamsi *modus* ejusmodi *reipsa cohærens* statuatur, actum est abunde in sexto libro *de Deo*, capite septimo [1], in quo de perfectione Dei disputatur. Ibi inter alia istud observavimus [2]; tametsi personales in Deo proprietates, sive relationes aliquid rei sint, hoc est *modi* quidam *exsistendi ;* non tamen perfectiones esse, quatenus ab essentia distinctas illas contemplationi nostræ subjicimus.

Utroque modo perfecti persona constituitur

IX. Hinc igitur perfectum duobus dici modis cognoscitur : uno, quod οὐσιῶδες, id est *substantivum*, et ratione essentiæ dicitur : altero, quod est accidens. Utroque persona, sive hypostasis perfecta esse debet. Nam et completam habet essentiam, non solum quia numeris omnibus suis, hoc est gradibus, sive partibus essentiam constituentibus absolvitur, sed etiam quia caret habitudine partis ad totum ; neque ex naturæ suæ conditione postulat, ut cum altero in compositionem totius cujuspiam proprie dicti, ac naturalis veniat : quo uno rationis particeps anima ab hypostasis, et personæ proprietate secernitur. Tum vero perfectum subsistendi modum obtinet, qui eam ab alterius cujuscumque nexu et consortio vindicat ; non illius solum, quo cum naturam componat unam ; sed etiam ad quod adjungi, applicarique postulet, ut reipsa subsistat. Hinc αὐτοτελὴς sola hypostasis, seu persona nominatur, ut supra memoravi. Hoc genus perfecti, quod accidens esse diximus, quia extra essentiam est, humana Christi natura non habet ex sese, ac si κατ' ἐπίνοιαν, et ratione divellatur a Verbo. Non enim per se, proprioque modo subsistit. Verum priorem

Substantiva

perfecti formam obtinet, quæ οὐσιώδης appellatur : eo quod integra, et absoluta ab omni σχέσει, et affectione partis illius est natura. « Neque enim de natura humana dici potest, ait Facundus libro primo [3], quod non possit sine Dei Verbi in unam naturam compositione subsistere : quam videmus specie sua contentam, non in aliquid tendere, cui sic naturaliter adhæreseat, ut unam cum illo naturam efficiat. » In hanc perfectionis intenta speciem tam hominem perfectum, quam Deum, esse Christum, synodorum omnium decreta, ac Patrum responsa prædicant : ut paulo post exponam. Posteriorem vero, et personæ congruentem intellexit Leporius presbyter [4], cum *in Libello emendationis* retractat id, in quo alias se errasse confitetur, ut diceret ; « Christum Dominum nostrum sic omnia, quæ erant passionum implesse, ut in nullo, quasi perfectus homo, a divinitatis auxilio juvaretur ; volens scilicet ita in Christo hominem adsignare perfectum, quo et alienum ab his passionibus Verbum Patris assererem ; et solum per se hominem egisse hæc omnia possibilitate naturæ mortalis, sine aliquo deitatis adjutorio. » Nec aliter Nestorius perfectum, et αὐτοτελῆ hominem putavit in Christo ; cujus errori prælusisse Leporium istum, in primo libro demonstravimus. Ita enim a Charisio presbytero oblatum Ephesinæ synodo fidei symbolum [5], perfectum hominem a Verbo assumptum profitetur.

Corollarium.

X. Ex iisdem fontibus doctrinæ veterum Patrum, quos in explicanda hypostasis notione reclusimus, velut πόρισμα consequemur loci cujusdam difficilis interpretationem, qui inter sententias occurrit sanctorum Patrum de venerandis imaginibus : quas Euthymius excerpsit ex actis septimæ synodi, et ex libris Germani, et Nicephori Constantinopolitanorum episcoporum ; nec non Theodori Studitæ. Inter has legitur ista : « Aliud est naturalis ; aliud imitatrix imago. Nam illa non habet naturalem a principio suo differentiam, sed hypostaticam solum ; velut filius cum patre comparatus : quippe una est amborum natura ; hypostases duæ. Hæc autem e contrario, non hypostasi differt ab archetypo, sed natura : quemadmodum imago Christi ab ipso Christo. Siquidem una horum est hypostasis, quoniam et una persona : naturæ vero duæ. Est enim alia natura pictæ materiæ : alia Christi, quatenus est homo [a]. » Hic jure miretur aliquis, imaginem factam, quam

Corollarium : explicatur locus difficilis Euthymii allatus.

[a] *Excerpt. de Imag.* apud Euthym. *Pan.* tit. XIX et tom. II *Bibl.* Ἄλλο φυσικὴ εἰκὼν, καὶ ἄλλο μιμητική· ἡ μὲν γὰρ οὐ φυσικὴν διαφορὰν ἔχουσα πρὸς τὸ αἴτιον ἑαυτῆς, ἀλλ' ὑποστατικήν. ὡς ὁ υἱὸς πρὸς τὸν

1 § 10 et seq.— 2 § 13.— 3 Fac. l. I, c. vi.— 4 Lepor. in *Opusc. Dogm.*— 5 Eph. Syn. par. II, act. vi Vide sup. l. I c. ix, § 4.

μιμητικὴν vocat iste scriptor, natura sola, non hypostasi differre ab archetypo : cum utraque distet. Verum sciri debet, imaginem dupliciter spectari, vel qua certa est rerum species, ut puta lignum, aut æs cælo, vel dolabra in figuram aliquam expolitum, et formatum : vel ut expressio est, ac repræsentatio formæ cujuspiam, velut Alexandri. Horum primum *materiale*, posterius *formale* in scholis dicitur : atque hoc plane σχετικὸν hoc est *relativum* ; illud *absolutum* censetur. Definiuntur autem *relativa*, *quæ hoc ipsum*, *quod sunt*, *aliorum esse dicuntur* [a], tanquam horum ratio propria nulla : sed ex alio pendenda, et æstimanda, adeoque numeranda sit. Cum igitur effigies Alexandri a Lysippo, vel Apelle facta, opus quoddam sit artis ad hoc editum, ut Alexandrum ipsum, hoc est ejus personam, quam potest fieri proxime referat : unumque quodammodo sit cum illo ; ideo communi hominum usu, et æstimatione, quam *moralem* vocant, una est utriusque persona. Est autem in ratione præditis idem persona, quod hypostasis. Quare cum imago Alexandri diversa non sit ab eo persona ; neque diversa erit hypostasis.

XI. Deinde cum hypostasis, ex communi veterum sententia, ad naturam addat congeriem accidentium, quæ in unum aliquod singulare universa competunt, imago vero arte facta qualitates illas, et accidentes proprietates, quæ naturam circumstant, et latentem indicant, quoad potest, exprimat : merito una cum archetypo censetur hypostasis.

Propterea illud adjiciunt *Excerpta :* « Hypostasim vero nunc appellamus, non id, quod utcumque subsistit : sed substantiam quandam cum proprietatibus, quibus ab reliquis ejusdem speciei secernitur. Nam quod proprio modo, ac per se subsistit, non est imago, sed archetypum [b]. » Igitur τὸ ἰδιοϋπόστατον hoc est *proprio subsistendi modo*, *ac proprietate cohærens*, per seque manens et absolutum, est exemplar imaginis : hæc autem nonnisi ad illud relata, et comparata subsistit, eo scilicet modo, qui est communis ambobus ; sed prius, et naturalis archetypo ; imagini vero, σχετικῶς convenit. Et consentanea sunt, quæ deinceps *Excerpta* subjiciunt. « Quidquid imitatione figuratur, ejus non natura sed hypostasis adumbratur. Propterea idem cum archetypo est imago ipsius, non natura, sed hypostasi, sive imitatione hypostasis [c]. »

Quo ex principio ducuntur ea, quæ de una et eadem imaginis, et archetypi veneratione, ex decreto synodi septimæ ibidem disserunt *Excerpta*, de quibus postea, cum de Christi, et sanctorum cultu dicetur.

CAPUT IX.

An Verbum naturam per se subsistentem potuit assumere. 1. Leontius affirmans quo sensu tolerandus sit, aut reprehendendus. 2. Negant alii assumi potuisse hypostasim. 4. Cujus ratio redditur. 5. Probatur idipsum Athanasii auctoritate, cujus illustratur locus.

I. Superioris de hypostasi controversiæ quædam est accessio quæstiuncula capitis hujus, an ut naturam humanam sine proprio subsistendi modo sibi copulavit Verbum : ita eamdem assumere potuerit proprio illo, qualiscumque tandem est, modo cohærente per se ; ita ut hypostases duæ in unum Christum coaluerint. Non erit necesse longiorem de hac re disputationem explicare ; quod non multa, quæ ad eam pertinent, veterum in libris occurrunt. Sed quæ in illis volutandis notata meminisse possumus, ea fere sunt hujusmodi.

Leontius Byzantinus sæpe et citatus a nobis, et ab eruditione commendatus auctor, in libro *solutionis argumentum Severi*, asserit potuisse Verbum naturam sibi per se subsistentem adjungere. Cujus verba hic omnino describenda sunt. « Quod autem nonnulli dicunt, ait, quia humanitas Christi non prius fuit formata, neque prius in se habuit hypostasim, (Affirmat Leontius Christum naturam per se subsistentem assumere potuisse.)

πατέρα. μία γὰρ ἀμφοτέρων ἡ φύσις, δύο δὲ ὑποστάσεις. ἡ δὲ τοὐναντίον. οὐχ ὑποστατικὴν διαφορὰν ἔχουσα πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλὰ φυσικήν· ὡς ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Χριστόν. μία μὲν γὰρ ἡ ὑπόστασις τούτων, ὅτι καὶ ἓν πρόσωπον· δύο δὲ φύσεις· ἄλλη γὰρ φύσις ὑλογραφίας, καὶ ἄλλη Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον.

a Arist. *in Categ.* Πρός τι δὲ τὰ τοιαῦτα λέγεται, ὅσα αὐτὰ ἅπερ ἐστὶν ἑτέρων εἶναι λέγεται, ἢ ὁπωσοῦν ἄλλως πρὸς ἕτερον.

b Excerpta de Imag. loco cit. Ὑπόστασιν δὲ νῦν λέγομεν, οὐ τὸ ἁπλῶς ὑφεστῶς, ἀλλ' οὐσίαν τινὰ μετὰ ἰδιωμάτων, καθ' ἃ διαχωρίζεται τῶν ὁμοειδῶν. τὸ γὰρ ἰδιοϋπόστατον οὐκ εἰκὼν, ἀλλ' ἀρχέτυπον.

c Ibid. Παντὸς μιμητικῶς εἰκονιζομένου, οὐχ ἡ φύσις, ἀλλ' ἡ ὑπόστασις, εἰκονίζεται· καὶ διὰ τοῦτο ταὐτὸν τῷ ἀρχετύπῳ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ, οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ ὑποστάσει, ἤγουν τῇ μιμήσει τῆς ὑποστάσεως.

neque perfecta assumpta fuit, sed in Verbo habuit hypostasim, idcirco unam hypostasim amborum facere : hoc quidem ex parte verum est, ex parte non. Etenim non habuisse in se hypostasim, neque prius formatam esse, nos etiam dabimus : fieri vero propter hoc unam hypostasim amborum, tanquam non posset aliter fieri : neque possent Deus, et perfectus homo sic uniri, hoc non dabimus. Quid enim sic, aut illo modo habenti amplius erit Deo ad unionem ? Nec enim tempus unionis, vel locus, vel imperfectio corporis, sed ipse modus unionis unum Christum fecit. Non igitur propter impossibile ; sed quia non decebat nudam esse unquam, et sine divinitate humanitatem Domini, ideo rejicimus ante formationem. » Ex his verbis constat Leontium in ea opinione fuisse, tametsi natura humana hypostasis fuisset, unam tamen hypostasim ex ambabus potuisse fieri.

Quo sensu intelligendus sit.

Quod duobus intelligi potest. Aut enim subsistentem prius naturam hominis, in assumptione et conjunctione ipsa, proprio subsistendi modo carituram fuisse censuit : ita ut divina vicem illius hypostasis expleret : aut utramque manentem hypostasim, in eamdem coituram, ex ambabus compositam. Priore modo si Incarnationem potuisse transigi putavit Leontius, non est reprehendendus. Non enim de eo, quod revera factum sit, ita est locutus : sed de eo, quod absoluta vi sua Deus efficere posset. Nam alioqui ne puncto quidem temporis ante unitionem exstitisse naturam hominis in Christo, fidei res est ; ut libro superiore demonstravimus [1]. Posteriore vero modo si arbitratus est, substantivam, ac proprie dictam unitionem ambarum hypostaseon potuisse fieri, minime est audiendus : eique nemo non hac in parte contradicit.

Alii vero negant.

II. Certe veteres omnes Patres, qui catholicum dogma contra Nestorium tutati sunt, et, ex duabus personis non constare Christum argumento illo probarunt, quod humana natura nunquam proprio modo substitisset : hoc tanquam confesso usi esse videntur : in eodem statu, quem ante conjunctionem habuisset, mansuram fuisse naturam hominis ; nec hypostatica sua proprietate destitutum iri. Ita Cyrillus, aliique Patres, qui in Ephesina synodo Nestorium damnarunt. Solus Eutyches, ejusque discipuli, duas ante unitionem hypostases exstitisse rati, post eam, nonnisi unam agnoverunt ; alterutra, vel utraque perempta. Cyrillus vero non exstitisse simpliciter duas ante conjunctionem, sed quasi separatas cogitatione fuisse dicebat, ut alibi accuratius ostendimus [2].

Sic Rusticus diaconus *in Disputatione contra Acephalos* [3], acriter eos redarguit, quod « præexstitisse prius aiebant purum hominem, et post hæc unitum esse Verbo. » Hinc enim illud sequi objecit, quod utique non posse fieri credebat ; « ut ex duabus personis, et ex duobus Christis, ex duobus filiis, ex duobus Dominis unum Christum blasphemarent existere. Hæc vero modis omnibus abdicanda sunt. Ex præexistentibus enim per sese personis unitio secundum subsistentiam fieri nequit. » Igitur personam, sive naturam per se subsistentem assumi non posse, arbitratus est Rusticus.

Maximus item martyr in opusculo de Cyrilli sententia in epistola *ad Successum* : « Ex duabus, inquit, hypostasibus separatis, quæ contra ejusdem speciei individua privata ratione dividuntur, unam hypostasim fieri impossibile est [a]. »

III. Sic Boetius in libro *de duabus naturis, et una persona Christi* asserit, « Omnino ex duabus personis nihil unquam fieri posse : » nempe quod per se, proprieque sit unum ; ut in tertio libro, capite undecimo notavimus [4]. Ubi ex eodem Boetio, et Joanne Damasceno aliquot argumenta confecimus : quibus non solum de humana Christi natura probatur, eam si ex sese persona foret, non posse cum altera persona in unius venire compositionem hypostasis : sed etiam universe, ex duabus hypostasibus non posse aliquid per sese unum existere. Et ut uno verbo concludam, quidquid rationum ab antiquis Patribus allatum, excogitatumque est, adversus Nestorianam, aut Pauli Samosateni hæresim, duobus fundamentis innititur : altero, Christum unum per se quippiam esse ex naturis duabus οὐσιώδει, ac *substantivo* nexu copulatum ; non ex accidenti : qui vere, proprieque tum Deus esset, tum homo : altero, istud ipsum fieri non posse, si duæ perfecte, per seque subsis-

a MAX. apud Euth. *Panopl.* par. II, tit. XV. Ἐκ δύο γὰρ ὑποστάσεων ἰδικῶν τῶν πρὸς τὰ ὁμοειδῆ ἄτομα ἰδικῷ λόγῳ μεμερισμένων μίαν γενέσθαι ὑπόστασιν ἀμήχανον.

1 Cap. x. — 2 Lib. I, c. xiv et lib. IV, c. ix. — 3 Tom. IV *Bibl.* 841. — 4 § 12.

tentes naturæ conjunctæ fuerint. Tum enim nonnisi συναφεία illa, id est *copulatione*, qualem inducebat Nestorius, unum effici, *sola propinquitate*, vel *appositione*, aut *habitudine*, quam σχέσιν nominant : ut adversus Nestorium contendit Cyrillus [a]. Vide quæ de Nestorianæ unitionis modo libro tertio disserui-

Unitionis.

mus [1], ac generatim de variis τῆς ἑνώσεως generibus [2]. Ex quibus agnosces hypostases duas non posse coalescere in ejus compositionem, quod sit unum per sese, nisi alterutra pereunte, vel confusa, atque permista ; certe mutata, et ab statu, integritateque sua deficiente.

Id esse impossibile demonstratur ratione.

IV. Cujus ratio ex hypostaseos essentia, et conditione colligi potest, siquidem proprietas illa, quæ ad naturam accedens, hypostasim eam constituit, ejusmodi est, ut ante dixi, uti perficiat illam, et compleat, hoc est ultima sit ejus determinatio, qua per se, ac separatim consistat : hoc est ad nullum adhæreseat aliud, a quo pendeat, et quasi terminetur. Cum enim absque proprietate illa per sese cohærendi, natura perfecte, et ut ejus conditio postulat nondum existat, necesse est eam vel sua, vel aliena terminatione compleri, ac perfici. Quod ubi est assecuta, jam nihil præterea exigit, neque communicari alteri potest, a quo, ut dixi, compleri terminarique illam oporteat. Atqui non potest ex duobus unum per se fieri, si ambo illa idipsum sint ἐντελεχεία, id est *actu*, in quod convenire, copularique

Potentia.

dicuntur, sed alterum esse δυνάμει hoc ipsum necesse est, quod *actu* ex communione accessuque fiat alterius. Porro naturæ duæ in unum per se componi, et coalescere nequeunt, nisi quod vel natura, vel hypostasi sit unum. Neutro vero modo ex duabus perfectis, perseque subsistentibus naturis unum potest existere : quoniam et naturæ ipsæ, quatenus perfectæ sunt, δύναμιν, id est *potentiam* excludunt ; cum eas jam penitus *actus* occuparit : et qua perfecte dicuntur existere, nihil perinde *potentiæ* ad subsistendum retineant. Ita nihil omnino per se unum proprieque dictum ; sed ex accidente solum, ex duabus hypostasibus, hoc est perfectis, perfecteque subsistentibus naturis effici potest.

Necnon auctoritate Athanasii.

V. Bene hoc intellexit Athanasius (ut quidem inscribitur vulgo, nam revera alius est) in libello *de uno Christo* : ubi adversus Paulum Samosatenum, et Marcellum, adeoque contra Nestorianam hæresim demonstrat non esse naturam hominis assumptam a Verbo, συμπληρωτικὴν, hoc est *completivam hypostasis* divinæ ejusdem Verbi ; tanquam absque illa manca esset hæc, minimeque perfecta [b]. Ita enim Nestoriani, et similes hæretici, catholicos duarum in eamdem personam coeuntium naturarum defensores in invidiam vocabant, quasi divinam ipsam Verbi personam ex adjuncta humanitate perfici docerent, hoc est aliquid quod ipsi deesset, accipere, quod his verbis refellit. « Confitemur, inquit, utrumque esse unam hypostasim, unamque personam : non ut corpus hypostasim compleverit. Hoc enim impium est : quandoquidem perfectus est Deus, nec imminutionis capax, simplex, et uniusmodi ; minimeque compositus : nec in partes dividitur : nempe qua Deus est Verbum, et uniusmodi, sub divisionem partium rerumque non cadit : sive corpora sint illæ, sive corporis expertes [c]. » Quoniam ergo divina Verbi persona nihil in se capere incrementi potest, ac nullius eget omnino ; eo quod αὐτοτελὴς *per sese perfecta est*, tum essentia, tum existendi, ac subsistendi modo ; idcirco nec aliena indiget hypostasi ; nec extrinsecus adjuncta ulla re completur. Verum e contrario natura humana, quæ propria vi non subsistebat, fulciri ab hypostasi Verbi, perficique opus habuit, quod idem auctor explicat sic. « Non igitur corpus complendæ divinæ hypostaseos vim habuit, sed qui vere perfectus est, quod imperfectum erat perfecit : qui nullius erat indigens, cum egena convenit, et copulatus est carne : cui nulla re opus erat, seipsum egenti dedit corpori. Etenim nemo est eorum qui recte sapiunt, aut qui sobrius est, et intelligentia valeat, qui

a Cyr. lib. II *cont. Nest.* tom. VI. Ὅτι δὲ συνάφειαν ὀνομάζων, τάχα που τὴν κατ᾽ ἐγγύτητα μόνην, καὶ κατὰ παράθεσιν, ἤγουν σχετικὴν νοουμένην, αὐτὸς τοῖς ἰδίοις ἀντανίσταται λόγοις, etc.

b Athan. in orat. Ὅτι εἷς ὁ Χριστός. Καὶ πειρῶνται ἅμα πανταχόθεν εἰς ἓν τῶν ἀτόπων περιάγειν τοὺς ἡμετέρους λόγους, συμπληρωτικὸν εἰπεῖν τῆς ὑποστάσεως τοῦ λόγου τὸ σῶμα.

c Ibid. Ὁμολογοῦμεν τὸ συναμφότερον μίαν ὑπόστασιν, καὶ ἓν πρόσωπον, οὐχ ἵνα συμπληρωτικὸν τῆς ὑποστάσεως τὸ σῶμα γένηται· ἀσεβὲς γὰρ, ἐπειδὴ τέλειον τὸ θεῖον, ἀνεπίδεκτον ἐλαττώσεως, ἁπλοῦν, καὶ μονοειδὲς, καὶ ἀσύνθετον, εἰς μέρη οὐ διαιρεῖται· τουτέστι καθὸ θεὸς λόγος ἐστὶ, καὶ μονοειδὴς, εἰς διαφορὰν μελῶν (leg. μερῶν) καὶ πραγμάτων οὐ πίπτει εἴ τε σῶμα εἴη, εἴ τε ἀσώματα.

1 Cap. III. — 2 Cap. I et II.

hoc dicere audeat, quemadmodum Verbum, utpote perfectum, et subsistens, non indigebat carne, ut Deus esset perfectus : ita corpus Verbo nihil opus habuisse, ut perfectus, et subsistens homo fieret [a], » Hinc apparet, tum Verbum nihil assumpta natura hominis opus habuisse, ut subsisteret, ac perfectum obtineret existendi modum : tum naturam illam eamdem Verbo, et hypostasi ejus eguisse, ex quo sequitur, neque hanc per se subsistentem fuisse; et illud summo ex sese, ac citra hujus accessionem, complemento fuisse præditum. Ex quo et hypostaseos metienda proprietas est ; et propositæ quæstionis enodatio repetenda.

Necnon Ephræmii.

VI. Ad extremum prætereunda non est Ephræmii Antiocheni Patriarchæ sententia quædam in *Excerptis* Photii codice 228 memorata. « Fieri non potest, ait ille, ut hypostasis hypostasi secundum hypostasim copuletur : velut Paulum et Petrum unam efficere hypostasim impossibile est. Sed neque substantiam cum altera substantia in eamdem convenire substantiam, velut animæ, corporisque substantia unam efficere substantiam non potest : nisi quis ad commune quoddam genus ambo referat, in quo, etiam antequam unirentur, a se mutuo minime discrepabant. Ut si ad genus creati, vel tempori subjecti, aut similia revocet. Tunc enim non dissimiles substantiæ in unam substantiam coeunt : sed quæ antea in remotissimo genere communem habebant substantiam, hoc ipsum servare monstrantur [b]. » Ubi quod de hypostasibus ait, consentaneum est ei, quod ab aliis proditum paulo superius attulimus. Illud vero de substantiis duabus, quas eatenus in unam conflari posse putat, quos in remotissimo aliquo genere conveniunt, ita conformandum est, ut ad illa sola pertineat, quæ inter se comparantur κατὰ δύναμιν καὶ ἐντελέχειαν, hoc est quorum unum rationem habet *potentiæ*, alterum *formæ*, vel *actus*. Sic enim ad unum genus quodammodo revocantur.

CAPUT X.

An naturæ hominis ad Verbum accessio quaternitatem in Deum referat. 1. *Hæretici Nestoriani, et Eutychiani catholicis, et hi vicissim illis istud exprobrabant.* 2. *Nestorii hæresis obiter explicata* ; 3. *ob quam merito illis objecta est quaternitas a catholicis, quod multis veterum testimoniis illustratur.* 6. *Qua ratione idem Eutychianis objectum fuit. Ea multiplex exponitur.* 8. *Monophysitæ vicissim id catholicis objiciebant.* 9. *Sed isti solide hanc calumniam propulsarunt : ex eoque, quod non hypostasim, sive personam, sed naturam Deus assumpsit. Quod quidem variis antiquorum Patrum sententiis explicatur.*

Catholici hæreticis, et hæretici Catholicis quaternitatem in Trinitate exprobrant.

I. Frequens in antiquorum Patrum libris occurrit mentio quarti cujusdam, cujus ad personas Trinitatis tres accessionem fieri pro suo cujusque modo Incarnationis explicandæ, partim catholica pars hæreticæ sectæ, partim hæc illi vicissim exprobrare solebat. Id cujusmodi sit nunc tempus est inquirere ; postquam de hypostasis proprietate, et a natura discrimine, satis multa disputata sunt. Hinc enim potissimum controversia ista pendet, ut ex subjectis apparebit.

Inter duo hæreticæ impietatis extrema medium exstitisse catholicum Incarnationis dogma, et utrinque vexatum fuisse, ex antecedentibus liquet. Ambarum hæresum altera naturas in Christo duas, a se mutuo reipsa divisas, et sola habitudine, vel *morali*, ut vocant, *unitione* devinctas statuebat, Theodori Mopsuesteni, ac Nestorii commenta persequens ; altera duas ante conjunctionem naturas, et hypostases ; post conjunctionem, nonnisi unam ponebat, ex ambarum composi-

a Ath. Οὐ τὸ σῶμα οὖν συμπληρωτικὸν γέγονε τῆς θεϊκῆς ὑποστάσεως· ἀλλ' ὁ ἀληθῶς τέλειος τὸ ἀτελὲς ἐτελείωσεν. ὁ ἀπροσδεὴς τῇ προσδεομένῃ συνῆλθε, καὶ συνηνώθη σαρκὶ· ὁ μηδενὸς χρείαν ἔχων ἑαυτὸν ἔδωκε τῷ χρείαν ἔχοντι σώματι. οὐδεὶς γὰρ τῶν εὖ φρονούντων, ἢ νήφειν ὅλως, καὶ νοεῖν δυνάμενος εἴποι ἂν, ὅτι ὥσπερ ὁ λόγος τέλειος ὢν, καὶ ἐνυπόστατος οὐ προσεδεῖτο σαρκὸς, ἵνα θεὸς τέλειος γένηται. οὕτως οὐδὲ τὸ σῶμα τοῦ λόγου ἔχρῃζεν, ἵνα τέλειος, καὶ ἐνυπόστατος ἄνθρωπος γένηται.

b Cod. ccxxviii Photii. Οὐκ ἔστιν ὑπόστασιν ὑποστάσει ἑνωθῆναι καθ' ὑπόστασιν· οἷον Παῦλον καὶ Πέτρον μίαν ὑπόστασιν ἀποτελέσαι ἀδύνατον· ἀλλ' οὐδὲ οὐσίαν ἑτέρᾳ οὐσίᾳ, καθὸ ἑτερούσια, εἰς ταὐτότητα συνελθεῖν οὐσίας· οἷον ψυχῆς καὶ σώματος οὐσίαν μίαν οὐσίαν ἀποτελεσθῆναι ἀμήχανον, εἰ μή πω ἄρα τις εἰς κοινότητά τινα ταύτας ἀγάγῃ, καθ' ἣν καὶ πρὶν ἑνωθῆναι ἀλλήλων οὐ διέφερον. οἷον τὸ εἰς τὸ κτιστὸν ἀναφέροι· ἢ τὸ ὑπὸ χρόνον, ἤ τα ὅμοια. τότε γὰρ οὐκέτι ἑτερούσιαι οὐσίαι εἰς μίαν οὐσίαν συνῆλθον. ἀλλ' αἱ ἀπαρχῆς ἔχουσαι οὐσίαι τὸ ὁμοούσιον κατὰ τὴν πορρωτάτω κοινότητα, τὸ αὐτὸ φυλάττουσαι ἐπεδείχθησαν.

tione, vel alterutrius mutatione, et confusione confectam. Inter hæc opinionum flagitia medium catholica veritas tenet : quæ duas in eamdem personam et hypostasim colligatas, et unitas naturas in Christo prædicat. Hæc igitur cum adversariis grassantibus sectis geminato marte confligens, meritam ambabus communis infamiæ notam inurebat, quartam ab illis asserens personam, et hypostasim divinis tribus adscribi. Quod ipsa vicissim convicii loco ab Eutychianis præsertim audiens, strenue ab sese propulsabat. Hoc jurgio quemadmodum contendere secum invicem solerent, operæ pretium sit exponere, ab Catholicorum justa, uti dixi, criminatione initio facto.

Obiter retractatur Nestoriana hæresis.

II. Nestorius, ut in exponenda ejus opinione diximus [1], sic hominem cum Deo copulatum esse putabat in Christo, uti duas inter se naturas componeret, nullo substantivo nexu cohærentes : sed sola σχέσει, et *habitudine* conjunctas : ex quo fieri dicebat, ut unus existeret Christus, unus filius, una hypostasis et persona non per se, proprieque dicto, id est οὐσιώδει, et *substantivo* unitatis genere, sed eo, quod *morale* vocari paulo ante diximus : quatenus ad honoris et gloriæ cum Deo consortium, nec non appellationis evecta natura hominis, divinitatis quodammodo particeps communi æstimatione censetur. Sic enim purpurea vestis, quamdiu Regis corpori circumposita est, eodem quo Rex honore ac veneratione colitur, et adorari etiam ab salutantibus Imperatoris olim purpura dicebatur, ui est in *Notitia Imperii*. Porro etsi personam esse Christi unicam, ac singularem, verbo profiteretur Nestorius; unumque Dei filium, et eumdem insuper Deum; reipsa tamen, et ex dogmatum, ac decretorum suorum consequentia, duas constituere personas, ac duos filios, totidemque Deos certa ratione convictus est. Nam cum Jesum Christum negare funditus Deum, ac cæterorum hominem affirmare similem, Christianis temporibus aperte non auderet, istud ipsum, quod intus fovebat, impium dogma quibusdam verborum involucris, ac præstigiis obtexit. Deum itaque vocabulo tenus confessus Christum Dominum, variis artibus, et cautionibus adhibitis, eo rem deduxerat, ut vel mediocriter intelligentibus constaret, non illum bona fide prædicari Deum : sed ex solo Verbi consortio, aura quadam summæ divinitatis, et communione nominis afflatum, quemadmodum Moses, ac Prophetæ alii, propter consuetudinem quam cum Deo habebant, vel commissi sibi officii dignitatem, Dii quodammodo habiti sunt, ac Deo etiam auctore nominati. Hinc illæ voces erumpebant profano ex ore furentis hæretici, « Processisse Deum per B. Virginem, non ex ex ea genitum fuisse [a] : » nec proinde Dei genitricem appellari debere, sed Christi. Item : « Propter ferentem, eum, qui fertur, veneror : propter latentem, apparentem adoro [b]. » Tum « bimestrem, aut trimestrem non oportere dici Deum [c] : » et aliæ similes : quas in primo libro commemoravimus.

Unde Nestorianis objecta quaternitas.

III. Cum igitur duos reipsa separatos, ac disjunctos a se mutuo, hoc est personas duas in Christo clam, et subdole Nestorius agnosceret, quantumvis dissimularet, ac vocis sono reclamaret : merito catholici duos ab illo Deos constitui dicebant : alterum verum, et natura talem ; alterum, qui communem cum isto habet appellationem, et honorem. Ita Cyrillus hanc illi labem objicit impurissimæ opinionis[2] : et qui ἀνθρωπολάτρας, ac νεκρολάτρας, id est *hominicolas*, et *cadavericolas* tacite nominabat catholicos, in idem probrum, ac convicium recidere demonstrat. Ex quo sequitur, quartum ab eodem in Trinitatem invehi, hoc est personam quartam : ut in septima synodo Theodorus patriarcha Hierosolymitanus, in synodica epistola sua testatur, ἀνθρωπολάτρην vocans « Nestorium : qui propriis, et execrandis excogitationibus suis deceptus, alium sæculis anteriorem Deum Verbum : alium, qui ex Virgine propter salutem nostram incarnatus est, effutiit ; quartam hoc modo personam impius, etiam præter voluntatem, in sanctam inducens, et consubstantialem Trinitatem [d]. »

a NESTOR. act. I Eph. syn. Οὐκ εἴρηταί μοι τὸ προῆλθεν, ἀντὶ τοῦ ἐγεννήθη.

b Ibid. Διὰ τὸν φοροῦντα τὸν φορούμενον σέβω, διὰ τὸν κεκρυμμένον, προσκυνῶ τὸν φαινόμενον.

c Ibid. Διμηνιαῖον, ἢ τριμηνιαῖον, μὴ δεῖν λέγεσθαι θεόν.

d In VII syn. act. III. Τοῦ ἀνθρωπολάτρου Νεστορίου, καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ· ὅς ἐκ τῶν οἰκείων ἐδδελυγμένων ἐνθυμιῶν πλανώμενος, ἄλλον τὸν προαιώνιον θεὸν λόγον, καὶ ἄλλον τὸν ἐκ παρθένου, διὰ σωτηρίαν ἡμῶν σαρκωθέντα πεφλυάρηκε, τέταρτον καὶ μὴ βουλόμενος ὁ ἀνόσιος πρόσωπον τῇ ἁγίῳ, καὶ ὁμοουσίῳ συνεπεισάγων τριάδι.

1 Lib. I, c. IX.— 2 Cyr. l. II *cont. Nest.* t. VI.

Veterum hac de re testimonia.

Quod et Proclus, episcopus tum Cyzicenus, in homilia *de Incarnatione* coram Nestorio dicta Constantinopoli, non dubitavit asserere: « Si alius est, inquit, Christus, et alius Deus Verbum, non est amplius Trinitas, sed quaternitas[a]. »

Idem Leporius[1], qui Nestorianam hæresim, aliquanto ante hunc hæresiarcham propugnarat, jam emendatus de se confitetur: « Si ergo minime percipientes, inquit, hanc potentiam Dei, sensu nostro et propria ratione sapientes, ne quasi inferiora se Deus agere videatur, ita hominem cum Deo natum esse dicamus, ut seorsum quæ sunt Dei, soli Deo demus, et seorsum quæ sunt hominis soli homini reputemus, quartam manifestissime in Trinitate personam; et de uno Filio Dei non unum, sed facere incipimus duos Christos: quod a nobis ipse jam Dominus, et Deus Christus avertat. »

IV. Sic Augustinus[2], aliique Africani episcopi, in epistola, quam cum Leporii libello miserunt ad episcopos Galliæ, scribunt; Leporium eumdem, cum adhuc in errore suo versaretur, « non vidisse, quartam se subintroducere in Trinitate personam. »

Sic Capreolus episcopus Carthaginensis in epistola *ad Vitalem, et Constantium*[3]: «Et ideo in Christo Jesu, inquit, separari, vel subdividi Dei hominisque nullo modo credimus posse personam, ne non jam in divinitate Trinitas, sed quaternitas numeretur. »

Fulgentius item in libro *de Incarnatione*, capite undecimo, « mortiferum errorem vocat, si quis duas in Christo confitendo personas, non jam Trinitatis, sed nefarius esset quaternitatis assertor. »

Mansuetus episcopus Mediolanensis in epistola synodica *ad Constantinum Pogonatum*, « Jesum Christum esse dicit unum in sancta Trinitate. Nec enim quartam personæ adjectionem suscepit sancta Trinitas. »

Athanasius in libello, vel homilia potius *de uno Christo*, quæ non videtur esse Athanasii; Pauli Samosateni ac Marcelli hæresim eamdem ac Nestorianam, incessens, ait illos « pro una hypostasi, duas hypostases, et personas; et pro sancta Trinitate, quaternitatem indecore, ac nefarie statuere[b]. »

Siquidem, ut recte Anastasius ait *in Viæ duce*, « si ex duabus hypostasibus est Christus, jam non est amplius trium, sed quatuor personarum sancta Trinitas, habens duas hypostases Christi, et alias duas, Patris, et Spiritus sancti[c]. »

V. Marius quoque Victorinus in libro secundo *adversus Arium*[4], « Discedant, inquit, Marcelli, et Photini discipuli. Ipsum enim Verbum dicimus in carne fuisse, non aliud Verbum esse, et aliud hominem, in quo Christum dicunt esse: sed ipsum logon carnem induisse. Illi enim dicunt esse et Deum, et logon, et spiritum: quartum autem Filium, id est hominem, qui ex Maria, quem assumpsit logos, et ut ministrum rexit: cui homini dicunt et sedem paratam esse. » Vincentius Lirinensis, « Anathema Nestorio, inquit, neganti ex Virgine Deum natum, asserenti duos Christos, et explosa Trinitatis fide, quaternitatem nobis introducenti. »

Maxentius denique in dialogo secundo Nestorianum asserentem *plenitudinem divinitatis*, quam interpretatur *Trinitatem totam, habitare in Christo*, hoc argumento refellit. « Quartus ergo jam Christus est, in quo tota inhabitat Trinitas. » Cui tametsi Nestorianus utcumque conatur intercedere, dicens, « non totam Trinitatem, sed Deum tantummodo Filium in Christo esse: » neque tamen propterea quaternitatem esse, « quia Deus Verbum ita inest Christo, ut propter conjunctum filium, unus sit filius, et unus Christus: » instat tamen Maxentius, et hoc opponit: « sive Trinitatem, sive Deum Verbum inesse dixeris Christo, quaternitatem omnino, non Trinitatem prædicare convinceris. » Nam si Trinitas inhabitat in Christo, ut dicebant Nestoriani, « quartus intelligetur Christus, in quo habitat Trinitas. Rursus si inest in Christo Deus filius, non jam ipse est Christus. Et si ipse non est Christus, duo sunt omnino, Deus filius, et Christus: quamvis callide, ad

a Procl. orat. quæ est in Eph. conc. Εἰ ἄλλος ὁ Χριστὸς, καὶ ἄλλος ὁ θεὸς λόγος, οὐκέτι τριὰς, ἀλλὰ τετράς.

b Ath. Καὶ ἀντὶ μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δύο ὑποστάσεις, καὶ πρόσωπα, καὶ ἀντὶ τῆς ἁγίας τριάδος, τετράδα ἀπρεπῶς. καὶ παρανόμως φρονήσαντες.

c Anast. Ὁδηγῷ, cap. x. Ὅτι ἐὰν ἐκ δύο ὑποστάσεων ἐστὶν ὁ Χριστὸς, οὐκέτι τρισυπόστατός ἐστιν ἡ ἁγία τριὰς, ἀλλὰ τετραπρόσωπος, ἔχουσα δύο μὲν ὑποστάσεις τὰς τοῦ Χριστοῦ, ἑτέρας δὲ δύο, τὴν τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

1 In libel. emend.— 2 Ibid. in *Opusc. Dogm.*— 3 *Opusc. Dogm.*— 4 Tom. IV *Bibl. PP.*

decipiendos simplices, unum esse eos argumentaris. »

Qua ratione idem Eutychianis objectum fuerit.

VI. Sed adversus Nestorianos justa illa catholicorum erat, et vincibilis causa : quippe qui naturam eamdem atque hypostasim esse putantes, naturas insuper duas in Christo nulla satis firma et idonea junctione copulatas asserebant. Ita enim quarta illos in Trinitate sequebatur hypostasis. At vero *Monophysitarum* hæresim eidem suspicioni opportunam habitam fuisse, id multo mirabilius videri potest. Non minus tamen hac isti laborarunt invidia quam illi : nec minus gravi, quamvis dissimili de causa, et quidem multiplici. Harum expressit unam Rusticus diaconus *in Disputatione contra Acephalos*, ex horum decreto petitam ; quod ante unitionem naturas fuisse duas faterentur. « Vos, inquit[1], potius quaternitatem inducere demonstramus, qui eam, quæ dicitur Ephesina secunda synodus, non potestis abnuere, quia Dioscorum condemnare non vultis. Ille enim cum tota illa nefaria synodo, approbavit Eutychis hæretici vocem illic inter monumenta deponentis : *Quia confiteor duas naturas fuisse ante unitionem: post unitionem vero*, *unam naturam confiteor*. Si igitur ante inhumanationem duæ naturæ fuerunt ; id est una Patris, altera Spiritus sancti (nec enim poterunt aliter trium tres esse naturæ) duæ vero tunc et Christi naturæ ante unitionem : quatuor igitur naturas, circa vestras rationes, etsi non esse nunc usque, tamen ante unitionem fuisse inducitis : et ex quaternitate præexistente, sanctam Trinitatem postea factam inducitis. Insuper has præexistentes, ut dicitis, unitioni naturas siquidem permanere nunc usque dicitis ; quaternitatem, sicut inquitis nobis, vos magis veraciter impie colitis : quia quod consequitur ex his, quæ dicuntur a vobis, vos ipsi non poteritis abnuere. Si vero non sunt hactenus duæ determinatæ, aliquando vestra quaternitas esse desierit. »

Altera ratio a Vigilio allata.

VII. Alteram rationem suggerit Vigilius, ob quam Eutychiani in illam, quam catholicis imputabant, quaternitatem inciderent, quod et ipsi naturas duas inviti, et aliud agentes inducerent. « Dixisti etiam, ait Vigilius hæreticum compellans[2], quod sicut unius substantiæ est Filius cum Patre secundum divinitatem, ita unius substantiæ est nobiscum secundum incarnationem. Qua professione, ut tecum simpliciter agam, duplicem in Christo fateris esse naturam. Quia si secundum divinitatem unius cum Patre substantiæ, et rursum unius est nobiscum secundum incarnationem naturæ, geminæ est profecto naturæ. » Quare cum naturam omnem, personam esse Eutychiani dicerent, eo ipso convincuntur duas in Christo personas statuere, quo naturas, vi illius argumentationis, duas fateri coguntur. Sed rursus instat Vigilius, et quandoquidem Christum aiebat Eutyches, « sicut cum Patre, ita et nobiscum unitatem habere substantiæ, » hoc est utriusque consubstantialem esse ; inde adstruit, duos omnino Christos ex professione hac existere. Quippe, « Patrum nostrorum, ait, auctoritate, et communi omnium sapientium judicio ; non est unius, sed duorum, communionem ejusdem habere substantiæ. Ac sic duos nobis quosdam Christos inducis : unum, qui cum Patre unius sit secundum divinitatem substantiæ : alium, qui nobiscum secundum carnem unitatem habeat naturæ : quomodo, ut dixi, nostra et Patris non est una substantia. Tu autem in Christo noluisti duplicem esse naturam. Necesse ergo erit, secundum quod profiteris, alium esse Christum, qui cum Patre habeat unitatem substantiæ ; alium, qui nobiscum. Quia si non unus utrasque habet, cum duæ sint, tu autem utrasque habere dixisti : duo sint necesse est, qui singulas habeant : et per id vos potius quaternitatem Ecclesiæ introducitis, qui in uno Christo utramque naturam fateri non vultis. » Addit mox uberioris explanationis gratia : «Patres in Nicæno concilio profitentes Patrem et Filium unius esse substantiæ, duas utique personas in unitate naturæ intelligendas religiosissime tradiderunt. Igitur vos cum dicitis Verbum et carnem unius esse substantiæ, duas nobis Christi personas, duosque Christos inducitis. »

Ambrosii sententia.

Ambrosius quoque libro *de Incarnatione*, capite VII, sub finem, « illos magis, id est Apollinaristas, qui carnem Christi unius cum divinitate ejus dicunt esse substantiæ, tetrada inducere demonstrat. Non enim quod ejusdem substantiæ est, unus, sed unum est. Nam utique Filium ejusdem cum Patre substantiæ confitentes in tractatu concilii Nicæni, non unam personam, sed unam divinitatem in Patre et Filio crediderunt. Ergo cum dicunt, ejusdem carnem, cujus et filius Dei erat, fuisse substantiæ ipsi quod nobis objiciunt, ineptiis vanæ assertionis incurrunt, ut dividant

1 Rust. t. IV *Bibl.*— 2 Vigil. IV *cont. Eut.* t. IV *Bibl.*

Christum. Itaque quartum increatum, quod adoramus, inducunt, cum sola increata sit divinitas Trinitatis. »

Hinc Monophysitas, qualis erat Petrus Cnapheus Theopaschita, τετραδίτας, non τριαδόξους, hoc est *quaternitatem pro Trinitate colentes*, vocat Faustus Apolloniadis episcopus in epistola ad eumdem Fullonem[1]: quem et τετράδα φρονεῖν, καὶ οὐ τριάδα, *quaternitatem sapere, non Trinitatem* mox ait. Idemque illi exprobrat Pamphilus Abydenus episcopus, nec non Felix tertius Papa in epistola ad eumdem Petrum Trisagii interpolatorem.

Sic Eutychiani, et Nestoriani contraria via grassati, in idem convenerunt erroris extremum, ut quartam inveherent in divinitatem hypostasim : in quod, ut dixi, præter mentem, et ex pravæ opinionis consequentia prolapsi sunt illi. Quare non satis attentus fuit Fevardentius, qui *in Notis ad Arnobii cum Serapione conflictum*[2], Anastasium, imperatorem, quem ex Acephalorum, et Monophysitarum secta fuisse constat, « a Nestorianis fascinatum, ait, præcepisse quaternitatem adorari, non Trinitatem. » Sed nunquam hoc edixit Anastasius : verum quod ad Trisagium appendicem illam adjici præcepisset, « Qui passus es pro nobis, miserere nobis, » valuit in eo commune probrum, quartæ ad Trinitatem additæ personæ, quod Trisagii corruptores ab catholicis audiebant, de quo supra capite quarto.

Vicissim hæretici ejusdem impietatis catholicos insimulabant.

VIII. Vicissim autem hæretici Apollinaristæ, et Eutychiani, non minus Catholicos, quam Nestorianos, qui duas in Christo naturas ambo confitebantur, illius impietatis reos postulabant. Inter Gregorii Thaumaturgi opera legitur *Expositio* quædam *fidei*, quæ κατὰ μέρος dicitur : quam esse Apollinaris superiore libro diximus[3]. In ea duæ naturæ perinde damnantur, ac duæ personæ; ne quatuor adorentur.

Per partes.

Athanasius quoque in celebri illa *ad Epictetum* epistola, quam adversus orientem tunc Apollinaris hæresim scripsit, vehementer succenset illius fautoribus, « qui hoc genus impietatis excogitaverant, ut vel in animum admitterent : et dicerent, eum, qui ex Maria esse dominicum corpus assereret; non jam Trinitatem profiteri, sed quaternitatem[a]. »

Ephræmius item Antiochenus[4] Chalcedonensem synodum ab falsa Monophysitarum criminatione defendit qui quaternitatem ab illa constitui dicebant, quod secundum mentionem Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Incarnationis subinde meminisset.

Apud Rusticum quoque diaconum[5], Acephalus acriter hoc contra catholicos elatrat, quatuor ab ipsis personas induci, ut et naturas. Siquidem hypostasim et personam nihil omnino differre censebant, unde tres divinas, uti personas, sic etiam naturas in Deo numerabant : ad quas videlicet quartæ in Christo fieret accessio.

Et apud Theorianum in dialogo *cum Armenis*[6], Syrus quidam episcopus Eutychianus Catholicos ejusdem erroris insimulat, quod Nestorii more, quartam ad Trinitatem personam adjiciant. Atque hoc ipsum Theodoretus ab similibus hæreticis objectum diluit in opusculo, quod inter Athanasii rejicula editum est : de quo post.

Quæ calumnia facile a Catholicis propulsata.

IX. Hanc vero stultam et imperitam calumniam Eutychianarum pestium facile propulsabant catholici, hac una præscriptione, quod non hypostasim, ac personam aliquam novam supra tres annumerarent, sed una de tribus, uti Verbum, ita Christus esset Deus et homo, sola, et unica Verbi propria subsistens. Ita Proclus in epistola *ad Armenos :* « Unum, inquit, et eumdem sempiternum pariter et in postremis temporibus incarnatum, confitemur filium[b]. » Tum quod adversus hanc fidem hæretici solebant objicere, proponit sic : « Si consubstantialis est Trinitas, est etiam impatibilis. At Deus Verbum in Trinitate cernitur. Igitur Verbum impatibile est. Quod si Deus Verbum pati nihil potest, invenietur is qui crucifixus est, diversus a Deo Verbo, qui impatibilis est[c]. » Cui argumento mox ita respondet : « Trinitatem, quod ad rationem pertinet divinitatis, consubstantialem, et

a Athan. Τίς δὲ τὴν ἀθέμιτον ταύτην ἐπενόησεν ἀσέβειαν, ὥστε κἂν εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ λέγων ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ κυριακὸν σῶμα, οὐκέτι τριάδα, ἀλλὰ τετράδα ἐν τῇ θεότητι φρονεῖ; Vide et seqq.

b Procl. ep. ii. Ἕνα τοίνυν καὶ τὸν αὐτὸν ἀϊδίως τε, καὶ ἐπ' ἐσχάτων σαρκωθέντα ὁμολογοῦμεν υἱόν· μηδὲν ἐπεισάγοντες τῇ φύσει νόθον. οὐδὲν γὰρ περιττὸν ἐν τῷ θρόνῳ.

c Ibid. Εἰ ἡ τριάς, φησὶν, ὁμοούσιος ἡ τριὰς ἀπαθής· ὁ δὲ θεὸς λόγος ἐν τῇ τριάδι ὁρᾶται· καὶ ὁ λόγος ἄρα ἀπαθής. εἰ δὲ ὁ θεὸς λόγος ἀπαθής, εὑρεθήσεται ὁ σταυρωθεὶς ἕτερος παρὰ τὸν θεὸν λόγον τὸν ἀπαθῆ.

1 Apud Zonar. *in Cant.*— 2 Ferrar. *ad Arnob.*— 3 Cap. 5, § 8.— 4 Apud Phot. cod. 229.— 5 Tom. IV *Bibl.* col. 837 et seq.— 6 Tom. XI *Bibl.*

impatibilem esse. Cum enim dicimus passum esse Verbum, non ratione divinitatis passum esse dicimus, quippe natura divina nullam passionem admittit; sed Deum Verbum profitentes, unum ex Trinitate incarnatum esse, iis, qui cum fide sciscitantur, causam præbemus intelligendi, cur sit incarnatus[a]. »

Quod variis veterum testimoniis approbatur.

Joannes Damascenus eamdem rationem indicat. « Non quartam, inquit, insero Trinitati personam: absit: sed unam personam confiteor Dei Verbi, atque carnis ipsius. Trinitas enim remansit Trinitas etiam post Incarnationem Verbi[b]. » Et capite sequenti: « Non per se, propriaque subsistentia Dei Verbi caro constitit, neque altera hypostasis facta est ab Dei Verbi hypostasi diversa. Sed in ipsa subsistens, adsubsistens potius quam per seipsam proprio modo subsistens hypostasis est facta. Idcirco neque diversam in Trinitatem infert hypostasim[c]. » Sic Augustinus tract. undecentesimo *in Joannem*. « Solus, inquit, in Trinitate Filius formam servi accepit; quæ forma illi ad unitatem personæ coaptata est: id est ut Filius Dei, et filius hominis unus sit Jesus Christus, ne non Trinitas, sed quaternitas prædicetur a nobis, quod absit a nobis. »

Et in libro *de Prædestinatione sanctorum* capite xv. « Ipsa est, inquit, illa ineffabiliter facta hominis a Deo Verbo susceptio singularis, ut filius Dei, et filius hominis simul, et filius hominis propter susceptum hominem, et filius Dei, propter suscipientem unigenitum Deum veraciter, et proprie diceretur, ne non Trinitas, sed quaternitas crederetur. »

Idem et in Francofordiensi synodo[1], quæ Carolo M. imperatore celebrata est, laudatus Augustinus in Joannem, «Agnoscamus, inquit, geminam substantiam Christi, divinam scilicet, qua æquatus est Patri: humanam, qua major est Pater, utrumque autem simul non duo, sed unus est Christus, ne sit quaternitas non Trinitas, Deus. » Et Hormisda Papa in epistola LXXIX *ad Justinum imperatorem*[2]: « Idem enim Deus, inquit, et homo: non ut ab infidelibus dicitur, sub quartæ introductione personæ. »

X. Ferrandus item diaconus Carthaginensis in epistola *ad Anatolium* pulchre hunc locum exornat[3], et cur quaternitas in catholicum dogma non irrumpat, erudite sic exponit. « Ante dispensationem carnis, ait, Deus noster Trinitas: post negotium crucis, et post spolia infernorum, Deus noster Trinitas. Quare hoc? quia sicut unus fuit, est, et erit Pater, qui de Virgine non est natus: sicut unus fuit, est, et erit Spiritus sanctus, qui similiter de Virgine non est natus: ita unus est etiam Filius, qui de Virgine natus est. Assumptio illi fuit alterius ad unam personam. Crevit ergo per nativitatem carnis in Christo numerus substantiarum; singularitas vero personæ perseveravit. Idcirco quamvis alia sit natura divinitatis, alia humanitatis, non fit Trinitas illa quaternitas: quia personarum est Trinitas, quia in Christo una persona mansit. Unus est proinde Christus, et semper unus, propter unius personæ singularitatem; quæ in éo, nec dividi, nec subdividi, nec duplicari potest, quamvis ex duabus, et in duabus credatur esse naturis. » Tum paucis interjectis: « Duos filios, ait, ignorat fides catholica: quaternitatis assertores omnino detestatur. Et idcirco nunc, quantum arbitror, quibusdam rectæ fidei custodientibus regulam placuit unum de Trinitate passum fateri. »

Bene ergo munita est adversus invidiam Nestorianæ perfidiæ, et ab Eutychianorum criminatione secura catholica professio, quæ duas naturas in eadem persona, et unum Christum ac Dei filium in utraque natura confitetur. Ad quod insuper non parum conducit illa demum in usum recepta, et post aliquanti temporis altercationem probata formula; qua *unus de Trinitate vel incarnatus, vel passus dicitur*. Hæc enim veram, et in summam decretoriam quæstionis nostræ deci-

a Procl. Τί τοίνυν φαμὲν ἡμεῖς; ὅτι κατὰ τὸν λόγον τῆς θεότητος ἡ τριὰς ὁμοούσιός ἐστι καὶ ἀπαθὴς, οὐδὲ γὰρ φάσκοντες αὐτὸν πεπονθέναι, τῷ λόγῳ τῆς θεότητος φαμὲν αὐτὸν πεπονθέναι. ἀνεπίδεκτος γὰρ ἡ θεία φύσις παντὸς πάθους· ἀλλ' ὁμολογοῦντες τὸν θεὸν λόγον, τὸν ἕνα τῆς τριάδος σεσαρκῶσθαι, διδόμεν τὴν αἰτίαν τοῦ νοεῖν τοῖς μετὰ πίστεως ἐρωτῶσι δι' ὃ ἐσαρκώσθη.

b Damasc. lib. III, cap. VIII fine. Οὐ γὰρ τέταρτον παρεντίθημι πρόσωπον ἐν τῇ τριάδι· μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἓν πρόσωπον ὁμολογῶ τοῦ θεοῦ λόγου, καὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. τριὰς γὰρ ἔμεινεν ἡ τριὰς, καὶ μετὰ τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν.

c Ibid. cap. IX. Οὐ γὰρ ἰδιοσυστάτως ὑπέστη ἡ τοῦ θεοῦ λόγου σὰρξ, οὐδὲ ἑτέρα ὑπόστασις γέγονε παρὰ τὴν τοῦ θεοῦ λόγου ὑπόστασιν. ἀλλ' ἐν αὐτῇ ὑποστᾶσα, ἐνυπόστατος πᾶλλον, καὶ οὐ κατ' αὐτὴν ἰδιοσύστατος ὑπόστασις γέγονε. διὸ οὐδὲ ἑτέραν ἐν τῇ τριάδι παρεισφέρει ὑπόστασιν.

1 Tom. VI Conc. 2 Tom. III Conc.— 3 Tom. III *Bibl.*

sionem continet. Quippe ex incarnatione filii Dei propterea nova in Trinitatem hypostasis introducta nulla est, quoniam unus ex Trinitate est, idemque suscepta carne filius, et una de tribus persona naturas habens duas, quod supra capite secundo plenius expositum est.

XI. Etenim « cur non unus Christus duæ naturæ credantur, si tres personæ secundum veritatem unus sunt Deus? ait Rusticus[1]. Si enim simplicem naturam non dividit Trinitas personarum, quomodo personam, quæ ut fatemini, minime simplex est, sed composita, discerpat naturarum dualitas? etc. Non connumeratur vero in Trinitate natura personis. Alioqui et ante Incarnationem (quod absit) quaternitas fuit. Tres namque personæ sunt, et una natura; et numerus in quatuor minime proficit. » Itaque, quod postea auctor idem asserit; « quantælibet sint naturæ, Trinitas manet. A personis enim tribus, et non a naturis nominatur. » Mox etiam illud adjicit: « Quia nec dualitatem naturarum in Trinitate confitemur, aut colimus. Una enim carnis natura non totius est Trinitatis; sed unius personæ Verbi Dei. In Trinitate vero illa connumerantur, quæ vel similiter, vel æqualiter trium sunt personarum. » Meminisse vero debemus, quod et supra dictum est, et Rusticus ex communi Acephalorum dogmate profitetur, hæreticos illos, cum naturam nihil prorsus a persona distare crederent, nec alteram sine altera posse consistere, tres in Trinitate naturas constituisse: ex quo annumerata carne, quaternitatem poni ab catholicis pro Trinitate colligebant; idque ut vitarent ipsi, humanam naturam cum divinitate conflabant in unam naturam compositam.

Sed eos facile propulsabant catholici, negantes ternarium illum numerum aliis convenire, quam personis: quibus cum naturæ neutiquam numerantur. Et Athanasius in epistola *ad Epictetum*, Apollinaristas redarguens, qui carnem divinitati ὁμοούσιον esse dicebant, eorum retorquet in illos argu- *Consubstantialem.* mentum. Aiebant enim, « si humanum corpus ex B. Maria sumptum, existimetur, quandoquidem diversæ est ipsum substantiæ, et in eodem inest Verbum; pro Trinitate quaternitatem existere, propter illam corporis accessionem. Verum cum hæc dicunt in seipsos imprudentes incurrunt. Nam etsi corpus asserant non esse ex Maria Virgine; sed esse consubstantiale Verbo; non minus hoc ipso quaternitatem, cujus professionem devitare velle simulant, suopte commento inferunt. Quippe uti Filius, ex Patrum sententia, quia Patri consubstantialis est, non est idem qui Pater, sed Filius comparatus cum Patre, consubstantialis ei dicitur: Ita consubstantiale corpus Verbo, non est idem ac Verbum: sed quippiam ab eo diversum [a]. » Cui similis est ratiocinatio Rustici paulo ante commemorata contra Apollinaris imitatores Acephalos.

XII. Contra hanc eamdem Monophysitarum calumniam, præclare Theodoretus catholicam tuetur fidem in libro quodam, cui Athanasii vulgo nomen præfigitur; cum tamen Theodoreti esse tum stylus ipse demonstret, tum Photius testetur in codice quadragesimo sexto. In illius ergo libri capite, vel ut Photius appellat, oratione quadam [2], cujus inscriptio est, *Adversus eos, qui dicunt profitentes carnem esse naturam, quaternitatem inducere pro Trinitate*, simili, atque ad Epictetum Athanasius, argumento illos refellit [b]. « Nam si diceremus, inquit, carnem ad substantiam pertinere Patris, et Filii, et Spiritus sancti, recte illi quaternitatem objicerent; utpote cum eadem substantia in personis spectaretur quatuor: Cum autem id, quod est reipsa, dicamus consubstantialem esse Patri Filium, consubstantialem et esse Spiritum sanctum: porro Filium carnem sumpsisse ad œconomiam implendam, non ad augendam substantiam: quo tandem pacto ad numeri accessionem referunt carnis naturam, adeo dissitam; tanquam diversam ejusdem naturæ personam invehant? Præsertim cum per se ipsam minime illa spec-

a Athan. Ἐὰν δὲ ἀνθρώπινον εἴπωμεν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα, ἀνάγκη ξένου ὄντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος, καὶ ὄντος ἐν αὐτῷ τοῦ λόγου, τετρὰς ἀντὶ τριάδος γίνεται διὰ τὴν τοῦ σώματος προσθήκην. ταῦτα οὕτω λέγοντες οὐ νοοῦσιν ὅπως ἑαυτοῖς περιπίπτουσι. καὶ γὰρ κἂν μὴ ἐκ Μαρίας λέγωσι τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὁμοούσιον αὐτὸ τῷ λόγῳ, οὐδὲν ἧττον, ἣ ὅπερ ὑπεκρίναντο, μὴ ἄρα οὕτω φρονοῦντες νομισθῶσι, τοῦτο κατὰ τὴν αὐτῶν ἔννοιαν δειχθήσονται λέγοντες, τετράδα. ὡς γὰρ ὁ υἱὸς, κατὰ τοὺς πατέρας ὁμοούσιος ὢν τῷ πατρὶ, οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ πατὴρ, ἀλλὰ υἱὸς πρὸς πατέρα λέγεται ὁμοούσιος· οὕτως τὸ ὁμοούσιον σῶμα τοῦ λόγου, οὐκ ἔστιν αὐτὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ἕτερον πρὸς τὸν λόγον.

b Theodoretus. Πρὸς τοὺς λέγοντας ὅτι τὸ ὁμολογεῖν φύσιν τὴν σάρκα, τετράδα ἐστὶν ἀντὶ τριάδος κηρύττειν.

1 Rust. t. IV.—2 In t. II Ath

letur; sed in irrupta cum Deo Verbo copulatione cognita sit: adeo ut non amplius separata ipsa cernatur; nec velut consubstantialis pari modo connumeretur [a]. » Hic vera ratio traditur, propter quam caro, sive humana Christi natura, numerum in Trinitate non augeat: nec ad quaternitatem perducat. Nimirum quod ea cum Verbo conjuncta, una cum eo persona sit; nec seorsum ab ipso, ac separata consistat.

XIII. Etenim, ut adversus Severum hæreticum unius naturæ vindicem, et quaternitatis exprobratorem, recte disputat Theorianus, « Trinitatis nomen non naturæ, sed quantitatis hypostaseon significandæ vim habet [b]. » Atqui non nova quædam hypostasis ad divinas tres accessione carnis adjungitur, sed naturæ duntaxat ad hypostasim Verbi. Perperam igitur insultabat Severus, et Acephali reliqui Catholicæ parti; tanquam τετράδα pro τριάδι, *quatuor personas*, pro *tribus* induceret. Ita Theorianus; qui et accommodatissima similitudine rem ita declarat. Uti si ὑπέρπυρα tria ponantur, hoc est *aurei nummi tres* (male interpres, *tria igne potiora* vertit: cum τὸ ὑπέρπυρον postremis imperii Constantinopolitani temporibus aureus nummus fuerit) sed ut si aurei tres unius naturæ sint, nempe ex auro, atque horum aliquis igne excoctus candefiat; is omnino duabus naturis constabit auro et igne: nec tamen si ad duos reliquos adjungatur; plures erunt aurei, quam tres. Ita non est auctus personarum in Trinitate numerus, quamvis altera sit Verbo sociata natura.

Aptæ similitudines.

Similis illa est apud Euthymium cum statuis tribus comparatio, quam ex antiquo Patre collectam, ejus verbis, quoniam auctor ille Græce nondum exstat, proponam: « Si tres, inquit, essent æneæ statuæ, quarum una auro, cerave tota oblineretur; num hæc ipsa propriæ substantiæ detrimentum aliquod acciperet; an potius naturas duas integras, inviolatasque servaret, tam suam, quam sibi illitam, et obductam, adeo ut non quatuor ideo statuæ numerarentur? Igitur, secundum hoc exemplum, ut ex parvis conjectura de majoribus capiatur, atque ut in obscuris quibusdam imaginibus veritatem speculemur, duas in Christo naturas intellige; sed unam hypostasim: neque propter assumptam hominis naturam ulla fiet ad Trinitatem accessio. Nam et alioqui natura, non hypostasis est assumpta: et cum hypostaseon, non naturarum, Trinitas sit una deitas, rursus post unitionem etiam perseveravit esse hypostaseon Trinitas [c]. »

Postremo Theodorus Mopsuestenus apud Facundum [1], quaternitatem illam solide refellit eadem fere, quam hactenus exposui, ratione fretus. « Quomodo itaque possibile est, inquit, quartam personam super has addere, illam, quæ assumpta est, servi formam? quam neque ejusdem substantiæ arbitramur esse; cui neque propter se cultus debetur, neque propter propriam essentiam debere suscipere adorationem agnoscimus; neque ipsam solam apud se divise in propria persona adoramus. »

a Theod. Εἰ μὲν γὰρ ἐλέγομεν τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος εἶναι τὴν σάρκα, καλῶς τετράδα ὠνόμαζον, ὡς τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐν τέτταρσι προσώποις θεωρουμένης. Εἰ δὲ λέγομεν, ὅπερ ἐστὶν, ὁμοούσιον μὲν τῷ πατρὶ τὸν υἱὸν, ὁμοούσιον δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· εἰληφέναι δὲ τὴν σάρκα εἰς ἐκπλήρωσιν οἰκονομίας, οὐκ εἰς αὔξησιν οὐσίας, πῶς ἀριθμοῦ προσθήκην ἐργάζονται τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν, τοσοῦτον παρηλλαγμένην, ὡς ἕτερον πρόσωπον ἐπεισάγοντες ὁμοούσιον; καὶ τοῦτο οὐ καθ' ἑαυτὴν αὐτῆς θεωρουμένης· ἀλλ' ἐν ἀχωρίστῳ συναφείᾳ πρὸς τὸν θεὸν λόγον γνωριζομένης· ὥς τε μηκέτι κεχωρισμένην αὐτὴν ὁρᾶσθαι, μήτε ὡς ὁμοούσιον τῷ ἴσῳ τρόπῳ συναριθμεῖσθαι.

b Theorian. *in Legat. ad Arm.* tom. II *Bib.* Ὅτι τὸ τριὰς πρόσρημα οὐκ ἔστι τῆς φύσεως σημαντικὸν, ἀλλὰ τοῦ ποσοῦ τῶν ὑποστάσεων.

c Euth. *Pan.* tit. VII. Εἰ τρεῖς ἦσαν ἀνδριάντες χαλκοῖ, τούτων δὲ εἷς ἐπεχρίσθη χρυσῷ, ἢ κηρῷ διόλου· πότερον ἐβλάβη περὶ τὴν ἰδίαν οὐσίαν οὗτος, ἢ σώζει τὰς δύο φύσεις ἀκεραίας, καὶ ἀλωβήτους, καὶ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ἐπιχρισθεῖσαν αὐτῷ, καὶ οὐδὲ τέσσαρες πάντως ἀνδριάντες παρὰ τοῦτο γεγόνασι; οὐκοῦν τῷ αὐτῷ παραδείγματι, ὡς ἐκ τῶν μικρῶν τὰ μεγάλα στοχάσασθαι, καὶ ἀμυδραῖς τισιν εἰκόσι, τὴν ἀλήθειαν ἐνοπτρίσασθαι, νόει καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δύο μὲν τὰς φύσεις, μίαν δὲ τὴν ὑπόστασιν, καὶ οὐδὲ προσθήκη τῇ τριάδι ἐπιγενήσεται διὰ τὴν προσληφθεῖσαν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος. καὶ ἄλλως γὰρ φύσις, οὐχ ὑπόστασις προσελήφθη, καὶ τριὰς οὖσα ὑποστάσεων, οὐχὶ φύσεων ἡ μία θεότης, πάλιν ἔμεινε καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν, τριὰς ὑποστάσεων.

1 Lib. III.

CAPUT XI.

De humanæ Christi naturæ perfectione, quam Græci οὐσιώδη, *Latini substantivam nominant : 1. in quo Arianos præsertim, et Apollinaristas infestos habemus ; quorum illi animam ; isti partem animæ detrahunt. 2. Tam corpore , quam anima integrum fuisse Christum , e Scripturis ostenditur. 4. Præsertim qua hominem fuisse Christum docent. 5. Probatur idem ex conciliis , maxime generalibus, 7. Tum argumentis ex Patribus collectis. Velut quod si pars alterutra deesset , non esset homo verus. 9. Alter locus argumentandi ex fine Incarnationis, et consilio Dei ; qui hoc voluit , ut homo ab homine redimeretur. 10. Item quod Mediator esse Christus debuit, adeoque verus homo, verusque Deus, et utrique consubstantialis. 11. Ad hæc totum, et integrum hominem liberari oportuit, unde et assumi : quæ ratio frequens est in usu Patrum.*

Perfectioni humanæ in Christo naturæ Ariani et Apollinaristæ adversantur.

I. Hac in controversia infestos habet Ecclesiæ fides antiquos omnes hæreticos, quod in libro primo percensui : qui hominem specie tenus assumptum putaverunt : quique vel veram carnem inficiati sunt : vel e cœlo delibatum corpus dixerunt ; vel animam, partemve animæ segregarunt, quales Arii, et Apollinaris discipuli fuere : quorum ille funditus animam sustulit : ut hoc posito, mutationes omnes, quæ ex affectionibus, et perpessionibus ortæ sunt, divinitati ipsi tribuerent ; indeque colligerent , naturam filii paternæ esse dissimilem ; nec ab hac, utpote immutabili, mutabilem illam esse genitam : ut scribit Eustathius Antiochenus Episcopus apud Theodoretum [a]; et nos libro primo meminimus[1], Apollinaristæ vero, præcipuam ademerunt animæ partem , quod a Græcis τὸ ἡγεμονικὸν dicitur, quasi *principem*, et *gubernatricem* nomines, hoc est νοῦν, sive *mentem*, de qua hæresi late est explicatum libro eodem, capite sexto.

Contra utrosque communiter hoc loco disputandum est, ac docendum perfectam hominis in Christo fuisse naturam, et suis omnibus expletam partibus ; quales sunt anima et corpus. Quo uno demonstrato, causam adversus illos etiam obtinebimus, qui aut effigiem solam hominis adumbratam in Christo esse mentiti sunt ; aut solam animæ substantiam absque corpore fuisse, cum hujus imagine, ac larva : aut istud ipsum carne minime constare, sed aliena ex materia, velut ex æthere, cœlove esse decerptum existimant. Quos omnes una hæc præscriptio summovebit, quæ veram et integram naturam in Christo fuisse hominis ostendet : cum verus demum, ac perfectus homo ille sit, qui ex anima ratione, ac mente prædita : et corpore, id est carne componitur.

Humanam naturam perfectam sumpsisse Christum prob. e Scripturis

II. Persuadent hoc sacræ imprimis litteræ, quæ utramque homini Christo substantiam assignant. E quibus celeberrimus est hic Joannis Evangelistæ locus, in quo *Verbum caro factum* esse dicitur : quo *carnis* vocabulo totam significari hominis naturam vulgo Patres interpretantur : et fuse inter alios Fulgentius in libro primo *ad Trasimundum*[2]. Sic Apostolus Paulus[3], de filio Dei loquens. *Qui factus est ei*, inquit, *ex semine David secundum carnem*. Joannes item in epistola prima ; *In hoc cognoscitur Spiritus Dei*[4]. *Omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Et omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est :* ut in Latino legitur. Nam in Græco aliter hoc membrum concipitur : *Et omnis spiritus, qui non confitetur Jesum Christum in carne venisse, non est ex Deo.* Ita Cyprianus hunc locum citat[5], et Augustinus tractatu sexto *in epistolam Joannis :* qui et alteram codicum Latinorum lectionem sub finem tractatus adjicit : quam quidem ab hæreticis abrasam esse scribit Socrates[6], nimirum ab iis, qui divinitatem ab humana natura separabant, et ita Christum solvebant : quales fuere Paulus Samosatenus, Photinus, et Nestorius.

Rursus Apostolus in epistola *ad Hebræos ; Quia ergo pueri*, inquit[7], *communicaverunt carni, et sanguini, et ipse similiter participavit*

a Eustath. Antioch. apud Theodoret. dial. III. Διὰ τί δὲ περὶ πολλοῦ ποιοῦνται δεικνύναι τὸν Χριστὸν, ἄψυχον ἀνειληφέναι σῶμα, γεώδεις πλάττοντες ἀπάτας ; ἵνα εἰ δυνηθεῖεν ὑποφθεῖραί τινας ταῦθ' οὕτως ἔχειν ὁρίζεσθαι, τηνικαῦτα τὰς τῶν παθῶν ἀλλοιώσεις τῷ θείῳ περιάψαντες πνεύματι, ῥᾳδίως ἀναπείσωσιν αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἔστι τὸ τρεπτὸν ἐκ τῆς ἀτρέπτου φύσεως γεννηθέν.

1 Cap. v, § 7.— 2 Cap. xvii et seq.— 3 *Rom.* ii, 3.— 4 I *Joan.* iv, 2.— 5 Lib. II *Test. cont. Jud.* c. viii.— 6 Lib. VII *Hist.* c. xxxi.— 7 *Heb.* ii, 24.

eisdem. Sic de carne nominatim fidem fecit Christus post resurrectionem, cum Apostolis dixit[1]: *Palpate, et videte; quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et pedes.*

Athanasius vero apud Theodoretum ex institutione sacramenti Eucharistiæ[2], verbisque, quibus ipsa declaratur, veram fuisse Christi carnem et sanguinem probat: cum dixit: *Hoc est corpus meum*: *Hic est sanguis meus.* Quemadmodum et ex Ignatii epistola *ad Smyrnenses* idem Theodoretus ostendit. Non enim divinitas carnem habet, et sanguinem.

III. De anima similiter occurrunt haud pauca Scripturæ testimonia. Ut hoc Joannis decimo[3], *Et animam meam pono pro ovibus meis;* Et[4], *Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me: sed ego pono eam a meipso: et potestatem habeo ponendi eam; et potestatem habeo iterum sumendi eam.* Quo loco utitur Gregorius Nyssenus libro primo *contra Eunomium*, et Theodoretus libro quinto *contra hæreses*, capite XIII. Sic Theophilus Alexandrinus apud Theodoretum illud affert ex *Actorum* capite secundo[5], usurpatum ab Apostolo Petro de *Psalmo* decimo quinto: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Ubi animam pariter et corpus Redemptoris nostri significat, quorum hoc in tumulo reconditum, ab corruptela vindicari; illam in inferno diutius non detineri postulat, uti Gregorius Nyssenus[6], Theodoretus[7], et Fulgentius expendunt[8], quod pluribus postea declarabitur. Eodem spectat illud, *Tristis est anima mea usque ad mortem*[9].

Atenim in vetere Testamento Deus ipse animam sibi nonnunquam tribuit, ut apud Isaiam[10], *Solemnitates vestras odivit anima mea.* Ita sibi objicit Cyrillus: nec non Cæsarius dialogo primo, interrogatione XXVII. Verum, quod uterque, ac præsertim ille, respondet: longe alia est Dei Patris, ac Filii, Christive ratio. Quippe vel nulla unquam suscepta carne, Pater; vel nondum suscepta, Filius, si animam in vetere Testamento nominant, non ea proprie dicta vereque potest intelligi, sed tropice duntaxat. At in Novo Christus, hoc est homo factus Dei filius, de vera, hominisque propria, et naturali anima loquitur: sicut cum ejusdem manus, ac pedes, aliaque membra commemorantur, non nisi proprie sic appellata putantur exprimi, quæ nemo, nisi hebes et plumbeus, in Vetere Testamento legens, aliter, quam per metaphoram, usurpari sibi persuadeat. Augustinus in libro *octoginta trium quæstionum*, quæstione LXXX, discrimen illud veteris, ac novi Testamenti diligenter exponit, ac quæ in illo dicuntur, « propheticis imaginationibus, non narratoria manifestatione usurpari asserit. » In Novo autem historica narratione quædam exponuntur, in quibus aperta significatio, non tropica rerum ejusmodi. Vide Augustinum eumdem tractatu XLVI, *in Joannem.*

IV. Sed universe valent imprimis ad utriusque partis faciendam fidem loca illa Scripturæ, quæ Deum esse factum hominem confirmant, ac nostri similem, et inter nos humano more versatum ac locutum. Etenim homo non est, sed larva hominis, et imago mendax, quod parte aliqua necessaria, et substantiva caret hominis, ut supra significavimus. Quamobrem, ut argumentatur Theodoretus[11], quoties vel hominem se Christus vocat: uti Joannis octavo[12], *Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum:* vel *filium hominis,* quod identidem inculcat: vel cum Abrahami semini, ac stirpi alioquin inscribitur; toties veræ carni, ac veræ animæ testimonium perhibetur. Non enim, si alterutra pars desit, nuncupationibus istis veritas subest.

Eadem vis est argumenti illius, quod ex naturæ divinæ, et humanæ propriis notis, quæ in Scriptura de Christo produntur, efficitur; cujusmodi ex Hippolyto martyre refert Theodoretus[13]. Hilarii vero præ cæteris eximius hac de re locus est ab eodem Theodoreto descriptus[14]; quem hic apponam: « Natus igitur, inquit[15], unigenitus Deus ex Virgine homo, et secundum plenitudinem temporum in semetipso provecturus in Deum hominem, hunc per omnia Evangelici sermonis modum tenuit, ut se filium Dei credi doceret, et hominis filium prædicari admoneret; locutus, et gerens homo universa, quæ Dei sunt: loquens deinde, et gerens Deus universa, quæ hominis sunt: ita tamen, ut in ipso illo utriusque generis sermone nunquam nisi cum significatione et hominis locutus et Dei sit,

1 *Luc.* XXII, 38.— 2 Dial. II.— 3 *Joan.* 10, 15.— 4 Ib. ver. 17.— 5 Dial. III.— 6 Greg. Nys. l. I *cont. Eun.*— 7 Theod. dial. I.— 8 Lib. I *ad Tras.* c. XIX et l. III, c. XXIII.— 9 *Matth.* XXVI, 38,— 10 *Isa.* I, 24.— 11 Lib. V *cont. Hær.* c. XIV.— 12 *Joan.* VIII, 40.— 13 Dial. I.— 14 Ib.— 15 Hilar. l. IX.

etc. Hinc itaque fallendi simplices, atque ignorantes hæreticis occasio est; ut quæ ab eo secundum hominem dicta sunt, dicta esse secundum naturæ divinæ infirmitatem mentiantur. »

Basilius item ex iis Apostoli verbis[1], *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semeptisum exinanivit, formam servi accipiens*; perfectam in Christo naturam utramque fuisse probat. « Ego enim, inquit, hoc quod scriptum est, in forma esse Dei, idem valere arbitror atque in substantia esse Dei. Ut enim formam assumpsisse servi, illud significat, Dominum in substantia fuisse humanitatis nostræ: ita qui in forma Dei esse dicit, proprietatem divinæ substantiæ demonstrat[a]. »

Prob. II[a] ex symbolis fidei et conciliis œcumenicis

V. Atque hæc quidem ratio latissime, imo infinite patet. Nam voces omnes, sententiasque complectitur, quibus in Christo natura hominis inesse, et verus idem homo esse declaratur. Quod secundum sacras litteras, œcumenica omnia concilia, quæ proximum ab illis auctoritatis gradum sibi vendicant, apertissime testantur. Hoc enim vetustissima symbola, quæ ante Nicænam synodum per ecclesias habebantur; hoc Nicænum ipsum, et insequentium synodorum propria declarant; quæ omnia inter se congruunt in iis, quæ sunt præcipua, et οὐσιώδη catholicæ professionis. Chalcedonensis concilii Patres in *Allocutione synodica*, quam ad Marcianum Imperatorem scripserunt, Nicænum symbolum docent paucis his verbis, quibus Incarnationem exposuit, dicens, « Incarnatum et hominem factum Dei filium, » demonstrare, vere humanam assumptam esse naturam, carne proprie dicta, et anima ratione prædita constantem[b]. Cyrillus item Alexandrinus *in Expositione Symboli Nicæni*, illud idem τοῦ ἐνανθρωπῆσαι vocabulo significari asserit, *ut in simili nostræ specie, ac forma prodierit*[c]. Et Cyrillus alter Hierosolymitanus, catechesi duodecima, in qua eadem illa symboli verba explicat, iis ipsis ostendi ait, hominem revera esse factum ex Maria Virgine.

Essentialia.

Quod de antiquo symbolo, ac Nicæno dixi; hoc ipsum et de aliis œcumenicis conciliis intelligi debet: quæ nonnullis additis, et immutatis, idem symbolum usurparunt. Constantinopolitana quidem secunda inter et œcumenicas, in epistola synodica *ad Damasum*, et alios in Romana synodo congregatos, vocabulum istud ἐνανθρωπήσεως, quod velut tralatitium in symbolo suo posuerat, exponens, ait « se nec animæ, aut mentis expertem, nec imperfectam carnis œconomiam admittere; verum nosse se, perfectum ante sæcula Dei Verbum: et perfectum hominem in novissimis diebus propter nostram salutem fuisse[d]. »

Sic Romana synodus, quæ contra Macedonianos, et Apollinaristas habita est, *in fidei expositione*, quam Damasus ad Paulinum Thessalonicam misit, anathema dicit iis, qui vice animæ rationalis Verbum ipsum fuisse censent assumptæ carni. Quippe « illud ipsum Dei Verbum, ait, non pro rationali, et intelligente anima fuit in proprio corpore: sed nostram, hoc est rationalem, et intelligentem animam, citra peccatum assumpsit, et servavit[e]. »

VI. Chalcedonensis quoque in *Decreto fidei*, quod actione quinta promulgatum est, Christum Dominum eumdem sciscit esse perfectum in divinitate, et perfectum in humanitate, vere Deum, et hominem ex anima rationali, et corpore constantem, consubstan-

a Basil. *contra Eunom.* apud Theodoret. dial. II. Ἐγὼ γὰρ καὶ τὸ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχειν, ἴσον δύνασθαι τῷ ἐν οὐσίᾳ θεοῦ ὑπάρχειν, φημί. ὡς γὰρ τὸ μορφὴν ἀνειληφέναι δούλου, ἐν οὐσίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος τὸν κύριον ἡμῶν γεγενῆσθαι σημαίνει· οὕτως λέγων ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχειν, τῆς θείας οὐσίας παρίστησι τὴν ἰδιότητα.

b Chalc. conc. par. III. Τῷ δὲ σαρκωθέντα, τὴν ἀληθῆ τῆς ἡμετέρας σαρκὸς ἀνάληψιν ὑποφαίνοντα, καὶ τὴν ἐκ παρθένου καθ' ἕνωσιν γεννήσεως τὴν ἀπόδειξιν ἐνδεικνύμενα. τῷ δὲ ἐνανθρωπήσαντα, τὴν ψυχῆς λογικῆς, καὶ σώματος ἐν αὐτῷ τῆς ἡμετέρας φύσεως συπλήρωσιν παρεχόμενα.

c Cyr. tom. V, par. II. Καὶ προελθεῖν ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς· τοῦτο γὰρ τὸ ἐνανθρωπῆσαί ἐστι.

d Constant. synod. apud Theodor. lib. V *Hist.* cap. IX. Καὶ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως δὲ τοῦ Κυρίου λόγον ἀδιάστροφον σώζομεν, οὔτε ἄψυχον, οὔτε ἄνουν, ἢ ἀτελῆ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν παραδεχόμενοι· ὅλον δὲ εἰδότες τέλειον μὲν ὄντα πρὸ αἰώνων θεοῦ λόγον, τέλειον δὲ ἄνθρωπον ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν γενόμενον.

e Damasus apud Theodor. ibid. cap. X. Ἀναθεματίζομεν κἀκείνους, οἵ τινες ἀντὶ λογικῆς ψυχῆς διϊσχυρίζονται, ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἐστράφη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκί. αὐτὸς γὰρ οὗτος ὁ τοῦ θεοῦ λόγος οὐχὶ ἀντὶ τῆς λογικῆς, καὶ νοερᾶς ψυχῆς ἐν τῷ ἑαυτοῦ σώματι γέγονεν· ἀλλὰ τὴν ἡμετέραν, τουτέστι λογικὴν, καὶ νοερὰν, ἄνευ τῆς ἁμαρτίας, ψυχὴν ἀνέλαβε, καὶ ἔσωσεν.

1 *Phil.* II, 6.

tialem Patri secundum divinitatem, et consubstantialem nobis secundum humanitatem, quem locum in secundo libro, capite secundo descripsimus.

Nec minus quinta synodus duas in Christo perfectas naturas asseruit[1], et humanam integram ex anima ratione, intelligentiaque prædita, et carne compositam. Quem canonem Lateranensis sub Martino primo, *in Secretario* quarto recepit.

Hoc ipsum decrevit et sexta synodus actione XVIII, imo vero hac ratione duas in Christo voluntates, et actiones inesse sanxit: quod altera esset voluntas hominis propria. Adde reliquas omnes synodos tam generales, quam particulares, quæ eamdem regulam secutæ sunt. Imprimis autem Alexandrinam, præside Athanasio, cujus exstat synodica ad Antiochenses scripta; in qua Arii, et Apollinaris damnantur hæreses, quæ mancam hominis in Christo naturam, ac vel anima, vel animæ parte defectam adstruebant. Tum eam, quæ Agathone Romano pontifice celebrata est ante sextam œcumenicam: et quæ Hierosolymis ab Sophronio patriarcha: quarum duarum epistolæ synodicæ insertæ leguntur actis sextæ illius synodi.

Epiphanius *in Ancorato* expositionem quamdam fidei pleniorem subjicit Nicænæ, sive potius Constantinopolitanæ: in qua vocabulum illud *hominem factum* sic explicat, ut significet, « perfectum assumptum hominem, animam et corpus, et mentem, et quidquid aliud homo est, excepto peccato[a]. »

VII. Hic si Græcos Latinosque Patres catholici istius dogmatis testes assertoresque citare voluero, longior ero, quam velim, aut necesse sit. Nam nullus est, qui non magnam vim sententiarum suppeditet; quæ Deum, hominemque Christum, et utrumque perfectum significet, ex vera carne, animaque contextum. De quibus vide quæ *in Prolegomenis* dixi. Nunc ea tantum veterum loca breviter exponam, quæ Christianum illud fidei decretum de humanæ integritate naturæ, non simpliciter enuntiando confirmant: sed rationem insuper aliquam continent, qua idipsum probetur, vel ejus idonea contra obtrectatores causa reddatur. Cujusmodi argumentorum proponam aliquot capita, et ad singula, uti res feret, pauca sanctorum Patrum testimonia colligam. Atque hæc fere argumenta de Scripturis exprompta sunt omnia, et iis earum locis, quæ supra commemoravi: ut jam in illis referendis, nonnihil de præsenti opera libatum fuerit.

III[a] Prob. ex Patribus argumentisque theologicis.

Primum itaque genus argumentandi ex eo ducitur, quod nisi integra esset humana Christi natura, vera non esset, nec verus homo Christus, ideoque nec homo esset omnino. Nam quod vere aliquid non est, hoc simpliciter non est. Ita Tertullianus in libro *de carne Christi*, « aliter, inquit, non diceretur homo Christus sine carne; nec hominis filius, sine aliquo parente homine sicut nec Deus, sine spiritu Dei: nec Dei filius, sine Deo Patre, etc. Quid dimidias cum mendacio Christum? totus veritas fuit. »

Et in libro *de Resurrectione carnis*, c. XXXIV, carnem suscitandam esse, ratione eadem adstruit: quod « et indignum Deo, dimidium hominem redigere in salutem, etc. Quomodo denique salvus habebitur, qui poterit et perditus dici; carne scilicet perditus, anima vero salvus. » Tum postea: Quid a Patre Christus acceperat, nisi quod et induerat? hominem sine dubio carnis animæque texturam; etc. Atquin, si non et carnem resuscitabit novissima die, jam non modicum patietur perire de homine: sed, pro tanta dixerim parte, prope totum. » Et capite XL. « Porro nec anima, inquit, per semetipsum homo, quæ figmento, jam homini appellato postea inserta est: nec caro sine anima homo, qua post exilium animæ cadaver inscribitur. Ita vocabulum homo, consertarum substantiarum duarum quodammodo fibula est; sub quo vocabulo non possunt esse nisi cohærentes. »

Et Ambrosius epistola octava ostendit perfectam in Christo perinde formam hominis fuisse, ac Dei formam ex illo Apostoli loco, quem supra retulimus[2], in quo formam utriusque naturæ illi accommodat: « Ergo cum esset in plenitudine divinitatis, ait, exinanivit se, et accepit plenitudinem naturæ, et perfectionis humanæ sicut Deo nihil deerat, ita nec hominis consummationi, ut esset perfectus in utraque forma. » Tum Apollinaristam ita concludit: « Iterum ergo interrogo, ait, quid est in forma Dei? Respondet in

a Epiph. *Ancor.* Ἐνανθρωπήσαντα, τουτέστι τέλειον ἄνθρωπον λαβόντα, ψυχὴν, καὶ σῶμα, καὶ νοῦν, καὶ πάντα, εἴ τί ἐστιν ἄνθρωπος, χωρὶς ἁμαρτίας.

1 Coll. VIII, Anath. IV. — 2 *Phil.* II.

natura Dei. *Sunt enim*, ait Apostolus[1], *qui non sunt natura dii.* Quæro quid sit formam servi accipiens. Sine dubio perfectionem naturæ, et conditionis, ut dixi, humanæ, ut esset in hominum similitudine. » Leo Papa epistola x, capite IV[2]. « Qui enim verus est Deus, idem verus est homo : Et nullum est in hac unitate mendacium, » etc. quod etiam in sermone quarto *de Nativitate* posuit.

VIII. Gelasius item Romanus pontifex in libro *de duabus naturis*, Christum adversus Acephalos probat duabus constare naturis; quoniam « unius rei proprietate sublata, pro parte apud eos medius erit Christus, non unus, non integer, ideoque nec verus : sequitur ut falsus, quia modis omnibus in hoc tendit abruptum, si aliquid naturaliter inde removetur, ex quibus, vel in quibus unus, et integer Christus est : ob hoc consequenter et verus. Ergo ut verus sit, integer sit necesse est : ut integer sit, unus atque idem sit : utroque in eo sine ambiguo permanente, ex quibus, vel in quibus unus idemque persistit. » Licebit autem itidem argumentari et adversus dimidiatum hominem impingentes Christo Domino; ut eos convincamus ne hominem quidem penitus esse factum putare Verbum. « Quod enim animal alterutra caret ex istis parte, non est homo[a], » ut ait Joannes Damascenus. Ita etiam et Athanasius ratiocinatur in epistola synodica *ad Antiochenses adversus Apollinarem* : « Cum Dominus propter nos homo factus sit, non posse corpus ipsius esse mentis expers, aut animæ[b]. »

Hippolytus quoque Portuensis episcopus in fragmento quarto *contra Beronem* ita disputat : quemadmodum « is qui natura Deus est, infinita virtute impeccabilis factus homo, pro eo ac voluit, id quod erat est, habens omnia cum quibus Deus intelligitur : ita eumdem esse id quod factus est, cum quibus scilicet intelligitur, et naturaliter dignoscitur homo[c]. » « Et ideo cum susceperit carnem hominis, ait Ambrosius[3], consequens est, ut perfectionem incarnationis, plenitudinemque susceperit, nihil enim in Christo imperfectum. » Hoc est utraque natura perfecta sit oportet[4] : quoniam « cum dicis perfectum hominem, totam illic naturam humanam vis intelligi. Non est autem homo perfectus, si vel anima carni, vel animæ ipsi mens humana defuerit; » ut scribit Augustinus. Martinus item Papa in Lateranensi concilio consultatione quinta[5], ne hominem quidem probat fuisse, si intellectu caruit.

Hinc veteres cum Incarnationis dogma explicant, plerumque voces illas duas ἀληθῆ, et τέλειον de ambabus naturis usurpant. Sic τέλειον ἄνθρωπον vocat Ignatius martyr in epistola *ad Romanos* apud Theodoretum[6]. *Verum et perfectum. Perfectum hominem.*

Et Hilarius libro nono[7], « verum Deum, et verum hominem » profitetur; Ambrosius[8], « perfectum hominem ex anima rationali, et corpore assumpsisse. » Leo Papa[9], « In integra igitur veri hominis, ait, perfectaque natura, verus natus est Deus. » Et[10], « Qui verus est Deus, verus est et homo. » Athanasius[11] πλήρη ἄνθρωπον, id est *plenum hominem* vocat. Et alibi, « hominem vere Deum et Deum vere hominem fuisse dicit : ut idem vere sit homo, vereque Deus[d]. » Cyrillus[12] « perfectum sæpe Deum et hominem appellat. » Auctor item *Expositionis fidei* Justino inscriptæ[13], « perfectum hominem. » Et Flavianus Constantinopolitanus *in fidei professione*[14] oblata Theodosio imperatori, perinde utramque naturam perfectam asserit. Quod et cæteri passim prædicant.

IX. Secundus argumentandi locus ex Dei consilio, et fine petitur, quem in Incarnatione molienda sibi proposuit, quantum ex litteris sacris intelligere possumus. Hoc enim illæ significant, instaurandi humani generis gratia, quod partim primi hominis vitio prolapsum fuerat; partim propriis criminibus obrutum jacebat; missum a Deo Patre unigenam venisse filium, *ut salvetur mundus per ipsum*[15]. *Venit enim filius hominis salvare* *Prob. IV. Ex Dei consilio et fine quem sibi proposuit.*

a Damasc. lib. III, cap. vi. Τὸ γὰρ ἑνὸς τούτων ἀμοιροῦν ζῶον, οὐκ ἄνθρωπος.

b Athan. Ὡμολόγουν γὰρ καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ σῶμα ἄψυχον, οὐδ' αἰσθητὸν, (cor. ἀναίσθητον) οὐδὲ ἀνόητον εἶχεν ὁ σωτήρ. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἦν, τοῦ κυρίου δι' ἡμᾶς ἀνθρώπου γενομένου ἀνόητον εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ.

c Hippol. *in Collect. Anast.* Ὁ γὰρ ἀεὶ κατὰ φύσιν ὑπάρχων θεὸς, ὑπεραπείρῳ δυνάμει γενόμενος, ὡς ἠθέλησεν, ἄνθρωπος ἀναμάρτητος, ὅπερ ἦν ἐστι. μεθ' ὅσων νοεῖται θεός· καὶ ὅπερ γέγονέν ἐστι μεθ' ὅσον νοεῖται, καὶ γνωρίζεσθαι πέφυκεν ἄνθρωπος.

d Athan. *de Salut. adv.* Ἵνα ὁ ἄνθρωπος ᾖ θεὸς ἀληθῶς, καὶ ὁ θεὸς ᾖ ἄνθρωπος ἀληθῶς· ἵνα ᾖ καὶ ἄνθρωπος ἀληθῶς, καὶ θεὸς ἀληθῶς.

1 *Gal.* IV. — 2 Tom. IV *Bibl.* — 3 Amb. lib. *de Incarn.* cap. VII. — 4 August. ep. LVII. — 5 Tom. IV Conc. — 6 Theod. dial. I. — 7 Cit. ab eod. Theod. dial. II. — 8 Ibid. cit. — 9 Serm. III *de Nat.* et in ep. x *ad Flav.* c. III. — 10 Ead. ep. c. IV. — 11 Cit. a Theod. dial. III. — 12 Ut in Schol. apud eumd. dial. II et dial. *de Inc.* t. V. — 13 Just. — 14 In Chalc. Syn. — 15 *Joan.* II. 17.

quod perierat[1]. » Et *Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere*[2], ut ait Apostolus. Placuit autem divinæ sapientiæ, ac bonitati, recuperandæ salutis nostræ ratio ista, ut non potentia superaret hostem, neque vi ex ejus dominatu captivum eriperet : sed ut justitia pariter ac misericordia in partem venirent totius administrandi negotii : tum ut eadem illa, quæ in omnibus divinis operibus admirabiliter existit, in summo, ac præcipuo emineret illo, suavitas, et artificiosa solertia; qua sic rebus a se conditis efficientiam suam, et providentiam accommodat Deus, ut ad earum se temperet indolem et captum. Quo ex divini consilii fonte, quem in libro secundo uberrima oratione patefecimus, innumeræ rationes ducuntur a Patribus, quæ ad institutam disputationem apprime conferunt.

Imprimis enim consentaneum id fuisse colligunt, ut ab homine procuraretur hominum salus; qui idem et Deus esset, et quidem vere utrumque atque perfecte. Nam victorem, ac successu tumentem hostem superbissimum ab illo ipso, quem vicerat, et prostraverat, hoc est eadem natura, superari vicissim, æquum fuit, et miserentis conditoris indulgentia, ac bonitate dignum, ut alibi[3] demonstravimus. Oportuit, inquam, in eadem, quæ peccato erat infecta, natura peccati piaculum, ac remedium accipi, ut esset plena, et perfecta peccati dissolutio : quod Athanasius in libro *de salutari adventu Christi* disserit[a]. « Quod nisi humani generis adversarium homo ipse vicisset, non esset juste ille superatus[b], » ut ait Irenæus. Et Theodoretus, « Voluit, inquit, eamdem, quæ victa fuerat, naturam adversarium debellare, et victoriam referre ; ob eamque causam et corpus, et animam ratione præditam assumpsit[c]. » Quæ postrema verba conclusionem argumentationis inferunt. Sequitur enim ex eo, quod hominem par fuit esse liberatorem hominis, ac vindicem : neutrius expertem fuisse partium illarum, sine quibus constare hominis natura non potest, ut totum in se primum Adamum peccati auctorem, et calamitatis posterior in sese contineret, ut ait Athanasius[d]. Maxime vero adversus Arianos, et Apollinaristas valet ista ratio, quorum illi animam, isti vel rationalem ejus partem, vel mentem subtrahunt. At horum vel uno adempto, homo esse desinit, et in brutam degenerat animantem. « Quid autem opus fuit carnem suscipere sine anima, cum utique insensibilis caro, et irrationabilis anima nec peccato sit obnoxia, nec digna præmio ? »

X. Hujus argumenti velut accessio est alterum hoc, quod ex Apostolo nonnulli Patres colligunt : debuisse Redemptorem nostrum, inter nos, ac Deum sequestrem, conciliatoremque esse : hoc est *medium ;* sive, ut loquitur Scriptura, *mediatorem*. Hujusmodi autem *mediatorem* esse decuit : qui ambos in sese complexus sociaret, et concordes sibi invicem faceret. « Inter Deum, et homines, ait Augustinus[4], mediator apparuit, ut in unitate personæ copulans utramque naturam, et solita sublimaret insolitis, et insolita solitis temperaret. » Hinc ergo necessario sequitur, ejusdem cum utrisque substantiæ, hoc est ὁμοούσιον illis esse debuisse ; ut animam pariter ac corpus haberet, quod Apostolus vocat *communicare carni, ac sanguini*[5]. Quoniam per *hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum*[6]. Non esset autem consubstantialis homini, si homo non esset : hoc est si componente hominem aliqua parte careret. « Consubstantialitas enim pro parte, et non pro totietate substantiæ, imperfecta est, » ut ait Rusticus[7], imo nulla. « A trecentis enim decem et octo sanctis Patribus, inquit idem, propter hoc Deo Patri consubstantialis dictus Filius, ut cognosceremus quia nihil in eo deest paternæ substantiæ. Similiter vero ab his, qui postea fuerunt, sanctis Patribus, consubstantialis nobis est prædicatus ; ut omnia nostræ substantiæ illum habere credamus. Igitur hæretica fraude, consubstantialitatis nomine utitur, qui ex parte hoc suscipit. » Quod subinde fusius demonstrat. Sic Hilarius[8], « Mediator, inquit, ipse in se ad salutem Ecclesiæ constitutus, et illo ipso inter Deum

Idem ex officio mediatoris astruitur.

a Athan. Ἀλλ' ἐν τῇ λογικῇ, καὶ νοερᾷ φύσει τοῦ ἀνθρώπου ἀρχῆθεν εἰργάσατο ὁ διάβολος τὴν ἁμαρτίαν, etc.

b Iren. lib, III, cap. xx apud Theodoret. dial. II. Εἰ γὰρ μὴ ἄνθρωπος, ἐνίκησε τὸν ἀντίπαλον τοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἂν δικαίως ἐνικήθη ὁ ἐχθρός.

c Theodor. lib. V *cont. Hær.* cap. ii. Ἀλλ' ἠβουλήθη αὐτὴν τὴν ἡττηθεῖσαν φύσιν καταγωνίσασθαι τὸν ἀντίπαλον, καὶ τὴν νίκην ἀπολαβεῖν, τούτου δὴ χάριν, καὶ σῶμα, καὶ ψυχὴν ἀνέλαβε λογικήν.

d Athan. ibid. Καί τοι καὶ σῶμα, καὶ ψυχὴν, καὶ ὅλον εἶχε τὸν πρῶτον, ὁ δεύτερος Ἀδάμ.

1 *Matth.* xviii, 11. — 2 I *Tim.* i, 15. — 3 Lib. II, cap. xvi. — 4 August. epist. iii *ad Volus.* — 5 *Heb.* ii, 14. — 6 I *Cor.* xv, 21. — 7 Rust. t. IV *Bib.* — 8 Lib. IX sub. init.

et hominem mediatoris sacramento utrumque unus existens, dum ipse ex unitis in idipsum naturis, naturæ utriusque res eadem est, ita tamen ut neutro careret in utroque, » etc. Ita Theophilus in epistola paschali prima, « Ex tantis, et talibus, inquit, assumpsit hominem duntaxat absque peccato, ex quantis et qualibus nos omnes creati sumus : non ex parte, sed totus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. » Cui Fulgentius luculentis verbis succinit in libro primo *ad Trasimundum*, capite xv ubi : « Non incassum, ait, hominem Jesum Christum mediatorem Dei, et hominum nuncupatum : nisi quia idem Deus totam in se naturam suscepit hominis : et idem homo totam in se habet substantiam deitatis. Nam quia per peccatum homo fuit separatus a Deo ; inter Deum irascentem, hominemque peccantem, talis utique mediatoris debuit intervenire persona, quæ ad propitiandum Deum homini, totum, verumque in se Deum de Deo natum haberet, et ad reconciliandum hominem Deo, totum, verumque in se de homine natum hominem contineret. » Cyrillus quoque : « Dei, inquit, et hominis mediatorem, ut Scripturæ docent, componi dicimus tum ex humana nostra natura, propria sua ratione perfecta ; tum ex filio, videlicet unigenito, qui ex Deo secundum naturam prodiit[a]. »

Item Cassianus[1], « Ego Dominum Jesum Christum, ait, homousion dico fuisse et patri pariter et matri. Pro personarum enim diversitate reddidit parienti unicuique similitudinem suam. Secundum divinitatem enim homousios Patri : secundum carnem autem homousios matri fuit. Non quod alter, qui homousios Patri, alter, qui homousios matri : sed quia idem Dominus Jesus Christus et homo natus et Deus, utriusque in se parentis habuit proprietatem : dum et in eo, quod homo est, humanæ matris reddidit similitudinem ; et in eo, quod Deus, Dei Patris habuit veritatem. » Leo Papa sermone x *de Natali Domini :* « Quia igitur justificandis hominibus hoc principaliter opitulatur, quod unigenitus Dei etiam filius hominis esse dignatus est, ut ὁμοούσιος Patri Deus, id est unius substantiæ, idem homo verus, et secundum carnem matri consubstantialis existeret. »

XI. Celeberrima est etiam apud antiquos Patres, et a plurimis hæc usurpata ratio, cur omnibus suis absolutam partibus naturam hominis assumpserit Verbum, nec aliter debuerit fieri ; quod toti homini consulendum hoc modo fuit, isque ex integro recuperandus, et in pristinum revocandus statum, quem totum illa peccati labes, et calamitas occuparat. Quod si pars hominis ulla, utputa caro, vel anima, ei, quem sibi Deus adjunxit, naturæ defuisset ; salutis et curationis expertem futuram illam ipsam disputare solent. Ideo enim utriusque partis infirmitates, et ut loquuntur, *passiones*, quæ quidem offensionis, ac vitii nihil traherent, ascivisse sibi Dei filium ; ut naturæ in se nostræ morbos omnes ægritudinesque curaret, ac detergeret. Testatur hoc unus ex antiquissimis Patribus Justinus martyr, in calce *Apologetici primi ;* dum « nostra causa hominem esse factum Dei Verbum ait, uti passionum nostrarum particeps factum remedium adhiberet[b]. » Item Irenæus libro V, capite xiv, quod totum in illud argumentum insumitur. Athanasius in epistola *ad Epictetum*, « vere hominem factum ait Salvatorem, ut ad totum hominem salus pertineret[c]. » Et apud Theodoretum, « Plenum, inquit, assumpsit hominem, ut plenum ipsum, et cum ipso mortuos vivificaret[d]. »

Item ex eo quod totus homo reparandus fuit.

Gregorius Nazianzenus creber est in hoc argumentationis genere inculcando. Ut cum oratione xiv Apollinarem incessens, queritur « circa mentem homines alioqui sapientes dementire, et humanitatem dividere, ut non ex toto salutem consequar, qui totus cecidi et condemnatus sum ex primi parentis inobedientia, et adversarii fraude : ut ita tum Dei beneficium, tum nostra salus imminuatur[e]. »

a Cyrill. Alexand. dial. *de Incarn.* Τὸν θεοῦ μεσίτην, καὶ ἀνθρώπων, κατὰ τὰς γραφὰς, συγκεῖσθαί φαμεν ἔκ τε τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπότητος τελείως ἐχούσης κατὰ τὸν ἴδιον λόγον, καὶ ἐκ τοῦ πεφηνότος ἐκ θεοῦ κατὰ φύσιν υἱοῦ, τουτέστι τοῦ μονογενοῦς.

b Just. *Apol.* Ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονεν, ὅπως καὶ τῶν παθῶν τῶν ἡμετέρων συμμέτοχος γενόμενος, καὶ ἴασιν ποιήσηται.

c Athan. Ἀλλ' ὄντως ἀληθείᾳ ἀνθρώπου γενομένου τοῦ σωτῆρος, ὅλου τοῦ ἀνθρώπου σωτηρία ἐγίνετο.

d Id. apud Theodor. dial. III. Πλήρη γὰρ ἀνείληφε τὸν ἄνθρωπον, ἵνα καὶ πλήρη αὐτὸν, καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς νεκροὺς ζωοποιήσῃ.

e Nazianz. orat. xiv. Ἐχρῆν γὰρ, ἐπειδὴ θεότης ἥνωται, διαιρεῖσθαι τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ περὶ τὸν νοῦν ἀνοηταίνειν τοὺς τἄλλα σοφοὺς, καὶ μὴ ὅλον με σώζεσθαι, ὅλον πταίσαντα, καὶ κατακριθέντα ἐκ τῆς τοῦ πρωτοπλάστου παρακοῆς, καὶ κλοπῆς τοῦ ἀντικειμένου· ὡς ἐλαττοῦσθαι τῷ μὲν θεῷ τὴν χάριν, ἡμῖν δὲ σωτηρίαν.

1 Lib. VI *de Inc.* c. xiii

Et oratione XLII, illum ipsum Dei filium, ac Verbum, et imaginem Patris, ingens remedium, ad ingentem operis sui calamitatem sublevandam missum esse dicit; « et carnem carnis gratia gestasse, ac mistum esse intelligenti animæ propter animam meam; ut simile simili repurgaret[a]. »

Idem in priore *ad Cledonium* epistola: « Si quis in hominem mentis expertem sperat, amens est revera, neque dignus qui totus salvetur. Quod enim assumptum non est, curationis est expers. Quod autem unitum est Deo, idipsum et salute donatur. Si dimidiatus tantum Adamus lapsus est, dimidiatum quoque tantummodo sit quod assumitur, et salvum fit. Quod si totus peccavit, toti quoque genito unitus est, atque ex toto salutem assequitur[b].»

Ac paulo post in eadem epistola, quæ tota *contra Apollinarem* scripta est; « si mens in Incarnatione relicta est, solo assumpto corpore, ignoscendum illis esse dicit, qui circa mentem peccant. Quippe testimonium Dei secundum te manifeste docuit, eam nullo pacto posse sanari[c]. » Secundum quæ pluribus ostendit cum totum hominem ægrotasse, ideoque toti medendum fuisse: tum præcipue nobilissimam illius partem, quæ mens est, male affectam singulari remedio opus habuisse. De quo et in carmine de vita sua luculenter cecinit: ubi inter alia menti potissimum fuisse consulendum ait;

« Quæ maxime Deo meo liberanda fuit,
Quæ et maxime cecidit in primi parentis for-
[matione.
Quippe mente susceperat, et contempserat
[legem.
Idipsum vero, quod contempsit, assumendum
[fuit.
Ne igitur dimidium me salvet Verbum
Qui totus sum male affectus[d]. »

Et in alio carmine, tritum illud, et Græcis usitatum contra istiusmodi hæreses pronuntiat;

« Quod enim assumptum non est, salute
[caret[e]. »

XII. Gregorius Nyssenus libro primo *contra Eunomium*, « hoc impietatis Arianæ fundamentum esse scribit in Incarnati Verbi sacramento, quod totum hominem asserant a Christo non esse liberatum; sed hominis tantum dimidium, id est corpus[f]. » Et paulo post hunc errorem confutat ex eo fine, cujus gratia Dei filius venit in mundum: nempe ut quæreret[1], et salvum faceret quod perierat. Perierat autem non corpus, sed totus homo ex anima compositus. Imo, si verius loquimur, ante anima quam corpus periit. « Quippe inobedientia liberæ voluntatis, non corporis peccatum est. Animæ vero propria est voluntas libera, a qua omnis naturæ calamitas initium habuit[g]. » Idipsum copiosa, et eleganti oratione *in Catechetico* libro capite XXVII declarat: et tum integrum curari hominem oportuisse docet, tum eam præsertim illius partem, quæ maxime laborabat, et infecta fuerat: « adeo ut neutiquam uni parti medicina fieret, altera remedii maneret expers[h]; »

a NAZ. Καὶ σάρκα φορεῖ διὰ τὴν σάρκα, καὶ ψυχῇ νοερᾷ διὰ τὴν ἐμὴν ψυχὴν μίγνυται, τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀνακαθαίρων.

b Id. Εἴ τις ἄνουν ἄνθρωπον ἤλπικεν, ἀνόητος ὄντως ἐστὶ, καὶ οὐκ ἄξιος ὅλος σώζεσθαι. τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον. ὃ δὲ ἥνωται τῷ Θεῷ, τοῦτο καὶ σώζεται. εἰ ἥμισος ἔπταισεν ὁ Ἀδὰμ, ἥμισυ καὶ τὸ προσειλημμένον, καὶ τὸ σωζόμενον. εἰ δὲ ὅλος ὅλῳ τῷ γεννηθέντι ἥνωται, καὶ ὅλως σώζεται.

c Id. Εἰ διὰ τοῦτο σῶμα μὲν προσείληπται, νοῦς δὲ παραλέλειπται, συγγνώμη τοῖς πταίουσι περὶ νοῦν. μαρτυρία γὰρ Θεοῦ κατά σε σαφῶς ἔδειξε τὸ τῆς θεραπείας ἀδύνατον.

d Id.
Ὃς δὴ μάλιστα τῷ Θεῷ μου σωστέος,
Ὃς καὶ μάλιστ' ὤλισθεν ἐν πρώτου πλάσει.
Νῷ γὰρ δέδεκτο, καὶ παρεῖδε τὸν νόμον.
Ὃ δ' ἦν τὸ παριδὸν, τοῦτο καὶ προσλήψιμον.
Μή τοίνυν ἡμίση με σωζέτω λόγος.
Ὅλον παθόντα.

e Id. Ὃ μὴ προσείληπται γὰρ, οὐδὲ σώζεται.

f NYSSEN. Ἀλλ' ἐκεῖνο χρὴ προσθεῖναι τοῖς εἰρημένοις, ὅπερ κρηπῖδα τινὰ ποιοῦνται τῆς ἀσεβείας ἐν τῷ περὶ τῆς οἰκονομίας λόγῳ, οὐχ ὅλον ἄνθρωπον σεσῶσθαι διοριζόμενοι, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἀνθρώπου ἡμίτομον, τὸ σῶμα λέγω.

g Ibid. Ἦλθεν ὁ Κύριος ζητῆσαι, καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός. ἀπώλετο δὲ οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' ὅλος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ ψυχῆς συγκεκραμένος. καὶ εἰ χρὴ τὸν ἀληθέστερον εἰπεῖν λόγον, τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ προαπώλετο· ἡ γὰρ παρακοὴ προαιρέσεως, οὐ σώματος ἁμαρτία ἐστίν· ἴδιον δὲ ψυχῆς ἡ προαίρεσις, ἀφ' ἧς πᾶσα ἡ τῆς φύσεως συμφορὰ τὴν ἀρχὴν ἔσχεν.

h Id. *Cat.* orat. Καὶ μὴ τὸ μέν τι θεραπεῦσαι τῷ καθαρσίῳ, τὸ δὲ περιϊδεῖν ἀθεράπευτον.

[1] *Matth.* XIX

quem sermonem deinceps latius prosequitur. Ita Cyrillus in commentariis *in Joannem*, « Totam, inquit, hominum naturam sibi copulavit Dei Verbum, ut totum servaret hominem. Quod enim non est assumptum, neque servatum est [a]. » Quam postremam brevemque sententiam a Gregorio Nazianzeno, ut proxime ante meminimus, prolatam, frequentarunt Græci theologi : ut Joannes Damascenus [b]. His consentanei sunt et alii Patres ; ut Theodoretus dialogo secundo, Sophronius [1], Cæsarius [2].

XIII. Ex Latinis ut paucos commemorem, Faustinus imprimis libro *contra Arianos* [3], capite tertio. « Totus, inquit, Adam peccaverat, totus Adam expulsus de Paradiso fuerat : totum suscipere debuit expulsum, qui totum salvare venerat. Non autem videbatur totum expulsum in se suscepisse, nisi illum suscepisset per substantiam carnis, et animæ. Hoc enim totus homo est per naturam. »

Tum Ambrosius epistola LXIII scribit, « adversus Apollinarem legitimam hanc esse circumspectionem, ut confiteamur, sicut in Dei forma nihil ei defuit divinæ naturæ et plenitudinis, sic in illa forma hominis nihil ei defuisse, quo imperfectus homo judicaretur, qui ideo venit, ut totum hominem salvum faceret. Neque enim decebat, ut qui perfectum opus in aliis consummaverat, hoc imperfectum in se esse pateretur. Si enim aliquid ei defuit, non totum redemit. Si non totum redemit, fefellit igitur, qui dixit ideo se venisse, ut totum hominem salvum faceret. Sed quia impossibile est mentiri Deum, non fefellit ergo : quia ita venit, ut totum redimeret, et salvum faceret ; totum utique suscepit, quod erat humanæ perfectionis. » Sic Prudentius in *Apotheosi* :

« Totum hominem Deus assumit, quia totus ab ipso est,
Et totum redimit, quem sumpserat, omne reducens
Quidquid homo est ; istud tumulis ; ast illud abysso. »

Sed omnium plenissime Fulgentius id expressit non uno in loco. Ut in libro primo *ad Trasimundum*, capite sexto : « Revera homo salvari non potuit, inquit, si vel susceptor hominis naturaliter verus Deus non fuit ; vel in Dei veri susceptione aliquid hominis defuit. » Et capite decimo, « Manifestum est, ait, quoniam hoc revocavit, quod propriis humeris reportavit. Si autem ipse totam se profitetur ovem propriis humeris impositam reportasse ; totus homo cognoscatur in Christo : quoniam hinc est hominis credenda redemptio, si in filio Dei susceptionis humanæ, id est, ovis illius reportatæ, non defuit plenitudo. Hoc enim Deus in nobis salvavit ; quod pro nobis accepit. » Tum capite XIII, « filius Dei hoc adjuvat in homine, quod suscepit pro homine. » Vide totum illum librum *ad Trasimundum*, et quem *de Incarnatione* scripsit, et *gratia Christi* [4]. Quibus omnibus in locis, illud ipsum asseverat, quod et alii Patres a nobis citati ; et quos, ne in longum disputatio hæc extraheretur, omisimus ; hoc solum in homine redemptum, quod Dei filius assumpsit : nec aliter repræsentari potuisse plenam, et perfectam humani generis salutem, quam si totum sibi copularet hominem Deus. Quod quidem ad summam, et absolutam illius omnipotentiam minime referendum est. Potuit enim, si sic ei libitum fuisset, etiam non assumpta natura hominis, hominem reficere, ac liberare, uti libro secundo demonstravimus [5]. Verum de eo loquuntur veteres, quod et maxime aptum, ac congruens videtur : et ex fixo jam semel et constituto Dei consilio, ac decreto consequens erat.

a Cyr. *in Joan.* Ὅλην τοίνυν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ἥνωσεν ἑαυτῷ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ἵνα ὅλον σώσῃ τὸν ἄνθρωπον· ὃ γὰρ μὴ προσείληπται, οὐδὲ σέσωσται.

b Damasc. lib. III, cap. VI. Τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον ἀθεράπευτον, et cap. XVIII.

1 In Syn. ep. act. XI sex. Syn. — 2 Dial. I, inter. XXV. — 3 Lib. *cont. Ar.* — 4 Maxime c. VI et VII. — 5 Cap. XIII.

CAPUT XII.

Arianorum, et Apollinaristarum argumenta præcipua, quibus humanæ Christi naturæ integritatem impugnabant. 2. Cur Ariani animam Christo detraxerint. Primus illorum argumentandi locus, quod divinitas animæ vices ac mentis suppleret. 3. Alterum argumentum, quod duo perfecta eidem inesse Christo non poterant, ubi de quaternario in Christo obiter nonnulla. 4. Tertius locus argumentandi, quod si mens humana esset assumpta, cogitationes carnales, et vitiosæ in Christo fuissent, adeoque peccati expers non fuisset. Refellitur ista ratio ex eo, quod ne in Adamo quidem ante lapsum, ejusdemmodi fuerint, 5. Athanasii locus quidam, quo Monotheletæ abusi sunt, exponitur : ac de voluntate γνωμικῇ *pauca traduntur, quæ in Christo non fuisse dicitur. 6. Aliud argumentum Apollinaris, quod duo essent* ἡγεμονικὰ *in Christo. Id vero confutatur : et de* ἡγεμονικῷ *aliqua disputantur.*

Arianorum et Apollinaristarum argumenta præcipua.

1. Præter argumenta illa, quæ capite antecedente proposui, quibus animam a Verbo assumptam una cum corpore fuisse, veteres probant ; unum postremo loco reservavimus ab Fulgentio proditum, ideo quod hujus tractatio accuratius disceptandæ quæstionis hujus, et Arianorum, Apollinaristarumque præsertim refutandorum occasionem nobis afferet. Sic autem decrevimus, præcipua istius hæresis firmamenta convellere et evertere funditus hoc in capite. Non enim adeo stultos hæreticos illos fuisse putandum est, uti tam absonam, et abhorrentem opinionem in animum inducerent, nisi species illis quæpiam hac in quæstione esset objecta difficultatis, quæ vel eos reipsa commoveret, vel ad excusationem sponte esset ascita communis et catholici deserti dogmatis, et eosdem ab tarditatis, ac stupiditatis infamia vindicaret.

Igitur adversus Arianos humanæ in Christo negatores animæ disputans Fulgentius [1], hoc eos argumento lacessit : causas afferri jubet, propter quas solum hominis corpus sibi Dei filius adjunxerit ; animam neglexerit. Tum allatas e pluribus quatuor, inanes esse demonstrat. Continet autem illius disputatio rationem hanc potissimum, quam superiori extremo capite posuimus, quod quæ peccato maxime vitiata pars erat hominis, ea præsertim curanda, et assumenda fuerit. Nec pigebit totum hunc Fulgentii locum hic describere. Id enim tum doctrinæ, tum sermonis illius elegantia meretur, « Ad extremum, inquit, dicatur, cur ab illa ineffabili divinitate non fuerit animæ natura suscepta cum carne ? utrum a Deo non fuerit facta ? an peccato non fuerit vitiata ? an carne viliorem universalis medicina despexit ? an peccati vulnere sauciatam omnipotens curare nequivit ? Sed horum primum, postremumque qui sentiunt, et adversus virtutem Creatoris, et contra potentiam Salvatoris rebelles existunt : si vel aliquam creaturam putant a Deo non factam ; vel ad salutem animæ conferendam potestatem dicunt Omnipotentis invalidam. Duobus vero mediis nec peccatum considerant rationalis creaturæ, nec meritum : non intelligentes carne sua viliorem esse non posse, quæ vitam tribuit carni ; et illam gravius vulneratam quæ per intelligentiam magis potuit resistere tentatori. Illa igitur omnipotens virtus, et pia sapientia, nec despexit velut extraneam, quam a se noverat factam, nec sprevit sanandam, quam sciebat gravius vulneratam : nec eam, quam carne potiorem fecit, a remedio salutis exclusit. Sed sicut totum hominem diabolus decipiendo percussit, ita Deus totum suscipiendo salvavit : ut agnosceretur idem creaturæ totius conditor, et redemptor, qui potuit et quod non erat facere, et quod dilapsum, fuerat reparare. »

Cur Ariani animam Christo detraxerint, necnon Apollinaristæ.

II. Verum quod ad Arianos spectat, contra quos Fulgentius disserit, non tam rationibus aut istis, quas illic recenset ; aut illis quibusvis adductos illos esse constat, ut solam in Incarnationis sacramento corporis substantiam affingerent Christo Domino ; animam detraherent ; quam unica illa, quæ et in primo libro, ubi de Arianorum Incarnationi adversantium hæresi agimus, et initio capitis antecedentis exposita est : ut hoc posito, primarium caput adstruerent nefarii sui dogmatis : dissimilem esse substantia Patris Filium ; utpote patiendi capacem. « Etenim si inanimum existimemus esse Dominicum corpus, ait Cæsarius, prorsus consequens erit patibilem pronuntiare deitatem, quæ carnem

[1] Lib. I *cont. Tras.* c. xxiv.

pervadat instar animæ, ac fami, siti, somno, lacrymis, angori, et sudori naturaliter obnoxia sit [a]. » Sed hac seposita ratione, quæ ad Arianam proprie dictam hæresim pertinet, Trinitatis inimicam; nonnullæ aliæ sunt excutiendæ, quibus Apollinaris potissimum fretus dimidiatæ animæ commentum adstruebat.

Has inter illa fuit apud ipsos usitatissima, sed imbecilla oppido, quam ex Joannis Evangelistæ verbis istis petebant, *Verbum caro factum est*. De qua nihil hic dicam; cum integrum jam supra disputationi illi caput exemerim[1]. Hac igitur argumentatione prætermissa, prima illa commemoranda est, quam Gregorius Nazianzenus in priore *ad Cledonium* epistola profert : « Quod divinitas Christi sufficeret, quæ vicem mentis expleret in ejus anima. » Contra hoc vero Gregorius excipit sic : « Quid autem hoc ad me? Nam divinitas cum sola carne, homo non est, sed neque cum sola anima : neque cum ambobus, si mentem abstuleris : quæ etiam magis homo censetur. Quare totum hominem retine, et divinitatem admisce : ut plenum, ac perfectum in me beneficium conferas [b]. » Tanquam hoc dicat; non id solum in Incarnatione desiderari, ut quoquo modo mente, ac ratione præditus sit Redemptor; sed illud imprimis, ut verus, et perfectus homo sit, quod esse sine mente nequit omnino.

I arg. Divinitate animæ vices gessisse.

III. Alterum argumentum paulo dignius est, cujus ratio ducatur. « Atqui duo, inquiebat Apollinaris, perfecta non capiebat Christus [c], » hoc est naturæ duæ perfectæ in unam personam concurrere non poterant. Respondet idem Gregorius; valere hanc rationem in iis duntaxat, quæ instar corporum animo describuntur. Vas enim unius modii capax, duos minime continebit; neque corporis locus duo corpora. At in intelligentibus, et corporis expertibus rem secus habere : Hæc enim plura esse simul, atque etiam pervadere, ac penetrare se posse. Quæ Gregorii verba alibi descripsi [2], cum de Angelorum loco disputarem. Addit præterea, perfectam rem aliquam dici, quæ cum altera comparata imperfecta censeatur. Sic mentem nostram, si cum Deo conferatur, haud esse perfectam. Ita Gregorius tum in illa oratione sive epistola potius *ad Cledonium*; tum in carmine *de Incarnatione* [3], contra Apollinarem, ubi de hoc eodem agit. Cujus ad responsionem addenda est et illa ratio, quam attuli supra [4] : Perfecta duo in unum coalescere non posse ab ea parte, qua sunt ambo perfecta : siquidem duo inter se committi nequeunt propria et substantiva copulatione, nisi alterum sit δυνάμει, alterum *actu*. Cum igitur naturæ, qua naturæ sunt, perfectæ in suo genere sint ἐντελέχειαι; unum aliquid per se fieri ex ambobus nequit. Fit autem persona una vel suppositum : eo, quod humana per sese natura proprio subsistendi modo caret, et hac ratione, δυνάμει, id est *potentia* esse censetur.

II arg. Duas naturas perfectas non posse in unam concurrere

Potentia.

Actus.

Cæterum referri, istic potest Apollinaristarum trita in Catholicos illa calumnia, qua τετράδα ab iis pro τριάδι constitui jactitabant. Hæc enim ex eo præsertim firmari videtur, quod quartum aliquid suo in genere perfectum ad Trinitatem apponitur. Hinc etiam Apollinaris in opusculo quodam *de fidei Expositione* scribebat, « filium Dei factum esse filium hominis; qui non nomine, sed veritate carnem ex Maria Virgine assumpsit, et esse unum perfectum, non duo perfecta. » Sed de hac Apollinaris sophistica versutia dixi pluribus capite decimo libri hujus.

Quaternitatem. Trinitate.

Indidem et altera cavillatio ejusdem hæretici pendet, quam Leontius ibidem refert. « Si homo est, aiebat Apollinaris, ex toto, et idem Deus, mens pia, hominem quidem non adorans, Deum vero adorans, reperietur eumdem adorare, et non adorare : quod fieri non potest, etc. Est autem impossibile, eumdem esse adorabilem, et non adorabilem. Est igitur impossibile, eumdem esse Deum, et hominem ex toto. » Huic argutiunculæ tunc occurremus, cum agetur de Adoratione Christi. Interim illud admonemus; Apollinaristas propterea solitos esse convicium hoc in Catholicos jacere, ut eos ἀνθρωπολάτρας, id est

a Cæsar. dial. I, inter. 28, tom. II *Bibl.* Εἰ ἄψυχον οἰηθῶμεν τὸ κυριακὸν σῶμα, ἕψεται πάντως, παθητὴν ἀποφαίνειν τὴν θεότητα, ψυχῆς δίκην ἐν τῇ σαρκὶ διήκουσαν, πείνῃ τε, καὶ δίψει, ὕπνῳ τε, καὶ δακρύσιν, ἀγωνίᾳ τε, καὶ ἱδρῶτι φυσικῶς ὑποκύπτουσαν.

b Nazianz. orat. li. Ἀλλ' ἤρκει, φησὶν, ἡ θεότης ἀντὶ τοῦ νοῦ. τί οὖν πρὸς ἐμὲ τοῦτο; θεότης γὰρ μετὰ σαρκὸς μόνης οὐκ ἄνθρωπος· ἀλλ' οὐδὲ ψυχῆς μόνης οὐδὲ ἀμφοτέρων χωρὶς τοῦ νοῦ, ὃ καὶ μᾶλλον ἄνθρωπος, τήρει οὖν τὸν ἄνθρωπον ὅλον, καὶ μίξον τὴν θεότητα, ἵνα με τελέως εὐεργετῆς.

c Ibid. Ἀλλ' οὐκ ἐχώρει, φησὶ, δύο τέλεια.

1 Vide l. IV, c. ii.— 2 Lib. I *de Ang.* c. xiii, § 15. t. III.—3 Naz. *Carm.* — 4 Vide l. I, c. x, § 6.

hominicolas vocarent, eo quod perfectum in Christo confiterentur hominem : atque hos vicissim σαρκολάτρας illos nominasse, quasi *carnicolas* eo quod solam carnem illi eidem affingerent, ut in libro primo, capite sexto meminimus [1].

III arg. Si totam naturam humanam sumpsisset Christus cum non fore concupiscentiæ expertem.

IV. Tertius argumentandi locus est ex animæ ratione præditæ, ac mentis humanæ statu, ac natura. « Nam si totum ac perfectum suscepit hominem Deus, consequens est, humanas in eo cogitationes exstitisse. Fieri autem non potest, ut non sit in humanis cogitationibus aliquid peccati. Quinam ergo peccati expers erit Christus [a] ? » Addebant insuper, illam ab Apostolo infamatam carnis prudentiam [2], hoc est φρόνημα τῆς σαρκὸς, esse animam, aut mentem, ut scribit Theophilus Alexandrinus in epistola prima *Paschali* [3]. *Sapientia*, inquit Apostolus, *carnis mors est*. Et, *sapientia carnis*, *inimica est Deo. Legi enim Dei non subjicitur : nec enim potest.* Ubi φρόνημα τῆς σαρκὸς interpretatur Chrysostomus, « terrenam cogitationem, et crassam, atque in bonorum præsentium procurationem, et in malas actiones intemperanter effusam [b]. »

Sapientiam carnis.

Apollinaris ipse in quadam epistola *ad episcopos Diocæsareæ* [4]: « Confitemur, inquit, non ad hominem sanctum venisse Verbum Dei, quod erat in Prophetis; sed ipsum Verbum carnem factum esse, non assumpta mente humana, mente mutabili, quæ turpibus cogitationibus captiva ducitur; sed divina mente immutabili, et cœlesti. » Et in *Expositione* quadam *fidei* docet, « Deum totum hominem non assumpsisse : quandoquidem totus homo non est purus omnis peccati in hac via, secundum Scripturas : quia non potest facere, ut actiones suæ cum divinis actionibus in unum et idem conspirent : et ob eam causam neque esset liber a morte. Deus autem humanæ carni unitus puram habet propriam actionem, cum sit mens invicta, quæ passionibus animæ, et carnis succumbere non potest. » Itaque « metus est (ait Ambrosius de hac Apollinari hæresi loquens [5]) ne sensu Christus laberetur humano. Dicunt quippe, quia concupiscentia carnis legi mentis repugnet. » Quod si responderes, mentem in homine Christo a prolapsione divina vi cohibitam fuisse, opponebant statim id, quod Athanasius in eodem libro *de Incarnatione* prodidit : « Si natura peccati rea peccatum in Deo non fecit : necessitate ergo continetur. Quod autem necessitate cohibetur, violentum est [c]. »

Hæc ab antiquis iisdem, qui referunt, Patribus, nullo negotio dissolvuntur. Athanasius imprimis negat vitiosas hujusmodi cogitationes, sive affectus, in humana Christi natura fuisse. Non enim ab ipso conditu primi hominis tales exstitisse ; alioqui vitiositatis, et labis illius auctor esset idem, qui naturæ fuit. Sed ex peccato esse collectam illam in anima hominis et mente perniciem. Quare in Adamo ante lapsum neutiquam cogitationes istas, quæ concupiscentiæ vocabulo censentur, exstitisse. « Sed postquam Dei mandatum prætergressus est, talibus cogitationibus obstrictus esse cœpit : non quod Deus in captivitatem agentes cogitationes istas creaverit : sed quod diabolus ex fraude ac deceptione illas super rationali hominis natura seminaverit, postquam in transgressione legis constituta est, et a Deo rejecta. Adeo ut diabolus tum legem peccati in hominis natura collocaverit : tum mortem per opus peccati regnantem [d]. » Propterea itaque *venit filius Dei*, *ut dissolvat opera diaboli* [6]. Hic Athanasii locus vel eo memorabilis est : quod illustre testimonium continet originalis noxæ, et corruptelæ indidem in hominum genus illapsæ, quo Pelagiana perfidia convinci potest. Cum ergo Christus nulla prorsus contagione sit infectus Adami peccatoris, immunis fuit ab istiusmodi fæce cogitationum, et illecebra carnis.

a Athan. *de Salut. adven.* Ἀλλὰ λέγετε, ὅτι εἰ πάντα ἔλαβε. πάντως δήπου καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους λογισμοὺς εἶχεν. ἀδύνατον δὲ ἐν λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις ἁμαρτίαν μὴ εἶναι, καὶ πῶς ἔσται χωρὶς ἁμαρτίας ὁ Χριστός ;

b Chrys. Γεώδη λογισμὸν, τὸν παχὺν, τὸν πρὸς τὰ βιωτικὰ, καὶ τὰς πονηρὰς πράξεις ἐπτοημένον.

c Ath. ib. Πάλιν δὲ λέγετε. εἰ ἡ ἁμαρτήσασα φύσις ἐν Θεῷ γέγονεν ἁμαρτίαν μὴ ποιήσασα, ἀνάγκῃ τοίνυν κατέχεται. τὸ δὲ ἀνάγκῃ κατεχόμενον, βίαιόν ἐστιν.

d Athan. ibid. Παρακούσας δὲ τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ὑποπέπτωκε τοῖς τοιούτοις λογισμοῖς. οὐ τοῦ Θεοῦ δημιουργάσαντος τοὺς αἰχμαλωτίζοντας λογισμούς. ἀλλὰ τοῦ διαβόλου ἐξ ἀπάτης ἐπισπείροντος τῇ λογικῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου ἐν παραβάσει γενομένῃ, καὶ ἀπωσθείσῃ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. ὥστε τὸν διάβολον καὶ νόμον ἁμαρτίας καταστήσασθαι ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου, καὶ θάνατον βασιλεύοντα διὰ τοῦ ἔργου τῆς ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο οὖν ἦλθεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

1 § 9.— 2 *Rom.* VIII, 6.— 3 Tom. III *Bibl.* c. LXXXIV.— 4 Apud Leont. t. IV *Bibl.*— 5 Lib. *de Inc.* c. VII.— 6 I *Joan.* XXXVIII.

VI. Atenim, instat apud eumdem Athanasium Apollinaris, hoc ipso *diaboli opera dissolvit* Christus, quod nullum peccatum ipse commisit. Verum nihil hoc erat, respondet ille : « nec est ista peccati dissolutio. Non enim in Christo ipso diabolus ab initio peccatum operatus est, ut in mundum ipso veniente, et non peccante, peccatum solveretur : sed in ratione, intelligentiaque prædita hominis natura peccatum initio diabolus effecit. Ideo impossibile fuit rationali naturæ, quæ voluntate sua peccaverat, et damnationi mortis erat obnoxia, semetipsam revocare in libertatem [a], » etc. Caruit itaque cogitationibus istis, et affectionibus carnis propriis, ac depravatis anima Christi.

Epiphanius in hæresi *Dimœritarum*, sive Apollinaristarum, quæ est septuagesima septima, illum eumdem refellens errorem, usitatum quoque refert eorum, ac dissolvit argumentum : quod si Christus mentem assumpsisset humanam, cupiditate minime caruisset : quæ est origo peccati [b]. Cui respondet ; quemadmodum ita carnem ascivit, ut nullum carnis defectum, labemque senserit, sic assumpta mente, nihil ea, quod divinitate indignum esset cogitasse : sed quæcumque rationi erant consentanea : ne veræ suæ Incarnationis ordinem, administrationemque turbaret [c]. Addit insuper, corruptelam homini insitam non ex mente proficisci, nec in eum finem homini concessam : sed ad rectum, et naturalem usum, minimeque vituperandum, ac potius *carnis* nomen ex usu sacrarum litterarum infamia laborare, quam mentis, sed nec illam tamen per sese malam, ac pœnitendam esse ; posseque quod in ea bonum est, ab vitio secerni. Hæc, et iis plura sanc. Epiphanius adversus Apollinaris hæresim.

Sane tantum abest, ut idcirco mens detrahenda sit humanæ Christi naturæ, ne peccati capax habeatur, ut eo potius nomine tribuenda illa sit, ne plurimum si desit de ipsius dignitate decedat. Sic enin elevari necesse est, « quod cum magno prædicationis miraculo Petrus commendat in Christo, ait Fulgentius [1], *quia peccatum non fecit*, *nec inventus est dolus in ore ejus* [2]. Nam si Dei filius animam humanam (quod idem et de mente dici oportet) in carnis susceptione non habuit, et hoc beatus Petrus de ejus creditur divinitate dixisse, quid est, quod pro magno in laudem dicitur Christi, quia divinitas ejus immunis esse potuit a labe peccati, cum Dei sit proprium non solum non peccare, sed etiam a peccato salvare ? »

IV arg. Duas facultates gubernatrices in Christo futuras fuisse.

VI. Hinc etiam aliud ejusdem Apollinaris argumentum diluitur, quod duo in eadem persona Christi constituantur ἡγεμονικὰ, hoc est duæ principales ac moderatrices humanarum actionum facultates, si mentem humanitatis propriam habuerit ; hæc ipsa nimirum, et divinitas. Cujus pleniori enodatione dilata in eum locum, ubi de voluntate Christi disputabitur, hac interea Maximi martyris sententia contenti erimus : qui duo principalia negans in Christo fuisse, cum naturæ essent integræ duæ, similitudine hoc ista declarat : « Quemadmodum, inquit, lana alba purpuræ colore tincta, non est bicolor, sed unius duntaxat coloris ; sic in assumpta natura, deificata hominis mente, non sunt duo principalia Deus et mens ; sed unum ; videlicet qui divinam mentem effecit Deus [d]. » Quo in loco minime est existimandum voluisse Maximum sic extinctam, ac velut erasam fuisse mentem in Christi anima ex consortio divinitatis, quemadmodum lanæ candor aboletur purpuræ rubore suffectus. Sed in eo potius comparatio valet, quod salva, et integra manente anima, ejusque principali parte, quæ est mens, non ea tamen principatum tenuit actionum : sed cum ex toto divinitate

a Ath. Ἀλλὰ λέγετε· ἔλυσε μὴ ἁμαρτήσας, ἀλλ' οὐκ ἔστιν αὕτη λύσις τῆς ἁμαρτίας. οὐ γὰρ ἐν ἐκείνῳ ἀρχῆθεν εἰργάσατο ὁ διάβολος τὴν ἁμαρτίαν, ἵνα ἐλθόντος αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, καὶ μὴ ἁμαρτήσαντος λυθῇ ἡ ἁμαρτία. ἀλλ' ἐν τῇ λογικῇ, καὶ νοερᾷ φύσει τοῦ ἀνθρώπου ἀρχῆθεν εἰργάσατο διάβολος τὴν ἁμαρτίαν. διὰ τοῦτο ἀδύνατον γέγονε τῇ φύσει λογικῇ οὔσῃ, καὶ ἑκουσίως ἁμαρτησάσῃ, καὶ ὑπὸ καταδίκην θανάτου γενομένῃ ἑαυτὴν ἀνακαλέσασθαι εἰς ἐλευθερίαν.

b Epiph. hær. LXXVII, § 27. Ἀλλὰ φησὶν, οὐ λέγω ὅτι νοῦν εἴληφεν ἀνθρώπινον· ἐπειδὴ γὰρ ἐν ἡμῖν ἐπιθυμητὴς ὁ νοῦς τυγχάνει, etc.

c Ibid. Ὡς οὖν ἐν τῇ σαρκὶ ἠλαττώθη, καίπερ ἀληθινὴν σάρκα ἔχων ἐλθὼν ὁ λόγος, οὐδὲ ἐν τῷ νῷ τὰ μὴ πρέποντα τῇ αὐτοῦ θεότητι διανενόηται· ἀλλ' ὅσα ἦν εὔλογα σαρκὶ, καὶ ψυχῇ, καὶ νῷ ἀνθρωπίνῳ, etc.

d Maxim. apud Euth. *Panopl.* tit. VII. Καθάπερ τὸ λευκὸν τῆς ἐρέας καταχρωσθὲν χρώματι πορφύρας οὐκ ἔστι δίχρωμον, ἀλλὰ μονόχρωμον· οὕτως ἄρα καὶ ἐν τῷ προσλήμματι θεωθέντος τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, οὐ δύο ἡγεμονικά εἰσι, θεὸς καὶ νοῦς, ἀλλ' ἕν, ὁ θεώσας τὸν νοῦν θεός.

1 Fulg. I *ad Tras.* c. XI. — 2 I *Pet.* II, XXII.

esset imbuta, et inuncta, ad hujus se ductum, ac rectionem applicavit. Agebat itaque divina mens humanam in Christo mentem, eamque gubernabat. Siquidem vel adoptivi *filii sunt ii*, *qui spiritu Dei aguntur* [1], ut ait Apostolus. Quanto proprius excellentiusque naturam, ac mentem propriam Deus ipse moderabatur, impulsuque suo quam vellet in partem flectebat ? In quod intuens Apostolus [2], *caput mulieris virum esse* dixit; *caput viri Christum*, *caput vero Christi*, *Deum*. Quæ vox *capitis* τῷ ἡγεμονικῷ respondet; et ipsum *juris*, *auctoritatis*, ac *potestatis* vocabulis continetur. Sic *mulieres in potestate tutorum* Romanæ leges esse voluerunt, ut ait Cicero [3], et pupilli sub auctoritate ac potestate itidem sunt tutorum : quia nihil injussu illorum agere possunt *excepto si quid Masuri rubrica notavit*. Ut autem in rebus natura constantibus principium motus in eo constituitur, quod nullius impulsu movetur : ipsum autem movet cætera : sic in illis, quæ *moralia* vocantur, principium agendi, quod est τὸ ἡγεμονικὸν, nullius ordinariæ potestati subest, a quo regatur, et moveatur, cum ab eo moveantur gubernenturque reliqua. Sed hæc quatenus ad Christum, et ejus οἰκονομίαν pertinent, accuratiorem inquisitionem postulant, quam alias adhibebimus.

Economiam

VII. Ridicule vero Apollinaris idem integritatem hominis in Christo, velut stipula saxum, hac ratione pulsabat : « Si Christus homo perfectus esset, mundi pars fuisset. Atqui mundi pars, mundo salutem nequit afferre [a]. » Futile argumentum, et utrinque mancum, et imbecillum. Nam et negari potest id quod assumitur, non potuisse mundi partem toti mundo esse salutarem : cum e contrario per eum salus mundi, id est humani generis repræsentari debuerit, qui nostri similis, et homo verus esset, uti supra declaratum est. « Quinam Christus, ait Athanasius, mundum non servat homo factus ; cum perspicue constet, in qua natura commissum est peccatum, in eadem abundasse gratiam [b] ? » Et ut verum illud effatum esse fatemur ; negare vicissim istud licebit, Christum mundi fuisse partem : quippe qui non homo simplex erat ; sed Deus homo, ac divina persona : cujus conditio mundo omni præstantior est.

CAPUT XIII.

Ecquid Christus dicendus sit ex tribus constare substantiis. 1. Nonnullorum Patrum affirmantes sententiæ. 4. Aliorum negantes. 6. Etsi magis propria sit locutio ista, quæ Christum ex duabus naturis compositum esse dicit : non ea tamen damnanda, quæ ex tribus constituit.

I. Hinc nova, neque valde difficilis existit quæstio : de qua nihil omnino dicerem, nisi eam ab viris doctis acriter, ac serio pertractatam viderem, et eos ipsos non eadem hac de re judicia fecisse. Proponam breviter paucorum, qui nunc occurrunt, paululum dissimiles de illa sententias : tum quatenus inter se conciliari debeant; quod est non magni negotii, haud pluribus, quam necesse sit, ostendam. Est autem id, de quo quæritur, ejusmodi : utrum Christus ex tribus substantiis constare dicendus sit. Nam ex duabus illum naturis quodammodo componi, demonstratum est in libro tertio [4]. Harum item alteram, quæ est humana, conflatam ex anima esse, atque corpore, proxime antecedentia capita docuerunt, ex quo, annumerata divina, triplex confici substantia videtur.

Recensentur veteres qui Christum ex tribus substantiis constare affirmant.

Totidem certe Justinus in *Apologia* priore percenset, dum « Christum ex toto rationalem fuisse dicit, corpore, λόγῳ, et anima [c], » ubi λόγον intelligit Deum hominem factum ; qui cum λόγος Græce nominetur, Latinis vocibus, tum *rationis*, tum *sermonis*, ac *Verbi* respondet : ut alias dixi [5]. Itaque statim Justinus λόγον esse Christum declarat.

Augustinus item in libro XIII *de Trinitate*, capite XVII, cum ita scribit ; « Sic Deo conjungi potuit, inquit, humana natura, ut ex duabus substantiis fieret una persona : ac per hoc jam ex tribus, scilicet Deo, anima et

a ATHAN. ibid. Ἀλλὰ πάλιν λέγετε· εἰ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, μέρος ἔσται τοῦ κόσμου. μέρος δὲ κόσμου κόσμον σῶσαι οὐ δύναται.

b Ibid. Πῶς οὖν ὁ Χριστὸς οὐ σώζει κόσμον; γενόμενος ἄνθρωπος, ὁπότε δὴ πρόδηλον ὅτι ἐν ᾗ φύσει ἐπράχθη ἡ ἁμαρτία, ἐν αὐτῇ γέγονεν ἡ περισσεία τῆς χάριτος.

c JUSTINUS. Διὰ τοῦτο λογικὸν τὸ ὅλον τὸν φανέντα δι' ἡμᾶς Χριστὸν γεγονέναι καὶ σῶμα, καὶ λόγον καὶ ψυχήν.

1 *Rom.* VIII, 24.— 2 I *Cor.* XI, 3.— 3 Orat. *pro Mur.*— 4 Cap. XII et seq.— 5 Lib. VI *de Trin.* c. I.

carne, » manifeste docet, perinde ex tribus, atque ex duabus substantiis, unum constare Christum. Et in *Enchiridio* capite XXXV. « Homo, inquit, Christus est, quia in unitatem personæ accessit Verbo anima rationalis et caro. » Leo item Papa epistola XI. « Verbum, ait, et caro, atque anima unus Jesus Christus, et unus Dei hominisque filius. »

Ferrandus quoque diaconus Fulgentii discipulus in epistola *ad Severum*[1], « Hic vero si requiras, ait, quid est totum Christus ; respondeo, Verbum Dei, anima rationalis, et caro. Sive enim Verbum dicas, totus est Christus ; sed non totum, nisi adhibeas animam rationalem, et corpus. Sive animam rationalem dicas, totus est Christus, sed non totum, nisi adhibeas Verbum, et carnem. Sive carnem dicas, totus est Christus, sed non totum, nisi adhibeas Verbum, et animam rationalem. »

Rursus Theodoretus in quinto libro *hæreticarum fabularum*, « Verbum assumpsisse ait corpus, et animam ratione præditam. Non enim trifariam hominem Scriptura partitur, sed ex anima et corpore animal istud constare dicit [a]. » Quod adversus Apollinaristas scriptum est a Theodoreto ; qui mentem ab anima separantes, tres in homine partes adjuncta carne statuebant.

II. Sic Isidorus Hispalensis in libro primo *de Differentiis*[2], « Nos ex duabus, inquit, subsistimus substantiis, corporis quidem et animæ : ille ex tribus, Verbi, corporis, et animæ. » Quem imitata Toletana Synodus undecima[3], primum « duas in filio dixit esse naturas : » deinde, « Idem Christus, ait, in his duabus naturis tribus exstat substantiis : Verbi, quod ad solius Dei essentiam referendum est : corporis, et animæ ; quod ad verum hominem pertinet. Habet ergo in se geminam substantiam, divinitatis suæ, et humanitatis nostræ. »

Sed quæ paucis post annis hanc secuta est Toletana XV synodus[4], pluribus de hac quæstione disseruit, et utrumque recte ac catholice pronuntiari posse decrevit, sive duas Christi substantias, sive tres. Cum enim Hispani præsules in epistola quadam ad sedem apostolicam missa, tres substantias Christo Domino tribuissent, idque Benedictus secundus Romanus pontifex incaute dictum videri sibi significasset, post biennium Toleti coacti episcopi, Sergio Romano pontifice, sese purgarunt : et utriusque rationem reddiderunt, tam duarum scilicet in Christo substantiarum, quam trium. Ac priorem loquendi modum tropicum esse docuerunt, in quo vel anima sola, vel caro adjungitur Verbo, et pro toto pars usurpatur, quæ est synecdoche : Ut cum Scriptura dicit, *Verbum caro factum est.* Statim enim altera cum ea, quæ est expressa, tacita pars intelligitur. Cum autem « non tropice, sed proprie Patres hominem totum a Christo susceptum esse fatentur, » utramque partem diserte nominare asserunt. Denique ex duobus iis loquendi modis, licet neuter culpari debeat, posteriorem præferendum esse sentiunt. Potest enim sub priore latere dolus Apollinaristarum, vel Arianorum ; qui nihil præter carnem aut inferiorem animæ partem, assumpsisse putant Dei filium. « In hac vero nostra professione aiunt Hispani episcopi ubi præmissa Verbi substantia, specialiter duas hominis in una Christi persona substantias profitemur, nullus potest accidere, vel suspicari fraudulentiæ dolus : quando evidenter in Deo assumptus prædicetur homo totus. » Tutior « ergo pars est, quæ totum dicit, quam quæ aliquid supprimit : et plus claret, quod proprie dicitur, quam quod acta tropice locutione firmatur. » Hæc Toletani Præsules.

III. His suffragatur Etherius, et Beatus in libro primo *contra Elipandum* : « Homo, inquit, ex duabus substantiis una persona est, et habet nomen Petrus ; et Christus ex tribus substantiis, duabus naturis una persona est, et habet nomen, Christus. » Item Bernardus in libro quinto *de consideratione*, capite IX, ubi « In Christo, ait, Verbum, animam, et carnem sine confusione essentiarum unam esse personam, et item absque præjudicio personalis unitatis in sua numerositate manere. » Ac subinde, « Decuit, inquit, et cum summa, quæ in Deo est, et Deus est, unitate congruere, ut quomodo ibi tres personæ, una essentia, ita hic convenientissima quadam contrarietate tres essentiæ sint una persona. » Et capite sequente decimo, « tria illa sata de Evangelio mixta, et fermentata in panem unum, » ad tria pertinere putat, quæ in

a THEODORETUS lib. V *cont. Hær.* cap. II. Τούτου δὴ χάριν καὶ σῶμα, καὶ ψυχὴν ἀνέλαβε λογικήν. οὐ γὰρ τριχῇ διαιρεῖ τὸν ἄνθρωπον ἡ γραφή. ἀλλ' ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος τόδε τὸ ζῶον συνεστάναι φησί.

1 Fer. t. III *Bibl.*— 2 Num. 6.— 3 In Prof. t. IV Conc.— 4 Tom. V Conc.

Christo reperiuntur. Idem sermone tertio *in Vigiliam Nativitatis Domini*, « Verbum, inquit, et anima, et caro in unam convenere personam, et hæc tria unum, et hoc unum tria ; non confusione substantiæ, sed unitate personæ. » Et ante hunc Stephanus Eduensis episcopus in libro *de Sacramento altaris*, capite XVII. « Credimus, ait, in Christo duas fuisse naturas : divinam, et humanam, et tres substantias, divinam, carnem, et animam. » At nonnulli adeo tribus illis constare Christum arbitrati sunt, ut in hac opinione etiam modum excesserint : ejusmodi fuere, quorum Magister sententiarum meminit, et nos ex eo supra [1], qui ex tribus de humanæ naturæ cum Verbo copulatione sententiis tertiam amplexi sunt, quæ cum anima ac corpore non conjunctis, sed separatim singulis Verbum unitum esse statuit. Vide quæ de hac opinione loco illo scripsimus.

Item qui negant.

IV. At vero substantias in Christo tres dici non oportere asserit imprimis Leontius libro primo *contra Nestorium, et Eutychem* : Nam « divisionem, ait [2], totius in partes facimus : dividere autem in partes partium post primam divisionem ridiculum est [1]. » Alioqui non solum duæ numerandæ erunt hominis partes, sed etiam plures. Siquidem anima in varias facultates distribui potest, ut irascendi, concupiscendi, ratiocinandi. Corpus idem diversa in membra partiri licet, caput, pedes, manus, et cætera. « Sicut ergo ad significanda hæc omnia satis est dicere, carnem, vel corpus hominis, et rursus satis est nominando animam rationalem, declarare partes in quas divisa est, etc. Sic satis est nominasse hominem, vel naturam hominis ad declaranda omnia, ex quibus compositus est, et in quibus esse cognoscitur. » Itaque « partes Christi non confusæ sunt divinitas, et humanitas : anima vero et corpus non sunt partes Christi, sed partes partis. »

Observat autem eo in loco Leontius, Acephalos illam tribus ex substantiis compositionem in Christo Catholicis objecisse, ut eos, a duabus profitendis in eodem naturis absterrerent ; tanquam hoc posito, alterum, quod manifeste absurdum videtur, sit consequens, Joannes item Damascenus in libro tertio *de Fide*, capite XVI, non putat dicendum esse, Christum ex tribus illis componi substantiis. « Etenim omnis, ait, compositio ex iis duntaxat, quæ proxime componuntur, fieri dicitur. Non enim dicimus, domum ex aqua et terra compositam esse, sed ex lateribus, et lignis. Alioqui necesse erit dicere, hominem ex quinque, ut minimum, constare naturis, nempe ex quatuor elementis, et anima. Sic in Jesu Christo Domino nostro, non partes consideramus partium, sed ea, quæ proxime inter se componuntur, divinitatem, et humanitatem [a]. »

V. Francofordiensis synodus in epistola synodica ad episcopos Hispaniæ [3], contra Elipandum Toletanum episcopum, « Nec negamus, inquit [1], et nos, Christo hæc tria veraciter inesse, divinitatem scilicet, animam et corpus. Sed quia vere Deus et homo dicitur, in Dei nomine totum quod Dei est designatur : in hominis vero totum quidquid hominis est intelligitur ; ideo sufficit, in eo unam perfectam divinitatis, et alteram perfectam humanitatis confiteri substantiam. Aliud est enim, contra hæreticos contendere : aliud vero puram fideliter fidem confiteri. Ibi enim veritas animæ, et carnis in Christo offerenda erat ; hic perfecta humanitas in eodem confitenda est. »

Ad eamdem synodum pertinet *libellus Sacrosyllabus* a Paulino Aquileiensi contra Felicem Urgelitanum, et Elipandum Toletanum editus : quem synodus ad provincias Galiciæ, ac Spaniarum mittendum decrevit. Quo in libello copiose de hoc argumento disputatur [4]: atque inter cætera leguntur ista ; « Sunt etiam plerique, qui adstruunt ex tribus substantiis unam Mediatoris personam, Verbi, carnis, et animæ ; cum in causa fidei non videatur necessarium sophistica disputatione sæcularium litterarum calculos syllogistica spargere manu. Sufficerat enim ; juxta præcedentium catholicorum Patrum saluberrimæ promulgationis doctrinam, sincera simplicitatis voce, ex utraque natura unam personam confiteri veri Dei, verique hominis Christi, divina scilicet, et humana, sed prop-

a DAMASC. Ἔτι δὲ πᾶσα σύνθεσις ἐκ τῶν προσεχῶς συντεθέντων συντεθεῖσθαι λέγεται. οὐ γὰρ λέγομεν τὸν οἶκον ἐκ γῆς καὶ ὕδατος συντεθεῖσθαι, ἀλλ' ἐκ πλίνθου, καὶ ξύλων, ἐπεὶ ἀνάγκη καὶ τὸν ἄνθρωπον λέγειν ἐκ πέντε τοὐλάχιστον συγκεῖσθαι φύσεων, ἔκ τε τῶν πεσσάρων στοιχείων, καὶ ψυχῆς. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐ τὰ μέρη τῶν μερῶν σκοποῦμεν, ἀλλὰ τὰ προσεχῶς συντεθέντα, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα.

1 Lib. IV, c. XI.— 2 Tom. IV *Bibl.* par. I.— 3 Tom. VI Conc.— 4 Tom. VI Conc. et t. IV *Bibl. PP.*

ter eos utique, qui semiplenam sine anima rationali, et ad vicem animæ divinam naturam in carnis dispensatione assumptam suspicantur, cum Psalmista alacri pectore dicat; *Ecce enim Deus adjuvat me; et Dominus susceptor est animæ meæ.* » Et paucis interpositis : « Non ignoramus, ait, ex duabus substantiis humanam subsistere naturam, ex anima nimirum, et carne ; sed unum sine altero perfectum non efficit hominem. Quid enim caro sine anima, nisi terra? et quid anima sine carne? nonne spiritus? Homo enim ex utroque, et non ex uno. Unde quia Redemptor noster perfectum hominem assumpsit in Deum, idcirco ex duabus naturis Deum et hominem confitemur. » Addit etiam id, quod et Joannes Damascenus objicit; eodem jure, quo ex tribus substantiis compositum dixerimus esse Christum, hominem ipsum ex quinque licere compositum dicere ; nempe ex elementis quatuor, et quinta anima ; quibus accedente Verbo, ex quinque substantiis constabit Christus.

Sic Rusticus diaconus objicienti hæretico Acephalo [1], si duæ naturæ distinguantur in Christo, eodem modo tres in illo substantias posse constitui ; non eamdem amborum rationem esse respondet, quoniam substantiæ illæ, ex quibus homo constat, perfectæ non sunt naturæ ; sunt autem perfectæ duæ illæ, ex quibus componitur Christus. « Qui autem tres dicit, imperfecte perfecta connumerat divinitati. »

Cur sententia negans anteponenda.

VI. Quocirca vera hæc est, et germana ratio, quam hic Rusticus, et alii citati supra Patres afferunt, cur non perinde, nec tam proprie Christus ex tribus naturis, vel substantiis conflatus esse dicatur, quam ex duabus, quod cum perfectis imperfectæ numerari non debeant, hoc est partes duæ cum tota, et perfecta Dei natura. Hujusmodi enim unitio illa personalis est, quæ Christum efficit, ut ea ipsa dicatur esse, quibus constat. Est enim tum Deus, tum homo Christus; nec non hic Deus, vel hic homo est Christus : et vicissim Christus est hic homo, et hic Deus. Quod ipsum in animam, et corpus carnemve non competit. Non enim Christus est anima rationalis, vel corpus, nisi quod tropice, et κατὰ συνεκδοχὴν, nonnunquam caro dicitur, ut totus intelligatur homo, atque perfectus. Hoc illi significare voluerunt, qui ex tribus substantiis Christum dixere compositum, naturis vero duabus : nimirum naturarum vocabulum ad eas duntaxat accommodarunt, quæ sunt perfectæ : substantiarum nomen utrisque tribuerunt. Quod Francofordiensis synodi Patres improbarunt [2]. « Quid est natura hominis, inquiunt, nisi anima et corpus? Vel quid est inter naturam, et substantiam, ut tres substantias necesse sit nobis dicere, et non magis simpliciter, sicut sancti Patres dixerunt, confiteri Dominum nostrum Jesum Christum Deum verum, et verum hominem in una persona? » Ad summam etsi minus propria sit posterior illa locutio, quæ ex tribus Christum componi substantiis affirmans, perfectam unam, atque totam cum duabus imperfectis, iisdemque partibus, comparat, non tamen reprehendenda est, neque damnanda ; dummodo nullum in sensu vitium sit, neque catholicæ contraria labes ulla doctrinæ, quæ fuit Toletanæ synodi decimæ-quintæ sententia.

Secundum synecdochen

Sententia affirmans non damnanda.

CAPUT XIV.

An Deus sive Verbum in Incarnatione gigni dicatur, et quo sensu. 2. Nestorius id acerrime negavit. 3. Sed contrarium e Scripturis ostenditur. 4. tum ex conciliis, et symbolis. 5. Item ex antiquissimorum Patrum auctoritate, primum Græcorum. 8. Deinde Latinorum.

An Verbum gigni dicatur.

I. Verbum esse carnem, sive hominem factum, habet catholicæ fidei regula, quam nemo, nisi profanus ac demens, sollicitare audeat, vel non aperte profiteri. Nunc illud quæritur, an assumptio hæc humanæ naturæ, sive Incarnatio, generatio sit habenda Verbi; ita ut Deus secundo dici possit genitus, ac duplex ideo statuenda Verbi generatio. Negarunt hoc omnes, quicumque veram proprieque dictam σάρκωσιν, id est *incarnationem* sustulerunt : ut quos δοκητὰς vocant, veræ carnis inficiatores, de quibus libro primo : tum qui σχετικὴν, et *moralem*, ut loquuntur, in Christo naturarum unitionem adamarunt, naturali, et substantiva repudiata, ut Nestorius. Contra quos præsertim capitis hujus disputatio suscipitur ; quod παρασκευὴν quamdam continebit sequentis controversiæ, in qua

Docetas.

Præparationem.

1 Tom. IV *Bibl.* — 2 Tom. VI Conc.

iparam.

quæritur sitne vere propriaque locutione nuncupanda Dei mater, quam Græci θεοτόκον appellant. De hac enim præjudicium faciet illa quæstio, quam disceptare hic aggredimur; quandoquidem si Deus non est vere conceptus, ac genitus in Virginis utero; non erit hæc proprie dicenda genitrix Dei; et vincit Nestorius, qui in eo perfidiæ suæ posuit summam, ut hanc Virginis appellationem extorqueret. Sin est vere genitus ex Maria Deus, vincitur Nestorius, et illa vere Dei mater ac genitrix ut est, ita Christianorum omnium cultu, ac professione celebratur. Nam « si Deus Verbum, ait Fulgentius[1], sic in Virgine caro fieret, ut ex ea non fieret, procul dubio non de carne matris idem Deus haberet substantiam carnis, essetque ejus per Virginem transitus, » etc.

Nestorius veram Christi generationem negat.

II. Nestorius genitum ex B. Virgine Dei Filium, ac Verbum præfracte negans, per illam transisse duntaxat asserebat : et ut vendibiliorem impietatem suam faceret, ac Catholicos in invidiam vocaret, quod ii genitum Deum esse fatebantur, maligne sic interpretabatur in vulgus, tanquam divinitatem ipsam genitam dicerent. Descripsit illius nefarias sententias Cyrillus Alexandrinus, præsertim in libris quinque, quos adversus ipsum edidit. Inter quas primam hanc refert in libro primo, qua « sæpius de Catholicis percontatum se esse dicit, utrum divinitatem e sancta Virgine genitam, natamve esse crederent[a]. » Quod cum illi scilicet inficiando detestarentur, reipsa concordare secum ipsos aiebat, cum verbis tenus dissiderent. Postea virus impietatis suæ manifestius evomens, cum dixisset; « non se invidere vocem illam Christi genitrici Virgini, sed eam scire esse venerandam, quæ Deum suscepit, per quam transitum fecit omnium Dominus[b]; » ac dictum istud ingens secutus esset audientium applausus; veritus ne *transitum* illum de vera generatione populus intelligeret, castigare hunc, et docere sic instituit. « Rursus, inquit, suspectus est iste mihi vester applausus. Quo tandem modo transeundi verbum illud intellexistis? Non dixi transivit, pro eo quod est genitus est. Non enim tam cito sententiæ meæ obliviscor. Transivisse Deum ex Christi genitrice Virgine ab sacris litteris sum edoctus : Deum vero ex ipsa genitum esse, nusquam didici[c]. » Addebat et insanum illud ; « non esse revera Deum, sed deiferum hominem[d], » cum Angelus dixerit, *Accipe puerum.* Item B. Virginem dixit, « hominem peperisse, quo cum Deus una transivit[e]. »

Ad hæc σάρκωσιν[2], et ἐνανθρώπησιν, id est *incarnationem*, et *inhumanationem* admittebat ille quidem : sed generationem negabat. Quippe Evangelistam aiebat scripsisse quidem, *Verbum carnem esse factum* : non tamen, *per carnem esse genitum.* Item Apostolos, et Evangelistas, cum *filii* nomen usurpant, vel dicunt, ex muliere esse genitum, verbo ἐγεννήθη uti solere, nusquam tamen dixisse illos, *per humanitatem esse genitum.*

III. Adversus hanc hæretici blasphemiam omnibus fidei præsidiis armandus est Christianus theologus : quæ trifariam partita, triplici auctoritatis genere continentur, Scripturæ, conciliorum, ac veterum Patrum; ex quibus sigillatim pauca delibabimus.

Prob. vera Christi generatio e Scripturis.

Principio quod ad Scripturas attinet, Cyrillus ex illis Joannis probari contendit[3], genitum esse Dei filium, in quibus *Verbum caro factum* refertur. Quem enim et λόγον, et Deum aperte prædicavit Evangelista, subinde carnem factum esse memorat. At non potest aliter hoc intelligi, nisi Incarnatus revera sit, hoc est caro illius propria fuerit. Quod cum in Maria, et per Mariam administraverit Spiritus sanctus, ab illa utique carnem sumpsit. Proinde conceptum est ex ea; et generationem, ac nativitatem habuit : quæ et ipsum communi cæterarum more feminarum peperit; nisi quod in conceptu : et partu virgo permansit. Sed de Joannis illo loco supra integro capite disputavimus[4]. Huic argumento robur adjungit Apostolus qui initio epistolæ *ad Romanos*, *filium Dei factum esse*

a Nestor. apud Cyr. lib. I *cont. Nestor.* Ἠρώτησα πολλάκις αὐτοὺς, τὴν θεότητα λέγετε γεγεννῆσθαι ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου;

b Ibid. Οὐ φθονῶ τῆς φωνῆς τῇ χριστοτόκῳ παρθένῳ· ἀλλ' οἶδα σεβασμίαν τὴν δεξαμένην θεὸν, δι' ἧς παρῆλθεν ὁ τῶν ὅλων δεσπότης.

c Ibid. Πάλιν ὑποπτεύω τὸν κρότον· πῶς τὸ παρῆλθεν ἐνοήσατε; οὐκ εἴρηταί μοι τὸ παρῆλθεν, ἀντὶ τοῦ ἐγεννήθη. οὐ γὰρ οὕτω ταχέως ἐπιλανθάνομαι τῶν ἰδίων. τὸ παρελθεῖν τὸν θεὸν ἐκ τῆς χριστοτόκου παρθένου παρὰ τῆς θείας ἐδιδάχθην γραφῆς· τὸ δὲ γεννηθῆναι θεὸν ἐξ αὐτῆς, οὐδαμοῦ ἐδιδάχθην.

d Ibid. Προσεπάγει δὲ τούτοις ὅτι μὴ θεὸς ἀληθῶς, θεοφόρος δὲ μᾶλλον ἄνθρωπος ἦν ὁ Χριστός.

e Apud Cyr. *Nest.* Τέτοκεν ἄνθρωπον, συμπαρελθόντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ λόγου

1 Lib. *de Inc.* c. III.— 2 Cyr. lib. II *cont. Nest.*— 3 Cyr. lib. I *cont. Nest.*— 4 Lib. IV, c. II.

scribit *ex semine David secundum carnem.* Quem locum pertractans Augustinus libro *de quinque hæresibus*, capite quinto; « Audis, inquit, quia Dei filius secundum divinitatem factus est filius hominis ex semine David secundum carnem. » Hic ille porro Dei filius est, qui et ab æterno de Patre, et cum Patre exstitisse ab Joanne in Evangelio proditur : et per quem Pater omnia fecisse, et ipsa adeo sæcula testis est Apostolus. Ex semine vero Davidis ac de Virgine nasci non aliter potest, ac debet intelligi, quam usitato et naturali modo gigni, a quo interim absit corruptela; quam ab omnium cogitatione removet matris virginis integritas. Profecto enim si nihil ex Virginis substantia Dei filius sumpsit, non est factus *ex semine* id est stirpe Davidis, ac nisi vera sit ab illa generatione propagatus. Quis Evam primam omnium parentem de Adami semine factam dixerit? Nemo prorsus sane ac sobrie loquens. Cur autem? Nempe quod ex semine fieri, non merum transitum significat, sed substantivam, veramque generationem.

Eamdem vim habent illa de quarto epistolæ *ad Galatas* capite, *Misit Deus filium suum factum ex muliere*[1], γενόμενον, quæ vox *generationem* significat, ut et superiore loco epistolæ *ad Romanos*. Nam γένεσις est *generatio*.

E symbolis fidei.

IV. Non aliud fidei Christianæ symbola omnia, tum illa vero prædicant, quæ ab Nicæna synodo, ac deinceps œcumenicis cæteris condita, et ab Ecclesia in auctoritatem assumpta sunt: ut illud Nestorii vanissimum sit, Nicænum concilium nusquam docuisse, genitum ex Virgine fuisse Dei filium. Hoc enim falso jactatum esse convincunt ipsa symboli verba, quæ Cyrillus expendit[2]. Quippe credere se profitentur secundum *unum Deum Patrem omnipotentem, omniumque factorem, in unum Dominum Jesum Christum filium Dei genitum ex Patre et unigenitum, hoc est ex illius substantia, genitum, non factum, per quem omnia facta sunt.* Hæc non alterius elogia sunt, quam veri, ac proprie dicti Dei. Pergunt deinde Patres; et istum ipsum Dei filium ac Deum, *propter nos homines descendisse, incarnatum esse, hominemque esse factum* asserunt. Quid aliud ex istis verbis suspicari possumus, nisi Dei filium, humanam ex matre virgine naturam, et carnem veram utique, ac vera generatione sumpsisse? Siquidem Græcus articulus τὸν, ut et relativum *qui* in Latino, ad eum referuntur, qui proxime ante tot veræ ac germanæ divinitatis insignitus est notis. Eadem est synodorum reliquarum ratio, quæ professionem aliquam edidere fidei. Nam omnes aut Nicænam illam usurparunt quibusdam pro occasione temporum, atque hæresum additis; aut etiam de ipsius Verbi generatione, deque Deo ex Maria Virgine nato ac genito manifestius sunt locutæ; ut etiam θεοτόκον, id est *Dei genitricem* et esse revera, et appellari oportere judicaverint, de quo in sequenti capite dicetur, in quo conciliorum quædam expressa testimonia referam.

E veterib. theologis Græcis.

V. Transeo veteres ad theologos : e quibus antiquitatis nomine primæ deferendæ sunt Justino martyri. Hic Verbum ex matre femina genitum esse passim profitetur. In *apologetico posteriore*, « Verbum ipsum formatum esse, *id est* formam induisse, et hominem esse factum *ait*, appellatumque Jesum Christum[a].» In Dialogo vero *cum Tryphone*, « Christum dicit prius exstitisse filium conditoris omnium, ac Deum, qui genitus est homo per Virginem, eidem nobiscum patiendi legi subjectus, et carnem habens[b]. Et postea Davidem ait verbis istis, « *Ex utero ante Luciferum genui te,* significare, « Deum omnium parentem, per humanum uterum illum edidisse[c]. » Item, « Deum e cœlo processisse, et hominem inter homines factum asserit[d]. » Rursus idipsum diserte in eodem dialogo sic affirmat. Objicienti enim Triphoni Judæo, « Rem incredibilem, et prope impossibilem demonstrare ipsum velle, Deum gigni, et hominem fieri sustinuisse[e] : » respondet, id se non humanis documentis, aut argumentationibus probare aggredi, sed Scripturarum auctoritate. Tum postea « Christum ait gigni voluisse, et in crucem tolli pro humano genere[f]. »

a Just. Αὐτοῦ τοῦ λόγου μορφωθέντος, καὶ ἀνθρώπου γενομένου, καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ κληθέντος.

b Id. Καὶ προϋπῆρχεν υἱὸς τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων θεὸς ὢν, καὶ γεγέννηται ἄνθρωπος διὰ τῆς παρθένου, etc. Καὶ γεννηθῆναι ἄνθρωπος ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν σάρκα ἔχων.

c Ib. Οὐ σημαίνει ἡμῖν ὅτι ἄνωθεν, διὰ γαστρὸς ἀνθρωπείας ὁ θεὸς, καὶ πατὴρ τῶν ὅλων γεννεῖσθαι αὐτὸν ἔμελλε;

d Ibid. Ἵνα καὶ θεὸν ἄνωθεν προελθόντα, καὶ ἄνθρωπον ἐν ἀνθρώποις γενόμενον γνωρίσητε.

e Ibid. Ἄπιστον γὰρ, καὶ ἀδύνατον σχεδὸν πρᾶγμα ἐπιχειρεῖς ἀποδεικνύναι, ὅτι θεὸς ὑπέμεινε γεννηθῆναι, καὶ ἄνθρωπος γενέσθαι.

f Ibid. Ὥσπερ οὐδὲ τὸ γεννηθῆναι αὐτὸν, καὶ σταυ-

1 *Gal.* IV, 4.— 2 Lib. II *cont. Nest.*

Sequitur Ignatius martyr, cujus ex epistola *ad Romanos* refert ista Theodoretus in dialogo primo : « Persuasos penitus de Domino nostro, qui est e genere Davidis secundum carnem, filius Dei secundum divinitatem, vere genitus ex Virgine [a]. » Hæc Ignatii verba in epistola ejus *ad Romanos* non leguntur : sed in ea, quæ est *ad Smyrnenses*, in apographo Florentini codicis reperi, quod eruditissimus adolescens Vossius ex Magni Ducis bibliotheca descripsit, ac legendi mihi copiam fecit, quo in libro deerat epistola *ad Romanos*. Sed in illa, quam dixi, ad Smyrnenses, paucissimis exceptis, eadem ut ab Theodoreto citata sunt, occurrunt, quæ in cusis multo aliter legas.

Idem in epistola *ad Ephesios*, « Deus, inquit, noster Jesus Christus a Maria in utero gestatus, etc. qui et genitus est, et baptizatus [b]. » Et in eadem epistola : « Unus est, inquit, medicus carnalis, et spiritualis, factus et non factus, qui in carne fuit. Deus in immortali, veraque vita, et ex Maria, et ex Deo [c]. » Sic erat in Florentino codice. Paulo aliter Theodoretus, nec non Gelasius. Hic enim post ista, *factus*, et *non factus*, hæc subjicit, « In homine Deus ; in morte vita æterna [d]. » Quæ veram Dei generationem magis confirmant : qua idem ille, qui Deus genitus, et natus erat ab æterno, et non factus, iterato genitus est, et factus, ut homo esset, et in homine Deus. Quemadmodum vero γεννητὸς *factum* et *creatum*, ἀγέννητος *non factum*, apud antiquos significaverit, dixi in quinto libro *de Trinitate*[1].

VI. Irenæus in libro tertio *adversus hæreses* capite XXXI, luculenter idipsum declarat, causam afferens, propter quam e sola femina Virgine genitus sit filius Dei, non autem ex virili satu conceptus. Cum enim primi parentis procreationem suapte perditi culpa instaurare, quod est ἀνακεφαλαιοῦσθαι, in se vellet ὁ λόγος, id est *Verbum*, per quod formatus ille fuerat ; ejus ortum in sua nativitate opifex ipse paribus lineamentis imitari voluit : ut quemadmodum Adamum ex rudi, necdum obarata, excultaque terra initio finxerat : sic ipse sola ex Virgine corpus sibi formaret, « Ita recapitulans in se Adam ipse Verbum (puto *ipse Verbum* pro *ipsum* usurpasse interpretem more suo solœcissantem, cum esset in Græco αὐτὸς ὁ λόγος) existens ex Maria, quæ adhuc erat virgo, recte accipiebat generationem Adæ recapitulationis. Si igitur primus Adam habuit Patrem hominem, et ex semine viri natus est ; merito dicerent, et secundum Adam ex Joseph esse generatum. Si autem ille de terra quidem sumptus est, et Verbo Dei plasmatus est, oportebat idipsum Verbum recapitulationem Adæ in semetipsum faciens, ejusdem generationis habere similitudinem. Quare igitur non iterum sumpsit limum Deus, sed ex Maria operatus est plasmationem ? Ut non alia plasmatio fieret ; neque alia esset plasmatio, quæ salvaretur, sed eadem ipsa recapitularetur servata similitudine. » Non est in omni Christiana antiquitate illustrius, expressiusque testimonium ad elidendam Nestorii perfidiam, et ad id, de quo agitur, asseverandum fidei dogma. Primum enim demonstrat Verbum ipsum *exstitisse* ex Maria Virgine : quæ exstantia non alia potuit esse, quam ut de illius substantia formaretur; quemadmodum de terræ substantia fictus est Adamus : hac enim ratione *recapitulatur*, id est instauratur ac reficitur prior illa in vitium prolapsa generatio. Deinde animadvertenda est similitudo κατ' ἀντίθεσιν, et causa, propter quam Deus in opere suo reficiendo, ex vitiata ipsa massa, id est Adami stirpe, novum hominem elaborare maluit, quam ex humo ut olim fecerat, instituere : id eo factum asserit Irenæus, quod eamdem *plasmationem*, id est *massam*, quam peccati morbus lethalis infecerat, curari, ac reconcinnari oportuit. Non esset autem caro eadem, hoc est natura, quæ ægrotabat, recuperata, et sanata, nisi ex posteritate Adami, et ejus semine exstitisset, ac genitum esset Verbum illud, a quo idipsum, quod ex terra procrearat, in integrum restitueretur. Ut si quis collapsam domum instaurare volens, non ex alio novoque lapide, ac materia, sed ex redivivis ac

Secundum antithesin.

ρωθῆναι ὡς ἐνδεὴς τούτων ὑπέμεινεν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ τῶν ἀνθρώπων.

b IGNAT. apud Theod. Πεπληροφορημένους ἀληθῶς εἰς τὸν κύριον ἡμῶν ὄντα ἐκ γένους Δαβὶδ κατὰ σάρκα, υἱὸν θεοῦ κατὰ θεότητα, καὶ δύναμιν, γεγεννημένον ἀληθῶς ἐκ παρθένου.

c Id. apud Theodor. Ὁ γὰρ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκυοφορήθη ὑπὸ Μαρίας, etc. Ὃς ἐγεννήθη, καὶ ἐβαπτίσθη.

d Id. Εἷς ἰατρός ἐστιν σαρκικός τε, καὶ πνευματικὸς, γεννητός τε, καὶ ἀγέννητος, ἐν σαρκὶ γενόμενος θεὸς ἐν ἀθανάτῳ ζωῇ ἀληθινῇ, καὶ ἐκ Μαρίας, καὶ ἐκ θεοῦ.

e THEODORETUS dial. I pag. ead. Ἐν ἀνθρώπῳ θεὸς, ἐν θανάτῳ ζωὴ ἀληθινή.

1 Cap. I et seq.

veteri materia constituat. Ita Verbum corpus, et naturam hominis, ex eadem, quæ in corruptelam defluxerat, massa sibi formare et assumere voluit; hoc est, ex Adami semine; tametsi in ea, unde genitus est Deus, carne Virginis repurgatum illud, ac defæcatum fuerit: de quo suo loco dicam, cum de originali integritate Virginis Matris agetur. Non esset autem formatus ex Adami semine Dei filius, nisi vera, et substantiva generatione ex matris utero productus fuisset. Hoc enim πλάσις illa significat, quam et γέννησιν, et σάρκωσιν sæpe vocat Irenæus iis in locis, quæ ex eo Græce Theodoretus excerpsit[1]. Nos Latina potius a barbaro, sed vetustissimo interprete conscripta repræsentavimus, quam Græca, quæ quidem Theodoretus exhibet: quod nonnulla illic sunt, quæ in Græco paululum immutata leguntur: nec nihil tamen ad negotium nostrum faciunt.

Plasmatio. Generationem et incarnationem.

VII. Hippolitus episcopus et martyr in eodem laudatus Theodoreti dialogo; « Dic mihi, inquit, o beata Maria, quid erat, quod a te in utero conceptum est, et quid a te in virginea matrice gestabatur? Verbum enim erat Dei primogenitum, e cœlo in te delapsum, et homo primogenitus in utero formatus: ut primogenitum Dei Verbum primogenito homini copulatum ostenderetur[a]. » Dionysius Alexandrinus in epistola *contra Paulum Samosatenum*: « Verbum, inquit, caro factum est, secundum Scripturas: non divisum in carnem, et Verbum; tanquam in homine habitet Deus. Hoc enim est vitare generationem. Siquidem jam olim habitabat in iis, in quibus plures inventæ sunt matres. Sed una sola virgo filia vitæ, genuit vivens Verbum, et subsistens[b]. » Athanasius in epistola *ad Epictetum*, « Quinam vero revocare in dubium ausi sunt Christiani, utrum qui ex Maria processit Dominus, Dei quidem filius natura, et substantia sit: secundum carnem vero, ex Davidis semine, ac sanctæ Virginis carne[c]? » Et paulo post: « Quomodo Christiani volunt audire, qui dicunt, in sanctum hominem velut ex Prophetis aliquem venisse Verbum, et non ipsum hominem esse factum sumpto ex Maria corpore[d]? »

Item in libro *de salutari adventu Jesu Christi*: « Qui existit ante sæcula Deus, ex Nazaretho homo conspectus est, genitus ex Maria virgine, et Spiritu sancto[e]. » At subinde, « Deum ait unigenam decrevisse, plenitudine divinitatis suæ, primi illius, et exemplaris hominis formationem, ac novum opus ex utero virgineo excitare sibi naturali generatione[f]. » Denique: « Hac de causa venit, inquit, Verbum Deus, et primi hominis opifex, ut homo fieret, ad hominem vita donandum, et injustum evertendum inimicum; et ex muliere genitus est, de prima creatione formam sibi hominis excitans[g]. » Quæ Athanasii loca eximia sunt; et manifeste Deum ipsum ex matris utero formatum, et vera generatione productum esse, secundum carnem, hominemque, testantur. Quibus addenda sunt ista ex ejusdem perbrevi tractatu *de Incarnatione* contra Paulum Samosatenum: « Dicimus igitur, ait, unitum esse carni Deum, et hac ratione formatum esse ex muliere, ac genitum esse, cum sit unus, ut Apostolus docuit his verbis: *Misit filium suum natum ex muliere, factum sub lege*[h]. » Hæc verba sunt Apostoli capite quarto epistolæ *ad Ga-*

a Apud Theod. Εἰπέ μοι, ὦ μακαρία Μαρία, τί ἦν τὸ ὑπό σου ἐν παρθενικῇ μήτρᾳ βασταζόμενον; λόγος γὰρ ἦν θεοῦ πρωτότοκος ἀπ' οὐρανῶν ἐπὶ σὲ κατερχόμενος, καὶ ἄνθρωπος πρωτόκος ἐν κοιλίᾳ πλασσόμενος· ἵνα ὁ πρωτότοκος λόγος θεοῦ πρωτοτώκῳ ἀνθρώπῳ συναπτόμενος δειχθῇ.

b Dion. tom. II *Bib.* Γέγονε σὰρξ ὁ λόγος, κατὰ τὰς γραφὰς, οὐ μεριζόμενος εἰς σάρκα, καὶ λόγον, ὡς εἰς ἄνθρωπον οἰκῶν ὁ λόγος· αὕτη γὰρ φυγὴ γεννήσεως. ἐπεὶ ἄρα ἄνωθεν ἐνοικεῖ ἐν οἷς εὑρέθησαν πολλαὶ μετέρες. μία δὲ μόνη παρθένος θυγάτερ ζωῆς ἐγέννησε τὸν ζῶντα λόγον, καὶ ἐνυπόστατον.

c Athan. Πῶς δὲ καὶ ἀμφιβάλλειν ἐτόλμησαν οἱ χριστιανοὶ, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας προελθὼν κύριος υἱὸς μὲν τῇ οὐσίᾳ, καὶ φύσει τοῦ θεοῦ ἐστι, τὸ δὲ κατὰ σάρκα, ἐκ σπέρματός ἐστι Δαβὶδ, σαρκὸς δὲ τῆς ἁγίας Μαρίας;

d Ibid. Ἢ πῶς χριστιανοὶ θελούσιν ὀνομάζεσθαι, οἱ λέγοντες εἰς ἄνθρωπον ἅγιον, ὡς ἐπὶ ἕνα τῶν Προφητῶν, ἐληλυθέναι τὸν λόγον, καὶ μὴ αὐτὸν γεγονέναι λαβόντα ἐκ Μαρίας τὸ σῶμα;

e Idem. Ἀλλ' ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων θεὸς ἐκ Ναζαρὲτ ἄνθρωπος ὤφθη, γεννηθεὶς ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ πνεύματος ἁγίου.

f Ibid. Ἀλλὰ θεοῦ τοῦ μονογενοῦς εὐδοκήσαντος τῷ πληρώματι τῆς θεότητος αὐτοῦ, τὴν τοῦ ἀρχετύπου πλάσιν ἀνθρώπου, καὶ ποίησιν καινὴν ἐκ μήτρας παρθένου ἀναστήσασθαι ἑαυτῷ φυσικῇ γεννήσει.

g Ibid. Διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ λόγος θεὸς ὢν, καὶ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου δημιουργὸς, γενέσθαι ἄνθρωπος, εἰς ζωοποίησιν μὲν τοῦ ἀνθρώπου, καθαίρεσιν δὲ τοῦ ἀδίκου ἐχθροῦ, καὶ ἐγεννήθη ἐκ γυναικὸς, ἐκ τῆς πρώτης πλάσεως τὴν ἀνθρώπου μορφὴν ἑαυτῷ ἀναστησάμενος.

h Athan. Φαμὲν οὖν ἡνῶσθαι τῇ σαρκὶ τὸν θεὸν, καὶ κατὰ τοῦτο ἐκ γυναικὸς πεπλᾶσθαι, καὶ γεγεννῆσθαι ἕνα

1 Dial. I.

Factum ex muliere. Natum. *latas* ubi γενόμενον ἐκ γυναικὸς hodie legitur. Sed in quibusdam exemplaribus γεννώμενον occurrit, ut hic Athanasius legit. Quam lectionem Beda refellit in *Lucæ* caput undecimum. *Genitum, quam factum.* Verum nihilo expressius vox γεννώμενον, quam γενόμενον, hoc, quod Beda, aliique Catholici contra hæreticos contendunt, asserit, « filium Dei conceptum ex utero virginali, carnem non de nihilo, non aliunde, sed materna ex carne traxisse. Alioqui nec vere filius hominis diceretur, qui originem non haberet ex homine, » ut Beda loquitur.

VIII. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi duodecima: « Crede, inquit, illum ipsum Dei unigenitum filium ex Virgine iterum esse genitum[a]. » Idem in catechesi quarta, « Crede hunc unigenitum Dei filium, propter peccata nostra e cœlo in terram descendisse, et assumpsisse iisdem nobiscum subjectam affectionibus humanitatem, et ex sancta Virgine, ac Spiritu sancto esse genitum[b]. » Eusebius Pamphili, « generationem nostra causa sustinuisse Deum[c] » asserit.

Basilius in libro *de Spiritu sancto*, capite quinto sub finem observat, Apostolum scripsisse[1], Dei filium *factum esse ex muliere*, non *per mulierem*, ut alibi dixerat[2], « ut ostenderet, carnem Deiferam ex humana massa esse concretam: ideo significatiore usum esse vocabulo. Nam hæc locutio, per mulierem, transitoriam notionem ortus exhiberet: hæc autem ex muliere, satis exprimit communionem naturæ cum ea quæ genuit, illius quod nascitur[d]. »

Epiphanius *in Ancorato* verba illa symboli declarans, « Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit, et incarnatus est, » ita scribit. « Hoc est qui genitus est perfecte ex sancta Maria semper virgine, per Spiritum sanctum[e]. »

Gregorius Nazianzenus epistola prima *ad Cledonium*: « Si quis formatum hominem fuisse, Deumque postea subiisse dicat, damnatione dignus est. Hoc enim non Dei generatio est, sed fuga generationis[f]. » Igitur « hominem dicere factum esse Verbum, idem est, atque ex muliere secundum carnem esse genitum; ut loquitur Cyrillus Alexandrinus in explanatione symboli, et in specie nostræ simili processisse: hoc enim est, hominem esse factum[g]. » Sed Græcorum Patrum abunde est. Nam Cyrillum, cæterosque, qui post Ephesinam synodum floruerunt, appellare testes, id infinitum esset, ac supervacaneum.

IX. Transeo ad Latinos, e quibus Tertullianus[3]: « Regula autem est fidei, inquit, ut jam tunc quid credamus profiteamur, illa scilicet, qua creditur; unum omnino Deum esse, nec alium præter mundi conditorem, qui universa de nihilo produxerit, per Verbum suum primo omnium emissum. Id Verbum filium ejus appellatum in nomine Dei varie visum patriarchis, in prophetis semper auditum: postremo delatum ex Spiritu Dei Patris, et virtute in virginem Mariam, carnem factum in utero ejus, et ex ea natum hominem, et esse Jesum Christum. » Est igitur Deus, ac Dei filius in utero Virginis homo factus, et ex ea natus: quod nihil aliud est, quam Deum hominem esse generatione factum. Et *in Apologetico*, capite XXI, de Christo scribit: « De spiritu spiritus, de Deo Deus, etc. Iste igitur Dei radius, ut retro semper prædicabatur, delapsus in virginem quamdam, et in utero ejus caro figuratus nascitur homo Deo mistus. » Tum in libro *de Carne Christi*, capite XIII, contra hæreticos illos disputans, qui per virginem, non ex virgine natum asseverabant, « Sed et Paulus, ait, grammaticis *Item ex Latinis approbatur Patribus.*

ὄντα ὡς ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξεν. ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γεννώμενον ἐκ γυναικὸς, γινόμενον ὑπὸ νόμον.

a Cyrill. Hierosolym. init. *Cat.* XII. Πίστευσον ὅτι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς υἱὸς, οὗτος ἐκ παρθένου πάλιν ἐγεννήθη.

b Idem. *Cat.* IV, cit. a Theodor. dial. II. Πίστευε δὲ ὅτι οὗτος ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐξ οὐρανοῦ κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν ὁμοιοπαθῆ ταύτην ἡμῖν ἀναλαβὼν ἀνθρωπότητα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ ἁγίας παρθένου, καὶ ἁγίου πνεύματος.

c Euseb. lib. III *de Vita Constant.* citat. a Socrate lib. VII, cap. XXXI. Καὶ γὰρ καὶ γέννησιν ὑπομένειν ὁ μεθ' ἡμῶν Θεὸς δι' ἡμᾶς ἠνέσχετο.

d Basil. Ἵνα δείξῃ ὅτι ἐκ τοῦ ἀνθρωπείου φυράματος ἡ θεοφόρος σὰρξ συνεπάγη, τὴν ἐμφατικωτέραν φωνὴν προετίμησε. τὸ μὲν γὰρ, διὰ τῆς γυναικὸς, παροδικὴν ἔμελλε τὴν ἔννοιαν τῆς γενέσεως ὑποφαίνειν. τὸ δὲ ἐκ τῆς γυναικὸς, ἱκανῶς παραδηλοῦν τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως τοῦ τικτομένου πρὸς τὴν γεννήσασαν.

e Epiph. *Ancor.* § 121. Τουτέστι γεννηθέντα τελείως ἐκ τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου, διὰ πνεύματος ἁγίου.

f Naz. orat. LI. Εἴ τις διαπεπλάσθαι τὸν ἄνθρωπον, εἶθ' ὑποδεδυκέναι λέγοι Θεὸν, κατάκριτος. οὐ γὰρ γέννησις Θεοῦ τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ φυγὴ γεννήσεως.

g Cyrill. *de Symb.* Σαρκωθῆναί τε, καὶ ἐνανθρωπῆσαι, τουτέστιν, ὑπομεῖναι γέννησιν τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, καὶ προελθεῖν ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς· τοῦτο γὰρ τὸ ἐνανθρωπῆσαί ἐστιν.

1 *Gal.* IV. — 2 I *Cor.* XI. — 3 Tert. *de Præsc.* c. XIII.

istis silentium imponit; Misit, inquit, Deus filium suum factum ex muliere. Numquid per mulierem, aut in mulierem? Hoc quidem impressius, quod factum potius dicit, quam natum. Simplicius enim enuntiasset natum, factum autem dicendo, et Verbum caro factum est, consignavit; et carnis veritatem ex Virgine factam adseveravit. » Et capite XVII: « Ante omnia autem commendanda erit ratio, quæ præfuit ut Dei filius de Virgine nasceretur. » Item, « homo nascitur in Deo, in quo homine Deus natus est. »

Cyprianus in libro secundo *Testimoniorum adversus Judæos*[1]: « Quod cum a principio filius Dei fuisset, generari denuo haberet secundum carnem. » Et paulo post[2]: « Quod hoc futurum esset signum nativitatis ejus, ut de Virgine nasceretur homo, et Deus, hominis et Dei filius. »

Novatianus in libro *de Trinitate*, capite XI, non auctoritate tantum sua, sed etiam firma quadam argumentatione Deum esse genitum probat: quæ informari sic potest. Etenim cum unus, idemque Christus sit Deus et homo, necesse est ut vera generatione utrumque ut esset acceperit. Vere igitur et qua Deus est, et qua homo, est genitus, et ante Deus erat, quam homo fieret. Cum ergo, ut homo gigneretur, jam Deus erat, et Deus proinde in hominem gignebatur. « Tam enim Scriptura (verba sunt Novatiani) etiam Deum annuntiat Christum, quam etiam ipsum hominem annuntiat Deum: tam hominem describit Jesum Christum, quam etiam Deum quoque descripsit Christum Dominum. Quoniam nec Dei tantum illum filium esse proponit, sed et hominis: nec hominis tantum dicit, sed et Dei referre consuevit: ut dum ex utroque est, utrumque sit: ne si alterum tantum sit, alterum esse non possit. Ut enim præscripsit ipsa natura hominem credendum esse, qui ex homine sit, ita eadem natura præscribit et Deum credendum esse, qui ex Deo sit: ne si non et Deus fuerit, cum ex Deo sit, jam nec homo sit, licet ex homine fuerit; et in alterutro utrumque periclitetur, dum alterum altero fidem perdidisse convincitur. »

Et capite XIII, « Verbum autem hoc erat, ait, in principio apud Deum, et Deus erat Verbum. Quis igitur dubitet cum in extrema parte dicitur, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis;* Christum, cujus est nativitas, et quia caro factus est, esse hominem, et quia Verbum Dei, Deum incunctanter edicere esse; præsertim cum animadvertat Scripturam Evangelicam utramque istam substantiam in unam nativitatis Christi fœderasse concordiam. »

X. Lactantius in libro quarto, capite undecimo sub finem, de filio Dei Judæorum ex gente iterato genito sic scribit: « Ergo, ut cœperam dicere, cum statuisset Deus doctorem virtutis mittere ad homines, renasci eum denuo in carne præcepit, et ipsi homini similem fieri, cui dux, et comes, et magister esset futurus. » Et mox: « Apud illos igitur, et ex eorum semine regenerari eum jussit (Pater), ne, si fuisset alienigena, justam possent excusationem de lege prætendere, quod eum non suscepissent. » Hic regenerandi, ac renascendi vocabula uni eidemque tributa genito, Deum revera generatum ostendunt. Rursus idem Lactantius, capite duodecimo: « Descendens itaque de cœlo sanctus ille spiritus Dei, sanctam Virginem, cujus utero se insinuaret, elegit. At illa divino spiritu hausto repleta concepit, et sine ullo attactu viri, repente virginalis uterus intumuit. »

Hilarius libro tertio: « Namque Dei filius est: sed qui erat Dei filius, et hominis cœperat esse filius. Erat enim Verbum caro factum: non amiserat quod erat; sed cœperat esse, quod non erat. Non de suo destiterat, sed quod nostrum est acceperat, etc. Ergo quia filius est Verbum, et Verbum caro factum, et Deus Verbum, et hoc in principio apud Deum, et Verbum ante constitutionem mundi filius: Filius nunc caro factus orabat. » Et libro nono, post initium: « Deo itaque proprium, inquit, fuit, esse aliud, quam manebat, nec tamen non esse quod manserat: nasci in hominem Deum, nec tamen Deum esse desinere, etc. Natus igitur Deus ex Virgine homo, et secundum plenitudinem temporum in semetipso provecturus in Deum hominem, » etc.

Marius Victorinus initio secundi libri *adversus Arium*; « Alii, inquit, unum Deum dicunt Patrem solum, Filium vero hominem; sed hos nunc omittamus. Etenim Jesum filium cum dicimus, et antequam de Maria nasceretur, fuisse filium confitemur. Nam si in principio fuit logos, et logos fuit ad Deum, et Deus fuit ipse logos, et hoc fuit in principio, qui cum postea logos, caro factus est; idem est logos esse, et Jesum. Si enim in

1 Num. 8.— 2 Num. 9.

principio erat logos, in principio erat Filius, qui postea in carne Jesus, propter mysterium, quod mandato Patris implevit. »

Julius Firmicus libro *de errore profanarum religionum*, capite XXVI. « Ex genere, inquit, Abrahæ descendens Maria virgo Deum concipit, ut humanum genus per hominem pariter et Deum æquata societatis comparatione conjunctum, ad immortalitatis imperium obedientiæ merito perveniret. »

Ambrosius epistola LXIII, « Filium itaque coæternum Patri suscepisse carnem natum de Spiritu sancto, et Virgine Maria, » etc. Et in libro *de Incarnatione*, capite quinto. « Non enim alter ex Patre, alter ex Virgine : sed idem aliter ex Patre, aliter ex Virgine. Generatio generationi non præjudicat. »

Hieronymus libro *contra Helvidium* ait[1], « Deum per genitalia Virginis natum. » Et, « Natum Deum esse de Virgine credimus, quia legimus. » Tum in epistola XXII[2], « Dei filius pro nostra salute hominis factus est filius. Novem mensibus in utero, ut nascatur, expectat; fastidia sustinet, cruentus egreditur, pannis involvitur, blanditiis delinitur; et ille pugillo mundum includens præsepis continetur angustiis. » Et alibi[3]; Filius Dei factus est filius hominis, id est filius Virginis Mariæ.»

XI. Præclare hoc ipsum adstruit Augustinus : Deum, inquam, genitum ex B. Virgine: ac secundo natum luculenter affirmat in sermone XV *de Tempore*. Ibi « Creatorem, inquit, invisibilem pro nobis visibilem factum, a quo invisibili et ipsa creata est, visceribus fecundis, et genitalibus integris virgo mater effundit. Concipiens virgo, pariens virgo, virgo gravida, virgo feta, virgo perpetua. Quid miraris hæc homo? Deum sic nasci oportuit, quando esse dignatus est homo. Talem fecit illam, qui est factus ex illa. Antequam fieret enim erat; et quia omnipotens erat, fieri potuit, manens quod erat. Fecit sibi matrem, cum esset apud Patrem : et cum fieret ex matre, mansit in Patre. » Ac nonnullis interjectis : « Non ergo vobis subrepat quorumdam sententia minus attentorum in regulam fidei, et in Scripturarum oracula divinarum. Dicunt enim : Qui filius est hominis, factus est filius Dei : qui vero filius est Dei, non est factus filius hominis. Hoc ut dicerent, quod verum est attenderunt; sed verum eloqui non valuerunt. Quid enim attenderunt, nisi quia humana natura potuit in melius commutari, in deterius autem divina non potuit? Hoc verum est, sed etiam sic, id est, nequaquam in deterius divinitate mutata, Verbum tamen caro factum est. Neque enim ait Evangelista, *caro Verbum facta est*; sed ait, *Verbum caro factum est*. Verbum autem Deus, quia Deus erat Verbum. Et quid caro, nisi homo? Non enim sine anima in Christo hominis caro. Unde ait, *Tristis est anima mea usque ad mortem*[4]. Si ergo Verbum Deus, et homo caro; quid est aliud, Verbum factum est caro; nisi, qui Deus erat, factus est homo? Ac per hoc qui erat Dei filius, factus est hominis filius, assumptione inferioris, non versione potioris; accipiendo ipse quod non erat, non amittendo quod erat. Nam quomodo in regula fidei confiteremur, credere nos in filium Dei, qui natus est ex Virgine Maria, si non filius Dei, sed filius hominis natus est ex Virgine Maria? Quis enim Christianus neget ex illa femina filium hominis natum, sed tamen Deum hominem factum, et ita hominem Deum factum ? »

Idem in libro *de dono Perseverantiæ*, capite ultimo : « Sed dicimus, ait, Christum Deum verum natum de Deo Patre sine ullo initio temporis, eumdemque hominem verum, natum de homine matre certa plenitudine temporis. »

Rursus in libro tertio *contra Faustum*, capite sexto, neganti hæretico Manichæo, « dignum esse ex utero natum credere Deum, et Deum Christianorum, » ita respondet : « Christus Dominus, et salvator noster, filius Dei verus secundum divinitatem, et filius hominis verus secundum carnem, non ex eo, quod est super omnia Deus benedictus in sæcula, ex femina natus est; sed ex illa infirmitate, quam suscepit ex nobis, etc. Illa enim natura, qua in forma Dei æqualis est Patri, incommutabiliter permanente, suscepit mutabilem nostram, per quam de Virgine nasceretur. » Et tractatu octavo *in Joannem :* « Ille singulariter natus de patre sine matre; de matre sine patre : sine matre Deus, sine patre homo, » etc.

XII. Capreolus episcopus Carthaginensis in epistola *ad Vitalem et Constantium*, « Deus, inquit[5], in homine nasci dignatus est, qui semper erat, ut homo nasceretur, qualis ante non fuerat. » Et paulo post : « Rogo dicant, quomodo est homo iste de cœlo, si non est Deus conceptus in utero. » Et[6], « Nec nasci æternus, nec crescere perfectus, nec impassi-

1 Hieron. t. I col. 449.— 2 Col. 188.— 3 Com. in *Ps.* VIII.— 4 *Matth.* XXVI.— 5 Inter Op. Dogm.— 6 Ibid.

bilis pati, nec immortalis mori sine ulla sui mutatione, vel corruptione, sicut jam dictum est, formidavit. » Faustinus in libro *contra Arianos*[1], capite tertio: « Si ergo Verbum, ait, caro factum est, et habitavit in nobis, natus ex Virgine nobiscum Deus, quo nunc, hæretice, proficis? » Idem paulo postea utramque filii Dei generationem exponit[2], tum « illam, qua de Deo Patre generatus est, quæ sine initio est: et ideo de ea ait, *generationem ejus quis enarrabit:* » tum alteram, qua de Virgine natus est. « Hanc autem generationem, inquit, qua de Virgine nascitur secundum carnem, refert Evangelium, etc. Si ergo in sacramento fidei hoc accipimus, ut Christum Deum credamus, et hominem, Deum quidem de Deo sine initio tantum; hominem autem, quia de Virgine in temporibus natum: non calumniemur divinitati ejus, cum pro nostra medela quæ sunt hominis exequitur, habens in se acceptam hominis naturam; quia nec homo negandus est, cum propriæ divinitatis naturalem exerit potestatem, accepta in se forma servili. »

Gaudentius Brixianus tractatu XIII, « Divinum, inquit, recte diximus partum, quia Deus est iste, qui per Virginem natus in carne est: dicente Gabriele Archangelo ad eamdem, quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Ex quo enim carnem nostræ fragilitatis assumpsit, idem filius est hominis, qui et Dei, quia non alius ex Maria natus est, quam qui per maternas illapsus aures, uterum Virginis opplevit. » Et tractatu IX, « Nascitur qui semper erat, nascitur qui in principio erat et Filius Dei, et Verbum Dei, et Deus, » etc.

Hoc ipsum Leo Papa in celeberrima illa *ad Flavianum* epistola[3], quæ in fidei regulam assumpta est a synodo Chalcedonensi, aliisque deinceps œcumenicis, ex symboli verbis, colligit, quibus credere nos profitemur « in Jesum Christum filium Dei unicum, Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine. Quæ nativitas temporalis, inquit, illi nativitati divinæ, et sempiternæ nihil minuit, nihil contulit, etc. Conceptus quippe est de Spiritu sancto intra uterum matris Virginis, quæ ita illum salva virginitate edidit, quemadmodum salva virginitate concepit. »

Sed hic post exortam Nestorianam hæresim, et catholicorum adversus hanc indicta bella, ista scripsit: cujusmodi innumera possunt similia proferri: quibus ut supersedeam, nimis magna, eaque parabili in copia metuendum fastidium lectoris hortatur: præsertim cum pleræque consequentes disputationes eidem illi deinceps illustrandæ quæstioni serviant.

CAPUT XV.

An sit, et qua ratione, Mater Dei Maria Virgo, quod Græci Θεοτόκον *vocant.* 1. *Explicata vox illa.* τίκτειν *non solum est parere, sed etiam gignere.* 2. *Unde* Θεοτόκος *utraque notione dicitur B. Virgo.* 3. *Quam magni momenti sit nomen istud.* 4. *Quod a Nestorio impugnatum.* 5. *Qui et usum ejus certa cautione permisit.* 5. *Socratis historici de Nestorio notatum judicium.* 6. *Primum sanc. Leonem Dei matrem appellasse diserte, falso quidam prodiderunt. Sed antiquior est usus.* 7. *Cyrillus quosdam antiquos citat, qui ea voce sunt usi, ac de eo nonnihil consideratione dignum.* 8. *Expenduntur auctores ab illo citati.* 9. *Enumerantur alii, et quidem antiquiores, qui B. Virginem ita nominarunt.*

I. Quem in Trinitatis explicando dogmate ὁμοουσίου vox; eumdem hoc in nostro Incarnationis, usum, ac principatum obtinet Θεοτόκου nomen. Ut enim illic catholicæ tota fidei ratio, et professio in uno *consubstantialis* vocabulo contineri putabatur, adeo ut tanquam tessera quædam haberetur, qua fœderati, sociatique catholici mutuo se discernebant ab hostibus hæreticis: et contrarias sibi invicem Sabellii, et Arii hæreses una plaga conficiebant: Sic in Incarnatione profitenda, præcipuum in altera Θεοτόκου voce momentum a Catholicis constitutum est, ac quam isti in tuenda illa constantes, tam in oppugnanda pervicaces adversarii fuerunt; ut libro primo paucis attigi[4]; nunc vero plenius exponam. Sed ante de nomine ipso, et ejus notione pauca scitu digna commemoranda sunt.

Homousii Deiparæ.

Deiparæ.

Θεοτόκον ab eo quod est τίκτειν, dici norunt etiam pueri. Hoc autem verbum *parere* significat, hoc est, ex utero maturum jam fetum in lucem effundere. Ex quo et *Deiparam*

Explicatur vox τίκτειν, *parere.*

1 Tom. IV *Bibl.* — 2 Ib. — 3 Ep. x, c. II. — 4 Cap. VII.

Latini vocant, quam Græci θεοτόκον, sicut *Christiparam*, quam illi χριστοτόκον. Interest tamen aliquid inter *pariendi*, et *gignendi*, *concipiendique* notiones. Si quidem *parere* est simpliciter uteri onus exponere: quod de iis etiam dicitur, quæ non per se, ac proprie gignuntur: sic ova gallinæ pariunt, et universe

« Ova parire solet genu pennis condecoratum,
Non animas, »

ait Ennius[1]. Non autem proprie loquendo generantur ova: quia non sunt similia ponentium volucrum: quæ similitudo in generationis essentia, definitioneque continetur.

Verum Græca vox τίκτειν non tantum *parere* significat; sed etiam *gignere*, ac non minus de viro, quam de femina dicitur. Ita Glossæ optimæ Græco-Latinæ, τίκτω *pario*, *gigno*, *creo*, *procreo*. Et τίκτω, ἐπὶ ἄῤῥενος *suscipio*. Hesychius item adnotat *usurpari etiam de maribus*[a]. Nec pauca exstant in vocabulariis istius locutionis exempla.

II. Utuntur et Christiani scriptores verbo τίκτειν in *gignendi* significatione, maxime cum de Deo Patre ac Filii generatione loquuntur. Cyrillus dialogo secundo *de Trinitate*[2], Filium in omnibus Patri similem esse dicit, δίχα μόνου τοῦ τεκεῖν, *hoc uno excepto*, *quod non peperit*, id est *genuit*. Et in libro *de Fide ad Theodosium*: « Ubi est, inquit, Pater, si non revera peperit, aut nisi subsistens aliquid genuit[b]? » Ac peculiaris quædam est in divino illo partu ratio, cur Deus *parere* dicatur; cui etiam *uterus* in Scripturis adscribitur, ut et *pariendi* vox[3], quam simili in re Cassianus adhibuit[4], cum ait « Jesum Christum homousion fuisse Patri et Matri. Pro personarum enim diversitate reddidit parienti unicuique similitudinem suam. » *Deipara.* Quocirca θεοτόκος utraque notione B. Virgo intelligi debet. Nam si ex communi tantum interpretatione *Deiparam*, vel *Deipartricem*, ut loquitur Rusticus diaconus[5], appellari censeas, non repugnet Nestorius. Hic enim Deum peperisse Mariam Virginem, eoque sensu θεοτόκον appellari concederet; *Deiparam.* quatenus Verbum συμπαρελθεῖν, hoc est una cum homine, qui solus proprie ex illius opinione gigni dicebatur, per uterum, et ex utero transisse dicitur, quando ex utero genitum, ac formatum effudit hominem: de qua Nestorii falsa opinione agemus postea. Ad quam vitandam aliæ sunt a Patribus adhibitæ voces, quæ generationem ipsam magis exprimerent: ut sunt θεομήτωρ: quo nomine Joannes Damascenus[6], ac Theodorus Hierosolymitanus[7], aliique usi sunt: et θεογεννήτωρ, quæ vox in Hadriani Papæ *ad Tarasium* epistola ponitur[8].

Quod si verbum τίκτω usitatiore illa significatione nihilominus capiatur: secundum quam matri potius, quam patri convenit, ut libro sexto *Thesauri* Cyrillus ait; Nestorii cautione hac insidiis obviam ibimus, si communi feminarum more peperisse Christum B. Maria credatur; hoc est ita ut prius illum in utero conceperit, et partem ei substantiæ suæ communicaverit, quod ipsum *gignere* dicitur. Hæc enim ordinaria, et consueta est tum hominibus nascendi, tum mulieribus pariendi ratio: a qua non discessisse Verbum, cum B. Virginis partu est in lucem editum, catholicæ fidei regula declarat: ut in primo adversus Nestorium docet Cyrillus; et nos post paulo dicemus.

III. Ad hunc modum explicata, et in proprium, ac germanum asserta sensum θεοτόκου vox: magni illius, et revera infiniti, vim summamque mysterii includit in sese; margaritæ similis, quæ perexigua mole « principium, culmenque omnium rerum olim pretii tenebat[9]. » Hinc omnis fere de fide contentio inter catholicos, et Nestorianos, hoc in uno constituendo vocabulo sita erat: ut Cyrillus testatur[c]. Et Ephræmius Antiochenus Patriarcha, « ad certam catholicæ pietatis suæ faciendam omnino fidem sufficere ait, Dei genitricem sentire esse, profiterique sanctissimam Virginem[d]. »

Sic Joannes Damascenus, « Hoc nomen, *Nomen Deiparæ commendatur.* inquit, totum Incarnationis commendat mysterium. Nam si Dei genitrix est ea, quæ

[a] Hes. Τίκτειν καὶ ἐπὶ ἀῤῥένων. τίκτεν ἀνὴρ ἀνάσσων Μυρμιδόνεσσιν.

[b] Cyr. in Eph. syn. Ποῦ γάρ ἐστι πατὴρ, εἰ μὴ τέτοκεν ἀληθῶς, ἢ εἴπερ γεγέννηκε τὸ μὴ ὑφεστός;

[c] Cyr. ep. *ad Joan. Ant.* Ὅτι σχεδὸν ἅπας ἡμῖν ὁ περὶ τῆς πίστεως ἀγὼν συγκεκρότηται διαβεβαιουμένοις, ὅτι Θεοτόκος ἐστὶν ἡ ἁγία παρθένος.

[d] Ephræm. apud Phot. cod. ccxxviii. Καὶ ἀρκεῖν πρὸς πᾶσαν εὐσεβῆ πληροφορίαν Θεοτόκον φρονεῖν, καὶ λέγειν τὴν παναγίαν παρθένον.

1 Apud Varron. lib. IV *de lin. Lat.*— 2 Tom. V, par. II.— 3 *Isa.* lxvi, 9.— 4 Libr. VI *de Incarnation.* cap. xiii.— 5 Tom. IV col. *Bibl.* 408.— 6 Lib. III, c. xii.— 7 In Syn. vii, act. iii.— 8 Ib.— 9 Plin. l. IX, c. xxxv.

genuit; prorsus Deus est quem illa genuit : sed idem homo etiam est omnino. Qui enim ex muliere generetur Deus, qui ante sæcula exstitit, nisi homo fiat? Siquidem filius hominis utique est homo. Quod si idem ex muliere natus, Deus est; unus erit nimirum, ex Deo Patre genitus secundum divinam, et initio carentem substantiam, et extremis temporibus natus ex Virgine, secundum eam substantiam, quæ initium habuit, et est subjecta tempori : videlicet humanam. Hæc autem unam hypostasim, et naturas duas, totidemque generationes exprimit Domini nostri Jesu Christi [a]. »

Ita etiam Augustinus illum ex *Evangelio* Joannis locum declarans[1], in quo matrem Christi Mariam vocat, accurate commendat hunc illius titulum. « Nullus, inquit, vobis corrumpat hanc fidem, si vultis sponso servare castam virginem, etc. Si enim falsa mater, falsa caro, falsa mors, falsa vulnera passionis, falsæ cicatrices resurrectionis, non veritas credentes in eum, sed potius falsitas liberabit. Imo vero falsitas cedat veritati, et confundantur omnes, qui propterea se volunt videri veraces, quia Christum conantur demonstrare fallacem : et nolunt sibi dici; non vobis credimus, quia mentimini, cum ipsam veritatem dicant esse mentitam. »

Qua de causa Nestorius illud rejiciebat.

IV. Hæc eadem causa Nestorio fuit impugnandi, et, quoad potuit, extorquendi Christianorum ex usu vocabuli istius. Quem illius conatum, rationemque, qua se ad id inductum videri volebat, plene ac perspicue Theodoretus exponit in ejus hæresi. « Primum innovandi conatum, ait, in hoc adhibuit, ut assereret B. Virginem, quæ Dei Verbum carnem assumens ex seipsa genuit, non esse Dei genitricem confitendam, sed solum Christi genitricem [b] : » quod sic illum probare solitum refert : « Christi, inquit, appellatio naturas duas significat, divinitatem unigeniti filii, et humanitatem. At vero Dei vox absolute posita simplicem, et incorpoream Dei Verbi substantiam demonstrat : hominis autem solam declarat humanam naturam. Propterea Christiparam, ait, non Deiparam profiteri necesse est Virginem; ne imprudentes dicamus Deum Verbum initium existendi de sancta Virgine sumpsisse ; atque hoc modo antiquiorem eo, quem ex se genuit, matrem ex consequenti fateri cogamur [c]. »

Nestorii ipsius verba, quibus execrandam hanc impietatem publice Christiani populi auribus ingessit, refert Cyrillus libro primo adversus hunc hæreticum[2], quibus frequenter ait interrogasse se adversantes sibi catholicos, et θεοτόκου nomen illud propugnantes, ecquid divinitatem ex B. Virgine genitam natamve dicerent : Ad quod exhorrescentibus, et hoc vero negare se profitentibus ita se illis institisse dicit : « Quid igitur absurdi loquimur, cum hoc vobis consilium damus, ut illud (Christiparæ) nomen usurpetis, et ad commune significatum naturarum duarum venire malitis? Tum vero, cum hoc dicimus, blasphemum esse id existimant. Atqui vel aperte confitere divinitatem e B. Maria esse genitam : vel si, tanquam blasphemam, hujusmodi vocem defugias, cur eadem mecum proferens, proferre te dissimulas [d]. »

Idem certe Nestorius in epistola priore *ad*

a Damasc. lib. III, cap. xii. Τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα ἅπαν τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας συνίστησιν. εἰ γὰρ θεοτόκος ἡ γεννήσασα, πάντως θεὸς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθείς· πάντως δὲ καὶ ἄνθρωπος. πῶς γὰρ ἂν ἐκ γυναικὸς γεννηθείη θεὸς ὁ πρὸ αἰώνων ἔχων τὴν ὕπαρξιν, εἰ μὴ ἄνθρωπος γέγονεν; ὁ γὰρ υἱὸς ἀνθρώπου ἄνθρωπος δηλονότι. εἰ δὲ αὐτὸς ὁ γεννηθεὶς ἐκ γυναικὸς θεός ἐστιν, εἷς δηλονότι ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς γεννηθεὶς κατὰ τὴν θείαν, καὶ ἄναρχον οὐσίαν, καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐκ τῆς παρθένου τεχθεὶς κατὰ τὴν ἠργμένην καὶ ὑπὸ χρόνον οὐσίαν, ἤτοι τὴν ἀνθρωπίνην. τοῦτο δὲ μίαν ὑπόστασιν, δύο φύσεις, καὶ δύο γεννήσεις σημαίνει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

b Theodoretus lib. IV *de Hæret. Fab.* cap. xii. Γίνεται δὲ αὐτῷ πρῶτον τῆς καινοτομίας ἐγχείρημα τὸ μὴ δεῖν τὴν ἁγίαν παρθένον, τὴν τὸν θεοῦ λόγον τεκοῦσαν ἐξ αὐτῆς σάρκα λάβοντα, Θεοτόκον, ὁμολογεῖν, χριστοτόκον δὲ μόνον.

c Ibid. Ἡ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία, φησὶ, τῶν δύο φύσεων ἐστὶ σημαντικὴ, τῆς τε τῆς θεότητος τοῦ μονογενοῦς, καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. ἡ δὲ τοῦ θεοῦ ἀπολύτως λεγομένη φωνὴ τὴν ἁπλῆν, καὶ ἀσώματον τοῦ θεοῦ λόγου παρίστησιν οὐσίαν, ἡ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, μόνην τὴν ἀνθρωπείαν ὑποδείκνυσι φύσιν. διὰ τοῦτο χριστοτόκον, φησὶν, ἀλλ' οὐ θεοτόκον τὴν παρθένον ὁμολογεῖν ἀναγκαῖον, μή ποτε λάθωμεν ἀρχὴν τοῦ εἶναι λέγοντες τὸν θεὸν λόγον ἐκ τῆς ἁγίας εἰληφότα παρθένου, καὶ οὕτω προγενεστέραν τὴν μητέρα τοῦ γεννηθέντος ἐξ αὐτῆς κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὁμολογεῖν βιασθῶμεν.

d Nestor. apud Cyr. lib. I *cont. Nest.* Τί οὖν ἄτοπον ἡμεῖς λέγομεν συμβουλεύοντες λέγειν τὴν φωνὴν, καὶ ἔρχεσθαι ἐπὶ τὸ κοινὸν σημαινόμενον τῶν δύο φύσεων; τότε νομίζεται αὐτοῖς εἶναι βλάσφημον τὸ λεγόμενον. ἢ ὁμολόγησον σαφῶς θεότητα γεγεννῆσθαι ἐκ τῆς μακαρίας Μαρίας, ἢ φεύγων ὡς βλάσφημον τὴν φωνὴν, τί τὰ αὐτά μοι λέγων, ὑποκρίνῃ μὴ λέγειν;

1 *Joan.* iii. — 2 Tom. VI, lib. I *cont. Nest.*

Deiparam.

Cælestinum Papam, vocem illam θεοτόκον penitus proscribendam judicat, cum sic scribit. « Sed et Virginem Christotocon ausi sunt cum modo quodam Theotocon dicere[1]. Hanc enim Theotocon vocantes non perhorrescunt. » Et Cassianus æqualis illius, diserte scribit, vocabulum hoc ab eo fuisse damnatum : « Dicis itaque, quisquis es, inquit[2] ille, hæretice, qui Deum ex Virgine natum negas, Mariam matrem Domini nostri Jesu Christi, θεοτόκον, id est *matrem Dei*, appellari non posse, sed Χριστοτόκον, hoc est *Christi* tantum *matrem*, non Dei. Nemo enim, inquis, antiquiorem se parit. »

Itaque instigante illo Dorotheus episcopus publice anathema pronuntiavit in eos, qui Beatam Virginem θεοτόκον nominarent : et Anastasius presbyter eamdem vocem in concione, eo præsente repudiandam esse docuit, ut in primo libro memoravimus[3].

Usum tamen illius vocabuli certa cautione permittebat

V. Nonnunquam tamen usurpandæ vocis illius copiam facere se jactabat, dum ei probabilis sensus subjiceretur. « Si cum simplici fide genitricis Dei vocabulum proferres (ait apud Cyrillum Nestorius) non eam tibi vocem inviderem, dum in subjectam illi notionem inquirerem. Sed quoniam video te sub specie honorandæ B. Mariæ, hæreticorum firmare blasphemiam, idcirco prolationem ipsam vocis istius cautione quadam munio, quod sub eo vocabulo latere nescio quid periculi suspicer [a]. » Quid autem insit periculi, mox aperit sic : Arium ait, et Eunomium, nec non Apollinarem, eorumque sectæ participes studuisse, Dei genitricis nomen introducere; « ut facta permistione, nec divisis a se mutuo naturis nihil indignum, ac vile humana in se natura susciperet, ac locus jam illis adversus divinitatem pateret; tanquam ab uno omnia dicerentur, non secundum dignitatis copulationem, sed ipsius ratione naturæ [b]. » Hanc impietati suæ causam Nestorius prætexuit, asserens Deum incarnari, et humanæ naturæ ratione gigni non potuisse, nisi naturæ inter se confunderentur : ac divina gradu, et statu suo moveretur. Quo sensu vero θεοτόκον appellari permiserit, indicat Vincentius Lirinensis. « Est, inquit, singulari quodam Domini, ac Dei nostri, filii autem sui munere, verissime ac beatissime θεοτόκος confitenda. Sed non eo modo θεοτόκου, quo impia quædam hæresis suspicatur, quæ asserit eam Dei matrem sola appellatione dicendam, quæ eum scilicet peperit hominem, qui postea factus est Deus : sicut dicimus presbyteri matrem, aut episcopi matrem, non jam presbyterum, aut episcopum pariendo, sed eum generando hominem, qui postea presbyter, vel episcopus factus est. » Nimirum prius ac separatim formatum in utero fuisse Virginis hominem, perfecteque substitisse aiebat impurus hæresiarcha : deinde assumptum esse in ejusdem dignitatis communionem, ac nominis, sine ullo substantivo, et unum proprie ac per sese faciente nexu. Sic apud Maxentium Nestorianus in dialogo primo[4]: « Quamvis, inquit, theotocon beatam Virginem confiteri, nec ego refugiam : non tamen quod Deum, sed quia hominem genuerit Deo unitum, idcirco eam confiteor theotocon. » Tum instante catholico : « Si non Deum, sed hominem Deo unitum genuit sancta virgo Maria, est sine dubio juxta te anthropotocos, hoc est hominis genitrix, non theotocos. Quo ergo modo theotocon eamdem virginem profiteris, quam non Deum, sed hominem tantummodo prædicas genuisse ? » Respondet Nestorius : « Unitione factum est, ut is, qui ex ea natus est, Deus appelletur, propter Deum videlicet, cui uniri, unamque cum eo dignitatem, et auctoritatem habere promeruit. »

Theotocon.

Atque hoc melius ex ipsius Nestorii verbis, quæ in epistola *ad Cælestinum Papam* scripsit, intelligetur. « Si quis autem hoc nomen theotocon, inquit[5], propter natam humanitatem conjunctam Deo Verbo, non propter parentem proponet, dicimus quidem hoc vocabulum in ea, quæ peperit, non esse conveniens. Oportet enim veram matrem

a Cyrill. II *contra Nest.* Εἰ μετὰ πίστεως ἁπλῆς τὸ, θεοτόκος, προέφερες, οὐδ᾽ ἄν σοι τῆς λέξεως ἐφθόνησα τὸν νοῦν ἐξετάζων τοῦ ῥήματος, ἀλλ᾽ ἐπειδήπερ ὁρῶ σε προσφάσει τῆς περὶ τὴν μακαρίαν Μαρίαν τιμῆς, τῶν αἱρετικῶν βεβαιοῦντα τὴν βλασφημίαν, διὰ τοῦτο τὴν τῆς λέξεως προφορὰν ἀσφαλίζομαι, τὸν ἐν τῇ λέξει κρυπτόμενον κίνδυνον ὑφορώμενος.

b Ibid. Ὡς κράσεως γινομένης, καὶ τῶν δύο φύσεων μὴ διαιρουμένων, μηδὲν τῶν εὐτελῶν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα λαμβάνεσθαι. καὶ χώραν αὐτοὺς λοιπὸν κατὰ τῆς θεότητος ἔχειν, ὡς πάντων λεγομένων παρ᾽ ἑνὸς, οὐ κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς συναφείας ἀξίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν.

1 Nest. in Eph. Conc.— 2 Cass. II *de Incarn.* c. II.— 3 Cap. VII, § 5.— Tom. IV *Bibl.* col. 405.— 5 In Eph. Syn.

de eadem esse essentia (qua est) ex se natum. Ferri tamen potest hoc vocabulum propter ipsam considerationem, et quod solum nominetur de Virgine hoc verbum, propter inseparabile templum Dei Verbi. Nemo enim antiquiorem se parit. »

VI. Neque vero Socrati assentior historico, qui negat, revera Nestorium existimasse, merum, ac simplicem hominem fuisse Christum, aut ad Pauli Samosateni, vel Photini hæresim adhæsisse : sed ob inscitiam, et neglectum antiquitatis, in cujus lectione *Deiparæ.* parum versatus erat, solo vocabulo θεοτόκου offensum fuisse [a]. Cui suffragatur Joannes Antiochenus in epistola [1], quam ad eumdem scripsit Nestorium : in qua hortatur ipsum, ut deposita pervicacia, ad communem Ecclesiæ professionem vocis illius τῆς θεοτόκου redeat. Etenim certo se istud accepisse, non rei esse, neque dogmatis, sed nominis tantummodo controversiam ; de cujus sensu, et interpretatione cum ab Cyrillo, aliisque catholicis non dissideat, non debere ipsum de una vocula tantas excitare tragœdias : sed ad receptam per omnes Ecclesias consuetudinem usum suum, ac sententiam applicare. Hæc Joannes episcopus ; quem puto elevandi gratia, et ut ne tanti esse causam illam discedendi ab totius Ecclesiæ auctoritate Nestorius crederet, potius quam ex rei veritate, ista scripsisse. Nam omnino perperam, et impie de Christo Domino sensit Nestorius, ut in primo libro, capite IX, præsertim ostendimus.

Vox Theotocos cæteris hæreticis invisa.

Neutiquam porro Nestorianis duntaxat aut displicebat, aut adversabatur illa vox θεοτόκου : sed etiam Apollinaris, Eutychisque fautoribus ; quanquam isti non palam abhorrere se ab illa præ se ferebant : verum reipsa, et dogmate non parum ab ea erant alieni. Siquidem Apollinaris naturam hominis in Christo devocabat e cœlo ; ut et Eutyches : qua ratione nihil de B. Virginis substantia Christus accepisset, nec ab ea vere Deus homo genitus diceretur. Vide quæ de hac re scripsi in libro primo, capite XIV [2], et Eliam Cretensem ad orationem II, Gregorii Nazianzeni [3].

Ut autem Socratis illud, ac Joannis Antiocheni de sola vocis contentione ab Nestorio suscepta falsum arbitror : ita verissimum esse puto, quod historicus ille de Nestorii inscitia memoriæ prodidit ; et quod affirmat, et ipsum in usu ac lectione antiquitatis rudem, et hospitem fuisse. Quod illius epistolæ vox ea declarat, quam paulo ante memoravi : in qua velut insolentem, et inusitatam appellationem τῆς θεοτόκου notat, et condemnat : non intelligens, hanc ipsam ab antiquis Patribus haud infrequenti usu celebratam fuisse. Qui nunc exemplis aliquot approbandus est : ut tanto major vocabulo isti, et ex eo sanctissimæ Dei matris honori ac venerationi auctoritas accedat.

Leo papa, contra quam nonnulli asserunt, non primus hoc vocabulo usus est.

VII. Ephræmius Antiochenus Patriarcha, qui Justiniano imperatore floruit, sanctitate vir, et doctrina celebris, in opere quodam, quod adversus Monophysitas pro Chalcedonensis synodi, et Leonis Papæ auctoritate scripsit, primum ex sanctis Patribus Leonem magnum asserit, « nominatim Dei matrem appellasse sanctam Virginem : cum antecedentes omnes Patres non tam claris, ac disertis vocibus istud elocuti fuerint [b]. » Atque idem alias, illius delati B. Mariæ tituli primas tribuit Elizabethæ Zachariæ conjugi, quæ sic illam salutavit [4] ; *Et unde hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me ?* Quod deinde cæteris omnibus apertius Leo Papa pronuntiavit [c]. Affert autem hujus ex epistola *ad Leonem Imperatorem*, quæ numeratur nonagesima septima, locum istum : « Anathematizetur ergo Nestorius, qui B. Virginem Mariam, non Dei sed hominis tantummodo credidit genitricem, ut aliam personam carnis, aliam faceret deitatis [d]. » Verum nec Elizabeth Dei matrem diserte nominat : siquidem *Domini* vox ab contentiosis hominibus ad merum hominem applicari potest : nec satis argumenti est in illis Leonis verbis, ut primus appelletur auctor illius Virgini tribuendi nominis, quod certe non aliud est,

a Socrat. lib. VII, cap. XXXI. Οὔ μοι δοκεῖ ὁ Νεστόριος οὔτε τὸν Σαμοσατέα Παῦλον ζηλῶν, οὔτε μὴν Φωτεινὸν, μηδ' ὅλως ψιλὸν ἄνθρωπον λέγειν τὸν κύριον, ἀλλὰ τὴν λέξιν μόνην, ὡς τὰ μορμολύκια πεφόβηται. καὶ τοῦτο πέπονθεν ὑπὸ ἀμαθίας πολλῆς.

b Ephræm. apud Phot. cod. CCXXVII. Καὶ ὅτι πρῶτος ἐν ἁγίοις Λέων ἰδικῶς εἶπεν αὐταῖς λέξεσιν, ὡς μήτηρ θεοῦ ἐστιν ἡ ἁγία θεοτόκος· τῶν πρὸ αὐτοῦ πατέρων οὕτω διαπρυσίοις ῥήμασι μὴ τοῦτο φαμένων.

c Ephræm. ibid. Σαφέστερον δὲ τῶν ἄλλων μετὰ ταῦτα τὴν λέξιν πρῶτος ὁ ὅσιος Λέων ὁ Πάπας προήνεγκεν.

d Ibid. Ἀναθεματιζέσθω Νεστόριος, ὁ τὴν μακαρίαν καὶ θεοτόκον Μαρίαν οὐχὶ τοῦ θεοῦ, ἀνθρώπου δὲ μόνον πιστεύων εἶναι μητέρα.

1 Tom. II Conc.— 2 § 10 et seq.— 3 Num. 6.— 4 *Luc.* I, 43.

Vox Deiparæ ab antiquis Patribus usurpata.

quam θεοτόκος. *Dei mater*, inquam, aut *Dei genitrix* hoc ipsum est, quod Græce θεοτόκος. Quæ vox longe ante Leonem Papam antiquis usitata fuit. Testis est Joannes Antiochenus in epistola *ad Nestorium*, qua hunc hortatur, ut, posita contentione, nomen illud impugnare desinat, « quod a permultis Patribus compositum, scriptum, et pronuntiatum est.» Tum ita pertexit : « Hoc enim nomen nemo doctorum Ecclesiasticorum repudiavit. Nam et plures eo sunt usi, iique celebres : et qui usi non sunt, utentes non reprehenderunt[a].» Theodoretus item in hæresi *Nestoriana*, scribit « antiquissimos catholicæ fidei præcones, ex Apostolica traditione, docuisse, matrem Domini nominandam, credendamque esse Dei genitricem [b]. » Dei ecce genitricem ex Apostolica traditione, nuncupatam olim fuisse B. Mariam, Theodoretus affirmat. Cujus, ut et Joannis Antiocheni, testimonium eo pluris oportet fieri, quod ambo pro Nestorii fautoribus initio sese gesserunt : et Orientales, etiam illius hæresi damnata, plerique cæteroqui catholici, non valde inimico in eum fuerunt animo ; æmulatione potissimum Alexandrinorum, quibus cum simultatis nescio quid fere semper habuerunt : ut ex actis Chalcedonensis concilii cognoscitur.

VIII. Nam de Cyrillo, minus est mirum, dici ab eo, « vocem τῆς θεοτόκου anterioris ætatis Patribus, qui rectæ fidei nomine celebrantur, usitatam fuisse [c]. » Atque horum nonnullos citat, eorum verba describens, ex quibus aliquot tantummodo nominat in epistola quadam ad Acacium BerrhϾ episcopum, in qua de Nestorio queritur [1], qui Dorotheum episcopum anathema iis passus est dicere, qui Mariam θεοτόκον appellant : qua una denuntiatione tot antiquos Patres constet esse proscriptos.

Theotocou.

Nec illud prætermittendum est, in illis Patrum testimoniis, quibus θεοτόκου vocabula asserere Cyrillus studet, paucos esse, qui nominatim illud usurpent : hoc est tres omnino de novem, quorum sententias exscribit ; sunt autem novem isti, Athanasius, Atticus Constantinopolitanus, Antiochus, Amphilochius Iconii episcopus, Ammon Hadrianopolitanus, Joannes Constantinopolitanus (is est Chrysostomus), Severianus, Vitalis episcopus, et Theophilus Alexandrinus, Cyrilli ipsius avunculus. Horum omnium sententias excerpsit Cyrillus, quarum tres solæ θεοτόκου vocem continent, ut Athanasii; cujus tamen locum non esse germanum ostendimus libro quarto, cum de locutione illa Cyrilli egimus, *una Verbi natura Incarnata* : quod quidem in fragmento isto ab Cyrillo descripto, tanquam esset Athanasii, legitur ; cum probabilius sit Apollinaris esse. Præter hunc ergo, Antiochus, et Ammon θεοτόκον Mariam nominant ; cæteri nihil aliud, nisi genitum, natumve de matre Virgine Deum affirmant. Quod mirum sane mihi videtur ; cum et antequam loca illa proferret, in eum se finem afferre profiteatur, ut contra Nestorii temeritatem demonstret, « vocem illam, θεοτόκου, antiquis Patribus usitatam fuisse ; » quæ verba proxime ante posui : et iisdem percensitis testimoniis, ita concludat : « Ecce, inquit, omnes optimi, et sapientes, qui diversis temporibus ante nos exstitere, Patres, Dei genitricem nominant Virginem sanctam : et cum naturali unitione copulatum esse carni divinum Verbum asseverent, idem et in utero Virginis genitum esse docent, et ex eo secundum carnem processisse : quamvis initio carentem, et omni anteriorem sæculo, ac tempore generationem habuerit ex Patre [d]. » Quis non ista legens, θεοτόκου vocem ipsam in allatis Patrum testimoniis requirat? Et tamen in plerisque solum illud occurrit, quod eodem recidit, et vim proprietatemque vocabuli complectitur, atque in Cyrilli postremis istis verbis continetur : Divinum Verbum, præter æternam ex Patre

Theotocou i. e. Deiparæ.

Theotocou.

a JOAN. in Eph. syn. Πολλοῖς τῶν πατέρων καὶ συντεθὲν, καὶ γραφὲν, καὶ ῥηθέν. MOX : Τοῦτο γὰρ τὸ ὄνομα οὐδεὶς τῶν ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων παρῄτηται· οἵ τε γὰρ χρησάμενοι αὐτῷ πολλοὶ, καὶ ἐπίσημοι, οἵ τε μὴ χρησάμενοι οὐκ ἐπελάβοντο τῶν χρησαμένων.

b THEODOR. lib. IV *de Hær.* cap. XII. Τῶν πάλαι καὶ πρόπαλαι τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κηρύκων, κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν παράδοσιν, θεοτόκον διδαξάντων ὀνομάζειν, καὶ πιστεύειν τὴν τοῦ κυρίου μητέρα.

c CYRILLUS. lib. *de Rect. fide.* Ὅτι δὲ καὶ ἡ θεοτόκος φωνὴ καὶ αὐτοῖς γέγονε συνήθης τοῖς πρὸ ἡμῶν ἁγίοις πατράσιν, οἵ καὶ ἐπ' ὀρθῇ θαυμάζονται πίστει.

d CYR. ibid. Ἰδοὺ δὴ πάντες οἱ πανάριστοί τε, καὶ σοφοὶ κατὰ καιροὺς ἡμῶν γεγονότες καὶ θεοτόκον ὀνομάζουσι τὴν ἁγίαν παρθένον. ἡνῶσθαι δὲ κατὰ φύσιν διαβεβαιούμενοι τῇ σαρκὶ τὸν ἐκ θεοῦ λόγον, ἔν τε τῇ νηδυΐ γενέσθαί φασι τῇ παρθενικῇ, καὶ ἐξ αὐτῆς προελθεῖν κατὰ σάρκα, καί τοι τὴν ἄναρχον, καὶ πρὸ παντὸς αἰῶνος, καὶ χρόνου λαχόντα γέννησιν ἐκ πατρός.

1 Cyr. t. V, par. II in ep.

generationem ; qua divinitate communicata Deus est, nova in tempore generatione productum, hominis substantiam, ac nomen ex matre femina sumpsisse. Hoc autem omnino est esse θεοτόκον, id est *Dei genitricem*, et *partricem*,ut loquitur Rusticus.

IX. Quoniam igitur connexa sunt hæc inter se duo ; Dei filium semel ex Patre genitum, rursus ex Matre Virgine altera generatione prodiisse, et hanc esse θεοτόκον, hoc est *genitricem Dei;* quidquid rationis, auctoritatisque confertur in unum probandum, non minus hoc adstruendo alteri serviet. Ita caput antecedens, θεοτόκον eo ipso beatam fuisse Virginem ostendit, quod ab illa vere proprieque genitum approbavit esse Dei filium, productis in medium haud paucis antiquorum sententiis : ad quas accedere nunc illa par est eorum testimonia, quæ ibi Cyrillus laudavit. Ea vero idcirco in hunc locum distuli, quod eorum tractatio ex hujus propria capitis disputatione plus capere lucis, utilitatisque poterat. Horum testium, qui, sine θεοτόκου mentione, iteratam in Virginis utero Dei generationem confirmant, unus est non immerito mihi suspectus auctor, qui penultimo loco ab Cyrillo refertur, Vitalis episcopus : quem ego fuisse suspicor insignem illum Apollinaris discipulum, et ab eo Antiochiæ partis suæ ordinatum episcopum, de quo in libro primo, capite sexto diximus. Hic enim apud Damasum Romanum pontificem in suspicionem vocatus hæresis, ab magistro suo Apollinari vulgatæ fidei suæ rationem illi reddidit. Est autem fragmentum illud Vitalis episcopi ab Cyrillo citatum[1], ex aliquo, ut apparet, fidei libello, et professione sumptum. Quod si Vitalis ille idem est Apollinaris discipulus, est cur miremur, sive hoc Cyrillum latere potuisse, quid hic hominis fuisset ; sive, ut id non ignoraret, ne verbo quidem aut excusasse, quod tali teste uteretur ; aut de eo certe lectorem, quod hujus scire interérat, monuisse : sive denique hujusmodi ab illo suffragatorem esse quæsitum, cum tot ad manum essent integræ, illibatæque famæ, quales superiori capite commemoravi. Quanquam in illo Vitalis loco ab Cyrillo citato, nullum est hæresis vestigium ; sed sincere ac catholice concepta sunt omnia, et Apollinaris errori contraria.

Deiparæ.

Ibi inter alia « verum profitetur Dei filium secundum æternam ex Deo generationem, etiam hominis filium esse factum, secundum alteram generationem ex Virgine. Atque hic idem est perfectus Deus secundum divinitatem, et consubstantialis Patri : ac perfectus homo secundum generationem ex Virgine, et consubstantialis hominibus secundum carnem[a].»

Sic Atticus Constantinopolitanus episcopus, qui Maximiano Joannis Chrysostomi successori in eam sedem subrogatus est, duplicem his verbis generationem Dei commendat: « Hodie, inquit, Christus Dominus, plenam benignitatis nativitatem suscepit: nam secundum illam, quæ divinæ majestati congruit, jam existebat antea[b]. »

Amphilochius item episcopus Iconii, in homilia *de generatione secundum carnem*, «Omnium, inquit, opifex, qui ante universam creaturam visibilem, et invisibilem cum solo Patre, ac Spiritu sancto immortalis existit, ecce hodie ex Virgine nascitur[c]. »

Joannem exinde Constantinopolitanum episcopum citat, nempe Chrysostomum, qui in homilia *de divina generatione* ita loquitur : « Hodie qui est, nascitur, et qui est, fit quod non erat. Cum enim Deus esset, homo fit[d]. » Præter hunc vero Chrysostomi locum alii sunt complures, qui duplicem Verbi generationem apertissime prædicant : e quibus unum alterumve referam. In homilia secunda *in Matthæum:* « Valde, inquit, auditu mirum, et inusitatum est, Deum inaccessum, et ineffabilem, et qui mente comprehendi nequit, ac Patri æqualem, per uterum venisse virgineum, et ex muliere gigni voluisse ; et habere stirpis auctores Davidem, et Abrahamum[e]. »

a Cyr. tom. V, par. II *de Recta fide.* Υἱὸς γὰρ ὢν ἀληθῶς θεοῦ, κατὰ τὴν ἀΐδιον ἐκ θεοῦ γέννησιν, γέγονε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν. καὶ ἔστιν εἷς καὶ ὁ αὐτὸς τέλειος Θεὸς κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ὁμοούσιος τῷ πατρί· καὶ τέλειος ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν, καὶ ὁμοούσιος ἀνθρώποις κατὰ τὴν σάρκα.

b Attic. apud Cyrill. ibid. Σήμερον Χριστὸς ὁ δεσπότης γέννησιν ἀνεδέξατο. τὴν γὰρ τῆς θεϊκῆς ἀξίας προϋπῆρχεν.

c Amphil. ibid. Ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων, ὁ πρὸ πάσης κτίσεως ὁρατῶν τε, καὶ ἀοράτων, μόνῳ πατρὶ, καὶ πνεύματι συνυπάρχων ἀθάνατος, σήμερον ἰδοὺ ἡμῖν ἐκ παρθένου γεννώμενος, χωρὶς πάσης ἁμαρτίας.

d Chrys. ibid. Σήμερον ὁ ὢν τίκτεται, καὶ ὁ ὢν γίνεται ὅπερ οὐκ ἦν· ὢν γὰρ θεὸς, γίνεται ἄνθρωπος.

e Vers. 24. Καὶ γὰρ καὶ σφόδρα παράδοξον ἀκοῦσαι,

1 Cyr. *de Rec. fide.*

Tum de eodem Dei filio mox. « Genitus est secundum carnem, ut tu spiritu gignaris; genitus est ex muliere, ut tu desinas mulieris esse filius. Propterea duplex facta generatio est, tum nostræ similis, tum nostra præstantior[a]. » Et homilia XI *in Joannem* : « Factus est Filius hominis, qui est germanus Dei filius : ut hominum filios Dei filios faceret[b]. »

Post hunc Severianum laudat Cyrillus, cujus hæc verba sunt : « Etenim Verbum illud, quod superne arcana quadam, et inexplicabili, et incomprehensa ratione, ex æterno genitum est a Patre, idem in tempore ex Virgine Maria inferne genitum est[c]. »

Antiquiores Patres qui B. Mariam Dei genitricem appellarunt

X. Nunc qui θεοτόκον nominatim Beatam appellarunt Virginem nonnullos proferemus, ex iis, qui Nestorium, et Ephesinam synodum antecesserunt, plerosque antiquiores tribus illis, quos commemoravit Cyrillus. Horum primus sit Origenes : quem testis est Socrates[1], tomo primo in epistolam *ad Romanos*, explicantem quomodo θεοτόκος dicatur, latius istud inquisivisse. Post hunc Dionysius Alexandrinus in epistola synodica *ad Paulum Samosatenum*, non solum generationem Verbi duplicem diserte commendat; sed etiam θεοτόκον matrem illius appellat. « Quinam tu dicis, ait, hominem eximium Christum, et non Deum verum existentem, et adoratum ab universa creatura cum Patre, et Spiritu sancto, incarnatum e sancta Virgine, et Dei genitrice Maria[d] ? » Et in responsione ad quæstionem quintam hæretici ejusdem de Isaiæ verbis istis, *Ecce Virgo concipiet*, disputans, « Ostendit, inquit, Dei Genitricem Virginem quemdam concepisse : quem quidem nos agnovimus Deum nostrum, et Patri coæternum filium Verbum[e]. » Sic Mariam θεοτόκον paulo post vocat; et sæpius eamdem vocem repetit. Alexander etiam Alexandrinus episcopus in epistola *ad Alexandrum Constantinopolitanum episcopum*[2] eamdem B. Virgini appellationem tribuit.

Theotocon.

Athanasius Alexandri successor, et hæres odii in Arianam hæresim, passim θεοτόκον nominat sanct. Mariam Virginem : præsertim in tertio libro *de Trinitate*. (Sic enim ab Cyrillo laudatur in epistola *ad Monachos*.) Ea est quæ vulgo inscribitur oratio quarta *contra Arianos*. In qua sæpe vocabulum istud occurrit. Est autem obiter illud observandum, antiquos scriptores Athanasii orationes illas *librum* appellare *de Trinitate*, ut ibi Cyrillus. Tum ex quinque, ut nunc inscribuntur, quatuor solas recensere, prima detracta : quæ non est ejusdem cum sequentibus argumenti. Nam in istis adversus Arianam hæresim disputat, eamque rationibus, et Scripturæ testimoniis refellit, et quibus argumentis nitebatur, ea dissolvit. Prima autem nihil horum facit : et est encyclica *contra Arianos* epistola; qui illi titulus Græce præfigitur. Ideo quæ secunda vulgo numeratur, is πρῶτος λόγος ab Græcis plerisque dicitur, quem *primum librum* satius sit Latine vertendo nominare; non ut solent *Orationem*. Est enim λόγος non solum *Oratio*, sed etiam *liber*. Atque hoc jam alibi notare memini. In actione tamen quarta synodi septimæ[3], ne quid dissimulem, locus quidam ἐκ λόγου τετάρτου κατ' Ἀρειανῶν profertur, cujus initium est, οἱ Ἀρειομανῖται. Quæ est oratio quarta. Sed vetustiores illo, quem dixi, modo numerant.

Ex oratione quarta adversus Arianos...... Ariomanitæ

Certe qui ab Cyrillo in illa *ad Monachos* epistola citatur locus ex libro tertio *de Trinitate*, sumptus est ex oratione quarta; qui sic habet : « Itaque divinæ scripturæ scopus iste est, et formula propria, ut sæpe dixi, ut duplicem agnoscamus in ea de Salvatore loquendi rationem : nimirum tum Filium fuisse sem-

ὅτι ὁ θεὸς ὁ ἀπρόσιτος, καὶ ἀνέκφραστος, καὶ ἀπερινόητος, καὶ τῷ πατρὶ ἴσος, διὰ μήτρας ἦλθε παρθενικῆς, καὶ γενέσθαι ἐκ γυναικὸς κατεδέξατο, καὶ σχεῖν προγόνους τὸν Δαβὶδ, καὶ τὸν Ἀβραάμ.

a CHR. *in Mat.* vers. 36. Ἐγεννήθη γὰρ κατὰ σάρκα, ἵνα σὺ γεννηθῇς κατὰ πνεῦμα· ἐγεννήθη ἐκ γυναικὸς, ἵνα σὺ παύσῃ γυναικὸς ὢν υἱὸς. διὰ τοῦτο διπλῆ γέγονεν ἡ γέννησις, καὶ ἐοικυῖα ἡμῖν, καὶ ὑπερβαίνουσα τὴν ἡμετέραν φύσιν.

b Id. hom. II *in Joan.* vers. 2. Ἐγένετο γὰρ υἱὸς ἀνθρώπου, θεοῦ γνήσιος ὢν υἱὸς, ἵνα τοὺς τῶν ἀνθρώπων υἱοὺς τέκνα ποιήσῃ θεοῦ.

c SEVER. apud Cyr. *de Rect. fide.* Ὁ γὰρ γεννηθεὶς ἄνωθεν ἐκ πατρὸς λόγος ἀποῤῥήτως, ἀφράστως, ἀκαταλήπτως, ἀϊδίως, ὁ αὐτὸς ἐν χρόνῳ γεννᾶται κάτωθεν ἐκ παρθένου Μαρίας.

d DION. ALEX. tom. II *Bib. PP.* Πῶς σὺ λέγεις ἄνθρωπον κατεξαίρετον τὸν Χριστὸν, καὶ οὐ θεὸν ὄντα ἀληθινὸν, καὶ προσκυνούμενον παρὰ πάσης κτίσεως σὺν πατρὶ, καὶ ἁγίῳ πνεύματι, τὸν σαρκωθέντα ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου, καὶ θεοτόκου Μαρίας;

e Ibid. Καὶ δείκνυσιν ὅτι ἡ θεοτόκος τινὰ συνέλαβεν, ἡ παρθένος δηλονότι. ὅν τινα ἡμεῖς ἐγνωρίσαμεν ἡμῶν μὲν θεὸν, τοῦ δὲ πατρὸς συναΐδιον ὄντα υἱὸν λόγον.

1 Socrat. l. VII, c. XXXII. — 2 Alex. in ep. sub fin apud Theod t. III oper. illius. — 3 Tom. V Conc.

per, et esse Deum, qui sit Verbum, et splendor, ac sapientia Patris : tum postea propter nos eumdem illum assumpta carne de Virgine Dei genitrice Maria, hominem esse factum[a]. » Sunt et alia loca Athanasii[1], in quibus θεοτόκον vocat B. Virginem.

X. Basilius in homilia XXV *de humana* Theotocon. *Christi generatione* θεοτόκον similiter eamdem appellat[2]. Ita et Gregorius Nazianzenus, qui et duplicem filii Dei generationem adstruit adversus Arianos, opponentes idcirco non gigni Filium a Patre, quod generatio omnis adjunctam habeat passionem. At hos redarguit Gregorius, « qui discernere istud nequiverint, eum, cujus diversa sit carnalis generatio, (ubi enim alias apud homines Dei genitricem nosti Virginem?) hujus diversam quoque ab aliis esse generationem[b]. » Et epistola priore *ad Cledonium*, « etiam ab divinitate separat eos, qui Dei genitricem Mariam esse non existimant[c]. » Sic Amphilochius oratione quarta eumdem titulum confert in sanctissimam Virginem.

Proclus item oratione prima, quæ initio Ephesinæ synodi præfigitur, sub ipsum exor- Theotocon. dium θεοτόκον vocat. His adde laudatos a Cyrillo, ut paulo ante dixi, duos Antiochum, et Ammonem.

Sed illustre cumprimis est ejus rei argumentum, quam crebro vox illa Christianorum in usu versata sit, quod ex impii Juliani, et apostatæ testimonio capitur. Nam apud Cyrillum Alexandrinum, octavo in libro contra ipsum, ejus verba referuntur, quibus Christum negat esse Deum, et Christianos irridet, quod illius matrem passim Dei genitricem nominent. « Atqui vos, inquit, Mariam non cessatis vocare θεοτόκον, id est *Dei genitricem*[d]. » Et in epistola *ad Photinum hæreticum*, quam Facundus libro quarto, capite secundo refert, ita impius ille loquitur : « Tu quidem, o Photine, verisimilis videris, et proximus salvare, benefaciens nequaquam in utero inducere, quem credidisti Deum. » Ex quo illud apparet, communem et tralatitiam apud Christianos vocem illam exstitisse*.

Post Ephesinam synodum, damnatumque Nestorium, synodi omnes, et imprimis Œcumenicæ, tum cæteræ fere, in quibus de fide aliquid est sancitum, idem *Dei genitricis* vocabulum magno studio frequentarunt. Imprimis autem Chalcedonensis, in eo quod condidit fidei decreto, comprobavit; et quinta, atque sexta. Ex particularibus synodis unam tantummodo hic referam Carthaginensem quartam, quæ in capitulo primo de Filio loquens, vim nominis expressit, « Deus verus, inquit, ex patre, homo verus ex matre, carnem ex matris visceribus habens, et animam humanam rationalem, simul in eo ambæ naturæ, id est, Deus, et homo una persona, unus filius, unus Christus, » etc. Nunc illius vocabuli reddenda ratio est, et quæ adversus istud ab hæreticis opponi solerent, explicanda breviter : idque in caput sequens, ne sit hoc longius differendum videtur.

CAPUT XVI.

Declaratur vocabuli θεοτόκου *ratio*, *ob quam B. Mariæ Virgini proprie convenit.* 1. *Ac primum ostenditur*, *Christum ex matris substantia aliquid traxisse*, *contra quam veteres hæretici opinati sunt.* 2. *Qui e Scripturis convicti*, *tum ex antiquioribus Patribus*, *ut Ignatio*, 3. *Irenæo*, 4. *Tertulliano*, 5. *et aliis. Lucæ locus illustratur*; 6. *argumentis itidem approbatur*; *quia non esset alioqui filius hominis*; 8. *nec de semine Davidis.*

I. Ad Nestorii convincendam penitus, et expugnandam hæresim, et ut integerrimæ

a Athan. orat. IV cit. a Cyrillo in ep. *ad Monac.* Σκοπὸς τοίνυν οὗτος, καὶ χαρακτὴρ τῆς γραφῆς, ὡς πολλάκις εἴπομεν, διπλῆν εἶναι τὴν περὶ τοῦ σωτῆρος ἀπαγγελίαν ἐν αὐτῇ. ὅτι τε ἀεὶ θεὸς ἦν, καὶ ἔστιν ὁ υἱὸς λόγος ὢν, καὶ ἀπαύγασμα, καὶ σοφία τοῦ πατρὸς, καὶ ὅτι ὕστερον δι' ἡμᾶς σάρκα λαβὼν ἐκ παρθένου τῆς θεοτόκου Μαρίας, ἄνθρωπος γέγονε. Citatur et ab Euthym. *in Panop.* tit. II, ex lib. III *contra Arian.*

b Gregor. Nazianz. orat. XXXV. Καὶ οὐδ' ἐκεῖνο δύνασαι συνιδεῖν, ὅτι ᾧ διάφορος ἡ κατὰ σάρκα γέννησις ἐξαλλάττουσα, μᾶλλον δὲ ᾧ τὸ εἶναι μὴ ταυτὸν, τούτῳ καὶ τὸ γεννᾷν διάφορον.

c Id. orat. LI. Εἴ τις οὐ θεοτόκον τὴν Μαρίαν ὑπολαμβάνει, χωρίς ἐστι τῆς θεότητος.

d Cyrill. Θεοτόκον δὲ ὑμεῖς οὐ παύεσθε Μαρίαν καλοῦντες.

* In eadem hujus vocis antiquitate demonstranda desudarunt ex hæreticis nostri temporis docti tres viri, Suicerus in *Thesauro* verbo θεοτόκος, Pearsonius in *Expositione symboli apostolici*, et Joh. Ernestus Grabius tomo ultimo LXX *interpretum.* F. A. Z.

1 Ut orat. V et lib. *de Inc.* — 2 Basil. t. I

Dei matris dignitas ab illius defensa calumniis, splendorem suum obtineat, capitis hujus et sequentium aliquot disputatio proprie suscipitur. In quo explicare istud aggredimur, quemadmodum beatissima Christi parens, et Virgo, quoque jure, θεοτόκος, id est non *partrix* solum, ut ita dicam; sed etiam *genitrix Dei*, non abusione aliqua, vel figurata locutione, sed vero, nativo, ac proprio sermone dicatur.

Hoc ut ordine tractatum, ac via disceptari melius possit, inde, opinor, auspicandum est, ut ex sanctæ illius matris utero, hoc est de ejus substantia, traxisse aliquid Christum; ac *secundum carnem*, (uti Patres loquuntur, naturam intelligentes hominis) vere ab illa genitum esse monstremus. Nam eo vel concesso, vel probato; quod minori contentione, nec plerisque refragantibus, obtinetur; erit in altero victoria certior, ac facilior.

Christus aliquid e matris substantia traxit.

Christum itaque carnem, sive potius perfectam hominis naturam, materno ex utero sumpsisse, in antecedentibus capitibus ostensum est; maxime in XIV, ubi revera Deum ex utero Matris esse genitum adstruximus: quod, ut dixi, non alio sensu potest intelligi, quam si carnem, hominisve indidem naturam cepisse dicatur. In quo duo hæreticorum genera refutantur: quorum alii non veram carnem, veramque substantiam cæterorum hominum similem assumptam esse finxerunt: sed illius effigiem duntaxat, et larvam: tanquam spectrum aliquod hominis, non homo Christus esset, ut quos δοκητὰς, et φαντασιαστὰς vocarunt. Alii veram quidem carnem, veramque naturam hominis ascitam fatentes, non eam tamen ex Virginis utero decerptam, ac proprie dicta generatione formatam putaverunt; sed vel e cœlesti materia fictum elaboratumque nescio quod humanum corpus; vel aliunde saltem, quam ex ipsa parturientis massa, et substantia, velut per canalem, et tubum per illa sacrosanctæ Virginis transisse viscera dixerunt.

Docetas et phantasiastas.

II. Utraque pravitas erroris antiquissima est, et ipsis nata temporibus Apostolorum: ut ex primo libro hujus operis constat: in quam propterea confutandam, opprimendamque, sedulam operam navarunt Apostoli, primique post eos, et omnium vetustissimi scriptores Ecclesiastici, ut inter Apostolos Joannes Evangelista, qui in Evangelio, et in canonicis suis epistolis, multa jecit in illos gravia, et sententiosa dicta. Ex Patribus vero præcipue Justinus, Ignatius, Irenæus, hæreses illas notarunt. Justinus quidem variis in locis: maxime vero in dialogo, Christum ex Maria factum hominem asseverat. Ut cum illa etiam *Psalmi* verba: *Ex utero ante Luciferum genui te*[1]*; et quæ statim sequuntur: *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum: tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, significare dicit: « Deum universorum parentem ex æterno etiam per humanum uterum, illum fuisse generaturum[a]. » Et interjectis quibusdam, affirmat, « ex Virgine, et per Virginem genitum esse[b], » idque testificatum esse Prophetam Esaiam. Tum « vere illum fuisse hominem ait, qui revera cruciatus sensu perceperit[c]. » Et postea, « per Virginem hominem esse genitum: ut qua via ab serpente inobedientia sumpsit initium, eadem etiam via exitum capiat[d]. »

Demonstratur auctoritate Patrum et argumentis Christum carnem e materno utero sumpsisse.

Ignatius vero multis in locis vere ex Maria genitum esse Dei filium secundum carnem asserit: ut in capite XIV memoravimus. Est etiam insignis præ cæteris in epistola *ad Trallianos*: « Vere, inquit, Maria genuit corpus, quod habitantem in se Deum habet: ac vere genitum est Verbum de Virgine indutum corpore iisdem nobiscum affectionibus obnoxio. Vere in utero conceptus est, qui universos homines formavit in utero: finxitque sibi corpus ex Virginis sanguine, citra ullam cum viro consuetudinem[e]. » Qui locus Ignatii ne quid dissimulem, in Florentino codice, qui omnium præstantissimus habetur, non exstat. Sed satis est nobis, quod *vere genitum ex Virgine secundum carnem* idem Ignatius in epistola *ad Smyrnæos*, quæ prima est illo in codice, testatur filium Dei, ac vere carnem habere.

a JUSTIN. *Dial.* Οὐ σημαίνει ἡμῖν, ὅτι ἄνωθεν, καὶ διὰ γαστρὸς ἀνθρωπείας, ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τῶν ὅλων γεννᾶσθαι αὐτὸν ἔμελλεν;

b Ibid. Ὅτι ἐκ παρθένου γεννητὸς, καὶ διὰ παρθένου γεννηθῆναι αὐτὸν διὰ Ἡσαΐου ἐπεπροφήτευτο.

c Ibid. Ὅτι ἀληθῶς γέγονεν ἄνθρωπος ἀντιληπτικῶς παθών.

d Ibid. Καὶ διὰ τῆς παρθένου ἄνθρωπος γεγονέναι· ἵνα καὶ δι' ἧς ὁδοῦ ἡ ἀπὸ τοῦ ὄφεως παρακοὴ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ καὶ κατάλυσιν λάβῃ.

e IGNAT. Ἀληθῶς τοίνυν ἐγέννησε Μαρία σῶμα θεὸν ἔνοικον ἔχον, καὶ ἀληθῶς ἐγεννήθη ὁ θεὸς λόγος ἐκ τῆς παρθένου, σῶμα ὁμοιοπαθὲς ἡμῖν ἠμφιεσμένος. ἀληθῶς γέγονεν ἐν μέτρᾳ ὁ πάντας ἀνθρώπους ἐν μήτρᾳ διαπλάττων, καὶ ἐποίησεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῶν τῆς παρθένου αἱμάτων, πλὴν ὅσον ἄνευ ὁμιλίας ἀνδρός.

1 *Ps.* XCIX.

Hæc enim ex consequenti docent, revera eumdem ex Mariæ substantia humanam assumpsisse naturam, et substantiam; quod egregie Patres affirmant.

III. Iræneus in tertio libro, capite XXXII, cum in antecedenti capite scripsisset, idcirco de Maria Virgine formatum esse novum hominem, non autem ex limo, primi instar hominis; ne aliud opificium esset, et ab eo diversum, quod in corruptelam inciderat, et propterea reficiendum erat: his, inquam, explicatis, ita sermonem pertexit: « Errant igitur, qui dicunt eum nihil ex Virgine accepisse, ut abjiciant carnis hæreditatem, abjiciant autem et similitudinem. Si enim ille quidem de terra, et manu, et artificio Dei plasmationem, et substantiam habuit; hic autem non manu, et artificio Dei, jam non servavit similitudinem hominis, qui factus est secundum imaginem ipsius, et similitudinem, et inconstans artificium videbitur, non habens circa quod ostendat sapientiam suam. Hoc autem dicere est, et putative apparuisse eum, et tanquam hominem, cum non esset homo, et factum eum hominem nihil assumentem de homine. Si enim non accepit ab homine substantiam carnis, neque homo factus est, neque filius hominis. Et si hoc non factus est, quod nos eramus, non magnum faciebat, quod passus est, et suscitavit. » Et paulo post: « Cæterum supervacua est in Mariam descensio ejus. Quid enim in eam descendebat, si nihil incipiebat sumere ab ea? Aut si nihil sumpsisset ex Maria, nunquam eas, quæ a terra erant, percepisset escas, per quas id quod a terra sumptum erat, nutritur corpus[a]. »

Quamobrem idem esse Irenæus interpretatur affirmare Christi corpus specie tenus, et apparens tantum exstitisse, et aliunde, quam ex Maria Virgine illud acceptum fuisse. Quod et in libro quinto repetit: « Ostendimus autem, ait, quoniam idem est putative dicere eum visum, et nihil ex Maria accepisse. Neque enim esset vere sanguinem, et carnem habens, per quam nos redemit, nisi antiquam plasmationem Adæ in semetipsum recapitulasset. Vani igitur, qui a Valentino sunt, hoc dogmatizantes, uti excludant sulutem carnis et reprobent plasmationem Dei[b]. »

IV. Tertullianus in libro *de carne Christi*, capite XIX, eumdem Valentinum hæreticum refellens, inde insuper argumentatur, ex B. Virginis utero Christi carnem esse sumptam, quod alioqui frustra « descendens de cœlo sanctus ille spiritus Dei, sanctam Virginem, cujus utero se insinuaret, elegit: » ut Lactantii verbis utar[1], qui *sanctum Dei spiritum* appellat personam filii Dei: quemadmodum et Tertullianus, qui sic scribit: « Oro vos, si Dei spiritus non de vulva carnem participaturus descendit in vulvam, cur descendit in vulvam? Potuit enim extra eam fieri caro spiritualis, simplicius multo, quam intra vulvam fieret extra vulvam. Sine causa eo se intulit, unde nihil extulit. Sed non sine causa descendit in vulvam: ergo ex illa accepit. Quia si non ex illa accepit, sine causa in illam descendit, maxime ejus qualitatis caro futurus, quæ non erat vulvæ, id est spiritualis[2]. »

Mox instat ex vi et notione præpositionis *ex*, qua sacræ utuntur litteræ: de qua etiam confligentes, et tergiversantes hæreticos pulchre redarguit. Et digna sunt illius verba, quæ hoc loco referantur: « Qualis est autem tortuositas vestra ut ipsam (ex) syllabam præpositionis officio adscriptam, auferre quæratis et alia magis uti, quæ in hac specie non invenitur penes Scripturas sanctas? Per virginem dicitis natum, non ex Virgine, et in vulva, non ex vulva, quia et Angelus in somnis ad Joseph; Nam quod in ea natum est, inquit, de Spiritu sancto est; non dixit ex ea. Nempe tamen, etsi ex ea dixisset, in ea dixerat. In ea enim erat, quod ex ea erat. Tantumdem ergo et cum dicit, in ea, et ex ea consonat: quia ex ea erat, quod in ea erat. Sed bene, quod idem dicit Matthæus, originem Domini decurrens ab Abraham, usque ad Mariam, *Jacob*, inquit, *generavit Joseph virum Mariæ, ex qua nascitur Christus.* Sed et Paulus Grammaticis istis silentium imponit: *Misit*, inquit, *Deus filium suum fac-*

a IREN. apud Theodoret. dial. I. Ἐπεὶ περισσὴ καὶ ἡ εἰς τὴν Μαρίαν αὐτοῦ κάθοδος. τί γὰρ καὶ εἰς αὐτὴν κατῄει, εἰ μηδὲν ἔμελλε λήψεσθαι παρ' αὐτῆς; ἔτι τε εἰ μηδέν εἰλήφει παρὰ τῆς Μαρίας, οὐκ ἂν τὰς ἀπὸ γῆς εἰλημμένας προσίετω τροφὰς, δι' ὧν τὸ ἀπὸ γῆς ληφθέν τρέφεται σῶμα.

b Id. lib. V, cap. I apud Theodor. dial. II. Ἀπεδείξαμεν δὲ ὅτι τὸ αὐτό ἐστι δοκήσει λέγειν πεφηνέναι, καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς Μαρίας εἰληφέναι. οὐδὲ γὰρ ἦν ἀληθῶς σάρκα, καὶ αἷμα ἐσχηκὼς, δι' ὧν ἡμᾶς ἐξηγοράσατο, εἰ μὴ τὴν ἀρχαίαν πλάσιν τοῦ Ἀδὰμ εἰς ἑαυτὸν ἀνεκεφαλαιώσατο. μάταιοι οὖν οἱ ἀπὸ Βαλεντίνου τοῦτο δογματίζοντες, ἵνα ἐκβάλωσι τὴν ζωὴν τῆς σαρκός.

1 Lact. l. IV, c. XII.— 2 Tert. *de carn. Chr.* c. XIX.

tum ex muliere. Numquid per mulierem, aut in muliere? Hoc quidem impressius, quod factum potius dicit, quam natum : simplicius enim enuntiasse natum. Factum autem dicendo; et Verbum caro factum est consignavit; et carnis veritatem ex virgine factam asseveravit[1]. »

Animadvertis ut ex eo, quod in utero gestatus esse Christus simpliciter dicatur, aut etiam ex utero fusus in lucem, et partu editus, non se convictos penitus arbitrentur impudentes, et contentiosi hæretici, ut a Virgine Maria genitum eumdem esse fateantur : nisi ex ea genitum esse, et ab ea carnem sumpsisse disertis verbis asseverari audiant. Ideo nos θεοτόκον jure contendimus supra non ab eo dici solum, quod peperit; sed etiam quod genuit. Ecce quoniam apud Matthæum Angelus ita loquitur : *quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est*, in hoc illi latebram erroris ac perfidiæ suæ repererunt. Sed frustra ; ut recte Tertullianus ostendit. « Non enim suscepit, quod edidit (ut scribit Hilarius[2]) sed caro carnem sine elementorum nostrorum pudore provexit, et perfectum ipsa de suis non immutata generavit. Genuit etenim, ait idem[3] ex se corpus ; sed quod conceptum esset ex Spiritu, habens in se sui corporis veritatem, sed non habens naturæ infirmitatem, dum et corpus illud corporis veritas est, quod generatur ex Virgine, et extra corporis nostri infirmitatem est, quod spiritualis conceptionis sumpsit exordium. »

V. Præclare vim præpositionis illius, *ex*, Ephræm Syrus expressit in oratione *de Margarita pretiosa :* ubi præter illa duo loca, ab Tertulliano in hoc allata, ut ex Maria genitum esse Christum, ac Dei filium probaret, *Matthæi* scilicet[4], « qui Joseph virum Mariæ dixit; *de qua natus est Jesus*, *qui vocatur Christus* : » et Pauli, qui « filium Dei factum ait ex muliere : » tertium suppeditat ex Lucæ Evangelio ; apud quem Gabriel Angelus B. Virginem sic alloquitur : « *Ideoque et quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei*[5]. Non dixit quod genitum fuerit, ait Ephræm iterum gignetur : neque dixit, quod nascetur ex virtute, vel Spiritu sancto : sed, ex te, ut virginis naturam ostenderet Deitati ministrantem; assumptionemque in ipsa, et ex ipsa, et ex ipsa Deo conjunctam. Nisi enim dixisset, quod nascetur ex te, fortasse figuram existimatum fuisset Verbum assumpsisse[6]. » Hoc ipsum est, quod Irenæum paulo ante memorantem vidimus, nisi ex Maria formata esset, ac genita Christi caro, non eam solidum, ac verum quippiam, sed apparens, et adumbratum, existimari debere.

Pergit vero Sanctus Ephræm : « Quædam tamen exemplaria supprimunt illa, *ex te*, ut hæresibus gratificentur. Tametsi non admittis, o hæretice, hæc verba, *ex te*, tamen additio verbi adhuc sententiam conservat. Ait enim, Ideo et quod nascetur, assumptionis nexum significans. Cæterum conceptio naturam arguit, et figuram rejicit. »

Quod ait Ephræmus, exemplaria quædam voculis istis duabus, *ex te*, carere, id verum est. Absunt enim in nonnullis tam scriptis, quam cusis. Nec temere suspicatur vir eruditus Hugo Grotius ab Eutychianis inductas illas voculas : quæ in emendatioribus codicibus leguntur. Certe apud Irenæum occurrunt in tertio libro, capite XXVI. Qui quod easdem omisit capite primo libri quinti, eo, quia necessariæ non erant, fecit. Non enim integrum Evangelistæ locum citare illic instituit : sed adversus Ebionitas ostendere, Christum esse *Dei Patris omnium filium*. Ad id autem satis erant voces illæ τὸ γεννώμενον ἅγιον, ut quod *genitum est*, *sanctum* appelletur, et *filius Altissimi*.

Agnoscit quoque Tertullianus voculas istas libro *contra Praxean*, capite XXVI. At in quarto *contra Marcionem*, capite septimo, pro *ex te* posuit, *in te*, quemadmodum legit et Cassianus libro secundo *de Incarnatione*, capite secundo. Novatianus item *ex te*, legit[6]. Ex Græcis interpretibus Titus Bostrensis easdem asciscit, quæ apud Theophylactum omittuntur.

Verum Athanasius in epistola *ad Epictetum* diserte particulas istas adhibet, indeque adversus orientem tunc Apollinaristarum hæresim confirmat Christi carnem ex Maria virgine procreatam fuisse. « Non enim, ait, absolute dixit, quod gignetur in te ; ne extrinsecus in illam inductum corpus esse putaretur : sed, ex te, dixit ; ut quod vere genitum esset, originem ex illa sumpsisse manifeste crederetur[a]. »

a ATHAN. apud Epiphan. hær. LXXVII, § 7. Καὶ ὁ Γαβριὴλ δὲ ἀσφαλῶς εὐηγγελίζετο αὐτῇ λέγων οὐχ ἁπλῶς, τὸ γεννώμενον ἐν σοί, ἵνα μὴ ἔξωθεν ἐπεισαγόμενον αὐτῇ σῶμα νομισθείη. ἀλλ' ἐκ σοῦ, ἵνα φύσει τὸ γεννώμενον ἐξ αὐτῆς εἶναι πιστευθείη φανερῶς.

1 Tert. *de carn. Chr.* c. x.— 2 Hilar. lib. III — 3 Ib l. X.— 4 *Mat.* I, 16.— 5 *Luc.* II, 3.— 6 Lib. *de Trin.* c. XIX.

VI. Nec ideo solum quia non dixit, *in te*, catholicæ fidei suffragatus est contra hæreticos illos, qui in uterum B. Virginis aliunde illapsum, velut adventitium, et alienum fetum, nefarie commenti sunt, sed etiam quia non dixit, *per te nascetur* : ut idem Athanasius docet in homilia quadam, quæ inscribitur *contra omnes hæreses*, (si est tamen Athanasii ; quod non arbitror). Reprehendit enim illic Marcionem, Valentinum, et Basilidem asserentes Dominum, velut aquam per canalem, ita per illibatum transisse Virginis uterum. Hos autem istis ipsis ex Angeli verbis refellit. *Quod enim nascetur ex te*, » etc. « Nam si dixisset, inquit, per te, verisimile aliquid haberet hæc impudentia. Cum autem dixerit, ex te, demonstrat, ex ipsa divinum Verbum humanum sumpsisse templum [a] : » hoc est « in utero Virginis factum esse carnem, et ex eodem secundum carnem prodiisse [b], » ut loquitur Theophilus Alexandrinus. « Nihil autem prodest, ait S. Leo [1], Dominum nostrum beatæ Mariæ virginis filium hominem dicere, si non illius generis, atque seminis homo creditur, cujus in ipso Evangelii exordio prædicatur . » Non enim esset hominis, id est Virginis, e qua sola natus est, filius, si non ex illius substantia, propriam sibi cepisset. « Nam quo modo, scribit Hilarius [2], filius Dei hominis filius erit natus, vel manens in Dei forma, formam Dei acceperit, si non potente Deo Verbo ex se et carnem intra Virginem assumere, et carni animam tribuere, homo Christus Jesus ad redemptionem animæ, et corporis nostri perfectus est natus : et corpus quidem ita assumpsit, ut id ex Virgine conceptum, formam eum esse servi effecerit ? Virgo enim nonnisi ex sancto Spiritu genuit quod genuit. Et quamvis tantum ad nativitatem carnis ex se daret, quantum ex se fœminæ edendorum corporum susceptis originibus impenderent ; non tamen Jesus Christus per humanæ conceptionis coaluit naturam. » Quod autem statim addit, « Non enim ex se corpori Maria originem dedit : » sic intelligi debet, ut non sola virtute sua, et naturali efficientia corpus illud genuerit : sed operante, et in ea, ac per eam, deque ea, hoc est de ejus substantia, elaborante Spiritu sancto assumptæ carnis a Verbo substantiam. Itaque subinde ista pertexit Hilarius : « Licet ad incrementa, partumque corporis, omne quod sexus sui naturale est, contulerit. »

VII. Brevi hoc, sed rotunda, et accurata sententia complexus est auctor ille, qui Justini inscriptus titulo; *Expositionem rectæ fidei* edidit, his verbis: «Intermedia, inquit, usus Virgine, quæ de stirpe Davidica genus deducebat, propter divina illi edita promissa, ad œconomiam expediendam, et illius uterum subiens, tanquam divinum aliquod semen, templum sibi fabricavit, perfectum scilicet hominem : adeo ut ex ipsius natura partem aliquam caperet, et ad templi formationem quodammodo substantiaret. Cumque hoc summe sibi unitum induisset, filius Dei in utraque natura processit. Ex illo enim tempore filius et Deus est, et homo. Nimirum, ut qui erat in divinitate Dei Patris filius, ipse fieret in homine, hominis matris filius, Deus verus ex Patre, homo verus ex matre, carnem ex matris visceribus habens, et animam humanam rationalem [c], » ut ait Carthaginensis quarta synodus [3].

Inter Athanasii apocrypha , opuscula sunt quædam, quæ Theodoreti potius esse, nonnulli ex Photio colligunt, ut jam dixisse memini. Horum in uno, quod est de verbis istis, *In principio erat Verbum*, refelluntur ii, qui negabant carnem Christi ex beatæ Virginis carne esse susceptam : hoc imprimis argumento, quod alioqui mater illa Christi non esset. « Nam quomodo mater esset, cujus quod partu editum est, nullam partem aufert? quinam vero partus appelletur, peregrinus ille quasi per canalem transitus ? Vas itaque, non matrem faciunt illi sanctam Virginem [d].»

a Athan. Εἰ οὖν εἶπεν, διὰ σοῦ, πιθανὴν εἶχον τὴν ἀναισχυντίαν. ἐν δὲ τῷ λέγειν, ἐκ σοῦ, δείκνυσιν ὅτι ἐξ αὐτῆς ἔλαβεν ὁ θεὸς λόγος τὸν ναὸν ἄνθρωπον. for. ἀνθρώπινον.

b Theoph. apud Cyr. lib. *de Rec. fide.* Ἔν τε τῇ νηδύϊ γενέσθαι φασὶ τῇ παρθενικῇ, καὶ ἐξ αὐτῆς προελθεῖν κατὰ σάρκα.

c Just. Μέσῃ δὲ παρθένῳ ἐκ Δαυϊτικοῦ καταγομένῃ τοῦ γένους, διὰ τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπαγγελίας, πρὸς τὴν τῆς οἰκονομίας χρῆσιν χρησάμενος, καὶ ταύτης τὴν νηδὺν εἰσδὺς, οἱονεί τις θεῖος σπόρος, πλάττει ναὸν ἑαυτῷ τὸν τέλειον ἄνθρωπον, μέρος τὶ λαβὼν τῆς ἐκείνης φύσεως, καὶ εἰς τὴν τοῦ ναοῦ διάπλασιν οὐσιώσας. ἐνδὺς δὲ αὐτὸν κατ' ἄκραν ἕνωσιν, υἱὸς θεοῦ προῆλθεν ἄμφω τὰς φύσεις. ἐξ ἐκείνου γὰρ ὁ υἱὸς, καὶ θεὸς, καὶ ἄνθρωπος.

d Tom. II Athan. Πρὸς δὲ τούτοις οὐδὲ ἡ παρθένος νοεῖται μήτηρ κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον, εἴπερ ἑαυτὸν ὁ λόγος σάρκα πεποίηκεν, οὐ σάρκα λαβὼν ἐξ αὐτῆς προε-

1 Ep. xviii.— 2 Lib. X.— 3 Carth. Conc. iv, t. 1 Conc.

Proclus vero Cyzicenus adhuc episcopus, postea Constantinopolitanus, oratione prima *in sanctam Virginem*, quæ initio Ephesinæ synodi præfixa est, illud ipsum pigmentis oratoriis, ad exquisitam elegantiam ornatum, more suo studuit exprimere. Ibi inter alia beatam Virginem vocat, « Incarnationis textorium jugum, in quo inexplicabili quodam modo unitionis tunica confecta est : cujus textor fuit Spiritus sanctus : netrix, illa quæ obumbravit ex alto virtus : lana fuit, vetus Adami vellus : trama, illibata ex Virgine caro : radius, immensa gestantis gratia : artifex, Verbum quod per auditum illapsum est[a]. »

VIII. Audiamus et Ferrandum diaconum[1], qui filium hominis, quod in Scripturis sæpe audit, ac se ipse quoque nominat, neutiquam fore Christum ait, si nihil ex B. Virginis substantia cepisset : « Si secundum quod hæreticus (Eutyches) sapuit, imo vero desipuit, inquit, caro Verbi Dei secundum carnem nascentis, a carne Virginis pronuntiatur extranea, sine causa filius Dei, etiam filius hominis est, qui originem non habet ex homine, si conceptus in utero virginali carnem non traxit ex carne. » Neque enim filius hominis est revera, nisi Mariæ sit filius. Non erit autem hujus filius, si nihil in eum de substantia sua contulit, eumque genuit : sed alicunde illapsum in uterum suum, quasi peregrinum onus effudit. « Si Deus Verbum, ait Ferrandi magister Fulgentius[2], sic in Virgine caro fieret, ut ex ea non fieret, procul dubio non de carne matris idem Deus haberet substantiam carnis, essetque ejus per Virginem transitus : atque ita nec mediatoris sacramentum nobis proficeret ad salutem, nec humanæ divinæque plenam in se Christus Dei filius inconfusibiliter uniret substantiæ veritatem. » Et postea : « Beata igitur Maria Deum Verbum, secundum quod caro factum est, et concepit, et peperit : cujus utero Verbum Deus non carnem, in qua conciperetur, intulit, nec ex ea materiam conceptæ, sive formatæ carnis non ipse Deus concipiendus, sed tantum nasciturus assumpsit : sed ex ea, et in eadem Virgine humanæ carnis naturam, secundum quam temporaliter Deus sempiternus conciperetur, et nasceretur, assumpsit. »

Plenius in eodem argumento versari Ferrandus instituit, et observata vi præpositionis *ex* in illo Apostoli loco, ubi *factum ex muliere filium* asserit *Dei*[3], sic deinceps hæreticos lacessit[4]: « Si igitur ex muliere Verbum caro factum est, caro Verbi indubitanter sumpta est de muliere, etc. Alioquin si fabricavit sibi creator creandi novi generis carnem vel ex nihilo, vel unde voluit, apparere subito debuit oculis mortalium, quam decem mensibus tolerare parvi ventris hospitium, cujus magnitudini non sufficit cœlum. Quid necessarium fuit, ut Joseph sponsus fidelis videns conjugem castissimam, priusquam convenirent, effici genitricem, suspicaretur adulterium, quia nesciebat adhuc cœleste mysterium : fieret unigenitus Deus homo sicut sine homine Patre, ita sine matre, si nihil ei accipiendum fuit ex matre : Veniret ad filios hominum nullius hominis filius, si nihil habiturus esset commune cum filiis hominum ?» Itaque « tolerabilius peccare judicat, qui natum de Maria tacet, quam qui natum confitendo, nihil de ea putat accepisse. »

IX. Huic etiam affine adjungit argumentum, quod falso ab Apostolo etiam ex Davidis semine factus dicitur[5]. « Qua enim ratione fieret, inquit, ex semine, David nisi carnem suscepisset ex matre, quæ pertinebat ad semen David ? De semine enim David Maria, et de carne Mariæ Christus ; quamvis sine semine maritali, tamen cum proprietate naturæ. » Sed nec ex Abrahami semine prodiisset Christus : cui tamen Apostolus *dictas esse promissiones* ait[6], *et semini ejus, quod est Christus.* « Nonne sic est semen Abrahæ Christus, ait Ferrandus[7], quomodo ex semine David, propter Mariam, per Mariam, de Maria ? Tollat impius disputator Christo materiam carnis, quam Maria ministravit ; et doceat quomodo est semen Abrahæ Christus, aut quomodo factus est ex semine David. »

λήλυθεν. πῶς γὰρ μήτηρ, ἧς οὐδὲν τὸ τεχθὲν ἐπιφέρηται; πῶς δ' ἂν καὶ λεχθείη τοκετὸς ἡ δίκην σωλῆνος ἀνοίκειος πάροδος; σκεῦος οὖν ποιοῦσιν, οὐ μητέρα, τὴν ἁγίαν παρθένον.

a Procl. in Eph. conc. Ὁ φρικτὸς τῆς οἰκονομίας ἱστὸς, ἐν ᾧ ἀῤῥήτως ὑφάνθη τῆς ἑνώσεως χιτὼν, οὗπερ ἱστουργὸς μὲν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἔριθος δὲ ἡ ἐξ ὕψους ἐπισκιάσασα δύναμις· ἔριον δὲ, τὸ ἀρχαῖον τοῦ Ἀδὰμ κώδιον· κρόκη δὲ, ἡ ἐκ παρθένου ἀμόλυντος σάρξ. κερκὶς δὲ, ἡ ἀμέτρητος τοῦ φορέσαντος χάρις· τεχνίτης, ὁ δι' ἀκοῆς εἰσπηδήσας λόγος.

1 Fer. in ep. *ad Anat.* t. II *Bibl.* — 2 Lib. *de Inc.* c. III. — 3 *Gal.* IV. — 4 Ferr. tom. III *Bibl.* — 5 *Rom.* I. — 6 *Gal.* III, 16. — 7 Ferrand. 323.

Justinus certe philosophus, et martyr, rationem hanc affert, cur patriarcharum veterum filium Christum fore Scripturæ prædixerint, et inter eos præsertim Abrahami. « Patriarcharum, inquit *in Apologetico* secundo, filium norunt eum Scripturæ, quod per Virginem ex illorum stirpe procreatam caro factus, homo deformis, et inhonoratus, et patibilis fieri sustinuit etc. Itaque filium hominis seipsum vocavit : sive quod per Virginem genitus est, quæ de genere, uti diximus, erat Davidis, Jacobi, Isaaci, et Abrahami, sive quod Abrahamus ipse pater omnium illorum, quos recensuimus, fuit ; a quibus Maria genus deducit. Etenim eorum, quos filiæ generant, liberorum, patres illos esse novimus, a quibus genitæ sunt feminæ[a]. »

Beda denique ad caput XI *Lucæ*[1], et hujus ista verba, *Beatus venter qui te portavit*, hæreticorum illorum castigat amentiam, « qui negando Mariam semper virginem sancti Spiritus operante virtute, nascituro ex humanis membris unigenito Deo carnis suæ materiam ministrasse, verum, consubstantialemque matri filium hominis fateri non debere dixerunt. » Quos quidem ita subinde refellit : « Sed si caro Verbi Dei secundum carnem nascentis a carne virginis matris pronuntiatur extranea, sine causa venter, qui eum portasset ; ubera, quæ lactassent, beatificantur. Qua enim consequentia ejus lacte credatur nutritus, cujus semine negatur esse conceptus ? cum ex unius, ejusdemque fontis origine, secundum physicos, uterque liquor emanare probetur ? Nisi forte putanda est virgo sementivam suæ carnis materiam nutriendo in carne Dei filio suggerere potuisse ; incarnando autem, quasi majori, et inusitato miraculo, minime potuisse. » Eidem hæresi opponit et illum Apostoli locum ex epistola *ad Galatas*[2], *misit filium suum factum ex muliere, factum sub lege :* de quo supra disputavimus[3].

CAPUT XVII.

Colligitur ex superiori disputatione, B. Virginem vere, ac proprie esse Dei genitricem. 1. *Prima ratio, quod Deum verum, et proprie dictum genuit* ; 2. *quæ ratio antiquorum testimoniis illustratur.* 3. *Maxime Synodi quintæ.* 4. *Vocum illarum duarum*, vere *ac* proprie, *vis exponitur.* 6. *Alia ratio, quod unus, et idem sit Mariæ filius, qui est Dei.* 8. *Tertia ratio quod in Virginis utero, ac de eo Verbum sibi carnem finxit.* 9. *Quarta ratio, quod assumpta caro, propria Verbi facta est. Ex quibus omnibus veterum auctoritate comprobatis, efficitur, B. Mariam veram, proprieque dictam esse Dei genitricem.*

I. Nunc ad illud revertamur, quod initio propositum fuit ; et *Dei genitricem* vere, ac proprie nominatam esse, hoc est θεοτόκον, Mariam ex antecedente disputatione monstremus. Etenim si revera Christus « carnem suam materna traxit ex carne, » ut Ferrandus, et post eum Beda loquuntur[4], ex hac eadem matre Virgine genitus, ejusque revera filius est. Est autem Christus verus Deus. Ita dubium non est, quin *Dei genitrix*, et *mater*, Maria sanctissima virgo sit, appellarique debeat. « Nam quia Deum, hominem factum, et incarnatum genuit, ut scribit Cyrillus, idcirco et appellamus eam Dei genitricem. Unus igitur est filius, unus Dominus, Jesus Christus, et ante Incarnationem, et post Incarnationem. Non enim alter erat filius ex Deo Patre Verbum ; alter vero natus ex Virgine sancta : sed ille ipse, qui antecedit omnia sæcula, secundum carnem genitus ex muliere creditur. Non quod divinitas ipsius initium ut esset acceperit, aut ad initium existendi per sanctam Virginem vocata sit : sed potius, quod, ut dixi, sæcula antecedens omnia Verbum ex illa secundum carnem genitum esse dicatur, siqui-

Maria Dei genitrix quia verum Deum genuit

a Just. *Apol.* II. Καὶ τῶν Πατριαρχῶν υἱὸν, ἐπειδὴ διὰ τῆς ἀπὸ, γένους αὐτῶν παρθένου σαρκοποιηθεὶς, καὶ ἄνθρωπος ἀειδὴς, ἄτιμος, καὶ παθητὸς ὑπέμεινε γενέσθαι, etc. Υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν ἔλεγεν, ἤτοι ἀπὸ τῆς γεννήσεως τῆς διὰ τῆς παρθένου· ἢ τις ἦν, ὡς ἔφην, ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἀβραὰμ γένους· ἢ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν τὸν Ἀβραὰμ πατέρα καὶ τούτων τῶν κατηριθμημένων, ἐξ ὧν κατάγει ἡ Μαρία τὸ γένος· καὶ γὰρ πατέρας τῶν γεννωμένων ταῖς θυγατράσιν αὐτῶν τέκνων, τοὺς τῶν θηλειῶν γεννήτορας ἐπιστάμεθα.

1 Beda l. IV in *Luc.* c, XLIX, t. V, col. 344.— 2 *Gal.* IV, 4.— 3 Cap. XIV, § 7.— 4 In cap. XI *Luc.*

dem propria erat ipsius caro; sicut nostrum cujusque proprium est ipsius corpus[a]. »

Hæc sit igitur prima ratio, omniumque simplicissima, et efficacissima, cur θεοτόκος eo jure, quo quæ optimo, dicta sit beatissima Virgo, quod Deum verum, proprieque nominatum genuit, ac peperit. Quam proinde causam frequentissimo usu celebrarunt veteres. « Deus enim noster Jesus Christus (ait Ignatius in epistola *ad Ephesios* a Theodoreto laudatus) a Maria gestatus est in utero ex semine David[b]. » Quare « si Deus est Dominus noster Jesus Christus, quomodo Dei genitrix non est, quæ illum genuit sancta Virgo[c]? » ut argumentatur Cyrillus Alexandrinus. Qui subinde pluribus de hac re disserit, ac sanctissimam Mariam non minus filii sui, qui Deus est, matrem esse demonstrat, quam sunt aliæ feminæ suorum parentes, et genitrices, de quo postea subtilius agetur. Vide eumdem Cyrillum in epistola *ad Nestorium* postrema.

Testimonia veterum. II. Theodoretus quoque, cæteroquin alienus ab Cyrillo, et in Nestorium propensus, cum adversus illius anathematismos scriberet,
Deiparam. θεοτόκον eamdem illam ob causam appellandam esse censuit in confutatione anathematismi primi, quod Emmanuelem genuerit. « Hoc enim nomen neque Deum significat ab humana natura disjunctum, neque hominem divinitate nudatum: cum sit interpretatum, *nobiscum Deus*, ut Evangelium loquitur[1]. Porro voces istæ, nobiscum Deus, tam eum, qui ex nobis, pro nobis assumptus est, indicant, quam assumentem ipsum Deum Verbum pronuntiant[d]. » Vide Leonem Papam homilia tertia *in Natalem*, et in epistola decima *ad Flavianum*, capite secundo, et Cassianum libro secundo cap. tertio.

Et in epistola LXXXIII, *ad Dioscorum Alexandrinum episcopum*, luculenter appellationis hujus τῆς θεοτόκου rationem idem Theodoretus Deiparæ.
edisserit, ex eo, quod Apostolus « Christum super omnia Deum benedictum vocat in secula[2]. » « Nam Deus, ait Proclus, ex muliere genitus est, non merus: et homo, non nudus[e]. » Joannes item Damascenus accuratissime vim illius nominis exponit in libro tertio, capite XII. « Dei genitricem, ait, proprie vereque sanctam Virginem prædicamus. Ut enim Deus verus est, qui ex illa genitus est; ita vere est Dei genitrix, quæ verum Deum ex seipsa incarnatum genuit[f]. » Et mox: « Non enim merum genuit hominem Virgo sancta; sed Deum verum; nec ipsum nudum, sed incarnatum, qui non e cœlo corpus detulit, ac per illam, velut per canalem, transiit: sed ex ipsa consubstantialem nobis carnem assumpsit, et in se ipso fecit subsistere. Nam si corpus e cœlo attulit, idque non ex natura nostræ simili sumptum est, quæ utilitas fuit hominis suscepti? siquidem inhumanatio Dei Verbi propterea facta est, ut eadem, quæ peccaverat, et ceciderat, et corrupta erat natura tyrannum sibi occurrentem vinceret, atque hoc modo a corruptela liberaretur[g]. » Hæc et alia Joannis Damasceni verba Elias Cre-

a CYRILL. ep. I *ad Succ.* Καὶ ἐπειδὴ θεὸν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ σαρκωθέντα γεγέννηκε, διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζομεν θεοτόκον αὐτήν. εἷς οὖν ἐστιν υἱὸς, εἷς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ πρὸ τῆς σαρκώσεως, καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν. οὐ γὰρ ἕτερος ἦν υἱὸς ὁ ἐκ θεοῦ πατρὸς λόγος, ἕτερος δὲ πάλιν ὁ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου. ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ προαιώνιος· καὶ κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς γεγεννῆσθαι πιστεύεται. οὐχ ὡς τῆς θεότητος αὐτοῦ ἀρχὴν λαβούσης εἰς τὸ εἶναι, ἤγουν εἰς ἀρχὴν ὑπάρξεως κεκλημένης διὰ τῆς ἁγίας παρθένου. ἀλλ' ὅτι μᾶλλον, ὡς ἔφην, προαιώνιος ὢν λόγος, ἐξ αὐτῆς γεγεννῆσθαι λέγεται κατὰ σάρκα. ἴδια γὰρ ἦν αὐτοῦ ἡ σὰρξ, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡμῶν ἑκάστου τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα.

b IGNAT. apud Theodoretum dial. I. Ὁ γὰρ θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκυοφορήθη ὑπὸ Μαρίας, ἐκ σπέρματος μὲν Δαβίδ.

c CYRILL. epist. I *ad Mon.* Εἰ γάρ ἐστι θεὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, πῶς οὐ θεοτόκος ἡ τεκοῦσα ἡ ἁγία παρθένος;

d THEODORETUS. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ τεχθὲν βρέφος Ἐμμανουὴλ προσαγορεύεται· οὔτε θεὸς ἀνθρωπείας φύσεως κεχωρισμένος, οὔτε ἄνθρωπος γεγυμνωμένος θεότητος. τὸ γὰρ Ἐμμανουὴλ τὸ μεθ' ἡμῶν ἑρμηνεύει εἶναι θεὸν, κατὰ τὴν τῶν εὐαγγελίων φωνήν. τὸ δὲ μεθ' ἡμῶν ὁ θεὸς, καὶ τὸν ἐξ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν λεφθέντα δηλοῖ, καὶ τὸν ἀνειληφότα θεὸν λόγον κηρύττει.

e PROCLUS orat. I. Ἀλλ' ἐκ γυναικὸς ἐγεννήθη ὁ θεὸς οὐ γυμνὸς, καὶ ἄνθρωπος οὐ ψιλὸς.

f DAMASC. Θεοτόκον δὲ κυρίως, καὶ ἀληθῶς τὴν ἁγίαν παρθένον κηρύττομεν· ὡς γὰρ θεὸς ἀληθὴς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεὶς, ἀληθὴς θεοτόκος ἡ τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἐξ αὐτῆς σεσαρκωμένον γεννήσασα.

g DAMASC. ibid. Οὐ γὰρ ἄνθρωπον ψιλὸν ἐγέννησεν ἡ ἁγία παρθένος, ἀλλὰ θεὸν ἀληθινὸν, οὐ γυμνὸν, ἀλλὰ σεσαρκωμένον, οὐκ οὐρανόθεν τὸ σῶμα καταγαγόντα, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος δι' αὐτῆς παρελθόντα, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς ὁμοούσιον ἡμῖν σάρκα ἀναλαβόντα, καὶ ἐν ἑαυτῷ ὑποστήσαντα. εἰ γὰρ οὐρανόθεν τὸ σῶμα κεκόμισται, καὶ οὐκ ἐκ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως εἴληπται, τίς χρεία τῆς ἐνανθρωπήσεως; ἡ γὰρ ἐνανθρώπησις τοῦ θεοῦ λόγου διὰ τοῦτο γέγονεν, ἵνα αὐτὴ ἡ ἁμαρτήσασα, καὶ πεσοῦσα, καὶ φθαρεῖσα φύσις νικήσῃ τὸν ἀπαντήσαντα τύραννον, καὶ οὕτω τῆς φθορᾶς ἐλευθερωθῇ.

1 *Mat.* XVI, 13.— 2 *Rom.* IX, 5.

tensis in *Scholia* sua[1] transtulit ad orat. LI Greg. Nazian. quæ est prior *ad Cledonium* epistola. Hanc ipsam appellationis illius originem, ac fontem aperit Fulgentius in libro *de Incarn.* cap. VI. « Ita Deum Verbum, ait, secundum quod caro factum est, Virgo sancta concepit, Angelorum, hominumque factorem, eumdemque nihilominus Virgo peperit hominum redemptorem. Neque enim sancta Virgo Maria Deum sine carnis assumptione, nec carnem sine unitione concepit; quia ille conceptus Virginis Deo fuit carnique communis. »

Petrus quoque diaconus in ejusdem argumenti libro, capite II. « Beatam vero virginem Mariam, ait, non propter dignitatem hominis illius, qui ex ipsa natus est, (quem gratia, et non natura Deum quidam impie prædicare non metuunt) sed proprie, et secundum veritatem, theotocon, id est *Dei genitricem*, eo quod peperit vere, et proprie Deum Verbum incarnatum; et hominem factum, atque essentialiter, sive naturaliter carni unitum, etc. »

Auctoritas synodi quintæ.

III. Sed vim proprietatemque vocabuli istius, ac fucum hæreticæ fraudis, et interpretandi calumniam, qua sunt illudere conati Nestorii discipuli, et Chalcedonensi obtrectare synodo, nemo melius explicavit, quam synodus quinta in canone sexto; cujus hæc verba sunt: « Si quis abusive, et non vere Dei genitricem dicit sanctam, gloriosam, semper virginem Mariam: vel secundum relationem, quasi homine puro nato, sed non Deo Verbo incarnato, et nato ex ipsa; referenda autem, sicut illi dicunt, hominis nativitate ad Deum Verbum, eo quod cum homine erat nascente: et calumniatur sanctam Chalcedonensem synodum, tanquam secundum istum impium intellectum, quem Theodorus execrandus adinvenit, Dei genitricem Virginem dicentem: vel qui hominis genitricem vocat, aut Christotocon, id est Christi genitricem, tanquam si Christus Deus non esset: et non proprie, et vere Dei genitricem ipsam confitetur, eo quod ipse, qui ante sæcula ex Patre natus est Deus Verbum, in ultimis diebus ex ipsa incarnatus, et natus est; et sic pie et sanctam Chalcedonensem synodum Dei genitricem eam esse confessam, talis anathema sit[a]. » Hoc in canone, quem et in Lateranensis acta concilii Martino pontifice habiti relatum legimus, τῆς θεοτόκου proprietatem accurate Patres exposuerunt; et ab Nestorianis præstigiis extricarunt. Etenim Dei genitricem Mariam eatenus profanus agnoscebat Nestorius, non quod Deum genuisset, sed quod hominem edidisset illum, quocum Deus conjunctus erat; et una per matris transibat uterum. Quem sensum canon iste condemnat: « et ut omnes Sancti, et catholici Patres, Dei genitricem appellat, quia Deum hominem genuit: » ut loquitur Martinus papa in epistola quadam, quæ est in *Collectaneis* Anastasii, objectum super hac professione sibi crimen diluens.

« Quid est autem proprie genuit » (quærit Ferrandus in epistola *ad Anatolium*[2]) cum genuisse Deum Virgo dicitur? Respondet ita. « Manifeste genuit, contestantibus signis, et virtutibus Deum esse, qui ex homine nascitur. Quid est proprie genuit? Ipsa ei materiam carnis, secundum quam generatur, operante quidem Spiritu sancto, verumtamen ex suis visceribus tribuit: et ideo quem sic nasci oportuit, etiam proprie genuit. » Itaque « quia non hominem quemlibet, qui non sit natura Deus, ait Joannes Maxentius[3], sed Deum Verbum incarnatum, et ex se hominem factum genuit, hac de causa vere, et proprie esse creditur theotocos. »

Expenduntur voces *vere* et *proprie* ad *Deipara* vocabulum adjunctæ.

IV. Animadvertendæ sunt voces illæ, *vere et proprie*, quas ad *gignendi* vocabulum, aut θεοότκου, Deive genitricis plerumque veteres adjungunt: Insigniter vero Joannes secundus Romanus Pontifex[4], in epistola *ad Avienum senatorem*, et alios: « Gloriosam vero, ait, sanctam semper virginem Mariam et proprie, et veraciter Dei genitricem, matremque Dei Verbi ex ea Incarnati ab hominibus Catho-

a Quinta syn. can. 6. Εἴ τις καταχρηστικῶς, ἀλλ' οὐκ ἀληθῶς θεοτόκον λέγει τὴν ἁγίαν ἔνδοξον ἀειπαρθένον Μαρίαν· ἢ κατὰ ἀναφορὰν, ὡς ἀνθρώπου ψιλοῦ γεννηθέντος, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ θεοῦ λόγου σαρκωθέντος, καὶ τῆς αὐτῆς, ἀναφερομένης δὲ κατ' ἐκείνους τῆς τοῦ ἀνθρώπου γεννήσεως ἐπὶ τὸν θεὸν λόγον, ὡς συνόντα τῷ ἀνθρώπῳ γεννωμένῳ. καὶ συκοφαντεῖ τὴν ἁγίαν ἐν Καλχηδόνι σύνοδον, ὡς κατὰ ταύτην τὴν ἀσεβῆ ἐπινοηθεῖσαν παρὰ Θεοδώρου ἔννοιαν, θεοτόκον τὴν παρθένον εἰποῦσαν. ἢ εἴ τις ἀνθρωποτόκον αὐτὴν καλεῖ, ἢ χριστοτόκον, ὡς Χριστοῦ μὴ ὄντος θεοῦ· ἀλλὰ μὴ κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν θεοτόκον αὐτὴν ὁμολογεῖ, διὰ τὸ, τὸν πρὸ τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα θεὸν λόγον, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐξ αὐτῆς σαρκωθῆναι, οὕτω τε εὐσεβῶς καὶ τὴν ἁγίαν ἐν Καλχηδόνι σύνοδον αὐτὴν ὁμολογῆσαι, ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα ἔστω.

1 Sect. VI.— 2 Tom. III *Bibl.*— 3 Dial. I, t. IV *Bibl. Patr.*— 4 Tom. III Conc.

licis confiteri, recte esse docemus proprie et veraciter : et idem ipse ultimis temporibus incarnatus ex sancta, et gloriosa Virgine, matre nasci dignatus est. Propterea ergo quia proprie et veraciter Dei filius ex ea incarnatus est : ideo proprie et veraciter matrem Dei ex ea incarnati, et nati esse confitemur. Et ne Dominus Jesus per honorificentiam, vel gratiam, Dei nomen accepisse credatur : sicut Nestorius sentit insulsus. Veraciter autem ideo, ne phantasma, aut aliquo modo non veram sumpsisse carnem credatur ex Virgine; sicut adseruit impius Eutyches. »

Huic geminus est Ferrandi locus[1], qui similiter amborum vocabulorum *vere* et *proprie* notionem aptissime declarat. « Recte, inquit, quantum arbitror dicimus et confitemur ; Maria veraciter est mater Dei Christi ; ut esset (*forte* cesset) suspicio phantasiæ. Recte etiam confitemur, Maria proprie mater est Dei Christi; ut nullatenus hominem purum, qui pro meritis operum bonorum postea perhiberetur in Deum, vel superveniente in se filio Dei, vocari, aut effici inquireret (*forte* inciperet) Deus : sed Deum sine initio, ex certo initio hominem factum, concepisse, et genuisse credatur. » Addit alium sensum vocis istius, *proprie* ; nempe « ut singulare hoc cœlestis operationis beneficium non videatur commune cum cæteris : » quod multi patres, matresque Christi nominari possunt, « qui voluntatem Patris ejus faciunt[2]. Sed Maria ideo proprie mater ejus, quia nascendo de ea secundum carnem, factus est filius ejus. » Sic Petrus diaconus paulo ante citatus « proprie, et secundum veritatem theotocon » dici asserit; et « vere ac proprie peperisse Deum Verbum. » Sic Fulgentius in libro *de Incarnatione*, quem ad illum rescripsit, capite secundo. Sic etiam Sophronius Hierosolymitanus in epistola Synodica *ad Sergium Constantinopolitanum*, B. Virginem κυρίως καὶ ἀληθῶς, id est, *proprie ac vere* θεοτόκον fuisse scribit : « Quippe Deus erat, inquit, qui ex Virgine sancta Dei genitrice Maria natus est, et secundam propter nos, ac temporalem generationem suscepit, post primam ipsius et sempiternam ex Patre naturalem, et inexplicabilem generationem [a]. »

Brevius, et ἐμφαντικώτερον *Luculentius* Theodorus Abucara opusculo secundo, « Jesus, ait, ex Virgine Maria, in fine sæculorum, sine virili semine genitus, hypostasis est una Trinitatis. Propterea proprie, ac vere castissima, et immaculata Virgo Davidicæ stirpis Dei genitrix omnium confessione celebratur [b]. »

V. Bene item apud Euthymium in calce tituli septimi *Panopliæ* non nominatus auctor : « Quoniam Christum, inquit, genuit, qui Deus est, et homo : a præstantiori, ac principaliori parte, Dei genitrix appellata est. Maxime cum ejus, quod assumptum est, hypostasis divina sit ; et eadem assumpta natura, ex ipsa unitione deificata fuerit [c]. » Duo hic cumprimis memoranda posuit, ex quibus *Dei genitricis* appellatio jure optimo quadrare in B. Mariam ostenditur ; et illius causa et origo aperitur. Primum est, quod Christi, sive naturarum duarum hypostasis quæ est unica, sit divina, non creata : de quo vide quæ dicta sunt libro tertio, capite XIII. Est enim Verbi ipsius persona; quæ uti divinæ, et æternæ generationis est terminus, qua divinam substantiam respicit : sic est humanæ terminus generationis, quatenus humanam naturam sustinet, et homo facta est. Ideo quæ personam illam in hominem secundo genitam peperit, Deum genuit, ac peperit. Alterum est, quod ait naturam humanam, sive hominemassumptum, deificatum fuisse, de quo capite octavo libri quarti egimus. Hinc vero liquet, B. Virginem vere, ac proprie θεοτόκον *Deiparam.* nominari : quandoquidem quod in ea, et ex ea genitum est, ac natum, ex illa *deificatione* Deus est factum.

Quocirca « si Deus vere est homo, nec aliunde vere homo, nisi nascendo de Virgine, ait Facundus Hermianensis[3], cur non dicatur Deus vere natus ex Virgine? Et si Deus proprie factus est homo, nec aliunde proprie factus

a Sophron. in sexta syn. tom. V *Conc.* act. II. Θεὸς γὰρ ἦν ὁ ἐκ παρθένου τῆς ἁγίας θεοτόκου Μαρίας τικτόμενος, καὶ δευτέραν δι' ἡμᾶς, καὶ χρονικὴν προσδεχόμενος γέννησιν μετὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ, καὶ ἀΐδιον τὴν ἐκ πατρὸς φυσικὴν, καὶ ἀνέκφραστον γέννησιν.

b Theodor. Abuc. edit. Gret in VIII. Καὶ Ἰησοῦς ὁ ἐκ παρθένου Μαρίας ἐπὶ τέλει τῶν αἰώνων ἀσπόρως τεθχεὶς, ὑπόστασις μία τῆς τριάδος ὑπάρχων. Διὸ κυρίως, καὶ ἀληθῶς ἡ πάναγνος, καὶ πανάμωμος Δαυιδικὴ νεᾶνις θεότοκος ὁμολογεῖται.

c Euth. Ἐπεὶ δὲ τὸν Χριστὸν ἐγέννησεν, ὅς τις ἐστὶ θεὸς, καὶ ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ κρείττονος, καὶ κυριωτέρου μέρους, θεοτόκος ἐπωνομάσθη. ἄλλως τε, καὶ ἡ τοῦ προσλήμματος ὑπόστασις, θεία ἦν, καὶ τὸ πρόσλημμα δὲ ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως ἐθεώθη.

1 Loco cit.— 2 *Mat.* XII.— 3 Facun. l. I, c. IV.

est homo, nisi nascendo de Virgine; cur non dicatur etiam proprie natus ex Virgine? Absurdum nimis est, ut Deus, qui nascendo de Virgine, vere, et proprie factus est homo, non vere et proprie de illa natus esse dicatur: ut vera sit res, quam effecit illa nativitas, et ipsa rei ejus effectrix non sit vera nativitas. »

Præclare hoc insuper Eterius et Beatus lib. I *contra Elipandum*[1], de illorum impietate qui θεοτόκον negabant, « Denique in persecutione quid quæritur, nisi ut Deum Christum negemus? Itaque qui non confitetur Christum Deum verum, Mariæ Virginis filium, natum ex Deo vero, veniam non merebitur. » « Propter quod (ut concludit Pelagius primus in epistola[2], et professione fidei ad Childebertum Francorum regem) eamdem beatam Virginem Mariam Dei genitricem verissime confitemur. Peperit enim incarnatum Dei Verbum. » Legendus Arnobius in disputatione *cum Serapione*[3].

Deiparam.

VI. Altera ratio, quæ, ut et reliquæ deinceps, ex illa priori, velut ex stirpe proficiscitur, talis a Patribus affertur, cur sanctissima Virgo θεοτόκος, ac *Dei genitrix* proprie vereque dicenda sit: Nimirum quod Christus, quem Nestorianorum etiam confessione revera illa genuit, unus sit idemque Dei primum, deinde hominis filius: nec in duos sectus, divisusque filios. Hinc enim sequitur, a quocumque ille genitus est, ab eo genitum esse Deum et hominem, hoc est filium eumdem utriusque nominis ac generis proprie dictum. Fuit hoc controversiæ caput ejus, quæ inter Cyrillum et Nestorium, adeoque Catholicos inter, et Nestorianos hæreticos ardens, ac vehemens exstitit: ut passim observat Cyrillus. Nunc epistolæ hujus *ad Acacium* verba relegemus: in quibus Nestorii nugas, sive blasphemias potius, cum Orientalium Catholicorum professione contendit. Nestorius enim in concionibus suis dixerat: Deum ex Christi genitrice processisse; ut Scripturæ docent. Deum autem ex ipsa genitum, nullo modo docuisse. Ex quo consequi Cyrillus ait, duos in filios unum dividi; quorum alter seorsim, privatimque sit filius, Christus, et Dominus, qui est Verbum ex Patre genitum: alter vero separatim itidem, et per se sit filius, et Christus, et Dominus, qui ex Maria natus est Virgine. At Orientales, « Qui Dei genitricem nuncupant factam Virginem, unum affirmant esse Filium, et Christum, et Dominum, perfectum in divinitate, perfectum in humanitate[a]. »

II° Quia Christus quem genuit idem est Dei et hominis filius.

« Hic enim mirabilis sacræ Virginis partus vere humanam, ait Leo sermone tertio *de Nativitate,* vere divinam, una edidit prole naturam: quia non ita proprietates suas tenuit utraque substantia, ut personarum in eis possit esse discretio: nec sic natura in societatem sui creatoris est assumpta, ut ille habitator, et illa habitaculum esset, sed ita ut naturæ alteri altera misceretur. Et quamvis alia sit, quæ suscipitur, alia vero quæ suscipit: in tantam tamen unitatem convenit utriusque diversitas, ut unus idemque sit filius, qui se, et secundum quod verus est homo patre dicit minorem: et secundum quod verus est Deus, Patri profitetur æqualem. » Et Fulgentius; « Deus itaque cum sua carne unus est Christus, filius Dei, et filius hominis, idem Verbum simul et caro; imo idem Verbum caro, quia idem Deus homo. » Quod enucleatius, ac prope scholastico illo disputandi more, ita Ferrandus exponit[4]: « Dicat ergo mihi aliquis, utrum proprius filius Dei Patris, ipse est proprius filius Virginis matris, an forte non habuit Maria proprium filium, quem Deus habet proprium filium. Sed et Maria habet proprium filium, quia genuit, non adoptavit; et illum habet proprium filium, quem habet Deus proprium filium, quia duos filios numquam fides catholica prædicat. Restat ergo, ut si Deus Dei proprius filius, ipse est etiam matris Virginis proprius filius, proprie eum genuerit. Alioquin, si illa proprie non genuerit, nec ille proprius est filius; proprius est autem, ergo illa proprie genuit; verumtamen secundum humanitatem, secundum quam potuit Deus nasci. »

VII. Eximius est Facundi Hermaniensis de hac re locus: qui Nestorianam perfidiam lethali plaga concidit. Qui post commemoratam ex libro tertio Hilarii sententiam[5], quæ « proprium et verum esse filium Dei qui crucifixus est, » affirmat: unde colligit, « etiam Deum vere, et proprie Patrem esse crucifixi

Eximius Facundi locus.

a Cyrill. epist. *ad Acac.* Οἱ δὲ θεοτόκον ὀνομάζουσι τὴν ἁγίαν παρθένον, ἕνα τε εἶναί φασιν υἱὸν, καὶ Χριστὸν, καὶ κύριον, τέλειον ἐν θεότητι, τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι. Vide et epist. IV Cyrilli et dial. *de Incarn.*

1 Tom. IV *Bibl.* par. II.— 2 Pel. t. IV Conc.— 3 In calc. Iren.— 4 Tom. III *Bibl. Patr.*— 5 Facund. lib. I, c. IV,

Filii ; » hunc in modum ratiocinari pergit. « Quæ cum ita sint, quemadmodum nihil ex hoc metuendum est, ne cum dicitur Deus vere, et proprie Pater filii crucifixi, sequi videatur, quod illa humanitas a Verbo Dei suscepta, et crucifixa in deitatem conversa sit, et natura humana, quæ composita est, simplici naturæ Patris consubstantialis effecta : ita non sequitur, cum dicimus vere et proprie matrem Dei Mariam, ut deitas Verbi conversa videatur in carnem, et natura divina, quæ simplex est, compositæ naturæ matris consubstantialis effecta. Alioquin si blasphemum, et absurdum est, quod B. Maria vere et proprie dicitur mater, sine ulla disceptatione blasphemum et absurdum est, quod Deus Verbum vere et proprie dicitur filius hominis. Si autem et hoc blasphemum et absurdum videtur, ut Deus Verbum vere et proprie dicatur filius hominis ; consequenter blasphemum videbitur et absurdum, ut idem ipse mediator Dei, et hominum, homo Christus Jesus vere et proprie dicatur Filius Dei. Porro Scriptura divina, quæ nihil blasphemum loquitur, vel absurdum, pro unitate personæ verum, et proprium Dei filium dicit mediatorem Dei, et hominum, hominem Jesum Christum , *qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus*; *in quo vero Dei filio sumus, et cui proprio filio pater non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.* Recte igitur etiam beata Maria, pro eadem unitate personæ vere, et proprie mater dicitur ipsius unigeniti Dei Verbi. » Agemus de hac filii unitate postmodum diffusius [1]. Nunc Fausti Rhegiensis verbis hunc locum absolvemus [2] : « Nos unam Dei, hominisque personam, ait, fiducialiter, et salubriter asserentes in eo, qui erat in principio, et qui sub redemptionis nostræ tempore factus est in similitudinem carnis peccati ; id est in veritate hominis et similitudine peccatoris ; nos, inquam, ita Deum, patrem hominis sub personæ unitate testamur, sicut sub ejusdem unitatis amplexu, matrem Dei hominem confitemur. »

I° *Deipara* uia in ejus tero ac de › sibi Verum carnem finxit.

VIII. Tertia nominis Θεοτόκου ex veterum scriptis ratio conficitur ; quod in ejus utero, ac de eo Verbum sibi carnem, quam assumeret, finxit. Ideo Proclus in oratione prima, *officinam* vocat B. Virginem *conjunctionis naturarum* [a]. Et Vincentius Lirinensis argumento huic pressius insistens, Θεοτόκον vocari asserit, non eo modo, quo presbyteri mater, aut episcopi vocatur, quæ eum genuit, qui postea presbyter, vel episcopus factus est : ut ex eo supra memoravimus [3] : ac tum ista subjicit : « Non ita, inquam, sancta Maria Θεοτόκος : sed ideo potius, quoniam, ut supra dictum est, jam in ejus sacrato utero sacrosanctum illud mysterium perpetratum est, quod propter singularem quamdam, atque unicam personæ unitatem, sicut Verbum in carne caro, ita homo in Deo Deus est. »

Athanasius in quinto libro *contra Arianos*, « In utero, ait, Verbum sibi ipsi domum conformavit, sicut initio Adamum de terra ; vel potius diviniore modo [b]. » De qua similitudine templi, sive domus et carnis a Verbo assumptæ peculiari postea capite dicemus.

Vitalis [5], et Constantius Hispani epistola *ad Capreolum Carthaginensem* : « Confitemur, inquiunt, Deum fuisse in utero Mariæ Virginis, assumpsisse aliquam partem, fabricasse Deum sibi hominem, natum fuisse Deum verum, et hominem verum, quem assumpsit pro salute generis humani. » Merito ergo Dei mater appellatur : cujus in utero, cæterarum more matrum, caro illa, id est perfectus homo, qui et Deus est, formatus ac genitus esse creditur : cujus satus, et incrementum Dei-hominis soli Virginis utero debetur, a quo illius est sumpta materia, non in eum importata est aliunde. Quippe « in visceribus intactæ matris (ait Gelasius Papa libro *de duabus naturis* [4]) cessante terreni patris officio, divina sumpsit operatione principium, materiam conditionis humanæ de substantia genitricis instituens, et unitionem divinæ potentiæ dignatione suæ majestatis impertiens, ut utriusque naturæ ineffabiliter unitio, ab ipso suæ conceptionis exortu mirabiliter, ac potenter existeret ; nec in sanctæ Mariæ prorsus internis, istius sacramenti quicquam vel præcesserit, vel post secutum fuerit institutum. Sed hujus magis simul effectum mysterii conceptus ipse prævenerit, nec illic aliqua præveniente substantia, perfectio unitionis accesserit, sed ab unitione perfecta

a Procl. orat. i. Τὸ ἐργαστήριον τῆς ἑνώσεως τῶν φύσεων.

b Athan. Ἐν γὰρ τῇ ταύτης νηδύϊ ὁ λόγος ἑαυτῷ τὸν οἶκον διεπλάσατο, ὃν τρόπον ἐξ ἀρχῆς τὸν Ἀδὰμ ἐκ τῆς γῆς.

1 Lib. VII.— 2 Faust. t. III *Bibl. Patr.* in ep. *ad Grec.*— 3 Sup. c. xiii, § 5.— 4 In *Opusc. Dogm.*— 5 Initio l. t. IV *Bib. PP.*

potius utriusque substantiæ fuerit inchoatum. »

IV° Quia de Maria genita caro Verbi aliquid proprium fuerit.

IX. Quarta et postrema ratio, ob quam *Dei genitrix* vere proprieque dicenda est B. Virgo, apud Cyrillum, aliosque Patres frequentissima est : quod caro illa, quam ab sanctissima matre genitam Nestorius, aliique similes hæretici non negabant, Verbi proprium aliquid fuerit, non alienum, nec adventitium, id est extrinsecus adhærescens. Hinc enim sequitur, cum genita, et concepta, nataque est caro ista (quo quidem nomine totam ipsam hominis naturam comprehendi sæpe monuimus) divinum aliquid, et Dei οὐσιωδῶς ac substantive, vereque, ac ratione personæ, proprium, esse genitum ac partu editum adeoque Deum ipsum ; cujus idcirco mater tam vere, ac proprie *Dei genitrix*, ac θεοτόκος vocari meretur, quam est proprium Dei ; imo proprie Deus, illud quod est ex ea genitum.

Deiparam.

Christiparam.

Hanc Cyrillus Nestorio causam appellationis istius opponit, subdole ac vafre sciscitatum se esse de catholicis dicenti, qui θεοτόκον Virginem nominarent, ecquid eam arbitrarentur genuisse divinitatem : tum negantes hortatum se esse, ut Χριστοτόκον ergo potius illam nuncuparent. Hunc vero Cyrillus redarguens imprimis exponit, cur θεοτόκον vocent Christiani sanctam Virginem ; nempe « quod peperit Emmanuelem, qui natura Deus est. Quippe factus est nobiscum qui est natura Deus, et supra nos, Verbum. Num igitur iis quæ sentiunt contradicunt Catholici? Dixerit enim, opinor, tuorum aliquis : Si Verbi naturam fetum esse carnis non existimas, ac te hujus erroris suspicione liberare vis : qui tandem asseris, sanctam Virginem Deum peperisse ? At iste ex adverso illud a nobis audiet : Carnem esse factum Scriptura Verbum illud prædicat, quod ex Deo Patre prodiit : hoc est, sine ulla confusione, et secundum hypostasim, carni esse conjunctum. Non enim alienum erat corpus, quod ipsi copulatum est, et ex femina progenitum. Sed quemadmodum suum cujusque nostrum proprium est corpus : ita prorsus Unigeniti proprium erat, et non alterius corpus. Sic secundum carnem est genitus [a]. »

Sic in epistola quarta, quæ secunda est *ad Nestorium*, Cyrillus idem, « idcirco carnalem generationem dici sustinuisse Verbum ait, quod ex ipso unitum est utero, quod carnis propriæ generationem, tanquam suam vendicavit sibi [b]. » Sic et mortem, et affectiones omnes, ac perpessiones, quæ illius inflictæ sunt carni, eadem de causa, Verbum ipsum excepisse dicitur. Sic in epistola *ad Valerianum* ; et alibi passim, Deum ipsum, ac Verbum genitum, passum, mortuum esse scribit, et alia sustinuisse omnia, quæ ad carnem, et assumptam naturam pertinent, illa ipsa de causa, quod cum suam, ac propriam sibi carnem fecerit, nihil quod in eam caderet, alienum a se, sed perinde proprium habuit. Siquidem « humanæ se inseruit, miscuitque naturæ, ut scribit Cassianus [1]; atque id, quod alienum a se fuerat, suum fecit.» Et Fulgentius, « Verbum quippe, cum caro fieret, inquit, unitione mirabili suam naturam fecit, quam ex nobis accepit. »

CAPUT XVIII.

De aliis affinibus vocabulis ab hæreticis inventis, ut θεοτόκου *nomen obliterarent.* 1. *De* χριστοτόκῳ ; *qua ratione repudiatum sit a Catholicis.* 2. *Posse tamen recte, et catholice usurpari.* 3. *De* ἀνθρωποτόκῳ *et Theodoreti de eo sententia ; cujus locus illustratur : et contraria Cyrilli.*

I. Ut ad eludendum, opprimendumque τοῦ ὁμοουσίου nomen, Ariani huic simile com- *Consubstantialis.*

a Cyrill. lib. I *cont. Nest.* Πλὴν ὀνομάζουσι θεοτόκον αὐτὴν, ὡς ἀποτεκοῦσαν δηλονότι θεὸν ὄντα κατὰ φύσιν τὸν Ἐμμανουήλ. γέγονε γὰρ μεθ' ἡμῶν θεὸς ὢν φύσει, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς ὁ λόγος. ἆρ' οὖν οἷς δοξάζειν ἐγνώκασι τἀναντία φασίν ; ἐρεῖ γὰρ οἶμαί τις τῶν τὰ αὐτά σοι φρονεῖν ᾑρημένων, εἰ μὴ τὴν τοῦ λόγου φύσιν γέννημα σαρκὸς εἶναι φῂς, καὶ τῶν εἰς τοῦτο σαυτὸν ἀπαλλάττεις, αἰτιαμάτων, πῶς δὴ ἀρὰ θεὸν ἀποκυῆσαι διαβεβαιοῖς τὴν ἁγίαν παρθένον ; ἀντακούσεται δὲ πρὸς ἡμῶν σάρκα γενέσθαι φησὶν ἡ θεόπνευστος γραφὴ τὸν ἐκ θεοῦ πατρὸς, λόγον, τουτέστιν ἀσυγχύτως τε, καὶ κατ' ὑπόστασιν ἑνωθῆναι σαρκί, οὐ γὰρ ἦν ἀλλότριον αὐτοῦ, τὸ ἑνωθὲν αὐτῷ σῶμα, καὶ γεγεννημένον ἐκ γυναικὸς, ἀλλ' ὥσπερ ἴδιον καθ' ἡμᾶς ἑκάστῳ τὸ αὐτοῦ κατὰ τὸν αὐτὸν τουτονὶ τρόπον καὶ τοῦ μονογενοῦς. ἴδιον ἦν, καὶ οὐχ ἑτέρου τὸ σῶμα.

b Cyrill. ep. iv. Ἀλλ' ἐξ αὐτῆς μήτρας ἑνωθεὶς, ὑπομεῖναι λέγεται γέννησιν σαρκικὴν, ὡς τῆς ἰδίας σαρκὸς τὴν γέννησιν οἰκειούμενος.

1 Lib. II *de Inc.* c. ii.

mœousiou e. similis naturæ.

menti sunt ὁμοιουσίου vocabulum, quod affinitate soni falleret incautos, ac sensim Christianorum ad usum obreperet : sic adversus θεοτόκου vocem rationibus suis adversantem, Nestorius, ejusque sectatores, non multum dissimiles alias callide compararunt. Sunt autem hæ : χριστοτόκος, quam præcipue commendavit, obtrusitque Nestorius : tum ἀνθρωποτόκος, et σαρκοτόκος ; de quibus pauca hic expromenda sunt, quo majorem lucem afferamus appellationi alteri propriæ, ac legitimæ, τῆς θεοτόκου, quam ab Catholicorum pietate, ac consuetudine nullus hactenus hæreticorum dolus, ac conatus extorquere potuit.

ristipara

minis..... carnis enitrix.

a ratione nomen ristiparæ olim pudiatum Catholicis

Christi genitricem revera esse B. Mariam; stultus sit peræque, ac profanus impiusque, qui dubitet ; nec ejus gratia, quod falso de Virgine diceretur, ab nonnullis est repudiata veterum Patrum : sed quod vel ad explicandam tanti mysterii vim, et ad refutandas hæreticorum cavillationes non satis expressa videretur : vel quod eorumdem interpretatione, prava et impia quædam inusta labes illi putaretur, quæ ad inquinanda Christianorum ora, et mentes etiam contagione erroris afflandas pertinere posset. Quanquam, ut Nestorii ratio fuit in abdicando θεοτόκου nomine, non minus ab altero τῆς χριστοτόκου abhorrere debuit, si in male sentiendo provisi aliquid et consulti, hæreticorum adhiberet vecordia. Nam Christi non potest esse, ac vocari genitrix Maria, nisi sit et Dei. Est enim Christus Deus ; imo utrumque, Deus et homo : de quo postea. Sed duos ac diversos, pro uno, tacite ac re ipsa Christos asserebat Nestorius, totidemque filios, ut in primo libro demonstravimus [1], ac subinde pluribus adstruemus : tametsi Verbis unum præ se ferebat utrumque. Quod nisi opinatus sic esset, de abolendo *Dei genitricis* nomine, non tanta contentione certasset.

II. Cum igitur ingentibus animis, ac pertinaci studio contra θεοτόκου nomen obniteretur Nestorius, et alterum illud χριστοτόκον substituere vellet, tanto vehementius repugnatum illi est a Catholicis, ac Cyrillo præsertim. Qui in epistola [2], quam ad Monachos scripsit, χριστοτόκου vocem nequaquam idoneam esse retur tantæ, quanta est, significandæ filii, matrisque dignitati. Siquidem χριστοί complures in Scripturis appellantur, nudi homines ; uti reges, ac Prophetæ, aliique viri insignes : et idcirco χριστοτόκος quælibet illorum mater appellari jure suo poterat. « Quid igitur singulare, et eximium præ cæteris in sancta Virgine discernetur, tametsi Emmanuelem illa genuisse dicatur ? Nihil enim absurdi ex eo sequetur, quod Christorum, id est *unctorum* illorum quamlibet matrem Christi genitricem nominemus [a]. » *Christiparæ* *Christi.*

Quem imitatus Joannes Damascenus, illius architectum nominis impium Nestorium, cum hoc suo commento, gravi oratione percellit. « Christi genitricem, inquit, nullo modo dicimus sanctam Virginem ; quoniam ad tollendam e medio vocem alteram Dei genitricis, nefarius, ac detestandus, et Judaico sensu præditus Nestorius, vas ignominiæ, et ad ignominiam ejus, quæ sola supra creaturam omnem honoratur, Dei genitricis ; tamen disrumpatur ipse cum patre suo Satana ; nomen istud excogitavit, tanquam illi contumeliosum [b]. » Mox idem, quod Cyrillus, commemorat, complures in Scripturis fuisse appellatosque esse Christos. Θεοτόκον vero ob id vere, ac merito nominari B. Virginem, quod nullum unquam tempus, ac ne momentum quidem fuit, quo in ejus utero genitus, et formatus homo, cum Deo copulatus, ac Deus non fuerit : de quo alibi dixi [3].

Ita Theorianus in *Legatione ad Armenos* de χριστοτόκου vocabulo sentit, ejus tantummodo gratia infamatum esse apud catholicos, ac repudiatum, quod pessime illud interpretatur Nestorius. « Interdum enim dictio aliqua non prorsus mala, inquit, qua male a quibusdam intellecta, interpretataque est, digna est a sanctis judicata Patribus, quæ omnino rejiceretur. Cujusmodi est illa, Christi genitrix. Poteramus enim pro Dei genitrice, Christi nuncupare genitricem, quippe Deum et homi-

a Cyrill. Τί οὖν ἄν τις ἴδοι τὸ περιττὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ παρὰ τὰς ἄλλας, κἂν εἰ λέγοιτο τεκεῖν αὐτὴν τὸν Ἐμμανουήλ ; ἄτοπον γὰρ οὐδὲν, κἂν εἰ ἕλοιτο τις καὶ τὴν ἑκάστου τῶν κεχρισμένων μητέρα χριστοτόκον ἀποκαλεῖν.

b Joan. Dam. lib. III, cap. xii. Χριστοτόκον δὲ οὐδαμῶς φαμεν τὴν ἁγίαν παρθένον, διότι ἐπ' ἀναιρέσει τῆς θεοτόκος φωνῆς ὁ μιαρὸς, καὶ βδελυρὸς, καὶ Ἰουδαιόφρων Νεστόριος, τὸ σκεῦος τῆς ἀτιμίας, καὶ ἐπὶ ἀτιμίᾳ τῆς μόνης ὄντως τετιμημένης ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν θεοτόκου, κἂν αὐτὸς διαρρήγνυται σὺν τῷ πατρὶ αὐτοῦ τῷ Σατανᾷ, ταύτην τὴν προσηγορίαν ἐξεύρατο, ὡς ἐπηρεαζομένην.

1 Cap. vii. — 2 Cyr. ep. i, t. V, par. i. — 3 Lib. IV, c. x.

nem genuit : quod ipsum nomen proprie significat. Sed quoniam perperam ab Nestorio vocabuli est illius accepta notio, tanquam blasphemum a sanctis reprobatum est [a]. »

Potest tamen recte usurpari nomen Christiparæ

Nihil igitur est, quod absolute prohibeat appellari χριστοτόκον Virginem sanctam, si et dextre, ac sincere vox ista capiatur; et ita, ut ne alterum τῆς θεοτόκου nomen excludat : quod Arnobius in conflictu *cum Serapione* fatetur : qui hoc insuper adjicit : « Si non esset filius hominis, filius Dei factus, Maria mater Dei esse non poterat. Per filium ergo suum facta est mater filii Dei : per formam servi, quam assumpsit Dominus, facta est mater Domini : nec poterat esse θεοτόκος, nisi χριστοτόκος fieri meruisset. »

De nomine hominis genitrix.

III. De ἀνθρωποτόκῳ, id est *hominis genitrice*, paulo major est quæstio. Ac Theodoretus quidem epistola XVI *ad Irenæum episcopum*, qui videtur Irenæus ille fuisse antea Comes, et Nestorii fautor acerrimus, Cyrilli et Catholicorum insectator : qui episcopus factus [1], Theodosii imperatoris edicto in ordinem est redactus, post annos septemdecim ab Ephesina synodo, damnatoque Nestorio.

Sententia Theodoreti.

Ad hunc ergo scribens Theodoretus, « nihil interesse inquit, utrum hominis, an Dei genitricem vocemus sanctam Virginem : vel utrum appellemus eam, ejus quem peperit, matrem simul, et ancillam ; modo addatur illud : matrem esse Domini nostri Jesu Christi, tanquam hominis : ancillam vero tanquam Dei [b]. » Subjicit tamen, plerosque veterum honoratiore illam insignivisse vocabulo : idque Irenæum ipsum in aliquot orationibus fecisse; ut ambas voces, θεοτόκον, et ἀνθρωποτόκον conjungeret.

Et in Confutatione anathematismi primi Cyrilli, asserit B. Virginem, « non tantum hominis genitricem, sed etiam Dei genitricem appellari, quandoquidem non nuda erat Dei forma, sed templum, quod habitans in se Verbum continebat, ille, quem peperit. » Tum utriusque nominis rationem reddens, « alterum aiteffectioni, formationique, ac conceptui attributum esse : alterum, unitioni. Propterea qui natus est infans, Emmanuel vocatur : qui neque Deus est ab humana natura disjunctus, neque homo divinitate nudatus [c], » quo in loco sententia postulat, ut particula μόνον addatur, et B. Virginem non absolute negat Theodoretus ἀνθρωποτόκον appellari (quippe qui subinde causam affert, cur ἀνθρωποτόκον nominetur) sed, solum ac simpliciter, ita dici prohibeat. At Cyrillus eumdem refellens Theodoretum, supervacaneum putat præter θεοτόκου cognomen, usurpari etiam illud ἀνθρωποτόκου : quod tunc utile videri posset, si adeo vasti, ac stupidi exstitissent homines, qui Verbum assererent divinitatis suæ velut fontem, et existendi originem imputare carni. Nunc cum nulli sint, neque quisquam adeo deliret, ut istud opinetur ; abstinendum esse ab illa voce, cui præsertim fraus subest Nestorianæ pravitatis. Nam qui *hominis genitricem* nuncupat, facile potest suspicionem movere negatæ divinitatis, quod non evenit in χριστοτόκου nomine. Christus enim utrumque significat.

Tantum Hominis param. Contrari vero Cyri Deiparæ. Homini para.

IV. De quo non est prætereundus Rustici diaconi locus ille, ubi de usu vocabuli τῆς θεοτόκου insigne quiddam memorat. « Non igitur Nestorii blasphemiæ est, inquit [2], Christi genitricem dicere : eo quod idem sit, Dei et hominis dicere genitricem : sed negare theotocon hæreticum est, etc. Insuper si quidem Deus est ille, quem genuit, recte dicitur theotocos. Et quia Christus est, qui natus est, recte dicitur Christotocos. Arbitror autem, quia quæcumque reddatur ratio nominis

Dei genitrici

a Theor. *in Leg.* Ὅτι ἐνίοτε λέξιν οὐ πάνυ φαύλην, φαύλως δὲ ὅμως παρά τινων νοουμένην, καὶ ἑρμηνευομένην ἀποβολῆς ἀξίαν ἔκριναν οἱ θεῖοι πατέρες. οἷόν ἐστι καὶ τὸ, χριστοτόκος, ἐπὶ τῆς θεοτόκου λεγόμενον. ἠδυνάμεθα γὰρ καὶ χριστοτόκον τὴν θεοτόκον καλεῖν. χριστὸν γὰρ ἐγέννησε θεὸν, καὶ ἄνθρωπον. τοῦτο γὰρ δηλοῖ κυρίως τὸ ὄνομα. ἀλλα διὰ τὸ κακῶς ἐκλαμβάνεσθαι παρὰ τοῦ Νεστορίου τὸ σημαινόμενον τοῦ ὀνόματος, ὡς βλάσφημον ἀποδεδοκίμασται παρὰ τῶν ἁγίων τὸ ὄνομα.

b Theodoret. *ad Iren.* tom. III. Τί γὰρ διαφέρει ἀνθρωποτόκον ὁμοῦ καὶ θεοτόκον ὀνομάσαι τὴν ἁγίαν παρθένον, ἢ καλέσαι αὐτὴν τοῦ τεχθέντος μητέρα καὶ δούλην, καὶ ἐπαγαγεῖν, ὅτι μήτηρ μέν ἐστιν ὡς ἀνθρώπου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δούλη δὲ ὡς θεοῦ;

c Theodor. *ad Anath.* I Cyr. Ἐπειδὴ δὲ οὐ γυμνὴ ἦν τῆς τοῦ θεοῦ μορφῆς, ἀλλὰ ναὸς ἦν ἔνοικον τὸν θεὸν λόγον ἔχων, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν· ἐν αὐτῷ γὰρ, φησὶν, ηὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς· οὐκ ἀνθρωποτόκον (addendum videtur μόνον) ἀλλά θεοτόκον τὴν παρθένον προσαγορεύομεν· τὴν μὲν, τῇ διαπλάσει, καὶ μορφώσει καὶ ἑνώσει (for. κυήσει) τὴν δὲ τῇ ἑνώσει τιθέντες προσηγόριαν· διὰ τοῦτο καὶ τὸ τεχθὲν βρέφος Ἐμμανουὴλ προσαγορεύεται· οὔτε θεὸν ἀνθρωπείας φύσεως κεχωρισμένος. οὔτε ἄνθρωπος γεγυμνωμένος θεότητος.

1 Vide lib. I, c. VIII in fine. — 2 Tom. IV *Bibl. PP.* col. 798.

hujus, aut eadem erit et illius, aut magis illius. Amplius, si Dei genitrix existens, Christi genitrix non est (quod absit) non erit Deus ratione conversa. Si enim qui Christotocon confitetur, et Theotocon abnegat, Christum non dicit Deum : qui Dei genitricem confitetur, et Christi genitricem refutat, similiter Deum denegat esse Christum. Insuper tantum Christi genitricem confiteri bonum est; sed Dei genitricem negare non pium : ut et ipse Nestorius Christi genitricem dicens ; Dei vero genitricem negans ; non propter id, quod illud dixerat, damnetur, sed quia illud addixerat.»

Præclare quoque Petrus Chrysologus de tribus illis nominibus, ita scribit[1]: «Veniant, audiant, qui requirunt quis sit quem Maria genuit: *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est*[2]. Veniant, audiant, qui Græco turbine Latinam nubilare nisi sunt puritatem, ἀνθρωποτόκον, χριστοτόκον, ut θεοτόκον tollerent blasphemantes. *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Et quod de Spiritu sancto natum est, spiritus est; quia Deus spiritus est. Quid ergo requiris? quis est, qui de Spiritu sancto natus est? cum tibi, quia Deus est, Deus ipse respondeat, cum te Joannes increpet, qui dicit : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum : et Verbum Deus caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus.* Joannes vidit gloriam, respicit infidelis injuriam. »

Hominisparam, Christiparam, Deiparam.

Non alia ratio videtur esse vocabuli σαρκοτόκος, quod est *carnis genitrix*, et θεοδόχος, quod est *Dei exceptrix*, ac similium : quæ simpliciter accepta vacant hæretica labe : sed propter illorum, qui talia commenti sunt, insidiosam cavillationem, suspecta merito Catholicis fuerunt. De his autem peculiaris erit disputandi locus postea.

CAPUT XIX.

De iis, quæ adversus θεοτόκου *nomen ab hæreticis objici solebant.* 1. *Primum Nestorii argumentum, quod B. Virgo Divinitatem non genuit. Cui ex Cyrillo respondetur. Duplex generatio Verbi, quarum posterior in tempore facta.* 2. *Nec obstat quo minus Dei genitrix sit, quod divinitati initium non dederit: sicut hominis cujuscumque mater nihilominus est, etsi animam non generet.* 3. *An divinitas genita vel nata dici possit ex Virgine.* 4. *Gregorii Nazianzeni locus illustratur, et expenditur.* 5. *Tum Hilarii, de quo nonnullorum velitatio proposita, et disceptata.* 6. *Aliud argumentum Nestorii.* 7. *Item tertium,* 8. *tum quartum, et quintum,* 9. *sextum et septimum e Scripturæ auctoritate, ac Nicæna synodo.*

I. Illud ad plenam, et absolutam excellentis tituli ac nominis, in quo explicando versamur, intelligentiam postremum superest, ut quæ ex adverso contra ipsum objici ab hæreticis solebant, referam, ac dissolvam, quæ quidem responsione aliqua digna videbuntur.

Obj. 1ª Non deberi Mariam vocari Dei genitricem eo quod divinitatem non genuerit.

Horum primum, et usitatissimum est, quod præ cæteris intentabat Nestorius; non debere *Dei genitricem* appellari Mariam: utpote quæ divinitatem non genuisset. Atque huic argumento robur ac firmitatem addebat ea ratione, quam illius verbis ab Cyrillo commemoratis præstat exponere. « Fingitur, inquit, infans in utero, sed quandiu nondum formatus est, animam non habet. At ubi figuram et speciem accepit, animatur a Deo. Quemadmodum ergo mulier corpus quidem gignit; Deus autem animam infundit : neque dici potest mulier animæ genitrix, quod animatum genuerit : sed potius dicenda erit hominis genitrix: Ita B. Virgo etsi hominem pepererit, transeunte una cum illo (hac enim voce est usus) Deo Verbo, non propterea Dei genitrix appellanda venit[a].»

[a] CYRILL. I *contra Nestor.* Πλάττεται μὲν γὰρ, φησὶν, ἐν μήτρᾳ τὸ βρέφος. ἀλλ' ἕως μὲν οὔτω μεμόρφωται, ψυχὴν οὐκ ἔχει· εἰδοποιηθὲν δὲ ἤδη ψυχοῦται παρὰ θεοῦ· ὥσπερ οὖν ἡ γυνὴ τίκτει μὲν τὸ σῶμα, ψυχοῖ δὲ θεὸς, καὶ οὐκ ἂν λέγοιτο γυνὴ ψυχοτόκος, ὅτι ἔμψυχον ἐγέννησεν, ἀνθρωποτόκος δὲ μᾶλλον· οὕτω,

1 Ser. CXLV cir. med.— 2 *Matth.* I, 20.

Sic apud Maxentium[1], Nestorianus illud opponit : « Si Deum natura genuit beata Virgo Maria, jam non carnis, sed est genitrix divinitatis, et quomodo non Deum Verbum secundum divinitatem, quæ illi cum Patre communis est ; secundum carnem, cum natum ex Virgine prædicatis ? »

Responsio Cyrilli.

Responsum est ad hanc Nestorii criminationem a plerisque Patribus ; sanctissimam Virginem non sic divinitatem, vel potius Deum Verbum genuisse ; ut ex ea initium habuerit existendi. Quod Cyrillus accuratissime multis in locis declarat : ut in epistola *ad Monachos ;* quæ præfixa est Ephesino concilio. Ibi enim ait, Verbum duplici generatione productum esse : primum æterna illa, et arcana, qua divinitatem a Patre communicatam habuit : secundo altera generatione secundum carnem, a Matre, et in ejus utero initium, et originem accepisse : quando carni in ejus utero conceptæ, id est naturæ hominis, eodem, quo est genita momento, copulatum est, et unitum secundum hypostasim Verbum. Cujus incarnati, hominisque facti, adeoque Dei hominis, vera, proprieque dicta mater est Maria Virgo ; non minus quam matres reliquæ eorum genitrices habentur, quos corpore, animaque constantes in uteris suis genuerint, et in lucem ediderint « Simile est, inquit Cyrillus, humano partui Incarnati Verbi mysterium. Etenim terrenorum hominum matres naturæ ad gignendum servientes, carnem habent in utero, quæ paulatim compacta, et inexplicabilibus quibusdam Dei efficientiis progressa in humanam speciem absolvitur. Deus porro spiritum animali quibus scit modis infundit. *Fingit enim spiritum hominis in eo*, ut Propheta loquitur[2]. Est autem alia carnis, alia item animæ ratio. Verum etsi mulieres istæ nonnisi terrenorum sint corporum matres : nihilominus cum totum animal pepererint, ex anima, et corpore compositum, non solam ejus partem peperisse dicuntur. Nec aliquis dixerit, exempli causa, Elizabetham matrem Joannis, carnis esse genitricem, non autem animæ. Peperit enim animatum Baptistam, ac sic tanquam unum aliquid ex ambobus hominem, anima videlicet ac corpore. Hujusmodi quippiam actum esse fatebimur et in Emmanuelis generatione. Quippe natum est, ut dixi, ex Dei Patris substantia unigenitum ipsius Verbum. Cum autem carnem suscepit, eamque propriam sibi fecit, ut filius hominis esset, ac similis nostri fieret, tunc minime est absurdum dictu ; imo necessario profitendum ; illum ex muliere secundum carnem esse genitum ; quemadmodum et hominis anima una cum proprio corpore gignitur, et unum cum eo reputatur : tametsi natura intelligatur, et sit ab eo diversa, secundum propriam rationem[a]. »

Verbi duplex generatio.

Exemplum ex homine sumptum.

II. Quocirca B. Virgo vera Dei mater est, ac revera Deum hominemque genuit ; hoc est eum hominem, qui vere Deus est ; et Deum qui homo est ; nec alterius, excluso altero, mater, aut genitrix appellari potest : sicut Elizabetha non dicitur mater carnis, sive corporis solius, Joannis Baptistæ : neque solius animæ : sed totius Joannis, vel animati corporis, aut animæ corporatæ, qui Joannes nominatur. Nec illud obstat, quod animam per sese non produxerit : nec ejus creandæ particeps causa, vel, ut sic loquar, *instrumentaria* fuerit. Nihilominus enim vera proprieque dicta mater Joannis fuit, quandoquidem eo modo illius in utero conceptus, formatus, nutritus, et adultus iste est, quo qui existunt mulierum fetus, gigni ab illis dicuntur, et

φησὶ, καὶ ἡ μακαρία παρθένος, καὶ εἰ τέτοκεν ἄνθρωπον, συμπαρελθόντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ λόγου· ταύτῃ γὰρ ἐχρήσατο τῇ φωνῇ· οὐ διὰ τοῦτο θεοτόκος.

a. Cyrill. epist. *ad Monach.* Ἔοικε δὲ πῶς τῷ καθ' ἡμᾶς τόκῳ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον. αἱ μὲν γὰρ τῶν ἐπὶ γῆς μητέρες, ὑπηρετοῦσαι τῇ φύσει πρὸς γέννησιν, ἔχουσι μὲν ἐν μήτρᾳ πηγνυμένην κατὰ βραχὺ τὴν σάρκα, καὶ ἀφράστως τισὶν ἐνεργείαις θεοῦ προϊοῦσαν, καὶ τελειουμένην εἰς εἶδος τὸ ἀνθρώπινον· ἐνίησι δὲ τῷ ζώῳ τὸ πνεῦμα ὁ θεὸς, καθ' ὃν οἶδε τρόπον. πλάττει γὰρ τὸ πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν· ἕτερος δὲ σαρκὸς, καὶ ὁμοίως ἕτερος ὁ ψυχῆς ἐστι λόγος. ἀλλ' εἰ καὶ γεγόνασι μόνον αὗται τῶν ἀπὸ γῆς σωμάτων μητέρες, ἀλλ' οὖν ὅλον ἀποτεκοῦσαι τὸ ζῶον τὸ ἐκ ψυχῆς δὲ λέγω, καὶ σώματος, οὐχὶ μέρος λέγονται τεκεῖν. οὐδ' ἂν εἴποι τις, φέρε εἰπεῖν, τὴν Ἐλισάβετ σαρκοτόκον μὲν, οὐ μὲν ἔτι καὶ ψυχοτόκον. ἐκτέτοκε γὰρ ψυχωθέντα τὴν Βαπτιστὴν, καὶ ὡς ἓν ἐξ ἀμφοῖν τὸν ἄνθρωπον, ψυχῆς δὲ λέγω καὶ σώματος. τοιοῦτόν τι πεπλάχθαι παραδεξόμεθα καὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ Ἐμμανουὴλ. γεγέννηται μὲν γάρ, ὡς ἔφην, ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ, καὶ πατρὸς οὐσίας ὁ μονογενὴς αὐτοῦ λόγος· ἐπειδὴ δὲ σάρκα λαβὼν, καὶ ἰδίαν αὐτὴν ποιησάμενος, κεχρημάτικε καὶ υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ γέγονε κατὰ ἡμᾶς, οὐδὲν οἶμαι τὶ ἄτοπον εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀναγκαῖον ὁμολογεῖν, ὅτι καὶ γεγέννηται κατὰ σάρκα διὰ γυναικὸς, καθάπερ ἀμέλει καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ τῷ ἰδίῳ συναπογεννᾶται σώματι, καὶ ὡς ἓν λελόγισται πρὸς αὐτὸ, καί τοι τὴν φύσιν ἑτέρα παρ' αὐτὸν νοουμένη τε καὶ ὑπάρχουσα, κατὰ τὸν ἴδιον λόγον.

1 Tom. IV *Bibl.*— 2 *Zach.* xii, 1.

horum istæ genitrices censentur. Hic enim gignendi modus, et hæc notio maternæ generationis, naturalis est, et illius speciei propria : ad quam nullo modo necessarium est, ut utramque compositi partem sigillatim propria quadam efficientia mater attingat ; sed satis est ut ad earum unitionem, naturali, ut dixi, modo, et actione cum Deo concurrat. Sic inter alios Petrus Damiani epistola XIII, absurdum esse judicat, « Patrem, carnem tantummodo dici genuisse, non prolem, quæ ex anima constat, et corpore, etc. Et merito patrem illum dicendum, ex cujus femore sola caro sit egressa, non anima. »

Ita nec sanctissima Virgo, minus eo Dei genitrix ac mater existimanda est, quod divinitatem per se ipsam non genuerit, nec ei initium dederit. Verum quia hominem illum genuit, qui non prius homo, quam Deus exstitit, hoc est cujus anima et corpus, absolutum scilicet, hominisque proprium, non prius in rerum natura esse, quam inter se esse conjuncta : nec ante conjuncta secum, quam cum Verbo copulata, et in unam cum eo personam assumpta esse cœperunt : idcirco tam hominis Dei, vel *deificati*, ut Patres loquuntur, quam Dei hominis facti, sive incarnati Verbi, merito genitrix, id est θεοτόκος dicitur. Vide Albinum Flaccum sub initium libri quinti *contra Felicem Urgelitanum*.

Legendus idem Cyrillus in primo *contra Nestorium*; ubi eadem fere, quæ in epistola *ad Monachos*, de vera B. Virginis maternitate docet : nec non in epistola postrema *ad Nestorium*, cui anathematismos subjunxit.

Hilarius libro decimo, eam formandi in utero Christi rationem attigit his verbis : « Assumpta sibi per se ex Virgine carne, ipsi sibi ex se animam concepti per se corporis coaptavit, etc. Evacuans se enim ex Dei forma, et formam servi accipiens, et filius Dei etiam filius hominis nascens, ex se suaque virtute non deficiens, Deus Verbum consummavit hominem viventem. » Quæ posteriora verba sic accipio, ut non solum efficientia sua *Verbum consummaverit hominem*, hoc est perfectum hominem ex utero, quem assumeret, molitus sit ; sed etiam ad corpus jam idonee præparatum in eodem utero, simul et animam immiserit, qua viveret, et ad utrumque conjunctum et copulatum, momento ipso personam suam applicarit ; atque ita hominem ejusmodi *consummaverit*, hoc est Deum hominemque perfectum reddiderit, quem Emmanuelem Propheta nominavit.

III. Jam quod ad modum ipsum locutionis attinet : paulum dissentire videntur inter se Patres, dum alii divinitatem negant ex Maria esse genitam : alii affirmant. Sed tantum videntur. Nam reipsa consentiunt. Anonymus quidam apud Euthymium priorem partem propugnat, cum sic scribit : « Deum inhumanatum, et Deum carne passum dicimus : divinitatem vero inhumanatam, aut carne passam non dicimus, si proprie loquimur, quandoquidem Virgo Deum quidem genuit : divinitatem vero non genuit ; sed divinitatis hypostasim unam incarnatam, quæ est filius, etc. Etenim gigni naturæ non est, sed hypostasis. Si enim naturæ esset, non in eadem natura ambo illa spectarentur, genitum, et ingenitum[a]. »

An divinitas dici possit nata vel genita ex Maria necne.

At Ferrandus in epistola *ad Anatolium*[1] : « Ita proprie, sicut veraciter, inquit, Maria divinitatem filii genuit, sed incarnatam. »

Idem de hac locutionis forma judicium est, quod de simili, in Trinitatis mysterio ab quibusdam usurpatum observavimus alio loco[2] : ut divinitatem pro Deo, ac divina persona sumentes genitam eam dicerent. Et videnda sunt quæ de hoc genere loquendi capite primo libri hujus explicata sunt. Omnino *genitam esse divinitatem* ex Maria Virgine, idem est, ac *genitum Deum Verbum* dicere, quod extra calumniam, et rerum naturæ consentaneum esse demonstratum est, capite XIV.

De hoc erudite Theodotus Ancyranus in homilia *de Nativ. Domini*, quæ in Ephesina synodo lecta est : cujus verba, quia Nestorii sophisticam argutiam commode dissolvunt, volo hic referre. « Vidisti, ait, λόγον, id est rationem, supra rationem omnem nasci. Nam Dei Verbum et rationem, illum esse qui natus est, vel ex eo perspicuum est, quod Virgini-

a EUTH. in calce tit. VII *Panop.* Θεὸν μὲν ἐνανθρωπήσαντα, καὶ θεὸν σαρκὶ παθόντα φαμέν· θεότητα δὲ ἐνανθρωπήσασαν, ἢ σαρκὶ παθοῦσαν, οὐ λέγομεν, εἰ μέλλομεν κυριολεκτεῖν. ὅτι καὶ παρθένος θεὸν μὲν ἐγέννησε, θεότητα δὲ οὐκ ἐγέννησεν· ἀλλὰ θεότητος ὑπόστασιν μίαν σεσαρκωμένην. ἥ τις ἐστὶν ὁ υἱός, etc. Τὸ γὰρ γεννᾶσθαι οὐ φύσεως, ἀλλ' ὑποστάσεως. εἰ γὰρ φύσεως ἦν, οὐκ ἂν ἐν τῇ αὐτῇ φύσει τὸ γεννητὸν ἐθεωρεῖτο, καὶ τὸ ἀγέννητον.

1 Tom. III *Bibl. Patr.* — 2 Vide l. VI *de Trinit.* c. X, § 6.

tatem matris non solvit[a], etc. Nascitur ergo unigenitus Dei filius, qui et λόγος, id est *sermo*, vel ratio, dicitur. Non quod Verbum initium existendi ex partu ceperit, sed quod ejus quod homo est, initium ex illo eodem habuerit partu. Erat enim jam ante sæcula Deus Verbum Patri suo coæternum: postquam autem homo fieri propter homines voluit, non mutatione divinæ naturæ, sed miraculo, et voluntate Dei, tanquam initium sese hominis faciendi, partum elegit[b]. »

Gregorii Nazianzeni locus illustratur et expenditur.

IV. Rusticus diaconus in disputatione *contra Acephalos*, locum quemdam ex Gregorii Nazianzeni epistola priore *ad Cledonium* affert; quo in loco « Verbum ait ipsum secundum substantiam conjunctum et complasmatum esse » carni. Sic enim ex Acephali persona Gregorii verba proponit: « Si quis dicit, tanquam in Propheta, secundum gratiam inoperatum, et non secundum substantiam conjunctum, et complasmatum Verbum, sit vacuus melioris operationis; magis vero plenus adversæ[1]. » Quod idem Rusticus postea sic explicat: « Quia igitur plasmata quidem est caro, non deitas Verbi sempiterna persistens: erat vero inseparabiliter carni unitum Dei Verbum, ea, quæ propria carnis sunt, propria faciens, dispensative complasmari dicitur carne, ut propriæ carnis impassibiliter significans plasmationem. Sicut enim genita ex Virgine sacrosancta ejus carne, ipse dicitur genitus, qui omnibus, ad id ut sint, præstat genesim, sic plasmata ejus carne, ipse dicitur complasmatus, ut in eo quidem, quod est, conservetur ratio naturarum: in eo vero, quod est plasmatus (quod dum proprium sit primo loco humanitatis, dicitur tamen etiam de Deo Verbo) unitionis omnino inseparabilis unitas custodiatur. »

Verum in Græco Nazianzeni Gregorii aliter legitur quam Rusticus refert, nec est quidquam, cui *complasmati* vox respondeat: « Si quis, inquit, divinitatem in eo, velut in Propheta, per gratiam operatam fuisse dixerit, non autem secundum substantiam conjunctam fuisse, et conjungi, vacuus sit præstantiore afflatu; vel potius contrario repleatur[c]. » Ibi est συνάπτεσθαι, pro quo συμπεπλάσθαι legerit Rusticus. Cæterum idcirco locus a nobis iste est adductus, ut ostenderet, quemadmodum Verbum ipsum humana generatione *fictum*, et *plasmatum* una cum carne dicitur.

Conjungi.. Complasmari.

Tum de Hilario nonnullorum velitatio disceptata

V. Hic Hilarii nobis opponi sententia potest[2], qui decimo libro negare videtur, Mariam corpori Christi originem dedisse. « Non enim, ait, ex se corpori Maria originem dedit: licet ad incrementa, partumque corporis omne quod sexus sui naturale est contulerit. Quod vero hominis filius est, susceptæ in Virgine carnis est partus. » De hoc loco digladiati sunt inter se Philippus abbas Bonæ Spei[3], et Joannes quidam præpositus: cum ad hunc ille Hilarii librum, sed falso Athanasii nomine inscriptum misisset. Cujus cum Joannes in libri decimi locum illum incidisset, eo offensus, Athanasium istum cum stomacho rejecit: et indigno elogio prosecutus, *pertinaciter, et mendaciter prædicari* ista dixit. Cui Philippus respondens, Athanasii, vel revera Hilarii potius, verba sic interpretatur, ut e Mariæ substantia non neget corpus vere esse desumptum, sed originale tantummodo vitium. « Quod scilicet corpus Christi, quamvis nostro simile naturaliter habeatur, a nostrorum tamen contagio vitiorum nullatenus inchoatur. » Quem in sensum accommodat illa, quæ ibidem pertexit Hilarius, « non terrenis inchoatum corpus elementis: » quasi *terrena elementa* sint idem ac *vitiosa*, quod « vitia ipsorum corporum sint quædam initia: quia post peccatum Adæ, nisi parentes nostri concupiscentiæ vitiis æstuarent; nullam profecto sobolem carnaliter generarent. »

Hæc Hilarii interpretatio probabilis non est, ut recte sentit Hunaldus, in epistola, quæ inter Philippi epistolas postrema collocatur: ad Joannem præpositum scripta, in qua velut arbiter honorarius, controversiam illam dirimit, ac nec Hilarium, vel, ut isti putabant, Athanasium, errasse judicat: nec tamen

a Theod. in III par. Conc. Eph. Εἶδες τὸν λόγον ὑπὲρ τὸν λόγον τικτόμενον. ὅτι γάρ ἐστιν ὁ τεχθεὶς λόγος Θεοῦ, δῆλον ἐξ ὧν τὴν παρθενίαν οὐκ ἔλυσεν.

b Ibid. Τίκτεται οὖν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ καὶ λόγος, καλούμενος. οὐκ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λόγος ἐκ τοῦ τόκου λαβὼν, ἀλλά τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος ἀρχὴν τὸν τόκον ποιούμενος. ἦν μὲν γὰρ πρὸς αἰώνων Θεὸς λόγος τῷ γεννήσαντι συναΐδιος. ἐπειδὴ δὲ ἄθνρωπος γενέσθαι δι' ἀνθρώπους ἠθέλησεν, οὐ μεταβολῇ θεϊκῆς φύσεως, ἀλλὰ θαύματι, καὶ θελήσει Θεοῦ, ὡς ἀρχὴν τοῦ γενέσθαι ἄνθρωπος, τὸν τόκον ἠσπάσατο.

c Nazianz. orat. li. Εἴ τις ὡς ἐν Προφήτῃ λέγοι κατὰ χάριν ἐνηργηκέναι, ἀλλὰ μὴ κατ' οὐσίαν συνῆφθαί τε, καὶ συνάπτεσθαι, εἴη κενὸς τῆς κρείττονος ἐνεργείας, μᾶλλον δὲ πλήρης τῆς ἐναντίας.

1 Rust. Bib.— 2 Hil. l. X.— 3 *Phil.* ab ep. v.

Philippum bene illius loci sententiam explicasse. Quippe nihil aliud Hilarium velle, nisi Christi corpus naturali, et usitato modo non fuisse conceptum, ac genitum : quod iis verbis indicat : « Corpus non terrenæ conceptionis elementis susceptum, non terrenis elementis inchoatum. » Quæ verba Hilarii sic Hunaldus exponit : « Elementa rerum principia vocat, id est causas illas, quæ divina providentia gubernante conceptionem corporum operantur. Quæ videlicet causæ, sive naturæ in procreandis corporibus numeros illos explicant, quos Deus, cum omnia creavit, simul crearet, et eis attribuit, et in ictu condendi seminaliter eas sparsit ; non tamen suam eis potentiam alligavit, etc. Causæ ergo illæ communes, ut dicere cœperam, in congignendis corporibus operantur, velut cum seges, vel arbor ex semine suo nascuntur. In conceptione vero virginali non solitus naturæ cursus ; sed alia penitus causa primum operata est, licet aliæ sint subsecutæ. Alia causa non creata supervenit, quæ carnem Verbo Dei personaliter uniendam de carne Virginis sequestravit, et eamdem a peccato originali mundavit. De hac, ut arbitror, causa sive initio corporis Christi loquebatur Hilarius, cum diceret : *non habuit Christus initium ex Maria.* Illud enim revera ex Maria non habuit, habuit vero aliud. Nam Virgo ex se genuit. Hoc ut mihi videtur, Hilarius fideliter intellexit, a qua fide, qui recte sentiat, non dissentit. De verbis ergo contendere, cum de rebus constet, et disputare ad nomen, viris non convenit eruditis. »

on satis est dicere oriam materiam tantummodo præstitisse.

Quæ Hunaldi ratio vera est. Quod autem Philippus B. Virginem asserit, « carnis suæ materiam præstitisse, et hujus conceptionis causam materialem exstitisse : Spiritum vero sanctum efficientem causam fuisse : » non satis accurate dictum arbitror ; nisi et efficientiæ aliquid in illa corporis formatione sanctissimæ illius matri tribuatur. Quam Hilarius ipse eodem illo in loco non obscure indicat, dum Virginem ait Christum, ejusve corpus genuisse. « Quod ex conceptu, inquit, Spiritus sancti Virgo progenuit : quod licet sexus sui officio genuerit, non tamen terrenæ conceptionis suscepit elementis. Genuit enim ex se corpus, sed quod conceptum esset ex Spiritu. » Atqui generatio actio quædam est, efficientis utique causæ, non *materialis*, ut ait Philippus, solius. Nec Adamus Evam genuisse dicitur, pro eo quod e suo corpore, substantiaque sua fingendæ illi, procreandæque materiam suffecit. Utrum vero ista cujusquemodi actio conceptum antecesserit, an etiam ipso in conceptu aliquid egerit ; de quo multum inter se scholæ confligunt[1], non est hujus loci disserere. Id enim opportuniore postea loco fiet. Nunc eo contenti erimus, quod inter antiquos omnes Patres convenit, sanctissimam Virginem « officio usam materno, ut scribit Hilarius[2], sexus sui naturam in conceptu, et partu hominis executam[*]. »

IIm Nestorii argumentum diluitur.

VI. Nunc cætera Nestorii argumenta persequar ; quæ ex priori illo fere universa pendent, quo facilior nobis futurus est in istis exitus. Ergo secundum hujusmodi ex hæretico illo proponit Cyrillus : Qui Θεοτόκον beatam Virginem nuncupant, Arianis, Eunomianis, et Apollinaristis favent, « qui cupide vocabulum istud asciscebant, ut commistionem introducerent, ac sublata naturarum divisione, nihil eorum, quæ vilia sunt, ad humanitatem referretur : sed ut locus ipsis adversus divinitatem pateret, tanquam ab uno omnia dicantur, non ratione dignitatis ex conjunctione ipsa sequentis ; sed ratione naturæ[a]. » Atqui vana est ista calumnia : et longe ab hæreticorum illorum impietate distat Christiana professio, quæ naturas duas perfectas ita substantiva unitione copulatas esse defendit, ut hoc sine alterutrius extinctione, vel confusione factum sit : sed ita ut naturarum salva sit differentia : nec ex duabus una composita coaluerit. Hæc demonstrata, et explicata hactenus a nobis qui constanter retinebit, nihil sibi ab κράσει illa, sive *commistione* metuet, qualem Apollinaris, ac reliqui hæretici commenti sunt, de qua alibi dixi[3]. Quinetiam, uti supra meminimus, Apollinaris Θεοτόκον vero, ac legitimo sensu Virginem neutiquam habebat : utpote qui Deum negabat ex

a Nestor. apud Cyr. lib. II *cont. Nestor.* Τοῖς Ἀρείου, καὶ Εὐνομίου, καὶ Ἀπολιναρίου, καὶ πάντων τοῖς χοροῖς τῶν τῆς τοιαύτης φρατρίας, σπουδὴ Θεοτόκον εἰσάγειν, ὡς κράσεως γινομένης, καὶ τῶν δύο φύσεων μὴ διαιρουμένων, μηδὲν τῶν εὐτελῶν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα λαμβάνεσθαι· καὶ χώραν αὐτοὺς λοιπὸν κατὰ τῆς θεότητος ἔχειν, ὡς πάντων λεγομένων παρ' ἑνὸς, οὐ κατὰ τὴν ἀπὸ τῆς συναφείας ἀξίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν.

[*] Confer omnino P. Constantii Præfationem ad Hilarium num. 141, seqq. F. A. Z.

1 S. Th. III, p. q. XXXII, art. 4 Scot. in III dist. in IV, q. I.— 2 Lib. X.— 3 Lib. III, c. II.

ea genitum, ac ne ipsam quidem Christi carnem putabat ex illa susceptam, sed aliunde illatam in ejus uterum ; ex quo fiebat ut peperisse tantum qualemcumque hunc hominem, aut Deum illam arbitraretur; non autem revera genuisse.

Item IIIm. VII. Tertio ita ratiocinabatur Nestorius. Si homo per se proprieque duntaxat est genitus, non autem Deus, qua Deus est; non proprie *Dei genitrix* est Maria vocanda, quæ eatenus solum Deum genuit, quod homo ille, qui ex ea natus est, cum Deo conjunctus erat[1]. Idcirco Deum asserebat παρελθεῖν, id est *transiisse* per uterum illius.

Hæc Nestorii argumentatio duplici labe contaminata est. Prima est, quod ex ea venenum illius, quam dissimulabat, hæresis, manifeste proditur : nempe humanam naturam Christi per se proprioque modo subsistere, et esse personam, sive hypostasim. « Nimirum, ut recte contra illos disputat Maxentius[2], hæc erroris vestri, et non alia causa est. Nam dum non valetis discernere quid inter personam sit, et naturam, idipsum intelligentes naturam esse quod et personam, imo nullatenus credentes naturam esse posse sine persona, vocabula personæ naturarumque confunditis, et duas omnino personas, sicut duas naturas unius filii Dei, sine dubio prædicatis. Nam cum Deum Verbum natum ex Virgine secundum carnem dicimus, divinitatis ejus naturam æstimatis vos natam ex Virgine prædicare. Verum si hoc, quod absit, crederetur a nobis. non eum secundum carnem natum ex Virgine fateremur. Rursus cum a Deo Verbo susceptam auditis naturam humanam, personam ab eo, hoc est hominem, susceptam, non eumdem factum hominem creditis. Hinc etiam nec vere, nec proprie B. Virginem Dei acquiescitis credere genitricem; quia non Deum Verbum incommutabiliter ex ejus visceribus hominem factum, sed hominem Deo unitum ex ea creditis natum. »

Etenim generatio per se ac proprie in personam, sive hypostasim, tanquam in terminum, desinit; hoc est in naturam subsistentem. Itaque si B. Virgo hominem solum proprie genuit, Deum vero nonnisi σχετικῶς, atque ob unitionem, qua cum eo copulatus est homo, quam Nestorius οὐσιώδη, ac veram esse non existimabat, prorsus necesse est humanam aliquam personam ex illa generatione exstitisse per sese, non divinam. Præsertim cum idipsum quod generatur, et generationis terminus dicitur, unum per se esse debeat : hoc est una substantia, naturali, vera, proprieque sic dicta unitate ; non σχετικῇ, ac *morali ;* quæ non *physica*, ut vocant, sed *morali* itidem effectione per se, ac directe producitur. Hinc est quod nulla sanctorum parens hominum, Dei genitrix appellatur : ut adversus illam Nestorii blasphemiam excipit Cyrillus[3]: tametsi divinos, ac Deo conjunctos homines pepererint, etiam ex ipso utero sanctos, ac justos : ut Elizabeth Joannem Baptistam.

Alterum Nestorii flagitium illis in verbis[4], quod Deum transisse per Mariam Virginem dicit, ut ne aliquid ex ea sumpsisse crederetur, quod sibi proprium faceret. Hoc autem quid sit, prorsus explicare nemo potest. Non enim loco certo definitur Deus : nec ex uno transit in alterum. Itaque quod scripsit, *Deum Verbum transisse per Virginem*, nonnisi figurate, ac tropice interpretari licebat Nestorio; ut idcirco ita loqueretur; quod in homine Deus habitaret natura quidem, ac substantia prorsus alieno ; verum affectu, ac voluntate, aut habitudine quadam ejusmodi alia, quam σχέσιν vocant, copulato secum atque conjuncto.

VIII. Quarto loco instabant hæretici[5]: « Ex una substantia generari nullatenus potuisse substantias duas : » Ita Ferrandus objicit sibi, ac statim respondet : « veraciter hoc dici, si separatim generatas audiamus. Nunc vero in magno illo, et mirabili Sacramento, quod manifestatum est in carne, divina substantia secundum humanam substantiam proprie nata est, quia non separatim nata est; nec humanitatem proprie natam sibi divinitas adunavit, sed adunando eam sibi proprie nata est. Dicam adhuc planius pro captu infirmitatis meæ, si removeat Deus veritas tenebras falsitatis a luce hujus disputationis. Proprie est nata de Patre divinitas pura, proprie est nata de matre eadem incarnata divinitas. Et hoc distat inter unius filii Dei duas generationes, quod in divina generatione nulla fuit humanitas, in humana generatione adunata fuit humanitati proprie nascenti divinitas. Si enim dixero, vel dicere voluero, Maria semper Virgo proprie genuit humanitatem, non proprie genuit divinitatem : videbit Tum quartum et quintum.

1 Nest. apud Cyr. lib. 1 *cont. Eun.*— 2 Max. t. IV *Bibl. PP.* col. 460.— 3 Lib. 1 *contra. Nest.*— 4 Cyril. ibid.— 5 Fer. ep. *ad Anat.* tom. III *Bibl.*

sub aliquo modo hominem purum genuisse, quem nullo modo ita genuit, quia Verbum caro factum proprie genuit. »

Item V^m.

Rursus Nestorianis occurrit idem Ferrandus, alio, et, quod quintum ponimus, argumento lacessentibus: quod Mariæ divinitatem sit adscribere, et hanc Deum facere, si Deum ex illa genitum οὐσιωδῶς proprieque dicamus. Atque hoc idem apud Cyrillum Nestorius tacite Catholicis exprobrans, θεοτόκον Mariam appellantibus « dicere hoc illis per se dicebat, dummodo Virginem hanc Deam non facerent[a]. » Sed hanc cavillationem Ferrandus[1], ut diximus, ita diluit: « Frustra expavescit quisquis æstimat, quod proprie Maria mater fuerit Dei. Profecto enim, quia veraciter, et proprie generanti semper est consubstantialis ille qui nascitur, accepit ab ea Deus unde ei fieret consubstantialis, et sic ex ea nasci dignatus est. Ita igitur proprie sicut veraciter, Maria divinitatem filii genuit, sed incarnatam. Sine carne enim divinitatem sempiternam generare non posset homo mortalis. »

Quin et Maxentius Nestorianum ita pressius insistentem[2], ac sibi objicientem illud inducit: « Quæro qui vere, et proprie generat, utrum ejusdem, cujus ipse est, an alterius cujuslibet substantiæ generet. » Ad quod Catholico respondente, ejusdem debere esse substantiæ: pergit Nestorianus, et, « Si fatuum et ineptum judicas, inquit, credere quemquam alienæ generatorem esse substantiæ, constat ergo Deum Verbum, non de matre, sed Patre vere, et proprie generatum, cum quo illi est una, eademque substantia. Alioquin erit procul dubio consubstantialis mater Domini, non solum Deo Verbo, quem vere et proprie juxta vos creditur genuisse; verum etiam Deo Patri, cui idem Deus Verbum consubstantialis existit. » Sed respondet Catholicus: « Consubstantialem Virgini Deum Verbum non secundum divinitatem, quæ illi una eademque cum Patre est, sed secundum carnem qui non credit, alienus a fide. Sane quia non hominem quemlibet, qui non sit natura Deus, sed Deum Verbum Incarnatum, et ex se hominem factum genuit, hac de causa vere, et proprie esse creditur theotocos.»

IX. Sextum argumentum quod e Scripturis Nestorius petebat, leve est ac frivolum. Hoc autem ejusmodi est, quod ex illius schedis in Ephesina synodo recitatum est[3], et a Cyrillo commemoratum in secundo libro adversus ipsum[4]. Observabat hæreticus ille, Scripturas sacras ea cautione locutas esse, ut quoties Christi nativitatem ex Maria Virgine, vel mortem narrant, nusquam vocabulum, *Deus*, adhibeant: sed *Christus*, aut *filius*, aut *Dominus*: quæ tria nomina naturis ambabus communia sunt. Hoc Cyrillus ita dissolvit. Eadem ait ista vocabula cum naturæ utrique conveniant, eamque significent, ad explanandum illud mysterium aptissima videri. Non enim alterutram sine altera genitam dicimus esse naturam: sed ambas conjunctas: sive unum et eumdem constantem ex utraque Jesum Christum. Quoniam ergo verus, proprieque dictus Deus est Christus, non potest hic genitus dici, quin una et Deus genitus, ac natus intelligatur. Tum sextum

Maxentius in dialogo primo, idem illud argumentum Catholico intentantem Nestorianum inducit: ac respondens ipse, puerum illum, quem in Ægyptum dici ab Evangelista fugisse, objiciebat hæreticus, Deum esse demonstrat ex Esaia[5]. Quo et illa pertinent Scripturæ testimonia, quibus in secundo libro *de Trinitate*, Christi divinitatem adstruximus.

Postremo non dissimile istud erat illius argumentum[6], quod ex Nicæni concilii auctoritate ducebat. Hoc enim nusquam dixisse Deum ex Maria genitum, sed Dominum Jesum Christum; quibus vocabulis utraque natura significatur, sed nec B. Virginem θεοτόκον appellasse, quod in epistola ad Cœlestinum Nestorius scribit[7]. Verum Cyrillus tum in primo tomo *contra Nestorium;* tum in epistola prima *ad Monachos*[8], et in quarta, quæ est *ad Nestorium*, et aliis in libris[9], rationem hanc nullo modo consistere patitur. Nam satis utrumque Nicænos declarasse Patres ait, eo ipso, quod *Jesum Christum Dei filium unigenitum* esse dixerunt, *Deum verum*, *de Deo vero*, et cætera, quæ in symbolo posuerunt. Postremo septimum.

a Nestor. apud Cyrill. in calce lib. II *contra Nest.* Ἐμοὶ πρὸς τὴν φωνὴν φθόνος οὐκ ἔστι. μόνον μὴ ποιείτω τὴν παρθένον θεάν.

1 Fer. t. III *Bibl. PP.*— 2 Tom. IV *Bibl.* col. 465.— 3 Act. I.— 4 Cyr. t. VI.— 5 Cap. IX.— 6 Nest. apud Cyr. l. I *cont. Nest.* — 7 Por. I Eph. Syn.— 8 Tom. V. par. I.— 9 Ib.

Ex quibus necessario sequitur, et Deum verum proprieque dictum esse non solum Verbum per sese, et a carne sejunctum : sed etiam hominem ipsum, qui in Deo Verboque subsistit, et una cum illo persona est, hoc est Jesum Christum : et hujus matrem, vere proprieque Dei esse genitricem.

FINIS TOMI QUINTI.

INDEX

LIBRORUM AC CAPITUM QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR

DE LEGE ET GRATIA

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

Trident. concilii sessionis xiv

ELENCHUS THERIACÆ

Vincentii Lenis.

BREVIS DISSERTATIO

DE ADJUTORII SINE QUO NON, ET ADJUTORII QUO, VERA GERMANAQUE NOTIONE AB IPRENSIBUS PRÆSTIGIIS VINDICATA.

DE INCARNATIONE VERBI

LIBER PRIMUS

IN QUO HÆRESUM OMNIUM, QUÆ CATHOLICÆ DE INCARNATIONE FIDEI ADVERSATÆ SUNT HISTORIA DESCRIBITUR.

LIBER SECUNDUS

QUI EST DE CAUSIS INCARNATI VERBI, MAXIME DE EA QUAM FINALEM VOCANT.

LIBER TERTIUS

IN QUO DE NATURARUM DUARUM CONJUNCTIONE, SIVE UNITIONE AGITUR.

LIBER QUARTUS.

IN QUO DE GENERALIBUS NATURARUM IN CHRISTO DUARUM AFFECTIONIBUS AGITUR, QUÆ EX UNITIONE CONSEQUUNTUR.

LIBER QUINTUS

IN QUO DE NATURIS CHRISTI DUABUS SEPARATIM AGITUR.

SAINT-QUENTIN. — IMP. JULES MOUREAU.